BV
4645
.L47
1608
OVERSIZE

10135

✓

DE IVSTITIA ET IVRE

CAETERISQVE VIRTVTIBVS CARDINALIBVS

Libri Quattuor.

AD SECVNDAM SECVNDAE D. THOMAE,
à quæſt. 47. vſque ad quæſt. 171.

Authore LEONARDO LESSIO è Societate IESV Sacræ Theologiæ in Academia Louanienſi Profeſſore.

ACCESSERVNT VARII ET LOCVPLETISSIMI INDICES.

CVM PRIVILEGIIS. [redacted]

WESTON COLLEGE · WESTON · MASS · IHS
234.22
L566

VENETIIS, M DC VIII.

Apud Bernardum Iuntam, Io. Bapt. Ciott. & Socios.

ILLVSTRISSIMO SENATORI ANDREAE MAVROCENO STVDIORVM MODERATORI DIGNISSIMO.

Bernardus Iunta, Ionnes Baptiſta Ciottus, et Socij.

QVEMADMODVM Louaniæ prima in editione authori magnopere ambigendum non fuit, ſub qua luce daret in lucem opus hoc, ita nobis in orbe non peregrinandum, quin tu ſtatim occureres hac in ſecunda huius operis editione vniuerſa populorum aclamatione celebratiſſimi, vt noſtrorum laborum tenebræ tui nominis illuſtrarentur aſpectu. Neque vlli quam tibi debebantur oportunius, cum ſæpe ſæpius Iuſtitia patrono deſtituta ad te tanquam ad ſui clypeum recurrerit, præſertim in præterita temporum nocte, cum vno veluti filo penderet publica ſalus, ea prudentia ac moderatio tua fuit, vt paris animi & conſilij medijs in procellis tanquam ſcopulus fluctibus non ſolum reſiſteres, verum frangeres. Iam qui te nouerunt, tuum horarum omnium ingenium conſtantiſſime prædicant, cogitationibus acutum, conſilijs attentum, feſtiuitatibus amænum, litteris expolitum, come, liberale, iucundum in iocoſis rebus, in ſeueris graue, profuſa quadam hilaritate feſtiuum, qualem in Cyro fuiſſe Zenophon ſcribit. Itaque facile conſequeris beneuolentiam tuorum, venerationem ciuium, admirationem omnium, vt ex

† 2 Illuſtriſſi-

Illuſtriſſima MAVROCENORVM Familia ſolus ex innumeris Excelſiſſimi Collegij particeps vniuerſis electorum ſuffragijs aduoceris, vt omnes fęliciſſimæ huius arboris ſurculi in te tanquam in trunco reclinarint. quæ ſicuti vera ita germano prompta pectore, & vt ille ait ἐκ φρενῶν μυχοῦ Magna enim ſunt iſta & maiora futura ſi latior offeratur campus, in quo tua excurrere poſſit induſtria. Quod vouemus, teque Vir Illuſtriſſime rogamus, vti hoc exiguum animi, cultusque pignus eximij alacri vultu excipias, quod tibi iuſto iuſtitiæ, iuriſque debetur tributo. Vale.

IN LIBROS
DE QVATTVOR VIRTVTIBVS
R. P. LEONARDI LESSII.

OLim fertur in igneis quadrigis
Vates raptus ad aetherem fuiſſe :
Vis rapi quoque Lector? has quadrigas
Virtutum cape, ſcande : ſponſor adſum,
In cælum rapieris hiſce libris .

I. LIPSIVS pangebat.

IN AVTHOREM
EIVSDEM OPERIS.

LESSI Theologa potens palęſtra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Ceſſas ingenito pudore, ceſſas?
Nec doctorum hominum volas per ora,
Qui buccis patulis, hiante labro
Illud grande ſophos, ſophos recantent?
Victuros animi tui labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteis, & vngue roſo
Dudum peruigiles olent lucernas?
Iam, LESSI, ſatis eſt, ſat eſt morarum:
Ex vmbra liber euocatus adſit,
Ardua liber expeditus arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venuſtus liber elegansq́ue totus,
Extremis liber auctus vmbilicis
Extemplo in mediam ruat coronam,
Et longas hominum eſuritiones
Sua lautitia, famemq́ue paſcat.
Ceſſas ingenito pudore, ceſſas?
Et manus fugis eruditiores?
Nobiſq́ue immerito Iouis cerebrum,

Et cibos nimis inuides Deorum,
Quos docta ſimul explicas papyro?
Sic ſquallore, ſituque araneoſo
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretioſa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidalijs priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & ſeris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugatæ
Solem bis geminæ petent ſorores;
Et qualis Philomela lenta ramis
Dulci perſonat hinc & hinc ſuſurro,
Vocem murmure molliore frangent;
Ac ſecum facili pioque nexu
Longam poſt ſe hominum trahent cathenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex poliſti,
Ad ſedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum ſeueram,
Cenſoremque oculum reduce tandem;
Parce tam bona ſcripta, parce quæſo
Infeſtis obelis necare LESSI,
LESSI Theologa potens palæſtra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Ceſſa depoſito pudore, ceſſa.

IACOBVS BONFRERIVS.

ΛΕΟΝΑΡΔΟ ΛΕΣΣΙΩ
Θεολογικαὶ Ἀρειῶν Τετραο-
ρίαν ἐκτυπεμένῳ,
Εἶδος.

Στροφὴ ά. κάλων ιδʹ.

Ἀνωφελὲς, καὶ παρ' ἆισαν,
Λάθεος ἐν κνέφᾳ ἄγλαν
Θέμεναι ζάθεον ἐργμάτων.
Ὡς χρυσὸν εἰ Γρὺψ νέμοι
Κρυφαῖον, οὐ στείλβει.
Δραπὼν γε Σοφιᾶν
Θαυμάρον σὺ κορυφὰς,
Δῖον φρεσὶν Ἀλαθέος
Φάος Ἰδρείας λάβες.
Τί ὧν καὶ τόγε κλέπτεις;
Προφάται παρ' ἀ-
γλαοῖς, ὡς Φάρος, Μοι-
σᾶν ἱερᾶν ἔβαλες ἀ-
στραπὰν πάλαι Γρυδίοις.

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδʹ.

Σοφᾷ τε χειρῶν βοαθεί-
ᾳ ἄκρον εἰς Ἰδρείας χαύ-
νᾳ ἄγων φρενὶ παλαιμονοῦν-
τας. Δαρὸν αὐτὰρ τάδε
Πρὶν ἔσκε. Νῦν δὲ ἄλλοις
Σέλας, καὶ καλῶς,
Ἐκτυποῖς διὰ βίβλου,
Ἄπτῃ τε μεγάλου χρέους
Τυχέμεν ἐγκωμίων.
Ἔχει ῥῆμα, τετελε-
σμένον μὴ χαμαὶ
Σιωπᾷ καλύψαι
Ἐσθλὸν. Πρόσωπα δὲ θέσμεν
Χρὴ ἔργου ἀρχομένου.

Ἐπῳδὸς κώ. ήʹ.

Τυλαυγῆ. Ὀφθαλμὲ Σοφῶν μέγας,
Γαρύεν σε θυμὸς ἐμ' ὀτρύ-
νει, εἰ κ' οὐ ῥα κάρυ-
κος ἐδοῦ, ὥς σοι πύλας
Ἀνοιγέμεν ἐπῶν. Τεκτόνων
Ἔργοις ἐπ' ἄλλοισιν ἄλλοι μεγάλοι. Ἕκα-
στον, οἷα βάσανος καλὰ,
Χρῆμα τεκμαίρει. Ἁρμόσαις δίφρου

LEONARDO LESSIO
Theologicam Virtutum Qua-
drigam edenti.
Ode Pindarica numeris adſeruatis.

Strophe 1. verſuum 14.

NEc vtiles, nec decoræ,
Latebra quas tegit, luces,
Operumve iubar entheum.
Ceu nullus auro color
Quod occulit Picus.
Per alta rapuit.
Artis vt iuga Sacræ,
L E S S I, ſapida veritas
Face ſuâ te replet:
Et hanc haud benè premes?
Diu quà, Pharos
Facem vt clara lucens,
Muſæq́ ſcita Grudijs
Sacræ dediſti, & opes.

Antiſtropha verſuum 14.

MAnu adiuuà dùm cacumen
Catus ad Artium ductas
Animi priùs Inertiæ
Depræliantes. Sed hæc
Fuere quondam. Nunc
In orbem Omnibus
(Factum & id benè?) iubar
Per ſcripta iaculas tua,
Tibiq́ laudem occupas.
Humi in gloria tegi
Negant nam bona,
Taceriq́ facta.
Mos verò fulgida Operi
Præire veſtibula.

Epodus verſuum 8.

PRimo. Te, Ocelle ò Sapientiùm,
Vt tuapte laude clueas;
Tamen mens & ardet
Canere, portasq́ ad hoc
Recludere melos. Diſparat
Hunc Ars ab illo. Sed Artē, bona ve
Probatq́, reprobatq́ res, (lut cos,
Si quis artitus eſt. Tot inter Artes,

Στρο-

Στροφὴ β΄. κώ. ιδ΄.

Ἐλέφαντι Μυρμακίδας βραχὺ ζυγὸν, εὖ ἀκούει χειραρᾶν. Σὺ δὲ ὄχον Ἀρεταῖ συζυγεῖς. Θεολογία ἕπει τὰν ἀνία ἀσφαλεῖ·
Ἔνδ᾽ ἄκρῳ ὑπερέχει
Τιμά. Μάκαρ ὅτις τὸν ἐπέβα ἀκάμπτοις ὁδοῖς
Ἱκέσθαι ἐπὶ μόρῳ
Ὀλύμπου πρὸς ὀροφὰς, ἔνθα εὐζωᾶς ἄμερον δραπεῖ ἄωτον εὐσαθοῦς, γλυκερόν

Stropha 2. verſ. 14.

Quadriga Myrmecidæ, ar ctum
Vt ebur, audit excellens.
At & Ipſe iuga ſub ſua
Virtutem adaptas: quibus
Dei-Sofia frenos
Inerrans regit:
Summa Honos habet. Iter
Felix ter ò & amplius,
Facere qui iſtis potens
Lacunaria Poli
Ad alti aurea?
Vbi & ſoſpitatæ
Vitæ optimas leget opes,
Et æuiternus aget

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ΄.

Τε πέψει αἰῶνα. Μή μοι
Χρόμιον, ἢ κρατήσιππον
Ἱέρωνα, Κύκνε ὦ λύρας,
Πλάκτρῳ γεγώνει. Ἄμεινον ἅρμα νικαφορίας ῥυσιδίφρῳ σὺ, Λέσσιε, βίβλῳ
Νωμᾷς, ἅτε στροχηλατεῖ
Νύχα Βοώτας. Ἐφ᾽ ᾧ
Ἀερθέντα ὄχῳ ἐπὶ Τιμᾶς κλυταῖς
Ἀμοιβαῖσι Φάμα
Πανδοξίᾳ σε ἀγαγεῖ·
Λίθῳ τε μή σε στραχεῖ.

Antiſtropha verſ. 14.

Neci ſuperſtes. Quid? & nunc
Chronicum, equisq; victorem
Hierona mi, Olor ò Lyræ,
Plectro adtones? Penſior.
Quadriga mihi, Libras
Libro quam tuo,
LESSI; vt Arctica Polo
Flectit regere doctior
Iuga Bootes. Vicem hoſtiens, te ſed enim aget
Honoris bona inclyto Fama curru:
Mactumq; gloriâ, & adoreâ appetet lapide.

Ἐπῳδὸς κώ. ή.

Βαλλήσει ἀργὸς φθόνος. Οἶδα μὲν
Ἀσταθῆ πέσαι ὄχεϊ Φαέθοντ᾽ Ἁλίω. Εὖ
Σὺ δὲ διδάσκεις διφρηλατεῖν ποτὶ νεὼς Οὐρανοῦ,
Γεύεσθ᾽ ἀέθλων τι τετραορίᾳ εἰν Ἀρετᾶν. Ἄγε, πρόσαπτε γῶν
Σεῦ τέτρωρον. Κέλευμα δ᾽ ἐὼ γὰρ ἦλθε.

Πέτρος Βούλλιος.

Epodus verſuum 8.

Nec Liuor acri. Phaethon ruit.
(Nota res) ut haud benè Patris
Habenas perurget.
Quatere ſed cautius
Suprema ſapiens tu doces
Ad tẽpla Celi; vtq; virtus ſtata triũ
Quadrigam igitur hãc tuã (phet.
Ede: mappâ ſat Imperator vrſit.

Petrus Bouillius.

APPROBATIO SVPERIORVM.

EGO *Oliuerius Manareus, Viſitator Societatis* IESV *per Belgium, poteſtate ad hoc mihi facta à Reuerendo admodum P. N. Claudio Aquauiua Generali Præpoſito, facultatem concedo, vt Opus de* IVSTITIA ET IVRE, *cæteriſq; virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Leſsio, Societatis noſtræ Theologo compoſitum, ac grauium Theologorum eiuſdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini 1603. 15. Decembris.*

Oliuerius Manareus.

APPROBATIO CENSORIS.

OPus eruditum ac prælo digniſſimum, vt quod aptiſſima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, et Iuſtitiam & Virtutem, quibus nihil eſt vtilius in vita hominibus.*

Sapient. 8.

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apoſtolicus & Archiducalis librorum Cenſor.

PRAEFATIO
AD LECTOREM.

HAbes, ſtudioſe Lector, de Iuſtitia & Iure tractationem, quam annos abhinc vndecim vel duodecim publicè Louanij dictaui, recognitam illam & auctam cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentiæ, Fortitudinis, & Temperantiæ explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quòd viderem ſatis multa à viris doctiſsimis de huiuſmodi materijs, præſertim de Iuſtitia & Iure, in lucem edi; ſed crebra multorum & diuturna flagitatio extorſit; quam non aſſentatoriam, ſed ſeriam fuiſſe vel ex eo facilè conieci, quòd à plurimis illa dictata (ſicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decurſu hic docueram) ſcirem magno vel labore, vel ſumptu exſcribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes ſubieci. Deum precor, tuo ſit & publico bono, cui omnis noſtra ſeruit induſtria.

Seriem quæſtionum D. Thomæ non omnino ſeruaui, præſertim in ijs, quæ ad Iuſtitiam pertinent; eò quòd ipſe plurima vel non attigit, vel breuiter tantùm aut obiter, prout occaſio ſoluendæ alicuius obiectiunculæ ferebat. Vnde ſæpe 20. vel 30. Dubitationes circa vnum articulum, aut vnam reſponſionem inducendæ fuiſſent, magna totius materiæ, & operis confuſione. Quare viſum fuit alium ordinem lectori commodiorem inſtituere, & totum opus in quatuor libros partiri; cuíq; virtuti Cardinali ſuo libro attributo: qui tamen de Iuſtitia, longè cæteros ſua mole ſuperat, ob argumenti, in quo hæc verſatur, copiam, & neceſſariam notitiam. quamobrem eundem in ſeptem Sectiones, ſeu partes principales diſtribui: Sectiones in capita, & capita in dubitationes; quas etiam, quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptaui.

Sectatus ſum breuitatem pleriſque amicam, ſelectiora perſequens, quæ vel ad vſum, vel ad ſpeculationem viſa ſunt illuſtriora, & ex quibus alia haud ita magno negotio poſſunt à bonis ingenijs exculpi. Sententias authorum obſoletas vel prætermiſi, vel obiter tantùm attigi. In rebus claris authores multos adducere ſuperuacaneum duxi, & Lectori moleſtum; in ambiguis non prætermiſi, quantum opus viſum, celebrioribus aliquot expreſſè adductis, cæteris compendio, indicato nimirum authore & loco, vbi particulatim citantur. Multitudinem textuum de induſtria vitaui, ſatius eſſe ducens paucos firmos, & ad rem pertinentes, quàm dubios, vel παρέργως in medium proferre, & lectoris ſtudium eludere. Perſpicuitatem vbique præſtare ſum conatus, declinatis perſæpe obſcurioribus loquendi formulis, quæ ſtudioſis tenebras poſſent offundere. Sententiam veriorem in ſingulis indagare, & omni ope firmare ſtudui, allata, quantum licuit, ratione aliqua fundamentali; inſinuata tamen ſententiæ diuerſæ probabilitate, ſi quam fortè habere videbatur. Hæc enim contrariarum ſententiarum cognitio commodiſsima, & ferè neceſſaria conſcientiæ foro. Denique quid re ipſa præſtitum ſit, eruditi & candidi Lectores iudicabunt. Hoc ſanè ingenuè fateri poſſum, magno mihi labore ſtetiſſe; & faciliùs tres tomos à me de iſtis argumentis, ſi quæ paſsim obuia corradere, & authorum ſententijs, citationibus, ac rationibus perſequendis me diffundere libuiſſet, conſcribi potuiſſe, quàm hunc vnicum. Verùm conſulere volui ſtudioſorum commoditati pariter & fructui; quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni conſulant, & quidquid in eo reperient à præceptis opinationibus ſuis diſcrepans, benignè interpretentur.

BREVIS EXPLICATIO ET DIVISIO VIRTVTVM TOTI OPERI SVPPOSITA.

1. *Subiectum virtutis.*
2. *Virtus immediatè ad perficiendas ſupremas animæ functiones ordinatur.*

SVPPONO Primò, *Virtutem* propriè tantùm eſſe ponendam in ſupremis animæ potentijs, intellectu & voluntate; & ad ſupremas eius operationes (quæ ſunt intelligere & velle) perficiendas. Eſt enim *Virtus* propria perfectio naturæ rationalis, quà rationalis eſt. Rationalis autem eſt, quatenus eſt principium intellectionis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio conſiſtit in attingendo *vero* & *bono*. Honeſtum bonum intelligo: hoc enim eſt proprium naturæ rationalis. Tūc enim intelligentia perfecta eſt, quando in qualibet re veritatem clarè & certò quantum fas eſt, aſſequitur; & voluntas, quando bono honeſto firmiter inhæret: ſic enim ſuum finem & veluti formam, ad quam inſtituta eſt, vtraque potentia, & vtriuſque potentiæ operatio conſequitur.

3. *Mediatè ad inferiores.*

Habitus partis inferioris nõ eſt virtus.

Porrò ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis, & appetitus inferioris, & potentiæ executiuæ. Et quamuis in imaginatrice, & appetitu inferiori ſint aliqui habitus, quibus perficiantur ad ſuas functiones; (aſſueſcunt enim ab intrinſeco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles, promptuque redduntur & determinantur) tamen probabilius eſt hos habitus non eſſe virtutes, ſed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀπηχήματα quædam, (vt Dionyſij verbo vtar) quæ ita virtutes intellectus & voluntatis imitentur, eiſque ſubſeruiant, ſicut vis imaginatrix, & appetitus inferior deſeruiunt intellectui & voluntati, eoſque in ſuis functionibus imitantur. Quod ex eo confirmari poteſt, quòd in illis potentijs inferioribus non ſit libertas; vnde earum opus nec per ſe liberum eſt, ner laude dignum, ſed ſolùm vt ſubeſt motioni rationis & voluntatis. atqui opus, cui per ſe competit ratio virtutis, per ſe quoque maximè eſt laude dignum. Hoc enim eſt propria virtutis nota, præſertim eius, quæ eſt in parte appetente. Ratio à priori eſt, quia ſicut vis imaginatrix non poteſt attingere rationem veri, ſolido iudicio diſcernendo verum à falſo, honeſtum à turpi; ita nec appetitus inferior rationem honeſti, amando præciſè quia honeſtum, rationique conſentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi diſſonum. Non enim poteſt ferri extra proprium obiectum, quod eſt eſſe delectabile ſenſibus, vel commodum naturæ, præſcindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his diſputatio pertinet ad 1.2.q.56. Vide D.Bonauent.in 3.diſt.33.q.3. & ibidem Scotum.

4. *Quid virtus.*

Rectè igitur Ariſtoteles 7. Phyſ.cap.3. dicit *Virtutem eſſe diſpoſitionem perfecti ad optimum;* quia perficit intellectum, & voluntatem ad optimam operationem circa ſua obiecta & propriam materiam.

Duplex virtus.

Hinc ſequitur eſſe duplex *Virtutum genus;* alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ ſunt ſupremæ potentiæ, & ſupremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis *vero* & *bono* coniungitur & informatur.

5. *Virtus intellectus & voluntatis quid.*

Virtus intellectus eſt diſpoſitio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognoſci.

Virtus autem *voluntatis* eſt diſpoſitio perficiens voluntatem ad affectum honeſti.

Honeſtum quid.

Honeſtum voco, quod Græci τὸ πρέπον dicunt, id eſt, decens, decorum. Decorum eſt quod congruit cuique iuxta præſcriptum rectæ rationis: ſeu quod congruit naturæ rationali, quà rationalis eſt; vel abſolutè, vel ſuppoſito tali ſtatu, aut conditione rerum: idque vel per modum operationis, vel per modum obiecti, circa quod verſetur. Aliud enim decet virum, aliud fœminam; aliud Regem, aliud ſubditum; aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoque eſt affectus erga id, quod cuique congruens, & decens agere, vel appetere.

6. Suppono Secundò, Ex his virtutibus quaſdam abſolutè & ſimpliciter dicendas eſſe virtutes, quaſdam ſolùm ex parte; vt D.Thomas ex Ariſtotele docet 1.2. q.61. art.3.

Virtus abſolutè quid.

Abſolutè dicuntur virtutes, quæ non ſolùm præbent facultatem boni operis, ſed etiam bonum vſum ſui, id eſt, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, vt non poſſit illis malè vti tanquam principio operationis. Tales ſunt omnes illæ, quæ vel inhærent voluntati, vel ad ſui vſum poſtulant rectam voluntatem, vt prudentia, & fides catholica.

Virtus ſecũdum quid, ſeu ex parte.

Ex parte, ſeu *ſecundum quid virtutes* dicuntur, quæ ſolùm præbent facultatem boni operis; (id eſt, vt opus in ſuo genere perfectum fiat) non autem bonum ſui vſum: vt ſunt virtutes intellectuales huius vitæ, præter prudentiam & fidem. *Sapientia* enim, *intellectus*, *ſcientia*, & *ars*, etſi mentem perficiant vt cognitionem veritatis aſſequatur, & ars etiam dirigat potentiam

tiam executricem, vt opus artificiale perfectum reddat; tamen non faciunt vt voluntas ipſis bene, honeſtè, & laudabiliter vtatur: (poſſunt enim ad prauum finem adhiberi:) & ideo tantùm ex parte ſunt virtutes, non abſolutè & ſimpliciter; quatenus tantùm præſtant vt rei cognitio, vel opus externum in ſuo genere ſit perfectum: non autem vt proueniat ex bono affectu, & ad finem honeſtum tendat.

7. *Theologicæ.* Suppono Tertiò, Inter eas, quæ abſolutè dicuntur virtutes, alias eſſe *Theologicas*, alias *Morales*. *Theologicæ* vocantur, quæ immediatè circa Deum, ſeu diuinam aliquam perfectionem tanquam obiectum formale verſantur, vt *Fides, Spes, Charitas*.

Morales. Morales autem, quæ in cæteris rebus mores hominum ſecundum præſcriptum rectæ rationis componunt. Inter has, quatuor ſunt quæ dicuntur CARDINALES, *Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia*; quibus cæteræ omnes ſunt annexæ; tanquam partes quædam poteſtatiuæ, iuxta D. Thomam.

Cardinales. Vocantur autem *Cardinales & principales*, non ſolùm à Doctor. Scholaſticis, ſed etiam à Patribus. Ambroſius in illud Luc. 6. *Beati pauperes*, dicit B. Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum eſſe *quatuor virtutes veluti Cardinales*. Et infrà: *Scimus virtutes eſſe quatuor Cardinales, Temperantiam, Iuſtitiam, Prudentiam, Fortitudinem*. Lib. 1. Offic. c. 14. vocat eas *principales*. Eodem nomine vocat eas Proſper lib. 3. de vita contemplatiua cap. 18. Et Gregorius lib. 2. Moral. cap. 36. & alij paſſim.

8. *Cur ſic appellatæ.* Vt autem intelligatur ratio huius appellationis, Notandum eſt, nomine Prudentiæ, Iuſtitiæ, Fortitudinis, & Temperantiæ interdum intelligi generales quaſdam rectitudines, quæ in omni virtute reperiri debent. Omnis enim virtus debet eſſe *prudens* in operando, ne erret per inconſiderationem, vel negligentiam: *iuſta*, vt præſtet quod debet Deo, proximo, vel ſibi ipſi, & vt neminem lædat: *fortis*, vt fortiter in bono perſiſtat, non ſinendo ſe ob vllas difficultates à recto dimoueri: *temperans*, vt modum à ratione præſcriptum non excedat.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes *Cardinales*; quia ſunt generales, & principales quædam rectitudines, quibus tota vita noſtra dirigi, & in quibus veluti quibuſdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus ſpeciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur *Cardinales*. *Prudentia* quidem, quia eſt cæterarum virtutum fundamentum, & veluti cardo. *Iuſtitia particularis*, non quòd excellentior ſit cæteris, quæ alteri debitum reddunt; (ſic enim potiùs *Religio* eſſet dicenda virtus Cardinalis) ſed quia perfectiſſimè ea, quæ iuſtitiæ ſunt propria, (nempe *reſpicere alterum, & reddere debitum ad æqualitatem*) in *iuſtitia particulari*, quæ eſt hominum inter ſe, reperiuntur. *Fortitudo*, quia verſatur in maximis & difficillimis vel ſuperandis, vel tolerandis. *Temperantia*, quia verſatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres ſunt *principales*, tum quia ſingulæ ſibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipſis reſplendeat; tum quia verſantur in materia principali, quæ potiſſimùm illam rectitudinem poſtulat: de quibus infrà ſuis locis plura dicentur.

9. Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (Sapientia) *& iuſtitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus*. Vbi nomine *Sobrietatis* intelligitur temperantia; *Virtutis*, fortitudo; vt docet D. Auguſt. lib. 1. retract. c. 7. & patet clarè ex textu Græco, vbi ponuntur nomina harum virtutum Philoſophis vſitata; σωφροσύνην γὰρ καὶ φρόνησιν ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρίαν. Vide Ambroſ. lib. de Paradiſo. c. 3. & Auguſt. lib. de Geneſi contra Manichæos cap. 10. vbi tropologicè has virtutes volunt ſignificari per quatuor flumina Paradiſi.

De iſtis igitur quatuor virtutibus, & ijs, quæ his ſunt annexæ, oppoſitiſque vitijs & peccatis, nobis hoc opere quatuor libris diſtincto tractandum eſt. De quibus agit D. Thomas 2.2. à q. 47. vſque ad 171. cùm antea virtutes Theologicas explicaſſet. Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundo, de Iuſtitia. Tertio, de Fortitudine. Quarto, de Temperantia.

LIBER

LIBER PRIMVS.

DE PRVDENTIA, PRIMA VIRTVTE CARDINALI.

HIC LIBER CONTINET DVO CAPITA.

PRIMVM eſt, *De Prudentia ſecundùm ſe ſpectata.*

SECVNDVM, *De Partibus Prudentiæ, & vitijs oppoſitis.*

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in ſe ſpectata, habet Dubitationes Quatuor.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Prudentia.

D. Thomas q. 47.

1 *Prudentia vnde dicta.* PRVDENTIÆ nomen dictum videtur à porrò videndo, teſte Iſidoro lib. 10. Etymol. c. 15. *Prudens*, inquit, *dicitur quaſi porrò videns. Perſpicax enim eſt, & incertorũ videt caſus.* Greci vocant φρόνησιν, παρὰ τοῦ φρονεῖν, quod ſapere intelligere, cogitare ſignificat, cũ affectu quodam ad rem cogitatam. Hoc autem ἀπὸ τῆς φρενὸς, quod mentem denotat, deriuatur. *Prudentiæ nomen dupliciter accipitur.* Accipitur autem dupliciter. primò generatim, pro omni notitia veri, præſertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. Hoc modo Ambroſius lib. 1. de officijs cap. 24. dixit, *Prudentiam in veri inueſtigatione verſari, & ſcientiæ plenioris infundere cupiditatem*, vt notauit D. Thomas q. 47. a. 2. ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuerſam Theologiam, & ſæpe in Scripturis vocatur *Sapientia*, vt Eccleſiaſtici 3. & 33. Prouerb. 3. & 8. Sapient. 6. & alibi. Secundò, ſpeciatim & propriè, pro virtute intellectus proximè morum directrice. Hoc modo eſt virtus Cardinalis, de qua hic tractamus. Hanc D. Antonius, teſte Caſſiano collat. 2. cap. 2. omnibus alijs virtutibus præferebat, tanquam directricem cæterarum, quæ nõ ſinat eas à recto ad dextram, vel ſiniſtrã deflectere. Cæteras enim virtutes, ſi diſcretio abſit, neceſſariò impingere, vel nimio feruore, vel corpore, & remiſſione: hãc ſolam efficere vt regia via incedãt. Itẽ hanc eſſe, quæ in Euangelio vocetur oculus, & lucerna corporis noſtri, à qua totum virtutum veluti corpus ſit illuſtrandum, &c. D. Ambroſ. lib. 1. de officijs cap. 27. dicit prudẽtiam eſſe *primum officij* (id eſt, boni operis) *fontem*. Sine hac nec iuſtitiam, nec aliam virtutem eſſe poſſe. Idem docet D. Auguſtinus lib. 1. de moribus Eccleſię, cap. 24. Ex quibus conſtat, quanti hæc virtus ſit momenti, quantoque ſtudio comparanda. Varijs modis definiri poteſt.

Definitiones. D. Auguſtinus lib. 1. de lib. arbit. cap. 13. definit *Prudentiam eſſe rerum appetendarum, & fugiendarum ſcientiam.* lib. 83. qq. q. 30. *Eſſe rerum bonarum & malarum, & neutrarum ſcientiam.* Ariſtot. lib. 6. Ethic. cap. 5. *Prudentia eſt habitus cum ratione vera circa bona humana actiuus.* Vbi quidam legunt, eſt *habitus verus.* alij ex eodem Ariſtotele ſic: *Prudentia eſt recta ratio agendorum.* Hæ omnes definitiones bonæ ſunt: clarius tamen ſic definiri poteſt. *Prudentia eſt virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honeſtum ſit, quid turpe.* *Explicatur definitio poſtrema.* Hæc definitio habet tres partes. 1. *Virtus intellectus.* ad intellectum pertinere per ſe notum eſt, & indi-

cat ipſum nomen, vt dictum eſt. Deinde functiones quæ ipſi tribuuntur, vt conſultare, iudicare, & imperare, quæ ſunt rationis, eſſe virtutem docet Ariſtot. loco citato, & omnes Philoſophi, atque Theologi, & colligitur innumeris ſacrę Scripturę locis, quibus Prudentia commendatur, imprudentia reprehenditur, & damnatur.

2 Probatur ratione. Primò, quia eſt menſura & regula virtutum, quę ſunt in voluntate; à qua ratio virtutis in ipſas deſcendit, vnde ipſa non poteſt non eſſe virtus. Secundò, quia eſt certa notitia honeſti, & turpis: Ita enim Prudentia fertur in ſuum obiectum, vt ex modo iudicandi falli nō poſſit circa proprium obiectum: quia euideter cognoſcit eſſe honeſtum, vel turpe. Cuius ſignum eſt, quòd is qui iudicat ſibi aliquid eſſe honeſtum, vel licitum, de quo dubitat, vel formidat, an in eo non peccet, ſit imprudens, & imprudenter iudicet: nempe quia iudicium Prudentiæ debet eſſe euidens, & certum, excludens omnem rationabilem formidinem. Dico rationabilem: quia non ſemper excludit ſcrupulū. Hic enim ſæpe perſeuerat cum iudicio Prudentiæ; tamen vt tunc iudicium ſit prudens, debet reputari ſcrupulus: & ſic etiam ſcrupulum quodammodo excludit Prudentia. etſi enim imaginatio peccati perſeueret cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur vmbra, non veritas.

Prudentia falli nequit circa ꝓpriū obiectum.

Ex his ſequitur, opinionem honeſti, non eſſe iudicium prudentiæ: quia non ita fertur in ſuum obiectum, vt non poſſit eſſe falſa: quam ob cauſam non eſt virtus, vt rectè Ariſt. 6. Ethic. cap. 3.

Nec obſtat, quòd interdum opinio ſit vera: quia id non habet ex intrinſeco modo tendendi in ſuum obiectum: ſed per accidens & fortuitò. Nam ſicut eſt vera, ita poterat eſſe falſa, nulla facta in ipſa variatione.

3 Dices Primò. Etiam Prudentia falli poteſt, vt patet in Iacob, qui iudicabat honeſtum, accedere ad hanc mulierem Liam; cum tamen non eſſet honeſtum: quia Lia nō erat eius vxor: de quo Geneſis 29.

Respondeo. Prudētiam in proprio ſuo iudicio falli non poſſe. ratio eſt, quia iudicium Prudentiæ ſupponit diligentem, & iuxta capacitatem humanam ſufficientem rei conſiderationem: qua poſita, etiamſi opus fortaſſe in ſe non ſit abſolutè honeſtum, tamen reſpectu huius hominis ſic affecti, eſt honeſtum, & ita iudicatur cum his circumſtantijs prudenter & abſque errore, eſſe honeſtum. Sicut enim poteſt aliquid eſſe iucūdum alicui in certa diſpoſitione & affectione, vt potus aquæ ſitienti, quod extra talem diſpoſitionem eſſet moleſtum: ita etiam poteſt aliquid cuipiam in certa diſpoſitione eſſe honeſtum quod extra eam non eſſet. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc eſſe ſuam vxorem; vel accedere ad hanc eſſe abſolutè honeſtum, (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neque imprudentiæ, ſed inculpati erroris in homine prudente) ſed eſſe ſibi honeſtum, ſpectatis circumſtantijs, quæ tunc ſe offerrebant. hoc enim iudicium immediatè erat directiuum operationis. Erat etiam hoc iudicium verum: quia ſpectato illo errore inculpato, & cæteris circumſtantijs, erat illi verè honeſtum, ad hanc accedere, vt fuſiùs oſtenſum eſt 1. 2. q. 6.

Dices Secundò. Prudentia verſatur circa operationes ſingulas, de quibus ob ſummam mutabilitatem, nulla poteſt eſſe certitudo; poſſunt enim ſecundùm innumeras circumſtantias variari: vnde Philoſophi dicunt, de rebus ſingularibus non eſſe ſcientiam. ergo Prudentiæ iudicium, non poteſt eſſe certum.

Respondeo. Etſi demonſtrationes non fiant de ſingularibus immediatè, ſed de vniuerſalibus, ſub quibus multa ſingularia continentur, & hac ratione dicatur de ſingularibus non eſſe ſcientia: tñ de ſingularibus certa notitia haberi poteſt, qualia ſint, vel eſſe debeant; vt, hanc domū eſſe rectè factam, vel non rectè; &, vt rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium, ex regulis vniuerſalibus, & notitia vniuerſaliū pendet. Sic poteſt eſſe certa notitia de actionibus ſingulis, ſintne honeſtæ, nec ne; & quid requiratur, vt honeſtæ fiant. Iudicium enim ſemper fit ex certis, & determinatis circumſtantijs, cum quibus ſingulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principijs, quę in rebus ſingulis ſunt conſideranda. 4

De rebus ſingulis poteſt eſſe notitia certa.

Dices Tertiò. Multi prudenter agunt, & tamen poſtea dubitant, vel formidant ſe malè feciſſe: aiunt enim, ſi malè feci, Devs ignoſcat. ergo Prudentiæ iudicium non eſt certum.

Respondeo. Si ante actionem, vel actione iam inchoata dubites, vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id eſſe agendum; quia teneris abſtinere, nę pecces. Niſi fortè in abſtinendo, videretur tibi eſſe maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter, & certò potes iudicare eſſe faciendum, & reipſa facere, abſque peccato. Nec refert, quòd tunc putes te peccare; quia iſte error per accidēs ex imbecillitate intellectus interuenit: nec impedit, quo minùs illud iudicium quo iudicas opus eſſe faciendum, ſit prudens, eò quòd nulla ſuppetat ratio in præſenti negotio melius iudicandi. Nec obſtat, quod videaris agere contra conſcientiam, ac proinde imprudenter, & culpabiliter: quia rę vera non agis contra conſcientiam: non enim dictat tibi, opus eſſe omittendum; ſed ſolùm ſpeculatiuè videtur tibi eſſe peccatum. Cum qua peccati imagine, vel opinione, ſtare poteſt iudicium practicum, hoc opus hic, & nunc, ſecundùm rectam rationem eſt mihi faciendum, quod iudicium eſt certum, euidens, & prudens, & ex eo ſequitur bona actio. Si verò poſt actionem formides eſſe peccatum, hæc formido non impedit, quo minus iudicium præcedens, ex quo ſecuta eſt actio, fuerit certum, & euidens. Nam facilè fit, vt actio, quæ antea ſe offerebat vt honeſta, poſtea ob conſiderationem nouæ circumſtantiæ, vel obliuionem alicuius quę adfuit, ſe offerat vt ambigua: quo modo naſci ſæpe ſolent infiniti bonarum mentium ſcrupuli. 5 6

Qua formido poſſit conſiſtere cū iudicio Prudētia.

Secvnda pars. *Qua nouimus in quouis negotio occurrente*. quia Prudentia verſatur circa actiones ſingulas. Non enim eſt prudens, qui nouit in genere, quidnam ad quamque virtutem requiratur; & in ſingulis actionibus obeundis, non nouit determinare circumſtantias neceſſarias ad honeſtatem, verbi gratia, locum, tempus, modum, &c. quod ſcire debet non in vno tantùm genere actionum, ſed in omni: alioquin non eſt abſolutè prudens, ſed ſolùm in certa materia & ſecundùm quid. 7

Itaque

Itaque Prudentia in ijs, qui perfectum rationis vſum habent, extendit ſe ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas conſiderans & dirigens.

Idem eſt obiectum, effectus & finis prudentiæ.

8 Tertia pars. *Quid honeſtum ſit, id eſt, quid deceat agere*. Hic explicatur obiectum, & effectus, & finis prudentiæ. Agere.n. honeſtè, eſt obiectum Prudentiæ (ſicut ædificare domũ eſt obiectum artis) quod obiectum prius natura, quàm exiſtat, conſideratur à Prudentia per modum obiecti. Eſt etiam opus, ſeu effectus Prudẽtiæ (ſicut ædificare eſt effectus artis) quatenus Prudentia dirigit voluntatem in eligendo, & potentias executrices in exequendo. Deniq; eſt etiam finis Prudentiæ, quia Prudẽtia non eſt ob cognitionem honeſti, ſed ob actionem. vide Ariſt. 6. Ethic. cap. 6.

Nota Prudentiã ſcire quid honeſtum & quo modo honeſtè agendum, quatenus nouit in particulari determinare, quæ circumſtantiæ ſint neceſſariæ, vt opus fiat honeſtum: nempe vt temperatè comedas, vt iuſtè iudices, vt iniuriam patienter feras, & ſimilia.

9 Qvarta pars. *Et quid turpe*. Sicut.n. virtutis eſt facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ eſt, noſſe bonum vt agatur, & malũ, vt vitetur. Vnde D. Aug. *Prudentiam* dicit *eſſe ſcientiam rerum appetendarum, & vitandarum*. Et Ariſtot. dicit, *Prudentiam verſari circa ea quæ bona, vel mala ſunt homini*; nempe iudicando in particulari, quid homini amplectẽdum, & quid vitandum in agendo. Ratio eſt; quia contrariorum eadem eſt ſcientia: nemo enim perfectè poteſt ſcire quomodo rectè viuere debeat, niſi ſciat quidnam in moribus ſit vitandum.

Explicātur reliquæ definitiones.

10 Ex his facilè intelligi poſſunt reliquæ definitiones. Prima enim, quæ eſt D. Aug. intelligenda eſt de ſcientia, ſeu notitia rerum appetẽdarum, & vitandarum in particulari, ſeu in ſingulis actionibus. In Secunda verò, quæ Ariſtotelis eſt, primò dicitur eſſe *habitus verus*, id eſt, qui per ſe, & natura ſua verus eſt; non autem per accidens duntaxat, vt opinio. Secundò dicitur, *cum ratione actiuus*, id eſt, per iudicium rationis; iudicium enim rationis eſt proprius actus Prudentiæ, per quem actum, prudentia operatur actus aliarum virtutum, illas in ſuis actibus dirigẽdo. Quòd autem illud, *Cum ratione*. ita intelligendum ſit, vt ſit idem, quòd per rationem, tanquã per proprium actum, probatur; quia alioqui Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, dicentur virtutes cum ratione actiuæ; vt quæ non poſſint agere ſine iudicio rationis. Hoc tamen eſt contra mentem Ariſtotelis; qui illa parte, vult excludere alias virtutes à definitione Prudentiæ. Tertiò dicitur *circa ea &c.* id eſt, circa honeſtum, & turpe, nempe vt honeſtum agatur, turpe fugiatur. In tertia dicitur. *Eſt recta ratio agendorum*, id eſt, notitia rectè, ſeu honeſtè agendi; ſeu, eſt notitia, qua rectè dirigantur humanæ operationes.

DVBITATIO II.

Q̃uo Prudentia ab alijs virtutibus diſtinguatur? D. Thom. quæſt. 47.

A moralibus.

11 Respondeo. Dico Primò, à Virtutibus moralibus diſtinguitur, Primò, quòd prudentia ſit in intellectu, eiuſq; actus elicitus, ſit eſſentialiter notitia; Virtutes autẽ morales ſint in volũtate, earumq; actus elicitus ſit eſſentialiter volitio, vel nolitio. Secũdò, hinc ſequitur alia differentia; quòd Prudentia ſit veluti menſura, & regula, qua virtutes morales regulẽtur, & dirigantur: quia actus voluntatis diriguntur per intellectum. Tertiò, Quòd Prudentia reſpiciat honeſtas actiones, ſub ratione veri. Nã eius eſt conſiderare, quænam verè ſint honeſtæ, quæ autẽ ſolùm videantur tales, & quæ apertè inhoneſtæ. Virtutes autẽ morales reſpiciunt eas ſub ratione boni; quia inclinant in eas, tanquam in proprium bonum naturæ rationalis.

Dices. D. Tho. 2. 2. q. 47. a. 4. in corp. dicit, Prudentiam reſpicere bonum non ſolùm materialiter, ſed etiam formaliter, id eſt, inquit, ſub ratione boni. ergo non ſub ratione veri; quia fieri nequit, vt eadem virtus, vel etiam eadem potentia, reſpiciat ſuum obiectum, ſub duplici ratione formali. *Obiectio.*

Omiſſa ſolutione Caiet. Respon. Prudentiam reſpicere opus honeſtũ dupliciter. Primò tanquam obiectum cognoſcibile, & ſic reſpicit illud ſub ratione veri. Secũdò, vt finem operabilem; & ſic reſpicit illud ſub ratione boni. Nõ enim Prudentia cõſiderat quid honeſtum, vt in illa veritate cognita ſiſtat, ſed vt per virtutes morales illud operetur, quia bonum. *Prudentia dup. reſpicit opus honeſtum.*

Aduerte tamẽ, etiamſi Prudentia ſit eſſentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ, & finis, meritò ponenda eſt inter virtutes morales: vt rectè docet D. Th. 1. 2. q. 58. a. 3. ad 1. quia tota verſatur in conſideratione, & directione morum. Dicitur itaq; moralis: non quòd ſit elicitiua morum (ſicut Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia) ſed quia morum directiua. 12 *Prudentia quo modo eſt Virtus moralis.*

Dico Secundò. A virtutibus Intellectus diſtinguitur; à *Sapientia* quidem, quia Sapientia eſt merè ſpeculatiua, & verſatur circa res diuinas, & iudicat per cauſas ſupremas, nec poſtulat rectum affectum. Prudentia verò, eſt omninò practica, verſatur circa actiones humanas, iudicat ſæpe per cauſas inferiores, & poſtulat affectum ordinatum. vide Ariſtotelem lib. 6. cap. 7. ethic. 13 *à Virtutibus intellectus. à Sapiẽtia.*

Ab Intellectu; quia intellectus eſt tantùm habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia ducitur. Prudẽtia propriè verſatur circa particularia, quæ ex principijs cognoſcũtur. Vnde ſupponit tanquam fundamentum, Intellectum principiorum moralium, qui dicitur συντήρησις ſecundum Theologos. *Ab intellectu. Synteresis.*

A ſcientia, quòd ſcientia ſit vniuerſalium, nec poſtulet rectum appetitũ. *Ab Arte*. 1. quòd Ars ſit recta ratio faciendorum, (τῶν ποιητῶν;) Prudentia verò, agendorum (τῶν πρακτῶν) iuxta Ariſtotelem 6. ethic. cap. 5. *A ſcientia. Ab Arte.*

Vbi nota differentiam inter facere, & agere, (Græci dicunt ποιεῖν & πράττειν.) *facere*, eſt edere operationem tranſeuntem in externam materiam, vt fiat aliquod opus. v. g. domus, nauis. *Agere*, eſt edere actionem immanentem vnde homo fiat bonus, vel malus. Secundò. Prudentia imprimit actioni formam honeſti. Ars verò imprimit non actioni, ſeu praxi, ſed operi producto formam artificialem, vſibus humanis accommodam; vt patet, non ſolùm in artibus, quæ externam materiam adhibent; ſed etiam in ijs, quæ opus hominis; vt ars canendi, ſaltandi: cantus enim, & ſaltus per ſe nõ ſunt πράξεις, ſed opus, ποιητόν. Tertiò. Hinc ſequitur alia differentia, vt Prudentia poſtulet appetitum rectum, ars minimè. 14

15 *A fide.* *A fide* diſtinguitur, quòd fides verſetur immediatè circa myſteria diuina, & alia quæ non ſunt in noſtra poteſtate; ſitque magna ex parte ſpeculatiua; neque dirigat immediatè noſtras actiones; neque poſtulet rectum affectum, niſi circa authoritatem primæ veritatis. Prudentia tamen Chriſtiana neceſſariò ſupponit fidem: ſicut ſciētia cognitionem principiorum, v.g. beatitudinem noſtram conſiſtere in viſione Dei; hanc operibus bonis promerendam; ſacramentis vtendum, &c.

16 *à Theologia.* Deniq; *à Theologia* diſtinguitur, quòd Theologia, magna ex parte ſit ſpeculatiua; & nō verſetur immediatè circa actiones noſtras; neque poſtulet rectum affectum niſi eo, modo, quo fides. Prudentia tamen ſupernaturalis conuenit cum Theologia, quòd ſicut Theologia ſupponit expreſſam fidem myſteriorum, & cognitionem multarum veritatum naturalium: ita Prudentia ſupernaturalis, ſupponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium, & cognitionem naturalem non reuelatorum.

DVBITATIO III.

Quænam ſunt functiones Prudentiæ?
D. Tho. q. 47. art. 6. 7. 8. 9.

17 RESPONDEO. Generatim ab Ariſtotele & D. Th. numerari tres, nempe *benè conſultare: benè iudicare, & præcipere executionem.* Debent autem hi actus, vt benè fiant, fieri certo modo; nempe cum *ſolicitudine, & diligentia*: vt D. Th. art. 9. docet. Prudentia enim in ſuis functionibus poſtulat diligentiam; ſcilicet prout conditio perſonæ, & negotij momentum, requirit. Cuius ſignum eſt quòd nemo dicatur prudens, qui vel in conſultando, vel in iudicando, vel in exequendo, non adhibet diligentiam debitam. Ratio eſt, quia prudentiæ eſt, præſcribere, & adhibere omnia neceſſaria ad finem intentum, quantum fert conditio perſonæ: inter quę vnum eſt diligentia. Dico, *quantum fert conditio perſonæ;* quia ſi quis adhibuit, quod potuit, vt rectè iudicaret, iudicium erit prudens, etiamſi ſpeculatiuè erret: vt ſupra dictum eſt.

Functiones prudentiæ. *Modus functionum.*

1. Munus conſultare. Primum igitur prudentiæ munus eſt bene cōſultare, inquirendo, quæ media, & quæ circumſtantiæ neceſſariæ ſint, vt opus fiat honeſtè, & ſecundùm virtutem. Operari enim ſecundum virtutem, eſt finis Prudentiæ. Ad hunc finem, quærit in ſingulis negocijs idonea media per conſultationem. Vnde Ariſtoteles 6. Etich. c. 7. *Prudentis maximè opus eſt, rectè conſultare.* plura de conſilio diximus 1. 2. q. 14.

2. iudicare. Secundum munus eſt, *rectè iudicare* poſt conſultationem. Hoc autem fit, quando poſt diligētem inquiſitionem, & conſiderationem rei, concluditur quid, quove modo, loco, tempore, quibusque alijs circumſtantijs ſit agēdum, vt opus ſecundùm virtutem fiat. Ad hoc iudicium, maximè expedit in promptu habere ſententias Sapientum, & in primis quæ in Prouerbijs Salomonis, & Eccleſiaſtico. Hę enim, ad omnē prudentiam in omni vita hominem informāt. Vnde conſultum eſſet, eas memoria tenere.

18 *Præſcribit mediũ Virtutibus, & quo modo.* Per hoſce duos actus, Prudentia dicitur *inuenire, & præſcribere mediũ virtutibus moralibus,* id eſt, quidnā in ſingulis functionibus, menſuræ rationis ſit cōmenſum, nō exorbitans per exceſſum aut defectum, v.g. in Iuſtitia, quid, quantũ, vbi, quando, cui ſit reſtituendum; In Temperantia, quantum, quo modo, vbi, quando vtendum cibo, vel vxore. Præſcribit autem medium, indicando id eſſe medium, ſeu honeſtum, & per hoc iudicium, oſtendendo, ſeu obijciendo illud voluntati, vt per virtutē moralem amplectatur.

19 *Vtrũ finem præſcribat.* Vtrum autem Prudentia, etiam pręſcribat finem virtutibus moralibus, diſputatur inter Scotũ, & Thomiſtas. Scotus enim, in 3. d. 36. q. vnica. a. 2. affirmat. Caiet. q. 47. a. 6. negat. Sed reſpōdendum cum diſtinctione. Si enim loquamur de fine vniuerſali, & abſtracto, quem virtus moralis per ſe adæquatè reſpicit, ſic prudentia per ſe non pręſcribit illi finem. Non enim per ſe dictat Prudentia in genere eſſe temperatè viuendum: eſſe fortiter agendum, & patienter ferendum: quæ ſunt fines vniuerſales adæquati virtutum moralium. Et hoc eſt quod vult D. Th. a. 6. cùm ex mente Ariſtotelis ait: *Prudentiæ non eſſe præſtituere finem virtutibus moralibus: ſed ſolùm, diſponere de his quæ ſunt ad finem.*

20 Dixi *Per ſe*, quia etſi prudentia per ſe nō præſcribat in genere fines virtutum: tamen præſcribit eos per ſuum fundamentum, & principiũ ex quo pēdet; nempe per habitum *ſyntereſis* (vt rectè D. Tho. a. 6. ad 1.) qui eſt notitia principiorũ moraliũ: vt patet ex 1. p. q. 79. Hic enim, dictat eſſe temperatè, & iuſtè viuendum, quæ in moralibus ſunt principia. Et hoc ſenſu, dici pōt prudentia præſtituere finem virtutibus moralibus, quia cùm ipſa includat habitũ συντηρήσεως, tanquam ſuum fundamentum, & radicem; quod per hunc fit, rectè dicitur per prudentiam fieri, & hoc probant argumenta Scoti.

21 Nam ſi virtus moralis ſecundùm ſuam eſſentiam cōſideretur, non ſupponit neceſſariò aliud dictamen prudētię, quàm dictamen *Synterеſis*; cognita enim honeſtate, quæ eſt in temperatè viuēdo, poteſt homo in genere illi affici, & firmiter proponere tēperatè viuere; quod propoſitum permanens habitu, erit eſſentialiter virtus. Si verò loquamur de fine particulari, quem virtus moralis in ſingulis actionibus intendit, hunc finem per ſeipſam præſcribit Prudentia, vt expreſsè docet D. Th. 1. 2. q. 66. a. 3. ad 3. Quia virtus moralis in ſingulis actionibus intendit honeſtè operari, ſeu attingere medium, vt per ſe cōſtat; hoc. n. eſt finis intrinſecus in quaq; actione virtutis. Quid aũt in ſingulis honeſtum, ſeu medium; & quænam ad hoc neceſſaria, oſtendit prudētia.

22 His adde, Prudētiam dici etiam præſcribere ea quæ ſunt ad finem (vt docet D. Th. a. 6. ex Ariſtotele li. 6. ethic. c. 12. & 13.) Tùm quia poſito affectu generali alicuius finis per virtutē moralem, v.g. per intentionem viuendi temperatè; Prudentia præſcribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tùm quia in ſingulis actionibus, poſito affectu rectè operandi, præſcribit circũſtantias ad hoc neceſſarias.

23 *3. rectè imperare.* Tertium munus eſt, *Rectè imperare.* Hoc imperium multi Thomiſtæ putant eſſe actum omninò diſtinctum à iudicio, qui ſemper ſit neceſſarius, vt voluntas interius, vel exterius liberè operetur; etſi enim intellectus iudicet bonum eſſe hoc facere; tamen voluntatem non poſſe moueri, niſi intellectus imperet voluntati, interius dicendo, fac hoc: quo imperio poſito, voluntatem non poſſe detrectare, ſed neceſſariò obedire. Sed 1. 2. q. 17. a. 1. dub. 2. oſtenſum eſt, tale imperium non eſſe neceſſarium, imò euertere libertatem.

Itaque

Quo modo Prudentia imperet.

24 Itaque quando ab Ariſtot.6.Ethic.cap.10. & D.Tho.a.8. dicitur *Prudentiæ eſſe imperare vel præcipere*, nõ intelligitur imperium propriè dictum (niſi loquamur de œconomica,vel politica quæ reſpicit inferiorem) nemo enim ſibi ipſi propriè imperat,dum aliquid facit: ſed dicitur *imperare*; quia Prudẽtiæ eſt, præſcribere quid, & quomodo agendum,& mouere voluntatem ad conſenſum & ad opus. Præcipuus enim effectus,atque adeò finis Prudentię eſt,vt opus fiat, vt docet Ariſtoteles c. 10. diſtinguens Prudentiam à Syneſi,id eſt perſpicacia. Perſpicaciæ enim ſolum eſt iudicare: ſed Prudentia non ſiſtit in iudicando; verum vlterius imperat, ſeu mouet voluntatem,vt opus faciat.Vnde quantumuis aliquis rectè iudicet; ſi tamen non ita iudicat in particulari vt reipſa voluntatem moueat opusve faciat, non dicitur prudens, ſed imprudens,& imprudenter agere. Non quod aliquis actus elicitus Prudẽtiæ illi deſit,vel etiam quòd interueniat aliquod iudicium imprudens (etſi enim plerumque, & ferè ſemper tale iudicium interueniat, quando non ſequimur iudicium Prudentiæ in agendo: tamen abſolutè non eſt neceſſarium: vt patet ex dictis 1.2.q.9.a.1.) ſed quia vltimus effectus, & finis Prudentiæ deeſt: & conſequenter, quia aliquid fit, vel omittitur
25 contra iudicium prudentiæ. Quod autem rectè dicatur Prudentia imperare, & præcipere ratione huius motionis,patet: tum quia præſcribere quid agendum, & ita mouere, eſt munus imperãtis,& ſuperioris: Tum quia ideò dicitur ratio imperare appetitui inferiori, & anima corpori; nempe quia aliquo modo mouet, (non autem ratione imperij propriè dicti) ergo cum Prudentiæ munus ſit, inſtar ſuperioris ſuo modo mouere voluntatẽ, eamq́; in executione operis dirigere,rectè dicitur eius eſſe imperare.

Imperium Prudentiæ fit formaliter per actũ iudicij.

26 Hinc ſequitur, hoc imperium non fieri per aliquem actum diſtinctũ à iudicio,ſed formaliter per actum iudicij,quo prudens iudicat,hoc opus cum talibus circumſtantijs eſſe faciẽdum. Nam hoc iudicium omnino ſufficit ex parte intellectus,ad mouendam voluntatem:nõ tamen habet rationem imperij efficacis,niſi reipſa moueat volũtatem. Conſiſtit igitur hoc imperium in cauſalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus 1.2.q.9.a.1.

Quo modo Prudentia præcipiat, diſponendo de medijs.

27 Ex his facilè intelligi poteſt, quomodo prudentia præcipiat virtuti morali, non præſtituendo illi finem, ſed diſponendo de his quæ ſunt ad finem, vt ait D.Tho.a.6. & obſcurè explicat Caiet.Nempe,quia prudentia per ſe mouet virtutem moralem,nõ quidem ad affectum honeſti in genere (ad hoc enim mouet *Syntereſis* vt dictum eſt) ſed ad affectum honeſti in ſingulis actionibus, oſtendendo, cum quibus circũſtantijs debeat operari, vt honeſtè operetur.

Dices. Virtus moralis potius debet præcipere Prudentiæ, quàm Prudentia ipſi: quia Virtus moralis verſatur circa finem; Prudentia autem circa ea quæ ſunt ad finem, vt dictũ eſt: Atqui virtus quæ verſatur circa finem imperat virtutibus quæ circa media: ars enim militaris imperat artibus quæ cõficiunt arma. ergo. Reſpondet Caiet. Virtutem moralem non verſari circa finem authoritatiuè,& ideo non poſſe imperare Prudentiæ. Quòd non verſetur authoritatiuè,probat: quia virtus moralis non perficit primò intẽtionem finis, ſed electionem mediorum. Sed hæc ſolutio nõn videtur vera. primò; 28

Virtus moralis perficit primo intentionem finis.

quia Virtus moralis per ſe primò eſt affectus habitualis honeſti, v. g. temperatè viuendi: quia eſt affectus boni per ſe amabilis: ergo primò perficiet intentionem finis. Antecedens probatur ex D.Auguſt. lib.de moribus Eccleſiæ c.15. vbi docet, *omnem virtutem eſſe amorem boni*: amor autem per ſe primò, tendit in finem, non in media. Secundò,quia propoſitum ſeu intentio temperatè viuendi eſt actus virtutis,cùm ſit difficilis,rectæ rationi conſentaneus & laude dignus. Atqui non poteſt eſſe actus ſecundarius Virtutis: tum quia eſt adæquatus virtuti Temperantiæ, tum quia non ſupponit vllum alium actum ſeu affectum,vnde ſequatur: eſt ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò,Voluntas primò & immediatè inclinatur, in affectum boni in genere. ergo Virtus moralis inclinatur primò & immediatè in affectum honeſti ſui generis ſibi adæquati: quia omnis potentia & habitus primò & per ſe reſpicit obiectum ſibi adæquatum. Quartò, Si virtus moralis, v.g. Temperantia non facit per ſe primò intentionem rectam circa finem,id eſt, circa vitam temperatam; quid eſt, quod illam rectam facit? Non enim natura ſua eſt recta. debet ergo fieri recta ab aliquo habitu acceſſorio: qui habitus ſine dubio eſt virtus,neque alia quàm Temperantiæ. & quamuis valdè probabile ſit, alium eſſe habitum circa finem abſtractè conſideratum, alium circa media; ſicut in ſcientijs, alius ponitur habitus circa principia, alius circa concluſiones,(nulla enim eſt ratio,quæ contrarium conuincat, & proportio quæ eſt inter finem & principia, inter concluſiones & media id videtur poſtulare) Tamen habitus circa finem non eſt ponẽdus diſtincta virtus ab habitu circa media: ſed vterque iunctus eſt vna integra & completa virtus moralis tendens in vnũ finem adæquatum,qui eſt honeſta vita. Sicut etiam habitus principiorum & concluſionum ſunt vna integra & completa virtus intellectus,tendens ad vnum finem, qui eſt perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus & duæ virtutes intellectuales,ſed partiales,& eſſentialiter incompletæ.

Probabile eſt eſſe diſtinctum habitum circa finẽ, & circa media,in virtutibus moralibus.

Omiſſa ergo ſententia Caiet. *Reſpondeo*. Virtutes morales etiam quodam modo præcipere ſeu imperare prudentiæ: ſed aliter quàm Prudentia præcipiat ipſis. Ratio eſt: quia intellectus mouet voluntatem, & viciſſim voluntas Intellectum,vt oſtenſum eſt 1.2.q. 9. a. 1. Prudentia igitur, præcipit Virtutibus moralibus, oſtendendo, & præſcribendo, quomodo, & in quid ferri debeant;& ita mouendo ex parte obiecti ad ſpeciem actus. Virtus Moralis præcipit Prudentiæ, volendo vt prudentia hoc,vel illud conſideret, & ita, applicando ex parte ſubiecti ad exercitium actus. Hoc tamen non poteſt facere, niſi ante mota ſit à Prudentia,vel certè à Syntereſi. Itaque potiùs Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quàm hæ Virtutes Prudentiæ: tum quia omnis motio incipit à Prudentia (non enim voluntas poteſt mouere niſi ante mota per Intellectum) tum quia motio Prudentiæ eſt ſublimior. mouet enim per modum finis & ſpecificantis actum voluntatis: Voluntas ſolum per modum applicantis extrinſecus: vnde eius motio ſæpè non eſt neceſſaria. 29

Quo modo etia Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.

DVBITATIO IV.

Vtrum Prudentia pendeat à Virtutibus moralibus, & quomodo?

30 RESPON. Prudentiam in ſuis functionibus pendere ordinariè à virtutibus moralibus. Colligitur ex Ariſt. 6, Ethic. cap. 5. & 13. Probatur, quia Prudentię eſt, id, quod in ſingulis actionibus eſt honeſtum, apprehendere, ſeu iudicare tanquã hic & nunc conueniens. Atqui virtus moralis in voluntate exiſtens, facit vt id quod eſt honeſtum videatur intellectui conueniens, & hic & nunc acceptandũ. Quiſque enim iudicat prout eſt affectus: Iracũdus enim apprehendit intellectu vindictam tanquã conuenientem: & intemperans voluptatem: auarus, habere copiam pecuniarum: ſeruare autem in his modum rationis, non apprehendunt vt conueniens ſibi hic & nunc; ſed vt ſummum, vt conueniens in genere, vel pro alio tempore & ſtatu

Quo modo affectus mutet iudiciũ.

31 rerum. Sicut enim in animalibus varij inſtinctus & propenſiones naturæ faciunt, vt phantaſia apprehendat varias res tanquam cõuenientes vel repugnantes: ita in hominibus varij affectus ſiue voluntatis, ſiue appetitus inferioris, ſiue habitu ſint, ſiue actu, ſunt cauſa cur phantaſia & intellectus aliquid apprehendat vt conueniens vel diſconueniens. Morales itaque Virtutes in voluntate latentes faciũt, vt intellectus bonum honeſtum in actionibus iudicet eſſe conueniens hic & nunc fieri; idq́; præſtant, partim quia comprimunt paſſiones, quæ rationem perturbant in cõſideratione honeſti, & bonum delectabile oſtentant; partim quia ſubiectum ita diſponunt, vt opus honeſtum ſit ei quàm maximè congruũ, ſicut ſitienti potus, eſurienti cibus. Vnde mirum non eſt intellectui ſtatim ita videri. Conſenſio enim illa, quæ eſt inter obiectum & affectum, cauſa eſt ex parte obiecti, vt apprehendatur per modum cõuenientis. Sicut è contrario diſſonantia eſt cauſa, cur Intellectus apprehendat vt diſſentaneum.

Vnde apparet, quantam vim habeat affectus in omnibus iudicijs practicis noſtrarum actionum directiuis. Idque experientia quotidiana

Cum prauo affectu põt interdũ eſſe rectum iudicium in particulari.

32 comprobat, vide 1. 2. q. 9. a. 2. & 5. Dixi, *ordinariè,* quia aliquando (etſi rariùs) fit, vt aliquis de honeſto hic & nũc prudẽter iudicet; quamuis voluntas ſit prauè ad illud affecta. ebrioſus enim interdum iudicat bonum eſſe, vt hoc tempore & loco, in hoc conuiuio, rationis menſurá ſeruet; etſi affectus ad hoc non inclinet: & mœchus, vt ſe hic & nunc contineat; quamuis affectus in contrarium tendat. ratio eſt; quia vt intellectus poſſit comprehendere honeſtum ſub ratione conuenientis hic & nunc, ſufficit conſenſio, quam illud habet cum natura rationali, in qua veluti in radice omnes virtutes morales continentur. praui enim affectus nõ poſſunt illam conſenſionem & congruentiam tollere; quamuis eam multum obſcurent, & obuoluant. Vnde moraliter fieri nequit, vt quis crebrò prudẽter iudicet in particulari, ſine virtute morali.

33 DICES. Virtutes morales ſupponunt prudẽtiam; quia ſunt habitus electiui ſecundùm dictamen prudentiæ. ergo prudentia non ſupponit Virtutes morales: eſſent enim ſeipſis priores, ac poſteriores, & ſibi ipſis cauſę, & effectus.

RESPONDEO. Virtutes morales completas, ſupponere prudentiam completam tanquam magiſtram, & directricem, quæ in ſingulis functionibus oſtendat quid, & quomodo agendum. Inchoatas verò (nempe vt ſolùm ſunt affectus honeſti in genere, v. g. temperatè viuendi: cuique, quod ſuum eſt, reddendi) ſupponere prudentiam inchoatam per *ſyntereſin*; quæ eſt rudimentũ quoddam, inchoatio, & principium prudentię: ſicut affectus ille honeſti eſt inchoatio virtutis moralis. At prudentia ſecundùm illam ſuam inchoationem non ſupponit vllo modo virtutem moralem; ſed eſt cauſa virtutis moralis inchoatæ: ſecũdùm verò ſuũ complementum, quod habet vt ſe extẽdit ad actiones ſingulas, ſupponit virtutem moralẽ, ſaltem inchoatã.

Virtus moralis inchoata ſupponit inchoatam prudẽtiam, quę conſiſtit in Synthereſi.

Aduerte tamen prudentiam poſſe dici dupliciter completam; primò eſſentialiter, cùm ſe nõ tantùm extendit ad principia moralia, & concluſiones generales, ſed etiã ad pleraſque actiones indiuiduas alicuius virtutis. Secundò extenſiuè; cùm poteſt facilè in omni caſu occurrente iudicare. Simili modo virtus moralis poteſt dupliciter dici cõpleta: eſſentialiter & extenſiuè. Eſſentialiter, cùm extendit ſe ad aliquas functiones ſuæ materiæ promptè obeundas. Extenſiuè, cùm ad omnes. Priore modo, Prudentia non ſupponit Virtutes morales, niſi inchoatas, neque omnes, ſed eas tantùm, in quarum materia verſatur. Altero modo, ſupponit omnes virtutes morales etiam completas. Quia nemo poteſt in omni caſu prudenter iudicare, v. g. in materia temperantiæ, niſi alijs quoque virtutibus ſit inſtructus: ſi enim careat fortitudine, non rectè iudicabit de honeſto temperantiæ, mortem intentante tyranno: ſi Iuſtitia, non rectè iudicabit dum ius alterius per temperãtiam violatur. Itaque perfecta Prudentia requirit omnes virtutes morales; ſingulæ quoque virtutes morales ſi perfectæ ſint, ſupponunt prudentiam: ita tamen, vt prudentia priùs ſe extẽdat ad quamuis actionem in indiuiduo, quàm Virtus moralis ſe ad illam proferat. Nam iudicium prudentiæ ſemper præit affectum virtutis moralis circa vnum eundemque actum indiuiduum. Sed de his plura 1. 2. q. 58. 34

Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.

Ex his intelligi poteſt, in quibus ſit prudentia, (de quo D. Th. a. 13.) perfecta enim prudentia non poteſt eſſe niſi in viris probis, qui affectum in omni materia virtutis rectè diſpoſitum habent. Hi enim ſoli rectè iudicare in omni negocio occurrente poſſunt. In hominibus improbis, vel alicui vitio deditis, nõ poteſt eſſe niſi imperfecta prudẽtia: quia prauus affectus, quo laborant, nõ ſinit eos prudenter in materia virtutis oppoſitæ iudicare. 35

In quibus ſit.

CAP. II.

De partibus Prudentiæ & Vitijs oppoſitis. habet quatuor dubit.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ ſint partes ſubiectæ Prudentiæ, id eſt, In quas ſpecies diuidatur.

De quo D. Thom. q. 48. & 50.

NOTANDVM eſt, D. Th. q. 48. cõſtituere triplices partes Prudentiæ; 1
nempe ſubiectiuas, potentiales, & integrales. *Subiectiuas* vocat ſpecies ſeu inferiora: quo modo homo & brutũ dñr partes animalis. *Potentiales* vocat virtutes quaſdã adiunctas, q̃ ordinantur ad

aliquos

aliquos ſecundarios actus vel materias; ita vt non habeāt totam vim principalis virtutis, quo modo potentiæ animæ dicuntur animæ partes apud Philoſophos. *Integrantes* vel quaſi integrantes, vocat ea, quę neceſſe eſt concurrere ad perfectum actũ virtutis. Hic quærimus de partibus ſubiectis, in quas tanquam in inferiora diuiditur.

2 RESPONDEO igitur Prudentiam poſſe rectè diuidi, primò in naturalem, & ſupernaturalem, ſiue in acquiſitam, & infuſam. *Naturalem* voco, quæ non excedit limites rationis naturalis. Hanc ſolam Philoſophi agnouerunt. Pendet ex *ſynteresi*, quæ eſt notitia principiorum practicorum, vt Decalogi & ſimilium; & ex virtutibus moralibus ſui ordinis: comparaturque vſu; naſcitur enim ex actibus. *Supernaturalis* eſt, quæ limites notitię naturalis excedit, pendet ex fide & ex virtutibus moralibus ſui ordinis. Sicut enim ſunt aliquę virtutes morales commenſæ prudentiæ naturali, & tendentes ad honeſtum naturale; quod eſt conſentaneum naturæ rationali qua talis eſt; ita etiam videntur eſſe quædam virtutes morales commenſæ dictamini prudentiæ infuſæ, tendentes in honeſtum ſupernaturale, quod eſt conſentaneũ ſtatui hominis ſupernaturali. de quo plura 1.2.q.58.

Prudentia alia Naturalis, alia Supernaturalis.

3 Secundò diuiditur immediatè in prudētiam *perſonalem, ſeu ſolitariam*, & in *gubernatricem*. *Gubernatrix* diuiditur in quatuor ſpecies; *Oeconomicam, Ciuilem, Legislatricem, et Militarem.* Itaque in vniuerſum ponuntur quinque ſpecies Prudentiæ. Ex quibus quatuor priores ponit Ariſtoteles 6. Ethi. c. 8. & vocat partes Prudentiæ. quintam addit D. Tho. quæſt. 50. art. 4.

Prudentia 5. ſpecies.

Solitaria ſeu perſonalis eſt, qua quis in ſingulis actionibus ſpectat, quid agere deceat, propriũ intendens bonum.

Oeconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius bonum ſolùm ſpectans.

Ciuilis ſeu politica eſt, qua quis rectè adminiſtrat ciuitatem, legesque ſeruari curat.

Legislatrix ſeu nomothetica eſt, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè adminiſtratur.

4 Ratio harum ſpecierum eſt, quia Prudentiæ generatim acceptæ eſt, procurare bonum hominis operationum directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, ſcilicet amoliendo mala, quæ bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hoſtes bonum publicum, & priuatum perturbantes, auertũtur. Si directè, vel procuratur bonum propriũ, vel cōmunitatis: ſi proprium, erit prudētia perſonalis. Si verò communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intendatur, erit *Oeconomica*. Si Reipub., id fiet vel ferendo leges (quod proprium eſt ſupremi Principis) & ſic erit Legiſlatrix: vel curando proximè, vt mandentur executioni (quod fit per magiſtratus immediatos) & ſic erit Prudētia ciuilis. Per ciuilem enim non intelligit Ariſtoteles virtutem ſubditorum, qua legibus parēt (vt D. Th. videtur accipere) ſed magiſtratuum, qua curant leges ſeruari, & totam Rempub. gubernant, vt rectè Euſtratius exponit. Nam Ariſtoteles ponit duas huius partes, Conſultricem & Iudicatricem: Illa præbet in dubijs cōſilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad perſonam publicam. adde non eſſe opus peculiari prudentia in Ciue, vt legibus communibus pareat, ſicut nec domeſticis, vt præceptis patrisfamilias.

Hic tamen Notandum eſt primò, ſolam *Prudentiam perſonalem* abſolutè dici Prudentiam, & hominem facere abſolutè, & ſimpliciter prudentem, vt docet Ariſtoteles c. 8. Quia is ſolus abſolutè prudens eſt dicendus, qui ſua præ cæteris omnibus curat, ſeipſum omni virtute exornans. Prudētia enim per ſe primò, curat bonum ſuum, ideſt, ſui ſubiecti. Cæteræ verò prudentiæ ſpecies non vocantur abſolutè nomine Prudentiæ; ſed ſecundùm quid, ſeu cum adiuncto, vt prudentia Oeconomica, vel Ciuilis, vel Legiſlatrix, vel Militaris. quia non ſpectant bonum ſuũ, ſed alienũ; Vnde neq; neceſſariò poſtulant, neque faciunt affectum habētis rectum; ſed potius affectum alienum, præſertim Oeconomica, Ciuilis, & Legiſlatrix; quia intendunt bonum communitatis; nempe vt familia vel Reſpublica ſecundùm virtutem degat. Nam militaris, potius videtur eſſe ars quædam diſponēdi exercitum ad prælium, quàm ſpecies Prudentiæ: ſicut ars Nautica, ars Negotiādi, & ſimiles. Vnde quidam de Arte Militari ſcripſerunt. Poteſt tamen poni ſpecies Prudentiæ, quatenus diſponit & curat, vt milites fortiter & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris. Vnde ſupponit artem militarem, eique addit rationem dirigendi milites ſecundùm virtutem. 5

Prudentia perſonalis eſt abſolutè Prudentia, reliquæ cũ adiuncto.

Notandum ſecundò, ſingulas ſpecies dictas, poſſe rurſus in multas alias vel ſpecies, vel potius in partes veluti integrantes diuidi. Probabile enim Prudentiam perſonalem tot habere partes ſpecie diſtinctas, quot ſunt ſpecies Virtutum. Non enim qui prudens eſt in functionibus Iuſtitiæ, ſtatim eſt prudēs in functionibus Temperantiæ, vel Fortitudinis; quamuis vt abſolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis paſſim occurrente prudens eſſe. Idem dicendum de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legiſlatrice, & Militari. Varia enim ſunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis, & domeſticæ, ratione variarum circunſtātiarum, tum loci, tum perſonarum, tum finium adiunctorum (vt commodorum, vel incommodorum) quæ diuerſiſſimam rationem agendi poſtulāt, vt bonum exitum habeant. 6

Quæuis ſpecies Prudentiæ varijs partibus cōſtat, quaſi integrantibus.

Notandum tertiò, Prudentiam perſonalem quodammodo complecti omnes alias prudentiæ ſpecies; quia poteſt ſe extendere ad omnes illarum functiones, dictando de ijſdem actionibus, de quibus ipſæ; ſed ſub alia ratione. Quidquid enim ordinat vel iuber paterfamilias per prudentiam œconomicam, ſpectans bonum familiæ, poteſt ordinare, & iubere per prudētiam perſonalem, ſpectando bonum honeſtum ſuæ actionis; nempe vt officio ſuo ſatisfaciat. Quatenus enim in agendo ſpectat vt familia rectè ſit diſpoſita, dirigit ſuam actionem prudētia œconomica; vt verò intendit ſatisfacere ſuo officio, vel agere id quod decet ſuam perſonam, dirigit eam prudentia perſonali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legiſlatrice. Itaque Prudentia perſonalis omninò cōpleta qua quis in oī ſtatu, ſeu officio poteſt ſe gerere vt decet; includit illas prudentias tanquam partes ſuperaddens illis reſpectum ad proprium bonum, quod eſt honeſtè agere. Neque enim Rex poteſt habere prudentiam ſuæ perſonæ neceſſariam, & facere omne id quod ex ſe decet, niſi norit leges vtiles ferre 7

Prudentia pſonalis omninò completa complectitur cæteras.

ferre; & ita requirit prudentiam Legiſlatricem. Neque Magiſtratus officio ſuo ſatisfacit, qui nõ nouit Rempub. adminiſtrare, iudicia exercere, bono ciuium cõſulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc eſt quod vult Ariſtoteles c.8. in principio, cùm ait; *Prudentiam & Ciuilem* (πολιτικὴν) *eſſe eundem habitum, ſed non habere eandem rationem ſeu idem eſſe*. Prudentia enim completa includit Ciuilem & reliquas tanquam ſui partes: refert tamen illarum materiam ad ſuum finem; & ita diſtinguitur ratione formali. vide
8 Giraldum in lib.6. Ethic. q.14. Si tamen Prudentia perſonalis accipiatur vt dirigit hominẽ conſtitutum extra publicum officium; ſic non includit illas: ſed eſt ſpecies oĩno diſtincta à cæteris.

DVBITATIO II.

Quænam ſunt partes integrantes Prudentiæ? *D. Thom. q.49.*

9 NOtandum eſt partes integrantes Prudentiæ poſſe dupliciter poni; Primò vt partes integrantes dicantur illæ ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè conſtat. Non enim Prudentia eſt ſimplex aliquis habitus, ſicut neque ſcientiæ ſpeculatiuæ, ſed conſtat multis partibus inſtar totius Heterogenei, reſpicientibus diuerſam rationem honeſti, quæ eſt in diuerſis virtutibus. Alijs enim regulis & notionibus diriguntur functiones Iuſtitiæ, alijs temperantiæ, alijs fortitudinis & patiẽtiæ. quæ tamen omnes neceſſariæ ſunt ad integrã & abſolutã Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, ſicut Theologia & Phyſica dicitur vna ſciẽtia: nempe quia reſpicit vnum obiectum generale, quod eſt viuere ſecundum virtutem; idq; ſub vno eodemq; modo tendendi, qui eſt conſiderare ſingulas actiones cum omnibus circunſtantijs, de quo plura 1.2. q.57. Verum D.Tho. non loquitur hoc modo de partibus prudẽtiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò vt partes integrantes Prudentiæ dicantur quædã functiones, ſine quibus non habetur perfectus vſus
10 prudentiæ. Hoc modo ponit octo partes prudẽtiæ, *memoriam, intelligentiam, docilitatem, ſolertiam, prouidentiam, rationem, circunſpectionem, cautionem*, è quibus *ſolertia & docilitas* maximè iuuant ad acquirendam prudentiam. *Memoria, intelligentia, prouidentia, ratio* potiſſimum iuuant ad vſum prudentiæ in cõſultando & iudicãdo. *Cautio & circumſpectio* ad executionem operis; quæ dicitur fieri imperio Prudẽtiæ. *Memoriam* vocat recordationẽ eorũ, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti ſumus. Ex his enim ſæpenumerò facilè colligimus, q̃d in præſenti negotio expediat; plurimum enim valent tum exempla aliorum, tum experientia ipſa ad Prudentiam. *Intelligentiam* vocat notitiam præſentium: vt enim prudenter iudices, neceſſe eſt, præſentem ſtatum rei tibi eſſe probè perſpectum. Poteſt etiam hoc nomine ſignificari notitia principiorum moralium.

Octo partes integrantes Prudentiæ.

Prouidentia dicitur conſideratio futurorum euentuum, qui poſſent ſequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad diſcendum.

Solertia (quam Ariſt. vocat ἀγχίνοιαν, & melius Latinè diceretur ſagacitas) eſt ſpecies bonæ coniectationis (quę ipſi dicitur εὐστοχία) eſt enim ſolertia, ſeu ſagacitas medij (ideſt rationis alicuius cur res ſit probanda, vel improbanda) inuentio tempore breuiſſimo, vt idem Ariſtoteles docet lib.2. prior. analyt.

Circumſpectio eſt conſideratio circumſtantiarum, ne qua deſit in opere.

Cautio eſt cura, vt vitentur incommoda, quibus res eſt expoſita, v.g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduerſam valetudinem. poterat hæc ſub circumſpectione comprehendi.

Notandum eſt, non omnes hos actus à diuerſis habitibus proficiſci, Cautio enim, Circumſpectio, Prouidentia, & Intelligentia, ſunt actus Prudentiæ; quia intrinſecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantùm requiruntur ad acquirendam Prudentiam, vel ad acquiſitæ perfectiorem vſum. 11

Non ſunt tot habitus.

DVBITATIO III.

Quæ ſint partes potentiales Prudentiæ? *D. Thom. q.51.*

RESPON. Valdè ingenioſè à D.Tho. poni tres partes potentiales Prudentiæ, *Eubuliam, Syneſin, & Gnomen*. Per *Eubuliam* intelligit habitum quendam, qui præbet facultatem rectè conſultandi: id eſt, inueniẽdi bonum conſilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *Syneſin* habitum rectè iudicandi de conſultatis, idq; ex conſideratione communium principiorũ practicorum, ſcilicet legum naturaliũ & poſitiuarum, & finium illarum, quos fines legiſlator ſpectauit. Per *Gnomen*, habitum rectè iudicandi ex principijs quibuſdam altioribus cõtra tenorem verborũ legis, iuxta tñ mẽtem legiſlatoris. vide Caiet. q.120. art.1. & 2. Vocat aũt has partes potentiales Prudentiæ; quia Prudẽtia his vtitur ad ſuum finem, veluti membris quibuſdã ſuis; vel vt anima vtitur ſuis potentijs ad ſuum finem. Sicut enim in ſingulis animæ potentijs elucet vis, & conditio animæ, etſi non plenè: ita in iſtis facultatibus, earumque functionibus elucet natura, & conditio Prudentiæ, & ſi non adæquatè. 12

Tres partes potentiales Prudentiæ.

Vtrum ſint habitus diſtincti ab habitu Prudẽtiæ dubitari poteſt. Probabilius eſt, non eſſe ab illa diſtinctos realiter, ſed eſſe ipſam Prudẽtiam inadæquatè cõſideratam; nempe vt ſe ad hanc, vel illam functionem extẽdit. vt probat Giraldus lib.6. q.15. Probatur, quia Prudentiæ proprium eſt, inquirere media ad finem idonea: Atqui hoc fit bona cõſultatione, ergo bona conſultatio eſt actus proprius Prudẽtiæ. Vnde rectè Ariſtoteles ait c.7. lib.6. *Prudentiæ maximè opus eſſe dicimus, rectè conſultare.* Neque ſatisfacit, ſi dicatur Prudentiæ proprium eſſe benè cõſultare, quod imperet illam; Nam cõſultatio de medijs non imperatur propriè à Prudentia, ſed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis nõ tam cernitur Prudentia quàm ſynteresis: Cernitur autem primò in conſultatione, ſi benè fiat: ergo bona conſultatio eſt prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare ſiue ex ipſis legibus, & earũ finibus, quod facit *ſyneſis*, ſiue ex altiori conſideratione, quod facit *gnome*, ſit actus Prudentiæ elicitus, patet; quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati, eamque & potentias inferiores in executione dirigit; vt ſupra oſtenſum eſt. 13

Non diſtinguuntur re ipſa à Prudentia habitu.

DICES,

14 *σύνεσις.* DICES Ariſtotelem per ſyneſim non videri ſignificare partem aliquam Prudentię, ſeu iudicium Prudentiæ, præcedens executicnem: ſed perſpicaciam quandam ingenij in alio, qui de iudicio & facto prudentis acutè iudicat, vt exponit Euſtratius in Cap.10.lib.6. dicitur enim συνετὸς, καὶ ἐυσωύετος teſte Ariſtotele ibidem, qui altero aliquid dicente, vel faciente ſtatim poteſt percipere, rectè ne an ſecus dictum, factũve ſit: ſicut diſcipulus dicitur ξωιέναι & ἐυσωύετος, qui ſtatim percipit quod magiſter docet. Vnde apud Græcos ξωιέναι ſæpe vſurpatur pro μανθάνειν, quod eſt percipere quod alius dicit.

RESPONDEO verum eſſe. Ariſtotelem quidem hoc pacto ſyneſim ibi accipere. Nõ tamen negat, quin ſimilis facultas in prudente requiratur circa inuenta per conſultationem. Vnde rectè D.Th. poſuit partem Prudentiæ. Imo ipſemet Ariſtoteles lib.1. magnor. moral. cap. 35. expreſsè docet Syneſin eſſe Prudentiæ partem: quamuis interdum eſſe poſſit in eo qui non eſt prudens.

15 *Quid gnome Ariſtot.* Per γνώμlω idem intelligit Ariſtoteles, quod D.Thomas, nam lib.6.ethic.cap.11. dicit Gnomen eſſe Rectum iudicium æqui & boni. Aequum, & bonum (quod Græcis dicitur τὸ ἐπιεικὲς) eſt, quod cùm ſit contra verba legis, (etſi non contra mentem Legiſlatoris) iudicio prudentis definitur, vel vt Ariſtot.lib.5.cap.10. definit, eſt *correctio legis, quatenus deficit ob vniuerſalem locutionem* Eodem pertinet ſententia D.Thomæ, cùm ait, Gnomen iudicare ex principijs extraordinarijs contra verba legis, idem enim valent, corrigere legẽ vbi deficit ob vniuerſalem locutionẽ (quod propriè ad gnomen pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem cur interdum opus ſit hac correctione legis, & conſideratione altioris principij, quàm ſit finis proximus legis, eſt, quia leges vniuerſaliter latæ ſunt, vt Legiſlator finem proximum quem per illam intendit vt plurimùm aſſequatur: quo fit vt multi caſus occurrant, in quibus non expedit eas ſeruari, quia aliquid fieret contra aliam legiſlatoris intentionem, & contra bonum publicum, vel priuatum. Vniuerſales enim Regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehendi non poterant, relictæ ſunt iudicio prudentum, & vocantur τὸ ἐπιεικές, id eſt, æquum & bonum. Iudicium verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam ſententiam poſſumus nominare, hoc autem peti debet ex altiori conſideratione, ob quam verba legis non ſunt ſeruanda. *συγγνώμη.* In legibus pœnalibus dicitur συγγνώμη, id eſt, venia, vel pœnæ mitigatio. Exempli gratia, lex vniuerſè pręcipit, qui occidit, occidatur. Tu tamen inuaſus ab alio occidiſti: Vir æquus, per γνώμlω iudicat verba legis hic nõ eſſe ſeruanda, teque non eſſe morte puniendum: quod iudicium pendet ex alia conſideratione, quàm præceptum legis illius. Virtus verò quæ in voluntate reſpõdet huic iudicio, dicitur ἐπιείκεια. *ἐπιείκεια.* Vnde ſicut ἐπιείκεια ſe habet ad iuſtitiam, ita γνώμη ſe habet ad prudentiam. Eſt igitur pars potentialis Prudentiæ, ſiue Prudentia ipſa, vt verſatur circa æquum, & bonum: ſicut ἐπιείκεια eſt pars iuſtitiæ, & iuſtitia quædam, vt rectè Ariſtoteles cap. illo 10. docet, quod quomodo verum ſit dicetur infra cap.47.dub.9.

DVBITATIO IV.

Quot & quibus modis peccatur cõtra Prudẽtiam?

D.Th.q.53.54.55.

DIco primo. Generatim loquendo omne peccatum eſt contra prudentiam; patet, quia omne peccatum eſt contra iudicium prudentiæ, ſicut omne opus bonum eſt ſecundùm iudicium Prudentiæ. 16 *Omne peccatum eſt contra prudentiam.*

Aduerte tamen, non eſſe neceſſarium, vt ſicut omne opus bonum ſequitur ex iudicio prudẽti, ita omne opus malũ ſequatur ex iudicio imprudenti; poteſt enim ſequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem eſſe honeſtum, vel turpe, ſed eſſe delectabile, vel moleſtum. Hoc enim iudicium ſufficit vt voluntas poſſit illud opus velle, aut nolle, vt oſtenſum eſt 1.2.q.9.art.1.dubit.4.& 5. *Non tamen ex imprudẽtia.*

DICES, Omnis peccans eſt imprudens, imò & ignorans, teſte Ariſtotele: ergò omne peccatum ſequitur ex errore, vel ignorantia.

RESP. Negandam conſequentiã. Dicitur imprudens, non quòd ſemper imprudenter iudicet, ſed quia imprudenter (id eſt, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, non quòd neceſſe ſit vt ignoret rem eſſe turpem, vel noxiam ſaluti: ſed quia vel ignorat, vel non ſatis conſiderat illam turpitudinem, quam ſi conſideraret, vt par eſt, non faceret. Et quamuis fieri poſſit, vt aliquis pleniſſimè rei turpitudinem cõſiderans, eam nihilominus faciat, propter voluntatis libertatem, quæ ſicut bonum honeſtum etiam clarè propoſitum, non neceſſariò amplectitur, ſed poteſt repudiare, ob moleſtiam annexam: ita obiectum turpe clarè propoſitum non neceſſariò repudiat, ſed poteſt amplecti, ob voluptatem annexam: tamen hoc rariſſimè fit. Vnde vniuerſe dici poteſt, omnem peccantem eſſe ignorantem. 17

Dico ſecundo. Si magis ſpeciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D.Tho. per exceſſum, & per defectum. Probatur, quia ſicut obiecta aliarum virtutum conſiſtunt in medio, ita etiam obiectum Prudentiæ (idem enim eſt obiectum circa quod verſatur Prudentia conſultando, & iudicando, ac aliæ virtutes inclinando) ergò ſicut contra alias virtutes poteſt peccari per exceſſum, & defectum; ita contra prudentiam. 18 *Contra Prudẽtiam peccatur exceſſu & defectu.*

Dico tertio. Per defectum contra prudentiam peccatur quadrupliciter *præcipitatione, inconſideratione, inconſtantia, & negligentia*. Probatur, quia ea peccata ſunt propriè contra prudentiam, quæ ſunt contra regulas prudentiæ, quas ipſa in ſuis functionibus ſeruare debet. Itẽ quæ ſunt contra functiones proprias prudẽtiæ. Atqui hæc peccata ſunt talia, ergo. Minor patet. Prima enim regula Prudentię eſt, vt priuſquam opus aggrediaris, vel Iudicium feras, deliberes de medijs, de modo, & ordine exequendi, de cauendis impedimentis, &c. contra hãc regulam eſt *præcipitatio*, quæ propoſito aliquo fine ſtatim opus aggreditur, vel certè iudicat de medijs, & modo exequendi, omiſſa deliberatione. Secunda eſt, vt rem de qua iudicandum eſt, eiuſque circunſtantias diligenter inſpicias: contra hanc, eſt *inconſideratio*, quæ iudicat, omiſſa diligẽti inſpectione. Tertia eſt, vt rebus deliberatis, & rectè iudicatis inhæreas, neq; te ſinas ob leues ratiunculas diuelli. cõtra hãc eſt *Inconſtantia* qua ſine vlla, vel certe ſine iuſta cauſa mutas ſententiam. 19 *Defectu, quatuor modis.*

tiam. Quarta eſt, vt rem deliberatam & iudicatam, opportuno tempore mandes executioni. contra hanc eſt *negligentia*. Hæc tamen dupliciter poteſt conſiderari: primò vt eſt omiſſio diligentiæ requiſitæ in ipſo opere externo, & ſic non eſt directè contra prudentiam, ſed contra virtutem, in cuius materia verſatur; vt negligẽtia in orando, eſt contra Religionem; in ſoluendo debito, contra iuſtitiam. Secundò, vt eſt omiſſio diligentiæ requiſitæ in actu intellectus excitantis & dirigentis voluntatem, & vires externas ad executionem, & ſic eſt cõtra prudẽtiam. *præcipitatio* igitur eſt directè cõtra *conſilium*: *inconſideratio* contra *iudicium*; *inconſtantia* contra *Iudicij firmitatem*: *negligentia* contra *rationis vigilãtiã* in exequẽdo. Eſt.n. omiſſio actuũ rationis, qui neceſſarij ſunt, vt opus ſuo tẽpore fiat.

20 *Qualia ſint peccata.* Notandum eſt primò, *præcipitationem & inconſiderationem* nõ eſſe peccatum mortale, niſi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui ſe homo exponit, præcipitanter, vel inconſideratè iudicando vel agendo: quia ſicuti in actibus prudentiæ non quæritur rectitudo propter ipſos actus, ſed propter opus quod illis actibus eſt dirigendum (quia in regula non quæritur rectitudo propter ipſam regulam, ſed propter id, quod regulæ eſt conformandum) ita prauitas imprudentiæ æſtimanda eſt ex opere, quod inde ſequitur.

Inconſtantia nunquam eſt peccatum mortale, niſi quis ex voto, vel præcepto teneatur perſiſtere in ſententia, vel ob aliquam cauſam extrinſecam, vt ad vitandum ſcandalum, &c.

Idem dico de *negligentia*. Hæc enim non eſt peccatũ mortale; niſi negligas id, ad quod ſub peccato mortali teneris, vel ita ſis animo remiſſo ad ea quæ ſalutis ſunt, vt euidenti periculo, aliquid tale negligendi, te exponas.

Notandum Secundò. Ad prædicta peccata reduci alia quædam, quæ non ſunt tam directè contra prudentiam, vt *obliuioſitatem, indocilitatem*, & *defectum ratiocinãdi*, ad *præcipitationem. defectum intelligentiæ, cautelæ, & circumſpectionis*, ad *inconſiderationem*. ad eandem referri poteſt *improuidentia*, & *defectus ſolertiæ*: etſi D. Th. referat ad *inconſtantiam*, & *negligentiam*. ſed res eſt parui momenti.

21 *Prudentiæ imagine peccatur ſex modis.* DICO Quarto. Per exceſſum, vel potiùs quadam ſpecie & imagine prudentiæ, peccatur cõtra Prudentiam ſex modis, iuxta D. Th. *Prudentia carnis, aſtutia, dolo, fraude, ſollicitudine temporalium, & ſollicitudine futurorum. Prudentia carnis* dicitur, qua quis viuit ſecundùm carnem. vt colligitur ex Apoſtolo ad Rom. 8. vbi opponit prudentiam carnis, prudentiæ ſpiritus; Et ſapere ſecundùm carnem, ei quod eſt ſapere ſecundùm ſpiritum. Nam finis prudentiæ carnis, eſt viuere ſecundùm carnem, ſicut finis prudentiæ ſpiritus, eſt viuere ſecundùm ſpiritum. *Viuere autem ſecundum* carnẽ, eſt ſequi inſtinctus, & motus naturæ corruptæ; ſeu, eſt facere opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, & cætera quæ Apoſtolus recẽſet ca. 5. ad Galat. Itaq; *Prudentia carnis eſt*, quę excogitat idonea media ad opera carnis cõplenda. Sicut *Prudentia ſpiritus* eſt, quæ excogitat idonea media ad opera ſeu fructus ſpiritus. de quibus Apoſtolus agit eodẽ capite. Sicut.n. oĩs virtus habet ſuã prudentiã, qua tanquã regula in ſuis functionibus dirigatur, vt opus ſuũ honeſtũ reddat (qđ eſt eius finis intrinſecus) Ita omne vitium habet ſuã quandam falſam prudentiam, qua dirigatur ad obtinendum bonum delectabile, quod eſt eius finis; hæc dicitur prudentia carnis.

Prudentia carnis. *Viuere ſecũdùm carnẽ.*

Notandum autem eſt primò. Sicut prudentia vera ſupponit, & includit appetitum honeſti, ſine quo appetitu, nuda illa nòtitia intellectus nõ habet rationem prudentiæ: ita prudentia carnis, quæ eſt falſa prudentia, ſupponit, & includit affectum operum carnis, ſine quo affectu nõ dicetur prudentia carnis. Supponit quidẽ; quia iudicium omnis prudentiæ ſiue veræ, ſiue falſæ, plurimùm pendet ex affectu. *qualis enim quiſque eſt, ita iudicat*, vt Ariſtoteles ait, id eſt, quiſque iudicat conuenienter ſuis affectibus. Includit verò; quia prudentia non ſignificat qualemcũque notitiam mediorum, ſed directam & ordinatã ad opus: itaque includit affectum operis. Vnde Apoſtolus nomen prudentiæ ſeu φρονήσεως vel φρονήματος, paſſim vſurpat pro affectu alicuius boni honeſti, aut delectabilis mouente intellectum ad excogitationem mediorum, quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus, quæ ab affectu, ſeu intentione ad illud bonum ordinatur. Sic cap. 8. ad Rom. *ſapere ſecundum carnem mors eſt* φρονεῖν κατὰ σάρκα, id eſt, habere affectum, & cogitationes intentas ad opera carnis. Simili modo accipit, cùm ait; *Prudentia Spiritus, & pax* Et ad Philip. 2. *Hoc enim ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu*. Græcè, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, id eſt, talis ſit in vobis affectus, vel talis cogitatio, ex affectu procedens. 22

Prudentia ſupponit affectum finis alicuius.

Notandum Secundò. Prudentiam carnis imitari veram prudentiam; quia ſicut hæc quærit, & inuenit media verè idonea ad finem honeſtũ, ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finem delectabilem, ad honores, &c. Vnde non eſt neceſſarium in iudicio huius prudentiæ eſſe errorem, ſeu falſitatem; quia non eſt neceſſe, vt media non ſint idonea ad finem, vel vt iudicet illa eſſe abſolutè bona: ſed ſatis eſt, ſi iudicet eſſe conuenientia ad finem propoſitum, ad quem verè idonea ſunt. Poteſt tamen tale iudicium dici practicè falſum, quia eſt cauſa prauę electionis; ſiue quia non eſt conſentaneum appetitui recto. 23

Prudentia carnis imitatur verã prudẽtiam.

Notandum Tertiò. Prudentiam carnis non eſſe peccatum, niſi ratione affectus praui, cui ſubeſt. Vnde ſi hic ſit peccatum mortale, erit peccatum mortale; ſi veniale, erit veniale. vt patet ex dictis 1. 2. q. 17. a. vlt. Conſilium enim, & iudiciũ ſunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiunt ſuam bonitatem, vel prauitatem ab intentione. Aſtutia generatim, eſt ratio aliquid agendi modo occulto. Dicuntur enim aſtuti in contractibus, & negotijs, qui norunt modos agendi non paſſim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Ariſtotele vocari δεινότης (*ſolertiam* quidam interpretantur) quam ipſe etiam in malis ponit, vt patet lib. 1. magnorum Moraliũ cap. vlt. vbi dicit *omnem prudentem eſſe* δεινὸν .i. *aſtutum vel ſolertem, ſed non contrà: quia malus etiam*, δεινὸς, *ſolers eſt. ſicut Mẽtor qui videbatur quidẽ* δεινὸς (*ſolers*) *nõ tamẽ erat prudens*. itaq; aſtutia generatim accepta, eſt quid cõmunius, quã prudentia. Verùm hic accipitur magis ſpeciatim, nẽpè pro notitia prauorũ mediorũ ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncta. Hoc modo accipit D. Auguſtinus li. 4. cõtra Iulianũ ca. 3. cũ ait, *omnibus virtutibus quædam vitia eſſe ſimilia; ſicut aſtutia Prudẽtiæ ſimilis eſt, quæ tamẽ eſt vitiũ*. Et Apoſtolus 24

Aſtutia quid.

lus 2. ad Corint. 4. *Non ambulantes in aſtutia*, *Græcè* ἐν πανουργίᾳ. quo nomine propriè ſignificatur hæc vitioſa *aſtutia*: quia aſtuti omnia tentant, in omnem partem ſe vertunt, vt rem conficiant. Continet artem ſimulandi, & diſſimulandi. Habet locum in ijs functionibus quæ proximum reſpiciunt. nemo enim ſibi ipſe aliquid occultat, vel in modo agendi ſibi aliquid occultum optat; ſed tantùm proximo.

Videtur hæc *aſtutia* ſpecies quędam prudentiæ carnis. Hi enim maximè videntur prudentes ſecundùm carnem, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Quale peccatum. Eſt peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui ſubeſt, & nocumenti, quod proximo ſequitur: ſi enim expreſsè, vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: ſicut mendacium pernicioſum. Item ſi graue malum ſequatur, idque aduerteris vel facilè aduertere potueris. tunc enim eſt intentio tacita, ſeu interpretatiua. Si autē nullum ſit nocumentum vel modicum, erit veniale: ſicut mendacium officioſum, & iocoſum. Vide Caietanum in Summa, verbo *Aſtutia*.

25 *Dolus.* *Dolus*, eſt aſtutiæ executio ſiue verbis, ſiue factis: eſt enim hoc nomen generale. Tantùm habet locum erga proximum, & potiſſimùm in materia Iuſtitiæ, vt in contractibus, & diſtributionibus. *Dolus venit in contractum dupliciter.* Duobus modis, ſecundùm Iuriſperitos dolus venit in contractum. Primò, dando cauſam contractui. Dicitur autem *dare cauſam contractui*, quando, ſi dolus abfuiſſet, alter nullo modo voluiſſet contrahere. Secundò, nō dando cauſam; ſed ſolùm incidendo in contractum: vt quando contractus fuiſſet quidem initus, ſed non eo pretio, verùm maiori aut minori. Vtrum autem, & quando dolus contractum, vel aliam diſpoſitionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib. 2. cap. 17. dubit. 5.

Ignorantia à dolo excuſat. Porrò ignorantia iuris, etſi craſſa ſit ſemper excuſat à dolo, & conſequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam, lex requirit dolum ſeu præſumptionem: quia ignorantia craſſa, dolus non eſt.

Quando culpa æquiparetur dolo. Nec obſtat, quòd culpa lata dicatur æquiparari dolo; hoc enim ſolùm eſt verum, quando lex non requirit dolum, præſumptionem, aut ſcientiam; ſed ſimpliciter loquitur: & in actionibus deſcendētibus ex contractu, vel quaſi cō tractu, vt notat Sylueſter ver. Culpa. q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & alijs.

26 *Fraus.* *Fraus*, eſt executio aſtutiæ per facta, vt cùm menſura eſt minor iuſto: cùm moneta eſt adulterina. Vnde eſt quid contractius & minùs commune quàm dolus. Itaque dolus & fraus ſe habent ad aſtutiam, ſicut pactiones actiones iuſtæ ad prudentiam. Sicut enim hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ; ita illa iudicio & regulis aſtutiæ. Quare hi modi agendi contra prudentiam, non ſunt diſtincti ab aſtutia, ſed executiones tantùm, ſeu actus externi aſtutiæ. De his duobus dici ſolet, *Fraus, & dolus nemini debet patrocinari.* Habetur cap. Ex tenore, de Reſcriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui ſcit & conſentit*. L. Nemo. π. de regulis iuris.

27 *Agere in fraudem legis.* Dicitur etiam fraus fieri, vel *contra legem*, vel *ipſi legi. contra legem*, quando fit contra id quod lege præcipitur vel vetatur, abſque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi verò*, quando artificio quodam, ita agitur cōtra mentem legis, vt videamur illi non repugnare. hoc autem fit potiſſimùm tribus modis, vel iuxta Sylueſt. v. Fraus, quatuor. Primò ſupponendo perſonam pro perſona. vt ſi coniunx volens donationem facere coniugi (quod non poteſt per leges) ſupponat aliam perſonā cui donet, cum onere transferendi in coniugem. Si tutor volens emere rem pupilli (quod per leges non poteſt) interponat aliam perſonam quæ emat. Secundò, ſupponendo rem pro re: vt ſi filiofamilias volens dare mutuum, loco mutui, des triticum vendendum, vt pretio fruatur; nimirum vt hac arte eludas vim. L. 1. π. de Senatuſc. Macedon. vbi ſtatuitur, vt filiusfamilias, ex mutuo non teneatur. Tertiò contractum pro contractu. vt ſi vxor in ſpeciem vendat viro, quod intendit donare. Si beneficiarius ſpecie mutui accepti vel etiam gratitudinis, ſoluat centum aureos ei à quo beneficium accepit. Si mulier, quæ fidejubere non poteſt (per L. 2. π. ad S.C. Velleianum) faciat ſe principalem debitricem, qui his & ſimilibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excuſantur coram Deo à præuaricatione legis, etſi coram hominibus videātur legem ſeruare.

Solicitudo temporalium, eſt nimia mentis occupatio, in illis conquirendis, vel cōſeruandis, 28 *Solicitudo temporaliū.*
proueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: Primò, nimius affectus ad bona temporalia: ſecundò, timor & anxietas quædam, ne vel conatus noſtri, in ijs corradendis, non ſatis benè ſuccedant, vel damnum aliquod interueniat: tertiò, nimia occupatio mentis in illis cogitandis, & tractandis.

Solicitudo futurorum, eſt nimia animi occupatio circa futura, maximè vt vitæ neceſſaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinę prouidētię. vt cùm quis plus quàm par eſt, ſolicitus eſt de victu, veſtitu, alijsque rebus neceſſarijs, in futurum annum, menſem, vel diem, eſt ſpecies ſolicitudinis temporalium. *Solicitudo futurorum.*

Hæ ſolicitudines, ſi modum iuſtum excedāt, 29
maximè ſunt noxiæ ſaluti. Primò, quia includunt cupiditatem rerum temporalium, quam Apoſtolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omniū malorum*. *Radix*, inquit, *omnium malorum eſt cupiditas: quam quidam appetentes, errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis*. de qua infrà lib. 2. cap. 47. Secundò quia impedit animū à ſeria cogitatione rerum ad ſalutem pertinentium; quo nihil poteſt eſſe magis pernicioſum. bona enim ſpiritalia, niſi attentè & crebrò cogitentur, nōn cognoſcitur eorum dignitas & pulchritudo, quod autem non cognoſcitur, nō æſtimatur, quod non æſtimatur, non amatur, non quæritur, facilè negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorum malignitas, & damna immenſa, niſi attenta conſideratione, non cognoſcuntur; quo fit, vt etiam non horreantur, nec vitentur, vt par eſt. Et ſanè, ſi quis diligenter aduertat animum, deprehendet omnes ferè lapſus, & peccata hominum, ex defectu conſiderationis prouenire; vt meritò dixerit Ariſtoteles, *Omnem peccantem eſſe quodammodo ignorantem*. Nam omnes, vel ferè omnes, ideò peccant, quòd malitiam peccati, & pœnam ipſi debitam, vel non conſiderent; vel non ſatis conſiderent; quantum videlicet in tali articulo conueniret. *Eſt valde pernicioſa ob tres cauſas.*

Hinc

Hinc ſcriptura vocat peccatores, ſtultos, fatuos, inſenſatos, inſipientes. non tamen hinc inferas, omne peccatum eſſe ex ignorantia: hoc enim poſtulat vt neſciatur eſſe peccatum. Tertiò quia bonas inſpirationes impedit, ne fructum pariant. Vnde Matth. 13. Dicitur ſolicitudines ſeculi, tanquam ſpinas, quaſdam, ſemen verbi diuini ſuffocare. Itaque cùm huius in cōſiderando defectus cauſa ſit, maxima ex parte temporalium ſolicitudo; perſpicuum eſt illam

30 eſſe valde pernicioſam, & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Ideò*, inquit, *dico vobis, ne ſoliciti ſcitis animæ veſtræ, quid manducetis, neque corpori veſtro, quid induamini*. idque confirmat primò, quia qui animam dedit, quæ longè eſt præſtantior, quàm eſca, dabit etiam eſcam: & qui corpus dedit, dabit veſtimentum. Secundò, Si Deus, qui eſt Pater veſter, paſcit aues cæli, quæ neque ſerunt, neque metunt, neque congregāt in horrea; quantò magis paſcet vos ſuos filios? Tertiò. Si pulcherrimè veſtit lilia & fœnum agri, quomodò patietur vobis veſtes neceſſarias deeſſe? Ex his concludit, rurſus repetens quod antè dixerat: *Nolite ergo ſoliciti eſſe, Dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*

Prohibetur in Scripturis.

Deinde addit nouas rationes. Prima eſt, quòd Gentium ſit, diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantium, hæc anxiè inquirere. Secunda, quòd Pater noſter cæleſtis, ſciat, nos his omnibus indigere; ac proinde, ſi ante omnia quæramus regnum Dei, & iuſtitiam eius (quòd ipſe à nobis requirit) hæc omnia tāquam vilia & parui momenti, nobis adijcienda; ſicut in emptione rerum pretioſarum, vilia quædam mantiſſæ loco adijci ſolent. Tertia, quod craſtinus dies, cùm præſens fuerit, ſolicitus erit ſibi ipſi. ſufficere enim diei ſuam malitiam, id eſt afflictionem & ſolicitudinem ipſi congruentem; nec oportere eam, ex futuris diebus accerſere & præcipere.

Ex his colligas, quanti hæc res ſit momenti. vide Chryſoſt. hom. 22. in Matth. Eandem vetat Lucæ 21. *Attendite, ne fortè grauentur corpora veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; & ſuperueniat in vos, repentina illa dies.* Omitto alia ſcripturæ loca plurima.

Petes, An ergo ſit peccatum mortiferum?

31 RESP. Non ſemper eſſe peccatum mortiferum; ſed tunc ſolùm, quando quis propter temporalia reipſa violat, vel paratus eſt violare, aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: aliàs ſolùm eſt veniale. tamen, ob cauſam ſupradictam, ſummoperè cauenda. vide D. Tho. art. 6. q. 55.

Quale peccatum?

Aduerte tamen, moderatam ſolicitudinem temporalium, & futurorum non vetari, ſed commendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam, ò piger, & conſidera vias eius, diſce ſapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe, quod comedat*. Prouerb. 10. *Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt, qui autem ſtertit æſtate filius confuſionis.*

Ratio eſt, quia non vult Dominus vt omnia vitæ huic neceſſaria homini ſponte, abſque vlla cura ipſius & ſolicitudine proueniant: id enim ipſi eſſet occaſio otij & deſidiæ, quæ maximorum malorum eſt origo, & meritò puluinar Diaboli à quodam eſſe dicitur: ſed vult ab eo laborem & ſolicitudinem adhiberi; vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, alijsque peccatis, quæ otium parit. Verùm hæc ſolicitudo debet eſſe moderata, & commenſa rebus cui impenditur: vt non ſit nimis anxia, quaſi Deo non eſſemus curæ: nec maior tribuatur corpori, quàm ſpiritui; rebus temporalibus, quàm æternis; humanis quam diuinis; vel ſaltem ne hęc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia ſufficiant.

LIBER SECVNDVS.
DE IVSTITIA, ET IVRE, ET VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIAE, VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuiſio libri, & ſeries Capitum.

Explicata PRVDENTIA, *ſequitur* IVSTITIA *cum ſuis partibus, virtus latiſſimè patens: vt quæ in omnibus hominum negotijs, quibus inter ſe communicant, cernatur. Itaque huius virtutis in quouis negotij genere leges, & rationes neceſſariò cognoſcendæ ſunt, maximè ijs qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.*

Vt autem in his omnibus compendioſiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de IVSTITIA, *quam ſecundo libro comprehendemus, in ſeptem Sectiones principales, & in capita 47.*

SECTIO PRIMA.

De Iuſtitia, Iure, & ſpeciebus Iuris.

Continet ſex capita.

Cap. 1. *De Iuſtitia in genere.*
Cap. 2. *De Iure in genere.*
Cap. 3. *De dominio, vſufructu, vſu, poſſeſſione, quæ ſunt ſpecies Iuris.*
Cap. 4. *Quibus, & in quæ Dominium competat.*
Cap. 5. *De modo acquirendi dominij in res quæ vel nullius, vel communes ſunt. Vbi de Seruitute, Venatione, Piſcatione, Aucupio, Theſauris.*
Cap. 6. *De modo acquirendi dominij in rem alterius: Vbi de Præſcriptione.*

SECTIO SECVNDA.

De Iniurijs, & damnis in omnibus humanorum bonorum generibus, & neceſſaria reſtitutione.

Continet hæc 10. capita.

Cap. 7. *De Iniuria & Reſtitutione (quæ eſt actus Iuſtitiæ) in genere.*
Cap. 8. *De iniuria in bonis ſpiritualibus.*
Cap. 9. *De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem.*
Cap. 10. *De Iniuria in corpus proximi per adulterium & ſtuprum.*
Cap. 11. *De Iniurijs famę & honoris per detractionem & contumeliam.*
Cap. 12. *De Iniurijs fortunarum per furtum, rapinam, damnumve illatum.*
Cap. 13. *De cooperantibus ad furtum, vel damnum.*
Cap. 14. *De reſtitutione ratione rei acceptæ, & cui reſtitutio facienda.*
Cap. 15. *De ordine ſeruando in reſtitutione, de modo, loco, & expenſis.*
Cap. 16. *De excuſantibus à reſtitutione.*

SECTIO TERTIA.

De Contractibus.

Continet hæc 12. capita.

Cap. 17. *De contractibus in genere.*
Cap. 18. *De promiſſione & donatione.*
Cap. 19. *De teſtamentis & legatis.*
Cap. 20. *De mutuo & Vſura.*

Cap. 21. *De Emptione & Venditione.*
Cap. 22. *De Cenſibus.*
Cap. 23. *De Cambijs.*
Cap. 24. *De Locatione, emphyteuſi et feudo.*
Cap. 25. *De Societate.*
Cap. 26. *De Ludo & Sponſionibus.*
Cap. 27. *De Fideiuſſione, Pignore & Hypotheca.*
Cap. 28. *De Depoſito & Commodato.*

SECTIO QVARTA.
De Iniurijs in Iudicijs & Tribunalibus.
Continet capita 3.

Cap. 29. *De Iudice.*
Cap. 30. *De Accuſatore & Teſte.*
Cap. 31. *De Aduocato & Reo.*

SECTIO QVINTA.
De Iuſtitia diſtributiua:
Continet capita 4.

Cap. 32. *De Acceptione perſonarum in genere.*
Cap. 33. *De Vectigalibus.*
Cap. 34. *De Beneficijs.*
Cap. 35. *De Simonia.*

SECTIO SEXTA.
De Religione, quæ eſt prima pars Iuſtitiæ.
Continet hæc 10. capita.

Cap. 36. *De Religione in genere.*
Cap. 37. *De Oratione & laude Dei.*
Cap. 38. *De Sacrificio & Adoratione.*
Cap. 39. *De Decimis.*
Cap. 40. *De Voto.*
Cap. 41. *De Statu Religioſo.*
Cap. 42. *De Iuramento & Adiuratione.*
Cap. 43. *De Superſtitione eiuſq; ſpeciebus.*
Cap. 44. *De Magia.*
Cap. 45. *De Irreligioſitate.*

SECTIO SEPTIMA.
De cæteris Virtutibus Iuſtitiæ annexis.
Continet 2. capita.

Cap. 46. *De reliquis Virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum legale.*
Cap. 47. *De Virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum morale.*

SECTIO PRIMA.

DE IVSTITIA, IVRE, ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iuſtitia generatim. habet 4. Dubitationes.

D. Thom. q. 57. & 58.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Iuſtitia.

D. Thom. q. 58. multis articulis.

Iuſtitia duæ acceptiones.

NOTANDVM nomen *Iuſtitiæ* tribus potiſſimùm modis accipi; vt colligitur ex Ariſt. 5. Eth. c. 1. Primò pro cōplexione omnium virtutū; *Iuſtum* enim dicitur quod eſt adæquatum, & commenſum ſuæ regulæ, cui debet commenſurari (includit enim debitum & adęquationem, vt docet D. Tho. q. 80. ar. vnico, & alibi) Vnde *Iuſtitia* dicitur ea affectio quę efficit hanc adæquationem & commenſionem. Quare cum collectio omnium virtutum, ſiue actu, ſiue habitu, formaliter conformet, & veluti commenſam reddat voluntatem ſuæ regulæ, legi diuinæ; rectè vocatur *Iuſtitia*, & quæuis virtus pars *Iuſtitiæ*: præſertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum (quod etiam notio Iuſtitiæ poſtulat, vt idem Diuus Thomas cum Ariſtotele docet) nempe ad Deum, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur paſſim in Scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui eſuriunt & ſitiunt Iuſtitiam: qui faciunt iuſtitiam*. Sic Chryſoſtom. hom. 12. in Matth. ait: *Iuſtitia nihil aliud eſt, quàm omnium mandatorum plena cuſtodia*. & Anſelmus dialogo de veritate cap. 13. *Iuſtitia eſt rectitudo voluntatis, ſeruata propter ſeipſam.* Hinc fit vt nomen Iuſtitiæ accipiatur etiam pro ipſa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ, vt quæ omnium virtutum complexio-

plexionem quodammodo contineat, iuxta illud Apoſtoli, *Vinculum perfectionis dilectio*. Vnde D. Aug. lib. de natura & gratia c. 38. *charitas Dei qua vna iuſtus eſt qu cunque iuſtus eſt*, &c. vlt. *charitas inchoata, inchoata Iuſtitia eſt; charitas magna, magna Iuſtitia eſt; charitas perfecta, perfecta Iuſtitia eſt*. Secūdò accipitur pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius ſuum ad æqualitatem: quo modo hic de ea diſputamus, & quærimus quid ſit.

2 Definitur ab Vlpiano L. Iuſtitia. ff. de Iuſtitia & Iure, hoc modo. *Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi*. Senſus eſt, Iuſtitia eſt virtus inclinans, & firmans voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum ius ſuum; idque ad æqualitatem. Dicitur Primò, *conſtans voluntas*, quia eſt propoſitum habituale deliberatum & firmum. Secundò, *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantū ſemel, aut bis, non autem ſemper & in omni euētu vellet cuique Ius ſuum reddere, non eſſe verè iuſtus, nec haberet hanc virtutem. Tertiò, *Ius ſuum*, id eſt, quod cuique ſtricta obligatione eſt debitum. debet autem reddi hoc ius ad æqualitatem, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iuſtitia: quia Iuſtitia æqualitas quædam eſt, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomen inſinuat. Simili penè modo definitur Iuſtitia à D. Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 21. & Ambroſ. lib. 1. de officis, c. 24. *Iuſtitia eſt virtus quæ ſua cuique diſtribuit*.

3 Hinc patet Primò. Iuſtitiam eſſe virtutem; nam reddere cuique ius ſum, & conſtituere vbique in actionibus quibus homines inter ſe communicant debitam proportionem & æqualitatem, eſt per ſe honeſtum & rectæ rationis conſentaneum; ac proinde virtutis opus.

Patet Secundò. Hanc virtutem eſſe in voluntate, quā inclinat vt velit cuique reddere quod debet. eſt enim propoſitum & inclinatio voluntaria ad id quod iuſtum eſt.

4 Patet Tertiò. Hanc virtutem rectè diſponere hominem ad alterum in functionibus & commutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præſtes quod alteri debes, & iuri eius ex æquo reſpondet. Nec obſtat, quòd Iuſtitiæ ſit velle etiam vt alter tibi ius reddat, ideoque non ſolùm te diſponat ad alterum, ſed etiam alterum ad te: quia formaliter ſolum ſubiectum ſuum diſponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad ſe diſponere poteſt. omnis enim virtus honeſtum ſui obiecti amat in omnibus, illudque procurat quantum commodè poteſt.

Ad alterū diſponit.

5 Patet Quartò. Diſtinctio huius virtutis à reliquis. Ab ijs quæ ſunt in intellectu; quia eſt virtus voluntatis. A ceteris quæ ſunt voluntatis, differt obiecto: à *Theologicis*, quòd earum obiectum ſit Deus; Iuſtitiæ, debitum proximo. *A religione*, quòd religio ſpectet debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non poteſt; Iuſtitia, debitum proximo, cui poteſt rependi æquale. à *pietate*, quia pietas ſpectat ſolùm debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam ſatisfieri ex æquo non poteſt. *ab obſeruantia*, quia hæc ſpectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. *ab aliis Iuſtitiæ partibus*, quia debitū quod ſpectant, eſt minus debito Iuſtitia. à *Temperantia*, quia hæc non diſponit meam functionem ad alterum, ſed ad meipſum, vt mihi ſit commenſa; inclinando me. v.g. vt comedam, & bibam, ſicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi, & corporis, ſine vllo ad alterum intuitu: à *Fortitudine*, quia hæc non reſpicit quid alteri debeatur, ſed quid ſe deceat ſuſtinere, & quantum, &c.

Diſtinctio iuſtitiæ à ceteris.

Patet Quintò. Cùm *Iuſtitia* ſit ad alterum; hominis ad ſeipſum non eſſe propriè iuſtitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Ariſtotelem, & D. Thomam: quod intellige quoad Iura & debita quæ ſunt inter ipſos, quà tales ſunt. quod enim filius vt filius debet patri, debet ei lege pietatis non Iuſtitiæ. debet enim ei, non vt alieno & prorſus diſtincto, ſed vt principio ſui eſſe. ſimiliter quod pater filio: debet enim ei tanquam ſibi ipſi. eſt enim filius aliquid patris, ſcilicet fructus eius & veluti pars ab illo abſciſſa, iuxta Ariſtotelem 8. Ethic. cap. 12. in qua, natura paterna conſeruetur. quare cùm tanta inter ipſos ſit vnio, maius eſt debitum, quàm Iuſtitiæ vulgaris.

Inter filiū & patrem.

Nec obſtat, quòd ſi filius patrem occidat, peccet contra Iuſtitiam, & teneatur hæredibus ad reſtitutionem; quia non peccat contra Iuſtitiam præciſè, quatenus facit contra debitum filij & Ius paternum (ſic enim ſolùm peccat contra pietatem) ſed quatenus ſine legitima authoritate interimit hominem. Eſt enim in hoc facto duplex malitia, altera contra Iuſtitiam, ratione ſubſtantiæ perſonæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circunſtantiæ eiuſdem perſonæ.

Pari modo inter dominum & ſeruum quà tales ſunt ptoprie non eſt iuſtitia. Ius enim domini in ſeruum, non eſt Iuſtitiæ, ſed deſpoticum, quo poteſt illi imperare, illoque vti in ſuum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim eſt domini inſtrumentum & poſſeſſio. Seruus verò obſtringitur domino, debito obſeruantiæ, ſeu duliæ, & debito obedientiæ. ſi tamen ſpectentur, vt ſunt homines diſtincti & in multis rebus liberi, ſuique Iuris, diuerſa Iura habentes, ſic poteſt inter eos eſſe Iuſtitia & Iniuria. vt ſi dominus ſeruum occidat, vel mutilet. nam in his tuendis & conſeruandis ſeruus non ſubeſt domino, ſed eſt ſui Iuris. ſi ſeruus furetur vel damnum domino inferat. ſi fugam contra Ius & fas capeſſat; hoc enim furti genus eſt.

Inter dominum & ſeruum.

DVBITATIO II.

Vtrum Iuſtitia tantùm verſetur circa actiones, an etiam circa paſſiones.

D. Thom. art. 9.

RESPONDEO. Dico Primò, Iuſtitiam primariò verſari circa ſolas actiones ritè ad alterum diſponendas, & circa res vt ſunt actionum materia, non autem circa paſſiones, vt temperantia, & fortitudo. 7

Obiectum iuſtitiæ.

Probatur. quia proprium officium Iuſtitiæ, non eſt curare vt homo non nimiùm iraſcatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quā par eſt; ſed vt cuique præſtet quod ei debitū. & quamuis ab hoc impediri poſſit per iram, timorem, pecuniæ, vel voluptatum amorem; tamen

eius non eſt hæc impedimenta per ſeipſam tollere, ſed aliarum virtutum præſidio. omnes enim virtutes ſe mutuò iuuant, dum quæuis tollit quædam aliarum impedimenta. Manſuetudo enim temperat iram; vnde iuuat illas virtutes, quarum functiones per iram impediri poſſent; vt Iuſtitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas pecuniarum amorem, idem de ceteris eſto iudicium.

Virtutes omnes ſe inuicem iuuant.

8 D I C O ſecundò. Poteſt tamen Iuſtitia ſecundariò moderari paſſiones, quatenus illa moderatio eſt medium neceſſarium ad finem ipſius intrinſecum, qui eſt reddere cuique ius ſuum.

Probatur primò, quia poſſum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam; & ex vi huius intentionis ſequetur moderatio illarum paſſionum, abſque interuentu intentionis quæ ſit alterius virtutis; atqui intẽtio illa neminem lædendi eſt actus Iuſtitiæ: ergo Iuſtitia etiam moderatur paſſiones.

Quomodo Iuſtitia poſſit eſſe cauſa moderationis paſſionum.

Secundò. Quia omnis virtus ob ſuum finem intrinſecum poteſt quoſuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare; vt oſtenſum eſt 1.2.q.17.a.5. atqui moderatio paſſionum eſt medium idoneum & ſæpe neceſſarium ad finem intrinſecum Iuſtitiæ, eſtque actus externus virtutis, cùm non ſit in voluntate: ergo Iuſtitia poteſt illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iuſtitiæ: non autem temperantiæ, vel manſuetudinis, vel fortitudinis; quia immediatè ſequitur ex affectu Iuſtitiæ. vt oſtenſum eſt 1.2. q.18.a.6. dub.1.

9 Hinc colligi poteſt, quo modo Iuſtitia dicatur attingere *medium rei*; reliquæ virtutes, *medium rationis*, de quo D.Thom.a.10. Iuſtitia enim non ſpectat quidnam ſit commenſuratum ſuo ſubiecto, ſecũdùm rectæ rationis regulam; ſed quid ſit commenſum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præſtetur, ſed æquale: Temperantia autem & Fortitudo ſpectant medium rationis; id eſt, quidnam iuxta rationis dictamen ſit commenſum ſubiecto, non excedẽs, aut deficiens modum ſubiecti. vnde medium in his eſt variabile pro varietate ſubiectorũ: quod enim reſpectu vnius eſt medium & æquale; ad alterum eſt nimium, ad tertium eſt parum. itaque rationis examine inueſtigandum, & ex conſenſu cum regula rationis ſtatuendum. In Iuſtitia autem ſemper eſt idem medium qualecunque tãdem ſit ſubiectum, quod ipſa afficit: quod medium conſiſtit in æqualitate rei ad rem (vt pretij ad rem vẽditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis ſit proportio inter munera & onera communia; qualis eſt inter perſonas quibus hæc diſtribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiẽs ad Ius alterius.

Iuſtitia attingit medium rei: aliæ Virtutes medium rationis.

D V B I T A T I O III.

Vtrum præter Iuſtitiam particularem ſit aliqua Iuſtitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa ſit.

D.Tho.q.58.a.5.6.7.

RESPOND. Eſſe quandam Iuſtitiam legalem, ſeu generalem, Ita docet hic D.Tho. a.5. & Ariſtoteles l.5.c.1.

Ratio eſt, quia omnis pars Reipub. dupliciter poteſt ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem, ciuis ad ciuem; & ſic eſt Iuſtitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secundò vt pars ad totũ: ſcilicet ad ipſam Rempub. ſic eſt Iuſtitia generalis, quæ hominẽ in habitudine ad Rempub. perficit. 10

Pars Reipub. bifariã comparatur.

Sed tota difficultas eſt, quid ſit hæc Iuſtitia; quod eius officium, & quomodo ab alijs diſtinguatur. nam D.Thom. hic, & Soto l.3. de Iuſtitia. q.2.a.3. exiſtimant quandam eſſe virtutem particularem diſtinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verùm Andreas Vega lib.5. in Conci. Trid. c.4. & multi alij putant eſſe complexionem omnium virtutum.

Notandum eſt, nos poſſe loqui vel de reipſa, vel de mente Ariſtotelis, qui primus Iuſtitiæ legalis nomine videtur vſus. Si de reipſa loquamur.

D I C O primò. Non videri dubitãdum, quin ſit aliqua particularis virtus bonum commune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen iuſtitię poſſit accommodari. Probat hoc ſatis D. Tho.a.6. 11

Ratio eſt, quia velle & procurare bonũ Reipub. habet ſpecialem rationem honeſti & laudabilis, quæ non inuenitur in functionibus aliarum virtutum: multò enim id eſt laudabilius, quàm curare priuata: ergo ad ſpecialem virtutem pertinet: quæ rectè dicitur *Iuſtitia legalis*. *Iuſtitia*, quia reſpicit quodammodo alterum, id eſt, Rempub. *Legalis*, quia extendit ſe ad omnia quæ lege ſunt ſtatuta propter bonum commune.

Iuſtitiam legalem eſſe quadam ratione virtutem ſpecialem.

Secundò. Quiſque ciuium quã eſt pars Societatis ciuilis, eiuſque fruitur commodis ſpeciali debito obſtrictus eſt, ad procurandum bonum illius Societatis (nam pars eſt propter totum, & bonum partis propter bonum totius) ſed vbi eſt ſpecialis ratio debiti, ibi etiam eſt ſpecialis ratio virtutis, & quidem Iuſtitiæ, cùm ſit ad alterum, & etiam de ijs quæ legibus ſunt præcepta.

Tertiò, ſi quis negligat bonum commune quãdo verſatur in periculo, vel præponat priuatum commodum, peccat contra hanc Iuſtitiam: non tamen tenetur ad reſtitutionem, niſi ex officio ei incumbat huius boni conſeruatio: quod ſignum eſt, hanc eſſe virtutem ſpecialem diſtinctam à Iuſtitia particulari.

D I C O Secundò. Probabile eſt hãc virtutem non diſtingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem patriæ, vel Reipub. in qua viuimus, debitum cultum obſequiumque præſtamus. 12

Videtur non diſtingui à pietate.

Probatur, quia ſecundùm D.Tho. *Iuſtitia legalis* eſt procurare bonum commune Reipub. & ceteras virtutum functiones ad hoc deſtinare, quando opus eſt. v.g. ſi Reſpub. verſetur in periculo; Iuſtitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari, vt excogitet modos defenſionis; pericula contemnit, ſumptus annonæ reſtringit; theſauros effundit; denique nihil non molitur ex affectu erga Rempub. Sed hæc omnia videntur eſſe officia *pietatis* in patriam, vel Rempub. neque explicari poteſt quænam alia virtus hæc præſtet; ergo pietas eſt illa virtus, quam D.Tho. Iuſtitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea diſtinguitur.

Dices. *Pietas* æquè eſt in ſubditis ac in Principe: atqui *Iuſtitia legalis* nõ eſt æquè in vtroq; in 13

Principe

Principe enim eſt principaliter, & architectoni cῶs; in ſubditis ſecundariò & veluti in adminiſtris, vt Docet D.Thom.a.6. ergo ſunt diuerſæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non eſſe veram. *pietatis* enim virtus quo ad ſuas functiones externas (quæ ſunt Reipub. bonum procurare & conſeruare) principaliùs, & excellentiùs eſt in Principe; idque ob duas cauſas. Prior eſt, quia Princeps ſi conſideretur vt priuata perſona, eſt nobiliſſima pars Reipub. pollens opibus, authoritate, ſcientia rei militaris, alijſque præſidijs, quibus reſpub. defenditur. & ſic lege pietatis tenetur pro ſuis viribus Remp. tueri; ac proinde alios dirigere; ſicut membrum nobilius dirigit ignobiliora. Altera eſt, quia eſt Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & ſic tenetur ad eadem obſequia externa pietatis lege Iuſtitiæ: hic enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totum, ſed vt pars ad partem. nam tota Reſpub. ſe habet ad Principem, ſicut particularis perſona ad cuſtodem, quem ſtipendio, ad ſe tuendum & cuſtodiendum conduxit: & ob hanc cauſam maximè, procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij eſt in illo authoritas iubendi & alijs præſcribendi.

14 Dico Tertiò, etſi hæc ſententia probabilis ſit: verius tamen eſt *Iuſtitiam legalem* à *pietate* diſtingui, ſi nomine Iuſtitiæ legalis cum D.Thoma & multis alijs intelligamus virtutem, quæ ſpectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti probatur: quia vbi eſt diuerſa ratio debiti, ibi ſunt diuerſæ virtutes. Sed hic ſunt diuerſæ rationes debitorum. nam longè ſtrictiori, & altiori debito pars obſtringitur toti, & Ciuis Reipub. quatenus ipſa eſt vnum corpus in quo ipſe membrum; quàm effectus cauſæ ſuæ ſecundariæ, & homo ſuæ patriæ, ratione auxilij quod ipſa ad eius ortum contulit, obligetur. cuius ſignum eſt, quòd quiſque ſuam Remp. cuius eſt membrum, teneatur præferre parenti, & vitæ ſuæ: cùm tamen parens magis ſit principium ortus quam patria. atqui pietatis eſt curare bonum patriæ, quia hoc officium eſt illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accepimus: Iuſtitiæ autem legalis eſt, idem bonum ſiue patriæ, ſiue alteri Reipub. cuius ſumus Ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui eſt partis ad totum, & membri ad corpus. ergo ſunt diſtinctæ virtutes.

Verius eſt diſtingui à pietate.

15 Dico Quartò, Si verò de mente Ariſtotelis l.5.Eth.c.1. et 2. vbi de Iuſtitia legali agit, ſit quæſtio; videtur Iuſtitia legalis in ſubdito, nihil eſſe aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in ſuperiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum vt curet leges ſeruari.

Ariſtoteli videtur eſſe Complexio omniū virtutum.

Prior pars eſt Euſtratij in illum locum: Burid.q.4. Giraldi q.5. in lib. 5. Ethic. & aliorum.

Probatur primò, quia Ariſtoteles c.1. dicit. *Iuſtitiam legalem non eſſe partem virtutis* (.i. ſpeciem aliquam) *ſed vniuerſam virtutem: ſicut iniuſtitia, inquit, legalis non eſt ſpecies malitiæ, ſed vniuerſa malitia*. Addit, *virtutem in genere, & Iuſtitiam legalem eſſe idem re, ſed differre ſolum τῷ εἶναι*: id eſt, notione & ratione, vt rectè Euſtratius interpretatur. atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamſi ipſa alias ad ſuum finem referret) non eſſe ſpeciem virtutis, ſed vniuerſam virtutem; non differre à virtute in genere, niſi ratione.

Secundò. Ita ſe habet Iuſtitia legalis ad virtutem in genere, ſicut iniuſtitia legalis (quam ipſe παρανομίαν. i. legis violationem vocat) ad malitiam in genere: vt idem Ariſtoteles docet. atqui violatio legis, & malitia ſunt idem, etſi ratione differant. ergo ſimiliter Iuſtitia legalis, & virtus.

Tertiò. Iuſtitia legalis nihil aliud eſt Ariſtoteli, quàm virtus vel legibus paret, ſicut Iniuſtitia eſt legum violatio, ſeu παρανομία: atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum eſt Iuſtitia legalis.

Quartò. Ariſtoteles dicit legalem Iuſtitiam eſſe in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali verſu dici; *In Iuſtitia ſummatim eſt omnis virtus*: qui ſumptus eſt ex Theognide. atqui hoc propriè conuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Ariſtoteles per *Iuſtitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non vt eſt virtus ſpecialis, quæ affectu præcepti facit opus; ſed vt eſt virtus generalis. omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptum eſt; eſt obedientia legis, etiamſi id faciat non affectu obedientiæ, ſed propriæ honeſtatis. quicunque enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipſa prohibet, legi obedit, & legem implet. 16

17 Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in ſuum bonum eo modo quo poteſt. Temperantia enim non ſolùm inclinat hominem, vt ipſe leges temperantiæ ſeruet, ſed etiam vt ab alijs ſeruari curet, ſi commodè poteſt. ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum vt omnium virtutum leges à ſubditis ſeruari curet.

Aduerte tamen, Superiorem poſſe multis modis inclinari, vt curet ſeruari leges. Poteſt enim hæc cura cōſiderari Primò, vt debita ex officio; & ſic ad eam inclinat Iuſtitia particularis. Secūdò vt debita ex eo quod ſis præcipuum membrum Reipub. & ſic ad eam impellit virtus quā D.Thomas vocat Iuſtitiam legalem. Tertiò vt debita patriæ quæ genuit & ſic ad eam inclinat pietas. Quartò vt debita ex honeſtate ſingularum virtutum, de quibus ſunt leges; & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam. quæuis enim virtus ſi poteſt, curat vt alius quoque ſit virtute præditus, vt dictum eſt: Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines; & ſic ad eam inclinat charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iuſtitia: de qua Cicero de finib. l. 5. *In omni honeſto nihil eſt tam illuſtre, quàm ipſa charitas generis humani, quæ animi affectio ſuum cuique tribuens, & Societatem coniunctionis humanæ æquè ac mirificè tuens, dicitur Iuſtitia*. Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempub. poteſt enim in eo multiplex ratio debiti ſpectari. 18

Vt cures ſeruari leges ex varijs cauſis poteſt eſſe debitū.

Dico Quintò. Si qua virtus particularis vocāda ſit Iuſtitia legalis; videtur hoc nomen maximè conuenire virtuti *obedientiæ*. probatur. Nam ea quæ Ariſtoteles hic tribuit *Iuſtitiæ legali*, magis conueniunt obedientiæ, quàm vlli alteri virtuti particulari. 19

Ratio iuſtitiæ legalis videtur maximè conuenire obedientiæ.

Primò, quia Iuſtitiæ legalis obiectum ſecundùm Ariſtotelem eſt id quod lege ſancitum eſt, quod ille τὸ νόμιμον vocat. atqui id ipſum eſt obiectum obedientiæ.

Secundò, quia *obedientiæ* competit, eſſe in magna admiratione apud homines; eſſe inſtar Heſperi inter virtutes, & omnes virtutes cōplecti (quæ Ariſtoteles tribuit Iuſtitiæ legali) quia omnes virtutes inferit, inſertaſque cuſtodit.

Tertiò. Rectè dici poteſt virtus vniuerſa; quatenus inclinat ad omnium virtutum functionem & materiam.

Quartò. Hæc virtus reſpicit alterum, id eſt, Superiorem cuius legibus obedit, & bonum commune, quod conſiſtit in legum cuſtodia.

Denique Ariſtoteles nuſquam alibi de obedientia agit: quaſi eam hic ſatis inſinuauerit. In eandem ſententiam aperte inclinat D. Thomas q.120.a.2.ad 1.

DVBITATIO IV.

Vtrum Iuſtitia particularis rectè diuidatur in Diſtributiuam & Commutatiuam.

D.Tho.q.61.a.1.

RESPONDEO. Dico Primò. Rectè ita diuidi. Probatur ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 2. vbi
20 duas ponit Iuſtitiæ partes, quarum altera dirigimur in diſtributionibus, altera in commutationibus. Eadem eſt ſententia communis Theologorum & Philoſophorum. Sed difficultas eſt quomodo hæ ſpecies diſtinguantur.

Ex triplici habitudine in Repub. Triplex virtus iuſtitiæ.

DICO Secundò. Rectè diſtingui tali cōſideratione. In Republica eſt triplex habitudo. 1. partis ad partem. 2. totius ad partes. 3. partium ad totum. Nunc, virtus quæ ſingulas partes diſponit ad bonum totius Reipub. eſt Iuſtitia legalis, de qua dictum eſt, quæ verò diſponit ad partem, eſt Iuſtitia particularis. Porro ad partem eſt duplex habitudo, nempe totius ad partem, & partis ad partem. virtus quæ dirigit partem ad partem (ſcilicet ciuem ad ciuem) vt cōſtituatur æqualitas inter ciues in actionibus, quibus inter ſe communicant; dicitur Iuſtitia commutatiua. quæ verò dirigit totum ſeu congregationem ad partes, in diſtribuendis per ciues rebus communibus, officijs, & oneribus, iuxta proportionem inter ipſos repertam; dicitur Iuſtitia diſtributiua. Hæc propriè & principaliter reſidet in Principe vel Magiſtratu, ad quem pertinent huiuſmodi diſtributiones; in priuatis ſecundariò, quatenus eos diſponit vt iuſtam diſtributionem ament, eaque legitimè facta, acquieſcant. Colliguntur hæc ex D. Thoma q. 61. a. 1.

Diſtinctio iuſtitiæ cōmut. & diſtributiuæ.

21 Itaque diſtinguuntur hæ duæ ſpecies, Primò quòd iuſtitia commutatiua diſponat priuatum hominem ad priuatum, vel eos qui ſe inſtar priuatorum habent. Iuſtitia diſtributiua, communitatem vel eum qui communitatem repreſentat, ad priuatum. Secundò, quòd illa dirigat commutationes, hæc diſtributiones. Tertiò, quòd illa ſpectet conditionem rei alterius, vt ei reddat æquale: hæc conditionem perſonæ (vt ſitne diues an pauper: nobilis an ignobilis: doctus an indoctus: idoneus ad officium, an ineptus) vt ſecundùm proportionem illarum conditionum fiat diſtributio. Quartò, finis intrinſecus illius eſt, conſtituere æqualitatem inter datum & acceptum: huius finis eſt conſtituere æqualitatem inter proportionem & proportionem, vt eadem ſit proportio inter res quæ diſtribuuntur, quæ eſt inter conditiones perſonarum quibus fit diſtributio. v.g. eſt aliquid diſtribuendum ſecundùm dignitatem perſonarum: ſi is cuius dignitas eſt vt duo, accipiat 3. aureos; is cuius dignitas eſt vt quatuor, accipiet 6. cuius vt octo, accipiet 12. &c. Vide Ariſtotelem lib. 5. Ethic. cap. 3. & 4. 22
Hinc patet, quando militi datur ſtipendium, vel operarijs publicis merces à Repub. pro cuiuſque merito, non dari per *Iuſtitiam diſtributiuam*, ſed per *commutatiuam*: quia non ſpectatur cōditio perſonarum, ſed operarum quas præſtiterunt; & nihil aliud intenditur, quàm vt in ſingulis conſtituatur æqualitas rei ad rem, ſcilicet mercedis ad operas. Vnde Reſpub. non comparatur tunc ad illos vt totum ad partem: ſed vt pars ad partem, vt ciuis ad ciuem: ſubit enim rationem vnius perſonæ conducentis operas ſingulorum.

Reſpub. ſoluens ſtipendia militi, vtitur iuſtitia commutatiua.

DICES. Cùm ſit diſtributio bonorum communium ſecundùm conditiones perſonarum, videtur etiam fieri per Iuſtitiam commutatiuam, & ſolùm per accidens videtur reſultare illa proportionum ſimilitudo inter multos. cuius ſignum eſt, quòd ſi diſtributor aliquem fraudauerit minus dando quàm poſtulabat eius conditio, faciet ei iniuriam; quam tenetur ſarcire per legem Iuſtitiæ commutatiuæ vt docet D. Thomas q.62.a.1.ad 3. Hęc ergo erat violata.

Omiſſis varijs ſolutionibus RESPONDEO, 23
Proportionum ſimilitudinem, ſeu æqualitatem non reſultare per accidens, ſed eſſe primariò intentam a Iuſtitia diſtributiua, tanquam finem intrinſecum: ſicut æquatio rerum primariò intenta eſt à Iuſtitia commutatiua. Tamen interdum Iuſtitia diſtributiua in ſua functione includit commutatiuam, nempe quando fit diſtributio rerum, quæ ſtricto iure debentur, iuxta perſonarum conditionem. vt ſi quis relinquat centum aureos diſtribuendos ſtudioſis alicuius collegij pro cuiuſque inopia, vel eruditione: Præſes diſtributor, lege Iuſtitiæ commutatiuæ obligatur erga ſingulos; quamuis erga omnes teneatur ſeruare formam Iuſtitiæ diſtributiuæ, vt ſit ea proportio eleemoſynæ ad eleemoſynam, quæ eſt inopiæ ad inopiam. vnde ſi alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex Iuſtitia commutatiua ei reſtituere ad iuſtam proportionem, non ſecus ac ſi donator ei in particulari reliquiſſet, v.g. 10. aureos, & Præſes ſolùm dediſſet 5. hoc ipſo enim quo donator vult talem proportionem ſtrictè ſeruari, ſingulis implicitè aſſignat certam ſummam, iuxta proportionem inopiæ, quæ ſingulis debetur lege Iuſtitiæ commutatiuæ.

Iuſtitia diſtribut. interdum includit commutatiuā.

CONFIR. Quia ſi pro vno ſolo fuiſſet facta aſſignatio, deberetur illi ex Iuſtitia commutatiua: ergo etiam debetur, quando fit pro pluribus ſecundùm proportionem paupertatis, vel doctrinæ. nam æquè multùm iuris quiſque acquirit, ac ſi ipſi ſoli aſſignatio facta eſſet. Eadem ratio locum habet, quando diſtribuitur ærarium commune alicuius vniuerſitatis vel collegij in ſingulos pro cuiuſque dignitate, vel ordine, iuxta leges & conſuetudines receptas. Itaque quando diuiditur aliquid ſtricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iuſtitia commutatiua & diſtributiua; diſtributiua, quatenus reſpicitur vt

cuique

cuique detur ſecundùm proportionem ſuæ di-
gnitatis : commutatiua, quatenus reſpicitur vt
cuique detur æquale iuri quod habet; quod ius
ortum eſt ex lege vel conſuetudine, vel donan-
tis diſpoſitione, ſuppoſita certa proportione di-
gnitatis ipſius ad dignitatem aliorum, & quod
alijs tantum vel tantum datum ſit. Quare mi-
nus dando quàm oportet, ſimul violatur Iuſtitia
vtraque : diſtributiua, quia nõ datur ſecundum
proportionem dignitatis quam habet ad alios :
commutatiua, quatenus non datur æquale iuri
quod ipſi acquiſitum eſt. Quando verò fit diſtri-
butio rerum quæ ſtricto iure non debentur ſe-
cundùm conditionem perſonarum; tunc Iuſti-
Interdum nõ includit. tia diſtributiua non includit commutatiuam; vt
fit in diſtributione beneficiorum, & officio-
rum: quæ debent quidem conferri dignioribus,
non tamen ita vt ipſis Ius ſtrictum ad illa ha-
beant. Vnde non fit ipſis iniuria, quæ ad reſti-
tutionem obliget, etſi alijs conferantur : peccat
tamen diſtributor contra Iuſtitiam diſtributi-
uam. de quo plura infra cap. 32. dub. 2. & 3. &
cap. 34. dub. 13.

CAPVT II.

De ipſo Iure in genere.
habet 2. dubit.

DVBITATIO I.

*Quid ſit Ius, & quodnam ſit Iuſtitiæ obie-
ctum.*

1 *Ius potiſſimũ dicitur tripliciter. 1. vt ſit idẽ quod iuſtũ.*
NOTANDVM eſt, nomen *Iuris*
potiſſimum accipi tripliciter.
Primò, vt ſit idem quod *Iuſtum*.
Iuſtum autem dupliciter accipi-
tur, ſecũdum Ariſtotelem lib. 5.
Ethicor. cap. 1. nempe genera-
tim pro *legitimo* (& ſic, omne opus virtutis qua-
Iuſtum, generale, ſpeciale. tenus cõſentaneum legi, dicitur *Ius*, & *Iuſtum*)
& Speciatim, pro eo quod eſt *æquale, & alteri
debitum*. hæc enim tria inuoluit *Iuſtum* ſtrictè
acceptum (vt colligitur ex D. Thom. quæſt. 80.)
æqualitatem, debitum, & eſſe ad alterum. ſic dici-
2. Ius eſt lex. mur reddere ius alteri. Secundò vt ſit idem
quod *lex*, quæ eſt regula *Iuſti* in genere : cum-
que ſententia Iudicis ſit etiam veluti quædam
lex (eſt enim lex priuata non publica) etiam ip-
ſa, *Ius* dicitur. hoc modo Iudex dicitur dictare
Ius, & præeſſe iuri dicundo: quamuis tunc poſ-
3. Ius eſt poteſtas legitima. ſit accipi pro iuſto, & æquo. Tertiò accipitur
ius pro *legitima poteſtate*. Sic acceptum poteſt
hoc modo deſcribi : *Ius* eſt poteſtas legitima ad
2 *Ius pro poteſtate legitima quid.* rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam fun-
ctionem, vel quaſi functionem; cuius violatio
iniuriam conſtituit.

Primò. *Eſt poteſtas*, id eſt, habitudo quædam
ad aliquid, vnde dicimur aliquid poſſe. hæc au-
tem ſe habet vel in modum potentiæ actiuæ, vt
quando eſt ius ad aliquid agendum vel retinen
dum : vel potentiæ paſſiuæ, vt in iure quod ha-
bes vt alaris, vt cuſtodiaris, vt tibi ſeruiatur: vel
potẽtiæ reſiſtendi, vt in iure quod habes ne quis
ædificet tali loco, ne aperiat feneſtram in tuum
hortum, vel aream; ne altiùs attollat murum; ne
officiat tuis luminibus.

3 Secundò. *Legitima*, id eſt, à lege conceſſa :
quia facultas quæ ſecundum legem non compe
tit, non eſt ius, ſed vis & iniuria. lex autem hanc
poteſtatem concedens, vel eſt diuina poſitiua,
vt ad ſacramenta percipienda: vel eſt naturalis,
vt ad vſum membrorum, ad vitam per cibum
& potum ſuſtentandam, ad matrimonium ineun
dum, ad vim vi propulſandam, & ſimilia. Vel
eſt humana; vt ad ſucceſſionem hæreditatis, ad
præſcribendam vel vſucapiendam certo tem-
pore rem alienam, ad acquirendum, poſſiden-
dum, retinendum, alienandum per varia con-
tractuum genera. Tot enim ſunt genera iu-
rium, quot ſunt genera legum, quę ius tribuunt:
quamuis hæc diuerſitas non faciat diuerſitatem
in ipſo Iuſtitiæ habitu.

Hinc ſequitur, hanc poteſtatem non eſſe
quid phyſicum, ſed morale duntaxat, compe-
tens homini ex aliqua Dei vel hominum or-
dinatione vel deputatione, vel conceſſione;
ſicut eſſe magiſtrum, doctorem, regem, mili-
tem.

Tertiò. *Ad rem aliquam*. vt ad obtinendum
rem aliquam per ſucceſſionem hæreditariam,
per teſtamentum, per donationem liberalem,
per contractus, per occupationem.

Quartò. *Ad functionem*. vt ad liberum vſum
membrorum, & rerum ſuarum.

Quintò, *Quaſi functionem*. vt, ad poſſeſſio-
nem ciuilem & naturalem, ad retinendum Do-
minium, ſtatum, & conditionem, in qua eſt.

Sextò, *Cuius violatio, &c.* quia iniuria nihil *Iniuria.*
eſt aliud, quam alieni Iuris violatio. Dicitur
autem violari, non quando aliquis priuatur ſuo
Iure : ſed quando iure manente, contra illud
agitur. Non enim agi poteſt contra ius, quod
non eſt. Vnde quando quis priuatur officio,
quod eſt Ius quoddam; non fit ei iniuria, niſi in
ipſo aliud Ius maneat reſpiciens illud officium:
poteſt enim eſſe Ius ad Ius & dominium Iuris.
His poſitis,

DICO PRIMO. Si *Ius* accipiatur pro *Iu-* 4 *Iuſtum in genere.*
*ſto in genere, eſt formaliter obiectum obedien-
tiæ.*

Probatur quia ſic idẽ eſt quod *legitimum*, ſeu
lege ſtatutum : atqui hoc eſt obiectum formale
obedientiæ, quæ ideo vult & facit, quia eſt prę-
ceptum.

Dixi *formaliter*; quia ſi *legitimum* accipiatur
materialiter, pro eo quod eſt lege ſtatutum, eſt
obiectum omnis virtutis : quia lex in omni ma-
teria virtutis aliquid ſtatuit, vt ſupra cap. 1. nu-
me. 15. dictum eſt.

DICO SECVNDO. Si *Ius* accipiatur pro 5
Iuſto ſpeciali, quod eſt æquale, debitum alteri; ſic *Iuſtum ſpeciale.*
eſt obiectum formale Iuſtitiæ particularis. pro-
batur, quia is peculiari ratione dicitur Iuſtus,
qui hanc æqualitatem debitam amat, intendit
& ſeruat : Iniuſtus; qui eam non ſeruat, vt
vt patet in contractibus. ergo hæc æqualitas
quatenus debita, eſt obiectum formale Iuſtitiæ.
patet conſequentia; quia obiectum formale
cuiuſque virtutis eſt illud bonum honeſtum,
quod per illam virtutem in opere intendi-
tur.

Hæc autem æqualitas eſt duplex, vt ſupra *Æqualitas duplex.*
cap. 1. num. 21. dictum eſt; altera *rei ad rem* (vt
pretij ad merces; rei reddendæ ad rem ſubla-
tam, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur eſ-
ſe ſecundùm *proportionem arithmeticam*, eſtque
obiectum Iuſtitiæ commutatiuæ. Altera *pro-
portionis ad proportionem*, (vt cùm eſt æqualitas

inter proportionem rerum quæ diſtribuuntur & dignitatem ſecundũ quas diſtribuuntur) quæ æqualitas dicitur eſſe ſecundùm *geometricam proportionem*, eſtque obiectum Iuſtitię diſtributiuæ. ratio iſtius appellationis eſt, quod Arithmetica, præſertim vulgaris, ſpectet propriè proportionem numerorum & quantitatum: Geometria proportionum.

6 *Ius pro lege.* DICO TERTIO, *Ius ſecundo modo*, ſcilicet pro lege, non eſt obiectum, ſed regula Iuſtitiæ & cęterarum virtutum. Ratio eſt, quia virtutes in ſuis functionibus debent dirigi ſecundùm præceptum legum: niſi enim legibus ſint conformes, non erunt ſtudioſæ nec laudabiles.

7 *Ius pro poteſtate.* DICO QVARTO, *Ius pro poteſtate legitima*, non eſt *obiectum, quod* Iuſtitia intendit: eſt tamen aliquid, vnde obiectum Iuſtitiæ quodammodo pendet & ad quod intrinſecum ordinem habet, quod formale *obiectum cui* dici poteſt.

Probatur. quia etſi Iuſtitia in opere ſuo non intendat Ius alterius, intendit tamen id, quod Iuri alterius eſt debitum, ac proinde id quod intrinſecum ordinem habet ad Ius alterius: quod confirmatur, quia obiectum quod Iuſtitia intendit, includit eſſe debitum alteri ad æqualitatem; debitum autem non poteſt eſſe ſine Iure in altero; Nam eſt correlatiuum eius: Debitum enim, Iuri eſt debitum. ergo obiectum Iuſtitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit vt nullum ſit propriè opus Iuſtitiæ, ſine Iure in altero: quia opus Iuſtitiæ eſt, reddere quod Iuri alterius eſt debitum. Vnde in altero poſtulat ius, in altero debitum.

Quod autem hoc Ius, rectè dicatur *obiectum formale cui*, patet, quia eſt ratio cur alteri aliquid ſit debitum. *Obiectum quod & cui.* Pro quo Notandum eſt, in Iuſtitia, ſicut & in omni virtute, quæ eſt ad alterum, poſſe diſtingui *obiectum quod*, & *obiectum cui*. *Obiectum quod*, eſt illud, quod ipſa virtus intendit, & præſtat exterius. Hoc in propoſito, eſt redditio rei æqualis, quatenus debita, ſeu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius.

Obiectum cui, eſt is cui præſtatur. hoc in propoſito eſt proximus noſter, quatenus Ius habet ratione cuius, illi aliquid eſt debitum. ex iure enim ipſius in me vel mea, naſcitur in me debitum præſtandi, quod illud Ius impleat & exhauriat. quo poſito Iuſtitia inclinat, vt id velim affectu & præſtem effectu: itaque ius eſt ratio obiectiua in *obiecto cui*, vnde tota ratio Iuſtitiæ pendet. vide infrà cap.36.dubit.2.& cap. 46. dubit.1.

Nec obſtat, quòd *Vindicatio* non reſpondeat Iuri alterius, ſed ipſius vindicantis: quia hæc virtus non eſt ſpecies Iuſtitiæ particularis, ſed pars potentialis, vt infrà oſtendetur cap.47.dubit.4.

Ex his patet, hanc iuris acceptionem maximè ſeruire noſtro propoſito, quia tota Iuſtitiæ ratio ex ea oritur. Nam ipſa ratio debiti & obligationis noſtræ ex ea pendet.

DVBITATIO II.

Quomodo Ius ſecundum varias acceptiones diuidatur.

8 *Diuiſio Iuris pro Iuſto.* RESPONDEO, Dico Primò. Si *Ius* accipiatur primo modo, ideſt, vt idem ſit quod *Iuſtum alteri debitum*; diuiditur in Iuſtum per æqualitatem rerum, & in Iuſtum per æqualitatem proportionum, vt dictum eſt num.5.

9 *Diuiſio Iuris pro lege.* DICO Secundò, Si accipiatur ſecundo modo, pro lege, diuiditur ſicuti lex. Itaque *Ius*, aliud eſt naturale, aliud poſitiuum: *Ius poſitiuum*, aliud eſt diuinum, aliud humanum. *Ius diuinum*, aliud eſt vetus, aliud nouum. *Ius humanum*, aliud eſt Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile.

Ius naturale. *Ius naturale* dicitur, quod ex ipſis rerum naturis oritur, ſcilicet, ex natura rationali, & naturali conditione operum, de quibus hoc ius diſponit. Vnde eius rectitudo, ſuppoſita exiſtentia naturæ humanæ, nõ pendet ex aliqua libera ordinatione Dei, vel hominis; ſed ex ipſa rerum natura. Itaque ſicut naturæ conditio eſt immutabilis, ita quoque lex naturalis eſt immutabilis, manentibus ijſdem circumſtantijs rerum. vt bonum faciẽdum, malum vitandum: Deum colendum, & cetera quæ cõtinentur in decalogo, vel euidenter ex eo ducuntur.

Ius poſitiuum. *Ius poſitiuum* eſt, quod pendet ex libera Dei vel hominum voluntate; vnde mutari poteſt, etiamſi omnes circumſtãtiæ, cum quibus antea obligabat, eædem maneant. *Ius diuinum vetus* eſt, quod Deus in veteri teſtamento tulit, de cerimonijs & politia. *Nouum* quod in nouo, vt ſunt ea quæ de ſacramentis. *Ius humanum* eſt, quod autoritate humana ſeu puri hominis eſt conditum. *Ius gentium* eſt, quod paſſim apud omnes gentes ſequatur. *Ciuile*, quod autoritate Principum ſecularium eſt cõditum. *Canonicum*, quod authoritate Pontificis, vel concilij conditum eſt. Sed de his plura 1.2. tractatu de legib. quæſt.96.

10 *Ius pro poteſtate legitima.* DICO Tertiò, Si ius accipiatur tertio modo, ſcilicet, pro *poteſtate legitima*, diuidi poteſt, Primò ex parte principij, nempe ſecundùm diuiſionem legum à quibus oritur. Vnde aliud eſt *naturale*, quod lege vel cõceſſu naturæ competit: aliud poſitiuum, quod lege poſitiua, vel cõceſſione libera Dei, vel hominum competit: & ſic deinceps in alijs membris. Secundò diuidi poteſt ex parte termini quem reſpicit, & ſic diuiditur

11 *Ius ad rem.* in *Ius ad rem*, & *Ius in re*. *Ius ad rem* dicitur quod non tribuit actionem in rem, ſed tantùm in perſonam. tale ius eſt, quod tibi cõpetit per ſtipulationem, per donationẽ, per emptionem, aliosve contractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vendatur, & reipſa tradatur, manet illi, nec potes illam vindicare: quia res non erat tibi obligata; ſed tantùm habes actionem perſonalem in eum qui te fraudauit; vt infra cap.3.num.12.& 13. dicetur. Tale etiam ius eſt, quod habes per electionem, poſtulationem, præſentationem ad beneficium. Imo tale etiam eſt, quod habes per collationem beneficij, ante acceptationem: & per ſucceſſionem hæreditatis, ante illius acceptationem.

12 *Ius in re.* *Ius in re* dicitur, quod tribuit actionem realem, ſeu quod rem obligatam habet. Tale eſt quod habetur per emptionem, & alios contractus, ſecuta rei traditione; per collationem beneficij,

ſecuta

ſecuta acceptatione: per teſtamentum, vel ſucceſſionem ab inteſtato, ſecuta acceptatione: Tale etiam ius eſt dominium rei, & vſus, & vſusfructus, id eſt, Ius vtendi & fruendi reſpectu rei quæ ſubeſt illis Iuribus; Item Iura quæ dicuntur *ſeruitutes*; Ius etiam hypothecæ & pignoris; Denique omne Ius, quod rem aliquam ſiue corporalem (vt ſunt agri, domus, ſupellex) ſiue incorporalem (vt ſunt officia, beneficia, reditus, ſeruitutes, & ſimilia) ita nobis obſtrictam tenent, vt ex ea poſſimus percipere fructus, vel emolumenta, vel ſecuritatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re. quocunque autem res talis tranſeat, poteſt vindicari tanquam nobis obſtricta; quia res omnis tranſit cum ſuo onere, quo eſt affecta.

CAPVT III.

De ſpeciebus Iuris realis; vt ſunt dominium, vſusfructus, vſus, poſſeſſio, & alia quædam.

habet 13. dubit.

DVBITATIO I.

Quid ſit dominium in genere, & quænam eius ſpecies.

1 RESPOND. *Dominium* in genere, duo includit, nempe potentiam quãdam, & authoritatem in rem vel perſonam (vt colligitur ex D.Thom. de potentia quæſt. 7. artic. 10.) & ſubiectionem rei, vel perſonæ, talem, vt inde dicatur ipſa eſſe alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid ſuum, de quo poſſit diſponere, vel in quod authoritatem exercere. qui autem nihil habet ſuum, in quod exerat poteſtatem, non dicitur Dominus.

Dominium generatim. Itaque *dominium in genere*, nihil videtur eſſe aliud quàm Ius gubernandi, vel diſponendi de re aliqua, tanquam ſua. *Suum* autem dicitur, quod ita ſubiectum & aſtrictum illi, cuius eſſe dicitur, vt poſſit de eo diſponere proprio Iure, non ex commiſſione alterius. *Dominium Dei.* Sic Ius quod Deus habet in vniuerſam creaturam tanquam rem ſuam, quo poteſt de illa ſtatuere quod placuerit, eſt dominium Dei, & quidem perfectiſſimum, cùm creatura perfectiſſimè ſit eius, vtpote ei ſummè ſubiecta & obſtricta ratione creationis, conſeruationis, gubernationis, & ſummæ ab eo dependentiæ omnium quæ in ipſa ſunt. Similiter Ius quod Rex habet in ſuum regnum: Dux in ſuum ducatum: & quiuis in ſuas poſſeſſiones, dominium vocatur.

2 Hoc modo, Dominium diuidi poteſt in dominium Iuriſdictionis, & proprietatis. *Dominium Iuriſdictionis.* *Dominium Iuriſdictionis* eſt poteſtas gubernandi ſuos ſubditos. Gubernandi actus ſunt, præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, premiare. *Dominium proprietatis.* *Dominium proprietatis* eſt ius diſponendi de re aliqua tanquam ſua in ſuum commodum, ab hoc dominio quiſque dicitur rei ſuæ dominus; ſiue ille ſit perſona priuata, ſiue publica, ſiue communitas, nam perſona publica, & Reſpub. poteſt poſſidere bona iure priuato, inſtar priuatæ perſonæ. *Dominium Iuriſdictionis* diuiditur 3 eo modo, quo Iuriſdictio ordinaria, quia ab hac non videtur diſtingui. vnde aliud eſt *ſeculare*, aliud *eccleſiaſticum*. *Dominium ſeculare Eccleſiaſticũ.* *Seculare* eſt poteſtas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitalis, Marchionalis, & ſimiles, reſpectu prouinciarum, oppidorum, & pagorum, quæ ipſis proprio iure in negotijs ſecularibus ſubſunt. *Eccleſiaſticum Dominium*, eſt poteſtas Papalis, Patriarchalis, Archiepiſcopalis, Epiſcopalis & aliæ inferiores, reſpectu ſubditorum, qui ipſis in ſpiritualibus ſubſunt. *Dominium proprietatis* diuidi poteſt in perfectum, & imperfectum. 4 *Dominium proprietatis Perfectum, Imperfectũ.* *perfectum* dicitur, quod continet proprietatem rei & commodorum eius. *Imperfectum*, quod tantùm habet, vel proprietatem rei abſque emolumentis, vel emolumenta abſque rei proprietate. Vnde hoc dominium eſt duplex, aliud enim dicitur *directum*, aliud *vtile*. *Directum Vtile.* *directum* continet ſolam rei proprietatem: vnde habens hoc dominium ſolet dici proprietarius. Tale dominium eſt, quod habet filiusfamilias in peculio quod dicitur aduentitium; & Princeps in feudis; & qui dedit agrum ad emphyteuſim, in agro: & omnis is qui dicitur dominus eorum, quorum alteri conceſſus eſt vſusfructus. *Dominium vtile* cõtinet ſolam rei commoditatem & vtilitatem. Tale eſt quod habet vſufructuarius, feudatarius, emphyteuta. Hic tamen aduertendum eſt, ne dominium directum eſſet 5 omninò inutile, Iure ſtatutum eſt, vt certis quibuſdam caſibus dominium vtile redeat ad dominum directum, vt patet Inſtitut. de vſufr. §. 1. Vide Syluestrum, verbo Dominium, q. 1. & 2. Omiſſo dominio Iuriſdictionis (de quo 1. 2. quæſt. 95. tractandum) explicandæ nobis ſunt præcipuæ ſpecies dominij proprietatis, & quædam Iura affinia.

DVBITATIO II.

Quid ſit dominium perfectum, ſeu plenum.

NOtandum eſt, Dominium veteribus Latinis dici *mancipium*, quòd potiſſimùm ap- 6 *Mãcipium.* prehenſione manuum hoc Ius acquiratur. vnde *res mancipi* dicebantur, quæ dominio erant ſubiectæ; & *homo ſui mancipij* qui ſui iuris erat *dari & accipi mancipio*, cuius transferebatur dominium. poſtea hoc ius cæpit vocari dominium, quo nomine paſſim vtuntur authores digeſtorum, vt patet ti. de acquirendo rerum dominio, & alibi.

Nunc Reſp. Hoc Dominium ſic poſſe definiri; 7 Dominium eſt ius in re, extendens ſe ad omnem eius vſum ſeu diſpoſitionem, niſi lege prohibeatur. *Quid dominium perfectum.* Definitur hic Dominium plenum, continens in ſe dominium directum & vtile. definitio habet tres partes: prima eſt *Ius in re*, hoc enim eſt loco generis: omne enim dominium eſt Ius in re: non contrà, vt patet in hypotheca & pignore, in vſu & vſufructu; & in Iure quod coniuges habent in mutua corpora: ſunt enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hic omnia iura ad rem. Dico

Dominium iurium.

8 *in re* generatim ; quia etſi Iuriſperiti tantùm rerum corporalium velint eſſe dominium ; incorporalia autem (vt officia, iura) poſſideri *quaſi dominio* : tamen hæc differentia paſſim non ſeruatur, neque vulgò, neque à Theologis, neque à Iuriſperitis. dicimur enim paſſim domini redituum, & ſimilium Iurium. vnde quotidie emuntur & venduntur etiam chirographa, & actiones perſonales, & ſeruitutes.

Ad omnem vſum.

Secunda, *Extendens ſe ad omnem eius vſum* : quæ pars eſt loco differentiæ.nam proprium eſt perfecti dominij, vt poſſis re tua vti pro tuo arbitratu, eam vel tibi ſeruando, vel vendendo, vel donando, vel vaſtando.

Quæ excluſa.

Hic excluduntur Primò, omnia ea iura, quæ etſi dicantur dominia, non ſunt tamen dominia plena ; vt *dominium directum*, quod eſt dominium proprietatis nudæ ſine vſufructu : & *dominium vtile*, quod eſt ſolius vſusfructus, vel vſus : & dominium Iuriſdictionis, quale habet rex in regnum, & omnis ſuperior in ſubditos. Secundò excluditur ius pignoris, & hypothecæ, & ſimilia. quamuis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum & vſum, non tamen ad omnem vſum : quia res, in quibus hæc iura habentur, non poſſunt vendi, donari, deſtrui. Sic religioſus, non habet dominium in veſtes & libros, quia non habet ius ad omnem eorum vſum, ſed ſolùm ad determinatum.

Lex interdum impedit vſum.

9 Tertia eſt, *niſi lege prohibeatur* : quia etſi dominium ex natura ſua tale ſit, vt tribuat poteſtatem ad vſum ſeu diſpoſitionem rei qualemcunque ; tamen interdum lege impediente fit, vt hæc poteſtas non poſſit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi, impeditur interdum, ne poſſit ea vti ad videndum ; quo impedimento ſublato, ſtatim ſine acceſſione noui auxilij, poteſt in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem ſuam vſque ad certum tempus, cùm tamen ſit verus dominus, vt Apoſtolus ait ad Galat.4. Sic maioratus, fideicommiſſa, & alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari legum diſpoſitione non poſſunt ; cùm tamen vero dominio poſſideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut Ius in re, ſed ſolùm impedit eius Iuris vſum aliquem & executionem ; quo impedimento per lapſum temporis, vel aliter ceſſante, ſine collatione noui Iuris, potes illa alienare. Simili modo poteſt impediri per votum & Iuramentum, vt infrà patebit.

10 Ex his facilè intelligi poteſt illa Iuriſperitorum definitio, *Dominium eſt ius perfectè diſponendi de re corporali, niſi lege prohibeatur*. vbi *Corporali*, melius omittitur, vt dictum eſt. Hæc tamen definitio, non explicat hoc Ius eſſe in re fundatum ; quod tamen ad rationem dominij eſt neceſſarium.

DICES. Dominium videtur quid prius Iure ; ideo enim habes ius in re illa ad omnem vſum & diſpoſitionem, quia es eius dominus ; non contrà : ergo dominium non eſt formaliter Ius.

Dominium eſſentialiter includit poteſtatem & Ius.

11 RESP. Perfecta ratio dominij non eſt prior Iure & poteſtate diſponendi de re ; ſed hanc eſſentialiter includit. eſſe enim dominium rei, eſt rem illam ita habere ſibi ſubiectam & aſtrictam per aliquem actum, v.g. per emptionem & apprehenſionem, vt ex vi illius ſubiectionis, poſſis de ea liberè diſponere. Itaque *dominium* ex parte rei, dicit ſubiectionem rei, & veluti ſeruitutem, qua domino eſt obſtricta, & dicitur formaliter eſſe res mea, tua, ſua : ex parte domini, dicit nō tantùm nudam illam habitudinem, qua dicitur rem habere per emptionem & traditionem ; ſed etiam poteſtatem & ius quæ ex vi modi illius habendi ſequuntur. Ad rationem in oppoſitum

Reſp. Etiam hominem poſſe intelligere, quia habet intellectum ; & tamen intellectus eſſentialiter eſt potentia intelligendi. Itaque iſte modus loquendi, non eſt ſufficiens ſignum, rationem dominij eſſe priorem, quàm ſit ratio Iuris ; potentia enim omnis conſiderata in ſe & ad ſe, concipitur vt prior ſeipſa conſiderata in ordine ad actum ; cùm tamen reuera prior non ſit.

DVBITATIO III.

Quænam requirantur ad dominij acquiſitionem.

12 RESPONDEO, Dico Primò. Quando dominium ab vno in alium transferendum eſt, ad acquiſitionem dominij, ordinariè duo requiruntur, *titulus, & traditio* : ita docet Couar. libro 2. variarum, cap.19. Colligitur apertè L. Traditionibus. C.de pactis, *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*. iuncta ſimul lege Nunquam. π. de acquiren. rer. domin. *Nunquam nuda traditio transfert dominium ; ſed ita, ſi venditio, aut aliqua iuſta cauſa præceſſerit, propter quam traditio ſequeretur*. Ex his duabus legibus apertè habetur, vtrumque requiri & ſufficere. Ratio eſt, ipſa legum diſpoſitio : Nam iure naturæ non eſt neceſſaria traditio : eſt tamen rationi conſona. quia ſicut, vt poſſim re aliqua vti naturaliter, requiritur in me vis vtendi, & in re conueniens applicatio : ita vt poſſim re aliqua vti moraliter tanquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel ſimilem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem vel apprehenſionẽ. Accedit quòd hac ratione euitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium ſeminarium.

13 *Titulus* eſt id, in quo totum ius primitus fundatur, vt emptio, donatio, ſucceſſio hæreditaria, & ſimilia. per hæc tamen nondum habetur dominium, aut Ius in re ; ſed ſolùm ad rem : niſi accedat certa quædam traditio, quæ eſt veluti conditio neceſſaria, vt ex vi prioris donationis, vel emptionis reſultet dominium. Vnde ſi Petrus tibi vendidiſſet prædium, domum, pannum, equum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri & traderet ; ſecundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, ſed ſolùm haberes actionem damni in venditorem : vt patet ex L. Quoties. C.de rei vindicatione. Niſi fortè alteri eſſet tradita titulo gratuito ; tunc enim poſſes illam vindicare, ſimiliter, ſi alteri eſſet quidem tradita titulo oneroſo, ſed ſcienti eam tibi antea venditam. de quo Vide Couar. libro 2. variarum, cap.19. num.5.

14 Notandum eſt, Ex eo, quòd per ſolũ titulum,

vel con-

vel contractum non conſequimur dominium; vel aliquod ius in re ante traditionē; ſed ſolùm actionem perſonalem (præterquam in pignore & hypotheca) reſultare multos effectus, vt benè oſtendit Antonius Gomez, de ſeruit. num. 23. & 24. Primò, promiſiſti alicui vel vendidiſti ſeruitutem in prædio (v.g. ius eundi, vel currum ducendi per tuum prædium) & nondum tradidiſti eo modo, quo tradi debet; ſi alteri vendis prędium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in prædium, ſed in te. Secundò, Si vendidiſti prædium cum pacto de retrouēdendo & ille vē dat alteri; non habebis actionem in illum ſe-
15 cundum emptorem, aut in prædium, ſed in primum; quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in re, ſed actionem contra emptorem. Tertiò, ſi alienaſti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium; creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, ſed tantùm in ſecundum, ſi fuit conſcius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. ſuprà.

Quādo traditio nō ſit neceſſaria.

16 Dixi *ordinariè*, quia in quibuſdam caſibus nō eſt traditio neceſſaria ad dominium acquirendum. Primò, *In beneficijs*: nam in his acquiritur ius in re, & quaſi dominium per collationem & acceptationem, vt patet ex c. Si tibi abſenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in *hæreditate*: vt enim quis fiat dominus hæreditatis, ſiue per teſtamentum, ſiue ab inteſtato, non requiritur aliud, quàm vt hæreditas adeatur. vt patet ex L. Cum hæredes. ff. de acquirenda vel amittenda, poſſeſſione, vbi ſic dicitur; *Cum hæredes inſtituti ſumus, adita hæreditate omnia quidem iura ad nos tranſeunt, poſſeſſio autem, niſi naturaliter apprehenſa ſit, ad nos non pertinet.* Aditur autem hæreditas, dum acceptatur verbo, vel facto, vt habetur Inſtit. de hæredum qualitate. §. vlt. Tertiò in *legato*; Si enim tibi res certa legata ſit, ſtatim hoc ipſo quo hæres acceptat hæreditatem, efficeris eius dominus, vt colligitur ex L. A Titio. ff. de furtis, vbi dicitur, *quòd res legata recta via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata eſt, tranſeat.* Quartò. Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, eccleſijs, aut alijs pijs locis, aut in redemptionem captiuorum. vt colligitur ex L. vltima, C. de ſacroſanctis Eccleſijs. Quintò. In contractu Societatis omnium bonorum per matrimonium, de quo vide Couar. lib. 3. variar. cap. 19 num. 1. & 2. Sextò. Si donaſti & tradidiſti alteri domum, fundum, vel quid ſimile, ſub ea conditione, vt tibi alimenta præbeat; illo non præbente, vt debet, ſtatim recipis dominium & poſſeſſionem illius rei, abſque vlla traditione. L. 1. Cod. de donat. quæ ſub modo. Septimò. Si Princeps contrahat cum aliquo, vel donet, & intendat transferre dominium, erit tranſlatum abſque alia traditione. vt docet Couar. lib. 2. variar. cap. 19. num. 3. Ratio eſt quia ſicut ex voluntate Principis eſt, quòd requiratur traditio; ita etiam ipſius arbitrio poteſt omitti. Præter hos, vix inuenias alios caſus, in quibus ad comparandum dominium ſiue plenum, ſiue non plenum, non requiratur traditio iure Communi Cæſareo. nam de iuribus proprijs variorum regnorum, vel dominiorum nō eſt nobis hic ſermo.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ, vel pignoris, talem traditionem, aut apprehenſionem nō eſſe neceſſariam, ſed nudam conuentionem, vel legis diſpoſitionem ſufficere. vt patet L. 1. ff. de pignoribus.

Dico Secundò, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquiſitionem eius ſufficit apprehenſio: ſic enim acquirūtur dominia earum rerum, quæ nullius ſunt; vt infrà dicetur cap. 5.

DVBITATIO IV.

Quidnam ſit vſusfructus.

RESPONDEO, *Eſt ius rebus alienis vtendi* 17
fruendi, ſalua rerum ſubſtantia. Ita habetur Inſtit. de vſufructu, in principio. Habet hæc definitio 5. partes. Prima, *eſt ius*, quia non loquimur hic de vſu actuali, quem Iuriſperiti vocant vſum facti, ſed de ipſo iure vtendi fruendi. Secunda eſt, *vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignore, vel hypotheca, vel depoſitarius in depoſito; hi enim non poſſunt vti rebus illis; quòd ſi vtantur inuito domino, tenentur ei reſtituere æſtimationem vſus. Tertia *fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod non extendit ſe ad eius fructus percipiendos: ſicut facit hoc ius, quo non ſolùm datur poteſtas vtendi re illa, in qua conſtitutum eſt (v.g. equo, domo, agro, ſilua) ſed etiam fruendi, id eſt, percipiendi omnes fructus; Ita vt hoc ipſo quo eos colligit, acquirat in eis plenum dominium. Si tamen fructuarius, priuſquam eos collegerit moriatur, (etiamſi iam ſint maturi) acquiruntur domino proprietatis: non hæredibus fructuarij, vt habemus Inſtit. de rerum diuiſione. §. Is verò. Ratio eſt, quia quamdiu adhærent fundo, cenſentur vnum cum ſolo, vnde pertinent ad dominum ſoli, donec fructuarius eos colligendo, comparauerit ſibi eorum dominium. quare ſi durante ſuo iure non collegerit, manebunt domino fundi. *Fructus* autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, fœtus: in fundo, fœnum, ſegetes, virgulta, ſalices, & omnes arbores cæduæ: fructiferæ autem non cenſentur in fructu. proles ancillæ non cenſetur in fructu, ob dignitatem naturæ. Vide de his omnibus lib. 7. ff. tit. 1. potiſſimum lib. 8. & 59. & 68. Quarta, *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi & fruendi, quod quiſque habet in re ſua. Quinta, *Salua rerum ſubſtantia*, quia fructuarius debet rem integram proprietario reſeruare. Hinc fit vt vſusfructus propriè dictus non poſſit conſtitui in rebus quæ vſu conſumuntur, vt in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen cauſa, in his conſtitui poteſt quaſi vſusfructus. tunc autem transfertur dominium in fructuarium; ſed hic debet dare cautionem, ſe finito tempore præſcripto reſtiturum pecuniam, vel rei æſtimationem. Vide Inſtit. ſuprà §. Conſtituitur.

Explicatur definitio.

Fructus qui.

Quaſi Vſus fructus.

Notandum autem eſt Primò, ob hanc vl- 18
timam particulam, *vt ſalua maneat rei ſubſtantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vſumfructum gregis, vel armenti, quamuis poſſit vtifrui lacte, lana, & fœtu; tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debet è fœtu ſubſtituere alia capita: quæ poſtquam ſubſtituerit, cedent in dominium proprietarij: vnde ſi pereant, ipſi peribunt Ita habemus Inſtit. de rerum

Obligatur ad 4.

rum

rum diuiſione.§. Sed ſi gregis. hoc tamen non habet locum quando conceditur vſus, non gregis collectiuè, ſed animalium, ſeu ſingulorum capitum; tunc enim non tenetur ſubſtituere. Ita habemus L. quid ergo.π.de vſufructu. Ratio eſt, quia grex eſt æternus; ſed ſingula capita ſeorſim pereunt.

Secundò. Si vſusfructus ſit conſtitutus in ſilua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum, alias ſerere; niſi vi tẽpeſtatis vel ſimili caſu eſſent euerſæ, quod enim fortuitò perit abſque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò. Si in ædibus ſit conſtitutus vſusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio ſumptu vt integræ permaneant; non tamen tenetur ad magnos ſumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò. Tenetur ad dandam cautionem proprietario, ſe boni viri arbitratu vſurum fruiturum re ipſius, eamque reſtituturum finito tempore præſcripto: vide plura apud Sylu. ſed minoris momenti.

19 Notandum Secundò. Vſumfructum acquiri dupliciter, Primò, legis ordinatione. Hic dicitur legalis; vt is, quem Pater habet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius eſt ſub patria poteſtate, & quem habet mater tranſiens ad ſecunda vota in bonis prioris Tori.

Secundò, Priuata diſpoſitione, vt teſtamento, pactionibus, ſtipulationibus. vt habetur Inſtit. de vſufructu.§.1. Hic dicitur conuentionalis. vide Gomezium, de ſeruitutibus num. primo.

DVBITATIO V.

Quomodo vſufructus amittatur.

20 RESPONDEO. Amitti multis modis. Primò, Si moriatur vſufructuarius. Secundò, ſi res ipſa pereat: vt, ſi domus incendio conſumpta ſit. Tertiò, ſi tanto tempore non vtatur ſuo iure, quanto opus eſt, vt dominus directus contra eum præſcribat. Hoc autem tempus eſt 10. annorum inter præſentes, & 20. inter abſentes; vt colligitur C. de vſufructu. L. penult. Quartò,

21 per maximam capitis deminutionem. Dicebatur autem maxima capitis deminutio, cùm ciuitas ſimul & libertas amittebatur: hoc autem fiebat tribus caſibus. Primus eſt, per condemnationem ad metalla, vel ad beſtias, vel generatim ad mortem. Sæpe enim condemnatio ad mortem, longo tempore antecedebat executionem. Hi dicebantur effecti ſerui pœnæ. quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet L. qui vltimo.π.de pœnis. & clarius L. quod ad ſtatum. ibidem. vbi dicitur, *eos in quos animaduerti iubetur, ſtatim ſeruos pœnæ fieri.* eodem pertinent damnati perpetuò ad triremes; vt docet Gomezius ad L.4. Tauri. num. 1. Et quamuis per authent. primam de nuptijs, cap.8. ablata ſit ſeruitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamẽ eſt ablata, qua parte faciebat amitti vſumfructum, eumque reuerti ad proprietarium; vt eruditè oſtendit Molina diſput.9. Secundus eſt, quando libertus ingratitudinis in patronum cõdemnabatur, ideoq; rurſus in ſeruitutem reuocabatur. Tertius, quando ſe patiebatur vendi, vt eſſet particeps pretij. Hi tres caſus habentur

Capitis deminutio maxima tribus caſibus.

Inſtit. de cap. demin.§.2. Quintò per mediam capitis deminutionem; quæ eſt, cùm ciuitas amittitur, ſed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus caſibus: Primò, cùm quis deportabatur in Inſulam. Secundò, cum aliquis proſcribebatur interdictus aqua & igni: vt habetur Inſtit. ſup. vbi 22

Media cap. deminutio.

Aduerte, hæc debere eſſe perpetua, & cum amiſſione omnium bonorum; quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuiliter, quia teſtari non poterant, & reſpectu bonorum perinde ſe habebant, ac ſi mortui fuiſſent. vide Silueſt. v. Teſtamentum. 1. quæſt. 4. eodem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem ſententiam Doctorum. Per profeſſionem verò, non redit vſusfructus ad proprietarium, ſed tranſit ad monaſterium, ſi eſt capax ſucceſſionis; vt rectè Nauar. commentario ſecundo de Regular. num.70. & ſequent. colligitur authent. Ingreſſi. Cod. de Sacroſanct. Eccl. de quo infrà cap.41. dub.10. 23

Sextò. Si vſufructuarius cedat iure ſuo ipſi proprietario.

Septimò. Si acquirat rei proprietatem: quod conſolidatio dicitur. Vide Inſtit. de Vſufructu. §. finitur. & Sylueſtrum verbo vſus. q.11.

Octauò. Si Pater fiat hæreticus, hoc ipſo amittit vſumfructum in bonis aduentitijs filij; iſque ſtatim coaleſcit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Inſtitutionum catholicarum tit. 9. nu. 81. & noſter Molina diſp.9. Ratio eſt, quia propter crimen hæreſis paternum, filius omninò exit patriam poteſtatem, efficiturque ſui iuris, adeo vt nulla alia emancipatione egeat. vt expreſsè habetur cap. 2. de hæreticis, in 6. Alex.4.

Si parens hæreticus.

DVBITATIO VI.

Quid ſit vſus.

RESPONDEO. Vſus eſt ius vtendi re aliena, ſalua ipſius ſubſtantia. De hoc agunt Inſtitutiones, & Digeſta, poſt titulum de Vſufructu. Patet ex dictis de vſufructu. Additur *ſalua rei ſubſtantia*, vt excludatur ius ad vſum, quo res conſumitur, vel alienatur; qui etiam dicitur vſus, ſed non ita propriè. Quid autem concedatur in vſu fundi, ædium, ſerui, pecoris, eleganter explicatur in Inſtit. tit. de vſu, & habitatione. 24

Solùm hic duo Notanda. Primùm. Eum, cui conceſſus eſt vſus alicuius rei, non poſſe illam alteri locare, vel gratis cõcedere: Secus eſt, de eo, qui habet vſumfructum. hic enim poteſt rem illam alteri locare, & percipere pretium e locatione, vel gratis concedere. Inſtit. de vſu.§.1. non tamen ita, vt alter fiat vſufructuarius: ſed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus dependens à Iure vſufructuarij. 25

Diſcrimen vſus & vſusfructus.

Secundùm. In omnibus rebus alienis, quibus aliquo modo vti, vel etiam frui poſſumus, conſiderari quandam relationem ſubiectionis, & obligationis reſpondentem iuri noſtro, quod in illis habemus: quæ ſubiectio ſeu obligatio vocatur *ſeruitus* à Iuriſperitis. Inſtit. tit. de ſeruitutibus ruſticorũ prædiorũ, & vrbanorũ. & π. eodẽ tit. Dico in omnibus rebus alienis; quia *nemini*

Seruitus.

res ſua

res ſua ſeruare dicitur, ſecundùm Iuriſperitos, ſed aliena tantùm. vt habetur L. Vti frui. π. Si vſusfructus petatur: idque diſtinctionis cauſa à dominio; quia Ius ſeruitutis formaliter minus eſt, quàm Ius dominij. Vnde Iuriſperiti ſubiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant ſeruitutem formalem, ſed cauſalem. vide Gomezium de Seruitutibus, in principio.

DVBITATIO VII.

Quid ſit ſeruitus apud Iuriſperitos.

28 NOtandum eſt, hoc nomen dupliciter accipi apud Iuriſperitos; Primò pro ſubiectione, & obligatione, quæ eſt in re alterius, vt ipſa quodammodo ſeruiat alteri. Secundò pro iure, quod reſpondet illi obligationi.

Quid ſeruitus pro Iure. Si accipiatur pro *Iure*, ſic nihil aliud eſt, quã ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo eſt quid generalius, quàm Vſus & Vſusfructus. omne namque ius vtendi, vel fruendi eſt ſeruitus: vt docet Gomezius de Seruitutibus, num. 1. & 2. non contrà: nam Ius impediendi ne altiùs attollas murum, eſt ſeruitus; non tamen eſt vſus vel vſusfructus.

Quid pro obligatione. Si autem pro *ſubiectione rei*, ſic nihil eſt aliud, quàm obligatio realis, qua res alteri eſt obſtricta, vt poſſit ex ipſa percipere fructum, vel ea aliquo modo vti, vel circa eam aliquid impedire.

29 *Seruitus triplex.* Diuiditur autem in tres ſpecies, ſecundùm Gomezium, & alios; Alia enim *ſeruitus eſt merè perſonalis*, vt, ea, quæ à perſona debetur perſonæ: vt ſi mihi vſum ſerui tui ad tempus, vel ad vitam meam cõceſſeris; Alia eſt *merè realis:* vt ea, quæ à re debetur immediatè alteri rei. talis eſt, quæ reſpondet iuri agrorum, vel domorum, & ſimilium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc ſeruitus etiam debetur à re, perſonæ; ſed mediatè tantùm, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel cõductor, verbi gratia ager meus habet ius, vt per agrum tuum poſſit iri, vel iumentum duci in meum; ager tuus ſeruit meo; eſtquè hæc ſeruitus realis, quia à re debetur immediatè rei; & conſequenter hoc ius tranſit ad eum, ad quem tranſit meus ager. Alia *eſt mixta*, quæ à re debetur immediatè perſonæ. hæc extenditur cum perſona, cui debetur. talis eſt in re, qua poſſumus vti, vel frui immediatè.

30 *Seruitus realis.* *Seruitus autem Realis* diuiditur in *Ruſticam*, & *Vrbanam*, id ſt, in eam, quæ prædio ruſtico, & quæ vrbano debetur. *Prædium vrbanum* in iure vocatur omne habitaculum, etiamſi in villa ſit, & hortus annexus, cauſa amœnitatis. *Ruſticum* quoduis aliud; vt ſtabulum, horreũ, ager. *Seruitutes igitur Vrbanæ* ſunt, verbi gratia vt ædes tuæ non poſſint altiùs attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum parietem poſſit immitti tignum à vicino, & ſimilia, *Ruſticæ*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquam ducere, & ſimilia; quæ optimè explicantur Inſtit. de Seruitutibus. & lib. 8. Digeſtorum tit. 1. 2. 3. 4. qui ſunt de Seruitutibus. Hæc enim nõ magnopere pertinent ad noſtrum inſtitutum. Vide plura apud Gomezium de Seruitutibus.

DVBITATIO VIII.

Vtrum diſtinguatur vſus à Dominio in rebus, quæ ipſo vſu conſumuntur?

SVnt duæ ſententiæ admodum celebres, occaſione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt ſe nullius rei habere dominium, ne in communi quidem; ſed nudum duntaxat vſum. Prior eſt Ioannis 22. Extrau. quæ incipit, *Ad conditorem. §. Quòd autem.* & duabus ſeq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipſo vſu conſumuntur vel alienantur, non diſtingui à dominio earum; ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hiſce rebus. Hanc ſententiam ſequitur Franciſcus Sarmiento, de redit. parte 1. c. 1. & 1. parte defenſionum contra Nauar. pag. 11. & Syl. verbo Dominium. §. 3. & Turrecremata lib. 2. ſummæ, cap. 112. ad 10. argumentum. 31

Altera ſententia eſt omnino cõtraria: nempe in hiſce rebus hæc duo diſtingui, & proinde Minores, etſi vſum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, ſed hoc eſſe penes Sedem Apoſtolicam. Ita declarauit Nicolaus III. Extrau. *Exijt qui ſeminat*. de verborũ ſignificatione in Sexto. & poſtea Clemens V. in Clementina. *Exiui de Paradiſo*. eodem tit. Ante Nicolaum in eadem ſententia fuere Innocẽt. IIII. & Alex. IIII. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro ſe citat. Hanc ſententiam ſequitur Soto lib. 4. de Iuſtitia, quæſt. 1. art. 1. Nauar. commentario 2. de Regular. nu. 3. & plerique alij. pro qua

Dico Primò, Ius vtendi poteſt eſſe ſeparatum à dominio, etiam in ijs rebus, quæ vnico actu vtendi conſumuntur, vel alienantur. explicatur ſimul, & probatur. 32

Dupliciter enim poteſt alicui concedi vſus, & Ius vtẽdi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter:* & tunc non videtur multùm differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento poſſit reuocari ſine vlla iniuria vſuarij: & hoc ius ſine dubio diſtinguitur à dominio. quia dominium eſt ius in re abſolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu, & arbitrio. hoc autem eſt conditionatum, & debiliſſimum. habeo enim illud, ſi velis; non habeo, ſi nolis me habere. Tale eſt, quod ſinguli Religioſi in veſtes, libros, cibos, & ſimilia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari poſſit. Nam ratio religioſæ paupertatis hoc intrinſecè includit. *Vſus concedi poteſt dupliciter.*

Notandum autem eſt *Vſum irreuocabilem*, à Nicolao III. extrau. *Exiit*. vocari *Vſum Iuris*; tum quia in eo habetur Ius abſolutũ; tum quia iura de eo loquuntur. *Vſum* autem *reuocabilem* vocat *Vſum facti*. non quòd in eo nihil ſit iuris (ſic. n. iniuſtus eſſet, vt rectè Ioannes argumentatur) ſed quia nõ eſt ius abſolutum & ſolidum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec res ipſo facto conſumatur. 33

Dico Secundò, Verius eſt Conuentus, totumque Ordinem Minorum, non ſolùm in rebus alijs; ſed etiam ijs, quæ vnico actu vtendi conſumuntur, habere nudum vſum ſeu ius vtendi ſeparatum ab omni dominio. 34 *Minores nõ habent dominium in communi.*

Patet ex decretis Pontificum Nicolai & Clementis, quibus tres alij Pontifices conſentiunt: eſtque communior ſententia DD.

C Probatur

Probatur Primò, quia cùm hæc poſſint ſeparari, nihil mirum ſi de facto in aliquo ordine ſint ſeparata.

Secundò. Certum eſt, religioſos ſingulos tantummodo habere talem vſum, abſque omni dominio. nam quidquid habent, poteſt illis ad nutum Superioris auferri, ſine vlla iniuria. quod neque hi, qui ſunt alterius ſententiæ, negant, vel negare poſſunt: nam hoc eſt de eſſentia paupertatis euangelicæ; ergo nihil eſt incommodi, ſi idipſum in aliqua communitate cõſtituatur; ità vt ipſa tota nihil habeat, niſi nudam rei conceſſionem ad vſum, ſine omni proprietate dominij.

Obijcies Primò, Ioannes 22. extrau. Ad conditorem, dicit *ſe abdicare à ſe & à Sede Apoſtolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores prætendant illud eſſe apud Sedem Apoſtolicam*. ergo, vel eſt apud nullum, vel eſt apud ipſos Minores.

RESPONDEO. Fideles, qui iſtas res largiuntur, vel intendunt ſibi reſeruare earum rerum dominium donec conſumantur, vel non intendunt: ſi intendunt, manet apud ipſos: ſi non intendunt, tranſit ad Sedem Apoſtolicam; nam poſt renunciationem illam, alij Pontifices rurſus illud admiſerunt, vt habetur in priuilegijs Minorum, verbo Paupertas. Itaq; Sedes Apoſtolica habet dominium, non ſolùm rerum immobilium, ſed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus abſolutè donatorum, ita vt poſſit Ordinem hiſce priuare, ſine iniuria.

Obijcitur Secundò. Vſus diſtinctus à dominio eſt, qui competit alicui in re aliena ſalua rei ſubſtantia. vt habetur Inſtitu. de vſu, & habitatione, & patet ex dictis. ergo ille vſus, quo quis poteſt rem conſumere, non eſt diſtinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

36 RESPONDEO. Negando cõſequentiam: nam ſolùm ſequitur, hunc vſum, quo quis poteſt conſumere rei ſubſtantiam, non eſſe talem, qualis eſt ille, de quo iura loquuntur; qui propriè & ſtrictè dicitur vſus. eſt autem magna differentia inter hos duos vſus: etſi enim vterque ſit ius quoddam vtendi; tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus (quique *Vſus facti* vocari ſolet) eſt ius ad nutum reuocabile. vnde ſi dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis iniuriam. ille verò de quo iura (quem *Vſum Iuris* vocant) non eſt reuocabilis: vnde ſi dominus tollat rem ante tempus conceſſum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit ſe ad rei conſumptionem, donationem, venditionem, ſicut dominium; ille verò ſolùm ad vſum, in quo ſalua manet dominò rei ſubſtantia. Vnde hic vſus ratione iuris, eſt minor altero; ratione tamen functionum ad quas ſe extendit, eſt maior.

Differunt hic vſus & ille de quo Iura.

Obijcitur 3. D.Tho. q.78. art.1. docet in illis rebus, quæ vſu conſumuntur, cuicumque conceditur vſus, concedi etiam rem ipſam eiuſque *dominium*, vnde colligitur in mutuo talium rerum, non poſſe exigi vſuram, i. pretium vſus diſtinctum à pretio rei; ergo ſentit *ius vtendi* diſtingui in his à dominio.

37 RESPONDEO. D.Thom. loquitur de vſu, iure vtendi abſolutè & independenter ab alio; quod ſanè nihil, vel parum diſtinguitur à dominio in talibus rebus, quæ vnico actu conſumuntur, nos verò loquimur de Iure vtendi dependenter ab alio, quod diſtinguitur à dominio rei.

Inferes: ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo; & alio contractu vendi poterit ipſum dominium: quod eſt aperire magnam feneſtram vſuris.

RESPONDEO. Concedo, abſolutè poſſe vendi hoc Ius ſeu hunc vſum; ſed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tanti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius quod conceditur ſolùm ad vſum determinatum, quanti illud, quod ad indeterminatum. Quòd ſi quis alio contractu velit vendere dominium directum; non poteſt pluris vendi, quàm per ſe valeat ſeorſim ab illo vſu; & ita pretium vſus & pretium dominij illius directi non ſuperabunt iuſtam rei æſtimationem: ſed hic modus contrahendi non eſt vſitatus; nam facilè palliaret vſuras; quamuis per ſe non ſit illicitus.

An iſte vſus poſſit vendi ſeorſim à dominio.

Obijcitur 4. Si vſus diſtinguitur à dominio: ergo Ioannes 22. errauit. 38

Reſpondeo Primò. Eſto: quia non in quæſtione pertinente ad fidem; neque ipſe aſſeruit ſuam ſententiam tanquam ad fidem pertinentem, neque alios obligare ad ita ſentiendum voluit: ſed ſolùm quid ſibi videretur vt vir doctus explicuit.

RESPONDEO Secundò. Si quis benè rem totam introſpiciat, deprehendet non eſſe differentiam inter has ſententias, niſi in modo loquendi. non enim negaſſet Ioannes, Fratres Minores ſine conſenſu Superioris, non poſſe vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores poſſe illis auferre ſine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto; ſed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium; quia ita liberè conſumunt, ac ſi domini eſſent. Vide Franciſcum Sarmiento, de redditibus parte 1. cap. 1.

DVBITATIO IX.

Quid ſit Poſſeſſio.

NOtandum eſt, *poſſeſſionem* dici à *pedum poſitione*. vt habetur L. 1. ꝛ. de acquir. vel amit. poſſeſſ. nam per *pedum poſitionem* ſuper bona immobilia, quæ ſunt potiſſima; vt ſuper agrum, vel fundum, ſolet acquiri poſſeſſio. tribuitur autem hoc nomẽ interdum ipſis rebus poſſeſſ. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure poſſidendi, à quo denominatur quis poſſeſſor. Actus poſſidendi dicitur poſſeſſio facti. Ius poſſidendi dicitur poſſeſſio iuris. Vtraque nobis eſt explicanda. 39

Dico Primò, *Poſſeſſio facti eſt detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo.* Ita Syl. verbo Dominiũ. q.2. ex Hoſtieſi. eã explicat ex parte Couar. ad regulam Poſſeſſor. p.2. n.2. in prin. 40

Poſſeſſio facti quid.

Prima pars, *eſt detentio rei*; vbi rem accipio in genere, quia non ſolùm res corporales, ſed etiã incorporeæ, vt cenſus, beneficium, ſeruitus & ſimilia dicuntur poſſideri à Theologis; quæ à Iuriſperitis dicuntur quaſi poſſideri. vt notat Couar. ſuprà. Nomine autem *detentionis*, intelligitur etiam apprehenſio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehenſio eſt poſſeſſionis inceptio, & acquiſitio; vt notat Couar.

Secunda,

Secunda, *Corporis adminiculo;* quia vt res aliqua incipiat poſſideri, debet aliquo modo corporaliter apprehẽdi, manibus, pedibus, oculis, vel ſimili modo, in ſe, vel in alio, in quo cenſeatur contineri; vt ſtatim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo;* quia debet eam apprehendere animo poſſidendi. Vnde depoſitarius non dicitur poſſidere depoſitum, quia non detinet illud animo retinendi.

Quarta, *Iuris adminiculo*, non quòd omnis poſſeſſio facti, ſit iuſta, (nam fur verè poſſidet rem furtiuam) ſed quia ius facit vt talis detentio ſufficiens cenſeatur ad cõſtituendam poſſeſſionem: nec eam impedit, ſicut impedit, ne detentio rei ſacræ, vt loci religioſi, facta à laico cenſeatur poſſeſſio; vt patet L. Qui vniuerſas. ff. De acquirend. & amitten. poſſeſſione.

41 *Poſſeſſio iuris.* Dico Secundò, *Poſſeſſio iuris eſt ius inſiſtendi alicui rei tanquam ſua, non prohibita poſſideri.* Ita Bartol. in L. 1. De acquir. vel amit. poſſ. & Couar. ſuprà num. 3.

Prima pars, *eſt Ius*, vt excludatur poſſeſſio facti, quæ formaliter eſt ipſa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur; ſi iuſta fuerit. quòd ſi illa detentio fuerit iniuſta, non oritur ex ea ius in conſcientia. vnde ſolùm dicetur poſſeſſio facti: quamuis Iuriſperiti omnem poſſeſſionem Ius appellent, reſpicientes forum externum.

Secunda, *Inſiſtendi rei*, vt excludatur dominium quod per ſe & formaliter, tantùm eſt ius diſponendi de re. Hoc verò ius in eo ſitum eſt, quòd poſſeſſor poſſit rem pacificè tenere, & iuris remedijs, & interdum etiam armis tueri aduerſus perturbantes; quod hic dicitur *inſiſtere rei*.

Tertia, *Tanquam ſua*. ſi quis inſiſtat rei, nomine alterius, non erit vera poſſeſſio. vnde tutor non eſt poſſeſſor bonorum pupilli; quia illa non detinet vt ſua, ſed nomine pupilli: nam pupillus poſſidet per tutorem. Sic etiam poſſum aliquid poſſidere per ſeruum, & per filiũ.

42 *Per alium poſſidere.* *vt autem poſſideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi pro me. ſi enim intendat pro ſe detinere, id eſt, tanquam ſuam, non poſſideo per illum: quia non meo nomine, ſed ſuo, detinet. Excipio tamen ſeruum & filium nondum emancipatum. hi enim cùm ſint eius conditionis, vt non acquirant ſibi; acquirunt nobis; etſi hunc animum non habeant: vt docet Couar. ſuprà: quod intellige, ſi iuſtè acquirant. ſi enim acquiſitio eſſet iniuſta, nec ſibi nec nobis acquirerent; ſed poſſeſſio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Inſtit. Per quas perſonas nobis acquir. §. Item placet, in fine. & L. Quod ſeruus. ff. de acquir. poſſeſſ.

Seruus & filiusfamil. non acquirunt nec poſſident ſibi.

Quarta, *Non prohibita poſſideri*. quia nemo poteſt habere ius poſſidendi contra iuris diſpoſitionem, ſeu iure reſiſtente; vt rei ſacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO. X.

Quomodo diuidatur Poſſeſſio.

43 RESPONDEO. Etſi varijs modis diuidi poſſit; nimirum vel pro diuerſitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei; vſitatiſſima tamen eſt ea diuiſio qua in *Ciuilem* & *Naturalem* diuiditur. *Ciuilis eſt quæ ſolo animo retinetur.* quamuis enim initiò vt incipias poſſidere, requiratur adminiculum animi pariter & corporis; vt dictum eſt; tamen poſtea vt retineas & continues poſſeſſionẽ, ſufficit animus retinendi rem, nec deſiſtendi à poſſeſſione: vt habetur Inſtit. de Interdictis. §. Poſſidere. Hoc modo poſſidet is qui abeſt à rebus ſuis. Dicitur autem hæc *poſſeſſio ciuilis*, tum quia magis conſtat iure ciuili, quàm naturali; cùm naturalis modus poſſidendi ſit per corporalem inſiſtentiam: tum quia parit effectus ciuiles, ſcilicet vſucapionem rei, & dominium fructuum. *Ciuilis poſſeſſio quid.*

Naturalis eſt, quæ corpore ſimul & animo retinetur; vt quando quis occupat rem vt ſuam. poteſt hæc *naturalis* coniungi cum *ciuili;* vt quando quis eſt præſens per ſe, vel alium, rebus quas ciuiliter poſſidet: diciturque tunc poſſeſſor ciuiliter & naturaliter poſſidere: quæ poſſeſſio eſt firmiſſima. Poteſt etiam eſſe ſeparata à *ciuili:* vt ſi inuaſor occupet rem meam immobilem; ego ciuiliter, ille naturaliter eam poſſidet. hæc poſſeſſio infirmior eſt quàm ciuilis. Ad hoc tamen valet, ne poſſeſſor poſſit ab extraneo deturbari; & interdum, ne ab ipſo quidem domino, ſine authoritate publica. 44 *Naturalis poſſeſſio.*

Sed Aduerte, hæc duo nomina interdum aliter accipi; nempe, vt *poſſeſſio Ciuilis* dicatur, qua res poſſidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua poſſidetur ſecundùm vſumfructum, vel vſum, vel habitationem, vel alia iura, diuerſa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Poſſeſſor. p. 2. num. 4. Sic fructuarius poſſidet rẽ nomine ſuo naturaliter, quoad vſumfructũ; quamuis non poſſideat eam nomine ſuo, quoad dominium directum. Item poſſidet vſumfructum (ſeu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duab. ſpeciebus poſſeſſionis, à quibuſdam DD. addi ſolet tertia, quam vocant *Ciuiliſſimam*, quæ ſola legis ordinatione conſtat. de qua infrà num. 48. 45

DVBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur poſſeſſio.

RESPONDEO. Tribus modis acquiri, *Apprehenſione vera: apprehenſione ficta: legis diſpoſitione.*

Apprehenſio vera eſt, quæ fit manibus vel pedibus. hæc eſt neceſſaria, quando acquirenda eſt poſſeſſio earum rerum quæ dominium non habent; vt ferarum, gemmarum, theſaurorum, Inſularum, fluminum. Item hæreditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat. quando quis etiam clàm, vel vi poſſidere vult, requiritur vera apprehenſio. denique ſi alius rem poſſideat, qui tibi nolit poſſeſſionem tradere, debes eam verè apprehendere; vt poſſideas. Niſi fortè authoritate Iudicis ea tibi eminus oſtendatur & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri, numero 55. 46 *Vera apprehẽſio vbi ſit neceſſaria.*

Apprehenſio ficta locum habet, quando res habet poſſeſſorem à quo tradatur; vel quando loco poſſeſſoris authoritate Iudicis traditur. huius ſunt varij modi: Vſitatiores ſunt iſti. 47 *Ficta vbi locũ habeat.*

1. Si antiquus poſſeſſor tradat alteri, cui vult poſſeſſione cedere, claues domus, in qua ſunt merces tradendæ; idque apud ipſam domũ, ſeu in præ-

in præſentia domus. vt probat Couar. li. 3. variarum, c. 16. num. 11. Ratio eſt, quia dum emptor apprehendit claues, cenſetur res ipſas intus cõditas apprehendere.

2. Si tradat alteri ſcripturam, ſeu inſtrumentum, quo conſtet de titulo & iure, quo rem poſſidebat. Nam in tali inſtrumento, res ipſa contineri videtur.

3. Si antiquus poſſeſſor eminus vel cominus oſtendat mihi fundum, dicatque ſe tradere illius poſſeſſionem; & ego ſignificem me acceptare: oculi enim ſunt veluti longæ quædam manus, quibus res viſas, quaſi contrectamus.

4. quando poſt contractum, conſentiente antiquo poſſeſſore, apponitur cuſtodia nomine eius ad quem res transfertur: ſiue res ſit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: ſiue immobilis, vt fundus, caſtrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem abſentem, & conſtituam me tuo nomine, eius rei poſſeſſorem: tunc enim per me incipis poſſidere; nec opus eſt alia apprehenſione. Hoc Iuriſperiti vocãt tradere & acquirere poſſeſſionem per *clauſulam conſtituti*.

6. Si re tibi vendita vel donata, conſtituam me conductorem eius, vel reſeruem mihi vſumfructum: nam hoc ipſo cenſeris per me accepiſſe poſſeſſionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à num. 45. & deinceps. & Molinam diſp. 14.

48 *Diſpoſitio legis.* *Legum diſpoſitione* interdum transfertur poſſeſſio abſque vlla vera, vel ficta apprehenſione, ſi leges ita ſtatuant. vt optimè probat Couarruuias lib. tertio, variarum, cap. 5. nume. 6. Ratio eſt; quia modus acquirendæ & amittendæ poſſeſſionis, iuri humano ſubiacet, quod poteſt ſtatuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuerſitate rerum & prouinciarũ. In regno Caſtellæ, Maioratus poſſeſſio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, tranſit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, ſine vlla vera, vel ficta apprehenſione. vt habetur L. 45. Tauri citata apud Couarruuiam. Simili modo, apud Gallos poſſeſſio defuncti tranſit in eius hæredem, etiam extraneum, ſine vllo apprehẽſionis actu; teſte Couar. ibidem; qui id ex multis Doctorib. probat. *Ciuiliſſima poſſeſſio.* Hunc modum poſſidendi Doctores vocant *Ciuiliſſimam poſſeſſionem*: quia fit ſola legis ciuilis poteſtate, abſque vllo animi, vel corporis adminiculo, etiam neſciente eo qui incipit poſſidere.

49 *Poſſeſſio iurium quomodo apprehenditur.* Poſſeſſio autem *Iurium* & *ſeruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò. Si mittam te in agrum, in quo volo tibi ſeruitutem conſtituere, tuque illuc eodem animo eas. Secundò. Si vtaris aliquo iure tanquam ad te pertinente, ſciente & ferente eo, cuius intererat concedere, vel prohibere; qui modus eſt generalis; & extendit ſe etiam ad ea quæ non ſunt in re aliqua conſtituta; vt ad ius eligendi, præſentandi, & ſimilia. *Poſſeſſio beneficij.* de quo vide Couarruuiam reg. Poſſeſſor, 2. p. initio, à §. 8. Quomodo autem beneficij poſſeſſio acquiratur, idem l. 3. variarum cap. 16. num. 10. vbi vide multa alia, ad hanc quæſtionem de acquirenda poſſeſſione variarum rerum & iurium, pertinentia. Verùm in his omnibus ſpectandæ ſunt cõſuetudines regnorum & prouinciarum, quæ admodum ſunt variæ.

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur poſſeſſio tum mobilium, tum immobilium.

RESPONDEO. Et Dico Primò, *Poſſeſſio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis amittitur Primò, ſola voluntate poſſeſſoris nolentis eam ampliùs poſſidere. Secundò, Per furtum aut rapinam alterius. Tertiò, ſi alterius cuſtodiæ ſubſit, qui eam incipiat detinere tanquam ſuam. ad quod requiritur, vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam ſibi retinendi. L. Poſſideri. ff. De acquir. poſſeſſ. Quartò, per amiſſionem rei, verbi gratia burſæ, annuli: vel per fugam, *ſi ſint animalia*; vt ſi pecus aberrauerit à grege, deſinit ſtatim poſſideri à domino: ſi gallinę & ſimiles aues domeſticæ auolarunt, nec habeant conſuetudinem per ſe redeundi: ſecus verò ſi habeant conſuetudinem redeundi. De quibus & alijs animalibus, vt piſcibus, feris, columbis, vide plura, L. Poſſideri. ff. De acquir. & amit. poſſeſſione. Dixi *ſi ſint animalia*; quia poſſeſſio ſerui & ancillæ non amittitur per ipſorum fugam, vt patet L. Pomponius. ff. ibidem. 50 *Poſſeſſio mobiliũ amittitur quatuor modis.*

Dico Secundò, *Rerum immobilium poſſeſſio ciuilis & naturalis* amittitur primò. Si poſſeſſor ſit lõgo tempore abſens; nec per alium rei inſiſtat, neque etiã proteſtetur ſe nolle amittere poſſeſſionem: quòd ſi non diu abſit, vel proteſtetur; amittit ſolùm naturalem non ciuilem. 2. Si rem ſciat alio occupatam, & negligat. 3. Si reuerſus, ſtatim quidem repetat ſuam poſſeſſionem, ſed ab occupante repellatur, nec audeat ei reſiſtere. 4. Si timens repulſam, non audeat repetere, aut inuadere poſſeſſionem. 5. Si neſciat rem eſſe ſuam, & ideo nec cenſeat illam in bonis ſuis: tunc enim caret animo poſſidendi. 6. Si res ita ſit occupata, vt non ſit probabilis eius recuperatio. vt ſi vir valde ſit potens, qui illam occupet; vel mare aut flumen aſſiduè inundet: quamdiu verò poſſeſſor eſt in ipſa re, vt domo, vel fundo; aut in conſpectu eius; aut ſaltem prope, ita vt præſtò poſſit adeſſe cùm opus fuerit; retinet ſemper rei immobilis poſſeſſionem, tum naturalem, tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium ſuprà; & ff. tit. De acquir. & amitt. poſſeſſ. 51 *Poſſeſſio immobilium amittitur multis modis.*

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat poſſeſſio.

RESP. Primò. *Poſſeſſio*, ſi ſit bonæ fidei, parit præſcriptionem; id eſt, facit, vt res quæ non eſt tua, elapſo certo tẽpore, fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubiũ de rei dominio; & adhibita diligenti inquiſitione maneat adhuc dubiũ vtrius ſit; melior eſt cõditio poſſidentis. Tertiò, in iudicio parit præſumptionem dominij, vnde poſſeſſor nõ debet probare rem eſſe ſuam; ſed alter, qui eã repetit: qui niſi id ſatis probet, nihil obtinebit. Quartò, Poſſeſſor poteſt armis ſuam poſſeſſionem nõ ſolùm naturalem, ſed etiã ciuilem tueri; L. 3. ff. De vi & vi armata. & L. 1. C. Vnde vi, & cap. Olim, De reſtitut. ſpoliatorum. vt ſi foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniuſto inuaſore occupatum; potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxiliis neceſſarijs: 52 *Quos effectus pariat.*

Seruato

Seruato tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio eſt, quia hoc non eſt inuadere alium, ſed ſuam poſſeſſionem tueri. ſicut enim nõ teneor pati, vt qs me deijciat à poſſeſſione naturali domus, vel agri: ita neque à ciuili: deijcior autem, ſi non audeo illum expellere. Quintò, Poſſeſſor expulſus poteſt armis ſuam poſſeſſionem repetere, modò id fiat confeſtim & non ex interuallo; inquit Vlpianus L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulſus es ab iniquo inuaſore. *Dicitur autem fieri confeſtim, vel ex continenti*, quod fit quamprimùm commodè fieri poteſt; ſpectata rei difficultate & ceteris circumſtantijs: vt ſi auxilia contrahenda eſſent. vide Syl. Bellum 2. num. 3. Sextò, Si Dominus rei, expellat iniuſtè poſſeſſorem à poſſeſſione, amittit dominium, & applicatur expulſo. Si non ſit dominus, tenetur reddere poſſeſſionem expulſo, & inſuper æſtimationem eius, vt habemus L. Si quis in tantam, Cod. Vnde vi. ſed hæc lex, præterquam quòd pœnalis ſit, ac proinde non obliget ad hanc reſtitutionem ante ſententiam; non videtur amplius in vſu. vt docet Couarruuias lib. tertio variarum, cap. 16. num. 7.

CAPVT IV.

Quibus & in quæ Dominium competat.

conſtat 11. dubit.

DVBITATIO I.

Vtrùm ſoli naturæ rationali dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; ſcilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio eſt; quia fundamentum omnis dominij, eſt intellectus & libera voluntas; quæ ſoli naturæ rationali inſunt. Quod probatur Primò; quia illud eſt fundamentum dominij, per quod homo habet poteſtatem diſponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum & voluntatem: quia per hęc immediatè habet poteſtatem in ſuos actus; & per ſuos actus in res externas. Secundò; quia ratio dominij includit poteſtatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui ſolius rationis & voluntatis eſt ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò confir. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, beſtiis terræ, &c.* vbi tribuitur homini præfectura & dominium in beſtias terræ & piſces maris, ratione imaginis diuinæ; quæ conſiſtit in intellectu & voluntate libera. Vide Franciſcum Victoria, relect. de Indis. 1. p. num. 20.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem ſummum quoddam, abſolutiſſimum, & prorſus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis & conſeruationis, per quam tota creatura & ſecundùm ſubſtantiã & ſecũdùm omnes ſuas perfectiones, eſt ex ipſo, & per ipſum, & in ipſum. Vnde de omnibus liberè diſponere poteſt prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: ſepoſita tamen ipſius liberali promiſſione & ordinatione, quæ quandam obligationem inducit, non quidem *Iuſtitiæ* propriè, ſed *Fidelitatis, ſeu Veritatis*; quæ virtus paſſim in ſcriptura *Iuſtitia* vocatur. de quo plura 1. 2. quæſtio. 114. Cumque ſit immutabilis; inducit etiam quandam neceſſitatem, ita vt aliter diſponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque poteſt abdicare, neque vlli creaturæ cõmunicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari poteſt, neque ab eo quiſquam eximi. Hic autem titulus eſt creatio & aſſidua conſeruatio cauſæ ſupremæ & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus eſt minus; & eſſentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem ſubordinatum, ab eoque dependens.

Angeli propriè non videntur habere dominium, niſi ſuarum actionum. Poſſunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium: quia magnam habent authoritatem illas adminiſtrandi; quæ authoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non eſt tale, quale humanum, de quo modò loquimur. Non enim adminiſtrant illas vt ſuas; neque in ſuum commodum; ſed ſicut Præfecti Regij Prouincias & Vrbes, Regis nomine. Secus eſt de dominio Chriſti hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt ſint ipſius. de quo tertia p. quæſtione 8. 3 *Angelorum quale.*

Hominibus propriè cõuenit hoc dominium in res externas: nam his ſolis res externæ conceſſæ ſunt, vt de illis liberè diſponant ad ſua cõmoda: quod maximè verum eſt de omnibus rebus ſublunaribus. Vnde Pſal. 8. dicitur, *Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues, &c.* 4 *Hominum.*

Cæleſtia corpora, etſi condita ſint ad hominis miniſterium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus; quia nihil circa ea poteſt diſponere, vel mutare: commoditatum tamen quæ ab illis præcipiuntur, dominus dici poteſt. 5

DVBITATIO II.

Vtrum paruuli ante vſum rationis habeant verum dominium.

RESP. Habere verum dominium, vt patet ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo cum ſit dominus omnium.* vbi Apoſtolus illi tribuit verum dominium hæreditatis relictæ. Nec refert, quòd careat vſu rationis, & libero arbitrio: quia etſi ad vsũ dominij requiratur vſus rationis; non tamen ad dominiũ ipſum habituale; quòd immediatè fundatur in potentijs. quòd autem non poſſint habere vſum iſtarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinſeco; ſcilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis. nu. 21. & 22. 6

DVBITATIO III.

Vtrum filijfamilias ſub patria poteſtate conſtituti, habeant dominium, & quarum rerum.

MAGNI refert hæc noſſe; vt ſciamus, de quibus validè, abſque Patris conſenſu, poſſint diſponere.

7 Suppono quadruplex genus *peculij* filiisfamilias poſſe competere *caſtrenſe*, *quaſi caſtrenſe*, *aduentitium*, *profectitium*. Eſt communis ſententia DD. Vide Syl. verbo Peculium, & Nau. c. 17. num. 142. *Caſtrenſe* dicitur quod in militia, vel occaſione militiæ partum, vt ſtipendia militum, & aliorum qui caſtra ſequuntur; prædæ ex hoſtibus; donatiua Ducum, vel commilitonum; teſtamenta & legata occaſione militiæ; mobilia, à parentibus, vel aliis data eunti ad militiam, vel obſequium principis, vel in illis verſanti; item quæ in obſequio Principis in palatio, & quæ in cuſtodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra quæ mediante aliquo contractu, ex talibus bonis proueniunt.

Quadruplex genus Peculij.

Caſtrenſe.

Quaſi caſtrenſe, dicitur omne id quod ex beneficio eccleſiaſtico acquiritur. Imò quidquid acquiritur poſt clericatum, etiamſi aliàs eſſet aduentitium, vt expreſſe habetur Auth. Preſbyteros. C. de Epiſcopis & clericis: quod valde notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis; vel profeſſionis alicuius artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente vel alio ei, qui artem profeſſurus liberalem; & quod liberalitate Principis, denique quod ab aliquo datur filiofamilias, vt ſit tanquam caſtrenſe; ſeu vt ipſe tantùm, non Pater, habeat vſumfructum. vocantur hæc quaſi caſtrenſia, quia habent priuilegium caſtrenſium, etſi verè caſtrenſia non ſint: & quia clerici ſunt milites ſpirituales.

Quaſi caſtrenſe.

Aduentitium, quod non prouenit à parente, reſpectu cuius dicitur aduentitium; neque eius cauſa vel intuitu principaliter datur; ſed ſucceſſione, vel donatione alio intuitu facta, vel induſtria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non ſit caſtrenſe, aut quaſi caſtrenſe: vt ſi inueniat theſaurum; ſi lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuo accepta; tunc enim lucrum eſt Peculium aduentitium; ſi in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præſtitis ordinarijs operis ad quas tenetur; ſi plus lucretur quàm conſumit, & inſinuet ſe cupere lucrum: ſi non inſinuat, cenſetur id concedere amori parentis. de quo vide infra cap. 12. numer. 81. Mortua matre ante Patrem, bona materna ſunt aduentitia filio reſpectu Patris: Si pater præmoriatur, eius bona ſunt aduentitia filio reſpectu matris. Vide Nau. & Syl. ſupà, & Molinam diſput. 9. & 232.

Aduentitium.

Profectitium eſt quod prouenit à parente viuo, vel principaliter & proximè eius cauſa datur; nec eſt caſtrenſe, aut quaſi caſtrenſe, vt ſunt ea quæ à parentibus conceduntur filiis, vt ea adminiſtrent; & quæ dantur filio ab alijs ob amicitiam, vel obſequium parentum: ſecus ſi ob amicitiam, vel obſequium filij.

Profectitiũ.

His poſitis, Dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio caſtrenſi & 8
quaſi caſtrenſi; ita vt tota proprietas, & vſusfructus, & adminiſtratio horum bonorum ſit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Syl. ſuprà, ſunt enim aperta iura. ff. & C. De caſtrenſi peculio.

De Caſtrenſi & quaſi Caſtr. poteſt diſponere.

Hinc ſequitur Primò, filium de his poſſe diſponere, non ſecus ac ſi eſſet paterfamilias; per donationes vel contractus, imò etiam per teſtamentum & vltimas voluntates; ſi tamen ſit pubes. i. ſi expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus, teſtari nequit. L. Qua ætate. ff. de teſtamentis. qua de re infrà cap. 19. dubit. 4.

Sequitur Secundò, Parentem ex his bonis non poſſe ſibi quidquã vſurpare, niſi quantum neceſſarium ad alimenta filij cum illum ex ſuis alit; alioquin tenetur ad reſtitutionem, ſi filius velit. quod ſi filius non ſperet futurum, vt parẽs reſtituat; poteſt vti occulta compenſatione, vel mortuo parente petere à coheredibus: quod eſt Notandum.

Dico Secundò, *Peculii aduentitii* filius eſt dominus directus, ſeu proprietarius: non tamen habet vſumfructum, ſeu vtilitatem, quamdiu eſt ſub patria poteſtate; exceptis aliquot caſibus. Primus eſt, ſi Pater filio condonet vſumfructum. hoc enim non eſt donare de ſuis (quod facere non poteſt) ſed non vſurpare de bonis filij. vnde filius non tenetur hoc conferre in ſuam legitimam, quando cum fratribus cernet hæreditatem paternam. Secundus eſt, ſi aliquid donetur filio, ea lege vt parens vſumfructum non habeat: tunc enim filius habebit etiam vſumfructum, vt Nau. ſuprà. Tertius, ſi aliquid ei donetur patre contradicente. non enim eſt æquum, vt parens ex eo commodum reportet. Quartus, Si vſusfructus alicuius rei filio relictus ſit: tunc enim parens nihil habebit. Ratio eſt, quia ſuper vſumfructum non poteſt ſtatui alius vſusfructus. nam vſusfructus eſt ipſa commoditas & vtilitas rei. vnde dicunt Iuriſperiti *ſeruitutis non eſſe ſeruitutem*. Quintus, ſi filius vnà cum patre ſuccedat in hæreditate fratris vel ſororis. Vide Syluest. verbo Peculium, primo, quæſtione tertia. His adde ſextum caſum; Si parens fiat hæreticus. Nam hoc ipſo filius efficitur ſui iuris. capit. 2. §. fi. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vſusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitijs filij, Simanchas in Cathol. inſtit. tit. 9. numer. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; ſicut bonorum caſtrenſium & quaſi caſtrenſium; & coaleſcit vſusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum conſuetudines & propria Iura. Hinc ſequitur, filiũ de iſtis extra caſus prædictos non poſſe diſponere; quia adminiſtratio & vtilitas eſt penes patrem; poteſt tamen de iſtis donare cauſa mortis, patre conſentiente: vt expreſsè habetur L. tam is, ff. de mortis cauſa donat. Non tamen de his teſtari, etiamſi pater conſentiat, niſi ad pias cauſas. vt patet ex cap. Licet pater, de ſepulturis, in ſexto. Poteſt tamen de caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus abſolutè teſtari: vt ibidem dicitur.

9 *De aduentitio an diſponat.*

10 *Quibus euẽtu Vſusfructus pertineat ad filium.*

11

Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominiũ; quia dominiũ directũ & vtile eſt 12
apud parentes: neque filius habet authoritatem adminiſtrandi niſi in eorum vtilitatem. vnde non poteſt de his quidquam alienare, vel in ſuã

vtilitatem

vtilitatem conuertere abſque conſenſu parentis, reſpectu cuius profectitiũ dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit vt ob crimen filij, hæc bona non poſſint fiſco addici.

DVBITATIO IV.

Vtrum ſerui habeant dominium aliquarum rerum.

13 *Seruorum dominiũ nõ eſt independens.* RESPONDEO & Dico Primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omnino perfectum & independens à poteſtate dominorum. Probatur Primò, quia Iura expreſsè dicunt *ſeruos quicquid acquirunt quauis cauſa, vel occaſione, dominis acquirere*, vt patet Inſtit. per quas perſonas nobis acquir. §. Item nobis. & L. id veſtimentum. ff. de peculio. vbi dicitur, *Seruum nec eſſe dominum veſtimenti quotidiani; quia qui ab alio poſſidetur, nihil poſſidere poteſt.*

Secundò, quia Innoc. IV. in cap. cùm olim. 2. De priuilegijs, dicit *Seruum, & Monachum in eo eſſe pares, quod neuter alicuius rei dominium habeat.* quam ſententiam Nauar. de Redd. quæſtione 1. monito 10. in praxi & theoria receptam ait.

Tertiò, quia, ſi ſeruus ſecundùm ſe totum quicquid eſt, domini eſt; multò magis ea quæ habet, domini ſunt: acceſſorium enim ſequitur ſuum principale.

14 Hinc ſequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, ſi ſeruo res ſuas adimat; ſicut faceret, ſi ab alio acciperet: quia Ius, omnia ſerui ſubiecit poteſtati domini. peccaret tamen dominus, ſi id quod conceſſit ei vt proprium, de quo pro arbitrio ſuo poſſet diſponere, abſque iuſta cauſa auferret. id enim, præterquam quòd ſit inhumanum, eſt etiam contra fidem tacitè ei datam. nam dum ſic concedit, concedit abſolutè & in perpetuum, taciteque promittit non reuocare.

15 Dico Secundò, Poſſunt tamen ſerui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis ſuis tradere; quamuis domini abſque iniuſtitia poſſint illos priuare.

Probatur Primò, quia etſi iura conceſſerint dominis poteſtatem, res ſeruorum ſibi vſurpandi; non tamen idcirco fecerunt ſeruos incapaces omnis iuris & dominij, inſtar religioſorum; nempe vt non poſſint ea quæ acquirunt occultare, & teneantur ea dominis exhibere. imò credibile eſt, id non potuiſſe facere; tum quia nulla cauſa legitima ſuberat (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus eſt inflicta) tum quia non eſt conſentaneum humanæ imbecillitati, vt tale onus imponatur inuito: eſſet enim nimis magna occaſio peccandi. Secundò, quia ſerui poſſunt ſeipſos redimere, vt patet L. vix. ff. de Iudicijs. vbi ſeruis datur actio contra dominos, *ſi dicant ſe ſuis nummis redemptos, & nõ manumiſſos contra placiti fidem.* Caſus autem præcipui, in quibus poteſt ſeruus aliquod dominium comparare, videntur eſſe iſti.

Lex non poteſt ſeruos ita reddere incapaces ut ſunt profeſſi.

16 *Quib. euentus ſeruus ſibi acquirat.* 1. Si Dominus expreſsè vel tacitè cõſentiat, vt poſſit aliquod peculium habere.

2. Si ſeruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione vt ad dominum nõ perueniat: tunc enim ſi dominus vſurparet, hoc ipſo amitteretur.

3. Si relinquatur ſeruo abſolutè & ſine conditione, non tamen intuitu domini, v. g. ob induſtriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari, vt non ſit domini, ſed tantùm ſerui.

4. Si ei aliquid detur in compenſationem iniuriæ illatæ. compenſatio enim fit, vt ex ea ſolatium capiat, loco doloris quem paſſus eſt; non vt dominus eius inde diteſcat. vnde contra omnem humanitatem eſſet, hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur ſua pecunia: ſicut ſi filius lucretur peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrẽſi, lucrum enim ſubit eãdem rationem quam ſors, quando quis nomine ſuo eam exponit.

6. Si aliquid ſibi ſubtrahat ſine domini incommodo, quod liberè poterat conſumere vel expendere; aut præter opera præſcripta quædam alia faciat, ex quibus quæſtum colligat.

Ex his patet multum intereſſe inter Monachos, & ſeruos quoad Dominij rationem. etſi enim in eo conueniant quod neutri habeant dominium omnino perfectum; tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, vt ſtatim dicemus, & præterea ſunt omnino incapaces; ſerui verò ſunt capaces, & præterea habent aliquod dominium imperfectum, ratione cuius poſſunt ſua authoritate rebus ſuis vti & frui, eaſque alienare abſque domini conſenſu. & quamuis poteſtati domini aliquo modo ſubiectũ ſit, eſſet tamen inhumanitas & abuſio quædam herilis authoritatis, ſi hac poteſtate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditibus. q. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. l. 3. de reſtit. cap. 1. num. 217. 17

Sententia mitior. Notandum tamen eſt, multos DD. concedere ſeruis verum & perfectum Dominium in pleriſque caſibus ſupra dictis; eiſque fieri veram iniuriam obligantem ad reſtitutionem, ſi Dominus res ipſis conceſſas auferat. Iura autem quæ tradunt ſeruos quidquid acquirunt Domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina Diſput. 38. Poſſet etiam addi, Iura illa conſuetudine eſſe mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque poſſet ſeruis vti occulta compenſatione, ſi Dominus ei res ſuas abſtuliſſet.

DVBITATIO V.

Vtrum Religioſi habeant aliquarum rerum dominium.

NAuarrus commentario 2. de regularibus. num. 3. 34. & alibi, docet ne ipſis quidem congregationibus Religioſorum, quæ poſſunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum; ſed ſolùm adminiſtrationem: dominium autem conſiſtere apud ſolum Chriſtum Dominum. Idem docet de omnibus Clericis reſpectu bonorum Eccleſiaſticorum, in Apol. q. 1. monito 24. & ſequentibus. In eadem ſententia eſt Maior in 4. diſt. 24. q. 6. Ratio præcipua eſt, quia hæc bona paſſim in Iure vocantur *patrimonium Chriſti*. Sed contraria ſententia eſt communis DD. pro qua, 18

Dico Primò, Religioſi profeſſi poſſunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipſa congregatio vero dominio illa poſſideat. 19

Conuentus Religioſorũ habet dominium. Probatur Primò ex Concil. Trid. ſeſſ. 25. c. 3. de regularibus, vbi conceditur *omnibus Monaſterijs*

ſterijs & domibus tam virorum, quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciſcanis (nempe Capucinis & Minoribus de obſeruantia) vt deinceps bona immobilia eis poſſidere liceat. atqui non propriè dicitur poſſeſſor, qui ſolam habet adminiſtrationem, ſed qui dominium.

Secundò. Quia Nicolaus III. Extra. Exijt, docet *dominium rerum quibus Franciſcani vtuntur, ad Papam pertinere, nõ autem ad eorum congregationem;* vbi inſinuat in alijs Religionibus quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipſas congregationes.

Reſpondet Nauar. commen. 2. num. 3. per *dominium*, ibi intelligi *Ius adminiſtrandi.*

Contra: quia ſedes Apoſtolica plus iuris in illa bona, quàm ſit Ius adminiſtrandi, habere videtur. nam poteſt ea pro ſuo arbitratu illis auferre & dare alijs abſque iniuria; quod non poteſt in ea bona quorum tantùm habet adminiſtrationem. Non enim poteſt vnius monaſterij bona ſine iuſta cauſa, dare alteri monaſterio, vel Eccleſiæ abſque peccato iniuſtitiæ; cuius ratio non eſt alia, quàm quòd non habeat illorum dominium, ſed ſolùm Ius adminiſtrationis.

Tertiò. Quia communis ſententia DD. eſt, *Monachum quicquid acquirit, non ſibi acquirere, ſed monaſterio:* Vt docet Innocent. communiter receptus in cap. cùm olim. 2. de priuileg. atqui hoc improprijſſimè diceretur, ſi ſolùm ius adminiſtrandi, non autem dominium, monaſterio acquireretur.

Quartò. Si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id proueniret ex Eccleſiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. ſed ex nullo horum poteſt prouenire: neque enim vlla eſt talis ordinatio Eccleſiæ, quæ communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium eſt, vt per votum paupertatis, aut profeſſionem excludant dominium à communitate; ſed tantùm à ſingulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, eſt transferre dominium illorum, in quemquam alium, quàm in ipſos ordinum conuentus; ſicut qui dat pauperi eleemoſynã, non intẽdit transferre dominium in alium quàm in pauperem. vide Franciſcum Sarmentum, de Redditibus Eccleſ. par. 1. cap. 1. num. 21. & 22.

20 Aduerte tamen, hoc dominium non ita eſſe abſolutum & independens vt ſecularium: Primò, quia annexum habet onus vt non poſſit alienari (ſaltem quoad bona immobilia & mobilia pretioſa quæ ſeruando ſeruari poſſunt) niſi in commodũ Religionis; ſed debeat tranſmitti ad poſteros: ſic enim illorum conuentui donatum eſt; vt religio perſeuerare poſſit. qua in re eſt ſimile maioratibus qui etſi alienari non poſſint, tamen vero dominio poſſidentur. Secundò, quia ob legitimam cauſam, per Papam (qui eſt ſummus adminiſtrator omnium Eccleſiaſticorum bonorum) poteſt ipſis adimi, & aliò transferri, relictis tamen ad vitam neceſſarijs: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus cenſentur donata monaſterijs: vt ſi cultus diuinus in ipſis deficiat, poſſint per ſummum Eccleſiæ diſpenſatorem, melioribus vſibus applicari. Ad rationem Nauarri reſpondebitur infra.

Hoc dominium eſt limitatum, et affectum.

21 Dico Secundò, Religioſi profeſſi ſolenniter, ſunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vſusfructus, poſſeſſionis, & ſimilis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium: ita vt nemo ex illis aliquid ſuo nomine, ſeu tanquam proprium, tenere poſſit. Eſt certa, & communis Doctorum.

Probatur Primò, ex cap. Non dicatis. 12. q. 1. *Non dicatis aliquid proprium, ſed ſint vobis omnia communia.* Deſumptum eſt ex regula D. Auguſtini. Scripſit in illud Nauar. commentarium ſecundum de regularibus.

Secundò. Ex capitulo, Cùm ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum. vbi Innocentius Tertius ſic ait, *Prohibemus diſtrictè in virtute obedientiæ, ſub obteſtatione diuini iudicii, ne quis Monachorum proprium aliquo modo poſſideat.* Et infrà dicit. *nec Papam in eo diſpenſare poſſe.* & cap. Monachi. eodem tit. Concil. Lateran. ait. *Qui peculiũ habuerit, niſi ab Abbate fuerit ei pro iniũcta adminiſtratione permiſſum, à communione remoueatur altaris, &c.*

Tertiò. Ex Concilio Tridentino ſeſſio. 25. cap. 2. *Nemini regularium, tam virorum quàm mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuſcunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquiſita, tanquam propria, aut etiam nomine conuentus poſſidere, vel tenere: ſed ſtatim ea ſuperiori tradantur, conuentuiq́ incorporentur.* Ratio eſt: quia Religioſus per ſolennem profeſſionem non ſolùm ſpoliauit ſe omni dominio; ſed etiam ſe incapacem omnis dominij & iuris temporalis fecit. etſi enim voto ſimplici paupertatis non amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto ſolenni amittis, & incapax redderis.

Vnde autem votum ſolenne paupertatis hãc vim habeat, quæri poteſt. de quo infrà cap. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter *Dico*, Ex ordinatione Eccleſiæ hanc vim habere. quod ex eo conſtat: quia non habet eam præciſè ex natura voti; vt patet in voto ſimplici, quod non minùs eſt efficax in ratione voti; quàm ſolenne; & tamen nunquam poteſt inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: ſi enim voueas in Religione non approbata à Sede Apoſtolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij: tamen incapax nõ fies: nemo enim ſuo arbitratu ſe poteſt reddere incapacem. vnde non relinquitur aliud, quàm ordinatio Eccleſiæ ſtatuentis, vt profeſſio in Religione approbata hunc effectum habeat. Simile eſt in incapacitate matrimonij, per ſolẽne votum caſtitatis inducta. Nec obſtat, quòd ſupra num. 21. dictum eſt, Papam non poſſe concedere vt Monachus *proprium* habeat: quia id eſt intelligendum de *proprio*, quatenus eo nomine ſignificatur dominium & vſus independens ab arbitrio ſuperioris: hoc enim eſſentiæ ſtatus Regularis repugnat. Vnde eo conſtante, nullo modo poteſt concedi. nos verò hic loquimur de dominio, quod aſſiduè à ſuperioris nutu dependeat: quod dominium ſtatui Religioſo non repugnat, vt infrà cap. 41. dub. 9. oſtendetur; neque *proprii* nomine comprehendi ſolet, quando dicimus Religioſum non poſſe *proprium* habere. 22

Votum ſolenne reddit incapacem ex vi ordinationis Eccleſiæ.

Quo modo nõ poteſt habere ꝓpriũ.

Addo, Eccleſiam etiam abſque profeſſione poſſe aliquem incapacẽ dominij & matrimonij reddere; vt videre eſt in ijs, qui in noſtra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, ſiue ſpirituales, ſiue temporales; qui etſi profeſſionem non faciant, tamen per formulam ſuorum 23

votorum

votorum redduntur incapaces & dominij, & matrimonij; ita ſtatuente Sede Apoſtolica. Simili modo, qui in gradum Scholaſticorum vel Coadiutorum poſt biennium admittūtur, fiunt inhabiles ad matrimonium, eiuſdem Sedis Apoſtolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem & inhabilitatem votis illorum adnexuit.

24 Ex ſupradicta propoſitione infert Nauar. lib. de Redditibus. quæſt. 1. monito. 10. & 12. & commentariò 2. num. 2. Religioſum profeſſum nullius rei habere dominium, ne veſtis quidem, qua induitur, aut panis quo veſcitur: ſed quidquid habet eſſe penitùs ſubiectum adminiſtrationi ſuperioris; ſine cuius conſenſu nihil omnino habere poſſit.

25 *Cōſectaria. Peccat religioſus peccato proprietatis.* Vnde ſequitur Primò, Peccare mortaliter, ſi aliquid notabilis momenti recipiat, & retineat, ſine tacito vel expreſſo conſenſu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, ſine Superioris conſenſu, & eum, qui accepit, teneri ad reſtitutionem. Tertiò, ſi abſcondat, ne Superior ſciat. Quartò, Si poſſideat aliquid tanquam proprium, nolens illud permittere Superioris diſpoſitioni; aut murmurās tanquam iniuria affectus dum ei adimitur. Ratio eſt; quia hæc omnia, dum abſque conſenſu Superioris fiunt; ſunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij; qui per votum paupertatis religioſæ redduntur illiciti; vt quibus votum & profeſſio violetur.

26 *Nō ſunt incapaces Iurium ſpiritualium.* Dixi, *Religioſos eſſe incapaces dominii rerum temporalium*; quia iurium & bonorum ſpiritualium poſſunt habere dominium vel quaſi dominium. Nam regulares beneficiarij habent dominium, vel quaſi dominium & poſſeſſionem ſuorum beneficiorum: & poſſunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiſcendum, retinendum & recuperandum eorum poſſeſſionem. Similiter ſimplex religioſus poteſt agere nomine proprio, ſuper iure eligendi ſibi competente, & iure alimentorum, & iure manendi in tali vel tali Monaſterio. de quo vide Nauar. quæſtione prima de Redditibus, monito. 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio eſt: quia Religioſi per votum paupertatis non renunciant bonis ſpiritalibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; ſed tantùm temporalibus, vt docet Diuus Thomas ſecunda ſecundæ quæſt. 186. artic. 7. ad quartum. & Caietan. ibidem.

27 *Religioſi nō profeſſi.* Dico Tertiò, Quidam religioſi non profeſſi, ſed tamen per ſolum votū ſimplex acceptatum ab Eccleſia facti verè religioſi, non ſunt incapaces dominij: ſed retinent illud quamdiu ſuperiori videtur; non tamen poſſunt habere vllum vſum ſuorum bonorum, vel aliorum, ſine Superioris conſenſu. Patet ex conſtitutione Greg. XIII. edita hac de re anno 84. quæ incipit, *Aſcendente domino &c.* Tales ſunt Scholaſtici approbati, & Coadiutores, emiſſis votis poſt biennium probationis, in Societate.

Eſſentia Paupertatis religioſæ. Vbi notandum eſt, non eſſe de eſſentia Paupertatis religioſæ, vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiā vt dominio priuet, ſed tantùm vt priuet poteſtate vtendi, ita vt abſque Superioris conſenſu non poſſis vlla re vti, vel de vlla diſponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio eſt: quia parui momenti eſt dominium, cuius vſus ita eſt impeditus & dependens, & alienatio ſic obſtricta & debita. dominium enim rerum non æſtimatur, niſi propter vſum & poteſtatem diſponendi: vnde, ſi poteſtas vtendi & diſponendi ita impediatur in aliquo per votum, ac ſi non eſſet dominium; ſanè talis meritò religioſæ paupertatis cultor eſt cenſendus. nihil enim ampliùs habet in rebus temporalibus poteſtatis, quæ in actum poſſit exire, quàm is, qui dominio caret.

Hinc ſequitur Primò, Talem, ſi alicuius rei, etiamſi ſua ſit, vſum vſurpet, abſque Superioris conſenſu tacito vel expreſſo, peccare mortiferè, ſi res ſit notabilis momenti: quia non ſecus eſt priuatus poteſtate vtendi, quàm ſi ſua non eſſet. 28 *Cōſectaria.* Secundò, Si de ea diſponat in alium per donationem, teſtamentum, vel aliter abſque conſenſu Superioris, non ſolùm peccare mortaliter: ſed etiam diſpoſitionem eſſe irritam. *Diſpoſitio eſt inualida abſque Superioris conſenſu.* Cuius ratio eſt: quia per votum paupertatis à legitimo Superiore acceptatum, priuauit ſe poteſtate diſponendi ſuo arbitrio, ſolùmque retinuit poteſtatem diſponendi ex arbitrio & conſenſu Superioris. vnde ſi hic conſenſus deſit, diſpoſitio erit irrita: idque multo maiori ratione, quàm diſpoſitio Prælati de re Eccleſiæ eſt irrita, ſi fiat abſque conſenſu Capituli. Simili modo diſpoſitio pupilli eſt irrita abſque conſenſu tutoris. etſi enim totum dominium ſit in pupillo, tamen hoc dominium eſt impeditum, tranſlata poteſtate diſponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religioſi eſt impeditum, ita vt non poſſit exire in actum, niſi dependenter à voluntate Superioris. conceſſa tamen poteſtate diſponendi, poteſt diſponere.

Dico Quartò, Religioſi beneficiarij vt Abbates, Priores, Præpoſiti, Commendatores, & ſimiles habentes beneficia regularia vel ſecularia, etſi nullum habeant dominium: habent tamen ius adminiſtrandi & diſpenſandi fructus ſuorum beneficiorum, tum ad ſui ſtatus congruam ſuſtentationem, tum ad alias pias cauſas. 29 *Religioſi Beneficiarij.* Id enim iure & conſuetudine eſt eis conceſſum, quamdiu illa beneficia obtinent, vt probat Nauar. commentario 2. de Regularibus. num. 10. quamuis Franciſcus Sarmiento prima parte defenſionis, monito. 11. contrarium teneat. de quo plura infrà cap. 41. dubit. 10.

Quomodo religioſi poſſint expendere. Ex his ſequitur, Religioſum factum Abbatem, Commendatorem, vel Epiſcopum, etſi poſſit expendere in vſus proprios neceſſarios & decentes, & ad pias cauſas, non tamen poſſe expendere in res vanas, aut ditare ſuos amicos; & ſi fecerit, teneri ad reſtitutionem: ſimiliter & eos, qui illa acceperunt. Ratio eſt, quia omnium iſtorum bonorum non eſt dominus; ſed ſolùm adminiſtrator & diſpenſator, habens tantummodo ius ad expendendum illa bona iuxta præſcriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni, vel Eccleſiæ reliquerunt. Vide Nauar. q. 3. de Redditibus, monito. 17. & 33.

30 *Conceſſio bonorum ſtabilium.* Dico Quintò, Superiores Religionum non poſſunt alicui Regulari concedere vlla bona ſtabilia (vt ſunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vſum duntaxat vel adminiſtrationem. colligitur ex Tridentino ſeſſ. 25. cap. 2. de Regularibus, vbi ſic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona ſtabilia alicui Regulari concedere etiam ad vſumfructum, vel vſum, adminiſtrationem, vel commendam.* *Adminiſtratio*

autem

autem bonorum Monaſteriorum vel Conuentuũ, ad ſolos officiales eorundem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat. Nauar. commentario 2. de Regularibus. num. 15. & 18. putat hoc decretum ſolùm continere ius commune, eſſeque declarationem capituli *Cùm ad Monaſterium:* ac proinde ſolùm prohiberi conceſſionem ſuperfluam, aut ad quoſuis vſus etiam prophanos. ſed longè verius eſt, hic nouum ius contineri, & introduci; idque, tùm ad tollendos abuſus, qui ex hiſce conceſſionibus bonorum immobilium ſequi ſolent; tum propter ſpeciem proprietatis, dum Regulares talia bona tãquam ſua videntur adminiſtrare & fructus in quoſuis vſus exponere. Itaque etiamſi nõ ſit contra votum paupertatis aut contra ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque aſſidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum adminiſtrationem & vſum ad quaſuis pias cauſas, tamen Concil. id in poſterum prohibet, & vult ad ſolos officiales horum adminiſtrationem deinceps pertinere, vt apertè colligitur ex reſponſis Illuſtriſſimorum Cardinalium, qui præſunt dubijs circa decreta Concilij Tridentini oborientibus, qui ne nobiliſſimis quidem perſonis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti.

31 *Cenſuũ vitaliũ adminiſtratio.* Hinc ſequitur, etſi cenſus vitales poſſint permitti pro alimentis & vſibus neceſſarijs eorum, qui Monaſterium ingrediuntur, tamen horum adminiſtrationem non poſſe ipſis concedi: ſed ſolis officialibus, quamuis eorum fructus vſibus deſtinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus relicti ſunt, nihil ſibi iuris in illis vindicare poſſunt. Vnde Superior poteſt illos etiam in alios vſus expendere, modò tamen aliunde ſatis ipſis prouideat. Pontifex tamen cuiuis religioſo poteſt talium bonorum liberam adminiſtrationem & vſum concedere; modò tamen id fiat ad cauſas pias: quia cùm ſit ſupra Concilium, poteſt in eius prçceptis diſpenſare, de quo 2.2.q.1.art.10.

32 *An teneantur ſponte cedere.* Aduerte tamen, ſi alicubi talis adminiſtratio rerum mobilium vel immobilium ad vſus neceſſarios concederetur, non teneri Religioſos ea Superioribus ſponte tradere, niſi conſtaret alia ratione, ex communi penu, (vt fit vbi perfecta vitæ communio ſeruatur) ipſis proſpectum fore. vnde multis locis poſſunt excuſari. niſi enim hoc modo illis eſſet prouiſum; plerumque neceſſarijs rebus deſtituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in commendam, vel malè per Prælatos adminiſtrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa inſtitueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipſorum neceſſitatibus ſatis foret conſultum, non poſſent huic reformationi reſiſtere, etiamſi illam priorem rationem in ingreſſu inueniſſent.

33 *Aliqua mobilia poſsũt concedi, etiã pecunia.* Dico Sextò, Poſſunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia ſuis ſubditis ad vſus neceſſarios, & etiam ad opera pia. Eſt communis ſententia DD. verbi gratia, veſtes, libros, & ſimilem ſupellectilem, (hæc tamen debet eſſe ſtatui paupertatis accommodata, omni carens ſuperfluo, vt Concil. inquit) & etiam aliqua pecunia, præſertim ad vſus certos & determinatos. Vtrum ad vſus ſuos, vel pios indeterminatè concedi poſſit, dubium eſt. Verius videtur poſſe: quia hoc neque eſt contra profeſſionem paupertatis, neque vllo iure vetatur.

Dices, Concil. Trident. etiam mobilium poſſeſſionem hiſce Religioſis prohibere videtur. 34

Respondeo. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata Monaſterio, aut ſine iuſta licentia Superioris à Religioſis obtinebantur: nam immediatè pòſt, tantùm vetat, ne Superiores concedant ſtabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen, ob periculum proprietatis & abuſus, talia non concedi, niſi ad vſus omnino definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrum Clerici non Religioſi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum?

Notandum ex Nauar. quæſt. 1. de Redditibus. monito. 19. *Beneficiarios ſæculares tria genera bonorum habere poſſe; Patrimonialia,* qualia ſunt quæ ipſi hæreditate, vel induſtria, vel donatione, vel alio modo, quo laici ſolent, ſibi acquirunt. *quaſi patrimonialia;* quæ ipſi acquirunt vt Clerici, miniſterijs Clericorum abſque beneficio, vt celebrando, concionando, canendo, confeſſiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ aſſignantur alicui ad honeſtam ſuſtentationem ab Epiſcopo vel Pontifice. *merè eccleſiaſtica:* vt ſunt ea quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo. His poſitis 35 *Tria genera bonorũ clericis.*

Reſpondeo & Dico Primò, Clerici non Religioſi, habent verum dominium bonorum patrimonialium, & de illis vt laici poſſunt diſponere. eſt communis DD. Ratio eſt: quia per Clericatum vel Ordinem, neque fiunt incapaces dominij, neque etiam ſe abdicant dominio, neque ſe obligant ad patrimonialia in pias cauſas expendenda. 36

Dico Secundò, Clerici etiam habent abſolutum dominium quaſi patrimonialium; neque tenentur ea magis in vſus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officijs. de teſtamentis, num. 4. Nauarrus & alij. Ratio eſt: quia hæc dantur vt ſtipendium quoddã ſuſtentationis, & veluti merces rationе operis præſtiti, vt de ijs diſponant pro arbitrio: non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere: ſed permittunt libertimæ illorum diſpoſitioni, ſicut permittunt operarij arbitrio vſum mercedis, quam ei perſoluunt. Nec refert, quòd hæc ſtipendia interdum longè excedant operam: quia liberè à fidelibus dantur. Vnde ſi alicui pro vno ſacro dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ abſolutus dominus, quàm is, cui datur vnus duntaxat regalis: ſi enim pauper fit abſolutè dominus eleemoſynæ, quæ ei datur ſine onere, etſi ea magna ſit: cur Clericus non fiat dominus ſtipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere conſtituitur? Vide Nauar. quæſtione 1. de Redditibus, monito. 19. & 39. vbi docet contra Innocentium, hæc bona æquari patrimonialibus, ac proinde Clericos de illis liberè diſponere. 37 *Poſſunt liberè diſponere de bonis quaſi patrimonialibus.*

Vnde ſequitur ſi de his viuant, vel expendant in pias cauſas, poſſe tantundem accipere ex redditibus beneficij, deque eo tanquã de patrimonialibus diſponere: quia cùm habeant ius accipiendi

piendi totam ſuſtentationem ex beneficio; non tenentur viuere ex alijs ſuis bonis. vnde ſi ex alijs viuant, poſſunt vti compenſatione, accipiendo tantundem ex beneficio. Rurſus cùm alia bona non teneantur abſolutè in opera pia expendere, ſi ſic expenderint, poterunt vti compenſatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera cõferre debuiſſent, vt docet Nauar. monito. 32. niſi fortaſſe intenderint nõ vti compenſatione: quod non eſt præſumendum, niſi id expreſſè intenderint, & voluerint ſibi libertatem illam diſponendi adimere. Nemo enim ſe priuat iure ſuo, niſi volens.

Pars ſuſtentationi neceſſaria.

39 Dico Tertiò, Epiſcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quòd ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum ſuſtentationi eſt neceſſaria, ita fiunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonij. eſt ferè communis ſententia Theologorum, etſi multi Canoniſtæ diſſentiãt. Ratio eſt, quia hæc pars eſt iuſta merces eorum, qui Eccleſiæ ſeruiunt. qui enim Eccleſiæ ſeruit, iure poteſt ex bonis Eccleſiæ viuere. Vnde ſequitur, ſi quid velint ex hac parte ſibi detrahere, poſſe de eo diſponere, ſicut de bonis ſecularibus; quia nullam habent obligationem particularem, cur hæc potiùs quàm ſecularia bona ſua in pauperes vel pias cauſas teneantur impendere, vt rectè docent Couar. in cap. Cùm in officijs, num. 2. Nauar. de Redditibus, quæſt. 1. monito. 30. Sotus lib. 10. q. 4. artic. 3. concluſ. 6. Si enim liberè poterant hæc in ſuos vſus conuertere; cur, ſi ſeipſos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reſeruatis fructibus beneficij vti patrimonialibus; non poſſint eos fructus cuiuis alteri donare? Idem ſentit Couar. de his redditibus quos digniſſima, inquit, mercede Iuſtitiæ, & laboris impenſi in regimine Eccleſiæ, recipit is, qui Eccleſiæ curam geſſit, vt Paſtor, Lector Capituli, Scholaſticus, Decanus Chriſtianitatis & ſimiles: quod etiam ex propoſit. 2. ſatis conſtat. eſt enim iuſta laboris merces, iuſtumque ſtipendium.

40 DICES, Concil. Trid. ſeſſio. 25. cap. 1. omnino interdicit, ne Eccleſiaſtici conſanguineos ditare ſtudeant de redditibus Eccleſiaſticis.

RESPONDEO, Concilium non loquitur de ijs, quę quis ſibi hoc modo ſubtraxit, vel quę iuſto labore promeritus acquiſiuit, (hæc enim non cenſentur fructus beneficij, ſed propriæ induſtriæ, vt rectè notat Nauar.) ſed loquitur de ijs, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & ſuſtentationi redundant.

In congruenti ſuſtentatione poſſũt dari tres gradus.

Notandum hic ex Nauarro monito. 45. ſicut iuſtum pretium rerum, non conſiſtit in indiuiſibili, ſed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & ſummum) ita etiam congrua ſuſtentatio ſuos gradus habet. quare ſicut quiuis iuſtè poteſt rem vendere pretio ſummo ſeu rigido: ita poteſt inſumere, quod ad ſummum conuenientis ſuſtentationis eſt neceſſarium: ac proinde, ſi quid velit huic detrahere, poterit de eo diſponere. v. g. infimum congruæ ſuſtentationis ſit 500. medium 600. ſummum 700. ſi velit vti infimo, & expendere tantùm 500. in ſe ſuamque familiam alendam, poterit 200. concedere, vt liberè de eis diſponat.

41 Sed tota difficultas eſt de ea parte fructuum, quæ non eſt vlli gradui conuenientis ſuſtentationis neceſſaria, ſed ſuperflua: vt ſi percipis 1000. florenos ex tuo canonicatu, è quibus 500. omnino ſufficiunt, ita vt facilè 500. quotannis recondas; quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt non tenearis ex iuſtitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres ſententiæ. prior eſt Nauarri, qui lib. de redditibus Eccleſiaſticis ſummis viribus nititur oſtendere, Clericos non eſſe dominos illius portionis redundantis; ſed ſolùm diſpenſatores; ita vt ex iuſtitia teneantur expendere in pias cauſas. ſi ſecus fecerint, obligari ad reſtitutionem in opera pia ex alijs bonis, quæ pleno iure retinent: ſicut œconomus bona Domini ſui contra intentionem illius expendens, ad reſtitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi, Alexander Halenſis 3. par. q. 36. nu. 5. artic. 2. Richardus in 4. diſt. 45. quæſt. 1. circa 3. principale. Henricus quodlib. 8. q. 27. Hi expreſſè dicunt Clericos fructuum Eccleſiaſticorũ ſolùm habere vſum, non proprietatem, Maior in 4. diſt. 24. q. 6. vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipſius ætatem contrarium tenuiſſe: In quo tamen fallitur. Gabriel in 4. diſt. 15. q. 8. artic. 2. & Paludanus diſt. 24. quæſt. 3. ſub finem, inclinant in hanc ſententiam tanquam probabiliorem & dictis Sanctorum conformiorem: etſi fateantur alteram eſſe probabilem. Thomas VValdenſis tomo 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor ſequentibus. Petrus Soto de Inſtruct. Sacerdotum, par. 2. lect. 3. vbi dicit: *Primò omnium conſtat ex decurſu totius Eccleſiæ ab Apoſtolis, & ipſo iure diuino bona omnium Eccleſiarum, cum Chriſti ſint, meritò etiam pauperum eſſe: nec vlla ratione, aut poteſtate humana fieri poſſe, vt licitè in alios vſus, quam Eccleſiaſticos, & pauperum, expendi poſſint.* & infrà: *Contrarium credimus errorem eſſe grauiſſimum; ſaltem contra bonos mores, & Iuſtitiam: & quidni etiam contra ſcripturam?*

De parte quæ excedit latitud. cõgrua ſuſtẽt.

Sententia Nauarri.

In eadem ſententia ſunt plerique Canoniſtæ, vt oſtendit Nauar. Tract. 2. de Redditibus, monito. 7. & Sarmiento par. 2. de Redditibus. cap. 1. & ſequent. etſi in quibuſdam minutis inter ſe diſcrepent. Eandem tenet Franciſcus Turrianus in quadam Epiſt. ad Epiſcopum Laodicenſem, quam refert Nauar. Tract. de Redditibus, q. 3. monito. 35.

Altera ſententia huic ex diametro aduerſatur; Clericos beneficiarios eſſe abſolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficijs percipiunt, etiam partis illius redundãtis. hanc docent paſſim recentiores.

Sententia Nauarri eſt valde probabilis.

Dico Quartò, Sententia Nauarri qua parte tenet beneficiarios non ita eſſe dominos partis ſuperfluæ, quin ex iuſtitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt ſi in alia inſumpſerint, obligentur ad reſtitutionem; eſt valdè probabilis, ſacris Canonibus & rationi valdè conſentanea. Primò, quia eſt multorum Theologorum & omnium pene Canoniſtarum, vt Nauar. oſtendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ ſumptibus neceſſarijs ſupereſt, eſſe pauperum; & ex bonis Eccleſiæ vnam quartam deberi pauperibus, vt patet 12. q. 2. 42

Tertiò; quia fideles non contulerunt tantas opes in Eccleſiam, vt Eccleſiaſtici ſoli illis fruerentur: ſed vt ex illis caperent quod decenti ſuſtentationi neceſſarium, & reliqua in pauperes aliaque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere, quare etſi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt cum hoc onere, vt, quod ſupereſt, in pauperes expendant.

Notatu digna

expendant. Hanc ſententiam tanquam tutiorem, iudico in praxi beneficiarijs conſulendam. Nihilominus

43 *Altera verior.*

Dico Quintò, Veriùs videri, poſt erecta beneficia, certoſque prouentus ſingulis Titulis aſſignatos, Beneficiarios effici abſolutè dominos omnium illorum prouētuum; ita vt quamuis partem ſuperfluam profanè expenderint; tamen ad reſtitutionem pauperibus vel alijs pijs cauſis nō teneantur: peccare tamen mortiferè, ſi hanc partem in opera pia non expenderint. ita paſſim DD. huius temporis. Tradit hanc ſententiam Sotus lib. 10. de Iuſtitia. q. 4. a. 3. & 4. & videtur eſſe ſententia D. Thomæ q. 185. a. 7. vt conatur oſtendere Sotus & Sarmiento, quamuis Nauar. illum à ſe ſtare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Reſtit. §. pro clariori concluſ. 2. & 4. Couar. in cap. Cùm in officijs. de Teſtam. Franciſcus Sarmiento de Redditibus. p. 2. c. 1. & 2. & p. 4. & alij multi recẽtiores. Dixi *poſt erecta beneficia;* quia antequam eſſent inſtituta, & ſingulis ſua portio aſſignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes & redituum prouentus erāt bona communia: nam Clerici viuebāt in communi ſicut modò Religioſi, & ſingulis dabatur ab Epiſcopo, qui omnium erat adminiſtrator, quantum cuique opus: quæ ſuperabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vſus: vt colligitur ex Canonibus 12. q. 2. Vnde tunc nemo habebat dominium, niſi eius partis, quam in ſingulos dies conſumendam accipiebat. Verùm proceſſu temporis, refrigeſcente caritate, multa exorta ſunt incommoda: vel quòd non poſſent ita communiter pacificè inter ſe viuere; vel quòd plerique maiores commoditates expeterent, vel quòd nollent ſe ſtatui Eccleſiaſtico ſub tanta diſciplina, tamq; tenui diæta mancipare. Itaque ſenſim beneficia & præbendæ inſtitutæ, certique prouentus annui ſingulis annexi, ex quibus copioſè, ſeorſim, & pro ſuo arbitratu poſſent viuere.

Fieri dominos prouentuum.

Nunc probatur prior pars; *Ipſos fieri abſolutè dominos omnium prouentuum*. Primò: quia Canones id ſatis apertè indicant: nam cap. vnico, de Clerico non reſidente, dicitur: *Qui diuinis officijs non interſunt (niſi infirmitas ſeu iuſta & rationabilis neceſſitas, aut euidens Eccleſiæ vtilitas releuet) non ſunt domini quotidianarum diſtributionum; neque faciunt eas ſuas; ſed ad reſtitutionem ſic perceptorum obligantur.* Supponūt ergo alios, qui interſunt, fieri dominos: quòd ſi iſti fiunt domini quotidianarum diſtributionum, cur nō etiam aliorum prouentuum? præſertim cùm omnes dentur propter diuinum officium, ſiue publicè, ſiue priuatim dicendum?

Reſpondet Nauarrus & Canoniſtæ, *eſſe dominos* quoad fidelem adminiſtrationem. Sed hæc expoſitio eſt extorta: nam ſic etiam Abbates eſſent *domini* ſuorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Concil. Trid. ſeſſ. 22. c. 3. De reformatione *ſtatuit vt in omnibus Eccleſiis cathedralibus & collegiatis tertia pars prouentuum omnium dignitatum, perſonatuum, & officiorum, in diſtributiones diuidatur; vt ſcilicet qui eas obtinent, ſi perſonaliter competens ibi ſeruitium quolibet die ſtatuto non impleuerint, illius diei diſtributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant; ſed fabricæ vel alteri loco applicetur.* Tertiò, Idem ſeſſ. 23. c. 1. De reformatione *ſtatuit, vt Epiſcopi, qui vltra tres menſes (niſi vrgente neceſſitate) abſunt à ſuis Eccleſiis, fructus non faciant ſuos pro rata temporis abſentiæ: ſed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare:* Idem ſtatuit de alijs curam animarum habentibus. His & alijs locis apertè inſinuat Conc. beneficiarios, ſi præſtent quod debēt, fieri integrè dominos omnium ſuorum prouentuum.

Non teneri ad reſtitutionem. 44

Altera pars, *quòd non teneantur ad reſtitutionē, etſi profanè expendant;* videtur ſequi ex dictis. Si enim abſolutè ſunt domini, cur teneantur ad reſtitutionem? quiſque enim rei ſuæ eſt moderator & arbiter. Idem ſentire videtur D. Tho. q. 185. a. 7. vbi cùm ex can. De reditibus. 12. q. 2. oſtendiſſet, reditus Eccleſiæ & oblationes fidelium in quatuor portiones eſſe diuidendas, ex quibus prima danda ſit Epiſcopo, ſecunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis; ſubdit; *Si ergo diſtincta ſint bona, quæ debent in vſum Epiſcopi cedere, ab his quæ ſunt pauperibus, & miniſtris, & cultui Eccleſiæ eroganda, & aliquid ſibi retinuerit Epiſcopus de his, quæ ſunt pauperibus eroganda, vel in vſum miniſtrorum aut in cultum diuinum expendenda; non eſt dubium quin contra fidem diſpenſatoris agat, & mortaliter peccet, & ad reſtitutionem teneatur. De his autem, quæ ſunt ſpecialiter ſuo vſui deputata, videtur eſſe eadem ratio, quæ eſt de propriis bonis; vt ſcilicet propter immoderatum affectum & vſum, peccet quidem, ſi immoderata ſibi retineat, & aliis non ſubueniat, ſicut requirit debitum charitatis.* hæc ille. vbi videntur deeſſe hæc verba, *nō tamen ad reſtitutionem teneatur*, vt notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud *quidem*; alioquin eſt oratio imperfecta & ἀνανταπόδοτος. idem poſtulat illa oppoſitio, quam ſtatuit inter portionem ipſius vſui ſpecialiter deputatam, & inter portiones alijs deputatas, quarum ſolùm eſt diſpenſator. deinde, etiamſi illa verba non addantur; tamen ſatis manifeſtè res ipſa videtur inſinuari, dum ait, eādem eſſe rationem de bonis ſpecialiter ipſius vſui deputatis, & de proprijs ſeu patrimonialibus. quod non eſt ita intelligendum, quaſi Epiſcopus poſſit vtraque eodem modo expendere, dum ſuperflua ſunt & honeſtæ ſuſtentationi redundāt: id enim falſum eſt, & contra Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap. 1. De reformat. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Eccleſiaſtici, quę ipſis ſuperant in cauſas pias erogare. denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum milia redundant ex fructibus Eccleſiaſticis, eum poſſe de illis ita liberè diſponere, vt de ſecularibus? Itaque illud accipiendum, quoad dominium & immunitatem à reſtitutione in vtroque bonorum genere; vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd nō teneatur illa, niſi neceſſitate vrgente, in pauperes erogare: qua non vrgente, liberum ei ſit in alia pia opera inſumere. In his igitur, eſt eadem ratio bonorum patrimonialium & fructuum Eccleſiaſticorum alicui ſpecialiter deputatorum. non tamen negat Diuus Thomas quin abſolutè teneatur ſuperflua bonorum Eccleſiaſticorum vel in pauperes, vel alia opera pia erogare, & quidem ſtrictiori Iure, quàm ſuperflua bonorum ſecularium; vt colligitur ex reſp. ad 2. Vbi ſolùm permittit de illis bonis dari conſanguineis, quantum neceſſe eſt, vt non egeant. aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus: ſed meo iudicio non rectè; quia ſequeretur Epiſcopum vanè inſumendo 50. milia aureorum

Probatur ex D. Tho.

ſuperflua

ſuperflua ex reditibus Eccleſiæ, non plus pecca re quàm tantundem inſumendo ex ſecularibus.

45 *Probatur ratione.* Idem Probatur ratione. Primò, Nemo cogendus eſt ad reſtitutionem alicuius rei, niſi conſtet eſſe alienam, vel lege iuſtitiæ alteri debitā. atqui nulla ratione, vel authoritate conſtat beneficiarios vel non habere dñium oĩum ſuorum prouẽtuum, vel aliquam partem horum, lege iuſtitiæ alteri deberi: ergo non ſunt ad reſtitutionem cogendi. Maior patet ex Reg. Iuris, *In dubio, nemo ſpoliandus eſt iure, quod poſſidet.* &, In *pari cauſa, potior eſt conditio poſſidentis.* Minor probatur, quia hoc, neque poteſt conuinci ex modo donationis Fideliũ, quo hæc bona ad Eccleſiam tranſlata ſunt, neque ex Eccleſiæ præcepto, aut diſpoſitione. nõ ex modo donationis; quia nõ conſtat Fideles, qui hęc bona cõtulerunt, ſub hoc modo & hac conditione donaſſe, vt Eccleſia lege iuſtitiæ teneretur, ex ijs, quæ miniſtrorum honeſtæ ſuſtẽtationi ſupereſſent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuerſa opinio ſupponit. quamuis enim fideles intenderint vel deſiderauerint, vt hoc fieret, tamẽ valde credibile eſt eos Eccleſiæ talem obligationem non impoſuiſſe: tum quia non dubitabant quin Epiſcopi & Prælati qui illa adminiſtrabant, id ſponte ſua eſſent abundè facturi, quod eos paſſim tam ſollicitè facere videbant: tum quia modeſtiores, & in ſuos Superiores reuerentiores erant, quàm vt illis auderent huiuſmodi obligationem imponere; præſertim cùm hæc darent in redemptionem ſuarum animarum, vel vt ſeruorum Dei preces & ſuffragia conſequerentur, vel ad cultus diuini amplificationem.

Non ex modo donationis.

Diuerſa bona Eccleſiæ. Confirmatur. Quia bona Eccleſię à Fidelibus relicta, vel ſunt decimæ, vel prædia, vel cenſus, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullum genus horum videtur relictum cum tali onere: niſi fortè in particulari aliqua donatione, id expreſſum ſit: ergo generatim non eſt putãdum tale onus eſſe impoſitum.

Decimæ. Minor probatur, Nam quod ad Ius decimarum attinet; Fideles ratione illius non potuerunt Eccleſiæ vllam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege iuſtitiæ, ratione adminiſtrationis ſpiritalium; vt communiter Doctores tradunt, & docet D. Tho. q. 77. art. 1. Ratio eſt, quia tenetur populus lege Iuſtitię, eos qui ipſi ſpiritalia adminiſtrant, pro dignitate ſuſtentare: idque lumine naturali conſtat, etiam apud Ethnicos. porrò ad hanc ſuſtentationem, Eccleſia ab initio determinauit decimam fructuum partem, exemplo legis veteris: vbi etſi longè pauciores eſſent Leuitæ & Sacerdotes, alijque ſacrorum miniſtri: minor quoq; eſſet eorum dignitas, minor labor, minor ſacrorum ſumptus; tamẽ decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo conſtituta & præcepta fuit: neque ipſis vlla obligatio Iuſtitię ad ſuperflua in pauperes erogãda fuit impoſita. Itaque decimæ (de quibus tñ maximè eſt quæſtio) poſt illam determinationem non dantur libera Fidelium voluntate, ſed ſoluuntur lege Iuſtitię; ſicut tributa Principibus. quare nõ potuerunt Fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendendi ſuperfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infrà, cap. 39. dubit. 1. & 2.

Dominia, prędia, & cenſus proueniunt quidẽ ex libera Fidelium donatione; non tamen videntur donata cum tali onere; dominia enim data ſunt Eccleſię ad ſplendorem & authoritatẽ: prædia & cenſus, ad fundationem Eccleſiarum vel Monaſteriorum, eorumq; conſeruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad ſatisfactionem pro peccatis, ad alimenta miniſtrorum Eccleſiæ, & aliorum in communi viuere volentium; vt conſtat ex multis can. 12. quæſt. 1.

Sed neque ex diſpoſitione Eccleſiæ conſtare poteſt, Beneficiarios ad reſtitutionem malè expenſorum teneri. Primò, quia nuſquam id in canonibus clarè explicatur; cum tamen ſit res maximi momenti: vt quæ ad omnes Beneficiarios pertineat, & ſummopere ad publicam ædificationem, & pauperum ſubuentionem faciat. ſanè ſi vel ex natura rei, vel ex Eccleſiæ præcepto obligantur; id clarè debuiſſet per Summos Pontifices, vel Concilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cùm in rebus multò minoribus & per ſe clarioribus id fecerint; ne quis prætextu ignorantiæ, ſe poſſet excuſare. v. g. Eum teneri ad reſtitutionem, qui diuino officio non intereſſet, vel preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermitteret, aut à ſua reſidentia ſupra tres menſes emaneret, & alia id genus: vt videre eſt in Conc. Lateran. ſub Leone X. Conc. Trident. & varijs Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

Non ex ordinatione Eccleſiæ.

Secundò probatur, quia Eccleſia nõ reſcindit pacta, vel donationes quib. Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendunt, quod tamen omnino facere deberet, ſi putaret eos pauperibus ſtricto iure deberi. Hãc enim prouidentiam & curam, ipſa pauperum cauſis debet; vt ſi quid lege Iuſtitiæ eis debitum ſit, præſtari curet, & debitores, ſi opus ſit, cõpellat; ſicut in teſtamentis & pijs legatis facere conſueuit. Eandem debet ſuis ſubditis, Clericis & laicis: vt nec illis permittat, quod pauperũ eſt, alienare; nec his retinere. & ſanè mirum eſſet, Eccelſiam permittere tãtam iniuſtitiam, & non compellere ad reſtitutionẽ; ſicut adminiſtratores alienorum compelli ſolẽt, ſi illa in ſuos vſus conuerterint, vel malè expenderint: maximè cũ, cauſa pauperũ ſit in primis fauorabilis. Hæ ſunt præcipuæ rationes pro hac ſententia. qui plures deſiderat, videat Franciſcum Sarmiento de Reditibus par. 4. cap. 1. vbi 12. rationes adfert: ſed ferè, iam dictis continentur. 46

Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, ſi expendant illam portionem redundantem in vſus profanos, vel ad ditandos amicos*, eſt communis ſententia DD. vt fatetur Sarmiento. & Probatur Primò: quia eſt contra diſtrictum Eccleſiæ præceptum. Nam Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 1. de reformatione, ſic ait. *omninò enim eis interdicit* (Epiſcopis ſancta Synodus) *ne ex reditibus Eccleſiæ cõſanguineos familiareſve ſuos augere ſtudeant; cùm & Apoſtolorum canones prohibeant, ne res eccleſiaſticas, quæ Dei ſunt, conſanguineis donent; ſed ſi pauperes ſint eis, vt pauperibus diſtribuant.* & infrà. *Quæ verò de Epiſcopis dicta ſunt, eadem non ſolùm in quibuſcunque eccleſiaſtica beneficia, tam ſecularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu ſuæ conditionis obſeruari; ſed etiam ad S.R.E. Cardinales pertinere decernit.* 47

Eſſe peccatũ lethale.

Conc. Trid.

Vbi Notãda primò ſunt illa verba, *oĩno interdicit*, quibus apertè inſinuatur ſtrictũ præceptũ.

Notand. ſecundò. Non ſolùm ipſos reditus, ſed etiã redituum fructus *res eccleſiaſticas, & res Dei* vocari. quod ex eo liquet, ꝙ Epiſcopi, non

D reditiי

reditibus ipſis,ſed fructibus eorum, conſanguineos locupletare ſoleant: Fructus quoque non reditus in pauperes diſtribuătur. Denique quia hoc præceptum extenditur ad omnes minores beneficiarios,quorum pauci adminiſtrationem habēt,niſi ſuorum beneficiorum: qui ſi reditus ipſos in conſanguineos transferre vellēt,omnes illis obſiſterent. Vnde etiam conſtat Concilium loqui non ſolùm de fructibus alienis, quorum habent ſolùm adminiſtrationem; ſed etiam de ijs qui menſæ Epiſcopali ſunt applicati.

Cur dicantur eſſe res Dei. Dicūtur iſti fructus eſſe *res Dei;* quia ſunt deſtinati, tum ab Eccleſia, tum à donatoribus; vt ad honorem & cultum Dei impendantur: quo modo etiam decimæ dicuntur eſſe Dei. quę cauſa ſufficiens eſt,vt Eccleſia ſingulis poſſit imponere pręceptum, ne ex his conſanguineos ditare ſtudeant,aut vanè expendant.Idem probari poteſt ex antiquis Can.quibus præcipitur, vt portio fructuum & oblationum,quæ Epiſcopo, Clericis, & Fabricæ non eſſet neceſſaria, diſtribueretur pauperibu ; quod à temporibus Apoſtolorum multis ſæculis ſeruatum eſt, & à varijs Pontificibus & Concilijs confirmatum: cui ordinationi Eccleſia per erectionem beneficiorū, & per hoc, quòd ſingulis ſuæ partis adminiſtrationem permiſit, derogatum noluit: ſed potiùs voluit ei per ſingulos,pro cuiuſque facultate,ſatisfieri, quare ſicut Epiſcopi,cū illa adminiſtrarent, tenebantur portionem ceteris non neceſſariam, pauperibus ſeponere: ita beneficiarij,qui in illam adminiſtrationem ex parte ſucceſſerūt, tenentur ea, quæ ſibi redundant, in vſus pauperum, vel ſaltem in pias cauſas, quando graues neceſſitates non occurrunt,ſeponere.

Secundò probatur, Niſi Eccleſiaſtici obligarentur ſuperflua in pios vſus impēdere,valdè improuidè faceret Eccleſia,tātam affluentiam fructuum illis permittendo, quid enim hoc aliud eſſet,quàm dare illis anſam & inſtrumentum luxus,libidinum,ſuperbiæ; & fruſtrari pia fideliū vota? deberet potiùs bonam partem illis detrahere,& inde alia bona opera inſtituere.

Tertiò. Clerici ratione gradus,quem obtinēt in Eccleſia,ſunt veluti patres,& tutores pauperum & orphanorū:ergo peculiari nexu charitatis & miſericordiæ tenentur illis opem ferre. Confirmatur,quia eleemoſyna ſæpe eſt neceſſaria ad bonū ſpirituale in ſubditis cōſeruandum; vt qn̄ pudicitia Virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia ſe conuertunt.Ergo Eccleſiaſtici, (maximè Epiſcopi & parochi) qui ex officio bonū ſpiritale ſubditorum procurare debēt, partem prouentuum ſuorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur.vide Sotum lib.10.q.4.ar.4.concluſ.2. & 3.Verùm hæc ratio non probat extra tales caſus, teneri illos ſub peccato mortali præciſè ratione ſuperflui. Itaque præcipua ratio,cur tam ſtrictè, extra neceſſitatem grauem corporalem vel ſpiritalem proximi,teneantur ſuperflua illa in pauperes,vel opera pia impendere, eſt Eccleſiæ præceptum: quo ſemoto, etſi nonnulla ſit inordinatio;tamen non videtur mortifera.

Obiectiones. Contra 1.& 2. partem propoſitionis quintæ, qua parte aſtruit dominium abſolutum Beneficiariorum, eoſque à reſtitutione liberat, ſunt multa argumenta ex Canonibus & Patribus, vt videre eſt apud Nauar.q.1.De redit.Monito 21. 22.23.vbi habet 17.rationes:quarum pręcipuas attingemus.

Obijcitur Primò. Multi Patres & Pontifices in ſuis Canonibus dicunt bona Eccleſiæ *eſſe patrimonium Christi, Res Dei, bona pauperum: & Clericos tantùm eſſe diſpenſatores & procuratores bonorum Eccleſiæ:* vt videre eſt 12.quæſt.1.& 2.

RESP. Dicuntur *patrimonium Chriſti:* quia propter Chriſtum, & ad cultum Chriſti ſunt donata. Dicuntur autem *bona pauperum;* tum quia omnia ſuperflua dicuntur eſſe pauperum,vtpote pauperibus eroganda (qua ratione Hieron. etiam de ſæcularibus dicit.*aliena rapere conuincitur,qui vltra neceſſaria retinere probatur,* vt habemus diſt.42. can.Hoſpitale) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus ſubuenire debent:tum denique,quia hæ ſententiæ referendę ſunt maximè ad illud tempus,quo nondum beneficia erant diuiſim erecta, ſed viuebatur in communi: tunc enim verè erant bona pauperum,non laicorum propriè,ſed Clericorum,qui tunc pauperes erant,& in particulari nullum habebant dominium, ſed communiter omnia poſſidebant, & aliqui ex illis erant bonorum communium adminiſtratores, ſicut in Monaſterijs. Nos autem agimus de tempore poſt erecta beneficia & bona diuiſa. 48 *Patrimoniū Chriſti et bona pauperū quomodo dicantur.*

Obijcitur Secūdò, Multi canones iubent fructus redituum eccleſiaſticorum, & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnam tribui Epiſcopo,alteram Clericis,tertiam fabricę, quartam pauperibus.Ita habemus Can.de reditib.qui eſt Simplicij,& can.Vobis.can.Conceſſo,& can.Quatuor; qui ſunt Gelaſij, item Can. Cognouimus,can.Mos eſt,qui ſunt Gregorij primi,& habentur 12.q.2.atqui in pleriſque locis non videtur quidquam aſſignatum pauperibus; ſed ſolùm Epiſcopo,Clericis & Fabricæ: ergo portio pauperum permixta eſt prouētibus Clericorum & Epiſcoporum: ac proinde tenentur ex Iuſtitia illam in pauperes conferre. ea autem portio cenſebitur eſſe pauperum, quæ ipſorum ſtatui non eſt neceſſaria. Nec ſatisfacit,ſi dicas, canones illos intelligendos de bonis vſque ad illud tempus donatis, non autem de donandis in poſterum: quia Gregorius expreſſe iubet; *vt ſiue de prǽteritis redditibus,ſiue de his quæ in poſterum obuenient; quartæ ſecūdùm diſtributionem canonicam diſpenſentur.* 49

RESP.ex iſtis canonibus ſatis conuinci,Clericos teneri præcepto Eccleſiæ ijs locis,vbi pauperibus ſua quarta non eſt aſſignata,quæ ſibi redundant,erogare: nō quòd ex Iuſtitia hæc pauperibus debeantur; ſed quia ſacri canones iubent,vt ipſis ex Eccleſiæ redditibus, quarta portio detur: vt habetur can.mos eſt, 12.q.2. Vnde cùm paſſim in bonorum eccleſiaſticorum diuiſione & beneficiorum erectione, nihil pauperibus videatur aſſignatum; dubitandum non eſt quin obligentur beneficiarij ſinguli pro ſua parte. diuiſis enim bonis,ſimul diuiſa eſt obligatio his bonis ordinatione Eccleſiæ impoſita. Non enim Eccleſia voluit (ſicut ante diximus) per erectionem beneficiorū & bonorum diuiſionē, hanc obligationem extinguere; vt ſatis ex Concil.Trident.ſeſſ.25.cap.1. de Reform.conſtat.

DICES, Hoſpitalia ex his bonis videntur conſtituta: ergo pauperibus ſua quarta eſt aſſignata.

RESP. Negando antecedens;pleraque enim alia ratione ſunt erecta, ita vt bonis Eccleſiaſticorū nihil ſit detractū.& quamuis conſtaret alicubi ex hiſce bonis erecta eſſe, nihilominus ſuperflua

perflua tenentur in pauperes vel alias pias cauſas, quæ nunquam deſunt, impendere; quia hæc eſt mens Canonum, & intentio Fidelium.

50 Obijcitur tertiò, Clerici non poſſunt de bonis eccleſiaſticis teſtari; ergo non ſunt domini. antecedens patet Cap. relatum. & cap. Ad hæc. tit. de teſtamentis. & Confirmatur; quia agri, domus & ſimilia, acquiſita bonis Eccleſiaſticorum pertinent ad Eccleſiam, non ad ipſos Clericos; vt patet ex cap. Placuit. 12. quęſt. 3. qui eſt Concilij Carthaginenſis tertij, & cap. Sacerdos. 12. quæſt. 4. ex Concilio Toletano IX. item ex toto tit. de peculio clericorum. ergo pecunia, qua acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Respond. Hinc tantùm ſequi vſum dominij in certis actibus impediri; ſicut in impubere. meritò autem in condendo teſtamento impeditur, tum quia par eſt, vt quod ipſis ſupereſt, relinquatur Eccleſiæ: tum quia hac ratione auocantur à ſtudio accumulandi, & incitantur vt in vita ad pios vſus erogent. Nunc tamen conſuetudine tandem obtentum, vt teſtari poſſint. de qua infra cap. 19. dub. 4. Ad Confirmat.

Respſp. Neg. conſequen. quia Eccleſia potuit ſtatuere, vt ſi aliqua immobilia comparentur pecunia Eccleſiaſtica, ea cedant in dominium Eccleſiæ; nimirum ne Clerici opibus congerendis inſtar ſecularium inhiarent; ſed potiùs ſuam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. ſuprà, & Sarmiento 3. p. de reditibus Eccleſiaſticis cap. 2. quæ quia difficultatem non habent, omitto.

DVBITATIO VII.

Vtrum Clerici habeant dominium bonorum immobilium Eccleſiæ & Supellectilis ſacræ?

51 Respond. Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilium Eccleſiæ, vel ſupellectilis ſacræ, ſed cœtus Eccleſiaſticorum cuiuſque Eccleſiæ habet dominium bonorum ſuæ Eccleſiæ; ſicut Conuentus monachorum habet dominium bonorũ monaſterij: cum his tamen limitationibus. Primò, vt Pontifex tanquam caput omnium Eccleſiarum & conuentuum Eccleſiaſticorum, habeat ſupremam omnium adminiſtrationem: de quo vide Nauarr. in cap. Non liceat, De ſpolijs Clericorum. §. 3. Secundò, vt ſi ſit neceſſarium, vel valdè expediens ad commune bonum Eccleſię, poſſit Pôtifex ea ad alios vſus, & etiam ad alias diœceſes transferre. Sic videmus interdum bona eccleſiaſtica Principibus ſæcularibus concedi ad Eccleſiæ vtilitatem, abſque tamen iuſta cauſa id facere non poteſt: quia non eſt dominus: ſed adminiſtrator; ac proinde leges fidelis diſpenſatoris ſeruare debet. prima autem lex eſt, publica Eccleſiæ vtilitas. Tertiò, vt conuentus eccleſiaſticus cuiuſque diœceſis teneatur illa ad poſteros tranſmittere, nec poſſit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit, partim ex decreto Eccleſiæ, partim ex donatorum diſpoſitione, qui voluerunt ea perpetuò eſſe cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Reſti. §. pro clariori. & Turrecrem. lib. 2. de Eccleſia cap. 113.

Pontifex adminiſtrator vniuerſalis bonorũ eccleſiaſticorum.

DVBITATIO VIII.

Vtrum omnia homine inferiora cadant ſub eius dominium?

Respon. Res omnes externas vſibus humanis ſubiectas, cadere ſub dominium hominis, idque iure naturæ; vt agros, montes, flumina, plantas, beſtias, metalla, & ſimilia. Cęlorum autem & aſtrorum propriè non ſumus domini: etſi enim propter nos condita ſint, vt noſtris vſibus famulentur; tamen non ſunt nobis ita ſubiecta, vt de illis poſſimus diſponere; ſicut res inferiores, quas contrectamus & aptamus ad noſtra commoda. Sumus tamen domini effectuum, vt luminis, caloris, auræ ſalubritatis; quia his vtimur quodammodo, ſicut alijs rebus externis. Alio tamen modo poſſumus dici domini cęlorum & aſtrorum, quia in obſequium noſtrum facta ſunt. Vide D. Tho. 1. par. quæſt. 96. art. 2. 52

Aduerte tamen, cùm dicitur hominem iure naturę habere dominium in res inferiores: non eſſe id ita intelligendum quaſi ſinguli habeant completum dominium à natura; ſed quia poteſtatẽ habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique à natura conceſſum in rem quamlibet, vt eam occupare, ſibique vindicare poſſit, ſi ab alio ante occupata non fuerit. 53

DVBITATIO IX.

Vtrum homo cadat ſub dominium alterius hominis.

Respondeo, Et Dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominem. Ratio eſt, quia omnes homines naturæ conditione ſunt pares: cum ſint eiuſdem naturæ, ex eodem parente, & ad eundem finem conditi. & quamuis quidam à natura ſint magis apti ad imperandum, alij ad ſeruiendum (qua ratione Ariſtoteles 1. lib. Polit. c. 1. & 3. dixit *quoſdam natura ſeruos, quoſdam dominos*) nemo tamen natura eſt *ſeruus* propriè. cuius ſignum eſt, quòd in ſtatu naturæ integræ nulla futura fuerit ſeruitus, communiter docent Patres, Auguſt. lib. 19. de Ciuit. cap. 15. & Gregorius lib. 21. Moral. cap. 11. quia ſeruitus eſt pęna peccati. 54

Quo modo quidam natura ſerui, quidam domini.

Nulla ſeruitus in ſtatu innocentiæ.

Dico Secundò, Iure tamen gentium, & ciuili, poteſt quis effici ſeruus: idque multis modis, vt ſtatim dicemus. Patet ex ſcriptura, Exodi 21. Leuit. 25. Deuter. 20. & 21. vbi variæ leges præſcribuntur de varijs ſeruitutum generibus. & Apoſtolus 1. Corinth. 7. *Seruus vocatus es? non ſit tibi cura.* Vnde conſtat etiam Chriſtianos poſſe eſſe ſeruos, nô ſolùm gentilium: ſed etiam Chriſtianorum: de quo vide Gratianum diſt. 54 vbi habet multa decreta de ſeruis Chriſtianis. 55

Dices, Seruitus eſt contra naturam: ergo. Reſpondeo. Non eſt ita contra naturam, vt ſit contra rectam rationem vel præceptum naturale: ſed dicitur eſſe contra naturam, quia eſt contra primæuam naturæ conditionem, ſecundum quam, cùm omnes eſſent recti & ſine peccato, iniquum fuiſſet, ſi alter alterum ſeruituti ſubieciſſet. nunc autem ſuppoſito

Seruitus quo modo contra naturam.

 peccato,

peccato; eſt ſecundùm rationem: ſicut vti pharmacis, & cruciatibus afficere homines, eſt contra primam naturæ conſtitutionem; non autem eſt contra rationem, ſuppoſito morbo vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. cap. 15. *Rationalem factum ad imaginem ſuam noluit niſi irrationalibus dominari; non hominem homini; ſed hominem pecori. conditio quippe ſeruitutis, iure intelligitur impoſita peccatori. Proinde nuſquam ſcripturarum legimus ſeruum, antequam hoc vocabulo Noe Iuſtus peccatum filij uindicaret. nomen itaque iſtud culpa meruit, non natura, &c.*

DVBITATIO X.

Vtrum homo ſit dominus vitæ ſuæ & membrorum?

57 RESP. Et Dico Primò, Hominem non eſſe dominum, ſed ſolùm cuſtodem vitæ ſuæ membrorumque, & quaſi vſuarium: dominium verò horum eſſe apud ſolum Deum. Ita paſſim DD. D. Tho. q. 64. art. 1. Caiet. in ſumma verbo Homicidium, Victoria relect. de homicidio, nu. 21. Sotus lib. 4. de Iuſtitia. q. 2. art. 3.

Homo vitæ vſuarius eã tenens precariò.

Probatur ex ſcriptura, Deuter. 32. vbi inſinuatur diuinæ poteſtatis eſſe, poſſe occidere, & vitam concedere, *Videte quòd ego ſim ſolus Deus, & non alius præter me: ego occidam & ego viuere faciam*, id eſt, habeo ius & poteſtatem occidẽdi. Sapientiæ 16. *Tu es domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem.* Idem docuerunt non ſolũ Doctores Chriſtiani; ſed etiam Philoſophi. Cicero de ſenectute, refert, Pythagoram dixiſſe, *Nemini fas eſſe iniuſſu Imperatoris ſummi Dei, de præsidio & ſtatione vitæ diſcedere.* Eadem eſt ſententia Ariſtotelis lib. 5. Ethic. cap. 10.

Cur homo non ſit vitæ ſuæ dominus.

Ratio eſt, Primò; quia dominium non eſt, niſi in res eas, quas noſtra induſtria nobis poſſumus adſciſcere: has enim ſicuti poſſumus acquirere; ita etiam relinquere: atqui vitam nemo ſua induſtria poteſt acquirere. Secundò, quia vita eſt fundamentum omnis dominij humani: antequam enim vitam accipiat, nullius dominij eſt capax; quia non eſt: ergo par non eſt, vt ipſa ſub dominium cadat: ſicut fundamentum omnium accidentium non poteſt eſſe quid accidentarium. Tertiò, quia dominium non eſt niſi in res diſtinctas; vita autem & membra non ſunt quid diſtinctum à nobis; ſed pars noſtri vel ſubſtantia.

58 Dico Secundò, Neque Princeps, neque etiam Reſpublica eſt dominus vitæ ſuorum ſubditorum, vel ſeruorum. Sequitur ex dictis. & Confir. 1. Exodi 21. *Qui percuſſerit virga ſeruum vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit: nempe homicidij.* Secundò, proprium veri dominij eſt, rem pro arbitratu ſuo poſſe perimere, etiam voluptatis cauſa: atqui ſolus Deus pro arbitrio poteſt interficere etiam innocentes; nõ autem Reſpublica. ergo Reſpub. non habet dominium in vitam hominis. Tertiò, quia Reſp. non habet poteſtatem niſi à ſingulis: ergo cùm nemo habeat vitæ mortiſque ſuæ poteſtatem, neque Reſp. habere poteſt.

Nec obſtat quòd Principes poſſint interficere malefactores & exponere ſubditorum vitam in bello: quia id faciunt nõ vt illorum domini; ſed vt cuſtodes tranquillitatis & boni publici: ſicut homo vt cuſtos vitę ſuæ, reſecat membrum putridum, & exponit partem pro ſalute totius.

DVBITATIO XI.

Vtrum homo ſit dominus ſuæ famæ, & honoris?

CAiet. infrà quæſt. 73. art. 2. negat. cùm enim fama ſit bonum medium inter vitam & res externas potiùs cenſet eam collocandam cum vita, cuius domini non ſumus; quàm cum rebus externis, quarum domini ſumus. Idem videtur ſentire Syl. ver. Detractio, q. 3. 59

Sed dicendum eſt, hominem eſſe verè dominum famæ ſuæ, ſicut rerum externarum. colligitur ex D. Thom. infrà quæſt. 64. artic. 5. ad 3. vbi docet. *Hominem licitè poſſe diſponere de ſeipſo, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; ſed tranſitum de hac vita ad aliam, non ſubiacere libero eius arbitrio.* & clariùs quæſt. 73. artic. 4. ad primum, vbi docet. *In cuiuſque arbitrio eſſe pati detrimẽtum ſuæ famæ, niſi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus lib. 4. de Iuſtitia, q. 2. art. 3. & Adrian. in 4. quæſt. de reſtitutione; circa finem Couar. lib. 2. variarum, c. 2. num. 8. & alij recentiores.

Homo famæ ſuæ dominus.

Probatur Primò, Quia homo famam & honorem, poſt vitam diuinitùs acceptam, ſibi acquirit & auget, ſicut res cæteras: ergo eſt illius dominus, vt cæterarum. Secundò, quia niſi eſset dominus, non poſset eius reſtitutionem condonare: (nemo enim condonare poteſt quod non eſt ſuum) atqui certum eſt poſse condonare eius reſtitutionem.

Nec obſtat (quod cõtra hanc rationem obijcit Adrian.) quòd poſſimus condonare mutilationem membri, cuius tamen non ſumus domini: quia ſi membrum poſset reſtitui ſicut fama; non poſsemus condonare: quòd igitur condonemus, eſt ſatisfactio pro illata iniuria, & reſtitutio pecuniaria pro damno ſecuto: Non autem propriè reſtitutio membri. Tertiò, quia in multis caſibus poſsumus nos infamare. Primò, ad petendum conſilium. Secundò, ad noſtri humiliationem; ſicut latro ille apud Climacum gradu 4. qui publicè grauiſſima crimina confeſsus eſt. Tertiò, ad vitandum peccatum ſuperbiæ vel aliud. Quartò, quando iniuſtè aliquem infamauimus, tenemur reſtituere ipſi famam, etiã cum noſtra infamia, ſi opus eſt; atqui ſi non eſsemus famæ domini, nihil horum liceret: ſicut nõ licet ſeipſum occidere, mutilare, vulnerare, ob horũ finium aliquem.

Poteſt homo interdum ſe infamare.

Contra Obijcitur Primò, Eccleſ. 41. *Curam habe de bono nomine, &c.* ergo non licet famam negligere. RESPON. Non licet eam negligere ſine iuſta ratione: hinc tamen non ſequitur hominem non eſse eius dominum: quia etiam pecuniæ ſine iuſta cauſa profundi non debent.

Obijcitur Secundò. D. Aug. lib. de bono viduitatis cap. 22. dicit. *Conſcientiam noſtram eſſe neceſſariam nobis, famam proximis; ac proinde crudelem eſſe qui famam negligit.*

RESPON. Fama noſtra tripliciter poteſt eſſe proximis neceſsaria: Primò, quãdo ex noſtra fama ita pendet fama proximi, vt ex noſtra infamia illius infamia ſequatur: ſicuti ex infamia Monachi ſequitur infamia quędam monaſterij. Secundò, quando fama noſtra eſt neceſsaria, vt proximo præſtemus officiũ ei ſtricto iure debitum, ſicut fama perſonæ publicæ Epiſcopi, Parochi, Abbatis, neceſsaria eſt, vt benè regat ſubditos. & in his duobus euẽtis, multorũ iudicio contra Iu- 60

Tripliciter fama noſtra proximis neceſſaria.

tra Iuſtitiam peccat, qui ſe infamat: non quia præciſè ſeipſum fama priuat; ſed quia ex conſequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam vel ſe reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium. Tertiò, quando non ex officio, ſed ſolùm ex charitate proximo prodeſſe tenemur, & per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc ſolùm contra charitatem peccat, qui ſe infamat: ſicut contra charitatem peccat, qui pecuniam, qua pauperibus prodeſſe poterat, abijcit. Hæc de dominio vitæ & famæ; cætera dicentur infrà cap.9. de Homicidio. & capit.11. de Detract.

CAPVT V.

De modo acquirendi dominij in res, quę vel nullius, vel communes ſunt: vbi de mancipijs, venatione, piſcatione, aucupio, theſauris.

Conſtat dubitat.18.

DVBITATIO I.

Quomodo facta ſit prima rerum diuiſio ſeu diſtinctio dominiorum.

1 *Occupatio. Sortitio.*

RESPONDEO. Hæc diſtinctio facta eſt partim *occupatione*, partim *ſortitione*. hi enim ſunt primi modi acquirendi dominij. Nam poſteri Adæ in hunc mundum veluti in ampliſſimam domum opibus refertam venientes; vt quiſque prior aliquid occupaſſet, ita quoque dominus illius efficiebatur. quod ſi dubium erat, vter prior occupaſſet, vel ſi ante occupationem plures ad idem aſpirabant, ſorte decidebatur. Similiter poſt diluuium, filij Noe alij aliam terræ partem, maximè poſt linguarum confuſionem, occupauere; vel ſorte diuiſere: vt patet Gen.10.& 11. Deinde creſcente genere humano, illæ partes multipliciter rurſus, & propè in infinitum ſectæ, diuiſæ & diſtractæ ſunt.

DVBITATIO II.

Vtrum hæc diuiſio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi?

D.Tho. q.66. art.1.2.

2 RESP. Poſt peccatum hæc dominiorum diuiſio non ſolùm fuit licita; ſed etiam ſalutaris generi humano.

Quòd licita fuerit, eſt certò tenendum. Nam ex multis ſcripturæ locis conſtat, licitè aliquid tanquam proprium poſſideri: & contrarium eſt hæreſis quorundam, qui vocati ſunt Apoſtolici, vt refert D.Auguſt. hęreſi 40. & Epiphanius hæreſi 61. *qui aſſerebant hominem non poſſe ſaluari, niſi viueret inſtar Apoſtolorum, nudus ab omni diuitiarum proprietate.* Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex Auguſtino epiſtola 106. quæ eſt ad Paulinum.

Apoſtolici & Pelagius fas non eſſe poſſidere proprium.

Quòd etiam commoda generi humano, Probatur Primò. Si poſſeſſiones manſiſſent communes, relictæ fuiſſent incultæ: tum quia homines facilè negligunt communia, tanquam parum ad ſe pertinentia, maximè autem curant propria, iuxta illud Ariſtotelis, *Amabile bonum, cu. quę autem proprium*; tum quia quiſque fugit labores, præſertim abiectos, & graues (quales ſunt in agricultura, & rebus mechanicis) ſectaturque otium & dignitatem. quamobrem quiſque alteri talium rerum curam & procurationem reliquiſſet. 3

Fuiſſe vtilē diuiſionem rerum.

Secundò, Si manſiſſent communes, mundus arderet perpetuis contentionibus & bellis: quia plerumque plures concurrerent ad eandem rem occupandam, qui ſe mutuò conarentur impedire: & potentiores plerumque omnia raperent. nec meum & tuum (quæ dicuntur eſſe potiſſima cauſa diſſentionum) tunc minùs fuiſſent quàm modo: quiſque enim conatus fuiſſet rem communem, dum ea vtendum eſſet, facere ſuam; ſicque aſſiduò rixæ & pugnæ inter homines extitiſſent. his incommodis per diuiſionem vtcumque occurſum eſt: multò enim pauciores & rariores ſunt nunc occaſiones, quàm tunc fuiſſent: vnde Gen.13. cùm eſſent iurgia coorta inter familiam Abrahæ & Loth communiter paſcentes; diuiſione regionis conciliati ſunt: quamuis ob hominum prauitatem, non omnia incommoda vitari potuerint. Denique id ipſum Ariſtoteles lumine naturæ ductus docuit libro ſecundo Politic. capit.2.& 3.

Maior eſſet perturbatio ſi res manſiſſent communes.

Objicitur Primò. *Iure naturæ omnia ſunt communia*, vt habetur cap. Ius naturale, diſt.1. ergo etiam poſt peccatum omnia debent eſſe communia.

Reſpondent quidam, in ſtatu innocentiæ *omnia* iure naturæ debuiſſe eſſe communia, ſed hoc ius poſt lapſum eſſe reuocatum; & ideo potuiſſe fieri diuiſionem. Colligitur ex Scoto in quarto, diſtinctione 15. quæſtione ſecunda, articulo primo, concluſione prima & ſecunda. Sed contrà Primò, quia etſi communitas rerum valdè fuerit conſona ſtatui innocentiæ; nullo tamen præcepto diuino vel naturali vetabantur inducere diuiſionem: quia Deus res iſtas inferiores hominum diſpoſitioni ſubiecit, & ex hac diuiſione nihil incommodi ſecutum fuiſſet. nam ſingulis relictum fuiſſet, quod abundè ſufficeret: & quiuis cum altero libentiſſimè ex rebus ſuis communicaſſet. Secundò, non rectè dicitur Ius naturæ abrogatum: tum quia eſt immutabile & perpetuum, vtpote immutabilem rectitudinem continens: tum quia ius non dicitur reuocari, ex eo quòd ceſſet eius obligatio in aliquo ratione alicuius circumſtantiæ mutatæ: (alioquin Ius naturale, quo teneor opitulari in extrema neceſſitate conſtituto, reuocaretur eo ipſo, quo ceſſat illa neceſſitas, quod eſt abſurdum; ſemper enim manet illud ius & illud dictamen etiamſi defectu materiæ hic, & nunc non me obliget actu) ſed quia ceſſat voluntate legiſlatoris; qui manentibus ijſdem circumſtantijs materiæ, poteſt illud tollere. hoc enim intereſt inter Ius naturale & poſitiuum, quòd Ius naturale ſemper vim habeat manentibus ijſdem circumſtantijs materiæ: Ius poſitiuum poſſit tolli, etiamſi nulla mutatio fiat circa materiam.

Sententia Scoti.

In ſtatu innocentiæ cōmunitas rerum nō fuit præcepta.

Ius naturæ non poteſt abrogari.

4 Reſpondeo igitur non fuiſſe aliquod præceptum naturale iubens rerum communitatem & vetans diuiſionem: ſed omnia dicitur *iure naturæ communia*, partim negatiuè, quia *ius naturæ* diuiſionem non fecit, aut præcepit: partim poſitiuè, quia omnibus poteſtatem fecit vtendi quauis re, & dominij capiendi priuſquam ab aliquo ſit occupata, quod ius etiamnum durat.

Quo modo omnia dicãtur iure naturæ cõmunia.

5 Obijcitur ſecundò. Cap. dilectiſſimis, 12. q. 1. dicit Clemens I. *Communis vſus omnium, quæ ſunt in hoc mundo, omnibus eſſe debuit; ſed per iniquitatem alius dixit hoc eſſe ſuum, & alius iſtud, & ſic inter mortales facta eſt diuiſio.* Reſpondeo, omiſſis varijs expoſitionibus, ſenſum eſſe; per iniquitatem hominum fuiſſe occaſionẽ datam, cur recta ratio dictarit eſſe faciendam diuiſionem, cùm ante iniquitatem omnia eſſent communia. Canon enim iſte acceptus eſt ex epiſtola 5. S. Clementis, qua hortatur Fideles, qui erãt Hieroſolymis ad vitam cõmunem, ex eo quòd ſit conſentanea ſtatui innocentiæ, vbi non erat *meum & tuum*: Rerum autem diuiſio orta ſit occaſione peccati.

6 Obijcitur tertio. Patres dicunt neminem debere dicere, *hoc eſt meum, hoc eſt proprium; eò quòd omnia ſint communia*: ita Ambr. in cap. 12. Lucæ. Chryſoſt. homil. 10. in Epiſt. 1. ad Cor. in morali. & orat. in S. Philogonium, &c. Reſpondeo, Tantùm volunt, neminem ita ſibi rem aliquam debere vindicare, quin paratus ſit eam, quando neceſſe erit cum altero communicare: eò quòd in neceſſitate omnia ſint communia, de quo plura ſuprà, de eleemoſyna, q. 32.

DVBITATIO III.

Quo iure facta ſit hæc diuiſio.

7 Resp. & Dico Primo, non eſſe factam iure diuino. Deus enim neque fecit diuiſionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Iſraelitis ſpolia Ægyptiorum, & regna Canaitarum; hoc tamen factum eſt præter vſitatum morem. Denique Deus nuſquam in ſcripturis reuelauit hanc diuiſionem eſſe faciendam.

Non iure diuino facta eſt.

8 Dico Secundò, nõ eſt etiam facta propriè iure naturali. Probatur, quia ius naturæ neque fecit hanc diuiſionem; cùm omnia reliquerit communia: neque etiam præcepit eam fieri; neque natura ſecundum ſe ad eam inclinat: non enim illam quærit, niſi in vita ciuili, vbi viuendum cum alijs, & ſuppoſitis incõmodis ex hominum prauitate prouenientibus. Hac ratione matrimoniũ dicitur eſſe Iuris naturæ; nimirum quia natura ſecundũ ſe, id eſt, extra vitam politicam, & ſepoſitis externis incommodis cœlibatus, ad illud inclinat.

Nec Iure naturæ.

9 Dico Tertiò. Hæc diuiſio facta eſt iure gentium, vt habetur diſt. 1. cap. *Ius gentium eſt, ſedium occupatio*. & ff. de Iuſtitia & iure L. *Ex hoc iure dominia diſtincta*, &c. Hoc tamen non eſt ita intelligendum; quaſi ſit aliquod præceptum apud omnes; ſed quia commune omnium iudicium eſt, diuiſionem rerum expedire, tum ad pacem, tum ad meliorẽ rerum adminiſtrationem; idque ſpectata mortalium conditione, quæ ſui eſt amans, & alieni negligens; quæ cupiditati & ambitioni miſerè eſt ſubiecta. Itaque hoc *Ius gentium* nihil eſt aliud quam commune hominum iudicium, & gentium conſenſus: vel eſt conceſſio & ius ex communi iudicio & conſenſu proueniens. Et quia hæc vitia plerumque in genere humano regnant apud omnes nationes; ideo expedientiſſimum fuit apud omnes fieri diuiſionem. Vnde ſequitur, ſi in aliquo cœtu, dono ſupernaturali hæc vitia poſſint tolli, vel comprimi, vt non dominentur; Ius gentium ibidem non poſtulare, aut magis expedientem cenſere, rerum diuiſionem, ſed potiùs earundem cõitatem, qualis erat in ſtatu innocentiæ: præſertim cùm multa alia ex hac ſequantur commoda; temperantia, modeſtia, tranquillitas animi, vacuitas ſolicitudinis rerum temporalium, mentis ad res diuinas, & ad ſtudium ſapientiæ expeditio: Hoc modo Fideles, Eccleſiæ primordio omnia habuere communia, maximè Hieroſolymis & Alexandriæ. Idem ſeruatur, & quidem perfectiùs, in monaſterijs & cœtibus religioſorum; qui cùm ex multitudine ſint ſelecti, & toti rebus diuinis mancipati, faciliùs illa vitia, quæ diuiſionem rerum poſtulant, deuitare queunt. quare meritò inter eos, vt omnia ſint communia, ſtatuitur.

Quo modo dicatur facta Iure Gẽtium.

Quid intelligitur per ius Gentiũ.

Communitas rerũ vbi ſit expediẽs.

Obijcitur primò. Inſtit. de rerum diuiſione. §. Feræ, dicitur, *Id quod antè nullius eſt, naturali ratione conceditur occupanti*. ergo diuiſio eſt facta iure naturali. Reſpondeo 1. *Ius gentium* interdum vocari *Ius naturale*, vt dicitur §. præcedenti eodem tit. 2. aliud eſt, res eſſe diuidendas, aliud rem fieri occupantis. quòd enim res, quæ nullius eſt (præſertim fera vel gemma, cuius poſſeſſio alteri non adfert incommodum) fiat occupantis, eſt iuris naturæ; nam etiam in ſtatu innocentiæ locum habuiſſet. quod verò facienda ſit rerum diuiſio, eſt iuris gentium. 10

Dicitur aliquando ius naturale.

Obijcitur ſecundò. Furtum eſt contra ius naturæ: ergo dominium rei competit alteri iure naturæ. Reſp. negando conſeq. quia Ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocunque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediendum, etiamſi illa poteſtas ei niſi iure humano, non competat.

Obijcitur tertiò. Id eſt Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omnino neceſſarium ad pacem generis humani; ſed diuiſio rerum eſt huiuſmodi: ergo eſt iuris naturæ. Reſp. 1. concedi poſſe illam hac ratione eſſe iuris naturæ; quamuis alio modo negetur eſſe Iuris naturæ. 2. naturalis ratio non dictat id eſſe omnino neceſſarium; poſſet enim in ſingulis communitatibus inſtitui politia, ſecundum quam penè omnia manerent communia; vt fit apud Anabaptiſtas in Morauia. excipe tamen vxores, quas illi fœdè nimis contra omnia iura, communes faciunt.

Obijcitur quartò. *Quòd hæc villa ſit mea, & illa tua, eſt ex iure Imperatorum*, vt inquit Auguſti. tractatu 6. in Ioannem, ergo non Iure gentium. Reſpondeo. Diuiſio rerum in genere eſt iuris gentium, non autem huius vel illius rei varijs perſonis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit vel ex prima occupatione, vel ex varijs contractibus, alijſve modis iure Ciuili approbatis.

DVBI-

DVBITATIO IV.

Quibus modis acquiritur dominium in homines ſeu mancipia.

11 RESP. quatuor modis ſeu titulis, *Iure belli, natiuitate, iuſta condemnatione, & emptione;* vt rectè docet Syluester verbo Seruitus, quæſt, 3.

12 Primus Titulus eſt *ius belli*. i. in bellis ſeruari conſuetum, & communi gentium conſuetudine receptum; quo non quidem præcipitur, ſed datur poteſtas ei, qui aliquem in bello iuſto capit, vt vindicet illum ſibi in ſeruum, vt patet L. Hoſtes. ff. de captiuis. cuius iuris inſtitutio profecta eſt ex naturali quadam commiſeratione; ne capti occiderentur (cùm tamen meritò poſſent occidi) ſed ſeruarentur, morte in ſeruitutem commutata. vnde & *ſerui* dicti, ſunt. Inſtit. de Iure perſonarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos hoſtium & innocentes; qui etſi non peccarint, tamen ſeruituti poſſunt addici tanquam hoſtilis Reipub. membra, quæ vtì commodis, ita & incommodis ſui corporis participant, in bonis præſertim externis. Vnde cùm in his etiam cenſeatur libertas, hac ſpoliari poſſunt. accedit quod hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in ſuis puniantur. ſed de his plura 2.2.q.40. Apud Chriſtianos tamen conſuetudine introductum, vt Chriſtiani capti à Chriſtianis non fiant ſerui; idque in honorem libertatis, quam per Chriſtum ſumus conſecuti. ſi tamen bellum iniuſtum gerant contra Infideles & capiantur, fiunt eorum ſerui iure gentium. Vide Couar. in Reg. Peccatum 2. p. §. 11. num. 6.

Vnde ſeruitus iure belli.

Innocentes in ſeruitutem rapi poſſunt.

Aduerte tamen, eum, qui in bello ex parte ſua iuſto capitur, non contrahere veram ſeruitutem. quòd ſi vtrimque iuſtitia belli ſit ambigua ob probabile ius vtriuſque partis, capti vtrimque fiunt ſerui; vt rectè Couar. ex lege ſupradicta. vbi tamen conſtare cœperit vtri parti faueat iuſtitia; tunc ea pars, quæ iniuſtè cepit, debet captum in libertatem ſine pretio reſtituere.

13 Secundus Titulus eſt *Natiuitas*: ratione cuius efficitur ſeruus, qui ex ancilla natus eſt: *nam partus ſequitur ventrem*. L. Partum. Cod. de rei vindicatione. idque meritò, quia mater eſt certior: & plus confert materiæ corpulentæ quàm pater: ſeruitus autem ſecundum corpus conuenit.

Notandum tamen, ſi mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptũ & partum (etſi vel ad momentum) proles Iure Cæſareo non cõtrahit ſeruitutẽ; vt expreſſè habemus Inſtit. de Ingenuis. §. Sed & ſi quis. Ratio eſt; quia hoc ipſo momento, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati eſt reſtituta. vnde calamitas matri ſuperueniens, non debet nocere proli libertatem aſſequutæ: præſertim cùm cauſa libertatis ſit maximè fauorabilis.

Proles quando non contrahat ſeruitutem.

Vbi tamen nulla eſt lex, vel conſuetudo diſponens de ſeruitute prolis, ſufficit vt mater in partu ſit ancilla: quia proles in partu eſt fructus ancillæ, non liberæ. Ita ſeruari dicitur apud pleraſque gentes, quæ iure Communi Cæſareo nõ vtuntur.

14 Tertius Titulus eſt *Iuſta condẽnatio*, qua quis fit ſeruus, ſi ad hoc propter crimen à legitimo iudice condemnetur. Sicut enim poteſt quis morte damnari; ita etiam ſeruitute, quæ mors eſt ciuilis. Sic qui deferunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, fiunt ſerui Chriſtianorum eos capientium. c. Ita quorundam, tit. de Iudæis & Saracenis. Raptor puellæ in ſeruitutem deditur. 26. quæſt. 1. cap. De raptoribus. Fœmina quæ ſciens contraxerit matrimonium cum eo, qui ſacro ordine initiatus eſt, poteſt à Principe in ſeruitutem rapi. ca. Eos qui. d. 32. filij autem ex tali coniugio ſuſcepti efficiuntur ſerui Eccleſiæ, cui parens inſcriptus erat, 15. quæſt. 8. cap. Cùm multæ. Quæ omnia intellige poſt ſententiam Iudicis: ante enim illam pœna ſeruitutis legibus ſtatuta, non incurritur. Vide Syluest. ſuprà quæſt. 3.

Pœna ſeruitutum.

Quartus Titulus eſt *emptionis & venditionis*. 15
loquor de illa emptione, qua quis primò fit ſeruus ex libero; vt quando quis vel ſeipſum vendit, vel à parentibus venditur.

Quòd autem homo liber poſſit ſeipſum vendere, probatur: quia eſt dominus ſuæ libertatis, ſicut famæ & pecuniæ: ergo eam poteſt liberè abdicare, quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui ſe vendi in ſeruum voluit, vt filium viduæ redimeret: tum eorum, qui Religionem ingrediuntur, qui non ſolùm bona externa; ſed etiam libertatem ſuam abdicant propter Chriſtum: quamuis hi non efficiantur ſerui; eo quòd hoc non faciant in commodum Prælati temporale, ſed ſuum ſpiritale. Idem apertè colligitur Exodi 21. & Deut. 15. vbi conceditur Hebræo, vt ſe ſponte poſſit alteri in perpetuum ſeruum tradere.

Poteſt quis ſe ipſum vẽdere.

Vnde patet, Iure naturæ hominem liberum poſſe ſuam libertatem vendere vel donare. vt tamen id fiat ſine peccato, debet adeſſe iuſta aliqua cauſa: alioquin eſſet profuſio libertatis, quę bonis fortunæ & famæ eſt præſtantior.

Aduerte tamen Iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones, vt hæc venditio ſit rata. 1. vt is qui ſe patitur vendi, ſit maior viginti annis. 2. vt intendat eſſe particeps pretij. 3. vt reipſa ſit particeps. 4. vt emptor credat ipſum eſſe ſeruum. Vnde non permittit ius, vt quis ſeipſum per ſe vendat, ſed vt id per alium fiat. quinta, vt ſciat ſe eſſe liberum ante venditionem. 6. vt venditor ſciat ipſum eſſe liberum. His omnibus conditionibus ſimul concurrentibus, venditio eſt valida: ſi vel vna deſit, iure communi eſt irrita. Vide Syl. verbo Seruitus, q. 3. vbi tamen Iure Cæſareo non vtuntur, poteſt quis ſeipſum liberè vendere, nulla habita ratione iſtarum conditionum. 16

Conditiones vt venditio iure Cæſareo ſit rata.

Quòd verò etiam parentes poſſint iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 21. v. 7. Ratio eſt; quia proles eſt veluti pars & fructus parentis, trahens ab ipſo eſſe & vitam. vnde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta quæ ipſa de ſe, ſi ſui iuris eſſet, percipere poſſet. atqui ipſa ſi eſſet ſui iuris, poſſet ſe vendere: ergo &c. 17

Poteſt & parens filiũ.

Ius tamen ciuile requirit certas conditiones, vt patet L. 2. C. de patrib. qui filios diſtraxerũt. 1. vt id fiat *per nimiã paupertatẽ & victus cauſa;* vt illa lex ait. ꝙ ſi ob aliam cauſam pretio filij egeat, v. g. ad ſe redimendum à morte vel ſerui tute, vel perpetua captiuitate, non poterit filiũ vendere, nec obſidem dare, vt docet Couar. l. 3. variar. c. 14. n. 4. ex Accurſio, Dyno & Alciato; quia

Conditiones requiſitæ vt parens poſſit vendere filium.

quia lex illa 2. id tantùm concedit *victus cauſa*. Si tamen nudum ius naturæ ſpectemus, poterit ob quamuis grauem neceſſitatem. Secundò, vt ſoli patri hoc liceat: tamen iure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, vt ſolùm poſſit vendere filium nondum emancipatum, qui enim ſui Iuris eſt effectus, non ſubeſt amplius patriæ poteſtati. Quartò, vt filius ita venditus poſſit recuperare libertatem, ſoluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac ſi nunquam fuiſſet ſeruus; ita habetur L. 2. ſuprà. Vide Couar. loco citato.

DVBITATIO V.

Vtrum ſerui ita tranſeant in dominorum poteſtatem, vt non poſſint fugere.

18 *Iniuſtè addicti ſeruituti.* RESP. & Dico Primò, Certum eſt poſſe fugere ſi non ſint iuſtè in ſeruitutem tracti; nec ſolùm fugere, ſed etiam vi repellere impedientes, & ſurripere à ſuis dominis quantum ſatis ad compenſationem iniuriæ, & operæ præſtitæ; imò quantum poſſunt, ſi adhuc duret bellum quod ex parte capientium ſit iniuſtum. quia tunc poſſunt hoc modo nocere hoſti, ex tacito Principis iuſtum bellum gerentis conſenſu, vt rectè notat Molina. Sic Chriſtiani à Turcis capti, poſſunt eos ſpoliare & fugam capeſſere.

19 *Quãdo ſerui poſſunt fugere.* Dico Secundò, Si à domino incitentur ad aliquod peccatum, qui rogatus nolit deſiſtere; vel ſi inhumaniter tractentur, fugere poſſunt. Prior pars conſtat; quia non tenentur cum periculo animæ ſuæ (ob quod etiam maximè coniuncti deſerendi, iuxta illud, *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum & proijce abs te*) domino ſuo ſeruire.

Altera probatur; quia inhumaniter tractãdo (vt ſi fame, ſiti, frigore, verberibus ſine cauſa affligat) facit eis iniuriam, à qua ſe poſſunt eripere per fugam; cùm alia ratio non ſuppetit. Ceſſantibus tamen his cauſis, tenentur reuerti: ſi in poſterum non eſt periculum: ſicut coniunx, quæ ob ſimilem cauſam toro maritali ſe ſubdixit. Niſi fortè iniuria tanta fuerit, vt meritò libertate ſit compenſanda.

20 Dico Tertiò, Si Dominus ſit Iudæus aut Paganus iuriſdictioni Principis Chriſtiani ſubiectus; vel ſi ſit hæreticus; ſeruus Chriſtianus hoc ipſo ſit liber, ac proinde poteſt dominum deſerere.

Probatur. L. Deo nobis. C. de Epiſcopis & Clericis. vbi Iuſtinianus ait, *His ita diſpoſitis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus vel Paganus vel Hæreticus ſeruos Chriſtianos habeat; quòd ſi inuenti in tali reatu fuerint, ſancimus ſeruos omnibus modis liberos eſſe, ſecundum antiquiorem noſtrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex cap. vlt. De hæreticis, & cap. 2. & vlt. De Iudæis, & Saracenis.

Adde ſeruos infideles iſtorum poſſe etiam fugere ad Eccleſiam vt fiant Chriſtiani, & factos Chriſtianos ſtatim eſſe liberos; vt habetur L. Deo nobis, ſuprà.

21 Dico Quartò, Qui à ſe vel à parentibus legitimè ſunt venditi, fugere non poſſunt.

Ratio eſt; quia cùm ſint facti ſerui per legitimum contractum, in quem ipſi vel parentes eorum loco, iuſtè conſenſerunt; tenentur cõtractu ſtare, nec poſſunt illum violare abſq; iniuſtitia, ſicut nec alias venditiones.

Dico Quintò, Qui in pœnam criminum iuſtè ad ſeruitutem ſunt condemnati, non videntur poſſe fugere. eſt communis ferè Doctorum ſententia. 22

Ratio eſt, quia reus tenetur exequi iuſtam ſententiam, ſi Pœna talis ſit, vt non poſſit niſi per reum executioni mandari. atqui ſeruitus eſt talis pœna. ergo. ſed de hoc plura infra. nam ſi ſeruitus illa ſit valdè calamitoſa, probabile eſt fugere poſſe oblata commoda occaſione. contrarium enim eſt nimis durum & ſuperans humanam conditionem, præſertim talium hominum.

Dico Sextò, Proles eandem conditionem ſubit, quam mater. Vnde ſi mater ſe vendidit, vel à parentibus iuſtè vendita eſt, vel ob crimen ſeruituti addicta, proles non poteſt fugere.

Hinc ſequitur, eum, qui huiuſmodi ſeruis cõſilium vel auxilium ad fugam præbet, peccare, & ad reſtitutionem teneri totius damni inde ſecuti. vt ſi fugit & abſtulit ſimul centum aureos, is qui fugam ſuaſit, tenetur domino reſtituere, nõ ſolùm pretium ſerui, ſed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius dãni cauſa cenſetur, vt rectè notauit Nauar. c. 17. nu. 103. 23

Dico Septimò, Serui bello capti licitè poſſunt fugere ad ſuos: non poſſunt tamen dominis perſequentibus vi reſiſtere. Eſt contra Nauar. cap. 17. nu. 103. & multos alios. ſed ita ſentiunt D. Soto lib. 4. de Iuſtitia. q. 2. art. 2. Bannes 2. 2. q. 40. art. 1. dub. 13. Couar. ad regulam, Peccatum, 2. p. §. 11. nu. 6. & lib. 1. variar. c. 2. nu. 10. & aliqui alij. 24 *Serui bello capti fugere poſſunt.*

Probatur prior pars. §. Item ea. Inſtit. de rer. diuiſione: vbi de ſeruis bello captis ſic dicitur: *Qui tamen ſi euaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint, priſtinum ſtatum recipiunt.* Idem inſinuatur L. Nihil. ff. De capt. & poſtlim. reuer. *Nihil intereſt*, inquit, *quomodo captiuus reuerſus ſit, vtrùm dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium euaſerit; ita tamen, ſi ea mente venerit, vt non illò reuerteretur.*

Probatur ſecũdò ratione, primò, quia cũ hæc ſeruitus communi conſenſu gentium ſit introducta, non debet eius conditio magis onerari, quàm conſuetudine totius orbis ſit receptũ. atqui conſuetudo habet vt tales ſerui ſine conſciẽtiæ ſcrupulo poſſint ad ſuos fugere. neque hoc cenſetur illicitum, niſi fortè dediſſent fidem de non fugiendo, & ea lege vita eis eſſet condonata; tunc enim tenentur ſtare promiſſis. Secundo, quia hæc ſeruitus cæteris eſt nobilior, minusq; probroſa: vnde etiam in viros nobiles cadere poteſt. ergo non eſt cogenda in eas anguſtias, in quas aliæ ſeruitutes. Tertiò, Si non poſſent fugere, beneficium illud legum, quo cõceditur libertas in termino, eſſet inutile; quia non poſſent illud conſequi niſi per peccatum: vnde eſſet illecebra ad peccandum.

Dixi, *poſſe fugere ad ſuos*; quia non licet eis fugere ad euagandum extra poteſtatem dñorum: ſed ſolùm animo contẽdendi ad ſuos. hæc enim ſola fuga iure & cõſuetudine ſeruis cõceſſa eſt, vt per eam poſſint libertatem in termino recuperare: nempe cùm ad ſuos, vel ad amicam ciuitatẽ, vbi publico nomine tuti ſint, peruenerint: vt habetur L. Poſtliminio. ff. De captiuis. quòd ſi in via intercipiantur, poſſunt reduci: quia antequam perueniant ad ſuos, non recuperant libertatem. poſtquam autem peruenerint ita ſunt liberi, *Quouſque fuga ſit illis conceſſa.*

beri, vt etiamſi redeant cauſa mercaturæ, vel ſimili; non poſſint à priore domino retrahi in ſeruitutem. Si autem fugiant non animo redeundi ad ſuos, peccant, & tenentur redire, vt rectè Couarr. ſuprà. quia priuant dominum vſu ſui, dum adhuc continentur ſub eiuſdem dominio; nec ſunt in via ſubtrahendi ſe ab eo per fugam iure permiſſam.

Non poſſunt fugere animo vagãdi.

Altera pars, *quòd dominis perſequentibus vi reſiſtere non poſſint*, Probatur; nam domini habent Ius illos intercipiendi & detinendi, quamdiu ad ſuos non peruenerint; alioqui inutilis eſſet ſeruitus, quare cùm non poſſit eſſe bellum vtrimque iuſtum, non poſſunt ſe vi tueri. Simile eſt in Reo, qui etſi fugere poſſit; non tamen miniſtris Iuſtitiæ perſequentibus reſiſtere.

Poteſt quis cooperari ad fugam.

Ex his ſequitur Primò, Licitum eſſe cooperari huiuſmodi ſeruo ad fugam; modò ſcandalum & aliæ indebitæ circumſtantiæ abſint. Secundò, Idem eſſe iudicium de prole; quia non eſt deterioris conditionis ſuo parente. Tertiò, Idem Ius permanere; etiamſi decies quis vendatur. nam iure belli ſeruus cenſetur, cuius primæua ſeruitus ſic eſt conſtituta, etiamſi decies vænierit.

26 *Obiectiones.*

Obijcitur Primò à Nauar. ca. Si quis ſeruum, 17.q.4. vbi Concilium Gangrenſe ſub anathemate p̄hibet, *ne quis alieno ſeruo ſuadeat miniſterium domini ſui deſtituere.* Idem prohibetur cap. ſequenti, quod eſt Concilij Romani ſub Martino I. Et confirmatur. L.1.C.de ſeruis fugitiuis. vbi dicitur, *fugitiuus ſeruus furtum ſui facere domino.* Et L.3. ſi in fuga deprehendatur, grauis ei pœna decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla.

RESPONDEO. Illis canonibus ſolùm prohiberi, ne quis prętextu religionis ſeu libertatis Chriſtianæ doceat ſeruum contemnere dominum ſuum & deſerere eius miniſterium; vnde nihil ad noſtrum propoſitum. Ad Confirmationem; lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum. lex autem tertia loquitur indiſtinctè de ſeruis, qui fugiunt ad barbaros, hoſtes Romani Imperij; vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad ſuum populum, vt colligitur ex alijs iuribus allatis.

Obijcitur 2. qui damnatus eſt exilio ad certũ locum, non poteſt ex eo loco fugere: ergo cum ſeruus iure gentium damnatus ſit ſeruitute, non poteſt fugere.

RESP. Negando conſeq. quia hi ſerui non damnantur, vt malefactores in iudicio; ſed nobiliori quodammodo, & minùs ignominioſa ſeruitute, cui ex more gentium hoc priuilegium eſt relictum.

27 Obijcitur 3. Serui à dominis ſolent grauiter puniri ſi contingat eos fugere, & à fuga retrahi. ergo non licet eis fugere: quia alioqui iniuſtè punirentur. RESPONDEO Primò, Fortè illos dominos ſequi alteram ſententiam, quæ cenſet fugam eſſe illicitam, quæ etiam eſt probabilis, etſi noſtra ſit probabilior. Secundò, Probabile eſt, etiamſi dominus putet fugam licitam, nihilominus ſeruum poſſe caſtigari; non quòd peccauerit, ſed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere conceſſum in gratiam domini; ſicuti cuſtodia publica incluſi licitè fugiunt, vt infrà dicetur: & tamen deprehenſi puniuntur. L.1.ff.de effractor. & alibi. quod magis locum habere poteſt in ſeruis: quia cùm caperentur in bello, poterant iuſtè occidi: ſed mors illis ita commutatur in ſeruitutem, vt ſi fugiant, nolentes in ea perſiſtere, prior pœna ex parte poſſit reuocari, irrogato graui ſupplicio.

Quo modo iuſtè poſſint plecti ſi fugerint.

DVBITATIO VI.

Quæ animalia licitè occupentur venatione, piſcatione, aucupio?

Notandum eſt animalium quædam naturali indole eſſe manſueta, vt ſunt oues, boues, equi, ſues, gallinæ domeſticæ, anates domeſticę & ſimiles: alia eſſe fera ſeu ſylueſtria: & horum alia vſu ſunt manſuefacta, vt cuniculi, cerui, quos domi nutrimus, pauones, columbæ domeſticæ: alia retinent indolem ſylueſtrem. 28

Nunc reſp. & Dico Primò, Animalia natura manſueta & domeſtica, etiamſi dominorum poteſtatem longiùs euaſerint, non licet capere. patet §. Gallinarum; Inſtit. de rerum diuiſione, vbi dicitur, *Furtum committere qui hæc animalia cùm effugerint detinet*. Ratio eſt: quia hæc, licet fugerint, non tamen ideo recuperant libertatẽ: cùm naturali ſua indole ſint domeſtica: vnde adhuc manet in dominio prioris domini. quare vbicunque hæc inuenta fuerint oberrantia, dominis ſunt reſtituenda. Imò etiam ſi capta à lupo vel à vulpe fuerint: qui ea exemerit, reſtituere debet quidquid de illis ſuperfuerit.

Manſueta reſtituẽda.

Dico ſecundò, Animalia fera, ſeu ſylueſtria vſu manſuefacta, quæ conſuetudinem habent ex libera vagatione redeundi in poteſtatem domini, non licet occupare. Inſtit. ſuprà §. Pauonum. Vnde qui in ſuo columbario appoſitis illecebris, aliorum columbas eò traducit, tenetur ad reſtitutionem: ſecus ſi id ſine fraude accidat, v.g. quia meliùs eas alit; vel commodiorem ſtationem aptauit. conſuetudo tamen eſt conſideranda. nam quibuſdam locis dicitur eſſe moris, vt omni arte alienas columbas liceat accerſere.

Dubitant Doctores, an columbaria ſint licita. 29 Sed dicendum eſt, ordinariè licita eſſe, niſi lege aliqua ſint prohibita. Ita Nauar. c.17.n.126. Caiet ver. Columbarium. Syl. Reſtitutio 3.q.4. Sotus lib.4.q.6.art.4. Molina diſp.48. primò, quia paſſim eſt conſuetudo. ſecundò, quia non ſentitur ordinariè damnum notabile: non enim minùs veſcuntur ſeminibus prauis, quæ ſata ſuffocant & ſtrangulant, vt lolio, melanthio, orobanche, quàm bonis: vnde Aſtenſis dicit quoſdam tenere, tantùm prodeſſe quantùm nocet. tertiò, quia potiſſimùm veſcuntur granis prolapſis è ſpica, nec ſcalpendo detegunt ſemina terræ mã data; vt ferunt harum rerum curioſi. quartò niſi haberentur columbaria, eſſet maior numerus ſylueſtrium: quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent ſatis. Denique quia cedunt in cibum Reipub. Curare tamen debent qui eas fouent, vt pabulum in columbariis non deſit, ſic enim minùs nocere poſſunt.

Colũbaria permiſſa.

Dico tertiò, Si hæc animalia amittant conſuetudinem redeundi, licet occupare, & fiunt occupantis, vt habemus expreſsè Inſtit. loco citato. 30

Fera vſu cicurata.

Ratio eſt, quia tunc cenſentur ſe recepiſſe in naturalem libertatem, & nõ ampliùs eſſe in poteſtate prioris domini. vnde columbæ tuæ ſi ſe aggre-

aggregarint columbis alterius columbarij ; & conſuetudinem redeundi deſeruerint, fiunt alte rius. Dicuntur autem conſuetudinem redeundi deſeruiſſe, ſi bis, terve tempore conſueto non redeant, vt docet Nauar. cap. 17. num. 128. & Syl. verbo Inuentum, quæſt. 2. quod de columbis eſt verum ; non tamen de ceruis & alijs, quæ interdum vagantur iuxta domum & ſponte non redeunt, tamen facilè patiuntur ſe reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum eſt, quando cenſeantur conſuetudinem redeundi deſeruiſſe.

31 *Omnino fera.* Dico quartò, Animalia omninò fera & ſylueſtria, ſi poteſtatem domini euaſerint, & in libertatem naturalem ſe vindicauerint, vbicunque reperta fuerint, licet proſequi & capere, & fiunt occupantis. Ratio eſt eadem quæ ſuprà, quia iã nullius ſunt.

Vbi Aduerte, eum qui ceperit aliquod animal ferum ſeu ſylueſtre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu cẽſeri dominum, quamdiu illud ſua cuſtodia coercet. quòd ſi eius cuſtodiam euaſerit, rurſus fiet primò occupantis. vt ſi ceruus ex ſylua vel prato concluſo euaſerit. Dicũtur autem recuperaſſe naturalem libertatem quando ita euaſerunt vt difficilè poſſint comprehendi. tunc enim ſunt extra domini poteſtatem. quòd ſi facilè; non cenſentur eſſe extra dominium.

32 *Examen apum.* Vnde patet, examen apum, cùm ſylueſtris ſit naturæ, ſi ita euolet vt ſit difficilis eius proſequutio, poſſe à quolibet capi, etiamſi ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non ideo fit tua, quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum, quia ex tua arbore pendet, tuum eſt; potes tamen alium re adhuc integra prohibere, ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conſcendat, vt illum præuenias. quòd ſi in tuum alueare inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expreſsè habentur Inſtit. de rerum diuiſione. & fuſiùs in Pandectis L. 3. 4. 5. ff. de acquirendo rerum dominio. & L. 3. §. Item feras. ff. de acquirenda poſſeſſione. Vide etiam Nauar. cap. 17 num. 128.

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam eſſe rationem conſuetudinis locorum & prouinciarum.

DVBITATIO VII.

Vtrum Principes poſſint iuſtè prohibere venationem, piſcationem & aucupium in locis publici iuris?

33 Couar. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 8. refert multos Doctores, qui tenent Principes nõ poſſe id prohibere; eo ꝙ iure naturæ vel gentium licitũ ſit animalia libera capere: quod ius Princeps tollere non poteſt. Ita Hoſtienſis, Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, & plures alij, & Iaſon dicit hanc ſententiam eſſe communem. Sed Couar. tenet contrarium; adductis pro ſe multis Iuriſperitis, & conciliatis illis, qui aliter ſentire videbãtur. Idẽ ex Theologis tenent Caiet. tom. 1. opuſcul. tract. 17. cap. 12. & Ioannes Medina Cod. de reſtit. q. 12. Sotus lib. 4. de Iuſtitia. q. 6. art. 4. & alij paſſim. Pro qua ſententia

34 Dico Primò, Principes poſſunt prohibere hanc venationem ſeu captionem animalium in locis publici iuris, ex conſenſu populi, ſiue gratis, ſiue per aliquem contractum præſtito, Ratio eſt, quia populus poteſt cedere iure ſuo.

Dico Secundò, Poſſunt etiam eam prohibere, ſi iudicetur id neceſſarium ad Reipub. onera ſuſtinenda; nempe vt inde conſletur maxima vis pecuniæ, officio & adminiſtrationi Principis neceſſaria. Quo titulo quidam Principes reſeruant ſibi ius piſcandi certa genera piſcium; vt apud Hiſpanos reſeruant ſibi ius piſcandi Thynnos, vt inquit Couar. num. 10.

Sed difficultas eſt, Vtrùm ad ſolam recreationem poſſint ſibi abſque populi cõſenſu tale ius reſeruare?

RESPOND. Et Dico Tertio, Principes etiam ad ſolam recreationem poſſunt abſq; conſenſu populi Ius venandi in quibuſdam locis ſibi reſeruare. Ita Couarruuias, Sotus, & Medina ſuprà. 35 *Princeps poteſt ad ſuã recreationẽ reſeruare ius venãdi.*

Ratio eſt; quia Princeps cùm laboret pro Repub. poteſt etiam aliqua loca communia ſuę recreationi reſeruare; pręſertim cùm id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Dico *in quibuſdam;* quia non poteſt populum ab omnibus locis publicis excludere, & ſibi totam venationem reſeruare; niſi fortè eã ob cauſam remittat aliquid de tributis ſibi debitis, vel aliter compenſet. Ratio eſt, quia eſt nimis inhumanum, & tyrannidem ſapiens (vt rectè docet Medina) tantummodo ſui commodi & oblectationis gratia, vniuerſum populum omni recreatione & vtilitate venationis, quæ iure naturali & gentium eis eſt conceſſa, priuare. *Non tamen vbique.*

Notandum Primò, Poſſe Principem perſonis de Repub. benemeritis Ius venandi vel piſcandi in loco cõmuni attribuere cæteris excluſis; modò tamen id abſque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibuſdam monaſteriis & nobilibus varia priuilegia in hoc genere conceſſa. 36 *Poteſt quibuſdam concedere.*

Notandum Secundò, etiam conſuetudine legitimè præſcripta poſſe huiuſmodi ius acquiri, tum Principi, tum alijs: vt docent Caietanus, Medina, & Couarruuias ſuprà. Ratio eſt, quia conſuetudo habet vim legis & priuilegij: & ſicut alia Iura præſcriptione acquiri poſſunt, ita & iſtud. Videndum tamen ne huiuſmodi cõſuetudo malo titulo, vel tyrannicè ſit vſurpata, vt monet Couar. num. 10.

Notandum Tertiò, Principes qui ſibi tale ius reſeruant, obligari ad cauenda damna, quæ feræ multiplicatæ poſſent agris vicinorum inferre: & ſi quæ inferant, teneri ipſos ad reſtitutionem. ita Couarruuias ſuprà nume. 10. ex Caietano. Neque ſatis eſt ſi dicant, ſe velle ſarcire damna, quæ inferentur: ſed etiam debent cauere quantùm opus eſt ne inferantur: vt rectè notat Nauarr. cap. 17. numero 125. aliud enim peccatum eſt inferre damnum, aliud nolle compenſare illatum. quamuis ſi verè paratus eſſet totum damnum abſque mora compenſare, & diligenter de eo ſubinde inquireret: non putarem peccare mortiferè: quia non inferret notabilem iniuriam. Verùm hoc in praxi rarum eſt. 37 *Obligatur ad damna.*

Excipiuntur tamen duo caſus, quibus Princeps ad neutrum tenetur. Primus, ſi conſenſu Reipublicæ & eorum qui poſſident agros vicinos, hoc ius haberet: quiuis enim poteſt cedere iure ſuo. Secundus, Si in terra hoſtili à ſe occupata, tale ius in aliquo ſaltu inſtituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi tranſeunt *Duobus euentis non tenetur.*

ſeunt cum hoc onere ſeu ſeruitute ad ſuos poſſeſſores.

38 Notandum Quartò, Eum, qui iniuſtè prohibet alium à venatione, piſcatione, aucupio, teneri ad reſtitutionem probabilis lucri, quod ille, deductis expenſis & laboribus, facturus erat, vt rectè notat Couar. num. 11. & 12. Nauarr. cap. 17. num. 120. non tamen ad reſtitutionem animalium, quæ capta non ſunt: quia illa nondum fuerunt in poteſtate eius qui prohibitus eſt. Vnde etiam ſecundum quoſdam non tenetur Eccleſiæ compenſare decimas, quas venatores de rebus captis in quibuſdam locis ſoluere ſolent (etſi Couarr. contra ſentiat:) quia decimæ, niſi de rebus iam perceptis, non debentur. idem iudicium eſto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infrà.

Prohibens iniuſtè venationem.

DVBITATIO VIII.

Vtrum quis poſſit venari in prædio vel ſaltu alieno?

39 RESPON. Abſolutè poſſe, modò illa loca non ſint ita concluſa, vt feræ non poſſint egredi. cauendum tamen ne quid damni inferatur. Quiſque tamen poteſt ius venandi in ſuis prædijs ſibi reſeruare, & alijs prohibere ne ibi venentur: vt habemus. §. Feræ. Inſtit. de rerum diuiſione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda, ſi ipſe dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damna inferant. imò talis dominus tenebitur tunc ad reſtitutionem damnorum; quia cenſetur illorum cauſa per ſuam prohibitionem, vt notat Couar. num. 11.

Prohibitio aliquando parum curanda.

DVBITATIO IX.

Quomodo peccet & an teneatur ad reſtitutionem is, qui contra iuſtam prohibitionem venatur, aucupatur, piſcatur.

40 NOtandum ex Couar. venationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò, *ratione ſtatus perſonæ*. Ita prohibetur Clericis, & multò magis monachis; præſertim ea venatio, quæ fit magno ſtrepitu canum & armorū, vt patet cap. 1. de Clerico venatore: quod ſumptum eſt ex Concil. Aurelianenſi: vbi *Epiſcopus qui crebrò talibus venationibus dat operam, iubetur ſuſpendi tribus menſibus à communione: presbyter verò duobus: diaconus ab officio*: vnde videtur frequentatio talium venationum eſſe peccatum mortale. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modò rarò fiat, nō eſt omnino prohibita Eccleſiaſticis: vt notat Medina quæſt. 12. C. de reſtitut. & Syl. verbo Venatio; ſiue fiat cauſa neceſſitatis, ſiue exercitij, ſiue moderatæ recreationis, vt notat Panor. in illud cap. 1. citatum.

Quadrup. ratione poteſt eſſe venatio prohibita.

Secundò *Ratione temporis*. Sic videri poſſit prohibita venatio diebus feſtis & ieiunij, ex ca. An putatis. d. 86. ſed hoc intelligendum eſt, quādo ratione venationis omitteretur ſacrum, vel violaretur ieiunium, alioquin abſolutè non eſt prohibita, cùm non ſit opus ſeruile; vt notat Nauar. cap. 13. nume. 11. quamuis in magnis feſtis & quibuſdam ieiuniis, ſit valde indecora, ob nimiam animi effuſionem, & corporis agitationem.

Venatio & aucupium non eſt opus ſeruile.

Tertiò *Ratione publicæ vtilitatis*, ne videlicet ſoboles ferina extinguatur. ſic prohibetur interdum venatio illis menſibus, quibus feræ ſunt grauidæ: & quando ſunt niues; quia tunc facilè capiuntur: & vſus certorum inſtrumentorum, vt bombardarum, retium tenuium, & ſimilium, quibus facilè magno numero concludun tur.

Quarto, *Ratione loci*; vt ſi in aliquo loco à Principe ſtatuta ſit immunitas, ne quis ibi venari poſſit: vel ſi locus ſit alienus. His poſitis

Dico Primo, Quando venatio ſolùm eſt prohibita ratione ſtatus vel temporis, ordinariè nō eſt niſi peccatum veniale; modò ſcandalum abſit, & periculum occiſionis vel mutilationis: Et animal captum non eſt neceſſariò reſtituendum. 41

Quale peccatum.

Prior pars patet ex dictis, eſtque Medinę, Syl. & aliorum.

Altera probatur. quia conditio perſonæ vel temporis, non facit illum actum iniuſtum, aut rem obnoxiam reſtitutioni.

Dico Secundò, Etſi venatio prohibita ſit ratione vtilitatis publicæ, tamen non eſt peccatū mortale, niſi quando modus venandi cenſetur notabiliter pernicioſus Reipub. & idcirco ſub graui pœna eſt prohibitus; vel quando reipſa notabile damnum bono publico infertur (vt ſi ſobolem ferinam notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta, non ſunt in foro conſcientiæ reſtituenda. Ita Couar. ad reg. Peccatum, p. 2. § 8. & alij. Ratio eſt; quia leges in hiſce caſibus non prohibent ipſam acquiſitionem ferarum, ſed vſum venationis: vti autem venatione contra legis mandatum, non cenſetur notabilis iniuria vel læſio Reipub. cùm Iure gentium liceat occupare, quæ nullius ſunt. Vnde fit, vt venator non teneatur ad reſtitutionem ferarum captarum, etiamſi inſtrumentis vetitis ceperit; quia feræ non ſunt res Reipub. 42

Aduerte tamen, ſi quis aquas inficeret, vnde cōtingeret magnam vim piſcium mori, vel alio modo graue damnum inferret; teneretur ad reſtitutionem Reipub. quæ habebat ius venandi; quatenus cenſetur illud ius grauiter læſiſſe, & ſpem lucri & oblectationis eripuiſſe. ipſa tamen animalia non tenetur reſtituere: ſed ſolùm quantùm illa ſpes, ſeu ius venandi cenſebatur valere.

Reſtitutio quando neceſſaria.

DICES, ergo ſemper tenebitur ad aliquam reſtitutionem, etiamſi vnam dumtaxat vel alteram feram ceperit; nam iniquè priuauit Rempub. iure illius venandi, & ſic cenſetur læſiſſe.

RESP. neg. conſequentiam, quia illud ius venandi non cenſetur notabiliter læſum propter vnam atque alteram feram ſubtractam: quamuis enim duę vel tres feræ ſint magni momenti; ius tamen venandi reſpectu earum, in magno ſaltu eſt parui momenti.

Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel ſylua, inuito domino, nō tenetur ad reſtitutionem eius quod cepit; peccat tamē pro ratione iniuriæ, & damni illati (ſi quod inferat) & tenetur ad eius compenſationem. Docet hoc Couar. ſuprà num. 4. Medina q. 12. & alij. 43

Qui venatur in fundo perſonæ priuatæ.

Prior pars probatur. quia animal ſylueſtre non erat domini illius fundi, ſed nullius: ergo tranſit in dominium primò occupātis. Ratio eſt quia animantia non ſunt fructus agrorum vel ſyluarum

Feræ nō ſūt fructus fundorum.

ſyluarum vel fluuiorum, ſicuti arbores quæ ſolo hærent; ſed alia exa lijs procreantur. Vnde ſequitur; etiamſi ager vel poſſeſſio talis ſit, vt eius fructus in venatione conſiſtant, ipſaque venatio ſit alteri elocata; non tamen ideo animalia fiunt conductoris, vel vſumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; ſed conductor & vſufructuarius ſolùm ius venandi in tali fundo habent, quod ius cenſetur ad fructus agri vel ſyluæ pertinere. Vide Couar. n. 9. & 11.

Altera pars probatur quia is, qui venatur in aliena poſſeſſione, inuito domino, facit illi iniuriam. Dominus enim Ius habet, vt nemo ibi ſe nolente, venetur, vt habemus §. Feræ. Inſtit. de rerum diuiſione. & L. Item fundi. §. Aucupiorum. ff. de vſufructu, vbi dicitur, *Reditus aucupiorum, ſicut & venationum, ad fructum agri pertinere, nec eſſe rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari.* Vnde vlterius patet, ſi damnum aliquod inferat, teneri ad reſtitutionem; vt ſi ſegetes proculcet, ſi ſepimenta diſſipet: item, ſi dominus illam feram venari volebat, & probabiliter erat capturus; ſpectanda eſt æſtimatio illius ſpei. Denique ſi Ius venandi alteri vẽdere, vel elocare ſtatuerat; & tu crebra venatione effeceris, vt parui æſtimetur. quòd ſi nullum damnum ſit illatum (vt ſi dominus ipſe nolebat venari, nec ius illud elocare) non tenetur venator ad vllam reſtitutionem, etiamſi inuito domino venatus ſit; quia notabile damnum non irrogauit. vetatio quoque illa parum erat rationi conſentanea, cùm ipſe eo iure vti nollet.

Aduertendum autem eſt, eandem eſſe rationem extranei venantis in loco publico, atque ciuis venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim ſarcire damnum, ſi quod illatum fuerit, tenetur; non ipſas feras.

44 *Qui in fundo Principi tributo.*

Dico Quartò, Qui venatur in loco publico venationi Principum vel aliarum perſonarum iuſtè aſſignato, peccat venialiter: & ſi notabile damnum infert, mortaliter; tenetur que ad cõpenſationem damni, non autem ad reſtitutionem animalis capti.

Probatur prior pars; nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamſi pœnam appoſitam habet, communi tamen hominum iudicio non cenſetur grauem inducere obligationem; quamuis ipſi domini ibi venari ſoleant; nam feræ ſunt nullius, & ſyluę ſunt communes: & aliàs non eſt notabilis læſio. Vnde rationi conſonum eſt, vt reſeruatio illa Iuris venandi facta per Principem, non adeo ſtrictè accipiatur.

Dices; Si eſt peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ, poteſt eſſe mortale.

Reſpondeo. Ipſa materia, ſecluſo damno, ex genere ſuo eſt parua, & ita non conſtituit peccatum mortale, ſi damnum abſit.

Altera pars cõſtat; nam ratione damni poteſt cenſeri peccatum mortale: vt ſi animalia capta, eſſent magni pretij, & multa; ideoque Princeps non poſſet tam multa capere, quàm aliàs ſolet. Item ſi feræ ſint redditæ fugaces, vt difficillimè poſtea capiantur. Denique ſi aliqua ratione damnum ſit notabile. Poteſt tamen venator excuſari à reſtitutione (vt notat Medina) quia Principes non ſolent talem reſtitutio-

45 *Pœna qualis.*

nem curare, ſed ſufficit illis vt deprehenſi pœnam luant.

Hæc autem pęna nõ debet eſſe corporalis; vt mutilatio, vel flagellatio (vt rectè notauit Syl. verbo Venatio. Nauarr. cap. 17. num. 121. & alij DD. communiter) ſed pecuniaria; quia non cenſetur graue crimen, etiamſi graue damnum intulerit. Vnde ſi ſit ſtatuta pœna corporalis, non eſt mandanda executioni; niſi quis valdè ſæpe eſſet deprehenſus, & minoribus pœnis non emendatus; tunc enim poſſet aliqua corporalis, v. g. flagellatio adhiberi.

Si arte magica ceperit.

Vltima pars, *quòd non teneatur ad reſtitutionem animalis capti*, patet ex dictis. Notandum eſt, hoc etiam locum habere, etſi quis arte magica vel alia praua machinatione feras elicuerit, & ita extra ſyluas ceperit: vt notat Couar. nume. 14. Nam modus iſte capiendi, etſi ſit graue peccatum: non tamen facit, vt ipſa captio ſit cõtra Iuſtitiam. Quamuis iſte puniri poſſit, ſicut is, qui intra ſyluam venatur: Qui tamen feras extra locum ſuum, abſque vlla fraude egreſſas caperet, non ſolùm ad nihil tenetur: ſed neque ideo puniri debet; vt ibidem Medina & Couar. 46

Saltus concluſus, ſi vaſtiſſimus ſit, non tollit foris libertatem naturalem.

quia ipſæ feræ, cùm ſint nullius, iure gentium permittuntur occupari extra ſaltum prohibitum. Adde; Idem dicendum, ſi quis venetur feram in ſaltu concluſo, ſed ita vaſto, vt in eo difficillimè capiantur; nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali, quàm ſi captæ non eſſent. Quod Confir. quia animalia quæ ſunt in Inſula duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & fiunt primò occupantis: ergo idem dicendum de ſaltu ampliſſimo clauſo. Ita Couarr. ſuprà num. 15.

Vtrùm autem feræ, quæ naturali libertate fruuntur, poſſint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico ſeruari, vt non tranſeant in dominium capientis, dubitari poteſt. Veriùs eſt poſſe, modò legitima cauſa ſubſit: vt ſi alia ratione non poſſet commodè ſumptibus quibuſdam neceſſarijs prouideri. hoc tamen rarò in praxi vſu venit. Ratio eſt, quia lex ob iuſtam cauſam poteſt alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum: vt fusè oſtendit Couarr. ſuprà num. 6. & ſequent.

DVBITATIO X.

Vtrùm fera à me vulnerata, & poſtea ab alio capta, ſit mea, an capientis.

47 *Tria requiruntur vt fera icta fiat percuſſoris.*

Reſpondent communiter DD. eſſe capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum, par. 2. § 8. num. 13. & alij. quod patet §. Illud quæſitum, Inſtit. de rerum diuiſione. Sed hoc intelligendum eſt; niſi ita vulnerata ſit, vt percuſſor inſequens eam certò eſſet capturus. Vnde, tria requiruntur, vt fiat percuſſoris. Primò, vt læſerit eam, quantum ſatis ad capiendum. Secundò, vt læſam inſequatur. Tertiò, vt moraliter certum ſit, quòd eam ſit apprehenſurus. Ratio eſt; quia tunc habet illam quodammodo in ſua poteſtate: cenſetur enim quaſi capta: vnde alius non poteſt illum præuertere. ſecus eſt quando dubium erat, vtrùm fera eſſet euaſura: tũc enim ſit occupantis; quia adhuc videtur habere ſuam naturalem libertatẽ, vt colligitur ex L. Naturalem. ff. de acquir. rerum dominio. vbi dicitur, *feram recepiſſe naturalem libertatem, quando difficilis eſt eius proſecutio.*

DVBI-

DVBITATIO XI.

Vtrum fera meo laqueo capta ſit mea, an eius, qui fortè ſuperueniens laqueo exemit, & abſtulit?

48 COuar.ſuprà num.13.& Nauar.cap.17.numerò 176.adiudicant illam eximenti, niſi contraria ſit conſuetudo in aliquo loco particulari. Idem ſentiunt plerique Doctores, ob L.in laqueum.ff.de acquir.domin. vbi inſinuatur eſſe eximentis. Confir.quia non acquiritur dominium feræ, niſi per apprehenſionem: is autem qui laqueum poſuit, nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc ſententia eſt probabilis.

49 Verius tamen videtur, & rationi naturali magis conſentaneum, vt ſit eius, qui laqueum poſuit. Ratio eſt; quia hic eam apprehendit & occupauit per ſuum inſtrumentum, adempta ei libertate naturali: quæ apprehenſio ſufficiens videtur, vt debeat illius cenſeri. ſicut enim manibus, ita inſtrumentis aliquid apprehendere poſſumus, & in noſtram poteſtatem redigere. Fauet dicta lex, In laqueum, ff. de acquir.dominio, vbi hic caſus ponitur, & reſpondetur; *Feram meam eſſe, ſi in poteſtatem deuenerit*; atqui venit in meam poteſtatem per meum laqueum. Vnde ad argument. contrar. ſententiæ reſpondeo, Illam legem, ſi benè expendatur, videri facere à nobis. in alio ſenſu non puto receptam. Nemo enim eſt, qui non putet ſibi iniuriam fieri, ſi fera ſic capta, tollatur. Ad Confir. ille apprehendit per ſuum inſtrumẽtum, quod ſi talis apprehenſio non eſt ſufficiens ad comparandum dominium, (quod tamen probari non poteſt) nihilominus ſatis eſt ad comparandum Ius ad rem, quòd tu, excluſis alijs poſſis illam apprehendere, ita vt ſi alius præueniat, & te impediat à conſecutione illius rei, teneatur ad reſtitutionem, ita Molina diſput 42.

Si erat eluctatura.

50 Hic tamen aduertendum eſt primò, Si fera ſe erat extricatura, potuiſſe ab alio occupari; quia tunc non peruenerat omnino in tuam poteſtatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc æſtimandam ſpem tuam, & ab altero compenſandam: quod eſt ſatis æquum.

DICES, Si autem cauea cõcluſam teneam, parumque abſit quin erumpat, & tu ſuperueniens eam eximas, mihi eſt reſtituenda; quia necdum effugerat: ergo ſimiliter fera laqueo meo capta.

RESP. neg. conſequentiam; quia hæc fera nondum facta eſt mea, cùm nõdum eam omnino occupauerim; illa autem auis, iam ante erat mea; vnde niſi reipſa aſſequatur naturalem libertatem, mihi eſt reſtituenda.

Si in tuum laqueũ adigam.

Secundò, Si fera, quam ego perſequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandi: tu, quia laqueo tuo capta: ego, quia mea induſtria incidit. niſi enim excitaſſem, non incidiſſet, itaque erit alterutrius, qui prior illam occupauerit.

Naſſa mea ab alio intenta.

Tertiò, Si naſſam in flumine intenderim piſcibus capiendis; piſces captos meos eſſe: eadem enim eſt ratio, quæ laquei. quòd ſi tu, vbi plena fuerit, exemptis piſcibus, eam eodem loco vel alibi reponas: quod ſecundo loco captum erit, tuum erit, ſi prior occupaueris. quia etſi meo inſtrumento, tamen hoc factum tua induſtria, qui naſſam ibi tuo nomine poſuiſti: meum verò, ſi ego prior, quia meo inſtrumento captum. Hoc maximè æquitati congruit.

DVBITATIO XII.

Vtrum venæ metallicæ auri & argenti, cenſeri debeant in nullius dominio, ſicut feræ; & fiant primò occupantis?

Quæ in nullius dominio.

NOtandum eſt, præter feras, in nullius dominio eſſe lapillos, gemmas, ambarum, coralium, & ſimilia, quæ in littore maris, vel promontorijs, vel fluminibus inueniuntur. vnde hæc omnia fiunt primò occupantis. vt patet Inſtit.de rerum diuiſione. §.Feræ. & §. Lapillorum. Sed difficultas eſt, de venis metallicis.

51 RESP. Et Dico Primò, Valde probabile eſſe, has in nullius dominio cenſeri. Sotus lib.5. q.3.art.3.& alij.

Metalla auri & argenti in nullius dominio.

Probatur, quia Principes paſſim ſibi vindicãt Ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea inquirendi vbilibet, etiam in agro alieno; & bonam partem ſibi reſeruandi compenſato duntaxat damno, quod infertur loco: quod non facerent, ſi iſta metalla eſſent in dominio eius, cuius eſt ager.

Vnde ſequitur, ſi quis eruiſſet aurum vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad reſtitutionem auri domino agri; ſed ſolùm ad æſtimationem damni illati: in quo ſpectanda etiam eſt ſpes illa & veriſimilitudo, qua dominus putabatur auro illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti per regni leges eſſet attributa Principi, ea eſſet perſoluenda.

52 Dico Secundò, Etſi tales venæ nullius ſint, & res erutá fiat occupantis, tamen ſecluſa omni lege & conſuetudine particulari, poteſtas & Ius effodiendi, tantùm competit ei, qui eſt dominus loci: vnde ſi locus eſt hominis priuati, Ius etiam eſt priuati: ſi eſt publicus, competit Reipub.

Ius effodiẽdi cui competat.

Ratio patet ex dictis de venatione; præſertim cùm metalla ſint fundo permixta & inhærentia: animalia autem ſint vaga; ergo ſi cuique competit Ius venandi in ſuo fundo, multò magis Ius ibidem effodiendi metalli.

Poſſunt exteri prohiberi.

Vnde ſequitur Indos Occidentales, iure potuiſſe prohibere Hiſpanos, ab occupatione talium venarum in ſua regione: vt rectè docet Sotus lib.5.quæſt.3.artic.3.ad 2. (quamuis contrarium ſenſerit Victoria relect. de Indis par.3. num.4.) quod intellige antequam illæ Prouinciæ Hiſpanico imperio eſſent ſubiectæ. Nam quæque Reſpub. poteſt prohibere extraneum à venatione in ſylua publici iuris; & quiſque priuatus, alium à venatione in ſuo fundo; vt ſuprà dictum eſt. ergo multò magis ab eruendis metallis.

53 DICES, Lapidicina, quæ eſt in meo fundo, mea eſt, & non tantùm ius cedendi ibi lapides; vt oſtendit Couar.qq.practicarum, cap.37.nume.3.& colligitur ex L.vir in fundo.ff.de fundo dotali. Idem ſentiendum eſt de fodina carbonaria, cretaria: ergo ſimiliter vena auri & argenti, ſtanni, cupri, &c.

Aliæ venæ cedunt fundo.

Respondeo, Neg. conſequen. Primò, quia venæ metallicæ ſunt maximæ æſtimationis: quare non eſt æquum illas cedere viliſſimo fundo, qua ratione §. Litteræ, Inſtit. de rerum diuiſione, dicitur: *Ridiculum eſſe, picturam Apellis vel Paraſii in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere.*

Secundò, quia venæ iſtæ ab ipſa natura in Ius publicum, non autem priuatis vſibus inſtitutæ videntur, vt rectè Sotus lib. 6. quæſtio. 3. art. 3. ait, ſuntque difficillimæ inuentionis, & rariſſimæ.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm iuſtè prohiberi poſſit paſtio, & lignatio in paſcuo, vel ſylua Reipublicæ?

54 Respondeo, Rempublicam poſſe id iuſtè prohibere, etiam ſuis ciuibus, ſaltem ſecundùm certum modum & menſuram, v.g. ne tali loco, tali tempore paſcant, ne talem exſcindant ſtirpem, ne maiorem molem lignorum auferant. Ratio eſt, quia id poteſt eſſe multùm expediens bono publico. atqui poteſtas Reipublicæ vel Principis (in quem Reſpublica ſuam tranſtulit authoritatem) extendit ſe ad omnia, quæ bono publico conducibilia cenſentur. Non videtur tamen omnino, & in totum poſſe prohibere: quia ſinguli ius habent inde neceſſaria ſumendi: quo iure abſque ſuo conſenſu non poſſunt ſpoliari, niſi fortè aliunde ſibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Couarruuiam practicarum quæſtionũ, cap. 37.

Lignatio in ſylua cõmuni.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum ſit, contra iuſtam prohibitionem paſcere, vel ligna cedere?

55 Respondeo, & Dico Primò, Si ciuis in loco publico communitatis, cuius ipſe eſt pars, id faciat, ſolùm venialiter peccat: nec ad reſtitutionem tenetur; niſi magnum detrimentum communitati cenſeatur illatum. Ita Sotus libro quarto, quæſtione ſexta, articulo 4. & alij.

Lignatio peccatum veniale.

Ratio eſt, quia in hiſce rebus communibus, non cẽſetur notabilis iniuria committi per eos, qui aliàs ius habent; niſi fortè enorme damnum inferatur; vt ſi ſtirpes multæ notabiles incidantur, ſi grandiores arbores ædificiis idoneæ ſternantur.

Dico Secundò, Idem dicendum de incolis duorum oppidorum vel pagorum habentium loca compaſcua, vel ſyluas cæduas, ſi alteri in alterorum ſyluis, hinc inde lignentur.

Ratio eſt, quia etſi incolæ huius loci non habeant ius lignandi in ſylua communi alterius loci, nec viciſſim: tamen quia paſſim ſcitur contrarium ab vtraque parte fieri, cenſentur communitates viciſſim condonare quod ereptum fuerit, contenti mulcta, ſi qui in furto capiantur.

56 Dico Tertio, Si paſcas, vel ligneris in loco alicuius priuati, vel Reipublicæ alienæ, cuius ciues non poſſunt idem facere in loco Reipublicæ tuæ; vel ſi id facias in loco communi, elocato alteri; peccas pro ratione rei ablatæ, vel damni illati (quod ſæpe multò pluris eſt, quàm res ſucciſa valeat) & teneris ad reſtitutionem. Ita Sotus ſuprà: vbi tamen illud de reſtitutione intellige, ſi perſona vel Reſpublica poſſidens locum, ſolet curare recuperationem talium. alioquin ſi non ſolet curare, ſed ſatis ei ſit, vt comprehenſi mulctam luant, non erit neceſſaria reſtitutio. Vide plura de iure paſcendi apud Couarruuiam practicarum quæſt. cap. 37. quæ ideo non adfero, quia variantur pro diuerſitate locorum: vnde conſuetudo & leges municipales in his ſeruandæ.

Si locus ſit alteri elocatus vel alienus.

Quando hic non ſit opus reſtitutione.

DVBITATIO XV.

Quomodo acquiratur dominium in theſauros?

Tractat hoc Couarru. regula, Peccatum, p. 3. §. 2.

Notandum eſt, theſaurum eſſe dictum quaſi θέμενον εἰς αὔριον, quòd in craſtinum, ſeu futurum reponatur, vt docet Couarruuias ex Alciato. Definitur autem ff. de acquirendo rerum dominio, L. Nunquam, hoc modo: *Theſaurus eſt vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Vbi nomine *pecuniæ* intelliguntur quæuis opes mobiles, vt cathenæ, gemmæ, vaſa, nummi aurei, & argentei. quòd ſi non ſit vetus, non cenſebitur theſaurus; vnde non fiet inuentoris: ſed ſi dominus inueniri nequit, expendi conuenit in pios vſus, ſicut alia bona incerti domini. His poſitis 57

Theſaurus quid.

Dico Primò, Iure naturali & gentium, theſaurus tranſit in dominium inuentoris occupantis: eſt communis ſententia Doctorum, quę enim nullius ſunt, fiunt primò occupantis. at theſaurus in nullius dominio cenſetur: ergo, &c. 58

Dices, quid ſi poſſit ſciri à quorum maioribus ſit conditus?

Resp. non refert; quia quod tanto temporis ſpatio deſijt poſſideri, deſijt etiam eſſe in dominio cuiuſquam.

Notandum tamen, Ius commune multa circa inuentionem theſaurorum diſpoſuiſſe, vt patet §. Theſauros, Inſtitut. de rerum diuiſione. & L. vnica, C. de Theſauris. quare hoc ius ſequendo

Dico Secundò, Theſaurus inuentus in proprio fundo, totus eſt inuentoris. Inſtit. ſuprà, vbi dicitur: *Theſauros, quos quis in loco ſuo inuenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem ſecutus, ei conceſſit, qui eos inuenerit.* & l. vnica, C. de Theſauris, idem habetur, addita ratione, *ne Dei beneficium, inuidioſa calumnia proſequatur.*

In proprio fundo.

Dico Tertiò, Inuentus in fundo alieno (etiamſi is fundus Principis fuerit) ſi quidem fortuitò ſit repertus; dimidium erit inuentoris, & dimidium domini fundi: ſi autem de induſtria quæſitus, ſine conſenſu domini: totus erit domini. 59

In fundo alieno.

Prior pars, apertè habetur vtroq; loco citato: eſtq; ſeruanda in foro conſcientiæ, etiam ante omnem Iudicis ſententiam.

Ratio eſt, quia hæc diſpoſitio Iuris, non eſt pœnalis; ſed definitiua proprietatis rerum, vt rectè docet Nauarr. cap. 17. numero 175. & Caietanus infrà quæſtione 66. articulo 5. & alij paſſim.

Secunda

Secunda pars; *vt totus ſit domini, ſi de induſtria quæſiuiſti;* non videtur obligare in conſcientia, ante ſententiam iudicis; ſed ſufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte

Diſpoſitio pœnalis. altera dimidia retenta. Ratio eſt, quia iſta diſpoſitio eſt pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intuliſſe videtur, quærendo abſque eius conſenſu, in eius fundo. Confirmatur ex L. vnica, C. De theſauris. vbi ſic dicitur: *In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, id eſt, nec volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas ſuo nomine perſcrutari. quòd ſi nobis ſuper hoc aliquis crediderit eſſe ſupplicandum, aut præter huius legis tenorem, in alieno loco theſaurum ſcrutatus inuenerit; totum hoc locorum domino reddere compellatur.* Vbi expende verbum *compellatur*, quòd indicat legem eſſe pęnalem,&compulſionem Iudicis eſſe expectandam.

60 *Quando dominus fundi conſenſit.* Dico Quartò, Si dominus conſenſit, vt quæreret,ſciens quid ille quæreret, ſtandum eſt pacto, ſi quod initum eſt; ſi autem nullum ſit pactum, totus theſaurus erit inuentoris. Nauar.c. 17,nu.172.& alij. Ratio eſt,quia tunc videtur illi partem ſuam condonaſſe: niſi fortè inuentor certò ſciuerit ibi latere theſaurum, & ſimulauerit ſe nihil ſcire; tunc enim dominus ita deceptus,non cenſetur condonaſſe, vt rectè Syl.verbo,Inuentum,q.3.

Sed difficultas eſt, ſi fundus habeat duos dominos,nimirum directum & vtilem;vtri domimino dimidium ſit reſtituendum.

61 *Quid ſi fundus ſit duorum dominorum.* Resp.& Dico Quintò,quando fundus hoc modo, duobus dominis ſubeſt; dimidium erit inuentoris, & alterum dimidium inter illos ex æquo eſt diuidendum, tanquam inter dominos loci.

Ex quo ſequitur,ſi dominus vtilis(vt feudatarius,vel emphyteuta) inueniat theſaurum, reddet domino directo tantummodo quartam partem, & ſibi reſeruabit alteram quartam partē, quatenus eſt eius loci dominus: dimidium verò quatenus eſt inuentor. quod eſt contra Nauar. nu.172.& quoſdam alios.

Ratio eſt, quia idem eſt inuentor, & ſic debetur illi dimidium: & eſt etiam dominus loci ex parte, vnde ei debetur altera quarta.conductoris autem & vſuarij nulla habetur ratio; quia nullo modo ſunt domini. idem dicendum de pigneratore. vide Molinam diſputatio.56.

Vſufructuarius. De vſufructuario nudo quæri poteſt, vtrùm cenſeatur hic eſſe dominus loci:communis ſententia eſt,non cenſeri. colligitur ex L. fructus, π. ſoluto matrimonio, vbi dicitur: *Theſaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vſumfructum, non deberi viro, ſed vxori, cuius eſt fundus; quia theſaurus non eſt fructus fundi.* Nauarrus tamen numero 174. & quidam alij, putant hunc cenſendum dominum:& eum quoque, qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi, eſt verius.

62 *Emi poteſt fundus.* Dico Sextò, qui ſcit alicubi theſaurum latere,& emit locum antequàm eruat,efficitur dominus totius Theſauri.Ita Nauar.nu.175.& Sotus lib.5.de Iuſtitia.q.3.art.3.ad 2.& indicat D. Tho. infrà q.66. art.5. Idem inſinuatur in parabola Domini Matth.13.

Ratio eſt, quia eruit illum ex loco proprio: nec tenebatur domino priori indicare, ſed poterat vti ſua ſcientia, emendo agrum illum ſecundùm communem æſtimationem: ad quàm æſtimationem nihil facit theſaurus abſconditus: cuius nulla habetur ſuſpicio.

Petes, quid ſi theſaurus conditus fuerit in re mobili, v.g.in ſaccis lana plenis, vtrùm is,qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus theſauri?

Respondeo, Non videri hoc ipſo effici dominum theſauri: quia non intendit illum occupare. Habet tamen ius, illum theſaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excuſſit hoſti ſaccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ, & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarum: cùm illos vendiderit antequàm ſciret quid lateret.

DVBITATIO XVI.

Cui cedet, ſi in loco publico, vel ſacrò inueniatur.

Respondeo & Dico Primò, Si in loco publico, verbi gratia, in flumine, in platea effoſſa, in via publica inueniatur, totus videtur eſſe inuentoris, non Principis,vel Reipublicæ. Ita Couarru.regula, Peccatum, par.3. §.2.nu.3.citans pro ſe Baldum,Cynum,& alios quoſdam. 63 *In loco publico.*

Ratio eſt, quia Reſpub. vel Princeps non eſt dominus talis loci iure dominij ſpecialis, de quo Leges loquuntur: ſed dominio iuriſdictionis,& authoritate diſponendi.

Dices. §.Theſauros,Inſtit.de rerum diuiſione, dicitur: *Si quis in fiſcali loco, vel publico, vel ciuitatis theſaurum inuenerit, dimidium eſſe fiſci,vel ciuitatis.*

Resp. Per *locum publicum* non intelligi forum, plateam, vel ſimilem locum, qui propriè nullius eſt,omnium vſibus deputatus:ſed de loco,quem Reſpublica,ſpecialis dominij iure poſſidet,vt ſylua,paſcuum,domus,hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati,vt ibi dicitur, ſed potius Principi.

Fateor tamen cōtrarium eſſe probabile,quia plerique Iuriſperiti ita ſentiunt, teſte Couarru. ſuprà. *Probabile eſt dimidiū eſſe Principis.*

Aduerte, quandò agitur de loco publico,nihil intereſſe, vtrùm fortuitò ibi repertus ſit, an de induſtria quæſitus. Ratio eſt, quia locus publicus non cenſetur alienus, ſed communis: diſtinctio autem illa, ſolùm locum habet in loco alieno.

Dico ſecundò, ſi inueniatur in loco ſacro, vel religioſo, caſu fortuito, totus eſt inuentoris, vt patet §. Theſauros, Inſtit. de rerum diuiſione. Idem habet Gloſſa ad cap. Si quid inueniſti. 14. quæſtio. 5. & Summa Roſella verbo,Furtum,numero 11. Contrarium tamen etiam eſt probabile, quod tenet Couarruuias & multi alij, qui docent dimidium deberi Eccleſiæ, vel Prælato: quia Eccleſia & Prælatus habentur pro domino loci ſacri. Veriùs tamen puto quod dixi: quia Iuſtinianus, etſi optimè nouerat conditionem locorum ſacrorum apud Chriſtianos; tamen in ſuis Inſtitutionibus confirmauit Legem Adriani,cuius hæc eſt diſpoſitio. vnde cùm Ius Canonicum ei non derogaue rit, videtur ſeruanda. Intelligo autem hæc,de locis ſacris & religioſis omninò publicis, quæ in Iure dicuntur eſſe nullius: ſecus de monaſte- 64 *In loco ſacro caſu inuentus.*

rijs & ſimilibus, quæ ſpecialis dominij iure poſſidentur.

Inuentus ſtudio. Dico tertiò, Si data opera inuentus ſit in tali loco, dimidium cedet Eccleſiæ.

Probatur, quia Eccleſia cenſetur dominus talis loci. vnde ſecundùm Legem vnicam. C. De theſauris, debetur ei dimidium.

DICES; ergo etiam debetur dimidium, ſi fortuitò.

RESPONDEO, neg. conſeq. quia obſtat aliud ius particulare, quod aliter in eo caſu diſpoſuit.

DVBITATIO XVII.

Quid ſi per magiam repertus ſit.

65 RESPONDEO. In eo caſu pertinere ad fiſcum. Ita communiter DD. ex L. vnica, C. De theſauris.

Arte magica repertus. Notandum tamen, inuentorem non teneri illum tradere, antequam à Iudice compellatur; vt rectè Nauar. num. 175. Ratio eſt: quia lex illa pœnalis eſt, & quidem ſententiæ ferendæ, non latæ. Nihil enim aliud dicit Imperator, quàm, *ſe cuique in ſuis locis tribuere facultatem quærendi theſaurum, & inuento fruendi; dummodo ſine ſceleratis ac puniendis ſacrificijs aut alia qualibet arte legibus odioſa quærat.* hic nullum verbum habet, quo illum reipſa priuet inuentis.

66 Porrò hic aduertendum eſt, Primò. Si hic theſaurus quæſitus ſit in loco alieno arte magica; ſolùm eam partem adiudicandam per ſententiam fiſco, quæ fuiſſet inuentoris; quia dominus loci ob maleficium alterius non debet ſuo iure priuari.

Secundò, Ea quæ hactenus dicta ſunt de theſauris, procedere ſecũdum Ius commune, quòd ſi in aliqua Prouincia ſint aliquæ leges particulares, vel conſuetudines hac de re iuſtæ; ſunt ſeruandæ. Quòd autem quidam dicunt, conſuetudinem habere, vt theſaurus vbiuis inuentus ſit Principis; hoc multi cenſent non obligare in conſcientia, vt Sylueſt. verbo Inuenta, numero 13. Sotus lib. 5. de Iuſtitia, quæſt. 3. artic. 3. ad ſecundum, quem vide. Sæpè tamen poteſt *An Principi totus ſeruandus.* iuſta ſubeſſe cauſa, vt pars aliqua Principi aſſignetur: vt ſi tale ſubſidium iudicaretur neceſſarium ad onera Reipublicæ ſuſtinenda: vt autem totus applicetur, durum videtur: quia valde difficile eſt & diſſonum iuri naturali. Fateor tamen contrarium non eſſe improbabile, quod tenet Couar. ſupra num. 4. quamuis rationes ipſius non conuincant.

DVBITATIO XVIII.

Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primò occupanti?

67 RESPONDEO, & dico Primò, *Pro derelicto haberi,* quod dominus ea mente abiecit, vt id in numero rerum ſuarum eſſe nolit, vt patet §. penultimo, Inſtituta de rerum diuiſione.

Pro derelicto. Vnde ſequitur, ea quæ in tempeſtate proijciuntur, leuandæ nauis cauſa, non haberi pro derelicto, vt dicitur §. vlt. ſupra. quia ea libentiſſimè dominus ſeruaret, ſi poſſet; & poſtquàm proiecit & in portum euaſit, ſummè deſiderat ea recuperare. Vnde iniqua eſt conſuetudo quæ in quibuſdam locis ſeruatur, vt dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum tanquam ἀδέσποτα, id eſt, quæ poſſeſſore careant, occupet. Nam præterquam *Bona naufragorum.* quod ſit contra ius naturale, vtpote alieni occupatio & magna in miſeros crudelitas; eſt etiam contra Ius Cæſareum, Authent. Nauigia. C. de Furtis. Et ſi ſint bona Chriſtianorum, occupantes ea, incurrunt excommunicationem Bullæ Cœnæ Domini. de quo vide Nauar. cap. 27. num. 60. & 118. & Couar. ad reg. Peccatum, par. 3. §. 1. num. 5.

DICES, quid ſi ea res certò fuerit peritura, niſi ego eripuiſſem (vt ſaccarum, frumentum, farina, papyrus) poſſum ne retinere?

RESPONDEO, non potes: quia (vt habetur ex L. Pomponius. ff. de acquirendo dominio) quælibet res noſtra, quantumcunque periclitetur, manet noſtra, quamdiu non eſt conſumpta; nempe ſi cupimus eam noſtram manere. Vt ſi ouis noſtra ex faucibus lupi eripiatur, aut domus ab incendio, noſtra manet. Vnde, quod ait Nauar. cap. 17. nu. 99. poſſe nos talia retinere, ſi cum aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, non eſt abſolutè verum, niſi quando rationabiliter credi poteſt, dominum permittere res huiuſmodi, ſiue eiectas, ſiue ex naufragio periclitantes, ei, qui ſe periculo voluerit exponere, vt quando res illæ ſtatim eſſent perituræ, & nõ ſine diſcrimine poſſent recuperari, ita vt periculum ferè tanti æſtimetur, quanti res ipſæ; tunc enim etſi dominus ius habet rei vindicandæ; tamen recuperator poteſt exigere æſtimationem ſui laboris & periculi. Vnde ſi dominus nihil dicat, poterit retinere tanquam ratione periculi conceſſam.

Dico Secundò, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta eſt, & dominus ſciens vbi ſit quærenda, non curat eam recuperare; vel quia eam parui facit, vel quia eſſent magnæ expenſæ faciendæ. *Quando res poteſt recuperari, ſed dominus nõ vult.*

Probatur, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis ſuis, ob incommodum coniunctum. ſecus eſt quando omnino vellet eam recuperare, ſi aliquo modo poſſet.

Addunt quidam, rem etiam haberi *pro derelicto*, quando dominus ita eam proijcit vel relinquit, vt nulla ei ſpes ſuperſit, induſtria aliqua, vel aliquo caſu eam recuperandi. Itaque tunc, ſi ego extraordinaria induſtria eripiam vel ſaluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauar. lib. 4. cap. 1. num. 58. ſed non exiſtimo id eſſe verum, niſi dominus ſignificauerit, ſe eam concedere occupanti; vel æſtimatio induſtriæ ſit ferè par illi rei. *Quãdo nulla eſt ſpes recuperandi.*

CAPVT

CAPVT VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius abſque eius conſenſu; quod fit præſcriptione.

1 HACTENVS diximus de modo acquirēdi dominij in res quę nullius ſunt vel communes: ſequitur, vt explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominum habent, ſeu quo modo dominia ab alio in alium transferantur. Generatim autem transferuntur vel volente priore domino, vel inuito. *Volente*, transferuntur tripliciter; donatione, vltima voluntate, contractu, de quibus infrà. *Inuito*, totidem modis. Primò, Iure gentium; ſic res bello captæ fiunt capientis, de quo ſuprà, 2. 2. quæſtione 40. quæ eſt de Bello. Secundò, authoritate alicuius legis particularis; idque vel ſine culpa domini, vt lege præſcriptionis: vel ob culpam eius, vt ob crimen hæreſis, læſæ maieſtatis, incœſtas nuptias: de quo 1.2. quæſt. 96. Tertiò, ſententia Iudicis, vt ſi fur damnetur in quadruplum; qui modus etiam obligat in conſcientia, quando ſententia non nititur falſa præſumptione. de quo infrà, ſect. 4. Itaque ad præſentem locum ſolùm pertinet tractatio de præſcriptione.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Præſcriptio & Vſucapio?

2 *Præſcriptio tripliciter dicitur.* NOtandum eſt nomen *præſcriptionis* tripliciter accipi apud Iureconſultos, (vt colligitur ex Couarr. ad reg. Poſſeſſor in principio, & §. vnico, relectione 1.) 1. generatim; vt idem ſit quod *exceptio*, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore: Vnde cùm exceptio ſit vel *dilatoria* (vt ſi opponas, Iudicem nō eſſe competentem, teſtes infames, actorem excommunicatum) *vel peremptoria* (vt ſi opponas, te mandato Principis feciſſe; iam ante ſoluiſſe, quod petitur) etiam præſcriptio erit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo, De exceptionibus, & præſcriptionibus. lib. 44. Digeſtorum. Simili modo accepit Tertullianus, inſcribens librum ſuū, *De præſcriptionibus aduerſus hæreticos*: agit enim de illis, quæ hæreticis, per ſuam doctrinam, veluti litem intentantibus, opponi poſſunt à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Secundò, Accipitur ſpecialiùs pro *exceptione peremptoria* proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam poſſedimus, vel iure aliquo vſi ſumus, vel quòd alius tali tempore ab vſu alicuius Iuris ceſſauerit, vt docet Couar. ſuprà. §. vnico. num. 4. & patet ex titulis C. De præſcriptione longi temporis. & de præſcriptione triginta & quadraginta annorum.

Tertiò, accipitur pro *dominij acquiſitione, vel iuris alieni eliſione*, ex tempore legibus definito proueniente. Hoc modo dicimur præſcribere domum, vineam, agrum, id eſt, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verùm ſic non accipitur in Iure ciuili, ſed in Iure Pontificio, & paſſim ab Interpretibus vtriuſque Iuris; vt docet Couarruuias numero 6. Ratio, cur ſic acceperint, eſt; quia qui dominium alicuius rei per continuatam eius poſſeſſionem comparauerat; ſi impetebatur à priore domino, præſcribebat, id eſt, excipiebat & opponebat certi temporis poſſeſſionem, per quam fecerat rem ſuam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipſa *vſucapio & dominii acquiſitio* cœpta eſt vocari *præſcriptio*; cùm tamen præſcriptio ex vſucapione oriatur, vt patet L. Emptor. C. de præſcriptionibus.

Ex his patet, quid ſit *præſcriptio*. Nam ſi primo modo capiatur, nihil eſt aliud quàm exceptio, ſeu oppoſitio aduerſus actionem actoris. 3 *Quid præſcriptio.*

Si ſecundo modo, eſt exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, eſt dominij acquiſitio, vel alieni iuris, ſiue realis, ſiue perſonalis peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Vbi aduerte, ſi acquiſitionem dominij paulò latiùs accipiamus, non opus eſt addere illam partem *(vel alieni iuris peremptio)* quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium ſuæ libertatis: liberatur enim obligatione, qua alteri erat obſtrictus. rectè tamen additur cauſa claritatis.

Vſucapio verò, eſt acquiſitio dominii per continuationem temporis lege definiti. Ita habetur L. 3. ff. de Vſucapion. quæ definitio cauſaliter eſt intelligenda. Vſucapio enim eſt cauſa acquiſitionis dominij. formaliter autem videtur *eſſe poſſeſſio* quædam rei alienæ. Vnde dicimus Vſucapionem interrumpi. Poteſt tamen etiam accipi pro ipſa acquiſitione formali dominij. nemo enim dicitur res vſu cepiſſe, niſi iam dominium acquiſierit. *Vſucapio.*

Ex his colligi poteſt, quomodo præſcriptio ab vſucapione differat: ſi enim primo vel ſecundo modo ſumatur, res eſt clara: quia præſcriptio his modis eſt oppoſitio contra actorem. ſi tertio modo, ſic eſt magis commune, quàm vſucapio. omnis enim vſucapio eſt præſcriptio, non contrà. Nam præſcriptio, qua extinguitur actio perſonalis vel realis alterius, non eſt propriè vſucapio, tamen eſt præſcriptio. Generaliter tamen poſſet dici vſucapio; quatenus Ius & libertas ab aliqua obligatione poteſt dici vſucapi; & ſic æquè latè paterent præſcriptio & vſucapio. *Differentia inter vſuca. & præſcrip.*

Aduertendum tamen, Iuris Interpretes paſſim diſtinguere præſcriptionem ab vſucapione, quòd vſucapio ſit mobilium, præſcriptio verò immobilium. verùm hæc differentia non eſt fundata in Iure. Nam vſucapio etiam eſt immobilium. vt patet Inſtit. de vſucapionibus, in principio; vbi non ſemel ad res immobiles refertur. & L. vnica, C. de vſucapione transformanda. Similiter præſcriptio in rebus mobilibus locum habet: nam quando eas vſucepimus, vtimur præſcriptione, ſeu exceptione erga priorem dominum. Itaque hiſce nominibus vtemur tanquam ſinonymis. 4

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad præſcriptionem ſeu vſucapionem?

5 *Quatuor conditiones.* RESPONDEO. Ordinariè requiri quatuor, ex communi DD. ſententia, vt teſtatur Syl. verbo Præſcriptio, num. 1. *poſſeſſio, titulus probabiliter præſumptus bona fides, & continuatio poſſeſſionis cum bona fide, per tempus lege præſcriptum.*

Poſſeſſio. Primò, requiritur *poſſeſſio*; quia, vt habet regula iuris in 6. *ſine poſſeſſione præſcriptio non procedit.* oritur enim hoc totum ius ex poſſeſſione, debet autem hæc poſſeſſio eſſe, qua quis nomine ſuo poſſidet, non autem nomine alieno: quia hic verè non eſt poſſeſſor, ſed alter, qui per illum poſſidet. cùm autem poſſeſſio, alia ſit *ciuilis tantum*, alia *naturalis tantum*, alia *ciuilis & naturalis ſimul*; hæc vltima eſt aptiſſima gignendæ præſcriptioni. *naturalis tantum*, non ſufficit. *Ciuilis tantum*, qua ſolo animo rei noſtræ etiam abſentes inſiſtimus, ſufficit; vt probat Couar. Reg. Poſſeſſor. p. 1. §. vnico. nu. 7. hæc enim etiam ideo *ciuilis* dicitur, quòd hûc ciuilem effectum pariat. *Ciuilis ſufficit, non autē naturalis.*

6 Ob defectum huius conditionis non poſſunt præſcribi, primò loca ſacra, & Ius decimarum à laico: nam non eſt capax poſſeſſionis ciuilis talium: cùm ius ei reſiſtat, vt patet ex dictis ſuprà cap. 3. dub. 9. Secundò, Religioſus profeſſus non poteſt quicquam præſcribere, ſeu vſucapere: quia nihil poteſt nomine ſuo poſſidere. Tertiò, Fructuarius, feudatarius, emphyteuta, non poſſunt rei proprietatem præſcribere: quia hanc non poſſident niſi naturaliter: dominus enim directus poſſidet eam ciuiliter. deinde nō poſſident eam nomine ſuo, ſed directi domini. Poſſunt tamen præſcribere Ius vtilitatis: non quia naturaliter poſſident rem, (vt quidam volunt) ſed quia hoc ius ciuiliter poſſident, vtpote ſuo nomine, vt rectè Couar. ſuprà num. 7. *Religioſus.* *Fructuarius.*

Colonus. Quartò, Si colonus vel quiuis fructuarius venderet domum vel agrum abſente domino & ignorante, emptor non poſſet præſcribere: quia non haberet poſſeſſionem ciuilem, ſed ſolùm naturalem: ciuilis enim manet apud dominū abſentem, quamdiu retinet animum poſſidendi, vel donec ſciat rem ſuam ab alio occupatam, & ſciens non audeat eum depellere: vt dictum eſt cap. 3. dub. 12. Quintò, Nemo poteſt præſcribere, quamdiu apud ipſum non eſt poſſeſſio ciuilis, ſed apud alium. nam præſcriptio incipit ab eo die, quo dominus prior amittit poſſeſſionem ciuilem, vt omnes DD. tradunt, teſte Couarru. num. 7. tunc enim primùm incipit detentor ciuiliter poſſidere. *Quando incipit præſcriptio.*

7 *Præſcriptio contra actionem.* Petes vtrùm hæc conditio requiratur etiam in præſcriptione, quæ fit per debitorē vel reum contra actionem perſonalem vel realem creditoris vel actoris? quidam negant; eò quòd reus vel debitor qui ſic præſcribit, nihil videatur poſſidere: cùm hæc præſcriptio ex eo oriatur, quòd creditor, vel actor aliquid omittat. Sed conformiùs dicitur, etiam hîc neceſſariam eſſe quandam poſſeſſionem, nempe libertatis ſuæ, quæ certo duret tempore, vt infrà dubit. 11. patebit.

8 *Titulus.* Secundò requiritur, *Titulus probabiliter præſumptus*, id eſt, qui bona fide putetur validus, vt donationis, teſtamenti, vel ſucceſſionis ab inteſtato, emptionis, permutationis, &c. Non eſt autem neceſſarium, vt ille titulus ſit verus, id eſt, validus; nam hic ſufficit ſine præſcriptione ad transferendum dominium: ſed ſatis eſt, vt probabiliter putetur verus, quamuis revera inualidus ſit, (vt quia venditor nō habuit poteſtatem vendendi) tunc enim ius facit vt res aliena, exacto tempore definito, fiat tua. Aduertendum eſt, non ſemper requiri titulum ad præſcriptionem, vt docet Couar. 2. p. §. 8, quia ſæpe fit, vt tituli obliuiſcamur: multa enim habemus in rebus noſtris, quæ vtrùm emptione, donatione, teſtamento, an aliter acceperimus, ignoramus. Requiritur tamen vt breuiore vel ordinario tempore fiat præſcriptio.

Tertiò, Requiritur *bona fides*. (vt patet ex regula Iuris in Sexto. *Poſſeſſor malæ fidei non præſcribit*, in quam regulam Couar. doctiſſimum commentariū ſcripſit, quem ſæpè hic citamus.) Idem habetur in cap. finali. de præſcriptionibus (quod ſumptum eſt ex Concil. Magno Lateranenſi,) vbi dicitur: *Quoniam omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, ſynodali iudicio definimus, vt nulla valeat abſque bona fide præſcriptio, tam canonica quàm ciuilis; cùm generaliter ſit omni conſtitutioni & conſuetudine derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſeruari: Vnde oportet, vt qui præſcribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conſcientiā.* Ex quibus verbis, hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in propoſito eſſe credulitatem, qua quis ſibi prudenter perſuadet rem eſſe ſuam, vel ſaltem neſcit eſſe alienam. Dico, *prudenter*, quia ſi ex ignorantia craſſa, vel inordinata cupiditate, illa perſuaſio procedat, non erit bona fides. 9 *Bona fides.* *Quid bona fides.*

Quartò, Requiritur certi temporis cōtinuata poſſeſſio; quod tempus varium eſt, pro varietate rerum præſcribendarum, vt infrà dicetur. *Continuata poſſeſſio.*

Circa prædictas conditiones, præſertim circa 3. & 4. ſunt aliquot dubitationes. Vnde ſit

DVBITATIO III.

Vtrum dubitans an res ſit ſua, cenſeatur bona fide eam poſſidere?

TRactat hoc Couarru. ad Regul. Poſſeſſor. par. 2. §. 7. num. 3. & ſequent. 10

RESPONDEO, & Dico Primò, qui dubitat, non cenſetur habere bonam fidem ad inchoandam poſſeſſionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couar. ſuprà, Ioannes Medina Cod. de reſtitutione, q. 17. & eſt communis ſententia Doctorum.

Ratio eſt: quia vt rem quam antea non habebam, incipiam mihi vindicare & vſurpare, requiritur, vt determinatè iudicem eam vel eſſe nullius (& ita fieri meam per occupationem) vel certè eſſe meam, quamuis id antea non aduerterim. Quòd ſi dubitem an ſit mea, an aliena, iniquè ago eam mihi arrogans; cùm non ſit melior mea conditio, quàm alterius. In hoc caſu, ſi dubium verſetur inter duos, quorum neuter bona fide poſſidebat, res eſt diuidenda: quia par eſt Ius vtriuſque; neque eſt vlla ratio, cur alteri potiùs quàm alteri adiudicetur, vt dictū eſt 1. 2. q. 19. *Si ſit dubiū quādo neuter poſſidet.*

Dico Secundò, Qui dubitat, cenſetur habere bonam fidem ſufficientē ad cōtinuandam poſſeſſionē bona fide inuitā. vnde quando dubium ſuperuenit ei, qui bona fide cœpit poſſidere, nō violat, 11

Dubitatio non interpellat præſcriptionem.

violat, nec interrumpit eam. Ita Couar. ſuprà. §.7.num.3. & ſequentibus. vbi multos citat pro hac ſententia. Idem docet Medina loco citato. Eſt contra Adrianum in 4.q. de præſcriptione. & Sotum li.4. de Iuſtitia, quæſtio. 5. art.4. quoſdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere præſcriptionem. Sed probatur noſtra ſententia ex cap. Si virgo. 34. quæſt. 1. vbi dicitur, *In iure prædiorum, tamdiu vnuſquiſque poſſeſſor bonæ fidei dicitur, quamdiu poſſidere ſe ignorat alienum.* Idem indicatur cap. finali, de præſcriptione, cùm dicitur, *Vnde oportet, vt qui præſcribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conſcientiam*, atqui dubius non eſt ſibi conſcius rem eſſe alienã, & ignorat ſe poſſidere alienum: ergo manet poſſeſſor bonæ fidei, & procedit præſcriptio. loquuntur autem hæc cap. de continuatione poſſeſſionis, non autem de inchoatione.

Secundò, probatur ratione; quia in pari dubio, melior eſt conditio poſſidentis, quàm non poſſidentis: ergo cùm is, qui incipit dubitare, iam poſſideat, melior eſt eius conditio, quàm non poſſidentis; ac proinde poteſt rem retinere, etſi adhibita diligentia, adhuc maneat dubitatio: quòd ſi poteſt rem retinere; etiam poteſt continuare poſſeſſionem perſeuerante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere præſcriptionem. nam ſola illa poſſeſſio eſt inutilis ad præſcribendum, quæ nõ eſt ſine peccato, vt patet ex dicto cap. finali.

Obiicitur contra, Bona fides eſt exiſtimatio, qua quis prudenter exiſtimat rem, quam retinet, eſſe ſuam; atqui dubitans non exiſtimat eſſe ſuam, ergo non habet bonam fidem.

Respondeo. Non tãtùm eſt bona fides, cùm quis poſitiuè credit rem eſſe ſuam; ſed etiam cùm neſcit eſſe alienam; vt colligitur ex cap. finali, ſuprà. Vnde cùm dubitans neſciat eſſe alienam, cenſetur habere bonam fidem, talem qualis quidem non ſufficit ad inchoandam præſcriptionem; tamen ad continuandam ſufficiens eſt.

An detur medium inter bonam & malam fidem.

12 Ex his poteſt colligi reſolutio cuiuſdam dubitatiunculæ, quam Couar. tractat nu.2. ſuprà: Vtrùm detur medium inter bonam & malam fidem? Dicendum eſt dari medium, ſi hæc ſpeculatiuè conſiderentur: non autem ſi in ordine ad praxim. dubitans enim ſpeculatiuè, nec bonam nec malam fidem habet, quia nec credit poſitiuè rem eſſe ſuam, nec alienam; ſed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem vel malam: bonam, ſi agatur de continuatione poſſeſſionis benè inchoatæ; malam verò, ſi agatur de poſſeſſione primùm ineunda.

DVBITATIO IV.

Si quis dubitans, an res ſit ſua, ſimul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrum bona fide continuet poſſeſſionem, an mala?

13 Respondeo. Mala fide continuat poſſeſſionem; vnde non procedit ei præſcriptio; vt expreſsè habetur L. Si fur. ff. de vſucapionibus. vbi dicitur, *Si quis id quod poſſidet non putet ſibi licere per leges vſucapere, dicendum eſt, etſi erret, non procedere tamen eius vſucapionem, vel quia non bona fide videatur poſſidere, vel quia in iure erranti non procedat vſucapio.* Sed occaſione huius legis, occurrit dubium, de quo fuſe Couarruuias Reg. poſſ. parte 2. §.7. nume. 5. & ſequent.

DVBITATIO V.

Vtrum ſi quis ex ignorantia Iuris rem vſurpet vt ſuam, ſuamq́; eſſe exiſtimet, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum?

Verbi gratia, comparaſti rem aliquam contractu vſurario, quem putabas iuſtum; quòd exiſtimares vſuras mediocres iuſtè exigi: accepiſti à Religioſo veſtem, equum, &c. neſciens Religioſum non poſſe donare; vtrùm cũ tali errore currat præſcriptio? Ioannes Medina quæſt.17. docet quamuis ignorantiam inculpatam tam iuris, quàm facti, ſufficere ad præſcribendum in foro conſcientiæ. Sed contrariũ eſt verius. pro quo

Dico Primò, Iuris clari ignorantia non ſufficit ad præſcriptionem rei, etiamſi ſit omnino inculpata. Eſt communis ſententia DD. vt docet Couarr. reg. Poſſ. p.2. §.7. nu.6. 14

Error iuris impedit præſcriptionē, maximè ſi vincibilis.

Probatur L. Nunquam. ff. de vſucapionibus, vbi dicitur, *Nunquam in vſucapionibus, Iuris error poſſeſſoribus prodeſt.* & L. Iuris, de Iuris & facti ignor. *Iuris ignorantia in vſucapione negatur prodeſſe, facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat.* & L. Error. ff. eod. tit. *Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendiis obeſt. Iuris autem error, nec fœminis in compendiis prodeſt. cæterùm omnibus, iuris error in damnis amittendæ rei ſuæ non nocet.* Idem habetur L. ſequẽti. Quare cùm leges nolint hunc errorem prodeſſe, nõ procedet cũ eo præſcriptio; ſicut enim præſcriptio iure humano conſtat, ita ab eodem poteſt circumſcribi.

Sufficit ad fructuum vſucapionē.

Dico Secundò, Huius tamen Iuris ignorantia ſeu error inculpatus ſufficit, ad præſcribendos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar. lib. 1. conſil. 6. tit. de officio Iudicis. 15

Probatur ex L. Sed etſi. §. Scire. ff. de petitio. hæred. Idem tenere ait Gloſſam, Dynum, multoſque alios, & à multis poni tanquam regulam. Idem tenet Couar. §.7. num.6. & lib.1. variarum. cap. 5. numer. 8. Ratio eſſe poteſt; quia error circa fructus videtur eſſe error facti; putat enim poſſeſſor ſe eos percipere ex re ſua.

Error iuris dubij.

Dico Tertiò, Ignorantia vel error Iuris valdè dubij, & etiam verè dubij ſufficit, ad præſcriptionem ipſius rei. Ita Nauarr. ſuprà. *Error (inquit) iuris dubii, perinde prodeſt ad hoc (* vſucapionem *) ſicut error facti.* Probat ex gloſſa, Panor. Felino & aliis in cap. De quarta, de præſcriptionibus. Idem tenet Couar. §.7. numer. 12. & Syl. verbo Præſcriptio. §. 4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirant vt hoc ius ſit valde dubium; quia ſufficit eſſe verè dubiũ, vt Nauar. & Syl. Ratio eſt; quia quando Ius aliquod eſt verè dubium (id eſt, de quo vtrimque ſint multorum ſententiæ) prudenter poſſumus in praxi vtramlibet ſequi, perinde ac ſi ius planum eſſet. 16

Hinc ſequitur, poſſe vſucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo, de quo vtrimque sũt opiniones Doctorum, comparauit.

Sed

17 Sed difficultas eſt vtrùm ſententia Medinæ ſit aliquo modo probabilis. Quidam negant, propter iura citata, & quia in foro externo talis cõdemnaretur. Mihi tamen videtur hæc ſententia non improbabilis, Primò, quia Couar. ſuprà. §. 7. num. 6. docet, quamuis error iuris non ſufficiat ad præſcriptionem requirentem titulum, eundem tamen ſufficere ad eam præſcriptionẽ, quę titulum minimè requirit, ſed ſola bona fide procedit. Probat id ex plurimis Doctoribus. Ratio eſt; quia præſcriptio non neceſſariò requirit titulum; ſed tantùm poſſeſſionem bonæ fidei certo tempore continuatam. atqui is qui errat in iure, poteſt habere bonam fidem, & cũ ea poſſidere tempore definito. ergo poteſt præſcribere; quamuis non tam citò, quàm cum titulo; vt infrà patebit.

Sententia Medinæ videtur probabilis.

Secundò, quia Molina Iuriſperitus lib. 2. de primogenijs cap. 7. numer. 69. cum quibuſdam alijs affirmat, etiam præſcriptionem eam, quæ titulum requirit, procedere cum iuris ignorantia, in ijs, in quibus error iuris toleratur, vt in muliere, ruſtico, minore, milite, & ſimilib. Tertiò, quia Ius canonicum non videtur aliud requirere, quam bonam fidem, qua quis ſine peccato poſſideat toto tẽpore legibus pręſcripto, vt colligitur ex locis ſuprà num. 9. allatis. atqui hæc bona fides poteſt eſſe cum ignorantia iuris. Quartò, ideo leges videntur iuris ignorantiam reijcere à præſcriptione, quòd is, qui ius ignorat in contractibus, præſumatur non bona fide inchoaſſe poſſeſſionẽ; quia tenebatur adhibere diligentiam (ſi volebat rem comparare) vt ſciret leges illius contractus; vt notat Couar. num. 10. ergo ſi in conſcientiæ foro (vbi ceſſat præſumptio) nulla fuerit negligentia aut culpa, videbitur poſſe vſucapere. Antecedens probatur ex regula Iuris in Sexto, vbi dicitur; *Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præſumitur habere*. & L. Quemadmodum. C. De agricolis & cenſitis. vbi dicitur, *eum qui emit adſcriptitium ſine gleba, non poſſe vſucapere*, quia, inquit, *malæ fidei poſſeſſorem eſſe nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.* vbi aduerte, quoſdam exiſtimare *malam fiddem* nõ accipi pro mala conſcientia, ſed pro fide habente vitium ex lege, & inſufficiente ad præſcriptionem. Sed veriùs eſt, accipi pro mala conſcientia. Sic enim accipitur in regula illa Iuris, quæ ſumpta eſt ex hac lege Iuſtiniani, eamque explicat. vnde *mala fides* vtrobique eodem modo ſumitur, & agitur de præſumptione. Iura enim non præſumunt ignorantiam iuris (etiamſi reuera ſubſit) quando quis ratione contractus, quem facit, tenebatur Ius noſſe. Ob has rationes, non cogerem ad reſtitutionem eum, qui ſic præſcripſiſſet, præſertim ſpatio longiſſimi temporis, vbi non requiritur titulus, nempe 30. annorum: Cum Couar. num. 11. approbet ſententiam Medinæ in foro animæ, vt procedat etiam tempore ordinario.

18 Dico Quartò, Error inducens bonam fidem omnino ſufficientem ad vſucapionem, regulariter eſt error facti.

Sequitur ex dictis; vt ſi rem acceperis à fure, neſciens eſſe furem tenes illam bona fide, orta ex errore facti. Similiter ſi emptione vel donatione, habeas à pupillo, neſciens eſſe pupillum; vt patet L. Pro emptore. ff. Pro emptore. Pari modo ſi emas à Prælato rem eccleſiæ, putans Capitulum conſenſiſſe, eſt error facti, & potes præſcribere etiamſi Capitulum nõ conſenſerit. Si autem emeris à Prælato, putans non requiri cõſenſum Capituli, eſt error iuris; nec potes præſcribere, niſi fructus rei, non autem rem ipſam, vt docet Couar. num. 6.

DVBITATIO VI.

Vtrum aliquando cum mala fide procedat præſcriptio?

Vide Couarr. ad reg. Poſſeſſor. p. 2. §. 11.

RESPONDEO. Propriè loquendo nunquam procedit præſcriptio cum mala fide. 19 Nam leges ciuiles ſtatuentes præſcriptionem 30. aut 40. annorum, etiam cum mala fide procedere; ſunt abrogatæ Iure canonico. vt patet cap. finali, de præſcriptionibus. Vnde omnes leges particularium locorum, ſtatuẽtes præſcriptionem, poſt certum aliquod tempus, ſiue in rebus corporalibus, ſiue in ſpiritualibus (.i. iuribus ſeu actionibus realibus & perſonalibus) requirunt ſuo modo bonam fidem. vt fusè docet Couarr. §. 11.

Vnde infertur Primò, vt præſcribam contra debitum pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non ſufficit, vt Petrus toto tempore non exigat debitũ, aut non meminerit; ſed requiritur vt ego certo temporis ſpatio bona fide exiſtimem; me nihil debere Petro; verbi gratia, vt putem eſſe condonatum, vel ſolutum, vel vt omnino memoria exciderit. Ratio eſt; quia aliàs non cenſebor bona fide poſſidere ius non ſoluendi. etſi enim creditor me non interpellet; tamen terminus elapſus ipſaque dies interpellat & monet ſolutionis. quare cùm peccem non ſoluendo, non poteſt mihi procedere præſcriptio: iuxta cap. final. ſuprà. Similiter, etſi famulus intra biennium, ex quo deſijt famulari, non petat ſtipendum à domino; non tamen poteſt dominus præſcribere contra debitum illud, niſi bona fide putet ſolutum. Vide Couar. ad reg. Poſſ. p. 2. quæſtio. 11. num. 4.

Præſcriptio contra debitũ pecuniarium, vel actionem.

Aduertere tamen, nõ eſſe improbabile, cum mala fide poſſe præſcribi contra actionem perſonalem; ita vt ſi certo tẽpore creditor non exigat debitum, poſtea nõ poſſit illud petere in iudicio, eique denegetur actio; vt docet Adrianus quolib. 6. art. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ ſtatuit, vt famuli mercedem pactam petãt à dominis intra biennium, à die quo ſeruire ceſſauerint: alioquin non poſſint eam petere in iudicio, niſi ſcripturam producãt. non tamen per hoc liberatur dominus in conſcientia, ſi mala fide retinet: ſicut non liberatur is, qui rem emit minoris iuſto, etſi non infra dimidium: neque is, qui nudo pacto promiſit aliquid; etſi contra hos non detur actio in foro externo. contrariũ tamen eſt verius, vt oſtendit Couar. ſi enim conſtaret debitorem mala fide non ſoluiſſe, condẽnaretur. hoc autem conſtare vix poteſt, niſi ex ipſius confeſſione. 20

Poteſt denegari actio in iudicio.

Infertur 2. Vt quis præſcribat ius eligendi, præſentãdi, paſcendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius ſeruitutis; requiri, vt bona fide vtatur tali iure, tempore lege cõſtituto; ſi enim mala fide vtitur, ſciens ſe non rectè facere, non currit præſcriptio.

Ius eligẽdi, præſentandi, &c.

Objicitur Primò, Is cuius bona per legem pęnalem addicta ſunt fiſco, eiuſque hæredes, præſcribunt

Cōtra actionem fiſci. ſcribunt contra fiſci actionem, cùm tamen ſciāt bona ſua fiſco deberi, ergo aliquando cum mala fide currit præſcriptio.

RESPONDEO. Iuriſperiti hoc paſſim vocant malam fidem: ſed rectiùs dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidem: non quidem qua ſibi perſuadeant hæc bona abſolutè & pleno iure eſſe ſua; ſed qua iudicent licerè ſibi ea retinere, donec per fiſcum auferantur: & ſe non teneri fiſco ea offerre, de quo Vide Couarr. ad 4. Decretal. p. 2. capit. 6. §. 8. à numero 5.

21 *Contra ſeruitutem ruſticam.* Obijcitur Secundò, Poſſum præſcribere contra eum, qui habet ius ſeruitutis ruſticæ in meo prædio, etiamſi ſciam ipſum hoc ius verè habere; ergo cum mala fide.

RESPONDEO. Nego conſeq. aliud enim eſt, acquirere ius, aliud agendi in re alterius; aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij ruſtici in re mea, hoc denique nihil aliud eſt, quàm præſcribere libertatem rerum mearum: quod fieri poteſt, etiamſi ſciam alterum ius habuiſſe. Itaque altero habente ius ſeruitutis in prædijs meis, (verbi gratia, vt poſſit tranſire per meum hortum vel agrum; vt poſſit paſcere in meis prædijs) cùm non requiratur vllus actus in me, vt ego contra ius illud præſcribam; ſed ſufficiat vt ipſe iure ſuo certo tempore non vtatur (vt habetur L. Hæc autem iura. ff. De ſeruitutibus vrbanor. prædior.) non ſum in mala fide, etſi ſciam illum ius habere, nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto, quod debeo. non enim teneor illum monere, vt iure ſuo vtatur. Itaque ſum in bona fide vt rectè Medina q. 17. C. de reſtitutione: quia bona fide ſino illum iure ſuo non vti, & mihi libertatem creari. ſecus verò eſt quando alter habet ius, non quidē aliquid faciendi circa rem meā; ſed vt ego aliquid non faciam; verbi gratia ne altiùs ædificem, ne feneſtras in hortum ipſius aperiam, & ſimilia. Tunc enim, vt ego extinguam illud ius, requiritur, vt bona fide faciam contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

DVBITATIO VII.

Quantum temporis requiritur ad vſucapionem rerum mobilium?

NOtādum eſt, ante tempora Iuſtiniani, res mobiles in Italia potuiſſe vſucapi annali poſſeſſione bona fide continuata: Immobiles biennio. Verùm ipſe hoc ius tanquam parum conſentaneum æquitati, plenumq; litigiorum, reformauit, vt videre eſt Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda. & Tit. de Vſuca. tranſfor. cuius reformationem amplexum eſt Ius canonicum. Iuxta hanc igitur

22 *Res mobiles.* Reſpondeo & dico primo, Ad vſucapionē rerum mobilium priuati hominis, vel etiam cuiuſuis Eccleſiæ, cum titulo requiritur & ſufficit poſſeſſio per triennium bona fide continuata. Eſt communis ſententia DD. vt docet Couarr. reg. Poſſeſ. p. 2. §. 2. nu. 5. De *rebus priuatorum*, habetur C. de vſucapione transformanda. L. vnica. & Inſtit. de vſucapionibus. §. 1.

De *rebus Eccleſiæ* habetur authen. Quas actiones. C. de Sacroſanctis Eccl. *Quas actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præſcriptio excludit; hæ, ſi loco religioſo competant, quadraginta annis excluduntur: Vſucapione triennij, vel quadriennij præſcriptione in ſuo robore durantibus: ſola Romana Eccleſia gaudente centum annorum ſpatio vel priuilegio.*

Quæ authen. recepta eſt ab Eccleſia, vt patet ex Decret. 16. q. 3. cap. vlt. & penult. Ex qua conſtat, in rebus & actionibus, quæ minore tempore, quàm decennio vſucapiuntur vel præſcribuntur, par eſſe ius priuati & Eccleſiæ. Idem docet Couar. ſuprà. talis eſt actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & ſimiles.

Petes, vtrùm hoc etiam habeat locum contra Eccleſiam Romanam? videtur non habere; *Eccleſia Romana.* nam poſt illa verba *Vſucap. triennij, &c.* ſubiungitur, *ſola Eccleſia Romana*. quaſi ſit exceptio ab vtraque ſententia præcedente.

RESPONDEO. Habere locum. Illa enim exceptio ſolùm intelligenda eſt ab illis verbis, *Hæ ſi religioſo loco competant, &c.* & illa. *Vſucapione triennii, &c.* veluti per parentheſin interiecta. Id apertè indicāt DD. in periocha huius authent. Confirmatur, quia aliàs non rectè diceretur, *Vſucapionem triennii, &c. in ſuo robore durare*; hoc enim ſignificat nihil in illa mutari: aliquid in ea mutaretur, ſi ſtatim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc authentic. ex tribus diuerſis Iuſtiniani nouellis contexta eſt. Prima pars eſt ex nouella 131. cap. 6. pro temporalibus præſcriptionibus, &c. Secunda, *vſucap. triennii*, ex nouella 111. cap. 1. Tertia, *ſola Romana*, ex parte eſt ex nouella 9. vbi ſolùm in præſcriptione longiſſimi temporis, quale eſt ſpatium triginta annorum, cōcedit Eccleſiæ 100. annos. Vnde hoc non eſt extendendum ad vſucapionem triennalem & quadriennalem.

Dico Secundò, Ad vſucapionem rerum mobilium ſine titulo, requiruntur anni 30. ſiue priuati eæ ſint; ſiue Eccleſiæ. eſt communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum; vbi res immobiles contra priuatum præſcribuntur 30. annis, ſine titulo. Idē ergo cenſendum de mobilibus; cùm nihil aliud de his ſit ſtatutum, abſente titulo.

Altera probatur; quia cùm Eccleſia in mobilibus non habeat priuilegium, ſed ſolùm in immobilibus; eodem iure cenſeri debet, quo priuatus. de quo Vide Couarr. §. 5. num. 2.

DVBITATIO VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præſcriptionem, ſiue contra priuatum, ſiue contra Eccleſiam, vel piam cauſam.

DICO Primò, Ad præſcribenda bona immobilia priuatorum, cū titulo requiritur 23 *Immobilia priuatorū.* ſpatium 10. annorum inter præſentes, 20. inter abſentes: ſine titulo requiruntur anni 30. Eſt communis ſententia DD. in cap. Sanctorum. de præſcript. & alibi.

Prior pars habetur Inſtit. de vſucap. §. 1. & L. Cùm in longi, C. de preſcription. longi temporis. vbi tria notanda ſunt. Primum eſt, Longum *Longum tēpus.* tēpus in materia vſucapionis vocari ſpatiū 10. annorū inter preſentes, 20. inter abſentes. Longiſſimum autem ſpatium 30. vel 40. annorum. *Longiſſimū.* Patet ex dicta L. Cùm in longi.

Secun-

Præſentes. Secundum, *Præſentes dici*, qui in eodem territorio habitant; vt ſunt omnes qui in territorio Louanienſi, etiamſi non in ciuitate: *abſentes*, qui in diuerſis territorijs, vt docet Panor. in ca. De quarta. de præſcriptione. num. 30.

Tertium, Si præſens fueris 7. annis, & poſtea egrediaris territorium habitaturus alibi, opus eſt adhuc ſex annis, vt res immobilis contra te præſcribatur. Ratio eſt; quia ſupererant tres anni ad complendam præſcriptionem contra præſentem, qui debent duplicari ratione abſentiæ: vt habetur expreſsè L. Quòd ſi quis. C. de præſcriptione longi temporis. vnus enim annus præſentiæ, æquiualet duobus annis abſentiæ. Syl. verbo Præſcriptio. 1. quæſtio. 7. & reliqui DD. *Vnus annus præſentiæ, æquiualet duobus abſentiæ.*

Altera pars, *Sine titulo requiri annos* 30. patet ex cap. Sanctorum. de præſcriptione. Idem colligitur ex L. Si quis emptionis. §. 2. C. de præſcriptione 30. vel 40. annorum.

Vbi non requiratur titulus. Vbi aduerte, quando agitur de præſcriptione 30. vel 40. annorum, *ordinariè*, neque Iure Pontificio, neque Cæſareo, requiri titulum, ſed ſufficere bonam fidem cum poſſeſſione tanti temporis: vt docet Couarr. reg. Poſſ. §. 5. nu. 2. ex communi Doctorum ſententia. Dixi *ordinariè*; quia interdum exigitur tituli probatio; nempe quādo præſumptio Iuris eſt contra præſcribentem, vt docet Couar. lib. 1. variarum, cap. 17. num. 7. vt fit quando Epiſcopus vnius diœceſis vult præſcribere decimas ſitas in alia diœceſi, vt habemus cap. 1. de præſcriptione in 6. Hic enim ex poſſeſſione 40. annorum, non præſumitur titulus; ſed requiritur tituli probatio; vel certè, vt à tempore, cuius initij memoria non extat, poſſederit. *Tituli probatio.*

24 Dico Secundò, Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum quamdiu eſt in ea ætate, datur præſcriptio, ſiue mobilium ſiue immobilium: ſi autem non ſit pupillus, ſed minor (id eſt, nondum habens 25. annos expletos) requiruntur 30. anni. *Contra pupillum & minorem.*

Prior pars patet L. Sicut in rem. C. de præſcriptione 30. annorum. factum id eſt in fauorem pupillaris ætatis, & ſtatus.

Altera pars habetur L. vltima. C. in quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt. Ratio eſt; quia minores non ita rebus ſuis poſſunt inuigilare, vt maiores, præſertim cùm adminiſtrationem non habeant.

25 Dico tertiò, Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur anni 100. contra aliam Eccleſiam, vel Hoſpitale, vel Monaſterium, vel contra pias cauſas, requiruntur anni 40. eſt communis DD. De Eccleſia Romana habetur Authentica, Quas actiones. C. de ſacroſanctis Eccleſiis; vbi præſcriptionis tempus contra reliquas Eccleſias & pia loca reſtringitur ad annos 40. (cùm antea eſſet annorum 100. vt patet ex L. Vt inter diuinum. quæ immediatè præcedit) & ſoli Eccleſiæ Romanæ inter loca pia reſeruatur priuilegium 100. annorum. Dico *inter loca pia*, quia hic non reuocatur priuilegium, quod in dicta lege, Vt inter diuinum. erat conceſſum ciuitatibus vt contra eas non poſſit præſcribi, niſi 100. annorum ſpatio, ſi quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel ſi quid donatum vel venditum fuiſſet; vt rectè Couarr. §. 1. num. 15. Idem de *Eccleſia Romana* habetur in multis canonib. tit. de præſcriptione. De *aliis Eccleſiis* habetur tum alibi, tum capitul. De quarta, de præſcriptione. De *aliis piis locis & cauſis*, habetur Authent. quas actiones; & probat Couar. reg. Poſſeſſor. §. 2. numero tertio, vbi etiam refutat quoſdam, qui putabant contra pauperes non præſcribi. *Contra Eccleſiam & pias cauſas.*

Hic tamen Notandum eſt Primò, Quibuſdam Monaſterijs & Collegijs Regularium conceſſum eſſe, vt res immobiles non poſſint contra ipſos præſcribi, niſi annis 60. Conceſſit hoc Eugenius IIII. de plenitudine poteſtatis, ordini S. Benedicti, & Iulius II. congregationi S. Saluatoris, vt ex eorum priuilegijs manu ſcriptis conſtat. Idem conceſſum ordinibus illis, qui horum priuilegijs participant; vt Societati noſtræ, & quibuſdam alijs. *Priuilegiū quorundam Regulariū.*

Secundò, Si res priuati incipiat eſſe Eccleſiæ, & cōtra priuatam præſentem anni quinque ſint exacti, non requiri vlterius ſpatium 35. annorum ad complendam præſcriptionem contra Eccleſiam; ſed ſufficiunt 20. quia quinque priores contra priuatum, continent dimidium tempus neceſſarium. vt docet Syl. verbo Præſcriptio. q. 7. §. 6. conſentiunt alij DD.

Tertiò, nomine *bonorum immobilium* hic etiam intelligi Iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, cenſus, reditus, Ius patronatus, vſusfructus, & ſeruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & inſtar immobilium fructum vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propoſitiones ſupradictas. Maioris tamen lucis cauſa, & quia interdum in his eſt aliqua diuerſitas, breuiter agemus de ſingulis. *Bona immobilia quæ.*

DVBITATIO IX.

Quanto tempore præſcribātur ſeruitutes, & quanto amittantur.

DE hac re fuſè agit Gomezius, tractatu de ſeruitutib. tomo 2. cap. 15.

Dico Primò, Seruitus merè perſonalis, quæ debetur perſonæ à perſona, nullo tempore præſcribi poteſt. i. vſucapione acquiri. L. finali, C. De longi temporis præſcriptione. idque verum eſt, etiamſi bona fide putans eſſe ſeruū, emeris. ratio eſt, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri ſeruum ex errore opinionis. 26 *Seruitus perſonalis, vt acquiratur.*

Dico Secundò, Seruus tamen præſcribit libertatem cōtra dominum, ſi per 20. annos bona fide putauerit ſe liberum; etiamſi titulum libertatis non habeat. L. 2. C. De longi temporis præſcript. quæ pro libert. Gomez. nu. 26. hoc conſtitutum eſt in fauorem ſeruorum.

Dico Tertiò, Seruitus mixta, quæ à re debetur perſonæ, vt eſt vſusfructus, præſcribitur cū titulo 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes: ſine titulo annis 30. L. fin. C. De longi temporis præſcript. & Gomezius ſuprà, verbi gratia aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat poteſtatem, conſtituit tibi vſumfructum in agro, ſylua, vel alia re ſimili; tuque inde poſſediſti bona fide hoc ius per 10. annos præſente eo, ad quem pertinebat: etiamſi poſtea conſtet illum non potuiſſe conſtituere, tamē tu retinebis ad vitam, vel ad tempus conſtitutum: quia hoc ius effectum eſt tuum, lege præſcriptionis. quòd ſi dominus, ad quem pertinebat, ſit abſens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit (vt ſi dictum tibi fuit *Seruitus mixta.*

fuit

fuit ad te pertinere, neſcias autem qua ratione) ſicque bona fide per 30. annos poſſideas; tuus erit ad vitam. Idem dicendum eſt de feudo, & emphyteuſi; præſcribuntur enim, vt vſusfructus; cùm ſint ſpecies quædam illius.

Vbi tamen aduerte, vſumfructum non præſcribi, ratione poſſeſſionis rei fructiferæ; vt agri, ſyluæ, vel alterius; (quia vſufructarius nō poſſidet hanc rem ſuo nomine, nec poſſeſſione ciuili, ſed tantum naturali & nomine alterius) verùm ratione poſſeſſionis ipſius Iuris, quod vocatur vſusfructus: vt benè Gomezius ſuprà; qui citat alios; debes enim hoc Ius poſſidere tanquam tuum.

Seruitus merè realis cum titulo.

28 Dico Quartò, Seruitus merè realis, ſiue ſit cōtinua vel quaſi continua; (vt tigni immittendi, oneris ferendi, ſtillicidij, æquaductus) ſiue diſcontinua; (vt eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præſcribitur 10. annis, præſente eo, contra quem agitur; 20. verò eo abſente. eſt communis DD. ex L. finali, C. De præſcriptione longi temporis. vt ſi is qui verè non erat dominus rei, tamen putabatur eſſe, tibi conceſſit ius immittendi tignum in murum, vel ſtillicidium in aream, vel ducendi aquam per hortum, vel iumentum, aut plauſtrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decenniū poſſideas, præſente eo cuius intereſt, verè efficeris dominus talis iuris, lege præſcriptionis. neque hic requiritur ſcientia & patientia illius, contra quē præſcribitur; quando titulus adeſt. vt cōmuniter DD. tradunt.

Sine titulo.

Dico Quintò, Seruitus merè realis, ſi ſit continua vel quaſi continua abſque titulo, cum ſcientia & patientia aduerſarij præſcribitur decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes; diſcontinua verò abſque titulo, non preſcribitur niſi tempore immemorabili, id eſt, cuius initij non extet memoria. Prior pars eſt communis DD. ex L. 1. & 2. C. De ſeruitutibus & aqua; eamque tradit Gomezius tomo 2. capit. 15. numero 27. Si enim dominus, vel is, cuius intereſt, ſcit & permittit tanto tempore; cenſetur hoc ius ſponte concedere. Altera eſt etiam communis, ex L. Seruitutes 4. ff. de ſeruitutibus. Itaque non præſcribis ius agendi iumētum, vel ducendi currum per agrum alterius abſque titulo, niſi ab hominum memoria fuerit cōſuetudo. quod ideo leges ſtatuerunt; tum quia non facilè potuit à domino aduerti poſſeſſio huius iuris, vt poſſet eam impedire, cùm ſit valde interrupta; tum quia non poteſt aſſignari tempus quo poſſeſſio cœperit. Itaque hic non tam præſcriptio, quàm præſumptio iuris antiqui & veri tituli locum habet; ſicut etiam in alijs, quæ tempore immemorabili nituntur: ſecus eſt in ſeruitute continua, cuius vſus cùm ſit continuus vel quaſi continuus, facilè aduertitur. vide Gomezium num. 28.

Tempus immemorabile.

Initium poſſeſſionis conſiderādum

29 Notandum eſt, cùm tota præſcriptio naſcatur ex continua poſſeſſione, quæ certo tempore duret, diligenter aduertendum initium poſſeſſionis, quod aliter accipitur in ſeruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis; vt docet Gomezius ſuprà. In *affirmatiuis* enim (vt ſunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agēdum circa rem alterius, vt ſunt tigni īmittendi, ſtillicidia, aquæductus & ſimiles) incipit poſſeſſio ab eo die, quo quis tali iure vtitur bona fide. *In negatiuis* (vt ſunt in quibus datur Ius ad impediendū ne aliquid agas; vt, ne altiùs attollas domum, ne propiùs ædifices, ne interſis electioni, ne veneris in tali ſylua, &c.) poſſeſſio incipit ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His poſitis, videndum quomodo ſeruitutes extinguantur præſcriptione.

Quo modo amittatur.

Dico Sextò, Vſusfructus & omnis ſeruitus, quæ non vſu amittitur, extinguitur 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes: habetur expreſsè L. penult. C. de ſeruitubus. 30

Differentia inter ſeruitutes ruſticas & vrbanas.

Aduerte tamen eſſe differentiam inter ſeruitutes ruſticas & vrbanas. Nam *ruſticæ ſeruitutes*, ſicut & vſusfructus extinguuntur per ſolum nō vſum: nec requiritur vt dominus prædij aliquid faciat, quo incipiat vſucapere ſuam libertatem; (vt habetur L. Hæc item iura. ff. de ſeruit. vrban. prædiorum) vel vt neſciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumenti, ducendi plauſtri, deriuandæ aquæ per prædium alterius, paſcendi pecoris, aquandi, arenæ fodiēdæ, & ſimilia, amittis ſolo nōn vſu per decenniū, ſi præſens ſis: ſi abſens, per vicennium. *Vrbanæ* autem non amittuntur ſolo non vſu; ſed requiritur vt poſſeſſor loci debentis ſeruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vſucapere ſuam libertatem; vt habetur L. Hæc autem iura. verbi gratia habes ius immittendi tigni in murum alterius; ſi eximas tignum, & poſſeſſor nihil faciat, quo impediat ne rurſus immittas, nō perdis vnquam ius tuum: ſed ſi ille foramen obſtruat, & tu per decem annos non vtaris tuo iure, perdis ius tuum. Similiter ſi habes ius, ne ille altiùs attollat, vel propiùs ædificet, non amittis ius, niſi ille contra faciat; & tu poſt illud factum; 10. annis præſens ſileas. requitur autem, vt ille neſciat ius tuum & bona fide agat. Habentur hæc omnia expreſsè L. Hæc autem Iura. ff. de ſeruit. vrban. prædiorum. Vide Syl. verbo Præſcriptio 1. quæſtio. 7. §. vndecimò. Molinam diſp. 70. Couarr. lib. 1. variar. cap. 17.

DVBITATIO X.

Quanto tempore præſcribatur ius Patronatus (.i. ius præſentandi ad beneficium) & beneficium ipſum.

DE hoc Couarr. reg. poſſeſſor. p. 2. §. 10.

31 Dico Primò, Si conſtet Eccleſiam olim fuiſſe liberam, ius Patronatus à laico præſcribi nequit. Eſt communis ſententia DD.

Ratio eſt; quia hoc ius eſt ſpirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cùm enim laicus ſit capax huius iuris, cur ex poſſeſſione à tempore immemorabili, non debet præſumi iuſto titulo conceſſum? ſed benè probat, nōn præſcribi abſque titulo, niſi tempore immemorabili: quia præſumptio Iuris illi reſiſtit, ampliùs conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Eccleſia parochiali, de qua dubium eſt an olim libera fuerit, poteſt præſcribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, abſque titulo.

Prior pars patet, quia cum titulo colorato vel præſumpto poſſunt præſcribi à laico bona immobilia & iura (vt feudum & emphyteuſis) con-

contra Eccleſiam; cur non etiam ius Patronatus, quod eſt minoris momenti? Nec præſumptio Iuris eſt contra ipſos; cùm credibile ſit, ipſos eſſe fundatores illius Eccleſiæ, quando de alio non conſtat. Altera probatur; quia ex poſſeſſione huius iuris per tempus immemorabile, præſumitur iuſtus titulus in parochianis.

32 Dico Tertiò, Ius præſentandi Rectorem in Eccleſia collegiata, ſimili modo & tēpore præſcribi poteſt à laico; & multò magis ius præſentandi ad ſimplicia beneficia.

Probatur eadem ratione; talis enim Eccleſia præſumitur à laico fundata; ac proinde putatur ſibi hoc ius præſentandi Prælatum cum cōſenſu Epiſcopi reſeruaſſe: cuius ſufficiens ſignum eſt; quòd à tanto tempore hoc ius poſſideat. & quamuis ex hoc, quòd quis ſit fundator talis Eccleſiæ, non competat ei ius præſentandi Prælatum, eò quòd eius electio, iure communi pertineat ad Capitulum, (ſecus eſt de alijs beneficijs) tamen ſi in fundatione hoc Ius ſibi reſeruet cum conſenſu Epiſcopi, verè obtinebit hoc Ius: & ita præſumitur feciſſe, Vide Couar. ſuprà.

33 *Ius patronatus contra priuatū præſcribitur.* Dico Quartò, In Eccleſia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præſcribi poteſt cum titulo colorato decem annis inter præſentes: 20. inter abſentes: ſine titulo annis 30. Eſt ſententia communis DD. teſte Couar. Patet; quia eſt eadem ratio, quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; vt feudi, emphyteuſis, quæ ſimili modo præſcriptione acquiritur. Non enim hic agitur contra Eccleſiam, ſed contra priuatum.

34 *Beneficium.* Dico Quintò, Beneficium eccleſiaſticum cū titulo colorato præſcribi poteſt contra alium, ad quem verè pertinebat; decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes; ſicut alia iura, quę bonis immobilibus annumerantur. eſt communis ſententia. Sine titulo non poteſt præſcribi, quia non poteſt niſi inſtitutione canonica acquiri eius poſſeſſio.

Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficiū abſque ſimoniaco ingreſſu triennium poſſedit, præſcribit contra actionem cuiuſuis impetitoris. patet ex regula Cancellariæ 33.

35 Sed difficultas eſt, vtrùm hæc poſſeſſio bona fide cū titulo colorato & abſque ſimonia per triennium continuata, præſcribat proprietatem beneficij, ita vt poſſeſſor poſtea non teneatur illud reſignare? Couar. tenet non præſcribere: itaque beneficium in foro conſcientiæ eſſe dimittendum, ſimul atque conſtiterit collationem non fuiſſe validam.

Verùm Nauar. lib. 3. conſil. 40. & 42. de præbendis, poſt Couar. & alios, tenet contrarium, cum gloſſa antiqua in regula Cancell. & Rebuffo, qui affirmat ita iudicari in Parlamentis Galliæ. eſtque rationi valde conſentaneum; cùm enim Pontifex poſt triennium memini ampliùs concedat actionem ad illud beneficium, videtur poſſeſſorem reddere etiam ſecurum in conſcientia, ſi bona fide cum titulo poſſedit: tanquam qui triennali vſucapione fecerit ſuum: in qua ſententia etiam eſt Emannel Sà, & alij quidam recentiores.

DVBITATIO XI.

Quanto tempore præſcribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommiſſa, & maioratus.

DIco Primò, Debita rerum mobilium & immobilium præſcribuntur cum bona fide annis 30. contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. eſt communis ſententia ex L. Sicut in rem. C. de præſcript. 30. & 40. annorum. Vide Couarr. ad Reg. Poſſ. §. 11. numero 4. 36 *Debita.*

Dico Secundò, Si res hypothecata poſſideatur à debitore vel hæredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, niſi 40. annis. requiritur autem in debitore bona fides, ſe non debere, & vt tāto tempore poſt diem ſolutioni aſſignatum creditor non exegerit. Si verò poſſideatur ab eo, qui non eſt debitor, nec hæres eius, (vt ſi fuit vēdita ei, qui ignorabat hypothecatam) extinguitur decennio inter præſentes, & vicennio inter abſentes: habentur hæc L. Cùm notiſſimi. C. de præſcriptione 30. annorum. & L. 1. & 2. C. Si aduerſus creditorem. Vide Couarr. ad reg. Poſſ. 3. p. §. 3. 37 *Hypotheca.*

Dico Tertiò, Quando bona alicuius ob non ſolutum vectigal, vel ob ſimilem cauſam ipſo facto ſunt commiſſa (.i. fiſco addicta) præſcribuntur à reo, & ab hæredibus eius contra actionem fiſci quinquennio: ita vt ſi quinque annis à die commiſſi non petantur, expiret ius fiſci. L. 2. C. de vectigalibus & commiſſis. vbi dicitur, *Commiſſum, quod ante quinquennium factum dicitur, niſi lite res anticipata ſit, vēdicari non poſſe.* 38 *Contra fiſci actionem.*

Dico Quartò, Quando ob aliud crimen ſunt commiſſa (v.g. ob crimen perduellionis, ob inceſtas nuptias) reus quamdiu puniri poteſt non poteſt ea præſcribere; alij tamen (ſiue hæredes ſint, ſiue non) ad quos ea deueniunt, præſcribūt ea quinquennio contra fiſcum, præterquam in caſu hæreſis. *Cōmiſſum ob crimen.*

Prior pars, quòd *reus non poſſit ea præſcribere, quamdiu poteſt puniri*, per ſe patet, quādiu enim poteſt puniri, fiſcus ius habet ea ſibi vindicādi.

Altera probatur ex L. 2. ſupradicta, quæ generaliter loquitur. Exceptio cauſam *hæreſis*; quia bona hæretici & conſequenter bona apoſtatæ nunquam poſſunt preſcribi contra actionem fiſci, nec ab ipſo, nec ab hæredibus eius, neque ab alijs, ad quos ea deuenerit, niſi ipſi ignorauerint illum hæreticum eſſe, & 40. annis cum hac ignorantia ea poſſederint. Colligitur ex cap. 2. de præſcrip. in 6. De quo Vide Couarr. in epitome 4. decret. p. 2. capit. 6. §. 8. quia hæc res merè eſt fori externi: non enim in conſcientia tenentur ea tradere, niſi poſt ſententiam cogantur. *Bona hæretici 40. annis.*

Dico Quintò, Legata & fideicommiſſa non poſſunt præſcribi contra legatarium & fideicommiſſarium niſi ſpatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia, de legatis. vbi dicitur, *Nec vſucapionem, nec longi temporis, (id eſt, 10. vel 20. annorum) præſcriptionem, contra legatarium & fideicommiſſarium procedere.* quòd autem 30. anni ſufficiant, eſt communis ſententia DD. vt docet Couarr. regula Poſſeſſor, 3. p. §. 3. num. 6. 39 *Legata. Fidei commiſſa.*

Ratio eſt; quia defectus tituli, & mala fides eius

eius, qui rem transfert, non nocet in præſcriptione tricennaria. tantum enim ſpatium temporis ſupplet defectum tituli in poſſeſſore bonæ fidei.

40 Vtrùm autem fideicommiſſum poſſit etiam præſcribi contra eos, quibus poſt triginta, vel quadraginta annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore præſcriptionis, diſputat Couar. & oſtendit multis rationibus probabile eſſe abſolutè præſcribi; ita vt ſucceſſoribus non ſit vnquam reſtituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio.

Traditum mala fide requirit annos 30. non ſi bona. Aduerte, hanc tricenariam præſcriptionem requiri, ſi legatum vel fideicommiſſum vel Maioratus, qui ad aliū peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quę eſt in authore, non potes præſcribere ante 30. annos, vt infrà dicetur. Secus ſi à tertio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes præſcribere tempore ordinario: vt notat Couarr.

DVBITATIO XII.

Quanto tempore poſſit præſcribi aduerſus Principem.

Notandum eſt quinque genera bonorum Principis poſſe conſiderari: vt docet Couarr. Reg. Poſſeſſor. par. 2. §. 2. num. 7.

41 *Fiſco illata.* In primo, ſunt ea, quæ per ſententiam fiſco ſunt tradita: Hæc non poſſunt præſcribi niſi quadraginta annorum ſpatio. L. Omnes. C. de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum. nec obſtat. §. Res fiſci. Inſtit. de Vſucapionib. Vbi dicitur; *Res fiſci vſucapi non poteſt*; hoc enim eſt intelligēdum, tempore ordinario, quo res priuati poteſt; vt tribus. 10. 20. annis. Secus autem extraordinario; vt ibidem notat gloſſa.

Quando autem res nondum fiſco eſt incorporata, ſed manet apud reum vel hæredes, poteſt præſcribi quinquennio: vt dictum eſt ſuprà num. 38.

Tributa. In ſecundo, ſunt ea, quæ quis debet Principi in recognitionem ſubiectionis ſuæ & ſupremæ poteſtatis ipſius; vt ſunt cenſus & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo poteſt præſcribere. Panormit. in cap. Cùm nobis, & cap. Ad audientiam, & alij. Secus eſt de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ non in recognitionem ſupremæ poteſtatis, ſed pro expenſis alicuius belli vel ſimili aliqua publica neceſſitate ſoluuntur: hæc enim poteſt præſcribi contra ciuitates annis 40. vt oſtendit Couar. ibidem, num. 10. Idem dicendum aduerſus Principem, vt colligitur ex L. Omnes. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum, niſi aliud particulari lege ſtatutum ſit, vt ex alijs docet Couarr. ſuprà num. 15.

Obedientia. Simili modo præſcribi à ſubditis nequit immunitas ab obedientia Principis, vel ab ipſius correctione, vel vt ad eum non poſſit appellari; quia poteſtas præcipiendi, iudicandi, & caſtigandi, omnino intrinſeca eſt authoritati Principis reſpectu ſubditorum. Poteſt tamen ſubditus pręſcribere exemptionem & libertatem, per quam deſinat eſſe ſubditus, & non agnoſcat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes antea ſubditi Imperio Romano fecere. ad hoc autem ſufficiunt 40. anni cum titulo, & ſine titulo, tempus immemorabile: vt ex ijs, quæ nunc dicentur colligi poteſt. Exemptio tamen à poteſtate ſpirituali Summi Pontificis nullo modo præſcribi poteſt, ſicut nec ipſe Pontifex poteſt aliquem à ſua Iuriſdictione eximere: quia hęc iure diuino annexa eſt Pontificatui in omnes Chriſtianos, illis verbis Domini, Paſce oues meas, Ioannis 21.

Principi reſeruata. In tertio, ſunt ea, quæ etſi dignitati Principis non ſunt intrinſeca; tamen ei propriè cōueniunt & reſeruantur. vt poſſe indicere vectigal, inſtituere Tabelliones, legitimare, & ſimilia. Hæc acquiri poſſunt præſcriptione ab inferiore, ſpatio 40. annorum cum titulo: ſine titulo per tempus, cuius initij non extet memoria. Panor. in C. Cùm nobis, de præſcript. eſtque communis opinio, teſte Couar. Ratio cur hæc acquiri poſſint ab inferiore, eſt; quia poſſunt hæc per Principem communicari ſubdito. Vnde ſi ſubditus (v. g. Comes aliquis eiuſque maiores) à tempore immemorabili hoc vſurpauerit; præſumitur à Principibus conceſſum.

40. anni non ſufficiūt abſque titulo. Quadraginta anni non ſufficiunt ſine titulo; quia niſi titulum oſtendat (v. g. conceſſionem alicuius, qui fuerit Princeps vel pro Principe habitus) præſumptio eſt contra eum, quòd mala fide vſurpauerit; vt patet in ſimili cap. 1. de Præſcriptione in 6. vbi Epiſcopus ſine titulo, nō poteſt pręſcribere decimas alterius diœceſis; eò quòd pręſumptio iuris ſit contra illum; cùm decimæ iure cōmuni pertineant ad Eccleſias diœceſis. Simili modo, cùm hæc Iura, Principum ſint propria; præſumptio malæ fidei eſt contra ſubditum. tollitur autem præſumptio illa, vel oſtenſione tituli colorati, vel poſſeſſione temporis immemorabilis. idem dicendum de pręſcriptione meri & miſti imperij: vt docet Couarr. §. 3. num. 3.

Corona annexa. In quarto, ſunt bona Principatus, quæ coronę ſunt annexa; vt prata, ſaltus, viuaria, prædia ruſtica & vrbana, Vrbes, Caſtra: hæc præſcribi non poſſunt contra Principem, niſi 100. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum. C. de ſacro ſanctis Eccleſijs, vbi in præſcribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni: ergo multo magis contra Regnum vel Prouinciam. Hæc enim ſunt bona Regni vel Prouinciæ. Eſt communis ſententia Doctorum. Secus eſt de fiſco Principis. hic enim non fruitur priuilegio pręſcriptionis centenariæ, ſed tantum quadraginta annorum: *Ius ciuitatū in quibuſdam, quæ ipſis relicta.* ſicut neque ciuitates, contra quas etiam quadraginta annis præſcribitur; Exceptis ijs quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ ſunt hæreditas, legatum, fideicommiſſum, donatum emptum: vt enim hæc contra ciuitatem aliquam præſcribas, requiruntur 100. anni. In cæteris ſufficiunt 40. vt paſſim docent DD.

Priuata Principis. In quinto, ſunt ea, quæ Princeps poſſidet vt priuatus. In his quiuis præſcribit contra Principem, ſicut contra priuatum. Ita Couar. ſuprà num. 16. ex Baldo & alijs: Nam & res patrimoniales Clericorum præſcribuntur contra eos, ſicut contra alios. Neque vllum Ius extat, quo Principibus hac in parte aliquod Priuilegium præ cæteris, maxime Eccleſiaſticis tribuatur.

DVBITATIO XIII.

Quanto tempore præſcribat, qui rem accepit à poſſeſſore malæ fidei, vel eo, qui mala fide tradidit.

Hæres authoris malæ fidei nõ præſcribit.

42 RESP. & Dico primò, Is qui accepit eam vt hæres immediatus, nullo tempore poteſt eam præſcribere, etiamſi bona fide acceperit & poſſederit, Eſt communis ſententia DD. vt docet Couar. reg. Poſſeſ. §. 9. in principio. Colligitur ex L. Cùm hæres. ff. de diuerſis temporal. præſcript. & L. vltima, C. Communia, de Vſucapion. Ratio eſt; quia hæres reputatur veluti vna, eademque perſona cum defuncto: vnde cùm defunctus non potuerit illam præſcribere, nec hæres poterit.

Aduerte tamen, non videri omnino improbabile, hæredem poſſe præſcribere ſpatio triginta annorum: quia hic non requiritur titulus, ſed ſolùm poſſeſſio bonæ fidei. quod tenent multi DD. apud Couar. num. 5. & ipſe multùm inclinat: tamen quod diximus eſt Iuri conformius, vt etiam docet Sylueſt. Præſcriptio 1. quæſt. 8.

Qui accepit ab hærede.

Dixi, *vt hæres immediatus*; quia hæres mediatus, ideſt, hæres huius hæredis poteſt eam tempore ordinario præſcribere, ſi bona fide prior hæres poſſederit: ratio eſt; quia hic habet dominium diſtinctum à priore hærede. Vnde etſi prior hæres non poterat præſcribere, qui immediatè ſuccedebat authori malæ fidei; hic tamen poterit. Quod intellige; niſi hic mediatus, ſit hæres, qui *ſuus* in Iure vocatur. Hic enim non poteſt præſcribere rem illam niſi ſpatio triginta annorum. Ita habetur L. Nihil pro hærede. C. de vſucapion. pro hærede, & L. 2. ff. pro hærede. vide Couar. reg. Poſſ. par. 2. §. 5. num. 3. Gomeſ. tom. 1. c. 9. num. 19. Molina diſp. 65. 179. & 180.

Qui accepit alio titulo ab authore malæ fidei.

43 Dico ſecũdò, Qui bona fide accepit eam alio titulo (vt legati, donati, empti, &c.) à poſſeſſore malæ fidei; poteſt eam præſcribere tempore ordinario: preterquam in duobus caſibus. Primus eſt, ſi res ſit immobilis, & is, contra quem præſcribitur, ignoret eam ab alio poſſideri. Secundus eſt, ſi illa res ſit *furtiua*, vel *vi poſſeſſa*: tunc enim requiruntur 30. anni. Eſt communis DD. ex L. An vitium. ff. de diuerſis tẽporalibus præſcriptionibus, vbi dicitur, *vitium authoris non obeſſe emptori vel legatario*.

Res furtiua 30. annis.

Prior exceptio apertè colligitur ex Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis præſcriptione. Altera verò probatur, quia *res furtiuæ* & quæ vi occupatæ (etiamſi poſtea ab aliquo bona fide emptæ fuerint) non poſſunt præſcribi ſpatio longi temporis, ideſt decem, vel viginti annorum: vt expreſsè habetur. §. Furtiuæ, Inſtit. de Vſucap. Quare fallitur Sotus lib. 4. de Iuſtitia, quæſt. 5. artic. 4. poſt ſecundam concluſionem, vbi docet, latronis filium, ſi bona fide paternam hæreditatem adiuit, & toto tempore præſcriptionis illa fide poſſedit, eſſe tutum in conſcientia, etiamſi poſtea innoteſcat fuiſſe alienа. Idem docet de emptore, qui bona fide emit à latrone, Sed eſt apertè contra Ius; hæres enim nunquam præſcribit: vt oſtenſum eſt, & omnes docent: emptor verò non præſcribit tempore ordinario.

Nec obſtat L. Si aliena, ff. de vſucapionibus, quam Sotus pro ſe citat; nam ex eadem lege in fine, conſtat rem furtiuam non poſſe vſucapi, ne à poſſeſſore quidem bonæ fidei.

Aduerte tamen, emptorem talis rei poſſe pręſcribere tempore lõgiſſimo, nempe triginta annis: vt communiter DD. docent & colligitur ex L. Omnis, C. de præſcription. triginta, vel quadraginta annorum. Vnde ſi breuiarium emeris à fure, & 29. annis bona fide poſsederis, & tunc intelligas fuiſſe furto ablatum, non potes retinere; vt ait Silueſt. ſecus ſi triginta expleueris. quòd ſi vbi viginti annis poſsediſti, alteri tradas; poteſt ille vti acceſſione temporis tui, & ita præſcribere 10. annis, 10. enim & 20. efficiunt 30. annos præſcriptionis: idque ſemper fieri poteſt quando alter alteri in poſseſſione ſuccedit: ſi tamen vterq; poterat rem vſucapere. Si enim prior non poterat vſucapere, eò quòd mala fide poſſideret, vel quia eſt hæres eius, qui mala fide poſſidebat; non potes vti acceſſione temporis quo ille rem poſsedit, ſed debes ipſe integrum tempus poſſidendo, explere.

DVBITATIO XIV.

Quantum temporis requiratur vt conſuetudo præſcribat contra legem.

Requiri 10. annos.

MVlti DD. putant requiri decem annos, vt conſuetudo legem ciuilem aboleat: 40. vt legem eccleſiaſticam: Ita Panormit. in cap. vlt. de conſuetudinibus, num. 11. Angelus verbo Conſuetudo, nu. 8. & 9. Sylueſt. eodem verbo, num. 6. Nauar. lib. 1. conſil. 1. tit. de conſuet. Ratio eſt; quia ad introducendam conſuetudinem, Ius Ciuile requirit lõgum tempus. C. Quæ ſit longa conſuetudo. atqui longum tempus eſt tempus decem annorum. C. de præſcript. longi temporis. ergo contra legem ciuilem requiruntur decem anni. 44

Quòd verò contra legem eccleſiaſticam requirantur 40. videtur ex eò probari, quòd contra Eccleſiam nõ procedat pręſcriptio, niſi quadraginta annis.

Non requiri certum tempus.

RESPOND. & dico primò, Verius eſse non requiri certum tempus, vt conſuetudo poſſit legem tollere. Inſinuat Sotus lib. 1. de Iuſtitia. quæſt. 7. artic. 2. Ratio eſt; quia vt conſuetudo tollat legem, ſolùm requiritur vt paſſim agatur contra legem; ſeu vt lex non ſeruetur, quando occurrit ſeruanda, ſciente Principe & nõ ſe opponente: vt docent paſſim Theologi & Canoniſtæ. Panor. ſuprà. Gloſsa in C. 1. de Treuga & Pace, & alij. dum enim ſcit ſuam legem non ſeruari & ſilet, cenſetur conſentire, vt non ſeruetur. ne Reſpub. perturbetur; ac proinde cenſetur tollere obligationem legis. & hoc modo conſuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens conſuetudinem, implicitè detrahit ſuæ legi vim obligandi. Confirmat. quia conſuetudo populi habentis Principem, non poteſt per ſe tollere vim legis, quam Princeps impoſuit (cùm ſinguli ſeorſim, & omnes ſimul ei ſubſint) ſed hanc vim tantùm habere poteſt à conſenſu tacito, vel expreſso Principis. cenſetur autem tacitus conſenſus, dum conſuetudini non ſe opponit, etiamſi id fiat metu difficultatum. 45

Vnde cõſuetudo habet vim tollẽda leges.

Hinc ſequitur ſæpe fieri, vt paucis annis lex abrogetur per conſuetudinem, etiamſi ante recepta

cepta fuerit: quia vt dicatur eſſe cõſuetudo contraria, ſufficit bis, terve contra actum eſſe: vt docet Syluest. verbo conſuetudo, num. 6. Panorm. ſuprà, & alij paſſim: quam cõſuetudinem ſi conſtaret Principem ſcire & diſſimulare, deſineret lex obligare.

Longum tempus. Nec obſtat quòd Ius ciuile ad cõſuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia nõ omne longum tempus eſt decennij; tantùm enim in materia vſucapionis ita definitur. Secundò, quia vt conſuetudo tollat legem non requiritur vt ſit longior, quàm neceſſe eſt vt Princeps cenſeatur eam permittere.

Dices, cap. vlt. de conſuetudine dicitur, *licet longæuæ conſuetudinis non ſit vilis authoritas; non tamen eſt vſque adeò valitura, vt vel Iuri poſitiuo debeat præiudicium generare, niſi fuerit rationabilis & legitimè præſcripta.*

Resp. hoc intelligendum de conſuetudine, quando aliàs non putatur ei Princeps conſenſiſſe; tunc enim requirit longius tempus. Sed de hoc plura 1. 2. q. 97.

46 Dico Secundò, quando non conſtat breuiori tempore conſuetudinem Principi innotuiſſe, probabile eſt requiri decem annos, & hos ſufficere, vt conſuetudo poſſit legem tollere.

Decem annos requiri, eſt communior ſententia DD. Itemque contra legem ciuilem ſufficere. quòd etiam ſufficiant contra legem Canonicam nondum receptam moribus vtentium, docet Nauar. ſuprà & alij DD.

An verò etiam ſufficiant contra receptam, maior eſt difficultas. Non videtur improbabile ſufficere; primò quia, nuſquam Ius aliquod *Contra legẽ Eccleſiaſticam.* diſtinguit inter legem Eccleſiaſticam & ciuilem hac in parte: ergo ſi contra legem ciuilem ſufficiunt decem anni, etiam contra Eccleſiaſticam.

Nec obſtat, quòd contra Eccleſiam non procedat præſcriptio niſi annis quadraginta; quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, & Iuribus Eccleſiæ, quæ ſunt inſtar bonorum immobilium. obligatio autem ſubditorum ad legem ſeruandam, non poteſt cenſeri inter bona, vel iura Eccleſiaſtica: itaque illæ leges præſcriptionum, non ſunt huc traducendæ. Secundò, Si decem anni ſufficiunt vt Princeps ſæcularis cenſeatur tacito quodam conſenſu remittere vim ſuæ legis; cur non ſufficiant Principi Eccleſiaſtico? præſertim cùm eius ſit curare, ne ſubditi peccent, neve aſſiduis angantur ſcrupulis, qui ex huiuſmodi interminatis obligationibus naſci ſolent. Itaque cùm Eccleſia contrarium non expreſſerit; probabiliter exiſtimari poteſt, eam ſequi, vt in alijs multis ſolet, Iuris ciuilis morem. Tutius tamen eſt, ſententiam communem amplecti. Porrò aduertendum eſt requiri, vt per illud tempus ſubditi bona fide legem non ſeruauerint, ita vt non ſeruando non peccauerint: alioquin contra eam non præſcribent, vt rectè Syluest. & alij docent.

Dices, ſi currente illo tempore non peccant, quomodo ergo poſſunt puniri propter legis violationem?

Resp. quia præſumuntur peccaſſe. non enim præſumitur legum communium ignorantia, niſi probetur. deinde quia hac veluti conditione tacita conceditur Ius præſcriptionis; vt ſi intra illud tempus deprehenſi fuerint agere contra legem poſſint plecti: vt hac ratione lex non exarmetur, dum adhuc viuit, ſed habeat quo ſe poſſit tueri.

Dico tertiò, Si conſuetudo ſit aliquo modo contra Ius Eccleſiæ, requiruntur anni 40. Patet ex dictis dubit. 8. 47

DVBITATIO XV.

Quæ res non poſſint præſcribi.

Notandum eſt, quædam in Iure dici non poſſe præſcribi ſeu vſucapi; quia ordinario tempore non vſucapiuntur. ſic res furtiuæ, & res fiſci, dicuntur non poſſe vſucapi; cùm tamen poſſint, hæ 40, illæ 30. annis. Simili modo dicuntur non poſſe vſucapi ea, quorum alienatio eſt prohibita; vt, fundi dotalis, maioratus, legati, fideicommiſſi: quæ tamen poſſunt præſcribi tempore ordinario, ab eo, qui bona fide illa poſſidebat, & iam vſucapionem inchoauerat, antequam illa bona contraherent hæc onera, ſeu obligationes reales. Vbi verò iam contraxerunt, non poteſt inchoari præſcriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab authore malæ fidei (ſecus de eo qui accepit à tertio:) bene tamen tricenaria: vt patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis aduentitijs filijfamilias, ſi pater ea alienet. Vbi enim cœperint eſſe bona eius aduentitia, non poteſt inchoari in illis præſcriptio contra filium, quamdiu eſt ſub poteſtate patris; ſed inchoabitur ſolùm poſtquã deſierit eſſe ſub illa; & ab illo tempore debet continuari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide L. 1. C. De bonis maternis, & Syluest. Præſcriptio ſecundò, num. 13. 48 *Non præſcribuntur tempore ordinario.* *Legatum.* *Fideicommiſſum.* *Vſucapio inchoata antequam bona fieret obnoxia.* *Bona aduentitia.*

Nullo autem modo præſcribi poſſunt, primò, exemptio ab obedientia Superioris, & alia, de quibus dubitat. 12. Secundò, res vſibus publicis deputatæ, vt forum, via publica, pons: hæc, nec in totum, nec in partem præſcribi poſſunt. Tertiò, Ius decimarum, à laicis poſt Concilium magnum Lateranenſe præſcribi nequit. Quartò, Limites Prouinciarum, Epiſcopatuum, & parœciarum: quod intellige, ſi de his conſtet: ſi autem non conſtet, præſcribi poſſunt. Quintò, Res indiuiſa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præſcribi poteſt: quia ille nomine aliorum poſſidet. Colligitur L. Si communem. ff. Quemadmodum ſeruitus amittatur. Vide plura apud Syluest. Præſcriptio ſecundò. *Nullo modo præſcribuntur.*

DVBITATIO XVI.

Quando præſcriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi?

49 *Nõ procedit ob 4. cauſas.* Resp. & Dico Primò, *Præſcriptio* dicitur *non procedere*, quando ob aliquam cauſam non incipit, vel non poteſt incipere. Ita Couar. reg. Poſſ. §. 12. Hoc fit potiſſimùm ob 4. cauſas. Primò, ſi deſit poſſeſſio ciuilis. Secundò, ſi deſit titulus, nõ poteſt incipere præſcriptio triennalis, decennalis, aut vicennalis: poteſt tamen tricennalis: vt dictum eſt dubit. 8. Tertiò, ſi deſit bona fides. Quartò, ſi res non poſſit alienari, lege reſiſtente: vt dictum eſt de fundo dotali, de bonis aduen-

aduentitijs filijſfamilias, de legato, fideicommiſſo, Maioratu.

Dormire dicitur.

Dico Secundò, Præſcriptio dicitur *dormire*, quando iam inchoata aliquando tempore ceſſat; ita tamen, vt illo exacto, rurſus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire. Primò, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore peſtis. Secundò, quando Eccleſia caret Rectore, ceſſat contra Eccleſiam. Tertiò, quando is contra quem præſcribitur non poteſt agere; vt eſt filiusfamilias, pupillus durante ætate pupillari, (nempe vſque ad annum 14. exactum in mare; in fœmina vſque ad 12. exactum,) vxor viuente marito. Vide Syluest. Præſcriptio 1. numero 9.

Dicitur interrumpi.

Dico Tertiò, Præſcriptio dicitur *interrumpi*, quando inchoata ita ceſſat; vt ſi rurſus reuiuiſcat, non continuetur cum tempore priore; ſed de nouo debeat inchoari.

Interruptio fit dupliciter.

Hęc *interruptio* generatim fit dupliciter: primò, naturaliter. ſecundò, ciuiliter. *naturaliter* interrumpitur, quando incipit aliquid deeſſe, quod eſt neceſſarium ad naturam præſcriptionis; vt, poſſeſſio, vel bona fides. *ciuiliter* interrumpitur, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur; vt, per litis conteſtationem, vel citationem: vt docet Couar. §. 12. ex Panormit. & alijs. *Triennalis* vſucapio non interrumpitur litis conteſtatione. Si tamen is, qui volebat ita vſucapere condemnetur, debet rem reſtituere: Si non condemnetur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam poterit retinere. *Decennalis* tamen, *vicennalis* & *tricennalis*, interrumpitur litis conteſtatione facta coram Iudice competente. Si tamen actor ſuccubuerit in lite; vel ſi litem ſponte deſeruerit, non interrumpitur. Similiter ſi animo tantùm interrumpendi præſcriptionem, litem mouerit. His addo, præſcriptionem contra actionem fiſci interrumpi ſola citatione. De his plura apud Couar. & Syluest. ſed parum vtilia Theologo.

DVBITATIO XVII.

Vtrum qui legitimè præſcripſit rem aliquam, ſi termino præſcriptionis elapſo, conſtet fuiſſe alienam, teneatur eam reſtituere?

50 MVlti exiſtimant, talem teneri ad reſtitutionem, niſi interceſſerit negligentia domini in re ſua inquirenda: ita Adrian. in 4. quæſtio. 2. de Præſcrip. pag. 166. Ioannes Med. C. De Reſtit. quæſt. 18. eiuſdem ſent. videtur Scotus in 4. diſt. 15. quæſt. 2. §. De ſecundo; nam eodem fundamento nititur: & Gabr. ibidem quæſt. 14. artic. 1. in fine, & alij nonnulli: fundamentum huius ſententiæ eſt, Quòd leges præſcriptionis videantur ſolùm vel potiſſimùm inſtitutæ in pœnam negligentiæ domini: vbi ergo negligentia non interuenerit, ibi locum non habere. quare is qui vſucepit, vel præſcripſit, ad reſtitutionem obſtrictus erit, vbi conſtiterit nullam negligentiam interceſſiſſe: Sed contrarium eſt verius.

Vnde, Dico Primò, non ſolùm quando domini prioris interceſſit negligentia; ſed etiam quādo conſtat nullam interceſſiſſe, res legitimè præſcriptæ tranſeunt in dominium noui poſſeſſoris; ita vt non teneatur eas reſtituere, niſi prior dominus per iudicem reſtituatur in integrum. Ita Couar. ad reg. Poſſeſſor par. 3. §. 2. nu. 3. vbi multos alios refert. & Sotus lib. 4. de Iuſtitia q. 5. artic. 4. & paſſim DD.

Præſcriptio transfert dominiũ; etſi abſit negligentia.

Probatur; quia L. 3. ff. De vſucapionibus, definitur *vſucapio eſſe dominij acquiſitio per continuationem temporis lege definiti*: ergo tranſacto illo tempore, non tenetur is, qui vſucepit, ad reſtitutionem; cùm dominium acquiſierit. Secundò, Leges præſcriptionis nunquam meminerunt, eam ſtatui in pœnam negligentiæ dominorum; ſed ob bonum publicum, nam L. 1. ff. de vſucapionibus dicitur, *bono publico introducta eſt vſucapio, ne diu & ferè ſemper incerta eſſent rerum dominia.* & L. vltima. ff. Pro ſuo. *conceſſa dicitur vt aliquando litium eſſet finis.* Similiter canones indiſtinctè & abſque reſtrictione negligentiæ, approbant præſcriptiones bonæ fidei: atqui Princeps per ſuas leges poteſt priuare ſubditum re ſua, etiam abſque eius culpa; ſi ratio boni communis ita poſtulat. ergo cùm ratio boni id exigat, (nēpe ne ſemper incerta ſint dominia, & ne infinita quædam litium ſeges ſuboriatur) non eſt dubitandum quin hiſce legibus dominium transferatur.

Tertiò, quia lege pœnali non amittitur dominium ante ſententiam; atqui præſcriptio ſimul atque peracta eſt, dominium adimit & in nouum poſſeſſorem omnino transfert: ergo leges præſcriptionis non ſunt pœnales duntaxat, punientes dominorum negligentiam. Confir. quia iſta negligentia rei ſuæ, non eſt niſi venialis, quæ non meretur ablatione rerum puniri. Vnde Adrian. requirit in ea culpam mortalem, ſed hæc vel nunquam vel rariſſimè accidit; & ita ferè nunquam præſcriptio habebit effectum.

Denique non poteſt ſciri quanta negligentia à domino priore ſit commiſſa: itaque hæc res tota erit plena ſcrupulis & inutilis ad praxim.

Non ſolùm vtile, ſed etiam directum.

Dico Secundò, Præſcriptio non ſolùm transfert dominium vtile, ſed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quàm in mobilibus. Ita Couarr. ſuprà. §. 1. in fine, & paſſim Theologi. Leges enim & canones indiſtinctè loquuntur de dominio; nec reſtringunt ad dominium vtile, vt patet cap. 3. 4. 6. de præſcript. & ex cap. Clerici, 26. quæſt. 3. vbi dominium acquiſitum per præſcriptionem vocatur *proprietas*. Denique ex cap. Placuit, 1. & 2. 16. quæſt. 3. Idem colligi poteſt ex legibus citatis, & ex toto tit. C. de præſcript. 30. annorum. Fundamentum Iuriſperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falſum eſſe oſtendit Couar. ſuprà §. 1. numero 1. 51

Obiectiones.

Obijcitur primò, nemo ſine culpa debet priuari re ſua. ergo debet interceſſiſſe culpa.

RESP. Antecedens verum eſt, niſi ratio boni communis aliud poſtulet; vt fit in propoſito.

Interdũ priuatur quis re ſua ſine culpa.

Obijcitur ſecundò, fundamentum præſcriptionis eſt bona fides. ergo poſtquam conſtiterit rem fuiſſe alterius, ſubuertitur pręſcriptio; quia ſubuertitur eius fundamentum.

RESP. Non ſubuerti bonam fidem ex eo quòd peracta præſcriptione conſtet rem fuiſſe alienam: quia tunc verè poteſt iudicare rem eſſe ſuam; quamuis antea alterius fuerit.

Obijci-

Obijcitur Tertiò, Cui res eſt adiudicata per ſententiam nitentem falſa præſumptione, tenetur ad reſtitutionem: atqui leges præſcriptionis nituntur falſa præſumptione; ergo is, cui res eſt adiudicata per talem legem, tenetur ad reſtitutionem.

Resp. Primò, negando conſeq. quia Iudex per ſententiam non intendit transferre dominium, ſed ſolùm declarare vtrius ſit: vnde ſi fundamentum eſt falſum, quo ſententia nititur, ipſa quoque corruit, nec eſt ſeruanda in conſcientia. At verò Princeps per legem præſcriptionis intendit transferre dominium abſolutè: & & quamuis fortè falſa præſumptione ex parte nitatur, tamen iuſtam cauſam habet ita ſtatuendi abſolutè.

Secundò Reſpondeo, negan. minor. quia verum non eſt, leges præſcriptionis potiſſimùm præſumptione negligentiæ nixas eſſe; vt ex dictis conſtat.

DVBITATIO XVIII.

Quibuſnam aduerſus Præſcriptionem reſtitutio in integrum concedatur?

52 Notandum eſt, *Reſtitutionem in integrum* eſſe quoddam remedium, quod, finita præſcriptione, relinquitur priori domino, qui rem ſuam amiſit; nempe vt authoritate Iudicis poſſit reſtitui in dominium & poſſeſſionem rei amiſſæ.

Quo poſito Reſpódeo, Hoc remedium concedi, Primò, minoribus ætate, id eſt qui nondum 25. annos expleuerunt. Secundò, Pijs locis & Eccleſijs, etiam ſi præſcriptio ſit 40. annorum. Ita docent Gloſſa, & DD. in Auth. Quas action. C. de ſacroſ. Eccleſ. verb. Excluduntur: eſtque communis opinio, teſte Panor. in cap. 1. de Præſcrip. & in cap. Auditis, eodem. Eccleſiæ enim conceſſum eſt priuilegium minorum, eſtque ipſa inſtar minoris, vel etiam pupilli: vt tradunt DD. in cap. 1. & 2. de reſtitut. in integ. lib. 6. quibus locis etiam expreſsè, Eccleſijs hoc beneficium reſtitutionis conceditur. Vbi aduerte Eccleſijs & minoribus hoc cócedi, quamuis ipſis ſcientibus & reſiſtere valentibus præſcriptio facta ſit; vt docet Couar. ad reg. Poſſeſſor, par. 3. §. 3. num. 3. conceditur verò per quatuor annos poſtquam ſciuerint completam contra ſe præſcriptionem. L. fin. C. de tem. in integrum reſtit. Tertiò, maioribus ætate conceditur in præſcriptione 10. & 20. annorum; modò tamen probent cum iuſta & probabili ignorantia ſua, aut omnino ſine ſua negligentia præſcriptionem fuiſſe peractam. L. 1. §. fin. ff. Ex quibus cauſis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti, de præſcript. & alij. eſtque ſententia communis, teſte Couar. ſuprà, nu. 1. Habent & hi quatuor annos poſtquam ſciuerint completam præſcriptionem. In præſcriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus reſtitutio, iuxta Couar. num. 1. quamuis alij aliter ſentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent, vide infrà cap. 17. dubit. 19.

Minoribus Eccleſiæ.

Maioribus.

SECTIO SECVNDA.

DE INIVRIIS ET DAMNIS IN OMNIBVS HVMANORVM BONORVM GENERIBVS, & neceſſaria Reſtitutione.

Explicuimus ſuperiori Sectione, per quinque capita quid Iuſtitia, *quid* Ius, *quænam ſpecies, & in primis quid* dominium, *quibus & quæ competat, quibuſve modis comparetur. Sequitur nunc vt tractemus de* Iniurijs *&* damnis *quibus Iuſtitia & Ius violatur, &* Reſtitutione, *quæ eſt principalis actus Iuſtitiæ commutatiuæ, per quem ius violatum inſtauratur.*

Primum igitur dicemus de Iniuria & Reſtitutione in genere. 2. De Iniuria in bonis ſpiritualibus. 3. De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem. 4. De Iniuria in corpus proximi per adulterium & ſtuprum. 5. De Iniurijs famæ & honoris per detractionem & contumeliam. 6. De Iniurijs fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum. 7. De Cooperantibus ad hæc. 8. De Reſtitutione rei acceptæ. 9. De Ordine ſeruando in reſtitutione, deq; eius expenſis. 10. De Excuſantibus à Reſtitutione.

CAPVT VII.

De Iniuria & Reſtitutione in genere.

Habet 10. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit iniuſtitia & iniuria.

D. Thom. q. 59.

1 NOTANDVM eſt, ſicut nomen *Iuſtitiæ* dupliciter accipitur (vt ſuprà cap. 1. dub. 1. oſtenſum eſt) Primò, pro omni virtute quatenus eſt quædam legis obediētia. Secūdò, pro virtute particulari, quæ conſtituit æqualitatem in commutationibus & diſtributionibus: ita etiam nomen *Iniuſtitiæ* dupliciter accipitur, vt expreſſe docet Ariſtoteles 5. Ethic. c. 1. Primò pro *omni legis violatione*, quam ipſe ἀνομίαν vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum eſt *Iniuſtitia* quædam: quia eſt violatio æqualitatis ſeu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc *peccatum* definitur, *cæleſtium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti*. Vnde paſſim in ſcripturis omne peccatum vocatur *iniuſtitia*, & peccatores *iniuſti*. Ioannis 7. *Iniuſtitia in illo non eſt*. Ad Roma. 1. *Reuelatur ira Dei contra iniuſtitiam hominum, qui veritatē Dei in iniuſtitia detinent*. Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatū vocatur *iniquitas*, ſeu ἀνομία. E contrario omne opus bonum vocatur *iuſtitia*.

Iniuſtitia dupliciter dicitur.

2 Hinc patet hanc rationem *Iniuſtitiæ* eſſe generalem, & communem omni peccato, ſicut eſſe contra charitatem; neque videri diſtingui à ratione generali inobedientiæ: quia hæc *iniuſtitia* conſiſtit in hoc quòd conformitas legi debita violetur; quæ violatio nihil eſt aliud, quàm legis inobedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam ſpecialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis eſt, eſſentialiter omni pecto conueniens) niſi ipſa in illo peccato, ſpeciali modo ſit volita;
3 vt cum quis ex contemptu legis peccat, quòd fit, quando quis directè vult legem violare, vt oſtendat ſe eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non poteſt ſpecialem malitiam tribuere actui voluntatis, niſi ſpeciali modo ſit volita: quia malitia formalis in actu voluntatis ſumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto volito: vt oſtenſum eſt 1.2. q. 18. art. 1.

Ratio Iniuſtitiæ cōmunis omni peccato.

Peccatum ex contemptu.

4 Secundo modo accipitur *Iniuſtitia* vt opponitur Iuſtitiæ particulari; idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, ſic nihil eſt aliud, quàm alieni Iuris violatio; neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iuſtitiæ cuique ius ſuum tribuitur; ita Iniuſtitiæ hoc ius violatur: in qua violatione ſita eſt *iniuriæ* ratio. Si verò accipiatur vt habitus, habitui Iuſtitiæ oppoſitus; ſic nihil eſt aliud, quàm praua voluntatis diſpoſitio ex iniuſtis actibus orta, & ad ſimiles inclinans. Quanquam ſi theologicè magis, quàm philoſophicè loquamur, *habitualis iniuſtitia* non tantùm conſiſtit in praua diſpoſitione reali; ſed etiam morali & imputatiua. quod vt intelligatur

Iniuria ratio.

5 Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam, *commiſſione & omiſſione*, neque minùs omiſſione reddi hominem iniuſtum, quàm commiſſione. Omiſſio nuda non relinquit in voluntate aliquam diſpoſitionem realem; relinquit tamen hominem iniuſtum habitualiter, donec reſtituat, vel ſatisfaciat. En habitualem iniuſtitiam ſine reali diſpoſitione voluntatis. Et quamuis rarò fiat, vt quis debitum officium omittat abſque poſitiua voluntatis complacentia & aſſenſu; tamen fieri poteſt, & interdum fortaſſe fit. Idem in alijs vitijs locum habet, vbi omiſſione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitioſus, abſque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitijs, ſi ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatitium ex actu relictum, ſufficeret ad denominandum hominem iuſtum, vel iniuſtum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1.2. quæſt. 49. artic. 1.

Dupliciter fit iniuria.

6 Hinc patet *Iniuſtitiam habitualem* generatim non tantùm conſiſtere in reali diſpoſitione; ſed etiam in morali, ſeu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omiſſionis, per quam illa omiſſio fuit voluntaria, cenſetur manere ſecundum moralem æſtimationem, & imputatur vt præſens, donec fiat reſtitutio.

Iniuſtitia habitualis.

DVBITATIO II.

Vtrum aliquis dicatur iniuſtus, eo ipſo, quod faciat aliquid iniuſtum?

D. Thom. art. 2.

7 RESPONDEO, & Dico Primò, Qui ſciens aliquid eſſe *iniuſtum*, ſponte illud facit, eo ipſo eſt *iniuſtus*. probatur; qui vult liberè id, quod nouit eſſe iniuſtum, cenſetur etiam velle ipſam iniuſtitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde meritò dicitur iniuſtus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniuſtum: quia intendit id, quod ſcit eſſe iniuſtum, & ita intentio fit formaliter iniuſta: quamuis ipſam iniuſtitiam per ſe non intendat.

Qui ſciens facit.

8 Dico Secundò, Qui ignorantia inculpata neſcit eſſe iniuſtum, vel ſi ſcit, non conſentit in opus, ſed vi externa impulſus facit; non eſt dicēdus iniuſtus. Ratio eſt; quia malitia annexa operi, nullo modo eſt volita, ac proinde non poteſt ipſius voluntatem contaminare.

Qui ex ignorantia probabili.

Dico Tertiò, ſi ignorantia ſit culpabilis, vel vis extrinſeca, aut paſſio, qua incitatur talis ſit,

vt ei poſſit reſiſti, verè erit iniuſtus, ſi faciat opus iniuſtum; licet minùs, quàm ſi ſciens & volens. Ratio eſt, quia hæc non impediunt quin ille abſolutè cenſeatur velle & voluntariè facere quod iniuſtum eſt, vt oſtenſum eſt 1.2.quæſt.6. art.7.& 8.

9 Notandum tamen, Ariſtotelem lib.5. Ethic. cap.8. vbi hanc quæſtionem tractat, docere, eum qui ex ignorantia vel paſſione quippiam iniuſtum deſignat, non eſſe dicendum iniuſtum: quia non operatur iniuſtè, id eſt, ex habitu & affectu directè inclinante ad id, quod iniuſtum eſt, ſed ſolùm per accidens & indirectè. Verùm hoc intelligendum eſt, non tam perfectè dici iniuſtum, quàm eum, qui ſciens & ſua ſponte facit: alioqui talis abſolutè eſt iniuſtus: indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in ſpeciem voluntarij directi: vt conſtat ex 1.2.quæſt.6.

10 Notandum Secundò, circa Reſponſ. D.Thomæ ad 3. dum quis per ignorãtiam inculpatam facit opus iniuſtum, hoc opus non dici formaliter *iniuſtum*; quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus eſt inſtar formæ) iniuſta. dicitur tamen iniuſtum materialiter; quia conſtituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non ſuam per ignorantiam, vt Iacob; vel plus comedit quàm natura poſtulet, facit opus materialiter intemperatum; (quamuis formaliter, vt ſubeſt voluntatis affectui poſſit eſſe temperatum) etſi enim non incongruens ſit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti; tamen eſt ei incongruẽs ſecundum ſe, & abſque illo errore conſiderato. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem abſolutè conſideratam.

Formaliter iniuſtum quid.

DVBITATIO III.

Vtrum aliquis poſſit pati iniuſtum volens.
D.Thomas a.3.

11 RESP. Dico Primò, Sicut nemo poteſt facere *iniuſtum* propriè, vel iniuriam, niſi volens: ita nemo poteſt propriè pati *iniuriam* niſi nolens. ita D.Thomas art.3. ex Ariſtotele 5. Ethic.cap.9.& 11.

Prior pars patet: quia iniuſtum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etſi lædat. ſufficit autem ſiue directè, ſiue interpretatiuè ſit voluntarium.

Altera pars probatur: quia nemo poteſt pati *iniuriam*, niſi ius eius violetur: non poteſt autem violari Ius alterius, niſi ipſo nolente, (vel expreſsè, ſi ſciat; vel implicitè, ſi neſciat: & ita ſit affectus, vt, ſi ſciret, expreſsè nollet. Cuius ratio

12 eſt, quia ſi velit, vel certè poſitiuè permittat ſe lædi; iam cedit iure ſuo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde etſi ipſe lædatur, Ius tamen ipſius (quà ipſius eſt) non violatur. ſicut ſi concedam tibi vt veſtem meam auferas, pono dominium rei meæ in tuo arbitrio. vnde ſi auferas, non violas ius meum.

Si cõſentit, cedit iure ſuo.

Dixi, *quà ipſius eſt*; quia etſi non violetur præciſè quà ipſius eſt, tamen poteſt violari, quatenus ad alium pertinet. qui enim ſe interficit, etſi iniuriã ſibi ipſe non faciat, facit tamen iniuriam Reipub. cuius ipſe eſt pars, & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui ſolus eſt vitæ humanæ dominus. Vnde meritò in vtroque foro punitur, vt notat D.Thom. ad 2. de quo vide Iulium Clarum lib.5. ſententiarum. §.fin. nu.37. Simile eſt in eo, qui alium volentem interficit. etſi enim ipſi iniuriam non faciat: eò quòd abdicauerit ius ſuum, quà ſuum: ac proinde interfector non teneatur ad vllam reſtitutionem hæredibus: tamen facit iniuriam Reipub. & peccat contra Iuſtitiam legalem, vnde Dauid puniuit Amalechiten tanquam homicidam, qui ſe occidiſſe Saulem volentem, fatebatur. 2.Reg.1. Idem dicendum, quando coniunx conſentiente coniuge adulterium committit: nõ enim facit iniuriam propriè coniugi conſentienti, ſed peccat contra Matrimonij legem.

Facit iniuriam Deo.

Notandum eſt, non cenſeri quempiam, cedere iure ſuo, ſi aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu conſentiat, inductus ab eo, qui læſurus eſt. Sicut enim donatio debet omnino eſſe libera, ita etiam ceſſio iuris, quæ tollit iniuriam. Vnde qui ſoluit vſuras, non cedit iure ſuo: quia non cupit vt vſurarius has exigat, nec intendit ſe vllo iure priuare, aut donare: ſed ſoluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ eſt 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti & conſentienti, non fit iniuria, neque dolus.*

Ceſſio iuris.

Aduerte tamen, quoſdam DD. hanc regulam limitare ad ea, in quibus iure noſtro cedere poſſumus; vt in fama, honore & alijs bonis externis, quorum ſumus domini. In his enim ſcienti & volenti non fieri iniuriam: quia cùm hæc ſubſint noſtrę diſpoſitioni, hoc ipſo, quo volumus his ſpoliari, iure noſtro nos priuamus, & illud in alterius collocamus arbitrio: ſecus eſſe in alijs, quorum non ſumus domini, ſed cuſtodes duntaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & ſimilibus, in quibus iure noſtro cedere non poſſumus. In his enim propriè iniuriam ei, cui ipſa commiſſa ſunt, vel obnoxia, fieri, ſi perimantur, vel lędantur: etſi id ipſo volente fiat. 13

Sententia quorũdam Doctorum.

Verùm id, quod diximus eſt magis conſentaneum vſitato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore læſus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandam dederit, dicet ſibi iniuriam factam; aut de iniuria conqueri poterit. Deinde eſt ipſa doctrina Ariſtotelis li.5.Eth. cap.9. vbi oſtendit *neminem ſponte pati iniuriam; etiamſi poſſit ſponte lædi, & damno affici:* quia ad illud requiritur vt inuitus patiatur. Neque id intelligit ſolùm in ijs, quæ ſubſunt noſtræ diſpoſitioni, vt in fama & diuitijs: ſed etiam in alijs, in quibus iure noſtro cedere non poſſumus; vt in vita & membris: quod ex initio capitis conſtat: vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem, & rogantem interfecit. Confirm. nam idcirco nemo ſibi ipſi iniuriam facere, aut à ſe iniuriam accipere poteſt, quia non poteſt à ſe inuitus pati: nõ enim fieri poteſt, vt quis ſibi damnum velit inferre, & ſimul nolit illud à ſe pati. Idem docet D.Thom.art.3.quæſt.59.

Contrariũ. verius.

Nec obſtat, quòd quis in illis iure ſuo cedere non poſſint, ac proinde ius illud, quod habet, vt in illis non lædatur, permaneat: quia permanet ſolùm materialiter; cùm ipſe nolit eo vti, eoque quantum in ſe eſt, cedat. Vnde non cenſetur iniuria

Eſt iniuria materialis.

iuria in illum niſi materialiter: ſicut enim poteſt eſſe iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur. poteſt tamen eſſe formalis iniuria, reſpectu tertij, qui non conſenſit.

14 Dico Secundò, fieri poteſt, vt quis ex parte ſua iniuriam inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiatur: & è contrariò fieri poteſt, vt quis iniuriam vel potiùs iniuſtum patiatur, & alter propriè iniuriã non inferat. ita D. Tho. ad 3. ex Ariſtotele ſuprà. prioris exemplum eſt; ſi detrahas famæ alterius, vt illi noceas; & ille cedat iure ſuo optans haberi infamis propter Chriſtum. poſterioris eſt; ſi per ignorãtiam vendas alteri rem vitioſam, quam ille putet eſſe probam.

Vtrũ Chriſtus & Sancti ſint paſſi iniuriam.

Dices, ergo Chriſtus & Sancti propriè non ſunt paſſi iniuriam; cùm libenter paſſi ſint, & pati deſiderauerint.

RESPON. nego conſeq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non ſatis eſt quòd ob aliquam cauſam libenter patiatur, ſeu quòd gaudeat illo malo; ſed oportet vt etiam cupiat illud ſibi à tali irrogari, cedendo, quantum in ſe eſt, iure ſuo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad reſtitutionem, vel ſatisfactionem. Chriſtus autem, & Sancti nõ cupiebant ſibi ab impijs illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius, vel authoritatem tribuebant; ſed ſolùm permiſſiuè ſe habebant non repugnando: & ſe non ſubtrahendo illorum poteſtati; vt ſic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos, coram tribunali diuino; vt patet Sapientiæ 5. *Stabunt iuſti in magna conſtantia, aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt.*

DVBITATIO IV.

Quid ſit reſtitutio, & cuius virtutis actus?

D. Thom. q. 62. a. 1.

15 NOtandum eſt, *Reſtitutionem* propriè ſignificare poſitionem rei in priſtinum ſtatum. & quia dum res ablata redditur, in priorem ſtatum reponitur, ideo ſignificat *redditionem rei ablatæ, ſiue iure, ſiue iniuria ablata ſit*; quod aliter latinis dicitur, *Redhibitio*, & redhibere. ſic depoſitum & commodatum dicitur reſtitui, & etiam mutuum; quia ſaltem ſecundum ſpeciem eſt idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur *reſtituere*, ſed *ſoluere*: & qui damnum intulit, *compenſat*, non *reſtituit*.

Reſtitutio quid.

Apud Theologos tamen, hoc nomen accipitur generaliùs; vt etiam comprehendat omnem illati damni compenſationem; & ſic nihil eſt aliud, quàm *rei acceptæ redditio, vel damni illati compenſatio*. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere reſtitutionem, dum illud compenſat, & æquiualens rependit. poſſet etiam hoc modo emptor ſoluens pretium, dici facere reſtitutionem, quia reddit rem in æquiualenti; quamuis non ita vſitatè.

16 Hinc patet reſtitutionem eſſe opus externum Iuſtitiæ commutatiuæ; quia huius virtutis eſt conſtituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compenſationem; quod fit reſtitutione.

Eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.

Nec obſtat quòd etiam error contra Iuſtitiam diſtributiuam commiſſus, ſarciatur reſtitutione, & ita videatur etiam eſſe opus Iuſtitię diſtributiuæ, quia ſæpe in actu diſtributionis continetur debitum Iuſtitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua diſtributione: ſicque non eſt mirum, ſi opere iuſtitiæ commutatiuæ inſtaurari debeat: vt oſtenſum eſt cap. 1. dub. 4.

Petes, quo modo differt reſtitutio à ſolutione, & ſatisfactione? 17

Differt à ſolutione & ſatisfactione.

Reſpondeo, *A ſolutione* differt, quòd non omnis ſolutio propriè ſit reſtitutio, nec contrà. dicimur enim *ſoluere* quod ex voto, iuramento, charitate aut miſericordia debitum eſt (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum naſcitur) non tamen propriè dicimur *reſtituere*, aut facere reſtitutionem. & è contrario, qui reddit depoſitum, reſtituit, non tamen ſoluit. *Reſtitutio* enim poſtulat vt res quodammodo ſit eadem vel in ſe, vel in æquiualenti: *Solutio* vt ſit diuerſa.

A *Satisfactione* verò, Primò, Quòd ſatisfactio ſit quiddam generalius: omnis enim reſtitutio eſt ſatisfactio, non contrà. Secundò, Quòd ſatisfactio reſpiciat perſonam, dum præſtat id, quod alteri ſatis eſt, etſi non ſit æquiualens debito. Reſtitutio autem reſpicit rem, dum præſtat æquiualens, vel rem ipſam exhibet. Tertiò, Satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quamuis nihil damni illatum ſit. Reſtitutio verò propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo ſatisfacimus, cui tamen nihil propriè reſtituere poſſumus, cùm omnia perfectiſſimè ſint ipſius. Quartò, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili; reſtitutio ſolùm pro reparabili. 18

DVBITATIO V.

Ex quibus capitibus generatim naſcatur obligatio reſtitutionis?

RESPONDEO, eam ex duplici capite naſci; nempe ex *iniuſta acceptione, vel ex re accepta* ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè. colligitur ex D. Tho. q. 62. ar. 6. & 7. docet Caiet. ibidem, & Couarru. ad reg. Peccatum 2. p. in principio. 19

Quid iniuſta acceptio.

Per *Iniuſtam acceptionem*, intelligo nõ ſolùm furtum, ſed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, ſtuprum, furtum, infamiam, ſiue alio modo iniquè illatum. quicunque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & ſic dicitur teneri ratione iniuſtæ acceptionis.

Res accepta.

Per *Rem acceptam*, intelligo non ſolùm eam, quæ à domino ablata eſt; vt equus, veſtis, pecunia; ſed etiam eam, quæ ex iuſtitia alteri debita eſt, & apud me retinetur; vt legatum alteri, aut venditum, quod apud me eſt.

Quòd autem ex priori capite naſcatur obligatio reſtitutionis probatur; quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poſcit iuſtitia commutatiua: ergo vt ęqualitatem illam ſarciat, tenetur lege iuſtitię ad reſtitutionem, etiam ſi nihil emolumenti acceperit.

Quòd etiam ex ſecũdo capite, patet; quia qui habet rem alterius, etſi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quàm ſuum; & verus dominus tãtundem habet minùs quàm ſuũ. Vnde

vt fiat

vt fiat æqualitas iuſtitiæ, per quam cuique tribuitur ſuum; debet domino reſtitui. Vide D. Thom. art. 6. & 7. q. 62. quamuis hæc duo capita paulò aliter explicet; ſed res eſt eadem.

Dices, Qui obligatur ex ſtipulatione, non tenetur ex altero horum capitum; ergo hæc non ſufficiunt.

Reſponderi poteſt, talem non propriè teneri ad reſtitutionem, ſed ad ſolutionem. Si tamen
20 nomen reſtitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iuſtitia debita redditur in ſeipſa vel in æquiualenti, ſic aſſignanda ſunt *tria capita omnis reſtitutionis*. Primum, *Ex iniuſta acceptione*, ſeu damno illato. Secundum, *Ex re accepta* iuſtè vel iniuſtè. Tertium, *Ex contractu*. Nam mutuum & pretium rei emptæ & ſimilia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri poteſt vt hæc non extet, ſed ex contractu.

Tria generatim capita reſtit.

21 Notandum eſt, inter hæc capita eſſe magnum diſcrimen. quando enim aliquid debetur ex iniuſta acceptione, vel ex contractu, manet obligatio reſtitutionis, etiamſi res debita pereat, ſine noſtra culpa: quando verò debetur tantùm ratione rei acceptæ, non manet obligatio, re abſque culpa noſtra pereunte, vt patet in depoſito.

Diſcrimen inter illa.

Ex his plurima poſſunt deduci, vt patebit ex ſequentibus.

DVBITATIO VI.

Vtrum naſcatur obligatio reſtitutionis ex damno dato abſque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum?

22 NOtandum primò, tripliciter fieri poſſe vt damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, Si tenear ex officio impedire, & negligam. Secundò, Si ex contractu. Tertio, Extra officium & contractum, de quo modo hîc agimus.

Notandum ſecundò, Ex Adriano in 4. De reſtitut. §. Vtrum in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud Iuriſperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim *culpa* idem eſt, quod peccatum, ſiue mortiferum, ſiue veniale. apud Iuriſperitos verò eſt idem, quod omiſſio alicuius diligentiæ, vnde ſequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam, latiorem, latiſſimam, leuem, & leuiſſimam. *Culpa latiſſima eſt dolus apertus, latior, eſt dolus præſumptus.* Eſt autem *dolus quæuis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo; machinatio arte verborum* ita tradit Gloſſa. ff. de dolo, L. 1. Sequuntur paſſim Doctores.

Culpa dupliciter dicitur.

Culpa quintuplex.

23

Culpa latiſſima.

Latior.

Dolus.

Culpa lata eſt omiſſio eius diligentiæ & circumſpectionis, quam paſſim homines eiuſdem conditionis adhibere ſolent: vt ſi quis librum commodatum relinquat foris ante oſtium.

Culpa lata.

Culpa leuis eſt omiſſio eius diligentiæ & circumſpectionis, quam ſolent diligentiores illius artis vel profeſſionis adhibere.

Leuis.

Culpa leuiſſima eſt omiſſio diligentiæ, quam diligentiſſimi & prudentiſſimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. n. 177. & ſequentibus. & Syluest. verbo Culpa, in principio.

Leuiſſima.

His poſitis; Angelus, verbo Culpa. n. 6. ſentit, ex quauis culpa, etiam leuiſſima naſci obligationem reſtitutionis. idem tenet Adrianus ſuprà. Probant ex quibuſdam Canonibus, ſed contraria ſententia eſt tenenda; pro qua

Dico primò, Quando non interceſſit aliquis contractus, non oritur obligatio reſtitutionis ratione damni dati (ſaltem in foro conſcientiæ) niſi ex culpa lata; non autem ex leui, vel leuiſſima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. diſt. 15. quæſt. 14. articu. 3. dub. 2. Syluest. verbo Culpa, nume. 6. vbi citat Panor. & alios. & verbo Reſtitutio ſecundò. §. 12. & 17. Sotus lib. 4. de Iuſtitia. quæſt. 7. art. 2. & lib. 5. q. 1. art. 9. 24

Solùm tenemur ex culpa lata, extra contractum.

Probatur primò; Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in ſuis operibus, ne alteri noceat, quàm eiuſdem conditionis homines paſſim in ſimilibus adhibere ſolent (nemo enim tenetur eſſe prudentior & circumſpectior hominibus ſuæ ſortis) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, ſed cenſebitur inuoluntarium.

Secundò, Talis neque tenetur ratione contractus; (ſicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitioſam) neque ratione rei acceptæ; cùm ea non extet: neque etiam ratione iniuſtæ acceptionis; cùm ſine omni peccato damnum ſit ſecutum: nemo enim tenetur ratione iniuſtæ acceptionis, niſi quando in ea eſt peccatum (alioqui teneretur quis ex caſu fortuito & præſtita ſumma diligentia; quod nemo dixerit) ergo cùm hic non fuerit peccatum, non tenetur. Quòd autem ratione culpæ leuis, vel leuiſſimæ non interuenerit peccatum, patet; quia non tenebatur diligentiam & circumſpectionem adhibere, quam prudentiores & prudentiſſimi ſolent adhibere; ſed ſolùm eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò, *ex culpa lata*, conſtat; quia quiſque in actionibus periculoſis tenetur præſtare diligentiam, quam homines eiuſdem conditionis communiter præſtare ſolent: ergo ſi hanc non adhibuerit, cenſebitur damnum illi voluntarium; quia non fecit quod potuit & debuit, vt conſtat ex dictis 1. 2. q. 6. art. 3.

Notandum eſt, quoſdam limitare hanc propoſitionem hoc modo: Non teneri ex culpa leui, &c. *niſi quis aduerterit damnũ ſequuturum, vel illud intenderit*. Sed ſi quis bene conſideret, non eſt neceſſaria hæc limitatio; quia qui *aduertit* ex ſua actione ſequuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Vt autem quis *intendat* damnum inferre per eã actionem, cui adhibet ſufficientem circunſpectionẽ vix vnquam contingit: ſi enim facit aliquid vt noceat, quo modo adhibet ſufficientem circumſpectionem ne noceat? Fieri tamen abſolutè poteſt: vt ſi quis diligenti conſideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet eſſe feram, & veniat in mentem fieri poſſe, vt ſit hoſtis, ideoque telo petat. 25

Poteſt intendi damnum per actionẽ, cui ſufficiẽs cautio adhibetur.

Vtrùm autem tunc ad reſtitutionẽ teneatur, eſt dubium. videtur teneri; cùm directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, nõ teneri: quia damnum reſpectu illius actionis cenſetur fortuitum: actio enim illa, facta cum tali circũſpectione, non cenſetur vllo modo tendere ad homicidiũ, aut eſſe periculoſa, vt vitari debeat.

debeat. nec refert, quòd ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tanquam in effectum fortuitum; ſicut ſi quis iacoletur in altum eo fine, vt cadat in caput inimici, eò quod cogitet id eſſe poſſibile; quamuis credat inimicum longè abeſſe. Simile ferè eſt, ſi quis in aliquo opere omnem diligẽtiam debitam præſtet, ne noceat; optet tamen caſu obuenire damnum vel mortem, (vt poſſet contingere in medico vel chirurgo) & ideo non adhibeat circumſpectionem diligentioris aut diligentiſſimi: Hic enim non tenebitur ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhiberet: adhibuit enim totum, quod ex iuſtitia debuit: vnde omittendo illam maiorem diligentiam, non fecit ei iniuriam; ac proinde, ſi æger moriatur, non illi imputabitur homicidium: quanquam coram Deo ſit reus, quòd optauerit; & vt caſu moreretur, omiſerit maiorem diligẽtiam; quæ omiſſio fuit contra charitatem: ſicut quando quis omittit pauperi ſuccurrere in neceſſitate.

Poteſt fieri vt quis omittat diligentiam indebitam, vt damnũ eueniat.

26 *Si non aduertis damnum poſſe ſequi.* Ex his infero, Si ex facto tuo vel omiſſione ſequutum eſt alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconſiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad reſtitutionem; quamuis in foro externo, hoc lata culpa commiſſum diceretur: quia neque ratione rei acceptæ teneris; vt quæ non extet: neque ratione iniuſtæ acceptionis; cùm non peccaueris: neque ratione contractus; cùm nullus interuenerit, vti ſuppono. ita Sotus ſuprà. v.g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clauſiſti oſtium; hinc ingreſſi fures multa abſtulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculoſum; & quamuis ſolicitè propoſueris extinguere, tamẽ aliquid interuenit, quo abſque culpa obliuiſceris; vel in ſomnum incidis, & excitatur incendium. Aperuiſti puteum & caſu oblitus es tegere vel ſepire, ne quis incidat: cenſetur enim huiuſmodi euentis damnum fortuitò datum. tales caſus ſolent ſæpe contingere inter homines, ſine vllo eorum peccato, Deo ſic diſponente, vel permittente.

Sed difficultas eſt, Vtrùm in culpa lata, vt quis obligetur ex ea, debeat eſſe peccatum mortale.

27 *Culpa lata obligans ad reſtitutionẽ debet eſſe mortifera.* Reſpondeo & dico ſecundò, debere eſſe peccatum mortiferum commiſſum, in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad reſtitutionem: ordinariè autem quando damnum eſt graue, culpa, ſeu negligentia, qua commiſſum eſt, cenſetur mortalis; niſi aliunde conſtet non eſſe. Prior pars eſt ex mente Sylueſtri locis citatis, & auctorum, quos ipſe citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorum, vt conſtat per exempla ipſorum. Soti lib. 4. de Iuſtitia. quæſt. 7. art. 2. ante ſolutionem primi argumenti, vbi, ne in commodato quidem, putat eſſe obligationem reſtitutionis damni, niſi interceſſerit culpa mortalis: *Quia à venialibus*, inquit, *homines liberi eſſe nequeunt*. ſed de hoc infrà. Approbamus ſniam Soti, quãdo nullus intercedit contractus. idem tenent multi recentiores, vt Petrus Nauarr. lib. 2. cap. 1. num. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate c. 15. vbi citat alios, Emmanuel Sà V. Reſtitutio. Ratio eſt; quia quando ſolùm culpa venialis commiſſa eſt, non eſt actus perfectus in ratione iniuriæ, ſed imperfectus: ergo non inducit obligationem reſtitutionis, ſaltem perfectam, qua aſtringat ſub peccato mortali, non

Culpa venialis, non eſt perfecta iniuria.

enim poteſt obligatio maior eſſe in ſuo ordine, quàm fuerit iniuria, ex qua naſcitur, in ſuo.

Petes, Vtrùm ſaltem ſub veniali ſit obligatio?

Quidam affirmant: Sicut enim cùm nulla eſt culpa, nulla eſt obligatio; cùm eſt lethalis, eſt obligatio ſub peccato lethali: ita etiam cùm eſt culpa venialis, videtur eſſe obligatio ſub veniali. Sed verius videtur, nullam eſſe obligationem reſtituendi, quod ſatis indicat Syluef. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non poteſt eſſe niſi ſub graui peccato, pendet enim obligatio ex materiæ grauitate, poſito præcepto naturali vel poſitiuo: mirum enim eſſet, hominem ſub veniali duntaxat obligari ad reſtitutionem decem millium aureorum; nec poſſe hoc peccato liberari, niſi proponat reſtituere. Ratio eſt: quia cùm ſolùm venialis culpa in damno inferendo interceſſit, vt cùm ex quadam inconſideratione & animi ἀπροσεξία prouenit, cenſetur quaſi fortuitò obueniſſe. quis enim in huiuſmodi rebus periculoſis non aliquando aliquam negligentiam admittit? rariſſimè tamen hinc talia damna accidunt. quare meritò quaſi fortuita videri debent. 28 *Nõ tenetur ſub veniali.*

Ex dictis ſequitur, Eum, qui ſubita ira correptus aliquem intermit, ita vt fuerit ſolùm motus ſecundo primus: non teneri ſub mortali ad reſtitutionem, vt rectè colligit Petrus Nauarrus. *Subita ira occidens.*

Altera pars probatur: quia quando opus eſt periculoſum, vel aduertis periculum, vel non aduertis: ſi omnino non aduertis, naturali quadam mentis diſtractione; vel quia nihil occurrit, quod mentem excitet ad periculi conſiderationem, non peccas, etiamſi non adhibeas diligentiam. ſi autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: rarò enim in operibus externis contingit inconſideratio imperfecta, quæ ſit venialis; quæ tamen frequens eſt in ſubreptitijs cogitationibus & internis animi motibus. Ratio eſt; tum quia opera externa ſtatim periculum ſuum ingerunt & excitant mentem ad conſiderationem: tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, niſi per rationem ſuperiorẽ, vt docet D. Thomas 1. 2. quæſt. 74. art. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam conſiderationis eſſe venialem, quamuis exteriùs indicetur eſſe lata culpa; quia non adhibuit eam omnem circumſpectionem, quam homines communiter adhibere ſolent. & tunc verius eſt, non eſſe obligationem reſtituendi. 29 *Inconſideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quã circa actiones externas.*

Sed contra has duas propoſitiones Obijcitur primò, ex cap. vltimo, de Iniurijs, vbi Greg. IX. dicit, *non excuſari eum, cuius imperitia, vel negligentia damnum eſt datum, ſed ſolum eum, qui vt non occideret, de contingentibus nihil omiſit.*

Reſpondeo, Loquitur de culpa lata, quæ eſt peccatum: nomine enim negligentiæ & imperitiæ intelligitur peccatum; vnde ſubdit, *Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo, iniuriam veriſimiliter poſſe contingere.* Quòd autem ait, *Illum non teneri, qui de contingentibus nihil omiſit*, intelligendum eſt de *ijs contingentibus*, quæ prudẽs prouideret: nam autem de omnibus; nam certum eſt neminem ex caſu fortuito teneri.

Obijcitur Secũdò, Ex Can. Conſuluiſti 2. q. 4. vbi Stephanus V. ſcribit, *Monẽdi sũt & proteſtãdi parẽtes, ne tã tenellos ſecũ in vno lecto collocent, ne negligẽtia qualibet ꝓueniẽte ſuffocẽtur vel opprimantur,*

mantur, vnde ipſi rei homicidij inueniantur.

Reſpondeo, loquitur de negligentia quæ ſit peccatum, quæ facilè committitur in re tam pe riculoſa & tam crebra; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Obijcitur Tertiò, Ex L. Qui occidit, ff. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuera illa lex pro nobis facit, Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpã; & ſubdit exemplum eius, qui in ſtipulas ignem immiſit die ventoſo; deinde addit, *At ſi obſeruauit oĩa, quæ oportuit, & ſubita vis venti longius ignem produxit, caret*
30 *culpa.* Aduertendum tamen eſt, in foro externo, tam Eccleſiaſtico, quàm ciuili, interdum puniri culpam leuiſſimam, præſertim in committendo poſitam; partim ob pręſumptionem fraudis, quæ potiùs locum habet in commiſſione; partim ne detur locus negligentiæ vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præſumptio non habet locum.

In foro externo puniuntur.

DVBITATIO VII.

Vtrum naſcatur obligatio reſtituendi ex damno, culpa leui vel leuiſſima in officio vel conſilio dando, commiſſa.

31 RESPON. & Dico Primò, Neminem teneri in foro conſcientiæ ex culpa leui vel leuiſſima in officio; ſed ſolùm ex graui. Docent hoc auctores ſuprà allati dubit. 6. Ratio eſt eadem; quia nemo tenetur in officio vel artificio eſſe prudentior & diligentior, quàm paſſim homines eiuſdem cõditionis eſſe ſolent: v. g. aduocatus non tenetur eſſe diligentior aut prudentior, quàm paſſim boni aduocati eſſe ſolent. vnde ſi contingat te cadere cauſa, eo quòd non pręſtitit quod doctiſſimus & diligentiſſimus præſtitiſſet; tamen bona fide præſtitit quod ſolent diligentes, & docti in ſimilibus cauſis; non tenetur ad reſtitutionem. Idem dico de medico, architecto, Prætore, Magiſtratu, Principe & alijs officium vel artificium aliquod factitantibus. Vnde ſequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conſcientiæ ex culpa leui vel leuiſſima, ſed ſolùm ex lata, quicquid dicat Syluest. Reſtitutio 3. quæſt. 8. §. 3. cuius ſententia in foro exteriori videtur ſeruari.

Solùm ex culpa graui tenetur.

32 Aduerte tamen, hæc intelligenda, niſi quis profiteretur ſe diligentiorem aut peritiorem alijs, aut etiam diligentiſſimum, peritiſſimumque; & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad ſe pertraxiſſet: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuiſſima; vt rectè Syluest. verbo Culpa. quæſt. 4. Ratio eſt; quia tunc promittit ſaltem implicitè, ampliùs quàm alij paſſim præſtent, & alter hanc ob cauſam ceſſat meliorem quærere: ergo, niſi hanc diligentiam præſtet, tenebitur ad reſtitutionem, non quidem totius damni; ſed quanti iudicabitur ſpes illa valere, qua ſperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quàm quærebat, ſe voti compotem fore.

Niſi promiſerit operã maiorem.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur ſemper teneri ex culpa leui, quia pro ea re ſtipendium accipit, ac proinde intercedit veluti contractus quidam in vtilitatem vtriuſque: atqui cùm contractus eſt in vtilitatem vtriuſque, tenetur ex culpa leui, vt infrà dicetur.

33 Reſpondeo, quodam ſenſu dici poſſe talem teneri ex culpa leui; quia debet maiorem diligentiam adhibere, quàm ſi nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet maiorem diligentiam, quàm communiter debent homines eiuſdem officij; ideo commodiùs dicitur, eum non teneri niſi ex culpa graui; nempe quæ grauis eſt inter homines eiuſdem officij.

Quomodò dicitur teneri ex culpa leui.

Dico Secundò, Qui præbet conſilium, tenetur ad reſtitutionem dãni ſequuti ratione ignorantiæ craſſæ, vel culpæ latæ, ſi erat parochus, confeſſarius, concionator, theologus, Iuriſconſultus, vel eius profeſſionis, ad quam talis conſultatio ſpectabat. Ita Ioannes Medina Cod. de reſtit. quæſt. 7. vt ſi confeſſarius dicat quempiam teneri ad reſtitutionem, qui non tenetur; vel non teneri, qui tenetur; vel contractum quempiam eſſe licitum, qui eſt illicitus; ſi ignorantia ſit craſſa, vel conſiderandi negligentia ſit grauis, tenetur ad reſtitutionem damni ſequuti. Probatur Primò; quia talis ex officio & profeſſione tenebatur hoc ſcire, & in reſpõdendo, hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo cenſetur cauſa damni ſequuti. Secundò, Quia ratione ſuæ profeſſionis vel officij, habetur ſufficiens ab eo, qui conſilium petit: ergo ſi non ſit ſufficiens, & tamen reſpondeat: decipit alterum.

Aduerte tamẽ Primò, Nunquam teneri eum, qui conſultus reſpondet iuxta opinionem verè probabilem: vt oſtenſum eſt 1. 2. quæſt. 19. Secundò, Neque eum, qui ſimpliciter aperit ſuam opinionem, dicens ita ſibi videri; non autem ſuadet vt alter ſequatur. Tertiò, Nec eum qui indicat ſe dubitare; tunc enim ſi alter ſequatur, ſuæ temeritati aſcribat. quicunque enim dat alteri conſilium, ſuadens vt hoc faciat, aut abſolutè aſſerens illum poſſe facere, tenetur habere euidentiam moralem, illud cum his circũſtantijs huic eſſe licitum; alioquin committit culpam latam; vt patet ex dictis de prudentia dub. 1. Ratio eſt; quia nemo poteſt aliquid aggredi, niſi cum tali iudicio; ergo neque alteri eſſe author.

Qui non teneantur.

Dico tertiò, Si is, qui præbet conſilium, erat illarum rerum parum peritus (v. g. quia non pertinebant ad eius profeſſionem) & alter ſciẽs eius inſufficientiam petat conſilium: conſultor non tenebitur illi ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia ſibi debet imputare, ſi damnum ex illo conſilio capiat; ſcienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij; tunc talis tenebitur illi tertio. vt ſi ſuades alicui certum contractum iniuſtum, vel vt non reſtituat, &c. Ratio eſt: quia tuo malo conſilio illi tertio inuito damnum infers. Nec refert, quòd tu conſultor, inculpabiliter ignorabas veritatem; quia nemo poteſt ſe miſcere dandis conſilijs in rebus, quas non intelligit. 34

Si ſciatur eius ineptitudo.

DVBITATIO VIII.

Vtrum naſcatur obligatio reſtitutionis damni ex culpa leui, vel leuiſſima, quando interceſſit contractus commodati, conducti, depoſiti, pignoris, vel alterius ſimilis.

SOtus l. 4. de Iuſtitia q. 7. a. 2. exiſtimat etiam tunc requiri culpam mortiferam; ita ſi is 35

cui res

cui res commodata, vel locata, vel oppignorata eſt, negligenter eam cuſtodiat, & ipſa, eius negligentia pereat, nõ teneatur ad reſtitutionem, niſi negligentia fuerit tãta, vt ſit peccatum mortiferum coram Deo: *Nam*, inquit, à *venialibus homo vix liberari poteſt; vnde ob illas negligentias, non eſt tanta pœna plectandus*. Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sà V. Commodatum, Henriquez de Irreg. ca. 15. vbi citat alios. addens eos, qui contrarium tenent, *eſſe limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori*. Verùm contraria ſententia eſt ferè communis.

36 *Si pereat fortuitò, non tenetur.*

Reſpõdeo igitur, & Dico Primò, Si res apud commodatarium, vel conductorem pereat fortuitò, ad nullam ipſe reſtitutionem tenetur, niſi aliter expreſsè ſit conuentũ. Ita habetur c. vnico, de Commodato. Probatur; quia res quæque domino ſuo perit, ſi nulla intercesſit culpa, vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum ſarciendum.

37 *Excipe tres caſus.*

Aduerte tamen, in tribus caſibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, Si intercesſit pactum de reſtituendo quomodocumque periret. quod pactum is, qui commodat ſemper poteſt exigere, quando gratis commodat; ſecus autem quando iuſto precio; quia ſupra iuſtum pretium nihil poteſt exigi pretio æſtimabile. Secundò, ſi ſit in mora reſtituendi; vt ſi tempore ſtatuto non reſtituat, & poſtea pereat; ſi enim reſtituiſſet, fortè non periſſet: eſt autem in mora, qui poteſt reſtituere & non reſtituit, cùm tamen teneatur. Si tamen diutius retinuit, putans id domino non diſplicere, & poſtea deprehendat non diſplicuiſſe, non tenetur, etiamſi ea occaſione perierit: ſecus ſi diſplicuit. non tñ peccauit; quia bona fide & cum animo compenſandi, in euentum, quod domino diſplicuiſſet retentio, & res peritura eſſet. Tertiò, Si ex culpa, data ſit occaſio caſui fortuito; vt ſi non ſis re illa vſus eo loco, quo conuentum eſt, ſed alio, vbi erat maius periculum, ipſaque periit. v.g. accepiſti vtẽdum vas argenteum domi tuæ, & foras extuliſti. vide Inſtit. Quibus modis re contrah. obligatio. §. Item is.

Dices, Quid ſi bona fide putauit ſe facere volente domino?

Si ſub ratihabitione vtatur vltra terminum, vel alio modo.

Reſpondeo, Si verè domino placebat vt ſic vteretur, vel vt retineret vltra terminum, non tenetur. ſecus verò ſi deprehendat domino diſplicuiſſe. Ratio eſt; quia non poteſt id facere, niſi animo compenſandi, ſi domino diſplicuerit.

38 *Si eodẽ modo peritura apud dominum.*

Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his caſibus non teneri ad reſtitutionem, vt docet Couarr. reg. Peccatum, p. 2. §. 6. nu. 1. & multi alij, de fure & omni iniuſto detentore: quia tunc non cenſetur domino cauſa damni: de quo plura infrà cap. 12. dub. 15.

Dico Secundò, Si conſiſtamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamſi apud ipſum ſit ex contractu; niſi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Syl ueſt. & alijs dub. 6. citatis; quia generatim loquuntur.

39 *Iure naturæ ſolùm tenemur ex culpa lata.*

Probatur Primò, Quia iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præſtare in cuſtodia rei commodatæ, conductæ, &c. quàm in re propria, & quàm ipſe dominus adhibuiſſet, ſi apud ipſum manſiſſet; ergo ſi hæc diligentia ſit præſtita, ſi contingat rem perire, ſine culpa peribit, ac proinde ſine iniuſtitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conſcientia de damno dato, niſi iniuſtè datum ſit: ergo cùm hic nulla ſit iniuſtitia commiſſa, non obligabitur in conſcientia. Confirmatur; quia quando quis præſtitit omnem diligentiam, quam tenebatur præſtare, res cenſetur caſu periiſſe: ergo, &c. probatur; quia Iure naturæ non minorem poſtulat cuſtodiam *precarium* quàm *commodatum* (cùm precarium nihil ſit aliud quàm commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini) atqui *precarium* non requirit niſi cuſtodiam communem, ita vt ſolùm præſtare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L. Contractus. π. de regulis Iuris. & L. Quæſitum eſt. §. Eum quoque. π. de precario. ergo, &c.

Dico Tertiò, Poſitis tamen legibus humanis, 40 de hiſce rebus latis, ſi res alterius ſit apud te per contractum, qui in tuam ſolius vtilitatem tendat; teneris non ſolùm ex lata culpa, ſed etiam ex leui & leuiſſima. v.g. Si gratis tibi commodaui librum, equum, veſtem tua cauſa, teneris in ea re cuſtodienda adhibere non ſolùm eam diligentiam, quam homines communiter in ſuis rebus ſimilibus præſtare ſolent; ſed etiam quam diligentiores & diligentiſſimi: vnde ſi librum commodatum reliquiſti in cubicolo, & egrediens oſtium attraxiſti, ſed non tentaſti an firmiter clauſum eſſet, teneris ad reſtitutionem. Probatur hæc ſententia ex cap. vnico, de commodato, vbi dicitur. *Cum gratia ſui tantùm, quis accommodatum accepit, de leuiſſima etiam culpa tenetur*; quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta; quamuis Sotus velit eam theologicè accipi pro vera culpa in conſcientia. Idem colligitur ex L. In rebus commodatis. π. Commodati vel contrà. & Inſtit. Quibus modis re contrahitur obligatio. §. Item is. Ratio eſt; quia æquitas poſtulat, vt is, qui gratis re alterius vtitur in ſuam vtilitatem, ſummam diligentiam adhibeat, ne domino pereat; id enim iure naturæ ex gratitudine rependere debet; vnde ſufficiens ſubfuit fundamentum, ad hoc lege ſanciendum, & inducendum ſtrictam obligationem.

Iure poſitiuo, ſi cõtractus in tuã ſolius vtilitatẽ, teneris ex leuiſſima.

Dico Quartò, Si contractus tantùm cedat in commodum domini, cuius ipſa res eſt; teneris ſolùm ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuiſſima vel leui. Patet Inſtit. ſuprà. §. Interea & is, vbi dicitur, *depoſitarium* (nempe qui gratis rem depoſitam cuſtodit) *teneri ſolùm ex dolo*. vbi nomine *doli* etiam *lata culpa* continetur, vt ibidem inſinuat gloſſa. Vnde ſi tibi commodaui librum, arma, veſtem, in meum duntaxat commodum; teneris ſolùm ex culpa lata. Ratio eſt; quia æquitas poſtulat, vt tunc non maiorem tenearis cuſtodiam præſtare, quàm paſſim homines in ſuis rebus ſolent; cùm tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum ſpectetur, ſed domini.

Si in vtilitatem domini, ex lata. 41

Dico Quintò, Si contractus cedat in vtilitatem vtriuſque, teneris ex culpa lata, & leui; non autem ex leuiſſima. Patet hoc ex L. Contractus. π. de regulis Iuris, & Inſtit. ſuprà. §. Creditor. talis eſt contractus pignoris; pignus enim datur vtriuſque gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is, qui pignus accepit, non tenetur niſi ad exactam diligentiam eo cuſtodiendo; vt habetur In-

Si in vtilitatẽ vtriuſque, ex leui. 42

tur Inſtit. ſuprà: non tamen ad exactiſſimam, vt ibidem probat Gloſſa. talis etiam eſt contractus conducti & locati; & contractus depoſiti, quando datur pretium pro rei cuſtodia: ſecus ſi gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriuſque cauſa fit. Ratio eſt: quia cùm res aliena tibi cõcedatur in tuam vtilitatem, æquitas poſtulare videtur vt valde diligenter eam cuſtodias: non tamen diligentiſſimè; quia non tua ſolius cauſa, ſed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas eſt, vtrùm hæ leges obligent in conſcientia ante ſententiam Iudicis, ad damni ex culpa leui vel leuiſſima dati reparationem.

43 Sotus putat ante ſententiam non obligare; eſſe enim pœnales, & procedere ex præſumptione culpæ interioris. Idem videntur ſentire ceteri ſupra citati. Quæ ſententia meo iudicio non eſt improbabilis; non quòd hæ leges pœnales ſint, propriè loquendo, cùm reſtitutio non ſit pęna: ſed quòd in foro conſcientiæ non videantur receptæ: Nemo enim, qui pignori vel rei conductæ putet ſe maiorem cuſtodiam debere ex iuſtitia, quàm dominus ipſe adhibere ſolet, idem videtur de commodato: etſi enim maiore cura hoc cuſtodiat, quàm dominus; non tamen id facit, quòd putet ſe teneri lege iuſtitiæ, ſed ex gratitudine: id enim gratitudo poſtulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit, nec minùs putant homines ſe teneri ad cuſtodiam precarij, quàm commodati: Vnde etiam plerumque fit reſtitutio, non ſolùm ſi commodatum perijt; ſed etiam ſi precarium; quamuis abſque omni culpa perierit.

Probabile eſt illas leges non obligare ante sẽtentiam.

44 Dices, Si non tenetur: ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Respon. negando conſequentiam: potuit enim hoc lege ſtatui propter bonum cõmune: tum vt vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiuſmodi: tum vt omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali eſt conſentanea, etſi ex iuſtitia non ſit debita. Sicut enim qui deflorauit virginem volentem, ante ſententiam nihil ei ex iuſtitia debet, tamen in foro externo cogitur eam dotare; lege ſic ſtatuẽte propter bonum commune: ita etiã qui amiſit commodatum abſque culpa, etſi nihil ex iuſtitia debeat ante ſentẽtiam, tamen poteſt cogi ad reſtitutionem, ex vi legis, ob bonum commune, ita ſtatuentis. Neque hoc mirũ videri debet: quia in foro externo, dum agitur de damno dato, ẽt culpa leuiſſima ſpectatur, vt patet L. In lege, ff. ad legem Aquiliam: tamen in foro conſcientiæ hæc non obligat, vt oſtenſum eſt dubit. 6.

45 Fateor tamen contrariam ſententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante ſententiam) eſſe communiorem, ac proinde ordinariè in praxi ſeruandam. Ratio eſt: quia iſtæ leges ſanciunt id, quod naturali æquitati eſt conſentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) pręſtare. qua ſanctione poſita, qui facit talem contractum, (accipiendo commodatum, conductum, depoſitum, pignus) implicitè ſe obligat ad præſtandam eam diligentiam, quam leges requirũt. quare ſi hanc diligentiam non præſtet, (quamuis id naturali obliuione, ſine omni culpa factũ ſit) tenebitur ad reſtitutionem. Vide Couarr. in epitome 4. decret. par. 2. cap. 6. §. 6. num. 15. & Nauar. cap. 17. num. 184.

Contraria cõmunior.

Ratio, cur obligare videantur.

DVBITATIO IX.

Vtrum oriatur obligatio reſtitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

Respondeo, Minimè oriri, (quicquid aliqui dixerint) ſi ignorantia fuit inculpata. vt patet ex dictis 1. 2. q. 6. art. 8. Vt, ſi putans eſſe feram, & telo petens interficias, deinde deprehendas fuiſſe inimicũ, quem ad necem quærebas. Ratio eſt: quia occiſio illa inimici, vel hominis, nullo modo eſt voluntaria, ac proinde abſque omni culpa: & conſequenter non inducit obligationem reſtitutionis. Nec refert, quòd illum æquè voluiſſes occidere, ſi ſciuiſſes eſſe inimicum, & quòd gaudeas occidiſſe: quia illa voluntas non eſt cauſa operis; cùm non ſit, nec fuerit: ſed ſolùm eſſet, poſita conditione, quæ non ponitur. gaudium verò ſequitur opus. Vnde nõ magis obligat ad reſtitutionem, quàm ſi gauderes ab alio factum. 46

DVBITATIO X.

Vtrum reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem.

D. Thom. q. 62. art. 2.

Guido Carmelita aſſignat Græcis hunc errorem, Reſtitutionem iniquè ablatorum non eſſe neceſſariam ad ſalutem: ſed ſufficere eleemoſynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuiſſe; cùm Scriptores antiqui non meminerint. quamuis credibile ſit, eorum ſacerdotes ex auaritia, hoc in abſoluendis pœnitentibus obſeruaſſe, vt partem obtinerent. 47

Græcorum ſacerdotes.

Respon. Igitur, Ipſam reſtitutionem externam, eſſe neceſſariam ad ſalutem, ſi facultas ſuppetit: Si autem non ſuppetit, non eſt quidem ipſa externa reſtitutio neceſſaria, propoſitum tamen reſtituendi eſt neceſſarium. Docet hoc D. Auguſt. epiſt. 54. quæ eſt ad Macedonium. *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, reddi poteſt & non redditur, pœnitentia non agitur: ſed ſimulatur. ſi autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum.*

Prior pars probatur: quia nõ reſtituere, cùm poſſis, eſt voluntariè nocere, & facere iniuriam proximo: (non reſtituendo enim, noces proximo: nam impedis illum à poſſeſſione & vſu rei ſuę vel debitæ) atqui neceſſarium eſt ad ſalutem vt nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus; vt ex multis ſcripturis conſtat. ergo neceſſaria eſt reſtitutio. Vide plura apud Alphonſum Caſtrium, v. Reſtitutio.

Dices, Lucæ 11. Cùm Dominus dixiſſet Phariſæo, *quod intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina, & iniquitate,* ſubdit; *Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.* ergo ſufficit eleemoſyna ad expianda peccata iniuſtitiæ.

Resp. Si hoc argumentum valeret, etiam probaret pœnitentiam non eſſe neceſſariam furibus. Itaque non vult Dominus eleemoſynam ſufficere, ſed eſſe optimam diſpoſitionẽ ad mundítiam animi. q. d. Date eleemoſynã pro veſtra facultate (id enim videtur ſignificari in Græco, cùm dicitur, τὰ ἐνόντα, id eſt, κατὰ τὸ ἐνὸν) & facilè mundabimini: quia diſponetur animus ad veram pœnitentiam & reſtitutionem. Vide Ambroſ. & Theoph. in hunc locum.

48 Altera pars probatur; quia nemo obligatur ad impoſſibile. quòd tamen propoſitum reſtituendi tunc ſit neceſſarium, patet: quia ad remiſſionem peccati, neceſſaria eſt contritio, vel ſaltem attritio cum ſacramento: hæc autem continent propoſitum reſtituendi; tum quia continent dolorem de peccato iniuſtæ ablationis, in quo dolore cõtinetur implicitè propoſitum reſtituendi; tum quia continent propoſitũ emendationis, & ſeruandi diuina præcepta, inter quę eſt præceptum reſtituendi.

Propoſitum reſtituendi eſt neceſſarium.

Petes, Quale eſt præceptum reſtitutionis, affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt eſſe negatiuum; quia idem eſt dicere, *Reſtitue, &c, Ne detine alienum*. Sed verius eſt, eſſe affirmatiuum.

Præceptũ reſtitutionis eſt affirmatiuum.

49 Primò, Quia præcipitur actus poſitiuus; in negatiuo ſolùm præcipitur abſtinentia ab aliquo opere poſitiuo. Nec obſtat, quòd interdum videatur fieri reſtitutio ſola ceſſatione detinendi: vt ſi deſeras domum vel agrũ, quem vi occupaſti: quia hæc ceſſatio eò dirigitur, vt alter rem ſuam conſequatur, fiatque æqualitas: & ita habet terminum poſitiuum. Vnde eſt inſtar actionis poſitiuæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. Secundò, Quia non obligat pro omni tempore, ſed ſolùm quando eſt opportunitas reſtituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*; in re potiùs eſt affirmatiuũ, quàm negatiuum: quia non poteſt ſeruari, niſi per actum poſitiuum, neque obligat pro omni tempore.

50 Aduerte tamen, præceptum reſtituendi, naſci ex præcepto negatiuo, *Non furtum facies*. Eiuſdem enim rationis eſt furari, & detinere alienũ, cùm potes reddere. Vnde hoc ipſo, quo præcipitur, *Non furaberis*, præcipitur etiam, *vt non detineas*, ſi potes reddere: & conſequenter, *vt reſtituas*; quia actus reſtitutionis eſt neceſſarius ad non detinendum alienum.

Oritur ex negatiuo.

CAPVT VIII.

De iniurijs & damnis in rebus ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

Complectitur Dubit. III.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrum is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo ſenſu, vel vſu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad reſtitutionem.

SOTVS lib. 4. quæſt. 6. artic. 3. in ſolut. 1. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præciſè conſideratis eſſe faciendam reſtitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

1 RESPON. breuiter, Verius videri, talem non teneri ad reſtitutionem præciſè pro ipſo damno ſenſuum, vel vſus rationis: ſed tantùm pro damno temporali, quod inde ſequitur: vt ſi non poſſit eam artem vel functionem obire, qua lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom. 3. cap. 6. num. 12. vbi probat cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non poſſe æſtimari à Iudice vel offenſo: *quia ſicut liber homo nullam recipit æſtimationem; ita nec cicatrix vel deformitas eius*: quod expreſſè habetur L. fin. π. de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauarr. cap. 15. num. 19. & 20. multique alij infrà citandi. Ratio eſt, quia hæc damna nullo pretio ſunt æſtimabilia: ſunt enim in bonis, quæ ſupremum locum inter bona humana tenent, nec quicquam eſt in hominum poteſtate, quod his cenſeatur æquiualens: vnde per pecuniam non poteſt fieri compenſatio. Itaque pro his, ſatis eſt pœnitentia coram Deo, cum petitione venię pro iniuria illata, quando ſcitur author. ſed de hoc infrà cap. 9. dubit. 23. 2

Priuatio mentis, vel ſenſus nõ poteſt pecunia repẽdi.

DVBITATIO II.

Vtrum is, qui alterum grauiter læſit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam reſtitutionem.

RESPONDEO, & dico Primò. Qui alterum metu, vel fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iuſtitia ipſum ſuæ libertati reſtituere, & vim fraudemque tollere, ne ille in poſterum ſimili modo peccet. eſt communis ſententia Doctorum. probatur: quia minari, aut vim inferre eſt contra iuſtitiam, ſi ſine iuſta authoritate fiat; quæ nunquam iuſta eſſe poteſt, dum quis ad peccatum cogitur: Similiter decipere alterum falſa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. ſicut enim quiſque habet Ius iuſtitiæ, ne ab alio lædatur in corpore; ita etiam ne in anima lædatur inuitus, errore: Sed is, qui aliquid facit contra iuſtitiam, tenetur lege iuſtitiæ ceſſare, & quantum in ſe eſt, illud retractare, & irritum, infectumque reddere: ergo ex iuſtitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudemque patefacere. Vnde non eſt verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, ſi ille error non verſetur in materia iuſtitiæ (verbi gratia, circa contractum vel reſtitutionem) ſed in materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iuſtitiæ, ſed ſolùm lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorum eſt: quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem ſciens facere; eodem tenetur nihil contra illam ſuadere, aut docere: tam enim eſt contra rationem malum ſcientem conſulere, quàm facere. 3

Sed etſi hæc ratio optimè probet eum, qui ſuadet falſum ſciens, in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes; tamen non probat, eum non peccare etiam contra iuſtitiam. Nam etſi non inuitum, & ſine fraude induceret, peccaret contra has virtutes: ergo quando fraude vtitur (id eſt, quando ſcit vel dubitat ſe malè docere, vel conſulere, & alterum ex ſimplicitate decipi inuitum) peccat contra iuſtitiam. 4

Duplex malitia in coactione, & in deceptione ad peccatũ.

Aduerte

5 *Si voluntariè deceptus* Aduerte tamen, ſi quis putaretur nō inuitus, ſed voluntariè deceptus (quo modo multi iam ad hæreſes pertrahuntur auidi nouitatum, & auribus prurientes) non naſci obligationem ex iuſtitiæ lege ad errorem dedocendum; ſed tantùm ex lege illius virtutis, contra quam fuit alteri author peccandi, & ex lege correptionis fraternæ. *Si aliunde veritatē recognoſcat.* Idem dicendum, ſi deceptus cognoſcat aliunde veritatem; tunc enim deceptor nō tenetur ex iuſtitia contrarium ſuadere. Ratio eſt: quia ablatus eſt error intellectus, ratione cuius deceptor cenſebatur cauſa operis mali: vnde ſi alter adhuc pergat in opere malo, nō id facit ex ignorantia; ſed propria malitia; ac proinde non poteſt imputari ei, qui ante deceperat.

6 niſi fortè varijs ſuaſionibus animum ipſius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, quantum in ſe eſt, ſuadere cōtrarium; quamuis ille ſciat aliunde veritatem. Ratio eſt: quia non ſolùm veritatis ignoratione: ſed etiā tua ſuaſione fuit inclinatus in malum: ergo niſi contrarium ſuaſeris, cenſeberis adhuc cauſa operis, ratione effectus relicti in animo ipſius; nempe ratione inclinationis prauæ & propoſiti, tua ſuaſione excitati. Sed de hoc plura infra cap.13.dubit.3.

7 Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, ſiue prece vel pretio, ſiue vi vel fraude, non tenetur ex iuſtitia curare vt conuertatur; tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quàm alij. docet Sotus lib.4.de Iuſtitia, q.6.artic.3. ad primum. Syluest. Reſtitutio 3.quæſtio.1. Petrus Nauarr.cap.2.num.1. & alij recentiores. *Nō tenetur ex Iuſtitia facere vt cō uertatur.* Videtur eſſe contra Scotum in 4.diſtinc.15.quæſt.3.artic.1. & Adrianum q.de Reſtit. §.Ex cauſa, & quoſdam alios, qui ſentire videntur, omnes iſtos, & etiam qui exemplo ſuo fuerunt alijs cauſa peccandi, teneri ex iuſtitia, ſed rationes eorum ſolùm probant teneri ex charitate.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit, ſine vi & fraude. Nam qui ita induxit, nō abſtulit aliquid ab inuito, cùm iſte inductus, ſciens & prudens peccauerit: ergo non eſt ei illata iniuria.

Dices cum Adriano, etiamſi ille actu elicito non fuerit inuitus, (liberè enim conſenſit) tamen actu ſecūdùm legem diuinam debito, fuit inuitus: (nam debebat ei diſplicere) Sicut ſi quis te roget vt ſibi manum abſcindas, etſi ipſe ſponte hoc damnum patiatur; tamen quia actu ſecundùm legem debito patitur inuitus, peccas contra iuſtitiam.

8 *Ad iniuriā non ſufficit, vt quis actu debito ſit inuitus.* Respond. Si ſufficeret ad peccatum iniuſtitię, vt quis actu debito ſit inuitus, ſemper eſſet cōtra iuſtitiam inducere alium ad quoduis peccatum: quia deberet ille inuitus induci & facere, id eſt, deberet nolle tibi obſequi. Vnde ſi alicui ſuaſiſſes, vt pecuniam ſuam profunderet in luſum vel conuiuia, tenereris ad reſtitutionem, quod nemo dixerit. Neque illa abſciſſio manus eſt iniuria in eum, qui cōſentit: ſed in Rempub. & Deum, qui non conſentit: quia fit inuita Repub. Deoque nolente. Vt igitur ipſi non fiat iniuria, ſufficit vt reipſa non ſit inuitus.

9 *Qui ſcit ſe eſſe in peccato & vult permanere, cenſetur cōdonare.* Secundò, Probatur generatim de omni eo, qui inductus eſt ad peccatum etiam vi & fraude, & ſcit ſe eſſe in peccato, & poſſe reſurgere: Quia nemo tenetur ex iuſtitia ad reſarciendum damnum ei, qui cenſetur illud condonare: ſed is, qui à te inductus eſt in peccatum, poſtquam ſcit ſe eſſe in peccato, & poſſe ope diuina reſurgere, & tamen non vult, cenſetur tibi damnum ſpiritale condonare: nam vult in eo permanere, & gratiam amiſſam veluti ante oculos poſitam; non vult recuperare. Sicut ſi res ablata Petro, eſſet in eius conſpectu, ita vt eam facilè poſſet recuperare, & tamen nollet; cenſeretur eam habere pro derelicto, & reſtitutionem condonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis & directa cauſa damni ſpiritalis, non tenetur ex iuſtitia, nempe is, qui fecit opus malum, eò quòd is, qui paſſus eſt cenſeatur condonare, nempe idem ſibiipſi: ergo nec is, qui eſt cauſa remota, conſilio, prece, vel etiam vi, tenetur; cùm alter condonet.

Quòd tamen lege charitatis præ ceteris teneatur, patet: quia æquitas poſtulat, vt is, qui 10 *Teneri ex charitate.* eſt author mali præ ceteris, laboret vt emendetur. & hoc bene probant argumenta Adriani: maius enim ille attulit nocumentum, quàm ſi abſtuliſſet pecunias: imò multi peruertendo alios exemplo, conſilio, vel praua doctrina, plus mali faciunt, quàm tota vita omni diligentia ſua poterunt compenſare. Itaque æquitas poſtulat, vt omnem operam per ſe & alios nauet, vt illi emendentur. Puto tamen hanc obligationem, quatenus præ ceteris obligantur, non eſſe ſub mortali, vt docet Nauarr. lib.5. conſil. tit.3. conſil.2. num.4. Probatur ijſdem rationibus, quibus oſtenſum eſt non eſſe contra iuſtitiam: charitas enim non obligat ad correptionem ſub mortali, niſi in neceſſitate, quando etiā alij obligantur. vnde præ ceteris non tenetur ſub peccato mortali.

Dico Tertiò, Si is, qui fraude inductus eſt in 11 errorem faciat opus malum, priuſquam veritatem cognouerit, imputatur conſultori, qui decepit: quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccarit. Ratio eſt: quia conſultori hoc opus eſt voluntariū, cùm ſciat eſſe prauū: ei autem qui facit, eſt prorſus inuoluntarium quà malum: quia omnino eius prauitatē ignorat. Vnde ſi eſt homicidium vel mutilatio, conſultor irregularitatem incurret, non executor. Adeo verum illud Heſiodi, *Malum conſilium conſultori peſſimum*. Vide 1.2. q.6.art.3. & 8.

DVBITATIO III.

Vtrum is, qui auertit aliquem à Religione, quam volebat ingredi, vel ingreſſum extraxit, teneatur ad aliquam reſtitutionem.

DVpliciter poteſt quis abduci à Religione. 1. Vi, vel fraude. 2. Solis precibus aut ſuaſionibus. Item poteſt eſſe quæſtio de reſtitutione vel perſonæ, vel commodi temporalis: quibus notatis,

Respondeo, & dico Primò, Qui noui- 12 *Qui nouitium ſine ui & fraude abducit.* tium ſine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iuſtitia Religioni aliquid reſtituere, etiamſi malo animo fecerit, & grauiſſimè peccarit. Eſt contra Adrianum ſuprà. Ita Sotus lib.4.de Iuſtitia. q.6.art.3. & Petrus Nauar. lib.2. de Reſtitut. c.2. num.15. Ratio eſt: quia Religioni non eſt facta propriè iniuria: Nam ante votorum acceptationem (quæ in alijs Religionibus fit in profeſſione, In noſtra verò, dum poſt bienniū probationis, emittūtur vota ſimplicia Scholaſticorum) Religio non habet ius ad perſonas, quamuis ipſæ voto ſe aſtrinxiſſent, vt in votis realibus, & in omni promiſſione accidit. Hinc patet illum etiam non teneri ad compenſandum vtilitatem

litatem temporalem, quam Religio ſperabat à nouitio: quia non habebat ius ad eam, niſi mediante libera voluntate nouitij, quam ille in ſua libertate reliquit, dum nullam vim, vel fraudem adhibuit.

Ex decentia tenetur.

Dixi, *non teneri ex Iuſtitia;* quia ex æquitate quadam ſeu decentia tenetur illum hortari ad bonum propoſitum reſumendum, vt reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius deſtruxit, Spiritum Dei extinguens.

Qui vi vel fraude abducit.

Dico Secundò, Is qui vi aut fraude abduxit à Religione ſiue profeſſum, ſiue nouitium, non tenetur ex Iuſtitia vel alio præcepto ipſe ingredi; ſed tenetur vim tollere & fraudem aperire,
13 ſuadereque reditum. quòd ſi ille redire nolit, vel procul abſit, vt conueniri nõ poſſit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere, ſi commodè poteſt; non tamen ex iuſtitia.

Nõ tenetur ingredi.

Prima pars, *quòd non teneatur ipſe ſeductor ingredi,* probatur; Tum quia ipſe fortè non eſt aptus: tum quia ſtatus Religionis debet liberrimè acceptari: eſt enim ſtatus perfectionis, quæ non niſi liberis, minimeque coactis functionibus acquiritur: vnde par eſt, vt eius obligatio
14 nõ naſcatur ex vllo delicto, ſed tantum ex ſpontaneo voto. quo fit, vt etſi ob delictum poſſit quis concludi in Monaſterio ad agendam pœnitentiam, tamen non poſſit cogi, vt Religionem profiteatur.

Obligatio Religionis ingrediẽdæ, nõ poteſt naſci ex delicto.

Secunda pars, *quod teneatur vim & fraudem tollere,* patet ex dubit. 2.

Tertia verò pars, *quòd ex æquitate teneatur alium inducere,* patet ex dictis. Cùm enim Deo & Religioni ſubtraxerit obſequium illud, quod ille præſtabat, par eſt vt compenſet eo modo, quo poteſt: quòd tamen *non teneatur ex iuſtitia,* docet Sotus, & probatur. Primò, Quia nec ipſe religioſus ex Iuſtitia tenetur redire, ſed ſolùm ex voto Religionis, vt quidam volunt. Secundò, etiamſi teneretur redire ex iuſtitia, (quod verius videtur) tamen author non tenetur ex iuſtitia, niſi vim & fraudem tollere, & ſuadere reditum: nam aliter non poteſt perſonam reſtituere. vt autem aliam huius loco reſtituat, nec moribus receptum eſt, nec Iuſtitia poſtulat: quia capeſſere Religionem, non eſt perſuaſionis humanæ, ſed pendet ex inſpiratione diuina. Tertiò, Quia monaſterium non poſſidet Religioſum tanquam mancipium, propter quod, ſi abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud reſtitui: ſed tanquam filium, propter quem abductum vel occiſum non reſtituitur alius. Quartò, Qui religioſum occidit, non tenetur ex iuſtitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriore id ei iniungeret, quod ſignum eſt non teneri ex iuſtitia.

Non ex iuſtitia aliũ inducere.

15 Dico Tertiò, Qui nouitium vi vel fraude ſeduxit, auertitque à Religione profitenda, tenetur ex Iuſtitia monaſterio compenſare, quanti ſpes illa temporalis commodi, quod ex ipſius hæreditate, donatione, vel induſtria expectabatur, valebat. Probatur generali ratione: Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum, hæreditatem, aut ne tibi conferat beneficium, quod propoſuerat conferre; tenetur tibi ad reſtitutionem, quanti illa ſpes, iudicio prudentũ, æſtimatur. Etſi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatum iſtud, habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum, pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui ſtatuit ingredi, auertas. Vnde qui ita auertit, violat ius Religionis, ac proinde tenetur ad reſtitutionem damni conſequentis, qua parte pretio illud eſt æſtimabile.

Tenetur damnũ compenſare.

Hic tamen aduerte, ſi reſtituit illum ſuæ libertati, fraudemque aperuit interea temporis, dum adhuc illi eſt integrum redire, probabile eſſe non ampliùs teneri: quia in poſterum non cenſebitur cauſa damni monaſterio: ſed nouitius ſolus ſponte non rediens. idem dicendum, ſi nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egreſſio tunc non fuit inuoluntaria. quòd ſi non ampliùs ſit ei integrum redire; vt, ſi interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus eſt; tenebitur deceptor, quanti ſpes illa monaſterij æſtimabitur: quia cenſetur cauſa damni in poſterum. dixi, *eſſe probabile,* quia etiamſi nouitio ſit integrum redire, tamen ſi occaſione fraudis, vel vis illatæ mutet ſeriò animum, deceptor videtur cauſa damni, quia iniuſtè eius occaſionem dedit.

Sed difficultas eſt, ſi quis profeſſum ſeducat, maximè ſine vi, vel fraude. Quidam putant talem teneri ad reſtitutionem commodi temporalis, quamuis ſine vi vel fraude abduxerit. Ratio eſt: quia Religio ius habet ad percipienda commoda temporalia ex eius functionibus, (vt ſi erat concionator, vel Doctor, à quo magnus prouentus, vel eleemoſynæ) atqui hoc ius impedit is, qui ſuadet egreſſum: ergo peccat contra Iuſtiam. Sed contrarium videtur verius: Vnde

Dico Quartò, Qui vi vel fraude abduxit à Religione profeſſum, tenetur monaſterio compen- 16
ſare, quanti emolumentum temporale, ex ipſo proueniens, æſtimabitur: Non tamen, ſi precibus vel conſilio abſque vi & fraude id fecit.

Qui profeſſum abducit.

Docent hoc quidam recentiores, inter quos Petrus Nauar. ſuprà num. 23. & Michael Salonius q. 62. artic. 2.

Prior pars patet: quia eſt efficax cauſa damni, modo iniuſto; idque multò magis, quàm qui nouitium abducit. qui enim profeſſum vi vel fraude abducit, non poteſt id ita facere, vt non cenſeatur velle nocere Religioni: cùm ipſe iam ſit aſtrictus Religioni, & teneatur (ſaltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat voluntatem laborandi; ex quo labore prouenit emolumẽtum. itaque cenſetur cauſa propinqua damni, idque modo iniurioſo.

Hic tamen aduertendum eſt primò, An re- 17
uera damnum ſit acceptum: Si enim ille tantundem conſumebat, vel ſi alius abſque notabili incommodo in eius locum ſubſtitui poteſt, qui parem vtilitatem adferat; non eſt opus reſtitutione.

Secundò, Poſtquam Religioſus ſuæ libertati reſtitutus eſt, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in poſterum: ſed ſolùm pro eo damno, quod datum eſt interim dum vis vel fraus durabat. Ratio eſt: quia in poſterum non cenſetur cauſa damni, ſed ipſe Religioſus nolẽs redire.

Altera pars probatur: Quia Religioſus non 18
tenetur ex Iuſtitia procurare illa emolumenta; ſed ſolùm ex virtute obedientiæ & Religionis, vt docet Bãnes q. 62. a. 2. dub. 6. & alij. Vnde etſi nolit laborare, & commoda monaſterij conquirere, non peccat cõtra Iuſtitiam. Ergo is, qui illi ſuadet abſque vi & fraude vt nõ procuret, non peccat peccato iniuriæ in monaſterium, ſed peccato irreligioſitatis. Si enim ipſe religioſus non

Religioſus non tenetur laborare ex iuſtitia, ſed ex virtute Religionis.

facit

facit propriè iniuriam nolendo laborare, cùm tamen ſit principalis author damni; ergo neque conſultor, cùm ſolùm teneatur ſecundariò.

Dices primò, Iſte facit iniuriam Religioni, dum ſuadet egreſſionem, & ex hac iniuria ſequitur damnum: ergo tenetur de damno.

RESPON. primò, Non eſſe iniuriam, quæ ſit contra Ius Iuſtitiæ, ſed contra virtutem religionis; cuius violatio non obligat ad reſtitutionem.

19 RESPON. ſecundò, & meliùs; etſi ſit iniuria in Religionem, ſuadere Religioſo egreſſum; non tamen eſt iniuria ſuadere otium, vt illa commoda non procuret. Ac proinde ſuaſor iſte non tenetur ad illius damni, vel incommodi ſartionem.

Confirm. ex facto ipſius Religioſi; hic enim etſi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria ſequatur damnum: tamen ad compenſationem damni illius non tenetur. Ratio eſt: quia etſi egredi ſit iniuria; non tamen nolle procurare vtilitatem temporalem eſt iniuria: eò quòd non teneatur ad hoc ex iuſtitia, ſed ſolùm ex obedientia. Vnde non omne damnum ſequens ex iniuria obligat ad reſtitutionem; ſed ſolùm illud, quod ita ſequitur, vt per ipſam actionem iniurioſam inferatur; quod hic non cernitur. quia quamuis ſuadere egreſſionem ſit iniuria, quatenus eſt cauſa egreſſionis; non tamen reſpectu damni ſecuti, eò quòd hoc damnum immediatè ex libera voluntate Religioſi, non ex ſuaſione illa dependeat.

Damnum per accidens ex iniuria ſequens.

Dices ſecundò, Si quis ſeruo ſuaderet ne laboraret, teneretur ad reſtitutionem domino: Similiter ſi ſeruo emptio ſuaderet fugam. ergo etiam qui monacho ſuadet fugam, vel otium.

20 RESPON. Qui tali ſeruo ſuaſit fugam, effectu ſecuto, tenetur ad æſtimationem ſerui; inquam veniunt etiam commoda ab illa ſperata. Ratio eſt: quia ſeruus eſt principaliter ad commodum domini: imò quatenus eſt vtilis ad temporalia, eſt poſſeſſio domini, ſicut iumentum. Vnde ſi ſeipſum domino ſubtrahat, furtum ſui committit, & tenetur ad ſui reſtitutionem: vt ſuprà cap. 4. dubit. 9. dictum eſt. Secus eſt in Religioſo, quia Religioſus non eſt principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis; ſed ob ſuum bonum ſpiritale: propter hoc enim ſe Religioni ſponte mancipauit: vnde non poſſidetur à Prælato tanquam ſeruus; ſed ſubeſt tanquam filius in ſuum commodum: vt ad ſuam ſalutem rectè dirigatur. Quòd ſi quis ſeruo ſuaderet, non quidem fugam, ſed otium & ceſſationem ab operibus iniunctis; etſi grauiter peccaret, non videretur tamen peccare cōtra Iuſtitiam, nec teneri ad reſtitutionem: quia nec ipſe ſeruus dedens ſe otio, videtur contra iuſtitiam peccare; ſed contra obedientiam domino ſuo debitam. Non enim actiones ſerui ſunt debitæ domino lege iuſtitiæ, ſicut mercenarij, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conſcientiæ compenſare, etſi negligentiùs laborauit: ſed eo Iure debentur quo ſeruus tenetur obedire domino. Itaque cùm principalis author & executor non teneatur; etiam non tenebitur ſuaſor. Poſſet tamen talis tanquam corruptor ſerui puniri.

Suadens ſeruo otium.

CAPVT IX.

De iniurijs in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de neceſſaria reſtitutione.

Habet Dubitationes 26.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrum liceat occidere aliquid viuens.

D. Thom. q. 64. art. 1.

RESPONDETVR affirmatiuè. 1

Notandum, Manichæos negaſſe animantia aut plantas interimi poſſe, quòd omnes animas putarent eſſe quaſdam Dei particulas, vt refert D. Auguſt. lib. 1. de ciuitate, cap. 20. & lib. de hæreſ. c. 46. Sed fide tenendum eſt, homines in ſuos vſus animantia & plantas poſſe interimere. Probatur Geneſ. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam adferentem ſemen ſuper terram, vt ſit vobis in eſcam.* & Gen. 9. poſt diluuium conceduntur animantia, & omnia viuentia in cibum. 1. ad Corinth. 10. *Quicquid venit in macellum, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam.* Denique ipſe Dñs manducauit agnum paſchalem, quem antea oportuit occidere. Idem definitum eſt in Concilio Bracarenſi I. cap. 14. vbi hæc hæreſis damnatur. Ratio eſt: quia homo naturaliter eſt dominus omnium rerum inferiorum, iuxta illud Geneſ. 1. *Dominamini piſc bus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis beſtijs terræ:* ergo poteſt eas in ſuum vſum conuertere. Confirmatur: quia non poteſt homo ali elementis ſimplicibus, vt terra, aqua, &c. ergo compoſitis, qualia ſunt animalia & plantæ, quæ ſine anima non poſſunt conſeruari, ſed mox corrumpuntur: vnde anima eſt ipſis data inſtar ſalis conſeruantis à putredine, (vt rectè dixit Philo.) vt homo poſſit illis vti, cùm libuerit.

Manichæorum error.

Aduerte tamen, etſi liceat animantia occidere; abſtinendum tamen à crudelitate, ne ſine cauſa doloribus conficiantur: vnde Prouer. 12. *Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia.* & Exodi 23. *Deus præcipit diem ſabbathi, etiam propter quietem iumentorum.* Ionæ vlt. *Parcit Niniue, tum ob homines, tum ob iumenta.* Deuteron. 22. *Non arabis ſimul in boue & aſino;* ne videlicet totū iugum in aſinum decidat; cùm ſit minor. & cap. 25. *Non alligabis os boui trituranti.* Nec obſtat quòd Apoſtolus hunc locum adferens dicat: *Nunquid de bobus cura eſt Deo?* vult enim dicere; hoc non eſſe principaliter ſcriptum propter boues: ſed ob rem ſignificatam: ſecundariò tamen, etiam vt animantia cum ratione tractentur. 2

Abſtinendū à crudelitate.

Hinc patet primò, poſſe in hac re eſſe peccatum, ſaltem veniale. eſt enim abuſus quidam poteſtatis herilis, & dominij. Secundò, quanta ſit ſuauitas diuini ſpiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DVBITATIO II.

Vtrum liceat occidere peccatores.

D. Thom. art. 2.

REſpondetur affirmatiuè: Ratio eſt: quia pars eſt propter totum: quare ob totius conſeruationem poteſt exſcindi: ergo cùm ſinguli peccatores ſint pars Reipub. ob eius incolumitatem poſſunt occidi.

3 Notandum eſt, Scotum in 4. diſt. 15. q. 3. art. 2. docere, non quoſuis peccatores poſſe à poteſtate publica occidi: ſed eos duntaxat, quos Deus in veteri Teſtamento expreſſit. Ratio eſt: quia Deus Exodi 20. & Matthei 5. abſolutè & generatim prohibet hominis occiſionem: *Non occides.* ergo non licet quemquam occidere, quantumuis ille malus ſit, niſi Deo diſpenſante in ſuo præcepto. atqui Deus non diſpenſauit niſi circa quoſdam peccatores, quos excepit Exo. 22. & alibi. Hinc vlteriùs infert, fures non poſſe occidi: quia non ſunt excepti.

Scoti ſententia fures occidi nō poſſe.

4 Sed hæc ſententia defendi nequit Primò, Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reip. noxijs: quæuis enim pars eſt propter totum: ergo ob totius incolumitatem poteſt reſcindi. Secundò, Quia ſi illos ſolos licebat occidere in veteri Teſtamento, quos Deus excepit; nempe maleficos, blaſphemos, adulteros, ſabbatum violantes, & paucos alios: ergo in nouo Teſtamento nullos licebit occidere: quia illæ leges, quibus hi iubebantur occidi, erant Iudiciales, accommodatæ ſtatui illius populi, ac proinde iam ceſſarunt: & in Scriptura noui Teſtamenti nihil de his, vel alijs occidendis habemus. Hoc Iulianus Apoſtata prætexens, Chriſtianos priuabat Magiſtratu, vt habet Socrates lib. 3. hiſtor. cap. 11. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores: (qui tamen Scripturam non legerant, vt poſſent ſcire, quos Deus excepiſſet) vt patet ad Rom. 13. *Non ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram illi, qui male agit.* Vide D. Auguſt. lib. 1. de ciuitate cap. 21. Denique Scoti ſententia infirmo nititur fundamento: Nam præceptum *Non occides*, intelligitur tantùm de innocentibus, iuxta illud, *Iuſtum & innocentem non interficies*; & de occiſione, quæ fit priuata auctoritate, aut non ſeruato ordine Iuris.

Cōtrarium probatur.

5

Præceptum Nō occides, quomodo intelligitur.

DVBITATIO III.

Vtrum priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thom. art. 3.

RESPOND. Non licere priuata, ſed duntaxat publica authoritate. quod intellige de occiſione ad punitionem; non ad neceſſariam ſui defenſionem. Ratio eſt, quia non licet interficere peccatores, niſi ob bonum Reipub. ſicut non licet amputare membrum, niſi ob ſalutem corporis; atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam poteſtatem, quæ eſt in Principe, vel Magiſtratu: ergo ad ſolum Principem pertinet, malefactores è medio tollere: ſicut ad ſolum ſuppoſitum, membrum ſecare. Vide D. Aug. lib. 1. de ciuit. c. 17. 21. 26. & Gratianum 35. q. 5.

6 Nec obſtat, quòd interdum permittatur, vt quiuis poſſit occidere publicos hoſtes Reipub. vt latrones & proſcriptos, quos Bannitos vocant; quia tunc non occiduntur authoritate priuata, ſed publica, conceſſa à Principe, qui illam dare poteſt; primò, quando alia via malum impendens auerti nequit: vt ſæpe accidit in coniurationibus. ſecondò, quando criminoſus alia ratione caſtigari non poteſt; tamen illum caſtigari omnino expedit, vel ad terrorem aliorum, vel ne plura ſcelera patret, vt fit in Bannitis, vide infrà num. 15. dubit. 5.

DVBITATIO IV.

Vtrum homini priuato liceat interficere tyrannum.

ALphonſus à Caſtro lib. de hæreſibus v. Tyrannus, ſentire videtur nullum tyrannum ab homine priuato poſſe interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm diſtinctione vtendum.

Reſpondeo igitur, dupliciter fieri poſſe, vt quis ſit *Tyrannus*. Primò ratione *tituli*, nempe ſi abſque vllo Iure, armis principatum inuadat, vel occupet; ſicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis poteſt à quouis de regno interfici. eſt communis ſententia DD. D. Thomæ 2. ſententiarum d. vltima q. 2. a. 2. ad 5. vbi pro hac ſententia adducit Ciceronem laudantem eos, qui Cæſarem, quamuis familiarem & amicum occiderunt; eumque explicans ait: *Tullius loquitur in eo caſu, quando aliquis dominium ſibi per violentiam ſurripit, nolentibus ſubditis; vel etiam ad conſenſum coactis; & quando non eſt recurſus ad Superiorem, per quem Iudicium de Inuaſore fieri poſſit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit laudatur & præmiū accipit.* Idem eruditè docet Caiet. q. 64. artic. 3. Sotus lib. 4. de Iuſtitia q. 1. art. 3. & alij paſſim. Ratio eſt: quia talis non eſt Princeps; ſed iniquus inuaſor & oppreſſor Reipub. & ſingulorum: Atqui quiuis poteſt iniquum oppreſſorem Reipub. (quando aliud non eſt remedium) è medio tollere. ſicut enim priuata perſona, ſi iniquè ab aliquo opprimitur, poteſt vim vi repellere, & inuaſorem è medio tollere, quando alius modus liberationis non ſuppetit; ita Reſpub. ſi iniuſtè inuaditur, poteſt per quemuis ſuorū, vim repellere, & ſi opus eſt, inuaſorem è medio tollere. ſic Aod ſuſtulit è medio Eglon Regem Moabitarum, qui oppreſſerat tyrannicè Iſraelitas, Iudicum 3. & Iudith Holofernem, Brutus, Caſſius, & alij, Iulium Cæſarem. denique apud omnes Gentes paſſim maximis honoribus publicè affecti ſunt, qui tales tyrannos occiderunt. vide Herodotum lib. 3. Xiphilinum in Auguſto, & Alexandrum ab Alex. lib. 3. cap. 26.

7 *Tyrannus duplex. 1. ratione tituli.*

Poteſt autem id fieri duplici Iure. Primò, Iure defenſionis innocentis: & hoc iure poſſet etiā is, qui non eſt pars Reipub. oppreſſe. mens enim Reipub. eſt, vt à quouis defendatur, ſi aliter liberari non poteſt. Secundò, Iure vindictæ: quia Reſpub. vel eius Princeps, (ſi Principem habet) poteſt vindicare iniurias illatas; ita tamen vt iniuriam vindicta non ſuperet. Hoc iure non poteſt vti niſi authoratus, vt miles: quia vindicta requirit authoritatem. Vnde in pace non infertur, niſi per Iudicem ſententia interueniente; in bello, niſi per milites. 8

Duplici Iure poteſt è medio tolli.

In his tamen obſeruandum Primò, Neceſſarium 9

Triplex cautio neceſſaria.

rium eſſe, vt conſtet illum eſſe iniuſtum inuaſorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non cenſetur tyrannus, vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cùm omnes quibuſcum bella gerebant, haberent pro legitimis hoſtibus, qui iure cum ipſis pugnare poſſent, noluerunt permittere vt priuatus quiſpiam ducem eorum inſidioſè interimeret: vnde transfugam, qui promittebat ſe Pyrrhum veneno necaturũ, Pyrrho tradiderunt; vt teſtatur Cicero tertio officiorum. Secundò, Vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertiò, vt nõ ſit contra expreſſam Reipub. voluntatem. Huius enim eſt, auctoritatem iſtam vel certè conſenſum dare. cenſetur autem conſentire, quando paſſim ciues optant illum ſublatum; imò quando non conſtat de contraria voluntate: nam tunc præſumitur velle, quod iuſtè velle poteſt vt liberetur: atqui hoc iuſtè velle poteſt, cùm alia ratio non ſuppetat. ergo, &c.

10 *2. Ratione adminiſtrationis.* Secundò, Poteſt quis eſſe *tyrannus* ratione duntaxat *adminiſtrationis*; vt ſi is, qui eſt verus Princeps, regni adminiſtrationem flectat non ad bonum publicum, ſed ad ſua priuata compendia; onerando illud iniuſtis exactionibus, vendendo officia Iudicum, condendo leges ſibi commodas, publico parum vtiles. Talis non poteſt à priuatis interimi, quamdiu manet Princeps. Hoc tantùm probant rationes à Caſtro adductæ.

Probari id ſolet, Primò, ex 1. Petri 2. *Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis.* verùm hic locus non agit de ſubditis Principum, ſed de mancipijs; & continet potiùs conſilium, quàm præceptum. hortatur enim vt obediant, etiamſi ob fidem multas patiantur iniurias à ſuis dominis: cùm tamen in hoc caſu poſſint fugere ſi ſcandalum abſit.

Secundò, Probatur ex Concil. Conſtantienſi ſeſſ. 15. Vbi damnatur hic articulus. *Quilibet tyrannus poteſt & debet licitè & meritoriè occidi per quemcumque vaſallum ſuum vel ſubditum; etiam per clanculares inſidias, & ſubtiles blanditias vel adulationes, non obſtante quocunque præſtito Iuramento ſeu confœderatione factis cum eo; non expectata ſententia vel mandato Iudicis cuiuſcunque.* In quo articulo ſunt multi errores. Primò, Quemlibet tyrannum poſſe occidi; nempe tam eũ, qui tyrãnicè adminiſtrat, quàm qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, debere occidi per quemuis ſubditum: cùm tamen ex his plerique excuſentur. Tertiò, Idque etiam contra Iuramentum, & fœdus iuratum: cùm omne Iuramentum licitum, ſit ſeruandũ. Quartò, Nulla ſententia Iudicis expectata: cùm ſi ſuperiorem habet ad eum primò ſit confugiendum.

11 *Non poteſt in defenſionem fortunarum interfici.* Tertiò, Probatur; Quia Princeps, etſi tyrannicè regat, tamen manet Superior (vnde Scriptura iubet nos, in rebus licitis, parere Principibus Ethnicis tanquam Superioribus, ad Rom. 13. 1. Petri 2. & alibi; etſi maximi eſſent tyranni, vtpote qui Eccleſiam perſequerentur, & ad impietatem cogerent:) ergo non poteſt à ſubdito interfici, niſi fortè ob neceſſariam vitæ ſuę defenſionem; de quo infrà. etſi enim auferat bona; hæc tamen non ſunt tanti momenti, vt ob eorum tutelam poſſit interfici; vim vi repellendo, ſicut priuatus quiſpiam: tum quia hæc multis modis poſſunt per ipſum, vel Rempub. reſtitui: tum quia habẽda eſt ratio maieſtatis principalis, quæ omnibus ſacroſancta eſſe debet, cùm nobis auctoritatem diuinam repreſentet: præſertim cùm bona externa adminiſtrationi Principis ſint ſubiecta. Adde, ſi tantùm excreſcat tyrannis, vt non videatur ampliùs tolerabilis, nec vllum aliud remedium ſuperſit, primùm à Repub. vel comitij regni, vel alio habente authoritatem, eſſe deponendum, & hoſtem declarandum; vt in ipſius perſonam liceat quidquam attentare. Tunc enim deſinit eſſe Princeps. Vide Caietanum & Sotum ſuprà. 12 *Eſt primò deponendũ.*

DVBITATIO V.

Vtrum licitum ſit occidere filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum.

QVidam putant, primò, fas eſſe parenti, ſi filiam in adulterio deprehenderit, ipſam cum adultero occidere; modò adſint illę conditiones, de quibus in L. Patri. & ſequentibus. π. de adulterijs. quarum prima eſt, vt filia ſit iuncta matrimonio. Secunda, Vt ſit in patris poteſtate. Tertia, Vt eodem impetu occidat filiã & adulterum, ſi poſſit. Quarta, Vt id faciat in domo patris vel generi. Quinta, Vt deprehendat eos in opere turpi. 13 *Sententia quorũdam, eſſe id licitum.*

Secundò, Putant idem licitum marito in domo propria, in adulterum vxoris, ſi adulter ſit perſona vilis, ex L. Marito. π. de adulterijs. & L. Gracchus. C. eodem titulo. Ita ſentit Iulius Clarus L. 5. ſententiarum. §. Homicidium. numero 48. & ſequentibus. & alij quidam recentiores. Probari poteſt hæc ſententia, Primò, 14 Quia leges ciuiles non ſolùm hoc permittunt, quatenus volunt eſſe impune (vt communiter reſponderi ſolet) ſed etiam expreſsè dant ius & poteſtatem. Nam L. 20. π. de Adulterijs dicitur, *patri datur ius occidendi adulterum cum filia; quã in poteſtate habet.* L. 22. *Ius occidendi, patri conceditur domi ſuæ, licet ibi filia non habitet: vel in domo generi.* L. 23. *Voluit lex ita demum hanc poteſtatem patri competere, ſi in ipſa turpitudine filiam deprehendat.* & C. eodem tit. L. Gracchus. *permittitur marito vt occidat adulterum, ſi vilis ſit: & hunc,* dicit, *legitimè interfici.* Idem patet ex L. duodecim tabularum, *Mœchum in adulterio deprehenſum, necato*, vt refert ex alijs Couarr. de matrimonio 2. p. cap. 7. §. 7. quæ lex etiam multò ante Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teſte Plutarcho in Solone.

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem & conſtituere parentem & maritum veluti executores iuſtæ punitionis. vnde non faciunt authoritate priuata, ſed publica.

Reſpondent quidam, has leges eſſe iniuſtas. *Reſponſio quorũdam.* Ita Fotunius tractatu de vltimo fine, illatione 11. Sed contrà primò, Mirum eſt tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniuſtitiam tot ſeculis non vidiſſe, eamque legibus & moribus à tempore Solonis probaſſe. Secundò, Eædem leges redactæ ſunt in Codicem Iuſtiniani Principis Chriſtiani, & à reliquis Principibus, & Iureconſultis Chriſtianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis poteſt facere poteſtatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod crimen: nam paſſim in Italia extant ſtatuta, per quæ licet impunè tales occidere, vt

refert

refert Clarus ſuprà num. 52. Item transfugas, qui ad hoſtes fugere tentant. L. 3. §. Transfugas. ff. ad L. Corneliam, de Sicarijs: cur non etiam poſſit dare poteſtatem occidendi adulterum & filiam in ſcelere deprehenſos? cùm enim tales mortem mereantur, cur non poteſt ea, conceſſu legis, per patrem, vel maritum inferri? Adde, olim apud Germanos pœnam adulterarum, maritis permiſſam ſine omni iu-

15 dicio: vt refert Tacitus, de moribus Cermanorum. Hic tamen aduerte, Iure Cæſareo non permitti maritis vt occidant vxores adulteras, vt quidam Theologi recentiores putant: ſed tantum vt occidant adulterum: & tunc vxorem accuſent in iudicio vt puniatur, vt docet Couarr. ſuprà. & colligitur ex L. 2. ff. de adulterijs. olim quidem aliquamdiu licuit; ſed Auguſtus ſuſtulit: vt refert Suetonius in Auguſto. patri tamen permittitur vt occidat filiam ſimul & adulterum.

Non cõceditur marito occidere coniugem.

16 Ob has rationes videri poſſit hæc ſententia non improbabilis.

RESPONDEO tamen, & dico Primò, contrarium (nempe in foro animæ non eſſe licitum ante ſententiam) eſſe tenendum. Primò, Quia eſt communis ſententia DD. vt affirmat Couar. ſuprà nu. 15. à qua, in quæſtione practica tanti momenti, non eſt facilè recedendum. Secundò, Quia iſtæ leges videntur improbatæ per Canones. Nam 33. q. 2. cap. Inter hæc, Nicolaus Papa cõſultus, Vtrùm marito liceat ſecundum *legem mundanam* (nempe Longobardorum, vt ait Gloſſa, quæ tunc in Italia ſeruabatur) vxorem, quæ adulterium perpetrauit interficere: reſpõdit; *Sancta Dei Eccleſia mundanis nunquam conſtringitur legibus; gladium non habet niſi ſpiritualem, quo non occidit, ſed viuificat.* vbi occultè inſinuat Eccleſiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci ſolet caput Admonere; ibidem. ſed ſi bene examinetur, nihil probat. Confirmari poteſt ex D. Auguſt. lib. 2. de adulterinis coniugijs ca. 15. *Poſtremò quæro abs te, an marito Chriſtiano liceat, vel ſecundum veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere;* (alij legunt *obijcere*, ſed malè) & poſt pauca, *Si, quod verius dicitur, non licet homini Chriſtiano adulteram coniugem occidere, ſed tantum dimittere; quis dicat tibi, fac quod non licet, vt tibi liceat, quod non licet? cùm enim vtrumque ſecundum legem Chriſti illicitum ſit, ſiue adulterã occidere, ſiue illa viuente alteram ducere; ab vtroque abſtinendum eſt.* idem credibile eſt Auguſtinum dicturum de parente & filia, marito & adultero.

Verius, non licere.

17 Ratio autem potiſſima, cur illa poteſtas non ſit concedenda, eſt; quia exponitur manifeſto periculo ſalus animæ eorum, qui ſic interficiuntur; idque abſque vlla neceſſitate: nam poſſunt capi, accuſari, & per ſententiam puniri: ſecus eſt de Banditis, qui capi nõ poſſunt. deinde quia datur occaſio occidẽdi impunè quem velis, domi tuæ; fingendo quòd cum vxore vel filia voluerit habere commercium.

Non ſubeſt cauſa ſufficiens ad id concedendũ.

18 Dico Secundò, Poſt ſententiam legitimè latam, poteſt parens occidere filiam, & maritus vxorem, ſi per Iudicem ei occidenda tradatur; vt fit in quibuſdam Regnis: tunc enim committitur executio iuſtæ ſententiæ, quæ ſicut cuiuis alteri, ita etiam ipſis concedi poteſt.

DVBITATIO VI.

Vtrum liceat ſeipſum interficere.
D. Thom. art. 5.

NOtandum eſt, Donatiſtas, qui dicti ſunt Circumcelliones, cẽſuiſſe eſſe genus martyrij ſeipſum interimere: vnde paſſim ſe varijs modis perimebant: vt Auguſt. refert hæreſi 69. & alibi. contra hos diſputat toto ferè libro 2. quem ſcripſit contra epiſtolam Gaudentij. & libro 1. de Ciuitate, capit. 17. vſque ad 28. & alibi. 19

Donatiſtarum error.

RESPOND. igitur & Dico Primò, Abſque diuina authoritate non eſſe licitum ſeipſum directè ſeu ex intẽtione perimere; eſt communis ſententia DD. Probatur Primò; Quia eſt contra illud Exodi 20. *Non occides.* vbi prohibetur occiſio cuiuſuis hominis ſine legitima authoritate: vt docet Auguſt. capit. 17. ſuprà: Atqui nemo habet auctoritatem in ſeipſum; cùm non ſit ſeipſo ſuperior: ergo, &c. Secundò, Quia eſt contra illud præceptum, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum;* vbi dilectio noſtri conſtituitur menſura dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximum ſine authoritate in ipſum; ergo nec ipſum. nam hoc eſt ſummi odij ſignum. 20

Abſq; diuina auctoritate non eſt licitum.

Dices, Optare ſibi mortem ſi cauſa ſubſit, nõ eſt ſignum odij, imò nec illicitum: ergo nec irrogare.

RESPONDEO, negando conſeq. multa enim ſunt, quæ nobis alijſque optare poſſumus, nimirum vt inculpato modo obueniant, quæ tamen inferre non poſſumus. exemplum DD. multi adferunt in pollutione. ſic poſſum maleficio imprecari commeritum ſupplicium, non tamen inferre: poſſum oportare multa pati pro Chriſto, quæ non poſſum inferre aut procurare, &c.

Tertiò, Qui ſe occidit, Reipub. iniuriam facit: nam illa inuita, veluti quoddam ipſius mẽbrum abſcindit. etſi enim Reſpub. non habeat dominium in ſuos ciues, ſicut dominus in ſeruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus neceſſariis.

Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. ſed tantum generali ratione, quatenus eſt cõtra legem Reipub. ſi qua talis lex vel conſuetudo id prohibens in Repub. ſit. quod cõfirmatur, tum quia Reſpub. non putat ſe ob id iniuria affectam; ſicut ſi quis ærarium expilaret: tum quia quiuis poteſt ſe ſubtrahere à Repub. & conferre ſe ad exteras Prouincias; & tunc non plus commodi ex ipſo conſtabit in Rempub. quàm ſi mortuus eſſet: tum quia fieri poteſt vt is, qui ſe interficit ſit Reipub. inutilis, vel etiam moleſtus: tum denique quia fieri poteſt vt ſit ſolitarius, nulli Reipublicæ inſitus. 21

An ſit iniuria in Rempub.

RESP. quicquid ſit de iſtis rationibus, ſaltem eſt contra Iuſtitiã legalem, quæ non eſt minoris, ſed potiùs maioris momenti, quàm commutatiua: vera ratio eſt, quia deeſt authoritas.

Quartò, Qui ſe interimit, iniuriam quandam Deo facit, rem eã, quæ ipſi ſoli ſubiecta eſt, abſque authoritate deſtruens; nam *ipſe ſolus vitæ & necis poteſtatem habet*, vt Sapientiæ 16. dicitur. ordo enim rerũ naturalis poſtula, vt ea, quæ homine sũt inferiora, ipſius poteſtati ſint ſubiecta, ita vt ea poſſit in vſum ſuũ interimere: ipſa verò huma- 22

humana vita, non ſit ſubiecta niſi Deo; & in certis caſibus (nẽpe quando vita alicuius Reipub. eſt noxia) ipſi Reipub. loco Dei: non enim par eſt vt illud donum, quod nulla ſua induſtria homo poteſt ſibi comparare, nulloque modo ab ipſius conſenſu pendet, in ipſius ſit poteſtate, ſicut res inferiores.

Quo modo ſit iniuria in Deum.

Dices, Si eſt iniuria in Deum; ergo eſt contra virtutem religionis.

RESP. negando cõſequentiam propriè loquendo. dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quæ tantùm generali modo eſt in dominio ſolius Dei; idque ſine auctoritate à Deo conceſſa: tunc autem eſt propriè contra religionem, quando ſpeciali modo eſt res Deo conſecrata, & violatur abſque authoritate. denique hanc ſententiam multis locis docet D. Auguſt. lib. 1. de ciuita. cap. 26. ſic ait. *Hoc dicimus, hoc aſſerimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem ſpontaneam mortem ſibi inferre debere, velut fugiendo moleſtias tẽporales; ne incidat in perpetuas. neminem propter aliena peccata ne hoc ipſo incipiat habere grauiſſimũ proprium, quem non polluebat alienum. neminem propter ſua peccata præterita; propter quæ magis hac vita opus eſt, vt poſſint pœnitendo ſanari. neminẽ, velut deſiderio melioris vitæ, quæ poſt mortem ſperatur: quia reos ſuæ mortis, melior poſt mortem vita non ſuſcipit.*

Obiectiones.

Martyres ſe occidẽtes.

Sed contra Obijcitur Primò, Quidam coluntur vt martyres. qui tamen directe ſeipſos occiderunt; vt fœminæ illæ, quæ cùm ad tyrannum eſſent adducendæ, ſe in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent; de quibus Euſebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambroſ. lib. 3. de Virginibus, ante medium: & S. Apollonia ſeipſam in rogum coniecit, vt refert idem Euſebius l. 6. c. 31. Palladius etiam, hiſtoriæ Lauſiacæ capit. 150. aliam quandam fœminam laudat, quæ cùm accerſeretur à tyranno, ſeipſam interfecit.

RESP. has & ſimiles, dupliciter poſſe excuſari. Primò, Quòd id fecerint diuina inſpiratione. ita excuſat eas D. Auguſt. loco citato. Simili modo etiam excuſat Sampſonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facilè poſſit excuſari: vt infrà nu. 33. dicetur. Secundò, Poſſunt excuſari per ignorantiam inculpatam. Nam ſe occidere ob patriæ ſalutem aut pudicitię cuſtodiam, non eſt ita euidens eſſe malum, quin inculpatè poſſit ignorari, & putari licitum: cùm non ſolum ethnici, (præſertim Stoici, quorum ſentẽtiam eleganter explicat Iuſtus Lipſius cent. 2. epiſt. 26.) ſed etiam multi Chriſtiani, etſi doctiſſimi ita videntur ſenſiſſe. D. Hieronymus in cap. 1. Ionæ, verſùs finem. *Vnde in perſecutionibus nõ licet propria perire manu; abſque eo, vbi caſtitas periclitatur;* vbi apertè inſinuat in periculo caſtitatis id licere. Scio gloſſam & alios quoſdam, hũc locum Hieronymi in contrarium ſenſum explicare; ſed violentè. Ambroſ. & Euſebius ſupra, laudant mulieres illas, quòd ſe occidiſſent, ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inſpirationi; ſed laudant factum, tanquam honeſtum, ob talem finem. Palladius quoque nõ meminit vllius reuelationis. Simili modo excuſat Sotus S. Apollononiam: & excuſari poteſt Razias, de quo 2. Machab. 14.

24 Dices, Quomodo coluntur vt martyres, ſi ſe illicito modo occiderunt; cùm martyr ab alio debeat occidi?

Quo modo ſint martyres.

RESPONDEO. Quia propter fidem Chriſti ad hoc fuerunt quodammodo compulſæ. Vnde cùm ipſæ in eo facto non peccauerint; ſecundum moralem æſtimationem cenſentur ab ipſis perſecutoribus occiſæ, & ſic ſunt martyres.

An reo poſſit committi executio in ſe ipſum.

25 Obijcitur Secũdò, Quando aliquis legitimè condemnatus eſt ad mortem, poteſt cuiuis à Iudice committi executio; ergo etiam ipſi reo: ergo ſaltem in hoc caſu poterit ſeipſum directè occidere. Confirmatur; quia tunc omnes rationes ſupradictæ ceſſant: non enim tunc agit contra charitatem ſui, neque contra præceptum, *Non occides*, quia non occidit innocentem, neq; propria authoritate, neque abſque Iuris ordine. Denique nulla videtur poſſe adferri ratio, cur tunc nõ liceat, ſaltem abſque peccato mortali. Si dicas, eſſe contra naturalem inclinationem, eſſeque nimiùm crudele. Hoc quidem ꝓbat, reum non teneri in ſe exequi, neque Iudicẽ id poſſe præcipere, ita vt obliget in cõſcientia; non tamen conuincit, reum ſponte non poſſe hanc commiſſionem ſuſcipere: præſertim ſi permittatur illi mors facilis; vt vena abrupta, veneno hauſto, corde transfixo; alioqꝫ in ſubituro acerbiſſimam. Sanè multò leuius eſt, minuſque natura horret ſibi conſciſcere lethum ſuaue; quàm ab alio perpeti diriſſimum. Adde, neminẽ ſine cauſa & iuſta authoritate poſſe in ſeipſum eſſe crudelem, tamen ex cauſa, & cũ tali authoritate non videtur eſſe peccatum, ſaltem graue, ſi in ſeipſum crudelis ſit. Secus tamen ſi tyrannus iuberet, vel is, qui non poteſt iuſtè condemnare: quia ſicut tunc non poteſt alteri committi executio, ita nec reo. deeſt enim iuſta authoritas. qua in re multum errarunt Stoici, non intelligentes veram cauſam, cur homo non poſſit ſe interficere.

Hauſtus veneni.

Ob has rationes hæc ſentẽtia videri poſſit alicui non improbabilis, eamque inſinuat Franciſcus Victoria relect. de homicidio nu. 30. vbi docet *eum, qui damnatus eſt vt veneno pereat, poſſe illud haurire; imò poſſe ad hoc obligari.* Idem docet Arragon. q. 69. a. 4. & Corduba l. 1. q. 36. addens eſſe eandem rationem aliarum pœnarum. Et ſane dubitandum non videtur, quin poſſit os aperire vt infundatur. parum autem videtur referre an ipſe infundat, an alius; quando nulla datur ampliùs dilatio vel tergiuerſatio: item ſi ſerpentis ictu pereundum; an ipſe reus applicet, an alius eum præſtò habẽs. Quòd autem talis ſe directè occidat (quidquid Arragon. excuſet) patet; quia intrò ſumit rem, quæ non minus directè extinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hęc videtur eſſe alia differentia; quàm quòd hauſtus veneni minus habeat horroris. nec poſſit cõmodè vel decorè per alium inferri; ſicut ſupplicium ignis & gladij.

26 Verùm mihi placet contraria ſententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facilè recedendum: tum quia ſicut nemo eſt idoneus executor ſententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam illi, qui eſt principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionẽ; ita multo minùs in ſeipſum: eſt enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ; nulla enim res ſeipſam vllo caſu perimere intendit. Ex quo fundamento ſoluas argumenta alterius ſententiæ.

27 Dico Secundò, Etſi non liceat ſeipſum dire-

ctè oc-

Indirectè & per accidens ſe occidere. ctè occidere, licitum tamen eſt quādo iuſta cauſa ſubeſt, aliquid facere vel omittere, vnde certo ſcitur ſecuturus interitus indirectè. Ita paſſim DD. infrà citandi. Ratio eſt; quia nō eſt prohibitum homini ne vitam ſuam periculis vnquam exponat, aut vt eam conetur ſemper ſeruare: ſed tantùm, ne ex intentione illam quaſi exoſam auferat: & ne abſque cauſa illam exponat, aut conſeruare omittat: tunc enim cenſetur illam ex intentione perdere. ſicut prohibitum eſt, ne ſe ex intentione polluat, aut abſque iuſta cauſa, eius periculo ſe exponat, explicari autem hoc poteſt multis caſibus.

Primò, Miles poteſt & tenetur non deſerere ſtationem in periculo communi, etſi certus ſit ſe occidendum.

28 *Poteſt ſe ſiſtere Iudici plectēdum.* Secundò, Reus poteſt nō fugere ex carcere, etſi certò ſciat ſe morte plectendum, vt multi martyres fecere. imò poteſt malefactor zelo Iuſtitiæ & exempli publici, ſe offerre Iudici puniēdum, vt docet Petrus Nauarr. l. 2. c. 3. n. 75. quia ob iuſtam cauſam poteſt quis deſiderare mortem, & etiam procurare legitimo modo, ſicut alteri, ita & ſibi.

29 *Recuſari cibum oblatū* Tertiò, Condemnatus ad mortem per famem, poteſt abſtinere à cibo clanculum oblato, vt rectè docet Henricus quodlib. 5. quæſt. 31. Sotus lib. 5. quæſt. 6. art. 4. Lopez cap. 63. Inſtruct. quod mirum eſt negari ab Arrago. & Victoria, cùm doceant reum teneri bibere venenum, ſi ad hoc condemnetur. qui enim haurit venenum, poſitiuè ſibi infert aliquid, directè interimens: qui non comedit, nihil ſibi infert, ſed permittit calore interno vitam abſumi: itaque ſolùm non conſeruat vitam: ad quod ſatis grauem cauſam habet, nempe vt ſe iuſtæ ſententiæ conformet. Confirmatur, quia ſi quis tantùm haberet idolothyta in extrema neceſſitate, poſſet ijs non veſci, & præoptare mortem, vt docet Auguſt. epiſt. 54. in fine, & Hēricus ſuprà. Idem dico, ſi ſolùm haberet carnes humanas. quamuis etiam eo euentu talibus poſſet veſci, vt docet Caiet. q. 148. a. 2. ad 2. argumentum Martini.

Quartò, Si duo in extrema neceſſitate conſtituti ſint, poteſt alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tueri poterat, & ſinere ſe emori: habet enim iuſtam cauſam non comedendi, officium charitatis in proximum. Victoria nume. 26. ſuprà, Toletus lib. 5. cap. 6. & alij.

30 *Offerre ſe pro amico.* Quintò, Poteſt quis ſe objicere telo ad conſeruandam vitam Principis, & etiam ad conſeruandam vitam amici: imò ſi amicus ſit condemnatus ad mortem, poteſt ſe pro illo offerre occidendum, inquit Toletus, intellige, ſi iniuſtè: ſi enim iuſtè, alliceret alterum ad peccatum.

31 *Concedere tabulam.* Sextò, In naufragio potes alteri permittere tabulam nondum à te occupatam (immo etiam occupatam) & cōmittere te vndis, etſi nō ſit ſpes euadendi, vt docet Victoria n. 26. ſupra, & Petrus Nauarr. hoc enim non eſt directè ſe interimere, ſed exponere ſe periculo, vt ab vndis, deprimente corporis pondere, vincatur. Vbi aduerte, eum, qui prior rem occupauit in tali euentu, non teneri alterum admittere, ſed poſſe impedire; niſi vtrique ſufficiat: ſi ſimul occuparunt, ſorte dirimendum; niſi alter alteri ſponte cedere velit.

Septimò, Potes ſeruire infectis peſte, etſi putes te inficiendum.

Octauò, Potes inijcere ignem in puluerem tormētarium ad euertendam turrim hoſtilem, etſi certum ſit momento te diſſipandum. neque 32 enim tu te interimis propriè, ſed ignis impetus, *Accendere puluerem.* vel turris ruina; quibus te ob iuſtiſſimam cauſam exponis: non ſecus ac is, qui ſe objicit telo vt corpus Principis ſaluet. ſic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat ſe opprimendū; qui laudatur lib. 2. Machabeo. cap. 6. Sic Sampſon Iudicum 16. vt interficeret hoſtes populi, euertit domum, cuius ruina eſt & ipſe obrutus. Nec obſtat quòd D. Aug. lib. 1. de ciuitate cap. 33 21. dicat Sampſonem non excuſari, niſi quia Spiritus latenter hoc iuſſerat; quia alij hic nullam talem iuſſionem cenſent neceſſariam. vide Caietanum, in illum locum, & Ambroſ. l. 1. officiorum, cap. 40. vbi factum Eleazari, quod eſt omnino ſimile, valde laudat. Idem tenet Lopez 1. p. cap. 65. in fine, & multi recentiores; eſtque res in bellis pene quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vitæ ſuffodere 34 turres & mœnia. Hoc modo excuſari poſſunt noſtri milites & ſocij nauales, qui ſæpe fortiſſimè cū hæreticis prælio nauali dimicantes, cùm iam vident nauem in poteſtatem hoſtium venturam, communi conſenſu ignem pulueri inijciunt, & ſe mari committunt, ne ipſi & nauis veniant in hoſtium poteſtatem: non enim intendunt ſui interitum, ſed ne hoſtis naui cum publico damno potiatur, & vt ſe ipſi (ſi qua ratione poſſint) morti certiſſimæ ab hoſte inferendæ eripiant: ſi enim quis poteſt deſilire in mare vt ſaluet amicum, cur non vt euadat hoſtis crudelitatem?

Nonò, Graſſante incendio, ſi non ſuppetat 35 alia ratio tam horrendæ mortis euadendæ, potes te è ſublimi per feneſtram demittere, etiam *Vt vitetur incendium.* cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, ſed dirum illud tormentum fuga euadere. quin etiam animantia inſtinctu naturæ, modis talibus ſe ſaluare nituntur.

DVBITATIO VII.

Vtrum aliquo euentu liceat interficere innocentem.

D. Thom. art. 6.

V. G. Si tyrannus perſequeretur innocentem, vt olim Conſtantius Athanaſium, & minaretur vrbi excidium niſi illum interimat.

RESPONDEO & Dico Primo, Non poſſe interfici. probatur, Exodi 23. *Inſontem & iuſtum non occides; quia auerſor impium*: 36 eſt ergo impietas hoc facere. ratio eſt; quia cùm nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo poteſt eam tollere, niſi vel ad neceſſariam defenſionem, vel ad criminum punitionem. Vnde D. Auguſt. lib. 1. de ciuitate c. 17. & 19. docet grauius eſſe peccatum occidere innocentem, quàm peccatorem.

Dices Primò, Reſpublica poteſt exponere vi *Obiectiones.* tam ſuorum ciuium, ob communem ſalutem: ergo etiam poteſt vitam alicui eripere, quando id neceſſarium eſt ad commune bonū. Secūdò, Poteſt quis ad obtinendam victoriam dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocētes: quod nihil eſt aliud, quàm eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderūt 70. filios Achab timore

timore belli quod Iehu illis minabatur, vt patet 4. Regum c. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes.

37 Ad primum, Reſpondeo, Rempub. poſſe ſuorum ciuium vitam exponere imperando iuſtam defenſionem, neceſſariam ad patriæ ſalutem, ad quam defenſionem iure naturæ obligantur: quod longè aliud eſt, quàm ipſam vitam directè eripere, ſeu inferre mortem; eripere enim vitam innocenti, nihil per ſe cõfert ad auertendam Reipub. calamitatem; ſed ſolùm ex malitia tyranni. Itaque cùm per ſe malum ſit, non fit licitum ex eo, quòd referatur ad talem finem; alioquin licitum eſſet ſacramenta prophanare & hæreticas cæremonias inducere, ſi tyrannus id præciperet, excidium interminans.

Quo modo poſſit exponere vitã ſubditorum.

Ad ſecundum, Hoc non eſt directè & ex intentione occidere innocentes; ſed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licitè poteſt ad obtinendam vrbem. Neque tenetur abſtinere, quòd hoſtes ibidem pueros & turbam imbecillem collocent; (alioquin nunquam victoria poſſet obtineri) ſed cœpta proſequi poteſt quatenus ad victoriam neceſſe, etiamſi inde ſequatur illorum interitus. Si tamen illi eſſent in caſtris obſidentium, non poſſent interfici, vt ciuitas cogatur ad deditionem.

Dirigere tormenta eo, vbi innocẽtes.

38 Ad tertium, Valde veriſimile eſt Iehu indicaſſe ipſis, voluntatem Domini eſſe, vt progeniem Achab deleret: alioquin peccaſſet inducendo eos ad peccatum. fuiſſe autem Dei voluntatem, qui vitæ, neciſque in omnes poteſtatem habet, patet 2. Paralipo. cap. 22. vbi dicitur, Deum vnxiſſe Iehu, vt deleret domum Achab.

39 Dico Secundò, Poteſt tamen Reſpub. cogere innocentem vt tyrannum accedat, & ſi ire nolit, poteſt illum tyranno tradere. Ita docet Lopez 1. par. cap. 60. Inſtruct. & Adrianus, quem ibidem citat, & Patrus Nauarr. lib. 2. cap. 3. numer. 120. quamuis Sotus lib. 5. quæſt. 1. art. 7. & quidam alij negent. Probatur Primò; quia ille innocens tunc ex charitate & pietate in patriam & ex Iuſtitia legali tenetur egredi, & ſe morti exponere, ſi certum ſit calamitatem communem auerſum iri; ergo etiam ad hoc poteſt cogi.

Poteſt illũ tradere.

Reſpondet Sotus, eum non teneri ex Iuſtitia particulari, ac proinde non poſſe cogi. Sed in hoc fallitur; nam ad multa cogi poſſumus per Magiſtratum, ad quæ ex iuſtitia non obligamur: vt, ad dandam eleemoſynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitandos ſumptus immodicos in veſtes, & conuiuia; ad vitandum ebrietatem, fornicationem, inceſtum, ſodomiam, blaſphemiam, certos ludos & ſimilia; ad quæ tamen ex Iuſtitia non obligamur. ergo ſimiliter poterit iſte innocens cogi vt tyrannum accedat, etiamſi certiſſimè ſit interficiendus: ſicut cogi poteſt vt ſtationem ſuam tempore belli obeat, etiamſi conſtet eſſe interficiendum. quod ſi nollet ire, iam verè non eſſet innocens: vnde poſſet à Repub. tyranno tradi. ſimiliter ſi timeretur fuga elapſurus cum pernicie Reipub.

Secundò, Si Principe in extrema neceſſitate conſtituto nõ ſuppeteret niſi vnus panis hominis priuati, poſſet ille cogi ad cedendũ eo Principi, & etiam vi ſpoliari, etiamſi eſſet moriturus fame: ergo etiam poteſt cogi vt accedat tyrannum, quando id neceſſarium eſt ad ſalutem Reipub. Conſequentia patet; quia qui aufert illi panem, non minus videtur ad mortem cooperari, quàm qui cogit adire tyrannum, vel qui illum tradit.

Tertiò, Si in hoc eſſet aliqua iniuria, id proueniret ex eo, quòd iſte tradatur inuitus. atqui hoc non obſtat: quia panis etiam aufertur ab inuito; & tamen non fit ei iniuria; eo quòd ex charitate obligetur illum ſponte dare: ergo cũ hic ſit obligatio ſponte accedendi ad tyrannum; ſi cogatur, non fiet iniuria. poteſt enim legitimus Superior cogere ad ea, ad quæ iure naturali obſtringimur.

Dices Primò, Tradere innocentem tyranno in hoc caſu, eſt ipſi cooperari ad necem innocẽtis: atqui hoc eſt illicitum. ergo, &c. Antecedẽs probatur; quia ſi ſatellites ipſius caperent & traderent illum, verè cooperarentur; ergo ſimiliter ſi Reſpub. id faceret. 40

Obiectiones.

Secundò, Si tyrannus in hoc caſu peteret ſibi tradi virginem ad violandum, non poſſet Reſpub. illam inuitam tradere: Similiter ſi peteret codices ſacros ad comburendum, vel ſacramenta ad temerandum: ergo nec innocens poterit tradi, qui ad mortem quæritur.

Ad primum, Reſpondeo negãdo id eſſe propriè cooperari ad necem. Ad probationem, eſt diſpar ratio inter ſatellites tyranni & Rempub. Nam illi nullam authoritatem habent in innocentem: vnde inferunt ei iniuriam. Reſpub. verò habet authoritatem; eſt enim iure naturæ Superior ſingulorum: vnde poteſt cogere ad id, ad quod ille iure naturæ erat obſtrictus; vtitur enim iure ſuo.

Ad ſecundum, Nego conſequentiã: eſt enim ratio diſſimilis. virgo enim ob periculum animæ nõ tenetur ire; vnde nec Reſpub. poteſt eã cogere vel tradere. poteſt tamẽ vrbe excludere, & non tueri: non enim cum tanto ſuo damno tenetur illam protegere, vel apud ſe retinere.

Quòd ad codices ſacros & ſacramenta attinet, dici poteſt eſſe diſparem rationem; quia neque in rebus ipſis eſt obligatio vt tradi debeãt; neque Deus tenetur ſuſtinere illam iniuriã, vt homines non occidantur. Accedit, quòd in huiuſmodi tradendis ad imperium tyranni, ferè ſemper ſit periculum ſcandali publici; videtur enim proditio quædam rerum ſacrarum. vnde Veteres illud ſemper pro magno crimine habuerunt; vt patet ex D. Auguſtino epiſtola *64.* & *71.* & Hæreſi *69.*

DVBITATIO VIII.

Vtrum liceat alterum occidere in vitæ ſuæ defenſionem.

D. Thom. art. 7.

RESpondet D. Thomas licere, quando id neceſſe, modò tamen non intendatur mors inuaſoris.

Notandum eſt, Auguſtinũ de Ancona tract. de poteſtate Eccleſiæ q. 52. a. 3. docuiſſe, *occidere inuaſorem non eſſe licitũ, ſed ſolum permiſſum.* Idem videtur ſenſiſſe Gerſon tractat. de Eucharistia. Ratio eorũ eſt; quia tenemur potiùs corporalem mortem oppetere, quàm vt proximum in ęternam damnationem pręcipitemus. Sed contraria ſententia eſt communis: pro qua 41

Dico

Dico Primò, Fas eſſe occidere iniuſtum inuaſorem, ob defenſionem vitæ ſuæ, & integritatis membrorum, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ita D.Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio nu.17. Gomez.tom.3.capit.3.nu. 22.& ſequent. Couarr. relect.in Clement. Si furioſus. 3.par.§.vnico.num. 6. Sotus lib.5.de Iuſtitia quæſt.1.a.8.& alij. Probatur Primò, Quia Exodi 22. dicitur, *eum, qui furem nocturnum occiderit, non eſſe reum homicidij*; nempe quia diſcerni nequit, an venerit animo occidendi, an furandi tantùm: vt D.Auguſt.quæſt.84.in Exodum exponit. Secundò, Quia *vim vi repellere, leges, omniaque iura permittunt*, vt ait Alexander III. cap. Si verò. 1. de ſententia excommunicationis. & Innocenr. III. cap. Significaſti. 2.de homicidio. Quare etiam Clericis, & Monachis hoc conceſſum, ſicut & laicis: idque contra quoſcumque, etiam contra Superiores; vt monacho contra Abbatem; filio contra parentem, ſeruo contra dominum, vaſallo contra Principem: & in quocumque officio ſit quis occupatus; vt ſi celebret & iuuadatur, poteſt ſe tueri, & occidere inuaſorem, ſi neceſſe ſit, & poſtea ſacrum continuare; vt docet D. Anton. 3.part.tit.4.capit.3.§.1.Syluest.Bellum 2.§.7.& 5.& alij.

defenſio ſui contra quẽuis conceſſa.

Vnde quòd Sotus ait, ſi inuaſor ſit Princeps vel perſona admodum vtilis Reipub. ergo verò parum vtilis, teneri me perpeti mortem; tãtùm verum eſt eo euentu, quo ex interitu alterius, ſequeretur magnum Reipub. damnum; vt, bella ciuilia ob ſucceſſionem,&c. Idem Ius
42 ſuo modo locum habet in beſtijs: Si enim bos tuus inuaſus à boue alterius, occidat inuadentem, non teneris dedere enm noxæ, domino bouis occiſi; vt colligitur ex L. 1. §. Cùm arietes. ff. Si quadrupes pauper. feciſſe dicatur. Eodem Iure, furioſi & amentes occidi poſſunt quando inuadunt; ſi aliter elabi nequeas.

43 *Defenſio inculpata q̃?*

Dixi *Cum moderamine inculpatæ tutelæ*, (ſic enim loquitur Alexander III. ſuprà) id eſt, cum ea moderatione, ſine qua, iniuria depelli non poteſt: quia in defenſione non potes vti maiori vi, quàm ſit neceſſe ad iniuriam arcendam: alioqui non eſt defenſio, ſed vltio. vnde teneberis ad reſtitutionem. itaque eum, qui percuſſit, & iam fugit, vel certè deſtitit, & amplius non metuitur; non potes occidere vel repercutere; (niſi fortè interdum ad defenſionem honoris; de quo infra) quia illa repercuſſio non eſt neceſſaria ad vitam tuendam ab iniuria, vt quæ iam illata ſit. ſi tamen paret ſe percuſſor ad feriendum ſecundò, vel putetur aliter non deſtiturus, poteſt ſtatim repercuti: ſi alioquin vis eius declinari nequeat.

Vt autẽ meliùs intelligatur, quo modo quiſque vitam ſuam tueri poſſit, & in quibus periculis. Notandum eſt, vitam multis modis impeti poſſe & inuadi.

Primò, Si reipſa me ferias armis. De hoc nullum eſt dubium.

44 *Accedẽs ad occidẽdum.*

Secundò, Si accedas ad feriendum, nec poſſim euadere, niſi vel fugiam, vel te præueniã. Et quidem ſi poſſim abſque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate; vt graue damnum in me vel in proximo caueam. Vnde Religioſi & Eccleſiaſtici tenentur fugere; quia id illis non probro, ſed laudi datur: non enim illorum laus eſt in armis & audacia, ſed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iuſtitiam, etiamſi inuaſorem occidant, iuſta moderatione ſeruata, vt docet Iulius Clarus de homicidio, num.32. addens hanc eſſe communem ſententiam; incurrent tamen irregularitatem. Si abſque periculo, vel nota ignominiæ non poſſim fugere, poſſum te præuenire: non enim teneor expectare donec percuſſeris. Ita Couarr. Sotus, Gomez.& alij, eſtque communis ſententia DD. teſte Iulio Claro nu.33.

Tertiò, Si nondum accedis, tamen inſtructus es ad inuadendum, nec poſſim euadere ni- 45
ſi præueniam: tunc enim poſſum præuenire, vt iijdem Doctores docent, & Nauar.cap. 15. numer.5. vbi ponit exemplum de marito, qui pugionem cõdidit ſub ceruicali vt vxorem interficiat; quem vxor id certò ſciens, ſi aliud remedium non ſupereſt, poteſt præuertere. Ratio eſt: quia etſi nondum actu inuadat, parat tamen inuadere, & ita illam tenet concluſam & obſeſſam, vt aliter euadere nequeat. Idem docet Corduba lib. 1. quæſt. 38. de eo, qui alteri parauit venenum: poſſe enim illud induſtria conuerti in authorem, ſi alia ratio euadendi non ſuperſit.

Inſtructus armis.

Quartò, Si per famulum vel ſicarium me 46
ſtatueris occidere, nec alia ſit ſpes euadendi. Hoc etiam caſu videtur licitum præuenire, ſi periculum ſit præſens: vt, ſi actu mandes vel ſuadeas. videtur enim eadem ratio, quæ in tertio. parum enim refert, an per te, an per alium inuadas & coneris interficere. quòd ſi periculum adhuc eſſet longinquum, vt ſi coniuraueris in meam necem, iamque cum ſicarijs egeris, vt oportunitatem quærant exequendi; maior eſt difficultas. Sed videtur eadem ratio, ſi nulla alia ſuperſit via euadendi; quia ita vitæ meæ inſidiatur, vt alia ratione non poſſim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exteras regiones concedere. eſſet tamen inſidiator ille aliquoties ante monendus vt deſiſtat. Ita docet Bannes q.64.art.7.dubit.4.& quidam alij recentiores.

Per ſicariũ inuadens.

Mihi tamen hic modus in praxi non probatur, tum ob alias cauſas: tum ob periculum abuſus: tum quia perrarum eſt, vt non ſuppetat alia ratio mortis euitandæ.

Quintò, Si falſis criminationibus, teſtibusq; 47
ſubornatis (verbi gratia, imponẽdo ſacrilegiũ, vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia ſit ratio effugij. quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; vbi dicit licitum eſſe occidere eũ, qui vadit ad Iudicẽ vt imponat falſum teſtimoniũ, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amiſſurus bona temporalia. ratio ipſius eſt: quia hoc non eſt inuaſio, ſed iuſta defenſio. Idem extendit ad eum, qui cõtra Iuſtitiam legalem pandit crimen occultum.

Petrus Nauarra li.2.c.3.n.361. ſentit eſſe probabile. Fauet Caietanus infrà q.95.a.8. ad 3. Probari poteſt Primò, Quia nihil refert vtrùm inuadas me gladio tuo, an alieno, vt ait Caiet. atqui calumniator ille inuadit gladio alieno, nempe Iudicis. vnde Nathan ad Dauid ait, *Interfeciſti Vriã, gladio filiorũ Ammon.* & Iudęi, iuxta D. Auguſt. occiderunt Dominũ *gladio linguæ*. Secũdò, Si dominus vocaret famulos vt me occiderent, poſſem præuenire, occidendo dominum, vt fa-

Calumniator.

vt famulos in meam necem concitare deſinat, ſi aliter ſaluus eſſe nequeam: vt docet Bannes lo co citato. Atqui eadē videtur ratio cum calumniator conatur per Iudicem: cogit enim illum vt me occidat. Tertiò, Quia in hoc caſu licitum eſt mihi acceptare duellum, vt docet Caietanus ſuprà. Et in Summa, verbo Duellum, & alij Doctores paſſim. Atqui tunc poſſum occidere in pugna, ſi aliter euadere nequeo iniuriā: cur non etiā ſine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, ſed ſolùm facit, vt honeſtiore modo videar me tueri. Imò Bannes apertè indicat, in eo caſu licitum eſſe non ſolùm acceptare, ſed etiam prouocare calumniatorem ad duellum; citans in eam ſententiam Caietanum: quamuis ego id apud Caietanum non inueniam. Sed & hæc ſententia, etſi fortaſſe ſpeculatiuè probabilis videri queat, non tamen in praxi eſt admittenda; ob incommoda, quæ ex ea ſequi poſſunt. Facilè enim homines ſibi perſuadent, ſe per calumniam accuſari, & nō eſſe effugium, niſi morte accuſatoris: ſicque multæ cædes iniuſtæ patrarentur. denique talis in Repub. benè conſtituta, vt homicida plecteretur.

48 *Malefica.* Sextò, Si malefica poſitis certis ſignis magicis aſſiduè per dæmonem noceat. Hoc caſu ſi aliud remedium non ſuppeditet, vti poterimus Iure defenſionis, cogendo eam verberibus, vt ab iniuria ceſſet: ſi tamen certò conſtet, eam eſſe mali authorem, & putetur ſine nouo maleficio, prius maleficium tollere poſſe. Ratio eſt: quia illa perinde facit, atque ſi tyrannus aliquis per ſuos ſatellites torqueret: vtitur enim dæmone tanquam inſtrumento, eum aſſiduè inſtigans ſignis illis, quibus ſe dæmon obſtrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem intereſt per te, an per miniſtros tuos noceas.

49 *Duellum.* His adde, quando neceſſe eſt ad vitæ defenſionem, nec alia patet ratio contra iniuſtum inuaſorem, poſſe acceptari duellum; imò etiam offerri: vt ſi inimicus armatus te inermem inueniens, permittat tibi arma, vt militariter te occidat, vel ſi roges vt arma tibi permittat: tunc enim eſt vera defenſio. Caiet. ſuprà. Nauarrus cap. 11. num. 39. & cap. 15. num. 9. Angelus v. Duellum, num. 2. Lyranus in cap. 17. lib. 1. Regum, & alij. Eadem videtur ratio in inuaſione fortunarum; vt colligitur ex iiſdem authoribus; traduntque in ſpecie Angelus & Bannes. Nam fortunæ ſunt neceſſarium vitæ inſtrumentum, ſubſidium, & ornamentum.

Obiectiones. Contra hanc propoſitionem. Obijcitur primò, Matth. 26. vbi Dominus Petro volenti ſe & ipſum defendere, dicit; *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et cōfirmatur ad Rom. 12. *Non vos defendentes chariſſimi.*

50 *Cur Petro prohibetur defenſio.* Respondeo, Petrus reprehenditur, primò, Quia defenſio illa habebat potiùs ſpeciem vindictæ quàm defenſionis: non enim erat probabile tantam turbam tali modo poſſe repelli. Secundò, Quia erat contra Domini voluntatem, cuius reſponſum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defenſore; nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat vt Filius, illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. Auguſtin. tract. 112. in Ioannem.

Ad confirmationem, *Defendere*, ibi accipitur pro *vlciſci*, vt patet ex Græco *οὐκ ὑμᾶς ἐκδικοῦντες*. Simili modo Iudith cap. 1. & 2. accipitur.

Obijcitur ſecundò, Plus tenemur diligere ſalutem animæ proximi, quàm vitam noſtram corporalem: ergo ad hanc ſeruandam non licet proximum occidere; quia ſi occidatur, anima peribit.

Resp. Negando conſequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere ſalutem corporis pro ſalute animæ alterius, niſi quando ea eſt in extremo diſcrimine, ex quo non poteſt ſe niſi mea ope vindicare: vt ſi infans eſſet moriturus ſine baptiſmo. Hic autem ſponte & mera malitia conijcit ſe in diſcrimen ſalutis, & poteſt liberrimè ſe eximere. Deinde qui inuaditur, non eſt certus ſuæ ſalutis, ſi ſe permittat occidi: inuaſor etiam iam vulneratus, poteſt pœnitere, & ſaluari. 51 *Quando vita exponenda.*

Tertiò, Poſſent multa obijci ex Patribus, qui inſinuat hoc eſſe illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta, vt Cyprianus lib. 1. epiſtola 1. & Cyrillus Alexand. lib. 11. in Ioannē c. 35. Vel de defenſione non neceſſaria, vt Ambroſ. lib. 3. Officiorum, c. 4. Vel de aggreſſione, vt Auguſt. epiſt. 154. quę eſt ad Publicolam: Vel denique loquuntur de periculo exceſſus odij, iræ, & debitæ moderationis, vt idem Aug. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. *Quæ ſit mēs SS. Patrum.*

Obijcitur Quartò, Clerici olim, ante Clemēt. Si furioſus fiebant irregulares, ſi aliquem, ſe defendendo, occiderent: ergo nō erat illis licitum.

Resp. Verius eſt non fuiſſe irregulares, vt colligitur ex cap. Si verò, & cap. Significaſti, ſuprà citatis, & cap. De his Clericis diſt. 50. Neque D. Thom. hoc art. ad 3. contrarium ſentit: quia loquitur de illo, qui in defenſione ſui, modum exceſſit. Citat enim cap. De his Clericis, quod agit de illis, qui debitum modum non ſeruarunt, vt exponit gloſſa: quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. nunquam autem pœnitentia imponenda fuit, quando defenſio cum debito moderamine facta eſt; vt apertè ex Alexandro III. & Innocentio III. locis ſuprà citatis colligi poteſt. ſed de hoc plura ſuo loco. 52 *An irregularis.*

Sed difficultas eſt, Vtrùm liceat occiſionem intendere; an ſolùm ipſam defenſionem; ita vt occiſio ſolùm per accidens inde ſequatur: vt videtur docere D. Tho. hic Caiet. & pleriq; Thomiſtæ. Alij videntur aliter ſentire, ſed in re non eſt diſcrepantia, vnde

Dico Secūdò, Licitum eſt in actu defenſionis intēdere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorumque defenſionem neceſſarium: ac proinde interdum etiam læſionem mortiferam, & conſequenter ipſam mortem; nempe in cauſa. Ita docet Sotus ſuprà, & Victoria relect. de homicidio, nu. 17. & Nauar. cap. 15. nu. 3. D. Antoninus 3. par. tit. 4. cap. 3. §. 1. Ratio eſt: quia niſi liceret eam ſic intendere, defenſio ſui ſæpe redderetur impoſſibilis: ſæpe enim fieri nequit vt te defendas, niſi inuaſori vulnus lethale infligas, vt ſclopo, vel haſta. Quòd autem D. Tho. inſinuat, priuatæ perſonæ non licere occidere inuaſorem niſi per accidens: omiſſa Soti ſolutione, ſenſus eſt, perſonæ priuatæ non eſſe licitum, abſolutè deſiderare vt inuaſor moriatur hoc enim non eſt neceſſarium ad ſui defenſionem; ſufficit enim vt concidat viribus deſtitutus, ne ampliùs lædere poſſit. Non vult tamen negare; quin modis omnibus poſſit ſe tueri, & intēdere quicquid ad hoc prudenter iudicatur neceſſarium. Vnde in periculoſo conflictu non debet eſſe ſcru- 53 *Licitum eſt intendere mortem in cauſa.*

pulosè anxius ne hoſtem lethaliter vulneret;ſed poteſt eum ferire eo modo, quo cõmodius fuerit, vt vim ipſius comprimat: etiamſi caput vel pectus traijciendum foret. quòd ſi mors ſequatur,id ei diſplicet:non enim id directè & ſecundum ſe intendebat:& hoc eſt quod vult Caietanus, & alij.

54 Petes, Qua authoritate id facit, publica, an priuata?

Priuata authoritate cõſtat defenſio.

R e s p. priuata; quia non facit vt Iudex,vel Princeps repręſentans Rempub.vel publico nomine, ſeu vt cuſtos boni publici: ſed eo Iure, quod quiſque habet, vt eſt cuſtos rei ſuæ: quo iure noxia retũdere, & vim vi repellere poteſt: quo etiam omnia animantia vtuntur.Si publica authoritare faceret; poſſet illum occidere animo vindictæ, ſicut facit Iudex.

55 Dico Tertiò, Etſi licitum ſit occidere inuaſorem, quando aliter nos tueri nequimus: tamen *ſæpe* eſt ſalutare conſilium permittere ſe potiùs occidi,quàm occidere. Ita D.Antoninus ſuprà, & Sylueſt. verbo Bellum 2. §.7. & patet exemplo Chriſti & multorum Sanctorum.Idem colligitur ex D.Auguſt,lib.1.De libero arbitrio capit.5. *legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones inuadentes) *permittit interfici,ſed quomodo iſtos,qui interficiunt defendã,non inuenio.* nempe quia facilè excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D.Ambroſ.lib.10.in Lucam,exponẽs illa verba Lucæ 22. *Emat gladium,* dicit *licitum eſſe ſe defendere vſque ad Euangelium, non autem poſtea;* non quòd abſolutè non liceat, ſed quòd non ita deceat: quod inſinuat cùm ait, *Vt ſit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio.* Ratio eſt Primò: Quia periculum eſt,ne ira,vel odium ſe admiſceant, neve modum excedamus: & ſic dum volumus ſeruare vitã corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, Quia hoc modo magis conformamur Chriſto, eiuſque Apoſtolis & Martyribus.

Tertiò,Quia charitas etſi non obliget:tamen ad hoc magis inclinat:ne proximus in æternum pereat.

Eſt ſalutare conſilium.

Ob has rationes, ſentio hoc conſilium magni faciẽdum,& omnibus Clericis,maximè viris Religioſis amplectẽdum: vt malint mortem perpeti,quàm iniquum inuaſorem occidere.

56 Dixi *Sæpe;* Quia ſi quis putaret ſe eſſe in peccato, & valde timeret damnari, ſi tunc occideretur: teneretur ſe tunc omnibus modis tueri: quia magis tenetur diligere ſalutem animę ſuę, quàm proximi. Ita docet D.Anton.ſuprà.

DVBITATIO IX.

Si is,qui inuaditur non poſſit ſe tueri,niſi cum periculo innocentis, quo inuaſor ſe protegit, Vtrum ei liceat ſe cum illo periculo defendere.

57 Respon. Probabilius eſt poſſe.ita Corduba quæſt.33. lib.1. & Petrus Nauar. lib.2. cap.3.num.147.

Probatur Primò, Quia qui inuaditur,Ius habet ſe defendendi, quo iure non priuatur ex illa innocentis interpoſitione,vt quę ipſo inuito facta ſit. Secundò, A ſimili: qui vrbem iuſtè obſidet poteſt dirigere tormentum in turrim vel mœnia,prout neceſſarium ad victoriam,etiamſi hoſtes ibi ligauerint aliquos innocẽtes: vt communiter ſentiunt DD.ergo ſimiliter ad neceſſariam vitæ defenſionem, potes petere aduerſarium, quamuis ille innocentem objiciat.

Aduerte tamen Primò, Si potes fugere,teneris, ſaltem ex charitate, ne innocentem interficias. Secundò,Non potes directè impetere innocentem,vt illo ſublato faciliùs ſuperes aduerſarium. potes tamen petere aduerſariũ, etiamſi ipſe innocentem ante ſe teneat:vt notauit Corduba. 58

Petes,Quid ſi fugiens hoſtem,non poſſit euadere niſi per anguſtum iter,vbi proteret infantem, vel claudũ: poteritne illac fugere, vt ſe ſaluet?

R e s p. Petrus Nauarra negat; niſi ſit aliqua probabilis ſpes nõ interficiendi. Sed re vera videtur eadem ratio,quę in caſu ſuperiori.ita Corduba lib.1. q.38. dub.2. & colligitur apertè ex Caietano q.67.art.2.vbi dicit, *occidere innocentẽ per accidens,dando operam rei licitæ & neceſſariæ, non eſt contra Ius naturale,diuinũ, vel humanum.* 59

Si periculũ claudo vel infanti.

Probatur: Nam iſte Ius habet ad fugam via publica; quo iure non poteſt priuari in tanto diſcrimine, ratione infantis, vel claudi ibi fortè conſtituti: ſicut ſi fugienti amens quiſpiam vel ebrius ſe objiceret,non teneretur cum certo vitæ periculo aliò deflectere. ſufficit igitur in tali caſu, vt eam circumſpectionẽ adhibeat, quam pro tempore & loco poteſt, ne noceat. quòd ſi læſio vel mors ſecuta fuerit: non cenſebitur ab ipſo intenta,ſed ſolùm permiſſa. Nam vtitur iure ſuo, extremè ſibi neceſſario, ea circumſpectione,qua poteſt.

Si tamen infans ſine baptiſmo eſſet moriturus; eo euentu,lege charitatis teneretur potiùs permittere occidi: quia ſalutem proximi ſpiritualem, ſuæ corporali tenetur anteponere. 60

DVBITATIO X.

Vtrum ad conſeruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum,quo proles putetur moritura.

Respon. & Dico Primò,non licet ei præbere pharmacum eo animo vt faciat prolis abortionem, ſiue ante, ſiue poſt animationem. Ita Couarru. Clement. Si furioſus.par.2. §.3. num.1. & ceteri Doctores: eſt enim communis omnium ſententia, vt inquit Petrus Nauar.lib.2.cap.3.num.140. Probatur: Non licet poſt animationem: quia non potes directè occidere innocentem vt alium ſerues.vnde ei,qui hoc fecerit conſtituitur pœna mortis L.penul. C.de ſicarijs.& L.Diuus.ff.de Extraord.crimin. Neq; etiam antè: quia procurare aborſum propter ſanitatem eſt illicitum:ſicut procurare pollutionem ob eundem finem.vtrumque enim eſt cõtra naturam generationis: neque eſt medium per ſe neceſſarium ad ſanitatem. Confirmat Couarruuias ex Tertul. in Apol. cap.9. *Nobis homicidio ſemper interdicto,etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſoluere non licet. Homicidij feſtinatio eſt prohibere naſci.nec refert natã quis eripiat animã,an diſturbet naſcentem. Homo eſt qui futurus eſt:nam fructus in ſemine eſt.* Item cap. Si aliquis, de homicidio, dicitur: *eum qui fecerit vt mulier non poſſit concipere,vel generare,vel vt proles nõ poſſit naſci,vt homicidam tenẽdum:*quia tamen verè non eſt ho- 61

Non licet directè procurare abortum.

eſt homicida, non punitur morte, ſed exilio, ſi eſt nobilis: ad metalla, ſi ignobilis, vt expreſsè habetur L.Si quis aliquid.§.Abortionis.

Dices, Quid ſi certa ſit mors vtriuſque, niſi adhibeatur tale pharmacũ;& probabile ſit matrem poſſe ſaluam conſeruari illo adhibito?

Resp. Non refert;nunquam enim licet iſta directè procurare; vt patet in ſimili pollutione, & de acceleratione mortis infiniti; quæ nullo caſu procurari poſſunt.

62 Dico Secundò, Si mater periculosè laboret & non ſuperſit aliud remedium, poteſt ei præberi pharmacum directè tendẽs in curationem, etiamſi putetur inde abortio ſecutura; modò proles nondum ſit animata. Eſt communis ſententia DD.Sylueſtri v.Medicus q.4. Anton.3.p. tit.7.c.2.§.2.Nauar.cap.25.num.62.

Licitum indirectè.

Probatur Primò, Quia mater ante prolẽ conceptam ius habebat vtendi remedijs neceſſarijs ad vitæ ſuæ conſeruationem, quod ius ſuperuentu prolis non eſt ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc cenſetur ſolùm permiſſa, non procurata; quia præter intentionem ſuperuenit, matre ſuo Iure vtente: ſicut ſi valetudinis cauſa vtendum ſit medicamento; vel certo cibi, potusve genere, vnde pollutio ſequutura putetur quam nullo modo intendis; cenſebitur ſolùm permiſſa, & per accidens eueniens.

Iuxta hanc doctrinam intelligenda ſunt ea, quæ D.Anton.Syluester, & alij citant ex Ioanne de Neapolis: non enim eſt mens illorum, licere directè procurare aborſum, vt quidam viſi ſunt intelligere; ſed duntaxat indirectè.

63 Dico Tertiò, Si proles iam ſit animata, non eſt licitum præbere matri medicamentum directè curatiuum, cum notabili periculo prolis; ſi certum erat, vel valde probabile prolem ſine illo viuam edendam. eſt contra Cordubam q.38. dub.2.& Ludouicũ Lopez cap.63. Sed noſtram ſententiam docent D.Anton. Nauar. & alij ſuprà. Ratio eſt: quia quilibet tenetur præferre ſalutem æternam proximi, ſuę vitę corporali & hanc pro illa exponere: ergo ſi matre à medicamento abſtinente, proles ad baptiſmum ſeruari poteſt, alioquin ante baptiſmum moritura; tenetur mater abſtinere, quamuis cum certo vitæ
64 diſcrimine id futurum eſſet. Adde tamen, ſi valde probabile eſſet, non adhibito remedio vtrumque moriturum; eo verò adhibito ſaltem matrem poſſe ſeruari, eo caſu licitè poſſe hæc remedia adhiberi.

Petes, Quando proles animatur anima rationali?

65 Resp. Couarruuias ſuprà, putat mares animari die 40.à conceptu, fœminas 80. & ita communiter ſentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta ſit diſcrepantia inter marem ac fœminam. Itaque verius eſt, vtrumque fętum animari, ſimul atque fuerit formatus. Nam Exodi 21. iuxta verſionem 70. dicitur. *Qui percuſſerit mulierem prægnantem, & illa abortum fecerit, ſi fœtus erat formatus, dabit animam pro anima: ſi nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* vbi apertè inſinuatur fętum habere animã, ſimulatque formatus fuerit. idem docet Medici. Quoto autem die formatio abſoluatur, docet Hippocrates lib. de natura fœtus, vbi dicit *maris formationem abſolui aliquando die 30. aliquando 35. aliquando 40. aliquando 45. Fœminæ verò, nunc 35. nunc 40. nunc 45. nunc 50.*

Animatio prolis.

DVBITATIO XI.

Vtrum liceat occidere furem, in defenſionem ſuarum facultatum.

Couarruuias in Clement.Si furioſus, par.3. §.vnico. num.6. putat id eſſe licitum Primò, Si ſit fur nocturnus; eò quòd præſumatur animo occidẽdi veniſſe. Secundò. Si ſit fur diurnus & telo ſe defendat, dum poſſeſſor vult impedire, ne rem auferat. Ratio eſt: quia in his duobus caſibus miſcetur periculũ perſonæ cum periculo rei familiaris. Tertiò, non eſſe licitum, ſi cum re fugiat; quia non miſcetur periculum perſonæ.

Alij putant id abſolutè eſſe licitum laicis, non tamen Clericis.

Resp. & Dico Primò, Laicis id eſſe licitum, 66
ſi illæ facultates ſint magni momenti; nec ſit probabilis ſpes aliter illas recuperandi. eſt communior ſententia DD. Antonini 3.par.tit.4.c.3. §.2.(vbi docet non ſolùm pro rebus ſuis quemque poſſe defenſionem ſuſcipere, vim vi repellendo; ſicut pro ſua perſona: ſed etiam pro rebus apud ſe depoſitis, vel commodatis, & pro rebus amicorum, eos adiuuãdo) Caietani q.67. artic.7. Sylueſt. Homicidium 1.num.5. Ioannis Medinæ, de Reſtitut.q.43.num.5. Soti lib.5.q.1. art.8. Idem tenent plerique Iuriſperiti, teſte Sylueſtro & Couar.

Laicis licere.

Probatur Primò, Ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur *non fore reum ſanguinis, qui furem nocturnum occiderit, ſed qui diurnum.* quod non ideo tantùm dicitur; quòd nocturnus præſumatur venire ad occidendum; diurnus minimè: ſed potiſſimùm ideo, quòd ea, quæ noctu ſurripiuntur, ordinariè non poſſint recuperari, fure ignoto. vt rectè docet Ioannes Med. Cod.de Reſtit. q.4. Ea verò, quæ interdiu, plerumque poſſunt. Hinc qui furem diurnum, non ſe telo defendentem interficeret, non excuſaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conſcientiæ excuſaretur, ſi non erat probabilis ſpes recuperandi; vel ſi recuperatio non erat certa, ſed dubia, vt Sotus ait: quia non tenetur res ſuas perdere, aut probabili periculo exponere, vt fur ſaluus ſit.

Secundò, probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex cap.Interfeciſti, de Homicidio: vbi ex pœnitentiali Romano dicitur, *Si autem ſine odij meditatione, te tuaq́ liberãdo huiuſmodi diaboli membra interfeciſti; ſi aliquid ieiunare volueris, bonum eſt tibi, & eleemoſynas fac largiter.* Vbi indicat, non eſſe neceſſariam pœnitentiam, ac proinde hoc licitum fuiſſe; hortatur tamen ad eleemoſynas, ad cautelam ne fortè modum exceſſerit.

Secundò, Ex cap. Olim.1.de reſtitut. ſpoliatorum. vbi Innocentius III. approbat, quòd Epiſcopus Tridonenſis, Templarios, qui ipſo ignorante poſſeſſionem occupauerant, vim vi repellendo eiecerit.

Tertiò, Ex cap.Dilecto, de ſententia excom. 67
in 6. *Cum omnes leges, omniaq́ Iura, vim vi repellere, cunctisq́ ſeſe defendere permittant, licuit vtique ipſi Decano (ſi prædictus Balliuus eum bonis ſuis mundanis iniurioſè ſpoliare, vel ea violenter occupare præſumpſerit) contra illius violentiam, iniuriamq́ ſe tueri.*

Tertiò probatur, Ex Iure ciuili L.Furem.π.ad L.Cornel.de ſicarijs. & L.4.π.ad L.Aquiliam.

Quartò, Ratione 1. Quia bona tẽporalia ſunt ad vitam ſeruandam neceſſaria: ergo ſicut licet vitam tueri; ita etiam hæc, quæ vitæ ſunt neceſſaria, non ſolùm præciſè vt viuamus; ſed etiam vt conuenienter & honeſtè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occaſio furibus & latronibus viros probos ſpoliandi; nihil enim ab illis eſſet tutum, ſi defenſio neceſſaria non poſſet obijci. conceſſa autem defenſione, etiam conceſſa cenſetur occiſio, ſine qua ſæpe non poteſt eſſe defenſio.

68 Dixi in propoſitione, *Si res illæ ſint magni momenti;* quia pro re minima, non videtur conceſſum Ius defenſionis cum tanto alterius malo, eſt enim valde iniquum, vt pro pomo, vel etiam vno aureo ſeruando, alicui vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, niſi rem furi extorqueas, poſſes conari, & ſi opus eſſet etiam occidere, iuxta Sotum; tunc enim non tam rei, quàm honoris eſſet defenſio.

69 Dixi, *Nec ſit probabilis ſpes aliter recuperandi:* quia ſi poſſit aliter recuperari, (v.g. per Iudicẽ) ſæpe erit ſaltem cõtra charitatem, pro illius defenſione occidere: Vt ſi fur re ablata fugiat. quòd ſi non fugiat, ſed vi ſe velit tueri contra eum, qui nititur furtum impedire, poterit viciſſim illa vis, vi repelli, quãtum neceſſe eſt, vt res ſalua ſit; (vt fatetur Couar. & alij) etiamſi res per Iudicem recuperari poſſit: quia non dictat charitas, vt patiar res meas in mea præſentia capi, vtque tantæ furis improbitati non reſiſtam. ratio eſt: quia hoc faciendo, magnam contumeliam infert, quæ vi repelli poteſt. Confirmatur ex cap. Olim ſuprà, vbi Innocentius III. docet, licitũ fuiſſe Epiſcopo, vi eijcere iniuſtum occupatorem poſſeſſionis; & tamen facilè Iudicio potuiſſet recuperari. Idem docet Syluester, verbo Bellum 2. num. 3. vbi dicit, *quando res per viam Iudicij poteſt rehaberi, non licet eam defendere, niſi dum eſt in ipſo rapi;* intellige, dũ raptor adhuc præſens eſt, nitens alterum poſſeſſione naturali ipſius rei ſpoliare, etſi eum præſentem videat; hoc enim eſt magna contumelia.

Si fur ſe velit tueri.

70 Idem dicendum, quando in Iudicio non poteſt niſi magnis moleſtijs recuperari.

Si fugiat.

Petes, An ſit contra Iuſtitiam, ſi furem procul fugientem conficias, quando res Iudicio eſt recuperabilis?

71 RESP. Verius videri, non eſſe, vt docet Caietanus artic. 7. & colligitur ex dictis: quia quiſque Ius habet defendendæ ſuæ poſſeſſionis, etiam ciuilis; quam retines, quamdiu furem habes in conſpectu. vnde potes eam tueri. erit tamen contra charitatem, quæ poſtulat vt cum quàm minimo malo proximi, rem tuam ſalues.

72 Dico Secundò, Idem licitum Clericis pro defenſione rerum ſuarum. ita expreſsè D. Antoninus ſuprà: vbi docet omnibus conceſſam eſſe defenſionem rerum, quibus conceſſa defenſio vitæ. idem tenent reliqui ſuprà. & colligitur euidenter ex cap. Olim, & cap. Dilecto, ſuprà. Nam ibi conceditur Epiſcopo & Decano. Ratio eſt: quia Iure naturæ id illis eſt conceſſum, neque Iure humano illis eſt prohibitum ſub peccato: ergo, &c. Vnde idem Ius extenditur ad Religioſos, ſecundum prædictos DD. Neque obſtat cap. Suſcepimus, de homicidio; quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccaſſe, & eſſe irregulares, quòd res ſuas moderatè defenderint: ſed quòd occaſionem dederint homicidio, latrones captos ligando, & cùm ſe ſoluere vellent, occidendo; cùm ſine occiſione, ſe ſuaque ſalua habere poſſint.

Idem conceſſum clericis

& Religioſis.

Vtrùm autem Clericus vel laicus ſit irregularis qui ob defenſionem rerum ſuarum occiderit, alibi dictum eſt. Nunc breuiter dico laicum non eſſe. Idem probabile eſt de Clerico, ſi id fecerit cum debito moderamine. vide Sotum ſuprà, artic. 8. & Couarr. Clement. Si furioſus 3. par. §. vltimo. 73

Sed difficultas eſt, quouſque ſe extendat hæc defenſio. quare Notãdum eſt, varijs modis poſſe rem meam inuadi.

Varij modi inuadendi rem alienã.

Primò, Si per te nitaris auferre, teque defendas contra impedientem in hoc caſu eſt communis ſententia poſſe interfici. & fatetur Couar.

Secundò, Si re accepta fugias. Tunc poſſum inſequi, & ferire; vel ſi neceſſe ſit, eminus telo petere: vt ſi quis equo meo fugiat. ita Sotus ſuprà art. 8. Syluest. ver. Bellum 2. num. 3. & 10. & alij paſſim. 74

Probatur Primò, quia inuaſio rei durat, donec ſe in tutum receperit, vbi quietè poſſidere incipiat.

Secundò, Quia niſi id eſſet licitum, defenſio rerum, maxima ex parte eſſet inutilis; poſſent enim fures quidlibet rapere, & ſtatim fuga ſe proripere: in fuga enim eſſent tuti.

Tertiò, Si re certo loco depoſita, volentem ingredi in eum locum vi impedias. Tunc videtur conceſſum vt vim vi repellam, meamque rem vi recuperem: ſi tamen deſit Iudex, cuius ope id poſſim conſequi. ita Syluester v. Bellum 2. nu. 13. & Panor. in cap. Sicut. 3. de Iureiurãdo. Idem ſentiunt multi DD. fieri poſſe quãdo quis nulla mora interpoſita rem ſuam perſequitur. D. Ant. ſuprà. Syluest. v. Bellum 2. nu. 10. Ioãnes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Syluest. Fumo, & alijs, quibus docet, *ſi vi poſſideas rem meam, poſſe me eam recuperare incontinenti, nec poſſe te mihi reſiſtere; ſecus ſi id tentem ex interuallo. Si poſſideas precario, & ego eam velim mihi reſtitui; ſi deneges reſtitutionem, poſſe me ex continenti vim tuã repellere. Nam denegando, videris ſpoliare. Si poſſides rem meam clãdeſtinè ne poſſe me domum tuam ingredi; quòd ſi me nolis admittere, poſſe me vim tuam repellere.* Verũ, puto hæc non concedenda, ſi res per iudicem poſſit recuperari, vel ſi maior perturbatio metuenda. 75

Si intrare volentẽ impedias.

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem; nec alia ratione, quàm nec tua, poſſit impediri.

Quintò, Si coniuraueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditorres, ne mihi ſatisfaciant.

Septimò, Si falſa accuſatione, vel falſo teſtimonio, me fortunis coneris euertere; nec alia ratio impediendi ſuppetat.

Sed de his modis, ſatis conſtat ex dubit. 8. & rurſum aliquid dicetur dubit. 12.

DVBITATIO XII.

Vtrum pro defenſione pudicitię & honoris, liceat occidere eum, qui tentat violare.

RESPONDEO, & Dico Primò, Licitũ eſt mulieri, adoleſcẽti, & cuiuis alteri, pro defenſione pudicitiæ occidere inuaſorẽ. Eſt communis ſententia DD. Quamuis D. Aug. lib. 1. de libero arbitrio c. 5. videatur dubitare. Ratio eſt: quia pudicitia pluris merito æſtimatur, quàm multę opes: pręterquam quòd in hac re ſit periculum 76

Pro pudicitia.

culum peccati. Idem Ethnici ſenſerunt. Nam vt ſcribit Cicero, oratione pro Milone, Adoleſcẽs, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitiæ, à Mario exercitus Imperatore abſolutus fuit.

77 *Pro vitãda ignominia.* Dico Secundò, Fas etiam eſt viro honorato occidere inuaſorem, qui fuſtem vel alapam nititur impingere, vt ignominiam inferat; ſi aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expreſſè Sotus art. 8. Nauar. cap. 15. num. 3. & Syluester, verbo Homicidium, 1. q. 5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez. tom. 3. cap. 3. num. 23. Iulius Clarus. §. Homicidium, num. 26. vbi dicit *periculum famæ æquiparari periculo vitæ*. Ratio eſt: quia hic conatur auferre honorẽ, qui meritò pluris apud homines æſtimatur, quàm damnum multarum pecuniarum: ergo ſi poteſt occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, poteſt etiam ne hanc ignominiam cogatur ſuſtinere.

78 *Varij modi impetẽdi honoris.* Notãdum eſt, varijs modis honorem alterius poſſe impeti & auferri, in quibus videtur conceſſa defenſio.

Primò, Si baculum, vel alapam nitaris impingere, de quo iam dictum eſt.

Ad depellendam contumeliam. Secundò, Si contumelijs afficias, ſiue per verba ſiue per ſigna. hic etiam eſt Ius defenſionis. Nam, ex ſententia omnium, licet contumelioſum occidere, quando aliter ea iniuria arceri nequit, (quanquam ipſe armis non inuadat) ait Petrus Nauar lib. 2. cap. 3. num. 376. Etſi autem id non inueniam apud authores expreſſum, tamen videtur ex illis poſſe colligi; (præciſo ſcandalo, & alijs grauibus incommodis) quãdo contumeliæ ſunt atroces, & alia ratione vitari nequeunt. ratio enim naturalis dictat licitam eſſe eam defenſionem, quæ neceſſaria ſit ad contumeliam depellendam & comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quoſque contumelijs vexandi: quæ tamen multò quàm damna rei familiaris ſunt acerbiores, magiſque mordent animos. Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata authoritate contumeliam vindicare, ſed tantùm compeſcere quod etiam in vitæ & rerum defenſione ſeruãdum: Tanti intereſt quo animo quid agas. Verùm hæc ſententia non eſt ſequenda. Satis enim eſſe debet in Repub. vt iniuriæ verbales, verbis repelli & legitima vindicta comprimi & caſtigari poſſint.

79 *Ad alapam vitandam.* Tertiò, Si illata alicui alapa, ceſſes, vel etiam fugias multi DD. cenſent in hoc caſu, ſi vir nobilis vel honoratus huiuſmodi iniuria ſit affectus, poſſe ſtatim repercutere, vel fugientem inſequi, & tantum infligere verberum, vel vulnerum, quantum putatur neceſſarium ad honorem recuperandum. ita tenet Nauarrus cap. 15. num. 4. Henriquez de Irregularitate cap. 10. vbi citat multos pro hac ſententia: inter ceteros Iaſonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarum, Caietanum & Antoninũ. eandem docet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. num. 380. & citat pro hac ſententia Mercatum. idem tenet Victoria, relect. de Iure belli, num. 5. vbi dicit *eum qui colaphum accepit, poſſe ſtatim repercutere, etiam gladio; non ad ſumendam vindictam, ſed ad vitandam infamiam & ignominiã, etiamſi inuaſor non eſſet vlterius progreſſurus*. Vndè ſequitur, ſi ille fugiat, poſſe læſum ſtatim inſequi & percutere. ſi enim poteſt repercutere manentem, cur non fugientem?

Probari poteſt hæc ſententia. Primò, Qui rem meam accepit & cum ea fugit, poteſt à me percuti, vt eam relinquat, vel reddat, ſi aliter nequit recuperari. atqui is, qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodam modo ſecum defert: nam in poteſtate illius eſt eum mihi reſtituere, offerendo ſatisfactionẽ: ergo poſſum illum percutere, vt honorem meum reſtituat, vel ſaltem vt eum ſic recuperem.

Dices, eſt diſpar ratio; nam res adhuc extat, & manet tua; ſed contumelia illata, honor iam perijt: ergo hic non eſt defenſio.

RESPON. In eo eſt paritas, quòd ſicut res poteſt recuperari; ita etiam honor, qui in ſignis excellentiæ & hominum æſtimatione conſiſtit.

Secundò probatur; quia ſi damnum à te rebus meis illatum, non poſſet alia ratione ſarciri, quàm tui percuſſione, poſſes ſtatim percuti, vt illo modo fiat damni reparatio: ergo ſi violato honore, non poteſt fieri aliter reparatio, quàm ſi feriatur is, qui eum læſit, poterit feriri. debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc læſio honoris veluti pendet, ſuſpenſis hominum de tua fortitudine & generoſitate iudicijs.

Tertiò, quia aliàs dabitur licentia improbis, quoduis genus contumeliæ in quemuis ingerendi; Nam ſola fuga vel ceſſatione tuti erant; præſertim quando deſunt teſtes, qui eos nõrint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hic tamen aduerte, ſi læſor veniam petat, offendi non poſſe; quia quãtum in ſe eſt honorem reſtituit. vnde ſi alter velit ipſum impetere poterit ſe tueri; vt rectè notat Petrus Nauarra.

Ob has rationes hæc ſententia eſt ſpeculatiuè probabilis; tamen in praxi non videtur facilè permittenda Primò, ob periculum odij, vindictæ & exceſſus: ſi enim D. Aug. ob has cauſas ægrè admittit, vt quis pro vita tuenda alterum poſſit occidere; quanto minùs in tali caſu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui tali caſu, occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez. ſuprà num. 24. etſi mitiùs: tum quia alter dedit cauſa: tum quia homo intenſo dolore permotus, non eſt omnino ſui compos. 80

Quartus Modus eſt, ſi nomini meo falſis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione poſſim illud damnum famæ auertere, niſi te occultè interficiam. Petrus Nauarra, nu. 375. inclinat, licitũ eſſe, talem è medio tollere. Eandem tanquam probabiliorem defendit Bannes quæſt. 64. art. 7. dub. 4. addens, idem dicendum, etiamſi crimen ſit verum: ſi tamẽ eſt occultum, ita vt ſecundum iuſtitiam legalem non poſſis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. probari poteſt, 81 *Ad vitandam infamiam.*

Primò, quia ſi baculo vel alapa impacta veli meum honorem vel famam violare, poſſum armis prohibere: ergo etiam, ſi id coneris lingua: nam parum videtur referre, quo inſtrumento quis nitatur inferre noxam, ſi æquè efficaciter nocebit.

Secundò, Quia contumeliæ poſſunt armis impediri; ergo etiam detractiones.

Tertiò, *Periculum famæ æquiparatur periculo vitæ*. quod eſt commune pronunciatum Iuriſperitorũ, inquit Clarus, nu. 26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere: ergo, &c.

Quartò, Quia Ius defenſionis videtur ſe extendere ad omne id quod neceſſarium eſt, vt te ab omni iniuria ſerues immunem, monendus tamen detractor priùs eſſet, vt deſiſteret.

82 Verùm hæc quoque ſententia mihi in praxi non probatur; quia multis occultis cædibus cum magna Reipub. perturbatione præberet occaſionem. In iure enim defenſionis ſemper conſiderandum, ne eius vſus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non eſt permittendus. Accedit, quòd etſi ſpeculatiuè vera eſſet, tamē vix in praxi poſſet habere locum. Nam infamia vel eſt illata, vel nō eſt. Si eſt illata; non extinguetur per mortem infamantis. ſi non eſt illata; plerumque non ſatis conſtat, aliter non poſſe eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defenſionis vti.

83 *Si prouocer ad duellum.* Quintus Modus eſt, Si aliqua occaſione me prouoces ad duellum, & niſi acceptem, cenſebor ignauus, & meticuloſus; nec potero ampliùs in aula comparere, vel vllam promotionem militare ſperare: vt in quibuſdā aulis Principum dicitur vſitatum. Cur enim tali euentu non poſſim duellum acceptare: non equidem animo illum interficiendi, ſed comparendi in loco condicto, ne famam & opinionem ſtrenuitatis (quæ nobilibus æquè eſt chara atque ipſa vita) amittam? ita tamen vt ſi me inuaſeris, ſtatuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primò, quia ſi quis mihi velit adimere vitam vel bona, nec poſſim aliter ea tueri niſi acceptādo duellum, poſſem acceptare: vt patet dubit. 8. cur non etiam vt ſeruem meum honorem & famam?

Dices, recuſare duellum non eſt dedecus apud ſapientes, ſed tantùm apud ſtultos: ergo, &c. Reſpondetur, quicquid ſit; eſt tantum dedecus, vt paſſim apud nobiles pluris æſtimetur quam omnium bonorum amiſſio: imò ſæpe quàm mors ipſa: ergo iure naturæ poſſunt hoc dedecus à ſe depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellum, & comparere tali loco, non eſt intrinſecè malum, ſed quiddam adiaphorum, quod bene & malè fieri poteſt: ergo ſi iuſta cauſa ſubſit, poterit licitè fieri. at conſeruatio honoris, qui tanti æſtimatur, eſt iuſta cauſa: ergo &c.

84 Hæ rationes videri poſſint alicui probabiles. Nihilominus, in praxi contrarium ſequendum ſentio, tum ob alias cauſas: tum etiam quia Eccleſia ſub grauiſſimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino ſeſſ. 25. cap. 19. de reformat. quod merito potuit, ob maxima mala, quæ alioquin ſequerentur: tum denique quia is, qui duellum offert, non nititur me ſpoliare meo honore: ſed ſi honoris amiſſio ſequi videtur, id ſolùm eſt per accidens & ex conſequenti: aliaque ratione impediri poteſt. Primò, Si dicat ſe paratum fore, ſi per Eccleſiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum, qui cum negotium habeat, ſi palàm & non proditoriè aggreſſus fuerit.

85 *Nō tenetur fugere, ſi fuga ſit dedecori.* Dico Tertiò, Qui fuſte vel pugno inuaditur, non tenetur fugere, ſi fuga illi eſſet ignominioſa: ſed poteſt ſiſtere gradum, cum animo ſe defendendi, & ignominiam impediendi. ita communiter DD. Ratio eſt: quia non tenetur ſuſtinere illam ignominiam, (quæ pluris æſtimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuaſorem. Idem dicendum, quando vita vel fortunæ inuaduntur. Quòd ſi fuga non ſit illi ignominioſa, tenetur fugere, vel alapam ſuſtinere, (ſaltem lege charitatis) vt tantum malum euitetur. *Tenetur, ſi non ſit.* Vnde, Eccleſiaſtico vel Religioſo non liceret ſe tueri cum morte alterius, ad alapam vitandam; maximè quando fugere poſſet; quia fuga illis non eſt ignominiæ.

Vtrùm verò ſi Religioſus nolit fugere, ſed ſe tueri, peccet contra Iuſtitiam, lædendo vel occidendo inuaſorem, quæri poteſt. Puto non peccare contra Iuſtitiam; maximè ſi vita, vel fortunæ inuadantur. non enim ex iuſtitia tenetur fugere: & hæc bona, talia ſunt, vt poſſit ea defendere. Idem dicendum, ſi graues ictus baculi vel pugni inferendi: quia vt hos auertat, poteſt ſe tueri. Ita Iulius Clarus, de homicidio, num. 32. vbi generatim docet, inuaſum non teneri fugere, etiamſi poſſit: ſiue fuga ſit dedecori, ſiue non; dicitque eſſe communem opinionem Iuriſperitorum. quod intellige; non ita teneri, vt peccet contra Iuſtitiam, ſi ſe defendat. videtur tamen peccare contra Iuſtitiam, ſi ob leuem alapam vitādam, occidat: quia res, quam defendit, magni momenti non cenſetur: ac proinde non videtur ei eſſe Ius, cauſa illius retinendæ, tantum malum irrogandi. 86 *Non tamen peccabit contra iuſtitiā.*

DVBITATIO XIII.

Vtrum pro defenſione alterius, liceat occidere inuaſorem, & an ad hoc teneamur.

DICO Primò, Poſſe nos vitam proximi, quæ ab alio priuata authoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuaſoris, ſi aliter defendi nequit. eſt communis DD. vt docet Clarus §. Homicidium, nu. 27. & 28. Probatur primò. Quia ſicut quiſq; poteſt tueri vitam ſuam; ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipſi eſt coniunctus. Secundò, quia talis cenſetur innocens, etſi fortè inuaſioni cauſam dederit: nam iniuſtè inuaditur: atqui licitum eſt defendere cauſam innocentis; imò charitas ad hoc obligat, quando ſine graui incommodo noſtro vel alterius id fieri poteſt. idque verum eſt, etiamſi ille nollet defendi, ſed vellet ſe pati occidi: quia cùm nō ſit dominus ſuæ vitæ, non poteſt eam alteri donare: ac proinde non poteſt alijs Ius defenſionis adimere. 87 *Pro defenſione proximi.* 88 *Etſi velit occidi.*

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi, ſi ſit ſanguine iunctus, vel opem noſtram flagitet: vt docet D. Antoninus 3. par. tit. 4. cap. 3. §. 2. & alij paſſim. Iniuria enim, quæ fit perſonæ nobis coniunctæ, in nos redundat. Vnde, pater poteſt tueri pudicitiam, honoremque filiæ: & maritus vxoris, etiamſi ipſæ nolint; & occidere inuaſorem; quia iniuria in ipſum redundat.

Dices, Ergo maritus etiam vxorem volētem adulterari, poterit occidere, ſi aliter tantam iniuriam prohibere nequit. Reſpondeo neg. conſequentiam: dum enim occidit inuaſorem pudicitiæ vxoris, defendit rem ſuam, nempe corpus vxoris, vt illud ſibi ſaluum conſeruet: occidendo autem vxorem, non defendit rem ſuam; ſed eam interimit. 89 *Maritus vxorem.*

Dices, defendit honorem: Vxor enim marito magnam facit contumeliam, ſi in eius conſpectu, tantum nefas tentare audeat.

RESP. id minore damno prohiberi poſſe, feriendo

riendo illam pugno vel baculo; vel ipſum adulterum armis abigendo.

90 *Non tenetur cum periculo vitæ.* Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis priuati, cum probabili periculo vitæ ſuæ, etſi iure poſſit, ſi velit. Ratio eſt; quia non teneor exponere vitam meam pro vita corporali proximi; poſſum enim vitam meam diligere præ vita cuiuſuis alterius priuati. Vnde neque pro defenſione parentis, quamuis id eſſet valde laudabile. Secus eſt, ſi perſona Principis, vnde pendet boni publici conſeruatio, periclitetur.

Dices; Quid ſi ex officio teneatur defendere, vt Prætor, Magiſtratus, Princeps? Syluester Homicidium 1.q.6. indicat, tunc cum periculo vitę

91 *Obligatus ex officio defendere.* teneri. Sed contrarium eſt verius. non enim officium obligat, vt pro homine priuato vitam exponat, ſed tantũ vt pro bono publico, cuius propriè & directè eſt cuſtos. vnde cum periculo vitæ, tenetur hoſtes Reipub. & latrones è medio tollere: non autem cauſam priuati cum eodem diſcrimine perſequi.

92 *Nõ tenetur priuatus cũ morte inuaſoris tueri alterum.* Dico Tertiò, Priuatus non tenetur tueri vitam alterius priuati, quando nõ poteſt ſine occiſione inuaſoris. ratio eſt; quia vbi mala ſunt paria, nemo tenetur alterum inferre, vt excludat alterum: præſertim cùm id fieri nequeat, niſi horrendo illo modo occiſionis proximi. Vnde etiã nemo tenetur tueri vitam ſuam per mortem alterius. Adde, ſi inuaſor ſit parens tuus, non potes illum occidere, vt defendas alterum: id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem & potiori ratione, ſi Princeps; præſertim ſi aliàs in gubernatione Reipub. benè ſe gerat. Sed difficultas eſt, An teneamur vitam proximi tueri, vel liberare, cum iactura facultatum, & quouſque, qua de re dictum eſt. quæſt.32. art.5. dubit.1. de eleemoſyna.

93 *Omittens defenſionẽ.* Dico Quartò, Qui non defendit vitam vel fortunas proximi, dum commodè poteſt, peccat quidem mortifere contra charitatem: non tamen tenetur ad reſtitutionem, niſi ex Iuſtitia teneatur defendere. Prior pars per ſe patet. Altera probatur: quia peccata, quæ ſolùm ſunt contra charitatem, non obligant ad reſtitutionem. Tertia probatur: quia qui lege Iuſtitiæ tenetur, ſi omittat, peccat contra Iuſtitiam; & conſequenter tenetur ad damnũ ex omiſſione illa ſecutũ. Sicut enim dum quis commiſſione peccat contra Iuſtitiam, tenetur ad damnum ex commiſſione illa ſecutum; ita etiam dum omiſſione, tenetur ad damnum ſecutum ex omiſſione.

94 *Lege iuſtitiæ qui defendere teneantur.* Petes, Quinam tenentur lege Iuſtitiæ alios defendere? Nauarrus ca.24. num.18. putat omnes Superiores ad hoc teneri ergà inferiores, & inferiores erga Superiores. Sed verius eſt, ad hoc obligari, primò, omnes Superiores publica authoritate ad aliorum gubernationem præditos, idque iuxta modum & finem gubernationis cuiuſque: vt ſunt Principes, Prætores, Magiſtratus: item epiſcopi, Prælati, Parochi. Nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur ſecundum modum ſuæ poteſtatis, & media ſuæ gubernationis: ſed in ordine duntaxat ad ſpiritalia. Secundò, qui ad hoc poteſtate Magiſtratuum, vel Principum ſunt conſtituti: vt tutores, & curatores. Tertiò, qui ad hoc ſpecialiter conducti, vt milites. Quartò, qui ad hoc ſe explicitè vel implicitè obligarunt, vt feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ex Iuſtitia. Nam parens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorum lege Iuſtitiæ, ſed pietatis & officij paterni. ſimiliter filij non tenentur parentum vitam defendere lege Iuſtitiæ, ſed pietatis filialis. Vnde ſi non faciunt, peccant contra præceptum, *Honora patrem.* Pari ratione parochiani non tenentur Epiſcopum & 95
Parochum lege Iuſtitiæ defendere (quia hoc officium non ſuſceperunt) ſed lege obſeruantiæ. Et ſubditi, qui neque ſunt feudatarij, neque ſtipendiarij, non tenentur Magiſtratum, vel Principem defendere lege Iuſtitiæ particularis, ſed legalis & etiam abſeruantiæ; quamuis Princeps & Magiſtratus eos ex Iuſtitia defendere teneatur.

DVBITATIO XIV.

Vtrum aliquando licitum ſit ſe mutilare, & quibus euentis.

D.Thom.q.65.a.1.

SVppono Primò, Poteſtati publicæ licitum eſſe mutilare malefactores, ſicut & occidere. 96

Secundò, licitum eſſe ſe mutilare, quando id neceſſarium eſt ad corporis ſalutem; vt ſi cãcer membrum occupet; ſi vipera vel aſpis momordit, nec aliud remediũ præſtò ſit. Ratio eſt; quia membra ſunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum eſt toti corpori pernicioſum, Ius naturæ dictat poſſe ſecari.

Vbi aduerte, hominem teneri permittere ſibi membrum ſecari, ſi medici id iudicent neceſſarium, nec magni dolores ſint perferendi: vt docet Sotus lib.5. quæſt.2. art.1. Ratio eſt; quia tenetur vitæ ſuæ periclitanti, medijs ordinarijs non admodum difficilibus opitulari. ſi tamen ingentes eſſent cruciatus tolerandi; non tenetur permittere, neque etiam poteſt ad hoc cogi. Ratio eſt; quia non tenetur quiſquam cum tanto cruciatu vitam in certo euentu conſeruare. Vnde Marius, cùm ei crus aperiretur, ait, *Non eſt tanto dolore digna ſalus.* Excipio tamen duos caſus. Primò, Quando vita alicuius cenſetur bono communi neceſſaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur; & poſſet cogi à Republica. Secundò, Si eſſet Religioſus, qui ſe totum conſtituit in poteſtate ſui Superioris. quamuis de hoc dubitari poſſit: quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare poſſe. Ita docet Salonius in hunc articulum. & hoc videtur probabilius. Niſi fortè ille Religioſus eſſet neceſſarius Reipub. vel communitati, & ſalus eſſet omnino certa (quod rarum eſt) & dolore non nimis diuturni. *Secare mẽbrum.* 97 *An poſſit imperari Religioſus.*

Difficultas ſupereſt de duobus caſibus: prior eſt, Vtrùm ob animæ ſalutem. v.g. ad carnis tentationes vitandas aut ſuperandas liceat ſe mutilare. alter eſt, *De duobus euentis.*

Vtrùm iubente tyranno poſſis tibi manum abſcindere, ſi alioquin mox eſſes interficiendus. 98

An ob ſalutem animæ poſſit ſe mutilare. Ad priorem Reſpondeo, Id nunquam licere, vt patet can.22. Apoſtolorum, & can.1. Concilij Nicæni: vbi id expreſsè cauetur. Ratio eſt: quia id nunquam eſt medium neceſſarium ad animæ ſalutem. non enim membra adferunt homini perniciem, (alioquin Deus prauè naturam inſtituiſſet) ſed malitia & negligentia liberæ voluntatis; Vnde qui ob hanc cauſam membrum aliquod ſecant, tacitam quandam iniuriam & blaſ-

phemiam

phemiam Deo irrogant. Adde neque etiam eſſe conueniens remedium vel vtile. quia abſciſſio, ſeu caſtratio (de qua præcipue eſt quæſtio) non tollit tētationes carnis, ſed ſolùm impedit generationem: quin potius illi, qui caſtrantur, præſertim in virili ætate, magis incitantur libidine; vt docent Patres, Baſilius lib. de Virginitate, circa finem, vbi id probat rationibus & exemplis. & Chryſoſtomus homil. 63. in Matthæum. & Auguſt. lib. 6. contra Iulianum. cap. 5. Vnde paſſim reprehēditur Origenes. de quo vide Euſeb. lib. 6. hiſtor. ca. 6. & fusè apud Baronium tomo 2. Annalium, ad annum Domini 208.

Origenes.

D. Marcus.

99 Dices, D. Marcus dicitur ſibi pollicem præſcidiſſe ex humilitate, ne cogeretur ſacris initiari: ergo ob ſimilem caſum licebit. Reſp. Hunc non fuiſſe Marcum Euangeliſtam; vt rectè docet Baronius tomo 1. ad annum 45. ſed alium quendam Marcum anachoretam; qui niſi diuina inſpiratione id fecerit, vel ignorantia probabili excuſetur, laudandus in eo non eſt. Tali inſpiratione putatur feciſſe adoleſcens ille, qui linguam mordicus ſibi præſcidit, & in faciem meretricis, vt ſe ab eius impuro contractu tueretur, (cùm aliter non poſſet) expuit: de quo Hieronymus in vita Pauli, in principio. quamuis etiam ſine peculiari inſpiratione eam cruentare, vel exigua particula, ob hunc finem mutilare
100 potuerit; cùm alia ratio defendendi non ſuppeteret. Sic miles in extrema neceſſitate poſſet ſibi dentes excutere, iiſque loco plumbeæ glandis vti; quod aliquando factum à Luſitanis, in hiſtorijs Indicis legimus.

An iubente tyranno vel caſu vrgente.

De ſecundo caſu, Sotus ſupra dicit, quando neceſſitas abſcindendi membri venit ab intrinſeco, vt à morbo, vel ſaltem quando id per ſe eſt neceſſarium ad ſalutem corporis (vt ſi eſſes manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoſte) poſſe te manum tuam præſcindere: quia id per ſe eſt neceſſarium vt vita ſit ſalua: non autem, quādo prouenit ex alterius imperio.

101 Sed probabilius & verius videtur etiam tunc licere; vt quando tyrannus, vel Iudex hoc imperaret. Sicut Ioſephus, Clitoni authori rebellionis cuiuſdam imperauit, vt mox ſibi manum abſcinderet, vt refert ipſe Ioſephus lib. 2. de bello Iudaico, c. vltimo. ita Toletus lib. 5. cap. 6.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter eſt propter totum: ergo ad conſeruationem totius licitum eſt authoritatem habenti, partem è medio tollere: atqui quiſque habet hanc authoritatem reſpectu ſuorum membrorum; quia eſt gubernator & cuſtos eorum, poteſtque de illis diſponere vt expedit ſaluti totius, ergo, &c.

Secundò, Ideo nullo caſu licitum eſt priuata authoritate ſe interficere; quòd occiſio ſui nunquam poſſit eſſe medium neceſſarium ad ſaluandum aliquid in ipſo homine præſtantius vita: atqui in homine, eſt aliquid præſtantius membro, propter quod, ipſum membrum eſt, & ad quod conſeruandum aliquando eſt neceſſarium amputare membrum: ergo eſt licitum. Nec refert, illam neceſſitatem prouenire ab extrinſeco; quia neceſſitas eſt in ipſo homine; ſiue proueniat à natura, ſiue ab ipſo tyranno. itaque licet peccet is, qui hanc neceſſitatem imponit; non tamen peccat, qui tanta neceſſitate preſſus, eo medio ad finem ſuum naturalem vtitur.

DVBITATIO XV.

Quando homicidium caſuale ſit peccatum, & quando non.

D. Thom. q. 64. art. 8.

RESPOND. & Dico Primò, Homicidium, quod omnino caſu fit, non eſt peccatum; 102
vnde nec propriè *Homicidium* vocatur; ſed occiſio ſimplex. dicitur autem caſu fieri, quod nec in ſe, nec in cauſa ſua eſt voluntarium.

Homicidiū fortuitum.

1. Si cauſa non erat efficax.

Tale eſt Primò, Quando cauſa non erat efficax, ita vt ex ea non ſoleat vt plurimùm talis effectus ſequi; ſed aliunde: nempe ex eo, quod per accidens coniungitur: vt ſi alicui inflixiſti vulnus non lethale; ſed mors ſecuta eſt vel malitia medici, qui noxia appoſuit, vel negligentia eiuſdem, vel temeritate læſi, qui remedia opportuna adhibere noluit; Hæc occiſio cenſebitur tibi fortuita: vnde non eris reus homicidij, nec teneberis ad reſtitutionem vt homicida, ſed ſolùm vt vulnerans: vt rectè Sotus Lib. 5. quæſt. 1. ar. 9. & Antonius Gomez. tomo 3. cap. 3. num. 25. eſtque communis ſententia Iuriſperitorum, ex L. Qui occidit. §. finali. ff. ad L. Aquiliam. Et probari poteſt ex cap. Significaſti. 2. de Homicidio. vbi Innocentius III. dicit: *Si percuſſio, medicorum iudicio lethalis non fuit, percuſſor poſt pœnitentiam, ad cautelam iniunctam, poterit in officio ſacerdotali miniſtrare:* apertè indicans non eſſe irregularem. Ratio eſt; quia etſi vulnus ſit aliqua occaſio; tamen re vera non eſt cauſa mortis; ſed negligentia medici, vel ipſius læſi: tenebatur enim vterque diligentiam adhibere. Vnde illi, qui neglexit imputandus effectus. Se- 103
cus tamen, ſi eo loco non erant, qui poſſent vulnus curare; & læſus debitam diligentiam præſtitit: tali enim tempore, & loco vulnus cenſeretur lethale.

2. Si diligentia periculū excluſit.

Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ, adhibuiſti ſufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi ſequeretur: tunc enim etiamſi fortè ſecuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in ſe, nec in cauſa erit volita. Nec obſtat, quòd cauſa fuerit periculoſa, ac proinde videatur mors volita in cauſa: quia diligentia abſterſit periculum. Ita ſentiunt paſſim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurri irregularitatem. Si enim nulla eſt hic culpa occiſionis, cur ſit irregularitas? nam hæc, cùm in pœnam ſtatuta eſt, (vt in præſenti caſu) ſine culpa non contrahitur. Sed quicquid ſit de Irregularitate, (de qua alibi) certum videtur, hic nullam eſſe culpam homicidij, vel obligationem reſtitutionis: eò quòd mors ſit verè fortuita: vt docet Caietanus artic. 8. quod declaratur exemplis.

1. Clerici venatoris.

1. Clericus dans operam venationi cum armis, (quod ipſi eſt vetitū) caſu hominem interficit: nempe quia crepuit fiſtula, vel hominem 104
ferina pelle tectum putauit feram. etſi enim ſic venando, peccet contra dignitatem ſtatus eccleſiaſtici, & conſequenter contra virtutem Religionis; nullo tamen modo peccato iniuſtitiæ, vel homicidij.

2. Clerici chirurgi.

2. Clericus peritus chirurgiæ, incidit ſtrumā vel apoſtema ex artis præſcripto; monet ægrum, ne ſe vento committat. ille neglectis monitis, confert ſe ad meſſem, corripitur febri, moritur. hæc mors non poteſt Clerico imputari, (quamuis operam rei illicitæ dederit) ſicut nec laico,

laico, ſi laicus chirurgus inciſionem feciſſet. ha
105 betur iſte caſus cap. Tua nos. de Homicidio; vbi etiam ſatis ſignificatur non eſſe irregularem, ſi id cauſa pietatis fecit, & ſufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medinam 1. 2 quæſt. 73. art. 8.

3. Adulteri ſe defendentis.

3. Accedit quis ad vxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterum: adulter ſe debito moderamine defendens, maritum interficit: non eſt reus homicidij, ſed occiſio illa cenſetur
106 fortuita. Ratio eſt; quia neque eſt culpabilis in cauſa. Nam adulterium eſt cauſa remota, & occaſio duntaxat. non enim eſt via ad occiſionem mariti, ſed potiùs adulteri: rariùs enim mors mariti ex eo ſequi ſolet. Neque etiam eſt culpabilis in defenſione: quia poſitus in illis anguſtijs poterat ſe defendere, (non enim tenebatur ſe pati interfici) cum debito moderamine. vnde etiam non contrahit irregularitatem, iuxta probabilem multorum ſententiam: quam tenet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. nu. 362. vbi pro eadem adducit Mercatum & Syl. Idem tenet Medina ſuprà. Idem dicendum quando aliquis alterum conuitio incitauit ad ſe inuadendum; conuitium enim non eſt via ad occiſionem læſi; ſed conuitiatoris potiùs. Contrarium docet Nauarrus cap. 15. num. 7. citat pro ſe Antonium: ſed hic nihil tale ibidem docet. & Caietanum. quæſt. 64. articu. 8. ſed Caiet. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura ſua ad occiſionem tendit. Nec obſtant cap. Dilectus. cap. Ex literis. 2. & cap. Ioannes, de Homicidio; quibus inſinuatur dantem operam rei illicitæ eſſe irregularem, ſi inde ſequatur mors; quia id intelligendum de re illicita quæ ideo illicita eſt, quia periculoſa ex ſe; eò quòd plerumque ex ea mors ſequatur: vt authores citati docent. & optimè Bannes q. 74. art. 8.

107 Aduerte tamen, Si ſuſpicabatur talia incommoda ex adulterio ſecutura; tenebatur ex charitate abſtinere. Vnde volendo adulterium committere, peccat non ſolùm peccato adulterij, ſed etiam contra charitatem proximi, quatenus per adulterium conſtituit ſe in neceſſitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non ſolùm habet rationem adulterij, ſed etiam periculi alterius; quamuis indirectè & per accidens, ratione inuaſionis alterius. Quando tamen conſtitutus eſt in tali periculo, non peccat, etiamſi ſe defendendo, occidat alterum; quia ius habet ſe tuendi. Idem dicendum, ſi imminente marito poterat fugere: tenebatur enim ex charitate, ſi videbat inde marito periculum. vnde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, poſtquam non poteſt ampliùs fugere, ſe defendendo, occidat inuaſorem. occiſio enim illa non eſt peccatum, (quia non cenſetur voluntaria) ſed effectus per accidens ſecutus ex peccato. Simile eſt in eo, qui poſt votum caſtitatis contrahit matrimonium: peccat enim contrahendo, quia exponit ſe periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: cùm tamen poſt contractum petitur debitum, non peccat reddendo; quia negare non poteſt. ſi tamen commodè poſſet auertere petitionem, peccaret reddendo.

108 Dico Secũdò, Si occiſio nõ omnino caſu fiat; eo quòd in opere periculoſo nõ ſit præſtita cautio neceſſaria. erit peccatũ iniuſtitiæ & homicidij, mortale vel veniale, pro ratione negligentiæ, ita Caietanus articu. 8. & alij. probatur; quia erit voluntarium in cauſa, nempe in omiſſione cautionis, & diligentiæ debitæ; ſicut ſubmerſio nauis eſt voluntaria in negligentia gubernatoris. vnde non cenſebitur omnino caſualis. Quòd tamen non ſit maius peccatum 109
quàm illa negligentia, probatur; quia non eſt voluntaria, niſi ratione illius negligentiæ: vnde non poteſt niſi ratione illius, imputari ad culpam. ſi ergo negligentia ſit grauis, erit culpa mortalis: ſi leuis, erit venialis: ſi nulla culpa quoque erit nulla.

Homicidiũ mortale aut veniale.

DVBITATIO XVI.

Vtrum mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

EXemplum ſit: Occidiſti occultè Petrũ; imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat ſimultates; capitur Paulus, afficitur ſupplicio.

RESP. & Dico Primò, Si nec ea intentione 110
occidiſti Petrum, vt Paulo inde damnum eueniret, nec aduertiſti euenturum; non cenſeris cauſa mortis vel damni Paulo: vnde nec teneris ad reſtitutionem.

Probatur primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occiſio Petri erat directa via ad nocendum Paulo) per ſe autem & directè prouenit ex malitia accuſatoris, vel teſtium: ergo non poteſt tibi imputari.

Damnũ tertio præter intentionem proueniens.

Secundò; quia tale damnum non prouenit vt plurimùm tertio, ex huiuſmodi actione, ſed rarò: ergo nõ tenebaris aduertere illud ſecuturũ: ergo ſi non aduertiſti, non teneris ad reſtitutionem; quia nihil omiſiſti conſiderare, vel cauere in tua actione, quod ratione tertij conſiderare, vel cauere tenebaris.

Tertiò; Illud damnum nec in ſe, nec in cauſa eſt volitum: ergo cenſetur fortuitum. conſequentia patet ex dubit. ſuperiore. Antecedens probatur; Non in ſe volitum eſt; quia ignoratur euenturum, nec de eo cogitatur. Non in cauſa; quia effectus non cenſetur volitus in cauſa, niſi probabiliter ex ea proueniat. qui enim rarò prouenit, non cenſetur magis in illa cauſa contineri, quàm non contineri; ſed potiùs minùs.

Sed quid ſi aduertas damnum ſecuturum 111
tertio? Multi Doctores videntur ſentire, tunc committi peccatum iniuſtitiæ reſpectu tertij.

RESPONDEO, & Dico ſecundò, Probabilius videri, etiamſi putes inde damnum tertio obuenturum, te non peccare peccato iniuriæ in tertium: ac proinde non teneri ad reſtitutionem. colligitur ex dictis dubit. 15. ita docet Sotus lib. 4. quæſtio. 6. articu. 3. ad quartum argumentum. Lopez tom. 1. cap. 63. & multi alij. Probatur; quia quando ex aliqua actione ſequitur damnum tertio, non ex natura actionis vel vtplurimùm; ſed ex malitia vel ignorantia aliorum, quæ ſe immiſcet; non cenſetur illa actio iniurioſa tertio; vt patet ex ſupradictis. atqui hæc occiſio Petri eſt talis: ergo non cenſetur iniurioſa Paulo.

Si ſcias euẽturum.

Dices; Qui aduertit ex opere ſuo ſecuturum damnum

damnum alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne ſequatur: omnis enim prudens hoc faceret, atqui iſte non adhibuit debitam cautionem: ergo omiſſione iſtius cenſetur cauſa damni.

112 RESPOND. Quando damnum ſequitur ex opere, non natura operis, ſed per accidens, non tenetur ex Iuſtitia cauere, ne ſequatur; ſed ſolùm ex charitate: (vnde quando habet grauem cauſam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum, non peccat contra iuſtitiam, ſed ſolùm cõtra charitatem; quæ non obligat ad reſtitutionem.

Confirmatur aliquot exemplis. Primum, Si fureris Petri theſaurum, vnde putes illum dolore moriturum, non cenſeris homicida, nec es irregularis; quia hoc damnum non ex illo furto directè; ſed ex animi voluntario affectu ſecutum: poterat enim, & tenebatur dolorem mitigare, ſi non fecit; ſibi mortem ſuam imputet. Secundum, Vendis arma militi, quibus malè vſurum putas; non tamen ideo cenſeris author illorum malorum: quamuis pecces contra charitatem, ſi ipſe alioqui illa mala non fuiſſet facturus. Vnde Iudæo agnum, quem putas ſacrificaturum; non tamen es cauſa ſacrilegi ſacrificij.

Sed quid ſi intendas, vt tertio damnum ſic eueniat? Quidam putant te tunc teneri, ita Sotus ſuprà, & Cordub. l. 1. q. 31. art. 3. Sed contrarium verius videtur, vnde

113 *Si intendas.* Dico Tertiò, Etiamſi intendas damnum tertij, ſi tamen actio exterior cum circumſtantijs, talis ſit, vt ex ea non ſequatur damnum vt plurimùm, ſeu ex conditione actionis, ſed aliunde; non erit peccatum iniuſtitiæ. Probatur; quia ſecundùm communiorem opinionẽ Theologorum, intentio non facit vt opus ſit iniuſtum, niſi aliàs ex natura ſua & circumſtantijs tale ſit. ergo cùm hæ actiones, de quibus agimus, non ſint iniuſtæ reſpectu tertij, ex natura & circumſtantijs, non fient iniuſtæ ex intentione. Ratio eſt; quia intentio accipit ſpeciem ſuam ab obiecto; ergo ſi obiectum non eſt iniuſtum reſpectu intendentis, neque intentio in iuſta erit, ſed ſolùm contra charitatem. Obiectum autem intentum, non eſſe iniuſtum reſpectu intendentis, patet; quia quod intenditur, eſt, vt mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hic nulla eſt actio iniuſta, quæ ab intendente in tertium dirigatur. Etſi enim illatio mortis ſit iniuſta reſpectu eorum, à quibus procedit; non tamen reſpectu illius, à quo non procedit, quamuis illam optet fieri. quare nulla etiam eſt iniuſtitia in illa intentione; ac proinde illa intentio non poteſt eam communicare operi externo. Deinde, intentio non facit, vt opus externum magis ſi damnoſum aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo ſi per ſe non eſt iniuſtum; intentio nocẽdi non facit iniuſtum: ſuppono enim aliàs eſſe ſatis voluntarium. vide plura infrà cap. 12. dubit. 18. nu. 129.

Ex his innumeræ quæſtiones ſolui poſſunt, quibus quæritur; Vtrùm ſit peccatum contra Iuſtitiam, an tantùm contra charitatem.

114 Dico Quartò, Si actio exterior talis ſit, vt ex ea plerumque tale damnum tertio ſequi ſoleat, erit peccatum iniuſtitiæ, etiamſi illud damnum non intendas: niſi fortè in ea actione iure tuo vtaris.

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur; quia qui vtitur Iure ſuo, nemini facit iniuriam; quamuis poſſit peccare contra charitatem; ſi parum ipſius interſit illo vti: vt ſi venas aquarum per tuum prædium currentes, è quibus aqua in puteum vicini influebat, prætextu alicuius operis intercipias: ſi cloacam in prædium alienum aperias, &c.

DVBITATIO XVII.

Vtrum homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid ſi per filium.

RESPONDEO, & Dico Primò, Si tua *culpa lata* id factum eſt, tibi imputatur & teneris ad reſtitutionem totius damni; vt, ſi iuſſeris, ſuaſeris, impuleris, vel ſi negligens fuiſti in præcauendo. Neque tunc ſufficit ſeruum, vel animal noxæ dedere, id eſt, ad noxam ſeu damnum ſarciendum: ſed totum damnum compenſandm: vt habetur L. Si ſeruus. ⁊. de noxalibus action. & cap. Si culpa, de Iniurijs & damno dato. dixi *culpa lata*: quia de *leui & leuiſſima* extra contractum & officium, non teneris: vt ſupra cap. 7, dubit. 6. 115 *Si tua culpa.*

Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenerit, non teneris ad totum damnum: ſed ſufficit, mancipium, vel animal noxæ dedere: liberum tamen tibi eſt vel damnum compenſare, vel rem, quæ nocuit dedere. Eſt communis ſententia DD. & habetur expreſsè locis citatis. Vide Syluestrum Reſtitutio 2. verſus finem. & Reſtitutio 3. quæſt. 4. Ratio eſt: quia dominus non tenetur hic ratione ſui; ſed ratione rei ſuæ, quæ reſtitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ; (ſi enim non peccauit, non manet obnoxium) animal verò ratione legis ita diſponentis. Cùmque mancipium & brutum nihil habeant à ſe diſtinctum, quod pro dãno accipi poſſit, conceſſum eſt ei, qui damnum accepit, vt ex ipſorum corporibus, ſibi compenſet: vtrumque enim pretio eſt æſtimabile. Hinc fit, vt dominus ſubeat obligationem reſtituẽdi pro damno, vel corpora ipſorum, vel damni pretium. *Si abſque culpa damnum datũ.* 116

Sed dubium eſt, Vtrùm in conſcientia tenearis ante Iudicis ſententiam.

RESPONDEO, & Dico Tertiò, Sepoſito Iure poſitiuo, non tenetur dare corpora, vel pretium damni, ante ſententiam. Probatur primò; 117 *Nõ tenetur iure naturæ*

Quia nec tenetur ratione rei acceptæ: cùm hæc non extet; nec ratione iniuſtæ acceptionis vel damnificationis: quia abſque omni eius culpa commiſſum. Secundò, Quia ſeruus iure naturæ non manet obnoxius reſtitutioni, ita vt ipſe ſe debeat tradere læſo in compenſationem; quin imò poteſt ſe abſcõdere & fugere: ergo nec dominus iure naturę tenetur illum tradere: ſed poteſt iuuare ad latebras & ad fugam. Si enim eſt aliqua obligatio in domino ad eum tradẽdum, ea eſt ſecundaria, orta ex obligatione ſerui, qui eſt author damni. itaque cùm ſeruus non teneatur ſe tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali; non enim animal iure naturæ manet obnoxium læſo, quia non peccauit; ſicut neque ſtatua ænea, quæ caſu lapſa, aliquem læſit, obnoxia manet.

Dices,

Obiectio. Dices, Is, qui læſus eſt, iure naturæ poteſt compenſare ſibi damnum, ex re, quæ læſit, ſi pręter ſeipſam illa nihil habeat: ergo, &c.

Resp. Primò, Antecedens non eſſe verum; vt patet in ſtatua: non enim ſtatuam illam ſibi vindicare poteſt. Secundò, Etiamſi verum eſſet, non tamē inde ſequeretur dominum teneri tradere, nec poſſe abſcondere. Nam illud Ius læſi, ſolùm eſt conditionatum, nempe ſi poſſit animal, vel ſeruum capere. Seruus enim poteſt fugere, & ſe abſcondere. Itaque dominus vt ſibi vel ſeruo conſulat, poteſt ad hoc iuuare; niſi aliunde prohibeatur.

118 Dico Quartò, Probabile eſt, neque Iure poſitiuo ad id teneri ante ſententiam. Petrus Nauar. lib. 2. cap. 1. num. 38. putat id eſſe verius: quia iſtæ leges videntur eſſe pœnales. Sed non propriè poſſunt dici pęnales, cùm apertè excludant omnem culpam domini, vt patet L. Si ſeruus. & cap. Si culpa, ſuprà; ſed conſtituunt id, quod eſt conſentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex authoritate legis, poteſt decernere per ſententiam, aliquam reſtitutionem, quæ ante ſententiam non erat debita. ſicut enim in pœnam poteſt iniungere aliquam ſolutionem; ita etiam ob pacem publicam, dum ęquitati eſt conſonum. *Non teneris ante ſententiam.*

119 Ratio igitur, cur iſtæ leges ante ſententiam, non obligent, eſt; quia videntur ſolùm pertinere ad forum externum, neque aliter vſu receptę. Nam homines paſſim ignorant has leges.

Obiectio. Dices; Gregorius IX. cap. vlt. de Iniurijs, ſic ait. *Quòd ſi animalia tua nocuiſſe proponas; nihilominus ad ſatisfactionem teneris; niſi ea dando paſſis damnum, velis liberare teipſum.* vbi apertè inſinuat obligationem ante ſententiam.

Contrariū tamen non minùs probabile. Respond. Ob hoc argumentum, eſt ſatis probabile contrarium, idque multi DD. tenent. Reſponderi tamen poteſt: illa verba poſſe intelligi de obligatione in foro externo; quod inſinuant illa verba, *Niſi velis liberare teipſum,* nempe ab impetitione actoris: vel certè, non eſt vſu receptum.

120 Notandum eſt: Si ſeruus vel animal cœperint eſſe extra poteſtatem domini, deſinit erga illū actio: vt habetur. §. Omnis autem, Inſtit. de Noxal. action. Si in alterius poteſtatem venerit. erit actio contra illius dominum: ſi fuerit manumiſſus: conuenietur vt liber. poterit quidem dominus vendere: ſed tenetur emptori indicare vitium, id eſt, eſſe obnoxium. Hæc & alia vide Inſtitut. &. ff. de noxalibus actionibus, pertinent enim ad forum externum.

121 Sed quid ſi Filiusfamilias occiderit, vel damnum dederit? *Si filiusfamilias dānū dederit.*

Respondeo, & Dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij, vel damnum ſarcire, vel filium noxæ dedere, ſi abſque parentis culpa commiſſum. Inſtitut. ſuprà. §. vltimo. Ratio eſt; Primo: Quia iniquum eſt, vt nequitia filij, vel filiæ, parenti, vltra ipſorum corpora, damnoſa ſit, vt de ſeruis dicitur Inſtit. ſuprà. §. 1. Cumque ex alia parte parens non ſit dominus corporum horum, (ſunt enim libera) non etiam ratione horum, actio contra parentem poteſt inſtitui. Confirmatur; quia nimis aſperum eſt, vt parens cogatur corpora liberorum ſuorum noxæ dedere. Secundò Quia filius familias cùm ſit liber, pro ſuis delictis conueniri poteſt; vt habetur. §. vltimo, ſuprà. manet enim ex ſuo delicto obligatus tanquam liber, & capax dominij. Vide Syluest. Reſtitutio 2. verſus finem.

DVBITATIO XVIII.

Vtrum homicida & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Chriſtianis ibi captis, ita vt peccent contra Iuſtitiam, vel ſaltem contra charitatem.

Navarrvs cap. 27. num. 63. docet eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Chriſtianos agitur; potiusque debere oppetere mortem: nō tamen explicat, vtrùm contra Iuſtitiam, an contra charitatem.

Sed verius eſt, non peccare, quando flagris & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iuſtitiam; quia remigatio non eſt actio natura ſua pernicioſa Chriſtianis, ſed indifferens; ſicut aurigatio. eſt enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores bene & malè vti poſſunt: quòd autem cedat in perniciem Chriſtianorum, eſt ex malitia Turcarum: ergo quando graui ſupplicio vrgentur, non cenſentur cooperari voluntariè ad damna Chriſtianorum: ſicut qui timore mortis reddit depoſitum furioſo, non cenſetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico: & auriga, qui dominam ſuam vehit ad locum adulterij, non cenſetur ei cooperari: vt fatetur Nauarrus. Secus de ijs, qui tormenta in Chriſtianos dirigunt, ignemque applicant; quia directè damnum inferunt. 122 *Non peccāt remiges.*

Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam ſuam exponere; 123 niſi probabile ſit illi, damnum auerſum iri: atqui id non eſt probabile illis remigibus: etſi enim vnus vel alter ceſſet à remigando, non ideo alij ceſſabunt, ſicque damnum æquè eueniet. Si tamen aliquis eſſet, qui ſuo exemplo, vel exhortatione putaret reliquos ceſſaturos, & ita, graue damnum impediendum: (v.g. ne claſſis Chriſtiana ſuperetur) teneretur ille ex charitate, etiam cum certo mortis periculo, id præſtare: ſecus ſi damnum non ſit tanti momenti.

DE RESTITVTIONE,

ad quam tenetur homicida.

Explicata ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti; ſequitur vt dicamus de reſtitutione ſeu compenſatione neceſſaria.

DVBITATIO XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator reſtituere.

Respondeo, & Dico Primò, Teneri ſoluere integras expenſas, factas in curationem læſi; nam earum ipſe cauſa efficax fuit. 124

Dico Secundò, Teneri etiam reſtituere, non quidem quantum ipſe erat lucraturus, ſed quantum illa *Detrahēda ipſius expenſa.*

tum illa ſpes lucri valebat, ſi quæſtum aliquo officio, vel artificio faciebat; ijs tamen detractis, quæ ipſe conſumere ſolebat, ſi obijt. quæ enim ipſe conſumebat, non poſſunt cenſeri in lucris ad hæredes peruenientibus. v.g. Spes lucri æſtimetur 1000. id quod cõſumpturus erat æſtimetur 500. ſuperſunt tantùm 500. reſtituendi. quod valde notandum. Vide Couarru. l.2. variarum reſolut. c.10. num.7. & Sotum l.4. de iuſtit. quæſt.6. art.3. ad 3.

Sed difficultas eſt, Vtrùm ex hac ſumma etiam detrahi debeat æſtimatio laboris. Ioannes Maior in 4.d.15.q.19. affirmat.

125 Sed contraria ſententia eſt communis: Iſtius laboris non eſt rationem habendam, ſed integrè reſtituendum, quantum ſpes lucri, omnibus perpenſis æſtimabitur. Ita Couarru. ſuprà num.7. vltra medium & alij paſſim. Probatur Primò; Quia ſi æſtimationem laboris detrahamus, vix aliquid ſupererit; nam ſæpe lucrum non eſt maius, quàm æſtimatio laboris; vt patet in ijs artificijs, in quibus eſt parum ingenioſæ induſtriæ. Secundò, Quia qui alium iniuſtè impediuit à labore diurno, tenetur integrè lucrum illius diei ſarcire, nulla parte detracta, ratione laboris non obiti: Nam alter cupiebat laborem ſubire: ergo, &c. Sententia tamen Maioris, videtur ſatis æqua, ſi hoc modo temperetur; vt tantum detrahatur lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redẽptione daturus fuiſſet: ſic enim non videtur fieri vlla inæqualitas. quòd ſi ille laborem nullo modo voluiſſet redimi cum lucri imminutione; tunc integrè reſtitutio erit facienda, iuxta communem DD. ſententiam.

Æſtimatio laboris non detrahenda.

126 *Niſi ipſe maluiſſet illũ redimere.*

127 Dico Tertiò, Si homicida, vel qui damnum intulit moriatur, tenentur hæredes ex eius bonis. Ratio eſt; quia hæredes ſuccedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona, & iura: vnde etiam in omnes eius obligationes, quibns ex iuſtitia obligabatur.

Nec obſtat L. Ex Iudiciorum. π. De accuſationibus, vbi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ deſcendit à delicto non tranſire ad hæredes, lite non conteſtata:* quia vel intelligitur de pęna propriè dicta, qua puniendus erat per ſententiam is, qui crimen contraxerat; quæ pœna non debetur ante ſententiam, nec ab homicida, nec ab eius hæredibus. ita eam intelligit Couarru. Vel certè lex iſta, ſolùm negat hæredibus occiſi, actionem de damno in foro externo in hæredes occiſoris; niſi ante mortem eius, lis conteſtata fuerit. ita Anton. Gomezius tom.3. cap.3. num.37. non tamen liberat eos in foro conſcientiæ. nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quòd lis ante mortem conteſtata, vel non conteſtata fuerit.

DVBITATIO XX.

Quomodo æſtimatio lucri futuri facienda eſt, cum ignoretur quamdiu fuiſſet victurus.

ANGELVS, Reſtitutio 1. §. Homicida, dicit eam faciendam iuxta diſpoſitionem legis, Computationi. π. ad legem Falcidiam. Idem docet Couar. lib.2. variarum. c.10. n.7. circa medium. In hac lege certum tempus conſtituitur futuræ ætatis æſtimandæ: ita vt ſi quis ſit annorum.30. vel infra, is putetur adhuc victurus 30. ſi ſit 35. putetur victurus 25. ſi 40. adhuc 20. ſi 50. adhuc decem, ſemper diminuendo vſque ad 60. ſicut ibi expreſsè habetur.

Sed cùm hæc lex tantùm loquatur de alimentis alicui ad vitam legatis, non videtur extendenda ad noſtrum caſum. Deinde in foro conſcientiæ, ſpectandæ quoque ſunt multæ aliæ circumſtantiæ, ex quibus æſtimandum eſt futuræ ætatis tempus & lucrum: Denique qui occideret ſenem 59. annor. nõ teneretur niſi reſtituere lucrum vnius anni. qui ſexagenarium, nihil. quod eſt contra omnem æquitatem. fieri enim poteſt vt ſit validus, & putetur adhuc 20. annos victurus. 128

Æſtimatio ætatis, in alimentis legatis.

RESPOND. igitur, Non poſſe commodiorem regulam præſcribi, quàm vt illud reſtituatur, quod probi, prudẽteſque viri, ſpectatis omnibus circumſtantijs, ratione lucri ceſſantis vel damni, ex occiſione mutilatione, aut etiam vitæ abbreuiatione emergentis, iudicauerint eſſe æquum. Nam ſi vita alicuius acciſa, breuiorque effecta eſt ex percuſſione iniuſta, æſtimandum tempus, quo vlterius putabatur eam producturus. 129

Hic ſit arbitrio prudentum.

Hic tamen aduertendum eſt, Si quis vel naturali, vel *aliàs iuſta morte* erat è medio tollendus; qui iniuſtè præueniret, non teneretur ad reſtitutionem: quamuis iniuſtitiam committeret; vt rectè docet Petrus Nauar. l.4. c.1. n.78. qui pro eadem ſententia citat Nauarr. & Syluest. Ratio eſt; quia non infert damnum pecuniarium; tam breui enim tempore non erat ille lucraturus quidquam. 130

Si aliàs erat periturus abſque culpa.

Dixi, *aliàs iuſta morte*. quia ſi iniuſtè erat interficiendus, vel à latrone, vel etiam à Magiſtratu, & ego præueniam; omnino teneor reſtituere. Ratio eſt; quia alter, qui eum interfecturus erat, fuiſſet obligatus: ergo ſi ego præueniam, ſimiliter obligabor. nõ enim aliquid iuris ideo amittit vel viuendi, vel lucri faciendi in vita, quia alius eum iniuſtè ſtatuerat interimere: ſicut amittit, quando vel naturaliter, vl iuſtè per Magiſtratum perire debet. 131

Idem dico de quouis alio damno iniuſtè illato, ſi res illa apud dominum certò erat peritura, vel iuſta pœna, vel caſu fortuito. ſi enim tunc culpa mea, vel etiam dolo perijt, ſub eius dominio manens, non tenebor ad reſtitutionem. v.g. ſi incendi ſegetes, quas eluuio fluminum certò erat euerſura. Sed de hoc plura infrà. c.12. dub.15.

Si res peritura apud dominum.

Petes, Vtrùm id, puod reſtituendum eſt pro lucro probabili hæredibus occiſi, eſtimatum ſit 50. aureis: vt docet Nauar. cap.15. n.24. in quam ſententiam adducit Hoſtienſem. 132

RESPOND. Legem, quam citat Nauar. illis verbis non agere de reſtitutione damni; (hæc enim debetur etiam ante condemnationem) ſed de pœna, ſeu mulcta, quæ per ſententiam debetur; ſic enim habet edictum prætorium. *Si eo ictu homo liber periſſe dicatur, 50. aureorum Iudicium dabo:* & immediatè ante dixerat, *ſe in duplum daturum Iudicium, ſi ex eiecto, vel effuſo damnum datum eſſet*. vnde manifeſtè patet, legem loqui de pęna homicidij, nõ cuiuſuis, ſed fortuiti; non autem de damno ſarciendo. Idem docet Gloſſa in cap.1. de Iniurijs, dicens. *Si liber homo perijt, 50. aureorum ſit condemnatio.*

50. aureorũ pœna.

DVBITATIO XXI.

Quantum teneatur reſtituere, qui modum iuſtæ defenſionis exceſſit.

133 *Prouocatus non tenetur.* RESPONDEO,& Dico Primò, Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam, etiamſi modum fortè exceſſit, nõ tenetur ad reſtitutionem. ita multi recentiores. Ratio eſt: quia prouocans videtur ei cõdonare, dum facit ei poteſtatem, vt cõtra ſe agat quod poterit. Idem docet Bannes q.62.a.2.dub.6. vbi dicit,eũ,qui voluntariè ſe exponit periculo, prouocãdo alterũ ad certamen, ſi occidatur non eſſe iniuſtam occiſionem reſpectu illius, ſed ſolùm reſpectu Reip.vel Dei,qui eſt Dominus ſpecialis vitæ.& paulò ante,dicit talem renũciare iuri ſuo, etiãſi in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum, quando duo prouocant ſe viciſſim, & pari conſenſu pugnam aggrediuntur.

134 Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero ſine prouocatione, ſi iuſtam moderationem notabililer excedat, ita vt mortiferè peccet occidẽdo ſuum inuaſorem, tenetur integrè damna compenſare. Ita docet Nauar.cap.15.num.27. & plerique hoc tempore. Ratio eſt: quia qui ita occidit, facit alteri iniuriam, & eſt cauſa totius damni: ſicut is, qui dolo vel lata culpa eſt alteri cauſa damni.

Dices, Qui alterum iniuſtè aggreditur aperta vi,vel ex inſidijs, & occidit, maiorem infert iniuriam,quàm qui aggreſſus, & rei indignitate commotus, occidit aggreſſorẽ: ergo ad maiorem tenetur reſtitutionem.

RESP. negando conſeq.Non enim quantitas reſtitutionis,ex iniuriȩ quantitate æſtimãda eſt,ſed ex quantitate damni per iniuriam mortiferam illati.itaque cùm hic interuenerit iniuria,quæ ſit peccatum mortiferũ, integrè damnum ſarciendũ eſt.Secus eſt in pœna; hæc enim reſpondet iniuriæ non damno: vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque pœna eſt irroganda.

135 *Probabile inuaſũ non teneri ad reſtitutionem integram.* Aduerte tamen quoſdam DD. ob argumentum prædictum docere,eum,qui modum iuſtæ defenſionis excedit, non teneri tantundem reſtituere, quantum aggreſſorem, qui ex inſidijs vel aperta vi occidit; ſed multò minus. Ita Angelus,Reſtitutio 1.§. Homicida,Sylueſt.Reſtit. 3.quæſt.2.& Gomezius tom.3.c.3.nu.38.Idem docet Sotus lib.4. de Iuſtit. quæſt. 6. artic.3.ad tertium. Vbi notandum eſt,Sylueſtrum non loqui de pœna propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit) ſed de reſtitutione damnorum,quam vult fieri iudicio boni viri:de qua etiam apertè Gomezius & Angelus. Quæ ſententia mihi videtur probabilis,& conſentanea æquitati naturali, etſi enim damnum illud par ſit, ſiue hoc, ſiue illo modo illatum ſit; & compenſatio non ſit æſtimanda ex indignitate rei,vel magnitudine iniuriæ; tamen is,qui alterum inuadit, videtur ex parte amittere ius ad compenſationem damni: nam ſibi ipſi eſt cauſa mali, alterum iniuſtè inuadendo. quare ſi occidatur vel lædatur,ſibi ex parte debet imputare. Deinde difficillimum eſt, iuſtum temperare dolorem, vt ait Angelus. Quare æquitas naturalis videtur poſtulare, vt non tam ſeuerè teneatur omnia damna rependere; idque communis humani generis ſenſus approbare videtur.

Dico Tertiò, Qui inuaſus ab altero, poteſt fugere, vel aliter declinare, etſi id non faciat, ſed debita moderatione, ſe, vel ſua defendens occidat inuaſorem; non tenetur ad reſtitutionem. 136 *Qui poteſt fugere.*

Probatur; Quia non peccauit contra Iuſtitiam,ſed ſolùm contra charitatem,vt oſtenſum eſt ſuprà dubit.15.& 16.non enim ex iuſtitia tenebatur fugere,vel à via declinare.

Confirmatur, quia nemo ex ſua malitia, qua vult alterum inuadere, acquirit Ius in illum, quo illum obliget ad fugam, ita vt niſi fugiat, vel patiatur ſe interfici,cenſeatur ipſi facere iniuriam: ſed ſolùm tenetur fugere ex charitate, ſi ſine honoris diſpendio poſſit: & Eccleſiaſticus tenetur etiam lege religionis, ne videlicet non fugiendo, aliquid committat,quod ſanctitatem ſtatus ipſius dedeceat, Lege tamen Iuſtitiæ non magis tenetur, quàm ſecularis.

Dico Quartò, Idem omnino dicendum de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria affecit; ſi ab illo inuaſus, iuſta ratione ſe tueatur, & illum occidat, non tenetur ad homicidij compenſationem. eſt contra Nauarrum cap. 15.num.7. ita tenet Nauarra lib.2. c.3. nu.362. ex Sylueſtro & Mercato.colligitur ex dictis ſupra dubit. 15. 137

Probatur,quia is, qui iniuriam alteri intulit, ſi armis ab eo inuadatur, poteſt ſe cum iuſta moderatione tueri; præſertim venia petita,vel ſatisfactione oblata: quia alter tunc nullum ius habet ſic inuadendi priuata authoritate. ergo ſi eum occidat,non facit ei in hoc iniuriam. Confirmatur; quia inuaſor non habet ius iuſtitiæ in alterum, vt ille ſe non defendat; neque etiam vt fugam capeſſat: ſed ſolùm vt ſatisfactionem pro iniuria offerat. ergo ſi moderatione debita ſe defendens occidat inuaſorem, non facit contra ius ipſius:ac proinde non peccat cõtra iuſtitiam: ſed habet ſe illa occiſio tanquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniens, occaſione operis iniurioſi. vt ſi quis ſeipſum occideret præ impatientia, quia domum eius ſuccendi, non cenſerer ego idcirco homicida: nam iſta actio iniurioſa, non eſt verè iniurioſa, reſpectu occiſionis, per accidens ex ea prouenientis, ſed ſolùm eſt contra charitatem, vt ſuprà dub.16.num. 112. oſtenſum. vnde nec obligat ad reſtitutionem, cauſa mortis illatæ. *Qui inuaditur ob contumeliam illatam.*

DVBITATIO XXII.

Vtrum quando homicida ſuſtinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compenſatio.

SVmma Roſella, Reſtitio 3.& quidam recentiores dicunt tunc nõ deberi aliam compenſationem; quod etiam videtur ſentire Scotus diſt. 15.quæſt.3.art.2.Gabriel ibidem quæſt.15. artic.2. Angelus Reſtit.1. §. Homicida.Adrianus q. vlt. de Reſtit.

RESPONDEO,Verius eſt,in rigore omnia dãna ex homicidio ſecuta, ex bonis homicidæ ſarcienda. Ita Nauar.c.15.nu.25.Couar.lib.2. Variar.c.10.n.7.circa mediũ.Gomezius tom. 3. c.3.n.37.& alij. Ratio eſt,quia pȩna infligitur à Iudice,non vt damnum parti læſæ cõpenſetur, ſed vt iniuria Reip.& legib. illata vindicetur, alijſq; terror incutiatur. Vnde etiã ea crimina, quæ nemini damnum inferunt,pȩna mortis puniũtur. Vt ſodomia, grauis blaſphemia,hæreſis. 138

139 *Cõtrarium probabile.* Quamuis hæc ſententia in rigore ſit vera, tamen contraria eſt probabilis, & conſentanea æquitati, præſertim cum hac limitatione: vt hæredes homicidæ, quando ipſe in corpore plexus fuit, in conſcientia non teneatur quidquam ſoluere, niſi hæredes occiſi id exigant: ita enim ferè habet vſus, vt pœnę talionis cenſeantur acquieſcere, & iniuria illata videatur ſic eſſe compenſata: Sic docet Michael Salonius quæſt. 62. artic. 2. Si hæredes occiſi exigant aliam compenſationem, præter pœnam homicidæ, (quod tamen honeſti non ſolent) tunc hæredes homicidæ videntur teneri, quia damnum iniuſtè datum, non eſt per pœnam talionis reparatum. Certum tamen eſt, hæredibus occiſi nihil deberi pro ipſa vita ablata, etiamſi aliàs pro ea reſtitutio deberetur. Ratio eſt; quia damnum vitæ cenſetur pœna talionis abundè compenſatum. Ita docet Scotus in 4. diſtinct. 15. quæſt. 3. artic. 2. Gabriel ibidem q. 15. art. 2. & alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrum ſit aliquid reſtituendum pro vita, membro, vel citatrice.

140 Multi Doctores cenſent, non ſolùm pro damnis pecuniarijs ex læſione, vel homicidio ſecutis, reſtitutionem pecuniariam deberi; ſed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D. Thomas, quæſtione 62. artic. 2. ad primum. Sotus lib. 4. de Iuſtit. quæſtione 6. artic. 3. ad tertium. Sylueſt. Reſtitutio 3. quæſtione 2. & quidam alij. Ratio eſt: quia qui non poteſt damnum totum integrè compenſare, tenetur eo modo, quo licet, iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur; quia alioqui ſequeretur, teneri quempiam reſtituere pro vita bouis occiſi, & non pro vita hominis: quod tamen videtur abſurdum, eo quòd hæc ſit multò pretioſior. Sed contrarium videtur verius.

141 *Pro vita ſerui, nõ autem hominis liberi reſtituendũ.* Reſpondeo igitur; Etſi pro vita ſerui, vel animalis neceſſariò reſtitutio pecuniaria ſit facienda; tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conſcientia neceſſariò deberi.

Prior pars patet: quia vita ſerui & animalis pretio æſtimantur, quod ad æqualitatem rependi poteſt: vnde pro horum vita tantum ſoluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quanti pluris venderentur, ſi illæſa fuiſſent.

Secunda pars, eſt Nauarri capit. 15. num. 22. vbi id egregiè probat: & gloſſæ in cap. 1. de Iniurijs & damno dato: Ledeſimæ in 4. diſtinct. 24. quæſt. 25. artic. 2. dub. 7. Petri Nauarr. lib. 4. de Reſtitut. cap. 1. nume. 80. Eandem tenet Couarr. lib. 2. variarum reſolut. cap. 10. num. 7. circa medium, & Gomezius tom. 3. cap. 6. nu. 12. vbi dicunt *circatricem hominis liberi, pecunia compenſari non poſſe:* vnde idem multò magis (ſi conſequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò, Ex L. vltima. π. De His, qui effud. vel deiec. *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum effuſumve quid erit, læſum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt; præterea operarum, quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quòd inutilis factus eſt. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æſtimatio; quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.* Idem habetur L. Ex hac lege. π. Si quadrup. paup. feciſſe dicatur.

Dices, Has leges ſolùm negare actionem in foro externo. Contrà; Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eo quòd natura ſua ſint ſupra omne pretium: ac proinde non poſſint conferri cum ijs rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & ſanè ratio nulla eſt, cur neganda ſit actio, ſi in conſcientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cùm reliquorum damnorum fiat, ipſeque meliùs quàm alius quiuis, eam facere poſſit. 142

Probatur Secundò, Hæredes non tenentur compenſare damnum vitæ, aut iniuriam illatam, vt Scotus fatetur: ergo nec ipſe occiſor. ſi enim occiſor ex Iuſtitia tenebatur ex ſuis bonis: cur non hæredes ex ijſdem teneantur; cùm ſuccedant in eius obligationes, ſicut in iura? *Hæredes nõ tenentur.*

Tertiò, Quando homicida punitur pœna talionis, ſatisfacit illa pœna pro damno vitæ: vti praxis omnium tribunalium babet, & DD. ſupradicti ſentiunt: neque enim iuſtum videretur ad amplius ſontem obligare. Atqui per hãc penam corporalẽ nulla fit læſo pro vita compenſatio: ſed ſolùm fit vindicatio, quæ à reo non debetur ex Iuſtitia commutatiua, ſed à Magiſtratu. ergo cùm poſt hanc pœnam cenſeatur in conſcientia liber ab illa compenſatione, quæ pro ipſa vita ſit facienda; ſignum euidens eſt, ipſum antea etiam liberum fuiſſe, nec Iuſtitiæ lege damnum vitę debuiſſe compenſari; ſicut alia damna, à quibus non eſt liber poſt pœnam. 143

Quartò, Quia non poteſt ſtatui, quantum pro vita, vel membro ex iuſtitia ſit reſtituendum; neque vir prudens certum quid arbitrari poteſt. ſi enim dixerit mille deberi pro vita: cur non duo millia, vel tria, & ſic deinceps? etſi enim homicida non teneatur ita ſe exhaurire reſtituendo, vt in extremam aut grauem neceſſitatem incidat; tamen ſi opibus abundet, nunquam poterit ab arbitris tantum taxari, quin dici poſſit ampliùs deberi. *Nihil certi poteſt determinari.*

Quintò, Quia vitæ omnium hominum ſunt æqualis dignitatis; ergo æqualis debet fieri pro omnibus reſtitutio, quod eſt abſurdum. *Vitæ æquales.*

Sextò, reſtitutio, quæ debetur ex iuſtitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatẽ: ergo vbi damnum natura ſua irreparabile eſt, non debetur reſtitutio lege iuſtitiæ. 144

Septimò, quia nemo obligatur damnum ſarcire ex bonis diuerſi ordinis, ſed tantùm eiuſdem; Hæc enim ſola inter ſe ſunt commenſurabilia: ergo quando non poteſt fieri commenſuratio, non eſt obligatio iuſtitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læſiſſet in vita, deberet reſtituere in honore, vel potiùs in bonis ſpiritalibus, ſi pecunia non poſſet, quod tamen neque moribus gentium eſt receptum, neque vllo modo neceſſarium: vt paſſim Doctores tradunt.

Ex quibus patet Primò, Solùm damnum pecuniarium, ſecutũ ex homicidio, eſſe ex iuſtitia compeſandum: pro damno autem vitæ, & pro iniuria, ſolùm deberi ſatisfactionem quandam, ſignis doloris & petitione veniæ. Fieri tamen poteſt, vt obligetur ex charitate ad aliquam pecunia- 145 *Solum damnum pecuniarium cõpẽſandum.*

cunia-

cuniariam ſatisfactionem, ſi hæredes ſint paupe res, & non putentur mœrorem aliter depoſituri; & ipſe eam ſine graui incommodo poſſit pręſtare: tunc enim videtur ſaltem ex charitate, & quadam æquitate naturali teneri. forte hoc voluit D. Thomas.

Secundò, Si vir nobilis aut alius occiſus ſit, qui nihil lucri faciebat, nihil reſtituēdum, præter expenſas in medicos, ſi quæ factæ ſint.

Tertiò, Patet reſponſio ad contrariam rationem: non enim omne damnum, ex iuſtitia eſt compenſandum: vt patet de damno ſpirituali; quod tamen maximum eſt. Neque mirum videri debet ſi pro vita animalis fiat reſtitutio, non autem pro vita hominis liberi; quia vita hominis liberi eſt ſupra omne pretium pecuniarium & humanum, ſicut & bona ſpiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non ſequitur, minus eſſe peccatum occidere hominem, quàm beſtiam.

146 Dices, L. Prætor edixit. π. de Iniurijs dicitur. *Poſſe hodie de omni iniuria, ſed & de atroci ciuiliter agi, Imperator reſcripſit*: ergo poteſt agi in Iudicio de damno vitæ ſarciendo.

Respondeo, Negando conſequentiam. Aliud enim eſt agere de iniuria vindicanda, aliud de damno ſarciendo. iniuriæ enim non debetur reſtitutio ſed vindicatio & mulcta etiā pecuniaria, quæ fit opera Iudicis: ſatisfactio etiam debetur, ſed non pecuniaria ante ſententiam. itaque poteſt ciuiliter agi, quia poteſt exigi aliqua ſatisfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

DVBITATIO XXIV.

Vtrum aliquid reſtituendum pro expenſis funeris.

147 Respondeo, Ordinariè nihil pro his expenſis reſtituendum; quamuis contrarium affirmet Nauarrus cap. 15. num. 22. Ratio eſt; quia etiamſi naturali morte obijſſet, nihilominus hæ expenſæ fieri debuiſſent. vnde per occiſionem nihil damni ex hac parte illatum; niſi fortè ex acceleratione, eo quòd citiùs iſti ſumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuiſſet: ſed hoc ſub lucro ceſſante comprehenditur. Vel niſi extra patriam, aut alieno loco occiſus ſit, vbi maiores ſumptus, quàm domi fieri debuerunt, quod pertinet ad damnum emergens.

Pro expenſis funeris.

DVBITATIO XXV.

Vtrum animæ occiſi aliquid reſtituendum ex Iuſtitia.

148 Scotus diſtinctione 15. queſtione tertia, artic. 2. Gabriel, Adrianus, & Angelus ſuprà, docent, Si homicida ſubeat pœnam talionis, nihil ampliùs deberi pro vita occiſi: ſi non ſubeat, debere ſatisfacere pro vita illius, bonis ſpiritualibus, per eleemoſynas, orationes, miſſas, &c.

Non ex iuſtitia.

Sed communior ſententia eſt, non obligari ex Iuſtitia ad hanc reſtitutionem; quamuis ſit ſaluberrimum conſilium, & æquitas naturalis videatur quodammodo poſtulare: Vnde meritò pro ſatisfactione ſacramentali, ipſi à ſacerdote poteſt iniungi. ita docet Sotus lib. 4. quæſtione 6. artic. 3. ad tertium. Syluest. ſuprà & alij.

Ratio eſt: quia bonum ſpirituale non poteſt eſſe pretium rei temporalis: ergo non poteſt ex Iuſtitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur: quia ſunt res diuerſi ordinis, & vita per hoc non reſtituitur nec in ſe, nec in æquiualenti, quod apud homines habeat parem æſtimationem. 149

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, ſed quia illum priuauit facultate merendi, & ſatiſfaciendi.

Respondeo, Facultas merendi eſt irreparabilis; ſimiliter meritum amiſſum eſt irreparabile: quia meum meritum non poteſt alteri donari, ita vt fiat ipſius. Deinde priuatio huius facultatis, non poteſt vllo opere noſtro compenſari, ſicut nec vita. Et quamuis ſatisfactio vnius alteri prodeſſe poſſit; nō tamen conſtat, an alter aliqua ſatisfactione ſit priuatus, nec vtrùm ei profutura ſit. Denique non poteſt in his certa menſura conſtitui, quæ lege Iuſtitiæ debeatur. 150

Facultas merendi.

DVBITATIO XXVI.

Vtrum tantummodo vxori & liberis, an etiam alijs reſtituere teneatur, vt creditoribus, & ijs, quos occiſus alebat.

Multi Doctores ſentiunt, His omnibus faciendam reſtitutionem, quia per iniuriam impediti. Verùm hæc ſententia eſt valde difficilis in praxi, & fortè in rigore non vera. vnde

Respondeo & Dico Primò, Probabile eſt homicidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis ſupra. dubit. 15. & 16. Tenent Sotus, Salonius, Lopez, & alij ibi citati. 151

Creditoribus.

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occiſionis ex natura ſua, vel vt plurimum eſt ipſis damnoſa: ergo non eſt iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, niſi quantum extendunt ſe bona, quæ actu habet, vel quæ veriſimiliter erat habiturus: ergo cum homicida reſtituit hæredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quæ ipſe putabatur lucraturus, non facit iniuriam creditoribus: poſſunt enim ab hæredibus ſolutionem petere.

Tertiò, Creditor non eſt ita coniunctus debitori, vt damnum, quod huic fit, debeat cenſeri fieri creditori: Nam ſolùm per accidens, ſeu ciuili modo ei cohæret: qua ratione innumeri poſſunt cum ipſo coniungi. Abſurdum autem videtur omnes eos, qui cum ipſo contrahunt, habere ius Iuſtitiæ in ipſius inimicum, ne ipſum occidat. Confirmatur: quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat ſufficientia bona, vel certè curare, vt det ſufficientem cautionem: quod ſi non fecerint, ſibi imputent: non enim tenetur inimicus ex iuſtitia tam procul reſpicere.

152 *Filij.* Quartò, Non videtur hæc obligatio vſu recepta, imò communi hominum iudicio, non cenſetur homicida creditoribus obligatus, niſi fortè ea intentione occiderit, vt eis obeſſet.

Dices Primò, Homicida tenetur filijs occiſi, quia parens illis ex iuſtitia obligabatur: ergo cùm etiam obligetur ex iuſtitia creditori, tenebitur ei occiſor.

Respondeo. Negando antecedens. Ideo enim tenetur filijs occiſi, quia videtur vna perſona cum parente, ita vt cenſeantur damnum paſſi in bonis proprijs, quæ per parentem poſſidebant. Neque verum eſt, parentem debere ex iuſtitia filijs, cùm ſolùm teneatur lege pietatis.

Dices Secundò, Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem, qui ratione obligationis perſonalis, eſt inſtar hypothecæ.

153 *Hypotheca.* Respondeo Primò, negando antecedens: Nam ſatisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; vt, ſi erat domus, ædificando domum ſimilem, vel dando æſtimationem, & compenſando fructus pro tempore, quo eos impediuit.

Secundò, Negando conſequentiam: quia debitor non obligatur ſecundùm ſe, vt hypotheca: (non enim poteſt vendi) ſed ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat; quæ compenſantur ab homicida, ipſius hæredibus, quorum eſt, defuncti debita ſoluere.

154 *Pauperes.* Dico Secundò, Etiam probabile eſt, non teneri illis, quos occiſus alebat ex liberalitate. Ita docet Sotus, Lopez, & Salonius ſuprà.

Probatur primò: Quia hoc damnum merè per accidens illis obuenire cenſetur. Secundò, Quia interfectus non tenebatur: ergo nec interfector; cùm ipſi non cenſeantur vna perſona cum interfecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere omnes famulos eius & pauperes, quos ipſe ſuſtentabat, quod tamen non eſt vſquam receptum.

Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri benefaciat, tenetur illi de damno illius commodi ſperati: at homicida per vim impedit. ergo, &c.

Respon. Maior vera eſt, ſi eo modo vis adferatur, vt cenſeatur his velle nocere: hic autem non eo modo, neque eo fine vim infert: ſed quia inimicus, cui per accidens coniunctum eſt damnum aliorum. Adde, quòd ſi ille pauperes alebat, fortè hæredes facti ditiores, alent multò plures: nam ſinguli aliquas eleemoſynas dabunt.

155 *Parens, vxor, filij.* Dico Tertiò, Occiſor ſolùm videtur obligari parentibus occiſi, filijs, & vxori. Ita Sotus ſuprà lib. 4. quæſt. 6. artic. 3. ad tertium. & Lopez cap. 62. & Salonius quæſt. 62. artic. 2. Bannes ibidem, quæſt. 6. Idem tenent multi alij. Ratio eſt: non quia hæres ſuccedit in iura defuncti; nam defunctus nunquam ius habuit ad illam reſtitutionem, vtpote cuius obligatio per mortem eius orta ſit: ſed quia parens & filius cenſentur vna perſona, ſimiliter maritus & vxor. quare qui interficit Petrum, ille vxori, liberis, & parenti eius damnum infert; eoſque in re ſua lædit. Nam veluti partem quandam abſcindit, à qua illis ſtrictiſſimo nexu proueniebat vtilitas. Itaque ſi filius interfectus ſit, & parens debeat ſuccedere, eò quòd interfectus careat prole, ipſi reſtitutio facienda. Similiter eo caſu, quo filius debuiſſet parentem alere, occiſor tenebitur. Idem dico de vxore: ea enim commoda filijs, parentibus, & vxori eius rependenda, quæ ipſe interfectus præſtare debuiſſet. Quòd ſi tantummodo habet fratrem, qui fratri ſuccedat, probabile eſt ei nihil deberi, niſi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquiſiuit, quod totum in hæredem etiam extraneum tranſit. Ita Bannes, Sotus, & alij ſuprà. 156 *Frater.*

Primò, Quia nec eſt hæres neceſſarius, nec cenſetur vna perſona cum eo; vnde non cenſetur læſus in re ſua.

Secundò, Quia communi hominum iudicio non dicitur ei damnum illatum, ſed potiùs commodum. citiùs enim fruitur eius bonis; & ſi vixiſſet, fortè alios hæredes inſtituiſſet.

Aduerte etiam, probabile eſſe, homicidam non teneri vxori, ſi illa nullum notabile detrimentum accepit, vel ſi æquè commodè poteſt nubere, vt ijdem Doctores tradunt. Tunc enim non cenſetur in rebus, pecunia æſtimabilibus læſa. Neque parenti occiſi, niſi fortè ſit hæres, vel filius occiſus illum alebat, & aliunde ei non ſit proſpectum. Quia alioquin non cenſetur in re ſua læſus, ita vt damnum pecuniarium acceperit. 157

Dico Quartò, Si læſus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur; ſicut qui volentem interficit, eſt communior ſententia D D. Bannes quæſtione 62. artic. 2. dubit. 6. Soti, Salon. & aliorum ſuprà. Ratio eſt: quia filijs non fit iniuria per homicidam in bonis fortunæ, niſi quatenus læduntur in parente, contra ipſius voluntatem: ergo quando parens condonat omne damnum, nullum ius eis remanet. Sicut enim per eum Ius acquirunt, ita etiam amittunt. 158 *Si condonet.*

Nihilominus, non rectè faciet læſus, ſi filijs valde egentibus, condonet occiſori omnem reſtitutionem: valebit tamen in conſcientia, niſi fortaſſe, lege poſitiua, non permittatur ei, niſi alicuius certę portionis bonorum diſpoſitio, verbi gratia, tertiæ, quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remiſſio, niſi iuxta hanc moderationem, vt quidam volunt. Alij tamen non addunt hanc limitationem, quia tale debitum, cùm ab honeſtiſſimis viris plerumque condonari ſoleat, non videtur cenſeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionem legitimam præſcribentes. nemo enim cogitur huiuſmodi actiones ex delicto vel iniuria naſcentes in cenſu ſuo numerare. 159

CAPVT

CAPVT X.

De iniurijs in corpus proximi per ſtuprum & adulterium, deque congrua reſtitutione.

Conſtat Dubit. VII.

NOTANDVM, eſſe varias luxuriæ ſpecies: vt docet D.Thomas infrà, q.154.artic.1. inter quas duæ ſunt, quibus potiſſimùm iniuria fit proximo, *ſtuprum, & adulterium*. Quare de hiſce duabus dicendum,& de reſtitutione huc pertinente. de ceteris infrà lib. 4.cap.3.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrum ſtuprum, ſi fiat conſentiente puella, contineat ſpecialem deformitatem, vel iniuriam ſupra ſimplicem fornicationem.

1 *Stuprum.* CAIETANVS 2.2.quæſt.154.art.6.fuſè nititur probare, *ſtuprum*(ſeu deflorationem virginis) per ſe continere ſpecialem deformitatem, atque adeo ſpecialem iniuriam in ipſam puellam,& in parentem eius, ſub cuius cuſtodia manet; eò quòd per illud violetur & reſeretur clauſtrum virginale, cui per ſe debetur parentis cuſtodia.

Dico Primò, Si puella non eſt ſub poteſtate parentum, vel tutorum, vel ſi illis conſentientibus ſe patiatur violari;illud ſtuprum non continet ſpecialem malitiam mortalem ſupra fornicationem. Ita Sotus in 4. diſtinct.18. quæſt. 2.artic.4. poſt ſeptimam concluſionem, & Petrus Nauarra lib. 2. de reſtitution. capit.3. numero 433. Probatur; quia in ſtupro non eſt ſpeciale peccatum, niſi ſit ſpecialis iniuria; quod etſi quidam negent,tamen ceteri cum Caiet.fatentur: ſed hic nulla eſt iniuria;quia conſentienti non fit iniuria: ergo,&c.

2 *Violatio virginitatis.*

Dices ex Caietano, Nec ipſa, nec parentes poterant conſentire:ſicut nemo poteſt conſentire, vt ſibi abſcindatur manus: atqui per ſtuprum fit ſciſſio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria,etiamſi conſentiant.

3 RESPON. Primò, Verius eſſe, nullam fieri rupturam,vt peritiſſimi Medici docent.Deinde,etiamſi eſſet aliqua ruptura,illa per ſe non eſt illicita; nam poteſt fieri per actum matrimonij: & in ſe conſiderata, eſt parui momenti; cùm non lædat naturam.

Tertiò, ſi alicui volenti abſcinderetur manus, non fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex Diu. Thom.in 4. quæſtione 64. articulo quinto, in fine; & conſtat ex dictis ſuprà capit.ſeptimo, dubitat.3. multò ergo minùs, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipſa eſt domina ſui corporis,& habet ius vtendi eo,etiam ad hoc opus; ita vt nemini faciat propriè iniuriam: Sicut corrupta, nemini facit iniuriam,ſi ſuo corpore abutatur.

Dices Secundò, ex Caietano. Si ſtuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella conſentiunt: ergo neque adulterium,ſi maritus & vxor conſentiant.

RESPONDEO. Negando conſequentiam: violatur enim indiſſolubile illud vinculū, quod matrimonij contractus induxit,quod non eſt in mariti poteſtate. Vnde etſi vterque conſentiat, adhuc duplex in adulterio malitia remanet. Primò,quia eſt commercium earum perſonarum, inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedit: ſic enim habet turpitudinem fornicationis, eſtque contra caſtitatem. Secundò, quòd per illud violetur inſolubile vinculum, quo naturæ author alterum alteri obſtrinxit, quodque Sacramenti ſanctitas confirmauit. hac ratione habet malignitatem adulterij, eſtque quodammodo contra Iuſtitiam, vt multi Doctores volunt: quia coniunx iure illo cedere non poteſt. non tamen propriè eſt iniuria in coniugem: vt ex dictis ſuprà cap.7. dubit. 3. conſtat. de hoc infrà lib. 4. cap.3. dubit.4. plura. 4

4 *Adulteriū coniuge conſentiente.*

Notandum tamen eſt, Bannes ſuprà, conſtituere malitiam propriam ſtupri in quadam deformitate,non contra Iuſtitiam, ſed contra caſtitatem: quia natura ordinauit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parui momenti: nam poteſt abſtinere à nuptijs: poteſt etiam ita agere,vt vir non percipiat fuiſſe corruptam. denique poteſt ante matrimonium cum illo paciſci, vel eſſe parata perferre ipſius moleſtias. Vnde etiam ipſe non multùm huic ſententiæ inhæret.

Dico Secundò, Si puella poteſtati parentum ſubiecta, abſque illorum conſenſu patiatur ſe violari: illa violatio non continet ſpecialem culpam mortiferam, ratione reſignationis clauſtri virginei: quamuis ratione mœroris & infamiæ, quam adfert parentibus,poſſit interdum ſpecialem & grauem culpam continere. Prior pars ſequitur ex dictis: quia ipſa eſt domina ſui corporis, nec parens maius habet ius in corpus filiæ inuiolatæ, quàm violatæ. Secunda pars patet: quia ingens mœror parentibus inde ſolet obuenire, ob dedecoratam familiam, & ſpes fruſtratas. Sed hæc incommoda per accideus coniuncta ſunt violationi virginitatis; nempe ratione euulgationis: ſi enim occulta maneret, nihil tale ſequeretur. Adde, eadem ſequi poſſe ex fornicatione filiæ corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non conſtituere propriam ſpeciem ſtupri. Eſt tamen valde ponderanda: quia poteſt eſſe mortifera, vtpote quæ ſit contra charitatem proximorum, & pietatem ſeu reuerentiam, parenti & familiæ debitam. & ſæpe ex ea grauiſſima mala, vt inimicitiæ & cædes, ſequuntur. 5

5 *Si parēs nō conſentit.*

Poteſt addere malitiā mortiferam ratione mœroris & dedecoris familiæ.

Dico Tertiò, Si puella conſenſit liberè in ſui violationem, non eſt propriè *ſtuprum* à fornicatione ſpecie diſtinctum, ſed tunc demum propriè eſt tale, quando violatio fit ipſa omnino inuita. Vbi aduerte, *ſtuprum* aliquando accipi pro omni coitu lege prohibito. ſic, etiam adulterium & ſodomia, & inceſtus, *ſtuprum* vocantur: vt patet L. Inter liberas. ꝟ. de adulterijs. aliquando accipi- 6

6 *Si conſenſit ipſa ſola.*

tur ſtrictiùs: & ſic in virginem & viduam committitur: vt habetur eadem lege. Sed propriiſſimè accipitur pro violenta virginis corruptione, quæ Græcis propriè dicitur φθορὰ, id eſt, corruptio: vnde de *ſtupratores* & *corruptores* virginum propriè dicuntur, qui vim inferunt: & ſic propria ratio *ſtupri* conſiſtit in hoc, quòd virginitati ſeu clauſtro virginali vis adferatur. Quare ſupra fornicationem, addit iniuriam in puellam, qua per vim integritas corporis (quæ maximi fieri ſolet) ei adimitur. vnde eſt grauiſſimum peccatum, pœna mortis plectendum.

Stupru͂ propriiſſimè.

7 *Raptus.* Differt autem à *raptu*, quòd *raptus* vim includat, qua puella abripitur à domo ſua, vel paterna, & locum habere poteſt in corrupta: *ſtuprum* autem tantùm in integra, & poteſt fieri ſine omni raptu: ſicut & raptus poteſt fieri ſine violatione. Ex his ſequitur, cogitationes ſeu
8 delectationes moroſas in virgine, & in adoleſcente circa virginem, etſi ſint peccata mortifera, non habere tamen ſpecialem malitiam mortiferam ſupra alias delectationes moroſas, niſi coniunctæ ſint cum voluntate inferendæ violentiæ.

Delectationes moroſæ in virgine, vel circa virginem.

DVBITATIO II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, ſi non promiſit ei coniugium.

9 *Si ſponte co͂ſenſit.* RESPONDEO, & Dico Primò, Si puella liberè conſenſit, ipſe ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc eſt propriè ſtuprum. Addo cum Soto lib.4.q.7.art.1.ad 2. neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio eſt: quia nec illi fit iniuria, niſi fortè quatenus cenſetur lædi honor & dedecorari familia. puella enim eſt domina ſui corporis. Neque D.Thom.q.62.art.6. ad 3. contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, ſi puella remiſit damni compenſationem. poteſt enim cedere iure ſuo, quod habet ad detrimenta nuptiarum ſarcienda, præſertim cùm liberum ei ſit à nuptijs abſtinere.

10 *Si vi vel fraude inducta.* Dico Secundò, Si vi aut fraude vſuram corporis extorſit, etſi abſque promiſſione, tenetur tamen vel eam ſibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar.c.16. num. 16. & ſequentibus, Syl.ver.Luxuria q.5.Anton. 2.par.tit.5.c.6.§.1. & alij. Probatur: quia damnum tunc per iniuriam illatum eſt, ergo debet rependi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æſtimatione.

Sed contrà: cap. 1. de adulterijs, dicitur, *Si quis ſeduxerit virginem nondum deſponſatam, dotabit eam & habebit vxorem.* quod deſumptum eſt ex cap.22.Exodi.& c.2. *Diſponimus, vt quam ſtuprauerit, vxorem habeat; ac ſi renuendum putauerit, corporaliter caſtigatus & excommunicatus retrudatur in monaſterium.* hic non ſolùm ad alterum, ſed ad vtrumque teneri dicitur: nec ſolùm ad æſtimationem damni, ſed ad integram dotem.

11 RESPON. Hæc intelligenda eſſe, poſt ſententiam Iudicis, vt rectè docet Syl. ſuprà. ante enim ſententiam non tenetur, niſi ad alterum. neque ad integram dotem, ſed ſolùm quanti pluris valebat ſpes nuptiarum, quam adhuc integra habebat: nam iure naturæ ad ampliùs no͂ tenetur. ita Couarru. 2.par. de Sponſal. cap.8. §.8.num.19.

Dixi, *abſque promiſſione*, quia ſi interceſſit promiſſio, implenda eſt, vt ſtatim dicemus.

Petes, Quid ſi parens vel puella nolit admittere matrimonium, vtrùm ipſe damnum teneatur reparare pecunia? Reſpondeo, Si vi deflorata fuit, poteſt recuſare ipſius matrimoniu͂, & exigere quanti pluris eget ad alteri liberè pro ſua conditione nubendum. Idem dico, ſi fallaciter inducta fuit, vt ſi adoleſcens fingebat ſe nobilem vel diuitem, vt eam deciperet. qui enim fingit aliquid, ob quod ipſa conſentit, & cupit gratificari, ſine quo nullo modo co͂ſenſiſſet; iniuriam ei facit: ac proinde tenetur de da͂no ſecuto. Couar. tamen p.2.de ſponſalibus, c.6. §.8.nu.19. exiſtimat puellam, in hoc caſu, admittere debere matrimonium, ſi ipſius conditio ei reſpondeat. quæ ſententia nititur quadam æquitate. Sed verius putamus eam in rigore non teneri acceptare: quia circa ipſum decepta fuit per iniuriam; vt exiſtimaret eſſe alterius conditionis quàm re vera ſit; quæ deceptio cauſa fuit damni: vnde poteſt iuſtam compenſationem exigere. 12 *Si parens nolit admittere matrimonium.*

Sed, Quid ſi ipſa velit matrimonium, teneturne corruptor? Reſpondeo, ſi nec tacitè nec expreſsè promiſit, (vt ſi vi aut minis extorſit) non tenetur ante ſententiam, ſed ſufficit in foro conſcientiæ, damni illati compenſationem præſtare, ſiue vi, ſiue fraude & mendacijs illam induxerit; modò promiſſio non interuenerit. 13 *Si ipſa velit.*

Petes, vtrùm adoleſcens teneatur ad alterum prædictorum, ſi precibus importunis vſuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, niſi coniunctæ fuerint minæ, aut metus reuerentialis; vt, ſi erat illius dominus, aut ſuperior, aut magnæ authoritatis, cui ipſa nihil audeat recuſare: ita Petrus Nauarr. lib.2. cap. 3. num. 444. & quidam alij recentiores: quæ ſententia eſt ſatis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen poteſt, vt importunitas tanta ſit, vt ratione illius ſolius teneatur: vt ſi adeo importunè eam ſolicitet, vt ipſa malit graue illud virginitatis detrimentum pati, quàm aſſiduè tam improba ſolicitatione enecari. Tales erant preces Dalilæ, quibus expugnauit Sampſonem. Sed hoc rarum eſt: quia moleſtiam illam plerumque aliter excutere poſſunt, concepta ira, qualem in hac cauſa decet. deinde qua͂uis initiò videantur multùm repugnare; poſtea tamen ſæpe libenter conſentiunt. Promiſſa verò vim no͂ adferunt, ſed blandè alliciunt: multoque magis munera. alioquin qui promiſſis, vel muneribus impetraſſet officium, vel legatum, teneretur ad reſtitutionem, quod non eſt probabile. vide plura infrà, cap.17.dubit.6. 14 *Si precibus inducta.*

Promiſſa et munera.

Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè poſtea æquè commodis potita eſt nuptijs, ita vt nihil detrimenti acceperit, non debet ei quidqua͂ neceſſariò reſtitui. Ita docet Nauarr. c.16.nu.17.& 19. multique recentiores. Probatur; quia neque pro ipſa defloratione pudicitiæ; vt quæ irreparabilis ſit, & pretio non æſtima͂da: neque pro damno inde ſecuto, cùm nullum reipſa ſecutum ſit. 15 *Si æquè commodè nupſit.*

Dices, Strupator conſtituit eam in periculo non inueniendi commodas nuptias; quod periculum eſt pretio æſtimabile: ergo debet rependi. 16 *Periculum damni.*

Reſpondeo. Inferre alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad reſtitutionem,

nem, niſi damnum reipſa ſequatur. huic tamen non obſtat, quin aliqua compenſatio poſſit in pactum deduci, antequam ſe periculo quis exponat. v.g. poſſum iuſtè exigere 100. vt me exponam vitæ periculò; tamen ſi alius me iniuſtè adducat in tale periculum ſine pacto, non tenetur ad vllã reſtitutionem, ſi fortè damnum ſecutum non fuerit. quia periculum etſi magni æſtimetur ob damnum, quod poteſt ſequi; ſi tamen non ſequatur reipſa; nihil pro illo reſtituẽdum, (niſi pactum interuenerit) nam periculum damni, non eſt damnum.

17 Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. acceperat pro defloratione, tenebitur reſtituere, ſi poſtea æquè bene nupſit, & nihil incommodi eſt perpeſſa. Reſpon. negando conſequ. Primò enim, poterit retinere pro ipſo pudicitiæ damno: iuxta alteram ſententiam, quæ probabiliter ſentit, illud eſſe pecunia reparandum. Secundò, Etiam iuxta noſtram ſententiam non tenebitur: ratio eſt; quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiæ eſt conſtitutus, poteſt paciſci cum eo, qui ipſum per iniuriam in tale periculum coniecit, de damno, quod probabiliter timetur. & quamuis poſtea non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & ſi nondum ſolutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere; eò quòd illud periculum, quod alter præſtare debebat, in ſe ſuſceperit. quòd enim damnum non euenerit, vel ſuæ induſtriæ, vel benignæ Dei prouidentiæ adſcribat. Confirmatur, quia poteſt quis paciſci de lucro ceſſante, vel damno emergente, antequã eueniant: (nempe, certo pretio periculum horum in ſe recipiendo) nec tenetur reſtituere pretium conuentum, etiamſi non eueniant; quando alterius cauſa hoc periculum ſuſcepit. ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus eſt: quia tunc ille tene-

Si æquè bene nupſit.

18 tur periculum præſtare. debet tamen hoc pactum iniri, dum periculum adhuc durat: nam ſi nullum ſit ampliùs, non eſt pretio æſtimabilis eius præſtatio: itaque, tunc pro ea non poterit quidquam exigere. Similiter, nec hæredes puellæ poterunt exigere, ſi ipſa ante tempus nubendi obierit, & ante obitum pacta non fuerit: quia damnum non eſt ſecutum. Denique ſi poſtquam pacta eſt, condonauerit: poteſt enim hanc condonationem facere, etiamſi ſub parentum

Poteſt condonare.

19 cura fuerit; quia non parentibus, ſed ipſi debetur.

DVBITATIO III.

Ad quid teneatur corruptor, ſi eam decepit promiſſione coniugij.

20 RESPONDEO, Si promiſit coniugium, & ea ſpe ſeu conditione vſuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiamſi fictè promiſiſſet. Eſt communis ſententia DD. Probatur, quia hæc promiſſio facta eſt in modum contractus; vnde cùm ipſa ex parte ſua compleuerit contractum, tenetur etiã ipſe complere, prout exterius iudicio prudentum ſonat. alioquin ſi tali artificio vti liceret, infinitis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipſa, conſentiendo bona fide in copulam pro matrimonio futuro, Ius Iuſtitiæ acquiſiuit ad ipſius matrimonium, cur Iuri non poteſt ipſe ſatisfacere, niſi conſentiendo in matrimonium. Vnde ſequitur, non ſatis eſſe eam dotare, vel largis donationibus damnum ſarcire, ſi ipſa nolit acquieſcere. Idem dicendum, ſi animo ficto 21

Tenetur eã ducere.

cum ea per verba de præſenti contraxit, eo tantum fine, vt ea potiretur: vt docet Sotus in 4. d.29.q.1.a.3.& Adria. q.2. de matrimonio & alij. Etſi enim matrimonium illo caſu ſit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, ſi ipſa velit, ratione iniuriæ, & damni ſecuti.

Aduerte tamen, excipi aliquot caſus, quibus non tenebitur eam ducere, ſed ſufficiet aliter damnũ ſarcire. Primò, Si ipſe longè ſit nobilior vel opulentior, idque ipſa ſciuerit; tunc enim facilè potuit ſuſpicari, ipſum ſimulatè nuptias promittere, vt ea frueretur.

Quibus caſibus non teneatur ducere.

Dico, *ſi ipſa id ſciuerit;* quia ſi omnino ignorauit ipſius conditionem, & exterius non habuit 22
vllam cauſam ſuſpicandæ fraudis, tenebitur eã ducere, ſi ipſa velit. ita Petrus Nauarra ſuprà & multi alij DD. Ratio eſt, quia tenetur ex parte ſua contractum complere, ne ipſa detrimentũ patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promiſſum; quia pacta fuit corpus pro corpore, bona fide. reliqua, vt diuitiæ, nobilitas, per accidens ſe habent ad hunc contractum. Quidam 23
tamen dicunt poſſe eum pecunia ſatisfacere arbitrio prudentum: quod eſt probabile. inſinuat D. Thom. in 4.d.28.a. 2. ad.4. ait enim, *quòd teneatur eam ducere, ſi ſint æqualis conditionis, vel ſi ipſa eſt melioris conditionis;* indicans non teneri, ſi ipſe ſit melioris. Idem tanquam valde probabile tenet Corduba lib. 1. ſui quæſtion. q.13. Ratio eſt; quia qui in contractu fictè aliquid promittit, quod eſt longè melius, non tenetur illud dare: ſed ſufficit vt det aliud, quod iudicio prudentis ſit æquale. ſufficit enim ad Iuſtitiam, vt contractus reducatur ad æqualitatem.

1. Si multũ ſuperet.

An pecunia compenſari?

Secundò, Si ex alijs coniecturis facile deprehendi poterat, ipſum non ſincerè agere. (vt verbis ambiguis vti, inconſtanter loqui, nimijs vti exaggerationionibus,) Ratio eſt; quia in 24
his caſibus, puella facilè poteſt aduertere vel ſuſpicari, ipſum reuera nihil ſeriò promittere, ſed ſe ludificari: Vtrùm verò teneatur tunc dãnum, ſi quod ſecutum fuerit rependere, dubium: eſt quidam putant teneri, quia per iniuriam cauſam damni dedit; fraude enim & mendacio eam decepit. Sed verius videtur non tene- 25
ri. ſi enim fraudem facilè potuit aduertere, non præſumitur decepta, ſed fingere deceptionem, vt ait D. Tho. ſuprà & Syl. Matrimonium quartò q.8. Tabi. v. Matrimonium 2. q. 7. & Fumus v. Reſtitutio nu.22. citatque D. Tho. & Vercellenſem.

2. Si aduertat non ſincerè agere.

Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimũ interuenerit; vt ſi fiat eius affinis, ſi ducat aliam p verba de præſenti, ſi ſacros ordines ſuſcipiat, 26
ſi graue aliquod damnum vel ſcãdalum ex tali matrimonio ſequeretur: denique, ſi pater nolit eam dare. In his caſibus ſufficiet damnum ſarcire. De hoc tamen vltimo eſt difficultas. nam ſi corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promiſſorum fidem præſtare; cur in conſcientia teneatur alio modo damnum ſarcire? Quidam diſtinguunt; ſi ex animo promiſiſſet, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intuliſſet. ſi autem

3. Si impedimentum.

autem animo fallaci promiſiſſet,tunc à parente & à puella poſſe repudiari tanquam impoſtorē & pudicitiæ inſidiatorem, & tamen ratione in-

27 *Nõ tenetur compenſare pecunia.* iuriæ teneri nihilominus damnum ſarcire. Sed verius puto,in conſcientia ad aliud non teneri, quàm ad implendum promiſſum, ducendo eā in vxorem; ſic enim abundè videtur ſatisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex alijs contractibus: ſi enim fictè tibi promittam mutuum,eoq; nomine tu emas merces; facio tibi iniuriam & teneor ſarcire damnum,niſi ſeruem promiſſum: ſi tamē ſeruare volo,tu verò nolis accipere, non teneor damnum ſecutum compenſare.

28 *4. Si fornicata fuerit.* Quartò, Si illam contingat poſtea cum alio fornicari,prior non tenebitur eam ducere.Ratio eſt;quia in promiſſione ſponſalium,hæc conditio tacitè ſubintelligitur. Sed difficultas eſt, Vtrùm tunc teneatur illi aliter ſatisfacere? Reſpondeo non teneri, niſi ante fuerit conuentū. nam ex vi promiſſionis, ſolùm tenetur eam ducere. quæ obligatio extinguitur per ſuperuenientem fornicationem. vnde niſi antea fuerit mutata in obligationem pecuniariam, nihil ei ex iuſtitia debebitur.

29 *5. Si ipſum decepit.* Quintò, Si dicenti ſe virginem,promiſit nuptias,vt ea potiretur,& poſtea deprehendat,nō eſſe virginem,non tenebitur ſtare promiſſis.ita Lopez 1.p.cap.76.citans pro ſe Armillam.idem tenet Corduba lib.1.q.13.ſui queſtionarij dicto 3. Ratio eſt; quia ſicut eam decepit,ita viciſſim ab ea deceptus eſt: itaque eſt compenſatio iniuriæ.Vnde nec videtur pecunia compenſare debere.cur enim teneatur,cùm ab ea deceptus ſit? Confirmatur;quia ſi ſeriò promiſiſſet, non teneretur propter illam deceptionem: ergo neque dum fictè.

30 *6. Si nō erat virgo.* Sextò, Si putabat illam eſſe virginem, & in coniunctione deprehendat re vera non fuiſſe; quamuis ex verbis eius deceptus nō fuerit,quo caſu non tenebitur illam ducere, vt docet Corduba ſuprà lib.1.q.13. quia illa cauſa ſufficiens eſt ad ſoluenda ſponſalia. tenebitur tamen, iuxta prædictum authorem,pecunia compenſare;quia ipſa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen,fortè non improbabile. q̃a ſi ſeriò promiſiſſet,nō ſolum non teneretur eam ducere: ſed neque dotare. Nam ex vi promiſſionis,ſolùm obligatur ad eam ducendam; quæ obligatio ceſſat ex eo, quòd deprehendat non eſſe virginem;vt alibi dictum eſt. quam ſententiam inuenio probatam doctiſſimo viro Thomæ Sancio lib.1. de matrimonio,diſput.10. numero 12.

31 *Si ſciebat non eſſe virginem.* Aduerte tamen, ſi ſciebat eam non eſſe virginem,& promiſit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam,ea ſecuta, tenebitur illam ducere,ſi ipſa velit; quia ipſe deceptus non fuit,& illa,ex parte ſua, præſtitit conditionem contractus. Ita docet Syluеſt. verb. Matrimonium.4. q.8.Palud.d.28.q.1.a.2.concl.4. Contrarium tamen eſſe verius, ſi non timetur infamia,docet Thomas Sancius, citans Lopezium, Veracruz & reliq.quare ſufficiet cōpēſare pecunia.Ratio eſt, quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis ſui vſura, nimiùm exigit. Non enim tanti æſtimatur copula cū corrupta, vt matrimonio eius debeat compenſari. Vnde cùm non teneatur ad matrimonium ratione promiſſionis, (vt quæ nulla fuerit) nec ratione damni; cùm nullum ſecutum ſit, vt ſuppono, ſolùm tenetur iudicio prudentis compenſare copulam,per talem iniuriam obtentam. ſecus tamen ſi eſſet honeſta vidua & impenderet infamia.

DVBITATIO IV.

Vtrum is, qui ante vouerat ingredi Religonem, ſi poſtea puellam ſub promiſſione vera vel ficta deceperit, poſsit ingredi.

RESPONDEO, Non poſſe intrare, ſed teneri eam ducere, vt paſſim DD. tradunt, 32 *Non poteſt intrare Religionem.* ſi tamen ipſa votum eius omnino ignorauit, & recuſet omnem aliam ſatisfactionem. Probatur: Quia ingreſſus Religionis iam factus eſt ei illicitus: non enim poteſt ingredi,niſi grauem iniuriam irrogando puellæ; ergo,&c.

Secundò, à ſimili. Si ego vouiſſem 100. dare in eleemoſynā,& poſtea inferrem alteri damnum tanti æſtimatum, nec haberem aliunde, quo illud compenſarem; tenerer dare illa 100. Deo vota, nec poſſem perſoluere votum,omiſſa damni compenſatione: quia obligatio ſtrictæ Iuſtitiæ præponderat obligationi religionis: ergo ſimiliter hic, cùm ratione contractus & damni pudicitiæ, corpus illius ſit obnoxium puellæ, nec aliter poſſit ex æquo ſarciri, niſi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere, & etiam conſummare matrimonium: nam contrahendo & nō conſummando, non cenſebitur reparatum damnum pudicitiæ, nec occurretur efficaciter infamiæ imminenti.

Tertiò, Quia puella bona fide ex parte ſua compleuit contractum, cum damno ſuæ pudicitiæ:ergo alter tenetur complere ex parte ſua. Neque puella tenetur admittere aliam compenſationem, tum quia pudicitia non eſt pecunia æſtimabilis, tum quia non tenetur ſubire infamiam amiſſæ virginitatis, vt ille votum ſuum impleat.

Aduerte tamen, ſi puella ſciuit eum habere 33 *Si ſciuit eius votum.* votum caſtitatis vel religionis, non poteſt vrgere ipſius nuptias; quia non bona fide contraxit,cùm videret ipſum non poſſe nuptias promittere: ſicut ea, quæ matrimonium contraxit cum eo,quem ſciebat habere votum caſtitatis, non poteſt petere debitum.Sed,teneturne tunc aliter compenſare? Certè non videtur teneri; 34 *An aliter compenſare teneatur.* (niſi fortè perſuaſerit puellæ ſe facilè obtenturum diſpenſationem) quia non fuit ab ipſo decepta. ſciuit enim,quod promiſſum eſt,nō poſſe ab ipſo licitè præſtari.

Petes, Vtrùm in his caſibus impetrari debeat 35 *Diſpenſatio.* diſpenſatio voti? Reſpondeo, non videri neceſſarium; quia executio voti facta eſt illi illicita. conſulendum vt petatur: quia aliàs tenebitur ex parte ſua ſeruare caſtitatem,ſi eam vouit,vnde non poterit debitum petere, ſed tantummodo reddere, ea implicitè vel explicitè petente.

DVBITATIO V.

Vtrum adulter teneatur aliquid reſtituere marito adulteræ pro iniuria, ſi partus non ſit ſecutus.

RESPONDEO, & Dico Primò,Si nullū aliud damnum ſecutū eſt,non teneri quid- 36 quam

quam pro hac iniuria marito illata rependere. Ratio eſt: quia iniuriæ ab omni dãno ſeparatæ, non debetur ex iuſtitia, niſi ſatisfactio, per ſigna doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur, vnde niſi maritus reſciſcat, non tenetur adulter ad talem ſatisfactionem, hæc enim ſatisfactio non fit, niſi ſentienti ſe iniuria affectum, cum conſiſtat in placatione animi exacerbati. quòd ſi reſciſcat, & putetur cupere, tenetur: aliàs minimè.

37 Dico Secundò, Si maritus exigat ſatisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præſtare. Ratio eſt: tum quia tale damnum non eſt illatum; tum quia hæc conuentio ſeu tranſactio pro iniuria adulterij, Iure eſt interdicta. L. Tranſigere. C. de tranſactionibus, vbi dicitur. *Tranſigere vel paciſci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non eſt.* Idem vetatur L. Miles. ℼ. ad legem Iuliam, de adulterijs. quod idcirco ius vetuit, ne maritus videatur ſuę vxoris lenocinium facere, eiuſque corpus ad quæſtum tanquam leno proſtituere.

38 Si tamen maritus occultè tranſigeret cum adultero ſine ſcandalo, non videretur peccare, nec ad reſtitutionem teneri; quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præſumptionem lenocinij, quàm ad mores priuatos.

Occulta trãſactio nõ eſt illicita.

DVBITATIO VI.

Vtrum ſi ſecutus ſit partus, teneatur adulter ad reſtauranda damna, quæ conſequuntur, marito vel hæredibus legitimis, ex ſuſtentatione eius & hæreditatis partitione.

39 RESPONDEO, & Dico Primò, Adulter non tenetur ad vllam damni compenſationem, niſi ei moraliter certum ſit, eſſe ſuam prolem. Vbi aduerte, non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario: vt dictum eſt 1.2. quæſt. 19. art. 6. Id enim moraliter certum cenſetur, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur probabile: talia enim paſſim humano

Quid certũ.

40 more certa dicuntur. Nunc probatur: quia in dubio, melior eſt conditio poſſidentis: nemo enim tenetur aliquid ſoluere, & re ſua ſe ſpoliare, niſi ei conſtet ſe debere. conſentiunt ferè in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit eſſe ſuam prolem; hoc tamen non eſt ita generatim intelligendum; ſed quando ita credit, vt non habeat probabilem rationem dubitandi de contrario. Fieri enim poteſt, vt quis probabiliter credat eſſe ſuam prolem, & etiam probabilitatem habeat non eſſe; quo caſu certum eſt non teneri, vide Sotum lib. 4. de Iuſt. quæſt. 7. artic. 2. Nauar. cap. 16. num. 48. & 49.

41 Dico Secundò, Si vllo modo ſuaſit vel procurauit, vt adultera prolem ſuſceptam marito ſupponeret, fingeretque eſſe eius prolem, tenetur de damno ſecuto; nempe de alimentis & hæreditate, vnà cum adultera. Ratio eſt: quia vterque eſt cauſa totius damni.

Si ſuaſit, tenetur.

Vbi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè primò; adulterum, quia vtriuſque nomine ſuaſit; adulteram, quia vtriuſque nomine fecit. Quando enim conſilium eſt in commodum conſultoris, ipſe tenetur primo loco, executor ſolùm in defectum, ſi tantùm eſt in commodum executoris, executor tenetur primò, conſultor ſolùm ſecundariò in defectum. ſi in commodum vtriuſque, vterque tenetur æquè primò, pro rata: inſolidum verò, ex defectu alterutrius, vt infrà cap. 13. dub. 5. dicetur.

Cõſultor & executor.

Dico Tertiò, Si adulter agnoſcat eſſe ſuam prolem, vel certè nullam habeat iuſtam rationem dubitandi, tenetur reſtituere ſaltem ea, quæ impenſa in alimenta prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamuis non ſuaſerit ſuppoſitionẽ. Eſt communis ſententia DD. contra Sotum ſuprà. Probatur; quia pater à tertio anno tenetur alere filium & deinceps, donec ſibi de alimentis prouidere poſſit: à partu autem ad tertium annum incluſiuè, tenetur mater: colligitur ex cap. 2. De conuerſione infidelium. & probat ibidem gloſſa. Et ex L. Nec filium. C. de patria potoſtate. Sed præcipua difficultas eſt, de reſtitutione hæreditatis, quam nothus ille cum alijs filijs, tanquam vnus ex legitimis prolibus cernit. 42 43

Alimenta.

Quidam docent, etiamſi adulter agnoſcat eſſe ſuam prolem, tamen non teneri ſarcire damnum legitimis filijs, ex illegitimi ſucceſſione obueniens; modò non fuerit author ſuppoſitionis. docet hoc Sotus ſuprà, & Henriquez lib. 1. De matrimonio, capit. 21. vbi pro eadem ſententia citat Pennam. Alij quidam recentiores, etſi contrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti ſententiam non eſſe improbabilem.

Sententia Soti & quorundum aliorum.

Probari poteſt Primò, Quia iſte adulter, non eſt verè cauſa huius damni: neque enim illud intendit, neque ſua actione attingit, ſed aliena actione prouenit: nempe matris ſuppoſitione, & fictione, quæ illum, tanquam legitimum marito ſuo ſupponit; cuius fraudis adulter non eſt author, nec conſultor, vti ponimus.

Secundò, Si adultera procuraret ſibi abortionem, non cenſeretur adulter cauſa homicidij: niſi fortè ſuaſiſſet vel adiuuiſſet: ergo ſimiliter non cenſebitur cauſa ſuppoſitionis, & conſequenter neque damni ex ſuppoſitione ſecuti; non enim videtur eſſe magis cauſa ſuppoſitionis quàm abortionis, cùm neutrum conſuluerit, & vtrumque ex ſola voluntate adulteræ ſecutum ſit: ipſo materiam, circa quam vtrumque fit duntaxat ſuppeditante, id eſt, prolem.

Dices, cenſeri authorem huius ſuppoſitionis, 44
quia matrem in eam neceſſitatem coniecit, vt neceſſariò deberet prolem ſupponere, alioquin debuiſſet ſeipſam prodere. Reſpondetur, non ideo cenſeri authorem; quia non coniecit illam nolentem & inuitam in eam neceſſitatem, ſed volentem: vnde ipſa ſibi debet imputare, quòd in ea neceſſitate ſit conſtituta. Addi poteſt, probabile videri, quòd etſi per iniuriam, illam in hanc neceſſitatem conieciſſet, (quamuis teneretur illi de damno, quod ipſa pateretur) non tamen obligatum iri hæredibus, 45
quibuſcum illegitimus opera matris hæreditatem diuidit; vt ſi conſtituam aliquem in neceſſitate accipiendi mutui aut vendendæ ſupellectilis, & ille ratione iſtius inopię faciat iniuriam

tertio,

tertio, non tenebor tertio, cui ille iniuriam, occaſione inopiæ; fecit: ſed illi, cui ego iniuriam intuli.

Contraria placet. Verùm contraria ſententia mihi placet, Primò, quia communis, à qua proinde in re tanti momenti non eſt facilè recedendum. Secundò, quia non expedit in re tam nefaria fauere adulteris. Tertiò, quia etiamſi adulter non ſuaſit ſuppoſitionem, tamen eſt cauſa cur nothus ille credatur eſſe legitimus filius mariti, idque iniquo modo, videlicet commercio cum vxore aliena.

46 Vnde cùm ex iniurioſo facto ipſius ſequatur hæc falſa credulitas; cenſetur enim cauſa damni, quod ex illa credulitate naſcitur.

Neque dici poteſt, hoc damnum inde naſci per accidens; quia ſicut ille error vt plurimùm ſequitur ex tali facto iniquo; ita ex errore damnum: idque facilè erat præuidere. Et hæc videtur ratio fundamentalis, ex qua ſoluas argumenta allata.

DVBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, ſi partus ſecutus ſit.

47 RESPONDEO, & Dico Primò, Tenetur quantum fieri poteſt, ſine famæ diſpendio & vitæ periculo procurare, ne legitimi hæredes, ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. Ita communiter DD. Vnde ſi habet parapherna, tenetur ea relinquere legitimis in compenſationem. *Tenetur cõpenſare.* Similiter, ſi quid ex labore capiat lucri; ad quod ei etiam diligentia præſtanda. Debet etiam ſolitos ſumptus imminuere, quantum commodè poteſt, ſpectata conditione ſtatus, valetudinis, &c. Quòd ſi hiſce modis non poteſt ſatisfacere, tenetur eum inducere ad capeſſendam Religionem, ſi ad eã videatur idoneus. Ratio eſt: quia omnibus modis debet cauere damnum hæredibus.

48 Dico Secundò, Si hiſce modis plenè poteſt damnum compenſare, nõ tenetur ad aliud; ſed poteſt permittere, vt illegitimus ſuccedat. Ratio eſt: quia nullum tunc ſequitur damnum legitimis hæredibus.

Dices, Illegitimus per leges ciuiles, eſt incapax hæreditariæ ſucceſſionis: atqui hæ leges obligant in conſcientia.

49 Reſpondeo Primò, non eſſe incapacem, quãdo eo nomine illa portio cæteris eſt compenſata, & res omnino eſt occulta: neque in hoc caſu leges illas accipiendas. *Poteſt tunc cũ alijs ſuccedere.*

Secundò, etiamſi ſit incapax, tamẽ poteſt permitti vt ſuccedat, ne ipſa infametur; præſertim quando alij inde damnum non ſentiunt, ob compenſationem.

50 Dico Tertiò, Etiamſi nullo modo poſſit mater compenſare damnum; non tenetur tamen prodere ſuum crimen marito aut proli, niſi moraliter certa ſit damni auertendi. Eſt communis DD. præter Adrian. q.1. de reſtitut. §. Sed reſtat, & Palud. in 4. d.27. q.2. a.1. qui putant eam teneri ſeſe prodere, quamuis exiſtimet ſe nihil effecturam; quia inquiunt, fieri poteſt, vt filius ei credat, & fortè credet.

Nõ tenetur, ſi dubitet an proderit. Probatur noſtra ſententia: quia in dubio melior eſt conditio poſſidẽtis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam ſuam, crimen occultum pandendo prodigere, multoque minus, quando parum eſt credibile profuturum. Imò id magnæ eſſet imprudentiæ; redderet enim ſe infamẽ & exoſam apud filium, & ipſum conijceret in magnos æſtus animorum; quod non eſt faciendum abſq; certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

Vbi aduerte primò, rarò accidere, vt adultera non habeat iuſtam rationem dubitandi an reuelatio proderit. 51

Primò, Quia filius matri dicenti ipſum ſpuriũ non tenetur credere, etſi ſciat ipſam adulteram fuiſſe; vt docet Gloſſa in cap. Officij, de pœnitent. & remiſſionib. & fatentur omnes Canoniſtæ in c. Per tuas, de Probationibus, & Iuriſperiti in L. Si poſthumus, ff. de libe. & poſthumis. *Filius non tenetur matri habere fidem.* Ratio eſt: tum quia alleganti ſuam turpitudinẽ, nulla debetur fides: vt in regulis Iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio, vt in præſenti caſu accidit: Tum quia, cùm ipſe & ſua, & publica opinione ſit legitimus, nõ tenetur cum tanto ſuo incommodo ſe reputare illegitimum, niſi conuincatur: Itaque quamdiu ſubeſt aliqua ratio ſuſpicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum eſt, alios præter modum amare, alios odiſſe.

Secundò, Quia mater poteſt ſibi perſuadere, filium, etiamſi credat animo, tamen verbis negaturum; nec ideo ceſſurũ hæreditate, ſed potiùs omnia litibus & tumultibus miſturum.

Aduerte Secundò, Si filius omnino conuincatur, (vt, quia mater teſtibus probat, parentem toto illo tempore abfuiſſe) tenetur non adire hæreditatem. 52 *Si conuincatur eſſe illegitimus.*

Dices, Qui alterum infamauit tenetur reuocare, quamuis non putet aliquem crediturum: ergo mulier tenetur ſe filio aperire, &c. Ita Adrian.

Reſpondeo, Si infamator certus ſit nihil profuturum, non tenetur: ſi dubius, tenetur; quia ipſe damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ diſpendio debet ſarciri. mulier autẽ ipſa damnum non intulit, ſed ſolùm cauſam dedit, ex qua damnum ſequetur, non famæ ſed pecuniæ: vnde tenetur impedire, ſi poteſt, etiam cũ diſpendio pecuniæ; non tamen cum diſpendio vel periculo famæ.

Dico quartò, Quamuis certa ſpes eſſet per reuelationem criminis, damnis hęredum occurſum iri; nõ tamen tenetur crimen ſuum pateſacere, ſi inde periculum vitæ vel famæ ſibi impendere putaret. 53 *Nõ tenetur cum vitæ periculo.*

De periculo vitæ, eſt communis ſententia DD. *De periculo famæ*, docet Scotus d.15. q.2. ſub finem. Gabr. ibidem q.2. Caiet. q.62. a.6. & opuſculo 31. reſponſione 14. & Nauar. c.16. n.44. & c.17. nu.89. vbi fusè & doctè id probat, & c.18. n.47. Couarruuias regula Peccatũ, 1.p. nu.7. Innocent. Panorm. & alij Canoniſtæ in c. Officij, de pœnit. & remiſſ. Caſtro li.2. de poteſtate legis pęn. c.11. Medicina C. de reſtitut. q.3. Et quidem *de periculo vitæ*, patet primò; quia vita nullo pretio eſt æſtimabilis: ergo propter rei pecuniariæ reſtitutionem, nõ tenetur quis vnquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, Quia in periculo vitæ ceſſat dominiorum diſtinctio, ita vt licitè re aliena tanquã tua vti poſſis: nec tenearis eam reſtituere, quãdiu pe-

diu periculum durat; vt ſi in fuga alienum equum conſcenderis & ille perierit: ergo, &c. Hinc fit, vt etiamſi ampliſſima hæreditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad ſpurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat. nunquam enim poteſt eſſe tanta externorum bonorum copia, vt ipſam per ſe ſolam præferri vitæ oporteat.

54 Si tamen ſpurius eſſet perditis moribus, ita vt ex dominatu eius timeretur mala Reipublicæ adminiſtratio; legitimus autem eſſet optimæ ſpei, teneretur adultera, etiam cum vitæ periculo impedire ſpurij ſucceſſionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi hæredis, ſed malum Reipublicæ: eſtque hæc obligatio potiùs ex lege charitatis vel Iuſtitiæ legalis, quàm iuſtitiæ commutatiuæ. *Niſi maiora mala impendeant.*

55 Altera pars, quòd *neque cum famæ periculo*, Probatur Primò, ex cap. Officij, de pœnitent. & remiſſionibus, vbi Pontifex conſultus de quadam muliere, quæ partum ſibi inſigni artificio ſuppoſuerat, eſſetne abſoluenda, cùm crimen ſuum timeret marito detegere; reſpondet, *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adultero prolem ſuſcepit, quamuis id timeat confiteri, non eſt pœnitentia deneganda, ita nec illi; ſed competens ſatisfactio debet iniungi per diſcretum ſacerdotem.* Hic, Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iuſtam cauſam timet marito detegere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offenſionis. *Neque cum periculo famæ.*

56 Secundò, quia fama eſt res ſuperioris ordinis, quæ iuxta regulam Caietani & Nauarri nunquam eſt neceſſariò exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, vt homo etiam infimæ ſortis, non teneatur vitam exponere pro maximis theſauris reſtituendis, vel fama, etiam illuſtris hominis, reparanda. *Res ſuperioris ordinis.*

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia non ſolet æſtimari: & ſi quis eam ſic æſtimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt habetur Prouer. 22. quo fit, vt etiamſi ad perfectionem pertineat, pecuniarum renunciatio: non tamen famæ & boni nominis; cùm hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij adminiſtrationem pertineant.

Quartò, Quia quòd ſoli ſuccedant legitimi legibus humanis eſt introductum; quæ non videntur obligare, ſed omnino ceſſare, quando imminet tale diſpendium.

57 Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere honeſtæ conditionis, & quæ pro tali paſſim habetur: hæc enim propriè eſt bonæ famæ. Nam ſi ſuſpecta ſit, vel adeo vilis, vt ipſius fama prudentum iudicio parui ſit pretij; putarem locum habere poſſe ſententiam Soti, famam iudicio prudentum eſſe componendam cum æſtimatione hæreditatis: quod tamen non admiſerim de vera fama, qualem honeſtæ conditionis & vitæ matrona poſſidet.

58 Secundò, Si maritus ſit vir valde bonus & prudens, & pariter filius, ipſique rem ſilentio ſint compreſſuri, neque idcirco mulierem oſuri, aut probris vexaturi, non cenſebitur ſe infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde ſi hæ circumſtantiæ adſint, & ſimul ſit certa ſpes damni auertendi, (quod ſanè rariſſimum eſt) tenebitur ſe ipſa prodere.

CAPVT XI.

De iniurijs famæ, & honoris, per detractionem & contumeliam, deque neceſſaria reſtitutione.

Complectitur Dubit. XXVII.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit fama & honor, & quomodo diſtinguantur.

RESPONDEO, Iuriſperiti ſic definiunt. *Fama eſt illæſæ dignitatis ſtatus, vita, & moribus comprobatus.* Ita habetur L. In legem. §. Exiſtimatio. ff. de varijs & extraordin. cognit. ſed hic, tantùm bona fama deſcribitur. In genere ſic deſcribi poteſt. *Fama eſt multorum exiſtimatio de vita, & moribus alterius.* Sermo etiam de hiſce & rumor, fama dici ſolet, nempe à *fando*. ſed potiſſimùm conſiſtit in ipſa opinione & iudicio interno, eſtque duplex: *Bona, Mala*. Nos hic ſolùm de bona agimus, quæ potiſſimùm conſiſtit in opinione virtutis & ſapientiæ: (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes) hæc enim duo ſunt propria hominis bona, ob quæ ſola, eſt laude dignus. ſecundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & ſimilium, quæ etiam magni æſtimantur apud homines, qui & famam ex hiſce quærunt. 1 *Fama.* *In quibus fama bona ſita ſit.*

Honor autem nihil eſt aliud, quàm teſtificatio quædam excellentiæ alterius: vt docet D. Thom. quæſtione 103. artic. 1. ad ſecundum. immediatè tamen, eſt teſtificatio noſtræ opinionis, de excellentia alterius, cum quadam noſtri ſubmiſſione: & mediatè, ipſius excellentiæ: nam ſigna, externa immediatè ſignificant noſtros conceptus & affectus: mediatè res ipſas. Hoc autem fit, vel verbis, vel ſignis. Verbis, vt quando quis alterum honorificè compellat, vt ſapientem, eximium, magnificum, clariſſimum, &c. Signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, ceſſione primi loci, erectione ſtatuæ, &c. qui enim cupiunt honorati, nihil aliud optant, quàm talia ſigna ſuæ excellentiæ exhiberi. 2 *Honor.* *Dupliciter exhibetur.*

Excellentia autem, quam reſpicit honor, potiſſimùm conſiſtit in ſapientia & virtute: (quæ etiam ſanctitas dicitur) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etiam in alijs perfectionibus & dignitatibus vel moralibus, vel realibus, à Deo communicatis, ſiue mediante ratione naturali, ſiue ſupernaturaliter. Sic poteſtas, quæ eſt in Principibus Eccleſiaſticis & ſæcularibus, & quæ in ſacerdotibus, eſt honoranda: quia eſt communicatio quædam diuinæ poteſtatis: dignitas quoque principij, ſeu cauſæ, quæ eſt in parentibus: denique omnis 3 *Excellentia in quibus conſiſtat.*

omnis perfectio rationalis naturæ: quia eſt participatio quædam perfectionis diuinæ, eſt aliquo modo ratio honorandi, ſi nihil aliud impediat. Quod addo, propter *dæmones & damnatos*, qui quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore ſunt afficiendi.
4 Denique id quod ſingularem quendam ordinem, vel vt effectus, vel vt inſtrumentum ad haſce perfectiones habet, etiam eſt ratio honorandi. Sic nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclare geſtis orta eſt; diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, ſuntque virtutis inſtrumentum.

5 *Diſcrimen honoris & famæ.* Ex his patet differentia honoris & famæ: nam fama eſt opinio virtutis, ſapientiæ, & rerum præclarè geſtarum alterius: honor autem, eſt teſtimonium excellentiæ. Fama igitur conſiſtit in interna opinione, & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio. Honor autem conſiſtit in externa ſignificatione noſtræ æſtimationis de excellentia alterius, & ſubmiſſionis noſtri. vnde ſupponit opinionem excellentiæ, & intentionem exteriùs per aliquod ſignum eam teſtandi, (in quo ſigno conſiſtit honor) idque ideo: quia hoc excellentiæ eſt debitum. Hinc fit vt honor ſit excellentius quid, quàm fama: nam includit famam, ſeu opinionem excellentiæ, & præterea eius teſtificationem & manifeſtationem. Vnde meritò Ariſtoteles lib. 4. Ethicorum cap. 3. docet *honorem eſſe maximum inter bona externa*; cuius ſignum eſt, quia, vt ipſe ait *Principatus & diuitiæ, propter honorem ſunt optabilia*. ſed de his plura infrà.

DVBITATIO II.

Quid ſit detractio.

D. Thomas q. 73. artic. 1.

6 *Detractio.* RESPONDEO, *eſt alienæ famæ occulta & iniuſta denigratio ſeu violatio*. Ita ab omnibus paſſim Doctor. definiri ſolet. Vbi aduerte, duo requiri ad *detractionem*. Primò, vt aliquid dicatur, vel eo modo dicatur, vt alicuius famam & exiſtimationem, quam poſſidet in animo alterius, extinguere aut minuere valeat. Secundò, vt fiat occultè, ſaltem iuxta intentionem dicentis: ſi enim quis in præſentia alterius, famæ detrahere intendat, iam non erit ſimplex
7 detractio, ſed *contumelia* quæ dictis vel alijs ſignis incoràm violat alterius honorem: vt patet ex Diuo Thoma quæſtione 72. artic. 1. Vnde *Differt à contumelia.* dupliciter differt *detractio* à *contumelia*. Primò, quòd detractio directè lædat famam; contumelia autem honorem. Secundò, quòd detractio fiat occultè, ſeu in abſentia, ſicut furtum, iuxta illud Eccleſiaſtæ 10. *Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit:* contumelia autem potiſſimùm fit incoràm. ſicut enim honor non exhibetur niſi præſenti, vel abſenti, tanquam præſenti: (deſiderat enim is, qui honorat, vt honorato innoteſcat & opinio, quam de illius excellentia habet & teſtimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit niſi præſenti, vel abſenti tanquam præſenti. Vnde patet, detractionem cæteris paribus eſſe minus peccatum quàm contumeliam; tum quia minus bonum aufert; tum quia eſt minùs contra alterius voluntatem, nam occultè & altero neſciente aufert famam: ſicut fur pecunias, quod eſt ſignum, ipſum reuereri eum, cui nocet: ſed contumelia, quaſi vi illata, honorem aufert ſcienti & actu renitenti, ſicut raptor pecunias.

Notandum eſt, Detractionem fieri octo modis, vt colligitur ex Diuo Thoma: quatuor directè, & quatuor indirectè. Directè: Primò, imponendo crimen falſum. Secundò, amplificando crimen verum. Tertiò, pandendo crimen occultum. Quartò, ſiniſtrè interpretando alterius factum; qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædis bonam opinionem, quam ipſe de proximo conceperat, vel ingeneras prauam; pertinet ad detractionem: Vt verò in animo tuo ſic iudicando temerè, proximo iniuriam facis, ad temerarium iudicium. Indirectè. Primò, negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundò, ea extenuando. Tertiò, tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum ſilentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quartò, ſimulatè vel frigidè laudando, vt quando quis ſimulat ſe velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum. Nam vt Phauorinus apud Gellium lib. 19. noctium attica. cap. 3. ait, *Peius eſt frigidè laudare, quàm apertè reprehendere*. 8 *Fit octo modis.*

DVBITATIO III.

Quale peccatum ſit detractio.

D. Thomas art. 2. & 3.

NOtandum eſt, Non eſſe detractionem, ſi quis ſeruato ordine correptionis fraternæ, patefaciat teſtibus vel Superiori crimen fratris vt emendetur: quia non eſt iniuſta famæ læſio. Nam pro bonis ſuperioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora, vt pecunia pro vita corporali, & fama pro ſalute ſpirituali. Vt autem ſit detractio, requiritur, vt iniuſtè fama lædatur, quod dupliciter fieri poteſt. Primò, directa intentione. Secundò, indirecta. 9

Nunc, Dico Primò, Si directè intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio; ex genere ſuo peccatum mortiferum, grauius quidem furto, (quia lædit proximum in bono, quod pecunia eſt præſtantius) ſed leuius homicidio (quia illud bonum eſt minùs præſtans quàm vita) & leuius adulterio: quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis, contra ſanctitatem matrimonij, & contra ius coniugis: vt ſuprà oſtenſum eſt. 10 *Eſt peccatū mortiferū.*

Dixi, *ex genere ſuo*, quia ratione exiguitatis materiæ, in qua quis intendit famam alterius lædere, poteſt eſſe veniale, vt ſi de induſtria aliquam paruam imperfectionem alterius narres. 11

Similiter, ratione materiæ, vel circumſtātiarum fieri poteſt, vt aliquod furtū ſit grauius aliqua detractione, & aliqua detractio adulterio: infamare enim grauiter aliquē Ordinem Religioſum, vel Prælatum Eccleſiaſticum, peius eſt peccato adulterij. Inter omnes detractiones ea eſt peſſima, quæ fit per libellos famoſos: tum quia *Libelli famoſi.*

quia ad plurimos permanat; tum quia ægerrimè poteſt aboleri, cùm author nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famoſum ſparſerit, & qui inuentum vulgauerit; vt patet L. vnica. C. de famoſis libellis.

12 Dico Secundò, Quòd ſi non intendas lædere famam: ſed ex quadam loquacitate narres peccata, vel defectus alterius, eſt detractio materialis: quia læſio alterius non eſt directè volita: eſt tamen peccatum mortiferum, ſi id, quod narratur, grauiter proximi famam lædat. Ratio eſt: quia etſi expreſsè non intendas lædere; tamen intendis implicitè, dum vis illud vnde per ſe læſio ſequitur.

13 Dico Tertiò, Si id quod narratur, parum lædat, erit veniale. hinc fit primò, vt narrare defectus veniales proximorum, non ſit niſi veniale: vt docet D. Anton. p. 2. tit. 8. cap. 4. & Sylu. verbo Detractio, num. 2. Ratio eſt: quia cùm nemo ferè ab his ſit liber, non notabiliter lædunt famam: niſi fortè conditio perſonæ talis eſſet, vt in ea huiuſmodi defectus cenſeantur magni momenti; vt ſi quis diceret de viro graui & religioſo eſſe mendacem, id eſt, crebrò mentiri: nam dicere illum ſemel vel bis mentitum, non eſſet mortale: quia non ideo amitteret famam. Secundò, ob eandem cauſam ordinariè non eſt peccatum mortiferum, reuelare defectus naturales; (niſi inde aliquod notabile damnum ſequatur) ſiue illi defectus ſint animi; vt ſi dicas quempiam eſſe ignarum, parui iudicij, parui ingenij: ſiue corporis; vt eſſe cæcum gibboſum, &c. Idem locum habet in defectibus natalium, vt ſi quis dicat eſſe filium Clerici, natum ex adulterio, & ſimilia: vt docet Pet. Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 307. & inſinuat Nauar. cap. 18. num. 24. niſi fortè propterea putaretur valde in animo eorum, quibus dicitur, contemnendus. Ratio eſt: quia ob hęc nō cenſetur quis infamis.

Defectus veniales narrare.

14

Defectus naturales.

Natalium defectus.

15

16 Si tamen in faciem hæc & ſimilia, præſertim viro honorato dicantur conuitiandi cauſa, erit peccatum mortale: quia cenſetur notabilis contumelia; ſecus ſi vilis ſit conditio; niſi fortè grauem mærorem inde putetur concepturus.

17 Tertiò, Quando ratione conditionis perſonæ, peccata, etiam mortifera, non cenſentur notabiliter lædere famam: non eſt peccatum mortale, horum reuelatio: vt ſi quis dicat, militem commiſiſſe duellum; habere concubinam, decepiſſe puellam: vel, adoleſcentem eſſe prodigum, deditum amoribus.

18 Quartò, Idem dicendum, ſi generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames; vt ſi dicas, eſſe ſuperbum, auarum, iracundum: vt docet Syluest. v. Detractio, num. 2. ex D. Anton. ſuprà. Ratio eſt: quia hæc nomina ordinariè nō ita accipiuntur, vt ſonent peccata mortalia: ſed vt naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen poteſt, vt ratione dignitatis perſonæ, de qua dicuntur, vel quia putantur accipienda pro grauibus vitijs, ſit in his peccatum mortiferum. vide Nauar. cap. 18. num. 24.

Generalia vitiorū nomina.

DVBITATIO IV.

Vtrum auditor detractoris peccet mortaliter.
D. Thomas art. 4.

19 RESP. Et Dico Primò, Qui ita audit vt inducat vel excitet ad detrahendum; non minus peccat quàm ipſe detractor, ſed potiùs magis: ſimiliter qui detrahētem, verbis vel geſtibus animat ad proſequendum. Ita D. Thom. art. 4. & alij. Quòd magis peccet, probatur; quia non ſolùm ipſe in ſe peccat affectu detractionis, ſicut detractor; ſed etiam alteri eſt cauſa detrahendi. detractor enim ſolùm eſt author ſui peccati; ille verò & ſui, & alterius: vnde tenetur ad reſtitutionem, niſi detractor ipſe reſtituat. In hoc caſu locum habet quod ait Bernardus lib. 2. de conſid. ſub finem, *Detrahere vel detrahentem audire, vtrum horum deteſtabilius ſit, non facilè dixerim.*

Inducēs detractorem.

Dico Secundò, Qui audiendo detractorem, lætatur, non tamen inducit nec animat ad continuandum, peccat mortiferè contra charitatem (vt qui alieno malo lætetur) & etiam contra Iuſtitiam, quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniuſtè damnnm datur: non tamen tenetur ad reſtitutionem; quia non eſt cauſa damni. 20

Qui lętatur audiens.

Dices, Tenebatur impedire, & non impediuit: ergo eſt cauſa. Reſpondeo, Non tenebatur obligatione Iuſtitiæ, ſed ſolùm charitatis. vnde ſaltem non eſt cauſa per iniuriam.

Aduerte tamen, Si quis ſolùm delectetur eloquentia detractoris, vel curioſa cognitione factorum proximi; non tamen deſideret, vt ille detrahat, non eſſe peccatum mortale: ſed tunc ſolùm, quando vel delectatur damno proximi, (quod nō poteſt prouenire niſi ex aliquo odio) vel ita delectatur eloquentia vel curioſa cognitione, vt placeat ei quòd alter detrahat. Nam vt Apoſtolus ad Rom. 1. ait, *Qui talia agunt, digni ſunt morte, non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.*

Ex curioſitate audiens.

Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec reſiſtit, cùm poſſit; aliquando peccat venialiter, aliquando mortiferè. Mortiferè peccat, ſi infamia ſit grauis & facilè poſſit eam impedire, nec putet eam alia ratione auertendam, vel breui recuperandam. Ratio eſt: quia charitas obligat, vt graue damnum proximi, quod ipſe inuitus patitur, impediamus, ſi commodè poſſumus. Vnde ſi ſit Superior, qui ex officio tenebatur impedire proximi infamiam, obligabitur ad reſtitutionem, in defectum inferioris. 21

Non reſiſtens.

22 Venialiter peccat Primò, ſi detractio eſt leuis. Secundò, ſi eſt quidem de re graui, tamen ſolùm fit apud vnum, vel vt ſummum duos, qui rem omnino ſilebunt: tunc enim non cenſetur notabilis infamia. ita Caiet. 2. 2. quæſt. 73. art. 2. dub. 1. Cordub. quæſt. 2. concluſ. 5. Pet. Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 334. ſed hæc ſententia non eſt ita vniuersè amplectenda, vt infrà dub. 11. dicetur. Tertiò, ſi nimia verecundia vel animi puſillitate non audeat reſiſtere. ratio eſt: quia tunc valde difficile eſt efficaciter impedire. vnde tunc nō tenetur, ſaltem ſub peccato mortali: Niſi fortè infamia eſſet valde atrox, vel grauia incommoda putaretur paritura. tunc enim deberet ſibi vim facere, excuſſa verecundia, & modeſtè contradicere. Quartò, Si putet detractorē ſponte reuocaturum vel emendaturum quod dixit, idque breui & efficaciter. quod vt faciat, adhibenda correptio fraterna, ſi opus ſit. Quintò, Si putet auditores, nō credere. Nullo autem modo peccas, ſi vel non putes profuturam tuam monitionē, vel metuas aliquod magnum damnum; vt contumelias, verbera; vel ſi rationabilis verecundia obſtet; vt ſi ſis famulus, vel nullius authoritatis. debes tamen 23

Quando ſit venialis.

K tunc,

tunc, ſi commodè poſſis, vel diſcedere, vel faciem triſtiorem oſtendere, vel ſermonem aliò diuertere: nam hac ratione impeditur, vel ſaltẽ minuitur detractoris feruor, iuxta illud Prouerb.25. *Ventus aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguas detrahentium*. vide Chryſ. hom.3. ad populum, à medio vſque ad finem: Bernard. ſermo.24. in Cantica, & ſerm. de triplici cuſtodia, manus, linguæ, cordis.

DVBITATIO V.

Vtrum audita, vel alia quælibet referens abſque aſſeueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur reſtituere.

RESPON. Dico primò, Non eſſe peccatum mortiferum ſi ita referat, vt ei probabile non ſit vllam inde infamiam orituram, eò quòd alij non ſint credituri. Ita Scotus diſt.15.quæſtio.4. Nauar.cap.18.num.50. & multi alij DD.
24 Ratio eſt: quia tunc non eſt probabile periculum damni proximo.

Notandum tamen, ſi crimen eſſet valde graue vt, hæreſis, proditio, prępoſtera libido; & veriſimile eſſet ex narratione, auditoribus malam ſuſpicionem ſuborituram, poſſe eſſe peccatum mortiferum: quia talis ſuſpicio videtur eſſe magnum malum, reſpectu honeſtæ perſonæ.

25 Dico Secundò, Si quis audita referat coram ijs, quos probabile eſt ex ſua leuitate credituros, etiamſi ipſe ſufficientem occaſionem ad id minimè dederit, peccat mortiferè contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam; ac proinde non tenetur ad reſtitutionem. Quòd *mortiferè peccet*, probatur: quia qui aduertit ex ſuis dictis, vel factis, alium grauiter lædendum, ſiue in fortunis, ſiue in fama, ſiue in corpore; tenetur ex charitate abſtinere, ſi commodè poſſit; quamuis id ex alterius culpa prouenturum videat. Quiſque enim tenetur impedire notabile damnum proximi, quantum commodè poteſt, & maximè

Si ex leuitate putentur credituri.

26 quod ſui occaſione proueniret. Quòd autẽ non *teneatur ad reſtitutionem*, docet expreſsè Caiet. quæſt.73.artic.3. cùm ait, *Eum, qui audita refert, non teneri ad reſtitutionem.* & Nauar.cap.18.numero 48. vbi dicit, *non teneri, qui nõ dedit iuſtam cauſam credendi.* Adrianus in 4.quæſt.de Reſtit. famæ, in fine. Sylueſt.v.Detractio, quæſt.4. & aliquot alij DD. Ratio eſt: quia non eſt cauſa efficax damni; ſed merè per accidens ex ipſius narratione ſequitur: non enim eius narratio eſt talis, vt idonea ſit fidem facere, ſed quòd illi credãt, id prouenit ex illorum leuitate vel malitia. Vnde is, qui narrat audita ab hominibus parum fide dignis, indicatis ſuis authoribus, non tenetur ad reſtitutionem, etiamſi auditores ex ſua leuitate credant: Imò etiamſi id malo animo
27 faceret: quia intentio nocendi, non obligat ad reſtitutionem, quando opus ex ſe nõ eſt damnoſum; vt ſuprà cap.7.dubit.2. dictum eſt.

Non teneri ad reſtitutionem.

Dico Tertiò, Qui refert audita eo modo, vel nominatis ijs authotibus, vt audientes meritò poſſint induci ad opinandum malum de proximo, peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſti-
28 tutionem. Ita Sotus lib.4.de Iuſt.quæſt.6. art.3. circa quartum argumentum. Probatur: quia dat ſufficientem cauſam alijs male opinãdi, ex qua, mala opinio reipſa ſequitur: ergo, &c. Antecedens probatur Primò, Quia ſi abſolutè diceret Petrum commiſiſſe adulterium, & alij crederent, peccaret contra iuſtitiam, & teneretur ad reſtitutionem: atqui quando eo modo narrat, vel eo authore, cui meritò æquè ſit credendum atque ipſi, non minùs efficaciter inducit audientes ad ſic opinandum, quàm ſi ipſe ex ſe aſſeueraret: ergo, &c. Secũdò, Quia inducere alterius teſtimonium, eſt adferre argumentum non exigui ponderis ad perſuadeudum: ergo, &c.

DVBITATIO VI.

Vtrum ſit peccatum mortale, infamare ſeipſum.

CAIETANVS quæſt.73.art.2. & in Summa v.Detractio, exiſtimat eſſe peccatum mortiferum contra iuſtitiam, ſe infamare: quia cenſet hominem non eſſe dominum ſuæ famæ. Vnde colligit Primò, eſſe grauius peccatum ſe infamare quàm proximum; ſicut grauius eſt ſe occidere, quàm proximum: in qua ſententia videtur etiam eſſe D.Auguſt.lib.1. de ciuit. c.20. Secundò, hominem teneri ad reſtituendum ſibi famam. Sed communis ſententia eſt in contrarium; pro qua 29

Dico Primò, Seipſum infamare ex genere ſuo non eſt peccatum mortiferum. neque contra iuſtitiam, neque contra ſui charitatem. Ita Sotus lib.5.quæſt.10.artic.2. Nauar.cap.18.numero 27. & 61. & alij paſſim. Probatur *non eſſe contra iuſtitiam*; quia homo eſt dominus ſuæ famæ, ſicut ſuarũ opum: vt ſuprà cap.4.dubit.11. dictum eſt: ergo illam diſſipando nulli facit iniuriam; (ſicut neque diſſipando alia bona) ſiue id fiat reuelando crimen verum, ſiue crimen falſum ſibi imponendo. quæ enim lex iuſtitiæ obligat illum, vt retineat bonam exiſtimationem in mentibus hominum? *Non eſſe etiam contra charitatem*, 30

Non eſſe contra iuſtitiã, nec peccatũ mortiferum ex ſuo genere.

Probatur Primò, quia charitas non obligat hominem ad bona huius vitæ, quæ extra nos ſunt, comparanda vel conſeruanda; niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia vel noſtra vel proximorum: ergo non obligat ad famam conſeruandam, ſi ipſa ſecundum ſe conſideretur.

Secundò, Quia prodigalitas, quæ verſatur in bonis externis, ex genere ſuo non eſt peccatum mortiferum, aut contra charitatem: ſed ſolùm veniale contra liberalitatem: ergo cùm fama ſit etiam quoddam bonum externum, eius profuſio non erit contra charitatem, ſed ſolùm erit quædam prodigalitas.

Dico Secundò, Ratione tamen alicuius circumſtantiæ, nempe damni, quod nobis vel alijs contingit ex noſtra infamia, poteſt eſſe peccatum mortale, ſe infamare. Eſt communis DD. Primò, Si ex mea infamia ſequatur notabile ſcandalum, vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, vt ſi ex infamia redderer effrænatior ad peccandum. Sed exiſtimo raro fieri, vt ex hoc capite infamare ſe, ſit peccatum mortale: quia ordinariè eſt occaſio remota. Proximo verò; vt ſi ille ſciens me aliquando tale peccatum admiſiſſe, inde occaſionem acciperet idem patrandi: quamuis & hoc fortaſſis rarò vſu veniat; præſertim ſi cum dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, Si inde mihi immineat periculum vitæ, vt ſi dicam me occidiſſe parentem Petri, vel violaſſe eius torum: 31

Poteſt eſſe peccatũ mortale ex adiũcto.

torum:hoc enim non ſolum eſt famæ,ſed etiam vitæ profuſio;& eſt alteri dare occaſionem peccandi.Tertiò,Si mea fama ſit neceſſaria muneri,quod gero; vt ſi ſim Epiſcopus,Parochus,Abbas,Prior. tunc enim peccabo contra iuſtitiam.

32 Aduerte tamen, in hoc caſu ſe infamare, aut famam ſuam negligere, non eſſe per ſe contra iuſtitiam: ſed velle munus Prælati cum hac infamia,qua factus eſt ineptus, retinere. Vnde ſi quis vellet deponere officium, aut nouis virtutum exercitijs infamiā vincere, vt muneri non obſit; non erit hac ex parte contra iuſtitiam ſe infamare,aut famam negligere: vt docet Sotus
33 lib.4.q.6.art.3.ad 4. Quartò,Si mea infamia redūdat in alios.v.g.in liberos, in familiam,in ordinem religioſum. eſt enim magna infamia liberis, (præſertim in Hiſpania & Italia)habuiſſe parentem hæreticum; præterquam quòd fiant inhabiles ad officia,& beneficia: & familiæ honeſtæ infamia eſt, eſſe aliquem in ea proditorem patriæ,ſodomitam, latronem, vel qui publico ſupplicio ſit affectus: Ordini religioſo,habere Religioſum impuræ vitæ,ebrioſum.In his igitur & ſimilibus caſibus, plerumque erit peccatum mortale ſeipſum infamare; tum quia notabiliter exiſtimatio aliorum læditur, tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrùm autem ſit contra iuſtitiam,dicendum infrà dubit.23.

Si infamia redundet in alios.

DVBITATIO VII.

Vtrum poſſit quis ſibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præſertim ſi ob id, eſſet extremo ſupplicio afficiendus.

34 CAietanus ver.Detractio,& quidam alij,negant id licere, etiamſi hoc modo poſſet mortem euadere;eò quòd homo non ſit ſuæ famæ dominus. Sed hoc fundamētum,neque verum eſt,vt ſupra oſtenſum; neque ſi verum eſſet, quidquam efficeret: quia etiamſi non eſſet dominus ſuæ famæ,tamen ad vitæ ſuæ, vel proximi conſeruationem,poſſet ſine omni peccato crimen occultum, quod verè commiſit pandere; & ſine peccato mortali, crimen, quod non commiſit, ſibi falsò imponere. Ratio eſt: quia rectus ordo habet, vt bona minoris momenti exponantur conſeruandis maioribus: (ſic enim naturæ impulſu,pars exponitur ad conſeruationem totius) ergo pro conſeruatione vitæ tuæ, potes famam perdere, etiamſi famæ non ſis dominus. Idem dico de vita proximi:quia licitum eſt pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam; præſertim cùm fama ſit bonum recuperabile.Vnde reſpondeo &

35 Dico Primò,Ad vitanda tormenta leuia, falsò ſibi crimen imponere,ob quod morte ſit plectēdus,eſt peccatum mortiferum. Ita Sotus lib. 5.de iuſtit.quæſt.10.ar.2.eſtque communis ſententia DD.

Ob leuia tormēta nō licet imponere ſibi falſum.

Probatur Primò; quia quiſque tenetur ſuam vitam conſeruare & tueri; etiam cum aliquo dolore & incommodo, maximè quando mortem non eſt commeritus. Secundò; Quia in hoc caſu cenſeretur ſibi ſponte mortem immeritam accerſere, & ſeipſum quodammodo occidere; ſine cauſa dando occaſionem ſuæ mortis.

36 Dico Secundò, Non tamen erit peccatum mortiferum, ſi ob huiuſmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum,etſi ob id morte ſis plectendus.colligitur ex Scoto diſt.15.quæſt. 3.vbi dicit,*Expediret animæ homicidæ vt ſolueret per paſſiones voluntarias vel patienter ſuſceptas; vt ſcilicet occideretur pro homicidio*. Vbi indicat expedire,vt ſe offerat Magiſtratui puniendū.Idem tenet Pet.Nauarra lib.2.ca.4.nu.134.Probatur; 37
quia iſte meritus eſt mortem: ergo poteſt eam ſibi optare & procurare,ſi bonum finem propoſitum habeat, nempe vindictam ſuorum ſcelerum,exemplum publicum,& vt abrumpat peccandi cōſuetudinem,quam alia ratione ſibi non videtur poſſe deſerere: Denique vt bene ſe diſponat ad mortem.nam alioquin eſt in periculo ne ſubitò pereat imparatus. Ob has cauſas,ſine omni peccato videtur ſe poſſe iudicio ſiſtere,& crimē aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neque dici poteſt eum hic peccare contra charitatem: tum quia maius bonum ſibi propoſitum habet,quàm ſit vita;ob quod vitam optat deſerere; tum quia ſi alius, qui criminis eſſet conſcius,illum accuſaret ob bonum publicum, eiusque ſalutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipſe.

Pandere verum.

Sibi procurare mortē cōmeritam.

Notandum tamen,ſi quis mollitie quadam animi; quòd parua tormenta nequeat perferre, crimina ſua occulta proderet, non excuſari à peccato:quamuis putem non fore mortiferum. Niſi fortè per accidens, ratione alicuius magni damni inde ſecuturi;vt eſt infamia familiæ,ſcandalum publicum,& ſimilia. 38

Si animi mollitie.

Dico Tertiò,Ad vitanda leuia tormēta, confiteri crimen ſuum occultum, vel imponere ſibi falſum, non eſt peccatum mortiferum, ſi nullum aliud grauius malum inde metuitur.Sequitur ex dictis; quia quiſque famæ ſuæ eſt dominus: ergo ſicut eam ſine cauſa prodigere,ex genere ſuo non eſt mortale:ita multò minus mortale erit,ſi ob aliquam cauſam, licet non omnino iuſtam & parem, eam prodigat. 39

Si nō ſequatur graue incōmodū.

Dico Quartò, Ad parentem, vel amicum à morte, vel tormentis magnis eripiendum, non eſt per ſe peccatū mortiferum,abſque iuramento,ſibi crimen falsò impingere,quando in quæſtione non proceditur iuridicè. Probatur: quia poſſum ſine peccato mortifero mihi crimē falſum imponere, ad vitanda tormenta, ſi nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquiualet magnis doloribus; ergo,&c.Imò ſi parēs vel amicus ſit omnino inculpatus,nec ſit alia via mortis illorum auertendæ, videtur non eſſe peccatum, etiam ſe morti offerre illorum loco: quia nemini fit iniuria; & alias licitum eſt, vitam pro parēte & amico exponere, vt docet Toletus lib.5.cap.6.& Sotus lib.5.de Iuſt.q.1.art.6. 40

Ad liberandum amicum.

Dixi,*Si iniuſtè procedatur;* quia ſi iuſtè procederetur,peruerterem iuſtum iudicium,& facerē iniuriam Iudici & accuſatoribus & Reipub. vnde ſine dubio eſſet graue peccatū mortiferū.

Dico quintò,Ad vitāda tormenta valde grauia,quibus meritò poſſis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè, ſi crimen falſum tibi imponas,quamuis certò ob id ſis morte plectendus.Eſt cōtra Nauarrum & quoſdam alios. ſed ita tenet Angelus v.Detractio.num.6. Sylu. eodem quæſt.3.Sotus ſuprà. Toletus lib.5.cap. 66.& multi recētiores hoc tempore. vnde hæc ſententia eſt tenenda; fauet enim multis miſeris, qui alioquin non ſolùm corpore, ſed etiam anima perirent, confitendo crimina falsò contra conſcientiam,quę non audent reuocare metu tormentorum. 41

Si mors impendeat.

Probatur primò; quia nõ tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, ne alius eam eripiat; ſicut non tenetur permittere ſibi tibiam abſcindi, cum tanto dolore; non enim (ait ille) tanto dolore digna eſt ſalus.

Secundò, Quia ſi tunc fateri crimen, de quo falsò accuſatur vel interrogatur, eſſet peccatum mortiferum, vel id ideo eſſet, quòd ſit mendacium pernicioſum: vel quòd ſit peruerſio iudicij: atqui non eſt pernicioſum, quia neque alteri adfert aliquod malum, quod tanti ſit, vt ille ex charitate aut iuſtitia teneatur illud cum tanto incommodo ſuo auertere, vti ſuppono. Neque etiam ſibi infert malum, quod notabiliter præponderet ipſis tormentis; nam crimen fatendo, breui morte longam mortem redimit, vel potiùs multas mortes vnica ſimplici com-
42 mutat: talia enim tormenta pati, eſt longa quadam & multiplici morte mori. Neque etiam eſt peruerſio iudicij propriè: quia nec peruertit Iudicem vt faciat contra officium, nec accuſatorem, nec teſtes. mendacium enim in iudicio, ſi cum nullius ſit iniuria, non eſt peccatum mortiferum: vt ſi Petrus à me exigat in iudicio 100. aureos, & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè; imò ne venialiter quidem, ſi commoda ratione me à mendacio vindicem. Neque etiam facit iniuriam Iudici aut Reip. quia non ducerent hoc ſibi iniuriæ; (ſicut ſi negaret crimen verum) ſed potiùs commiſeratione mouerentur, ſi ſcirent.

43 Tertiò, Vel interrogatur ſecundum Iuris ordinem per tales torturas, vel contra illum ordinem; ſi contra, non ipſe Iudici, ſed Iudex ipſi iniuriam facit. Si ſecundum ordinem iuris: adhuc Iudici non facit iniuriam, fatendo crimen falſum; quia non tenetur Iudici cum tantis tormentis ſuam innocentiam probare.

Dices Primò, ex Nauarro cap. 18. nu. 19. Talis homo moraliter loquendo ſe interficit: ergo peccat.

44 R E S P. nego illum ſe interficere: non enim phyſicè, vt patet, neque etiam moraliter: (ſicut is, qui ſine iuſta cauſa ſe conijcit in certum periculum mortis, dicitur ſibi cauſa mortis) quia iuſtam cauſam habet, ob quam ſe interficiẽdum exponit; ſicut ſi quis ſe exponeret hoſtium telis, vt grauiſſima tormenta ab illis inferenda euaderet, non ſe occideret. Imò ſi honeſta perſona rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti, vt ipſam potiùs interficeret, non cenſeretur homicida ſui, quamuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic eſt homicida ſui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur: quia ſi rogaret Iudicẽ, vt ſe interficiat potiùs, quàm ita torqueat, non cenſeretur homicida ſui.

Non ſe interficit.

45

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri ſine peccato mortifero falſum crimen imponere, vt tormentis ſe eximat.

Alteri falſum crimen impingens.

R E S P. Negando conſequentiam; quia non eſt dominus, nec eam habet poteſtatẽ in famam alterius, quam in ſuam, præſertim contra veritatem; vnde faciet illi grauem iniuriam, ſi inuito falſum crimen impingat; quæ iniuria non ha-
47 bet locum, dum ſibi impingit. Admitto tamen, non fore mortiferum, ſi illi conſtet, id non eſſe contra alterius volũtatem; vt ſi procul abeſſet, nec quidquam illi periculi immineret, eſſetque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non ſit dubium, quin æquo animo ſit laturus.

Dico Sextò, Qui hoc modo vi tormentorum 48
faſſus eſt crimen falſum, ob quod erit morte plectendus, non tenetur illud poſtea reuocare, quã uis, antea periurio illud confirmaſſet, ſi prudenter metuit ſe rurſum ad tormenta raptum iri; (vti ordinariè fieri ſolet) ſed poteſt ſine peccato mortifero in eo perſiſtere & mori. Ita Angelus, Sotus, & alij. Patet ex dictis, præterquam illud de periurio, quod nunc probatur: quia etſi peccauerit mortiferè, quando periurio cõfirmauit, tamen poſtea non tenetur retractare. Ratio eſt: quia periurium iam tranſijt; & nõ retractando, nemini facit iniuriã: retractando autem, culpam periurij delere non poteſt, ſed coram Deo pœnitendo, quod poteſt facere abſque externa reuocaione, ſecus eſt de periurio, quod in detrimentum alterius cedit: hoc enim debet reuocari.

Nõ tenetur reuocare, ſi ſibi impoſuit.

Petes, Vtrùm teneatur ea, quæ ſibi impoſuit 49
retractare, ſaltem in extremo vitæ, cùm iam iam eſt occidendus? Ita enim docet Syluester ſuprà ex Panormitano. Sed verius eſt non teneri, ſi ea reuocatio nihil prodeſſet, ſicut ordinariè nihil prodeſt.

Dico Septimò, Si Religioni vel familiæ, ex 50
cõfeſſione falſi criminis, ſequeretur grauis infamia, prudenter expendendum, vtrùm tormenta ipſi infamiæ præponderent, an contrà: nam fieri poteſt, vt tanta ſit illa infamia, vt potiùs tenearis quæuis tormenta perpeti, quàm illam tibi cum tãto aliorum damno irrogare. v.g. ſi inde bonum publicum notabiliter læderetur; ſi aliqui ideo in hæreſim lapſuri, &c.

DVBITATIO VIII.

Vtrum ad vitanda grauia tormenta, poſſis alterius peccatum occultum, vel aliud ſecretum pandere, præſertim ſi ipſi inde mors immineat.

RESPONDEO & Dico Primò, poſſe te ob 51
hanc cauſam illud aperire, ſi nullum aliud incommodum alteri, quàm infamiæ impendeat. Ita docet Nauarr. cap. 18. num. 54. & alij paſſim. Probatur: quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo ſeruare, ſicut nec alterius pecunias, ſi eas apud me occultatas habeam.

Dices, Hoc non ſolùm eſt non conſeruare famam, ſed etiam poſitiuè auferre; quod non licet. Reſpondeo, Id eo caſu non eſſe poſitiuè auferre: quia non intendo auferre opinionem bonã, quam de ipſo habent, ſed ſolùm id, quod latebat occultum in mẽte mea, profero per ſigna in lucem, ad quod ius habeo; eò quòd ille reuera hoc crimen fecerit, & ego illius cognitionem ſine ipſius iniuria ſim aſſecutus. Sicut enim, ſi epiſtola, quædam ſecreta tua continens, apud me recondita foret, poſſem eam proferre ad vitãda grauia tormenta, ita etiam ſi tua ſecreta in mea cognitione recondita ſint, poſſum ea proferre in lucem, vt aliquod graue incommodum euitem, etiamſi inde ſequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant, & bonam è mentibus ſuis excludant; ad hoc enim permiſſiuè ſolùm me habeo, dum iure meo vtor. Hinc fit, 53
vt ad vitanda grauia tormenta, poſſim aperire quoduis ſecretum alterius, mihi cognitum; modò non ſit vel ex confeſſione ſacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel niſi inde grauiſſima incommoda timean-

Aperire occulta.

52

timeantur; vt ſi eſſet ſecretum Principis, vel Reipublicæ vel exercitus: vt rectè docet Sotus lib. 5. de Iuſt. quæſt. 10. artic. 2. & Nauar. cap. 18. num. 54. Ratio eſt: quia illud ſecretum, eſt veluti quoddam depoſitum, apud me occultatum, quod ego non teneor ſeruare occultū cum tanto meo incommodo, etiamſi certum ſit, alteri inde damnum obuenturum: ſi tamen ſine cauſa proderem, eſſet iniuria, & teneret ad reſtitutionem: quia voluntariè eſſem cauſa damni.

54 Dico Secundò, Ob eandem cauſam potes illud aperire, etiamſi inde alteri eſſet periculum mortis: modò illud ſine vi & fraude, & extra confeſſionem acceperis. Ita Sotus & Nauar. ſuprà & alij. Ratio eſt: quia non teneor cum tāto meo incommodo ſeruare famam, aut etiam vitam proximi. Non negamus tamen, quin ſæpè laudabilius ſit, etiam quæuis tormenta perferre; quàm ſecreta, vel etiam crimina occulta priuati hominis patefacere: qui tamen patefecit, non peccauit. tenetur tamen poſtea extra tormenta reuocare confeſſionem, qua parte cedit in damnum proximi, ſeruata veritate commodo aliquo ſenſu, ſi poteſt; niſi rurſus tormenta, vel aliud graue incommodum metuat.

Si alteri mortis inde ſit periculū.

Sed dubium hic eſt, Si vi aut fraude extorſiſti. Sotus putat tunc te nō poſſe reuelare, etiamſi tormentis eſſes necandus. Nauarrus autem diſtinguit: ſi damnum, inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione, nō potes; ſi autem reparabile, potes.

55 Respon. & Dico Tertiò, Probabile eſt abſolutè, etiam in hoc caſu poſſe tale ſecretum, vel crimen alterius aperiri ad vitanda grauia tormenta, etſi ipſi inde ſit vitæ periculum. docet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 131. Ratio eſt: quia iuxta Sotum, & alios, poſſum aperire ſecretum tali caſu: quamuis ſtipulatus ſim alteri ſilentium: ergo etiam licet iniuſtè extorſerim. Nam qui ex contractu aliquid debet, non minùs, quàm qui ex delicto, vt infrà dicetur.

Quid ſi iniuria extorſeris.

Secundò, Quia etſi antea iniuriam feci extorquendo ſecretum, vel fraude expiſcando: iam tamen poſtquam ſcio, ius habeo vtendi & reuelandi in tanta neceſſitate: ſicut ſi quis furatus eſſet equum, poſſet eo in neceſſitate vti, etiam cum interitu equi.

Tertiò, Quia in hoc caſu reuera non infero damnum: ſed ſi quod ſequatur, ex alterius malitia ſequitur, qui me iniuſtè torquet: nam mea confeſſio tormentis expreſſa, non eſt alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides: vt patet ex cap. 1. cauſa 15. quæſt. 6. Alexandri PP. Quæ ratio bene probat, confeſſionem non eſſe per ſe cauſam damni, ſed ſolùm per accidens; & damnum illud prouenire non ex mea confeſſione, ſed ex malitia Iudicis torquentis & conſequenter nō cenſeri me cauſam illius damni, niſi permiſſiuè.

56 Dices, Si talis confeſſio non cenſetur cauſa damni: ergo ſi vi tormētorum, de altero crimen falsò confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compenſationem damni.

An aliquo caſu, poſſim falſum alteri imponere.

Respon. Sylueſt. v. Detractio, quæſt. 3. fatetur totum; modò tamen poſt tormenta reuoces. Idem docet Pet. Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 131. quæ ſentētia videtur ꝓbabilis, ſi nihil aliud quàm infamia metuatur. quia talis confeſſio, verè non inducit infamiam, quando poſtea reuocatur. Si tamen inde mors vel aliud graue damnum illi impenderet, omnino mortiferè peccares: quamuis enim, ſi Iudex legitimè procedat, talis confeſſio nihil mali inferre poſſit: ſecus tamen res habet, ſi captet occaſionem illi nocendi. Sicut ſi latro minetur mihi mortem, niſi dixero quis ſe accuſarit, non poſſum falsò id imponere ei, quem ille ob id eſſet interfecturus. Ratio eſt: quia cum talibus circumſtantijs falſum imponere, eſt per iniuriam dare cauſam magni damni. Meritò enim poteſt is queri de iniuria, cui cum tanto damno falſum imponitur.

DVBITATIO IX.

Vtrum poſſim manifeſtare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

Respondeo & Dico Primò, Si illud damnum eſt alicuius momenti, ſiue vt temporale, ſiue ſpiritale, poſſe crimen proximi manifeſtari ad illud impediendum, quatenus id ad illud eſt neceſſarium. Ita Sotus lib. 5. de Iuſtitia quęſt. 7. art. 1. & Nauar. cap. 18. num. 31. & alij. v. g. noui Petrum eſſe furem, poſſum monere eos quibuſcum habitat, vt ſibi caueant: ſi gerit ſe pro medico, & ego noui eius imperitiam, poſſum monere quibus impendet periculum: homicidium à Petro commiſſum imponitur innocenti, qui ob id erit plectendus, poſſum aperire Petrum authorē. Imò in huiuſmodi caſibus ſæpe fit, vt nō ſolùm poſſim, ſed vt etiam tenear ex charitate, crimen alterius manifeſtare, nempe ſi graue damnum ex eo alijs immineat, & damnum, quod ex manifeſtatione ſequitur, non ſit tanti, vt eius ratio pꝛæ altero haberi debeat. In dubio autem, vtrùm præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum eſt: quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri iniuſtè obueniret. Item quiſque habet ius ad proferendum in lucem, id quod in ſua cognitione abditū tenet, ſi ex occultatione alijs damnum proueniret; ſi enim quiſque id poteſt ad ſua damna auertenda; cur non etiam poſſit ad damna proximorum, cùm debeat diligere proximum ſicut ſeipſum? hinc fit, vt quando agitur de officio, beneficioque conferendo; de matrimonio contrahendo; de Religione ſuſcipienda, ſi ego ſciam aliquod iuſtum impedimentum, vnde aliquod notabile incommodum meritò timeri debeat, poſſim eius occulta pandere. 57 58 59

Sæpe teneor manifeſtare.

Dico Secundò, Si ad auertendum illud damnum, non eſt neceſſe crimen alterius patefacere, ſed ſupereſt alia via commodior, ſeu minùs noxia, v. g. per fraternam correptionem; nō poſſum aperire: ſimiliter, ſi nihil iuuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet: quia eſſet contra charitetem: tenemur enim minimùm lędere proximum, quantum fieri poteſt, tum in illo curando, tum in malis ab illo prouenientibus auertendis. 60

Sed difficultas eſt, An ſit contra iuſtitiam, crimen tunc aperire? Videri poſſit non eſſe: quia nemo habet ius ad famam, per quā alijs nocere parat; ſeu per quam tribuitur ei probitas vel peritia, 61

An ſit contra iuſtitiā.

ritia, cuius ſimulatione alijs eſſet nociturus. Vnde etiam nemo poteſt conqueri ſibi factam iniuriam, quòd illis ſui defectus ſint patefacti, ſed ſibi id imputare debet; vt qui per hanc famam alijs nocebat.

62 *Ius in vitã & famã alterius, dum alia via ſuppeditat.* Deinde quia poteſt quis interdum habere ius in famam & vitam alterius, etiamſi malum aliter auerti poſſit; vt ſi inuadaris & poſſis fugere: non enim ex iuſtitia teneris fugere, vt ſuprà oſtenſum eſt. Sic ſi accuſeris iniuſtè, & poſſis euadere vel appellatione, vel exceptione contra accuſatotem, pandendo crimina eius occulta; non facis illi iniuriam, ſi pandas. Nihilominus altera ſententia eſt communior, præſertim ſi ille alioquin erat bonæ famæ, vide infrà num. 132.

Altera pars probatur; quia ſi reuelatio illa non videtur profutura, fruſtrà fiet: in dubio tamen eſt licita.

DVBITATIO X.

Vtrum liceat infamare eum qui fictis virtutibus ſibi famam parauit.

63 *Si fictio cedat in damnum alicui.* RESPONDEO & Dico Primò, Licitum eſt aperire hanc ſimulationem, ſi ea vergat in alicuius detrimentum; vt ſi quis ſimulet ſe peritum aduocatum, medicum, confeſſarium, pharmacopolam, & cõſtet mihi non eſſe talem. Ratio eſt: quia ille Ius non habet famam ſuam retinendi cum aliorum periculo vel incommodo; præſertim cùm ea ſit indignus, & tota in errore fundetur.

64 *Si nemini ſit damno.* Dico Secundò, Si hæc ſimulatio nemini noceat, non licet eam patefacere. Probatur: quia eſt ſaltem contra charitatem, v.g. eſt paupercula, quæ ſimul pietatem, vt eleemoſynas conquirat, non poſſum eius occulta peccata manifeſtare, niſi ex illa hypocriſi damnum alicui proueniat. cùm enim ſit verè pauper, eſt capax eleemoſynarum. Idem dicẽdum de ijs, qui ſimulant nobilitatem, eruditionem, quamuis peritiam, ſine periculo alicuius damni.

65 *An ſit cõtra iuſtitiam.* Sed Dubium eſt, Vtrùm ſit contra iuſtitiam hanc fictionem aperire: videtur enim non eſſe; tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cùm fraude, & factorum mẽdacijs illam compararit: tum quia iſte nititur decipere & ingenerare falſam opinionem mentibus aliorum, non ſecus atque is, qui verbis mentitur; poteſt ergo veritas aperiri. Ita ſentit Adrian. quodlibeto 11. quæſt. 1.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocriſim: Reſponderi poteſt, hoc eſſe proprium hypocriſis, vt eam patefacere non ſit contra iuſtitiam, quia intendit decipere, in falſam opinionem alios pertrahendo.

66 Sed verius eſt eſſe contra Iuſtitiam; quia quamdiu ipſius malitia eſt occulta, Ius habet, nõ quidem vt poſitiuè iudicetur eſſe probus, ſed vt nõ iudicetur eſſe malus: quia palàm nihil improbè geſſit: qui autem aperit hypocriſim, facit, vt poſitiuè iudicetur malus: ergo facit ei iniuriam. Nec obſtat, quòd intendat falſam opinionem ſuæ virtutis ingenerare: tum quia per hoc non efficaciter lædit: nam alij non tenentur poſitiuè credere eſſe talem: (ſufficit enim vt nõ iudicent

67 contrarium; an autem talis ſit Deo committãt) tum quia illud incommodum, per ſe eſt parui momenti. Fateor tamen contrarium eſſe probabile.

DVBITATIO XI.

Vtrum reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde ſit ac ſi nulli diceretur, ſit peccatum mortiferum.

CAIETANVS quæſt. 73. art. 2. dub. 1. putat non eſſe mortiferum. 68 Idem docet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 335. & Corduba tract. de Detractione quæſt. 2. cõcluſ. 5. Idem tenent quidam alij huius ætatis DD. *Sentẽtia Caiet. & quorundam recentiorum.* Fundamentum eſt: quia illud cenſetur eſſe leue detrimentum in fama, ſi non eſt periculum euulgationis, aut alterius incommodi.

Quod probatur Primò; Quia qui confitetur ſua peccata ſacerdoti, non cenſetur ſibi notabile detrimẽtum famæ irrogare: (præceptum enim confeſſionis non obligat cum notabili iactura famæ, ſicut nec cum notabili iactura fortunarũ) ergo hæc infamatio, quę fit apud vnum vel alterum, qui perinde ſe habebunt erga infamatum, ac ſi nihil ſcirent, non cenſetur notabilis, & conſequenter nec mortifera.

Secundò, Quia ſi illud detrimentum famæ 69 eſſet notabile, non liceret explicare in confeſſione eam circumſtantiam: ex qua ſacerdos *Circumſtantia [illegible] explicanda.* cognoſceret ſocium criminis; (quod tamen licitum eſſe docent penè omnes Doctores, exceptis paucis recentioribus) quia non eſt licitum in confeſſione alterum notabiliter infamare. Quare cum ex communi ſententia DD. id licitum, imò præceptum ſit; euidens ſignum eſt, non cenſeri notabilem famæ læſionem. Verùm 70 *Limitatur hæc ſententia.* hæc ſententia non videtur ita vniuerſè affirmanda: Nam fieri poteſt, vt quis malit ſua crimina multis externis & plebeis eſſe nota, quàm Prælato, vel alicui viro graui, cum quo aſſiduè verſatur, vel à quo dependet: vt rectè Sotus lib. 4. de Iuſtitia quæſt. 6. artic. 3. & lib. 5. quæſt. 10. artic. 2. concluſ. 4. Nec obſtant rationes allatæ; præceptum enim confeſſionis etſi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura ſit extrinſeca confeſſioni; (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem, etiamſi fideliſſimus ſit, nec ſacerdoti, qui timetur reuelaturus alteri) obligat tamen cum iactura famæ confeſſioni ipſi intrinſeca: ſiue pœnitens illam magni faciat, ſiue non, fructus enim confeſſionis hoc incommodum abundè compenſat; vt meritò eius non debeat haberi ratio, vnde etiam circumſtantia complicis explicanda; quia ad integritatem confeſſionis ſpectat. Fateor tamen, viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauatè ferre, crimen ſuum innoteſcere Prælato, vel alteri, à quo potiùs auxilium expectant, quàm incommodum. Neque hoc eſt vera infamia, hæc enim eſt plurium opinio & ſermo. Secus eſt, quando metuit, ne ille aliter erga ſe afficiatur, & ne exteriùs ab illo malè tractetur. etſi enim neque tunc ſit propriè infamia, meritò tamen magni æſtimatur.

Dices, Temerarium iudicium de proximo in 71 re graui, eſt peccatum mortiferum; vt communiter docent DD. & tamen hic ſolũ apud vnum fama amittitur: ergo vel vni aperire crimen, eſt peccatum mortale.

Temerariũ iudicium. Reſpondeo, negando conſequentiam, Nam teme-

temerarium iudicium non eſt peccatum mortale præciſè propter damnum, quod infert; ſed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indicijs, ei graue crimen impingit, & in corde ſuo contemnit. hoc enim perinde eſt, ac ſi falſum imponeret; quod eſt peccatum mortale; etiamſi apud vnum dūtaxat fieret. Secus eſt quando aperitur crimen verùm. multò enim maior iniuria eſt falſum imponere, quàm verum aperire.

DVBITATIO XII.

Vtrum iniuriam ſibi aliquo factam referens amico peccet.

72 RESPONDEO, Si faciat intentione detrahendi, vt ſe hoc modo vindicet, ſine dubio eſt peccatum; & fieri poteſt, vt ſit mortale. Si autem vt conſolationem accipiat ab amico, ſiue vt querela expoſita dolor mitigetur; non eſt peccatum, ſaltem mortiferum: quia iure ſuo vti videtur. Ita Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. nu. 345. Nimis enim graue eſt & præter humanam conſuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas ſolus in ſilentio concoquere, nec poſſit eas cum amico communicare; nam hac ratione magnam partem earum veluti pōdere quodam leuatur. Vnde ſi inde aliqua infamia authori iniuriæ proueniat. non ipſi ſed authori imputandum. adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quàm ad conſilium & ſolatium ſit neceſſe, nec nominanda perſona, niſi ad conſilium ſit opus, vel ad neceſſariam conſolationem valde expediens.

Referens amico ſolatij cauſa.

DVBITATIO XIII.

Vtrum crimen proximi, quod publicum eſt in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur.

73 NOtandum eſt, in propoſito crimen tripliciter dici publicum; Primò ſi ſit notorium Iure. Secundò, ſi facto. Tertiò, ſi famoſum.

Publicum tripliciter.

Notorium Iure dicitur, de quo conſtat per iuridicam ſententiam; vel per confeſſionem rei in Iudicio; vel per legitimam teſtium depoſitionem.

Notorium iuris.

Notorium facto dicitur, quod in præſentia multorum eſt perpetratum; vt, in aliquo conuentu, vel in loco publico, v. g. in foro, vel celebri platea, eo tempore, quo multis innoteſcere potuit: vel quod maiori parti viciniæ paſſim ob oculos verſatur; vt ſi quis in publica platea pugnet vel iurgia cum clamore miſceat: ſi quis publicæ concubinam habeat, & domi filios alat.

Notorium facti.

Famoſum dicitur, cuius fama ex ſufficientibus indicijs orta, ad multos peruenit, ita vt maior pars ciuitatis vel pagi, vel parœciæ, vel viciniæ illud norit. Addit Nauar. cap. 25. Enchir. nu.

Famoſum.

74 73. etiam dici *notorium*. quod euidenter notum eſt maiori parti alicuius congregationis ſeu collegij, vbi nō ſint pauciores quàm decem; Itaque ſi 6. aut 7. in congregatione, vbi 10. vel 11. ſint, factum ſciant: dicetur eſſe *notorium*. quod verum eſt reſpectu illius congregationis, non autem abſolutè. quidquid enim notum eſt maiori parti alicuius collegij vel congregationis, eſt notoriumi in illa congregatione, non autem abſolutè reſpectu totius vrbis vel prœciæ. Vnde etiam talia, non poſſunt abſolutè dici publica. ſed illa duntaxat abſolutè publica dicuntur, quæ eo loco, & cum illis circumſtantijs ſunt geſta vel propalata, vt cuius innoteſcere potuerint: v. g. in foro, vel publica platea; quia non curauit author, quis videret vel non videret: His poſitis,

Dico Primò, Reuelare alicuius crimen, quod aliquo iſtorum trium modorum ſit publicum, eo loco, vbi ignoratur, non eſt contra iuſtitiam. Docet hoc Caieta. opuſc. 31. Reſpon. 9. & Nauar. c. 18. n. 26. Ratio eſt: quia quando hoc modo crimē eſt publicū, author amiſit Ius ad famā: nam ipſa facti euidentia, & iuſti Iudicij ratio ei repugnat, ne poſſit queri ſibi fieri iniuriā narratione factorum, quæ iam in propatulo ſunt poſita. & quidem ſi per ſententiam ſit publicum, non poteſt eſſe dubitatio. Nam vna ex pœnis, qua Iudices afficiunt reos, eſt, quòd eo loco & tempore Iudicia exerceant, & pęnas infligant, quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant; ergo non eſt contra Iuſtitiā, ea quouis loco diuulgare. Si verò ſit publicum euidentia facti vel indiciorum; iam ſponte videtur ceſſiſſe Iure ſuo, quod ad famam habebat: nam hoc ipſo, quo non eſt veritus in publico crimen admittere, vel eius indicia manifeſta dare: non videtur curaſſe quis ſciat, vel non ſciat: eo enim loco & modo fecit, vt quiuis videre poſſet. quòd ſi reipſa multi non viderint, id per accidens eſt: quia accidit, ibi tunc nō adeſſe. Secus de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic cenſetur abijcere ſuam famam, niſi reſpectu domeſticorum, qui ad talem locum conuenire ſolent. Idem confirmatur ex conſuetudine totius orbis. nuſquam enim homines putant ſe iniuriam facere, ſi publica crimina alibi referant, vel literis perſcribant, hiſtorijs commendent, vel hiſtorijs commendata legant vel referant. 75

Qui in publico peccat, videtur cedere Iure famæ.

Dices, Is, qui hic amiſit famam, non ideo alibi eſt infamis: ergo cùm ibi adhuc retineat bonum nomen, non poteſt eo ſpoliari. 76

RESP. Petrus Nauarra & alij quidam, putāt eum retinere Ius ad famam in locis remotis; vnde ſi quis crimen, quod hic publicum eſt ibi referat, peccaturum contra Iuſtitiam. Sed contrarium videtur verius; Vnde dicendum eſt, retinere quidem alijs locis famam re ipſa & facto, non tamen Iure: poſtquam enim crimen publicum factum eſt, amiſit Ius famæ, ita vt nemo ex iuſtitia teneatur ampliùs priorem exiſtimationem de illo retinere, vt ex Caiet. & Nau. ſuprà, colligitur.

Sed quid ſi per iniuriā factum ſit publicum? 77
Reſpondeo, non refert: (etſi quidam aliter ſentiant) nam hoc ipſo, quo factum eſt verè publicum, Ius amiſit vt homines aliter de ſe ſentiant; vt ſi confeſſus fuit crimina ſua occulta, per tormenta.

Etiamſi per iniuriā factum ſit.

Dices, Per iniuriam nemo amittit Ius: ergo.
Reſpondeo, non amittit Ius præciſè per iniuriam, ſed per id, quod ex iniuria ſequitur, quod eſt eſſe publicum, & in propatulo. Nunc videndum, an hoc ſit contra charitatem.

Dico Secundò, Detegere crimē eo loco, quo fama communis illud breui erat perlatura, non eſt peccatum contra charitatem ſaltem mortiferum: quòd ſi fama non erat eò perlatura, vel ſaltem non niſi poſt longum tempus, ſæpe erit peccatum 78

Si breui fama perlatura erat crimen.

catum mortiferum, ſi ille ibi erat bonæ famæ. Prior pars probatur; quia tunc non cenſeor aliquod notabile damnum inferre, cùm iam ſit paratum in fama & rumore communi, ex quo, neceſſitate quadam eueniet; ſpectata hominum conditione & communi conſuetudine; idque ſine peccato, ſaltem mortali eorũ. Idem docet Nauar. ſuprà, ex D. Thoma in 4. d. 19. q. 2. art. 3.

79 Secunda pars videtur eſſe contra Nauarrum & Caietanum; inſinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid ſit de horum ſententia, eſt ferè communis aliorum, eſſe mortiferum: quod probatur: quia tunc lædo proximum in re magni momenti, quòd merito ægerrime ferrem mihi fieri. Nec refert, quòd ille Ius ad famam nõ habuerit; quia ſine cuiuſquam iniuria & abſque fraude eam poſſidebat, eaque adhuc diu fuiſſet fruitus: ergo contra charitatem eſt, illum ſpoliare bono nomine: præſertim ſi nihil commodi proueniat detractori.

80 Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale, Primò, ſi ille parum curet ſe alibi infamari; quod ſæpe fieri ſolet, præſertim ſi procul abſit. Secundò, Si quis ob graue crimen fuerit publicè punitus: tunc enim ſæpe expedit iſta ad aliorum exemplum narrari. Et in his caſibus, poteſt intelligi Nauarrus & Caietanus.

81 *Quid ſi dãnum ſequatur.* Petes, Quid ſi damnum aliquod in corpore vel fortunis inde proueniat; (vt ſi ſubtrahatur penſio, vel conijciatur in vincula) tenebitur ne is, qui diuulgauit? Reſpondeo, Quidam putant teneri: ſed verius credo non teneri. ratio eſt; quia hæc infamatio non fuit cõtra iuſtitiam, ſed ſolum contra charitatem: vt oſtenſum eſt: ergo etiamſi inde illi damnum obueniat, non tenebor: quia non cenſebor cauſa iuſta illius: quamuis peccatum contra charitatem tunc ſit grandius. Confirmatur: quia ſi actio ipſa non eſt iniurioſa, neque id quod ex illa ſequitur: vt patet in eo, qui abſque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre: ſi enim actio, qua impedit, non eſt tibi iniurioſa, non inducit obligationem reſtitutionis; quamuis ex ea tibi damnum proueniat.

82 *Si nunc famam recuperauit.* Dico Tertiò, Si is, qui olim ob ſua crimina fuit infamis, nunc famam honeſtè viuendo recuperauit, eſt peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos, qui ignorabant commemorare: non tamen videtur eſſe contra iuſtitiam, modò non detur occaſio opinandi illum adhuc improbum eſſe. Eſſe *contra charitatem*, patet ex dictis. Non eſſe tamen *contra iuſtitiam* probatur: quia etſi Ius habeat ad famam, quam ex eo tempore bene viuendo comparauit, non tamen vnquam acquirit ius, vt dicatur, vel æſtimetur fuiſſe probus, illo tempore, quo crimina ſua publica fecit, ergo qui narrat eũ olim illa feciſſe, non facit ei iniuriam: modò id non ea forma narret, vt indicet eum etiamnum improbum eſſe. Quòd ſi alij inde acciperent occaſionem dubitandi de pręſenti probitate, teneretur ſaltem ex charitate illam ſuſpicionem amoliri.

DVBITATIO XIV.

Vtrum eum, qui vno aut altero crimine infamis eſt, liceat de alijs infamare.

83 RESPONDEO, & Dico Primò, Si illa alia ſint valde affinia & ordinariè coniuncta grauiori crimini, quod iam publicum ſit, non erit peccatum, ſaltem mortiferum, illud aperire apud eos, qui principale norunt: vt ſi narres de adultero, cuius crimen ſit publicum, ſcripſiſſe literas amatorias, miſiſſe munera, &c. ſi de ebrioſo, non rectè curare familiam, rixari cum vxore: ſi de illo, qui inſigne furtum commiſit, referas alia minora feciſſe. Ratio eſt: quia non cenſetur noua infamia. Opus tamen hic eſt magna circumſpectione, an crimen ita ſit annexum alteri, vt non cenſeatur notabiliter infamiam augere. *Si crimini connexa.*

Dico Secundò, Si crimina illa non ſint ita connexa, non ſolùm eſt contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam illa patefacere, præſertim ſi ſint alterius generis. Eſt communis ſententia DD. contra Paludanum in 4. d. 19. in fine, quem refutat Adrianus quodlib. 11. ar. 1. 84 *Si diſperata.*

Probatur Primò: Quia qui eſt infamis in vno genere vitij, nõ ideo amiſit Ius ad famam, quam habet in alijs virtutibus: (poteſt enim quis haberi ebrioſus & tamen eſſe & haberi iuſtus in contractibus, fidelis vxori, catholicus) ergo non poteſt infamari de alijs occultis.

Secundò, Sicut diuerſarum virtutum diuerſa laus eſt, alia maior, alia minor; ita etiam diuerſorum criminum diuerſa eſt infamia, & alia pluris, alia minoris æſtimatur. multi enim parum curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amiſit Ius famæ in vna virtute, cenſetur amiſiſſe in alijs; ſicut qui læſus in vno membro, non amiſit idcirco integritatem in alijs. Ratio à priori eſt; quia fama non eſt quid ſimplex, ſed conſtat varijs quaſi partibus, quarum vna ſicut non pendet vllo modo ab alia, ſic ſine alia haberi poteſt, & à diuerſis, diuerſæ partes famæ poſſidentur. rarum autem eſt, vt quis in omni virtute, fama ſit clarus, omneſque bonæ famæ partes ſit conſecutus. 85 *Fama non eſt quid ſimplex.*

Sequitur altera pars huius capitis.

De famæ reſtitutione, quomodo, quibus, & à quibus facienda.

DVBITATIO XV.

Vtrum fama cum periculo vitę ſit reſtituenda.

DOminicus Sotus lib. 4. quæſt. 6. a. 3. & quidam alij affirmant; ſi fama ſit illuſtris familiæ.

RESPONDEO, & Dico Primò, Quando ex infamia, quam intuliſti, nõ euenit alteri damnum in bonis ſuperioris ordinis, (nempe in ſpiritalibus, aut in vita corporali) non teneris cum vitæ periculo famam illi reſtituere. Ita Caietan. ſuprà, queſt. 62. art. 3. & opuſc. 31. reſpon. 14. vbi generatim docet *rem inferioris ordinis, nunquam eſſe reſtituendam ex iuſtitia, cum iactura rei ſuperioris.* Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 405. Idem eruditè probat Nauar. cap. 17. num. 89. 90. 91. contra Sotum. Idem breuiter repetit c. 18. nu. 47. *Quatuor, inquit, ſunt bonorum ordines, videlicet animæ, corporis, famæ* (cui annexus honor) *& pecuniæ: & nemo tenetur reſtituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorũ ordinis ſuperioris.* In ea- 86 *Non cũ periculo vitæ.* *Nõ iacturã rei ſuperioris ordinis.*

In eadem ſententia eſt Corduba lib. 1. q. 31. & Sylueſt. ver. Detractio, quæſt. 4. caſu 2.

Probatur Primò: quia nullum temporale bonum, ſiue pecunia, ſiue fama, ſiue vita, exponendum vel reſtituendum, cum damno boni ſpiritalis; idque ideo, quia bonum ſpiritale eſt ſuperioris ordinis, nec æſtimabile bono inferiore; ergo ſimiliter fama non eſt reſtituenda cum periculo vitæ; cùm vita ſit bonum præſtantius.

Secundò, Nemo tenetur ſarcire damnum pecuniarium, iactura ſuæ libertatis, ſeipſum vendendo, aut tradẽdo in ſeruitutem, vt paſſim omnes docent; idque ideo, quia libertas eſt ſuperioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia iuſtitia commutatiua ſolùm poſtulat, vt fiat reſtitutio in bonis, in quibus iniuſtè alterum læſiſti; nempe vt vitam exponas pro vita proximi, (ſi eam in periculum per iniuriam conieciſti) famam pro fama, pecuniam pro pecunia: quia duntaxat per illa fit æqualitas. Quòd ſi hoc æqualitas per te fieri nequeat ſine iactura boni ſuperioris, cenſetur impoſſibilis; ac proinde non te obligat iuſtitia, vt reſtitutionem exequaris: ſed tribuit Ius læſo, vt per Iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari poteſt ex ijs, quæ ſuprà cap. 10. dub. 7. diximus de adultera, quæ ſibi partum ſupponit, quæ cum periculo vitæ vel famæ, non tenetur ſe aperire; etiamſi maxima hæreditate legitimi hæredes eſſent priuandi; vt plurimi DD. tenent.

An poſſint commenſurari. Dices, Res inferioris ordinis poteſt ſumi tanta quantitate, vt prudenti iudicio præponderet rei ſuperiori. v. g. tanta poteſt aſſignari vis pecuniæ, vt præſtantior cenſeatur quàm fama; & tam illuſtris poteſt eſſe fama, vt præſtantior habeatur quàm vita: ergo tunc debebit fieri reſtitutio etiam cum damno boni ſuperioris. Confirmatur: quia qui latrocinio ſibi amplum ſtatum adſciuit, tenetur facere reſtitutionem, etiam cum amiſſione illius ſtatus & honoris: ergo, &c.

88 Reſpondeo, etſi fieri poſſit, vt prudẽter præferas ingentem pecuniẽ tuæ ſummam famẽ vel vitæ alterius conſeruandæ; non tamen prudenter eam prẽferes famæ aut vitæ tuæ: nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eliget mori, vel pro maxima vi pecuniæ ſuſcipiet infamiam: quia fama omnibus theſauris melior, Eccleſiaſtici 41. Itaque vita & fama propria nõ poſſunt pecunia æſtimari. Vnde non ſequitur, ego poſſum pluris facere mille aureos, quos habeo, quàm vitam huius ruſtici ex latronibus redimendam: ergo ſi ruſticus mihi eos abſtulerit, tenebitur reddere cum vitæ periculo: poteſt enim ille vitam ſuam pluris facere, quàm cẽtum millia aureorum.

89 Ad confirmationem: Qui furtis ſibi honorificum ſtatum parauit, non habet ius ad illum ſtatum, cùm per iniuriam eum obtineat: vnde non eſt mirum, ſi teneatur reſtitutionem facere cum amiſſione illius ſtatus & famæ, quæ ex illo præciſè orta eſt. Adde, amiſſione ſtatus, non amitti famam: poteſt enim ſtatus ſine culpa amitti.

90 Aduerte tamen, licitum eſſe vitam pro fama reſtituenda exponere: non quòd fama pluris æſtimetur quàm vita, ſed quòd pro virtute licitum ſit vitam periclitari.

Dico Secundò, Si ex infamia, periculum vitæ vni vel pluribus impendeat, vel mala Reipublicæ adminiſtratio, vel aliud grande malum, teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Eſt communis DD. Quia tunc obligaris non ratione ſolius infamiæ, ſed ratione damni, quod ex ea ſequitur: quod cõtingere poteſt in infamia Principis, Papę, Prẹlati, Religioſi ordinis, & ſimilium, vnde magna in Republica damna. 91 *Si periculũ vitæ impendeat.*

DVBITATIO XVI.

Vtrum ſi fama reſtitui nequeat, debeat pecunia compenſari.

RESPONDEO & Dico Primò, Probabilius videtur, Iuſtitiam minimè poſtulare, vt infamia compenſetur pecunia, ſi reuocatione dictorum tolli nequit. Colligitur ex Nauarro, cap. 17. num. 90. vbi ait, *Quando fama reſtitui nequit, aliquam pecuniam dari; non quidem pro fama, quæ nullum pretium habet, ſed pro damni compẽſatione, quod ob eius iacturã quis incurrit.* Idem docet Sylueſt. v. Detractio, quęſt. 4. caſu 2. & Franciſcus Victoria, vt refert Salonius, Pet. Nauarra ſuprà num. 417. multique recentiores. quod probari poteſt illis rationibus, quibus ſuprà oſtendimus, pro ipſa vita ablata, nõ eſſe neceſſariò faciẽdam reſtitutionem pecuniariam. Ratio eſt: quia Iuſtitia commutatiua tantùm poſtulat, vt reſtituatur quod ablatum eſt, vel quod cõmuni hominum æſtimatione eſt æquiualens; quod ſi neutrum fieri poſſit, ceſſat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non poteſt ſarcire pecunia, non tenetur illud compenſare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, nõ tenetur ipſi, aut hæredibus pecuniam rependere. 92 93 94 *Non neceſſariò eſt compenſanda pecunia.*

Dices, Pecunia eſt menſura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia poteſt dari æquiualens. Deinde etiamſi non detur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quàm proximè ad hoc accedatur. ſicut is, qui intulit damnum mille aureorum, ſi non poteſt reddere æquiualens, tenetur tamen dare quantum poteſt, vt quàm proximè accedat ad æqualitatem.

Reſpondeo, Pecunia ſecundum communem vſum hominum, non eſt menſura, niſi rerum venalium, quas homines ſolent pecùnia commutare; fama autem neque natura ſua, neque gentium conſuetudine pecunia ſolet æſtimari. Quod etiam patet ex ſcripturis. Eccleſiaſtici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi; quam mille theſauri pretioſi & magni*; & Prouerb. 22. *Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, ideſt, infinitæ. Quamuis interdum ex quorundam animi vtilitate accidat; vt famam pretio exponant: ſed hoc æſtimationi famæ non officit.

Ad confirmationem, Is, qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum damnum ſarcire ex æquo ſi poteſt; vel ſi non poteſt, tenetur partem ex æquo; quod ſi nec totum nec partem, ceſſat obligatio iuſtitiæ commutatiuæ: atqui hic nec tota fama, nec pars pretio æſtimatur ex æquo. quod confirmatur Primò: quia alioqui infamator poſſet eam pecunia compenſare, etiam nolente infamato: ſufficit enim vt reſtituat id quod æſtimatione æquale eſt. Confirmatur Secundò, Si vir diues 95

ues pro compenſatione infamiæ acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eò quòd exigat id, in quo nullum damnum accepit, quodque non ſolet pretium vel totius vel partis famę cenſeri. Vnde ſequitur eandem eſſe rationem pauperis. nam ſtatus eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius, ſeu rationem iuſtitiæ commutatiuæ.

96 *Aliquando ex charitate tenemur.* Fieri tamen poteſt vt ex quadã æquitate, & etiam ex charitate tenearis infamiam pecunia compenſare: nimirum, ſi infamatus ſit pauper, qui talem ſatisfactionem deſideret, nec aliter mœrorem videatur depoſiturus; & is, qui infamauit ſit diues. Sicuti enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficij accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc, quã erga iuſtum; ita etiam ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit; vt ſi aliquem induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illũ emendare quàm alius: & quàm alium, cæteris paribus: vt patet ex dictis cap. 8. dub. 1.

97 Dico Secundò, Si infamator per Iudicem condemnetur ad pecuniariam ſatisfactionem, vel ſi tranſigat, cum ex eo, quem infamauit certa pecuniæ ſumma, tenetur ex Iuſtitia eam numerare. Probatur: quia ſuppoſita tali iniuria, poteſt Iudex in pœnam criminis talem ſatisfactionem imponere, & ille ex Iuſtitia tenetur eam exequi, quia iuſtæ ſententiæ tenetur ex iuſtitia parere. Idem poſſet Iudex, etiamſi fama iam eſſet recuperata, idque in pœnam prioris delicti, quia poteſt iuſta pœna punire delicta, etiam poſt damna ſarta. Similiter pacta & conuentiones iuſtæ obligant: atqui hoc pactum poteſt eſſe iuſtum: quia infamatus habet Ius accuſandi infamatorem, & etiam exigendi reſtitutionem, quando erit poſſibilis: vnde vt hoc Iure cedat & omne debitum condonet, poteſt certa pecunia paciſci.

DVBITATIO XVII.

Vtrum ſi fama alia via ſit reconciliata, teneatur infamator eam reſtituere, v.g. ſi virorum grauium teſtimonio, vel probitate vitæ penitus abſterſerit infamiam.

98 *Si fama reconciliata.* RESPONDEO, Tunc non teneri ad famę reſtitutionem, quia iam reſtituta eſt; ſicut ſi dominus recuperauerit vel ſua vel aliorum opera equum, quem ſuſtuliſti, non teneris ad reſtitutionem: quia non poteſt bis eandem rem accipere. Si tamen interea ratione infamiæ aliquid damni accepiſſet, v.g. ſi impeditus fuiſſet à conſecutione beneficij, officij, vel legati, teneris ad illius compenſationem: quia hoc damnum ex iniuſta tua infamatione illi obuenit.

99 *Pro infamia medij temporis.* Vtrùm autem aliquid ſit reſtituendum pro ipſa infamia, quam ille medio tempore, vſque ad illam recuperatam ſubijt, quęri poteſt. Sed reſpõdendum eſt, deberi aliquam ſatisfactionem, ſi putetur illam velle: (quod addo, quia alioquin cenſetur condonata, nec conſuetum eſt aliàs offerre) nempe ſignificatione doloris & venię petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta conditionem perſonarum: vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 421. & Nauarrus c. 18. numero 47.

***

DVBITATIO XVIII.

Vtrum ſi infamia iam penitus abierit in obliuionem ſit reſtituenda, v.g. infamauit adoleſcens puellam, ſe illi pudicitiam eripuiſſe, deinde temporis ſucceſſu homines penitus obliuiſcuntur.

RESPONDEO, Teneri reſtituere etiam poſt viginti annos, ſi periculum eſt, ne aliquando illa infamia reuiuiſcat: quod facilè fieri poteſt; nam homines data occaſione facilè recordãtur eorum, quæ antea exciderant; quod maximè locum habet, quando falſum impoſitum fuit. vt docet Caiet. quæſt. 62. art. 2. ſi enim verum fuit, non facilè memoria renouanda, niſi periculum ſit euidens, quòd ſi putetur nullum eſſe periculum, non tenebitur, vt docet Nauarrus cap. 18. num. 47. contra Caietanum: quia fama iam cenſetur reſtituta, vel certè damnum illatum omnino euanuiſſe: idque verum eſt, ſiue crimen fuerit verum, ſiue falſum, vt ibidem Nauarrus. 100

DVBITATIO XIX.

Vtrum totum damnum, quod ſequitur ex infamia ſit compenſandum.

RESPONDEO, & Dico Primò, Damnum, quod ſequitur ex infamia falſa, eſt integrè reparandum. Eſt communis ſententia DD. Ratio eſt: quia hæc infamia eſt penitus iniurioſa. impoſitio enim falſi criminis, duplicem continet iniuriam. Primò, calumniam, eò quòd crimen impingatur ei, qui ſcitur innocẽs. Secundò, infamationem, quòd hoc alijs perſuadeatur. itaque hæc actio omnino eſt iniurioſa: atqui omne damnum, quod alicui ſequitur ex actione in ipſum iniurioſa eſt reſtituendum: ergo, &c. 101 *Damnum ex infamia falſa.*

Dices, Hoc damnnm per accidens ſequitur. v.g. Infamaſti Petrum adulterij: vnde pręter intentionem tuam factum eſt, vt exciderit officio vel beneficio, quod ambiebat.

RESP. Hoc non cenſeri per accidens ſequi; quia etſi non intendebas, tamen labes infamiæ, quam intuliſti, eſt quædam veluti praua diſpoſitio, moraliter apta impedire varia commoda & accerſere incommoda, ita vt hæc crebrò ex ea ſequãtur. qui ergo hanc per iniuriam infert, cenſetur eſſe cauſa iniuſta damnorum, quę inde ſequuntur. 102

Aduerte tamen, non eſſe tantundem reſtituendum, quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (niſi fortè obtento priuatus fuiſſet) ſed quanti ſpes illa obtinendi valebat. 103 *Quãtum reſtituẽdum.*

Sed maior difficultas eſt, de patefactione criminis veri. Nam Sotus libro 4. de Iuſtitia, quæſtione 6. articulo 3. ad 4. ſentit, damnum, quod hinc ſequitur, non eſſe integrè compenſandum, ſed partem duntaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio eſt: quia ſi ille priuetur officio, vel impediatur ab eo conſequendo, id non tam prouenit ob criminis manifeſtationem, quæ eſt iniurioſa, quàm ob ipſum crimen, quod verè commiſſum eſt; manifeſtatio autem eſt ſolùm conditio quædam veluti applicans & adducens crimen occultum tanquam cauſam principalem in cognitionem. hæc ſententia non *Quid ſi de crimine vero.*

tia non eſt improbabilis, præſertim cùm multi recentiores illam ſequantur. contraria tamen eſt communior, pro qua

104 Dico Secundò, Verius videri eum, qui patefacto crimine occulto alteri fuit cauſa damni, teneri ad integram reſtitutionem, ſicut qui impoſuit falſum. Vt, ſi impediuit à beneficio, ab opimo matrimonio, ab eleemoſynis, cùm eſſet probè dignus. Ita Nauar. cap. 18. num. 45. & alij paſſim, qui in genere dicunt infamatorem teneri ad reſtitutionem omnium damnorum; nec diſtinguunt inter crimen falſum

Damnum ex infamia vera.

105 & verum. Ratio eſt; quia eſt cauſa principalis (moraliter) illius damni; ſicut is, qui ignem occultum cineribus detegit, & applicat ſtraminibus, vnde vento flante accenditur domus. Deinde ipſum crimen non poteſt eſſe cauſa damni, niſi accedente cognitione; vnde quamdiu crimen manet occultum, non poteſt inferre damnum, & ita ſe habet ac ſi non eſſet: ergo qui illud manifeſtat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo cenſetur cauſa principalis damni ſequuti.

Eſt cauſa principalis.

DVBITATIO XX.

Quo modo fama eſt reſtituenda.

Respondeo & Dico Primò, Si crimen falſum diſſeminaſti, debes adhibere omnem induſtriam, vt falſa illa opinio animis hominum eximatur: vnde teneris illis ſignifi-

106 care, te deceptum fuiſſe, aut falſum dixiſſe, aut etiam mentitum eſſe, ſicut videris opus eſſe vt credant; adhibito etiam iuramento, ſi aliter non putentur credituri, & rei grauitas poſtulet. Ratio eſt; quia reuocatio efficax debet adhiberi.

Aliquando iuramentũ adhibendũ, aliquando etiã teſtes.

Sed quid ſi auditores ne iuranti quidem credere velint, teneberiſne teſtibus confirmare?

107 Respond. Fieri poſſe vt tenearis. vt docet Sotus li. 4. q. 6. art. 3. præſertim ſi id ſine magno tuo incommodo facere poſſis; tunc enim vel charitas ad hoc obligaret; imò interdum etiam Iuſtitia: vt ſi alij haberent aliquas probabiles cauſas ſuſpicandi, te non ex animo, ſed pretio inductum reuocare. Ratio eſt; quia Iuſtitia obligat, vt efficaciter reuoces, id eſt, eo modo, vt auditores meritò poſſint, debeantque tibi credere, nec habeãt occaſionem ſuſpicandi rem fictè geri; rarò tamen accidit, vt hoc vſu veniat.

108 Nauarro tamen ca. 18. num. 45. videtur durum, vt quis aliquando ad teſtes obligetur. Ratio ipſius eſt; quia, ſi ne iurãti quidem contra ſeipſum credere velint, id ex malitia eorum proueniet; Itaque mala opinio, quam retinent, cenſetur non ampliùs prouenire ex dicto tuo, qui illud ſatis efficaciter reuocaſti, ſed ex ſua ipſorum malitia, qui ſine vlla cauſa volunt male de proximo ſentire. Idem ſentit Pet. Nauarra lib. 2. ca. 4. n. 378. Sed quod diximus verius eſt, ob rationem allatam.

109 Aduerte tamen, ſi auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi ſiue iuranti, ſiue teſtes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari; quia non ampliùs cenſeris cauſa iſtius prauæ opinionis, ſed illorum peruerſitas.

Quatuor modis fama poteſt reſtitui.

Dico Secũdò, Qui crimen occultum alterius manifeſtauit, quatuor modis poteſt famam reſtituere. Primò, Si dicat ſe quidẽ tale quid nar-

110 raſſe, ſed in eo fuiſſe mentitum, aut dixiſſe falſum. Hoc modo reſtitui poſſe probatur: quia etſi vno ſenſu dictum tuum falſum non fuerit; nempe quia erat cõforme rei: (verè enim commiſerat crimen, quod eum commiſiſſe dixeras) alio tamen ſenſu falſum fuit; idque dupliciter. Primò, quia non fuit conforme legi diuinæ, vtpote peccatum, quod in ſcripturis vocatur mendacium, & falſitas: ſicut omne opus bonum, quia conforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundò, Quia non fuit verum veritate publica, licet veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen eſt occultum, poteſt negare ſe feciſſe, quia non fecit publicè, vel ita vt teneatur fateri; & Iudex aliquem condemnans ex allegatis & probatis contra ſuam priuatam ſcientiam, pronunciat illum reum & crimino ſum, quamuis verè non ſit; quia ſecundum publicam probationem talis eſt. pari modo poteſt iſte dicere, ſe dixiſſe falſum, vel mendacium, quia non eſt verum, ſecundum publicam ſcientiam: vt rectè Pet. Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 381. Verùm, etſi hic modus ſit valde bonus & efficax, tamen ad illum non teneris; tum quia non teneris te infamare, tanquam qui falſum crimẽ impoſueris, cùm verum dixeris, tum quia multi putant hunc modum illicitum, vt qui continere videatur mendacium: quorum ſententia eſt probabilis, quamuis contraria ſit probabilior.

Secundò, Si dicat deprehendiſſe, ſe fuiſſe deceptum, vel erraſſe: qui modus eſt etiam bonus; ſed nõ tenetur eo vti; quia etſi fortaſſe hoc modo ſe non infamet, tamen videtur decipere auditores ſpecie quadam mendacij: quod non tenetur facere, imò non poteſt, ſecundum Caietanum & Sotum.

Tertiò, Si dicat ſe malè vel iniquè locutum eſſe de proximo, rogetque vt talem opinionem deponant; verùm hic modus parum eſt vtilis apud ingenioſos; inde enim magis confirmabuntur, illum crimen commiſiſſe. apud ſimplices tamen ſæpe eſt vtilis & vſurpandus.

Quartò, Laudando infamatum & honorificè de eo loquendo, vbi datur occaſio. hic modus neceſſarius eſt, dum quis non vult vti primo, vel ſecundo, & tertius eſſet inutilis vel noxius; ſic enim ſenſim ex vna parte tantundem famam eius illuſtrare poterit, quantum ex altera obſcurauit. Hunc tradunt Sotus lib. 5. de Iuſt. q. 6. art. 3. ad. 4. Caiet. q. 62. ar. 2. & 72. ar. 3. Nauar. ca. 18. nu. 45. & multi alij.

Petes, Teneturne infamator reuocare apud eos, quibus ipſe non dixit, ſed alij, qui ab ipſo acceperant, v. g. narraſti tribus, illi verò narrant alijs.

Resp. Si ab illis tribus ſtipulatus eſt ſilentium, vel putauit omnino rem tacitam fore, non tenetur niſi apud eos reuocare; quia infamia per illos irrogata, cenſetur quaſi fortuita reſpectu ipſius. Secus verò ſi aduertit probabile periculum vlterioris infamiæ; & maximè ſi crimen ſit falſum, tunc enim ſi iſti non reſtituant, tenetur tanquam cauſa: vt rectè Pet. Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 443. 111

DVBITATIO XXI.

Vtrum hæredes infamatoris teneantur ad famæ reſtitutionem, ſi ipſe eam non reſtituit.

Resp. Et dico Primò, hæredes, loco defuncti non teneri ad famæ reſtitutionem. Ratio eſt; 112

Hæredes nõ tenẽtur niſi ad damna ſecuta. tio eſt; quia hæc obligatio eſt merè perſonalis; (non enim eſt ad aliquid dãdum, ſed ad aliquid agendum) vt obligatio voti perſonalis, & reſtitutionis honoris, orta ex contumelia, quæ non tranſit ad hæredes; cùm nullo modo afficiat vel reſpiciat bona, in quibus ipſi ſuccedunt, ſed nudam perſonam.

113 Dico Secundò, Tenentur tamen ad reparationem damnorum, quæ ex infamia illa ſecuta ſunt. Ita Nauar. cap. 18. num. 45. Et Adria. quodlib. 11. Ratio eſt; quia hæc obligatio, non eſt purè perſonalis; ſed afficit quodammodo bona infamatoris. vnde cum ea affectione ſeu obligatione perueniunt ad hæredes: veluti ſi defunctus domum alterius per iniuriam incendiſſet, hæredes tenerentur damnum, ex bonis illius rependere.

Dices, Quid ſi is, qui ratione infamiæ damnum paſſus eſt, iam obierit?

Respon. Tunc reſtitutio facienda eſt hæredibus ipſius, quia hi ſuccedunt in omnia iura defuncti; ſunt enim hæc veluti partes hæreditatis.

114 Petes, Vtrùm defuncto ſit fama reſtituenda?

Etiã mortuo reſtituẽda. Resp. Affirmatiuè; quia fama eſt bonum, quod homo etiam poſt mortem cenſetur poſſidere. per hanc enim viuit quodammodo in memoria hominum: vnde maximè ſolent homines appetere famam poſt mortem, quaſi per hanc conſequantur quandam immortalitatem.

DVBITATIO XXII.

Vtrum is teneatur ad reſtitutionem famæ qui bona fide exiſtimans eſſe verum & publicum, narrauit & infamauit proximum: Item quid ſi auditores de alio intellexerint?

115 Respond. Et Dico Primò, Qui hoc modo proximum infamauit apud Superiorem vel alium, etiamſi fraternę correptionis cauſa id fecerit, ſimul atque cognouerit errorem, tenetur ad reſtitutionem.

Probatur; quia is, qui detinet alienum inuito domino, tenetur ad reſtitutionem, ſimulatque cognouerit alienum eſſe; atqui hic detinet quodammodo alienam famam, dum in mente alterius prauam opinionem, bona excluſa relinquit: ergo ſimul ac cognoſcit ſe deceptum fuiſſe, tenetur eam reſtituere.

116 Dico Secundò, Non tenetur eam reſtituere

Nõ tenetur cum graui ſuo incommodo. cum graui ſuo incommodo: vt, cum propria infamia, vel magno damno fortunarũ. Probatur; quia ſine culpa eam abſtulit: ergo non tenetur cum ſuo graui damno eam reſtituere; ſicut ſi deprehendas equum vel librum alterius apud te, ſine tua culpa, non teneris remittere, magni tuis expenſis.

117 Vbi Aduerte differentiam inter eum, qui infamauit proximum cũ culpa iniuſtitiæ, & eum, qui ſine culpa; quòd ille teneatur famam reſtituere, etiam cum detrimento famæ ſuæ; ſicut qui iniuſtè damnum intulit, tenetur, etiam cum æquali damno ſuo ſarcire; hic verò non teneatur cum notabili damno, ſed ſolùm cum modico, vti prudentia & charitas dictabit.

118 Dico Tertiò, Si is, qui ita infamatus eſt ſine culpa infamatoris, interim aliquid damni patiatur, impediatur ab officio, beneficio, aut etiam priuetur, non tenetur alter ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia non cenſetur eius damni cauſa iniuſta, cùm non cenſeatur cauſa iniuſta infamiæ, vnde damnum ortum eſt; quod intellige, antequam reſciſcat ſuum errorem. ſi enim poſtquam eum deprehenderit, fuerit in mora faciendæ reſtitutionis, & interea damnum eueniat; tenebitur; quia ex illo tempore, quo reſciuit & potuit commodè reſtituere, cenſetur eſſe iniuſta cauſa infamiæ ſeu detentionis famæ, ſi non reſtituat. *Neq; de dãno ſecuto.*

Dico Quartò, Si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant, quàm tu velis, ſicque illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad reſtitutionem, ſi commodè potes, non tamen ex iuſtitia. 119

Prior pars patet; quia charitas poſtulat, vt damnum proximi auertamus & tollamus, ſi abſque notabili incommodo poſſumus.

Altera probatur: quia tua narratio non eſt cauſa directa illius infamiæ, ſed illorum praua intelligentia.

DVBITATIO XXIII.

Vtrum Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad reſtitutionem.

Resp. Et Dico Primò, Prælatus, ſeu Superior non impediens externum, à quo videt infamari ſuum ſubditum, non tenetur, ſaltem ratione famæ, ſuo ſubdito ad reſtitutionẽ. Ita Sotus lib. 5. de Iuſtitia q. 10. ar. 4. Ratio eſt; quia ex officio non ſuſcepit defendendam ſubditi famam, ſed ſalutem procurandam. 120

Dixi, non teneri *ſaltem ipſius ratione famæ*; quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ, ſalutiſque ſpiritalis, ſubditi. Nempe ſi bona fama putaretur neceſſaria, vel valde commoda, ne ille licentiùs viuat: Multi enim amiſſa fama fiunt impudentes ad peccandum, tanquam fræno honeſtatis, quo coercebantur ſublato. Itaque cùm Superior ex officio teneatur impedire ea, quæ ſubditorum ſaluti aduerſantur, tenebitur etiam impedire ſubditorum infamiam & ſi neglexerit, bonam famam reſtituere. 121

Dico Secundò, Si non impediat ſubditum, alteri non ſubdito detrahẽtem, cùm facilè poteſt, tenebitur ad reſtitutionem famæ, niſi ſubditus reſtituat. Probatur: quia ex officio incumbit illi ſubditum ſuum corrigere & impedire, ne alteri iniuſtè noceat: ergo ſi non impediat cùm facilè poſſit, cenſebitur cauſa moralis damni: ſicut ſi Prætor non impediat furta & latrocinia in ciuitate, tenebitur ad reſtitutionem, quia indirectè cenſetur cauſa. 122

Dico Tertiò, Si tamen ſubditus in abſentia Superioris famam alterius violauerit, nõ tenetur Superior eam reſtituere, ſubdito non reſtituente; modò quantum in ſe eſt compellat ſubditum vt reſtituat. Prior pars patet; quia nõ cenſetur tunc cauſa damni, cùm abſens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur; quia Superior ex officio tenetur compellere inferiorẽ, ne perſiſtat in iniuria alteri inferenda, ſicut ne primò illam inferat; atqui is, qui infamauit & nõ reſtituit famam cùm poſſit, perſiſtit in iniuria, eáque continuat: ſicut is, qui rem alienam detinet inuito domino: ergo Prælatus tenetur eum cõpellere.

Petes,

Petes, Qui Superiores hic intelliguntur obligari?

Superiores quinam.

123 RESPONDEO. Parentes reſpectu liberorum,quamdiu eorum regimini ſubſunt; domini reſpectu ſeruorum; Superiores Regularium,Epiſcopi, & ex parte Parochi,quia hi etiã poſſunt ſuos ſubditos compellere: Denique Principes & Magiſtratus. ſicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita & detractiones; maximè per libellos famoſos, qui capitali ſententia vindicantur, vt patet L. vnica. C. de famoſis libellis. Non tamen tenentur cogere ad reſtitutionem famæ, niſi parte id iuridicè petente, niſi fuerint aliquo modo infamiæ cauſa. ſic enim vſus habet; ratio eſt,quia parte non petente, præſumi poteſt condonata.

Libelli famoſus.

DVBITATIO XXIV.

Vtrum reſtitutio famæ poſſit condonari, præſertim à Prælato.

124 RESPONDEO, Reſtitutionem famæ, ſicut & aliorum bonorum externorũ, poſſe condonari, niſi fortè nobis ſit neceſſaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum ſcandalum, vel ad officium, quo proximo obſtringimur ritè obeundum. Vnde Infero primò,Priuatum poſſe condonare hanc reſtitutionem, niſi fortè eſſet infamatus de crimine, vnde timeretur ſcandalum, (vt de hæreſi) vel eius infamia redundaret in familiam: tũc enim eam condonare, eſſet contra charitatem, condonatio tamen eſſet valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quàm quòd ille infamis homo, dicatur eſſe illius familiæ, illorum frater, cognatus, &c.

Priuatus poteſt condonare.

125 Secundò, Si vir valde vtilis bono publico, qui ſuis concionibus vel doctrina multum proderat Reipublicæ, condonaret reſtitutionem famæ,vnde poſtea impediretur fructus conſuetus, peccaret contra charitatem: infamator tamen non ampliùs teneretur ex iuſtitia; ex charitate tamen teneretur, ſi commodè poſſet: quia tenetur ex charitate iſtud damnum Reipublicæ, cuius ipſe cauſam dedit,auertere,tollendo cauſam.

126 Tertiò, Si fama tua videtur neceſſaria ad rectam muneris tui adminiſtrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos caſus. Primò, Si poſſis & velis officium deponere: tunc enim poſſes condonare ſine peccato mortifero, vt patet ex dictis ſuprà, & docet Sotus libro 4. de Iuſtitia, quæſtione 6. articulo 3. ad quartum.

Secundò, Si humilitate & alijs virtutum officijs, facilè hanc iacturam poſſis apud ſubditos ſarcire.

127 Sed quid ſi condonet reipſa, nolens officium deponere, vel aliter ſuæ authoritati conſulere; eritne condonatio valida?

Superior cõdonans infamiam.

RESPOND. cum Soto ſuprà, validam videri: quia ipſe verè eſt dominus ſuæ famæ,non ſubditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam ſubditis, (niſi fortè infamia in ipſos redundaret) quia non habent Ius, vt ipſe ſuam famam conſeruet,niſi ſuppoſito quòd velit manere Superior, & alijs modis eam recuperare nolit: quorum vtrumque in ipſius arbitrio poſitum eſt. vnde non tam condonando reſtitutionem, quàm volendo cum illa ineptitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

DICES, Parens non poteſt condonare reſtitutionem bonorum, quæ ſunt neceſſaria alendæ proli: ergo nec Superior reſtitutionem famæ neceſſariæ ad gubernandum ſubditos. 128

RESPONDEO. Primò, Negando conſequentiam: quia parens non poteſt cedere officio parentis,ſicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (ſi conſiſtamus præcisè in iure naturæ) quia poteſt mendicatò illis victum conquirere ſi velit, quòd ſi nolit,ſibi imputet: non enim manet illa condonatione abſolutè impotens ad prolem alendam.

Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita vt ipſi inde maneant infamati vel ſuſpecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis eſt infamia Religioſi, quæ redundat in Monaſterium. valde enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere ſceleratum monachum. nam tota communitas quodammodo redditur plebi ſuſpecta. Vnde etiam ſæpè ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obſtat quòd Religioſus videatur dominus ſuæ famæ,vt dictum eſt cap. 4. dub. 5. (non enim per votum paupertatis renunciat famæ & honori ſuo) quia non eſt dominus famæ Conuentus, quæ per ipſius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis; præſertim de crimine hæreſis,proditionis vel alio ſimili,quę redundat in liberos. Habentur enim viles,& inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filiæ, ſi adhuc ſub cura parentum exiſtant. imò etiamſi non exiſtant: ſi tamen infamia illorum, parentes ſuſpectos reddat. eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam ſine meo conſenſu condonare. Secus ſi tua infamia non aliter redundet in me, quàm quòd dicar habere fratrem vel cognatum ſceleratum, vt dictum eſt num. 124. 129

Si infamia tua in alios redundet.

DVBITATIO XXV.

Vtrum in reſtitutione famæ fieri poſſit compenſatio.

RESPONDEO, Et Dico Primò, Non poteſt ita fieri compenſatio infamiæ, vt ſi alius te infamarit, tu viciſſim illum poſſis infamare. Ratio eſt: quia eſt manifeſta vindicta, quam nemo priuata authoritate poteſt facere. reddere enim malum pro malo vt fiat æqualitas, ſolius eſt publicæ poteſtatis. 130

Compenſatio.

Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu poſſis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipſi fides adhibeatur. Ita Sotus ſuprà & alij paſſim, v.g. potes dicere, iſti fidem non eſſe habendam, eò quòd aliàs in mendacio vel periurio ſit deprehenſus. 131

Potes aperire aliorum peccata.

Probatur Primò: Quia quiſq; habet Ius tuendæ non ſolùm vitæ, ſed etiam famæ, cum iuſta moderatione: (id eſt, ſine qua, iniuria prohiberi nequit) ergo cùm infamiam, quam ille per iniuriã tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, niſi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò; quia potes aperire crimen alterius ad vitãda tormẽta tua, vel damna proximi;

ximi: vt patet ex dubit. 8. & 9. ergo multò magis ad auertendum damnum, quod ipſe criminoſus tibi parat inferre, nam ratione iniuriæ amittit Ius, quod habet, ne crimen eius occultum pandas.

132 Aduerte tamen Primò, Si criminis detectio non eſt vtilis ad famæ tuæ defenſionem, eſt iniqua: quia non eſt defenſio, ſed vindicta: vnde ſi tibi reſtituat, teneris illi viciſſim ad reſtitutionem.

Secundò, Si alia via famam tuam poſſis tueri, v. g. interpoſito iuramento, vel adhibitis teſtibus; erit contra charitatem aperire crimen occultum ad fidem ei detrahendam: quia lædis illius nomen pluſquam eſt neceſſe. videri tamen poſſit non eſſe contra Iuſtitiam: quia non teneris ex iuſtitia cōfugere ad iſtos modos. non enim ille Ius habet, vt parcas nomini ipſius in defenſione tui, cùm ipſe famam tuam iniuſtè oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quàm neceſſe ſit vt ei fides non habeatur. communior tamen ſententia DD. id vult eſſe contra Iuſtitiam, quam & ego probo, authoritate illorum ductus.

Contra charitatem.

133 Dico Tertiò, Si tu alium iniuſtè infamaſti, qui te antea infamauerat; non teneris ei ad reſtitutionem, ſi ipſe tibi reſtituere nolit; ſed potes vti compenſatione, ſeruata tamen æqualitate, quantum fieri poteſt. Eſt contra Nauarrum cap. 18. num. 47. & Caiet. quæſt. 62. artic. 2. & Petrum Nauarra cap. 4. num. 395. Sed noſtra ſententia eſt verior, eamque docet Adrian. in 4. quæſt. penult. de reſtitut. §. Circa prædicta. Sotus. lib. 4. quæſt. 6 artic. 3. ad. 4. Ioſephus Angles in 4. de reſtit. famæ, dubio 3. Toletus lib. 5. cap. 70. & alij.

Potes vti cō penſatione, nō reſtituendo.

134 Dixi, *ſeruata æqualitate*; quia ſi tu intuliſti ei multò grauiorem infamiam, diuiſibilem tamē, detegendo plura crimina, teneris ad reſtitutionem, donec damnum à te illatum, ſit æquale damno, quod ipſe tibi intulit. Probatur: quia in rebus temporalibus, quando iura ſunt paria, ſi alter non vult tibi ſeruare Ius & ſoluere debitum, nec tu teneris illi ſeruare & ſatisfacere: vt patet in debitis pecuniarijs. atqui fama eſt bonum temporale, cuius ſumus domini; ergo eſt eadem ratio. Idem videtur dicendum, quamuis iura non ſint paria, ſi infamia, quam intuliſti non poſſet per partes reſtitui: (vt ſi illum de grauiori crimine infamaſti, quàm ille te) tunc enim eam inſtar pignoris detinere potes, vt eum ad reſtitutionem compellas: & ipſe ſibi imputet quòd non reſtituas. ſicut ſi annulum aureum habeas ab eo, qui tibi debet tres philippicos; potes retinere inſtar pignoris, vt cogas ad ſolutionem.

135 Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum non tollitur, ſicut debitum pecuniarium vnius, tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo eſt diſpar ratio.

Obiect. Nauarri.

Respondeo, Etſi damnum à te illatum nō tollatur per infamiam tibi viciſſim illatam, tamen tollitur debitum ſarciendi illius damni: ſi alter ſarcire nolit quod à ſe illatum eſt: quod etiam vſu venit in damnis fortunarum. ſi enim tu incendiſti ædes Petri, & Petrus viciſſim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro: ſed tollitur debitum ſatisfaciendi Petro, propter compenſationem.

Hinc patet, compenſationem hanc fieri poſſe etiam altero inuito: ſi ipſe nolit reſtituere: multò ergo magis mutuo conſenſu, contra Caietanum. Quæ omnia intelligenda ſunt de ijs, qui poſſunt facere condonationem infamiæ ſibi irrogatæ; nempe quorum infamia non pertinet ad ſubditos vel ſocios: vt patet ex dictis dubit. 24. inter tales enim non poteſt fieri compenſatio, propter iniuriam, quæ ſubditis vel ſocijs fieret.

Petes, Vtrùm poſſit fieri compenſatio infamiæ cum damno fortunarum, v.g. intuliſti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iuſtitiam infamauit: vtrùm poſſis illi denegare damnorum reſtitutionem, ſi ipſe nolit tibi famam reſtituere.

Respondeo, Probabile eſt hanc compenſationem fieri poſſe: quia probabilis eſt ea ſententia, quæ aſſerit infamiā pecunia eſſe compenſandam, quando in ſuo genere nōn reſtituitur. Itaque ſi ille non velit, vel non poſſit eam in ſuo genere compenſare, poſſit tamen pecunia, licitum tibi eſt pro ea, pecuniæ certam ſummam, iudicio prudentis arbitrandam, exigere; ac proinde denegare debita vſque ad illam ſummam. Idem etiam in altera ſententia locum habet, quando famæ reſtitutio eſt poſſibilis, & infamator non vult eam reſtituere: tunc enim iure pro ea pecuniam exigere potes, ſeu potiùs pro redemptione obligationis reſtituendi. Secus tamen in hac ſententia, ſi reſtitutio famæ eſſet impoſſibilis: tunc enim nihil pro ea exigere poſſes. niſi fortè competeret tibi actio iniuriarum, pro cuius ceſſione aliquid paciſci potes.

136 *Cum damno fortunarum.*

DVBITATIO XXVI.

Quænam excuſent famæ reſtitutionem.

Respondeo. Primò, Iuſta condonatio, id eſt, quæ ab eo facta eſt; cuius infamia nō redundat in alios. vt patet dubit. 24.

137 *Excuſantia reſtit. famę.*

Secundò, Iuſta compenſatio: vt ſi ab eo, quem infamaſti, pari modo ſis infamatus. vt patet dubit. 25.

Tertiò, Si fama, alia ratione iam ſit recuperata. dubit. 17.

Quartò, Si infamia prudenter exiſtimatur abijſſe in obliuionem: tunc enim non teneris, ſiue falſum impoſueris, ſiue verum, dubit. 18.

Quintò, Si crimen occultum, quod aliquibus dixiſti, alia ratione fiat publicum: tunc enim amiſit Ius reſtitutionis, dubit. 13.

Sextò, Si reſtitutio ſit impoſſibilis, dubit. 15. & 16.

Septimò, Si non poſſit fieri ſine periculo vitæ. dubit. 15.

Octauò, Si non poſſit fieri ſine amiſſione famæ, quæ ſit longè maioris momenti; vt ſi Prælatus, vel vir illuſtris infamauit plebeium, non tenetur cum iactura ſui nominis reuocare: ſed ſufficit vt illum laudet in eo genere virtutis, vbi infamauit, quòd ſi ſic videatur non ſatis reſtituta, reliquum poterit pecunia compenſare arbitrio prudentum, vel potiùs remiſſionem reſtitutionis pecunia impetrare: ſi tamē cōmodè poſſit, alioquin non tenetur. Ratio eſt: quia ille plebeius non poteſt cum ratione exigere, vt ille famam ſuam tāti momenti amittat: ſed debet eſſe contentus laude, humanitate & muneribus pecuniarijs ex arbitrio prudētum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum. Toletus lib. 5. c. 70. Corduba

duba lib. 1. quæſt. 33. artic. 2. Couarru. ad regulam Peccatum, 1. par. num. 8. §. Tertiò, adultera. & alij.

Nonò, Si bona fide perſuaſus eſſe verum & publicum, narraſti, nec poſſis ſine damno famæ tuæ reſtituere. dubit. 22.

Decimò, Si reuera nulla fuit infamia ſecuta, eò quòd infamator eſſet nullius fidei, (quod ſæpe accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, ſciebant ſimilia: ita vt infamia non fuerit notabiliter aucta.

DVBITATIO XXVII.

Vtrum honor ſit reſtituendus, & quomodo.

139 *Honor læditur.* NOTANDVM eſt, Honorem lædi contumelijs, irriſione, ſannis, alapa inflicta, alijſque ſimilibus modis. ſicut enim honoramus aliquem edito ſigno, quo teſtemur eius excellentiam, noſque eam magnifacere, cum quadam noſtri ſubmiſſione: ita honorem lædimus edito aliquo ſigno, quo teſtemur eius vilitatem, noſque illum contemnere, quod fit modis enumeratis.

Dico Primò, Qui iniuſtè alterius honorem læſit, tenetur ad reſtitutionem ſeu ſatisfactionem, ſiue id publicè coram alijs, ſiue priuatim
140 fecerit coram illo ſolo. Eſt communis Doctor, Prior pars patet: quia fecit veram iniuriã contra iuſtitiam commutatiuam.

DICES, Alter nullum accepit damnum ex contumelia, præſertim ſi nemo alius id aduertit: ergo nihil reſtituendum.

RESPON. Eſto, non acceperit damnum, tamen illata eſt ei verè iniuria; vnde teneris ſaltẽ ad ſatisfactionem, ſi nolis hoc vocare reſtitutionem. quod confirmatur illa ſententia Domini, Matth. 5. *Qui dixerit fratri ſuo fatue*, (id eſt, graue conuitium) *reus erit gehennæ ignis*; & ſubijcit Dominus, *Si ergo offers munus tuum ad altare & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* vbi manifeſtè Dominus exigit ſatisfactionem, etiam pro contumelia priuata.

141 *Damnum dignitatis.* RESPOND. Secundò, Inferri etiam damnum quoddam hominum æſtimatione, non fortunarum, ſed dignitatis. dum enim contumelia afficis, veluti labem quandam dignitati irrogas, eamque quantum in te eſt viliorem reddis. Vnde contumelia affecti, dicunt honorem & dignitatem ſuam læſam & imminutam. Hanc autem læſionem tanti æſtimant, vt ſæpe damna fortunarum grauiſſima præoptent; vnde etiam ſolent maxima indignatione ob hanc iniuriam commoueri.

142 *Omiſſio honoris.* Dico Secundò, Omiſſio honoris debiti ſuperioribus vel æqualibus, non eſt contra iuſtitiam commutatiuam, ſed contra virtutem obſeruantiæ: vnde per ſe non obligat ad reſtitutionem. Patet: quia aliud eſt non honorare, aliud contumeliam irrogare.

Dixi *per ſe*; quia fieri poteſt, vt ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quę illi omiſſioni coniuncta eſt, obligeris; vt ſi alijs honorantibus Epiſcopum, vel Paſtorem prætereuntem, tu illum ſine vllo honoris ſigno impudenter aſpicias.

143 Dico Tertiò, Qui in alterius abſentia aliquid fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eoſdem reſtitutionem facere, ſi probabile eſt aliquid honori ipſius apud eos detractum. Patet ex ijs, quæ ſunt dicta de fama. ſi enim in animis eorum, dignitas ipſius imminuta eſt, ibi quoque inſtauranda eſt.

Dico Quartò, Varij ſunt modi honoris reſtituendi: ex quibus is tantummodo eſt neceſſariò adhibendus, quo, iudicio prudentis ſatiſfit honori violato. Hæc propoſitio per ſe patet; & docet eam Caietan. opuſc. 31. reſpon. 13. dub. 5. *Modi reſtituendi honoris.*

Primò, Reſtitui poteſt honor amica & honorifica ſalutatione aut compellatione; & hic ferè ſufficit Prælatis & Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeos, vt rectè Caietan. q. 72. art. 3. non enim tenentur ij adeò ſeſe demittere, vt veniam petant; quod expreſsè D. Auguſtinus docet in ſua regula, de Superioribus. 144

Secundò, Adhibendo ad menſam, dando locum honorificum, propinando, &c. qui modus ſæpe ſufficit, etiam inter eos, qui ſunt paris conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus eſt efficaciſſimus; quo debent vti inferiores erga Superiores, & ſæpe etiam æquales inter ſe: nam ſi læſus hanc ſatisfactionem iuſtè exigat, (vt ſi graui contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, ſi ſit inferior vel æqualis.

Notandum Primò, fieri poſſe, vt non ſufficiat veniæ petitio, vt ſi atrox iniuria viro nobili illata ſit: tunc enim poteſt exigi maior humiliatio, v. g. vt flexis genibus cum fune in collo veniam petas. ſed qui iniuriam intulit, non tenetur eam præſtare ante ſententiam Iudicis. ſic enim moribus Gentium eſt receptum, vt etiam pro ſummis iniurijs, non teneatur quiſquam ſponte maiorem ſatisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cũ ſignis doloris. Quòd ſi alter maiorem exigat, eam per Iudicem curet imponi vel infligi. 145 *Si iniuria atrox.*

Dices, Satisfactio exhibenda eſt ad æqualitatem.

RESPONDEO, Satisfactio pro iniuria dupliciter poteſt eſſe æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita vt gratiam non habeat admixtam, & hęc quia valde difficilis eſt, infligenda eſt per Iudicem. Secundò, quadam proportione, ſic vt tota ferè nitatur gratia condonantis: & hæc conſiſtit in humili veniæ petitione, ſigniſque doloris, eſtque præſtanda, etiam ante ſententiam.

Notandum Secundò, ſi petas veniam omnium iniuriarum & alter eam concedat, non cenſeri condonatas, niſi eas iniurias, quas veriſimiliter intendit condonare. Itaque ſi aliqua illum latet, quam ſi noſſet, nollet ſine ſatisfactione condonare, non cẽſentur eam condonaſſe: quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam. 146

***

CAPVT XII.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnumve illatum: & de neceſſaria reſtitutione ob hanc cauſam.

Conſtat Dubit. X X.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit furtum.

D. Thomas q.66. artic. 3.

RESPONDEO, Iuriſperiti ſic definiunt, *Furtum eſt contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei vel etiam vſus, poſſeſſionis ve.* Ita habetur L. 1. §. Furtum. π; de Furtis. & Inſtitut. de obligationibus, quæ ex delicto. §. 1. quam ſupplet & explicat Nauar. cap. 17. nu. 1. Clariùs & bre-
1 *Furtũ quid* uiùs Theologi, *Furtum eſt occulta rei alienæ acceptio inuito domino*. Hæc definitio habet tres partes. Prima eſt, *occulta*, vt diſtinguatur à rapina & alijs iniuſtis acceptionibus, per iniquos contractus: occulta enim acceptio eſt, quæ fit domino neſciente, vel quam intendit facere domino neſciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino neſciente, quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iniuſtitiam.

2 Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

RESPON. Si ſciat dominum videre & non curet potiùs committit rapinam quàm furtum: ſi autem ignoret dominum videre, eſt furtum: quia intendit ipſo neſciente accipere, ita vt aliter nollet.

Dices Secundò, Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantùm conſiſtit in acceptione.

RESPON. Detentio eſt inſtar acceptionis: quia acceptio & accepti detentio moraliter cenſetur eadem actio. quòd ſi quis id, quod iuſtè accepit, poſtea iniquè retineat, perinde facit, ac ſi primò tunc iniuſtè acciperet. vide Diuum Thomam in reſponſ. ad ſecundum. & Caietan. ibidem.

3 *Occultũ & manifeſtũ.* Dices Tertiò, Crimen non accipit ſpeciem ex eo quòd ſit occultum: ergo de ratione furti non eſt vt occultè fiat.

RESPONDEO. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occulto, tanquam medio ad exequendum opus, facit ſpeciem diſtinctam à manifeſto: quia tunc occultum & manifeſtum continent diuerſas iniurias. Hac ratione furtum differt ſpecie à rapina, & doloſa inuaſio à manifeſta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum ſcandalum, aut ſupplicium, eſt circumſtantia generalis.

Secunda eſt, *Rei alienæ;* quia acceptio rei ſuæ, 4
quæ eſt apud alium, non eſt furtum, ſaltem quà ſuæ; quamuis poſſit eſſe furtum quatenus illa res eſt alteri commodata vel oppignorata: tunc enim aufertur illi vſus, vel ſecuritas, quam per illam rem habebat.

Tertia eſt, *Inuito domino;* Si quis enim putaret domino non diſplicere, non eſſet furtum, quamuis occultè illud acciperet; eò quòd per verecundiam vereatur petere, debet autem eſſe cum ratione inuitus. vnde qui occultè accipit in extrema neceſſitate, non eſt fur: Item qui compenſandi cauſa, quando aliter quod ſuum eſt recuperare nequit. Addunt aliqui, *rei corporalis & mobilis;* ſed meliùs omittuntur: nam poteſt quis etiam furari Iura; vt, cenſus & ſeruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino abſente.

Ex his patet Primò, Eum, qui accipit homi- 5
nem liberum, verbi gratia, vxorem vel prolem *Plagium.*
alicuius, non committere *furtum;* quia homo liber non habet dominum à quo poſſideatur: ſed dicitur committere *plagium*, ſeu *crimen plagiatus*, ſi fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium; ſi verò fiat ad fruendum dicetur *raptus:* quæ propriè non ſunt ſpecies furti. *Raptus.* Quòd ſi quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit verum furtum; quia eſt acceptio rei alienæ, quà aliena: intendit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ eſt domini. ſi autẽ furetur, vt ad tempus abutatur, nõ dicetur furtũ: quia illa ancilla ſecundùm illum actum non ſubeſt dominio alterius, nec ipſe quærit in ea id, quod alterius eſt, ſed quod ipſius ancillæ. Infert quidem damnum domino, dum priuat ancillæ obſequio: ſed non omnis damnificatio eſt furtum. Quamuis enim furtum non ſit peccatum, niſi quia infert
alteri damnum, priuando eum re ſua contra ip- 6
ſius rationabilem voluntatem: (ſi enim vna ea- *Differunt furtum & damnificatio.*
demque res in duobus locis eſſet vel à duobus poſſideri integrè & vſurpari poſſet, nullum peccatum committeretur) tamen non omnis damnificatio eſt furtum; ſed differunt hæc ſaltem materialiter. furtũ enim poſtulat acceptionem ſeu vſurpationem, qua quis rem ſibi vindicet; etſi ad breue tempus, & animo eam paulò poſt abijciendi: quo modo Auguſtinus furabatur poma. vnde qui incendit alterius ſegetes, non eſt fur, tamen damnum infert; nec minùs peccat, quàm ſi eas auferret.

Patet Secundò, Eum, qui rem ſacram accipit, 7
aut prophanam in loco ſacro, tanquam in aſylo *Sacrilegiũ.*
depoſitam, committere peccatum furti: quia accipit alienum inuito domino, quamuis huic furto coniuncta ſit malitia ſacrilegij, quæ quia præcipua eſt, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duæ malitiæ diſtinctæ contra duas diſtinctas virtutes.

DVBITATIO II.

Vtrum furtum & rapina differant ſpecie.

D. Thomas art. 4.

RESPONDEO, ſpecie differre in ratione 8
iniuriæ. ita D. Thomas & Caietanus. Ratio eſt;

Rapina. tio eſt: quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino ſcienti; quam *furtum* excludit. Itaque nouam rationem iniuriæ continet; quia nouam rationem inuoluntarij. aliter enim eſt inuoluntariũ, quod quis ignorans patitur; aliter quod ſciens & renitens. quamuis enim vtrumque ſit abſolutè inuoluntarium, tamen alterum eſt longè magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet rapinam eſſe grauius peccatum quàm furtum, cæteris paribus: vt docet Diuus Thomas artic.9.& ibidem Caietanus.

Petes, Quo modo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

9 *Per contractus iniquos.* RESPONDEO. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnum omninò inuoluntariè, nempe per ignorãtiam, vel per vim: In contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtim, ſi ſciat iniquitatem contractus, id eſt, partim voluntariè partim inuoluntariè, mauult enim hoc damnum iniuſtè pati, quàm contractum omittere. ſi autem ignoret contractus iniquitatem, & ideò cõtrahat, erit furtum, ſeu eiuſdem, ac furtum, rationis. Ex his conſtat, rationem genericam communem furto & rapinæ, eſſe *iniuſtam ablationem rei alienæ, abſolutè inuoluntariam.* vt autem contineat etiam iniuſtitiam contractuum dicetur *iniuſta ablatio rei alienæ,* vide Ioannem Medinam q.4. Cod. de rebus reſtituendis.

Aduertendum tamen eſt, aliquando omnem iniuſtam acceptionem vocari furtum, & rapinam: vt patet cap. Si quid. 14. quæſt. 5. ex Diuo
10 *Furtum generatim acceptum.* Auguſtino, *Si quid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti.* Sic Exodi 20. dum prohibetur *furtum,* omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda eſt, vt docet D. Auguſtinus lib.2. q.72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, vt dictum eſt.

DVBITATIO III.

Vtrum fur & raptor continuo peccent donec reſtituant.

CAIETANVS quæſtione 66. artic.3. circa ſolutionem tertij argumenti, putat ipſam detentionem non poſſe continuare peccatum actuale furti, eò quòd non ſit actio, ſed effectus actionis: vnde vult detentorem eſſe ſolùm in peccato habituali. Sed contrarium eſt verius, vnde

RESPONDEO, Et dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debi-
11 *Continuè peccat detentor.* tæ, continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cùm poſſit non reſtituit. colligitur ex Gabriele in 4. diſtinc.5. q.2. art.2. concluſ.2. & Soto lib.4. q.7. artic.4.

Probatur Primò: quia non reſtituendo lædit continenter proximum, ipſum impediens à poſſeſſione & vſu rei ſuæ vel debitę: quæ læſio quo diutius durat, eo cenſetur maior. atqui hæc læſio aſſiduè pendet vel à voluntaie libera non reſtituendi, vel à libera voluntatis omiſſione: ergo eſt peccatum actuale, eo ſaltem modo, quo in omiſſione operis externi, qua alius læditur, eſt peccatum actuale.

Secundò, Qui non reſtituit cùm poſſit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etſi non ſit propriè actio, eſt tamen inſtar actionis, ſicut poſſeſſio: ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet à voluntate, eſt actuale peccatum, actu nocens proximo.

Tertiò, Qui conijcit proximum iniuſtè in vincula & ibi relinquit, continuò peccat actu: quia continuò nocet: perinde enim eſt ſiue manibus ſiue vinculis eum aſſiduè tenendo affligat, cum vtrumque æquè liberè continuetur. 12
ergo etiam qui aſſiduè rem alienam cũ incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit.

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus inflixit, continuò peccat, quia continuò nocet.

RESPONDEO, Negando conſequentiã. non enim propriè continuè nocet, ſed ſemel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps ſecutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita vt non dependeat amplius à præſenti ipſius voluntate, vt ſit vel non ſit; ſed ſolùm à præterita, in qua ſemel cenſetur volitum. Quod ſi eſſet in ipſius poteſtate tollere quotidianam moleſtiam ex vulnere prouenientem, & non faceret, continuò noceret præſenti voluntate, & ſic continuò peccaret: ſicut is, qui præſenti voluntate continuò nocet, conſtrictum tenendo, quem ſingulis momentis poſſet ſoluere. Simile videmus in tyranno, qui Idolum erigit, vel iniquam legem ſancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud Idolum vel illa lex aſſiduè ex ipſius libertate dependens, manet: nam ex parte ſua tamdiu actu nocet, quòd nocumentum quouis momento poteſt & debet tollere. 13 *Obiectiones* *Vulnerans.* 14 *Iniquam legem ferens.*

Nec refert, quòd erecto Idolo vel lege data nihil amplius agat: quia illa libera dependentia rei nocentis, eſt inſtar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis cauſam noxiam, quam poſuit, poteſt auferre; ſi non auferat, continenter nocet & peccat.

Dices Secundò, Ergo ſingulis momentis peccat. 15

RESPONDEO, Verum eſt, non quidem nouum peccatum addendo, ſed prius actu continuando: ſicut ſi mala voluntas per integrum diem duret, eſt vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eò cæteris paribus, eſt grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè reſtitui poteſt, eſt vnum peccatum continuum actuale, quod ſingulis momentis creſcit, idque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. 16

Secundò, ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. ſi enim inde dominus continuò crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior, idque intrinſecè quodammodo: ſicut ſi ignem ſegetibus immiſſum ſingulis momentis poſſis extinguere & omittas; aſſiduè creſcit peccatum, ratione maioris damni: & ſi proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cùm ſingulis momentis poſſis, aſſiduè creſcit illa omiſſio, ratione maioris incommodi. quòd ſi inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re ſua, ſolùm augebitur priore modo: ſicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumſtantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinſeca non creſcat. vt oſtenſum eſt 1.2. quæſtione 74. *Quomodo creſcat hoc peccatum.*

L 3 Dices

Dices Tertiò, Si hæc detentio eſt vnum continuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cùm dormit, tunc enim detinet.

17 *An, cùm dormit, peccet.* Respon. Primò, Quodam ſenſu concedi poſſe, hominem peccare dum dormit, non quidem quòd tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, ſed quia prauum propoſitum exequitur, vel in executione cœpta perſeuerat: quo modo ipſe ſomnus peccatum eſſe poteſt, vt ſi dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem aſſequaris in ſomno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipſe ſomnus eſt peccatum externum ſeu executio peccati: pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore ſomni poteſt continuari aliud peccatum antea inceptum, vt ſi innocentem duris vinculis conſtrictum relinquas, & ita cubes.

18 Respondeo Secundò, Dum dormit, propriè loquendo actu non peccat, vero & formali peccato: quia neque ſomnus, neque id, quod fit in ſomno dependet ab aliqua voluntate libera, tanquam actio, quæ aſſiduè liberè fit & continuatur: ſed tanquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cùm cœperit, non ſit in noſtra poteſtate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non creſcit, etſi ſomnus longior fuerit opinione, neque minuitur, ſi breuior.
19 Hinc etiam fit, vt quando ſomnus eſt executio peccati, non teneamur ſomnum in confeſſione explicare: ſed ſufficiat dicere, nos tali fine ad ſomnum compoſuiſſe: hoc enim eſt actio libera, non autem ſomnus. Hinc patet, peccatum detentionis in ſomno non continuari formaliter, ſed effectiuè: quia effectus eius antea præuiſus & præuolitus continuatur, qui effectus etiam dicitur peccatum, quia eſt executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, antea per malam voluntatem, inchoatæ. *Peccatū vt formaliter cōtinuetur.* Vt autem formaliter continuetur, requiritur vt aſſiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento poſſit & debeat tollere, non eſt tamen neceſſarium, vt continenter actu formali nolit tollere: ſufficit vt non tollat, & aduertat ſe poſſe tollere. tunc enim ſi omittat, liberè omittit; habetque actu voluntatem interpretatiuam cōtinuam detinendi ſeu non reſtituendi, vt patet ex dictis 1.2. quæſtio. 6. artic. 3.

20 *Non fit nouum peccatum moraliter.* Ex his ſequitur, toto eo tempore, quo commodè poteſt fieri reſtitutio, non fieri nouum peccatum (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; ſed continuari antiquum, quod antea per acceptionē erat inchoatum. nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiuè cenſetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expreſſam, toto eo tempore non reſtituendi, non cenſeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, niſi phyſica ratione: ſed vnum peccatum grauius: quia omnes illæ internæ voluntates referuntur ad vnum, idemque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt, ſicut cùm quis verſatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occiſioni, ſunt vnum numero peccatum: quia omnia interna deſideria tendunt ad eundem conatum.

DVBITATIO IV.

Quibus modis iſtud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

Respond. Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. 21 Primò, ratione ipſius propoſiti: vt dum quis propoſitum detinendi mutat, conſtituens prima opportunitate reſtituere, & hæc eſt perfecta interruptio. *Tripliciter interpellatur peccatū detentionis.* Secundò, Ratione detentionis externæ; quando illa in ſe incipit non ampliùs eſſe iniurioſa, eò quòd reſtitutio eo tempore facta ſit impoſſibilis; vt ſi procul abſit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non eſt ampliùs peccatum. vnde etiamſi ferretur excommunicatio in eum, qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamſi animum nunquam reſtituendi haberet. quia etſi illa voluntas interna peccatum ſit; detentio tamen externa peccatum non eſt. nō enim eſt voluntaria, ſeu à voluntate dependens, etiamſi forte ſit volita. Incideret tamen, ſimulatque offerret ſe opportunitas reſtituendi & eam negligeret, quia tunc detentio rurſus inciperet eſſe voluntaria, ac proinde peccatum externum.

Dices, Quid ſi detentor non aduertat ſe tali tempore non teneri ad reſtitutionem, 22 putetque ſe teneri? Reſpondeo, Tunc, externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter: quia illa detentio re vera in ſe non eſt iniuſta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter: quia ipſe putat eam eſſe iniuſtam & vult continuare. Sicut ſi acciperem à te rem meam, neſciens eſſe meam; acceptio illa eſſet iniuſta formaliter, (id eſt, vt ſubeſt illi iniquæ voluntati) non tamen in ſe & materialiter: quia eſt actio in ſe iuſta, quæ iuſtè poteſt appeti & fieri.

Tertiò, Ratione ſomni vel alterius diſtra- 23 ctionis, per quam fit, vt homo non habeat tunc in ſua poteſtate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio ſit libera, neceſſe eſt, vt in poteſtate hominis ſit aduertere ſe detinere: alioquin pro illo tempore nō eſt libera, ac proinde non eſt peccatum formaliter, ſed materialiter tantùm vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatū detentionis formaliter: quia iſte homo formaliter tunc non peccat, cùm illa detentio ab illo liberè non pendeat, continuatur tamen effectiuè: quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus, eſt peccatum in ſua cauſa, à qua dependet: nempe in voluntate, quæ præceſſit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non ſit maius vel minus, ſiue ea diutius duret, ſiue breuiùs, niſi quatenus id eſt præuiſum & præuolitum: & conſequenter, ſolùm ratione voluntatis præcedentis.

Petes, Vtrùm interruptio huius peccati debeat explicari in confeſſione? 24 *Quomodo explicanda in confeſſione.* Quidam putant id non eſſe neceſſarium: ſed ſufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occaſionem reſtituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam ſenſerit. Primum requiri, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secundum, Vt intelligatur multitudo actuum ſeu omiſſionum exterio-

rum,

rum. Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia: Non requiri verò vt explicet quoties reſilijt à propoſito reſtituendi: tum quia is, qui decies mutauit propoſitum, nō magis peccauit, quàm qui permanſit continuè in voluntate retinendi, ſi cetera ſint paria: tū quia omnes iſtæ volitiones non reſtituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter cenſentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per ſe ſunt diſtincti actus: puta, ſi poteſt meminiſſe.

DVBITATIO V.

Vtrum dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotieſcunque id facit.

RESP. Quidam putant id eſſe nouum peccatum. Ita Nauarr. c. 17. num. 54. & Caiet.
25 quæſt. 66. art. 3. Sed verius eſt, non eſſe nouum, ſed vnum idemque continuatum. colligitur ex Gabr. & Soto ſuprà cit. num. 11. Ratio eſt: quia rem alienam accipere, retinere, vti, & deſtruere, cenſentur eiuſdem rationis & ſpeciei moralis: ergo quando ex ſimul concurrunt, eſt vnum peccatum continuatum.

Vſus rei non eſt nouum peccatum.

Hic tamen duo Aduertenda. Primò, Si do-
26 mino perinde ſit, vtarisne re ſua, an eam apud te detineas otioſam, nō magis creſcere culpam vſu, quàm nuda detentione: vt, ſi ſit gemma, annulus, torquis, vel quid ſimile, quod vſu non fit deterius: ſi ſit pecunia, eamque alienes, modò ea alienatione non fias ad reſtituendum impotentior. quòd ſi dominus longè ferret ægriùs vſum, quàm otioſam detentionem, eo quòd res vſu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vſu augeſceret quàm detētione: (ſemper tamen intra eandem ſpeciem) vt ſi ſit veſtis, vel equus, &c.

Secundò Notandum. Si res ita apud te facta ſit deterior, vt veriſimile ſit dominum eam non ampliùs velle, ſed pretium eius; nō eſt peccatum ea vti, aut etiam deſtruere; quia hoc non fit ampliùs inuito domino, cùm eam nolit ſibi reſtitui. peccatum tamen eſſet non reſtituere eius pretium, ſi commodè poſſes. quòd ſi etiam id tunc commodè non poſſes, neque hoc peccatum eſſet.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum ſit furtum.

RESPONDEO, & Dico Primò, Ex genere ſuo eſſe peccatum mortiferum. Ratio eſt: quia infert proximo nocumentum; atqui hoc eſt contra charitatem: ergo,
27 Aduerte tamen, Furtum ex genere ſuo eſſe minimum peccatum, quod in proximum committitur: quia bona fortunæ ſunt infima. ratione tamen incommodorum, quæ inde ſequuntur, poſſet eſſe maius alijs.

Dico Secundò, Fieri tamen poteſt, vt ex indeliberatione, vel ex materiæ paruitate, ſit tantū peccatum veniale. Eſt certa. Et quidem raitone paruitatis materiæ patet: quia in furto tali, non eſt notabilis læſio. Ratione autem indeliberationis, quomodo poſſit eſſe peccatum veniale difficilius eſt: nā opus illud externū videtur vix fieri poſſe abſq; plena cōſideratione. Sed quid- 28
quid ſit de opere externo, ſaltem voluntas furandi poteſt carere plena & ſufficiēti aduertentia: vt patet, dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatum veniale erit. Puto tamen etiam fieri poſſe, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam ſine plena animaduerſione. Quidam enim ex conſuetudine ita ſunt propenſi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priuſquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri poteſt ex vehementia tentationis, præſertim in feſtinatione, vbi non conceditur deliberatio.

Furtum indeliberatū.

Dico Tertiò, Vt furtum ſit peccatum morta- 29
le, requiritur, vt materiæ quantitas notabilis ſit. patet; quia non cuiuſuis rei ablatio poteſt eſſe culpa mortifera. v. g. pomi, vel oboli.

Sed difficultas eſt, quænam cēſenda ſit quantitas notabilis. Nauarrus cap. 17. num. 4. putat dimidium regalem eſſe quantitatē notabilem, quæ conſtituat furtum mortiferum. Toletus lib. 5. c. 16. vnum regalem, vel duos; etiam reſpectu ditiſſimi. Barth. Medina 1. 2. quæſt. 88. artic. 4. duos regales. Sotus lib. 5. queſt. 3. artic. 3. ad tertium, vnum, vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, ſepoſito omni incommodo extrinſeco. Alij vero docent non poſſe in genere taxari, quæ quantitas ſit notabilis; ſed hanc ſtatuendam arbitrio prudentū, pro varia perſonarum & locorum conditione. Ita Ioannes Medina, C. de reſtit. quæſt. 10. & Petrus Nauarra l. 3. cap. 1. num. 35. Ratio eſt: quia quod reſpectu vnius cenſetur notabile, reſpectu alterius non cenſetur tale: ſed modicum & parui momenti. iuxta quā ſentētiam dici poteſt, Primò, reſpectu omnium, etiā Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile. vnde furtū vnius aurei, erit mortiferum. Ita Pet. Nauarra, & Sotus ſuprà.

Quantitas notabilis.

Nec obſtat, quòd hęc quantitas reſpectu Re- 30
gis modica videatur: quia etſi modica ſit ad donationes pro regia magnificentia faciendas; non tamen eſt modica, ſpectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ ſubleuanda hęc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cùm militi ſoluendum eſt, qui per menſem vnum, pro duobus aureis vitam exponit. Deinde cenſetur notabilis, cùm agitur de iniuria ſubeunda: non enim minùs Rex ſe ſuaque omnia tuta eſſe vult ab iniuria, quàm alius quilibet. Secundò, Reſpectu mediocriter diuitum, quatuor regales, ſiue vnum florenum cenſeri quid notabile, iuxta Petrum Nauarram: quia ſufficit illis ad victum vnius diei. addit ille, minorem quantitatem non cenſeri notabilem. Tertiò, Reſpectu mechanicorum, duos regales; iuxta ſententiam Medinæ. inde enim commodè victitant, & hæc ſumma ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen & Petrus negant duos ſufficere. Quartò, Reſpectu pauperis, vnum regalem, vel etiam di-
midium. Sententia illa de centum aureis, eſt 31
nimis laxa, nec ſatis conſentanea ſcripturæ, quā dicitur, *Fures regnum Dei non poſſidebunt*. pauciores enim ſunt, qui tantas ſummas ſurripiant.

Nihilominus, etſi hæc vltima ſententia ſatis probabilis videatur: placet tamē ſententia Bartholomæi Medinæ, & Toleti, qui duos Regales abſolutè quantitatem notabilem ſtatuūt, quamuis etiam minor ſumma talis cēſeri poſſit, ſi notabilem læſionem ſecutum trahat, vt ſi pauperi

ſurrepta

ſurrepta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari poteſt ex Nauarro, qui dicit, In quibuſdam Epiſcopatibus ſolitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen, modò poſt Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per ſe res ſatis indigna videtur, niſi in caſu aliquo particulari, circumſtantiæ tale remedium poſtulent. Vide Concil. Tridēt. ſeſſ. 25. c. 3. de refor. vbi ſtatuitur vt huiuſmodi excommunicationes non ferantur, niſi ob rem non vulgarem, cauſa diligenter per Epiſcopum examinata. Vnde non facilè excuſauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commiſſum, eſt peccatum mortiferū, non infrà: ergo ſi quis auferat duos regales, minùs vno obolo, non peccabit mortiferè.

Resp. Non poſſe hanc quātitatem mathematicè ſtatui, ſed moraliter, ſicut iuſta rerum pretia, quæ non conſiſtunt in indiuiſibili termino. Itaque cenſebitur etiam peccare mortiferè, qui ſaltem vno vel altero aſſe non abeſt ab hac quantitate. quæ enim parum diſtant, nihil diſtare videntur.

33 Dico Quintò, Quamuis ipſa res, quæ ſurripitur, non ſit notabilis pretij, tamē ſi auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, eſt peccatum mortiferum: quamuis non mortiferum in ſpecie furti. Prior pars, *eſſe peccatum mortale*, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur, vt ſi ſutori ſurripias ſetas, vel ſartori acum; nec poſſint aliunde habere: ſic ſi auferas cuipiam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valde perturbabitur vel diras imprecabitur, vt ait Sotus ſuprà.

Si notabile incommodū ex re parua.

34 Secunda pars, *Non eſſe peccatum mortiferum* in ſpecie furti, optimè probatur à Nauarro ſuprà, cap. 17. nu. 2. quia res, quæ ſurripitur, non eſt notabilis pretij: ergo non eſt materia furti mortiferi. Vnde ſequitur, ſi talis ferretur excommunicatio, Quicunque rem notabilem furatus fuerit, ipſo facto ſit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam ſpeciem ergo pertinebit hoc peccatum, quà eſt mortiferum?

Resp. Si ſequatur damnum, v. g. lucrum ceſſans, erit in ſpecie damnificationis iniuſtæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni cauſam iniuſtè dedit: ſi autem ſciat fur, talem ſolere peierare, imprecari, blaſphemare, erit peccatum ſcandali, pertinens ad eam peccati ſpeciem, cuius ſciebat ſuo furto etſi exiguo, ſe fore cauſam.

35 Ex his ſequitur, eum, qui ſurripit minima, cum animo maiora furandi ſi poſſet, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, ſed alio huic coniuncto: talis enim habet duos actus volūtatis, vnum abſolutum, quo vult hanc rem paruam furari: & hæc voluntas exit in actum externum, eſtque ſolùm peccatum veniale: alterum conditionatum, ſcilicet vellem auferre maiora ſi poſſem: & hæc velleitas eſt peccatum mortiferum, ſed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur ſententia excommunicationis latæ in eos qui rem notabilem furati eſſent.

Animus furandi maiora.

DVBITATIO VII.

Vtrum is, qui minutis furtis intendit ſurripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

Respondeo, Qui per furta minima intendit diteſcere, aut cōquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Eſt communis DD. ſententia. Prior pars patet: quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino. 36

Dices, Intendit accipere à diuerſis & nemini cupit facere notabilē iniuriam: ergo non eſt peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangeſto c. 9. moralium pag. 130. admittit hoc non eſſe peccatum mortale, nec teneri ad reſtitutionē. Sed hanc ſententiam non facilè conceſſerim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel menſuris iuſto minoribus: quod videtur eſſe contra illud Prouerb. 11. *Statera doloſa, abominatio eſt apud Deum.* & Deuter. 25. *Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus*, &c. *abominatur enim Deus eum, qui facit hoc.* vbi ſatis inſinuatur eſſe peccatū mortale. Secundò, quia præbet occaſionē hominibus, vt ex alieno diteſcere ſtudeant. Tertiò, quia eſt contra communem DD. ſententiam. Ioannes Medina C. de reſtitut. q. 10. in fine putat *non eſſe peccatum mortale, ſi ille id in fraudem legis de nō furando, non faciat; ſed quia fortè non habet alias, vnde ipſe & familia ſua viuat.* quæ ſententia teneri poteſt, primò, ſi illius hominis conditio ſit talis, vt alij teneantur ei ſuccurrere: vt docet Angelus v. Furtum nu. 37. Fumus eodem verbo num. 10. & alij. Secundò, quando conſtat illos, à quibus accipit, ſi noſſent hominis ſtatum, non fore inuitos circa rei ſubſtantiam, etſi circa modum inuiti ſint; dum diſplicet occulta ſurreptio vel fraus. aliàs non eſt tuta.

Surripiento minima. 37

Vnde ad obiectionem Reſpondeo negando conſequentiam; nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intēdit à multis parū accipere. Ratio eſt: quia multis inferre paruū damnum, perinde eſt ac ſi vni inferas magnum. nam omnia illa parua ſimul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod eſt illius communitatis. 38

Reſpondetur.

Nec refert, quod ſingulis vix ſentiāt aliquid incommodi; quia etſi nemo in particulari ſentiat: tamen reſpectu communitatis eſt notabile incommodum; quia tali ſumma poteſt Reſpublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum diſſoluere. ſicut ſuprà dictum eſt de Rege; qui etſi in ſua perſona ex furto duorum aureorum nihil ſentiat incommodi; tamen cenſetur ei quid notabile, ſpectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenſo tritici numero, ad Rempublicam pertinente duos modios auferret, parum incommodi ſingulis inferret: tamen peccaret mortiferè; quia reſpectu Reipublicæ id cenſetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque ſuam augendi, valde repugnare ſocietati humanæ, & in omni Republica bene inſtituta valde exoſam; ac proinde tanquam rem valde noxiam hominum ſocietati, cenſeri prohibitam ſub peccato mortifero: ſicut fornicatio

catio prohibita eſt ſub peccato mortali : quia per ſe noxia eſt educationi prolis.

39 Altera pars probatur; quia ſingula externa furta procedunt ex intentione mortifera, ſuntque eius executio : ideo enim furta iſta parua committit, vt ſenſim ad magnam quantitatem perueniat: vnde ſingulæ acceptiones, ſunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ & conſequenter in illis eſt peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, eſt peccatum mortiferum.

Notandum tamen, in ſingulis non committit nouum peccatum mortale, ſed continuari iam cœptum : omnes enim iſtæ acceptiones & detentiones acceptorum cenſentur vna continua executio illius prauæ voluntatis. Sed committitur nouum peccatũ veniale in ſingulis; & ſimul continuatur executio mortiferæ intentionis. Itaque quæque voluntaria acceptio eſt intrinſecè peccatum veniale; denominatione autem extrinſeca eſt mortale. Vnde fieri poteſt, vt is, qui ſic furatur, non magis peccet, quàm ſi vno actu eandem quantitatem furaretur, ſed potiùs minùs, ſi cætera ſint paria.

Idem peccatum veniale & mortale.

41 Petes, Vtrum iſte, qui ſic à plurimis corraſit, teneatur ad reſtitutionem, & cui?

Cui reſtituet.

RESP. Teneri ad reſtitutionem ijs, à quibus accepit, ſi tamen commodè poſſit; quòd ſi non poſſit, vel quòd ignorentur, vel quia executio eſt difficilior, quàm res tantilla poſtulet, vel quia eſt periculum infamiæ : iniungendum illi à confeſſario, vt det in pauperes, vel alia pia opera : hoc enim videtur maximè conſentaneum iuſtæ voluntati dominorum, à quibus ſubtractum. Sed de hoc plura infrà cap. 14. dubit. 6.

DVBITATIO VIII.

Vtrum is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, ſed ex occaſione ea committit, peccet mortiferè.

42 RESP. Et Dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen ſimulatque ad eam pertingit, mortiferè peccat, niſi per inaduertentiam excuſetur. Prior pars eſt manifeſta. Secunda etiam eſt communis DD. & probatur; quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas eſt, Vtrùm illud vltimum furtum, complens quantitatem notabilem, ſit peccatum mortiferum. Multi affimant. Exempli cauſa: accepit quis nouem furtis paruis, nouem aſſes: tandem ex occaſione accipit decimum : in acceptatione decimi dicunt eſſe peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per ſe non eſt niſi veniale; ſed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, eſt peccatum mortiferum. Prior pars eſt Nauarri cap. 17. num. 139. Altera patet ex ſupradictis.

43 DICES, Hoc decimo furto infert iam notabile damnum : ergo peccat per illud mortiferè.

Furtum cõplens ſummam notabilem.

RESPOND. Damnum illatum incipere tunc quidem eſſe notabilis pretij; tamen hoc nõ infertur per decimum furtum; ſed per hoc & præcedẽtia collectim ſumpta, quorum vnumquodque eſt ſolùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, ſi ille fur aduertat ſe iam habere quantitatem notabilem & non proponat reſtituere : cùm tamen commodè poſſit. tunc enim ſaltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili : peccat ergo mortiferè, nõ quidem voluntate accipiendi hunc decimum aſſem, ſed voluntate illa, qua hunc decimum cum alijs ante acceptis (qui ſimul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret ſe iam habere alienum quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter ſi aduerteret quidem, ſed non haberet commoditatem reſtituendi, proponeretque prima oportunitate reſtituere. Ratio eſt : quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licitè enim poteſt adhuc nolle reſtituere priores nouem) & acceptio decimi non eſt peccatum mortiferum, ſed ſolùm veniale : ergo non peccat niſi venialiter.

DICES, Quid ſi poſt quantitatem notabilem per minima furta ſublatam, addat quis furta alia parua, eruntne mortifera?

RESP. Per ſe non fore mortifera, ſed mortifera erit voluntas retinendi illa minuta cum alijs; & hoc peccatum voluntatis & externæ retẽtionis ſenſim creſcet, prout plus & plus detinebitur. vt ſi poſt 10. illos accipiat alios duos, & alia occaſione tres, & poſtea vnum, ſicque ſæpius, retinens interim omnia priora. Si tamen non ſit commoditas reſtituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit; modò cõcipiatur propoſitum reſtituendi prima oportunitate : ſed tunc quando illa noua furta rurſus ad quantitatem notabilem aſcendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum ſupradictum. 44

Ex his patet, fieri poſſe, vt quis commiſerit tantùm furta venialia, & tamen ſub peccato mortali teneatur reſtituere; quia velle retinere illam quantitatem ſic partam per furta venialia, eſt pecatum mortale. 45

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maiorem quantitatem requiri, quãdo quis eidem magnis temporum interuallis ſubtrahit paruis furtis & non ex induſtria, ſed per occaſionem, quàm dum breui tempore vel de induſtria vel ſimul accipit, vt ibid. Nauarr. docet. Ratio eſt: quia homines minùs ægrè ferũt ſibi auferri longo interuallo & caſu, quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eandẽ quantitatem ſimul vel per partes, de induſtria. Vnde ſi is mortiferè peccat & ad reſtitutionem tenetur, qui ab eodem aufert 10. ſimul, vel per partes de induſtria; requirentur 15. vel 16. aut etiã viginti, vt quis ſub peccato mortali teneatur reſtituere acquiſitum per minuta furta fortuita; præſertim ſi longis interuallis ſint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus non videtur firma. ex illa enim ſequeretur, nunquam peccari retentione ſic ablatorum, etiamſi eſſent 10. ſcuta : Ita enim argumentatur Nauarrus, Minus peccat qui retinet, quàm qui capit, cæteris paribus : at capiendo illa parua ſine animo perueniendi ad quantitatem notabilem non peccat plus quàm venialiter : ergo nec retinendo. Etſi enim minùs quis peccet retinẽdo, quàm capiendo cæteris paribus, hic tamen 46

Maior quãtitas requiritur vt ſit notabilis.

men non ſunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem, tanquam ad vnum obiectum: vnde poteſt eſſe mortifera; ſed acceptiones ſingulæ comparantur ad res non notabiles; vnde non poſſunt eſſe niſi veniales. hæc tamen ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt oſtendatur repuiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè ſola retentione, quàm acceptione, quæ ſimul fit.

47 His adde, maiorem quoque quātitatem requiri, quando quis à diuerſis minuta furatur, quàm quando ab vno: quia diuerſis illi parum læduntur, nec ita curant, rerum minutarum caſu ſurreptarum, reſtitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus, quàm famulorum à dominis; & in furtis famulorum, quàm externorum.

Furta famulorum.

48 Vbi Aduerte, furta eſculentorum, & poculentorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamſi ſenſim perueniant ad notabilē quantitatem, non eſſe peccata mortalia, ſi furentur ea, vt ipſimet conſumant, (ſecus verò ſi vt vendant) ſintque ordinaria, quæ non ſolent accuratè concludi. de quo vide Nauarrum cap. 17. numero 138. Ratio eſt: quia dominis non omnino diſplicet, vt hæc capiantur: cuius ſignum eſt, quòd etſi ſciant iſta paſſim fieri, tamen non impediunt; & ſi rogarentur, facilè concederent. Vnde potiùs diſplicet modus accipiendi quàm ipſa acceptio ſeu conſumptio. atqui non eſt peccatum mortiferum accipere

49 aliquid occultè ab eo, cui non diſpliceret acceptio, ſi res ab eo peteretur: quamuis modus accipiendi diſpliceat, vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum. & Nauar. cap. 17. num. 138. & comment. 2. de Regular. num. 20. quia dominus non eſt inuitus circa ſubſtantiam acceptionis, ſed ſolùm circa modum. quod valde notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & ſimilium, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

Si modus accipiendi diſplicet, non acceptio.

50 Si tamen ſurripias ad eum vſum, ad quem ille nullo modo voluiſſet concedere, vt, ad compotationes, ludos, &c. erit verum furtum: quia non vult rem eſſe tuam ad talem vſum: & ita acceptio ſecundum ſubſtantiam cenſebitur fieri inuito domino. id enim maximè ex vſu & fine, ad quem res accipitur, ſpectandum eſt. Vide infrà cap. 41. nu. 80.

DVBITATIO IX.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cum multi vineam prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrum ſinguli peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem.

RESPONDEO, Et Dico Primò, Si id fiat communis conſilio, peccant mortiferè & tenentur ad reſtitutionem inſolidum, iuxta multorum ſententiam, de qua infra. cap. 13. dubit. 2.

Si caſu fiat.

Dico Secundò, Si caſu id fiat, ita vt alter alterius non ſit conſcius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad reſtitutionem. Ita Nauarr. c. 17. nu. 130. & alij. Ratio eſt: quia nemo eſt cauſa notabilis damni.

Sed quid ſi aduertant notabile damnum inferendum? 51

RESPONDEO, Multi Doctores affirmant, tūc ſingulos mortiferè peccare & ad reſtitutionem ſuæ partis teneri. Ita docet Couar. lib. 1. [illegible] riarum. cap. 3. nu. 12. Medina C. de reſtitutione quæſt. 10. Petrus Nauarra lib. 3. cap. 1. num 48. & alij. Ratio eſt: quia ſi aduertas magnum damnum à pluribus per minuta furta dari, & ipſe nihilominus fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc eſt peccatum mortale: Vnde vlterius ſequitur, teneri te ad reſtitutionem tuę partis ſub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum alijs ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri reſtitutio, donec res retenta, non fuerit ampliùs notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Tertiò, Is, qui alteri nullo modo ſuo exemplo, vel hortatione eſt cauſa accipiendi, etiamſi ſciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo; neque tenetur ſub peccato mortali ad reſtitutionem: colligitur ex Soto in 4. d. 22. quæſt. 1. artic. 2. caſu 3. Probatur: quia iſte infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat niſi venialiter, & nemini eſt cauſa vel occaſio furandi, vt ſuppono: ergo ex eo, quòd alij furentur, peccatum ipſius non aggrauatur. ſicut is, qui nouit alios furari à Rege & parum furatur, non peccat mortiferè, quando ſuo exemplo alijs non eſt cauſa. 52

Si alteri nō ſis cauſa furandi.

Nec obſtat, quòd talis cooperetur magno damno: quia ſolùm in parua parte cooperatur & præter ipſius intentionem eſt, quòd illa cum alijs iungatur & magnum damnum conſtituat. vnde non eſt verum, quòd conſentiat in totum damnum: quia diſplicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

Dices Primò, Iſte eſt cauſa cur damnū, quod alioquin non fuiſſet notabile, ſit factum notabile: (v. g. alij abſtulerunt 9. aſſes, quod damnum ſuppono nondum eſſe notabile, ſed ſit tale ablato decimo, quem iſte furatur) ergo peccat mortiferè. 53

Complens damnum.

RESP. Negando conſequ. quia non eſt verè cauſa damni notabilis, ſed parui: Quòd autem hoc furto poſito, iam illatum ſit damnum notabile, id omnino per accidens eſt, & præter ipſius intentionem, neque vllo modo ſequitur ex conditione illius furti; ſed ex eo, quòd accidit alios ante abſtuliſſe nouem. itaque complere hoc modo damnum & efficere, vt ex non notabili, fiat notabile, non eſt notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; ſed totum illud, quod eſt notabile, accipere vel retinere; quod iſte non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem: non eſt cauſa longæ lineæ: & qui complet ſummam 100. florenorum, dando vnum florenum, non dat ſummam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum, complet damnum decem aſſium, nō dat damnum notabile. Quòd etiam inde confirmatur: quia alioquin ſi ſciens alium abſtuliſſe nouem, auferas vnum, infinitè ampliùs peccabis auferendo vnum, quàm ille auferēdo nouem, quod per ſe eſt abſurdum. Vnde patet, iſtud argumentum, quod eſt fundamentum contrariæ ſententiæ, parum eſſe firmum.

Dices Secundò, Qui hoc modo damum vineæ intulerunt, poſſunt ſub pœna excommunicationis compelli ad reſtitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c. 54

Poſſunt cōpelli.

RESP.

Reſpon. Negando conſequentiam; poteſt enim quis ex iuſta cauſa compelli ſub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur, vt v.g. venire ad ſupplicationē, ſoluere mulctam lege impoſitam. ad hoc enim ſatis eſt, vt ſit iuſta cauſa præcipiendi: etiamſi hæc cauſa per ſe abſque præcepto Superioris nō ſufficiat ad obligandum. Itaque cùm hic ſit iuſta cauſa præcipiendi ſub pœna excommunicationis, vt ſinguli ſuam partem reſtituant; nempe vt ille graue damnum acceptum reſarciat, poteſt ſic præcipi. Hæc tamen cauſa non ſufficit, vt ſinguli iure naturæ abſque præcepto Superioris teneantur ſub peccato mortali: quia quiſque in particulari poteſt cogitare ſuam reſtitutionem parum profuturā ad damni compenſationem, eo quòd alij non reſtituent.

55 Dices Tertiò, Ergo fieri poteſt, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur ſub peccato mortali reſtituere.

Reſp. concedendo totum: neque enim hoc abſurdum videri debet, quando à multis datum eſt: cùm etiam locum habeat, quando ab vno abſque culpa lethali irrogatum, vt ſuprà oſtenſum, cap. 7. dub. 6.

DVBITATIO X.

Vtrum occultè, vindicare rem ſuam, vel ſibi debitam; ſurripiendo eam alteri, ſit peccatum mortiferum.

56 *Si iuſto titulo extet apud alterū.* Respon. & Dico Primò, Si res tua iuſto titulo, v.g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eamque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad reſtitutionem. Eſt communis DD. Ratio eſt: quia iniquè ſpolias alterū ſuo iure, quod in illam rem habebat; quod ſi magni ſit momenti, neceſſariò eſt reſtituendum; hoc tamē intellige, ſi probabile erat, te rem tuam iure alterius finito, commodè recuperaturum.

57 *Si iniuſto.* Dico Secundò, Si iniuſto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad reſtitutionē, etiamſi eam occultè receperis: peccas, tamen, niſi certæ conditiones adſint.

Prior pars patet: quia nulla fit inæqualitas, neque alter iuſta ratione eſt inuitus. teneris tamen tunc monere, ſi commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille ſentiat ſe non ampliùs obligatum: tum ne permaneat in peccato, exiſtimando ſe detinere tuum vel tibi debitum; tum ne ſecundò tibi ſatisfiat, vt rectè Sotus l. 5. de Iuſtit. q. 3. art. 3. Caiet. q. 66. art. 5. Nauarr. cap. 17. nu. 113. & alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur: quia fit iniuria publicæ poteſtati, quæ ad hoc conſtituta, vt ſingulis ius ſuum tribat, vt rectè D. Thomas quæſt. 66. artic. 5. ad tertium.

58 *Certæ cōditiones neceſſariæ.* Dixi, *Niſi certæ conditiones adſint*; his enim poſitis, licitum eſt rem ſuam occultè recuperare, & pro debitis, compenſatione vti.

Prima eſt, Vt moraliter certum ſit, rem tuam eſſe, vel tibi ex iuſtitia deberi. ſi enim id eſſet dubium, non poſſes eam accipere; nam in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Similiter, ſi non eſſet debita ex iuſtitia, ſed ſolùm ex gratitudine.

59 Secunda eſt, Vt non poſſis eam alia ratione redipiſci vel certè non abſque notabili moleſtia vel expenſis vel amiſſione beneuolentiæ & fauoris.

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud dibitorem depoſitam, ſed tuam vel tui debitoris, nam compenſatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius ſunt dominio.

Quarta, Vt abſit periculum ſcandali vel infamiæ, ne tanquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones ſi adſint, licitè potes vti compenſatione. Quidam addunt, *ne compenſatio fiat in depoſito*: Ita enim expreſsè docet Grego. IX. cap. Bona fides, de depoſito. Sed hoc videtur pertinere ad forū exterius, in quo cogetur reddere depoſitum, ob præſumptionem perfidiæ, vt ibi inſinuatur. quod video etiam placuiſſe Emmanueli Sà. 60 *Depoſitum.*

61 *Excommunicatio.* Ex dictis Sequitur Primò. Si feratur excommunicatio in eos, qui ſurripuerunt; non comprehendi eum, qui in compeſationem accepit, etiamſi alia via recuperare potuerit: (quod eſt contra Ioannem Medin. q. 11. niſi in hiſce tribus caſibus. Primò; Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter vltra æqualitatem progreſſus eſt: nam reſpectu illius exceſſus, eſt verū furtum. Tertiò, Quando rem alienam accipit, quæ non erat debitoris. Extra hos caſus, non ligatur hac excommunicatione. Ratio eſt, quia etſi peccauerit ſic accipiendo, non tamen peccat retinendo; quia ſolùm peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad reſtitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, ſed iniuſtum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret: quia ille non tenetur reſtituere: vnde excommunicatio eſſet inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præterijt, vnde propter illud non poteſt excommunicari: vlteriùs autem detinendo, nō peccat, vnde neque ob hanc cauſam.

62 Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc reſtitutionem ob peccatum præteritum.

Reſp. Negando poſſe: quia Iudex non poteſt aliquem punire pœna pecuniaria vel ſimili ob delictum, niſi priùs iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Si rogetur à Iudice. Sequitur Secundò, Si is, qui iuſtè accepit rogaretur à Iudice, num ſciret quis acceperit, vel an ipſe non acceperit, poſſe negare ſe ſcire, etiam cum iuramento; mente intelligendo ſe neſcire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniuſtè. quòd ſi nō rectè accepiſſet; (eo quòd via iuris facilè potuiſſet recuperare) quamuis nunc iuſtè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur fateri; quia Iudex tunc habet ius interrogādi, ſicut de alijs criminibus. vnde non poteſt vti artificio prædicto. vide Nauarr. cap. 17. nu. 114. & duobus ſequentibus. Contrarium tamen non eſt improbabile: quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniuſtè, non quoad modum tantùm, ſed quoad ſubſtantiam acceptionis.

63 *Famuli.* Sequitur Tertiò, Famulos non poſſe ſibi occultè compenpare ex bonis dominorum, dum queruntur ſtipendia ſua eſſe iuſto minora; niſi reuera iudicio prudentis ita ſit; nec ſolùm lege gratitudinis, ſed etiam iuſtitiæ plus debeatur; quod poteſt fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem ſit conuentum, ea tamen mente, vt dominus; ſeruitio diligenter præſtito eſſet ſuppleturus, & hāc mentem famuli, dominus ſatis ad-

uerterit;

uerterit; tunc enim ex iuſtitia dominus tenetur ſupplere: quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si preſſus neceſſitate, exiguo conuenit: quia dominus amplius dare noluit. tunc enim quòd operam ſuam multò pluris valentem tam paruo locet, non ſponte facit; ſed neceſſitate compulſus: (ſicut ſi quis neceſſitate preſſus, paruo vẽdat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus ſupplere ſtipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, ſi tali ſeruitio egebat, vel ſi magnum ex eo capiat emolumentum. quòd ſi non egebat, ſed ſolùm ad preces alterius, nullo magno ſuo commodo admiſit, meritò poteſt minus offerre ac dare, *merces enim vltronea*, vt dici ſolet, *vileſcunt:* vide Nauarr. cap. 17. nu. 109. & ſequentibus.

DVBITATIO XI.

Vtrum aliquando liceat vim adferre debitori, ſi aliter nequeas rem tuam obtinere.

64 RESPON. Dominicus Sotus putat id licere, quando Reſpublica ita eſt perturbata, vt nemo ius ſuum obtinere valeat, modò tamẽ ſine armis & moderatè fiat. Sed vtendum diſtinctione. Si res tua extet apud alterum in ſua ſpe-

65 cie, (v.g. equus, veſtis, torquis, &c.) & non poſſis eam aliter recuperare ob Reipublicę perturbationem, non eſt improbabile, poſſe te domum ingredi & eam auferre: & ſi ille velit impedire, poſſe te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hic videtur propriè aggreſſio, ſed defenſio; vt ſuprà dictum eſt, ex D. Antonino & Sylueſtro. Si tamen res non extet, ſed ille tantùm ſit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare: quia tu non es dominus rei illius, ſed ipſe: vnde habet ius tibi reſiſtendi, ſi eam vi auferre nitaris, & tu cenſeris aggreſſor, non ille; quia ipſe non detinet rem tuam, ſed tu inuadis rem ipſius.

Vim adferre, quando liceat.

DVBITATIO XII.

Vtrum in extrema vel etiam in graui neceſſitate, licitum ſit aliena ſurripere.

D. Thomas q. 66. artic. 7.

66 NOtandum eſt, Eum, qui in neceſſitate verſatur, nõ poſſe alienum vſurpare, niſi ante petierit iuuari, explicata ſua miſeria; vel niſi certò ſibi perſuadeat, ſe nihil obtenturum. ſi enim probabilis ſpes ſit, poſſe te cõuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honeſtæ conditionis oſtiatim mendicare) conſequi vt ſit tuũ, non videris redactus ad eam neceſſitatem, vt cogaris ſurripere alienum. Hoc enim tunc demum Iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi neceſſitati nõ ſuppetit. Quare ſi aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim poteſt viuere ex alieno, quando poteſt ex proprio, efficiendo vt res aliena fiat ſua per donationem vel aliter. Non tamen videtur eſſe peccatum mortale, ſi hic ordo nõ ſeruetur; modò ſcandalum abſit. quia ſiue dominus concedat, ſiue non concedat, potes accipere. eſt enim duntaxat inordinatio in modo.

Primò debet peti.

67 Nunc, Dico Primò, Quemuis in extrema neceſſitate conſtitutum poſſe accipere rem alienam, qua extremè indiget ad vitæ ſuæ conſeruationem. Eſt communis ſententia DD. Probatur: quia in extrema neceſſitate *omnia ſunt communia*, vt habet receptum axioma. non quòd per illam ſtatim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. numero 61.) ſed quia quoad Ius vtendi, communia ſunt, ita vt licitè quiuis illis anguſtijs preſſus, poſſit occupare, ſibique vindicare rem quamlibet, adeo ſibi neceſſariam, & ex eius vſu ſibi & proximo opitulari. Cuius ratio eſt: quia finis rerum inferiorum eſt, vt hominibus in neceſſitate ſint ſubſidio, & vt homines per illas poſſint vitam ſuam conſeruare & tueri: ac proinde omnibus à natura hoc Ius competit. Neque diuiſio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gentium, ſupponit, non euertit, Ius naturale: præſertim quod tãtopere neceſſarium ad vitæ conſeruationem. cenſeri itaque debet diuiſio eſſe facta, reſeruato cuique Iura naturali, quatenus erat neceſſarium ad vitam tuendam: alioquin non eſſet rationabili modo facta. 68

In extrema licitum ſurripere.

Hinc ſequitur Primò, Si quis in tali neceſſitate conſtitutus, vellet aliquid ſibi neceſſarium occupare, non poſſe à domino illius rei prohiberi: quia Iure ſuo vtitur. quare poterit ſe tueri, tanquam qui iniuſtè ab altero inuadatur: & ſi neceſſe ſit, ſeruato iuſtæ defenſionis moderamine, impedientem occidere. 69

Non poteſt impediri.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non eſſe furtum aut rapinam: quia non fit domino iure inuito: tenetur enim conſentire, cum tu iure tuo vtaris.

Aduerte tamen, Si dominus ſit in pari neceſſitate, te non poſſe ab illo accipere, vt omnes fatentur: quia in pari cauſa, melior eſt conditio poſſidentis. Vtrùm autem tenearis reſtituere, dicetur infrà. cap. 16. dub. 1. 70

Si domini ſit par neceſſitas.

Sed difficulas eſt, Vtrùm idem ſit licitum in graui neceſſitate. Multi DD. negant, putantes id iuris ſoli extremæ neceſſitati reſeruatum. Ita Caietanus quæſtione 66. artic. 7. Sotus lib. 5. quæſt. 3. artic. 4. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. num. 3. & multi alij. Alijs placet contrarium.

Dico Secundò, Probabile eſt, non ſolùm in extrema, ſed etiam in graui neceſſitate morbi, famis, nuditatis, poſſe te clanculũ ſurripere ab opulentis, ſi aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v. Furtum. §. 37. Syl. eodem quæſtione 5. Nauarr. cap. 17. num. 5. Ioan. Medina, C. de eleemoſyna. quæſt. 7. Couarruuias ſuprà, ſentit eſſe probabile. Petrus Nauar. lib. 3. cap. 1. num. 375. Per grauem intelligo, non quouis modo grauem, ſed valde grauem, etſi non extremam. 71

In graui neceſſitate.

Probatur Primò, quia ſicuti à natura omnib. cõceſſa eſt poteſtas ſuccurrendi extremæ neceſſitati ex rebus humanis, ita & valde graui. cur enim hæc poteſtas reſtricta ſit ad extremã? Secundò, Ex graui neceſſitate facilis eſt lapſus in extremam: ergo quod in extrema conceſſum eſt, extendendum eſt etiam quodammodo ad grauem. Tertiò, Sicut diuiſio rerũ nõ debuit, nec Iure potuit efficere, quin extrema in neceſſitate haberes Ius ſurripiendi ab ijs, qui nõ ſunt in ſimili neceſſitate, nempe ſuperflua naturæ, quãuis eſſent aliquo modo neceſſaria ſtatui; ita neque potuit efficere, quin dũ grauis neceſſitas premit, quando aliud remedium non ſuppetit,

liceat

liceat ſurripere ſuperflua, vel parum neceſſaria alterius ſtatui. In diuiſione & attributione rerum, qua factum eſt, vt nemini ius ſit in rem alterius, ſemper debuit hæc conditio tacita intelligi, *niſi extrema vel certè valde grauis neceſſitas poſtulet*. alioquin contra rationē & æquitatem facta eſſet. Secus de neceſſitatibus cōmunibus, & non admodum grauibus, quæ creberrimæ ſunt; & non ſic vrgent, vt diuiſio & attributio Iure gentium facta debeat violari. alioquin omnia furtis plena eſſent, nec poſſet pax inter homines conſeruari.

72 Hinc patet, Talem ſurreptionem non eſſe furtum; quia dominus tenetur conſentire: nec poteſt cum ratione eſſe inuitus circa ſubſtantiam acceptionis; quamuis modus diſplicere poſſit, ſi accipias prius quam petieris, tuamque inopiam aperueris. *Non eſt furtum.*

73 Si tamen ipſe ſit in pari neceſſitate, vel ſtatus ipſius notabiliter læderetur; poſſet recuſare, ſicque eſſet furtum; quia in hac neceſſitate non licet ſurripere ab alio, cum notabili detrimento ſtatus illius: ſicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius. *Si ſtatus lædere tur.*

74 DICES, Primò, Cap. Si quis, de furtis, dicitur; *Si quis ob neceſſitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, veſtem, aut pecus, pœniteat hebdomadas tres, & ſi reddiderit, non cogatur ieiunare*. Hic imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem neceſſitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

RESPOND. Primò, Ibi fortè agi de neceſſitate non ita graui, vt docet Gloſſa ibidem & D. Thomas q.66. art.7. ad primum. *Decretalis*, inquit, *illa, loquitur in caſu, quo non erat vrgens neceſſitas*. vbi tamen Aduerte, iſtud cap. non eſſe ex decretalibus Pontificum, ſed ex Pœnitentiali Theodori.

75 RESPONDEO Secundò, Fortaſſe agi de ijs, qui indebito modo ſuæ neceſſitati cōſuluerunt, ſurripiendo clanculùm, cùm facilè potuiſſent obtinere ſi ſuam neceſſitatem aperuiſſent.

DICES Secundò, Si in graui neceſſitate poſſes ſurripere; poſſes etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: ſed non potes cogere: ergo nec ſurripere. Minor probatur; quia nemo poteſt cogi ad id, ad quod non tenetur ex iuſtitia, ille autem non tenetur ex iuſtitia tibi dare: ergo. Ita Sotus.

RESPONDEO, Si hoc argumentum valeret; concluderet, ne in extrema quidam neceſſitete te poſſe ſurripere, quia diues non tenetur ex iuſtitia dare, ſed ſolum ex charitate, vt Sotus fatetur. Itaque neganda eſt minor. poteſt enim diues cogi per legitimam poteſtatem ad ſuccurrendum pauperi, & ſi te volentem occupare rem tibi ſic neceſſariam conetur impedire, potes te tueri, ſi ſcandalum abſit. *Poteſt cogi quis ad eleemoſynam.*

Ad probationem Reſpondeo, negando aſſumptum. ad multa enim cogi poſſumus, ad quæ ex iuſtitia non obligamur, vt ad non ſe inebriandum, ad nō fornicandum, non blaſphemandum, imò ad dandam eleemoſynam. vt enim quis cogi poſſit, ſatis eſt eum obligari alicuius virtutis præcepto; & neceſſarium eſſe vel valde expediens ad bonum publicum, vt huiuſmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè accipiendo, vel expendendo bona paterna, & quando non.

RESPONDEO, Peccat mortiferè Primò, ſi notabilem ſummam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel vſusfructus eſt parentum) ipſis meritò inuitis; & tenetur ad reſtitutionem. eſt communis ſententia Doctorum, quia eſt verum furtum in materia notabili: vnde Prouerb.28. dicitur; *Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre; & dicit, hoc nō eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt*. vbi ſatis indicatur eſſe mortiferum. 76 *Ex bonis parentum accipiens.*

Sed aduertendum eſt, Non idem cenſeri *notabile* in furtis filiorum vel vxoris, quod cenſetur tale in furtis externorum, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib.3. par.2. cap.1. ſed maiorem quantitatem requiri, neque hæc quantitas eſt eadem reſpectu omnium, ſed varia pro conditione ſtatus, ætatis, perſonarum, locorum, & aliarum circumſtantiarum, prout prudens iudicabit. vnde ſi filius ſubtraxit duos vel tres aureos parēti prædiuiti: non ſtatim putandum eſt mortale, præſertim cùm parens talis, ſæpe non ſit multùm inuitus: ſecus ſi parenti mechanico, vel cui res anguſta. *Quid hic notabile.*

Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum, in compotationes, in fœminas) notabilem ſummam contra voluntatem parentum, ex ijs pecunijs, quas parens ei ad honeſtos vſus dedit, v.g. ad emendos libros, veſtes; ad ſoluendum didactra magiſtris: vt rectè Nauarr. cap. 17. num.164. Ratio eſt; quia parens non conceſſit ei pecunias illas ad tales vſus, ſed ad alios. neque intendit illas ſimpliciter donare, & dominium earum in filium abſolutè transferre, iuncto ſolùm mandato vt honeſtè, vel in hos vſus impendat: ſic enim ad reſtitutionem non videretur teneri, ſed ſolùm contra paternam obedientiam feciſſe. Sed intendit donare cum reſtrictione ad vſus determinatos; v.g. ad emendos libros: ita vt filius non accipiat earum dominium, niſi ad tales vſus. Poteſt enim parens ſuam donationem limitare pro ſuo arbitrio, ita vt non plus iuris conferat, quàm ipſe conferre intendit. quare ſi filius aliter expenderit, tenebitur ad reſtitutionem, cùm ad alium vſum ius non habuerit. Hoc tamen intellige, ſi parens inde damnum acceperit, ita vt ei idcirco plus cauſa filij expendendum fuerit: ſecus ſi in ſolius filij incommodum ceſſerit. quòd ſi nō poſſit reſtituere, tenetur adducere in diuiſionem: Niſi fortè conſtet alios tantundem expendiſſe, vel niſi parens condonauerit vel putetur facilè condonaturus, ſi filius auderet rogare: qua ratione multi excuſantur ab hac reſtitutione. 77 *Expendens cōtra volūtatem parētum.*

Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, niſi in certis caſibus, vt infrà cap.18. dubit. 12. dicetur; tamen morte confirmatur, niſi excedat eam ſummam, de qua parens poteſt diſponere. Vide Nauarrum cap. 17. num.158. 78

Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione ſta- 79 *Excuſatur à peccato mortifero multis caſibus.*

tus & perſonarum non cenſeatur iudicio prudentum notabilis.

Secundò, Si Putet parentem rogatum, facilè conceſſurum; tunc enim non videtur inuitus circa ſubſtantiam acceptionis, ſed tantùm circa modum, vt dictum eſt dubitat. 8, nu. 49.

Tertiò, Si dum verſatur in ſtudijs, vel extra domum paternam, expendat more aliorum ſuę conditionis, in eleemoſynas, ludum, & honeſtas recreationes; præſumitur enim parens id permittere, niſi conſtet de contraria voluntate, Nauarrus num. 157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui neceſſitate proximi ſurripiat ad eleemoſynam; tunc enim parens non poteſt eſſe cum ratione inuitus, quia ipſemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis ſuis caſtrenſibus vel quaſi caſtrenſibus, nempe ex partis occaſione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, ſed ipſe filius eſt in his veluti paterfamilias, vt oſtenſum eſt cap. 4. dubitat. 3.

Sextò, Si parens ſibi vendicet bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia filij, vltra id, quod expendit in eius alimenta, filius poteſt tantundem repetere. quòd ſi non audeat, poteſt occultè vti compenſatione, vel repetere à cohæredibus. Quod valde notandum confeſſarijs, ne facilè cogant filium ad reſtitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens ſit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vſumfructum redeunt ad filium, & vſusfructus conſolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap. 3. dub. 5. vnde filius poteſt ea ſibi vindicare. quòd ſi non audeat vel non poſſit, poteſt occulta compenſatione, ex alijs bonis paternis, ſibi conſulere.

81 *Si gerit negotia paterna.* Octauò, Si filius gerit negotia patris, poteſt, deductis expenſis, quas pater facit in illo alendo pro ſuo labore & induſtria tantundem accipere, quantum daretur extraneo; niſi intendat facere gratis. Ita Nauar. cap. 17. num. 144. Angelus v. Peculium, num. 11. & alij.

Hic tamen ſunt tria neceſſaria, Primò, vt filius proteſtetur ſe velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, ſi poteſt: maximè quando alter eſt præſens; nam hic fortè nolet, rebuſque ſuis aliter conſulet: quòd ſi ob reuerentiam paternam non audeat, non eſt neceſſarium; quia parens non poteſt tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt conſtet parentem non facturum per ſe, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vſumfructum iſtius lucri non ſibi vendicet ante mortem patris, vel ſuam emancipationem; quia pertinet ad patrem. cenſetur enim hoc lucrum in bonis aduentitijs, vt dictum eſt cap. 4. dubit. 3.

Dices, Filius iure naturali tenetur ſeruire parenti ſine ſtipendio: ergo,

Resp. Negando antecedens; niſi pater egeat, vel niſi alij filij etiam lucrentur patri. nulla enim æquitas dictat, vt ipſe teneatur ſine ſtipendio laborare, alijs otiantibus.

DVBITATIO XIV.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet adminiſtrationem, & quando non.

Respondeo, Mortiferè peccat ſi ſummam notabilem ex bonis mariti, vel quorum adminiſtratio ipſius eſt, ipſo cum ratione inuito, accipiat. Ratio eſt; quia accipit illud, cuius dominum vel certè adminiſtratio & vſusfructus eſt alterius. Itaque tenetur ad reſtitutionem, etiamſi ex dote, vel ex bonis communibus accepiſſet: quia etiamſi tota dos & dimidia pars communium bonorum ad ipſam pertineat, quòd ad proprietatem attinet; tamen adminiſtratio & dimidia pars emolumentorum, ſeu vſusfructus inde proueniens, ſunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secus de pupillo, qui clam ſurripit à tutore: quia tutor non adminiſtrat bona pupilli in ſuum commodum, ſicut maritus bona vxoris. ſi tamen putaretur maritus non vtiliter adminiſtraturus, non teneretur tunc quidem; ſed ſoluto matrimonio, debet adducere in partitionem cum hæredibus mariti, quantum ſubtraxit, dimidium eius ſibi detrahendo. Idem faciendum in alijs caſibus, quando non habet vnde reſtituat. 82 *Quando peccet.* 83 *Si maritus nō adminiſtret vtiliter.*

Hinc patet: non eſſe verum, quod ait Paludanus in 4. diſt. 15. quæſt. 3. art. 6, vxorem ex facultatibus communibus poſſe facere eleemoſynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, ſoluto matrimonio. ſic enim totam ſuam partem poſſet dare, & priuare maritum eius adminiſtratione: vide Nauarrum ca. 17. num. 155. §. Ad tertium.

Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, ſpectato ſtatu, opibus, & cæteris, non ſit notabilis. 84 *Quando excuſetur.*

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui neceſſitate proximi; in extrema enim quiſque tenetur ex eo, quod ſupereſt naturæ: in graui, ex eo, quod ſtatui.

Quartò, Si det ex ſuis, quorum habet liberam adminiſtrationẽ, vt ex paraphernis, vel ex lucris ſuæ induſtriæ; (præſertim ſi attulit dotem ſufficientem ad ſe alendum) vt docent Nauarrus, Syl. & alij; quod intellige iure communi Cæſareo; nam quibuſdam locis hæc lucra cenſentur communia.

Quintò, Poteſt facere donationes & eleemoſynas ſecundum conſuetudinem aliarum ſuæ conditionis mulierum. quòd ſi maritus vetet, videtur vetare exceſſum. Ita paſſim DD Paludanus ſuprà, Sylu. v. Eleemoſyna, quæſt. 5. Angelus ibidem num. 7. & alij. Si tamen conſtet illum omnino vetare; Nauarrus & alij quidam, dicunt illam nō poſſe quidquam dare. Sed contrarium eſt verius, quod etiam tenet Molina diſput. 274. & Petrus Nauar. lib. 3. cap. 1. num. 83. & colligitur ex ratione, quam Syl. Ang. Paludanus & alij DD. adferunt; quia *conſuetudo tribuit Ius, non ſecus ac priuilegium vel lex;* quo iure maritus illam priuare nequit: præſertim cùm Ius poſitiuum magnā vim habeat circa bonorum adminiſtrationem vt eam vel reſtringat marito, vel laxet. 85 *Poteſt vti priuilegio conſuetudinis, in donationibus.*

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori

præſtare

præſtare decentem ſuſtentationem,ſpectata eius conditione, ſuiſque opibus: atqui in hac ſuſtentatione continetur non ſolùm victus, veſtitus, ornamenta,& famulatus,ſed etiam alia,quæ fęminæ ſimilis conditionis,illis locis habere & facere conſueuerunt, ad recreationes, eleemoſynas & largitiones.ergo tenetur ei hoc concedere. Secundò,quia vxor non eſt mancipium viri, ſed ſocia, habens etiam authoritatem adminiſtrationis, etſi ſub viro, ne quid inordinatè aut profuſè faciat: ergo nõ poteſt ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Poteſt dare ad impediendum damnum mariti, ſiue temporale, ſicut fecit Abigail 1.Reg.25.(hoc enim damnum redundat in vxorem) ſiue ſpirituale; largiendo eleemoſynas,ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Sylueſt. ſuprà, Nauar. num.154.& alij. hic enim vtiliſſimè gerit negotium mariti, nec ipſe poteſt cum ratione eſſe inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel ſibi neceſſarijs accipiat, vt pro veſtibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non poteſt iuſtè recuſare.

Octauò, Si maritus eſt amens vel fatuus; tunc enim adminiſtratio ad illam deuoluitur,niſi aliter à Magiſtratu ſit prouiſum.

86 Nonò,Si maritus eſt abſens; nam tunc etiam pertinet ad eam adminiſtratio, niſi aliud à marito ſit præſcriptum. Nauarrus tamen putat eam in his duobus caſibus nõ poſſe amplius dare, quàm maritus præſens, vel compos mentis ſolitus erat. Sed verius eſt,eam poſſe dare,prout ratio dictabit: quia poteſt ſecundum ſuam prudentiam adminiſtrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Palud. Sylueſter, Angelus.

87 *Si maritus diſſipator.* Decimò, Si maritus eſt diſſipator, rem communem in compotationes, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipſius ſine ipſius conſenſu profundens.nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquiſitorum, eſt vxoris, & dos tota. vnde ſoluto matrimonio, tenetur maritus vel eius hęredes ad reſtitutionem vxori vel eius hęredibus. quare ſi vxor difficultates metuit,poteſt occultè vti compenſatione accipiendo ex bonis mariti vt ſibi vel liberis conſulat, quantum opus eſt, vt ſua pars ſalua ſit.vt rectè docet Petrus Nauar.lib.3.cap.1.num.114.contra Nauarrum cap.17.nu.155. qui putat maritum non teneri ad reſtitutionem, ſi malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipſius eſt: quia non cenſentur lucra, niſi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non eſt vera. Primò, *Lucra ſtatim fiunt cõmunia.* Nam vxor reuera acquirit dominium & poſſeſſionem iſtorum lucrorum,ſimulatq; percipiuntur. ſicut in omni ſocietate, ſinguli ſocij acquirunt dominium & poſſeſſionem totius lucri ab initio, quo illud cedit ſocietati, etſi partialiter, Neq; maritus quidquam habet amplius, quàm Ius adminiſtrandi in ſuum & vxoris commodum. Debet autem hæc adminiſtratio fieri ſecundum dictamen rationis;ſicut & omnium bonorum communium: alioquin non eſt adminiſtratio ſed diſſipatio, quæ non debet obeſſe ſociæ,ſed ſoli authori. Secundò, Quia alioquin maritus, ſi faceret notabiles donationes abſque conſenſu vxoris, non teneretur computare in ſuam partem; (quod tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de ijs quæ nondum ceſſerant in rationem lucrorum communium.

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, 88 *Si ludo perdidit.* damnum cenſeri commune; quia ludus eſt contractus fortuitus,quo potuit perdere & lucrari. vnde communia hic eſſe debent & lucra & diſpendia; ſicut & in alijs contractibus.Niſi fortè ordinariè amitteret, & vxor nollet conſentire; non enim tenetur, cùm videatur eſſe diſſipatio, rem ſuam ita periculo exponere.

Vndecimò,Si pater vel mater vxoris ſint pauperes, ita vt miſerè ſecundum ſtatum ſuum viuant: tunc enim ſi maritus nolit illis ſuccurrere,poteſt vxor ex bonis communibus vel ex ſua dote ſubtrahere, vt illis det. Idem dicendum, ſi habeat proles ex alio matrimonio, quæ ſimiliter egeant. Ita Petrus Nauarra num.159.& Cordub.quæſt.125.Ratio eſt:quia iure naturę tenetur iſtis ſuccurrere, ſi poteſt; & iſti Ius habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non poteſt iure id iniquè ferre. Tenetur autem vxor hæc omnia,quæ ſic dederit, referre in ſuam partem, cùm ad partitionem cum hæredibus viri, ventum erit.

Probabile tamen eſt, quod docet Molina diſput.274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, poſſe huiuſmodi neceſſitati ſuccurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in ſuam partem referre. Similiter ſi matrimonium ſit celebratum contractu arrharum & dotis; (vt ſolet iure communi) & extent aliqua lucra communia; poſſe de his lucris ſumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito,ſi in ſuos donationes fecerit.

Duodecimò, Si frater vel ſoror vxoris,ſimili paupertate conflictentur, probabile eſt,vxorem poſſe illis,ſimili ratione ſuccurrere. Ita Petrus Nauarra num.161. Probatur, quia maritus iure communi tenetur fratribus ſuis ſubuenire. (vt docent cõmuniter DD. cum gloſſa in L.Qui filium.ff.Vbi pupillus educari debeat)cur vxor id non poſſit? Confirmatur ex lege Mutus. ff.De Iure dotium, *Manente matrimonio, non perditura vxori ob has cauſas dos reddi poteſt: vt ſe ſuoſq; alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in Inſulam relegato parenti præſtet alimonia, aut vt egentem virum fratrem, ſororemve ſuſtineat.* 89

DVBITATIO XV.

Vtrum ſi res furtiua pereat, fur teneatur ad reſtitutionem.

RESPONDEO & Dico Primò,Si res furto vel aliter iniquè parta, caſu pereat, nihilominus is,qui ſuſtulit, tenetur ad pretij reſtitutionem, ſi nõ putetur ſimiliter peritura fuiſſe apud dominum.Eſt communis DD. D.Thomæ q.62. art.6. Couar.ad regulam Peccatũ p.2.§.6.nu.1. & aliorum.Probatur Primò,quia qui eam iniuſtè accepit, non ſolùm obligatur ratione rei acceptæ,ſed etiã ratione iniuſtæ acceptionis:ergo ſiue res extet,ſiue non,tenetur ſarcire damnum. conſequentia patet: quia iniuſta acceptione eſt cauſa interitus:nam credibile eſt,ſi non accepiſſet,non perituram: ergo, &c. Secundò, qui iniuſtè detinet, ſemper eſt in mora: ei autem, qui eſt in mora, etiam caſus fortuitus imputatur, vt pa- 90 *Etſi caſu pereat, tenetur.*

91 vt patet ex cap. Decimæ, 16, quæſt. 1. Si tamen purgaſſet moram, rem offerens domino, & is noluiſſet tunc accipere, ſed ei cuſtodiendã commiſiſſet, nõ teneretur ex caſu fortuito: quia non eſſet ampliùs in mora.

Sed controuerſia eſt inter Doctores, Vtrùm fur aut iniquus poſſeſſor teneatur ad reſtitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v.g. Abſtuliſti veſtes, frumentum, pecuniam ex domo alterius, quæ paulò poſt incendio vel hoſtili incurſione peritura erant apud dominum, Incendiſti ſegetes, quas inundatio poſtridie erat euerſura. Paludanus in 4. diſt. 15. quæſt. 2. art. 1. concluſ. 5. docet, etiam in hoc caſu teneri iniquum detentorem. Ratio eius eſt; *quia ſemper eſt in mora: mora autem trahit ad ſe periculum, vt iura determinant.* Hæc ille. Idem tenent plerique Iuriſperiti, vt refert Couarruuias loco citato.

92 *Si apud dominum erat peritura, nõ tenetur.* Dico Secundò, Si res caſu, vel iuſta hoſtium incurſione, certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius reſtitutionem, ſi apud eum ſimiliter perijt. Ita Couarruuias ſuprà. & Ioan. Medina, C. de reſtitut. quæſt. 6. concluſ. 6. Syluester Reſtitutio 7. quæſt. 5. §. Tertium. Petrus Nauar. lib. 4. cap. 1. num. 17. Nauarrus cap. 17. num. 8. Dixi, *caſu vel iuſta hoſtium incurſione;* quia ſi non erat peritura apud dominum, niſi per iniuriam, tenebitur; qui enim eam ſic abſtuliſſet, vel deſtruxiſſet, teneretur: ergo ſi tu præuenias, teneberis: nam obligatio, quam alius ſubijſſet, in te, ratione damni transfuſa eſt.

Dixi, *Si certò erat peritura apud dominum;* quia ſi id ſit dubium, vel ſi dominus eam erat venditurus, vel alienaturus ante illud tempus, teneberis: quia in dubio, *melior eſt conditio innocentis.*

Nunc probatur propoſitio, Primò, Quia ſi res certò erat apud dominum peritura, ita vt nihil Iuris vel commodi inde ad eum rediturum eſſet, nihil quoque noui detrimenti eſt illi illatum dum apud te perijt: ergo nihil eſt ei compenſandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum iam erat præparatum in cauſa: ita vt non poſſet impediri à domino, ac proinde ſecundum æſtimationem moralem perinde ſe habebat, ac ſi iam illatum eſſet: ergo non cenſetur ille fur nouum damnum intuliſſe. Secundò, Quia fur non eſt cauſa damni ratione interitus rei, cùm ad hunc non cooperetur, vti ſuppono: neque ratione iniquæ acceptionis: cùm ſimiliter interitura fuerit apud dominum, etiamſi non fuiſſet accepta. quid enim dominus poteſt queri de damno per acceptionem illato, cùm res illa etiam non accepta, eſſet peritura? Tertiò, Quia iniqua acceptio non inducit reſtituendi obligationem, niſi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis: ergo. Quartò, Probatur ex L. Si plures. §. Siue autem, ff. Depoſiti vel contrà. vbi dicitur. *Eum, contra quem agitur, vt reddat depoſitum,* (qui ſanè habet inſtar furis) *ſi ſua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti, ſi homo mortuus fuerit, abſolui debere,* (id eſt, liberari à reſtitutione pretij) Ratio ſubditur, *quòd æquum ſit naturalem interitum ad actorem pertinere; vtique cùm interitura eſſet ea res, etſi reſtituta eſſet actori.* Hæc ibi. Quintò, Probatur ex L. fin. §. finali, ff. De lege Rhodia, de Iactu; vbi dicitur, *Si ea conditione nauem conduxiſti, vt ea merces tuæ deportarentur, easq. merces nauta, nulla neceſſitate coactus, cùm id ſciret te fieri nolle, tranſtulit in nauem deteriorem & merces cum ea naue perierunt; habes ex conducto locato cum priore nauta actionem: imò cõtra, inquit Paulus, ſi modò ea nauigatione vtramque nauis perijt.* vbi clarè conſtat, nautam non teneri, ſi etiam melior nauis perijt: quia ex eò, quòd merces tranſlatæ ſint in deteriorem contra pacta, non cenſetur datum damnum. vnde patet hanc ſententiam, etiam foro externo eſſe conformem. vide Couarruuiam & Syluest. ſuprà. Sed quid ſi res perijt culpa furis?

Dico Tertiò, Probabile eſſe, furem non teneri, etſi culpa ipſius res talis perierit, verbi gratia, ſi eam negligentia perdiderit, vel etiam vaſtarit aut conſumpſerit; modò eam peremerit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum perijſſet. Probatur; quia illa res in eo ſtatu conſiderata, domino nullius eſt pretij: nam eo loco certò eſt peritura, abſque vllo domini commodo: ergo etiamſi fur illam perimat, non cenſentur irrogare damnum alicuius momenti: vt ſi incendas ſegetes, quas vides vox eluuione euertendas; ſi abſumas annonam, quæ proijcienda eſt in mare, vel naufragio peritura; ſi interficias equum, quem iuſtus hoſtis erat abducturus, quamuis enim in his & ſimilibus caſibus rem perimas, vel conſumas, vel alienes, non tamen cenſeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad reſtitutionem. Ob eandem rationem, ſi occidas eum, qui certiſſimè paulò poſt moriturus erat, vel vi morbi, vel iuſta ſententia Magiſtratus, etſi grauiter pecces, non teneris tamen damni ſequi. 93 *Si culpa furis perijt.*

Dices, Si res mea, quam pretio tradidi cuſtodiendam, pereat culpa depoſitarij, tenetur ipſe ad reſtitutionem, etſi apud me peritura fuiſſet; atqui fur non minùs tenetur rem cuſtodire quàm depoſitarius: ergo ſi culpa ipſius perijt, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuiſſet. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 1. num. 17. qui etſi fateatur noſtram ſententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat. 94

Respondeo, Non quouis euentu furem æquè teneri ad cuſtodiam ac depoſitarium. nam depoſitarius, quando vllo modo veriſimile eſt rem ſaluari poſſe, ſi aliò transferatur vel abſcondatur, tenetur ex iuſtitia id præſtare; nam ad hoc conducitur, vt omni ratione rem ſaluam præſtet. ſi tamen conſtet interitum rei caueri non potuiſſe, non tenebitur depoſitarius, etiamſi negligens in ea cuſtodienda fuerit, vel eam conſumpſerit. Fur verò non tenetur ex iuſtitia eam alio transferre, ſi videt eam apud dominum, & eo loco vbi nunc eſt perituram; vnde etiamſi eam tunc conſumat, non tenebitur ad reſtitutionem: quia in eo ſtatu conſiderata, domino nullius eſt pretij. *Depoſitarius quomodo tenetur.*

Dices, Hoc ipſo, quo eſt apud furem, qui poteſt cauere ne pereat, res incipit domino eſſe maioris æſtimationis, quia tenetur eam domino cuſtodire, ſicut ex eo quòd eſt apud depoſitarium, qui poteſt eam ſaluare, eſt pluris, quàm ſi apud dominum eſſet: ergo. 95

Respondeo, Si cuſtodia non eſt ei commiſſa, non tenetur hoc caſu ex iuſtitia eam cuſtodire, ſed ſolùm ex charitate; (ſicut tenetur ignem

ignem auertere à domo proximi, qui caſu ibi accenſus eſt) vnde ſi nolit, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud ipſum. (ſecus apud depoſitarium) quare ſi rem perimat, non cenſetur cauſa noui damni.

96 *Si alio loco vel tempore deſtruas, vbi non periſſet.* Dixi, *Modò eam perimat eo loco, &c.* Quia ſi eam perimat alio loco, vel poſtea, vbi nõ perijſſet, tenebitur ad eius compenſationem. Exemplum, Si furatus eſt veſtem, vel equum è domo alterius, quæ paulò poſt caſu cum tota ſupellectile conflagrauit, (in qua etiam res illæ perijſſent, niſi apud te ſeruatæ fuiſſent) & hæ res poſtea apud te pereant, vel caſu ſurripiantur; teneris. Ratio eſt: quia quando periculum tranſijt, ſi res extet, rurſus incipit domino valere: quia ipſius manſit: ergo etſi caſu pereat, fur tenetur, cùm fuerit in mora; ſi enim reſtituiſſet quando debebat, dominus eam ſaluam recepiſſet; neque apud eum perijſſet. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiũtur. iam enim incipiunt domino valere: ſecus erat ante naufragiũ, cùm iam tempeſtas ſæuiret. Idem dicendum, ſi alio loco, v. g. Detuliſti annonam in alium locum, vbi non perijſſet: ſi eam ibi conſumas, teneris. Ratio eſt; quia res illo loco conſtituta, iam incipit domino rurſus valere, & conſequenter debet ei reſtitui.

97 Dices, Si eam reſtituiſſet, peritura erat apud dominum; ergo non cenſetur domino valere.

Resp. Negando conſequentiam: quia reipſa reſtituta non fuit, ſed manſit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi conſumi, ſine obligatione reſtituendi.

98 *Si factus locupletior.* Dico Quartò, Si fur rem vendidit, vel eam conſumendo factus eſt locupletior, tenetur ad reſtitutionem, quatenus factus eſt locupletior, etiamſi apud dominum fuiſſet peritura. Probatur: quia pretium & illud augmentum fortunarum furis, ſucceſſit in locum rei; ita vt res cenſeatur extare veluti in altero ſe & æquipollenti: ergo hoc totum domino rei reſtituendum. Confirmatur, nam pretium eſt inſtar rei, eiuſque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quòd dominus non habeat actionem realem in pretium, ſufficit enim perſonalis, vt ei debeat reſtitui.

DVBITATIO XVI.

Vtrum fur & quiuis alius iniquus poſſeſſor, teneatur reſtitutionem facere iuxta ſummam æſtimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 Qvidam affirmant. v.g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, ſed ante reſtitutionem excreuit ad quinque, deinde ſenſim remiſit ad tres: dicunt te teneri ad quinque. Ita Nauarrus cap. 17. num. 26. Idem videtur ſentire Gabriel diſtinct. 15. quæſt. 2. artic. 3. dubio 1. concluſ. 3. Ratio eſt: quia quidquid incrementi acceſſit, eſt domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per ſolutionem, nec per remiſſionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed vtẽdum eſt diſtinctione cum Ioanne Medina, Cod. de reſtitq. 6. & Couar. ad reg. Peccatum par. 2. §. 6. num. 2. Vnde

100 *Si effecta melior, extet.* Dico Primò, Si res effecta ſit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremẽto. Ratio eſt: quia res ſemper manſit in dominio prioris domini: vnde ad eundem pertinet eius incrementum & ſtatus melior. vt, ſi abſtuleris pullum equinum, aut vitulum, qui poſtea apud te adoleſcat.

Nec refert, quòd apud dominum non fuiſſet effecta melior vel fortè perijſſet: quia hoc ipſo quo extat, domini eſt: vnde ratione rei acceptæ & extantis, debes reſtituere. Hinc ſequitur eum, qui accepit frumentum vel pecuniam & retinuit donec excreuit æſtimatio, teneri reſtituere ſimile frumentum, ſi prius conſumpſit, vel illam æſtimationem, ſi adhuc durat.

101 *Expenſa detrahenda.* Notandum tamen ex Couarruuia, num. 3. expenſas eſſe deducendas, (ſaltem in foro interiori) quibus res effecta eſt melior, quas dominus facere debuiſſet, ſi rem ad eum ſtatum voluiſſet perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt ſi ex argento furtiuo, pateram confeceris, vel equum magnis expenſis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo, leges non patiuntur expenſas æſtimari, ſed in pœnam, fur illis priuatur. Verùm, cùm hoc pœnale ſit, non obligat ante ſententiam Iudicis, teſte Couarr. ibidem. Itaque dominus accipiens rem ſuam ita meliorem effectam, tenetur in foro conſcientiæ, æſtimationem expenſarum facere, non ſolùm neceſſariarum, ſed etiam vtilium; induſtriæ item & laboris, à fure adhibiti, vt docent Couarr. & Medina ſuprà, & Petrus Nauarra lib. 4. cap. 1. numero 32. Si tamen dominus interim cum damno ſuo caruiſſet vſu vel fructu rei ſuę; hoc etiam æſtimare poteſt: vt omnibus conſideratis, fiat æqualitas.

102 Dico Secundò, Si res permanſerit in eodem ſtatu, ſufficit eam vti eſt reſtituere, lucrum tamen ceſſans & damnum emergens ex detentione, domino ſarciendum eſt. Quare ſi induſtria domini res futura erat multò melior, hoc eſt æſtimandum; (deductis laboribus & expenſis eius) nam hoc ad lucrum ceſſans pertinet.

103 *Si apud dominum deterior futura.* Dico Tertiò, Si res effecta ſit deterior, vel minoris pretij quàm erat antea: ſed idem euenturum erat apud dominum, qui eam vſque ad hoc tempus erat ſeruaturus; ſatis eſt illam reddere vti modo eſt. vt ſi pretium frumenti vel pecuniæ rurſus decreſcat, ſi equus ante ſanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dubitat. 15. Idem docent Couarru. & Medina ſupra. Itaque in caſu illo tritici, teneris ſolùm ad tres aureos: (niſi fortè eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tunc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinque.) Ratio eſt: quia licet incrementum illud, quod res habuit, ſiue in ſe, ſiue in æſtimatione, totum fuerit domini; tamen dum ponimus eam tunc nõ vendendam, ſed ſeruandam in aliud tempus, quo rurſus futura erat deterior, aut minoris pretij, cenſetur illud incrementum domino prorſus inutile, ac nullius pretij. vnde ſi res ſic effecta deterior, illi reſtituatur, nullum damnum ſupereſt: tantum enim habet, quantum ſi ablata nunquam fuiſſet; & aliàs de illo incremento nihil ampliùs extat.

104 Hinc patet reſponſio ad argumẽtum pro ſententia Nauarri ſuprà allatum. Fur enim ſoluitur obligatione ſarciendi illius incrementi, per hoc quod non ampliùs extet, & ſimili modo apud dominum erat defiturum. In hoc enim caſu, tenebatur ſolùm ad illud incrementum ratione rei acceptæ; non autem ratione damni illati; quia non cenſetur domino damnum ex omiſſione reſtitutionis illatum eſſe, quando res apud dominum ſimili ratione deterior futura, aut incrementum nullius vtilitatis domino eſt futurum.

PETES, Quid ſi fur illam vendidit in optimo ſtatu?

105 *Si vẽdita à fure in optimo ſtatu.* RESP. & Dico Quartò, Si res intrinſeco augmento melior effecta, vendita eſt, vel aliter alienata per furem, tenetur domino reſtituere æſtimationem, quam habet in illo ſtatu, (detractis tamen impẽſis) etiamſi apud dominum non erat melior futura: ſi autem ſolùm extrinſeca æſtimatione aucta eſt, eamque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur ſolùm ad æſtimationem, quam tunc apud dominum habitura fuiſſet. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipſam, neque ſimilem paris bonitatis poteſt reſtituere.

Prior pars patet; nam totum illud incrementum intrinſecum, ſtatuſque optimus rei inhærens, eſt quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipſa res pluris valet: ergo ſicut æſtimatio ſubſtantię rei eſt domino reſtituenda, ita etiam æſtimatio huius augmenti. vt, ſi abſtuliſti pullum equinum; & adultum vendidiſti: quidquid enim acceſſit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, eſt domini; ac proinde ſi domino reſtitui non poteſt, æſtimatio reſtituenda eſt, non ſolùm pulli, ſed etiam illius acceſſionis: nam in vtroque damnum datum eſt. Puto tamen non eſſe reſtituendam domino ęſtimationem rigoroſam, etiamſi ipſe ita vendidit, quia non cenſetur domino in hac damnum illatum, niſi ipſe rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur reſtituere mediam, vel etiam infimam.

106 Altera pars probatur: quia quando ſola æſtimatione aucta eſt, nihil ei acceſſit, ratione cuius pluris valeret, quàm ante vel poſt; ſed incrementum pretij prouenit ob cauſam extrinſecam, v.g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exemplo tritici & pecuniæ, ſuprà. ergo ſi eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur reſtituere illam æſtimationem, ſi dominus illam non erat tunc vẽditurus. Ratio eſt: quia hoc ipſo, quo dominus eam rem non erat venditurus, ſed ſeruaturus donec pretium decreſceret: non cenſetur accepiſſe damnum, quoad illud incrementum. vnde fur poteſt illud retinere: quia cenſetur fructus induſtriæ. ſicut enim induſtriæ eſt rem efferre in locum vbi pluris valet, ita etiam eam ſcire vendere eo tempare, quo pluris valet. quare qui accepit modiũ frumenti, cùm valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur reſtituere domino, niſi tres; ſi rurſus pretium eouſque decreuit, & dominus vſque ad hoc tempus erat ſeruaturus; vel ſi erat venditurus aut conſumpturus, antequam pretium intenderetur.

107 DICES, Dominus habet Ius ad pretium rei ſuæ: ergo eſt ei totum reſtituendum: confirmatur; quia nemo poteſt diteſcere ex alieno.

RESP. Dominus non habet ius ad pretium rei per furem venditæ, niſi quatenus id eſt neceſſarium ad ſarciendum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium eſt furis, vt patet ex L. Qui vas. §. vltimo. π. De furtis. Vnde ſolùm poteſt à fure repetere æſtimationem damni, quare ſi eam non erat venditurus dum valebat quinque, non poteſt exigere quinque.

Ad confirmationem. Non poteſt quis diteſcere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim eſt detinere alienum, ſed bene poteſt ex ea, tanquam ex cauſa, diteſcere abſque damno alterius; ſicut cùm quis pecunia furtiua negotiatur.

Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo ſtatu, vel ſumma æſtimatione, tenetur fur præter rem ipſam, reſtituere æſtimationem illius incrementi, vel pretium rei, quo dominus eam vendidiſſet; etiam ſi ipſe inde commodum non perceperit. In hoc caſu vera eſt ſententia Nauarri. Ratio eſt: quia tunc eſt verè cauſa huius damni per ſuam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat. 108 *Si dominus erat venditurus.*

Nec refert, vtrùm res, caſu, an culpa furis perierit, deteriorve facta ſit: quia mora ſua eſt dãni cauſa. Idem dicendum, ſi res intrinſecè melior effecta apud furem, deinde facta eſt deterior vel perijt: quæ ſi ſuo tempore reddita fuiſſet, id incommodi apud dominum non accepiſſet, quo caſu, etiam vera eſt Nauarri ſententia: nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi reſtituendum. Si ergo non reſtituit, eſt in mora; & conſequenter tenetur etiam in caſu fortuito.

Dico Sextò, Si incertum ſit quo pretio aut in quo ſtatu dominus eam erat venditurus, reſtitutio facienda ſecundum optimum ſtatum & ſummam æſtimationem, quam interea habuit, Ita paſſim DD. Ratio eſt: quia in eo ſtatu vendi poterat, & in dubio melior eſt conditio innocentis, in eiuſque fauorem inclinandum. 109

DICES, Non conſtat an verè damnum illud optimi ſtatus intulerim: ergo non teneor. nemo enim tenetur plus reſtituere, quàm conſtet abſtuliſſe.

Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere reſtitui ſecundum optimum ſtatum in foro conſcientiæ; ſed poſſe detrahi æſtimationem illius incerti, cur enim tantum teneatur reſtituere, quando eſt incertum, quantum dum eſt certum? illud enim eſſe illud incertum, minuit æſtimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens eſt puniendus & quando non ſuppetit melior ratio conſtituendæ æqualitatis. *Æſtimãda incertitudo.*

DVBITATIO XVII.

Vtrum fur & quiuis alius malæ fidei poſſeſſor, fructus perceptos, & eos, qui percipi poterant, teneatur reſtituere.

NOtandum eſt, Eum, qui detinet rem alienã, detinere vel bona fide; (vt ſi putet eſſe ſuam, vel legitimè cõceſſam) & hic dicitur poſ-

ſeſſor

ſeſſor bonę fidei,de quo infrà agendum,vel mala fide; (vt ſi ſciat vel putet, ſe non legitimè detinere) hic dicitur poſſeſſor malæ fidei, qualis eſt fur,raptor.

110 *Fructus reales & induſtriæ.*
Notandum Secundò, Fructus eſſe duplices; quidam ſunt fructus rei,qui nimirum ab ipſa re proueniunt, quamuis intercedat humana induſtria: vt ſunt fructus agrorum,arborum,ædium, & earum rerum, quæ habent vſum locabilem. pretium enim locationis eſt fructus earum, quem mediante vſu ſui, qui pretio eſt æſtimabilis pariunt. Alij ſunt fructus induſtriæ,vt quæſtus, qui percipitur negotiatione, vt emendo vili,vendendo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretiū non cenſetur fructus rei, ſed ſuccedit in locum rei, tanquam altera res. Item quæſtus, qui ex vſu artificioſo alieni inſtrumenti; vt ſi alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

111 *Reſtituit fructus reales.*
Nunc ſit Prima Propoſitio, Poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere non ſolùm rem alienam, ſed etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nudæ induſtriæ. eſt communis ſententia DD. Ratio eſt; quia fructus rei hoc ipſo quo producuntur,cedūt in dominium eius, qui eſt dominus rei. §. Is verò. Inſtit. de rerum diuiſione: ergo non minùs ſunt reſtituendi, quàm res ipſa. deducendæ tamen ſunt expenſæ, quas dominus facere debuiſſet ad illos percipiendos: vt ſi fur agrum coluit alterius; ſi equum furtiuum aluit.quod non ſolùm intellige de impenſis neceſſarijs, ſed etiam vtilibus, quibus res effecta eſt melior & fructuoſior. Item de opera & labore non ſolùm cōductitio, ſed etiam quem fur per ſe præſtitit. horum omnium æſtimatio detrahi poteſt, ſi dominus tantundem impendere debuiſſet. Secus ſi ipſemet ſine impenſis, vel certè minoribus, æquè multùm erat præſtiturus.

112 *Expenſæ detrahendæ.*
Dices, Si expenſæ poſſunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æſtimare,ſed fur ſibi imputet,quod fecit: ergo.

113 Resp. Non præcisè ratione damni furis,expenſæ deducuntur: ſed quia rem alterius ſuo ſumptu vel labore meliorem reddidit,quod dominus ſine pari ſumptu non feciſſet.

De impenſis in ea, quæ ſolum ad ornamentum & voluptatem pertinent, diſtinguendum eſt: Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci: ſi nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus poſſeſſor illud auferre; vt ſi horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis tranſigenda. Dixi *fructus rei, non autem nudæ induſtriæ;* quia *fructus nudæ induſtriæ* non ſunt reſtituendi: vt ſi aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; ſed duntaxat ſummam ſurreptam, compenſato ſimul damno emergente, ſi quod ratione inopiæ pecuniæ interuenerit: ſi alienum frumentum vendidiſti, ſufficit reſtituere frumentum eiuſdem pretij; niſi dominus illud cariùs interim erat venditurus.

114 *Torques locatus.*
Ex his ſequitur Primò, Eum, qui torquē aureum, furto ſurreptum aliquoties pretio locauit, teneri non ſolùm ad reſtitutionem torquis, ſed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non conſueuerit, quod eſt contra Nauarrum cap. 17. nu. 25. Ratio eſt; quia illud lucrum non eſt fructus induſtriæ, ſed pretium locationis,ſeu vſus; qui vſus eſt inſtar fructus rei, ac proinde eius vtilitas eſt domini. Idem dicendū de equis & mulis ſurreptis & elocatis, quāuis dominus elocare non ſit ſolitus. Nauarri tamen ſententia locum habet, quando dominus eſt vir diues, qui tale pretium non putaretur velle.

Sequitur Secundò, Eum, qui agrum ſterilem ſibi oppignoratum,quem dominus coli non curabat,excoluit,& aliquos inde fructus percepit teneri ad illorum fructuum reſtitutionem, contra Sotum lib. 6. q. 1. ar. 2. vt rectè docet Nauarrus cap. 17. n. 117. deducenda tamen ſumptuum, laboris & induſtriæ æſtimatio. 115 *Ager ſterilis excultus.*

Dico Secundò, Non ſolùm fructus perceptos, ſed etiam non perceptos, quos tamen dominus ſingulari ſua diligentia percepiſſet, tenetur ſarcire. Ratio eſt: quia ſua detentione iniqua, eſt cauſa illius lucri ceſſantis. Vbi Notandum, perinde eſſe vtrùm illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante induſtria domini, (vt ex agro per diligentiſſimam culturam) an ex nuda induſtria, vt ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei poſſeſſor omne lucrum ceſſans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. nam huius totius cenſetur cauſa iniuſta. 116 *Fructus percipiendi diligentia domini.*

Petes, Quid ſi fur rem meliorem fecit,ſed poſtea ſua negligentia exiguos fructus percepit, quam ſi dominus cum illo incremento recepiſſet, longè plus fructuum collegiſſet, tamen apud ipſum, res illud augmentum habitura non fuiſſet?

Respond. Quidam tenent, furem tunc non teneri de exceſſu illo fructuum,quos dominus percepiſſet, Ita Couar. lib. 1. varia. c. 8. nu. 4. Ratio eſt: quia in his non intulit domino damnum: nam ſi illa res apud dominum manſiſſet, non fuiſſet melior reddita,ac proinde,nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc ſententia eſt probabilis: quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipſo quo eſt, domini eſt, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino ceſſat. Confirmatur; quia fur non reſtituendo illud melioramentum, eſt in mora; ac proinde tenetur de caſu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione ſequitur; quod aliàs, ſi ſuo tempore reſtituiſſet, non erat ſecuturum. quamuis enim nō ſit cauſa damni prima acceptione, eſt tamen cauſa damni detentione rei, poſtquam facta eſt melior; quod Couarruuias non videtur aduertiſſe. 117 *Si dominus erat percepturus fructus, rē tamen non effecturus meliorem.*

Dico Tertiò, Tenetur etiam reſtituere fructus rei, quos ipſe ſua ſingulari induſtria percepit, deductis tamen expenſis, quamuis dominus eos percepturus nō fuiſſet. Probatur, omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius eſt ipſa res, eo ipſo quo extant, vt patet Inſtit. De rerum diuiſione. §. Si Titius, & duob. ſequentibus, vbi dicitur, *Plantas, quæ terræ coaluerint & frumenta, quæ ſata ſunt, ſolo cedere.* ergo ſi fructus extent, vel iniquus detentor ſit factus ex illis locupletior, domino ſunt reſtituendi. 118 *Si fur ſingularis induſtria percepit.*

Sed difficultas eſt, Si neque extent, neque illis fur factus ſit locupletior, eò quòd conſumpſerit cū ſocijs, an ſint reſtituendi, quādo dominus eos non fuiſſet percepturus. Quidam tenēt in hoc euentu nō eſſe reſtituendos. Primò, quia fur nec tenetur cauſa rei acceptę, cùm nō extet; 119 *Si fur non eſt factus locupletior.*

neque

neque cauſa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad reſtitutionem, niſi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum ſecundum æſtimationem moralem; quia etiamſi rem alterius non accepiſſet, vel detinuiſſet, dominus non ideo eſſet locupletior; ponimus enim rem ei futuram infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & induſtria alterius effectum eſt vt fructificaret, adſcribendum videtur induſtriæ, non rei: ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum, part. 2. §. 6. nu. 4. & Ioannes Medina quæſt. 6. de reſtit. & Sylu. v. Reſtit. 3. num. 9. in principio. Petrus Nauarra lib. 4. cap. 1. num. 44. Hæc ſententia eſt probabilis; nititur enim quadam æquitate; & iuxta eam poſſet etiam defendi, quod Nauarrus docet de torque & equo fortuito elocato, ſi à domino elocari non ſolent, vt colligitur ex Syluestro.

120 *Sunt reſtituendi.* Contrarium tamen in rigore eſt verius. Ratio eſt; quia fructus hoc ipſo quo extant, quomodocunque proueniant, (etiamſi caſu vel ſponte) domino cedunt, vt patet ex Iure citato: ergo ſtatim debent domino reſtitui, cùm ſint in ſpecie debiti. ergo eos conſumere eſt domino verum damnum inferre; eſt enim conſumere rem ipſius, quæ ſi ſuo tempore reddita fuiſſet, apud dominum non perijſſet. Item cùm debeant reſtitui ſtatim, ſi fur eos tunc non reſtituit, eſt in mora; ac proinde etiamſi fortuitò pereant, tenebitur ad reſtitutionem. Si tamen pereant fortuitò, vel etiam culpa leui, priuſquam commodè poſſent reſtitui, non tenebitur; quia non cenſetur fuiſſe in mora. etſi enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus.

121 Hinc patet ſolutio rationis prioris, contrariæ ſententiæ; etſi enim non cenſeatur intuliſſe damnum iniqua detentione rei; (quia apud dominum fuiſſet infrugifera) intulit tamē damnum, quia fructus perceptos debito tempore non reſtituit; qui hoc ipſo quo ſunt, domini ſunt. Secus eſt quando, ſi res reddita fuiſſet, apud dominum erat peritura.

Ad Secundum, Reſpondeo, Nō eſſe fructum nudæ induſtriæ, ſed ipſius rei ſuppoſita induſtria. vnde ſolùm ſequitur pretium induſtriæ deducendum.

DVBITATIO XVIII.

Vtrum is, qui alteri eſt cauſa damni, ſiue impediendo ab aliquo bono, ſiue alia aliqua ratione, teneatur ad reſtitutionem.

OMiſſis opinionibus, Notandum eſt ex Nauarro cap. 17. num. 69.

122 *Dupliciter aliquid debitum.* Dupliciter poſſe aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem, (de quibus ſuprà cap. 2. dubit. 2.) ita vt res ei ex iuſtitia ſit debita, ſcilicet per iuſtam promiſſionem, ſtipulationem, venditionem, præſentationem, oppoſitionem, expectatiuam, regreſſum, acceſſum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talem impediret, etiam ſolùm ſuadendo, ſine vi & fraude, ne res, ad quam Ius habet, ei detur, teneretur ad reſtitutionem; non quidem quanti illa res valebat, ſed quanti illud Ius, illaque ſpes iudicio boni viri, conſideratis omnibus circumſtantijs, æſtimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in Iudicio; ſed ſed ſolùm remotum, quia dignus eſt, vel bene meritus; & de hoc eſt tota difficultas.

Nunc Dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à conſequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne inſtituatur hæres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad reſtitutionem, quanti iudicio prudentis ea ſpes ipſi valebat. Eſt communis DD. Probatur; quia fraus & vis vel exercentur circa eum, qui beneficium ſperat: (vt ſi quis illum vi detineat; vel minetur ei ne ſolicitet, vel literas intercipiat, vel fraude auertat à re proſequenda) & ſic manifeſtè fit ei iniuria, ex qua ſequitur damnum. nam contra voluntatem ſuam modo iniuſto impeditur à proſecutione, ad quam Ius habet: (etſi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod proſequitur, habet tamen Ius ad illud proſequendum, rogando, ſolicitando) ergo damnum, quod inde ſequitur, cenſetur per iniuriam datum. Vel exercetur circa ipſum collatorem, (vt minando, ne conferat tali, aut perſuadendo ipſum eſſe indignum, ignarū, &c. idque falsò) & ſic etiam fit iniuria petēti. Ratio eſt; quia violatur Ius ipſius, quod habet ad illud bonum; quod Ius non eſt quidem abſolutum, ſed conditionatum; quia in libera voluntate collatoris poſitum. ſi enim velit, res tibi debetur: ſi nolit, non debetur. Vnde ſi quis voluntatem eius, qui propoſuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediat, aliovè inflectat; veram tibi iniuriam facit, nam Ius tuum, in libertate collatoris conſtitutum, violat. 123 *Vi vel fraude impediēs tenetur.*

DICES, Ergo ſi crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non tenebor; quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulſus) ſed voluntariè ſtatuit tibi non conferre. 124 *Si crimē occultum aperiam.*

RESPOND. Vel ita pando, vt ſequatur infamia apud plures; vel ſoli collatori & ijs, quorum intereſt, patefacio. Si priore modo; & illa infamia ſit cauſa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad reſtitutionem; quia per iniuriam ſum damni cauſa. Si ſecundo modo, non teneor: quia Ius eſt, quando de officijs vel beneficijs agitur, patefacere ea, quæ hominem minùs habilem, vel collationem minùs decoram reddunt. Vnde ſolent capi occultè informationes. Quare fortaſſe etiam in priore caſu non tenebor, ſi non tam ob infamiam, quàm ob crimen occultè commiſſum, nolit cōferre. Confirmatur; quia non eſt iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam; ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, non eſt iniuſta; etiāſi apud alios, iniuſta ſit. Secus eſt quando falſa dedecora impinguntur. tunc enim collator decipitur: eiuſque libertas impeditur, & inuoluntariè ſententiam mutat.

Petes, Quid ſi is, qui falsò collatorem informauit, ſua dicta reuocet, tenebiturne adhuc ad ad reſtitutionem?

RESP.

Si calũnia reuocata.

RESPONDEO, Si reuocet dum res non eſt integra, tenebitur; quia ex vi prioris iniuriæ damnum eſt ſecutum: nec eſt ampliùs in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res eſt planè integra, non tenebitur; quia non cenſebitur cauſa damni in poſterum, ſed libera voluntas collatoris. Ratio eſt; quia quamdiu res eſt integra, infamator non cenſetur intuliſſe damnum, ſed ſolùm poſuiſſe cauſam vnde damnum timetur. Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod antea volebat; quod *nolle* erit cauſa damni, videlicet *Non collationis*. at ſublata falſa informatione, ſi collator perſtet in propoſito, & nolit conferre, non ampliùs huius *nolle* cauſa erit infamator, (quia nõ propter eius dicta pergit nolle) ſed libertas collatoris; qui pro ſuo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam ſunt aduertenda.

125 Primò, Si is, qui petit, nullo modo eſt dignus ſeu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei reſtituere pro illo incommodo; etiamſi vi aut fraude impediuiſti. Ratio eſt; quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate poſitum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ reſtitutionem: niſi, ratione mali impediendi, potueris eius crimen detegere; vt ex ſuprà dictis conſtat.

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla ſpes erat in ipſum fore conferendum: tunc etſi vi aut fraude niſus fueris impedire, non teneris ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia tuus conatus eſt inefficax: nam eo nullum reipſa damnum obueniet: æquè enim illi collatum non fuiſſet. Nec refert, quòd fuerit dignus; quia ſi hæc dignitas nullam ei ſpem pretio æſtimabilem tribuebat, nihil ei cenſetur iniuſtè ablatum. ſi tamen aliquam ei ſpem tribuebat, quamuis paruam, hæc iudicio boni viri æſtimanda eſt & compenſanda.

Si impediuiſti vt cõferretur digniori.

126 Tertiò, Si erat dignus & ſpem habebat, ſed eam impediuiſti, vt conferretur digniori vel aptiori; quidam putant te teneri ad reſtitutionem, quanti illa ſpes ipſi valebat. Sed verius eſt te non teneri, niſi ad reſtitutionem famæ, de qua modò non diſputamus. Ratio eſt; quia officia & beneficia ſecundum rectam rationem & Reipublicæ, Eccleſiæque intentionem, debent conferri dignioribus; & contra rationem eſt, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio eſt libera. Neque is, qui dignus tantùm eſt, Ius habet, vt collator non cogatur conferre digniori. Vnde etſi fiat iniuria collatori, ſi ab eo, qui poteſtate caret vis ei inferatur; tamen petenti officium, non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum, part. 2. §. 7. num. 8 & Michael Salonius quæſt. 62. art. 2. controuerſ. 25. Secus eſt, ſi procuraſti vt æquè digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem iniuſtè impediuiſti, nam reſpectu alterius æquè digni, Ius habebat, vt collatori ſua libertas relinqueretur.

Si impediuiſti dignum vt daretur indigno.

127 Quartò, Si iniquè impediuiſti dignum, vt daretur indigno, teneris non ſolũ digno, ſed etiam Eccleſiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur; idque iuxta damni æſtimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet; quia es cauſa vtriuſque damni. Pari ratione teneris Eccleſiæ, ſi dignior quærebatur, tuque, vi aut fraude impediuiſti ne id fieret, vt conferretur ei, qui erat minùs dignus: quia Eccleſia Ius habet quærendi optimos miniſtros, quod Ius tu iniquè impediuiſti. Sicut ſi quis optimum operarium quærens, per te deciperetur, vt acciperet minùs idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æſtimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediuiſti; teneris ſingulis, quanti cuique ſua ſpes, iudicio prudentis æſtimabitur.

Impediens ſine vi & fraude.

Dico Secundò, Qui ſine vi aut fraude, precibus, blanditijs, muneribus, impedit dignum vel 128
digniorem ab officio, beneficio & ſimilibus, non tenetur illis ad vllam reſtitutionem, etiamſi illud malo animo & ex odio faciat. Eſt contra Caietanum quæſt. 62. articu. 2. & Couarruuiam ſuprà, qui putant eum, qui quouis modo impedit digniorem vt detur digno, teneri ad reſtitutionem digniori, quia ſecundum iuſtitiam diſtributiuam ei erat debitum. Eſt etiam contra Maiorem, in 4. diſt. 15. quæſt. 16. qui docet eum, qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri, ſi id faciat ex odio, ſecus ſi vt ſibi vel alteri conſulat. Sed noſtram ſententiam docet & probat Nauarrus cap. 17. nu. 69. & ſequentibus, & Sotus lib. 4. de Iuſt. quæſt. 6. art. 3. verſus finem, & alij paſſim. Ratio eſt; quia iſte dignus & dignior Ius non habent, niſi in libera voluntate collatoris; ergo ſi relinquas collatorem in ſua libertate, nec aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non cenſeris hoc Ius violare. ergo cùm preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè cenſetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo infers illis iniuriam.

Malus animus non obligat ad reſtitut.

Nec obſtat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iſte malus animus non eſt contra iu- 129
ſtitiam, ſed contra charitatem: nõ enim eſt contra aliquod Ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, Quia generatim loquendo verius eſt, malum animum ſeu intentionem, nunquam obligare ad reſtitutionem, niſi opus externum ſecundum ſe ſit iniuſtum, etiamſi Scotus & Richardus diſt. 15. & Caiet. quæſt. 62. art. 2. cõtrarium ſentire videantur. Ratio eſt; quia niſi opus externum ſecũdum ſe ſit iniuſtum exteriùs, nulla committitur iniuſtitia; ac proinde damnum, quod fit opere externo, non cenſetur illatum contra Iuſtitiam. Sicut ſi quis animo hæretico aliquid dicat, quod exteriùs nullam habet ſpeciem hæreſis, non eſt hæreticus exteriùs, nec excommunicatus, vt dictum eſt 2. 2. quæſt. 11. Neque D. Tho. q. 62. art. 2. ad 4. contrarium ſentit: quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniuſto.

Dices, Lege 2. ff. de aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ. §. Idem Labeo, dicitur, *Qui auertit torrentem, ne ſibi noceat; vnde factum ſit vt vicino noceatur, cum eo aquæ pluuiæ arcendæ agi non poſſe à vicino; ſi modò non hoc animo fecit vt vicino noceat, ſed ne ſibi noceat.* Idem habetur L. 1. Vnde ſequi videtur, ſi id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obſit, nõ vt ſibi vel alteri proſit, eſt illi iniurius; quamuis ſine vi & fraude id faciat.

RESP. Omiſſa ſolutione Nauarri, quam habet n. 71. illa exceptione indicari, concedi actio- 130
nem in foro externo, ſi probari poſſit, nullo ſuo commodo, animo duntaxat nocendi id factum.

poteſt

poteſt enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem ſtatum reſtitutionem. hinc tamen non ſequitur, illum obligari ante ſententiam.

131 *Procurãs vt detur indigno.* Notandum Primò, Si abſque vi & fraude procuraſti vt beneficium daretur indigno, non teneris quidem alijs cõpetitoribus dignis, (quia nihil contra ius illorum feciſti) ſed teneris Eccleſię vel Reipublicæ, cuius Iura violaſti, procurando ei miniſtrum ineptum: Sicut is, qui ad opus publicũ operarios ineptos curauit, ad reſtitutionem tenetur. Vbi hic ſeruandus eſt ordo; vt primo loco teneatur is, qui officium adminiſtrauit & ſtipendia accepit: hic enim primò tenetur reſtituere ſtipendia, quæ ei data pro officio: quia id vel non præſtitit, vel non vt oportet: deinde ſarcire damna, quæ ipſius negligentia vel imperitia ſunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio ſuaſor.

Hinc patet, Quanti oneris ſit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen Ius plerique tantopere expetunt.

132 *Si minùs digno.* Notandum Secundò, Si abſque vi & fraude impediuiſti digniorem vt daretur minùs digno; peccaſti quidem, non tamen teneris ad reſtitutionem. non enim digniori; quia cõtra ius eius nihil eſt actum: non etiam Eccleſiæ; quia nullum damnum per iniuriam illi illatum: nam in poteſtate Prælati erat eligere dignum, relicto digniore, quamuis in eo nõ ſit fidelis diſpenſator. hinc peccat contra fidelitatem diſpenſandi, & quidem ſæpe mortiferè, vt infrà dicetur. Etſi enim Eccleſia non ita obliget Prælatum, aut Reſpublica Principem, vt ſemper teneatur lege Iuſtitiæ reſtitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus; obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis.

Dices, Ergo nunquam poterit potere beneficium vel officium, qui ſuos competitores videt eſſe digniores & aptiores.

Respondeo. Si certò illi conſtaret alios multo meliùs & fructuoſiùs obituros officium, peccaret ſolicitando, ſicut & collator conferendo; quia debet bonum commune præferre priuato. Si tamen hoc illi non conſtet, (vt ferè ſemper fit: non enim qui maximè videtur idoneus, ſemper optimè præſtat officium) & ope diuina confidat ſe tam bene functurum munere quàm alios: non peccat, ſi bona fide ſe collatori offerat: quia miniſtros eligere non eſt ipſius, ſed collatoris.

133 *Si ſolùm eſt occaſio.* Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non cenſeatur verè cauſa damni ſecundum æſtimationem moralem, ſed occaſio duntaxat: non tenetur ad reſtitutionem. Ratio eſt: quia tunc damnum non ſequitur ex vi actionis iniurioſæ, ſed aliunde. explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciſcendi, te vult interficere, à quo non potes te expedire, niſi ipſum interimas; non teneris de damno ſecuto, vt ſuprà oſtenſum cap. 9. dubit. 8. Scripſiſti falsò literas, & ſparſiſti per viam magnam eſſe in Hiſpania frumenti inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno ſuo: non teneris de damno, etſi grauiter contra charitatem peccaſti; quia ſuæ leuitati aſſignare debet, quòd huiuſmodi literis fidem adhibuerit. Secus ſi ad ipſum eas ſcripſiſſes & miſiſſes. ita Lopez 1. p. cap. 124.

DVBITATIO XIX.

Vtrum ſi quis damnum intulerit in re adhuc indies creſcente, teneatur integrè, perinde ac ſi adulta eſſet, rependere.

Dominicvs Sotus l. 4. quæſt. 6. art. 5. 134
& Michael Salonius q. 62. a. 4. affirmant, ſi ex malitia rem illam peremit; non autem ſi ex negligentia. vt ſi conculcaſti ſegetem, nunc æſtimatam 100. in meſſe 200. Si interemiſti pullum equinum, nunc valentem 20. intra biennium 100. Ratio illorum eſt; quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, ſed poteſt eam retinere, præſtando omnes caſus, eoſque non æſtimando.

Respond. Contrarium eſſe verius. Ratio eſt: quia reſtitutio damni illati non eſt vnquam facienda niſi ſecũdum æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus ſegetibus non eſt ampliùs reſtituendum, quàm ille iudicio prudentum ſpectatis circumſtantijs tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & ſimilibus. *Tenetur ſolùm ad rei æſtimationem.*

135 Nec obſtat, quòd ille eo pretio vendere noluiſſet; hinc enim non ſequitur damnum eſſe maius quàm ipſa res nunc valeat, ſed iniuriam eſſe maiorem; quia hinc fit vt damnum ſit magis contra domini voluntatem; quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria, non pecunia, ſed veniæ petitio, vel quid ſimile præſtari ſolet. vnde illa diſtinctio damni ex malitia & negligentia, ſententiam Soti non iuuat. etſi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quàm qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum; vnde neque ad maiorem tenetur reſtitutionem. *Eſt maior iniuria.*

DVBITATIO XX.

Vtrum qui in tempeſtate eijcit merces alienas, teneatur ad ſarciendum damnum.

Respondeo & Dico Primò, Si is, qui eijcit alienas, habet ſuas, tenetur illi pro ſua parte ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia cùm etiam propriæ merces cooperentur ad nauis depreſſionem, iniquum eſt totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc caſu, omnes tenentur pro ſua parte, qui ibidem merces habent; vt patet L. 2. & 4. ff. de lege Rhodia, de Iactu. 136

Sed teneturne pro mercium ſuarum æſtimatione, an pondere? Quid ſi tantùm habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant? *Omnes tenẽtur pro ratione mercium.*

Respon. Sepoſita lege poſitiua, Videtur tantùm habenda ratio ponderis; quia pondus adfert naui periculum, non æſtimatio vel pretioſitas. Lege tamen poſitiua ſtatutum eſt, vt habeatur ratio æſtimationis, vt quiſque pro mercium pretio conferat ad compenſandum ei, cuius merces ſunt eiectæ. Cuius ratio eſſe videtur, quia quò merces tuæ ſunt magis pretioſæ, eò pluris intereſt tua, vt nauis ſalua ſit; ac proinde eò ampliùs te in collationem dare par eſt. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam poſſit lege ſanciri: ſi tamen lex abſit, alterum videtur ſeruandum. 137 138

Dico Secundò, Si is, qui alienas eijcit, nullas habeat, non tenetur ad vllam reſtitutionem. *Eijciens alienas.*

Colligi-

Colligitur ex L. ſecunda, vbi dicitur, *Liberi corporis, non oportere fieri æſtimationem*; nempe ad ſarciendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C.de reſtit.quæſt.3. cauſa prima, & Petrus Nauar.lib.3. cap.1.nu.381. Probatur; quia id poteſt duplici Iure, *Vſus & defenſionis*. Iure Vſus, quia quando alicuius rei vſus mihi eſt extremè neceſſarius ad vitam conſeruandam, poſſum eam rem licitè conſumere; & ſi inde non ſum factus ditior, non teneor ad reſtitutionem; vt ſi hoſtem fugiẽs inſiliam in equum alienum, qui in fuga perimitur: non enim ratione acceptionis, vt quæ ſit conceſſa; neque rei acceptæ, vt quæ non extet in ſe vel in ſui pretio: neque contractus, cùm nullus interceſſerit, vti ſuppono. Hæc tamen ratio non habet locum, niſi in paupere; & fortè contrarium huius fundamenti eſt verius: vt infra cap.16.dub.1.dicetur. Altera tamen ratio eſt ſolida; nempe ex Iure defenſionis: quia iure naturæ quiuis poteſt à ſe repellete, quidquid ei adfert interitum, vel eſt impedimento, ne ſe poſſit in extremo periculo ſaluare: atqui merces illæ adferent interitum, deprimendo nauem, cui inſideo. Idem dicendum, ſi quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet ſegetes, aliter ſe ſaluare non valens, vt rectè Petrus Nauarra.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur dubit. XI.

NOTANDVM eſt, Dupliciter furtum vel damnum inferri poſſe. Primò, immediatè exequendo; & de hoc dictum eſt cap.12. Secundò, mediatè cooperando: vt conſulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum eſt: ſic enim plenè intelligetur quis ad reſtitutionem teneatur.

DVBITATIO PRIMA.

Quot modis cenſeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

RESPONDEO, Paſſim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hiſce verſibus:

Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Et ſic vniuerſim ſunt 9. genera perſonarum, quæ tenentur ad reſtitutionem, præter executorem. De quibus modis vide D.Thom.quęſt. 62.artic.7. & Gabrielem in 4.quæſt.2.diſtin.15. artic.3. Syluest. Reſtit.3. quæſt.6. Adrianum in 4.tract. de Reſtitu.quæſt.1. §.Circa prædicta. Ioannem Medi.C.de reſtit.quæſt.7.& 8.Sotum lib.4.quæſt.3. artic.5. Couarr.ad reg.Peccatum par.2. §.12. Denique Nauarrum cap.17. nu.17. & ſequentibus.

Aduertendum eſt, ſex prioribus modis, poſitiuè cooperari, tribus poſterioribus, priuatiuè.

DVBITATIO II.

Vtrum ij, qui poſitiuè cooperantur, ſemper teneantur ad reſtitutionem: an ſolùm quando ſunt cauſa, ſine qua damnum non fieret.

QVidam DD. ſentire videntur, hoſce cooperatores ſolùm teneri ad reſtitutionem, quando ita cooperantur mandando, conſulendo, conſentiendo, &c. vt ſine ipſis damnum non fieret: quando verò ſine ipſis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docet D.Anton.par.2.cap.1.tit.12.§.12.ex Paludano, & Richardo. Syluester Reſtitutio 3.quæſtione 6.§.3. vbi dicit hanc eſſe communem ſententiam. Adrianus in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nauar.cap.17.num.17.& ſequentibus: denique ipſe D.Thomas in 4. diſtinct.15. quæſtione 1. articulo 5.ad 3.quæſtiunculam. quæ ſententia quodam ſenſu eſt apertè falſa, quodam certa, quodam probabilis. vt autem res intelligatur. 1

Dico Primò, Qui iubet, conſulit, conſentit, laudat, vel refugium præbet executori, ita vt ex hiſce cauſis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideo excuſatur à reſtitutione, quòd alius non defuiſſet, qui iuſſiſſet, conſuluiſſet, &c. Ita docet Caietan.quæſtione 62. articulo ſexto. Ioannes Medina quæſtione 7. Sotus libro 4.queſtione 7.articulo tertio, & alij. Eſt certa, nec credibile eſt, auctores prioris ſententiæ id negaturos, quòd ſi eorum ſententia ſic accipiatur, vt huic repugnet, eſt apertè falſa. Probatur; quia talis ita eſt cauſa damni in hoc caſu vt ſi ipſe vel alius ſimilis non moueret executorem, damnum non fieret: ergo verè eſt cauſa ſine qua non fieret. Patet conſequentia. Nam cauſa ſine qua non, eſt ea, quæ ita cooperatur, vt ſine ipſa vel ſimili ſuperueniente, non fieret effectus à cauſa executrice; non autem illa duntaxat, quæ ſi abſit, effectus non fiet. nam alioquin is, qui ſuadet vel præcipit homicidium, non eſſet cauſa, ſi alius erat ſuaſurus, vel præcepturus: imò occiſor non erit cauſa damni, ſi alius erat occiſurus: quæ apertè ſunt falſa. ſicut enim ille iniquè erat facturus & reſtitutionis obligationem incurſurus, ſi ſuaſiſſet vel præcepiſſet maleficium; ita etiam is, qui in eius locum ſuccedit. 2

Nemo excuſatur ex eo quòd alius erat id iniquè facturus.

DICES, Illa duntaxat eſt vera cauſa, qua poſita ſequitur effectus, & qua non poſita non ſequitur: ergo ſi tuo conſilio non poſito, effectus nihilominus ſequeretur, tuum conſilium non poteſt cenſeri cauſa. 3

RESPONDEO, Non eſſe de ratione cauſæ, vt illa non poſita, effectus non ponatur; ſed tantùm vt illa poſita, effectus ponatur: idem enim effectus poteſt poni per multas cauſas. pari modo, cauſa ſine qua non, eſt ex cuius cooperatione ſequitur effectus, ita vt niſi ipſa vel ſimilis ſuperueniens cooperetur, non ſequatur effectus.

Dico Secundò, Si executor abſque illo conſilio, conſenſu, mandato, laude, vel miniſterio, æquè bene & eodem modo damnũ erat illaturus, quamuis nulla alia ſimilis cauſa eſſet ſuperuentura; tunc illi non tenentur ad reſtitutionem. Eſt communis ſententia DD. vt ſi conſilio, mandato, 4

Si eodẽ modo malum erat patrandum.

mandato, laude, inuites eum, qui ante ad facinus paratiſſimus erat, quique non ideo celeriùs, atrociùs, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in propoſito, non teneris ad reſtitutio-
5 nem. Ratio eſt: quia etſi grauiter pecces, etiam contra Iuſtitiam, tamen conſilium & mãdatum tuum inefficax eſt: quia damnum ex ipſo tanquam ex cauſa non ſequitur, ipſumque duntaxat vt quid concomitans ſe habet. hoc modo Petrus Nauarra lib. 3. cap. 4. num. 48. & quidam alij putant explicari poſſe ſententiam illorum Doctorum. quo ſanè ſenſu eſt certa.

6 Sed ſi quis eorum verba perpendat; illi non requirunt, vt damnum eodem modo ſit inferendum ab executore; ſed tantùm vt abſolutè ſit inferendum, ſiue cum iiſdem circumſtantijs, ſiue cum diuerſis. Sententia igitur illorum Doctorum eſt, hos non teneri, etiamſi executorem mouerint vt citiùs vel animoſiùs, vel alio loco faceret, ſi ipſe iam ita erat comparatus, vt ſine ipſis vel ſimilibus ſuperuenientibus abſolutè eſſet facturus. pari modo ſi cauſam dederint, vt plus damni inferret, quàm alioquin illaturus erat,

Doctores nõ requirũt vt eodem modo abſque cooperatione ſit inferẽdum.

7 non tenentur niſi ad illud amplius. Probatur; quia D. Thomas ſuprà, vt conſulens teneatur ad reſtitutionem, duo requirit, nempe *vt probabiliter credat, conſilium ſuum fuiſſe efficax, & quòd ſine eo iniuſta ablatio commiſſa non fuiſſet.* vbi ſatis inſinuat, etſi conſilium ſit efficax, ita vt moueat executorem, vt citiùs vel expeditiùs faciat, tamen non inducere obligationem reſtituendi. ſi executor abſque conſilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano. *Si ſine conſilio vel mandato fuiſſet nihilominus facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa eſt additum, non tenentur, niſi quantum ad eos de rapina peruenit: ſi verò aliquid amplius ex mandato vel conſilio factum eſt, ad illud amplius tenentur in ſolidum.* hic ſolùm requirunt, vt ipſa damni ſubſtantia abſque conſilio fuerit inferenda; non autem vt eodem modo vel tempore. Idem diſertè docet Nauarrus num. 20. & ceteri ſuprà citati & Gabriel in 4. diſtinctione 15. queſtione ſecunda, articulo 3. dub. 2.

8 Hæc ſententia eſt probabilis. Primò, propter Doctorum authoritatem. Secundò, propter rationem: quia iſti tunc non tam ſunt cauſa ſubſtantiæ damni, quàm modi vel circumſtantiæ cum qua mandatur executioni; vt quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc inſtrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur ſubſtantiam damni rependere.

Si damnum æquè abſq; tali cooperatione erat inferendũ, non teneri.

9 DICES, Sunt cauſa totius actionis, vt hic & nunc fit: ergo tenentur. Confirmatur, quia non poteſt quis eſſe cauſa iſtorum accidentium & circumſtantiarum, niſi etiam ſit cauſa ſubſtantiæ actionis.

Obiectio.

RESPON. Ob hoc argumentum altera ſententia (hos obligari in ſolidum) eſt valde probabilis: quam tenent Caietanus, Medina, Sotus, & Petrus Nauarra ſuprà. Reſponderi tamen poteſt; etiamſi ſint cauſa totius actionis indiuiduę, vt hic & nunc fit; tamen quia illa actio, quatenus damnoſa secũdum ſuam ſpeciem iam erat parata in cauſa exequente, & omnino ſecutura, non videntur circa eam quicquam efficaciter operari, niſi inducendo nouas circumſtantias; quod non eſt magni momenti ad ſubſtantiam damni. quando enim aliqua cauſa eſt exitura per ſe in actum; parum refert vtrùm hoc celeriùs fiat an tardiùs, hic an alibi, hac an illa actione indiuidua, hoc an illo inſtrumento. Ad confirmationem, Concedo eſſe cauſam ſubſtantiæ illius actionis in indiuiduo, nempe quòd potiùs ſit hæc indiuidua actio quàm illa: ſed hoc parum facit ad obligationem reſtitutionis.

Reſponſio.

Primò, Quia qui eſt cauſa vt differatur damnum in craſtinum, eſt cauſa cur ſit alia actio indiuidua damnificans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidat, vbi minus erit ſcandali.

Secundò, Qui volenti furari 10. ſuadet vt furetur 20. eſt cauſa illius indiuiduæ actionis, qua vult 20. & illius, qui accipit 20. & tamen non tenetur niſi ad 10. eò quòd furti duntaxat horum, cenſeatur cauſa, vt docet Medina, Couarr. Petrus Nauarr. & alij: ergo vt quis teneatur in ſolidum, non ſufficit vt ſit cauſa totius actionis vt hic & nunc fit, ſed vlterius requiritur, vt actio illa ſecundum ſuam ſpeciem, ſine tali cooperatione à tali executore non ſit proceſſura. Ex his patet, hanc ſententiam eſſe probabilem, etſi altera quoque probabilis ſit, & hoc tempore in ſcholis receptior. vnde ſentio in praxi ordinariè ſequendam; id enim iſti iniqui coperatores merentur, vt in poſterum ſibi caueant. 10

DVBITATIO III.

Quomodo oporteat poſitiuè cooperari, nempe conſilio, iuſſione, conſenſu, palpatione, receptione, & participatione, vt cenſearis cauſa damni.

RESPON. Primò, De *Iuſſione*. Qui ita iubet, vt alterius animum ad maleficium moueat, cenſetur damni cauſa; imò inter cauſas præcipua: quia nõ eſt efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quã per mandatum. mandans enim, quandam obligationem & neceſſitatem imprimit alteri. Dupliciter autem poteſt quis mandare, Primò, Expreſsè; vt ſi dicas famulo, occide, volo occidas. Secundò, Implicitè; vt ſi dicas, vtinam mihi hoc obſequium quis pręſtet, carus mihi erit qui hoc fecerit. 11

Iuſſio.

Aduerte tamen Primò, Si reuoces mãdatum ante maleficium patratum, idque mandatario innoteſcat, non teneris; quia iam tollis cauſam: qua de re ſunt multa Iura, ff. mandati. 12

Secundò, Eum, qui ratum duntaxat habet maleficium nomine ſuo factum, non obligari in foro conſcientiæ ad reparationem damni, vt rectè Medina quæſt. 7. ad quartum argum. quod eſt contra Nauarrum cap. 27. num. 233. qui putat ratihabitionem obligare inſtar mandati, ſi dum mandare poteras, damnum tuo nomine ſit illatum. Sed contrarium eſt verum. Ratio eſt; quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipſum factum, per quod damnum illatum eſt, nullo modo pendet, tanquam ex cauſa mouente. Nec refert, quòd nomine tuo factum ſit: quia inde tantùm ſequitur volũtatem tuam fuiſſe cauſam finalem, & ideo illum feciſſe, vt tibi gratificaretur, quia putabat tibi gratum futurum: ſed hoc non ſufficit, vt tu cenſearis cauſa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè, ſed naturaliter, ex parte ſua. 13

Ratum habens.

DICES,

Dices, Cap. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in Sexto, dicitur, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium comparari.*

Respondeo, Comparatur mandato, non reſpectu operis patrati, & obligationis reſtituendi, ſed reſpectu contractuum. (quia ſola voluntate foris expreſſa firmari poſſunt contractus præteriti, non autem cauſari damnum præteritum) Item reſpectu pœnæ in foro externo: quia qui ratum habet maleficium, punitur ſicut qui mandauit.

14 *Conſilium.* Secundò, *De Conſilio*. Hoc ſimiliter eſt cauſa, dum quis ex eo permouetur ad faciendum opus. Huc etiam pertinent preces & promiſſiones. Ex qua verò culpa in dando conſilio quis teneatur, explicatum eſt ſuprà cap. 7. dubit. 7. Modò ſatis ſit, eum teneri, qui fraude vel culpa lata iniquum conſilium dedit.

Sed difficultas eſt Primò, Si conſultor ante perpetratum maleficium reuocet conſilium, vtrùm nihilominus teneatur?

15 *Reuocãs cõſiliũ an teneatur.* Respondeo, & Dico Primò, Si dediſti conſilium falſum vel falſo fundamento ſubnixum, (v. g. dicendo contractum eſſe licitum; bellum eſſe iuſtum, & ſimilia) ſufficit vt poſtea retractes ſententiam, dicendo te deceptum, & ſincerè veritatem explices, eo modo, iiſque rationibus, vt is, cui conſilium dediſti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui: ſic enim prius conſilium ſatis eliditur. vnde ſi ille nihilominus in concepto facinore perſiſtat, iam non tuo conſilio, ſed ſua duntaxat malitia, vel priuata opinione videbitur moueri, ac proinde tibi non imputabitur.

16 *Conſilium aſſiduè volũtatem in malo retinens.* Dico Secundò, Si dediſti conſilium verum, oſtendendo vtilitatem vel honorem, qui ex opere iniquo conſequetur, vel machinanti malum, occultam nocendi rationem aperuiſti, non ſufficit reuocare oſtendendo rem eſſe illicitam, ſuadereque contrarium: ſed oportet perſuadere. ſi enim ipſe permotus iſta vtilitate, vel commoditate exequendi, quam aperuiſti, facinus perficiat, teneberis. Ratio eſt: quia oſtenſione commodi vel honoris, voluntatem ipſius ad damnum inferendum permouiſti, & hęc motio manet, quamdiu ipſe eodem motiuo incitatus, conceptum facinus vult proſequi: ergo cùm ſis cauſa iſtius voluntatis, etiam es cauſa effectus eius, ſcilicet damni ſecuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxilijs inſtruxiſti vt noceat, ſine quibus non potuiſſet nocere, & per quæ in propoſito nocendi fuit confirmatus: ſicut qui furenti prębet arma vt inimicum occidat, tenetur, niſi re ipſa abſtulerit, ne illis occidat. Confirmatur: quia cùm prauum conſilium dares, debebas cogitare mala, quæ inde ſequi poterant, & non fore poſtea in tua poteſtate impedire, quin conſilium illud exeat in opus.

17 *Diſcrimen iubentis & ſuadentis.* Hinc intelligi poteſt diſtinctio inter *mandantem & conſulentem*: cùm enim mandatarius agat nomine mandantis, vt ipſius voluntati morem gerat, hoc ipſo, quo mandans reuocat mandatum & reuocatio innoteſcit mandatario ante operis executionem, ceſſat omnis ratio agendi, à mandante propoſita; ac proinde omnis motio, ab ipſo proueniens: non ſecus ac ſi vis telo impreſſa, ſubitò cohibeatur & extinguatur. Dixi, *Si reuocatio innoteſcat mandatario*, quia ſi non innoteſcat, tenetur mandator effectu ſecuto, non minùs quàm ſi non reuocaſſet; quia ex vi mandati damnum datum eſt. Vnde etiam incurrit cenſuras & irregularitatem, ſi fortè mandanti, (vt verbi gratia, in percuſſione Clerici) poſita ſit. nec refert quòd modò ſit in ſtatu gratiæ: quia etſi cenſura talis non contrahatur niſi propter peccatum mortiferum, non tamen eſt opus, vt illius peccati culpa tunc committatur, ſed ſufficit commiſſam eſſe, & effectum eius, ſeu opus externum ex vi illius tunc fieri: ſicut in propoſito accidit. Nam opus externum imputatur mandanti tanquam authori principali, qui altero ſit vſus vt inſtrumento. Qui verò conſilium accipit, agit nomine ſuo, id eſt, vt rebus ſuis conſulat, vnde non ſtatim ceſſat ratio agendi ipſi impreſſa, niſi contrarium perſuadeatur, vel certè niſi oſtendatur, illam rationem, ob quam motus fuit, non ſubeſſe. vnde effectu ſecuto, cenſuras incurret.

Quando verò quiſpiam precibus, blanditijs, promiſſis induxit alterum ad conflandum maleficium: ſufficit, vt quantum in ſe eſt, oſtendat ſibi diſplicere, ſeque propoſitum mutaſſe, & promiſſa reſcindere. nam alter nomine ipſius acturus erat, ſeu vt ipſi gratificaretur.

Aduerte tamen, non eſſe improbabile, conſultorem non teneri, ſi conſilium, quantum in ſe eſt reuocet & contrarium perſuadere nitatur, quamuis reipſa non perſuadeat. Ita Petrus Nauarra lib. 3. cap. 4. nu. 27. citans pro ſe Ioannem Medinam. Idem docet Salonius quæſt. 62. artic. 7. controuerſ. 6. Neque ponunt in hoc diſcrimen inter mandantem & conſultorem. Ratio eſſe poteſt, quia quando fecit, quod poteſt vt conſilium prius euertat, vel oſtendit, omnibus conſideratis, eſſe iniquum & non ſequendum, non videtur executor ipſius conſilio moueri, ſed ſua malitia. Sed quod diximus videtur verius. 18

Secundò, Difficultas eſt, Vtrùm conſulens minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad reſtitutionem? 19 *Suadens minus malũ.*

Respondeo, Si conſulas inferri alicui damnum minus, ne eidem inferatur maius, non teneris. Ratio eſt: quia vtiliter negotium illius geris, & meritò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas ſuadendo minus, etſi ille de eo non cogitaſſet, (vt putat Petrus Nauarra ſuprà num. 29.) quia non ſuades abſolutè, (hoc enim eſt illicitum, ſicut & facere) ſed ſub conditione, nempe ſi alterum omnino velit facere, vel ſi aliter à maiore abduci non poteſt: quæ conditio intelligitur, quando ſuadetur ei, cuius animus putatur obfirmatus. Si autem ſuadeas latroni, vt alteri, de quo non cogitabat, damnum minus inferat, teneris: quia iniuriam illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, obijcis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc ſequitur, Peccaſſe Loth Geneſ. 19. dum Sodomitis in hoſpites irruere conantibus, ſuaſit ſtuprum filiarum: quia ſuaſit iniuriam in eas, de quibus ipſi non cogitabant: vt omittam, quòd ex officio paterno, earum pudicitiam tenebatur tueri, quamuis fortè excuſari poſſit, quòd vel ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandam ſceleris, quod attentabant immanitatem: quo modo dicere ſolemus, me potiùs interfice quã illi noceas. vide Caietanum in illum locum & Lipomani catenam. 20

Aduerte tamen Primò, Si Paulus eſſet vir opulen-

N

opulentus, qui non putaretur grauatè ſuſcepturus minus damnum ad auertendum damnum Petri multò grauius, liceret illud conſulere. Idem videtur, ſi Petrus illud minus damnum Paulo eſſet repenſurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

21 *Si latro ſit anceps de duobus.* Secundò, Si latro de vtroque cogitaret & anceps eſſet vtri vellet damnum inferre, conſtituiſſet tamen firmiter inferre alterutri, poſſes ſuadere in genere quod minus eſt, malum enim minus, reſpectu maioris non cenſetur malum. Neque per hoc conſilium fit iniuria ei, cui minus damnum infertur: quia non reuocas malefico in mentem aliquid, quod non cogitabat, ſed tantùm in genere doces, minus malum potiùs eſſe faciendum, quàm maius, ſi neceſſe ſit alterum fieri, (quæ doctrina vera eſt & vtilis) & indicas vtrum ex duobus ſit minus; in quo etiam veritatem, quam noſſe expedit, oſtendis. Vnde non poteſt alter queri ſibi factam à te iniuriam: non enim dicis, fac huic potiùs iniuriam quàm iſti: ſed tantùm proponis veritatem ſpeculatiuam, quod vt facias, iuſtam cauſam habes. Iuxta hæc intelligendus eſt Sotus libro quarto, de Iuſtitia, quæſtione ſeptima, articulo tertio, ſub finem. Contrarium videtur ſentire Petrus Nauarra ſuprà numero 30. Sed nihil aliud eius ratio concludit, quàm in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando vt huic potiùs quàm illi noceat. Nos autem tantùm dicimus, poſſe in genere ſuadere, vt faciat id, quod minus eſt, & indicare vtrum ſit minus; relinquendo ipſius iudicio, vtrum malit amplecti.

22 *Conſentiēs.* Tertio loco eſt *Conſenſus*, hic eſt cauſa, quando ab alicuius conſenſu pendet, vt res fiat, vel non fiat, verbi gratia, vt huic inferatur bellum; vt iſte eligatur in Prælatum. Quòd ſi id à conſenſu tuo non pendeat, eò quòd authoritatem nullam habeas, vel ſi abſque tuo conſenſu iam antea æquè erant parati, neque illum expectarint; non cenſetur cauſa damni. Hinc fit vt

23 *Dans ſuffragium.* quando plures ferunt ſuffragia, vel ſubſcribunt in cauſam iniquam, ſi tu etiam conſentias, poſtquam ſufficiens numerus ſuffragatus eſt, non tenearis ad reſtitutionem damni ſecuturi: (etſi mortiferè peccaueris conſentiendo) niſi ſpes fuerit, te contrario ſuffragio poſſe malum impedire. Ita Nauarrus cap. 17. numero 21. & Caietanus verbo, Reſtitutio, cap. 1. §. Conſenſus. Ratio eſt: quia iam cauſa damni ita eſt depoſita, vt æquè & eodem modo damnum ſit ſecuturum abſque tuo ſuffragio, atque cum illo. quare tuum ſuffragium accedens, non eſt vllo modo cauſa damni. Si tamen tuum ſuffragium ante contuliſti, quàm ſufficiens numerus eſſet cauſæ iniquæ ſuffragatus; teneris ad reſtitutionem: etſi certò ſcieris, ſequentes in eandem partem conceſſuros, vt rectè Caietanus. Ratio eſt, quia ſuffragium tuum cauſæ damnoſæ aliquid contulit, eiuſque pars in effectum influens eſt effecta.

24 Dices, Hoc ſuffragium non fuit cauſa ſine qua non: ergo, &c.

Respondeo. Negando antecedens, fuit enim cauſa ſine qua non fieret damnum, nulla alia ſimili cauſa accedente: nam quando ſe adiunxit cauſæ damnoſæ, (ſuffragantium numero) nondum ipſa erat ita diſpoſita & valida, vt ſufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem ſuffragium accedens, illam compleuit. Similiter teneris, ſi ſpes erat te alios ab iniquo ſuffragio poſſe reuocare: quia ex officio quiſque ſuffragantium tenetur damnum impedire, ſi poteſt.

Quarto loco eſt *Palpo*, id eſt, adulator, qui laudat malefactorem, aut ſcelus patrandum commendat. Quò etiam pertinet exprobratio ignauiæ; vt quòd iniuriam, quam accepiſti, non ſis vltus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio eſt: quia eſt inſtar conſilij, proponit enim laudem, gloriam, decus, vel ignominiæ abſterſionem, quæ ex maleficio videntur conſecutura. 25 *Laudās maleſactorem.*

Quinto loco eſt *Recurſus*, ſeu recurſum præbens. hic tenetur, quando eo modo præbet recurſum vt moraliter cenſeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum. verbi gratia, ſi illum recipiat & non alios paſſim, ſi illum aut eius inſtrumenta occultet, ita vt hinc animetur ad damnum inferendum. 26 *Præbens refugium.*

Dices, Ergo qui occultat furem, dum quęritur à lictoribus, tenebitur ad reſtitutionem, ſi poſtea ille damnum intulerit.

Respondeo, Verum eſt, ſi id ita faciat vt in poſterum det ſpem ſimilis opitulationis, & fur illa fidens, rurſum damnum inferat. alioquin ſi non det illi ſpem refugij in poſterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abſcondit, vt moraliter cenſeatur cauſa damni: ſed tunc merè per accidens ex illo opere damnum ſequitur. Dicitur etiam *receptator*, qui rem furtiuam in cuſtodiam accipit, vt furi ſeruet. hic tenetur domino, ſi eam furi reddiderit; (ſi tamen abſque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori ſtatu conſtituere, quàm apud ſe erat. Item quia cenſetur cooperari furi ad retentionem rei alienæ, vide Syluestrum ver. Reſtitutio. 3. quæſt. 6. 27

Sexto loco eſt *Participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps*, Primò, Qui particeps eſt prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte, quæ ei obuenit. Secundò, Dicitur participans, qui particeps eſt iniquæ operationis, præbendo auxilium & adiuuando ad executionem, ſicut qui ſcalas apponit, vel eas ſuſtinet fure aſcēdente, qui excubias agit, qui inſtrumenta ſuppeditat, qui furem comitatur defendendi cauſa: qui iuuat effringere, aſportare, &c. qui remos in triremibus hoſtium impellunt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hoſtilia pertrahunt, & ſimiles. Hi ſemper tenentur ad reſtitutionem hoc ipſo, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint; ſi id ſponte & ſine compulſione fecerunt: & maximè quando aliàs damnum non fuiſſet ſecuturum. 28 *Participās.*

Dixi, *Si id ſponte fecerunt;* quia ſi quis iuſto metu coactus fecerit, non tenetur; modò id, quod facit, non ſit per ſe malum. Itaque hoc metu compulſus, poteſt apponere ſcalas, præbere inſtrumenta effringendi, iuuare conſcendere murum: hæc enim per ſe ſunt indifferentia, neque lædunt dominum, niſi ex iniqua intentione & vſu furis, qui his auxilijs vtitur ad malum finem. pari modo poteſt iuuare in re, poſtquam ſublata eſt, aſportanda, & in pecore abigendo, 29 *Iuſto metu compulſus.*

gendo. in his enim non eſt iniuria in dominum, ſi ex graui metu fiãt, poſtquam res ſublata eſt. ſicut enim fur ipſe iuſto metu vrgente, non tenetur rem ablatam reſtituere, ita poteſt eam ob ſimilem metum de loco in locum transferre. quare multò magis id poterit innocens, qui rem non ſurripuit.

30 Hinc ſæpe excuſantur ruſtici qui prædas militum iniuſtas cogũtur auehere, vel pecora ſublata deducere. Non tamen hoc metu poteſt quis domum alienam perfringere vel per feneſtram penetrare, & res foras projcere: vel pecora è ſtabulo abigere, nam hoc eſt eſſe cauſam principalem & directam furti & iniuriæ. quicũque enim res meas primò aufert vel damnificat, iniuriam mihi facit, quocunque metu id faciat. Niſi fortè id faciat cum animo compenſandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter grauiſſimum malum incurrat.

Obiectio. Dices, Iſti cooperatores, qui functiones illas ad malum præuias obeunt, poſſunt interfici ab ijs, qui iniuſtè oppugnantur, vel impetuntur, ſi malum alia ratione nequit auerti: ergo iniquè agunt. Conſequentia patet, quia alioquin daretur bellum vtrinque iuſtum, ſepoſita ignorantia. Confirmatur; quia etſi illud, quod faciunt, in abſtracto & per ſe conſideratum non ſit malum, ſed adiaphorum: tamen vt hic & nunc fit, eſt vera cooperatio iniuſtę inuaſionis.

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro remiges Chriſtianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excuſari.

Sed Reſponderi poteſt, poſſe interfici, non iure vindictæ tanquam reos criminis, ſed iure neceſſariæ defenſionis: (alioquin enim impoſſibilis eſſet defenſio) quo modo etiam pueri, & amentes, interfici poſſent. etſi enim illi Ius habeant ad illam actionem, quatenus eſt neceſſaria vt mortem euitent: qui tamen impugnantur, aduerſus quos hoſtis vtitur illorum opera, ius habent vt ſe defendant, & victoriam perſequantur; & conſequenter vt faciant ea, quæ ad hunc finem neceſſaria ſunt. Ad probat. conſequentiæ, Concedo poſſe dari ſpeciem quandam belli vtrinque iuſti, maximè vbi ex altera parte non eſt propinqua vel directa oppugnatio. Sic ſeruo bello capto, licitum eſt fugere, tamen ſi fugerit, dominus poteſt eum caſtigare, vt dictum eſt ſuprà cap. 5. dubit. 5. & reus poteſt effracto carcere erumpere, tamen ſi fecerit, poteſt puniri, vt infrà cap. 31. dubit. 5. oſtendetur. idem alijs exemplis poſſet oſtendi. ſecus tamen, ſi vtrinque ſit proprinqua impugnatio. vnde illi dum cauſa defenſionis impetuntur, non poſſunt ſe defendere, lædendo iuſtos defenſores vel inuaſores, ſed tenentur deſiſtere: quia ceſſat coactio: vel ſi adhuc durat, illi parendo, mortem non vitabunt, ſed aliunde incurrent.

Bellũ vtrinque iuſtum.

Ad confirmationem, Dicendum eſt, illud opus non eſſe malum vt procedit à voluntate eius, qui coactè agit: ſed ſolùm vt ſubeſt directioni cogentis, & vtentis eo ad malum finem: quæ malitia nõ eſt imputanda illi miſero; nec actionem, vt ab ipſo eſt, contaminat: ſicut cùm quis reſtituit gladium ardenti in cædem hoſtis ſui, metu mortis adactus.

31 Petes, Vtrùm is, qui vendit arma properanti ad bellum iniuſtum vel venenum, machinanti mortem alterius, cenſeatur cooperari, ita vt teneatur ad reſtitutionem?

Vendēs arma ad bellũ iniquũ, vel venena.

Reſpondeo Primò, Si vendas arma ſoli parti iniquæ, & recuſes alteri, teneris: quia ita vendis vt cenſearis cooperari. Secundò, Si vendas paſſim omnibus petentibus, non teneris; quia externo actu venditionis non cenſeris magis cooperari partis iniquæ, quàm alteri. Deinde quia damnũ omnino remotè & per accidēs ſequitur ex huiuſmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandum iniuriam, quàm ad depellēdam. Tertiò, Si vendas, iam contracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè comparatus eſt ad iniuriam inferendam, cenſeris ei propinquè cooperari; ſicut qui furenti in cædem inimici, præbet gladium. Quartò, Si vendas venenum ei, qui dicit ſe petere ad interimenda noxia animalia, non teneris; etiamſi putes eum malo fine petere. Ratio eſt; quia eo modo vendis, quo alijs vendi ſolet. Confirmatur; nam qui vendit agnum Iudæo, quem putat ſacrificij cauſa emere, non cenſetur ei cooperari ad ſuperſtitionem: quia iſta vẽditio cum his circumſtantijs facta, eſt indifferens ad vſum bonum & malum, & ex modo, quo fit, non videtur fieri ad vſum malum, quem alter occultè intendit, ſed ad bonum quem ex natura ſua vel iuſta inſtitutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, ſi eo modo vendat, quo paſſim alijs conſueuit.

Agnum Iudæo.

DVBITATIO IV.

Vtrum is, qui aliquo horum ſex modorum cooperatur, teneatur in ſolidum.

RESPONDEO, Quod ad quinque priores modos attinet, *conſulens, mandans, conſentiens, laudans,* & *receptans*, tenentur ad reparationem totius damni, ſi totius cauſa fuere; partis verò, ſi ſolùm partis damni, cauſam dedere. 32
patet ex dictis. Sed quid, ſi volenti furari 10. ſuaſeris vt acciperet 20. teneberiſne ad 20.

RESPOND. Si volenti furari 10. ſuaſiſti vt præterea alios 10. furaretur, non teneris niſi ad 10. quia non fuiſti cauſa prioris volitionis, qua cepit hæc 10. ſed poſterioris tantùm, quæ ad alia 10. pertinet. Si verò ſuaſiſti vt furetur 20. putat Adrian. q. 1. de reſti. §. Iam dicam, eum teneri ad 20. quia eſt cauſa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20. Sed contrarium eſt verius, vt docet Medina C. de reſtit. q. 8. & Couar. 33
ad regul. Peccatum, p. 2. §. 12. num. 4. nempe ſolùm teneri ad 10. Ratio eſt: quia ſuo conſilio nõ fuit cauſa, niſi ablationis 10. niſi fortè ſuo conſilio reddiderit ipſum in propoſito firmiorē vel cauſa fuerit vt citius ageret, quàm alioquin erat facturus: tũc enim cenſetur cauſa totius iniquæ damnificationis, quatenus hic & nunc peragitur iuxta Caietanum, Sotum, & Medinam, de quo dub. 2.

Qui volēti furari 10. ſuadet furari 20.

Vtrùm autem aliquis, alterius conſilio ſit firmior redditus, non poteſt facilè deprehendi, niſi exteriùs aliqua cernatur in opere variatio, vt ſi citiùs, audaciùs, ardentiùs ſolito, faciat: vel indicet ſe ambiguum ante fuiſſe.

Sed præcipua difficultas eſt de ſexto modo:

34 *De militib. ſpoliantibus vrbem.* nempe de *participante* vel *adiuuante*, vt quando milites ſpoliant vrbem; quidam enim videntur exiſtimare, ſingulos damni ſocios teneri in ſolidum; alij negant. Sed vtendum eſt diſtinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum, vel ad diuerſum; quo poſito.

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, tenetur in ſolidum, etiamſi ſocius conſtituerat ſolus inferre; iuxta ſententiam Caietani, Soti, & Medinæ ſuprà: vt ſi iuues ad eandem domum incendendam, ad idem pondus auferendum, ad eundem gregem abigendum, ad eandum domum effringendam. Et de tali cooperante intelligendi ſunt prædicti *Cooperantes ad idē indiuiduū damnum.* Doctores, dum dicunt eum, qui cooperatur ad idem damnum, teneri in ſolidum: hoc enim limitandum eſt ad idem indiuiduum damnum, quod à pluribus, tanquam partibus vnius integræ cauſæ, infertur. quiſque enim tunc eſt cauſa partialis totius damni, vt hic & nunc fit, & in totum vim confert, licet partialem: ſicut dum plures vnam nauem trahunt, vnum pondus geſtant. Nec refert, quòd ſine te fieret: quia non fieret, niſi tu vel alius tuo loco ſimilem vim cõferret. nam per ſolam illam vim, quàm nunc ſocius adhibet, executio non fieret: vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit faciliùs, celeriùs, animoſiùs.

35 *Hoc maximè locū habet in executoribus.* Hic tamen Aduerte, hanc ſententiam, maximè habere locum, quãdo quis cooperatur immediate exequendo maleficium cum alio, tanquam cauſa partialis: tunc enim proximè eſt cauſa damni, ita vt ſine ipſo, vel alio ſimilem opem conferente non fieret, vt patet in eo, qui iuuat rem auferre. Si verò ſolùm cooperetur mediatè, præbendo inſtrumenta, iuuando conſcendere, ligando vinctum; probabilis eſt ſententia Nauarri, Sylu. & aliorum, non teneri: ſi damnum æquè per executorē erat inferedum, iuxta ea, quæ diximus dub. 2.

36 *Si damnum ſit diuiduū.* Dico Secundò, Si verò non concurrat ad idem damnum indiuiduum, ſed diſtinctum irroget, non tenetur inſolidum, ſed duntaxat pro ſua parte. Ita docet Adrianus quæſtione 1. de reſtit. Sylu. Reſtitut. 3. quæſtione 6. §. Quartum. Nauarrus cap. 17. numero 21. & alij. Ratio eſt: quid tunc quiſque ſolùm eſt cauſa partis damni, quam ipſe per ſe dedit, non autem totius, aut partis, quam alius fecit. niſi fortè alium impulerit, vt citiùs aut alacriùs faceret, aut niſi ſe viciſſim permouerint vel amarint: ſicut quãdo tres vel quatuor milites ſe mutuò excitant ad alicui damnum inferendum: tunc enim ſinguli cenſentur cauſa totius damni. hoc tamen ordinariè non accidit, niſi inter paucos.

37 *Miles gregarius.* Hinc fit, vt miles gregarius non teneatur niſi de damno, quod ipſe per ſe in bello iniquo dedit: non autem ad totum illius belli; (quod eſt contra Couar. reg. Peccatum 2. par. §. 12. num. 2. & Ioſephum Angles in 4. difficultate 10. de reſtitut. ex bello) quia totius damni cauſa non fuit, ſed duntaxat ſuæ partis, vt rectè Sylueſt. v. Bellum 1. quæſt. 10. §. Sexta, & Nauar. num. 22. Nec obſtat, quòd ſinguli iuuerint ad iniquã expugnationem, & ingreſſum in vrbem quia ſolùm iuuerunt faciendo partem ſuam: non autem procurando vt alij ſuam in illo damno facerent, aut vt vrbem expugnarent. vnde ſicut iſte non eſt cauſa damni, niſi ratione partis, quam ipſe intulit; ita non tenetur ad reſtitutionem, niſi pro ſua parte. Sicut enim totus exercitus eſt cauſa totius damni, ita ſinguli ſuæ tantùm partis, niſi alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux tamen tenetur ad totũ, quod per milites illatum eſt: quia vel eos ad hoc direxit, vel ſi non direxit, ſaltem tenebatur ex officio impedire.

PETES, Quid ſi dubium ſit, an alios tuo conſilio vel laude permoueris?

RESP. Te in dubio non teneri, quia melior eſt conditio poſſidentis; cur enim tantum onus in te ſuſcipias, ſi dubitas an cauſa damni fueris? debet igitur moraliter eſſe certum. Idque locum habet in omni caſu, quo dubitatur an cauſa damni fueris; ſi enim poſt diligentem inquiſitionem dubium manet, non teneris, vt oſtenſum eſt 1. 2. quæſt. 19. artic. 6. Idem docent Sylueſter ſuprà quæſt. 6. in principio, vbi dicit eſſe communem ſententiam, & Petrus Nauar. lib. 3. cap. 4. num. 58. 38

DVBITATIO V.

Quo ordine teneantur iſti in ſolidum reſtitutionem facere.

OMiſſis varijs ſententijs, RESPONDEO, Si aliquid ablatum ſit, Primo loco & ante omnes tenetur is, ad quē res furtiua peruenit; ſiue extet in ſpecie, ſiue non extet, ſi tamen inde factus ſit ditior. Ratio eſt: quia hic obligatur ratione rei acceptæ; quæ obligatio eſt ſumma: nam res aliena, quamdiu extat in ſpecie, per ſe debetur, ſemperque clamat, vt dici ſolet. Si conſumpta ſit; vel conſumpta eſt bona fide ab eo, qui ignorabat eſſe furtiuam, & ſic non tenetur, niſi quantum ex ea factus eſt ditior: vel conſumpſit mala fide, ſciens eſſe alienam vel certè dubitans; & ſic tenetur reſtituere pretiũ: quia quod conſumpſerit eam mala fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perinde ac ſi extaret. alioquin noua illa iniuria liberaret eum à reſtitutione. cùm enim ipſe ex ea re commodum, ſciens & volens perceperit præ reliquis; par etiam eſt, vt præ alijs quoque veniat in onus reſtitutionis. Si aliquis ex ſocijs damnum compenſauerit, illi reſtituenda eſt res illa vel pretium eius, non domino: quia in Ius domini ſucceſſit. vide Caietanum quæſt. 62. artic. 6. & Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 12. 39 *Is ad quem res peruenit.* 40

41 *Qui bona fide emit à fure.* Dubium tamen eſt, An is, qui bona fide rem furtiuam emit, poſſi eam furi reſtituere, vt pretium redipiſcatur, etiamſi dominus eam nõ eſſet recuperaturus; de quo infrà cap. 14. dub. 3. Si verò nihil ablatum ſit, ſed tãtummodo damnum irrogatum, primo loco tenetur is, qui coegit, vel fraude induxit, vel qui imperauit; cui alter non fuit auſus contradicere, vt ſi Dux imperet militi vt occidat, incendat, ſpoliet: ſi quis perſuadeat id eſſe licitum, ſi conuitijs impellat. Ratio eſt: quia hic iniuſtè coniecit alterum in obligationem reſtitutionis. Vnde ſi hic reſtituit, executor, vel is, qui hoc modo inductus eſt in maleficij ſocietatem, non tenetur quidquam ei refundere: quia hic inductor totum debet compenſare. *Ratione dãni dati, qui primò tenentur.* *Qui coegit.*

42 *Qui ſua cauſa ſuaſit.* Pari modo tenetur primo loco, qui ſuo nomine fecit, vel rogauit fieri, vel ſuaſit. Primò, qa is, cuius nomine fit, eſt cauſa principalis, quæ inſtar finis & efficientis moralis mouet cæteras: ergo tenetur ante cęteras.

Secundò,

Secundò, quia qui commodi vel honoris, vel oblectamenti ſui cauſa cupit fieri maleficium, implicitè hoc ipſo cenſetur in ſe totum onus reſtitutionis ſuſcipere. par enim non eſt, vt onus & obligationem maleficij in alios reijciat, qui ſua cauſa illud fieri poſtulat, vt ſi roges Petrum vt interficiat tuum inimicum. in hoc caſu vera eſt ſententia Caietani, Soti, & Bannezij, qua affirmant, eum, qui alios induxit, teneri primo loco; & inductos non teneri illi quicquam refundere.

43 Aduerte tamen, eſſe quandam ſententiam, quam Petrus Nauarra lib. 3. cap. 4. num. 101. & ſequentibus, multis rationibus confirmare nititur: nempe hunc non ita teneri primo loco, quin executor & alij teneantur ſuas partes conferre, etſi minores, verbi gratia, damnum ſit 6. aureorum; is qui iuſſit ſuo nomine fieri, tenebitur in reſtitutionem conferre 3. executor 2. laudator 1. Ratio præcipua eſt: quia omnes iſti verè concurrunt ad damnum inferendum: ergo etiam concurrere debent ad reſtitutionem. Quæ ſententia non eſt improbabilis, maximè quando executor mercedem habuit pro maleficio. tunc enim etiam ſuo nomine feciſſe videtur. Contrarium tamen puto eſſe verius: quia qui maleficium ſua cauſa fieri cupit, cenſetur etiam onus reſtitutionis in ſe recipere.

Si executor mercedem accepit.

44 Secundo loco tenetur executor, quatenus eſt executor.

Executor, ſecũdo loco, cæteri poſt hunc.

Tertio loco, cæteri, qui conſilium dederunt, qui conſenſerunt, qui laudauerunt, vel animauerunt, qui præbuere recurſum, & qui preſtiterunt obſequium, inſtrumenta, comitatum. Probatur: quia executor, poſt eum, qui iuſſit, vel ſuo nomine fieri voluit, eſt principalis; cæteri verò ſunt cauſæ acceſſoriæ & ſecundariæ, fulcientes, & quodammodo ſeruientes executori. quod enim faciunt, non ſua cauſa faciunt, ſed vt ipſum inſtruant & arment. alius enim oſtendit viam perficiendi, alius vtilitatem, alius laudem promittit, alius ſecuritatem, alius obſequium & inſtrumenta præbet.

45 Vnde ſequitur Primò, Si executor reſtituerit, hos nihil teneri ipſi refundere: quia tenentur ſolùm in eius defectum. quamuis vt ante inſinuaui, nõ ſit improbabile, quòd cæteri teneantur illi ad aliquid refundendum, ſi ipſum induxerunt, aliàs non facturum, & ipſe non ſua cauſa executus eſt. Ita enim tenet Caietanus q. 62. art. 6. ad tertium argumentum. Bannes ibidem artic. 7. & Sotus lib. 4. quæſt. 7. artic. 3. vbi etiam dicit, Si author non intentaret malum, niſi comitatus ſocijs, ſocij tenentur ei reſtituere. Ratio illorum eſt: quia qui inducunt aliquem ad maleficium, ſunt cauſa cur ille incurrat obligationem reſtitutionis: ſimiliter qui comitantur eum, qui aliàs non auderet. Sed quod diximus eſt verius. quamuis enim ſint executori cauſa vel occaſio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipſi, ratione huius inductionis, neque cenſentur obligationem in ſe recipere: quia non ſua cauſa fieri volunt.

Si executor reſtituerit.

46 Sequitur Secundò, Si executor noluerit, vel non potuerit reſtituere, teneri iſtos: quia ſuccedunt in defectum executoris, ſicut executor in defectum iubentis.

Quid ſi noluerit vel non valuerit?

Sequitur Tertiò, Si iſti ſoluerint, executorem (ſecundum veriorem ſententiam) teneri illis refundere totum. Ratio eſt; quia ſoluendo ſucceſſerunt in Ius, quod dominus habebat in executorẽ, qui priùs tenebatur. vnde ſicut executor debuiſſet ſoluere domino ante ipſos: ita tenebitur ipſis ſoluere, qui Ius domini in ſe tranſtulerunt, ſoluendo loco executoris: ſicut ſi fideiuſſor, qui ſecundo loco tenetur, ſoluat, transfert in ſe actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, ſi executor ſoluerit, tenebitur ei iuſſor, vel is, qui cauſa ſua fieri voluit. vide de his Syluestrum Reſtitutio. 3. q 6. §. Quintum, vbi pro hac ſententia citat D. Thomam, Roſellam, & Supplem. Idem docet Couarr. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 12. num. 3.

47 Sequitur Quartò, Si executor nomine omnium executus eſt facinus, omnes ſimul teneri primo loco: quia illorum cauſa factum eſt, & illi, in hoc conſentiendo vt ſic fieret, tacitè in ſe receperunt obligationem. executor autem, quà executor, tenetur ſecundo loco; quamuis vt vnus illorum, quorum nomine factum eſt, teneatur primo loco. Itaque ſi ipſe reſtituerit in ſolidum, reliqui tenentur ei conferre ſuas partes: ita tamen vt ipſe quoque pro ſua parte in compenſationem veniat; non vt executor, ſed vt vnus illorum, quorum nomine factum eſt, v.g. totum damnum ſit 100. aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenſo executore, ſint 10. reliqui nouem debent ei ſinguli 10. aureos.

Si omnium nomine factum eſt.

DVBITATIO VI.

Vtrum inter cauſas ſecundarias, quæ tenentur poſt executorem, videlicet inter conſultorem, conſentientem, animantem, receptatorem, & ſubminiſtrantem, ſit aliquis ordo in reſtituẽdo.

48 PETRVS Nauarra lib. 3. cap. 4. nu. 81. ponit inter has cauſas ordinem aliquem. Ratio ipſius eſt, nam, illa prior tenetur, quæ priùs & immediatiùs effectum attingit: atqui inter has alia priùs & magis attingit, alia poſteriùs & minùs. aliter enim attingit conſultor, aliter laudator, aliter receptator. Idem docet Alcozer in Summa, cap. 21. vbi Primo loco dicit teneri imperantem & conſulentem. Secundo, executorem. Tertio, receptatorem. Quarto, qui non impediunt, cùm ex officio teneantur. Quinto, cuſtodem ſpecialiter deputatum. Sexto, qui tacuerunt, vt teſtes iuridicè interrogati.

49 Sed verius eſt, non eſſe inter has cauſas ſecundarias, ordinem talem, qualis eſt inter principalem & ſecundariam, ita vt vna ſoluente, reliquę maneant liberæ: ſed in defectũ principalis, omnes hæ cauſæ videntur teneri æquè primò, ſic tamen vt alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio eſt: quia vna non eſt operata ad damnũ, tanquam inſtrumentum alterius, vel alterius nomine, ſed quæque per ſe in ſuo ordine. laudans enim non ſeruit conſentienti vel conſulenti, nec eius nomine agit, neque contra, vt ſuppono. (ſi enim ponamus aliquem ex his, alterius nomine agere, non tenebitur ille æquè primò, ſed ſecundariò & in defectum illius, cuius cauſa egit, vt dictum eſt, quia ille in ſe ſuſcipit obligationem) Itaque æquiſſimum videtur, ſi executor non reſtituat, vt iſti omnes in locum eius immediatè ſuccedãt, & teneantur pro rata portiones

Non eſt ordo inter has cauſas.

Qui plus mouit, tenetur ad ampliùs, qui minùs ad minus.

conferre, maiorem quidem is, qui magis videtur executorem mouiſſe; minorem, qui minùs. vnde is, qui eſt cauſa ſine qua damnum non fieret abſolutè, plus tenetur conferre quàm is, qui ſolùm eſt cauſa ſine qua non fieret tali modo, id eſt, ita celeriter, audacter vel atrociter. Ex
50 quo vlteriùs ſequitur, quòd plus interdum teneatur conferre conſulens, quàm receptans vel conſentiens, & interdum contrà, prout executor magis vel minùs ab hac vel illa cauſa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarra. nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & ſecũdariò attingunt effectum, (non vna mediante altera, vt inſtrumentum alterius) quamuis alia efficaciùs alia. Vnde ſolùm ſequitur, aliam plus debere in reſtitutione, aliam minùs, non autem priùs vel poſteriùs. alioquin ſi receptator reſtitueret, ceteri nihil
51 tenerentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Alcozer, non probatur, quia nulla eſt ratio, cur receptator teneatur prior, quàm Superior conſentiens, aut conſultor, prior, quàm receptator. Imò ſi quis ordo ponendus ſit: poſt executorem, prior teneri videbitur Superior conſentiens, quàm conſultor vel receptator: quia ille tenebatur etiam ex officio impedire, vnde duplici ex cauſa tenetur: & quia conſenſit, & quia non impediuit.

DVBITATIO VII.

Quando plures ſunt cauſæ damni æquè principales, vel æquè ſecundariæ, quæ videantur æqualiter contuliſſe ad totum damnum, ad quid ſingulæ teneantur.

52 *Cauſa æquè principales.* RESPONDEO, Primò, Tenentur æquas portiones ad reſtitutionem damni conferre. Secundò, In defectum reliquorum, quiſque tenetur in ſolidum. Tertiò, Ei, qui priùs ſoluit, tenentur reliqui, ſinguli pro ſua parte. v. g. tres communi conſilio incenderunt domum valentem 3000. aureorum, quiſque tenetur conferre 1000. pro ſua parte; ſi duo nolint, tertius tenetur in ſolidum; ſed tunc habet Ius exigendi 1000. ab vtroque ſociorum. Primum patet: quia cùm eodem modo & æquè principaliter ad damnum ſint cooperati, æqualiter tenentur ad eius reparationem, ac proinde æquis partibus. Secundum patet: quia quiſque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum ſo-
53 ciorum tenetur ad reparationem totius. Tertium patet: quia Ius, quod habebat dominus exigendi à ſingulis partem, tranſlatum eſt in eum, qui pro ſocijs ſatisfecit: non enim pro eis ſatisfecit, vt eſſent omnino liberi, ſed quia illis nolentibus, tenebatur domino reſtitutionem procurare; ergo poteſt ab illis repetere, quod nomine illorum domino dedit, quodque ipſi dare debuiſſent. Confirmatur Primò, Quia in hoc, rectè eorum negocium geſſit, ac proinde ipſi ratum habere tenetur. Secundò, Quia dum nolunt ſoluere, non ſolùm creditori, ſed etiam ſocio iniuriam faciunt, cogentes eum ſoluere pro ipſis, ergo poteſt ab illis repetere. Tertiò, Quia aliàs peior eſſe conditio eius, quem
54 priùs pœnitet. Nec obſtat, quòd ipſe alios in- *Qui alios induxit.* duxerit ad damnum inferendum: quia ſi non imperauit, nec coegit, nec induxit in ſui gratiam, vt facerent, ſed ob communem vtilitatem; omnes cenſentur eodem gradu & loco cooperati: nec quiſquam videtur totum onus damni in ſe recipere. vnde ſinguli ad ſuas portiones conferendas eodem gradu tenentur. ac proinde qui totum ſoluit, poteſt à cæteris ſuas partes exigere. Contrarium tenent Caietanus, 55
Sotus, & Bannez ſuprà; nempe eum, qui induxit alios, nõ poſſe exigere ab illis vt partes conferant, eò quòd ipſis ſit cauſa damni, inducendo in ſocietatem maleficij. Sed quod diximus eſt verius: quia non fecit illis iniuriam: ſed volentes & conſentientes induxit.

Ex his ſequitur, non eſſe vniuersè verũ, quod 56
docet Angelus v. Furtum, num. 16. *Vno ſoluente, cæteros non teneri illi refundere, niſi fuerint cauſa, ſine qua ille, qui ſoluit, non fuiſſet inductus in crimen.* etſi enim hoc ſit verum in principali authore ſoluente, reſpectu executoris, & in executore reſpectu reliquorum, vt dictum eſt: non tamen eſt verum in duobus executoribus, vel conſultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter non induxit alterum in crimen: neque in laudante, conſentiente, conſultore, &c. quorum alius alium non induxit, ſed tantùm induxerunt executorem. Fateor tamen in foro externo non dari actionem in ſocios, propter cõmiſſum crimen; & hoc eſt, quod ſignificatur L. Si plures, ff. de dolo, quam citat Angelus.

DVBITATIO VIII.

Vtrum ſi is, qui damnum accepit, vni ſociorum obligationem reſtituendi condonet, reliqui maneant liberi.

RESPONDEO, & Dico Primò, Si condonet authori principali; qui ſecundo loco tenebantur, manent liberi. Eſt communis ſententia DD. Patet: quia hæc remiſſio eſt inſtar ſolutionis: (vnde ſolet à Iuriſperitis vocari acceptilatio, quæ eſt imaginaria quædam ſolutio) atqui ſoluente eo, qui primo loco tenebatur, cæteri manent liberi, vt patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub. 3. & Sotum lib. 4. q. 7. art. 3. in fine. 57 *Condonatio facta authori principali liberat cæteros.*

Dico Secundò, Si remittat ei, qui ſecundo loco tenebatur, non ideo liberatur is, qui primo loco. Ratio eſt: quia obligatio principalis authoris, non pendet ex obligatione ſecundarij, ſed contrà. quo fit, vt ſecundario ſoluente, teneatur ei principalis ex integro: ſoluente autem principali authore, ſecundarius nihil teneatur ei rependere. 58 *Condonatio facta ſecundario.*

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu tenentur, (id eſt, æquè primò, vel æquè ſecundariò) etſi vni perfecta fiat remiſſio, non ideo cæteri ſunt liberi à ſuarum partium reſtitutione. Ratio eſt: quia obligatio vnius non pendet ab altero, ſed omnes æquè mediatè vel immediatè ſe habent ad damnum. 59

Sed difficultas eſt, quantum quiſque debeat, ſi id, quod ſupereſt, in ſolidum ſit compenſandum, v. g. Titius, Stichus, & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caio fit remiſſio.

RESP. Stichum & Titiũ debere ſuas partes, nempe vtrumque ſeorſim 100. Quod ſi Titius nolit reſtituere, vel non poſſit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, ſed ſolùm ad dimidiã, nempe ad 50. vnde in vniuerſum vt reſtitutionem faciat, nõ tenebitur, niſi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio eſt: quia alterum dimidium 60 *Si vni facta ſit condonatio.*

dimidium portionis Stichi,qui non volebat vel non poterat reſtituere, ferre debet Caius, cui facta eſt remiſſio; nam eam ferre debuiſſet, ſi nulla remiſſio facta fuiſſet: atqui per remiſſionem non poſſunt ſocij grauari,ſicut nec per ſolutionem. Ita dum Caio fit remiſſio; triplex re-
61 miſſio ei fieri intelligenda eſt. Primò, Eius partis, quam deberet, cæteris conſpirātibus ad reſtitutionem, nempe 100. aureorum. Secundò, Partis,quam deberet,vno recuſante reſtitutionem; nempe 150. ſi enim Stichus noluiſſet reſtituere, tunc Caius cum Titio debuiſſet reſtituere in ſolidum, collatis vtrimque 150. Tertiò, Totius,quod debuiſſet ſoluere, vtroque ſocio ſolutionem recuſante,nempe 300.

DVBITATIO IX.

Quomodo cenſeatur quis cauſa damni negatiuè.

Cauſa negligendo.

62 RESPONDEO, Si nō impediat damnum, dum ex officio tenetur.hoc fit tribus modis qui notatur his verbis, *mutus non obſtans, non manifeſtans*. *Mutus* dicitur, qui omittit præcipere: ſi erat Superior; conſulere, ſi conſultor; clamare aut ſtrepitum edere, ſi erat cuſtos rei, ad damnum impediēdum. *Non obſtans* dicitur, qui omittit opem vel operam,qua poterat damnum impedire, & quam ex officio tenebatur nauare, vt Principes, Magiſtratus, Præpoſiti viarum, & ſimiles. *Non manifeſtans* dicitur, qui cùm ex officio teneatur, omittit manifeſtare malefactorem,ſiue ante factū,quando damnum erat impediendum, ſiue poſt factum, quando ſarciendum, vt cuſtos rei cuſtodiendæ deputatus. ita paſſim has cauſas explicant Sotus, Caiet, Sylueſt, Medina, & Nauarrus ſuprà.

DVBITATIO X.

Vtrum qui hoc modo cauſa damni fuere, ſemper teneantur ad reſtitutionem.

63 CAIETANVS v.Reſtitutio cap.1.§.Aduerte quòd in his tribus: putat etiam eos teneri reſtitutionem, qui etſi ex officio non tenerentur, tamen tenebantur ratione articuli neceſſitatis, & facilè poterant ſine ſuo incommodo damnum inpedire, vt ſi ſcias aliquos ſtatuiſſe ſpoliare domū, vel occidere, & niſi indices,ſequetur damnum. Ratio eſt: quia talis cenſetur cauſa illius damni, ſaltem indirectè; quòd ſufficit. Idem tenent Angelus v. Furtum, nu.26.& Richar.d.15.artic.5.q.4. & quidam alij,cùm hac limitatione,ſi,quòd non impedias, ex malo animo facias. Sed contraria ſententia eſt communis, pro qua

Solus is, qui obligatur ex officio, tenetur ad reſtitut.

Dico Primò; Neminem ratione damni non impediti teneri ad reſtitutionem, niſi ad hoc obligatus fuerit ex officio. colligitur hoc ex D. Thoma quæſt. 62. artic.7. ad 3. & docet Medina quæſt.9.Nauar.cap.17.nu.18.Couarr.
64 ad reg.Peccatum,p.2.§.3.nu.5.qui dicunt hanc ſententiam eſſe ferè communē. Ratio eſt: quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, ſolùm obligatur ex charitate:atqui violatio obligationis ex charitatis lege naſcentis, non inducit neceſſitatem ſarciendi damni; id enim proprium eſt vinculi Iuſtitiæ, vt omnes tradūt.

Dices Primò, c. Quantæ, de ſent. excommunic.Innocēt.III.dicit *Eos,qui conſentiunt inijcientibus violentas manus in Clericos, & eos, qui inijciunt,pari pœna condemnari ab Eccleſia*, nempe pœna excommunicationis. Secundò,cap.Sicut dignū,de homicidio,Alexan.III.ait, *Qui potuit hominem liberare à morte, & non liberauit,occidit*. Tertiò, Qui ſuadet alteri, ne impediat furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad reſtitutionem:ergo etiam is,qui non impedit,dum facilè poteſt. *Obiectiones.*

RESP. Ad Primum. Innocentius ibi loquitur de ijs,qui conſentiunt vel non impediunt, cùm ex officio teneantur impedire; vt exponit gloſſa.quanquam non negauerim poſſe excommunicationem ferri etiam in talem, qui nō tenetur ex officio. Inde tamen non ſequitur,eum obligari ad reſtitutionem: nam propter peccatum mortale poteſt quis excommunicari, non tamen obligari ad reſtitutionem. 65 *Solutio.*

Ad Secundum. Dicitur *occidere*; ſicut is,qui non paſcit fame morientem; nempe culpa homicidij,vt eſt contra charitatem, non vt contra Iuſtitiam,cap.Paſce,d.87.ex Ambroſio.

Ad Tertium. Medina,conceſſo antecedente, negat conſequentiam, & conatur oſtendere, eum,qui remotior eſt, interdum teneri, quando propinquior non tenetur. Sed ex dictis cap. 12.dubit.18. colligitur, antecedens eſſe diſtinguendum: ſi enim is, qui ſuadet tibi ne latronem, qui inuadit innocentem impedias, id faciat ſine vi aut fraude, non tenetur ad reſtitutionem,quamuis grauiſſimè peccet contra charitatem. Ratio eſt: quia non fecit cōtra aliquod Ius iuſtitiæ, quod alter habeat, ſed ſolùm contra charitatis debitum: ille enim innocens non habet Ius iuſtitiæ ad tuum auxilium, niſi quatenus in tua libera voluntate illud poſitum eſt. Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei iniuriam irrogaret. 66 *Impediens defenſionē.*

Ad rationem initio allatam pro ſententia Caietani, Reſpondeo, Eum, qui tali modo eſt cauſa damni, ſolùm eſſe cauſam priuatiuam: quæ cùm nullo modo influat in effectum, non tenetur ad reſtitutionem;niſi ex officio obligata fuerit ad impediēdum.ſi enim ſolùm ex charitate teneatur, ſolùm contra charitatem peccabit. 67

Sed quid ſi fur det tibi aliquid, ne impedias ipſius furtum, clamando vel manifeſtando, teneberiſne ad reſtitutionem?

RESP. Primò, Te non teneri ad reſtitutionem pretij,niſi fortè ſit pars furti.hanc enim teneris reſtituere,ratione rei acceptæ. 68 *Si fur det pecuniam, ne impedias.*

Secundò, Quòd ad compenſationem damni attinet,Sotus l.4.q.7.a.3.putat te etiam non teneri:quod probatur Primò, Quia non ideo magis obligaris ad impediendum, quòd pretiū acceperis vt non impedias. Secundò, Quia recipiendo illud pretium, non facis iniuriam ei, quem fur parat inuadere: ſicut non facis iniuriam,dum precibus tibi preſuaderi ſinis,ne maleficium impedias.

Contrarium videtur verius; quod tenet Petrus Nauarra lib.3.cap.4.num. 132. & Salonius pag.173. Ratio eſt: quia hic non ſolùm eſt non impeditio, ſed etiā actus poſitiuus, quo animat furem: ſine quo vel non feciſſet, vel non tam auda-

audacter & ſecurè feciſſet. Aliud enim eſt, non impedire, aliud externo aliquo ſigno animare & ſecuriorem reddere: accipiendo autem pretium, videtur ſpondere ſecuritatem. Quòd ſi ſolùm non impediret, non teneretur, etiãſi pretium accepiſſet, vt bene probant argumenta.

Omnes qui ex officio tenentur.

69 Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, ſi id ex culpa graui negligant, tenentur ad reſtitutionem. Eſt communis ſententia DD. probatur; quia illi ex iuſtitia debent illum actum impeditionis damni: ergo omiſſio eius eſt contra Iuſtitiam: ergo ſi ex illa omiſſione ſequatur damnum, omittens eſt cauſa illius damni cõtra Iuſtitiam. Conſequentia patet, quia ſicut damnum, quod ſequitur ex iniuſta commiſſione eſt iniuſtum: ita etiam quod ſequitur ex iniuſta omiſſone. Vnde ſicut teneris ad reparationẽ damni, quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipſius facto, ſeu contra Iuſtitiæ debitum commiſſo; ita etiam teneris ad illud, quod datur ex omiſſione, quæ ſit contra Ius ipſius, ſeu contra debitum, quo ipſi obligaris, quo modo debitor tenetur creditori ad intereſſe, quod ſequitur ex non præſtita ſolutione debita, vt rectè Medina quæſt. 9.

Magiſtratus &c.

70 Ex his infertur Primò, Principes, Magiſtratus, Prætores & Duces belli, teneri ad reſtitutionem, ſi omittant impedire furta, latrocinia, iniuſta monopolia, & ſimilia damna; cùm poſſint ſine ſuo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris, aut rei familiaris. Ita Sylueſter Reſt. 3. queſtione 5. & alij DD. Ratio eſt: quia ex officio, ac proinde lege iuſtitiæ commutatiuæ tenentur, tanquam ad hoc conducti: ideo enim ſtipendia & honores à Republica accipiunt. Dico, *Sine notabili detrimento*: quia non tenentur impedire damnum minus, cum ſuo maiori vel æquali. ita enim cenſentur Reipublicæ operam ſuam veluti locaſſe, vt grauia communitatis damna (vt ſunt latrocinia, hæreſes, & ſimilia) teneantur impedire, etiam cum vitæ periculo: quia talia longè præponderant damno priuato: damna verò priuatorum, quando id facere poſſunt ſine pari damno ſuo.

71 Infertur Secundò, Idem dicendum de omnibus illis, qui per modum contractus ſeſe ad alicuius rei cuſtodiam obligarunt, ſtipendia ob eam cauſam accepturi. nam lege iuſtitiæ tenentur cuſtodiam præſtare: vnde ſi omittant, tenentur damni ſecuti, ſiue ab hominibus inferatur, ſiue à feris, vt cuſtodes hortorum, vinearum, ſaltuum, ſtagnorum, &c. Debet tamen damnum iſtud eſſe magni momenti, & dominus iuſta ratione inuitus: vnde ſi cuſtos permittat aliquid pauperi, non ideo ſtatim tenebitur. vide Nauarrum cap. 17. numero 122. & 123.

Si pœnam non curant ſolui.

72 Sed difficultas eſt, Vtrùm, ſi pœna ſit conſtituta in eos, qui certo loco venantur, lignantur, paſcunt, aut certas merces exportant aut important, aut vectigal non ſoluunt; cuſtodes diſſimulantes aut non accuſantes teneãtur eam compenſare? Quidam putant teneri, ita Petrus Nauarra lib. 3. cap. 4. num. 142. Salonius quæſt. 62. artic. 7. controuerſ. 5. colligitur ex Soto lib. 1. quæſt. 6. artic. 6. in fine quartæ ſolutionis. Ratio eſt: quia non accuſando, vel non apprehendendo, ſunt cauſa damni ſuis dominis, à quibus ſtipendia accipiunt, quorum tenentur commoda procurare. cùm enim domini, hoc ipſo, quo quis contra legem huiuſmodi pœnalem delinquit, Ius acquirant ad mulctam pecuniariam; tenentur ipſi hoc Ius non negligere: quòd ſi negligant, peccant contra Iuſtitiam; ac proinde tenentur de damno ſecuto. Hæc ſententia eſt probabilis.

Contrarium tamen videtur verius: Hos cuſtodes non teneri mulctam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Nauarrus c. 25. numero 34. Sylueſter Reſtit. 3. quæſtione 5.
Idem tenuit S. Bernardinus, teſte Sylueſtro & 73 *Verius eſt non teneri.*
Nauarro. Ratio eſt: non quòd pœna non debeatur ante ſententiam, vt videtur velle Nauarrus; (non enim hic agitur de ſolutione pœnę, ſed de damno dato, vel commodo contra officium neglecto) ſed quia cuſtodes huiuſmodi, non tenentur ex iuſtitia accuſare, vt dominus vel Reſpublica ditetur mulctis; ſed ſolùm vt damna impediantur & vectigalia ſoluantur; officium enim illorum non eſt mulctas procurare, ſed vectigalia recipere, & res ſuæ cuſtodiæ creditas, indemnes præſtare. Leges quoque pœnales & commiſſoriæ non ſunt factæ, vt Reſpublica ex pœnis locupletetur, ſed vt leges ſeruentur, & ſubditi officium præſtent. Vnde neque Procurator fiſcalis non accuſans, neque Iudex non condemnans in tali caſu, tenentur ad pœnæ illius compenſationem.

Inferur Tertiò, Etiam teneri tutores & cu- 74 *Tutores.*
ratores, & qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum; nam ex iuſtitia ad hoc obligantur. Etſi enim ſtipendia non recipiant, tamen poteſtas publica, ſiue lege, ſiue imperio, poteſt hanc obligationem imponere, & ipſi tenentur admittere & vbi admiſerint, lege Iuſtitiæ ſunt obſtricti. Similem obligationem 75
contrahit famulus, quando ei domus vel rerum *Famuli.*
cuſtodia à domino demandatur; ſecus eſt ſi non demandetur: Nam non hoc ipſo, quo quis alteri famulatur, tenetur iuſtitiæ lege res ipſius cuſtodire, ſaltem contra domeſticos: ad hoc enim non cenſetur ſe obligaſſe, niſi is, cui inter famulos ea cura ſpeciatim eſt commiſſa. Vnde ſi alium famulum videat aliquid ſurripientem, non tenetur lege iuſtitiæ impedire; & conſequenter nec damnum reſtituere. Contra externos tamen tenetur; nam ratione famulatus cenſetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuendas, vt rectè docet Sotus lib. 4. quæſtione 7. artic. 3. & ita ferè habet communis gẽtium ſenſus. Cui verò domus cura commiſſa, tenetur ex officio cuſtodire, etiam contra do-
meſticos. Simili modo multorum ſententia te- 76
netur teſtis, ſi iuridicè interrogatus, veritatem *Teſtis.*
non manifeſtarit: vnde fiat vt alteri damnum detur, vel antea datum non rependatur. Ratio eſt: quia teſtis tũc ex imperio Iudicis accipit obligationem & quaſi officium manifeſtandæ veritatis. Secus ſi interrogetur non iuridicè, v.g. tanquam amicus aut familiaris, aut ſi res ſit occulta. Si tamen periculum vitæ, famæ, vel rei familiaris inde illi impenderet, non teneretur, quamuis iuridicè interrogatus; ſicut nec Iudex cum pari diſcrimine tenetur damna priuata impedire. Illud tamen de obligatione teſtis nõ eſt certum: imò contrarium videri poſſit verius: de quo infrà cap. 30. dub. 8. dicetur.

PETES, Vtrùm confeſſarij teneantur, ſi pęnitentem non cogant ad reſtitutionem, vel non moneant?

moneant? Multi Doctores docent teneri. Roſella Reſtit. 2. nu. 5. Angelus Reſtit. vltimò nu. 5.
77 Nauar. cap. 17. num. 22. Petrus Nauar. lib. 3. c. 4. num. 125. quam ſententiam puto valde probabilem, ſi loquamur de ijs, qui ex officio habent curam animarum, vt ſunt Epiſcopi & Parochi. Ratio eſt: quia cùm iſti ſint Superiores, ex officio tenentur regere ſubditos, & pro modo ſuæ gubernationis impedire, ne alijs damnum inferant: (Ideo enim decimas à populo & ſtipendia Eccleſiaſtica percipiunt; ſicut Principes & Magiſtratus ſæculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, ſi commodè poſſint, vt reſtitutionem faciant. eiuſdem enim rationis eſt damnum inferre, & illatum nolle ſarcire. quare cùm in hoc Sacramento adminiſtrando, id commodè poſſint procurare; ſi negligãt, tenentur de damno ex omiſſione ſecuto. Sufficit autem vt ex culpa lata vel etiam leui negli-
78 gant, vt rectè Petrus Nauar. *leui* inquam, non quæ ipſis leuis ſit, ſed quæ leuis eſſet in eo, qui non tenetur ex officio, nec ſtipendia recipit. quæ enim culpa eſt leuis in eo, qui facit non ex officio, eſt grauis in eo, qui ratione officij & ſtipendij tenetur; quia maiorem diligentiam præſtare debet. Si verò loquamur de illis, qui ex officio ad curam animarum nõ tenentur, vt ſunt Religioſi: verius eſt hos nõ teneri de damno ſecuto, etiamſi ex ignorantia vel negligentia pœnitentem non monuerint. Ratio eſt: quia adminiſtratio ſacramenti pœnitentiæ, præcisè non obligat confeſſarium ad impediendũ damnum tertij, ſed ſolùm ad curandum bonum pœnitentis. & quamuis ex præſenti munere teneatur pœnitentem monere & inſtruere: nõ tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium; (ſicut Superior tenetur) ſed ex obligatione erga pęnitentem, qua tenetur eius ſalutem ſpiritalem procurare. vnde ſi omittat, peccat contra debitum iuſtitiæ, quo obſtrictus eſt pœnitenti, non quo tertio.

Confeſſarij. Habentes curam animarum. Religioſi & Capellani.

His addo, idem probabiliter dici poſſe de Epiſcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege Iuſtitiæ obſtricti ſunt populo, ſolùm videtur eſſe in ordine ad ſpiritalia, vt ſuprà cap. 9. dubit. 13. dictum eſt.

DVBITATIO XI.

Vtrum hi teneantur in ſolidum, & quo ordine.

79 RESPONDEO, & Dico Primò, Qui fuit cauſa damni, non impediendo, aliquo horum triũ modorũ, cùm ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad reſtitutionem in ſolidum. Eſt communis DD. Ratio eſt: quia fuit cauſa ſine qua non, totius damni; quod ſufficit in cauſa permiſſiua. tunc enim cauſa permiſſiua dicitur verè cauſa, quãdo ſine eius permiſſu, damnum non fuiſſet illatum, & ipſa, lege iuſtitiæ tenebatur impedire; de quo plura 1. 2. quæſt. 6. art. 3.

80 Vtrùm autem inter has cauſas ſit aliquis ordo, non ita conſtat. Petrus Nauarra nu. 147. putat, Primo loco teneri Superiorem, qui non impedit damna, vt Principes, Magiſtratus, Prælatos: ſicut enim in illis eſt primaria poteſtas impediendi: ita negligentia illorum cenſetur primaria cauſa damni. Secundo loco, cuſtodem rei. Tertiò, teſtem, qui rogatus, non aperit veritatem; & eum, qui tenetur ex officio dare conſilium, rectaque monita, & negligit. Quæ ſententia videtur vera, ſi ſint cauſæ damni æquè propinquæ. Alioquin cuſtos rei particularis, videtur priùs teneri, quàm Magiſtratus, qui ſolùm eſt cuſtos vniuerſalis: quia hic adhibetur, vt illius defectum ſuppleat, eiuſque negligentia, eſt cauſa propinquior damni, quàm negligentia Magiſtratus.

Quo ordine.

Dico Secundò, Hæ cauſæ non impedientes, tenentur poſt omnes cauſas poſitiuas, & in defectum earum ſuccedunt. Ratio eſt: quia ſicut cauſa poſitiua eſt potior, magiſque influit, quàm permiſſiua: ita etiam priorem locum habet in 81
reſtitutione. Confirmatur, quia cauſa poſitiua animat aliquo modo malefactorem, ac proinde poſitiuè mouet, & inclinat ad damnum inferendum; cauſa autem permiſſiua nullo modo inclinat, ſed ſolùm non impedit. Quòd ſi continge- 82
ret malefactorem, conſiderata Superiorum, vel cuſtodum pręterita negligentia animari, alia eſſet ratio: tunc enim cauſa permiſſiua, eſſet inſtar cauſæ poſitiuę, ac proinde teneretur ſimul conferre in reſtitutionẽ cum poſitiuis, nõ poſt illas.

Cauſa priuatiua tenentur poſt poſitiuas. Niſi fortè animetur inde malefactor.

CAPVT XIV.

De reſtitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda reſtitutio.

Habet Dubit. IX.

EXPLICVIMVS duobus capitibus, quiſnam teneatur reſtituere ratione iniuſtę acceptionis, eam immediatè exequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breuiter dicendum de ijs, qui tenẽtur ratione rei acceptæ; quales ſunt, qui bona fide rem alienam apud ſe habent.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrum is, qui bona fide rem conſumpſit, vel alienauit, teneatur poſtea ad reſtitutionem.

RESPONDEO, & Dico Primò, Quicunque habet rem alienam, quamuis optima 1
fide illam hactenus tenuerit, putans eſſe ſuam, ſimulatque tamen cognouerit eſſe alienam, tenetur ad eius reſtitutionem prima opportunitate, idque tantummodo ratione rei acceptæ. Ratio eſt: quia nõ poteſt retinere rem alienam inuito domino. Hinc lex ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei ſuæ, vbicunque ea fuerit. L. Si debitor, C. de rei vindicatione. Neque pretium, quod pro ea dedi- 2
ſti, exigere à domino potes: quia par non eſt, vt ipſe rem ſuam emat: ſed illud tibi à venditore repetendum. Quòd ſi eam, poſtquam ſciueris eſſe alienam, vlteriùs detineas, habita reſtituendi opportunitate: incipis eſſe poſſeſſor malæ fidei, & obligari non ſolùm ratione rei acceptę, ſed etiam ratione iniquæ detẽtionis, quæ æquiualet iniquę acceptioni. vnde ſi interim pereat,

Non poteſt exigere pretium rei.

quamuis

quamuis caſu, teneris ad reſtitutionem: quia cenſeris eſſe in mora.

3 *Si conſumpta vel alienata bona fide.* Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide poſſidebat, eam interim cõſumpſit, vel alienauit, ſolùm tenetur reſtituere id, quo inde factus eſt locupletior. Eſt communis DD. vide Caietanum q. 62. art. 6. Medinam q. 10. de reſtit. & Sylu. Reſtitutio 3, q. 7. Nauar. c. 17. num. 7. & ſequentibus. Ratio eſt, quia ſolùm tenetur ratione rei acceptæ, quæ cùm non ampliùs apud illum extet, ceſſat quoque cũ ea, eius obligatio.

4 *Si bona fide vendidit.* Hinc ſequitur Primò, Si eam bona fide emit, & deinde eodem pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. ſi verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, tenetur ſolùm reſtituere illud auctarium.

5 *Si factus locupletior.* Secundò, Si eam dono accepit & vendidit, tenetur reſtituere pretium, niſi fortè illud inſumpſerit in luſum, vel largitiones, ita vt ex eo non ſit factus locupletior. quod intellige, ſi alioquin talia impendia facere non conſtituerat. ſi enim iam decreuerat, vel ſi neceſſarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigiſſet; iam pepercit rebus ſuis, quas impendiſſet; & ſic cenſetur factus locupletior. vnde tenetur, quatenus rebus ſuis, inſumendo aliena, pepercit: vt ſi inſumpſit decem aureos ex re aliena, ſolumque pepercit quinque ex ſuis, eò quòd non conſumpſiſſet niſi quinque, non tenetur niſi ad quinque: quia his tantummodo videtur locupletior.

6 Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam ſimilem vel diſſimilem, ſi hanc non habuiſſet, non tenetur ad quidquam: quia non eſt factus ditior. Secus eſt, ſi aliam ex ſuis erat donaturus: quia tunc pepercit rei ſuæ, donando alienam, & ita, compendium ex re aliena fecit.

7 *Si perijt ex culpa.* Quartò, ſi res perijt durante bona fide, ad nihil tenetur, ſiue fortuitò, ſiue culpa parua aut magna perierit: quamuis Nauarrus c. 17. nu. 7. contrarium inſinuet, dum ait, *Si abſque ipſius culpa perijt.* & Sotus lib. 4. de Iuſtit. q. 7. art. 2. *Si abſque magna culpa perijt.* Ratio eſt, quia non tenetur ratione damnificationis, ſeu iniuſtæ acceptionis; (nam conſumptio illius rei vel negligens cuſtodia, non eſt actio iniuſta, cùm bona fide ſe gerat erga illam, tanquam erga rem ſuam) ſed ſolùm tenetur ratione rei: ergo ſi res non extet, nec in ſe, nec in pretio, quomodocunque id factum ſit, non tenetur. Vide Syluestrum ſuprà.

DVBITATIO II.

Vtrum poſſeſſor bonæ fidei, teneatur etiam fructus perceptos reſtituere.

8 *Fructus extantes.* RESPONDEO, & Dico Primò, Tenetur reſtituere omnes fructus, qui apud illũ extant modò non ſint fructus meræ induſtriæ. Ratio eſt: quia fructus hoc ipſo, quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt conſtat Inſtit. de rerum diuiſione. §. Si Titius, & ſequenti. Tales ſunt qui ſine vllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, nuces, &c. & etiam qui interueniente labore, vt ſegetes, vuæ. In his tamen detrahendæ ſunt expẽſæ. Fructus autem nudæ induſtriæ non ſunt reſtituendi, ne quidem à malæ fidei poſſeſſore: vt ſi quis aliena pecunia negotiatus ſit, vt ſuprà dictum eſt.

Dico Secundò, Si fructus quidem nõ extent, tamen illis factus ſit locupletior, tenetur quatenus locupletior: ſiue illi fructus fuerint merè naturales, ſiue mixti, id eſt, ex re, mediante induſtria, prouenientes. Ita Gabr. diſt. 15. q. 3. artic. 3. dub. 5. Ioannes Medina, C. de Reſtit. q. 10. Couar. lib. 1. variar. cap. 3. nu. 6. & alij paſſim. Ratio eſt: quia fructus debentur domino, detractis expenſis, in locum autem fructuum, ſuccedit eorum pretium, qua parte eo factus eſt ditior: idque ſeruandum eſſe in foro conſcientiæ docet Syluester v. Fructus, quæſt. 1. 9 *Non extantes.*

Aduerte tamen, in quibuſdam tribunalibus, fructus mixtos non extantes (etſi inde factus ſis ditior) iudicari non eſſe reſtituendos, vt refert Couarruuias lib. 1. variarum. cap. 3. num. 6. quæ etiam eſt multorum Iuriſperitorum ſententia, vt ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis: nam quædam Iura huic videntur fauere. Inſtitut. de rerum diuiſione. §. Si quis à non domino. L. Quæſitum, π. de acquirendo rerum dominio. 10 *Fructus mixti.*

Contrarium tamen, quod diximus puto verius: quia eſt communis ſententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L. Si me & Titium, π. Si certum petatur. Ad Iura illa, reſponderi poteſt eſſe intelligenda eo caſu, quo non ſis factus locupletior.

DICES, L. Qui ſcit, §. vlt. π. de vſuris, dicitur, *Bonæ fidei emptorem, qui priùs quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienum eſſe, cenſeri adhuc bonam fidem habere, vt fructus ſuos efficiat, donec fundus euictus ſit*: ergo etiamſi extent, poteſt retinere. 11

RESPONDEO. Hanc legem non videri æquam ſeu veram: certum enim eſt, ſimulatque quis nouit rem eſſe alienam, non poſſe fructus eius ſuos facere, vt apertè colligitur L. Qui bona fide & L. Bonæ fidei, π. de acquirendo rerum dominio: quia fructus cedunt ſolo, vt ſuprà oſtenſum eſt. Neque mirum, interdum in pandectis huiuſmodi antinomias reperiri, quas fruſtra nituntur interpretes cõciliare: quia hoc opus collectum eſt ex plurimorum Iuriſconſultorum reſponſis, qui ſæpè contraria ſentiebant, & collectores non poterant in tanta voluminum & ſententiarum multitudine ſemper meminiſſe quid alibi poſuiſſent. vide Couarruuiã ſuprà num. 7.

Dico Tertiò, Poſſeſſor bonæ fidei, non tenetur ad reſtitutionem fructuum, quos ratione negligentiæ ſuę non percepit, ſicut tenetur poſſeſſor malæ fidei. Probatur, quia cùm non ſit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ; & cùm non fuerit cauſa iniuſta damni, domino obuenientis, (ſicut poſſeſſor malæ fidei, iniuſta detentione) non tenetur ratione iniuſtæ acceptionis. 12 *Qui nõ percepti per negligentiam.*

DVBITATIO III.

Vtrum ſi emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eam domino reddere; an verò poſſis diſſoluere contractum, recepto pretio.

RESPONDEO & Dico Primò, Si gratis eã accepiſti, teneris, vbi cognoueris alienã, domino reſtituere: nec potes reddere furi, niſi moraliter ſis certus, furem reſtituturum. Ratio eſt: quia teneris ratione rei acceptę, quę apud te eſt; nõ furi, cùm nõ ſit eius: ergo vero domino. 13 *Si gratis accepta.*

Nam

Nam reſtitutio,quæ facienda eſt ratione rei acceptæ,debet fieri illi,cuius res eſt.

14 Dico Secundò, Si bona fide eam emiſti, vbi intellexeris eſſe alienam,poteris reſcindere cōtractum, & reddere furi, à quo accepiſti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino reſtituere. Ita docet Nauarrus cap.17.num.9. Syluester v.Reſtitut.3.quæſt.7. Angelus Reſtitutio 1.num.1.Gabriel in 4.d.15.quæſt.3.artic. 3.dub.5. vbi citat Hoſtienſem. Alex. Hallenſis 4.p.quæſt.86.membro 3.artic.5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriam intuliſti domino hanc rem emendo & apud te detinendo, cùm bona fide egeris:ergo non poteſt dominus meritò ægrè ferre,tāquam iniuria affectus;ſi eam, ne pretium amittas, in eo ſtatu, in quo erat antea, conſtituas.

Si empta fide bona, poteſt reſtitui furi.

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit cauſam cōtractui; nam ſi ſciuiſſes eſſe alienam,noluiſſes eam emere: aut certè fuit non voluntarius, ita vt non voluntariè habeas rem alienam: ergo potes contractum reſcindere & rem acceptam reſtituere, vt pretium recuperes. conſequentia probatur, quia talis contractus vel natura ſua eſt nullus, propter defectū voluntarij, vel certè in irritum reuocari poteſt,pro arbitrio eius, qui deceptus eſt,vt infrà c.17.dubit.5. dicetur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis, ſibi aſſumeret,& poſtea aduerteret eam ſibi fore damnoſam, poſſet reponere eodē loco: nec teneretur eam cum ſuo damno ſeruare, vt domino reſtituatur: ergo,&c.

15 Aduerte tamen, contrariam ſententiam eſſe probabilem; quam tenet Caietanus 2.2.quæſt. 62.artic.6.Sotus lib.4.quæſt.7.artic.2.& Couar. ad reg. Peccatum 3.par. in initio. & lib.1.varia. cap.3.num.6. quorum hæc ſunt præcipua argumenta.

Cōtrarium probabile.

Primò, Si talis emptor rei alienæ poteſt eam furi reddere,vt pretium recuperet; ergo, ſi fur non inueniretur,vel ſi obijſſet,poſſet eam alteri vendere,ne damnum patiatur.

16 R e s p. Negando conſequētiam;quia ſi non inueniatur à quo illam emit, iam non poteſt contractum reſcindere,nec rem in eodem ſtatu cōſtituere;vnde tenetur eam domino reddere: quia neque poteſt eam retinere,cùm ſit aliena: neque poteſt eam vendere, cùm eius dominiū transferre non queat.Neque etiam poteſt à domino pretium exigere; quia nullum Ius habet in dominum, cùm ſine domini culpa ad ipſum peruenerit; ſed tantùm Ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc ſolo poteſt damnum ſuum ſarcire, & non ab alio.

Argumenta contrariæ ſententiæ.

17 Secundò,Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipſius iniquæ dententioni: ergo,&c.

R e s p o n d. Negando antecedens; vtitur enim iure ſuo, vt ſe indemnem præſtet, relinquens furem ſuæ conſcientiæ. non enim ſuadet vt non reſtitutat; quin potiùs illi præbet reſtituendi exemplum: neque etiam dat occaſionem noui peccati,quia fur iam ante non conſtituerat reſtituere.

18 Tertiò, Si dominus rei poſſet conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad reſtitutionem: ergo etiam antea tenebatur reſtituere.

R e s p o n d e o,Negando conſequentiam; ideo enim condemnabitur emptor ad reſtitutionem, quia res aliena apud ipſum reperitur. Iudex enim ſtatim inquirit à quo eam emerit: qui ſi poteſt inueniri,iubet,non vt illi reſtituat; (quia non vult dominum rei par iſtas ambages ducere) ſed vt reſtituat domino,cuius eſt,& ipſe ſi velit pretiū ab illo recuperet: Iudices enim, id quod eſt expeditiſſimum ſequi ſolent, ſi ille inueniri nequit, iam æquè tenebitur domino. quòd ſi furem ſciens,nolit ipſum detegere,meritò à iudice in pœnam condemnatur, vt rem domino, non furi, reſtituat.

Dico Tertiò, Si mala fide rem emiſti, vt tibi retineres,ſciens vel dubitans eſſe furtiuam; teneris eā domino reſtituere.Ita docet Nauarrus, Caiet.Sotus & Couar.ſuprà. Ratio eſt:quia iſte tenetur non ſolùm ratione rei acceptæ, ſed etiā ratione iniuſtæ acceptionis. accepit enim rem alienam inuito domino,ſciens vel dubitans eſſe alienam. ergo etiamſi periret, teneretur de damno: ac proinde,tenebitur eam domino reddere, etiamſi oporteat pretium amittere. Confirmatur; quia cum ſciuerit eſſe alienam, & nihilominus voluerit emere: cenſetur damnum in ſe voluiſſe ſuſcipere,& iure ſuo cedere,quod habuiſſet ad contractum diſſoluendum, ſi alienam eſſe ignoraſſet. Itaque ſibi imputet, quòd pretium dederit pro ea re, quam ſciebat reſtitutioni obnoxiam. 19

Si empta fide mala.

P e t e s, Vtrùm ſaltem poſſis repetere pretium,quod pro ea dediſti?

An pretium à domino poſſis exigere.

R e s p o n. Si eam ſciens eſſe alienam paruo pretio emiſti, vt domino inuento reſtitueres;pretium repetere potes, & dominus in cōſcientia tenebitur reddere, & in foro externo, etiam cogetur,vt colligitur Inſtit. de obligationibus, quæ quaſi ex contractu. §. 1.& L. 2. Si quis alienum. ff. de negotijs geſtis. Ratio eſt: quia vtiliter geſſiſti negotium domini:nō enim dediſti pretium, vt rē tibi retineres, ſed vt eam periculo, in quo erat eximeres, ne domino periret.Vide Couarruuiam ad reg.Peccatum 3.p. in initio numero 5. Si magno vel penè æquali in eundem finem comparaſti, non tenetur dominus totum refundere; (niſi fortè prudenter putaueris eam longè pluris valere) quia nihil vtilitatis tali emptione domino attuliſti, nec vtiliter eius negotium egiſti. tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quātum prudenter, gerendo negotium ipſius, impendere potuiſti. colligitur d. L. Si quis aliena, ff. de negot. geſtis. Si verò eam tibi emiſti, non potes pretium repetere: quia neque nomine venditionis,(non enim domino rem ſuam vendere potes) neque nomine geſtionis negotij; quia nō eius cauſa emiſti. colligitur ex L. ſi Pupilli,§.Si quis negotia,ff.ſuprà.vide Gabrielem & Sylueſt.ſuprà. 20

Circa hanc Tertiam propoſitionem, Notandum Primò, Contrariam ſententiam, Nempe, etiam eum, qui mala fide emit, poſſe contractum cum fure initum reſcindere, vt pretium redipiſcatur, non videri improbabilem, eam enim tenent Alexander Hallenſis,Gabriel, Angelus, & Sylueſt.ſuprà. Ratio illorum eſt:quia ſibi quiſque conſulere poteſt præ altero: præſertim cùm reſcindendo contractum non conſtituat rem peiori loco, quàm erat ante. Hæc ſententia videtur valde rationi conſentanea, quando reſcinditur ex continenti, vel non ita diu poſt quàm eſt initus: quia non cenſetur notabilem iniuriam domino feciſſe, rem ipſius tantiſper contrectando. 21

Contraria non improbabilis.

Notan-

22 *Res alijs permixta.* Notandum Secundò, Ea, quæ hiſce tribus dubitationibus dicta ſunt, potiſſimùm eſſe intelligenda de rebus alienis, quæ proprijs non ſunt ita permixtę vt diſcerni nequeat. quæ enim ita permiſcentur vt non poſſint diſcerni, tranſeunt in dominium eius, cuius rebus permixtæ ſunt, & perit obligatio realis, ſolumque manet perſonalis, iuxta Syluestrum Vſura 6. quæſt. 1. Ioan. Medinam quæſtione 10. de reſtitutione & Angelum v. Vſura 2. num. 18. quorum ſententia eſt probabilis & cõſentanea legi. Si alieni nummi, ff. de ſolutionibus, vbi de alienis nummis dicitur, *Si mixti eſſent, ita vt diſcerni non poſſent, eius fieri, qui accepit, in libris Caij ſcriptum eſt: ita vt actio domino cum eo, qui dediſſet, furti competeret.* Ratio eſt: quia in talibus non eſt cauſa, cur potiùs hæc pars, quàm illa cenſeatur aliena. Itaque ſi emeris frumentum, oleum & ſimilia, quæ furto ſublata fuere, & rebus vnditotoris eiuſdem generis permixta, non teneris ad reſtitutionem, etiamſi id ſcias & res apud te adhuc extet. vt docet expreſsè Medina quæſt. 10. Verùm de hoc plura infrà cap. 20. dubit. 18. nu. 156. & ſequent.

Si res alienæ proprijs ſint permixtæ.

DVBITATIO IV.

Vtrum ſi dubites an res ſit aliena, poſſis eam accipere, retinere, alienare.

23 *Si dubiũ ſuperueniat.* RESPONDEO, & Dico Primò, Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, ſi poſtea incipiat dubitare, an ſit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio poſt inquiſitionem, non tenetur reſtituere; ſed manet in poſſeſſione bonæ fidei. Ita Ioannes Medina qu. 10. & Sylu. Reſtitutio 3. quæſt. 7. §. Tertiũ, Gabriel ſuprà, & alij. Ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis: vnde niſi moraliter certus eſſe incipiat, alienam eſſe, non tenetur ea ſe priuare. vide c. 6. dub. 3. de præſcriptione. Hinc ſequitur, Si rem illam, domino poſt diligentem inquiſitionem non inuento, vendat, nõ teneri poſtea illo comparente, vt rectè Sylueſter, Gabriel, & alij. Ratio eſt: quia neque tenetur ratione iniuſtę acceptionis, cùm bona fide illam habuerit, & vendiderit: neque ratione rei acceptæ, vt quæ nec per ſe ipſam, nec per aliquid ſui, quod vicem eius ſuppleat, apud ipſum extet. Quod addo, quia ſi ipſe ex ea factus eſt locupletior, eatenus tenetur. res enim ratione illius acceſſionis, quæ ex ea rebus illius facta eſt, cenſetur adhuc extare.

DICES, Quid ſi occurrente dubio, non inſtituit inquiſitionem, & poſtea certò deprehendat rem fuiſſe Titij?

RESPOND. Tunc tenetur Titio reſtituere, non ſolùm rem illam, ſed etiã fructus conſumptos ex eo tempore, quo dubitare cœpit. ratio eſt: quia ex quo exorta dubitatione, an eſſet aliena, cœpit negligere inquiſitionem, non fuit ampliùs poſſeſſor bonæ fidei, ſed mala fide & contra conſcientiam ſuam rem illã, cùm ea animi diſpoſitione poſſedit. Deinde ex iuſtitia tenebatur veritatem inquirere: vnde omiſſio illa, ſeu negligentia fuit contra iuſtitiæ legem. quare tenetur damni quod ex ea omiſſione vero domino obuenit.

24 *Si ab initio dubitet.* Dico Secũdò, Qui dubitat, vtrùm res ſit aliena, poteſt nihilominus eam accipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modò eo animo accipiat, vt eam domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem inuenerit, reſtituat. Ratio eſt: quia in hoc nullam facit domino iniuriam, ſed beneficium: nam alioquin fortaſſis nunquam fuiſſet reſtituenda.

Dico Tertiò, Quòd ſi non eo animo eam accipiat, ſed potiùs vt ſibi retineat, peccat quidẽ, 25
vt ſuprà dictum eſt, non tamen tenetur eam ſtatim reſtituere, ſed mutato animo, debet diligẽter an aliena ſit inquirere, & vbi moraliter certus fuerit alienam eſſe, integrè reſtituere cum fructibus etiam conſumptis: ſi autem aliquid dubij remanſerit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere: plus vel minus pro ratione dubij & inclinationis animi illi aſſignando: qui ſi ſit perſona nota, ei ſua pars tribuenda, ſi verò ſit ignota, pauperibus. Ita Caietanus quæſtione 62. artic. 5. Sotus lib. 4. quæſt. 7. artic. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Med. quæſt. 17.

Ex dictis ſequitur, Si accipias rem aliquam ab eo, qui bona fide poſſidebat, neque moraliter certus ſis, tuam eſſe; non poſſe te retinere, ſed totam debere reſtituere: quia in dubio poſſeſſio illi fauet, ita vt niſi moraliter certum ſit eius non eſſe, non poſſit ea ſpoliari: & ita in omnibus tribunalibus, apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter poſſidebat, vel alter nõ bona fide poſſidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, ſed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, reſtitutio ex ea faciẽda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium: ſi probabilius putes eſſe alienam, ei maior pars reddenda: ſi tuam, tu maiorem retinebis; idque ſecundum varios gradus, qui in hoc aſſenſu eſſe poſſunt. cùm enim neutri poſſeſſio ſuffragetur, res ex coniectura & opinione Iuris vtriuſque partis, ſtatuenda eſt.

DVBITATIO V.

Vtrum qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis reſcindere, reddito pretio emptori, cui vendidit: an ſufficiat cedere ei ſua actione.

NAVARRVS cap. 17. nume. 8. exiſtimat ſatis eſſe, vt cedat ei ſua actione, 26
v. g. emi equum à Petro, & vendo eum Paulo bona fide; deinde reſcitur eſſe Ioannis, eique reſtituitur: dicit Nauarrus me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Ioannes recuperat equum, ſed ſufficere vt ei cedam actione, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium eſt tenendum; *Tenetur reſtituere pretium.*
nempe vbi conſtiterit rem eſſe alienam, & Paulus voluerit idcirco contractum reſcindere, debere me eſſe paratum reſcindere & pretium reſtituere. Ita docet Sotus lib. 4. quæſt. 7. artic. 2. & colligitur ex D. Thoma quæſtione 77. artic. 2. Probatur; quia qui vendit alteri rem vitioſam tanquam bonam, vbi conſtiterit de vitio, tenetur ſe paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad reſcindendum cõtractum: Sicut ſi quis daret bona fide monetam adulterinam, teneretur poſtea dare bonam vel reſcindere contractum: atqui hæc cõditio eſſe alienum, eſt quodam vitium rei: ergo, &c.

Reſpon-

Reſpondet Nauarrus, eſſe ſolùm vitium extrinſecum, rem verò intrinſecè non eſſe defectuoſam: ſecus eſſe in falſa moneta & ſimili-
27 bus, quæ intrinſecum vitium habent. Sed hæc reſponſio non ſatisfacit: nam nihil videtur referre, ſitne vitium intrinſecum an extrinſecū, quando reuera tale eſt, vt emptor meritò ſit inuitus, faciatque eius ignoratio emptionem inuoluntariam. tunc enim emptio eſt inualida, ac proinde reſcindenda, (ſi velit emptor) reddito pretio. vt infrà cap. 17. dubit. 5. dicetur. Secundò, Quia venditor tenetur emptori de euictione: nec poteſt illum ad alium ablegare, cum quo illi negotium nō fuit; ſed ipſemet tenetur illi ſatisfacere. vt conſtat ex L. 1. & multis alijs Iuribus, ff. de euict. & C. eodē. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominiū in emptorem, cū res fuerit aliena: ergo etiam ex hac parte contractus eſt inualidus: ac proinde tenetur ei pretium reſtituere, ſi ipſe velit.

DICES Primò, Quid ſi Paulus eam mox reſtituat, antequam mihi exhibeat, teneborne ei reddere pretium?

28 RESP. Nō tenebor; ſi videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuiſſem recuperare, ſi rem illā mihi à Paulo redditā, ei reſtituiſſem. Si enim Paulus volebat à me pretiū recuperare, debebat mihi rem illam reſtituere, vt ego me indēnem ſeruarem: iuxta ea, quæ diximus dubit. 3. Quòd ſi illa accelerata reſtitutio non ſit cauſa, cur ego nequeam pretium à me datum Petro, redipiſci, tenebor pretium, quod accepi à Paulo, eidem refundere; quia vendendo ipſi rem alienam ei cauſam damni dedi; & ipſe, ſua reſtitutione mihi viciſſim dānum non intulit: ſicut fecit, quando poteram me indemnem præſtare.

Si præproperè reſtituat.

DICES Secundò, Quid ſi domino comparente, Paulus, qui rem habet non inueniatur?

29 RESP. Tunc ad nihil teneor, niſi ex venditione factus ſim ditior: quia neque ratione rei acceptę, cùm illam non habeam, & ex ea factus non ſim ditior: neq; etiam ratione iniuſti damni: quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnum ex rei emptione, quam à me habet incurrit: cùm bona fide illam retineat.

Si poſſeſſor non inueniatur.

DICES Tertiò, Quid ſi mihi innoteſcat poſt venditionem, fuiſſe alienam, teneborne monere dominum vel indicare Paulo, eſſe alienam?

30 RESP. Non teneberis, ſi inde tibi damnum impenderet: vt ſi non poſſes recuperare pretium, quod bona fide dediſti. Ratio eſt: quia cùm rem alienam nō habeas, nec alicui ſis cauſa damni iniuſta, non teneris cum magno tuo damno curare, vt dominus rem ſuam redipiſcatur, ſi tamen abſque tuo damno poſſis, teneris ex charitate.

Si poſt alienationem ſcias eſſe alienam.

DVBITATIO VI.

Vtrum bona, & debita incerta, (id eſt, quorum ignotus eſt dominus vel creditor) ſint pauperibus reſtituenda.

31 SVPPONO Primò, Bona non cenſeri *incerta*, niſi poſt eam inquiſitionem, quæ iudicio prudentis, pro rei qualitate videatur ſufficiens: maior enim diligentia, & in pluribus locis, & longiori tempore adhibenda, quādo res eſt magni pretij, quàm dum parui. Quod ſi quis ante debitam diligentiam præſtitam, talia conuertat in pia opera: poſtea domino comparente, tenebitur ei ad integram reſtitutionem, vt communiter docent DD.

Incerta.

Suppono Secundò, Non cenſeri *incerta*, quan- 32
do conſtat ea deberi certæ alicui communitati, vel toti, vel maiori eius parti. etſi enim in particulari non cōſtet quid, cui debeatur; tamen conſtat hęc eſſe illius communitatis, ita vt ipſa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & ſinguli vel pleriq; cenſeantur habere aliquid in illo cumulo: vt quādo exercitus expilat iniuſtè pagum vel oppidum. tunc enim reſtitutio facienda cōmunitati, opera Magiſtratus, Epiſcopi vel Parochi, vt hi diſtribuant ijs, qui in eo hominum cœtu maius damnum accepiſſe iudicabuntur. Nec poteſt fieri in pauperes, aut in alia opera: quia hæc bona non cenſentur eſſe incerta. Item quādo pauciores quidem ex illo conuentu damno affecti ſunt: tamen per aliquam induſtriam cognoſci poteſt qui ſint: videlicet opera Parochi vel Magiſtratus euocatis generatim vt compareant, qui ſpoliati fuere; & examinatis vbi, quādo, quibus & qualibus rebus ſpoliati, &c. quod faciendum eſt in rebus magni momenti; non tamen id neceſſarium in paruis, vt cùm quis minutis venditionibus fraudauit. Quando tali induſtria ſciri nequit quibus debeantur, conferenda ſunt in pauperes, ſiue illius loci, ſiue alterius. His poſitis

Debita communitati.

RESP. Et Dico Primò, Bona *incerta* (id eſt ha- 33
bētia dominum ignotum) & incerta debita, ſiue ex contractu, ſiue ex delicto, reſtituenda ſunt in pauperes, ſaltem iure poſitiuo vel conſuetudine. Eſt communis DD. ſententia, præterquam de bonis inuentis. vide Couarruiam ad reg. Peccatum p. 3. §. 1. nu. 3. Ioan. Med. C. de reſtit. q. 3. cauſa 10. Nauar. c. 17. nu. 92. & 93. & alios.

Incerta in pauperes cōferenda.

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cùm tu, de Vſuris. Vbi Alexander III. iubet, *vt ea, quæ vſuris iniquè acquiſita ſunt, ſi nō ſuperſunt illi, quibus debentur, aut eorum hæredes, dentur pauperibus: & vſurarij, eorumq; hæredes eccleſiaſticis pœnis ad hoc cogantur.* quod DD. communiter extendunt ad *incerta* ex alijs delictis debita, (vt ex furto, rapina, damno dato & iniquis contractibus) idque meritò, quia eadem vel etiam maior eſt in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum ſit, ex iniquitate & iniurijs dite-
ſcere. Nomine autem *pauperum* intelliguntur 34
non ſolùm mendici, ſed etiam quibus neceſſaria ad decentem ſtatum deſunt, & etiam quæuis opera pia; vt inter cæteros docet Nauarrus cap. 17. num. 93.

De debitis *ex contractu*, v.g. ex depoſito, commodato, mutuo, venditione, &c. probatur: quia etſi de his non extet Canon, tamen vbique eſt cōſuetudo piorum, vt hæc in pias cauſas expendantur, quando dominus inueniri nequit, vt animæ eius proſit.

Sed difficultas eſt, Vtrùm etiam iure naturæ 35
pauperibus pijſve operibus hæc ſint eroganda. Ferè omnes DD. ita ſentire videtur. aiunt enim hæc in pauperes eſſe reſtituenda: quia debitor Iure naturæ tenetur hæc reſtituere eo modo, quo poteſt, nēpe vt vel ipſę res, vel vtilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet ſi dentur pauperibus ad ſalutem domini viui vel mortui: ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda.

Quo iure pauperibus.

Non teneri iure naturæ.

36 Verùm hæc ratio, etſi rectè probet, iuri naturali, ſuppoſita fide, conſentaneum eſſe vt ſic erogentur; non tamen probat, id lege iuſtitiæ eſſe debitum. Primò, Quia fieri poteſt vt dominus in hæreſi vel alio peccato mortifero obierit: quo euentu nihil poteſt ei prodeſſe. Secundò, Quia in quibuſdam locis, fiſcus Principis, occupat bona eorum, qui inteſtati moriuntur, & nullum hæredem intra decimum gradũ relinquũt. Item animalia incertorum dominorũ oberrantia, ſi domini poſt diligentem inquiſitionem inuenti nõ fuerint, applicantur in Hiſpania quibuſdam Magnatibus. Idem fit de cæteris inuentis in Gallia, teſte Couarruuia ſuprà num. 5. quæ omnia iniquiſſima eſſent, ſi iure naturæ pauperibus deberentur. Quòd ſi hæc illis non debentur, cur debeãtur alia, cùm omnia æquè ſint dominorum incertorum? nec minùs hæc quàm illa in dominorum vtilitatem ſint expendenda? Tertiò, Quia fieri poteſt compoſitio cum Pontifice ſuper incertis, etiam iniuſtè acquiſitis, vt ea liceat retinere: quod ſignum eſt, non eſſe Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex reſtitutionis eſt lex naturæ; atqui ratio naturalis non dictat hæc bona pauperibus eſſe debita: alioquin etiam apud Ethnicos id dictaret; quod
37 conſtat non eſſe verum. Quintò, Omnis reſtitutio Iure naturali debita, debetur certæ perſonæ vel certæ communitati; ſicut etiam omne damnum & omnis iniuria fit certæ perſonæ vel communitati: ſed hęc incerta non debentur certæ perſonæ vel communitati: ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen poſitiuo vel arbitrio humano, poteſt aliquid deberi in incertum; vt ſi tradam tibi aliquid diſtribuendum in pauperes vel alias pias cauſas, in quas volueris, ex Iuſtitia teneris; & niſi diſtribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines; tum pauperibus in confuſo.

38 Ex his ſatis patet, hæc Iure naturali pauperibus vel pijs cauſis non deberi. Vnde ceſſante lege poſitiua, vel conſuetudine vim legis habente, bona incerta, non neceſſariò ſunt in pauperes eroganda. Itaque cùm ſolùm lex inueniatur de ijs, quæ ex delicto debentur, nempe de vſuris, putat Petrus Nauarra lib. 4. cap. 2. nu. 47. ea, quæ ex contractu debentur, poſſe tanquam adeſpota, poſt diligentem inquiſitionem retineri. quæ ſentẽtia non eſt improbabilis, præſertim cùm non conſtet conſuetudinem eſſe in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tanquam magis pium & communi Doctorum ſententiæ conformius, ordinariè iudico ſequendum.

Incerta ex cõtractu debita, quaſi adeſpotæ.

39 Ad rationem pro contraria ſentẽtia allatam, RESPONDEO, Teneri quidem debitorem iure naturæ reſtituere rem eo modo, quo ipſa, vel vtilitas temporalis ex ea, ſeu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturæ tenetur curare, vt ſi vtilitas temporalis, ad eum peruenire nequeat, proueniat illi vtilitas ſpiritalis; quia lege Iuſtitię non tenetur damna temporalia compenſare bonis ſpiritalibus, vt ſuprà oſtenſum eſt. Fateor tamen valde eſſe æquitati conſentaneum, vt ita fiat; maximè quòd hæc etiam videatur eſſe tacita dominorum voluntas.

Reſp. ad rationem contrariam.

PETES, Quo Iure poteſt Pontifex de bonis
40 incertis diſponere?

Ius Pontificis.

RESP. Primò, Quia eſt ſupremus Princeps in ſpiritalibus; cuius eſt de temporalibus ſuorum ſubditorum diſponere, prout expedit ad bonum ſpiritale. quod maximè locum habet, quãdo ipſi domini de illis diſponere nequeunt. Itaque poteſt hæc in pias cauſas ad ſalutem dominorum incertorum deſtinare. Secundò, Quia poteſt debitores talium bonorum in pœnam iniuſtitiæ vel etiam in fauorem pauperum reddere incapaces, ne poſſint illorum dominium acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in cauſas pias eroganda. Vnde cùm Põtifex ſit communis parens pauperum & cauſarum piarum, maximè ad ipſum pertinet ſua lege curare, vt ita fiat. Hinc patet potuiſſe Pontificem diſpoſitionẽ talium bonorum Principibus ſæcularibus ſubtrahere & ſibi reſeruare; ſua lege ſtatuendo, vt in cauſas pias cõferantur. quod niſi feciſſet, poſſent Principes de his, ſicut de theſauris & alijs bonis, domino carentibus, ſtatuere. Ratio eſt; quia bona hæc incertorum dominorum, poſt diligentẽ inquiſitionem cẽſentur tanquam adeſpota; (id eſt, quæ domino carent) quia nõ magis illis prodeſſe poſſunt, quàm ſi illorum non eſſent, & omnino domino carerent. vnde ſi leges de his diſponant, nulla fit dominis iniuria.

DICO Secundò, Si is qui hæc bona habet, 41
verè pauper eſt, poterit ea tanquam vnus è numero pauperum ſibi retinere. Ita docet Scotus diſtinct. 15. quæſt. 3. Caiet. quæſt. 62. art. 5. & alij. Ratio eſt, quia non debet eſſe peioris conditionis, quàm alij pauperes, præſertim ſi non interceſſit ipſius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quòd ſi culpa interceſſit, meretur quidem ea re priuari; tamen paupertas eſt ſufficiens ratio, cur poſſit illi per confeſſarium, vel etiam propria ſua authoritate applicari. non enim eſt neceſſe, vt detur pauperiori vel ſanctiori; (quamuis id expediat) ſed ſatis eſt, vt detur pauperi, nomine paupertatis. Vbi autem il- 42
li res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur poſtea copioſior effectus, alijs pauperibus reſtituere; quia ſibi eam cauſa paupertatis vindicando, bene eam diſtribuit; iuxta generalem intentionem eius, cuius eſt, de bonorum incertorum diſtributione ſtatuere, ſcilicet Pontificis & domini incerti.

Si poſſeſſor ſit pauper.

PETES, Quid ſi dominus poſtea comparuerit? 43

Si dominus cõparuerit.

RESP. Primò, Si alijs pauperibus poſt debitam diligentiam diſtribuiſti; ad nihil ampliùs teneris, neque enim ratione rei, vt quæ in tua poteſtate non ſit ampliùs, neque ratione iniuſtæ acceptionis, quia etiamſi iniuſtè acceperis, tamen hæc culpa iam eſt abſterſa per reſtitutionem factam ijs & eo modo, quo potuit & dequit in tali caſu fieri.

Secundò, Si eam tibi tanquam pauperi aſſignaſti, teneris domino cognito, modò adhuc extet in ſe vel in pretio; idque quamuis ſine tua culpa illam habueris. Ratio eſt: quia teneris ratione rei: nec es in tanta neceſſitate, vt eam tibi poſſis reſeruare.

Tertiò, Si verò ipſa nec in ſe, nec in pretio extet, ad nihil teneris: præſertim ſi ſine culpa illam acquiſiueras: quia qui bona fide rem alienam conſumpſit, non tenetur, niſi quatenus factus eſt ditior.

Quartò, Si per culpã acquiſiueras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino cõparente, ſi poſt debitam inquiſitionẽ, animo reſtituendi factam, tibi tanquã pauperi applicaſti, eamq;

ſic conſumpſiſti, ita vt nec in ſe, nec in pretio apud te extet. Ratio eſt: quia neque ratione rei acceptæ teneris, (vt quæ neque in ſe, neque in pretio extet) nec ratione iniuſtæ acceptionis: quia culpa abſterſa eſt per voluntatem reſtituendi, & diligentiam præſtitam vt domino reſtitueres, & per reſtitutionem, quam tibi tanquam pauperi, feciſti.

44 *Quorũdam ſententia.* Aduerte tamen, quoſdam Doctores tenere, Rem ſemel debito modo pauperi applicatam, (etiamſi tibi ipſe applicaueris) non debere domino poſtea comparenti reſtitui, etiamſi in ſua ſpecie extet. Inſinuat Petrus Nauarra lib. 4. c. 2. num. 57. & docet apertè Henriquez, de Indulgentijs, cap. 34. num. 8. Ratio eſſe poteſt Primò, Quia dum applicata eſt pauperi, cenſetur in vtilitatem domini reſtituta, & dominus tenetur hãc reſtitutionem ratam habere. Secundò. Quia per hanc applicationem trãsfertur dominium. Sed facilè ad has rationes reſponderi poteſt. Ad primam, Non tenetur dominus habere ratum, niſi donec rem ſuam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet,

45 vt ſi dominus compareat, ei reſtituatur. Ad ſecundam. Negatur transferri dominium, niſi poſtea poſſideatur tempore neceſſario ad vſucapionem, vt rectè Couarruuias: Iura enim hũc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen in aliqua Prouincia eſſet aliqua cõſtitutio, ordinans vt ſic dominium transferatur, non eſſet damnanda: quia diſpoſitio talium bonorum ſubeſt authoritati Principum, niſi quatenus Pontifex eam ſibi reſeruat.

46 Dixi in Secunda propoſitione, *Si is, qui hæc bona habet, verè eſt pauper;* quia ſi ſolùm eſt pauper pro loco vel tempore, tenebitur poſteà, iuxta communem ſentẽtiam, veris pauperibus ad reſtitutionem. nam ex ordinatione Eccleſię & conſuetudine piorum, veris pauperibus ſunt diſtribuẽda. *Pro loco* pauper eſt, qui alibi bona habet. *Pro tempore,* qui nouit artem vel induſtriã, qua facilè ſibi neceſſaria ad ſtatum comparare poteſt, vel aliunde ea proximè expectat.

47 *Per quẽ faciẽda diſtributio.* Aduertendum autem eſt, expedire, vt quis in hac diſtributione (& præſertim quãdo ſibi rem alienam reſeruat) vtatur conſilio Epiſcopi vel Parochi, vel prudentis confeſſarij: quia facilè amor proprius in hoc negotio decipit. abſolutè tamen non eſt neceſſarium; nam ſufficit, vt prudenter fiat. vide Syluestrum v. Reſtitutio 8. q. 5. & Medinam quæſt. 3. cauſa 10. & Nauar. num. 92. qui notat, in quatuor caſibus Epiſcopum ſe poſſe imponere.

DVBITATIO VII.

Cui facienda reſtitutio inuentorum, habentium dominum, ſed incertum, & an inuentor poſſit ea ſibi retinere.

48 *Inuẽta poſſe retineri non eſt improbabile.* DOMINICVS Sotus lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 3. art. 3. ad 2. putat, inuentorem, ſi poſt diligentem inquiſitionem dominus inuentus non fuerit, poſſe hæc ſibi retinere; neq; obſtare vllum Ius poſitiuum eccleſiaſticum aut diuinum, quo hæc neceſſariò ſint pauperibus eroganda.

Probatur Primò, Quia talia bona, hoc ipſo, quo per ſedulam inquiſitionem tempusq́; ad id ſufficiens, dominus non poteſt deprehendi, cenſentur adeſpota: ac proinde iure naturæ fiũt occupantis, ſicut theſauri, & alia, quæ nullius ſunt: niſi quòd tacita quædam obligatio illis annexa ſit, vt ſi dominus compareat, reſtituantur.

Secundò, Quia ſuper huiuſmodi bonis nunquam ſolet fieri compoſitio cum Pontifice, vt teſtatur Petrus Nauarra lib. 4. c. 2. nu. 71. quod ſignum eſt ea nõ eſſe neceſſariò in pios vſus eroganda. Eandem ſententiam ſequitur Petrus Nauarra lib. 4. cap. 2. num. 75. qui pro eadem citat Ledeſmam, Mercatum, & Barptol. Medinam. Hæc ſententia eſt probabilis.

Contraria tamen eſt ferè cõmunis DD. nempe hæc pauperibus vel alijs pijs operibus eſſe impendenda; eamq́ue tenet D. Thomas q. 62. art. 5. ad 3. & paſſim Theologi in 4. diſt. 15. Sylueſt. v. Inuentum, num. 2. vbi dicit, *omnes Canoniſtas ita ſentire*. Nauarrus c. 17. nu. 170. Couar. ad reg. Peccatũ, 3. p. §. 1. nu. 1. & ſeqq. qui etiam non probat conſuetudinẽ illam applicandi hæc Magnatibus. Hanc ſententiam ordinarie in praxi iudicio ſequẽdam. Primò, Quia eſt ferè communis. Secundò, Quia magis fauet pietati. Tertiò, Quia paſſim apud pios eſt conſuetudo, vt pijs operibus hæc impendantur: quæ conſuetudo videri poteſt habere vim legis; orta enim eſt ex praxi communis ſententiæ, quæ vſque ad Sotum viguit. vnde magnum ſcrupulum plerique ſi hæc ſibi retinuerit, concipiunt. Quartò, Quia eſt magis conſentanea iuri communi. Nam Authent. Omnes peregrini, C. Communia, de ſucceſſ. ſtatuitur, *Si peregrinus inteſtatus deceſſerit, ad hoſpitem nihil perueniet, ſed bona ipſius per manus Epiſcopi loci, ſi fieri poteſt, hæredibus tradãtur, vel in cauſas pias erogentur, &c.* quæ conſtitutio magis pia eſt, quã quę huiuſmodi fiſco applicat. Quintò, Quia hæc videtur eſſe domini voluntas, vt ſic ei res ſua aliquo modo proſit; & quiſque de rebus ſuis perditis, ita fieri cuperet. 49 *Eſſe cõferenda in pios vſus, eſt communior ſententia DD.*

Aduertendum eſt, nullo modo tolerabilem eſſe conſuetudinem, quæ in quibuſdam locis dicitur eſſe, vt bona naufragiorum in litus eiecta, habeantur tanquam adeſpota; & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couarruuiam ſuprà) ſunt enim excõmunicati per Bullam cœnæ Domini: & meritò, quia eſt afflictionem addere afflictis, & maximo damno affectis, modicum, quod benigna ſors ad ſolatium extremæ miſeriæ indulſerit, eripere. 50

DVBITATIO VIII.

Vtrum acceptum ob turpem cauſam ſit neceſſariò reſtituendum, & cui.

PRIMA ſentẽtia eſt, Pro nullo opere, quod per ſe turpe ſeu peccatum ſit, (vt eſt fornicatio, adulterium, homicidium) poſſe aliquid accipi; & ſi quid ſit acceptum, id eſſe neceſſariò reſtituendum; niſi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Medina C. de reſtitu. quæſt. 20. & 28. Idem aliquando ſenſit Nauarrus cap. 17. nu. 38. & ſeqq. Fundamentum eſt, quia peccatum, eſt nullius pretij, vtpote nihil, teſte Auguſtino; ac proinde prorſus inuendibile. 51

Secunda ſentẽtia eſt, Pretium acceptum pro opere turpi, quod non ſit cõtra iuſtitiam, non eſſe reſtituendũ: ſecus verò ſi ſit contra Iuſtitiam. Ita Sotus lib. 4. q. 7. art. 1. ad ſecundum. Fundamentum ipſius eſt, quia acceptũ pro opere debito ex Iuſtitia, neceſſariò eſt reſtituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere iniuſto.

Tertia eſt, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, eſſe reſtituendum: ſecus verò de accepto pro opere, quod leges non puniunt. Ita fere omnes vtriusque Iuris DD. quos refert Couarruuias ad regulam Peccatum p.2. §.2. Probatur, L. Generaliter, ꝟ. de verb. oblig. *Generaliter nouimus, turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti. velut ſi quis homicidium vel ſacrilegium ſe facturum promittat. ſed & officio Prætoris continetur, ex huiuſmodi obligationibus actionem denegari.* Et L. Pacta, C. de Pactis. *Pacta, quæ contra leges conſtitutionesq́, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris eſt.* Si nullam vim habent, nulliusque ſunt momenti: ergo id, quod ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis, ac proinde eſt reſtituendũ. Pro reſolutione,

52 *Non iure naturæ reſtituendũ eſt.* Dico Primò, Si ſolùm Ius naturæ ſpectetur, acceptum ob turpem cauſam, ſeu propter opus, quod eſt peccatum, opere impleto non neceſſariò eſt reſtituendum, ſiue illud opus ſit contra Iuſtitiam, ſiue non. colligitur ex D. Thoma quæſtione 32. artic. 7. in corp. & quæſt. 62. art. 5. ad 2. vbi docet, *poſſe retineri id, quod propter opus malum eſt acceptum.* Nec diſtinguit, ſitne opus illud contra iuſtitiam an non. Idem docet Caietanus ibidem & Couar. ad reg. Peccatum, par. 2. §.2. Probatur Primò, Quia ſi Iure naturæ eſſet reſtituendum, deberet reſtitui ei, qui dedit; atqui huic non debet reſtitui, quia in accipiendo nulla huic facta eſt iniuria. libenter enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere non tenebaris. Secundò, Quia etſi opus malum, pro quo dedit, non ſit æſtimabile pretio quà malum, tamen quà delectabile vel vtile vni, & alteri detrimẽtoſum, periculoſum, laborioſum, inter homines pretio æſtimatur: ergo quod hac ratione pro eo eſt acceptum, non eſt reſtituendum; niſi

53 fortè quis communem æſtimationem exceſſerit: vt ſi meretrix, quæ vſuram ſui concedere ſolet vno aureo, ab aliquo iuuene extorſerit 50. tanquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quæ putatur honeſta: vt ſi matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro vſura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere poteſt: nam tanti & pluris poteſt ſuam pudicitiam æſtimare. Res enim, quæ certum pretium non habent, nec ad vitam ſunt neceſſariæ, ſed voluptatis cauſa quæruntur, arbitrio venditoris poſſunt æſtimari, vt probabiliter docet Petrus Nauarra & alij.

54 *Pro iniuſta ſententia.* Notandum tamen eſt, Couarruuiam & Caietanum excipere id, quod acceptum eſt a Iudice, vt iniuſtam ſententiam ferat; hoc enim putant iure naturæ eſſe reſtituendum: quia iniuſta ſententia & peruerſio iudicij non eſt res vendibilis. Sed hæc ratio non eſt firma; nulla enim eſt cauſa, cur magis debeat Iure naturæ reſtitui, quod acceptum fuerit pro iniqua ſententia, quàm quod pro iniqua occiſione. quod tamen etiam illorum iudicio non eſt neceſſariò reſtituendum.

55 Dices, D. Auguſtinus epiſt. 54. ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro ſententia iniuſta, quàm pro iuſta, pro teſtimonio falſo, quàm pro teſtimonio vero:* atqui pecunia accepta pro ſententia iuſta, eſt reſtituenda: ergo & pro ſententia iniuſta. Ita Sotus.

Respon. Negando conſequen. non enim quia aliquid eſt ſceleratius, ideo magis vel æquè obligat ad reſtitutionem. Hæc enim obligatio non ſequitur magnitudinem ſceleris, ſed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro ſententia iniuſta, nullam infert iniuriam danti; ſicut is, qui pro iuſta. porro illud eſt ſceleratiùs quàm hoc, tum quia peius eſt ferre ſententiam iniuſtam, (ad quam ferendam iam habet animum, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quàm accipere pecuniam pro ſententia iuſta ferenda: tum quia (vt ibidem Auguſtinus ait) ſceleratiùs datur pro iniuſta, quàm pro iuſta, quamuis detur voluntariè & libenter. loquitur enim de ſententia ferenda. Adde, ibidem Auguſtinũ ſignificare, pecuniam iſtam etſi ſceleratiùs acceptam, non eſſe opere impleto reſtituendam; dum dicit *datam à volentibus* Volenti enim nõ fit iniuria. ſecus ſi data ſit pro ſententia iuſta: quia cenſetur data coactè, metu ſententiæ iniuſtæ.

Non tenetur restituere de accepto pro iniusta sententia ferenda, si iusta tenetur

Dixi, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet reſtitui, eò quòd opus, propter quod datur, debet omitti. vide infrà cap. 18. dubit. 3.

Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque Iure poſitiuo, id neceſſariò reſtituendum. Ita D. Anton. 2. par. tit. 2. cap. 5. in principio, Angelus v. Concuſſio, num. 2. & v. Reſtitutio, §. Turpe. Sylueſt. Reſtit. 2. & v. Eleemoſyna, quæſt. 4. Nauar. cap. 17. num. 30. & 36. Idem tenent Couar. & Caietanus ſuprà. qui tamen excipiunt id, *quod acceptum eſt à Iudice pro ſententia iniqua ferenda*, innixi non Iuri poſitiuo, ſed naturali, quod iam refutatum eſt. Idem tenet ex parte Sotus, ſed excipit id, *quod acceptum eſt ob maleficium commiſſum contra Iuſtitiam.* verùm non ſibi conſtat. nam ibidem docet, acceptũ ab adultera non eſſe reſtituendum; cùm tamen adulterium ſit maleficium contra Iuſtitiam. Deinde ex eius ſententia ſequeretur, militem debere reſtituere ſtipẽdium acceptum in bello iniuſto; & fabrum pretium inſtrumẽti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia ſunt contra communem hominum ſenſum, vt rectè Couarruuias ſuprà. Ratio eſt, quia leges iſtæ ſuprà citatæ & ſimiles, quæ pacta turpia & iniqua reſcindunt, non ideo reddunt irritam acquiſitionem rei ex tali cauſa; nec faciunt accipientem inhabilem ad comparãdum eius rei dominium: ſed tantùm videntur decernere, vt ante opus patratum, habeantur illa pacta inualida, & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis, id eſt, ob quam poſſit in Iudicio peti promiſſum, vt docet Couarruuias, ſuprà num. 6. & Nauarrus ſuprà. Confirmatur, Quia credibile eſt, his legibus non reſcindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo naſcitur. ita enim leges poſitiuæ ſunt interpretandæ, ſi fieri poteſt, vt diſpoſitioni Iuris naturalis conſonent.

56 *Neque iure poſitiuo reſtituendum eſt.*

57 *Leges pacta turpia irritantes.*

Dices Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & vxorem, *iubetur reſtitui ancilla militi, quam ipſe donauerat concubinæ;* ergo tenebatur reſtituere. 58 *Priuilegiũ militum.*

Resp. Ibi tantùm concedi militibus ius repetendi in iudicio, quod meretricibus donarũt, vt docet Adrianus, tractatu de reſtit. §. Oritur alia quæſtio, an meretrix &c. in fine. Hinc tamen nõ ſequitur debere reſtitui ante ſententiam: deinde id nõ conceditur alijs: imò alij in foro externo coguntur ſoluere pretium turpitudinis meretrici, vt probat Couarruias nu. 2. Denique id non conceditur in alijs delictis, nam L. 3. ꝟ. de condict.

condict. ob turpem cauſam dicitur. *Vbi dantis & accipientis turpitudo verſatur, non poſſe repeti dicimus, veluti ſi pecunia detur vt male iudicetur.* Et L.8. dicitur *Solutum ob turpem cauſam non poſſe repeti.* idem patet ex L.2.& 5. C.eodem, ex quibus legib. ſatis probabiliter colligitur, poſſe iſta retineri in cõſcientia. Mens enim legum eſt, vt is, qui dedit, in pœnam criminis, non poſſit recuperare.

59 DICES Secundò, Is, qui accipit aliquid ob maleficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non poteſt accipere: ergo nec retinere.

Accipere pretiũ ante maleficium eſt peccatũ, non autem accipere poſt.

RESPON. Accipere pretium ante maleficium patratum, eſt peccatum, ſimiliter & dare, ratio eſt, quia tunc dare, eſt inducere ad maleficium; & accipere, eſt ſpondere & promittere maleficium; nam ſub tali conditione datur & accipitur. Verùm accipere poſt maleficium, non eſt peccatum, ſicut nec dare; non enim tunc accipitur vel datur, quòd maleficium placeat; ſed ratione laboris, ſumptus, vel periculi ſuſcepti; vel ratione pacti oneroſi & fidei obligatæ, quod fieri poteſt cum perfecta criminis deteſtatione, & animo nunquam committendi.

60 Dico Tertiò, Etſi hæc ſententia verior ſit contraria tamen, quæ cenſet id, quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (niſi cenſeatur donatum) eſſe reſtituendum, non eſt improbabilis. Patet, quia eſt ferè communis omnium Iuriſperitorum, vt docet Couarr. ſuprà nu.6. Item Medinæ & Nauarri olim, (licet hic poſtea mutarit) & aliorum; habetque rationes ex Legibus petitas, vtcunque probabiles.

61 Sed tunc difficultas eſt, cui reſtitutio ſit faciẽda. Communior ſententia eſt, eſſe reſtituendum pauperibus, vt ibidem Couar. docet. Cùm enim leges nõ velint illud reſtitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque poſſit retineri iuxta hanc ſententiam, (eò quòd pactum fuerit irritum) conſequens eſſe videtur, vt in pias cauſas ſit expendendum. Sed reuera hoc potiùs eſt ſalutare conſilium, quàm præceptum, vt rectè docent Antoninus, Nauarr. & alij. Meritò tamen id poterit iniungi in pęnitentiam à confeſſario, quando ei videbitur expedire; præſertim cùm tot DD. dicant, abſolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couarr. putant ſi reſtituendum eſt, eſſe potiùs reſtituendum ei, qui dedit. Si enim dominium non tranſtulit, apud ipſum manſit: quia non intendit aliter rem à ſe alienare, quàm vt in hunc transferretur. ex qua ratione confirmatur prior ſententia. abſurdum enim eſt, vt illi fiat reſtitutio, & contra mentẽ legum, quæ intendunt illum punire, negata condictione ſeu actione repetendi: ergo nulli debet neceſſariò reſtitui ante ſententiam.

Cui faciẽda reſtitutio.

DVBITATIO IX.

Vtrum acceptum ob cauſam honeſtam, ad quam tamen obligabaris, (v.g. vt facias vel omittas, quod tenebaris facere vel omittere) debeat reſtitui.

QVIDAM putant, generatim id eſſe reſtituendum. Ita Medina q.26. Nauar. c.17.
62 num.34. Couar. ad reg. Peccatum, pat.2.§.3. vnde ſi alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blaſphemet, ne peieret, id eſſe reſtituendum.

Sed verius eſt non eſſe reſtituendum; niſi actio vel omiſſio debita fuerit ex Iuſtitia, vel niſi debita fuerit ex charitate erga proximum, & ſine vllo ſumptu vel labore poſſit præſtari, quod vt diſtinctè explicetur.

Dico Primò, Si opus vel omiſſio ex iuſtitia ſint debita proximo, non poteſt pro illis quidquam exigi; & quod acceptũ fuerit eſt reſtituendum. eſt communis DD. vide Couar. & Medinam ſuprà, & Sotum lib.4. quæſt.7. art.2. Probatur primò, Quia manifeſtè violatur æqualitas, ſi pro eo, quod iam ex iuſtitia abſolutè eſt debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. Secundò, quia id, quod datur pro iuſtitia obtinenda, vel iniuria vitanda, non cenſetur dari ſponte, ſed coactè & ex metu iniurię prouenientе ab eo, cui datur: ergo neceſſariò eſt reſtituendum: quia cenſetur per tacitam quandam iniuriam extortum. hæc eſt vera ratio, cur ſit reſtituendum. 63

Si lege Iuſtitia debitũ.

Hinc ſequitur Primò, Iudicem teneri reſtituere id, quod accepit, vt iuſtam ſententiam ferret: intellige, ſi datum eſt timore iniuriæ, aliàs non dandum: ſecus, ſi inſtar muneris liberalis, vt maiorem quàm ſolet, quamque tenetur, diligentiam in cauſa adhibeat. 64

Iudex.

Secundò, Teſtem teneri reſtituere quod accepit, vt verum teſtimonium diceret. etſi enim nõ ſemper ex iuſtitia teneatur teſtari, tamen ſi teſtari velit, tenetur ex iuſtitia teſtari veritatem. Si tamen veritatis teſtimonium eſſet illi detrimentoſum, poſſet aliquid exigere pro damno, vel periculo quod metuitur. 65

Teſtis.

Tertiò, Nihil poſſe exigi pro reddendo depoſito vel commodato, vel inuento, vel pro ſoluendo debito. quod intellige de ipſa nuda redditione, nihil habente laboris aut moleſtiæ: ſecus ſi coniunctus ſit labor, vel aliquid aliud pretio æſtimabile. 66

Pro depoſito, cõmodato, &c. reddendo.

Quartò, Neq; etiam vt non fureris non occidas, non detrahas. quia hæ omiſſiones ex iuſtitia ſunt debitæ abſque vllo pretio, & nihil ſumptus vel laboris habent. vnde L.2.π. de cõdict. ob turpem cauſam dicitur, *Iulianus dicit, ſi dedero tibi ne hominẽ occidas, condici poſſe.* id eſt, poſſe repeti.

Pro omiſſione iniuriæ.

DICES, Etſi talis omiſſio eſt debita, non tamen eſt debita in tui gratiam: ergo ſi quis tua cauſa abſtineat ab his alteri inferẽdis, qui te non cõtingit, poterit ratione huius obſequij, aliquid exigere & accipere. 67

RESP. Sotus ſuprà, ob hoc argumẽtum concedit poſſe ſic aliquid accipi. Sed communis ſententia eſt in contrarium. ratio eſt: quia quando opus vel omiſſio ſecundum ſe eſt inuendibilis, etiam eſt inuendibile obſequium, quo ſit in tui gratiam. alioquin vſurarius poſſet aliquid exigere, quòd in tui gratiam det mutuum alteri; & collator beneficij, quòd tua cauſa huic cõferat; & Iudex, quòd tua cauſa iuſtam ſententiam ferat. tale enim obſequium, quando opus eſt abſolutè debitum, nõ cenſetur dignum pretio apud homines, ſed vt ſummum amicitiæ. Si quid tamen ex liberalitate ob hãc cauſam eſſet datum, poſſet retineri: quia non cenſetur donatum inuitè, neque ob cauſam, quæ ſit nullius pretij, ſed ſponte & ex cauſa virtutis vnde promiſſio facta ſub tali conditione, non magis obligat, quàm promiſſio liberalis abſoluta.

DICES, Miles ex iuſtitia tenetur militare, & tamen poteſt exigere ſtipendium; ergo pro opere debito ex iuſtitia poteſt pretium exigi. 68

Resp. Miles non tenetur ex iuſtitia, niſi ei iam conſtitutum ſit ſtipendium, præter hoc autem non poteſt amplius exigere. Idem dicendum de Iudice, alijsq́; officijs, quæ non ſunt debita ex iuſtitia, niſi poſt contractum, quo illis ſtipendium iuſtum eſt promiſſum.

Debitũ ex charitate p-ximo.

Dico Secundò, Si opus debitum ſit proximo ex charitate, non poteſt pro eo pretium exigi, niſi fortè ſit laborioſum, vel ſumptuoſum. Ita
69 Couar. & Medina ſuprà. Probatur primò, quia communi hominum iudicio hæc non ſunt pretio æſtimabilia. Secundò, quia cùm valde interſit proximi, vt hæc fiant; ſi quid pro eo det, cenſebitur coactè datum, (non gratis) pro re nullius pretij. Sic nihil potes exigere, vt ex animo deponas odium mei, vel vt mihi indices furem, qui res meas ſurripuit, vel locum vbi depoſuit; ſi id ſine labore, ſumptu, periculo facere poſſis, vt rectè Couar. ſuprà. Denique vt in extrema neceſſitate des tenuem eleemoſynam pauperi.

Debitũ duntaxat in bonũ operantis, vel in honorem Dei.

70 Dico Tertiò, Quando aliquid datum eſt pro opere vel omiſſione, quæ ſolùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non neceſſariò eſt reſtituendum, ſed poteſt retineri. Ita Petrus Nauarr. lib. 4. cap. 2. num. 100. & ex parte Sotus ſuprà. Ratio eſt: quia tunc cenſetur eſſe liberaliter donatum ex cauſa, vel ſub conditione: nemo enim ab alio emit actiones vel omiſſiones liberas, illi ſoli commodas vel Deo honorificas, ad quas tenetur; ſed ſi quid pro illis offerat vel det, cenſetur datum in bonum illius vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

71 Hinc ſequitur, Eum, qui aliquid accepit ab altero, vt fieret Chriſtianus, vt confiteretur in Paſchate, vt non fornicaretur, non blaſphemaret, poſſe retinere, nec teneri reſtituere, niſi repetatur in iudicio. Nec obſtat L. 2. ff. de condictione ob turpem cauſam, vbi dicitur; *Si tibi dedit ne ſacrilegium faceres, condici poſſe*, id eſt, repeti: quia ſolùm conceditur repetitio in iudicio, idque quando datum eſt, ne crimen fieret, quod legibus ponitur; hinc tamen nō ſequitur, ante ſententiam eſſe reſtituendum. Puto tamen id, quod pro huiuſmodi cauſa promiſſum fuerit, impleta cauſa, non eſſe debitum niſi ex virtute fidei; ſicut ſi abſque huiuſmodi conditione promiſſum eſſet. Ratio eſt; quia reuera hæc opera non ſunt pretio æſtimabilia; ſicut nec alia ſupradicta. Sed diſcrimen inter hæc opera, & illa eſt, quòd datum pro his non cenſeatur extortum ab inuito, ſed liberaliter donatum; eò quòd is, qui dat, nulla neceſſitate compellatur, ſecus de dato pro illis, quæ ex iuſtitia vel charitate proximo ſunt debita.

Si putetur datum liberaliter.

72 Aduertendum tamen eſt, Quando conſtat vel prudenter præſumitur aliquid datum per modum muneris liberalis, ad inclinādum eum, qui accipit ad bonum opus ex iuſtitia vel charitate debitum, vel ad eum à malo auertendum; non eſſe reſtituēdum, niſi lex poſitiua in aliquo caſu expreſsè inhabilem reddat ad dominium eius rei capeſſendum, ſicut videntur feciſſe Iudices L. Plebiſcito, ff. de officio Præſidis, & L. Solet, §. finali, ff. de officio Proconſulis. de quo plura infrà ſuo loco. vide Syluestrum ver. Iudex 1. quæſtione 8.

CAPVT XV.

De ordine in reſtitutione ſeruando, deque loco, & expenſis.

Complectitur dubit. VIII.

Notandvm eſt, Quando bona debitoris, in ſolutionem omnibus creditoribus ſufficiunt, non eſſe opus vllo ordine: nam omnibus integrè eſt ſatisfaciendum: ſed tum demum certus ordo ſeruandus eſt, quando non ſufficiunt. 1

DVBITATIO PRIMA.

Vtrum debita certa ſint priùs ſoluenda quàm incerta.

Debitũ incertum tripliciter.

Svppono, Debitum varijs modis dici *incertum*. Primò, Si non ſatis conſtat, vtrùm debeas, necne: & tunc non eſt neceſſaria reſtitutio: quia melior eſt conditio poſſidentis. 2
Secundò, Si conſtat quidem rem deberi, ſed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu, ſi dubium eſt æquale, res æqualiter eſt inter eos diuidenda, vel ex illorum conſenſu forte applicanda: ſic enim ſeruatur iuſtitia, quòd ſi poſtea conſtiterit, vter ſit verus creditor, alter tenetur ei reſtituere ſuam partem, niſi eam legitimè vſuceperit. ſi noluerit reſtituere, tu tamen liber manes; quia reſtituiſti eo modo, quo potuiſti & debuiſti; nec in eo incerto, amplius à te potuit exigi. Si dubium non fuit æquale, ei debetur maior pars, de quo minus eſt dubium; alteri verò minor, iudicio prudentis. vide ſuprà cap. 14. dubit. 4. Tertiò, Dicitur incertum debitum, quando conſtat quidem deberi: ſed neſcitur cui vel quibus ex tota multitudine: ſiue res ipſa in ſpecie ſua ſit aliena, vt equus, veſtis, torquis, & ſimilia, ſiue tantùm ſit debita confuſè; vt quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His poſitis,

Si aliena in ſpecie.

Dico Primò, Si res incertum habens dominum, in ſpecie ſua eſt aliena, primo loco eſt reſtituenda, non certis creditoribus, ſed ijs, quibus incerta reſtitui ſolent; iuxta ea, quæ cap. 14. dubit. 6. & 7. dicta ſunt: quamuis nihil aliud ſuperſit, quod certis creditoribus dari poſſit. Eſt communis DD. Ratio eſt: quia creditoribus debet ſatisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Itaque hæc ante omnia ſunt ſegreganda à bonis debitoris, & in pios vſus eroganda. 3

Si non ſint aliena in ſpecie.

Dico Secundò, Si res ipſæ non ſunt in ſua ſpecie alienæ; tunc ex eis priùs facienda eſt reſtitutio certorum debitorum, quàm incertorum. Eſt communis DD. Antonini 2. par. tit. 2. cap. 3. in principio, Caiet. ver. reſtit. cap. 8. Syluest. reſtit. 6. quæſt. 5. Medinæ, C. de reſtit. quæſt. 2. §. Ad aliud, quod quinto loco, & Nauarri cap. 17. nu. 47. & aliorum. 4

Sed difficultas eſt, quænā ſit huius ratio. DD. qui cenſent incerta iure naturæ pauperibus eſſe danda,

danda, valde laborant in aſſignanda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino ſatisfaciat. Sed iuxta ſententiam, quam ſuprà cap. 14.
5 dubit. 6. & 7. ſecuti ſumus, non eſt difficile. Ratio igitur, cur certis creditoribus priùs ſit ſoluendum quàm incertis, eſt; quia Iure naturæ tenetur debitor ex iuſtitia ſoluere creditoribus certis, etiamſi nulla lex poſitiua id iuberet; idque de bonis ſuis, quorum dominiũ habet. Non tamen Iure naturæ de his bonis tenetur ſoluere creditoribus incertis; quia his ipſis ſolutio fieri non poteſt. quòd autem loco eorum teneatur pauperibus; id ſolùm iure poſitiuo conſtitutum eſt: quod Ius locum non habet, quando certi creditores extant. neque mẽs legiſlatoris fuit, nec verò potuit eſſe, eo caſu obligare: quia quod debitum eſt Iure naturæ, non poteſt tolli per legem poſitiuam.

Cur certis creditoribus priùs ſoluendum.

Adde, non ſoluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam; ſecus verò ſi non ſoluantur certa.

DICES, Quando res eſt in ſpecie aliena, & dominus reperiri nequit, non debetur Iure naturæ pauperibus, & ſepoſita lege poſitiua poteſt retineri: ergo etiam ex ea debet ſatisfieri creditoribus certis.

6 RESP. Negando cõſequentiam; quia etſi ſepoſita lege poſitiua poſſet debitor ex ea ſatisfacere, non tamen tenebatur; eò quòd non teneatur, niſi de rebus ſuis ſoluere. Vnde Iure poſitiuo ſtatui potuit, vt hæc darentur pauperibus, etiãſi creditores certi, nihil eſſent habituri. quòd ſi debitori vt pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus eſſe ſoluendum; quia non ampliùs aliena cenſetur: niſi fortè paupertas illum excuſet.

DVBITATIO II.

Vtrum inter debitores certos, prius ſoluendum ſit venditori, cui pretium nondum eſt ſolutum, re vendita extante.

7 RESPONDEO, Dico Primò, Si res ſit Eccleſiæ vel fiſci vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris; ante omnia ſoluendum eſt pro ea pretium iuſtum, vel certè res ipſa eſt reſtituenda. Probatur; quia talis rei nõ eſt trãſlatum dominium per conuentionem mutuam, & ſecutam traditionem; niſi reipſa perſoluatur pretium, vt docet Angelus v. Emptio num. 4. Sylu. eodem verbo num. 2. & notat Bartholus in L. A diuo Pio, §. Sed ſi emptor, ꝑ. de re iudicata. & Panor. in cap. Cùm olim, de officio deleg. & colligitur ex L. Si curator, ꝑ. de iure fiſci, iuncta Gloſſa. vnde ſequitur talem rem, vbicunque extiterit etiamſi alijs vendita fuerit, poſſe vindicari.

Res Eccleſiæ & minoris.

8 Dico Secundò, Si res alterius vendita fuerit tali debitori, & ille nec pignus aut fideiuſſorem dederit, nec pretium in præſenti obtulerit, nec venditor illud pro ſoluto habuerit fidens emptori; tunc vel pretium ante omnia ſoluendum, vel res reſtituenda venditori. Probatur; quia iure communi in hoc caſu nõdum cenſetur tranſlatum dominium, etiamſi res tradita fuerit, vt expreſsè habetur Inſtit. de rerum diuiſione, §. Venditæ, vbi dicitur, *Venditæ verò res & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quàm ſi is venditori pretium ſoluerit, vel alio modo ei ſatisfecerit, veluti ex promiſſore aut pignore dato: quod quamquam cauetur ex L. duodecim tabularum, tamen rectè dicitur & Iure gentium, id eſt, Iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidi, ꝑ. de contrahenda emptione. Vnde ſequitur, rem talem, vbicunque extiterit, vindicari poſſe, niſi pretium ſolutum fuerit, vt dicitur L. Procuratoris. §. Sed ſi dedi. ꝑ. de tributoria actione. Sed hic difficultatem parit, quod in eodem. §. Inſtit. ſuprà, additur his verbis. *Sed ſi is, qui vendidit, fidem emptoris ſecutus fuerit, dicendum eſt ſtatim rem emptoris fieri.* ſemper enim videtur fidem emptoris ſequi, quando ei credit abſque fideiuſſore vel pignore. Vnde tunc ſemper transfertur dominium.

Res aliorũ venditæ.

RESP. Tunc tãtùm cenſetur ſequi *fidem emptoris*, quando ipſius nuda promiſſione eſt contẽtus, perinde ac ſi pretium eſſet ſolutum: quod Vlpianus in L. Procuratoris ait, *In creditum abire*, & Pomponius in L. Quod vendidi, *Fidem habere emptori ſine vlla ſatiſdatione.* 9

PETES, An ergo tunc venditor non habeat Ius prælationis? Couarruuias lib. 1. varia. cap. 7. num. 3. putat non habere. pro qua ſententia adfert multos Iuriſperitos, qui dicunt hanc eſſe communem. Idem ſentit Petrus Nauar lib. 4. cap. 4. num. 39. & Molina diſput. 536. Probatur Primò, quia illa res non eſt ampliùs venditoris, cùm tranſlatum ſit dominium, vti ſuppono; neque manet illi obnoxia Iure hypothecæ. Nam neque Iure naturæ, neque Iure poſitiuo conſtituta eſt in tali re hypotheca. Non iure naturæ, quia hoc iure nulla inducitur tacita hypotheca. ſi enim contrahentes pacto expreſſo non obligant rem ſolutioni, non eſt, cur illa iure naturæ debeat priori domino cenſeri obligata; cùm eius dominium perfectè in alium tranſierit, non ſecus ac ſi ſolutio in præſentia eſſet facta. Non etiam iure poſitiuo; quia nullum Ius poſitiuum inducens in tali re hypothecam in iure Cæſareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non poſſet eam vindicare: ergo non erat ipſi hypothecata. Tertiò, Quia neque expreſſa hypotheca ex conuentione contrahentium poteſt in emptione ſic conſtitui, vt venditor habeat Ius prælationis præ alijs hypothecis iure poſitiuo conſtitutis. nám contrahentes non poſſunt ſuo conſenſu efficere, vt is, qui iure ciuili vel municipali habet ius prælationis, debeat poſtponi. vt ſi emi à te domum vel nauim, & poſtea ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam; hic tibi præferetur in ſolutione; quia iure poſitiuo habet Ius prælationis, etiam reſpectu præcedentium hypothecarum; vt infrà dicetur. Ex quibus ſequi videtur, venditorem eſſe numerandum inter creditores hypotheca carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus poſtponendum. Hæc ſententia eſt valde probabilis. Contraria magis videtur æquitati conſona, vnde

10 *Non habere venditorem ius prælationis.*

Rationes adferuntur.

Dico Tertiò, Probabile eſt, venditorem ſi ab emptore fideiuſſorem vel pignus non accepit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea re cæteris eſſe præferendum; ita vt vel pretium ei ſoluendum ſit, vel res ipſa reſtituenda. Ita tenet Caietanus, v. Reſtitutio cap. 8. Sylu. Reſtitutio 6. quæſt. 5. Fumus, eodem verbo num. 36. Medina Cod. de reſtitutione quæſt. 2. §. Tertium dictum. Nauar. cap. 17. nu. 49. Idem tenet Archidiaconus, Baldus, & alij, teſte Syluestro.

11 *Probabile eſt, venditorem in re vendita eſſe præferendũ.*

Probatur

Probatur Primò, quia valde durum eſt, & ab æquitate naturali alienum, vt res mea, quàm à me emiſti, non ſoluto pretio, extans in ſua ſpecie alijs aſſignetur, & ego re mea ſimul & pretio frauder. ſepoſito enim omni Iure poſitiuo, ſtatim iudicio naturali quiuis cenſeret, æquius eſſe vt venditori res ſua reſtituatur, ſi emptor ſoluendo non ſit, quàm vt detur alteri. Secundò, Si tibi locaui meam domum, inuecta & illata in eam manent obligata pignori pro penſionibus annuis, & damnis in domum datis, vt habetur L.2. π. Ex quibus cauſis pig. vel hypoth. tacita contrahatur. ergo argumento à fortiori etiam res vendita manet obligata pro pretio. Tertiò, Quia Iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante ſolutum pretium, niſi datum fuerit pignus vel fideiuſſor: vel niſi venditor ſecutus fuerit fidem emptoris, vt habetur. §. Venditæ, ſuprà: idque quia non cenſetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori, etiamſi intẽdat transferre dominium, non tamen intendit ſe priuare omni Iure & recurſu ad rem ſuam, niſi reipſa ſolutum fuerit pretium, vt patet ex vſu & communi hominum ſenſu: ergo ſaltem quamdiu extat apud emptorem, cenſetur quaſi hypothecata pro pretio.

12 *Reſp. ad rationes.* Vnde, ad primam rationem in contrarium Reſpondeo, Etſi Iure naturæ ſeu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta, qualis Iure poſitiuo, nempe in quam retineatur Ius apud quemcunque extet; bene tamen poteſt contrahi imperfecta & inchoata, in quam retineatur Ius, quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empta, vt dictum eſt. Si tamen emptor alteri vendat, non manet ampliùs obligata, ſicut nec pretium pro ea acceptum; vt rectè Nauarrus.

Ad ſecundam, Inde tantùm ſequitur, non eſſe hypothecam perfectam, quales ſunt omnes hypothecæ ſpeciales Iure poſitiuo introductæ.

Ad tertiam, Inde ſolùm probatur, aliquam hypothecam huic præferendam, nempe eam, quæ conſtituta eſt ratione mutui accepti ad

13 rei inſtaurationem; ſecus de alijs. Idem ob eaſdem rationes videtur dicendum, de omni alia re, titulo oneroſo alienata, vt ſuprà docet Nauarrus: vt de re mutuata, permutata, &c. quod intellige, ſi res illa in ſua ſpecie adhuc extet in bonis debitoris; maximè ſi alijs permixta nondum ſit. Imò etiamſi permixta ſit, ſi certò conſtet illam ibi cõtineri. quia ęquiſſimum eſt, vt ante omnes, illi, qui eam tradidit reſtituatur, vel ipſa, vel pretium eius; nec alij creditores poſſunt id meritò ægrè ferre, cùm debitor, eius redditione non fiat impotentior ad ipſis ſoluendum, quàm fuiſſet, ſi eam non accepiſſet.

DVBITATIO III.

Vtrum debita ex delicto, præferenda ſint debitis ex iuſto contractu.

14 *1. Priùs quæ ex delicto.* SVnt tres ſententiæ. Prima eſt, Debita ex delicto eſſe priùs reſtituenda, quàm ex contractu (niſi fortè in contractu interuenerit hypotheca) & quo delictum fuit maius, eò quoque priorem deberi reſtitutionem. Ita Ioannes Medina quæſt. 2. de reſtitut. dub. 5. Vnde poſt hypothecas Primò, reſtituendum debitum ex rapina. Secundò, ex furto. Tertiò, ex vſuris. Quartò, ex contractu oneroſo; vt ex mutuo, emptione, &c. Quintò, ex contractu gratuito; vt ex legato, promiſſione non completa, &c. Probatur Primò, Authoritate D. Bonauenturæ. Secundò, Quia illa debita ſunt priùs ſoluenda, quæ cum maiori iniuria & peccato ſunt cõtracta; eò quòd quando non poteſt ſimul ab omnibus peccatis recedi, conſentaneum ſit, vt priùs à grauioribus, deinde à leuioribus recedatur. atqui maius peccatum, maiorque iniuria, ceteris paribus, eſt in rapina, quàm in furto, & in furto, quàm in vſura: ergo priùs ſoluendum pro rapto, quàm furto, & prius pro furto, quàm pro vſura, & priùs pro vſura, quàm pro contractu, in quo nulla commiſſa iniuria. inter contractus autem, magis obligat is, qui eſt oneroſus, quàm qui gratuitus; idque meritò; quia per oneroſum, homo non fit impotentior ad ſoluendum alijs; nam vna res ſupponitur loco alterius, ex natura contractus: per grauitum verò ſecus. Idem ſentit D. Thomas opuſculo 73. cap. 18. *Cùm neceſſaria ad ſalutem, præcedant ea, quæ ſunt deuotionis, iuſtè ſoluuntur debita ante legata. ſed maiori iuſtitia reſtituenda ſunt ablata, quàm debita ſoluenda: cùm in hoc impleatur iuſtitia, & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In ſolutione autem debitorum, nulla tollitur iniuria, ſed ſolùm impletur Iuſtitia.* Idem tenet Michael Salonius q. 62. ar. 8. in fine. & videtur tenere Angelus Reſtitut. 2. nu. 18. Hæc ſententia non eſt improbabilis.

Secunda Sentẽtia eſt, Priùs ſoluenda eſſe debita ex contractu iuſto oneroſo, non gratuito; quàm ex delicto: niſi fortè res ex delicto parta, in ſpecie ſit aliena. Ita Caietanus v. Reſtitutio cap. 8. Nauar. cap. 17. num. 52 Bartholom. Medina lib. 1. Summæ cap. 14. §. 33. Denique D. Anton. par. 2. tit. 2. cap. 7. §. 1. & 2. qui etſi aſſentiatur primæ ſententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe priùs reſtituendum, quod ex rapina debitum, quàm quod ex furto, & priùs ex furto, quàm ex vſura; addit tamen, priùs eſſe reſtituenda, quæ ex contractu iuſto debita. hæc ſententia probabilis eſt, ſi res ex contractu accepta, extet apud debitorem, iuxta ea, quæ diximus dubit. 2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi; niſi fortè in vſuris. 15 *2. Priùs quæ ex cõtractu.*

Tertia Sententia, quam veriorem iudico, eſt, Inter hæc debita nullum eſſe ordinem; ſed ea pari iure cenſeri. eſſeque debita perſonalia, ſine iure prælationis: præſertim ſi res ex contractu accepta, apud debitorem non extet. Ita docet Syluester, Reſtitutio 6. quæſt. 5. puncto 5. Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 41. & alij recentiores. Probatur Primò, Quia neque iure poſitiuo aliquid hac de re cautum eſt, neque vlla ratio ſufficiens adferri poteſt, qua probetur, Ius naturæ poſtulare, vt alterum debitum alteri præponatur. ergo ſunt paria. Secundò, Quia etſi maior fiat iniuria per rapinam quàm per furtum, & per furtum fortè quàm per vſuram: tamen poſtea, dum quis non vult reſtituere, eſt eadem iniuſtitia in ipſa rei detentione. eiuſdem enim ſpeciei peccatum eſt, non ſoluere debitũ ex cõtractu poſt elapſum terminum, inuito creditore; & non ſoluere debitum ex rapina aut furto; quia æquè fit inuito domino. 16 *3. Non eſſe inter hæc ordinem.*

quamuis

quamuis enim in rapina ſit maior iniuria, eò quòd ſit maior contemptus domini,& ipſe magis inuoluntariè patiatur; tamen poſtea non eſt maior obligatio reſtituendi; nam pro exceſſu iniuriæ,qui eſt in primo aggreſſu,non eſt facienda reſtitutio pecuniæ, de qua hic agimus, ſed alia ſatisfactio.

17 *Raptor.* DICES Primò, Quamdiu raptor non reſtituit,non recedit ab iniuria, quam intulit perſonæ,vi rapiendo; atqui ab hac maximè tenetur recedere:ergo ante reliquos,&c.

RESP. Primò, Negando maiorem,nam hoc ipſo,quo deſinit vim inferre, iniuria perſonalis non continuatur, ſicut detentio rei, ſed tranſit. vnde etiamſi non reſtituat rapta, tamē non cenſetur continuare actualem rapinam, ſed ſolùm rei alienæ detentionem.

RESPOND. Secundò, Negando ſubſumptum. non enim magis tenetur ad ſarciendam iniuriam illatam perſonæ, quàm ad faciendam reſtitutionem rei detentæ: præſertim cùm in rei detētione,etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam,damnum.Itaque cùm is,qui debet ex contractu, æquè obligetur elapſo termino, atque is,qui ex vſura,furto vel rapina:non eſt cur naturali iure vllum ordinem inter iſta debita conſtitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur; quia alioquin contra Ius naturæ faceret Iudex,qui iuberet pro rata talibus creditoribus reſtitui;& teneretur ipſe de ſuo ſupplere. quod nemo dixerit.

18 DICES Secundò,Detentio vſurarū non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiuæ,vel raptæ,vel ex contractu onerosō debitæ: ergo in vſuris, non eſt tanta obligatio reſtituendi, quanta in cæteris. Antecedens patet,ex communi hominum ſenſu; nemo enim de illis magnopere queritur,neque conatur recuperare.vnde etiam non eſt tam deteſtabilis vſurarius,quàm fur vel raptor,vel debitor ex contractu, qui poſt elapſum terminum non vult ſoluere,cùm poſſit. Ob hoc argumentum,

19 *Debita ex vſuris.* non videtur improbabile, debita ex contractu oneroſo, ex furto & rapina, poſſe præponi debitis ex vſura. Quia tamen contrarium puto verius,

20 RESP. Omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri; ita vt ſi poſſent, curarent ſibi reſtitui:quod ſufficit,vt æquè iniuſtè,ſeu contra eandem iuſtitiæ ſpeciē retineantur.Et quamuis detentio vſurarum, non tantum repugnet actuali voluntati domini,quantum debitum ex contractu vel furto,id non refert;quia hoc non prouenit ex eo, quod intendat vſurario eas donare, vel aliquid Iuris concedere: ſed ex eo, quòd ſpem non habeat recuperandi;ſitque malum neceſſarium ſponte ſubeundum. Sicut qui ſponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate(niſi inefficaciter)illi detentioni; & & tamen non minùs iniuſtè ille detinet, quàm fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit vt decentio rei ſit magis contra Iuſtitiam, quàm aliàs eſſet; ſed facere poteſt, vt magis ſit contra charitatem: vt ſi quis vehementer ſe inde cruciaret.

DVBITATIO IV.

Quis ordo ſit ſeruandus in ſolutione certorum debitorum.

RESP. Primò reſtituenda ea, quorum dominium non fuit tranſlatum in debitorem. 21 *Ordo reſtitutionis.*

Secundò, Soluendum pro moderatis expenſis funeris debitoris, L. penultima. ff. de Religioſis,& ſumptibus funer. Huc etiam pertinent ea, quæ neceſſaria ſunt ad conſcribēdum teſtamentum,ad faciendum inuentarium, ad cuſtodiam ſuppellectilis,& ſimilia opportuna, vt fiat reſtitutio. Vnde ſi quis fecerit has expenſas pro debitore,aut pro funere alterius,quem debitor ſepelire debuiſſet; (vt pro funere vxoris,filij, vel mancipij) ei iure naturali, primò reſtitutio facienda eſt.

Tertiò,Soluendum ijs, qui habent hypothecam,(quantum ea ſe extēdit)ante alios,qui non habent.vt habetur L.Eos,C.Qui potiores in pignore.Ratio eſt;quia hypotheca datur creditori ad ſecuritatem, vt in omni euentu poſſit ex ea curare ſibi ſatisfieri. 22.

Quartò,Inter hypothecarios creditores, primò ſoluēdum ijs,qui tempore ſunt priores;hæc enim regula Iuris, *Qui prior eſt tempore, potior eſt iure*. intelligenda eſt de ijs, qui in eadem re habent hypothecam, vt docet Syluester v.Reſtitutio 6.q.5.& colligitur L.2.4.5.6.7.8.C.Qui potior.in pign.hab.(vtrùm etiam vera ſit in creditoribus perſonalibus, dicetur dub.6.) eſtque generaliter vera, ſiue hypotheca ſit tacita, ſiue expreſſa,ſiue generalis,ſiue ſpecialis,ſiue ſit conuentionalis,ſiue iudicialis,ſiue Prætoria. Exceptis quibuſdam caſibus,in quibus poſterior præfertur priori, vt ſtatim dicemus. Neque ſolùm expreſſa prior, præfertur expreſſæ poſteriori; ſed etiam tacita prior, præfertur expreſſæ poſteriori, vt patet in hypotheca dotali, quæ etſi tacita ſit, præfertur tamen expreſſæ poſteriori, vt docet Couar.l.1.var.c.7.n.2. & colligitur ex L.Hac edictali.§.His illud adiungimus, C.de ſecundis nuptijs. Similiter generalis prior, præfertur etiam ſpeciali poſteriori: vt colligitur ex L.2.ff. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur. *Qui prior tempore.* 23

Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap.17. n.50.& 51.& Syluestrum Reſtitutio 6.q.5.Dum dicunt eos, qui expreſſas habent hypothecas, præferri ijs,qui habent tacitas.hoc enim verum nō eſt,niſi illa expreſſa ſit tempore prior; exceptis quibuſdam caſibus iure declaratis. 24 *Nauarrus.*

Patet Secundò,Falli Syluestrum, quādo vult eum, qui habet ſpecialem hypothecam poſteriorem,præferri habenti generalē priorem omnium bonorum,& præterea ſpecialem in aliqua re,quæ diſtincta ſit ab hypotheca ſpeciali alterius. Nec obſtat L.2.C. de pignoribus & hypothecis,quā ipſe pro ſe adducit; nihil enim aliud ibi dicitur,quàm tuum pignus poſterius, debere tibi ſaluum eſſe,ſi priori creditori,habēti generalem hypothecam, & etiam ſpecialē in alia re,quæ à tuo pignore diſtincta ſit,poſſit integrè ſatisfieri ex illa ſpeciali,tunc enim nō poteſt impedire tuam ſpecialem, ratione ſuæ generalis prioris.qui enim præter generalē hypothecam, etiam capit ſpecialē, id facit, quòd primò velit vindicare ſpecialem; & non attingere generalem, niſi in euentu, quo ſpecialis non ſufficiat. Vnde ſequitur,tuū pignus nō fore tibi ſaluum, ſi alteri 25 *Syluester.*

ſi alteri ex ſpeciali illa hypotheca non poſſit integrè ſolui.& conſequenter generalis prior, pręfertur ſpeciali poſteriori. vide Couarru.l.3.variarum cap.18.

Poſterior tẽpore aliquãdo præfertur priori.

26 Aduerte tamen, Eſſe aliquos caſus, in quibus poſterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expreſſam vel tacitam.

1. Mutuans pro re conſeruanda.

Primus habetur L.5.π. Qui potiores in pign. Si tibi credidi, ſeu mutuaui pecuniam, ad refectionem vel conſeruationem alicuius rei, alteri ante obligatæ; vt ad reficiendam vel armandam nauem: tunc enim præferri debeo alijs, habentibus in eadem re hypothecam generalem vel ſpecialem etiam expreſſam. cuius ratio eſt; quia ſine tali mutuo, pignus illud vel non extitiſſet, vel certè perijſſet; ac proinde prior creditor parum vel nihil ex eo habuiſſet commodi. vnde non poteſt ægrè ferre, quòd is, cuius pecunia ſaluum eſt, prior ex eo ſolutionem illius pecuniæ accipiat.

2. Mutuans pro re cuſtodienda.

Secundus habetur L.6. ſuprà. Si tibi mutuaui, verbi gratia, 100. vt ſatisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ædium, in quibus aſſeruarentur; manent mihi merces iſtæ obligatæ, ita vt primus ſolutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel ſpecialem, tacitam vel expreſſam hypothecam habentes.

3. In hypotheca dotali.

Tertius eſt, In hypotheca dotali, per quam bona mariti ſunt obligata vxori, eiuſque deſcendẽtibus, ita vt ipſa & ipſius filij ex illis ſuam dotem ante alios creditores, habẽtes tacitas hypothecas priores, poſſint deducere; vt patet L. Aſſiduis, C. Qui potiores in pignore.

27 Notandum tamen eſt primò, Dotem non præferri hypothecæ expreſſæ priori. Ratio eſt; quia lex non intendit doti dare priuilegium cum iniuria priorum creditorum, qui ex ſpeciali conuentione iam Ius habebant in bonis debitoris. valde enim durum eſſet, per nuptias viri ſuperuenientes, omnes priores amittere Ius, quod expreſsè pacti erant. Secus eſt de ijs, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; (his enim dos præfertur. niſi etiam priuilegium pręlationis habeant, vt in caſu primo & ſecũdo,) quia lex potuit ſuum beneficium, quod concedit prioribus, ita reſtringere, vt poſtponatur priuilegio mulieris in cauſa dotis, vt docet Sylueſter v. Dos, num. 14.

28 Hinc patet, Non ſequi; expreſſa hypotheca prior, præfertur doti poſteriori: & hæc dos pręfertur mutuo poſteriori pro refectione, ergo expreſſa hypotheca prior, præfertur illi mutuo poſteriori, vide Couarr. lib. 1. varia. cap.7. vbi oſtendit in ijs, quæ iure humano conſtant, non eſſe neceſſarium, vt ſi a, vincat b, & b, vincat c, a, vincat c. Idem Sylueſter ſuprà.

29 Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is, qui mutuauit pecuniam iuxta primum & ſecundũ caſum; niſi tempore dos ſit prior; vt rectè docet Sylueſter ſuprà. Neque cõtrarium colligitur ex Nouell. 97. c.3. (vt quidam putant) quia ibi ſolùm dicitur, *Eum, qui mutuauit ad ædificationem vel refectionem domus vel nauis non præferri doti priori, ſicut præfertur alijs non priuilegiatis.* Hinc tamen non ſequitur dotem poſteriorem, illi præferri, aut illum doti poſteriori non præferri.

4. Emptum pecunia pupilli.

30 Quartus caſus eſt, Quando ex pecunia pupilli empta eſt res aliqua; illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita vt ſi ea alteri ſit hypothecata, ipſe ſit præferendus, vt poſſit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult. C. De ſeruo pign. dato.

5. Mutuans ad aliquid emẽdũ, &c.

Quintus eſt, Si tibi dem mutuam pecuniam ad emendam domum vel prædium vel rem aliam, cum pacto expreſſo, vt ea res mihi maneat hypothecata pro debito; præferar alijs creditoribus, habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis, quamuis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura, & conſequenter hanc ipſam domum. Ita habetur L. Licet. C. Qui potiores in pign. vide Couar. ſup. num.3.

6. Cõtrahẽs cum fiſco.

Sextus eſt, Quando quis contraxit cum fiſco, manent ipſius bona fiſco obligata cum priuilegio prælationis. Idem Ius habet fiſcus ratione tributi nondum ſoluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigalium, ſunt fiſco hypothecata, L.2. C. de priuil. fiſci. dos autem & fiſcus pari iure cenſentur. L. Dotis tuæ, C. de Iure dotium. vide Couarr. ſuprà. 31

7. Credens ad militiã.

Septimus eſt, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v.g. vt emat equum, arma, vel vt ſe in militia ſuſtentet; habet hypothecam iure prælationis, etiam ante dotem, etſi dote ſit poſterior. vt patet ex nouella Iuſtiniani 97. cap. 4. Vnde huic ex bonis mariti integrè ſoluendum, quamuis vxoris dos eſſet peritura. 32

In his caſibus non eſt ſeruanda illa regula, *Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure:* nam habent priuilegium, vt præferantur, etiamſi tempore ſint poſteriores; non quidem ſemper omnibus, ſed quibuſdam. In cæteris autem hypothecis, tale priuilegium non habentibus, & in his, quæ æquale priuilegium habent; eſt ſeruanda; ita vt integrè ſatisfieri debeat ei, qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio, eſt Iuriſperitorum. vide doctiſſimum tractatum de pignore Antonij Negu ſantij. 33

Creditores perſonales.

Quintò, Poſt eos, qui habent hypothecam, ſi quid ſuperſit, ſoluendum creditoribus perſonalibus, id eſt, qui non habent vllam rem debitoris ſibi immediatè in genere vel in ſpecie obligatam, ſed ſolam perſonam. 34

Habentes priuilegiũ perſonale.

Inter hos Primo loco ſoluendum ijs, qui habent perſonale priuilegium prælationis, abſque hypotheca, quale habet ſponſa de futuro, in bonis ſponſi, ratione dotis traditæ, non ſecuto matrimonio, vt docet Gloſſa in L. Eos, C. Qui potior. in pig. &, Qui depoſuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde vſuras, vt patet L. Si hominem. §. fin. π. depoſiti, vel contrà. quod quidem DD. extendunt ad omnia depoſita, & ad commodatum & ad pignus, ſi dolo vel culpa debitoris perierint.

Depoſitum, commodatũ, pignus.

Item ad pecuniam depoſitam in ſocietate mercatorum ad negotiationem. Si tamen hæc extaret, etſi mixta eſſet, ante hypothecas reſtituenda eſſet, quia in ſpecie eſt aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiſcentur, ſingulę partes fiunt communes; vt habetur §. Si duorum. Inſti. de rerum diuiſione, & L. Marcellus. §. Pomponius. π. de rei vindicat.

Chirographiarij.

Secundo loco ſoluendum cæteris creditoribus chirographiarijs ex titulo oneroſo, cuique pro rata; non habita ratione temporis prioris vel poſterioris, quo debitum eſt contractum. Ita Sylueſter ſuprà & Nau. cap.17. nu.51. 35 Tertio loco ſoluendum creditoribus ex titulo gratuito; vt ſi defunctus alicui pię cauſę aliquid vouerat. Quarto, reliqua erũt pro hæredibus &

legata-

legatarijs;ita tamen vt hæredes præcedant legatarios ad ſuam legitimam obtinendam, ſi ſunt hæredes neceſſarij; vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) ſi non neceſſarij.

36 *Obligāt in cōſcientia.* Quæ hactenus dicta, iure communi Cæſareo ſeruanda ſunt, vbi & quatenus illud eſt receptum. Quòd ſi in aliquibus locis ſint hac de re aliæ aliquæ leges, vel conſuetudines rationi conſentaneæ, eæ ſunt ſeruandæ; & quidem in foro conſcientiæ; vt docent communiter DD. Vnde fallitur Gabriel in 4. diſtinct.15.quæſt.2. dub. vlt.vbi dicit, quæ Canoniſtæ diſputant, quinam Iure potiores ſint in reſtitutione, potiùs ad Iudicij quàm ad conſcientiæ forum ſpectare. Nam hæ leges non nituntur præſumptione, ſed æquitate naturali; ex qua propter

37 *Lex humana.* bonum commune ſtatuunt hūc ordinem: quod non minus potuerunt facere, quàm transferre dominia vſucapione. omnis autem lex humana rectæ rationi conſentanea, quæ non nititur falſa præſumptione, ſeruanda eſt in conſcientiæ foro.

DVBITATIO V.

Vtrum priùs petenti liceat priùs ſoluere.

38 *Soluens poſteriori.* DICO Primò, Si debitor vel eius hæres ſoluat poſteriori, omiſſo eo, qui habet hypothecam priorem, vel priuilegiatam, ſciens id fieri cum damno prioris, tenetur priori de dāno; & poteſt prior recuperare à poſteriore quod ſolutum eſt. Patet L. Scimus. §. Etſi prefatam, C. de Iure deliberandi.

39 *Prior petēs.* DICO Secundò, Si ſint plures creditores perſonales, inter quos nullum ſit priuilegium prælationis, & aliquis ex illis exigat ante alios ſolutionem debiti, ſiue in iudicio, ſiue extra; poteſt & tenetur debitor ei integrè ſoluere, etiamſi tempore eſſet poſterior. Ita docet Nauarrus cap. 17. num. 52. & Sylu. Reſtitutio 6. quæſt.8.& colligitur ex L.Pupillus, π. Quæ in fraudem creditorum. Ratio eſt; quia diligentia poſterioris creditoris fecit eum potiorem, ſicut hypotheca vel priuilegium, vt dicitur in prædicta lege. vnde ſequitur, creditorem poſſe petere integrum debitum, quando timet debitorem non fore omnibus ſoluendo; & retinere, vbi acceperit.

PETES, Vtrùm non petenti, poſſit debitor ſciens ſtatutum ſuum labantem integrè ſatiſfacere, vt ei gratificetur?

40 *Offerēs non exigenti.* RESPONDEO. Non poſſe; quia Ius hoc non concedit. Cùm enim iſte par ſit alijs iure, neque diligentia in petendo faciat eum potiorem; non poteſt ei fieri integra reſtitutio cum damno aliorum: ſed pro rata: vt rectè docet Nauar.ſuprà. Addo tamen eum, qui in hoc euentu ſolutionem accepit, non teneri in conſcientia reſtituere; quia non accepit rem alteri ob-

41 *Poteſt ſolutū retineri.* ligatam. Et colligitur ex L. Quod autem. §. 2. & 3. π. Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum, etiamſi alij creditores habeant priuilegium perſonale prælationis abſque hypotheca; vt colligitur ex L. dicta, vbi dicitur. *Qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris poſſideantur,* (id eſt, authoritate Iudicis occupentur ab alijs creditoribus) *quamuis ſciens prudenſque ſoluendo non eſſe, recipiat; non timet hoc edictum;* nēpe quo reuocantur ea, quæ in fraudem creditorum alienata ſunt. Idē docet Molina diſpu.536. etiamſi Syluester & alij contrarium ſentire videantur.

Nec refert, quòd ad hoc induxeris debitorem, quia Iura id concedunt, teſte Molina. Nec obſtat L. Pupillus. π. eodem tit. quia eſt alius caſus, in quo tutores ſponte gratificati ſunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidem, *tale debitum reuocandum:* quod intellige, *per Iudicem.* quare niſi ſic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

DVBITATIO VI.

Vtrum regula illa Iuris Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure, *poſſit extendi ad creditores perſonales.*

MVlti Doctores affirmant, illam locum habere in omnibus creditoribus eiuſdem ordinis, id eſt, quorum alter non habet aliunde priuilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel.d.15.q.2.dub.vltimo. Medina C. de reſtitut.q.2.dub.5. Salon.q.62.ar.8.in fine. Valentia diſp.5.q.6. puncto 10. Toletus lib.5.c.25. Emanuel Sà v.Reſtitut.nu.63. Idem videtur ſentire Nauarr.cap.17.nu.53.in fine. Probatur Primò, Quia quo diutiùs creditor caruit ſuo, eo ſtrictiùs ei debetur; & eo citiùs eſt ei reſtituendum. Secundò, Quia maiori incommodo priùs eſt occurrendum; atqui is, qui diutiùs caruit ſuo, plus accepit incommodi. ergo. Hæc ſententia, ob authoritatem horum DD. non eſt improbabilis & eſt ſatis rōni conſentanea: nam quando prius debitum contrahitur, debitor eſt magis ſoluendo, quàm poſtea quando noua debita accedunt. vnde par eſſe videtur, vt primus creditor non fraudetur propter debita poſteriora. non enim debent ipſi eſſe fraudi poſteriora debita ex contractu vel delicto, cùm eo tempore, quo cum illo contraxit, illa non habuerit. Accedit, quod illa regula, *Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure,* non ſolùm intelligenda ſit in habentibus eandem rem ſibi hypothecatam, ſed etiam in ordine cōſeſſus Canonicorū in Capitulo, In ordine ſubſcribendi Inſtrumentis actuum capitularium. In habentibus gratias expectatiuas in eadem Eccleſia; vt notat Gloſſa in illam regulam. Imò eadem Gloſſa, dicit eam ſeruandam inter plures creditores, quando venduntur res debitoris, vt illis ſatisfiat. quare non obſcurè eſt in hac ſententia. 42 *Eſt probabilis.* 43

Contrarium tamen puto verius, nempe non eſſe ſeruandā inter creditores chirographarios ſeu perſonales carentes hypotheca vel alio iure prælationis; ſed tantùm inter creditores habentes eādem rem ſibi hypothecatam. Ita expreſsè docet Syluester, Reſtit.6.q.5.& D. Anton.p.2. tit.2.c.7.§.3. ex Baldo; & alij paſſim. colligitur ex L.1.π. de ſeparationibus, vbi dicitur *Licet alicui, adijciendo ſibi creditorem, creditoris ſui deteriorem facere conditionem,* &c. & ex multis legibus C. Qui potiores in pign. vbi tantùm hypothecis applicatur hæc regula. 44 *Cōtrarium verius.*

DVBITATIO VII.

Vtrum inter chirographiarios carentes priuilegio prælationis, poſſit ſatisfieri pauperi, omiſſis ditioribus.

MVlti DD. affirmant id fieri poſſe. Medina ſuprà, *Si debitor poſterior eſt lōgè pauperior priore,* 45 *Soluēs pauperiori.*

priore, tunc debitum poſterioris videtur præferendum, quia maiori damno prius occurrẽdum. Idem tenet Salon. ob eandem cauſam. Idem expreſsè docet D. Thomas opuſc. 73. cap. 18. & probat; *quia plus læſus eſt pauper ablatione ſuorum, & plus indiget.* Emmanuel ſuprà, ait, *excuſari eum, qui ſoluit prius petenti vel valde indigenti.* Syluest. Reſtitut. 6. in fine, dicit *talem excuſari iure poli, non tamen fori.*

46 *Verius non licere.* Sed contrarium videtur verius. Probatur; quia pauper neque Iure poſitiuo habet Ius prælationis, vt patet: neque Iure naturali, niſi fortè ſit in extrema vel graui neceſſitate, ita vt charitas obliget illi ſubuenire. tunc enim creditor diues, meritò pati debet debitum ſuum differri vel nunquam ſolui, vt alteri, par Ius habenti, in tanta afflictione conſulatur. Quòd ſi pauper non tanta prematur inopia, non poteſt alter penitus priuari, vt illi integrè ſatisfiat. Nec refert, quòd pauper plus incommodi ſentiat ex dilatione vel priuatione partis rei debitæ; hinc enim non ſequitur, illum habere Ius prælationis, ſed vt ſummum, cæteris paribus amplius poſſe ei ſolui, quàm diuiti, qui tale incommodum non ſentit. ſicut plus reſtituendum ei, cui debentur 100. quàm cui 50. quando ſecundum proportionem fit ſolutio.

47 *Cõtrarium non eſt omnino improbabile.* Nihilominus fateor ſententiam alteram non eſſe omnino improbabilem, præſertim cùm D. Thomas tam expreſsè illam teneat.

DVBITATIO VIII.

Quo loco & cuius expenſis facienda eſt reſtitutio.

Notandum eſt, Obligationem reſtitutionis naſci vel ex iniuſta acceptione, vel ex re accepta, vel ex contractu, vt explicatum eſt ſuprà cap. 7. dub. 5. Nunc

48 *Si ex delicto debita, expenſis debitoris reſtit.* Dico Primò, Si debitum ortum ſit ex iniuſta acceptione, reſtitutio facienda eſt expenſis debitoris, idque eo loco, vbi dominus illam poſſeſſurus erat, ſi ablata non fuiſſet. Ita Caietanus 2. 2. quæſt. 62. art. 5. circa ſolutionem tertij argumenti, Sotus lib. 4. de Iuſt. quæſt. 7. art. 1. circa ſolutionem tertij argumenti. Couarr. ad reg. Peccatum 1. p. nu. 9. Ioannes Medina C. de reſtitut. quæſt. 2. dub. 3. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem ſuam amiſerit debitoris iniquitate, non debet vllum damnum ſentire; ſed lege Iuſtitiæ debet ita fieri reſtitutio, vt in priſtinum ſtatum reſtituatur, perinde ac ſi res ablata non fuiſſet: ergo reſtitutio non debet fieri ipſius expenſis, ſed debitoris, qui ſibi imputet, quòd eas ſubire cogatur.

49 Dices Primò, Ergo tenetur ad ampliùs, quàm ad rei ablatæ ſeu damni illati compenſationem.

Resp. Verum eſt, teneri ad amplius, quàm damnum ſecundum ſe cõſideratum æſtimetur, non quidem vt dominus inde amplius accipiat commodi, quàm accepit detrimẽti: ſed quia, id eſt neceſſarium tanquam medium, vt fiat reſtitutio. qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium neceſſarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quòd creditor in alium locum migrauit: ergo tunc illius ſumptibus non erit mittenda.

Resp. Negando conſequentiam; quia creditor non debet amittere libertatem transferendi ſe quò libuerit, ob iniuſtitiam debitoris; qui ſibi imputet, quòd ſumptus illos in reſtitutione facere cogatur. debebat enim rem relinquere in bonis creditoris; ſic enim cum alijs paruo vel nullo ſumptu tranſlata fuiſſet. ſi tamen creditor facturus erat ſumptus in re illa aſportanda, poſſunt deduci. non enim teneris illi cum lucro reſtituere; ſed ſatis eſt vt ex ablatione nihil damni ſentiat, de quo vide Couarr. ſuprà.

Notandum tamen eſt, Si res non poteſt ſine magnis ſumptibus reſtitui, poſſe ex quadam æquitate naturali differri reſtitutionem, modò inde dominus vel nihil vel parum damni capiat. Si tamen ea eſt rerum conſtitutio, vt niſi modò reſtituas, poſtea nec ipſi, nec hæredibus reſtituere poſſis, omnino nunc reſtituenda vel res ipſa, vel iuſtum rei pretium, quamuis magnæ expenſæ eſſent faciendæ; quia dominus nõ ideo poteſt re ſua in perpetuum priuari, quòd debitor tantundem in ſumptum impendere cogatur. niſi probabile eſſet, domino in hoc caſu nõ diſpliciturum, vt amicis eius vel pauperibus detur: quod per literas ab eo peti debet, ſi res eſt ambigua. ſi verò ſpes ſit, fore vt aliquando reſtituatur ſine tanto ſumptu, poterit reſtitutio differri. ſi res ſit parui momenti & ſine duplo vel triplo ſumptu reſtitui nequit, probabile eſt, pauperibus dari poſſet; præſumi enim poteſt id domino non diſplicere. 50 *Si magni ſumptus.*

Dico Secundò, Quæ debentur ſolùm ratione rei acceptæ, reſtituenda ſunt in loco vbi habentur; nec teneris ea mittere domino expenſis tuis, ſed mittes expenſis domini: vt, ſi bona fide emeris rem à fure. Ratio eſt; quia cum tuo damno, non teneris dominum in priſtinum ſtatum reſtituere, cùm eum per iniuriam non deturbaueris, ſed ſolùm teneris ad rei cuſtodiam; monito interim domino vt ſignificet, quo modo velit eam ſibi tranſmitti. qua in re non teneris vllos ſumptus ferre. imò ſi contingat te in alium locum migrare, nec poſſis eam commodè apud aliquem, qui reſtituat deponere, ſed cogaris auehere, potes expenſas à domino repetere: qui tenetur ad omnes expenſas, rei ſuæ cuſtodiendæ neceſſarias, in vtilitatem ipſius factas; vt habetur expreſsè L. 2. ff. de negotijs geſtis. 51 *Si non ex delicto.*

Quod attinet ad ea, quæ ex contractu debentur, hæc ſunt triplicia. vel enim debet reſtitui idem numero, vt depoſitum, commodatum, pignus; vel debet reſtitui quid diſtinctum, quod pro alio commutatur, vt in mutuo, venditione, locatione, &c. vel debet reſtitui id, pro quo nihil accipitur, ita vt ſolùm ex altera parte ſit obligatio; vt in promiſſione, donatione, teſtamento; legato. His poſitis, 52 *Si ex contractu.*

Dico Tertiò, Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero eſt reſtituenda, ſi in alterius tantùm partis vtilitatem accepta ſint, debent eius expenſis reſtitui: idque eo loco, vbi ſunt tradita: niſi aliter iuſta aliqua pactione conuentum ſit. Prior pars patet; quia par non eſt, vt eius expenſis reſtituatur, cuius commodum in contractu non quæritur: ergo. Altera probatur; quia in huiuſmodi contractibus tacitè cenſentur paciſci de eodem loco; niſi ob aliquam cauſam extrinſecam aliter expreſsè inter illos ſit conuentum. æqualitas enim poſtulat, vt ſicut idem reſtituendum, quod acceptum eſt, ita etiam eodem loco. Hinc fit, vt ſi tua cauſa equum commodatum acceperis, 53 *Si res eadẽ numero reddenda.* 54 *Cõmodatũ.*

acceperis, tenearis eum tuis expenſis reſtituere in eum locum, in quo tibi traditus eſt. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigrauit; quia ibi commodatum non accepiſti, nec illius longinquitatis es cauſa, ſed dominus ſibi imputet, quòd commodatum ante diſceſſum non
Depoſitum. repetierit. Econtrario, ſi depoſitum gratis cuſtodiendum accepiſti, reſtituendum eſt expenſis deponentis: quia par non eſt, vt depoſitarius, cùm nihil commodi ex depoſito perceperit, ſuis expenſis illud ad dominum remittere cogatur; ſiue dominus in eodem loco manſerit, ſiue aliò commigrauerit, Secus eſt, ſi depoſitarius in alium locum remotiorem commigraret: quia tenetur rem depoſitam repræſentare in eo loco, vbi eam cuſtodiendam accepit, vt inde expenſis domini reſtituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia ſolius commodantis acceptum eſt.

Sed quid, ſi depoſitum ſurripiatur & transferatur in alium locum; cuius expenſis remittendum erit ad depoſitarium?

55 *Si depoſitũ tranſlatum fuerit.* RESPONDEO, Si ſine culpa lata depoſitarij tranſlatum eſt, debet quæri & referri expenſis domini deponentis, non autem depoſitarij: quia vitium & incommodum, quod obuenit depoſito ſine culpa lata depoſitarij, non eſt ei præſtandum, ſed authori: ſi verò ex culpa depoſitarij lata factum ſit, tenetur ſuis expenſis: imò ſi pretio illam cuſtodiat, tenebitur etiam ex culpa leui, iuxta ea, quæ diximus cap. 7. dub. 6.

56 *Si alia reddenda.* Dico Quartò, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta eſt reddenda alia, reſtitutio ex natura contractus, non quouis loco fieri poteſt, ſed ibi facienda eſt, vbi res, pro qua datur eſt accepta, ſecundum quem locum, etiam res, quæ datur, eſt æſtimanda. Prior pars, *non quouis loco fieri poſſe reſtitutionem*, probatur, quia hoc ſæpe alteri parti eſſet magno damno, vt ſi emens Antuerpiæ, vellet ſoluere in Hiſpania: vel contrà. ergo debet eſſe certus aliquis locus, in quo ex natura contractus fiat ſolutio. is autem eſt, vbi res vendita, mutuata vel permutata, fuit tradita & accepta. nullus enim magis iuſtitiæ congruit: eo quòd in omnibus iſtis contractibus, vna res in locũ alterius quaſi ſubſtituitur; quod perfecto modo fieri nequit, niſi
57 *Mutuum.* idem locus ſeruetur. Hinc fit vt nemo ex vi mutui poſſit obligari, vt alibi reddat: aut ex contractu venditionis vel locationis, vt alibi pretium ſoluat. Nam hi contractus vt iuſti ſint, reducendi ſunt ad æqualitatem reſpectu
Cenſus realis. certi loci, in quo res prior traditur. Idem dicendum de emptione cenſuum. hi enim ex natura contractus, non ſunt ſoluendi in loco vbi eſt creditor, ſed vbi ipſe cenſus eſt conſtitutus, ſeu vbi eſt res illa, in qua obligatio eſt conſtituta, v. g. domus, ager, pratum, &c. nam penſio annua eſt veluti fructus hypothecæ, qui non eſt alibi, ex natura contractus, tradendus, quàm vbi naſcitur.
58 *Perſonalis.* Quòd ſi cenſus ſit omnino perſonalis, nullam habens hypothecam, ſoluendus eſt vbi iuſta pactione conſtitutus fuerit. Si in pactum non eſt deductum, ſoluendus eſt in loco, vbi debitor commoratur; quia immediatè in ipſo debitore conſtitutus eſt. quod intellige, ſi debitor non abeat valde procul. ſi enim tam procul diſcedat, vt emptori inde graue incõmodũ oriatur in penſione exigenda, ita vt ſi de eo cogitaſſet, noluiſſet cenſum emere, tenebitur debitor mittere ad locum priorem. His tamen nõ obſtat, quin contrahentes poſſint de alio loco ſolutionis paciſci, modò hoc onus iuſta mercede compenſetur.

Dico Quintò, quæ debentur ratione dona- 59 *Donata, legata, &c.*
tionis, legationis, teſtamenti, reddenda ſunt in loco, vbi erant cùm donarentur; niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum fuerit: ac proinde expenſis eius, cui donata ſunt. Patet, quia qui rem gratis dat, vel legat, non intendit ſe ad amplius obligare; ſed permittit eam alteri, vt, ſi velit, ſuo ſumptu illam auferat, ſi nolit, relinquat. ſi tamen hæres aliò transferret, teneretur ſuo ſumptu illam mittere; vbi erat priùs.

Circa prædicta, Nota, Quando res eſt reſti- 60
tuenda expenſis creditoris, eas ex ipſa re deduci poſſe, quando alia commodior via non ſuppetit: vnde ſi opus fuerit, poterit ea vendi, vel ex parte, vt reſiduum ad creditorem mittatur: vel tota, ſi eſt indiuiſibilis, (vt equus) vt ei pretium mittatur. Quòd ſi tantæ *Si magnæ expenſæ.*
eſſent in remittenda re vel pretio expenſæ, quãti valet, non eſt reſtituenda, ſed monendus dominus: vel ſi id fieri nequit, danda pauperibus, ſi putetur dominus nunquam ad viciniora loca venturus.

CAPVT XVI.

De cauſis excuſantibus à reſtitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Conſtat Dubit. XII.

IOANNES Medina, C. de de rebus reſtituẽdis, quæſtione 3. enumerat 12. cauſas à reſtitutione excuſantes, quas ordine proſequitur. 1

Prima eſt, Inopia debitoris. 2. Remiſſio creditoris. 3. Ceſſio bonorum. 4. Damnum, quod veriſimiliter putatur creditori vel Reipub. vel alicui tertio obuenturum. 5. Solutio facta creditori tui creditoris. 6. Rei debitæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis authoritas. 8. Religionis ingreſſus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Diſpenſatio vel compoſitio cum Papa. 12. Compenſatio. De quibus breuiter dicendo.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ inopia vel impotentia excuſet debitorem à reſtitutione.

RESPONDEO, Dico Primò, Extrema ne- 2 *Extrema neceſſitas.*
ceſſitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui

aliter ſubuenire nequis, niſi rem alienam, vel alteri debitam impendendo, excuſat à reſtitutione quamdiu ea durat. Eſt communis DD. Ratio eſt, quia in tali euentu omnia ſunt communia, ſaltem quoad vſum, ita vt licitè quiuis poſſit occupare, ſibique vindicare rē adeo neceſſariam, & ex eius vſu, ſibi & proximo opitulari, vt oſtenſum eſt c. 12. dub. 12.

Sed difficultas eſt, Vtrùm tranſacta neceſſitate tenearis ad reſtitutionem?

3 *Ea tranſacta, an reſtituēdum.* RESPONDEO, Certum eſt, in quibuſdam euentis, ſi res ſit magni momenti, nec cenſeatur donata, teneri, dum ſuppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet; tunc enim teneris ratione rei acceptæ, vt ſi eguiſti vſu rei, quo res non conſumitur, vt equi, veſtis, nauis, &c. non enim extrema neceſſitas Ius tribuit ad amplius, quàm opus ſit, vt ex periculo te eripias. Si quid ergo ſuperſit, reſtituendum.

4 *Si debitū ex contractu.* Secundò, Si interceſſit contractus, ſiue ante neceſſitatem, ſiue in ipſa neceſſitate, per quem tranſlatum ſit dominium; vt ſi acceperis mutuū vel emeris. ſi enim ante neceſſitatem accepiſti, & per illam rem te in extrema neceſſitate potes iuuare, non incidis in extremam neceſſitatem reſpectu opis alienæ, (de qua hic agimus) id eſt, qua res aliena tibi ſit neceſſaria. nam per rem tuam, quam emiſti antea, vel mutuam accepiſti, quæ in tuum dominium ceſſit, potes tibi conſulere. vnde manifeſtum eſt, non eſſe tibi Ius accipiendi & conſumendi rem alienam. manet ergo obligatio per

5 *Si non erat tranſlatum dominium.* contractum inducta. Si tamen per contractum non ſit tranſlatum dominium, vt in commodato, precario, conducto: & in extrema neceſſitate rem conſumpſeris, probabile eſt, te non teneri: niſi re, vel ſpe ſeu facultate propinqua diues ſis. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. numero 26. Ratio eſt: quia non teneris ratione rei, vt quæ nec in ſe, nec in pretio extet: neque ratione acceptionis, cùm eam iure tuo conſumpſeris; neque ratione contractus, quia iſti contractus non obligant re pereunte; niſi culpa tua perierit. Hic autem abſque culpa perijt. colligitur ex Syluestro Reſtitutio 5. numero 2.

6 *Si debitū ex delicto, teneris.* Tertiò, Si habes ex delicto, (vt ſi furatus ſis ante neceſſitatem) teneris, etiamſi poſtea in neceſſitate conſumas. quia obligatio iam ante cōtracta, per neceſſitatem ſuperuenientem non eſt extincta, ſed conſopita: quare tranſacta illa neceſſitate reuiuiſcit. Ita Scotus d. 15. quæſt. 2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus & Sylu. Reſtit. 5. numero 2. qui hos

7 *Contrariū probabile.* citat. Hæc ſententia mihi videtur vera. Contrarium tamen eſt probabile, Scilicet, te non teneri, vt docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 24. & quidam alij. quia licitè potuiſſet accipere, ſi non habuiſſet antea, & conſumere. Addunt ijdem Doctores: Si accepiſti rem *ſi abſq; peccato accepiſti.* abſque peccato, nempe in ipſa neceſſitate conſtitutus, te non teneri reſtituere, quia vſus es

8 *Si res ſit magni pretij, verius eſt te teneri.* iure tuo, illam accipiendo & conſumendo. Sed contrarium puto eſſe verius. Nempe, ſi res, quam conſumpſiſti ſit magni pretij, nec putetur donata, te ſemper ad reſtitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docet Nauarrus cap. 17. num. 61. & 62. Adrianus in 4. tract. de reſtitut. §. Quia dictum, pag. 159. Couarru. ad regul. Peccatum p. 2. §. 1. nu. 3. & 4. Medina quæſt. 3. in principio, Toletus lib. 5. cap. 24. Ratio eſt: quia extrema tua neceſſitas, non transfert in te dominium rei alienæ; ſed tantùm tribuit Ius vtendi, idque prout opus eſt, vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem reſtitutionis faciendæ, ſi copioſior euaſeris. Confirmatur: quia alter non tenetur eam dare, niſi quatenus opus eſt vt conſulas tuæ neceſſitati: ſed ad hoc ſufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione reſtituendi, cùm veneris ad lautiorem fortunam: ergo. Quòd ſi res ſit parui pretij, non teneris poſtea reſtituere; maximè ſi re & ſpe ſeu proxima facultate pauper eras: quia talia non ſolent pauperibus ſub onere reſtituendi dari, ſed abſolutè. ridiculus enim eſſet diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veſte, talem obligationem exigeret.

PETES, Quo Iure tenebitur reſtituere rem talem, ſi non interceſſit contractus, quo ſe ad hoc obligarit, neque delictum.

RESPOND. Tenetur ratione cuiuſdam tacitæ obligationis iure gentium introductæ, 9 qua quis rem alterius in neceſſitate conſumens, *Quo iure tenetur.* ſe tacitè obligat ad rependendum, quando ſuppetet copia. etſi enim diuiſio rerum non potuit impedire vſum rei alienæ, tibi neceſſariæ: fecit tamen, vt tenearis ad reſtitutionem, quando commodè poteris. rationi enim conſentaneum eſt, vt conſulatur tuæ neceſſitati abſque notabili alterius damno. Alioquin ſi exercitus extrema inopia laborans, abſumeret bona multorum agricolarum, non teneretur ad reſtitutionem; quod planè falſum eſt. Tacitè ergo ſe obligant iure gentium ad reſtitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

DICES, Si quis in extremo periculo, dum fugit hoſtem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad reſtitutionē, vt multi DD. docent, ergo non oritur tacita obligatio ex vſu rei alienæ.

RESPOND. Si non ſit probabile pericu- 10 lum interitus equi, non tenetur ſoluere pre- *Si equus quo* tium: quia interitus cenſetur fortuitus. ſed ſo- *fugit pereat.* lùm tenetur pro vſu, ſi ille ſit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo, neque conductor tenetur ad pretium: quia res domino ſuo perit: niſi interueniat pactum vel mora, vel culpa. Si autem ſit periculum: verius puto, teneri ſoluere pretium ſi intereat: etiamſi aliqui DD. indiſtinctè loquentes, contrarium ſentire videantur. quia ſicut dominus in hoc caſu non tenebatur abſque illo onere concedere, ita non videtur ipſe ſine tali onere accepiſſe; cùm æquitas naturalis & Ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus Iuris poteſt ſibi in re alterius vindicare, quàm alter tenebatur concedere. vide Nauarrum & Couarr. ſuprà.

Hinc tamen non ſequitur, pręcepto eleemo- 11 ſynæ ſatisfieri mutuando, ſed donando ſub con- *Præceptum* ditione, quando res eſt magni pretij. nemo e- *eleemoſynæ.* nim poteſt iure queri ſibi 20. vel 30. aureos non dari abſolutè, ſed cum onere vt teneatur refundere, ſi locuples aliquando euaſerit.

12 PETES, Quid ſi creditor ſit in pari neceſſi- *Si creditor* tate? *in pari neceſſitate.*

RESP. Primo, Si creditor ſubtractione illius rei con-

rei coniectus eſt in illas anguſtias, teneris illi reſtituere. Primò, quia ſubtrahere alicui rem, qua ille extremè indiget, eſt perinde atq; occidere. Secundò, quia in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, præſertim domini. Ita paſſim DD.
13 Scotus, Syluester, & alij ſuprà. Secundò, Si verò creditor ſubtractione illius rei non eſt coniectus in extremum illud diſcrimen, ſed aliunde incidit, non teneris illi in pari diſcrimine, quamuis ſimul inciderit, (etiamſi Scotus, Richardus, & Paludan. contrarium teneant) idque non ſolùm quando res eſt ſub dominio debitoris; ſed etiam quando in ſpecie eſt debita creditori: etſi Nauarrus num. 60. cap. 17. tunc contra ſentiat. Ita docet Caietanus quæſt. 62. artic. 5. Sotus lib. 4. q. 7. art. 1. ad quartum argumentum, Toletus, de peccatis mortalibus c. 39. Ratio eſt; quia pro eo tempore ceſſat vis & poteſtas dominij iure gentium introducta, & perinde ſe res habent, ac ſi diuiſæ nunquam fuiſſent. etſi enim dominium rei maneat apud priorem dominum, quaſi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac ſi non eſſet. Itaque manent intra limites Iuris naturæ. quare cùm ſepoſito Iure gentium, quo facta eſt diuiſio, poſſit quiſque ſibi conſulere ex re, quam occupat & poſſidet; non tenetur eam tunc reſtituere domino. Vnde ſi ante occupaui tuum panem in ſolitudine, vel tuam ſarcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc reſtituere, etiamſi ſimul in extremum periculum inciderimus; quia per hanc ſubtractionem non incidiſti in periculum: neque in periculo conſtitutus, hanc rem occupaueras, vt per eam te ſaluares. Si eodem momento res ſit occupata in extrema neceſſitate à duobus, tunc vel diuidenda eſt, ſi poteſt diuidi, vel ſorte tribuenda.

14 Idem licitum eſſe nõ ſolùm pro ſe, ſed etiam pro parente, vxore, & liberis (hos enim in extrema neceſſitate præferri poſſe creditori) docet Sotus ſuprà, Lopez 1. par. cap. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 39. reuocans id, quod dixerat lib. 5. cap. 24. addens, etiam fratres in hac neceſſitate, poſſe præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile. etſi Couarr. & alij id non concedant, niſi cuique pro ſe.

15 Dico Secundò, Non ſolùm extrema, ſed etiam grauis neceſſitas tua & proximi excuſat, quamdiu durat; niſi creditor ſit in pari neceſſitate. eſt communis ſententia Doctorum, & patet ex dictis cap. 12. dubit. 12. vbi oſtenſum eſt, probabile eſſe, licere in hoc caſu clanculùm ſurripere: ergo multò magis licitum eſt non reſtituere, etiamſi res in ſpecie debita ſit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis & ſimilis afflictionis quam aliter nequis auertere, niſi rem alteri debitam impendendo, poteſt differri reſtitutio. hæ enim dicuntur graues neceſſitates.

Grauis neceſſitas excuſat.

16 Dixi *quamdiu durat*, quia verius eſt, per hanc neceſſitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij poſſe conſumi, ſine obligatione reſtitutionis faciendę; quando
17 commodè fieri poterit, vt patet ex ſupradictis. Non tenetur tamen de lucro ceſſante vel damno emergente ex dilatione; quia non cenſetur eſſe in mora, neque tacitè videtur ad hoc ſe obligaſſe, cùm ſolùm per accidens eueniant ex dilatione.

Non extinguit debitum.

Aduerte tamen, non eſſe improbabile, ſi is, 18
qui conſumpſit rẽ alienam in graui neceſſitate re & ſpe pauper erat, non teneri poſtea ad reſtitutionem. Ita Syluester v. Furtum quæſtione 5. Angel. eodem numero 37. vbi dicit, *Poſſet etiam dici, quòd licet aliquis non ſit in extrema neceſſitate, ſine peccato & obligatione reſtituendi, poſſit occultè & bono modo accipere rem alterius. quando ſcilicet ille ita abundat, & iſte ita eget, vt ex præcepto teneatur huic ſubuenire.* Idẽ tenet Petrus Nauar. ſuprà numero 26. vbi etiam docet, Si quid ante neceſſitatem abſtuliſti iniuſtè, & in neceſſitate conſumpſiſti, debitum extingui; ſicut ante dixerat de neceſſitate extrema. Hoc tamen non eſt concedendum, quando debitum eſt ex contractu, per quem translatum eſt dominium in debitorem; iuxta ea, quæ diximus circa primam propoſitionem.

Dixi, *Niſi creditor ſit in pari neceſſitate;* 19
quia tunc teneris ei reſtituere, iuxta communiorem DD. ſententiam. Nam in pari neceſſitate (præter extremam) potior eſt conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus, Richardus, Paludanus apud Syluestrum Reſtitutio 5. qu. 2. 20
tenent, etiam in pari neceſſitate extrema, eſſe reſtituendum. Sed contrarium eſt probabile, & fortè verius. vt ſi debitor ſit in graui neceſſitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur reſtituere, etiamſi creditorem contingat in parem incidere; modò debitor illum in eam non coniecerit: idque ſiue ex furto debitum ſit ortum, ſiue ex contractu. Ratio eſt: quia non ſolùm in extrema neceſſitate, ſed etiam in graui, videtur eſſe melior conditio poſſidentis, vt colligitur ex dictis cap. 12. dubit. 12. Ideo enim melior eſt conditio poſſidentis in extrema neceſſitatę; quia tunc omnia ſunt communia: ita vt ius habeas occupandi ea, quæ ſunt apud alterum, non ſimiliter egentem. & poſtquam occupaſti, non teneris reſtituere, durante illa neceſſitate: quamuis alter caſu in parem neceſſitatem inciderit, modò tu illum in eam non conieceris. atqui ſimile Ius occupandi ex rebus alterius, ipſi nec ad perſonam, nec ad ſtatum neceſſarijs, videtur conceſſum in graui neceſſitate, vt ibidem probabiliter eſt oſtenſum: ergo etiamſi alter poſtea incidat in ſimilem ſtatum, non teneris tunc illi reſtituere.

Si creditor inciderit in grauem neceſſitatem.

Dico Tertiò, Excuſat etiã à reſtitutione ſta- 21
tim facienda, Primò, magnum periculũ ſalutis animæ tuæ vel tuorũ. Secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertiò, notabilis iactura decentiæ ſtatus. Primum docet D. Anton. 2. par. tit. 2. cap. 8. ex Scoto d. 15. quæſt. 2. §. vlt. & Henrico quodlib. 6. quæſtione 24. Idem tenet Nauarr. cap. 17. numero 57. vt ſi periculum ſit, ne vxor vel filiæ, præ inopia ſe proſtituant, ne filij fiant latrones, ne ipſe in deſperationem præ impatientia incidas. vt rectè D. Antoninus. Magnæ enim ſunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci poſſunt. Ratio eſt: quia quiſque magis tenetur ſaluti animæ ſuæ & ſuorum conſulere, quàm debita ſoluere. Debet autem hoc periculum eſſe *notabile*, ita vt nõ ſuppetat alia cõmoda ratio eius auertendi, niſi differendo ſolutionem. Secundũ, & Tertium docent ijdem authores & Couar. ad reg. Peccatum p. 1. nu. 2. Medina q. 2. dub. 4. & alij. Ratio eſt: quia in hiſce caſibus, creditor

Periculum ſalutis, rei familiaris, vel ſtatus, excuſat.

ſecundum rectam rationem tenetur conſentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, ſi vellet ſibi cum tanto alterius incommodo ſtatim ſatisfieri. ergo non peccas contra iuſtitiam, etiamſi differas. Patet conſequentia, quia cùm omnis iniuſtitia ſit contra rectam rationé; vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iuſtitiam, vt docet Scotus ſuprà. confirmatur, quia nemo tenetur reſtituere, quamdiu dominus non poteſt iure eſſe inuitus circa detétionem: atqui hic non poteſt iure eſſe inuitus: ergo.

22 Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, ſi non poteſt ſtatim ſoluere, niſi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat; non teneri ſtatim, ſed poſſe differre. Idque verum eſt, non ſolùm quando debet ex contractu, ſed etiam quando ex delicto, vt Nauar. ſuprà ex D. Anton. docet. Etſi Caietanus v. Reſtitut. quæſtione 6. & Sotus lib. 4. quæſtione 7. artic. 4. contrarium ſentiat. Ratio eſt, quia etſi creditor, quando debitũ eſt ex furto, non teneatur ex iuſtitia dilationem concedere; tenetur tamen ex æquitate & charitate. æquum enim eſt, vt creditor permittat differri reſtitutionem quæ ſuo debitori tam eſt damnoſa, cùm id ſine ſuo notabili incommodo facere poſſit. Itaque quando is eſt rerum mearum

Si res paruo pretio eſſet vendenda.

23 ſtatus, vt non poſſim debitum præſtare ſtatim, ſine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum eſt mihi ex quadam æquitate Iuri naturalis, differre. niſi fortè creditor ſimile detrimentum accepturus putetur. Secus eſt, quando tales ſunt circumſtantiæ, vt niſi modò reſtitutio fiat, nunquam ſit futura. tunc enim ſi res iniuſtè ablata eſt, ſtatim reſtitui debet; etiamſi magni ſumptus eſſent faciendi, vt dictum eſt cap. 15. dub. 8.

24 Dixi, *Aliarum rerum mearum*. quia ſi non paterer iacturam niſi in rebus debitis, quibus me ſpolio dum ſoluo, non poſſem idcirco differre reſtitutionem. hoc enim non eſt propriè damnum pati in rebus ſuis, ſed relinquere alienas & debitas. Similiter, ſi ex reſtitutione, non paterer quidem damnum in rebus meis, quas poſſideo, ſed ſolùm in lucro, quod intendo cõſequi; non poſſem idcirco differre, vt rectè Nauarrus numero 59. & Caiet. v. Reſtit. cap. 6. quia tunc nihil amitto de meo, ſed ſolùm deſino lucrum facere de alieno, ſeu alteri debito. atqui æquitas non dictat, alteri carendum eſſe rebus ſibi debitis, vt ego ex illis lucrũ capiam. quod tamen intelligendum eſt, niſi illud lucrum quæram, vt etiam alijs creditoribus meis ſatisfaciam; quibus alioquin ſoluere non potero, tunc enim charitas poſtulat, vt creditor permittat dilationem, ſi commodè poſſit. quia contra rationem eſt, vt velis tibi ſtatim reſtitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata ſolutione poſſet vitari. Ita Petrus Nauarra li. 4. cap. 4. numero 52. ex Corduba & Medina.

Si ſolùm deſino lucrari.

25 Infertur Secundo, Si vir nobilis non poſſet ſtatim ſoluere niſi priuet ſe omni obſequio famulorum & equorum, cogaturque abſtinere à conſortio ſui ſimilium: & ſi ciuis primarius, non poſſit ſtatim, niſi ita ſe priuet, vt cogatur obire artem mechanicam ſibi inſuetam; poſſe differre reſtitutionem, donec abſque iactura ſtatus ſui poſſint reſtituere. Quod intellige, *ſi ſtatum ſuum iuſtè obtinent*, debent tamen ſibi detrahere quantum poſſunt intra limites decentiæ ſtatus (quæ non conſiſtit in indiuiſibili) vt ſenſim reſtituant, vt notat Anton. ſuprà. Et quamuis, ſi debita ſint ex delicto, plerique exiſtiment ſtatim eſſe ſoluenda, etiã cum amiſſione ſtatus: Verius tamen & æquius videtur, poſſe differri reſtitutionem, ſi ſtatum illum iuſtè obtinent, & ex improuiſo calamitas incidens, ad eas anguſtias redegerit, vt debita olim ex delicto conflata, non poſſint diſſoluere, ſine ſui ſtatus amiſſione. Ita Nauarrus cap. 17. numero 63. & Sylu. Reſtitut. 5. quæſtione 1. 3. & 4. vbi dicit hanc ſententiam eſſe veriorem & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiaco. & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non ſint in pari anguſtia. 26

Non teneris ſtatim cum amiſſione decẽtiæ ſtatus.

Dices, Ob hanc cauſam non licet accipere alienum: ergo nec retinere: cùm hæc eiuſdem rationis videantur.

Respond. Negando conſequ. minùs enim eſt retinere per aliquod tempus dum poſſides, quàm primùm à domino auferre, eumque poſſeſſione ſpoliare; ſicut minùs eſt non curare vulnus inflictum, quàm illud infligere. idque confirmat communis hominum ſenſus; qui minùs curant, rem ſuam per aliquod tempus non reſtitui, quam primò auferri. 27

Sed quid ſi ad eas anguſtias tua culpa ſis redactus, v. g. ludis, comeſſationibus, ſuperfluis ſumptibus? 28

Si tua culpa eo redactus, non excuſaris.

Respon. Tunc non mereris dilationem, neque debitorem ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim imputare debes, quod iam ſine ſtatus amiſſione non poſſis ſatisfacere. Secus eſt, quando infortunium fuit improuiſum. Ita docet Sotus lib. 4. de Iuſt. queſtione 7. artic. 4. & Pet. Nauarra ſuprà num. 44. Quod eſt notãdum pro quibuſdam nobilibus, qui debita ſine fine contrahunt, vt ſupra conditionem ſui ſtatus expendant.

Dixi, *Si ſtatum illum iuſtè obtinent*; Quia ſi quis rapinis, vſuris, & ſimilibus fraudibus ad aliquem honorabilem ſtatum perueniſſet, teneretur etiam cum eius amiſſione cõfeſtim reſtituere. vt communiter docent DD. Ratio eſt: quia hoc non eſt tam ſtatum ſuum amittere, quàm alienum dimittere, & ad ſuum reuerti. Quod eſt valde notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repente diuites & magni euadunt. non enim poſſunt differre reſtitutionem vſque ad mortem: ſed tenentur ſtatim reſtituere, etiam cum dimiſſione ſtatus malè acquiſiti. Hoc tamen intelligendum, niſi debitor iſte paſſim habeatur vir probus & honeſtus, & non poſſit ſubitò ſtatum mutare, niſi de ſuis fraudibus ſe infamet: tunc enim ſenſim poſſet reſtituere; quia periculum infamiæ excuſaret, ne ſtatim teneatur. 29

Si ſtatus iniquè partus, non excuſatur.

Dices, Dimittere ſtatum, ſemper eſt quædam infamia: ergo qui reſtituendo deberet eum dimittere, nunquam debet reſtituere.

Resp. Negando antecedens; quando enim paſſim ſcitur ſtatum illum fraudibus comparatum, nulla eſt infamia illum deponere, ſed hoc potiùs bonam famam conciliat, malamque abſtergit: Quando verò putatur iuſtè acquiſitus, tunc interdum dimiſſio ſtatus infamiam parit. nempe ſi homines inde ſuſpicentur iniuſtè conquiſitum fuiſſe. 30

Petes, Quid ſi creditor ex dilatione par damnum 31

damnum accepturus ſit in re familiari, vel ſtatu?

Si creditor ſimile damnum patiatur.

Respon. Tunc teneris ſtatim reſtituere, vt communiter docent Doctores; quia iactura rei familiaris vel ſtatus, non tribuit tantum Iuris, quantum extrema vel grauis neceſſitas, nec facit vſum rerum communem. Itaque in cauſa paris damni, potior eſt conditio creditoris.

32 *Diſcrimen inter debita ex delicto, & ex contractu.*

Notanda eſt quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iuſto, & debitorum ex delicto: quando enim licitè differo ſolutionem eorum, quæ ex delicto debeo, teneor compenſare damna, ſi quæ interim eueniant creditori, & lucrum ceſſans ratione dilationis. Ratio eſt: quia iniuſtè fui cauſa, dum accepi rem illam lucri ceſſantis vel damni emergentis: debebam enim aduertere, facilè hoc incommodum ex tali acceptione euenire. Quando autem licitè differo ſolutionem debitorum ex contractu iuſto, tunc probabile eſt, me non teneri compenſare damna, ſi quæ fortè ille interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarr. num. 56. Ratio eſt: quia talis (inquit) non eſt in mora. Quod exiſtimo verum eſſe, ſi debitor inciderit in grauem neceſſitatem, vel in eam inopiam, vt non poſſit ſine amiſſione ſtatus reſtituere: non autem ſi duntaxat damnum aliquod pecuniarium eſſet paſſurus, quale creditor patitur. tunc enim ſi ſolutionem differat, vt damnum vitet, debebit creditorem reddere indemnem, quamuis ex contractu debeat. Nam contractus tacito conſenſu videntur ſic intelligendi; vt videlicet poſt terminum tenearis ſoluere, vel damna emergentia compenſare; niſi fortè interim in grauem neceſſitatem incideris, aut in eam inopiam, vt ſi tunc reſtituas, ſtatum tuum retinere nequeas. Fortè tamen in cenſibus ſoluendis, illa ſententia locum habere poſſit. nemo enim in his cogitur ad præſtandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei ceſſans compenſandum, quando ſine notabili ſuo damno non poteſt ſtatutis terminis ſoluere. Addo, Quando debitum eſt ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro ceſſante pro eo tempore, quo non poterat reſtituere, niſi conijciẽdo ſe in grauem neceſſitatem, vt ſuprà dictis colligitur.

33 *Grauius neceſſitas, & amiſſio ſtatus excuſat à compenſatione dãni emergentis.*

DVBITATIO II.

Vtrum remiſſio creditoris excuſet.

34 *Condonatio creditoris.*

RESPONDEO. Sicut dilatio conceſſa à creditore excuſat, ne ſtatim tenearis; ita *remiſſio*, ne vnquam tenearis: Eſt communis DD. Caietani ver. Reſtitutio, cap. 7. Couarr. ad regul. Peccatum, par. 2. nu. 1. Soti lib. 4. quæſt. 7. artic. 4. Nauarr. cap. 17. num. 45. &c. Ratio eſt: quia ſicut creditor poteſt ius ſuum, quod habet in debitorem, alteri donare: ita etiam ipſi debitori, quod eſt remittere: quia remiſſio eſt quędam donatio. Nec refert, etiamſi debitor non haberet animum reſtituendi: quia etſi peccet, tamen debitum extinguitur, ſi alter liberè remittat. Hic tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. ſententia.

35 *Primò, debet eſſe libera.*

Prima eſt, Vt hæc remiſſio ſit *omnino libera*, id eſt, non extorta metu vel fraude, iuxta ea, quæ dicta ſunt cap. 17. dub. 5. & 6. tunc enim etſi fortè aliquo modo ſit valida, tamen ad arbitrium donantis eſt reuocabilis; & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorem in ſuam libertatem reſtituere, vt ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulſus fecit. *Metu extorta* cenſeretur, ſi expreſsè vel implicitè debitor minaretur creditori, niſi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter ſi cogeret eum ſubire multas moleſtias in ſolicitando, ſæpe venire fruſtra, diu expectare, &c. *Fraus eſſet*; ſi fingeret, ſe longè pauperiorem, quàm reuera ſit. Blanditiæ autem & preces non obſunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam; niſi fortè præter modum eſſent importunæ, ita vt quis mallet ſua pecunia priuari, quàm tanta importunitate ſolicitari. tunc enim remiſſio non valeret in conſcientia: quia cauſa redimendæ iniuſtæ vexationis fieret. Non tamen hic opus eſt præſentem exhibere pecuniam, vt quidam putãt. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remiſſionem: quia fortè præſentia rei moueretur ad non condonandum, vel certè eſſet difficilior. faciliùs enim remittimus non habita, quàm ea, quæ iam habemus in poteſtate. quandocunque tamen creditor ex ſignis pręſumitur non liberè condonaſſe, debitor non liberatur.

Secunda conditio eſt, *Vt poſſit condonare*. nemo autem poteſt condonare, niſi qui donare. vnde paterna debita non poteſt filiusfamilias remittere, ſicut nec vxor mariti. 36

Secundò, vt poſſit condonare.

Tertia, Vt condonatio *non fiat in caſibus Iure exceptis*, qui tres inueniuntur. Primus caſus eſt, Si Epiſcopus vel Archiepiſcopus viſitans Eccleſias, aliquid accipiat ab eis præter ſumptus, qui neceſſarij ſunt ad victum illis diebus, quibus viſitat: tunc enim tenetur ad eius reſtitutionem intra menſem: & quidem in duplum, etiamſi libera eis fiat remiſſio à dantibus. Quòd ſi intra menſem duplum non reſtituerint, Archiepiſcopis & Epiſcopis interdictus eſt ingreſſus Eccleſiæ: inferiores autem, ab officio & beneficio ſunt ſuſpenſi, quouſque grauatis Eccleſijs, de duplo huiuſmodi, ſatisfactionem impendant. Ita habetur cap. Exigit, de cenſibus & & exactionibus, quod eſt Gregor. X. in Concilio Lugdun. & cap. ſequenti, quod eſt Bonifacij VIII. quod nonnihil moderatur caput præcedens: quia permittit, vt ſumptus neceſſarios recipiant in pecunia, cùm Gregorius ſolùm eſculenta permitteret. Notandum hic eſt, legem pœnalem de duplo, obligare ante ſententiam, quod perrarum eſt, nec vnquam præſumitur, niſi ex modo loquendi ſit euidens. Secundus caſus eſt, Si Iudex delegatus aliquid receperit à partibus, niſi fortè eſculentum aut poculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus poſſit conſumi: vel ſi, dum cogitur extra domicilium proficiſci, acceperit pluſquam moderatas expenſas; vel denique ſi aliquid acceperit, quando partes ſunt notabiliter pauperes; tenetur ad reſtitutionem, non obſtante quauis remiſſione. Patet ex cap. Statutum. §. Inſuper, iuncto §. Si quid, de reſcriptis, in 6. Tertius caſus. Si inquiſitores prætextu officij Inquiſitionis, pecunias extorſerint, tenentur reſtituere, nullis priuilegijs, pactis vel remiſſionibus, ſuper hoc valituris. Clement. Nolentes, de hæret. in 6.

37 *Tertiò, vt Ius non reſiſtat condonationi.*

Epiſcopi viſitantes.

38 *Lex pœnalis obligans ante ſententiam.*

39 *Iudices delegati.*

40 *Inquiſitores.*

His adde Quartum, Si Canonicus, qui officio non intereſt, accipiat diſtributiones, tenetur ad reſtitu- 41

Canonicus.

reſtitutionem.nec prodeſt remiſſio cęterorum, quibus ille accreſcunt. vt habetur in Conc. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. de reformat.

DVBITATIO III.

Vtrum ceſſio bonorum excuſet à reſtitutione.

42 *Ceſſio.* RESPONDEO, & Dico Primò, *Ceſſio bonorum* in foro conſcientiæ non magis excuſat, quàm neceſſitas ſine ceſſione excuſaret, vt rectè Nauarrus cap. 17. nu. 86. Probatur: quia in hac ceſſione tantùm conceduntur alimenta; idque ex quadam miſericordia: neque ſemper, ſed quando caſus id videtur mereri, vt patet L. Qui bonis, ff. de ceſſione bonorum: atqui hæc etiam abſque ceſſione, conſiſtendo in lege naturæ & gentium, retineri poſſunt. Non enim tenetur debitor ſe ſpoliare neceſſarijs alimentis, ita vt cogatur mendicare: ſed poteſt retinere ea, quæ ſpectata conditione ſuæ perſonæ, & eorum, quos alere tenetur, iudicio prudentis cenſentur neceſſaria; vt patet ex dictis dubit. 1.

43 Idque verum eſt, etiamſi debeat ex delicto, vt idem Nauarrus docet. quamuis ſi delictum ſit notoriū, (vt ſi ſciatur illum iniquis modis opes collegiſſe) non tantum retinere poſſit, quantum ſi ex contractu deberet, & caſu aliquo in grande infortunium incidiſſet; vt ſuprà oſtēſum eſt. quātum autem quiſque in tali euentu poſſit retinere, iudicio prudentis eſt definiendum.

44 Dico Secundò, In foro tamen exteriori, ceſſio ad hoc, iuuat, ne debitor poſſit conijci in carcerem, vt patet L. 1. C. Qui bonis cedere poſſunt: & ne, ſi poſt ceſſionem aliquid acquirat, ei poſſit auferri, quando eſt neceſſarium ad ſuam vel ſuorum ſuſtentationem, vt patet ex L. Is, qui bonis, & L. Qui bonis, ff. de ceſſione bonorum. & §. vltimo, Inſtit. de actionibus.

45 *Abſque ſua culpa cedēs.* Hinc ſequitur, Eum, qui abſque culpa cogitur cedere bonis, ſi fiat executio in bonis eius per creditores, poſſe abſcondere quantum neceſſarium eſt, vt tenuiter viuat ſecundum ſuum ſtatum, vt docet Petrus Nauar. lib. 4. cap. 4. nu. 60. & Sylue. Reſtit. 7. q. 6. & alij, qui admittunt, eum poſſe retinere vt *non egeat*; id eſt, (vt expreſsè Sylueſter ait) *ne aliquatenus indecenter viuat*. Idem colligitur apertè ex Iuribus citatis, maximè quoad ea bona, quę poſt ceſſionem acquirit: de quibus etiam is, qui debitor eſt ex delicto, poteſt retinere quantum neceſſarium eſt, vt pro ſua conditione non indecorè viuat: nam leges generatim loquuntur.

46 PETES, An leges id permittant de bonis, quæ tempore inſtantis ceſſionis habebat?

RESP. Ita videtur colligi ex L. Qui bonis, ff. De ceſſione bonorum, vbi dicitur, *Eum, qui bonis ceſſit, non eſſe fraudandum quotidianis alimentis*: quod eſt æquitati conſentaneum in debitore, qui abſque ſua culpa, non eſt ſoluendo.

47 *Poſtea tenetur.* Dico Tertiò, Si illi, qui hoc modo bonis ceſſere, poſtea ad lautiorem fortunam peruenerint, tenentur integrè ſatisfacere: Eſt communis Doctor. & patet: nam idem Ius, quod ceſſionis priuilegium induxit, hoc expreſsè ſtatuit, vt patet ex L. Cùm & filijfamilias, C. Qui bonis cedere poſſunt. vbi dicitur, *Apertiſſimi iuris eſt; ſi quid pinguius acceſſerit debitoribus, hoc iterum vſque ad modum debiti, poſſe à creditoribus legitimo modo auelli.* & L. 4. ff. De ceſſione bonorum dicitur, *Is, qui bonis ceſſit, ſi quid poſtea acquiſierit, in quantum facere poteſt conuenitur.* Idem habetur §. vltimo. Inſtit. de actionibus. Ratio eſt: quia per ceſſionem, debitum non fuit extinctum, ſed conſopitum; donec ad pinguiorem fortunam perueniret. Quod tamen intelligendum eſt, ſi acquiſierit pluſquam ſibi eſt neceſſariū ad decentiam ſtatus, nam ſi non amplius acquiſierit, non tenetur. vt colligitur ex d. L. Qui bonis. & §. vltimo. Inſtit. ſuprà, iuncta Gloſſa, quæ dicit *illum teneri ſoluere, deducto tamen ſemper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione, ff. De regulis Iuris. 48

Quæ poſtea acquirit.

49 *Qui actu ignominioſo ceſſit.* Notandum tamen eſt Primò, Quoſdam Doctores ſentire, eum, qui ceſſit bonis, quibuſdam actibus iuxta conſuetudinem loci ignominioſis, (v. g. ſedendo in loco publico, cum corbe capiti impoſito) non teneri ſoluere debitū; etiamſi poſtea pinguiorem nactus fuerit fortunā: quia ea ignominia ſatis videtur punitus; videturque hæc pœna eſſe loco ſolutionis; ſicut qui punitus eſt pœna corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopia ſoluere non potuit. Sed contrarium eſt verius, vt docet Couarru. 2. variarum. cap. 1. nu. 6. quia hæc pœna non imponitur vt liberetur à ſolutione, ſed vt plectatur culpa, quæ præſumitur ab eo admiſſa, accipiendo mutuum & contrahendo, cùm eſſet impotens ſolutionis. Accedit, quòd per ceſſionem bonorum, nō tollatur obligatio naturalis, reſtitutionis: ſed ſolùm competat exceptio, impediens litis conteſtationem, iuxta communem ſententiam DD. de qua vide Couarruuiam ſuprà.

50 *Clerici non tenentur cedere.* Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec poſſe tamen ob debita in carcerem conijci, vt notant Abbas, Imola, Ancharanus & alij in c. Odoardus, de ſolutionibus: quia Clericus non poteſt conueniri, niſi quatenus facere poſſit, deductis neceſſarijs alimentis, vt colligitur ex d. cap. Odoardus, & tenent communiter Doctores, ſecuti Gloſſam in cap. Miles, ff. De re Iudic. & Gloſſ. in cap. Studeat, diſt. 50. Ratio eſt, ne in opprobrium ſtatus Eccleſiaſtici cogatur mendicare. vnde nec poteſt Clericus huic priuilegio renunciare.

51 Couarruuias ſuprà num. 9. intelligit hæc de Clerico ſacrorum ordinum, vel qui proprio miniſterio Eccleſiæ inſeruit: de tali enim intelligendum eſſe caput Odoardus. Rebuffus tamen extendit ad omnes. ne conueniantur vltra id, quod facere poſſunt: id eſt, vt neceſſaria alimenta illis ſint relinquenda, iuxta L. In condemnatione, ff. De Regulis Iuris. Puto extendendum ad omnes & ſolos Clericos, qui iuxta Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis coniugatis, vt ſunt, Primò, Omnes initiati ſacris. Secundò, Habentes beneficium Eccleſiaſticum. Tertiò, Qui clericalem habitum & tonſuram deferentes, alicui Eccleſiæ ex mandato Epiſcopi inſeruiunt. Quartò, Qui in ſeminario Clericorum, aut in aliqua ſchola vel Vniuerſitate, de licentia Epiſcopi, quaſi in via ad maiores Ordines verſantur, & habitum cum tonſura geſtant. Excipio *Clericos coniugatos*, qui ſi cum virgine contraxerunt, 52 & alicuius Eccleſiæ ſeruitio ab Epiſcopo deputati, eidem Eccleſiæ ſeruiunt, & clericali habitu & tonſura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamen cæteris Clericorum priuilegijs, vt expreſsè habetur cap. vnico, de Clerico coniugato, in 6. ac proinde nec iſto.

Ad quos clericos pertineat c. Odoardus.

DVBI-

DVBITATIO IV.

Vtrum ſi reſtitutio putetur creditori vel alteri nocitura, poſſit differri.

53 *Si putetur nocitura.* RESPONDEO, Poſſe differri: & interdum debere, vel lege charitatis vel etiam Iuſtitię. Prior pars patet; quia qui differt ſolutionem, vt creditorem à malo, in quod alioquin incurret, auocet, vtiliter & ſalubriter negotium eius gerit. ergo ille non poteſt iure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: vt ſi dominus repetat rem ſuam, v.g. depoſitũ vel mutuũ, vt inſumat in libidines, vel vt emat beneficium; & dilata ſolutione ſpes ſit, malum illud fore impediendum. tunc enim lege charitatis teneor differre, niſi inde aliquod notabile incommodum metuam. Ita Sotus lib. 4. quæſt. 7. artic. 1. & Nauarr. cap. 17. num. 62. & 63. Ratio eſt: quia teneor impedire malum proximi ſpiritale, etiam cum aliquo ipſius incommodo temporali; vt patet in correptione fraterna, dum adhibentur teſtes; & in denuntiatione, tendente ad emendationem, vbi læditur fama proximi: ergo ſi differendo reſtitutionem, poſſim tale malum impedire, teneor ex charitate.

DICES, Ille habet Ius petendi rem ſuam: ergo niſi reſtituo, facio ei iniuriam. Confirmatur: quia nemo poteſt inuitus impediri ne ſe inebriet, ne ſcortetur, ne per aleam decoquat.

54 *Agere contra ius alterius, ex cauſa.* RESPOND. Habet quidem Ius petendi, ſi illud per ſe ſpectes; ſed quando vult re illa, ad quam Ius habet in ſuum vel alterius damnum abuti: ex charitate teneor obſiſtere, ſi commodè poſſim: & quamdiu eſt ſpes eum impediendi, non facio iniuriam; quia ſalubriter eius negotium ago. non.n. quouis modo agere contra Ius alterius eſt iniuria: (vt patet in eo, qui negat depoſitum furenti) ſed ſine iuſta cauſa vel debito modo agere. quamuis propriè & formaliter quando iuſta cauſa ſubeſt, nõ agatur quippiam contra Ius alterius, (cùm ille Ius non habeat, vt id non agatur) ſed ſolùm materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam, præciſa illa praua intentione, Ius habet. Ad confirmationem; Non poteſt ira impediri, vt vis ei à priuato afferatur, ſed alijs modis bene poteſt.

Dices Secundò, Parochus tenetur ſubdito petenti in Paſchate Euchariſtiam porrigere, quãuis ſciat eum eſſe in peccato occulto, eò quòd ſubditus Ius habeat ad eam; etſi petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem.

55 *Petens Euchariſtiam in peccato occulto.* RESP. Propriè loquendo, iſte ſubditus non habet Ius petendi Euchariſtiam, ſed habet Ius, ne à Parocho infametur: aut ne confeſſio ipſius reueletur: quod tamẽ ex publica Euchariſtię denegatione ſequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere Ius ad eam, nempe quia ſine iniuria non poteſt ei negari; quæ iniuria in hoc conſiſtit, quòd ille infametur, vel ſecretum cõfeſſionis violetur. ſecus eſt in noſtro caſu: ex dilatione enim non ſequitur nouum incommodum.

56 *Maritus vouens caſtitatem.* Dices Tertiò, Maritus, qui vouit caſtitatem habet Ius petẽdi debitum, & vxor tenetur reddere, (de quo cap. 40. dub. 10.) quamuis ille petendo peccet. ergo ſimiliter in noſtro caſu.

RESPON. Etſi Ius habeat; tamen quando vult illo iure abuti, poteſt vxor debitum negare, ſi commodè poteſt: & ſperet hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præſertim in poſterum. Quod addiderim: quia maiori tergiuerſatione vtendum, quando agitur de impediendis nouis peccatis, in quæ vel ille incideret, vel alium induceret; quàm cùm agitur de impediendo opere externo, cuius iam culpa eſt interiùs commiſſa.

Aduerte tamen, Si ex dilatione ſolutionis eſt periculum maioris vel paris incommodi, non poſſumus illam differre; quia non eſt Ius differendi, niſi quatenus eſt ſpes mali impediendi. Item quando tergiuerſatio parum prodeſſet, vt ſi te vocaret in Ius. Denique ſi tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, non teneris: vt ſi idcirco vel illius amicitiam, vel aliqua emolumenta amitteres. non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incommodo impedire. 57 *Si eſt periculum paris mali.* Adde, quoſdam putare, quando creditor vult abuti rebus ſuis, tantummodo in ſuum damnum, vt in aleam, compotationes, libidines; debitorem non obligari ad ſolutionem differendam: quia non eſt ipſius curare, quo modo ille res ſuas ſit impenſurus. Itaque cùm ex iuſtitia debeat, non eſſe differendum. Ita Petrus Nauarr. lib. 4. cap. 2. nu. 34. Puto tamen eſſe verius, quod diximus; quamuis raro obligetur ſub peccato mortali, tum quia creditor poteſt illum Iure cogere; tum quia paſſim apud homines hæc ratio differendæ ſolutionis parũ eſt in vſu, & ſæpe parum efficax ad malum creditoris impediendum, & cum moleſtijs & calumnijs coniuncta. 58 *Ordinariè non tenetur differre.*

Tertia pars, *Quòd interdum tenearis ex iuſtitia differre reſtitutionem*, patet, vt ſi furens ira in inimicum, repoſcat depoſitum gladium. tunc enim reddere, cenſeretur eſſe proprinqua cooperatio, vide Nauarrum ſuprà. & L. Si pignore, ff. de furtis. vbi dicitur, *Qui ferramenta ſciens commodauerit ad effringendum oſtium vel armarium: vel ſcalam ſciens commodauerit ad aſcendendum, licet nullum eius conſilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur*: quod intellige, niſi ex recuſatione graue malũ tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non cenſeretur cooperatio: quia eſt actio per ſe indifferens. 59

DVBITATIO V.

Vtrum ſi id, quod tibi debeo, ſoluam tuo creditori, liberer à reſtitutione tibi facienda.

RESPONDEO, Hæc ſolutio me liberat in foro conſcientiæ, ſi mihi conſtet te illi debere. Ita Angelus v. Solutio, num. 13. ex Gloſſa Inſtit. Quibus modis tollatur obligat. Sylu. v. Solutio num. 4. Medina quæſtione 3. cauſa. 5. vt ſi tibi debeam 100. & tu tantundem debeas meo fratri; ſi ſoluam fratri, tibi non ampliùs obligor. Ratio eſt: quia dum ſoluo tuo creditori 100. cui debes tantundem, transfero in me Ius, quod ille in te habebat ad exigendum à te 100. vnde ſi tibi tantundem debeam, poſſum vti cõpenſatione. nam Ius, quod ego in te tunc habebo, tanti valet, quanti illud, quod tu in me. Itaque in conſcientia tibi non ampliùs obligor. 60 *Solutio facta creditori, creditoris mei.*

Dico

61 Dico *in conſcientia*, quia ſecundum Bartolum in L.Solutum, ff. de pignora. actio. cogar in foro externo tibi ſoluere; niſi res debita, quam reſtituo tuo creditori, ſit illi obligata, vt ſi conduxi à te domum; quam tu conduxiſti ab illo; vel niſi mea cauſa factus ſis debitor illi, vt ſi gerens mea negotia mutuum acceperis. Verum in foro conſcientiæ, hæc minimè ſunt neceſſaria; ſed ſufficit vt tu verè ex lege Iuſtitiæ alteri debeas, vt Angelus & Syluest. ſuprà, docent.

DVBITATIO VI.

Vtrum rei debitæ interitus excuſet.

62 *Rei interitus.* RESPONDEO, Dico Primò, Si res, quam debes reſtituere, ſit in ſpecie aliena, excuſaris eius interitu, ſi non interceſſit tua culpa, vel mora vel pactum. Secus verò ſi aliquid horum interceſſit, niſi ſimiliter fuiſſet peritura apud dominum, vt patet ex dictis cap.7.dubit.6.& 8. & cap.vnico, de commodato.

63 *Si conſūpta in neceſſitate.* Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema neceſſitate tua conſumpſiſti, verius eſt, te non excuſari à reſtitutione, dum pinguior fortuna obtigerit; ſed teneri tacito quodam pacto, quod cenſetur iure gentium interueniſſe: etſi contrarium ſit probabile. patet ex dictis dubit. prima huius capitis.

64 *Pecunia tradita cōfeſſario vt reſtituat.* Dico Tertiò, Si res non ſit in ſpecie aliena, ſed tua, eius interitus non te excuſat. Ratio eſt: quia res domino ſuo perit. vt ſi pecunia deſtinata ſolutioni, ſurripiatur: vel à confeſſario, cui executionem commiſiſti, retineatur. Vbi Notandum eſt, quoſdam exiſtimare in hoc caſu, quo negotium confeſſario vel Parocho commiſſum eſt, tradita ei pecunia vt reſtituat, (eò quòd debitor ſine ſui infamia non poſſit per ſe exequi) ſi eam retineat, debitorem excuſari. ratio illorum eſt, Primò, quia hic reſtitutionem quantum in ſe eſt fecit, vt debuit & potuit: ergo ab eo non eſt amplius exigendum. non enim tenebatur per ſe reſtituere, cùm id ſine ſuſpicione criminis facere non poſſet: (vbi ſupponimus) neque poterat inuenire commodiorem & tutiorem viam, quàm per Parochum, vel confeſſorem. Secundò, Quia ſi creditor actu expreſſo conſenſiſſet, vt fieret hoc modo reſtitutio, debitor non teneretur ad amplius: ſed in hoc caſu creditor implicitè & actu debito cenſetur conſenſiſſe, (quia tenebatur conſentire) qui cōſenſus implicitus & debitus eãdem vim habet, quam expreſſus: ergo excuſatur.

65 *Si non exequatur, non liberaris.* Sed contrarium eſt longè verius, vt docet Nauarrus cap.17.nu.67.& D.Anton. p.2.tit.2. cap.4.§.1. idque ſiue res in ſpecie ſit aliena, ſiue non. Si.n. non eſt in ſpecie aliena, vt ſi mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, & nō tradatur, tibi perit, etiamſi debeas ex contractu. Niſi fortè creditor miſerit vel aſſignauerit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorem. Vnde ſi retineat, creditoris eſt damnum. vt docet Syluester Reſtitut.4. quæſt.vlt.

Si verò eſt aliena in ſpecie, v.g. torquis, veſtis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, ſi
66 iniuſtè accepiſti. Ratio eſt: quia interceſſit culpa, per quam dediſti occaſionem damni domino obuenientis, ſi enim non ſurripuiſſes, ille rem ſuam non amiſiſſet. Confirmatur, quia qui rem ſurripuit, tenetur de caſu fortuito, eò quòd apud Dominum non ſic perijſſet, vt patet ex c. 7.dub.8.& c.12.dub.15.ergo &c. debebat enim, cùm acciperet, cogitare, ſimiles caſus ex ſurreptione poſſe euenire.

Ad primam rationem, Reſpondeo, Fecit qui dē quod debuit & potuit pro illo tempore, ſed cum tacita obligatione, vt ſi res nō ſuccederet, teneretur inire aliam viam, donec damnum reipſa ſit compenſatum. 67 *Ad rationes in cōtrariū.*

Ad ſecundã, Dominus non tenebatur conſentire, vt per Parochum reſtitueret: niſi cum onere iterum reſtituendi, ſi reipſa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen, contrariam ſententiam non videri omnino improbabilem: ob rationes allatas, & quorundam doctorum virorum, qui illam tenent, authoritatem.

DVBITATIO VII.

Vtrum iuris vel Iudicis authoritas excuſet à reſtitutione.

RESPONDEO, Quibuſdam caſibus excuſare. Primò, Quando res legitimo modo eſt vſucapta: tunc enim authoritas legis trãsfert dominium in eum, qui vſucepit: de quo ſuprà cap.6. Secundò, Quando Iudex in pœnam delicti, per ſententiam imponit alicui mulctam in fauorem eius, qui iniuriam paſſus eſt. oportet tamen ſententiam niti veritate, non falſa pręſūptione, de quo infrà. Tertiò, Quando Iudex authoritatem legum & naturalem æquitatem ſecutus, aliquid alicui adiudicat, quod aliàs non deberetur ex rigore iuſtitiæ; is, qui hoc percepit, non tenetur reſtituere. de quo vide cap.7. dub.8. Quartò, Quando aliquis per ſententiam ordine Iuris latam, priuatus eſt officio, beneficio vel hæreditate. Is, qui hæc poſtea obtinet, non tenetur reſtituere, etiãſi priuatim ſciat condemnatum eſſe innocentē; modò ille cauſa falſæ illius ſententiæ non fuerit. vide infrà cap.29. dub.10. 68

DVBITATIO VIII.

Vtrum ingreſſus in Religionem liberet à reſtitutione.

MEdina q.3. cauſa 8. docet, debitorem, qui manēdo in ſæculo poterat ſoluere, & ingrediendo ſe reddit impotentē, non poſſe ingredi Religionem, niſi ante ſoluerit. quòd ſi ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore ſuo vel arte, ſi quam nouit, debere conari ſoluere. ratio eſt: quia iure naturæ tenetur ſatisfacere. Contrariū tenet D. Thomas q.vlt. huius partis ar.6. ad 3.& ibidē Caiet. Sylu. Religio.2.q.4.& alij Summiſtę omnes. docēt enim non teneri manere in ſeculo, ſed ſufficere ſi bonis cedat ſuis creditoribus. 69

Pro reſolutione, Dico Primò, Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit pfeſſio, nec poterit reuerti ad ſtatum ſæcularem. In hoc conueniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamſi ſit pecuniæ debitor, tamē eius perſona eſt libera. vnde etiamſi cōcederemus il- 70 *Valet profeſſio.*

mus illum malè facere, dum ſe Religioni mancipat, debitis non ſolutis; tamen illa traditio eſt valida: ſicut ſi facultates ad ſoluendum creditori neceſſarias alteri donares, donatio iure naturæ valeret; (quamuis in ea peccares) quia res illæ tuæ erant. Secus eſt ſi ſeruus profiteatur: quia cùm perſona ipſius libera non ſit, ſed domino ex iuſtitia addicta, non poteſt validè ſe alteri donare, ac proinde nec profiteri ſine domini conſenſu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam conſummato: non enim eſt ſui iuris. ſecus eſt ante conſummationem.

71 *Si res in ſpecie extet.* Dico Secundò, Qui debet aliquid extans in ſpecie, non poteſt omiſſa reſtitutione Religionem ingredi. Ratio eſt: quia hic nulla eſt iuſta ratio non reſtituendi. Idem dicendum, ſi quis ſit obnoxius reddendis rationibus, vt ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet: id enim breui tempore fieri poteſt. Similiter ſi alicui ſint parentes in graui neceſsitate conſtituti, aut proles adhuc teneræ alendæ, de quo infrà.

72 *Si facili negotio poſſit.* Dico Tertiò, Si debitor poſsit breui tempore, vt paucis annis & conſuetis laboribus ſatisfacere creditoribus, tenetur aliquantiſper differre ingreſſum, vt illis ſatisfaciat. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. nu. 94. & Lopes 1. par. c. 129. Idem ſentit Medina ſuprà, & Doctores Parienſes, quos ipſe citat: quia tunc creditores meritò ſunt inuiti, ſi illis antea non ſatisfaciat; cùm facili negotio poſsit. neque tunc beneficio ceſsionis ſe poterit liberare. quia hòc non eſt introductum, niſi in fauorē eorum, qui aliter ſe à debitis eripere nequeunt.

73 *Si difficulter poſſit.* Dico Quartò, Si opus eſſet longo tempore, (vt multis annis, vel inſolitis laboribus) non teneretur expectare, ſed relinquendo omnia ſua creditoribus, poterit Religionem ingredi. Ita P. Nauarra num. 95. idem dicent omnes, qui D. Thom. ſequuntur. Ratio eſt: quia qui actu bona non habet, nec eſt in propinqua potentia ad ea habenda, abſolutè cenſetur impotens ad ſoluendum, ac proinde ab obligatione reſtitutionis eſt excuſatus. Neque obligandus ad inſolitum aut longum laborem, quando dedit quidquid habuit: quia ne Iudices quidem in foro externo ad hoc obligant, vt ex praxi tribunalium ſatis conſtat. ſufficit enim eis ſi viderint debitorem, omnia, quæ actu habebat, dediſſe, nec breui tempore poſſe reliqua conquirere.

74 *Liberatur relictis omnibus.* Vnde etiam colligitur, non eſſe hoc priuilegium Religionis, ſed ex natura rei obligationem ceſſare vel potiùs ſopiri ratione impotentiæ. idque non ſolùm locum habet, quando ex contractu, ſed etiam quando ex delicto eſt debitum, vt ex furto, vſuris, rapinis. ſufficiet enim dare omnia, & non poſſe breui aut facilè, iudicio prudentis, reliqua ſoluere.

75 Non eſt tamen negandum, quin ſtatus Religionis aliquid peculiaris fauoris hac in re mereatur, vt etiam propter illum, creditores non debeant plus exigere, quàm poſſit actu & ſine longa mora præſtare; præſertim cùm in longa mora, ſit periculum ſalutis, vel damni ſpiritalis. Adde, cùm quis eſt debitor ex iuſto contractu, poteſt facilè beneficio ceſſionis liberari, retentis etiam neceſſarijs alimentis, vt ſuprà oſtenſum eſt.

76 Ex his ſequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, eſt vir honoratus, quem dedeceat ſeruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes deſcendere, ſed poſſe ſtatim ingredi: quia talis, vbi omnia dederit, quæ actu habet, ad nihil ampliùs tenetur, cùm nulla ratio lucrandi, quæ ipſum deceat, ſuppetat. ſi autem eſt talis, cui aliqua lucrandi ratio honeſta & ſtatui ipſius conſentanea ſuppeditet: tunc videndum, an breui tempore ſine animæ periculo poſſit ſe expedire, an non. & iuxta ea, quæ dicta ſunt, ſtatuendum. Fatendum tamen D. Thomæ ſententiam eſſe probabilem. vide Syluestrum Religio 2. q. 4.

DVBITATIO IX.

Vtrum excommunicatio creditoris liberet à reſtitutione.

RESPONDEO, Non eſſe improbabile poſſe differri, donec Eccleſiæ reconcilietur. 77 *Excommunicatio.* Hoc enim tenet Adrian. q. 3. de clauibus. §. Si petas, an. & Felinus in cap. Inter alia, de ſententia excommunicationis. Panormit. in d. cap. Inter alia, & cap. Intelleximus, de Iudicijs. Gloſſa in caput Abſolutos, de hæreticis. & quidam alij apud Couarru. ad regul. Peccatum 1. par. nu. 8. Probatur Primò ex c. Nos ſanctorum, 15. q. 6. vbi Gregorius VII. ſic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut ſacramento coſtricti ſunt, Apoſtolica authoritate à iuramento abſoluimus, & ne ſibi fidelitatem obſeruent, omni ratione prohibemus, quouſque ipſi ad ſatisfactionem veniant.* & cap. ſeq. *Iuratos milites* (Inquit Vrbanus II.) *Hugoni Comiti, ne ipſi, quamdiu excommunicatus eſt, ſeruiant, prohibeto.* Qui Canones etſi tantùm videantur intelligi de debito fidelitatis, quod ſubditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur eſſe eadem ratio de debito pecuniario. vnde Gloſſa in d. c. Nos ſanctorum, probat multis, hanc ſententiam eſſe probabilem. Secundò probatur, cap. Quòd in dubijs, & ſequenti dicitur, *Nullus ſcienter nominatim excommunicato communicare tenetur, niſi quædam perſonæ, quæ per illud Gregorij Papæ caput Quoniam multos, ſpecialiter excuſantur.* ſed illo cap. Gregorij, non excuſantur debitores. ergo non tenentur. Vnde Gloſſa & Adrianus colligunt non teneri, etiamſi iuramento promiſiſſent ſoluere: quia Iuramentum habet tacitam conditionem, ſi talis permanſerit, cui communicare liceat.

Aduerte tamen, Etſi quidam Canoniſtæ, 78 idem videantur ſentire de debitore excommunicato, videlicet eum nō teneri ad ſoluendum, quamdiu eſt in excommunicatione; id tamen omni ratione & probabilitate carere: quia non debet ei excommunicatio tanto eſſe commodo, vt rectè notat Gloſſa in cap. Nos ſanctorum: alioquin multi eſſent, qui cuperent excommunicari.

Dico Secundò, Verius tamen videri, etiamſi 79 *Verius non liberare.* creditor nominatim ſit excommunicatus, non ideo differri poſſe reſtitutionem. Ita tenet Couarru. ſuprà. Syluest Excommunicatio 5. q. 12. Ioannes Medina q. 3. cauſa 9. & plerique alij. Ratio eſt: quia neque Iure diuino, neque etiam iure humano debitor liberatur à tali debito ſtatim ſoluendo, poſt elapſum terminum. *Non iure diuino*, quia nullum tale ius reperitur, præſertim cùm etiam ethnicis & publicanis debita ſoluenda ſint. vt colligitur ad Roman. 13. niſi fortè ſpes eſſet, tua dilatione ipſum conuerſum iri, & reconciliandum Eccleſiæ, quod interdum

vſu

vſu venit, quando debitor eſt magnæ authoritatis; & recuſat ſoluere creditori, niſi redeat ad Eccleſiam. *Non* etiam *Iure humano*, quia Iura citata non loquuntur de debito pecuniario, ſed de debito fidelitatis & obſequij. leges enim pœnales ſunt ſtrictè interpretandæ. quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promiſſione & ſtipulatione iuramento confirmata ſit contractum, & de omni alio debito ſolis verbis conflato, quod eſt probabile.

Debitum fidelitatis & obſequij.

80 Dices, Excommunicati ſunt vitandi in omni conuictu humano, atqui ſoluere creditori eſt habere cum eo humanum commercium. ergo hoc non licet.

Respondeo. Hoc eſſe vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: Sed dicendum cum Couarruuia, iſtam communionem eſſe valde paruam & breuem: & cùm ſit in re neceſſaria, (vtpote in debito iuſtitiæ, quod creditor poteſt exigere, ſaltem extra Iudicium) non debet talis communicatio videri prohibita. ſicut eleemoſyna poteſt & debet dari excommunicato, quando eleemoſynæ præceptum erga proximum obligat.

81 Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debitum in Iudicio, poſſe eum à debitore repelli, vt expreſsè habetur cap. Pia, de exceptionibus in Sexto.

DVBITATIO X.

Vtrum creditorum incertitudo excuſet à reſtitutione.

82 Respondeo, Creditorum incertitudo non omnino excuſat: tunc enim reſtitutio facienda eſt in pauperes, iuxta communem ſententiam, ordinariè in praxi ſeruandam. vide ſuprà cap. 14. dub. 6. & 7.

DVBITATIO XI.

Vtrum diſpenſatio vel compoſitio cum Prælato excuſet.

Respondeo, Dico Primò, Quando incertum eſt quinam ſint creditores, tunc excuſat compoſitio cum Pontifice, ſiue debitum ſit ex delicto, vt in vſuris, furtiſque minutis; ſiue abſque delicto, vt in debitis ex contractu, & inuentis. Ratio eſt: quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc reſtituenda ſunt in vſus pios, non iure naturæ, ſed iure poſitiuo; (vt ſuprà cap. 14. dub. 6. & 7. oſtenſum eſt) in quo iure, poteſt Pontifex diſpenſare. ſublata autem illa obligatione reſtituendi, poſſunt hæc retineri. 83

Compoſitio.

Dico Secundò, Si creditores ſint noti, non poteſt Pontifex te liberare à reſtitutione, niſi legitima cauſa ſubſit: ea tamen ſuppoſita, poteſt. Prior pars patet: quia non poteſt Pontifex aut Princeps, abſque iuſta cauſa res vnius alteri donare; neque enim eſt dominus bonorum, ſuorum ſubditorum, neque diſpenſator: ſed tantùm defenſor iuris cuiuſque, & Iudex, vindexque criminum.

DVBITATIO XII.

Vtrum compenſatio excuſet.

Respondeo, Excuſare tum eum, qui compenſatione vſus eſt, ne cogatur reſtituere id, quod compenſationis cauſa alteri ſubtraxit: tum eum contra quem vſus eſt, ne rurſus cogatur ſoluere. vide ſuprà cap. 12. dub. 10. 84

SECTIO

SECTIO TERTIA. DE CONTRACTIBVS.

SVPERIORI Sectione, diximus de iniurijs in bonis animi & corporis, & generatim de Iniuſtitia in bonis externis, neceſſariaq; reſtitutione; ſequitur nunc vt agamus de quibuſdam ſpecialibus modis iniuſtitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primùm igitur dicemus de contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.

CAPVT XVII.

De Contractibus in genere.

Conſtat Dubitationibus X.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit contractus, quid pactum.

1 *Definitio contractus ſtrictè accepti.* CONTRACTVS *eſt vltrò citroq; obligatio: quod Græci συνάλλαγμα vocant.* Ita habetur L. 19. Labeo, π. de verbor. ſignific. quæ definitio non ſic eſt intelligenda, quaſi contractus ſit formaliter obligatio, (obligatio enim eſt effectus per contractum productus in contrahentibus) ſed quòd ſit cauſa obligationis: eſt enim formaliter locutio, vel ſcriptura, vel aliud externum ſignum, quo homines exprimunt mentem ſuam, & ſeſe viciſſim alter alteri obligant,
2 & iura commutãt. Itaque *contractus* eſt ſignum externum practicum, vltro citroque obligationem ex conſenſu contrahentium pariens: quod nomine Græco clariùs indicatur.

3 *Donatio, promiſſio.* Hinc ſequitur, donationem & promiſſionem, non eſſe propriè contractus: quia non pariunt obligationem, niſi in altera parte.

DICES, Mutuatio non inducit obligationem niſi in mutuatario: ergo nõ eſt contractus.

Mutuatio. RESP. Negando antecedens: nam mutuator tenetur non repetere ſtatim; ſed debet ad aliquod tẽpus permittere, vt alter mutuo fruatur: & ſic etiã in ipſo naſcitur obligatio ex mutuo.

4 *Contractus latè.* Aduertendum tamen eſt, ſæpe in Iure, nomen *contractus* accipi paulò laxiùs, vt etiam comprehendat *donationem & promiſſionem acceptatã*, vt patet L. Contractus, C. de fide inſtrum. & alibi, vbi *donatio* vocatur contractus. & ſic, *contractus eſt conuentio duorum, obligationem ſaltem in alterutro pariens.* quo modo nõ diſtinguitur à
5 *Pactum.* *Pacto*, quod definitur eſſe *duorum conſenſus atque conuentio.* vt enim fiat pactũ, neceſſe eſt vt duæ voluntates in idem conueniant reciproco conſenſu. dico *reciproco conſenſu*: quia non ſufficit vt quouis modo in idem conueniant: ſed requiritur vt cõſenſus ſuos in ſe mutuò dirigant. Vnde donatio & promiſſio, etiamſi à duobus communi conſenſu fiant, antequã ſint acceptatæ & accedat conſenſus reciprocus eius, in quem diriguntur, non habent rationem pacti. ſed per acceptionem tranſeunt in *pactum*. vide Gomezium to.2.c.9.nu.2. Nos nomine *contractus* vtimur hic amplè, vt idem ſit quod *pactum* & comprehendat contractus gratuitos.

DVBITATIO II.

Quot modis perficiantur contractus.

NOtandum eſt, *Contractum* dici dupliciter perfectum. Primò, Quando res, circa 6 *Duplex perfectio contractus.*
quam verſatur, eſt tradita. ſic emptio dicitur perfecta, quando res eſt tradita & pretium ſolutum. verùm hæc perfectio non eſt intrinſeca rationi contractus: ſed ſæpè eſt effectus contractũ conſequens, atque adeo finis, ob quem contractus fit. Nam contractus emptionis & venditionis eſt perfectus in ratione contractus ante traditionem rei. dicitur enim propriè res empta & vendita, ſimulatque inter emptorem & venditorem conuenit de pretio. Secundò, Quando ipſe contractus habet omnia neceſſaria, quæ ſecundum ſuam ſpeciem requirit, vt tale nomen mereatur; ſiue traditio rei ad hoc ſit neceſſaria, ſiue non. de qua perfectione hic loquimur.

RESPONDEO. Igitur, contractum quadrupliciter perfici, nempe *re, ſcriptura, verbis,* 7 *Perficitur quadrupliciter.*
conſenſu. Ita Syluester ver. Contractus, num.6. & colligitur Inſtit. de obligat. in fine. Re perficiuntur, qui non conſiſtunt in conuentione ſola,

la,

la, ſed requirunt rei traditionem; vt *depoſitum, commodatum, mutuum, permutatio, pignus, donatio.* non enim contractus hi cenſentur celebrati, niſi re tradita, vt ipſa nomina indicant, quibus ſignificatur rei traditio. vnde ante traditionẽ, dum in ſolis verbis conſiſtunt, dicuntur pacta *Pactum nudum.* nuda, quæ non pariunt obligationem ciuilem, niſi ex aliquo Iuris priuilegio.

8 *Scriptura* perficiuntur, qui ante ſcripturam rati non habentur. vt *emphyteuſis*, & omnis contractus, quem contrahentes nolunt concludere, niſi coram Notario, qui inſtrumentum conficiat.

9 *Verbis* dicuntur perfici, qui requirunt certam *Stipulationes.* verborum formulam. tales ſunt omnes *ſtipulationes*. Hæ ſunt formulæ quædam, quæ conſtant interrogatione præuia vnius & reſpõſione ſubſequa alterius, v.g. ſpondes dare tantum? ſpondeo. promittis 100? promitto. dabis 1000. pro domo mea? dabo. facies? faciam. fideiubes? fideiubeo. & ſimiles: infinitum eſt enim omnes ſtipulationum formulas perſequi, teſte Cicero-
10 ne in Topicis. vide Inſtit. de verborum obligationibus. Hæ autem formulæ poſſunt adhiberi in omnibus contractibus, eiſque maiorem firtatem in foro externo tribuunt. de quibus vide plurima apud Gomezium to. 2. cap. 9. quæ quia ſolùm ad forum externum pertinent, (in quo etiam paruum vſum nunc habent) omitto.

11 *Conſenſu* perficiuntur, qui non requirunt certam verborum formam, ſed ſufficit conſenſus, quouis modo exteriùs vtrinque explicatus, vt emptio, venditio, locatio, conductio.

DVBITATIO III.

Quomodo diuiditur contractus & pactum.

12 RESPONDEO, Multas aſſignari à DD. diuiſiones, vt videre eſt apud Syluestrum ver. Contractus & verb. Pactum. Primò, Con- *Prima diuiſio.* tractus diuiditur in *nominatum, & innominatum. contractus nominatus eſt*, qui habet ſpeciale & proprium nomen, quo ab alijs diſtinguatur; vt emptio, venditio, mutuum, locatio, ſocietas, commodatum, pignus, depoſitum, & ſi-
13 miles. *Innominatus eſt*, qui non habet nomen *Contractus innominatus.* ſpeciale, ſed genericum tantùm. Huius ſunt quatuor ſpecies, *do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias*. vt ſi Petro des panem pro vino, erit contractus innominatus, *do vt des*, non enim eſt emptio aut venditio: quia non datur pretium pro merce: nec eſt mutuum, quia non recipitur res eiuſdem ſpeciei poſt certum tempus: nec locatio aut conductio, quia non datur pretium pro vſu vel opera: ſed datur vna res pro alia, quarum neutra eſt pretium alterius: qui contractus proprium nomen non habet.

DICES, Eſt *permutatio*. Reſpondeo, Verum eſt, ſed hoc nomen eſt generale, non ſpecificum: conuenit enim emptioni & mutuo. vnde non conſtituit contractum nominatum. ſimili modo, ſi Petro des panem, veſtem, &c. vt pro te laboret, vel ſcribat, erit contractus *do vt facias*. ſi autem des pecuniam, erit conductio. Si ſcribas vel ſeruias alicui, vt det panem, veſtem, libros; erit contractus *facio vt des*. ſi illi ſeruias vt te doceat, erit contractus *facio vt facias*.

14 Aduertendum eſt, Etſi ex his contractibus in- *Obligatio naturalis* nominatis oriatur ſtatim obligatio naturalis, non tamen oritur obligatio ciuilis, (id eſt, quæ Iure ciuili tribuat actionem in foro externo) *ex contract. innominatis, non ciuilis.* niſi ex altera parte ſit impletus, vel niſi veſtiatur formula ſtipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium tomo 2. cap. 8. & Syluestrum v. Pactum, quæſt. 5. & 6.

Secundò, Diuiditur in contractum *bonæ fidei*, 15 *Secunda diuiſio.* & *ſtricti Iuris*. *Contractus bonæ fidei* ſunt, in quibus Iudex multa poteſt ex æquo & bono arbitrari, vt ſunt emptio, locatio, ſocietas, commodatum, depoſitum, pignus, permutatio, & ſimiles. *Contractus ſtricti Iuris* ſunt, in quibus Iudex ad verba adſtringitur, vt in ſtipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico. vide plurima de hac diuiſione apud Couarruuiã ad regul. Poſſeſſor par. 2. §. 6. ſolùm enim pertinent ad forum externum, in quo etiam non magnum vſum habent.

Tertiò, Diuiditur in *Lucratiuum, & onero-* 16 *Tertia diuiſio.* *ſum*. *Lucratiuus eſt* in quo nihil rependitur, vt promiſſio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri poſſunt *teſtamentum & legatum*, quæ ſunt donationes quædam in diem. vnde teſtamentum apud Græcos & Hebræos vocatur *pactum*, & inter pacta numeratur: Berith enim & διαθήκη, (quæ idem valent, quod teſtamentum) paſſim in ſcripturis pro pacto accipiuntur. *Oneroſus eſt*, in quo aliquid loco eius quod datur, debet reddi, vel præſtari. hic autem vel transfert dominium integrum, vt mutuum, emptio, &c. vel vtile tantùm, vt feudum & emphyteuſis: vel vſumfructum aut vſum, vt locatio, conductio: vel ſecuritatem confert; vt pignus, hypotheca, fideiuſſio. cæteri contractus ad hos reducuntur; vt contractus cenſualis ad emptionem, depoſiti ad locationem, &c.

Quartò, Contractus ſeu pactum, diuiditur 17 *Quarta diuiſio.* in *pactum nudum & veſtitum*. *Pactum nudum* *Pactum nudum.* dicitur, quod in meris finibus conuentionis conſiſtit, omni alio firmamento carens. talis eſt omnis contractus innominatus, antequam ex altera parte ſit impletus; niſi accedat ei formula ſtipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus, qui re perficitur, eſt pactum nudum ante rei traditionem; vt donatio, mutuum, &c. *Pactum veſtitum eſt*, quod habet 18 *Pactum veſtitur 6. modis.* aliquid amplius, vnde iure ciuili robur obtineat. veſtitur autem ſex modis. Primo, Reipſa, vt ſi ex altera ſaltem parte ſit impletus. Secundò, Verbis, vt ſi accedat formula ſtipulationis. Tertiò, Literis; vt ſi literis fatearis tibi eſſe ſatisfactum, etiamſi ſatisfactum non ſit, quod vocatur *acceptilatio*. Quartò, Specifico nomine contractus. ſic omnes contractus nominati, qui conſenſu perficiuntur, (vt emptio, venditio, locatio, & ſimiles) ſunt contractus veſtiti. Imò omnes contractus nominati, ſunt veſtiti, ſi in ſuo genere ſint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu veſtito, vt ſi vendam tibi domum 1000. aureis, cum pacto vt illam adhuc inhabitem; & tu pro inhabitatione habeas hanc veſtem. Pactum enim iſtud acceſſorium, per ſe eſt pactum nudum; tamen quia cohæret cum venditione, quæ eſt pactum veſtitum, cenſetur etiam veſtitum: nam acceſſorium ſequitur naturam principalis. Sextò, Iuramento: nam iuramentum non minùs confirmat pactum nudũ, quàm quiduis aliud. vide Syluestrum ver. Pactum, num. 2.

DVBI-

DVBITATIO IV.

Vtrum omnis contractus pariat obligationem in foro conſcientiæ & externo.

19 *Parit obligationē naturalem.* DIco Primò, Omnis contractus etiam nudus, ſponte libereque factus, ſi contrahentes ſint habiles, parit obligationem naturalem, ſeu in foro conſcientiæ, ita vt parte inuita non poſſis reſcindere; niſi iure poſitiuo ſit irritus, vel detur irritandi poteſtas. eſt communis ſententia Doctorum, vt docet Gomezius tom.2.cap.9.numero 2.& Couarru. in cap. Quamuis pactum, parte ſecunda, §.4. num.23. Probatur Primò, Quia iure tenetur quiſque præſtare quod promiſit, altero acceptante; ſiue promiſerit titulo gratuito, ſiue oneroſo. Nec refert an pacto nudo an veſtito promiſerit; quia iure naturæ & gentium, nulla eſt inter hæc diſtinctio; ſed ſolo iure ciuili; quæ etiam ſolum forum externum reſpicit. Secundò, Quia ad obligandum ſeſe, ſufficit animus verbis expreſſus, & acceptatus; vt communiter docent Theologi. vide Syluestrum v.Pactum.numero 4.

20 DIXI, *Niſi iure poſitiuo ſit irritus, &c.* quia ius humanum poteſtatem habet, vel irritandi omnino pactum aliàs validum, ita vt nullam pariat obligationem; vel tribuendi facultatem & Ius alteri contrahentium, cuius intereſt, obligationem elidendi; vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contractu parentis cum filio vel filia, vt pro certa ſumma cedat legitima portione; alijſque innumeris, qui iure naturali & gentium eſſent validi, niſi Ius poſitiuum eis reſiſteret. Ratio eſt: quia ſicut duo homines priuati, ſepoſito omni iure poſitiuo, poſſunt inter ſe ſtatuere certas formulas & conditiones, ſine quibus contractus eorum in poſterum non cenſeantur validi, nec obligationem naturalem poſſint inducere: ita Reſpublica, quæ naturaliter eſt Superior ſingulorum, ſeu cui naturaliter competit poteſtas in ſingulos, poteſt conſtituere huiuſmodi conditiones: & conſequenter Principes ſeculares, in quos ſuam poteſtatem Reſpublica tranſtulit: multoque magis Principes Eccleſiæ in ijs, quæ ipſorum gubernationi ſubſunt, id poſſunt; quatenus neceſſe eſt, vel expedit ad bonum ſpirituale ſubditorum. hanc enim poteſtatem habent à Chriſto, qui naturaliter ſupremus eſt omnium Dominus.

21 *Pactum nudum.* Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur *Pactum nudum*, non parit obligationem in foro ciuili. eſt communis ſententia Doctorum, vt docent Couarruuias & Gomezius ſuprà: patet clarè L.Iuris gentium. §.fin. ff.de Pactis. vbi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem.* & L.Ex placito. C.de Rerum permutat. *Ex placito permutationis, nulla re ſecuta, conſtat nemini actionem competere. Nulla re ſecuta*, id eſt, neutra ex parte contractu completo per rei traditionem. ſi enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo in fauorem eius, qui impleuit L.1.ff.de Rerum permutat. & alibi. tunc enim veſtitur reipſa, vt dictum eſt ſuprà num.18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat, eſt, quia etſi ius ciuile non reſiſtat talibus contractibus, eos irritando; tamen noluit etiam illis aſſiſtere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur. imò permittit illos *Ius ciuile ei non aſſiſtit.* reſcindi cauſa pœnitentiæ, etiam altera parte nolente, quamdiu pactum nudum neutra ex parte eſt impletum: vel, ſi ex altera parte impletum eſt, liberum eſt huic pœnitere, vel cogere partem ad complendum, vt conſtat ex L.Si pecuniam. ff.de Condict. cauſa data. & L.1.ff.de Rerum permutat. Verùm, hoc non eſt 22 licitum in foro conſcientiæ; quia vtraque pars tenetur ſeruare promiſſum, & exoluere fidem altera volente & perſtante: vnde in foro eccleſiaſtico, & vbi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur ſtare contractu, & implere promiſſum, vt docet Couarruuias ſuprà numero 24. & Syluest. ver.Pactum, numero 3. & patet ex capit.1.de pactis. vbi id paſſim notant Doctores. Ratio eſt, quia Ius Canonicum, *Secus de Iure Canonico.* cùm ſit conditum ad ſalutem animarum, reſpicit obligationem conſcientiæ, eamque iubet impleri; niſi fortè præſumat errorem vel fraudem. quam ob cauſam non concedit 23 actionem ad exigendum promiſſum, niſi exprimatur cauſa, cur ſit promiſſum. Sylueſter ſuprà.

Notandum tamen eſt Primò, Talia pacta, ratione obligationis naturalis habere alios quoſdam notabiles effectus, etiam in foro externo, Primò, Pariunt exceptionem. vt habetur d. L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt ſoluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt Ius compenſandi in foro conſcientiæ. Quartò, Poteſt eis accedere fideiuſſor, & efficaciter obligari. Quintò, Poteſt retineri pignus. quæ omnia ſatis in iure ſunt nota, & infra magis patebunt.

Secundò, Quædam pacta nuda, priuilegio 24 Iuris dare actionem ciuilem, vt patet ex gloſſa in §. De conſtituto, Inſtit. de actionibus; vbi enumerat ſeptem caſus. tale pactum eſt; *donatio verbalis acceptata, promiſſio dotis promiſſio ſoluendi pro ſe, vel pro alio, &c.* ſunt enim parui momenti.

Dico Tertiò, Si tamen pactum nudum iu- 25 *Iuramentum.* ramento confirmetur, parit actionem in vtroque foro. eſt communis ſententia Doctorum, inquit Couarruuias ſuprà numero 26. Probatur, nam ſi contractus, qui iure ciuili eſt irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem iure ciuili, modò non ſit contra bonos mores; vt patet Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduerſus vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non eſt irritus, dabitur actio iure ciuili. ſed de hoc infrà dubit.7. Idem putat Couarruuias eſſe dicendum de pollicitatione iuramento confirmata, quæ *Pollicitatio iuramento confirmata.* tamen non eſt pactum. Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id eſt, ex promiſſione nondum acceptata) nullum ius acquiritur ei, cui ſit: nam requiritur acceptatio, vt infrà dicetur. ergo etiamſi fortè implenda ſit, (de quo infra numero 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in teſtem falſi; non tamen ob vllum Ius, quod acquiſitum ſit illi, in cuius fauorem facta eſt: Secus de pactis

iure ciuili irritis; quia hæc pacta non irritantur, niſi dum ſola ſunt, & ſine iuramento fiunt.

26 Dum autem fiunt cum iuramento, Ius ciuile non intendit ea irritare, ſed relinquit in ſuo vigore, quem habent, præciſo iure poſitiuo. atqui hoc iure præciſo, ſunt valida & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt ſuam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iuſtitiæ & religionis. vnde mirum non eſt ſi iure ciuili detur actio ex tali pacto. quòd ſi ius intenderet ea irrita reddere etiam cum iuramento, omnino irrita eſſent. Sicut enim poteſt impedire ne ex pacto ſimplici obligatio naſcatur; ita etiam ne ex iurato.

DVBITATIO V.

Vtrum coactus, cui error vel dolus cauſam dederit ſit validus.

Dolus multis modis in contractu.

27 NOTANDVM eſt, *Dolum* vel errorem poſſe contingere, vel circa ſubſtantiam rei, vel circa accidentia & extrinſeca, quæ alliciunt, aut auertunt à contrahendo. Rurſus, poteſt hic *dolus dare cauſam contractui*, ita vt ſine illo non velles contrahere: aut non dare cauſam, ſed ſolùm *incidere in contractum;* vt ſi velles quidem contrahere, ſed non tanto pretio. Denique hic *error* ſeu *dolus* poteſt prouenire vel à parte, quæ tecum contrahit, vel à tertio, ita vt pars non ſit vllo modo illius particeps, vel ex propria tua opinione. His poſitis

Error circa ſubſtantiã.

Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentium eſſe errorem circa ſubſtantiam rei, contractus iure naturæ eſt irritus. eſt communis ſententia Doctorum. ratio eſt; quia deeſt ſubſtantialis conſenſus: nam non conſentit in illam rem, ſed in aliam, quam putat ſubeſſe iſtis accidentibus. vt ſi venditor, gemmam putet eſſe vitrum, & pro tali vendat, emptor recomperta tenetur ad reſtitutionem gemmæ, vel ad iuſtum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit; quia venditor non conſentit in alienationem gemmæ, *ſed vitri.* Similiter ſi venditor vitrum vendat pro gemma; quia emptor non conſenſit in emptionem vitri, ſed gemmæ, quam putabat eſſe ſub illa ſpecie. Idem patet ex contractu matrimonij.

Si dolus non det cauſam contractui.

28 Dico Secundò, Si non ſit error circa ſubſtantiam, contractus eſt validus, modo dolus non det cauſam contractui. eſt communis ſententia Doctorum, D.Antonin. parte ſecunda, tit.1.cap.17.§.6.Caietani quæſtione 77.articulo tertio, Soti, libro ſexto, quæſtione 3.articulo 2. & aliorum. probatur, quia iſte verè conſentit, verbi gratia, in emptionem iſtius rei ſciens & volens, abſque metu & fraude: qui conſenſus ſufficiens eſt ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus circa qualitatem rei; tum quia non requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes conſentiat; tum quia non habet expreſsè vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etſi enim ſciret rei qualitatem; tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio.

Hinc ſequitur, Contractum eſſe validum, etiamſi quis deceptus ſit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit cauſam contractui, ſed ſolùm eſt cauſa maioris vel minoris pretij. vnde ipſe contractus non poteſt reſcindi, nolente emptore, ſed ad æqualitatem reduci. Ita docet gloſſa in cap. Cùm dilecti, de emptione & venditione; & expreſsè habetur eodem cap. & C.de reſcind.vendit.L.2.

Si dolus det cauſam contractui.

Dico Tertiò, Si dolus det cauſam contractui, & proueniat ab altera parte, vel ſaltem illa ſit particeps doli, contractus adhuc iure naturæ non eſt omnino irritus, tamen pro arbitrio eius, qui deceptus eſt, (ſi ſolubilis ſit) irritari poteſt. 29

Non eſſe omnino irritũ.

Quòd non ſit omnino irritus, Probatur Primò, ex contractu matrimonij, qui dolo initus validus eſt; & quia natura ſua inſolubilis eſt, validus perſeuerat, nec ob iniuriam acceptam irritari poteſt. Secundò, Quia dolus iſte verſatur, non circa ſubſtantiam contractus aut materiæ; ſed circa cauſam contrahendi, quæ rei eſt extrinſeca & acceſſoria: ac proinde non tollit conſenſum, qui aliquo modo ſit ſufficiens ad naturam contractus. Tertiò, Si deceptus velit contractum conſtare, deceptor non poteſt reſilire, ne ex dolo commodum reportet, vt colligitur ex capit. primo, de eo, qui duxit in matrimonium, & docent plurimi Doctores. quod eſt ſignum contractum non fuiſſe omnino inualidum. Quartò, Quia communis ſententia Doctorum eſt, contractum ſtricti iuris, etiamſi dolus vel metus ei cauſam dederit, validum eſſe; doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L.Dolo. C. De inutilibus ſtipulationibus, & apertiùs Inſtitu. de exceptionibus, initio. hoc autem falſum eſſet, ſi iure naturæ eſſet omnino irritus. quia quod iure naturæ eſt irritum, iure ciuili non poteſt eſſe validum, & tribuere actionem.

Poſſe irritari.

Quòd autem poſſit irritari pro arbitrio decepti, patet: quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit; ac proinde tenetur illum reſtituere in integrum & reddere omnia infecta, ſi deceptus velit.

Deceptor tenetur ad reſtitutionem.

Hinc ſequitur, Deceptorem teneri ad reſtitutionem rei & fructuum, etiamſi dominium tranſlatum fuerit; quia per iniuriam fuit cauſa alienationis: & deceptum poſſe vti occulta compenſatione, ſi aliter, quod ſuum eſt, recuperare nequit. 30

An iure poſitiuo ſint irriti.

Contractus bonæ fidei et ſtricti Iuris.

Sed difficultas eſt, vtrùm tales contractus ſint omnino irriti iure poſitiuo? Iuriſperiti ſic diſtinguunt; omnes contractus *bonæ fidei*, quibus dolus partis, cauſam dederit irritos eſſe: eos autem, qui vocantur *ſtrictis iuris* (vt ſunt omnes, qui fiunt per formulam ſtipulationis & quidam alij) eſſe validos, & tribuere actionem in foro externo, ſed poſſe exceptione doli mali elidi. de quo vide Couarruuiam ad regulam Poſſeſſor. 2.par. §.ſexto, numero ſexto. 31

Verum, quidam hanc diſtinctionẽ reijciunt, tanquam non ſatis in iure fundatam; & docent eandem eſſe rationem contractuum bonæ fidei & ſtricti iuris: omnes enim aliquo modo validos eſſe, & poſſe exceptione doli elidi. Ita Ioannes Ignæus in L.Contractus, π.de reg.iur.num. 150. Faber & Bellapertica apud Couarru. ſuprà. Hæc ſententia non eſt improbabilis. Primò, Quia

Quia

Quia ſicut L.Dolo, C. de inutilibus ſtipulationibus dicitur de contractu ſtricti iuris: *dolo vel metu adhibito, actio quidem naſcitur, ſi ſubdita ſtipulatio ſit, per doli mali tamen, vel metus exceptionem ſubmoueri petitio debet:* ita L. Si dolo, C. De reſcindenda venditione dicitur de contractu bonæ fidei, *ſi dolo aduerſarij deceptum, venditionem prædij te feciſſe Præſes Prouinciæ aditus animaduerterit, ſciens contrarium eſſe dolum bonæ fidei, (quæ in huiuſmodi contractibus maximè exigitur) reſcindi venditionem iubebit.* itaque inſinuat contractum *bonæ fidei* non eſſe omnino nullum, ſed poſſe reſcindi. Nec obſtat L.7.Et eleganter, ff.De dolo. vbi dicitur *nullam eſſe emptionem, ſi in hoc ipſo vt venderet circumſcriptus eſt:* tum quia ibi agitur de minore per dolum decepto vt venderet ſeruum, cuius contractus, quo talem rem abſque decreto Iudicis alienat, eſt planè nullus, vt patet L.16.In cauſæ cognitione.§.Item relatum, ff.De minoribus: de quo infra dubit.8. tum quia ibi agitur de emptione, cui cauſam dederat dolus tertij: quo caſu emptio in alijs non eſt irrita, etſi ſit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat, talem contractum eſſe planè nullum.

Probatur Secundò, Quia quando metus dat cauſam contractui, non eſt omnino irritus, ſed in irritum reuocandus, vt dicemus dubit.6. atqui metus & dolus in iure cenſentur paria. L.Si dolo, ff.De inutilib. ſtipulat. & cap.Cùm contingat, de iureiurando. Tertiò, Quia id magis conſentaneum eſt Iuri naturæ, per quod tales contractus non ſunt omnino irriti, quamuis etiam non omnino validi. Quartò, Eſt magis expediens bono publico, ad coercendos huiuſmodi deceptores, qui interdum hac ratione capi poſſunt in aſtutia ſua, ſi is, qui deceptus fuerit, velit contractum valere, quando eſt ipſi vtilis.

Nec obſtat, quòd talis contractus dicatur aliquando *irritus* vel *nullus*, vel *nullam vim habere*. rectè enim dicitur *irritus*, tum quia deceptor ex eo nihil ſolidi iuris acquirit, niſi alter illum ratificet; nam tenetur ad reſtitutionem in integrum, ante omnem ſententiam. tum quia in fauorem decepti eſt irritus. poteſt enim hic, vbi reſciuerit deceptionem illum irritum reddere, & petere reſtitutionem rei traditæ: tum denique, quia in iure ſæpe dicitur irritum, quod eſt irritandum, & contrà. Poteſt etiam dici *validus* non ſimpliciter, ſed ſecũdum quid, nempe in fauorem decepti; quia poteſt illum ratificare.

Quo modo dicatur irritus.

Deceptor poteſt cogi ad implendum cõtractum.

Ex hac ſententia ſequitur, Eum, qui deceptus eſt, poſſe cogere deceptorem ad implendũ contractum; nec opus eſſe nouo conſenſu deceptoris; quia ex primo conſenſu manet obligatio: (obligauit enim ſe deceptor quantum potuit ex parte ſua) quæ non perit, niſi deceptus, cognita deceptione, reſiliat à contractu. Vnde ſi deceptor reuocet ſuum conſenſum, antequam alter reſiliat, non valet.

32 *An teneantur ratificare, volente decepto.*

Petes, Vtrùm in altera ſententia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus cauſam dederit, iure poſitiuo eſſe omnino nullos; obligetur deceptor in conſcientia contractum ratificare & implere, ſi deceptus velit? Multi Doctores docent, in conſcientia teneri ante ſententiam Iudicis. Primò, Quia etſi contractus validus non fuit, tamen ex parte ſua fidem dedit, quam debet ſeruare. Secundò, Quia iura ſtatuerunt, non in pœnam doloſæ machinationis, ſed ob naturalem æquitatem; quia bono communi ita expedit. quæ ſententia eſt valde probabilis, eamque tenent Richardus in 4.diſtinct.36. circa 3.principale, quæſt.1. Syluest. Matrimonium. 8. quæſt. 2. §.Nonum. Nauar, cap.22. numero 33. Molina diſput.352. & alij.

Sed habet difficultatem: ſi enim non tenetur implere ratione contractus; ergo ſolùm ratione pœnæ: at nemo tenetur ad pœnam niſi poſt ſententiam. Suppono non interueniſſe damnum decepto, quod non ſit aliter reparabile. ſi enim tale interueniſſet, tunc ratione damni ſarciendi teneretur contractum ratificare & implere; vt ſi ſponſam cognouiſſet.

Dices, Tenetur ratione iniuriæ. Contrà; Illa iniuria, ſi abſit damnum, non eſt tanti; & facilè alia ratione ei ſatisfieri poteſt. Confirmatur, quia qui fictè contraxit, non tenetur, ſaltem ſub peccato mortali, ratificare contractum, ſi nullum incommodum ſecutum ſit, vt infrà cap. 18.num.61. dicetur: ergo neque qui dolo. Vnde valde probabile videtur, poſita illa ſententia, non teneri ratificare cõtractum, ſaltem ſub peccato mortali, niſi ratione damni ſecuti, vel ratione ſententiæ Iudicis. Ita ſentit Conradus, de contractibus, quæſt.57. Ioannes Medina C.de reſtit.quæſt.33. Sotus in 4.diſtinct.35.quæſt.vnica, artic.2.

Supereſt, vt dicamus de illo euentu, quo is, qui cum contrahis, non eſt particeps doli; ſed deceptus es à tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant tunc adhuc contractum eſſe irritum: Ita Conradus & Medina ſuprà. Ratio illorum eſt, quia deeſt conſenſus liber, nam quòd conſentis, eſt ex errore inuincibili, qui facit inuoluntarium. Sed contrarium eſt verius, Vnde 33

Si pars non ſit particeps doli.

Dico Quartò, Talem contractum abſolutè validum eſſe. Ita gloſſa in cap.Cùm dilecti, de empt.& vendi. Bartolus in L.Et eleganter, ff.de dolo, in principio. Couarr.reg.Poſſeſſor, par.2. §.6.num.6.& alij. Ratio eſt, quia non eſt error circa ſubſtantiam rei, ſed ſolùm circa extrinſeca; vt circa cauſas, quæ alliciunt vel auocant à contractu. vt Bartolus ait. & aliàs nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quòd nullum ius talem contractum irritum reddat. Vnde ſequitur, eum qui tali contractu aliquid conſecutus eſt, non teneri ad reſtitutionem, niſi contractus in irritum reuocetur; quia nullam iniuriam intulit. *Eſt validũ.*

Petes, An hic contractus, detecto errore poſſit in irritum reuocari arbitrio eius, qui deceptus eſt?

Respondeo, Si ſit contractus gratuitus, vt promiſſio vel donatio liberalis, poteſt pro arbitrio reuocari, ſi dolus vel error circa motiuum ei cauſam dederit; quia in his ſpectanda eſt etiam intentio tacita & habitualis: nam ex ſola intentione legem accipiunt, cum omnino ſint gratuita. Idem dicendum de voto, quod eſt promiſſio quædam. Si verò ſit oneroſus, maior eſt difficultas, quia hic contractus pendet etiam ex conſenſu alterius, qui talem conditionem nollet admittere. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es, & ſic tibi ipſe imputare debes, quòd rem meliùs non exa- *Poteſt in irritum reuocari.*

minaueris: vel dolo tertij; & ſic in illum actionem habes, vt expreſsè habetur L. Et elegāter, ꝧ. De dolo, & L. Si proxeneta, ꝧ. De proxeneticis.

Nō tenetur implere, ſi res ſit integra.

Verius tamen puto, quandocunque error inuincibilis dedit cauſam contractui, & res adhuc eſt integra, eum, qui deceptus eſt, vbi ſciuerit veritatem, in conſcientia non teneri implere contractum; niſi fortè per ſententiam Iudicis cogatur. Patet hoc, Primò, in contractu ſponſalium quem non tenetur deceptus implere, ſimulatque cognouerit aliquid ſubeſſe, quod ſi ab initio ſciuiſſet, noluiſſet contrahere. Secundò, Quia ſi tale quid poſt contractum eueniret, non teneretur illum implere, eò quòd ſtatus rerum ſit notabiliter mutatus: ergo etiam non tenebitur, ſi id, quod ab initio latebat, poſtea ſe aperiat. nam paria ſunt, ſuperuenire de nouo, & proferri in lucem, ſeu incipere cognoſci. Tertiò, Quia alter non poteſt conqueri de iniuria, cùm tacita mens contrahentium ſit, non obligare ſe ad implendum contractum, ſi ſe deceptos deprehendant: idque confirmat conſuetudo paſſim recepta. Si tamen inde alteri damnum obueniret, deberet alter compenſare.

Si damnum parti obueniret.

Quando autem res non eſt integra, vt ſi contractus ſit vtrinque vel altera ex parte completus; tunc eſt diſtinguendum; vel enim alter erat conſcius vitij ſeu defectus, vel non erat: ſi non erat conſcius, iura non concedunt reſciſſionem, ſed ſolùm actionem quanti minoris, id eſt, vt tanto minùs ſoluas, quanti minoris, detecto vitio rē eſſes empturus, vt habetur L. 13. ꝧ. de actionibus empti, in principio; vt ſi *oues morbidas emiſti, vel ligna carioſa,* vt ibidem dicitur, quod non ſolùm in contractu emptionis, & venditionis, ſed etiam in alijs permutationibus locum habet, vt conſtat L. 18. in fine, ꝧ. de ædilitio edicto. Sepoſito tamen iure poſitiuo, puto poſſe reſcindi, ſi deceptio eſt cauſa contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non cenſetur voluiſſe conſentire. Vide Sylueſtrum, Iuramentum 3. quæſtione 1. & Nauarrum cap. 12. num. 13. de quo infrà cap. 42. dubit. 7.

Si conſcius vitij.

Si autem is, qui tecum contrahit, conſcius eſt vitij, contractus eſt irritus in tuum fauorem, ita vt pro arbitrio tuo, detecto vitio poſſis illum irritare, vel confirmare. colligitur ex dicta L. 13. Ratio eſt, quia tunc cenſetur particeps doli. nam tenebatur quaſi ex officio, ſaltem iure poſitiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim ſtatuitur L. 1. ꝧ. de ædilitio edicto; & colligitur etiam d. L. 13. de actionibus empt. itaque ſi non fecit, contra iuſtitiam peccauit. vide Medinam, C. de reſtitutione, quæſtione 34. Puto tamen, ſepoſito illo iure poſitiuo, illum ex iuſtitia ad hoc non teneri, niſi rogatum, vt infrà cap. 21. dubit. 11. dicetur.

34 *Libertas ſufficiēs ad contractum.*

Ad rationem Conradi & Medinæ, Reſpondeo; Illum conſenſum habere libertatem ſufficientem ad eſſentiam contractus, vt patet in matrimonio, quod validum eſt, etiamſi decipiaris circa cauſas contractus. Ratio eſt, quia conſentis hic & nunc in rem, quam noſti. error enim eſt circa aliquid extrinſecum, dicitur inuoluntarius ſolùm ſecundum quid, ratione taciti diſſenſus, qui eſſet actu, ſi error abeſſet. quia tamen nec actu eſt, nec virtute, ſed ſolùm habitu, non reddit irritum contractum. imò neque ſi actu eſſet, irritaret. quia ſolùm eſt ſimplex diſplicentia; nollem ſi ſcirem.

DVBITATIO VI.

Vtrum contractus, cui metus cauſam dederit, ſit validus.

Metus grauis ſeu cadens in conſtantem virum. 35

NOTANDVM eſt, *Metum*, alium eſſe *grauem*, alium *leuem*. *grauis*, alius eſt *grauis abſolutè*, alius *reſpectiuè*. *Metus abſolutè grauis* eſt, qui cadit in conſtantem virum. Dicitur autem metus *cadere in conſtantem virum*, qui eſt alicuius mali, quod viro conſtanti eſt formidabile; eumque meritò commouere queat. talis eſt, Primò, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diuturni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Stupri in viro vel fœmina. Octauò, Amiſſionis honorifici ſtatus. hæc omnia habentur ꝧ. Quod metus cauſa, & C. Eodem. Et in 1. decretal. eod. titulo. Nonò, Amiſſionis omnium bonorum, vel certè notabilis partis; nam ſine his non poteſt commodè & honoratè viuere. Decimò, Infamiæ iuris, vel etiam facti, quæ difficulter poſſit abſtergi; fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prouerbio. 22. *melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Vndecimò, Excommunicationis iniuſtæ. ſecus ſi iuſta ſit. hæc enim facilè poteſt caueri, ſublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, ſi hæc mala liberis noſtris timeamus, *quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur.* vt habetur L. Iſti quidem. ꝧ. Quod metus cauſa. Idem dicendum, ſi parenti vel vxori impendeat: quia hi etiam præ liberis diligendi. Imò idem videtur, ſi fratri, ſorori, vel alteri, arctiſſimo amicitiæ vinculo nobis copulato; quia horum mala, noſtra reputamus.

Quorū malorum ſit.

Metus reuerentialis.

Decimotertiò, Ad metum quoque grauem pertinet, metus reuerentialis, quo filius timet offenſionem parentum, pupillus tutorum, ſubditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Epiſcopi; nimirum ſi hæc offenſio putetur fore magna & diuturna, cum aſperitate vultus vel verborum, vel alia mala tractatione. Item ſi parens vel alius cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & aſſiduè petat. Vnde non quiuis metus reuerentialis cenſetur grauis; ſed ingens; vel ſi coniunctæ ſint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id eſt, vehementes & ſæpius repetitæ: hæc enim, dum iunguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri ſolet, æquiualent metui graui. Vide de his Couaruuiam in epitome 4. decretal. par. 2. cap. 3. §. 4. & Henriquez lib. 1. de matrimonio, cap. 9. & nouiſſimè Sanches lib. 4. de matrimonio, diſput. 5. 6. 7.

Reſpectiuè grauis.

Reſpectiuè grauis dicitur, qui eſt alicuius mali, quod etſi viro conſtanti non ſit formidabile, tamen fœminæ, vel ſeni, vel puero, vel homini meticuloſo, formidādum meritò videtur: quod iudicio prudentum relinquitur. nam ſecundum rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quàm viri robuſti & conſtantes, maioribus.

Reſpectiuè etiam grauis dici poteſt, quando malum, quod timetur, maius eſt, quàm damnum,

num,quod per contractum incurritur,vt ſi mineris auferre equum, niſi vendam tibi veſtem. hic tamen abſolutè leuis eſt. His poſitis,

36 *Non eſt omnino irritus iure naturæ.*

Dico Primò,Contractus metu graui celebratus,neque iure naturæ, neque etiam iure poſitiuo eſt omnino irritus,ſed eſt aliquo modo validus. Prima pars,*quòd non ſit irritus iure naturæ,* eſt communis ferè Doctorum ſententia, Soti in 4.diſtinct.29.quæſt.1. artic.3. Richardi, eadem diſt.circa 1.princ.quæſt.2. Palud.diſt.15.quæſt. 2.artic.5. & aliorum, qui tenent,tales contractus non eſſe irritos, ſed irritandos. Probatur, ſi eſt omnino irritus iure naturæ,id prouenit vel defectu conſenſus, vel quia interuenit iniuria. non defectu conſenſus, quia qui metu coactus conſentit, abſolutè conſentit voluntariè: omnibus enim conſideratis, vult. Nec obſtat, quòd illi volitioni iungatur nolitio:quia eſt ſolùm nolleitas, vt ita dicam; qua nollet, ſi timor mali abeſſet; quæ proinde eſt omnino inefficax, cùm conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iuſtè cogitur, valet contractus; & tamen eſt ſimile inuoluntarium, & ſimile nolle.

Non etiam ratione iniuriæ: tum quia iniuria non eſt immediata cauſa contractus, ſed conſenſus contrahentis; tum quia etſi iniuria poſſit eſſe ſufficiens cauſa ad reuocandum conſenſum & contractum irritandum, non tamen eſt ſufficiens,vt ipſum reddat omnino irritum, vt patet in cõtractu,cui dolus cauſam dedit, qui, etſi iniuria interueniat, non tamen eſt iure naturæ irritus,ſed irritandus,vt dictum eſt dubit.5. num. 29. & 31. Item cùm quis decipitur citra vel vltra dimidium iuſti pretij.

Nec Iure poſitiuo.

Altera pars,*quòd non ſit omnino irritus iure poſitiuo*,eſt etiam ferè communis ſententia Doctorum,vt docet Nauarrus, in cap.Accepta, oppoſit.5.num.7.

Probatur Primò, Inſtit. de exceptionibns in princ. *Si metu coactus,aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti quod non debueras promittere,palàm eſt,iure ciuili te obligatum eſſe; & actio,qua intenditur dare oportere efficax eſt.* Vbi gloſſa,*obligatum eſſe :ſcilicet inſpecto iuris rigore: & efficax eſt,ſcilicet in ſui ſubſtantia.*Secũdò, Probatur L.Si mulier, §.fin.π.Quod metus cauſa. *Si metu coactus adiui hæreditatem,puto me hæredem effici; quia quamuis,ſi liberum eſſet,noluiſſem, tamen coactus volui, ſed per Prætorem reſtituendus ſum vt abſtinendi mihi poteſtas tribuatur*. Tertiò,Ex L.vlt. C.De his,quæ vi. *Venditiones, donationes, tranſactiones,quæ per potentiam extortæ ſunt,præcipimus infirmari :* ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari poteſt ex L.3.5.7.C.de his quæ vi.& ex cap.2.& 4.de his, quæ vi.

37 *Excipiũtur aliquot caſus.*

Excipit tamen Gloſſa in cap.2.de his,quæ vi. ſex caſus, in quibus metu facta ſunt omnino irrita. Primus, Contractus matrimonij,etiamſi iuramentum accedat. vt communiter Doctores in cap. Cùm locum, & cap. Veniens. 2. de ſponſalib. non tamen probo, quod gloſſa addit, matrimonium ex metu eſſe irritum, qualiſcunque metus ille ſit, ex culpa, an ſine cauſa. Verius enim eſt, non eſſe irritum, ſi metus iure incutiatur. Secundus, Si dos promiſſa vel ſoluta ſit per metum;quia eſt acceſſoria ad matrimonium, π. Quod metus cauſa, L.Si mulier, §.Si dos. Tertius, In rebus Eccleſiæ non tenet promiſſio vel traditio ex metu.15.quæſt.6.c.1. & cap. Peruenit, de iureiurando. quia iure requiritur certa ſolennitas in rerum Eccleſiæ alienatione, de qua cap.Sine exceptione. 12.quæſtione 2. & nos infrà cap.24. dubitat.10. Quartus, Si votum ex metu emiſſum; cap.1. De his quæ vi. Quintus,Iuriſdictio per metum extorta non valet, L.2. π.de Iudicijs. Sed contrarium eſt verius, Talem iuriſdictionem validam eſſe, & ea, quæ ex ipſa ſunt ſecuta. Colligitur ex Gloſſa in cap.Abbas. De his quæ vi. vbi dicit; *quia generaliter ea,quæ metu geſta ſunt valent,niſi ius ſpeciatim irritet*. Nec obſtat d.L.2. de Iudicijs, quia loquitur in caſu ſpeciali, quando iuriſdictio conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus, Iudici alicui, cui aliàs non ſunt ſubiectæ, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iuriſdictionis collatio & prorogatio eſt irrita;& geſta ex illa,non valent. Sextus, Authoritas tutoris per metum extorta, π. de authorit. tuto. L.1.§.vlt.

Iuriſdictio metu extorta.

His addunt aliqui alios caſus. Septimus ergo ſit, Si ſponſalia metu ſint extorta. Sed verius videtur, ea non eſſe omnino nulla, ſed more aliorum contractuum irritanda. caput enim Ex literis, de deſponſat. impuberum, quo illi nituntur, ſolùm probat, ea poſſe irritari.

DICES, Ergo ex illis oritur impedimẽtum publicæ honeſtatis.

Spõſalia metu extorta.

RESPONDEO, Id poſſe concedi; nihil enim incommodi. poteſt etiam negari, quia quod ab initio eſt ita debile, vt pro arbitrio partis poſſit in irritum reuocari, cenſetur iure quaſi irritum. Octauus, Promiſſio & donatio metu facta; quia hi actus debent omnino eſſe liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Promiſſio metu extorta.

Sed verius eſt, hos actus non eſſe omnino irritos: non enim ad illorum ſubſtantiam requiritur maior libertas, quàm ad contractus oneroſos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, ſed donatio oneroſa. Confirmatur L.vltima. C.de his, quæ vi; vbi donationes cum contractibus oneroſis dicuntur infirmandæ: non ſunt ergo per ſe omnino irritæ. Nonus, Renunciatio beneficij metu facta. Sed probabilius eſt, illam non eſſe omnino irritam, ſed irritandam, vt docet Nauarrus in cap. Accepta, oppoſit.5. artic.7. Vnde ipſe infert, Primò, Renunciantem non teneri ad horas, ſed eum, cui beneficium ex renunciatione collatum eſt. Secundò, Renunciantem non poſſe ad titulum illius beneficij ordinari: quia non eſt ampliùs ipſius. Contrarium tamen in vtroque dicendum eſſet, ſi renunciatio illa eſſet omnino irrita. quæ ſententia etiam eſt valde probabilis, vt ex eodem Nauarro patet.

Renũciatio beneficij.

Dico Secundò, Etſi hi contractus non ſint omnino irriti, poſſunt tamen in foro conſcientiæ reſcindi, & in irritum reuocari pro arbitrio eius, qui metum paſſus eſt, ſi metus iniuſtè incuſſus fuit ad contractum extorquendum. Eſt communis ſententia Doctorum. Hinc paſſim in iure dicitur; *quæ vi & metu fiunt, debere in irritum reuocari, debere robore firmitatis carere*. cap.2.& 4.de his quæ vi. Ratio eſt,quia qui metum iniuſtè incuſſit, iniuriam alteri intulit; vnde tenetur illum in priorem ſtatum reſtituere: & alter ius habet exigendi hanc reſtitutionem. 38

Poſſunt reſcindi.

Si à tertio incuſſus.

39 Dices, Hæc ratio benè probat,ſi metus tibi incuſſus ſit à parte, cum qua contrahis; non autem ſi à tertio, ita vt pars non ſit iniuriæ particeps: tunc enim non videris poſſe reſcindere contractum,ſed ſolùm habere actionem in tertium.

Respon. Etiam tunc potes reſcindere, & rem tuam recuperare, vt patet L.Item ſi cum exceptione, §.In hac actione, ff. Quod metus cauſa, vbi dicitur, *in hac actione non quæritur vtrùm is,qui cõuenitur an alius metum fecit. ſufficit enim hoc docere, metum ſibi illatum, vel vim*. Idem colligitur ex cap.1.3. & 4. de his quæ vi. nam agitur de ſpecie facti,in qua metus à tertiò illatus eſt. Vtrùm autem id ex iure naturæ proueniat,an ex poſitiuo, non ſatis conſtat. Plerique Doctores videntur ſentire, ex iure naturæ: ratione enim iniuriæ, rem manere obligatam priori domino; & conſequenter,cum illo onere tranſire ad quoſuis. conſenſum enim per iniuriam extortum non transferre rem ſolidè & irreuocabiliter: ſed eo modo, vt maneat ius in rem, & non tantum in perſonam, quæ iniuriam intulit. par enim non eſſe, vt quis per iniuriam alterius,ius omne in rem ſuam amittat. Confirmatur, quia ratione iniuriæ eadem res in priſtinum ſtatum eſt reſtituenda: ergo eſt obnoxia reſtitutioni,vbicunque fuerit. Hæc ſententia eſt valde probabilis; & etiam in eo,quod metu leui extortum eſt, locum habebit, vt ſtatim dicemus: & quando dolus tertij dedit cauſam contractui:quia vtrobiq; interuenit iniuria. niſi ius ob bonum commune aliter diſponat;ſicut fecit, quando neuter contrahentium eſt conſcius vitij occulti; vt ſuperiore dubit.dictum eſt. Crediderim tamen, eum, qui bona fide rem talem emit,ignarus iniuriæ, quæ interceſſit,non teneri ad reſtitutionem,niſi quando is,qui iniuriam paſſus eſt, in rem agere cœperit: quia conſecutus eſt dominium rei, & ipſe nullam iniuriam intulit.

Vtrum iure naturæ, poſſit irritari.

Si ignarus ſis iniuriæ tertij.

Si ob illum finem incuſſus metus.

40 Dixi *ſi incuſſus fuit ad contractum eliciendum*. quia ſi ob alium finem incuſſus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus,non poteſt reſcindi, vt ſi captus à latrone promittas tertio,qui iniuriæ non eſt particeps 100.vt te liberet.tunc enim metus nõ eſt propriè cauſa contractus,ſed ſolùm occaſio;nec poteſt dici metu extortus, ſed cùm iam metus ob aliam cauſam eſt iniectus adhibetur contractus tanquam medium ad illũ pellendum. itaque qui contractum tecum init, non infert metum, ſed aliunde illatum aufert. vnde non meretur vt contractus ei reſcindatur.

Si iuſtè.

41 Dixi *iniuſtè*; quia ſi iuſtè incuſſus fuerit, etiam ad eliciendum contractum,non poteſt irritari. Iuſtè incutitur, quando malum, quod minamur, iure inferre poſſumus. Sic qui contraxit ſponſalia, metu excommunicationis,poteſt compelli contrahere matrimonium, cap.ex literis.2.de ſponſalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promiſit aliquid,ne accuſaretur de crimine,de quo iure poterat, tenetur. Ratio eſt,quia hi contractus non poſſunt irritari, niſi ratione iniuriæ, quæ abeſt, quando metus iuſtè incuti poterat. Syluester v.Metus. q.6. Angelus ibidem nu.10. & alij.

Si non erat animus inferendi mali, ſed terrendi tantùm.

42 Petes, Quid ſi ei, qui minabatur accuſationem, non erat animus accuſandi, ſed ſolùm terrẽdi; poteritne id,quod ſic extorſit,retinere? Videtur nõ poſſe; quia dolus dedit cauſam contractui. noluiſſet enim alter dare, niſi fuiſſet deceptus. Deinde quia dedit,vt deponas animum, quem non habes; itaq; titulus non ſubſiſtit. Vnde Molina diſput.514. docet, eum, qui poterat in iudicio repetere amiſſa ludo prohibito, poſſe quidem ſeriò cõminari repetitionem; & ne vtatur hoc iure, paciſci cum illo, vt partem lucri reſtituat; tamen ſi fictè minatus fuerit, non poſſe retinere, quod extorſit. Hæc ſententia eſt probabilis.

Verius poſſe retinere.

Contrariam tamen credo veriorem, quam tenet Sanches lib.4. de matrimonio, diſput.9. Ratio eſt: quia etſi non habeat animum, habet tamen ius accuſandi, eoque iure vti poteſt; quod ius eſt pretio æſtimabile, ſiue habeat animum eo vtendi, ſiue non. Itaque ſi aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec obſtat, quòd dolus dederit cauſam contractui, ac proinde ille contractus videatur irritus; iuxta ea, quæ dub.5. diximus: quia non eſt dolus malus ſeu iniuſtus, de quo illa ſunt intelligenda; ſed iuſtus. nam iuſtè poterat minari accuſationem, ſiue haberet animum, ſiue non. Neque tu præcisè dediſti vt deponat animum, ſed vt reipſa non accuſet, & iure accuſandi cedat: quorum vtrumque ille præſtat: poteſt ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicendum, cùm quis minatur tibi repetitionem eorum, quæ perdidit. ſiue enim ex animo minetur, ſiue fictè, põt retinere quod tu hac de cauſa dederis: quia das vt cedat iure repetendi, & vt reipſa non repetat.

Dices, Multi Doctores docent, ſupradictos contractus eſſe inualidos, defectu conſenſus & voluntarij: atqui dum metus iuſtè incutitur, ſæpe nõ minus inuoluntariè cõſentit, quàm dum iniuſtè: ergo. 43

Qui iuſtè cogitur cenſetur voluntarius moraliter.

Respondeo, Si phyſicè res conſideretur,non minùs inuoluntariè conſentit, qui iuſtè cogitur, quàm qui iniuſtè. vterque enim conſentit repugnante voluntate, tum per ſimplicem affectum nolitionis, tum per dolorem animi. moraliter tamen loquendo, is qui iuſtè cogitur, non cenſetur inuoluntariè conſentire:quia voluntariè cauſam metus & coactionis dedit:vnde timor ille mali non cenſetur extrinſecùs inferri, ſed ab illomet naſci: ac proinde conſenſus inde ſecutus non cenſetur inuoluntarius; cùm ſit omnino voluntarius in ſua cauſa. Qui verò iniuſtè cogitur, cenſetur inuoluntariè conſentire; quia cauſa metus non eſt illi voluntaria, nec ab ipſo ortum habuit; ſed ſolùm à cauſa extrinſeca. Vnde conſenſus inde ſecutus, quatenus à cauſa extrinſeca oritur, cenſetur inuoluntarius. Hoc modo intellige, quando Doctores dicunt, ad contractus requiri *conſenſum liberum*: & *coactionem* repugnare libertati contractuum: loquuntur enim de contractibus firmis, qui non poſſunt pro arbitrio partis irritari, & de *coactione* à cauſa extrinſeca, non habente ortum ab intrinſeco. *Liberum* vocant,non coactum à cauſa extrinſeca, ſeu per metum iniuſtum, & dolo non inductum. ſi enim cogaris ex cauſa iuſta, id non officit libertati contractuum. Simili modo intellige cap.Cùm locum,de ſponſal. vbi dicitur, *Ibi locum non habet conſenſus, vbi metus & coactio intercedit*. loquitur enim de conſenſu, qualis ſolet requiri in contractibus, vt firmi ſint; & de *coactione iniuſta*. Et illud in regulis

Liberum.

Coactum.

Conſenſus.

gulis Iuris. *Nihil cõſenſui tam contrarium, quàm vis & metus.*

Conſectaria 5.

44 Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, tranſactiones, conceſſiones, promiſſiones, donationes, contractus, & diſtractus, ſeu contractuum reſciſſiones, & generaliter omnes conſenſus, per metum grauem iniuſtè extortos, poſſe in irritum reuocari, & quicquid ex illis eſt ſecutum.

Secundò, Eum, qui ex huiuſmodi contractu, vel conſenſu aliquid eſt conſecutus; teneri ad reſtitutionem; ſiue ipſe, ſiue alius metum intulerit. Ratio eſt, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in priſtinum ſtatum reſtituere; ac proinde reddere, quod conſecutus eſt. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur ſaltem ratione iuris poſitiui, quo non ſolùm datur actio in perſonam, quæ iniuriam intulit, ſed etiam in rem, apud quemcunque exiſtat; vt expreſsè habetur L.8.§. Sed quod. & §. Volenti, ff. Quod metus cauſa. Imò valde probabile eſt, teneri etiam iure naturali, vt ſuprà nu.39. oſtenſum eſt; quamuis fortè non ante reſciſſionem contractus, ſi bona fide proceſſit.

Occulta cõpenſatio.

Tertiò, Si non pateret alia via illius recuperandæ, priorem dominum poſſe eam occultè ſurripere; vel ſi id non daretur, vti occulta compenſatione, ſicut in alijs debitis. quo modo etiã dum res aliqua mihi promiſſa eſt, ſi illam aliter conſequi nequeo, poſſum iuxta probabilem ſententiam, mihi occultè conſulere.

Quartò, Non poſſe in irritum reuocari id, quod ex metu iuſtè illato actum eſt; quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hęc pòteſtas reſciſſionis competat.

Si nimis grauis obligatio exigatur.

45 Aduerte tamen, ſi nimis grauis ſit obligatio, vel res, quam metum inferens exigit, & non habeat proportionem cum iure, quo ipſe cedit, malum intentatum remittens, vel cum opera, quam præſtat, malum aliunde impendens auertens; poſſe conſenſum reuocari, quo ad illum exceſſum, vt contractus ad æqualitatem reducatur. vt ſi, ne accuſem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; ſi dum hoſtem fugis, vt concedam latebras, petam à te aliquem contractum valde damnoſum. In his enim aliqua proportio & æqualitas ſeruanda eſt: prout prudentia determinabit; quæ ſi excedatur, committitur iniuſtitia: ac proinde tenetur alter ad reſtitutionem; quam ſi non fecerit, poteſt læſus vti occulta compenſatione; alia via recuperandi non ſuppetente.

Si falsò putaſti malũ impendere.

Quintò, Nihil referre in foro conſcientiæ, vtrùm alter reuera malum inferre cogitauerit, an non; ſi tu ſeriò apprehendiſti periculum tibi impendere, & ideò conſenſiſti animo repugnante; id eſt, nullo modo conſenſurus, niſi tale malum apprehenderes. Ratio eſt; quia malum non cauſat metum, niſi quatenus apprehenſum. vnde ſiue reuera impendeat, ſiue non impendeat, ſi eodem modo concipiatur, eundem metum concitabit, eaſdemque vires habebit ad conſenſum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hæc exceptio metus, nec datur actio ad reſcindendum, niſi iuſta ratione conceptus fuerit; quia aliàs non præſumitur fuiſſe cauſa conſenſus; imò non putatur fuiſſe verius metus, ſed ſimulatus.

Quæ hactenus dicta ſunt, intelligenda de metu graui, qui vocatur metus cadens in conſtantem virum. Item de metu reuerentiali, cui coniunctæ ſunt minæ tacitæ vel expreſſæ, aut timor diuturnæ aut grauis offenſionis; hic enim meritò grauis à Doctoribus cenſetur; vt ſuprà diximus.

De metu leui.

Nunc difficultas ſupereſt de metu leui, quo 46
vir conſtans permoueri non ſolet; quia L. Metus, ff. quod metus cauſa, dicitur, *metum vani hominis non eſſe ſpectandum, ſed eum, qui in conſtantiſſimum cadit.* & ff. de reg. Iuris, *Vani timoris nulla eſt excuſatio.* Vnde etiam in foro externo non datur reſciſſio actus, qui per metum leuem extortus eſt.

Acta per metũ leuẽ iniurioſũ, poſſunt reſcindi.

Reſpondeo & Dico Tertiò, Etſi ea, quæ per metum leuem acta ſunt, ſint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad reſcindendum contractum; tamen in foro conſcientiæ poſſunt in irritum reuocari, & quæ tradita ſunt repeti, & qui ea obtinet, tenetur reſtituere; ſi metus ille per iniuriam ad illa extorquenda ſit incuſſus. Ita Syluester v. Reſtitutio 2. dicto. 7. Nauarr. cap. 17. nu. 15. vbi dicit, *in foro conſcientiæ idem eſſe, ſiue iuſto metu conſentias, ſiue minore; dummodo coram Deo ille fuerit cauſa principalis, conſenſus. Cauſam principalem* vocat, quæ ſola, vel præcipuè impellit, & mouet animum ad conſenſum. & c.22. nu.51. §. Septimum, *Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, ſufficit quilibet timor etiam minor iuſto; modò ſit cauſa ſine qua non, ſaltem principalis, eius.* vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle eſſe inualidũ. de quo infrà c.40. dubit. 1. Adrianus tract. de reſtitut. dubit. 5. in fine, vbi loquitur de omnibus tranſactionibus. Sotus in 4. diſtinct. 29. quæſt. 1. artic. 3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quoſcunque metu notabili factos, reſcindi. Idem tenet Couarruuias reg. Peccatum 2. par. §.3. nu. 7. & paſſim recentiores. Probatur Primò, Quia ſæpe metus leuis, id eſt, minoris mali, non minùs perturbat hominem, & impellit nolentem ad conſenſum, quàm metus mali grandis, cadens in virum conſtantem: ergo ſi hic tribuit poteſtatem reſcindendi contractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriam obtinetur; atqui id, quod per iniuriam comparatum eſt, obnoxium eſt reſtitutioni: vt enim fiat ęqualitas, debet reſtitui ei, à quo ablatum eſt. Tertiò, Qui metu cogitur, priuatur per iniuriam ſua libertate: ergo debet in priſtinum ſtatum reſtitui, vt liberè probet vel improbet contractum; & ipſe ius habet hunc ſtatum ſibi aſſumẽdi, & quæ geſta ſunt confirmandi vel irritandi.

Matrimoniũ ex metu leui.

Hic tamen, Primò, Excipe contractum 47
matrimonij; qui per metum leuem, iuxta veriorem ſententiam, non eſt irritus; vnde nec irritari poteſt, cùm ſemel validè initus, ſit inſolubilis.

Altera tamen ſententia, coram Deo tale matrimonium irritum eſſe, eſt probabilis, eamque tenet Nauarrus ſuprà, & aliqui recentiores, quam eſſe ſatis probabilem affirmat Thomas Sanches lib. 4. de matrimonio, diſput. 17. num. 4. Imò coguntur eam tenere, ſi ſibi conſtare velint, omnes qui ſentiunt metum grauem iure naturæ matrimonium irritum reddere, vt Couarruuias in 4. p. 2. c. 3. §. 5. nu. 6. D. Bonauent. in 4.

diſt.

diſt.29,quæſt.1. Scotus ibid. q.vnica. Gabriel. in ſupplem, eadem diſt.quæſt.2.art.2,D. Antonin,3.par.tit.1.cap.7. in princip, & alij multi, quorum ſententia eſt valde probabilis, Si enim metus grauis iure naturæ matrimonium irritum reddit,id prouenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui neceſſariam; atqui ſæpe metus leuis non minùs adimit; ergo ſimiliter irritabit. Sed quia contrarium fundamẽtum eſt probabilius,& verius; nempe ſolo iure poſitiuo id fieri;verius etiam eſt, matrimonium metu leui non reddi inualidum.

Probabile eſt metum iure naturæ inualidũ veddere actum.

Secundò,Excipe votum,Etſi enim probabile ſit, votum metu iniurioſo factum, iure naturæ eſſe inualidum;tamen contrarium eſt verius, vt infrà c.40.dub.5.dicemus.

48 *Cõſectaria tria. Ex metu reuerentiali acta.*

Ex dictis ſequitur Primò,Ea, quæ ſolo metu reuerentiali acta ſunt, poſſe reſcindi; & eum, qui inde commodum percepit teneri ad reſtitutionem. Ita Syluester Reſtitutio 2. dicto 7. & v.Metus. quæſt.12.Nauar.ſuprà, &cap.17. nu.152.Petrus Nauar. lib.3. de reſtit. cap.1.nu. 332.& alij. quia hic metus, etſi non ſit grauis, tamen eſt iniurioſus & cauſa actus. vt ſi filius non audens vllo modo contradicere patri, aliquid promittat, donet, vel alicui iuri renuntiet, animo repugnante; quamuis aliud malum non timeat. parens enim, qui ſua authoritate filij libertatem veluti oppreſſam tenet,obligatur ex iuſtitia, in huiuſmodi actibus eam laxare, vt pro ſuo arbitrio eligat quod placuerit: vnde ſi non fecerit, iniuriam infert; & tenetur ad reſtitutionem eius, quod per talem conſenſum conſecutus eſt.

Secundò, Si vxor conſentiat in aliquem contractum mariti, vel promittat aliquid vel fideiubeat, quia non audet contradicere marito, timens iurgia & auſterum conuictum: poſſe illam reuocare conſenſum, & eos, qui inde aliquid acceperunt ad reſtitutionem teneri. Patet ex ijſdem authoribus. Ratio eſt, quia iniuriam patitur,dum eius libertas ſic impeditur, & cogitur.

Preces importunæ.

Tertiò,Ea,quæ per preces importunas ab aliquo obtenta ſunt, voluntate illius repugnante, & ſolùm ad repellendam moleſtiam illam concedente, reſtituenda eſſe. Syluester ſuprà, dicto nono. Nauarr. cap. 16.num.17. Thomas Sanches lib.4. de Matrimonio diſp. 10.vbi citat plurimos authores pro hac ſententia. Ratio eſt, quia iniuriam facit, qui tali modo aliquem affligit. *Preces* enim *importunæ* dicuntur,quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti moleſtia eius, qui rogatur. Si ergo hic, vt illam moleſtiam depellat, & ille finem vexandi faciat,conſentiat; conſenſus iſte per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari poteſt.

Duplex limitatio.

Hoc tamen dupliciter ſentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiuſmodi precibus vrgetur, non poſſit illam importunitatem alia ratione, minore incommodo repellere. ſi enim poſſet facilè aliter repellere, non videretur conceſſiſſe inuitus, nec per iniuriam quaſi coactus. vt cùm officia vel beneficia aliquando à Principibus vel Prælatis improba ſolicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia ſi vellent, facilè petentes coercerent)ſed ex parte tantùm. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is,à quo ſic extortum eſt, maneat inuitus & putetur cupere vt fiat reſtitutio,multi enim etſi inuiti concedant,vbi tamen ſemel conceſſere,vel cupiunt fieri reſtitutionem,vel facillimè condonant. Ad rationem ex iure allatam,

RESPONDEO. Illis legibus non approbari contractus metu leui initos, nec vllum robur illis dari; ſed ſolùm actionem in foro externo denegari ad eos reſcindendos, idque, meritò. Primò, ne lites in immenſum excreſcant; facilè enim talis metus incidere & probari poteſt. ob quam cauſam non conceditur actio ex dolo,niſi dederit cauſam contractui, vel niſi deceptus ſis vltra dimidium iuſti pretij.Secundò,quia quando metus leuis eſt, non præſumitur cauſa actus, ſed liber conſenſus.Si quis tamen enormiter læſus eſſet,poſſet officiũ Iudicis implorare, etiam ſi metus grauis non fuerit. 49

Leges ſolũ denegat actionem.

DVBITATIO VII.

Vtrum contractus per ſe inualidi confirmentur iuramento.

HÆc quæſtio eſt valde perplexa apud Iureconſultos;de qua tractat fusè Couarruuias in cap.Quamuis pactum,p.2.

Notandum eſt, non eſſe idem, *Iuramentum eſſe validum*, & *iuramentum confirmare contractum:* ſed habent ſe vt magis & minùs commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocunque eſt ſeruandum ob honorem diuini numinis, etiamſi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Confirmat contractum*, quando non ſolùm ſeruandum eſt, ſed etiam alteri, in cuius fauorem fit,ius tribuit, & contractum in ſua ſpecie validum efficit. Hinc fit,vt etiamſi iuramentum relaxetur, maneat tamen obligatio iuſtitiæ ex contractu, quæ tranſit,ad hæredes; ſicut & Ius alterius ad hæredes tranſmittitur. 50

Quid ſit Iuramentum eſſe validũ.

Quãdo confirmare contractum.

His poſitis, vt ſciamus quando iuramentum eſt validum, quando non; Notandæ ſunt duæ regulæ.

Prima eſt, Quando id, quod iuramento alicui promittitur, ſine vllo promittentis peccato ſeruari poteſt; iuramentum eſt validum & ſeruandum. intellige, ſi ille, in cuius fauorem factum eſt ſeruari velit, & aliàs legitimè non relaxetur.

Quando ſit validum 1. regula.

Secunda eſt, Quando id, quod promittitur, ſine peccato promittentis ſeruari nequit, iuramentum eſt inualidum & irritum. vtraque apertè colligitur cap. Cùm contingat, de Iureiur. vbi dicitur, *ſeruari debere huiuſmodi iuramenta*, (quæ fiunt ſuper contractu iure ciuili non obligante,)*ſine vi & dolo ſponte præſtita; cùm in alterius præiudicium non redundent, nec obſeruata vergant in diſpendium ſalutis æternæ*. Idem habetur cap. 2. de pactis, in 6. Vnde à contrario ſenſu colligitur,non eſſe ſeruanda,ſi obſeruatio vergat in diſpendium ſalutis.vergit autem,ſi eſt peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Non eſt obligatorium iuramentum,cõtra bonos mores præſtitum*. Quod intellige de *bonis moribus naturalibus*, vnde homo dicitur bonus;& quorum cõtrarium eſt peccatum:non de *ciuilibus*,quos tantùm expedit eſſe in Republica, vt bene ſit ordinata politicè. Ratio prioris regulæ eſt;quia honor & reuerentia diuinæ maieſtatis(quam iuramẽto in teſtem adduximus) poſtulat, vt efficiamus verum eſſe, 2.

Contra bonos mores.

quod

quod promiſimus; (ſi modò id licitè fieri poteſt) ne illam teſtem falſi faciamus. Poſterioris ratio eſt; quia nemo obligari poteſt ad peccatum; id enim contradictionem implicat.

51 Petes, Quid ſi vi, vel alia iniuria extortum ſit?

RESPONDEO, Adhuc eſſe validum, ſi plenus conſenſus adfuit: quia etſi alter nullum ius ex eo conſequatur; tamen honor Dei poſtulat, vt ſeruetur quod promiſſum eſt, quando ſine peccato ſeruari poteſt. Confirmatur ex cap. Debitores, de Iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promiſit ſoluere vſuras teneri. vide plura infrà cap. 42. d. 7. & 8. Poteſt tamen hoc euentu peti relaxatio iuramenti: (quam Epiſcopus, vel alius habens priuilegium diſpenſandi in iuramentis abſque præiudicio tertij dare poteſt) & tunc non ſolui, vt patet. d. cap. Debitores. & c. Si verò, de iureiur. ad quod inſinuandum in d. cap. Cùm contingat, dicitur, *iuramenta ſine vi & dolo ſponte præſtita*, eſſe ſeruanda; quia ſi vi vel dolo præſtita ſint, poteſt peti relaxatio. & tunc poſſunt non ſeruari. Si autem ſine vi vel dolo, non poteſt; & ita *omnino ſeruanda ſunt*, (vt notanter dicitur d. cap. 2. de pactis) id eſt, ita vt non poſſit dari diſpenſatio. quod intellige, niſi culpa fuerit in promiſſario: ad hanc enim puniendam poteſt Superior iuramentum promiſſoris relaxare. item niſi præſtitum ab impubere; tunc enim poteſt irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, ſatisfacere momentanea ſolutione. quandocunque enim habes ius repetendi, ſi iuraſti ſoluere, teneris quidem ſoluere, vt impleas, quod iuraſti: ſed potes mox repetere; quia ius repetendi habes, & contrarium, iuramento non promiſiſti. Potes etiam ab Epiſcopo petere relaxationem vt non ſoluas: quia hoc non cenſetur in præiudicium tertij, dum eſt animus repetendi.

Quãdo intercеſſit iniuria, poteſt peti relaxatio.

Momentanea ſolutio.

52 Aduerte tamen, excipi duos caſus, quibus iuramentum de re alioquin licita, non obligat. Primus eſt, Quando ius irritum reddit non ſolùm contractum, ſed etiam iuramentum appoſitum. ſicut Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & diſpoſitionem nouitij, etiam iuratam; niſi facta ſit cum licentia Epiſcopi, vel eius Vicarij, intra duos menſes proximos ante profeſſionem: & ſtatuit vt etiam tunc non poſſit effectum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione. Secundus eſt, Quando iuramentum factum eſt in fauorem tertij, ſed nemo acceptauit, vel ſaltem non validè acceptauit; nec aliàs factum eſt in modum voti. Ratio eſt; quia Iuramentum ſequitur naturam & qualitatẽ actus, ſuper quem cadit; vt communi conſenſu Doctores docent. *Acceſſorium enim ſequitur naturam principalis*. Hinc fit, vt quando actus aliquis, vel ex iuris diſpoſitione, vel ex recepta conſuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit; eandem quoque includat iuramentum actui appoſitum; niſi agens, contrarium intendat. Itaque cùm promiſſio facta abſenti non obliget, niſi ab ipſo vel ab alio eius nomine validè acceptetur, & ſub hac conditione ſemper fieri cenſeatur; etiam iuramentum huic promiſſioni appoſitum non obligabit ante acceptationem; nam eandem conditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi DD. quos refert & ſequitur Sancius lib. 1. de matrimon. diſput. 7. num. 24.

Iuramentũ irritum de re permiſſa.

Iuramentũ ſequitur naturã actus.

DICES, Deus acceptauit Iuramentum: ergo non poteſt reuocari.

RESPONDEO. Negando antecedens. Deus enim iuramentum promiſſorium, factum in fauorem hominis, non acceptat, niſi quatenus homo illud acceptat. vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit, *Si accepteiur, ſi non remittatur*, &c. Dixi, nec *aliàs factum ſit in modum voti;* quia tũc obligat inſtar voti, etiamſi ab homine promiſſio non acceptetur: acceptatur. n. à Deo; vt ſi iures te nõ luſurum alea aut ingreſſurum Religionem, &c. tunc enim promiſſio cenſetur dirigi in Deum, & præterea confirmari iuramento; vnde eſt votum iuramento confirmatum. Ex prædictis regulis ſequitur Primò, Inualidum eſſe iuramentum Clerici, quo renuntiat priuilegio fori, promittens ſe compariturum coram Iudice ſæculari. Ratio eſt, quia ſine peccato id exequi non poteſt; cùm ſit illi prohibitum, vt apertè habetur cap. Si diligenti, de foro competenti. Vbi aduerte, non ideo hoc iuramentum eſſe irritum, quia priuilegium hoc non eſt perſonale, ſed totius ordinis; (vt quidam volunt) ſed quia eſt de re illicita. ipſa tamen renuntiatio nuda, eſt irrita, quia eſt priuilegium totius ordinis. Secundò, Inualidum eſſe iuramentum, quo vir iurat vxori, ſe non accuſaturam illam de vllo crimine: quia fieri poteſt vt teneatur illam accuſare. vnde cap. Quemadmodum, de iureiur. dicitur, tale iuramẽtum *eſſe temerarium;* nempe quia iuratur id, in quo poteſt eſſe peccatum. 53 54

Quomodo Deus acceptet Iuramentum.

Cõſectaria duo.

Priuilegij fori renuntiatio facta à Clerico.

Iuramentũ de non accuſando.

PETES, An iuramentum hoc valeat, ſaltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accuſare?

RESPONDEO. Non valere; quia propoſitum non accuſandi de vllo crimine, & ipſum non accuſare, etſi bonum publicum id poſtulet; eſt peccatum. hoc autem eſt id, quod primò & per ſe ſub illud votum cadit. Simili modo votum Iephte, quo vouit offerre quicquid primò occurreret, erat irritum; ſi tamen intendit nihil excipere: nec ex vi illius tenebatur offerre animal idoneum, etiamſi occurriſſet. Puto tamẽ non ita votum ipſius fuiſſe interpretandum; quia bona mente vouit, omitto alia exempla.

Votum Iephte.

Nunc, vt ſciamus quando contractum confirmet, quando non, Iuriſperiti aliquot regulas aſſignant; vt videre eſt apud Bartolum in L. Si quis, π. de fideiuſſoribus, quæ ad duas reduci poſſunt. 55

Quãdo confirmet contractum.

Prior eſt, Quando actus aliquis principaliter prohibetur, vel inualidus decernitur iure ciuili ob priuatam vtilitatem, confirmatur iuramento; niſi vis aut dolus interuenerit.

Regulæ duæ

Altera eſt, Quando actus prohibetur primò, & principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento, imò iuramentum eſt inualidum.

Verùm, in his regulis eſt magna obſcuritas. nam obſcurum eſt quando actus prohibeatur principaliter ob fauorem publicum, quando ob priuatum: vnde etiam hac de re magna eſt inter Doctores diſſenſio. Deinde vnde conſtat Iuramentum eſſe inualidum, ſi actus, ſuper quem cadit, irritus ſit ob fauorem publicum, quãdo non eſt peccatum? nullo enim iure, nulla ratione id

firmiter

firmiter probari poteſt. quin potiùs, cõtrarium rationi conformius eſt. Denique ex his regulis deducunt Doctores multa exempla, quæ ſecundum Ius Canonicum, & veram Theologiam videntur falſa. Vnde aliæ nobis aſſignandæ ſunt.

56 *Alia regula. 1. regula.* Prima ſit, Quando actus iure naturæ eſt irritus, vel irritari poteſt, non confirmatur iuramento: quamuis iuramentum ſit ſeruandum, ſi id, quod promittitur non eſt illicitum. Prior pars eſt communis Doctorum. Omnes enim fatentur, teſte Couarruuia, contractum iure naturæ irritum non confirmari iuramento; vt quando vi vel dolo extortus eſt. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extortor ad reſtitutionem, vnde nullum ſolidum ius acquirit; & qui iurauit, ratione iniuriæ poteſt petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio poſitis, ex iure Canonico.

2. regula. Secunda regula ſit, Quando actus talis eſt, vt ipſe vel promiſſio illius ratificandi, vel non reuocandi, inducat obligationem naturalem, con firmatur iuramento; etiamſi aliàs iure ciuili ſit irritus, vel in irritum reuocabilis, modò vis vel fraus non interceſſerit: Si verò nec ipſe, nec promiſſio illa inducat obligationem vllam, ne naturalem quidem vel ſi vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento; eſt tamen hoc iuramentum ſeruandum, niſi relaxetur. Hæc regula conſtat duabus partibus; quæ vt intelligantur,

Dupliciter iuramentũ poteſt addi contractui. Notandum eſt, Dupliciter poſſe iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum, nec vllum ei robur tribuit: quia non eſt iuramentum promiſſorium, ſed aſſertorium tantùm eius, quod fit. vnde non minùs poteſt contractus reuocari, quàm ſi tale iuramentum additum non eſſet. Secundò, Si iures te ſemper contractum ratum habiturum, nec vnquam reuocaturum, & hoc modo intelligi debet iuramentum, vt confirmet contractum. *Probatur & explicatur prior pars.* Ratio prioris partis eſt, Si enim ipſe contractus inducit obligationem naturalem; manifeſtum eſt confirmari iuramento: quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti, quibus illa obligatio poterat elidi; & ſic manet omnino firma, & irreuocabilis. *Pacta inducentia obligationẽ naturalem.* Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda, & omnia alia, quibus ius neque aſſiſtit neque reſiſtit; de quibus ſuprà hoc eodem cap. num. 14. 17. 21. & 25. Denique omnes illi contractus, qui iure ciuili non ſunt omnino irriti, ſed datur ſolùm poteſtas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus ſit omnino irritus, promiſſio tamen non reuocandi, poteſt inducere obligationem naturalem, cùm hæc iure non ſit irrita. vnde ſi huic promiſſioni accedat iuramentum, confirmat illam: & conſequenter contractus ille reuocari nequit ſine iniuria. nam promiſſio non reuocandi, ius tribuit alteri vt contractus non reuocetur: quod ius fit omnino firmum iuramento. Aliam rationem attulit ſuprà numero 26. ſed hæc eſt ſolidior.

Exempla in varijs contractibus. Exempla, vbi contractus inducit obligationem naturalem, ſunt; *Contractus minoris.* Primò, Contractus minoris, præſertim de re mobili, ſine authoritate curatoris. de quo infrà nu. 65. *Donatio inter coniuges.* Secundò, Donatio inter patrem & filium nondum emancipatum; inter maritum & vxorem; de quibus cap. 18. nu. 88. & 90. Tertiò, Promiſſio ſoluendi & non repetendi quod credito vel ludo vetito ludens amiſeris. *Promiſſio in ludo.* De quo infrà cap. 26. numero 26. & 27. Quartò, Fideiuſſio mulieris facta etiam inſtrumento publico, infrà cap. vigeſimo octauo, num. 17. *Fideiuſſio mulieris.*

Vbi non inducit obligationem naturalem, Primò, Contractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem, quæ ſeruando ſeruari poterat, abſque authoritate Iudicis. *Contractus minoris de re immobili.* hunc enim irritum eſſe, nec naturaliter obligare, colligitur ex L. 7. 11. & 15. C. de prædijs minorum: iuramento tamen confirmari, patet L. 1 C. ſi aduerſus venditionem. Secundò, fideiuſſio mulieris ſine iuris ſolemnitate. de quo infrà cap. 28. num. 17. His adde exempla ſequentia, ſiue contractus ſit irritus, ſiue non: nam ea res valde eſt perplexa apud Iuriſconſultos; probabile eſt, quando contrahentes ſunt habiles, & adeſt vtrinque plenus conſenſus, contractum inducere obligationem naturalem, etiamſi ſolemnitas iuris non ſeruetur; de quo infrà cap. 19. nu. 33. Itaque Tertium ſit. Renuntiatio futuræ ſucceſſionis in paterna hæreditate, cap. 2. de pactis, in 6. *Renũtiatio ſucceſſionis.* de qua vide multa apud Couarruuiam, de pactis, par. 3. §. 3. & 4. Quartò, Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias, facta abſque Iudicis authoritate. *Alienatio fundi dotalis.* cap. Cùm contingat, de Iureiuran. Quintò, Promiſſio inſtituendi hunc hæredem. Sextò, Promiſſio non reuocandi teſtamentum. *Promiſſio nõ mutãdi teſtamenti &c.* Septimò, Promiſſio ſoluendi centum in pœnam, ſi teſtamentum mutetur. De quibus tribus promiſſionibus infrà cap. 19. nume. 95. Octauò, Donatio facta abſque inſinuatione vltra 500. ſolidos. Nonò, Donatio omnium bonorum, præſentium & futurorum, de quibus cap. 18. nume. 96. *Donatio omnium bonorum.* Decimò, Promiſſio pœnæ ſponſalibus adiectæ, ſoluendæ ab eo, qui reſilierit. etſi enim hæc promiſſio fortaſſis ſit prohibita; (vt videtur colligi poſſe ex capite Gemma, de ſponſalibus. vbi dicitur *huiuſmodi pactio meritò improbanda*) tamen ſolutio ſeu impletio promiſſionis, prohibita non eſt; *Promiſſio pœna in ſponſalibus.* ſicut nec receptio rei, quæ ſoluitur. imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is, cui hęc mulcta ſoluta fuerit, non tenetur ad reſtitutionem ante ſententiam Iudicis; vt poſt alios docet Sanches lib. 1. de matrimonio diſput. 32. nume. 21. quod ſignum eſt aliquod ius per talem promiſſionem acquiri: ergo accedente iuramento confirmatur.

Si habens ius repetendi, iurauit ſoluere. Aduerte tamen ſi ſolùm iurauit ſoluere, non intendens ſibi adimere ius repetendi, quod ei per leges conceſſum eſt; tenebitur quidem ſoluere. poterit tamen poſtea vti iure ſuo in repetendo: imò ſi habet animum repetendi, poterit petere diſpenſationem, ne teneatur ſoluere; quia hoc caſu ſolutio eſt parui momenti; ac proinde non ſoluere, non cenſetur eſſe in præiudicium tertij; vt ſuprà num. 51. dictum eſt.

Contraria tamen ſententia, hanc promiſſionem pœnæ non confirmari iuramento, imò hoc iuramentum eſſe irritum, eſt probabilis; quia plurimorum Doctorum, quos refert & ſequitur Sanches lib. 1. de matrimonio, diſput. 32. nume. 21. Ratio tamen, qua id probant non videtur ſolida. putant enim non ſolùm promiſſionem eſſe peccatum; (quod tamen certum non eſt) ſed etiam ſolutionem: eò quòd promiſſor dum ſoluit, videatur promiſſionem ſuam appro-

approbare. Sed hoc neceſſarium non eſt. promiſſor enim ſoluendo non magis approbat promiſſionem, quàm promiſſarius, ſolutum acceptando. hic tamen acceptando & retinendo non peccat; vt ipſi fatentur. Deinde ſi per ſolutionem approbatur promiſſio, nunquam poteſt quis teneri ex promiſſione prohibita; quod conſtat eſſe falſum. dixi, *modò vis aut fraus non interceſſerit*: quia tunc non confirmatur iuramento; ſiue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali, ſiue non; vt patet ex dictis num. 51. & 56.

Poſterior pars regulæ. Ex dictis patet poſterior pars regulæ aſſignatæ. quando enim actui nulla prorſus ſubeſt obligatio; non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, niſi quod aliquam vim habet, etſi ea debilis ſit & infirma. Deinde vbi nulla eſt obligatio, ibi nullum eſt ius in altera parte: atqui vbi nullum eſt ius, nulla fit iniuria, etſi actus reſcindatur. itaque laxari poteſt vinculum iuramenti; (quia per hoc nulla iniuria irrogatur tertio) & tunc actus reſcindi. Ante tamen illius relaxationem, omnino ſeruandum eſt, propter honorem diuinum; quia abſque ſalutis diſpendio ſeruari poteſt.

Contractus pupilli. Exempla ſunt; Primò, Contractus pupilli, etiamſi pubertati ſit proximus: vt cùm habet decem annos cum dimidio, ſi ſit mas; vel nouem cum medio ſi fœmina. hic enim contractus, quamuis ſit de bonis caſtrenſibus vel quaſi caſtrenſibus, iure eſt irritus; iuxta multorum ſententiam, quam ſequitur Couarruuias de matrimonio par. 1. cap. 5. §. 1. num. 4. & Molina diſput. 130. & 161. & multi alij; eſtque valde probabilis, ob multa iura, quibus ſignificatur pupillum non contrahere obligationem. Vide §. Nunc admonendi. Inſtit. quibus alien. licet. Promiſſio quoque non reuocandi talem contractum irrita eſt ob eandem cauſam: vnde per eam nulla inducitur obligatio; quæ accedente iuramento poſſit confirmari. itaque poterit tale iuramentum relaxari vel irritari: quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruuias loco citato, docet poſſe iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis; quia præſumitur deceptus.

Aduerte tamen, contrariam ſententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & conſequenter eius contractum iuramento confirmari) eſſe probabiliorem, vt eruditè oſtendit Sanches lib. 6. de matrimonio diſput. 38. q. 2. de quo plura infrà dubit. 8.

Contractus prodigi. Secundò, Contractus prodigi, cui datus eſt curator. *hic enim non poteſt promittendo obligari, & ideo nec fideiuſſor interuenire poteſt pro eo*; vt expreſsè dicitur L. Is, cui bonis, ff. de verborum obligat.

Promiſſio irrita. Tertiò, Omnis promiſſio, quæ prorſus eſt irrita, ita vt nullam obligationem pariat; vt eſt omnis promiſſio de re prohibita, aut quæ non eſt in poteſtate promittentis. quare cùm de multis promiſſionibus ſit quæſtio, vtrùm inducant obligationem naturalem; vt de promiſſione inſtituendi hunc hæredem, non reuocandi teſtamentum, ſoluendi certam ſummam, ſi teſtamentum mutatum fuerit, & ſimiles; probabiliter teneri poterit, licitum eſſe petere diſpenſationem iuramenti, quod tali promiſſioni apponitur. Idem dicendum de promiſſione metu vel fraude extorta.

57 *Actus cõtra prius Iuramentum.* PETES Primò, Vtrùm actus, qui fit contra iuramentum antea præſtitum, ſit validus, maximè ſi iuramento muniatur; Siue, Vtrùm iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? De hac re agit Couarruuias in cap. quamuis pactum, par. 2. §. 2.

Reſpondeo, & Dico Primò, Si actus ille, qui fit contra iuramentum, talis ſit, vt per ſe ſine iuramento factus, ſit validus; manet validus, etiamſi in eo committatur periurium. Ita Couarruuias ſuprà nume. 5. & alij Doctores paſſim. Ratio eſt, quia iuramentum prius, contra quod agitur, ſolùm facit vt non poſſit contra fieri abſque periurio; non autem transfert dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium per ſe validum, qui ſuum robur à iuramento non debet accipere. Patet exemplis: Qui ſponſalia contraxit cum aliqua, eaque iuramento confirmauit, validè poſtea contrahit matrimonium cum alia. cap. Sicut, de ſponſalibus. Qui aliquid cum iuramento vendidit Caio abſque traditione; ſi poſtea vendat & tradat Titio, hic actus eſt validus. vt colligitur L. Traditionibus, Cod. de pactis. & L. Quoties, Cod. de rei vindicatione. Qui iurauit non reuocare teſtamentum, non reuocare procuratorem, validè poſtea reuocat. Qui iurauit tibi conferre beneficium, validè alteri confert. Si Canonici iurarunt, edito ſtatuto, ſe non aucturos numerum Canonicorum, ſi poſtea auxerint, valet. Nec contrarium dicitur cap. Dilecto, de præbendis, quia ſolùm dicitur eos id non poſſe facere, nempe licitè; quia contra Iuramentum: non autem eſſe irritum ſi faciant; vt notat Panormitanus ibidem. non enim hoc iuramento ſe priuarunt iure augendi.

58 *Actus iure inualidus nõ confirmatur iuramẽto contra prius iuramentum.* Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramentum fit, per ſe abſque iuramento ſit inualidus, non poteſt confirmari iuramento contra prius iuramentum. Couarruuias ſuprà, & alij, quos ibi citat. Ratio eſt; quia iuramentum, in quo eſt periurium, non poteſt firmare contractum per ſe inualidum. Item iuramentum poſterius non poteſt obligare contra iuramentum prius. Exemplum: Si mulier iurauit ſe non alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & poſtea alienet, non valet alienatio, etiamſi eam iuramento confirmet, vt docet Gloſſa in cap. Licet, de iureiuran. in 6. quia per ſe iure eſt irrita, niſi fiat authoritate Iudicis, vt patet L. Iulianus, ff. de fundo dotali. & Authent. Siue à me. C. ad S. C. Velleianum: & periurio non poteſt confirmari. Si maritus iurauit ſe non donaturum vxori, & poſtea donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio; quia donatio per ſe inualida, non poteſt robur accipere à periurio.

59 DICES, In iuramento non reuocandi illam donationem, non eſt periurium; quia ante non iurauit ſe donationem (ſi contingeret eam facere) reuocaturum.

RESP. Non iurauit id expreſsè; cenſetur tamen id tacitè iuraſſe, dum iurauit non alienare. ex vi enim huius iuramenti, tenetur reuocare alienationem, ſi poteſt. vnde ſi poſtea iuret ſe eã non reuocaturum, cùm tamen poteſtatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum; & ita committet periurium, non ſolùm donãdo

contra

contra prius iuramentum; ſed etiam iurãdo non reuocare. Secus quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per ſe eſt validus, nec poteſt reuocari. tunc enim etſi contrahendo fiat periurus; non tamen iurando non reuocare. Denique quando actus contrarij ſunt eiuſdem rationis, ſi prior eſt validus, ſecundus huic contrarius eſt inualidus, etiamſi iuramento muniatur: vt ſi promittam tibi rem, quam antea alteri promiſi, vel Deo voui. Sic ſponſalia iurata cum ſecunda, non obligant contra prima ſimplicia. Ratio eſt, quia promiſſio poſterior non poteſt mandari executioni ſine peccato; fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta eſt. vnde etiam eſt inualida per ſe, etſi non ſit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de venditione ſecunda, facta contra primam; niſi in ſecunda facta ſit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione; vt conſtat ex dictis ſuprà cap. 3. dub. 3.

Contractus eiuſdem rationis.

DVBITATIO VIII.

Quinam poſſint contrahere.

RESPONDEO, Generatim omnes, qui habent adminiſtrationem bonorum, poſſe contrahere, quatenus illa adminiſtratio ſe extẽdit: nam adminiſtratio magna ex parte in contractibus conſiſtit. qui verò carent adminiſtratione, non poſſunt; niſi ex conſenſu eorum, quibus ſubſunt. Sed præcipua difficultas eſt de pupillo & minore.

60 Dico Primò, Minor, & pupillus pubertati proximus poſſunt ſine authoritate curatoris, vel tutoris validè cõtrahere in ſuum commodum, non tamen in ſuum incommodum: non enim poſſunt ſine authoritate eorum, quibus ſubſunt, alijs validè & efficaciter obligari, quamuis poſſint alios ſibi obligare. eſt communis ſententia Doctorum, & habetur expreſsè Inſtitut. de authorita. tutorum, initio: vbi poſt pauca dicitur, *Placuit, meliorem quidem ſuam conditionem (pupillum) facere poſſe, etiam ſine tutoris authoritate: deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris authoritate. Vnde in his cauſis, ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis; ſi authoritas tutoris non interueniat, ipſi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, at in vicem pupilli non obligantur*. Idem habetur Inſtitut. de inutilibus ſtipulation. § Pupillus. vbi etiam additur, hoc intelligendum de *pupillo pubertati proximo*, id eſt, qui habet ætatis decem annos cum medio, ſi mas eſt: vel nouem cum medio, ſi fœmina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantiæ proximus*; nec præſumitur Iure ſatis habere iudicij ad contrahendum. *Infantia* durat vſque ad annum ætatis ſeptimum completum. *Pubertas* verò incipit maſculis in termino quartidecimi; fœminis duodecimi. Vnde intra hos terminos conſtituti, quando ſunt propinquiores termino, in quo incipit pubertas, quàm in quo definit infantia, dicuntur proximi pubertati; & præſumuntur Iure habere ſufficiens iudicium ad alterum ſibi per contractum obligandum. ita docet gloſſa in dicto §. Pupillus. verbo, Infantiæ proximus. Inchoata pubertate, deſinit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes* & *minores* vſque ad annum vigeſimumquintum expletum: poſt quod tempus vocantur *maiores*.

Minor & pupillus.

Pubertati proximus quis dicatur.

Infantia.

Pubertas.

Idem intelligendum de contractu *pupilli vel minoris cum maiore*. Si enim minor cum minore, vel habente priuilegium minoris, contrahat, non illum ſibi obſtringit; quia eodem priuilegio vtitur. Secus de maiore. Vnde dici ſolet, contractum maioris cum minore claudicare; quia *ſolùm ex altero latere eſt obligatio*, vt Iureconſultus ait L. Iulianus, §. Si quis à pupillo, ff. de actionibus emp. Porro ſtatuerunt hoc Iura in fauorem illius ætatis: *vt minoribus, ætas in damni ſubueniret, & in proſperè geſtis non obeſſet*, vt habetur L. Non eò minùs, C. de procuratoribus.

PETES, Vtrùm nullo modo, & in nullo cõtractu obligentur?

RESPONDEO, & Dico Secundò, In contractu, quo alienant vel oppignerant propria authoritate, rem aliquam immobilem vel mobilem pretioſam, quæ ſeruando ſeruari queat, nullo modo obligantur: in alijs verò probabilius eſt obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuiliter; poſſunt tamen hanc obligationem beneficio reſtitutionis in integrum elidere, & ita non obligantur validè ſeu efficaciter. 61

Prior pars, eſt ferè communis ſententia Doctorum; nam ad alienationẽ rei immobilis, vel mobilis pretioſæ pupilli vel minoris, requiritur non ſolùm authoritas tutoris vel curatoris, ſed etiam decretũ Iudicis; alioquin eſt irrita, vt patet ex multis Iuribus, ff. de rebus eorum, qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine decreto non alienãdis, vel ſupponẽdis. & L. 7. 11. 15. C. de prędijs minorum. Itaque ſi tale aliquid alienauit ſua authoritate, nullo modo obligatur: ac proinde poteſt non implere contractum: & ſi impleuit, rem ſuam repetere, abſque beneficio reſtitutionis. hoc enim beneficium non eſt neceſſarium, niſi quando contractus fuit validus, ſaltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante ſententiam, rem acceptam reſtituere volẽte minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquiſiuit.

In quibus cõtractibus non obligetur naturaliter. Requiritur decretum.

Vbi tamen aduertendum eſt, maiorem non teneri reſtituere ante ſentẽtiam Iudicis, niſi minor reſtituat pretium, quod accepit. ſi enim nolit pretium reſtituere, poterit maior iure retentionis, aut compenſationis rem retinere, vt docet Sarmiento, de reditibus. p. 1. cap. 2. nu. 6. nam Iure naturali tenetur alter pretium reſtituere. imò ad hoc quoque tenetur Iure ciuili, quatenus ex eo factus eſt locupletior, vt patet ex L. 1. ff. de author. tutor. Quòd ſi non ſit factus locupletior; vt quia amiſit vel conſumpſit, Iure ciuili non tenebitur, ſed ſolùm obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, vtendo beneficio reſtitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad reſtitutionem rei venditæ, per ſententiam Iudicis; qua ſententia poſita, tenebitur eam reddere, amiſſo pretio; vt omnes Doctores docent. de quo infrà dubit. 9. Si tamen dolo pupilli, res perijt, datur actio aduersùs illum vt ſoluat: quia cùm ſit doli capax, tenetur de dolo. habetur expreſsè L. vnica C. de reputationibus, quæ fiunt in iud. &c.

An maior teneatur reſtituere.

Altera pars, *In alijs contractibus, priuata authoritate factis, probabilius eſſe, minorẽ obligari naturaliter*, eſt plurimorum Doctorũ, Bartoli, Pauli, Angeli,

In quibus naturaliter.

Angeli, Saliceti, Fulgoſij, Azonis, Alexandri, Decij, Cornei, & aliorum, quos citat & ſequitur noſter Sanches lib.6. de matrim. diſput.38. nu.21. Item Ant.Gomezij, de reſtit. minorum, num.1. Nauarri lib.4.conſ.39.num.11.de ſponſalibus. Lopez, 1.par.cap.124.& Molinæ diſputat.224. Cordubæ in Summa, quæſtio.155. Primò, Quia fideiuſſor minoris obligatur etiam ciuiliter, vt colligitur L. fin. ff. de Iureiuran. & L. Marcellus, ff.de fideiuſſoribus. ergo obligatur ipſe minor, ſaltem obligatione naturali. Conſequentia patet, quia communis ſententia Iuriſperitorum eſt, principali nullo modo obligato, non obligari fideiuſſorem: deficiēte enim principali obligatione non valet acceſſoria. vnde vt fideiuſſor teneatur, requiritur vt principalis ſaltem naturaliter obligetur. L. Cùm lex, ff. de fideiuſſoribus & mandatoribus. & L. Naturaliter, ff. de condict.indebiti. Secundò, L. Si pupillus, ff. ad L.Falcidiam, apertè indicatur, pupillum ex mutuo accepto, contrahere *obligationem naturalem* reddendi. & L. 1. ff. de Nouat. *illum obligari naturaliter,* ſi ſine tutoris authoritate promiſerit. ſimilia habentur multis alijs textibus. vide Sancium ſuprà.

Fideiuſſor.

Mutuum.

Hac ſententia tanquam probabiliore ſuppoſita, etſi minor non poſſit reſilire à contractu Iure ordinario, ſeu ſpectata conditione contractus: poteſt tamen Iure extraordinario, ſeu priuilegio reſtitutionis in integrum, & hac ratione dicitur non obligari ex tali contractu: quia non obligatur efficaciter, ſicut maior, cùm poſſit hanc obligationem naturalem, beneficio Iuris ciuilis elidere. Hoc modo intelligēda ſunt alia Iura, dum habent, pupillum & minorem ſine authoritate tutoris vel curatoris non obligari, vt fusè oſtendit Sancius ex multis Iuriſperitis. Poteſt tamen tutor vel curator pro ſuo arbitratu reſcindere contractum: quia ipſi commiſſa eſt adminiſtratio.

Habens à minore.

Ex his ſequitur, Eum, qui à pupillo vel minore habet aliquid per contractum vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretum, non teneri ad reſtitutionem ante ſententiam Iudicis. etſi enim pupillus & minor non poſſint transferre dominium per talem actum, ſecuta traditione; id impediente iure ciuili: vt apertè habetur §. Nunc admonendi, & §.fin.Inſtit.Quibus alien.licet. tamen obligatione naturali tenentur ſtare contractu, & rem illam alteri tradere, & traditam permittere poſſidere: vnde alter Ius habens, vt hoc ſibi fiat, poterit eam retinere, donec per remedium reſtitutionis iubeatur reſtituere. ita Sanches ſuprà, & Molina diſput.224.& ſeqq. Denique omnes authores, qui admittūt in minore obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori Ius retinendi & compenſandi, vt Iuriſperiti docent ex L.3. §.Pupillus, ff. de neg. geſt.& L. Etiam quod, ff.de compenſat.

Contraria ſententia eſt probabilis.

Aduerte tamen, Alteram quoque ſententiam eſſe valde probabilem, nimirum, ex nullo contractu pupilli vel minoris vllam obligationem naſci. & iuxta illam poterunt rem traditam mero iure abſque beneficio reſtitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem ſententiam reſtituere. in hanc propendent pleriq; Theologi. Si tamen acceſſerit minoris iuramentum, nec ipſe poterit repetere, nec alter tenebitur reſtituere, vt conſtat ex dictis ſuprà dubit.7.

62 Circa prædicta, ſunt Notanda tria. Primò, Eum, qui contraxit cum minore, etſi non poſſit reſilire, poteſt tamen nolle implere contractum, niſi minor ante procuret conſenſum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud eſt neceſſarium; vel niſi iureiurando confirmet contractum: quia alioquin exponeret ſe periculo damni: & minor, ſi hæc recuſet, non videtur agere bona fide.

Si iuramento confirmetur.

Secundò, Prædicta intelligenda de bonis minorum, quorum etſi habeant dominium, non tamen habent adminiſtrationem, vt ſunt hæreditaria, & alia, quæ neque caſtrenſia, neque quaſi caſtrenſia ſunt. nam de caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus poſſunt omnino validè contrahere abſque authoritate eorum, quibus ſubſunt: quia horum non ſolùm habent dominium, ſed etiam adminiſtrationem. Si tamen grauem læſionem ſenſerint, poſſunt vti beneficio reſtitutionis, vt infrà dicetur.

Caſtrenſia, Quaſi caſtrenſia.

Tertiò, quod dictum eſt ſuprà, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibuſdam alijs caſibus. Primò, In contractu Eccleſiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretioſam, quæ ſeruari poterat, ſine debita ſolemnitate alienauit. Eccleſia enim eſt inſtar minoris. hic enim contractus eſt irritus ex parte Eccleſiæ, vnde ipſa poteſt reſilire ſi velit; alter tamen, cum quo contraxit, non poteſt, ſi Eccleſia nolit, & curet eum debito modo ratificari, ſupplendo ſolemnitatem omiſſam, vt docet Sarmiento, de reditibus par.1. cap.2.num.18. Secundò, In contractu prodigi, cui datus eſt curator. L. Is, cui bonis, ff. de verborum obligatio. eſt enim hic inſtar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, vt patet ex dicta L. Is, cui bonis: ſicut nec ex contractu Eccleſiæ, cui deeſt ſolemnitas requiſita. Tertiò, In contractu Religioſi, abſque expreſſa vel tacita ſui Superioris facultate contrahentis. poteſt enim Prælatus hunc contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libitum fuerit; idque ſiue ſuo, ſiue Monaſterij nomine Religioſus ille contraxerit, vt docet Nauarrus comment.2.de Regul.num.30. & 65. in fine. Quartò, In contractu fraude vel metu iniquè extorto. qui enim fraudem aut vim paſſus eſt, poteſt perſtare, vel reſilire, vt docet Sarmiento ſuprà num.18. & colligitur L. Iulianus, §. Si quis à colludente, ff. de action. empti. de quo ſupra num.32. & 38. Probabile tamen eſt, in huiuſmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, niſi per ſententiam cogatur; iuxta ea, quæ dicta ſunt num.32. De cæteris, qui contrahere poſſint, vide infrà cap. 18. dubit.11.

Etiam alijs quibuſdam euētis claudicat cōtractus.

DVBITATIO IX.

Quibus concedatur reſtitutio in integrum, ſi ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOtandum eſt, Hoc beneficiū propriè non habere locum, qñ cōtractus fuit omnino irritus: tunc enim *communi auxilio & mero iure munitus es,* vt habetur L.In cauſæ cognit. ff. De

minoribus. vbi in fine additur, *generaliter probandum eſt, vbi contractus nō valet, pro certo Prætorem ſe non debere interponere*. Quo poſito,

63 *Minoribus.* Respondeo, Hoc beneficium conceditur, Primò, Minoribus, id eſt, qui nondum 25. annum expleuerunt, ſi interea in aliquo contractu non ſatis prudenter & circumſpectè facto, damnum acceperint; L. 3. & 5. C. De in integrum reſtit. etiamſi iſte contractus ſit factus de conſenſu tutoris, vel curatoris, & authoritate Iudicis, vt patet ex L. 1. & ſequentibus, ff. de minoribus, & ff. De in integrum reſtitutione. Ratio eſt: quia conſenſus tutoris & decretum Iudicis ſolùm faciunt vt actus mero Iure valeat, non autem excludunt beneficium reſtitutionis.

Si læſus ex venditione. Vnde ſequitur Primò, Si læſus eſt ex venditione, quòd rem vendiderit minoris iuſto: poterit agere ad iuſtum pretium. ſi oportebat rem non vendi, poterit agere contra quemuis poſſeſſorem ad eam recuperandam. vt rectè Gomezius tomo 2. cap. 14. num. 7. *Si ex mutuo.* Secundò, Si læſus eſt ex mutuo accepto, vt quia pecuniam illam amiſit, vel malè conſumpſit, poteſt vti beneficio reſtitutionis in integrum, & ſolùm ſoluere id, quo factus eſt locupletior. quod eſt notandum pro ijs, qui minoribus dant mutuum ſine fideiuſſore, (cùm enim naturaliter obligentur, poteſt eis accedere fideiuſſor, vt ſuprà nu. 61. oſtenſum eſt) vel ſine authoritate parentis, tutoris, vel curatoris: vide L. 2. C. de filiofamilias. *Si ex eo, quod debitor ei ſoluit.* Tertiò, Si læſus eſt in ſolutione pecuniæ ſibi facta, poteſt reſtitui. ſi enim debitor ei ſoluit ſine authoritate tutoris vel curatoris, ſolutio ipſo Iure eſt nulla. Vnde debitor non manet liber, niſi pecunia ſit ſalua vel conuerſa in vtilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo: non enim tenetur ſponte ſoluere ſecundò: ſed poteſt expectare ſententiam Iudicis: quia ſolutio valuit naturaliter. ſi verò ſoluit ei cum authoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipſo Iure: ſed reſtituitur minor, ſi pecunia ſit deperdita vel conſumpta facilitate vel culpa ipſius. Hoc tamen caſu, credo debitorem habere actionem in eos, quorum authoritate & mandato ſoluit. quòd ſi etiam Iudicis authoritas acceſſerit, qui compulit illum ſoluere minori; tunc perfectè manet liberatus, nec poteſt aduerſus eum reſtitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Inſtit. Quibus alienare licet, iuncta Gloſſa. *Ex donatione.* Quartò, Si donauit rem notabilem, cenſetur læſus, & poteſt reſtitui. ſi tamen ex rationabili cauſa donauerit, verbi gratia, propter obſequia ab altero accepta, quæ decuit, ſic remunerari, vel propter nuptias, vel ſponſalitiam largitatem, ſpectata qualitate perſonarum & conſuetudine regionis, non reſtituitur: non enim per talem donationem cenſetur læſus: quia prudenter & ſecundum rectam rationem facta eſt. L. 1. C. Si aduerſus donationem. *Ex quaſi contractu.* Quintò, Si læſus eſt ex quaſi contractu, vt quia damnoſam hæreditatem ſibi teſtamento delatam acceptauit, etiamſi cum authoritate tutoris vel curatoris id factum ſit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatarijs: vel ſi lucroſam repudiauit. Gomezius num. 4. pari modo ſi læſus ſit in electione, eligendo partem deteriorem. Gomezius num. 5. *Ex reſignatione beneficij.* Sextò, Si læſus eſt imprudenti reſignatione vel permutatione beneficij, multi cenſent eſſe reſtituendū, vt Couarruuias lib. 1. variarum. cap. 5. num. 3. & alij, quos ibi citat. in eandem ſententiam propendet Molina diſp. 573. idque verum eſſe cenſent, etiamſi beneficium ſit iam alteri collatum. quæ ſententia probabilis eſt: etſi contraria ſit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarruuiam ſuprà, cap. 5. num. 1. 2. 3. puto tamen non eſſe in vſu, vt detur reſtitutio.

Petes, Quanto tempore competat hoc priuilegium minoribus? Reſpondeo, Vſque ad annum 29. completum. nam durat quatuor annis integris poſt expletum annum 25. ætatis, quo deſinunt eſſe minores. L. fin. C. De tempore in integrum reſtit. eſtque communis ſententia DD. 64 *Quanto tempore.*

Aduerte tamen, Etſi minor poſſit reſtitui aduerſus omnes contractus, in quibus eſt læſus, durante minori ætate factos, ſi nihil aliud acceſſit: non tamen, ſi maior factus (id eſt, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. Et quidem ſi contractus, in quo minor fuit læſus, mero Iure valuit, vt quia cum debita Iuris ſolemnitate celebratus fuit, ratificatio tollit beneficium reſtitutionis, quod illi ratione minoris ætatis competebat, vt patet ex L. 1. & 2. C. Si maior fact. ratum habuerit. Si verò non valuit ipſo Iure, vt quia aberat decretum in caſu, quo requirebatur, ratificatio quidem cōfirmat contractum, & tollit beneficium reſtitutionis, competens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium ſeu Ius competens maioribus, vt eſt remedium legis 2. C. De reſcindenda venditione, quod datur illi, qui deceptus eſt vltra dimidium iuſti pretij, vel aliud ſimile, vt docet Gomezius ſuprà num. 11. & habetur expreſsè L. 1. C. Si maior factus alienationem factam ſine decreto, ratam habuit. 65 *Obſtat ratificatio.*

Similiter non datur reſtitutio, ſi contractum in minore ętate iuramento confirmauit, quamuis alioquin per ſe irritus & nullus eſſet. Auth. Sacramenta puberum, C. Si aduerſus venditionem. vbi generatim dicitur, *iuramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis, inuiolabiliter cuſtodiantur*. Idem patet ex L. 1. eiuſdem tit. Ex quibus conſtat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipſum fieri inſtar maioris. Si tamen commiſſa fuiſſet iniuſtitia, vt ſi fraude vel metu fuiſſet inductus ad contrahendum, obtenta iuramenti abſolutione, quam tunc petere poterit, fas ei erit reſtitutionis remedium implorare. Idem dicendum, ſi adhuc erat impubes, dum iurauit. impubertas enim eſt ſufficiens cauſa relaxandi iuramenti, ſicut metus, vt docet Couarruuias in cap. Quamuis, de pactis, par. 3. §. 1. num. 4. quia iudicium adhuc eſt valde infirmum. addo etiā à tutore in irritum reuocari poſſe, vt infrà cap. 42. dubit. 12. dicetur. *Iuramentum.* *Impuberis iuramentū.*

Secundò, Conceditur hoc beneficium Eccleſijs, alijſque pijs locis. Hæc enim inſtar minorum habent quadriennium à celebrato contractu, vel quaſi contractu, vt communiter tradunt DD. ex cap. 1. & 2. de reſtitutione in integrum, lib. 6. vide ibidem Gloſſam & Couarruuiam lib. 1. variarum reſolutionum. c. 3. nu. 10. & 11. Vbi nota, Eccleſiæ, ſi valde enormiter ſit læſa ex contractu, concedi amplius quàm quadriennium, vt ibidem docet Couar. Eccleſiaſtici tamen in ſuis cōtractibus, quos priuato nomine faciunt, non fruuntur hoc priuilegio. Couarruuias cap. 4. num. 3. 66 *Conceditur pijs locis.*

Tertiò,

67 *Reipub.* Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiuſuis oppidi L. 4. C. Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituantur, vbi dicitur, *Reſpublica minorum Iure vti ſolet; ideoq́; auxilium reſtitutionis implorare poteſt.*

Principibus ſupremis. Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata, quia hæc ad Rempub. pertinent.

Academiæ. Quintò, Vniuerſitati ſtudiorum, iuxta Panormitanum, in c. 1. De in integrum reſtit. & alios multos.

Rudibus. Sextò, Interdum conceditur rudibus, vt ruſticis & mulieribus, qui ignorant Iura, vt ex Maranta, qui alios citat, refert noſter Molina, diſput. 574. §. Militibus.

De reſtitutione in integrum contra præſcriptionem, dictum eſt cap. 6. dubit. vlt.

68 *Quomodo petatur reſtitutio.* Circa prædicta, duo ſunt notanda. Primum eſt, Dupliciter poſſe peti reſtitutionem in integrum. Primò, Implorando officium Iudicis, citata parte, vt quando ſolutio facta eſt, vel res ab altero poſſidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit ſolutionem, vel rem tradi, ſe læſum eo contractu vel actu fuiſſe, vt docet ex communi ſententia Doctorum Gomezius num. 8. Confirm. ex regul. Iuris 71. in Sexto. *Qui ad agendum admittitur, eſt ad excipiendum multò magis admittendus.* & reg. 156. ff. eodem, *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere, multò magis quis dixerit.* Hæc exceptio ſemper durat, quamdiu ſolutio facta non eſt. Poſtquam facta eſt, opus eſt ſententia Iudicis vt recuperetur: nec licita eſt occulta compenſatio. quia lex ſolùm concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis ſententia. colligitur L. Si curatorem, C. de in integrum reſtit.

69 *Quis dicatur læſus.* Secundum eſt, Non ex eo cenſeri quempiam læſum, quòd re ipſius vendita, præſentet ſe alius, qui plus offerat: vt multi Doctores affirmant. ſi enim iuſto pretio vendita eſt, eoque tempore & modo, quo prudens venderet, non poteſt minor petere reſtitutionem, vt colligitur ex L. Verùm, §. Sciendum, ff. de minoribus. ſi verò vendita eſt infra iuſtum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumſtantijs; tunc poteſt petere reſtitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, alijſque contractibus. vide plura apud Gomezium tomo 2. cap. 14. Sed quæ diximus abundè ſatis ſint Theologo.

DVBITATIO X.

Vtrum in hac in integrum reſtitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

70 *Si contractu gratuito.* DICO Primò, Si res minoris contractu gratuito ſit alienata, poſſunt repeti etiam fructus ex ea percepti, deductis tamen expenſis, quæ in illis colligendis ſunt factæ. vt ſi prædium vel domus ipſius, alteri ſit donata. Ratio eſt, quia non tantum cenſetur tunc minor eſſe læſus alienatione rei, ſed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Eccleſiæ & Reipublicæ.

71 Dico Secundò, Si ſit alienata contractu oneroſo, vt ſi prædium ſit venditum; Couarruuias lib. 1. variarum reſolutionum, cap. 3. nu. 1. multique alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti poſſe: Sed verius eſt, in foro conſcientiæ non poſſe repeti fructus, *ſi res iuſto pretio fuit vendita.* Probatur Primò, Quia in alienatione horum fructuum non cenſetur fuiſſe læſus: nam ſicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit, ita potuit venditor ex pretio lucrum facere, quòd ſi non fecit, ſuæ negligentiæ aſſignet. Secundò, Quando iuſtum pretium perſoluitur, non cenſetur contractus damnoſus minori, niſi quia expediebat rem illam non vendi: non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in reſtitutione non poteſt repeti, niſi res ipſa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur eſſe ratio, cur iure ciuili id poſſit ſtatui. cùm enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide ſint percepti ex re propria, & non cenſeatur fuiſſe facta læſio ratione fructuum, ſed ſolùm ratione rei venditæ: non videtur ſubeſſe legitima cauſa, cur hi fructus iubeantur reſtitui; præſertim cùm talis lex potiùs in damnum, quàm in commodum minorum ſit ceſſura: nemo enim tam iniqua conditione vellet cum ipſis contrahere. nam donec minor annum 29. ætatis expleuerit, emptor erit in periculo reſtituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis. *Si iuſto pretio alienata.*

Nec obſtat Lex, Quòd ſi minor. §. Reſtitutio, ff. de minoribus, & aliæ quædam citatæ à Couarruuia, quibus expreſsè dicitur *rem eſſe reddendam cum fructibus, quando conceditur reſtitutio in integrum;* quia explicari poſſunt de fructibus perceptis poſtquam contractus beneficio reſtitutionis eſt reſciſſus. alioquin illæ leges non ſunt conſentaneæ rationi, vt docet Molina diſputatione 575.

Dixi, *Si res iuſto pretio vendita fuit;* quia ſi infra iuſtum, repeti poteſt per hoc remedium reſtitutionis ea fructuum pars, quæ reſpondet rei, quatenus res excedit pretium datum: vt ſi res valeat 1200. & tu emeris 600. cogeris per ſententiam reſtituere dimidiam partem fructuum: quia hæc reſpondet rei, qua parte ſuperat pretium datum: ſuperat enim parte dimidia. Si emiſti 900. cogeris reſtituere quartam partem fructuum, quia res, quarta ſui parte ſuperat illud pretium, Si 800. tertiam. Ratio eſt, quia venditor non ſolùm in rei venditione, ſed etiam in hac portione fructuum cenſetur læſus; Vnde ſi ſit minor vel Eccleſia, competit illi reſtitutio quoad illam partem. Vtrùm autem abſque beneficio reſtitutionis debeantur venditori fructus illi, vt multi Iuriſperiti volunt, dicemus infrà cap. 21. dubitatione 13. *Si infra iuſtum.*

***

CAPVT XVIII.

De Promiſſione, & Donatione.

Habet Dubit. XVII.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Promiſſio.

1 NOTANDVM eſt, Nomen
promiſſionis eſſe generale,
poſſeque extendi ad omnes
contractus, ſicut & nomen
ſtipulationis: poſſum enim
promittere rem aliquā ſub
aliquo onere, (v.g. vt detur
pretium aut res alia) vel gra
tis. Verùm hic loquimur de *promiſſione gratui-*
ta, qua aliquid promittitur gratis ex liberalita-
2 te, vel gratitudine, quæ ſic deſcribi poteſt. *Pro-*
Quid promiſſio. *miſſio ſimplex*, eſt deliberata & ſpontanea fidei
obligatio, facta alteri de re quapiam bona &
Debet eſſe deliberata. poſſibili. Dico *deliberata*, nempe plena delibe-
ratione ſeu attentione, qualis requiritur ad pec
catum mortiferum, ad meritum, & ad votum
validum. vt rectè Nauarrus cap. 18. nu. 7. Vnde
ſi quis promittat aliquid cum ſemiplena delibe
ratione, non ſatis aduertens quid faciat; non
obligatur ad implendum, ne ſub veniali quidē.
Ratio eſt, quia cū hæc obligatio ſit onus quod-
dam, quod ſponte ſuſcipitur, non debet cenſeri
cuiquam impoſitum, niſi perfectè in illud con-
ſenſerit. quod non fit abſque perfecta delibera-
tione ſeu animaduerſione quid agas. deinde
quia alioquin non eſt actus perfectè humanus.
vnde ſequitur, etiam votum Deo factum cum
3 imperfecta deliberatione, non obligare ne ſub
veniali quidem. quamuis violatio voti validi,
facta ex imperfecta deliberatione, venialis ſit.
de quo infrà cap. 40. dubit. 1.

4 DICO *Spontanea*, vt excludatur promiſſio
Spontanea. metu aut fraude extorta: hæc enim non eſt va-
lida promiſſio. vnde eam non tenemur implere
niſi ſit iurata, vt docet D. Thomas q. 89. artic. 7.
Nec refert, (ſaltem in foro conſcientiæ) etiamſi
Metus leuis. metus ille leuis fuerit, iuxta Syluestrum v. Reſti
tutio 2. §. Septimò. & Nauar. cap. 17. nu. 30. ra-
tio eſt, quia qui metu etiam leui vel fraude ex-
torquet promiſſionem, iniuriam facit; vnde ra-
tione iniuriæ poteſt promiſſor non ſoluere pro-
miſſum. de quo plura diximus cap. 17. dubi-
tio. 6.

5 DICO *obligatio fidei*; quia non ſufficit dice-
re, ego faciam, ſignificando ſolùm voluntatem
faciendi: ſed oportet vt fides detur & oblige-
tur, id eſt, vt homo ſe obliget alteri ex virtute
Promiſſio ſola ſpecie verborum. fidei, ſeu fidelitatis. vt rectè Sotus lib. 7. de iu-
ſtitia, q. 1. art. 2. vnde etiam non eſt ſatis dicere,
ego promitto me hoc facturum, ſi ſolùm inten-
dat ſignificare animi ſui propoſitum; non au-
6 tem dare fidem, vt ſæpe fit. Si tamen ex tali
modo loquendi alter deciperetur cum notabi-
li ſuo detrimento; teneretur ille ſub peccato
mortali implere, quod verborum ſpecie pro-
miſit. vt docet Nauarrus cap. 18. num. 6. quia
non implendo, daret cauſam damni. Simili-
ter non ſufficit dicere, ego promitto me factu-
rum quidquid iuſſeris, ſi id dicas vt affectum
tuum & animi promptitudinem ad alteri pla-
cendum teſteris: non autem vt te illi obliges.
quod etiam frequens eſt inter homines. Ratio
eſt, quia hæ & ſimiles formulæ loquendi, ſæ-
pe vſurpantur voluntatis, vel teſtandi animi
cauſa, non autem ex intentione ſe abſolutè
obligandi. vnde tunc abſolutè non obligant.
cùm enim omnis vis obligandi promiſſionis,
ſit ab intentione; non poſſunt vltra intentio-
nem obligare. vide Nauarrum comment.
de datis & promiſſis pro iuſtitia, &c. num. 22.
& 23.

DICES, Quid ſi promiſſor ſit dubius, quo
animo verbis promiſſorijs vſus ſit?

RESPONDEO. In vtroque foro inclinan- 7
dum eſſe in eius fauorem. quia in dubio non eſt *In dubio.*
imponendum onus, quod, niſi ſponte, non ſu-
ſcipitur.

DICO, *De re quapiam bona*, vt excludatur 8
promiſſio operis, quod ſine peccato præſtari
nequit: quia nulla poteſt contrahi obligatio ad
id, quod ſine peccato præſtari non poteſt. vt pa-
tet ex cap. vlt. de pactis. id enim contradictio-
nem implicat. ſic enim fieret vt idem eſſet pec-
catum & virtus, bonum & malum; & vt homo
peccaret nō minùs omittendo peccatum, quàm
faciendo.

DICES, Ergo promiſſio prodiga non ob-
ligat; cùm profuſio rerum ſuarum ſit opus ma-
lum.

RESPONDEO. Plerique Doctor. expreſ- 9
sè concedunt, promiſſionem, qua parte prodi- *Promiſſio*
ga eſt, non obligare; idque verum eſſe qui- *prodiga.*
dam aiunt, etiamſi iuramento confirmata ſit.
Ita enim docet Sotus lib. 4. de Iuſtitia, quæſtio-
ne 7. artic. 1. ad ſecundum. & Bannes quæſt. 62.
artic. 5. dubit. 5. Quam ſententiam quibuſdam
euentis veram cenſeo. Primò, Quando ita eſt
prodiga, vt eius executio abſolutè ſit illicita.
hanc enim rationem in probanda ſententia ſua
prædicti Doctores adferunt. Secundo, Quan-
do aliquid eſt promiſſum in modum pretij,
nec promiſſor aliter intendit dare. tunc enim
non tenetur ad exceſſum, niſi iuramentum in-
teruenerit. vt patet in promiſſione vſurarum
& pretij enormis. Denique quando meri-
tò præſumi poteſt, promiſſorem fuiſſe decep-
tum, aut promiſſionem non fuiſſe omnino li-
beram. alioquin ſi nihil horum intercedat, &
executio ſine peccato fieri poſſit, non video,
cur promiſſio prodiga non obliget, maximè
iureiurando accedente; etiamſi ipſa impruden-
ter & cum peccato facta fuerit. multa enim im-
prudenter & cum peccato fiunt, quæ tamen fa-
cta tenent, nec facilè reſcindi poſſunt: vt ſi
puella nobilis, contra voluntatem parentum,
& cum familiæ indignatione promittat nuptias
ignobili & pauperi, peccat quidem promitten-
do; tamen verè obligatur. pari modo etiamſi 10
promiſſio aliquando peccatum ſit ob circum-
ſtantias, vel quia prodiga, tamen fieri poteſt, *Executionē*
vt impletio eius peccatum non ſit. ſuppono *eſt peccatū.*
enim rem eſſe in plena poteſtate promitten-
tis, neque illam alteri priori debitam. ratio
eſt, quia etſi prodiga largitio, quæ eſt execu-
tio promiſſionis, peccatum ſit, dum adhuc
liber es, & nondum obſtrictus; tamen poſt-
quam te obligaſti promiſſione vel iuramento,

non eſt

non eſt peccatum, ſed actus iuſtitiæ vel fidei, vel religionis, prout te intendiſti obligare; neque ampliùs habet immediatè rationem donationis; ſed ſolutionis debiti. ſicut enim prodiga donatio, incipiens à traditione, dominium transfert: ita prodiga promiſſio ius tribuit, quo iure in altero iam poſito, teneris promiſſum ſoluere, ſi nihil prædictorum impediat. In hanc ſententiam intelligo Sancium lib. 1. de matrimonio, diſput. 14. & Molinam diſput. 271. & quoſdam alios Doctores.

DVBITATIO II.

Quid ſit donatio, & quomodo differant donatio, promiſſio, pollicitatio, pactum, & ſtipulatio.

Notandum eſt, nos hic loqui de *donatione gratuita*, quæ fit vel ex mera liberalitate, vel etiam ex gratitudine. Hæc definiri ſolet,
11 *Datio liberalis*. Per *dationem* intelligitur actio donantis, natura ſua ſufficiens ad dominium transferendum, quæ fit vel traditione rei, vel verborum officio. Eſt enim duplex *donatio*; alia incipit à reali traditione, vt quando res ipſa ſimul traditur: & hæc eſt completa donatio, transferens dominium. alia incipit à promiſſione, vel à verbali traditione; vt cùm dico, do tibi meum equum, qui abſens eſt. hæc donatio verbalis natura ſua ſufficiens eſt ad dominium transferendum; tamen iure poſitiuo impeditur, ne dominium transferat, niſi ſecuta reali traditione. vt dictum eſt cap. 5. dubit. 3. vnde ſi quis

Duplex donatio.

12 rem ſic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo & eidem traderet; Paulus acquireret illius rei dominium, & Petrus ſolùm haberet actionem perſonalem in donatorem, vt compenſet rei æſtimationem, quia per donationem verbalem, nõ ſecuta reali traditione, non fuit tranſlatum dominium in Petrum, ſed ſolùm conceſſum Ius ad rem, tribuens actionem perſonalem. in Paulum autem per traditionem realem tranſlatum eſt dominium. vide infrà cap. 21. dubit. 19.

13 Dicitur *liberalis* datio. quia neq; fit tanquam iure debita, neque vt aliquid reddatur tãquam iure debitum. vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationem ſolutionis debiti, vel permutationis: neutra enim eſt liberalis.

Liberalis.

14 Dico *tanquam iure debita*, quia bene fieri poteſt tanquam debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat aliquid dari ex liberalitate, & ex gratitudine: cùm liberalitas ſit diſpoſitio neceſſaria ad gratitudinem. nemo enim poteſt eſſe gratus in benefactores, niſi ſit liberalis. Imò eadem donatio ſimul ex affectu liberalitatis & gratitudinis ſequi poteſt. Poteſt enim quis in donando vtriuſque virtutis bonum & laudem ſpectare. vt ergo dicatur *liberalis*, ſufficit vt non ſit debita ex iuſtitia, neque ad tale debitum alteri imponendum ordinetur. quę tamen merè liberalis eſt, non ſit ex gratitudine, ſed affectu ſolius liberalitatis.

15 Ex his patet, quomodo diſtinguantur *promiſſio & donatio*. *Promiſſio* enim natura ſua (id eſt, ſepoſito iure poſitiuo) non habet vim transferendi dominij: *donatio* verò, etſi tantùm verbis fiat, habet. Ratio eſt, quia promiſſio reſpicit donationem futuram: donatio verò eſt translatio rei in alterum in præſenti. poſito tamen iure, quo impeditur tranſlatio dominij per donationem verbalem, parum videtur intereſſe inter hanc donationem & promiſſionem.

Diſcrimen promiſſionis & donationis.

Pollicitatio eſt offerentis ſolius promiſſum; L. 3. 16
π. de pollicit. ſeu eſt nuda promiſſio, nondum ſecuta acceptatione. vnde omnis pollicitatio eſt promiſſio, non contrà.

Pollicitatio.

Pactum eſt duorum conſenſus atque conuentio. d. L. 3. π. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur conſenſus duorum: ad rationem pollicitationis, ſolùm vnius. Tranſit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta eſt, eam acceptat.

Pactum.

Stipulatio autem eſt contractus verborum; vel formula contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & ſecuta reſponſione debitoris. vt ſuprà cap. 17. dubit. 2. explicatum eſt. Vide Gomezium tomo 2. cap. 9. nu. 1. 2. 3. & Syluestrum verb. Pollicitatio.

Stipulatio.

DVBITATIO III.

Vtrum promiſſio ob turpem cauſam, ſeu propter opus malum (v.g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

RESPONDEO, & Dico Primò, Promiſſio, omniſque pactio ante patrationem operis praui, cuius cauſa ipſa eſt facta, eſt inualida, & vltro citroque nullius roboris. Ratio eſt, quia nemo poteſt obligari ad peccatum: hoc enim cõtradictionem implicat: vnde promiſſor operis non tenetur: quare nec promiſſor pecuniæ, opere nondum præſtito, tenetur; cùm eius promiſſio reſpectiua fuerit, vtpote ſolo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tanquam iniquam, & ad malum directè allicientem. 17

Ante opus præſtitũ non obligat.

Dico Secundò, Patrato opere malo, verius eſt promiſſorem obligari ſoluere promiſſum. colligitur ex Couarruuia ad reg. Peccatum, par. 2. §. 2. nu. 1. Caiet. q. 32. art. 7. Medina, C. de reſtitutione, q. 28. etſi enim hic putet ſolutum debere reſtitui, eò quòd opus turpe ſit inuendibile: tamen dicit promiſſum debere ſolui, vt fidẽ ſuam promiſſor liberet. Verùm, non tantùm ex virtute fidei, vt vult Medina, ſed etiam ex iuſtitia videtur teneri. Probatur, quia non fuit promiſſio gratuita, ſed oneroſa, nempe locatio & conductio operarum, vel contractus innominatus, do vt facias: (vt ſi promittas annulum vel catenam pro maleficio) ergo ſi opera iudicio humano tanti valet, quanti res promiſſa; vbi pręſtita fuerit, naſcetur obligatio iuſtitię in promiſſore. quando enim altera pars impleuit contractum, tenetur altera lege iuſtitiæ. quòd autem in huiuſmodi contractu poſſit eſſe æqualitas, patet; quia in opere præſtito, non ſolùm eſt malitia conſideranda; ſed etiam labor, periculum, detrimentum fortunarum & ſimilia, quæ 18

Opere patrato obligat.

executor tua cauſa ſubijt. Item fidelitas, quam 19
tibi præſtitit, & voluptas aut vtilitas, quæ tibi inde prouenit: atqui hæc apud homines digna pretio æſtimantur, vt rectè docet Caietanus. Nec refert, quòd malitia illis ſit connexa, quia poſſunt hæc ſeorſim à malitia operis conſiderari: ſicut in bonis operibus labor, periculũ, damnũ, poſſunt conſiderari per ſe, & præciſa ab operis ſanctitate, ita vt non committatur ſimonia; vt ſi quis paciſcatur dare ſacerdoti 100. aureos,

Quæ in opere æſtimentur pretio.

vt in loco, vbi eſt periculum capitis, ſemel faciat ſacrum; hic, periculum abſtrahitur ab operis ſanctitate & pretio æſtimatur abſque ſimoniæ culpa: ergo ſimiliter in malis, poterit periculum abſtractim pretio æſtimari abſque malitia.

Diſcrimen ſolutionis ante opus et poſt opus. Hinc ſequitur, Mercedem opere præſtito accipi & exigi poſſe: quia debetur iure naturali: & eam accipiendo non obſtringit ſe ad aliquid, quod ſit peccatum, nec approbat facinus commiſſum; poteſt enim illud deteſtari quà peccatum, & dolere ſe feciſſe: tamen quia factum eſt, poteſt perſequi commodum & Ius, quod ex eo obuenit. Secus ſi accipiat mercedem ante opus: quia non poteſt accipere niſi obligando ſe & promittendo tacitè operis executionem. qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat ſe in contractu, & ſpondet opus, vt ex parte ſua contractum impleat. cumque antea ſolùm eſſet promiſſio conditionata, ſeu reſpectiua, *ſi ſolues mercedem*, iam fit abſoluta: quia impletur conditio ſub qua promiſerat opus.

20 Aduerte tamen, probabile eſſe, eum, qui aliquid promiſit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, & ſimilibus; non teneri ad implendum promiſſum, etiam opere ſecuto: quia eſt communis ſententia DD. vtriuſque Iuris. vt docet Couarruuias ſupra num. 6. Et confirmatur ex L. Si plagij, ff. de verborum obligationibus. vbi dicitur: *Si plagij faciendi, factive cauſa, concepta ſit ſtipulatio, ab initio non valet.* & L. Generaliter, ff. eodem. *Generaliter nouimus, turpes ſtipulationes eſſe nullius momenti*. quibus locis lex reddit irritas tales conuentiones. *Contraria eſt probabilis.*

21 *Mens iſtarum legum.* Quamuis reſponderi poſſit, leges illas, & ſimiles ita accipiendas eſſe, vt ſignificent non valere tales ſtipulationes ante factum, neque etiam poſt factum dari Ius petendi promiſſum in foro externo: non autem earum mentem eſſe, tollere obligationem naturalem, quæ ex huiuſmodi promiſſionibus oneroſis oritur. vide ſuprà cap. 14. dubit. 8.

DVBITATIO IV.

Quænam promiſſiones ſunt irritæ iure poſitiuo.

22 SVppono, Iure naturæ irritas eſſe omnes promiſſiones, quarum impletio eſt illicita: quia nemo poteſt obligari ad peccatum. Iure autem poſitiuo probabile eſt eſſe irritas, Primò, Omnes eas promiſſiones, quæ factæ ſunt ob turpem cauſam, quæ legibus punitur, etiamſi earum impletio illicita non ſit: quamuis contrarium verius videatur, vt iam dictum eſt.

23 Secundò, Irritæ ſunt omnes promiſſiones, quæ præbent occaſionem peccandi, vt ſi promittas alicui, quòd non tenebitur in poſterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto. vt patet L. 27. ff. de Pactis. ſi tamen poſt iniuriam commiſſam, liberè eam condones, valet condonatio, non enim leges impediunt condonationem: ſed volunt, ne ex vi promiſſionis aut pacti præcedentis, tenearis condonare.

24 Tertiò, Irritæ ſunt, quæ adimunt libertatem diſponendi de rebus ſuis. vt ſi promittas alicui, quòd illum inſtitues hæredem, quòd non reuocabis teſtamentum, quòd dabis tantum, verbi gratia, 100. ſi non inſtituas hæredem. Hæc omnia comprehenduntur L. Pacta, C. de pactis, vbi ſic dicitur: *Pacta, quæ contra leges, conſtitutionesq́, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati iuris eſt.* Idem colligitur ex L. Stipulatio hoc modo, ff. de verborum obligatio. *contra leges* ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. *contra bonos mores* fiunt, per quę datur occaſio iniquè agêdi, vt in exemplis num. 23. vel impediuntur illi mores, quos expedit eſſe in Repub. bene inſtituta. vide Syl-ueſtrum verbo Pactum, num. 8. & 11. & Molinam diſput. 271.

Aduerte tamen, promiſſiones, omniaque pacta, quorum executio non eſt illicita, ſi iuramentum acceſſerit, eſſe ſeruanda in foro conſcientiæ, vt docet Syluefter num. 11. & apertè colligitur ex cap. Quamuis pactum, de pactis in Sexto. quia, vt ibi dicitur, *eius iuramenti obſeruatio non vergit in æternæ ſalutis diſpendium*; de quo plura ſuprà cap. 17. dubit. 7. Nec obſtat, quòd hæc pacta dicantur eſſe contra bonos mores: iuramentum autem contra bonos mores præſtitum non ſit obligatorium, vt habetur cap. Non eſt obligat. de regulis iuris in Sexto. quia vt Sylueſter ait, non ſunt contra *bonos mores naturales*, (de quibus intelligenda eſt iſta regula) *ſed ciuiles*; id eſt, non ſunt contra virtutem, ita vt res promiſſa ſit peccatum, ſed poſſunt incommodare moribus, quos expedit eſſe in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init, vt dote contenta, nullum ad bona paterna regreſſum habeat, eſt contra bonos mores, & irritum iure ciuili; tamen iuramento confirmatur, vt conſtat d. cap. Quamuis pactum. & promiſſio vſurarum eſt contra bonos mores: quia occaſionem præbet exigendi vſuras; tamen impleri debet, ſi iuramentum accedat. cap. Debitores, De Iureiurando. Poteſt tamen in huiuſmodi pactis peti diſpenſatio iuramenti ab Epiſcopo, ſi in illis aliqua iniuria interceſſit, & tunc promiſſum non ſeruari, vt ſuprà cap. 17. dubit. 7. dictum eſt. 25 *Iuramento confirmata ſunt valida.* 26 *Contra bonos mores.* 27

DVBITATIO V.

Vtrum promiſſio vel donatio interna obliget nos homini.

RESPONDEO, & Dico Primò, Etſi promiſſio vel donatio purè interna facta Deo, obliget nos Deo cordium inſpectori, non tamen facta homini, obligat homini. eſt communis ſententia Doctorum. 28 *Non obligat nos homini.*

Sed difficultas eſt, Vtrùm id proueniat ex ſolo iure poſitiuo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire ex ſolo iure poſitiuo: conſiſtendo enim intra limites iuris naturalis, talem actum inducere veram obligationem. Ita Ledeſma in 4. par. 2. quæſt. 18. artic. 1. dubit. 15. & inclinat Sotus lib. 7. queſtione 1. artic. 2. Molina diſput. 266. Probari poteſt Primò, Quia promiſſio interna addit aliquid ſupra nudum propoſitum: ergo magis obligat. Secundò, Actu interno, quo quis non vult ampliùs rem habere in bonis ſuis, poteſt amitti poſſeſſio & dominium: ergo etiam cauſari obligatio erga alterum. Tertiò, Tota vis obligandi promiſſionis & donationis eſt à voluntate interna: ergo hæc ſufficiens eſt ad obligandum. confirmatur, 29

quia

quia expreſſio exterior non eſt neceſſaria, niſi vt poſſit cognoſci & acceptari ab altero: atqui hæc acceptatio iure naturæ non eſt neceſſaria. Hæc ſententia eſt probabilis.

Eſt probabilis.

30 Dico Secundò, Probabilius tamen videtur, promiſſionem, donationemque internam iure naturæ eſſe inſufficientem & inualidam ad obligandum, colligitur ex D. Thoma quæſtione 88. artic. 1. vbi dicit, promiſſionem vnius hominis non poſſe alteri fieri, niſi per ſigna externa; Deo autem poſſe fieri per internam cogitationē. Idem tenent paſſim Thomiſtæ. ratio eſt: quia promiſſio & donatio ſunt ſigna quædam

Promiſſio interna iure naturæ videtur inualida ad obligandum ſe homini.

31 practica, efficientia id ipſum, quod ſignificant. qui enim dicit promitto tibi, do tibi, non ſolùm ſignificat internam cogitationem & affectum dandi; ſed etiam ipſum actum donationis & promiſſionis, qui in hiſce verbis ſub tali intentione prolatis, formaliter conſiſtit; & effectum eius, ſcilicet obligationem, quæ naſcitur in promittente, & Ius, quod naſcitur in promiſſario. quare cùm actus interni non ſint idonea ſigna ad alteri ſignificandum, non ſunt etiā idonea inſtrumenta ad ſe alteri obligandum: nam hæc aptitudo fundatur in ſignificatione ad

32 alterū. Si tamen alter poſſet cognoſcere internas cogitationes, ſicut poſſunt Angeli, quando ad eas diriguntur; tunc per actum internum optimè poſſet donatio & promiſſio fieri. Accedit, quòd talis promiſſio nō ſit acceptata; quod tamen neceſſarium eſt ad obligationem, vt ſtatim dicetur. ſub hac enim tacita conditione fieri cenſetur.

Ad argumēta.

Ad primum Reſpondeo, Interna promiſſio addit ſupra propoſitum aliquā inchoationem promiſſionis; quæ tamen adhuc eſt inſufficiens ad cauſandam obligationem.

Ad ſecundum, Etſi poſſeſſio & dominiū poſſint amitti actu interno, vt cùm res habetur pro derelicto, non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim eſt aliquid deſinere, quàm incipere eſſe, aut in altero produci. vnde nec Ius alteri dari per internam promiſſionem poteſt.

33 Ad tertium, Etſi tota vis obligandi ſit à voluntate, tamen voluntas non poteſt eam immediate in homine cauſare abſque actu externo, tanquàm inſtrumento. alioquin hoc ipſo, quo interiùs vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec poſſem ea alteri dare vel retinere. hinc fit, vt etiam Iuriſdictio ſine actu externo dari nequeat, vt communiter Theologi docent. Ad confirmationem, Non tantùm ideo requiruntur externa ſigna, vt alteri ſignificetur voluntas donandi, ſed etiam vt ipſa donatio & promiſſio per illa fiat. vt dictum eſt.

DVBITATIO VI.

Vtrum promiſſio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum ſit abſenti?

34 RESPONDEO, & Dico Primo, Promiſſionem ante acceptationem ordinariè nullam parere obligationem naturalem aut ciuilem. eſt communis ſententia DD. teſte Gomezio to. 2. cap. 9. num. 1. & ſeqq. & patet L. 1. ff. de pollicitationibus. Idem dicendum de donatione, vt ex communi ſententia DD. docet idem Gomez. tom. 2. ca. 4. numero 3. & colligitur apertè ex L. Abſenti, ff. de donat. & L. Nec ambigi. C. eodem. Vnde ſequitur, ante acceptationem ſemper reuocari poſſe: quod tum ex prædictis iuribus, tum ex alijs clarè deducitur. vt L. Multùm intereſt. C. Si quis alteri, vel ſibi. & L. Si pater, ff. de manumiſſis vindic.

Poteſt reuocari.

Idem in omnibus alijs contractibus locum habet L. Contractus, C. de fide Inſtrumentorum. & alibi. Ratio eſt, quia obligatio non naſcitur niſi mutuo duorū conſenſu. L. 1. ff. de pactis. quare priuſquam alterius conſenſus accedat, prior poteſt pœnitere, & ſuam oblationem reuocare.

Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam eſſe donationē: quia ampliùs acceptari nequit. 35

An valeat mortuo donatario.

DICES, Poterit acceptari ab hæredibus.

RESPONDEO, Ex rigore Iuris non poſſe; quia ad illos directa non fuit: videtur tamen poſſe ex quadam æquitate, quia hæredes perſonam defuncti repræſentant: & præſumendum eſt, eam eſſe mentem donatoris, vt ſi defunctus beneficio eius frui non poſſet, hæredibus illius prodeſſet; niſi de contrario conſtet. quod intellige, ſi illi hæredes ſint liberi: ſecus ſi extranei.

Secundò, Quando donatio defertur per nuntium, ſi contingat illum mori ante inſinuationem vel traditionem, cenſetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij ſoluitur mandatum. L. 57. Mandatum. ff. mandati. vnde conſenſus donatoris, qui illi commiſſus & per illum deferendus erat ad donatarium, quaſi euaneſcit: quo fit vt duorum conſenſus non poſſint concurrere.

An mortuo nuntio.

Hoc tamen intellige, ſi nuntio commiſſum erat vt verbis, & traditione reali rem peragere: ſecus ſi ſolùm literas deferendas habuit. hæ enim ſi ad manus donatarij peruenerint, ſufficiunt ad donationem inſinuandam vel deferēdam. vnde ipſe viciſſim per literas poterit eam acceptare.

DIXI *ordinariè*, quia à DD. excipiuntur quædam pollicitationes, quæ obligant ante acceptationē; nempe quæ fiunt ciuitati, vel Vniuerſitati vel Eccleſiæ vel hoſpitali. In iure tamen non inuenitur expreſſè, niſi de promiſſione facta ciuitati ad inſtaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, ſi hoc opus iam ſit inchoatum. de quibus, ff. de pollicitationibus, per totum. Verùm DD. id extendunt ad promiſſiones iam dictas: quia promiſſiones & donationes ad pias cauſas, videntur æquari donationibus & promiſſionibus factis ciuitatibus, ſi priuilegia ſpectemus: vt patet L. Illud, & L. Vt inter, C. de ſacroſanctis Eccleſijs. 36

Quædā pollicitationes obligant.

Sed difficultas eſt, vnde proueniat, quòd ex promiſſione & donatione, ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id prouenire ex ſolius iuris poſitiui diſpoſitione; nam conſiſtendo intra limites iuris naturalis ſufficere conſenſum ad obligationem. Ita Couarruuias in caput Quamuis pactum, par. 2. §. 2. num. vlt. Molina diſput. 263. Probatur Primò, Quia 37

An iure naturæ requiratur acceptatio.

Couar. ſententia, non requiritur.

ex

ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio; ergo hic actus natura ſua ad hoc eſt ſufficiens. conſequentia patet: quia ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim, quàm natura ſua habeant: quamuis interdum ob bonum commune, illis vim, quam per ſe habent, adimat. Secundò, Quia in gratuitis promiſſionibus acceptatis, obligatio non oritur ex acceptatione, ſed ex gratuita promiſſione, quæ non expectat obligationem reciprocam.

38 *Donationes ad cauſas pias.* Hæc ſententia eſt probabilis; & ex ea ſequitur, promiſſiones & donationes ad pias cauſas eſſe validas ante omnem acceptationem. quod tenet Felinus in cap. 1. de pactis nu. 7. citatque pro ſe Bartolum, Baldum, Panorm. & alios. ratio eſt: quia iure naturali ſunt validæ; & iure ciuili non ſunt redditæ inualidæ: nam leges ciuiles, quæ irritas reddunt tales promiſſiones & donationes, non habent vim in pijs cauſis, eo quòd iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ. Sed contraria ſententia videtur eſſe communior Doctorum, vnde.

39 *Verius eſt, Iure gentiũ requiri acceptationem.* Dico Secundò, Verius videri, quòd promiſſio & donatio non habeant vim obligandi ante acceptationem, id prouenire non tantùm ex iure ciuili, ſed etiam ex iure naturali, vel iure gentium. vnde vt habeant vim abſolutè obligandi, iure gentiũ requiri acceptationem. Probatur Primò, Quia in contractibus oneroſis, ante acceptationem licitum eſt vbique gentium pœnitere & reuocare ſuam oblationem, vt patet in contractu emptionis, ſponſalium, matrimonij & alijs: nec opus eſt expectare donec alter acceptet vel reijciat: ergo idem licitum erit in promiſſionibus, & donationibus gratuitis, niſi lex poſitiua adimat hanc poteſtatem. Secundò, Sicut promiſſio vel obatio oneroſa, qua quis ſe obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter vicißim ſe velit obligare*; ita etiam promiſſio & donatio habent tacitam conditionem, *ſi acceptentur*: Nam vt L. Qui abſenti, ff. de acquirenda poſſeſſ. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animũ ſe obligandi habere, donec alter acceptet. ergo ſicuti ibi conditione nondum impleta, poteſt reuocare oblationem; ita & hic. Tertiò, Quia ex contraria ſententia ſequitur, eum, qui apud ſe, nemine audiente, diceret, promitto vel do Ioanni 100. teneri manifeſtare hanc ſuam donationem Ioanni, an velit acceptare; nec poſſe pœnitere. quod tamen videtur durum, & credibile nuſquam gentium vſitatum.

40 *Ius ciuile impedit reuocationẽ.* Ad primam rationem Reſpondeo, Ius ciuile non efficere vt pollicitatio facta ciuitati vim habeat abſolutam ante acceptationem; (nihil enim tale colligi poteſt ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) ſed ne poſſit reuocari pro libito, ſicut ex natura rei poſſet: vt patet ex L. 3. eodem tit. vnde fit, vt talis promiſſio ſemper poſſit acceptari, & promiſſum peti: quæ petitio videtur neceſſaria vt tenearis ſoluere, vt ijſdem legibus indicatur. Nec tenetur promiſſor eam ciuitati inſinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad cauſas pias: niſi ex intentione promittentis vim habeant voti: nam tunc ſponte ſolui debent. Itaque ex pollicitatione omni, naſcitur quædam obligatio veluti conditionata & ſuſpenſa, donec acceptetur, vel reuocetur; quam reuocationem Ius poſitiuum poteſt impedire. vnde tunc ius ciuile nõ tribuit propriè pollicitationi vim, quam iure naturali vel gentium non habet, ſed impedit ne poſſit reuocari.

Ad ſecundum, Obligatio non oritur ex acceptatione tanquam ex cauſa directa, ſed tanquam ex conditione ſine qua non, ſicut enim ignis eſt ſufficiens cauſa calefactionis aquæ, tamen non poteſt ex eo naſci calefactio, niſi aqua debito modo applicetur: ita promiſſio eſt ſufficiens cauſa obligationis, & iuris in altero, ſi alter eam acceptet: quæ acceptatio eſt veluti conditio neceſſaria, vt promiſſio vim exerat, Iuſque tribuat. 41

Quòd ad alteram partẽ huius dubitationis, quæ eſt de modo acceptandi, ſeu quid requiratur, vt donatio facta abſenti, validè poſſit acceptari, attinet: dicendum eſt, Primò requiri, vt donator, abſenti per epiſtolam, vel nuntium, cui id commiſerit, eam deferat, vel inſinuet. id enim neceſſarium eſt, vt duorum voluntates in vnum concurrant, vt colligitur L. Abſenti, ff. de donationib. & L. 1. ff. de contrahenda emptione. Vnde ſi alius quiſpiam præcurrens, cui id mandatum non fuit, donationem illi inſinuet, non ſufficit vt validè acceptari poſſit: quæ eſt communis ſententia DD. vt refert Clarus lib. 4. §. Donatio, quæſtione 12. & colligitur ex Gloſſa in L. Nec ambigi, C. de donationibus. Ratio eſt; quia cùm promiſſor non intendat per hunc hominem, ſuum conſenſum & obligationem in alterum dirigere, non poteſt alter, acceptando, aliquid Iuris acquirere. nam cui nihil validè offertur, nihil etiam poteſt validè acceptare. Cùm autem ipſe nuntium mittit, tunc in verbis nuntij ſuum conſenſum & obligationem ponit, vt per eum ad abſentem deferatur: & ſic dum abſens coram nuntio acceptat, duorum conſenſus concurrunt; quod ad rationem pacti eſt neceſſarium. vt dictum eſt dub. 1. 42 *Altera pars De modo acceptandi, quando facta abſenti.* *Debet inſinuari per nuntiũ vel epiſtolam.*

Secundò, Si donatio per nuntium deferẽda, vel facienda eſt abſenti: requiritur vt hic eam coram nuntio acceptet: nec ſufficit eam acceptare coram alijs, vt ex multis authoribus oſtẽdit Sancius lib. 1. de matrimo. diſput. 7. nu. 35. Ratio eſt: quia alioquin duorum conſenſus non concurrunt, nec viciſſim innoteſcunt. Quam ob rem, acceptatio debet exprimi illi, qui eam offert; id eſt, ipſi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum ſupplet. Hoc ipſo enim, quo aliquis deſtinatur ad abſentem, vt offerat ei promiſſionem alterius: conſtituitur etiam ad recipiendam eius acceptatiouem: vel, ſi promiſſio ſit oneroſa, eius repromiſſionem. 43 *Debet acceptari coram nuntio, ſi per nuntiũ offeratur.*

Vnde ſequitur, Non videri veram ſentẽtiam Sylueſtri ver. Matrimonium 5. q. 12. & quorundã aliorum, qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel literas, ſufficere vt abſens exprimat conſenſum ſuum alijs. debet enim conſenſus abſentis exprimi illi, qui eũ petit, & qui ſub conditione illius ſibi repẽdendi, in alterum conſentit; niſi conſtet, aliam eſſe promittentis mentem. Quod addo: quia non eſt de eſſentia contractus, vt conſenſus abſentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit. Si enim mẽs tua eſt, vt ſtatim contractus valeat poſito alterius conſenſu, etiam antequam tibi innoteſcat, ſtatim valebit. hoc tamen non præſumitur, niſi clarè ſit expreſſum.

Si verò

Si offeratur per literas. Si verò per literas promiſſionem tuam abſenti obtuleris; vt acceptatio eius ſit valida, ita vt retrocedere nequeas, requiri, vt ea tibi viciſſim per literas, vel per nuntium ad te miſſum, innoteſcat. Ita Sancius ſuprà. Probatur Primò, quia requiritur acceptatio exteriùs expreſſa, ita vt promiſſor eam poſſit intelligere. Deinde, quia alioquin non concurrunt conſenſus duorum in vnum. Denique, quia antequam tibi innoteſcat conſenſus alterius, poteſt ille ſuum conſenſum reuocare: ergo & tu potes tuum. quod maximè locum habet in promiſſionibus reſpectiuis, quæ requirunt repromiſſionem. hæ enim omnes, hanc tacitam conditionem habent; ſi is, cui promittis, viciſſim repromittat ſeſeque obliget: quod fit ſigno externo, ad promiſſorem directo. In gratuitis tamen promiſſionibus, vel donationibus, non puto neceſſarium vt literæ acceptationis, vel nuntius ad donatorem peruenerint: quia non tanti intereſt eum, qui gratis donat, ſcire ſuam donationem acceptari, quàm eum, qui ſub onere aliquid offert, & repromiſſionē expectat, noſſe, alterum repromittere. cuius ſignum eſt, quòd donator nō ſit multùm de eo cognoſcendo ſolicitus. Secus verò in eo, qui contractum oneroſum init. Denique qui gratis donat, non videtur beneficium ſuum ad hoc velle reſtringere, vt non habeat vim, niſi literas de acceptatione acceperit: ſed potiùs cupit illud, ſimulatque debito modo acceptatum fuerit, efficax eſſe.

44 *Si reuoces conſenſum, miſſo nūtio.* Tertiò, Requiritur vt non reuoces donationem ante acceptationem, ſi enim reuoces, & nuntio, quem miſiſti, id innoteſcat; non poteſt quidquam efficere. L. Si verò, §. Si mandauero, ff. Mandati. *quia extinctum eſt mandatum*, vt ibidem dicitur; ac proinde omnis poteſtas inſinuandi, vel tradendi, ei adempta. Si autem non innoteſcat ante executionem, tunc diſtinguendum eſt: vel enim ille ſe habet ſolùm inſtar nuntij, referentis alterius donationem, aut rem tradentis; vel habet mandatum facien di donationem. Si priore modo ſe habeat; facta reuocatione, nihil fit: quia deeſt omnino conſenſus ex parte donantis. ille enim nuntius ſolùm habet officium nuntiandi vel tradendi: non autem tribuendi aliquid Iuris. Si ſecundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium; ſed ad tribuēdum donatario Ius ad rem, & donatori injiciendam obligationē ad conſenſum. Colligitur L. 16. Si mandaſſem, & L. 26. Inter cauſas, ff. Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati, bona fide, eius nomine geſtum eſt. Vide Gomez. tom. 2. c. 4. nu. 3.

An poſt mortem donatoris poſſit acceptari. PETES, Vtrùm poſt mortem donatoris, poſſit donatio validè acceptari.

45 *Si facta erat ex parte donatoris, poteſt acceptari.* RESPONDEO, Primo, Quando ipſa donatio ante mortem facta eſt ex parte donatoris, & miſſa epiſtola vel nuntius, qui illam abſenti inſinuet, vel rem tradat: ſi contingat donatorem mori ante inſinuationem, verius eſt illam nihilominus validè acceptari poſſe. Ita docet Sancius lib. 1. de matrimo. diſp. 6. numero 5. & Molina Iureconſultus lib. 4. de primogen. cap. 2. numero 77. Ratio eſt; quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida, etſi reuocabilis, vt expreſsè habetur L. Nec ambigi, C. de donat. & manet virtute impreſſa literis vel nuntio, vt ad donatarium tranſeat. Vnde perſeuerat poſt mortem: ac proinde poteſt tunc acceptari. Cōfirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non poteſt reuocari per hæredem, etiamſi nondum ſit acceptata, vt paſſim docet DD. Couarruuias lib. 3. var. cap. 14. numero 17. Iulius Clarus. §. Donatio, quæſt. 13. in fine & alij. quod eſt ſignum illā poſſe validè acceptari poſt mortem. quorſum enim adempta hæredi poteſtas reuocandi, ſi non poteſt acceptari? Confirmatur Secundò, Quia donatio eſt gratia quædam: quando autem gratia facta eſt ex parte concedentis, poteſtas executoris non expirat morte concedentis, vt expreſsè dicitur c. Si ſuper gratiam, de offic. delegati, in 6. Contraria tamen ſententia eſt plurimorum DD. vt oſtendit Sancius: quorum fundamentum eſt, quia mandatum morte mandantis ſoluitur. Verùm hic non eſt propriè mandatum donandi, ſed donatio ipſa, vt dictum eſt. Itaque illa ratio ad alium caſum pertinet. Vnde

Dico Secundò, Quādo donatio ante mortem donatoris non eſt facta ex parte ipſius, ſed ſolùm mandata fieri, vt ſi miſit rem per nuntium vel procuratorem, cum mādato vt ſuo nomine det abſenti: tunc ſi antè quàm ille munere ſuo fungatur, contingat donatorem mori, non poteſt donatio validè acceptari. vnde res illa reſtituenda eſt hæredibus donatoris. Ratio eſt: quia ante mortem donatio facta non fuit, ſed ſolùm datum fuit mandatum donandi. mandatum autem, morte mandantis expirat, vt habetur L. 26. Inter cauſas, ff. Mandati. vnde procurator ille non poteſt donationē nomine ſui mādatoris facere; & ſi fecerit, erit nullus momenti: ac proinde etiam acceptatio. Hoc tamen intelligendum eſt, niſi mādatum fuerit in fauorem piæ cauſæ, quia iſtud morte mandantis non expirat, vt notat Molina ex Couarr. lib. 1. vari. cap. 14. nu. 16. vnde etiam poſt mortem eſt exequendum. cuius ratio eſt: quia quiſque præſumitur ita tacitè voluiſſe in vita: cùm opera pietatis tunc maximè homini ſint neceſſaria. Confirmatur ex L. Si pater, ff. de manu. vind. vbi mandatū de manumittendo ſeruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis: ergo multò magis idem dicendum fauore piæ cauſæ, & ſalutis animæ. 46 *Si ſolùm ſit mandata, non poteſt.*

Hinc ſequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempeſtiuè ante mortem donantis facta, ipſum teneri ad duplicem reſtitutionem: nam hæredibus defuncti tenetur ratione rei, quę tūc illorū eſt; donatario ratione damni, quod eius culpa cōtraxit, vt rectè notauit Molina diſput. 263. poſito enim tali mandato, tenebatur nūtius lege Iuſtitiæ adhibere diligentiam, & mandatū ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

DVBITATIO VII.

Qui poſſint promiſſionem vel donationem abſenti factam acceptare: ſiue, vt Iuriſperiti loquuntur, Qui poſsint pro abſente ſtipulari.

RESPOND. Primò, Id poteſt omnis, qui ab altero generalem vel ſpecialem habet cōmiſſionem.

Secundò, Is qui eſt ſub alterius poteſtate, ita vt non

vt non ſit ſui Iuris. vt filiusfamilias pro patre, ſeruus pro domino, Religioſus pro Prælato. Ratio eſt, quia cenſetur vna perſona. nõ tamen famulus mercenarius pro ſuo domino, aut ſubditus pro Principe, quia ſunt ſui Iuris. vnde Inſtit. de inutilibus ſtipulationibus. §. Si quis alij, dicitur, *Si quis alij, quàm ei, cuius iuri ſubiectus ſit, ſtipuletur, nihil agit.*

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioſo. Item Princeps pro ſubdito: quia cùm hic alteri poſſit facultatem facere ſtipulandi pro altero, multò magis ipſe eam habet. Idem Notarius publicus, præſertim ſi de eo conficiat Inſtrumẽtum. de quo vide Couar. lib. 1. variar. cap. 14. numero 11. & deinceps. Hoc tamen de notario ſolùm in Iudicio locum habere multis teſtimonijs oſtendit noſter Sancius lib. 1. diſput. 7. numero 11.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promiſſione facta abſenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur. vt patet. §. Sed & ſi quis, Inſtitut. de inutilibus ſtipulationibus: vt creditor pro debitore, ſocius pro ſocio, vxor pro marito: vel ſi pęna ſit adiecta in fauorem præſentis: de quo vide Couarr. in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 4. num. 5.

48 Quintò, Quiuis priuatus poteſt ſtipulari & acquirere Eccleſiæ, pijsve cauſis, iuxta Gloſſam, communiter receptam in cap. Quoties cordis, 1. quæſtione 7. de quo Couarruuias ſuprà. numero 14. Ad hos reduci poſſunt omnes, quos refert Gloſſa in §. Si quis alij, Inſtitut. ſuſprà. Præter hos autem nemo poteſt iure communi validè pro abſente ſtipulari ſeu acceptare promiſſionem in fauorem abſentis factam, ita vt inde naſcatur aliqua ſtricta obligatio. Ratio eſt: tum quia Iura reſiſtũt tali ſtipulationi, eamque irritam reddunt. vt patet. d. §. Si quis alij. & L. 6. Si quis ita ſtipulatus. §. Chryſogonus, π. de verb. obli. Tum quia promiſſio facta alicui, cuius nihil intereſt eam impleri, cenſetur ſolùm verbis facta illi: reipſa autem ſolùm facta eſt tertio, in quem eſt exequenda. Nihilominus ſecundum communem vſum hominum, amicus pro amico ita ſtipulari ſolet, vt aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non ſolùm in foro conſcientiæ obligat, ſed etiam in foro ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis dubit. 4. Secus verò quando ſtipulatio nihil valet: quia iuramentum ſecundum naturam actus, in quem cadit, accipiendum eſt. atqui actus habet tacitam conditionem, puta, ſi validè acceptetur: ergo donec validè acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiamſi iuramentum interceſſerit. vide ſuprà cap. 17. dubit. 7. num. 52. Circa prædicta

49 *Verba promiſſionis ad præſentem dirigenda.*

Notandum Primò, Vt is, qui præſens eſt, poſſit pro abſente ſtipulari, (id eſt, promiſſionem in abſentis commodum petere & validè acceptare) requiri vt verba obligationis dirigantur expreſsè vel implicitè ad præſentem, v. g. promitto tibi me daturum Petro 100. &c. Si enim dirigantur ad abſentem, is qui præſens eſt, non poteſt promiſſionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi ſententia DD. in cap. Quamuis pactum, par. 2. §. 4. numero 13. vnde ſi dicat, Promitto Petro abſenti 100. nemo poteſt validè acceptare talem promiſſionem nomine Petri. Ratio eſt, quia vt fiat pactum, neceſſarius eſt conſenſus reciprocus duorum in idem, vt patet ex pacti definitione dub. 1. hic autem non eſt conſenſus reciprocus, quia nõ adeſt conſenſus eius, in quem tuus conſenſus & verba tuę promiſſionis diriguntur. Itaque talis promiſſio, ſemper poteſt reuocari, quamdiu ab eo, qui abſens eſt, acceptata non fuerit.

Dixi *Expreſsè vel implicitè*, quia dupliciter verba promiſſionis cenſentur ad præſentem dirigi. Primò, Quando exprimitur perſona pręſens, vt promitto tibi, &c. Secundò, Quando perſona, cui fit promiſſio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimatur. vt ſi dicas, promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicitè cenſetur fieri præſenti: ſic enim vſus hominum conſueuit: & in dubio is ſenſus verbis contractus eſt tribuendus, qui faciat valere. L. Quoties in ſtipulat. π. de verborum obligat. quare ſi præſens acceptet, valet.

Notandum Secundò, Eum, qui validè nomine alterius promiſſionem acceptauit, non poſſe eam condonare, quia iam tertio ex diſpoſitione legum eſt Ius quæſitum, quo illum priuare non poteſt. obligatio tamen, qua obſtringitur promiſſor tertio, adhuc pendet, donec à tertiò acceptata fuerit: vnde ante eius acceptationem non tenetur eam exequi. ratio eſt: quia præſens non acceptauit eam nomine ſuo, ſed nomine tertij & ſub eius beneplacito, vnde ſi ille eam repudiet, tota eſt irrita; quamuis id in damnum præſentis verteret. ſecus eſt, quando is, qui acceptat promiſſionem pro tertio, viciſſim aliquid repromittit: tunc enim poteſt condonare promiſſionem in fauorẽ tertij factã. ratio eſt, quia poteſt ſeipſum obligatione ſoluere, conſentiente promiſſore, cui ſe obſtrinxit. Confirmatur ex reg. 35. π. de Reg. Iuris. *Nihil tam naturale eſt, quàm eo genere quidque diſſoluere, quo colligatum eſt.* Itaque cùm hoc vinculum ortum ſit ex acceptatione ſtipulantis, poterit eiuſdem remiſſione diſſolui. 50 *Stipulator nõ poteſt eã condonare.*

Dices, Hoc argumentum videtur probare, etiam poſſe condonare, etſi nihil repromiſerit: quia iiſdem cauſis res diſſoluitur, quibus ab initio conſtitit. Nec obſtat, quòd tertio videatur Ius acquiſitum: quia dici poteſt, ita eſſe acquiſitum, vt pendeat ex arbitrio ſtipulantis; ſicut quando ſtipulans viciſſim aliquid repromiſit. Confirmatur, quia conſiſtendo intra limites legis naturæ poteſt remittere; atqui nullum eſt Ius poſitiuum, quòd ſciam, quod hãc remiſſionem irritam reddat: præſertim cùm verba promiſſionis nõ ad abſentem, ſed ad ſtipulantem directa fuerint. Denique ſtipulans non tenetur abſenti indicare ſe in fauorẽ ipſius ſtipulatũ eſſe; præſertim quando ex officio vel mandato non tenebatur res ipſius curare: ac proinde inutilis ei erit illa ſtipulatio.

Ob has rationes illa ſententia non videtur improbabilis: eamque tenet collector deciſionum Pedemontan. in 70. & fauent authores, qui tenent, donationem in fauorem abſentis factam & acceptatam, reuocari ex conſenſu donatarij poſſe. de quo vide Couarr. lib. 1. var. c. 14. numero 13. & infrà dubit. 9. numero 64. & 65.

51 *Promiſſio onerosa facta abſenti.*

Notandum Tertiò, Ea, quæ diximus de acceptatione promiſſionis pro abſente, intelligẽda eſſe tantummodo de promiſſione gratuita ſeu lucrati-

lucratiua. Si enim promiſſio ſit oneroſa, ſeu reſpectiua, (vt cùm promitto tibi me ducturum tuam filiam, ſi ipſa viciſſim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, ſi pro ea mille dare velit) non ſufficit vt tu pro abſente acceptes; ſed requiritur vt abſens eam acceptet, & repromittat. vnde ante eius repromiſſionem, quæ viciſſim priori promittẽti nota ſit, ſemper reuocari poteſt. Ita Sancius ſuprà num. 12. Molina diſp. 164. & quidam Iuriſperiti. Probatur Primò, Quia ante vtriuſque partis obligationẽ, non poteſt effici perfectus contractus: contractus enim reſpectiuus, habet tacitam conditionem, ſi alter repromittat: qua non impleta, potes reſilire: quia promiſſio nõ eſt plenè acceptata. Secundò, Quia abſens põt nolle acceptare cũ illo onere: ergo ſimiliter cõtrahens cum abſente, poteſt retrocedere. patet conſeq. quia contractus oneroſi non debet claudicare. Tertiò, Qui acceptat pro abſente, non põt acceptare, niſi quatenus ei poteſt eſſe commoda: ſed hæc nullo modo ſufficit: quia etiamſi fieret per ipſum abſentem, & coràm, non ſufficeret: debet enim ſimul adeſſe repromiſſio, vt ex vſu communi omnium gentium patet.

D I C E S, Omnis promiſſio ſeriò facta & acceptata ab eo, cuius intereſt eam impleri, ſeruanda eſt lege naturæ, ſiue ſit abſoluta, ſiue cõditionata. ſi enim eſt conditionata, expectandus eſt euentus conditionis, vt mandetur executioni. Confirmatur Primò, Quia talis promiſſio facta præſenti in fauorem abſentis, eſt abſoluta promiſſio: conditio autem, quę additur vel ſub intelligitur, non afficit ipſam promiſſionem, ſed eius executionem; ergo hoc ipſo, quo acceptatur ab eo, cui immediatè fit, obligat abſolutè; quamuis ad executionem non teneatur, niſi poſita conditione. Confirmatur Secundò, Quia qui tale quid promittit, ſimul cenſetur promittere ſe expectaturum vt conſenſus alterius inquiri poſſit. alioquin videretur deluſoriè promittere præſenti.

R E S P O N D. Si illa promiſſio eſt reſpectiua, poſtulans repromiſſionem, poteſt reuocari ante repromiſſionem: neque huius conditionis euentus eſt expectandus lege Iuſtitiæ, ſed ſolùm lege conſtantiæ, (ſi res interea non mutentur) quę tamen non obligat, niſi fortè ad veniale. Ad Primam confirmationem. Illa promiſſio nõ eſt abſoluta, quia promiſſor non intẽdit ſe obligare, niſi alter repromittat. Ad Secundam confirmat. Non promittit ſe expectaturum: alioquin præter promiſſionem reſpectiuã, eſſet alia, quæ ſit gratuita; quod eſt contra ſuppoſitum. agimus enim de eo caſu, in quo ſolùm eſt reſpectiua. neque ideo eſt deluſoria promiſſio: quia ſeriò promiſit, neque ab initio habebat in animo reuocare.

D V B I T A T I O VIII.

Quantum obliget promiſſio externa legitimè acceptata.

52 *Sententia Caiet. ſolũ obligare ſub ven.*

SVnt tres ſententiæ, Prima eſt Caietani infrà q. 113. a. 1. ſub finem, vbi docet, promiſſionem per ſe, ſolùm obligare ſub peccato veniali: per accidens tamen, nẽpe ratione damni, quod promiſſarius ea non impleta incurreret, poſſe obligare ſub mortali. Ratio ipſius eſt: quia ſolũ ex quadã honeſtate morali fidelitatis ſeu veritatis tenemur promiſſa implere. ſicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum, & facere vt verba reſpondeant menti: ita ex eadẽ virtute obligamur, vt opera reſpondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat ſub peccato mortali; ergo, &c. Sed quidquid ſit de veritate huius ſententiæ, hoc fundamentũ Caietani non eſt verum. Primò, quia promittere, non tantùm eſt affirmare ſe daturum vel facturum, ſed vlteriùs eſt ſe obligare alteri, & conſequenter ius illi tribuere ad exigendum. vnde dici ſolet, *promiſſionem parere debitum*. Secundò, Quia inde ſequeretur eum, qui promittit, non magis obligari, quàm eum, qui abſque promiſſione affirmat ſe facturum; quod conſtat eſſe falſum communi hominum vſu & ſenſu. Hoc ſequi patet, quia qui tantùm affirmat ſe facturum, tenetur ex virtute veritatis ſuum dictum verificare, ne lædat honeſtatem huius virtutis. atqui ſecundum Caietanum hæc tota ratio, cur teneatur promittens: ergo non magis obligatur. *Refutatur fund. Caiet.*

Vbi Aduerte, Virtutem *veritatis* nos obligare ad duo: nempe vt dicta noſtra conformemus menti, ne committamus mendacium: & vt facta conformemus dictis, ne dicamus falſum. vtrumque enim requiritur vt quis ſit verax in dictis. magis tamen obligat ad non mentiendum, quàm ad non dicendum materialiter falſum. Itaque ſi promiſſio ſolùm obligaret lege veritatis, minus peccatum eſſet violare promiſſum, quàm mentiri mendacio officioſo; (quod tamen manifeſtè falſum eſt) quia minus peccatum eſt non facere quod affirmaſti te facturum, quàm mentiri. certum igitur videtur, promiſſionem non tantùm obligare ex virtute veritatis: (etſi hæc obligatio in ea inueniatur) ſed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam *fidelitatem & fidem* promiſſorum vocamus. 53 *Veritas obligat ad duo.*

Alia tamen ratione hæc ſentẽtia probari poteſt. Primò, Quia liberalis promiſſio ſolùm obligat lege fidelitatis: ſed fidelitas non videtur obligare ſub peccato mortali, ſi alia incommoda abſint. violatio enim fidei, ſolùm continet quandam deceptionem proximi abſque damno. Secundò, Quia homines parum ſolent æſtimare violationem talium promiſſorum, nec ideo ſolent haberi iniuſti, ſicut fures, aut qui debita iuſtitię non ſoluunt; ſed leues, inconſtantes, non ſatis fidi. Tertiò, Quia plerique promiſſores, ſi rogarentur an velint ſuam promiſſionem chirographo firmare, dicerent ſe nolle tam ſtrictè obligari. Itaque hæc ſententia eſt probabilis; ſi tamen promiſſor non intendat amplius ſe obligare, quàm ex fidelitate, eáq; tenẽt multi docti viri, vt Henriquez de excommunicatione cap. 17. Franciſcus Garcia de contract. p. cap. 3. Fumus verb. Perfidia, & ex parte Molina diſputat. 362. 54 *Eſt probabilis.*

Secunda ſententia eſt, Obligationem promiſſionis, pendere ex intentione promittentis. ſi enim promiſſor intendat ſe ſolùm obligare ex honeſtate morali: ſolùm tenebitur ſub peccato veniali. ſi verò intendat ſe obligare ſtrictè & ex iuſtitia: tunc tenebitur ſub peccato mortali. Ita Molina ſuprà, eſtque probabilis, ſed non ſatis explicat vim promiſſionis, quantum ipſa per ſe, præciſa intentione extrinſeca, obliget.

Tertia

55 Tertia ſententia eſt communior DD. Promiſſionem, ſi materia notabilis ſit, obligare ſub peccato mortali. Pro qua

Obligare ſub p.m. Dico Primò, Omnis promiſſio ſeriò facta animo promittendi, in re magni momẽti, vbi acceptata fuerit, obligat ſub peccato mortali ad ſui impletionem. Tenet Nauar. cap. 18. num. 6. Sotus lib. 7. quæſt. 2. artic. 1. ad 1. Richard. in 4. d. 38. circa tertium principal. q. 3. Antoninus 2. p. tit. 10. c. 1. §. 4. vbi fusè agit de hac re, & videtur eſſe communis Canoniſtarum. vide Couarruuiam in caput Quamis pactum, §. 4. vbi citat multos.

Probatur Primò, Quia omnis promiſſio, ſi fiat per formulã ſtipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promiſſor cogitur eam implere, vt omnes DD. tradunt; ergo inducit ſtrictam obligationẽ: nempe lege Iuſtitiæ, vel virtutis Iuſtitiæ valde affinis, quæ proinde iuſtitia dici poſſit.

Dices, Hinc ſolùm ſequi, promiſſionẽ inducere talem obligationem, ſi fiat interueniente formula ſtipulationis, non autem ſi fiat ſimpliciter.

Resond. Formula ſtipulationis non reddit promiſſionem firmiorem in foco conſcientiæ, ſed ſolùm in foro externo: quia præſumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etſi Iure Digeſtorum, requiſita fuerit ſtipulatio, vt promiſſio ſimplex tribueret actionem in foro externo; tamen Iure Codicis non videtur requiri, vt colligi poteſt ex L. 1. Si quis argẽtum, C. de donationibus.

Iure Can. datur actio ex promiſſ. Adde, quidquid ſit de Iure ciuili, tamen Iure Canonico conceditur actio ex promiſſione acceptata, etiamſi formula ſtipulationis nõ interuenerit. vt patet ex c. 1. de pactis. eſtque communis ſententia DD. teſte Gomezio. to. 2. ca. 9. n. 2. & Couarruuia in caput Quamuis pactum, p. 2. §. 4. nu. 24. & 25. Nec refert, quòd Ius Canonicum requirat expreſſionẽ cauſę, quia dũ cauſam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere: quæ tamen præſumptio ceſſat in foro conſcientiæ. vide Syluestrum v. Pactum. nu. 3.

Probatur Secundò, Promiſſio oneroſa acceptata obligat lege Iuſtitię, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. conſequentia probatur; quia etſi in oneroſa ſit perfectior obligatio, eo quòd pro obligatione rependatur æqualis obligatio; tamen hoc non facit obligationem promittẽtis eſſe alterius generis, aut non pertinere etiã ſuo modo ad virtutem Iuſtitiæ.

Dices, Qui facit promiſſionem gratuitã, non videtur ſe tam ſtrictè velle obligare, ſed ſolùm ex virtute fidei, ita vt ſi non ſeruet, faciat contra fidem ſeu fidelitatem, non tamen contra Iuſtitiam.

Fides. Respondeo, Virtutẽ fidei eſſe eam, qua quis ſeruat promiſſum, quia promiſit, & ſe verbis obſtrinxit. vnde quantum obliget promiſſio, non eſt ſpectandum ex virtute fidei; ſed contra, quantum fides obliget, dijudicandum eſt ex natura promiſſionis: atqui promiſſio ex natura ſua obligat ſupra ſimplicem aſſertionem, vt oſtenſum eſt: ergo fides, cuius eſt implere promiſſum, obligat pluſquam virtus veritatis, cuius eſt verificare aſſertum. neque intelligi poteſt, quæ ſit hæc maior obligatio niſi ſit Iuſtitiæ, vel virtutis, Iuſtitiæ valde affinis.

Tertiò probatur, Quia promiſſione, datur Ius ad rem, quod etiam ad hæredes promiſſarij tranſit: ſicut & obligatio promiſſoris ad ipſius hæredes traijcitur: atqui huiuſmodi Iuri reſpondet obligatio Iuſtitiæ. Confirmatur: quia promiſſarius dicit ſibi rem deberi: poteſtque debitum exigere, vel condonare; quod ſignum eſt eſſe debitum Iuſtitiæ, vel virtutis affinis. *Promiſſione datur Ius ad rem.*

Quartò, omnis obligatio contractuum eſt obligatio Iuſtitiæ, & non oritur niſi promiſſione: ergo promiſſio inducit obligationem Iuſtitiæ.

Quintò, Quia homines queri ſolẽt, iniuriam ſibi fieri, ſi promiſſio violetur. ergo fit contra obligationem Iuſtitiæ.

Sextò, Homines non ſolent acquieſcere ſimplici aſſertioni, ſed ſolent exigere promiſſionẽ, quaſi tunc demum ſint ſecuri: ſentiunt ergo inducere obligationem Iuſtitiæ.

Septimo, Quia Cicero lib. 1. officio. dicit, *Fundamentum iuſtitiæ eſt fides, id eſt, dictorum, conuentorumque conſtantia & veritas.* vocat *fidem, Iuſtitiæ fundamentum*; quia eſt cauſa operum iuſtorum, ſeu cur impleantur promiſſa & ſeruentur contractus. nam *fides* nihil eſt aliud, quàm affectus voluntatis, inclinans ad ſeruanda promiſſa, non tantùm gratuita, ſed etiam oneroſa: idque non tantùm ad verificandum quod dictum eſt, ſed propriè ad ſatisfaciendum obligationi, quæ ex promiſſione eſt orta. vnde videtur eſſe pars Iuſtitiæ.

Petes, Quanti momẽti debet eſſe res promiſſa, vt violatio promiſſionis cenſeatur eſſe mortifera?

Respond. Nauarrus cap. 18. num. 6. inſinuat ſufficere vt res ſit notabilis. rem autem *notabilem* explicat eſſe eã, quæ in furto notabilis cenſetur. Sed certum eſt in promiſſione longè maiorem requiri, vt docet Lopez lib. 2. de contract. cap. vltimo. & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. vnde ſi furtum vnius aurei eſt peccatum mortale: requiruntur plures aurei, vt promiſſio ſub mortali obliget. Ratio eſt, quia promiſſum longè imperfectiore modo eſt debitum. nam per promiſſionem ſolùm datur Ius ad rem; & multis modis poteſt reuocari, vel impediri. Deinde cenſetur maior iniuria, ſi vnum aureum ſurripias, vel ex contractu oneroſo debitum, non ſoluas, quàm ſi quatuor vel quinque ex liberali promiſſione debitos, non ſoluas. 56 *Quanti res promiſſa eſſe debeat.*

Dices, Debitum ex Iuſtitia, & debitũ ex fidelitate diſtinguuntur: atqui obligatio promiſſionis eſt fidelitatis: ergo nõ eſt Iuſtitiæ. maior patet ex communi modo loquendi Doctorum, qui ſolẽt dicere, deberi quippiam ex fidelitate non ex iuſtitia. Sic œconomus & omnis, qui officium aliquod nomine alterius adminiſtrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex Iuſtitia. 57 *De virtute fidei.*

Resp. Si nomen *iuſtitiæ* omnino ſtrictè ſumatur, videtur debitũ fidelitatis à debito Iuſtitiæ, & fidelitas à iuſtitia diſtingui. Debitũ.n. fidelitatis, quod ex liberali promiſſione oritur, eſt multò imperfectius, quã id, quod debetur lege Iuſtitiæ, ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promiſſio ſolùm tribuit Ius ad rem, & remotum. Secundò, Multis modis poteſt reuocari. Tertiò, Quia pendet ex liberalitate promittentis: non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non a ita dſtringit, vt ſi violes, tenearis *Debitũ fidelitatis & Iuſtitiæ.*

ad com-

ad compenſationem lucri ceſſantis.nemo enim ſua liberali promiſſione cenſetur ſe ad hoc velle obligare, niſi id exprimatur. Quintò, Quia non neceſſariò reſpicit eum, qui eſt ſui iuris, vt patet in promiſſione domini ad ſeruum, patris ad filium,& Dei ad hominem. Denique quia promiſſio non impedit, quo minùs res dicatur poſtea gratis dari.debitum autem *perfectæ Iuſtitiæ* longè maius eſt; & ſi non ſoluatur, obligat ad lucrum ceſſans refundendum: & ſolùm eſt ad eum,qui eſt ſui iuris,& omnino diſtinctus;& impedit donationem gratuitam.Itaque hæc debita ſunt diſtincta. Vnde cùm virtus *fidei*, ſeu fidelitas reſpiciat ſolum debitum promiſſionis; Iuſtitia autem debitum perfectum, (reſtituit enim cuique quod ei perfecto iure debetur;vt ſi damnum datum,ſi contractus initus,ſi res aliena ablata) ſequitur has quoque virtutes diſtinctas eſſe.quamuis ſi *Iuſtitia*, non tam arctè ſumatur,etiam *fidelitatem* ſub ſe comprehendat.& ſic fidelitas nihil erit aliud,quàm iuſtitia inadæquatè concepta;nempe quatenus reddit cuique Ius ſuum ex promiſſione debitum.& hoc modo debitum promiſſionis, à multis Doctoribus dicitur debitum Iuſtitiæ.Verùm meliùs dicitur hęc diſtingui ſicut diximus.

Oeconomus.

Hinc patet Primò, Qua ratione œconomus teneatur ex *fidelitate* in contractibus & negotijs gerendis ſpectare maxima commoda ſui domini;& non ex Iuſtitia:quia etſi ad hoc principaliter ex officio ſuo non teneatur, tenetur tamen ſecundariò ex tacita quadam promiſſione, qua dum officium ſuſcepit, cenſetur ſe adſtringere ad curandam ſummam vtilitatem domini,quantum commodè ſeu communi diligentia poterit. de quo plura infrà cap.32.

Deus nõ tenetur ex Iuſtitia propriè.

Patet Secundò, Deum,etſi ex ſua promiſſione debeat pœnitentibus ignoſcere, non tamen teneri ex iuſtitia,ſed ſolùm ex fidelitate;tũ quia promiſſioni ſatisfacit fidelitas propriè; non iuſtitia ſtrictè accepta; tum quia Deus non poteſt creaturæ lege perfectæ iuſtitiæ obſtringi; eò quòd ſemper ſit in eius dominio, multò magis quàm ſeruus in poteſtate domini.

58 Dico Secundò, Si quis vtatur verbis promiſſorijs, non quidem animo ſeriò promittendi, ſed tantùm ad ſignificandum firmum propoſitum,vel ad firmiùs aſſeuerandum, vt ei credatur, non obligabitur ſub peccato mortali ad implẽdum quod ita promiſit: niſi ratione damni inde ſecuti. Probatur; quia talis non obligatur niſi lege veritatis, qua tenetur dicta ſua efficere vera,& cauere ne dixerit falſum: atqui ad hoc non obligatur ſub peccato mortali, vt rectè Caiet.docet. Hoc modo multorum promiſſiones,qui leuiter ſolent multa promittere,ſunt intelligendæ. non enim mens illorum eſt ſeriò ſe obligare, aut ius alijs tribuere exigendi, ſed duntaxat firmiter aſſerere.Idem de illis,qui non intendunt ſe obligare abſolutè, ſed cum conditione circa executionem,verbi gratia niſi fuerit incommodum aliquod,vel niſi aliud melius oc-
59 currerit.Si tamen promiſſarius putaret alterum ſeriò promiſiſſe, & inde poſtea contingeret illum damno affici,(vt quia non poteſt ſoluere ad diem cõdictum)promiſſor tenetur implere ſub peccato mortali: quia illo modo promittendi illũ decepit,eaq; deceptio eſt cauſa ſine qua nõ, dãni ſecuti.quod vt euitetur, debet promiſſum
60 præſtare.Pari modo ſi promiſſio facta ſit in modum contractus oneroſi,& altera pars impleuerit onus ſeu conditionem impoſitam;tenetur implere promiſſum, etiamſi animo non ſe obligandi,ſed decipiendi promiſerit.ratio eſt,quia tenetur euitare damnum promiſſarij, & grauem deceptionem,cui cauſam dedit fictè promittendo. Deinde quia in contractibus huiuſmodi, ex iuſtitia tenebatur internum conſenſum adhibere; alioquin decipit alterum, & non rependit æquale. Adde, nullam fore fidem contractuum inter homines,ſi hac ratione ſe poſſent expedire, dicendo ſe fictè promiſiſſe.

Si altera pars cõtractum impleuit.

Si tamen res adhuc ſit 61
integra,& nihil incommodi timeatur,non videtur peccatum mortale non ſeruare tale promiſſum: (quamuis potuerit eſſe peccatum mortiferum in promittendo,propter animum decipiendi) vt ſi quis animo decipiendi promiſerit puellæ nuptias:quia reuera nihil promiſit, ſed ſimulauit ſe promittere,ex qua ſimulatione nihil incommodi puellæ obuenit. quòd ſi talis à Iudice rogetur an promiſerit, poterit negare etiã cum iuramento; quia re vera non promiſit. quòd ſi per ſententiam Iudicis iubeatur promiſſum implere, debet parere; ſi non parendo timeretur ſcandalum:alioquin non tenebitur.quare poteſt vertere ſolùm,ne cogatur ſententiæ,in falſa præſumptione fundatæ, morem gerere. vt in ſimili docet Sotus lib.7.quæſt.1.art.2.

Ficta promiſſio.

DVBITATIO IX.

Vtrum promiſſioni vel donationi iam acceptatæ poſſit apponi aliquod onus, vel impoſitum tolli.

DIco Primò,Ante acceptationem promiſ- 62
ſionis vel donationis, poteſt onus imponi. vt ſi dem tibi domum vel agrum ſine onere; priuſquam acceptes,poſſum imponere onus,vt mihi vel alteri tenearis inde ſoluere aliquã penſiunculam annuam, vel poſt certum tempus reſtituere.ratio eſt,quia poteſt tota reuocari:ergo multò magis onus imponi.

Dico Secundò,Poſt acceptationem, non po- 63
teſt vllum onus imponi, abſque conſenſu promiſſarij. Ita Couarruuias lib.1.variar.cap.14. nume.1.ratio eſt;quia iam conſecutus eſt ius ad rem ſine onere; ac proinde ſine onere eſt ei debita.

Dico Tertiò,Si acceptes donationem cum o- 64
nere in fauorem tertij appoſito, ille tertius hoc ipſo acquirit Ius vt illud onus ei præſtes. quod Ius tranſit ad ipſius hæredes: eſt tamen hoc Ius reuocabile à donatore vſque ad tempus, quo onus eſt implendum; niſi fuerit à tertio acceptatum.Ita docet Couarruuias n.3.& 11.Iulius Clarus.§.Donatio, q.13.nu.5. Prior pars colligitur apertè ex L.Quoties,C.de donatione ſub modo. Altera colligitur ex L.Eũ qui,ff.Qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt. vbi ſignificatur à contrario ſenſu, in poteſtate venditoris, qui grauamen in fauorem tertij appoſuit, eſſe,illud reuocare ante tempus, quo erat implẽdum. Idem colligitur ex L.1.& vltima,C.Si mancipium ita fuerit alienatum,&c.

Onus impoſitũ in fauorẽ tertij.

Sed dubium eſt,Vtrùm ſit reuocabile à dona- 65
tore, poſtquam tẽpus aduenit. v.g. dedi tibi domum cum onere vt poſt quinquennium ea cedas Petro: tranſactum eſt quinquennium; nondum ceſſiſti,nec Petro quidquam ſignificatum: vtrũ poſſim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere,vt mihi ſeruem.

Poteſt onus illud tolli ante acceptationem tertij.

Reſpondeo & Dico Quarto, Etſi probabile valde ſit tunc nõ poſſe ampliùs reuocari; tamen contrarium quoque eſt probabile, nempe poſſe reuocari à donatore, donec ipſe vel alius nomine ipſius acceptauerit quod in ipſius fauorem eſt conſtitutum: vel donec cœperit impleri. Priorem partem tenet Clarus num. 5. multique alij, quos ipſe refert, & videtur colligi ex L. Quoties, C. de donationibus ſub modo, vbi corrigitur Ius vetus, quo poſt tempus elapſum, ſi onus appoſitum in fauorem tertij non erat præſtitũ à donatario, concedebatur vt à donatore & ab hæredibus eius poſſet reuocari.

66 Alteram partem tenet Couarruuias num. 13. & Bart. in l. Qui Romæ, §. Flauius, num. 17. De verborum obligationib. ratio eſt, quia donatio ante acceptationem non eſt valida: ergo cùm tertius ille non acceptauerit eam per ſe vel aliũ, poterit reuocari. Nec obſtat L. quoties: quia ad eius interpretationem ſatis eſt vt hæredes donatoris non poſſint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem donatore nolente & reuocãte onus impoſitum.

67 Aduerte tamen, Si tertius ille, in cuius fauorem onus impoſitum eſt donationi, ſit ciuitas vel cauſa pia, ſtatim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit ius irreuocabile, & actionem in rem: vt patet ex l. Vt inter, C. de ſacroſanct. Eccleſ. & docet Couarru. nu. 14.

Ciuitas, Cauſa pia.

68 Dixi, *Poſſe reuocari à donatore*; quia ipſius hæredes non poſſunt reuocare onus impoſitum, etiamſi nondum ſit impletum, nec tempus implendi aduenerit, vt patet ex L. Quoties, & docet Couarruuias num. 17. eſtque ſententia communis. Ratio eſt; quia eius eſt reuocare, qui donationem liberè fecit. vnde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando cœperit impleri; quia tunc cenſetur ille tertius acceptaſſe. qui enim rem donatam acceptat, ſatis acceptat ipſam donationem.

DVBITATIO X.

Quibus euentis promiſſio acceptata & antea valida deſinat obligare.

69 QVidam dicunt, eam deſinere obligare, quando ita mutatur ſtatus rerum vel perſonarum, vt ſi promiſſor hanc mutationem præcogitaſſet, noluiſſet promittere vel donare. Ita Nauarrus cap. 18. num. 7. & quidam alij. quæ regula in multis caſibus eſt idonea: præſertim quando promiſſio vel donatio facta eſt homini. In quibuſdam tamen factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent caſtitatem vel Religionis ingreſſum, non præcogitantes difficultates obuenturas, quas ſi præuidiſſent, noluiſſent promittere; vt ipſimet teſtantur: tamen omnium iudicio manent obligati; nam debebant hæc omnia præcogitare, & iuxta monitum Saluatoris, ſedere & computare ſumptus, qui ad turrim Euangelicam extruendam ſunt neceſſarij. vnde ſi non fecerint, ſibi imputent. reuerentia enim diuinæ maieſtati debita poſtulat, vt promiſſio impleatur ſecundum eum ſenſum, eamque mentem, quam promiſſor reipſa habuit explicitè vel implicitè, dum promitteret; non autem ſecundum eam, quam habuiſſet, ſi hæc vel illa præſciuiſſet. Id tamen in promiſſionibus homini factis non eſt neceſſarium, quia hæ faciliùs reuocantur.

Promiſſio facta Deo.

RESPONDEO igitur, Faciliori modo hanc 70
rem explicari poſſe, ſi dicamus promiſſionem deſinere obligare, Primò, Si res promiſſa fiat illicita, vel inutilis, vel impoſſibilis. Ita Caietanus quæſt. 113. art. 1. ſub finem, & alij Doctores communiter.

Quibus euentis deſinit obligare.

Secundò, Si ſtatus rerum vel perſonarum ita 71
mutetur, vt promiſſor ſecundum iudicium prudentum non videatur illum euentum voluiſſe comprehendere: quod ex conditione rei promiſſæ, promiſſionis, & promiſſarij diſpoſitione, cæteriſque circumſtantijs iudicandum eſt; vt rectè Caietanus ſuprà. Ratio eſt; quia promiſſio non habet vim niſi ex voluntate & intentione promittentis, quam expreſsè vel implicitè habet dum promittit: ergo vltra hanc intentionem expreſſam vel prudẽter interpretatam, non poteſt obligare. Confirmatur; quia lex, quæ abſolutè lata eſt, non obligat in illis caſibus, quos legiſlator expreſsè vel interpretatiuè voluit exceptos: atqui promiſſio eſt lex quędam particularis, quam ſibi quis ſponte imponit: ergo non obligabit in illis caſibus, quos expreſsè vel tacitè ex prudentum interpretatione cenſetur excepiſſe: vt ſi promiſiſti operam tuam alteri certo tempore; & filius tuus in morbum incidat, vt non poſſis eum deſerere, non teneris præſtare promiſſum: vt inquit Caietanus. Si puellæ promiſiſti nuptias, putans eſſe vir- 72
ginem, alioquin non promiſſurus, & poſtea conſtet non fuiſſe virginem; non teneris eam ducere; quia ſecundum affectum & intentionẽ, quam habebas promittendo, non cenſeris te voluiſſe obligare ad implendam promiſſionem, ſi talem defectum in ea deprehenderes. Nec re- 73
fert, etiamſi iuramento promiſſionem confirmaueris; quia iuramentum non dat vim promiſſioni, niſi ſecundum eam mentem, qua ipſa cenſetur facta. vnde ſi promiſſio habet tacitam conditionem ſiue ex iuris interpretatione aut diſpoſitione, ſiue ex mente promittentis, iuramẽtum accedens nõ tollit eam conditionem, ſed ſolùm ſecundum eam confirmat promiſſionem. vide infrà cap. 42. dubit. 4. Nec obſtat cap. Quemadmodum, de iureiuran. vbi dicitur, *Qui iurauit ſe ducturum aliquam in vxorem, non poſſe ei poſtea obiicere fornicationem præcedentem:* quia intelligitur de fornicatione ſibi nota, vt colligitur ex gloſ. §. Pręcedentem.

Sponſalia.

Aduertendum eſt, Eum, qui tempore conſtituto non impleuit promiſſum, cùm facilè poſſet,
nõ ſolui obligatione, ſi poſtea incidat in pauper- 74
tatem; ſed obligationem pro eo tempore ſopiri: vnde cùm fuerit ſoluẽdo, tenebitur implere promiſſum. Ratio eſt, quia iam non eſt tantùm debitor ex promiſſione, ſed ex delicto, eò quòd fuerit in mora; per quam moram fuit promiſſario cauſa damni. itaq; ratione damni, ex mora prouenientis, tenetur. in quo damno cõtinetur & id, quod promiſſum eſt, & ſi quid occaſione promiſſionis non impletæ, præterea incommodi incurrit.

Sopitur obligatio promiſſionis.

Tertiò, Deſinit obligare, vel potiùs conſopi- 75
tur, quãdo duo viciſſim ſibi aliquid promiſerũt, & alter non vult implere promiſſum: tunc enim alter non tenetur, ſed poteſt vti compenſatione. Nauarrus cap. 18. n. 7. citato, putat id ſolùm eſſe conceſſum, quãdo poſterior promiſſio facta eſt intuitu prioris, veluti in remunerationem; tunc enim

Compẽſatio in promiſſis.

enim ſi is, qui prior promiſit non impleat alterum non teneri: non autem quando ſecunda promiſſio alio fine eſt facta. Sed verius eſt, ſiue hoc reſpectu, ſiue alio facta ſit ſecunda promiſſio; ſi prior nō impleat, alterum non teneri. Primò, Quia hæc iura & debita ſunt eiuſdem rationis; ergo in illis poteſt fieri compenſatio. Secundò, Quia ſecundus promiſſor non cenſetur ſe voluiſſe obligare ad præſtandum promiſſum, eo euentu, quo contingeret promiſſarium, qui prior promiſerat, fieri ingratum & fidem violare. hæc tamen ingratitudo non eſt ſufficiens ad reuocandam donationem iam completam. etiamſi id quidam affirment, de quo infrà
76 dub.14. quamuis donator poſſit vti compenſatione occulta, tantundem ſubtrahendo, quantum ille promiſerat, ſi alia via rem promiſſam conſequi nequit.

Quartò, Quando aliquid promiſſum eſt ob cauſam, quæ non ſubeſt: vt ſi promiſeris, quòd putes te accepiſſe ab ipſo aliquod beneficium, cùm non acceperis. tunc enim non teneris implere.

DVBITATIO XI.

Quinam poſſint donare, qui non.

77 RESPONDEO, Eos ſolos donare liberè poſſe, qui habent dominium & adminiſtrationem, cum facultate alienandi. Qui tantùm habent dominium, nō poſſunt donare; quia donatio pertinet ad regimen & diſpoſitionem bonorum. Qui tantùm adminiſtrationem, non poſſunt, niſi ſecundum mentem domini, vel in eius commodum. Qui carent facultate alienandi, non poſſunt: niſi prout ius vel Superior id eis permittunt.

Primò igitur, Donare non poteſt is, qui caret rationis vſu ad id ſufficiēte, qui talis eſſe debet, qualis in contractibus, & votis.

Secundò, *Prodigus*, qui à Magiſtratu poſitus eſt ſub curatore; quia adempta eſt ei adminiſtratio. vnde qui aliquid à tali acceperit, tenetur reſtituere.

78 Tertiò, *Impubes*; talis eſt maſculus, qui nondum expleuit annum 14. & fœmina, quæ nondum 12. vt patet L. finali, C. Quando tutores vel curatores eſſe deſinant, eſtque communis ſententia DD. hunc donare non poſſe. colligunt id ex L. finali, C. de teſtamento militis, vno tribuno impuberi denegatur poteſtas teſtandi, etiam de bonis caſtrenſibus: *eò quòd ſtabilem mentem*
79 *nondum ſit adeptus*, quæ ratio etiam locum habere videtur in donationibus. ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad cauſas pias; ſed ſolùm extraneis. idem colligitur L.2. ff. de pollicit.

80 Quartò, *Filiusfamilias*, etiamſi pubes ſit, non poteſt donare ſine conſenſu expreſſo vel tacito patris, niſi habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia. iuxta ea, quæ dicta ſunt cap.4. dubit.3. & c.12. dubit.13. Si tamen de his bonis donauerit profusè, ita vt ſentiat damnum notabile, poteſt petere reſtitutionem in integrū; vt dictum eſt cap.17. dub.9.

81 Quintò, *Minor 25. annis*, ſi curatori ſubſit, donare nequit de bonis ſuis, quæ neque caſtrenſia, neque quaſi caſtrenſia ſunt, abſque conſenſu expreſſo vel tacito, vel debito ſui curatoris, cēſetur autem conſenſus eius tacitus vel certè debitus, vt poſſit donare, & expendere pro ſua conditione, & facultate, prout alijs paris conditionis paſſim permitti ſolet: qua in re ſpectandus eſt natalium ſplendor, magnitudo patrimonij, cauſa donandi, & mos receptus, vt rectè Sarmiento 1. parte de reditibus, cap.2. nu.5. Si profusè donet vel expendat, peccat; quia cōtra præſcriptum eius, cui tenetur obedire. raro tamen ob hanc cauſam erit peccatum mortale; quia nemini fit iniuria. vnde illi, quibus donatio eſt facta, non videntur teneri ad reſtitutionem, donec donatum, à curatore repetatur, vel ipſe donator petat reſtitutionem in integrum, vt docet Molina diſput. 224. 261. & 277. *Profuſa donatio minoris.*

Sextò, *Vxor* non poteſt donare abſque conſenſu mariti, niſi prout explicatum eſt cap.12. dub.14.

Septimò, *Eccleſiaſtici* non poſſunt de ijs, quæ 82
ex fructibus beneficiorum decenti ſuſtentationi ſuperſunt donare ad vſus prophanos: alioquin peccāt mortiferè ſi ſumma eſt magna: niſi fortè id faciant cum animo ex alijs, quorum liberam habent diſpoſitionem, tātundem in cauſas pias refundendi. eſt communis ſentētia DD. vt oſtenſum eſt cap.4. dub.6. qui tamen acceperint, non tenentur ad reſtitutionem; iuxta probabilem multorum DD. ſententiam. quamuis contrarium quoque non minùs videatur probabile. vt ibidem dictum.

Octauò, *Superiores Regularium* non poſſunt 83
donare ad vſus prophanos; (v.g. ad locupletandos ſuos cōſanguineos) & qui acceperint, tenentur ad reſtitutionem. ratio eſt; quia non ſunt domini bonorum Monaſterij, ſed tantùm adminiſtratores: ergo non poſſunt ea conferre quibus voluerint; ſed tenentur in illis tractandis leges boni adminiſtratoris, & œconomi ſeruare, & ſecundum præſcriptum & intentionem Eccleſiæ impendere. Confirmatur; quia Conuentus, qui eſt dominus iſtorum bonorum non conſentit in tales donationes; imò nec poteſt conſentire, eò quòd per Canones hæc poteſtas ſit illi adempta, qui non permittunt donationes, niſi ad pias cauſas. etſi enim Conuentus habeat do- 84
minium iſtorum bonorum; tamen hoc dominium per votum paupertatis & Eccleſiæ conſtitutiones eſt reſtrictum & limitatum ad pios vſus: & ſubeſt diſpoſitioni Summi Pōtificis, qui eſt ſupremus iſtorum bonorum adminiſtrator. Vnde Prælati Regularium, qui ſolùm ſunt adminiſtratores ſubordinati, nō poſſunt ab eo præſcripto recedere. Vide cōſtitut. Clementis VIII. contra prophanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum commēt.2. de Regular. nu.9. & ſequentibus. *Regulares.*

Nonò, Subditi Regulares non poſſunt dona- 85
re, ne quidem ad cauſas pias, niſi ex cōſenſu Prælatorum expreſſo vel tacito. vnde qui verſantur extra Monaſteriū in ſtudijs, poſſunt facere eleemoſynas, aliaſque expenſas minutas, quas vſus receptus habet: quia cenſetur Superioris adeſſe conſenſus, niſi conſtet de contrario: nullo tamē modo ad res illicitas; v.g. ad turpes voluptates. & quod hoc modo acceptum fuerit, eſt reſtituendum; quia non potuit transferri ob eam cauſam dominium; nec valet ad hoc conſenſus Superioris. vide Syl. Religio.6. q.7. dicto 2. & ſuprà cap.4. dubit.5. & infrà cap.41. dubit.9. *Ad res illicitas.*

DVBITATIO XII.

Vtrum donatio inter coniuges & inter liberos & parentes ſit valida.

86 *Donationes inter coniuges ſunt inualida.* DICO Primò, Donationes coniugum inter ſe, iure cōmuni ſunt inualidæ, ita vt ad arbitrium donantis ſint reuocabiles; exceptis quibuſdam caſibus. eſt communis ſententia DD. ex L.32. Cùm hic ſtatus, De donat. inter virum & vxorem, & cap. fi. eodem tit. hoc autem ideo iure ſtatutū eſt, ne coniuges mutuo amore ſe bonis ſuis ſpoliarent. Itaque etiam ſi maritus aliquid dederit vxori, poteſt tamen illud vēdere, & pretium in commune cōferre; per hoc enim tacitè donatio reuocata cenſetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt vēditio, mutuum, permutatio. L.5. Si ſponſus, ππ. De donat. inter vir & vxor.

87 *Confirmatur dupliciter.* Notandū tamen eſt Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, modò hæc præcedat mortē donatarij; ſicut legatum & donatū cauſa mortis cōfirmatur morte, vt patet ex d.L. Cùm hic ſtatus. vt tamen morte confirmetur, requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius poſſeſſionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarruuias Rubri. de teſtamentis p.3.nu.3. & Gomezius to.2.c.4.nu.23. ſecuta autem morte, retrotrahitur confirmatio vſque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tempore collecti cedāt donatario. vt ibidem docet nu.7., & Iulius Clarus lib.4. §. Donatio. q.9.nu.7.

DIXI, Si mors donatoris præcedat: nam ſi mors donatarij præcedat, irrita erit donatio, vt patet ex d.L. Cùm hic ſtatus, ππ. ſuprà.

88 Secundò, Confirmatur iuramento; vt ſi coniunx iuret ſe eam non reuocaturum. vt patet ex dictis ſuprà dubit.4. & cap.17. dub.7.

Notandum Secūdò, Eſſe quoſdam caſus, quibus hęc donatio ſtatim valet, neq; expectāda eſt mors donatoris. de qbus Syl. v. Donatio 2. q.4.

89 *Statim valet in hiſce euentis.* Primus eſt, Si Imperator donet Auguſtæ, vel cōtra. L.26. C. de donatio. inter vir. & vxo. Idem dicēdum de quouis Principe ſupremo, eiuſque vxore. Ratio eſt, quia Iure naturæ valet; lege autem poſitiua non redduntur inhabiles, vel certè Princeps diſpenſat. vnde in illorum contractibus, non requiruntur ſolemnitates Iure ciuili præſcriptæ.

Secundus, Si coniunx coniugi det ad inſtaurationem ædium ſuccenſarum. L.14. ππ. eodem.

Tertius, Si donans ex donatione non fiat pauperior: id eſt, ſi nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iam quęſitis, vt bene explicat Gomezius to.2. cap.4. num.23. & 24. vt ſi maritus repudiet hæreditatem vel legatum vel fideicommiſſum ſibi delatum & nondum acceptatum, & perueniat ad vxorem, ſtatim valet. d.L. Si ſpōſus. §. Si maritus. ππ. de Donat. inter vir. & vxo.

Quartus, Si donatarius nō fiat ditior: vt ſi maritus det vxori ad fucos, ad vnguenta, ad dandas eleemoſynas. Denique ſi ipſa ita expendat, vt locupletior non fiat. L.7. ππ. eodem. quamdiu tamen inde aliquid extat non expenſum, poteſt id repeti.

Quintus, Si alter det alteri, vt aliquam dignitatē aſſequatur, v.g. vt fiat Doctor. L.40. Quod adipiſcendæ, ππ. eodem.

Sextus, Si fiat cauſa remunerationis, vt ſi maritus ſenex donet vxori iuueni: vel ignobilis nobili, ſtatim valet, vt ex communi ſentētia docet Gomezius nu.23. quia potiùs eſt remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quàm ſimplex donatio. colligitur ex d.L.7. Quod autē. §. Si vir. ππ. eodem. Idē dicendum, ſi maritus ex certa ſcientia fateatur ſe dotem accepiſſe, quam non accepit. cenſetur enim eam donare vxori in remunerationem.

Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emancipatum eſt inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari poſſit. L.2. C. de inoffi. legat. & L. Cùm de bonis. C. de donat. & alibi. confirmatur tamen tum morte donantis; (ſi res antea fuerit tradita) tum iuramento, ſicut donatio inter coniuges; vt habet communis ſentētia DD. Ratio, cur Iura voluerint eſſe inualidā, eſt, quia quamdiu filius eſt ſub poteſtate patris, cenſetur veluti vna perſona ciuilis cum patre, & ita videtur pater ſibi donare. cōfirmatur tamen morte, quia tunc filius deſinit eſſe in poteſtate patris. Hinc infert Gomezius ſuprà nu.25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatum, quia in hunc ceſſat patria poteſtas. Secundò, Donationem matris in filium eſſe validam, quia filius non eſt in poteſtate matris, ſed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimū valere, quia iure Cæſareo non eſt ſub patria poteſtate. Quartò, Validam eſſe donationem filij in patrem & matrem, ſi det de caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus. 90 *Patris in filium.*

Sunt tñ aliqui caſus, in quibus donatio patris in filium ſub patria poteſtate cōſtitutum ſtatim valet. Primò, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimoniū. Secundò, Cùm donat bona mobilia proficiſcenti ad bellum. Tertiò, Si profeſſuro aliquam diſciplinā libros donet; hæc enim duo genera efficiuntur ſtatim caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia bona. Quartò, Si vſumfructum, quem habet in bonis aduentitijs filij condonet filio. Quintò, Si in remunerationem obſequiorū. Denique in omnibus pene caſibus, in quibus donatio inter coniuges valet ſtatim, valet etiam parētis in filium, teſte Nauarro c.17. nu.147. quem vide ibidem cum Syluestro Donatio 2. q.7. 91 *Valet in his caſibus.*

Aduerte tamē, In his omnibus, ſi donatio excedat illam quantitatem, de qua parens poteſt liberè diſponere, eam ſecūdum hunc exceſſum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat. 92

DVBITATIO XIII.

Quantum poſſit quis validè donare.

RESP. & Dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia ſua bona tam futura quàm præſentia, iure communi eſt inualida. eſt communis ſententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo. ππ. de ver. obli. vt docet Clarus q.19. nu.1. & Couar. Rub. de teſtamentis p.2. nu.8. & lib.3. var. c.12. Ratio eſt: quia per hanc donationem homo aufert ſibi poteſtatem teſtandi: quod leges improbant, tanquam contra bonos mores, quos in Rep. bene inſtituta eſſe decet. 93 *Donatio omnium bonorum.*

Vnde ſequitur, Validam fore donationem omnium bonorum præſentium; quia non adimit ſibi poteſtatem teſtandi de futuris, vt rectè infert Clarus num.2. & Couar. lib.3. variar. cap.12. num.4. Similiter ſi donator reſeruet ſibi aliquid ex bonis ſuis, vel ſaltem vſumfructum, vt idem Clarus num.8. & 9. quia de hoc teſtari poterit. Denique ſi donet omnia bona ſua præſen- 94

præſentia, & futura donatione cauſa mortis, (ſicut ſæpe fit inter coniuges, cùm paciſcuntur vt ſuperſtes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio non aufert poteſtatem teſtandi. poteſt enim donator non obſtante tali donatione, alium hæredem inſtituere; qui etſi teneatur poſtea donatario dare iuxta conuenta in donatione, tamen poteſt detrahere Falcidiam (vt inquit Clarus, num. 7.) ideſt quartam partem, eamque ſibi retinere.

95 *Donatio omnium bonorum ad cauſam piam.* Notandum tamen eſt, Eſſe duos caſus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præſentium & futurorum valet. Prior eſt, ſi fiat Eccleſiæ, vel in aliquam piam cauſam. Ita Clarus quæſt. 20. num. 3. & Couarr. Rubri. de teſtamentis p. 2. nu. 13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem eſſe DD. ſententiam. Probatur Primò, Quia talis donatio non poteſt cenſeri cõtra bonos mores. ſi enim poſſum perſonam meam tradere Eccleſiæ vel Monaſterio, cur non etiam omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non poteſt impedire officia pietatis & conſilia Euangelica; atqui talis donatio eſt officium pietatis & conſilium Chriſti: ergo

96 *Si iuramento confirmetur, valet.* Poſterior eſt, Si iuramento confirmetur. Ita Couarruuias nu. 14. etſi plerique Iuriſperiti contrarium ſentiant: ſed illorum ratio eſt infirma: non enim donatio omnium bonorum eſt contra bonos mores, ſicut id, quod eſt illicitum, ſed ſolùm quia expedit in Repub. paſſim eſſe libertatem teſtandi. quare cùm abſque vllo peccato poſſit quis omnia ſua donare; ſi iuramento promittat ſe non reuocaturum, valet donatio. vt apertè colligitur ex cap. Quamuis pactum. de pactis, in Sexto.

97 Dico Secundò, Poteſt quis validè donare vſque ad 500. ſolidos: vltra verò hanc ſummam donatio eſt inualida, quoad exceſſum; niſi fiat cum inſinuatione. Habetur expreſsè L. penul. C. de donationibus, ſub finem. quod ideo ſtatutum eſt, ne homines, metu vel fraude, vel inconſulta temeritate impulſi, ſe donationibus exhaurirent. valét autem 500 ſolidi, teſte Claro q. 15. num. 1. ſcutis Hiſpanicis 700. vel vt alij volunt

Inſinuatio. 750. *Inſinuatio hæc*, eſt ſimplex ſuæ mentis declaratio, qua quis declarat Iudici, ſe liberè donare huic tantum vel tantum. nec requiritur cauſæ cognitio, vel facultas à Iudice, ſed ſufficit eius præſentia, vt docet Clarus nu. 5. Iudicis autem eſt inquirere, an donatio ſit omnino libera, an coacta.

Hinc ſequitur Primò, Si quis donet pluribus, & excedat prædictam ſummam, donationem quoad exceſſum eſſe inualidam; modò donatio illa ſimul, & quaſi vno animi impetu fiat, detrahendum autem tunc ſingulis ſecundum proportionem. Si tamen diuerſis temporibus, animique motibus fiat, erit valida. vt patet ex L. Sancimus, C. de donat. §. 4.

98 *Debitorum condonatio.* Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc ſummam excedens, remittat, inualidam eſſe remiſſionem: quia remiſſio eſt inſtar donationis. Ita Clarus quæſt. 16. num. 2.

99 *Poteſt retineri donec repetatur.* Aduerte tamen, Eum, cui vltra hãc ſummam donatum eſt, poſſe retinere, niſi à donatore vel eius hæredibus repetatur: quia leges non intendunt obligare donatarios, vt ſponte reſtituant, (hoc enim non pertinebant ad bonum cõmune) ſed vt reſtituant, ſi donator vel eius hæredes velint. non enim reddunt donatarium inhabilem, ſed tribuunt donatori poteſtatem pro arbitrio repetendi. quamdiu ergo non repetit, poſſunt retinere. ſcienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert, etiamſi donator ignoret ſe poſſe repetere: quia donatarius non tenetur id illi dicere cum ſuo incõmodo; ſed poteſt retinere rem, donec aliunde reſciſcat & repetat.

Excipiuntur tamen aliquot euentus quibus donatio abſque inſinuatione eſt valida, etiamſi 500. ſolidos excedat. Primò, Si iuramento confirmetur. Ita Clarus q. 18. qui dicit vtramq; ſcholam tam Legiſtarum quàm Canoniſtarum ita ſentire hoc tempore; etſi olim plurimi contrarium ſenſerint. ratio eſt euidens; quia donare ſupra illam ſummam nullo iure eſt prohibitum; ergo ſi iuramento confirmetur, eſt omnino ſeruãdum: patet conſeq. ex cap. Quamuis pactum, de pactis in Sexto. vide ſupra dubitat. 4. & c. 17. dubit. 7. Secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina deſtructarum. Quartò, Cum magiſter militum dat militi mobilia, quantumuis ea ſint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponũtur L. vltima, C. de donationibus. 100 *In quibus euẽtis ſit valida abſque inſinuatione.*

Quintò, Quando donatio eſt remuneratoria obſequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus q. 16. num. 6. & L. Aquilius, ff. de donationibus. Sextò, Cùm quis renuntiat bonis vel iuribus ſperatis nondum obtentis; vt ſi filius vel filia renuntiet hæreditati vel legato, quod ſperat ratione ſubſtitutionis. Ita Gomezius cap. 4. nu. 10. quiuis enim poteſt renuntiare iuri, quod illi offertur eo modo: vt depẽdeat ab ipſis arbitrio acceptare vel recuſare. Sed hic propriè nõ eſt donatio; quia non datur aliquid, quod ſit ſuum, ſed recuſatur alienum quod futurum erat ſuum. 101

Sed difficultas eſt, Vtrùm donatio ad pias cauſas ſit inualida, ſi fiat abſque inſinuatione, ſupra dictam ſummam.

102 *Donatio ad pias cauſas ſine inſinuatione.* RESP. Abſolutè validam eſſe talem donationem in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus q. 17. vbi dicit hanc ſentẽtiam eſſe communem. Syluester v. Donatio 1. q. 4. & Angelus Donatio 1. nu. 20. Tabiena ibid. nu. 14. etſi Gomezius ſuprà nu. 10. contrarium ſentiat. Probatur Primò, Quia etſi fortè Ius ciuile nõ permittat niſi 500. ſolidos validè donari: tamen hoc non eſt ſeruandum in præiudicium piarum cauſarum, vt rectè ait Clarus. ratio eſt, quia Principes ſæculares non poſſunt aliquid ſtatuere in præiudicium bonorum operum & ſalutis animarũ. ſolùm enim ita poſſunt gubernare Remp. ad trãquillitatem temporalem, vt ea gubernatio nõ impediat ſtudium pietatis & media ad finẽ ſupernaturalem: ſed potiùs ſubſeruiat & iuuet: atqui ſi talis inſinuatio eſſet neceſſaria in cauſis pijs, ſæpe bona opera impedirentur; idque cum magno boni ſpiritualis damno. *Poteſtas Principis ſæcularis.*

Secundò, Capite Relatum, 1. de teſtamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias cauſas requiratur ſolemnitas ſeptem vel quinque teſtium iure ciuili definita, ſed ſufficiant duo vel tres, ſicut iure gentium ſatis eſt*, vnde Panormit. ibidem nu. 4. deducit, donationẽ ad pias cauſas valere abſque inſinuatione, in quantauis magna ſumma, quidquid leges ea de re diſponant; addens ſe ita ſæpe reſpondiſſe. ſi enim Pontifex ſuſtulit illum numerum teſtium, ne pia legata impediantur; quis dubitet, quin eius mens ſit, ne donationes piæ implicentur, aut circumſcribantur legibus inſinuationis, ſed vt omnino liberum & expeditum relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorem militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites; quantò magis idem priuilegium debetur donationibus pijs in fauorem diuini cultus, ſalutis animarum & ſuſtentationis pauperum?

Quartò, Donatio quantumuis magna ad redemptionem captiuorum eſt valida; cur non etiam ad alias cauſas non minùs Deo gratas & ſalutares?

DVBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio poſsit reuocari.

103 *Duplex donatio.* SVppono duplicem eſſe donationem; *Inter viuos & mortis cauſa. Donatio inter viuos* eſt, cùm quis ſic donat, vt etiam ſe viuo velit rē abſolutè eſſe alterius. *Donatio mortis cauſa* eſt, cū ſic donat, vt rem non velit abſolutè & irreuocabiliter eſſe alterius, niſi poſt ſuam mortem: vt ſi dicam, dono tibi hanc rem poſt mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo nunc mori, vide Syluestrum v. Donatio 1. num.1. & Gomezium, num.19. Nunc

104 *Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.* Dico Primò, Donatio inter viuos, etiamſi ſit acceptata, & res ſit tradita, generatim triplici ex cauſa poteſt reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secundò, Ob prolem ſuſceptam. Tertiò, Si ſit inofficioſa. Ita Iulius Clarus quæſtione 21.num.1. Gomezius to.2.cap.4. num.11.

Ratione ingratitudinis. Primò, *Ratione ingratitudinis*, huius ponuntur quinque caſus L. fin. C.de reuocādis donat. Primus eſt, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius attulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si conditionem donationi appoſitam non impleuerit. His addunt DD. Sextum; ſi inopia preſſum non aluerit. quod eſt notandum pro ſimplicibus, qui omnia donant ſuis liberis & poſtea negligunt; vt rectè Syluester Donatio 1.num.17. Idem docet Clarus, num.3. & Gomezius, num.14.

105 Notanda tamen hic ſunt tria. Primum eſt, Hæc non habere locum, quando donatio eſt ob cauſam; vt propter obſequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Eccleſiæ vel Monaſterio; quia cenſetur facta Deo & ob grauem cauſam, vt notat Clarus.

106 *Nō tenetur ante ſententiam.* Secundum eſt, Donatarium non teneri ad reſtitutionem ante ſententiam; quia eſt pœna, vt apertè colligitur ex L.citata. vnde debet interponi querela & ingratitudo probari. Si tamen res nondum ſit tradita, poteſt non tradere, & petentem, exceptione ingratitudinis repellere: cui enim datur repetitio poſt ſolutionem ſeu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt nō teneatur ſoluere, vt ſuprà cap.17.num.68. oſtenſum eſt. Quòd ſi re tradita, donatarius per iniuriam impediat querelā; poteſt donator via compenſationis occultè ſibi conſulere: quia per iniuriam patitur damnum.

107 *Quando hæredes poſſint reuocare.* Tertium eſt, Si donator non reuocauit in vita ob hanc cauſam, nec hæredes eius poſſe. Ita expreſsè habetur d.L.fin. C.de reuocan. donat. quod intellige niſi fortè donator per ignorantiam ingratitudinis in ſe commiſſæ, eam non reuocauerint: tunc enim hæredes eam reuocare poſſunt; ſicut etiam poſſunt alium hæredem ab hæreditate repellere, vt docet Gomezius ſuprà num.14. Syluest. Donatio 1. num.18. ratio eſt, quia etſi ignoretur ingratitudo, tamē tacitè cenſetur reuocata donatio, hæreditas, legatum & fideicommiſſum factum ingrato: vnde hæredes donatoris poſſunt eam reuocationem poſt mortem eius exequi, etiam contra hæredes eius, qui ingratus extitit.

Secundò, Reuocatur ratione prolis ſuſceptę; 108 vt ſi quis prole carens, magnam partem bonorum ſuorum donauit, & poſtea naſcatur ei proles. L.Si vnquam; C.de reuocan.donat. ratio eſt, quia pręſumitur fuiſſe facta ſub tacita conditione, niſi naſcerentur ei liberi. Et quidem ſi donatio facta ſit extraneo reuocatur tota; ſi facta ſit 109 alicui aſcendentium, v.g. patri vel auo, reuocatur ſolùm quoad legitimas filiorum poſtea ſuſceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum ſi donatio facta ſit Eccleſiæ, vel ad aliam piam cauſam; ſolùm enim reuocatur, quantum neceſſe eſt vt filij, qui poſt naſcuntur, habeant legitimam. vt communiter docent DD. vide Gomezium, num.11. & Clarum, quæſt.23.num.2. Syl. Donatio 1.nu.22. Probatur, Primò, Quia quod datum eſt priori filio, non reuocatur niſi quoad legitimas aliorum poſt ſuſceptorum; atqui Eccleſia eſt inſtar filij, vt Panormitanus & alij docent. Secundò, Quod datur in piam cauſam, datur propter ſalutem animæ, cuius cauſa non eſt minùs fauorabilis, quàm cauſa filiorum, vt colligitur Authent. Si qua mulier, C.de Sacroſ. Eccleſ. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id, quod Eccleſiæ vel Monaſterio datum eſt ante liberos natos, Prælatus, ijs poſtea ſuſceptis totum reſtituat; ſicut fecit Aurelius Carthaginēſis Epiſcopus, vt refertur cap. fin.17.quæſt.4. ex D.Auguſtino ſerm.52.ad fratres in eremo.

Ratione prolis.

Donatio ad piā cauſam quouſque reuocetur.

Notandum tamen Primò, Donatarium non 110 teneri ad reſtitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, poteſt pręſumere donatorem non cupere reſtitutionem, & cedere ſuo iure.

Debet repeti.

Secundò, Si donator expreſsè & in ſpecie renuntiet priuilegio legis *Si vnquam*, dum donat; non poſſe reuocare dum viuit, etſi ei naſcantur liberi; poterunt tamen liberi poſt eius mortem reuocare, quatenus fuit eis inofficioſa; id eſt quatenus legitimam eorum læſit; quia renuntiatio patris non poteſt tollere ius filiorum, quod poſt mortem patris habent ad ſuas legitimas. vide Clarum, quæſt.22.num.4.

Si renunciet priuilegio.

Tertiò, Si iurauit, ſe non reuocaturum donationem, nihilominus poteſt reuocare ſuſcepta prole. ratio eſt, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris diſpoſitione ineſt illi donationi. vnde ille tantùm cenſetur iurare ſe non reuocaturum; ſub hac conditione, ſi nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus, quæſtione 23.numero primo. Gomezius, num.11.& alij. ſi tamen ille expreſsè excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamſi filij naſcerentur, eamque iuramento confirmaret; non poſſet eam reuocare, vt idem Clarus, quæſtione 22.num.4. docet. ratio eſt, quia quando iuratur id, quod non eſt malum, iuramentum eſt ſeruandum, vt ſuprà cap.17. dubit.7. oſtenſum eſt. Atqui non reuocare talem donationem eſt non malum. ergo &c. poterunt tamen liberi eam reuocare poſt mortem patris, ob rationem paulò ante allatam. 111

Si iuramēto cōfirmauit.

Tertiò,

112 Tertiò, Reuocatur ſi ſit inofficioſa, id eſt, ſi ſit contra officium pietatis paternæ in filios; vt cùm tantum donat, vt filij priuentur ſua portione legitima. L. 1. & ſeq. C. de inofficioſa donat. Primò, Si facta eſt alicui ex filijs, reuocatur ſolùm vſque ad legitimam aliorum. L. 5. & 8. C. eodem. Secundò, Si facta eſt extraneo, animo fraudandi liberos, reuocatur tota. ſi tamen aliquid liberis relictum eſt, probabile eſt non reuocari, niſi quoad legitimas filiorum; idque tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panorm quos citat Couar. lib. 1. var. cap. 19. versùs finem. Idem tenet Clarus quæſt. 24. num. 4. Tertiò, Si non eo animo facta eſt, reuocatur ſolùm quoad legitimas filiorum. vide Couarr. ſuprà, Gomezium num. 13. Clarum quæſt. 24. Quartò, Si facta eſt Eccleſiæ vel piæ cauſæ, ſolùm reuocatur vſque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iaſon conſil. 141. & Decius conſil. 247. quia Eccleſia eſt inſtar filij, & donatio eſt facta in fauorem animæ. Imò ſecundum Nauarrum, poſſunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus oneroſos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad cauſas pias, quia donatio talis non eſt vera donatio, ſed donatio ob cauſam. ita Nauarrus cap. 26. num. 39. ex Alberico: nec vllo iure contrarium probari.

Ratione inofficioſi.

113 Circa prædicta duo ſunt Notanda; Primò, Donationem inofficioſam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, niſi poſt mortem parentis; nam tunc primùm debetur filijs ſua legitima; ac proinde tunc primùm incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Quando reuocetur, ſi parẽs habet liberos.

Secundò, Donationem inofficioſam, etſi valida ſit vſque ad mortem donantis, tamen non fieri ſine peccato; quia fit in damnũ liberorum, quod poſt mortem donantis ſentient. vnde etſi quis promittat aliquid inofficioſè, eamque promiſſionem iuramento confirmet, non tamen tenetur implere; quia ſine peccato implere nequit, vt colligitur ex multis Iuribus, C. de inofficioſis donat.

114 Dico Secundò, Donatio, quæ mortis cauſa facta eſt, reuocari poteſt ob tres cauſas. Primò, Si pœniteat donatorem. ſicut enim teſtamentum & legatum, vſque ad mortem pro arbitrio teſtatoris reuocari poteſt; ita etiã donatio, quæ mortis cauſa fit. Nec refert, vtrùm expreſsè pœniteat, an implicitè; vt ſi rem illam alteri donet. colligitur L. Qui mortis cauſa, π. de mortis cauſa donat.

Donatio mortis cauſa, reuocatur tripliciter.

115 Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi inſtantis, ex quo metuit mortem incurrere; hoc ipſo, quo periculum euaſerit, cenſetur tacitè reuocata donatio. vt ſi quis det in graui morbo, vel inſtante prælio. vt patet L. 3. & ſequentibus. π. de mortis cauſa donationibus. vide Gomezium num. 19.

Tertiò, Si donatarius moriatur ante donato-
116 rem, ipſo iure eſt reuocata. idem vſu venit in teſtamentis & legatis. Secus eſt in promiſſione & donatione inter viuos, quæ non extinguitur morte donatarij, ſi ſit acceptata, ſed tranſit ad hæredes; quamuis ſit donatio conditionata, vel in diem. Quòd ſi donator, in donatione promittat ſe eam non reuocaturum, tranſit in donationem inter viuos. vt docet Gomezius nu. 19. & alij. de quo vide etiam Couar. Rubri. de teſtam. p. 2. num. 37. & ſequentibus.

Promiſſio & donatio inter viuos nõ extinguitur.

DVBITATIO XV.

Vtrum promiſſio vel donatio conditionalis ſit valida, & quam vim habeant conditiones appoſitæ.

RESPONDEO & Dico Primò, Conditio præſentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri diſpoſitioni, non ſuſpendit eam; ſed ſi conditio exiſtit, valet diſpoſitio; ſi non exiſtit, non valet, etiamſi ignoretur: vt do tibi hanc veſtem, ſi fuiſti Romæ; ſi es meus cognatus, habetur L. Cùm ad præſens, & 2. ſequent. π. ſi certum petatur, & L. conditio in præteritum, π. de Verb. obligat. Idem dicendum, ſi conditio eſt de eo, quod neceſſariò vel omnino certò futurum eſt; quia quòd hoc futurum ſit, iam in præſenti eſt verum, ac proinde conditio cenſetur præſens. futuritio enim (vt ſic loquar) iam ineſt rei: vt promitto, do, vendo tibi, ſi es moriturus, ſi iudicium eſt futurum, L. Si pupillus π. de nouat. eſtque communis ſententia DD. vt teſtatur Gomezius cap. 12. de legatis num. 63. 117

Præſentis, præteriti & certò futuri.

118 Dico Secundò, Cõditio futuri incerti ſuſpendit donationem & alias diſpoſitiones, vſque ad euentum conditionis; v.g. promitto tibi 100. ſi nubes, vel ſi fies ſacerdos. ratio eſt, quia ante euentum conditionis non poteſt certò conſtare an extabit. vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, niſi cõditio euenerit. Gomez. ſuprà num. 64.

Cõditio futuri incerti.

Aduerte tamen, Ex huiuſmodi promiſſione vel donatione acceptata, ſtatim naſci obligationem in donatore, & ius in donatario, (pendens tamen à futuro quoad ſui impletionem) quod non poteſt reuocari à donatore, niſi in caſibus dubit. 14. poſitis, nec nouo aliquo onere grauari inuito donatario, vt rectè Syluest. Donatio 1. quæſt. 15.

Inducit obligationem pendentem.

Nec obſtat, quòd donatio mortis cauſa poſſit reuocari; quia ex diſpoſitione iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat ſi non reuocetur. L. Qui mortis cauſa. π. eod. tit. 119

Dico Tertiò, Si conditio, ſub qua donatio facta eſt, ſuo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, ſed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia diſpoſitione,
ſub conditione futuri facta. Ratio eſt; quia diſpoſitio pendens ex hominis libertate non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare poteſt, quàm diſponens intendit: atqui non intendit ſe obligare conditione non impleta: ergo 120

Dico Quartò, Conditio impoſſibilis non ſuſpẽdit, ſed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei poſſit accedere fideiuſſor. (non loquor modò de cõtractu matrimonij, & diſpoſitione vltimæ voluntatis) Ita Gomezius tractatu de legatis tomo 1. cap. 12. num. 67. colligitur ex L. Impoſſibiles, π. de verborum obligat. & L. Non ſolùm, π. de actionibus & obligat. Vbi etiam ratio inſinuatur; *quia omnium ea cogitatio eſt, vt nihil agi exiſtiment appoſita ea conditione, quam ſciant eſſe impoſſibilem.* eſt enim talis conditio ſignum diſſenſus, niſi aliunde præſumatur ioco adiecta. 121

Cõditio impoſſibilis irritum reddit contractum.

Notandum eſt, Conditionem dici dupliciter

Reipſa impoſſibilis.

impoſ-

impoſſibilem, reipſa & iure. *Reipſa impoſſibilis eſt*, quæ fieri nequit, ſiue id ex natura rei proueniat, vt ſi lunam detraxeris; ſiue ex impotentia illius, cui imponitur, vt ſi pauper millionem aureorum dederis.

Iure impoſſibilis.

Iure impoſſibilis dicitur, quæ ſtante Iure, eoque inuiolato fieri nequit, vt eſt omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in ſe continet, & alicui bono eſt impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, ſi eleemoſynam non dederis; ſi amicitiam illius deſerueris, &c. Igitur ſi conditio ſit priore modo impoſſibilis, irritum reddit contractum, ſiue ſit de futuro, ſiue de præſenti vel præterito; quia talis conditio eſt ſignum non adeſſe cōſenſum ſerium in contractum, ſed diſſenſum potiùs, dum enim conſenſus ſuſpenditur ab eo, quod eſt impoſſibile; ſicut hoc eo tempore, in quod refertur, non extat, ita nec conſenſus abſolutus extat. Vnde etiam non refert, vtrùm putetur poſſibilis an impoſſibilis. Si enim putatur impoſſibilis, ſignum eſt, ab initio deeſſe ſerium conſenſum, & ita nihil agitur. Si poſſiblis, adeſt quidem ſerius conſenſus, ſed ſeriò ſuſpenditur à conditione, quæ nunquam extitit nec extabit. & ita expectandus eſt euentus, donec ſciant eſſe impoſſibilem. ſimul autem atque id reſciſcunt, ceſſat omnis obligatio, quæ eſſe poterat ratione conſcientiæ errantis, quamdiu putabatur poſſibilis. nam ex parte rei nulla ab initio ſubfuit obligatio, cùm conditio ab initio fuerit determinata ad non eſſe.

Conditio iure impoſſib. irritum reddit contractum de futuro.

Si ſecundo modo dicatur impoſſibilis, nimirum quia turpis, non irritat contractum, niſi ſit conditio de futuro, non autem ſi de præſenti vel præterito. Ratio eſt; quia quando eſt de futuro, obſtringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum; atqui nemo poteſt obligari ad ſeruandam promiſſionem, quia alius obſtringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. verbi gratia promitto vel do tibi 100. ſi illum occideris: vendo tibi meam domum, ſi fœnus in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam, omnes huiuſmodi promiſſiones & donationes ſunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant; quia non ampliùs ad peccatum obſtringunt. & aliàs poteſt opera alterius, omnibus ſpectatis tanti æſtimari; de quo vide ſuprà dubit. 3. Vnde etiamſi talis conditio ſit de præterito vel præſenti, non infirmat promiſſionem, quia ad peccatum non allicit.

122 *Excipitur contractus matrimonij in foro externo.*

Excepi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appoſitis. Vbi Gregorius IX. ſtatuit *conditiones impoſſibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis haberi; ac proinde non irritare contractum: exceptis ijs, quæ ſunt contra ſubſtantiam coniugij*. de qua conſtitutione, etſi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hic etiam aliquid dicendum. Difficile enim eſt intelligere, quomodo conditio impoſſibilis poſſit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cùm ſit potiùs ſignum, conſenſum deeſſe, quàm adeſſe; & Eccleſia non poſſit defectum conſenſus in matrimonio ſupplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potiùs contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiam ſuſpendat ſæpe conſenſum in futurum.

Resp. breuiter, (cùm res non ſit huius loci) Conditionem, quæ reipſa impoſſibilis eſt, haberi in foro externo pro non adiecta in contractu matrimonij, & illum non reddere irritum in tribus caſibus.

Quo modo conditio impoſſibilis in cōtractu matrimonij habetur pro nō adiecta.

Primò, Quando aliunde conſtat illam à contrahentibus ioco adiectam, nec illi voluiſſe inhærere, aut ſuum conſenſum ab illa ſuſpendere: vt ſi vir dicat, accipio filiam tuam in vxorem, ſed debes pro dote numerare vnum millionem aureorum. Ita communiter DD. Medina C. de reſtitu. q. 23. Couar. in 4. decre. c. 3. §. 2. Lopez p. 2. cap. 44. & alij.

Secundò, Quando vterque contrahentium ſcit conditionem eſſe impoſſibilem, & iure ſtatutum eſſe, vt habeatur pro non adiecta. hac enim cognitione ſtante, ſi volunt contrahere addita tali conditione, præſumūtur illam ioco addere, & velle vt ex parte rei habeatur pro non adiecta, ſicut ſciunt illam à iure haberi. Medina & Couar. ſuprà, Adrian. de ſponſalibus dub. 11. & alij.

Tertiò, Quando non conſtat vtrùm ſeriò an ioco adiecerint talem conditionem. In dubio enim iudicandum eſt in fauorem matrimonij. cap. finali, de ſententia & re iudicata. idque propter periculum animæ, ne videlicet ſeparati & alijs iuncti, in adulterio viuant, ſi ex parte rei prior contractus validus fuit.

Idem iudicium de turpibus quæ non ſunt cōtra ſubſtantiam.

Quod attinet ad conditiones turpes, quæ non repugnant ſubſtantiæ; vt ſi mecum furari volueris: hæ etiam pro non adiectis habendæ ſunt in foro externo, ſicut impoſſibiles; & ijſdem caſibus; nimirum ſi vel conſtet ioco adiectas, vel dubiū ſit vtrùm ioco an ſeriò. vel denique, ſi contrahentes ſciant eſſe turpes & à Iure reijci. quia Pontifex eodem modo de iſtis & de impoſſibilibus loquitur. hoc tamen intelligendum eſt, ſi iſtæ conditiones turpes ſint de futuro. ſi enim ſunt de præterito vel præſenti, non habētur pro non adiectis; quia ſic non inducunt ad peccatum, ſed ſupponunt factum; Ita Adrianus in 4. de ſponſalib. dub. 9. Lopes p. 2. cap. 42. Sylueſter Matrimonium 3. quæſt. 1. D. Thomas in 4 d. 29. quæſt. vnica art. 3. & alij. Porro ſicut iſtæ conditiones habentur pro non adiectis in contractu matrimonij, ita etiam in contractu ſponſalium, vt communiter DD. tradunt, quia ſunt via ad matrimonium.

Hæc exceptio ſolùm pertinet ad forum externum.

Circa prædicta Notandum eſt, etſi illa procedant in foro externo, & quoad præſumptionem illius fori; tamen ſi vterque vel alter contrahentium animum habuit conditioni impoſſibili affixum, non intendens præbere conſenſum abſolutum, niſi eueniente conditione, certum eſt nihil effici coram Deo, nec vllam induci obligationem; quia reuera nullus eſt conſenſus. Vnde quoad hoc, eſt eadem ratio contractus matrimonij & cæterorum. Idem dico, ſi conditio erat turpis & de futuro, & animus ſimiliter illi erat affixus; tunc enim ſuſpenditur conſenſus vſque ad euentū conditionis. Quare cùm talis contractus alliciat ad peccatum, nullam inducit obligationem ante euentum. Vbi autem poſita fuerit conditio, ex vi prioris contractus oritur obligatio vel matrimonij vel ſponſalium, iuxta diuerſas hac de re ſententias, ſicut in reliquis contractibus. Vnde etiam ex hac parte eſt eadem ratio contractus matrimonij & cæterorum, quare ſolùm eſt diſcrepantia quoad præſumptionem fori externi.

Cæterum,

Cōditiones quæ contra ſubſtātiam matrimonij.

Cæterum, conditiones quæ ſunt contra matrimonij ſubſtantiam (vt ſunt illæ, quæ ſunt contra bonum prolis, vel fidei, vel ſacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, ſed abſolutè reddunt contractum irritum. vt ſi alter dicat alteri, contraho tecum, ſi generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel ſi corpore quæſtum facies. Ita expreſsè habetur dicto capite finali. Quod intellige ſi ſint de futuro: ſic enim ſolùm imponunt obligationem contrariam obligationi ſubſtantiali matrimonij. vide lib. 5. de matrimonio Thomæ Sancij, vbi de his omnibus fusè & eruditè diſputat.

123 *Vltima voluntates.* Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt ſunt inſtitutio hæredis, fideicommiſſum, legatum, & donatio mortis cauſa; nam conditio impoſſibilis vel turpis illis appoſita, non reddit diſpoſitionem irritam, ſed habetur pro non adiecta. vt conſtat L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de conditionibus inſtitutionum. & §. Impoſſibilis, Inſtit. de hæredib. inſtituendis. vide Gomezium de legatis nume. 67. Neque id tantùm in foro externo & quoad præſumptionem, ſicut in matrimonio & ſponſalibus; ſed etiam in conſcientia. ratio eſt; quia etſi Ius non poſſit ſupplere conſenſum in ſponſalibus & matrimonio, eò quòd in his quiſque ſit ſui Iuris, nec vlla poteſtas humana poſſit alteri dare poteſtatē mei corporis ad vſum matrimonij abſque meo conſenſu; poteſt tamen illum ſupplere in vltimis voluntatibus; quia res externæ ſubſunt diſpoſitioni Iuris humani, ſuppetente iuſta cauſa. Idem potuiſſet in alijs contractibus ſi voluiſſet, ſed iuſtas ob cauſas nō fecit. Cauſa verò, cur in vltimis voluntatibus, non in alijs ita ſtatuerit, eſt, quia mortuo teſtatore, non ſupereſt qui poſſit eius mentem interpretari, quomodo conditionem intellexerit, ſerio ne, an ioco adiecerit, an ſatis aduerterit qualis conditio eſſet: vnde naſci potuiſſent plurimæ lites. Deinde ſi conditio ſit turpis, merito reijcitur, in pœnam teſtatoris: ſi impoſſibilis, reijcitur tanquam impertinens. In alijs contractibus non reijcitur, ſed reddit contractum irritum; quia contrahentes rurſus contrahere poſſunt, ſi velint. Si tamen teſtator putabat conditionem poſſibilem & honeſtam, non reijcitur, ſed irritam reddit diſpoſitionem. vt docet Gomezius ſupra nume. 65. & alij, ex L. Seruo manumiſſo, ff. de condictione indebiti.

Cōditio nubēdi vel nō nubendi. Conditio *Si non nupſeris, ſi vxorem non duxeris*, appoſita vltimæ voluntati habetur Iure Digeſtorum pro non adiecta. L. Titiæ, ff. de conditionibus & demonſtrat. idque fauore matrimonij, vt Reſpub. augeatur. poſtea tamen Iure Codicis hoc reſtrictum eſt ad primas nuptias; & conſtitutum vt in ſecundis hæc conditio vim haberet, ita vt ſi contra facias, legatum amittas; Authentica, Cui relictum, C. de indicta viduitate tollenda. Pari modo vim habet conditio *Si religionem ingrediaris*. Ita Gomezius ſuprà nu. 78. & alij. Si dicatur Lego tibi 200. *ſi nupſeris*, nihil addendo de ingreſſu Religionis, conſequeris 200. etiamſi Religionem ingrediaris. Conueniūt in hoc omnes DD. teſte Molina diſputat. 207. & habetur apertè Authentica, de Sanctiſſimis Epiſcopis, § Sed & hæc. & Authentica, Niſi rogati, C. ad S.C. Trebellian. ratio eſt; quia non cenſetur de Religione cogitaſſe, cùm id non expreſſerit; ac proinde noluiſſe eam excludere. Si autem dicatur, Lego 200. ſi nupſeris, 100. ſi Religionem ingrediaris, eſt dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamſi Religionem ingrediaris, quia illa conditio, ſi nupſeris, quatenus retrahere poteſt à Religione, habenda pro non adiecta. Sylueſter verbo Hæreditas 4. quæſt. vlt. Medina quæſt. 23. Panormit. in cap. In præſentia, de probationibus, eſtque communior ſententia Iuriſperitorum. colligitur ex Authenticis proximè citatis. Contrarium tenet Couarruuias lib. 1. varia. cap. 19. num. 7. & ſequentibus, cum alijs, quos citat. Eadem placet Molinæ diſput. 207. etſi contrariam fateatur probabilem. Ratio eſt; quia teſtator expreſsè contrarium ſtatuit, & potuit ad hoc iuſta ratione moueri, hoc tamen ex circumſtantijs iudicandum eſt.

DVBITATIO XVI.

Vtrum donatio facta ad certum vſum vel finem, vel ſub certo onere; ſi illud onus, vel ille finis non præſtetur, ſit valida.

DIco Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, ſi non intendat ad illum finem obligare, ſed ſolùm allicere animum, vel præbere media ad illum conſequendum, ſi placuerit; non eſt irrita donatio, etiamſi finis non ſequatur. verbi gratia Petrus legauit puellę 100. vt nubat, nec aliud expreſſit; illa verò ante nuptias obijt; legatum non eſt reſtituendum, ſed tranſit ad hæredes puellæ. imò etiamſi manens in vita coleret cœlibatum in ſeculo, vel ingrederetur Religionem, non teneretur reſtituere. vt docet Molina diſput. 208. quia non cenſetur legato maius bonū voluiſſe impedire, niſi aliunde de contrario conſtet. Ob hanc cauſam valida eſt donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipſius animum, vt beneficium conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad cōſenſum flectatur, quamuis finis non ſequatur. quia non eſt donatio conditionata, ſed abſoluta, facta non animo obligandi, ſed tantùm alliciendi ad liberum cōſenſum. vnde poteſt acceptare, etiamſi nō intendat præſtare quod donator exoptat. 124

125 *Donatio ad alliciēdum animum.*

Dico Secundò, Si intendat donatarium ad illum finem vel vſum obligare, donatio erit irrita, ſine non præſtito, ſi ille ſit principalis finis donationis: ſi verò ſit ſecundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, ſi donatarius nolit præſtare. Ita docet Ioannes Medina C. de reſtitut. quæſt. 24. Prior pars patet ex multis textibus, ff. de condictione cauſa data non ſecuta, & C. de condictione ob cauſam. quibus conceditur repetitio cauſa non ſecuta. 126 *Donatio ad certū vſum, vel finem.*

Probatur, quia quando dat ad certum vſum, tāquam ad finem principalem, limitat ſuam donationem ad illum vſum, nec habet aliam cauſam, cur velit rē eſſe ipſius. ſicut enim eſt in poteſtate ipſius donare, ita etiam limitare ſuam donationem ad certum finem & vſum, prout placuerit; nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt ſi parens det filio pecuniam, eo duntaxat fine, vt emat libros; ſi filius non emerit, tenetur ad reſtitutionem; quia donator limitauit donationem ſuam ad certum vſum, nec aliam cauſam donandi habuit. ſi tamen filius bona fide conatus fuiſſet emere, & aliūde

fuiſſet

fuiſſet impeditus; vel ſi inſumpſiſſet in res alias æquè vtiles, non eſſet obligandus ad reſtitutionem; quia parens poſſet præſumi id ratum habere. Idem dicendum de ſimilibus donationibus.
127 *Si finis ſecundarius non præſtetur.* Altera pars probatur; quia etſi finis ſecundarius non præſtetur, tamen ſubeſt finis principalis, ob quem donatio eſt facta; & ita non cenſetur irrita, niſi ex circumſtantijs conſtet aliam donatoris mentem fuiſſe. vt ſi des Monaſterio 100. aureos ſub aliquo onere, eſt valida donatio,
Donans ſub certo onere. etiamſi Monaſterium onus non præſtiterit, quia non cenſetur ille principalis finis donationis, ſed ſalus animæ, ob quam Monaſterio videtur abſolutè donatum, etſi cum onere, imò nec reuocari poteſt, niſi id additum ſit in donatione, vel niſi aliunde conſtet, eam donatoris mentem fuiſſe. vt docet Medina ſuprà. & colligitur ex cap. Verùm, de cōdit. appoſitis. poteſt tamen compelli Monaſterium, vt onus impleat; quòd
128 ſi nolit, per ſententiam Iudicis poteſt priuari. Si tamen impletio oneris non eſt in ipſius poteſtate, (vt quia alij impediunt vel pendet à conſenſu aliorum, qui nolunt conſentire) non poteſt compelli. ſufficit enim vt ſit paratū facere quantum in ſe eſt, vt onus impleat. non enim donator cenſetur aliud intēdiſſe, niſi expreſſerit; cùm recta ratio non plus exigat, quàm homo poſſit præſtare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquē finem principalem fiunt, cum aliquo onere annexo.

DVBITATIO XVII.

Vtrum donatio ob cauſam præteritam vel præſentem ſit valida, ſi cauſa non ſubſit.

129 *Si cauſa nō ſubſit.* RESPONDEO, Talem donationem eſſe inualidam, niſi donator actu vel habitu ita ſit affectus, vt illam cēſeatur velle valere, quamuis cauſa non ſubſit. colligitur ex Medina queſt. 24. Probatur Primò, Quia talis donatio eſt inuoluntaria: procedit enim ex errore, qui ſi non eſſet, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida ſit, debet eſſe plenè voluntaria, cùm ex liberalitate pendeat. Secundò, Quando error dat cauſam contractui vel alteri diſpoſitioni, actus eſt irritus vel ſaltem in irritum reuocabilis, vt oſtenſum eſt ſuprà cap. 17. dubit. 5. atqui hic dat cauſam actui: ergo. Tertiò, Cùm quis exprimit ſe donare ob cauſam, videtur donatio fieri ſub conditione, *ſi cauſa ſubſit*: ergo ſi illa conditio non ſubſiſtit, donatio eſt nulla. Hoc tamē argumentum non eſt firmum; quia expreſſio cauſæ non habet vim conditionis; vt patet in contractu matrimonij, ſi quis ita dicat, accipio te in vxorem, quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis enim contractus eſt validus, ſiue cauſa illa extet in re, ſiue non. ſolùm enim exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio conſenſui.

Circa hanc aſſertionem Aduertendum eſt, ſi res abſolutè donetur, & error non ſit circa ſubſtantiam rei donandæ, vel perſonam donatarij, ſed ſolùm circa conditionem accidentariam, donationem non eſſe omnino irritam: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari poteſt, errore cognito. & quidem ſi donatarius eſt cauſa deceptionis, tenetur errorem detegere, & & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. ſi verò non eſt cauſa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea, quæ d. dub. 5. cap. 17. diximus. *Diſcrimen erroris circa ſubſtantiā, & circa conditionē accidentariam.* 130

Dixi, *Niſi actu vel habitu*, &c. quia ſæpe fit, quempiam ita eſſe affectum, vt ſi ſciret cauſam eſſe falſam, nollet donare; tamen quia dedit, non vult donationem eſſe irritam, vt ſi donaſti aliquid amico, quia putas illum curaſſe aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua cauſa fecit, ob quæ velles donationem confirmare.

Petes, Quando cauſa, ob quam aliquid datur non ſubeſt; quomodo ſcietur vtrùm velit donationem valere, an non?

RESP. Quando id non exprimitur, eſſe colligendum ex conditione dantis & accipientis, & rei donatæ, & ex conditione cauſæ. ſi. n. cauſa ob quam datur non eſt principalis, ſed ſecundaria, ob quam hic & nunc ſolùm ſe applicat ad donandum, & extat aliqua cauſa principalior; tunc donatio non eſt cenſenda irrita, etiamſi illa cauſa ſecundaria non extet, vt patet exemplo allato, item cùm datur eleemoſyna pauperi ſimulāti fidem catholicam, vel ſanctitatem; nam principalis cauſa dandi eſt paupertas. poſſet tamen talis donatio reuocari: ſi error ei cauſam dedit, deinde etſi cauſa principalis ob quam datur non extet; ſi tamen conditio donantis, vel rei donatæ eſt talis, vt putetur nolle obligare ad reſtitut. poterit donatarius retinere. 131 *Cauſa principalis & ſecundaria dandi.*

Hinc ſæpe fit, vt qui ſimulatione ſanctitatis, paupertatis vel infirmitatis, vel obſequiorum aliquid impetrarunt, non teneantur ad reſtitutionem; quia donatores non cēſentur id onus velle imponere; idque vel ob liberalitatem, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerum paruitatem, vel quia res eſt conſumpta, & difficilis eſſet donatario reſtitutio. Si tamen putetur donator velle, vt ſic per fraudem obtentum reſtituatur, eſt reſtituendum, maximè ſi quantitas eſt notabilis. Imò etiam in dubio eſt reſtituendum; ſaltem pars aliqua, pro ratione dubij; quia cùm non inceperit bona fide poſſidere, non poteſt ratione poſſeſſionis, ipſius conditio melior cenſeri: vel certè debet fraudem aperire & rem in libero arbitrio donantis conſtituere. 132 *Paupertatis ſimulatione obtentum.*

Dubium tamen eſt inter DD. cui ſit reſtituendum id, quod ſimulatione paupertatis obtentum eſt, ſi donator putetur illum velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id eſſe conferendū in alios pauperes, vel in alios pios vſus. quia donator illud iam a ſe alienauit, & Chriſto donauit, accepturus pro eo mercedem, non ſecus ac ſi verè pauperi dediſſet. ita Nauarrus cap. 17. num. 107. Scotus in 4. diſtinct. 15. quæſt. 2. art. 3. Adrianus in 4. tract. de reſtitut. quæſt. 5. & Medina ſuprà. Sotus tamen lib. 9. de Iuſtit. quæſt. 7. articu. 3. ad 4. putat eſſe reſtituendum donatori; quia hic non intēdit donare Chriſto, niſi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed poſſunt conciliari, ſi dicamus eſſe reſtituendum donatori, ſi is ſit notus, & res ſit notabilis, & ipſe putetur velle vt ſibi reſtituatur. alioqui ſi res ſint minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel ſi putentur velle illud alijs pauperibus dari, alijs dandum eſt. 133 *Cui reſtituendum.*

CAPVT XIX.

De teſtamento & legatis.

Conſtat dubitat.VIII.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit teſtamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 RESPONDEO, *Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri vult.* Ita definitur L.1. π.de teſtam. Verũ quia hæc definitio conuenit etiam alijs vltimis voluntatibus, nempe codicillo, legato, fideicommiſſo & donationi cauſa mortis; addunt Doctores, *cum directa hæredis inſtitutione.* per quam particulam teſtamentum diſcernitur ab illis: quia nulla alia vltima voluntas continet hæredis inſtitutionem. vnde propriè loquendo *Teſtamentum eſt hæredis inſtitutio.* Ideo enim inſtrumentum illud dicitur *teſtamentum* iure ciuili, quia continet hæredis inſtitutioné; non autem quia cótinet legata vel fideicommiſſa. nam quòd hæc in eodem Inſtrumento ſcribantur, eſt extrinſecum & acceſſorium rationi teſtamenti: poſſent

2 enim omitti. Differt autem à *codicillo*, Primò, Quòd codicillus non fiat ad inſtituendum hæredem; (niſi interdum ex priuilegio, quale conceſſum militi, vt patet L.Militis codicillis, π.de milit. teſtam.) ſed ad aliquid in teſtamento explicandum vel mutandum, addendum vel detrahendum; vt ad legata inſtituenda, vel ad ſubſtitutionem fideicommiſſariam faciendam, &c. Secundò, Quòd in codicillo ſufficiant 5.teſtes, etiamſi nõ ſint rogati; inter quos poſſunt etiam eſſe mulieres. In teſtamento requiruntur 7.teſtes rogati maſculi & puberes. vide Syluestrum v.Teſtamentum 1.nu.2. Hinc fit vt *clauſula co-*

3 *dicillaris* teſtamento addita (qua ſignificat teſtator ſe velle ſuam diſpoſitionem valere per modum vel teſtamenti, vel codicilli; vel generatim ſe velle illam valere meliore modo, quo poteſt) eam vim habeat, vt etiamſi teſtamentum ob defectum ſolemnitatis non valeat quà teſtamentum (id eſt, quoad inſtitutionem hæredis directam) valeat tamen quà codicillus. Vnde efficitur Primò, Vt legata tali teſtamento relicta, ſint ſoluenda. Secundò, Si teſtator non habens liberos inſtituat extraneum hæredem; inſtitutio illa directa habebit vim ſubſtitutionis fideicommiſſariæ. nam frater vel alius, qui ab inteſtato ſuccedit, tenebitur illi tradere hæreditatem, retenta ſolùm quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam. Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebunt ſolùm legitimam; extraneus verò ſic inſtitutus habebit reliqua. vide Syluest. ſuprà num.11.& Molinam diſput.132. & Iulium Clarum. §.Teſtamentum, quæſtione 46.

Codicillus.

Clauſula codicillaris.

DVBITATIO II.

Vtrum teſtamentum factum ad piam cauſam ſit validum; ſi ei deſint ſolennitates, quas requirit Ius ciuile.

VErbi gratia, ſi non adſint 7. teſtes, vel non omnes ſint maſculi, & puberes; vel non omnes ſint rogati, vel ſi non omnes ſubſcripſerint, &c. quæ habentur L.Hac conſultiſſima, C.de teſtamétis. dicitur autem factum ad piam cauſam, quando hæres inſtituitur pia cauſa, vt Eccleſia, Monaſterium, pauperes.

Reſpondeo, Vt teſtamentum ad pias cauſas ſit validum, etiam in foro externo, non requiruntur ſolemnitates Iuris ciuilis; ſed ſufficiunt eæ, quæ ſunt Iuris gentium; nempe vt duo teſtes adſint. Ita Couarruuias cap.11. de teſtament. num.9. & Iulius Clarus. §.Teſtamentum. quæſt.6.num.1.& colligitur apertè ex cap. Relatum.1. de teſtamentis. Vbi Alexander III. mandat vt Iudex, cauſas, in quibus agitur de ijs, quæ relicta ſunt Eccleſijs, tractet non ſecundum leges, ſed ſecundum Canones, duobus vel tribus duntaxat legitimis teſtibus requiſitis. quod etiam in foro ciuili ſeruandum eſſe docet Clarus ſuprà & alij Doctores. Neque requiritur præſentia Parochi, vt quidam volunt. nam Pontifex dicit non niſi duos legitimos teſtes requirendos. potuit autem Summus Pontifex hac in re legibus ciuilibus derogare; quia poteſtatis eccleſiaſticæ (cuius plenitudo eſt in Pontifice) eſt, ordinare hominum actiones ad finem ſupernaturalem, qui eſt ſalus animæ: & conſequenter poteſt ſubmouere & tollere omnia, quæ ſtudium & curſum bonorum operum ad ſalutem animæ pertinentium impediunt: atqui iſtæ leges, in cauſis pijs impedirent ſtudium bonorum operum: ergo. 4 5 6

Teſtamentum ad piã cauſam.

Duo teſtes ſufficiunt.

Petes, Vtrùm neceſſarij ſint duo teſtes, vt tale teſtamentum ſit validum in foro conſcientiæ?

RESPONDEO, Non eſſe neceſſarios: ſufficit enim in his teſtamentis id, quod Iure naturali eſt ſufficiens, nempe vt ſit poteſtas in diſponente, capacitas in eo, in cuius fauorem diſponitur, & libertas in diſpoſitione. quod probatur, quia nulla ſolemnitas Iuris ciuilis in his teſtamentis eſt neceſſaria. vt patet ex cap.Relatum.1.de teſtam. neque etiam neceſſarij ſunt duo teſtes Iure Canonico; quia Ius Canonicum non requirit eos vt diſpoſitio ſit valida in foro conſcientiæ; ſed vt poſſit probari in foro externo, quantum ſatis eſt, vt Iudex pro ea ſententiam ferat. vt colligitur ex d.cap. Relatum. 7

Non ſunt neceſſarij in foro cõſcientia.

Hinc ſequitur Primò, In tali teſtamento, vt validum ſit, non requirit hæredis inſtitutionem. ratio eſt, quia hæc neceſſaria tantùm eſt iure ciuili: atqui vt teſtamẽtum ad pias cauſas validum ſit nihil requiritur ſolo Iure ciuili introductum. Ita Iulius Clarus quæſt.6.nu.8. 8

Legata pia.

Secundò, Etſi teſtamentum aliquod ad cauſas prophanas, defectu ſolemnitatis ſit inualidum; tamen legata pia in eo contenta, valida eſſe. Ita Couarr. cap.11.num.4. ratio eſt, quia caput Relatum, loquitur generatim de omnibus ad piam cauſam relictis; vnde etiam comprehendit legata. 9

Tertiò,

Legata prophana. Tertiò, Legata prophana poſita in teſtamento ad pias cauſas minùs ſolemni, valere, eſſeque ſoluenda. eſt ſententia communis DD. vt refert Clarus. §. Teſtamentum, quæſt. 6. num. 9. ratio eſt, quia ſolemnitas, quæ ſufficit ad inſtitutionem hæredis, etiam ſufficit ad legata illi appoſita. acceſſorium enim ſequitur naturam principalis.

10 Quartò, Etſi regulariter non valeat diſpoſitio vltimæ voluntatis captatoria; (id eſt, quæ confertur in alterius arbitrium) tamen valere in diſpoſitione ad pias cauſas. Ita Clarus q. 6. nu. 5. citat Bartolum & alios, qui dicunt hanc eſſe ſententiam communem. Ratio eſt, quia Iure gentium talis diſpoſitio eſt valida. & ſatis apertè colligitur ex cap. Cùm tibi, de teſtamentis, vbi dicit Innoc. III. *Qui extremam voluntatem in alterius diſpoſitionem committit, non videtur decedere inteſtatus.* quod multi DD. intelligunt in cauſis pijs, & ita exponitur in ſummario illius capitis.

DVBITATIO III.

Vtrum teſtamentum factum ad cauſam non piam ſit validum in foro conſcientiæ, ſi ei deſint ſolemnitates iure poſitiuo requiſitæ.

11 *Sententia Couar.* COVARRVVIAS cap. 10. de teſtamentis, num. 12. docet tale teſtamentum etiam in foro conſcientiæ inualidum eſſe; ita vt hæres tali teſtamento inſtitutus, & legatarius teneantur ad reſtitutionem hæredibus ab inteſtato. citat pro hac ſententia Baldum & Fortunium. eandẽ tenent quidam recentiores. nihilominus

12 *Contraria verior.* RESPONDEO, Contrariam ſententiam omnino veriorem videri, Tale teſtamentum in forò conſcientiæ validum eſſe, & licitè retineri quod ex tali teſtamento poſſidetur, ſiue titulo hæreditatis, ſiue legati. Probatur Primò, Quia communis ſententia DD. vtriuſque Iuris, eſt teſtamento minùs ſolemni oriri obligationem naturalem, vt teſtatur Iulius Clarus. §. Teſtamentum, quæſt. 90. num. 1. & Iaſon in L. Cùm quis, C. de Iuris & facti ignorantia, nu. 13. & fatetur Couarruuias num. 10. atqui hoc nihil aliud eſt, quàm teſtamentum tale in foro conſcientiæ eſſe validum, ita vt hæres ab inteſtato teneatur ei ſatisfacere; & inſtitutus poſſit relictum petere & retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionem non tribuat. ſicut ſimplex promiſſio in foro conſcientiæ eſt implenda, etiamſi Ius ciuile ex ea non concedat actionem. *Obligatio naturalis.* *Ref. Couar.* Reſpondet Couarruuias, Illam ſententiam Iuriſperitorum intelligendam de obligatione naturali; non ſtricta; ratione cuius hæres ab inteſtato teneatur ex iuſtitia; ſed laxa, qua teneatur ſolùm ex honeſtate morali: vnde eum, qui ſic inſtitutus eſt, non poſſe retinere hæreditatem vel legatum, eò quòd Ius Iuſtitiæ non habeat. Verùm hæc

13 *Reijcitur.* reſponſio non ſatisfacit, Primò, Quia obligatio naturalis apud Iuriſperitos vocatur ea, quæ præciſo omni Iure poſitiuo oritur ex natura actus, & à iure poſitiuo ſuperueniente non irritatur: atqui ſepoſito iure poſitiuo, oritur obligatio iuſtitiæ ex tali teſtamento: ergo loquuntur de obligatione iuſtitiæ. Secundò, Si oritur ex tali teſtamento obligatio honeſtatis: ergo hæres ab inteſtato tenebitur ſaltẽ ſub peccato veniali illi ſatisfacere. nam alioquin faceret contra honeſtatem virtutis. ſimiliter hæres tali teſtamẽto inſtitutus poterit retinere quod ipſi ſic datum fuerit. ſicut quod datur ex vi promiſſionis, verè debitum eſt & retineri poteſt; quamuis non ſit debitum niſi ex honeſtate morali, vt multi DD. docent. Denique quòd Iuriſperiti hanc ſententiam intelligant de obligatione ſtricta, patet ex eò, quòd inde cõcludant hæredem ab inteſtato teneri in foro animæ reſtituere hæreditatem ei, qui ſic eſt inſtitutus, & inſtitutum poſſe retinere. vide Angelum v. Hæres, num. 5. & alios infrà.

Probatur Secundò, Quia plerique Theologi, 14
qui hanc quæſtionem attigerunt, apertè docent tale teſtamentum in foro conſcientiæ validum eſſe, Adrianus quodlib. 6. art. 1. illatione 2. Angelus v. Hæres, num. 5. Tabien. ibidem num. 4. Syluest. v. Teſtamentum 1. quæſt. 5. §. Quartum, ſecundum Archidia. & v. Hæreditas 3. quæſt. 7. Ioannes Med. C. de reſtitut. quæſt. 23. in fine, Lopez 2. par. cap. 14. Idem ex parte tenet Sotus libro 4. de Iuſtitia, quæſtione 5. articulo 3. Bannes quæſtione 62. diſput. 5. quatenus docent, id quod ex tali teſtamento poſſidetur non eſſe reſtituendum, donec per ſententiam hæredi ab inteſtato adiudicetur. denique noſter Molina diſput. 81.

Tertiò, Ex L. Etſi inutiliter, C. de fideicom- 15
miſſis, vbi Antoninus ſanxit, *Non poſſe per te repeti fideicõmiſſum relictum à defuncto inutiliter,* (id eſt, in ſcriptura minùs ſolemni) *ſi tu ſciens voluntatem defuncti, cuius es hæres, illud præſtitiſti.* rationem ſubdit, *Quia non ex ea ſola ſcriptura, ſed ex conſcientia relicti fideicommiſſi, defuncti voluntati ſatisfactum eſſe videtur.* Hic apertè ſupponit, voluntatem defuncti, de qua conſtet per confeſſionem hæredis, cuius intereſt validam eſſe debere etiam in foro externo; etſi per ſcriptu-
ram minùs ſolemnem non ſatis probetur. Vnde 16
colligunt Iuriſperiti, legata, quæ in teſtamento minùs ſolemni tibi ſunt relicta, ſi à te poſſideantur, non ſolùm poſſe in foro conſcientiæ retineri; ſed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem, quam ſententiam Iaſon dicit eſſe communem, vt refert Couar. num. 19.

Quartò, Probatur ex §. vltimo, Inſtit. de fi- 17
deicommiſſarijs hæreditatibus, vbi Iuſtinianus ſtatuit, vt ſi teſtator fidei hæredis ſui commiſit, vt hæreditatem vel ſpeciale fideicommiſſum tibi reſtituat; & poſtea nec ex ſcriptura, nec ex quinque teſtium numero poſſit probari hanc fuiſſe eius voluntatem; poſſis ei offerre iuramentum; & ſi iurare noluerit, vel ſi faſſus fuerit, cogatur tibi reſtituere: nec liceat ei ad ſubtilitatem iuris confugere, (id eſt, non liceat ei opponere, teſtamento defuiſſe debitam ſolemnitatem) rationem ſubdit, *Ne depereat vltima voluntas teſtatoris, fidei hæredis commiſſa.* Idem habetur L. Quæſtionem, C. de fideicommiſſ.

Quintò, Quia numerus teſtium & ſimiles 18
ſolemnitates ſolùm requiruntur in teſtamentis, vt fidem faciant in foro externo ſeu vt falſitas & omnis deceptio euitetur; vt expreſſè dicitur d. L. Quæſtionem, C. de fideicommiſſ. vbi ſic habemus, *Cùm enim per teſtium ſolẽnitatem oſtenditur, tunc & numerus teſtium & nimia ſubtilitas requirẽda eſt. Lex enim, ne quid falſitatis incurrat per duos fortè teſtes compoſitum teſtamentum, maiorem numerum teſtium expoſtu-*

expoſtulat; vt per ampliores homines perfectiſſima veritas reueletur. Cùm autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maximè ipſe hæres cui ſumma authoritas totius cauſæ commiſſa eſt) dicere compellitur veritatem per ſacramenti religionem; qualis locus teſtibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? Cum & in leges reſpeximus, quæ iuſtis diſpoſitionibus teſtatorum omnino hæredes obedire compellunt; & ſic ſtrictius cauſam exigunt, vt etiam amittere lucrum hæreditatis ſanciant eos, qui teſtatoribus ſuis minimè paruerint.

Ex quibus clarè patet, non fuiſſe mentem legiſlatorum reddere irrita talia teſtamenta in foro conſcientiæ, ſed tantùm in foro externo non aſſiſtere, ſeu non dare actionem: ſicut non dant actionem ex nuda promiſſione, niſi formula ſtipulationis, vel ſimili modo ſit veſtita.

19 Sextò, *Nihil eſt tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem ſuam in alium transferri, ratam haberi*; vt habetur §. Per traditionem, Inſtit. de rerum diuiſione: ergo nõ eſt conueniens naturali equitati, vt omiſſio talium ſolemnitatum (præſertim ſi per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat) hanc voluntatem reddat inualidam. valde enim durum eſt, vt non poſſim teſtari, vel aliquid legare in fauorem amici, eo quòd deſit vnus teſtis, vel notarius; & ob hãc cauſam amicus teneatur in conſcientia reſtituere fratribus meis, vel ſororibus, vel cognatis, quibus, ob iuſtas cauſas, nihil volui relictum.

20 Septimò, Ideo introductæ ſunt iſtæ ſolemnitates, vt voluntati teſtatoris certiùs ſatisfieret, nec poſſet varijs hominum artibus interuerti. homines enim maximè deſiderant vltimæ voluntatis ſuæ diſpoſitionem ſeruari: vnde Auth. de nuptijs, coll. 4. c. 46. Imperator ait, *Vbique cuſtodire volumus morientium voluntates.* ergo nõ intenderunt Legiſlatores ob defectum illarum irritas reddere vltimas voluntates; ſi aliunde conſtet de mente teſtatoris. hoc enim eſſet euertere finem, vt ſeruentur media. Denique hanc ſententiam tanquam maximè rationi conſentaneam tenet Plinius ſecundus lib. 2. ep. ad Annianum, *Ego*, inquit, *propriam legem mihi dixi, vt defunctorum voluntates, etiamſi deficerent, quaſi perfectas tuerer.* Et lib. 5. ep. ad Caluiſium, *Hoc enim ſi ius aſpicias, irritũ; ſi defuncti voluntatem, ratum & firmum eſt: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iuriſconſulti quod dicturus ſum accipiant) antiquior iure eſt.*

21 *Conſectaria.* Ex his Sequitur Primò, Hæredem ab inteſtato, ſi ſciat voluntatem defuncti, teneri reſtituere hæreditatem & ſoluere legata eis, quibus teſtamento minùs ſolemni debentur.

Secundò, Si dubius ſit de voluntate teſtatoris, debet cum illis componere pro ratione dubij. Ita Molina diſput. 81. ratio eſt, quia cùm nec ipſe nec alij cœperint adhuc poſſidere bona fide, in dubio par eſt eorum conditio.

22 *Si Iudex adiudicet hæredi ab inteſtato.* Tertiò, Si hæres ab inteſtato retineat hæreditatem & legata; poſſunt illi, quibus aliquid per tale teſtamentum erat relictum, vti occulta compenſatione: nam reuera res illæ erant ipſorum. Syluester verbo, Hæreditas, 3. quæſtione 7.

23 *Si hæres fatetur.* Quartò, Si hæres ab inteſtato fateatur mentem teſtatoris fuiſſe, vt hæreditatem nomine fideicommiſſi alteri traderet, vel legatum aliquod ſolueret, aut ſi oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus eſt etiam in foro externo hæreditatem tradere, (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & ſoluere legatum. vt patet ex quarta & quinta probatione.

Quintò, Idem ob eandem cauſam dicendum eſt, ſi fateatur voluntatem teſtatoris fuiſſe, vt hæreditas non vt fideicommiſſum, ſed immediatè perueniret ad inſtitutum. non enim recurrendum eſt ad fidem teſtium, vel ad iuris ſubtilitatem, quando is cuius intereſt, confitetur teſtatoris voluntatem, vt habetur L. Quęſtionem, C. de fideicommiſſis. 24

Sed contra obijcitur ex Couarruuia, Primò, Ex L. Hac conſultiſſima, C. de teſtamentis. *Non ſubſcriptum à teſtibus ac non ſignatum teſtamentum, pro infecto haberi conuenit.* & ſubdit, *Ex imperfecto teſtamento voluntatem tenere defuncti (niſi inter ſolos liberos habeatur) non volumus.* & §. Ex eo. Inſtit. Quibus modis teſtam. infir. *Imperfectum teſtamentum nullum eſt.*

Reſpondent quidam, has leges niti præſumptione fraudis, quæ præſumitur commiſſa in talibus teſtamentis, quando præſcriptæ ſolemnitates deſunt. vnde quando conſtat nullam fraudem commiſſam, ſed hanc eſſe veram & liberam voluntatem teſtatoris, leges haſce non habere locum. Sed ſolutio non videtur vera. Primò, Quia non poteſt prudenter præſumi fraus, ex eo, quòd vnus vel alter teſtis, vel ſubſcriptio alicuius deſit. nam multis modis fieri poteſt, vt aliquid horum ſit omiſſum. Secundò, Quia quatuor teſtes poſſunt ſufficere, vt conſtet non ſubeſſe fraudem: ſufficiunt enim in rebus maioribus, vt in cauſa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamſi Iudices ſciant nullam ſubeſſe fraudem, tamen non adiudicabunt ex tali teſtamento hæreditatem, niſi hæres ab inteſtato fateatur hanc fuiſſe mentem teſtatoris, vel niſi recuſauerit oblatum iuramentum. Vnde aliter reſpondetur, Illas leges loqui de nullitate in foro externo: quia in foro externo non datur actio ex tali teſtamento. lex enim Ciuilis ei non aſſiſtit: non tamen ei reſiſtit, vt rectè docet Franciſcus Sarmiento de Reditibus par. 1. cap. 2. num. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito*, & *nullo* in foro externo: quia non conceditur actio ex tali teſtamento, perinde ac ſi nullum omnino extaret. cum hoc tamen conſiſtit, quòd ex eo naſcatur obligatio naturalis in hęrede ab inteſtato ad res illas tradendas; & ius in ijs, quibus ſic aliquid eſt relictum, ad exigendum: ſicut patet in pactis nudis, ex quibus etſi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamen obligatio naturalis. vt dictum eſt cap. 17. dubit. 4. Potuit autem ius Ciuile actionem ex huiuſmodi teſtamentis denegare ob iuſtas cauſas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortæ fuiſſent, ſi licuiſſet hæredi inſtituto & legatarijs probare, hanc fuiſſe mentem teſtatoris. quam etiam ob cauſam factum eſt, vt certas ſolemnitates requireret, quæ niſi ſeruatæ eſſent, aliæ probationes non admitterentur, præter confeſſionem hæredis ab inteſtato, cuius intereſt. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuiſſent vltimas voluntates interuertere, ſi ſatis fuiſſet probationibus iure gentium requiſitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in

(right margin notes: 25 *Non nituntur præſumptione fraudis.* — 26 *Eſt nullum in foro externo.* — 27 *Cur deneget actionẽ.*)

cauſa teſtamentaria, deſperant de ſucceſſu, & ceſſant à fraudibus. Tertiò, Ne hæredes ab inteſtato, quibus non conſtat de voluntate teſtatoris, gemino dolore afficerentur, ſi priuati ſolatio defuncti, cogerentur extraneis dare hæreditatem, quòd ſi illis de voluntate defuncti conſtet, non poſſunt queri, quia par eſt vt ſatisfaciant voluntati defuncti, quam ipſimet agnoſcunt.

28 Obijcitur Secundò, Si illa teſtamenta in foro conſcientiæ eſſent valida, iniquè Iudices adiudicarent hæredibus ab inteſtato: fouerent enim apertam iniuſtitiam, præberent etiam occaſionem hæredibus illis, iniquè petendi, quod alijs relictum eſt.

Respondeo, Nō adiudicari hæredibus hæreditatem illam, tanquam abſolutè ad illos pertineat: ſed non concedi actionem ijs, qui nituntur tali teſtamento: quia repelluntur tanquam deſtituti probatione, quam leges requirunt. quòd ſi contingat hos eſſe poſſeſſores; datur quidem hæredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec ſcire aliam eſſe defuncti voluntatem: non tamen intendit Iudex decernere rem abſolutè illorum eſſe, ſed eſſe illorum, quantum apparet ex probationibus, quæ iure admittuntur, interim relinquens eos ſuæ conſcientiæ. quòd autem hæredes inde occaſionem accipiant petendi quod alijs relictum eſt, ipſorum malitiæ imputandum, non legum diſpoſitioni, quæ iuſtis cauſis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etſi aliquid debitum ſit in conſcientia: Ius tamen ciuile Cæſareum non concedit actionem, imò concedit repetitionem, ſi alter aliquid hoc nomine abſq; voluntate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum, par. 2. §. 4. vbi docet dari repetitionem hæredi, ſi ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit teſtamentum eſſe ſolemne) ſoluerit legatum, vel fideicommiſſum. non autem ſi ex ignorantia Iuris; id eſt, ſi ſoluerit, quòd putare teſtamētum minùs ſolemne eſſe validum, ſed hoc ad forum externum pertinet: nam in conſcientia non licet repetere, ſi putat illam fuiſſe defuncti voluntatem.

29 Obijcitur Tertiò, Si tale teſtamentum in foro conſcientiæ eſt validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui eſt hæres ab inteſtato) ad reſciſſionem teſtamenti minùs ſolemnis in fauorem alterius conditi, ſi ſciat voluntatem teſtatoris fuiſſe vt alius eſſet hæres: quod eſt graue incommodum. ſi enim agat, peccabit mortaliter: ſi non agat, condemnabitur vt pupillum præſtet indemnem.

Respoñ. Non poſſe agere. ſi autem ideo cogatur pupillo compenſare damnum, pupillus tenetur ei in conſcientia ad reſtitutionem, & ipſe poteſt occultè tantundem detrahere ex illius bonis.

30 *Sententia oppoſita eſt probabilis.* Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarruuiæ eſſe probabilem, & ſecuram in conſcientia, etſi noſtra ſit verior & probabilior: potuiſſent enim Legiſlatores ita ſtatuere; quamuis non ita conſentaneè naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti, & ſic agere contra tale teſtamentum. Iuxta hanc ſententiam Primò, Is, cui ſic quid relictum eſt, non poteſt illud petere tanquam ex iuſtitia debitum. Secundò, Si poſſidet, non poteſt retinere: niſi fortè ſit fideicommiſſum, quod teſtator fidei ſui hæredis commiſerit: vel legatum, quod hæres iam ſoluerit, ſciens teſtamentum non fuiſſe ſolemne; iuxta ea, quæ dicta ſunt in 3. 4. & 5. probatione. Tertiò, Hæres ab inteſtato poteſt illud retinere; &, ſi alter poſſidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod ſi non poſſit ob potentiam aduerſarij, vti poteſt occulta compenſatione.

Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bannes ſuprà, tenere quandam ſententiam mediam: ſentiunt enim teſtamētum minùs ſolemne, quadam ratione eſſe validum, quadam inualidum. Validum: quia inſtitutus poteſt capere hæreditatem, ſi nemo ei ſe opponat & retinere, donec Iudex illi eam abiudicet. Inualidum: quia hæres ab inteſtato poteſt eam capere & retinere, etiamſi ſciat voluntatem defuncti aliam fuiſſe; quod ſi alter eam occupauerit, poteſt in iudicio eam petere, & cùm adiudicata fuerit, retinere. Hæc ſententia non eſt improbabilis. nec dubitandum eſt, quin Legiſlatores ita potuerint ſtatuere, nempe vt tale teſtamētum non eſſet irritum in conſcientia, ante ſententiam Iudicis, & per eam irritaretur vel declararetur irritum ex vi legis, &c. Verùm, non videtur illa fuiſſe mens illorum: nam ſi hæres fateatur voluntatem teſtatoris fuiſſe vt alteri traderet fideicommiſſum vel legatum, cogetur vi legum ſoluere. vt ſuprà dictum eſt. 31 *Sententia Soti.*

Aduerte Tertiò, Ea, quæ dicta ſunt de ſolemnitate teſtamentorum, à quibuſdam extendi ad cōtractus, donationes, beneficiorum & officiorum collationes, electiones, præſentationes, & ſimiles actus, qui ex diſpoſitione Iuris Ciuilis vel Canonici requirūt varias ſolemnitates. v.g. vt celebrentur certis verbis, certo loco vel tempore, per tres tractatus, coram certo numero teſtium. ſi enim hi actus ſolo defectu ſolemnitatis laborent, ob quem iure poſitiuo decernātur irriti, non ideo deſinere valere in foro conſcientiæ: ita enim docent omnes DD. Iuris, qui tenēt, teſtamentum minùs ſolemne valere, vt fatetur Couarruuias num. 10. & omnes Theologi citati in 2. argumento. Vnde ſi contrahentes ſint per ſe habiles, & adſit plenus eorum conſenſus, contractus erit validus in foro conſcientiæ. Nec obſtat, quòd cōtractus matrimonij ſit irritus ſine Parocho & teſtibus: quia Concil. Tridentin. ſeſſ. 24. c. 1. de refor. expreſſè reddit illos inhabiles ad ſic cōtrahendum: & præterea ſatis ſignificat ſe omnino irritum reddere in foro cōſcientiæ. Simili modo, ſi electioni ad Prælaturā adſit legitimum ſuffragium eorum, qui habent ius eligendi, & alienationi rei Eccleſiæ authoritas perſonarum, quæ illam facere poſſunt: hi actus erunt validi in foro cōſcientiæ, quamuis aliquæ ſolemnitates per Canones requiſitæ deſint. Pro quo facit Lex Cùm amplius ſolutum, ff. De reg. Iuris, vbi dicitur, *Is natura debet, quem Iure gentium dare oportet, cuius fidem ſecuti ſumus.* Hanc ſentētiam tanquam probabiliorem amplectitur Bannes diſp. 3. ad q. 62. p. 100. vbi docet, eum, qui per contractum ſolemnem poſſidet, iuſtè poſſidere, donec à Iudice ſpolietur, nec teneri vitium contractus alteri parti indicare. ratio ipſius eſt, quia leges poſitiuæ tam Eccleſiaſticæ quàm Ciuiles, quæ irritos faciunt cōtractus minùs ſolemnes, non ſunt niſi iuxta hanc moderationem receptæ; nimirū vt nemo teneatur rem, quam ſic habet, ante ſentētiam dimittere, itaq; per huiuſmodi cōtractus transferri quidem dominium, ſed infirmum & reuocabile. excipit tamen electionem Prælatorū, hanc enim, ſi ei deſit ſolemnitas 32 *Aliorum cōtractuum ſolemnitates.* 33 34 *Bannes.* *Dominium reuocabile.*

nitas neceſſaria, eſſe irritam, propter rei momentum: quia Iuriſdictio ſpiritualis per eam conferri debet: alij tamen Doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hæc ſententia ſatis probabilis, maximè ſpectato vſu, qui paſſim eſt receptus. non enim conſuetum eſt, vt quis ea, quæ per tales contractus habet, reſtituat, niſi cogatur per ſententiam. Durum enim eſt, vt qui rem habet ex conſenſu eius, qui poterat illam tradere, cogatur ſponte ea cedere; quòd non eo loco vel tempore, vel coram illis teſtibus, quos lex præſcribit, tradita fuerit.

35 *Cōtrarium verius.* Nihilominus contrarium eſt Iuri cōformius & verius; nimirum huiuſmodi actus & contractus, quibus deeſt ſolemnitas, ſine qua lex illos abſolutè irritos decernit, non inducere obligationem naturalem, niſi fortè alibi explicetur in Iure, illam ſolemnitatem ſolùm requiri ad probationem in Iudicio, ſicut in teſtamentis. Ita ferè tenent reliqui DD. & Couarru. in cap. Quamuis pactum. par. 2. §. 4. num. 7. & Sarmiento de Reditibus par. 1. cap. 2. nu. 3. & alij. Probatur Primò, Quia non eſt dubitandum quin poteſtas ciuilis & eccleſiaſtica poſſint talem irritationem & nullitatem actibus inducere, vt nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum eſt eas reipſa id facere, quando claris verbis actum irritum & nullum decernunt, nec indicant vſquam id ad forum externum reſtringendum. Secundò, Quia L. In cauſæ cognitione. ff. De minoribus, apertè inſinuatur, multos eſſe contractus, qui defectu ſolemnitatis à lege requiſitæ, ita ſint irriti, vt ad eos reſcindendos non opus ſit beneficio reſtitutionis: ſed mero Iure poſſint diſſolui: ergo tales contractus etiam ante ſententiam Iudicis omni robore carent, ita vt ne naturalem quidem obligationem inducant. obligatio enim naturalis non poteſt elidi, niſi beneficio reſtitutionis, vt patet ex dictis cap. 17. dub. 8. & 9. Tertiò, Quando contractus inducit obligationem naturalem, poteſt illi accedere fideiuſſor; vt colligitur ex L. Fideiuſſor. 16. ff. De fideiuſſ. & mandat. ſed multi contractus defectu ſolemnitatis ita ſunt irriti, vt non poſſit illis accedere fideiuſſor. L. Qui contra. 11. ff. De fideiuſſor. ergo. Denique ratio eſt, quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum ſolemnitatis, facit hanc pertinere ad formam eſſentialem contractus, & adimit contrahentibus poteſtatem aliter ſe inuicem obligandi. Vide dicta ſuprà cap. 17. dubit. 8. num. 61. & dubit. 7. num. 56. vbi attulimus aliquot exempla.

36 *Poteſt reſcindi.* Hinc ſequitur, etiam completo tali contractu, alterum poſſe reſilire inuito altero, & rem ſuam repetere, offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri reſtituere, etiam ante ſententiam, niſi fortè cauſas probabiles habeat, quibus ſe poſſit tueri. non tamen tenetur, quamdiu alter rem traditam non repetit, vel acceptam non reſtituit. Nec obſtat contraria conſuetudo: quia negari poteſt eſſe talem conſuetudinem, niſi quando is, qui conuenitur putat ſe habere cauſas iuſtæ defenſionis; vel qui repetit, non poteſt rem acceptam reſtituere. Fieri tamen poteſt, vt diſſoluere talem contractum ſit contra charitatem; vt ſi bona fide erat initus, & alter ſine graui incommodo non poſſit rem acceptam reſtituere.

DVBITATIO IV.

Quinam non poſſint teſtari.

RESPONDEO, Eos non poſſe teſtari, qui vel ſufficienti rationis vſu carent, vel Iuris diſpoſitione prohibentur. Inter hos, Primò eſt 37
impubes, id eſt maſculus ante 14. annum expletum, & fęmina ante annum duodecimum expletum. vt apertè habetur L. A qua ætate, ff. Qui teſtamenta; vbi dicitur illud tempus debere eſſe completum, ita tamen vt ſufficiat vltimum diem eſſe inchoatum. *Impubes.*

Secundò, Filiusfamilias. hic tamen ſi pubes ſit, poteſt teſtari de bonis caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus; L. Nemo. C. Qui teſtamenta. De bonis aduentitijs, ſi quidem ea ante clericatum ei obuenerint, non poteſt teſtari ad cauſas prophanas, etiamſi pater cōſentiat, vt docet Clarus q. 18. ex communi DD. ſententia: quia eſt contra aperta iura. L. Qui in poteſtate, ff. Qui teſtamenta. & L. Nemo, C. eodem. Poteſt tamen ad cauſas pias cum patris conſenſu. vt idem Clarus docet q. 5. nu. 7. & apertè colligitur ex cap. Licet, de ſepulturis, in 6. eſtque communis ſententia DD. De bonis verò aduentitijs, quæ poſt clericatum conſecutus eſt, teſtari poteſt abſolutè abſque patris conſenſu: quia illa ſunt quaſi caſtrenſia. vnde eorum commoditas & diſpoſitio ad ipſum pertinet, vt patet ex dictis ſuprà cap. 4. dub. 3. & expreſſè habetur Authent. Preſbyteros. 1. C. de Epiſcopis & Clericis. 38 *Filiusfamilias.*

Tertiò, Teſtari nō poſſunt, qui commiſerunt aliquod crimen, cui iure annexa eſt pœna, qua ipſo facto ſunt inteſtabiles, L. Is cui. 18. & L. Cùm lege. 26. ff. Qui teſtam. vt ſunt illi, qui inſecuti ſunt hoſtiliter Cardinalem, vel eum ceperunt, aut percuſſerunt, & qui ad hoc fuerunt cooperati. vt habetur c. Fœlicis, de pęnis, lib. 6. Tales etiam ſunt hæretici, vt patet L. Manichæos, C. De hęret. Item credētes, receptatores, defenſores, & fautores eorum, ſi intra annum non ſatisfecerint, vt patet Authentica Credentes, C. de hæreticis, quæ eſt Federici Imperatoris, & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes. ex Concilio Lateran. magno. vbi dicitur, *Sit etiam inteſtabilis, vt nec teſtandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis ſucceſſionem accedat.* Simili modo teſtari non poteſt, qui damnatus eſt ob libellum famoſum, vt habetur d. L. Is cui. § Si quis. 39 *Criminoſi.*

Quartò, Religioſi teſtari non poſſunt, niſi ex conceſſione Summi Pontificis: qui ſicuti poteſt facere poteſtatem donandi ad pias cauſas inter viuos; ita etiam condendi teſtamenti: ſed tantùm ad pias cauſas. vide Couarruuiam de teſtam. cap. 2. num. 17. & 18. hæc autem facultas concedi non ſolet, niſi Religioſis habentibus beneficium aliquod regulare vel ſeculare, vel degentibus extra Monaſterium & ſua induſtria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monaſterio aſſignari ſolet, vt ſe inde ſuſtentent. vt docet Nauarr. comment. 2. de Regularibus, num. 58. 40 *Religioſi.*

Sed præcipua difficultas eſt de Clericis beneficiarijs, Vtrùm de prouentibus ſuorum beneficiorum teſtari poſſint, etiam in ſuos conſanguineos.

RESP. & Dico Primò, Omnes Clericos qui non ſunt Religioſi poſſe teſtari, etiam ad cauſas prophanas de patrimonio & de alijs, quæ ſuo labore & induſtria cōgregarūt. denique de ijs 41 *Beneficiarij.*

quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti ſuſtentationi ſubtraxerunt, patet ex dictis c. 4. dubit. 6. vide Nauarrum tractatu de Reddit. eccleſ. q. 3.

42 Dico Secundò, De ijs verò, quę ex beneficiorum prouentibus congruenti ſuſtentationi ſuperant, ſi ius ſcriptum ſpectemus, teſtari nequeunt, ne ad pias quidem cauſas; ex conſuetudine tamen multis locis recepta, poſſunt de his ad opera pia teſtari. Prior pars patet ex cap. Quia nos, & cap. Relatum. 2. & cap. Cùm in officijs, de teſtamentis, quæ capita explicantur à Couarruuia tract. de teſtamentis, eſtque communis ſententia Doctorum, vt docet Couar. in cap. Cùm in officijs (quod eſt cap. 7. de teſtamentis) num. 16. hoc autem ideo iure ſtatutum eſt, vt Eccleſiaſtici non ſtuderent opibus accumulandis; ſed eas in vita liberaliter in pios vſus expenderent.

43 Alteram partem docet Couarruuias nu. 23. vbi dicit, *moribus receptum eſſe, vt ſolis Epiſcopis teſtandi licentia ſit neceſſaria; Clericos enim cæteros omnes liberè teſtari de ijs, quæ ex reditibus eccleſiaſticis adepti ſunt; atque in iiſdem parentes, fratres, cognatos ſuccedere inteſtatis*, vnde patet, multis locis conſuetudine hęc iura eſſe abrogata, hæc enim conſuetudo non eſt per ſe mala, neque corruptela dici poteſt, ſi ad pias cauſas referatur. Vnde etiam in Epiſcopis locū habere poteſt, quos videmus multis locis teſtari; quod Pontifex non ignorat, quare poteſt conſuetudo etiam in illis abrogare ius illud poſitiuum.

44 *Peccāt mortiferè ſi ad prophana.* Dico Tertiò, Peccant tamen mortiferè beneficiarij, ſiue ſint Epiſcopi ſiue Canonici, qui de parte illa prouentuum diſponūt ad cauſas prophanas, relinquendo eam conſanguineis diuitibus, vel ſponte ſinunt eos ſuccedere ab inteſtato. diſpoſitio tamen huiuſmodi & ſucceſſio eſt valida, vbi conſuetudo inualuit. *Quòd peccent mortiferè* eſt communis ſententia Doctorum. ſi enim peccant mortiferè diſponendo de his prophanè inter viuos, (vt oſtenſum eſt cap. 4. dubit. 6. & ſentiunt omnes Doctores) multò magis diſponendo per vltimam voluntatem, nam ſemper minùs conceſſum fuit beneficiarijs condere teſtamentum, quàm donare inter viuos. confirmari poteſt ex multis Canonibus, quibus grauiter prohibetur, ne de ijs, quæ ex bonis Eccleſiæ acquiſita ſunt, teſtentur, præſertim Epiſcopi, vt patet ex cap. Cùm in officijs. de teſtamentis. & 12. quæſtione 5. per totam. & quamuis iſtis Canonibus ſit derogatum pleriſque locis quoad cauſas pias: minimè tamen quoad prophanas, & portionem bonorum congruæ ſuſtentationi ſuperfluam: viri enim boni valde ab eo ſemper abhorruerunt. & ſanè mirum eſt in quibuſdam Eccleſiaſticis tantam eſſe ſalutis ſuæ incuriam & futurorum ſecuritatem, vt etiamſi mox ad Chriſti tribunal rapiendi ſint; ea tamen negligant, quibus facilè ſalutem conſequi poſſent, & inſuper rem adeo periculoſam, vt amicos ſuos locupletent, audeant attentare. Verùm hæc eſt huius ſeculi faſcinatio, & Principis huius mundi, corda mortalium excœcantis, poteſtas.

45 Nec obſtat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat alicui Epiſcopo vel Clerico facultatem teſtandi: hoc enim ſolùm eſt intelligendum ad pias cauſas, vt monet Nauarrus in Apolog. q. 3. monito 6. & alibi.

46 Altera pars, *Quòd diſpoſitio ſit valida*, non eſt quidem certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum Nauarro, vt ſuprà cap. 4. dubit. 6. oſtenſum eſt: eſt tamen probabilis. ratio eſt; quia beneficiarij ſunt domini omnium fructuum, etſi cum onere & obligatione vt ſuperflua in pios vſus expendant: ergo validè transferunt illorum dominium, ſiue donatione inter viuos, ſiue per vltimam voluntatem. ſupponimus enim eos ex conſuetudine eſſe habiles ad teſtandum. *Eſt valida diſpoſitio.*

Nec refert, quòd peccent mortiferè: quia aliud eſt diſpoſitionem eſſe illicitam, aliud eſſe irritam. etſi enim ex præcepto Eccleſię & fundatorum intentione teneantur expendere in pios vſus: non tamen decernitur irritum, ſi contrarium fecerint: ſicut cùm quis de ſuperfluis ſuis diſponit in vſus prophanos, cùm ea in eleemoſynam, vrgente graui neceſſitate proximorum, conferre tenetur; diſpoſitio valet, etiamſi ipſe mortiferè peccet. Hinc etiam patet, hæredes validè ſuccedere; accipiunt enim ab illo, qui validè poterat diſponere. neque illa per ſe ſunt obligata pijs vſibus: ſed omnis obligatio erat perſonalis, ad ſolum teſtatorem pertinens, quæ non tranſit ad hæredes. quo fit vt hæredes non peccent ea accipiendo iure hæreditario: ſed ſolus teſtator, ita expreſsè vel tacitè diſponendo, & qui ipſum ad hoc induxit. 47 48

Poſtremò, Damnati ad mortem naturalem vel ciuilem: (vt eiecti in exilium perpetuum) Item damnati ad perpetuos carceres teſtari non poſſunt, niſi ad pias cauſas. de quibus & alijs quibuſdam minutioribus vide Syluestrum, Teſtamentum 1. q. 3. & 4. nam in varijs locis ſunt variç leges & conſuetudines, nec vbique ſeruatur ius Codicis vel Digeſtorum. 49 *Damnati.*

DVBITATIO V.

Quinam non poſſint teſtamento inſtitui hæredes vel legatarij.

RESPONDEO, Inter eos, qui hæredes, vel legatarij inſtitui non poſſunt, numerantur Primò, Hæretici, & apoſtatæ. L. Fin. C. De hæreticis, & L. Hi, qui ſanctam, C. De apoſtatis. Secundò, Credentes. Tertiò, Receptores, Quartò, Defenſores. Quintò, Fautores hæreticorum, ſi tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex Authent. Federici Imperatoris, C. De hæreticis. & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes. 50 *Hæretici.* *Credentes &c.*

Hinc ſequitur, hæredes catholicos poſſe tales hæredes excludere; &, ſi impediantur, vti aduerſus eos occulta compenſatione: quia Ius non habent. Vtrùm verò illi teneantur ad reſtitutionem eorum, quæ tali ſucceſſione acquiſiuerunt, dubitari poteſt. Videntur enim in conſcientia teneri, quia facti ſunt inhabiles ad ſuccedendum, ac proinde debentur illa bona hæredibus ab inteſtato, catholicis. Sed probabile eſt non teneri ante ſententiam, vel certè antequam catholici hæredes ſeſe opponant. quamuis enim ex rigore Iuris videantur teneri, tamen hoc Ius cum illo rigore non eſt vſu receptum. eſt enim valde durum & parum conſentaneum conditioni talium hominum, vt obligentur talia commoda ſponte reſtituere. 51 52 *Non tenentur ante ſententiam.*

Sextò, Qui perſequuntur Cardinales, eoſque percutiunt vel capiunt. c. Fœlicis. de pęnis, in 6.

Septimò,

53 *Criminoſi.* Septimò, Quicunque ob crimen aliquod eſt inteſtabilis actiuè, (id eſt, ita vt non poſſit condere teſtamētum) eſt etiam inteſtabilis paſſiuè, (id eſt, eo modo vt non poſſit capere ex teſtamento) vt docet Gloſſa in cap.Is cui. ꝟ. Qui teſtam.quam communiter approbant DD. vt docet Clarus q.34.de teſtam.ex Aretino.

54 Octauò, Fratres Minores non poſſunt hæredes inſtitui, vt patet Clement.Exiui, de verbor. ſignific. §. Quia igitur. Hoc tamen intelligendum, vt exponit Gloſſa, non poſſe abſolutè inſtitui hæredes, ita vt ipſi acquirant Ius ad bona immobilia, & teneantur ad onera defuncti, vt hæredes. poteſt tamen in eorum fauorem hæreditas relinqui, vt per executores vendatur & detur eis pretium. vide cætera apud Syluestrū, Hæreditas.2.q.2.non tamen placet, quòd putet excommunicatum nō poſſe eſſe hæredem, cùm id nullo iure probetur.

DVBITATIO VI.

Vtrum illegitimus poſſit inſtitui hæres.

55 *Illegitimi duplices. Naturales.* Notandum eſt, *Illegitimorum* generatim duas eſſe ſpecies; quidam vocantur *naturales*, quidam *ſpurij*: *naturales* ſunt, qui nati ſunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat impedimentum dirimens. vt docet Couarru. de matrimonio par.2.cap.8. §.4. num.4. etſi enim Iure Cæſareo ſolùm dicebatur naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta; tamen iure Canonico omnes illi vocantur naturales, qui ex parentibus ſolutis geniti; omnesque eodem iure gaudent. quod etiam conſuetudine receptum eſt in foro ciuili, vt docet Panormitan.in cap. Per venerabilem, Qui filij ſint legitimi. potiùs enim fauendum eſt ei, qui natus eſt abſque concubinatu, quàm ei, qui ex concubina domi retenta, cùm hoc ſit deterius, vt idem Panormitanus ait.

56 *Spurij.* *Spurij* dicuntur, qui nati ſunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis & natiuitatis erat impedimentum dirimens, vt docet Couarruuias §.5.num.1.2.3. Sub his duabus ſpeciebus comprehenduntur nothi & manzeres appellati: quæ nomina variè ab authoribus vſurpantur; nec quidquam ad rem explicandam faciunt. vide Couarruuiam §.4.num.1. & 11.

57 Ex his patet, Eum, qui natus eſt ex fœmina foris habitante, eſſe naturalem, ſi nullum erat impedimentum inter eam & virum, etiamſi ipſa eſſet meretrix, cuius filius in iure vocatur nothus. Item eum, qui natus eſt ex virgine vi compreſſa; quia etſi talis coniunctio lege puniatur, id non fit, quòd ipſæ perſonę ſint inhabiles: ſed ob vim illatam. Item eum, qui natus ex Clerico beneficiario in ſacris non exiſtente & ex ſoluta. quia beneficium non eſt impedimentum dirimens, neque illa coniūctio in iure vocatur coitus damnatus. Idem dicendum de eo, qui natus eſt ex parentibus votum ſimplex caſtitatis habentibus. Denique de eo, qui natus eſt ex parentibus, inter quos erat impedimentum, ſed illud omnino erat ignotum, ſaltem alteri parti: quia talis coniunctio formaliter non eſt niſi ſimplex fornicatio. Qui verò natus eſt ex ſoluta & coniugato, ex ſoluta & ſacerdote, eſt *ſpurius*, His poſitis

Reſpondeo & Dico Primò, *Spurius* non poteſt aliquid à patre capere, ſiue ex teſtamento, 58 *Spurius non ſuccedit patri.*
ſiue ab inteſtato, ſiue ex contractu inter viuos. Ita Couarruuias de matrimonio, par.2. cap.8. §.5.num.5. & Clarus quæſtione 31. de teſtam. patet L. Licet, C. de naturalibus liberis, in fine, vbi dicitur: *Qui ex damnato ſunt coitu, omni prorſus beneficio ſecludantur*, & Nouella 74. cap.6. dicitur: *Nulla eis participanda clementia eſt: ſed ſit ſupplicium etiam hoc patrum vt agnoſcant eos nihil habituros*. Quòd ſi pater illi aliquid in teſtamēto prẹter alimenta relinquat, nihil per hoc iuris illi acquiritur: ſed tenetur in conſcientia legitimis hæredibus. vt docet Couarruuias num.11.ratio eſt, quia ipſe per leges factus eſt incapax. *Tenetur in conſcientia reſtituere.*

59 Hinc ſequitur Primò, *Spurium* à patre non poſſe ſubſtitui, nec vulgari, nec fideicommiſſaria ſubſtitutione, vt idem docet num.7. quia perinde eſt, capiatne à patre immediatè, an ab alio ex patris ordinatione. Poteſt tamen ſubſtitui ſubſtitutione pupillari, non quidem ita vt bona paterna per pupillum ad ipſum perueniant: ſed vt in alia bona pupilli ſuccedat. hæc enim non habebit à patre, ſed à fratre, cui ſuccedere poteſt, vt docet Couar. nu.6. vide infrà num.79. dubit.7.

60 Sequitur Secundò, Si pater hæredem inſtituens, roget eum vt hæreditatem reſtituat ſpurio, & ille promittat ſe id facturum; non teneri illum hæredem impleri promiſſum: quia promiſſio fuit nulla, vtpote contra legem: vnde poteſt hæreditatem ſibi retinere: tanquam verus hæres à teſtatore inſtitutus. cōditio enim ſeu grauamen appoſitum à teſtatore, cùm ſit contra legem, cenſetur tanquam non appoſitum in vltimis voluntatibus, vt patet ex L. impoſſibilis, ꝟ. de verborum obligat. Vide Gomezium tomo 1. cap.12. num.67. & ſuprà cap.18. num.123. dubit.15.

Dices, Tenetur reſtituere fiſco: quia bona illa hoc ipſo, quo hæres promittit, ſunt confiſcata, vt ex multis legibus patet L. pen. ꝟ. de Iure fiſci. L. Prædonis, ꝟ. de petitione hæreditatis.

61 *Non tenetur fiſco ante ſententiam.* Respondeo, Non teneri ante ſententiam: quia eſt pœna (vt rectè Couarru.nu.13.) conſtituta hæredi à legibus in punitionem illius promiſſionis iure prohibitæ; pœna autem nō debetur ante ſententiam condemnatoriam. vnde ſi à Iudice interrogetur, an tale quid promiſerit teſtatori; non tenetur fateri, niſi præceſſerit infamia: vt rectè idem Couarru. num. 14. quia agitur de crimine occulto, ob quod grauiter, ſi verum fateatur, mulctabitur; nempe confiſcatione, non ſolùm illius hæreditatis, ſed etiam omnium bonorum, & deportatione in Inſulam, eò quòd ſponte non reuelauerit, vt patet C. de ijs, qui ſe deferunt, L. vnica. quo fit vt nec teſtis teneatur teſtari, niſi præceſſerit infamia, vel probatio ſemiplena, ſicut in alijs delictis. Si tamen ſponte reuelaſſet antequam interrogaretur, conceſſa fuiſſet ei tertia pars bonorum in præmium. Si ſpurius reuelaſſet, data ei fuiſſet pars dimidia. vt patet L. vnica, C. ſuprà citato.

62 *Si hæres promiſit ſe traditurum.* Sequitur Tertiò, Si hæres inſtitutus nihil promiſit teſtatori de hæreditate reſtituenda ſpurio, poteſt eā reſtituere ex ſua liberalitate; & ſpurius poteſt eā accipere: quia accipit illam voluntate veri domini, nulla lege vetāte. ſi verò tacitè vel expreſsè promiſit teſtatori id petenti, peccauit quidem mortiferè promittēdo, ſicut & teſtator

ita diſponendo; ſi tamen illa bona tradat, poteſt
ea ſpurius retinere. Ita Couarruuias num. 11.
Quod mortiferè peccarit promittendo, patet; quia
leges talem promiſſionem ſub grauiſſima pœ-
na vetant. *quòd tamen traditio valeat*, probatur:
quia fit ab eo, qui eſt dominus bonorum, &
lex, etſi prohibet promiſſionem factam teſtato-
ri, non tamen prohibet quin hæres, qui eſt ve-
rus dominus illorum bonorum poſſit ea dare
hæredi, & tradere.

63 Dices, Hæc traditio fit ex voluntate paren-
tis: ergo ſpurius eſt incapax illius per legem.

RESPONDEO. Cùm hæres ſciat ſe neque
ſua promiſſione, neque ex diſpoſitione teſtato-
ris obligari, non cenſetur ea dare ex vi illius di-
ſpoſitionis, ſed ex ſua liberalitate: quòd ſi puta-
ret ſe obligari, & idcirco ea daret ſpurio; ſpu-
rius non efficeretur illorum dominus: quia do-
natio non eſſet voluntaria: procederet enim ex
ignorantia, vnde teneretur ea ipſi reſtituere. ſi
tamen ipſe re intellecta permitteret ea ſpurio,
poſſet retinere. colligitur ex Couarru. num. 11.

Non ſuccedit matri.
64 Dico Secundò, *Spurius* etiam non poteſt ſuc-
cedere matri, etiamſi nulla proles alia ſuperſit.
Couarruuias §. 5. num. 20. Molina diſput. 167.
dicit eſſe omnium DD. ſententiam. probatur,
quia illegitimus, qui non poteſt ſuccedere patri,
non poteſt etiam ſuccedere matri, niſi aliquo iu
re ſit de hoc exceptio; vt colligitur ex L. Licet,
ſuprà, & ex Nouella 74. c. 6. atqui nulla de ſuc-
ceſſione ſpurij in bonis maternis extat in Iure
exceptio, ſicut de alijs illegitimis, vt patet In-
ſtit. ad S.C. Orficianum. §. Nouiſſimè. & L. Si
qua illuſtris, C. eodem.

65 Aduerte tamen Primò, Quoſdam exiſtimare
filium coniugati ex ſoluta, ſuccedere poſſe ma-
tri: ſimiliter filium ſacerdotis, ex ſoluta vno vel
altero concubitu ſuſceptum, eò quòd tales con
iunctiones legibus non vindicentur. Hæc ſen-
tentia non videtur improbabilis: nam in praxi
plerumque eſt recepta, teſte Couarruuia nu. 20.
Contraria tamen eſt verior: quia reuera iſti
concubitus legibus damnantur, etſi rariùs pu-
niantur.

Sententia probabilis.
66 Aduerte Secundò, Quoſdam ſentire (quibus
accedit Emmanuel Sà, ver. Hæreditas, & Hen-
riquez lib. 1. de matrimo, cap. 21. nu. 1.) *ſpurium*
poſſe retinere ea, quæ mater ipſi reliquit, donec
per Iudicem priuetur, modò notabiliter non
noceat legitimis liberis. Quæ ſententia mihi
videtur non improbabilis; præſertim de matre
non illuſtri. nam ſi quis bene expendat iura,
quibus Doctores probent matrem non poſſe
aliquid ei relinquere, non omnino vrgent. Au-
thentica enim Licet; & Nouella 74. loquuntur
apertè de patre. ſimiliter Authentica, Ex com-
plexu, C. De inceſtis nuptijs, vbi dicitur, *ex com*
plexu nefario, aut inceſto, ſeu damnato, liberi nec
naturales ſunt nominandi, omnis paternæ ſubſtan-
tiæ indigni beneficio, ita vt nec alantur à patre: cur
hoc extendamus ad ſubſtãtiam maternam, cùm
odia ſint reſtringenda? In L. Si qua illuſtris, C.
Ad S. C. Orficianum, ſolùm dicitur, mulierem
illuſtrem, ſi proles habet legitimas, non poſſe
quidquam dare vel teſtamento relinquere ſuo
ſpurio. Hinc tamen non ſequitur, quin mulier
nõ illuſtris id poſſit, etiamſi alias proles habeat.
Item non ſequitur illuſtrem non poſſe, ſi alijs li
beris careat.

Alimenta debentur.
67 Aduerte Tertiò, Etiam ſpurijs deberi alimen
ta, ſi aliunde non ſe poſſunt ſuſtentare, vt patet
ex cap. Cum haberet, de eo, qui duxit in matri-
monium, &c. eſtque communis ſententia Do-
ctorum, teſte Couarruuia §. 6. num. 9. ratio eſt,
quia parens iure naturali tenetur alere prolem,
ſi poſſit. Nec obſtat, quòd Iure ciuili fuerit ve-
titum, ne proles ex damnato concubitu à patre
alerentur, vt patet L. Ex complexu, ſupra: quia
Ius Canonicum illud ſuſtulit, tanquam minùs
conſentaneum naturali pietati. & ita nunc ſer-
uatur etiam in foro ſeculari, vt idem Couarru-
uias docet. Nomine autem *alimentorum* intel- 68
Alimenta.
liguntur omnia, quæ pro conditione perſonæ
ſunt neceſſaria; vt victus, veſtitus, habitatio,
medicinæ, &c. hæc autem præſtanda ſunt, ſpe-
ctata conditione parentis & prolis, prout pru-
dens arbitrabitur, vt colligitur ex dicto cap.
Dos ſpuriæ.
Cùm haberet. Vnde ſequitur, filiæ ſpuriæ de-
beri dotem: quia hæc ſuccedit in locum ali-
mentorum, etiamſi parens eſſet ſacerdos; vt do-
cet Nauarr. in cap. Non liceat. §. 19. num. 11. &
colligitur ex Couarruuia num. 15. Neque ſatiſ- 69
facit pater huic obligationi, ſi filium ponat in
aliquo hoſpitali pauperum, vt rectè Couarru-
uias num. 13. niſi fortè ipſe pauper ſit; vel niſi
res ſit occulta, & aliàs timeatur infamia. tunc
enim ad tempus poſſet exponi ad aliquod ho-
ſpitale, vitandæ infamiæ cauſa. nam etiam ad
ſimiles caſus hoſpitalia quædam ſunt fundata.
teneretur tamen tunc parens hoſpitali illi com-
penſare ſumptus, etſi non ex rigore iuſtitiæ, (niſi
fortè pro ſolis pauperibus ſit inſtitutum) ta-
men ex decentia & gratitudine. Poſſunt au-
tem hæc alimenta ſecundùm quoſdam relin-
qui, (præſertim ſi eorum quantitas lege ſit de-
finita) etiamſi filius non egeat, quamuis Couar-
ruuias num. 14. de hoc dubitet. cur enim pa-
rens nõ poſſit dare filio ſpurio, quod poteſt ex-
traneo? Ita ſentit Henriques lib. 1. de matrimo.
cap. 20. nu. 4. Sed contraria ſententia eſt com-
munis, & ex mente legum.

His adde, Matrem teneri alere prolem pri- 70
Mater quãdo tenetur alere.
mo triennio, vel ſuis ſumptibus curare ali, ſi
poſſit: poſt hoc triennium tenetur pater, donec
filius ſua induſtria ſe poſſit iuuare, vt docet Co-
uarru. num. 19. & alij DD. & patet ex L. Nec fi-
lium, C. de patria poteſtate, vbi id expreſsè ha-
betur. Idem inſinuat Gregorius IX. cap. fin. de
conuerſione infidelium, dum ait, *Pueri poſt trien*
nium apud patrem ali debent; vide Molinam di-
ſput. 169. §. Mater.

Dico Tertiò, Filius *naturalis* poteſt inſtitui 71
Filius naturalis, an patri ſuccedat.
hæres vniuerſalis à ſuis parentibus, ſi ipſi legiti-
mas proles non habeant. patet ex L. Licet, C. de
filijs naturalibus.

Aduerte tamen, Si aliquis carens prole legi-
tima, habeat aſcendentes, ijs iure communi Cæ- 72
ſareo deberi portionem legitimam. vt patet Au
thent. de hæredibus ab inteſtato, Nouella 118.
Couarru. §. 4. num. 20. hoc tamen pleriſque lo-
cis non eſt in vſu. vnde ibi totum poteſt dari fi-
lio naturali. Similiter totum relinqui poteſt ne-
potibus, ſiue ex filio naturali ſint nati, ſiue ex
ſpurio: quia nulla lex id vetat. quòd ſi filius na- 73
turalis non inſtituatur hęres, non ſuccedet patri
ab inteſtato, niſi in duabus vncijs, id eſt, in ſexta
parte bonorum. vt habetur eadem lege Licet.
Si pater habet liberos legitimos, non ſuccedet 74
cum illis ab inteſtato; poteſt tamen ei relinqui
vncia, id eſt, pars duodecima bonorum. vide Co
uarruuiam num. 19.

Dico Quartò, Filius *naturalis* ſuccedit matri 75
carenti

Succedit matri. carenti legitimis, etiam inteſtatæ, vt hæres ex aſſe, habenti autem legitimos, ſuccedit ex æquo cum illis. L. Si qua illuſtris, C. ad S. C. Orficianum. ſed exactior horum tractatio pertinet ad Iuriſperitos.

DVBITATIO VII.

Quibus modis poteſt aliquis hæredi ſubſtitui.

DE his agit Gomezius to. 1. cap. 3. vſque ad 8. & Couarruuias toto cap. 16. de teſtamentis.

76 Reſpondetur, generatim ſex modis, vt docet Gomezius cap. 3. num. 1. & alij paſſim, nempe *ſubſtitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommiſſaria; reciproca & compendioſa.* quatuor priores ſunt ſimplices, duæ reliquæ ſunt compoſitæ ex pluribus.

77 *Vulgaris.* *Subſtitutio vulgaris eſt*, qua quiuis iure non prohibitus, poteſt ſubſtitui à quouis teſtatore. nam per hanc ſubſtitutionẽ teſtator ſolùm ſubſtituit ſub conditione; nempe ſi is, qui ipſi ex teſtamento vel ab inteſtato ſucceſſurus erat, nolit aut non poſſit eſſe hæres: vt ſi moriatur ante teſtatorem, ſi propter crimẽ fiat incapax, ſi repudiet hæreditatem. his euentis ſuccedet ſubſtitutus. Hæc autem conditio in omni ſubſtitutione vulgari vel exprimitur, vel ſaltem tacitè

78 *Fit tripliciter.* ſubintelligitur. fit enim vel *verbis generalibus;* vt ſi teſtator dicat, Titium inſtituo hæredem, & Sempronium ei ſubſtituo. & tunc non exprimitur vlla conditio, ſed ſubintelligitur: vel *verbis ſpecialibus*, vt, Titium inſtituo hæredem, & ſi is hæres non erit, ſubſtituo ei Sempronium. hic exprimitur cõditio, ſed verbis ſpecialibus, ſub quibus continentur diuerſæ conditiones ſingulares. vel denique *verbis ſingularibus*; vt quando exprimitur conditio ſpecialiſſimè. vide Couarruuiam de teſtamentis cap. 16. §. 4. nu. 3. 4. 5. & plurima de varijs formulis huius ſubſtitutionis apud Gomezium to. 1. cap. 3.

79 *Pupillaris.* *Subſtitutio pupillaris eſt*, qua quis proli impuberi in ſua poteſtate conſtitutæ aliquem ſubſtituit. cùm enim nemo ante pubertatẽ poſſit condere teſtamentum; Iura conceſſerunt vt pater impuberis poſſit loco illius quodammodo teſtari in ſuo teſtamento, directè ſubſtituendo ei hæredem, ſi ante pubertatẽ deceſſerit; per quàm ſubſtitutionem fit, vt non ſolùm bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit, ſed etiam alia ad ſubſtitutum perueniãt, perinde ac ſi ipſemet teſtamentum feciſſet, vt docet Gomezius cap. 4. nu. 13. Nam vt §. Igitur. Inſti. de pupill. ſubſtit. dicitur, *In pupillari ſubſtitutione, duo quodammodo ſunt teſtamenta, alterum patris, alterum filij, tanquam ſi ipſe filius ſibi hæredem inſtituiſſet.*

80 *Duo requiruntur.* Vbi tria notanda ſunt, Primum eſt, Vt hæc ſubſtitutio ſit valida duo requiri, Primò, Vt teſtator eum, cui ſubſtituit, habeat in ſua poteſtate. vnde mater non poteſt pupillariter ſubſtituere, vt docet Couarr. §. 5. nu. 18. quia liberi non ſunt in poteſtate matris. nec pater filio illegitimo, ob eandem cauſam. Secundò, Vt pupillus, cui ſubſtitutio fit, non recidat per mortẽ teſtatoris in alterius poteſtatem. vnde auus non poteſt nepotẽ pupillariter ſubſtituere, ſi pater viuit; quia nepos poſt mortẽ aui recidit in poteſtatem patris. Nec pater filium, ſi auus adhuc viuit: quia nepos eſt in poteſtate aui iure communi. vide Gomezium cap. 4. num. 2.

Secundum eſt, In hac ſubſtitutione ſemper exprimi, vel certè ſubintelligi conditionem, *ſi in ætate pupillari,* (id eſt, ante pubertatem) *deceſſerit.* nam ratione huius dicitur ſubſtitutio pupillaris, vt DD. tradunt. Intelliguntur etiam aliæ conditiones, ratione quarum continentur tacitè aliæ ſubſtitutiones. Nam in omni formula ſubſtitutionis continetur omnis ſubſtitutio, cuius perſona, cui ſubſtituitur, eſt capax: ſeu quæ verbis illius formulæ ſignificari poteſt. niſi conſtet de contraria mente teſtatoris. 81

Tertium, eſt Subſtitutionem pupillarem expreſſam poſſe fieri tripliciter; vt ante dictum eſt de vulgari. Primò, Verbis generalibus, vt ſi teſtator loquens de filio ſuo impubere, nõ tamen exprimens ſpecificè quòd ſit impubes, dicat, Inſtituo filium meum hæredem, & ei Titium ſubſtituo. Secũdò, Verbis ſpecialibus, vt ſi mentionem faciat pupillaris ætatis. Tertiò, Verbis ſpecialiſſimis, vt ſi exprimat conditionem, Inſtituo filium meum impuberem heredem, & ſi in pupillari ætate poſt mortem meam deceſſerit, ſubſtituo ei Titium. quandocunque autem vno ex his tribus modis facta eſt ſubſtitutio, tunc ſubſtitutus pupillaris excludit matrem pupilli, ſi ille pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit: vt docet Gomezius cap. 4. nu. 7. & Couar. §. 5. num. 20. 82 *Poteſt fieri tripliciter.*

Exemplaris eſt, cùm filio amenti, vel ſurdo ſimul & muto, vel prodigo, cui bonorum adminiſtratio interdicta (qui duo poſteriores teſtari non poſſunt, niſi ad pias cauſas) fit ſubſtitutio, vt ſi teſtator habens talem filium dicat: Inſtituo filium meum, & ei ſubſtituo Titium. Si hic filius nondum fuerit pubes, eadem ſubſtitutio etiam erit pupillaris. in eadem etiam ſemper continetur vulgaris. ſi. n. contingat filium mori ante teſtatorem, ſubſtitutus ſuccedet ex vulgari. In eadem continetur etiam fideicommiſſaria, nempe ſi poſt pubertatem redeat ad mentem, tunc enim ſubſtitutus ſuccedet ex tacito fideicommiſſo. ratio eſt, quia illa formula omnes has ſubſtitutiones complectitur. Dicitur hæc ſubſtitutio exemplaris, quia ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis eſt inuenta. 83 *Exemplaris.*

Vbi Notandum Primò, Poſſe hanc ſubſtitutionem fieri non ſolùm à patre, ſed etiam à matre, idque in diuerſos ſubſtitutos: & patris ſubſtitutio valebit in bonis prouenientibus à patre & linea paterna: matris verò valebit in ijs, quæ à matre & linea materna. vt docet Gomezius cap. 6. nu. 13. 84

Secundò, Si ille, cui fit ſubſtitutio, habet liberos vel fratres, debet vnus vel plures ex his ſubſtitui, relicta legitima eis, quibus iure debetur. vt idem Gomezius nu. 6.

Subſtitutio fideicommiſſaria eſt ſubſtitutio indirecta ſeu obliqua, qua hæres grauatur, vt hæreditatem totam vel partem eius aliquotam (v. g. dimidiam, tertiam, quartam, &c.) reſtituat alteri, qui fideicommiſſarius dicitur, vt ait Gomezius c. 5. nu. 1. vbi 85 *Fideicommiſſaria.*

Tria notanda occurrunt. Primò, Cæteras omnes ſubſtitutiones eſſe *directas*, quia per eas hæreditas directè & immediatè à teſtatore defertur ſubſtituto, abſque miniſterio alterius. Hæc autem eſt *indirecta* ſeu obliqua: quia per eam defertur hæreditas miniſterio alterius, vt docet Gomezius ſuprà, & Couarruias cap. 16. §. 4. num. 2. *Eſt indirecta.*

Vnde

86 *Sola poteſt fieri codicillo.* Vnde ſequitur, hanc ſubſtitutionem poſſe fieri codicillo; cæteras minimè. ratio eſt, quia per codicillum bene poteſt hæredi imponi onus vt hæreditatē alteri reſtituat, (vt fit in hac ſubſtitutione) non tamen per codicillum poteſt aliquis directè inſtitui hæres; quod fit in ceteris ſubſtitutionibus, nam in illis inſtituitur hæres ſub certa conditione, nempe ſi prior inſtitutus non fiat hæres, vel ſi hæres factus, moriatur in pupillari ætate, vel in amentia, &c. Si tamen aliquis codicillo faciat ſubſtitutionem vulgarem, vel pupillarem, vel exemplarem, vel reciprocam, vel compendioſam; ex benigna Iuris interpretatione habebit vim ſubſtitutionis fideicommiſſariæ: ita Gloſſa communiter recepta, Inſtit. de vulg. ſubſt. in principio.

87 *Poteſt detrahere quartā Trebellianam.* Secundò, Hæredem ſic inſtitutum & grauatum reſtituere, poſſe detrahere quartam partem eius, in quo inſtitutus eſt: idque, tum nè vana ſit hæredis inſtitutio, tum vt alliciatur ad acceptandum & præſtandum quod teſtator cupit, vt ſi eſt inſtitutus in tota hæreditate, cum onere eam reſtituendi alteri, detrahet quartam totius: ſi in dimidia cum ſimili onere, detrahet quartam illius dimidij: ſi in decima, detrahet quartam illius decimæ. quòd ſi teſtator aliquid ei certi aſſignet, & reliquum iubeat reſtitui; ſi illud certum non adæquat quartam partem totius, in quo inſtitutus eſt, poterit detrahere de reliquo, donec cōpleat quartam. hæc patent. §. Sed quia ſtipulationes, Inſtit. de fideicommiſſarijs hæreditatibus. L. 1. & ſequent. C. ad S.C. Tribellianum. Vocatur autem hæc quarta *Trebellianica*, à Senatuſconſulto Trebelliano, per quod eſt conſtitutum vt detraheretur. vt colligitur ex dicto §.

88 *Nō detrahitur à legatis nec à pijs cauſis.* A legatis non detrahitur hæc quarta, vt docet Couar. cap. 16. §. 1. num. 10. ſimiliter cùm fideicommiſſum eſt ad piam cauſam, ſeu cùm ſubſtitutus, eſt pia cauſa, vt docet Gomezius cap. 5. numero 11. & Couarr. de teſtam. cap. 18. num. 13. ſicut enim fauore piæ cauſæ in legatis pijs ceſſat Falcidia, vt patet Authent. Similiter, C. ad L. Falcidiam: ita in fideicommiſſis pijs ceſſat Trebellianica. niſi fortè etiam hæres, qui grauatur, ſit cauſa pia; tunc enim detrahet: quia vna cauſa pia contra aliam non habet priuilegium: ſed iure communi cenſentur. Sylueſter v. Legitima, numero 9.

Petes, Vtrùm teſtator poſſit prohibere ne hæres detrahat Trebellianam?

89 *Poteſt prohiberi hæc quarta.* Reſpondeo poſſe, vt docet Gomezius ſuprà. quia poteſt prohibere ne hæres detrahat Falcidiam à legatis, Authent. Sed cùm teſtator, C. ad L. Falcidiam: ergo etiam ne detrahat Trebellianam à fideicommiſſis. conſequentia probatur, quia in Iure Trebelliana & Falcidia æquiparantur, ita vt ipſa nomina ſæpe confundantur. Idem docet Couarruuias cap. 18. num. 10.

90 *Hæres primi gradus detrahit duas portiones.* Tertiò, Si is, cui imponitur fideicommiſſum ſit hæres primi gradus, (id eſt, filius vel parens, cui debetur legitima) hunc ante omnia poſſe detrahere ſuam legitimam; hæc enim fideicommiſſo grauari non poteſt. deinde de reliquo, quando illud erit reſtituendum, poteſt detrahere quartam Trebellianam, vt docet Couarruuias cap. 16. §. 11. numero decimo, ex cap. Rainutius, & ex cap. Rainaldus, de teſtamentis, vbi id expreſsè habetur. niſi fortè iuſſus ſit ſtatim poſt mortem teſtatoris reſtituere fideicommiſſum: tunc enim non poſſet quartam illam deducere: ſed deberet eſſe contentus legitima, vel illa quarta, prout maluerit, vt ibidem docet Couar. *Si ſtatim ſit reſtituendū non detrahit Trebell.* A legatis tamen, habita legitima, non poteſt vlteriùs detrahere Falcidiam.

91 *Falcidia.* Vocatur autem *Falcidia* ea pars, quam detrahit hæres à legatis vel donationibus cauſa mortis factis. & quidem ſi ſit hæres primi gradus, (id eſt, cui debita ſit legitima) & teſtator tam multa fecerit legata, vt non reliquerit illi integram legitimam, detrahit à legatis, ſpectata ſingulorum proportione, donec compleat legitimam. Si autem ſit hæres, cui iure non ſit debita legitima, detrahit ſolùm vſque ad quartam bonorum: quam ſibi poteſt ſeruare, ſicut in fideicommiſſis. vide Syluestrum v. Legitima, nume. 9. & Molinam diſputat. 213.

92 *Reciproca.* *Subſtitutio reciproca* (quæ & *breuiloqua* dicitur) eſt, qua inſtituti, ſibi viciſſim ſubſtituuntur. *Plures continet.* hæc complectitur plures ſubſtitutiones quoad perſonas. vt ſi dicas, Inſtituo Seium & Caium meos hæredes, & eos inuicem ſubſtituo. hic, vt minimum ſunt duæ ſubſtitutiones vulgares. ſi vterque eſt impubes; ſunt duæ vulgares & duæ pupillares. ſi alter eſt impubes, alter puber: ſunt tantùm vulgares: quia hæc ſubſtitutio ſolùm complectitur eas, quæ vtrique ſubſtituto pariter conueniunt, vt docet Couarruuias cap. 16. §. 7. numero 4. Poteſt etiam continere duas fideicommiſſarias, vt ſi fiat per codicillum: vel ſi fiat in teſtamēto verbis obliquis, id eſt, quibus iubeantur, vel rogentur hæredes, vt his, qui prior moritur, reſtituat alijs hæreditatem: Couarruuias num. 3. vide etiam Gomezium cap. 8.

93 *Cōpēdioſa.* *Subſtitutio compendioſa eſt*, quæ plures complectitur ſubſtitutiones, quoad diuerſa tempora. *Plures continet.* comprehendere enim poteſt omnes hæredes & omnes ætates eorum, vt ait Gomezius c. 7. n. 1. vt ſi teſtator dicat. Inſtituo filium meum hæredem: & quandocunque ex vita deceſſerit, ſubſtituo ei Titium. hic enim ſi filius moriatur ante patrem, vel alia de cauſa non fiat hæres, Titius ſubſtitutus ſuccedet ex vulgari. ſi verò filius fiat hæres & moriatur in ætate pupillari, ſuccedet Titius ex pupillari. Si verò filius moriatur poſt pupillarem ætatem, ſuccedet ex fideicommiſſaria, detracta legitima, & quarta Trebellianica. ſi verò filius ſit amens, ſuccedet ei ex exemplari. Gomezius num. 2.

DVBITATIO VIII.

Vtrum teſtamentum poſsit ſemper reuocari.

RESPONDEO, Teſtamentum per ſe conſideratum, ſemper vſque ad mortem poteſt reuocari & mutari. nam *primùm in mortuis confirmatur*, vt ait Apoſtolus ad Hebr. 9. idem omnia Iura & gentium mores docent. vide Couar. Rubr. de teſtam. p. 2. in principio. 94

Sed difficultas eſt Primò, Vtrū reuocari poſſit, ſi teſtator iurauerit ſe nō reuocaturū. Multi enim Iuriſperiti, vt refert Couar. ſuprà, nu. 48, docent liberè reuocari poſſe abſq; vllo peccato. Sed omnino tenendum eſt, abſque peccato mortali reuocari non poſſe. Ratio eſt: quia iuramentum, quod abſq; ſalutis præiudicio ſeruari poteſt, implendum eſt, vt aperte habetur cap. 95

Quamuis

Si iuramẽto confirmetur, non poteſt reuocari.

Quamuis pactum,de pactis, in 6. de quo ſuprà cap.17.dubit.4.atqui hoc iuramentum tale eſt: nam non reuocare teſtamentum & relinquere eum hæredem, quẽ inſtituiſti, eſt res licita,quę abſque ſalutis incommodo poſſit ſeruari. imò fieri poteſt vt ſit multò meliùs quàm oppoſitum, vt ſi teſtamentum factum ſit ad piam cauſam. tunc igitur nullo modo abſque ſacrilegij ſcelere poteſt reuocari: eſt enim inſtar voti. Nec obſtat,quòd teſtamentum natura ſua ſit reuocabile:hoc enim intelligendum de teſtamento per ſe & nudè conſiderato,abſque iuramento: ſicut donatio inter cõiuges & donatio mortis cauſa eſt reuocabilis per ſe conſiderata: ſi
96 tamen confirmetur iuramento, non poteſt abſque peccato mortifero reuocari. imò promiſſiones & contractus,qui iure poſitiuo vel naturali ſunt irriti, iuramento ita confirmantur, vt omnino impleri debeant, ſi eorum impletio licita eſt, vt patet in promiſſione ſolutionis vſurarum,quæ iure naturæ eſt irrita: & alienatione fundi dotalis, quæ iure ciuili eſt irrita.Quæ etiam vera ſunt,etſi prohibitum eſſet iuramentum apponere. etſi enim tunc peccaret iurando,eo quòd faceret contra iuſtam prohibitionem:tamen non peccaret iuramentum implendo:nam hoc non eſt prohibitum. vide ſuprà c. 17. dub.7.

Aduerte tamẽ,Si quis metu vel fraude inductus eſſet ad iurandum, poſſet petere diſpenſationem in iuramento, & tunc reuocare. ſed de hoc infrà c.42.dub.12.

An reuocatio valeat.

97 Secundò, An, ſi teſtator reuocet tale teſtamentum iuramento confirmatum, confecto alio, reuocatio ſit valida, ita vt prius teſtamentum reddatur irritum? Couarruuias num.46. cum plurimis Iuriſperitis affirmatſecundum teſtamentum eſſe præferendum priori: ac proinde prius eſſe irritum,etiamſi id cõditum eſſet ad pias cauſas. Probatur: quia ſi conſtituam te meum procuratorem,& iurem me non reuocaturum: ſi tamen reuoco, valet reuocatio, & deſinis eſſe meus procurator. ſimiliter ſi iurem me ducturum hanc in vxorem; ſi poſtea duco aliam, valet actus ſecũdus.ratio eſſe poteſt,quia iuramentum non aufert poteſtatem ad teſtandum,quam Ius gentium & ciuile concedit; ſed
98 ſolùm facit vt ſis periurus ſi aliud condas. Hæc ſententia bene probat prius teſtamentum non habere vim teſtamenti: ſed ſecundum. verùm non probat ex priori non eſſe acquiſitum ius ad bona teſtatoris, ratione iuramenti. ſi enim teſtator promitteret tibi ſe daturum ſua bona vel partem illorum & hanc promiſſionem iuramẽto confirmaret: acquireres Ius ad illa in vtroque foro: quod Ius tranſiret ad tuos hæredes,& ipſe contraheret obligationẽ, quæ tranſiret ad ipſius hæredes, vt cõſtat ex dictis ſuprà c.17.dub.7.vnde hæredes defuncti tenerentur
99 ſatisfacere huic obligationi, ante impletionẽ teſtamẽti, ſicut alijs debitis in vita contractis; quia ſuccedunt in omnia onera realia defuncti. Idem dicendum de teſtamento, iureiurando
100 confirmato.vt docet Molina diſput.149.& 152. hoc tamen intelligendum eſt,ſi is, in cuius fauorem teſtamentum illud fuit conditũ,ſciuit & acceptauit.ſi enim neſciuit, ex iuramento illo non eſt orta obligatio realis, quæ ad hæredes tranſeat, ſed perſonalis tantùm, quæ manſit in ſolo teſtatore. nàm vt ſuprà c.18. dub. 6. dictum eſt,ex promiſſione non acceptata, non oritur obligatio. itaque hæredes non tenebũtur.Hæc ſufficiant de teſtamentis. nam cætera ferè ad Iuriſperitos pertinent, & diuerſiſſimæ ſunt de hiſce rebus, diuerſorum locorum leges & conſuetudines.

Reſtrictio illius ſententiæ.

CAPVT XX.

De mutuo & vſura.

Conſtat Dubit. XXIV.

D.Thom.q.78.

NOTANDVM eſt, lucrum vſurarium vocari *vſuram*, eo quòd ex *vſura*, id eſt, *vſu* pecuniæ alteri mutuatæ proueniat. *vſura* enim idem valet quod *vſus*: dicimus enim latinè, habere vſuram huius lucis,vſuram breuiſſimi temporis. & Cicero,*Natura dedit vſuram vitæ, ſicut pecuniæ.* Hinc factum eſt vt lucrum ex vſura ſeu vſu pecuniæ proueniens,*vſura* vocetur.Idem lucrum vocatur etiam fœnus, quaſi quidam fœtus pecuniarium,& græcè τόκος,id eſt,partus, de quo vide pulchra apud Ambroſ.li.de Tobia cap.12. & 13.& Baſil.hom.2.in Pſalmum 14.qui dicunt vſuram vocari fœnus & τόκον, quòd cùm pecunia ſit natura ſua maximè ſterilis; tamen induſtria auarorum, vincat fœcunditate omnia viuentia. 1

Vnde vſura dicta.

Τόκος.

Notandum Secundò, hæc nomina non ſemper accipi in malum,vt Deutero.29. *Fœnerabis gentibus multis, & à nullo fœnus accipies*, id eſt, mutuabis. Eccleſiaſtici 29. *Fœnerare proximo tuo in tempore neceſſitatis*. Similiter apud prophanos ſcriptores ſæpe pro iuſto lucro ſeu intereſſe accipiuntur. 2

DVBITATIO PRIMA.

Quid mutuum.

NOtandum eſt,nomen *mutuum*, aliquando accipi pro reipſa, quæ cadit in contractũ mutuationis,vt cùm dicimus dari vel reddi *mutuum*:aliquando pro ipſa mutuatione:quo modo hic loquimur de mutuo;& poteſt ſic deſcribi. *Mutuum eſt traditio rei numero, pondere vel* 3
menſura conſtantis, facta eo animo, vt ſtatim fiat accipientis, cum obligatione vt ſimilis ſpecie & bonitate reſtituatur. colligitur ex Inſtit.tit. Quibus modis re contrah. obligat. & π. Si certum petetur,L.2.

Mutuum quid.

Explico ſingula.*Eſt traditio*; quia mutuũ perficitur traditione,ſicut donatio,commodatum, depoſitum. hinc excluduntur cnntractus, qui verbis perficiuntur,vt emptio, venditio, locatio,conductio,& ſimiles.

Rei, numero, pondere vel menſura conſtantis; 4
quia mutui obligatio in his rebus conſiſtit, quæ numero, pondere, menſurave conſtant, vt in vino, oleo, frumento, pecunia numerata,ære, argento, auro, vt habetur Inſtit. Quibus modis

re

re contr. oblig.in principio.& d.L.2. π. Si certum petetur. Non dico *vſu conſumptibilis;* quia ſi tibi mutuem libram æris vel argenti, eſt verum mutuum, vt patet ex locis citatis; non tamen rei iſtius vſus, eſt cõſumptio vel alienatio. Vnde non eſt verum, quod ait Nauarrus c. 17. num. 206. mutuum reperiri in ſolis rebus, quæ vſu conſumuntur: etſi verum ſit, vt plurimum in his reperiri. Dicuntur autem *vſu conſumi*, quarum vſus eſt cõſumptio: (vt oleum, vinum) vel alienatio (vt pecunia) Hæ res dicuntur à Iuriſperitis *accipere functionem* (vt patet L.2.π. Si certum pet.) quia vna poteſt fungi vice alterius, vt frumentum, frumenti: pecunia, pecuniæ, vt colligitur ex eadem lege. Similiter non eſt propriè mutuũ ſi quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouem, quia hæc non conſtant pondere, numero vel menſura. vnde etiam non ſolemus dicere, mutua mihi vnam ouem. ſed potiùs eſt contractus innominatus, dabo vt des. ſicut ſi quis det ſacculum pecuniæ vt alium recipiat ſimilem: non eſt mutuum, ſed contractus innominatus, vt inquit Gloſſa Inſtit. ſuprà in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur quaſi ex meo tuum: ita enim à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat, vt habetur Inſtit. ſuprà, & d. L. 2. ſuprà.

Cum obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, niſi cum obligatione fiat. hinc excluditur donatio.

5 *Vt ſimilis in ſpecie;* ſi enim reddenda ſit res alterius ſpeciei, nõ erit mutuũ, ſed permutatio: ſi verò eadem numero, non erit etiam mutuum, ſed commodatum, vel depoſitum. Itaque ad rationẽ mutui requiritur vt mutuatarius obligetur reddere rem ſimilem ſecundum ſpeciem, vt autem ſeruetur ęqualitas, debet eſſe paris bonitatis.

DVBITATIO II.

Vtrum aliqui ex mutuo non obligentur.

6 RESPONDEO, Omnes, qui poſſunt contrahere, iure naturæ ex mutuo obligari: niſi priuilegio Iuris poſitiui eis conceſſum ſit vt in certis caſibus non obligentur, vel certè obligationẽ poſſint elidere exceptione. Tale autem priuilegium cõceſſum eſt *filiofamilias, Eccleſiæ, ciuitatibus & minoribus.*

Filiusfamilias. Ac primò quidem *filiusfamilias*, qui eſt ſub patria poteſtate, ſi mutuam pecuniam abſque conſenſu patris acceperit, nõ tenetur in effectu ad reſtitutionẽ; ne poſt mortem quidem patris: quia poteſt opponere mutuatori exceptionem Senatuſconſulti Macedoniani, quo conceſſum eſt ei, vt non teneatur ſoluere, vt docet Gomezius to.2.c.6.nu.2.

7 *S.C. Macedonianum.* Vbi notandum Primò, Huius Senatuſconſulti occaſionem dediſſe quendam Macedonem fęneratorem. hic Romæ filijsfamilias petentibus pecuniam mutuabat: qui poſtea oppreſſi ære alieno, vitæ parentum inſidiabantur, vt hæreditate potiti, poſſent ſoluere. quam ob cauſam Senatuſconſulto cautum fuit, vt ſi quis filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, ei non daretur actio, petitioque, ne quidem poſt mortem patris, vt habetur L.1.π. de S.C. Macedoniano.

Notandum Secundò, Quamuis verbis huius Senatuſconſulti ſolùm videatur tolli obligatio ciuilis; tamen etiam tollitur obligatio naturalis, ita vt in foro conſcientiæ non teneatur vnquam tale mutuum reſtituere, ſi velit hoc priuilegio vti. vt docet Gomezius ſuprà, ex Innocent. in c. Quia plerique, de immunitate. Eccleſiarum, & ex cõmuni ſententia DD. & Molina diſp. 301. idque ſtatuit lex, tum in pœnam eorum, qui talibus mutuarent: tum vt omnis occaſio machinationis prauæ contra parẽtes, filijs præſcinderetur. vnde etiam huic priuilegio nõ poteſt filius renuntiare; quia magis eſt in fauorem parentũ, quàm ipſius. 8 *Etiam naturalis obligatio tollitur.*

Si tamen filius iurauit ſe ſolututũ, tenebitur ſoluere, ſaltẽ poſt mortem patris, quando commodè poterit. quia ſem per iuramentum in alterius fauorem factũ ſeruandũ eſt, quando abſque peccato ſeruari poteſt. vt patet ex dictis ſuprà ca.17. dub.7. poteſt tamen huius iuramẽti peti relaxatio à Prælato: quia in fraudem legis appoſitũ eſt: & aliàs lex facilè redderetur inutilis: eaque obtenta poterit non ſoluere. 9 *Si iurauit ſoluere.*

Notandũ Tertiò, Hanc exceptionem competere, non ſolùm filiofamilias ſed etiam filiæfamilias, & parentib. eorum, & hæredibus, & fideiuſſoribus eorum. vt patet L.7.& 9.π. de S.C. Macedon. Gomezius ſuprà. 10

Aduerte tamen, eſſe multos caſus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia. Secũdò, Si publicè putabatur ſui iuris. Tertiò, Si accepit mutuo non pecuniam ſed rem aliam, vt triticum, vinum & ſimilia: (nam lex ſolùm loquitur de mutuo pecuniario) niſi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quartò, Si pecunia verſa ſit in vtilitatẽ patris. Quintò, Si pater debuiſſet eam ſecundum rectã rationem ſuppeditare. vt ſi filius abſens cauſa ſtudiorum, accipiat mutuum neceſſariũ vt viuat, vt emat libros neceſſarios, vt ſoluat didactra. vide Gomezium ſuprà. 11 *Exceptiones, quibus filius tenetur.*

Secundò, Si *Eccleſiæ vel cauſæ piæ* mutuũ datum ſit, & dubitetur poſtea, num pecunia illa verſa ſit in eius vtilitatem: non tenetur Eccleſia vel locus pius ſoluere, niſi creditor probet in vtilitatem eius pecuniam illam verſam eſſe. Ita habetur in Authent. Hoc Ius porrectum, C. de ſacroſanctis Eccleſijs, quæ trãſlata eſt in Ius Canonicum, 10.q.2. Idem dicendum, ſi mutuum datum ſit *oppido;* vt patet L. Ciuitas, π. Si certum petetur. 12 *Eccleſia.* *Oppidum.*

Aduerte tamen, ſi Prælatus cum conſenſu Capituli, mutuum nomine Eccleſiæ accepit, & poſſit ſolui abſque alienatione rerum immobilium Eccleſiæ, ſolui debere, etiãſi creditor non probet pecuniã in Eccleſiæ vtilitatem verſam fuiſſe. Ratio eſt; quia ad alienationem rerũ mobilium, non eſt opus vt conſtet illam Eccleſiæ eſſe vtilem. quare cùm Prelatus cum Capitulo habeant plenam adminiſtrationem, poſſunt hæc in hoc caſu alienare. Si verò ſolui non poſſit abſque alienatione bonorum immobilium: tunc creditor debet probare: quia hæc alienatio non eſt valida, niſi conſtet illam eſſe neceſſariam vel vtilem Eccleſiæ: & in hoc caſu intelligenda eſt iſta Authentica. 13

Si particularis aliquis adminiſtrationi Eccleſię vel pij loci deputatus, mutuũ nomine illius loci acceperit, debet creditor probare eſſe conuerſum in illius vtilitatem: niſi tali adminiſtratori conceſſum fuerit tantam ſummã accipere. 14

vide

vide hac de re fusè apud Panormit. in c. Quòd quibuſdam, de fideiuſſoribus. & Molinam diſput. 300.

Minor.

15 Tertiò, Si tutor nomine pupilli, vel curator nomine minoris mutuum acceperit, nõ tenetur ille poſtea etiam maior factus ſoluere, niſi creditor probarit id in eius vtilitatem eſſe conuerſum. Ita communiter DD. ex L. 3. C. Quando ex facto tutoris.

16 In his tamen caſibus, datur actio aduerſus eum, qui nomine alterius mutuum petierit.

Reſtitutio conceditur.

17 Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit & inde ſe læſum deprehenderit, vt quia pecuniam inutiliter conſumpſit; poteſt petere reſtitutionem in integrũ, vt non teneatur, niſi quatenus inde factus eſt locupletior. vt dictum eſt c. 17. dub. 9. & docet Gomezius tom. 2. cap. 14. nu. 2.

DVBITATIO III.

Quid ſit vſura.

Vſura. Lucrum.

18 NOtandum eſt, hoc nomine in præſenti negotio accipi tripliciter, Primò, pro lucro vſurario. Secundò, Pro contractu vſurario vnde hoc lucrum. Tertiò, Pro voluntate ſic contrahendi. Si accipiatur primo modo, ſic definiri poteſt, *Vſura eſt lucrum immediatè ex mutuo proueniens. Lucrum* vocatur acquiſitio rei ſupra ſortem pecunia æſtimabilis, & aliàs indebitæ. vnde ſi mutuem tibi mille, vt deſinas iniquè nocere, vt ſoluas debitũ, vt reddas depoſitum, non erit vſura; quia nihil acquiro ſupra ſortem, niſi quod alio titulo mihi erat debitum. ſi mutuem vt conſequar amicitiam vel fauorem, non erit vſura, quia amicitia nõ æſtimatur pecunia, & quamuis fauor magni æſtimetur in electionibus & ſuffragijs: ſi tamen non intendas obligare, ſed ſolùm allicere, nulla erit vſura, vt ſtatim conſtabit.

Ex vi mutui.

19 *Immediatè*, quia debet hoc lucrum prouenire ex vi pacti mutuationis, ſi enim immediatè proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ex ſpe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, non erit vſura: vt autem cenſeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione ſtricta ſeu iuſtitiæ, qualis per pacta induci ſolet: vel certè vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuiſſe mentem.

20 *Ex mutuo proueniens*. ſi enim vendas rem tuam ſupra iuſtum pretium, lucraris quidem, ſed hoc lucrum nõ eſt vſura, quia prouenit non ex vi mutui, ſed ex iniqua venditione. Idem dicendum de locatione, conductione & ſimilibus contractibus, vnde talis non incurrit pœnas vſurariorum.

Mutuũ expreſſum. Implicitũ.

21 Aduerte tamen, nihil referre, ſitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit ſupra ſortem, expreſſum, (vt cùm aliquis expreſsè mutuauit) an implicitum, vt cùm vendit rem pluris iuſto, ob dilationem ſolutionis: aut emit minoris iuſto, ob anticipationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicitè illi mutuat pretium vſque ad tempus ſolutionis; & dum emptor anticipat ſolutionem, implicitè mutuat vſque ad tempus traditionis rei emptæ. vnde lucrum hinc proueniens eſt vſurarium.

Vſura pro cõtractu & voluntate.

22 Ex his facilè intelligitur quid vſura pro contractu & pro voluntate. *vſura* enim pro contractu nihil eſt aliud, quàm mutuatio expreſſa vel implicita, cum pacto reddendi aliquid ſupra ſortem ratione mutui, *Pro voluntate*, eſt voluntas capiendi lucri ſupra ſortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couarr. li. 3. varia. cap. 1. nu. 2.

DVBITATIO IV.

Quo iure ſint prohibitæ vſuræ.

D. Thomas q. 78. artic. 1.

SVppono, *vſuras*, (id eſt contractus vſurarios & acquiſitionem lucri ex his contractibus) eſſe prohibitas: imò hæreſim eſſe dicere vſurã non eſſe peccatum, vt definitum eſt in Concilio Viennẽſi, & habetur Clement. vnica, tit. de vſuris, §. vlt. & colligitur ex multis ſcripturæ locis. Eſt contra Carolum Molineum, qui in tractatu de commercijs, n. 11. & alibi, probat vſuras moderatas, quas Ius Ciuile permittit. vide Nauar. comment. de vſuris, nu. 11. 23

Sed difficultas eſt, quo Iure ſint prohibitæ. Quidam enim exiſtimarunt ſolo iure poſitiuo interdictas eſſe. Ita Abul. in c. 25. Matth q. 171. & 172. Sed dicendum eſt, non ſolùm iure poſitiuo: (diuino & humano) ſed etiam naturali illicitas eſſe. eſt communis ſentẽtia Theolog. & Canoniſtarum, vt videre eſt apud Couarr. lib. 3. varia. c. 1. Quòd *iure diuino*, patet Pſalmo 14. vbi dicitur, *eum, qui pecuniam ſuam non dederit ad vſuram, habitaturum in monte ſancto Domini*, vbi indicatur eum qui dederit ad vſuram, non habitaturum. Ezechiel. 18. dicitur de eo, qui dedit ad vſuram, quòd *non viuet*. denique Lucæ 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde ſperãtes*, nẽpe vltra ſortem vt plerique DD. Scholaſtici, & Vrba. III. c. Conſuluit, de vſuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere conſilium perfectionis Chriſtianæ, vt benefaciamus proximo, eique mutuum demus, etſi nullum ſimile beneficiũ ab ipſo ſperemus: tamen illi etiam ſenſus eſt probabilis, & colligi poteſt ex illis verbis, argumẽto à maiori, vt inquit Sotus lib. 6. q. 1. artic. 1. 24

Iure diuino vetitæ.

Quòd etiam *iure Canonico*, patet ex Decreto cauſa 14. q. 3. & 4. & ex Decretalibus toto titulo de vſuris. & ex 6. Decretalium, eodem titulo. & Clement. de vſuris. 25

Iure Canonico.

Denique quòd etiam *iure naturali* ſint illicitæ, probatur: quia eſt contra ius naturæ vt idem bis, ſeu duplici pretio vendatur. Itẽ vt vendatur id, quod non eſt vendentis.: atqui is, qui vſuras accipit, vendit idem bis, & vendit id, quod non eſt ſuum: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui vſuras accipit: vel accipit eas pro ſorte, & ſic pro eadem re duplex pretium accipit, nempe ſummam ſorti æqualem, & præterea vſuram: vel accipit eas pro vſu ſortis, & ſic vendit alteri vſum rei non ſuæ ſed ipſius. nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & conſequenter etiam vſus rei. Item vſus rei illius non diſtinguitur à ſubſtantia rei, ſi æſtimationem ſpectes: nam vſus illius eſt alienatio, & quaſi conſumptio ſubſtantiæ; ergo pro vſu rei, & pro ſubſtantia rei non poteſt diſtinctum pretium accipi. vide Couar. ſuprà numero 5. vbi adfert teſtimonium Ariſtotelis, Plauti, Ca- 26

Iure naturali.

ti, Catonis, Ciceronis & Ariſtophanis contra vſuras.

27 *Qui tituli poſſint obtendi.* Dices, Nō deſunt alij tituli vſurarijs, ratione quorum videntur poſſe accipere ſupra ſortē, vt ratione temporis, quo alter pecunia vtitur: ratione obligationis, qua ſe obligat ad non repetēdam ſortem intra certum terminum: ratione carentię pecunię, quia interim priuat ſe facultate ea vtendi. denique ratione laboris mutuandi, ſcribendi, numerandi.

Resp. Titulum, quo vſura accipitur, propriè eſſe vſum pecunię ad certū tempus conceſſum: cæteri tituli propriè & per ſe non ſunt vſurarij, ſed tantùm quatenus implicitè in illū recidunt. quod fit, dum exceditur in æſtimatione. Itaque ratione tēporis nihil accipi poteſt, quia hoc nihil eſſet aliud quàm accipere ratione vſus tanti

28 *Labor numerandi.* temporis. Ratione laboris ſcribēdi & numerandi dum datur & reſtituitur mutuum, aliquid exigi poteſt, vt docet Syluester ex Hoſtieſi v. Vſura 1. n. 32. & Nauar. c. 17. n. 209. ratio eſt: quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, eſtque nauatio operæ pretio æſtimabilis. ſi tamen iuſta æſtimatio excedatur, præſumetur vſura.

Ratione obligationis non repetendi, & ratione carentiæ pecuniæ, quę duo parum differunt, an aliquid accipi poſſit, dicemus infrà.

29 *Sunt intrinſecè malæ.* Ex his patet, vſuram eodem iure vetitā, quo furtum. ac proinde eſſe intrinſecè malam, ſi formaliter conſideretur. ſicut enim intrinſecè malum eſt accipere rem alienā inuito iuſta ratione domino: ita etiam intrinſecè malum eſt exigere lucrum ſupra ſortem ex pacto mutui ſeu titulo mutui. vnde nulla diſpenſatione poſſunt fieri licitæ. *Indiſpenſabiles.* Poteſt quidem Deus tibi concedere, vt vltra ſortem poſſis exigere, ſed tūc tanquam Dominus omnium hoc tibi donabit: & ſic non exiges præciſè ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, ſed ex donatione Dei, qui eſt Dominus omnium. ſic Iſraelitæ ſpoliantes Ægyptum non commiſerunt furtum, aut aliam iniuriam.

30 *Obiectiones.* Sed contra Obijcitur Primò, Deuteronomij 23. *non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem: ſed alieno.* & cap. 28. *fœnerabis gentibus multis & ipſe a nullo fœnus accipies:* ergo licitum eſt ſaltem ab infidelibus exigere vſuras.

Reſpondeo negando conſequentiam. nam in priore teſtimonio illis verbis *(ſed alieno)* vel ſignificatur tantùm permiſſio vſurarum erga infideles, maioris mali vitandi cauſa, ne videlicet ſuos fratres vſuris exhaurirent, ſicut exponit D. Thomas q. 78. a. 1. ad 2. vel conceduntur vſuræ erga infideles, qui erant hoſtes Iudæorum; quos iure poterant rebus ſuis ſiue artificio, ſiue vi ſpoliare; Ita Ambroſ. l. de Tobia c. 8. In ſecundo non dicitur *fœnerabis ad vſuram* ſed *fœnerabis*, id eſt, mutuum dabis; & ſignificatur benedictio cuſtodientium legem: videlicet, tantas fore eorum opes, vt multis gentibus poſſint dare mutuum. vide D. Thomam ſuprà, & Couar. lib. 3. var. c. 1. nu. 7.

31 Obijcitur Secundò, Ius ciuile permitit vſuras, & ad eas exigendas concedit actionē: ſi tamen per ſtipulationem de is conuenerit, vt patet L. 1. 2. & alijs, C. de vſuris. atqui ſi iure naturali eſſent vetitæ, id non latuiſſet. acutiſſimos illos Iureconſultos. Ob hoc argumentū Car. Molinæus lib. de commercijs. nu. 6. & ſequent. cōcedit vſuras moderatas eſſe licitas, quales præſcribuntur L. Eos qui, C. de vſuris. ſed hoc iam ſatis refutatum eſt. vnde

Reſpōdeo, Vſuras ob bonū Reipublicæ poſſe permitti, ſicut & proſtibula. qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tanquam licitas, & cogit ad ſolutionem, eatenus eſt abrogatum per Ius Canonicū: dum Canones damnant illas tanquam illicitas, vt patet ex plurimis Canonibus; & inſuper excōmunicant Iudices cogentes ad earum ſolutionem, vt patet Clement. vnica, de vſuris. Quod ad Iuriſcōſultos attinet, puto eos facilè intellexiſſe vſuras formaliter eſſe illicitas; tamen cōceſſiſſe quaſdā moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia ſæpe aliqui iuſti tituli intercedunt. quamuis in eo ſententia illorum non ſit admittēda, quòd generatim tales vſuras tanquam licitas & iuſtas concedant. *Poſſunt permitti.* 32

Vbi aduerte, Iure Cæſareo nō quaſuis vſuras concedi: ſed has tātùm, Primò, Si illuſtres erant perſonæ, tantùm poterant ſtipulari ſeu exigere tertiam centeſimæ: id eſt, pro cētum aureis, ſingulis menſibus tertiam partem aurei. Secundò, Si erant negotiatores, vel præerant ergaſterijs, tantùm beſſem centeſimæ, id eſt, duas partes vnius aurei per menſem pro 100. Tertiò, In traiectitio contractu (.i. cùm pecunia dabatur mercatori traijcienti mare) vnam centeſimā, id eſt, vnum pro centum in ſingulos menſes. Quartò, Cæteri non poterant ſtipulari niſi dimidiā centeſimæ, id eſt dimidium aureum pro centum, in ſingulos menſes, hæc omnia habentur L. Eos qui, C. de vſuris. & L. vlt. eodem titulo, tollit Iuſtinianus omnem anatociſmum. i. omnes vſuras vſurarū; quæ naſcuntur ex eo quòd vſuræ nondum ſolutæ annumerētur ſorti, & pariant ſimiliter lucrum: quod lucrum rurſus adijcitur & parit: & ſic in infinitum. 33 *Vſuræ quanā Iure Ciuili cōceſſa.* *Vſuræ vſurarum ſublata.* 34

Hinc patet, in maximis vſuris non fuiſſe permiſſum exigere niſi 12. in cētum, idque tantùm in fœnore nautico, vbi periculū ſortis, erat mutuantis, vt patet ex omnibus legibus, ff. de fœnore nautico. In ſecundis, octo pro centum: in tertijs ſex pro 100. in minimis 4. pro centum. Nūc paſſim permittuntur 33. in centum; magno miſerorum hominum malo; cui magna ex parte occurri poſſet per montem pietatis, vt infrà dubitat. 23. dicetur.

DVBITATIO V.

Vtrum licitum ſit ſperare lucrum ex mutuo.

35 Omiſſis varijs ſententijs, quæ non tam re, quàm verbis differunt,

Dico Primò, Nec principaliter nec minùs principaliter licet ſperare lucrū, quod detur tāquam ex obligatione iuſtitiæ propter mutuum. Ita Sotus l. 6. q. 1. a. 1. & Ioan. Medina q. 1. C. de vſuris reſtituendis. §. Tertiò inquirendum. Probatur Primò, Quia velle accipere & retinere tale lucrum, eſt iniquum: eſt enim velle accipere alienum: nam dando tali modo non transfertur dominiū, vt infrà dub. 18. dicetur: ergo tale lucrum non licet ſperare: non enim licet ſperare, quod non licet accipere. Secūdò, Per mutuum tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obligationem iuſtitiæ contrahit ad illud dandum: ergo iniquum eſt illud deſiderare tanquā ex obligatione iuſtitiæ per mutuū inducta. Hoc ſenſu verū eſt, non licere ſperare lucrum ex mutuo, nempe tāquā ex pacto mutui, obligatione 36 *Sperare lucrū ex mutuo.*

iuſtitiæ

iuſtitiæ debitum. Et hoc eſt, quod ait Vrbanus III. cap. Conſuluit. tit. de vſuris, *Qui mutuat, alias non mutuo daturus, eo propoſito, vt licet omni conuentione ceſſante, plus tamen ſorte recipiat; pro huiuſmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus eſt malè agere.* Loquitur enim de eo, qui ſine externa conuentione intendit lucrum tanquam debitum ex iuſtitia, ſiue principaliter, ſiue minùs principaliter. Neque hic eſt facienda diſtinctio inter lucri ſpem & lucri intentionem, quaſi hæc non liceat, illa ſit licita; vt facit Medina ſuprà: quia ſpes & intentio non ſunt actus diſtincti.

Cap. Conſuluit.

37 Dico Secundò, Non eſt iniquum etiam principaliter ſperare lucrum ex mutuo, mediante amicitia vel gratitudine; ita vt non ſperetur immediatè ex ipſo mutuo, tanquam pretium eius. Colligitur ex Soto ſuprà, & tenet Petrus Nauarra lib. 3. de reſtit. cap. 2. num. 198. Probatur, quia accipere tale lucrum ſic datum, nō eſt iniquum; non enim accipitur inuito domino, cùm illum ad hoc non obliges; ſed ipſe omnino liberè, ratione amicitiæ vel gratitudinis illud det: ergo intendere accipere, iniquum nón eſt, ſiue principaliter, ſiue minùs principaliter intēdas per mutuationem tale lucrum adipiſci; hoc enim nihil facit ad iniuſtitiam. quamuis fieri poſſit, vt ſit ſignum auaritiæ, ſi principalis finis mutuationis in tali lucro conſtituatur.

Principaliter ſperās lucrum.

38 Fieri tamen poteſt vt licitè lucrum principaliter intēdas; vt ſi mutues alicui Principi, intendens principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel priuilegiū quæſtuoſum ad bonum finem referendum: licitum enim eſt aliquando amicitiam alicuius ambire propter aliquod commodum temporale, ita vt eam deſideres tantummodo vt medium ad illud; vt ſi talis amicitia tibi alioquin eſſet grauis. ſic multi captant fauorem aulicorum.

39 Dico Tertiò, Licitum etiam eſt ex mutuo ſperare amicitiam tam principaliter quàm minùs principaliter; & ex amicitia lucrum. Quòd licitum ſit ſperare amicitiam principaliter, ſeu vt finem principalem, & ſecundariò lucrum ex amicitia, ſatis manifeſtum eſt. poſſum enim deſiderare amicitiam alicuius, propter eius virtutem vel ſapientiam, & ad eam mihi conciliandam dare illi mutuum cum ſpe, quòd ex amicitia illa etiam aliquid commodi mihi proueniet.

40 Quòd *etiam liceat ſperare amicitiam minùs principaliter*, nempe tanquam medium ad lucrum principaliter ſperatum, (etſi Nauarrus contra ſentire videatur) patet ex dictis. quamuis enim amicitia abſolutè ſit bonum præſtantius quàm pecunia, ac propterea non debeat tota eius dignitas æſtimari ex vtilitate ad lucrum temporale; (valde enim inordinatum eſſet, nullam appetere amicitiam, niſi ob commodum temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel illius amicitiam in particulari, fieri poteſt etiam propter ſolam pecuniam, idque abſque omni inordinatione. quod enim ad multa vtile eſt, poteſt deſiderari ob hanc vel illam vtilitatem, nulla habita ratione aliarum vtilitatum quæ illi rei inſunt; modò illa res ſecundum ſe non æſtimetur tantummodo ex illa vna vtilitate. hoc enim non eſt facere commodum temporale finem illius rei, ſed finem huius deſiderij, quo hic & nunc magis deſideratur hoc cōmodum, quàm illa amicitia; quia magis neceſſarium. vt cùm is, qui ſtatuerat manere cœlebs, mutat ſententiam, eò quòd offeratur pulchra & opulenta vxor, decernitque hanc ducere; hic non facit pulchritudinem finem matrimonij propriè, ſed ſuæ applicationis ſeu electionis, qua hic & nunc mutat animum, & ſe ad matrimonium applicat, vt bene explicat Caietanus to. 1. opuſ. 12. q. 3. Idem dicēdum de eo, qui amicitiam alicuius affectat, eam duntaxat ob cauſam, vt inde aliquid commodi temporalis percipiat.

Amicitia minùs principaliter intenta.

DVBITATIO VI.

Vtrum qui animo vſurario aliquid accepit pro mutuo, ſine vllo externo pacto, teneatur ad reſtitutionem.

Notandum, hunc à DD. vocari *vſurarium mentalem*, quia ſine vllo externo pacto mente vſuraria aliquid accipit, ſiue alter det gratis, ſiue non.

Vſurarius mentalis.

Reſpondeo & Dico primò, Si mutuans intendat aliquid accipere tanquam pretium mutui, ſeu tāquam debitum ex pacto mutui, & mutuatarius eo modo det, (quod interdum accidit, quando indoles mutuantis ei eſt perſpecta) tunc iudicio omnium, tenetur ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia mutuatarius non intendit donare gratis, ſed ſolùm tāquam debitum ex pacto mutui; atqui non erat debitum: ergo nihil dat. Iuxta hunc caſum videtur intelligendum cap. Conſuluit, de vſuris, vbi Pontifex dicit, eum, qui ex propoſito mutuam pecuniam credit, vt plus ſorte recipiat, (nempe tanquam debitum ex mutuo) inducendum efficaciter ad reſtitutionem: quamuis ſine omni conuentione id fecerit. vide Couar. ad regulam Peccatum par. 2. in principio, num. 4. 41

Dico Secundò, Si mutuatarius det gratis ſeu ex amicitia, & mutuator id ignorās accipiat tanquam datum ex obligatione ratione mutui; tūc nō tenetur ad reſtitutionem ex parte rei, ſed ſolùm ratione conſcientiæ erroneæ, quamdiu illa durat. docet hoc Caieta. to. 2. opuſc. 8. quæſt. 3. Couar. ſuprà. Gabr. diſt. 15. queſt. 11. dub. penultimo. Scotus eadem diſtinct. quæſt. 2. artic. 2. Quòd *ex parte rei non teneatur*, Probatur Primò, Quia alter verè & reipſa donauit, & tranſtulit dominium in mutuantem: (non enim dedit tanquam pretium mutui, ſed ex gratitudine, vti ſupponimus) ergo quocunque animo alter acceperit, non tenetur ad reſtitutionem. Secundò, Quia nemo tenetur ad reſtitutionem, niſi qui habet alienum, vel qui iniuſtè læſit: atqui hic non habet alienum nec iniuſtè lęſit. etſi enim habuerit intentionem lędendi dum accepit tanquam debitum ex obligatione; tamen in re læſio non fuit ſecuta; nam alter non dedit ex illa obligatione iniuſta, quam mutuator intendebat, ſed ex amicitia: ergo læſus non fuit. ſicut ſi accipiendo librum à Petro, putares te furto accipere & conſentires in furtum; ſi liber reuera ſit tuus, (quamuis id ignores) ex parte rei non tenereris ad reſtitutionem; quia in re non læſiſſes illum, vt rectè notat Sotus lib. 6. quæſt. 1. artic. 2. Similiter ſi quis liberam condonationem obtineat à creditore, liber eſt à debito, quamuis habuiſſet propoſitum nunquam reſtituendi, & eo animo remiſſionem petijſſet. Tertiò Probatur ex L. Inter omnes, ff. de vſuris. §. Rectè, vbi ſic dicitur, *Contrectans rem, credens inuitum dominum, committit furtum; ſed furto non eſt obligatus, ſi dominus erat volens.* 42

Si neſciat dari gratis.

V Dices,

43 Dices, Quamuis mutuatarius det gratis, tamen mutuator nõ acceptat illud vt donum, ſed vt debitum; ergo donatio hæc non eſt valida, cum non ſit acceptata vt donatio; quod tamen requiri docent Iuriſperiti.

Quomodo acceptetur hac donatio.

R e s p. Donationem non eſſe validam, quando acceptans non vult eam acceptare titulo donationis, ſed debiti duntaxat, quòd ſi velit eam acceptare omni titulo, ſeu modo, quo poteſt, (quod ſemper cenſetur facere dum contrarium non exprimit) valida eſt donatio, confirmatur, quia cùm hic mutuator nihil quærat niſi lucrũ; nulla ſubeſt ratio cur non cenſeatur acceptare
44 illud omni modo, quo poteſt. Adde quamuis non acceptaſſet tunc implicitè vt donum, poſtea tamen ſemper poterit acceptare quãdo volet, nempe quamdiu alter in eodem propoſito donandi permanere cenſetur, ſeu quamdiu non reuocat donationem, vnde non tenebitur ad reſtitutionem. Itaque hæc obligatio reſtituendi nulla eſt, certè nullius momenti, cùm ex libertate debitoris pendeat.

Petes, Quid ſi mutuatarius det aliquid mutuãti, dum ei reſtituit ſortem, & ille dubitet quo animo detur, vtrùm poſſit retinere.

45 Reſpondeo, Caietanus ſuprà, videtur ſentire, poſſe retinere. Sed dicendum eſt non poſſe cum vero dubio, ſiue negatiuo, (vt quando non habet ſigna, vnde probabiliter conijciat dediſſe, ſed omnino neſcit dederit ne gratis, an vt pretium mutui) ſiue poſitiuo, (vt cùm vtrinque paria ſunt motiua) retinere. Ratio eſt, quia cum tali dubio non poteſt rei alicuius poſſeſſionem inchoare, vt ergo poſſit retinere, requiruntur tales circumſtantiæ, vt omnibus perpenſis, moraliter quaſi certum ſit gratis donari. quod ordinariè cenſendum eſt, quando mutuans non dedit vllum ſignum ſe aliquid petere; & mutuatarius non præſefert triſtitiam in dando, aut aliquam moleſtiam, aut metum ſeu coactionem, nec eſt auarus; vt inſinuant Caieta-
46 nus & Couar. ſuprà. Quòd ſi bona fide putauerit aliquid gratis donatum, & poſt deprehenderit contrarium; tenebitur ad reſtitutionem; ſi tamen extet vel factus ſit ex eo locupletior, ſecus ſi bona fide conſumptum, nec quidquam inde emolumenti ſuperſit, vt patet ex dictis cap. 14. dubit. 1. & 2.

Si accipiens dubitet.

D V B I T A T I O VII.

Vtrum licitum ſit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honoriſve violati reſtitutionem condonet.

47 R e s p o n d. & Dico Primò, Licitum eſt tibi mutuare alteri cum pacto vt priuatam vindictam tibi cõdonet. Probatur, quia ſic nihil lucraris, ſed ſolùm redimis iniuſtam vexationem tibi impendentem. nullum enim Ius habet ad talem vindictam. Idem dicendum, ſi exigat iniuſtam aliquam ſatisfactionem pro fama, vel honore violato.

Vt priuatã vindictam condonet.

48 Dico Secundò, Si iuſtam vindictam vel ſatisfactionem exigat, non potes eum ratione mutui obligare pacto iuſtitiæ vt cõdonet; potes tamen pacto amicitiæ.

Pactũ Iuſtitiæ & amicitiæ.

Vbi Aduerte, Pactum iuſtitiæ eſſe, quo quis intendit alteri inijcere vinculũ & obligationem iuſtitiæ. Pactum amicitiæ, quo ſolùm intendit eam obligationem, quàm amicitia vel virtus gratitudinis inducit.

Nunc probatur Prior pars, (quæ eſt communior ſententia DD. Angeli v. Vſura 1, numero 3. Conradi quæſt. 37. concluſ. 2. & paſſim recentiorum. Primò, Quia ex vi mutui præcisè non licet obligare niſi ad æquale; atqui ſors eſt æqualis rei, quæ traditur in mutuo, & redditio ſortis eſt æqualis actui mutuationis; ergo ex vi huius contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem ſortis. Secundò, Condonatio vindictæ & reſtitutionis famæ & honoris eſt res magno pretio æſtimabilis: (plerique enim ingenti ſumma pecuniæ vix hæc condonent) ergo vſura eſt, ſi ratione mutui, pacto ciuili, ſeu iuſtitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor, quæ mutuator iſte debet reſtituere, non æſtimantur pretio: ergo per condonationem illam non lucratur aliquid pretio æſtimabile.

R e s p o n d e o. Dicuntur non æſtimari pretio, non quaſi nullo pretio ſint digna, ſed quia ſuperant omne pretium pecuniarium: & ideo maximi æſtimantur apud homines. deinde etſi fama non æſtimetur pretio, onus tamen & obligatio reſtituendæ famæ pretio æſtimatur; eſt enim opus valde moleſtum, plenum verecundiæ, quod homines ſæpe magno redimunt, huius autem oneris remiſſionem tãquam debitam ex iuſtitia; vel potiùs obligationem ciuilem ad remittendum hoc onus lucratur vltra ſortem. 49

Fama & honor.

Dices Secundò, Pœna non eſt debita ante ſententiam; ergo ſaltem non erit vſura, ſi mutues cùm pacto vt vindictam condonet, quam per Iudicem poterat exigere. Ob hoc argumentum Nauar. cap. 17. numero 238. putat hoc non eſſe vſuram.

R e s p. Etſi pœna non ſit ante ſentẽtiam proximè debita, eſt tamen debita remotè, quatenus potes accuſari. huius autẽ debiti remiſſionem lucrari ſupra ſortem, quæ remiſſio magni apud homines æſtimatur. vnde cùm ſupra ſortem ad hanc obliges alterum obligatione ciuili, vſuram committis. 50

Altera pars, *quòd pacto amicitiæ poſſit quis obligare alterum, vt hæc condonet*, probatur; quia tunc condonatio iſta non exigitur vt pretium mutui, neque immediatè ex pacto & obligatione mutui; ſed vt officium amicitiæ, præſtandum non ex obligatione iuſtitiæ, ſed ex amicitia, pro obſequio ex amicitia præſtito vel præſtando. Si enim petis à me aliquod amicitiæ officium; poſſum reſpondere me eſſe paratũ tale officium præſtare, ſi tu viciſſim aliud præſtare velis, quod etiam ex amicitia exhiberi ſolet. Imò poſſum exigere vt prior præſtes. ſi tamen ego prior mutuum dedero, non obligaberis ex iuſtitia præſtare quod promiſiſti, ſed tantùm ex gratitudi-
ne. non enim intendiſti aliter te illa promiſſio- 52
ne obligare, cùm ego aliam obligationem non potuerim exigere. Iuxta hunc modum defendi facilè poteſt ſententia Soti, quam habet lib. 6. quæſt. 1. art. 2. cùm dicit non eſſe vſuram ſi mutues alteri, cum pacto vt læſionem famæ vel honoris condonet; quia natura ſua iure amicitiæ condonari ſolet. vnde patet eum loqui tantùm de pacto amicitiæ. 51

Potes pacto amicitiæ obligare.

DVBI-

DVBITATIO VIII.

Vtrum ſit vſura, ſi tibi mutuem, vt mihi viciſſim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus ſunt emas, aut meo molendino molas.

53 *Vt ſtatim remutues aliam ſpeciem.* RESPONDEO & Dico Primò, Si tibi mutuem pecuniam ea lege, vt ſtatim mihi remutues frumentum, vel vinum, non eſt vſura; modò tibi hoc non ſit magis damnoſum, quàm illud mihi. colligitur ex D. Thoma ar. 2. ad quartum, cùm ait; *licet ſimul mutuanti vnum, aliquod aliud mutuum recipere. non autem licet eum obligare ad mutuandum in poſterum*. Probatur Primò, Quia qui à me petit officium amicitiæ, poteſt viciſſim à me rogari ſimile officium, & ſi nolit præſtare, tanquam ingratus repelli.

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuas, reſpondet ex æquo redditio ſortis: ergo non potes pro eo aliud officium (v.g. mutuationẽ vini vel olei) cum quo tua functio permutetur, exigere.

54 *Actioni mutuandi duo actus reſpondent diuerſo modo.* RESP. Actionem illam mutuandi dupliciter poſſe conſiderari. Primò, Vt eſt contractus quidam, quo traditur certa ſumma pecuniæ, & ſic reſpondet ei redditio ſortis, vt officium iuſtitiæ; nec quicquam amplius tanquam ex iuſtitia debitum, poteſt exigi. Secundò, Vt eſt officium amicitiæ, quod ab amico in commodum amici præſtari ſolet: & ſic debetur ei compenſatio per aliud officium amicitiæ; eaque poteſt exigi in præſenti.

55 Probatur Secundò, Quia nihil hic deducitur in pactum, quod ſit pretio æſtimabile. ſi enim mea mutuatio non eſt pretio æſtimabilis, neque etiam ipſius. Tertiò, Quia non exigitur vt pretium mutuationis, ſed vt conditio quædam in mutuatario, quæ ipſi nõ eſt grauior, quàm mihi mutuatio. Secus eſſet ſi eſſet illi longè grauior; tunc enim videretur pretium: nam talia gratis rependi non ſolent. Hinc patet, non eſſe periculum, ne hac ratione pallietur vſura.

Dices, Omne onus à mutuo debet abeſſe.

RESP. Id verum eſſe de onere, quod maius ſit quàm onus mutuantis. item de onere in futurum, non de officio amicitiæ in præſenti.

56 *Vt remutues cũ opus habebo.* Dico Secundò, Non eſt etiam vſura ſi mutuem, vt mihi viciſſim in poſterum cùm opus habebo, & tibi commodum erit remutues, aut vt iuſto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrum meum iuſto pretio colas; modò tamen ad hoc te non obligem obligatione ciuili, ſed ſolùm gratitudinis. Ita docet Angelus v. Vſura primò, num. 4. cùm ait; *non eſſe vſuram, cùm naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quàm ex ipſa naturali obligatione*. Idem tenent Hoſtienſis & Gregor. Ariminenſis citati ab Angelo. Adrianus in 4. tract. de reſtitut. §. Dico igitur ad quæſitum. Gabriel in 4. diſtin. 15. quæſt. 3. artic. 3. dubio 1. Ratio eſt clara; quia ſi nulla imponitur maior obligatio in futurum quàm ex ipſa beneficij natura oriatur, non poteſt eſſe vlla iniuſtitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidotalis ſeu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo abſque vlla iniuſtitia poteſt imponi & exigi.

Petes, Vtrùm poſſim ſtatuere mutuatario terminum, vt quando deſierit meam apothecam frequentare, cogatur reddere mutuum?

57 *Statuere terminũ mutus.* Reſpondeo cum Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè. quia quilibet mutuans poteſt conſtituere terminum, quem voluerit præſertim ſi alterum non obliget lege iuſtitiæ ad id, quod ſolùm lege gratitudinis facere tenebatur, v.g. vt apothecam frequenter. poteſt tamen illum obligare lege iuſtitiæ ad reddẽdum mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere deſierit. vt ſi tibi mutuem 100. toto eo tempore, quo meam apothecam frequentabis; ita vt cogaris reſtituere, quando illam deſerueris. poſſum enim meum beneficium deſinere, quando tu deſines tuum.

58 *Obligatio in poſterum.* Sed difficultas eſt, Vtrum mutuans poſſit mutuatario imponere obligationem ciuilem ad iſta rependenda in poſterum, quando abſque notabili ſuo incommodo poterit. Plerique DD. ſentiunt id eſſe vſuram. indicat D. Thomas ſuprà. Anton. par. 2. titulo 1. cap. 7. §. 8. Gabriel ſuprà. Sotus lib. 6. quæſt. 1. artic. 2. Caietanus in Summa v. Vſura exterior, caſu 8. Probatur, quia iſta obligatio eſt pretio æſtimabilis; vnde mutuans ex vi mutui lucratur aliquid ſupra ſortem pretio æſtimabile: atqui hoc eſt vſura. Hinc inferunt DD. mutuantem teneri relaxare illam obligationem & compenſare pecunia arbitrio prudentis, non tamen teneri ad reſtitutionem eorum, quæ ſic lucratus eſt; vt ſi mutuatarius multa ab ipſo emit eo pretio, quo apud alios emere debuiſſet: vel ſi ea occaſione multi alij ad ipſius officinam confluxerint. qua in re falluntur quidam, dum putant ea pauperibus eroganda. Hæc ſententia eſt tenenda in praxi, præterquam quòd putem non eſſe neceſſarium, vt obligatio illa pecunia compẽſetur, ſi nullum ex ea damnum eſt ſecutum. quia iniuria nuda non æſtimatur pecunia, vt oſtenſum eſt cap. 11. dub. 16. & cap. 9. dub. 23.

59 Contraria tamen quibuſdam videtur non improbabilis, quam apertè tenet Adrianus ſuprà. §. *Sed contra*, cùm ait, *licere mutuando paciſci & inducere obligationem ciuilem, ſi per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quàm ad quod prius erat obligatus naturaliter*. Idem tenet D. Anton. ſup. §. 10. de eo, qui mutuat ruſtico, cum pacto vt colat iuſto pretio ipſius agrum, idque probat ex Gregorio Ariminenſi. Probari poteſt Primò, Quia non videtur eſſe notabile onus, quòd obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali ex gratitudine, ita vt ſine ingratitudine non poſſes recuſare. Secundò, Amicitiæ officium, quod præſtatur mutuando, videtur mereri, vt mutuatarius ſe obliget ad gratificandum, quando locus & tempus id poſtulabunt: ergo talem obligationem ſeu promiſſionem exigere, non eſt quidquam exigere extra debitum amicitiæ & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille ſe obligat ciuiliter ad rependendum beneficium, v.g. ad molendum in mola mutuantis, ita viciſſim, mutuans ſe ciuiliter obligat ad non repetendam ſortem vſque ad certum terminum; non tamen ad hoc tenebatur; cur ergo illa obligatio non poterit pro hac exigi? Quartò, Si tibi debeam 2000. in fine huius anni ſoluenda, poſſum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. non ſoluam ante biennium; vt Doctores fatentur. atqui hoc eſt dare nunc mutuum implicitum cũ pacto vt viciſſim implicitè remutues in fine anni. Quintò, Licitum eſt mutuare ea lege, vt mox viciſſim aliam ſpeciem remutues,

atqui hoc non eſt minùs graue quàm obligatio ciuilis mutuandi in poſterum, quando gratitudo id poſtulabit, imò multi mallent hanc obligationem, quàm mutuare ſtatim; quia incertum eſt an alter indigebit; & non teneris niſi
60 commodè poſſis. Denique quando quis tenetur ex charitate aliquid facere, licitum eſt ei mutuare cum pacto imponente obligationem ciuilem, vt id faciat, v.g. vt medicus mihi vel alteri in neceſſitate conſtituto curationem iuſto pretio adhibeat, vt aduocatus patrocinium neceſſarium præſtet, vt docet Medina, de vſura quæſt.4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. vtrobique enim ſupra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen non eſſe omnino eandem in hiſce duobus rationem. Neque huic ſententiæ obſtare videtur D. Thomas, quia loquitur de obligatione abſoluta ad viciſſim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit. quod poſſet cedere in magnum damnum. eodem modo intelligendi
61 reliqui DD. Hæc autem ſententia loquitur de obligatione conditionata, nempe ſi commodè poſſit. Verùm ſententia prior eſt tenenda; niſi eo euentu, quo onus carendi pecunia tanto tempore, par cenſeretur iſti obligationi ciuili: licitum enim eſt par onus. vnde etiam pro obligatione ciuili, quam ſubeo, dum tibi mutuum promitto (vt fit inter mercatores) poſſum viciſſim parem à te obligationem exigere. etſi enim pro actu mutuandi nō poſſit exigi obligatio ad aliquid reddendum vltra ſortem; pro obligatione tamen mutuandi poſſum viciſſim exigere obligationem. Hinc ad prædicta argumenta reſponderis: debet enim eſſe onerum paritas, vt iuſta ſit conuentio.

DVBITATIO IX.

Vtrum liceat mutuare cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

PEtrus Nauarra lib.3.cap.2.nu.267.& Adrianus ſuprà, §. Ex his ſuboritur, diſtinguunt, ſi officium ſit ſeculare & fructus nō excedant operas, non eſſe vſuram cum tali pacto mutuare vt ſtatim cōferatur, ſecus verò ſi fructus excedant. Verum.

62 Resp. & Dico Primò, Siue fructus excedant operas, ſiue non excedant; ſi officium ſit tale, vt ex amicitia bene idoneis conferri ſoleat, non eſſe vſuram mutuare cum pacto vt tale officium conferatur, modò illud pactum ſit tantùm amicitiæ. *Si ex amicitia.* Idem dicendum, ſi agatur de collatione in futurum, vt patet ex dictis dub.6. & 7. ſola enim obligatio iuſtitiæ ad aliquid ſupra ſortem reddendum repugnat mutuo, non autem obligatio amicitiæ vel gratitudinis. quòd ſi ille non conferat ex amicitia, ſed veluti coactus ex obligatione ſibi impoſita pactione mutui, collatio non eſt valida. vnde qui ſic accepit non poteſt retinere; vt docet D. Thomas opuſculo ad Duciſſam Brabantiæ; quia nullo titulo poſſidet. non enim titulo liberalis collationis, vt ſuppono; nec etiam titulo mutui, quia ex iſto titulo nō debetur aliquid vltra ſortem. ſi tamen præſumeretur collator nolle illum obligare ad relinquendum officium, vt regulariter fit, poſſet retinere.

Dico Secundò, Si autem illud pactum ſit iuſtitiæ, erit vſura. ita expreſsè docet D. Thomas opuſc. cit. ratio eſt, quia exigitur aliquid ſupra ſortem tanquam ex iuſtitia debitum, ratione mutui. 63

Dico Tertiò, Si mutues alteri cum pacto vt conferat beneficium eccleſiaſticum, ſiue in præſenti, ſiue tempore futuro, partim eſt vſura, partim ſimonia: modò illud pactum ſit iuſtitiæ: ſecus ſi amicitiæ. *Quòd ſit vſura*, probatur, quia ſupra ſortem exigit obligationem iuſtitię, quam alter libens pretio redimeret; nam hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio eſt æſtimabilis. *Quòd etiam ſit ſimonia* probatur, quia datur temporale pro ſpirituali. 64 *Si pro beneficio, eſt ſimonia & vſura.*

Dices, Illud temporale non eſt pretio ęſtimabile, quia mutuatio non eſt pretio æſtimabilis, cùm nullum pretium pro ea liceat accipere, vt quæ omnino gratis ſit præſtanda: ergo non eſt ſimonia, etiamſi fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præſentatione, electione, &c. 65

Resp. Etſi non ſit pretio æſtimabilis, eſt tamen quid merè temporale, ac proinde non poteſt dari vel permutari cum ſpirituali: non enim minor fit iniuria rei ſpirituali ſi cōmutetur cum re temporali, quæ pretio non eſt digna, quàm quæ eſt digna: ſed potiùs maior. quòd ſi pactum ſit ſolùm amicitiæ, nec erit vſura, vt patet ex dictis, nec ſimonia; qua ſimonia requirit obligationem iuſtitiæ, vt infrà dicetur.

Aduerte tamen, in praxi non eſſe facilè concedendum pactum amicitiæ in huiuſmodi; nam facilè ſic palliaretur vſura & ſimonia, vnde in foro externo condemnarentur huiuſmodi pactiones tanquam vſurariæ vel ſimoniacæ. 66

Ex ſuperioribus dubitat. ſatis conſtat, nihil poſſe exigi, ratione ipſius mutuationis, ſupra ſortem. Sed quia mutuationi multi alij tituli poſſunt eſſe connexi, videndum eſt, vtrum ratione horum poſſit aliquid exigi, Præcipui ſunt iſti. Primò, Damnum inde emergens. Secundò, Lucrum inde ceſſans. Tertiò, Periculum ſortis & moleſtiarum in ea recuperanda. Quartò, Carentia pecuniæ vel obligatio non repetendi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Pœna conuentionalis. 67 *Varij tituli mutuantiū.*

DVBITATIO X.

Vtrum ratione damni emergentis ex mutuo, poſſit mutuator aliquid ſupra ſortem exigere.

NOtandum eſt, *damnum emergens & lucrum ceſſans communiter vocari Intereſſe*. *Damnum emergens* dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipſi debentur; vt cùm quis ratione mutui, quod alteri præſtitit, cogitur ipſe pecuniam fœnori accipere, & vſuram ſoluere, vel res ſuas minoris iuſto vendere, &c. *Lucrum ceſſans* dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono conſequendo, ſeu à lucro, quod illi non erat debitum. His poſitis, Scotus in 4. diſt. 15. quæſt. 2. §. De tertio, ſentit eſſe illicitum exigere aliquid ratione *damni emergentis*, ratio ipſius eſt, quia lex diuina præcipit vt nihil exigatur ſuprà ſortem: *quòd ſi quis ex mutuo* (inquit) *metuit damnificari, reſeruet pecuniam ſuam, quia non cogitur facere miſericordiam*. Sed contrarium tenendum cum cæteris Doctoribus. 68 *Damnum emergens.* *Lucrum ceſſans.*

Resp.

Eſſe in mora.

69 Resp. igitur & Dico Primò, Quando mutuatarius eſt in mora, ſi inde damnum aliquod eueniat mutuanti; tenetur mutuator ad illius compenſationem. dicitur autem mutuatarius & quiuis alius debitor *eſſe in mora*, dum elapſo iam termino non ſoluit, cùm tamen poſſit; aduertens explicitè vel implicitè creditorem ſibi velle ſolui. Neque neceſſe eſt vt creditor eum interpellet de ſolutione: quia ipſa dies ſatis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quòd igitur teneatur de damno hinc emerſo, Patet Primò, Quia per omiſſionem ſolutionis eſt cauſa damni. quare cùm hæc omiſſio ſit contra iuſtitiam, etiam erit cauſa damni contra iuſtitiam; ac proinde tenebitur ad compenſationem. Secundò, Quando in contractibus conſtituitur terminus ſolutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum pactum, vt non ſoluens teneatur ad intereſſe, defectu ſolutionis obueniens, vt colligitur ex L.2.§.Non vtique, & §.Nunc de officio. & L.4. ff.De eo, quod certo loco dari oportet:

Si abſq; culpa redditus impotens.

70 Hoc tamen intelligendum eſt, niſi abſque omni culpa ſua redditus ſit impotens ſolutionis; vt ſi incendio res eius ſint abſumptæ, ſi ipſe abreptus ſit in captiuitatem; vel inciderit in tantam paupertatem, vt non poſſit ſoluere; quin ſe conijciat in extremam vel grauem neceſſitatem. His enim caſibus non videtur obligandus ad intereſſe. nam præter quàm quòd omni culpa vacet tunc non ſoluere; non videtur etiam tacitum illud pactum ſe ad hos caſus extendere, eò quòd hoc ſit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secus verò eſt, ſi poteſt ſoluere, quamuis non ſine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur ſoluere ad diem conſtitutum, vel certè in animo eſſe paratus compẽſare intereſſe. vide ſuprà cap.16. dubit.1.

71 Aduerte tamen, ſi bona fide putaret creditorem conſentire in dilationem, nõ cenſeretur eſſe in mora, nec teneretur in foro conſcientiæ ad reſtitutionem damni, niſi antea de eo eſſet conuentum.

Poteſt à principio paciſci.

72 Dico Secundò, Licitum etiam eſt à principio paciſci de aliqua pecunia vltra ſortem reddenda, vel ratione periculi damni ex mutuatione impendentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij; vel ratione ipſius damni, ſi quod euenerit. D.Thomas artic.2.ad 1.& alij. ratio eſt; quia illa pecunia, quæ mihi neceſſaria eſt ad aliquod damnum impediendũ, non ſolùm mihi valet quanti ipſa nudè conſiderata æſtimatur: ſed etiam quanti eſt carere tali damno. nõ enim tantummodo æſtimatur res ſecundum ſeipſam, ſed etiam quatenus domino eſt cauſa certi boni conſequendi, vel mali vitandi. vnde licitè poteſt vẽdi pluris quàm per ſe valeat, cùm in ipſa illud etiam commodum vendi cenſeatur. confirmatur, quia nulla æquitas poſtulat vt quis ex beneficio mutui damnum reportet: ergo damnum illud, & periculum illius à mutuante æſtimari poteſt.

Tres conditiones neceſſariæ.

73 Requiruntur tamen ad hoc tres conditiones. Prima eſt, Vt mutuum ſit cauſa damni, ſine qua non eueniret; vt ſi per mutuum efficeris impotens illius impediendi. Secunda, Vt mutuatarium illius damni admoneas, ne illum decipias. nam fortè nollet mutuum cum tanto onere.

74 Aduerte tamen, ſi re vera ex mutuo tibi damnum impẽdeat, v.g. ſi ex mutuo 100. aureorum, certò ſis accepturus detrimẽtum aureorum 10; non erit vſuræ peccatum, etiamſi non monito mutuatario de hoc damno, paciſcaris tibi reddi 110. ratio eſt: quia in re nulla eſt inæqualitas, quamuis ipſe hoc ignoret, & exiſtimet te ratione mutui exigere, ac proinde des ei occaſionem ſcandali. Neque ipſum decipis contra iuſtitiam; quia per hoc non datur ei occaſio, vt putet pecuniam illam pluris valere, quàm valeat, aut vt acceptet contractum, quem aliàs non erat acceptaturus; vti ſuppono.

Dices, In venditione venditor debet emptori vitium rei vel onus, ſi quod habet aperire; alioquin facit ei iniuriam: ergo ſimiliter ſi mutues alteri non ſignificans onus tuæ pecuniæ annexum, facis iniuriam.

Resp. Eſt diſpar ratio. Primo, Nam quòd hæc pecunia damnum emerſurum ſit impeditura, non eſt vitium eius, ſeu onus illi annexum: ſed eſt bona quædam cõditio, & veluti vis quædam inſita, ratione cuius mihi pluris valet, quã alteri. vnde plus poſſum exigere, quàm ipſa per ſe valeat: ſicuti venditor poteſt pluris æſtimare rem quampiam ſibi peculiariter commodam, quàm ipſa per ſe conſiderata valeat. Secundò, Quia ſi rem pluris æſtimet propter ſuum commodum, quàm ipſa per ſe valeat, neque id ſignificet emptori: fortaſſe illum decipit, dando occaſionem vt putet eam eſſe meliorem, quàm ſit; ſecus in pecunia. quòd ſi certò ſciat illam non ideò eſſe meliorem, non video quam iniuriam faciat emptori, ęſtimando eam pluris quàm per ſe valeat, ratione damni, quod eius alienatione incurrit: quamuis id non expreſſerit. Idem dico in pecunia: ſuppono autem, quòd æquè illam erat accepturus, ſiue cauſa illius æſtimationis illi aperiretur, ſiue non. 75

Tertia conditio eſt, vt non cogas illum paciſci de periculo damni potius quàm de damno: ſed relinquas ipſius arbitrio: etſi enim periculum illud damni probabiliter euẽturi, ſit ab initio æſtimabile pretio; (quamuis minori, quàm ipſum damnum) non potes tamen alterum cogere vt pro ipſo periculo aliquid ꝓmittat: nam ſi mutuatarius paratus eſt ſarcire damnum omne, quod euentus patefecerit: mutuator ſeruatur indemnis. ſi tamen ipſi ſit indifferens vtro modo paciſcatur: vel malit pro periculo, certo pretio paciſci, quàm pro incerto damno manere in ancipiti: potes acceptare pactum: & quamuis damnum poſtea non euenerit, poteris tamen conuẽtum exigere: nam periculum, quod ſubijſti, pretio erat æſtimabile. 76

Aduerte tamen, ſi neque damnum ipſum, neque periculum damni deduxiſti in pactum, mutuatarius non tenetur quidquam pro eo ſoluere, etiamſi poſtea eueniat: modò ipſe non fuerit in mora ſoluendi. quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ: ſed mutuans hoc ipſo, quo non deduxit in pactum, cenſetur illud in ſe recepiſſe. ſecus eſt ſi fuerit in mora. tunc enim damnum ex culpa ipſius euenit. ſimiliter ſi per vim coactus fuit mutuare, hic enim eſt cauſa damni per iniuriam. vide Nauarrum cap.17.numero 211. 77

Si nõ eſt deductum in pactum.

Petes, Vtrum ratione damni emergentis poſſis exigere ſupra ſortem, quantum tu ſupra ſortem coactus fuiſti ſoluere vſurario, v.g. accepiſti 1000. aureos ab vſurario. Petrus à te petit mutuum: vtrum poſſis tantum exigere, quantum tu ſoluis vſurario?

78 *Si mutuans ipſe vſuram ſoluerit.* R E S P. Non ideo te poſſe exigere ſupra ſortem: ſicut non quia tu carè emiſti, potes carè vendere; ſed ſpectandum eſt, quantum ea res tibi commodet. ſi enim ita tibi ſit cõmoda, vt non pœniteat te tantùm vſuræ nomine pro ea ſoluiſſe, potes à mutuatario tantundem exigere: tanti enim æſtimas illud commodum, quo te cauſa alterius priuas. imò ſi pluris æſtimares, plus poſſes exigere. ſi verò hoc commodum æſtimes minoris, ita vt pœniteat te tantum ſoluiſſe nomine vſuræ, non tamen pœniteret ſoluiſſe dimidium; ſolùm potes exigere dimidium, ſeu tantum, quantum ipſe te velles dediſſe. denique ſi res illa tibi non ſit ita commoda vt velles pro ea aliquid dare ſupra ſortem, nihil etiam potes exigere ſupra ſortem; quia ex eius mutuatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur. Iuxta hæc intellige Molinam diſput.314.

D V B I T A T I O XI.

Vtrum ratione lucri ceſſantis liceat vltra ſortem exigere.

79 *Si metu vel fraude impulſus ad mutuandũ.* SVppono, ſi quis metu, vel fraude, vel Principis iuſſu compulſus ſit mutuare, & inde ei lucrum ceſſet, poſſe ab authore exigere huius lucri compenſationem; vt rectè Sotus artic.3. & alij DD. quia talis eſt ei cauſa damni. Idem dicendum, ſi ex eo, quòd mutuatarius non ſoluat ad diem præfixum, lucrum aliquod amittat. neque in his euentis opus eſt vt fuerit hoc deductum in pactum.

Sed difficultas eſt, ſi abſit omnis coactio, vtrum liceat de hoc lucro paciſci? Quidam Doctores docent id eſſe illicitum. Ita Durandus in 3. diſtinct.17. quæſt.2. ad primum. Sotus lib.6. de Iuſtit. quæſt.1. artic.3. (etſi fateatur contrarium eſſe probabile.) Idem inſinuat D. Thomas artic.2. ad primum. Idem tenent multi Canoniſtæ, vt Ioannes Andreas, & Innoc. IV. in cap. Nauiganti, de vſuris, & quidam alij. Sed contraria ſententia eſt ferè communis, vide Couar. lib. 3. variarum, cap.4. & Nauar. cap.17. num.211. & in comment. de vſuris, nu.43. qui alios citant. Vnde

80 *Pro lucro ceſſante paciſci.* R E S P O N D E O, Licitum eſſe paciſci ab initio de lucro ceſſante cum mutuatario, quamuis ab eo vi vel fraude non ſis inductus; ſeruatis tamen quibuſdam conditionibus. Probatur Primò, Quia pecunia illa, quam mutuas alteri, quatenus ſubeſt induſtriæ tuæ ad lucrum ex ea faciendum, pluris tibi valet, quàm ipſa per ſe conſiderata; eſt enim veluti ſemen fœcundum lucri per induſtriam, in quo lucrum ipſum virtute continetur: ergo plus pro ea exigi poteſt, quàm ipſa per ſe valeat. patet cõſequentia, quia dum illam tradis, etiam lucrum in illa latens tradere cenſeris, eo enim te ſpolias. ſicut ſi triticum deſtinatum ſationi (quo ſi careas, carebis fructu) mutuum des; plus potes pro eo exigere, quàm per ſe valeat: quia in illo virtute continetur fructus, & dum illud das, ſimul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum priuas te hac pecunia lucro deſtinata, non ſolũ illa te priuas, ſed etiam ſpe lucri, quam ex illa per tuam induſtriam cõceperas. atqui hæc ſpes eſt pretio æſtimabilis: (poteſt enim ſpes lucri, ſeu lucrum ſperatum vendi) ergo pro ea poteſt aliquid exigi. Tertiò, Hæc ſpes lucri non eſt minoris æſtimanda, quàm metus damni: atqui dum metuitur damnum ex mutuatione, licitum eſt de eo paciſci: ergo etiam dum ſperatur lucrum. Confirmatur, quia amiſſio rei ſperatæ computatur inter damna; quod enim ſpe poſſidemus, aliquo modo cenſemur habere.

Ex his patet, nihil referre ſiue ſponte mutues, ſiue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulſus, quod eſt contra Sotum ſuprà. ſi enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro ceſſante paciſci poteſt, etiam poterit qui non cogitur. nam iniuria non facit vt centum quæ alteri mutuas ſint æqualia centum & decem quæ ab illo exigis; ſed lucrum ſperatum per 100. id facit. alioquin ſi ratione iniuriæ eſſet illa æqualitas, darentur decem illa, pro iniuria illata, non pro lucro ceſſante; & ita lucrum ceſſans eſſet impertinens. Item, non poſſent mercatores exigere pro lucro ceſſante, quando coguntur à Principe vel Republica ad mutuandum; (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla fit illis iniuria. 81 *Non refert an ſpõte mutues, an coactè.*

Obiectiones. Obijcitur Primò, ex D. Thoma quæſt.78. artic.2. ad primum, vbi dicit *compenſationem damni, quod conſideratur in hoc, quod de pecunia non lucretur, non poſſe in pactum deduci, quia non potes vendere id, quod nõdum habes, & à quo potes multipliciter impediri.*

Reſpondeo, D. Tho. loquitur ibi de lucro remoto; nempe quãdo pecunia nondum erat negotiationi deſtinata: vel certè ſolùm vult non poſſe tantum exigi, quantum erat lucrum poſſibile. non tamen negat, quin ſpes illa lucri, quæ minoris valet, quàm ipſa res ſperata, poſſit in pactum deduci. vt colligitur ex quæſt.62. art.4. ad 1. & docet Caietanus quæſt.78. artic.2. ad primum. 82

Obijcitur Secundò, Mutuum debet fieri gratis: ergo cum non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

R E S P. Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipſo mutuo præciſè ſpectato nihil poteſt exigi ſupra ſortem: bene tamen poteſt exigi pro ſpe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua ſpe ſimul te priuas, dum illam pecuniam tradis. quo modo licitum eſt aliquid accipere ratione damni emergentis. *Quomodo mutuum debeat gratis fieri.*

Obijcitur Tertiò, Lucrum tibi ceſſare, eſt te à lucrando prohiberi & impediri; atqui preces non cogunt, præſertim ſi te ad mutuandum offeras: ergo non poteſt iure videri lucrum ceſſans, quando vel ipſe te offers, vel precibus cedis. ita Sotus.

R E S P. Non tantùm dicitur alicui *ceſſare lucrum*, quando inuitus priuatur vel impeditur; ſed etiam quando ipſe ſe priuat, ſiue id faciat ſponte, ſiue ad preces alterius. hoc enim eſt pretio æſtimabile. Sicut ſi quis me roget, vt non laborem, vel vt inſtrumenta artis meæ ipſi commodem; poſſum paciſci de lucro ceſſante, non enim teneor me priuare meo emolumento gratis. 83 *Quando lucrum dicatur ceſſare.*

84 *Conditiones requiſitæ. 1. conditio. Mutuatio debet eſſe cauſa lucri ceſſantis.* Aduerte tamen, vt hæc pactio ſit licita, requiri tres conditiones. Prima eſt, Vt hæc mutuatio ſit cauſa lucri ceſſantis: vt ſi pecuniam deſtinatam negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, ſubtraham illi deſtinationi, vt tibi mutuem; & ita amittam ſpem illius lucri.

Hinc ſequitur, ſi quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conferat ſe ad 85

aliam

aliam rationem lucrandi per artificium vel aliam induſtriam,& ita compēſet totum lucrum negotiationis; non poſſe ratione lucri ceſſantis quidquam exigere; quia per mutuum non ceſſat illi lucrum abſolutè: datur enim ei occaſio lucrandi alia via, quam non habuiſſet, ſi in negotiatione perſtitiſſet. ſi tamen illa ratio lucrandi eſt moleſtior, poteſt illam moleſtiam æſtimare, & pro ea exigere compenſationem. ſimiliter ſi minùs iſta alia via lucretur, quàm lucratus fuiſſet proſequendo negotiationem. poteſt enim tantum exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumſtantijs perpenſis.

86 *Tripliciter poteſt pecunia negotiationi deſtinata, ab ea auelli.* Vt autem meliùs intelligatur quando mutuatio fit cauſa lucri ceſſantis, Notandum eſt, Pecuniam varijs modis poſſe eſſe lucro deſtinatam, & ab ea deſtinatione cauſa mutui auelli. Primus eſt, Si abſolutè ſit deſtinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (vt cenſus, agri, domus) & vt tibi petenti mutuem, eam inde auellam. tunc enim poſſum paciſci de lucro, quod tua cauſa mihi perit. *1. Si tepetente eam auellam, vt tibi mutuet.* Idem dico, ſi erat deſtinata negotiationi in genere; vt ſit à quibuſdam, qui in omnem lucrandi occaſionem ſunt intenti. nihil enim refert, ſitne certæ, an incertæ negotiationi deſtinata, modò æquè lucrum ſperetur.

87 Hic tamen requiritur (vt notant DD.) vt non habeam aliam pecuniam otioſam, quam commodè in mutuatæ locum poſſim ſupponere, & eidem lucro deſtinare: Dixi, *commodè*, quia (vt rectè notauit Nauar. num. 212.) etſi habeam aliam repoſitam in alios euentus, (vt ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad ſolandam ſenectutem, vel ne ſtatum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod diſcrimen conijcere; tamen poſſum pro lucro ceſſante paciſci; quia reuera illa mutuatio eſt cauſa cur lucrum illud mihi pereat, quod per illam pecuniam ſperabam. Nec refert, quòd inani timore non audeam illam exponere; quia ex quo abſolutè decreui non amplius impendere negotiationi, quàm hanc certam ſummam; ſi ex ea mutuem, verè lucrum mihi ceſſat, quod aliunde non compenſatur, vt etiam notauit Molina diſputat. 316. vnde abſolutè loquendo, ſufficit vt nolim aliam loco mutuatæ impendere.

88 *2. Si abſtraxi pecuniā, antequàm petas.* Secundus modus eſt, Si antequam mutuum petas, ego pecuniam meam negotiationi ſubtraxerim, vt tibi, quem ſcio petiturum, poſſim mutuare. Hoc euentu etiam poſſum paciſci de lucro ceſſante, etſi non eodem prorſus modo, quo priùs. ibi enim pecunia, quam do mutuam, pluris mihi valebat vt ſubeſt illi deſtinationi, quàm ipſa per ſe valeat; (per hanc enim facta erat veluti ſemen lucri futuri) & ideo plus poteram exigere, vt fieret æqualitas; vt pro 100. 110. quia 100. deſtinata negotiationi, valebant 110. hic verò quod do non pluris mihi nunc valet, quàm per ſe æſtimetur; cùm iam deſierit eſſe ſemen lucri, eò quòd priùs ſubtraxerim negotiationi, quàm mutuum peteretur. vnde dum mutuum rogor, non poſſum exigere ſupra ſortem quòd illa mihi nunc pluris valeat, ſed ob aliam cauſam; nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex ſtatu fœcundo ad ſtatum ſterilem reduxi, idque vt mutuarem tibi, prudenter conjectans te id cupere, & ratum habiturum. vnde ratione huius poſſum exigere, quanti iſtud lucrum, quo tua cauſa me priuaui, æſtimabitur.

Etſi enim mutuum hic non ſit immediata cauſa lucri ceſſantis; eſt tamen cauſa mediata: nam ſubtractio pecuniæ à negotiatione eſt cauſa immediata. Hæc autem ſubtractio fit propter mutuum, eſtque præparatio & diſpoſitio ad mutuum; quæ ſubtractio etiam cenſetur fieri voluntate eius, qui mutuum eſt petiturus. Hac ratione excuſari videntur mercatores, qui præſciētes Regem petiturum, pecuniam ſuam à negotiatione ſubducunt, vel ea abſtinent, vt ingentes ſummas paratas habeant: non enim id faciūt ſine magno lucri detrimento; & alia ratio non ſuppetit ad tantam vim numeratæ pecuniæ ſimul repræſentandam. 89

Tertius modus eſt, Si pecuniam deſtinarim negotiationi, non abſolutè ſed duntaxat ſub conditione; vt ſi dicam, vellem negotiari, niſi multi mutuum peterent. de quo modo eſt difficultas. Quidam enim doctiſſimi viri putant, etiam tunc poſſe aliquid exigi ratione lucri ceſſantis. 90 *3. Si nō fuerit deſtinata, niſi ſub conditione.*

Probari poteſt Primò, Quia ſi abſtineas negotiatione, vt paratā habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potes exigere intereſſe, dum ille mutuum petet: ergo ſimiliter, ſi id facias vt mutues ijs, qui è Repub. ſunt petituri.

Dices, Eſſe diſparem rationem; quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi eſt facienda) eſt cauſa lucri ceſſantis; & ſic poteſt à Principe exigi cōpenſatio: dum verò id facis vt mutues ijs, qui paſſim ſe offerent; nulla certa mutuatio eſt cauſa lucri ceſſantis. (quamuis enim non mutuares huic vel iſti in particulari, non tamen ideo lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compenſationem exigere.

Reſpondeo, Etſi nulla particularis mutuatio ſeorſim ſpectata ſit cauſa; tamen omnes collectim ſumptæ ſunt cauſa totius lucri ceſſantis: nam vt mutues paſſim occurrentibus, abſtines à negotiatione, & ſubis detrimentum lucri inde prouenturi. quare cùm omnes collectim ſint cauſa, poteſt onus compenſandi hoc lucrum diſtribui in ſingulas mutuationes ſecūdum cuiuſque proportionem, ſicut quando multi collectim ſunt cauſa alicuius damni; onus reſtitutionis debet diſtribui in ſingulos, prout quiſque ad illud damnum eſt cooperatus. Simile videmus in monte pietatis (de quo infrà dubit. 23.) vbi onus diſtribuitur in ſingulos mutuatarios. 91

Secundò, Si Reſpublica, boni communis cauſa aliquem mercatorē cogeret abſtinere à mercatura, vt paſſim daret mutuum ijs, qui ſunt petituri; poſſet iſte mercator exigere à ſingulis intereſſe: non enim tenetur gratis abijcere ſpem illam quæſtus, vt alijs commodet: ergo etiam poterit, quamuis ſponte ob eam cauſam abſtineat. conſequentia patet, quia quòd coactus vel ſponte abſtineat, non mutuat rationem Iuſtitiæ & æqualitatis; nec tribuit Ius exigendi intereſſe: ſed quòd lucrum ei ceſſet, vel non ceſſet. 92

Tertiò, Si quis præſciret in particulari, quinam eſſent petituri, poſſet abſtinere à mercatura, vt pecuniam habeat paratam, & quando peterent, exigere intereſſe. tunc enim certæ & determinatæ mutuationes eſſent cauſa lucri ceſſantis: ergo idem licitum erit, etiamſi neſciantur in particulari. quid enim refert ad iuſtitiā, vtrùm ſcias in particulari qui ſint, an in genere eſſe aliquos? 93

quos? hinc enim non pendet ratio æqualitatis, de qua ſola nunc quærimus.

Quartò, Mutuatarij in hoc caſu non putant ſibi fieri iniuriam; imò æquum cenſent, vt ei compenſetur, quantum ſpes lucri per negotiationem (quam cauſa mutui reliquit) conſequendi, valebat.

94 Quintò, Si quis venderet aliquod inſtrumentum artis ſuæ, quo multum poterat lucrari, & quo vellet vti niſi ſciret à multis deſiderari, poſſet exigere ab emptore intereſſe lucri ceſſantis: atqui pecunia eſt inſtrumentum mercatorum, quo poſſunt multùm lucrari, & quo vellent vti negotiando, niſi ſcirent illud à multis alijs expeti: ergo ſi illud à ſe alienent, poſſunt exigere intereſſe.

95 *Videtur probabilis.* Ob has rationes, hęc ſententia mihi olim viſa eſt probabilis & etiam nunc videtur, præſertim ſpeculatiuè conſiderata; modò ille non exigat amplius quàm ſpes illa lucri, detracta laborum & expenſarum æſtimatione valebat; & ſemper retineat animum negotiandi illa pecunia, ſi mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vſuras, non eſt facilè admittenda. poſt factum tamen, non auſim cogere ad reſtitutionem.

96 *2. Conditio, Spes ſola æſtimanda.* Secunda conditio eſt, Vt non tantum exigas, quantum eſt lucrum, quod ſperabas, ſed minùs. deducenda enim eſt æſtimatio laborum, expenſarum, & quanti pluris valet id, quod certum eſt & præſens, quàm quod futurũ & incertum; vt DD. paſſim docent. Itaque ſolùm poteſt deducere in pactum, quanti valet illa ſpes lucri de ductis laboribus & expenſis: vt ſi paratus ſis ſpem illam lucri vendere 10. aureis & labores expenſaſque ob illud ſubeundas redimere tribus; nõ potes exigere nomine lucri ceſſantis niſi aureos ſeptem. ſi amplius petas, iniuſtitiam cõmittis, pro lucro ceſſante plus exigens, quàm ipſe illud æſtimes. non tamen id eſſet propriè vſura; quia non peteretur nomine mutui, ſed amiſſionis lucri.

97 *Lucri ceſſãtis compenſatio dupliciter deducitur in pactum.* Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrum poſſe in pactum deduci. Primò, *Indeterminatè*; nempe vt mutuatarius teneatur tantum ſoluere pro intereſſe, quantum euentus declarauerit lucri fuiſſe futurum: ita vt ſi poſtea ex euentu deprehenſum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuiſſe 100. aureorum; teneatur pro eo ſoluere 100. (deductis tamen deducendis) ſi 50. ſolùm quinquaginta, ſi nullum, nihil. id autem ſciri poterit vel ex euentu, quem idem mercator in alia pecunia negotiationi expoſita experitur; vel quem alij mercatores in ſimili mercimonj genere verſantes, ſortiuntur.

Secundò, *Determinatè*, nempe ſtipulando à principio à mutuatario vt aliquid determinati promittat pro ſpe lucri, qua ſe mutuans per mutuum priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiamſi euentus declaret nullum lucrum fuiſſe obuenturum, & ſortem ipſam cum naui perituram: quia ſpes illa, cùm mutuum daret, pretio erat æſtimabilis, eamque cenſetur vendidiſſe.

98 *An labor deducẽdus ſit.* Notandum Secundò, Sotum lib. 6. quæſt. 1. artic. 3. tenere, laboris & moleſtiarum æſtimationem non neceſſariò eſſe deducendam mercatori. quod probatur, quia ſi petas à mechanico vt tibi ſua commodet inſtrumenta, vel vt te comitetur, poteſt tecum paciſci de toto lucro ſarciendo, quod eo tempore amittet, nec tenetur laboris æſtimationem deducere; ergo nec mercator tenetur æſtimationem laboris & moleſtiarum negotiationis detrahere. Quę ſententia mihi placet, quando iſte labor talis eſt, vt mercator non optet illum pecunia redimere; quia vel cupit illum ſubire, vt otium aliamve moleſtiam vitet; vel facili conatu cum cæteris negotijs eum præſtabit.

Tertia conditio eſt, Vt lucri ceſſantis compenſatio non exigatur ſtatim dato mutuo; ſed conuenienti interuallo. vt ſi ex mutuo 100. aureorum, debeantur tibi 10. nomine lucri ceſſantis, non potes paciſci decem ſtatim dari; vt rectè docet Medina de vſuris quæſt. 3. §. Septima conditio. ratio eſt, quia ſi ſtatim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. ſed ſolùm 90. ſolùm enim 90. retinet dum decem tibi reſtituit. vnde hac ratione fiet vt tantundem exigas pro lucro ceſſante ex nonaginta, quantum ex centum, quod apertè eſt iniquum. cum enim non ceſſet tibi lucrum niſi ex nonaginta, non eſt æquum vt velis compenſationem, quaſi ceſſantis ex 100. 99 *3. Conditio Non ſtatim exigenda cõpenſatio.*

Aduerte tamen, ſi mutues 100. aureos ea lege vt ſtatim reddat 9. (ratione lucri ceſſantis ex 91. quæ ipſe retinet) non eſſe vſuram. ratio eſt, quia hoc nihil eſt aliud quàm mutuare 91. cum intereſſe; & alia nouem ſine intereſſe: quæ tamen ſtatim ſint reddenda ad ſoluẽdum intereſſe ex 91. proueniens. in quo contractu non magis grauatur mutuatarius, quàm ſi differretur ſolutio intereſſe. 100 *Si ſtatim exigat compenſationẽ.*

Petes, Vtrum vt pactio lucri ceſſantis ſit licita, neceſſarium ſit vt mutuans ſe non offerat ad mutuandum, ſed alterius precibus compulſus mutuet? 101

RESPONDEO, Id neceſſarium non eſſe: (etſi Conrad. q. 30. & quidam alij id exiſtiment) vt rectè Nauarr. nume. 212. & Sotus ſuprà ar. 3. Ratio eſt, quia æqualitas & iuſtitia contractus non pendet ex eo, quòd deſideres vel non deſideres illum fieri: ſicut poſſum offerre alteri equum meum, qui mihi valde eſt commodus, venalẽ; æſtimato cõmodo, quo me priuo. in hoc tamen caſu teneor patefacere emptori, me ratione commodi, quo priuor, amplius petere; ne decipiatur putando equum eſſe meliorem quàm ſit, & ita emat meum commodum neſciens, loco bonitatis equi. *An nõ poſſit ſe offerre.*

DVBITATIO XII.

Vtrum qui bona fide fecit contractum vſurarium, vel aliàs iniquum, quem ſi talem ſciuiſſet, feciſſet alium iuſtum; poſſit ratione lucri ceſſantis, veritate comperta tantum retinere, quantum contractu illo iuſto lucraturus fuiſſet.

QVidam viri ſanè docti affirmant, & dicunt in tali caſu contractum illum iniquum bona fide initum, reducendum eſſe ad limites cõtractus iuſti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. Probatur hæc ſententia Primò, Quia iſte contractus eſt cauſa cur relinquat alium contractum, quo iuſtè lucratus fuiſſet: ergo poterit exigere intereſſe lucri ceſſantis. 102 *Quidam affirmant.*

Dices, Ergo etiamſi mala fide contraxiſset, poſset exigere intereſse.

Reſpon-

Reſponderi poteſt negando conſequentiam; quia dum mala fide contrahit iudicans contractum eſſe iniuſtum; tunc in contrahendo non cenſetur habere rationem lucri ceſſantis per alios contractus iuſtos. ſi enim illius rationem habere vellet, facilè in ſuo contractu poſſet conſtituere iuſtitiam & æqualitatem, & ita non eſſet iniquus. Qui autem putat contractum eſſe iuſtum, non intendens niſi iuſtè contrahere; implicitè videtur in ſubſidium accerſere omnes titulos iuſtos, qui in tali contractu poſſunt reperiri: & conſequenter etiam titulum lucri, quod ceſſat ex alio contractu, quem feciſſet, niſi hunc contractum probum putaſset.

103 Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahentis ſeruatur æqualitas: & etiam eſt æqualitas ex parte materiæ; nam poteſt in ea materia inueniri titulus iuſtus; etiamſi à contrahente non conſideretur: ergo talis contractus etſi ſecundum ſe ſit iniquus, tamen ratione intentionis & tituli latentis poteſt iuſtificari.

Tertiò, Quia nemo per talem contractum putabit ſibi factam iniuriam; non enim facta eſt iniuria formalis, cùm mutuator non intenderit niſi iuſtè contrahere; nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iuſtus, quem ille implicitè cenſetur voluiſſe: non enim eſt neceſſe vt expreſsè cogitarit, ſi hic contractus eſſet iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compenſationem lucri ceſſantis: quia ſufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occaſionem intentus. ſi enim rogaretur, diceret hanc eſſe mẽtem ſuam

104 *Refutatio ſententiæ generatim accepta.* in omni contractu. Verùm hæc ſententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primò, Quia ſi emiſti rem minoris iuſto, bona fide; poſtea tamen intellecta veritate teneris complere pretium, nec potes confugere ad alium contractum, quem cum alio iniuiſſes, & quo plus lucraturus fuiſſes, ratio eſt, quia venditor non conſenſit in illum titulum; non enim mens eius eſt rem ſuam minoris iuſto vendere propter intereſſe emptoris.

Secundò, Si vendas aliquid bona fide ſupra iuſtum, teneris poſtea comperta veritate reſtituere exceſſum, nec poteſt confugere ad lucrum ceſſans, ratio eſt, quia emptor non conſentit in illum titulum, non enim intendit compenſare intereſſe venditoris; ſed tantùm emere rem iuſto pretio. vnde quòd amplius ſoluat, eſt, quia decipitur, putatq; rem pluris valere, quàm reuera valeat. ſi enim ſciuiſset rei pretium, noluiſſet dare quantum dedit. quòd ſi illũ exceſſum volebas ratione tui intereſſe, hoc ei debebas explicare, nam fortaſſe noluiſſet rem emere ſupra iuſtum, ob tuum incommodum ſarciẽdum. Idem dicendum de locato & conducto, de cambiis & cenſibus.

105 *Limitatio ſententiæ.* Si tamen limitetur hæc ſententia ad contractus eos, in quibus vterque contrahentium cenſetur conſentire in eoſdem titulos; ita vt his, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, vt fit in mutuo; ſic non vigetur improbabilis, & poteſt habere locum in quatuor caſibus.

1. Si expreſsè intendas omni titulo lucrari. Primò, ſi quis dum alteri tradit, verbi gratia centum, intendat expreſsè omni titulo, quo poteſt, lucrari ſex; hic poterit poſtea exigere ſex; ſi reuera lucrum ceſsans, deductis deducendis, tanti æſtimetur, etiamſi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, ſi alio iuſto titulo ſalua ſorte tantum poterat peti, vt per tres contractus cum mercatore; (de quibus infrà) aut per contractum cenſus vtrinq; redimibilis, aut alium: quia ſatis eſt vt intendat omni iuſto titulo id lucrari à tali; vt eruditè docet Gregorius à Valentia diſput. 5. q. 25. pu. 2. ratio eſt, quia ad iuſtitiam, ſeu æqualitatem, perinde eſt ſiue titulus ſit cognitus & volitus in genere, ſiue in ſpecie; modò reuera extet & propter illum exigatur æquiualens.

Secũdò, Si quis implicitè & virtute aliquem titulum iuſtum intendat; quod poteſt fieri tripliciter, Primò, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo conſueuit paſſim à mercatoribus v.g. in Burſa accipi. tunc enim implicite ſpectat illum titulum, ex quo illa conſuetudo eſt orta, etiamſi illum in particulari ignoret. vnde ſi ille titulus ſit in ſe iuſtus & reuera hic & nunc ſubſit; poteſt iuſtè illud lucrum accipere. Orta autem videtur hæc conſuetudo ex intereſſe, quod incurrunt mutuando; vnde ſi intereſſe lucri ceſſantis ſubſit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere; quia implicitè hoc intereſſe ſpectauit. 106 *2 Si implicitè. Id fit tripliciter.*

Simili modo, ſi conſuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depoſitum (vt vocant) & exigendi 5. vel 6. pro centum, orta ſit ex iuſto titulo: (verbi gratia triplicis contractus cum mercatore, aut veri intereſſe) qui ſic contrahunt iuxta morem receptum, implicitè ſpectant titulum illum vnde conſuetudo illa eſt orta. vnde ſi ſubſit intereſſe, vel ſi ille cum quo contrahitur eſt talis, vt per tres contractus ab eo tantum peti queat, poſſunt illud exigere. 107 *Pecunia pupillorum.*

Secundò, Cenſetur implicitè intendere iuſtum titulum, ſi ex vi præcedentis propoſiti, quo ſtatuit in hoc contractu exigere lucrum omni titulo, quo poteſt, ſeſe applicet poſtea ad hunc contractum celebrandum: tunc enim etiamſi actu id non cogitet, tamen implicitè cenſetur velle ita contrahere, & reipſa ſic exequi, ſicut ante propoſuit. quo modo fortè excuſari poſſent aliqui, qui initio cùm ad Burſam darent, expreſsè ſæpius intenderunt illud lucrum omni titulo iuſto accipere; & inde conſuetudine contracta, non ampliùs poſtea id actu cogitant. nam cenſentur ſemper contrahere ex vi illius conſuetudinis & habitus inducti per priores illos actus, in quibus erat expreſſa intentio omnium iuſtorum titulorum; quæ intentio cenſetur manere in habitu, & conſequenter in omnibus actibus ex illo habitu ſeu conſuetudine ſecutis. 108 *Ex vi præcedẽtis propoſiti contrahens.*

Tertiò, Videri poteſt implicitè intendere iuſtum titulum, qui cupit iuſto modo lucrari, & non aliter. Hic enim intendit formaliter iuſtum titulum & ita eſt affectus, vt ſi ſciret titulum huius contractus non eſſe iuſtum, nollet contrahere, ſed faceret alium contractum; vel ſtatim titulum iuſtum inueniret (vt lucri ceſſantis) & deduceret in pactum: vnde videtur iſte virtute intendere titulum omnem iuſtum, qui ſubeſt; neque ſe alligare ad hãc formam contractus, v.g. mutui: nam ita eſt actu diſpoſitus, vt ſi rogaretur quo titulo, quave forma contractus velit lucrari illa ſex pro 100. reſponderet, omni modo meliore, quo poſſum: quam clauſulam notarij plerumque ſolent addere Inſtrumentis, quia cenſe- 109

cenſetur ea eſſe mens contrahentium.

110 Hoc animo viri iuſti, Deumque timentes ſolent contrahere, dum res eſt obſcura. Iuxta hãc rationem excuſari poſſent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines induſtrios vel mercatores deponere ſolebant. hi enim non intendunt niſi licito modo hoc lucrum percipere: & ſi rogarentur, ex vi ſuæ conſuetudinis & præſentis affectus idipſum reſponderent. Itaque non auſim hos cogere ad reſtitutionem, quanquam putem non permittendum, vt quis in poſterum ſic contrahat abſque expreſſo titulo ob quem lucrum petat: quia cùm tituli non conſiderantur expreſsè, non conſtat an ex parte rei ſeruetur æqualitas, deinde non ſatis liquet, an iſte tertius modus implicitæ intentionis ſit ſufficiens. videtur enim potiùs intentio habitualis quàm virtualis: & ſi ſit ſufficiens, an reipſa interuenerit. quare hunc modum non probauerim in formali pacto mutui. niſi expreſſeris te velle contrahere meliore modo, quo potes.

DVBITATIO XIII.

Vtrum ratione periculi ſortis, vel difficultatum aut expenſarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra ſortem exigere.

111 *Ratione periculi.* QVidam putant id eſſe illicitum. Ita Nauarrus cap. 23. nu. 81. Sotus lib. 6. quæſt. 4. artic. 1. ad 1. & quidam alij, ob rationes infrà ponendas.

Reſpondeo tamen, Abſolutè id eſſe licitum, vt docet Angelus Vſura 1. num. 38. Syl. Vſura 1. quæſt. 35. Ioan. Medina Cod. de reſtitut. quæſt. 38. §. Ad tertiam cauſam, Corduba in Summa quæſt. 78. Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 343. & alij recentiores. Probatur Primò, Quòd me conijciam in tale periculum eſt pretio æſtimabile; vt ſi mutuem homini non ſatis noto, aut decoctori, aut dubiæ fidei: aut ſi timeam probabiliter magnas moleſtias in recuperanda ſorte: (quos caſus ponũt Ioan. Medina & Pet. Nauar.) ergo poſſum pro eo pretiũ exigere. iuſtiſſimum enim eſt, ſi pro eo, quod pretio æſtimabile eſt, pretium exigatur.

Secundò, Quia fideiuſſor poteſt ratione periculi, quod fideiubendo ſubit, aliquid exigere: at qui fideiubere eſt quoddam mutuare.

Dices, Fideiuſſor accipit ratione obligationis, quam ſubit.

Reſpondeo, Non tantùm ratione obligationis, ſed etiam & maximè ratione periculi. etſi enim poſſit ratione ſolius obligationis aliquid exigere; cùm omnis obligatio ciuilis ſit pretio æſtimabilis: tamen multò magis pôteſt ratione periculi; vt patet in eo, qui fideiubet vbi periculum eſt nullum; & in eo, qui idem facit vbi magnum: hic enim longè amplius exigere poteſt, nec alius ei titulus in hoc ſuffragatur, quàm periculi.

Tertiò, qui vendit ad diem, ſeu creditò, poteſt ratione periculi, quod ſubit dilata ſolutione, aliquid exigere ſupra iuſtum rei nudæ pretium, vt infrà cap. 21. dub. 6. dicemus: atqui dilatio ſolutionis eſt tacitum quoddam mutuum: ergo ſi licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expreſſo.

Quartò, Si tibi commodem vel elocem equum, domum, veſtem, poſſum aliquid exigere ratione periculi, quod tua cauſa ſubeo, ſi prudẽter metuo ne apud te res pereat, vel deterior efficiatur; vt quia te noui negligentem aut non probæ fidei: (quod etiam Sotus fatetur) ergo etiam quando mutuo pecuniam. Nec ſatisfacit quod ait Sotus, eſſe diſcrimen, quòd ibi non transferatur dominium, hìc verò transferatur: hoc enim parum ad rem facit. nam ſicut tu obligaris reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum; & ſicut mea res tibi locata, eſt in periculo, ita ſumma mihi debita, eſt in periculo.

Quintò, Mutuator poteſt exigere vt mutuatarius ei caueat, dato fideiuſſore aut pignore: ergo poteſt etiam ipſe aliquid accipere cùm periculum fideiuſſoris ſubit.

Notandum tamen, Vt hoc iuſtè fiat tria requiri. 112 *Tria requiruntur.* Primò, Vt non cogas mutuatarium vt te adhibeat loco fideiuſſoris, ſed liberum ei facias pignore vel fideiuſſore cauere: quia obligatio illa, quòd teneatur te loco fideiuſſoris accipere potiùs quàm alium, eſt onus quoddam pecunia æſtimabile. Itaque non potes id ei imponere, niſi fortè ratione lucri ceſſantis, vt ſic illud compenſes.

Secundò, Vt non plus exigas ratione huius 113 periculi, quàm ipſe alteri velles dare pro talis periculi redemptione, ſi pecuniã tuam in illud coniicere cogereris. hoc enim eſt ſignum, te iuſtam æſtimationem non excedere.

Tertiò, Vt ſit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert etſi poſtea fortè damnũ nullum euenerit: quia non pro ipſo damno futuro, ſed pro periculo dãni pactus es.

Sed contrà obiicitur ex Nauar. Primò, Quòd 114 *Obiectiones.* hæc ſententia ſit contra communem ſentẽtiam Theologorum & Canoniſtarum.

Reſpondeo, Eſt contra communem ſententiam, licitum eſſe cogere mutuatarium vt vtatur mutuante loco fideiuſſoris; non autem inire cum illo talem contractum, ſi ſponte conſentiat.

Secundò, *Eccleſia*, inquit, *determinauit contrarium, Cap. In ciuitate, de vſuris. ex quo colligere licet Eccleſiam determinaſſe, talia pericula non eſſe conſiderabilia.*

Reſpondeo, Falli Nauarrum; nam in illo ca- 115 *Cap. In ciuitate.* pite nihil aliud definitur ab Alexandro Tertio, quàm ratione ſolutionis dilatæ non licere merces pluris vendere, quàm modò valeant; niſi dubium ſit, illas plus, minuſve tempore ſolutionis valituras.

Vbi aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui ſors per dilationem ſolutionis exponitur; de hoc enim nulla ſit ibi mẽtio; imò tacitè inſinuatur id eſſe licitum. ſi enim tibi Ius eſt, rem quæ nunc valet 5. vendere 6. dilata ſolutione, quãdo dubium eſt vtrùm ea tempore ſolutionis ſit plus minuſve quàm ſex valitura, vt docet Pôtifex; multò magis Ius erit exigere aliquid ſupra rei pręſentem ęſtimationem, ratione periculi totius ſortis. ſi enim illud licet quia exponis te periculo amiſſionis lucri, multò magis hoc licebit; cùm te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, ſed totius ſortis amittendæ.

Tertiò, Ex cap. Nauiganti, de vſuris, vbi Gre- 116 gorius IX. ſic ait, *Nauiganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ, quantitatem pro eo, quod*

quòd ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus.

Expoſitio cap. Nauiganti. Reſpondeo, Vel Pontifex loquitur de eo, qui ita mutuat vt alterum cogat inire ſecum contractum præſtandæ ſecuritatis mercium aut pecuniæ: qui videlicet non vult mutuare, niſi alter alium contractum ſecum ineat, quo ipſe certo pretio in ſe periculum pecuniæ vel mercium recipiat; & hoc eſt illicitum, & ex parte vſurarium, vt dictum eſt: quia hoc onus eſt pretio æſtimabile, & fortè alia ratione, minore detrimento ſecuritas præſtari potuiſſet, dato pignore vel fideiuſſore. Ita docent Angelus & Sylu. ſuprà, & Ioann. Medina ſuprà, ad 4. & alij DD. ferè omnes; vel certè ſolùm intendit damnare vſuras centeſimas, quæ in traiectitia pecunia iure ciuili permittebantur; de quibus dubit. 1.

117 Quartò, Ex Soto, quamuis inquit periculum, quod ſubis mutuando vel vendendo credito ſit pretio æſtimabile; tamen non potes pro eo quidquam exigere, niſi inuoluntariè hoc patiaris. atqui is, qui ſe offert vel rogatus mutuat, non patitur hoc periculum inuoluntariè; ergo non poteſt quidquam pro eo exigere.

Reſpondeo, Ad hoc ſuprà dub. 10. reſpõſum eſt; nam eodem argumento probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro ceſſante, niſi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non eſſe, quod aſſumitur. ſi enim pretio æſtimabile eſt exponere pecuniam tali periculo; nihil refert vtrùm voluntariè an inuoluntariè id facias. etſi enim dum res ſponte offertur, eius pretium minuatur; (nam vt dici ſolet, *merces vltroneæ vileſcunt*) & ideo minùs exigere debeas dum te loco fideiuſſoris offers, quàm ſi ad hoc rogatus eſſes; tamen iudicio prudentis ſpectatis circumſtantijs, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si poſſet aliquid exigi ratione metus & periculi; is, qui magis eſt meticoloſus, poſſet plus exigere; quod eſt abſurdum.

118 Reſpondeo, Metus debet niti iuſta ratione; debet enim eſſe verum periculum, ob quod prudenter metuitur, vel tale vt ipſemet libenter tanti illud redimeret, ſi cogeretur ſubire.

DVBITATIO XIV.

Vtrum ratione carentiæ pecuniæ, ſeu obligationis non repetendi ante certum tempus, poſſit aliquid exigi: vt ſi mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non ſolùm pecunia, ſed etiam facultate repetendi per tantum tempus.

119 *Quorundã ſententia.* QVidam, vt refert Molina diſput. 308. putant hoc titulo poſſe aliquid exigi, in qua ſententia videtur eſſe Ioannes Medina C. de reſtitut. quæſt. 32. §. Inde infertur, vbi dicit, *Inde infertur poſſe mutuantem aliquid ſupra ſortem recipere ſine vitio vſuræ aut iniuſtitiæ: ratione grauaminis, quod ex carentia mutuatæ pecuniæ patitur; ſi inde non daretur occaſio infamiæ aut ſcãdali; quia ob illam cauſam licitum eſt vendenti, ſupra iuſtum pretium accipere*, hæc ille. quæ ſententia probari poteſt Primò; Quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta ſumma, eſt pretio æſtimabile, etiamſi nullum ſit periculum in debitore: ergo etiam mutuare cum obligatione non repetendi. cõſequentia probatur, quia hoc eſt difficilius quàm illud. plures enim inuenias, qui nomine tuo fideiubeant pro tanta ſumma, quàm qui eam tibi velint ad tãtum tempus mutuare, vt experientia conſtat. & ratio eſt; quia qui fideiubet in hoc caſu, moraliter certus eſt ſe nullam pecuniam numeraturum; & ſi fortaſſe contigerit eam eſſe numerandam, certus eſt ſe eam recuperaturum: imò poteſt eam ſtatim repetere, & omne intereſſe. qui verò mutuat, iam reipſa numerat, & quidquid euenerit, non poteſt ante annum repetere. ſi quoque interim ei obuenerit intereſſe, non compenſabitur, niſi expreſsè de eo fuerit conuentum.

Secundò, Licitum eſt aliquid exigere pro obligatione mutuandi 1000. ſuſcepta per vnum annum: ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam mutuatam tanto tempore.

Dices, Eſſe diſparem rationem: nam omnis obligatio eſt pretio æſtimabilis, vnde licet aliquid ſtipulari pro fideiuſſione & obligatione mutuandi, quamuis nihil ſit periculi vel damni in illis, at verò quòd quis non poſſit mutuatam pecuniam repetere ante annum elapſum, non eſt obligatio aliqua, ſed liberalis conceſſio ſuæ pecuniæ, (ſicut fit in donatione, vbi donator nullam ſubit obligationem) quæ ſatis compenſatur redditione æquiualentis in fine anni. 120 *Solutio quorundam.*

Refutatio. Sed contrà Primò, Non ſolùm dantur obligationes ad actus poſitiuos ſed etiam ad priuationes actuum. ſicut enim me obligo ad aliquid faciendum; ita etiam me poſſum obligare ad non faciendum; vt ſi promittam alicui non vti via vel actu per agrum ipſius, non vrgere ſolutionem ante certum tempus, non vocare in Ius, non egredi vrbe, in quibus conſtat induci veram obligationem ad aliquid non faciendum; contra quam ſi fecero, Ius alterius violabo, & tenebor de damno ſecuto. Nec refert, quòd is, qui donat, nullã dicatur ſubire obligationem; quia plus oneris ſubit, quàm ſi obligationem ſolùm aliquam ſuſciperet; cùm rem penitus à ſe alienet, non retento iure repetendi; quod omne eſt pretio æſtimabile. *Obligatio ad nõ agendum.* 121

Secundò, Etiamſi concederetur, non dici obligationem, tamen negari non poteſt, quin ſit onus quoddam indebitum; tale autem onus ſubire eſt pretio æſtimabile. ſicut enim fieri poteſt vt is, qui fideiubet pro eo, qui maximè eſt ſoluendo, incommodum aliquod ſubeat; ita etiam fieri poteſt, vt is, qui mutuat cum tali onere, incommodum aliquod inde reportet, etiamſi modò non appareat; vt experientia docet. ſæpe enim fit vt qui ditiſſimi videntur, non ſint; vel ſi ſint, repente fiant pauperes, & non ſint ſoluendo per infortunium. 122

Tertiò Probatur hæc ſententia; quia ſicut alijs rebus & oneribus poteſt aliquod pretium imponi; ita etiam oneri carendi ſua pecunia tanto vel tanto tempore, cùm n. pecunia ſit inſtrumentum negotiandi, & priuare ſe inſtrumento ſuæ artis ſit pecunia æſtimabile; cur non etiam mercatores poterunt carentiæ pecuniæ pretium aliquod communi conſenſu imponere; præſertim ſi ratio boni communis id poſtulet? Quòd autem bonum commune poſtulet vt id faciant, probatur; quia 123 *Carẽtia pecuniæ an poſſit pretium imponi.*

cùm

cùm plurimi pecunia præſenti egeant, nec facilè poſſit inueniri qui gratis mutuare velit, (partim ratione periculi ſortis, vel difficultatis in ea recuperanda; partim ne priuet ſe commoditate varijs modis negotiandi maximè per cambia, quæ hoc tempore vigent) ratio poſtulabat, vt mercatores communi conſenſu conſtituerēt veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, ſpectatis omnibus illis circumſtantijs, ex quibus ea carentia poſſet pro tempore pluris vel minoris æſtimari; idque vt paſſim omnibus conſtaret quanti pecunia haberi poſſit, & ne ſinguli pro ſuo arbitratu ſuum intereſſe, ſuaque incōmoda, cum magno mutuatariorum damno taxarę poſſent.

124 Et hic videtur eſſe vſus Burſæ ſeu Periſtylij Antuerpienſis, quò mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiæ vel inopiæ pecunię, multitudinis cambiorum, mercimoniorum, omniumque lucrandi rationum, (in quibus opus eſt pecunia præſenti) ſtatuunt tū per ſe, tum per ſuos proxenetas pretium carentiæ pecuniæ, quod mercatores mutuantes, pro eo quòd tanto tempore ſua pecunia careant, nec ante terminum conſtitutum liceat repetere, poſſint exigere. Hoc pretium interdum eſt ſex pro 100. in annū; aliquando 7. 8. 9. 10. 11. 12. amplius quàm
125 12. vetantur exigere conſtitutione Caroli V. edita Bruxellæ anno 1540. 4. Octob. quæ habetur pag. 767. diuerſarum ordinat. vbi ſi ampliùs exigatur, declaratur vſurarium. Porro hoc pretium videtur poſſe ibidem exigere quiuis mercator, etiamſi nullum ei lucrum ceſſet. Primò, Quia eſt iuſtum pretium carentiæ pecuniæ inter mercatores. nam iuſtum pretium rei vel oneris in aliqua communitate, eſt, quod bona fide, cauſa boni communis, ab illa communitate ſpectatis omnibus circumſtantijs imponitur. atqui hoc pretium ſic imponitur: ergo eſt iuſtum. Secundò, Quando alicui rei vel obligationi ob iuſtas cauſas, quæ communiter adſint, eſt pretium impoſitum, poſſum illud exigere, etiamſi mihi talis obligatio non ſit oneri, imò etiamſi ſit commoda; eò quòd communiter tanti æſtimetur: ergo etiamſi ex carentia pecuniæ per annum, non ceſſet mihi lucrum, nec ſit periculum ſortis; tamen quia huic carentiæ ob iuſtas cauſas tale pretium eſt impoſitum, poſſum illud exigere ſicut cæteri: ſicut pro fideiuſſione poſſum exigere pretium communiter taxatum, ſi quod ſit, etiamſi nullum mihi ſit periculum, imò etiamſi mihi ſit per commoda: cùm tamen fideiuſſio potiſſimùm ex periculo incommodi æſtimetur.

126 Hæ rationes videri poſſint alicui probabiles, potiſſimùm tertia: & iuxta eas conſuetudo Burſæ Antuerpienſis excuſabilis; quam præſtaret ſeruari, quàm illam, quæ modò introducta eſt: qua multi nolunt cuiquam mutuare ſecundum morem Burſæ; ſed tantùm dare ad cambium. vnde fit vt qui mutuando ſolùm lucrarentur 7. 8. vel 10. in 100. facilè extorqueant 20. vel 30. in 100. per varia cambia & recambia intra vnum annum.

Nihilominus ſentio non eſſe tam laxas habenas mercatoribus dandas; nec illis concedendum vt quidquam ſupra ſortem exigant, ſi illis ex carentia pecuniæ nullum lucrum ceſſat, nullum periculum impendet, nullum incōmodum
127 metuitur. Primò, Quia ſententia illa videtur noua nec illam apud authores reperio; ac proinde in re morali tanti momenti non facilè admittenda. Deinde quia carentia pecuniæ & obligatio non repetendi ante aliquod tempus, eſt quid intrinſecum rationi mutui: (alioquin mutuum nō differret à precario) vnde ſi mutuum debet gratis fieri (vt conſtat ex ſupradictis) nihil pro hac carentia vel obligatione petendum eſt.

Ex hoc fundamento elicienda eſt reſponſio ad 1. & 2. argumentum.

Ad Tertium Reſponderi poteſt, tale pretium imponi à mercatoribus non poſſe; quia carentia pecuniæ non eſt pretio æſtimabilis, niſi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

DVBITATIO XV.

Vtrum in mutuo pœna conuentionalis locum habeat; ſiue, vtrum licitum ſit paciſci, vt mutuatarius, ſi ad terminum ſtatutum non reſtituerit, aliquid ſoluat in pœnam ſuæ moræ vltra ſortem.

RESPONDEO, Id eſſe licitum, Ita Scotus 128
d. 15. quæſt. 2. & ex Scoto, Gabriel quæſt. 11. art. 1. columna 4. Syluester, Vſura 1. num. 28. Ioannes Medina quæſt. 3. de vſura. §. Quarta cauſa, & Nauarr. cap. 17. num. 215. & alij. Ratio eſt, quia debitor, qui eſt in mora, peccat contra iuſtitiam retinēdo alienum ſeu alteri debitum; ac proinde dignus eſt pœna: ergo ex conuentione partium poteſt illi aliqua pœna conſtitui; ſicut illi ſolet pęna imponi, qui à contractu reſilierit: & hæc pœna poterit exigi etiamſi mutuans nihil incommodi ſit paſſus. *Pœna conuentionalis.*

Dices, Nemo poteſt alteri imponere pœnam, quam teneatur ſubire, niſi Superior; ergo &c. 129

Reſpondeo, Solus Superior poteſt inuitum obligare ad pœnam: ſed priuatus poteſt alterum obligare conſentientem; tunc enim ille per ſuum conſenſum ſeipſum obligat, ſicut in aliis pactis.

Notandum tamen, hic requiri quatuor conditiones. Prima eſt, Vt non fiat in fraudem vſurariam, vt notant Scotus, Gabriel & alij: vt ſi non cures vtrùm ſoluat ante talem terminū, an non; ſed vt poſſis lucrari ex mutuo, terminum illi cū pacto pęnali conſtituis. tunc enim non ex culpa, quæ nulla eſſet in non ſoluendo: ſed ex vi mutui cenſeretur illud lucrum expectari. eodem pertinet ſi vt lucreris, breuem nimis terminum, intra quem ſcis illum ſoluere non poſſe, cōſtituas. Neceſſe igitur eſt vt dum mutuas, velis tibi ad talem terminum reſtitui, ſiue tua interſit, ſiue nō: & vt is iuſta temporis intercapedine, vt intra eum ſoluere queat mutuatarius, diſtet. tūc enim non reſtituendo peccabit; ac proinde potes paciſci de pœna; vt ſi contra hanc tuam voluntatem reſtituere omiſerit, eam teneatur ſoluere. quòd ſi conſtituta iam pœna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen cōtra iuſtitiam: nec inde fit vt exactio pœnæ ſit iniuſta: (etſi contrarium ſentire videatur Nauarrus ſuprà) quia omiſſio ſolutionis nō ideo deſinit eſſe peccatum. *4. Conditiones requiſita.* 130 *1. Conditio vt abſit fraus vſuraria.*

Secunda eſt, Vt debitor verè ſit in culpa non ſoluendo. nam ſine culpa non poteſt imponi pœna; ſiue ea ſit iudicialis, quā Iudex imponit per ſen- 131 *2. Vt ſit culpa.*

ſententiam; ſiue legalis,quæ lege eſt conſtituta; ſiue conuentionalis, quæ conſtituitur ex conuentione partium. vnde ſi factus ſit impotens,
132 non poteſt exigi, vt rectè notat Nauarrus ſuprà. Pari modo ſi contractus, cui appoſita eſt pœna, iure ſit irritus: quia abſque peccato talis contractus poteſt non ſeruari. ſi tamen huiuſmodi contractus iuramento eſſet confirmatus,pœna peti poſſet: quia tunc obligaret, ac proinde eius violatio eſſet peccatum, quod pęnam meretur.

Si contractus erat irritus.

Sed quid, ſi culpa ſua factus ſit quiſpiam impotens?

Respondeo,Si aduertit vel facilè aduertere potuit ex negligentia vel actione ſua culpabili ſecuturam impotentiam,tenebitur ad pęnam. ratio eſt, quia tunc non ſoluere eſt culpabile, volitum in cauſa culpabili. vnde meretur pœnam. vt ſi alea vel commeſſatione decoxit rem familiarem. Secus ſi id ita factum ſit, vt nullo modo aduerterit.

133 Tertia eſt, Vt pœna ſit moderata iuxta menſuram culpæ: quod etiam in pœna iudiciali & legali requiritur. quando enim pœna eſt immoderata, iniquè cogitur mutuatarius in eam conſentire: ac proinde non poteſt peti, qua parte iuſtum modum excedit. Hinc pactum legis commiſſoriæ in pignoribus (id eſt, vt pignus ſit creditoris, ſi certo tempore debitor non ſoluerit) eſt iure prohibitum cap. Significante, de pignoribus, & L.1. & 2. de pactis pigno. Hinc ſequitur, ſi pars debiti ſoluta fuerit, non poſſe totam pęnam exigi, ſed partem tantùm; eam nimirum, quæ parti debiti proportione reſpondeat.

3. Vt ſit pœna moderata.

134 Quarta, Vt mora ſit notabilis.non enim vnius diei,vel etiam hebdomadæ interuallum ordinariè ſufficiẽs dici debet ad pęnam incurrendam. hic tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ ſpectandus eſt. Nam ſi conceſſum eſt ſpatium ſufficiens,& intra illud ſolutio facta non ſit, poterit peti,etiamſi vel vnum diem exceſſerit,ſi iuris rigore vti velit mutuator.

4. Vt mora notabilis.

Petes,Vtrùm hæc pęna poſt moram ſit debita in foro conſcientiæ ante Iudicis ſententiam?

135 Respond. Valde probabile eſt ante omnem ſententiam deberi. Ita Syluester ver.Pęna, nu.14. & Couarr.in epitome 4. Decret.2.p.c.6. §.8. nu.11. & alij. ratio eſt, quia debetur ex vi pacti inter contrahentes initi. & ſic communis ſenſus hominum eas accipit. vnde multùm differt hęc pęna à pęna legali & iudiciali,quæ non debentur ante ſententiam: quia non ex vi pacti & promiſſionis rei, ſed Iudicis pręcepto, delictum punientis.

136 Aduerte tamen,ſicut legalis & iudicialis non debentur ante ſententiam Iudicis, ita conuentionalis non debetur ante exactionem partis, quæ hic Iudicis vicem ſupplet: eſt enim nimis durum & moribus hominum non ſatis accommodatum, vt ſolutio debeatur ante exactionem: æquum verò,vt parte exigente: quia debetur ex pacto. quare ſicut Iudici iubenti non licet reſiſtere, ita neque parti exigenti pęnam conuentam,denegare. ita Couarru.loco citato. Molina diſp.97. & multi Iuriſperiti.

Nõ debetur ante quàm exigatur.

Dixi eſſe *valde probabile*; quia nõ eſt certum. Imò contrarium etiam probabile eſt, videlicet pęnam conuentionalem non eſſe neceſſariò ſoluendam in foro conſcientiæ antequam debitor illius per ſententiam Iudicis cogatur. ita enim ſentit Adrianus quodlib.6.art.1. concluſ.2. illatione 3. vbi generaliter docet, nullam pęnam eſſe ſoluendam ante condemnationem. Lopes lib.1.de contract.cap.31.& lib.2.cap.34.Victoria,vt refert Lopes. inſinuat Nauar.cap.23. nu. 68.eandem tenet noſter Sanches lib.1.de matr. diſput. 37. & dicit multos neotericos doctiſſimos ita ſentire. Ratio eſt: quia illa videtur eſſe mens contrahentium & pęnam apponentium, niſi aliud exprimant. ideo enim apponunt pęnam vt cogant ſecum contrahentem ad ſeruandam fidem; & vt ius habeant compellendi ad eius ſolutionem, ſi fefellerit. confirmatur, quia cùm pęna ſit contra voluntatem;eius conditio naturalis poſtulat, vt non ſit debita ſolutio, niſi quis cogatur. hæc tamen ratio non omnino cõuincit,quia quod ex pacto debetur, non requirit ſententiam Iudicis. Itaque verius puto ſpectandam conſuetudinem; quæ niſi requirat condemnationem Iudicis,credo teneri ante ſententiam, ad ſolam partis requiſitionem. In dubio tamen de conſuetudine, cenſeo alteram ſententiam probabilem.

DVBITATIO XVI.

Vtrum is, qui pignus ab alio habet, ſi fructus ex eo perceperit, teneatur eos in ſortem putare.

Dico Primò, Si pignus creditori datum ſit tantummodo in ſecuritatem debitorũ, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in ſortem computare;niſi ratione lucri ceſſantis,damni emergentis,vel periculi ſortis, vel pęnæ conuentionalis, (iuxta ea, quæ ſuprà diximus) vel ratione expenſarum in pignore cuſtodiendo factarum, poſſet eos retinere. eſt communis ſententia Doctorum, & aperte colligitur ex cap.1. & 2.de vſur. ratio eſt: quia nullum ius habet ad fructus illos ratione mutui.vnde etiamſi agrum ſterilem, quem mutuator nõ colebat,acceperit in pignus; ſi ſua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos,deductis expenſis in colendo fact s, referre in ſortem.vt rectè Nauarrus cap. 17. num.216. contra Sotum: quia fructus hoc ipſo, quo naſcuntur ex re alterius, pertinent ad dominum illius rei. vide ſuprà cap.12.dub.17. 137
Quòd ſi quis vellet accipere fructus rei,quæ in pignus offertur, & nihilominus poſtea recipere ſortem; deberet illam rem emere cum pacto de retrouendendo. tunc enim poſſet percipere fructus, donec venditor rem ſuam redimeret, vt rectè Caietanus q.78.artic.2.circa reſp,D.Thomę ad ſextum. nam tempore illo medio res ipſius eſſet, & rei periculum, vnde etiam fructus. poſſet autem hæc emptio fieri etiam poſt contractum mutui & pignoris,ſi vtriuſque conſenſu reſciſſo contractu mutui,iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo, de quo infrà cap. 21. 138

Quo modo poſſint fructus pignoris percipi.

Excipiuntur duo caſus,in quibus creditor nõ tenetur fructus pignoris in ſortem computare. vt docet Nauarrus c. 17. nu.217. & Gabr.d.15. q.11.art.2.concluſ.4.& alij. Prior eſt,ſi feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum: tunc enim dominus directus feudi poteſt eius fructus percipere, ſorte manente integra, vt patet ex cap. 1. de feudis, quod eſt Innocentij III. & cap. Conqueſtus,de vſuris, quod eſt Alexandri III. 139

Duæ exceptiones, in feudo, & in emphyteuſi.

Poſterior eſt, ſi emphyteuta oppigneret domino directo rē emphyteuticam; tunc enim dominus directus, etiamſi laicus ſit, poteſt fructus rei illius percipere, ratio horum eſt, quia contractus feudi & emphyteuſis habent tacitas quaſdam conditiones, cum quibus ſemper cenſentur celebrari, niſi contrarium exprimatur, inter has vna eſt, vt ſi dentur in pignus domino directo, poſſit ipſe percipere eorum fructus, ſorte non imminuta; idque ne res apud dominum directum exiſtens fructificet alteri, quod non videtur conſonum rationi. Ex ſimilibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis caſibus reuertatur ad dominum directum, vt docet Syluester ver. Feudum, num. 17.

140 Requiruntur tamen tres conditiones vt dominus poſſit fructus iſtos percipere. Primò, Vt non exigat obſequium vel penſionem ſolitam. Secundò, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte eſt melior effecta per induſtriam emphyteutæ. Tertiò, Vt feudum vel emphyteuſis non ſit comparata magna pecuniæ ſumma, vel magnis obſequijs antecedentibus: ſed bona ex parte gratis conceſſa; aliàs iniquum eſſet pactum illud de fructibus horum (cum oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiendis. vide Syluestrum ſuprà num. 29. & 30. Nauar. & Gabrielem ſuprà.

141 Dico Secundò, Si pignus datum ſit non ſolùm ad debiti ſecuritatem, ſed etiam vt creditor interim eo fruatur, loco rei debitæ; tunc non tenetur eos in ſortem conferre. Hoc modo intelligendum eſt caput Salubriter, de vſuris, vt rectè oſtendit Molina diſput. 321. & colligitur ex Caietano loco cit. ſic enim ait Innoc. III. illo cap. *Sanè generum, ad fructus poſſeſſionum, quæ ſibi à ſocero ſunt pro numerata dote pignori obligatæ, computandos in ſortem non credimus compellendum: cùm frequenter dotis fructus non ſufficiant ad onera matrimonij ſupportanda*, q.d. ideo fructus talis pignoris non ſunt computandi in ſortem; (in diminutionem dotis) quia tale pignus non conſueuit dari vt dos minuatur; cùm fructus dotis integræ frequenter non ſufficiant oneribus matrimonij ſuſtentandis, in quem tamen finem dos datur. non ergo mens ſoceri eſt, vt ratione horum fructuum dos minuatur: ſed vt gener fruatur illis, donec ei dos repræſentata fuerit. hæc videtur eſſe mens Pontificis; non enim intendit aliquid ſtatuere præter ius commune, aut aliquod priuilegium concedere genero ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione contractus non habeat, (vt ex ipſo modo loquendi ſatis patet) ſed tantùm explicat generum non teneri, ſuppoſita conſuetudine, quæ paſſim viget.

cap. Salubriter, de vſuris.

142 Hinc ſequitur Primò, Generum hos fructus poſſe ſeruare, etiamſi ex dilatione dotis nullum ei lucrum ceſſet: quia non conceduntur hi fructus ratione lucri ceſſantis: (vt plerique Doctor. putant, teſte Couarru. lib. 3. variarum reſolutionum, cap. 1. num. 3.) ſed vt onera matrimonij, donec dos ſoluatur, ſuſtententur, niſi de contraria ſoceri intentione conſtet. Idem dicendum, etiamſi is, qui dedit dotem, ſit extraneus.

Non requiritur vt genero lucrũ ceſſet.

Secundò, Si conſtet ſocerum pignus non dediſſe, niſi in ſecuritatem dotis, non poteſt gener fructus retinere, niſi ratione lucri ceſſantis: (vt ſi ſocer ſit in mora, non ſoluens tempore conſtituto) ratio eſt, quia tunc iſti fructus pertinent ad ſocerum; neque genero alia ratione ſunt debiti, vti ſuppono. Vnde gener in hoc caſu non poteſt obligare ſocerum, vt ſocer ei illos fructus concedat, aut vt nouum contractum, quo illos poſſit percipere donec dos ſoluatur, ſecum ineat. Poſſet tamen lege conſtitui, vt etiam in hoc caſu, gener ad onera matrimonij ſuſtinenda, poſſit percipere fructus pignoris, donec dos ſoluatur: imò vt poſſit petere à ſocero penſionem annuam, donec dotem ſoluerit, idque non tantùm ratione intereſſe, ſed etiam tanquam pretium onerum matrimonij, hoc enim æquitati eſt conſentaneum & pertinet ad Reipub. bonam ordinationem & tranquillitatem.

Poteſt lege ſtatui, vt ꝑcipiat fructus pignoris.

143 Tertiò Sequitur, Viduam non poſſe ſoluto matrimonio percipere fructus pignoris, ei pro ſecuritate dotis aſſignati, niſi ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis: quia tale pignus non ſolet dari niſi ad ſecuritatem. Contrarium tamen tenent multi Doctor. Bannes q. 78. art. 2. ſub finem. Petrus Arragon. ibidem. Lopez, & quidam alij. vnde ſententia illa non eſt improbabilis. Sed puto ſpectandam conſuetudinem, vel mentem oppignerantis.

DVBITATIO XVII.

Vtrum licitum ſemper ſit in mutuo paciſci, vt res reſtituatur in eadem menſura, etiamſi pretium eius, tempore reſtitutionis creuerit.

VT ſi mutues mihi 10. modios tritici, valentes nunc 20. aureis, vtrùm poſſis exigere totidem modios, etiamſi pretium creſcat ad 25. aureos.

144 Sotus lib. 6. q. 1. artic. 2. putat in mutuo ſemper poſſe exigi eandem menſuram, ſeu idem pondus rerum. ratio eſt, quia in mutuo ſpectatur proportio ſeu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. ſi enim pretiorum æqualitas ſpectaretur, eſſet potiùs emptio & venditio, quàm mutuum. Sed vtendum diſtinctione, vnde

145 Dico Primò, Si ſit dubium vtrùm res tempore reſtitutionis valebit pluris an minoris, poteſt mutuator exigere parem menſuram rei æquè in ſe bonæ, eamque ſuo tempore accipere, etiamſi interim pretium eius valde creuerit, ratio eſt, quia tunc par eſt vtriuſque conditio, ſicut enim mutuator poteſt lucrari, ita & amittere. vnde ſi lucretur, non prouenit id ex obligatione mutui; (quaſi illud lucrum ſupra ſortem exigatur ex pacto) ſed per accidens, & caſu fortuito, eò quòd res tempore redditionis, facta ſit maioris æſtimationis. In hoc caſu vera eſt ſententia Soti.

Si dubium an pluris minoriſve valebit.

146 Dico Secundò, Si certum ſit vel ſaltem probabilius rem valituram minoris, poteſt mutuator maiorem quàm dederit mēſurā exigere, (prout id magis vel minùs certum fuerit) vt fiat æqualitas, idq; ſiue rem illam eſſet nunc venditurus aut in familia conſumpturus, ſiue ſeruaturus. Probatur, quia qui dat mutuum, poteſt ſpectare in re ſua non ſolùm naturalem bonitatē, ſed etiā pretium; & exigere vt reſtituatur æquale nō ſolùm bonitate, ſed etiā pretio. ſi enim in omnib. alijs contractibus poteſt exigi æquale in pretio; cur non etiam in mutuo? ergo ſi tibi mutuo 10. modios

Si certum valituram minoris.

modios

modios dum valent 25. aureis, poſſum paciſci, vt reſtituas mihi 12. modios & dimidium, ſi tempore reſtitutionis ſinguli modij non valebunt niſi duobus aureis: quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æſtimatione meis decem.

147 Dico, *Si tempore reſtitutionis non valebunt niſi duobus:* quia non poſſum te obligare, vt ad illud tempus differas reſtitutionem; poſſum tamen obligare vt non differas vltra certum terminum, & intra illum ſoluas, ea menſura, quæ adæquet pretium menſuræ, quam tibi nunc trado.

Dices, Iſte contractus non eſt mutui, ſed venditionis frumēti tui & emptionis alterius: nam implicitè exigis pretium frumenti tui, (quod eſt 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi ſuo tempore reddendum.

Sed contrà, Si eſſet contractus emptionis & venditionis, non poſſem exigere vt reddas mihi rem eiuſdem ſpeciei. ſi enim pretium frumenti mei eſt 25. aureorum, debeo illo in venditione eſſe contentus: nec poſſum vlteriùs obligare emptorem vt vendat mihi viciſſim frumentum vſque ad illam ſummam, pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur ſupra iuſtum pretium. Eſt igitur formalis contractus mutui, etſi implicitè venditionem & emptionem contineat.

148 Dices, Si rem illam eras ſeruaturus in illud vſque tempus, quo minoris erat valitura, non cenſetur tibi pluris nunc valere, quàm tunc valebit: ergo non potes nunc pro ea amplius exigere, quàm tunc valebit. Quidam concedunt totum.

Non refert, quòd eā non eras ſeruaturus.

Sed neganda eſt conſequentia: quia etſi toto eo tempore, quo manebas in propoſito illam ſeruandi non pluris valeret; tamen hoc ipſo, quo mutaſti illud propoſitum, ſtatuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æſtimare ſecundum præſentem valorem, quem modò habet, ac proinde huic æquale exigere.

149 Petes, Quid ſi in contractu non fuerit conuentum de reſtituenda maiore menſura, vel de exæquando pretio, ſed tantùm de reſtituendo mutuo, tenebiturne mutuatarius poſtea cùm pretium decreuerit, maiorem menſuram reſtituere? Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 251. & ſequentibus. putat eum teneri. Primò, Quia alioquin non ſeruatur æqualitas pretiorum, quæ in cæteris omnibus permutationibus ſeruari ſolet. Secundò, Si mutuo tibi 100. aureos dum ſinguli valent 12. regalibus, & poſtea decreſcat pretium eorum vſque ad 11. non ſatisfacis ſi mihi reſtituas idem pondus auri: ſed maius dare debes: ergo ſimiliter in alijs, vbi materia diſtinguitur à pretio. Hæc ſententia eſt probabilis.

Si non eſt conuentum de maiore menſura.

150 Contraria tamen videtur vſu recepta: quam tenet Sotus ſuprà. ratio eſt, quia in mutuo ita vſu receptum eſt, vt mutuatarius non cenſeatur obligatus, niſi ad reddendam rem ſimilem ſpecie, & parem bonitate & menſura, niſi ratione mutationis pretij aliter ſit conuentum. hæc enim eſt conditio puri mutui, cui nulla implicitè miſcetur emptio aut venditio.

Non tenetur reddere maiorem.

151 Ad primum reſponderi poteſt, In mutuo nudo, non ſpectari æqualitatem pretiorum, ſed bonitatis naturalis & menſuræ. quamuis ſi mutuans velit, poſſit etiam habere rationem pretij: ſed ſi non fecit, ſibi imputet.

Ad ſecundum: Alia eſt ratio nummorum, alia frumenti & rerum ſimilium. in nummis enim non ſpectatur niſi pretium: vnde non debet reſtitui niſi pretium æquale. in alijs rebus primariò ſpectatur ipſa materia. nemo enim petit mutuum frumentum propter pretium frumenti, ſed propter ipſum corpus & ſubſtantiam eius.

Dico Tertiò, Si certum eſt, vel probabilius rem tempore traditionis valiturā pluris, quàm modò valeat, non potes ad parem menſurā reddendam obligare; ſed tantùm ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei à te traditæ. vt ſi 10. modij, qui nunc valent 20. aureis, reſtituendi ſint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere vt reſtituantur 10. ratio eſt, quia non poteſt paciſci vt aliquid reddatur vltra id, quod æquiualet rei tuæ. 10. autem modij tempore redditionis pluris valebunt quàm res tua, quam modo tradis. excipe, niſi rem tuam vſque ad illud tempus conſtituiſſes ſeruare: tunc enim ratione lucri ceſſantis poſſes amplius exigere quàm res valeat. hic tamen detrahenda eſſet æſtimatio cuſtodiæ vſque ad illud tempus faciendæ, & æſtimatio periculi corruptionis; tantoque minùs exigendum. 152 153

Si valitura pluris, non potes exigere menſurā parem.

Aduerte tamen, Sotum ſuprà & Molinam diſp. 311. putare non eſſe contra iuſtitiā, etiamſi exigat in hoc caſu parem menſuram; modò non obliget illum vt differat ſolutionem vſque ad illud tempus, ſed ſolùm obliget vt ſoluat dum mutuans repetet. ratio eſt, quia tunc mutuatarius ſibi imputare debet quòd expectauerit donec pretium creuit. Hæc ſententia etiam probabilis eſt, ſi non erat certum, pretium fore augendum; vel ſi mutuans cōſtituerat rem ſeruare, aut erat adhuc anceps. alioquin ſi conſtabat pretium augendum, & conſtituerat rem conſumere aut alienare ante illud tempus, non video quo iure poſſit ęqualem menſuram repetere: hoc enim eſt manifeſtè aliquid lucrari ſupra æſtimationem ſortis, ex pactione mutui. 154

Poſſe exigi menſuram parem, eſt probabile.

DVBITATIO XVIII.

Vtrum dominium vſurarum transferatur in vſurarium.

MVlti putant vſurarium acquirere dominium vſurarum, (id eſt, earum rerum, quas ratione mutui ſupra ſortem accepit) ſiue illæ ſint vſu conſumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia; ſiue non, vt veſtes, annuli. Ita docet Scotus in 4. diſt. 15. q. 2. artic. 3. ad ſecundum. Paludan. ibidem q. 2. artic. 5. Nauar. c. 17. num. 265. Fundamentum præcipuum eſt, quia voluntas illa mutuatarij, qua illas ſoluit, ſufficiens eſt ad dominium transferendum. nam abſolutè voluntariè ſoluit; & ſolùm inuoluntariè ſecundum quid. Sed contraria ſententia eſt communior, pro qua 155

Sententia quorūdam, trāsferri dominium.

RESPONDEO, & Dico Primò, Si res illæ nomine vſuræ acceptæ, ita miſceantur rebus vſurarij ſimilibus, vt non poſſint ab eis diſtingui, tunc earum dominium cenſetur trāſlatum. eſt communis ſententia DD. colligitur ex §. Si duorum, Inſtit. de rer. diuiſione. & L. Si alieni, ff. de ſolutionibus, vbi dicitur, *Si alieni nummi inſcio vel inuito domino ſoluti ſunt, manent eius, cuius fuerunt. ſi mixti eſſent, ita vt diſcerni non poſſent, eius fieri qui accepit in libris Caſſij ſcriptum eſt; ita vt actio domino cum eo,* 156

Si miſceantur.

Dominus habet Ius in re, quādiu manet eadem.

qui dediſſet, furti competeret. valde tamen credibile eſt, quamdiu cumulus iſte extat, aliquo modo idem permanens, ſiue apud vſurarium, ſiue apud alium; eum, cuius res ibi permixta eſt, habere ius in re, vt ante alios omnes ei ex illo ſa-
157 tisfiat; Imo eum poſſe ſibi ex illo occultè accipere, quantum è re ſua ibi permixtum eſſe nouit, ratio eſt, quia etſi quando miſceo, v.g. frumentum alterius, frumento meo abſque voluntate domini, aceruus ille ex vtroque reſultans non fiat communis ac proinde nec ſingula grana communicentur, ſicut cùm vtriuſque conſenſu miſcetur: tamen competit illi actio in rem, quamdiu aceruus extat totus, vt habetur Inſtit. ſuprà, quod eſt valde conſentaneum iuri naturali, cur enim cùm certò mihi conſtat rem meam eſſe huic permixtam, non poſſim mihi vindicare ex mixto illo, quantum de meo ineſt? Confirmatur ex L. Marcellus, §. Pomponius, π. De rei vindicatione, vbi dicitur, *ſi quid, quod eiuſdem naturæ eſt, ita confuſum & mixtum eſt, vt ſeparari nequeat, pro parte vindicandum, vt puta, meum argentum & tuum in maſſam redactum eſt.*

Non transfertur dominium vſurarum.

158 Dico Secundò, Si non ita permiſceantur, non transfertur earum dominium in vſurarium, ac proinde nunquam transfertur ex vi ſolutionis ſeu traditionis factæ ratione contractus mutui. Eſt communior ſententia Doctor. D. Thomæ art. 3. Caiet. to. 2. opuſc. 8. cap. 1. Medinæ q. 4. de vſura, §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. art. 4. Couar. lib. 3. variarum. cap. 3. nu. 6. & aliorum. ratio eſt, quia per illam ſolutionem mutuatarius non intendit donare gratis, vti ſuppono, nec plus iuris dare vſurario quàm habeat, aut quàm ei debeatur ratione mutuationis; atqui ratione mutuationis nihil debetur præter ſortem: ergo non intendit transferre dominium, ſed ſolùm externam traditionem facere, quæ neceſſaria eſt vt fidem ſuam liberet, & pecuniam mutuam impetret. confirmatur ex L. Nunquam, π. De acquir. rerum dominio. Vbi dicitur, *Nunquam nuda traditio dominiū transfert, niſi præceſſerit venditio, aut iuſta aliqua cauſa*; atqui hic non præceſſit iuſta cauſa, id eſt, iuſtus titulus; ergo. Addo, etiamſi quis fateri vellet, transferri dominium, hoc tamen eſt adeo debile, vt nullius ſit momenti; quia tenetur ſponte reſtituere propter iniuriam: & mutuatarius retinet Ius in re, ſicut quādo aliquid metu extortum eſt, de quo ſuprà cap. 17. dubit. 6.

159 Hinc patet reſponſio ad fundamentum diuerſæ ſententiæ, Illam voluntatem nō eſſe ſufficientem, non defectu voluntarij propriè: quia eſt abſolutè libera: ſed quia per eam non eſt voluntum vt iſtæ vſuræ abſolutè cedant in dominium vſurarij, ſed ſolùm vt ſint ipſius, quatenus ei debentur, non aliter.

Si ſit res fructifera, etiā fructus deberi.

160 Ex his ſequitur, ſi res nomine vſuræ accepta, ſit fructifera, non ſolùm rem illam, ſed etiam fructus perceptos reſtituendos eſſe, vt docet D. Thomas ſuprà. quod etiam admittunt illi, qui putant dominium vſurarum transferri in vſurarium, vide Couarruuiam lib. 3. variarum. cap. 3. num. 6.

Res pecunia vſuraria parta, eſt vſurarij.

161 Dico Tertiò, Res tamen lucrifactæ pecunia vſuraria, ſtatim ac ipſi traditæ fuerint, tranſeunt in ipſius dominium: eſt communis ſententia Doctor. D. Thomæ art. 3. Adriani in 4. tract. de reſtitut. q. De vſura. §. Occurrunt, Medinæ, de vſura q. 4. §. Ad quartum principale, Couarru. lib. 3. variarum. cap. 3. num. 6. & aliorum. & colligitur apertè ex L. 1. C. Si quis alteri, vel ſibi ſub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. vbi ſignificatur eum effici dominum, cuius nomine aliena pecunia res empta fuerit, ſi ei tradatur poſſeſſio, & L. 8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerint, ſed ſibi tam actionem empti, quàm dominium, ſi ei tradita fuerit poſſeſſio, quærit.* Item L. Si ex ea, C. De rei vindicat. ratio eſt: quia talis res eſt fructus induſtriæ, non pecuniæ, vt quæ per ſe ſit ſterilis.

Dico Quartò, Si vſurarius res alienas loco vſurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij; licet dominium iſtarum rerum nō transferat in emptores. Prior pars patet ex L. Qui vas, in fine, π. De furtis, vbi dicitur, *Nummus, qui redactus eſt ex pretio rei furtiuæ, non eſt furtiuus.* & paulò ante. *Cùm fur rem furtiuam vendidiſſet, eiq́, nummos pretij dominus rei per vim extorſit; furtum eum nummorum feciſſe, rectè reſponſum eſt.* poteſt tamen dominus pretium capere in compenſationem, quando timet ſe rem ſuam non recuperaturum. 162

Si vendat res alienas.

Dices, Talis contractus eſt inuoluntarius ex parte emptoris: (ſi enim ſciret rem eſſe alienam, nollet emere) ergo eſt irritus, confirmatur, quia non intendit transferre dominiū pretij in venditorem, niſi venditor transferat viciſſim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non poteſt vllo modo facere; ergo, &c. 163

Respon. Eum quidem aliquo modo eſſe inuoluntarium, cùm ex errore procedat: quia tamen hic error non eſt circa rei ſubſtantiam, ſed circa conditionem quandam extrinſecam, non eſt ipſo iure contractus irritus. poteſt tamen emptor illum reſcindere vbi ſciuerit, & pretium repetere, vt conſtat ex cap. 17. dubit. 5. ſed quamdiu hoc non facit, pretium eſt venditoris. Ad confirmationem; Non intendit pretium transferre ſub conditione illa; ſed transfert illud abſolutè cum onere vt venditor rem quoq; transferat in ipſum. vnde venditor ſtatim fit dominus pretij traditi: ſed manet obligatus vt rem faciat emptoris; teneturque de euictione.

Aduerte tamen, hic requiri vt emptor bona fide res illas emerit neſciens eſſe alienas; ſi enim id ſciuit, contractus eſt irritus, vnde tunc vſurarius non acquirit dominium pretij: vt patet L. Si in emptione, π. De contrahenda emptione. 164

Altera pars probatur: quia qui non eſt dominus rei, non poteſt illius dominium in alium transferre. vt colligitur L. Ex empto, π. De actionibus empti, hinc vbicunque reperta fuerit, poterit à priori domino vindicari.

DVBITATIO XIX.

Quænam poſſimus ab vſurarijs titulo gratuito vel oneroſo accipere.

HÆc quæſtio locum habet in omnibus debitoribus, qui non ſunt ſoluendo.

Resp. & Dico Primò, Non potes ab vſurario vel fure accipere vllo titulo res alienas, quæ in ſpecie extāt, vt veſtes, catenas, lectos; etiamſi ipſi eas alienando, nō fierent impotentiores ad ſoluendum, ratio eſt, quia cùm ipſi talium rerum non habeant dominium, non poſſunt il- 165

Si res ſint alienæ.

lud

lud in alium transferre. Hinc ſequitur eas non poſſe emi. & ſi quis eas ſciens eſſe alienas emeret, teneretur ad reſtitutionem earum,& etiam fructuum omnium.

166 Notandum tamen eſt, hæc eſſe intelligenda, quando inuito domino emerentur. ſecus verò ſi ex conſenſu eius, ſaltem tacito & præſumpto. vnde excuſandi videntur, qui emunt pignora & alia, quæ vſurarij paſſim in oppidis publicè vendunt. Primò, Quia non conſtat an hæc ſint aliena: talia enim ſolent ſponte à mutuatarijs relinqui per modum venditionis pro ſorte & vſuris. & ita dominium eorum tranſit in vſurarium, quamuis teneatur pretium ſupplere. Secundò, Quia mutuatarij poſtquam ea reliquerunt pro vſuris, non ſolent curare ad quos perueniant; & ſi rogarentur, libenter facerent poteſtatem emendi.

Emptio pignorum ab vſurarijs.

167 Dico Secundò, Potes ab vſurario & à fure accipere etiam titulo gratuito res eas, quarum ipſe dominium habet. ratio eſt: quia hæ res non ſunt alienæ, ſed ipſius vſurarij: neque alijs ſunt vlla reali obligatione obnoxiæ. non enim res vſurarij ſunt tacitè hypothecatæ pro vſuris, vt quidam olim putarunt. nuſquam enim in Iure poſitiuo talis hypotheca conſtituta inuenitur: Iure autem naturali nulla eſt tacita hypotheca. Accedit quòd ne furis quidem bona pro furtis hypothecata ſint, vt communiter Doctores docent. vide Nauarrum cap.17.nu.265. Syluestrum ver. Vſura,6.num.5.Couarru.lib.3. variarum.cap.3.nu.6.& alios: ergo poteſt earum dominium validè in alios transferre. conſequentia patet, quia dominus rei alteri nō obligatæ, habens liberam adminiſtrationem, poteſt eius dominium transferre in alium.

Si vſurarij propria.

Petes, Quid ſi per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad ſoluendum?

168 RESPONDEO. Multi Doctores in hoc caſu docent, eum, qui aliquid accepit, teneri ad reſtitutionem: quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniuſtè.

Si res alienetur in fraudem creditorum.

Sed vtendum eſt diſtinctione. Primò, Si non inducis illum ad donandum vel ad alienandum, ſed ipſe ſponte tibi donat, vel vendit, aut emit; non teneris ad reſtitutionem in foro conſcientiæ, etiamſi ſcias ipſum per hoc fieri impotentem ad ſoluendum. Ita Petrus Nauarr. lib. 3. cap. 4. num. 218. & Molina diſput. 327. colligitur apertè ex L. vltima, §. 4. π. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata: quia illæ res nemini ſunt obſtrictæ, & ipſe eſt earum dominus; & nulla lege eſt inhabilis ad transferendum earum dominium: ergo transfert reipſa. Nec obſtat, quòd ille peccet donando quatenus per hoc reddit ſe impotentem ad ſoluendum creditoribus: quia tu non es cauſa cur velit donare, ſed ſuppoſito quòd ipſe ſponte velit, tu acceptas, vtens iure tuo. nec enim vel iuſtitia, vel charitas poſtulat, vt negligas tuum commodum, etiamſi inde per accidens ſequatur alteri tantundem damni.

Si non induxiſti ad donandum, potes accipere.

169 Aduerte tamen, ſi titulo gratuito accepiſti, iure ciuili concedi creditoribus actionem, qua poſſint illud à te repetere. & quidem ſi ſciuiſti illum ea donatione fieri impotentem, cogeris reſtituere, etiamſi neque res extet, neque ex ea factus ſis locupletior. ſi verò neſciuiſti, ſolùm teneberis quatenus extat, vel ex ea factus es locupletior. vt patet ex L. Quòd autem, π. Quæ in fraudem creditorum. Quòd ſi titulo oneroſo accepiſti; ſi quidem ſciuiſti illum ſic reddi impotentem (vt ſi venderet domū vel agrum, vt inſumat in conuiuia, in ludum) cogeris reddere non reſtituto pretio, niſi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, vt patet L. 7. 8. & vltima, π. Quæ in fraudem creditorum. Si verò neſciuiſti, non datur actio creditoribus ad reſcindendum, vt expreſsè habetur L. Quòd autem, vbi dicitur; *Si quid in fraudem creditorum factum ſit, ſi tamen is, qui cepit, ignorauit, ceſſare videntur verba edicti.*

Conceditur actio iure ciuili.

170 Notandum eſt, hanc actionem concedi creditoribus ſolùm per vnum annum, qui computandus eſt ab eo die, quo primùm ſciuerunt alienationem eſſe factam; vt patet ex iuribus citatis.

Secundò, Si verò illum induxiſti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem, teneris ad reſtitutionem, ſi hæc impotentia ſit cauſa non ſoluendi. ratio eſt, quia qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Si tamen hæc impotentia non ſit cauſa cur non ſoluat, non teneris; vt ſi ipſe ea eſſet induſtria vt facilè poſſit tantundem lucrifacere: tunc enim non impotentia, ſed negligentia eſſet cauſa non ſoluendi. Pari modo ſi iam ante ſtatuerat non ſoluere: (vt fit in multis occultis vſurarijs) tunc enim etſi tua inductione fiat impotens, tamen non teneris ad reſtitutionem: quia hæc inopia non eſt cauſa non ſoluendi, ſed propoſitum illud prauum: cōfirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non cenſent ſibi fieri iniuriam, ſi quis à talibus aliquid ſibi donari vel condonari petat.

Si induxiſti eum.

Notandum tamen eſt, eum, qui induxit alium ad donandum, aduertens eum ſic reddi impotentem ſolutionis, debere eſſe paratum ad reſtituendum, quandocunque viderit illum cupere ſoluere ſuis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipſe ſua inductione eſt cauſa) impediri. ratio eſt, quia in eo caſu ipſe eſt cauſa non ſoluendi, cùm ſit cauſa impotentiæ, propter quam debitor non ſoluit. Idem dicendum, ſi creditores putentur bona illius publica authoritate occupaturi: quia tunc eſſet cauſa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent. 171

Debes eſſe paratus reſtituere.

Dico Tertiò, Si vſurarius vel alius debitor non eſt ſoluendo, nihil poteſt ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per teſtamentum, codicillum, fideicommiſſum, vel donationem cauſa mortis: ſed totum in conſcientiæ foro reſtituendum creditoribus. colligitur ex L. Quòd autem, §. nono. π. Quæ in fraudem creditorum. & L. vltima, §.2.C. de iure deliberandi. ratio eſt, quia nemo poſt mortem ſuam habet poteſtatem lucrandi & compenſandi creditoribus, ſi quid ex bonis ipſius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit. ergo par non eſt, vt de rebus ſuis poſſit pro eo tempore cum damno creditorum diſponere. confirmatur, quia ideo poteſt res ſuas alienare dum viuit, quia quamdiu viuit, manet ipſius perſona obligata, quæ adhuc lucrari poteſt: ergo cùm poſt mortem non poſſit ipſius perſona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde ſoluatur creditoribus; non poteſt etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare. 172

Per vltimā volūtatem non licet accipere.

DVBITATIO XX.

Vtrum hæredes vſurarij teneantur inſolidum.

173 NAuarrus cap. 17. nu. 278. ſentire videtur, ſingulos hæredes inſolidum teneri: ait enim, *Si quis hæredum non habeat vnde reſtituat, alius ad id pro ſua hæreditatis parte, quantum feret obligabitur*. Probat per cap. Tua nos, de vſuris, vbi dicitur, *Quòd filij ad reſtituendas vſuras, ea ſunt diſtrictione cogendi, qua parentes ſui, ſi viuerent, cogerentur.* Idem cenſet de donatario & legatario, deficientibus hæredibus. Eandem tenet Gloſſa in illud caput. Sed contraria eſt verior, pro qua

174 *Si res aliena in ſpecie extet.* Dico Primò, Si res aliqua in ſpecie extet apud vſurarium, quam nomine vſurarum acceptam eſſe conſtet, ea ad quemcunque hæredem deuenerit, eſt reſtituenda. Patet ex dictis; quia eſt aliena, ſecus eſt de ijs, quæ pecunia vſuraria ſunt coempta: nam horum dominium eſt penes vſurarium, vt dictum eſt ſuprà dubit. 18.

175 Dico Secundò, Hæredes non tenentur inſolidum, nec alter pro altero; ſed ſinguli tantummodo pro ſua parte iuxta vires hæreditatis. Ita Caietanus tomo 2. opuſc. 8. quod eſt de vſura queſt. 5. Syluest. Vſura. 6. q. 10. Couarru. lib. 3. variarum reſolut. cap. 3. Sotus lib. 6. q. 1. artic. 4. Medina q. 4. de vſuris. §. Ad quintum principale. ratio eſt, quia in ſucceſſione hæreditatis ſicut bona defuncti diuiduntur in hæredes, ita etiam eius obligationes perſonales & debita. rationi enim conſentaneum eſt, vt qui tantummodo ex parte commodum percipit, onus quoque ex parte duntaxat ſentiat, dico *perſonales*, quia ſi aliquid obligatione reali ſit obſtrictum, illud in totum conueniri poteſt.

Ad cap. Tua nos, Reſpondeo, Ibi tantùm ſignificari totam obligationem reſtituendi tranſire ad hæredes ſimul iunctos, ita tamen vt ſinguli non teneantur, niſi ex parte.

176 *Legatarij non tenentur.* Dico Tertiò, Etiamſi omnes hæredes deficiant, tamen legatarij & donatarij non tenentur ad reſtitutionem, ſi illa, quæ hæredibus relicta ſunt, ſufficiunt ad ſoluenda debita, & ad portionem hæredibus iure debitam, Ita docet Ioannes Medina ſuprà. Probatur, quia onera debitorum teſtatoris non tranſeunt ad legatarios, ſed ad hæredes: hoc enim ratio hæreditatis includit, hæres enim dicitur, qui ſuccedit in vniuerſum Ius defuncti. L. Hæreditas, 7. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiuſdem; ſubſtituitur enim in locum defuncti.

177 *Si bona relicta hæredibus nō ſufficiāt ad onera.* Aduerte tamen, ſi bona hæredibus titulo hæreditatis cum oneribus defuncti relicta, nō ſufficiunt vt ipſi ſolutis debitis habeant ſuam legitimam, vel quartam iure debitam; tunc legatarios & donatarios, quibus aliquid cauſa mortis donatum eſt, teneri contribuere, ſeruata proportione, vt ſolutis debitis legitimam vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur, obtineant, *Falcidiam detrahunt.* vt patet ex dictis cap. 19. dubit. 7.

DVBITATIO XXI.

Quinam ex cooperantibus ad vſuras teneantur ad reſtitutionem.

178 *Qui agunt partes vſurarij, tenentur.* RESPONDEO, & Dico Primò, Omnes eos teneri, qui agunt partes vſurarij, & ſunt cauſa efficax cur vſuræ ſoluantur, vel ſolutæ non repetantur. Tales ſunt Primò, Qui perſuadent alicui vt fiat vſurarius & vſuras exigat, vt rectè Nauar. cap. 17. num. 265. & Sotus lib. 6. quæſtione 1. artic. 4. ſub finem, ſicut qui ſuadet alteri vt fiat fur, tenetur de damno inde ſecuto; niſi fortè putauerit, mutuatarijs, qui aliter mutuum obtinere nequeunt, id gratum fore, tunc enim quodammodo illorum partes agit, ipſiſque tacitè conſentientibus & ratum habentibus, ſuadet.

Secundò, Omnes Iudices, qui ſtatuto vel ſententia compellunt ſoluere vſuras, vel decernunt vt ſolutæ non repetantur, tenentur inſolidum ijs, qui eas ob hanc cauſam ſoluunt, vel ſolutas non audent repetere. ſunt etiam hi ipſo facto excommunicati, vt patet Clementina vnica, de vſuris. Secus eſt, ſi vſurarios ſolùm in Republ. permittant, ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non cenſerentur vſurarum cauſa: niſi fortè ingentes ſummas pro licentia fœnerandi exigant, vnde fiat vt ipſi vſuras augeant & pauperes magis exhauriant. Tenentur tamen ſolùm ſecundo loco, nempe in defectum vſurariorum, quando fuerunt cauſa. 179 *Excommunicantur Iudices.* *Pretiū pro licentia fœnoris.*

Tertiò, Notarius, qui Inſtrumentum vſurarium ita conficit inuito mutuatario, vt ex eo reipſa cogatur ſoluere vſuras: vt ſi contractui vſurario pretendat honeſtum nomen mutui vel venditionis. Notandum tamen, qualecunque Inſtrumentum conficiat, ſi id faciat volente mutuatario, non teneri ad reſtitutionem: quia non lædit inuitum, ſimiliter non tenetur, ſi exprimat contractum, qualis eſt, nam ex vi talis Inſtrumenti non poſſunt vſuræ exigi, niſi fortè alicubi eſſet iniquum ſtatutum, quo cogerentur mutuatarij eas ſoluere, rarò tamen vſu venit vt Notarius teneatur; quia non facit Inſtrumentum niſi volente mutuatario, peccat tamen ſemper mortiferè talia Inſtrumenta conficiendo; quia facit contra ſuum iuramentum, quod Notarij, dum munus illud ſuſcipiunt, & facere ſolent. 180 *Notarij.*

Quartò, Famuli & factores vſurariorum, qui faciunt ipſos contractus iniquos. 181 *Famuli.*

Aduerte tamen, Syluestrum verbo, Vſura, 7. quæſtione 4. cum Monaldo docere, non teneri famulum, qui ex ſpeciali mandato domini, dicentis, *mutua Petro decem libras ad vſuram meo nomine*, mutuum dedit. quæ ſententia vera eſt, ſi contractus iam cum domino ſit initus; ita vt famulus tantummodo pecuniam numerare debeat. Secus verò ſi ipſe contractus per famulum ſit ineundus. tunc enim videtur efficax cauſa damni, imponendo illi obligationem iniuſtam, ob quam poſtea vſuras ſoluit. ſi tamen non erat in poteſtate famuli abſque eo contractu pecuniam dare, eò quòd dominus eſſet præſens, non videtur teneri: quia mutuatarius non cenſet ſibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non poteſt; ſed à domino, & hoc videtur velle Syluester ſuprà. 182 *Si famulus non poterat aliter dare.*

Quintò, Famuli qui cogunt ad ſolutionem vſurarum, ꝗ ſi non vrgeant, & mutuatarij alioquin ſponte erant ſoluturi, putat Sotus lib. 6. de Iuſt. q. 1. ar. 4. in fine, illos nō teneri; quia mutuatarij nō putant ſibi ab illis fieri iniuriam, & conſentiunt vt dominis ſuis vſuras acceptas tradāt. 183 *Qui cogunt ad ſolutionem.*

ſed

ſed verius eſt hoc ipſo quo exigũt iniuram fieri: quia iure dominorum ſuorum, quod nullum eſt, exigunt, & directè ſpoliant alterum re ſua. Verùm quia id ſponte non faciũt, ſed iuſſu dominorum, nec ipſis inde emolumentum prouenit, non cenſent debitores ſibi tantam iniuriam fieri, vt velint per ipſius fieri reſtitutionem: vel ſaltem quin libenter ſint condonaturi ſi rogentur.

Non efficaciter concurrentes.

184 Dico Secũdò, Qui verò agunt partes mutuatarij, vel certè non efficaciter concurrunt, non tenẽtur ad reſtitutionem, etiamſi videantur cooperari. Tales ſunt Primò, Famuli, qui recipiũt pignora, eaque aſſeruant. Secundò, Qui numerant pecuniam. Tertiò, Qui referunt omnia in libros rationum. Quartò, Proxenetæ, qui quærunt eos, qui pecunia egent & adducunt ad vſurarium, hi enim potiùs beneficiũ præſtãt, quàm iniuriam inferunt. vide Sylueſtrum v. Vſura 7. qu. 3. non eſt in poteſtate illorum vt vſurarius det pecuniam ſuam ſine vſura. Quintò, Qui pecuniam ſuam apud vſurarium depoſuerũt, modo tamen non ſuaſerint vt vſuras exigeret, nec ſint earum participes, vt docet Caietanus q.78. artic.4. Ratio eſt, quia nemo mutuatarius cenſet ſibi per hoc fieri iniuriam, aut id ægrè fert, quid enim illis obeſt quòd vſurarius pecunijs abundet? fieri tamen poteſt vt is, qui deponit, peccet: quatenus ei præbet materiam plurium iniquorum contractuum: ſic intellige D. Thomam q.78.a.4. ad vltimum, vbi Caietanus non videtur aſſecutus eius mentem.

Deponens pecuniã apud vſurarium.

DVBITATIO XXII.

Quænam pœnæ ſint vſurarijs conſtitutæ.

NOtandum eſt, multas pœnas tum iure Ciuili, tum maximè iure Canonico in vſurarios manifeſtos eſſe conſtitutas, vt patet cap. Quanquam, de vſuris l.6. & alibi, de quibus fusè Couarruuias lib.3. varia. ca.3. & Sylueſter Vſura 9. quæſt.4.

Manifeſti vſurarij qui dicantur.

185 Dicuntur autem manifeſti vſurarij, qui facto vel iure manifeſtè ſunt tales. Facto quidem manifeſtè tales dicũtur, qui palàm, ita vt nulla tergiuerſatione negari poſſit, ad vſuram dant. Iure verò, qui Iudicis ſententia de hoc crimine ſunt condẽnati, vel qui de ſeipſis legitimo Iuris ordine hoc crimen coram Iudice ſunt cõfeſſi, vel denique de quibus id per idoneos teſtes in iudicio eſt plenè probatum, vt docet Couarr. ſuprà nu.4. & 5. Infamia, aut ſemiplena probatio non ſufficit, teſte Couarruuia. Imò nec confeſſio extra iudicium, coram Parocho & teſtibus, vt docet Molina diſput.333. quia confeſſio extraiudicialis non inducit notorium Iuris. vide Gloſſem cap. Manifeſta, 2.q.1.

Infamia.

186 Prima pęna eſt, Infamia Iuris. L. Improbum, C. Ex quibus cauſis irrog. infam. vnde ſi frater meus illum hæredem inſtituat, poſſum agere contra illum actione inofficioſi teſtamenti, vt docet Sylueſter ex Bartolo: & patet ex L. Fratres, C. de inofficioſo teſtamẽto. Item ſi eſt Clericus, beneficij obtinendi eſt incapax, vtpote irregularis.

Secunda eſt, Quòd non ſint admittendi ad communionem altaris. c. In omnibus, de vſuris. quibus verbis non ſignificatur, vt quidam volunt, eos eſſe excludendos ab obfficio diuino tanquam excommunicatos, ſed ſolùm à perceptione Euchariſtiæ: hæc enim commmunio altaris dici ſolet. Addo, ipſos iure communi non eſſe excommunicatos: & pœnas eſſe reſtringendas.

Tertia, Nec ad oblationes offerendas, dicto 187
cap. In omnibus. qui oblationes eorum acceperit, ipſo facto eſt ſuſpenſus ab officio, donec ad arbitrium ſui Epiſcopi ſatisfecerit: & compellitur reddere, vt ibidem habetur.

Quarta, Nec ad confeſſionem peccatorum, donec ſatisfecerint reipſa pro ſua facultate: vel idoneam cautionẽ dederint; (nempe pignoratitiam vel fideiuſſoriam) idque vel creditoribus ipſis (ſi ſint præſentes) vel Ordinario loci, aut eius Vicario vel Parocho coram teſtibus fide dignis, vel Notario publico, habenti mandatum ab Ordinario, vt patet ex d.c. Quanquam, ſuprà: Si talem cautionem præſtare non poſſunt, debent iurare ſe non poſſe, & ſe facturos quidquid poterunt, vt fiat reſtitutio. ſi periculũ non patiatur moram, ſtatim abſoluendi ſunt, & poſtea cautio exigenda.

Quinta, Nec ad ſepulturam eccleſiaſticam, 188
d.cap. In omnib. Imò qui eos ſcienter ſepelire præſumpſerit, ipſo facto eſt excommunicatus: nec eſt abſoluendus donec arbitrio Epiſcopi ſatisfecerit: Clementina 1, de ſepulturis. Vbi non ſolùm veſpillonem ſeu ſandapilarium, qui corpus in ſepulchrum demittit, puto comprehẽdi, contra Nauar. c.27. nu.137. & Caiet. v. Excom. cap. 46. in hos enim rariſſimè competit illud, *qui propriè temeritatis audacia præſumpſerint ſepelire;* quod tamẽ hic requiritur. Vnde ridicula foret hæc conſtitutio, vt rectè docet Gloſſa in hanc Clement. ſed etiam & in primis Parochũ, qui funeri præeſt: hic enim propriè dicitur ſepelire. comitantes tamen non comprehenduntur: quia hi non propriè ſepeliunt, ſed funus honoris cauſa deducunt, & adſtant. Vtrùm autem hęc cenſura & illa, de qua §.3. modò incurrantur ante ſententiam cõdemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipſos vſurarios ſpecialiter latam, dubitari poteſt. Sanè in extrauag. Ad euitanda, quam refert Nau. cap.27. num.35. videtur requiri ſententia ſpecialis: nec generalem Iuris prohibitionem ſufficere. ſed de hoc alibi.

Sexta, Teſtamenta ipſorum ſunt irrita: niſi ante mortem ſoluerint vel cautionẽ legitimam dederint. d.cap. Quanquam.

Septima, Eccleſiaſtici non poſſunt vſurarijs exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare, imò tenẽtur eos expellere ex ſuis terris intra tres menſes: alioquin ipſo facto incurrunt pœnam ſuſpenſionis, ſi ſint Epiſcopi; excommunicationis, ſi ſint minores Epiſcopis; Interdicti, ſi ſit Collegium vel Vniuerſitas eccleſiaſticorũ. vt patet c.1. de vſuris in Sexto. vide plura apud Sylueſtrum & Couarr. ſuprà.

DVBITATIO XXIII.

Vtrum montes, qui dicuntur pietatis, excuſentur ab vſura, & qua ratione.

NOtãdum eſt, in multis chriſtiani orbis lo- 189
cis, iã à 160. & amplius annis, fuiſſe à pijs viris ingentes pecuniæ ſummas ad mutuãdum pauperibus deputatas, quæ ſummæ ſolẽt vocari

montes

montes pietatis. conſtituti autem ſunt hi montes cum hiſce conditionibus.

190 *Cōditiones montis.* Prima, Vt ex illis detur mutuum ad certam ſummam pauperibus loci, non exteris, aut diuitibus.

Secunda, Vt ad certum tẽpus, v.g. ad annum, vel paulò amplius id eis permittatur.

Tertia, Vt mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facilè exhauriretur, multis poſtea non ſoluentibus.

Quarta, Singulis menſibus aliquid minutum ſoluant pro ſumptibus neceſſarijs ad mōtis conſeruationem, vt pro ſtipendio miniſtrorum, qui montē cuſtodiunt, & adminiſtrant: ſemperque parati eſſe debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, cuſtodienda, reddenda: pro conductione domus, pro libris rationum, cæterisque neceſſarijs inſtrumentis.

Quinta, Si tẽpore præſcripto non ſoluerint, vendatur pignus: & quod ex pretio, detracta ſorte & menſtruis detrimentis ſuperfuerit, illis reſtituatur. Patent hæc ex Medina, de vſuris qu. 10. & Nauarro tract. de vſuris num. 59. & ſequentibus.

191 *Sententia Caiet. & Soti.* His poſitis, Caietanus tom. 2. opuſc. 6. cenſet hunc montem & hanc mutuandi rationem illicitam eſſe. Idem docet Sotus lib. 6. qu. 1. artic. 6. In eandem ſententiam inclinat Syluester Vſura 5. qu. 4. Verùm dicendum eſt, certum eſſe hanc *Montes eſſe licitos.* rationem mutuandi & hoſce montes licitos eſſe & pios. Ita Nauar. & Medina loco cit. & alij paſſim.

Probatur Primò, Quia Leo X. in concilio Lateran. ſeſſ. 10. vnà cum ipſo Concilio approbat hoſce montes, tanquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expoſitis; concedens Indulgentias ijs, qui manus adiutrices ad huiuſmodi erigendos porrexerint: denique excommunicationis ſententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel concionari præſumpſerint, vt patet ex Bulla eiuſdem, quæ tota extat apud Medinam, & in to. 4. Conciliorum. vnde videtur hęc doctrina fide tenenda.

Sotus. Reſpondet Sotus Primò, Caietanũ, qui Concilio interfuit, non obſtante hac determinatione, integro opuſculo cōtrarium docuiſſe, idque eſſe ſignum eam non eſſe validam.

192 Reſpondeo, Caietanum ſcripſiſſe illud opuſculum ante Concilium, nempe anno 1498. vt patet ex fine opuſculi: Concilium autem, hoc definiuit anno 1515. vt patet ex fine Bullæ.

Secundò Reſpondet Sotus, hoc Concilium non eſſe receptum in ijs, quæ ſtatuit de eiuſmodi montibus. Sed hæc reſponſio nihil valet: nam vt definitio alicuius veritatis rata ſit, non eget receptione populorum: ſed hoc tantummodo locum habet in legum obligatione. non enim veritas, quæ definitur, pendet à receptione aut cenſura ſubditorum, ſed obligatio legis, quæ imponitur.

Tertiò Reſpondet, Concilium ſolùm approbaſſe hoſce montes, quatenus non ſunt contrarij ſacris Canonibus: atqui conditiones poſitæ, ſunt illis contrariæ, præſertim ea, quâ pauperes iubentur aliquid ſoluere in ſingulos menſes.

Verùm Sotus non videtur expendiſſe Bullã, quam Cōcilium approbauit: nam in ea expreſsè habetur & approbatur illa conditio his verbis, *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impenſis & indemnitate aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas, & aliarum rerum, ad illorum conſeruationem pertinentium, pro eorum indemnitate duntaxat vltra ſortem, abſque lucro eorundem montium recipitur, nec mali ſpeciẽ præferre, nec vllo pacto improbari.* Id autem, quod ipſe dicit, ſcilicet montem approbari quatenus eius capitula non ſunt cōtraria ſacris Canonibus, non habetur in illo Concilio, ſed Pontifices, qui fuerant ante Conciliũ, conditionem illam in ſuis Bullis adiecerant, vt patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuerſias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, ſublatis illis verbis ambiguis.

Deniq; dicit Sotus non pertinere ad Concilium, huiuſmodi quęſtiones, quæ magis ex philoſophia, quàm ſacris literis pendent, definire. Sed hæc reſponſio parum digna eſt tanto viro. Nam ad Concilium pertinet, definire omnia ex quibus pendet ſalus animarum, vt, vtrùm hoc licitum, an illicitum, peccatũ an meritum. *Cōciliorum definitio.* hoc enim noſſe nō minùs neceſſarium eſt, quàm quæ merè ſpeculatiua: nam proximè pertinent ad hominum mores. & ſanè Eccleſiæ auctoritas eſſet valde imperfecta, ſi de his certò & infallibiliter ſtatuere nō poſſet. Neque opus eſt, dum non agitur de veritate aliqua ſupernaturali, vt deciſio ex ſacris literis vel traditionibus immediatè colligatur: ſed ſatis eſt ex illis mediatè ſeu remotè aliqua adiumenta peti: ex quibus vnà cum ratione naturali iunctus, veritas illa firmiter deducatur. quo modo etiam ab Eccleſia definitum eſt, *animam rationalem, eſſe corporis formam.*

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino, hoc enim Conciliũ ſeſſ. 22. c. 8. 9. 11. enumerans loca pia, quæ ab Epiſcopo viſitari debent, ponit etiam hoſce *montes;* ſupponit ergo eſſe pia opera, vt xenodochia. &c.

Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil 193 exigitur à mutuatarijs ratione mutuationis: ſed ſolùm ratione expenſarum, quæ neceſſariæ ſunt ad montis conſeruationem & adminiſtrationem, vt patet ex Bulla Leonis: atqui licitum eſt aliquid pro his expenſis exigere: ergo quod in iſtis montibus datur, iuſtè exigitur. Minor probatur, quia expenſæ illæ fiunt in gratiam & commodum eorum, qui mutuum petituri ſunt, nempe vt maius damnum euitent, nec cogantur vſurarios accedere: ergo ſi quis cupiat frui commodis montis, poteſt cum eo iniri pactum, vt pro ſua parte ad illas expenſas contribuat. par enim eſt, vt qui commodis alicuius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei neceſſariam conſeruationem. Secundò, Nulla æquitas poſtulat, vt quis cum damno ſuo mutuet: ergo tantùm exigere poteſt, quantum eſt neceſſarium ad damnum vitandum: & conſequenter quantum opus eſt pro domo conducenda, pro ſtipendijs miniſtrorũ, pro libris, &c. atqui hęc non poſſunt commodius exigi, quàm ſi ſinguli pro ratione mutui contribuant. cùm enim ad eos ſimul ſumptos hoc onus pertineat, debet diſtribui in ſingulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo poteſt aliquid exigi vt mons augeatur, vel vt dominus illius ditior fiat, vt rectè Medina quæſt. 10.

Hinc ſequitur, etiam hominem priuatũ poſ- 194 ſe huiuſmodi montem inſtituere, etiamſi pecuniam illam ſub onere alicuius cẽſus accepiſſet; & exige-

& exigere à mutuatariis quãtum opus eſt, vt ſe indemnem præſtet, etiamſi 8. vel 10. in 100. ab illis ſoluenda eſſent. dum enim hoc totum in commodum illorum agit, & veluti negotiũ illorum vtiliter gerit, poteſt exigere quantum opus eſt vt ſe indemnem pręſtet. Negotiũ eorum vtiliter geri, patet; quia tunc nõ ſoluerẽt niſi 8. vel 10. cùm iam ſoluant 33. & in quibuſdam locis 44. vel 45. Nec obſtat, quòd eo amplius exigatur, quo diutius ſoremt retinent: quia par eſt vt illi plus ad onera montis cõtribuant qui diutius illius commodis fruuntur, quorumque pignora diutius cuſtodiuntur. Denique non obſtat, quòd illi, qui dant pignora, in quibus nihil moleſtiæ (vt catenam auream vel annulum) tantum ſoluant, quantum qui dant moleſtiora, vt veſtes: quia debuit certa quædam & æquabilis ratio erga omnes conſtitui. quãdo enim ob varias circumſtantias non poteſt vbique ſeruari æqualitas, ſufficit aliquid generatim determinari, quod maximè videatur accedere. Ex his patet reſpondeo ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valde optandum & adlaborandum eſſe, vt paſſim per oppida huiuſmodi montes, ſublatis vſurarijs, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, excitentur. Inde enim multiplex vtilitas in Rempub. proueniret. Primò, Impediretur peccatum vſuræ, Deo & hominib. valde deteſtabile. Secũdò, Pecunia remaneret in patria, cùm iam aliò exportetur: quia vſurarij ferè ſunt exteri, qui ſedem ſæpe mutant, & vbi euaſerint opulenti, in ſuas regiones redeunt. Tertiò, Incolæ pecunia affluentes haberent locum vbi ſecurè & fructuosè eam poſſent collocare, emendo cenſus ſuper monte fundatos: tales enim cenſus eſſent optimi & ſecuriſſimi. vnde nũquam deeſſent qui pecuniam copiosè cõferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad ſua negotia poſſent ſtatim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, ſoluendo 6. 7. 8. 9. vel 10. in 100. aut etiam multò minùs. nam credibile eſt ſucceſſu temporis multos fore, qui hoſce cenſus ſint cõdonaturi, vel teſtamento relicturi, aut alias ſummas legaturi: ſicque ſenſim mõtem ad magnas opes peruenturum, vt tandem ſeipſum, ſine notabili contributione mutuatariorum, poſſit ſuſtentare: ſicut in multis Italiæ locis accidiſſe videmus. Quintò, Venditis pignoribus, reſtitueretur quod ſortem & detrimenta excedit: cùm vſurarij totum pretium pignoris, etiamſi multò pluris valeat, ſibi reſeruent.

DVBITATIO XXIV.

Vtrum ſi vſurarius, qui mihi ſit debitor 100. librarum, aſſignet mihi ſolutionem petendam ab eo, qui vſuræ nomine ei debet tantundem, poſſim acceptare & exigere.

Qvòd poſſim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & paſſim per orbem dãtur & acceptãtur tales aſſignationes, nec quiſquam ſibi facit ſcrupulum: Itaque videtur hoc vſu gentium receptum. Secundò, Quia nullã facio iniuriam debitori vſurarij: ſi enim mihi non ſoluiſſet, debuiſſet ſoluere vſurario: Tertiò, Si iſte velit repetere vſuras, quas mihi ſoluit, ſemper habebit recurſum ad vſurarium, cui eas primò debebat: & ita nihil ego ei damni intuliſſe cenſebor.

Respondeo tamen & Dico Primò, Me non poſſe à tali hanc adſignationem exigere, ſi mihi certò conſtet illam vſurario nullo modo deberi. 195 *Non poſſum exigere.*

Probatur Primo, Quia communis ſententia DD. eſt, famulum vſurarij non poſſe exigere vſuras nomine ſui domini, eo quòd non debeantur: ergo neque creditor vſurarij poteſt eas exigere: non enim hic minùs exequitur iniquã exactionem, nec minùs exigit indebitum, quàm famulus.

Secundò, Ipſe vſurarius nõ poteſt eas exigere: & ſi exigat, peccat cõtra Iuſtitiam & tenetur ad reſtitutionem, vt omnes fatentur: ergo nec creditor vſurarij poteſt. patet conſequẽtia, quia creditor vſurarij non habet plus iuris in illum, quàm ipſe vſurarius: cùm non exigat illas niſi ex vi chirographi, & Iuris, quod vſurarius in illum tranſtulit; quod ius nullum fuit, ſicut & chirographum iniquum.

Tertiò, Creditor vſurarij eodem titulo illas exigit, quo ipſe vſurarius exigeret, nempe tanquam debitas pro vſu pecuniæ ab vſurario mutuatæ: (ſicut ſi tibi ſint debita 100. à Petro cauſa venditionis, & mihi ſoluas chirographo Petri, exigam illa 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo, quo exigit vſurarius, eſt iniquum: ergo creditor vſurarij iniuſtè exigit.

Quartò, Si tyrannus, qui Rempublicã vi oppreſſit, debeat tibi 1000. & det aſſignationem ſuper ſubditos, quibus iniuſta tributa impoſuit, non potes ab eis ſolutionem exigere: cuius non eſt alia ratio, quàm quòd tyrannus nullũ Ius ad illa habeat, ac proinde nec alteri dare poſſit: ergo ſimiliter ſi vſurarius vel alius iniquus oppreſſor adſignet ſolutionem ſuper eos, qui nihil ei iure debent, non potes illos conuenire.

Quintò, Qui ſoluit vſuras creditori vſurarij, poteſt ſolutum repetere: & ſi alia ratio ei non ſuppetat, vti occulta compenſatione: quod ſignum eſt, ei factam iniuriam, non ſolùm ab vſurario, ſed etiam à creditore. Antecedens patet, tum quia ſi ſoluiſſet vſurario, poſſet repetere, & vti compenſatione erga illum: ergo etiam dum ſoluit creditori vſurarij, qui eodem iure ſciens & prudens ab illo exegit, poteſt repetere & vti compenſatione: tum quia non eſt tranſlatũ dominium illa ſolutione. ſicut enim non transfertur dominium vſurarũ in vſurarium, qui proprio nomine illas exigit, ita neque in illum, qui nomine & iure vſurarij; præſertim cùm hic etiam ſciat non ſubeſſe titulum.

Ex dictis ſequitur Primò, Eum, qui ex vi talis chirographi ſolutionem accepit à debitore vſurarij, teneri ad reſtitutionem primo loco: quia tenetur ratione rei acceptæ, quamdiu pecuniam eius apud ſe habet: ea autem alienata tenetur ſolùm ſecundo loco, nẽpe ſi vſurarius, qui principalis eſt author damni per contractum vſurarium, & in cuius commodum facta eſt ſolutio ipſius creditori, non reſtituerit. 196 *Tenetur ad reſtit. primo loco.*

Secundò, Poſſe vtrumque conueniri & cogi per Iudicem ad reſtitutionem, ratione iniuſtæ actionis, per quam damnum alter accepit. qui enim damnum à pluribus per iniuriam accepit, ita vt ſinguli in ſolidum ſint obſtricti, poteſt à quolibet eorum compenſationẽ exigere,

prout

prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem ſeruare, quamuis ipſi inter ſe ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriæ habet immediatè Ius in ſingulos. Neque poteſt Magiſtratus impedire ne vſuræ ſolutæ repetantur, quia Clemens V. approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & Magiſtratus, qui ſtatuunt vel iudicant, vt vſuræ, cùm repetuntur, non reſtituantur. vt patet Clement. vnica, de vſuris.

Ad argumenta. Ad primum Reſpondeo, Apud Chriſtianos, vbi vſuræ puniuntur, non acceptari à viris pro-
197 bis tales aſſignationes, quando cõſtant eas non deberi. Sed quia plerumque præſumuntur iuſtæ, eo quòd non conſtet de contrario, ideo paſſim illis fit ſolutio. vbi autem vſuræ communiter fiunt, non eſt mirum eas acceptari. ſed hæc conſuetudo non facit illud licitum, cùm ſit corruptela contra Ius naturæ.

Exigere illas eſt iniuria. Ad ſecundum, Nego nullam fieri iniuriam dũ exiguntur illæ vſuræ: exigere enim id, quod nullo titulo eſt debitum, idque non gratia ſoluentis, vt ei commodetur, ſed gratia exigentis, eſt vera iniuria; & ſolutio non minùs fit inuitè, quàm ſi fieret ipſi vſurario, cùm eodem titulo fiat. Accedit, quòd ſi iſte non exigeret, poſſet adhuc pecuniam retinere. Denique, quia exiguntur à creditore vſurarij tanquam iuſtũ debitum: qua etiam in re fit iniuria, cùm vſurarij titulus approbetur.

Ad tertium, Etiamſi idem damnum accepturus erat per vſurarium, tamen hoc non excuſat alterum: tum quia fortè non tam citò: tum quia ſicut vſurarius illud iniuſtè intuliſſet, & fuiſſet obligatus ad reſtituendum, ita qui loco illius infert, iniuſtè agit & tenetur ad reſtitutionem.

198 Dico Secundò, Si mihi non conſtat illam iniuſto titulo exigẽdam, eo quòd proximus non ſit condemnandus vſuræ, niſi res ſit euidens: poſſum tali aſſignatione vti, & exigere ſolutionem. Probatur Primò, quia quando res non eſt euidens, poſſum inducere in animũ ſubeſſe cauſas, ob quas iuſtè poſſit exigi per meum debitorem, ac proinde me etiam poſſe exigere. Secundò, Quia cùm inter mercatores plerumque fiat ſolutio per adſignationes: ſi propter aliquod leue dubium vel ſuſpicionem deberent recuſare aſſignationes, non poſſent inter ſe tractare. ſi tamen iuſtæ rationes dubitandi occurrant inquirẽda primùm eſt veritas, vel aſſignatio recuſanda, manente tamen dubio poſt debitam inquiſitionem, potes eam ſuſcipere, quia in dubio, proximus nõ eſt cẽſendus vſurarius, ſed iuſtus negotiator: ac proinde eius aſſignatio putanda eſt iuſta. ſi tamen poſtea contrarium detectum fuerit, debeo eſſe paratus reſtituere, illo non reſtituente; niſi tempus vſucapioni neceſſarium effluxerit. Simile eſt in emptione rei, de qua dubito an ſit furtiua, ſeu an venditor eam iure poſſideat. de quo vide ſuprà cap. 14. dubit. 4.

199 Petes, Quid ſi ipſe vſurarius vel alius iniquus poſſeſſor pecuniam ab aliquo iniuſtè acceperit, & ea mihi ſoluat, teneor ne eam reſtituere ei, cui ſcio iniuſtè extortam vel ſurreptam?

Si ſcio hanc pecuniã eſſe alienam, teneor eam reſtituere. Resp. Si mihi conſtat hanc pecuniam materialem alienam eſſe, in rigore Iuris teneor eam reſtituere. Primò, Quia dominium non eſt tranſlatum in vſurarium, vti ſuppono: neque etiam in me, quia non poteſt vſurarius rei alienæ in me dominium transferre, ac proinde nullum Ius habeo ad eam retinendam. Secundò, Dominus illius pecuniæ poteſt eã ſibi vindicare; vbicunq; eam inuenerit, etiam per occultam compenſationem, accipiendo æquiualens à poſſeſſore illius. quod ſignum eſt me teneri ad eius reſtitutionem; præſertim ſi ſciam eum, qui eam dedit, non reſtituturum æquiualens. Tertiò, Si equum, veſtem, vel aliam rem, quam in ſpecie ſcio eſſe Petri, nõ poſſum retinere inuito Petro, cur poſſim retinere pecuniam, quam in ſpecie ipſius eſſe ſcio? Quartò, Non habeo vllũ alium titulum ad eam retinendam, quàm illum, quem habebat iniquus poſſeſſor, à quo eam accepi: ſed ille non habebat iuſtum titulum ad eam retinendam: ſuppoſito quòd non voluerit domino reddere aliam æquiualentem: ergo nec ego habeo vllum titulum iuſtum illius retinendæ, ſuppoſito quòd nec ego, nec ille habeat voluntatem reſtituendi domino æquipollentẽ. Quintò, Acceptum à fure, vel alio iniquo poſſeſſore, reſtituendum eſt vero domino, omnium DD. ſententia: niſi vel contractũ cum fure mox diſſoluas, ne amittas pretium rei: vel certò ſcias furem domino reſtituturum æquiualens, quod ipſi æquè placeat ac res ſua. Neque hic excipienda pecunia: quia omnes generatim loquuntur de re aliena, & eadem eſt ratio pecuniæ, & aliarum rerum, quæ functionem recipiunt, ſeu quæ in numero, pondere, & menſura conſiſtunt.

Dices, Dominus huius pecuniæ parum curat cui hi materiales nummi dentur; quia non ideo redditur ipſius conditio peior, quamdiu prior iniquus poſſeſſor eſt ſoluendo; nam æquè facilè poteſt recuperare rem ſuam: ergo nõ cenſet ſibi vllam à me fieri iniuriam, ſi ego hanc pecuniam, mihi à priore iniquo poſſeſſore numeratam acceptem. 200 *Obiectio.*

Respondeo, Illum parum curare cui illa pecunia numeretur; quia ille, cui numeratur, manet ſimiliter obligatus ad eam reſtituẽdam, ſaltem ratione rei acceptæ. non enim per hoc quòd permittit eam alteri numerari & ratam habet illam numerationem, intendit cedere Iure ſuo, quod in rem ipſam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienæ vſurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus: nam ſi quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroſo ab iniquo poſſeſſore, ſciens eſſe alienas, tenetur ratione rei acceptæ vero domino, etiamſi domino perinde ſit in quem hæc res fuerit alienata. Vnde patet, ſi is, cui hæc pecunia numeratur, eam acceptet cum animo non reſtituendi, etiam eo euentu, quo prior poſſeſſor nollet reſtituere; eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim poteſt eam acceptare, niſi cum animo reſtituendi, in euentũ quo prior nollet reſtituere. Idem dicendum de is, qui emunt pignora, quæ ſciunt eſſe in ſpecie aliena, vtpote pro ſolis vſuris accepta; ſed hoc vix vnquam conſtare poteſt; putantur enim vendita pro ſorte & vſuris, quæ venditio ſatis eſt ad transferendum dominium in vſurarium, etſi teneatur pretium ſupplere.

CAPVT

C A P V T XXI.

De Emptione, & Venditione.

Habet XX. Dubit.

D. Thomas q. 77.

DVBITATIO PRIMA.

Quid emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita.

1 RESPONDEO, *Emptio* definiri poteſt, *pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio.* colligitur ex L. 1. π. de cõtrahenda emptione. vbi tria requiruntur pro forma, ſeu ſubſtantia huius contractus, merx, pretium, & mutuus conſenſus.

Merx. *Merx* vocatur quæuis res vendibilis. tales ſunt res omnes mobiles & immobiles, actiones & iura, quæ pecunia æſtimari & comparari ſolent. Item omnia bona præſentia & futura, ſimul ſumpta. hæc enim vno actu vendi poſſunt, etiamſi non poſſint donari, vt colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta, π. de verb. obligat. quia per talem venditionẽ non impeditur libera facultas teſtandi: cùm poſſit de pretio teſtari: impeditur verò per gratuitã donationem. Pari modo merx & res vendibilis eſt hæreditas iam delata. non tamen ea, quæ nondũ delata eſt: vt quæ expectatur ab homine viuente. huius enim venditio eſt irrita, vtpote contra bonos mores, vt patet ex L. 1. de hæreditate vel actio. vendita.

Pretium. *Pretium* verò verò eſt nummus ſeu pecunia: hæc enim inuenta eſt vt ſit menſura & pretium omnium, quæ in contractus humanos veniunt, vt docet Ariſtotel. lib. 5. ethic. cap. 5. Neque hæc per ſe merx eſſe poteſt, aut inſtar mercis vendi: niſi ratione materiæ, vel circumſtantię, quæ ipſius rationi ſit extrinſeca: vt quia vetus, quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia abſens, quia difficilis recuperatu, &c. Ante vſum nummi non erat emptio, vel venditio, ſed ſolùm permutatio, vt d. L. 1. π. de contrahenda emptione, habetur, ſed quia ea res erat incommoda, inuentus eſt nummus.

Eſt pactio. hoc ponitur loco generis, quia emptio & venditio ſunt ſpecies pactionis: vel potiùs partes vnius integræ pactionis, quæ ſit ſpecies pactionis in genere. nam ex emptione & venditione fit integrum pactum: quod conſenſum duorum intrinſecè includit, iſtæ autem partes, etſi diſtinctæ ſint, tamen ſe mutuò reſpiciunt, adeo vt altera ſine altera non poſſit iutelligi: ſicut in alijs relatis accidit.

Perficitur conſenſu. Porro conſiſtit hic contractus in nuda pactione, ſeu conuentione partium: nec requirit ad ſui ſubſtantiam traditionem rei aut pretij: quia ſolo conſenſu perficitur, vt dictum eſt ſuprà cap. 17. dubit. 2. & habetur d. L. 1. π. de contrahenda empt. in fine, vnde inter abſentes contrahi poteſt, & per nuntium, & per literas, vt ibidem dicitur. vt tamen transferatur dominium per hunc contractum, requiritur traditio, vt conſtat ex cap. 3. dubit. 3. vnde non ſecuta vtrinque traditione, cenſetur adhuc incompletus: quia etſi ſecundum ſubſtantiam perfectus ſit, non tamen habet vltimum ſuum complementum, ad quod contrahentes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni pœna aliqua apponitur, ea intelligenda eſt de actibus vtrinque per traditionem completis, niſi expreſsè legiſlator aliud intendat. Pari modo, non requiritur ſtipulatio; quia eſt contractus bonæ fidei: nec ſcriptura; niſi partes ante vel in contractu ita velint ad maiorẽ ſecuritatem: & tunc cenſentur ſuſpendere ſuum conſenſum extremum, donec conuentio ſcripto ſit conſignata & relecta, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 2. numero 17.

Eſt contractus reciprocus. Cùm dicitur *pretii pro merce, & mercis pro pretio* indicatur apertè, hunc contractum eſſe reciprocum, & requirere repromiſſionem, ſeu mutuum conſenſum. hac parte diſtinguitur tum à donatione & promiſſione liberali: tum *Diſtinguitur ab alijs.* ab omnibus alijs contractibus, in quibus fit cõmutatio inter alia, quàm inter mercem & pretium, vt eſt permutatio, mutuum, & omnes cõtractus innominati. item locatio, & conductio: res enim, quæ dicitur locari vel conduci, non datur pro pretio: ſed ſolùm conceditur ad vſum: quamuis vſus ipſe quodammodo vendi videatur; quia pro pretio conceditur. ſed propriè non dicitur vendi: quia non tam vſus ipſe, quàm res vtenda, proponitur in contractu.

Petes, Quid ſi pro re aliqua detur pecunia & res, (vt pro domo, alia domus & 100. aurei) eritne emptio vel venditio?

RESPOND. Si res illa, quæ datur, ſit multò maioris valoris, quàm pecunia, erit permutatio: ſi verò pecunia ſit multò maioris valoris, cenſebitur emptio & venditio, nam à maiori parte fit denominatio. quòd ſi ſint paris valoris, vel ferè paris, cenſebitur talis contractus, qualem ipſi intenderunt. de quo vide Gomezium nu. 10. 2 *Si detur pecunia & res, pro re.*

Ex his ſequitur, quando tributum aliquod ſoluendum eſt ex contractu emptionis & venditionis, hoc tributum ſtatim poſt conuentionem partium incipere deberi, etiamſi res nondum ſit tradita, aut pretium ſolutum: quia debetur ex contractu perfecto: hic autem perficitur ſtatim per conſenſum mutuum verbis expreſſum. quod intellige ſi conſenſus ſit abſolutus, & pretium ſit determinatum. ſi enim conſenſus ſit *conditionalis*, ſuſpendit contractum vſque ad euentum conditionis: qua poſita contractus perficitur; ſed eo modo, vt eius effectus, qui eſt obligatio abſoluta, Iuris fictione retrotrahatur ad tempus initi cõtractus, perinde ac ſi ab initio conſenſus abſolutus fuiſſet, vt conſtat ex L. Qui balneum, & L. Qui potior, π. Qui potiores in pignore. & alijs iuribus. Et ratio eſt, libera conuentio contrahentium, qui vlunt vt ſi conditio euenerit, omnia agantur, perinde ac ſi conſenſus ab initio abſolutus, & contractus perfectus fuiſſet: quamuis reuera talis non fuerit. & in hoc conſiſtit illa retrotractio. 3 *Tributũ ex cõtractu emptionis.* *Si conſenſus cõditionalis.* *Quomodo retrotractio intelligẽda.*

Hinc

Hinc fit, vt etiam debitum vectigalis retroagatur,& debeat ſolui redemptori,qui erat tẽpore contractus:non autem qui eſt dum impletur conditio.

Si requirat ratihabitionem. Simili modo, quando contractus requirit *ratihabitionem* alterius, etiamſi abſolute initus videatur, non cenſetur perfectus, niſi acceſſerit ratihabitio: quia talis contractus ex diſpoſitione Iuris continet tacitam conditionem, quæ illi vim dare debet,eumque perficere. quæ vbi acceſſerit, perficitur quidem contractus: ſed eo modo, vt fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam ſequens retrotrahantur,perinde ac ſi hæc omnia ab initio fuiſſent: nam perinde omnia ſunt agenda. Colligitur ex regu. Ratihabitionem, de regulis Iuris,in 6.& L. fin.C. ad S.C.Macedoni. vbi id eleganter explicatur: &ex multis alijs Iuribus, quæ citat Gomezius tom.2.cap.11. num. 30. vbi hanc rem fusè tractat.

Si pretium indeterminatum. Denique non eſt perfectus contractus emptionis, ſi pretium non ſit *determinatum*; vt ſi contrahentes conferant illud in arbitrium tertij. eſt quidem validus contractus priuſquam ille definiat, ita vt non poſſint retrocedere abſque mutuo conſenſu; non tamen eſt perfectus, vt patet §. Pretium, Inſtitut.de emptione & vendit. vnde non debetur vectigal ante definitionem. hic tamen non habet locum retrotractio: quia contractus fuit abſolutus, non conditionatus, aut requirens ratihabitionem: ſed ob ſolam pretij indetermationem imperfectus. videre de his eſt plura apud Gomezium ſuprà & noſtrum Molinam diſput. 337.

4 *Negotiatio.* *Negotiatio eſt cùm quis rem aliquam comparat eo animo vt integram & non mutatam vendendo,lucretur;* vt ait Chryſoſt. ho. 38.in Matth. & habetur capit.Eijciens, diſtinct.88. vbi illud *vendendo* accipitur generatim vt etiam *permutationem* contineat: nam apud barbaros negotiatio fit permutatione:& campſores permutatione pecuniæ negotiantur. Hæc res per ſe non eſt illicita, ſed indifferens: quia ad bonum, malum, vel indifferentem finem referri poteſt, vt oſtendit D. Thomas quæſtione 77. artic. 4.

Obijcies verba Chryſoſtomi, *Eijceins* (inquit) *Dominus vendentes & ementes de templo; ſignificauit, quod mercator nunquã poteſt Deo placere: & ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator.* Reſpondet D. Thomas Chryſoſtomum loqui de eo, qui finem vltimum in lucro conſtituit, paratus offendere Deum mortiferè vt lucretur: quod plerique faciunt.vel (quod in idem redit) loquitur de eo,qui fraudibus & periurijs negotiationem exercet.

Aduerte tamen Primo, Eam eſſe prohibitam Clericis, vt patet cap.Conſequens, diſt.88. vbi Gelaſius ait, *Clericis ab indignis quæſtibus abſtinendũ, & ab omni cuiuſlibet negotiationis ingenio ceſſandum, aut in quocunque gradu ſint poſiti, mox à clericalibus officiis cogantur abſtinere.* Idem patet cap. Negotiatorem, ex Hieronymo & cap. Fornicari,ex Augu. & cap. finali, de vita & honeſtate Clericorum. & cap. Secundum, Ne Clerici vel Monachi: vbi Pontifex ait, *Sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici cauſa lucri negotientur.* Ex his patet eſſe peccatum mortale, ſi multùm negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui ſacris initiati; de Monachis verò generatim, vt notat Medina C.de reſtitut. quæſt. 30. Cauſa ſecunda, in fine. Ratio cur Eccleſia id tam ſeuerè prohibuerit, eſt, tum quia valde indecorum eſt, Clericos lucris captandis incumbere; tum quia mirè occupat animum & à ſpiritualibus auocat: tum quia plena eſt periculis periurij, fraudum & iniuſtitiæ. vnde Eccleſiaſtici 26. *Duæ ſpecies difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt; difficile exuitur negotians à negligentia* (intellige rerum ad ſalutem pertinentium) *& non iuſtificabitur caupo à peccatis.* Idem apertiùs Apoſtolus 1.ad Timotheum 6. *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contentis ſimus,* rationem ſubdit, *Nam qui volũt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociua; quæ mergũt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas.*

Clericis prohibita.

Ratio vetãdi.

Aduerte Secundò, poſſe Clericos comparare rem aliquam, vt ſit materia ex qua aliam conficiant,quam vendant, quia id non eſt negotiari, vt expreſsè Chryſoſtomus ſuprà docet. ſic olim Religioſi ſportas, ſtoreas, & ſimilia faciebant vt venderent & ex pretio ſe ſuſtentarent: & Apoſtolus artem ſcenofactoriam faciebat. Similiter poſſunt agros proprios colere, vt fructus vendant, lapides vel metalla ex ſuis fundis cedere vel eruere, ſiue ea mutent in aliam ſpeciem, ſiue non: greges in ſuis prædijs alere, vt ex fœtu,lacte,lana,pecuniam conficiant, aut vt ipſa animalia adulta & ſaginata vendant, vt rectè docet Medina C. de reſtitutio.quæſt.30. Cauſa ſecunda, & Molina diſput. 342.hęc enim omnia ſunt fructus vel quaſi fructus agrorum. 5 *Quid illis permiſſum.*

Tertiò, Non poſſe tamen conducere aliena prædia,vel ſimiles res fructiferas,vt fructus vẽdant,& ita quæſtum faciant. etſi enim hoc non ſit negotiatio,eſt tamen expreſsè prohibitũ 21. quæſtione 3. cap. 1. 2. & 3. ex Concil. Carthagin. 1.& 4. ſecus ſi pro ſua neceſſaria ſuſtentatione. Ibidem prohibetur ne ſuſcipiant adminiſtrationem vel procurationem domus ſecularis. 6 *Cõductio alieni prædij*

Quartò, Nõ eſſe peccatum ſi Clerici vel Religioſi per alios negotientur, qui totam induſtriam præſtent, vt ſi pecuniã in ſocietate mercatorum depoſitam habeant: quia tunc ceſſat ratio prohibitionis, & quia ſolùm prohibitum eſt,ne per ſe negotientur,vt probat Medina ſuprà. videtur tamen parum decorum ſtatui eccleſiaſtico. vnde non putarem faciendum, niſi iuſta aliqua cauſa excuſet.

DVBITATIO II.

Quodnam cenſendum ſit æquale, ſeu iuſtum pretium rerum venalium.

RESpõdeo *Iuſtum pretium* cenſeri,quod vel à poteſtate publica ob bonum commune eſt taxatum, vel communi hominum æſtimatio ne determinatum. 7 *Iuſtum pretium.*

Dupliciter enim ſolet pretiũ imponi. Primò, Per Principem vel Magiſtratum,qui cõſideratis circumſtantijs,ex quibus æſtimatio rerum pendet,ſtatuunt quanti vendi debeat: idq; potiſſimùm ne emptores decipiantur,vel cogãtur ſoluere pro libidine vẽditorum. Hoc vocant DD. *Imponitur dupliciter 1. Per Principem.*

pretium

pretium legitimum, quaſi lege definitum. Quòd autem hoc iuſtũ cenſeri debeat, (niſi fortè conſtet ſpe munerum vel odio vẽditorum, vel craſſa ignorantia taxatum eſſe) patet; quia quod poteſtas publica ex officio ſtatuit, non poteſt à ſubditis in dubium vocari. atqui hoc pretium ſtatuit ex officio. ſicut enim cæteris in rebus bonũ commune curare ad poteſtatem publicam pertinet, ita etiam in negotiatione; ad auertendas
8 fraudes & pauperũ expilationes. Accedit quòd Superiores poſſunt meliùs cæteris omnes noſſe circumſtantias, ex quibus æſtimatio rerum creſcit vel decreſcit: quarum quædam ſpectantur circa merces ipſas, vt copia, inopia, neceſſitas, & vtilitas earum: quædam circa venditores, vt labores, expenſæ, pericula, damna in illis comparandis, adducendis, & conſeruandis. item modus vendendi, nempe an vltro offerant an rogati vendant: quædam circa emptores, ſintne multi an pauci, ſitne pecuniæ copia an inopia.

Circumſtãtiæ conſiderãdæ in taxatione.

9 Secundò, Imponi ſolet communi hominum intelligentiũ æſtimatione, vnde dicitur *vulgare:* à quibuſdam verò *naturale*, tanquam à naturali prudentia cõſtitutum, cerniturque in ijs rebus, quibus à publica poteſtate pretium non eſt impoſitum. quòd autem hoc iuſtum cẽſeri debeat, patet ex L.Pretia, ff.ad L.Falcidiam. vbi dicitur, *Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate ſingulorum, ſed cõmuniter funguntur*, id eſt, definiuntur & taxantur; niſi fortè legendum ſit *finguntur*. ratio eſt; quia iudicium priuatum eſt fallax, & facilè lucri cupiditate peruertitur. iudicium verò cõmune eſt minùs errori obnoxium. quare cùm hic certior regula non ſuppetat, hoc ſequẽdum eſt. Fit autem hæc communis æſtimatio conſideratis prædictis circumſtantijs. vide Nauar. cap.23.num.78.& ſequentibus. Medinam C.de reſtit.q.31.Couar.lib.2.var.c.3.in principio.

2. Communi hominũ æſtimatione.

10 Notandum autem, eſſe diſcrimen inter hæc duo pretia; quòd *pretium legitimum* conſiſtat in indiuiſibili; *vulgare* non item; ſed habeat quandam latitudinem, vt docet Scotus diſt.15.q.2.& alij DD. ratio eſt, quia legitimũ taxatur ab vno vel à multis in vnum conuenientibus: vulgare autem à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant. quod enim aliqui æſtimant 9. alij æſtimant 10. alij 11. Hinc fit, vt *pretium vulgare* ſit triplex aut communiter docent DD. *Infimum* ſeu pium, *medium, ſummum*, quod
11 & *rigoroſum* dicitur. v.g. pretium medium ſit 10. infimum erit 9. plus minùs, ſummum 11. rurſus medium ſit 100. infimum 95. ſummum 105. vt ait Couarr. ſuprà num.1. ipſum quoque medium ſuam habet latitudinem, ſimiliter infimum & ſummum.

Differunt pretium legitimum & vulgare.

Pretiũ vulgare triplex.

12 Hinc vlteriùs ſequitur, quando pretium lege taxatum eſt, non licere amplius accipere; ſed reſtituendum, ſi quid ſupra exigatur. quando autem pendet ex vulgari æſtimatione, licere eandem rem triplici illo pretio vendere, prout occaſio tulerit.

Petes, Quid ſi pretium legitimum diſcrepet à vulgari, v.g. tritici legitimum pretium ſit 10. regalium, vulgare autem propter abundantiam vel raritatem emptorum ſit 8. licebitne vendere pretio legitimo?

Quãdo pretium vulgare & legitimum diſcrepant.

13 Resp. & Dico Primò, Si pretium legitimum maius ſit quàm vulgare, ordinariè non eſſe licitum exigere pretiũ legitimum. ratio eſt, quia ordinariè pretiũ taxatur in gratiam emptorum, vt non excedatur; non autem vt infra non deſcendatur, ſi circumſtantiæ varientur & communis æſtimatio minoris faciat. Dixi *ordinariè*, quia interdum taxatur in gratiam venditorum, vt non minuatur: (vt fit in venditione cenſuum perpetuorum & vitalium & ſimilium iurium, quæ homines non niſi coacti penuria vendunt) & tunc licebit totum pretium legitimum exigere. Imò ſi quis minoris emeret, non eſſet tutus in conſcientia. ratio eſt, quia iudicium Magiſtratus præferendum eſt iudicio populari: nam Magiſtratus auctoritate publica & boni communis intuitu tale pretium conſtituit.

Si legitimũ ſit maius.

Dico Secundò, Si pretium legitimum ſit mi- 14
nùs, vulgare maius; non licebit exigere vulgare, ſed ſolum legitimum. ratio eſt, quia hoc cenſendum eſt verum rei pretium à Magiſtratu definitum, ne excedatur. Aduerte tamen, ſi mutatis circumſtantijs copiæ, inopiæ, & ſimilibus; Magiſtratus eſſet notabiliter negligens in pretio legitimo mutando, poſſet res vendi pretio vulgari; nam lex cenſeretur iniqua, vt rectè Ioan. Medina quæſt.36. Sed hoc non eſt priuatorum iudicare, niſi moraliter ſit euidẽs, (ſemper enim in dubio pro Superioribus eſt præſumendum) vt ſi conſtaret Magiſtratum corruptum muneribus, aut malè inſtructum de circumſtantijs mercium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxaſſe.

Si minus.

DVBITATIO III.

Vtrum res eæ, quæ nõ habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt ſunt quædam gemmæ, inſignes canes, falcones, aues indicæ, picturæ veteres, & ſimilia) poſſint vendi quãti volet dominus.

QVIDAM affirmant; Ita Sotus lib.6.q.2. 15
art.3.& Petrus Nauarra lib.3.c.2.nu.11. Probatur Primò, quia cùm non ſint neceſſariæ vitæ humanæ, ſi quis velit eas emere, ſponte cenſebitur velle dare quod alter exigit: (alioquin non emeret, cùm nulla neceſſitas eum ad hoc compellat) quare venditor poterit accipere.

Sententia quorũdam.

Secundò, Quia *quiſque in rebus ſuis eſt moderator & arbiter*, vt habemus L.In re mandata, C.mandati. & commune proloquium eſt, *rem valere quanti vendi poteſt*. L.2. §.Si hæres, ff.ad Trebellianum S.C.

Reſpondeo tamen, contrarium verius vide- 16
ri, nempe res tales non poſſe vendi pro arbitrio venditoris, ſed iuxta æſtimationem intelligentium, vel certè iuxta æſtimationem ipſius venditoris, bona fide ſpectatis circumſtantijs ſupradictis, itam colligitur ex Nauarro c.23.nu.78. & Caiet. in artic.1. quæſt.77. Probatur Primò, Quia iuſtum pretium earum rerum, quæ nec lege, nec communi æſtimatione taxatæ ſunt, ſumendum eſt ex iudicio intelligẽtis mercatoris, qui ſpectatis circumſtantijs, ad rei valorem facientibus, eam æſtimet. atqui res quælibet debet vendi iuſto pretio: ergo nõ eſt licitum tanti vendere, quanti vendi poteſt. Maior probatur: quia hic certior regula haberi nequit, quàm iudicium intelligentis. Secundò, Non ideo res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere; ſed quia prudentum iudicio omnibus conſideratis tanti æſtimatur: ergo non poteſt eam vendere quanti lubet. Confirmatur: quia iudicium; quo iudicatur tanti valere, debet eſſe prudens; atqui nemo poteſt prudenter iudicare

Contraria verior.

eam valere tanti ex eo, quòd venditor tanti velit vendere. Tertiò, Quia alioquin vẽditor rem eam, quam bona fide æſtimat 10. poſſet vendere 100. vel 1000. ſi videret Principem aliquem ea delectari, eamque velle emere.

17 *Affectus æſtimari poteſt.* Aduerte tamen, ſi venditor ei valde afficiatur, poſſe hunc ſuum affectum æſtimare; (vt docet Nauar. cap. 23. num. 83.) ſed id bona fide fieri debet.

18 *Ad rationes.* Ad primum Reſpondeo, Illum emptorem nõ cenſeri ſponte donare exceſſum pretij, quia non intendit donare, ſed emere, & ſoluere duntaxat pretium rei, vnde cùm in re nihil reſpondeat incremento pretij, non poteſt hoc incremẽtum inſtar pretij retineri. Nec refert, quòd ei nulla vis aut neceſſitas emẽdi inferatur, quia alioquin poſſent vſuræ peti ab eo, qui nulla neceſſitate coactus, ſed in luſum, vel in alias oblectationes mutuum petit.

Dices, Si non intendit donare exceſſum pretij, cur illum dat, cum ſciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

RESP. Quia rem illam deſiderat, & mauult facere iacturam illius incrementi, quàm re illa carere: ſicut qui promittit vſuras vt habeat pecuniam præſentem ad luſum.

19 Ad ſecũdum, Lex illa nihil ad rem facit, nam non loquitur de æſtimatione rebus imponenda; ſed tantùm ſignificat quemq; de rebus ſuis poſſe diſponere pro ſuo arbitratu, etiam in ſuum incommodum; mandatarium autem non poſſe. Commune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi poteſt;* intelligendum eſt intra limites iuſtæ æſtimationis; quia iuſtitia pretij nõ conſiſtit in indiuiduo.

DVBITATIO IV.

Vtrum liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.

D. Thomas q 77. art. 1.

20 *Deceptio vltra vel citra dimidium iuſti pretij.* NOtandum Primò, In foro externo non dari actionem ei, qui emendo cariùs vel vendendo viliùs non eſt deceptus vltra dimidium iuſti pretij. v. g. ſi agrum tuum valentẽ nũc 100. libris vendas 70. vel 60. vel etiam 50. libris, non potes intentare actionem ad reſcindendam venditionem, aut ad ſupplendum pretium; quia non es deceptus vltra dimidiũ iuſti pretij; ſecus autem ſi vendidiſſes 48. vel 49. vel minoris. Pari modo ſi agrum valentem 100. libris, emas 152. vel pluris; potes agere vt vel reſtituatur exceſſus ille, vel emptio reſcindatur; non tamen ſi emeris 140. vel etiam 150. colliguntur hæc apertè ex L. 2. C. de reſcindenda venditione, & L. 8. ibidem. & ex cap. Cùm dilecti, & cap. Cùm cauſa, de emptione, & venditione. vide Gomezium tomo 2. cap. 2. num. 22. & Couarr. lib. 2. var. c. 3. Permittit autem Ius vtrinq; deceptionem, quæ non eſt vltra dimidium iuſti pretij, ad vitandas innumeras lites quæ ſequerentur, ſi ex qualibet fraude daretur actio.

21 *Tenetur in foro cõſcientia.* Notandum Secundò, Fraudatorem, qui citra dimidium decepit, non ideo excuſari à reſtitutione eius, in quo alterum circumuenit, ſiue emendo, ſiue vendendo; vt communis ſententia DD. habet, D. Thomas hoc articulo, D. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 16. §. 3. Io. Medina. q. 32. Couar. 2. var. cap. 4. num. 11. & alij, quos ipſe citat. ratio eſt, quia illud, quod excedit, non cenſetur liberaliter donatum, ſed ſolùm quatenus debitũ eſt titulo emptionis vel vẽditionis, nẽpe tanquam iuſtum pretium, vel tanquam æquiualens & debitum pretio oblato. ſi ergo nõ eſt debitum, eò quòd ſuperet æqualitatem; non poteſt retineri, niſi conuenienti modo compẽſetur, ſupplendo defectum pretij vel rei. vide Nauar. in c. Nouit, de Iudicijs notab. 6. nu. 54. & ſequentibus.

Hinc patet falli Ioãnem Gerſon opuſ. de contractib. p. 2. propoſit. 11. (habetur in to. 2. alph. 35.) dum putat talem non teneri ad reſtitutionem; (quamuis peccarit & confiteri teneatur) eò quòd ſcienti & volenti non fiat iniuria: quia ille non eſt abſolutè volens, ſed ſolùm modo explicato; ſicut is, qui ſoluit vſuras. Adde ſententiam illam includere repugnantiam. ſi enim talis fraudatio eſt peccatum, certè eſt peccatum contra iuſtitiam: ac proinde obligat ad reſtitutionem. Neque leges approbant hoc tanquam licitum, ſed permittunt, nõ cogendo reſtituere, aut contractum reſcindere, ad maiora incommoda vitanda; vt docet D. Thomas hoc art. 1. & Bartolus in legem illam 2. & 8. 22 *Opinio Gerſonis.*

Nec obſtat Lex, In cauſæ cognitione, in fine, ff. de minorib. vbi dicitur; *Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus ſe circumuenire.* nam hoc intelligendum eſt de circumuentione intra latitudinem iuſti precij, vt ait Couar. lib. 2. varia. cap. 3. nu. 2. vel dicitur *licere naturaliter*, quia Iure gentium permittitur. His poſitis, 23

Reſpondeo, & Dico Primò, Eſſe aliquas cauſas, ob quas licitum eſt interdum pluris rem vẽdere, quàm per ſe ipſa alioquin valeret aut venderetur. Prima eſt Ratione officij mercandi; ſic mercatores poſſunt paulò pluris vendere, quã ab alijs vendi ſoleat, qui nõ ex officio, ſed ex occaſione aliquid vẽdunt. Ita Ioan. Med. C. de reſtit. q. 3. §. Secundũ erat, & Caiet. art. 1. ratio eſt, quia pretio eſt æſtimabile, quòd curas & cogitationes ſuas in rebus conquirendis, conſeruandis & diſtrahendis aſſiduè impendant, aliasq; multas lucrandi rationes omittere cogantur. Hinc fit vt multò pluris æſtimetur res, dum vendenda eſt à mercatore, cui ex officio competit eam vendere, quàm dum venditur à milite vel mechanico, qui fortuitò illam obtinet & vendit. *Cauſa vendẽdi pluris.* 24 *1. Ratione officij mercandi.*

Aduerte tamen Primò, Non ideò poſſe mercatorem pluris vendere, quàm lege, vel cõmuni æſtimatione ſit præſcriptum; quia in taxatione pretiorum habita eſt ratio officij mercandi.

Secundò, Si ille, qui vendit aliquid ex occaſione, tantum exigat, quantum ſolent mercatores, non facere iniuriam emptori, modò res ſit æquè bona, quia poteſt eam vendere pretio currenti, etiamſi ipſe eas curas & impenſas non habuerit, quas mercator; non enim neceſſe eſt ipſum ſubijſſe omnia incommoda, ex quibus æſtimatio creuit, vt illam æſtimationem petere poſſit. Nec obſtat, quòd minoris in manibus eius æſtimetur; quia non ideò minoris æſtimatur, quòd reuera minoris valeat, ſuppoſita voluntate eam opportunè vendendi; ſed quia tales nolunt vel neſciunt opportunitatem expectare, & vltro emptoribus ingerunt. 25 *Poteſt vẽdi pretio vſitato.*

Secunda, Ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis, qua ſe priuat, poteſt eam pluris vendere, quàm per ſe valeat, iuxta æſtimationem ipſius lucri vel damni oblectationis, vel affectus. ratio eſt, quia hic non 26 *2. Ratione lucri ceſſantis, &c.*

tantùm

tantùm vendit rem illã nudam, ſed etiam ſuum commodum vel oblectationem vel affectum: ergo etiam horum æſtimationem exigere poteſt, etiamſi res habeat pretium legitimum. vt rectè docet Petrus Nauar. lib. 3. cap. 2. num. 23.

27 Hic tamen tria notanda ſunt, Primò, Venditorem debere emptori ſignificare cauſam cur tantum exigat, ne putet rem pluris valere, quia fortè non cupit illius commodum redimere.

Ob affectũ. Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur, eam pluris æſtimet; affectum illum debere aliqua iuſta ratione niti, ob quam prudenter poſſit tãti æſtimari: vt ſi gemmam valde raram, vel ſtatuam valde antiquam habeas.

Sed quid ſi affectus ille ratione non nitatur, & nihilominus verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretium, quod exigis? vt ſi domum valentem 1000. aureis æſtimes bis mille, quia accepta longo ordine à maioribus. Quidam admittunt: quia ſua incommoda quiuis æſtimare poteſt. Equidem nõ omnino probauerim; quia affectus à ratione alienus corrigendus eſt, non enormi pretio redimendus vel ſolandus.

28 *Si conſtitueras rem ſeruare.* Tertiò, Titulo lucri ceſſantis, rem poſſe pluris vendi, ſi eam conſtitueras ſeruare, donec pluris eſſet valitura, & iam ſe aliquis emptor offerat. poteſt autem tunc paciſci dupliciter. Primò, De pretio determinato: & quidem ſi certum ſit rem illo tempore valituram v. g. 30. aureos, potes eam nunc vendere 30. detracta tamen æſtimatione cuſtodiæ & periculi corruptionis vel interitus rei. Vnde ſi cuſtodiam & periculum æſtimes ſolùm duobus aureis, potes vendere 28. ſi vno tantùm, 29. Si autem ſit dubium an valebit 30. tamen certum ſit valituram inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod ſit medium inter 24. & 30. idque maius vel minus pro ratione dubij. & in hoc caſu intelligendum eſt cap. In ciuitate, de vſuris. loquitur enim de eo, qui rem ſeruaturus erat vſque ad tempus ſolutioni deſtinatum, & dicit eum nunc poſſe illam vendere eo pretio, quo plus minuſve illo tempore putatur valitura; id eſt pretio medio inter ſummum & infimum illius temporis. vide Couar. 2. variar. cap. 3. num. 6. Secundò, Poteſt paciſci de pretio indeterminato, nempe vt emptor ſoluat quantum euentus oſtendet communiter valere eo tempore, quo venditor ſtatuerat vendere; detracta tamen æſtimatione cuſtodiæ & periculorum. non poteſt tamen paciſci vt ſoluat ei ſummum pretium, quo tunc valebit; quia non eſt certus ſe eo venditurum, ſi rem aſſeruet; & ita non ceſſat ei certò hoc lucrum. detrahenda ergo æſtimatio illius certitudinis, id eſt, quanti æſtimatur, eſſe certum de ſummo pretio.

Dupliciter poteſt paciſci.

29 *Ratione laborũ & expenſarum.* Tertia cauſa, cur poſſis pluris vendere, eſt ratione laborum & expenſarum, quas ſubijſti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conſeruandis: hoc tamen intelligendum eſt, ſi res iſtæ non habebant pretium ſtatutum; tunc enim, cùm pretium primò ſit imponendum, poteſt venditor habere rationem expenſarum extraordinariarum in eo taxando. Vt videmus in mercibus, quæ deferuntur per loca periculoſa, vbi opus eſt comitatu manus militaris aduersùs volones. non tamen hoc intelligo de expenſis ratione infortunij vel per imprudentiam factis. ſecus verò eſt ſi res illæ iam pretium ſuum, quo paſſim vendantur, habent: quia ſemper tenetur eas vendere pretio currente, vel ſibi reſeruare; vt docet Medina quæſt. 31. & Couar. lib. 2. var. cap. 3. num. 3. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita eſt ratio laborum & expenſarum, quæ ordinariè fieri ſolent. quòd ſi ab aliquo plures factæ ſint, ipſius eſt infortunium, nec ideo pretium commune augere poteſt; ſicut nec tenetur minuere, etiamſi nullas expenſas fecerit. hæc enim eſt conditio mercatorum, vt ſicut poſſunt lucrari, ſi merces habuerint expenſis exiguis, ita perdere, ſi ingentibus & extraordinarijs.

Quartò, Ratione copiæ emptorum & pecuniarum, & pecuniæ mercium, poſſunt res pluris vendi, quàm alioquin vẽderentur, ſi emptorum vel pecuniarum eſſet raritas, vel mercium abundantia. ratio eſt, quia ex his creſcit æſtimatio communis mercium. id enim pluris æſtimatur, quod à pluribus quæritur, quodque difficiliùs vel minore copia inuenitur. minoris verò, cuius maior eſt copia, vel quod minùs quæritur. Hac ratione interdum fit vt repẽte rerum pretia valde augeſcant, ſuperueniẽte magna emptorum, qui opulenti ſunt, & auidi ad emendum, copia; & ſtatim illis abeuntibus ad priorem ſtatum redeant: vt cùm Princeps cum aula ſubitò ad aliquod oppidum venit, vel claſſis Indica appellitur, vt rectè docet Molina diſput. 346. quo caſu non cenſet damnandum, quòd res cariùs vendãtur externis illis, quàm indigenis; ſi pro vtriſque ſit ſatis magna copia. nam reſpectu externorum illorum, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res iſtæ cenſentur pluris valere, quàm reſpectu indigenarum. Si tamen res non ſufficerẽt pro vtriſque, accreſceret pretium abſolutè reſpectu omnium: neque venditores permittendi eſſent vendere cariùs exteris, vt viliùs dent indigenis. Vel dici poteſt, vtroque caſu accreſcere pretium reſpectu omnium; neque venditores teneri minoris vẽdere indigenis, quam aduenis: tamen conſuetudine receptum eſſe, vt indigenis fiat gratia, eò quòd incremẽtum illud ſit fortuitum & tranſiens. nõ enim eſt illicitum vẽdere cariùs exteris, quàm incolis; modò limites pretij rigoroſi non excedantur cum exteris. 30 *Ratione copiæ emptorum, &c.*

An cariùs exteris vendere liceat.

Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, aliàs non venditurus, potes aliquanto pluris æſtimare, quã ſi venderes ſponte. ratio eſt, quia æſtimabile pretio eſt, quòd rem tuam, quæ venalis non erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim ſi aliquid inde incommodi vel moleſtiæ ſentias. 31 *Si in gratiã emptoris.*

Aduerte tamen, non poſſe rem pluris vendi ob ſingularem aliquam vtilitatem vel neceſſitatem empturis. (vt multi abſque vlla conſcientia faciunt.) Ita D. Thomas hoc art. & communiter DD. ratio eſt, quia nemo poteſt alteri vendere id, quod eſt ipſius; illa autem vtilitas eſt ipſius emptoris, non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumſtantia, cuius venditor non eſt cauſa. *Vtilitas emptoris.*

Dico ſecundò, Sunt etiam aliquæ cauſæ ob quas emptor poteſt interdum emere rem minoris quàm aliàs valeret. Primò, Si emptori parum eſt vtilis, eamque in gratiam venditoris emat. Ita Medina q. 32. Nauarrus cap. 23. nu. 84. & alij. pretium enim vileſcit, tum ex eo, quòd emptores non inueniantur, tum ex eo, quòd ipſis res parum ſit commoda. Secundò, Ratione modi vendendi; vt ſi vendantur auctione publica, vel ſi quærantur aut rogentur emptores. nam vt prouerbio dici ſolet (teſte Caietano) *merces vltroneæ vileſcunt pro tertia parte.* *Cauſa emendi minoris.* 32 *Si emptori parũ vtilis.* 33 *Ratione modi vẽdendi.*

Ita Caiet. art.1. Medina ſuprà §.Similiter, Couar.ſuprà,num.5.Nauar.cap.23.num.78.& alij. ratio eſt, quia iſte modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere; quæ duo faciunt rem minoris æſtimari. ſic ſpolia militum paruo veneunt. Similiter ſi res ſit inutilis vel incõmoda venditori, minoris æſtimatur.

34 *Cenſus.* Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, ſtatutum in gratiam venditoris (vt fit in cenſibus, præſertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copiæ, quia hoc pretium non ſtatim mutatur ob aliquarum circumſtantiarum variationem, ſi ordinatio eadem perſeueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei vnius, aureis 12. ſi emptor rogaretur; quod eſt falſum; quia eſt contra legem receptam. ſecus eſt in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias cauſas circa hos, conſuetudine eſt abolitum; præſertim in Belgio.

35 *Si in auctione pretium ſit maius.* Notandum Secundò, In auctionibus interdum excedi pretium commune ex emptorum contralicitatione; & tunc probabile eſt venditorem non teneri ad reſtitutionem; vt docet Petrus Nauar. ſuprà & Mercatus. ratio eſt, quia ibi res ſubſunt fortuito & ĩcerto pretio; vt ſicut plerunque venduntur minoris quàm ſit pretium mercatorum, ob ementium raritatem & frigus; ita vendãtur interdum pluris ob ementium multitudinem vel feruorem. quare ſicut illud ad malam, ita hoc ad bonam fortunam ipſius cenſebitur pertinere. cõfirmatur, quia iuſtum pretium illius fori eſt, quod abſque fraude poteſt illo modo vendendi obtineri: ſic enim paſſim habet hominum doctorum & piorum vſus.

36 *Ratione copia merciũ, &c.* Tertiò, Si multæ ſint merces & pauci emptores; vt fieri ſolet in fine nundinarum; maximè cùm tunc accedat etiam inopia pecuniæ: hæc enim valde minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico *vulgare*, quia *legitimum pretium* non tam facilè variatur: quare non licet ſtatim ab eo recedere.

37 *Ratione donationis.* Quartò, Ratione donationis poteſt res emi minoris quàm ſit pretium commune, quando venditor cenſetur defectum pretij condonare; ſicut è contrario poteſt pluris vendi, quando emptor cenſetur exceſſum pretij donare. Ita Conradus quæſt. 57. & 58. de contract. Medina quæſt. 32. hæc tamen donatio non præſumitur interuenire, quando vel ignorãtia iuſti pretij, vel neceſſitas emendi, aut vendendi interuenit; ſed requiritur vt contrahentes ſciant rerum pretia, & omnino liberè contrahant, abſque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc ſufficere, niſi coniunctio aliqua ſanguinis, vel amicitia intercedat, nam inter extraneos non præſumitur donatio, niſi huius euidentia ſigna appareant. vide Caiet. art.1. & Couar. lib.2. variar. cap.4. num.9.

38 *Si ſimul multa emas.* Quintò, Ratione copiæ mercium, quas ſimul emis, potes emere minoris, quàm ſi paucas emeres. ratio eſt, quia venditorem exoneras multis curis & occupationibus, quas circa illas merces habuiſſet, eumque reddis expeditiorem, vt ſtatim alias comparet. quod magis cedit illi in lucrum, quàm ſi eas pretio ordinario ſenſim vendidiſſet. vnde hic modus emendi, facit vt venditor pretium accidat, & minuat.

DVBITATIO V.

Vtrum ſi ſciam pretium mercis mox minuendum, poſſim eam vendere pretio currente.

VErbi gratia, accepi literis magnã copiam aliunde aduehi, vel breui in lucem proferendam, quæ hactenus ſuppreſſa fuit; vtrùm poſſim id diſſimulare & vendere pretio vſitato.

Diſputatur hæc quæſtio apud Cicer. lib.3. offic. inter Antipatrum & Diogenẽ Babylonium. Antipater vult id eſſe contra officium boni viri; Diogenes negat. vtrùm autem ſit contra iuſtitiam non clarè exprimunt. Cicero tamen id clarè affirmat. Idem tenet Medina C. de reſtitut. quæſt. 35. & Conradus quæſt. 62. & 63. de contractibus. Sed contrarium eſt verius. vnde 39

Reſpondeo, Etiamſi venditor ſciat futuram pretij remiſſionem, emptorque neſciat, nihilonus poteſt res ſuas abſque iniuſtitia vendere pretio currente. Ita D. Thomas quæſt. 77. artic. 3. ad quartum. & Caiet. ibidem, Sylueſter v. Emptio, quęſt. 15. Sotus lib. 6. quęſt. 3. artic. 2. ad tertium. Couar. ad reg. Peccatum, par. 2. §.4. num. 5. & 6. & alij. ratio eſt, quia res vendi poteſt iuxta communem æſtimationem pro tempore vigentem, nam iuſtum pretium eſt, quod vel Principis lege, vel communi æſtimatione conſtat. confirmatur, quia priuata ſcientia venditoris communem ſenſum & æſtimationem non mutat, ſicut nec priuata ſcientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non poſſet emere pretio currente, ſi ſciret pretium poſtea valde augẽdum, quod tamen falſum eſſe cõſtat exemplo Ioſeph, Geneſis 41. qui ſciens poſtea fore maximam caritatem, omne frumentum Ægypti pretio currente comparabat. 40 *Poteſt vẽdi pretio currente.*

Dices Ex Medina Primò, Illa communis æſtimatio non eſt prudens: non enim facta eſt ex omnibus circumſtantijs ad valorem rei facientibus. *Obiectiones.*

RESPON. Negando illam non eſſe prudentem: ſufficit enim vt ſit facta ex circumſtantijs, quę communiter ſciri poſſunt. euentus enim futuri poſſunt vulgò cognoſci; vnde ex illis ſumi non debet æſtimatio rei. alioquin ſemper iniquo pretio res venderetur, quando imminet maior copia mercium, vel ratione fertilitatis vel ratione nauium aliunde aduehentium, vel alio caſu; quamuis vterque contrahentium id ignoraret. 41

Dices Secundò, Merces iam aduectæ & præſentes faciunt decreſcere pretium; quia abundantia mercium minuit pretium: ergo etiam illę, quæ breui erunt præſentes: quia quæ parum diſtant, non videntur abeſſe, & habentur quaſi præſentia.

RESP. Abundantia præſens vel imminens facit decreſcere pretium, ſi paſſim ſciatur; ſecus ſi ignoretur. vnde etiamſi merces ſint in portu, vel in oppido, ſi id vulgò ignoretur, non decreſcit pretium, vnde potes tuas pretio antiquo eatenus vſitato, vendere. 42

Dixi *abſq; iniuſtitia poſſe ſic vẽdi*; quia interdũ fieri poteſt vt ſit contra charitatẽ; vt ſi vni ingẽtem copiam talium merciũ vẽdas, qui inde graue damnũ incurret, ſtatu & fortunis euertẽdus. regulariter tamen nõ eſt contra charitatem; (vt apertè indicat D. Thomas cũ ait, *abundantioris* 43 *Poteſt eſſe contra charitatem.*

fore vir-

fore virtutis, ſi pretium minuat vel futuram copiam exponat) quia poteſt quis rebus ſuis conſulere, etiamſi inde par damnum proximo obueniat. Cauendum tamen hic eſt, ne emptorem fraudibus vel mendacijs alliciat ad emendum. quia ſic iniuſto modo eſſet illi cauſa damni: ac proinde teneretur ad reſtitutionem. vt ſi ſubornaret aliquem, qui emptoribus perſuaderet pretium breui augendum. Si tamen ipſe rogatus, an non expectentur naues, vel an non ſit futura maior copia, diceret ſe neſcire; putarem non teneri ad reſtitutionem; quia non tenetur veritatem aperire cum tanto ſuo incommodo. Imò quidam putant non teneri, etiamſi diceret non fore copiam. hoc enim mendacium cenſeri officioſum, ad vitandum damnum proprium. ſicut ſi pauper aſtans oſtio diuitis, & expectans eleemoſynam, diceret alteri pauperi accedenti, iam eſſe datam, non teneretur. ſecus ſi alius, cuius nihil intereſt, ſic mentiretur: cenſeretur enim cauſa nocendi eſſe mentitus. Ita Petrus Aragon q. 77. ar. 3. Quæ ſententia probabilis eſt, ſi ille in hoc non ſit cenſendus fide dignus: tunc enim qui credit, ſuæ leuitati imputet, ſi quid inde incommodi ſentiat.

44 Ex his patet, quid dicendum ſit de caſibus, quos Medina proponit, Primò, Si ſcias obſidionem futuram, poſſe te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio currente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Poſſe te elocare domum tuam pretio ſolito, etiamſi ſcias pretia elocationum minuenda, ob aulæ receſſum. Tertiò, Poſſe te vendere triticum tuum pretio currente, etiamſi ſcias Magiſtratum condidiſſe decretum de illo minuendo. ſi tamen hoc nondum eſt promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione, & alienatione.

45 In hoc tamen tertio caſu quidam putant non poſſe te plus tritici, vel alterius mercis (cuius pretium per Magiſtratum ſcis eſſe minuẽdum) vendere, quàm venditurus eras, ſi id non ſciuiſſes: alioquin ſi ratione huius ſcientiæ amplius vendas, teneri te ad reſtitutionem. Ita Molina diſput. 354. & quidam Iuriſperiti, quos ibi citat. ratio eſt, quia ſi Magiſtratus alicui aperiret ſuum decretũ ante promulgationem, qui occaſione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur, teneretur ad reſtitutionem, quia dedit occaſionem damni: ergo etiam ille tenebitur, qui hac occaſione ditatus eſt, quomodocunque tandem ea ſcientia ad ipſum deuenerit.

46 Sed contrarium videtur verius, nempe non eſſe contra iuſtitiam, etiamſi occaſione illius ſcientiæ plus mercium vendas: quod expreſsè tenet Couarruuias loco citato. Probatur, quia etiamſi ſciam decretum à Principe vel Magiſtratu conditum circa merces vel monetam; tamen quamdiu illud non eſt promulgatum, non obligat, nec vllam vim habet; ac proinde antiquum pretium adhuc durat: ſicut prior lex vim habet, etiamſi alia, quæ hæc abrogetur, iam ſit conſcripta; modò tamen non ſit promulgata: ergo poſſum vendere pretio antiquo.

47 Dices, Poſſe me vendere pretio antiquo bona fide, vt alij vendunt, qui decretum neſciunt, donec illud decretum promulgetur; non tamen poſſe me ratione notitiæ huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quàm alioquin eram venditurus, quia nõ poſſum priuatim cum aliorum diſpendio vti lege, quæ omnibus debet eſſe communis. Sed hæc reſponſio non ſatisfacit; Primò, Quia nulla lex vetat ne vtar notitia illius decreti in meum commodum. Secundò, Quòd vendam aliquid permotus notitia illius decreti, vel ob aliã cauſam, nihil facit ad æqualitatem vel inæqualitatem, quæ ſeruanda eſt in contractibus. atqui ſi vendam modium frumenti pretio currente, nihil ſciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium, iuſtaq; venditio; nec tenebor ad reſtitutionem, etiamſi pretium paulò poſt per decretum minuatur: ergo etiam erit æqualitas & iuſta venditio, etiamſi ſciam illud decretum. Tertiò, Intentio interior nõ poteſt facere vt actio exterior aliàs iuſta, fiat iniuſta, & obliget ad reſtitutionem. vt oſtenſum eſt cap. 12. nu. 129. *Quædam reſp. reiecta.*

Ad rationem in contrarium, Reſpondeo negando conſequentiam; Magiſtratus enim ex officio tenetur dare operam quantum fieri poteſt; ne ex huiuſmodi decretis, quibus pretia mutantur, aliquibus prę alijs damnum obueniat. Hinc tamen non ſequitur, illum, qui notitia tali vſus eſt, teneri; quia non tenetur ex officio ciuiũ commoda curare, vel damna auertere. ſicut ſi Magiſtratus ſine cauſa excluderet alios venditores, & ita mercium tuarum pretium valde excreſceret; teneretur ille ciuibus compenſare damnum illius incrementi: quia contra officij ſui debitum eſt cauſa cur pretium ita creuerit. tu tamen non teneris; quia res tua tanti valuit, ſuppoſita aliorum excluſione. Si tamen fuiſti cauſa, cur Magiſtratus alios excluderet iniuſtè, teneris de damno, tum excluſis, tum Reip. Idem videtur dicendum ſi muneribus corruptum induxiſti, vt tibi decretũ ſuum ante promulgationem patefaceret, & hac ratione merces tuas cũ graui aliquorum damno, magno pretio diſtraxiſti. His tamen caſibus nõ teneris, niſi in ſupplementum principalis authoris. 48 *Ad rationẽ contrar.* 49

DVBITATIO VI.

Vtrum liceat cariùs vendere dilata ſolutione, ſeu credito, quàm vendi ſoleat præſenti pecunia.

RESPONDEO & Dico Primò, Intra limites iuſti pretij licitum eſt vendere rem cariùs dilata ſolutione: vt ſi præſenti pecunia vendebas infimo vel mediocri; potes credito vendere pretio ſummo: quia omne illud pretium cenſetur iuſtum. 50 *Vẽditio credito.*

Dico Secũdò, Supra pretium rigoroſum, quo res poterat vendi pecunia numerata; non licet eam vendere ob ſolam dilationem ſolutionis. eſt communis ſententia DD. ratio eſt; quia dilatio ſolutionis eſt implicitum quoddam mutuum (dum enim creditor differt ſolutionem, perinde facit, ac ſi acceptã à debitore pecuniam eidem mutuet) atqui pro mutuo nihil licet accipere ſupra ſortem: ergo nec pro dilatione ſolutionis, vltra iuſtum pretium. 51 *Supra rigoroſum.*

Aduerte tamen, ſi res, quæ nunc valet 10. tempore ſolutionis creditur valitura plus, minuſve quàm 12. poſſe nunc vendi duodecim credito; ſi tamen eam rem venditor vſq; ad illud tempus conſtituerat ſeruare, vt patet ex cap. In ciuitate, de vſuris; de quo ſuprà dubit. 4. tunc enim non ratione dilatæ ſolutionis, ſed ratione lucri ceſ- 52 *Si dubium an pluris valebit.*

ſantis tanti vendit. vnde etiam præſenti pecunia poſſet tantidem vendere. ſecus tamen ſi nō conſtituerat ſeruare. Qua in re fallitur Caietanus q. 78. art. 2. ad ſeptimum, vbi docet, quando quis vendit credito, & res tempore ſolutionis erit maioris pretij, poſſe nunc de illo pretio paciſci, etiamſi rem non conſtituiſſet ſeruare in illud tempus. ratio ipſius eſt, quia tempore traditionis pretij completur contractus ex parte ementis; atqui tunc res valet pluris, quàm tempore conuentionis: ergo poſtulat æqualitas vt detur maius pretium.

Sed contrarium eſt communis ſententia DD. vide Couar. libro 2. variarum, cap. 3. num. 6. & Medinam quæſt. 38. Cauſa 5. ratio eſt, quia hoc ipſo, quo venditor rem tradit, amittit eius dominium, fitque emptoris: vnde ſi creſcat eius pretium, creſcit emptori; ac proinde venditor non poteſt quidquam pro eo incremento exigere: niſi ipſe eam rem fuiſſet ſeruaturus. Nec obſtat cap. In ciuitate, de vſuris, quia loquitur de eo, qui merces erat ſeruaturus, vt exponit Gloſſa & DD. communiter. & colligitur ex cap. Nauiganti, ibidem, vbi ſimilis ſpecies facti expeditur.

Ad rationem Caietani Reſpondeo, Contractum emptionis & venditionis eſſentialiter compleri mutuo conſenſu verbis expreſſo, & pretium rei eſſe ſpectandum ſecundum valorem rei, quem habet tempore traditionis, quando transfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri ſolutione pretij, quia eſt finis & terminus contractus; vt dictum eſt dubit. 1.

53 *Ratione lucri ceſſantis ex dilatione.* Dico Tertiò, Licitum eſt tamen augere pretium ratione lucri ceſſantis vel damni ex illa dilatione, ſeu credito venditione emergentis, patet ex dictis cap. 20. dub. 11. ſicut enim in mutuo ob hanc cauſam licet vltra ſortem exigere, ita in venditione ſupra iuſtum pretium: quia dilatio ſolutionis eſt quoddam mutuum implicitum.

54 *Ratione periculi ſortis & moleſtiarum ſolutionis.* Dico Quartò, Etiam licitum eſt aliquid exigere ſupra iuſtum pretium ratione periculi ſortis, cui mercator credito vendens exponitur. Item ratione expenſarum & moleſtiarum, quas timet in recuperanda ſorte. Ioan. Medina C. De reſtit. quæſt. 38. §. Ad tertiam cauſam. Corduba q. 78. Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 110. conſentiunt Sotus lib. 6. quæſt. 4. artic. 1. ad 2. & Nauar. cap. 23. num. 81. quoad ſecundam partem; primam tamen negant.

Sed probatur Primò, Quia exponere ſe tali periculo eſt pretio æſtimabile, omnium iudicio: ergo pro eo poteſt aliquid exigi.

Secundò, Quia venditor poteſt petere fideiuſſorem, qui vt periculum illud præſtet, ſeu in ſe ſuſcipiat, poteſt iuſtum pretium ſtipulari: ergo ſi emptor cupiat venditorem illud in ſe ſuſcipere, poterit & ipſe iuſtum eius pretium exigere, vide dicta ſuprà cap. 20. dub. 13. vbi id pluribus confirmauimus, & ad rationes Soti & Nauarri reſpondimus: nam eadem vtrobique eſt ratio.

55 *Cōditiones requiſitæ.* Aduerte tamen Primò, Debere eſſe verum periculum, non fictum. Secundò, Venditorem non poſſe cogere emptorem vt ſe potiùs quam alium pro periculo præſtando accipiat. Tertiò, Non poſſe plus exigere, quàm ipſe libenter alteri daret ad ſimile periculum redimendum, ſi neceſſe foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigat; præſertim ſi dubium ſit an illi placeat: forte enim nolet eo titulo quidquam dare.

Dico Quintò, Licitum etiam eſt eas merces, 56 quæ communiter non niſi credito ſeu ad terminum (vt aiunt) vendi ſolent, pluris vēdere, quàm venderentur, ſi ſolùm numerata pecunia diſtraherentur: colligitur ex Soto lib. 6. quæſt. 4. ar. 1. ad quartum. Et Couarr. libro 2. variar. cap. 3. num. 6. ſentit eſſe probabilem, citatque pro ea Salicetum & Decium. Tales ſunt, quæ ingenti copia ex India alijſve locis in magna emporia deferuntur, & mox diſtrahuntur in varios mercatores, qui ad diuerſa loca eas deſtinant, vt ibi ſenſim præſenti pecunia vendantur. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam venduntur ad terminum 10. menſium, quædam ad 8. Florentinæ ad 10. Lucenſium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenſes ad 6. vel 8. *Solitæ vēdi credito, poſſunt pluris vendi.*

Denique merces cuiuſuis generis venduntur vt plurimum ad terminū 6. 8. 9. 10. 12. mēſium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, vt emptor elapſo medio tempore numeret dimidium pretij, reliquum in fine.

Ratio autem, cur ſic poſſint pluris vendi, eſt, 57 quia cùm iſtæ merces non poſſunt ea copia, qua expedit Reipub. & emptores deſiderant, præſenti pecunia vendi; neceſſarium fuit inſtituere modum eas vendendi credito, ſeu ad terminum; qui modus facit vt mox plurimi emptores ſeſe offerant, quorum copia pretium incendit; facitque creſcere, & ſic nō venduntur pluris præciſè ob dilationem ſolutionis; ſed quia iſte modus vendendi, per accidens facit pretium creſcere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cùm pretium non conſiſtat in indiuiſibili, ſæpè fit vt pretium, quo venduntur credito, non excedat pretium rigoroſum, quo numerato vendi poſſent. denique ferè ſemper mercatoribus eſt incommoda illa dilatio ſolutionis: nam ſæpe videmus poſtquam credito vendiderunt, eos agere cum emptoribus de anticipando termino; remittendo 8. vel 9. in 100. per annum, vel plus minuſve, ſecundum numerū menſium. Itaque in taxando illo pretio potuit haberi etiam ratio illius incōmodi. Nec refert, quod 58 aliquis in particulari hoc incommodum nō ſentiat, quia non ideo ceſſat pretium commune, vt ſuprà oſtenſum eſt. *Iuſtum pretium rerū, quæ credito venduntur.*

Ex quibus patet, non eſſe illa pretia, quibus merces credito pluris vendi conſueuerunt facilè condemnanda; niſi aliunde conſtet eſſe iniuſta. Nam meritò præſumi poteſt illud eſſe verum pretium talium mercium in tali modo vendendi, quòd à mercatoribus, ſpectatis circumſtantijs omnibus ad rem facientibus, impoſitum eſt. Si tamen Magiſtratus pretium imponat, hoc ſeruandum.

DVBITATIO VII.

Vtrum liceat minoris emere ob anticipatam ſolutionem.

RESPONDEO, Infra pretium infimum nō licet emere præciſè ratione anticipatæ ſolutionis, eſt communis ſententia DD. ratio eſt, quia hoc eſſet lucrari aliquid ſupra ſortem ex vi implicit mutui. Qui enim ſolutionem anticipat, implicitè mutuat; & poſtea dum ei res empta pluris valens traditur, implicitè fit ei reſtitutio 59 *Anticipata ſolutio.*

cum

cum vſura: nam illud incrementum, quo res pluris valet quàm pretium, datur ex vi pacti præcedentis propter anticipatam ſolutionem, id eſt, propter vſum pecuniæ tanti temporis.

Cauſa cur ſic liceat emere minoris.

60 Aduerte tamen, interdum per accidens licere minoris emere ratione anticipatæ ſolutionis; vt ſi per illam anticipationem emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam: vel ſi eſſet periculum fraudis in venditore, quòd vel merces non traderet, vel non ſinceras, vel non ſtato tempore: hæc enim omnia æſtimabilia ſunt. Denique quia modus hic vendēdi inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum; ac proinde facit pretium decreſcere.

Lanæ anticipatè minoris empta.

61 Hinc patet non eſſe facilè condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in Hiſpania & alibi fieri ſolent; in quibus arroba lanæ (eſt pondus 25. librarum) videtur multò minoris emi anticipata ſolutione, quàm valeat tempore traditionis: quas emptiones defendi poſſe docet Sotus lib. 6. q. 4. artic. 1. ad 4. & fusè Corduba q. 85. in Summa, & nouiſſimè Molina diſput. 360. qui praxim earum fusè explicat.

1. Ratione lucri ceſſantis.

Probatur Primò, Quia mercatores, qui eas anticipata ſolutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iacturam lucri: nam aliquot menſibus ante traditionem mercis, carent ſua pecunia, qua interim per cambia lucrari potuiſſent. cuius ſignum eſt, quòd libenter ſoluant vnum vel duos regales in ſingulas arrobas amplius, ſi venditor patiatur extrahi ſolutionem in tempus traditionis mercis, vel in duos, treſve menſes poſt. vnde ſequitur, poſſe tanto minoris emi, quam valeat tempore traditionis, quanti æſtimatur ſpes lucri, qua ſe per anticipatam ſolutionem priuant.

2. Ratione metus perfidiæ.

Secundò, Quia ſæpe metuunt defectum ex parte venditorum; vt quòd non præſtabunt totum pondus, vel non ſinceram mercem; ſed infectam & ſordidam, aut infimæ notæ: cuius ſignum eſt, quòd libenter emant pluris ſolito, medio regali ſingulas arrobas, ſi ſperent venditorem præbiturum ſinceram: & quòd eo plus dent in ſingulas tales menſuras, quo venditor maiorem copiam habiturus eſt; quia tunc minùs timent defectum in contractu implendo. atqui hic metus pretio eſt æſtimabilis: vnde facit mercium æſtimationem decreſcere.

3. Ratione paucitatis emptorum, &c.

Tertiò, Sicut modus vendendi credito facit pretium creſcere, quatenus inducit multitudinem emptorum; ita è contrario modus vendendi ſolutione anticipata facit pretium decreſcere; quia inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum, nam pauci ſunt, qui hoc modo lanam emant, & plurimi qui vendant. quo fit vt iuſtum pretium in hoc modo vendendi minus ſit, quàm pretium in venditione rei præſentis.

4. Quia emēti, res minùs commoda.

Quartò, Res, quæ emptori primùm tradenda eſt poſt aliquot menſes, minoris illi valet, quàm ſi ſtatim ei tradenda eſſet; multas enim opportunitates habet res præſens, eiusque præſens dominium, quas non habet res futura. ergo ſi eam nunc emat & ſoluat, poteſt minoris emere, quàm tempore traditionis emenda foret.

5. Alia ratione non emerentur pluris.

62 Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius lanæ, (vt ſi edicto eſſet prohibita, vel ſi mercatores nollēt eam emere ante tempus traditionis) non venderetur tunc pluris quàm nunc anticipata ſolutione vendatur; ſed potiùs minoris, vt periti mercatores affirmant, ratio ipſa probat: nam tunc pretium valde decreſceret, tum ratione copiæ, quæ ſumma eſt tempore tonſionis: tum quia venditores eam paſſim emptoribus ingererent; idque partim ad vitandos ſumptus in ea conſeruanda ſubeundos; partim ad obtinendam pecuniam, qua tunc ſummè ad debita ſoluenda, & pabulum in hyemem comparandum egent. vnde ſequitur, per has anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditoribus, cùm tanti emantur, quanti ſi nulla anticipata emptio fieret.

Obiectio.

Dices; Res tempore traditionis valet pluris, quàm pro ea ſoluatur anticipatè: ergo non emitur iuſto pretio. probatur conſequentia, quia iuſtum pretium rei eſt, quāti ipſa res valet tempore traditionis; non autem tempore conuentionis. Si enim dum triticum valet 10. regalibus, emam illud anticipata ſolutione 10. ſed tradendum poſt 4. menſes dum valebit 14. iniqua eſt emptio continens implicitam vſuram; eò quòd res tempore traditionis pluris valet: ergo ſimiliter ſi pondus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regalibus, emam 14. iniqua eſt emptio, continens implicitam vſuram. nam exceſſus rei eſt lucrum proueniens ex anticipata ſolutione.

Solutio. Quādo non ſumitur pretium rei ex tempore traditionis.

63 Reſpondeo, negando conſequētiam. Ad probationem, dico Iuſtum pretium rei eſſe, quanti ipſa valet tempore traditionis; niſi ex cauſis extrinſecis tempore cōtractus minoris æſtimetur: vt ſi ex modo vendendi tali tempore, contingat eſſe paucos emptores & multos venditores, ſi ex tali modo emendi ceſſet lucrum vel timeatur fraus, aut defectus aliquis in venditore; tunc enim etſi res ipſa nudè & ſecundum ſe conſiderata pluris valeat, non tamen pluris valet cum illis circumſtantijs. His adde, iuſtum pretium rei tempore contractus non eſſe æſtimandum ex pretio, quod erit tempore traditionis, quando hoc pretium pendet ex præcedentibus, contractibus, nempe quando per illas emptiones anticipatas inducta eſt raritas mercium (ac proinde caritas) tempore traditionis. cùm enim iſta raritas pendeat ex præcedētibus contractibus, non poteſt pretium in præcedentibus contractibus, quando non erat raritas, ſumi ab æſtimatione, quam merces habēt in raritate. alioquin qui emit, dum offertur magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo valebunt dum erit raritas, ſi venditor non poſſet antea tradere; quod eſt abſurdum.

64 Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore traditionis, aliūde proueniat, quàm ex emptionibus anticipatis; ita vt etiamſi tales emptiones non præceſſiſſent, nihilominus tanti res illa tempore, quo tradenda eſt, ſit valitura: quod hic locum non habet. nam ſi lana multis huiuſmodi anticipatis contractibus vendita non fuiſſet, non eſſet carior tempore traditionis, quàm fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non eſt eadem lana, quæ carior eſt tempore traditionis, & quæ venditur anticipata ſolutione, ſed alia; nempe ea, quæ tunc adhuc vendenda ſupereſt, quę ob raritatem carior eſt. alioquin ſi tota lana anticipatè vendita, ponatur tempore traditionis non vendita, non erit carior. hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ, debeat ſumi ex tempore traditionis.

DVBI-

DVBITATIO VIII.

An chirographa, ſeu credita poſſint emi minoris quàm contineat. v.g. vtrum Ius ad 100. aureos ſoluendos intra annum, poſſit modo emi minoris, vt 96. vel 97.

65 SVppono, talia poſſe minoris emi ſi difficilis vel ambigua ſit ſolutio, vel cum moleſtijs obtinenda. Item ratione lucri ceſſantis aut damni emergentis ex emptione.

Sed tota difficultas eſt, Si nihil horum ſubſit, an ſecundum ſe minoris emi poſſint? Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt, Poſſe talia iura minoris emi, ita Panormitanus & Inno. in cap. In ciuitate, de vſuris, Caietanus v. Vſura, ſub finem, Nauarr. cap. 17. nume. 230. Idem docuit
66 olim doctiſſimus Cardinalis Bellarminus Louanij, & Petrus Parra Romæ. Probatur Primò, Quia talia iura, dum proponuntur venalia inſtar mercis, communi hominum iudicio, minoris æſtimantur, quam pecunia præſens, vt experientia patet: eò quòd hæc multarum rerum facultatem præbeat, quam iura illa nō tribuunt: ergo minoris emi poſſunt. patet conſequentia; quia illud cenſetur iuſtum cuiuſque rei venalis pretium, quod communis hominum æſtimatio ſtatuit. ſi enim in cæteris rebus cenſetur iuſtum pretium, quod ex communi æſtimatione ſtatuitur, cur non etiam in his chirographis?

Sententia quorundam poſſe minoris emi.

67 Dices, Quòd homines communiter hæc chirographa minoris faciant, hoc fit ob inopiam eorum, qui magis egent numerata: ergo hæc æſtimatio non eſt prudens; ac proinde non liceat ea vti. alioquin quando quis ob inopiam eſſet paratus dare duplum, liceret exigere duplum.

RESPONDERI poterit, negando conſequentiam: nam omnium ferè rerum æſtimatio pendet ex neceſſitate, cui ſubiecti ſunt homines, & nihili æſtimarentur, ſi ea neceſſitas abeſſet; vt patet in medicamentis, in cibis, in ædificiis, & eorum materia. Neque requiritur vt ea neceſſitas ſit omnium: ſufficit vt ſit multorum, vel ferè omnium, ita vt ratione eius, res illa tanti æſtimetur. Itaque cùm illa iura minus ſint neceſſaria, quàm pecunia numerata, & non præbeant eam facultatem lucrorum & aliorum commodorum, prudenter minoris æſtimantur.

Nec refert, quòd tibi in particulari perinde ſit, vtrùm habeas pecuniam præſentem, an tale chirographum; quia id per accidens eſt. non enim ex tua æſtimatione pretium rei pendet, ſed ex communi: ſicuti etſi nullis vnquam egeres medicamentis, poſſes nihilominus ea pretio communi vendere.

68 Secundò Probatur, Si talia Iura non valent minoris quàm pecunia præſens: ergo iniuſtæ erunt emptiones cenſuum perſonalium, quæ in plurimis locis ſunt receptæ. Sequela patet; quia in his nihil emitur aliud, quàm Ius ad recipiendam quotannis, v.g. ſextamdecimam partem ſortis, ita vt ſextodecimo anno tota ſors ſit exhauſta. nihil autem refert ad iuſtitiam, ſiue diuiſam quotannis, ſiue totam ſummam in fine totius illius temporis recipias. ergo ſi Ius. v.g. ad 96. recipiēda diuiſim 16. portionibus ad annos 16. tanti valet quanti pecunia præſens 96. nō licebit emptori cenſus, poſt annum 16. quidquam ampliùs accipere; neque licebit recipere totam ſortem, ſi venditor interim voluerit cenſum redimere; ſed penſiones annis elapſis ſolutæ, erunt in ſortem computandæ: quorum vtrumque eſt cōtra praxim multarum Prouinciarum, in quibus Bulla Pij V. de cenſibus non eſt recepta: quam praxim vt iniquam damnare, valde durum eſt.

Cenſus perſonales.

Tertiò Probatur, L. Minùs. ff. de Reg. Iuris, 69
vbi dicitur, *minus eſt actionem habere, quàm rem*. ergo minoris valet & minoris emi poteſt. Addunt aliqui ob periculum palliandi vſuras, hanc ſententiam non eſſe paſſim vſurpandam, ſed tantùm in cenſibus, in quiqus lege publica vel communi ęſtimatione pretium eſt taxatum, & in alijs iuribus iam ante conſtitutis. v.g. Petrus ex mutuo vel empto debet mihi 100. aureos ſoluendos poſt biennium; ſi tibi velim Ius meum vendere, poteris illud minoris emere. v.g. 97. vel 98.

Si petas, vtrùm ipſe debitor poſſit illud emere, vt ita ſe obligatione liberet?

Reſpōdetur, Si creditor illud offerat venale, non videri cur debitor non poſſit illud emere, eo modo, quo quiuis alius; vt docet Nauar. loco 70
citato. non enim ipſe debet eſſe peioris conditionis in emptione illius iuris, quàm alij. niſi fortè ipſe ſit cauſa cur creditor velit vendere; vt ſi ſe præberet difficilem ad ſoluendum. tunc enim non poſſe eo pretio emere, quo alij. ratio eſt, quia tenetur illam difficultatem tollere, & præſeferre ſolutionem fore facilem & ſecuram termino elapſo. vnde ob illam difficultatem non poteſt debitum minoris ęſtimare. alij tamen poſſunt, quia non ſunt cauſa illius difficultatis, nec tenentur eam tollere.

Debitor poteſt emere.

Niſi ſit cauſa difficultatis.

Altera ſententia, Talia Iura non poſſe minoris emi, eſt communis aliorum DD. Medinæ, C. de reſtitut. quæſt. 38. Soti lib. 6. quæſt. 4. art. 1. ad 3. Sylueſtri, Vſura 2. quæſt. 14. Gabrielis diſt. 15. quæſt. 11. dubit. 4. ad 3. & aliorum; quæ & mihi probatur. Primò, Quia eſt communior & ſecurior. Secundò, Quia debitor 100. aureorum ſoluens minùs, quàm debet (v.g. 96.) ob anticipationem, committit vſuram: implicitè enim 71
mutuat 96. vſque ad terminum ſolutioni deſtinatum, vt tunc pro illis recipiat 100. nam debitum 100. aureorum extinguitur. atqui hoc iſte facit, qui emit chirographum 100. aureorum pro 96. ergo.

Contrariū tutius.

Probatur altera ſententia.

Dices fortè, Maiorem eſſe veram, ſi ideo præcisè minùs det, quia terminum ſolutionis præuenit: ſecus autem ſi minùs det, non gerens ſe vt ſolutorem debiti, ſed vt emptorem Iuris alieni, quod per modum mercis expoſitum venale, non pluris æſtimatur, nec pluris vendi in tota ciuitate poſſet. tanti intereſt, quo titulo, quave forma quis contrahat. Sed hæc diuerſitas videri poſſit magis eſſe in mente quàm in reipſa: vnde

Probatur Tertiò, Nam hac ratione poterunt 72
vſuræ multæ palliari. vſurarius enim dicere poterit ſe nolle mutuare; ſed eſſe paratum emere Ius. v.g. ad 100. vel 200. aureos, quod quiſque ſibi poteſt imponere.

Dices forſan, Non fore vſuram palliatam, ſi tale Ius vel actio non minoris ematur ab vſurario, quàm publicè vendi poſſet, addita pignoris ſecuritate. Sed hoc ſuprà cap. 20. dubit. 14.

bit.14. diſcuſſum eſt, & in praxi improbatum.

Nec ſatisfacis, ſi dicas hanc ſententiam non eſſe admittendam in nouo iure, quod quis ſibi è veſtigio imponit vt vendat: (niſi ſit cenſus annuus) eò quòd iſte modus contrahendi non ſit receptus, cùm planior ſit via per mutuum; ac proinde meritò cenſeri vſurarium; qui eo vteretur. Secus eſſe de chirographis ſeu iuribus, iam ante, aliam ob cauſam conſtitutis: hęc enim frequentiſſimè in emporijs vendi ſolere, & ſemper minoris, quàm contineant: hoc, inquam, nō ſatisfacit, nam ſaltem in re non erit inæqualitas. ſi enim non eſt in antiquis, cur ſit in nouis? non ergo cenſendus eſt vſurarius, ſed potiùs auarus, & durus in proximum.

73 Quartò, Si ius ad centum aureos in fine anni recipiendos, minoris valet quàm centum prę ſentes; ergo ſi quis exigeret centum præſentes, peccaret contra iuſtitiam, & teneretur ad reſtitutionem.

Fateor tamen hoc argumentum non conuincere, nam poterit negari conſequentia. Primò, Quia 100. præſentes non omnino excedunt limites iuſti pretij, ſed pertinent ad pretium rigoroſum; vnde ſi quis velit illud dare, poterit accipi. Secundò, Quia venditor non tenetur in huiuſmodi iuribus vendendis quidquam remittere de pretio, etiamſi ſolutio ſit difficilis; ſed poteſt totum exigere, non æſtimando difficultatē vel dilationem ſolutionis: vſu enim receptum eſt, vt quiſque vendat talia iura quanti poteſt, intra tamen limites ſummæ debitæ. Idem videmus in cenſibus antiquis. Vnde ſi inueniatur emptor, qui ſciens rei conditionem, tantum velit dare, iuſtè poteſt accipi.

Ad argumēta. Ad primam rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Chirographa minoris æſtimari, vel propter aliquod periculum, aut difficultatem annexam; vel quia qui dat pecuniam præſentē, priuat ſe aliqua poteſtate aut cōmoditate, quā non habet per chirographum.

Ad Secundam, In reditibus perſonalibus ſemper eſt aliquod periculum ob temporis diuturnitatem, deinde non ipſæ penſiones, ſed Ius ad illas emitur, vt infrà capite vigeſimo ſecundo, dubit. 5. dicetur.

DVBITATIO IX.

Vtrum chirographa, ſeu librancię, vt vocant poſſint interdum emi dimidio pretio, ſi difficilis vel ambigua ſit ſolutio.

74 RESPONDEO, Id ſæpe iuſtè fieri poſſe, nempe ſi ſolutio tam ſit difficilis obtentu, vel tam incerta, vt ob hanc circumſtantiam coniunctam, prudenter æſtimentur dimidio minoris: vt ſi chirographum per ſe conſideratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo annexa ſit tanta, vt paſſim quiuis eam libenter redimeret 50. tunc poteſt emi 50. & paulò minoris. imò fieri poteſt vt licitè ematur 40. vel 30. prout difficultas & incertitudo ſolutionis maior fuerit.

Si tibi non ſit difficilis obtentu. Dices, Etſi alijs ſolutio difficilis ſit impetratu, Petro tamen, eiuſque ſodalibus ob fauorem Principis vel officialium, vel ob contra-

75 ctus, quos cum illo ineunt, non eſt difficilis, nec incerta: ergo ipſi non poterunt illud tam modico pretio emere: nam ratio illa detrahendi de pretio, in illis ceſſat. Ob hoc argumentum quidam putant non poſſe librancias militares à mercatoribus, qui cum Rege contrahunt, minoris emi (ſaltem notabiliter) quàm contineant; quia certi ſunt integræ ſolutionis, idque abſque difficultate.

Sed contraria ſententia eſt probabilis, & verior, poſſe emi tali pretio abſq; iniuſtitia. in qua præter alios eſt etiam doctiſſimus vir Lodouicus Molina diſput. 361. ratio eſt; quia dum hæ librancię offerūtur venales, earum pretium non pendet ex commodo vnius vel paucorum, ſed ex publica æſtimatione, qua æſtimarentur ſi publicè in foro, ſub voce præconis, concurrente tota ciuitate, proponerentur. Confirmatur, quia cùm non habeant pretium lege præſcriptum, illud aſſignandum eſt ex communi æſtimatione. vnde ſi Princeps Turcarum tibi debeat 1000. aureos, nullaque vel parua ſit ſpes obtinendæ ſolutionis, vel non niſi magnis ſumptibus aut laboribus, fas eſt hoc debitum emere paruo pretio. v.g. 100. vel 50. aureis; etiamſi emptor peculiarem aliquam rationem norit, qua facilè integram ſolutionem obtinere queat. hoc enim ad bonam ipſius fortunam pertinere exiſtimandum eſt. Sæpe tamen fit vt mercatores illi peccent contra charitatem, ſi miſeris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolint; cùm ipſi tam ingens lucrum inde reportent. 76

Libranciarum æſtimatio eſt iudicij publici.

Peccāt ſæpe contra charitatem.

Aduerte tamen Primò, Integrum eſſe ijs, qui talia chirographa habent, non ęſtimare difficultatem vel incertitudinem ſolutionis debitæ, ac proinde nolle vendere niſi integrè numeretur tota ſumma; vſu enim receptum eſt, vt hæc vendantur quanti vendi poſſunt abſque fraude & ignorantia; intra limites ſummæ contentæ. 77

Poſſunt vendi quanti continent.

Secundò, Huiuſmodi chirographa non poſſe emi tali pretio à debitore vel eius miniſtris, quorum officium eſt ea ſoluere: vt dictum eſt dub. 8. quia ipſi ſunt cauſa malignæ ſolutionis: qua in re interdum grauiter peccatur à Receptoribus & Quæſtoribus Principum. ſecus tamen ſi Quæſtor cauſa non ſit, & ſcandalum abſit. 78

Receptores & Pagadores.

DVBITATIO X.

Vtrum ſi ſciam occultè debitorem meum non eſſe ſoluendo, poſſim ijs, qui id neſciunt, vendere illud debitum pretio ordinario.

ISte caſus eſt frequens inter mercatores. Videri poſſit non eſſe contra Iuſtitiam; modò mēdacijs vel fraudibus nō alliciam emptorem. Primò, Quia qui vendit rem quanti communiter æſtimatur, non facit emptori iniuriam: (nam hoc cenſetur iuſtum rei pretium) atqui iſte ſic vendit: ergo, &c. Nec refert, quòd iſta æſtimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem eſſe ſoluendo, eò quòd paſſim pro opulento habeatur: quia iſte error non verſatur circa rei ſubſtantiam; (qualis eſſet, ſi quis emeret chirographum fictum, putans illud eſſe verum; vel vitrum, putans eſſe gemmam) ſed circa aliquid extrinſecum, nempe circa conditionem quandam non rei, quæ venditur, 79

Chirographa, quorū debttor non eſt ſoluendo

ſed

Vendēs rem difficilē recuperatu. ſed eius, qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit contractum iniquum, nec tollit pretium vulgare; vt ſi rem meam, quæ eſt in poteſtate alterius, qui paſſim habetur vir bonus, vendam tibi cum onere illam recuperandi, & ego ſciam, non ſine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit hanc venditionem eſſe iniuſtam: non enim venditoris eſt, explicare conditiones illas extrinſecas rei, niſi rogetur, ſed emptoris eſt de illis inquirere, & omnia circumſpicere.

80 Secundò, Qui vendit merces ſuas pretio currente, ſciens maximam copiam breui proferendam in lucem, non peccat contra iuſtitiam; vt dictum eſt dubitatione quinta. & tamen æſtimatio illa nititur errore vel ignorantia; ergo ſimiliter nec iſte contra iuſtitiam peccabit, qui vendit tale debitum pretio, quo vulgò ęſtimatur inter mercatores, etiamſi illa æſtimatio ex errore vel ignorantia procedat. ſicut enim illæ merces ob communem æſtimationem tanti valent; ita etiam iſtud debitum, ſeu obligatio chirographica.

Tertiò, Si ſciam ſegetem delendam vel domum incendendam ab hoſte, poſſum nihilominus eam vendere iis, qui id neſciunt, pretio ordinario; & tamen nemo vellet emere, ſi id ſciret: ergo, &c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non poteſt ſoluere; ergo etiam quando nō vult ſoluere; nec ob potentiam poteſt cogi: (hęc enim idem valent, ſecūdum communem hominum æſtimationem) ac proinde non poſſem tūc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui ſua induſtria poſſet ſolutionem obtinere: quod tamen falſum eſſe conſtat ex dictis ſuprà dubita. 9.

81 *Cōtrarium verius.* Verùm quidquid ſit de ratione Iuſtitiæ, mihi videtur abſolutè illicitum; quia ſaltem eſt contra charitatem, maximè quando alicui tenuiori eſſet occaſio grauis damni: deinde videtur eſſe contra Iuſtitiam. ſicut enim Ius fructuum agri ſterilis, in ſe eſt parui momenti, nec poteſt vendi eo pretio, quo Ius in agro fertili: ita Ius in illum, qui non eſt ſoluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinſecum rei, ac proinde manifeſtandum. quod ſi non fiat, ſaltem contractus poterit reſcindi, cùm dolus ei cauſam dederit; iuxta dicta cap. 17. dubit. quinta. ſecus eſt in caſibus, qui in argumentis proponuntur: res enim ibi non eſt intrinſecè deterior, aut minoris momenti; ſed per accidens, ratione alicuius extrinſeci, minoris æſtimata. Ex quibus patet reſponſio ad argumenta.

DVBITATIO XI.

Vtrum venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D. Thomas art. 2. & 3.

82 *Defectus mercis.* SVppono iniquum eſſe vendere rem habentem vitium in quantitate, (id eſt, cui non eſt iuſtum pondus, aut numerus, aut menſura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur, ſi omni defectu careret: vt docet D. Thomas art. 12. ratio eſt, quia in tali contractu deeſt æqualitas debita. ſic peccant œnopolæ, qui vino miſcent aquam, & frumentarij, qui tritico miſcent ſecale aliave ſemina, vel quiſquilias: ſicut illi, qui Amos 8. dicunt, *quiſquilias frumenti vendamus.* Item qui ſericum tincturæ, mangonio multò faciunt ponderoſius, & tamen non multò minoris vendunt, quàm ſi fucatum non eſſet. qua ratione multi Antuerpiæ & alibi, facti ſunt ditiſſimi. decipiuntur enim emptores & nollent tanti libram emere, ſi fraudem ſcirent. Denique omnes, qui menſuras adhibent doloſas, contra illud Prouerb. 11. *Statera doloſa abominatio eſt* 83 *apud Deum.* Si tamen res ex illa admixtione nō *Admixtio.* eſſet minùs bona, quàm ea, quæ ab aliis venditur; non eſſet condemnandus iniuſtitiæ, qui eodem pretio venderet: quia illa fraude nullum damnum infert emptori. Cur enim rem ſuam non poſſit ad eum ſtatum reducere, in quo ſunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio, quo alij? fit hoc interdum in vino, tritico, & ſimilibus ſpeciebus; dum vino valde præſtanti miſcetur aliud tenue, vel aqua; aut tritico valde puro, ſecale; ea tamen moderatione vt non ſint deteriora quàm quę ab aliis paſſim venduntur. docet hoc apertè Lopez par. 2. cap. 42. ſui Inſtruct. etiam in eo caſu, quo pretium à Republica eſt taxatum. Crediderim tamen, talem poſſe puniri, tanquam ſpecierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem. tales enim mixtiones ſunt in Republica valde odioſæ, & authores infames.

Pari modo iniquum eſt emere rem vitio carentem pro vitioſa; & pretioſam pro vili, vt gemmam pro vitro: etiamſi venditor ob ignorantiam, eam non pluris indicet, quàm ſi vitioſa aut vilis eſſet. Ratio eſt, quia non ſeruatur æqualitas. non enim venditor intendit rem donare, qua parte excedit, ſed totam vti eſt, vendere, & iuſto pretio commutare. Si tamen in aliqua regione res illa paſſim parui æſtimaretur, eò quòd ignorent, alibi eam magnifieri; poſſet ibi paruo emi. Sic apud Indos licitum erat contra aurum, aliaſque res pretioſiſſimas commutare ſpecula, tintinnabula, cultellos, & ſimilia crepundia. 84 *Emens rem pretioſam pro vili.* 85

Item ſi aliquæ gemmæ pretioſiſſimæ in aliquo oppido, paruo æſtimarentur à gemmariis illius loci, poſſet alius, qui earum præſtantiam noſſet, eas paruo emere: quia illo loco non pluris cenſentur valere. Denique faſcis herbarum, qui venditur ad pabulum animalium, poteſt emi pretio, quo talia vulgò vendi ſolent, etiamſi emptor ſciat ibi pretioſas quaſdam herbas contineri. Ratio eſt, quia tota illa res ad eum vſum, quo vendi ſolet; non pluris æſtimatur. His poſitis.

RESP. & dico Primò; Si emptor roget venditorem, an res ſit bona, an careat vitio, vel ſi petat ad certum vſum; tenetur venditor ex iuſtitia aperire rei vitia, maximè occulta, vel talem, qualem ille deſiderat offerre. eſt communis ſententia DD. Probatur, quia tenetur ex officio explicare conditionem rei ſuæ, quam vendendam exponit, præſertim ſi rogetur ab emptore; alioquin maximæ contingerent fraudes, quæ non poſſent ab emptoribus vitari. ordinariè enim nemo nouit meliùs rei conditiones, quàm ipſe venditor. Itaque ſi venditor affirmet rem vitio carere, eamque laudet, cùm tamen occultum vitium habeat, iniuriam facit emptori; & quidem ſi hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluiſſet; contractus eſt inualidus: quia dolus dat cauſam contractui, iuxta ea, quæ dicta ſunt cap. 17. dubit. 5. Si autem voluiſſet quidem 86 *Si venditor rogetur, tenetur aperire.* 87

emere,

emere,ſed non tanti,quanti nunc emit,eò quòd facilè reperiſſet illo pretio meliorem; non eſt quidem inualidus contractus, quia dolus non dedit cauſam contractui,ſed ſolùm cur pluris emeret:tenetur tamen reſtituere ex pretio, quanti minoris emenda fuerat; quia eatenus decepit.

Pari modo,ſi petenti ad certum vſum,offerat rem inutilem vel parum vtilem : vt ſi pannum aduſtum vendat pro firmo; aromata euanida pro recentibus,ſemina corrupta pro ſanis.Item ſi mangonio artis ita tegat rei vitia, vt non poſſint facilè deprehendi; & ſic vendat eā tāquam integram.tunc enim etiamſi nihil dicat; tamen facto ſuo mentitur rei bonitatem: vt ſi quis guttulam argenti viui infundat in aures equi,vt excutiat ſegnitiem, & præſeferat generoſitatem.

88 *Tenetur dā ni ſecuti.* In his & ſimilibus caſibus,in quibus dolus verborum vel factorum dat cauſam contractui,tenetur venditor ad omnia damna inde ſecuta;niſi tempeſtiuè emptorem admoneat. quod intellige de dānis,quę probabiliter ex tali deceptione præuideri poterant euentura:vt ſi oues morbidas vendidit pro ſanis,per quas totus grex eſt infectus: ſi tigna vitioſa, vnde domus ruinam eſt paſſa. Ita expreſsè habetur L.Iulianus, ff.de actionibus empti & venditi.

Petes, Vtrùm teneatur reſcindere contractum & reſtituere pretium?

89 *An reſcindendus contractus.* RESP.Si res adhuc eſt integra, tenetur monere emptorem vt reſcindatur contractus,ſi velit: ſi tamen nullum incommodum notabile inde timetur emptori & res alioquin ipſi ſit vtilis pro ratione pretij,non tenetur, ſaltem ſub peccato mortali: quia etſi peccauit; nullum tamen notabile damnum intulit. ſic ſæpe poſſunt excuſari, qui vinum moſellanum pro rhenano vendiderunt, modo iuſtum pretium non exceſſerint. Si autem res non ſit integra, vt ſi eſt conſumpta, nec aliquid detrimenti inde emptor accepit,non tenetur;quia non fuit exceſſus in pretio,vti ſuppono.quòd ſi fuit aliquis exceſſus, reuocandus eſt contractus ad æqualitatem per occultam compenſationem. vide Lopez p.2.cap. 42.vbi pro hac ſententia multos citat.

Dixi, *Maximè occulta vitia aperienda*; quia pōt exiſtimare manifeſta facilè ab emptore eſſe deprehēdenda: ſi tamen putaret non deprehēdi,teneretur etiam illa aperire: quia generatim rogatur de omnibus.

90 *Si venditor laudet rem ſupra meritum.* Notandum tamen, etiamſi venditor laudet rem ſuam ſupra meritum, vel celet vitiū, quod illam non reddat notabiliter minùs vtilem ad vſum,cui expetitur, non cenſeri irritum contractum,nec teneri ad reſtitutionem; etiamſi fortè emptor alioquin non fuiſſet empturus. Ratio eſt, tum quia hæc ferè eſt conſuetudo mercatorum, quę paſſim ab emptoribus ſcitur:tum quia emptor nō incurrit per hoc notabilem aliquam læſionem: tum denique quia nimis durum eſſet tale genus hominum tam ſtrictè obligare ad omnium vitiorum detectionem.quod maximè verum eſt, quando emptor expreſsè non rogat de vitijs, ſed petit rem bonam & vtilem ſibi exhiberi. Ita Lopez ſuprà, Victoria & alij,quos ibidem citat.

91 *Si emptor ſuo iudicio fidat.* Dico Secundò, Si emptor ſuo iudicio fidens, rem aliquam ex multis deligat,nihil interrogās, pręterquam de pretio,non peccat venditor contra iuſtitiam,etiamſi occultum vitium non aperiat; modò non vendat ſupra iuſtum, ſed detrahat de pretio, pro ratione vitij.colligitur apertè ex D.Thoma art.3.ſolùm enim requirit vt defectus indicetur, ne emptor inde periculum incurrat; quod ſatis poſt contractum præſtari poteſt.Idem apertè docet Quodlib.2.artic.10. conſentiunt Sotus lib.6.quæſt.3.articu.2.& D.Anton.2.par.tit.1.cap.17.§.6.Lopez & Victoria ſuprà.Probatur, quia hic nullam iniuriam facit in ipſo contractu, nam vendit rem ſuam iuſto pretio;neque per iniuriam allicit illum ad contrahendum: non enim vllo mendacio vel fraude eſt cauſa cur emptor emat:ergò nullā hic committit iniuſtitiam.ſi enim neque in contractu eſt iniuſtitia, neque in modo alliciendi ad contractum, abſolutè nulla eſt hic iniuſtitia. Nec obſtat quòd non indicet vitium,quia ad id non tenetur ex iuſtitia,niſi emptor petat;nam exploratio rei ad emptorem pertinet.nec enim emptor meritò queri poteſt de iniuria ſibi facta per venditorem,qui vitium non aperuit;ſed ſi deceptus eſt, ſibi imputet, eò quòd iudicio ſuo præfiſus, non petita ſententia vēditoris,rem emerit. Nec obſtat Lex Iulianus,13.ff.de action.empti.& L. 1.ff.de ædilitio edicto, vbi ſtatuitur vt *venditor aperiat omnia vitia occulta emptori; alioquin concedi actionem redhibitoriam*.quia vel illa lex eſt poſitiua, nec locum habet niſi vbi moribus recepta: vel intelligenda quando emptor id petit: vel ſolùm datur actio ad reſcindendum, & redhibendum per ſententiam Iudicis.

Aduerte tamen Primò, Si venditor quodam 92
ingenio artis, vitium texit, non excuſari; quia dolus dedit cauſam contractui, vt dictum eſt. Idem dicendum, ſi rem illam ponat cum alijs vitio carentibus,vt diſtingui ab emptoribus non poſſit.

Secundò, Etiamſi non ſit cōtra iuſtitiam non 93
monere emptorem dum ſuo iudicio fidit, tamen poteſt eſſe contra charitatem; vt ſi videat emptorem ex ſimplicitate decipi & putet rem ei fore inutilem,quamuis alijs inutilis non ſit. *Si putatur fore noxia.*
Quòd ſi etiam putatur fore noxia, ratione occulti defectus,videtur quoque ex iuſtitia teneri 94
aperire defectum, ſaltem poſt contractum; vt DD.communiter docent:nā hoc ipſo, quo rem ſuam exponit venalem cum occulto vitio,tenetur officij ſui lege cauere ex parte ſua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat; alioquin videtur cauſam nocumenti dediſſe:vt ſi vendat equum ſternacem, oues interno morbo laborantes, tigna vitioſa. colligitur ex d.L.Iulianus, ff.de actionibus empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor ſuo iudicio rem emit,vt dictū eſt; modò illa poſt contractum monitione, omnia damna & incommoda poſſint caueri. colligitur ex Soto & Lopezio ſuprà.

DVBITATIO XII.

Vtrum ſi res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.

RESPONDEO & Dico Primò, Si res vendita pereat vel deterior fiat poſt traditionem, perit emptori, etiamſi pretium non dum ſit ſolutum. ratio eſt,quia per traditionem tranſlatum eſt dominium in emptorem; res autem domino perit. vide ſuprà cap.3.dub.3.& infra dub.19. 95 *Si poſt traditionē pereat.*

Dico Secundò, Si pereat ante traditionem, 96
ſitque

Si res ſit certa perit emptori. ſitque res certa & determinata, (v.g. hic equus, hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; vnde non tenetur venditor, eius pretium reſtituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. Ita Sylueſter v. Emptio, num. 3. & Couarr. practic. quæſtionum cap. 3. num. 5. patet ex L. Quòd ſæpe, §. In his, π. de contrahenda empt. & ex L. 1. & ſequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. ratio eſt, quia contractus venditionis rei determinatæ, abſolutè celebratus, ſufficiens eſt iure gentium ad transferendum dominium: quòd autem reipſa dominium nõ transferat ante traditionem, eſt ex diſpoſitione Iuris ciuilis, quod ob certas cauſas ita ſtatuit, vt dictum eſt cap. 3. dub. 3. noluit tamen hoc Ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertineret, perinde ac ſi dominium tranſlatum eſſet. itaque etſi impediat dominium, non tamen impedit effectum, qui ex dominio ſequi ſolet. Idque meritò, quia mens contrahentium eſt, vt ſtatim res cum ſequentibus eius euentis ad emptorem pertineat, niſi aliter expreſsè ſit conuentum. Si tamen culpa venditoris, qui ex officio tenetur rem cuſtodire, donec eam tradat emptori, deterior fiat, vel pereat; ipſe tenetur. Similiter ſi ſit in mora tradendi, & interim pereat vel deterior fiat; niſi ſimiliter deterior futura fuiſſet apud emptorem; vt rectè docet Sylueſter ſuprà.

97 *Si res ſit indeterminata vel ad menſuram vendita.* Dico Tertiò, Si autem res ſit indeterminata, (vt ſi quis emat 10. modios tritici ex meſſe vel granario, 10. oues ex grege) vel ſi emat rem determinatam, ſed ad menſuram, (v.g. totum aceruum tritici, vno floreno in ſingulas menſuras) tunc ante rei traditionem vel menſurationem, periculum interitus pertinet ad venditorẽ. Ita Sylueſt. ſuprà, Couarr. nu. 7. & expreſsè habetur L. Quòd ſæpè, §. In his, π. de contrahenda emptione. ratio eſt, quia quando fit emptio rei indeterminatæ, vel ad menſuram, intelligitur tacita conditio, ſi res tradatur; vt dicitur in illa lege. vnde niſi ſequatur traditio vel menſuratio (in qua continetur quædam traditio, cùm coram emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non cenſetur perfecta venditio, cùm conditio non ſit impleta.

98 *Si interim fiat melior vel deterior.* Aduerte tamen, ſi res fiat interim melior, vel deterior abſque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. ratio eſt, quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens ſe fortuitis euentibus. vide Sylueſtrum & Couarr. ſuprà.

DVBITATIO XIII.

Vtrum venditor poſſit percipere fructus vel vtilitates rei à ſe venditæ, donec ſoluatur pretium.

99 *Sententia Couarr. & Iuriſperitorum.* COVARRVVIAS lib. 3. variarum c. 4. num. 1. & ſequentibus, affirmat, fructus poſt venditionem natos, deberi venditori, donec emptor pretium ſoluerit: quòd ſi res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipſum teneri eos compenſare pecunia, quia reuera ad venditorem pertinent; etiamſi emptor non fuerit in mora, vt dum ei conceſſus eſt terminus ad ſoluendum. probat ex L. Curabit, C. de actionibus empti, vbi dicitur, *Curabit Præſes Prouinciæ compellere emptorem, qui nactus poſſeſſionem, fructus percipit, partem pretii, quam penes ſe habet, cum vſuris reſtituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licet nulla mora interceſſerit, generauit.* quod intelligit Couarruuias & alij doctiſſimi Iuriſperiti de vſuris nõ lucratoriis, quæ illicitæ ſunt, ſed compenſatoriis fructuum, quos venditor percipere debuiſſet. Item l. Iulianus, §. Ex vendito, π. de actionibus empti. vbi dicitur: *Nam cùm re emptor fruatur, æquiſſimum eſt, eum vſuras pretij dependere.* Hanc ſententiam vt omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra libro 3. cap. 2. nume. 157. Sylueſter ver. Vſura 2. quæſt. 11. & alij multi.

Pro ſolutione Notandum eſt, nos poſſe loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus, vel de aliis poſt natis. Nunc

Dico Primò, Si loquamur de fructibus pendẽtibus, certum eſt hos quoad valorem, quem tũc 100 *Fructus pendentes.* habent, deberi emptori, niſi aliter conuentum fuerit. habetur expreſsè L. Iulianus, §. Si fructibus, π. de actionibus empti. eſtque communis ſententia Doctorum, vt docet Gomezius to. 2. cap. 2. num. 11. & Couarruuias lib. 1. variarum. cap. 15. numero 1. Ratio eſt, quia fructus actu exiſtentes tempore contractus, reique cohærentes, cenſentur pars rei emptæ; ac proinde ſimul cum re empti ſunt pretio conuento. Itaque debentur emptori, quandocunque pretium ſoluerit, ſicut res ipſa. Dixi, *quoad valorem, quem tunc habent:* quia non cenſentur pars rei emptæ, ſi conſiderentur ſecundum valorem, qui creſcendo ipſis accedit. vt ſi emas vineam, dum primùm floret; valor florum ad te pertinet, tanquã pars rei emptæ; nõ ſic incrementum, quod creſcendo capiunt. Hoc enim eſt effectus & fructus rei emptæ, non pars.

Dico Secundò, Si verò loquamur de fructib., 101 *Fructus poſt contractum nati.* qui poſt contractum naſcuntur, vel de incremẽto, quod poſtea prouenit, diſtinguẽdum eſt: vel enim emptor ſoluit, aut certè obtulit pretium, vel non obtulit; ſi ſoluit, aut obtulit pretiũ venditori, & venditor ſit in mora rei tradendæ: *Si emptor obtulit pretiũ, & venditor ſit in mora.* omnes iſti fructus debentur emptori. imò venditor tenetur illi ad omne intereſſe intrinſecum; vt ſi plus fructuũ ex re fuiſſet percepturus; ſi res deterior eſt facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & venditor ſi eã habuiſſet, opportunè & cum lucro alienaſſet, vel non eſſet apud eum reddita deterior. Ratio eſt, quia huius totius damni venditor eſt ei cauſa ex iniuſta rei detentione. Dixi, *Ad omne intereſſe intrinſecum;* 102 quia venditor non tenetur emptori ad intereſſe *extrinſecum*, id eſt, quod per accidens emptori euenit. v.g. ex eo, quòd rem in alium locum, vbi pluris valebat non potuit transferre, vel ex eo, quòd mancipia fame mortua ſunt, ob rem non traditam. Ita expreſsè habetur L. Si ſterilis, §. Cùm per venditorem, π. de actionibus empti. E contrario, emptor, ſi in mora fuerit ſoluendi pretij, non tenetur venditori, niſi ad vſuras pretij; non autem ad intereſſe lucri ceſſantis ex eo, quòd pretio non ſit negotiatus; vt expreſsè habetur L. finali, π. de periculis & com mod. rei emptæ.

Sed Aduerte, hęc intelligẽda in foro externo: nam in foro conſcientiæ non diſtinguitur intereſſe *intrinſecum & extrinſecum*; neq; intereſſe vſurarum & lucri ceſſantis. quicunque enim per

iniuriam

iniuriam eſt cauſa damni, tenetur ad totum intereſſe, quod probabiliter poterat præuideri, vt communiter Theologi docent: & patet ex dictis ſuprà cap. 7. dubit. 6. & 8. & cap. 20. dubit. 11. & 12.

103 *Si nec emptor obtulit pretiũ, nec venditor ei fidẽ habuit.*

Dico Tertiò, Si pretium non ſoluit, aut obtulit, nec venditor ei fidem de pretio habuit, tunc iure communi Cæſareo hi fructus debentur venditori. quòd ſi res tradita ſit emptori, & ipſe fructus eius percipiat, tenetur venditori eodem iure ſoluere vſuras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couarruuias ſuprà, & colligitur ex Legibus citatis. vt ſi domum tuam vendideris ſimpliciter 1000. aureis & emptor contractu celebrato non ſoluat, cùm tamen ei terminum non conceſſeris: vel ſi dixit ſe ſtatim ſoluturum, & non ſoluat. Ratio eſt Primò, Quia tunc dominium nõ eſt tranſlatum, etiamſi res ſit tradita, (vt patet §. Venditæ, Inſtit. de reru m diuiſione) idque factum culpa emptoris. vnde meritò fructificat venditori, apud quem dominium manſit iuris diſpoſitione. Secundò, Quia æquitas non patitur, vt emptor percipiat fructus ex re empta, & venditor non poſſit frui pretio, (quamuis deſideret) idque proueniat culpa emptoris. vt colligitur ex L. Iulianus, §. Ex vendito. ff. ſuprà.

104 *Vſuræ compenſatoriæ, & lucratoriæ.*

Dices, Vſuræ ſunt prohibitæ. Reſpondet Couarruuias lib. 3. variarum reſolutionum, cap. 4. num. 1. vſuras lucratorias eſſe prohibitas, non autem compenſatorias. nempe quibus compenſantur fructus, qui venditori debebantur. non enim ſoluit vſuras, quia pretium quaſi mutuum tenet: ſed quia fructus percipit, qui ad venditorẽ adhuc pertinent. vnde ſequitur, ſi nullos fructus emptor percipiat, & venditor etiam nullos percepturus fuiſſet; emptorem ad nullas vſuras teneri. ſi multos percipiat, teneri ad multas, nempe quæ exæquent fructus perceptos. v.g. emiſti domum 1000. aureis, cuius elocatio valet 50. ſi nihil ex pretio ſoluiſti, & domum inhabites, vel eloces, teneris venditori compẽſare totum vſum domus; (hic enim eſt fructus eius) ac proinde ſoluere 50. ſi ſolùm pretij dimidium ſoluiſti, teneris ſoluere dimidium æſtimationis fructuum nempe 25. ſi tertiam partem pretij ſoluiſti, teneris ſoluere duas tertias æſtimationis fructuum: & ſic deinceps, ſeruata proportione inter partes pretij fructuum ſoluendorum, & partes pretij, quæ reſtant ſoluendæ.

105 *Si venditor rem tradidit & conceſſit dilationem.*

Dico Quartò, Si venditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio & conceſſa dilatione ad ſoluendum, fructus omnes debentur emptori, nec tenetur ad vſuras pretij non ſoluti. Ita Couarruuias ſuprà num. 5. ratio eſt: quia quando venditor ſponte rem tradit & concedit dilationem abſque alia pactione, cenſetur renunciare conſtitutioni Cæſareæ, dictæ legis, Curabit.

Notandum tamen, venditorem in hoc caſu iuxta Couarruuiã & multos Iuriſperitos, quos adducit, poſſe ſtipulari vſuras, vel intereſſe, donec pretium ſolutum fuerit. Ratio ipſorum eſt, quia ſi noluiſſet ei rẽ tradere, nec habere fidem de pretio, potuiſſet ſibi reſeruare fructus. Item ſi rem tradidiſſet & noluiſſet habere fidem de pretio, potuiſſet exigere vſuras pretij, iuxta L. Curabit. atqui per hoc, quòd rem tradat emptori, habeatque ei fidem de pretio, non onerat illum; ſed beneficium potiùs & commodum præſtat. ergo ratione huius non amittit ius exigendi vſuras pretij pro ratione fructuum, donec pretium ſolutum fuerit.

Ex hac ſententia Sequitur Primò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, habita fide de pretio, 106

Conſectaria illius ſententiæ.

eamque tibi tradam, poſſe me ſtipulari, vt ſoluas pretium elocationis, donec ſolueris pretium domus.

Secundò, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam; teneberis ſoluere 107
vſuras pretij ex Iuris diſpoſitione, etiamſi id in pactum non ſit deductum, quia cenſeris eſſe in mora.

Tertiò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, poſſe me ſtipulari, vt percipiam fructum 108
locationis, donec inuenta fuerit alia res frugifera, quæ pretio comparetur, relicto interim pretio in depoſito, vel apud emptorem, prout emptori placuerit. poſſum enim vendere ea lege, vt non fiat traditio antequam alia res frugifera inuenta fuerit, quæ pretio comparetur, quo cõtractu inito, poſſum adijcere alium, quo faciam traditionem, & transferam dominium domus, & ius percipiendi fructus, vſque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro penſione annua, quæ exequet fructus, vt docet Molina diſput. 368.

Contraria ſententia verior.

Circa prædicta Aduertendum eſt, ea, quæ ad tertiam & quartam aſſertionem, & in conſectarijs de fructibus à venditore percipiendis, & vſuris ab emptore ſoluendis dicta ſunt, procedere ſecundùm ius Cæſareum: contrariam tamen ſententiam eſſe veriorem & naturali æquitati conformiorem, nempe, omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, niſi aliter conuentum expreſsè fuerit. quòd ſi conuentum fuerit, vt certo tempore maneant venditoris, tunc etiam periculum rei, debere eſſe venditoris. deinde emptorem, ſi ſit in mora ſoluendi, ſolùm teneri ad in-
tereſſe. Ita tenet Sylueſter verbo, Vſura, 2. q. 11. 109
citans pro hac ſententia Franciſcum Mayronium in 4. diſtinct. 15. Sanctum Bernardinum Senenſem, Roſellam, & Archidiaconum. eadem eſt communis Theologorum, teſte Archidiacono. Probatur Primò, Quia contractu celebrato, res ſtatim cenſetur ita pertinere ad emptorem, vt ſi pereat, ipſi pereat, non venditori, vt ſuprà dubit. 12. de ijs rebus, quæ venduntur non ad menſuram, ſed ad corpus, (id eſt, prout corpus rei obijcitur ſenſibus) dictum eſt: atqui non eſt æquitati conſentaneum, vt totum periculum rei ſit emptoris, & venditor interim fructus omnes percipiat, nam inæqualis eſſet contrahentium conditio. venditor enim, nihil niſi commodum ex venditione perciperet, poſituſque eſſet extra omne periculum incommodi: & emptor ſolum periculum & incommodum. quare ſi venditor fructus percipere velit, oportet vt etiam toto eo tempore res peri-
culo ipſius conſtet. Secundò, Quia contractus 110
talis videtur implicitam continere vſuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationem ſolutionis pretij: non enim percipit illos ratione lucri ceſſantis, vt Couarruuias fatetur: (alioquin ſi nullum lucrum ei ceſſaret, non poſſet percipere, quod tamen ipſe negat) neque ratione alicuius periculi, quod ipſe in ſe ſuſcipiat: quia totum periculum reijcitur in emptorem; ergo ratione dilationis pretij.

Tertiò, Venditor vel patitur intereſſe ex dilatione ſolutionis, vel non patitur. ſi patitur intereſſe; poteſt illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo ſibi ſatis cauere. ſi non patitur, non eſt æquum vt exigat fructus, vel eorum compenſationem, reiecto periculo rei in emptorem. eodem modo, ſi emptor eſt in mora ſoluendi, & venditor inde patiatur intereſſe; abunde ei ſatisfit, ſi illud æſtimetur. quare non eſt ratio, cur fructus percipiat, niſi ſimul periculum rei præſtare velit, idque ab initio in pactum deducat.

111 *Ad argumentum Couarru.* Ad legem, *Curabit*, reſponderi poteſt, illam legem, qua parte concedit vſuras, eſſe abolitam iure Canonico: vnde reuocandam eſſe ad æquitatem naturalem, nempe vt emptor cogatur compenſare intereſſe, ſi vel ſit in mora, vel ſi ab initio eſt deductum in pactum. Eodem modo reſpondetur ad legem, *Iulianus*, certum eſt enim illas leges loqui de vſuris pretij abſolutè, ſiue fructus ſint magni, ſiue parui, eæ autem vſuræ erant iure Cæſareo 6. in 100. vt patet L. *Eos*, C. *de vſuris*. Quod autem Couarruuias ex Carolo Molinæo docet, leges illas loqui de vſuris compenſatorijs fructuum, non videtur verum. Primò, Quia fructus re vera pertinent ad emptorem, maximè in caſu legis, *Curabit*. vbi emptor non erat in mora. Secundò, Quia alioquin leges non dicerent eſſe ſoluendas vſuras pretij, ſed eſſe fructus compenſandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertiò, Quia alioquin non ſemper eædem vſuræ eſſent ſoluendæ.

Dices, Cùm re emptor fruatur, æquiſſimum eſt eum vſuras pretij dependere, vt habet dicta Lex, *Iulianus*, ſuprà.

112 Respondeo, Id non eſſe æquum, niſi venditor patiatur tantundem incommodi ex dilatione pretij, vel niſi præſtet periculum rei, & fructus æquiualeant illis vſuris, idque ab initio deductum ſit in pactum. Cùm enim venditor ſuſcipit in ſe periculum rei, poteſt deducere in pactum vt recipiat fructus, donec pretium ſit ſolutum; & proinde poteſt emptori fructus illos pro certa penſione relinquere, quæ vſuræ nomine vocari poteſt.

DVBITATIO XIV.

Vtrum licita ſit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

113 Respondeo, Eſſe licitam, modò iuſto pretio fiat. Et quidem licitam eſſe *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, eſt communis ſententia Doctor. & patet in cenſibus, qui ferè ſemper cum tali pacto, ſaltem implicito venduntur. nam ex diſpoſitione Iuris hoc pactum ſubintelligitur. Idem confirmari poteſt ex cap. 25. Leuitici, vbi Dominus filijs Iſrael vult eſſe poteſtatem redimendi poſſeſſiones omnes venditas, præter domos intra vrbem conſtitutas. Ratio eſt, quia quiſque eſt arbiter rei ſuæ, eique modum, quem vult, imponere poteſt.

De *emptione* cum pacto retrouenditionis in gratiam emptoris, eſt maior difficultas, ſed verius eſt, non eſſe illicitam, modò iuſto pretio fiat. Ita Couarruuias lib. 3. variarum reſolutionum, cap. 9. num. 3. vbi etiam pro hac ſententia citat Ioannem Medinam quæſtio. de cenſu redimibili, quæ eſt vlt. de Vſura, & Ioannem Maiorem in 4. diſtinctione 15. quæſtione 34. denique Imolenſem & Alexandrum. ratio eſt, quia ſicut iuſto pretio compenſari poteſt onus, quod venditor imponit emptori, nempe tantundem detrahendo de pretio: ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compenſari poteſt, tantundem augendo pretium in prima venditione. Vt autem ſciatur an iuſtum ſit pretium;

Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redemptionis in fauorem ſolius venditoris appoſito, (id eſt, quo fiat ei poteſtas redimendi, ſi velit) debere eam minoris vendi, quàm per ſe nuda æſtimetur: ratio eſt, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æſtimabile, nempe vt ipſi volenti teneatur rem reuendere, ſeu reſtituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum eſt, quanti hoc onus æſtimabitur, vt rectè Maior ſuprà q. 34. in fine. 114 *Pactum retrouenditionis in fauorem venditoris.*

Vbi aduerte Primò, Non eſſe iniquum, ſi venditor vendat cum pacto, vt eodem pretio poſſit redimere; hoc enim non eſt aliud, quàm vendere cum pacto, vt liceat poſt aliquod tempus contractum diſſoluere. non enim tunc in redemptione eſt nouus contractus, ſed ſolùm eſt diſſolutio prioris contractus, facta ex vi pacti appoſiti. quare non eſt neceſſe vt venditor tantum det pro re, quanti ea abſolutè tunc valet, cùm tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non eſt iniquum, vt venditor vendat ad certum tempus, cum pacto vt poſt illud rem ſuam abſque vllo pretio recipiat. & ſi ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in ſortem. quo modo vendebant Iudæi ſuas poſſeſſiones, vt patet Leuitici 25. 115 *Redimere eodem pretio.*

In eo tamen caſu, quo venditor cupit ſibi ſeruare ius redimendi, poſſet emptor, qui rem iuſto pretio emit, ab ipſo exigere, vt quando volet redimere, ſoluat quanti tunc æſtimabitur; & conſequenter vt plus ſoluat, quàm pro illa re accepit, ſi valde probabile eſt tempore redemptionis pluris valituram; vel ſi eam aliò delaturus erat maiore quæſtu. ratio eſt, quia emptor nō tenetur conſentire in pactum, quo venditio eſt diſſoluenda: ſed poteſt exigere, vt quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu; & conſequenter eo pretio, quo tunc æſtimabitur. tanti intereſt quem contractum ineas. Imò etiamſi non eſſet pluris tunc valitura, poſſet tamen exigere plus quàm dedit: quia emit rem cum onere in fauorem venditoris appoſito, ac proinde minùs debuit pro ea dare, quàm ſi abſque onere emiſſet. cogitur autem eam reuendere abſque onere: ac proinde poteſt exigere pretium rei per ſe conſideratæ, quod maius eſt, quàm pretium rei cum onere ſpectatæ.

Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditionem cum pacto redimendi eodem pretio, ſi magni ſumptus in re faciendi eſſent, & exigui fructus percipiendi, ita vt onus ſumptuum, & præſtatio periculi non compenſetur fructibus: tunc enim non ſeruatur æqualitas: nam emptor plus debet reſtituere, quàm accepit. Similiter eſt iniqua, ſi paciſcatur vt minoris redimere poſſit, quàm vendidit, vt patet ex dictis: niſi fortè conſtet illam minoris valituram. 116

Dico

117 *In fauorem emptoris.* Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauorem emptoris tantùm,(id eſt, vt venditor teneatur redimere, ſi placuerit emptori) tunc emptor debet illam pluris emere,quàm ipſa per ſe valeat,& conſequenter,quàm poſſit illam reuendere. ratio eſt, quia talis emptor conſequitur rem in perpetuum, quantum eſt ex parte ipſius, perinde ac alius quiuis, qui abſque vllo pacto appoſito rem emeret;vlteriùs autem imponit grauamen venditori: ergo etiam illud compenſare debet, cùm ſit pretio æſtimabile.

118 Hinc ſequitur, iniquum eſſe, ſi paciſcatur vt venditor teneatur eam eodem pretio,quo vendidit recipere.etſi enim talis contractus propriè non ſit vſurarius, quia nullum hic eſt mutuum, ſed vera emptio & venditio,(modò tamen animus emendi, non autem palliandi hac ſpecie vſuras,abſit) & dominium rei transfertur in emptorem, ac proinde percipit fructus ex re ſua,q̃ ipſius ſtat periculo, tamen eſt iniuſtus,non ſeruans in pretio æqualitatem,& gignit vſuræ ſuſpicionem. vnde contractus ille, quo quidam

119 *Caſus cap. Illo vos, de Pignoribus.* emit prædium ab eo, qui egebat pecunia,23.libris, ea lege, vt ſi intra biennium emptori diſpliceret emptio, teneretur venditor intra annum poſt diſplicentiam, redimere 26. libris, fructibus in ſortem computatis, de iure præſumitur vſurarius,ex tribus indicijs ſimul iunctis, vt patet cap. Illo vos, de pignoribus. Primum eſt, Quòd fructus computentur in ſortem:quod non ſolet fieri,quando res verè fuit empta:nam tunc pertinent ad emptorem. ſignum ergo eſt non fuiſſe veram emptionem, ſed oppignerationem pro mutuo. Secundum eſt, Quòd exigat tres libras amplius quàm dederit. Tertium eſt, Quòd emptor ille ſolitus ſit vſuras exercere. Itaque quando hæc tria ſigna ſimul conueniunt, oportet contractum vſurarium in foro externo pronũtiare. Vtrùm autem tale pactum in fauorem emptoris ſit licitum in cenſibus,dicemus cap.22.dubit.10.

Præſumptio vſurarũ de Iure.

120 *In fauorem vtriuſque.* Dico Tertiò, Si hoc pactum appoſitum ſit contractui venditionis in fauorem vtriuſque, ita vt in poteſtate venditoris ſit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit: tunc res debet minoris vendi quàm per ſe valeat; pluris tamen, quàm ſi cum pacto redimendi in fauorem ſolius venditoris venderetur. Itaque ſi res per ſe valeret 100. cum pacto autem in fauorem ſolius venditoris 80. dum apponitur pactum in fauorem vtriuſque, valebit fortè 88. vel 90. prout prudens arbitrabitur circumſtantijs conſideratis. Ita docet Medina q. vltima, de vſura.

Limitatio. Notandum Primò, Hæc omnia intelligenda eſſe ſepoſito intereſſe ementis & vendentis. nam ſi emens incurrat intereſſe ratione emptionis, poterit minùs dare pro re & paciſci vt non redimatur, niſi poſt certum tempus, vt interim ex fructibus ſarciat lucri iacturam. item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

121 *An detur actio in rem ex hoc pacto.* Notandum Secundò, Etſi probabile ſit ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem; ac proinde poſſe eam vindicari vbicunque reperta fuerit; (quod tenet Couarru.lib.3. variarum reſolutionum,cap.8.num.2. & 3.) tamen contrarium videri verius, nempe venditori,ſolùm in factum,ſeu in perſonam actionem competere. vnde ſi emptor domum, quam ei cum tali pacto vendidiſti, vendat tertio, & tradat; tu non poteris domum illam tertio eripere,ſed tantùm agere contra eum, qui vendidit, vt damnum tibi inde proueniens ſarciat. Ita tenent Alexander,Iaſon,Curtius,& alij apud Couarru.& Gomezius cap.2.nu.29. & Molina diſput.374. ratio eſt,quia illud pactum non habet maiorem vim,nec tribuit maius ius, quàm ſimplex venditio, atqui ſimplex venditio abſque traditione non tribuit ius in rem, ſed ſolùm in perſonam,vt patet ex cap.3. dub.3.ergo neque illud pactum. ſed de hoc plura infrà dubit.19.

DVBITATIO XV.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus diſſoluitur.

SVppono contractum poſſe diſſolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomezium tomo 2.cap.2. nu.21. & ſeqq. Primò, Per *nouum pactum*, vt ſi poſtquam abſolutè eſt initus,interpoſito iuſto interuallo temporis,pœniteat, & mutuo conſenſu contrahentium reſcindatur. & tunc eſt noua venditio & emptio, ſiue fiat eodem pretio, ſiue diuerſo. hoc caſu, omnes fructus, quos res protulit eo tempore, quo perſeueratum eſt in contractu, pertinent ad primum emptorem; iuxta ea, quæ dicta ſunt dubit.13. quia ad eũ pertinuit periculum rei. Nec refert, etiamſi contractus diſſoluatur remedio legis 2. C.de reſcindenda venditione, nimirum quòd venditor deceptus fuerit vltra dimidium iuſti pretij, & emptor nolit pretium ſupplere: ſed malit diſſoluere contractum: quia fructus percipiendi, & etiam pendentes, ſecũdùm æſtimationem, quam reſciſſionis tempore habent, ad emptorem pertinent,vt docet Gomezius ſuprà num.24. ratio eſt, quia etſi iuſtum pretium non dederit: emptio tamen valida fuit, & ſufficiens ad dominium, ſecuta traditione,transferendum: & ita percepit fructus ex re ſua;& qui adhuc ex re illa pendent, ad ipſum pertinent. Confirmatur, quia nullam iniuriam fecit venditori, quòd rem poſſederit, & fructus ex illa perceperit: ſed quia iuſtum pretium non dedit. vnde in foro conſcientiæ ſolùm tenetur quanti intererat venditoris, ſupplementum illud pretij ab initio fuiſſe ſolutum. vnde ſi bona fide actum eſt, nihil debet. 122 *Quinque modis diſſoluitur.*

Secundò, Ex vi *pacti retrouenditionis*, in prima venditione appoſiti, quo euentu ſi eodem pretio res debet redimi, quo vẽdita fuit,omnes fructus,qui à tempore venditionis vſq; ad tempus redemptionis producti ſunt, ſecundùm valorem, quem tunc habent,ad emptorem pertinent,vt docet Couarr.lib.1.var.c.15.nu.6. & 7. cum multis alijs DD. niſi aliter cõuentum tacitè vel expreſsè fuerit. Secundum valorem autem, quem acquirunt poſt tempus retrouenditionis, aut poſtquã emptor cęperit eſſe in mora: nolendo rem redimi: pertinent ad priorẽ venditorẽ, cui res debet reſtitui. Si verò diuerſo pretio fieri debet redemptio, nempe pretio tunc currẽte, fructus omnes pendentes pertinent ad primum venditorem,qui rem redimit, ſicut in alijs venditionibus. ratio eſt, quia hic eſt nouus contractus emptionis & venditionis,& ita reuenditor poteſt pretium augere, ratione fructuum pendentium; ibi verò non eſt nouus contractus, 123 *Si reſoluatur ex pacto retrouenditionis.*

Z 2 ſed

ſed tantùm reſolutio prioris contractus; vnde non poteſt pretium augere, nec exigere fructuum compenſationem; atqui contra æquitatem eſt, vt cogatur rem cum ſuis fructibus reſtituere, ſi illam ſine fructibus accepit. vide Couarruuiam ſuprà, & Molinam diſp. 374.

124 *Si ex pacto legis cõmiſſoriæ.*

Tertiò, Ex *pacto legis commiſſoriæ*. dicitur autem venditio reſolui *ex pacto legis commiſſoriæ*, quando res alicui eſt vendita ea lege, vt niſi intra certum tempus pretium eius ſoluat, res ſit inempta, & contractus irritus; & poſtea emptor intra illud tempus non ſoluit, tunc enim ipſo facto contractus eſt nullus, ſi tamen venditor velit: quia in eius fauorem appoſitum fuit. vnde hæc conditio ſubintelligitur, vt apertè colligitur ex L. 2. & 3. ff. de lege commiſſoria. In hoc caſu, ſi hoc pactum conceptum fuit verbis directis, (id eſt, quibus ſignificetur vt contractus ab initio cenſeatur irritus, vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorem. ratio eſt, quia etſi venditio fuit pura, ſeu abſoluta, non conditionalis; & per eam tráſlatum fuerit dominium in emptorem, ſi res ei tradita fuerit: (vt docet Gomezius tomo 2. cap. 2. num. 30. & Couarru. lib. 3. variarum reſolutionum, cap. 8. num. 1.) tamen ex vi pacti ita diſſoluitur ac ſi nunquam fuiſſet, ac proinde omnes fructus ſunt reſtituendi. quamuis enim venditio non fuerit pendens ab aliqua conditione, tamen effectus venditionis, id eſt, dominium rei & fructuum tranſlatum in emptorem ita fuit pendens, vt conditione non impleta penitus euaneſcat ac ſi nunquam fuiſſet: irritatio enim retrotrahitur ad tempus contractus. Si verò hoc pactum conceptum fuit verbis obliquis ſeu indirectis; (id eſt, quibus ſignificetur contractum eſſe reſcindendum in poſterum, vel rem redituram ad venditorem) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem. ratio eſt, quia tunc irritatio contractus non cenſetur retrotrahi vſque ad tempus celebrationis, ſed fieri ſolùm in poſterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorem. In his tamen non tam formula verborum inſpicienda, (quæ ſæpe ambigua eſt) quàm mens contrahentium, ſi in foro conſcientiæ agatur.

125 *Si ex pacto addictionis in diem reſoluatur.*

Quartò, Reſoluitur ex *pacto addictionis in diem*. dicitur autem venditio ex *pacto addictionis in diem reſolui*, quando res alicui eſt vendita ea lege, vt ſi intra certum tempus, (v. g. intra menſem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit, res ſit inempta; & interim alius meliorem conditionem affert, offerendo maius pretium vel commodiorem ſolutionem, vel minori cum onere, vt explicat Couarruuias ſuprà. & patet ex L. 1. & 4. ff. de addictione in diem. In hoc caſu idem dicendum, quod in tertio: nam eadem vtriuſque eſt ratio vt oſtendit dicto loco Couarruuias.

126 *Dominium quo modo redeat ad vẽditorem.*

Aduertendum eſt autem Primò, In vtroque caſu, ſi pactum conceptum ſit verbis directis, dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit. Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem; iuxta communem ſententiam Doctorũ, quamuis probabile ſit, in quarto caſu dominium redire ante traditionem, etiamſi verbis obliquis pactum fuerit conceptum, vt docet Couarruuias ſuprà.

127 *Vectigal.*

Secundò, In neutro caſu debere vectigal ex venditione ſolui conſuetum, ſi pactum verbis directis initum fuit. ratio eſt, quia ex vi pacti ita diſſoluitur, ac ſi nunquam fuiſſet. retrotrahitur enim irritatio ad tempus contractus. Nec refert, quòd venditio fuit abſoluta, non conditionalis: quia dominium, & omne ius acquiſitum ex illa venditione, fuit quaſi conditionatum, & dependens ex euentu futuro. ſi autem conceptum fuit verbis obliquis, debetur: quia tunc non retrotrahitur irritatio. ſed ſolùm valet in poſterum. vnde venditio vim habuit abſolutam vſque ad tempus, quo incipit eſſe irritum. ac proinde ex ea eſt ius acquiſitum Principi; ſicut ex venditione, quæ reſoluitur per pactum de retrouendendo. vide Gomezium cap. 2. num. 31. vbi hanc rem clarè & fuſè proſequitur.

Quintò, *Si venditio ſit conditionalis*, & con- 128
Si ſit conditionalis.
ditio impleta non fuerit: tunc enim venditio eſt irrita. In hoc caſu, fructus omnes ante conditionem impletam percepti, pertinent ad venditorem. Nec refert, quòd res tradita fuerit, & pretium ſolutum: quia venditio non fuit perfecta, (nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nulla vim habuit ad transferendum abſolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico *abſolutum*, quia transfert aliquale dominium & Ius in re, vt colligitur ex L. Sub conditione, de ſolutionibus; & notant ibidem Doctores cum Bartolo: ſed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eaque non eueniente euaneſcit, quaſi ab initio non fuiſſet.

Si tamen emptor ex ſolutione pretij pateretur iacturam lucri, poſſet eius æſtimationem ab initio deducere in pactum, vt ſi conditio impleta non fuerit, ei fiat compenſatio. Si verò conditio impleta fuerit, tunc omnes iſti fructus
pertinent ad emptorem, ſicut & res ipſa. ratio 129
eſt, quia ea eſt natura contractus conditionalis, vt impleta conditione, eius vis retrotrahatur ad tempus contractus; quaſi tunc purè celebratus fuiſſet, & quaſi conditio tunc fuiſſet præſens, vt ſuprà dubit. 1. dictum eſt. & docet Gomezius tomo 2. cap. 2. num. 30. ex multis iuribus, & fuſiùs cap. 11. num. 30. niſi ſit conditio poteſtatiua, (vt aiunt Iuriſperiti) id eſt, cuius tota impletio eſt in poteſtate eius, cui imponitur. hęc enim non retrotrahit contractum; vt ibidem docet Gomezius. quod intellige, niſi alia ſit mens contrahentium, quæ maximè in foro conſcientiæ ſpectanda.

Conditio poteſtatiua.

DVBITATIO XVI.

Vtrum venditiones & emptiones reciprocæ eiuſdem rei diuerſo pretio, quas Hiſpani vocant Baratas & Mohatras, ſint licitæ.

EXemplum ſit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuare, ſed paratus eſt vendere illi merces credito, ſummo pretio. v. g. 105. vel 106. aureis, vt eas vendat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui eaſdem emit vel potiùs redimit pecunia numerata, ſed minoris pretio nimirum medio vel infimo, v. g. 100. aureis, & ille manet debitor 105.

Quidam Doct. exiſtimant id eſſe iniuſtum, & 130
Mohatra ſeu Barata.
palliatam vſurã, quando idem redimit, qui vendidit. Sed verius eſt nõ eſſe iniuſtum, etiamſi re-

dimat

dimat ipſe vẽditor, modò intra limites iuſti pretij conſiſtat: ita vt quando vendit credito, non excedat pretium rigoroſum, & quando redimit numerato, non deſcendat infra iuſtum infimum; Ita Nauarrus c.23.nu.91. & Petrus Nauarra lib.3.cap.2.nu.170.& alij recentiores. Ratio eſt: quia & venditio prima iuſta eſt, cùm fiat iuſto pretio, quamuis ſummo: & ſecunda etiam eſt iuſta, qua eædem merces reuenduntur. Nec refert, quòd hæc reuenditio fiat pretio infimo: tum quia pretium infimum etiam eſt iuſtum, præſertim in numerata pecunia: tum quia merces, quæ à venditore ingerunt, vileſcunt. Nec etiam refert, quòd idem ſit emptor, qui ante erat vẽditor; quia ſi alius quiuis poterat illo pretio emere, cur non ille, qui vendidit? Imò beneficium alteri in hoc præſtari videtur, dum ille liberatur à quærẽdis alijs emptoribus & ſumptibus in proxenetas faciendis. non tamen põt illum ad hoc cogere, ſed debet omnino liberum relinquere.

131 *Sæpe peccat cõtra charitatem.* Aduerte tamen, hunc modum contrahendi ſæpe nõ carere culpa in mercatore, qui ex compoſito ita vendit, vt pretio infimo redimat. nã Primò peccare poteſt contra charitatem, vt ſi cogat miſerum aliquem hominem emere merces, quibus non eget, magno illius diſpendio: cum poſſit illi facilè, & abſque ſuo incommodo mutuum dare. Secundò peccare poteſt præbendo malum exemplum: nam contractus ille habet ſpeciem mali, & ſuſpicionem vſuræ. Tertiò

132 ſeipſum & ſuos infamando. non tamen tenetur ad reſtitutionem: (vt inquit Nauarrus) quod intellige nõ teneri ex iuſtitia, ſed fieri poteſt vt teneatur ex caritate, vt ſi alter ſit pauper, & graue ſit illi tale detrimentum: cùm enim ipſe ſit cauſa illius grauis incommodi, tenetur illud amouere ex charitate, ſi commodè poteſt. ceſſante tamen paupertate alterius, non teneretur: quia nec charitas nec iuſtitia illum obligat. Quòd ſi vendidiſſet bona fide, nihil de redemptione cogitãs, & poſtea rogatus redimeret præſenti pecunia, non peccaret, vt rectè docet Angelus Vſura 1.nu.60. idem dicendum ſi ipſe iuſtam aliquam rationem habeat ſic contrahendi cum aliquo diuite, & ſcandalum abſit.

DVBITATIO XVII.

Vtrum is, qui vendidit rem alienam, poſſit retinere pretium.

HAnc dubitationem attigimus c.14.dub.1. & 5.& c.20.dub.18.nu.163.

Notandum eſt, quòd ille, vel bona fide vendidit, neſciens eſſe alienam, vel mala: rurſus vel ditior factus eſt, vel non eſt.

133 *Si bona fide vendidit.* Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non eſt factus locupletior, non tenetur domino ad pretij reſtitutionem. Probatur, quia neque ratione rei acceptæ: cum hæc apud ipſum non extet, nec vllum ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniuſtæ acceptionis: cùm nullam iniuſtitiam commiſerit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet: quia cõtractus fuit validus, & emptor nullum ex illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino reſtituatur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem eſſe alienam, ſi caſu contigerit id eum reſciſcere: quia non tenetur cum pari ſuo damno curare, vt alteri fiat reſtitutio eius, quod nulla eius culpa perijt, vel alienatum eſt. vide ſuprà c. 14.dub.1.& 5.

Dico Secũdò, Si factus eſt locupletior ex venditione, tenetur illud lucrum reſtituere domino: quia illud lucrum ſupplet vicem rei alienæ. vnde etſi non ſit alienum, tamen quia in locum eius ſucceſſit, & ex ea prouenit, debet reſtitui, veluti fructus rei. par enim non eſt, vt quis ex re aliena diteſcat abſq; ſua induſtria. Secus ſi illud lucrum ex induſtria proueniat, vt ſi rem detulit in alium locum, vbi pluris vendidit: tunc enim non tenebitur illud reſtituere, quia eſt fructus induſtriæ, vt ſuprà loco citato oſtenſum eſt. 134

Dico Tertiò, Si mala fide vendidit, & nõ eſt factus locupletior, eo quòd tantidẽ emerit, diſtinguendum eſt: vel enim poterat rem domino reſtituere, vel non poterat: ſi poterat rem domino reſtituere & eam alienauit, communis ferè DD. ſententia eſt, teneri ad reſtitutionem pretij ſeu æſtimationis. ratio eſt, quia eam alienando, damnum infert: ſicut ſi eam perimeret. & aliàs nullum ius ad illam alienandam habebat. Secus eſt, dum res empta à fure, eidem reſtituitur: hoc enim non eſt alienare, aut in alium transferre: ſed contractum priorem reſoluere: quod iuxta probabilem ſententiam poterat facere, ad vitãdum damnum pretij, ſi alia ratione caueri non poterat, vt dictũ eſt c. 14.dub.3. Verũm extra hunc caſum, tenebatur etiam cum damno pretij, rem domino reſtituere, vnde ſi non fecerit, tenebitur compenſare æſtimationem. Si verò non poterat eam domino reſtituere, & per alienationem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri: niſi quatenus ex illa alienatione factus eſt ditior. Ratio eſt, quia per illã alienationẽ nihil damni intulit domino. Itaque nõ tenetur ratione rei acceptę. neque ratione iniuſtę acceptionis. ſuppono.n. quòd ipſe domino eam non eripuerit; neque ſit cauſa cur ei reſtitui nõ poſſit. Cõfirmatur, quia ob hanc cauſam multi DD. tradunt, emptum à fure etiam mala fide, poſſe eidẽ reſtitui, ad pretium recuperandum: etiamſi domino reſtitui poſſit, vt ſuprà ca.14.dub.3. oſtenſum eſt: ergo multò magis quando non poteſt reſtitui. poterit abſque iniuria alteri vendi. 135 *Si malafide vendidit.* *Si non poterat domino reſtitui.*

Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona eccleſiaſtica immobilia ab alijs empta, alijs poſtea vendiderunt, excuſari poſſunt à reſtitutione. per hanc enim venditionem nihil damni Eccleſiæ, cui illa bona, hoc ſtatu rerum, reſtitui non poſſunt, intulerunt. Vnde non tenentur Eccleſiæ reſtituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti ſint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus ſunt Eccleſiæ, hoc ipſo, quo in re Eccleſiæ naſcuntur: & lucrum ex venditione, etſi Eccleſiæ non ſit: eſt tamen ei debitum, tanquam id, quod ſuccedit in locum rei: niſi ex induſtria prouenerit. *Qui bona eccleſiaſtica vendiderunt.*

Neque etiam hi tenẽtur emptoribus, qui ab ipſis ea bona emerunt: quia etſi contractus fuerit irritus, & conſequenter non fuerit tranſlatũ dominium pretij, vt patet ex dictis cap. 20.dub. 18. tamen quia venditor illud volente emptore accepit & retinet, & emptor nollet diſſouere

contractum & reſtituere emptum; non tenetur venditor illi pretiũ reſtituere, ſed poteſt retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet diſſoluere contractum & emptum reſtituere, deberet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrum is, cui aliquid traditum eſt vendendum, poſsit ſibi aliquid ex pretio retinere, ſi pluris vendiderit, quàm ei eſt præſcriptum.

136 *Retinere ex pretio.* RESPONDEO non poſſe, ſi vel mercedem pro ſuo labore accipiet, vel erat in famulatu: vel ſi gratis hoc officium præſtandum ſuſcepit, ratio eſt, quia non habet vllum legitimũ titulum, quo poſſit ſibi aliquid ex pretio vſurpare. non enim ratione rei venditæ, cùm hæc non ſit ipſius; nec ratione induſtriæ vel miniſterij, quia pro ea mercedem accipit: vel ſi erat in miniſterio, tenebatur ſine mercede. Ita Syluester ex Archidiacono ver. Emptio, quæſt. 24. & alij. Nec obſtat, quòd dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id ſolùm videtur feciſſe ne venderetur infra, non autem ne ſupra; ſi fortè occaſio ita ferret. Vnde eo ipſo, quo pluris fuit vendita, totum illud ceſſit domino.

137 Aduerte tamen, ſi talis famulus rem illam pretio à domino indicato ſibi compararet, & poſtea ſuo nomine pluris venderet, non facturum contra iuſtitium; ac proinde ad reſtitutionem obligatum non iri: quia eam iuſto pretio à domino cõparauit & poſtea iuſto pretio ſuo nomine vendidit. Niſi fortè dominus ei mandaſſet vt venderet quanti intra latitudinem iuſti pretij vendi poſſet, quo caſu tenetur illam diligentiam præſtare, quo facto, poſſet eam ſibi vindicare eo pretio, quod alij obtulerunt.

DVBITATIO XIX.

Quando res in ſolidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.

HANC quæſtionẽ tractat Couarruuias lib. 2. variarum reſolut. cap. 19, ad quam breuiter

138 *Si neutri facta ſit traditio.* Reſpondeo & Dico Primò, Si neutri ſit tradita, debetur priori emptori, eſt communis ſententia Doctorum. Ratio eſt, quia res illa non poterat vendi ſecundo emptori, cùm iam eſſet vendita: vnde nec poteſt ei tradi ſine iniuria prioris; ergo ne fiat iniuria, tradenda eſt priori.

139 *Si tradita ſecundo emptori.* Dico Secundò, Si tradita ſit ſecundo emptori, priori autem ſolùm vendita; debita eſt ſecundo. Eſt communis ſententia Doctorum, vt docet Couar. ſuprà, nu. 1. & conſtat ex L. Quoties, C. de rei vendicatione, in principio, & in fine, & L. Traditionibus, C. de pactis. Ratio eſt, quia ſolo contractu abſque traditione non transfertur dominium, nec acquirtiur ius in re; (exceptis quibuſdam caſibus) ſed præter contractum requiritur traditio, vt conſtat ex dictis legibus, qua de re vide ſuprà capit. 3. dubit. 3. quod non ſolùm locum habet in contractu emptionis; ſed etiam in promiſſione, donatione & ſimilibus contractibus, imò etiam in locatione, vt docet idẽ Couar. nu. 8. quia etſi cõductor per traditionem rei conductæ non habeat dominium: habet tamen rei detentionem, à qua ſi expelleretur, ante omnia Iudicis officio reſtituendus eſſet. ſicut is, qui poſſeſſione fuit ſpoliatus. Vnde iure detentionis ſe defendet contra primum conductorem, qui ſolùm habet actionem perſonalem in locatorẽ. Nec refert, quòd contractus cum priore fuerit fortaſſe iuramento confirmatus: quia hoc quidem efficiet vt ſit periurus, ſi alteri eam tradat; non tamen impediet dominij tranſlationem, vt docet idem Couar. epitome de ſponſ. p. 1. cap. 5. nu. 9. *Habet locũ in alijs contractibus.*

Notandũ tamen Primò, Hoc non procedere in ijs euentis, quibus peculari iure ex ſolo contractu abſque alia traditione transfertur dominium: vt ſi aliquid venditum aut donatum ſit Eccleſijs, locis pijs, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C. de Sacroſ. Eccleſijs. tũc enim dominiũ transfertur per ſolum contractum: vnde non poterit ſecundus emptor vel donatarius, per traditionem dominium acquirere: ſecus ſi res ſolùm ſit promiſſa: quia promiſſio facta pio loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re: Vnde ſi res Eccleſiæ promiſſa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit. 140 *In quibus euentis hoc locum non habeat.*

Secundò, Non habere etiam locum, quando priori emptori in ſecuritatem cõtractus res fuit hypothecæ nomine ſubiecta: tunc enim ſecundus emptor per traditionẽ non poterit eius dominium comparare, vt docet Couar. ſuprà. n. 7. ex L. Si creditor, §. fin. ff. de diſtract. pignorum: & ratio eſt, quia qui habet pignus, eſt ſimplici creditori preferendus, maximè in ipſo pignore. 141 *Si res hypothecata priori.*

Tertiò, Si ſecundus emptor mala fide egit; conſcius nimirum prioris contractus, prior poterit ab eo rem euincere, tanquam in fraudẽ ipſius alienatam. Ita Gloſſa communiter recepta in cap. Si tibi abſenti, in 6. Sponte tamen eam priori tradere non tenetur: niſi fortè induxerit emptorẽ, vt eam ſibi venderet; quo caſu eſt cauſa damni iniuſta, quòd prior per illam venditionem incurrit, iuxta ea, quæ dicta ſunt ſuprà ca. 20. dub. 19. Si autem non fuit conſcius, non poterit ab eo euinci, niſi fortè prior titulũ emptionis vel alium oneroſum habeat: ſecundus verò titulum donationis, tunc enim etſi ſecundus inſcius fuerit prioris contractus, tamen prior poterit illã euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignoti, C. de reuocandis his, quæ in fraudẽ creditorum. vide Couarruuiam nu. 5. Donatarius tamen non tenetur illam ſponte tradere, ſed ſolùm ſi emptor illã intra tẽpus iure conſtitutum exigat, iuxta ea, quæ c. illo 20. dub. 19. diximus. 142 *Si mala fide egit.*

Dico Tertiò, Si vterque emptor affirmet rẽ ſibi traditã fuiſſe, nec liquere poſſit vtri prior tradita fuerit; adiudicanda eſt priori. Ratio eſt, quia ſecluſa traditione, ius prioris eſt potius: ergo in dubio huic fauẽdum. Niſi fortè poſterior numerauerit pretiũ, prior verò nihil: tunc enim præſumptio eſt, poſteriori factam traditionem. Ita Couarruuias nu. 6. ex Baldo & alijs. 143 *Si dubiũ ſit vtri priori tradita.*

DVBITATIO XX.

Vtrum omnia monopolia ſint iniqua.

NOtandũ eſt, *Monopoliũ* propriè dici cùm vnus vel pauci efficiũt, vt ipſi ſoli aliquod 144 *Monopoliũ.*

mercium

mercium genus vendant eo pretio, quo ipſis libuerit. generatim autem accipitur à Doctoribus pro omni machinatione & induſtria mercatorum, qua efficiunt, vt ipſi ſoli vel aliquid vendant vel certo pretio vendant. Hoc autem fieri poteſt quatuor modis: vel enim *conſpirant* inter ſe de pretio, vt nemo vendat minoris: vel agunt vt ipſi ſoli certas quaſdam merces vendant; idque vel *priuilegio Principis*, vel *induſtria*, coemendo omnes merces, easque ſupprimendo, donec creuerit pretium: vel *impediendo* ne aliunde importentur ab alijs. Si primo modo fiat,

Poteſt fieri 4. modis.

145 Dico Primò, Si venditores *conſpirent in pretium*, modò id non ſit ſupra legitimum, vel ſupra vulgare ſummum, non peccant contra iuſtitiam. (quamuis bene contra charitatem) Similiter nec emptores, ſi conſpirent in pretium infimum, aut rogent alios, ne pluris emāt, quàm tanti vel tanti; modò id non ſit infra iuſtum. Hoc interdum fieri ſolet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris licitetur, vt ipſe rem illam minoris emere poſſit; non tamen infra latitudinem iuſti pretij illius fori.

1. Conſpiratione in pretium.

146 Aduerte tamen, ſi aliqui mercatores fraude vel minus impedirent alios ne minoris venderent, tenerentur ad reſtitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent; iuxta ea, quæ dicta ſunt cap. 12. dubit. 18.

147 Dico Secundò, Si pretium, in quod venditores conſpirant ſit ſupra legitimum, vel ſupra ſummum vulgare, peccant contra iuſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem illius auctarij, quod emptores ſoluere coacti ſunt, atque adeo totius damni inde ſecuti. ratio eſt, quia pretia rerum non pendent ex libidine mercatorum, ſed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi æſtimatione, bona fide, abſque conſpiratione, & dolo inita, ſpectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & cæteris circumſtantijs. quare is, qui ſuo conſilio vel conſenſu cauſa eſt, cur aliquis ſupra illud pretium ſoluat, eſt illi cauſa damni iniuſta, ac proinde tenetur ad reſtitutionem.

Si ſupra legitimum.

Aduerte tamen, Primo loco teneri eum, qui pretium accepit. Secundo loco, ſeu in ſubſidium huius, cæteros conſpiratores, idque vel in totum vel in partem, prout ad illam conſpirationem ſunt cooperati; iuxta ea, quæ diximus cap. 13. dubit. 4.

Dico Tertiò, pari modo emptores contra iuſtitiam peccant, quando conſpirant vel rogant alios, vt non liceantur rem iuſto pretio, ſed minoris. ratio eſt, quia venditores ius habent ad pretium maius; nempe ad illud, quo bona fide res æſtimatur: vnde per talem conſpirationem fit illis iniuria.

Emptores.

148 Si ſecundo modo, nempe *priuilegio Principis* fiat monopolium, vt cùm aliquis à Principe impetrat priuilegium, vt ſibi ſoli liceat aliquod genus mercium inuehere & vendere, tunc diſtinguendum eſt: vel enim illud priuilegium iuſta aliqua ratione conceſſum eſt, vel non; ſi iuſta ratione conceſſum eſt: (v.g. quia aliter nemo tales merces ſufficienti copia vellet inuehere ob ſumptus, quos non facilè poteſt recuperare, niſi ad tempus aliquod priuilegium habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam conflandam tale priuilegium aliquibus vendit) tunc tale monopolium eſt licitum: modò iuſtum pretium à Principe taxatum, vel prudentum iudicio ſpectatis circumſtantijs omnibus, taxandum, non excedant.

2. Priuilegio Principis.

Vbi Aduerte, quando Princeps tale priuilegium concedit in mercibus communiter Reipub. ad politicam vitam neceſſarijs, debere ſimul pretium taxare, quòd ſi id eorum arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale priuilegium: nam datur illis occaſio vendendi iniquo pretio cum notabili damno Reipub. quod ipſe tenebatur pro officio ſuo impedire, vt rectè notat Nauarrus cap. 23. nu. 92. ſecus tamen ſi id concedat in mercibus, quæ ſolùm ad delitias & luxum pertinent, quas nemo cogitur emere. vt ſunt picturæ, varia genera tapetium, ſericorum pannorum, & holoſericorum, aleæ, fritilli, chartulæ luſoriæ, latrunculi & ſimilia. cùm enim in his nemo grauetur, niſi qui ſponte vult, (niſi fortè pauci aliqui diuites) facilè poteſt Princeps habere iuſtam cauſam non impediendi ne iuſtum pretium excedant. ſi verò priuilegium ſine iuſta ratione conceſſum fuerit, eſt iniquum, fitque iniuria & ſubditis, tales merces vendere volentibus, qui iniuſtè impediuntur, & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent. vnde vtriſque tenentur ad reſtitutionem, Primo loco qui abſque ratione priuilegium impetrarunt. (ſunt enim cauſa principalis, cùm in ſuum commodum Principem ad concedendum pertraxerint) Secundo loco qui conceſſerunt. 149

Si tertio modo fiat, vt quando vnus vel pauci *coemunt omnes merces* certi generis, (verbi gratia, frumentum tempore meſſis, vel ante, aut poſt) vt ipſi poſtea pro ſuo arbitratu vendant: Doctores paſſim tenent hos peccare contra iuſtitiam, & obligari ad reſtitutionem. Ita Gabriel diſtinc. 15. quæſtio. 10. artic. 3. dubit. 2. Ioannes Medina C. de reſtitut. quæſt. 36. & alij. Probatur Primò, Quia iniuriam faciunt Reipub. inducendo caritatem, interim dum tantam copiam apud ſe retinent. quamdiu enim illa copia ibi manet, Reſpublica Ius habet vt pretium non augeatur. Secundò, Iniuriam faciunt, poſtea carè vendendo: nam illud pretium reſpectu ipſorum non eſt iuſtum, cùm per fraudem ſint ipſius cauſa. Hæc ſententia eſt valde probabilis. 150

3. Si pauci coemant omnia.

Contraria tamen ſemper mihi viſa eſt non improbabilis, nempe hos non teneri ex rigore iuſtitiæ, ad reſtitutionem, neque peccaſſe contra Iuſtitiam particularem: ſed tantùm contra charitatem proximorum & contra iuſtitiam legalem, ſeu publicam vtilitatem. quam video etiam placuiſſe doctiſſimo viro Ludouico Molinæ diſput. 345. in fine. Probatur, quia non peccarunt contra iuſtitiam emendo; emerunt enim pretio currente, vti ſuppono. Nec refert, ꝙ hac ratione inducta ſit charitas: quia etiā multitudo emptorum inducit caritatem: non tamen ideo illi emendo peccant contra iuſtitiam: quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non eſt contra iuſtitiam. Neque etiam ſupprimendo, ſeu non vendendo: quia non tenebantur ex iuſtitia tunc vendere, cùm nullo pacto ſe ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliud tempus ſeruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vaſtare abſque iniuria cuiuſquam: quia perfectum dominium earum habebant. Neque ciues habebant ius iuſtitiæ ad eas emendas, niſi ipſis vendere volentibus. alioquin dicendum eſſet ipſos peccaturos fuiſſe contra iuſtitiam, ſi res ſuas in 151

Cōtrarium non eſt improbabile.

flumen

flumen proieciſſent. Nec obſtat quòd poſſint cogi à Magiſtratu, vt ſua proferant & opportunè vendant, & grauiter puniri ob talem compreſſionem: quia multa crimina per publicam poteſtatem puniri poſſunt, quæ tamen non ſunt contra iuſtitiam particularem: ſufficit enim vt aliquo modo ſint contra bonum publicum.

152 Hinc patet reſponſio ad rationes allatas. Reſpub. enim non habet Ius iuſtitiæ vt pretium non augeatur, ſi copia mercium, quæ eſt in vrbe ſit ſuppreſſa & ignota. vt patet ex dubit. 5. nam pretium pendet ex communi æſtimatione: alioquin alij, qui bona fide tunc carè vendiderunt, tenerentur poſtea ad reſtitutionem. vnde etiam hoc pretium reſpectu eorum, qui ſuppreſſerunt non eſt iniuſtum: quia nulla iniuſta actione illud procurarunt. Ad argumentum alterius ſententiæ,

Reſpondeo, hoc ſolùm probare, illos peccaſſe contra Iuſtitiam particularem, ſi arbitratio pretij, ſpectatis circumſtantijs temporis, quo vendunt fuerit irrationabilis: quo modo intelligenda eſt illa ſententia.

153 *Quartus modus.* Si Quarto modo fiat; ſi quidem vi aut fraude *impediat*, ne maior copia aliunde importetur, vt maneat caritas in Republica, tenetur ad reſtitutionem, tum Reipublicæ, quatenus iniuſtè ei cauſa fuit maioris pretij; tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Syluester ver. Emptio, q. 13. Si verò ſine vi aut fraude impediuit, non tenetur. Quo modo monopolia factitantes puniantur in foro externo. vide apud Syluestrum ver. Emptio, d. q. 13. & 18.

CAPVT XXII.

De Cenſibus ſeu Redditibus annuis.

Complectitur Dubit. XV.

POST contractum venditionis & emptionis, agendum nobis eſt de cenſibus, quorum contractus, eſt ſpecies venditionis & emptionis.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Cenſus.

1 *Cenſus varia acceptio.* NOTANDVM, nomen *cenſus*, variè accipi, vt docet Couarruuias lib. 3. variarum reſolution. cap. 7. nu. 1. Primò, Pro æſtimatione fortunarum cuiuſque, quę fieri ſolet, vt ſciatur quantum quiſque Principi tributi nomine ſoluere debeat: cenſere enim eſt æſtimare. Secundò, Pro ipſis fortunis, quæ cenſentur, iuxta illud, *dat cenſus honores, cenſus amicitias.* Tertiò, Pro ipſo tributo, ſiue capitatim, ſiue ratione fortunarum impoſito. ſic Matthæi 22. *Licet cenſum dare Cæſari, an non?* Quartò, Pro omni eo, quod annuatim alicui ſolui ſolet in ſignum ſubiectionis vel dominij. Quintò, Accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ ſolui ſolet: ſed pro re ſpiritali, nempe pro iure quodam in re alterius, vt ex ea quotannis aliquid ſoluatur, poteſtque ſic deſcribi: *Cenſus eſt ius* percipiendi annuam penſionem ex re vel perſona alterius. 2 *Cēſus quid.* Dico *Eſt ius*, quia cenſus in propoſito non eſt ipſa penſio ſoluenda; (quamuis ſæpe hoc nomen ſic vſurpetur) ſed ius quoddam ad exigendum quotannis certam penſionem ab alio; cui iuri reſpondet in altero obligatio ſoluendi. Hinc fit, vt qui vendit cenſum, non vendat pecuniam aut fructus aliquos annuos, vt quidam putarunt, ſed ius quoddam exigendi certam pecuniæ ſummam, vel certos fructus: quæ ſanè plurimùm differunt. *Ex re alterius;* quia nemo ſuper re ſua propriè dicitur cenſum vel reditum habere; 3 (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) ſed tantùm ſuper re alterius, in quam ipſe ratione cenſus nullum ius habet, niſi ad exigendam ex ea penſionem; cùm dominium vtile & directum ſit penes alterum. *Vel perſona alterius;* quia etiam ſuper perſona nuda hoc ius conſtitui poteſt, vt infrà dicemus.

DVBITATIO II.

Quotuplex ſit cenſus; ſeu de varijs cenſuum generibus.

RESPONDEO, & Dico Primò, Cenſum generatim diuidi in reſeruatiuum & conſignatiuum. *Reſeruatiuus* dicitur, quando quis transfert rem ſuam in alterum quoad dominium directum & vtile, donando, legando, vendendo, aut permutando, ſeruata ſibi penſione annua ſuper eadem re. 4 *Reſeruatiuus.* Talem cenſum conſtituit Ioſeph in omnibus terris Ægyptiorum, præterquam ſacerdotum, cùm eas emptas & ſubiectas dominio Pharaonis, Ægyptijs reſtituit, vt patet Geneſ. 47. v. 24. De tali non agit Conſtitutio Pij V. vt notat Thomas Boninſignius tractatu de cenſibus & alij. vnde in huius contractu poſſet apponi pactum legis commiſſoriæ, id eſt, vt res, ſuper qua conſtituitur, cadat in commiſſum & redeat ad eum, qui illam contulit, ſi biennio vel triennio non fuerit penſio ſoluta, vt docet Couarruuias lib. 3. variarum reſolutionum, cap. 7. num. 1. Diſtinguitur autem hic contractus ab emphyteuſi, teſte Couarru. ſuprà. Primò, Quia in emphyteuſi non transfertur niſi dominium vtile: hic autem vtrumque, directum & vtile. 5 *Differt ab emphyteuſi.* Secundò, Si in emphyteuſi non ſoluatur penſio intra biennium, dum eſt Eccleſiæ, vel intra triennium, dum eſt ſecularis; dominium vtile cadit in commiſſum, & ipſo iure coaleſcit cum dominio directo. hoc autem non fit in cenſu, niſi de hoc expreſsè ſit pactum inter partes. Tertiò, Emphyteuta non poteſt rem vendere, domino directo non monito, aliàs cadit in commiſſum: & ex pretio tenetur ei ſoluere certam partem, quam vocant laudemium: ad neutrum tenetur debitor cenſus.

Conſignatiuus dicitur, quando quis ſuper bonis ſuis, quorum dominium directum & vtile retinet, vel etiam ſuper perſona ſua, alteri ius penſionis annuæ conſignat. *Conſignatiuus.* de hoc eſt tota diſputatio apud Doctores.

Dico Secundò, Conſignatiuus cenſus variè diuiditur. Primò, Ratione materiæ, in realem, perſona- 6 *Diuiſio.*

perſonalem, & mixtum. *Realis* eſt, qui ſuper re aliqua fundatur, ita vt ex ea re penſio debeatur. Huic reſpondet Primò, In reipſa obligatio realis, quæ rem perpetuò comitatur, etiamſi alteri vendatur, tanquam onus quoddam, ſeu grauamen illi annexum, donec legitimè redimatur. Secundò, obligatio perſonalis in eo, cuius illa res eſt. nam onus rei redundat in dominum. Tertiò, Relatio debiti in penſione. vnde patet, cenſui reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam reſpondere.

7 *Perſonalis.* *Perſonalis* eſt, qui immediatè ſuper perſonā, quæ ſeipſam obligat ad penſionis ſolutionem, conſtituitur. huic reſpondet tantùm obligatio in perſona, & debitum in penſione. Nec obſtat, *Hypotheca in perſonali* quòd hic interdum interueniat hypotheca: quia hæc non interuenit ex vi contractus cenſualis: ſed ſuperuenit per alium contractū: nam hypotheca ſolùm exigitur ad ſecuritatem contractus alterius. vnde ex ea non eſt ſoluenda penſio, niſi eo euentu, quo aliter ſolutio à perſona debitore nequiret obtineri.

8 *Mixtus.* *Mixtus* eſt, qui conſtituitur ſuper re & ſuper perſona immediatè: ita vt etiamſi res pereat, perſona tamen maneat obligata. ſecus in merè reali, vbi re ex parte vel in totū pereunte, perit ſimiliter cenſus, vt infrà dicetur.

9 *Fructuarius. Pecuniarius.* Secundò, Diuiditur ratione penſionis: ſcilicet in *fructuarium*, ex quo debentur fructus, vt frumentum, vinum, &c. & *pecuniarium*, ex quo pecunia.

10 *Certus. Incertus.* Tertiò, In cenſum certum & incertū. *Certus* eſt, cùm determinata pecuniæ ſumma vel fructuum menſura, in penſionem cōſtituta eſt. *Incertus*, cùm indeterminata, v.g. tertia vel quinta pars fructuum conſtituitur ſoluenda. ſicut fecit Ioſeph in Ægypto. hic enim modus non eſt licitus, niſi in cenſu reſeruatiuo.

11 *Perpetuus Redimibilis, & Irredimibilis. Tēporalis.* Quartò, Ratione tēporis futuri, in *perpetuum* & *temporalem*. *Perpetuus* diuiditur in *Redimibilem* & *Irredimibilem*. *Temporalis* verò in eum, qui extenditur in tēpus certum, v.g. 10. vel 20. annorum: & in eum, qui in incertum, vt ad vitam vnius, duorum, vel trium hominum, qui vitalitius, dicitur. vide Ioannem Maiorem in 4. d. 15. quæſt. 34.

DVBITATIO III.

Vtrum emptio cenſus noui ſit licita.

12 *Sententia Henrici de nouis cenſibus.* QVidam DD. Olim putarunt emptionem cenſuum nouorum, (.i. qui tunc primùm conſtituuntur quando vendendi ſunt) illicitam eſſe, etiamſi in re aliqua fructifera conſtituantur: ſi penſiones recipiendæ putentur tandem ſuperaturæ pretium. Secus tamen eſſe de antiquis, hos enim licitè emi poſſe pretio communiter taxato. Ita ſentit Henricus quodlib. 8. qu. 23. ratio ipſius eſt, quia emptio reditus noui, nō emptio, ſed purum mutuum eſt; ſed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quàm datum ſit: ergo, &c. Maior probatur, quia extrema huius contractus (inquit) ſunt, pecunia ſimul data & pecunia per quotas recipienda: pecunia autem vendi non poteſt, ſed mutuo datur. Nec refert, quòd in re aliqua fructifera videatur cōſtitui, quia hæc ſolùm ſe habet per modum hypothecæ. Idem ſentire videntur Innocen. & Ioannes Andreas in c. In ciuitate, de vſuris.

Verùm contraria ſententia eſt communis & certa. Nō minùs licitè emi nouos reditus, quàm antiquos. Ita Conradus q. 79. vbi 12. rationibus, Henrici ſententiam refutat; Sotus li. 6. q. 5. art. 1. Medina de vſura q. 12. Couar. lib. 3. varia. cap. 7. num. 2. Nauar. comment. de vſuris, num. 69. & ſequentibus, & alij. Probatur Primò, Quia Martinus V. & Calixtus III. in ſuis extrauagantibus, quæ habentur inter communes titulo de emptione & vēditione, auctoritate Apoſtolica declararunt, *cenſus eos, qui conditiones ibidem poſitas haberent, eſſe iuſtos & licitos, & debitores ad ſolutionem obligari*. Nec diſtinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos; ſed in genere de omnibus loquuntur. Secundò, Quiſque poteſt de nouo cōſtituere ius percipiēdę penſionis in ſuis bonis, titulo donationis, vt ipſi fatentur: ergo etiam titulo emptionis; non enim minoris valet quòd emitur quàm quod donatur. Tertiò, Quia antiqui aliquando fuerunt noui, & lapſus temporis non fecit eos eſſe iuſtos: ergo ſicuti antiqui vendi poſſunt, ita & noui. Quartò, Poteſt quis alteri vendere Ius ſeruitutis in ſuo agro, de nouo conſtituendum: ergo etiam Ius percipiendæ penſionis annuæ. patet conſequentia: quia ſicut Ius ſeruitutis eſt particula quædam decerpta ex Iure integro, quod dominus habet in re ſua: ita & cenſus, ſeu Ius penſionis annuę, eſt pars quædam Iuris, quam dominus habet in re ſua. ſi ergo illa vendi poteſt, etiam hæc. 13 *Emptio cēſuum conceſſa, etiam nouorum.*

Ad fundamentum contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Verum non eſſe, nullā hic interuenire mercem præter pecuniā, ſeu penſiones annuas: nam id, quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu, non eſt pecunia aut penſio annua: ſed Ius ad pēſionem annuam exigendam: quod ius multùm diſtinctum eſt à re ipſa, vt oſtendit Conradus. deinde etiā pecunia abſens & periculis expoſita vendi poteſt pro præſente, vt infrà dicetur, c. 23. dub. 4. 14 *Ad ratio. ſētentia contraria.*

Dices, Illud Ius non extat: ergo non poteſt vendi.

Reſpondeo Primò, Etſi nunc non extet, tamē paulò poſt extabit: vnde poteſt vēdi, ſicut hæreditas futura, & iactus retis futurus vendi poteſt, vt rectè Medina q. 12.

Reſpondeo Secundò, Falſum eſſe, hoc Ius nō extare antequam vendatur: extat enim in ipſo vendēte; nam hic Ius habet percipiendi penſionem ex re ſua, (quanquam tunc non vocetur cenſus) quod ius ſicuti alteri donare poteſt, ita etiam vendere, tanquam rem modò extantem.

DVBITATIO IV.

Vtrum iure naturæ emptio cenſus perſonalis ſit licita.

SVppono, emptionem cenſus realis redimibilis licitā eſſe: quod expreſsè habetur in Bulla Pij V. anno 1568. de cenſibus edita, & in extrauag. Martini V. & Calixti III. titulo de empt. & vendit. ratio eſt; quia ſicuti emptio prædij licita eſt cum pacto de retrouendendo, ita etiam emptio iuris percipiēdi fructus ex illo prædio: quod Ius eſt pars quædam Iuris exiſtētis in domino prædij. vt enim dominus poteſt vendere totum Ius ſuum, quod habet in prædio, ita etiā 15 *Emptio cenſus realis.*

poteſt

poteſt vendere partem Iuris,quę nihil eſt aliud quam ſenſus realis. vide Couarruuiam lib.3.variar.cap 7.nu.5.

16 *Perſonalis.* *Quidã putant illicitã empt.perſonalis.* Sed difficultas eſt de perſonali.Multi DD.negant, quos citat & ſequitur Nauarrus cõment. de vſuris,num.81.Innocentius, Hoſtienſis, Ioannes Andreas, Ancharanus, Antonius de Butrio,Cardinalis Zabarella,Panorum. & Anani. in cap.In ciuitate, de vſuris, D. Antoninus 2.p. tit.1. cap. 8. Angelus v.Vſura, §.78.& quidam recentiores.Probat hanc ſententiam Nauarrus, Primò, Quia cenſus perſonalis eſt inuentio noua & nunquam in Repub.Romana poſt ſuſceptam religionem chriſtianam vſurpata. Secundò, Penſio non poteſt in libera perſona conſtitui eo modo, quo in prædio conſtituitur. Tertiò,Liber homo non poteſt pignori dari,cap. 2. de pignoribus: atqui Ius cenſus maius eſt Iure pignoris: ergo.Quartò, Quia liber homo non poteſt in ſeruiturem rapi ob debita.

17 *De quali cẽſu perſonali loquantur.* Verùm ex his rationibus ſatis cõſtat,hos auctores non loqui de cenſu perſonali,qui paſſim eſt in vſu:ſed de eo, qui ita cõſtituitur in perſona, ſicut conſtitui ſolet in prædio: adeo vt ſi non ſit ſoluendo,creditor poſſit debitorem vẽdere,aut trahere in ſeruitutem, ſicut prædium vendi aut vindicari in dominium poteſt. Nos autem non loquimur de tali cenſu perſonali, ſed de eo,qui in creditore ſolùm ponit Ius penſionis annuæ; (cui interdum ad ſecuritatem accedit Ius hypothecæ in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantùm obligationem perſonalem illius ſoluendæ,(& in bonis obligationem hypothecariam)quæ tranſeat ad hæredes: ita tamen vt non obliget illos niſi ſecundum vires hæreditatis. quo fit vt ſæpe tales cenſus pereant,etiamſi omnia bona pro illis hypothecata fuerint.

18 *Eſſe licitã.* Reſpondeo igitur & Dico Primò,Cẽſus perſonalis emptionem licitam eſſe.docet hoc Conradus quæſt.74.& 79.Maior in 4.diſt.15. qu.34. Gab.ibidem quæſt. 12.artic.1. concluſ. 1. Sotus lib.6.quæſt.5.artic.1. concluſ.4.Ioannes Medina, de vſura qu. 11. §. Sed quæret aliquis. Couar.lib.3.varia.cap.7. num.5. Thomas Boninſignius cap.4.num.7. denique puto fore paucos ex authoribus,quos Nauar. citat,qui taliũ cenſuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus,citatus à Nauarro quæſt.5.apertè eam admittit eſſe licitam. Probatur Primò, Quia olim etiam Eccleſiæ debebantur decimæ perſonales, ſcilicet ex labore manuum, & ex negotiatione, vt patet cap. Decimę, 16. quæſt. 1. & cap.Apoſtolicæ, & cap.Paſtoralis, de decimis, quæ etiam nunc, quibuſdam locis ſoluuntur. Item Eſdræ lib.2. cap. 10. fideles conſtituerunt annuum reditum tertiæ partis ſicli pro fabrica templi,panibus propoſitionis & ſacrificijs,idq; tantùm ſuper perſonas ſuas: atqui talis obligatio vel ſponte ſuſcepta, vel à Superiore legitimè impoſita,eſt certo pretio æſtimabilis: ergo vendibilis. quare etiam cenſus perſonalis vendibilis erit, cùm talis obligatio ſit verè cenſus perſonalis.

19 Secundò, Si ad cenſum res aliqua diſtincta à perſona venditoris requireretur, ſuper qua cẽſus dicatur conſtitui,id eſſet vel quia illa res deberet emptori cenſus vendi,vel certè quia fructus eius, illi vendi deberent: atqui neutrum eſt verum. Non enim res illi venditur; quia dominiũ rei directum & vtile manet apud venditorem cenſus, qui liberè eam poteſt alienare in quem voluerit, vt patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur: quia ſæpe fit vt ſit cenſus pecuniarius, qui ſuper agro conſtituitur.Deinde etiamſi concederemus fructus rei vendi: ſimili modo vendi poſſunt fructus & lucra perſonæ. Si dicas rem fructiferam requiri, vt ius percipiendi ex ea fructus (quod ius eſt penes dominum rei) poſſit alteri vendi, in quo iure alteri collato conſiſtit ratio cenſus: cur non ſimiliter poteſt vendi Ius illud, quod quiſque habet, percipiendi lucri ex ſua induſtria, ſuiſque bonis: obligando ſe & poſteros ſuos ad eam diligentiam, quę ad ſolutionem ſufficiat? ſicut enim fertilitas agri eſt naturalis,ita fertilitas (vt ita dixerim) hominis, qua poteſt acquirere lucrum, eſt voluntaria: ac proinde poteſt ſe homo ad eam obligare. quòd ſi etiam agri fertilitas eſſet in hominis poteſtate, poſſet ſimiliter homo obligari ad eam procurandam: Imò hoc ipſo, quo cenſus ſuper agro conſtitutus eſt, homo, ſine alio pacto, tenetur ad eum bona fide & diligenter colendum. non ergo mirum eſſe debet, ſi poſſit obligari cenſu perſonali ad eam induſtiam, qua tantum acquirat, quantum neceſſe eſt ad penſionis ſolutionem.

Nec obſtat, quòd poſteri quoque obligẽtur: quia ſicut obligationes aliæ perſonales ex alijs contractibus ortæ,tranſeunt ad hæredes,eosq; obligant lege iuſtitiæ: ita etiam hæc obligatio ſoluendæ penſionis,etiamſi merè ſit perſonalis, ad hæredes tranſire poteſt. omitto alias rationes minoris momenti.

Dico Secundò, Hanc emptionem eſſe licitã, etiamſi penſiones ſperẽtur exceſſuræ pretium. colligitur ex authoribus citatis. qui enim admittunt hunc cenſum,admittunt eo modo,quo paſſim eſt in vſu: atqui nemo huiuſmodi cenſum emit, niſi veriſimile ei ſit, penſiones cum tempore exceſſuras pretium: eſt enim cenſus perpetuus,etſi redimibilis,ex parte venditoris. vnde ſemper ſperat emptor ſe plus acceptururũ, quàm dedit: nam ſperat ſe accepturum penſiones aliquot, & poſtea ſi venditor voluerit poſt aliquot annos ſe liberare, totam ſortem. Probatur Primò, Quia per hanc emptionem non emuntur propriè penſiones futuræ, ſed ius quoddam illas exigendi, quod in omni Repub.longè minoris valet, quàm penſiones ſperatæ,ſi eſſent præſentes,valerent.Secundò,Cenſus realis perpetuus licitè emi poteſt minoris quàm ſint penſiones ſperatæ:ergo etiam perſonalis. conſeq.probatur à paritate rationis:ſicut enim ibi non violatur æqualitas, eo quòd non emantur propriè fructus, qui longè ſuperant pretium,ſed ius ad illos, quod cenſetur æquale pretio:ita etiam hic non emuntur pẽſiones, ſed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æſtimatione non pluris valet. Confirmatur,quia communi hominum iudicio pluris æſtimatur cenſus realis ſuper ampliſſimo agro vel copioſis decimis fundatus,quàm cẽſus perſonalis cum hypotheca:ergo ſi ille minoris emi poteſt,quàm ſint penſiones,etiam hic poteſt. 20 *Si penſiones ſuperẽt ſortem.*

Tertiò,Niſi licere tales cenſus emere minore pretio:quàm ſint penſiones ſperatę,condẽnandi eſſent plerique cẽſus in Belgio,Germania & Gallia, nam pleriq; ante quàm certo modo realizentur coram Magiſtratu, (quod ſæpe non fit, vel non niſi poſt longum tempus) ſunt merè per-

rè perſonales cum hypotheca ſpeciali, vel generali omnium bonorum: & emuntur ſenis denis in ſingula annua, ſeu pretio decuplo ſextuplo, atqui non eſt facilè damnandum quod tot viri docti & religioſi in tot Prouincijs faciunt.

21 Dicò Tertiò, Perſona, in qua cenſus conſtituitur, debet eſſe vel fructifera: (id eſt, talis vt aliquem fructum ſua opera vel induſtria pariat, vnde ſoluat) vel vt aliqua bona in re vel in ſpe habeat. Ita Medina q. 11. ratio eſt, quia alioquin ius illud nullius eſſet momenti; & ita non eſſet pretio æſtimabile.

22 *Licita eſt hypotheca in cenſu perſonali.* Dico Quartò, Licitum etiam eſt in emptione cenſus perſonalis, exigere hypothecam generalem, vel ſpecialem ſecuritatis cauſa. colligitur ex ijſdem auctoribus. Probatur Primò, Quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, vt in mutuo, in venditione ad terminum, & ſimilibus: cur non etiam in emptione cenſus? ſi enim cōtractus eſt validus, meritò poteſt exigere is, cuius intereſt, ſecuritatem, vt firmus maneat & non violetur, ad hoc autem pertinet hypotheca.

23 *Cenſus mixti liciti.* Dico Quintò, Licita etiam eſt emptio cenſus mixti, id eſt, qui partim ſit perſonalis, partim realis. probatur, quia ſi emptio vtriuſque ſeorſim eſt licita: cur nō etiam iunctim? exemplum ſit, Si emas cenſum ſuper prædium, ea lege, vt etiāſi prædium, nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominus venditor totam penſionem ſoluere. quo caſu ſi prædium vendatur tertio, poteris penſionē exigere, & à venditore cenſus, ratione obligationis perſonalis; & à tertio, ratione obligationis realis, quæ eſt in prædio. Item ſi emas cenſum in prædio vel domo, ea lege vt venditor obligetur, ſi res omnino pereat. quamuis dici poſſit, pactum illud acceſſorium, eſſe pactum aſſecurationis penſionum ex prædio ſoluendarum. Denique ſi emas cenſum in prædio, cuius fructus non ſufficiunt, ea lege vt tota penſio ſoluatur: quo caſu eſt realis: quatenus ſe extendit ad fructus prædij: perſonalis, vt ad reliquam partem.

24 *Obiectiones.* Sed contra Obijcitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in ſuis extrauag. titul. de empt. & vendit. ſolùm reales cenſus licitos eſſe declararunt: ergo perſonales ſunt illiciti.

Reſpondo, Non declararunt ſolos reales eſſe licitos, quamuis, de illis ſolis declarationem fecerint: eo quòd de his ſolis eſſent conſulti.

25 Obijcitur Secundò, Si tibi darem 1000. aureos, ea lege vt quotannis pro vſu mihi perſolueres 50. vſuram committerem: eo quòd vſum pecuniæ ſeorſim venderē: ſed ita fit in emptione cenſus perſonalis: ergo, &c. Hoc argumentum ait Lopes Sotum nunquam potuiſſe ſoluere.

Reſpondeo, In cenſu perſonali non vendi ab emptore vſum pecuniæ, ſed emi ius ſuper alterum, qui ſibi obligationem perſonalem poteſt imponere.

26 *Emptio Iuris, & rei differunt.* Dices, Qui emit Ius exigendi pecuniam, emit ipſam pecuniam: atqui pecunia non eſt vēdibilis: cùm ipſa ſit pretium & menſura rerum aliarum, iuxtà Ariſtotelem: ergo hic non eſt vera emptio ſed mutuum. Maior probatur, quia qui emit Ius alicuius poſſeſſionis, principaliter cenſetur emere poſſeſſionem: ergo, &c. Confirmatur, propter quod vnumquodque tale: illud magis tale: atqui illud Ius emitur propter pecuniam: ergo ipſa pecunia magis emitur.

Reſpondeo ad maiorem, Verum non eſſe, eum, qui emit Ius ad pecuniam, emere propriè ipſam pecuniam: nam hæc multùm differunt, vt ex communi vſu hominum patet, qui quotidie Iura ſua & actiones pecuniarias vendunt.

Ad probationem maioris Dico verum non eſſe, eum, qui emit ſolùm Ius ad poſſeſſionem, emere propriè ipſam poſſeſſionē, vt patet dum Ius ligitioſum emitur: tunc enim non dicitur emi ipſa poſſeſſio, ſed ius & actio alterius: deinde etiāſi ius ſit liquidum: qui habet ius ad poſſeſſionem, non ideo habet ipſam poſſeſſionem: ac proinde qui vendit ius ſuum, non propriè vendit poſſeſſionem. ſic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præſentationem, non transfert in illum beneficium. 27

Ad minorem Reſpondeo Verum non eſſe, pecuniam vendi non poſſe: ſi enim diſtet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi poteſt, ſicut aliæ merces, vt cap. 23. dicetur. quamuis in cenſu perſonali non ipſa propriè, ſed ius ad illam vendatur, vt dictum eſt.

Ad confirmationem, Etiamſi illud ius ematur propter penſiones, ipſæ tamen penſiones non ſunt propriè id, quod emitur in contractu cenſuali: ſed ſunt ratio emendi. Sicut qui emit agrū, non dicitur emere fructus, quos ſingulis annis ager feret, quamuis propter fructus emat. quare penſiones nō habent ſe propriè inſtar mercis in hoc contractu: ſed ius ad illas. 28

Illud autem axioma non ſic eſt intelligendū, quaſi queuis denominatio alicui cōueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter vſum, non tamen vſus; emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipſa valetudo.

Obijcitur Tertiò, Qui emunt prædium vel equos ab ijs, qui ijs carent, eaque rurſus pro annua penſione ijſdem fictis venditoribus locant, cenſendi ſunt vſurarij: atqui non eſſent vſurarij, ſi ius ad perſonales annuas penſiones poſſent emere: ergo tales penſiones non poſſunt emi. 29

Respond. negando minorem, Primò, Quia non intendunt emere aliquem cenſum; ſed accipere pretium fictæ locationis. quare cùm titulus ſit planè cōfictus, ob quem expreſsè intendunt lucrum, nullo modo poſſunt illud lucrum percipere. Secundò, Quia intendūt repetere ſortem, quam dederunt, quod non ſit in cenſibus.

Obijcitur Quartò, Emptio cenſus perſonalis nō eſt aliud quàm emptio perſonalis debiti, ſuc ceſſiuè ſoluendi, & Iuris perſonalis, ad illud exigendum: ſed tale debitū & ius, ſi nullum timeatur periculum, non minùs valet quàm res ipſa: ergo non poteſt emi minoris, quàm ſint omnes penſiones ſperatæ.

Reſpondeo Primò, Negando minorem: longè enim pluris cōmuni hominum æſtimatione cenſetur valere pecunia præſens, quàm actio perſonalis, ſeu ius ad illam ſic per partes & per tanta interualla exigendam. cuius ſignum eſt, ꝙ nuſquam inueniretur, qui tantum vellet pro tali iure ſoluere, ſi illud per modum mercis 30

venale

venale proponeretur, quòd ſi fortè aliquis inueniretur, cui perinde ſit habere tale ius ac pecuniam præſentem: id non refert: quia communis hominum æſtimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quòd tale ius non pluris valeat, quàm ius reale in optimo & ſecuriſſimo agro; quod tamē minoris æſtimatur, quàm omnes penſiones, quæ inde ſperantur, ſi ſimul eſſent.

31 Reſpondeo Secundò, Cùm ius perſonale ferè ſemper cum aliquibus periculis & difficultatibus ſit coniunctum, & pecunia præſenti res fructiferæ poſſint emi vel negotiatio cum magno lucro inſtrui, meritò potuit communi hominum æſtimatione vel Principis decreto, iſti iuri certum pretium imponi, omnibus iſtis circumſtantijs probè expenſis: quod pretiū à quouis exigi poſſit, etiamſi fortè illæ circumſtantię in ipſo locum non habeant, nō enim neceſſe eſt, vt omnes illæ cauſæ, ex quibus creſcit communis æſtimatio rei, in quouis locum habeant, vt ſuprà c.20.dub.14.dictum eſt.

Poteſt Iuribus imponi commune pretium, ratione circunſtantiarum, quæ ordinariè adſunt.

Obijcitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm penſiones ſperatæ; ergo qui dat mutuos 1600. aureos, poteſt exigere 1700. p partes reddendos, ita vt quotannis ſoluantur 100. (nam mutuans ſolùm acquirit ius ad 1700. ſic ſoluendos, quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600.) atqui conſtat id eſſe vſurarium, ſepoſito lucro ceſſante, damno emergente, & omni periculo; ergo illud ius non valet minoris quàm penſiones.

32 Reſpōdeo negando ſequelam maioris; quia qui dat mutuo, nō intendit emere aliquod ius, nec mutuatarius intendit aliquod ius vendere: (non enim proponitur hic aliquod ius per modum mercis vendibile) ſed vterque tantùm intendit celebrare cōtractum mutui, ex cuius vi, ſolùm poteſt exigi res eiuſdē ſpeciei & valoris: nec habetur ratio diſtantiæ temporis, ſi nullum inde ſit periculum vel incommodum. penſiones autem 17. centenum aureorum, ſepoſita tēporis diſtantia pluris valent quàm 1600. aurei. ſecus eſt, quando ius aliquod per modum mercis exponitur venale, nam æſtimatio mercium & rerum, quæ ſubijciuntur contractui emptionis & venditionis pendet ex varijs circumſtantijs, quæ communiter adſunt, & quamuis contingat aliquas reſpectu huius vel illius abeſſe, non ideo mutatur pretium lege vel communi æſtimatione impoſitum. quare hoc ius emi poteſt pretio taxato. tanti refert quo modo

33 quis contrahat. Cuius ratio eſt, quia vna eademque res ſecundum varios contractus variā æſtimationem recipit, vt ſi illam vendas in auctione publica, minoris cenſetur valere, quàm ſi per manum periti mercatoris. ſimili modo ſi mutues operario 30. aureos, ea lege, vt iuſto pretio pro te laboret, erit vſura, vt plerique DD. fatentur; ſi verò anticipato pretio eadem pecunia conducas ipſius operas, non erit, & tamen idem conſequeris, etſi non plus pecuniæ exponas, ſi mutues 1000. aureos, accepto agro in pignus, non potes fructus percipere niſi velis eos cōputare in ſortem: ſi autem eadem pecunia agrum emas cum pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & poſtea pretium totum repetere, neque metuendum hoc modo vſuras palliatum iri: tum quia in cenſu non licet repetere ſortem: tum quia nemo libēter in tot annos alteri credit.

DVBITATIO V.

Vtrum emptio cenſus perpetui irredimibilis, ſit licita minore pretio, quam ſint penſiones ſperatæ.

RESPONDEO, & Dico Primò, Emptio cenſus realis perpetui & irredimibilis licita eſt minori pretio, quàm ſint penſiones ſperatæ, eſt communis ſententia DD. Ioan. Medinę quæſt.12.& 15. de vſura, Soti lib.6. qu.5. artic.2. Couarr. lib.3. variarum cap.7. & aliorum. probatur quia res ipſa, ſeu dominium rei, in qua cenſus iſte fundatur, eſt minoris pretijquàm fructus ex ea ſperati: nam fructus, qui temporis ſucceſſu percipiuntur, decuplo pluris valent, quàm res communiter æſtimetur. atqui cenſus realis nihil eſt aliud quàm pars illius iuris, quod in dominio continetur: ergo multò magis emi poteſt minore pretio quàm fructus, minùs enim eſt habere cenſum ſuper re, quàm eius dominium. 34

Cenſus irredimibilis licitus.

Notandum tamen Primò, ſi res illa caſu pereat, cenſum quoque concidere: id enim commune eſt omni cenſui merè reali, quia ſicut pereunte re, dominiū eius perit: ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. vnde patet falli Couar. ſuprà nu.5.& 6.& Sotum ſuprà art.1. dum putant re perempta, nō perire cenſum realem: 35 (niſi contrarium in contractu ſit expreſſum) ſed venditorem manere obligatum. ratio ipſorum eſt, quia putant rem cenſui ſubiectam, à qua dicitur cenſus realis, eſſe veram hypothecam pro cenſu. atqui hypotheca pereunte vel in alium tranſlata, adhuc manet obligatio perſonalis in priore debitore. ergo, &c. Sed hoc fundamentum non eſt verum, neque id, quod ex eo infertur. nam cenſus realis nihil eſt aliud, quàm ius percipiendi fructum vel penſionem ex re fructifera alterius. vnde ſe habet ſicut ius ſeruitutis, quod quis habet in re alterius, v.g. ius eūdi per prædium alterius, venandi, piſcandi, colligendi glandes & ſimilia: ratione cuius iuris res nō dicitur hypothecata pro illo iure. ſi enim res pereat, perit ius: ſi ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione ſoluitur. quando autem res aliqua eſt hypotecata, tunc etiam, ſi pereat, vel in alium transferatur, manet tamē obligatio perſonalis; quia hypotheca datur in ſecuritatē alterius debiti, maximè perſonalis. Itaque dicere rem ſubiectam cenſui eſſe hypothecam pro cenſu, eſt omnes cenſus facere perſonales. Quod confirmatur ex conſtitutione Pij V. Martini V. & Calixti III. de quibus īfrà dub. 12. vbi expreſsè requiritur hæc conditio tanquā intrinſeca cenſui reali, vt pereunte re, pereat etiam pro rata ipſe cenſus.

Pereunte re, perit cenſus realis.

Couarr. & Sotus.

Res ſubiecta cenſui reali non eſt proprie hypotheca.

Notandum Secundò, In cenſus realis irredimibilis emptione poſſe hypothecam exigi. ſed hæc hypotheca nullum habebit vſum, ſi res cenſui ſubiecta pereat: ſolumque ad hoc ſeruiet, vt ſi fortè debitor cenſus nolit (re cenſui ſubiecta permanente ſalua) ſoluere penſiones, poſſit vendi hypotheca, vt ex ea ſolutio petatur. 36

Vſus hypothecæ in cenſu reali.

Notandum Tertiò, non ſolùm fructuarium ſed etiam pecuniarium cenſum irredimibilem, poſſe in re fructifera fundari. ratio eſt, quia non tantùm res illa, quam ager profert cenſetur fru-

Cenſus pecuniarius irredimibilis.

ctus eius, ſed etiam pecunia illi æquiualēs. ſicut fructus domus, non ſolùm eſt vſus & habitatio, ſed etiam pretium vſus. vnde ſicut dominus agri non ſolùm ius habet ad agri ſegetem, ſed ēt ad pretium ex ſegete capiendum; ita hoc ius vēdere alteri in perpetuum poteſt.

37 *Cenſus perſon. irredimibilis licitus.*

Dico Secundò, Etiam emptio reditus perſonalis irredimibilis eſt licita, etſi pretium ſit minus quàm penſiones ſperatæ. colligitur ex Medina, & Soto ſuprà. Probatur Primò, Quia minor eſt ſpecies vſuræ in hac emptione, quàm in emptione cēſus perſonalis redimibilis: cùm nulla ſit ſpes recuperandæ ſortis. ergo ſi hic emi poteſt pretio minore quàm ſint omnes penſiones ſperatæ, etiam ille poteſt. Secundò, Quia certum eſt hominem ſibi poſſe talem obligationē imponere, quæ ad hæredes tranſeat ſecundum hæreditatis facultates: atqui hæc obligatio communi hominum iudicio eſt certo pretio æſtimabilis, v.g. 30. aureis in ſingulos; cùm tamen plures ſperentur recipiendi intra annos 40. Confirmatur, quia ſi vir aliquis opulentiſſimus tale onus ſibi ſuiſque poſteris in perpetuum imponeret, illudque publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nec tanti illud æſtimaret, quanti omnes penſiones, ſi præſentes eſſent; ſed longè minoris: atqui pretia rerum & iurium ex communi hominum æſtimatione pendent, Tertiò, cenſus realis irredimibilis pretium minus eſt, quàm ſint penſiones ſperatæ: atqui ſæpe fit vt cenſus reales ſint multò meliores & ſecuriores quàm perſonales: ergo etiam pretium iuſtum perſonalis irredimibilis minus eſt, quàm omnes penſiones ſperatæ.

38 Nec obſtat, quòd pretium cenſus perſonalis irredimibilis maius eſſe debeat, quàm pretium cenſus realis irredimibilis nudè conſiderati, eò quòd venditor ibi maius onus ſuſtineat; (etſi enim omnia eius bona pereant, non tamen perit obligatio huius cenſus, cùm ſit perſonalis; ſed tantùm conſopitur, donec melior fortuna obtigerit) quia ſi cenſus realis annexum habeat pactum aſſecurationis, non eſt minoris pretio dignus, quam cenſus perſonalis perpetuus: atqui pretium eius tunc eſt minus, quàm penſiones ſperatæ: ergo etiam pretium cenſus perſonalis.

Cenſus realis cū pacto aſſecurationis nō eſt minoris pretij, quàm perſonalis irredimibilis.

39 *Obiectio.* Dices, Nullum poteſt dari pretium cenſui irredimibili æquale: ergo eius emptio eſt iniqua. Antecedens probatur, quia ſi des 24. vel 25. vel etiam 30. in ſingula, intra totidem annos habebis ſortem, & reliqua ſupra ſortem accipies. Imò quantumuis ſors ſit magna, decurſu annorum ſuperabitur penſionibus.

Reſp. Non emi ipſas penſiones, ſed ius ad pēſiones, quod communi hominum æſtimatione æquiualet certæ ſummæ pecuniæ præſentis. vnde non refert quòd penſiones ſuperent; quia hæ ſunt inſtar fructuum illius iuris, quod primò & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel communi hominum æſtimatione ſtatuitur: alioquin non liceret emere agrum certo pretio; quia fructus agri intra aliquot annos pretium ſuperabunt. neque cenſum realem irredimibilem, ob eandem cauſam: nam aliquot annis penſiones ſuperabunt pretium. id tamen eſt contra praxim orbis, & communem ſententiam DD.

DVBITATIO VI.

Vtrum cenſus temporalis poſſit emi minoris, quàm ſint omnes penſiones ſimul iunctæ.

NOtādum eſt, temporalem dici, qui ad certum vel incertum tempus conſtitutus eſt, in cuius termino ſponte extinguitur, ſorte non refuſa.

Reſp. & Dico Primò, Qui ad incertum tempus conſtitutus eſt, (vt eſt omnis vitalitius) emi poteſt pretio, quod minus ſit, quàm penſiones ſperatæ. eſt communis ſententia DD. Gab. in 4. d. 15. q. 12. ar. 3. dub. 2. Maioris ibid. q. 34. concl. 2. Medinæ de vſura, q. 14. Couar. l. 3. var. c. 7. nu. 3. & 4. & aliorum. Probatur Primò, Quia quòd penſiones ſimul iunctæ ſuperent ſortem, id eſt fortuitum, ſicut enim poſſunt ſuperare, ita etiā ſuperari, eſſeque minores ſorte; cùm valde incertum ſit, an tot annos ſit victurus is, ſuper quem conſtitutus eſt. Nec obſtat, quòd interdū multò probabilius ſit eſſe diutius victurum, ac proinde plures penſiones perſoluturum: quia non emuntur penſiones; ſed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longè valet, quàm penſiones præſentes; tum ob commoditatem pecuniæ præſentis, tum quia multis modis tanto tēpore fieri poteſt vt nihil ex eo poſſit percipi. Secundò, Quia cenſus vitalitius eſt res quædam æſtimabilis communi hominum iudicio, certo pretio; quod ferè ſemper minus eſt, quàm penſiones ſperatæ: (nemo enim emeret cenſum, niſi id ſperaret) atqui res omnis vendibilis, iuſtè emi poteſt pretio, quo communiter æſtimatur: ergo.

40 *Vitalitius cenſus licitus.*

41

Notandum autem, hoc pretium, ſi cenſus ſit ad vitam vnius ætate florentis, alibi eſſe octonum, alibi ſeptenum nummum in ſingulos: ſi ad vitam duorum, denum. quod enim in quauis Prouincia lege vel communi æſtimatione eſt taxatum, præſumendum eſt eſſe iuſtum pretium, niſi contrarium ſit euidens.

Dico Secundò, Probabile etiam eſt, eum, qui ad certum tempus conſtitutus eſt, v.g. ad 10. vel 20. annos, poſſe minoris emi, v.g. ſi quis vellet vendere penſionem 10. aureorum in decenniū, probabile eſt licere emere 90. Tenet hoc Conradus q. 79. & 80. Couarr. c. illo 7. num. 4. Caiet. v. Vſura, ſub finem. Nauar. c. 17. nu. 230. & commentario de vſuris num. 71. vbi indicat, 100. aureis poſſe emi pēſionem annuam 10. aureorum ad annos 15. & quidem ſi ſit cenſus realis, non videtur dubium. ſicut enim emi poteſt ius percipiendi fructus ſeu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuum; ita etiam ad certum annorum numerum. quod ius ſemper æſtimatur minoris, quàm emolumentum ſperatum, ſi præſens eſſet. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret cēſus temporalis quàm perpetuus. nam cenſus perpetuus redimibilis emi poteſt denis ſenis nummis in ſingulos: hoc autem pretio non poſſet emi cenſus temporalis ad 20. annos. Item cenſus irredimibilis emi poteſt 30. nummis in ſingulos. atqui hoc pretio emi non poſſet cenſus temporalis ad annos 33. quæ omnia per ſe abſurda ſunt.

42 *Cenſus ad certum tempus.*

Si autem loquamur de cenſu perſonali ad certum tempus, maius eſt dubium. tamen probabile eſt licitè emi minoris; ita enim docent authores citati. probatur Primò, Quia alioquin 43

Perſonalis certi temporis.

pluris valeret cenſus perſonalis ad annos 17. vel 20. quàm reditus perſonalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quàm perpetuus irredimibilis, vt oſtenſum eſt.

Secundò, Quia non poteſt dari ſufficiens ratio cur cōmuni hominum æſtimatione vel Principum lege non poſſit iuribus perſonalibus aliquod certum pretium imponi, ſpectatis omnibus circumſtantijs, quæ communiter ſolent interuenire, quod pretium minus ſit quàm res, quæ in futurum expectatur. vt enim hoc fiat, commune bonum videtur poſtulare, vt ſupra oſtenſum eſt.

Obiectio. Dices, Ergo licitus eſt hic contractus, do tibi 180. aureos ea lege, vt per 20. annos mihi ſoluas quotannis 10. hoc autem eſt abſurdum: nam ſepoſito lucro ceſſante & damno emergente, eſt aperta vſura: ergo.

44 *Alia ratio emtionis, alia mutui.* Reſp. Si iſte intendat emere cenſum, non erit iſte contractus illicitus: quia intendit emere actionem perſonalem, quæ non pluris æſtimatur in illa Repub. vti ſuppono. Si autem intendat ſolùm dare mutuum, erit illicitus: quia mutuum non datur pro iure; ſed pro alia re ſimili in ſpecie, eiuſdem valoris. Simile erit ſi dicat, do tibi 180. aureos, vt per 20. annos ſoluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minùs poterit hoc modo palliari vſura, quàm illo altero. verùm non eſt magnopere timendum, ne hac ratione vſuræ inualeſcant, quia non deſunt alij modi multò vtiliores. quanquam cenſeam omnino diſſuadendum, ſi quis hoc modo vellet contrahere.

DVBITATIO VII.

Vtrum cenſus licitè poſſit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio conſtitutus.

45 *Si habeat pretium a lege.* RESPONDEO & Dico primò, ſi cenſus ille habeat pretium legitimum à Principe conſtitutum, non videtur poſſe emi minore pretio, quàm initio fuerit creatus: poteſt tamen vendi maiore. ratio eſt, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miſeri venditores, qui propter inopiam coguntur cenſum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogantur eſſe contenti: non autem ne maiore poſſint vendere, ſi emptorem inueniant. quare cùm pretium legitimum conſiſtat in indiuiſibili, non poteſt minùs dari. vnde videmur in Belgio puniri eos, qui cenſus, dum primò creantur, emunt minore pretio quam 16. in ſingula; non autem eos, qui vendunt maiore, verbi gratia, 18. vel 20. in ſingula.

Dices, Principis decretum tantùm eſt intelligendum de prima cenſus emptione & conſtitutione, non autem de emptione ſecunda vel tertia.

Reſp. Negando aſſumptum, niſi id exprimatur: dum enim in genere taxat cenſus pretium, iubendo ne minoris emantur, videtur loqui de omnibus; ſicut dum taxatum eſt pretium frumenti, non ſolùm in prima emptione ſeruandū eſt, ſed etiam in ſequentibus.

46 Aduerte tamen, in Belgio hoc non ſeruari: nam paſſim videmus antiquos cenſus emptos ad rationem 16. in ſingula; multò minore pretio vendi; Principe ſciente nec contradicente: vnde videtur hac in parte conſuetudo legi derogaſſe. Imò quibuſdam locis ne in prima quidem conſtitutione pretium legitimum ſeruatur; emunt enim ad rationem 15. vel 14. vel etiam 12. in ſingula. quod quia permittitur à Principe, ſeu Concilio, non auſim condemnare; meritò tamen deberet prohiberi. ſed non multi inueniuntur emptores, quia ſolutio maligna.

Dico Secūdò, Si cenſus non habeat pretium legitimum, vel ſi illud paſſim non ſeruetur, poteſt emi minore pretio, quàm initio fuerit conſtitutus. ratio eſt, quia pretium vulgare non conſiſtit in indiuiſibili. vnde quod primò emptum eſt pretio ſummo, ſæpe poſtea venditur pretio infimo. Accedit, quòd quando multi ſunt emptores, qui quærunt cenſus, pretium poſſit augeri; ſicut è contrario, quando multi ſunt venditores, & pauci emptores, minuitur, vt experientia in Belgio ab anno 1585. vſque ad præſentem, qui eſt 95. docuit. 47 *Si caret pretio legitimo.*

Hinc ſequitur, ſepoſita lege poſitiua, poſſe ab initio iniri pactum, vt ſi venditor velit redimere, teneatur redimere eo pretio, quo tempore redemptionis æſtimabitur, & quo alijs tunc vēdi poſſet. quòd ſi moraliter certum ſit pluris valiturum, eò quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, poteſt etiam paciſci vt pluris redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege poſitiua prohibetur, & Pius V. in ſua conſtitutione illud prohibuit, ſtatuens vt venditor eodem pretio poſſit redimere, quo primùm vendidit. Idem ſanxit Carolus V. non ſolùm de cenſibus, qui ab origine fuerunt redimibiles, ſed etiam de omnibus irredimibilibus; exceptis cēſibus reſeruatiuis, & piorum locorum, qui ante fuerunt irredimibiles; vt patet ex ordinatione ipſius, facta Bruxellæ anno 1528. die 21. Februarij. 48 *Pactum vt redimatur pretio maiore.*

DVBITATIO VIII.

Vtrum licitum ſit emere cenſum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta.

VErbi gratia, Si emptus ſit 100. coronatis in ſpecie, vt teneatur totidem in ſpecie vel quanti tunc ſpecie valebunt, refundere.

Reſp. & Dico Primò, Id quibuſdam euentis eſſe licitum. Primò, Si certum erat æſtimationem monetæ non eſſe mutandam. Secundò, Si vtrinque par erat dubium an eſſet augenda an minuenda. Tertiò, Si certum erat æſtimationem augendam, & emptor ſtatuerat pecuniam ſuam in illud tempus ſeruare: tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, poteſt tale pactum apponere. Quartò, Si tanti emerem quanti emi ſolent irredimibiles; tunc enim non teneor reuendere; vnde poſſum exigere vt eadem moneta redimat, ſi redimere voluerit. hoc tamen non habet locum in Belgio. nam Carolus V. in ſua ordinatione, qua cenſus irredimibiles vult poſſe redimi eodem pretio, quo primùm venditi ſunt, ſtatuit vt id fiat ea moneta, & ſecundū eum valorem accepta, quem ipſe vltimò 49 *Redimere eadem moneta.*

impo-

impoſuerat:non autem ſecundum valorem antiquum.Vbi tamen non vetat,quin ſi monetam valde excreſcere contigerit,poſſit redimi,ſecũdum eum valorem monetæ,quem pro tempore habuerit:non enim intendit venditores grauare,ſed illis conſulere.

50 Dico Secundò, Extra hos caſus tale pactum nõ eſſe licitum.vnde ſi cenſus redimibilis ematur pretio ordinario,& addatur pactum,vt venditor quando redimere voluerit,eadem moneta redimat, hoc pactum eſt iniquum, nec obligat in conſcientia. Probatur, quia emptor non dat niſi pretium cenſûs abſolutè conſiderati, verbi gratia.16.in ſingula, & præterea imponit venditori graue onus,magno preto æſtimabile; pro quo onere,neque dat quidquam, neque ipſe viciſſim aliquod in commodum æquale in ſe ſuſcipit. ergo non eſt æqualitas inter emptorem & venditorem.Confirmatur,quia quando emptori,vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; poteſt emptore exigere compenſationem: ergo ſimiliter quando ab emptore venditori onus imponitur,poteſt venditor præter iuſtum pretium cenſus,compenſationem illius oneris exigere,vt ſit æqualitas.

DVBITATIO IX.

Vtrum emptio cenſus,cum pacto, vt non poſſit redimi, niſi ante vel poſt certum tempus ſit licita.

51 *Vt non poſſi redimi niſi ante certum tẽpus.* RESpondeo & Dico Primò, Abſolutè licitum eſt emere cenſum cum pacto vt non poſſit redimi niſi intra certum tempus; (verbi gratia intra decennium) ita vt ſi intra illud tempus non redimatur à vẽditore,fiat irredimibilis.Ita Gabriel d.15.qu.12.art.2.concl.4. Sotus ſuprà art.3. Couarr.l.3.var.cap.8.num.7. Medina de vſura q.15.dub.1.§.Aduerte tamen. Probatur Primò, Quia talis emptionis exemplum habemus Leuitici 25. v. 29. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licẽtiam redimendi,donec, vnus impleatur annus. ſi non redemerit,& anni circulus fuerit euolutus, emptor poſſidebit eam & poſteri eius in perpetunm, & redimi non poterit etiam in Iubilæo.* Secundò, Tale ius eſt certo pretio æſtimabile: ergo iuſtè poterit eo vendi.Tertiò,Licitum eſt emere cenſum irredimibilem abſolutè; ergo etiam licitum emere perpetuum irredimibilem ſub illa cõditione: nam illa conditio eſt in fauorem vẽditoris. Quartò, Quia ſæpe poteſt eſſe iuſta occaſio tale pactum apponendi: vt ſi intra illud tempus occurſuræ eſſent occaſiones emendi res frugiferas,vel cenſus irredimibiles, quæ putarentur non habendæ poſtea:tunc enim ratione lucri ceſſantis,poſſet tale pactum apponere.

52 *Pretium huius cenſus.* Notandum tamen,pretium talis cenſus debere eſſe maius, quàm ſi ſemper maneret redimibilis;& minus,quàm ſi abſolutè eſſet irredimibilis,vt per ſe patet.Item quò tempus illud, quo libertas relinquitur eſt longius, eò debet pretium eſſe minus; & quò tempus illud eſt

53 *Vt non poſſit redimi niſi poſt certum tẽpus.* breuius, eò debet eſſe maius; vt rectè notauit Medina.

Dico Secundò,Licitum etiam eſt emere cenſum cum pacto vt poſſit redimi poſt certum tẽpus, v.g.poſt decennium, ita vt ante redimi nequeat. Patet ex iiſdem authoribus.ratio ferè eſt eadem; quia licitum eſt emere cenſum cum pacto, vt perpetuò redimi poſſit, vt cum pacto vt nunquam redimi poſſit: ergo etiam cum pacto, vt ante certum tempus non poſſit; poſt autem illud tempus, poſſit.hic autem, pretium eò maius eſſe debet, quò tempus eſt lõgius,quo redimere nõ licet.& eò minus, quò hoc tempus eſt 54 *Pretium.* breuius. quòd ſi tempus, quo non poſſit redimi ſit paucorum annorũ; hoc onus plerumque eſt, parui momenti.

DVBITATIO X.

Vtrum licita ſit emptio cenſus vtrinque redimibilis.

SVppono licitam eſſe emptionem cenſus redimibilis ex parte venditoris: (id eſt. cum 55 pacto, vt venditor poſſit redimere quando voluerit) tales enim ſunt cenſus,quos approbãt Pontifices, vt infrà dicemus.Sed difficultas eſt, Vtrũ emptioni talis cenſus poſſit adijci pactum in fauorem emptoris, nempe vt emptor poſſit illum reuendere, quando voluerit, vel reſoluere contractum,recepto,quod dedit.

Sotus l.6.quæſt.5.articu.3.concl.1.cenſet tale pactum eſſe vſurarium. ratio ipſius eſt, quia vbicunque datur pecunia cum pactò eãdem rurſus recipiendi & aliquid vltra ſortem, illic vſura vel patet, vel lateat: atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege vt quotannis recipias 50. donec refundet ſortem,& vt reddat illam,quãdo petes: e[illegible]. *Redimibilis ex parte emptoris.*

Reſp.tamen contrariam ſententiam eſſe probabilem, & ſpeculatiuè veriorem, hanc enim tenet Gabriel d.15. quæſt.12.articu.2. conclu.4. Conradus quæſt.84.poſt.5. concl.§. Circa enim ſolutionem,& corollario primo,vbi docet,venditione cenſus poſſe apponi pactum multis modis. Primo, Vt neuter habeat poteſtatem reſoluendi contractum. Secundò, Vt ſolus venditor habeat. Tertiò, Vt ſolus emptor. Quarto, Vt vterque,fructibus minimè in ſortem cõputatis. Ita Ioannes Medina quæſt.15. de Vſura dub.5. Petrus Arragon. quæſt.78. articu.4.& optimè Gregorius à Valentia 2.2. diſput. 15.q. 22.puncto 6.& quæſt.25.puncto 2.vbi etiam refert eandem ſententiam a multis doctiſſimis Theologis Romę in quadam conſultatione,cui ipſe interfuerit anno 1581. probabilem eſſe iudicatam; etſi ob periculum vſurarum minimè ſuadendam. Probatur Primò, Venditor poteſt vendere cenſum cum pacto, vt poſſit redimere quando voluerit, & vt emptor teneatur tunc cenſum ſeu literas cenſus reddere, vt omnes fatentur: ergo ſimiliter emptor poteſt emere cenſum cum pacto, vt poſſit illum reuendere & reddere venditori, & vt tunc venditor teneatur illum redimere. conſequentia patet à paritate rationis; ſi enim venditor poteſt ſibi tale eius reſeruare & talem obligationem emptori imponere, ad rem, quam alienat recuperandam; cur emptor non poſſit ſibi ſimile ius reſeruare, & ſimilem obligationem imponere venditori, ad recuperandam pecuniam, quam alienat? 56 *Pactum venditioni cenſus variè apponi poteſt.*

Dices, Eſſe diſparitatem rationis; quia dare 57 pecuniam cum obligatione ad eam reddendam eſt mutuare,non emere: dare tamen rem aliam vendibilem pro pretio, cum obligatione ad illã

reſtituendam non eſt mutare,ſed vendere cum pacto redimendi: ergo eſt diſparatio.

Dupliciter datur pecunia cũ obligatiõe reddendi.

Reſp. Dupliciter poſſe dari pecuniam cum obligatione ad eam reddendam. Primò, ſi detur immediatè pro ſimili pecunia eiuſdem valoris,cum obligatione vt illa poſt aliquod tempus reddatur; & tunc eſt mutuum. Secundò, Si detur immediatè pro re aliqua vẽdibili, cum obligatione vt venditor illam rem poſt aliquod tempus redimat, & pro ea pretium reſtituat: & tunc eſt vera emptio. hoc modo fit in propoſito; non enim emptor cenſus dat pecuniam immediatè pro pecnia refundenda in redemptione,ſed pro cenſu;neque obligat alterum vt reddat pecuniam pro pecunia accepta, ſed vt recipiat rem, ſeu ius, quod vendidit, & reddat pro ea iuſtum pretium.

Obligatio illa poteſt compenſari.

58 Secundò Probatur, ideo venditor iuſtè poteſt emptori imponere obligationem reuendendi; quia hoc onus poteſt compenſari, tantò minoris rem vendendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimẽdam, poteſt ſimiliter compenſari ad æqualitatem, tãto pluris emendo: (non enim eſt infiniti pretij) ergo ſimiliter poteſt imponi. Confirmatur, quia emptor cenſus poteſt paciſci cum tertio, vt ille teneatur cenſum à ſe emere quando placuerit: ergo ſimile pactum poteſt inire cum venditore.

Pro obligatione poteſt peti mutua obligatio.

Tertiò, Si petas à me vt emam à te cenſum, poſſum viciſsim a te petere ut emas poſt aliquod tempus a me domum, idque in pactum deducere: (nam pro obligatione licita,poteſt peti mutua obligatio) ergo ſimiliter poſſum petere vt poſt aliquod tempus eundem cenſum redimas. ſi enim poſſum in pactum deducere, teque obligare vt emas à me rem aliam; cur non etiam vt eandem, quam mihi uendidiſti redimas?

Quartò, Hoc pactum poteſt addi emptioni aliarum rerum v.g. agrorum domorum,animalium, ut dictum eſt capitu.21. dub.14. cur non etiam emptioni cenſuum? vnde Couarruuias, dum libro tertio, var. capitulo nono, numero tertio, admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & numero quarto, negat in emptione cenſuum ἀσύστατα docet.

Quintò, Pacto, quæ ſeorſim fieri poſſunt, ita
59 vt neutrum deſtruat alterum, etiam fieri poſſunt iunctim: (quæ enim ſeorſim iuſta ſunt, etiam ſimul iuncta ſunt iuſta) atqui hæc pacta ſeorſim fieri poſſunt,qui enim emit cenſum,redimibilem ex parte ſolius venditoris, 100. aureis, ei debentur quotannis 6.aurei & quadrãs, ſed hic poteſt inire pactum cum uenditore ut quotannis non ſoluat niſi 5.aureos,& ut pro reliqua parte ſe obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio uidetur ſatis compenſari, ſi quotannis condonetur pro ea vnus aureus,& tres regales.

Pretium huius cenſus.

60 Hæ rationes ſatis probant,probabile eſſe,hoc pactum emptioni cenſus realis apponi poſſe. nã ſicut totum rei dominium emi poteſt cum pacto redimendi in fauorem utriuſque appoſito; ita etiam in fructuum, quod eſt ueluti pars dominij. Si uerò agatur de emptione cenſus perſonalis,maior eſt difficultas. Sed authores citati etiã de hac intelligendi ſunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel Medina, & Valentia expreſsè de hac agunt; & ijſdem rationibus probatur: nam ſicut cẽſus realis eſt ius quoddã certo pretio vendibile,ita & cenſus perſonalis: vnde eadem rationes vtrobique locum habent.

Pretiũ in Belgio talis cenſus.

Ex his ſequitur, cùm in Belgio ematur communiter cenſus perſonalis,redimibilis ex parte 61 ſolius venditoris,16.in ſingula, non fore illicitum (vbi lex poſitiua non obſtaret) emere cenſum perſonalem vtrinque redimibilem 20. in ſingula. nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quando placuerit emptori, ſatis videtur compenſari dum tanto pluris emitur. Confirmatur, quia non magis grauatur tali cenſu, quàm cenſu perſonali ordinario,immo minùs.qui enim vendidit talem cenſum,verbi gratia 100.aureis, quotannis non ſoluit niſi 5.aureos, & quando cogetur redimere, facilè inueniet pretium, vendendo alteri cenſum ordinarium 100.aureis,qui pendet ſex aureos & quadrãtem. itaque ſingulis annis vnum aureum & quadrantem minùs dedit in cenſu vtrinq; redimibili, quàm debuiſſet dare ſi fuiſſet cenſus ordinarius.

Pecunia pupillorum & Vſura pupillares.

Hoc modo videntur poſſe excuſari contractus quidam valde vſitati;quibus ſolet pecunia 62 pupillorum tradi mercatori vel alteri pro vſura quinquunce, id eſt, pro quinque in 100.& quamuis contrahentes non cogitent expreſsè de cenſu vtrinque redimibili; tamen videntur implicitè in illum conſentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo,quo iuſtè id fieri poteſt, & alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare. qua de re aliquid dictum eſt ſupra capitu.20. dubit. 12.vide plura apud Valentiam diſput. 5. quæſt. 25. puncto 2. Verùm hic modus contrahendi meritò in poſterum deberet vbique prohiberi.

Redimibilis pro ſolius emptoris arbitrio

Petes, Vtrùm licita ſit emptio cenſus cum pacto vt non poſſit redimi niſi velit emptor,& ipſo volente debeat redimi? 63

Redemptio eodem pretio.

Reſp. Ex natura rei eſſe licitam, modò iuſto pretio fiat,quod ſanè deberet eſſe maius, quàm pretium cenſus abſolutè irredimibilis.ratio eſt, quia ex parte venditoris eſt abſolutè irredimibilis, & præterea imponitur obligatio venditori, vt eum redimat, quando emptor voluerit, quæ etiam eſt pretio æſtimabilis. Poteſt 64 tamen emptor paciſci, vt ſi redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo emptio facta eſt: quia poteſt paciſci vt reſoluatur contractus. ſicut enim dum emitur talis cenſus, acquirit emptor cenſum, & illam obligationem à venditore: ita etiam dum emptio reſoluitur, reſtituit venditori cenſum & illam obligationem: ac proinde poteſt exigere pretium pro vtroque datum.

DVBITATIO XI.

Vtrum alia quædam pacta, quibuſdam locis contractui cenſuali addi conſueta, ſint licita.

1.Pactum,etſi res pereat, ſoluendam penſionem.

PRimum eſt,vt venditor ſemper teneatur ad penſionem, etiamſi res cenſui ſubiecta caſu 65 pereat.Quidam putant hoc pactum eſſe iniquũ. Primò,Quia eſt contra naturam contractus cenſualis,qui poſtulat vt re pereunte, cẽſus pereat. Secundò,Iniquus eſſet contractus,ſi emerem à te agrum,annuè reddentem 10.menſuras, cum pacto vt ſi ager pereat,vel minùs reddat,ten earis

tris in perpetuum ſupplere ex tuis bonis vſq; ad 10. menſuras: atqui talis eſt emptio cenſus cùm illo pacto: ergo.

66 Sed verius eſt, hoc pactum iniquum non eſſe, ſi iuſto pretio compenſetur. iuſtum autem pretium eſt, quanti illa obligatio conditionalis iudicio probi & intelligentis viri, conſiderato periculo euentus, æſtimabitur. ſi enim paruum vel nullum ſit periculum, paruo æſtimabitur, ſi magnum, magno. Probatur Primò, Quia hic ſunt duo pacta, quæ ſeorſim iuſtè fieri poſſunt, vt ſi primò ematur iuſto pretio cenſus abſolutè: deinde iuſto pretio fiat pactum illud ſoluendæ penſionis in quouis euentu: ergo etiam poſſunt ſimul fieri; quæcunque enim ſeorſum ſunt iuſta, etiam iunctim iuſta ſunt. non enim ex vi vnius contractus, vltra iuſtum pretium obligat emptor venditorem ad alium; quod eſt illicitum: (vt dictum eſt cap. 20. dubit. 7. & 8.) ſed non vult celebrare vnum contractum ſine alio: quod poteſt licitè facere. poteſt enim ſe nolle obligare, vel applicare ad vnum contractum, niſi alter ſe obliget, vel paratus ſit applicare ad alterum.

Non eſt iniquum.

Secundò, Pactum illud acceſſorium, eſt pactum aſſecurationis: atqui pactum aſſecurationis alijs cõtractibus addi poteſt; ergo etiam contractui cenſus.

Tertiò, Iſtud pactum habet vim pacti cenſus perſonalis: atqui cenſus perſonalis eſt licitus, vt oſtenſum eſt dubit. 5. ergo etiam illud pactum. quo fit vt totus cenſus emptus tali contractu, ſit cenſus mixtus ex reali & perſonali; vel certè, vt ſit cenſus realis cum pacto aſſecurationis. vt ſuprà dictum eſt dubit. 4.

67 Ad primum Reſpondeo, Pactum non eſt ita contra naturam contractus cenſualis, quaſi deſtruat naturam contractus cenſualis; ſed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus cenſus realis; idque inducendo nouum cõtractum, nempe aſſecurationis vel cenſus perſonalis. ſic pactum retrouenditionis eſt contra naturam contractus emptionis, & tamen licitè ei additur.

Ad rationes.

Ad ſecundum, Ille contractus non eſt per ſe illicitus, quia eſt emptio agri cum pacto aſſecurationis fructuum in perpetuum: quod pactum eſt licitum. ſi enim fieri poteſt pactum aſſecurationis fructuum ad tempus, cur non etiam in perpetuum? item, ſi fieri poteſt tale pactum cum tertio, cur non etiam cum venditore agri?

68 Secundum pactum addi ſolitum, eſt, Vt ſi per biennium vel triennium penſio ſoluta non fuerit, res cenſui ſubiecta cadat in commiſſum, & in pœnam negligentiæ efficiatur domini cenſus. Hoc pactum continetur implicitè contractu emphyteuſis, cui contractus cenſualis eſt aliqua ex parte ſimilis. vnde huic etiam addi poſſet; præſertim contractui cenſus reſeruatiui. In contractu verò conſignatiuo addi non poteſt, niſi ex æquo compenſetur, aucto pretio cenſus arbitrio prudentis: quia ſicut in pignoribus pœna commiſſi eſt exceſſiua, (non enim par eſt vt ob non ſolutum tempore præfixo paruum debitum, amittas pignus aliquod pretioſiſſimum) & ideò iure prohibita, cap. Significante, de pignoribus: ita etiam in rebus cenſui ſubiectis (quæ ſunt inſtar pignoris & hypothecæ) excedit iuſtum modum, niſi pretio compenſetur. tunc enim poterit eſſe iuſta. Poſſet tamen abſque pretij augmento apponi pactum vt ſi per biennium non ſoluerit, contractus reſoluatur & cenſuarius cogatur reſtituere pretium, vt notat Medina quæſt. 15. de vſura dub. vltimo; quia pactum legis commiſſoriæ tali modo in contractibus eſt licitum, vt ſuprà ca. 21. dub. 15. oſtenſum eſt. 69

2. Pactum legis commiſſoriæ.

Quomodo poſſit apponi.

Aduerte tamen, ſi abſque culpa factum ſit, vt debitor non ſoluerit penſionem, rem non debere cenſeri commiſſam: nam vbi non eſt culpa, locum non habet pœna. 70

Tertium pactum eſt, vt debitor cenſus non poſſit rem illam vendere, non requiſito prius illo, qui in ea cenſum habet, ſicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etſi ſit præter naturam contractus cenſualis, tamen non eſt iniquum. nam ſi res vendatur viro potenti, vel multis priuilegijs inſtructo, difficulter obtinebitur ſolutio penſionum. Vnde puto emptorem poſſe hoc pactum apponere abſque augmento pretij: præſertim cùm Pius V. illud inter cæteras conditiones numeret, vt dubit. 12. dicetur. 71

3. Pactum, vt res non vendatur irrequiſito domino cẽſus.

Quartum eſt, Vt ſi debitor rem vendat, teneatur decimam partem pretij dare emptori cenſus. hoc iniquum eſt, niſi ex æquo compenſetur; quia eſt valde oneroſum, & præter naturam contractus cenſualis. Poſſent tamen hæc tria vltima pacta locum habere, ſi prædium illud, vel rem aliam fructiferam (ſuper quam alter cenſum cupit vendere) iuſto pretio emeres, & reſeruato tibi dominio directo & cenſu annuo dominium vtile in eundem venditorem transferres cum obligatione penſionis annuę & decimæ partis ſoluendæ, ſi dominium vtile vendi contingeret, cæteriſque pactis; ſicut fit in contractu emphiteutico. quia tunc hic eſſet verè contractus emphyteuticus poſt emptionem rei. Poſſent autem hi contractus volente venditore ſimul fieri. 72

4. Pactũ de ſoluendo laudemio.

Quintum pactum eſt, Vt non poſſit redimi per partes. hoc non eſt illicitum, immo eſt conſentaneum naturæ contractus. nam in cæteris rebus, dum aliquid venditor cum pacto vt liceat eodem pretio redimere, non cenſetur venditor habere ius redimendi per partes. id enim poſſet cedere in graue incommodum emptoris ergo neque in cenſibus. vnde niſi expreſsè conuenerit vt liceat per partes redimere, vel niſi iura aut conſuetudines id cõcedant, (omnis enim contractus cenſetur celebrari ſecundum conſuetudinem loci, niſi aliud exprimatur) non poterit venditor nolente emptore ſic redimere; ſed tenebitur redimere totum ſimul, ſicut totum ſolum vendidit. 73

4. Pactum, Nõ redimendum per partes.

DVBITATIO XII.

Quæ conditiones iure poſitiuo requirantur in emptione cenſuum.

Hactenus explicuimus quænam iure naturæ ſint neceſſaria vt emptio cenſus ſit iuſta; & ex omnibus hactenus dictis ſequitur, nihil aliud eſſe neceſſarium, quàm vt ſit æqualitas ſecundum æſtimationem inter cenſum & pretium; & ſi aliqua grauamina hinc inde, præter naturam contractus per pacta acceſſoria imponantur, ea prudentis arbitrio debitè compenſentur. 74

Quid Iurenatura neceſſarium.

Conditiones Iuris poſitiui. Reſtat igitur vt breuiter explicemus conditiones, quas requirit Ius poſitiuũ maximè Canonicum, ſeu Pontificium. cum enim ex hoc contractu (propter procliuem ex eo lapſum ad vſuras) facilè poſſit animarum ſaluti periculum creari, pertinuit ad Summum Pontificem huic occurrere, & ſtatuere quæ conditiones ſint in
75 eo ſeruandæ. Igitur Martinus V. anno 1423.& Calixtus III. anno 1455. in ſuis extrauagantibus, titu. de emptione, varias referunt conditiones obſeruari ſolitas in Polonia, & Germania, quas ad octo reduci Nauarrus commẽt. de Vſuris nume. 72. quas tamen hi Pontifices non requirunt, vt neceſſarias ad iuſtitiam cenſus; (ut quidam opinati ſunt) ſed duntaxat affirmant, cenſus eos, qui haſce conditiones haberent, iuſtos eſſe & licitos: de hoc enim conſulti erant. vnde ex hiſce extrauagãtibus ſtatui nequit quæ conditiones ad iuſtitiam cenſuum ſint neceſſariæ. Imò Sotus l.6. quæſt.5.arric.1. cenſet nullam illarum eſſe neceſſarium, præter illam iuſti pretij, & vt uenditor ad cenſus redemptionem non cogatur.

Conditiones cenſuũ Mart. V & Calixti III. Conditiones autem poſitæ ab his Pontificibus ſunt iſtæ. Prima eſt, Vt certam rem immobilem & fructiferam deſignet uenditor, cui cenſum imponat. Secunda, Vt illa ſola maneat obligata ſolutioni cenſus; nõ autem ipſius perſona, aut alia bona. Tertia, Vt pretium iuſtum ſoluatur, quod poſſit eſſe 10. 11. 13. vel 14. in ſingula annua; vel plus aut minùs ſecundum temporum qualitatẽ. Quarta, Vt pretium ſtatim ſoluatur pecunia præſenti, Quinta, Vt uenditori liberum ſit cenſum eodem pretio redimere, ſiue totum ſimul, ſiue per partes. Sexta, Vt venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Vt re, ſuper qua cenſus eſt conſtitutus, pereunte; ipſe quoque pereat. Octaua, Vt penſiones non ſuperent æſtimationem fructuũ rei, in qua cenſus eſt conſtitutus. Sed cùm Pontifices non dicant has eſſe neceſſarias, non po-
76 teſt hic ad propoſitam dubitationem reſpondeᴅ
Conditiones Pij V. ri. Itaque Pius V. anno 1569. edita conſtitutione, multas conditiones requirit, & iubet ſeruari in contractu cenſuario, ſine quibus decernit ipſum contractum irritum & fœneratitium habendum. hanc refert explicat Nauarrus comment. de Vſuris nume.84. & ſequentibus, & Thomas Boninſignius, tract. de cenſibus cap.4. & ſequentibus. Sunt autem vniuerſim conditiones 14.

77 *1. Conditio ſuper re immobili.* Prima eſt, Vt cenſus conſtituatur ſuper re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, natura ſua fructifera, & certis finibus deſignata, & nullo modo aliter.

Vbi notandum Primò, Tales res cenſeri agros, domos, flumina, ſyluas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas, & ſimiles, ex quibus emolumentum percipitur. Item cenſum ipſum; habetur enim pro re immobili, (vt ex-
In alio cenſu. preſsè dicitur Extrauag. Exiui, §. Cumque annui reditus, de verbo. ſignifica.) & fructifera. vnde ſuper ipſum alius cenſus fundari poteſt, vti videmus ſupra cenſus regios & Iura vectigalium, alios conſtitui. debet autem ille cenſus, ſuper quo alius fundatur, eſſe irredimibilis. ſi enim eſſet redimibilis, eo redempto periret cenſus in eo fundatus, vel maneret perſonalis. ſi tamen in hoc euentu, venditor, qui ſecundum in primo fundauit, paratus eſſet eum in alia re fructifera collocare; putarem non eſſe illicitum in cenſu redimibili alium cenſum fundare.

Notandum Secundò, Illam rem debere eſſe 78
certis finibus deſignatam, ne ſuper omnia bona præſentia & futura cenſus conſtituatur. talis enim videtur eſſe perſonalis, eiusque totum periculum reijci in venditorem, quem Pontifex hic intendit prohibere.

Ex his patet, hic excludi omnes cenſus perſonales & etiam mixtos, ſiue hypothecã habeant, ſiue non; quia obligatur implicitè perſona. vide Nauarrum à nu.85.& deinceps.

Petes, Quid ſi res cenſui ſuppoſita, non poſſit obligari, vt ſi ſit primogenij vinculo obſtricta, vel aliena.

Reſp. Si emptor ignorabat rem eſſe talem, 79 *Res aliena, uel uinculata.*
poteſt exigere penſiones, pro eo tempore, quo ignorauit. ratio eſt; quia uenditor celans uitia rei venditæ, tenetur emptori ad intereſſe, L.Iulianus ℟. De actione empti. Ita Nauarrus num.118. Poſtquam autem ſciuerit, non poteſt in poſterum eas exigere, quia cenſu s in re non ſubſiſtit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut uinculatam, Ius alteri vendere poteſt) poteſt tamen eum cogere ut cenſum in alia re ęque bona conſtituat, vel vt pretium reſtituat. ſi autem ſciebat, vel ſuſpicabatur rem rem eſſe alienam, non poteſt penſiones exigere. Ita Nauarrus nume.119. ratio eſt, quia neque ratione contractus cenſuali, ut qui non ſubſiſtat: (ſicut qui emit boues ab aliquo ſciens non eſſe ipſius, & eoſdem illi locat, non poteſt exigere pretium locationis; quia locatio non ſubſiſtit) neque ratione intereſſe; nam venditor non tenetur ei de euictione: (cũ emptor ſciens & uolens eam emat) ac proinde non eſſe ei cauſa ullius intereſſe, ut patet ex L.Si fundum, C. De euictione.

Secunda conditio eſt, Vt non fiat niſi nume- 80 *2. Vt pecunia numeretur.*
rato, & accepto iuſto pretio, idque tempore contractus & coram Notario, & teſtibus. Notandum ex Nauarro nume.88. in foro conſcientiæ poſſe anticipari ſolutionem pretij; (vt ſi uenditor cupiat debitum, quod mihi debet, computare in partem ſortis, uel etiam in totam ſortem) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter ſuſcipionem fraudis vſurariæ. Idem docet Boninſignius capitulo quinto numero quinto.

Tertia eſt, Vt non fiat, nec in pactum de- 81 *3. Vt penſio nõ anticipetur.*
ducatur anticipata ſolutio, id eſt, vt venditor non cogatur ſoluere penſionem, niſi pro rara temporis elapſi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non poſſe ex eo detrahere penſionem primi anni, per modum anticipatæ ſolutionis, aut elapſa parte temporis exigere amplius quàm penſionem illi parti reſpondentem. hæc conditio etiam Iure naturæ eſt neceſſaria; niſi hoc onus alia ratione compenſetur.

Quarta eſt, Vt conuentiones directè vel in- 82 *4. Pacta de caſu fortuito.*
directè obligantes ad caſus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur, non ualeant. vt ſi emptor obliget uenditorem, ut ipſe (etſi caſu rem ſubiectam, uel fructus contingeret perire) nihilominus teneatur ſoluere. cùm enim in cenſu reali ſolùm uendatur Ius ad fructus rei; ſi caſu nulli fructus ſint, nihil ex vi contractus debetur. ſi tamen ſint aliqui fructus, hi debentur emptori cenſus, nec dominus rei quidquam ex illis percipere

poteſt,

poteſt,niſi integrè emptori ſit ſatisfactum.

83 Quinta eſt, Vt non fiat pactum reſtringens libertatem alienandi rem cenſui ſuppoſitam, neque venditor cogatur emptori cenſus ſoluere laudemium;id eſt,quinquageſimam, vel trigeſimam partem pretij illius rei alienatæ.ratio eſt, quia cùm emptor non habeat dominium directum rei, ſed ſolùm Ius quaddam ex ea percipiendi aliquos fructus, vel aliquid fructibus illis æquiualens, non poſtulat natura huius contractus,vt res non poſſit liberè vendi.nam obligatio cenſus ſemper illam comitatur, & cum ea tranſit ad alium dominum, ſicut obligatio hypothecæ tranſit cum re hypothecata. vnde ſicut res hypothecata liberè vendi poteſt à domino, ita & res cenſui ſubiecta. Laudemium autem non debetur niſi domino directo,in huius dominij recognitionem,vt infrà cap.24.dubit.8.dicetur.

5. Pactum de non alienando & de laudemio ſoluendo.

84 Sexta eſt, Vt dominus rei cenſuariæ, ſi illam vendere velit, indicet domino cenſus pretium & conditiones,quibus res eſt vendenda; & per menſem expectet, num ipſe velit emere, eumque alijs præferat;nempe ijs, qui antea non habebant ius prælationis, vt notat Nauarrus nu. 127.Hæc conditio poterat omitti;quia non pertinet ad contractum cenſuarium,ſed ad emphyteuticum,vt idem teſtatur nu.92.non tamen de eſt cauſa cur meritò poſſit exigi, vt dictum eſt dubit.1.

6. Vt offerat rem domino cẽſus,&c.

85 Septima conditio, Vt non fiat pactum, quo venditor cenſus incidat in vllam pœnam ob moram ſolutionis penſionum; vt in pœnam commiſſi ſeu amiſſionis rei cenſuariæ, aut intereſſe lucri ceſſantis, aut aliquarum expenſarum.

7. Pœna commiſſi, aut intereſſe.

Notandum tamen, ſi ex dilatione ſolutionis damnum emptori, ſeu domino cenſus obuenerit,iure naturali debitorem teneri; ſed hoc non poteſt in pactum deduci ob fraudem vſurariam: poteſt tamen poſtea exigi tanquam debitum. Idem dicendum,ſi emptor aliquas expenſas in ſolutione adipiſcenda coactus fuerit ſubire, idque ex culpa debitoris. Similiter ſi ex mora lucrum ei ceſſet. Hoc tamen iuxta quoſdam, quos ſequitur Molina diſput.390. intelligendum de lucro intrinſeco;vt ſi tenebatur ſoluere triticum,dum valebat duos aureos; & tanti erat à creditore vendendum. Sicut enim in emptione & venditione, qui eſt in mora, vel rei tradendæ, vel pretij ſoluendi, non tenetur niſi ad intereſſe lucri intrinſeci, non autem extrinſeci; (quale eſt,quod per induſtriam negotiationis; vt tranſportatione in alium locum, perciperetur) vt colligitur L. Si ſterilis, §. Per venditorem, ff. de actionibus empti; ita nec in contractu cenſuali:quia hic eſt emptio quędam & venditio: & ſolutio penſionum eſt veluti partialis traditio rei emptæ. de quo vide Nauarr. nu.93.116.& 138.

86 *Intereſſe intrĩſecum & extrinſecum.*

Verùm etſi hoc in foro externo locum habere poſſit; tamen in foro conſcientiæ videtur etiam ad intereſſe extrinſecum, cuius ipſe per moram iniquam eſt vera cauſa, teneri. ſi enim ex eo, quòd ſtatuto tempore mihi ſoluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione ſuccurrere non potui; cur non tenearis ad eorum æſtimationem?& tamen hoc eſt intereſſe extrinſecum,vt patet ex d.L. Si ſterilis.vide ſuprà c.21.nu.102.

Octaua conditio eſt,Vt ex penſionibus ceſſis non augeatur cenſus iam conſtitutus. quod intellige, antequam illæ re ipſa ſolutæ fuerint, ſecus cùm fuerint ſolutæ: nam ex pecuniæ numeratæ additione augeri poteſt: ſic enim ab initio eſt conſtitutus. Nauarrus numero 94. 87

8 Non augetur penſionib.

Nona eſt, Vt non fiant pacta, quibus cogatur onera aliqua ſoluere is, qui ex natura contractus ad ea non tenebatur: vt ſi conſuetudo ſit, vt emptor aliquid ſoluat fiſco: non poteſt obligari venditor, nec contrà. vide Nauarrum numero 94.& 132.

9. Pacta oneris extrinſeci.

Decima eſt,Vt re in totum,vel in partem perempta vel effecta infructuoſa, pro rata pereat cenſus. 88

10. Re pereũte, perit cenſus.

Vbi Notandum eſt Primò, Hanc conditionem intelligendam eſſe de re, quæ in perpetuũ perijt vel infrugifera eſt reddita;ſiue tota, ſiue ex parte: tunc enim tantummodo, cenſus perit pro rata. ſi enim ad tempus pars aliqua rei pereat vel infrugifera ſit reddita (vt ſi eam flumen, ripis perfoſſis, occupauit) non perit cenſus ex parte, ſed totus manet. vnde ſi reliqua pars aliquid ferat, ex ea debetur ſolutio integra. etſi enim cenſus totus ita fundatus ſit in agro toto, & pars in parte agri, vt pereunte parte vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat cenſus pro rata: hoc tamen non eſt ita accipiendum, quaſi re manente ſalua & ad tempus ex parte infrugifera, non debeat pars penſionis illi reſpondens ſolui:quia ſi res ſecundum nullam ſui partem ſit abſolutè in perpetuum infrugifera effecta, manet ſecundum ſe totam, & ſecundum omnes ſui partes obligata pro tota penſione: quod omnium confeſſione verum eſt,quamdiu tota res cenſui ſubiecta manet in dominio vnius.

Si ad tempus ſolùm perit vel infrugifera redd atur.

Sed dubium eſt,Si res diuidatur in plures hæredes, vel vendatur pluribus per partes, vtrùm à ſingulis poſſit dominus cenſus exigere totam penſionem? Couarruuias leg. 3. varia. capit. 7.numero 7.negat; quia iſtæ obligationes ſunt in rebus; diuiſis igitur rebus, diuiduntur obligationes. 89

Res diuiſa nõ diuidit cẽſum ſeu obligationem.

Sed contrarium eſt verius, vt docet Nauarrus num.114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex hæredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione cenſum emere. quare dicendum eſt obligationem non diuidi, quamdiu res ſalua manet,ſed totam manere in tota re,& quodam modo in ſingulis partibus,ita vt ex quauis, totam ſolutionem poſſit accipere. & hoc vſus ipſe ſatis comprobat.

Notandum Secundò, Non eſſe illicitum paciſci,vt ſemper penſio integra ſoluatur, re ſalua manente, etiamſi interdum ob ſterilitatem vel caſu minùs ferat, modò tamen talis ſit, vt aliàs tantundem amplius ferat, ita vt illud alio anno compenſetur. 90

Pactum vt penſio ſemper ſit integra,licitum.

Notandum Tertiò,Si dolo aut culpa cenſuarij res deſtruatur, teneri eum reddere pretium cenſus,aut illum ſuper alia re immobili conſtituere.quòd ſi res deſtructa(verbi gratia domus, molendinum)inſtauretur, nõ eſt ipſa cenſui ſubiecta, niſi de nouo ei ſupponatur, quia eſt diſtincta à priore.Ita Nauarrus nu.118. In hoc tamen eſt ſpectanda conſuetudo loci,quia multis locis vſus eſt contrarius: 91

Res noua, non eſt ſubiecta.

Vndecima cõditio eſt, Vt ſemper eodem pretio,quo emptus eſt,poſſit redimi, nec fiant vlla 92

11. Redimendus eodem pretio.

pacta, quibus directè, vel indirectè talis facultas
adimatur.
Notandum eſt Primò, Hic reijci cenſus irre-
dimibiles, non quidem omnes; (iuxta Nauar-
rum num.98.) ſed eos, qui non emuntur multò
pluris quàm redimibiles; hi enim ſunt iniqui,
qui verò iuſto pretio emuntur, cùm per totum
orbem chriſtianum ſint receptiſſimi, per iuſtam
Non prohibentur irredimibiles. ἐπιείκειαν poſſunt excipi; vt ibidem rectè docet
Nauarrus. non enim credibile eſt Pontificem
tam generalibus verbis, tam obiter, cenſus tam
receptos velle tollere, præſertim cùm in illis ceſ
ſet omnis præſumptio vſuræ. Reijciuntur etiam
cenſus temporales, (v.g. ad decennium) quibus
adijcitur pactum, vt ſi intra certum tempus non
redimantur, fiant irredimibiles. Ita Boninſig-
nius cap.14.num.9.
Notandum Secundò, Non teneri emptorem
93 permittere venditori, vt cenſum per minutas
Non per partes præſertim minutas. partes redimat, quamuis id in cenſibus Martini
V. & Calixti III. conceſſum eſſet. hoc enim
Pontifex non requirit hoc loco, & meritò: quia
id poſſet eſſe valde incommodum emptori: qui
ſi integram ſummam perciperet, vel bonam
eius partem, poſſet prædium vel aliam rem fru-
ctiferam comparare. Ita Thomas Boninſignius
cap.14.num.11. quare poſſet in pactum deduci
vt non redimat, niſi totum ſimul, vel notabilem
partem.
12. Vt moneat emptorem, &c. Duodecima eſt, Vt venditor volens redime-
re cenſum, moneta emptorem ante bimeſtre;
& poſt denuntiationem poterit cogi intra
annum vt redimat; elapſo anno non poterit
cogi.
Decimatertia eſt, Vt emptor non poſſit ab in-
94 uito venditore pretium repetere. ex hac condi-
13. Non poſſe repeti ſortem. tione ſequitur, omnes cenſus eſſe perpetuo, ſeu
irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex
parte vendentis ſemper ſit libera redimendi
facultas: niſi ſit cenſus irredimibilis iuſto
pretio comparatus, vt dictum eſt conditio-
ne 11.
Decimaquarta conditio eſt, Vt pretium cen-
95 ſus ſemel conſtitutum non poſſit augeri vel mi-
14. Vt pretiũ non augeatur. nui ob temporis vel contrahentium qualitatem
aut ob aliud accidens. hoc intellige, non poſſe
fieri in grauamen vendentis. hic enim ſemper
eodem pretio poteſt cenſum extinguere, quo
vendidit. Vtrùm autem alteri, maiori vel mino-
ri pretio, quàm initio emptus fuerit, poſſit ven
di, dictum eſt ſuprà dubitat.7.
96 Circa has conditiones Notandum. Primò,
Circa Bullam obſeruanda. Eas non extendi ad contractus ante Bullam fa-
ctos, ſed ſolùm poſt illam faciendos. Secun-
dò, Solùm extendi ad eos contractus, qui fiunt
per modum emptionis & venditionis, in qui-
bus dato pretio, cenſus conſtituitur; non au-
tem ad eos, qui fiunt per contractum dona-
tionis, aut dotis conſtituendæ, aut per viam le-
gati, fideicōmiſſi, vel alterius vltimæ volunta-
tis; vt notant Boninſignius ſuprà cap.18.& Na-
uarr.num.98.
Tertiò, Contractus ſub alia forma in poſte-
97 rum celebrandos, à Pontifice iudicari fœnerati
tios. quod intellige, ſaltem quoad præſumptio-
nem fori externi: nam ex parte rei fieri poteſt vt
Vſura Iuris humani nō datur. non ſint fœneratitij. Quidam ex illis verbis colli
gunt, dari vſuram Iuris humani, vt datur ſimo-
nia Iuris humani. Ita Boninſignius, cap.17. ra-
tio eſt; quia poteſt Pontifex abſolutè prohibe-
re formam aliquam contractus, in qua eſt ſpe-
cies quædam ſeu ſimilitudo vſuræ, & efficere
vt ille contractus ſit neceſſariò vitandus ob pe-
riculum vſuræ; ita vt ſi quis poſt talem prohi-
bitionem non vetet, committat peccatum vſu-
ræ. Sed contrarium eſt verius. ratio eſt, quia
vſura non eſt, niſi vbi ex parte rei eſt inæqua-
litas contra Iuſtitiam: ſed fieri poteſt, vt in con-
tractibus aliter celebratis, quàm hæc Bulla po-
ſtulat, nulla ſit inæqualitas iuſtitiæ contraria,
(vt ſi debitum aliquod conuertatur in cenſum,
ſi non fiat coram notario, & teſtibus, &cæt.) ac
proinde vt nulla ſit vſura. De ſimonia eſt alia ra
tio; quia dum aliquis contractus prohibetur ob
reuerentiam rerum ſacrarum, committitur pec
catum irreligioſitatis, ſi quis illum attentet. ſed
de hoc alibi.
Quartò, quidquid expreſsè vel tacite con-
tra has conditiones dari, remitti, aut dimitti
contigerit, à fiſco vindicari poſſe. Ita habet
Bulla.

DVBITATIO XIII.

Vtrum hæ conditiones obligent vbique.

Reſpondeo & Dico Primò, Has conditio- 98
nes vi Bullæ non obligare, vbi illa non eſt *Non obligat, vbi non eſt promulgata.*
promulgata vel recepta. Probatur primò,
Quia probabile eſt non ſolùm leges Imperato-
rias, ſed etiam Pōtificias non obligare, nec vim
irritandi habere, niſi ſint promulgatæ in Pro-
uincia, vt oſtenſum eſt 1.2. quæſt.90.ar.4. Secun
dò, Quidquid ſit de alijs quibuſdam conſtitu-
tionibus Pontificijs, non eſt credibile ſuam San
ctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas &
iure naturali minimè requiſitas conditiones
continet, circa contractum ciuilem obſeruan-
das, in alijs Prouincijs vim habeat ante promul
gationem in ijdem factam; nam ex contrario ſe
querētur grauiſſima incommoda: infiniti enim
contractus bona fide celebrati, eſſent irriti, cum
maximo plurimorum damno. tenerentur enim
plurimi, omnes penſiones receptas computare
in ſortem; & multi amiſſa ſorte deberent etiam
aliquas penſiones refundere: (idque abſque vl-
la ſua culpa) qui tamen cum pari vel maiore lu-
cro eam in rem fructiferam vel negotiationem
impendiſſent, ſi contractum cenſualem irritum
eſſe putaſſent. neque enim ex ſola promulgatio-
ne Romæ facta paſſim potuit innoteſcere noua
illa ordinatio; ſed pauciſſimis tantùm: atqui ra-
tio poſtulat legem eo modo promulgari, vt
commodè & humano more poſſit innoteſcere
omnibus, ne (quantum eſt ex parte legiſlatoris)
ſubditi damnum incurrant ex ignorantia, ne-
que ſe iuſtè poſſint excuſare, ſi non obſeruent.
Tertiò, Quia etiamſi lex ſit promulgata, ſi tamē
ipſo vſu & moribus vtentium non recipiatur,
nec Superiores inſtent, & curent executioni
mandari, non obligat. vt docet Nauar.l.1. conſi.
5.tit. de conſtitutionibus & in Enchirid.cap.23.
num.41.& Couar.l.2. variarum cap.16.nu.6. vel
certè deſinit poſt decennium obligare. decreta
enim Concilij generalis, quæ per decennium in
aliqua Prouincia non ſunt recepta, amittūt vim
ſuam, & deſinunt obligare, vt idem docet lib.3.
conſil. 82. titulo de regularib. Sed de his plura
ſuo loco.
Ex his ſequitur, has conditiones nō obligare 99
in Belgio; tum quia nunquam hîc promulgatæ: *Non obligat in Belgio.*
tum quia contrarius vſus ſemper perſeuerauit.
Idem

Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec *Nec in Sicilia.* in Regno Siciliæ vim habere. ibi enim conceſſum eſt primùm a Nicolao V. deinde à Gregor. XIII. vt cum tribus conditionibus poſſint cenſus emere. quarum Prima eſt, vt conſtituatur ſuper re aliqua certa, vna vel pluribus & poſſet addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda eſt, vt venditor poſſit redimere quando voluerit. Tertia, vt cenſus non excedat decimarum partem ſortis, ſeu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Gregor. XIII. vnde patet non vbique cenſendos eſſe vſurarios omnes cenſus aliter conſtitutos, quàm in Bulla Pij V. præſcribitur.

Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. eſt promulga-
100 ta & recepta, eſt omnino ſeruanda in foro conſcientiæ; idque eatenus quatenus recepta eſt. omnis enim lex iuſta & recepta obligat in conſcientia. hæc autem talis eſt: ergo. quòd ſi ex parte ſolùm recepta ſit, prout viſum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte duntaxat vim obligandi habet. ſed de hoc vide Nauarrus De Vſuris numero, 106. & 107.

Dico Tertiò, Vbi hæc Bulla non eſt rece-
101 pta, ſeruandæ ſunt leges & conſuetudines ibidem vſitatæ, quæ tamen legi diuinæ vel naturali non repugnent. vbi autem nulla eſſet certa conſuetudo habens vim legis, ſatis eſt ſeruare legem naturalem, quæ tantummodo requirit æqualitatem inter cenſum & pretium.

Vbi nulla eſt certa lex vel conſuetudo.

DVBITATIO XIV.

Quomodo conſtituendum ſit iuſtum pretium cenſuum?

Reſpond. Illud optimè conſtitui ex pro-
102 portione pretij rerum fructiferarum, vt agrorum, domorum, ſyluarum & ſimilium. quo enim pretio emi poteſt res frugifera, quæ deductis expenſis quotannis reddat 100. aureos; eodem, & etiam minore, iuſtè poteſt comparari cenſus realis irredimibilis, tantundem pendens. ratio eſt, quia amplius eſt habere plenum rei dominium, quàm ſolùm ius percipiendi tantundem fructuum, quantum res illa ſolita eſt ferre. quòd ſi cenſus irredimibilis eo pretio emi poteſt; multò minore poterit cenſus redimibilis, etiam perſonalis quia longè minoris æſtimatur quàm irredimibilis realis; Immo ſæpè non pluris quam redimibilis realis, in bono fundo conſtitutus. Conſiderandum etiam eſt, vtrum in ea Prouincia multùm vigeat negotiatio: hæc enim facit pecuniam præſentem pluris æſtimari, & cenſus minoris denique ſitne copia an inopia pecuniæ. nam inopia pecuniæ facit cenſus vileſcere; vt experientia ſuperiorum annorum in Belgio docuit.

Iuſtum pretiũ.

Ex his fit vt pretia cenſuum pro varietate
103 temporum & locorum ſint varia. nam pretium cenſus irredimibilis in Hiſpania eſt 28. 29. vel 30. aureorum in ſingulos, vt teſtantur Medina & Nauarrus. cùm enim ptetium huius non ſit lege præſcriptum, eſt varium: ſicut & aliarum rerum, quæ pretio vulgari venduntur. vnde ſit, vt nunc infimo, nunc medio, nunc ſummo vendantur.

Pretium Irredimibilis.

Pretium verò cenſus realis redmibilis eſt le-
ge taxatum, eſtque 14. in ſingula. In Sicilia ta- 104
men, huius pretium eſt ſolùm 10. in ſingula, quod approbauit Nicolaus V. & Grego. XIII. pro Sicilia. Calixtus quoq; III. & Martinus V. idem approbarunt in cenſibus realibus pro Polonia & Germania, quãdo pro varia temporum conditione talis eſt conſuetudo vel æſtimatio, vt patet ex illorum extrauag. Aliquando eſt 11. vel 13. vt patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem cenſuum perſonalium cum hypotheca, pretio 16. aureorum in ſingulos. nam hi cenſus, vt experientia docet, ordinariè non ſunt ſecuriores quam cenſus reales, qui tamen multò minoris emi poſſunt. Deinde eo pretio, ferè poteſt emi prædium, quod tantundem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, vt multi parum curent cenſus perſonales. nam facilè tantundem & amplius lucrari poſſunt per tres contractus in ſocietate mercatorum, idque abſque vlla moleſtia. Cenſus irredimibiles in Belgio non habent pretium legiti-
mum, nec poſſunt de nouo creari, vt patet ex cõ 105
ſtitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reſeruatiui tamen vendi poſſunt pretio 25. in ſingula, vel etiam minoris.

Pretium Redimibilis.

Pretiũ in Belgio.

DVBITATIO XV.

Vtrum ſi cenſus emptus fuerit minoris iuſto, penſiones ſint reſtituendæ, quatenus ſuperant pretium datum.

QVidam docent penſiones reſtituendas: vt ſi 106
cenſum valentem 15. aureis in ſingulos, emeris 10. reſtituendam eſſe tertiam penſionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta ſunt cap. 21. dubit. 13.

Sed vtendum eſt diſtinctione, ſi enim pretiũ cenſus eſt lege conſtitutum, cum clauſula irritãte contractum; tunc neceſſariò ſunt reſtituendæ penſiones. qua parte excedunt iuſtum pretiũ. ratio eſt, quia contractus, qua parte cẽſus ſuperat pretium eſt irritur; ac proinde non ſubeſt vllus titulus, quo recipiatur ille exceſſus penſionum. itaq; qui cenſum valentem 15. emit 10. debet reſtituere trientem, id eſt, tertiam penſionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia reſpectu illarum pretium eſt iuſtum; ac proinde contractus validus. non enim lex irritare intendit contractũ illum, niſi qua parte penſiones ſuperant pretium iuſtum. ſi verò pretium non ſit lege conſtitutum, vel ſaltem non cum clauſula
irritante, tunc dubium eſt. Quidam enim putãt 107
nihilominus exceſſum illum penſionum reſtituendum; iuxta ta, quæ dicta ſunt c. 21. dub. 13. de fructibus reſtituendis; quæ ſententia eſt probabilis, ob rationes ibi allatas. Conrrariam tamen puto veriorem, Nempe nihil expenſionibus eſſe reſtituendum: ſed tantùm pretium eſſe ſupplendũ, & intereſſe (ſi quod ex carentia iuſti pretij obuenit venditori) compenſandum. Ita Ioannes Medina qu. 15. dubi. 4. §. Sed pone. Probatur, quia venditor non eſt fraudatus ex eo, quòd emptor penſiones perceperit (vt quæ ipſi erant debitæ ex valido contractu) ſed quòd iu-

Si pretium cõſtitutum cum clauſula irritans.

Supplendũ pretium & intereſſe.

ſtum

ſtum pretium non fuerit ei perſolutum.confirmatur,ſi quis emeret agrum minoris iuſto,non teneretur fructus agri reddere,ſed pretium ſupplere & ſarcire damnū,ſi quod ex defectu iuſti pretij ſecutum ſit: atqui penſiones ſunt veluti fructus cenſus.ergo,&c.

Dices,Qui emit cenſum valentem 15.pro 10. non efficitur dominus niſi dodrantis,id eſt,duarum tertiarū cenſus,cum pro reliqua tertia nullum pretium dederit,vel promiſerit:ergo penſiones illius tertiæ retinere non poteſt.

Reſpondeo negando antecedens.fit enim dominus totius cenſus, nam venditor totum intendit in emptorem transferre,& emptor totū emere & pro toto pretium dare:ſed quia pretiū non fuit ęquale tribus trie̅tibus,ſed duobus tantùm; manet obligatus vt ſuppleat quod deeſt pretio,pro reliquo.

CAPVT XXIII.

De Cambijs.

Habet dubitationes II.

CAmbium magnam habet affinitatem cum contractu emptionis, ideo proximè poſt emptionem & venditionem,& poſt contractum cenſuarium(qui eſt ſpecies empitonis) dicendum eſt de cambijs.

1 *Cambiū quid.*

Permutatio.

DVBITATIO I.

Quid ſit cambium & quotuplex.

2 *Mutuum differt à cambio.*

NOtandum eſt, *Cambium* generatim idem eſſe quod permutationem.*cambire* enim eſt permutare. ſed ex vſu vulgato ſolùm accipitur pro permutatione numiſmatum. & hoc modo hic loquimur de cambio.ſoletque ſic definiri *Cambium eſt permutatio pecuniæ pro pecunia.*Nomine *permutationis* generatim ſignificatur omnis contractus oneroſus.nam in his omnibus eſt quædam commutatio,vt patet in emptione,mutuo,locatione & ſimilibus. verùm in propoſito *permutatio* accipitur propriè,vt diſtinguitur à contractibus nominatis,vt nihil ſit aliud quàm vltro citroque datio rei pro re, vel pecuniæ pro pecunia.hoc modo eſt genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

Per hanc partem excluditur mutuum à ratione cambij,*mutuum* enim propriè non eſt permutatio,quia non eſt vltro citroque datio ſeu traditio,perficitur enim traditione ſolius rei,quæ mutuo datur: nec includit redditionem æquiualentis,ſed ſolùm obligationem, vt poſt temporis interuallum reddatur æquiualens eiuſdem ſpeciei: *permutatio* verò vtrinque requirit traditionem; neque cenſetur perfecta ſecundum ſuam propriam rationem, niſi vtrinque ſecuta ſit traditio. vnde non ſolùm res, quæ prior datur, ſed etiam quæ rependitur, dicitur permutari.Deinde non poſtulat vt vllum intercedat temporis interuallum inter dationem & redditionem, ſicut mutuum: niſi interdum per accidens ratione rerum,quæ permutantur. nam fieri poteſt vt permutetur res præſens cum ea, quæ multùm diſtat, cuius non poteſt ſtatim fieri traditio.Imò res,quæ exiſtit, poteſt permutari cum futura,vt triticum pręſens cum eo,quod in meſſe fuerit collectum:vt rectè docet Nauarrus ca.17.nu.287.ſi enim talia poſſunt emi & vendi, cur non etiam parmutari? cùm contractus permutationis ſimilis ſit emptioni & venditioni,vt habetur L. 1. & 2. π.de rerum permutatione. vnde non rectè dixit Sotus li.6. q.12.ar.2.& alibi,ad rationem permutationis requiri vtriuſque rei exiſtentiam,& vt is, qui recipit, in promptu habeat vt reddat. id enim nullo Iure, nullàve ratione requiritur; vt contra eundem docet Nauarr. ſuprà. verum tamen eſt contractum permutationis non fore completum in ſua ratione, niſi res, quæ reddenda eſt, exiſtat, & præterea niſi ſit tradita. licitum tamen eſt facere pactum & inchoare ipſam permutationem, tradendo rem præſentem, etiamſi altera nondum ſit. Si tamen neutra exiſtat,non poteſt quidem inchoari permutatio, cùmnulla poſſit fieri traditio.poteſt tamen fieri cōuentio de permutando, vt patet ex L.1.π.de rerum permutatione; hæc enim perficitur conſenſu.

3 *Res exiſtens, cum non exiſtente & futura poteſt permutari.*

Petes,Ad quam ſpeciem contractus pertinet *cambium*?

Reſpondeo, Poſſe referri ad varios. Primò, 4 *Cambium refertur ad varios contractus.*
enim ex vi nominis pertinet ad contractum *permutationis*,tanquam eius ſpecies, vt dictum eſt; ſiue permutentur pecuniæ diuerſorum generum,ſiue diuerſorum locorum,nempe præſens cum abſente.Secundò,Pertinere poteſt ad contractum *emptionis & venditionis*. Ita Caietanus opuſ.de cambijs ca.7.quod habetur t.2. tract.7. Syluest.Vſura 4.q.8.Boninſig. tract. de cambijs cap.6. num. 7. quod maximè conſentaneum eſt vſui mercatorum;qui pecuniam abſentem ſpectant tanquam mercem, eamque præſenti pecunia tanquam pretio emunt & vendunt: nam pecunia non ſolùm eſt pretium & menſura rerum venalium, ſed etiam poteſt eſſe merx venalis:tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior eſt: tum ratione commoditatis conſeruandi,deferendi, numerandi: tum ratione diſtantiæ localis,vt infrà patebit. Tertiò,Ad contractum *locationis & conductionis operarum*; præſertim ſi loquamur de cambio, in quo campſor accipit prior, vt alibi reddat:tunc enim cenſetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traijcere, quæ opera eſt pretio digna. dum verò hic dàt vt alibi accipiat, non ita propriè traijcit alterius pecuniam, ſed permutat præſentem cum abſente,quæ minoris ęſtimatur,quia vt pręſens fiat,traijci debet.Quartò,Referri poteſt ad contractum *innominatum* do vt des.Ita Nauarrus ca. 17. num. 194. ſed parum refert ad quod genus contractus pertineat, modò ſeruetur æqualitas inter datum & acceptum. vt rectè docet idem Nauarrus.

Pecunia vt eſt merx.

Diuiditur autem à DD.*cambium* in *reale*, & *ſiccum*.*Cambium ſiccum* vocatur, quod non eſt verū cambium,ſed fingitur eſſe, eò quòd imaginem quandam cambij præſeferat, vt quādo habetur ſola ratio temporis,aut quando fingitur alibi ſolutio 5 *Diuiſio cambij.* *Siccum.*

dutio facienda, & fit eodem loco cum vſura, dicitur *ſiccum*, quia caret humore, ſeu iuſto titulo ad pariendum lucrum.

6 *Reale.* *Reale* eſt legitima permutatio pecuniarum, ex qua iuſtè aliquid lucri capi poteſt. Hoc ſubdiuiditur in *minutum & locale*. *Minutum* eſt permutatio numiſmatum diuerſæ rationis & ſpeciei, vt aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arroſorum cum integris, vetitorum cum legitimis, antiquorum cum nouis, patriorum cum externis.

Minutum.

Locale. *Locale cambium* (quod etiam vocatur *cambium per literas*) eſt quando permutatur pecunia præſens cum abſente.

DVBITATIO II.

Vtrum in cambio minuto liceat aliquid accipere ſupra valorem nummi lege definitum.

7 *Varij tituli lucrandi in cãbio minuto.* Vt ſi aureus nummus lege taxatus ſit 120. groſſis; vtrùm liceat exigere 122. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis?

RESpondeo, Poſſe interuenire varias cauſas, ob quas id ſit licitum.

1. Lucri ceſſantis cauſa. Primò, Ratione lucri ceſſantis tantum potes exigere ſuprà valorem legitimum, quanti æſtimabitur illa ſpes lucri, qua te per cambium priuas: vt ſi conſtitueras nummos aureos aliò deferre, vbi pluris valent; vel alibi merces emere, vbi ſine damno alia moneta emere nequis. Nec obſtat quòd pretium lege taxatum conſiſtat in indiuiſibili; quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipſo præcisè conſiderato, ſed pro lucro ex eo ſperato. Eodem modo licitum eſt accipere ſupra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, ſi aliò, vbi pluris ualent delaturus eras, ut ſuprà dictum eſt.

8 *2. Ratione officij cambiendi.* Secundò, Ratione officij cambiendi, præſertim ſi id alicui à Repub. uel Principe ſit conceſſum. hoc enim officium includit obligationem cambiendi, & multa onera, (ut paratam habere pecuniam uarij generis in gratiam aliorum, numerare cùm aliquis petierit, cuſtodire aſſiduè cum ſolicitudine) quæ ſunt pretio æſtimabilia. Itaque pro hac obligatione & his obſequijs, quę in commodum aliorum præſtat, poteſt à ſingulis aliquid exigere; (ſi aliunde ſtipendium non habet, nempe quantum neceſſe eſt ut tale officium ex æquo compenſetur; ſicut dictum eſt de monte pietatis c. 20. dubit. pen. uide Conradum qu. 99. concl. 4. Ratione huius tituli non ſolùm poteſt aliquid lucrari, dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea; ſed etiam dum minutam pro magna, ſiue aurea, ſiue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius, qui permutationem petit, & ob vtrumque officium ſuſcipitur & varia pecunia procuratur.

9 *An ſine authoritate Principis.* Dixi, *Præſertim ſi à principe hoc officium ſit conceſſum*; quia quidam putant nihil poſſe accipere eum, qui ſponte ſua abſque tali authoritate hoc officium ſumit. Verùm ſi hic eadem obſequia præſtet, non video cur non poſſit aliquid exigere; etſi non tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obſequia illa in gratiam eorum, qui petituri ſunt, præſtita, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauarrus ca. 17. num. 288.

Tertiò, Ratione laboris numerandi pecuniam Caietanus tract. de cambijs capitu. 1. putat ratione huius tituli nihil poſſe accipi; tum quia non eſt pretio æſtimabilis: tum quia ſi pretio æſtimare quis velit, compenſatur labore alterius, qui pecuniam etiam numerare debet. 10 *Ratione laboris numerandi.*

Verum communis ſententia DD. eſt, ob hũc titulum poſſe aliquid exigi, etſi parum. Ita Conrades qu. 99. concluſ. 5. Nauarrus ſuprà. Sotus libro 6. qu. 9. art. vnico. ratio eſt, quia hic labor eſt pretio æſtimabilis, etſi interdum gratis pręſtari ſoleat: quare cùm fiat ad petitionem alterius, poterit pro eo exigi compenſatio, ab eo enim, qui petit aliquid in ſuum commodum præſtari, poteſt merces repeti. vnde etiã in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi poteſt. Neque verũ eſt, numerationem vnius compenſari per numerationem alterius; quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit; ſicut in mutuo. nam ſecunda eſt propter primam; prima autem eſt propter petentem: ergo & ſecunda cenſetur eſſe propter eundem.

Quartò, Ratione puritatis materiæ. Medina qu. 7. de vſura, negat hoc titulo poſſe aliquid accipi à campſoribus. ratio ipſius eſt, quia in taxãtur pretio Princeps habuit rationem puritatis materiæ, ac proinde non poteſt ob hanc cauſam pluris æſtimari. 11 *Ratione materia.*

Sed cõtrarium tenent Caietanus de cambijs cap. 6. Sotus & Nauarr. ſuprà, & alij. Probatur, Quia ſcutum auri puriſſimi, cui nihil alieni metalli eſt admixtum, etſi non ſit maioris taxæ legalis, quàm ſcutum auri impurioris; eſt tamen maioris pretij vulgaris, ratione materiæ; communi enim hominum iudicio pluris æſtimatur, quia materiæ æſtimabilis (nempe auri) plus habet; ergo inſtar mercis pluris poteſt vendi, & commutari. ſic antiqui ducati duplices pluris æſtimantur quam noui, etiamſi lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto eſt plus auri in illis quàm in his.

Ad rationem Medinæ Reſpondeo, Principis mentem nõ eſſe, quin huiuſmodi nummi puriores, ſi tanquam res commutentur cum impurioribus, poſſint ratione materiæ pluris æſtimari; (id enim eſſet irrationabile, ac proinde nõ obligaret ſubditos in conſcientia) ſed tantùm præſcribere pretium eorum, quatenus ſunt menſura rerum venalium & ſolutionis debitorum; vt infra magis declarabitur. *Reſp. ad rationem Medinæ.*

Quintò, Ratione commoditatis conſeruãdi, transferendi, numerandi, & vbique negotiãdi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando huius commoditatis rationem habuit. Secũdò, Sicut moneta magna & aurea habet ſua commoda, ita etiam minuta. 12 *Ratione variarum commoditatum.*

Sed contrarium tenent Doctores citati; & meritò; quis enim non pluris eſtimet 1000. coronatos in auro, quàm in pecunia minuta argentea? itaque in his permutandis poteſt hæc commoditas, qua ſe quis priuat, æſtimari. nihil tamen amplius peti poteſt ratione commodi, quod alteri inde prouenit, vt rectè notat Caietanus.

Ad pri-

13 *Reſp. ad rationes Medinæ.* Ad primam rationem Reſpondeo Primò, Principem eatenus habuiſſe rationem huius cõmoditatis, quatenus maius pretium illis nummis impoſuit, quàm tantundem auri in minutiſſimas partes diſtributum haberet. eo tamen pretio impoſito, adhuc pluris æſtimatur, quàm pretium illud in minuta pecunia. neque id Princeps tollere poteſt, (quamuis poſſit prohibere commutationem) quia eſt conditio conſequens rei naturam.

14 *Quo modo taxatio Principis ſit intelligenda.* Reſpondeo Secundò, Principem non intendere illos nummos taxare ſecundum omnem rationem; & ad omnem vſum, quem habere poſſunt; ſed ſolùm, vt ſunt menſura rerum venalium, & ſolutionis debitorum. dupliciter enim nummi conſiderari poſſunt. *Nummi dupliciter conſiderantur.* Primò, Formaliter vt nummi, ſeu vt ſunt menſura rerum venaliũ; qui eſt vſus earum primarius. ſic non pluris valent quàm lege Principis ſunt taxati, vel ſaltem quàm vulgò in emptionibus & ſolutionibus debitorum ſolent exponi. quod addo, quia ſæpe fit vt formalis æſtimatio nummorum creſcat ſupra taxam legalem, ex appretiatione & vſu vulgi, Principe non contradicente; idque ob materiæ puritatem vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æſtimantur: & tunc poſſunt paſſim in contractibus eo pretio exponi; quia illud cenſetur legitimum. *Pretium pecuniæ inter dum creſcit vulgi æſtimatione.* Secundò, Materialiter, ſeu ratione conditionum, quas habent ex materia vel figura; vt ratione puritatis vel copiæ materiæ, vel raritatis, vel antiquitatis, vel commoditatis; hæc enim omnia cenſentur conditiones materiales. nam etiam ipſa imago eſt quid materiale in nummo, quà nummus eſt. ſecundum hanc rationem habẽt vſum ſecundarium, & fiunt res vẽdibiles & permutabiles cum alijs nummis. nec ſunt taxati lege; ſed habent vulgarem æſtimationem, quæ non conſiſtit in indiuiſibili ſicut legitima; ſed cõſtat ſuis gradibus pretij infimi, medij, ſummi. vnde poſſunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorum conſuetudinem. ita docent Caietanus c.1. & 6. Conradus, Sotus, & Nau. ſuprà, & alij paſſim. Nemo tamen in ſolutionem debitorum tenetur eos acceptare, niſi ſecundum æſtimationem legalem, ſeu eam, quam habent vt nummi ad vſum primarium.

Ad ſecundam rationem, Monetæ paruæ etiã ſua commoda habent; ſed exigua copia cuique ſufficit, quæ facillimè poteſt haberi; nemo enim quærit ingentes aceruos mitarum vel ſtuferorum. ſecus de magna, cuius ſumma copia quæritur.

15 *Ratione raritatis.* Sextò, Ratione antiquitatis uel raritatis. hæc enim conditio facit nummos pluris æſtimari, quàm alioquin ualerent.

16 Septimò, Ratione uſus ſeu expendibilitatis, ut ait Caietanus, ut ſi in aliquo loco commutes nummos, qui poſſunt ibi expendi, cum ijs, qui non poſſunt. cùm enim non habeant ibidem pretium ut nummi, ſed ſolùm vt aurum uel argentum; poſſunt notabiliter minoris emi, quàm ualeant in ſua Prouincia.

17 *Campſores publici, & priuati.* Petes, Quid ſi lege publica cautum ſit ne quis prçter publicos campſores tale cambiũ factitet: tenebiturne ad reſtitutionem qui contra fecerit? Sotus ſuprà putat teneri.

Sed uerius eſt non teneri; non enim tenetur Reipub. cùm nihil damni huic ſit illatum: neque etiam ei, quicum cambium fecit, quia nulla ei facta eſt iniuria, cùm non plus ab eo ſit acceptum, quàm communi campſorum iudicio nummi in tali permutatione ſoleant æſtimari.

Ex dictis ſequitur, ſi tradam famulo vel negotiorum geſtori mille aureos in auro, ut ſoluat meo creditori, non curans qua ſpecie id fiat, & ille eam commutet cõtra monetam argenteam cum lucro, eaque ſoluat creditori retento lucro; non teneri ad reſtitutionem illius lucri. ratio eſt, quia illud lucrum eſt fructus induſtriæ, proueniens ex negotiatione pecuniaria, famuli induſtria & periculo facta; ac proinde nec mihi domino pecuniæ debetur; (ſicut dum fur uel uſurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur domino pecuniæ ad lucri reſtitutionem) nec etiam meo creditori; quia hæc ſpecies illi non erat debita, & illi integrè alia ſpecie eſt ſatisfactum. Si tamen mens mea erat, ut illam pecunię ſpeciem meo creditori traderet, eò quòd cuperem illi gratificari, & dare occaſionem illa lucrandi; tunc diſtinguendum eſt. uel enim creditor illa ſpecie erat lucraturus, vel non erat, ſi erat lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro ceſſante, quanti illa ſpes lucri æſtimabitur, quia hæc ſpecies ei erat debita, quam non ſoluendo, eſt ei cauſa iniuſta amiſſionis lucri. ſi autem non erat lucraturus, ſed pretio communi expoſiturus, ad nihil tenetur; quia etſi iniuriam fecit, ſpeciem debitam non ſoluens; tamen nihil damni intulit. Sed de his plura ſuprà cap.20. dubit.18. & 19. 18 *Famulus pecuniam ſoluendam cum alia commutans.*

DVBITATIO III.

Vtrum in cambio locali, quando campſor prior accipit, vt alibi reſtituat, poſſit aliquid lucrari, & quo titulo.

Reſpondeo, Poſſe aliquid lucrari, idque varijs titulis. eſt communis ſententia DD. Gabrielis d.15.q.11.ar.3.dub.12. Conradi q.99. Caiet.c.6. Medinæ q.9. de vſura. Nau.c.17. nu.289. Soti l.6.q.10.ar.1. & aliorum. 19

Primò, Titulo tranſlationis pecuniæ. traijcit enim pecuniam, quam hic habes, in locum, vbi optas eã eſſe, verbi gratia. Antuerpià Hiſpalim; quæ opera in gratiam alterius præſtita, eſt pretio æſtimabilis. Nec obſtat, quòd reipſa non trãſferat; quia eam quaſi transfert, faciendo id, quod æquiualet reali tranſlationi. vnde etiam vſus communis loquendi habet, vt talis pecunia dicatur traijci & tranſponi. itaque cùm æquiualenter eam traijciat, ita vt tibi tantum commodi præſtet, quantum ſi reipſa transferret, meritò poteſt pro illo obſequio pretium exigere. ſicut nuntius, qui certo pretio pactus eſt 100. aureos in locum remotum transferre; etſi inueniat hominem, qui accepta hic illa pecunia, paratus ſit tantundem ibi gratis numerare; nihilominus poteſt accipere pretium tranſlationis, perinde ac ſi reipſa tranſtuliſſet: quia ſua induſtria præſtitit id, quod æquipollet tranſlationi. Nec refert, quòd ſine incommodo vllo vel labore hoc fecerit; quia id ipſius induſtriæ vel bonæ fortunæ aſſignandum. Idem dicendum de campſoribus. *1. Titulus. Tranſlatio.* 20

21 *Quãtum hoc nomine poſſint exigere.* Notandum tñ, campſores non poſſe tantum exigere pro hac virtuali tranſlatione, quantum ſi reipſa transferrent; ſed ſolùm quantum inter ipſos

ipſos bona fide pro tali obſequio eſt conſtitutum: quod ordinariè eſt multò minùs, quia facilitas operæ & commoditas, quam percipit is, qui eam præſtat, multùm detrahit de pretio, ſecundum communem hominum ęſtimationem. ſicut enim aliarum rerum pretium ex communi peritorum æſtimatione, conſideratis omnibos circumſtantijs pendet; ita etiam huius operæ, quam ipſi præſtant.

Obiectio. Dices Primo, Is, qui dat hic ſuam pecuniam campſori vt eam recipiat Hiſpali, non intendit conducere operam campſoris, ſed ſolùm permutare pecuniam, quam hic habet, cum ea, quã campſor habet Hiſpali: ergo iſte titulus eſt fictitius. Confirmatur, quia transfert dominium ſuæ pecuniæ in campſorem: ergo non conducit operam campſoris ad illius traiectionem. non enim conducit operam campſoris ad illiuſmet pecuniam transferendam.

22 *Reſponſio.* Reſp. Primò, Negando antecedens: quòd enim intendat operam eius conducere, patet ex forma loquendi; petit enim pecuniam ſuam, quam campſori tradit, tranſponi ſeu traijci Hiſpalim. deinde etſi fortè non ſemper expreſsè intendat operam conducere; tamen id implicitè & uirtute facit, cùm tradit pecuniam campſori, cum obligatione vt Hiſpali tantundem reddat. hoc enim campſor non poteſt facere, niſi per realem uel æquipollentem tranſlationem. procurare enim ut reddantur Hiſpali centum aurei accepti Antuerpiæ, ſecundum communem hominum æſtimationem, eſt eos uirtute & æquiualenter transferre; quia idem commodum præſtatur. Denique etiam concederemus illum ſolùm intendere permutare; tamen campſor poterit ſuam pecuniam, quam Hiſpali habet, pluris æſtimare; quatenus per illam uirtute poteſt transferre pecuniam, quæ alijs locis eſt, Hiſpalim: ſeu quatenus illi pecuniæ ineſt ea conditio, quæ pecunijs, quas hic accipit, non ineſt; nempe eſſe Hiſpali; pro qua conditione ut inſit, dari pretium ſolet. nam pretio æſtimabile eſt, quòd pecuniam, quam habes Antuerpiæ, poſſis recipere Hiſpali, ubi eam optas eſſe. Et ita ſi quis attentè conſideret, ſemper implicitè viderur contineri in hoc contractu, operarum locatio ad pecuniam transferendam.

23 *Trãsfertur dominiũ permiſſiuè.* Ad confirmationem. Non transfertur dominium pręcisè ex vi huius contractus; ſed tantùm permiſſiuè: quia poteſt campſor illud nolle admittere, integro permanente campſorio contractu. quia tamen is, qui pecuniam tradit, permittit illi dominium, poteſt campſor illud admittere, & uti illa pecunia tanquam ſua: nam alteri perinde eſt, ſiue utatur, ſiue non; modò aliam ęquiualentem in loco deſtinato repręſentet. ſicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam in alium locum transferendam, conducit ipſius operam: tamen permittit illi pecuniæ dominium: nam perinde eſt ei, ſiue eandem numero realiter transferat, ſiue æquiualenter; quod fit ibidem numerando æquiualentem.

Obiectio 2. Dices Secundò, Pecunia præſens pluris ualet quàm abſens: ergo ſi alter intendat commutare præſentem cum abſente, non poterit campſor lucrari hoc titulo.

24 Reſp. Negando conſequentiam: quia quòd pluris ualeat, id prouenit ratione commoditatis, quam adfert utenti, quam non tenetur campſor æſtimare; quia non cupit alterius operam, pro abſente detur ei præſens: ſed alter ipſius operam flagitat, ut pro præſente det ei abſentem. vnde poteſt abſentiam ſuæ pecuniæ æſtimare. quia per eam præſtat id, quod pretio eſt æſtimabile, leuando illum onere transferendi, eiuſque pecuniam æquiualenter traijciendo.

Secundus titulus, quo lucrari poteſt campſor in hoc cambio, eſt aſſicuratio. Ita Lopez tract. de cambijs capit. 4. quam ſententiam, dicit eſſe inter omnes receptiſſimam. Probatur, quia campſor accipiens hic pecuniam aliò traijciendam, non ſolùm ſuſcipit onus transferendi, ſed etiam periculum, ut ſi pereat, non danti, ſed ipſi pereat. atqui præſtare periculum traiectionis eſt pretio æſtimabile; ut patet quando cum nuntio paciſcimur vt pecuniam ſuo periculo transferat. Nec refert, quòd campſori in pecunia transferenda nullum ſit periculum, cum ipſi alibi eam paratam habeat; id enim ipſius induſtrię uel fortunæ aſſignandum. nam ſatis eſt, illam obligationem, qua ſe obligat alteri, vt rem ipſius ſaluam loco condicto repræſentet, eſſe pretio æſtimabilem; etiamſi eam facillimè poſſit implere. 25 *2. Titulus, Præſtatio periculi, ſeu aſſecuratio.*

Ex his ſequitur, quò longius eſt iter, & quò maiora ſunt pericula, eò amplius ratione aſſecurationis & tranſlalionis poſſe ſtipnlari: quia eò traiectio pecuniæ, ſi reipſa fieri deberet, eſſet difficilior & periculoſior.

Tertius titulus eſſe poteſt, ſi pecunia ſit minoris pretij in loco, vbi campſor accipit, quàm vbi reſtituit. de quo plura dubit. ſequenti. *3. Diuerſitas pretij.*

Circa prædicta. Notandum eſt, aſſecurationem implicitè contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur. hoc ipſo enim, quo campſor accipit pecuniam ut alibi reſtituat, cenſetur eam aſſecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minùs ſe obligat, quàm ſi eam aſſecuraret. quare videtur non minùs poſſe exigere pretium, quàm ſi dupiici obligatione ſe obſtringeret, traiectionis, & aſſecurationis. Verùm non ita eſt in praxi; quia enim dominium præſentis pecuniæ, quam hic accipiunt, eſt valde commodum campſoribus, ideo communiter parui æſtimant illam implicitam aſſecurationem & traiectionem: neque multùm curant, an locus procul abſit, an ſit propinquus; ſintne pericula itinerum, an non. quo ſit ut ſępe is, qui petit pecuniam ſuam aliò traijci, prior tradens, ut poſtea alibi recipiat, lucretur à campſoribns, tanquam ipſemet campſoris munus exerceret: qua in re campſores oſtendunt ſe non ſatis intelligere iuſtos titulos, ob quos in reali cambio poſſent lucrari, & ſępe alia quædam ſpectare, in quibus eſt magna ſuſpicio vſuræ; quamuis ſibi aliqui ex his perſuadeant, hoc negotium cambiorum, & iuſtos titulos, meliùs à ſe quàm à Doctoribus intellectos. In eo tamen quòd in pretio cõſtituendo non omnes titulos congerant, quos alioquin poſſent, oſtendunt ſe ſatis ſincerè procedere; nec facilè eorum contractus tanquam vſurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio vt paſſim fit, ſunt conſtituta. 26 *Obſeruatiuncula.*

DVBITATIO IIII.

Vtrum quando campſor dat prior, vt alibi recipiat,, poſſit lucrari, & quo titulo.

27 QVidam exiſtimãt campſorem non poſſe tunc quidquam lucrari: quia tunc non traijcit alterius pecuniam, ſed ſolùm dat ſuam mutuo, vt alibi cum incremento recipiat, quod eſt vſurarium.

Sed contrarium tenendum eſt cum communi ſententia DD. Ita Conradus ſuprà, Caieta. tractatu de cambijs, capitulo ſexto, Sotus libro ſexto de Iuſtit. quæſt. 10. articu. 1. Nauar. cap. 17. num. 289. Probari id poteſt, explicando titulos, quibus videtur iuſtè aliquid lucri in tali cambio exigere.

1. Tit. Virtualis tranſlatio.

28 Primus titulus eſt virtualis tranſlatio, uel (quod in idem redit) maior æſtimatio pecuniæ præſentis quàm abſentis.

Probatur Primò, Quia numerando hic pecuniam præſentem ei, qui habet abſentem, tãtum obſequij illi præſtat, quantum ſi pecuniam abſentem huc transferre. atqui obſequium tranſlationis eſt prætio æſtimabile; ergo etiam numeratio pecuniæ præſentis pro abſente eſt pretio æſtimabilis, quia æquiualet tranſlationi.

Secundò, Quia qui petit pecuniam præſentem pro abſente, petit leuari onere tranſlationis ſuæ pecuniæ in hunc locum; atqui hoc onere leuat illum campſor, numerando præſentem, & illud in ſe ſuſcipit; hoc autem eſt pretio ęſtimabile; ergo &c.

Quomodo trãſferre cenſeatur.

29 Aduerte tamen, quoſdam DD. non admittere hunc titulum in hoc cambio. Primò, quia is, qui prior accipit à campſore, ut alibi reſtituat, videtur potiùs pecuniam campſoris aliò traijcere, quàm campſor ipſius: ergo illi potiùs mercedem debebit campſor, quàm ipſe campſori. Secundò, Campſor non poteſt aliunde huc tranſferre pecuniam alterius, niſi antea eam accepit; atqui nondum accepit: ergo, &c. Verùm qua ratione campſor cenſeri poſſit transferre pecuniam alterius, iam ſatis eſt explicatũ: ideo enim cenſetur transferre, quia præſtat operam æquiualentem; & quia liberat illum onere tranſferendi, & quamuis alia ratione campſorius videatur traijcere pecuniam campſoris; non tamen ideo campſor ei debet mercedem; quia hanc eius operam non implorauit. Hinc patet reſponſio ad primum. Ad alterum Reſpondeo, Non poteſt eam transferre realiter ante quàm acceperit; poteſt tamen æquiualenter. facit enim id, quod æſtimatione æquè valet ac ſi pecuniam alibi acceptam huc transferret. ſicut ſi petam Louanij vt tabellarius mihi 100. aureos Antuerpia huc transferat, & ille mihi numeret eos Louanij antequam Antuerpiæ acceperit, æquiualenter eos tranſtulit: Sed etiamſi concederemus, campſorem non traijcere pecuniam alterius in hoc cambio; tamen ex ratione permutationis aliquid lucrari poteſt: quia pecunia procul abſens à loco contrahentium, minoris æſtimatur quàm præſens; ergo præſens poteſt cum lucro contra abſentem permutari. Antecedens probatur, tum quia abſens non præbet ex natura rei eam facilitatem, & commoditatem, quam præſens; tum quia abſens (quantum eſt ex natura rei) ſine ſumptu & periculis non poteſt effici præſens. Hinc ſit vt etiam merces abſentes minoris valeant, quàm præſentes. Ita docet Syluester Vſura 4. quæſt. 4. verſus finem. Caietanus capitu. 7. de cambijs. Nauarrus capit. 17. nume. 295. & in capi. fin. de vſuris, nume. 62. & 63.

Pecunia abſẽs minoris æſtimatur. (margin note beside the line "ualenter eos tranſtulit", marked 30)

Nec obſtat Primò, Quòd campſor eam ſine periculo & ſumptu poſſit efficere præſentem: tum quia id non ſemper uerum eſt. nam ſæpe magnos ſumptus & pericula ob id perferunt, & ſuos factores, quos alibi habent, magna mercede conducunt; tum quia ſi id ita eſt, hoc ipſius induſtriæ aut bonæ fortunæ eſt acceptum ferendum, ſatis enim eſt pecuniam abſentem loco, ex ipſa rei conditione minoris æſtimari, eò quod communiter nõ ſine periculis & ſumptibus pręſens haberi queat. 31

Non obſtat. Secundò, Quòd interdum campſori commodum ſit pecuniam habere abſentem; quia hoc non prouenit ex ipſa conditione abſentiæ per ſe conſideratæ; ſed ex induſtria campſoris, qui pecuniam abſentem nouit utiliter impendere. vnde non tenetur idcirco eam ſecundum ſe pluris æſtimare. Sicut enim is, cui commodum eſt reducere equum Louanio Pariſios, non tenetur illud commodum æſtimare, aut minùs pro reductione equi ſtipulari, ſi aliquis eius opera in equo reducendo vti velit: ita campſor, cui vtile eſt, pecuniam, quam dat Hiſpali, recipere Antuerpiæ, non tenetur illud compendium æſtimare, aut minus pro ſua opera exigere, quando aliquis flagitat ad hoc eius induſtriam. 32

Ex his patet Primò, Campſorem lucrari poſſe, etiamſi vtrobique ſit idem pretium monetæ, & eadem copia vel inopia; vt docet Nauarrus in capitu. fin. de vſuris numero vigeſimoprimo, & ſequentibus. 33

Secundò, Poſſe lucrari, etiamſi det ad locum intra idem regnum, vt docet idem Nauarrus capitu. 17. numero. 290. & Boninſignius capitulo ſeptimo numero 27. quod eſt contra Sotum quæſt. 10. articulo primo, & quæſt. 13. articulo primo. Ratio eſt, quia ſicuti opera, quam pręſtat transferendo eam de vna Prouincia in aliam, eſt pretio æſtimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam in eadem Prouincia, ut Antuerpià Inſulas, & contrà. *Intra idem regnum.*

Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari poteſt, eſt maior æſtimatio pecuniæ in loco, ubi datur, quàm vbi redditur, ſiue ea æſtimatio ſit intrinſeca, ſiue extrinſeca. 34 *2. Titulus, Maior æſtimatio pecuniæ*

Vbi Aduerte, duplicem eſſe pecunię valorẽ, ſeu æſtimationem; altera prouenit à lege uel communi conſuetudine, qua pecunia taxatur, ut ualeat tot uel tot nummos minutos in eodẽ loco. ſic in Belgio regalis æſtimatur 10. groſſis: philippicus 100. ſcutum aureum 130. hæc poteſt dici legitima & intrinſeca, quia lege conſtitui ſolet, (etſi conſuetudo interdum eam nonnihil augeat) & accipitur ex cauſis intrinſecis; nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera eſt extrinſeca & fortuita, proueniens ex cauſis extrinſecis & fortuitis; ratione cuius nõ cenſetur pecunia maior pluris valere reſpectu minutarũ in eodem loco; ſed tota pecunia ſimul pluris uel minoris ualet, tũ reſpectu rerum uenalium in eodem loco; tum reſpectu pecuniarum, quæ ſunt in alio loco. *Duplex pecuniæ æſtimatio Intrinſeca, extrinſeca.*

Prouenit autem hæc æſtimatio ex quatuor cauſis, Primò, Ratione copiæ & inopiæ pecuniæ. 35 *Prouenit æſti-*

matio extrinſeca ex 4. cauſis.

niæ. quò enim in aliquo loco apud mercatores eſt maior copia pecuniæ, eò ipſa eſt minoris valoris ad res venales præſentes, & etiam ad pecunias diſſitas (quæ tunc rerum uenalium rationem ſubeunt) comparandas: & conſequenter pro ijſdem mercibus plus pecuniæ dandum eſt, quàm dum eſt inopia; copia enim pecunię facit pretia mercium creſcere: quia pecunia, quæ pro illis datur, minoris æſtimatur. Pari modo, quò minor eſt copia pecuniæ, eò ipſa eſt maioris ualoris reſpectu mercium; quia plus merciũ eadem pecunia comparari poteſt. hinc pecuniæ inopia facit pretia mercium decreſcere; quia pecunia, quę datur, pluris æſtimatur. ſic ob copiam, in Indijs pecunia minoris æſtimatur quàm in Hiſpania, etiamſi idem ſit pretium legitimum, & in Hiſpania minoris, quam in Belgio. ſicut enim pretia mercium ob copiam decreſcunt, & ob inopiam creſcunt; ita etiam valor pecuniarum omnium.

Secundò, Prouenit hæc æſtimaıio ratione maioris, vel minoris multitudinis petentium ad cambium. ſicut enim multitudo emptorum facit vt creſcant pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit ut creſcat valor pecuniæ campſoris, ſiue ea ſit præſens, ſiue abſens.

Tertiò, Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium; quò enim ſunt pauciores, qui velint dare ad cambium, eò pecunia campſoris pluris æſtimatur. ſicut quò pauciores ſunt venditores, eò merces pluris ęſtimantur.

Quartò, Ex neceſſitate pecuniæ; vt ſi Principi ingentes ſummę pro bello uel alia cauſa publica ſint corrogãdæ vel ingens copia mercium offeratur venalis. quo enim pecunia eſt magis neceſſaria ad quoſdam vſus magni momenti, eò pluris æſtimatur reſpectu aliarum rerum venalium.

36 His poſitis, Dico ratione vtriuſque ęſtimationis poſſe campſorem aliquid lucrari.

Ob vtramque æſtimationem poteſt lucrari.

Primò, Ratione æſtimationis intrinſecæ: vt ſi det 100. aureos Antuerpiæ, vt recipiat Hiſpali, debet Hiſpali accipere plus quàm 100. quia Antuerpiæ habent maiorem æſtimationem legalem: plus enim eſt Antuerpiæ habere 100. aureos quàm Hiſpali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hiſpali plus recipi quàm 100. quòd ſi det Hiſpali vt recipiat Antuerpiæ, non poterit Antuerpiæ accipere tantundem pecuniæ, ſed minùs, ſepoſito pretio traiectionis, & carentiæ ſuæ pecuniæ, quia alioquin non eſſet dati & accepti æqualitas in æſtimatione, quæ in omni contractu eſt ſeruanda; addito tamen pretio cambij & carentiæ pecuniæ, raró fit ut minùs accipiãt.

Secundò, Ratione æſtimationis extrinſecæ
37 ſeu fortuitæ lucrari poſſe. Patet; quia ſicuti merces ratione paucitatis, & neceſſitatis, ratione multitudinis petentium, & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quàm aliàs emerentur, ita etiam pecunię præſentes ab haſce quatuor cauſas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias abſentes comparandas, quàm ſi iſtæ cauſæ abeſſent. nam pecuniæ abſentes ſe habent inſtar mercis reſpectu præſentium, ut rectè docet Caietanus capitulo ſeptimo, & Na-

Pecunia abſens eſt mercis inſtar.

38 uarrus numero 291. Sylu. Vſura quarta, quęſtione octaua §. 1. & alij. non enim habent pretium legitimum, niſi reſpectu monetarum eiuſdem loci: Princeps enim ſua lege & populus communi conſuetudine non intendit eis imponere pretium reſpectu monetarum, quæ ſunt in alijs locis; ſed tantùm reſpectu monetarum eiuſdem loci. quare reſpectu pecuniarum diſſitarum, relinquitur pretium imponendum iudicio mercatorum & eorum, qui ſic negotiantur. quod cùm ſit vulgare, non conſiſtit in indiuiſibili; ſed habet latitudinem pretij infimi, medij & ſummi. itaque poſſunt emi & vendi ſicut aliæ merces, ſecundum hanc triplicem æſtimationem, quam periti illius negotiationis bona fide imponunt.

Ex his patet, campſores interdũ ſimul lucra- 39
ri triplici titulo; videlicet traiectionis & duplici valoris explicati: tamen potiſſimum ſolẽt reſpicere ad valorem extrinſecũ, & ratione huius lucrari. vnde ſemper inquirunt, vbi ſit futura penuria uel neceſſitas pecuniæ, ut ibi dare poſſint, & recipere vbi eſt vilitas & copia.

Ratione triplicis tituli.

Dices, Si campſor velit lucrari ratione traie- 40
ctionis pecunię, non videtur poſſe ſimul lucrari ratione maioris valoris; & contrà, ſi velit ratione valoris, non poteſt propter traiectionem; cũ enim dat tibi 100. aureos Antuerpiæ, recipiendos Hiſpali, traijcit pecuniam tuam Hiſpali Antuerpiam, vbi pluris incipit valere: atqui hoc incrementum eſt tuum non campſoris: ergo nõ debes ei aliquid ratione maioris valoris, vel ſi des ratione valoris, eò quod pecunia, quam ipſe dat, pluris valet, quàm tua; non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traijcit pecuniam tuam.

An poſſit lucrari ratione vtriuſque tituli.

Ob hoc argumentum Sotus quæſt. 12. artic. 2. 41
docet, campſorem dum lucratur ratione maioris valoris, non poſſe ſimul lucrari ratione traiectionis.

Sed contrariũ docent reliqui DD. & Probatur Primò, Quia ſunt diſtincti tituli pretio æſtimabiles. Secundò, Si pecuniæ vtrobique haberent æqualem valorem, nihilominus poſſet aliquid lucrari ratione traiectionis; ſeu quia pecunia abſens minoris valet quàm præſens, ut ſuprà oſtenſum eſt.

Quare. Reſpondeo ad argumentum, Cãpſorem non transferre realiter pecuniam tuam in ſpecie; (tunc enim non poſſet petere niſi pretiũ trãſlationis, & aſſecurationis; ſicut baiulus;) ſed transferre illam ſecundum æquiualentiam, dãdo tantundem de ſuo. vnde debes ei reddere ęquiualens alibi, & pretium tranſlationis.

Tertius titulus eſt, ratione lucri ceſſantis, ut 42
ſi pecunia, quam tradit ad cambiũ erat deſtinata maiori lucro, ita vt (deducta æſtimatione laboris, expẽſæ, & periculi) illa ſpes lucri maioris, pluris, valeret, quam commune lucrum cambij; tunc enim poſſet illud incremẽtum exigi. nam ſicut in alijs contractibus poteſt haberi ratio lucri ceſſantis, vt te indemnem ſerues: ita etiam in contractu cambij. Pius V. tamen uetuit, ne illud ab initio definiatur, & in pactum deducatur; ſed ſolùm ex euentu ſecuto conſtituatur.

3. Titulus, lucrum ceſſans.

Quartus titulus eſſe poteſt Carentia pecuniæ 43
ſuę, & id, qđ huic carentiæ eſt coniunctũ, nempe periculũ ne non reſtituatur, & priuatio commoditatis ea pecunia negotiandi: magni enim æſtimãt omnes mercatores, & campſores, ꝙ ad vnum, duos, vel tres menſes cogãtur carere ſua pecunia; idq́; tum ob periculum, cui exponitur, tum quia interim priuantur cõmoditate per illam aliter negotiandi. vnde in omnibus cãbijs, quò longius eſt tẽpus, in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eò minùs.

4. Carentia pecuniæ.

Atque hic eſt potiſſimus titulus, quem mercatores in cambijs hoc tempore ſpectant, vt ipſimet diſertè fatentur; addentes, omnia cambia huius temporis iniqua eſſe, ſi hic titulus non ſit iuſtus.parui autem ęſtimant traiectionem,quãtumuis locus diſtet. qua in re non uidentur prudenter facere; nam re uera hic titulus eſt præcipuus in cãbio reali; ob hanc enim cauſam ſunt cambia introducta: Secundo loco æſtimant valorẽ pecuniæ extrinſecum, qui ex copia & inopia pecunię,& ſimilibus cauſis prouenit.vtrum autem titulus iſte quartus excuſari poſſit, dicemus dubit.6.

Quem titulũ potiſſimùm ſpectent campſores & mercatores.

44 *Species facti à Soto propoſita.*

Ex dictis patet, quid dicẽdum ſit ad ſpeciem facti, quam Sotus l.6.quæſt. 21. articulo ſecũdo proponit; cuius æquitatem ſe ignorare fatetur. Tempore enim Soti,ſi campſor Metinæ accipiebat prior, reſtitutus in Flandria; lucrabatur in ſingulos aureos 50. dupondia, ſeu marauedinos: ſi uerò prior dabat in Flandria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. uel 75. cùm tamen videatur non debuiſſe lucrari niſi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini,quãti Metinæ 400. vnde prior accipiens Metinæ, vt in Flandria reſtitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis, & præterea decem in pretium traiectionis. & ita lucrabatur 50. Verùm non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. poſſit Metinæ recipere 430. cùm non poſſit Metinæ plus accipere, quàm ipſe ibidem ſolet dare pro 360. Flandricis.

Sed dicendum eſt, quòd quãdo accipit prior
45 Metinæ tunc ſolùm lucratur ratione diuerſæ æſtimationis pecuniæ, & ratione traiectionis. ratione diuerſæ æſtimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ,pro 360. in Flandria.nam hę duæ ſummę ſunt ualore æquales,ad diuerſa iſta loca comparatæ. ratione autem traiectionis accipit adhuc 10. & ſic lucratur 50. accipit enim 410. marauedinos, & reddit ſolùm 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit,quàm dederit; etiamſi illud plus, non pluris æſtimetur illo loco, quàm iſtud minus hoc loco.

46 Si verò prior det, idque in Flandria, tunc ſolùm dat 360. marauedinos, & Metinæ recipit poſt duos menſes 430. uel 435. ſicque lucratur 70.vel 75.400. enim accipit ratione diuerſi valoris; cum 400. Metinæ non pluris ualeant quàm 360.in Flandria.pręterea accipit 10.ratione traiectionis,& 20.reliquos ratione carentiæ pecuniæ,eò quòd prior det, & debeat per duos menſes ſua pecunia carere: hunc enim titulũ maximè æſtimant. Sed hoc lucrum re vera eſt nimium, & excedere uidetur metas iuſtitiæ; nec quiſquam eſt, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim menſibus lucratur 20. in centum; nam in ſingula ſcuta lucratur 75. marauedinos. Quòd ſi prior det Metinæ 410.marauedinos, non recipiet in Flandria ſolùm 360. ut quidam putant; (ſic enim nemo unquam campſor uellet pecuniam ſuam dare;nam amitteret 50. marauedinos in ſingulos aureos) ſed tanti æſtimabit carentiam pecuniæ duorum menſium, ut ei in Flandria ſint reſtituendi 410. uel circiter.

DVBITATIO V.

De praxi cambiorum,quæ hoc tempore viget.

VT hæc praxis intelligatur,tria potiſſimũ ſunt conſideranda: perſonæ, quæ ad cãbium concurrunt, nummi, ſecundum quos cambia ad uaria loca reguntur: & uariatio pretiorum, ſecundum longius uel breuius tempus. 47

Quòd ad primum attinet, regulariter quatuor perſonæ requiruntur, ut contractus cambij ſit perfectus, campſor, campſorius, reſpondens campſoris, & reſpondens campſarij. dum enim campſor alicui pecuniã numerat, accipit viciſſim ab illo obligationem de pecunia illa alibi ſoluenda: & hanc tranſmittit ad ſuum reſpõdentem,ut ibi eam recipiat; & campſarius ſimiliter ſcribit ad ſuum reſpondentem, ut ibidem ſoluat.ſi hic acceptet, & ſoluat reſpondenti cãpſoris,iam perfectum ceſetur primum cambiũ. 48

4. Perſonæ requiſitæ.

ſæpe tamen fit,ut reſpondens campſarij nõ ſoluat 49
reſpondenti campſoris, ſed tradit illi obligationem tanquã ab eo accepiſſet ad cambiũ,quã ille remittat ad campſorẽ;& ſimul ſcribit ad cãpſarium, ut ſoluat campſori recambium. quòd ſi reſpondens cãpſarij ſoluat reipſa; tunc reſpõdens campſoris dat eãdem pecuniam alicui alteri ad cambium, & acceptam ab eo obligationem mittit ad primum campſorem. & ſic ſemper redit cum lucro. campſor tamen ordinariè ſcire non poteſt quantum lucretur, niſi dum pecunia per ſecundum vel tertium cambium,tandem ad ipſum redit.Interdum fit vt campſarius
non habeat reſpondentem in loco, vbi pecunia 50
eſt reſtituenda:ſed campſor aſſignat ei ſuum reſpondentem, qui acceptet debitum, & ſibi ſoluat,quatenus diuerſas perſonas repręſentat,ſeu diuerſa officia ſubit. hic rurſus obligationem ſcribit,tanquam ipſe ad cambium acceperit, eãque tranſmittit ad primum campſorem,vt à cãpſario ſolutionem accipiat, cum pretio cambij & recambij. quotieſcunque autem fit ſolutio, reſpondens campſoris detrahit ex tota ſumma ſuas prouiſionas,(quas vocant) id eſt,mercedẽ ſui laboris, quæ ſunt bini vel terni aurei in ſingulos millenarios. Vtrùm autem hæc ſint iuſta, patebit ex dub.7.& 8.

De ſecundo,Vario nummorum genere cambia reguntur ad varia loca; quod vt intelligatur, explicabo quo modo id fiat Antuerpiæ ad loca præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loco reguntur groſſis: nam campſor pecuniam Antuerpiæ numerans, certo numero groſſorum flandricorum intendit emere ducatum, qui eſt in Italia vel Hiſpania: aut coronatum,qui in Gallia; aut florenum,qui in Germania, &cęt. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris curſus cambiorum Antuerpiæ erat talis, Antuerpia Venetias dabat campſor 91. groſſos & tres quartas, vt Venetijs reciperet vnum ducatum intra menſem à contractu inito; qui ducatus Venetijs æſtimatur in Banco, id eſt.apud trapezitas 124. ſolidis ſeu piccolis Venetis. hoc enim intelligunt Venetijs per ducatum, dum agitur de ſoluendis cambijs. Antuerpiã Mediolanum dabat 105. groſſos & medium, vt Mediolani reciperet ducatum poſt vnum menſem. hic ducatus æſtimatur 5. libris & 16. ſolidis. Florentiam dabat 110. groſſos & me- 51

Quo genere nummorũ regantur.

& medium, ut ibi reciperet ducatum intra menſem. Madritum dabat 106. groſſos, ut Madriti vnum ducatum intra duos menſes reciperet. Hiſpalim 105. groſſos & medium, vt Hiſpali intra duos menſes ducatum reciperet.

Vliſſiponem 101. groſſos, recepturus ducatum. Vbi aduerte in Luſitania per ducatum intelligi 10. regales, quando de cambijs agitur; in Caſtella & reliquis Hiſpaniæ locis 11. regales.

Antuerpia Veſuntium, cambium agitur groſſis & coronatis. campſor enim Antuerpiæ dabat 120. groſſos & medium, recepturus Veſuntij in proximis nundinis vnum coronatnm francicum, vel eius valorem. celebrantur hic nundinæ quotannis quater, etſi exiguo concurſu; nempe circa Paſcha, in Auguſto, circa feſtum omniũ Sanctorum, & circa feſtum Epiphaniæ.

Lugdunum 117. groſſis, pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. agũtur & hic quater nundinæ, quæ 14. diebus nundinas Veſuntinas præcedunt.

Pariſios & Rotomagum 119. groſſis & medio, pro coronato illis locis intra menſem recipiendo.

Antuerpia Francofurtum regitur groſſis, & florenis Germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. groſſi pro floreno germanico, Francofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hic binæ nundinę celeberrimæ in Septembri & circa Paſcha. Florenus germanicus Francofurti in ſolutione cambiorum valet 65. critſeros; ad rationem monetæ Belgicæ, pene groſſos 80. Antuerpia Hamburgum agitur groſſis & daleris. Londinum ſcellingis & libris anglicanis. Coloniam libris flandricis. dantur enim Antuerpiæ 100. libræ ut Coloniæ recipiantur 102. libræ monetæ ibidem uſitatæ, idque intra duos, 3, 4, 6, 8, 10. 12. vel 20. dies poſt literas exhibitas, prout conuentum fuerit.

52 *Pretium cambiorum.*

Quod ad tertium attinet, Quandocunque mercatores cambia ſua dirigunt ſecundum nundinas, tunc quo longiùs abſunt nundinę eò maius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minùs dant pro pecunia, quàm alibi ſunt accepturi, quò uerò propriùs abſunt, eò minus eſt pretium; ac proinde eò plus dant pro pecunia, quã alibi ſunt accepturi; ita ut ſæpe non lucrentur, ſi nundinæ ſint valde vicinæ: quod an iuſtè fieri poſſit, dicemus dubit. ſeq. Hæc de praxi.

DVBITATIO VI.

Vtrum cambium Francofurtenſe & ſimilia, in quibus pretium variatur pro maiore, vel minore temporis intercapedine, ſint licita.

53 *Nundinæ frãcofurtenſes.*

NOtandum eſt, Francofurti binas quotannis agi nundinas, alteras circa Paſcha, alteras in Septẽbri: in quib. fiũt ſolutiones cambiorum. reguntur autem hæc cambia florenis germanicis & groſſis flandricis, ut dictum eſt. Nam qui dant Antuerpiæ ad cambium, ut recipiant Francofurti, certo numero groſſorum emunt florenum germanicum, & contrà qui Francofurti dant, vt Antuerpiæ recipiant, floreno germanico emunt certum numerum groſſorum. In pretio autem ferè ſeruatur hæc ratio. Si Antuerpiæ campſor quinto menſe ante nundinas pecuniam numerat, ſolùm dat, v. gr. 73. groſſos pro floreno Germanico. ſi quarto menſe numerat; ſolùm dat 74. ſi tertio 75. ſi ſecundo 76. ſi vno duntaxat ante nundinas, 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt florenum Germanicum, æſtimatum ibidem 79. vel 80. groſſis; vel Antuerpiæ ſuas obligationes, ſeu literas cambij alijs vendunt, ita vt 4. 5. vel 6. groſſos in ſingulos florenos germanicos lucrentur. Similis ferè ratio ſeruatur, quotieſcunque datur cambium ad loca, vbi celebrantur nundinæ; quò enim longiùs abſunt nundinæ, eò campſores minùs dant, & plus recipiunt: & contra quò ſunt propinquiores, eò plus dant, & minùs lucrantur.

Reſpondeo & Dico Primò, Pretium cambij non poſſe variari ratione ſolius temporis longioris, vel breuioris. ratio eſt, quia in cambio non requiritur temporis interuallum, niſi quatenus id neceſſarium ad tranſlationem literarum, & ad præparationem ſolutionis, vt ea commodè in loco diſtanti fieri poſſit: ergo ſi plus temporis concedatur ad ſolutionem, id non fiet ex vi contractus cambij, ſed taciti cuiuſdam mutui: atqui in mutuo aliquid exigere ratione temporis longioris eſt vſura. ergo. 54 *Ratione temporis.*

Dico Secundò, Poſſe hoc pretium ob alias cauſas iuſtè variari, quas cùm valde probabile ſit in caſu propoſito ſubeſſe, probabile etiam eſt hanc variationem pretij iuſtè à mercatoribus conſtitui; ac proinde tale cambium licitum eſſe. Prior pars patet ex dictis dub. 3. & 4. Altera verò, quòd hæ cauſæ reperiantur in hoc 55 *Alia cauſæ probabiles.*
cambio, Probatur Primò, Quia ordinariè campſores pluris æſtimant carere pecunia ſua quinque menſibus, quàm quatuor, & carere quatuor, quàm tribus; idque partim quia interim carent facultate lucrandi illa pecunia; partim quia diutiùs verſatur ſors in periculo. vnde hæc æſtimatio non eſt irrationalis; nititur enim iuſta ratione, idque ex communi mercatorum, & campſorum iudicio. Secundò, Quia quò plures ſunt menſes ante nundinas, eò plures petunt pecuniam à campſoribus, vt diu pretio frui poſſint: atqui quò plures ſunt petentes, eò magis creſcunt pretia cambiorum. Hæc cauſa quibuſdam videtur ſufficiens ad inducendam tantam pretij variationem. Tertiò, Si non concederetur plus temporis, quàm natura vnius cambij poſtulet; qui pluribus menſibus egent pecunia, deberent ſæpius ad cambium petere, cum magno ſuo damno, & incommodo. quod conſiderantes campſores concedunt longum tempus, vt in vno cambio, virtute comprehendant plura cambia, quæ ipſi interim facerent cum iiſdem campſarijs, ſi ſolum tempus præciſè neceſſarium ad tranſlationem concederetur: & hoc cedit in commodum campſariorum, qui longè minùs ſoluunt, quàm ſi tot cambia cogerentur facere. cauſa igitur, cur quò tempus longius eſt, eò maius pretium ſtatuant, eſt, quia eò plura cambia virtute cenſentur feciſſe. Hac ratione vir quidam doctiſſimus illam pretij variationem excuſabat; mihique probatur: præſertim accedente etiam prima, & ſecunda cauſa. 56

Confirmatur, quia iuſtum pretium cenſetur in quoq; foro, quod periti illius negotiationis, bona fide conſideratis omnibus circumſtantijs impo- 57 *Iuſtum pretiũ.*

imponunt, & quo inter ſe contrahendo vtũtur nemine contradicente uel conquerente. atqui periti campſores & mercatores, omnibus conſideratis ſic pretia uariant, & ſic inter ſe contrahunt, nemine conquerente. ergo hæc uariatio non eſt cenſenda iniuſta.

58 *Si alij contractus miſceantur.* Ex his patet, talia cambia non eſſe damnanda; præſertim cùm omnes paſſim illis urantur: inter quos multi uiri probi & conſcientiæ religioſæ; qui ſi iuberentur abſtinere, ſoli laxiores illis vterentur. quo fieret ut pretia cambiorum iſtorum cum magno Reipublicæ incommodo valde incenderentur. neque enim unquam obtineri poterit, ut mercatores non pluris æſtimẽt conceſſionem longi temporis, quàm breuis.

Ex hoc & ſupradictis dubijs facilè intelligi poteſt, quid dicendum ſit de cambio, quando ei miſcetur alia ſpecies contractus, & nominatim de quodam contractu, quem mercatores Antuerpienſes ſæpe cum Rege inierũt, de quo abhinc 18. annos ab eis conſultus fui. *Cõtractus mercatorum cum Rege.* Dabant Regi Antuerpię ad bellicos vſus centum millia aureorum, octoginta duo millia in pecunia & 18. millia in pannis, dimidio tamen ſupra iuſtum, æſtimatis. Nam quod ualebat duobus, æſtimabant tribus. vnde cùm pannus totus ualeret ſolùm 12000. aureorum æſtimabant 18000. Porro ipſi in Hiſpania intra duos menſes accepturi erant 100000. aureorum in pecunia.

Reſpondi Primò, Hunc contractum videri ſic conceptum, vt fraus fieret militibus: ideo enim totum onus cambij videri reuolui in pretium panni, vt in ſolutione ſtipendiorum, militi pannus æſtimetur quaſi re vera tanti valeret. Verùm quia ſolutio iſta non fit a mercatoribus, ſed ab officialibus regijs, non eſt hæc iniuria mercatoribus imputanda, ſi huius conſilij cauſa non ſint. Si tamen poſſent eam abſque ſuo incommodo impedire, ineundo aliam ſpeciem contractus, tenerentur ex charitate.

Secundo, Hunc contractum non videri illicitum, niſi fortè ſit exceſſus in lucro. continet enim tres contractus; per quos ſi ſeorſim ad tãtum lucrum perueniri poteſt, poteſt etiam per eoſdem vnitos. dantur enim 82000. ad cambium, & venditur pannus valens 12000. & hoc pretium implicitè datur ad cambium in locum diſſitum. nam pretium ſoluendum eſt in Hiſpania poſt bimeſtre. Itaque ſi cambio 82000. millium Antuerpiæ in Hiſpaniam, & venditione illius canni, & cambio pretij illius, tantum à Rege lucrari potuiſſent, contractus eſt iuſtus. (quæ enim ſeorſim iuſta ſunt, etiam iunctim.) Nec obſtat, quòd videantur pannum uendere ſupra iuſtum pretium; quia in eo pretio comprehendunt pretium cambij expreſſi 82000. & taciti 12000. Neque propriè eſt venditio; ſed contractus innominatus, do vt des, comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuiſſent tantum exigere ſeorſim, contractus eſt iniquus, & tenentur ad reſtitutionem exceſſus. Et ſanè lucrum videri poſſit exceſſiuum; nam in effectu non dant niſi 94000. aureorum, & recipiunt. 100000. vnde intra bimeſtre lucrantur ſex in 100. & conſequenter, dum illum contr actum ſingulis menſibus repetunt, lucrantur 36. in centum intra vnum annum. Accedit, quòd hac ratione vendant magnam vim mercium, quod commodum etiam eſt pretio æſtimabile. Ad hæc reſpondent ipſi, ſe tantam uim pecuniæ ſine magnis ſumptibus, laboribus & periculis non poſſe conquirere; cùm eam vel ab alijs cum graui intereſſe debeant accipere, vel etiam ex Italia, & Hiſpania per multos cum magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum Regibus magna eſſe pericula; ſoluere enim quando uolunt, & facilè antiquos contractus, ſi per eos læſi videanrur, reuocare. Quòd ad pannum attinet, ideo ſe hunc inſerere ſummæ, quòd id fiat ſine ullo Regis incommodo: & quòd ipſi tã tam vim numeratæ pecuniæ, non poſſint aſſiduè habere paratam. Quòd autem lucrum videatur magnum, id fieri ob crebram eiuſdem contractus repetitionem. Verùm vtrum lucrum ſit moderatum, an modum excedens; non eſt Doctorum determinare, ſed proborum uirorum in arte illa peritorum. Hoc tantùm affirmo, hunc contractum ex forma ſua iniquum non eſſe.

DVBITATIO VII.

Vtrum cambium Beſuntinum ſit licitum.

NOtandum nomine cambij *Beſuntini* intelligi propriè quod ad urbem Beſan con traijcitur, vbi non eſt frequentia mercatorum, aut mercium. quidam nunc uocant *Placentinum*, quòd ad eam quoque urbem frequens detur. generatim tamen intelligi poteſt omne cambium, quod dirigitur ad locum, ubi campſarius nec vllam pecuniam, nec ullum reſpondentem, nec fidem habet; ſed rogat campſorem, ut ipſe nomine eius aliquem, qui reſpõdeat, procuret, uel ipſe per ſuum factore reſpondeat; qui poſtea eandem pecuniam per recambium remittit, ut ita fiat ſolutio cambij & recãbij, in loco, ubi fuit primò accepta. tale eſt cambium, quòd maximè in illas urbes à Genuenſibus & alijs dicitur celebrari. 59

Quidam DD. ſentiunt tale cambium non eſſe contra iuſtitiam, ſi bona fide iuſtum pretium, quantum fieri poteſt, conſtituatur. Ita reſponderunt in quadam conſultatione ſex viri doctiſſimi in Luſitania. & tenet Syluester v. Vſura quarta quæſtione nona, dicto. 6. & Nauarr. l. quinta conſilio primo titulo de vſuris. & in Enchiridio capitulo decimoſeptimo numero 289. & 301. & Thomas Boninſignius capitulo ſeptimo de cambijs numero, 7. 8. 9. Quæ ſententia probari poteſt Primò, Quia ſi hoc cambium eſſet iniuſtum, id ideo eſſet, quòd campſarius non habeat pecunias eo loco, vbi ſoluendum eſt: atqui hoc non obſtat. quia non requiritur vt actu ibi habeat; ſed ſufficit vt habeat in credito apud amicum, vel vt facilè poſſit habere correſpondentem, qui eas ibi det mutuo, vel ad cambium; vt rectè docet Nauarrus in enchirid. c. 17. nu. 289. & 301. & in conſilijs, loco citato: hoc enim ſufficit vt fiat cambium verum & reale, nõ ficcum: atqui iſte hoc pacto facilè poteſt ibi habere pecuniam & reſpondentem: ergo ex hac parte non eſt iniuſtum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ, quam campſarius ibi habet, vel habiturus eſt per mutuum vel per aliud cambium reale. 60 *Sententia quorundam.* 61. *1. Probatio.*

Dices Primò, Non habet ibi alium reſpondentem, cui debitum traijciat, præter reſpondentem 62 *Obiectiones.*

dentem campſoris:atqui hoc perinde eſt ac ſi ipſe campſor reſponderet: quod videtur fieri in fraudem vſurariam.

Reſp.Si campſor illum cogeret vt ſuo reſpondẽti traijceret debitum,id iniquum foret;(quia præter naturam contractus nemo poteſt obligari)ſed campſor id ei relinquit liberum. quòd ſi ipſe ſponte petat à campſore ſibi aliquem reſpõdentem dari,certè nulla fit ei iniuria.ſicut enim quiuis alius(qui condicto tẽpore ibi poteſt ſoluere)poteſt ei reſpondere,debitumq́ue accepta re;ita etiam is, quo ipſe campſor vtitur, ibi poteſt hoc munere fungi.

63 Dices Secundò,Saltem hoc non licebit,quanvo reſpondens campſoris, cui creditum tranſmittitur,eſt famulus, vel merus executor campſoris:nam tunc cenſetur vna perſona cum campſore; ac proinde dum ipſi debitum traijcitur, ipſe ſibi ſolueret; quæ ſolutio videtur fictitia & imaginaria.

Reſp. Non eſſe imaginariam ſolutionem;poteſt enim vnus,idemq́ue, quatenus ſubit diuerſas perſonas,ſeu officia,ſibi ipſi ſoluere,ſibiq́ue eſſe creditor & debitor.

Vbi Aduerte,campſorem hic ſubire duas perſonas, nempe campſoris, quatenus hic dat ad cambium, & tranſmittit creditum ad ſuam reſpondentem.& campſarij, quatenus nomine eius traijcit debitum in eundem ſuum reſpondentem: hoc enim ad officium campſarij pertinebat.Similiter reſpondẽs duplex officium præſtat.Primò,Quo creditum acceptat, eſtq́ue reſpondens campſoris.Secundò,Quo debitum acceptat, eſtq́ue reſpondens campſarij;ſoluturus ſibiipſi, tanquam reſpondenti campſoris. nihil enim refert ad iuſtitiam contractus,ſiue hæ perſonæ ſint diuerſæ,ſiue eædem; modò id in arbitrio eius,cuius intereſt,relinquatur. nam etiam in mutuo, ipſe mutuans poteſt eſſe fideiuſſor, ſeu aſſecurator,ita volente mutuatario.vt oſtenſum eſt capit.20.dubit.11. vnde fieri poteſt, vt campſor ſubeat officia quatuor perſonarum, ſi videlicet reſpondens ſit eius famulus,vel collega in ſocietate; nam ſocij omnes ſunt inſtar vnius perſonæ.

64 *2.Probatio.* Secundò,Probari poteſt,quia ſi tu à mercatore petas mutuum, & ille dicat ſe non dare mutuum;ſed eſſe paratum vendere pannum credito,quem ipſe præſenti pecunia illi,vel alteri reuendas, non peccat contra iuſtitiam; quamuis interdum contra charitatem, vt oſtenſum eſt c.21.dub.16.Similiter ſi dicat ſe eſſe paratum emere præſenti pecunia ſi quid habeas hic vel alibi venale; & ſi nihil habeas offerat tibi merces (quas alibi habeat vendendas) credito, inxta communem æſtimationem; quas paratus eſt, ſi velis præſenti pecunia redimere.Atqui hic contractus eſt ſimilis illi,de quo agimus,in quo dicit campſor ſe nolle mutuare;ſed eſſe paratum emere pecunia preſenti tuam pecuniam abſentem,quam habes,verbi gratia Beſuntij: & ſi ibi non habet, nec potes habere per alios; paratus eſt tibi credito ibi vendere,& preſenti pecunia eandem emere.

65 *Obiectiones.* Dices Primò,Iſte non liberè, ſed coactè accipit tale cambium:atqui coactio, ſeu inuoluntarium irritat contractum:ergo hoc cambium eſt iniquum.

Reſp. Eſſe hic ſufficientem libertatem vt validus ſit contractus: quia abſolutè liberè & voluntariè contrahit. & quamuis ex parte faciat inuoluntariè;(quia mallet alia ratione pecuniã conſequi)tamen quia per iniuriam ad hunc modum contrahendi non compellitur, non obeſt hoc inuoluntarium.multi enim valde inuoluntariè res ſuas vendunt;quia tamen per iniuriam ad hoc non coguntur,venditio eſt valida.Idem dicendum de alijs contractibus. Pactio autem vſurarum non ideo eſt irrita,quia inuoluntaria ſed quia mutuatarius non intendit transferre vſuras,niſi quatenus eas iure debet pro vſu pecuniæ.vt dictum eſt c.20.dubit.18.

Dices Secundò,Pretium in hoc cambio ſemper eſt iniuſtum:ergo & ipſe cõtractus iniquus eſt. Antecedens probatur,quia pecunia, quam campſarius vendit, campſori pluris valet, ob ſumptus, quibus eam comparare debet. ſicut merces maioribus laboribus & ſumptibus comparatæ, pluris valent, verbi gratia frumentum aduectum ex Sicilia Romam, quàm in agro romano natum. 66

Reſp. Quando merces ſecundum, ſe habent communem æſtimationem,non ideo pluris valent,quòd maioribus ſumptibus ſint comparantæ;vt dictum eſt ſuprà cap.21.dub.4.atqui pecunia illa habet ſuam æſtimationem communem in illo loco, ad quem cambium mittitur, vt patet;alioqui ſequeretur,ſi aliquis cõparaſſet 100. vlnas panni,maiori pretio, nõ poſſe eas emi pretio infimo currente; quòd eſt contra communẽ ſententiam.nec eſt ſimile de frumento: quia ſiculum melius eſt romano.quòd ſi non eſſet melius,poſſem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur romanum.

Dices Tertiò, Hoc cambium videri ſiccum, & verum mutuum:quia litoræ remittuntur inanes:vnde eodem loco, vbi pecunia accepta eſt, redditur campſori cum lucro, quod lucrum nõ videtur exigi,niſi ratione dilationis. 67

Reſp. Non eſſe ſiccum; nam literæ,per quas fit,verè mittuntur,& virtute earum fit vera ſolutio in loco deſtinato;non enim eſt neceſſe pecuniam reipſa ibi numerari; ſed ſufficit ipſam ibi eſſe, & debita creditaq́ue per chirographa transferri: (qui modus ſolutionis eſt vſitatiſſimus inter mercatores)ita vt ſit aliquis,qui accepet debitum,& aliquis,qui acceptet creditum; ſiue vnus idemq́ue vtramque obligationem & functionem ſubeat, ſiue diuerſi. hoc enim non mutat rei iuſtitiam. vnde verum non eſt literas redire inanes:nam a liæ remittuntur, quibus fit recambium.

Vt explicem quid de hac ſententia ſententiam,Dico Primò,Si is,qui petit à campſore,nõ ſit habiturus pecunias alibi actu vel poteſtate, ſeu in credito,idque campſor norit;contra iuſtitiam peccat, ſi ei ad illum locum cambiat. eſt communis ſententia DD.Syluestri,Vſura 4.qu. 9.Nauarri cap.17.nume.289.& 299. Thom.Boninſignij capitu. 7. Ratio eſt, quia dare ad cambium, vel eſt permutare pecuniam præſentem cum abſente, vel eſt pecuniam abſentem emere, aut transferre : atqui hic non eſt vlla res, quæ poſſit emi vel transferri à campſore, vel permutari cum pecunia præſente: eſt ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde proueniens caret iuſto titulo. ſicut ſi quis emeret boues ab aliquo, qui nullos habet, eoſque illi certo pretio locaret, lucrum illud eſſet iniuſtum;quia nulla hic eſt locatio, ſed ſolùm fictio locationis. 68 *Quid ſentiendum in hac q.* *Si alibi nõ habet pecuniam re ipſa vel fidem.*

Aduerte tamen,ſi campſor bona fide ad cambium

bium

69 bium dederit in certum locum, putans alterum ibidem habere pecuniam, aut habiturum; poteſt, vbi reſciuerit fraudem, illud cogere vt contractum impleat, & ibi ſoluat: quòd ſi alter nolit illic ſoluere, poterit campſor repetere ſortẽ & pretium cambij in loco, vbi dedit; & intereſſe, quod patitur ex eo, quòd loco conſtituto ſolutum non ſit. ratio eſt, quia cùm ipſe bona fide contractum ex parte ſua impleuerit, tenetur alter quoque ex parte ſua implere quantum poteſt; vel ſoluere quantum intererat campſoris eum impleri, alioquin contractus ſemper paterent fraudibus; & contrahẽtes poſſent cum magno ſuo incommodo eludi.

Si bona fide dedit campſor.

70 Dico Secundò, Si is, qui petit, poſſit alibi habere pecuniam per amicum vel alium, qui non ſit in miniſterio vel ſocietate campſoris, nõ peccabit contra iuſtitiam campſor, ſi nolit ei dare niſi ad cambium in talem locum. fieri tamen poteſt vt peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet; quia ex iuſtitia non tenetur ei dare mutuum; ſed poteſt nolle ei dare pecuniam, niſi aliquid emendo iuſto pretio: atqui pecunia illa, quam iſte habere poteſt alibi, eſt pretio æſtimabilis: ergo etſi campſor nolit ei dare pecuniam, niſi emendo talem pecuniam abſentem, nõ peccabit contra iuſtitiam. ſicuti ſi nolit ei dare pecuniam, niſi emendo domum, uel agrum, vel equum, non facit iniuriam.

Si alibi habet per amicum.

Altera pars patet; vt ſi proximus ſit pauper, & in aliqua graui neceſſitate conſtitutus: nam contra charitatem eſt, compellere hominem tenuem hic egentem pecunia præſenti, vt alibi, vbi non eget, cum magno ſuo damno eam procuret. vt enim campſarius ei, qui alibi pro ſe reſpondit, ſatisfacia, cogitur ibi facere recambium, & ſic in loco, vbi accepit, ſoluere pretium cambij & recambij, grauiſſimo ſuo incommodo.

71 Dico Tertiò, Si is, qui petit à campſore, nõ poſſit habere alium, qui ipſius nomine ſatisfaciat in loco condicto, quàm ipſum campſorem, vel ſocium eius, cui pecunia in loco illo eſt numeranda; probabile eſt, eſſe contra iuſtitiam tunc ad cambium dare. Contraria tamen ſententia non eſt improbabilis, & ſpeculatiuè verior; tamen omnino diſſuadenda, nec facilè permittenda. Prior pars probatur, quia ita tenent multi DD. videtur enim eſſe mutuum palliatum. intẽtio enim non videtur eſſe alia, quàm dare pecuniam cum obligatione, vt in eodem loco reſtituatur; cætera videntur agi non ſeriò, ſed tegendi mutui cauſa. Secunda pars probatur rationibus ſuprà allatis. ſuppono autem ſeriò agi, ita vt ſi factor campſoris, qui reſpondet pro cãpſario, fugeret vel decoqueret, campſor non ſit habiturus directam & nomine ſuo actionẽ in campſarium. nam hoc ipſo, quo acceptata eſt obligatio reſpondentis liberatur campſarius; ita vt cãpſor in illum agere ſaltẽ ſuo nomine nõ poſſit: quod maximè locum habere debet, quando factor cãpſoris reſpondet. Poteſt tamen ei cõpetere actio indirecta, nomine ſui debitoris.

Probabile eſt non eſſe contra Iuſtitiam.

72 Tertia pars patet; tum quia ſæpe eſt contra charitatem; tum quia inducit præſumptionem Iuris & de Iure, vſurarum. vt patet ex Bulla Pij V. de cambijs. vnde talis in foro externo poſſet plecti tanquam vſurarius.

DVBITATIO VIII.

Vtrum prouiſiones, quas ſolent campſores & bamcarij accipere, iuſtè accipiantur.

NOtandum eſt, nomine *prouiſionum* ſignificari mercedem & lucrum, quod campſores & bancarij detrahunt pecuniæ numerãde, ratione operæ, quam præſtant ſcribendo, numerãdo pecuniam, ſoluendo pro alio, literas mittendo, pecuniam depoſitam cuſtodiendo, pro alio ſe obligando, alterius negotia expediendo. Itaque poſſunt hic interuenire varij tituli; de quibus ſeorſim dicendum. 73

Prouiſiones.

Dico Primò, Campſor vel nummularius, qui pecuniam mercatorum, vel aliorum accipit, cuſtodiendam, cũ obligatione eam reddendi quando, & cui voluerint depoſitores, poteſt accipere iuſtam mercedem pro hac cuſtodia & obligatione, ſi de ea ante ſtipulatus fuerit; vel ſi ex cõſuetudine dari ſoleat. ratio eſt, quia tale obſequium in gratiam alterius præſtitum, per ſe eſt pretio æſtimabile. 74

Pro cuſtodia.

Dixi, *Si ante ſtipulatus fuerit*, &cæ. quia alioquin non cenſebitur locaſſe operam ſuam pretio; ſed gratis, vt vſu pecuniæ frueretur: vel accepiſſe eam mutuo. nam depoſitores ordinariè nihil dare ſolent, cùm bancarij libentiſſimè gratis hoc onus ſuſcipiant, ob commodum, quod illis inde prouenit.

Vbi Aduerte; fieri interdum poſſe, vt bancarij lucrentur; vt ſi nolint pecuniam ſuſcipere cuſtodiendam, niſi certo pretio operam ſuam ad hoc elocando: quod poſſunt facere, etiamſi ex vſu pecuniæ interim magnum quæſtum capiãt: etſi enim permittatur illis vſus pecuniæ, tamen pretio æſtimabile eſt, quòd obligent ſe ad pecuniæ cuſtodiam, & ad eam reſtituendam, quando alteri placuerit: quod autem interim quæſtum vſu pecuniæ faciant, induſtriæ fructus eſt, non pecuniæ: vnde hoc non impedit, quin pro obſequio, quod præſtant depoſitori, poſſint mercedem paciſci. Interdum fieri poteſt, vt deponentes lucrentur; vt ſi nolint pecuniam ſuam tradere, niſi in ſocietatem negotiationis per tres contractus, de quibus infrà. Hoc modo in Hiſpania & Gallia fortaſſe accipiunt depoſitores 6. vel 7. in 100. à bancarijs, quamuis Nauarr. capit. 17. nume. 293. putet eos committere vſurã, ſi ex pacto tacito vel expreſſo accipiãt. Sed hoc intellige, niſi talis, vel ſimilis contractus interuenerit. Interdũ fieri poteſt, vt neuter lucretur: vt ſi depoſitores nolint eam tradere titulo depoſiti, ſed mutui, vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione cuſtodiæ, quia alter cuſtodit rem ſuam, non alterius, cum ex vi mutui transferatur dominium in mutuatariũ. neque ratione obligationis ſoluendi; quia hæc obligatio tali mutuo eſt intrinſecè connexa. Deinde etiamſi non cogitent de mutuo, ſed ſimpliciter apud bancarium deponant, tamen non tenentur ſoluere mercedem; quia cum magnum bãcario beneficium præſtent, quòd apud ipſum potiùs, quàm apud alium pecuniam ſuã deponant; viciſſim intendunt ab ipſo beneficiũ accipere, (videlicet cuſtodiam ſuæ pecuniæ) ad quod ex gratitudine tenetur. ſi enim indicaret ſe nolle id gratis præſtare; facilè alij inuenirentur, qui id libentiſſimè ſuſciperent.

75 *Quando lucrẽtur bancarij, & quando depoſitores.*

76

Dico

Quibus caſibus campſor à campſario prouiſiones poſſit accipere.

77 Dico Secundò, Campſor poteſt aliquid exigere nomine prouiſionis ſeu mercedis à campſario. Primò, Si periculum ſortis, volente campſario, in ſe ſuſcipiat. ſicut enim mutuans vel emẽs anticipata ſolutione, vel credito vendens, poteſt exigere pignus vel fideiuſſorem, vt ſibi cautum ſit de ſorte: ita etiam cambiens; vt rectè docet Boninſignus ca.7.nu.23; vnde ſi campſarius non habeat pignus vel fideiuſſorem; vel ſi petat vt ipſe campſor id periculi ſubeat; poterit campſor aliquid pro eo onere bona fide æſtimatum accipere. Secundò, Si fideiubeat pro campſario apud eum, cui debitum trahitur vel traijcitur, id eſt, apud reſpondentem campſarij; præſertim ſi ille non ſit famulus, ſeu factor campſoris. ratio eſt, quia obligat ſe pro campſario ad ſoluendum illi, ſi contigerit campſarium illi non ſoluere: quæ obligatio eſt aliquo pretio æſtimabilis, quamuis exiguo; præſertim quando campſor aliunde eſt ſecurus ſuæ ſortis. eſt tamen alicuius momenti; quia ſi alius fideiuſſiſſet, campſor non poſſet conueniri à reſpondente campſarij; atqui nunc conueniri poteſt, ſi campſarius tempore

Si famulus vel factor, ſeu geſtor negotiorũ.

78 conſtituto, ſuo reſpondenti non ſoluat. Quòd ſi ille ſit famulus, vel factor campſoris; non poteſt campſor quidquam pro fideiuſſione exigere: tum quia verè non fideiubet; (non enim obligat ſe alteri pro campſario, nec vllum nouum periculum ſubit) tum quia hoc ipſo ſecurus eſt famulus de ſolutione ſibi facienda pro debito traiecto, quo dominus eius ſecurus eſt de ſorte & lucro ſortis: (nam cenſetur vna, eademque perſona) atqui dominus eſt ſecurus, ſi iam antea pignus vel aliàm ſufficientem cautionem acceperit: ergo non poteſt hic eſſe vera fideiuſſio pretio æſtimabilis. Dico, *ſi cautionem ſufficientem acceperit*: quia ſi nullam cautionem accepit, nec campſarius eam dare poteſt, aut non cupit, poteſt æſtimare periculum, cui ſuam pecuniam, prior numerando, exponit: non tamen fideiuſſionem, qua apud ſuum famulum videtur fideiubere.

Qui pecuniã nomine alterius numerãt.

Dico Tertiò, Exigere etiam poteſt prouiſio-
79 nem is, cui debitum traijcitur, id eſt, reſpondẽs campſarij, vel campſoris, qui pecuniam in loco diſſito numerare debet: huic tamen ſatisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (iſti enim ille operam ſuam locatam habet, & obſequium præſtat) non autem ille, cui numeratur. vnde iniqua eſt conſuetudo quorundam, qui cũ debeant verbi gratia 1000. aureos, mittunt chirographum ad ſuum reſpondentem, vel ad bancariũ, quo iubent ſolui tantùm 1000. cùm ſciant ipſum nomine prouiſionum detracturum 5. vel 6. de tota illa ſumma: debent enim curare vt integra ſolutio fiat. vnde tenentur illud ſupplere, quod ille detraxit; quamuis ille detrahendo, iniuriam non fecerit.

Dico Quartò, Campſor & reſpondens, nihil
80 poſſunt exigere à campſario, ratione laboris numerandæ pecuniæ, vel ſcribendi literas & mittendi ad ſuos reſpondentes. ratio eſt, quia ex natura contractus hunc illi laborem debent: ſicut emptor numerans pecuniam venditori, vel ſcribens ad amicum vt ei ſoluat, non poteſt aliquid pro eo labore à venditore petere. ſimiliter nec amicus pecuniam ipſi numerans, quamuis huic merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

DVBITATIO IX.

Vtrum poſſit fieri pactum de eo, quod intereſt campſoris, vel de recambio, ſi campſarius fuerit in mora.

Pactum de intereſſe.

RESpondeo & Dico Primò, Iuſtè poſſe fieri 81
pactum de intereſſe, ſicut in alijs contractibus: vt ſi campſor ob hanc morã debuerit accipere pecuniam ſub vſura, aut lucris per eam ſperatis exciderit. Poteſt autem à principio dupliciter paciſci. Primò, De incerto, vt campſarius cogatur omne damnum emergens & lucrũ ceſſans, quod poſtea ratione dilationis obueniſſe fuerit deprehenſum, ſarcire. Secundò, De certo aliquo; vt ſi exigat certum quid pro periculo cui ſe exponit, concedendo dilationem vltra terminum ordinarium: ſed hoc ſecundum non eſt licitũ, vbi Bulla Pij V. de cambijs ſeruatur. aliàs verò per ſe non eſt illicitum, cum ea moderatione, qua dictum eſt ca.20.dub.13. poſſe id in mutuo permitti. hæc enim conceſſio dilationis, eſt tacitum mutuum.

De recambio.

Dico Secundò, Campſor non poteſt paciſci
cum campſario, vt ſi elapſo termino non ſoluerit, 82
teneatur eandem ſummam accipere ad recambium: niſi certò conſtet tantum lucri illum ex illa mora amiſſurum, quantum ex recambio perciperet. ratio eſt, quia non poteſt plus exigere ratione moræ, quàm æſtimationem lucri ceſſantis & periculi ſortis. itaque cùm detrimenta
recambiorum ſæpe ſint maiora, non poteſt il- 83
lum ad hæc obligare. ſi tamen campſor moraliter certus eſſet, ſe eandem pecuniam, ſi termino conſtituto ſoluta fuerit, ſtatim ad cambium æq; vel magis lucroſum dare poſſe; poſſet ſtipulari vt campſarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad ſingulos terminos accipere, donec tandem ſoluerit ſortem: quia hoc nihil eſt aliud quàm illum obligare ad intereſſe lucri ceſſantis.

Prouiſione.

Petes, Vtrum tunc ipſe campſor & eius reſpõ- 84
dens poſſit conſuetas prouiſiones exigere? Videntur enim non poſſe: tum quia campſarius nõ petit illas ſcriptitationes & gyrationes vltro citroque; ſed illæ fiunt gratia campſoris, vt videatur ſemper verum cambium factitare; tum quia non fit noua pecuniæ numeratio.

Reſpondeo, Poſſe in rigore exigere; (quamuis id ſit ſatis inhumanum, ac proinde apud honeſtos non ſitatum) idque titulo lucri ceſſantis. nam ponimus campſorem, eiuſque reſpondentem percepturos eas ab alijs, ſi campſarius condicto tempore ſoluiſſet. Adde has ſcriptiones non poſſe omitti; quia alioqui campſor cenſeretur vſurarius apud ſuos: inter quos vſu receptũ eſt vt niſi literarum miſſio appareat, cenſeatur cambium ad eundem locum, & condemnetur tanquam vſurarium. vnde etiam ratione indemnitatis, neceſſaria eſt literarum miſſio.

Petes, Vtrum id, quod campſoribus debetur ratione prouiſionum & intereſſe, poſſit ab ipſis continentur adijci ſorti, vt cambium augeant?

An ſorti poſſit adijci.

Reſp. Id fieri non poſſe, niſi moraliter certi
ſint ſe illud potuiſſe alijs ſtatim ad cambium da- 85
re, & per illud lucrari; tunc enim ratione lucri ceſſantis poſſunt illud ſorti vnire de cambij augmentum.

DVBITATIO X.

Vtrum campſor, quando poſt multa cambia & recambia, debitor ei ſoluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in ſortem, antequam ſit ſatisfactum detrimentis cambij.

86 *Conſuetudo campſorum.* NOtandum eſt, eſſe conſuetudinem campſorum, vt non accepten̄t ſolutionem ſortis, niſi ſimul ſoluantur cambiorum detrimenta, ſeu lucra & intereſſe. Quidam putant id eſſe iniquum. Primò, Quia quando quis eſt debitor expluribus cauſis eidem creditori, in poteſtate debitoris eſt, ſoluere priùs vtri debito maluerit; quia debitor poteſt legem dicere rei ſuæ, nempe vt ſit pro debito, quod ipſi placuerit; vt habetur L.1.ff.de ſolutionibus. Secundò, Quando quis eſt debitor ex pluribus cauſis, ſi aliquid ſoluat, id cenſetur ſolutum pro debito, quod magis grauat: niſi debitor contrarium exprimat; vt habetur L.3.4. & 5.ff.eodem titulo. atqui magis grauat debitum ſortis quàm vſurarum, ſeu detrimentorum, quando hæc non ſunt vnita ſorti: ergo prima ſolutio cenſetur facta pro ſorte.

87 *Non eſt iniqua.* Reſpondeo tamen, verius eſſe, illam conſuetudinem non eſſe iniquam; ſed Iuri conſentaneam. probatur, quia quando ex debito aliquo principali, tanquam ex radice, naſcuntur alia debita tanquam fructus; tunc ſi fiat ſolutio, primò cenſetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde ſi quid ſuperſit, computatur in ſortem; vt expreſsè habetur L.1.C.de ſolutionibus & L.Si vſuras, C.de vſuris. idque cōſentaneum eſt praxi in ſimilibus debitis: vt in debito cenſuum, & in debito ex contractu ſocietatis. leges autem illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuerſis cauſis. hæc autem non naſcũtur ex diuerſis; ſed ex vna, eademque; radice: nam alterum ex altero, tanquam fructus à re fructifera, pendet. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione intereſſe prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura paſſim vocāt vſuras, quas volunt intelligi ſolutas ante ſortem; vt patet L. Si vſuras, ſuprà.

DVBITATIO XI.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in ſua Bulla de cambijs; & an omnes obligent.

HAnc Bullam refert Nauarrus capitu. 17. numero, 300.

88 *Cambia ſicca damnantur.* Reſpondeo Primò, Damnat Pontifex tanquam vſuraria omnia cambia ſicca; qualia ſunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit ſolutio in eodem loco, eò quòd alter alibi pecuniam non habeat.

Conditiones requiſitæ à Pio V. Secundò, Iubet ſeruari quaſdam conditiones in cambio reali.

Prima eſt, Ne campſor ratione dilationis, vltra terminum præſtitutum conceſſæ, paciſcatur de aliquo lucro; id enim eſſe vſurarium.

Secunda eſt, Ne ab initio vel poſtea, paciſcatur de certo intereſſe, etiam in euentu, quo non fieret ſolutio debito tempore.

Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo intereſſe futuro ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactum de intereſſe incerto, quod poſtea ex mora campſarij deprehenſum fuerit. Item non prohibetur ne pœna moderata adijciatur, ſi ex negligentia tempore conuento non fuerit facta ſolutio. 89

Notandum Secundò, Nauarrum exiſtimaræ hanc prohibitionem fundari in præſumptione fraudis vſurariæ: itaque in foro conſcientiæ, vbi ceſſant præſumptiones, valere pactum de certo intereſſe; ſi moralite conſtet illud iuſtum eſſe; id que etiam in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet cap.17.enchiridij num. 301. verſiculo Nota quartò. quæ ſententia videtur vera. præſertim cùm Pontifex non irritet tale pactum, mens tamen ipſius eſt, abſolutè tale pactum vetare. vnde erit illicitum, vbi Bulla eſt recepta, quamuis non irritum. 90 *Pactum de certo intereſſe, nō eſt irritum.*

Tertia Conditio, Ne realia cambia aliter quā ad proximas nundinas fiant; vel ſi nundinæ non agantur, proximis terminis, iuxta receptum locorum vſum. Vbi Nota Primò, non licere ad ſecundas nundinas dare cum maiori lucro quàm ad proximas; cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri intereſſe plus exigeret quando ad ſecundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium profert, peccaret contra hanc Bullam, vbi eſt ea recepta, & puniretur in foro exteriori tanquam vſurarius; non tamen teneretur ad reſtitutionem ante ſententiam Iudicis. ratio eſt, quia in re, nulla eſt facta inæqualitas. 91 *Ad proximas nundinas.*

Quarta eſt, Vt in terminis ſolutionum conſtituendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus ſolutio deſtinatur; ne dum longiores præfiguntur, quàm loca deſtinata ſolutioni deſiderant, fœnerandi detur occaſio. 92 *Termini ſolutionum.*

Vbi notandum eſt, non improbari hic terminos ſolutionum in nundinis, quæ ſæpe triplo vel ſextuplo ſunt longiores, quàm locorum intercapedo poſtulet; quia non poſſunt illis locis commodè alij termini conſtitui; ſed de terminis extra nundinas. videtur autem tacitè improbari conſuetudo illa, qua campſores eò amplius lucrantur, quò longius eſt tempus ante nundinas. Verùm probabile eſt eam non improbari, quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio; idque ob cauſas, quæ communiter ipſis videantur æquæ, vt ſuprà dictum eſt. Quòd ad obligationem eius attinet, puto paucis locis, & fortè nuſquam (ſaltem quoad omnes eius conditiones) eſſe receptam. 93 *An recepta.*

CAPVT

CAPVT XXIIII.

De Locatione & Condutione, Emphyteuſi & Feudo.

Conſtat dubitationibus X.

HI contractus ſunt inter ſe valde ſimiles; nam in hic vtilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua penſione vel obſequio, retento dominio, ſaltem directo. quare de his breuiter, vno eodemquè capite tractabimus.

DVBITATIO I.

Quid locatio, conductio, emphyteuſis, feudum, & liuellus.

1 *Locatio.* REſpondeo, *Locatio* eſt contractus, quo perſona, vel res aliqua, ad vſum, vel fructum pretio conceditur. Dico *perſona*, quia poteſt quis ſeipſum, & ſeruum ſum locare alteri. Dico *Res*, in genere, ſiue mobilis ſit, ſiue immobilis. *Ad vſum vel fructum*; quædam enim locantur ſolùm ad vſum, vt ſeruus, equus, domus & ſimilia, quorum fructus non eſt alius quàm vſus ipſorum. quædam ad fructum, vt agri & paſcua. Item Iura, vt reditus, vectigalia. *Pretio*, id eſt, pro pecunia: ſicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin ſi fiat pro alia re, vel obſequio; erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Sylueſtrum v. Locatio num. 1.

2 *Conductio.* *Conductio* eſt contractus, quo perſona vel res ad vſum vel fructum comparatur pretio. ſicut enim vnus, idemque contractus ex parte vnius vocatur emptio, ex parte alterius venditio: ita etiam vnus, idemque contractus, ex parte vnius eſt locatio, quæ eſt ſimilis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ eſt ſimilis emptioni: nam emit operas, vel fructus rei aut perſonæ.

3 *Emphyteuſis.* *Emphyteuſis*, idē eſt propriè quod ἐμφυτεία, id eſt, implantatio, inſitio. vnde dicitur ager dari εἰς ἐμφύτευσιν, quando datur vt conſeratur arboribus, vel ſegetibus. Hinc accōmodatum eſt hoc nomen ad ſignificandum contractum, quo res datur ad emphyteuſim; quo ſignificatu nunc de emphyteuſi loquimur. *Emphyteuſis* igitur ſic accepta (non rectè quidam vocant emphyteoſim) eſt conceſſio rei immobilis cum tranſlatione dominij vtilis, retentio directo, ſub onere certæ penſionis proprietario ſoluendæ; idque vel in perpetuum, vel ad vnius aut plurium vitam, vel ad certum tēpus, quod decennio non ſit minus. *Emphyteuta* autem dicitur, qui dominium vtile rei immobilis ſic accipit.

Differt à contractu locationis. Primò, Quòd
4 *Differt à locatione.* emphyteuſis ſolùm conſtitui poſſit in re immobili, quæ cultura poteſt effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente ſolo dominio directo apud priorem dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tēpus, quàm decennij: quorum nullum cernitur *Res immobilis locata ad decennium.* in locatione ſtrictè accepta: ſi enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vlteriùs, vel ad vitam conductoris, quæ cenſeatur decennio futura prolixior; transfertur iure communi vtile dominium & ius in re in conductorem; ita vt ei competat actio in rem contra quemuis, vt communiter docent Iuriſperiti, teſte Couarruuia l. 2. varia. c. 16. & colligitur ex L. 1. ff. de Superficiebus. Quare tunc non tam eſt locatio quàm contractus emphyteuticus; nā omnes definitionis partes illi conueniunt. ſecus eſt, ſi locetur breuiore tempore quàm decennio; aut ſi ſit res mobilis, vel Ius aliquod incorporale; hæc enim in emphyteuſim non dantur.

Feudum dictum eſt à fide ſeu fidelitate, vt communiter docens Doctores, & accipitur 5 *Feudum.* tum pro re, quæ datur in feudum, id eſt, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu ſic definitur, *Feudum* eſt conceſſio rei immobilis vel æquipollentis, cum tranſlatione vtilis dominij, proprietate retenta, ſub onere fidelitatis & obſequij perſonalis exhibendi. vide Iulium Clarum, de feudo quæſt. 4. & 5. Differt ab emphyteuſi potiſſimùm, quòd in puro feudo non ſoluatur penſio vt in emphyteuſi; ſed ſolùm obſequium perſonale. Interdum tamen etiam in feudo aliquid ſoluitur in recognitionem dominij directi; ſed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteuſis. In cæteris hi contractus ſunt valde ſimiles, adeo vt ſæpe nomina confundantur.

Notandum eſt, emphyteuſim vulgò vocari 6 *liuellum* vel *libellum* & contractum libellaticum, *Libellus.* vt notat Clarus, de emphyteuſi quæſtio. prima, & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteuſim vel feudum, dicitur dari ad liuellum. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius, rem eam, quam in feudum vel emphyteuſim accepit, ſimili contractu tradit tertio, vt ſit veluti ſubfeudum, & ſubemphyteuſis, vt docet Antonius Neguſantius, de pign. parte 2. membro ſecundo num. 51.

DVBITATIO II.

Vtrum ſi conductor impediatur ab vſu vel cultura rei, abſque ſua culpa, teneatur ſoluere penſionem?

Verbi gratia, conduxit aliquis domum, & viciniam inuadit peſtis; vel incipiunt ibi graſſari milites, qui omnia vaſtant, vel eſt infeſta ſpiritibus; conduxit famulum, qui incidit in morbum.

REſpondeo & Dico Primò, Si ſuperueniat aliquod impedimentum ex parte rei conductę abſque culpa conductoris, ob quod meritò rem deſerat, vel ea non vtatur, aut non colat, non tenetur ad penſionem pro illo tempore; Ita Nauarrus cap. 17. num. 187. & Couar. l. 3. varia. cap. 13. num. 8. de famulo ægrotante. & practica. qq. quæſt. 30. numero 3. de peſte & quauis cauſa iuſta. & colligitur ex L. Habitatores, ff. Locati. vbi dicitur, *Si cauſa iuſta fuiſſet, cur periculum timeret, quamuis periculum verè non fuiſſet, tamen* 7 *Si impedimentum proueniat ex parte rei cōducta.*

non

non debere mercedem. ratio eſt, quia conductor non cenſetur promittere penſionem, niſi quatenus re illa poterit vti aut frui. atqui quando aliquid tale rei ſuperuenit, vt iuſto timore impediatur, non cenſetur poſſe vti vel frui: ergo &c. Puto tamen non eſſe vſu receptum, vt ſi quis propter peſtem domum deſerat, aliquid de penſione ei debeat remitti. Itaque ſeruanda eſt in his conſuetudo & Ius cuiuſque loci.

8 *Si culpa conductoris.* Dico Secundò, Si illud impedimentum proueniat culpa conductoris, vel etiam ſine culpa ab illo originem trahat, (vt ſi ſui commodi cauſa vel damni vitandi cogatur aliò proficiſci) non poteſt quidquam de penſione detrahere, niſi quatenus cum domino rei conductæ conuenerit. Ita Nauarrus cap.17.num.197. de eo, qui conducto operario non eſt vſus eius opera, ob impedimentum ex perſona ſua obueniens. hic enim conductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac ſi operam præſtitiſſet; & nu. 198. de eo, qui alia re conducta, ob ſimile impedimentum, non eſt vſus. colligitur ex L. Qui operas, & L. Si vno, ff. Locati.

9 *Quid ſi res alteri non erat locanda?* Petes, An conductor teneatur ad integram penſionem vel mercedem, ſi æquè bene res alteri locanda non fuiſſet? Syluester v. Locatio, q. 12. ſentit non teneri; quia contra æquitatem videtur, vt cogaris operario, cuius opera non potes vti, ſoluere mercedem; qui ſi à te conductus non fuiſſet, æquè nihil lucraturus erat; aut integram penſionem domus, qua vti non potes, ſoluere, ſi alteri ea locanda non erat.

10 Reſpondeo, In eo caſu non eſſe ſummo Iure agendum; ſed rem ex æquitate tranſigendam: ita vt non tota merces ſoluatur; ſed tamen aliquid arbitrio prudentis, prout conditio rei poſtulauerit: quia conductor poteſtatem facit locatori, vt rem vel operam ſuam alteri elocet; quod eſt pretio æſtimabile. ſi tamen cōductio illa cauſa eſt, cur alteri, qui integram mercedem ſoluiſſet, locata nō ſit, aut cur reliquo tempore, quod ſupereſt, locari non poſſit, tunc meritò integra merces ſoluenda eſt; quia conductor eſt cauſa lucri ceſſantis.

11 *Si opera alteri elocata.* Aduerte tamen, quando conductor, re, vel opera conducta non eſt vſus, ſi ea res vel opera alteri pro mercede aliqua elocata fuerit, tantundem de pretio prioris conductionis detrahendum verbi gratia conduxeram operam tuam in 10. dies, poſtea impeditus, non ſum ea vſus per 5. dies; ſi illis quinque diebus eam alteri locaſti eo pretio, quo à me cōducta fuerat; non teneor tibi ſoluere pro illis quinque diebus: ſi minoris locaſti, non teneor niſi de incremento. ratio eſt, quia opera illa, ratione conductionis mihi erat debita; vnde ſi illam alteri pretio eloces, mihi debetur pretium. ſicut ſi rem eam, quam à te emi, & nondum ſolui, alteri vendas, mihi debetur pretium, poſito quòd priorem emptionē velis eſſe ratam.

DVBITATIO III.

Vtrum locator rei fructiferæ teneatur remittere de penſione conuenta, ſi ſterilitas, vel calamitas, abſque culpa conductoris obuenerit.

12 RESPONDEO & dico Primò, Si pacti ſin à principio, vt conductor quouis euenu teneatur ad integram penſionem, non tenetur locator quidquam remittere. poſſe autem hoc in pactum deducit, patet; tum quia poteſt conductor renuntiare omnibus caſibus fortuitis & diſpoſitioni fauorabili legis vel conſuetudinis, quæ in euentibus fortuitis concedunt remiſſionem; vt docet Gomezius tom.2.cap.3. num.16. tum etiam quia tale pactum eſt conſentaneum naturæ contractus locati, & conducti. eſt enim hic contractus valde affinis emptioni & venditioni, vt habetur L.2. ff. Locati. locator enim agri videtur vendere colono fructus, quos ipſe ſuo cultu & diligentia poterit percipere; & locator domus, vſum domus vnde ſicut rei emptæ periculum eſt emptoris, ita etiam ex natura huius contractus, periculum fructuum eſt conductoris, qui eſt veluti emptor illorum. Nec obſtat, quòd fructus ſucceſſiuè naſcantur; (vt obijcit Gomezius) quia etiam id, quod ſucceſſiuè ſit, ſimul vendi poteſt; qua venditione facta, totum periculum eſt emptoris. vnde niſi Ius vel conſuetudo habeat vt fiat remiſſio, non eſt neceſſariò facienda. hoc tamen caſu penſio deberet eſſe minor, quàm vbi conceditur remiſſio, idque quanti æſtimabitur illud onus, ſeu illa renuntiatio caſus fortuiti. *Si pacti ſint in caſum fortuitum.* 13

Dico Secundò, Non tenetur etiam quidquam remittere, quando eſt partiarius, ſeu quādo penſio conſiſtit in parte aliquota fructuum, verbi gratia in dimidia vel tertia; Nauarrus ca. 17. numer. 190. ratio eſt, quia partiarius colonus quaſi ſocietatis iure, & dānum, & lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L. Si merces, ff. locati. 14 *Partiarius colonus.*

Dico Tertiò, Si ſterilitatis vel calamitas anni ſit tanta, vt conductor nihil ex re conducta percipiat, tota penſio remittenda eſt, niſi aliter ſit conuentum. eſt communis DD. L. ex conducto, ff. locati, vt ſi eluuione, vel hoſtium incurſione, vel grandine vel brucho vaſtentur ſegetes; ſi molindini elocati aditus intercipiantur, ita vt nemo ampliùs illud accedat molendi cauſa. 15 *Si nihil percipiatur.*

Dico Quartò, Si non ſit tanta vt nihil percipiatur, tamen re vera ſit magna, facienda eſt remiſſio penſionis pro rata. habetur expreſsè capit. Propter ſterilitatem, de locato & conducto, vbi Gregor. VIIII. ait, *Propter ſterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, ſine culpa coloni, ſeu caſu fortuito contingentem, colonis Eccleſiæ tuæ pro rata, penſionis remiſſio eſt facienda: niſi cum vbertate præcedentis vel ſubſequentis anni valeat ſterilitas compenſari*. & colligitur ex L. Si merces, §. Vis maior. ff. locati: eſtque communis ſententia DD. teſte Gomezio num. 18. Hoc autem ex quadam æquitate conſtitutum eſt, ne ſolus conductor ſit ſemper in periculo damnorum, locatore ſecuro. natura tamen huius contractus id non poſtulat, (etiamſi contrarium ſentire videatur Gomezius) vt ſuprà diſtum eſt. 16 *Si parum.*

Sed difficultas eſt, quando cenſeatur *ſterilitas magna*, ob quam ſit facienda remiſſio pro rata. Gomezius ſuprà nu.18. & Couar. pract. quæſtionum cap.30. recenſent multas opiniones Doctorum, quarum tres ſunt maximè probabiles. Prima eſt, *Magnam ſterilitatem*, vulgi iudicio definiēdam. Secunda eſt, Eam cēſeri magnam, quando res conducta nō dat dimidiam partē fructuum, quos dare conſueuit. Tertia, Quando detracto ſemine & expenſarum æſtimatione, nō ſupereſt *Qua magna ſterilitas.* 17

quod

quod ſufficiat ſaltem dimidiæ penſionis ſolutio ni ſi autem id, quod ſupereſt, ſufficiat dimidiæ penſioni, tunc nulla remiſſio eſt facienda; quia non cenſetur ſterilitas magna, ſed modica. ſicut ſi quis ſit deceptus, non tamen vltra dimidium iuſti pretij, non cenſetur læſio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda eſt remiſſio reliquæ partis, quæ ſemper maior eſt, quàm dimidia penſio.

18 *Si fructus collecti pereant.* Notandum eſt, ea, quæ dicta ſunt de ſterilitate, etiam intelligenda eſſe, quando fructus iam collecti, poſiti in fundo, vel in area, pereunt caſu fortuito, antequam commodè potuerint in domum recondi; tunc enim perinde facienda eſt remiſſio, ac ſi ſterilitas fuiſſet, vt patet L. Ex conducto, §. 1. ff. Locati. vide Gomezium ſuprà. Idem puto dicendum, ſi conditis in horreo, fulmen, vel hoſtis ex improuiſo ſuperueniens calamitatem inferat: nam eadem videtur ratio.

19 *Si fertilitas cõpenſet.* Dico Quintò, Si præcedentium annorum fertilitas compenſet præſentem ſterilitatem, non tenetur quidquam remittere: quòd ſi præcedentes anni eam non compenſent, tamen ſequentes id præſtent, tunc id, quod remiſit annis præcedentibus, poteſt inde repetere. eſt communis DD. & habetur L. Ex conducto, ff. Locati. & ca. Propter ſterilitatem, ſuprà. ratio eſt, quia æquitas id poſtulare videtur; ſi enim ob ſterilitatem ſit remiſſio, par eſt vt ob fertilitatem id compenſetur.

Petes Primò, Quãta debet eſſe *fertilitas*, vt per eam cenſeatur compenſari ſterilitas?

20 *Quæ cẽſeatur talis fertilitas.* Reſp. Si anni præcedentes & ſequentes ſimul collati, tantum attulerint colono commodi ſupra conſuetum modum, quantum annus ſterilitatis damni: ita vt omnibus inter ſe collatis, non cenſeatur eſſe in damno. Ita Gomezius ſuprà.

Petes Secundò, Vtrum ſi aliquo anno ſit extraordinaria vbertas, locator poſſit penſionem augere.

21 *Si vbertas extraordinaria.* Reſp. Poſſe, ſi ea proueniat ex cæli clementia, non autem duntaxat ex coloni induſtria. Ita Gomezius ſuprà ex communi ſententia DD. qui id colligunt ex L. Si merces, §. Vis maior, ff. Locati, & ſimilibus iuribus, à paritate rationis. vnde infert Bartolus in d. §. Vis maior, *Si quis conduxit molendinum & alia vicina impetu aquarum ſint deſtructa, debere augeri penſionem.* ratio eſt, quia ſi penſioni aliquid eſt detrahendum ob ſterilitatem, etiam poſtulat æquitas, vt ob inſolitam vbertatem aliquid ei addatur; vt ſicut locator ſentit onus ex ſterilitate, ita etiam com-
22 modum ex vbertate reportet. Sed hoc intelligendum eſt, quando ratione iſtius vbertatis, non multùm minuitur pretium; ita vt longè maiorem pecuniam tunc poſſit conflare quàm ordinariè ſolet. ſi enim ratione abundantiæ pretium ita decreuit, vt magna illa fructuum copia, non multò pluris valeat, quàm conſueta meſſis, par non eſt penſionem augeri. Quæ diximus ſeruanda ſunt ſecundum Ius commune Cæſareum, & niſi aliud deductum ſit in pactũ. ſecus ſi alicubi hiſce de rebus ſint propria leges, vel conſuetudines.

WESTON COLLEGE IHS WESTON MASS.

DVBITATIO IIII.

Quodnam cenſeatur iuſtum ſtipendium operarij, famuli, & eius, qui aliquod officium habet.

Reſpondeo, Illud *ſtipendium* cenſeri iuſtũ, quod paſſim eo loco huiuſmodi operarijs, officialibus, & famulis, tali miniſterio occupatis dari ſolet; ita vt non ſit minus infimo, nec maius ſummo, quod dari conſueuit. 23 *Stipendium iuſtum.* ſicut enim pretium rerum venalium, quod non eſt aliqua lege taxatum, non conſiſtit in indiuiſibili, ſed habet latitudinem ſummi, medij & infimi; ita etiam pretium operarum, & obſequiorum. vnde ſi locator ſuæ operæ mercedem exigat maiorem quàm ſit ſumma, vel ſi conductor det minorem, quàm ſit infima dari conſueta; facit iniuriam & tenetur ad reſtitutionem, reducendo mercedem ad proximos limites pretij iuſti. locator enim detrahet quod accepit ſupra ſummum: conductor addet quod deeſt vſque ad infimum. ſicut is, qui vendidit aliquid ſupra iuſtum, tenetur ſolùm reſtituere quod accepit ſupra ſummum pretium iuſtum: & qui emit aliquid infra iuſtum, tenetur ſolùm reſtituere quod deeſt vſque ad pretium infimum iuſtum. ſufficit enim ad iuſtitiam vt contractus iniuſtus reducatur ad proximos iuſtitiæ limites; qui ſunt pretium ſummum & infimum. eſt proximus limes reſpectu eius, qui ſupra iuſtum accepit: infimum, reſpectu eius, qui infra iuſtum dedit.

24 *Si dubium ſit.* Hinc ſequitnr primò, Quando famulo, uel operario, vel cuius alteri officiali non omnino conſtat, ſtipendium, ſeu penſionem, quæ ipſi conſtituta eſt, eſſe infra infimum iuſtæ mercedis gradum, non poſſe vti compenſatione, ſubtrahendo de rebus domini: quia in dubio vtrum aliquid ſit iuſtitiæ lege debitum, non habet locum compenſatio; ut dictum eſt capitulo decimoſecundo dub. 10. non eſſe autem infra infimum ex eo conſtare poteſt, ſi multi alij non deerunt qui libenter tale munus, officium, uel obſequium pro tali ſtipendio ſint præſtituri; hoc enim manifeſtum eſt ſignum, talem mercedem ſpectatis omnibus circumſtantijs non eſſe indignam tali functione: etſi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat; tamen ſi honores vel emolumenta alia ei coniuncta ſint, ſtipendium poterit eſſe paruum; nam honor & commoda coniuncta, ſunt veluti pars ſtipendij.

25 *Si mercedis modus relictus arbitrio domini.* Sequitur Secundò, Etiamſi nulla facta ſit conuentio de certo ſtipendio, & res tota relicta ſit arbitrio domini; nihilominus dominum teneri ſaltem ad infimum mercedis iuſtæ. non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini, vt ei totum obſequium, vel partem intendat præſtare gratis, ſi ille nihil velit dare; ſed mens eius eſt, vt ſoluat quod æquum & iuſtum ei viſum fuerit.

26 *Excipiuntur duo caſus.* Aduerte tamen, in duobus caſibus non eſſe neceſſarium vt ſtipendium attingat infimum iuſtę mercedis modum.

Primò, Si conductor non egeat opera alterius, ſed ſolùm ex miſericordia, ad preces ipſius, ipſum conducit. tunc enim ſatis eſt ei dare alimenta. ſi tamen opera eius multò maiorem

vtilitatem conductori adferret; ita vt illa longè amplius illa valeret, quàm alimenta, teneretur illam compenſare, ſaltem infimo iuſtæ mercedis modo. ratio eſt, quia ille non intendit operam ſuam donare, ſed vendere. quare cùm notabiliter pluris valeat conductori, quàm alimẽta, aliquid amplius pro ea dare debet. Secundò, Si famulus ſponte non petat iuſtum ſtipendium, vt hac ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officium: tunc enim cenſetur obſequium ſuum, qua parte pluris valet, donare: ſicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipſius ad beneuolentiam, vt ex beneuolentia & gratitudine concedat quod ab ipſo ſunt petituri. Si tamen tacitè intenderet dominum ſuum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium eccleſiaſticum, eſſet ſimonia; & dominus hanc mentem aduertens, cùm non poſſit talem obligationem ſuſcipere, teneretur ei iuſtam obſequij mercedem rependere. non enim ille intendit obſequium ſuum donare gratis, ſed cum eo onere, quod dominus non poteſt admittere. Itaque ſi illius obſequio velit vti, tenetur illud alia ratione iuſtè compenſare, ſoluendo illi quantum meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium ſeculare, tunc dominus id aduertens, vel teneretur obligationem illam in ſe ſuſcipere, & quantum in ſe eſt facere vt id conſequatur; (modò tamen ſit idoneus) vel ſi hoc nollet, teneretur ei iuſtam mercedem constituere. Si dominus fecerit quantum in ſe eſt vt illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quamuis non ſit conſecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluiſſe obligare, niſi id expreſſerit, & quamuis opera illa, quam impendit in ſolicitando, non tanti valeat quanti obſequium, quod famulus præſtitit, tamen id non refert; nam famulus ſponte & omnino liberè obſequium ſuum pro tali ſolicitatione obtulit contractu innominato, faciam vt facias: vnde qua parte obſequium eius pluris valet, cenſetur liberaliter donatum. ſecus eſſet, ſi à domino ad hoc compellaretur.

(Margin: 27 — at "ta, aliquid amplius pro ea dare debet"; 28 — at "dat quod ab ipſo ſunt petituri"; *Simonia.*)

DVBITATIO V.

Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.

29 *Cõductor quã do tenetur.* Reſpondeo, Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui; non autem de leuiſſima, nec de caſu fortuito: eò quòd cõtractus ſit in commodum vtriuſque. de quo plura diximus cap.7.dub.8. conductor quidem tenetur, ſi res, quam conduxit ad ſuum vſum, vel ad fructum ex ea capiendum, ipſius negligentia perijt, vel deterior facta eſt. ſimiliter ſi conduxit, vel redemit aliquod opus faciendum, vel aliquam rem transferendam, aut tranſuehendam; eaque res ipſius negligẽtia vel imperitia perijt, vel ſurrepta eſt, vel aliquo modo vitiata. Nunquam tamen tenetur, (niſi aliud deductum ſit in pactum) ſi eam diligentiam & circumſpectionem in re cuſtodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiuſmodi conductoribus adhiberi ſolet. non enim amplius præſtare tenetur, quàm paſſim ab alijs in huiuſmodi rebus præſtari ſolet.

30 E contrario locator tenetur conductori, ſi locet illi rem vitioſam, (verbi gratia vaſa vitioſa, vel prauo liquore imbuta) indeque fiat vt cõductor damnum capiat: vt ſi liquores infuſi corrũpantur, vel effundantur. hic tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in conductore. ſi enim præſtet id, quod paſſim ſolet ab ijs, qui res huiuſmodi locant, ad nihil tenetur. pari modo, ſi locator operæ ſuæ, non præſtet operam promiſſam (quod ſæpe faciunt operarij negligentes) tenetur partem mercedis quã non eſt promeritus, reſtituere, & ſi quid inde damni acceperit conductor, ſarcire. Domini quoque, & alij conductores, qui non permittũt ſuis famulis & operarijs, aut non præſtant ea, quæ in contractu tacitè vel expreſsè promiſerunt, tenentur ad compenſationem damni & incommodi ſecuti. ſi maiorem operam exigant quàm conuentum ſit, tenentur ad maius ſtipendium: quod eſt animaduerſione dignũ. niſi fortè ſtipendium ſit ita largum, vt meritò plus ab ipſo exigi poſſit.

(Margin: *Locator quando.* 31 *Non præſtantes promiſſa.*)

DVBITATIO VI.

Quas ob cauſas licitum ſit conductorem expellere, vel priuare conducto.

Reſpondeo, Doctores ex Iure Cæſareo paſſim recenſent quatuor cauſas, quæ etiam breuiter inſinuantur & approbantur Iure Canonico cap. Propter ſterilitatem, §. Verùm. Prima eſt, Si conductor tempore conſtituto penſionem non ſoluerit. colligunt id ex L. Æde, C.de locato. 32 *1. cauſa expulſionis.*

Dices, Ius Canonicum, §. Verùm, videtur requirere vt per biennium non ſoluerit: & tũc adhuc concedit vt poſſit purgare moram, celeriter offerendo ſatisfactionem: ergo non poteſt ſtatim expelli.

Reſpondet Gloſſa in illum §. & Nauarrus capitulo decimoſeptimo numero, 193. & multi alij, Illud eſſe intelligendum, quando res fuit locata in decem vel plures annos, aut ſaltem in quinque vel ſex; non autem quando in pauciores; vt tres, vel quatuor; tunc enim poſſe ſtatim expelli.

Sed verius videtur, ſemper eſſe biennium expectandum, quando res vltra biennium eſt conducta. Primò, Quia ius Canonicum apertè inſinuat biennium eſſe neceſſarium. Neque verum eſt, Pontificem ibi loqui de re locata in decem, vel plures annos; tum quia talis locatio non eſt propriè locatio, ſed emphyteuſis, cùm transferat dominium vtile rei in conductorem, vt dictum eſt dubit. 1. Vt autem quis poſſit expelli ex re emphyteutica propter penſionem non ſolutam, requiritur triennium, ſi emphyteuſis ſit ſecularis, vt infrà dicetur: tum quia reliquæ cauſæ, quas Pontifex ibi enumerat, conueniunt in res locatas breuiori tempore. Secundò, Quia ius ciuile nuſquam apertè dicit poſſe conductorem ſtatim expelli; ſed Doctores id colligunt à contrario ſenſu, (nempe ex eo quòd lex dicit, æde non poſſe expelli eum, qui ſoluit penſionem) quod argumentum ſæpe non eſt firmum. Tertiò, Idem ius ciuile alibi inſinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro, §. Inter locatorem, ff. locati. Denique quia Pontifex Gregorius VIIII. ita videtur ius Ciuile interpretari; nam ponit eaſdem

(Margin: 33 *Eſſe biennium expectandum.*)

eaſdem cauſas, quæ recenſentur L. Aede, ff. locati. vnde puto iuri eſſe conformis vt non expellatur, niſi biennio penſionem non ſoluerit.

34 *Secunda cauſa.* Secunda eſt, Caſus improuiſus, per quem domus, quam elocaſti, tibi incipit eſſe neceſſaria ad habitandum. vt ſi prior, quam inhabitabas, corruat, vel comburatur; vel cogaris migrare propter hoſtes.

Notandum eſt, Hanc cauſam tantùm locum habere iu domibus cauſa habitandi neceſſarijs, non autem in prædijs ruſticis, ſeu agris; vt rectè notat Gomezius tomo 2. capitu. 3. nume. 6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi: idque meritò; tum quia in alijs locator ſibi faciliùs poteſt proſpicere; tum quia alioquin cum magno incommodo conductorum, ſępiſſime res conductę eis auferrentur: ſemper enim locator poſſet cauſari, rem eſſe ſibi neceſſariam.

Tertia. Tertia eſt, Si domus vel alia res elocata neceſſariò egeat refectione vel inſtauratione, quæ non poſſit fieri inhabitante conductore. illa tamen peracta, domus eſt cõductori reſtituenda.

Quarta. Quarta eſt, Si conductor re conducta abutatur, ſiue damnum inferendo, ſiue infames perſonas introducendo, ſiue alia ratione cum ſcandalo vtendo.

35 Inſinuantur hæ cauſæ breuiter L. Aede, ff. locati. vbi dicitur. *Aede quam te conductam habere dicis, ſi penſionem domino in ſolidum ſoluiſti, inuitam te expelli non oportet, niſi proprijs vſibus dominus eam neceſſariam eſſe probauerit, aut corrigere domum maluerit, aut tu malè in re locata verſata es.*

36 *Prima & quarta cauſa.* Circa prædicta, Notandum Primò, Primam & quartam cauſam habere locum non ſolùm in ædibus & prædijs vrbanis; ſed etiam in prædijs ruſticis; imò etiam in mobilibus. ſi enim hatum conductor penſionem ſuo tempore non ſoluat, aut re conducta abutatur, poterit ea priuari. ratio eſt, quia non præſtat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam ſtare contractu.

37 Notandum Secundò, Si conuenerit vt locator conductorem non expelleret; ſi quidem locator intendit renuntiare iuri ſuo, quod leges ei concedunt, non poterit eum expellere: niſi fortè conductor ita ſe gerat, vt locator ad ſcandalũ impediẽdum teneatur eum expellere. ſi autem non intendit renuntiare ſuo iuri, poterit illum *Si iuramento confirmata.* ob cauſas ſupradictas expellere, etiamſi iuramẽto illa conuentio fuiſſet confirmata, quia in pactis non cenſentur comprehendi caſus illi, qui iure ſunt excepti; niſi contrahentes intenderint illos comprehendere.

38 *An remiſſio facienda.* Notandum Tertiò, Quando conductor priuatur re conducta, quia locator illa eget, vel quia ipſa eget reparatione; condonandam eſſe penſionem pro rata temporis. quando verò priuatur, quia re abutitur, ſi quidem poſſit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum ſentiat, facienda etiam eſt condonatio: ſi autem non poſſit ſine damno, tenetur conductor illud compenſare, quia cenſetur cauſa iniuſta illius damni. Si autem priuetur ob non ſolutam penſionem, videtur faciẽda remiſſio pro rata; quia ſi quod damnum inde proueniat, cenſetur locatori voluntarium: nam nihil eſt quod ipſum cogat vt conductorem priuet.

DVBITATIO VII.

Vtrum licitum ſit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abuſurus ad peccatum mortiferum.

NAuarrus c. 17. nu. 195. in principio, generatim ſentire videtur id eſſe illicitum. Sed vtendum eſt diſtinctione, vnde.

Dico Primò, Id eſſe illicitum, ſi vel fiat elocatio in illum finem; vel elocator poſſit & teneatur peccatum alterius impedire. vt ſi eloces domum furi, vel latroni, quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuibus: ſi loces, aut vendas arma ei, qui contracto litigio parat inuadere. Immo in hiſce duobus caſibus, locans cenſetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti: ſi loces domum tuam meretricibus vel vſurarijs, quia alibi domum commodam non inuenirent, idque eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti. 39 *Si elocator teneatur impedire.*

Dico Secundò, Si locatio fiat ob finem indifferentem, (verbi gratia ad commodandum duntaxat de habitatione) & locator non poſſit, aut non teneatur impedire illa peccata, quæ ibi cõmittentur, non peccat talibus elocando, ſepoſito ſcandalo, ita tandem ſentit Nauarrus ſuprà, citans Maiorem, & totius orbis conſuetudinem. ratio eſt, quia illa elocatio per ſe eſt indifferens, nec vitiatur malo fine, aut vlla praua circumſtantia. Vnde ſequitur non eſſe peccatum (ſi aliàs abſit ſcandalum) elocare domum meretrici; ſi vel multæ aliæ domus æquè commodæ non ſint ei defuturæ; vel ſi expedit vrbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non poſſum vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum de vſurarijs. Confirmatur, quia cùm hæc duo hominum genera permittantur in Repub. nullus priuatus tenetur eos eijcere, aut illorum peccata impedire; & conſequenter poteſt quiuis eis domos elocare, & alia neceſſaria vendere, abſque intentione aut cooperatione peccati. Iure tamen Canonico vetitum eſt, ne quis vſurarijs alienigenis domum elocet. vt patet ca. 1. de vſuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis ſeruari: nã paſſim à Principibus & Rebuſpublicis admittuntur, Epiſcopis minimè contradicentibus. 40 *Si nõ teneatur impedire.* 41

DVBITATIO VIII.

Quænam conditiones iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

REſpondeo, Varias conditiones poſſe apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legem, magis quàm vlli alteri; vt patet ex L. 1. & 3. C. de iure emphyteut. Hinc fit, vt in varijs Prouincijs diuerſæ admodum ſint de hoc contractu leges & conſuetudines. Iure tamen communi Cæſareo, potiſſimùm ſequentes (quæ habentur L. 1. 2. & 3. C. de iure emphyteut.) locum habent, niſi aliter inter contrahentes conuenerit. 42 *Emphyteuſeos conditiones.*

Prima eſt, Vt conſtituatur in rebus immobili-

bus & fructiferis; vt in agris, domibus, paſcuis, ſyluis, ſtagnis, & ſimilibus, quæ cultu & induſtria poſſunt fieri meliora. Inſtitutus enim eſt initio hic contractus ad terras ſteriles fæcundādas. deinde ſucceſſu temporis extēſus eſt etiam ad fæcundas, & ad alia corporalia, quæ fructum vel emolumentum annuum reddunt.

Secunda eſt, Vt dominium directum & poſſeſſio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, qui rem dat in emphyteuſim: dominium autem vtile eiuſdem rei transferatur in emphyteutam. Ius enim, vtrumque dominum vocat.

44 *Preſcriptio emphyteuſis.* Ex hac conditione ſequitur Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directū, non poſſe ab emphyteuta præſcribi; (vt patet L. Malè, C. de præſcriptio. 30. annorum) quia prior dominus manet in poſſeſſione ciuili. etſi enim emphyteuta vellet illos incipere poſſidere tanquā ſuos quamdiu tamen non eijcit dominum, manet dominus in poſſeſſione: atqui contra poſſidentem ciuiliter non eſt præſcriptio; cùm hæc ipſa poſſeſſio ad præſcriptionem ſit ſufficiens. vt dictū eſt ſuprà cap. 6. dubit. 2. vide Syluestrum v. Emphyteuſis, n. 19. poteſt tamen emphyteuta contra dominum directum præſcribere dominium vtile & ius emphyteuticum; quia hoc, nomine ſuo poſſidet: idque tempore 30. annorum contra ſecularem; 40. contra Eccleſiam priuatum; 100. contra Eccleſiam Romanam, iuxta dicta c. 6. dub. 8. & 11.

Secundò Sequitur, Laicum habentem agros Eccleſiæ in Emphyteuſim, teneri ex illis ſoluere tributa, quæ laicis imponuntur; quia dominium vtile, ratione cuius tributum debetur, nō eſt Eccleſiæ, ſed laici.

Tertiò Sequitur, Emphyteutā poſſe rem illam
45 alteri donare, locare, vendere, & dare in emphy-
Solutio penſionis. teuſim quandam ſecūdariam; quia eſt res ipſius quoad ius & dominium vtile. itaque poteſt illā
46 ſecundum illud ius in alium transferre; modò tamen id faciat abſque domini directi incommodo, & vt iura præſcribunt. Syluester nu. 20. Simili modo vſusfructus quiuis vendi & elocari poteſt, vt dictum eſt c. 3. dub. 6. emphyteuſis autem eſt quidam vſusfructus.

Tertia conditio eſt, Vt emphyteuta teneatur ad certam penſionem quotannis ſoluendam. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinariè minorem eſſe, quàm fructus detractis expenſis valeant. nihil tamen vetat quin poſſit illis eſſe adęquata, ſicut in locatione. Secūdò, Eam ſolui poſſe vel in pecunia, vel in fructibus, prout fuerit conuentum.

Quarta eſt, Vt ſi hāc penſionem intra certum tempus non ſoluerit, amittat rem emphyteuticam, cum omnibus meliorationibus & emponematibus, ſeu operibus, quæ in ea fecit, eaque redeat ad priorem dominum, & dominium vtile conſolidetur cum directo. eſt communis ſententia DD. & colligitur L. 2. & 3. C. De Iure emphyteut.

Vbi Notandum Primò, Si emphyteuſis ſit eccleſiaſtica, (id eſt, ſi res, quæ data eſt in emphyteuſim, ſit res Eccleſiæ, vel pij loci) tunc ſi per duos annos non ſoluerit penſionem cōſtitutam, amittit eam; niſi celeri ſatisfactione ſibi conſulere ſtuduerit, moramque purgauerit. Ita habetur cap. Potuit, de locato & conducto. Si verò ſit emphyteuſis communis, ſeu ſecularis; requiritur vt triennio non ſoluerit; Sed non conceditur moræ purgatio per celerem ſatisfactionem. ſicut elapſo biennio in emphyteuſi eccleſiaſtica Syluester v. Emphyteuſis nume. 9. Vt autem tunc res cenſeatur commiſſa, non requiritur ut debitor fuerit interpellatus de penſione ſoluenda; quia dies ipſa interpellat pro creditore; aut vt ſententia Iudicis interueniat; quia ipſo iure cadit in commiſſum. Non tamen tenetur ſe illa ſpoliare, antequām dominus directus declaret, ſe velle pœnam illam commiſſi mādare executioni; vt docet Clarus quæſt. 9. & Syluester nume. 7. poſt tamen illam declarationem, tenetur cadere; ſicut ſit in pœna conuentionali; (ad hoc enim tacitè ſe obligauit ex vi contractus) niſi iure poſſit excipere, opponendo aliquid, cur in commiſſum non videatur cecidiſſe. Verius autem eſt pęnam non eſſe retrotrahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commiſſum; (quia cenſetur ſolùm cecidiſſe ſub conditione ſi dominus directus declarauerit ſe ita velle) ſed tantùm incipiendam a tempore, quo dominus voluntatem ſuam declarauerit. deinde quia pœna non retrotrahitur, niſi vbi id lege eſt ſtatutum, vel ſtylo fori receptum. ex natura enim rei, nulla eſt in pœnis retrotractio.

Notandum Secundò, Si præter pœnam com- 47
miſſi appoſita ſit alia in contractu, v.g. vt ſi non *Si alia pœna*
ſoluerit, teneatur ad duplum penſionum non *adiuncta ſit.*
ſolutarum; non poteſt vtraque ſimul exigi, ſed altera tantùm, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteuſis quæſt. 8. nnme. 12. & alij: quia vtraque ſimul iuncta, excedit iuſtam moderationem.

Notandum Tertiò, Si Eccleſia, vel pius lo- 48
cus rem ſecularis in emphyteuſim acceperit, & *Reſtitutio in*
Rector loci ex negligentia pēſionem intra tem- *integrum.*
pus conſtitutum non ſoluerit, cadit in commiſſum, ſicut quiuis priuatus; tamen conceditur ei reſtitutio in integrum, ſicut minori; ne negligentia Prælati tanto ſit ei detrimento; iuxta ea, quæ dicta ſunt capitulo decimoſeptimo, dubit. vltima. Idem dicendum quando emphyteuta ex ignorantia non ſoluit penſionem, (vt ſi ignorabat rem eſſe emphyteuticam) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Syluester nu. 10. & Clarus quæſt. 8. nume. 9.

Quinta conditio eſt, Vt ſi res ſine culpa em-
phyteutæ omnino pereat; aut abſque ſpe recu- 49
perandi occupetur à mari vel ab hoſte; emphy- *Si res pereat.*
teuta liberetur à ſolutione penſionis: niſi obligauerit ſe ad caſus fortuitos. Ita habetur L. 1. C. de iure emphyteut. eſtque communis ſententia DD. ratio eſt; quia res emphyteutica perit proprietario. ſi tamen aliqua pars rei ſuperſit, tenetur ad integram penſionem; vt ex eadem lege colligitur. ratio eſt; quia penſio ſoluitur potiùs in recognitionem dominij directi, quàm ad cōpenſandos fructus, vt inquit Clarus quęſt. 8. nume. 8. Si tamē penſio eſſet magna, ita vt ferè reſponderet fructibus; tunc ex æquitate eſſet remiſſio faciēda pro rata. ſimiliter ſi penſio ſolueretur ad menſuram rei fructiferę: vt ſi pro ſingulis iugeribus ſolueretur vnus aureus, & ex viginti iugeribus perirent 10. ſolùm eſſet obligandus ad penſionem decem aureorum; Ita Iulius Clarus ſuprà: idque potiùs ex æquitate, quàm ex rigore iuris. Ratione autem ſterilitatis dicunt Doctores nihil de penſione minuendum,
(quia emphyteuta manet in poſſeſſione rei, &
ſaltem aliquid percipit) niſi fortè penſio ſit ma- 50
gna: tunc enim æquitatem poſtulare remiſſionem.

nem.Ratione autem belli,ſi res coli nō potuit, dicunt eſſe faciendam remiſſionem. vide Clarū ſuprà nu.7.& 8. Sed hæc omnia potiùs pendent ex quadam æquitate, & iudicio τῆς ἐπιεικείας, quàm ex iuris diſpoſitione.

51 *Si deterior efficiatur.* Sexta eſt,Vt ſi rem notabiliter deteriorē reddat,eam amittat,eique poſſit auferri.Vbi Nota, ita expreſsè ſtatutū eſſe de emphyteuſi eccleſiaſtica,Authent.Qui rem,C.de ſacroſanctis Eccleſijs.& Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteuſim ſecularem. Ratio eſt;quia cùm emphyteuſis inſtituta ſit ad rē meliorandam,meritò ea priuari poteſt,ſi reddiderit deteriorem:vt ſi arbores inciderit.ſi vineā non putauerit,vt notat Syluester v.Emphy. nu. 11.& Clarus q.26.

52 *Si eā vendat.* Septima eſt,Vt emphyteuta ius emphyteuticum & melioramenta à ſe facta non vendat,niſi domino directo ante admonito, vt ipſe ante alios emere poſſit,ſi velit;quòd ſi contra fecerit, totum ſit commiſſum, & redeat ad dominum directum. colligitur ex L.3.C. de iure emphyteut.& cap.Potuit,de locato,eſtque communis ſententia DD.

53 *Requiritur traditio.* Vbi Nota Primò,Si emphyteuta hæc vendat quidem,ſed non tradat,niſi domino ante interrogato an ipſe eodem pretio emere velit, non cadere in commiſſum, vt rectè notat Syluester num.11.& Clarus quæſtio.13.nume.3. ratio eſt; quia ante traditionem venditio non eſt omnino perfecta: dominium enim non eſt translatum,vnde res non cēſetur adhuc alienata, quod tamen lex requiritur.Idem dicendum, ſi ſolùm ſub hac conditione(ſi dominus directus emere nolet) vendat & tradat:quia ipſe contractus vēditionis non eſt perfectus;vt patet ex dictis ca. 21.dubit.1.

Nota Secundò,Poſſe eum illa donare, domino non interrogato;hoc.n.iure non eſt prohibitum.non tamē poteſt donatarium inueſtire ſeu

54 in poſſeſſionem immittere; (alioquin ſuo iure excideret) ſed debet rogare dominum directū, vt id faciat;qui non tenetur id facere niſi ſit perſona idonea, (à qua facilè poſſit obtineri ſolutio penſionis) ſolenni ſtipulatione promittat, ſe annuam penſionem ſoluturum . Ita Syluester nu.23.ex Baldo.Simili modo poteſt eam legare permutare,& oppignerare;vt idem docet n.24. ex eodem Baldo. ſi tamen ſit res Eccleſiæ, non poteſt oppignerari.per Authen.Hoc ius,&,Qui rem,C.de ſacroſ.Eccl.

55 *Duo mēſes ad deliberādum.* Nota Tertiò, Poſtquam ſignificauerit domino directo pretium, quod ab alijs pro iure emphyteuſeos,& melioramentis offertur,domino concedi duos menſes ad deliberandum ; poſt quos, ſi eo pretio non acceptauerit, poteſt emphyteuta alijs liberè, eodem vel maiori pretio vendere,modò non ſint perſonę iure prohibitę. patet ex L.3.C.de iure emphyt. & c.Potuit. Idē tempus conceditur ei, vt deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inueſtire;vt docent communiter DD.

56 *Locatio ad decennium.* Nota Quartò, Emphyteutam non poſſe rem locare alteri ad decennium, vel vltra, domino minimè requiſito;(niſi alicubi ſit contraria conſuetudo) poſſe tamē ad breuius tempus.Ita Clarus qu. 19. ratio eſt; quia locatio ad decennium vel vltra,eſt vera alienatio rei, quoad dominiū vtile,pro pretio;vt dictū eſt dub.1.non poteſt āt rem alienare pretio,niſi eam domino ante eodē pretio obtulerit,vt patet L.3.C.de iure emphy. Simili modo nō poteſt eam ſubemphyteuticare,ſeu alteri dare ī emphyteuſim, (quod paſſim dicit dare ad libellū,) domino minimè requiſito, idq; ob eandē cauſam, vt docet Clarus q.20.

Octaua conditio eſt,Vt quoties res venditur, vel donatione, aut permutatione alienatur, is, qui eam accipit, ſoluat domino directo laudemium, idque pro inueſtitura, ſeu poſſeſſione, quam ab ipſo accipit,vt patet L.3. C.de iure emphyt. vbi Nota Primò; laudemium vocari certam partem pretij, ſeu æſtimationis rei venditæ,quę iure communi eſt quinquageſima, conſuetudine verò trigeſima. vt docet Syluester ex Hoſtienſi num.28. Nota Secundò, Hoc non deberi quādo hæres neceſſarius accipit rem illam titulo hæreditatis,vel filia titulo dotis,vel quando res redit ad venditorem reſoluto contractu, ex pacto de redimendo ; vel quando plures hæredes eam inter ſe diuidunt; vt oſtendit Syluester ſuprà. Hæc ferè iure communi de emphyteuſi ſunt ſancita, de quibus plurima diſputant Iuriſperiti;ſed inſpicienda eſt locorum conſuetudo,quæ admodum eſt varia. 57 *Laudemium.*

DVBITATIO IX.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

RESpondeo, Ferè eaſdem requiri, quæ in emphyteuſi, à qua non multùm differt. Nam Primò, Conſtitui debet in re immobili:vt in regno,Prouincia,vrbe,arce, pago, agro. Secundò, Dominium directum & poſſeſſio ciuilis ipſius rei manet apud dominum; vtile transfertur in vaſſallum, illudque vaſſallus ciuiliter & naturaliter poſſidet.Tertiò,Non tenetur ad vllam penſionem ; (ſi eſt feudum purum) ſed loco penſionis debet obſequium, idque tantùm, quando de hoc interpellabitur. Quartò,Si obſequium conſtitutum non præſtiterit, amittit feudum; ſicut emphyteuta non ſoluens penſionem. Quintò, Sine domini voluntate illud alienare non poteſt,alioquin amittitur. Sextò, A domino debet inueſtiri & mitti in poſſeſſionem,& tunc iurare domino fidelitatem.Septimò,Non poteſt ſine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere ſine domini voluntate. vide plura apud Syluestrum & Iulium Clarum v. Feudum & alios: nam variæ ſunt locorum conſuetudines,& varia feudorum genera. 58 *Conditiones contractus feudalis.*

DVBITATIO X.

Vtrum res Eccleſiæ poſſint in feudum, vel emphyteuſim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari,& quomodo.

REſp.Et Dico Primò,Si res illę proximè ante datę fuerāt in feudum vel emphyteuſim,poſſunt iterum ſic dari, idq; abſque ſolemnitate, quam Ius Canonicum præſcribit: modò tamen id fiat ad Eccleſiæ euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Eccleſiæ incorporentur, id eſt, eius vſibus à Prælato applicentur.eſt communis ſententia DD.vt refert Clarus,de emphyteuſi q.6.& de feudo,q.13. & Couar.lib.2.varia. c.17.nu.4. Ratio eſt; quia id non cenſetur noua alienatio ; (quæ iure prohibetur) ſed continuatio alienationis ante factæ. 59 *Si antea in feudum data.*

60 *Si non fuerāt ante data in feudum.* Dico Secundò, Si res Eccleſiæ antea non fue rant ſic traditæ, vel ſi poſt traditionem expirante contractu fuerant rurſus quoad fructus, Eccleſiæ incorporatæ; non poſſunt de nouo dari in feudum, vel emphyteuſim, vel alia ratione alienari, niſi ex iuſta cauſa, & ſeruatis ſolemnitatibus iure præſcriptis. eſt etiam communis Doctorum. Probatur Primò, Ex cap. Nulli, de rebus Eccleſ. aliena. vel non alienandis; Vbi dicitur: Nulli liceat alienare rem Eccleſiæ ſuæ immobilem, ſiue agrum, ſiue ruſticum mancipiū: neque ſpecialis hypothecæ titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem, (aliàs conductionem, nempe ad longum tempus) donationem, venditionem, permutationem, & emphyteuticum perpetuum contractū.

61 *Extrau. Ambitioſæ.* Secundò, Probatur Extrauag. Ambitioſæ, titulo de emptione, & venditione. vbi Paulus II. Prohibet omnem bonorum Eccleſiaſticorum, immobiliúm, & mobilium pretioſorum, quæ ſeruando ſeruari poſſunt, alienationem, omneque pactum, per quod dominium transfertur, conceſſionem, hypothecam, locationem, & conductionem vltra triennium, infeudationē, & contractum emphyteuticū; præterquam in caſibus iure expreſſis. & omnem talem cōtractum irritum reddit, inflicta excommunicationis ſententia ijs, qui contra prædictam prohibitionē alienare præſumpſerint. Tertiò, Probatur ex cap. Sine exceptione, 12. q. 2. Sine exceptione decernimus (inquit Leo I.) ne quis Epiſcopus de rebus Eccleſiæ ſuæ quidquam donare, vel cōmutare, vel vendere audeat, niſi fortè aliquid horū faciat, vt meliora proſpiciat, & cū totius Cleri tractatu, atq; cōſenſu id eligat, quod non ſit dubiū Eccleſię profuturū. & infrà, requirit ſubſcriptionem Clericorū. Idem habetur cap. 1. & 8. de ijs, quæ fiunt à Prælato abſque conſenſu Capituli. Eadem habentur Authent. Hoc Ius porrectum, C. de Sacroſanctis Eccleſ. circa quos Canones.

Alienatio immobiliū, et mobilium pretioſorum.

62 Notandum eſt Primò, Non ſolùm res immobiles Eccleſiæ non poſſe alienari, vel impignorari abſq; præſcripta forma; ſed neq; etiam mobiles, ſi ſint pretioſæ & ſeruando ſeruari poſſint, vt ſunt vaſa aurea, argentea, gemmę, caſulæ pretioſæ, tapetes; item quæcunque triennio non corrumpuntur, & ſimul fructificant, vt ouium grex, teſte Syluestro, v. Alienatio, nu. 7. Secus de ijs, quæ ipſo vſu cōſumuntur, vt vinum, oleum, frumentum, pecunia: niſi hęc rei immobili comparandæ, voto, iuramento, vel præcepto Superioris ſit deſtinata. tunc enim inter immobilia numeranda eſt.

63 *Solemnitas requiſita ad alienationem rei Eccleſiæ.* Notandum Secundò, Vt valida ſit alienatio rei Eccleſiæ immobilis, vel mobilis pretioſæ, ex diſpoſitione horum Canonum, duo requiri. Primò, Iuſtam cauſam: ea autem eſt quadruplex, vt docet Sylueſter v. Alienatio, nu. 2. ex Panormitano. *Quadruplex cauſa iuſta alienandi.* Prima eſt, Neceſſitas, cui aliter occurri nequit. Secunda eſt, Vtilitas manifeſta. Tertia eſt, Pietas, v. g. ad redimendos captiuos, ad ſuccurrendum graui proximorum neceſſitati. Quarta eſt, Incōmoditas, vt ſi res ſit Eccleſiæ ſumptuoſa, & parum vtilis. Secundò, Requiritur certa forma, quæ conſiſtit in quatuor. *Forma.*

Primò, Vt fiat ſuper ea re tractatus, vt inquit Leo: id eſt, vt in Capitulo diſcutiatur, allatis vtrinque rationibus, an expediat alienari. ſufficit autem vnus tractatus diligens; vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Sylueſter nu. 10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, ſed tantùm per Superiorem & conſultores, ſufficit tractatus cum conſultoribus, iuxta priuilegia Inſtituti, vt in noſtra Societate, vt rectè notauit Molina, diſput. 468.

Secundò, Vt Capitulum expreſsè conſentiat, Hic conſenſus ſequitur tractatum, & eſt eius veluti concluſio. Sufficit autem vt maior pars Capituli præſentis conſentiat; vt notat Panormitanus in c. primū, de ijs, quę fiunt à Pręlatis, n. 5.

Tertiò, Vt Capitulum ſubſcribat. hoc tamen non eſt neceſſariū, niſi in vēditione, donatione, & permutatione; vt docet Panormitanus ſuprà & colligitur ex decreto Leonis, imò iā cōſuetudine receptū eſt, vt ſufficiat ſubſcriptio notarij.

Quartò, Vt adſit authoritas Superioris: qui in non exemptis eſt Epiſcopus; in exemptis autem Prælatus, cui Eccleſia vel Monaſterium immediatè pleno iure ſubeſt, vt Abbas in Eccleſijs ſibi ſubiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & alijs, qui eorum fruuntur priuilegijs: quòd ſi Prælatus procul abſit, & res non patiatur moram, puto ſufficere conſenſum præſumptum; vt ſi ſit periculum ne ab hæreticis confiſcetur: ita Panormitanus in c. fin. de reb. Eccleſ. non alien. & Fumus v. Alienatio, nu. 18. Sylueſter nu. 16.

Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauag. Ambitioſæ, etiam præcipi ſub grauibus pœnis, vt non fiat alienatio bonorum Eccleſię, Monaſterij aut pij loci, inconſulto Romano Pontifice, & ſi facta fuerit ſit inualida. quæ diſpoſitio etſi non videatur recepta quoad pœnas; (vt docet Nauarrus cap. 27. num. 149.) tamen id, quod in ea ordinatur, ſeruatur paſſim ab Epiſcopis, & Abbatibus ijs, qui vigore literarum Apoſtolicarum conſecrantur. nam id ipſum in formula iuramenti fidelitatis, quod præſtant Summo Pontifici, quando ſunt conſecrandi, inſertum eſt. In formula enim Epiſcoporum ſub finem ſic habetur, Poſſeſſiones verò ad menſam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cū conſenſu Capituli Eccleſiæ meæ, inconſulto Romano Pontifice. et ſi ad aliquā alienationem deuenero, pęnas in quadam ſuper hoc edita cōſtitutione contentas, eo ipſo incurrere volo. Formula Abbatum, qui à Pontifice confirmantur, ſic habet, Poſſeſſiones verò ad Monaſteriū meum pertinentes, non vendam, nec donabo, neque impignorabo, &c. ſicut in priore. Conſtitutio verò, cuius hic ſit mentio, eſt illa Pauli II. quæ incipit, Ambitioſæ, vbi inter cætera dicitur, Alienanti verò bona Eccleſiarum, Monaſteriorum, locorumq; piorum quorumlibet, inconſulto Romano Pontifice, aut contra præſentis conſtitutionis tenorem, ſi Pontificali vel Abbatiali præfulgeat dignitate, ingreſſus Eccleſiæ ſit penitus interdictus, & ſi per ſex mēſes immediatè ſequētes ſub interdicto hmōi pſeuerauerit, à regimine Eccleſię vel Monaſterij, cui pręſidet in ſpiritalibus & tēporalibus, ſit eo ipſo ſuſpenſus. Deinde inferiores Prælati & Rectores Eccleſiarū ſic alienantes, priuantur omnibus beneficijs & officijs, ita vt hęc vacent abſq; alia declaratione, & liberè poſſint alijs conferri. Hoc tamen poſtremū non videtur in eo rigore receptū, vt infrà c. 29. dub. 8. dicetur. Porro Legatus à latere non poteſt dare licentiam alienandi cōtra prædictum iuramentum, vt docet Sylueſter v. Alienatio num. 16. in fine, ex Panormitan. &

64 Neſiat incōſulto Rom. Pont.

Formula iuramenti Epiſcoporum & Abbatum.

Specula-

Speculatore.& meritò,quia id eſſet in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obſtringit.

Vbi non ſit neceſſaria illa cõſultatio. Aduerte tamen,in rebus parui momenti non opus eſſe hac conſultatione.idem dicendum, ſi alienationem conſtet eſſe neceſſariam;vel ſi res non patiatur moram,vt docet Panormitanus in cap.Vt ſuper, de rebus Eccleſ. non alien.ſed ſolùm in rebus maioris momenti,in quibus poſſit eſſe aliqua ambiguitas:in his enim duntaxat locum habet conſultatio. Pari modo,non eſt neceſſaria(ſicut nec aliæ ſupradictæ Iuris ſolemnitates) in alienatione ſummæ pecuniariæ ad pium vſum,quantumuis ea magna ſit,ſi ad menſam Prælati pertineat:quia non eſt res Eccleſię, ſed Prælati,de qua ad cauſas pias liberè diſponere poteſt. quòd ſi Prælatus ſit Regularis, etſi non habeat dominium; habet tamen ad cauſas pias adminiſtrationem.vide Sylueſtrum v. Alienatio.num.7.

65 *Renũtiatio legati,&c.* Petes,Vtrum ſine prædicta ſolemnitate Prælatus validè repudiet legatum vel hæreditatem delatam Eccleſiæ.

Reſp. Valde probabilem eſſe partem affirmantem: quia hæc repudiatio ſeu renuntiatio, non eſt alienatio rei Eccleſiæ;ſed ſolùm non acquiſitio. illa enim res nõ pertinet ad Eccleſiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiamſi Prælatus non poſſit res Eccleſiæ alienare abſque forma ſupradicta, hinc tamen non ſequitur, quin poſſit nolle acceptare quod Eccleſiæ offertur. non enim paria ſunt lucra non capere, & quæſita perdere.L.Si ſponſus, §. Si maritus, ff. de donat. inter vir. & vxor. de quo vide Sylueſtrum ſuprà numero decimooctauo. Poteſt tamen in hoc euentu Eccleſia implorare beneficium reſtitutionis in integrum: id enim ei conceſſum eſt, quando negligentia vel facilitate Prælati læſa eſt, non ſolùm damno accepto, ſed etiam lucro amiſſo, vt docet Gloſſa capitulo. Auditis. v. Reſtituimus, De in integrum reſtit.vide ſuprà capitulo 17.dubit.9. Poteſt etiam agere contra Prælatum; quia ex officio tenebatur rem Eccleſiæ agere, eiuſque vtilitatibus conſulere. capitulo. Quicunque, 12.quæſt.4.

Addo tamen, contrariam ſententiam etiam eſſe valde probabilem;nimirum talem renuntiationem non valere. etſi enim Eccleſia nondum acquiſiuerit dominium rei;tamẽ acquiſiuit Ius ad rem, quo Iure Prælatus per ſuam renuntiationem non poteſt eam priuare. de quo videri poteſt Sylueſter ſuprà.

66 *Quo modo poſſint dari in feudum vel emphyteuſim.* Dico Tertiò, Seruata ſupradicta forma & poſita iuſta cauſa, poſſunt res eccleſiaſticæ validè in emphyteuſim & feudum dari, & ſpecialiter oppignerari patet ex dictis: quia licitum eſt eas ſic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteuſim. Quinimò ſi alicubi longa conſuetudine forma ſupradicta ſeruata non ſit, non eſt alienatio cenſenda inualida;modò conſenſus eorum, qui ex natura rei debent conſentire adfuerit. ratio eſt,quia cùm forma illa ſit iure poſitiuo humano introducta,poteſt contraria conſuetudine aboleri; etſi aliqui Canoniſtæ contrarium ſentire videantur. Adde, multorum ſententia eum,qui aliquid per ſupradictos contractus non ſeruata forma pręſcripta ab Eccleſia,habet, non teneri in conſcientia ad reſtitutionem, aut reſcindere contractum; modò conſenſus eorũ, qui neceſſariò debebant conſentire, in contractu adfuerit, ut docet Sylueſter ex Antonio de butrio,& Panormitano verb. Alienatio, nume. 12.& 13.& Nauarrus com.de alien.rerum Eccl. numero 17.& ſequentibus. & ratio illorum eſt; quia in foro animæ ſufficit contractum tenere ſecundum limites Iuris naturalis ſeu gentium; ad quod ſufficit adeſſe prædictum conſenſum. Sed quid de hoc dicendum ſit vide ſuprà capit. 19.pubita.3.

Dico Quartò, Res Eccleſiarum non poſſunt etiam elocari ad vitam,aut ad longum tempus; imò neque vltra triennium. Prior pars eſt communis DD. teſte Couarr. libro ſecundo variat. capitulo decimoſexto,numero primo, & colligitur apertè ex Clement.1. de rebus Eccleſiæ non alienandis; vbi Prælato Regulari contra facienti ponitur pœna ſuſpenſionis ab officio. Idem colligitur ex capit. Nulli, eodem titulo. Altera pars expreſsè habetur in conſtit. Paul.II. ſuprà citata. 67 *Elocatio ad vitam.*

Notandum autem eſt, *longum tempus* hic vocari decem annorum, & quidquid eſt vltra *modicum* ſeu breue, quod intra decennium, vt notant Couarruuias & Nauarrus ſuprà. vnde ante Pauli II. extrauag. poterant res Eccleſiæ locari ad nouem annos, non ſeruata Iuris ſolemnitate. poſt tamen illam, non poſſunt niſi ad triennium. ſi ad plures annos fiat elocatio, eſt irrita; vt patet ex verbis illius conſtitut.nume. 61. adductis. Vbi intellige eſſe irritam non ſolum quoad annos illos, qui triennium ſuperant, ſed abſolutè quoad omnes, vt docet Couarr.contra multorum ſententiam, ſuprà nume. 5. ratio eſt, quia eſt vi contractus, contrahentes non cõſentiunt niſi in locationem & conductionem plurium annorum: non enim conductio triennalis ita commoda eſt, ſicut nouennalis; imò poteſt eſſe detrimentoſa. Si tamen ipſi contrahentes tacitè conſentirent in triennium, tunc ex hac parte valeret; quia implicitè eſſet duplex contractus,ſcilicet in nouenium,& (ſi hic non ſubſiſteret) in triennium. 68 *Longum tẽpus* *Elocatio vltra triennium eſt irrita abſolutè.*

Aduerte tamen Primò,d.extrau. loqui de rebus, quæ quotannis dant fructum: vnde ſi aliqua res ſolùm alternis fructificet, poterit locari ad ſexennium; ſi tertio quoque anno duntaxat, poterit ad nouennium, ut notat Couarr.numero ſexto. 69

Secundò,ſicut pęnæ iſtius extrauag.non ſunt receptæ, teſte Nauarro capit. 27. nume. 150. ita etiam multis locis hanc diſpoſitionem non eſſe receptam, ut Couarruuias numero ſexto notat, & Sylueſt.v. Alienatio quæſt. 13. itaque ibi poterit fieri elocatio ad nouem annos abſque forma Iuris ſupradicta. *Non videri receptam.*

Non tamen eſt tolerabile, quod quibuſdam locis fit,vbi beneficiarij prędia Eccleſię ad multos annos exigua penſione elocant, ea lege vt ſtatim conductor ſoluat poculum vini (vt vocant) 1000.florennorum.fraudant enim hoc modo ſucceſſores, (ſi fortè interea mori cõtingat) percipiẽtes partem penſionis ſucceſſoribus debitam. Vnde tenentur eorum hæredes ad reſtitutionem ex illa pecunia anticipata, pro numero annorum, qui poſt mortem beneficiarij ſuperſunt.

Tertiò, Non videri hic prohiberi,quin fructus beneficiorum & bonorum ecclaſiaſticorũ poſſint elocari,aut uẽdi in plures annos; (modò ipſi fundi non elocentur) quia hi non ſunt res 70 *Fructus beneficiorum elocari poſſunt,&c.*

Eccleſiæ,

Eccleſię,ſed priuatorum:& locatio expirat morte locantis, & beneficij amiſſione.nam conductor nullum acquirit Ius in fundum, ſed ſolùm in fructus ad locatorem pertinentes. Secus eſt, quando fundus elocatur.hæc enim elocatio ipſum fundum immediatè attingit, & manet, etiamſi locans, beneficium amittat. vide Panor. in cap.Continebatur,de his, quæ fiunt à Prælatis,num.7.

71 Petes, An Prælatus ſucceſſor teneatur ſtare elocatione rei Eccleſiæ, quam eius deceſſor fecit?

Reſpondeo,Teneri, ſi legitimè facta fuit; ſicut tutor pupilli,qui alteri tutori ſuccedit,tenetur ſtare contractibus à ſuo deceſſore legitimè factis.ſecus ſi non fuerit legitimè facta.vide Couarruuiam lib.2.var.cap.15.ſub finem. Si tamen ſucceſſor deprehendat Eccleſiam enormiter læſam ex illo contractu, poterit vti beneficio reſtitutionis.

CAPVT XXV.

De contractu Societatis.

Complectitur dubitationes 4.

DVBITATIO I.

Quid ſit ſocietas, & quibus modis contrahatur.

1 *Societas.* RESPONDEO & Dico Primò, *Societas* in propoſito, eſt conuentio duorum, pluriùmve,ad conferendum aliquid in vſum vel quæſtum communem, contracta. hic contractus perficitur ſolo cōſenſu exteriùs expreſſo, abſque vlla alia Iuris ſolemnitate; vt docet Gomezius to.2.ca.5.nu.1.vnde collatio bonorum vel operarum in commune, non eſt contractus ſocietatis,ſed effectus eius.

2 *Quatuor requiruntur ad ſocietatis contractum.* Vt autem hæc definitio intelligatur, Notandum eſt, quatuor potiſſimùm ad hunc contractum requiri.

Primum eſt, Vt ſinguli ſocij aliquid in commune conferant,ſiue pecuniam, ſiue operam & induſtriam,ſiue inſtrumenta, (verbi gratia nauem,equos) ſiue animalia,ſiue alia bona, prout conuentum fuerit. niſi enim aliquid præſtent, vel cooperentur ad lucrum vel commodum, non poſſunt eius eſſe participes; vt qui titulo careant.

4 Secundum,Vt id,quòd à ſingulis ſocijs collatum fuerit eſt animo vt ſit commune,ſtatim cedat in dominium ſingulorum,ita vt ſinguli efficiantur domini totius ſortis partialiter,ſeu partiali dominio.colligitur ex L.1.& ſeq.ff.pro ſocio. Idem dicendum de ijs,quæ ſocius nomine communi comparat; non autem quæ nomine proprio,vt docet Couarruuias l.3.varia.cap.19. num.1.Dixi, *Eo animo vt ſit commune*, quia alioquin non cedet in dominium ſociorum; vt patet quando non fit communio in capitali,ſed ſolùm in lucro;vt quando alter pecuniam alter induſtriam confert.

Tertium,Vt lucrum & damnum ſit commune.colligitur ex ijſdem legibus ſuprà, & L.1.& ſequentibus,C.pro ſocio. 3

Quartum,Vt fiat diuiſio lucri,ſecundum proportionem ſortis à ſingulis collatæ, L. Si non fuerint,& L.Verùm,ff.pro ſocio.hæc tamen tertia & quarta cōditio ītelligēda eſt,niſi aliter expreſsè fuerit conuentum,& onus, quod præter naturam huius contractus alteri parti imponitur, debita compenſetur. Ex his facilè intelligi poteſt, quomodo hic contractus differat à cæteris.

Dico Secundò,Societatem varijs modis contrahi poſſe.Primò,Ex parte finis; poſſunt enim eſſe varij fines proximi huius contractus. ſic aliquando contrahitur ad vſum tantùm; vt quando libri,vel alia ſupellex, vel pecunia, in vſum & victum communem conferuntur. aliquando ad lucrum tantùm,vt in negotiatione.aliquādo ad vtrunque, vt in matrimonio, vbi vir & mulier conferunt bona & operas ad perpetuum cōuictum lucrum. *Varijs modis cōtrahi poteſt.*

Secundò, Ex parte materiæ; ſic vel contrahitur ſocietas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod celebratur contractu medietatis bonorum.hic omnia bona,quomodocūque obuenientia,ſunt communia, & facto diuortio æqualiter diuidenda. ſimiliter damna ſunt communia, præter ea, quæ culpa ſocij obueniunt, præſertim lata,(hæc enim ſoli authori ſunt imputanda)& ea,quæ ſocius malè expendit,verbi gratia in meretrices & comeſſationes. Vel contrahitur ſocietas lucrorum duntaxat; vt quādo bona hæredum manent indiuiſa.hic ſolùm communicantur lucra ex hæreditate illa prouenientia & damna circa eam abſque culpa ſociorum obuenientia. Vel denique contrahitur ſocietas certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiationis. vide Syluestrum v. Peculium 2.nu.2. Aliquando ita contrahitur ſocietas,vt alter conferat pecuniam,vel gregem animalium,alter induſtriam & operam neceſſariam:vel vterq; partim pecuniam,partim induſtriam.

Tertiò,Ex parte temporis; alia enim contrahitur ad vitam,alia ad certum tempus,alia vſq; ad finem certi negotij. Ad hæredes autem hic contractus non tranſit,etiamſi expreſsè conuentum ſit vt hæres in eandem ſocietatem ſuccedat.vt patet L.Adeo, L.Verùm, §.Hæredem,ff. pro ſocio:quia in hoc contractu induſtria perſonæ eligitur,vt habetur d.L.Adeo.Si tamen ſocij iuramento promiſerunt ſe continuaturos contractum cum hærede,valet pactum,& tenentur eum admittere,quidquid aliqui in contrarium ſenſerint.Ratio eſt,quia iuramentum ſeruandum eſt,quando abſque ſalutis diſpendio ſeruari poteſt: immo eam vim habet vt contractum iure humano aliàs irritum, reddat in ſua ſpecie validum; vt dictum eſt ſuprà capitulo 17.dubitat. 7. 5 6 *Iuramentum.*

D V-

DVBITATIO II.

Quomodo contractus ſocietatis iniri debeat, quando alter confert ſortem, alter operam, & quomodo diuiſio in fine facienda.

Primus modus, quo pars lucri eſt loco mercedis.

7 OMiſſis ſententijs DD. qui valde perplexè loquuntur.

Reſpondeo, Varijs modis iniri poſſe. Primò, Vt is, qui operas & inſtrumenta, (v. gr. nauem, vel currum) præbet, habeat aliquotam partem lucri, quam ipſius opera meretur, & reliquum totum cum ſorte pertineat ad eum, qui ſortem contulit. Verùm hic potius eſt conductio operarum, quàm contractus ſocietatis; vt rectè Nauarrus cap.17.num.252.docet. Talem cōtractum plerumque ineunt mercatores cum ſuis factoribus. non enim volunt eos admittere in ſocietatem, dum nullam pecuniam conferunt; ſed vt diligentiores ſint, dant eis in mercedem partem lucri, quo fit, vt ſi res bene ſuccedat, longè plus accipiat, quàm opera illa mereatur; ſi malè, longè minùs. debet enim eſſe talis pars aliquota, vt tanta ſit illis ſpes accipiendi amplius quàm opera præcisè meretur, quantum eſt periculum accipiendi minùs: aliàs non eſt iuſta merces.

Secundus modus, in quo eſt particeps lucri ſecundum æſtimationem operarum.

8 Secundò, Vt is, qui operas confert, admittatur vt verus ſocius, & ſolùm ſit particeps lucri ſecundum æſtimationem operarum, quaſi tantum pecuniæ in ſocietatem contuliſſet, quãti valent operæ. vt ſi conferas 1000. aureos, & opera ſocij æſtimetur 100. aureis; ſitque particeps lucri quaſi contuliſſet ſolùm 100. aureos. Hic contractus, etſi à quibuſdam Doctoribus probari videatur, eſt tamen omnino iniquus. ratio eſt; quia ſocius id, quod confert, certò amittit; (perit enim opera illius) tu verò quod confers non amittis; ſed manet tibi ſaluum: vnde eſt diſpar conditio ſociorum; quod repugnat contractui ſocietatis; niſi aliunde fiat compenſatio. Deinde hoc pacto, ſocius, qui confert operam, nunquam aliquid lucrabitur, ſed certò ſemper amittet; niſi lucrum ſit pluſquam 1100. aureorum, quod vix vnquam continget. cùm enim ſolùm vndecima pars lucri ei ſit aſſignata; niſi hæc excedat 100. aureos, quibus opera eius æſtimabatur, nihil habebit ſupra id, quod contulit. ſi autem vndecima pars lucri ſit infra 100. aureos, neceſſariò amittet, vt patet. Itaque talis ſocietas ferè eſt leonina, in qua alter ſociorum ſolum habet damnum, alter ſolum lucrum; de qua vide L. Qui non fuerit, §. fi. ff. pro ſocio.

Eſt iniquus.

Tertius modus, cùm particeps ſortis, & lucri.

9 Tertiò, Vt is, qui operas confert, non ſolùm ſit particeps lucri, ſed etiam ſortis, ſecundum æſtimationem operarum; ita vt negotijs peractis, ex tota ſumma, quæ ex lucro, & ſorte conflata erit, tantum extrahat, quantum ſi loco operarum pecuniam æquiualentem contuliſſet: vt ſi tu conferas 1000. aureos, ſocius autem operam valentem 100. aureis; & lucrum ſit 500. aureorum, ſocius extrahet vndecimam partem, non ſolùm è lucro, ſed etiam ex ſorte; id eſt, ex 1000. & 500. aureis. vnde ille habebit 136. aureos, & vnam tertiam. tu verò habebis reliquas decem partes. hic contractus eſt iuſtus. probatur, quia qui confert operas, non minùs debet eſſe particeps tum lucri, tum ſortis, quàm qui ponit tantundem pecuniæ. non enim ipſi ſoli opera perire debet; cùm non minùs conferat ad negotiationem, quam is, qui contulit tantundem pecuniæ: atqui is, qui in caſu propoſito contulit 100. aureos, extrahit vndecimam partem non ſolùm lucri, ſed etiam ſortis: ergo etiam is, qui contulit operam eiuſdem æſtimationis. Itaque in hoc 10
contractu opera ſocij æſtimanda eſt pecunia; eaque æſtimatio ſorti addenda, vt fiat veluti vna ſors communis, verbi gratia. 1100. aureorum, in qua ſocius habeat partem vndecimam; perinde ac ſi tantundem pecuniæ contuliſſet. vnde poſtea in diuiſione competit ei vndecima pars ſortis, & lucri, ſeu totius ſummæ. Si opera ipſius valebat quanti ſors alterius; debetur ei dimidium totius ſummæ. ſi erat æqualis tertiæ, quartæ, quintæ, vel ſextæ parti pecuniæ; debetur ei tertia, quarta, quinta, vel ſexta pars totius ſummæ, quæ reperietur finitis negotijs. Iuxta hunc modum intellige, quæ habet Couaruuias lib. 3. varia. cap. 2. & Nauar. cap. 17. num. 251. etſi non ſatis clarè explicent an ſocius operam conferens, debeat eſſe ſolùm particeps lucri, an etiam ſortis.

Si ſors pereat.

Notandum eſt, quando hoc modo inita eſt 11
ſocietas, ſi ſors pereat ante præſtitam totam operam; ſocium, qui eam conferre debebat, teneri ſoluere alteri (cuius ſors perijt) partem æſtimationis operarum, quæ conferendæ reſtabant. ſicut enim ſalua ſorte & opera exhibita, debetur ſocio conferenti operam certa pars ſortis, vt dictum eſt; ita pereunte ſorte, & opera ſalua, (id eſt, nondum exhibita) debetur ſocio, qui ſortem poſuit, pars æſtimationis operæ reſtantis, iuxta modum ſupradictum.

Quartus modus.

Quartò, Fieri poteſt pactum, vt is, qui operam confert, non ſit particeps ſortis, ſed tantùm lucri; ita vt ſi peracta negotiatione nihil ſuperſit præter ſortem, nihil habeat. hoc poteſt eſſe iuſtum. Verùm tunc non eſt comparanda pecuniæ quantitas, quam alter confert, cum pretio operarum, vt in ſecundo modo: neque eſt conflanda vna ſors ex illa pecunia, & pretio operarum, vt in tertio: ſed conſideranda ſunt ea, quæ vtrique pereunt, & hæc inter ſe comparanda, vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 452. Ei igitur, qui pecuniam contulit, duo pereunt. Primò, Æſtimatio periculi, ſeu pretium aſſecurationis capitalis, ſiue illud periculum in ſe ſuſcipiat, ſiue alteri perſoluat eius pretium: hæc enim paria cenſentur. Secundò, Perit illi æſtimatio lucri, illa pecunia ſperati; ſeu pretium, quo alteri vendi poterat ſpes lucri illa pecunia percipiendi, detractis operis & expenſis. qui enim exponit 1000. aureos negotiationi, facilè inueniet multos, qui libenter pro lucro ſperato dabunt 100. 200. vel 300. aureos, iuxta conditionem mercimonij, operis ſolutis. itaque hoc totum perit ei, qui ſortem confert. Vnde non rectè Sotus lib. 6. 14
quæſt. 6. art. 1. docuit, ſolum pretium periculi ſortis hic eſſe conſiderandum, quaſi illud ſolum periret conferenti ſortem: nam etiam perit pretium lucri ſperati. & ſanè ſi ſententia Soti vera eſſet, is, qui confert decem millia aureorum ad negotiationem valde ſecuram, vbi periculum non æſtimatur niſi centum aureis, non poſſet plus ex lucro accipere, quàm alter,

Conſideranda quæ vtrique pereunt.

12

13

alter, qui poſuit operam centum aureorum; etiamſi lucrum ſit quatuor millium aureorum; quod omnino abſurdum eſt, & nuſquam vſurpatum, vt rectè Nauarr. ſuprà, hanc ſententiam refutans, ait: etſi enim pecunia per ſe ſit ſterilis; tamen vt ſubeſt induſtriæ alicuius, ſit fœcunda, eiuſque fæcunditas magni æſtimatur. Patet igitur hæc duo perire ei, qui pecuniam confert.

15 Ei verò, qui confert operam, ſolùm perit æſtimatio operæ. hæc igitur inter ſe ſunt comparanda, & ſecundum horum proportionem lucrum eſt diuidendum; detracta primùm ſorte pro eo, qui illam poſuit. vt ſi contuleris 1000. aureos, quorum periculum æſtimetur 100. ſpes autem lucri, detractis expenſis, æſtimetur 200. cenſeris contuliſſe 300. aureos, qui omnino tibi pereunt; opera verò alterius æſtimetur centum: cenſetur itaque contuliſſe 100. aureos, qui ipſi pereunt. lucrum autem ſit 800. qui operam poſuit, habebit quadrantem lucri, nempe 200. quia quartam partem contulit reſpectu alterius, qui pecuniam poſuit, habebit 600. videlicet dodrantem lucri, ſeu tres quadrantes; quia tres quadrantes contulit reſpectu alterius. quòd ſi lucrum ſit 400. aureorum tantùm, neuter quidquam lucrabitur, aut amittet; nam vterque ſolùm accipiet quantum contulit ex eo, quod neceſſariò periturum erat. Si lucrum ſit nullum, vterque amittet, eadem proportione. is enim, qui pecuniam contulit, amittet 300. aureos, videlicet pretium periculi ſortis, & pretium lucri ſperati. is, qui operam, amittet 100. id eſt, pretium operæ.

16 *Obiectio.* Dices, Sæpe fit vt etiam ſors pereat: ergo hoc etiam eſt æſtimandum, ac proinde ratione huius, debebitur ei amplius ex lucro, quàm dictum eſt: qui enim præſtat operam, non poteſt amittere niſi æſtimationem operæ, verbi gratia 100. aureorum: qui pecuniam confert, poteſt totam ſortem 1000. aureorum amittere.

Reſponſio. Reſpondeo, Periculum ſortis incertum debet reduci ad certum pretium, quod in caſu propoſito eſt centum aureorum, vti ſupponimus exempli cauſa; nec alia æſtimatione huius periculi eſt facienda. Nec refert quòd poſſit amittere 1000. quia hoc periculum non æſtimatur niſi 100. quos ſi alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in poteſtate enim ipſius eſt vel ſubire periculum amittendi mille, vel dando centum, efficere vt mille ſecuros habeat. Itaque ratione periculi non pereunt ei niſi 100. aurei.

17 *Si ſors pereat.* Ex his patet, ſi ſors pereat, perire illi, qui illam poſuit, nec quidquam ei ab altero compenſandum. ſi verò aliquid ſuperſit, hoc eidem deberi. ſi præter æſtimationem ſortis aliquid ſuperſit, id diuidendum ſecundum proportionem dictam; ita vt vterque ex eo ea proportione capiat, qua contulit ad id, quod neceſſariò vtrique periturum erat.

18 *Si opera pluris valeat quàm ſors.* Petes, Quid ſi opera ſocij pluris valeat quàm pecunia alterius; & tantùm ſors ſit ſalua, tenebiturne is, qui illam poſuit, ſocio aliquid compenſare? Quidam putant teneri; quia ſocius certò amittit totam æſtimationem operæ, quæ pluris valet quàm ſors alterius, quæ non perit neceſſariò. Sed dicendum eſt, ſi contractus initus eſt ſecundum hunc quartum modum, nihil tenere ei compenſare; quia dominia eorum, quæ conferuntur, non fuerunt communicata; ſed manſerunt diuiſa: (in hoc enim modo contrahendi ſolùm fit communicatio lucrorum, quæ deducta ſorte ſuperſunt) quæque autem res domino ſuo perit. itaque ſicut quando ſors longè ſuperat operas, nihil compenſare debet qui contulit operas, etſi ſors pereat: (quia tota perit ei, qui illam poſuit) ita viciſſim quando operæ ſuperant ſortem, nihil compenſare debet qui ſortem poſuit, etiamſi ſola ſuperſit. Nec refert, quòd ſocius certò amittat totam æſtimationem operarum, & quòd hæ operæ pluris valeant, quàm ſors alterius; quia ideo longè amplius lucri capiet, ſi extiterit.

Si autem initus fuit ſecundum tertium modum, ſic debet fieri compenſatio; nam totum debet diuidi certa proportione, vt dictum eſt; eò quòd dominium eorum, quæ conferuntur, fiat commune, tanquam vnius maſſæ, ſeu ſortis, ex diuerſorum collatione conflatæ. 19

Ex his patet, quid dicendum ſit, ſi alter conferat ſolùm pecuniam, alter pecuniam, & operam: item ſi vterque conferat pecuniam, & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modum, omnia reuocanda ſunt ad æſtimationem pecuniariam, vnaque ſumma conflanda, quæ ſocijs ſit communis; & finita negotiatione, diuiſio totius, quod inuentum fuerit, facienda ſecundum proportionem eorum, quę ſinguli contulerunt. Iuxta quartum modum, æſtimandum eſt periculum ſortis, & ſpes lucri per talem ſortem obtinendi, deductis operis, & expenſis. Deinde æſtimandæ ſunt operæ ſingulorum, & hac æſtimatione iuncta cum pretio periculi ſortis, & lucri ſperati, duæ ſummæ vtrinque conflandæ, & iuxta harum proportionem facienda eſt diuiſio lucri. 20 *Si alter pecuniã, alter operam conferat.*

Petes, Vtrùm hi tres modi cõtrahendi, etiam locum habeant in ſocietate circa greges ouium vel ſimilium animalium? 21 *Societas circa greges.*

Reſpondeo Habere. De Primo patet; quia poteſt alicui tradi grex 100. ouium, vt eas paſcat pro dimidia parte fructuum; (id eſt, fœtus, lanæ, lactis) ſiue illi copioſi fuerint, ſiue exigui. Secundò probatur; quia poteſt iniri æſtimatio paſturæ, & ipſius gregis, vt ex vtroque conflettur vna res communis: & finita paſtura aliquot annorum, fiat diuiſio totius, iuxta æſtimationem eorum, quæ ſinguli contulerunt. Tertiò probatur; quia periculum gregis, & ſpes lucri ex eo percipiendi, poſſunt æſtimari ex vna parte; (hæc enim pereunt ei, qui gregem tradit) & cura paſcendi ex altera parte; (hæc enim perit ei, qui gregem ſuſcipit) & iuxta horum proportionem, poterit fieri diuiſio fructuum.

DVBITATIO III.

Vtrum in ſocietate licitum ſit pactum cum ſocijs, vt ſaluam præſtent ſortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

Caietanus tom. 1. opuſ. vltimo, reſpõſione vndecima, putat formã hanc cõtractus, quam ei propoſuerat Conradus, eſſe illicitam; Petrus conſignat centum florenos apud Paulum mercatorem, vt ei pro parte lucri, capitali ſaluo, aſſignet per annum quinq; florenos, reſiduo lucri ſibi reſeruato. Primò, quia eſt contractus 22 *Caietani ſententia.* *Contractus triplex cum mercatore.*

tractus

tractus ſocietatis, in qua ſocius obligatur ad aſſecurandum capitale, cùm nihil ei pro hac aſſecuratione detur; & ad reddendum certum lucrum, cùm tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium, quod exigitur à ſocio. Secundò, Quia non eſt licitum illos tres contractus ſimul cum vno eodemque celebrare, etiamſi in ſingulis daretur iuſtum pretium: non enim licitum eſt in contractibus obligare, & grauare alterum vltra naturam contractus: ſicut dum quis dat mutuum, non eſt licitum obligare mutuatarium ad remutuãdum. Pari modo, qui contrahit ſocietatem cum aliquo, non poteſt eum obligare ad contractum aſſecurandi capitale, & emendi lucrum incertum certo pretio; niſi alter id ipſum cupiat, ſic vt fiat communi conſenſu, & condicto. Addit tamen Caietanus poſſe hæc pacta cum eodem fieri ſucceſſiuè; modò in ſingulis ſeruetur ęqualitas.

23 *Sententia Soti.* Sotus verò lib.6.quæſtio.6.artic.2.& quidam alij putant hæc pacta eſſe illicita, ſiue ſimul fiant, ſiue ſucceſſiuè. ratio præcipua eſt, quia qui ita pecuniam ſuam tradit, vt periculum eius transferat in accipientem, cenſetur eam dare mutuo, non ad ſocietatem: atqui ex mutuo non poteſt peti lucrum: ergo talis contractus eſt iniuſtus. Maior probatur, quia dum transfert periculum in ſocium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in ſocium. is enim eſt dominus, cui res perit: cuius ſignum eſt, quòd illa pecunia poſſit emere prædium, vel dotare filiam.

24 *Eſſe hæc pacta licita.* Reſpondeo, Hæc pacta in ſocietatis contractu eſſe licita, ſiue ſimul fiant cum ſocijs, ſiue ſucceſſiuè, modò ſeruetur arbitrio prudentis æqualitas. eſt communior ſententia DD. Tenet Maior in 4.diſt.15. quæſtio.48.& 49. Angelus v.Societas,§.7.Sylu.Societas.1.quæſt.2.Nauar.cap.17.num.254. Couarruu.lib.3.variar.numer.4.& Scriptores huius temporis. Probatur Primò contra Sotum; quia iſta pacta poſſunt iniri cum diuerſis, vt fatetur Sotus: poſſum enim cum Paulo mercatore inire contractum ſocietatis conferendo 1000. aureos. deinde contractum aſſecurationis cum Petro, vt præſtet periculum ſortis, relinquendo ei tertiam, vel quartam partem lucri incerti. Denique contractum venditionis lucri incerti cum Ioanne, vt pro reliquis partibus lucri ſperati, certum aliquid mihi ſoluat. cur ergo non poſſint fieri cum eodem? quæ enim inita cum diuerſis iuſta ſunt, etiam cum eodem iuſta ſunt; iuſtitia enim conſiſtit in æqualitate rei ad rem, non in habitudine ad perſonam, ſeu ſubiectum.

25 *Non amitti dominium ſortis* Neque verum eſt quod ait Sotus, amitti dominium pecuniæ, & fieri mutuum, ſi cũ eodem, cui illa traditur, pactum aſſecurationis ineatur; non enim magis amittis dominiũ, quàm ſi cum tertio hoc pactum inires, cuius ſignum eſt: Primò, Quòd mercator non poſſit illam in alios vſus, quam in mercaturam impendere: ſin aliter fecerit, iniuriam tibi facit, & tenetur quanti tua intereſt fuiſſe mercimonio impenſam. vnde verum non eſt, quòd illa pecunia poſſit emere prędium, vel dotare filiam; (quia nõ eſt ei data niſi ad mercaturæ ſocietatẽ, vti ſuppono,) niſi id faciat cum intentione eius loco mox aliam ſupponendi: quo modo etiam depoſito vti licet, cuius tamen dominiũ non amittitur. Secundò, Quòd tu (ſi mercatorem illum contingat non eſſe ſoluendo) ante omnes, qui habent in bonis eius hypothecam, poſſis pecuniam tuam extrahere. Tertiò, Quòd ſi illa pecunia ſurrepta fuerit, poſſis eam vindicare actione in rem: quę omnia ſunt aperta indicia retenti dominij, ſaltem partialis, nec locum habent in mutuo. vnde patet, fundamentum Soti non eſſe verum. Confirmantur hæc omnia, quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec deſinunt eſſe contractus locati aut commodati, etiamſi conductor & commodatarius ſuſcipiat in ſe periculum rei: ergo nec in ſocietate.

Secundò, Probatur contra Caietanum. hæc pacta poſſunt fieri ſucceſſiuè cum eodem: ergo etiam ſimul. Antecedens fatetur Caietanus, & per ſe patet: ſunt enim pacta iuſta. primum enim eſt pactum ſocietatis. ſecundum eſt aſſecurationis ſortis. tertium eſt venditionis lucri incerti maioris, pro certo pretio minore. Conſequentia patet, quia ſimul vel ſucceſſiuè fieri, non mutat iuſtitiam pactorum, modò ſemper ſeruetur æqualitas. quæ enim ſeorſim iuſta ſunt, etiam ſimul ſumpta iuſta ſunt: quamuis ſi ſucceſſiuè fiant, minor videatur eſſe ſpecies mutui, aut præſumptio fraudis vſurariæ. ſed hæc etiam ſatis vitatur, dum ſimul fiunt, modò exprimatur eam dari in ſocietatem negotiandi; & nos hic loquimur de ipſa rei veritate, non de externa ſpecie. 26

Neque verum eſt, dum hæc pacta ſimul fiũt, obligari mercatorem ex contractu ſocietatis ad aliquid vltra naturam contractus. qui enim pecuniam ei tradit, non obligat illum ad eam aſſecurandam ex nudo pacto ſocietatis; ſed ex alio pacto, (in quo exhibetur iuſta compenſatio) ſine quo non vult inire pactum ſocietatis. liberum enim cuique eſt nolle inire vnum contractum ſine alio; verbi gratia contractum venditionis, ſine contractu redimendi: contractum mutui in vna ſpecie, ſine contractu mutui in alia ſpecie; vt patet ex dictis cap. 20. dubitat. 8. & 9. Pari igitur modo, poteſt quis nolle inire contractum ſocietatis, ſine contractu aſſecurationis ſortis, & venditionis lucri incerti maioris, pro minore certo: habet enim iuſtam cauſam id faciendi. 27 *Non obligatur vltra naturã contractus.*

Accedit, quòd mercatores ipſi ſic malint, quàm aliter: maius enim lucrum ſic percipiunt. aſſecurationem enim ſortis ſæpe non magni æſtimant; quia norunt eam ſecurè impendere: vel ſi exponunt eam periculis, & res malè ceſſerit, cogitant ſe non fore ſoluendo; ac proinde ſocium fore damni participem, quod crebrò fieri videmus. multi enim, qui hoc modo cum mercatoribus agunt, non obſtante omni pacto aſſecurationis, vnà cum mercatoribus euertuntur fortunis: quod ſignum eſt illam aſſecurationem non eſſe valde ſecuram; & conſequenter minoris pretij. lucrum autem incertum, quod illis offertur, libenter certo pretio redimunt; quia ſperant ſe multò plus lucraturos: & tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum, inter eos ſunt creberrimæ. 28 *Pretium aſſecurationis.*

Ex his patet, contractum illum ſupradictum, quem Conradus propoſuit Caietano, ea forma, qua proponitur, non eſſe iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. Neque verum eſt pro aſſecuratione nihil dari; quia datur pro ea pars lucri incerti; quæ iudicio 29

cio prudentis, ſpectatis circumſtantijs cenſeatur illi æquiualere. pro reliquo lucri incerti maioris, exigitur aliquid certi, quod minus ſit. quod iudicio prudentis ſpectata conditione negotiationis & reliquis circumſtantijs, cenſeatur ſpei illius æquiualens; vel certè non pluris æſtimetur.

30 Nec obſtat, quòd forte tertius nollet illud lucrum incertum eo pretio certo emere; tum quia contrarium ſæpe eſt verum: tum quia id prouenit ex eo, quòd tertius non poſſit certò ſcire, quantum lucri prouenerit. nam poteſt ei fraus magna fieri, cùm non ſit conſcius eorum, quæ geruntur. ſecus eſt de ſocijs.

Petes, Vtrùm hi contractus debeant ſemper expreſsè fieri?

31 *An debeāt fieri expreſsè.* Reſpondeo, Id non eſſe neceſſarium; vt rectè Nauarrus ſuprà ex Maiore: ſufficit enim vt contrahentes, implicitè illos intendant per vnicum contractum expreſſum, modò ſeruetur æqualitas; ita vt per tres expreſſos contractus, iuſtè ad id, quòd ex vnico quæritur, poſſit perueniri. *Forma cōpendioſa.* idem enim operatur conſenſus implicitus & expreſſus. vnde poteſt quis vti hac forma cum mercatore, confero 100. ad ſocietatem, vt quotannis ſoluas 5. vel 6. ſalua forte, eo modo, quo Doctores docent id eſſe licitum. ſatis enim per hoc indicantur iſti contractus; ſatiſque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præſtandæ ſortis, & ſoluendæ certæ penſionis. quò autem negotiatio eſt magis lucroſa, eò plus exigi poteſt. vnde ſi campſori detur, vel negotianti apud Indos, non damnarem, etiãſi 8. vel 10. in 100. exigantur.

32 *Debent eſſe intenti.* Notandum tamen eſt. Primò, Neceſſarium eſſe vt hi contractus ſaltem implicitè intendantur, iuxta aliquem iſtorum modorum, quos ſuprà cap.20. dub.11. & 12. explicuimus; quia requiritur iuſtus titulus exigendi certum lucrum vltra ſortem. nullus autem apparet præter contractus prædictos: (niſi quis forte intendat emere cenſum vtrinque redimibilem, de quo modò non agimus) vnde ſi quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad reſtitutionem. ſimiliter ſi putet mercatorem non velle vti ea pecunia aut alia eius loco, ad negotiationem: quia tunc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti, non habent locum. itaque cenſetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid ſupra ſortem, quod eſt illicitum. Si tamen bona fide dediſſet, putans illum velle vti ad negotiationem, poſſet exigere pretium conuentum; quia contractum ex parte ſua bona fide impleuit; ac proinde poteſt alterum cogere vt etiam impleat, aut ſoluat quanti ſua intererat ipſum pacta conuenta præſtitiſſe.

33 *Circa greges.* Notandum Secundò, Hoc pactum aſſecurationis etiam eſſe licitum in ſocietate circa greges animalium. poteſt enim tradi grex 100. ouium paſcendus, ea lege vt paſtor præſtet illum ſaluum, ſupplendo ſi quid etiam fortuitò perierit; & præterea quotannis ſoluat aliquid certi pro fructibus. vt tamen hic contractus ſit iuſtus, neceſſe eſt vt ſpes fructuum ex illo grege ſit tanta, vt iudicio prudentis æquiualeat oneribus, quę paſtori imponuntur; nempe obligationi præſtandi integrum numerum, & ſoluendi quotannis certam penſionem.

DVBITATIO IIII.

Quæ damna & expenſæ ponentis operam ſint communes, quæ non.

Reſpondeo Primò, Si quid hac de re inter eos iuſta pactione eſt conuentum, id eſt ſeruandum. Secundò, Si nihil eſt conuentum, ſeruanda eſt conſuetudo loci; nam contractus cenſentur celebrati ſecundum conſuetudinem loci; quando aliud non eſt expreſſum. 34

Tertiò, Si non conſtet de aliqua recepta conſuetudine loci, qua res poſſit decidi, ſequenda eſt hæc regula; Vt impendia, & damna, quæ cauſa negotiorum ſocietaris ſunt accepta, ſint communia; vt ſi ad merces coemendas profectus, in latrones incideris, pecuniamque tuam, vel res alias perdideris; ſi tu vel ſerui tui ab ijs fuerunt vulnerati, & impenſæ in Medicos ſint factæ. Ita habemus L.Cum duobus, §.Venit, π. pro ſocio. Similiter ſi captus ab hoſte, te redemeris. Vtrum autem expenſis itinerum detrahendum ſit quod domi manens inſumpſiſſes, dubium eſt. Syluester num.12. ex Baldo, & alijs affirmat. Nauarrus cap.17.num.283. negat; niſi contrarium ſit deductum in pactum. Vtrumque eſt probabile. Sententia tamen Nauarri eſt conformior Iuri & praxi. Ad expenſas etiam pertinet, ſi quid de ſuo ſocius impendit ad conſeruationem mercium communium, ne perirent, vel deteriores redderentur. 35 *Regula generalis.*

Vtrùm autem ex iuſtitia teneatur de ſuo ad hoc impendere, quærunt aliqui. Dicendum eſt teneri, ſi alia ratione non poſſit damnum commune auertere. ratio eſt; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quiſque proprijs adhibere ſolet: atqui ad res ſuas conſeruandas quiſque de ſuo impendit: ergo idem præſtare debet ad conſeruationem rerum communium. Confirmatur, quia talis tenetur petere mutuum, ſi aliter non poteſt damnum commune auertere: ergo ſi id nolit, vel non poſſit ab alijs petere, tenetur accipere à ſeipſo nomine ſocietatis. Ita Molina diſput.418. 36

Aduerte tamen, ſi aliquid damni eueniat culpa ſocij, illud non fore commune: vt ſi res furto ſint ablatæ defectu debitæ cuſtodiæ, vt patet L. cit. tenetur autem non ad exactiſſimam diligentiam; ſed ad talem, qualem rebus proprijs adhibere ſolet. vt habetur L.Socius, π. pro ſocio. vel potius qualem ſocij communiter præſtare ſolent. Pari modo, ſi priuato tui odio, vel amore damnum, vel commodum tibi quis adferat, etiamſi ſocietas ſit eius occaſio, non erit commune: vt ſi inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiſcentem vulnerauerit: ſi abſentem amicus hæredem non ſcripſerit. vide Syluestrum, Societas 1.num.9. 37 *Si culpa tua, vel odio tui damnum illatum.*

Denique ſi alter ſociorum prodigè adminiſtret ex lucris, tenetur alteri compenſare. Vnde ſequitur in contractu ſocietatis inter maritum & vxorem, vbi lucra ſunt cõmunia, ſi maritus, cui commiſſa eſt adminiſtratio, prodigè agat; ſoluto matrimonio, illius hæredes teneri vxori: quia prodiga adminiſtratio, non eſt adminiſtratio, ſed profuſio: & aliàs, hoc ipſo, quo lucra aliqua extant, dimidia pars eſt vxoris; ſicut in alio ſocietatis cõtractu, ad commune lucrum inito.

quare

quare tenetur ſicut ſocius, cui conceſſa adminiſtratio ad bonum commune. Vnde in hoc caſu, vxor, ſi alia ratio ſibi conſulendi non ſuppetat, poterit vti occulta compenſatione, quantum ex prodigè donatis, vel conſumptis à marito ad eā pertinebat; vt rectè Petrus Nauar. lib. 3. de reſtitut. cap. 1. num. 114.

Contrarium tamen docet Nauar. cap. 17. nume. 155. vbi dicit, maritum non teneri reſtituere vxori, quæ de lucris communibus malè impēdit. ratio ipſius eſt; quia, inquit, illa ſola, quæ tempore diuortij inueniuntur lucrifacta, cenſētur lucra; reliqua enim, licet pro dimidio lucrifiant vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus bene vel malè adminiſtrando potuerit illa ſibi & vxori reuocare. Sed hæc ratio non eſt ſolida: Nam re vera vxor habet dominium & poſſeſſionem talium bonorum ab initio, quo ſunt acquiſita, nō minus quam maritus, etſi partiale; ſicut quando res indiuiſa, eſt communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, niſi adminiſtrationis. ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & ſi maritus malè adminiſtret, non poteſt hoc Iuri vxoris officere, ſicut nec in paraphernis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponſionibus.

Habet 5. dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid ludus, quid ſponſio, & vtrum hi contractus ſint liciti.

1 LVdus propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi deſtinatis. vt colligitur ex D. Thoma 2. 2. queſt. 168. art. 2. hic verò accipimus pro contractu, quo ludentes inter ſe paciſcūtur, vt victori cedat, quod vterque depoſuit. Itaque ludus propriè eſt veluti certamen quoddam duorum, ad animi oblectationem pertinens. Contractus autem ludi eſt pactum, vt victori certaminis, res ab vtroq; expoſita tribuatur. *Contractus ludi.*

2 Sponſio eſt contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contendentes, ſibi viciſſim aliquid ſpondent, vt id eius ſit, qui veritatem fuerit aſſecutus. *Sponſio.*

3 Vterque cōtractus iure naturæ eſt licitus, modò debitæ conditiones adſint. ſicut enim in poteſtate cuiuſque eſt rem ſuam alteri donare abſolutè; ita etiam tráſferre in alterum ſub aliqua conditione; ſiue ea fortuita ſit, ſiue ex induſtria pendeat. Vnde non eſt verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferum peccatum, vt vult Syluester v. Ludus q. 4. & alij, quos ibi citat: niſi affectus lucri ſit immoderatus. non tñ erit ob hanc cauſam peccatum mortiferum; niſi affectus ille, ex quo procedit, tātus ſit, vt quis ex illo paratus ſit facere notabilem iniuriam proximo, vel aliquod præceptum ſub peccato mortifero obligans violare, vt ſi amore lucrandi per ludum, die feſto omittat ſacrum. *Eſſe Iure naturæ licitos.*

Aduerte tamen Primò, Quoſdam ludos Iure ciuili eſſe prohibitos, etiam laicis; vt ſunt omnes ludi, qui magis fortuna quàm arte regūtur, qui communiter nomine alearum ſignificantur in Iure; vt patet L. 1. & 3. C. de aleatoribus; vbi etiam quinque dūtaxat ludi permittuntur, curſus, ſaltus, vibratio quintiana, (id eſt, haſtiludiū abſque ſpiculo) lucta & hippodromus; & cōceditur ditioribus vt in ſingulas commiſſiones, vnum ſolidum (nummus erat aureus) tātummodo poſſint deponere. ſi in plus luſum fuerit, (inquit) neque repetitio detur, & ſolutum repetatur. Cauſa huius prohibitionis eſt triplex. Prima, quòd ex hoc genere ludi ſæpe iræ & blaſphemiæ in Deum (cui euentus fortuiti ſolent aſſignari) concitentur. Secunda, quòd inter ludentes ſępe oriātur lites & pugnæ. Tertia, quòd facilè tota ſubſtantia per illud exhauriatur: vnde fit vt ad furta & latrocinia ſe conferant. inſinuantur hæc d. L. Alearum, ſuprà. Iure Digeſtorum etiam prohibitus erat aleę luſus; præſertim ſi quis in pecuniam luderet; vt habetur L. Solēt, ff. de aleatoribus: vbi tamen permittūtur quinque illi ludi ſupradicti, virtutis exercendæ cauſa. vetitum etiam erat commodare illis locum ad ludendum, L. 1. ibidem. Ex quibus apparet quantò meliores fuerint in hac cauſa mores illius æui quàm huius. 4 *Quidam Iure ciuili prohibiti.* *Cauſa vetandi.*

Aduerte Secundò, Iure Canonico, Clericis, eſſe prohibitum ludum alearum, vt patet cano. 41. Apoſtolico, Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus aleæ, atque ebrietati vacans, aut deſinat, aut deponatur. & can. 42. Subdiaconus, aut cantor, aut lector ſimilia faciens, aut deſinat, aut ſeparetur; (id eſt communione priuetur) ſimiliter & laici. Et cap. Clerici, de vita & honeſtate Clericorum, ex Concilio magno Lateran. Ad aleas & taxillas non ludant, nec huiuſmodi ludis interſint. Et cap. Inter dilectos, de exceſſibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidā Clerico irritatur, quia erat publicus aleator, & vſurarius. Denique Conc. Triden. ſeſſ. 22. cap. 1. de reform. Statuit ſancta Synodus, vt quę aliàs à Summis Pontificibus, & à ſacris Concilijs de Clericorum vita, honeſtate, cultu, doctrinaque retinenda; ac ſimul de luxu, comeſſationibus, choreis, aleis, luſibus, necnon ſecularibus, negotijs fugiendis ſancita fuerunt; eadem in poſterū ijſdem pœnis, vel maioribus, arbitrio Ordinarij imponendis obſeruentur, &c. Ex quibus ſequi videtur eſſe peccatum mortiferum: non quidē ſi ſemel, bis, terve Clericus ſic luſerit: ſed ſi huic ludo vacauerit, id eſt, crebrò & per lōgum tempus luſerit: his enim ſolis pœnæ imponūtur. Itaque ſi ad breue tempus recreationis cauſa, etſi crebrò, ſic luſerit, non damnandus peccati mortiferi, ſi abſit ſcandalum, præſertim cū hoc tempore iſti Canones non videantur recepti; (niſi quatenus prohibent id fieri cum periculo ſcandali) neque per Superiores curētur executioni mandari. Laicis tamen non eſt peccatum 6
mortiferum, niſi alicubi aliqua lex politica, ſub graui pęna id prohibens, ſit in vigore; quia Iure Canonico non eſt illis vetitum, niſi canone illo Apoſtolorū 42. cuius hac in parte obligatio per contrariam conſuetudinem iam olim ceſſauit; ſicut & obligatio illius Authent. Iuſtiniani. vnde id per ſe in illis non eſt modò vllum peccatum; quamuis ratione circumſtantiarum plerūque cum peccato fiat. 5 *Clericis prohibetur.*

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad iuſtitiam huius contractus.

7 *Prima cōditio.* RESpondeo, Tres potiſſimùm requiri. Prima eſt, Vt ludentes habeant liberam diſpoſitionem rei, quam in ludum deponunt: non enim poſſunt res alienas, uel quas alienare non poſſunt, periculo exponere.

Secunda. Secunda eſt, Vt alter alterum per iniuriam (vt minis, fraude, conuitijs) ad ludum non pertraxerit; quia ſi ille ſic pertractus perdat, alter eſt ei cauſa damni per iniuriam, ac proinde tenetur ei ad reſtitutionem. Ita Caietanus 2.2. queſt.32. articulo ſeptimo ad ſecundum. Couar. ad reg. Peccatum, p.2.§.4. numero ſeptimo, Sotus libro quarto, quæſtione quinta, articulo ſecundo, & alij. adeo vt hęc ſententia ferè ſit communis DD. vt ſi ſimulet ſe parum peritū, vt alterum alliciat, qui alioquin ludere noluiſſet; ſi conuitijs laceſſat, ad quæ vitanda alter conſenſit in ludum, aliàs non conſenſurus.

8 Aduerte tamen, quoſdam putare, dum quis minis vel conuitijs coactus luſit & perdidit, victorem non teneri ad reſtitutionem. Ita Molina diſput. 516. & Franciſcus Garcia de contractibus p.2. capitulo decimonono. Probari poteſt Primò, Quia talis abſolutè voluntariè luſit, & ſolùm ſecundum quid inuoluntariè: atqui tale voluntariū eſt ſufficiens ad transferendum dominium; præſertim contractu oneroſo: vt patet cùm quis inuitus vendit domum ſuam iuſto pretio: ergo, &c.

Si dicas talem contractum poſſe reſcindi, & alterum teneri ad reſtitutionem: Reſpondebo id fieri poſſe, quando ea, quæ commutata ſunt, poſſunt reſtitui, nō autem quando ſunt aliquid trāſiens; ſicut hic, vbi proximè fit commutatio iuris lucrandi cum iure lucrandi; quæ non poſſunt reſtitui, quia ipſo actu pereunt.

Secundò, Si ille ſic inductus vincat, poterit retinere lucrum: ergo etiam inductor poterit, ſi lucretur: debet enim eſſe par utriuſque conditio.

Tertiò, Hoc ipſo, quo intendis lucrari ab altero, cenſeris ei concedere liberè ius lucrandi à te: alioquin debebas habere animum reſtituendi in euentum lucri; nam aliàs non eſſet æqualitas: ergo non tenetur.

9 *Contrarium verius.* Hæc ſententia eſt probabilis, Contraria tamen, quæ eſt communis, videtur verior. Primò, Quia eſt contractus per iniuriam extortus: ergo ratione iniuriæ tenetur ad reſtitutionem damni ex illo ſecuti. Confirmatur, quia abſtulit illi libertatem, & arbitrium animi per iniuriam: ergo tenetur illam ei reſtituere. Secundò, Si per vim cogam te ludere cum tertio & periculo dare rem tuam, tenebor ad reſtitutionem, ſi inde damnum tibi proueniat; ergo etiam colluſor tenebitur, ſi te cogat: nam vtrobique eadem eſt iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractum ſocietatis mercaturæ, tenebor ad reſtitutionem, ſi nauis pereat, vel ſi alia damna accidant; quia ſum cauſa ſine qua damnum non incurriſſes: ergo ſimiliter hic. Quartò, Denique non eſt dubitandum quin colluſor teneatur ad reſtitutionem, ſi tu nō habebas animum lucrandi: atqui animus lucrandi ex contractu, ſuppoſita coactione iniuſta, non admittit Ius ſarciendi damni, ſi quod fortè ex tali contractu ſecutum fuerit; nam in poteſtate ipſius eſt, contractum confirmare vel reſcindere. ergo, &c.

Ad primum, Etſi tale voluntarium mixtum abſolutè ſufficiens ſit ad validum aliquatenus efficiendum contractum, & ad dominium ſecuta traditione transferendum; tamen ſi illud vi vel fraude fuit extortum; potes acta reſcindere, & rem alienatam recuperare. nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in perſonam. vt dictum eſt capitulo decimoſeptimo dubitat. ſexto. Nec refert, quòd ea, quæ per ſe primò in contractu ludi commutantur non poſſint reſtitui; id enim eſt per accidens, nempe quia non extant: ſatis eſt damnum inde ſecutum rependi poſſe; qui enim coactus luſit, non ſponte ſua, ſed metu compulſus, alteri ſpem lucrandi conceſſit, & ludum executus eſt: vnde illa damnum obuenit. 10 *Ad rationes. Voluntarium mixtum.*

Ad Secundum, Neganda eſt conſequentia; tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua damnum alteri obuenit; quia debet eſſe par conditio ludentium, ſi præciſè contractum ludi ſpectes: Secus ſi intercedat iniuria. ſi enim mihi iniuriam facis in numero punctorum, vel calculorum, non potes lucrari: ego tamen poſſum. Item debet eſſe par conditio, niſi alter tacitè iure ſuo cedat: ſicut cùm quis exponit præſentem pecuniam contra creditam: nam qui ludit credito, ei à iure datur poteſtas non ſoluendi, & ſolutum repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriam cogitur; ſponte ſubit hoc onus: vnde ſibi ipſe imputare debet, ſi commodum non poſſit reportare ex ludo. *Quomodo debet eſſe par conditio ludētiū.*

Ad Tertium, Qui compulſus ludit, non liberè, ſed coactè dat alteri ius lucrandi: ſicut qui coactus init ſocietatem, vel alium contractum: vnde poteſt reuocare. nec eſt neceſſe vt habeat animum reſtituendi, ſi ipſum lucrari contigerit; quia quando quis coactus per iniuriam contractum fecit, eſt in poteſtate ipſius poſtea illum ratificare, vel in irritum reuocare, prout illi commodius fueris, vt oſtenſum eſt capitu. 17. dubit. 6. 11

Importunæ preces, quibus aliquis te ad luſum attraxit, non ſufficiunt vt teneatur ad reſtitutionem, niſi tanta ſit importunitas, vt tu malis rem tuam periclitari, quàm tantis moleſtijs affici; quod rarum eſt. Iuxta hæc intelligendum, & limitandum quod habet D. Thomas ſecunda, ſecunde quæſtio. 32. articu. 7. ad ſecundum, de trahente ad luſum ex lucri cupiditate. 12 *Importunæ preces.*

Tertia conditio eſt, Vt non vtantur fraudibus contra leges ludi; alioquin tenentur tum ad reſtitutionem eius, quod ſic lucrati ſunt; tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tātum tenetur reſtituere id, quod ab altero accepit; ſed etiam quod alter iuſtè lucraturus erat, niſi fraude impeditus fuiſſet: quia eſt huius damni cauſa iniuſtè, ſi tamen erat dubium an eſſet lucraturus, non tenetur ei rem ſuam, quam expoſuerat dare; quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo ſic lucraturus eſt, reſtituere, ob eandem cauſam quia in dubio non poſſum mihi rem alterius attribuere, eò quòd in dubio melior ſit conditio 13 *Ne fraudibus vtantur.*

prioris

14 prioris domini poſſidentis. Leges autem ludi ſunt, quas vel ipſi ludentes communi conſenſu inter ſe ſtatuere, vel ſi nihil hac de re egerint, quæ eo loco, vel apud eam gentem, cuius more ludere ſtatuerunt, ſunt receptæ: nam contractus, niſi aliud exprimatur, cenſentur celebrari ſecundum conſuetudines loci; quamuis fortè alter contrahentium, vel vterque aliquas ea-
15 rum ignoret. Fraudes tamen, ſeu aſtutiæ communi conſuetudine receptę, vel in quas expreſsè, aut tacitè ludentes conſentiunt, ſunt licitæ; nec reddunt obnoxium reſtitutioni: vt ſi quis aduertens ſe certò lucraturum, roget aduerſarium, velitne deponere duplum: aut ſi uideat errantem in numerandis ſignis, & non moneat: quiſque enim ſuas tantummodo partes agit, neque cenſetur ludenti prodeſſe, quod per negligentiam non aduertit. hoc tamen non eſt uniuerſè verum, ſed tantùm vbi conſuetudine, id eſt receptum.

Aſtutia.

DVBITATIO III.

Vtrum is, qui ludo vetito aliquid eſt lucratus, teneatur ad illius reſtitutionem.

16 QVidam Doctores docent, acquiſita ludo vetito, nullo modo retineri poſſe, eò quòd dominium per talem ludum non transferatur, ſed eſſe reſtituẽda vel pauperibus, ſi victus victorem induxit ad luſum; vel ipſi victo, ſi illum victor induxit. Ita D. Bonauentura in 4. diſtinct. 15. nume. 67. expreſsè docet de aleatoribus, idemque ſentit de omnibus ludis illicitis: nam ratio ipſius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem diſtinct. quæſt. 2. artic. 4. quęſtiuncula vlt. ad ſecundũ. Richard. eadem diſtinct. in fine. Palud. eadem diſt. q. 3. articu. 5. & alij quidam.

Sentẽtia DD. antiquorum.

17 Reſp. Et dico primò, Omnino verius eſſe, acquiſita ludo vetito retineri poſſe, nec eſſe obnoxia reſtitutioni ante ſententiam Iudicis iubentis reſtituere; Eſt communis ſententia Doctorum aliorum, Alexandri Hallenſis 4. p. queſt. 86. memb. 3. artic. 6. Adriani in 4. tracta. de reſtitu. §. Quia in ſuperioribus: Ioannis Medinæ, C. de reſtitu. quæſt. 22. Caſtro l. 2. de l. pœnali, cap. 2. Soti l. 4. de Iuſt. quæſt. 5. artic. 2. Couarr. ſuprà nume. 2. & 3. & aliorum. Idem tenent paſſim Canoniſtæ in cap. penult. de vita & honeſt. Clericorum, teſte Couarruuia. Probatur, quia contractus ludi iure naturæ habet vim transferendi dominij: ex eo autem, quòd talis ludus eſt prohibitus, neque iure naturæ, neque iure poſitiuo impeditur dominij tranſlatio: ergo acquiſita tali ludo, non ſunt obnoxia reſtitutioni. maior patet ex dubitat. prima. Minor probatur, non enim impeditur iure naturæ; quia etſi contractus aliquis ſit prohibitus, vel etiam iure naturæ illicitus, non ideo naturalis ratio dictat eſſe irritum; vt patet in matrimonio contracto poſt votum caſtitatis, vel poſt ſponſalia cum alio inita; in venditione rei, quam Deo vouiſti: in promiſſione facta meretrici pro vſura corporis. aliud enim eſt, contractum eſſe illicitum, aliud eſſe irritum, ſeu carere vi obligandi; multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta, tenent.

Non eſſe obnoxia reſtitutioni.

18 Sed neque iure poſitiuo Cæſareo; (de quo illi Doctores loquuntur) quia ius illud nuſquam irritum reddit talis ludi contractum: ſic enim habetur L. Alearum, C. de aleatoribus, de quibus maximè poſſet dubitari. Nulli liceat in publicis uel priuatis domibus, vel locis ludere, neque in genere, neque in ſpecie: & ſi contra factũ fuerit, nulla ſequatur condemnatio; (id eſt, victus nõ cogatur ſoluere) ſed ſolutum reddatur & competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint, vel eorum hæredibus, aut his negligentibus, à patre, aut defenſoribus illius ciuitatis, vel recipiat fiſcus, non obſtante quinquaginta annorum præſcriptione. In græco textu ſic habetur; Victum in aleæ luſu non poſſe conueniri, & ſi ſoluerit, habere repetitionem tã ipſum, quàm hæredes eius, aduerſus victorem & eius hæredes; idq; perpetuò, etiam poſt triginta annos. Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum; ſed ſolum concedunt perdenti repetitionem: quod Doctores paſſim intelligunt de repetitione in Iudicio, ut per ſententiam Iudicis recuperetur amiſſum. 19
vnde inferunt, non ſufficere vt repetitio priuatim fiat, aut etiam vt fiat in iudicio, niſi ſequatur condemnatio, qua victor iubeatur reſtituere; ante hanc enim, victorem non teneri. Ita Couarruuias ſuprà nume. 8. Caſtro l. 2. de poteſt. legis pęnal. cap. 2. coral. 3. Medina. queſt. 22. & alij. ratio eſt, quia hæc lex, qua parte iubet ſolutum reddi, eſt pœnalis; ac proinde non obligat ad id præſtandum, quod in pœnam ſtatutum eſt, ante ſententiam; vel ſi non eſt pœnalis, ſaltem eſt diſpoſitiua modi, quo res perdita debet recuperari; ſicut cùm concedit reſtitutionem in integrũ contra præſcriptionem, vel contractum vtrinq; impletum; iuxta ea, quæ diximus ſupra capit. 6. dub. 18. & cap. 17. dubita. 9. quod etiam ſatis colligi poteſt ex illis verbis, Competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint, &c. vbi ſolùm conceditur ius repetendi per miniſterium Iudicis. Adde, non eſſe conſentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante ſententiam: quia rari futuri ſunt, qui ſponte reſtituẽt; & ita conſcientiæ hominum implicarentur abſque fructu. Denique conſuetudine receptum eſt, vt nemo putet ſe teneri hæc lucra reddere, niſi per ſententiam Iudicis compellatur.

Ius Cæſareũ.

Debet repeti in Iudicio.

Dices, In græca editione dicitur, Data ſuper aleæ luſu cautio ſit irrita & condici poſsit: ergo contractus ludi eſt irritus, ac proinde ſolutum debet reſtitui etiam ante ſententiam.

Reſp. Cautionem diſtingui ab ipſo cõtractu, 20
ad cuius ſecuritatem datur: vnde etſi cautio ſit irrita, non ideo contractus ludi eſt irritus. dicitur autem irrita cautio, quia ex vi ipſius non poteſt victus cogi ad ſolutionem; & ſi quis ex ea coactus fuerit ſoluere, eò quòd non potuerit probare illam eſſe datam ſuper aleæ luſu, poteſt vti occulta compenſatione; quia coactus eſt ſoluere ex vi cautionis, quæ nullam vim habebat.

Cautio interueniens.

Petes Primò, Quid ſi victor impediat ne Iu- 21
dex illum condemnet ad reſtitutionem lucrorum, tenebiturne adhuc reſtituere?

Si victor impediat ſentẽtiã.

Reſp. Si impediat per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus poſſit recuperare id, ad quod leges ei ius tribuunt. ſi autem abſque vi vel fraude impediat, non tenebitur; quia vtitur iure ſuo, ne condemnetur. vt ſi neget ſe quidquam ludo lucratum, eò quòd res ſit omnino occulta, nec victus habeat vllum teſtem quo id probet. cum enim hic

examinetur criminaliter, ut puniatur priuatione lucri in pœnam criminis; non tenetur fateri, etiamſi ſub iuramento rogetur, antequam ſit ſemiplenè probatum per vnum teſtem omni exceptione maiorem; vt docet Molina diſput. 514. Hæc ſententia probabilis eſt. Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim iſta lex videtur eſſe pœnalis, ſed diſpoſitiua æqui & boni, ne homines rebus ſuis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub. incommodo, vt dictum eſt dubita. 1. ſicut illæ leges, quæ certis caſibus concedunt in integrum reſtitutionem. Confirmatur, quia ſi victor in pœnam delicti condemnaretur ad reſtitutionem lucri, non deberet fieri reſtitutio victo, qui fuit particeps delicti, ſed fiſco; ſicut cùm aliquid datum eſt pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, ſed ciuiliter; ſicut cùm petitur reſtitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiam ſi res occulta ſit.

Si victus non audet repetere.

22 Petes Secundò, Quid ſi victus non audeat repetere in iudicio, metu dedecoris, poteritne vti occulta compenſatione aduerſus victorem?

Reſp. Non poſſe. Ita Caſtro & Medina ſuprà. Idem tenet Sotus, etſi dubitanter. in eadem ſententia eſt Adrianus q. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etſi Sotus & Medina contrariam ſententiam ei tribuant. ratio eſt, quia victus non habet ius ad recuperandum amiſſum, niſi per Iudicis ſententiam: aliud enim ei leges non concedunt. poteſt tamen minari accuſationem & repetitionem in iudicio; & ſi victor, vt hoc declinet, reſtituat ei lucrum, poterit victus illud accipere; modò tamen verè animum haberet in iudicio repetendi; quia tunc tanti valet repetere, quanti eſt id, quod accipit vt non
23 repetat. Secus ſi non habebat animum repetendi, ſed ſolùm fingebat, iuxta Molinam loco cita. Quamuis etiam in hoc caſu verius putem, poſſe accipere; quia habet Ius repetendi: quo iure cedit. vide ſuprà c. 17. dub. 6.

DVBITATIO IIII.

Vtrum is, qui ludo vetito perdidit, teneatur ſoluere in foro conſcientiæ.

24 QVidam Doctores dicunt teneri ſoluere, quamuis ſolutum poſſit poſtea in iudicio repetere. Ita Caſtro & Medina ſuprà. ratio eſt, quia iure naturali, quiſque tenetur implere promiſſa.

Non tenetur ſoluere, ſi velit.

Reſpondeo tamen, iure communi Cæſareo, non teneri ſoluere quod ſic amiſit. Ita Adrianus ſuprà, Couarruuias ad regu l. Peccatum, p. 2. §. 4. nume. 8. Inſinuat Nauarrus cap. 20. nume. 17. uidetur. n. probare ſententiam Adriani, & Couarr.

Probatur Primò, Quia iure Cæſareo ſancitur, vt victus non cogatur ſoluere: atqui parum eſt non cogi in foro externo, ſi interim cogitur in foro conſcientiæ. deinde cur vult illum non cogi, niſi quia mẽs eius eſt, vt nõ ſoluat, & rebus ſuis ſe non exuat, & victor non fruatur lucro? Secundò, Ibidem conceditur, vt victus & eius hæredes poſſint ſolutũ repetere: atqui hoc ipſo videtur concedi, vt non teneatur ſoluere: cur. n. non eximat illum obligatione ſoluendi, cui cõcedit ius, ſi ſoluerit, repetendi? Confirmatur; quia qui ad agẽdũ admittit, eſt multò magis ad excipiendum admittendus, vt habetur capitu. Qui ad agendum, de reg. Iuris in ſexto ergo cùm victo detur actio ad recuperandum pretium ſolutum, conceditur eidem etiam ius excipiendi contra victorem, vt ei non ſoluat. quorſum enim per inutiles ambages ducatur, vt rem ſuam recuperet, cùm ab initio poſſit non ſoluere?

Tertiò, In lege græca redditur irrita omnis 25
cautio data ſuper aleæ luſu. vult ergo ex aleæ luſu non naſci obligationem ſoluendi, cur enim vellet cautionem, quæ contractum confirmet, eſſe irritam, ſi ex contractu vellet aliquam obligationem naſci? Nec obſtat, quòd iure naturæ teneamur promiſſa liberè facta implere: hoc enim verum eſt, niſi maior poteſtas reddat ea irrita, & inualida; aut niſi faciat poteſtatem non implendi; quod ob iuſtam cauſam facere poteſt. Idem dicendum de quouis alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat proprie irritum; (victor enim poteſt exigere à victo ſolutionem rei, quam lucratus eſt; & cum ei tradita fuerit, acquirit eius dominiũ, nec tenetur eam reſtituere victo ante ſententiam: quod eſt ſignum, contractum non fuiſſe irritum) tamen concedit victo poteſtatem liberandi ſe & excutiendi obligationem per contractum inductam, ſi velit. Itaque etſi victor poſſit ſolutionem exigere, tamen non poteſt eam extorquere, ſi victus beneficio legis vti volens, nolit ſoluere.

Obiectio.

Lex dat poteſtatẽ excutiendi onus ſoluendi.

Petes Primò, Quid ſi vterque renuntiarit be- 26
neficio legis, ceſſeritque iure ſuo; poteritne victus adhuc denegare ſolutionem?

Renuntiatio beneficij legis.

Reſpondeo, Si ſolùm renuntiauit ſimplici verbi abſque iuramento, poterit non ſoluere; & ſi ſoluerit, repetere: ſimplex enim ceſſio non priuat hominem Iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis: alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & fruſtratoria. Si verò renuntiauit cum iuramento, iurando ſe non vſurum beneficio legis, tenetur ſoluere, & ſolutum non poteſt repetere; ſi tamen de ea re liberè poterat diſponere: quia iuramentum de re licita, alteri factum, neceſſariò eſt ſeruandum, vt patet cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. Si iurauit tantum ſe ſoluturum, tenetur quidem ſoluere, ſed poterit ſolutum repetere; quia non iurauit ſe non repetiturum: niſi fortè mens eius fuerit etiam ad hoc ſe obligare; iuramentum enim ſecundum mentem iurantis aſtringit.

Petes Secundò, Vtrum iſte in hoc euentu poſ- 27
ſit petere iuramenti relaxationem à Prælato. & tunc non ſoluere, vel ſi ſoluit, repetere? Molina putat tale iuramentum non poſſe relaxari abſque conſenſu eius, cui factum eſt; quia factum eſt in illius commodum, abſque vi & fraude: ac proinde per illud acquiſitum eſt illi ius quo non poteſt ſpoliari inuitus. Alij verò putant, abſolutè relaxari poſſe, ſicut iuramentum de ſoluendis vſuris. Verùm dicendum eſt tale iuramentum poſſe relaxari, ſi ſolùm iurauit ſoluere, ſeu tradere rem, abſque intentione non repetendi; quia tale iuramentum non confirmat contractum; cùm non excludat priuilegiũ legis, quo conceditur repetitio. Si autem iurauit ſoluere, & non repetere, vel ſaltem ea mens eius fuit, etſi non expreſſerit; non poteſt relaxari inuito eo, cui præſtitum eſt; niſi vis aut fraus interuenerit.

An hoc iuramentum poſſit relaxari.

Secus eſt de iuramento ſoluendi vſuras: hoc enim eſt per iniuriam extortum, & vſurarius per hoc nullum Ius acquirit; ſed ſolùm eſt implendum ne Deus videatur fuiſſe aſſumptus in teſtem falſi. vide cap. 17. dubit. 7.

DVBITATIO V.

Vtrum per ludum & ſponſiones poſſit lucrari is, qui non poteſt perdere.

28 NOtandum eſt, Eſſe potiſſimum dubium in tribus caſibus. Primus eſt, Si alter ſit ita peritus ludi, vt moraliter certum ſit ipſum lucraturum; aut ſi ita ſit certus de re ſuper qua ſit ſponſio, vt non poſſit amittere. Videri poſſit alicui hos poſſe lucrari, ſi nihil ſimulatè aut fraudulenter agant, quo alios ad ludũ, vel ſponſionem pertrahant, ſed ſimpliciter ſe offerant: quod expreſsè docet Toletus l. 5. cap. 6. de faciente ſponſionem, eademque videtur ratio ludentis; quia non tenetur ex iuſtitia ſuam peritiã declarare aduerſario ne ille amittat: quiſq; enim hic ſuas partes agit. ille verò ſuæ temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi ſe expoſuerit, non examinata eius qualitate. Nec obſtare

Si alter ſit certus lucrandi.

29 videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde pari ratione eum, qui ludit, teneri ſuam peritiã patefacere: Reſponderi enim poterit. Primò, Venditorem ad hoc ex iuſtitia non teneri, ſi emptor id non poſtulet, ſed ſuo iudicio rem explorare velit; iuxta ea, quæ dicta ſunt ſuprà cap. 21. dub. 11. Secundò, Quidquid ſit de venditore, aliam eſſe rationem in ludo; quia in venditione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij: In ludo uerò & ſponſionibus, quæritur victoria, vel fortunæ, vel induſtriæ, vel ſcientiæ. vnde etiamſi tua induſtria vel ſcientia ſit maior, non teneris eam aduerſario patefacere. ſatis eſt vt eam non tegas aliqua ſimulatione, qua alter decipiatur.

30 Verùm contraria ſententia eſt communis, vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius eſt, non quod quidam ponunt, quia debet eſſe par conditio ludentium; (id enim verum non eſt de paritate induſtriæ, vel notitiæ; ſed de paritate in legibus ſeruandis, & iure lucrandi, vel perdendi; vnde ad rem non facit) ſed quia error, ſeu dolus dat cauſam contractui. ſi enim hic alterius peritiam noſſet, nollet ſuam cum ea committere: at quando error dat cauſam cõtractui, hic vel irritus eſt, vel in irritum reuocari poteſt; ut oſtenſum eſt capitu. 17. dubita. 5. nume. 29. & ſequent. Vide, ſi placet, quæ ibi dicta: ex quibus rationi alterius ſententiæ reſponderis.

31 Secundus caſus eſt, Cùm is, qui ludit, habet animum non ſoluendi, uel ſolutum repetendi. Talis non poteſt lucrari. Primò, Quia decipit aduerſarium; (hoc ipſo enim, quo exponit rem ſuam, ſignificat ſe eſſe paratum ſoluere & amittere, ſi ludo vincatur, cuius tamen contrarium mente gerit) quam deceptionem ſi aduerſarius ſciret, nollet ludere. Secundò, Quia debet eſſe par conditio ludentium; nempe vt vterque eodem modo paratus ſit amittere rem depoſitam, ſi victus fuerit. qui tamen ſincero animo luſit, non cogitans de non ſoluendo, vel de recuperã-

Si habet animum non ſoluendi.

do amiſſo, aut habens animum ſoluendi, & non recuperandi; poteſt peracto luſu mutare animum & nolle ſoluere; vel ſi ſoluit, repetere ſolutum: quia hoc vtrique leges concedunt, & in eo ſunt pares. idque locum habet, ſiue vterque ludat credito, ſiue uterque præſenti pecunia, ſiue alter credito, alter præſenti pecunia. ſicut enim qui ludit credito, poteſt poſtea nolle ſoluere; ita etiam qui præſenti pecunia ludit, poteſt repetere ſolutum. vnde verum non eſt quod quidam docent, eum, qui ludit credito, non poſſe lucrari ab eo, qui exponit præſentem pecuniam, niſi iuret ſe ſoluturum. ſatis enim eſt vt ludens credito, bona fide intendat ſoluere, vtque aduerſarius, eius fide ſit contentus.

Petes, Quid ſi ludens credito non teneatur ſoluere, & ludenti pecunia numerata nõ detur repetitio; Vtrum tunc is, qui credito ludit, poſſit lucrari?

Reſp. Poſſe, ſi cùm luderet animum habebat ſoluendi: quia alter cenſetur cedere iure ſuo, hoc ipſo, quo ſciẽs & volens cum tali ludit, præſentem pecuniam exponens. Talis lex lata eſt à Carolo V. in Hiſpania, de qua Couarruuias reg. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 8. & Caſtro lib. 2. de lege pœn. cap. 2.

Tertius eſt, Cùm alter ludentium non poteſt rem depoſitam alienare; vt ſi ſit Religioſus vel filiusfamilias. Religioſus abſque conſenſu Superioris non poteſt quidquam ludo acquirere; quia ſine eo non poteſt quidquam in ludum deponere. vnde ſi lucretur, tenetur ad reſtitutionem; ſicut & ille tenetur qui ab eo lucratus fuerit. Cum conſenſu tamen Superioris poteſt lucrari & perdere, etiam notabilem ſummam; quia eſt contractus oneroſus, qui poteſt Monaſterio eſſe vtilis. quamuis peccet, res Monaſterij ſic exponendo: & quidem mortiferè, iuxta Nauarrum cap. 20. nume. 9. Si tamen contigerit Monaſterium grauiter lædi ex ludo, datur ei reſtitutio in integrum, ſicut in alijs contractibus. De pupillo & minore habente curatorem, dictum eſt ſuprà capitulo decimoſeptimo, dubita. 8. 32

Si non poſſit alienare Religioſus.

33

Filiusfamilias pubertatem ingreſſus, ſi habet caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia, vel alia à parente conceſſa ad animi oblectationem, vel ad liberã adminiſtrationem, poteſt lucrari & perdere; & qui ab eo lucratus fuerit, non tenetur ad reſtitutionem. ſi autem ſolùm habet aduentitia, quorum vſusfructus ſit apud parentem, non poteſt quidem ea exponere in ludum abſque parentis conſenſu: ſi tamen fecerit, & perdiderit, probabile eſt eum, qui lucratus fuerit, non teneri ad reſtitutionem parenti aut filio, vt docet Molina diſpo. 519. ratio eſt, quia etſi filius non potuerit dominium horum transferre in alterum; (eò quòd adminiſtratio pertineret ad parentẽ) tamen quia ad ipſum pertinet dominium directum, poterit victor hæc retinere iure retentionis, pro debito, quo filiusfamilias manet illi ex ludo, naturali iure, obſtrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum, quo parens cenſeri poſſit condonare filio vſumfructum & cedere iure adminiſtrandi illa bona. vel quando per filium alia ratione compenſari poteſt. Alioquin ſi parens id, quod amiſſum eſt repeteret, vel conſtaret ipſum velle ſibi reſtitui, deberet reddi; ſed filius teneretur de euictione ex rebus ſuis quamprimum commodè poſſet. Niſi fortè ludo vetito amiſerit; tunc enim ſicut 34 35

Filiusfamilias

Aduentitia filiorum.

non tenetur ſoluere, ita neque compenſare ſi fuerit euictum) vel niſi ſe poſſit eximere beneficio reſtitutionis in integrum, quod minori, ſi læſus fuerit, competit vſque ad 29. annum completum; vt dictum eſt ſuprà capitulo vigeſimoſeptimo dubita.8.

Res aliena ſi deponatur in ludum.

36 Si filiusfamilias non habet quidquam proprij, ſed tantùm aliena, quæ ipſe non poteſt in alium transferre, & aduerſarius id nouit, neuter poteſt lucrari: quia contractus eſt irritus, cùm vtrinque ſit mala fides. Idem dicendum, ſi quis ludat cum eo, quem ſcit deponere rem furtiuam. colligitur ex L. Si in emptione, §. Item ſi emptor, ff. De contrahenda emptione. Si autem aduerſarius bona fide putat eſſe rem ipſius, aut ipſi eſſe conceſſam liberam adminiſtrationem; tunc vterque poteſt lucrari. quia contractus eſt validus propter bonam fidem alterius contrahentium; vt colligi poteſt ex L. rem alienam, ff. de contrahenda emptione. vide dicta cap.20. dubita.18. vbi tamen victor ſciuerit rem, quam lucratus eſt, eſſe alienam, tenetur illam curare reſtitui, ſed tunc filiusfamilias tenetur illi de euictione, manetque obligatus ad compenſandum.

Dum verſatur in aula vel ſtudijs.

37 Duo tamen hic ſunt Notanda: Alterum eſt, filiusfamilias, qui à parente ſuſtentatur in aula vel Vniuerſitate, poſſe particulam aliquam ſum mæ ſuſtentationi deſtinatę, ludo honeſto inſumere, nempe 4. vel 5. in centum. vt docet Sotus l.4. quæſt. 5. articu.2. & Nauar. cap.20. nume.12. ratio eſt, quia ad alimenta pertinet etiam honeſta recreatio, ętati & ſtatui conueniens, & ęqualibus paſſim conceſſa, ſine qua non poſſet decorè & liberè cum ſocijs verſari. Idem ſentit Nauarrus de Religioſo, qui verſatur in ſtudijs, impenſis ſui Abbatis, vel in negotijs Monaſterij foris; modò tamen id honeſtę recreationis cauſa faciat.

Vbi quis plus lucrari quam perdere, & contrà.

38 Alterum eſt, Eum, qui ſolùm quatuor poteſt deponere in ludum, non poſſe ſingulis commiſſionibus ab vno eodemque lucrari pluſquam quatuor; quia debet eſſe par conditio ludentium: niſi alter ſciens conditionem ſocij, cedat iure ſuo. poteſt tamen amplius lucrari, ſi plures ſint, in quos ludit; vt ſi quatuor ludant, & ſinguli deponant quatuor, poterit lucrari duodecim. diuerſis etiam commiſſionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari, quàm poteſt perdere. cùm enim non poſſit perdere niſi quatuor, poteſt lucrifacere centum. ratio eſt, quia ſatis eſt ad ſingulorum ludorum lucra, vt poſſit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde, poſſe etiam deponere quidquid lucratus fuerit; quia parens ad id tacitam facultatem date cenſetur. vide Nauarrum ſuprà.

CAPVT XXVII.

De Depoſito & Commodato.

Conſtat 6. dubitationibus.

EXpoſitis contractibus, quibus transfertur dominium, dicendum eſt de quibuſdam alijs, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depoſiti & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid ſit depoſitum, quid commodatum.

REſpondeo & Dico Primò, Depoſitum vocatur & res ipſa, quæ alicui cuſtodienda traditur, & contractus, quo aliquid traditur cuſtodiendum, vt integrum reſtituatur; vt colligitur L.1. ff. Depoſiti. 1

Perficitur re ipſa.

Dico Secundò, Contractus hic re ipſa perficitur: nempe dum res traditur à deponente, & ſuſcipitur à depoſitario: tradere enim vel deponere in domo non ſufficit, niſi alter ſignificet ſe eius cuſtodiam ſuſcipere: niſi fortè ex officio teneatur eam cuſtodire; vt ſunt caupones, ſtabularij nautæ, & aurigę; ſufficit enim illis videntibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teſte Gomezio to.2.c.7.num.2. 2

Quæ res deponantur.

Dico Tertiò, Deponi ordinariè ſolent res mobiles aut ſe mouentes; non autem immobiles, niſi quando eſt de aliqua re immobili controuerſia: tunc enim deponi ſolet apud ſequeſtrum, vt cuſtodiatur, & vt fructus eius ſeruetur ei, qui ſuperior fuerit in lite. vide Syluestrum v. Depoſitum, numero primo. Solet autem apud ſequeſtrum fieri depoſitio, quando neuter litigantium eſt in poſſeſſione rei, aut alter contra iuris ordinem poſſeſſionem eſt ingreſſus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuaſtet; & in alijs quibuſdam caſibus. 3

Cõmodatum.

Dico, Quartò, Commodatum vocatur, tum res ipſa, cuius vſus alteri conceditur; tum contractus, qui nihil eſt aliud, quàm rei alicuius quoad ſolum vſum gratuita conceſſio; vt colligitur §. item is, Inſtitu. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet eſſe contractum, qui reipſa perficiatur. 4

Differt à mutuo.

Dico Quinto, Commodatũ differt à mutuo. quòd per illud non transferatur dominium, ſitque idem numero reſtituendum, poſſitque eſſe tam rei immobilis, quàm mobilis: nam etiam domum noſtram commodamus. mutuum verò, dominium transfert, & diuerſum numero reſtituendum eſt, ſolumque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel menſura conſtant, cernitur. à precario verò, quòd commodatum ſit certi temporis, expreſſi, vel impliciti, ante quod non poſſit repeti. Expreſſi, vt ſi commodem tibi librum ad menſem. Impliciti; vt ſi cõmodem tibi librum, vt eum tranſcribas: tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quãtum neceſſarium eſt ad deſcribendum commodè; L. tertia & quarta, ff. commodati. vide Syluestrum v. Commodatum numero primo. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur. ſi inuito extorqueas, teneris illi de dãno ſecuto. Precarium verò eſt reuocabile ad nutum concedentis.

A precario.

DVBITATIO II.

Vtrum depoſitarius poſſit depoſito vti.

RESPONDEO Non poſſe alioquin cenſetur furtum committere; & ſi vſus ſit pretio æſti-

tio æſtimabilis,(vt eſt vſus equi, veſtis, molinis) tenetur ſoluere pretium: ſi tamen putetur domi nus illud velle. ratio eſt, quia vſus rei non eſt ei conceſſus, ſed tantùm res ipſa, vt eam cuſtodiat. Idem dicendum de pignore; & de commodato, ſi quis eo aliter vtatur quàm cõceſſum ſit; vt do cet Couarruuias lib.3.varia.c.15.nu.vlt.

6 *Poteſt vti in tribus euentis.* Aduerte tamen, in tribus caſibus poſſe depoſi to vti. Primò, Si id illi à deponente eſt conceſsũ. per hanc.n.conceſſionem, depoſitum tranſit in mutuum, vel in commodatum, hoc ipſo, quo vti cœperit: in mutuum quidem, ſi eſt res vſu conſumptibilis, vt pecunia, triticum, oleum: in com modum, ſi non eſt vſu cõſumptibilis. vide Nau. c.17.nu.181.& colligitur ex L.Certi condictio, §.vlt.ℼ.de rebus creditis.

7 Secundò, Si depoſitarius bona fide exiſtimet domino id non diſplicere: tunc enim non peccaret vtendo, nec furti actione teneretur, quam uis poſtea conſtaret domino diſplicuiſſe, & deberet vſum, domino volente, compenſare: quia fur cenſeri non poteſt, qui putat ſe domino non inuito rem contrectare. ita Couarruuias ſuprà.

8 *Si certus eſt ſe poſſe reſtituere.* Tertiò, Quando depoſitum eſt res vſu conſumptibilis, v.g. pecunia, triticum, vinum; & de poſitarius certus eſt, ſe, quando depoſitum repe tetur, paratum habiturum tantundem eiuſdem menſuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, ſaltem mortiferum, vti depoſito, & illud aliena re: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imò hoc cedit in eius commodum: quia etiamſi res caſu, vel culpa leuiſſima depoſitarij periret, maneret deponenti ſalua; aliàs ipſi peri tura. Ita Molina diſputat. 524. Idem docet Sylue ſter v.Depoſitum num.10.

DVBITATIO III.

Ex qua culpa depoſitarius teneatur, ſi depoſitum perijt, uel deterius effectum eſt.

9 *Si in commodum deponentis ſolius.* RESpondeo & Dico Primò, Si depoſitio tan tùm cedit in commodum deponentis, depoſitarius ſolùm tenetur ex dolo & culpa lata; non autem ex leuiſſima.

Si in cõmodũ vtriuſque. Dico Secundò, Si verò cedit in commodum vtriuſque, tenetur etiam ex culpa leui; vt ſi pretium pro cuſtodia accipiat; vt patet L.1.ℼ.depoſiti. hinc ſartores, molitores, & ſimiles artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, aurigæ, caupones & ſimiles, apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui quia depoſitio etiam in ipſorum commodũ ce-
10 dit. Imò L.1.cit. nautę, ſtabularij & caupones di cuntur teneri ex culpa leuiſſima: quod ſanè pro babile eſt, non ſolùm in foro externo; (vt vult Syluester v.Nauta, nu.1.& Angelus, eodem in princ.) ſed etiam in foro conſcientiæ; pręſertim ſi quis rem aliquam ipſis expreſsè tradiderit cu ſtodiendam: id.n. leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi ſolent excludendas, meritò potuerunt conſtituere. ſecus tamen, ſi quis rem ſuam, ipſis tantùm videntibus, in diuerſorio vel naui depoſuerit; (quamuis illa lege id ſignificetur) quia niſi illis ſpecialis cura committatur, cẽ ſentur cuique rerum ſuarum cuſtodiam relinquere; idque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipſi præ ſtare nolunt. ita ferè nunc eſt conſuetudo.

Dico Tertiò, Si depoſitio fiat in commodum 11 *Si in commodum ſolius depoſitarij.*
ſolius depoſitarij, tenetur de culpa leuiſſima: vt ſi quis deponat apud aliquem pecuniam eo fine vt poſſit illa vti, ſi opus illi fuerit. colligitur ex L.4.ℼ.de rebus creditis. ſic intellige L.1.§.Sæpe, ℼ.depoſiti, vbi dicitur. Si ſe quis depoſito obtulit, idem Iulianus ſcribit periculo ſe depoſiti illigaſſe; ita tamen vt ſolùm dolum, ſed etiam culpam & cuſtodiam præſtet; non tamen caſus fortuitos. loquitur enim de eo, qui tantùm ſui commodi cauſa ſe obtulit; non autem de illo, qui cauſa vtruſque, vel deponentis duntaxat. hic enim non magis tenetur, quàm qui ſe non obtulit: niſi aliud expreſsè conuenerit; aut niſi diligentiſſimam cuſtodiam promiſerit. vide dicta ſuprà cap.7.dubit.8. vbi etiam diximus, non eſſe improbabile, neminem teneri in foro conſcientiæ, niſi ex culpa graui; niſi aliud expreſsè ſit conuentum.

Notandum eſt, Si quid depoſitum ſit apud 12
Abbatem, vel Religioſum cum conſenſu Abbatis; idque culpa eius perierit, Monaſterium non teneri depoſiti: quia non tenetur ex delicta Prælati, aut Religioſi. Idem dicendum de depoſito apud Epiſcopum, vel Canonicum. patet ex cap. Delictum, de regul. Iuris, in 6.& capitu. Epiſcopum, 16.quæſt. quia delictum perſonæ, non eſt in damnum Eccleſiæ conuertendum, vt ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte verſum eſſet in commodum Eccleſiæ vel Monaſterij, teneretur quatenus inde commodum percepit.

Petes, Quid ſi dubium ſit, Vtrùm depoſitum vel commodatum culpa depoſitarij, vel commodatarij perierit?

Reſp. Si adhibita diligenti inquiſitione res 13 *Si dubium eius culpa perierit.*
dubia maneat, non teneatur; quia in dubio nemo præſumitur delictum facturus. colligitur ex L.Meritò, ℼ.Pro ſocio. quod maximè verum eſt in dubio vtrinque æquali: nam ſi indicia in alteram partem magis inclinent, poteſt fieri præſumptio in contrarium: de quo Couarruuias Clement. Si furioſus, p.2.§.v.num.1. vbi ex eodem principio colligit, conſultorem, damno ſecuto teneri ad reſtitutionem; quando dubium eſt, vtrùm ex vi conſilij ſecutum ſit, an verò author ſuopte nutu facturus fuerit; quia in dubio non præſumitur quis commiſſurus delictum. Itaque author in illo caſu non præſumitur abſque conſilio malè facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali cenſetur indeterminatus: ergo conſilium accedens determinauit illum ad alteram partem. ſecus verò ſi dubium eſſet an conſilium datum ſit: vel ſi conſtaret ex ignorantia inculpata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eandem regulam, partim quia non interceſſit culpa; iuxta ea, quæ dicta ſuprà cap.7. dubitat.7.

DVBITATIO IV.

Quando depoſitori repetenti depoſitum poſſit non reddi.

RESpondeo, Quatuor caſibus. Primò, Si pe- 14
tat vt ſibi vel alteri noceat; vt ſi furens repetat cenſum.

Secundò, Si bona eius fiſco ſint addicta: tunc enim fiſco tradenda. colligũt id DD. ex L.Bona fides, ℼ.depoſiti. Sed ex eo loco non colligitur id eſſe

Si depoſitũ generatim confiſcatum.

eſſe neceſſarium. Vnde niſi Iudex bona fiſco addicens, vetuerit, puto illi poſſe reſtitui; quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cùm dominiũ non dum amiſerit. Ita quidam recẽtiores, & Emmanuel Sà, v. Depoſitum. non tamen puto depoſitarium ad hoc obligari; ſed poſſe, ſi velit, ad fiſcum deferre quia etiam fiſcus Ius habet, vt eam rem ſibi vindicet.

15 Tertiò, quãdo dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non eſt reſtituẽda furi, qui depoſuit. Idem dicendum, ſi conſtet rem furto eſſe ſublatam per deponentem: tunc enim ipſi nõ eſt reſtituenda, ſed domino; niſi putetur illam repetere vt reſtituat domino.

Compenſatio in depoſito.

16 Quartò, Cauſa compenſationis: probabile enim eſt, etiam in depoſito locum habere compenſationem in foro conſcientiæ, quando nulla alia ratio ſuppetit rei ſibi debitæ obtinendæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarrus cap. 17. num. 115. Emmanuel Sà, & multi recentiores. Iure enim naturæ & gentium, poteſt quis ſibi ex qualibet re alterius ſatisfacere, quando aliter ſolutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compenſatio non admittitur, ſicut nec in commodato: imò neque in rebus diuerſæ ſpeciei. in quibus conſtat ex communi DD. ſententia poſſe fieri compenſationem in foro conſcientiæ. Sylueſter v. Compenſatio nu. 3. cum Panormitano admittit compenſationem indirectam in depoſito, commodato, & cæteris omnibus. Indirectam compenſationem vocant, qua res detinetur donec ſolutio fiat.

DVBITATIO V.

Vtrum commodatum poſſit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, ſi commodanti ſimile damnum impendeat.

17 NAuarrus c. 17. num. 182. negat, ratio ipſius eſt: quia commodans, ſua voluntate propriẽ rei vſum conceſſit, & ſuam fidem ſeruare tenetur. confirmatur ex cap. vnico, de commodato. & ex L. In commodato §. Sicut, ff. commodati.

Si vtrique par incommodum poteſt repeti.

18 Reſpondeo tamen verius eſſe, ob par incommodum vel damnum vitandum, poſſe repeti ante tempus; ita Angelus v. Commodatum nu. 4. Sylueſter ibidem nu. 4. Lopez l. 2. de contractibus cap. 34. Molina diſput. 294. & alij. Probatur Primò, Quia commodator non cenſetur talem euentum voluiſſe comprehendere: ſi enim de eo rogatus fuiſſet, expreſsè negaſſet. Secundò, Quia locator poteſt repetere rem locatam ante tempus, ſi ſuperuenerit euentus, quo res illa ipſi ſit neceſſaria, vt ſuprà c. 24. dub. 6. oſtẽſum eſt: ergo multò magis poterit repeti commodatum quod gratis conceſſum eſt. Hę rationes probant non ſolùm tunc poſſe repeti, quando commodatarius non potuiſſet ſibi alia ratione proſpicere quàm per commodatum, vt volunt Angelus, Sylu. & Lopez; ſed etiam quando potuiſſet ſibi alio modo cõſulere; & quamuis ita affectus fuiſſet vt ſi ſciuiſſet fore repetendum, non voluiſſet illud acceptare, ſed aliunde petere; vt rectè Molina: quia locator poteſt expellere cõductorem, etiamſi conductor rem illam non fuiſſet conducturus, ſi id præſciuiſſet futurum. debet enim commodatarius ab initio, quãdo illud acceptat, cogitare, poſſe talem euentum ſuperuenire; ac proinde paratus eſſe tunc ea re priuari cum ſuo incommodo & damno: vel paciſci expreſsè, vt quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus reſtituere.

Ad rationem Nauarri: Etiamſi ſua voluntate rem conceſſerit, id tamen intelligendum cum hac tacita conditione, Niſi interim contigerit eam commodanti eſſe neceſſariam. quiſque tenetur ſeruare fidem promiſſorum quamdiu manet idem ſtatus rerum, qui erat tempore promiſſions: ſi res notabiliter mutentur, non tenetur; vt docet D. Thomas quæſt. 110. art. 3. ad 5. & alij Doctores: vt ſi quis promiſerit alteri alimenta, & poſtea ipſemet incidat in egeſtatem. ſi promiſiſti operam tuam, & interueniat morbus vxoris. ſi promiſiſti puellæ nuptias, quòd putares illam eſſe virginem, & poſtea deprehendis non fuiſſe. his & ſimilibus caſibus reuocatur promiſſio, eò quòd promiſſor non cenſeatur eos voluiſſe comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, ſi quis alteri promiſerit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus ſuperuenerit, quem non intendebat complecti. 20

Promiſſio deſinit obligare.

Dices, Si tibi donem librum aut veſtem, & poſtea contingat eius vſum mihi eſſe neceſſarium; non poſſum reuocare donationem: ergo neque commodatum; nam in commodato alienatur vſus rei. 21

Donatio.

Reſpondeo negando conſequ. quia commodator retinet dominium rei & Ius ad repetendum vſum: donator verò non retinet dominiũ, ſed rem omnino à ſe abdicat. vnde non eſt mirum ſi minùs Iuris habeat, quàm commodator deinde non cenſetur res donari ſub hac tacita conditione, vt poſſit repeti, ſi donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex depoſitione Iuris interuenit, etiam donatio reuocari poteſt, vt patet ex cap. 18. dubitat. 14.

DVBITATIO VI.

Vtrum commodatarius, & depoſitarius poſſint præferre res ſuas rebus commodatis & depoſitis, ſi vtraſque ſaluare nequeant.

QVidam ſentiunt, depoſita apud te, vel tibi commodata, cauſa ſolius deponentis, in periculo poſſe poſtponi omnibus tuis ſi cauſa vtriuſque, tuis æqualibus; ſi tua cauſa, ſolùm, tuis pretioſioribus. Ita Angelus v. Commodatum num. 10. Sylueſt. num. 9. Fumus num. 11. & quidam alij. Sed prima pars huius ſententiæ non videtur vera. ſi enim quis in ſtabulo tuo depoſuerit equum 200. aureorum, contra omnem rationem facis, ſi orto incendio relinquas equum tanti pretij, vt ſalues tuum vitulum, vel unam ouem. 22

Reſpondeo igitur cum diſtinctione; vel enim res tua, quæ cum altera confertur, eſt pretioſior re commodata, depoſita, conducta, &cę. vel eſt minùs pretioſa, vel eſt æqualis pretij. Nunc

Res pretioſior præferenda.

Dico Primò, Si tua res eſt pretioſior, potes eã in periculo incendij, naufragij, hoſtilis irruptionis, præferre rebus tibi commodatis, depoſitis, con- 23

conductis, & oppigneratis. eſt communis DD. ratio eſt, quia nemo tenetur ſubire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus.

Si in tuum ſolius commodum.

24 Aduerte tamen, ſi res aliena erat apud te, in tuum ſolius commodum; tunc teneris alteri interitum rei ſuæ compenſare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patiatur vt alter damnum ſuſtineat, quod tua ſolius occaſione obuenit, rebus tuis ſaluis. poſtulat enim gratitudo, vt ipſum etiam cum æquali rerum tuarum iactura ſerues indemnem: quæ ratio non ſolùm de commodato, ſed etiam de precario concludit, vt rectè Molina oſtendit diſput. 296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum duntaxat commodum petis; nam tacitus te obligas ad diligentiſſimam cuſtodiam; ac proinde teneris eam ſeruare præ rebus tuis. quòd ſi res tuæ ſint magis pretioſæ, poteris quidem eas præferre, ſed cum animo compenſandi.

25 Mihi tamen non eſt improbabile, te non teneri ex iuſtitia compenſare; quia res illa abſque tua culpa perijt, ac proinde perijt domino. Ita Syluester, Angel. Fumus, ſuprà, & alij: quamuis ex decentia & quadam gratitudine teneris. Certum tamen eſt, ſi rem alterius, periculo eripuiſti, te non teneri ad expenſus, ad eam curandam vel reparandam neceſſarias, ſi fortè læſionem aliquam ex incendio vel hoſte contraxit; quia hanc impedire non potuiſti.

Si in commodum alterius vel vtriuſque.

Si verò erat in commodum alterius tantùm,
26 vel eam vtriuſque, vt in depoſito, pignore, & conducto; tunc non teneris compenſare. ſi enim non in tuum, ſed in alteris duntaxat commodum conceſſa vel depoſita ſit, non teneris cum proprio damno illam conſeruare: non enim tunc tua cauſa eſt in periculo, ſed alterius. vnde par non eſt, vt tu ex ipſius conſeruatione damnum reportes. Idem dicendum, ſi in vtriuſque commodum: non enim tunc eſt ratio, cur alteri potiùs quam tibi conſulere debeas: in communi enim periculo, cæteris paribus, quiſque poteſt ſibi conſulere præ alijs. Itaque tunc quæque res domino ſuo perit.

Si res alterius eſt pretioſior.

27 Dico Secundò, Si res alterius eſt pretioſior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eamque ſaluare, tuis relictis. ratio eſt; quia depoſito, commodato, pignori, locato, ea debetur cuſtodia, quam quiſque prudens ſuis rebus adhiberet: quiſq; autem ſaluaret res ſuas pretioſiores relictis vilioribus.

28 Hic tamen Aduerte, ſi res illa erat apud te, tui duntaxat commodi cauſa, non potes exigere compenſationem pro rebus tuis: quia cum iactura rerum tuarum, quæ ſint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præſtare indemnem; cùm tantùm tui commodi occaſione res eius in periculum iſtud inciderit. Si verò cauſa ſolius alterius, vel vtriuſque, apud te erat, potes exigere compenſationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præſtare incolumem. vnde etſi tenearis ſaluare rem alterius pretioſiorem, id tamen facis cum animo exigendi compenſationem in rebus tuis, quas ſiuiſti idcirco perire.

Si æqualis.

Dico Tertiò, Quando res tua & alterius ſunt
29 æquales, potes præferre rem tuam, ſi res alterius eſt apud te in commodum ſolius alterius, vel in commodum commune. Si verò eſt in commodum tui ſolius, teneris præferre rem alienam, eamque tua relicta ſaluare. nec ille tibi debet compenſare. eſt communis ſententia: patet ex dictis. Cætera, quæ hic dici poſſent, vide ſuprà cap. 7. dubit. 8.

CAPVT XXVIII.

De Fideiuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur 7. dubitationes.

HI contractus ſunt veluti ſubſidiarij reliquorum. ineuntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem ſaluandam: vnde meritò de his poſt cæteros agendum.

DVBITATIO I.

Quid ſit fideiuſſio, & quas conditiones requirat.

REſpondeo & Dico Primò, *Fideiuſſio* eſt alienæ obligationis in ſe ſuſceptio: qua ſe quis obligat ad eam implendam, ſi debitor principalis non ſoluerit. vide Gomezium tom. 2. cap. 13. num. 11. 1 *Fideiuſſio.*

Perficitur hic contractus in re ciuili verbis; quia ſine formula ſtipulationis non parit actionem in foro externo, tanquam pactum nudum; vt colligitur ex L. Blanditus, C. de fideiuſſoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conſcientiæ non requiritur formula ſtipulationis; ſed ſufficit conſenſus verbis expreſſus. iuxta ea, quæ dicta ſunt capitulo decimoſeptimo dubit. 4.

Dico Secundò, Requiritur in hoc contractu 2 *Conditiones requiſitæ.*
ordinariè quatuor conditiones, quibus natura eius continetur. Prima eſt, Vt hic contractus ſit acceſſorius. ſupponens alium debitorem & aliã obligationem principalem præſentem, vel futuram. Inſtit. de fideiuſſoribus. §. 1. & 5. inde enim dicitur fideiuſſor, quòd alienum contractum, vel factum, vel debitum fide ſua eſſe iubeat, hãc pro eo obſtringens. Neque refert, vtrum fideiuſſor præcedat, an ſequatur principalem obligationem; poteſt enim quis fideiubere in contractus amici futuros. Similiter non refert, vtrum obligatio principalis orta ſit ex contractu, an ex delicto, an ex ſententia Iudicis: item vtrum ſit obligatio ciuilis & naturalis ſimul, an naturalis tantùm: his enim omnibus poteſt accedere fideiuſſor. Inſtit. ſuprà. §. 1. Gomezius capitu. 13. num. 1. *Eſt obligatio acceſſoria.*

Ex his ſequitur, non eſſe propriè fideiuſſionem, cùm quis conſtituit ſe pro alio debitorem principalem: quia non ſe obligat acceſſoriè, ſeu in defectum alterius; ſed æquè primò: vnde poteſt ſtatim conueniri. 3

Secunda

Nō in amplius obligari poteſt.

4 Secunda conditio eſt,Vt fideiuſſor non poſſit in plus obligari, (id eſt, vt amplius, alio loco, aut tempore ſoluat) quàm principalis debitor. Inſtit.ſuprà,§.6. Gomezius num.1.eſt communis DD.

Poteſt arctiùs obligari.

Aduerte tamen,poſſe fideiuſſorem arctiùs obligari,vt, cum iuramento, vel cum hypotheca, vel cum Inſtrumento publico,(quod Guarantigium vocant) quod habeat paratam executionẽ etiamſi principalis debitor non ſit ita obligatus; vt oſtendit Gomezius num.2.eſtque per ſe ſatis manifeſtum.

Si obligatio principalis ſit nulla.

5 Tertia eſt, Vt ſi obligatio principalis debitoris eſt omnino inualida,etiam fideiuſſoria inualida ſit, L. Cùm Lex, ff. de fideiuſſoribus: vt ſi quis fideiuſſit pro ſolutione vſurarum; vel pro ſolutione pretij promiſſi pro re ſacra à laico vendita.

Obligatio naturalis.

6 Aduerte tamen,ſi ex contractu, vel facto aliquo debitoris principalis naſcebatur ſaltem obligatio naturalis, & acceſſerit fideiuſſor; tenebitur hic non ſolùm naturaliter, ſicut principalis debitor, ſed etiam ciuiliter: poteritque conueniri hoc ipſo,quo principalis non poteſt, vel non vult ſoluere,vt docet Gomezius nume. 2.& colligitur Inſtit. ſuprà.§.1.Vt ſi quis fideiuſſerit pro ſeruo, vel pro minore contrahente ſine authoritate curatoris, vel pro Religioſo contrahente ſine authoritate Superioris, vel pro muliere contrahente ſine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipſis eſt:ac proinde ſi adhibeant fideiuſſorem, is obligatur; etiamſi ipſi obligationem, beneficio reſtitutionis in integrum,elidant, aut illi, à quibus pendet ratificatio, con-
7 tractum irritum reddant. Si tamen minor vendat rem immobilem vel mobilem pretioſam abſque decreto Iudicis & adhibeat fideiuſſorem; fideiuſſor non tenetur; quia ex hoc contractu nulla oritur obligatio nec ciuilis,nec naturalis. L.2. C.de fideiuſſo.mino. Idem dicendum, ſi minor emat aliquid abſque authoritate curatoris,ſupra dimidium iuſti pretij, aut vendat infra dimidium:quia non obligatur naturaliter aut ciuiliter ad ſeruandum contractum,vt colligitur ex d.L.2.

Notandum tamen, quando nulla eſt in contractu iniuſtitia, ſi fideiuſſor adhibeatur ad ſecuritatem contractus,ne reſcindatur à Superiore, aut beneficio legis,tenebitur, etiamſi principalis non teneatur;quia obligauit ſe pro principali in euentum, quo ille nollet ſtare contractu. ſecus verò ſi adhibeatur ſolùm ad ſecuritatem debiti ſoluendi.tunc enim non tenebitur,ſi contractus ſit iure irritus: quia tunc ſolùm ſe obligauit in euentum,ſi principalis deberet, & non ſolueret.

Excuſſio principalis.

8 Quarta eſt,Vt fideiuſſor non poſſit conueniri,niſi facta excuſſione principalis debitoris, cō ſtiterit ipſum non eſſe ſoluendo; Authent. Præſente, C.de fideiuſſoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excuſſionem principalis, vt docet Gomezius num.14. niſi eſſet fideiuſſor, qui dicitur indemnitatis. Sæpe enim fit vt creditor accepto vno vel pluribus fideiuſſoribus, non putet ſe ſatis ſecurum, eò quòd neſciat, an ſatis habeant in bonis: vnde petit, vt aliquis pro his ſpondeat. hic vocatur fideiuſſor indemnitatis, quia ſpondet creditorem fore indemnem fideiuſſoribus iſtis,& ſe obligat in euentum, quo ipſi deprehenſi fuerint inſufficientes. hæc fideiuſſio natura ſua poſtulat excuſſionem omnium fideiuſſorum priorum. hoc tamen non poſtulat fideiuſſio communis; ſed id habet ex diſpoſitione d. Authent. Præſente.

Euentus quidam, in quib. nō requiritur præuia excuſſio.

Aduerte tamen,eſſe aliquos caſus, in quibus 9
poteſt conueniri fideiuſſor communis,ante excuſſionem principalis. Primus eſt,ſi renuntiauit beneficio Authent. Præſente: quod facere poteſt; quia tantùm eius fauore eſt conſtitutum. Secundus, Si conſtet principalem non eſſe ſoluendo aut procul abeſſe, & non habere bona in eodem territorio. Tertius, Si fideiuſſor conuentus, negauit ſe fideiuſſorem: quia per hoc perdit beneficium excuſſionis. L. Si dubitetur,§.1. ff.de fideiuſſ. Quidam addunt etiam poſſe conueniri ante excuſſionem, ſi iuramento confirmauit ſuam fideiuſſionem. ſed vt rectè Gomezius docet, hoc non eſt verum: nam iuramentum intelligendum eſt,ſecundum naturam contractus,neque plus ſe extendit, quàm ipſa ſimplex natura contractus, quem confirmat,ex intentione contrahentis vel Iuris diſpoſitione extenditur. Itaque ſi communi modo intendit fideiubere, poterit opponere exceptionem præuiæ excuſſionis. Si tamen intendiſſet ſe obligare in euentum, quo principalis nollet ſoluere, & ſolutio ab ipſo non poſſet impetrari via amicabilis; (ſicut fit, dum quis fideiubet pro aliquo valde potente) tunc teneretur ante excuſſionem. ſic intellige capitu. Ex reſcripto, de Iureiurando.

Iuramentum.

Si in aliquo horum caſuum, in quibus requi- 10
ritur excuſſio, fideiuſſor per ignorantiam non oppoſuit hanc exceptionem, ideoque fuit condemnatus ſoluere, vel iam ſoluit,valet ſolutio; nec creditor tenetur ei reſtituere; quia talis exceptio non inducitur à Iure contra ſubſtantiam actionis, & obligationem; ſed ſolùm ratione ordinis procedendi. vnde oportet eam opponi ante litem conteſtatam, quia eſt exceptio dilatoria. vt docet Gomezius numero decimoquarto.

DVBITATIO II.

Qui poſſint validè fideiubere, qui non.

RESpondeo, Omnes eos fideiubere poſſe,
qui poſſūt principaliter obligari, niſi per 11
legem aliquam id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas eſt de mulieribus & de minoribus.

Dico Primò,Si mulier fideiubeat pro marito
eſt irrita fideiuſſio. Authen.Si qua mulier, C.ad 12
S.C. Velleianum. vnde ſequitur,ſi cauſa huius fideiuſſionis ſoluit pro marito,creditor tenetur ei ad reſtitutionem, quia ſoluit indebitum, ac proinde non tranſtulit dominium,cùm non ſubeſſet titulus.ſi tamen iuramento promiſiſſet, teneretur;quia iuramẽtum ſeruandum eſt,ſi eius executio non eſt ſaluti noxia,cap. Quamuis pactum,de pactis in 6.

Si mulier fideiubeat.

Dico Secundò,Si fideiubeat pro aliquo abſq; 13
Inſtrumento publico;vel per Inſtrumẽtum abſque tamen tribus teſtibus,eſt irritum,nec tenetur ſoluere.Ita habetur L. Antiquæ, §.fin. C. ad S.C.Velleianum,eſtq; communis ſententia DD. vnde creditor tenetur ei reſtituere quod ſic ipſa ſoluit; niſi ipſa iuramento ſuam fideiuſſoriam obligationem confirmaſſet. In duobus caſibus præ-

prędictis non opus habet beneficio S.C.Velleiani,quia contractus per ſe irritus eſt.

14 *Requiritur Inſtrum. pub. & tres teſtes.* Dico Tertiò, Si ipſa pro aliquo fideiubeat Inſtrumento publico,adhibitis tribus teſtibus,tenetur ciuiliter & naturaliter;tamencompetit ei exceptio S.C. Velleiani, per quam poteſt elidere hăc obligationem.Prior pars habetur expreſsè L.Antiquæ,§.fin.vbi etiam requiritur vt tres iſti teſtes Inſtrumẽto ſubſcribant.Sed nunc paſſim conſuetudine receptum eſt,vt ſufficiat Notarium publicum, præſentibus tribus teſtibus, ſubſcribere.

Altera habetur L.1.& multis ſequentib.C.ad
15 S. C. Velleianum , eſtque communis ſententia DD.vt docet Gomezius num.16. Vbi Aduerte, quando mulier priuilegio huius S. C. vti vult, *Elidit omnem obligationem.* ita, elidere omnem obligationem , vt etiam in foro conſcientiæ non teneatur ſoluere. quòd ſi per ignorantiam huius ſoluerit, valet quidem ſolutio , & creditor non tenetur ſponte reſtituere: poteſt tamen ipſa poſtea, vbi ſuum priuilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & ſolutum repetere per conditionem indebiti; quia hæc exceptio eſt fauorabilis & minimè ad certum tempus limitata, vt idem docet; & tunc creditor tenebitur reſtituere . Poteſt autem hæc exceptio à muliere opponi , etiam poſt ſententiam definitiuam, qua iubetur ſoluere: modò tamen id faciat ante executionem ſententiæ. quod addo , quia poſt executionem ſententiæ definitiuæ non datur repetitio, L. Iulianus , ff. de condictione indebiti. vnde tunc creditor non tenetur ei reſtituere; non enim illa habet ampliùs ius repetendi,cùm nimis diu expectauerit. Poteſt tamen opponere poſt executionem factam , ſi hæc facta ſit non virtute ſententiæ definitiuæ, ſed virtute Inſtrumenti Guarantigij , quod ipſa creditori conceſſerat; Gomezius ſuprà.

16 *Quando non poſſit vti beneficio Velleiani.* Aduerte tamen, mulierem non poſſe beneficio Velleiani ſe iuuare.Primò,Si expreſsè huic priuilegio renuntiauit.quiſque enim poteſt renuntiare ijs , quæ in ſuum fauorem ſunt inducta. Verùm non ſufficit ſimplex renuntiatio in Inſtrumento; (eadem enim facilitate,qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci poteſt ad renuntiandum huic priuilegio; & ſic eſſet nullius momenti , vt bene oſtendit Gomezius numero decimoſeptimo) ſed requiritur vt fiat coram Magiſtratu: quando enim ætas vel fragilitas perſonæ eſt cauſa priuilegij, non ſufficit ſimplex renuntiatio, ſed requiritur vt fiat coram Magiſtratu , vel cum iuramento , ne priui-
17 *Si iuramento confirmauit.* legium reddatur vanum. Secundò,Si iuramento ſuam fideiuſſionem confirmauit; tunc enim tenetur implere , etiamſi ſuum priuilegium ignorauit dum iuraret.Couarruuias tamen in capitu.Quamuis pactum,p.2.§.5.numero quinto cum multis alijs putat eam hoc caſu poſſe vti Velleiani S.C. beneficio ; quia iuramentum non ſe extendit ad incognita. Sed contraria ſententia eſt communis, vt ait Gomezius. ratio eſt , quia etiamſi ſciuiſſet illud ſuum priuilegium, nihilominus iuraſſet. ideo enim iurauit , vt ſibi omnes vias præcluderet non implendi promiſſionem: vnde implicitè renuntiat etiam huic priuilegio . Fatendum tamen etiam Couarruuiæ ſententiam eſſe probabilem & ſecuram in praxi ; vt docet Sanches libro quarto,de matr.diſputat.nono numero 15.quia altera non eſt ita communis, quin hæc quoque multos authores habeat.Tertiò,Si pretium pro fideiuſſione accepit. vide alios caſus minoris momenti apud Syluestrum v.Fideiuſſor nu. 2.& Molinam diſput.540.

Quod ad minoris attinet,Dico Primò,Si minor 25. annis pro aliquo fideiubeat, obligatur 18 *Minores.* quidem naturaliter;tamen beneficio reſtitutionis in integrum poteſt obligationẽ elidere:quia ſemper pręſumitur lęſus colligitur ex L.Ait prętor,§.Non ſolùm,ff. de minoribus,eſtque communis,teſte Gomezio nu.19.

Dico Secundò,Si tamẽ minor fideiubeat pro patre incarcerato,efficaciter obligatur.ratio eſt quia tenetur hoc facere;imò ſi non faceret,poſſet exhæredari,ſi ſit maſculus 18.annorum.colligunt DD.ex Authen.Si captiui, C.de Epiſcopis,& Clericis,& ex alijs iuribus.

Quod ad Epiſcopos & Clericos attinet , etſi 19 *Clerici.* non poſſint fideiubere in præiudicium Eccleſiæ , poſſunt tamen in damnum proprium ; ita enim habet conſuetudo . Nec obſtat capitulo primo de fideiuſſionibus,vbi dicitur, *Clericus fideiuſſionibus inſeruiens abijciatur*; agit enim de eo, qui huic rei vacat;idque fortè ob quæſtum.Clericus tamen non tenetur ex fideiuſſione, niſi quantum ex patrimonio,vel fructibus beneficij poteſt;ſic tamen vt non remaneat in egeſtate. c. Odoardus,de ſolut.

Religioſus non poteſt fideiubere, aut mu- 20 *Religioſus.* tuum accipere ſine conſenſu Prælati & maioris partis Capituli; ſi aliter factum ſit, conuentus non tenetur, niſi quatenus verſum in eius vtilitatem; cap. Quod quibuſdam, de fideiuſſoribus.ſimiliter nec Prælatus,ſine conſenſu maioris partis Capituli;niſi in re parua,de qua per ſe poteſt diſponere;Sylueſter v.Fideiuſſor numero 4.

DVBITATIO III.

Vtrùm ſinguli fideiuſſores teneantur in ſolidum.

Reſpondeo & Dico Primò, Quando ſunt 21 plures fideiuſſores pro eodem debito,ſinguli tenentur in ſolidum:qui tamen in ſolidum conuenitur, poteſt excipere , vt quili- *Exceptio, vt ſinguli pro ſua virili conueniantur.* bet conueniatur pro ſua parte: verbi gratia tres fideiuſſerunt pro debitore 300. Aureorum; ſi debitor non ſit ſoluendo , & vnus fideiuſſorum conueniatur à creditore , non tenetur hic ſoluere niſi 100. aureos , ſed poteſt illum remittere , vt reliquas partes à cæteris exigat.Ita habetur L.Inter fideiuſſores , & L. Non rectè , ff. de fideiuſſ.Conceſſum eſt illis hoc beneficium reſcripto Adriani Imp.vt ibidem dicitur;ſine quo ſinguli tenerentur totum ſoluere ex vi contractus fideiuſſorij.

Dico Secundò , Hæc exceptio debet opponi 22 ante ſententiam definitiuam , qua iubeatur ſoluere;vt docet Gomezius nu.15.Poſtillam,(præſertim ſi executioni mădata ſit,facta ſolutione) non poteſt opponi,iuxta ſupradicta de muliere quòd ſi executio eſſet facta,non virtute ſententiæ definitiuæ,ſed vi Inſtrumenti Guarantigij, poſſet adhuc opponi.vt ibidẽ Gomezius docet. ſimiliter ſi poſt ſententiam definitiuam fideiuſſor eppellaſſet.

23 Dico Tertiò, Hæc tamen exceptio non competit fideiuſſori,ſi iam vel ſpõte, vel compulſus

per

per ſententiam definitiuam, ſoluit; vel ſi fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius ſuprà. vnde minus eſt hoc priuilegium quã mulieris, quæ poſt ſolutionem factam per ignorantiam ſui priuilegij, poteſt ſolutum repetere. ex S.C.Velleiano.

Si totũ ſoluit. Aduerte tamen; fideiuſſorem, ſi totum ſoluerit, poſſe compellere creditorem, vt ſibi cedat actione, quam habebat in reliquos fideiuſſores, exigendi ab illis partes viriles, quas à ſingulis ex reſcripto Adriani poterat petere, verbi gratia 100. aureos ab vnoquoque in propoſito exemplo. à debitore autem principali poteſt petere eam partem, quæ ſe propriè contingebat, verbi gratia 100. aureos; & ſic recuperabit 300. aureos, quos ſoluit. reliqui verò fideiuſſores, ſolùm poſſunt repetere ſuas partes à debitore principali. poteſt etiam fideiuſſor, qui ſoluit pro debitore principali, & inde damnum incurrit, repetere à debitore non ſolùm totum, quod ſoluit, ſed etiam compenſationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipſius.

DVBITATIO IV.

Quid ſit contractus aſſecurationis, & quidnam ad eius iuſtitiam requiratur.

24 *Aſſecuratio.* Reſpondeo & Dico Primò, *Aſſecuratio eſt* periculi alieni præſtatio: ſeu eſt contractus, quo quis alienæ rei periculum in ſe ſuſcipit: obligando ſe vel gratis vel certo pretio ad eam compenſandam, ſi perierit. ſi gratis hanc obligationem ſuſcipiat, eſt promiſſio gratuita. ſi pretio, eſt contractus ſimilis emptioni & venditioni; qui enim pretio aſſecurat, videtur vendere ſuam obligationem, qua ſe obligat ad ſoluendum rei æſtimationem, in euentum quo perierit: & alter hanc videtur emere. *Similis eſt contractui venditionis.*

Dico Secundò, ad iuſtitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretium, quod aſſecuranti datur, & obligationem, quam in ſe ſuſcipit, nempe vt tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti eſt pretium, quod pro ea datur. ſicut enim in contractu emptionis & venditionis, debet ſeruari æqualitas inter pretium & rem venalem, ita hic inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Si ſciat rem eſſe ſaluam. Hinc ſequitur Primò, Si aſſecurator certus ſit rem ante contractum perueniſſe ad terminum, (verbi gratia in portum, in quem illam aſſecurat) non poſſe pretium exigere: quia obligatio, quam in ſe ſuſcipit, nullius eſt pretij. conditio enim ſub qua ſe obligat (nempe ſi pereat antequàm perueniat in portum) eſt omnino impoſſibilis; idque ipſe certò nouit. confirmatur, quia nulli periculo poſſibili ſe exponit: atqui obligatio illa non eſt æſtimabilis pretio, niſi ratione alicuius periculi poſſibilis: ergo. quo fit, vt in hoc caſu contractus ſit nullus: tum quia venditur res nullius pretij & æſtimationis: tum quia dolus dat cauſam contractui. vnde vlteriùs ſequitur aſſecuratorem teneri nõ ſolùm ad reſtitutionem pretij, quod accepit, ſed etiam ad expenſas contractus & damna ſecuta. ſi tamen neſciret certò illa eſſe in termino, poſſet exigere, quanti periculum, cui ſe exponit, æſtimatur. quò enim periculum putatur eſſe maius, eò plus poteſt exigere; quò minus, eo poteſt minùs petere, etiamſi in re nullum periculum ſubſit: nam periculum cenſetur tale, quale bona fide æſtimatur.

Sequitur Secũdò, Si mercator, qui rem ſuam cupit aſſecurari, certò ſciat eam periſſe, non poſſe paciſci de eius aſſecuratione: nec petere eius æſtimationem ſibi reſtitui. ratio eſt quia obligatio, quam petit, eſt ad id, quod ipſe nouit eſſe impoſſibile; impoſſibile enim eſt præſtare periculum rei, vbi iam res perijt. præſtatio enim periculi & aſſecuratio, ſupponit rẽ adhuc eſſe in periculo, vel certè eſſe poſſe: at ſi ſcitur perijſſe, ſcitur non poſſe in periculo eſſe; ac proinde ſcitur non poſſe aſſecurari. Deinde quia dolus dat cauſam contractui: decipit enim aſſecuratorẽ, quia dum rem, quam nouit perijſſe, petit aſſecurari, indicat eam non perijſſe, vel certè ſe putare non dum perijſſe. Itaque ſi aſſecurator ſoluit æſtimationem rei, quæ perijt, tenetur mercator ipſi eã reſtituere; & præterea tenetur ſarcire damna, ſi aliqua ex eo contractu ſint ſecuta. aſſecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum; quia contractus fuit nullus. Si tamen non erat omnino certum rem perijſſe, videtur mercator aliquid poſſe exigere ab aſſecuratore, vt notat Molina diſput. 507. quia ſoluendo pretium, exponit ſe alicui periculo amittendi illius pretij abſque incommodo aſſecuratoris. ſi enim fortè non perierit, aſſecurator abſque vllo damno retinebit pretium: ergo ſi perierit, poterit ab illo aliquid repetere ſupra pretium: quia ſi aſſecurator poteſt lucrari, ęquitas poſtulat vt etiam poſſit perdere: at non poſſet perdere, niſi aliquid amplius, quàm ſit pretium acceptum, poſſit ab eo repeti. Tantùm ergo poterit tunc repetere, quantum ipſe oblaturus fuiſſet, ſi rei veritatem intellexiſſet; vel certè quantum prudens ęſtimabit in tali caſu, ſpectatis omnibus circumſtantijs, debuiſſe offerri. 25 *Si mercator ſciat eã perijſſe.* 26

Aduerte tamen ſi ordinariè multũ detur pro aſſecuratione, (verbi gratia tria in 100.) ob magna pericula, quæ plerumque vel à tempeſtate, vel a piratis impendent; quamuis ego præſciam ex Aſtrologia vel aliunde non fore tempeſtatem; aut ex literis amici non fore piratas, aut fore ſecurum comitatum, poſſum nihilominus pretium ordinarium aſſecurationis accipere. quia illa obligatio paſſim tanti æſtimatur, eò quòd pericula ordinariè occurrentia, ſint magna. occultæ enim illæ cauſæ mihi duntaxat notæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem æſtimationem; quia ſunt ignotæ. ſicut merces poſſunt vendi pretio, quo paſſim à peritis ęſtimantur, etiamſi ea ęſtimatio pendeat ex raritate, quæ exterius apparet, & tamen in re non eſt; cum ſint adhuc multæ merces occultæ vel propinquæ. ita etiam obligatio iſta poteſt uendi pretio, quo communiter æſtimatur a peritis, etiamſi ea æſtimatio pendeat ex opinione commune periculorum, quæ hic & nunc ſcis eſſe impedienda. 27 *Si ſciat non fore periculum.*

Petes Primò, Quidam nullas habens merces in naui; ſed fingens ſe habere, easque valere 10. millibus aureorum, petijt illas ſibi aſſecurari Antuerpia Hiſpalim, datis quingentis aureis: Vtrùm tunc ſi nauis pereat, teneatur aſſecurator ſoluere 10000? 28 *Quid ſi nulla ſubſint merces.*

Reſpondeo breuiter, ſi aſſecurator ſciebat ſuſpicabatur nullas eſſe merces, vel non tanti valoris,

ſoris tenetur ſoluere: quia cenſetur eſſe contractus ſponſionis, vt rectè docet Sotus lib.6.qu.7. art.1. nempe, vt ſi nauis ſalua venerit, lucretur 500. ſi perierit amittat 10000. Si autem bona fide putabat eſſe merces, vel eſſe tanti pretij; tunc eſt diſtinguendum, vel enim cum ea diſpoſitione animi fecit contractum, vt etiamſi ſciuiſſet nihil eſſe nihilominus voluiſſet contrahere; & hoc euentu tenetur ſoluere: quia tacita mens erat, etiam in eo euentu ſe obligare, & lucro damnoque exponere. St autem ita erat affectus, vt ſi ſciuiſſet, noluiſſet contrahere, ob metum fraudis, uel aliam cauſam; non tenetur ſoluere. ſed etiam tenebitur (quamprimum ſciuerit illam fictionem) pretium reſtituere; quia non cõſenſit in contractum. Verùm ordinariè qui aſſecurant, parum curant an merces tanti valeant, ſed ſolum curant æſtimationem: hęc autem æſtimatio mercibus illis, ſi quæ ſint, ſecundum proportionem applicari debet. vnde ſi tota merciũ quantitas pereat, tota æſtimatio ſoluẽda eſt, etſi merces illæ longè ſupra iuſtum æſtimatæ fuerint. Si media pars earum pereat, media pars illius æſtimationis eſt ſoluenda: ſi tertia, tertia, & ſic deinceps.

Æſtimatio vt mercibus applicanda ſit.

Petes Secundo, Quid ſi plures ſint aſſecuratores, quorum ſinguli ſolùm pro parte aliqua ſpondeant, & dimidium mercium pereat?

30 Reſpondeo, Si partes ſingulorum deſignatæ fuerint, illi tãtùm tenentur, quorum partes pereunt; ſi autem non fuerint deſignatæ, tunc omnes tenentur contribuere pro rata ad partem, quæ perijt. v.g. merces æſtimentur 8000. aureorum & quatuor ſint aſſecuratores, quorum ſinguli quartam partẽ (nempe æſtimationẽ 2000.) aſſecurent: ſi dimidium perierit, ſinguli tenentur conferre 1000. aureos: ſi quarta pars, 500. & ſic deinceps.

DVBITATIO V.

Quid ſit pignus & hypotheca.

31 NOtandum eſt, Pignus propriè dici rem, quæ traditur creditori. Hypothecam verò, quæ ſine traditione, nuda cõuentione continetur, vt habetur Inſtit. de actionibus. §. Item Seruiana. dicitur enim pignus à pugno, quòd manu tradatur, græcè ἐνέχυρον. vnde pignus propriè eſt rei mobilis hypotheca, rei immobilis. hæc tamen diſtinctio non ſeruatur; nã hæc nomina paſſim in iure idem valent; ut patet Inſtit. ſupra.

32 Vſurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re ipſa: & ſic pignus, ſeu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis, corporalis vel incorporalis, de qua inter debitorem & creditorẽ conuenit vt ſit pro debito obligata, ita vt ſi debitor non ſoluerit, poſſit creditor ex ea ſolutionem petere. Secundò, Pro contractu, ſeu conuentione illa, qua pignus conſtituitur. Tertiò, Pro obligatione, quæ ex cõtractu in re naſcitur. Simili modo mutuum, commodatum, depoſitũ vſurpantur pro re ipſa, pro cõtractu, & pro obligatione ex contractu orta.

Vſurpantur tri fariam.

DVBITATIO VI.

Quot modis contrahatur hypotheca.

33 REpondeo & Dico Primò, Generatim dupliciter contrahi, Primò, Expreſsè. Secundò, Tacitè. Expreſsè autem contrahitur dupliciter.

Primò, Conuentione partium. hæc vocatur hypotheca conuentionalis. ad hanc ſolùm opus eſt partium conſenſu; nec requiritur præſentia rei, aut traditio, vt patet L.1. ff. de pigno. de hac vide multa apud Neguſantium in tract. de pign. parte 3. membro 1.

Secundò, Decreto Iudicis, hæc vocatur pignus prætorium. ad hoc autem requiritur, vt quis mittatur in poſſeſſionem, ſeu detentionem rei authoritate Iudicis vel Magiſtratus; vt patet L. Non eſt mirum, ff. de pignorat. act. Quidam diſtinguunt pignus iudiciale à prætorio; ſed non eſſe opus hac diſtinctione colligitur ex L. 1. & ſecunda C. de prætorio pignore, vbi omne pignus authoritate Iudicis conſtitutum, vocatur prætorium, ſiue ante ſententiam definitiuam, ſiue poſt eam ſit conſtitutum. Idem colligitur ex d. L. Non eſt mirum, ſuprà: de hoc Neguſantius parte tertia membro 2.

Dico Secundò, Tacitè contrahitur, quando legis diſpoſitione conſtituta eſt. id autem iure 34
communi fit multis caſibus, quos enumerat Syluester v. Pignus quæſtio. 2. & Molina diſput. 526. & fuſiſſimè Antonius Neguſantius parte ſecunda membro 4. ex quo hæc maximè decerpta.

Primò, Qui ratione contractus, vel tributi nomine aliquid debet fiſco, ſeu Principi, eius bona omnia ſunt tacitè illi hypothecata. Neguſantius numero 113. Excipitur minor, qui ſi à fiſco aliquid emerit, ſola res empta manet hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipſo facto ſunt confiſcata, non cenſentur hypothecata, ſed debita fiſco, ſi poſtea feratur ſententia: de quo vide Neguſantium num. 115.

Secundò, Bona omnia mariti ſunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis 35
fideiuſſorum, ſi aliqui pro dote reſtituenda fideiuſſores à marito ſint dati. hæc hypotheca, & fiſci, habent priuilegium prælationis, vt alijs tacitis hypothecis tempore prioribus ſimili priuilegio non inſtructis præferantur: non tamen expreſſis prioribus; vt dictum eſt capitulo decimoquinto dubitat. 4. Neguſantius nume. 108.

Tertiò, Qui dotem promiſit, eius bona manent hypothecata donec ſoluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris ſunt hypothecata minori pro adminiſtratione. Neguſantius num. 6.

Quinto, Bona Prælati & adminiſtratoris Eccleſiæ, pro adminiſtratione: quia Eccleſia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Neguſantius num. 120.

Sextò, Bona eorum, qui adminiſtrant res ciuitatum, pro adminiſtratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Neguſ. nu. 119.

Septimò, Bona patris adminiſtrantis aduentitia filij, ſunt tacitè hypothecata filio pro adminiſtratione. nu. 13.

Octauò, Omnia bona defuncti ſunt hypothecata pro legatis. Idem nu. 157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum eſt, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd ſi mulier illa tranſeat ad ſecundas nuptias, omnia eius bona, quæ à tempore donationis acceſſerunt, ma-

nent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, ſi marito aliquid donatum ſit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem numero 20.& 22.

36 Decimò, Emptum pecunia pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio; idque cũ priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis.num.163.164.

Vndecimò, Fructus rei conductæ ſunt hypothecati domino fundi pro penſione.nu.150.

Duodecimò, Inuecta in prędium conductum ſunt obligata domino prædij pro penſione ſoluenda, & pro damnis rei conductæ illatis; ſiue prædium ſit vrbanum, ſiue ruſticum. ſi tamen prædium ruſticum ſit, debent eſſe illata domino ſciente. ſi enim ipſo ignorante illata ſint, non ſunt ipſi obligata.nu.128.& ſequentibus.

Decimotertiò, Ædificium, ad quod reſtituendum vel reparandum pecunia mutuo data eſt, manet hypothecatum pro illa pecunia cum Iure prælationis ante alias hypothecas etiam expreſſas & priores, in eodem ædificio conſtitutas. excipe tamen hypothecam vxoris pro dote; quæ ſi prior fuerit, prefertur. numero 162.

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam emendam, orandam, vel rebus neceſſarijs inſtruendam, pecunia eſt mutuata, manet obligata pro ea pecunia, ſicut de ædificio dictum eſt, num.162.

37 Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conſeruationem pecunia mutuo data eſt, manet obligata pro ea pecunia, idque præ alijs habentibus in ea priorem hypothecam. vt ſi quis dedit pro reficienda naui vel ædificio, vel pro nautis neceſſarijs ad illam ſaluandam. Item ſi ſoluit pretium vecturæ mercium; ſi mercedem comitatui eas deducēti, &c. vide plura apud Molinam diſput. 438. & 536. & Antonium Neguſantium tractatu de pignore. Quædam tamen ex his non ſunt vbique recepta, & in diuerſis Prouincijs ſunt diuerſæ leges & conſuetudines: nam in quibuſdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure ſpecialis hypothecæ, ita vt nulla præſcriptione poſſit hæc obligatio tolli; quæ conſuetudo eſt valde exorbitans à iure communi.

38 Dico Tertiò, Vtraque hypotheca, id eſt, tacita & expreſſa, eſt duplex: alia enim eſt vniuerſalis, alia particularis. Vniuerſalis eſt in qua omnia bona obligantur; quod intellige, non ſolùm de præſentibus, ſed de futuris, quæ pro tempore habuerit; vt patet L.fin.C.Quæ res pigno. obligari poſſint. hæc tamen non impedit quin res poſſit liberè vendi; quia in locum eius ſuccedit pretium. Particularis eſt, quando res certa obligatur. hæc ſemper afficit rem, ad quemcunqne perueniat, donec debitum fuerit ſolutum, vel obligatio condonata, vel præſcriptione extincta.

DVBITATIO VII.

Quæ poſſint vel non poſſint eſſe pignori.

39 *Ius Patronatus.* RESpondeo & Dico Primò, Ea non poſſe eſſe pignori, quæ non poſſunt vendi; vt Eccleſia cœmeterium ſepulchrum, L.1.§.vltimo, ff.Quæ res pign. vel hypoth. Ius etiam patronatus non poteſt oppignerari. capitulo Bartholdus, de ſententia & re iudicata. ratio eſt, quia non eſt res, per quam debitum pecuniarium poſſit compenſari. vnde etiamſi caſtrum, aut villa, cui hoc ius eſt annexum, oppignoretur, ius tamen patronatus non cenſetur oppigneratum; & præſentatio manet apud priorem patronum. Si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, ſimul etiam ius iſtud transfertur, & præſentatio incipit pertinere ad emptorem: quia acceſſorium ſequitur principale. *Bona Eccleſiæ* Mobilia pretioſa cultui diuino dicata, vt calicet, caſulæ: item immobilia, non poſſunt oppignerari, niſi ex cauſa neceſſaria, & cum debita ſolemnitate; vt ſi aliter vel debita ſolui nequeant, vel captiui Eccleſiæ liberari, vel fame oppreſſis ſubueniri: quia in his & ſimilibus caſibus etiam vendi poſſunt. vide ſuprà capitulo 24.dubitat.10. Poſſunt tamen obligari titulo hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli, de rebus Eccleſiæ alienandis vel non alienandis. vide Sylueſtrum.v.Pignus, num.3.

40 *Homo liber.* Homo liber non poteſt oppignerari, vt patet cap.2.de pignor. ſi quis tamen ſit captus, poteſt ſeipſum tradere in pignus pro pretio quod alius nomine ipſius perſoluit: idque donec pretium vel obſequio vel pecunia reſtituerit: poteſt tamen homo liber dari obſes, præſertim in cauſa belli, vt ſtetur pactis. *Obſes.* Quòd ſi Reſpublica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum abſque culpa obſidis; non poteſt idcirco interfici, (iuxta illud Exodi 23. Inſontem & iuſtum non interficies) nec mutilari, nec flagellis cædi; quia hæc ſine culpa directè irrogari non poſſunt. poteſt tamen ſpoliari bonis & detineri, & in ſeruitutem rapi, ſi chriſtianus non ſit. ſicut alij innocentes in bello. de quo plura 2.2.quæſt.40.arti.1.dub.7.

41 *Fideiuſſor in cauſa criminali.* Pari modo, qui fideiuſſit pro reo, cui periculum capitis vel mutilationis impendebat, vt à carcere ad tempus liberetur; ſi reus abſque culpa illius fugam capeſſat, non poteſt loco rei pæna capitis, vel mutilationis, vel flagellorũ plecti quia hæc ſunt ſupplicia criminum, non ſolutiones debitorum. Deinde quia non intendit ſe ad hoc obligare, ſed ſolùm ad pœnam pecuniariam, ad quam condemnaretur à Iudice. Immo nec potuit ſe ad illa obligare, cùm non ſit dominus vitæ & membrorum. eſt communis ſententia DD. teſte Iulio Claro l.5.ſententiam, §.fi.q.46.num.18.

42 Dico Secundò, Cæteræ res oppignerari poſſunt ab ijs, qui earum liberam habẽt adminiſtrationem ſiue ſint immobiles ſiue mobiles; ſiue incorporales, (vt cenſus, debita, vectigalia, imò etiam iuriſdictio, quia hæc etiã ſæpe magno pretio æſtimatur) ſiue corporales.

43 *Fructus acceſſoriè oppignerati.* Notandum eſt Primò, Si agrum tuum vel alium rem fructiferam oppigneraſti, etiã fructus à te ſatos, vel eo tempore conceptos, oppigneratos eſſe, & manere; etiamſi interim rem illam vendideris & fructus ſint ab emptore percepti; vt patet L.Quamuis, C.In quibus cauſis pignus vel hypot.tacitè contrahatur.& L. Potior, §. Si de futura, ff.Qui potior in pign. Fructus tamen, qui poſt alienationem vel elocationẽ ſati vel cõcepti ſunt, non ſunt oppignerati, niſi quamdiu ſunt pendentes; ſeu quamdiu ſolo cohærent. tũc enim quia vnum cenſentur cũ ſolo, oppignerati

ſunt;

ſunt;poſſuntq; à creditore vindicari, ſi opus ſit; detractis tamen expenſis, quas in re colenda cõ ductor,vel emptor fecit,L.Si fundus, §.In vindicatione,ꝟ.de pignor.poſtquam percepti ſunt, deſinunt eſſe oppignerati; niſi percepti ſint ab hærede,ad quem res illa iure hæreditario deuenit. L. Paulus, §. Si mancipia, ꝟ.de pignoribus. vide Molin. diſput. 529. & Syulueſt. v. Pignus, nu.2.& 3.

44 *Pignus oppignerari poteſt.* Notandum Secundò,Creditorem,qui pignus ab aliquo accepit,poſſe illud alteri oppignerare vt patet L.1.& 2.C.Si pignus pignori datum ſit. ratio eſt,quia poteſt Ius ſuum,quod in eo pignore habet,alteri in pignus dare poſſunt enim Iura & actiones oppignerari.ſimulatque tamen ipſe ſolutionẽ acceperit,deſinit ſecunda oppigneratio,quia deſinit prima in qua fundabatur ſecũda.Plura de his dici poſſent,ſed ea vel ex ſupradictis intelligi facilè poſsũt,vel ad forum externum pertinẽt;in quo magna in diuerſis Prouincijs legum & conſuetudineu eſt diuerſitas. Itaque hæc de contractibus ſufficiant.

ſtitiæ, idq; dupliciter.

SECTIO QVARTA.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

Sequitur vt dicamus de iniurijs quæ in Iudicijs committi ſolent. In quibus tres perſonæ ſpectantur, Iudex, Accuſator, & Reus; accuſatori iungitur teſtis, reo aduocatus. Itaque hanc ſectionem diuidemus in tria capita: Primum erit de Iudice. Secundum, de accuſatore & teſte. Tertium, de reo & aduocato.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

Conſtat dubitationibus 18.

DVBITATIO I.

Vtrum Iudicium ſit actus Iuſtitiæ.

D.Thom quaſt 60.ar.1.

1 *Iudiciũ quid.* Notandum eſt, nomen Iudicij potiſſimùm duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro ſententia animi vera vel falſa, de quacunque re ea ſit. ſic diſtinguitur contra apprehenſionem nudam, in qua non eſt veritas vel falſitas.nec per ſe eſt actus virtutis, ſed potentiæ intellectiuæ;componentis, vel diuidentis ſuos conceptus.

2 Secundò,Strictè,pro determinatione Iuris, facta per Iudicem, id eſt, pro ſententia Iudicis exteriùs prolata, qua in controuerſijs contractuum, delictorum, alijſve iuris quæſtionibus definit quid cui ſit debitum. hoc enim propriè vocatur Iudicium,quaſi iuris dictio.Hinc extẽditur ad ſignificandum totum illum actum & cauſæ diſcuſſionem,quæ in tribunalibus fieri ſolet,per quam Iudex diſponitur,vt iuſtam ſentẽtiam ferre poſſit.

3 *Eſt actus ſcientia Iuris:& iu* Hoc modo eſt quidem actus elicitus à ſcientia iuris;tamen eſt etiam actus iuſtitiæ, idq; duplici ratione.Primò, Tanquam cauſæ diſpoſitiuæ;quia iuſtitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit ſententiam iuſtam ferre, ac proinde incitat eum,vt quàm diligentiſſimè cauſam examinet; deinde occulta quadam conſenſione facit vt ea, quæ iuſta ſunt,etiam iuſta illi videantur. quiſq; enim iudicat ſecundum ſuos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectenda. Itaque affectus iuſtitiæ facit,vt id,quod iuſtum eſt, intellectui Iudicis appareat bonum & amplectendum. Simili modo affectus temperantiæ facit opera temperata videri pulchra,& conuenientia homini; & fortitudo, opera fortia, ſiue illa exteriùs cernantur, ſiue ſola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum,rectum iudicium de obiecto vel opere cuiuſque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute.vide ſuprà libro 1.capi. 1. dubit.4 4

Secundò, Eſt actus iuſtitiæ, tanquam cauſæ præcipiẽtis & obligantis;Iuſtitia enim imperat actum iudicij, & Iudicem ad eum obligat;ſicut debitorẽ obligat ad ſolutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus; ideo enim ſtipendia accipit. hoc modo iudicium propriè ad iuſtitiã pertinet, vt quoddã obiectum iuſtitiæ, & actus externus neceſſarius, ſine quo iuſtitia in Iudice eſſe nequit;ſicut reddere cuique ſuum,eſt actus iuſtitiæ in genere.

DVBITATIO II.

Vtrum iudicium temerarium, ſit peccatum mortiferum. D.Tho.q.60.art.3. 5

Notandum,eſt Primò, Iudicium temerariũ dici, quod de alicuius peccato, aliove in- *Iudicium temerarium.*

fami malo ex leuibus indicijs concipitur. quod enim ex iuſtis ſeu ſufficientibus cauſis concipitur, non eſt temerarium, ſed rationi conſonum. vt ſi iudices aliquē impurum, quòd in tenebris ſæpius eum videris loca impura frequentātem; ſi hæreticum, quòd miſſæ ſacrificium rideat; ſi iniuſtum, quòd vſuras exigat. Fit autem hoc iudicium vel de internis, vel de externis, quorum author eſt occultus; vel de futuris, vt hunc fore furem, vel nunquam emēdandum, vt colligitur ex D. Auguſtino lib.2. de ſermone Domini in monte, cap.28.& S. Baſilio in regul.breuior.interrog. 164.

6 Notandum Secundò, D.Thomam diſtinguere tres gradus ſuſpicionis, vel iudicij temerarij. *Tres gradus ſuſpicionis.*

Primus eſt, Cùm homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit.

Secundus eſt, Cum pro certo malitiam alterius æſtimat ex leuibus indicijs.

Tertius eſt, Cùm aliquis Iudex ex ſuſpicione procedit ad aliquem condemnandum. vbi rectè Caietanus ſub primo gradu comprehendit etiā opinionem: quia D.Thomas, ex Cicerone vult ſuſpicionem eſſe opinionem mali, ex leuibus indicijs conceptam. Propriè tamen opinio & ſuſpicio differunt. Vnde ſi quis hos gradus exactè diſtinguere velit, erunt quinque. Primus, In duditando. Secundus, In ſuſpicando. Tertius, In opinando. Quartus, In firmiter iudicando. Quintus, In ferenda ſententia. Dubitatio propriè eſt, cùm animus hęret in medio ſuſpenſus, neutram in partem inclinans. Suſpicio eſt, quando in alteram partem inclinat; nondum tamen abſolutè aſſentitur. non enim eſt aſſenſus & determinatum iudicium, ſed inclinatio uel cōcitatio animi ad aſſenſum; quæ fit vel per motus quoſdam aſſentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quòd ſpecies aliqua veri ſubluceat in hac pate, quæ non in altera. vnde & verbum latinum ſuſpicari, & græcum ὑποπτεύειν ductum videtur, quaſi aliquid ſubtus latens apparet. Opinio eſt aſſenſus alterius partis, & iudicium determinatum, ſed infirmum & vacillans, habens coniunctam formidinem de oppoſito. quamobrem opinantis animus quodammodo fluctuat & dicitur adhuc dubitare; quia etſi non maneat ſuſpenſus quoad aſſenſum in genere, cùm alteri parti aliqualem aſſenſum accommodet; manet tamen ſuſpenſus quoad aſſenſum firmum, cùm neutri parti aſſentiatur firmiter. Et hoc modo nomen dubitationis ſæpe accipitur. vulgò enim dicimus, nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi ſumus: qua ratione tres priores gradus nomine dubitationis D. Thomas complecti videtur. Iudicium firmum eſt aſſenſus ſine formidine veritatis oppoſitæ. Sententia eſt iudicij interni patefacio exterior. Verùm ne ſit diſcrepantia in vſu vocum, quæ ſæpe rem obſcurat, nomine ſuſpicionis comprehendemus etiam opinionem, ſicut D. Thomas, Caietanus, & alij, & nomen dubitationis ſumemus propriè. Vide de his Nauarrum in capitulo. Si quis autem, de pœnit. diſtinct. ſexta numero decimo & ſequent. & D.Antonium prima, p. titulo tertio capitulo decimo, §.9. ex Alberto. vbi tamen ſuſpicionem & ſcrupulum accipit pro eodem. nam in rebus agendis, ſcrupulus eſt tenuis ſuſpicio mali circa rem bonam vel adiaphoram.

Poſſunt poni quinq. gradus. *Dubitatio.* *Suſpicio.* *Opinio.* *Quomodo dicatur dubitare.*

7 Porro hi gradus ita ſe habent, vt maiora indicia requirantur ad ſuſpicionem, quàm ad ſimplicem dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quàm ad ſuſpicionem. denique maiora ad ſententiam quàm ad iudicium. vnde ex ijſdem ſignis ſententia ſeu iudicium externum ſæpe eſt temerarium, ex quibus internum non eſt temerarium. vt enim poſſit ferri ſententia condemnatoria exteriùs per Iudicem, requiruntur ſaltem duo teſtes, vel confeſſio rei vel euidentia facti; cùm ad iudicium internum ſæpe vnus teſtis vel indicia, abundè ſatis ſint. His poſitis.

Dico Primò, Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per ſententiam, ſemper eſt peccatum mortiferum contra iuſtitiam. eſt communis ſententia DD. ratio eſt, quia grauem iniuriam & læſionem irrogat reo, idque contra obligationem ſui officij, quo aſtringitur non iudicare, niſi ex iuſtis idoneiſque probationibus, vel rei confeſſione; vnde tenetur ei ad reſtitutionem famæ, & damnorum ſecutorum. 8

Dico Secundò, Iudicium temerarium in animo tuo reſidens, non eſt peccatum, priuſquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex ſignis inſufficientibus iudicare; poſtquam autem cœperis id aduertere, erit ſaltem peccatum veniale, ſi in eo perſeueres; nunquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduerſionem. 9 *Iudicium temer. internum quale peccatū.*

Prior pars probatur; quia priuſquam animaduertas cauſas, ex quibus iudicas, non eſſe ſufficientes, vel ſaltem priuſquam de illis dubites, non eſt illud iudicium vllo modo voluntarium ſaltem qua parte temerarium; ſed cenſetur primus motus libertatem voluntatis præueniens, etiamſi longo tempore duraſſet. Idem dicendū de omnibus alijs motibus intellectus, voluntatis, imaginationis, & ſenſuum externorum: niſi enim aduertatur turpitudo, vel ſaltem de ea dubitetur, non poteſt in illis eſſe vlla culpa, ne venialis quidem: quia turpitudo illis annexa, non cenſetur vllo modo volita cùm ſit omnino ignorata. vnde ibi ſolùm eſt turpitude obiectiua; nō formalis, quæ eſt in libero conſenſu expreſsè vel interpretatiuè adhibito, quæ ſola animam coinquinat. *Animaduerſio mali.*

Altera pars probatur; quia ſi quis, poſtquam aduertit aliquo modo hoc iudicium eſſe temerarium, vel de eo dubitare incepit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudo eius incipit eſſe voluntario. qui enim voluntariè admittit in ſe aliquem motum vel actum, cui ſuſpicatur in eſſe turpitudinem moralem; etiam ipſam turpitudinem velle, & in ſe admittere cenſetur, ac proinde peccat. Verùm quia imperfecta eſt illa animaduerſio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas ſatis perſpici poteſt, (eò quòd mens ſimul alijs rebus ſit intenta, neque regulas morales poſſit tunc, niſi veluti per tranſennam, intueri) ideo eſt etiam imperfectus conſenſus in illam, ac proinde venialis tantùm. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus conſenſus, qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit. perfecta autem aduertentia grauitatis eſt, quando mens ſui compos, non abrepta alijs cogitationibus, reflectit ſe ſuper ſuum actum, & conſiderat illum in materia notabili diuinę legi eſſe contrarium, vel ſaltem de eo dubitat. Verùm de hoc plura 1.2.quæſt.74. art.8. Hinc patet tertia pars propoſitionis. 10 *Imperfecta aduertentia.*

Dico

Dico Tertiò, Iudicium temerarium, quod cũ plena animaduerſione de graui malo proximi concipitur, ordinariè eſt peccatum mortiferum contra iuſtitiam. Ita communiter DD. & D. Thomas artic. 3. Probari poteſt Primò, Ex ſcripturis, Matth. 7. & Lucæ 6. Nolite iudicare & nõ iudicabimini, vel vt non iudicemini; nolite cõdemnare & non condemnabimini. Hic Dominus inter cætera prohibet iudicium temerariũ, (quo quis ex leuibus ſignis de altero malè ſentit, eumque prauum & ſupplicio dignum æſtimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Baſilius in reg. breuioribus reſponſ. 164. Ambroſ. in hunc locum Lucæ, Auguſt. l. 2. de ſermo. Domini in monte cap. 28. 29. & 30. & paſſim recentiores. etſi enim Dominus hanc ſententiam maximè dicat propter eos, qui ſua peccata grauiora diſſimulant, & in minora aliorũm ſunt curioſi, temerarij & ſeueri Iudices; ſententia tamen generalis eſt, & ad omnes pertinet. 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. hic apertè vetatur iudicium de occultis, non autem de ijs, quæ per ſufficientia ſigna manifeſtantur. Iacobi 4. Qui detrahit fratri ſuo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi & iudicat legem: ſi autem iudicas legem, non es factor legis, ſed Iudex. & infrà, Tu autem quis es, qui iudicas proximum? Ad Roman. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruũ? Domino ſuo ſtat aut cadit, &c. dicitur detrahere legi, eamque iudicare; quia facto ſuo illam improbat, & condemnat, vt paſſim DD. exponunt. & ita gerit ſe erga legem, nõ vt illi ſubditus, ſed vt Superior & Iudex.

12 Secundò, Probatur ratione, Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum ſine cauſa habetur improbus: hoc enim perinde eſt ac ſi falſum crimen ei impingeretur. longè enim acerbior & grauior eſt falſa infamia, quàm vera. Itaque etſi vera infamia apud vnum contracta, quorundam ſententia non ſit tantum malum, vt peccet mortiferè qui eam infert; (de quo quid ſentire cõueniat dictum eſt ſuprà c. 11. dub. 11.) tamen infamia falſa omnium iudicio cenſetur graue malum, etſi apud vnum tantùm reſideat. cuius ſignum eſt, quod homines moleſtiſſimè ferant, talem de ſe haberi exiſtimationem.

Secundò, Ex huiuſmodi iudicijs grauia mala ſequi ſolent, præſertim ſi in actum externum prodeant: & quamuis in animo maneant, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferunt prauam, pariunt magnum contemptum, & impediunt charitatem.

Tertiò, Quia vſurpatur quodammodo iudicium Dei, cuius ſolius eſt de occultis iudicare. hæc ratio tangitur ad Roma. 14. 1. Cor. 4. & Iacobi 4.

Dixi ordinariè, quia interdum fieri poteſt vt
13 *Si indicia ſint probabilia.* iudicium temerarim nõ ſit peccatum mortale, vt ſi indicia non ſint quidem omnino ſufficientia ad certum iudicium, tamen magnum habeant probabilitatem, ita vt efficiant rem valde veriſimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etſi quis iudicet eſſe moraliter certum. nam non eſt tanta diſtantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, vt cenſeatur notabilis irrogare iniuria, ſi quod valde probabile eſt, iudicetur eſſe certum; præſertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem de oppoſito. exemplũ ſit; ſi iuuenem inuenias ſolum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare turpia: ſi ex eo, quòd vides quempiam ebrium, iudices eum eſſe in malo ſtatu.

Dixi de graui malo; quia ſi quis temerè iudi- 14
cet de altero in re leuis momenti, vel quam ille *Quale malum* parui æſtimet, non erit peccatum mortiferum; ſicut ſuprà capitu. 11. dubita. 3. de detractione dictum eſt. Idem dicendum de defectibus, qui ſunt inculpabiles; vt ſi iudices alterum eſſe ſpurium, vel filium Iudæi: quia hæc carent omni vituperio apud ſapientes, cùm non ſint in homi nis poteſtate, vt rectè Petrus Nauarra l. 2. capit. 4. nume. 450. Quod limitauerim, niſi fortè idcirco illum contemnas, aut infames, aut ab aliquo officio, aliove bono conſequendo iniquè impedias.

DVBITATIO III.

Vtrum dubitatio & ſuſpicio temeraria ſit peccatum mortiferum.

SVnt tres ſententiæ, Prima eſt, Omnem ſuſpicionem temerariam de graui malo pro- 15
ximi, ſi deliberata ſit, eſſe peccatum mortiferum. Ita Bannes quæſt. 60. articu. 3. Michael Salon. & Petrus Arragon. in hunc articulum. Secunda eſt, Nullam eſſe peccatum mortale. Ita Caietanus hoc loco, & Nauarr. in Rubric. de Iudicijs nume. 48. & Petrus Nauarra l. 2. ca. 4. nume. 454. Tertia eſt, Suſpicionem temerariã plerumque eſſe peccatum ueniale; fieri tamen interdum ratione grauitatis materiæ, ut ſit mortiferum, ut ſi ſuſpiceris ex leui indicio uirum Religioſum eſſe hæreticum, uel inceſtaſſe matrem. Ita Sotus l. 3. quæſt. 4. articu. 3. & multi recentiores.

Pro reſolutione Notandum eſt Primò, Dupliciter poſſe aliquem malè ſuſpicari de proximo. 16
Primò, Ex errore qnodam intellectus, quo ap- *Duplex ſuſpicio.* prehendit illa ſigna, tanquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuam ſuſpicionem deponere, vbi rem meliùs conſiderarit. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu & maleuolentia erga illum de quo ſuſpicatur; qua fit vt etiamſi aduertat ſigna illa non eſſe ſufficientia, velit nihilominus pergere in ſua ſuſpicione.

Notandum Secundò, Suſpicionem poſſe dici 17
dupliciter volũtariam ſeu deliberatam. Primò, *Suſpicio dupliciter voluntaria.* Secũdum ſe, vt cum quis aduertit ſe malè ſuſpicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an cauſa ſit ſufficiens ad ſic ſuſpicandum, tamen neglecto eius examine non excludit ſuſpicionẽ, paratus excludere ſi aduerteret cauſam non eſſe ſufficientem. Secundò, Poteſt dici voluntaria, qua parte eſt temeraria; vt cùm quis aduertens cauſam ſuſpicandi non eſſe quidem ſufficientem, tamen ex malitia vult ſic de proximo ſentire. his poſitis.

Dico Primò, Si priore modo ſuſpicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, ſed tantùm veniale. Probatur Primò, Ex 18
D. Auguſtino tract. 90. in Ioannem, vbi dicit, *Si ex errore humano ſuſpicere.* Quod de occultis hominum aliquando, imò aſſiduè non vera ſentimus, id pertinere ad tentationem humanam, ſine qua duci iſta non poteſt vita, ac proinde eſſe ignoſcendũ nobis, modò de rebus ipſis rectè ſentiamus, & amemus ꝙ amandũ eſt, & deteſtemur ꝙ deteſtandũ eſt. & infrà.

Quãquam & in his rerum tenebris humanarũ, ideſt, cogitationum alienarum etſi ſuſpiciones vitare non poſſumus, quia homines ſumus: iudicia tamen, ideſt, definitiuas firmaſque ſentẽtias continere debemus, neque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus vt illuminet abſcondita tenebrarum, &c.

Dices, D. Auguſtinus videtur loqui de ſuſpicionibus non plenè deliberatis; has enim vitare non poſſumus, & ad humanam tẽtationem pertinẽt; deliberatæ enim facilè vitari poſſunt, nec pertinent ad tentationem humanam, quia conſenſum includunt.

19 Reſp. D. Auguſtinum non loqui quidem de ſuſpicionibus, quæ plenè voluntariæ ſint ſecundum rationem temeritatis, ſeu in quibus temeritas ſit plenè voluntaria; (hæ enim ex malitia proce dunt) ſed tamen loquitur etiam de ijs, quę plenè voluntariæ ſint ſecundum ſubſtantiam, (in quibus aduertit quis ſe malè ſuſpicari) & nõ plenè ſecũdum rationem temeritatis. duo enim ſunt conſideranda in tali ſuſpicione, nempe ipſa ſubſtantia ſuſpicionis; vt quòd ſit opinio talis de malo proximi, & hæc eſt plenè voluntaria. Secundò, quòd ſit temeraria, (id eſt, quòd concipiatur ex ſignis non idoneis) & hoc non eſt plenè voluntarium, niſi quis aduertat ſigna non eſſe ſufficiẽtia. Quòd autem D. Auguſtinus etiã de talibus loquatur, patet ex illis verbis, Quando ergo non erratur in rebus, vt recta ſit improbatio vitiorum, virtutumq́, probatio, profectò ſi erratur in hominibus, venialis eſt humana tẽtatio. vbi loquitur in genere de omni ſuſpicione, quæ ex errore prouenit. Itẽ ex hac ſuſpicione dicit ſępe multa pio zelo fieri ab hominibus, quæ non fierent ſi veritas cognoſceretur: atqui ſuſpicio, ex qua multa fiunt eſt voluntaria. dicit autem illas pertinere ad humanam tẽtationem, quia ex errore humano & fragilitate iudicij ꝑueniunt, ita vt non poſſint omnino vitari. quis enim eſt qui non aliquando ſuſpicetur malum, aduertens ſe ita ſuſpicari; & dubitans an habeat iuſtam cauſam ſuſpicandi, nihilominus pergat in ſua ſuſpicione, abſque examine cauſarum?

Quomodo pertinent ad tentat humanã.

20 Secundò, Ex D. Thom. vbi ait; primum gradum ſuſpicionis eſſe, cùm homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius incipit dubitare: & hoc eſſe veniale & leue peccatum; idq́ue probat ex D. Auguſtino. vnde patet D. Thomam eodẽ modo eſſe intelligendum.

Tertiò, Probatur ratione, quia tali modo ſuſpicandi non cenſetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, ſed ex imbecillitate iudicij & humano errore ſic ſuſpicatur, paratus corrigere, vbi meliùs aduerterit; vnde talis ſuſpicio non eſt perfectè voluntaria, qua parte eſt temeraria: tum quia ſigna, ex quibus ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine & proportione ad talem ſuſpicionem. quando enim ſuſpicio non eſt ex maleuolentia, ſed ex humano errore, indicia non carent omni ratione. longè enim pauciora indicia requiruntur ad ſuſpicandum, quàm ad iudicandum pro certo. tum denique quia ipſa ſuſpicio eſt iudicium imbecillum & vacillans, cui coniuncta eſt notabilis formido de oppoſito. qui enim ſuſpicatur, ſimul putat actu tacito vel expreſſo ſe poſſe facilè falli. qua in re multò minùs iniuriæ infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel ferè certam, ita ut vix falli poſſit.

Non fit notabilis iniuria.

Dico Secundò, Si ſecundo modo, nempe ex prauo affectu, & aduertens ſigna non eſſe ſufficientia, ſuſpicetur quis de proximo graue malum, (id eſt, quod illi ſit magnæ infamię) peccat mortiferè. Probatur Primò, Quia talis ſuſpicio non procedit ex errore humano, aut fragilitate aliqua, ſed ex malitia, qua quis vult ita ſuſpicari, vt eum contemnat, & pro vili habeat, aut ne cogatur illum in corde ſuo ſibi præponere; qua in re grauis eſt iniuria: nam pręterquam quòd ſuſpicio talis proficiſcitur ex prauo affectu erga illum, etiam eſt pertinax. etſi enim ſuſpicator ille, aduertat ſe iuſtam cauſam non habere; tamen vult in ſua praua opinione perſiſtere. Sic hæretici & politici ſolent malè ſuſpicari de viris probis & Religioſis; eos eſſe impuros, auaros, quæſtus & honoris cauſa omnia facere, & ſimilia; partim quia ipſi tales ſunt, & ne cogantur eos ſibi præponere, talia de ipſis pro ſua libidine ſibi confingunt; partim vt eos contemptui habeant. hinc libentiſſimè legunt, & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent; quæ vero ad laudem, vel excuſationem & defenſionem, audire nolunt. 21

Si ex prauo affectu.

Probatur Secundò, Quia ſi illi merentur iudicium & condemnationem, qui neglectis ſuis virijs grauioribus, minora fratrum ſuorum vitia acriter inſectantur & condemnant, vt ipſi ſanctiores videantur; (contra quos expreſsè Matthæi ſeptimo, & Lucæ ſexto, agit Dominus) quantò magis merentur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ non ſunt? cùm enim non poſſint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginantur illos tales eſſe, vt poſſint eos pro talibus, affectu & interna æſtimatione ducere. Nec refert, quòd fortaſſe non firmiter iudicent, putentque ſe poſſe falli, quia non minor iniuria eſt, pertinaciter ſuſpicari malum grauius, quàm iudicare minus. deinde, etſi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri poſſe vt res aliter habeat; tamen ex parte ſubiecti, iudicium eſt firmum, quia pertinaciter in ea volunt perſiſtere; qua in re non minor eſt iniuria, quàm ſi abſque tali pertinacia iudicarent. 22

Petes, Vtrum ſuſpicio temeraria ex genere ſuo, ſit dicenda peccatum mortale, an veniale? 23

Quare peccatum ſit ex genere ſuo.

Reſp. Poſſe dici ex genere mortale: quia ſi ſit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, eſt peccatum mortale, ſolumq́ue eſt veniale, uel quia non eſt de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error ſi non eſſet, homo nullo modo vellet ita ſuſpicari. vnde etiam paratus eſt deponere ſuſpicionem, ſi aduertat cauſam non eſſe ſufficientem. poteſt etiam quodam ſenſu dici ex genere ſuo veniale, quia ſecundum ſe & conditionem naturæ ſuæ habet, vt naſcatur ex errore intellectus, & non ſit planè voluntaria: cuius ſignum eſt, quòd ſublato errore euaneſcat, quaſi error illius cauſa extiterit. hinc fit vt per ſe non cenſeatur grauis iniuria, ſed ſolùm vt procedit ex maleuolentia. vnde etiam nunquam eſt peccatum mortale, niſi ex hac procedat.

Dices, Actus ex genere ſuo venialis, non põt fieri mortalis per hoc ꝙ fiat omnino voluntariè & cum pleniſſima animaduerſione: atqui ſuſpicio ex veniali poteſt fieri mortifera, ex eo quòd 24

accedat

accedat plena animaduerſio; ipſaque fiat omnino voluntariè; vt dictum eſt: ergo non eſt venialis ex genere.

Actus venialis ex genere.

Reſpondeo, Dupliciter poteſt actus dici venialis ex genere. Primò Ratione materiæ, quæ toto genere ſuo in moralibus cenſetur leuis. & hic propriè dicitur talis ex genere; nam ex materia, ſeu obiecto ſumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere ſuo venialis non poteſt vnquam fieri mortalis, ratione ſolius animaduerſionis. Tale eſt mendacium officioſum, verbum otioſum, &c. Suſpicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere.

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; vt ſi connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur venialis ex genere. vnde non eſt mirum, ſi accidente pertinacia voluntatis, poſſit fieri mortalis. hæc autem pertinacia accedit, quando homo aduertens fundamẽto carere ſuam ſuſpicionem, nihilominus vult in ea perſtare.

De dubitatione.

25 Dico Tertiò, De dubitatione ita ferè ſentiendum ſicut de ſuſpicione. ſi enim quis etiam aduertens non eſſe iuſtam cauſam, velit tamẽ pertinaciter dubitare de probitate proximi, erit peccatum mortiferum: ſi autem ſolùm ex errore humano dubitet, erit tantùm peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia & contemptu alterius; ac proinde cenſetur grauis iniuria in materia graui. maior enim eſt iniuria dubitare pertinaciter de viro probo an ſit proditor an Iudæus, quàm iudicare eſſe concubinarium. vnde indigniſſimè homines ferunt ita de ſe dubitari. Altera pars ſatis patet ex ſupradictis; dubitare enim minùs eſt quàm ſuſpicari: qui enim ſuſpicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam aſſentitur, & determinatè opinatur eſſe improbum, etſi aſſenſu imbecillo, & ancipiti; qui autem tantùm dubitat, ſuſtineat aſſenſum veluti in æquilibrio, in neutram partem magis inclinando, & vtramque ęquè ancipitem iudicando.

Dices Primò, Non tenemur poſitiuè opinari
26 proximum eſſe probum; poſſumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari: ergo nulla eſt iniuria in actu dubitandi.

Dubitans facit iniuriam.

Reſpondeo negando conſequentiã; qui enim dubitat non eo præciſè facit iniuriam quòd aſſenſum ſuſtineat ſeu ſuſpendat; ſed ex eo, quòd abſque iuſta cauſa iudicet huius probitatem eſſe ambiguam, & eum non poſſe prudenter iudicari probum, aut pro tali reputari.

Quæ reſtitutio facienda.

27 Dices Secundò, Si temerè iudicare, ſuſpicari, & dubitare de proximo eſt contra iuſtitiam: ergo obligat ad reſtitutionem: at cui, vel quomodo fiet iſta reſtitutio, cùm nihil ſit ablatum?

Reſpondeo, Si loquamur de reſtitutione propriè, vel compenſatione alicuius damni exterius illati; ſic non obligat ad reſtitutionem, niſi proceſſerit in opus externum per ſententiam, detractionem, vel contumeliam; quia nullum damnum externum illatum eſt: & hoc vult D. Thomas in reſpon. ad 3. Si verò loquamur de reſtitutione generatim, ſic verum eſt obligare ad reſtitutionem: nam hæ prauæ opiniones de proximo, ſunt damno quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, vbi vel bonam famam poſſidebat, vel ſaltem infamiæ malo non laborabat. itaque ex iuſtitia tenemur has opiniones, tanquam iniuſta quædam damna famæ, depellere.

Nec obſtat, quòd Iuſtitia dicatur verſari circa actus externos; id enim pro maxima parte verum eſt, non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri poteſt, etiamſi nullo modo in actum externum prodeat. Adde, poſſe dici illam verſari circa actus externos, vt hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis a voluntate, ſed ab alijs potentijs.

Ex dictis patet, quando cenſendus ſit quiſpiam iudicio temerario interno peccaſſe mortiferè; 28 quando venialiter tantùm. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente ſua impegit, non eſt peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, ſed non perfectè aduertit ſe malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem ſe malè iudicare, tamen non aduertit ſigna eſſe inſufficientia, nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si ſigna erant ſufficientia ad probabilem opinionem; tunc enim etſi quaſi certò crediderit, non erit peccatum, niſi veniale. Quintò, Si tantùm ſuſpicatus eſt, non erit peccatum mortiferum, niſi ſuſpicio fuerit pertinax vt cùm prouenit ex contemptu vel ex maleuolentia, non ex humano errore, ſitque de graui malo. Vt autem ſciatur vtrum fuerit ſuſpicio, an iudicium firmum, præſertim quando formido de oppoſito non eſt expreſsè coniuncta, Notan 29 da eſt hæc regula, Dum quis ita iudicat, vt rogatus an habeat pro certo, reſponſurus ſit, ſibi certum, aut ferè certum videri; tunc eſt iudicium firmum. ſi verò ita iudicet, vt reſponſurus ſit ſe non eſſe moraliter certum, ſed facilè poſſe ea in re falli; tunc ſolùm eſt ſuſpicio. Ita ferè Caietanus. art. 3.

Varij gradus iudicij temerarij.

DVBITATIO IIII.

Vtrum dubia in partem meliorem ſint interpretanda. D. Thomas art. 4.

Notandum eſt Primò, vel eſſe dubium de rebus, verbi gratia ſitne talis contractus licitus, an illicitus; vel de perſonis; nempe de probitate vel improbitate earũ; aut quis hoc, vel illud crimen commiſerit. Rurſus, ſi ſit dubium de perſonis, poſſumus nos habere quadrupliciter. Primò, Interpretando in partem peiorem. Secundò, In partem potiorem. Tertiò, Habendo rem in ancipiti, ſeu dubitando. Quartò, Suſpendendo iudicium, ſeu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim eſt dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium ſuſpendere tanquam de re ad ſe non pertinente. 30

Quadruplex interpretatio de perſonis.

Notandum Secundò, Dupliciter nos poſſe aliquid in peiorem partẽ interpretari; ſpeculatiuè; & practicè. Speculatiuè quidẽ, vt quando opinamur partem deteriorem eſſe veriorem, non tamen ideo nos aliter erga ipſum hominem gerere debere, cùm res ſit incerta. Practicè verò, quãdo cenſemus illum habẽdum interno affectu & æſtimatione pro improbo. his poſitis.

Speculatiuè & practicè interpretari.

Dico Primò, Dubia de rebus, non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſuis æſtimãda momentis. ratio eſt, quia in iudicio rerum, tantùm agitur id vnum vt attingatur veritas; nec timetur, ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio perſo- 31

dubia de reb.

perſonarum, ita quæritur veritas, vt maximè cauendum ſit ne proximo iniuria irrogetur, & de poſſeſſione bonæ famæ in re dubia depellatur.

Dubia de perſonis.

32 Dico Secundò, Dubia de perſonis, ad bonam vel malam exiſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. Ita D. Thomas articu. quarto & Communiter DD. colligit hoc D. Auguſtinus, de ſermo. Domini in monte lib. 2. capi. 18. ex illis verbis Domini, Nolite iudicare: Hoc loco, inquit, nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi vt ea facta, quæ dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partẽ interpretemur. Idem docet, Bernardus ſer. 40. in cantica, ſub finem. Etiamſi, inquit, perperam quid factum deprehendas, nec ſic iudices proximum; magis autem excuſa. excuſa intentionem, ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem, puta caſum, &c. Idem docet Seneca l. 2. de ira cap. 24. Simplicitate opus eſt, & benigna rerum ęſtimatione, vt nihil, niſi quod in oculos incurret, manifeſtumque erit, credamus. Confirmatur ex communi illo DD. dicto, In dubio non eſſe pręſumendum delictum; quòd colligitur ex L. Meritò, ff. Pro ſocio. de quo vide Couarruuiam, Clem. Si furioſus, p. 2. §. 2. num. 1.

Sed difficultas eſt, quomodo ſint in potiorem partem interpretanda, vtrum negatiuè tantùm, id eſt, vt in dubio non putemus proximum improbum, vel authorem criminis, vel peccaſſe mortiferè; an etiam poſitiuè, id eſt, actu poſitiuo credendo illum eſſe probum, non peccaſſe, habuiſſe bonam intentionem, aut ex ignorantia feciſſe. Reſpondeo &

Non tenemur in dubio ſpeculatiuè iudicare eſſe probum, vel non improbum.

33 Dico Tertiò, Certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu poſitiuo & ſpeculatiuè, proximum re ipſa eſſe innocentem, nõ peccaſſe mortiferè, habuiſſe bonam intentionẽ, & ſimilia. Ita Caietanus quæſt. 60. articu. 4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etſi l. 3. quęſt. 4. articu. 4. generatim contra Caietanum doceat dubia poſitiuè in bonam partem interpretanda. Probatur, quia nemo tenetur ad aſſenſum, aut ad modũ aſſentiendi, in quo exponit ſe notabilis periculo errandi: talis enim aſſenſus non eſt actus virtutis, neque ad actum virtutis neceſſarius; ſed eſt quiddam errori obnoxium, quod perfecta prudentia deuitat, ex imperfectione noſtri intellectus proueniens: vnde non fuiſſet in ſtatu innocentiæ, neque fuit in Beatiſſima Virgine. Confirmatur Primò, Quia omnis modus aſſentiendi ſubiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus; quod ſapienti eſt vitandum, quantum commodè fieri poteſt, etiamſi non magni ſit momẽti. Confirmatur Secundò, Quia nulla eſt neceſſitas talis iudicij; vt enim erga proximum me geram ſicut oportet, ſufficit, vt iudicem probabile aut veriſimile, eſſe probum, non peccaſſe; aut vt ſuſpendam iudicium ſpeculatiuum, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re ſit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim ſuſpenſione iudicij ſtare poteſt, vt habeam illum pro viro probo, & pro tali habendum ſentiam.

Ne ſemper practicè, & actu poſitiuo.

34 Dico Quartò, Non tenemur etiam ſemper occurrente dubio, actu poſitiuo practiè iudicare probùm; (id eſt, hic & nunc habendum & tractandum tãquam probum) ſed poſſumus etiam hoc iudicium ſuſpendere. Probatur, quia non ſemper, quãdo occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur poſitiuè ſtatuere, illum habendum pro viſo probo, puro à tali, vel tali crimine; ſed ſufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipſum concernentis fuerit operæ pretium; vt quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maximè patet, dum de illis agitur de quibus neutram in partem habemus poſitiuam opinionem, eò quòd res illorum nobis penitus ſint ignotæ. hos enim in dubio facilè eſt Deo permittere, neutram in partem aliquid ſtatuendo. Maior difficultas eſt, dum dubium occurrit de ijs, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicij ſuſpenſionem. ſed abſolutè fieri poteſt vt non minuatur; vt quando quis non vult cauſas dubij expendere, tanquam nihil ad ſe pertinentes, & mentem aliò deflectit.

Aduerte tamen, valde eſſe conſentaneum charitati, vt ſemper hoc pacto dubia in bonam partem interpretemur, iudicando illum loco viri probi habendum, eò quòd de contrario non cõſtet. uec ideo me expono periculo erroris, quia non iudico illum in re eſſe probum & innocentem; (hoc enim Deo permitto, tanquam mihi incertum) ſed eſſe pro tali habendum & æſtimandum; (id eſt, ita affectu interno; & externo modo agendi à nobis tractandum, ac ſi re ipſa probus eſſet) quod iudicium eſt verum. Adde, ſi velimus hic & nũc ſtatuere apud nos, quo loco habendus ſit apud animum noſtrum etiam tenemur actu poſitiuo dubium in potiorem partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum. 35

Dico Quintò, Tenemur tamen lege Iuſtitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo vel authore criminis. ſic potiſſimùm intellige teſtimonia ſuprà allata. (quamuis etiam inſinuent, illum poſitiuè habendum loco probi; præſertim ſi iudicare velimus) ratio eſt, quia iuſtitia poſtulat, vt in dubio nemo condemnetur criminis non ſolùm exteriù, ſed etiam ne interiùs quidem in animo: quiſque enim Ius habet vt ſibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia cenſeri pro improbo eſt notabile malum proximi, & veluti pœna quædam criminis: ergo non poteſt inferri ſine iuſta cauſa, de qua conſtet: ſicut pœna irrogari non poteſt niſi conſtet de crimine. 36

Tenemur ſemper negatiuè & practicè interpretari.

Dico Sextò, Non tenemur tamen lege iuſtitiæ, ea negatiuè & ſpeculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur ſeu ſuſpicemur ipſum in re eſſe improbum, quando dubium eſt poſitiuum. Probatur, quia quando dubium eſt poſitiuum, tunc vtrinque ſuppetunt argumenta ad probabiliter opinandum vtramuis partem, cum formidine de oppoſito: (hoc enim vocatur dubium poſitiuum) ergo ſi tunc aſſentiaris parti deteriori, opinando eſſe improbum, non ei facis iniuriam; quia cùm argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam ſufficiant, non habet Ius vt ſic de ipſo non ſuſpiceris. 37

Negatiuè & ſpeculatiuè nõ tenemur ex Iuſtitia.

Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem ſic ſuſpicari. ratio eſt, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam ſpeculatiuam, quãtum poſſumus, cùm ſit aliquod malum eius: ergo cùm poſ- 38

Tenemur aliquo modo ex charitate.

ſimus

ſimus talem opinionem vitare, dum res eſt dubia tenemur. Quod poſſimus vitare, patet Primò, Quia nunquam cogimur ad aliquem aſſenſum, niſi quando res eſt euidens. Secundò, Non magis cogimur aſſentiri huic parti quàm alteri, cũ vtraque ſit dubia. Tertiò, Quia perfectiſſima prudentia poſtulat, vt in dubijs nõ aſſentiamur abſolutè alteri parti, ne fortè erremus: talis enim aſſentiendi modus eſt fallax. vnde nõ fuiſſet in ſtatu innocentiæ, nec eſt in Angelis, ut ſuprà diximus. expedit igitur in dubijs ſuſtinere aſſenſum, vel ſolùm iudicare rem eſſe probabilem, veriſque ſimilem.

Dices, Si non eſt contra Iuſtitiam eo caſu ſuſpicari improbum; ergo etiam non eſt contra charitatem; nam in hac materia, ſi eſt peccatũ, eſt contra iuſtitiam.

Reſpondeo negando conſequentiam. Ad cõfirmationem: Sæpe fit vt in materia Iuſtitię peccetur in proximum non violata lege iuſtitiæ; ut cùm ille nullum ius ſtrictum habet vt aliquid fiat, aut non fiat: & res alioquin ipſi eſt incommoda. vt ſi infames eum, cuius delictum alibi eſt notorium iuridicè: ſi occidas inuaſorem inculpata defenſione, quando aliter te poteras ſubtrahere, & aliis modis. Idem dicendum in exemplo propoſito, vt mihi quidem ratio allata probare videtur. quamuis putem non eſſe niſi veniale.

39 *Si dubium ſit negatiuum.* Dixi, Quando dubium eſt poſitiuum: quia ſi ſit negatiuum, vbi in neutram partem ſuppetunt rationes, eſt contra iuſtitiam malè opinari. quiſque enim ius habet, vt non habeatur de ſe mala opinio, niſi indicia aliud ſuadeant.

40 Dices, Si non eſt contra iuſtitiam opinari deteriorem partem ſpeculatiuè, dum dubium eſt poſitiuum: ergo etiam non eſt contra iuſtitiam opinari practicè; quia iudicium practicum ſequitur ex ſpeculatiuo.

Iudicium practicum non ſequitur neceſſariò ex ſpeculatiuo. Reſpondeo negando ſequelam; quia iudiciũ practicum non ſequitur neceſſariò ex ſpeculatiuo; præſertim quando ſpeculatiuum eſt incertum. Iudicium enim practicum in propoſito eſt, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longè aliud eſt, quàm putare in re eſſe improbum. habere enim aliquem pro improbo, eſt æſtimatione, affectu, & contemptu interno ſe gerere erga alterum ac ſi improbus eſſet. vnde fieri poteſt vt ſpeculatiuè opiner Petrum eſſe improbum, uel furem; & practicè iudicem eſſe probum: quia etſi veriſimile mihi ſit, & opiner ipſum in re & coram Deo eſſe improbum; tamen quia mihi id certum non eſt, nolo hac opinione meum affectum & æſtimationem internam erga illum regere; ſed ea ſepoſita quaſi non eſſet vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

41 *Minor æſtimatio ex dubio.* His addo, non videri contra iuſtitiam, ſi quis propter dubium non tanti æſtimet hominem, quanti antea; quia non tanti debet æſtimari cuius incerta, ſeu dubia eſt virtus, quàm cuius certa. non tamen ideo potes æſtimare improbum charitas tamen ſuadet, vt propter dubium nihil de æſtimatione & interna reuerentia detrahamus.

42 *Suſpicio ad cautelam.* Dico Septimò, Quando agitur de vitando aliquo damno, uel de adhibendo remedio; dubia ſunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum eſſe furem, vel improbum, vel habendum pro tali; ſed iudicando ita exterius cauendum, & ſibi illique conſulendum, ac ſi dubia eſſet eius probitas. Ita D. Tho. hoc loco ad 3. & alij DD. qui dicunt tunc dubia in deteriùs interpretanda, non definitiuè iudicando, ſed per quandam ſuppoſitionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus noſtris, ac ſi dubia eſſet eius probitas, nullo tamen modo habentes illum pro improbo. Sic Superiores ob indicia quædam dubia, interdum obiurgant ſuos ſubditos, pænitentias imponunt 43 *Superiores.* aliaque remedia illis corrigendis adhibent, tanquam ſi ipſos malos putent; quamuis eos pro malis non habeant, & eorum facta vel intentionem apud animum ſuum excuſent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubijs in meliorem partem interpretandis, quoad internam affectionem & æſtimationem ſeruare debent: quamuis in ordine ad emendationem, vel cautelam mali, exteriùs ita ſe gerere poſſint erga ſubditos, ac ſi mali aliquid perpetraſſent, & meritò; non enim ſolùm ab omni malo, ſed etiam ab omni mali ſpecie abſtinendum. Hic tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos alijs ſuſpectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur. Simili ferè modo dubia ſunt in potiorem partem interpretanda, quando non agitur de vitando incommodo, ſed ſolùm de interna æſtimatione & reuerentia erga proximum. 44 *Dubia interpretanda in potiorem parte, per quandam ſuppoſitionem.* tunc enim etſi definitiuè non iudicemus ipſum in re bonum eſſe; tamen id iudicãdum per quandam ſuppoſitionem, ſupponendo eſſe probum, & iudicando ita illum æſtimandũ & cum illo agendum interiùs & exteriùs, ac ſi re vera probus ſit.

DVBITATIO V.

Vtrum liceat aliquando iudicare non ſecundum leges ſcriptas. D. Tho. art. 5.

Reſpondeo & Dico Primò, Si leges illæ ſcriptæ contineant Ius naturale, ſemper ſecundum eas iudicandum eſt. ratio eſt, quia nunquã licitum eſt à iure naturali recedere, cùm contrarium huius iuris ſemper ſit iniquum. 45

Dico Secundò, Si leges ſcriptæ contineant Ius poſitiuum, ordinariè ſecundum eas iudicandum, præſertim Iudici inferiori Ita D. Thomas & alij. 46

Dixi, Preſertim inferiori, quia ſupremus Princeps poteſt interdum diſpẽſare in lege poſitiua, legiſque rigorem, vel pœnam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non poteſt inferior, niſi ex tacita vel expreſſa Superioris conceſſione.

Dixi ordinariè; quia interdũ poteſt Iudex inferior recedere à lege ſcripta, iudicando contra verba legis. 47 *Quando inferior cõtra verba legis facere poſſit.*

Primò, Quando conſtat mentem legiſlatoris eſſe aliam, nec voluiſſe hunc caſum verbis legis eſſe cõprehenſum; tunc enim vtẽdum ἐπιεικείᾳ: *ἐπιείκεια.* magis enim tenetur ſequi mentem legiſlatoris, quæ legis eſt anima, quàm corticem verborum. alioquin ſummum Ius, ſumma iniuria. Neque in hoc caſu tenetur legiſlatorem vel Superiorem conſulere, vt quidam volunt; quia nõ opus eſt inquirere de mente, quando de ea conſtat. Cõfirmatur ex L. Nulla ratio, ff. de legibus & L. Non dubium, C. de legibus.

Secundò, Quando non quidem conſtat, ſed pro-

probabilius eſt aliam legiſlatoris eſſe mentem, & res non patitur moram vt Superior conſulatur. tunc quoque eſſet contra rectam rationem verba ſequi: nam ſemper intentio legiſlatoris præferenda eſt verbis legis. Quòd ſi Superior facilè conſuli poſſit, conſulendus eſt: quia lex infringi non debet, ne quidem quoad uerba, niſi conſtet aliam eſſe mentem legiſlatoris, ſi tamen de ea conſtare poteſt: quod ſi de ea conſtare non poteſt, tunc ſequendum id, quod probabilius videtur.

Tertiò, Si vtrinque æquale ſit dubiũ & Princeps conſuli nequeat, tenetur inferior Iudex ſecundum verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio eſt, quia lex eſt veluti in poſſeſſione ſuæ authoritatis: vnde in pari dubio non poteſt Iudex, cùm ex officio ſit cuſtos legis, eam ſua authoritate priuare.

DVBITATIO VI.

Quinam peccent vſurpatione Iudicij.
D.Tho.quæſt.60.art.6.

48 Notandum eſt, tria requiri ad iuſtum iudicium; vt colligitur ex D. Thoma quæſt. 60.articu.2.

Primò, Certitudinem in cognitione cauſæ: & defectu huius iudicium dicitur temerarium, quo dubita.2.

Secundò, Iuſtitiam in ipſo actu iudicij, id eſt, vt ſeruetur æqualitas in iure ſuo cuique redden do. ad hoc requiritur, tum vt iudicetur ſecundum leges; (de quo dubit.5.) tum vt ſeruetur ordo iuris, (id eſt, ordinata ratio procedendi à iure Iudicibus præſcripta) de quo infrà. huius defectu, iudicium dicitur peruerſum & iniquũ.

Tertio, Authoritatem in iudicante: qui enim authoritate caret, ſiue in perſonas iudicandas, ſiue in cauſam, (vt ſi ſit exempta) iniuriam facit, tum partibus, cauſę illarum ſe ingerendo; tum legitimo Iudici, cuius poteſtatem & officium ſibi aſſumit. huius defectu iudicium dicitur vſurpatum, vel præſumptum. His poſitis.

49 *Vſurpatione Iudicij peccãt.* Reſpondeo & Dico Primò, Omnes eos peccare vſurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel abſolutè non eſt ipſis ſubditis, vel non in ijs cauſis, in quibus eum iudicant; ac proinde ſentẽtia illorũ eſt irrita. ratio eſt; quia in his iudicijs deeſt poteſtas in eum, qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur: quia Iudex debet habere authoritatem & obligandi conſcientiã, (ſententia enim eſt veluti lex quædã particularis impoſita alteri, quam ille tenetur ſubire) & cogendi ad executionem eius, ad quod obligauit; alioquin ſententia eſſet inefficax.

50 *Quinque modis ſubiectionis.* Vbi Notandum eſt, Quinque modis poſſe quempiam eſſe alteri ſubiectum, ita vt ab eo iudicari queat. Primò, Ratione poteſtatis ordinariæ: ſic fideles Pontifici, & Epiſcopis ſuis; & ciues ſuo Regi ſunt ſubiecti. Secundò, Ratione poteſtatis delegatæ. ſic Legato Apoſtolico ſubſunt Prouinciæ, ad quas ipſius delegatio pertinet, & ciues Proregi vel Gubernatori. *Danielis Iudicium.* Sic Daniel iudicauit ſenes poteſtate ſibi à Deo delegata, cap.13. & iuxta probabiliorem ſententiam, *Moyſis in Aegyptium.* Moyſes Ægyptium, Exod.2. vt teſtatar D. Auguſt.l. quæſtionum in Exod. quæſtio.2. & apertè colligi videtur Acto.7. vbi Stephanus ait, Fecit vltionem ei, qui iniuriam ſuſtinebat, percuſſo Ægyptio. exiſtimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis. Tertiò, Ex conſenſu partium, ut quando partes ex compromiſſo ſe alicui ſubijciunt, ſiue vt Iudici (vt ſi ille aliàs authoritatem iudicandi habebat, etſi non in illos) ſiue ut arbitrio. de quo vide Syluеſt.v. Arbiter. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati: nam ratione delicti ſortitur quis forum. cap. Poſtulaſti, & cap.fin. de foro compet. vbi Gloſſa v. Ratione delicti. Simili modo ſortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua con tra poſſeſſorem cauſa mouetur, vt eodem cap. dicitur. Quintò, Ratione iniurię, ſubdito alterius Principis illatæ. ſi enim Superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus, nolit illam vindicare, poterit id facere Princeps eius, qui iniuriã accepit. Quicunque igitur iudicat aliquem, qui 51 aliquo horum quinque modorum non eſt ei ſubiectus, peccat vſurpatione iudicij; quia vſurpat ſibi authoritatem iudiciariam in eũ, in quẽ non habet. Sic Pilatus iudicando Chriſtum pec *Iudiciũ Pilati vſurpatum.* cauit vſurpatione iudicij: (etſi contrà ſentiat Caieta. quæſt. 67. artic.1. & Sotus l.5. quæſt 4. art.1.) quia Chriſtus non erat ei aut Cæſari re vera ſubditus, cùm eſſet filius Dei & omnium Dominus: (quam ob cauſam neque tributum debebat Cæſari, vt colligitur Matth.17. ex illis verbis, Ergo filij liberi ſunt) idque facilè poterat Pilato conſtare. Neque ſubiecit ſe Pilato dando authoritatem; ſed ſolùm permiſit ſe iudicari. Simili modo peccant Iudices ſeculares *Iudiciũ ſecularium in Clericos.* iudicantes Clericos; quia ſunt exempti ab eorũ iuriſdictione, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus; vt patet tota diſtinct.96. & 11. quæſt.1. per totam. & in decretalibus de immunitate Eccleſiarum, & in Concil. Triden. ſeſſ.25. cap.20. de reforma. vbi renouãtur omnes Canones, qui hac de re agunt. Idem patet Iure ciuili, Authentica, vt Clerici proprios Iudices cõueniant, collatione 6. Adde nec poſſe Clericos huic exemptioni renuntiare, vt à Iudice ſeculari validè 52 *Nõ poſſunt renuntiare exẽptioni.* poſſint iudicari, etiam in ciuilibus; vt patet cap. Inolita.11.quęſt.1. & cap. Placuit, ibidem, & ca. Si diligenti, extra, de foro competenti: vbi etiã redditur hæc ratio, quia nõ eſt beneficium hoc perſonale, cui renuntiari valeat, ſed potiùs toti Collegio eccleſiaſtico publicè indultum, cui pri uatorum pactio derogare non poteſt. Poſſunt tamẽ in ciuilibus ſe ſubijcere Iudici ſeculari ut arbitro; qui tamen nolẽtem ſtare ſententia, nõ poteſt per ſe cogere. Item poteſt Clericus ut actor, laicum pertrahere ad Iudicem ſecularẽ, *Reconuentio.* non autem vt reus pertrahi. In caſu tamen recõuentionis poteſt à Iudice ſeculari iudicari: ut ſi dum laicũ pertrahit ad Iudicem, laicus viciſſim illum in cauſa ciuili reconueniat; vt expreſsè docet Gloſſa communiter recepta in capit.2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo cap. tum ex 3.q.8.cap.1.

Simili modo cẽſetur vſurpatio Iudicij, & irrita eſt ſententia, ſi eũ, qui ad Eccleſiam tanquã *Confugiẽs ad Eccleſiam.* ad aſylum cõfugit, vi vel fraude extrahat, & ad mortem vel mutilationem condemnet: quia talis exemptus eſt à Iudicis poteſtate; ſaltẽ quoad hanc pœnam irrogandam, & Iudex tenetur eũ Eccleſiæ reſtituere. vt colligitur ex c. Inter alia, de immunit. Eccleſ. & ex multis Canon.17.q.4. de quo vide Clarum pract. criminal. q.30. & Salonium q.60.art.4.controuerſia.2.

Dici etiã poteſt vſurpatio Iudicij, ſi Iudex iu dicium

Sententia lata in Eccleſia.

dicium exerceat vel ſententiam ferat in Eccleſia: nam eo loco id faciendi poteſtatem non habet, cùm quidquid ibi actum fuerit, ſit irritum; vt ſtatuitur cap. Decet, §. Ordinarij, de immunit. Eccl. in 6. vbi dicitur. Proceſſus Iudicum ſecularium, ac ſpecialiter prolatę ſententiæ in eiſdem locis, (Eccleſijs) omni careant robore firmitatis.

Exemptorum cauſa.

Denique vſurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum cauſas diſcutere præſumunt, in quibus Concilium Tridentinum eos non ſubiecit.

53 *Eſt peccatum mort.*

Dico Secundò, Hoc peccatum vſurpationis iudicij ex genere ſuo eſt mortiferum. ratio eſt, quia fit iniuria, tū partibus, in quas ille poteſtatem non habet; tum etiam Superiori, cuius authoritatem ſibi aſſumit. cenſetur autem hæc iniuria grauis, vt ex communi hominum ſenſu cō ſtat: nam authoritas publica violatur.

DVBITATIO VII.

Vtrum Iudex excommunicatus peccet vſurpatione iudicij, ſi iudicia exerceat.

54 *Sētentia occultè ex comm. eſt valida.*

Reſpondeo & Dico Primò, Si excommunicatio eſt occulta, non peccat vſurpatione iudicij, & ſententia, cæteraque eius acta publica, ſunt valida. Ita Gloſſa in ca. Ad probandum, §. Innodatus de ſententia & re iudicata, & eſt communis ſententia DD. Richardi in 4. d. 18. principali 7. quæſt. 1. Palud. eadem diſtinct. quæſtio. quarta & diſtinct. 17. quæſtio. 6. artic. 2. Syl. Excomm. 5. num. 3. & num. 5. vbi dicit hanc eſſe communem opinionem: licet ipſe contrariam v. Excommunicatio 2. numero primo putet veriorem. Couar. in cap. Alma 1. p. §. 7. num. 9. Soti d. 22. quæſt. 2. articu. primo & quarto. Probatur Primò, Quia non eſt priuatus, nec ſuſpenſus ab officio: ſoli enim publicè excommunicati ſuſpenduntur per Canones, vt colligunt DD. capitulo. Ad probandum, ex illis verbis, Si pro eo, quòd vnus ex delegatis Iudicibus excommunicationis vinculo eſſet duplicè innodutus. vbi a contrario ſenſu inſinuatur, ſecus eſſe ſi occultè. Secundò, Quia cùm eius excommunicatio ignoretur, ſequerentur grauiſſima incommoda tum in Eccleſia, tum in Repub. quæ nullo modo poſſent vitari: innumerę enim ſententiæ, prę ſentationes, electiones & collationes beneficiorum & officiorum deberent reſcindi, cum magno damnno & perturbatione innocentum.

55 Tertiò, Quando excommunicatio Iudicis eſt occulta, ipſe non eſt publicè vitandus, ſed ſolùm occultè, vt colligitur capitulo. Cùm non ab homine, de ſent. excom. imò fieret ei iniuria, ſi quis in publico detrectaret eius communionem, propter infamiam, quæ inde ſequeretur. ergo cum partes non poſſint ipſius Iudicium propter excommunicationem occultam recuſare, (niſi fortè velint ſuſcipere onus probandi ipſum eſſe excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipſius quoque ſententia valida ſit. abſurdum enim eſt vt partes teneantur ſe ſiſtere tribunali Iudicis, à quo niſi irritam ſententiam referre non poſſunt. denique idem probari poteſt ex L. 3. Barbarius, de officio Prætorum, & 3. quæſtio. 7. capitulo. Infamis. vide infrà num. 66.

Quæ diximus intellige non ſolùm in ſententij & actis fori externi, ſed etiam interni & ſacramentalis, vt infrà magis patebit: quia DD. generatim loquuntur, & rationes eædem vtrobique locum habent.

Dico Secūdò, Si excommunicatio Iudicis ſit publica ſeu notoria, ante quidem Concilium Conſtantienſe, peccabat vſurpatione iudicij, iudicando, & ſententia erat irrita: poſt tamē illud Concilium, verius eſt non ſit peccare, nec ſententiam, reliquàque eius acta publica eſſe irrita; niſi denūtiatus nominatim, vel notorius percuſſor Clerici. 56

Excōmunicatus publicè.

Prior pars eſt communis DD. & colligitur apertè ex cap. Ad probandum, de ſententia & re iudicata, vbi iubetur caſſari (id eſt, caſſa & irrita declarari, vt exponit gloſſa) ſententia lata à pluribus Iudicibus delegatis, eo quòd ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus, vt ibidem dicitur. Hoc tamen intellige, quando certus numerus Iudicum ad cauſæ definitionem requiritur. tunc enim vnius excommunicatio ſententiam reddit inualidam: quia Iudex excommunicatus eſt inhabilis; ac proinde numerus Iudicum neceſſariorum non eſt completus. ſecus ſi certus numerus ad ſententiam non requiritur, ſed ſolùm maior pars: tunc enim ſententia erit valida, ſi maior pars Iudicum habilium conſenſerit. Idem probari poteſt ex cap. Audiuimus, 24. quæſtio. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare non poſſe: quod de publicè excommunicato intelligendū eſt, vt ibidem Gloſſa v. Non potuit, annotat: vbi illud, non potuit, ſignificat carentiam poteſtatis: ac proinde ſententia talis Iudicis eſt irrita. vide Gloſſam ibidem v. Abſoluendo. Idem confirmari poteſt ex cap. Decernimus, de ſententia excommunicat. in ſexta iuncta gloſſa. ratio eſt, quia tales, etſi non ſint priuati officio; (retinent enim illud in habitu) ſunt tamen priuati eius vſu, ſeu ſuſpenſi ab eius executione, ex diſpoſitione Canonum. poteſtas autem ſuſpenſa & à functione ſua impedita, perinde eſt ac ſi non eſſet: vnde non plus poſſunt, quàm ſi Iudices non eſſent. dum ergo iudicant, peccant vſurpatione iudicij, aſſumentes ſibi poteſtatem iudicandi, quam non habēt, etſi enim habeant poteſtatem in habitu, hæc tamen ita eſt impedita vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille Iudicij non ex hac procedere cēſetur: ſed ex alia, quam temerè vſurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

Si vnus ex Iudicibus excommunicatus.

Alteram partem, Scilicet poſt Concilium Cōſtantienſe, acta talis excommunicati eſſe valida quamdiu toleratur ab Eccleſia, docet Nauarrus cap. 27. num. 7. Sotus in 4. d. 22. q. 2. arti. 1. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & paſſim recentiores. eſtque probabilior etiamſi altera quoque probabilis ſit, & multorum DD. Probatur, quia Concilium Conſtantienſe ſtatuit tantùm vitando eſſe nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percuſſores; & conceſſit vt fideles poſſint cum alijs in omnibus rebus tam diuinis quàm humanis, tam publicis, quam priuatis habere communicationem; vt refert D. Antonius 3. p. titu. 25. capi. 2. Sotus d. 22. quæſtio. 1. articu. 4. & alij: ergo etiam tacitè vult eorum actus eſſe validos. niſi enim id vellet, non deberet concedere in omnibus. quorſum enim concederet vt ab illis poſſimus Ius, & alios actus legitimos exigere; præſentationes, electiones, collationes, & confirmationes petere, ſi tales illorū 57

Acta excōmunicati valida eſſe.

actus

actus ſunt inualidi? ſanè illuſoria & noxia videretur talis conceſſio: nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hæc deberent reſcindi vel retractari. videtur itaque Eccleſia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excõmunicatis temperauit, tacitè etiam ſuſtuliſſe illam ſuſpẽſionem iuriſdictionis, quam olim excommunicatio continebat. quod ſanè erat expediens hoc ſtatu rerum, quo ſæpe Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæreſim, vel ob violatam libertatem eccleſiaſticam, vel ob alias cauſas, manent.

58 Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum; poteſt enim cõtra illum excipere, quòd ſit excommunicatus; vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum eſt, etiamſi eius excommunicatio hoc loco non ſit manifeſta; modò tamen alibi ſit publica, vt colligitur ex eodem cap. iuncta Gloſſa v. Publicè, vel ipſe poſſit illam probare. Ratio eſt, quia etſi Concilium concedat ut poſſis cum Iudice excommunicato habere communionem, & Ius ab illo petere, non tamen cogit. itaque ſicut olim poterat recuſari, ita & nunc. Si tamen partes in illum conſenſerint, & ſententia debito modo lata fuerit, non poteſt propter excommunicationem reſcindi; quia legitima poteſtate, cui partes ſe ſubmiſerunt, lata eſt: ſicut cum ſponte ſe alieno Iudici, permittente Iure ſubijciunt, ſententia reſcindi non poteſt.

Nec obſtat, quod quidam Patres affirment hæreticos & ſchiſmaticos nullam habere poteſtatem, nec poſſe ſoluere & ligare, quia ſunt extra Eccleſiam, & excommunicati: (ita Cyprianus epiſt. 76. ad Magnum, de Nouatiano, Ambro. lib. 1. de pœnitentia cap. 2. Nicolaus I. epiſt. ad Michaelem Impera. & alij, vt videre eſt 24. quæſt. 1.) ad hoc enim reſponderi poteſt. Primò, In his eſſe peculiarem rationem, quia ita ab Eccleſia ſe ſegregãt, vt nullam amplius cum ea cõmunionem retineant: alij vero excommunicati retinent fidem, & fidei confeſſionem, & ſolũ ex parte ſunt extra Eccleſiam. Secundò, Hæc procedere iure antiquo, quo omnes hæretici publici ita erant excommunicati, vt non ampliùs eſſent tolerati ab Eccleſia.

59 *An ſit peccatũ mortiferum.* Petes, An talis peccet mortiferè ex alio capite, ratione videlicet communicationis, iudicando:

Quidam recentiores putant eſſe ſolùm peccatum veniale. ratio eſt, quia cùm Conciliũ non ſuſpendat illum ab officio, nec priuet vſu iſtius poteſtatis, ſolùm videtur illum actum prohibere, quatenus eſt communicatio quædam humana; non autem præcisè quatenus eſt actus iuriſdictionis & poteſtatis iudiciariæ. cui ſententiæ fauet Caietanus v. Excommunicato vetita: vbi docet, actus iudiciales excommunicati, ſi abſit iniuſtitia, non eſſe niſi peccata venialia; quia ſolùm prohibentur ſecundariò, quæ ſententia eſt probabilis, eamque ſequitur Bartol. à Ledeſma dubita. nona, de excommunicatio. Henriquez de excommunicatione capitulo ſeptimo, & quidam alij.

Eſſe mortiferũ Verius tamen videtur, eſſe peccatum mortiferũ, niſi ignorantia vel inconſideratio, aut functionis breuitas excuſet. eſt communior ſententia DD. Ratio eſt, quia Eccleſia prohibet illam, non ſolùm generali ratione communicationis humanæ; ſed etiam vt eſt vſus Iuriſdictionis & poteſtatis, dignitatem quandam continens. vnde cùm illa ſit res grauis & magni momenti, non video cur præceptum non obliget ſub peccato mortali.

Nec obſtat, quòd Concilium non ſuſpendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonũ aliorum: non tamen idcirco intendit ipſos Iudices in aliquo releuare, vt expreſsè idem Concilium teſtatur. Si tamen partes iuſtitiam exigant, uel ratio poſtulet vt in aliquo caſu ex officio procedat, non peccabit: quia Concilium concedit, vt in cõmodum aliorum, ſuo munere fungi poſſit.

Tertia pars, ſcilicet Iudicem nominatim denuntiatum & manifeſtum Clerici percuſſorem peccare vſurpatione iudicij, contra iuſtitiam, & omnia eius acta eſſe irrita, eſt communis ſententia DD. & apertè colligitur ex cap. Ad probandum, ſuprà. cap. Audiuimus, & cap. Miramur, 24. quæſt. 1. hos enim excipit Concilium Conſtantienſe. vnde manent ſuſpenſi ab officio, ſicut erant ante Concilium. 60 *Denũtiati, & pcuſſores Clericorum.*

Petes, Vtrùm hoc etiam locum habeat in Iudicibus ſecularibus.

Reſpondeo habere; ita enim tenent paſſim DD. & probatur Primò, cap. Exceptionem, de exceptionibus, vbi in fine dicitur, Excommunicatus autem publicè, etſi huiuſmodi exceptio non opponitur, nihilominus eſt officio Iudicis repellendus: vbi loquitur in genere de cuiuſuis Iudicis officio; ſicut in verbis prioribus de officio actoris & aduocati. 61 *Locum habet etiam in ſecularibus.*

Secundò, Quia omnes excommunicati ſunt priuati vſu Iuriſdictionis in ſuos ſubditos, ut colligitur cap. Nos Sanctorum 15. quæſt. 6. vbi dicitur, Nos ſanctorum prędeceſſorum noſtrorum ſtatuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate, aut ſacramento conſtricti ſunt; apoſtolica authoritate à iuramento abſoluimus, & ne ſibi fidelitatem obſeruent, omnibus modis prohibemus; quouſque ipſi ad ſatisfactionem ueniant. Si ſubditi non tenentur eis obedire; ergo ſuſpẽſa eſt eorum iuriſdictio, ac proinde ſententia non obligat, ſed erit irrita. Idem confirmatur cap. fin. ibidem.

Tertio, Cap. Decernimus, de ſentent. excommun. in 6. excluditur excommunicatus à munere actoris, patroni & teſtis: ergo multò magis cẽſetur excluſis à functione Iudicis. abſurdum enim eſſet Iudicis excommunicati acta valere, actoris verò, aduocati, & teſtis non valere.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice, niſi priuando eum vſu Iuriſdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin ſi acta eius vtilia fuiſſent, ſubditi ad ipſum in ſuis cauſis recurriſſent vt antea. Denique quia non poterat alia ratione commodiùs frangi talis hominis contumacia.

Idem peculiariter ſtatuitur de hæreticis, receptatoribus defenſoribus, & fautoribus eorũ; ſi intra annum ſatisfacere contempſerint, cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranenſi; vbi & alia quædam expreſsè in eoſdem ſtatuuntur, quæ tñ etiam alijs excommunicatis ſunt communia: vt ꝙ nõ poſſint eſſe aduocati, nec tabelliones, ꝙ ſint repellendi à ſacramentis, & ab eccleſiaſtica ſepoltura, & eorum oblationes nõ admittendæ. Idẽ ſtatuit Cõciliũ illud, aduerſus Cõſules & Rectores ciuitatũ, & alios, qui Eccleſias, & eccleſiaſticos uiros *Iudex hæreticus vel defenſor aut fautor hæretici.* *Iudex grauãs clerũ exactionibus.*

tallijs,

tallijs, ſeu collectis & exactionibus alijs, grauare nituntur: quos primùm excommunicat. Deinde ſubijcit. *quia verò nec ſic quorundam malitia contra Dei Eccleſiam conquieuit; adijcimus ut conſtitutiones & ſententię, quę à talibus, vel de ipſorum mandato fuerint promulgatę, inanes & irritę habeantur, nullo vnquam tempore valiturę.* vbi gloſſa, *Sententia, vel conſtitutio per excommunicatum prolata, eſt nulla; nec tractu temporis conualeſcit.* & quamuis hic effectus ſit communis excommunicatis, tamen ſpecialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem; tum quia propriè Iudices attingunt.

62 *Si alibi ſit vbi ignoratur.* Aduerte tamen, ſi aliquis ſit excommunicatus cóferret ſe in aliam vrbem vel Prouinciam, vbi eius cenſura ſit ignota, fieretque Iudex; vel ſi in loco ſuæ Iuriſdictionis non haberetur pro denũciatio, vel publico Clerici percuſſore, acta eius fore valida. Ratio eſt, quia eo loco verè eſt excommunicatus occultè, & ab Eccleſia cenſetur toleratus, eodemque incommoda ſequerentur, ſi eius acta eſſent irrita, quæ ex actis alterius, qui vbique occultus: vnde eodem modo de illo ſentiendum: & ijſdem rationibus probari poteſt.

Hic tamen grauius peccat, quàm alij occulti vel publici non denunciati, actus iudiciarios & alios ſimiles obeundo; quia reuera eſt ſuſpẽſus; & quantum eſt ex parte ſua, vſurpat ſibi poteſtatem, quam non habet.

Dices, Si eſt ſuſpenſus, quomodo eius acta non ſunt irrita?

Reſpondeo, Quia Eccleſia ob communem vtilitatem vel tacitè hanc ſuſpenſionem ad ſingulos actus in hoc caſu ei relaxat, etſi velit ipſum ſecundum ſe maneret ſuſpenſum: vel certè nouam ei poteſtatem ad ſingulos actus extraordinariè tribuit, ſupplecto defectum; qui ex parte ipſius erat, ne cum damno aliorum, actus ſit irritus: qui duo modi parum in re differunt.

DVBITATIO VIII.

Vtrum Iudex, qui propter crimen ipſo iure eſt priuatus titulo, vel ſolum habet titulum putatiuum, peccet vſurpatione Iudicij iudicando, ita vt ſententia eius ſit irrita.

63 Prior pars huius dubitationis pendet ex alia, quæ 1.2.quæſt.96.articu.4. dubita.6. tractanda eſt, Vtrum leges humanæ, quæ ſtatuunt priuationem beneficij, vel officij, aut bonorum confiſcationem, eam vim habeant, vt commiſſo crimine, beneficium vel officium ſtatim vacet, & bona ad fiſcum pertineant, ita vt reus ipſe teneatur ea admittere ante ſentẽtiam.

Non vacat beneficium, aut officium. Ad quam nunc breuiter Reſpondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante ſententiam: etiamſi in lege dicatur, *Ipſo facto ſit priuatus*; niſi apertè conſtet illam fuiſſe legiſlatoris mentem: vt ſi addat, *teneri in conſcientia admittere, vel non poſſe abſolui, niſi dimittat, vel beneficium eo ipſo vacare, ita, vt alteri liberè poſſit conferri.* vt in caſu cap. Dudum. 2. de electione; cùm quis accipit ſecundum beneficium incompatibile. colligitur apertè ex D. Thoma 2.2.quæſt.62.articu.3. & Caietan. ibidem. Soto lib.1. de Iuſt. quæſt.6. articu.6. Adriano quodlib.6. articu.1. Couarruu. de matrim.p.2. capit. 6.§.8. nume.9. & 13. & paſſim recentioribus. Vtrum autem vacet quando dicitur in lege, *ſit priuatus ipſo facto abſque alia declaratione*, dubium eſt. Couarruuias & Dominicus Soto ſupra, & Henriquez de excommuni. capitu.56. multique alij recentiores tenent non vacare, ſed requiri ſententiam declaratoriam criminis. illam autem clauſulam, *abſque alia declaratione*, intelligendam de declaratione, qua declaretur pœnam eſſe incurſam, non autem qua declaretur crimen commiſſum. quæ expoſitio etſi nonnihil videatur violenta, tamen vſus ipſe eam confirmat. ita enim ſunt vſu receptæ leges huiuſmodi, vt ante declarationem criminis, poſſeſſores non teneantur reſignare. imò vſus habet, vt niſi executio fiat per ſententiam, ita vt per eam non ſolùm declaretur crimen, ſed etiam reus ipſe priuetur beneficio vel officio; non cenſeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarruuia ſuprà. vnde & leges illæ, quæ ſtatuunt vt beneficium *ipſo iure vacet*, vt in extrauagan. Ambitioſæ, de rebus Eccleſiæ non alienandis, non videntur receptæ in illo rigore, vt ſponte teneatur ſe reus ſpoliare.

Petes, Quam ergo vim habent huiuſmodi conſtitutiones, quibus aliquis ipſo iure priuatur officio vel beneficio, ſiue propter crimen, ſiue propter adeptionem alterius incompatibilis? 64 *Quam uim habeant.*

Reſpondeo, Hoc efficere, vt ſtatim amittat, titulum ipſum, ita vt non ſit ampliùs dominus beneficij, retinet tamen poſſeſſionem, qua priuari non poteſt, niſi cauſa cognita, vt docet gloſſa cap. Licet Epiſcopus, de præbendis in 6. Et quamuis illud caput, ſolùm loquatur in caſu adeptionis beneficij incompatibilis; tamen gloſſa & DD. quos ibi citat, volunt eſſe eandem rationem in cæteris, vbi quis ipſo iure priuatur. id enim ad publicam tranquillitatem eſt valde expediens. *Titulum* voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo aliàs non poterat inuitus priuari: quo amiſſo, adhuc retinet poſſeſſionem beneficij, & totius iuriſdictionis, quam ante habebat. & quidem ſi iure permittente illam retineat, ita vt Ius non obliget ipſum ad eam deferendam, vocatur *poſſeſſio Iuris*: ſi vero Ius reſiſtat illi poſſeſſioni, obſtringens reum ad illam deferendam, dicitur *poſſeſſio facti*. *Priuant titulo, non poſſeſſione.*

Simili modo, quando bona ipſo Iure confiſcantur, vt in crimine hæreſis, iuxta cap. Cum ſecundum leges, de hæret. in 6. vel propter inceſtas nuptias, iuxta idem caput, & Authent. Inceſtas. C. de inceſtis nuptijs; vel propter ſpecierum illicitarum tranſuectionem, aut rerum vectarum omiſſam profeſſionem; vt d.cap. & alijs Iuribus habetur: in his, inquam, & ſimilibus caſibus, ſtatim amittituur ipſa rerum, quæ dicuntur confiſcari, vel in commiſſum cadere, proprietas, & illarum proprietas fiſco acquiritur, vt expreſsè d.cap. habetur permittitur tamen poſſeſſio & vſus, donec ſecuta ſententia declaratoria, hæc quoque auferantur. *Cõfiſcatio priuat dominio.*

Hinc fit, vt executio retrotrahatur vſque ad tempus commiſſi criminis. nam ex illo tempore, dominium, ſeu proprietas in fiſcum tranſlata eſt,

lata eſt, & conſequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipſum ſpectant. Sed de his plura 1.2.q.96.art.4.

Sententia non ſunt irritę.

Ex his ſequitur, ſententiam, aliaque acta talis Iudicis non eſſe irrita, neque iudicium vſurpatum, cùm re vera adhuc iuriſdictionem ſuam retineat, neque ab ea ſit ſuſpenſus, etſi enim ius illud prius, quo illam Iuriſdictionem obtinebat, amiſerit; habet tamen adhuc Ius poſſidendi, & vtendi eadem, donec per ſententiam auferatur. Confirmatur, quia cùm crimen ſit occultum vel certè non conſtet eum per legem eſſe priuatum; ſi acta eſſent irrita, idem Reipub. obueniret incommodum, quod ſequeretur ſi acta occultè excommunicati eſſent irrita: quod ex ijs, quæ nunc dicturi ſumus, magis conſtabit. Quod ad alteram partem dubitationis attinet, omiſſis opinionibus, quas recenſet Paludanus in 4. d. 17. quæſtione ſexta, articu.2.

65 *Habentis titulum putatitiũ acta valent.*

Reſpondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius ſententiæ & alij actus iuriſdictionis ſunt validi. Ita paſſim DD. in cap. Nihil, de elect. & in L. Barbarius, ff. de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus ſuprà, Caietanus v. Abſolutionis impedimenta, Nauar. in cap. Placuit, de pœnitentia d.6. nume.180. Medina C. de con feſſione quæſt.22. Arragon. quæſt.60. artic.6. & alij multi recentiores, qui id docent non ſolùm de ſententia & actis fori externi; ſed etiam fori ſacramentalis, de quo tamen longè magis dubitari poterat. Probatur ex lege Barbarius Philippus, ff. de officio Prætorum; vbi expreſsè caſus huius aſſertionis ponitur. cùm enim iſte Barbarius eſſet alibi conditione ſeruus, Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus eſt ad præturam, cuius tamen ob illud occultum impedimentum erat incapax. nihilominus approbantur eius acta, quæ geſſit quamdiu latuit; idque ob vtilitatem eorum, qui apud ipſum egerant: & ratio additur, quia populus Romanus, cuius authoritate hæc dignitas collata fuerat, potuiſſet etiam ſeruo hanc poteſtatem decernere. Idem probatur ex Synodo Romana, tertia quæſtione ſeptima capitulo primo, vbi dicitur, Si ſeruus, dum puteretur liber, ex delegatione ſententiam daret; quamuis poſtea in ſeruitutem depulſus ſit, ſententia ab eo dicta, rei iudicatæ firmitatem tenet. Ratio eſt; quia niſi huiuſmodi acta eſſent valida, magna ſequererur in Repub. & populo chriſtiano perturbatio; omnes enim ſententiæ, collationes officiorum & beneficiorum, præſentationes, electiones, & alia huiuſmodi, deberent reſcindi tanquam inualida.

Duæ conditiones concurrere debẽt Titulus & communis error.

Notandum eſt ex Panormitano in d. capitu. Nihil, Caietano ſuprà, & alijs Doctorib. duas conditiones debere concurrere, vt Iudicis putatiui acta valeant. Alteram ex parte ipſius Iudicis, nimirum vt habeat titulum. Alteram ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus Superior. vtrumque colligitur ex Iuribus citatis. quibus concurrentibus, ius ipſum confert iuriſdictionem extraordinariè ad ſingulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc titulum habere à vero Superiore, vt ſaltem ab eo, qui aliàs poterat illum dare, vt inſinuatur d. L. Barbarius. nam approbantur acta illius; quia populus, à quo habebat officium, potuiſſet ei hanc poteſtatem decernere. & confirmatur; quia ſi non accepit ab eo, qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri poſſit; imò non eſt titulus, cùm hic non niſi à Superiore dari poſſit. omnis enim iuriſdictio à Superiore deſcendit. vnde Caietanus collationem Superioris titulum vocat.

Titulus eſt collatio Superioris.

Hinc fit, vt ſi beneficium habeas ab eo, qui non poterat dare: vel ſi ſolùm ſis electus, aut præſentatus; non autem acceperis inſtitutionem, aut confirmationem, (quæ ſunt collatio poteſtatis) nihil agas, vt qui ſis intruſus; vt Panormitanus, Nauarrus, & alij docent. ſufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, vt eius collatio ſit valida. ſicut enim alia eius acta valida ſunt, ita etiam collatio iuriſdictionis.

66 *Accipiens Prælaturam in excommunicatione.*

Ex his ſequitur Primò, Valida eſſe acta Prælati, qui accepit Prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occulto, ratione cuius collatio ſit irrita; vel interuentu ſimoniæ realis completæ, aut confidentiæ; ſi communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit ſententia excommunicationis ab eo lata, & abſolutionis, & collatio beneficij, & delegatio iuriſdictionis, &c.

Accipiens delegationem ad vniuerſitatem cauſarum.

Secundò, Idem dicendum non ſolùm de eo, cui collata eſt poteſtas ordinaria, ſed etiam cui delegata; præſertim ſi ad vniuerſitatem aliquarum cauſarum, vt bene oſtendit Paludanus ſuprà, vt ſunt Commiſſarii, Vicarij foranei, Pœnitentiarij, &c. quia horum iuriſdictio non minùs ſpectat communem vtilitatem; quàm Ordinariorum: imò plures ad ipſos cauſæ deferuntur. Vtrùm verò idem ſit in Delegato ad cauſam particularem, dubium eſt.

Delegatio ad cauſam particularem.

Quidam negant; quia non agitur de bono communi. Sed contrarium eſt verius; quod tenet Paludanus ſuprà, circa primam opinionem, & alij DD. Idem docent etiam de ſacerdote delegato ad confeſſiones. Confirmatur, quia d. cap. Infamis, apertè agitur de Delegato; & quidem vt videtur, ad cauſam particularem. Et quamuis ſinguli tales non deputentur niſi ad cauſas certas, nec de quorumlibet quæſtionibus cognoſcere poſſint; tamen maximi intereſt publicę vtilitatis vt horum acta valeant, cùm ſæpe & varijs caſibus deputentur.

Nec obſtat quod habetur L. fin. C. ſi à non competente Iudice iudicatum eſſe dicatur; vbi dicitur, Et in priuatorum cauſis huiuſmodi forma ſeruetur, ne quemquam litigatorum ſententia, non à ſuo Iudice dicta, conſtringat. quia intelligitur quando non eſt occultum non eſſe verum Iudicem: quod generaliter in omnibus cauſis, etiam publicis, verum eſt.

Non refert an Superior ſciat impedimentũ.

Tertio, Eadem locum habere, etiamſi Superior cõferens officium vel iuriſdictionem, ſciat impedimẽtum alterius, aut collationem eſſe inualidam: modò ipſe conferat quãtum in ſe eſt, ſaltem actu externo, & communi errore populi putetur eſſe validum: quia ſi ipſius ignorantia non impedit iuriſdictionẽ, multò minùs impediet ſcientia, quæ tollit inuoluntarium. Nec opus eſt vt ipſe poſſit impedimentum auferre, vt rectè Paludanus ſuprà: vt cùm Epiſcopus confert illegitimo, vel occulto homicidę beneficiũ paro-

parochiale. requiritur tamen vt ſupremus Princeps poſſit illud tollere, & perſonam efficere capacem. Vnde ſi ſit impedimentum Iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet. vt ſi ſit fœmina, vel non ſit ſacerdos, cui poteſtas abſoluendi commiſſa eſt, communis error nihil iuuabit, quia poteſtas humana hunc defectum ſupplere nequit, nec vllo modo talibus hanc poteſtatem concedere.

Si impedimentum non poſſit auferri ab homine.

Non refert an litigatores ſciant.

Quartò Sequitur, Idem procedere, etiamſi litigatores, vel quorum cauſa agitur, impedimentum ſciant: quia hæc iuriſdictio conceſſa eſt generatim, propter errorem communem: Vnde priuata ſcientia illam non impedit. Hinc abſolutio data à Parocho, quem ſcis occultè ſimoniacum, valet, vt paſſim Doctores fatentur, niſi fortè tu alterius copiam haberes, vel extra neceſſitatem illum induxeris; & ita, illi confitendo pecces mortiferè: quia tunc, etſi non ſit irrita defectu iuriſdictionis, eſt tamen ratione indiſpoſitionis pœnitentis.

67 Quintò, Idem dicendum eſſe, quando alicui Iuriſdictio occultè eſt ablata, & ille nihilominus ſe pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Poteſt autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipſo iure beneficium vacet. Secundò, Si per ſententiam ei ſit abrogatum, vel ſi poteſtas Delegati reuocata. Tertiò, Si Delegans mortuus ſit, Quartò, Si Iuriſdictionem Delegantis contingat ſuſpendi.

Si Iuriſdictio occultè ablata

Si beneficium ipſo iure vacet

Quod ad primum modum attinet, ita tenet expreſsè Panormitanus in d.capitul. Nihil, Nauarr.in capitulo Placuit, numero 180. Arragon quæſtio.60. articulo ſexto Paludanus ſuprà, Syluester v.Confeſſor prima quæſtio. 19. & paſſim Canoniſtæ. Ratio eſt, quia hic duo illa concurrunt, titulus publici officij, (vt quia ab Epiſcopo inſtitutus) & error facti. Nec refert, quòd titulus & poſſeſſio iuris ei ſint adempta; quia id omnino occultum eſt; & non ita ſunt adempta, quin adhuc aliquæ reliquiæ maneant. retinet enim poſſeſſionem facti, vt Nauarrus ait.

Reſp. ad capit. Dudum.

Nec obſtat cap.Dudum.2.de electione, vbi inſinuatur, abſolutiones datas ab eo, qui ſimul plures parochiales Eccleſias retinebat abſque diſpenſatione, fuiſſe irritas, eò quòd obtenta ſecunda, vacet prior, iuxta diſpoſitiouem Concilij genera.capit.De multa, de præbendis: quia publicè notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantiæ fuiſſet, non fuiſſent irritæ; vt ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris: modò ſit probabilis, & cauſet errorem facti.

Si per ſententiam abrogatū vel expreſſe reuocatum.

De ſecundo modo, etſi multi aliter ſentiant, eſt tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus ſuprà, circa primam opinionem; vbi id affirmat in eo, cuius commiſſio eſt occultè reuocata. & Henriquez libr.3. de pœnitentia capitul. ſexto vbi dicit valere abſolutionem ſi habet titulum coloratum, & non ſcitur de reuocatione. & libr. ſecundo capitulo quarto valere confeſſiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ neſcitur eſſe reuocata. Idem tenet noſter Sancius libr.3. de matrimo. diſputat.23. numero 58. citans pro ea Baldum, Iaſonem, Corneum, Maſcardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ capitul. 60. numero 3. dicit valere confeſſiones Religioſis ſemel approbatis factas, quamuis occultè facultate audiendi ſint priuati. Ratio eſt, quia duo illa ſupradicta hic etiam concurrunt, titulus & error communis: inſtitutus enim fuit ab habente poteſtatem, & ideo habetur adhuc verus Iudex, cùm ignoretur reuocatio.

Si morte delegantis.

De Tertio, Verius etiam eſt valere; quia etſi morte vel priuatione officij delegantis expiret poteſtas delegati, re adhuc integra, vt patet L. More, ff. de Iuriſdictione omnium Iudicum, & capit.Licet, capit. Gratum, capitu. Relatum, de officio delegati: tamen quamdiu hoc communiter ignoratur, & ille ſe adhuc gerit pro Delegato; eſt eadem ratio, quæ in ſupradictis. non enim hic magis eſt priuatus, quam in primo & ſecundo caſu: & tamen ibi valent acta, ob communem errorem: ergo & hic valebunt. Ita tenet Thomas Sancius, & multos pro ea citat Doctores. Et confirmatur, quia poteſtas Vicarij generalis magis dependet à iuriſdictione Epiſcopi, quàm poteſtas Delegati à Delegante: nam à Vicario ad Epiſcopum non eſt appellatio, eò quòd ſit vnum eorum tribunal, vna Iuriſdictio, & veluti vna perſona, vt apertè colligitur ex capit. ſecundo de conſuetud.in ſexto. Vbi per Officialem Epiſcopi intelligitur Officialis generalis, vt gloſſa communiter recepta exponit, quem vocamus Vicarium generalem. At à Delegato ad Delegantem eſt appellatio, vt ibidem gloſſa affirmat: quia diuerſum tribunal habent, & diuerſi Iudices habentur. Hinc mortuo Epiſcopo expirat poteſtas Vicarij, etiam cauſam integra, vt docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hoſtienſis in cap.1.de officio Vicarij in Sexto. & tamen valent acta Vicarij, & literæ dimiſſoriæ ab eo datæ, ſi communiter mors Epiſcopi ignoretur, vt docet Henriquez lib.3. de pœnit.cap.13. neque deſinunt iſtæ literæ valere, etiamſi poſtea, re integra, ſciatur mortem fuiſſe priorem, vt idem docet de Ordine cap.22. & conſentit Sancius ſuprà.

Si delegans ſuſpendatur.

De quarto non eſt difficultas. ſi enim ſuſpenſio primaria, quæ eſt in ipſo Delegante, non inualidat actum ipſius, dum communiter ignoratur, multò minùs inualidabit acta Delegati, qui ſolùm ſecundariò ſuſpenſus eſt. quod intellige vt ante, ſi res vulgò ignoratur.

Sextò Sequitur, Supradicta locum habere, non ſolùm in foro contentioſo, ſed etiam in ſacramentali, vt docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus ſuprà, & alij paſſim. quia, eadem ratio boni communis id poſtulat: & Eccleſia defectum iuriſdictionis non minùs hic, quàm in foro externo ſupplere poteſt, & vult, concurrente titulo colorato, & communi errore. Nec obſtat, quòd expreſſum ius hac de re non habeatur; quia quod iura diſpoſuerunt in vno caſu, id etiam intelligẽdum in alijs, vbi eſt par, vel maior ratio; vt eſt in propoſito. quod confirmatur, quia ſuppoſita poteſtate Ordinis, in reliquis, vtriuſque fori eſt paritas: nec plus requirit hoc forum quàm illud: ſufficit enim vtrique eadem iuriſdictio. vnde ſuppoſita ordinis poteſtate, quicunque poteſt ſoluere & ligare in foro externo, poteſt etiam in interno, vt rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in ijs, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non

ſint actus iuriſdictionis; vt in Inſtrumento tabellionis: in electione & præſentatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, aſſiſtentis contractui matrimonij. hic enim actus non eſt iuriſdictionis, ſed exhibitionis præſentiæ ſui, tanquam teſtis iure requiſiti.

68 *Probabilis opinio DD.* Adde, non ſolùm errorem communem, ſed etiam probabilem DD. opinionem efficere vt Eccleſia det Iuriſdictionem; etiamſi fortè opinio illa ſit falſa. vt docet Henriquez libro ſecundo de pœnit. capitulo decimoquarto numero tertio & quarto & optimè Sancius ſuprà numero 65. vt ſi probabile ſit talem poſſe abſoluere à reſeruatis, vel cenſuris, aſſiſtere matrimonio, excommunicare, eligere confeſſorem, priuilegium non eſſe reuocatum, & ſimilia: & ille ex hac opinione operetur, validum erit, Eccleſia ſupplente defectum, ſi fortè ſubſit. cùm enim licitum ſit operari ex opinione probabili; ſi omnia illa eſſent irrita, grauiſſima incommoda ſequerentur. Imò vt ait Panormit. in capitulo Nihil, de electione, quem refert & ſequitur Roſella v. Confeſſor tertio in fine, & Sylueſter v. Confeſſor prima quæſtio. 19. Sācius numero 56. & ſæpe indicat Henricus, valent acta, etiamſi populus dubitet, an Superior ſit officio priuatus. Et ratio eſt, quia cùm ante fuerit habitus Superior, non debent propter dubium ſuperueniens eum reijcere, cùm in officio perſeueret. in dubio enim, nemo eſt ſuo Iure ſpoliandus; quia melior eſt conditio poſſidentis.

Ex his patet, Etſi illi, qui ſolùm habent titulum coloratum, poſſint generatim dici peccare vſurpatione Iudicij, quia quantum in ipſis eſt, vſurpant poteſtatem, quam non habent; nō tamen ſententia illorum eſt irrita; quia dum hoc attentant, Eccleſia iuriſdictionem extraordinariè propter bonum commune, in ipſo actu ſuppeditat.

DVBITATIO IX.

Vtrum tyrannus peccet vſurpatione iudicij, eiuſque ſententiæ ſint irritæ,

69 *Tyrannus duplex.* Notandum eſt, alium eſſe *tyrannum vſurpatione poteſtatis*, (qualis eſt, qui abſque vllo iure Rempub. inuaſit & oppreſſam tenet) alium *vſu regiminis*, cùm aliàs ſit verus Princeps, legitimam poteſtatem obtinens. Nos his loquimur de eo, qui vſurpatione poteſtatis tyrannus eſt, & iam in pace imperat, Repub. non ampliùs ei reſiſtente, virium defectu. nam de vero Principe conſtat eum non peccare vſurpatione iudicij, modò ſecundum leges iudicet, etiamſi aliàs tyrannicè gubernet.

Sotus libro tertio quæſtio. quarta articulo ſexto docet, tyrannum, qui Rempub. inuaſit, non poſſe ferre vllam legē, nec Ius dicere, quod obliget in conſcientia; ac proinde ſententias eius eſſe irritas. Contrarium docet Franciſcus Victoria, relectione de poteſtate ciuili numer. 23. Pro ſolutione.

70 *Peccat vſurpatione Iudicij.* Reſpondeo & Dico Primò, Tyrannus huiuſmodi peccat vſurpatione iudicij ius dicendo; ſententiæ tamen ipſius ſunt validæ, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur.

Prior pars probatur, quia iudicando vſurpat ſibi poteſtatem Principis, & gerit ſe vt verus Princeps, cùm tamen re vera non ſit: ergo peccat vſurpatione iudicij: qui enim vſurpat ſibi poteſtatem alienam & intendit ea vti in iudicādo, peccat vſurpatione iudicij.

Dices, Ille quidem peccauit inuadendo principatum, & illam authoritatem ſibi vſurpando; non tamen peccat poſtea, ſi ea debito modo, & vt Reipub. expedit, vtatur: quia ea cenſetur eſſe mens Reipubl. Immo ſi omitteret Ius dicere, peccaret.

Reſpondeo negando ſecundam partem aſſumpti; quia non ſolùm peccauit Rempub. inuadendo, ſed etiam poſtea aſſiduè peccat tum ipſe, tum eius hæres, eam oppreſſam, ſibique ſubiectam ſeruando; donec tandem vel ſponte à regno ſuſcipiatur; (quod fieri poteſt, ſi illud ſit ſui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel longo temporum interuallo tandem naſcatur præſcriptio. eſt, quia aſſiduè iniuriam infert, & opprimit; ſicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantùm peccat in principio, ſed etiam poſtea, idque aſſidue, quamdiu voluntariè hanc calamitatem continuat. vt patet ex dictis capitulo duodecimo dubitat. 3. & 4. Cùm igitur tyrannus continenter peccet Rempublic. oppreſſam tenendo, & ſibi vſurpando principatum, etiam peccat iudicando; quia in hoc actu ſibi aſſumit authoritatem principalem, ſeque loco Principis gerit.

Aduerte tamen, hoc non eſſe nouum peccatum, ſed continuationem quandam peccati antiqui; neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam ſupra vſurpationem tituli principatus: quia per hoc non fit noua iniuria, ſed continuatur prior. immo magis peccaret, ſi, quando res poſtulat, Ius non diceret, retento principatu; quia magis ciuibus noceret, & maiorem iniuriam irrogaret. ſicut qui rem alienam detinet & ea vtitur, peccat vtendo; tamen ſi iſte vſus eſt rei vtilis vel neceſſarius, non addit nouam malitiam ſupra rei detentionem; & non vtendo magis peccaret. 71 *Non eſt nouū peccatum.*

Dices, Si peccat iudicando: ergo ciues non poſſunt ab eo Ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipſe ſine peccato præſtare non poteſt.

Reſpondeo negando conſequentiam; quia non petunt abſolutè, ſed ſub tacita quadam conditione, Nempe ſi velit ſe gerere loco Principis; qua conditione poſita, (ſicut manifeſtum eſt eam poni) petitur id, ad quod ipſe tenetur. quamuis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur niſi ex ſuppoſitione, & tanquam minus malum, quod eo modo petere eſt licitum. ita Caietanus in Summa v. Tyrannus, & alij. 72 *Licitum eſt ab eo Ius petere.*

Altera pars, *Sententias eius eſſe validas*, probatur: quia eius ſententiæ & iuſta mandata, etſi non habeant vim à tyrannica poteſtate; habēt tamen aliunde; primò & inchoatè à Iure naturali, quod, ſuppoſito tali rerum ſtatu, dictat eſſe obtemperandum; propter bonum cōmune; alioquin omnia eſſent plena furtis & latrocinijs: ſecundò & completè à Repub. idque vel quia durante illo ſtatu, tacito quodam conſenſu dat ei authoritatem, dum vult vt ille iuſtitiam adminiſtret, & officio vſurpato, debito modo fungatur; vel potiùs quia tacitè approbat, 73 *Sententias eſſe validas.*

approbat eius mandata & acta, legibus & vtilitati communi conſentanea, & vult ſententias iuſtas, quibus lites ciuium dirimuntur, & ſontes plectuntur eſſe validas & ſubditos obligari. niſi enim valide eſſent & obligarẽt nemo niſi in ſpeciem obtẽperaret; ſed quiſque occultè faceret contrarium, cum magno Reipub. incommodo. Poteſt autem Reſpub. hanc vim ſententijs & actis tyranni dare, quia eſt ſingulorum Superior etiamſi tyrannide ſit oppreſſa; & iuſtas tyranni ſententias pro ſuis habere.

74 Secundò, Probant quidam, quia Romani oppreſſerant Iudæos per tyrannidem, & tamẽ Dominus Matt.22. inſinuat, Cæſari reddendum tributum. Verùm credo neminem in conſcientia teneri tyranno tributum ſoluere, niſi fortè cauſa ſcandali, vel maioris mali vitandi: neque enim ratio naturalis id dictat, neque Reſpub. cẽſetur id velle; quia expedit illum non abundare, vt faciliùs eius iugum poſſit excuti. Sententia Domini eſt generalis, ſolùm ſignificans, Principi reddendum, quod ei debetur. non enim conueniebat, vt alterutram partem diſtinctè definiret.

75 *Inferiores Iudices.* Dico Secundò, Inferiores tamen Iudices à tyranno conſtituti, ſi eius tyrannidem non ſuſtentent, aut iuuent, non peccant ius dicendo, modo alioquin omnia iure agant. ratio eſt; quia nullam Reipub. faciunt iniuriam, & ipſa Reſpub. poſitò hoc rerum ſtatu, tacitè in illos conſentit, cùm illorum adminiſtratio in bonum commune cedat. Verùm rarò fit vt Iudices inferiores non cogantur multa iniqua mandata & ſententias dare & exequi: Vnde non facilè excuſantur, qui huiuſmodi officia ſuſcipiunt. Hinc patet quid dicendum de ijs, qui in Hollandia tyrannidem occupant.

76 *An homicida.* Petes, Vtrùm tyrannus peccet peccato homicidij, & teneatur ad reſtitutionem ſi ſontes ſecũdum ordinẽ iuris interficiat, aut bonis ſpoliet?

Reſpondeo negatiuè; quia Reſpub. tacitè ad hoc tribuit illi authoritatem, dum conſentit & cupit vt ita faciat. Itaque ſolùm peccat in hoc actu, quatenus in eo ſe gerit vt Princeps, continuans authoritatem antea aſſumptam.

Dices, Etiamſi Reſpublica concedat illi tacitè ad hoc authoritatem, tamen hac non intẽdit vti, ſed eâ tantùm, quam ſibi aſſumpſit; quam re vera non habet: ergo occidit illum authoritate priuata; ac proinde eſt homicida; & tenetur ad reſtitutionem; ſicut quiuis alius priuatus, ſontem occidens.

Reſp. Tyrannus non excludit eam authoritatem, quam Reſpublica ad huiuſmodi actus illi concedit; ſed intendit vti omni ſua authoritate, quam habet: & ita occidit illum authoritate publica. vnde non eſt homicida, nec tenetur ad reſtitutionem.

DVBITATIO X.

Vtrum Iudex poſſit condemnare reum, qui per teſtes legitimè eſt probatus criminoſus, verbi gratia homicida; quem tamen certò nouit innocentem

D.*Thomas q.* 67.*art.*2.

77 SVppono, in tali caſu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus poſſit eum liberare, vt impediendo accuſationem, ſi poteſt, ſæpe, & per interualla examinando teſtes, an nihil varient; extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, ſi commode & ſine ſcandalo fieri poteſt. Si his rationibus non poteſt eum iuuare, debet Iudex inferior cauſam remittere ad Superiorem, & depoſita Iudicis perſona aſſumere officium teſtis apud Superiorem ſi putet eum hac ratione liberari poſſe; vt docet Caietanus quæſt.67. artic.2. & indicat D. Thomas quæſt.64. arti.6. ad tertium. Sed difficultas eſt, ſi his modis nõ poſſit illum liberare, & pars aduerſa vrgeat cõdemnationem. Multi Doctores docent Iudicem tunc poſſe illum condemnare ſecundum allegata & probata. Ita D. Thomas q.67. ar.2. & eius diſcipuli, & pleriq; Theologi & Couarruuias libr.1. varia. cap. 1. nu. 6. & alij multi, quos ipſe citat. Fundamentum præcipuum eſt, quia Iudex non iudicat vt perſona priuata, ſed vt publica; ergo non debet ſequi priuatam, ſed publicam ſcientiam.

Dico Primò, Hæc ſentẽtia eſt probabilis, quia plurimos authores, eoſque doctiſſimos habet, quorum authoritas ſententiam probabilem & ſecuram reddit.

Dico Secundò, Contraria nihilominus videtur verior, nempe Iudicem nullo modo poſſe talem innocentem ad mortem cõdemnare; ſed potiùs debere officium dimittere, etiamſi hoc modo nihil eſſet reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Liranus in capitulo 23. Exodi, explicans illud, *Innocentem & iuſtum*. Adrianus quodlib.6. articu. terzo. Angelus v. Iudicare, numero 7. Petrus Nauarra capit. terzo nume.161. Item Hoſtienſis, Calderinus, & Panormitanus in capit. Paſtorali, de officio Delegati. & multi alij, quos citat Couarruuias ſuprà numero 3. 78 *Innocẽtem nõ poſſe condemnari.*

Probatur, quia humana authoritate directè & ex propoſito occidere innocentem eſt intrinſecè malum, ſicut cognoſcere non ſuam: ergo ſicut non potes reddere debitum huic mulieri, quam certò noſti non eſſe tuam coniugem, etiamſi millies probetur eſſe tua vxor; ita nõ potes hunc morte dãnare, quem noſti vacare culpa. Nec obſtat, quòd probetur eſſe in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentiæ, nec facit eum digniorem pœna: ergo ob id non poteſt puniri.

Quòd autem ſit intrinſecè malum, probatur Primò, Quia per ſe malum eſt adimere alicui vitam ſine authoritate; atqui Iudex nullam habet authoritatem in vitam innocentis, cùm hęc ſoli Deo ſit ſubiecta: ergo Iudicem eam adimere, per ſe malum eſt. Secundò, Si Iudex habet hanc authoritatem condemnandi innocentem, id ei conceſſum eſt propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etſi in proximo periculo verſetur, licet directè innocentem occidere, vt oſtenſum eſt ſuprà cap. 9. dubit.7. ergo multò minùs licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione poteſt obuiari.

Dices, Licitum eſt indirectè occidere innocẽtem; vt cùm in oppugnatione vrbis dirigitur tormentum in locum, vbi multi ſunt innocentes: atqui hic innocẽs occiditur indirectè, quia non intendit illum occidere, ſed procurare bonum publicum, ſeruando legum præſcriptum. Ita quidam. 79

Reſpondeo eſſe valde diſparem rationẽ: qui

enim vrbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis, quæ ei viſa fuerit; duo iure non poteſt priuari per hoc, quòd aliqui innocentes ibi conſtituantur. Deinde datur hic actus diſtinctus ab occiſione innocentis, quem actum ille directè intendit, cui ſolùm indirectè & per accidens coniuncta eſt occiſio innocentis. qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi ſententiam in hunc hominem, cùm hoc ipſum ſit directè occidere hominem innocentem. neque intendit aliquem actum diſtinctum ab occiſione innocentis, cui ipſa per accidens ſit coniuncta; ſed ipſammet occiſionem.

Occiſio innocẽtis per ſe intenditur.

Dices, Intendit ſeruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta eſt occiſio innocentis: ſicut qui occidit alterum cauſa defenſionis ſui, intendit conſeruationem ſui, cui per accidens & indirectè coniungitur occiſio inuaſoris. Ita Caietanus.

Reſp. Seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum in hoc caſu, non eſt quid diſtinctum ab occiſione huius hominis. nam directè per huius occiſionem intenditur hæc cõſeruatio; immo condemnatio & occiſio huius hominis putatur eſſe conſeruatio ordinis iudiciorum, & conſequenter boni publici. Illud autem exemplum ex parte nobis fauet; qui enim ſeipſum defendit, directè intendit ſaltem læſionem alterius grauem (ſi aliter non poſſit ſe expedire.) tanquam medium neceſſarium ad ſui conſeruationem. vnde ſi Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non eſt dicendus eam ſolùm per accidens & indirectè intendere. Adde, minorem eſſe coniunctionem inter occiſionem inuaſoris & conſeruatione vitæ defendentis, quàm inter occiſionem innocentis & conſeruationem ordinis iudiciarij; quia condemnatio & occiſio innocentis putatur formaliter eſſe conſeruatio boni publici. His adde, quando Iudex interficit ſontem ex allegatis & probatis, de quo neſcit contrarium, directè intendit illum priuare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum eſt: ergo ſimiliter quando inſontem interficit, intendit illum directè priuare vita, quia crimẽ de illo probatum eſt. Sanè non video, quo modo poſſit quis imaginari Iudicem, qui eum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere niſi per accidens. non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat; quia omnibus conſideratis, abſolutè vult & faciat.

80 Tertiò probatur, quia ratio naturalis ideo dictat Iudicem debere ſequi notitiam publicam per allegata & probata acceptam, ne facilè aberret aut diſcedat à veritate & iuſtitia in iudicando: hæc enim eſt ratio illius legis & obligationis: ergo quando ei eſt omnino euidens iudicium fore iniuſtum ſi ſequatur probata & allegata, non debet nec poteſt ex illis iudicare: nulla enim lex ſeruari debet, quando ex eius obſeruatione ſequeretur id, quod eſt intentioni & fini legis contrarium.

Cur ſequenda notitia publica.

Quartò, Si Iudex certò ſciret ſe nõ habere autoritatem in reum, non poſſet eum iudicare, etiamſi multi teſtarentur illum habere, & ei mortem minarentur niſi faceret. ſimiliter ſi ſciret factum non mereri pœnam iuxta legem: ergo neque etiam poterit, quando certò ſcit reum eſſe penitus innocentem. Patet cõſequentia, quia ad condemnandum aliquem morte, non minùs requiritur veritas criminis in reo, quàm vera poteſtas in Iudice, & vera æquitas in lege, ſecundum quam debet iudicari.

Quintò, Fieri poteſt vt multorum conſpiratione integrum Monaſterium accuſetur & teſtibus conuincatur de proditione Reipub. de Idololatria de ſodomia, & ſimilibus grauiſſimis criminibus; & Iudex certò ſciat illorum innocentiam: quis non horreat dicere, illum tunc poſſe & teneri viros innocentiſſimos equis diſcerpere vel flammis tradere, ob calumnias & minas perditorum? 81

Sextò, Fieri poteſt vt ipſe Iudex accuſatorem & falſos teſtes appoſuerit, & poſtea non poſſit illorum impetitionem impedire; poteritne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua ſtatueret, vt qui per calumniam oppreſſus eſt, condemnetur, etiamſi Iudex ſciat illum innocentem eſſe, talis lex eſſet iniqua, & æquas aures offenderet: ergo illud ipſum opere exequi eſt iniquum.

Octauò, Denique hæc ſententia probari poteſt ex illo Exodi 23. *Inſontem & iuſtum non occides, quia auerſor impium.* Reſpondent quidam, illũ qui conuictus eſt per teſtes, non eſſe inſontem; quia publica opinione habetur ſons & improbus. Sed contrà, opinio & calumniæ aliorũ non poſſunt me facere ſontem aut dignũ pœna; alioquin Suſanna fuiſſet dicenda ſons, quam tamẽ ſcriptura, Danielis 13. vocat innocentem.

Ex his ſequitur Primò, Iudicem non poſſe innocentem illum condemnare ad mortem, etiamſi officium ſuum deberet amittere: immò etiamſi ipſe alioquin occidendus à populo foret: quia eſt intrinſecè malum. Idem videtur dicendum de pœna mutilationis, vt præter alios (teſtes Syluestro v. Iudex 2. qu. 5.) etiam docet Raymundus in ſua Gloſſa dicens: *debere Iudicem potius omnia mala tolerare, quam condemnare talem ad mortem, aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris, vel exponere condemnandum.* quia etiam in hac pœna homo non eſt ſubiectus diſpoſitioni Reipublicæ, ita vt Reſpub. poſſit eam innocenti inferre, niſi ob veram culpam. 82

Conſectaria.

Sequitur Secundò, Etiam miniſtrum iuſtitiæ non poſſe mandare executioni ſentẽtiam mortis vel mutilationis, quam certò nouit eſſe iniquam ſicut enim intrinſecè malum eſt, te iubere occidi eum, quem ſcis innocentem; ita malum eſt, te hæc iuſſa exequi. Confirmatur, quia ſubditus, qui certò nouit bellum eſſe iniquum, non poteſt inſcribi, & militare, (quod eſt ſententiam Principis contra hoſtes exequi) etiamſi Princeps iubeat: ergo ſimiliter ſi ſciat certò hunc iniquè damnatum, non poteſt ſententiam exequi. Secus tamen ſi non eſſet moraliter certus de innocentia, vel iniqua damnatione: tunc enim debet credere potiùs Superiori, quam ſibi. Caietanus tamen quæſt. 67. artic. 2. in fine, & Couar. l. 1. varia. capit. 1. numero. 10. putant miniſtrum poſſe exequi, ſi aliàs deberet officium ſuum amittere, niſi ſententia ſit notoriè iniqua: & probant ex ca. Paſtoralis, ad quod infrà reſpondebimus. 83

Executor ſententiæ.

Sed difficultas eſt, Vtrùm hæc etiam locũ habeant in cauſis ciuilibus & in criminalibus, vbi nõ agitur niſi de pœna pecuniaria, vel exilij, vel priuationis officij aut beneficij? Liranus, Angelus, Pano. & quidã Canoniſtæ putãt idem in his 84

cauſis

cauſis dicendum. Sed contrarium eſt verius. vnde

De cauſis ciuilibus. Dici Tertiò, In cauſis ciuilibus & criminalibus minoribus, quando Iudex certò ſcit alterã partem falſis probationibus niti, tenetur quidẽ omni induſtria curare vt falſitas detegatur, vel vt proceſſus impediatur; tamen ſi id non poteſt efficere, poteſt ex illis probationibus ſentẽtiam ferre. Ita ferè ſentiunt cæteri DD.

Probatur Primò, Quia Reſpublica habet authoritatem diſponendi de fortunis ſuorum ciuium, easque de vno in alium transferẽdi, prout bono publico expediens fuerit; vt patet ex legibus vſucapionum: atqui hic videtur eſſe iuſta cauſa; tum ne forma publicorum iudiciorũ cum populi ſcandalo peruertatur; tum quia non ſuppetit ratio, incommodum huius hominis auertendi: ergo poteſt ſtatuere, vt Iudex in tali caſu formam publicam iudiciorum ſequatur; etiamſi inde fiat, vt fortunis eũ ſpoliare debeat, quem priuatim innocentem, vel bonam cauſã habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id meritò poteſt ægrè ferre, aut queri ſibi iniuriam eſſe factam à Iudice per talem ſententiam, cum videat ſe ab illo iuuari non poſſe; neque par eſſe vt Iudex officium potius deſerat, quàm ſententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona poſſunt recuperari: nec ita per ſententiam illis priuatur vt eorum dominium amittat. vt rectè docet Arragon. quæſt.60.a.5.in fine, & Sotus libro 3.de Iuſtit. q.4. a. 5. & alij DD. non enim ea eſt mens Reipub. nec eſſe iuſtè poteſt, cùm ſententia falſis probationibus nititur: id enim eſſet abſque neceſſitate calumniatoribus fauere. Itaque poteſt ea occultis modis recuperare ab eo, cui ſunt ad iudicata. Hoc tamen intelligere de re pecuniaria; non autem de officijs & beneficijs. cum enim aliquis per ſententiam legitimo Iuris ordine datam, his priuatur, verè amittit dominium, & poſſunt altari validè conferri, vt docet Sotus ſuprà de beneficijs. Panorm. in c.1. de conceſſio ne præbendæ, Innocentius in cap. Quia plerique, de immunit. Eccleſ. & alij, etiã de officijs. nam eadem quod hoc eſt ratio officiorum ac beneficiorum: hæc enim ſunt bona publica, de quibus Eccleſia vel Reſpublica poteſt liberius diſponere, quam de bonis priuatorum. Itaque quando cauſa ſubeſt, poteſt non ſolùm eorum poſſeſſione, ſed etiam dominio priuare. hic autem iuſta cauſa ſuppetit; tum ne dominia & Iuriſdictiones ſint in certa; quæ res ſæpe perturbat hominum cœtus; tum quia is, qui ſpoliatus eſt, non poteſt ea recuperare clanculum, ſicut alia bona; ſed debet à collatore accipere; qui nihil faciet, niſi publicè de eius innocentia conſtiterit. quod ſi contingat de ea poſtea conſtare, poteſt Eccleſia ei aliter compenſare, aliud beneficium ei conferendo. In bonis autem fortunæ, ſufficit vt ſpoliet poſſeſſione. vide infrà c. 31. dub. 5.

85 Ex his patet Primò, Immeritò Couarruuiam ſuprà nu.7.§. Secundum, dicere, Non poſſe dari congruam diſtinctionem in preſenti negotio inter cauſas ciuiles & criminales: cum enim Reſpublica poſſit diſponere de rebus, de quibus sũt cauſæ ciuiles, non autem de vita & membris, de quibus ſunt potiſſimum cauſæ criminales; mirum non eſt, ſi poſſit ſtatuere in illis, vt ſeruetur forma iudiciorum contra priuatam ſcientiam; non autem id poſſit in his. Secundò, Si quis in iudicio peteret hæreditatẽ ex teſtamento, quod Iudex priuatim nouit eſſe ſuppoſititium, tam en id nullis indicijs probari poteſt, Iudicem poſſe ſecundam ei hereditatem adiudicare; immo ad hoc cogetur à Principe. Tertiò, Poſſe etiam condemnari ad pœnam infamiæ, ſi illa crimini ſtatuta ſit. nam hoc ipſo, quo probatus eſt criminoſus, nec vlla patet amplius ratio effugij, poſſeſſionem famæ amiſit, & cauſam infamiæ contraxit. vnde Iudex proferendo ſententiam, quam declinare non poteſt, non videtur aliquid noui irrogare, quod in cauſa non extiterit: nam potiùs eſt declaratio eius, quod probatum eſt, quàm nouæ pœnæ inflictio.

Sed contra propoſitionem, Obijcitur Primò; Deut.17. *In ore duorum aut trium teſtium peribit, qui interficietur*, & Matth. 18. *In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum.* 86 *Obiectio.*

Reſpondeo, Tantum vult dicere, non ſufficere vnum teſtem, ſed requiri vt minimum duos, vt quis poſſit interfici. non tamen mens Domini eſt, vt quandocunque adſunt duo teſtes, poſſit quis occidi, etiamſi Indicio conſtet illos calumniari, & reum eſſe innocentem; ſed ſolum vult declarare, quid regulariter fieri poſſit, nempe quando Iudex non nouit contrarium.

Obijcitur Secundò, Ex D. Ambroſio ſer.20.in Pſal.118. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio ſuo facit ſediuxta leges & Iura pronuntiat, ſtatutis Iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert; ſed ſicut audit ita iudicat & ſicut ſe habet negotij natura decernit; obſequitur legibus, non aduerſatur, examinat merita craſæ, non mutat.*

Rerpondeo, Verba iſta non habere difficultatem. *Nihil facit ex arbitrio ſuo*, Non quod non debeat vti magna induſtria, teſtes examinando ſeorſim, minando, promittendo, differendo iudicium, mittendo ad Superiorem, quæ omnia expriuata ſcientia facit; ſed quia debet pronuntiare ſententiam ex legum ſcripto, non contrà: vt ſi lex irritat contractum, debet pronuntiare irritum; ſi iubet eſſe ratum, debet pronuntiare eſſe ratum; ſi conſtituit crimini certam pœnam, non poteſt eam mutare, præſertim in grauiorem. *Iudicat ſicut audit*, nempe regulariter, quando non conſtat ei de contrario. Item, quia nunquam iudicat contra id, quod probatum eſt. *Nihil meditatum adfert*, quia non ſtatuit de ſententia, niſi omnibus auditis. nimis profectò rigidè interpretatur, qui hæc verba ita accipit, quaſi Iudex in omni prorſus euentu nihil debeat agere, quam iudicare ſecundum audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis, prout regulariter exerceri debet ſepoſitis extrinſecis circunſtantijs, quæ rariſ ſimè incidunt.

Obijcitur Tertiò, Iudex non iudicat vt perſona priuata, ſed vt publica: ergo non poteſt 88
ſequi priuatam ſcientiam; ſed tenetur ſequi publicam.

Reſpondeo, Hinc bene ſequi, Iudicem ex priuata ſententia non poſſe authoritate iudiciaria condemnare & abſoluere; (niſi fortè in caſu aliquo, de quo dubit. ſequenti) non tamen hinc cõſequens eſt eum teneri ſequi publicam ſcientiam in condemnando, quando certò nouit illã ſcientiam nihil eſſe aliud quam iniquum errorem & calũniam: cum hac enim rationabili exceptio-

ceptione, intelligendæ ſunt huiuſmodi generales ſententiæ, ne id, quod pro iuſtitia ſeruanda introductum eſt, detorqueatur ad iniuriam.

89 Obijcitur Quartò, Si noſtra ſententia vera eſt, facilè poterunt Iudices corrumpi pecunia, vt dicant ſe certò ſcire reum eſſe innocentem, & ita eum abſoluant, vel certè non puniant: quod cedet in magnum Reipublicæ damnum.

Reſpondeo, Rariſſimè vel nunquam accidet vt Iudices velint ſubire magnum illud diſcrimen, quod illis impendet, ſi verè criminoſum, qui iuridicè probatus eſt talis, liberauerint. difficile enim eſt ſuſtinere tam apertum mendacium, quod honorem accuſatoris & teſtium tantopere attingit, quod ſi id aliquando contingeret, non eſſet ſanè tanti momenti, vt ad illud euitandum, etiam innocentes ſint damnãdi. melius enim eſt decem nocẽtes abſolui, quã vnum innocentem damnari.

Nõ poteſt abſoluere.

90 Adde, Iudicem, præſertim inferiorem, ex priuata ſcientia non poſſe abſoluere vel damnare, vt dictum eſt. quamuis enim debeat non damnare, non tamen poteſt ex authoritate abſoluere; ſed poteſt illum detinere in carcere, donec habeat opportunitatem emittendi, aut certè remittere ad Superiorem. Quod autem quidam obijciunt de ſcandalo populi, parum vrget; nam facilè caueri poteſt: vel certè curari vt careat iuſta ratione, ſi reus vel detineatur ad tempus incarcere, vel remittatur ad Superiorem; vel ſi Iudex ſit ſupremus Princeps, poterit interpoſito iureiurando apud populum, eius innocentiam teſtari. ferinum enim eſſet poſt tanta teſtimonia & innocentiæ ſigna, vitã miſeri hominis perſequi.

Cautio ſcandali.

Executio ſententiæ, quam ſcis iniuſtam.

91 Obijcitur Quintò, cap. Paſtoralis, §. Quia verò, de officio & poteſtate Iudicis delegati, Innocentius III. ait, *Attendentes, quod non cognitio, ſed executio tantum, demandatur eidem, reſpondemus quod cum Ordinarius teneatur obſequi Delegato, etſi ſciat ſententiam illam iniuſtam, exequi nihilominus tenetur eandem.*

Reſpondeo, Pontifex ibi loquitur de eo, qui merus eſt executor, & nullam habet cauſæ cognitionem. hic tenetur exequi ſententiam Delegati, quam ſcit eſſe iniuſtam, id eſt, contra Ius litigatoris; quia cum litigator non appellet, videtur cedere iure ſuo; vel agnoſcere crimen. ſi enim putet ſibi iniuriam fieri per ſententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Nõ tamen poteſt eam exequi, ſi ſciat eſſe nullam; vt ſi eſſet lata auctoritate falſarum literarum, vel per falſa Inſtrumenta, vel per dolum aduerſarij: tunc enim debet ſuperſedere executioni. Ita Gloſſa; quæ expoſitio fauet noſtræ ſententiæ. Adde, Pontificem hic loqui de cauſis eccleſiaſticis, in quibus agitur de ijs rebus, quæ ſubſunt Eccleſiæ diſpoſitioni: vt de priuatione beneficij, officij, fructuum, &c. non de ſupplicio capitis vel mutilationis,

DVBITATIO XI.

Vtrum Iudex poſſit aliquem ex priuata ſcientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

92 SVppono, inferiorem Iudicem nullo modo id poſſe: quia non poteſt diſpenſare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarum duæ ſunt præcipuæ. Prior, Vt nemo condemnetur inauditus. Altera, Vt nemo cõdemnetur ſine teſtibus; iuxta illud Deutero. 17. *In ore duorum uel trium teſtium peribit, qui interficietur.* Imò nec in alijs minoribus, etſi merè ſint Iuris poſitiui, diſpenſare poteſt, v.g. vt accuſatio non fiat in ſcriptis, non detur certus terminus reo ad reſpondendum. Ratio eſt, quia inferior non poteſt diſpenſare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas eſt de ſupremo Principe. Quidam ſentiunt, hunc poſſe ex priuata ſcientia, etiam contra fidem actorum, ſententiam proferre tam condemnatoriam, quam abſolutoriam. Ita Couarruuias l. 1. varia. c. 1. nu. 7. Idem docent Cynus, Bartolus & alij in L. 1. C. Vt quæ deſunt aduocatis partium, Iudex ſuppleat, Albericus in L. Illicitas, §. Veritas, ff. de officio Præſidis, & Felinus in cap. Paſtoralis, §. Quia verò. Probatur Primò, Quia ſupremus Princeps poteſt diſpenſare in illo iure, quo ſtatuitur, vt ex allegatis & probatis ſententia feratur, cùm non ſit naturale, ſed poſitiuum. Secundò, Quia Principi ſupremo non minus credendum eſt, quam duobus vel tribus teſtibus; ac proinde ipſius iudicium & ſcientia æquiualet ſcientiæ publicæ, quæ cenſetur eſſe in duobus vel tribus teſtibus.

Inferior nõ poteſt.

Principẽ ex priuata ſciẽtia poſſe, quidam putant. 93

Sed Contrarium eſt verius, vnde.

Cõtrarium verius eſt. 94

Reſpondeo & Dico Primò, Probabilius & verius eſt, ſupremum Principem non poſſe aliquẽ reum condemnare ex ſola ſcientia ſua priuata. Ita Caietanus v. Homicidium, in principio. Nauarrus cap. 25. nu. 9. Scotus l. 5. de Iuſtitia q. 1. ar. 3. & colligitur ex D. Thoma. q. 67. ar. 3. ad 3. vbi dicit eundem hominem non poſſe eſſe ſimul Iudicem, accuſatorem, & teſtem. Probatur Primò, Quia quod ſolus Iudex vidit, cenſetur adhuc occultum in iudicijs humanis; vnde reus poteſt negare, (in ſenſu tamen vero) ſi de tali crimine rogetur: ad hoc enim ius habet, vt omnes paſſim fatentur: non enim tenetur ad mentem Iudicis reſpondere, niſi quando iuridicè interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria ſi de tali criminè puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iuſta ſui defenſio: poteſt enim ſe defendere, quamdiu crimen non eſt probatum; maximè ſi probari nequeat. Deinde, quia vſurpatur in illum poteſtas iudicandi, cum ſolus Deus ſit occultorum Iudex, vt paſſim Canones tradunt; cap. Erubeſcant, d. 32. cap. Conſuluiſti, 2. quæſt. 4. & c. Tuanos, de ſimonia: quibus locis eſt ſermo de occulto, quod teſtibus probari nequit, etſi in opus externum prodijt.

Secundò, Quia Iudex, ſicut ex poteſtate publica, ita etiam ex publica ſcientia iudicare debet; actus enim publicus debet à poteſtate, voluntate & notitia publica, tanquam à cauſa ſibi commenſurata procedere, vt rectè Caieta. ſuprà.

Poteſtas Principis a Repub.

Tertiò, Princeps non habet maiorem poteſtatem quàm ſit ea, quàm Reſpub. in illum tranſtulit: nam omnis poteſtas Principis eſt à Repub. atqui Reſpublica nuſquam gentium, vbi non eſt regimen tyrannycum, hanc poteſtatem Principi dedit, vt pro ſuo iudicio reos poſſet abſoluere tanquam innocentes, vel damnare tanquam nocentes, contra publicas probationes: id enim eſſet ei licentiam exercendæ tyrannidis & omnia pro ſua libidine exercẽdi, dare.

Quartò,

Quartò, Vt ſententia feratur ex publicis probationibus, non eſt merè iuris poſitiui, in quo Princeps poſſit diſpenſare; ſed eſt iuris gentium, quod apud omnes eſt receptum, & ſub cuius onere & obligatione Reſpublica cenſetur ſuam poteſtatem in Principem tranſtuliſſe; ita vt ſi Princeps non obſeruet, iam manifeſtè videatur declinare in tyrannidem. nihil enim videtur magis tyrannicum, quàm condemnare & abſoluere contra publicas probationes iudiciorum. Hinc patet reſponſio ad priorem rationem.

95 *Principis aſſertio æquiualet pluribus teſtibus in cōtractibus, & teſtament.*

Ad alteram Reſpondeo, Etſi Principis aſſertio in teſtamentis & contractibus poſſit æquiualere pluribus teſtibus; non tamen in cauſis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando; maximè ſi probationes ſunt in contrarium. & quamuis minus incommodi ſit, poſſe abſoluere ex ſcientia priuata, quam poſſe condemnare; tamen verius puto, nec abſoluere poſſe authoritate publica; tum quia hæc poteſtas non eſt ei neceſſaria ad liberationem innocentis: (ſufficit enim impedire progreſſum iudicij, vel teſtari apud populum ſub iureiurando innocentiam accuſati, eò quod tali tempore illum viderit tali loco, cum talibus, &c.) tum quia abſolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, ſecūdū formam iuris apud omnes receptam. Poteſt tamen dici abſoluere reum authoritate priuata, quia iudicat & teſtatur non eſſe condemnādum; & habēda eſt ei fides, vt qui fide ſit digniſſimus: ſed hoc nihil eſt aliud, quàm priuata authoritate defendere innocentem; vnde etiam cuiuis priuato, id poſſet, liceret.

96 Aduerte tamen, ſententiam contrariam non eſſe improbabilem, maximè ſi crimen ſit atrox, ita vt valde expediat authorem puniri, & tamen non conueniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: vt ſi aliquis vim Reginę vel filiæ Regis intulerit, ſolusque Rex id ſciat; tali enim caſu, videri poſſit Reſpublica conſentire: quod vt melius intelligatur,

97 *Poteſt Reſpub. hanc poteſtatē dare.*

Dico Secundò, Reſpublica poſſet Principi concedere authoritatem, vt ex priuata ſcientia abſoluere & condemnare poſſit. probatur, quia poteſt cedere iure ſuo, quod habet ad famam circa occulta: Item iure, quod habet vt de occultis non poſſit ab homine puniri, & hoc totum ius conferre in Principem: ergo tunc Princeps abſque vlla iniuria poterit de occultis, de quibus ipſi certò conſtiterit, punire. & quamuis hæc ceſſio Iuris eſſet contra rectam gubernationem, eò quòd Princeps vel malitia vel ignorantia facilè poſſet peruerſè iudicare, & hoc iure cum magno Reipub. damno abuti, tamen non eſſet contra iuſtitiam, nam quiuis iure ſuo cedere poteſt. Vnde nec Princeps peccaret ſic puniendo ex priuata ſcientia, quando cauſa ſubeſſet digna tali pœna. Confirmatur, quia in quibuſdam Religionibus ita iure ſuo ceſſere ſubditi, vt à Superioribus ſuis ex priuata ſcientia puniri poſſint, ſaltem pœnis modicis cur non idem fieri poſſit in Republica, abſolutum ius ſuo Principi concedente, etiam in magnis? imò ſi Princeps eſſet eius ſanctitatis & ſapientiæ, vt neque fallere, neque falli facilè poſſet; prudenter id ei à Republica concedi poſſet, vt ſi talis eſſet, qualis erat Moyſes, vel Apoſtoli.

98 Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, ſed de auertendo in poſterum malo, quod Reipub. vel innocenti intētatur, poteſt Princeps ex priuata ſcientia, ſi alia ratio nō ſuppetit, iubere interfici authorem. Patet, quia hic non agit vt Iudex authoritate publica puniens, ſed vt quiuis priuatus, ſe aut rem ſibi cōmiſſam defendens.

98 *Si malū auertendum.*

99 *Condēnare nō poteſt non auditum.*

Dico Quartò, Princeps quantumuis ſit certus de crimine, non poteſt ordinariè condemnare, niſi citatum & auditum. eſt communis DD. ratio eſt, quia contrà facere, eſſet auferre arma reo, quibus ſe iure poteſt defendere, negando crimen, ſi eſt occultum: vel certè excuſando eo modo, quo poterit. vnde iure gentium hoc receptum eſt. imò videtur eſſe iuris naturalis, nam Clement. Paſtoralis, versùs, dicitur; *De crimine graui delato, facultas defenſionis, quæ a iure naturali prouenit, adimi non valet, cum illa tollere Imperatori non licuerit, quæ iuris naturalis exiſtunt.* Sed ſæpe in vtroque Iure, id quod propriè eſt iuris gentium, dicitur iuris naturalis, vt oſtēſum eſt cap. 5. dubit. 3.

100 *Quando poſſit cōdēnari reus nō auditus.*

Dixi *Ordinariè*, quia in quibuſdam caſibus id non eſt neceſſe ſeruare. Primò, Si crimen eſt publicum, vt rectè Nauarrus cap. 25. numero 10. ſic latrones reperti in crimine, interdum è veſtigio ſuſpenduntur, ſinè vlla defenſione aut proceſſu. ratio eſt, quia factum notorium ſeu publicum, eſt loco accuſatoris & teſtium, nec relinquit illi ius vllum defendendi ſui in iudicio.

Secundò, Quando eſſet periculum rebellionis, vel alterius grauis turbationis, ſi iuridicè procederetur; idem Nauarrus docet, & Syluester v. Homicidium. 1. qu. 2. ex Archidiacono; vt ſi eſſet valde potens. tunc tamen debet eius cauſa priuatim diſcuti; niſi ſit omnino euidens.

Tertiò, Quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quę aliter auerti nequit, vt ante dictum eſt. Sed hoc non tam eſt punire crimen commiſſum, quam impedire malum impendens.

Quartò, Si crimen ſoli Principi & tribus alijs notum ſit, ita vt iuridicè probari poſſit: tunc 101
enim poſſet occultè interfici reus, ſine citatione & probationibus, publicè abſque graui aliquo incommodo puniri non poſſit. ratio eſt, quia quando crimen ſic eſt probabile; manifeſtum eſt reum non habere iuſtam vllam defenſionem in iudicio. Ita petrus Nauarra nu. 192. & Arragon. quæſt. 67. a. 2. qui pro eadem ſententia citat Gregorium Lopez. Idem ſentit Couarruuias l. 1. varia. cap. 1. nu. 7. & Iuriſperiti ſuprà citati.

Notandum eſt, ea, quæ diximus de non condemnādo ex priuata ſcientia, vel non auditum, 102
potiſſimum intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationem; tamen videntur etiam habere locum in priuatione bonorum, officiorum perpetuorum, carcere, exilio, vt notauit Nauarrus ſuprà: nam eædem ferè rationes accommodari poſſunt.

DVABITATIO 12.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduerſus crimina.

103 *Triplex via procedendi in Iudicijs.*

Reſpondeo, Communiter poni à DD. tres modos: vel enim procedit via *accuſationis*, vel *denūtiationis*, vel *inquiſitionis*; habetur expreſſè cap. Qua-

cap. Qualiter & quando. 2. de accuſationibus. *Via accuſationis* procedit, quando eſt aliquis actor, qui ſpondet ſe obiecta probaturũ. *Denuntiationis* verò, quando aliquis detulit crimen, qui non vult ſuſcipere onus probandi. hoc enim differunt accuſator & ſimplex denuntiator, quod accuſatori incumbat onus probandi; denuntiatori minimè. Eſt autem duplex *denuntiatio*, quædam dicitur *euangelica*, quæ tendit emendationem fratis, & fit Superiori tanquam patri: de qua ſuprà qu. 32. de correptione fraterna. Alia *Iudicialis*, quæ ſpectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certè mali, damnique impeditionem, & fit Superiori tanquam Iudici.

Via *Inquiſitionis* proceditur, quãdo Iudex ſeu Superior ex officio procedit ad purgandum Prouinciam vel ad locum aliquem ſuæ iuriſdictioni ſubiectum reformandum, vel ad inueſtigandum criminis commiſſi authorem.

Dices, Iudex non poteſt aliquem condemnare ſine accuſatore, vt docet D. Thomas qu. 67. ar. 3. ex D. Ambroſio: ergo tantum poteſt via accuſationis procedere.

104 *Vicem accuſatoris ſuppletia.* Reſp. Iudicem non poſſe condemnare ſine accuſatore generatim accepto: nam ſemper requiritur accuſator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id, quod vices accuſatoris ſupplet. vicem eius ſupplet in criminibus contra bonum publicum, ſimplx denuntiatio: in priuatis ſi ſint notoria, ipſa facti euidentia. Imò hęc in omnibus delictis ſupplet vicem accuſatoris, teſtis, & totius proceſſus iuridici, ſi etiam Iudici cum hac, ipſa perſona ſit notoria; vt docet Caietanus quæſt. 67. ar. 3. Si autem non ſint notoria, & per denuntiationem euangelicam procedatur, tunc ante contumaciam reus puniri non poteſt: vnde non opus eſt accuſatore. poſt contumaciam poteſt iuridicè contra illum procedi: & tunc ipſa contumacia Iudici & alijs qnibusdam nota, eſt loco accuſatoris. Si autem procedatur per inquiſitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius ſupplent. Ita Sotus de ſecreto, memb. 2. q. 6.

105 *Cõmodius ponitur duplx via.* Aduertendum tamen eſt, commodiùs poni tantum duos modos procedendi contra criminoſos; alterum *ex officio*; alterum *ad inſtantiam partis* denuntiatio enim non eſt per ſe aliqua diſtincta via procedendi, ſed eſt quiddam præuium vt Iudex procedat ex officio; vt rectè docet Iulius Clarus l. 5. §. Practica criminalis qu. 3.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia, vel denũtiatione, capit informationes, & format inquiſitionem contra authorem, vt ſic ad plenam probationem & ſententiam perueniat.

Ad inſtantiam partis, quando pars offenſa, vel alius, ad quem id Iure ſpectare poteſt, accuſationem porrigit, & Iudex ea admiſſa, ſecundum eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquiſitionem: dum ad inſtantiam partis, per accuſationem.

106 *In quibus procedatur ex officio.* Modus procedendi ex officio, ſeu per inquiſitionem, extendit ſe ex diſpoſitione Iuris Canonici ad omnia crimina, ſecundum Archidiaconum in cap. Felicis. §. vlt. de pœnis 5. In omni enim genere criminum poſſunt Iudices per inquiſitionem procedere. Idem ex conſuetudine ſeruatur in foro ciuili. vnde in quibuſdam regnis, via inquiſitionis adeo eſt ordinaria, vt altera nempe accuſationis, non admittatur, niſi in paucis cauſis. In regno enim Neapolitano, nemo admittitur ad accuſandum, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita eſt accuſatio omnis ad vindictam publicam tendens; & ſolùm permittitur pro intereſſe ciuili. vnde in omnibus cauſis criminalibus proceditur per viã inquiſitionis, vt docet Clarus ſuprà num. 6. ex Guilèlmo de Bened. & Practica Millæi.

DVBITATIO 13.

Quando procedit Iudex via inquiſitionis generalis, vtrum debeat præcedere infamia perſonę vel delicti.

Notandum, eſſe triplicem inquiſitionem. 107 *Triplex inquiſitio.* Prima eſt *Omnino generalis*, quia in genere inquiritur, an ſubditi ſeruent leges, an non committantur crimina, an de nullo ſit fama vel ſuſpicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in viſitatione Prouincię, & locorum ſubiectorum.

Secunda eſt *Omnino ſpecialis*, qua de certa perſona & de certo crimine quæritur, verbi gratia an Petrus commiſerit ſimoniam, furtum, &c.

Tertia eſt Mixta, quando vel ſolum crimẽ eſt ſpecialè, vel ſola perſona: vt, quis fecerit iſtud homicidium, an Petrus ſeruet ſtatuta vel ordinationes ſynodales. His poſitis,

Reſpondeo & Dico Primò, Vt Iudex faciat inquiſitionem omnino generalem, non eſt neceſſe vt aliqua infamia præceſſerit. eſt communis DD. ſententia. Probatur Primò, Quia in Iure præcipitur Prælatis eccleſiaſticis, & Superioribus, vt ſuo tempore faciant viſitationes & inquiſitiones generales. vt patet cap. Pernicioſam, de officio Iudicis ordinarij. *Habeant Epiſcopi ſingularum vrbium, in ſuis diœceſibus liberam* poteſtatem *adulteria & ſcelera inquirere* vlciſci & iudicare. gloſſa tamen putat hic agi de inquiſitione ſpeciali, quæ, fit præcedente infamia: ſed poteſt etiam intelligi de generali. Item capit. Romana, §. Sanè, de cẽſibus, in 6. *verbo Dei quærat de vita & côuerſatione miniſtrantium Eccleſijs.* vbi apertè agitur de inquiſitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquiſitio eſt neceſſaria ad purgandam Rempub. moresque in cœtibus hominum reformandos. Tertiò, Per eam nulli fit iniuria, cum de nemine in particulari fiat inquiſitio. Nec refert, quod hac ratione detegantnr occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionem inquirentis contingit. & aliàs bonum commune huic incommodo anteponendum eſt. Denique niſi talis inquiſitio fieret, multa crimina manerent impunita; (quæ tamen puniri omnino expedit, ne criminoſi inualeſcant) nemo enim ea ſponte deferret. 108 *Inquiſitio generalis.*

109 Dico Secũdò, In hoc tamen caſu interrogati ſubditi, nõ debẽt patefacere criminoſos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborãt. eſt communis ſententia DD. D. Thomę q. 69. a. 2. & Caietani in illum art. Soti, de tegendo & retegendo ſecreto, membro 2. q. 6. Nauarri, c. Inter verba, cõcl. 6. nu. 21. & in Rubr. de iudicijs n. 87. & colli-

& colligitur ex capitu. Qualiter & quando, ſuprà. ratio quia id, de quo nulla adhuc eſt fama, cenſetur occultum, dum via inquiſitionis procedit: atqui Iudicis poteſtas non ſe extendit ad eliciẽda occulta; maxima enim inde in commoda in Repub. ſequerentur. Itaq; etiamſi ſub iuramento, vel ſub pœna excommunicationis præcipiat vt dicas veritatem de eo, quod noſti; tamen non teneris: ſed potes cum reſtrictione mentali dicere, te neſcire quicquam: intelligendo tacitè, te neſcire eo modo vt tenearis patefacere. de quo ſuprà cap.11. dubit.20. & infrà cap.30. dub.6.

Occulta nõ debent pandi.

110 Sed difficultas eſt, Vtrum etiam obligentur non manifeſtare, ita vt peccent contra iuſtitiam ſi in hoc caſu crimina occulta aperuerint. Videri poſſit alicui, ſaltem quando crimen probari poteſt in iudicio, non peccare contra iuſtitiam eos, qui illud in huiuſmodi inquiſitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accuſandi vel denuntiandi authorem. Quicunque enim vel teſtibus vel alijs indicijs crimen probare poteſt, non peccat contra iuſtitiam, ſi illud Iudici denuntiet: expedit enim bono publico, vt omnibus hæc poteſtas detur. generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ priuato infertur, abundè compenſari videtur exemplo publico & timore, qui alijs inijcitur, per quem ſibi à peccando cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis; vbique enim conſueuerunt tales deferri non ſolùm quando generalis inquiſitio inſtituitur & ſubditi interrogantur, ſed etiam ſponte à non rogatis; vt docet Clarus quæſtione ſeptima. Nihilominus communis ferè DD. ſententia eſt id illicitum eſſe, quando ad ſolam punitionem tenditur: tũc enim debere præcedere infamiam, vt colligitur ex cap. Qualiter ſuprà. Nec obſtat praxis orbis contraria: nam multi hac in re peccant per ignorantiam; multi etiam non tam punitionem ſpectant criminoſi, quàm emendationem, vel mali impeditionem & auerſionem; quo caſu denuntiatio eſt licita, etiamſi non præceſſerit infamia, vt paſſim DD. tradunt.

Si poteſt probari.

111

His addo, Quando crimen nullo modo probari poteſt, apertè contra iuſtitiam peccari, ſi illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cùm enim non poſſit probari, non poteſt quoque puniri, ac proinde non poteſt ex eius reuelatione aliud ſequi quàm infamia.

Excipe tamen duos caſus, quibus poteſt Superiori patefieri, etſi omnino occultũ ſit. Prior

112 eſt, quando id putatur eſſe neceſſarium ad ipſius emendationem: tunc enim aperiendum Superiori non vt Iudici, ſed vt patri; vt ſua prudentia & authoritate illum emendet. Alter eſt, dum aliquod malum ſpiritale vel temporale impendet ab aliquo, quod commodè auerti nõ poteſt, niſi Superioris opera: tunc enim non eſt habenda ratio famæ; vt dictum eſt ſupra capitu. 11. dubit.9.

Occultũ poteſt aperiri duob. euentis.

DVBITATIO XIV.

Vtrum quando crimen eſt publicum, ſed author ignoratur, Iudex poſſit inquirere quis fecerit.

113

Sententia Caiet. & Soti.

MVlti docent id non eſſe licitum: Caietanus quæſt.69. articu.1. & 2. & Sotus de ſecreto membro 2. quæſtio.6. dubita.4. & quidam alij. Primò, Quia Canones vetant ne procedatur per inquiſitionem, niſi de authore ſit fama, vel certè indicia. capitu. Cùm oporteat, de accuſat. Niſi ſuper prędictis famam ipſius læſam eſſe noueritis, ad inquiſitionem illorum non ſubitò procedatis. Idem habetur cap. Inquiſitionis, & cap. Qualiter & quando. 2. eodem titulo. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorẽ, ſequeretur quod ipſe malefactor, ſi fortè interrogaretur teneretur ſeipſum prodere; quod nemo concedat. Sed contrarium videtur verius, vnde.

Reſpondeo & Dico Primò, Quando manifeſtum eſt crimen, Ius eſt Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari an Petrus fecerit, niſi de eo ſit aliqua fama vel indicia. Ita Sylueſter v. Correptio num.6. Nauarr. in cap. Inter verba, conclu.6. num.15. in enchir. ca.18. num.40. Innoc. in cap. Bonæ.1. de electio. nu.5. Item notu, inquit, quòd ſic ſeruat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio ſtatim inquirit Iudex generaliter, non contra certam perſonam: & facta inquiſitione, vocat nominatos in Inquiſitione de maleficio, vt ſe defendãt: & quod longam interpretationem recipit ex iteratione factorum, mutari non debet. Idẽ tenent Panormitanus & Imola ibid. & alij. Probatur Primò, Ex praxi communi Iudicum tam eccleſiaſticorum quàm ſecularium, quam durum eſt condemnare. Secundò, Niſi tales inquiſitiones fierent, duo grauiſſima mala in Repub. ſequerẽtur: nã & populus grauiter offenderetur, videns Iudicem non inquirere authorem aperti criminis, putaretque eum maleficio fauere; & malefici ſpe impunitatis inualeſcerent. Tertiò, Quia nemo poteſt queri ſibi factam iniuriam per hãc generalem inquiſitionem, imò tota Reſpub. illam deſiderat. 114

Si crimẽ ſit publicum.

Ad primum argumentum contrariæ ſentẽtiæ Reſpondeo, In illis Canonibus agi de inquiſitione ſpeciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo; non autem de ea, qua in genere quæritur, quis fecerit; vt patet ex ipſo textu. 115

Dices, Inquiſitio illa, qua Iudex quęrit in genere quis fecerit, nõ minùs prębet occaſionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iuſtitiæ, quàm inquiſitio ſpecialis, qua quæritur an Petrus fecerit; ergo eſt iniqua.

Reſpondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non prouenit ex ipſa conditione interrogationis; ſed ex imperitia eorum, qui interrogantur; qui neſcientes iura, putant ſe teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proueniens, non debet omitti inquiſitio, tantopere bono publico neceſſaria; cùm hæc ſecundũ ſe talis ſit vt neminis iniuriam irroget. Neque Iudex inquiſitionem faciens tenetur inſtruere rudiores ne authorem detegant, ſi fortè nulla infamia laboret; id enim redderet eum ſuſpectum corruptelæ, vel fauoris in criminoſum; ſed poteſt ſimpliciter inquirere ſicut videt bono publico expedire. quòd ſi occultus author detegatur, poterit contra eum procedere, nec damnum ſecutum, ei imputabitur, vt rectè Nauarrus in Rubri. de iudicijs nume.87. quia iure ſuo vtitur. hoc ipſo enim, quo criminis author eſt publicè detectus, (etiamſi id ab altero iniquè factum ſit) poteſt cõtra eum informationes accipere & particularem inquiſitionem facere, & conuictum punire: modò tamen 116

Non refert qđ occultum detegatur.

tamen ipſe per iniuriam non ſit cauſa illus dete ctionis. atqui hic non eſt cauſa detectionis per iniuriam nam propter bonum commune poteſt talem inquiſitionem inſtituere: nec tenetur cum offenſione populi cauere, ne interrogati occultos authores patefaciant; ſed poteſt illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, præſertim hominis noxij, & ſupplicio digni. Itaque illa iniuſta detectio nec directè nec indirectè cenſetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminoſum ita iniuſtè detectum poteſt procedere. Simili modo, poteſt inquirere in eum, cuius crimen cùm antea eſſet occultum, iniuſtè per aliquem in ſermones publicos eſt deductum: niſi forte per reuelationē confeſſionis id factum eſſet, tunc enim nullo modo poſſet procedere. vide Sotum de ſecreto, memb. 3. q. 1.

117 Ad ſecundum argument. Reſpondeo, Etſi Iudex poſſit interrogare, non tamen inde ſequitur, reum ſi fortè interrogetur, teneri ſeipſum patefacere; certum enim eſt Iudicem in crimine læſæ Maieſtatis poſſe interrogare, ſeu inquirere, reum tamen, ante infamiam vel ſemiplenam probationem non teneri ſeipſum prodere. Nec obſtat, quòd D. Thomas in Capitulo generali Pariſijs, dicitur reſpondiſſe, occultum authorem teneri ſe prodere ad præceptum Prælati, quando notorium eſt crimen, verbi gratia furtum eſſe commiſſum: quia tunc ſolùm erat Baccalaureus & cæteri Magiſtri ei contradixerunt, vt refert Syluester v. Correctio numero ſexto vnde

118 Dico Secundò, Etſi Superior in hoc caſu, vt officio ſuo ſatisfaciat, poſſit ſub iuramento generatim inquirere à ſubditis quis fecerit; ſubditi tamen non tenentur patefacere authorem, ſi nulla laboret infamia, & nihil mali in poſterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera eſt communis ſententia DD. & colligitur ex Canonibus ſupradictis. ratio eſt, quia Superior non poteſt obligare ſubditos vt reuelent occultos peccatores, ſed ſolùm vt eos, qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur ſe ipſe prodere. Nec obſtat factum D. Gregorij epiſto. 30. libro quinto qui ſacra communione interdixit cuidam qui libellum famoſum ſparſerat, niſi ſe proderet. & excommunicat eundem, ſi ſe non prodens accedat ſacram communionem; vt habetur 5. quæſt. 1. cap. Quidam maligni: Nam infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur, quorum neutrum ſine ſui patefactione fieri poterat. poteſt enim quis obligari ad ſe prodendum, quando id neceſſarium eſt ad falſæ infamiæ iniquè irrogatæ abſterſionem; quamuis non ſit neceſſe illam detectionem fieri coram Iudice.

Subditi non tenentur patefacere, ſi eſt occultum.

119 Notandum tamen, ſi crimen adhuc eſſet perpetrādum, vel continuandum, vel ſi ex eo graue damnum alicui impenderet, quod alia ratione non poſſet commodè auerti: interrogatus, poſſet, & etiam deberet authorem patefacere, etſi omnino occultum & nulla infamia laborantem & Iudex poſſet opportuna remedia adhibere. vt dictum eſt dubit. ſuperiore.

120 Petes, Quid ſi Superior ſub iuramento interroget, & abſque vlla reſtrictione iuraueris te patefacturum quidquid noſti de facto & authore?

Reſpondeo, Eo caſu non teneris patefacere, niſi quod abſque iuramento licitè poſſes. vnde non teneris, ſi author penitus eſt occultus, & per occultam monitionem corrigi poteſt. Secus ſi de illo eſt rumor; vel ſi aliter non putatur emēdandus. Pari modo, etſi ſub pœna excommunicationis præceperit, non teneris; niſi de illo ſit aliqua fama, vel niſi damnum alicui inde impēdeat. de tali enim eſt huiuſmodi præceptum intelligendum. Ita Syluester ſuprà, & paſſim alij DD. Cui addiderim, vel niſi alia ratione nō ſperetur emendandus; quia tunc tenetur etiam abſque præcepto Superioris: ergo poterit ei præcipi ſub pœna excommunicationis.

DVBITATIO XV.

Vtrum ad inquiſitionem ſpecialem neceſſe ſit infamiam præcedere.

Reſpondeo, Communis ſententia DD. eſt, Vt Iudex poſſit contra aliquem inſtituere inquiſitionem ſpecialem tendentem ad punitionem criminum, debere præcedere aliquam infamiam authoris. Dico *Tendentem ad punitionem*: quia ad malum impediendum, vt quando agitur de beneficiorum & officiorum collatione, vel de matrimonio contrahendo, licitum eſt inquirere de impedimentis, vel delictis perſonarum particularium, etſi nullus de illis ſit rumor. omnia enim alioquin erunt plena inceſtis, ſacrilegis vel nefarijs coniugijs, & prauis rerum ſacrarum & ciuilium miniſtris. debet tamen tunc crimina Superioribus aperire ſecretò, & quàm minima fieri poteſt famæ læſione. Similiter, quando inquiſitio fit ad maleficia impedienda & eorum occaſiones tollendas, non requiritur infamia; vt ad auertanda homicidia, ſacrilegia, furta, hæreſes & ſimilia. vide Nauarrum in Rubr. de Iudicijs nu. 92. 121

Inquiſitio ſpecialis.

Probatur hæc ſententia ex capitu. Inquiſitionis, §. Tertiæ, de accuſatio. vbi dicitur, *Ad hæc reſpondemus, nullum eſſe pro crimine ſuper quo non laboret infamia, ſeu clamoſa inſinuatio non præceſſerit, puniendum. quinimo ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debere: cùm inquiſitio fieri debeat ſolummodo ſuper illis, de quibus clamores aliqui præceſſerunt.* & cap. Qualiter. 2. eodem titulo; *Sicut accuſationem legitima debet præcedere inſcriptio, ſic & denuntiationem charitatiua monitio, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio præuenire.* idque probatur ibidem exemplo villici euangelici Luc. 16. qui primò infamatus eſt apud dominum ſuum; deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodomorum Geneſis 18. de quibus Dominus ait, *Deſcendam & videbo vtrùm clamorē, qui venit ad me, opere compleuerint.* ratio eſt, quia Iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex ſcientia publica procedere: ſcientia autem publica eſt, quæ habetur per accuſationem vel confeſſionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conſpectu Iudicis & aliorum. Confirmatur, quia meritò quiſque poſſet queri ſibi fieri iniuriam, ſi in dita eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin eſt integra: nam per talem inquiſitionem redditur ſuſpectus. 122

Infamia laborare debet.

Scientia publica.

Petes, Quanta debeat eſſe iſta infamia? 123

Quanta infamia.

Reſpondeo, Non ſufficere vt duo vel plures etiam iurati affirment ſe vidiſſe illum crimen com-

committentem, vt expreſsè habetur cap. Inquiſitionis; quia adhuc res eſt occulta, ac proinde minimè per publicam inquiſitionem prodenda: ſed requiritur vt rumor de eo ſparſus ſit per maiorem partem viciniæ, vel Collegij, vel Vniuerſitatis in qua commoratur, vt dicatur ibidē infamia laborare, ut rectè docet Sotus de ſecreto, membro 2. quæſt. 6. §. Tertium dubium, ex Bartolo. Idem ferè Caietanus quæſt. 69. articu. 2. vbi requirit vt ſit vox publica & frequens, per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur ſuſpectus. quòd ſi conſtaret à maleuolis & maledicis ortam eſſe infamiam, non ſufficeret; vt patet ex d. cap. In dubio tamē quibus authoribus orta ſit, indicenda eſt purgatio, ſaltem propter ſcandalum; vt notat gloſſa in d. cap. Inquiſitionis.

Quando non requiritur infamia.

124 Notandum tamen eſt, excipi aliquot caſus à DD. quibus non requiritur ad ſpecialem inquiſitionem infamia præuia de illo crimine.

Si confeſſus in Iudicio.

Primus eſt, Si quis confeſſus ſit crimen occultum in iudicio, etiam coram paucis; ut coram ſolo Iudice & Notario; ut colligitur ex capit. 1. de accuſat. in 6. nam talis confeſſio inducit notorium Iuris. Idem dicendum, etiamſi ſolùm incidenter illud confeſſus ſit, ut communiter tradunt Iuriſperiti cum Bartolo in L. 2. §. Si publica. ff. ad L. Iuliam, de adulterijs. Neque refert, vtrum illud, quod ſic confeſſus eſt, ſit circumſtantia delicti, de quo agitur, an diſtinctum delictum: nam etiamſi ſit omnino diſtinctum, Iudex contra illud procedere poteſt, vt rectè docet Nauar. in Rubr. de Iudicijs nu. 86. contra Sotum. Non tamen ſufficit confeſſio extra iudicium, etiamſi coram multis facta ſit, niſi ex ea orta ſit infamia, vt vult Nauarrus ſuprà: etſi putem contrarium ſeruari in praxi. vt infrà patebit dub. 17. num. 157. Neque ea, quæ facta eſt metu tormentorum, ſi poſtea tanquam metu facta reuocetur. Neque ea, quæ facta eſt coram Prælato incogitanter, aut in aliqua epiſtola ſecreta, quam Prælatus aperuit, vt vult Sotus de ſecreto, membro 2. quæſt. 6. & conſentit Nauarrus ſuprà.

Si patefactum in generali inquiſitione.

125 Secundus eſt, Quando Iudici per generalem inquiſitionem procedēti, patefactus eſt author: tunc enim poteſt contra eum procedere, vt docet Nauarrus ſuprà numer. 87. contra Sotum: eſtque communis ſententia Iuriſperitorum in L. 2. §. Si publico, ff. de adulter. Nec refert, quòd teſtis fortè peccauerit reuelādo, eò quòd nulla eſſet infamia: quia ex quo crimen deductum eſt in publicam Iudicis notitiam ſiue bene ſiue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquiſitionem, & punire, vt idem contra Sotum docet, & patet ex dictis ſuprà. Confirmatur, quia ſi priuatus quiſpiam extorſiſſet crimen alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum, vel in Iudicium, Iudex deberet contra illud procedere, vt idem Sotus fatetur, membro 3. quæſt. prima, cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio?

126 Aduerte tamen, caſus ſupradictos non eſſe propriè excipiendos à regula illa generali, qua dicitur, Abſque infamia non eſſe ſpeciatim inquirendum; quia notorium iuris vel facti plus eſt quàm infamia. vnde ſi præcedente infamia licet, etiam licet cùm res eſt notoria.

Si commiſſum in Iudicio.

Tertius eſt, Quando delictum commiſſum eſt in iudicio, vt ſi teſtis falſum deponet in iudicio, ſi accuſator calumnietur, aut præuaricetur, aut tergiuerſetur. Ita Nauarrus nume. 88. 127
ex Specul. Barto. & alijs. ratio eſt, quia hæc crimina cenſentur valde noxia bono publico, eò quòd iuſtitiam iudiciorum publicorum vel euertant vel impediant. vnde meritò ex indicijs & vehementi ſuſpicione contra ea procedi poteſt.

Si contra bonum publicū.

Quartus eſt, In crimine hæreſis & apoſtaſiæ; in his enim ſine accuſatore vero vel ficto, (id eſt, qui vicem accuſatoris ſuppleat) etiam ſine infamia, inquiri poteſt. vt docet Nauarrus nu- 128
me. 93. & colligitur ex cap. Excommunicamus, §. Adijcimus, de hæreticis, & L. Apoſtatarum. C. de Apoſtatis. ratio eſt, quia hæc crimina ſunt maximè noxia Reipub. ab his enim ſemper impendet alijs periculum euerſionis. requiritur tamen aliqua ſuſpicio orta ex indicijs non leuibus.

Crimen læſæ maieſtatis.

129 Quintus eſt, In omni crimine læſæ Maieſtatis humanæ, vt conſtat per Extrauag. Frederici Imperatoris, quæ incipit, Ad reprimendum, & habetur poſt librum feudorum. In hoc crimine ante illam extrauag. non poterat procedi ſine infamia vel notorietate; poſt eam poteſt, vt ait Bartolus in dictam extrauagan. v. Inquiſitionis, quod Nauarrus nume. 94. ſic intelligit, ante illam non potuiſſe procedi ad inquiſitionē illius criminis iam perpetrati, niſi quis de eo eſſet infamatus, vel manifeſtus: poſt illam, poſſe procedi etiam ex ſuſpicione: vt ſi vnus vel plures ſuſpicentur de aliquo, & id Iudici nuntient. tunc enim Iudicem poſſe procedere ad inquiſitionem ſeu informationem ſecretam, tendentem ad punitionem.

Suſpicio communis.

130 Sextus eſt, Quando inquiritur de morte domini contra ſeruos: vt ſi dominus inueniatur occiſus & neſciatur author; iuxta L. 1. ff. ad S. C. Silanianum, & contra nautas nauis ſubmerſæ, iuxta L. Quoties. C. de naufrag. quia etſi nulla aliquorum hominum fama ſit contra illos ſeruos vel nautas, tamen eſt quædam populi de illis ſuſpicio. Idem dicendum quandocunque eſt ſuſpicio populi vel communitatis contra aliquem; hæc enim ſupplet vicem infamiæ. vt docet Nauarrus ex Antonio de Butrio, Abbate, & Aretino num. 95.

Præcipua difficultas de praxi Iudicium ſecularium.

131 Sed præcipua difficultas eſt, Vtrum in alijs caſibus licitum ſit Iudici ad inquiſitionem ſpecialēm procedere; & conſequenter, Vtrum probanda ſit praxis Iudiorū ſecularium, qui ex denuntiatione publici officialis ad id muneris deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offenſæ, quæ tamen onus probandi in ſe ſuſcipere non vult, procedunt ad capiendas informationes & indicia: quibus habitis formant libellum inquiſitionis. Ex doctrina enim communi Theologorum & Canoniſtarum, videri poſſit alicui hæc praxis damnanda; qui docent ſine præuia infamia vel æquipollenti, non poſſe procedi ad inquiſitionē. quod probatur Primò, Ex Canonibus citat. Secūdò, Probat Nauarrus, quia lege diuina & naturali prohibemur inordinatè detrahere proximo, aut dare cauſam detrahendi. Tertiò, Quia eadē lege prohibemur ſcandalizare proximū: at publicatio peccati occulti eſt proximi ſcādalizatio. Quartò, Quia licet regulariter vtilis ſit Reip. criminū punitio, id tamen verum non eſt, quando crimina ſunt occulta, & non eſt accuſator verus vel fictus. tunc. n. vtilior eſt Reipub. quieta conſeruatio famæ &

Eam eſſe damnandam argumenta.

honoris ſubditorum, quàm punitio,qua turbatur Reſpub. & illi priuatur maximis ſuis bonis, honore & fama. Hinc infert, legem de non dan nando ſine infamia, uel alio equipollenti, eſſe naturalem & diuinam,ac proinde nulla cõtraria conſuetudine poſſe abrogari.

132 *Non eſſe damnandam.* Verius tamen exiſtimo, illam praxim non eſſe damnandum, ſi circumſpectè & ſecundum leges vel conſuetudines in Prouincijs receptas, fiat; idque in grauibus cauſis; (vt in furtis, homicidijs, ſacrilegijs, inceſtibus, alijſve criminibus Rempub. turbantibus) & non ad nudam punitionem, ſed quia cẽſetur neceſſarium bono Reipub.

Hæc ſententia ſic limitata & explicata probari poteſt Primò, Quia eſt praxis Iudicum ſecularium Deum timentium in omnibus pene Pronincijs & maximè per Italiam recepta; vt teſtatur Iulius Clarus quæſt.tertia, neque tamen à Summo Pontifice vel Epiſcopis idcirco reprehenduntur, aut cenſentur in malo ſtatu.

Secundò, Quia ita ſentiunt doctiſſimi Iuriſconſulti cum Bartolo in L.2.§. Si publico, ff. ad L.Iuliam, de adult. Card. Alciatus in cap.1. de officio Iudicis ordinarij, Angelus in L.Si vacantia,C.de bonis vacant.& alij.

Vt infamia præcedat, eſt Iuris poſitiui. Tertiò, Vt non fiat inquiſitio ſine infamia authoris præuia,non eſt iuris diuini aut naturalis: ſed eſt iuris poſitiui humani, vt fatetur Sotus, de memb.ſecreto,memb.2.quæſt.6.dub.2.vnde infert, *Papam in Eccleſia, & Principem in ſuo foro poſſe ex cauſa rationabili in eo diſpenſare:* atqui ius humanum põt contraria conſuetudine legitimè præſcripta,(vel etiam abſque præſcriptione, Principe ſciente & non contradicente) aboleri: ergo hoc ius meritò poteſt videri abolitum in ſecularibus tribunalibus, ſi tamen vnquam fuit ibi receptum.

133 Quartò, Si eſſent frequentiſſimi criminoſi, à quibus Reſpub. grauiter perturbaretur, poſſet fieri lex, vt quotieſcunque fuerint duo vel tres teſtes contra aliquem, infligeretur ei pœna legis, abſque alio accuſatore vero vel ficto, vt docet Sotus ſuprà, & Nauar.in Rubric. de Iudicijs, nume.89.cùm ait, *Papam & Imperatorem ex iuſta cauſa poſſe inducere nouos caſus, in quibus poſſit ſpecialiter inquiri ſine accuſatore vero vel ficto:* ergo ſimiliter poteſt lege vel conſuetudine ſtatui, vt Iudex poſſit inquirere teſtes, etiamſi non ſit præuia infamia, & inſtituere fiſcalem, qui accuſet. nulla enim videtur ratio, cur ſi illud fieri poteſt, non poſſit etiam hoc, cùm utrobique abſque infamia procedatur.

134 Quintò, Etiamſi eſſet iuris naturalis ut non fiat inquiſitio abſque præuia infamia; id tamen eſſet intelligendum,niſi Reſpub.uel ipſe inquirendus ceſſerit iure ſuo.quod enim illud ſit illicitum,id prouenit ex Iure, quod quiſque habet ad famam ſuam; quo iure ſi ceſſerit, non erit illicitum: atqui Reſpub.uidetur ceſſiſſe iure ſuo, dum probat tales inquiſitiones, eaſque cupit fieri: ergo non ſunt illicitæ.

135 *Eſt neceſſariũ ad bonum publicum.* Sextò, Hic modus uidetur neceſſarius ad plurimas iniurias, maleficiaque prohibenda, & ad innocentiam illæſam præſtandam. cùm enim pauci ſint, qui uelint accuſare, & ſæpe ex maleficio non ſequatur infamia; ſine metu, improbi, uiris probis, ſimplicibus & Religioſis iniurias & damnas inferẽt: quam ob cauſam multis locis conſtituuntur publici officiales, qui denuntient Iudicibus ea, quæ viderunt, vel audiuerunt, & indicant a quibus pleniorem informationem habere poſſint:quæ res mirificè maleficos coercet. etſi enim ſibi perſuadeant, eos, qui iniuria affecti ſunt, aut alios, qui interfuerunt, non accuſaturos; tamen valde metuunt, ne per hunc officialem ad Iudicem res deferatur;qui deinde pleniorem informationem à teſtibus oculatis accipiet.

Aduerte tamen Primò,Iudicem non poſſe vnquam ex ſeipſo incipere inquiſitionem;ſed ſemper debere aliquid præcedere, quod inquiſitioni viam aperiat, &Iudicem cogat vt ex officio cedat: vt notitia publica,infamia,ſuſpicio communis,querela partis,denuntiatio officialis,vel alterius, aut ſimile quiddam; alioquin totus proceſſus eſt iure nullus, vt docet Clarus quæſtio.quinta, numero quarto. Vnde non poteſt procedere ex delatione facta ei non vt Iudici, ſed vt priuato; vel incerto authore,vel ſuppreſſo nomine, etiamſi in ſchedula nominarentur teſtes, qui noſſent factum, vt idem docet, & exemplis declarat. quod ideo ſtatutum eſt, ne Iudices poſſint pro arbitrio impetere quos uolent; & quia illis caſibus idem eſt accuſator & Iudex,quod Iure gentium reprobatur. 136 *Iudex non poteſt ex ſe incipere.*

Nec obſtat cap.poſtquam,de accuſat.in 6.vbi dicitur, puniẽdum reum ex confeſſione coram Delegato facta, etiamſi dicat ſe diffamatum nõ fuiſſe: quia ille Delegatus non proceſſerat ad cauſam ex ſeipſo, ſed ad eam fuerat deputatus. Vnde neceſſe eſt vt ibi præceſſerint indicia.Deinde ille libere cenſebatur confeſſus coram ſuo Iudice; nihil enim erat,quod illum cogeret,cũ poſſet excipere; ex libera autem confeſſione damnari quis poteſt. 137 *Confeſſio ſponte facta.*

Secundò, Antequam Iudex inquirat de perſona, priuatas informationes capiendo, debere aliquo modo ei conſtare de crimine,an ſit commiſſum.Vnde ſi crimen relinquat veſtigium,vt incendium, homicidium, perfoſſio domus,debet a prius inſpicere, vel curare inſpici, prout fert rei conditio. ſi autem non relinquant,ſufficit denuntiatio vel querela,ad capiendam informationem de authore. 138 *1. Debet conſtare delictum*

Tertiò,Vbi iam conſtat de delicto commiſſo, 139 ſi nihil ſciatur de authore, poteſt de eo generatim inquirere; & habito aliquo indicio,vocare illum ad ſe defendendum, inſtituturus contra illum inquiſitionem particularem,vt docet Clarus quæſt.5.ex Innocentio,&alijs. Neque prædictis obſtat communis doctrina Theologorum & Canoniſtarum, (à qua in re tanti momenti non facilè recedendum) qui docent non eſſe procedendum ad inquiſitionem ſpecialem, niſi præuia infamia: quia id intelligendum eſt quãdo ſolum intenditur punitio criminis, neque inquiſitio putatur neceſsaria ad bonum Reipu. & mali compreſſionem:hoc autem prędicta ſententia non negat. & hoc modo iſtæ ſententiæ videntur poſse conciliari.

Ad argumenta. Ad primum argumẽtum.qua parte prædictis aduerſari videtur, reſponderi poteſt Primo,Canones illos loqui de Iudice eccleſiaſtico: hic.n. nõ debet procedere ad inquiſitionem abſq; præuia infamia & clamoſa inſinuatione,qua ſæpius ad aures ipſius res deferatur. In cap.enim Cum oporteat, inſtruit Pontifex Archiepiſcopũ Tarraconenſem,quo modo debeat procedere cõtra Epiſcopum Vicent.In ca. Inquiſitionis, inſtruit Epiſco-

Epiſcopum Gebennenſem, quomodo in cauſa Epiſcopi & Canonicorum Valentinenſium. Denique in caput Qualiter, Concilium generale inſtruit Prælatos, quomodo ad ſubditorum exceſſus inquirendos & puniẽdos debeant procedere vbi etiam Concilium requirit, vt non ſemel tantùm, ſed ſæpe clamor Iudici rem inſinuat. vnde videri queant hæc ad Iudices
140 ſeculares non extendenda. Ideo enim abſque *Modus Prælatorum.* preuia infamia Prælati non debent inquiſitionem inſtituere, præſertim contra perſonas eccleſiaſticas: tum quia harum infamia plus ſcandalizat ſeculares, quàm caſtigatio ædificet: tum quia faciliùs correptione fraterna emendari ſolent: tum denique quia Prælatorum potiùs eſt in ſpiritu lenitatis ſubditos quoſuis, etiam ſeculares corripere, quàm aſperitate pœnarum ſæuire. vnde Canones iubent vt non ad primam famæ inſinuationem inquirant; ſed tum demũ, quando ſæpius eorum aures pulſauerit: quod tamen minimè neceſſarium videtur in Iudicibus ſecularibus. Rurſum iubent, vt depoſitiones contra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, etiamſi tres vel plures iurati affirment ſe vidiſſe illum crimen committentẽ; vt patet cap. Inquiſitionis: quod etiam minimè locum habet in Iudice ſeculari. hic enim ſtatim per ſuum fiſcalem debet cauſam proſequi, etiãſi tantùm ſint duo teſtes iurati; alioquin à Principe punietur. Denique iubent vt accuſationem præcedat legitima inſcriptio, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio: at ſi hoc in foro externo ſeruaretur, rarò poſſent delicta puniri: rariſſimi enim ſunt, qui ſe velint inſcribere; id eſt, ſub pœna talionis ſuſcipere onus probandi. Imò in multis regnis non permittitur, niſi in ſuis & ſuorum iniurijs; vel in cauſa ciuili, vt ſuprà dictum eſt.

Reſpondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices ſeculares extendi poſſe, quando inquiſitio ſolùm tendit ad punitionem delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in Iudicijs ſecularibus, vel nũquam moribus fuiſſe receptos, vel contraria conſuetudine abrogatos.

141 Ad Secundum, Prohibemur quidem iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare cauſam infamandi; ſed negamus illos Iudices inordinatè id facere. ſicut enim qui accuſat aliquem de crimine occulto; quod teſtibus vel ſufficientibus indicijs probare poteſt, non infamat illum inordinatè: ſic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iuſtam cauſam id faciendi, nempe vt criminoſi non inualeſcant, vt innocentia in Repub. ſit tuta, vt omnes ſecurè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem perſonarum, & donec videat an res probari poſſit, eo modo capere informationes, vt quàm minimùm fama lædatur. vnde ſi videt eam probari non poſſe, debet deſiſtere. Idem dicendum de fiſcali, qui grauiter peccat, ſi accuſationem ſuſcipiat, cuius probationem putat ſe defecturam.

Ad Tertium, Publicatio peccati alterius, maximè ſecularis, non eſt ſcandalizatio, quando ſequitur punitio: ſed cedit in exemplum toti populo. ideo crimina loco celeberrimo ſolent publicari, & caſtigari.

Ad quartum, Patet ex dictis: neque deeſt hic accuſator fictus, nam denuntiator iuridice denuntians, habet vicem accuſatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquiſitionem aperit.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præſertim ſeculari, ad inquiſitionem.

RESpondeo, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum eſt ſupra. 143 *Modi quibus via inquiſit. aperitur.*

Primus eſt; Si delictum ſit notorium & author occultus. ſed tunc ſolum poteſt inquire generatim quis fecerit, vt ſupra dictum eſt.

Secundus, Si author ſit notorius: Probatur autem aliquid eſſe notorium per duos teſtes; vt docet gloſſa in cap. Deus omnipotens, 2. q. 1.

Tertius, Si ſit fama de authore. In hoc tamen & ſecundo caſu, Iudex primò debet capere informationes, at ſit reuera notorius author vel an ſit fama de illo. Ad probandum famam, ſufficiunt duo teſtes, vt omnes fatentur. hi tamen 144 *Quomodo probetur fama.* non debent teſtari ſe audiuiſſe a maiori parte populi, (vt vult gloſſa in L. 3. §. Eiuſdem; ff. de probationibus, quam plerique Iuriſperitorum ſequuntur) ſic enim vix vnquam poſſet fama probari, ac proinde modus iſte procedendi eſſet inutilis: quis enim eſt, qui cum maiore parte oppidi aut viciniæ loquatur, aut aduertat ſe locutum? ſed ſatis eſt vt teſtentur ſe ita publicè audiuiſſe, vel ita paſſim dici; vt docet Baldus in cap. Literas, numero ſecundo, de præſumptionibus & alij, ſicque paſſim ſeruatur, teſte Claro quæſt. 6. debent tamen nominare à quibus audierint; vt ſciatur famam habuiſſe originem ab honeſtis & probis, & teſtes non fingere. vnde ſi non nominarent eos, non probarent in criminalibus. Habita informatione de infamia, ſi infamatus eſt præſens, debet illum Iudex interrogare de veritate criminis, vt ſi fateatur, illum puniat: ſin minus, vt inquiſitionem contra eum formet. ſi eſt abſens, debet illum citare, & ſignificare ſe intendere contra illum de tali crimine, de quo eſt infamatus, inquiſitionem facere.

Aduerte tamen, ſi Iudex abſque informatione de infamia, proceſſerit ad inquiſitionem ſpecialem, nihilominus valet proceſſus, & poteſt 145 reus condemnari: ſi tamen reus preſens non exceperit; vt colligitur ex capit. 2. & 2. de accuſat. in 6. & docet Nauarrus num. 91. in Rubric. de Iudicijs, quòd ſi ſtatim exceperit, & Iudice volente proſequi, appellauerit, non valet proceſſus: quia per appellationem, Iudicis poteſtas ſuſpenditur.

Quartus eſt, Si ſit communis ſuſpicio de authore, de quo ſupra num. 130.

Quintus, Quando de aliquo ſunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cum pariant quandam Iuris notorietatem, poſſunt pro infamia & ficto accuſatore haberi; vt ait Nauarrus ſupra num. 78. & 96.

Sextus, Quando eſt ſemiplena probatio: vt 146 *Semiplena probatio.* ſi crimen ipſum ſit notorium, & accedat vnus teſtis omni exceptione maior, de authore. non enim minus hæc ſemiplena probatio inducit authorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. eſt enim plus quàm infamia, cum fama non probet, vt dici ſolet, ſed tantum accuſet. vnde mirum eſt Sotum & Na-

uarrum concedere de Iudicijs, & negare de ſemiplena probatione. Confirmatur, quia niſi Iudice habita ſemiplena probatione poſſint inquirere teſtes, bona pars maleficiorum manebit impunita, cum teſtes non ſe ſponte offerant.

147 *Querela partis offenſæ.* Septimus, Si pars offenſa querelam offerat, & indicia vel teſtes, à quibus informari poſſit, Iudici inſinuet: tunc enim Iudex poteſt ab illis informationes de plano, vt dicitur, & abſque ſtrepitu accipere; quibus vbi ſatis inſtructus fuerit, poterit citare criminoſum, & contra eum inquiſitionis libellum formare. Ita Clarus quæſtio. decima.

Octauus, Si publicus officialis, vel alius denunciet iudicialiter. & teſtes vel indicia ſignificet. de quo vide Clarum q. 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare, niſi quod bona fide putat legitimè per teſtes vel indicia poſſe probari; vt ſupra dictum eſt.

Nonus, Quando pars impingit crimen teſti, vt contra illum excipiat & illud probat, etſi non omnino plenè; tunc enim Iudex de eo inquirere poteſt, ſi ad eius iuriſdictionem pertinet, vt docet Clarus quæſtio. 19. hoc enim eſt neceſſarium ad cauſæ progreſſum: & aliàs illa probatio efficit illum publicè ſuſpectum; vnde eſt inſtar infamiæ.

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt ſibi damnum ſarciatur ex delicto: vt, ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim poteſt Iudex etiam contra illud delictum procedere: quia iam factum quaſi notorium. Idem Clarus quæſt. 19.

Vndecimus, Si delictum ſit commiſſum in iudicio, vt ſupra dictum eſt.

Duodecimus, Si reus vel teſtis incidenter cõfeſſus ſit in iudicio; Clarus q. 19.

148 *Fiſcali.* Duo tamen Notanda; Primum eſt, In omnibus caſibus, quibus poteſt Iudex procedere ex officio, poſſe conſtituere fiſcalem, qui partes accuſatoris accipiat; vt docet Gomezius to. 3. c. 1. nu. 10. quod intellige, ſi aduocatus fiſcalis ordinarius non ſit conſtitutus.

Alterum eſt, Non poſſe formari libellum inquiſitionis contra reum, niſi legitima indicia præcedant, quæ ſufficerent ad ipſum iuridicè interrogandum, ſi præſens eſſet: & è conuerſo, dum præſens eſt, nõ poteſt iuridicè interrogari, niſi adſint indicia, quæ ſufficiant ad faciendam inquiſitionem contra abſentem. non enim procedendum eſt ad inquiſitionem formandum, niſi quando reus citatus vt reſpondeat, vel negat, vel non comparet, vt docet Clarus q. 20. n. 3.

DVBITATIO XVII.

Ex quibus indicijs poſſit Iudex reum ſubijcere torturæ.

149 NOtandum primò, Indicia a iuriſperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus poteſt aliquo modo colligi quis ſit author criminis; vt fama, ſuſpicio publica, teſtimoniũ vnius vel plurium, confeſſio rei, & ſimilia.

Indiciorum ſunt quinque gradus. Notandum Secundo, Diſtingui quinque gradus indiciorum. In primo gradu ſunt leuia, probabilia tamen, quę probabilem ſuſpicionem de authore criminis commouent. In ſecundo ſunt leuia probabiliora, quæ faciũt præſumptionem id eſt, valde probabilẽ ſuſpicionem. In tertio sũt indicia grauia, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto eſt probatio ſemiplena. hæc enim amplius quid eſt, quam indicium legitimum. In quinto ſunt indicia grauiſsima, quæ & indubitata dicuntur.

Indicia primi & ſecundi generis ſufficiunt ad capiendas informationes & etiam ad capturam, & ſpectata conditione perſonæ & cauſæ & cæteris circumſtantijs. huiuſmodi ſunt, aſſertio vulnerati morientis: vt ſi dicat ſe à Petro vulneratum; grauis inimicitia præcedens; aſſertio ſocij, qua ſocium criminis detegit. hæc tamen indicia non ſufficiunt ad formandum libellum inquiſitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia, & maximè ad torturam, quæ eſt graue malum, quod ſine graui cauſa irrogari nõ poteſt. 150 *Captura.*

Notandum Tertiò, Torturam eſſe introductam non in pœnam criminis commiſsi; (hoc enim cùm nondum ſit plenè probatum, non poteſt puniri) ſed in ſubſidium probationis; vt quia ſufficiens & plena probatio deeſt, ipſe reus confitendo veritatem, ſuppleat quod ad plenam probationem requiritur: vt docet Couarruu. practic. quæſt. q. 23. ex communi ſententia DD. & Clarus quæſt. 64. nume. 6. Vnde ſequitur, torturam adhiberi non poſſe, niſi quando crimen eſt ſemiprobatum, vel quando vehementia indicia vrgent, ita vt ferè moraliter certum ſit, ipſum authorem eſſe. In hoc autem caſu, eam adhiberi poſſe ad confeſſionem, eſt conſentaneum rationi naturali. ſi enim non poſſet, improbi audacter & impunè peccarent, damna & iniurias alijs inferrent, quando putarent ſe teſtibus, vel externis indicijs non conuincendos. cùm verò vident ex indicijs uel vnô teſte tormentis ſubijciendos, ſe continent. Accedit, quòd pleraque maleficia grauiſsima non poſſent puniri; quia paucis vel nullis conſcijs committuntur, cùm tamen id ad bonum Reipublicæ ſit neceſſarium: alioquin omnia ſceleribus & ſceleratis eſſent plena. Nec obſtat, interdum fieri vt innocens torqueatur, quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari poſſunt. etiam, interdum fit vt innocens damnetur: non ideo omne iudicium tollendum. ſatis eſt ea media, easque cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etſi ijſdem interdum minora præter intentionem eueniant. 151 *Tortura ſeu quæſtio.* *Eſſe licitam.*

Notandum Quartò, Torturam tantummodo adhibendam in criminibus grauioribus, quæ pœna corporali, vt mortis, mutilationis, triremium caſtiganda ſunt, non autem in ijs, quæ exilio vel pecunia; vt docet Gomezius tom. 3. capitu. 13. numero ſecundo. Ratio eſt, quia reo nondum conuicto non poteſt irrogari pœna, quæ ſit maior quàm illa ad quam eſt condemnandus.

Notandum Quintò, Iudicem non poſſe reum ſubijcere torturæ ad extorquendam criminis confeſsionem, quando legitimè eſt conuictus per teſtes, etiamſi nolit fateri crimen, vt rectè docet Nauarrus cap. 18. nume. 59. & Clarus quæſt. 64. nume. 8. ratio eſt, quia cùm tortura adhibenda ſit in ſubſidium, ob defectum plenæ probationis, fruſtra inferretur reo conuicto: quia confeſsio non eſt neceſſaria ad condemnandum. 152 *Reus cõuictus non torquetur*

Excipe tamen duos caſus. Prior eſt, quando reus malitioſè appellat ad ſuperius tribunal, ut executio- *Excipe duos caſus.*

executionem iuſtæ ſententiæ impediat: quod in Italia & regno Caſtellæ permittitur, ſi non ſint confeſſi crimen; vt teſtatur Nauarrus tūc enim ſi crimen eſſet atrox, vt latrocinium, ſacrilegium, &c. & expediret reum ibi puniri, poſſet torqueri ad eliciendam cōfeſſionem, vt iniqua appellatio impediatur.

Alter eſt, quando putatur habuiſſe ſocios, vel commiſiſſe alia crimina; tunc enim etiam per torturam poteſt de his interrogari, moderatè tamen, pro ratione cauſæ & indiciorum. Ita ſeruat tota Italia, & Francia, teſte Claro q.64. nu.8. debet tamen de illis eſſe ſemiplena probatio, vel indicia, æquipollentia; vt ex ſupradictis colligitur. his poſitis.

153 Dico Primò, Ad torturam ſufficere ſemiplenam probationem, ſi tamen perſona talis ſit, vt torqueri poſſit. eſt communis ſententia DD. teſte Claro quæſt.21. nume.2. & Gomezio capitulo decimotertio, numero ſeptimo, tūc autem eſt *ſemiplena probatio*, quando vnus teſtis, contra quem nulla eſt exceptio, deponit ſe vidiſſe hunc tali ioco & tempore occidentem, verbi gratia Petrum; auferentem hoc vel illud è tali domo. quòd ſi non viderit, ſed audiuerit à fide dignis, aut ſi contra illum ſi aliqua exceptio, vt ſi ſit mulier, aut minor viginti aunis, aut infamis, excommunicatus, inimicus, eius depoſitio non facit indicium ſufficiens ad torturam. Vnde grauiter reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio abſque vllo alio probationis adminiculo torquent; quia Ius id illis non permittit: vnde iniuriam reo faciunt, & ad reſtitutionem damni ſecuti tenentur. ſufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de authore criminis, vt habet praxis paſſim recepta.

Sufficit probatio ſemiplena.

154 Dixi, *Si reus poſſit torqueri:* quia quidam Iure prohibentur torqueri, idque vel ob ętatem, vt impubes: (id eſt, qui nondum impleuit quatuordecim annos) vel ob debilitatem; vt ſenex; poſſunt tamen hi terreri & leuiter torqueri: vel ob periculum abortus, vt mulier prægnans; quæ etiam poſt puerperium differenda eſt, donec vires confirmatæ: vel ob priuilegium, vt uir illuſtris; aut in dignitate conſtitutus, eiuſque filij: & Doctor, eiuſque liberi: & miles; de quibus Gomezius capit.13. nume.3. & Clerus quæſt.64. hi ne leuiter quidem torqueri poſſunt, etiamſi ſit ſemiplena probatio contra eos: niſi in hæreſi vel proditione, vel ſimili crimine læſæ Maieſtatis.

Quidam prohibentur torqueri.

155 Si in alijs torti fuerint & confeſſi, quamuis poſtridie confeſſionem ſuam ratificent, non poſſunt tamen condemnari; quia confeſſio fuit irrita, vtpote per iniuriam extorta, & conſequenter ratificatio, quæ ex illa ſequitur. colligitur ex L. penult. ff. de quæſt. è paritate rationis, vbi dicitur, *confeſſionem factam in tormentis, non præcedentibus indicijs, eſſe nullam, etiamſi ſequatur ratificatio.* & ex L. Non dubium, C. de Legibus; & ex alijs iuribus, quæ citat Gomezius numero quarto. Adde, neque ex huiuſmodi confeſſione poſſe inquiſitionem inſtitui, vt docet Nauarrus rubr. de iudicijs nume.86. poſſunt tamen ſecundum Gomezium & alios Iuriſperitos, terreri verbis; & ſi confeſſi fuerint, valet, tanquam confeſſio ſpontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonem, §. Quæſtionem, ff. de iniutijs *Quæſtionem*, inquit, *intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum*: vbi Gloſſa & communiter Doctores ita tradunt.

Nec obſtat, iure paria cenſeri torturam, & eius terrorem ſeu comminationem, argumento L. Nouiſſimè, ff. Quod falſo tutore authore: ac proinde talem confeſſionem huiuſmodi comminatione elicitam, non eſſe validam cenſendam: illud enim de terrore propinquo intelligendum eſt, vt cùm quis ſpoliatur & ligatur, vt patet ex dict. l. Item apud Labeonem: non autem de remoto, qui in ſolis verbis & nuda machinæ oſtenſione ſiſtit, vlterius nihil adhibens; quo caſu iura præſumunt illam fuiſſe ſpontaneam, vt colligitur ex LL. allatis. Si tamen ex circumſtantiis moraliter conſtet non fuiſſe reuera talem, ſed extortam per metum, ita vt metus fuerit cauſa confeſſionis illius, non eſt ſufficiens ad condemnandum, niſi ſecuta fuerit libera ratificatio.

Dico Secundò, Præter ſemiplenam probationem, etiam alia quædam indicia minora quàm ſemiplena probatio, ſufficiunt ad torturam: quorum præcipua ſunt hæc. 156

Alia indicia ad torturam.

Primum eſt, Fama publica de authore criminis; præſertim ſi aliquibus alijs adminiculis iūcta ſit; vt ſi ei accedat aliquis teſtis minus idoneus; vt aſſertio ſocij, vel minoris, vel ſi appareat veſtigium facinoris in veſte, armis, &cæt. Quidam putāt ſolam famam ſufficere, per duos teſtes probatam. Ita Gomezius numer.10. Sed verius eſt, regulariter famam non ſufficere abſque alijs indicijs, vt docet Clarus quæſt.21. nu.1. ratio eſt, quia fama in criminalibus non probat, ſed ſe habet inſtar accuſatoris; eſtque indicium remotum & fallax. deinde ſuppeditat Iudici aliam rationem cognoſcendæ veritatis, nēpe per inquiſitionem.

Fama publica

Aduerte tamen, ſi quis iam eſſet malæ famæ de ſimilibus delictis ante commiſſis, & etiam publica fama grauaretur in preſenti delicto, hic poſſet torqueri; quia fama prior adiuncta poſteriori, facit vehementem præſumptionem, vt ibidem Clarus docet.

Duplex fama ſufficit.

Secundum eſt, Confeſſio rei extra iudicium. vt ſi apud aliquos (ſaltem apud duos) ſe iactauerit de crimine; vel dixerit ſe authorem eſt communis ſententia DD. vt docet Felinus in capit. Olim, de reſcriptis numero quinto, & Gomezius ſuprà numero octauo, debet hoc tamen probari per duos teſtes omni exceptione maiores, ſi neget ſe dixiſſe; quia debet omnino de tali indicio cōſtare, vt docet idem Gomezius nu.18. & 19. cum enim crimen ipſum non certò cōcludatur ex tali indicio, etſi de indicio conſtet; ſi ipſum quoque indicium dubium eſt, ita vt nō conſtet an exiſtat; æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciēdam confeſſionem. 157

Confeſſio Rei extraiudicialis.

Idem dicendum de confeſſione facta coram Iudice incompetente; id eſt, qui non habet poteſtatem cognoſcendi in cauſa, eò quòd vel reus non ſit ipſi ſubditus; vel cauſa ſit exempta: etſi enim ex tali confeſſione reus non poſſit condemnari à proprio Iudice: (vt patet ex cap. At ſi Clerici, de Iudicijs) poteſt tamen torqueri, tanquam ex indicio, quod maximam præſumptionem criminis ingerit. debet tamen illa confeſſio non eſſe extorta metu tormentorum, ſed metu probationum, vel omnino eſſe ſpontanea. 158

Coram Iudice alieno.

159 *Confeſſio extraiud. iterata in tortura.* Quod autem multi Iuriſperiti cum Bartolo in L.1.§.Diuus Seuerus, ✠. de quæſtionibus, docent confeſſionem extraiudicialem ita valere ad torturam, vt ſi reus in tortura idem confiteatur, poſſit condemnari, etiamſi poſtea non ratificet confeſſionem; verum non eſt, ſi de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur; quia confeſſio in tormentis, præcedentibus indicijs facta, ſemper requirit perſeuerantiam & ratificationem: alioquin eſt nullius momenti, cum vi tormentorum cenſeatur expreſſa: quod confirmatur, quia confeſſio illa non eſt efficacior, quàm ſemiplena probatio: atqui ſi quis torqueatur, poſt ſemiplenam probationem & in tortura confiteatur, adhuc requiritur ratificatio poſt torturam; ergo etiam in hoc caſu. poſſet tamen ob huiuſmodi confeſsionem extraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria; quia in iniuriam alterius viſus eſt ſe de crimine iactaſſe, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quàm ſit graue, de exceſsibus Prælatorum.

160 *Confeſſio facta ſacerdoti.* Aduerte tamen, confeſsionem factam ſacerdoti, tanquam locum Dei tenenti, ad obtinendam remiſsionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquiſitionem, aut ad vllam informationem, etiamſi iniquus ſacerdos eam patefaciat, & crimen deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo conſtet, vt communiter docent omnes Theologi & Canoniſtæ, argumento cap. Si Sacerdos, de officio ordinarij, & Baldus in L. Archigerontes, C. de epiſcopali audient. ratio eſt, quia quod pœnitens confitetur, non dicit vt homini, ſed tanquam Deo ipſi, & iudiciũ planè diuinum exercenti. vnde ita ſecretũ manere par eſt, nec magis nocere debet, quàm ſi ſoli Deo dictum eſſet. patet conſequentia, quia reuelatio eius & quidquid ex vi iſtius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale ſecretum commiſſum eſt. Adde quòd alioqui tantum ſacramentum, omnibus qui crimen occultum commiſerint, ſuſpectum redderetur, cum magna Dei iniuria, (qui illud ſecurum eſſe voluit tanquam ſuum tribunal) & animarum pernicie. vide Sotum de ſecreto, membro 3. q.1. concluſ.5.

161 *Aſſertio ſociorum.* Tertium indicium eſt, Aſſertio duorum vel trium ſociorum: quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquem ſocium criminis, poteſt hic capi & torturæ ſubijci. Ita Clarus quæſt.21 num.10. dicitque ita ſeruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cum iuramento deponere; quia agunt vt teſtes. hoc tamen intelligi debet, quando non eſt iuſta ſuſpicio id ex maleuolentia proficiſci. Dictum vnius ſocij, etiamſi iuramento confirmetur, non facit indicium ſufficiens ad torturam, niſi alter ſimul infamia vel graui ſuſpicione illius criminis laboret; quia per ſe eſt teſtis minus idoneus; qui tamen cum fama, poteſt vehementem præſumptionem parere. Ità Clarus numer.4.

162 *Quæſtio exercita vt ſocij reuelentur.* Porro de ſociis reus interrogari poteſt etiam per tormenta, quando conſtet vel fama eſt ſocios habuiſſe, aut quando crimen eſt tale, vt regulariter ſine ſociis nõ committatur. tunc enim ob famam ſociorum Iudici fas eſt de ſociis exquirere. poſtulat hoc etiam bonum publicum, vt ſic crimina compeſcantur. eſt communis ſententia, teſte Gomezio capit.12.num.16. In hoc *Conſilium.* tamen caſu, conſultiſsimum eſſet, vt reus ante condemnetur, & poſt ſententiam diſponatur per confeſſarium, vt reuelet ſponte omnes ſocios, quos putat a maleficijs non abſtenturos. ſic enim ad ſocios eliciendos non erit magnis tormentis opus.

Aſſertio vulnerati perſiſtentis in ea vſque ad mortem, non facit indicium ad torturam, vt expreſsè habetur L. Si quis in graui, ✠. ad S.C. Silanianum. & ratio eſt, tum quia non dixit iuratus, ſicut debet teſtis dicere, tum quia præſumitur ex penſione aliqua vel errore dixiſſe. ſufficit tamen ad capturam, & ad informationes capiendas, idque non tam iure ſcripto, quã conſuetudine, teſte Gomezio capit. decimo tertio, num. decimo ſexto. 163 *Affirmatio læſi.*

Quartum indicium eſt, Fuga ſtatim patrato delicto inita. habetur expreſsè L. Lege Cornelia, ✠. ad S. C. Silanianum. ſi tamen citatus compareat, abſtergit omnem ſuſpicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem ſuſpicionem, vt ordinariè fit: alioquin fugam ſolam non ſufficere. quod notatur in additionibus ad Clarum quæſtione vigeſima prima, num. decimo octauo, quod ſi quis fugiat, cum videt de ſe capi informationes vel dum citatur; talis fuga non eſt ſufficiens ad torturam; vt tenet communis opio, teſte Claro num.23. quia habet cauſam timendi, cum ſe peti videt. etiamſi ſit innocens. 164 *Fuga.*

Quintum indicium eſt, Inimicitia grauis, nõ ſola, ſed cum alij indiciis ex ea pendentibus; vt ſi ante minatus eſt, & minas ſuas ſolitus ſit exequi; ſi parauit arma, & viſus eſt circa illum locum eo tempore, quo homicidium putatur cõmiſſum. tenet Bart. in l. fin. ✠. de quæſtionibus & alij DD. paſſim. *Inimicitia.*

Sextum eſt, Inconſtantia & titubatio rei, dũ examinatur circa principalia cauſæ, iuncta alijs indicijs; vt docet Clarus num.39. ſola tamen titubatio, vel ſolum mendacium non ſufficit. Spectanda etiam eſt conditio perſonæ, & cauſæ; quidam enim ita perturbantur in illo examine, vt vix ſciant quid dicant. *Inconſtantia Rei.*

Septimum indicium eſt, Si quis viſus ſit exire ex aliqua domo vel loco cum enſe ſtricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita Gomezius nu.11. & multi Iuriſperiti, quos citat.

Octauum indicium ad torturam eſt, Si res ſublata, reperiatur apud reum; niſi docere poſſit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teſte Gomezio numero duodecimo, & Claro numero 41. hoc tamen limitant DD. ſi eſt perſona vilis, & de qua non ſit bona opinio. ſecus ſi ſit bonæ famæ; nam interdum fieri poteſt vt res aliena ſit apud nos, neſcientibus nobis, & ſine noſtra culpa. 165 *Si res apud reum reperia ſit.*

Nonum, Si commiſſo aliquo magno furto, cuius neſcitur author, aliqua vilis perſona, quę ibi crebro verſari ſolet, apparet repente diues; illis enim circumſtantiis concurrentibus naſcitur maxima præſumptio contra eam, quæ ſit ſufficiens ad torturam, vt ex communi ſententia DD. docet Gomezius numero decimotertio. Hæc ferè ſunt præcipua indicia à Doctoribus explicata, ex quibus cętera prudenter æſtimari poterunt. nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta, magna circumſpectione procedere debet, ne proximo contra ius & fas torturam inferat, aut maiorem quam par ſit. 166 *Repentinæ diuitiæ.*

Petes Primò, Vtrum ſit ſufficiens indiciũ ad 167 captu-

capturam, & torturam, quod recens occiſus, emittat ſanguinem per vulnus ad præſentiam huius, & non ad præſentiam aliorum. Quidam affirmant: vnde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit.

Emiſſio ſanguinis è corpore occiſi.

Sed contrarium tenẽdum eſt cum Gomezio num. 15. quia hoc indicium eſt nobis incertum, vtpote ex cauſis nobis ignotis. non enim conſtat an id fiat operatione diuina in deteſtationem homicidij, & vt ſic homicida occultus pateſiat; an ex aliqua cauſa naturali, vt ex impreſſione aliqua affectuum animæ in ſanguinem & ſpiritum, quæ ad præſentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Immerſio veneficarum in aquam.

Idem dicẽdum ſentio de probatione illa per aquam, qua Iudices aliqui fœminas ſortilegij ſuſpectas, ſolent in aquam certo modo ligatas inijcere, quæ ſi mergantur, abſoluuntur; ſi mergi nequeant, adiudicantur torturæ, quaſi hoc ſit indicium ſufficiens ad torturam, incertum enim eſt illud ſignum, nam ſi id opera dæmonis agitur, vti omnino agi videtur, incertum eſt an ille non permittatur aliquando hanc calumniã ſtruere innocentibus. Itaque vſitatis, & iam olim probatis indicijs vtendum eſt, ne in re proximo tam detrimentoſa erretur.

168 Petes Secundò, Vtrum reus poſſit ſæpius torqueri.

An ſæpius quæſtioni ſubdendus.

Reſpondeo Primò, Si nihil confeſſus eſt, non poteſt ſæpius torqueri, niſi indicia ſint grauiſſima, quia per illam conſtantiam videntur indicia eliſa. Secundò, Si tamen noua indicia ſuperueniant, repeti quæſtio poteſt. vt habetur L. Vnius, ff. de quæſtionibus, in principio. Tertiò, Si quæ confeſſus in quæſtione eſt, poſtridie reuocet, verius eſt rurſus ſubijci poſſe, etiamſi noua indicia nõ ſuperuenerint, quia per talem reuocationem indicia non ſunt eliſa; immo illa variatio nouum indicium videtur feciſſe. Ad de, ſi non poſſet repeti, totum hoc remedium eſſet ſine vllo effectu. nam nemo ratificaret ſuam confeſſionem ſi putaret in ſe non poſſe ampliùs quæſtionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu tam odioſo procedatur abſque termino, in hoc caſu reum non debere ſubijci quæſtionibus pluſquam ter. Itaque ſi tertiò tortus, & in tormentis confeſſus, tertiò etiam ductus ad ratificandum, reuocauit non poteſt condemnari, imò debet abſolui, vt docet Gomezius num. 27.

Petes Tertiò, Vtrùm reus aliquando ex indicio poſſit condemnari?

169 Reſpondeo, Verius eſt non poſſe condemnari ad pœnam ordinariam criminis; quia etſi violentiſſima inde capiatur præſumptio, ſeu ſuſpicio, (vt quando eſt indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamen non habetur certitudo; vt ſi quis viſus ſit facie pallida cum gladio cruento egredi è domo habente vnum tantùm aditum, & ibi reperiatur aliquis recens interfectus. fieri enim poteſt, vt alius fecerit, vel vt ipſe quidem fecerit, ſed cauſa defenſionis. Item ſi conſtet aliquem decubuiſſe eodem lecto, & alia huiuſmodi. In criminalibus enim debent eſſe probationes luce meridiana clariores, vt dici ſolet, & colligitur ex L. Abſentem, ff. de pœnis. & docet Bartolus & alij in illam legem. Poſſet tamen in eiuſmodi euentu condemnari ad pœnam extraordinariam minorem, prout Iudici videbitur, & cauſa poſtulabit, quod receptum eſſe teſtatur Clarus ſuprà nume. 40. vbi etiam dicit, in arbitrio Iudicis poſitum eſſe, talem vel graui quæſtioni ſubijcere, vel pœna extraordinaria punire.

An ex indicio poſſit condemnari.

Excipiuntur tamen à DD. aliqui caſus à legibus approbati, quos refert Gomezius capit. 12. num. 25. in quibus Iudex poteſt aliquem ex indicijs pœna ordinaria plectere. 170

Condemnatio ex indicijs ad pœnam ordinar. in 4. caſibus.

Primus eſt, Si alicui ter denuntiaſti, ne tuam vxorem alloquatur, & poſtea reperiatur aliquo loco cum illa colloquens, puniri poteſt pæna ordinaria adulterij, vt habetur in nouell. conſtitu. 117. Iuſtiniani, cap. 15.

Secundus eſt, Si Officialis fugit tempore ſendicatus: habetur enim pro confeſſo. L. Conſiliarios, C. de aſſeſſoribus.

Tertius eſt, Si quis ſit infamatus de ſimonia, & non poſſit ſe purgare, debet condemnari perinde ac ſi crimen eſſet probatum. capit. De hoc, de ſimonia.

Quartus eſt, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæreſis, punitur vt conuictus, & depoſitus ab officio & beneficio, detruditur in Monaſterium ad pœnitentiam. cap. Inter ſolicitudines, de purgat. canonica, in fine.

DVBITATIO XVIII.

Vtrum Iudex teneatur ad reſtitutionem hæredibus rei, ſi poſtquam præter ordinem Iuris crimen vel vxor ſit, vel deprehendit, reum condemnet.

RESpondeo & Dico Primò, Certum eſt Iudicem teneri ad reſtitutionem ſi condemnet non ſubditum, aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifeſtam iniuriam: etſi enim iſte dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat authoritatem illum puniendi: atqui ex iniuria naſcitur obligatio reſtituendi, ſi ex ea damnum ſecutum ſit: ergo, &c. 171

Condemnans non ſubditum vel in crimine exempto.

Notandum tamen, ſi proprius Iudex, qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat, ſeu approbet factum alterius, illum liberari obligatione reſtituendi. ratio eſt, quia hoc ipſo, quo Iudex proprius ratum habet alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore cenſeri tanquam à ſe factum, ac proinde liberat illum obligatione reſtitutionis. ſicut enim Iudex poterat reum per ſe condemnare, ſi ad eum miſſus fuiſſet; ita poterat etiam alteri cognitionem cauſæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare, quod ad ſubſtantiam operis attinet; & conſequenter condonare obligationem reſtituendi, ortam ex defectu debitæ poteſtatis. confirmatur, quia qui habet poteſtatem confiſcandi & auferendi omnia bona tua ob crimen à te commiſſum, poteſt liberare obligatione reſtituendi, eum, qui bona illa per iniuriam vaſtauerit: ergo ſimiliter qui habet poteſtatem auferendi vitam propter crimen commiſſum, poteſt condonare obligationem reſtitutionis, ei, qui per iniuriam, illam abſtulerit. hæc tamen intellige eo caſu, quo Iudex proprius erat ſatis inſtructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem committere. ſi enim ipſe illum condemnare non poterat, non poteſt etiam condonare obligationem damni ſarciendi, quod

Proprius Iudex poteſt ratificare.

di, quod

di, quod ab altero per iniquam damnationem eſt illatum.

172 *Condemnans ex priuata ſcientia, vel per iniuriam extorta.*

Dico Secundò, Etiam Iudex proprius, qui condemnat reum vel ex priuata ſcientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad reſtitutionem tenetur. Ita Sotus de ſecreto; membro tertio quæſtio. prima concluſ. quinta. Nauarr. capitulo 18. numer. 59. & alij. ratio eſt, quia quando ex priuata ſcientia condemnat, facit iniuriam reo, tanquam Iudex minimè competens: nam non eſt ei conceſſa talis authoritas, niſi fortè rariſſimo caſu, vt dictum eſt ſuprà dubitat. 11. Quando autem per iniuriam extorquet crimen dat iniuſtè cauſam damni; vnde tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniuſtè parta ſequitur. Sicut ſi quis occultum crimen alterius patefaceret. vnde contingeret illum condemnari, teneretur ad reſtitutionem, quia cauſam damni iniuſtè dedit.

173 *Crimen per iniuriam multis modis extorquetur.*

Poteſt autem multis modis fieri vt per iniuriam crimen à Iudice extorqueatur, & conſequenter vt confeſſio ſit nulla, nec poſſit ſequi condemnatio.

Primò, Si Iudex à ſeipſo inquiſitionem inchoet nulla præcedente infamia, aut denuntiatione iuridica, quæ viam inquiſitioni aperiat, vt dictum eſt dubit. 15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicuit confeſſionem, cùm tamen non eſſent iudicia idonea ad torquendum. Nec refert quod confeſſio fuerit poſtridie ratificata, quia hæc ratificatio eſt ex cauſa iniurioſa, ac proinde eſt nulla; L. Non dubium, C. de legibus, & L. penult. ff. de quæſtione.

Tertiò, Si erant quidem indicia ad torturam, tamen perſona non poterat torqueri, ob dignitatem, vel ætatem. Ratio eſt eadem; quia extorquet crimen occultum per iniuriam, de quo Gomez. capit. 13. num. 4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, verbi gratia, promittendo impunitatem. paria enim ſunt confeſſionem eſſe factam dolo, & metu: vtraque enim per iniuriam elicita; vt probat Gomez. capitulo duodecim. numero ſexto & Clarus quæſtione 55. v. Circa ſecundum.

Quintò, Si confugientem ad locum ſacrum abſtraxit contra Ius; tunc enim tenetur illum reſtituere in illum locum, nec poteſt vlteriùs progredi, niſi legitimè in eius poteſtatem deueniat. hoc tamen priuilegio non fruuntur latrones publici, agrorum nocturni populatores, & qui in loco ſacro enormia committunt, fiducia immunitatis. vide Syluestrum, Immunitas 3. quæſt. 2.

174 *Si alia ratione poterat reum damnare non tenetur ad reſtitut.*

In his tamen & ſimilibus caſibus, Aduertendum eſt Primò, Si Iudici ſuppetebant aliæ rationes, ex quibus reum iuridicè damnaturus erat, vel damnare poterat, non teneri ad reſtitutionem: quia ſolùm in modo inferendi damni, iniuria commiſſa eſt, cùm idem damnum alia ratione iuſtè poſſet inferre. Itaq; cùm ad ipſam ſubſtantiam damni inferendi Ius habeat, non cenſetur iniuriam feciſſe, niſi quoadmodum, & conſequenter non tenetur ad reſtitutionem damni quoad ſubſtantiam. Confirmatur, quia etiamſi reſtitueret illi vitam ademptam, poſſet tamen illam alia ratione auferre, & ſic reſtitutio eſſet nullius momenti.

Secundò, Quando error à Iudice contra Iuris ordinem commiſſus eſt in aliquo puncto, in quo Princeps ſupremus poterat diſpenſare, ita vt ipſemet Princeps poſſet ſic procedere, ſi de cauſa illa cognouiſſet: (vt ſi tortus eſt miles, vel vir in dignitate conſtitutus) tunc poteſt Iudici remittere reſtitutionem; quia poteſt eius factum approbare, vt ſuprà dictum eſt.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit crimen confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum ſequatur; alioquin tenebitur ad reſtitutionem; niſi ratione ſupradicta excuſetur.

Dices, Quid ſi Princeps patefacto iam crimine, omnino iubeat illum condemnari, poteritne Iudex inferior obedire? 175 *Si princeps iubeat reum plecti.*

Reſpondeo Poſſe obedire; ratio eſt, quia hoc ipſo, quo crimen patefactum eſt in iudicio abſque iniuria, quæ à Principe proceſſerit & excepto caſu reuelatæ confeſſionis, habet Princeps Ius procedendi iuridicè contra crimino ſum confeſſum, maximè ſi bonum publicum id poſtulet; vt ſi crimen ſit atrox. etſi enim ex tali confeſſione non poſſet reus immediatè condemnari, eò quòd non videatur ſatis conſtare de delicto: tamen eſt indicium ad inquirendum, Princeps velit. quod confirmatur, quia ſi priuatus extorſiſſet ab aliquo confeſſionem criminis occulti, & illud patefaceret, poſſet Iudex contra talem procedere: etſi enim per iniuriam patefactum ſit, non tamen id factum eſt per ipſum Iudicem, neque ipſius conſenſu: ergo ſimiliter, ſi Iudex inferior extorſiſſet contra Iuris ordinem confeſſionem criminis atrocis in iudicio, poſſet Princeps, qui in hanc iniuriam non conſenſit, contra talem procedere. Si poteſt ipſe procedere, poteſt etiam alteri cauſæ cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipſi Iudici, per quem eſt patefactum. In hoc tamen caſu, Iudex, qui illud iniquè extorſit, tenebitur ad reſtitutionem, niſi vel alia ratione potuiſſet iuſtè contra illum procedere abſque fundamento illius extortæ confeſſionis, vel Iudex ſupremus poſſit condonare, & condonet. quando autem condonare poſſit, ante explicatum eſt. *Tenetur ad reſtitut.*

Dices, Quomodo Iudex tenetur ad reſtitutionem, ſi poteſt illum condemnare mandato Principis? 176

Reſpondeo, Quia huic neceſſitati damnandi, cauſam dedit per iniuriam: ſicut ſi ipſe ſolus crimen ſciens euulgaret, peccaret contra iuſtitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen euuulgato, poſſet ex officio vt Iudex contra illum procedere. nihilominus tenetur de damno inde ſecuto, cui per iniuriam dedit cauſam.

∴

CAPVT

CAPVT XXX.

De Accuſatore & Teſte.

Conſtat dubitationibus 8.

D.Tho.quæſt.68.&70.

DVBITATIO I.

Quid ſit accuſatio, & quas requirat ſolemnitates.

1 RESpondeo & Dico Primò, *Accuſatio* propriè eſt delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Syluester, ex Azone. Finis accuſationis eſt vindicta publica ad exemplum populi, vt omnes ab huiuſmodi criminibus ſibi caueant.

2 Dico Secundò, Ad eam Iure communi requiruntur ſex. Primò, Vt fiat in ſcriptis. Secundò, Vt exprimatur dies & annus, quo intentatur. Tertiò, Nomen accuſatoris & accuſati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus, & etiam tempus, nempe annus, & menſis, quo delictum commiſſum eſt. Sextò, Inſcriptio accuſantis. colligitur ex L. Libellorum, ff. de accuſantionibus, vbi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quod ſi libelli inſcriptionum legitimè ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum poteſtas erit.* quibus verbis vult hęc ita pertinere ad formam accuſationis, vt ſi omiſſa fuerint, totus proceſſus ſit irritus, & accuſator damnandus ſit in expenſas: quamuis ius habeat rurſus de nouo ſuam accuſationem inſtituendi.

Requiſita ad accuſat.

Primum requiritur; tum vt conſtet quid præciſè accuſatori ſit probandum; tum vt in eo non poſſit quidquam mutare, ſi fortè viderit ſe probare non poſſe. conſuetudine tamen receptum eſt, vt poſſit fieri verbaliter, modò Notarius eam ſtatim in ſcriptum redigat; vt notat Clarus quæſt.12.num.7.

Ratio cur ſingula requirantur.

Secundum modò non eſt neceſſarium, vt teſtantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium eſt neceſſarium, quia debet conſtare quis ſit accuſator & quis accuſatus. ſi accuſati nomen ignoretur, poteſt ex habitu, officio, vel alijs circumſtantijs deſcribi.

Quartum eſt etiam omnino neceſſarium quia
3 ſuper hoc fundatur intentio accuſantis.

Quintum etiam eſt neceſſarium, adeò vt ſi in accuſatione criminali omittatur, ipſa ſit nulla. vt colligitur ex L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita, C. de edendo. ratio eſt, quia alioquin accuſatio redderetur incerta & lubrica, & reo eriperetur facultas ſe defendendi, probando negatiuam, & teſtes conuincendo falſi.

Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem commiſſi delicti, ſed ſolùm menſem vt expreſsè habetur L. Libellorum, quia alioquin poteſtas accuſandi & probandi nimis reſtringeretur. facilè enim fieri poteſt, vt quis diei vel etiam hebdomadæ ſit oblitus: quia non ita cadit ſub ſenſum, vt locus.

Non debet exprimi dies.

Petes, Quid ſi reus petat exprimi diem & horam delicti, vt probet ſe eo die fuiſſe abſentē, cogendúſne erit accuſator vt exprimat? Gomezius c.11.nu.4. negat. Primò, Quia L. Libellorum, dicitur, *Nec diem autem nec horam inuitus comprehendet.* Secundò, Quia alioquin reus facilè eluderet accuſationem, ſubornando teſtes, qui deponerent, illum eo die & ea hora alibi fuiſſe.

Sed communis ſententia eſt, cogendum eſſe, 5
vt fatetur ipſe Gomezius. Idem tenet Clarus ſupra nume. 13. & Emmanuel Soarez in annot. in Gomezium. ratio eſt, quia hoc eſſet defenſionem reo intercludere, cum non aliter probare poſſit ſe nō feciſſe, quam oſtendendo ſe eo tempore non potuiſſe facere, eò quod eſſet alibi, vel infirmus.

Si velit reus, tenetur exprimere.

Ad primum Reſpondeo: Tantum ibi ſignificatur nō eſſe per ſe neceſſarium vt ponatur dies & hora, ſicut neceſſarium eſt vt ponatur menſis. hinc tamen non ſequitur non eſſe neceſſarium, ſi reus velit.

Ad ſecundum: Non eſt præſumendum tam facilè teſtes ſubornari, cùm id magno illorum periculo futurum ſit. Si tamen accuſator non meminit diei & horæ, poteſt iurando ſe non recordari, defungi: vt Clarus notat. quòd ſi meminit, & edat diem, non tamen tenetur probare, quia ad hoc ſe non obſtrinxit.

Petes, Quid ſi ſponte poſuit diem & horam & non poſſit probare illo tempore eſſe commiſſum, ſed alio; peteritne ſequi condemnatio? Communis ferè DD. ſententia eſt, non 6
poſſe: quia non eſt probatum id, quod eſt poſitum in libello.

Etſi non poſſit probare diem & horam, non refert.

Sed hæc ſententia non ſeruatur in praxi, vt docet Clarus num.14. & Gomezius nu.6. neque eſt conſentanea Iuri aut rationi: ſi enim apertè probatum eſt per teſtes omni exceptione maiores, delictum, v.g. ſacrilegium vel furtum talis rei a te verè eſſe commiſſum tali tempore vel loco, quid refert quòd erratum ſit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictū, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die commiſſum eſt; ſed quia commiſſum eſt, & commiſſum eſſe conſtat. Niſi fortè ratio delicti & ex circūſtantia loci uel tempore prohibito pendeat, vt ſi quis loco vel tempore prohibito piſcatus, venatus, vel paſtus fuerit: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probandū in progreſſu, quatenus ad delicti ſubſtantiam opus eſt. Pari modo, ſi qualitas aliqua vel conditio delicti ſit propoſita in libello, tantum aggrauans delictum & pœnam eius, (vt ſi accuſetur, quòd occiderit proditoriè, vel quòd furatus ſit bis, terue) etiamſi qualitas illa non poſſit 7
probari: ſi tamen ipſum delictū ſimpliciter probatum fuerit, poteſt, & debet ſequi condemnatio; quia intereſt boni publici, vt tale delictū etiam ſemel, vel abſque tali conditione commiſſum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomezius num.6. parum enim refert, quòd accuſator non potuerit conditionem illam delicti probare, quando probauit delicti ſubſtantiam. Accedit quod in libellis apponi ſolet clauſula, qua accuſator teſtatur ſe non velle obligari, niſi ad probandum id, quod eſt neceſſarium & principale.

Sufficit probari ſubſtātiam delicti.

Sex-

Inſcriptio non eſt in vſu in foro ſeculari.

8 Sextum, Nempe inſcriptio accuſantis, qua accuſator ſe obligat ad pœnam talionis, modò non eſt neceſſaria in foro ſeculari; imò nec in vſu: tum quia id retraheret homines ab accuſando; rari enim reperientur, qui velint ſuſcipere onus probandi ſub tanto periculo: tum quia hoc tempore Iudex ex officio procedere
9 poteſt, ſi accuſator defecerit. In foro tamen eccleſiaſtico, vbi ſeruatur Ius canonicum, neceſſaria eſt, vt colligitur ex capitulo. Qualiter & quando ſecundo de accuſationibus. Verùm etiamſi in foro ſeculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis depoſitione, præſertim ſi deprehenſus fuerit accuſator per calumniam accuſaſſe. Patet ex L. Mulier, & L. Quæſitum, ff. ad S. C. Turpilian. Conſuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, ſed minore, pro arbitrio Iudicis; ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, vt docet Couarruuias libro ſecundo var. capitu. 9. numero primo.

DVBITATIO II.

Vtrum accuſationem debeat præcedere ſecreta monitio.

Si crimen eſt probabile.

10 Reſpondeo, & Dico Primò, Quandocunque crimen eſt probabile in iudicio, non tenetur accuſator ex iuſtitia præmittere ſecretam monitionem, verbi gratia, vt reus deſiſtat, vt ſatisfaciat; ſed poteſt ſine iniuria accuſationem inſtituere. ratio eſt, quia tunc propter bonum publicum conceſſa eſt accuſatio, vel ſaltem denunciatio, vt crimina in exemplum aliorum puniantur; ſicque omnes à malo abſterreantur. vnde reus non poteſt queri de iniuria ſibi facta, quòd ante monitus non fuerit.

Denuntiationem euāg. præcedit monitio.

11 Dices, Qui denunciaturus eſt denunciatione euangelica, tenetur priùs monere peccatorem, ſi putet eum emendatum iri, idque ex iuſtitia, vt multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accuſat.

Reſpondeo Eſſe diſparem rationem; quia qui vtitur denuntiatione euangelica, nullam habet cauſam denuntiandi, ſi proximus putetur priuatim emendandus; nam hæc non inſtituitur ad punitionem, ſeu ad exemplum publicum, cùm ex ea nemo puniri poſſit; ſed ſolùm ad fratris emendationem; quæ cùm ſine eius infamatione poſſit obtineri, nullum ius habere videris ad eius famam violādam. qui autem accuſat vel iuridicè denuntiat, ſpectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiamſi eſſet priuatim emendandus, tamen ſubeſt iuſta ratio illum deferendi, nempe vt eius punitione alij terreantur.

Interdum eſt contra charitatem.

12 Dico Secundò, Fieri tamen ſæpe poteſt, vt priuſquam accuſes, vel denunties iuridicè, tenearis lege charitatis proximum monere, vt deſiſtat à crimine: vt ſi delictum ſit occultum, & ſperetur priuatis monitis eſſe emendandus, & ad debitam ſatisfactionem inducendus, maximè ſi perſona habeatur honeſta; tunc enim contra charitatem eſſet, tantum malum illi irrogare.

Si crimen contra bonum publicum.

13 Aduerte tamen, quando crimen eſt contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel continuandum putatur in futurum, charitatem ordinariè non poſtulare vt monitio ſecreta accuſationem vel denuntiationem præcedat; ſed debere ſtatim deferri Iudici vt malo occurrat: vt ſi occultè hæreticus aliquis in vrbem irrepſerit, ſi quis cum hoſte occultè tractet, vel conſilia Principis ſignificet, ſi quis falſam monetam cudat. ratio eſt, quia periculum, quod impendet, eſt maioris momēti, quàm infamia & damnum omne, quod iſte ex accuſatione incurret. Neque hic ſcrupuloſè examinandum an fortè emendabitur priuata monitione; quia in re tanti momēti, eligendum eſt id, quod tutius eſt. facilè enim poſſet talis priuatim monitus ſimulare emendationem & pœnitentiam, ac interea occultè exequi quæ deſtinauerat. Itaque in huiuſmodi, niſi certò conſtet periculum caueri poſſe priuata monitione, non eſt adhibenda. Secus eſt in alijs delictis, ex quibus non impendet incommodum, niſi ipſi peccatori, vel alteri priuato, dictum eſt capi. 11. dubitat. 9. vide D. Thomam qu. 68. art. 1.

DVBITATIO III.

Vtrum accuſator poſſit deſiſtere ab accuſatione incepta, & quas ob cauſas.

Reſpondeo & Dico Primò, Certum eſt poſſe, & etiam debere deſiſtere, ſi deprehendit ſe erraſſe, cùm putauit hunc eſſe authorem criminis; vel ſi res incipit ei eſſe dubia, perſeuerante dubio poſt diligentem inquiſitionem; vel denique ſi videt ſe probare non poſſe. tunc enim pergere in accuſatione eſſet calumniari. 14

Iudex accuſationem reſcindit, ſeu abolet in tribus euentis.

Dico Secundò, Certum eſt poſſe deſiſtere, ſi Iudex accuſationem refutet, nolendo eam admittere, vel ſi reſcindat admiſſam: hoc autem Iudex facere poteſt, Primò, Si videt libellum habere aliquem defectum ſubſtantialem. Secundò, Si accuſator aliqua perſona, quæ non poteſt ſine magna Reipub. perturbatione puniri: tunc enim ſupremus Iudex ſeu Princeps poteſt accuſationem inchoatam abolere, etiamſi accuſator priuata cauſa, vt ſuas iniurias perſequatur, accuſet; vt docet Caietanus quæſt. 68. articulo tertio ratio eſt, quia Principis eſt, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipſius eſt cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior, ob eandem cauſam poteſt accuſationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinario iure & poteſtate; ſed ex tacita quadam Principis voluntate, ſeu ex epijKia vt ait Caietanus: admiſſam tamen non poteſt ex authoritate abolere; ſed poteſt ſuſpendere & diſſimulare, & interim totum negotium Principi exponere. Ter- 15 16
tiò, Si perſona illa bono publico cenſetur neceſſaria, vel valde conducibilis: tūc enim ſupremus Princeps poteſt accuſationem abolere. Inferior autem Iudex poteſt eam non admittere, & admiſſam impedire ἐξ ἐπιεικείας ſi non agitur de iniuria partis. Si autē agitur de iniuria partis, non poteſt; non enim ad ipſum ſpectat principaliter boni publici premotio, ſed officij iniuncti adminiſtratio. Itaque tenetur parti Ius dicere, nec poteſt ſe prætextu maioris boni publici eximere. alioqui ſæpe hac arte Iudices liberarēt quos vellent. poteſt tamen Principi ſcribere, quid iudicet

cet expedire,& interim ſententiam ſuſtinere.

17 *In caſu ciuili.* Dico Tertiò, in cauſa ciuili poteſt actor à lite recedere, ſiue per gratiam, ſiue per tranſactionem. Si tamen actio ſit famoſa,qualis eſt actio furti, non poteſt in ea tranſigere poſt litis conteſtationem,ſine Iudicis authoritate:alioquin notatur infamia, vt patet L. Furti, §.Pactus, π. de his qui notantur infamia.vide gloſſam in cap.1. de colluſione detegenda.

18 *In cauſa criminali.* Dico Quartò, In cauſa criminali ante litem inchoatã licitum eſt deſiſtere per gratiã (quod intellige in euentu, quo non tenetur accuſare vel denuntiare) poſt litem inchoatam,non eſt licitum ſine Iudicis authoritate;neque etiam ſine conſenſu Rei,ſi fuit ſubiectus tormentis,vel ex accuſatione infamatus;quòd ſi aliter deſtiterit,incurrit pœnam S.C.Turpiliani,quo (ſiquiſtem erat crimen publicum,quod accuſauerat) punitur infamia,& quinque libris auri. vt patet L.1.C.ad Turpilianum.Si autem erat priuatum, punitur pęna extraordinaria arbitrio Iudicis.L. Si quis, π.eodem. vide gloſſam ſuprà & Sylueſtrum v.Accuſatio,num.8.

19 *Publicum crimen.* Petes,Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Reſpondeo,*Publicum* crimen dicitur,cuius accuſatio cuilibet conceſſa eſt, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri. vt patet ex L.1.& ſeq.π.de public.iudic. Tale eſt Primò,Omne illud,quod directè fit contra Deum, vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriam fieri cenſetur: vnde meritò quiuis illud accuſare poteſt: vt hæreſis,blaſphemia; euerſio Templorum & imaginum,& ſimilia ſacrilegia.Colligitur ex L.4.C.de hæreticis.Secundò, Tale etiã eſt,quod fit cõtra maieſtatem Principis vel Reipub.vt omnia crimina læſæ maieſtatis. Tertiò, Quod fit cõtra priuatam perſonam, ita demum cenſetur publicum, ſi lege ſtatutum ſit vt publicum habeatur;vt crimen homicidij, parricidij, adulterij,peculatus,falſi,vis publicæ, vel priuatæ,ambitus,repetundarũ,annonæ:vt patet dict. L.1.π.de publicis Iudicijs.

Priuatum crimen. *Priuatum* dicitur, cuius accuſatio ſolùm conceſſa eſt ei,qui iniuriam vel damnum paſſus eſt, vt crimen furti,iniuriam,ſtellionatus, vt patet ex L. Si quis, π.ad Turpilian. & L.fin.π. de priuatis delictis.

Dico Quintò,Licitum eſt tranſigere in crimi-
20 *Tranſactio.* ne publico capitali, (id eſt,quod pœna capitis punitur)præterquam in crimine adulterij;quia hic tranſactio eſt turpis.ſi autem eſt crimen publicum non capitale, non eſt licitum tranſigere niſi in crimine falſi. vtrunque habetur L. Tran-
21 ſigere,C.de tranſactionib. In criminibus priuatis,generatim tranſactio eſt licita. Ita gloſſa in capi.1.de colluſ.inſinuat.hæc tamen intelligenda ſunt ante accuſationem;nam poſt accuſationem, non poteſt fieri ſine authoritate Iudicis. Verùm in his videndæ ſunt leges & conſuetudines Prouinciarum:nam hæc, quæ ex Iure communi allata ſunt,ſupponunt accuſationem fieri
22 cum inſcriptione; vt patet.π. & C. ad Turpilianum:quæ tamen iam vix eſt in vſu.Adde ſi accuſator aliter quàm par eſt deſiſtat;poſſe Iudicem procedere per inquiſitionem, vt communiter Doctores docent.

DVBITATIO IIII.

Quot teſtes in cauſis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

NOtandum eſt,neminem condemnari poſſe, niſi per publicam ſcientiam conſtet Iudici 23
de crimine & criminis authore: quia cùm ex poteſtate publica,iudicia exerceat,ſententia, præſertim condemnatoria, ex publica ſcientia proficiſci debet. Tribus autem modis crimẽ per publicam ſcientiam conſtare poteſt.Primò,Si ipſe Iudex cum tribus vel quatuor alijs deprehẽdat illum in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iudicio confiteatur crimen. Tertiò, Si teſtibus conuincatur.hic tertius modus eſt ferè ordinarius.itaque inquirendum eſt,quot & quales teſtes requirantur. *Tribus modis delictum patere poteſt.*

Dico Primò, Quando per teſtes veritas inquiritur in cauſis criminalibus,requiruntur & ſuf- 24
ficiunt duo teſtes legitimi, fide digni, & omni exceptione maiores. eſt communis ſententia DD. vtriuſque Iuris,& Theologorum. & colligitur ex L. Vbi numerus, π. de teſtibus. & cap. Licet vniuerſis, de teſtibus. & capi.Cùm eſſes, de teſtam.

Duos requiri,ita vt vnus non ſufficiat ad condemnandum,Iure gentium receptum eſt. facilè enim vnus peruerti poſſet. duos autem peruertere & efficere vt conformiter loquantur nec vſquam ſe falſitas prodat,eſt valde difficile. Nec 25
obſtat,quòd quidam dicant id eſſe iuris naturę; quia ius gentium paſſim vocatur Ius naturale, eò quòd ratio naturalis omnes gentes id docuit. propriè tamen loquendo, non eſt vniuerſim Iuris naturæ. poſſet enim Reſpub. Principi ſapienti & iuſto dare poteſtatem condemnãdi ex propria ſcientia cum vno teſte, vel etiam ſine teſte: imò probabile eſt Principem in quibuſdam caſibus hanc poteſtatem habere. vt dictum eſt c.29.dubit.11.Credo tamen Rempub. nõ poſſe dare poteſtatem Principi,vt etiam quã eo ipſe alia ratione de crimine nõ eſt certus, ex dicto vnius teſtis condemnare poſſit;quia nõ habetur ſufficiens certitudo ex vno teſte,ad pœnã mortis, vel mutilationis inferendam; niſi fortè teſtis ſit ſummę authoritatis & fidei.& hac ratione eſt propriè Iuris naturæ vt ſint duo teſtes, id eſt, non pauciores,quàm duo. *Duos teſtes requiri.* *Quadam ratione eſt Iuris naturalis quadam gẽtium.*

Duos ſufficere,ſimiliter eſt iuris gentium;non quòd Ius gentium præcipiat vt duo ſufficiant; 26 *Duos ſufficere.*
ſed quia non plures requirit, ſed permittit reũ ex duobus teſtibus condemnari. Hinc tamen non obſtat, quin Ius Ciuile, vel Canonicum in aliqua cauſa poſſit plures requirere. ſic iure Canonico ad condemnandum Epiſcopum Cardinalem requiruntur 72. teſtes: ad Presbyte- 27
rum Cardinalem 64. ad Diaconum Cardinalem 27. ad reliquos Clericos ſeptimo, vt patet cap. Præſul.2.quæſtio.5.ex Sylueſtro Papa. ratio eſt, tum quia iſti apud multos ſæpe ſunt in magna inuidia, eò quòd alios corripere debeãt: tum quia ex eorum damnatione multùm detrahitur exiſtimationi & reuerentiæ,quæ debetur miniſtris Eccleſiæ. Notat tamen Clarus quæſtio. 66. hunc numerum teſtium in praxi non ſeruari. Sic etiam Iure ciuili in teſtamentis clauſis requiruntur 7.teſtes, in apertis quinque,in codicillis quinque.In criminalibus *Plures requiruntur ad condemnandos eccleſiaſticos.*

tamn

tamen hoc Iure ſufficiunt duo: quia in teſtamentis plures ſunt inſidiatores, & teſtator mortuus non poteſt ſuam mentem interpretari.

Petes Primò, Vtrum etiam Iure diuino poſiti-
28 uo hic numerus teſtium ſit definitus.

Non eſt modò Iuris diuini poſitiui.

Reſpondeo, In lege veteri ita definitum fuiſſe, vt patet Deutero. 17. *In ore duorum aut trium teſtium peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra ſe dicente teſtimonium.* & cap. 19. *Non ſtabit vnus teſtis contra aliquem, quidquid illud peccati & facinoris fuerit, ſed in ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum.* In noua tamen lege hoc ius non obligat, niſi quatenus continet id, quod eſt Iuris naturæ; quia omnia præcepta legis veteris, qua parte continent ius poſitiuum, ceſſarunt per morthem Chriſti. Nec obſtat Illud Matth. 18. vbi Dominus iubet fratrem peccantem corripi coram vno vel duobus teſtibus, vt, inquit, *in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum*. Solùm enim vult oſtendere id eſſe conſentaneum legi veteri, & rationi naturali: optimè enim poterit per duos vel tres teſtes conuinci, ſi neget ſe malè feciſſe.

Petes Secũdò, Vtrum duo teſtes requirantur præter accuſatorem?

Accuſator ſolo Iure poſitiuo requiritur præter duos teſtes.

Reſpondeo, Iure Ciuili & Canonico duos te-
29 ſtes requiri præter accuſatorem, vel id, quod vicem accuſatoris ſupplet, vt patet ex dictis capi. 29 dubitat. 12. quia Iudex non poteſt procedere ſine accuſatore vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali, neque Iure diuino poſitiuo, neque Iure gentium eſſe neceſſarium. *Non Iure naturali aut gentium*, quia accuſator non requiritur vt ipſe ex ſe adferat vllam probationem, vel confirmationem delicti; ſed ſolùm vt excitet & quodammodo cogat iudicem ad cauſam cognoſcendam, quam ipſe illi probat tantummodo per teſtes. Itaque tota cognitio & certitudo criminis commiſſi eſt ex teſtibus; atqui Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde excitetur ad cauſæ cognitionem; ſed hoc conſtitutum eſt iure poſitiuo ad coercendam malignitatem, qua alioquin Iudices vti poſſent, ſi ſponte ſua, vel relatione alicuius priuati extraiudi-
30 cialiter facta, poſſent cauſas inchoare, nulla infamia præcedente. Deinde quando crimen eſt manifeſtum & author omnino occultus, ſi accedant duo teſtes, poteſt condemnari, & tamen nullus hic eſt, qui hunc in particulari accuſet: (niſi fortè fiſcalis, qui tamen non ſcit aliunde quàm ex illis duobus teſtibus) quòd enim crimen notorium dicatur vicem accuſatoris ſupplere, eatenus tantùm verum eſt, quòd inſtar accuſatoris excitet Iudicẽ, vt procedat ex officio. *Non etiam Iure diuino* requiritur accuſator à teſte diſtinctus, quia Deut. 17. & 19. ſolùm requiruntur duo teſtes, vt quis poſſit condemnari ad mortem. & Matth. 18. is, qui corripit fratrem, & poſtea illum denuntiat Eccleſiæ, vocatur teſtis; vt patet ex verbis Domini, cùm ait, *Corripe eum inter te & ipſum ſolum. ſi te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum*. ſi enim vnum adhibes, iam eſtis duo teſtes: ſi duos, eſtis tres. ipſe ergo, qui accuſat vel denuntiat, teſtis eſt, ſi deponat eo modo, quo teſtis debet: & ſatis vnum huic accedere. vnde patet Iure diuino non fuiſſe neceſſarios duos teſtes, præter accuſatorem vel denũtiatorem; ſed vnum fuiſſe ſatis, ſi ipſe vt teſtis poterat deponere.

Dices, Qui furantur fructus ex hortis, vel ligna ex ſyluis, puniri ſolent ex ſolius cuſtodis 31
teſtimonio: ergo non requiruntur duo teſtes; imò vnus ſufficit, qui ſit accuſator pariter & teſtis.

Reſpondeo, Cuſtodis teſtimonium non ſufficere ad cõdemnationem abſque alijs indicijs, ſi reus neget; ſed tantùm ad inquirendum examinandum, & minandum. Adde, ad leuem aliquam caſtigationem, quæ ſit abſque infamia, irrogandam, poſſe interdum vnum teſtem, qui ſimul ſit accuſator, ſufficere; vt ſolet fieri in ſcholis inter ſtudioſos: ad grauem autem pœnam, cui coniuncta infamia, requiruntur duo teſtes, præter id, quod ſupplet vicem accuſatoris.

Dico Secundò, Vt duo teſtes plenè probent, 32
requiritur Primò, Vt deponant iurati. Secundò, De eodem facto. Tertiò, Quòd ſenſu externo illud perceperint, (verbi gratia, quòd viderint occidentem, furantem; audiuerint blaſphemantem.) Quartò, Vt ſint omni exceptione maiores.

Vt teſtes plenè probent.

Primum, Vt ſint iurati, patet cap. Nuper, de teſtibus, vbi Honorius III. ait, *Nullius teſtimonio, quantumuis religioſus exiſtat, niſi iuratus depoſuerit, in alterius præiudicium debet credi*. Idem patet cap. Tuis quæſtio. eodem titulo. vbi Panor. ait, *Ne Epiſcopo quidem, vt teſti credi in alterius præiudicium, niſi iurato*. ratio eſt, quia abſque iuramento faciliùs eſt mentiri quàm cum iuramento; diuini enim numinis reuerentia prohibet mentiri iuratum. debet autem veritas in iudicijs certiſſimo modo inueſtigari. Porro iurare debet ſe dicturum totam veritatem, quam in cauſa præſenti nouit, nulla falſitate adiecta, vt patet capi. Hortamur, 3. qu. 9.

Secundum, Vt de eodem facto, patet; quia a- 33
lioquin non erunt conteſtes, ſed teſtes ſingulares, quorum alter alterius dictum non confirmat, ſed vterque ſuum tantùm: & ſic erit tantùm probatio per vnum teſtem. vnde debent cõuenire in tempore, loco, & delicti ſpecie: nam ex diuerſo tempore & loco colligitur non eſſe idem factum, de quo deponunt. ſi tamen alter exprimat certum diem, alter dicat ſe non meminiſſe diei, valet. Secus tamen ſi alium diem exprimeret; tunc enim putaretur aliud factum: niſi ipſum ſit tale vt non poſſit bis fieri. Vnde ſequitur, ſi vnus teſtis deponat de vna propoſitione hæretica aſſerta à reo, & alius de alia, non plenè probari hunc eſſe hæreticum; quia neutra hæreſis eſt plenè probata. ſicut enim nemo poteſt probari eſſe homicida aut adulter, aut fur, aut ſacrilegus, niſi vnum, idemque factum externum per duos teſtes probetur; ita etiam nemo poteſt probari hæreticus, niſi vna, eademque hæreſis aſſerta, per duos teſtes probetur. Quare fallitur Gomezius & Iuriſperiti, quos ipſe citat cap. 12. num. 12. contrarium abſque firma ratione vel textu tenentes. nam quòd ipſi dicunt hæreſim continere multas ſpecies, ac proinde ſi vnus teſtis deponat de vna hæreſi & alius de alia, plenè probari delictum in genere, quod ex ſpeciebus reſultat; idem dici poteſt de furto, & reliquis delictis; continent enim multas ſpecies ſeu facta, ex quibus reſultat aliquem eſſe furem. Fatendum tamen eſt, huiuſmodi probationem eſſe plus quàm ſemiplenam: nam vtraque eſt ſemiplena; ſed quia ſunt de factis diuerſis, non poſſunt vnam plenam conficere. Altera tamen alteri addit nouum indicium, ſeu ſuſpicio-

Vna eademq́ hæreſis p duos probanda.

nem.

hem. Quòd ſi duo de eadem hæreſi aſſerta deponant, & ſolùm in tempore diſcrepent, plenè probant; quia in ſubſtantia delicti conueniunt: quamuis non ſit idem numero actus, tamen quia eſt idem numero ſignificatū, habetur pro eodem actu: imò diſcrepantia temporis interdū facit ad maiorem fidem.

Tertium eſt, Vt ſenſu externo perceperint.
34 L. Solam, C. de teſtibus, vbi gloſſa & communiter Doctores, & cap. Si teſtes, §. Solam, 4. quæſt. 3. Ratio eſt, quia non poſſunt eſſe certi ex facto externo, niſi per aliquem ſenſum. vnde ſi ſolum ab alijs audiuerint, non probant plenè, ſed ſolū faciunt indicium ad inquirendum ab illis.

Quartum eſt, Vt ſit omni exceptione maior, de quo dubit. ſequenti.

DVBITATIO V.

Quinam ſint teſtes idonei; qui minùs idonei.

35 NOtandum eſt, quoſdam dici *teſtes idoneos*, ſeu omni exceptione maiores, eos nimirū contra quos nihil poteſt iure opponi cur minùs ſit illis fides adhibenda, ſeu cur non ſint ad teſtificandum admittendi. Minùs idonei ſunt, quibus aliquid opponi poteſt, vel ex natura rei, vel ex iuris diſpoſitione. & quia omnes habentes perfectum vſum rationis ſunt idonei, niſi aliquid in illis ſit, ob quod ius velit eos cenſeri minùs idoneos, videndum eſt quinam iure repellantur: ſic enim intelligetur quinam ſint omni exceptione maiores.

36 *Qui iure repellātur. Mulier.* Primùm igitur in cauſis criminalibus Iure Canonico repellitur mulier, ob fragilitatem ſexus & ingenij mutabilitatem. Ita habetur cap. Forum, ſub finem, de verb. ſignificat. & cap. Mulierem, 33. qu. 5. Iure tamen ciuili in omni cauſa admittitur, L. Ex eo, ff. de teſtibus. præterquam in teſtamento, L. Qui teſtamento, §. Mulier. ff. de teſtamentis. Ita communiter tradunt DD. vt docet Gomezius cap. 12. nu. 13.

37 *Minor.* Secundò, Repellitur minor viginti annis, L. In teſtimonium, ff. de teſtibus. dictum tamen eius facit indicium ſufficiens ad capiendam informationem; non tamen ad torturam, vt ibidem docet Gomezius. vnde nō eſt verum, quod ait Syluester v. Teſtis, q. 1. dictum impuberis facere indicium ad torturam. Si tamen ſit puber, (id eſt, quatuordecim annorum in maſculo, duodecim in fœmina) admittitur in ciuilibus.

Inimicus. Tertiò, Inimicus eius, contra quem teſtimonium dicitur. hic repellitur etiam in criminibus exceptis, in quibus alij teſtes minùs idonei admittuntur, vt in probanda ſimonia, hæreſi, & ſimilibus. vt patet cap. Per tuas, de ſimonia. debet tamen eſſe inimicitia grauis; vt ſi præceſſit inter eos iniuria, vel lis ſuper cauſa capitali, vel magna parte bonorum. ſed hoc relinquitur arbitrio Iudicis definiendum.

Sanguine iuncti. Quartò, Aſcendentes & deſcendentes accuſatoris; item collaterales: ſed hi tantùm vſque ad quartum gradum. vt docet Gomezius num. 15. Idem dicendum de affinibus.

38 Aduerte tamen, Conſanguineos & affines Rei interdum admitti poſſe ad reum defendendum, eiuſque innocentiam probandam: ſic enim habet vſus, teſte Claro q. 24. num. 12.

Domeſticum. Quintò, Domeſticus ipſius producentis.

Infamis. Sextò, Infamis infamia Iuris; qualis eſt omnis, qui de aliquo crimine eſt damnatus. Infamis autem facto, etiam regulariter repellitur. poteſt tamen interdum admitti in ſubſidium, quando aliter veritas cognoſci nequit; ſed cum tortura, vt docet Clarus numero decimo tertio.

Periurus. Septimò, Periurus, qui in aliqua cauſa falſum cum iuramento depoſuit: qui enim ſemel peierauit, putatur facilè ſecundò peieraturus.

39 *Socius criminis.* Octauò, Socius criminis, L. finali, C. de accuſationibus, & capite Veniens. 1. de teſtibus. ratio eſt, hic enim facilè alium nominabit, vel quia illius priuilegio veniam ſperat, vel quia odio cupit illum eodem ſupplicio perire, vt habetur L. final. dicta. In criminibus tamen exceptis, admittitur ſocius vt idoneus teſtis; vt in hæreſi, crimine maieſtatis, falſæ monetæ, maleficio ſeu ſortilegio, ſodomia, & furto famoſo; Addit Gomezius numer. 16. idem dicendum in delictis, quæ non poſſunt ſine ſocio committi. Itaque in huiuſmodi, depoſitio ſocij non ſolùm erit ſufficiens indicium ad torturam; ſed etiam erit ſemiplena probatio, & accedente alio ſocio, qui idem deponat, erit plena probatio, & poterit reus condemnari. vt docet Cynus in L. vlt. C. de accuſat. & Panor. in capitul. primo de confeſſis. debet tamen hæc depoſitio fieri tanquam à teſte, nempe cum iuramento & citata parte: cui etiam danda eſt copia depoſitionis, vt poſſit ſe defendere.

Inopi. Nonò, Perſona vilis, & inops, de qua ſuſpicio eſt, facilè poſſe pecunia corrumpi: ſecus ſi ſit honeſta. vide L. 3. & 4. ff. de teſtibus, vbi ferè hæc omnia hebentur, & Syluestrum v. Teſtis quæſt. 1.

40 *Teſtis minùs idoneus ſæpe facit indiciū.* Circa hæc Notandum Primò, Etſi teſtis minùs idoneus non probet ſemiplenè; facit tamen aliquod indicium, quod cum alijs coniunctum ſufficiat ad torturam: niſi repellatur ob ſubiectionem vel reuerentiam, quam debet accuſatori; ſi ſit ſeruus, vel libertus, vel filius; tunc enim nullum facit indicium; ſimiliter ſi ob inimicitiam. Denique ſi repellatur, eò quòd ſit receptus ante litem conteſtatam, vel parte non citata: hoc enim caſu atteſtationes non valent; (vt habetur cap. Quoniam, vt lite non conteſt. non procedatur) præterquam in caſibus ibidem, & in gloſſa exceptis. Quidā tamē dicunt teſtes minùs idoneos non facere vllum indicium, ſi tempore depoſitionis pars oppoſuit exceptionem inhabilitatis; idque approbat Gomezius nume. 20. ſed non puto receptum in praxi.

41 *Aliquādo admittuntur.* Notandum Secundò, Teſtes minùs idoneos admitti tanquam idoneos, quando delictum eſt commiſſum eo loco vel tempore, vbi copia teſtium haberi nequit; vt in campo, ſylua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore vt patet capite finali, de teſtibus. Item ſi alter teſtium

42 *Si alter valde dignus fide.* ſit valde dignus fide, poteſt ſupplere defectum qui eſt in altero minùs idoneo, ita vt ſimul efficiant plenam probationem; vt tenet Baldus in L. Si quis ex argentarijs, §. 1. ff. de edendo, & alij Doctores ibidem.

DVBITATIO VI.

Vtrum ſemper teneatur quis teſtari vel denuntiare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

RESpondeo & Dico Primò, Subditus tenetur denuntiare & teſtari, poſito præcepto Iudicis.

43 Primò, Si author laboret infamia delicti.

Tenetur teſtari poſito præcepto, certis caſibus. Secundò, Si nulla quidem laboret infamia, tamen ab eo impendet damnum bono publico in futurum, quod alia ratione quàm per Iudicẽ auerti nequit. hoc caſu etiam abſque præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malum impendeat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel teſtandum. In his tribus euentis Iudex habet authoritatem præcipiendi denuntiationem & teſtificationem: vnde ſi præceperit ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ; qui non obedierit, incurret cenſuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauarrus capit. 17. nume. 34. & 55. & cap. 25. nu. 46. & 47.

Quartò, Si de authore delicti eſt ſemiplenè probatum. ſi enim vnquam teſtem cogere poteſt, certè tunc poteſt; vnde delato iuramento, tenetur teſtis iurare de veritate dicenda. confirmatur, quia delictũ iam incipit eſſe publicum, non minùs quàm per infamiam: ergo ſi poſita infamia Rei tenetur teſtari, etiam tenetur poſita ſemiplena probatione. ceſſat enim ratio, cur poſſit excuſari, nempe infamatio Rei de crimine occulto.

44 Quintò, Si procedatur via accuſationis, & delictum plene probari poſſit, teſtis citatus tenetur teſtari. colligitur ex L. Inuitus, priore & poſteriore, ff. de teſtibus, vbi dicitur, quinam non poſſint compelli ad teſtandum inuiti: vnde à contrario ſenſu intelligitur cæteros poſſe inuitos compelli, inter quos etiam eſt iſte. Probatur, Niſi hoc caſu teſtis poſſit cogi, nemo auderet accuſare; quia non poſſet probare nolente teſte; & ſic videtur calumniator: hoc autem redundaret in damnum publicum.

Sponte ſe offeret. Adde quando quis accuſauit vel denuntiauit, eò quòd in conſcientia ad hoc obligaretur; tunc teſtis tenetur ſponte ſe offerre in teſtem; vt docet Nauarrus capit. 25. numero 47. quod intellige, ſi videt ſuum teſtimonium eſſe neceſſarium.

Quando non teneatur. Dico Secundò, Multis tamen caſibus non teneris denuntiare vel teſtari.

1. Caſus. Primò, Si noſti ex confeſſione ſacramentali: imò tunc nulla ratione potes; etiamſi inde Reipub. ſalus penderet: vt communiter Doctores tradunt.

45 Secundò, Si tibi ſub ſecreto patefactum eſt,

2. Caſus. Si cauſam cõſilij vel auxilij. conſilij vel auxilij petendi cauſa, ad ſalutem animi vel corporis miſeri delinquẽtis: vt ſi ſis medicus, aduocatus, obſtetrix; tunc enim non potes denuntiare, nec teſtimonio tuo confirmare, etiamſi de authore eſſet infamia, vel ſemiplena probatio. Ita Corduba lib. 1. qq. quæſt. 42. dub. 2. Nauarr. cap. 25. numero 46. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. nume. 222. qui multos citat pro hac ſententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & ſemiplenæ probationis. ratio eſt, quia non debet miſero homini obeſſe, quòd conſilij vel auxilij petendi cauſa ſe alteri bona fide patefacerit. alioquin peccatores à conſilio petendo auerterentur; vnde multa mala ſequi poſſent.

Dices, Iudex habet ius inquirendi dum eſt in famia vel ſemiplena probatio: ergo qui nouit, 46
tenetur patefacere, etiamſi ſub iuramento promiſerit ſeruare ſecretum; tua enim promiſſio & tuum iuramentum non poteſt iuri Iudicis præiudicare.

Ob hoc argumentum Sotus de ſecreto, membro ſecundo quæſtione ſeptima concluſ. 4. contrarium tenet. Sed neganda eſt conſequentia; etſi enim Iudex legitimè inquirat, vt officio ſuo & Reipub. ſatisfaciat; ego tamen, qui ſic cognoui, nec teneor, nec poſſum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiuſmodi ſileantur, quàm vt detegantur.

Aduerte tamen, ſi denuntiatio vel teſtificatio ſit neceſſaria ad damnum aliquod publicum vel 47
priuatum auertendum, promiſſionem ſecreti, etiam iuramẽto confirmatam, non obligare; quia nullum iuramentum promiſſorium cedens in damnum iniuſtum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non ſecus, ac ſi non promiſiſſet.

Tertiò, Si author non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt ſi ſperetur e- 3.
mendandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque teſtari contra eum, quando proceditur per inquiſitionem, etiamſi tu cum duobus vel tribus alijs ſcias. eſt ferè communis ſententia DD. qui docent, Iudicem non poſſe tunc inquirere; vel ſi poteſt inquirere, id non eſſe ex eo, quòd iuriſdictionem habeat in authorem occultum criminis; ſed vt ſatisfaciat Reipub. quæ poſtulat vt fiat diligens inquiſitio, vt malefactores timeant & compeſcantur: non tamen poſtulat vt in hoc caſu reuelentur. Ita Syluester v. Inquiſitio 1. numero ſeptimo, & v. Correptio numero ſexto. Fumus v. Inquiſitio num. 10. Petrus Nauarra l. 2. capitu. 4. numer. 168. vnde hic datur ſpecies quædam belli vtrinque iuſti, dum Iudex iuſtè teſtem vrget, & teſtis iuſtè negat.

Putant tamen quidam in huiuſmodi euentu 48
non eſſe contra iuſtiam, ſi denunties aut teſteris *Si poſſit probari, non eſt contra Iuſtitiam denuntiatio.*
modò crimen non ſit adeo occultum, quin aliquo modo probari poſſit. quia qui poteſt probare, ei conceſſum eſt propter bonum publicum, Ius accuſandi vel denunciandi: hoc enim expediebat ad malefactores coercendos verùm quouſque id licitum ſit, oſtenſum eſt ſuprà cap. 29. num. 111. & 112.

Addo, non eſſe contra iuſtitiam dum crimen eſt publicum & author occultus, ſi contra eum *Neque cùm ſolus noſti authorem.*
deponas cum iureiurando tanquam teſtes, etiã ſi ſolus videris; quia efficies ſemiplenam probationem: qua poſita, Iudex poteſt procedere ex officio etiam ad torturam.

Quartò, Quando proceditur via accuſationis 4
ſi teſtis videt rem probari nõ poſſe. eò quòd ipſe 49
ſolus & accuſator ſciant, nõ tenetur teſtari, quia *Aliquando poteſt teſtari, ſed non tenetur.*
neceſſarium fuerit ad malum impediendum. poteſt tamen teſtari ſi velit; & efficiet ſemiplenam probationem; poteritq́; Iudex ex officio procedere contra reum eũ ſubijciendo quæſtionibus. accuſator non poteſt tunc accuſare, niſi fortè id nam generali cõſuetudine receptum eſt, vt nec

accuſatio

accuſatio impediat inquiſitionem, nec inquiſitio accuſationem, & vt hæc duo remedia poſſint ſimul concurrere in principio, medio, & fine totius cauſæ, & alterum alteri poſſit ſuccedere, eſſeque adminiculo; vt docet Clarus l. 5. §. Pract. criminal. quæſtio. 3. & Gomezius tomo 3. cap. 13.

50 5. Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit, non tenetur ſubditus patefacere eum, qui quòd non poſſet aliter obtinere ſolutionem, accepit cauſa iuſtæ compenſationis; vt rectè Nauarrus capi. 17. nume. 115. ratio eſt, quia præceptum Superioris procedit ex præſumptione alicuius iniuſtitiæ, quam ſubditus putat hic non ſubeſſe.

6. Sextò, Si ex denuntiatione vel teſtificatione aliquod notabile damnum mihi meiſve immineret: non teneor. non enim hæc officia præſtare tenemur cum noſtro damno; niſi bonum publicum illud neceſſariò poſtulet. Ita Nauarrus c. 25. nu. 50. & Couarruuias qq. pract. c. 18.

7. Septimò, Si cognoui ab iis, qui fide non ſunt digni: hoc enim perinde eſt ac ſi neſcirem: vnde non teneor teſtari aut denuntiare; vt rectè Nauarrus capitu. 25. nume. 46. neque expedit reuelare eos, qui dixerunt, ſi fide digni non ſunt; quia reus exponeretur periculo iniuſtæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui neſcit fidem eorum ſubleſtam, fortaſſe ei credet, & ex eorum teſtimonio pœnam inferet. Si non poſſum probare, (vt ſi ſolus noui) noui non teneor denuntiare, etiamſi Superior præcipiat; ita Nauarrus capitu. 17. numer. 136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tanquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de teſtando, ſatis eſt me ſcire; quia teſtis non tenetur probare.

51 *Iuramentum teſtium.* Notandum autem eſt, in omnibus caſibus, in quibus non tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum: modò iuramentum ſuum conuenienti modo intellexerit; nempe cum interna reſtrictione, quæ caſum præſentem excludat: ut ſi dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam noſti, reſtringas mente, *quatenus iure teneor*: quando enim non tenetur teſtari Iudice præcipiente, non poteſt Iudex ei imponere obligationem vt ſecundum mentem ſuam iuret: quare poteſt iurare alio ſenſu ſibi commodo; neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis oſtendi poteſt. vide ſuprà ca. 11. dub. 20. Cauere tamen debet, ne deprehenſa veritate, à Iudice putetur periurus, & pœna falſi plectatur. quòd ſi quis abſque huiuſmodi reſtrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia, quæ abſque peccato reuelare poteſt, vt iuramento ſatisfaciat. *Iuramenti interna limitatio.*

DVBITATIO VII.

Vtrum teſtis ratione falſi teſtimonij teneatur ad reſtitutionem.

52 *Si ex graui culpa dixit falſu teſtimoni.* Reſpondeo & Dico Primò, Si vel ſciens vel ex craſſa ignorantia dixit falſum teſtimonium, ratione cuius alter iniuſtè dãnũ acceperit, tenetur ad reſtitutionem damnorum in ſolidum. ratio eſt, quia per iniuriam eſt cauſa efficax totius damni.

Si reus ante erat conuictus, non reſtituet. Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios teſtes conuictus; & tuum teſtimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud non eſt aucta, nec Iudex firmior redditus eſt ad eam irrogandam; te non teneri ad reſtitutionẽ: quia etſi iniuriam ei facias, non tamen es cauſa efficax damni, quod ex prioribus teſtimonijs iã cenſetur illatum. vide ſuprà c. 13. dub. 2. & 3.

Secundò, Qui hoc modò falſum teſtimoniũ dixit, ratione cuius mors vel mutilatio eſt inferenda, tenetur ſua dicta retractare, ſi id profuturum putet, quamuis ipſi ſimilis pœnæ periculum crearetur, vt communiter docent DD. quiſque enim tenetur damnum, quod alteri iniquè parauit, auertere, etiam cum pari damno ſuo; vt patet in reſtitutione famæ, pecuniæ, & honoris: nam in pari damno, melior cenſeri debet conditio innocentis. vide ſuprà cap. 11. dubit. 20. & 22. 53 *Tenetur reuocare, vt malũ auertatur.*

Dices, Quiſque magis tenetur conſulere vitæ ſuæ quàm alienæ: ergo non tenetur ſuccurrere vitæ alienæ cum periculo ſuæ.

Reſpondeo, Antecedens ſolùm eſt verum in pari cauſa innocentiæ; vt ſi vita tua ſine mea culpa ſit in periculo, non teneor tibi cõſulere cum periculo meæ. ſecus eſt, ſi mea culpa & iniuria periclitetur. Hinc fit, vt ſi alios ad falſum teſtimonium dicendum induxeris, ex iuſtitia tenearis eos monere vt retractent. quòd ſi noluerint, debes Iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur; quamuis inde tibi certa mors impẽderet; vt rectè docet Petrus Nauarra l. 2. c. 2. nu. 253. quod intellige, modò ſpes ſit reuocationem illam profuturam. 54

Dico Secundò, Qui falſum teſtimoniũ dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili vel ex obliuione, ſaltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquem damnari, non tenetur ad reſtitutionem. Ita Caietanus qu. 70. arti. 4. & Petrus Nauarra ſuprà. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ; (cùm nihil inde habeat) neq; ratione iniuſtæ damnificationis; quia non peccauit, ſaltem mortiferè, vti ſupponimus: atqui probabile eſt non teneri ad reſtitutionem ex dãno illato, eum, qui non peccauit mortiferè; vt oſtenſum eſt ſuprà ca. 7. dubit. 6. cenſetur enim huiuſmodi damnum quaſi fortuitò illatum. Hinc etiam ſequitur, illum non teneri cum vitæ periculo ſuum teſtimonium retractare; vt ibidem Caietanus. 55 *Si abſque graui culpa dixit.*

DVBITATIO VIII.

Vtrum teſtis teneatur ad reſtitutionem, ſi nolit teſtari, vel ſi veritatem occultet.

Svppono Primò, Non teneri ad reſtitutionem ex eo, quòd ſe non obtulit; quia non tenetur ex iuſtitia ſe offerre: quamuis interdũ teneatur ad hoc ex charitate; vt ſi ſuum teſtimoniũ videt eſſe neceſſarium ad liberãdum innocentem, vel ad accuſatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accuſare) eripiendum periculo pœnæ talionis; vt docet Nauarrus c. 15. nu. 17. 56 *Tenetur aliquãdo ſe offerre.*

Secundò, Etiam non teneri ad reſtitutionem ſi nolit teſtari, quando graue damnum ei inde impenderet; quia non tenetur tunc teſtari: nec Superior poteſt eum ad hoc obligare, niſi ratio boni publici id poſtulet. vnde poteſt vel citatus non comparere, vel ſi compareat, aliquo artificio ſe eximere; vt docet Sotus de ſecreto, membro, 2. quæſt. 7. dubit. 3. & Nauarr. cap. 25. nume. 50. & alij *Non tenetur cũ graue damno.*

57 *Si nullum impendeat damnum.* Sed difficultas eſt, ſi nullum damnum immineat, & à Iudice citetur, vel iuſſus ſit citari. Multi Doctores docent, ſi hoc caſu fugiat vel ſe occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad reſtitutionem. Ita Nauarrus capitulo 25. numer. 41. Sotus l. 5. de Iuſtitia. quæſt. 7. articulo primo Michael Salon quæſtio. 70. artic. primo dubita. 3. & alij.

Probatur Primò, Quia hoc ipſo, quo citatus eſt, vel iuſſus citari, miſſo ad eum publico nuntio; tenetur ex iuſtitia teſtimonium dicere; ſicut quando alicui munus tutoris imponitur.

Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas ſcripturam quandam, ad cauſam pertinentem, & tu eam occultares vel lacerares, tenereris ad reſtitutionem damni inde ſecuti: ergo ſimiliter ſi præcipiat vt proferas tuum teſtimonium.

58 *Occultans ſe vel fugiens nõ tenetur reſtit.* Reſpondeo, & Dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui ſe occultat vel fugit priuſquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denuntietur, non teneri ad reſtitutionem damni, defectu teſtificationis ſecuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatem proximi peccaſſe. Ita tenet Salon, adducens pro hac ſententia Petrum Soto & Ioann. à Penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priuſquam id ei debito modo imponatur; ſicut ſi inferior vitet conſpectum Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat; non obligatur mandato, etſi malè faciat tali vtens artificio. Simili modo qui fugit vel ſe occultat, ne inſtituatur à Magiſtratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra Iuſtitiam, etiamſi norit ſe ad hoc quæri.

59 *Si iuſſio ei inſinuata.* Dico Secundò, Non videri quoque improbabile, Si poſtquam citatio Iudicis per miniſtrum publicum ei eſt inſinuata, fuga vel fraude aliqua, teſtificandi actum declinauerit: vt ſi dicat reum ſibi eſſe inimicum. Tenet Molina diſputatione 83. promittes ſe probaturum tract. 5. & multi viri docti huius Vniuerſitatis à me conſulti. Probatur Primò, Quia citatio illa & præceptum non imponit illi obligationem Iuſtitiæ ad ſe ſiſtendum & ad teſtandum; ſed ſolùm obedientiæ. non enim cenſetur iniuſtus ſi non compareat, ſed inobediens vel contumax: ſicut ſi quis iuſſus à Magiſtratu capeſſere tutelam, nollet obedire; vel falſis prætextibus ſe excuſaret, non eſſet iniurius in Magiſtratum aut in pupillum; ſed eſſet tantùm inobediens Magiſtratui, & in pupillum parum pius. *Obligatio Iuſtitiæ vnde oriatur.* Secundò, Quia obligatio, qua quis lege Iuſtitiæ tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non naſcitur præciſè ex præcepto Superioris; ſed ex acceptatione eius, qui illam obit. hic enim acceptando officium vel functionem, implicitè promittit; & ita ſe ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim poteſt alteri dare ius ad functiones liberas alterius, niſi qui illarum eſt dominus. quare cùm nemo ſit dominus mearũ functionũ præter me, nemo abſque meo conſenſu alteri ius ad illas dare poteſt. Vnde vlteriùs ſequi videtur, teſtem, etiamſi à Iudice præſente interrogetur, non teneri ex Iuſtitia reſpondere aut iurare de dicenda veritate: ſed ſolùm ex obedientia: quia Iudex præcepto ſuo, non poteſt imponere illi obligationem iuſtitiæ ad iurandum, vel ad reſpondendum. Quare ſi nolit iurare aut repondere, puniri quidem poteſt tanquam in obediens, ſed non tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti reo vel accuſatori. Secus eſt ſi agatur de ſcripto proferendo in lucem; quia eſt res externa, de qua Reſpub. poteſt diſponere, ſicut de alijs bonis, quando cauſa ſubeſt. 60 *Si iurauit.*

Petes, Quid ſi iurauerit ſe dicturum veritatem, nonne tunc tenebitur ex iuſtitia dicere veritatem?

Reſpondeo. Probabile eſſe non teneri ex iuſtitia, ſed ſolùm ex obedientia & virtute religionis; quia per hoc iuramentum non intendit vllum iuſtitiæ conferre in eum, cuius cauſa iurat, non enim intendit ei aliquid promittere, ſed ſolùm iurare hoc futurum; nempe quòd ſit dicturus veritatem, quam nouit. Secus ſi promiſerit. Hæc dixerim non aſſerendo, ſed diſputando, vt res iſta à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi ſententia magis recepta eſt cordi.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

Continet dubitat. 9.

D.Tho. quæſt. 69. & 71.

DVBITATIO I.

Vtrum licitum ſit reo & aduocato, occulta crimina teſtium detegere ad labefactandum eorum teſtimonium.

RESpondeo & Dico Primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum teſtimonium, non eſt contra iuſtitiam ea aperire, maximè ſi alius modus illius repellendi ſit incommodus. eſt communis Doctorum. vide Sotum lib. 5. de Iuſtitia, quæſt. 7. articulo tertio. Ratio eſt, quia quiſque poteſt ſeipſum tueri cum iuſto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter poteſt queri de iniuria, cùm ſit inuaſor, & ſponte ſe huic periculo exponat, hoc ipſo, quo teſtatur vel accuſat. Talia crimina ſunt, periurium, crimen falſi; & omnia, ob quæ incurritur ipſo facto excommunicatio, ſi nondum eſt abſolutus. denique omnia, ob quæ incurritur infamia iuris vel facti, vt ſi alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum quæſt. 24. 1 *Non eſt contra Iuſtitiam.*

Dico Secundò, Fieri tamen poteſt vt ſit contra charitatem talia crimina patefacere. Primò, Si teſtis non ſe ſponte ingeſſit, ſed coactus à Iudice; & crimen, quod ei obijcitur eſſet graue, ob quod capite ſit plectendus; cauſa verò Rei non ſit magni momenti. quòd ſi ſponte ſe obtuliſſet ad teſtificandum, non eſſet tanta ratio habenda iſtius incommodi; ſibi enim imputare debet illud 2 *Poteſt tamen eſſe contra charitatem.*

liud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, Si alia ratione minùs noxia poſſit eum repellere; vt ſi ſit conſanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia; ſi teſtis tibi inimicus, ſi pauper, ſi mente non firma, ſi impuber; & in cauſa criminali, ſi nondum eſt viginti annorum, de quibus ſuprà ca.30. dub.5.

3 Dices, Quando reus teſtem aliter repellere poteſt, videtur eſſe contra iuſtitiam, ſi occulta eius crimina pandat; quia ſi ratione minùs noxia ſe poſſit tueri, non habet Ius vtendi defenſione nocentiore; ſicut qui inuaſorem minore incommodo poteſt repellere, non poteſt ei grauem læſionem irrogare.

4 *Habet Ius repellendi teſtem omni modo magis idoneo.* Reſpondeo, Reum habere Ius repellendi teſtem quouis modo magis idoneo; cùm teſtis hoc ipſo, quo vult teſtari, videatur cedere iure ſuo & permittere reo, vt omni modo, qui ipſi erit commodior, ſe tueatur. In illo tamen modo tenetur non excedere debitam moderationem. ſicut is, qui inuaditur armis, non tenetur ex iuſtitia fugere, aut terrere inuaſorem clamoribus; præſertim quando hęc decorè facere non poteſt; ſed poteſt ſe armis tueri, faciendo id, quod neceſſarium eſt ad euaſionem; quamuis aliquando ex charitate poſſit obligari vt alio modo vtatur.

DVBITATIO II.

Vtrum reus, ſi impingat accuſatori crimen mendacij ſeu calumniæ, peccet & teneatur ad reſtitutionem. D.Thomas q.69.ar.2.

5 *Debet quàm minimùm lædere.* Reſpondeo & Dico Primò, Reus ſaltem ex charitate ita tenetur reſpondere & ſe defendere, vt quàm minimùm accuſatorem lædat: vt ſi de occulto accuſetur, ſufficit vt ſimpliciter neget. quare abſtinendum eſt ab illa verborum aſperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accuſatori ingeritur: nam contra charitatem eſt, ſi proximo maius malum inferas, quàm ad tui defenſionem ſit neceſſarium.

6 Dico Secundò, Reus accuſatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iuſtitiam, etiamſi neget crimen, imò etiamſi dicat accuſatorem mentiri & calumniari. Ita Syluester v.Reſtit.3.quæſt.3.Nauar.cap.18.numero 49. Petrus Nauarra libro 2. cap.4. numero 348. Colligitur ex D.Thoma quæſt.69.art.2. vbi dicit, *reum ſe poſſe tueri quacunque via, modò non dicat mendacium:* atqui dum dicit talem accuſatorem mentiri & calumniari, non dicit mendacium. Nam qui accuſat de eo, quod probare non poteſt, calumniator præſumitur; *Calumniator.* vt docet gloſſa in cap.2. de calumniatoribus: ac proinde etiam cenſetur mentiri; tum quia contra mentem, ſeu contra dictamen conſcientiæ ſuæ loquitur; tum quia falſum præſumitur in

7 *Illicitè patefactum, negari quadam ratione poteſt.* iudicio, quod probari nequit. Idem dicendum eſſe docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat ſe dixiſſe aut feciſſe quippiam, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offenſio naſceretur: vt ſi ſub ſecreto commiſi quippiam, vel tanquam amico ex confidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offenderetur. tunc enim ſi ille mecum de eo expoſtulet, poſſum negare me dixiſſe, conuenienti modo intelligendo, vt mendacium vitetur: negando enim vtor iure meo; quiſque enim ius habet ſua occulta dicta & facta, vnde naſceretur offenſio, tegendi quantum poteſt. quòd ſi iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipſe ſibi imputet, vt rectè Petrus Nauarra cap.4. num.348. Secus quando alter poterat licitè patefacere; tunc enim ei fieret iniuria, ſi negaretur: nam ſine ſua culpa infamaretur vt mendax.

DVBITATIO III.

Vtrum reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem. D.Thomas q.69.ar.1.

Reſpondeo & Dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id eſt, ſe in omni parte litis veritatem dicturum) ſi Iudex non interroget iuridicè, ſeu iuris ordine ſeruato. colligitur ex cap.Qualiter & quando, & cap. Cùm oporteat, & cap.Inquiſitionis, de accuſationibus; eſtque communis ſententia DD. vide Hericum quodlib.1.quæſt.34.Sylueſt.& Angelum v.Confeſſio delicti quæſt.1.Petrum Nauar.l.2.cap.4. numero 136.ratio eſt, quia non poteſt tunc reo vllam obligationē imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cùm Ius ei hanc poteſtatem non concedat. Vnde ſequitur, reum non teneri ad eius mentem reſpondere, aut iurare; ſed artificio poſſe eludere. 8 *Iurare de calumnia.*

Notandum eſt, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta gloſſam in cap.1. de iuramento calumniæ. Primò, Putare ſe bonam cauſam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice, veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falſas probationes ſe nō adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promiſiſſe, vel deinceps promiſſurum alicui cauſa litis, niſi quod iura permittunt. Sed non ſunt hæc omnia ſemper iuranda, maximè reo in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, non ſeruato ordine Iuris?

Reſpondeo, Quando de crimine occulto interrogat, de quo neque eſt fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio ſemiplena. vt enim reo poſſit imponi obligatio à Iudice ad fatendum crimen, requiritur vt iam aliquo modo deductum ſit ad notitiam publicam, vel per idonea indicia, vel per ſemiplenam probationem, ita vt reo non ſuppetat probabilis ratio celandi, ſeque defendendi. quamdiu enim delictum eſt ita occultum, vel incertum, vt ipſe poſſit ſe probabiliter tueri & depellere obiecta; contra omnem rationem, atque adeo contra ius naturæ eſt, vt ipſi imponatur obligatio in foro conſcientiæ ad illud in ſuam perniciem pandendum: tale enim præceptum eſt nimis durum & minùs conſentaneum conditioni hominum; cùm nemo, vel niſi pauciſſimi illud ſint ſeruaturi. confirmatur, quia nemo ſpoliandus eſt armis, quibus videtur iuſtè ſe, ſuaque tueri. 9 *Quando non ſeruetur ordo Iure præſcriptus in reo interrogando.*

Dico Secundò, Nō tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè, (id eſt, ordine Iuris ſeruato) interroget. Idem dicendum de teſte. Ita Caietanus q.69. art.1. Sotus de ſecreto, memb.3.q.2.concluſ.2.Adrianus quodlib.2.Probatur Primò, Quia nemo tenetur 10 *Si dubitet an legitimè interroget.*

parere Superiori cum graui ſuo vel alterius incommodo, niſi conſtet eum legitimè præcipere & habere auctoritatem obligandi. cur enim tan tum onus teneatur ſuſcipere ab eo, de quo dubitat an poſſit imponere? Secundò, In dubio fauendum eſt reo, ſecus eſt, quando nullum inde notabile incommodum metuitur.

Hinc ſequitur, Iudicem teneri aperire reo ſtatum cauſæ, probationes, indicia, & teſtes, vt videat iuridicè contra ſe procedi, ſeque interrogari poſſe; & vt ſi quid contrà habeat, poſſit opponere & excipere; vt docet Caietanus q. 69. art. 1. & alij.

11 *Si Iuridicè procedatur.* Sed difficultas ſupereſt, ſi iuridicè procedatur, idque reo ſatis conſtet. Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt, neque tunc reum teneri ſuum crimen fateri; ſi inde pœna temporali plectendus foret: ſecus verò ſi pœna ſpirituali, vt excommunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panormitanus in cap. Cùm ſuper, de confeſſis col. penul. Sylu. v. Confeſſio delicti q. 1. Angelus eodem, num. 1. Fumus eodem, num. 8. & alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro reſolutione.

12 *Cõmunior ſententia DD. eſt, illum teneri fateri.* Dico Tertiò, Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum ſit, tenetur veritatem fateri, etiamſi capite plectendus eſſet: eſt communior ſententia DD. D. Thomæ quæſt. 69. artic. 1. & Caiet. ibidem. Henrici quod lib. 1. quæſt. 33. Palud. d. 19. quæſt. 4. verſus finem, Gab. d. 15. q. 6. art. 2. concl. 6. Soti de ſecreto, memb. 2. quæſt. 7. Nauar. cap. 25. num. 53. Couar. qq. pract. q. 23. Anton. Gomezij to. 3. cap. 12. num. 5. Hi authores generatim loquuntur, nec diſtinguunt inter pœnas. Probatur, quia quiſque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti: atqui Superior legitimè præcipit, quando ſecundum ordinem iuris interrogat reum, aut iuramentum ei defert: ergo reus tenetur parere, dicendo veritatem. Secundò, In hoc caſu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo ſi reus eam occultet, facit contra ius & authoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij, reum non ſolùm teneri quando iurauit, ſed etiam abſque iuramento ex vi ſolius præcepti Superioris.

13 Aduerte tamen Primò, In re parui momenti occultare veritatem, aut mentiri in iudicio, nõ eſſe peccatum mortiferum, ſi abſit iuramentum: vt ſi mentiatur circa aliquam circumſtantiam facti, vnde ſtatus cauſæ non pendet; quia materię tenuitas in pręceptis excuſat à mortali.

14 *Si factum abſque culpa cõmiſſum.* Secundò, Si Iudex quærat de facto, quod abſque culpa, ſaltem lethali patratũ eſt, teſtem & reum non teneri reſpondere ad mentem Iudicis, v.g. occidiſti Petrum te inuadentem cum iuſto moderamine, vel abſque notabili exceſſu; non teneris fateri te occidiſſe, etiamſi de te ſparſa ſit infamia: nec teſtis tenetur illud teſtari: quia Iudex quærit de occiſione criminoſa: & ſi fatereris, nec poſſes probare te cauſa neceſſariæ defenſionis feciſſe, condemnaret te homicidij, ex falſa præſumptione. pari modo ſi tu non es author criminis, non teneris fateri aliquas circumſtantias, ex quibus orietur vehemens ſuſpicio te eſſe authorem. v.g. hunc eſſe tuum pugionem, te eo loco fuiſſe, &c. quia ipſius interrogatio etſi iuridica ſit, tamen ex falſa præſumptione procedit, vt docet Salon quæſt. 69. art. 2. In his igitur euentis negare poteſt quod ſibi detrimentoſum foret, adhibita conuenienti reſtrictione mentis; de qua vide Nauarr. in cap. Humanæ aures, 22. q. 5.

Si ex falſa pręſumptione procedatur.

15 *Quando poſſit reo iuramentũ deferri.* Notandum autem eſt, vt reo poſſit iuramentum deferri in cauſa criminali, requiri ea indicia ſeu probationes, quæ ſufficiant ad torturam; vt docet Couar. & alij DD. quia iuramentum eſt ſpiritualis quædam tortura, cùm non peſſimam mentem non minùs vrgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura. Idem dicendum videtur de obligatione confitendi criminis. nam non minùs eſt imponere hanc obligationem, quàm imponere neceſſitatem iurandi. vnde ex ſimplici infamia, ſi nullum aliud adſit indicium, non puto poſſe imponi obligationem fatendi: & meritò, quia infamia non facit ſemiplenam probationem, ſed ſolùm ſupplet vicem accuſatoris, vt ſuprà cap. 29. dubit. 15. dictum eſt.

16 *Sententia probabilis.* Dico Quartò, Non eſt tamen improbabile, reum non peccare mortiferè negando crimen, præſertim in cauſa capitali, quamdiu eſt ſpes euadendi, etiamſi iuridicè interrogetur: colligitur ex authoribus prioris ſententiæ. Idem tenet Petrus Nauarra ſuprà, Emmanuel Sà v. Reus, & quidam alij recentiores. Probatur Primò, quia quamdiu eſt ſpes euadendi, eò quòd nondum ſit plenè probatum, præceptum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque ſatis accommodatum humanæ imbecillitati. vix enim è centum vnus reperietur, qui ſi ſperet hac ratione ſe poſſe euadere mortem, non ſit crimen negaturus: atqui præcepta vt obligent, debent eſſe conſentanea conditioni humanæ, ſicut & leges. Secundò, Lex humana non poteſt obligare cum periculo mortis, niſi magnitudo negotij aliud poſtulet, vt verior ſententia tenet, & plerique DD. docent. ergo nec præceptum humanum: eadem enim eſt vtriuſque ratio, ſi cætera ſint paria. atqui ex confeſſione criminis incurrit certiſſimum periculum mortis; non confitendo autem eſt ei ſpes euadendi: ergo non tenetur confiteri. Tertiò, Nemo poteſt cogi ad teſtificandum contra ſanguine iunctum; vt patet ex L. 4. ꝟ. de teſtibus. nemo etiam tenetur teſtari, quando inde ſibi graue damnum metuit; vt ſuprà cap. 30. dub. 6. oſtenſum eſt. atqui nemo cuiquam magis eſt ſanguine iunctus, quàm ipſe ſibi; nec maius poteſt eſſe damnum quàm vitæ: ergo non tenetur contra ſe fateri. Quartò, L. Nimis graue, ꝟ. de teſtibus, dicitur, *Neminem teneri contra ſe exhibere id, per quod ſibi negotium fiat.* ergo &c. confirmatur, durum enim nimis eſt, vt cogatur Iudici ſubminiſtrare arma, quibus iuguletur, cùm aliàs ſpes ſit euaſionis.

17 *Conſectaria.* Ex dictis ſequitur Primò, non teneri iurare ad mentem Iudicis, ſed poſſe vti amphibologia, vel mentali reſtrictione. Secundò, Eandem ſententiam non videri improbabilem, etiam in cauſis non capitalibus, in quibus valde grauis pœna imponitur; vt damnatio ad triremes, vel ad perpetuum carcerem, vel confiſcatio bonorum. ſecus ſi ſolùm pœna excommunicationis, quia facile tollitur.

18 *Ad rationem contrariæ ſententiæ.* Ad rationem adductam in contrariũ reſponderi poteſt, fieri poſſe vt Iudex habeat ius interrogãdi cauſa boni publici, vt officio ſuo fungatur; & tamen alter non teneatur reſpondere ad eius mẽtem; idque ob ſummum Ius vitæ ſuæ tuendæ, per quod licitum eſt ei cõtegere & abſcondere

ſcondere ea, per quæ vita ipſi eripietur. ſicut qui eſt in periculo vitæ, poteſt fugere è carcere etiãſi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus poteſt non comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & ſeruus bello captus poteſt fugere, quamuis dominus præceperit ne fugiat nihil enim repugnãt, Iudicem habere Ius inquirendi veritatem à reo & reum habere ius celandi. quo caſu, etſi poſſit præcipere, præceptum tamen eius non obligat: neque fit ad obligandum, ſed ad inducendũ vel terrendum reum vt veritatem fateatur. Ex his patet, ſententiam ſupradictam non eſſe improbabilem: ac proinde ſacerdotem non debere cogere pænitentem vt veritatem fateatur, quamdiu eſt ſpes euadendi: quod etiam notat Emmanuel Sà, ſuprà.

19 *Si non eſt ſpes elabendi.*

Quando tamen non eſt ſpes euadendi, (vt ſi videt crimen facilè plenè probari poſſe) tunc tenetur veritatem fateri, quia ceſſat ratio celãdi, & aliàs tenetur Superiori legitimè præcipienti obtemperare.

20 *Obiectio. Iuramentum Rei de calumnia.*

Dices, L. 2. C. De iureiurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc autem iuramentum quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum eſt, quòd putet ſe bonam fouere cauſam: alterum quòd non negabit id, quòd credit eſſe verum, ſeu quòd interrogatus dicet id, quod putat eſſe verum. vide gloſſam in capitu. 1. de iuram. calumniæ.

21 *Reſponſio Prima.* *Expediret hoc iuramentũ tolli.*

Reſpondeo Primò, Quòd valde expediret, ſi Summus Pontifex præciperet, vel Principes ſupremi legem conderẽt, Ne Iudex in cauſis ingerentibus pœnam ſanguinis, poſſet à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidẽtem occaſionem periurij, vt inquit Gomezius ſuprà. ſicut in cap. Clericos, de cohabit. Clericorum & mulierem dicitur, *Clericos qui tenent concubinas, non eſſe compellendos ad eas abiurandas, propter periculum periurij, ſed cenſuris cogendos.* maius periculum eſt in Reis.

22 *Secunda.*

Reſpondeo Secundò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicẽda veritate, ſed de non agendo calumnioſè; ſeu quòd non committet calumniam in cauſa. ſi quis. n. bene aduertat, in nullo paragrapho illius legis requiritur, vt reus iuret ſe in omni parte litis veritatẽ dicturum, ſed tantùm, quòd *putans ſe bona inſtantia vti, ad reluctandum venerit; & quòd cauſa patrocinij Iudicibus nihil dederit vel promiſerit.*

23 Nec obſtat L. Marcellus. §. 1. ff. Rerum amotarum, vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniunx contra quem actio inſtituitur; iurare: quia id intelligitur de iuramento quod parti à parte defertur ad litem terminandam & ad recuperandum ſuum, vel ſibi debitum, quod pars ex iuſtitia debet reſtituere. ſimili modo intelligendæ quædam aliæ leges, quas adducit Gomezius ſuprà. nos autem hic agimus de iuramento, quod à Iudice defertur reo in cauſa criminali.

DVBITATIO IV.

Vtrum reus condemnatus ſecundum allegata & probata, teneatur obtemperare ſententiæ.

24 Reſpondeo & Dico Primò, Quando ſententia re ipſa eſt iniqua, vt quia nititur falſa præſumptione, aut falſis probationibus, non obligat in conſcientia, quamuis ſecundum ordinem Iuris ſit lata. Eſt communior ſententia DD. Ratio eſt, quia ſententia eſt veluti lex quædam alicui priuatim impoſita. at lex non obligat, quãdo ex eius obſeruatione ſequeretur id, quod eſt contrarium fini legis. quare cum finis ſententiæ ſit vt cuique tribuatur quod ſuum eſt, ſi ex eius obſeruatione contrarium eueniret, non obligat.

Sententia nitens falſa præſumptione vel falſis probationibus.

25 *Non tenetur ſoluere.*

Vnde ſequitur Primò, Eum, qui per talem ſententiam, aliqua re priuatus eſt, vt legato, vel hæreditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conſcientia ad ſolutionem; niſi non parẽdo ſententiæ, maius malum aut ſcandalum timeretur.

Sequitur Secundò, Eum, cui res talis eſt applicata, ſi ſciat ſententiam falſo fundamento niti, non poſſe eam retinere, ſed obligari reſtituere; quia illa res eſt alterius. Ita Sotus l. 3. q. 4. art. 5. & Innoc. in cap. Quia plerique, de immunitate Eccleſ. & alij.

26 *Cui res applicata, tenetur reſtituere.*

Nec obſtat quòd Reſpub. & Princeps poſſit ex cauſa de bonis ſubditorum diſponere, eaque alijs tribuere, vt patet in præſcriptione; hic autem videatur eſſe ſufficiens cauſa, nempe vt publica iudiciorum forma ſeruetur: quia etſi hæc cauſa fortè ſit ſufficiens vt Iudici tribuat authoritatem iudicandi ſecundum allegata & probata contra priuatam ſcientiam ſuam, & exequendi iudicatum; tamen non eſt ſufficiens, vt iſte amittat re vera rem ſuam, ita vt in foro conſciẽtiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata eſt, non teneatur eam reſtituere ſi poſſit, & ſciat ſententiam falſa præſumptione niti: hoc enim ad bonum publicum non eſt vllo modo neceſſarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reipubli. vt ſi per calumniam probatum ſit me eſſe hæredem à Petro inſtitutum, poſſim hanc hæreditatem mihi irrogare, etſi certò ſciam me hæredem non eſſe? aut vt fiſcus poſſit ſibi vindicare bona eius, de quo illi certò conſtat, per falſos teſtes conuictum de hæreſi, vel inceſtis nuptijs? ſanè nulla æquitas hæc patitur.

27 *Inſtitutus in beneficio quo alius iniuſtè priuatus.*

Aduerte tamen, ſi quis eſſet priuatus beneficio vel officio per ſententiam ſecundum allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore eſſet collatum; probabile eſſe te non teneri ad reſtitutionem, etiamſi ſcires ſententiam falſis probationibus niti; id enim docet Innoc. in capit. Quia plerique, de immunitate Eccleſ. & Panormit. in capit. 1. de conceſſione præbendæ, gloſſa ibidem, & communiter Canoniſtæ. probant, quia hoc ipſo, quo condemnatus non appellauit, acquieuit ſentantiæ, & ita tranſiuit in rem iudicatam, iuxta cap. Quod ad cõſultat. de ſententia & re iudicata, & cap. Cum dilectus de electione.

28 Verum hæc ratio non ſatisfacit: ſolum enim probat, præſumendum in foro externo ſententiam fuiſſe iuſtam, eò quòd non appellauerit; & ideo poſtea illum non eſſe admittendum in iudicio, ſi repetat beneficium: non tamen probat beneficium iuſtè retineri, ſi ſciatur illum iniuſtè priuatum.

Vnde aliter probatur hæc ſententia, quia Eccleſia & Reſpubl. eo caſu priuant reum abſolutè beneficio vel officio, & applicant ei, cui poſtea confertur: id enim facere poſſunt, cum hæc ſint bona communia, in quibus multò maiorem habent poteſtatem, quàm in fortunis priuatorum,

uatorum, & aliàs ſubeſt iuſta cauſa ſic faciendi: tum ne Iuriſdictiones ſint incertæ, quæ res multò maioris eſt momenti, quàm vt nemo ſine culpa iure ſuo priuetur: tum quia cum conſtiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione conſuli, conferendo ei aliud officium vel beneficium: tum quia quamdiu non conſtat publicè fuiſſe innocentem, reſtitutio eſt impoſſibilis: nam beneficium non poteſt reſtitui, niſi per collatorem: collator autem nolet reſtituere, vel quia de Rei innocentia illi non conſtat, vel quia nolet videri feciſſe contra Iudicis ſententiam, vel quia ipſemet eſt Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficium eſt collatum, poterit illud retinere, cum reſignando, non poſſit alteri prodeſſe. neque etiam tenetur illi reſtituere fructus: ſi enim titulũ retinere poteſt, & præſtare officium, etiam fructus poteſt ſeruare, cũ hi ſequantur titulum, & debiti ſint propter officium. neque teneatur alia ratione compenſare; quia cauſa non eſt, cur alter ſit priuatus. vnde hic queri non poteſt, ſibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officijs ſecularibus.

29 *Non poteſt ſe per vim tueri.* Dico Secundò, Reus tamen in hoc caſu non poteſt per vim ſe defendere contra Iudicem aut miniſtros, ne ſententiam talem exequantur. Ita D.Thomas quæſt.69.art.4. Sotus l.5.quæſt.6.ar. 4. eſtque ferè communis ſententia DD. Probatur primò, quia Iudex habet Ius exequendi talẽ ſententiam, immo authoritate Principis & Reipub. adhoc compellitur. ergo reus non poteſt ei reſiſtere: alioquin daretur bellum vtrinque iuſtum, abſque ignorantia. Secundò, Quia naſceretur inde graue ſcandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarẽt illum committere crimen maieſtatis, & concurrerent ad eum opprimendum: & ſi bene illi cederet, nefarij homines imitarentur. Suppono Iudicem ſeruato Iuris ordine proceſſiſſe.

30 *Sententia quorundam.* Aduerte tamen, quoſdam ſentire, in hoc caſu non eſſe illicitum vti mera defenſione, ſi ſcandalum abſit, & alioquin innocens plectendus eſſet morte. Ita etiam dicitur tenuiſſe Franciſcus Victoria, & docẽt quidam Iuriſperiti, quos citat Couar.l. 1.varia.cap.2.num.13. nempe Paris à puteo, Lucas Pẽna, & Hyppolitus. quæ ſententia probari poteſt, quia Iudex & miniſtri in eo caſu non habent verum ius inuadendi, cum iſte non ſit dignus pœna; ſed ſolum præſumptũ, ſeu in opinione: ergo poteſt aduerſus eos vti defenſione: ſicut qui inuaditur ab innocente furioſo, poteſt ſe contra illum tueri, etiam cum ipſius læſione & morte, ſi aliter eius vim declinare nequit; eo quòd ille Ius inuadendi non habeat. ſimiliter quando erratur in perſona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, ſi Iudici de iniquitate cauſæ cõſtaret. Verum ego iſtam ſententiam in vſum nõ facile admiſerim, maximè propter ſcandalum, quod vix abeſſe poteſt. Quòd ſi Iudex non proceſſiſſet Iuris ordine ſeruato, tunc omnino poſſet reus ſe defendere, vt etiam D.Thomas fatetur.

DVBITATIO V.

Vtrum reus poſſit fugere ex carcere, & vincula, carceremque effringere.

31 RE ſpondeo & Dico Primò, Ante ſententiã fugere poſſe, niſi forte iurauerit ſe permanſurum. eſt communis ſententia DD (vide Couarru.l.1.varia.capitulo ſecundo numero vndecimo) quam vſus omnium gentium confirmat. *Ante ſententiã poteſt fugere.* Ratio eſt; quia non conijcitur in carcerem vt ibi ſponte maneat, (hoc enim nemo vel certè perpauci facturi ſunt) ſed vt ibi detineatur interim dum cauſa eius excutitur. Ne refert, quòd ex fuga illa commentarienſi damnum obueniat quia iure ſuo vtitur, & ille ſuæ negligentiæ id aſſignet, vt qui non meliùs illum cuſtodiuit. hic tamen reus conſiderare debet, vtrum tanti 32 ſua interſit fugam capeſſere, vt damnum illud proximi ſecundum charitatis legem non ſit curandum.

Dico Secundò, Etiam poſt ſententiam fugere 33 poteſt, ſi damnatus ſit ad pœnam mortis vel mutilationis; D. Thomas q.69.arti.4. & Caietanus ibidem. Sotus lib.5.quæſt.6.art.4. Couar. ſuprà. *Etiam poſt ſententiam poteſt.* Ratio eſt, quia non poteſt ei pręcipi cum obligatione vt cum tanto damno ſuo ibi maneat: hoc enim præceptum eſſe nimis difficile, inhumanum, & quodammodo ſuperans humanam conditionem. confirmatur ex D.Thoma ſuprà, quia nemo poteſt condemnari ad faciendum aliquid vnde ei mors ſequetur; adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui ſponte manere in carcere in hoc caſu eſt aliquid facere vnde mors vel graue damnum ſequetur, vt inquit D. Thomas: ergo, &c.

Vbi Nota, etſi poſſit quis aliquid facere, 34 ex quo per accidens ſeu ab alio mors inferetur, vt manere in carcere, aſcendere ſcalas, præbere iugulum & ſimilia; nemo tamen poteſt ad hæc facienda ita condemnari, vt quouis euentu ad hæc obligetur. *Ius vitæ conſeruandæ, quantum.* nam ſi oſtenderetur ſpes euaſionis, poſſet reus etiam ſub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique Iuris eſt ad vitæ conſeruationem, vt nulla poteſtas humana obligare poſſit ad eam non conſeruandam, ſi eius conſeruandæ ſpes & copia oſtendatur: niſi bonum publicum aliud poſtulet; vt ſi vrbs in periculo verſetur; nam pars pro toto exponenda eſt. vbi autem talis cauſa non ſubeſt, nimis durum & inhumanum eſſet tale præceptum. vnde patet non poſſe lege humana ſtatui vt damnatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauem pœnam corporalem, non poſſit fugere: quod eſt contra Caietanum, qui exiſtimat, etſi reipſa nulla talis lex ſit; poſſe tamen ſtatui, & tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis eſſet capite plectendus. ſed nobiſcum ſentit Sotus & alij, ob rationem allatam.

Sed difficultas eſt, vtrum poſſit tunc vincula 35 rumpere & carcerem effringere. *Effringere carcerem.* Quidam DD. negant, Henricus quodlib.9.qu.25. Couarr.l. 1. varia.ca.2. num.14. fauet Syluester v.Accuſatio num.12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauiſſimè à legibus puniuntur, nempe pœna capitali, vt probat Couar. ex quatuor legibus ciuilibus: ergo peccant ſic fugiendo vel fugam moliendo: ſi enim non peccarent, tam grauis punitio eſſet iniuſta.

Secundò, Si licuiſſet carcerem effringere, non tenerentur de damno inde ſecuto; atqui tenentur, vt etiam Caieta. & Sotus docent: ergo, &c.

Tertiò, Quia effringere carcerem eſt vim inferre publicæ poteſtati. Hæc ſententia eſt probabilis. Contraria tamen eſt verior & probabilior, vnde.

Dico

36 *Poteſt effringere.* Dico Tertio, Eum, qui licitè poteſt fugere, poſſe etiam vincula rumpere & carcerem pertundere. Ita Caietanus & Sotus ſuprà, Nauar. cap. 17. num. 102. & paſſim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus eſt finis, licita etiam ſunt media: ergo cui licita eſt fuga, licitū etiam ſe ad eam expeditum reddere, eiuſque impedimenta remouere. Neque hoc eſt vim inferre poteſtati publicæ; quia hæc non eſt in vinculis, & lapidibus, ſed in Iudice & miniſtris, quibus non licet vim inferre, quando iuſta eſt condemnatio. ſecus eſt de vinculis & carcere: ſicut ſi quis obijceretur leoni deuorandus, poſſet ſe pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus non tenetur ibi manere, ſed Iudicis eſt curare vt vi maiore detineatur, ideo enim catenæ, compedes, numellæ ſunt ferrea, & carceres firmiſſimi. alioquin ſi vinculis ſtupeis conſtrictus eſſet, non poſſet ea diſrumpere, quod eſt ridiculum. Tertiò, Illud præceptum, oblata occaſione euadendi, nimis eſſet durum, & humanis moribus minimè accommodum.

37 *Ad rationes.* Vnde ad primum Reſpondeo, Legiſlatores illos fortè ſecutos fuiſſe alteram ſententiā, quæ etiam eſt probabilis; vel certè illos procedere ex præſumptione, quòd effractores vim cuſtodibus intulerint, quod ipſa verba legis inſinuant; præſertim lex penult. ff. de cuſtodia & exhibit. & L. 1. ff. de effractoribus. Vel denique, etſi culpa in tali fuga non ſit, tamen ob bonum Reipub. vt faciliùs Rei poſſent detineri, pœnam aliquam ſtatui potuiſſe, non quidem capitis, (niſi fortè vis illata eſſet cuſtodibus) ſed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effracturæ eſt ſupplicium capitis, ſed longè clementior, & arbitraria, vt docet Gomezius tom. 3. cap. 9. num. 11.

38 *Si alij quoque fugerint.* Ad ſecundum: Quòd teneatur ad reparationem carceris, id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, ſed ratione taciti contractus. cùm enim iuſtè detineantur, videntur tacitè conſentire in compenſationem, damni ſi quod fugiendo inferant directè: idque meritò Reſpub. poteſt ab illis exigere. non enim par eſt vt per fugam ſuam damnum Reipub. inferant. Puto tamen hanc reſtitutionem vix eſſe in vſu.

Notandum tamen, ſi occaſione fugæ tuæ, carcere pertuſo, etiam alij captiui fugiant, non ideo teneberis de damno, quod inde actoribus vel Reipub. euenit; quia illorum fuga per accidens ſequitur ex tuo facto, nec tenebaris illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vti. vt rectè Michael Salon quæſt. 69. articulo 4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet, iniuſtè condemnatum, ſi carcerem perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri; quia cùm per iniuriam detineatur à Repub. ſeu Reipub. miniſtro, poteſt vti iure ſuo & erumpere abſque animo compenſandi incommodi, quod Reſpub. ex illa eruptione incurret, eò quòd ipſa non haberet ius illum ſic detinendi: ſicut ſi detinear à priuato, poſſum pertundere murum, nec teneor illud damnum rependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39 *Damnatus ad carcerem.* Dico Quartò, Damnatus ad pœnam carceris temporariam non poteſt fugere. Probabile tamen eſt, damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præſertim; item damnatum ad triremes, fugam capere poſſe.

Prior pars eſt communis, quia hæc pœna non eſt ita grauis, quin reus qui ob ſua crimina, iuſtè ad eam eſt damnatus, debeat eam ſponte ſubire ſicut ſoluere mulctam pecuniariam, concedere in exilium, ſeruire ad tempus in hoſpitali, manere ad tempus concluſus intra Monaſterium, & ſimilia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præſertim graui, eſt contra Caietanum quæſtio. 69. articulo quarto Sotum ſuprà, & Couarr. nume. 14. hi enim putant eum non poſſe fugere: quæ ſententia etiam probabilis eſt. Crediderim tamen cum Michaele Salon, eum poſſe fugere, ſi carcer valde grauis eſſet: tum quia non tam condemnatur vt ibi ſponte maneat, quàm vt detineatur; tum quia nimis graue eſſet obligare in conſcientia ad ſponte manendum, quando eſſet euidens ſpes euadendi. ſecus ſi carcer eſſet laxus & commodus.

Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*: non enim damnantur vt ſponte ibi maneantur. *Triremes.*

De *exilio* alia eſt ratio; nam illa pœna non poteſt executioni mandari, niſi ſpontanea actione Reip. ſi tamen exilium eſſet grauiſſimum, fortè non eſſet illicitum fugere. *Exilium.*

De pœna *ſeruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque ſi ſeruitus eſſet valde dura, poſſet fugere. ſecus ſi eſſet tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet, damnatum ad ſeruitutem, abſolutè poſſe fugere, ſicut ſeruos bello captos: quod nō videtur improbabile; præſertim cùm ſeruitus ſit mors ciuilis. *Seruitus.*

DVBITATIO VI.

Vtrum alij poſſint reo fugam è carcere conſulere & auxilium ad eam præbere.

RESpondeo & Dico Primò, Cuicunque fas fugere, ei poſſunt alij fugam & vinculorum diruptionem conſulere, modò non ſint poteſtatis publicę miniſtri. Ita Caietanus & Sotus ſuprà, & alij paſſim. ratio eſt, quia quod tibi licitum eſt facere, id poſſum tibi eſſe ſuaſor & author vt facias; niſi ratione officij prohibear; quo modo prohibentur miniſtri iuſtitiæ; qui cū ex officio teneantur curare vt reus detineatur, contra iuſtitiam Reipubli. debitam facerent, ſi fugam ſuaderent. 40 *Poſſunt qui nō miniſtri Iuſtitiæ.*

Dico Secundò, Probabile etiam eſt, licitum eſſe eiſdem captiuo porrigere inſtrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. eſt contra Sotum l. 5. quæſt. 6. ar. 4. ſed ita expreſsè docent Caietanus & Michael Salon ſuprà. Probatur Primò, Quia ſi potes alicui conſulere finem, cur non etiam porrigere media neceſſaria ad illum conſequendum, præſertim cum conſilium non videatur aliud eſſe quam ſpirituale quoddam inſtrumentum? Secundo, Licitum eſt oſtendere illi viam & modum, quo poſſit elabi, vt etiam Sotus fatetur; (hoc enim ad conſilium pertinet) atqui hoc non eſt minus opitulari, quàm præbere inſtrumenta. Tertiò, Nulla eſt ratio, cur non poſſim præbere inſtrumentum ei, qui licitè vtetur, niſi ob aliquam peculiarem cauſam id mihi ſit prohibitum. Neque id eſt violare publicam cuſtodiam, quia nō iuuo effringere, neque porrigo inſtrumenta ei, qui iniuſtè vſurus ſit. 41 *Præbere inſtrumēta captiuo.*

Dices, Si

42 Dices, Si quis probaretur inſtrumenta præbuiſſe, grauiter puniretur: ergo eſt peccatum.

Reſpondeo, Etiam conſultor effractionis & fugæ,& ipſe reus fugiens punirentur, & tamen hæc conſulere licet, & fugere, etiam ſententia Soti.

43 Aduerte tamen, quamuis reo non poſſit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conſcientia; tamen alijs poteſt prohiberi ne aut fugam ſuadeant aut inſtrumenta præbeant. non enim alij tantum Iuris ad hæc habent, quantum ipſe reus; neque illis hoc præceptum ita eſt durum; ſicut reo.

44 *Non poſſunt iuuare effringendo.* Dico Tertiò, Non tamen poſſumus iuuare reum effringendo exteriùs carceres & rumpendo vincula. eſt communis DD. Probatur Primò, Quia ſolus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipſi imminet. Secundò, Alioquin nihil poſſet Iudicibus ſatis eſſe firmum & tutum ad cuſtodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum.

DVBITATIO VII.

Vtrum aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis. D.Thom.q.71.art.1.

45 *In extrema neceſſitate tenetur.* Reſpondeo & Dico Primò, In extrema neceſſitate pauperis, quando putatur nemo alius illi patrocinium prestiturus, quiuis aduocatus tenetur ei ſuccurrere, etiam gratis. Ita D.Thomas q.71.art.1.& alij DD. dicitur autem eſſe in *extrema neceſſitate*, v.g. cùm imponitur illi crimen, ob quod plectendus ſit capite, vel ſpoliandus omnibus bonis & in extremam conijciendus inopiam, niſi defendatur. ratio eſt, quia quiſque tenetur extremè egenti illud impendere quo ipſe inſtructus eſt, ſi ipſe ſimiliter non eget; vt ſi pauper extremè eget cibo, tenetur ſuccurrere qui habet cibum; qui autem non habet cibum, ſed pecuniam, non tenetur, niſi in defectum alterius; vt ſi aliter cibus obtineri non poſſit. ſi extremè eget pecunia, tenentur ſuccurrere qui pecuniam habent; ſi opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam ſuam præſtare; neque diuites tenentur pro eo ſoluere, niſi fortè illi ex ſua malitia nollent aliter opitulari; tunc enim pecunia illi eſſet neceſſaria ad vitæ conſeruationem. Idem dicendum de aduocato, cuius patrocinio pauper extremè eget. vide D. Gregorium homil.9.in Euangelia, ſub finem; *Habens*, inquit, *intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à miſericordiæ largitate non torpeſcat: habens artem, qua regitur, vſum illius cum proximo partiatur; habens loquendi vſum, apud diuitem, pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab vnoquoque noſtrum venturus Iudex exiget, quantum dedit.*

46 *Vtrùm etiam in graui.* Sed difficultas eſt, vtrùm idem dicendum ſit de graui neceſſitate? Nauarrus cap.25. num. 20. putat nón teneri niſi in extrema neceſſitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipſius vel ipſi coniunctorum, vt patris, matris, vxoris, prolis, pendet: quod intellige, non teneri ſub peccato mortali: nam intolerabile eſſet dicere ſub nullo peccato teneri. Idem ſentit Caietanus in hunc artic. dicens tunc ſolùm obligari ſub veniali. Sed contrarium longè verius, vnde.

Etiam in graui tenetur. Dico Secundò, In graui neceſſitate pauperis (vt ſi iniuſtè damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel amiſſa lite iuſta grauem morbum contracturus) tenetur aduocatus ſub peccato mortali ſuum patrocinium exhibere, modò ipſe aliquo modo ſuperfluum ſuo ſtatui habeat; id eſt, modò præter illam operam, quæ illi neceſſaria eſt ad ſtatum ſuum ſuſtentandum, aliquid temporis vel induſtriæ ei ſuperſit. Ita Syluester V. Aduocatus nu.11. Sotus l.5.q.8.art.1.& alij. ratio patet ex dictis de eleemoſyna. q. 32. art.5.dub.5. vbi oſtenſum eſt, eos, qui quoquomodo ſuperfluum habēt, teneri in graui neceſſitate proximi ſub peccato mortali; quod ibidē ſenſit Caietanus. vnde parum ſibi conſtat, dum hic cōtrarium tradit. Communis neceſſitas vix locum habet in iſta materia; quia cauſæ iudiciales ſunt ordinariè magni momenti reſpectu pauperum, vel certè pauperes non ſunt. vide ſuprà cap.12.dubit.12.& cap.16. dubit.1.

DVBITATIO VIII.

Quando aduocatus teneatur ad reſtitutionem parti.

Reſpondeo & Dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipſius, cliens iuſta cauſa excidit, tenetur de damno, quod ipſi inde obuenit. ratio eſt, quia lege iuſtitiæ tenetur ſuo clienti pro cauſæ conditione diligentiam præſtare: vt ſi ſit difficilis, ſi magni momenti, tenetur magis laborare, quàm ſi facilis vel parui momenti. ſimiliter ex officio tenetur eſſe inſtructus conuenienti peritia, cùm pro idoneo aduocato ſe gerat, & vt talis ſtipendia exigat. vide ſuprà cap.7.dub.7. 47 *Negligētia, imperitia aduocati.*

Dico Secundò, Quādo tuetur cauſam, quam aduertit eſſe iniquam, tenetur ad reſtitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt expēſarum factarum, & eorum omnium, quæ per litem amiſit: tenetur etiam ſuo clienti, ſi eum bona fide procedentem non monuit de cauſæ iniuſtitia; horum enim omnium eſt cauſa vel committendo, vel omittendo contra debitum officij. 48 *Si aduertit cauſam eſſe iniquam.*

Vbi aduerte Primò, Si cliens monitus de cauſæ iniuſtitia, nolit deſiſtere, aduocatum debere illum deſerere; non tamen ſecreta cauſæ prodere parti, niſi id foret neceſſarium ad graue aliquod damnum proximi impediendum: tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat. quiuis enim Iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quantum ſine ſuo damno poteſt. Neque tunc poteſt inducere partem ad tranſactionem, ſi ea cum damno eius futura eſſet; quia ſolùm in cauſa dubia, tranſactio locum habet. vide D.Thomam quæſt.7.art.3. ad 2. Sylu.v. Aduocatus num.16.& Nauar. cap.25. nu. 28. vnde grauiter peccant aduocati & conſiliarij, qui dū in ſucceſſu litis aduertunt partem alteram tueri cauſam iniquam, inducunt alteram ad compoſitionem. 49 *Cliens monendus.* *Tranſactio nō ſuadenda.*

Aduerte Secundò, Aduocatū Rei, qui ipſum fraudibus defendit contra fiſcum, nō teneri ad compenſandum emolumentum, quod fiſco ex damnatione proueniſſet, ſi illū non defendiſſet; ſicut nec ipſe reus tenetur. quia pœna nō debetur, niſi ſecuta ſententia; ac proinde nec compenſatio.& quamuis fraudibus iſtis faciat iniuriam Reipub. quatenus peruertit iudiciū publicum; 50 *Fraudibus cōtra fiſcum defendens.*

cum; hæc tamen iniuria non obligat ad reſtitutionem: quia non eſt contra Iuſtitiam particularē, ſed legalem: qualis etiam eſt iniuria Rei falſum teſtem ſubornantis, vt pænam euadat.

51 *Aduocatus fiſci.* De aduocato fiſci eſt maior dubitatio, multi enim DD. inter quos eſt Michael Salon, putant hunc teneri ad compenſandum fiſco emolumētum talis pœnæ, ſi cauſam eius negligenter aut non fideliter egit: nam ex officio tenetur fiſci commodis conſulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento: quia officium eius non eſt curare vt fiſcus mulctis & confiſcationibus diteſcat, ſed vt leges ſeruentur & legū violatores puniantur. Itaque cùm ipſe ex iuſtitia non teneatur cauſam proſequi vt fiſcus bona rei acquirat, non tenetur ad reſtitutionem, etiamſi cauſæ proſecutionem omittat; præſertim cùm fiſcus Ius propinquum ad bona illa non habeat, niſi ſecuta damnatione vel criminis declaratione. vide ſuprà c. 13. dub. 10.

Si accuſator deficiat in probatione. Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis, & aduocatus eum ita defendat vt accuſator non potuerit conuincere, & ideo damnatus ſit ad pęnam talionis, non teneri aduocatum ad reſtitutionem illius damni, nec effici irregularem: quod eſt contra Nauarrum c. 27. nu. 209. ſed ita docet Couarruuias in Clement. Si furioſus, p. 2. §. 5. num. 5. & Salonius qu. 71. art. 3. controuerſ. 1. Ratio eſt, quia hoc damnum per accidens & præter ipſius intentionem accuſatori obuenit, cuius ipſe cauſam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione ſequitur accuſatori pæna.

DVBITATIO VIIII.

Vtrum aduocatus poſſit cauſam dubiam tueri.

52 *Si cauſa dubia.* Reſpondeo Primò, Si vtraque pars eſt quaſi æquè probabilis, poteſt ſuſcipere vtriuſuis, id eſt, ſiue Rei, ſiue actoris patrocinium: tunc enim vterque Ius habet iudicio experiendi.

Dico Secundò, Si cauſa Rei minùs quidem ſit probabilis quàm actoris, abſolutè tamen ſit probabilis, poteſt aduocatus eam tueri. Ita Sotus l. 5. qu. 8. art. 3. Patet; quia reus tunc ſe poteſt tueri: ergo, &c.

Sed difficultas eſt, ſi cauſa actoris ſit minùs probabilis, quàm Rei? Sotus exiſtimat aduocatum tunc non poſſe cauſam actoris ſuſcipere, ſi inde graue damnum reo immineret; id enim foret contra charitatem. quod interdum locum habere poteſt, quando cauſa potiri, parum intereſt actoris. ordinariè tamen quando cauſa eſt verè probabilis, ſuſcipi poteſt, ſiue ſit actoris, ſiue Rei: quia non ſemper id, quod videtur probabilius, eſt verius. imò ſępe id, quod minùs videtur verius eſt. vnde etiamſi aduocato videatur cauſa Rei probabilior; poteſt tamen bona fide ſuſcipere cauſam actoris, quæ etiam probabilis ſit, & ſubijcere ſe Iudicis determinationi, allatis ijs, quæ pro illa faciunt. 53 *Si cauſa actoris ſit minùs probabilis.*

Dices Primò, Ea pars eſt iure potior, cuius cauſa eſt probabilior: atqui iniquum eſt agere contra eum, qui maius Ius habet: ergo, &c. 54 *Obiectio 1.*

Reſpondeo, Ille, cuius cauſa eſt probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen ſemper eſt reipſa: vnde is, cuius cauſa eſt probabilis, nō tenetur eā deſerere, quod aduerſæ partis videatur probabilior; ſed poteſt adferre quæ pro ſua faciunt; & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Dices Secundò, Cuius cauſa eſt minùs probabilis, non poteſt alteri bellum inferre; vt patet ex dictis qu. 40. art. 1. dubit. 4. ergo nec litem aduersùs eum ſuſcipere. *Obiectio 2.*

Reſpondeo negando conſequentiam. Ratio eſt, quia per litem fit inquiſitio veritatis, vtri re ipſa plus Iuris conueniat, & deciſio relinquitur Iudici, cuius eſt vtriuſque partis momenta expendere. ſed belli illatio eſt ſententiæ executio: vnde ſupponit ſententiam eſſe latam, vel debere ferri in fauorem eius, qui bellum infert. cuius autem Ius eſt minùs probabile, non debet ſententia pro illo ſed potiùs contra illum ferri; ac proinde non poteſt bellum mouere. *Alia eſt ratio litis alia belli.*

Vtrum autem Iudex teneatur ſequi ſententiam probabiliorem in Iudicijs, dictū eſt 1. 2. q. 19. art. 6. dubit. 7.

SECTIO

SECTIO QVINTA.

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

HActenus dictum eſt de officijs Iuſtitiæ commutatiuæ, quæ potiſſimum cernuntur in tribus, nempe in reſtitutione ob varias cauſas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudicijs, quibus puniuntur rei & abſoluuntur innocentes. Sequitur vt breuiter agamus de functionibus Iuſtitiæ diſtributiuæ & iniurijs, quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè conſiſtunt in diſtributione onerum & officiorum publicorũ. Hæc onera publica potiſſimùm ſunt uectigalia, & tributa: officia autẽ publica ſunt vel ſecularia vel eccleſiaſtica, quæ dicũtur beneficia, in quibus maximè committi ſolet ſimonia. Iniuria autem, quæ propriè Iuſtitiæ diſtributiuæ repugnat, vocari ſolet acceptio perſonarum Quare hæc ſectio conſtabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione perſonarum generatim, & ſpeciatim in officiorum diſtributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficijs. Quartum, De ſimonia. etſi enim ſimonia propriè ſit contra virtutem religionis; tamen quia maximè in beneficijs locum habet, de ea proximè poſt beneficia diſputabimus.

CAPVT XXXII.

De Acceptione perſonarum.

Habet 4. dubit.

D. Thomas quæſt. 63.

DVBITATIO I.

Quid ſit acceptio perſonarum & quale peccatum.

1 DIco Primò, *Acceptio perſonarũ* (græcè προσωποληψία, quod nomen non minus rectè potuiſſet verti *acceptio vultus*, vel *faciei*, vt paſſim ex Hebræo conſtat פנים נ.ש:) generatim iuxta modum loquendi ſcripturæ dicitur, quando in aliqua diſtributione non reſpicitur cauſa, ſed perſona; id eſt, aliqua perſonæ conditio nihil ad prædictam diſtributionem faciens, ob quam is, qui minùs dignus eſt, præfertur digniori: vt ſi quis Prælatus beneficia, officia, vel ordines ſacros, omiſſis dignioribus, conferat indignis, vel minùs dignis, quia amici, conſanguinei, diuites.
2 ſi Iudex ſententiam ferat pro amico, non pro eo, qui Ius habet. Itaque duo propriè ad hoc vitium requiruntur. Primò, Vt bona, quæ diſtribuuntur, ſint aliquo modo communia, ſaltem deſtinatione eius, qui illa diſtribuit: vt ſi quis ludos inſtituere propoſitis pręmijs, & ea diſtribueret poſtea non victoribus, ſed amicis ſuis; diceretur acceptor perſonarum. Secundò, Vt in diſtribuendo ſpectetur aliqua conditio perſonæ, nihil ad diſtributionem faciens, ob quam indignior præfertur digniori. Hinc patet, apud Deũ nõ eſſe acceptionem perſonarum, etſi dona ſua neque omnibus, neque ęqualiter inter homines diſtribuat. *Duo requiruntur.* 3 *In Deo non eſt acceptio perſonarum.*

Primò, Quia acceptio perſonarum locum non habet, dum, quis bona ſua propria, ad quæ illi, quibus fit diſtributio, nullum Ius habent, diſtribuit.

Secundò, Deus in hac diſtributione non præfert indignum digno, ob aliquam conditionem in homine exiſtentem, quæ nihil ad diſtributionem faciat. etſi enim interdum minùs dignos maioribus auxilijs præueniat, id facit ob iuſtiſſimas cauſas, nempe vt oſtendat ſe gratis dare, & nemini ſe eſſe debitorem horum donorum.

Tertiò, Quia omnibus auxilia prima ſalutis impertit prout fert cõditio cuiuſque, & quemque iuuat ad ulteriora, ſaltem quatenus ſe ille per priora auxilia diſponit & idoneum reddit. Hinc Acto. 10. cùm Petrus cognouiſſet Cornelium gẽtilem cum familia ad fidem Chriſti uocari, dixit, *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus; ſed in omni gente, qui timet eum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi;* ubi inſinuat potuiſſe uideri acceptionem perſonarum apud

Deum,ſi ſolis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iuſtitiam operantibus, fidem in Chriſtum contuliſſet. cùm enim Cornelius ſe per priora auxilia idoneum & dignum feciſſet hoc dono, & Iudæi plerique eſſent indigni, debebat etiam ipſi conferri: alioquin viſus fuiſſet Deus acceptor perſonarum: nam viſus fuiſſet Iudæos minùs dignos præferre Gentibus dignis idcirco tantùm quòd Iudæi eſſent; & plures valuiſſet apud Deum in dono fidei conferendo eſſe Iudæum, quàm Deum timere & mandata eius obſeruare in Gentibus. hæc tamen acceptio perſonarum non fuiſſet contra iuſtitiam: quia Gentes ad Chriſti fidem Ius non habebant, vt probat Apoſtolus ad Roma. 15. Simili modo Apoſtolus ad Roma. 2.dicit *apud Deum non eſſe acceptionem perſonarum*; eò quòd cuique ſiue Iudæo ſiue Græco reddet ſecundum opera ſua. vnde inſinuat, ſi Iudæis malè operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem malè operantibus non parceret: vel ſi Iudæos bene operantes remuneraret, Gentes non remunerat; fore acceptionem perſonarum: etſi in parcendo his, non illis, non eſſet iniuſtitia.

4 *Quale peccatum.* Dico Secundò, Acceptio perſonarum ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum, quia fit cū iniuria proximi: ratione tamen exiguitatis materiæ poteſt eſſe peccatū veniale: vt ſi in re parui momenti (verbi gratia in loco accumbendi ad menſam) præferatur minùs dignus digniori; vel ſi non ſit magnum diſcrimen inter minùs dignum & digniorem.

DVBITATIO II.

In quorum bonorum diſtributione potiſſimùm locum habeat acceptio perſonarum.

5 *1. In iure dicūdo.* RESpondeo, Primò, In diſtributione Iuris, quam facit Iudex, dum partibus ius dicit; vt docet D. Thomas qu. 63.art.4. etſi enim ius dicere ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio eſt debitum; tamen quatenus fit inter duos, habet modum iuſtitię diſtributiuæ. Ius enim ſuo modo eſt quoddam bonum commune diſtribuendum partibus. In huius igitur diſtributione, ſi Iudex aliquid reſpiciat præter cauſarum merita, committit hoc vitium acceptionis perſonarum: quod ſæpe ei prohibetur in ſcripturis; Leuit. 19. *Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis; iuſtè iudicia proximo tuo.* Item Prouerb. 18. *Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum,* id eſt nihil habet boni, valde eſt malum.

Vbi Aduerte, non tantùm eſſe vitium acceptionis perſonarum, quando Iudex in ferenda ſententia conſiderat perſonam potiùs quàm ęquitatem cauſæ; ſed etiam quando cauſas pauperum differt & extrahit; cauſas autem diuitū expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorem terminum ad probandum vel informandum quàm alteri, cùm tamen par ſit vtriuſque ratio.

6 *Obiectio.* Dices, Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum conſtituat: ergo non facit iniuriam parti, ſi amico concedat longiorem.

Reſp. Relinquitur arbitrio eius vt conſtituat terminos longiores vel breuiores prout expediens viſum fuerit & cauſa poſtulauerit: non autem vt pro ſua libidine & gratificandi ſtudio vni poſſit concedere terminum longiorem quā alteri, maximè cum notabili incommodo partis: nam hoc conceſſum eſt Iudicibus in gratiam vtriuſque partis.

Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præſentatione ad illa. beneficia enim Iure naturali & poſitiuo debent conferri dignioribus, id eſt, qui optimè putantur officio functuri. vnde ſi conſanguinitas, amicitia, vel ſimile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione, præſentatione vel collatione ſpectetur, omiſſis dignioribus, committitur vitium acceptionis perſonarum. vide D. Thomam articu.2. Sed de hoc plura infrà capit. 34. dubita. 13. 7 *2. In conferendis beneficijs.*

Tertiò, In conferendis officijs ſecularibus, vt in officio Conſulis, Prætoris, Senatoris, Conſiliarij, Quæſtoris, & ſimilibus: hæc enim ſunt bona quædam communia Reipubl. inſtituta ad ipſius commodum, quorum diſtributio pertinet ad Principem. vnde tenetur iure naturæ ea maximè idoneis & Reipub. vtilibus conferre. *3. In officio ſecularibus.*

Quartò, Locum habet in oneribus diſtribuēdis: hęc enim iuſta proportione diſtribui debēt, ne pauperes magis grauentur quàm diuites; vt cap. 33. dicetur de vectigalibus. *4. In vectigalibus.*

Quintò, In exhibendo honore ſeu reuerentia: vt ſi quis in publico conſeſſu aut in menſa alicui non aſſignet locum, qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa: alioquin non cenſetur iniuria. 8 *5. In honore.*

Notandum eſt, Titulum, ob quem alicui debetur honor, eſſe excellentiam naturæ rationali congruentem; quæ conſiſtit in ſapientia, virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones reddunt naturam rationalem excellentem & honore dignam. 9 *Cur honor ſit debitus.*

Vnde maximè honorandi, Primò, Homines ſapientia & ſanctitate præditi.

Secundò, Qui potentia præſtant; vt Principes, quia diuinæ potentiæ ſunt participes: & parentes, quia poſt Deum ſunt nobis principium naturæ.

Tertiò, Senes, quia ſenium eſt ſignum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites, quatenus diuitiæ ſunt inſtrumētum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent. Quòd ſi diuitiæ per ſe conſiderentur, nullo honore dignæ ſunt; quia per ſe nullam excellentiam habent, qua naturam rationalem ornent, cùm ex rebus infimis conſtent. vnde ſi quis diuiti propter illas (quaſi illæ per ſe aliquid magni ſint) honorem, præ alijs virtute aut ſcientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis perſonarum: nam in honore diſtribuendo non ſpectabitur cauſa, ſed perſona, cum iniuria quadam probitatis, & ſapientiæ.

Aduerte tamē, dupliciter poſſe diuites ob diuitias præcisè conſideratas honorari. Primò, Si ſolùm exteriùs honorentur ob receptam cōſuetudinem, ſine tamē interiori æſtimatione & reuerētia erga diuitias; & hoc modo non eſt peccatum, ſi fiat ſine cuiuſquam iniuria: quia externa illa conſuetudo non eſt per ſe mala. Secun- 10 *Dupliciter diuites honorantur.*

Ii dò, Si

dò. Si fiat ex interiori quadam æſtimatione, qua diuitiæ ſecundum ſe præferantur, vel exæquentur virtuti; & ſic eſt peccatum acceptionis perſonarum, quod reprehendit D. Iacobus cap. 2. ſuæ epiſtolæ, cùm ait; *Fratres mei, nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri IESV Chriſti gloriæ. etenim ſi introierit in conuentum veſtrũ vir annulum aureum habens, in veſte candida, &c.* vbi docet eſſe peccatum acceptionis, talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias. & fieri poteſt vt ſit mortale; vt ſi fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria: alioquin eſt ſolùm veniale.

11 *Obiectio 1.* Dices, Videtur ſemper eſſe mortale; quia præferre diuitias virtui, eaſque plures æſtimare, videtur eſſe peccatum mortale; tum quia eſt magnus cõtemptus virtutis, tum quia talis videtur eſſe paratus deſerere virtutem propter diuitias.

Reſpondeo; Si expreſsè & cum plena animaduerſione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, ſine dubio id erit peccatum mortale ob rationem allatam; ſed regulariter nõ ita ſit, nam hæc comparatio non fit expreſsè & formaliter, ſeu vt dici ſolet in actu ſignato; ſed ſolùm implicitè ſeu interpretatiuè ipſo exercitio. ſolæ enim diuitiæ verſantur ob oculos & magni æſtimantur, & relicta virtutis conſideratione honorantur.

12 *Obiectio 2.* Dices Secundo, Honoris exhibitio pertinet ad obſeruantiam, non ad iuſtitiam diſtributiuam: ergo acceptio perſonarum in ea locum non habet.

Reſpondeo Negando conſequentiam; quia vbicunque eſt aliqua diſtributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi ſuo modo locum habet acceptio perſonarum, etiamſi talis diſtributio non ſit propriè actus Iuſtitiæ diſtributiuæ; vt patet in Iure dicundo.

DVBITATIO III.

Vtrum illi, qui conferunt officia ſecularia, peccent mortiferè peccato acceptionis perſonarum, ſi non eligant digniſſimos quoſque.

13 *Aſſumens indignum, tenetur.* Reſpondeo & Dico Primò, Eos, qui aſſumũt ad officia ſecularia (verbi gratia ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis, Prætoris, Iudicis, Capitanei, Secretarij, Commiſſarij, Quæſtoris & ſimilia) ineptos, aut qui malè putantur adminiſtraturi, peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad ſarcienda damna inde ſecuta. eſt communis ſententia Doctorum. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito ſui officij, vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commiſſione. Si conferunt ex officij debito, tenentur lege iuſtitiæ procurare Reipub. miniſtros idoneos; nam officium ipſorum obligat ipſos lege iuſtitiæ erga Rempub. cùm propter illud ſtipendia & tributa accipiant. ſicut œconomus, cui gubernatio domus commiſſa eſt, tenetur ex officio (ac proinde ex iuſtitia) conducere famulos & operarios idoneos. Si ex commiſſione, tenentur ſimiliter ex iuſtitia: quia qui excommiſſione facit, non minùs tenetur, quàm is, qui commiſſionem dedit: nam hoc ipſo, quo commiſſionem, ſeu mandatum acceptat, ſeipſum obligat ad ritè exequendum. Secundò, Principes & Gubernatores tenentur ex iuſtitia Rempul. rectè adminiſtrare & quantum commodè poſſunt eius damna impedire: atqui hoc facere non poſſunt, niſi idoneis miniſtris & officialibus vtantur: nam pleraque per hos exequenda ſunt: ergo ſi ineptos adhibeant, peccant contra iuſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem damni ſecuti. qui enim cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur.

Dices, Etſi modò non ſint idonei, ſperatur tamẽ aliquando valde idoneos fore: ergo ſaltem poterunt talibus conferri. 14

Reſp. Id poſſe interdum locum habere tranquilla Republica, dum officium per Vicarium adminiſtrari commodè poteſt, & aliæ iuſtæ cauſæ, cur ita fiat, adſunt. Secus eſt quando Reſpub. eſt turbata & præſentem opem virorum aptiſſimorum, tum in politia, tum in militia flagitat.

Hinc patet, eos, qui cõſtituunt Quæſtores ſeu Receptores, quos ſciunt malignè ſoluere, & tergiuerſando munera extorquere à creditoribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales Quæſtores incurrunt; ſi ipſimet Quæſtores (qui proxima cauſa ſunt) non reſtituant.

Dico Secundò, Qui omiſſis aptioribus aſſumit minùs idoneos, peccat quidem & ſæpe mortiferè, non tamen tenetur ad reſtitutionem, ſi iſti verè idonei erant. Colligitur ex Soto l. 3. de Iuſtitia q. 6. art. quarto & apertè docet Michael Salon quæſt. 63. artic. 2. Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem ſententia citat Didacum Perezium. 15 *Aſſumens minus idoneum.*

Quòd peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quandam facit digniori, præferendo ei minùs dignum: maius enim ius habet, qui eſt aptior. hæc tamen iniuria non eſt contra iuſtitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad reſtitutionem; ſed tantùm contra iuſtitiam diſtributiuam, cuius ius conſiſtit ſolùm in maiore aptitudine & proportione ad bonum diſtribuendum.

Secundò, Quia plerumque naſcuntur graues offenſiones & alienationes ſubditorum à Superioribus ob huiuſmodi collationes, quæ interdum ſunt cauſa multorum malorum: vt cùm vident negligi eos, qui in ſide & obſequio Principis perſtiterunt, & exilia ſunt perpeſi; promoueri autem, qui partis aduerſæ fautores fuerunt.

Tertiò, Quia conſtituendo miniſtros minùs idoneos, quando aptiores non deſunt, facit contra fidelitatem, quam debet Reipub. tenetur enim ſaltem ex fidelitate, procurare miniſtros quàm maximè idoneos, ſi poteſt: ſicuti œconomus, ſi fideliter officium ſuum præſtare velit, tenetur conducere operarios & miniſtros domino ſuo quàm maximè idoneos, quantum commodè poteſt. vnde ſicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino ſuo, ſi in conducendis operarijs ſolùm ſpectaret vt ſuos amicos promoueret, reiectis alijs, qui longè plus prodeſſent domino; ita illi, qui officia Reipubl. conferunt, grauiter peccant, ſi promoueant eos tantùm, qui ſanguine vel amicitia ipſis iuncti ſunt, vel munera obtulerunt, vel priuatis ipſorum intentionibus meliùs ſeruient; præteritis alijs longè aptioribus: quia peccant in Rempubl. præferentes cõmoda priuata vtilitati communi, contra fidem Reipubl. datam.

Vbi Aduertere, eum, qui aliquam adminiſtra-
16 tionem ſuſcepit, videri ſe tacitè ad duo obliga-
In officio duplex obligatio
re, Primò, Ad curandum vt ſua negligentia nullum damnum detur; & ad hoc ſe ogligat lege iuſtitiæ, ita vt teneatur ad reſtitutionem, ſi non præſtiterit. Secundò, Quod promouebit commoda eius, cui per officium ſeruit, in omnibus, quantum commodè poterit, ſeu quòd officium quàm optimè adminiſtrabit. etſi enim qui officium inſtituit, non obliget alterum ad diligentiam extraordinariam, ſed ſolùm ad communem; (qualem alij eiuſdem conditionis præſtare ſolent) tamen mens eius eſt, vt officium, quantum commodè fieri poterit, quàm optimè adminiſtretur. & hoc ipſum cenſetur aliquo modo promittere qui officium acceptat. nemo enim vellet conducere operarium vel famulum, quem alia mente eſſe putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte ſe extendit ad optimum modum, non cenſetur eſſe ex iuſtitia, ita vt inducat neceſſitatem reſtitutionis, ſi non omnia optimè præſtita fuerint; (modo damnum datum non ſit, nec aliquid; quod ex officio erat neceſſariò faciendum, prætermiſſum) ſed ſolùm ex fidelitate, abſque obligatione reſtitutionis. Non enim ſatis fideliter dicitur officium peregiſſe, qui aliqua domini ſui commoda, quæ facili negotio potuiſſet curare, prætermiſit, ſicut exemplo œconomi, qui prætermiſſis optimis operarijs, conducit mediocres, ſibi amicitia deuin-
17 ctos, oſtenſum eſt. Principes igitur & alij, qui
Tenentur ex fidelitate conferre digniſſimis ex iuſtitia dignis.
vel ex officio vel ex commiſſione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate, quam Reipub. debent, conferre ea maximè idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas iure magni momenti poteſt eſſe peccatum mortale, & meretur puniri in ſubditis priuatione officij & mulcta pecuniaria.

Confirmatur, Quia mens Reipublic. & ipſius Principis eſt, vt officia conferantur digniſſimis; & cum tali onera permittit quædam conferri à ſupremis ſuis officialibus, vel à Gubernatoribus oppidorum, vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis; id eſt, ijs, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui
18 contra fidem, quam Principi & Reipublic. debent; & meretur puniri. quia grauiſſima mala conſequuntur, ex eo quòd non detur opera, vt officijs publicis applicentur aptiſſimi: dum enim ſatis eſt collatori, illum, cui vult conferre, videri vtcunque idoneum, ſæpe fit vt fallatur, ſitque ineptus, vel certè prauus & malè adminiſtraturus: quo fit vt peruertatur Iuſtitia, & omnia per munera & extorſiones gerantur. Itaque in re tanti momenti & periculi, tenentur Superiores dare operam ſub peccato mortali, vt quàm maximè idoneis conferantur.

Denique, niſi in officijs conferendis ſumma cura adhibeatur, ſenſim Reſp. impletur miniſtris atheis, politicis, ambitioſis, auaris; qui ſua, & ſuos duntaxat curent & promoueant, commune bonũ negligant, omnia ad priuatas quaſdam ſuas intentiones dirigant; qui Ius & fas, iuſtitiam & religionem auro venalem habeãt? ex quibus nihil aliud quàm euerſio religionis & iuſtitiæ expectari poſſit.

19 Quales autem eſſe debeant, qui conſtituuntur officiales in Repub. breuiter inſinuat Iethro ſocer Moyſis Exodi 18. *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos*. Vbi notantur quatuor conditiones, quas Principes in conferendis officijs debent habere præ oculis, teſte Caiet. Prima eſt, Vt ſint
Quatuor conditiones requiſitæ in ijs, qui preſunt.
potentes, id eſt ſapientia, induſtria, & ſtrenuitate idonei; vt rectè Caietanus explicans illum locum. Secunda, timentes Deum, nihil enim ita compellit hominem iuſtè agere, vt timor Dei, vbique præſentis & omnia intuentis, vnde alibi ſcriptura ait, *Qui timet Deum faciet bona*. &c, *Qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari.* quare nec iuſtè agere. Tertia, In quibus ſit veritas. id eſt, qui neminem decipiant, ſed faciant quod promiſerunt, & quod legibus præſcriptum eſt. Quarta, *odientes auaritiam*, id eſt, qui non ſtudeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiant. hic eſt enim maximus Iuſtitiæ ſcopulus.

Ex his patet, præcipuum munus Principis eſſe, curare vt quam maximè idoneos miniſtros habeat: hinc enim totum Reipubl. bonum dependet, cùm per hos omnia adminiſtrentur. Itaque peccatum mortiferum erit ſi id negligat. Non tamen tenebitur ad reſtitutionem, niſi in particulari conſtet aliquem ineptum adhibitũ: quia aliàs non cenſetur cauſam damni contra obligationem iuſtitiæ dediſſe. 20
Præcipuũ munus Principis.

Notandum tamen Primò, Quando Princeps aduertit, ſenſim multos abuſus irrepere, teneri lege iuſtitiæ obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis poſſint mederi. Itaque cùm ij, qui aliàs poſſent videri idonei, hoc ſtatu rerum non ſint idonei, non poteſt eos applicare: debent enim eſſe idonei pro ſtatu præſenti. 21
Debẽt eſſe idonei pro ſtatu præſenti.

Notandum Secundò, Ea, quæ diximus, maximè intelligenda eſſe de officijs maioris momenti, vt ſunt omnia, quæ coniunctam habent iuriſdictionem, vel à quibus multùm pendet in Republic. vt officium Præſidis, Secretarij, Conſiliarij, Theſaurarij, & ſimilia. Si autem officium non ſit tale, non erit peccatum mortale, ſaltem in ſupremo Principe, conferre minùs digno; modò tamen verè ſit idoneus. Idem dicendum, ſi non ſit inter eos magnum diſcrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs bene functurus munere, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propoſitione, ſæpe peccare mortiferè, non, ſemper. Verùm de his plura infrà capit. 34. De beneficijs. 22
Officia maiora, & minora.

Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non eſſe peccatum mortale prætermittere digniorem: quia, inquit, non video hic acceptionem perſonarum, nec video hic habere locum iuſtitiam diſtributiuam; cùm officium hoc non detur ciui, vt parti communitatis. Sed hæc ratio nullius eſt momenti; etſi enim non peccetur mortiferè ob iniuriam factam digniori; (quia nullum ius ſtrictum ad illud officium habet, ſicutis, qui electus eſt aut præſentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Rempubl. Deinde falſum eſt, iuſtitiam diſtributiuam hic locum non habere: quia pleraque officia non poſſunt dari niſi ſubditis. Denique etſi poſſint interdum dari extraneo, tamẽ ſi velit dare ſubdito, debet 23
Sententia Caietani.
Refutatur.

dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in diſtributione; quamuis violatio huius Iuris non ſit ſemper peccatum mortale, vt ſuprà diximus.

DVBITATIO IV.

Vtrum officia ſecularia poſſint vendi.

Quinque in officio conſideranda.

24 NOtandum, In officio ſeculari quinque conſiderari poſſe. Primum eſt, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & eſt fundamentum cæterorum. Secundum, Iuſtum ſtipendium, vel Ius ad tale ſtipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium eſt, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Repub. honoratur. Quartum, Occaſio lucrandi. Quintum, Exceſſus ſtipendij ſupra debitum. Nunc,

Qua ratione poſſint vendi, qua non.

25 Reſpondeo & Dico Primò, Officia ſecularia ratione primi & ſecundi vendi non poſſunt; ratione tamen reliquorum trium vendi poſſunt; ac proinde non eſt per ſe illicitum talia officia vendere. Prior pars patet; quia nemo poteſt mihi vendere onus, quod mihi ipſi ſubeundum eſt: hoc enim quiſque potiùs optat redimere & excutere, quam emere & accerſere. neque etiam poteſt mihi vendere iuſtum ſtipendium illi oneri annexum; quia hoc ex iuſtitia debitum eſt ei, qui onus ſubit. Confirmatur vtrumque, quia nemo poteſt operario vendere obligationem laborandi in horto ſuo, aut iuſtum ſtipendium labori illius debitum.

Eminētia ſeu dignitas, & occaſio lucrandi pretio ſunt æſtimabiles.

26 Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æſtimatur apud homines, & pecunia comparari ſolet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. ſimiliter occaſio & commoditas lucrandi magni æſtimatur, qualis eſt in officijs, quibus competit pars confiſcationis vel iuſtæ prædæ, vt in quibuſdam officijs Curiæ Romanæ. Denique ſi ſtipendium excedat operam & induſtriam officij, ille exceſſus æſtimari poteſt, maxime ab ipſo Principe, qui poteſt eum ab officio ſeparare: ſi ergo relinquatur, poteſt exigi compenſario.

27 Probatur Secundò, Quia hæc omnia ſunt res humanæ, non ſpiritales, & pretio æſtimari ſolent: ergo nihil obſtat quin per ſe vendi poſſint. ſecus eſt de beueficijs, quæ ſunt res ſpiritales.

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces poſſunt vendere ſuos titulos & ſtatus; vt recepta conſuetudo probat: ergo officiorum ſecularium venditio per ſe non eſt illicita.

Plerumque eſt illicitum.

28 Dico Secundò, Etſi per ſe nou ſit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde ſequi ſolent, plerumque eſt illicitum & etiam pernicioſum, maximè ſi aliquam iuſtitiæ adminiſtrationem habeant. eſt communis DD. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum libr. 3. q. 6. artic. 4. Nauarr. capit. 25. num. 7. Probatur, quia hinc plerumque ſolent ſequi hæc incommoda.

Incommoda ſubſequn.

Primò, Quòd non conferantur dignioribus, imò neque dignis; ſed indignis, qui pecunijs ſupplent quod meritis deeſt. digni enim vel tantis pecunijs carent, vel certè cenſent indecorum hac via ad officia irrepere. Secundò, Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad ſtudium pecuniarum, quibus vident dignitates parari, quàm ad ſtudium probitatis & bonarum diſciplinarum, quibus in Republ. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia ſunt conſecuti, non adminiſtrent ea prout Reipubl. bonum poſtulat, ſed pro ſuo compendio; vt & pretium recuperent, quod ſoluerunt, & præterea diteſcant. vnde fit vt multa iniuſtè extorqueant, iuſtitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, cauſas pauperum negligant. Quare meritò hæc venditio cenſenda eſt peſtis Rerum public. vnde rectè etiam in Iure prohibetur, collatione 2. titulo vt Iudices ſine quoquo ſuffragio fiant, cap. 1. vbi præcipitur, vt perſonæ, quibus conferuntur officia publica, pro ijs nihil ſoluant; & apud Sinenſes omnia officia conferuntur gratis, & non niſi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Petes, Quibus circumſtantijs licitè fieri poſſit hæc venditio?

Reſp. & Dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò, Vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt vēdantur quantum fieri poteſt digniori. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, vt id cenſeatur neceſſarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi eſt in ſolo Principe ſupremo vel in Repub. libera. ratio eſt, quia hæc ſunt bona Reipub. ac proinde eorum diſpenſatio eſt ſupremi Principis, aut ipſius Reipub. ſi ſit ſui Iuris. Inferiores itaque, etſi Magnates ſint, nō poſſunt, niſi vel Principis cōceſſu vel legitima præſcriptione ſeu vſucapione. 29

Cōditiones requiſitæ vt poſſint vendi.

De ſecunda conditione ratio eſt, quia omnia officia dignioribus conferenda ſunt. quare ſi Princeps vendiderit alicui inepto, debet reſcindere contractum, & officium venditum reſumere, & conſequenter pretium pro eo acceptum reſtituere. Damnum ſecutum primo loco ſarcire tenetur emptor, ſecundo loco Princeps. Si tamen particularis perſona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur reſtituere pretium, etiamſi emptor ob indignitatem ſuam priuetur; quia venditor non reſcindit contractum, nec priuat emptorem re vendita; ſed emptor, qui ſuæ conditionis conſcius auſus fuit emere, ſibi imputet ſi officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit. 30

2. conditio. Si venditum inepto.

De tertia, Niſi pretium ſit moderatum, datur occaſio emptori vt multa iniq; extorqueat; vt quotidiana docet experientia.

3. conditio.

Petes, Vtrum is, qui immodico pretio dedit occaſionem emptori præter Ius & fas exigendi à ſubditis, teneatur ad reſtitutionem damni Reipubl. ſi ille non reſtituerit? 31

Sarcire damnum ſecutum

Reſpondeo non teneri, niſi talis ſit vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gubernator, Præſes, &c. ratio eſt, quia illa venditione ſolùm eſt cauſa remota illius damni. non enim ſi tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt ſoluas, furtum committas; ego cenſeor cauſa furti. ſi tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum ſarcire, non præcisè quia occaſionem dedit, ſed quia cùm teneretur impedire ex officio, non impediuit.

Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non poſſe licitè fieri niſi ob Reipubl. 32

4. conditio.

neceſ-

neceſſitatem,vel vtilitatem,probatur; quia hęc officia non ſunt bona Principis propria, vt tributa; ſed Reipubl. communia, quorum adminiſtrationem & collationem commiſit Principi, communis vtilitatis cauſa: atqui Reip.mens non eſt vt hæc officia vendantur niſi id videatur expediens bono communi: vt ſi ſumma eſſet conflanda, quæ aliter commodè haberi nequiret. Nec poteſt alia eſſe iuſta ratio ea vendendi; quia venditio eſt contra naturalem inſtitutionem talium officiorum. Si tamen Princeps extra hunc caſum venderet, non eſſet venditio irrita; peccaret tamen, præſertim ſi hoc officium haberet vllam iuſtitiæ adminiſtrationem. Ita Sotus & Caietanus ſuprà, & alij Doctores paſſim.

CAPVT XXXIII.

De Tribus & Vectigalibus.

Conſtat dubitationibus II.

1 NOtandum eſt, nomine Tributi generatim ſignificari id, quod Principi vel Reipublicæ à priuatis ſolui ſolet, ad onera communia ſuſtentanda: quod varijs nominibus appellari conſueuit.vt videre eſt apud Sylueſtrum v.Gabella primò. Duo tamen ſunt præcipua nomina latina huic rei accommodata, *tributum*, & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apoſtolus, *omnibus debita, cui tributum*, (græcè φόρος *tributum,cui vectigal*, (græcè τέλος) *vectigal.* vbi *tributum*(τέλος) accipitur ſtrictè vt diſtinguatur contra *vectigal*, (τέλος): & hoc modo *Tributum,* nihil eſt aliud quàm penſio, quæ ſubditis ſoluenda imponitur iuxta cuiuſque facultates, præſertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia ſuſtinenda. Sed paſſim à DD. accipitur generaliùs. *Tributum.*

2 Vectigal autem propriè ſignificat, Primò, Penſionem, quæ ſoluitur pro rebus, quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel Prouinciam; vt ea, quæ ſoluuntur in portubus & regnorum confinijs. & olim quidem octaua pars debita erat,vt docet Couarruuias ad regu. Peccatum, part.2.§.5. numer.1. & patet L.Ex præſtatione, C.de vectigalibus. Sed hoc tempore iſtud vectigal varium eſt pro diuerſitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur. *Vectigal varium.*

Secundò, Id, quod ſoluitur pro tranſuectione mercium per pontes & flumina, quod ſolet vocari portorium; quamuis hoc nomen etiam generaliter vſurpetur pro quouis vectigali. *Portorium.*

Tertiò, Quod ſoluitur à tranſeuntibus per aliquam viam ſeu locum, pro cuſtodia viarum, quod pedagium ſeu guidagium dici ſolet. *Padagium.*

3 Quartò, Quod ſoluitur ex rebus venditis aut permutatis; quòd Hiſpani vocant alcauala, teſte Medina quæſt. 13. vt ſi vendas domum 1000. aureis, quibuſdam locis ſoluendi Principi 100. aurei, id eſt, decima pars pretij. ita fit in Hiſpania, teſte Couarruuia & Medina ſuprà; ſed dimidium ſoluit emptor & dimidium venditor. ſi autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re ſoluitur decima pars, quaſi duplex ſit venditio.

Aliquãdo vectigal accipitur amplè, vt etiam tributum complectatur; & ſic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couarruuias. 4

Præter hæc debita, ſunt quædam onera ſubditorum, quæ à Iuriſperitis Munera vocantur. ea autem ſunt triplicia,realia, perſonalia, mixta. Munera realia ſunt obſequia, quæ Principi præſtantur rebus ſubditorum, vt iumentis, plauſtris, canibus. Perſonalia, quæ per ipſas perſonas exhibentur: vt ſeruire certis temporibus Principi in aula vel foris; illum ad hæc uel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. Mixta ſunt quæ vtroque exhibentur; vt cùm quis ſuis ſumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His poſitis, ſit. *Munera triplicia.*

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal ſeu tributum generatim acceptum cenſeatur iuſtum.

CAietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones; nempè vt ſit iuſtum ex agente,ex fine,ex forma, ex materia, & ex vſu. 5 *Quinque conditiones iuſti vectigalis iuxta Caiet.*

Ex agente iuſtum eſt, quando imponitur,ob eo, qui habet legitimam authoritatem, & conſequenter illis,qui non ſunt exempti.

Ex fine, quando eſt iuſta cauſa imponendi. hæc duplex eſt; Prima, Suſtentatio dignitatis Principis: cùm enim Princeps pro Republica laboret; eam regendo, in pace conſeruando, & defendendo; Iuſtitia poſtulat vt viciſſim Reſpublica eum pro dignitate ſuſtentet: dignus enim eſt operarius mercede ſua. Hac ratione tributum eſt iuſtum Principis ſtipendium. Secunda, Neceſſitas vel certè magna vtilitas boni publici, cui alia ratione ſubueniri nequit, vt ſi miles neceſſarius pro defenſione patriæ, pro ſecuritate viarum; ſi inſtauranda opera publica, &c.

Ex forma, quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiuſque, & contractum, quos quiſque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim eſt ſi pauperiores amplius ad Principis ſtatum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores; aut ſi alij præ alijs immodicè grauentur.

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis cauſa deferuntur, & non illis, quæ ad vſus neceſſarios & inopiæ ſolatium emuntur & venduntur; vt ſunt panis, potus communis ciuium, caro, & ſimilia.

Ex vſu, quando inſumuntur in cauſam publicam, ob quam ſunt impoſita, & non prorogantur vltra neceſſitatem.

7 Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caietanum, vt vectigal iuſtum cenſeatur: vnde etiam quinque modis fieri poteſt vt ſit iniquum. Primò, Ex authore: vt ſi non habeat authoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, Ex fine: vt ſi non imponatur ob publicam neceſſitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, Ex forma: Vt ſi ſubditi onerentur abſque proportione debita; vel ſi grauamen ſit immodicum: vt ſi alicui ſpeciei (verbi gratia cereuiſiæ vel farinæ) tantum imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non poſſint ex lucro ſe ſuſtentare: reſpectu enim horum eſt immodicum. Quartò, Ex materia: vt ſi imponatur rebus ad vitam omnino neceſſarijs. Quintò, Ex vſu: vt ſi non impendatur ad publicam vtilitatem.

Quinque modis poteſt eſſe iniquum.

8 Aduerte, illud de materia, non eſſe omnino neceſſarium, vt infrà dicemus. vnde Medina C. de reſtitutione quæſt. 13. ſolùm requirit tres conditiones ad iuſtitiam vectigalis. Prima eſt, Vt ſit auctoritas in imponente. Secunda, Vt ſit iuſta cauſa ob quam imponitur. Tertia, Vt conuenienti forma ſeu proportione imponatur. proportio enim eſt veluti forma vectigalium, cùm debeant imponi ſecundum rationem iuſtitiæ diſtributiuæ. His conditionibus concurrentibus vectigal iuſtum erit & iuſtè exigetur. quòd ſi poſtea non impendatur vt oportet, tunc ceſſat cauſa exigendi: non enim eſt iuſta cauſa exigendi, niſi curetur vt in eam impendatur.

Medina requirit tres tantùm modo.

DVBITATIO II.

In quibus exiſtit hæc poteſtas legitima vectigalis imponendi.

9 RESpondeo, Exiſtere tantùm in ijs Principibus & Rebuſpublicis, quæ in ſua adminiſtratione Superiorem non agnoſcunt. Primùm igitur hæc poteſtas eſt in Summo Pontifice, qui in locis, quæ ipſi in temporalibus ſubſunt, poteſt tributa imponere, & ea alijs concedere. in alijs autem locis directè non poteſt; quia tributa debita sũt Principibus ſecularibus pro regimine ciuili ſeu temporali: pro ſpirituali autem non dantur tributa, vel vectigalia, ſeu gabellæ; ſed decimæ.

1. In Summo Pontifice.

10 Si tamen id eſſet neceſſarium ad bonum Eccleſiæ, (vt ſi Turcæ infinito numero ſe infunderent in orbem chriſtianum, vel hæretici ſupra modum inualeſcerent, & Principes chriſtiani eſſent negligentes, nec alia ſuppeteret ratio ſuccurrendi) poſſet Papa extra ditionem ſuam temporalem, aliquod vectigal imponere, & ſubſidia neceſſaria imperare; quia habet plenam poteſtatem in temporalibus, prout neceſſe eſt ad defenſionem Eccleſiæ & bonorum ſpiritualium. & omnes chriſtiani non minùs tenetur obtemperare & ſuccurrere Pontifici ad defenſionem Reipublicæ ſpiritalis, quàm Principi ſeculari ad defenſionem Reipublic. ciuilis, cùm ipſi ad vtramque Rempublic. pertineant. Poſſet etiam in tali caſu Principem chriſtianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium ſufficere, qui tributa neceſſaria ad huiuſmodi ſumptus imponat, & Eccleſiam defendat, . Denique poſſet ciuitati ſeu Reipublic. dare ius abſolutum & independens ſe adminiſtrandi, & non agnoſcendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem ſuo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium eſt eadem ratio: quia ſupremam poteſtatem habet in temporalibus in ordine ad ſpiritalia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2.2. quæſt. 1. artic. 10. dicenda ſunt.

Poteſt vbique indirectè.

Secundò, Hæc poteſtas eſt in Concilio generali, vt patet ex capit. Super quibuſdam, §. Preterea, de verborum ſignificat. vbi Innocent. III. ſi ait, *Duximus declarandum illa eſſe pedagia, guidagia, ſalinaria interdicta quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranenſis largitione conceſſa, vel ex antiqua conſuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc poteſtatem concedendi vectigalia, eſſe in quouis Concilio generali; quia omne Concilium generale partem auctoritatem habet. Secundò, Eam poteſtatem eſſe etiam in Pontifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota poteſtas, quæ eſt in Concilio, eſt in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iuriſdictionem quàm Pontifex ſolus, vt paſſim Theologi tradunt. Porro quando hæc poteſtas dicitur eſſe in Concilio, accipiendum eſt Cõcilium cum ſuo capite; quale fuit Concilium Lateranẽſe: non enim eſt vlla ratio, cur hæc poteſtas debeat concedi Concilio acephalo, cùm hoc dici vix poſſit Concilium, & iure diuino teneatur caput, ſi deſit, eligere. 11

2. In Concilio generali.

Aduerte tamen, hic non dici Concilium poſſe imponere, ſed ſolùm inſiuari poſſe concedere: quod poteſt fieri dupliciter. Primò, Concedendo tributa ex locis Eccleſiæ ſubiectis; quo modo regna & ducatus, Eccleſiæ temporaliter ſubiecta, Principibus ſecularibus conceduntur in feudum: & hæc ſicut Concilium poteſt concedere, ita & imponere. Secundò, Tribuendo alicui domino vel communitati Ius ſupremi dominij, ſeu Imperij, quo ab alio in ſua adminiſtratione non dependeat; & conſequenter Ius exigendi vectigalia, quod ex illo ſequitur. hæc tamen non poteſt ipſum Concilium immediatè & directè imponere, poteſt tamen indirectè, ſicut dictum eſt de Pontifice. 12

Tertiò, Hæc poteſtas eſt in Imperatore, qui poteſt tributa imponere omnibus locis Imperio ſubiectis, ſi Principes inferiores, vel Reſpu. legitima vſurpatione hoc Ius contra ipſum non præſcripſerunt, quatenus enim præſcripſerunt, eatenus ipſe non poteſt; de quo vide ſuprà cap. 6. dub. 12.

3. In Imperatore.

Quartò, Eſt in omnibus Regibus & in alijs poteſtatem quaſi regalem habentibus, eò quòd in ſua adminiſtratione Superiorem non recognoſcant. qualis eſt Dux Florentinus, Mediolanenſis, Brabantinus, & ſimiles: Comes Flandriæ Hannoniæ, Artheſiæ, & ſimiles, & multæ Reſp. vt Veneta, Genuenſis.

4. In Regibus

Petes, Quare hæc authoritas ſolùm eſt in illis, qui in ſuo regimine Superiorem non agnoſcunt? 13

Cur in ſolis ſupremis.

Reſpondeo, Quia qui Superiorem non agnoſcunt, immediatè habent auctoritatẽ à populo: vnde à populo accipere debẽt tum quę neceſſaria ad ſuſtẽtationem ſtatus & dignitatis, (id enim eſt

nim eſt iuſtum ſtipendium functionis, quam ſubeunt boni publici cauſa) tum quæ neceſſaria ad rectam adminiſtrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus ſtipendia ſoluant, partim vt fines tueantur, hoſtes repellant, & iniurias vindicent. Itaque ſicut operario Iure naturæ debetur merces; & omne id, quod neceſſarium eſt ad perficiendum opus prout ex preſsè vel tacitè conuentum fuerit; ita Principi Iure naturæ debentur à populo, tum iuſta ſtipendia ad ſuſtentandam dignitatem, tum neceſſaria ſubſidia ad rectam adminiſtrationem. qui verò in ſua adminiſtratione ab alio Superiore dependet, non à populo, ſed ab eo, à quo conſtitutus eſt, & officium accepit, ſtipendia & neceſſarios ſumptus accipere debet; nec vllum Ius habet quidquam exigendi à populo, niſi quod ei à ſuo Superiore conceſſum fuerit. ab eodem enim debetur ſtipendium, à quo imponitur adminiſtratio. Vnde patet Proreges, Gubernatores & quoſuis alios Principium Vicarios non poſſe tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus abſolutis conſtituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, qua ſtatum ſuum ſuſtentent: cum enim in ſua adminiſtratione Superiorem agnoſcere debent, non habent poteſtatem noua vectigalia imponendi.

5. In ijs, qui præſcriptio na acquiſiuerũt. i

Quintò, Hæc poteſtas eſt in omnibus dominis locorum, & Rebuſp. quæ legitima præ præſcriptione Ius illud quaſi regium, ſeu liberæ adminiſtrationis obtinent: etſi enim Ius exigendi vectigalia, quæ à Rege impoſita & conceſſa fuerint, præſcribi ſeu vſucapi poſſit contra alium, qui prætenderet ea à Rege ſibi conceſſa, idque ſine Iure illo quaſi regio; tamen Ius imponendi & ſuo nomine exigendi vectigalia non poteſt vſucapi, niſi ſimul Ius illud liberæ iuriſdictionis vſucapiatur. ex hoc enim illud dependet. Sicut Ius decimarum non poteſt à laico nomine proprio vſucapi; quia eſſentialiter dependet ex titulo eccleſiaſtico. Itaque cum hoc Ius liberæ & independentis adminiſtrationis, quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, poſſit vſu capi abſque titulo, tempore immemorabili, & cum titulo, tempore 40. annorum, vt ſupra capit. 6. dub. 12. oſtenſum eſt, cum Couarruuia ad reg. Poſſeſſor, p. 2. §. nume. 3. etiam Ius imponendi vectigalia, quod ex illo ſequitur, eodem tempore vſucapi poteſt. Vnde non rectè id negauit Alphonſus Caſtro l. 1. de lege pœnali cap. 11.

Collectæ. 15

Notandum Primò, Ciuitates, etiam ſubiectas, poſſe ſuis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur collectæ, vt docet Caietanus ver. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum; modò non imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quæ omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, poſſint conuenire. ratio eſt, quia hæ collectæ non debent eſſe coactæ, ſed Reſpublica debet in eas liberè conſentire, vel ſuffragijs maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro conſuetudine lo-
14 corum. Imò poſſet Epiſcopus cum conſenſu Ca-
16 pituli, in Eccleſijs ſibi pleno Iure ſubiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Eccleſiarum & neceſſaria miniſtrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cum ſit Princeps ſacrorũ in ſua diœceſi ſicut Pótifex

Epiſcopus poteſt collectam indicere.

in tota Eccleſia, habet in temporalibus eam poteſtatem, quæ neceſſaria eſt ad bonum ſpirituale in ſua Eccleſia conſeruandum, & promouendũ, niſi à Pontifice limitetur. 17

Imponens ſine poteſtate, vel ſic impoſite exigens.

Notandum Secundò, Eos, qui ſine legitima poteſtate, in ſuis terris noua pedagia ſeu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ ſunt imponi vel augeri, exigunt, teneri ad reſtitutionem; quia rapinam committunt, extorquentes alienum ſine legitima poteſtate; & inſuper eſſe excommunicatos in Bulla Cœnæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ; in quam vide Nauarrum c. 27. numero 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi etiam hæredem imponentis, qui eas continuat; & publicanum dominorum exigunt.

DVBITATIO III.

An eccleſiaſtici à vectigalibus ſint exempti.

Reſpondeo & Dico Primò, Certum eſt Eccleſias & eccleſiaſticas perſonas & res illarum à vectigalibus ſoluendis exemptas eſſe. 18 Probatur Primò, Ex Iure Canonico, cap. Quanquam, de cenſibus in 6. vbi Bonifacius VIII. inter cætera ait; *Cum igitur Eccleſiæ, eccleſiaſticæq; perſonæ ac res ipſarum, non ſolum iure humano, quin imò & diuino à ſecularium perſonarum exactionibus ſint immunes, &c.* & infrà, *Excommunicat perſonas priuatas ipſo facto, quæ talia ab eccleſiaſticis exigunt, & communitates ſubijcit interdicto, à quibus pœnis non poſſint abſolui, niſi facta reſtitutione.* Ibidem contrariam conſuetudinem dicit eſſe corruptelam. Vnde ſequitur hoc Ius non poſſe contra eccleſiaſticos vſucapi. Idem ſanxit Clemens V. in Concilio Viennenſi, Clement. Præſenti, de cenſibus, vbi præcipitur Epiſcopis vt eiuſmodi cenſuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij, qui portoria vel vectigalia ab eccleſiaſticis exigunt, publicent, & à ſuis publicari faciãt. Idem ante ſtatutum fuerat in Concilio magno Lateranenſi, ſub Innocentio III. vide cap. Aduerſus, & cap. Non minus, de immu. Eccleſ. vbi ſtatuitur vt poſt admonitionem, niſi deſtiterint, ipſo Iure ſint excommunicati.

Secundò, Probari poteſt ex Iure Ciuili, Nouella Friderici Imperat. quæ incipit, Item nulla, de Epiſcopis & Clericis, vbi ſic dicitur, *Item nulla communitas uel perſona publica, uel priuata collectas uel ellactiones, angarias, uel parangarias Eccleſiis uel alijs pijs locis aut eccleſiaſticis perſonis imponere præſumat,* &c. & L. Sancimus. 2. C. de Sacroſanctis Eccleſijs, omnibus pijs locis immunitas iſta conceditur.

Petes, Vtrum etiã bona patrimonialia & alia ſecularia, quæ ad eccleſiaſticos vel ad Eccleſias, aut ad Monaſteria deueniunt, ſint immunia.

Reſpondeo & Dico Secundò, Hæc eſſe immunia à nouis tributis imponendis. eſt communis ſententia DD. vide Syluestrum v. Immunitas 1. 19 nu. 6. Probatur ex conſtitut. Bonifacij ſuprà, vbi dicit, *perſonas eccleſiaſticas, & res ipſarum exemptas eſſe,* vbi de omnibus ipſorũ rebus loquitur: quas intellige eſſe exemptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu ſunt eccleſiaſticorũ. Dico à *nouis*, quia ſi antequã ad illos venirent, onus aliquod certũ & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquẽ cenſum vel ſeruitutem Principi debitam,

bitam, vel onus reparandæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab eccleſiaſtica perſona præſtandum eſt; quia res quæque cum ſuo onere tranſit.capit.Conſtat, & capit. Cum non ſit, & capit. Paſtoralis, de decimis; vide Syluestrum v.immunitas 1.numero 19.Secundò, Probatur ex Bulla Cœnæ Domini. *excommunicantur omnes, qui abſque ſpeciali & expreſſa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas. talias, præſtantias, aut alia onera perſonis eccleſiaſticis, aut eorum bonis, ſiue Eccleſiarum aut Monaſteriorum ipſorum; aut impoſita exigunt aut à ſponte dantibus recipiunt, aut his actibus quoquomodo cooperantur*. Vbi diſtinguit
Sponte dātes. Pontifex *bona Clericorum à bonis Eccleſiarum*; ac proinde loquitur non tantum de bonis eccleſiaſticis, quæ dicuntur bona Eccleſiarum; ſed de quibuſuis bonis eccleſiaſticorum. quod eſt notandum contra nauarrum cap.27. numero 128. qui tamen cap. 17. numero 202. nobiſcum ſentit.nam expreſsè affirmat eos,qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere cenſuram Bullæ Cœnæ: etſi id, quod vehunt, important, vel aſportant, ſit de eorum patrimonijs vel eccleſiaſticis prouentibus. quod autem dicitur de *ſponte dantibus*, intelligitur quādo exactor recipit ab eo, qui ideo ſponte dat, quia eccleſiaſticis ſunt impoſita, ſiue ab eo, qui dat antequam exigatur.

Obiectio. Dices, Princeps habebat Ius imponendi vectigal huic prædio antequam perueniſſet ad Eccle-
20 *An cedat in damnū Principis.* ſiam; hoc autem Iure non bedet ſpoliari ex eo quod fiat Eccleſiæ: ergo tale prædium non eſt immuneri. Secundò, Si iſta res ad Eccleſiam non perueniret, ſæpe venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum eſſet certum vectigal, verbi gratia decima pars pretij.dum autem tranſit ad Eccleſiam vel pium locum, nunquam amplius venditur; vnde Princeps nihil amplius inde commodi percipit; ac proinde meritò poteſt legibus ſuiſcauere ne res immobiles ad Eccleſias vel Monaſteria transferantur. Hæc argumenta valde mouent eos, qui rem politicè conſiderant; ideòque Principibus conſilium ſanciendi tales leges ſuggeſſerunt.

21 *Reſp.* Reſpondeo tamen ad Primum, Principem non habere Ius imponendi vectigal prædio, niſi quamdiu illud pertinet ad perſonam carentem priuilegio immunitatis.vnde hoc ipſo, quo tranſit ad Monaſterium, vel ad Eccleſiam fruentem immunitate, amittit hoc Ius.neque hoc mirum videri debet, cum Principes chriſtiani iam à mille & amplius annis in hoc conſenſerit, (vt patet ex L.Sancimus, quę eſt Iuſtiniani) & tot ſeculis ſeruauerint. neque vlla cauſa eſt, cur poſſint hoc priuilegium ſemel Eccleſiæ ad honorē Dei donatum auferre.hoc enim perinde eſſet atque ſi quis agrum, domum vel reditum Eccleſię ſemel donatum auferret. quod eſt manifeſtum ſacrilegium.Simile omnino contingit, quando huiuſmodi prædia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes: tūc enim Principes amittunt Ius imponendi vectigalis, quod ante habebant.

22 Ad Secundum Reſpondeo, Nunquam Principem vllum eſſe factum pauperiorē ex eo quod ipſe vel ſubditi eius fuerint liberales in Eccleſiam; vt patet in Cōſtantino & Carolo, vtroque verè magno, & alijs plurimis Deus enim, cuius protectione & directione regnorū adminiſtratiò maximè nititur.infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipſi ſeruius eius condonant, compenſare poteſt; vel calamitates & ſeditiones auertendo, vel proſperos ſucceſſus bellorum, noua regna, vbertatem terræ, & alia huiuſmodi largiendo. Sæpe fit vt ob aliquam ſeditionem vel bellum, (quod fortaſſe pietas iſta & religio Principis auertiſſet) vno anno plus ipſe amittat, quàm mille annis ex huiuſmodi vectigalibus percipi poſſet. quid tuno prodeſt illi politicorum iſtorum conſilium?

Aduerte tamen, in quibuſdam caſibus Clericos nō eſſe exemptos. Primò, Si negotiationem 23 *Quibus euentis Clerici nō ſint exempti.* exerceant: tunc enim licitè ex eo, quod emunt, vendunt, aut deferunt negotiationis cauſa, poſſunt vectigalia exigi. patet ex capitulo. Quanquam, ſuprà: quod Eccleſia conceſſit in odium negotiationis, quæ maximè eccleſiaſticos dedecet: vnde etiam ſeuerè ipſis interdicitur.vide ſuprà ca.11.dub.1.& ſi ter moniti à Superiore nolint deſiſtere à negotiatione, perdunt priuilegium clericale, quoad bona; vt patet ex capi. Ex literis, de vita & honeſtate Clericorum: ex quo cap.colligit gloſſa, Clericos ante trinam monitionem non teneri in conſcientia ſoluere vectigal; quia gaudent priuilegio clericali vſque ad tertiam monitionem.

Secundò, Si poſſeſſio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret a Ius Eccleſiæ, vel eccleſiaſtici, vt ſuprà dictum eſt.

Tertiò, Quando contributio facienda eſt æ- 2
què primariò in vtilitatem Clericorum ac laicorum, verbi gratia pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros Clericorum & laicorum inundet.Non poteſt tamen poteſtas laica hoc caſu Clericos recuſantes compellere per ſe; ſed per Superiorem eccleſiaſticum.Quòd ſi id commodè fieri non poſſet, putant quidam non eſſe omnino improbandam realem executionem; quia in tali caſu præſumi poteſt ratihabitio, ſeu tacita licentia Summi Pontificis.ſed tutius cenſeo vt hæc expreſsè ad tales caſus per Principes petatur.

Ad reparationem autem pontium, viarum pu- 25
blicarum, murorum vrbis & ſimilium, quæ primò & principaliter ſpectant ad communitatem non tenetur Clerici contribuere, vt communiter Canoniſtę docent; quia non tangit illos principaliter, ſed ſolùm ſecundariò vt ſunt membra communitatis.alioquin nimis anguſtum & propè nullū eſſet in oneribus publicis priuilegium Clericorum.

Neque obſtat L.Ad inſtructiones, C.de ſacroſanctis Eccleſijs, *Ad inſtructiones itinerum, pontiumque etiam diuinas domos & venerabiles Eccleſias, libenter adſcribimus*, &cęt. quia cùm ſit contra immunitatem eccleſiaſticam, vim non habet, niſi *Contraria ſententia multis placet.* ſpeciatim ab Eccleſia approbetur; vt communiter DD. Canonum & Theolog. docent. vide Syluestrum v.Immunitas 1.nume.20.Multi tamen Doctores, præſertim Iuris ciuilis, ob legem citatam contrarium tenent.Item Innocentius, Hoſtienſis, Gloſſa, Cardinal. Ancharan. in capitulo.Non minùs, de Eccleſ. immunitate. Sed prior ſententia eſt verior, propter Iura ſupradicta

Quartò, Quando laicorum facultates non ſuf- 26 *Si laicorum facultates non ſufficiant.*
ficiunt ad ſuccurendum publicæ neceſſitati, poteſt etiam aliqua contributio imponi eccleſiaſticis.Ad hoc tamen olim requirebatur conſenſus

Epiſcopi

Epiſcopi & cleri, vt patet ex cap. Non minus, immu. Eccleſiarum; ex Concilio Lateran. nunc verò Summi Pontifices, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini; quem conſenſum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduerſus, de immunitate Eccleſiarum: niſi fortè periculum eſſet in mora; tunc enim nō deberet Papæ conſenſus expectari; ſed ſufficeret conſenſus Epiſcopi cum clero; vt notat Sylueſt. ſuprà.

27 Conſenſus tamen Epiſcopi non poteſt obligare exemptos. Vnde neceſſe eſt vt hi quoque conſentiant. poſito autem conſenſu Prælatorū, quorum eſt conſentire, tributum non exigitur auctoritate laica, ſed eccleſiaſtica; & ita omnes inferiores illorum tenentur.

Exēpti debent conſentire.

DVBITATIO IIII.

Quod Iure eccleſiaſtici ſint exempti à Vectigalibus.

28 Reſpondeo & Dico Primò; Non ita ſunt exempti Iure diuino, vt abſque vlla alia exemptione non ſint ſubditi Principibus ſecularibus, ſic vt Princeps peccent contra Iuſtitiā, ſi de cauſis eorum temporalibus cognoſcant, aut tributa ab illis exigant. eſt communis ſententia Theologorum, præſertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio cap. 13. & 37. Franciſci Victoriæ relect. de poteſtate Eccleſiæ ſub finem, Ioannis Medinæ, C. de Reſtitut. quæſt. 15. Soti in 4. d. 25. quæſt. 2. ar. Couar. qq. practic. cap. 31. nu. 2. Nauarri cap. 27. n. 119. & aliarum.

Iure diuino nō ſūt propriè exempti.

Probatur Primò, Quia neque ex ſacris literis, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque Patrū teſtimonio talis exemptio probari poteſt.

Secundò, Initio naſcentis Eccleſiæ erant ſubiecti Principibus ſecularibus, vt colligitur ex Apoſtolo ad Roma 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit,* vbi etiam comprehenduntur Clerici; nam vt gloſſa ait, cum dicitur, *omnis anima*, nullus excipitur. & Chryſoſtomus in illum locum, *Oſtendens* inquit, *iſta omnibus imperari & ſacerdotibus & monachis, non ſolum ſecularibus: quod declarat cum dicit, omnis anima: etiamſi Apoſtolus ſis ſi Euangeliſta, ſi Propheta, ſiue quiſquis tandem fuerit.* Theodoretus, *Siue eſt ſacerdos quiſpiam, ſiue antiſtes, ſiue monachus, ijs cedat, quibus ſunt mandati Magiſtratus.* Theophylactus. *Inſtituens omnem animam ſiue ſacerdos ſit vel monachus, vel Apoſtolus, ſubijci principatibus.* D. Thomas in illum locum, dicit exemptionem eccleſiaſticorum à tributis, habere æquitatē, non tamē eſſe ex neceſſitate, quaſi ſit de Iure diuino. Neque dici poteſt id ſolum ſcandali vitandi cauſa præceptum eſſe: nam Apoſtolus cauſam refert in ordinationem diuinam; *quia*, inquit, *qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit*. additque *eos eſſe Dei miniſtros; & idcirco eis deberi tributa*. vnde colligitur etiam Clericos tributa debituros, niſi eſſent exempti.

29 Tertiò, Quia olim Eccleſia ex agris ſuis tributa ſoluit, etiam Imperatoribus chriſtianis, vt conſtat ex teſtimonio Ambroſij, quod habetur cap. Si tributum, 11. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Eccleſiæ ſoluant tributū.* & ex Vrbano Papa, cap. Tributum, 23. q. 8. *Quod in ore piſcis inuenitur pro Petro & Domino dari iubetur; quia de exterioribus Eccleſiæ, quod conſtitutū antiquitus eſt, pro pace & quiete, qua nos defenſare debent, Imperatoribus perſoluendum eſt.* hoc antem Eccleſia non feciſſet, ſi putaſſet ſe Iure diuino exemptam: ſicut nunquam paſſa eſt ſe ſubijci Imperatoribus in Eccleſiarum adminiſtratione; quod ſciret ſe Iure diuino exemptam, vt patet ex teſtimonio Ambroſij & Vrbani; vide cap. Conuenior, & cap. Tributum, 23. quæſt. 8. vbi agnoſcunt ſubiectionem in temporalibus, non autem in ſpiritualibus.

Dico Secundò, Rectè tamen quadam ratione dici poſſunt Iure diuino exempti, quadam Iure Canonico & ciuili. Prior pars probatur Primò, Quia Ius diuinum naturale etſi non efficiat illam exemptionem; (non enim Deus immediatè hanc exemptionem concedit) tamen dictat eam à Principibus eſſe concedendam & à Pontifice fieri poſſe; idque ob tres cauſas. Primò, Ob dignitatem ſtatus; per quem eccleſiaſtici peculiari modo ſunt diuinis rebus mancipati & conſecrati: atqui contra reuerentiam Deo debitam eſt, ſi id, quod ſemel Deo conſecratum eſt, tractetur tanquam prophanum. Hinc Dauid ne defenſionis quidem cauſa vnquam fuit auſus lædere Saulem, quia vnctus erat Domini; quæ tamen vnctio ſolum erat vmbra vnctionis & ſanctificationis eccleſiaſticorum. Secundò, Eccleſiaſtici ſunt Paſtores & patres ſecularium, & Iudices eorundem loco Dei in cauſis ſummis, quæ ſalutem æternam contingunt, conſtituti: atqui contra decorum & reuerentiam debitam eſt, vt ouis iudicet ſuum paſtorem & filius patrem; et qui ante fuit reus, ſuum Iudicem, qui illum auctoritate diuina iudicauit & abſoluit; maximè ſi alia commoda ratio iniri poteſt. Tertiò, Etſi Principes, Clericos ab iniuria defendant, & curent vt tranquilitate temporali fruantur; tamen Clerici viciſſim Principibus longè maius & diuinius beneficium conferunt: ipſorum enim miniſterio fiunt chriſtiani, accipiunt doctrinam ſalutis, remiſſionem peccatorum, animæ ſanitatem, panem cœleſtem & vitam æternam; ipſorum orationibus & ſacrificijs fulcitur regnum, auertuntur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & felix ſtatus rerum. Vnde Conſtantinus & Conſtans concedentes Clericis perpetuam ſecuritatem, nempe ab oneribus perſonalibus, addunt, *Scientes, magis religionibus, quam officij ex labore corporis vel ſudore noſtram Rempub. contineri.* vt refertur cap. In qualibet, 23. quæſt. 8. Itaque ſuis muneribus eccleſiaſticis abundè compenſant Principi & Reipublicæ; vt omnis æquitas poſtulet eos ad alia tributa adſtringi non debere.

30 Quadam rōe ſunt iure diuino exempti.

Tres cauſæ. 1. Quia rebus diuinis mancipati.

2. Quia patres & Iudices ſecularium.

3. Quia maiora beneficia rependunt.

Ex his patet, Principes lege religionis, obſeruantiæ & gratitudinis obligari, vt eccleſiaſticos exemptos habeant ſeu eximant; non autem ipſam exemptionem immediatè à Deo factam. 31

Secundò, Probatur exemplis ſcripturæ ſacræ; nam Ioſeph Geneſ. 47. totam terram Aegypti ſubiecit Regi, fecitq; tributariam, vt penderet quintam partē fructuum, præter terram ſacerdotum; quibus etiā ex publico cibaria dabātur. vnde colligit Vrbanus Papa cap. Tributum, 23. q. 8. *agros Eccleſiæ non eſſe Imperatorum exactionibus ſubijciendos.* & 1. Eſdræ 7. Artaxerxes vult ſacerdotes, leuitas & alios templi miniſtros à vectigalibus eſſe immunes. Quòd ſi naturale lumen rationis dictabat illos ſacerdotes eximēdos eſſe; quantò

Exemplis ſcripturæ probatur.

quantò magis dictat vt ſacerdotes & miniſtri noui teſtamenti eximantur; quorum & dignitas & functio eſt incóparabiliter ſublimior, & Reipub. fructuoſior?

32 In hunc ſenſum accipiendi videntur Canones, dum dicunt, Clericos & eorum res *non ſolum Iure humano, ſed etiam diuino exemptos* eſſe: quod expreſsè habetur cap. Quanquam, de cenſibus in 6. & inſinuatur cap. Non minus, de immunit. Eccleſ. cap. Si Imperator, d. 99. & Concil. Trident. ſeſſ. 25. de refor. capit. 20. vbi dicit *Perſonarum eccleſiaſticarum immunitatem Dei ordinatione & canonis ſanctionibus conſtitutum eſſe.* quamuis dici poſſit, in hoc vltimo teſtimonio, illud, *Dei ordinatione*, referendum eſſe ad immunitatem in ſpiritualibus. hoc modo videntur Canoniſtæ poſſe cum Theologis conciliari.

Explicatio Canonum.

33 Alter pars, *Quod Iure Canonico & Ciuili exempti ſint reipſa*, probatur; quia quod Ius diuinum naturale dictabat eſſe faciendum, id Iure Canonico & Ciuili præſtitum eſt, vt patet ex Canonibus citatis. Item ex capit. In qualibet, capit. Secundum Cano. & capit. Sancitum, 23. quæſt. 8. & 11. quæſt. 1. per multa capita, Item cap. At ſi clerici, capit. Clerici, cap. Qualiter, de Iudicijs.

34 Vbi Aduerte, toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuiſſe illis ſubiectos ſicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cum eorum dignitatem non agnoſcerent, neque etiam Pontifex Summus, eò quod vel non poſſet, vel non expediret. Poſtquam autem cœperũt eſſe chriſtiani, ſenſim eos cœperunt eximere. Primum quidem Conſtantinus lege lata exemit eos ab oneribus perſonalibus; vt patet capit. Conuenior, 23. quæſt. 8. & à ſolutione publici cenſus, vt teſtatur Sozomenus libro. 1. cap. 8. hiſtor. in cæteris tamen manſerunt ſubiecti. Deinde à Iuſtiniano fuerunt exempti in cauſis ciuilibus pro prima inſtantia ſolum: in criminalibus tamē reliquit eos ſub Iudice ſeculari, vt patet ex Nouella 83. & 123. multa tamē vſurparunt ſibi iſti Imperatores in cauſis eccleſiaſticis, quæ Iure diuino ſunt omnino exemptæ. Idem conceſſit immunitatem à quibuſdam tributis, L. Sancimus. 2. C. de ſacroſanctis Eccleſijs. Denique à poſterioribus Principibus omnino exempti fuerē; eaque exemptione multis ſeculis conſenſu totius orbis ſunt potiti.

Quomodo Clerici ſenſim exempti.

35 Vnde ſequitur, eam à ſucceſſoribus reuocari non poſſe. Primò, Quia fuit abſoluta & perpetua ex mente concedentium: omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum eſt irreuocabilis. Secundò; Fuit facta ad remuneranda beneficia ſpiritualia, quæ regna percipiunt ab Eccleſia. Tertiò, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit: ſicut donatio agrorum aut villarum, quæ offeruntur Eccleſiæ, eiuſque miniſtris. vnde ſicut ſacrilegium eſſet repetere agros Eccleſiæ donatos; ita ſacrilegium erit infringere Clericorum immunitatem. Quartò, Orbis chriſtianus, à quo Principes habent authoritatem, conſenſit in hanc exemptionem. vnde non eſt in Principis poteſtate eam reuocare: ſicut quod ſemel conſenſu regni eſt alienatum, non poteſt repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui ſunt ſupra ipſos Principes, eam confirmarunt.

Non poteſt hac exemptio reuocari.

36 His adde, etiamſi Principes noluiſſent in hãc exemptionem conſentire, Summi tamen Pontifices & concilia œcumenica habebant authoritatem eam inducendi; vt communiter docent DD. & probat Conaruuias in pract. c. 31. numero 3. & 4. ratio eſt, quia habent poteſtatem à Chriſto, ſtatuendi id, quod ad bonum ſpirituale Eccleſiæ & Dei honorem videtur neceſſarium, aut valde expediens: atqui exemptio Clericorum à Iuriſdictione ſecularium, eſt neceſſaria ad bonum ſpiritale Eccleſiæ & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex cauſis ſuprà allatis; tum quia valde vileſceret ſtatus eccleſiaſticus, & res diuinæ, quas tractant, ſi inſtar laicorum ad Iudices ſeculares traherentur: tum quia valde diſtraherentur à rebus diuinis; nam facilè à laicis poſſent vexari: tum quia periret libertas illa ſacerdotalis, qua in laicis inſtruendis & corripiendis vti debent: tum denique, quia laici facilè etiam cauſas eccleſiaſticas ad ſe pertraherent. Accedit quod Principes ſint ſubditi Pontifici ſicut oues paſtori: atqui Superior poteſt aliquem eximere à Iuriſdictione ſui ſubditi, præſertim quando recta gubernatio & honor Dei id poſtulat. Quod ſi Pontifex potuit Clericos eximere à Iuriſdictione ſecularium Principum; conſequens eſt vt etiam potuerit eximere à tributis; quia tributa ob Iuriſdictionem pendũtur; vt conſtat ex Apoſtolo ad Roma. 13. *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed propter conſcientiam: ideo enim & tributa præſtatis.*

Pontifex poteſt hanc exēptionē facere.

DVBITATIO V.

Quinam Clerici ſint exempti.

Reſpondeo Primò, Omnes Clericos ſacrorum ordinum, & beneficiarios & Religioſos & Religioſas exemptos eſſe idque præcipuo quodam Iure. eſt cõmunis ſententia DD. teſte Couar. in pract. c. 31. num. 5. nam hi omnes vel firmiter eccleſiaſtico ſtatui ſunt addicti, vel actu Eccleſiæ deſeruiunt. 37

Sacris initiati, beneficiarij, Religioſi.

Secundò, Clerici minorum ordinum, & primæ tonſuræ, ſi non ſint coniugati, ſecundum Canones ſunt etiam à tributis liberi; etſi neque beneficiarij ſint, neq; in aliqua Eccleſia deſeruiãt. colligitur ex c. finali. de vita & honeſt. Clericorum. ca. Quanquam, ſuprà. & ex L. Presbyteros, C. de Epiſcopis & Clericis. 38

Clerici minores.

Nec obſtat Concilium Trident. ſeſſ. 23. capi. 6. de reformat. quia loquitur ſolùm de priuilegio fori, quo non poſſint ad tribunal ſeculare pertrahi: quod priuilegium Concilium non cõcedit, niſi illis Clericis primæ tõſuræ vel minorum ordinum, qui aut beneficium eccleſiaſticum habent, aut clericalem habitum & tonſuram deferentes, alicui Eccleſiæ ex mandato Epiſcopi deſeruiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua ſchola, vel Vniuerſitate, de licentia Epiſcopi, quaſi in via ad maiores ordines verſantur.

Qui priuilegio fori fruãtur.

Tertiò, Longa tamen conſuetudine contraria, Clerici primæ tonſuræ & minorũ ordinum, qui nec beneficium habent, nec vlli Eccleſiæ deſeruiunt, videntur hanc exemptionem amiſiſſe, etiamſi coniugati non ſint; quia iam à multo tempore vectigal ſoluunt ſicut laici. Ita Couarruuias num. 9. vbi in fine ait ſe vidiſſe literas regias in hoc decretas, vt Clerici primæ tonſuræ etiam non coniugati, cogantur ſoluere decimã partem

Cõſuetudo ii ſubijcit.

partem rei venditæ: quod tamen videtur eſſe contra Ius Pontificium, in cap. Quanquam, de cenſibus, in 6.

39 *Præſcriptio an cõtra valeat.* Dices, Non poteſt vnquã valere præſcriptio aut conſuetudo contra immunitatem & libertatem eccleſiaſticam, vt expreſsè habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quæ incipit, Caſſa & irrita, & colligitur ex cap. Cauſam, de præſcriptionibus, & cap. Clerici, de Iudicijs: ergo conſuetudine non potuit hoc introduci.

Reſpondeo, Non poſſe quidem eam valere inuito Pontifice, ſeu non accedente libero eius conſenſu; ſed præſumi poſſe hunc conſenſum propter cõmoda Principum interueniſſe. nam hæc conſuetudo non erat omnino à ratione aliena; præſertim ob multitudinem talium Clericorum; quorum plerique ideo duntaxat Clerici fiebant, vt à tributis eximerentur abſque vllo animo ad eccleſiaſticum ſtatum conſcendendi.

Quod ad priuilegiũ fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, ſi in Seminario vel ſtudijs verſentur, non eſt credibile Eccleſiam conſentire aut conſenſiſſe vt poſſint eo per contrariam conſuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas ſtatus eccleſiaſtici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

40 *Clerici coniugati.* Quartò, Clerici coniugati non ſunt exempti à vectigalibus, neque Iure Canonico neque cõſuetudine; vt Rectè Couarruuias; quia duo tantum priuilegia hiſce conceduntur, nempe fori & canonis. vt patet cap. vnico, de Clericis cõiugatis in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur. Primò, Vt duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Vt deferant tonſuram & veſtes clericales: quibus addit Concilium Tridentinum, *vt priuilegio fori non gaudeat, niſi ab Epiſcopo alicuius Eccleſiæ miniſterio ſint deputati.*

DVBITATIO VI.

Quæ ſit legitima cauſa imponendi vectigalis.

41 *Cauſæ vectigalis duæ.* RΕſpondeo, Cauſa iuſta duplex eſt; Prior *neceſſitas publica*, cui aliter commodè ſuccurri nequit; vt ſi neceſſarium ſit ad ſtipendia militaria, ad reparationes vrbium, vel aliter ad *1. Neceſſitas publica.* bonum publicum valde expediens. huc etiam pertinet ſtatus principalis ſuſtentatio: nam & hæc ad bonum publicum pertinet; ratio eſt; quia ſicut Principis eſt populum regere, Ius dicere, hoſtes arcere; denique tranquillitatem & proſperitatem temporalem totis viribus procurare; ita viciſſim populus tenetur ſumptus neceſſarios ad hæc præbere. vnde etiam poteſt à Principe, ſi opus ſit, ad hoc cogi. Sed quatuor hic sũt 42 *Quatuor conditiones.* requiſitæ conditiones. Prima, Vt conſtet cauſam eſſe iuſtam; vel ſi de ea ſint diuerſæ opiniones, vt habeat probabiles rationes, ob quas poſſit prudenter ſtatuere ſe hic & nunc poſſe ob talem cauſam tributũ imponere. ſi tales rationes non habeat. vel certè non conſideret ſitne iuſtũ, quod agit, an non; ſed cœco more progrediatur non poteſt exigere; quia neſcit an Ius exigendi habeat. vnde exigendo, iniuriam populo irrogat, & ad reſtitutionem tenetur; niſi poſtea conſtet cauſam iuſtam fuiſſe; quia mala fide acquiſitum eſt reſtituendum.

Secunda, Vt cauſa ſit vectigali proportionata; ſeu, vectigal non ſit maius, quàm cauſa poſtulet: qua parte enim excedit, eſt iniquum.

Tertia, Ne inſumatur in alienos vſus; vt in prodigas largitiones & alias expenſas inutiles publicas, vel priuatas, ad quas populus non tenetur contribuere: teſte Caietano v. Vectigalia, & Petro Nauarra l.3. cap.1. nu.255.

Quarta Ne diutius quàm cauſa poſtulat, continuetur: niſi fortè noua cauſa ſuperuenerit, ob 43 quam de nouo imponi potuiſſet; tunc enim licebit continuare; quia cauſa continuatur in ſimili, dum in locum prioris cauſæ, alia æquæ iuſta ſuccedit.

Vbi tamen Aduerte ex Alphonſo Caſtro l.1. de lege pœna. cap.11. ſi cauſa immediata tributi non ſit negotium aliquod tranſitorium, ſed *Si cauſa ſit manens.* obligatio quædam permanens, (v.g. ad vindicandum perpetuò mare à piratis, itinera à latronibus) non ſtatim ceſſare tributum, ſi aliquo anno piratæ vel latrones non graſſentur: quia pro ipſa obligatione exigitur, quæ continua eſt, ſemperque manet; tenetur enim Princeps ſemper eſſe paratus, & habere naues & milites expeditos. ſecus eſt quando immediatè pro aliqua neceſſitate tranſitoria indicitur, illa enim ceſſante tributum ceſſat.

Quod ſi hæ conditionès ſeruatæ non fuerint, 44 tenetur Princeps ad reſtitutionem, & ipſo non reſtituente, tenetur exactor: eſt enim fraus & rapina; vt docet Caietanus v. Vectigalia iniqua; & conſentiunt cæteri DD.

Circa tamen exactorem Notandum eſt ex 45 Caietano, §. Occurunt; ſi dubium ſit an vecti- *Exactor, ſeu redemptor in dubio.* gal ſit iuſtum, an iniuſtum, alijs affirmantibus, alijs negantibus; exactor, qui eſt ſubditus Principis, & obedientia compulſus exigit, non peccat, nec tenetur reſtituere; quia obedientia in dubio excuſat. ſicuti ſubditus qui compellitur ire ad bellum, quod non conſtat ei eſſe iniuſtum, excuſatur; etiamſi poſtea iniuſtum fuiſſe deprehendatur. ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio Superioris, qui ius imperandi poſſidet: meritò enim inferior in dubio iudicium ſuum Superiori debet ſubmittere & obſequium debitum non ſubtrahere. Secus tamen eſſet, ſi ſciret Superiorem ſuum dubitare, & dubitanter imperare; quia ſciret tunc illum non habere ius imperandi. Si verò non eſt ſubditus, aut ſi non compellitur, non poteſt 46 ſe ſponte ad talia dubia vectigalia exigenda offerre; niſi tãtam ſciat eſſe Principis probitatem & prudentiam, vt meritò in eius iudicio poſſit acquieſcere. alioqui mortiferè peccat exponens ſe periculo cooperandi iniuſtitiæ; & tenetur ad reſtitutionem; niſi poſtea deprehenſum fuerit iuſta fuiſſe. ratio eſt, quia mala fide exegit & lata culpa damnum intulit. ſicut is, qui à ſuo debitore exigit aliquid, de quo ambigit an debeatur.

Vtrum autem talis exactor ſit excommunicatus, quãdo dubitatio de iuſtitia vectigalis oritur 47 *An ſit excommunicatus.* ex dubitatione de poteſtate imponentis, quæri poteſt. Sed dicendum eſt non eſſe excommunicatũ, niſi ex parte rei, is, qui impoſuit, deprehendatur poteſtate caruiſſe. ſi enim ille verè caruit poteſtate, exactor cũ tali dubio exigens, ab initio excommunicatus cenſeri debet: quia mala ſide exegit quæ imponi non poterant, & ita accommodantur ei verba Bullæ Cœnæ, & cap.

Quanquam,

Quanquam, de cenſibus. in 6. vide Nauarrum cap. 27. nu. 61. & 70.

48 Petes, Quid ſi Rex ſua culpa ærarium exhauſerit, v. g. ludis, conuiuijs, profuſis largitionibus, bellis inconſultis, poteritne vrgente neceſſitate, noua tributa imponere?

Si culpâ Principis exhauſtum.

Reſpondeo poſſe, ſi alia ratione non poſſit publicum malum auertere; quia ſubditi in publica neceſſitate tenentur opem ferre. ſed hoc caſu deberet Princeps omnes ſumptus parum neceſſarios accidere; & poſtea cum res meliori loco fuerint, illud extraordinarium damnum, culpa ſua conflactum, populo ſarcire, vt rectè docet Medina quæſt. 13.

49 Altera cauſa iuſta imponendi vectigalis eſt compenſatio ſumptuum & damnorum acceptorum, & iuſta vindicta. Tale tributum ſolet imponi tum ſubditis, qui iniquè rebbellarunt contra ſuum Principem, eique cauſa multorum ſumptuum & damnorum fuerunt; idque partim titulo iuſtæ punitionis, partim Iure ſarciendorum damnorum: tum etiam honeſtibus externis iam deuictis, qui vel damnum intulerunt, vel iniquum bellum mouerunt; vt docet Victoria, relectio. 4. de Iure belli numero 57. & probat ex cap. 20. Deutero. ratio ferè eſt eadem, quæ in ſubditis rebellibus. fit enim partim iure vindictæ, quod iniuriam irrogarint; partim iure compenſationis damnarum & ſumptuum, quorum cauſa extiterunt.

2. Compẽſatio ſumptuum.

DVBITATIO VII.

Vtrum Vectigalia conſtituta ſuper eis rebus, quæ ad Vſum neceſſarium familiæ emuntur, aut Venduntur, aut aduehuntur, ſint iuſta.

50 CAietanus v. Vectigal, circa principium, §. Ex forma, & circa finem, §. Quintũ eſt, condemnat huiuſmodi vectigalia, & ſolum admittit ea, quæ imponuntur rebus cauſa negotiationis aduectis. eiuſdem ferè ſententiæ eſt Driedo quoad pauperiores, lib. 2. de libert. chriſtiana cap. 5. Probatur Primò, Quia in illis non ſeruatur iuſta forma tributorum, quæ poſtulat vt pauperiores non magis onerentur quàm diuites; ſed quiſque proportione ſuarum facultatum & lucrorum. In hoc autem genere magis grauantur pauperes, quibus paruæ facultates & nihil lucri ex uegotiatione: quod ſanè videtur iniquum. Minor probatur, quia quò eſt pauperior, pluribusque liberis oppreſſus, eò plura de rebus ſuis debet vendere, & de rebus alienis emere ad neceſſarium vſum: diuites autem non coguntur ſua vendere, & poſſunt ipſi alere peccora, & reliqua neceſſaria è ſuis villis parare; poſſunt etiam obſeruare tempus, quo res ſunt viliores, & tunc magno commodo coemere: ergo hoc vectigali multò magis grauantur pauperes, quàm diuites. Confirmatur ex Driedone ſuprà], vbi dicit; *Iniuſta eſſe vectigalia ſi ſic imponantur vt plus grauentur qui iuſta ratione minus ſũt grauãdi; vtpote ſi magis indigẽtes grauentur plus aut æqualiter cũ ditioribus, minuſque egentibus. Iniquum eſt pauperem pro rebus, quas vſu ſuo conſumendas defert, tantũdem ad ſupportãdum Reipub. onera ſoluere, quãtum diues ſoluit pro ſimilibus rebus æqualis ponderis, ad vſum ſuum delatis*, &c. & infrà dicit *non eſſe ingerendum ſcrupulum, huiuſmodi vectigalia fraudantibus, præſertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Reipub. contribuere, ſed ſolùm ſecundum proportionem ſuarum facultatum.*

Sententia Caietani.

Secundò, Probatur ex Iure ciuili, nam L. Vniuerſi, C. de vectigalib. ſub pœna capitis prohibetũr, ne ex rebus, quæ ad vſum proprium inuehũtur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quanquam, de cenſibus in 6. vbi dicitur; *Pedagiorum exationes, tam iure Canonico, quàm ciuili, regulariter meritò eſſe damnatas.* quod intellige de pedagijs, quæ imponuntur rebus, quas ad ſuum quiſque vſum defert. Eandem ſententiam tenet Toletus l. 5. inſtruct. ſacerd. capitulo 73. vbi dicit, non ſolùm peccare exactores huiuſmodi vectigalium; ſed etiam eſſe excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem ſunt prohibita. vnde non minùs ſunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagium numero tertio, & quidam recentiores.

Reſpondeo, Hanc ſententiam ordinariè veram eſſe: ſunt tamen quatuor caſus, in quibus talia vectigalia poſſunt imponi. Primò, Si publica neceſſitas vrgeat; & vectigalia, quæ aliunde colligi poſſunt, non ſufficiant: tunc enim hiſce rebus imponi poſſunt; ita tamen vt non ſint maiora, quàm illa grauis Reipub. neceſſitas poſtulet Ita Diuus Antonius 2. p. titulo primo capitulo, 13. §. nono Medina queſt. 15. Syluester v. Gabella tertia quæſtione quinta Nauarr. capi. 17. numero 202. Ratio eſt Primò, Quia membra Reipublicæ tenẽtur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere ſi neceſſe ſit: ergo multò magis ex rebus ad victum neceſſarijs aliquid ſoluere, ſi aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud, quod ſoluunt mercatores pro ſuis mercibus, tandem recumbit in pauperes, & eos, qui ſibi neceſſaria parant; & tamen hæc cenſentur iuſta: ergo illa alia non ſunt condemnanda, quando alia ratio commodior non ſuppetit. 51

Quatuor caſus, quibus poſſunt imponi.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia eſſe maiora, quàm neceſſitas præcisè requirat, ex eo conſtat, quòd à iuſta forma nonnihil exorbitent, à qua, quàm minimùm fieri poteſt, recedendum eſt: quam ob cauſam Iure Canonico & Ciuili regulariter ſunt prohibita. Addo, multò æquiora eſſe quæ rebus non ita neceſſarijs; vt ad delitias elegantiam, vel luxum ſpectantibus imponuntur, verbi gratia panno pretioſo, ſerico, holoſerico, vndulato, tapetibus, vaſis argenteis, pretioſis vinis, & edulijs, & ſimilibus, ſine quibus homines viuere poſſunt; tunc enim potiſſimùm onerantur ditiores, & qui commodè ferre poſſunt.

Secundò, Si ob aliquam cauſam publicam ex conſenſu totius populi ſtatuatur; vt inquit Medina. ratio eſt, quia quiſque poteſt ſibi onus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen conſenſus debet eſſe liber & ſolùm conſentientes conſtringere. quare qui non conſenſerunt vel coactè conſenſerunt, non obligabuntur. 52

Tertiò, Si pro ſecuritate viatum, nempe perſonarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione conſuli earum ſecuritati nequit. ſatius enim eſt hoc onus ſuſtinere, quàm omnia

omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Si conſuetudo memoriam hominũ vincat. Quartò, Si ſit conſuetudo, quæ memoriam hominum excedat: hæc enim poteſt talia tributa excuſare; modò tamen ratio pauperum habeatur. Adde, & modò non conſtet, cauſam ob quam impoſita fuerunt, ceſſaſſe: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præſcripta.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa conſuetudo tanto tempore abſque murmure & oppoſitione plebis fuiſſet ſeruata: quia tunc potiùs præſumendum eſſet aliam cauſam legitimam in locum prioris ſucceſſiſſe, quàm illa tributa iniquè tam longo tempore fuiſſe extorta. Vſus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniuſtitiæ præſumptionem, iuxta ea, quæ dicta ſunt ſuprà capitulo ſexto, dubitat. 10. & 12.

DVBITATIO VIII.

Vtrum qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vſum comparatis impoſitum eſt, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem.

53 *Sentẽtia multorum DD. nõ eſſe peccatum mort. fraudare.* QVidam Doctores docent hos non peccare mortaliter: ac proinde non teneri ad reſtitutionem. Ita Angelus v. Pedagium nu. 6. Nauar. c. 23. nu. 55. & 60. Beja in ſuo libello caſuum, caſu 1. ſecundo Aprilis. Probari poteſt hæc ſententia Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponũtur per ſtatutum, nullum continent verbum præceptiuum, ſed tantùm verbum *ſtatuimus* vel *ordinamus* vt quilibet ſoluat tale quid ſub pœna cadendi in commiſſum. qua forma non ſignificatur obligatio ſub peccato mortali, ſed tantùm rem poſſe à fiſco vindicari poſt ſententiam, ſi vectigal ſolutum non fuerit. Confirmatur, quia lex purè pœnalis (qualis eſt iſta) non obligat niſi ad pœnam, idque poſt ſententiam, vt docet Henricus à Gan-
54 dauo quodlib. 3. quæſt. 22. Ita Angelus ſuprà, & v. Inobedientia, num. 1. vbi addit: *ſtatutum purè pœnale, ex forma ſtatuti ſolùm obligare ad pœnam*; (nempe poſt ſententiam) *ex intentione autem ſtatuentis obligare ad culpam, ſi paſſim temerariè aut cauſa leui violetur.* Vnde ſequitur non fore peccatum, ſi quis ſemel, bis, aut ter fraudet. ſecus verò ſi paſſim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiamſi verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præſertim quando apponunt pœnam in bonis temporalibus: tunc enim videntur ſatis habere, ſi illa pœna, iis, qui deprehẽſi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea ſententia Matthæum Matthiſium virum doctiſ. & alios. Tertiò, Quia leges & ſtatuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel ſimilem ſpeciem è regno efferat ſub pœna commiſſi; (id eſt, ſub pœna amiſſionis rei) non obligant ſub peccato, vt multi DD. ſentiunt; (pauci enim ſunt, qui ſibi inde ſcrupulum faciant, præſertim in efferendo auro & argento) ſed ſolùm tribuunt ius Principi ad rem, ſi deprehenſi fuerint, fiſco vindicandam. quare idem dici non opterit de ſtatutis vectigalium?

Ob has rationes videri poſſit alicui hæc ſententia non improbabilis, præſertim in vectigalibus nouis & multum oneroſis: etſi enim per tales fraudationes aliquid Principi vel redemptori decedat; mulctæ tamen & confiſcationes in deprehenſos facilè compenſant. Accedit quòd redemptores ſciant talia fieri conſueuiſſe, & ideo minoris conducant. 55

Reſpondeo tamen & Dico Primò, Verius eſſe, quando conſtat huiuſmodi vectigal iuſtè impoſitum eſſe & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in ſumma notabili, mortiferè peccare & teneri ad reſtitutionem. Sylueſter Gabella tertiò, numero 21. & 22. vbi dicit omnes Summiſtas ita ſentire, præter Angelum; Caietanus v. Vectigalia, Fumus v. Vectigal, numero ſexto, Ioannes Medina quæſt. 13. Couarruuias ad regul. Peccatum, par. 2. §. 5. numero quinto, & alij recentiores. 56 *Contrarium verius. Probatur.*

Probatur Primo, Ad Romanos decimo tertio. Ideo & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes: Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal. vbi apertè Apoſtolus docet, vectigal eſſe debitum Principi propter adminiſtrationem Reipublic. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo.* vbi ſatis indicatur vectigalia iuſta eſſe ſoluenda.

Secundò Probatur, Quia Reſpublica lege iuſtitiæ debet principi iuſtum ſtipendium adminiſtrationis & ſubſidium neceſſarium ad conſeruationem publicæ tranquillitatis: hoc enim tacitè promiſit, dum eum ſibi præpoſuit: ergo quando hæc obligatio eſt in ſingulas Reipubl. partes diſtributa, aſſignata cuique ſua portione, & determinatis rebus, ex quibus ſoluenda ſit; ſinguli ex Iuſtitia tenentur illam ſoluere. Eadem enim obligatione, qua Reſpublica tenetur in genere adſumptus neceſſarios, ſinguli in particulari tenentur ad ſuam partem ipſis debito modo aſſignatam: quare cum ſingulis aſſignetur ſua pars per tale vectigal, tenentur ſinguli lege iuſtitiæ tale vectigal ſoluere. 57

Tertiò, Facta determinatione decimæ partis ſoluendæ miniſtris Eccleſiæ in ſtipendium ſuſtentationis, ſinguli ex iuſtitia tenentur decimam illam ſoluere: ergo ſimiliter, facta determinatione vectigalis, quantum, & ex quibus rebus ſit ſoluendum principi, ſinguli lege iuſtitiæ tenentur illud ſoluere. eſt enim par vtrobique ratio: ſicut enim decimæ debentur Prælatis Eccleſiæ ob gubernationem ſpiritalem, ita vectigalia principibus ſecularibus ob gubernationem temporalem. 58 *Decima.*

Ex his ſolui poſſunt argumenta ſententiæ aduerſæ. Nam leges tributorum non tantum ſtatuunt vel præcipiunt quid ſit agendum; ſed etiam determinant iuſtum ſtipendium Principis, vel ſubſidium ad onera publica ferenda neceſſarium. quare ſicut aliæ leges, quibus pretia rerum deternantur, obligant in conſcientia: etiamſi nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & ſtatuta vectigalium. Adde, fundamentum illud Angeli, & Nauarri de lege pœnali, non eſſe ſolidum: de quo prima ſecundæ quæſtione 96. articulo quarto. 59 *Leges tributorum & vectigalium.*

KK Dices

60 Dices, Has rationes ſolùm probare de vectigalibus antiquis, quæ iam olim ſtatuta ſunt Principi in ſtipendium, pro adminiſtratione Reipublicæ: non autem de ijs, quæ recens inſtituuntur ob aliquam publicam neceſſitatem: quia Reſpublica nō tenetur ex Iuſtitia talia admittere; ſed ſolùm ex obedientia & amore boni communis: ac proinde non cenſentur ſinguli ciues in particulari obligari ex iuſtitia, ſed ſolùm ex obedientia Principis, & ſub pœna pecuniaria, quam ille ſtatuerit: hoc enim ſufficit ad finem propoſitum.

Reſpondeo, Cum Reſpublica totam ſuam poteſtatem in Principem tranſtulerit, non apparet ratio, cur Princeps non poſſit obligare ſingulos, non ſolum lege obedientiæ, ſed etiam iuſtitiæ, ad vectigal ſoluendum: quia Reſpub. potuiſſet eos ſic obſtringere: quòd ſi poteſt, cur non cenſeatur facere, cùm hæc ratio ſit efficacior ad finem conſequendum?

61 *Vtrum debeat exigi.* Notandum tamen eſt Primò, Multos viros doctos ſentire, vectigal pro rebus de loco in locum tranſuectis, (præſertim quando eſt graue) non debere ſolui, niſi exigatur; modò nihil fraude actum ſit: vt ſi non abſconderis, cuſtodes nō deceperis: non enim teneris ipſe exactorē quærere. Ita Tabiena v. Pedagium §. octauo, Sotus l. 3. de Iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo ſeptimo in fine. Henriquez de Indulgentijs cap. 36. Probabilius tamen eſt ſeruandam eſſe conſuetudinem: hæc enim eſt optima legum & voluntatis Principis interpres.

62 *Si ob extremā vel grauem neceſſitatem aliquid ematur aut vendatur.* Notandum Secundò, Aequitati conſentaneā eſſe multorum Doctorum ſententiam, Eum, qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad ſolatium ſuæ extremæ, vel magnæ neceſſitatis, nō debere in conſcientia vectigal. Ita docet Petrus Nauarra leg. tertia, capitulo primo, numer. 236. ex Caietano, Pedraza, Nauarro, Diui Antonino, Soto, Fumo, Syluestro, Angelo. ratio eſt, quia reſpectu talis perſonæ cenſetur immodicum, ac proinde carens debita forma iuſti vectigalis. vnde infert Petrus Nauarra, pauperes, qui aliquid vendunt ex proprijs fructibus: vel ex ſuppellectili, nihil debere; cùm id faciant ad ſupplenda neceſſaria vitæ, vltra quæ nihil vel parum habent. Puto tamen hic etiam eſſe conſiderandam conſuetudinem: ſi enim conſuetudo habet, vt tales etiam partem aliquam ſoluāt, ea meritò ſeruari poteſt; præſertim ſi Princeps aliunde neceſſaria habere nequeat. Si tamen aliunde ſibi poſſet conſulere, conſuetudo illa, corruptela cenſenda eſſet, teſte Angelo, Caietano, Gabriele & Syluestro, vt docet Petrus Nauarra num. 237.

63 *Quid ſi dubia ſit iuſtitia vectigalis. Sententia multorum DD. eſt debere conſtare de iuſtitia nouorum.* Sed difficultas ſupereſt, Vtrum coram Deo ſit obligatio ſoluendi, quando ſunt probabiles rationes dubitandi de Iuſtitia vectigalis. Multi Doctores affirmant omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, (id eſt, quæ ab hominum memoria ſunt inſtituta) niſi conſtet de eorum Iuſtitia, præſumi iniuſta, ac proinde in conſcientia non deberi, ſi ſcandalū abſit. Ita Angelus v. Pedagium numero ſexto, Gabr. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 5. concl. 7. Caietanus ſupra, Sylueſter Gabella 3. quæſt. 3. verſu ſecundo, & q. 14. Fumus Gabella num. 18. Arrog. q. 62. ar. 3. Driedo lib. 2. de libert. chriſtiana cap. 5. §. Cæterum.

Fundamētum horum DD. eſt duplex, Primò, Quia præſumptio Iuris his vectigalibus obſtat. dicitur enim cap. Quanquam, de Cenſibus in 6. *Pedagiorum exactiones tam iure Canonico quàm Ciuili, regulariter meritò ſunt damnatæ.* cuius cauſa eſt, *quia tot conditiones requiruntur ad iuſtitiam vectigalis, vt difficile fortè ſit iuſta inuenire,* inquit Caietanus. Debent enim eſſe iuſta ex cauſa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia; & ex vſu, vt dictum dubit. 1. ergo niſi moraliter certum ſit eſſe iuſta, populus non tenetur. Secundò, Quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis, atqui populus poſſidet ſuam pecuniam & immunitatem. ergo, &c.

Reſpondeo tamen & Dico Secundò, Verius eſſe, vt ſubditi teneantur ad ſolutionem vectigalis noui, non eſſe neceſſarium vt ipſis conſtet eſſe iuſtum; ſed ſatis eſt, vt non habeant probabiles rationes ob quas probabiliter poſſint iudicare eſſe iniuſtum. ſi tamen tales rationes habuerint, non tenebuntur in conſcientia ſoluere. Ita Petrus Nauarr. libro tertio, capitulo primo, numero 263. Prior pars probatur Primò, quia ſubditus in dubio negatiuo, (id eſt, quando dubitat ex ignorantia, quòd in neutram partem rationes habeat) tenetur ſe conformare iudicio Superioris; nullam enim habet cauſam, cur contra ſentiat. Secundò, Quia Princeps vt poſſit imponere vectigal, non neceſſariò debet eſſe certus ſpeculatiuè de iuſtitia vectigalis; ſufficit vt de ea rationes probabiles habeat. quiuis enim in actionibus ſuis ſententiam probabilem ſequi poteſt, adeo vt etiam in bello inferendo Princeps probabili ſententiæ dictanti licitum eſſe inferre, ſe poſſit conformare: ergo ſubditus vt obligetur ſoluere, non debet eſſe certus, ſed ſufficit vt non habeat probabilem rationem credendi eſſe iniqua. 64 *Contrariū verius.* 65 *Non debet eſſe certus ſpecula*

Ad primum fundamentum ſententiæ contrariæ Reſpondeo, Præſumptionem Iuris non obſtare vectigalibus nouis, quæ à ſupremis Principibus conſtat eſſe impoſita: nuſquam enim in Iure Canonico vel Ciuili hæc damnantur: imò apertè approbantur cap. Super quibuſdam, de verborum ſignificatione, & L. Non ſolent, C. Vectigalia noua inſtitui non poſſe; ad quas tamen duas ſanctiones reſpicit Pontifex, cùm ait, *Iure Canonico & Ciuili eſſe damnata;* vt notat gloſſa. loquitur ergo de vectigalibus, de quibus non conſtat eſſe legitima auctoritate inſtituta vel conceſſa; vt ab Imperatore, Rege vel Concilio generali; aut antiqua conſuetudine, quæ memoriam hominum ſuperet, introducta. & quia tempore Bonifacij pleraque, quæ per Italiam vigebant, erant talia, dicit ea *regulariter* eſſe damnata, id eſt, ea, quæ regulariter ſunt in vſu per Italiam; quia abſque legitima authoritate introducta. Ad ſecundum patet ex prima probatione. In eo caſu, vt ſummum, habet Ius differendi ſolutionem donec diligenter de tota re inquiſiuerit. 66 *Cōtra quā ſit præſūptio Iuris.*

Altera pars, *Subditum non teneri quando ſunt probabiles rationes eſſe iniquum,* eſt communis Doctorum. D. Antoninus 2. par. tit. 1. cap. 14. §. 8. Petrus Nauar. ſuprà numero 263. & cęteri Doctores ſuprà citati. ratio eſt, tum quia poſſunt ſe conformare opinioni probabili: tum quia in tali dubio melior eſt conditio poſſidentis. Illud autem dictum commune, *In dubio præſumendum pro ſen-* 67 *Si ſubditus probabiles rationes habeat.*

68 *pro ſententia Superiori*, intelligendum eſt quando non agitur de intereſſe ſeu damno inferioris. Nec obſtat quòd Princeps iuſtè poſſit exigere; quia vtraque pars ſuo Iure vtitur, dum probabiles rationes ſequitur. quo modo ſæpe fit vtrinque bellum ſit iuſtum: ignorantia enim veritatis facit, vt vterque propter rationes ſpeciem veritatis habentes, bona fide iuſtitiam à ſe ſtare putet. Cauendum tamen eſt ſcandalum & maior Reip. turbatio.

DVBITATIO IX.

Vtrum is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud ſoluere, principali non ſoluente.

69 Reſpondeo; Hoc vectigal poſſe eſſe vel partem aliquotam mercium, verbi gratia quintam, decimam, decimam quintam, vel vigeſimam, vel pecuniam aliquam: & quidem ſi non eſt certa pars mercium, ſed pecunia per venditorem ſoluenda, certum eſt non teneri emptorem ſoluenda, certum eſt non teneri emptorem in conſcientia illud ſoluere, quamuis norit venditorem fraudaſſe; modò tamen illi cauſa non fuerit. Ratio eſt, quia illud tributũ non eſt onus affixum rei, quod ſimul cum re trãſeat in emptorem, ſed eſt onus perſonale mercatoris, permanens in ipſo, quamuis ex mercis deportatione contractum.

70 Notandum tamen, cum mercator ante venditionem dum adhuc res erat ipſius, vectigal deberet, rem illam contraxiſſe obligationem hypothecæ: quia omnia bona eius, qui tributum debet, ſunt tacitè inſtar pignorum pro tributis obligata, vt expreſsè habetur L. 1. C. Quibus cauſis pignus vel hypotheca tacitè cõtrahatur. quo fit vt cũ hac obligatione ad emptorem tranſeat; ac proinde ſi fraudator vectigalis non ſit ſoluẽdo, vel effugerit, poteſt ſuper ea fieri executio: alioquin ſi ab ipſo recuperari debitum poteſt, executio ſuper re illa, poſtquam in alterius dominium ceſſit, fieri non poteſt, vt colligitur ex Authent. Hoc ſi debitor, C. de Pignoribus & hypothecis, vbi dicitur, *Si alius quàm debitor rem hypothecatam poſſideat, inhibetur hypothecaria actio; donec perſonaliter actum ſit cum reo & interceſſore*, ideſt, cum debitore & fideiuſſore. Putarem tamen hęc intelligenda quãdo emptor neſciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione perſonali agat contra debitorem, vel hypothecaria contra poſſeſſorem. vt habemus L. Diſtractis, C. de pignoribus & hypothecis.

Res eſt hypothecata.

71 Sed maior difficultas eſt, Si vectigal ex ipſis mercibus debitum, erat certa aliqua mercium portio: videtur enim tunc emptor in conſcientia teneri, ſi ſciat venditorem non ſoluiſſe. Primò, Quia illud debitum ſeu onus eſt reale & inhærens ipſis mercibus immediatè: atqui res tranſit cum ſuo onere, ad quemcunque perueniat poſſeſſorem. Secundò, Ex cap. Cum non ſit in homine, tit. de decimis, vbi dicitur, *Fructus nondum decimatos*, (ideſt, ex quibus decimæ nondum ſunt extractæ) *non poſſe alienari abſque onere decimarum. quia res tranſit cum ſuo onere*: ergo idem cenſendum eſt de tributo, quando eſt quota pars ipſius mercis. Hæc ſententia eſt probabilis: quam indicat Syluester Gabella tertia, numero decimo octauo.

Si vectigal eſt pars mercium.

Contraria tamen videtur verior, quam aduerto placuiſſe noſtro Molinæ diſput. 675. Probatur Primò, Quia onus ſoluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, ſed ad venditorem, qui tales res adducit & vendit: hic enim iubetur quintam vel decimam partem mercium ſoluere, non emptor: ergo emptor non tenetur. 72

Contrarium verius.

Eſt onus venditoris.

Secundò, Illa pars mercium antequam ſit ſeparata & tradita, non magis pertinet ad Principem, cui vectigal ſoluendum eſt, quam res vendita & nondum tradita pertinet ad emptorem. at ſi talis res ſecundo emptori vendatur & tradatur, hic acquirit eius dominium, & non tenetur priori emptori ad reſtitutionem, vt patet ex L. Quoties, Codic. de rei vendicatione & L. Traditionibus, Cod. de pactis: eſtque communis ſententia Doctorum. vt ſupra capitulo vigeſimo primo, dub. 19. oſtenſum eſt: ergo ſimiliter ſi merces illæ, in quibus continetur hæc pars ſoluenda nomine vectigalis, vendantur, nõ tenebitur emptor ad illius reſtitutionem in foro conſcientiæ. Maior patet, quia Princeps nõ habet dominium illarum mercium, aut alicuius partis earum, antequam ea ſit ſeparata ac tradita, ſed ſolum habet Ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipſi ſoluat; & præterea habet Ius hypothecæ in totas merces, vt vbicunque fuerint, poſſit ex illis partem ſuam decerpere; & in cætera omnia bona venditoris, vt ex dictis conſtat. 73

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, quia emit à vero domino, & non fuit cauſa cur ille non ſolueret, vt ſuppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acquiſiuit dominium rei per emptionem & apprehenſionem. neque ratione oneris impoſiti illi rei; quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorẽ, vt dictum eſt: ergo non tenetur.

Ad primam rationem alterius ſententiæ Reſpondeo, Illud onus ſoluendi tributi non eſſe propriè reale, ſed perſonale, ſolam perſonam vẽdentis afficiens. ſecundariò tamen poteſt dici reale, quatenus ſolutio non pecunia, ſed ex rebus ipſis per venditorem fieri debet.

Reſpondetur ad argumẽta.

Ad ſecundam dici poteſt aliam eſſe rationem decimarum: has enim iubetur ſoluere non ſolum is, qui fructus colligit, ſed quiuis ad quem fructus indecimati peruenerunt: vt colligitur ex dict. cap. Cum non ſit, de decimis; vbi ſic habetur, *Statuimus vt in prærogatiuam dominij generalis, exactionem tributorum & cenſuum precedat ſolutio decimarum: vel ſaltem hi ad quos cenſus vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere ſuo tranſit) ea per cenſuras eccleſiaſticas decimare cogantur Eccleſiis, quibus de Iure debentur.* 74

Alia eſt ratio decimarum.

Idem innuat D. Thom. q. 87. art. 2. ad. 4. Imò valdè probabile eſt hoc ipſo, quo fructus extãt, decimam partem indeterminatè ad Eccleſiam pertinere, in eiuſque dominium cedere, vt inf. cap. 39. dubit. 3. dicemus. Et quamuis Eccleſia dominium non haberet; tamen facilè ſtatuere poteſt, vt ad quemcunque dominium rei non decimatæ peruenerit, is hoc ipſo obligationem ſoluendi contrahat. ſicut enim hypotheca, etſi non ſit vel tota vel ex parte in dominio creditoris; tamen hoc habet onus, vt apud quemcunq; reperta fuerit, poſſit ex ea petere ſolutionem, ſi

opus ſit; ita etiam res non decimata poteſt immediatè habere hoc onus, vt in cuiuſcunque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Eccleſiæ dare. Simile ſtatui potuiſſet in illis tributis, vbi pars rei loco tributi ſoluitur; ſed reipſa non videtur ita ſtatutum: ac propterea non eadem in vtriſque ratio.

DVBITATIO X.

Vtrum is, cui Princeps debet, nec poteſt ſolutionem impetrare, poſſit fraudatione vectigalium ſibi compenſare.

SVppono non eſſe dubium, ſi vectigal non ſit venditum vel locatum alteri, ſed Princeps ipſe per ſuos Quæſtores illud immediatè recipiat: tunc enim manifeſtum eſt compenſationē licitam eſſe.

75 *Licita eſt compenſatio.* Sed difficultas eſt, ſi alteri ſit elocatum, qui certam ſummam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in ſe transferat.

Reſpondeo, Etiam in hoc caſu licitam eſſe cōpenſationem, vt rectè docet Syluester, Gabella 3. quæſt. 9. & Petrus Nauarra l. 3. cap. 1. nu. 247. Primò, Quia Redemptores verè damnum non accipiunt, cum ob plurimas ſubditorum fraudes (quas ipſi norunt internenire) longè minoris redimant, quàm valeant: vnde & in ipſo cōtractu cenſentur eſſe parati talia incōmoda ſubire. Secundò, Totum ius, quod acquirit conductor, aſſiduè dependet à Iure Principis: nihil enim eſt aliud quàm facultas quædam exequendi illud Ius, quod ipſe Princeps decurſu totius anni habet; ac proinde non poteſt eſſe maius, quàm Ius illud, quod Princeps ſingulis momentis per annum habet: effectus enim aſſiduè ab aliqua cauſa dependens non poteſt vllo temporis momento habere maiorem vim, quàm ipſa cauſa illo momento habeat: ergo conductor nō poteſt habere maius Ius ad exigendum à me vectigal, quàm ipſe Princeps eo tempore in me habeat. quare cū ratione Iuris, quod ego viciſſim habeo in Principem, ius Principis elidatur compenſatione; conſequens eſt vt in conductorem Ius vllum exigendi a me vectigal transferre non poſſit.

76 Idem vſu venit in cenſibus, decimis & ſimilibus iuribus, quæ elocari poſſunt: conductor enim cum ius habeat aſsiduè pendens a iure domini elocantis, non plus poteſt, quàm ipſe dominus poſſet, ſi ipſemet ſuo iure exigeret. quare ſi is, cui ego debeo decimas vel penſionem annui cenſus, mihi viciſſim alio nomine ſit debitor, nec poſſim obtinere ſolutionem, licitum mihi eſt vti compenſatione, nō ſoluendo decimas vel penſionem. Quòd ſi conductor damnum incurrat, repetat à locatore: nō enim poteſt creditor elocare ius, quod habet in debitorem, cū damno debitoris.

Si totum Ius translatū fuit aut contractū debitum. Secus tamen eſſet, ſi totum ius vectigalis ſeu decimarum, vel cenſus in alterum transferretur, non retento dominio directo: tunc enim ſi prior dominus mihi ex aliqua cauſa fieret debitor poſt illam alienationem, non poſſem vti compenſatione, non ſoluendo; quia ſolutio cēſus nullo modo eſſet debita priori domino, & ille nullum ius ad illam haberet. Si tamen an-
77 te alienationem mihi debitor fuiſſet, poſſem vti compenſatione, alia via non ſuppetente; quia non potuit transferre alteri Ius in me, ſi ipſemet erat mihi debitor: hoc enim eſſet vendere rem meam; vt rectè Sylueſter ait: nam Ius, quod ille habet in me, per compenſationem fit quaſi meum: ita enim extinguitur in Principe ratione debiti, quod ipſe mihi debet; ſeu rōne iuris, quod ego in ipſum viciſſim habeo, ac ſi meum fieret. Pari modo, ſi ego debeam tibi cenſum annuum 100. aureorum, & 78
tu mihi intuleris damnum iniuſtum pluris vel minoris æſtimatum, non potes illum cenſum ita vendere vt ego compenſatione vti non poſſim, ſi aliter mihi debitum à te nequeam rediпiſci: hoc enim iniquum foret: nam ratione iuris, quod in te habeo, poſſum ius tuum, quod habes in me, ſecundum iuſtam proportionem 79
extinguere. Sicut enim debitor non poteſt debitum transferre in alium ſine conſenſu creditoris; ita creditor ius ſuum, quod habet in debitorem, non poteſt in alium transferre, quando ipſe viciſſim eſt debitor: quia id fieret cum alterius iniuria.

Dices, Si tu mihi ſis debitor, & gratis vel pretio concedas vſumfructum agri tui Petro, non poſſum ex eo clam mihi compenſationem facere: ergo neque ex cenſu, quem ego tibi debeo, ſi eius vſum alteri conceſſeris. *Obiectio.*

Reſpon. neg. conſequentiam; quia conceſſo vſufructu agri tui, fructus enati, eo ipſo pertinent ad vſumfructuarium vel cōductorem: ſed ſi concedas vſumfructum cenſus, quem ego tibi debeo, fructus illius cenſus non efficiuntur vſufructuarij, ſicut nec tui antequam conſignētur; ſed manent in meo dominio: vnde retinendo illos non vſurpo alienum, ſed retineo meum in quod tu quidem ius habebas, ſed illud ius pari Iure compenſatur & extinguitur. 80 *Reſpond.*

DVBITATIO XI.

Vtrum actores mercatorum teneantur ad reſtitutionem ſuis dominis, ſi cum Gabellarijs tranſigant, & ſibi vectigalia retineant.

FRequenter id fieri in Hiſpania ab ijs, qui ibidem negotijs mercatorum alibi habitantium præſunt, narrant mercatores Antuerpienſes. 81

Reſp. itaque breuiter, id fieri poſſe quatuor modis. vel enim actor mandatum habet a domino vt tranſigat cum Gabellario pro mercibus, quas inuecturus eſt, vel non habet: ſi habet mandatum, tenetur illud exequi ſi poteſt; alioquin tenebitur de damno, ſiue ſibi retineat vectigal, ſiue non retineat: quia hoc ipſo, quo mandatum acceptauit, ſe obligauit ad illud implendum, immo hoc ipſo, quo ſuam operam ad negotia alterius gerēda locauit, tacitè ſe obligauit ad eius mandata implenda, quę ad negotia illa pertinerent, & proinde ſi omiſit, tenetur.

Secundò, Si aūt non habet mādatum, vt quia dominus nō cogitauit, tunc vel vna cum Gabellario cōducit gabellas, & ſic poteſt accipere partem ſibi obuenientem per ſocietatem cōductionis, tam ex mercibus ſui domini, quàm ex alienis, quia eſt ſocius Gabellarij: ſicut enim alius poterat hanc ſocietatem cum Gabellario inire, ita etiam ipſe. Nec refert quòd ſit actor mercatoris, 82

toris,quia ideo non eſt factus inhabilis ad alios contractus ſuo nomine ineundos.

Tertiò, Vel non inita ſocietate emit ſibi totum Ius Gabellarii, quod Gabellarius in merces domini certo temporis ſpatio habiturus erat;& hoc modo non peccabit etiam contra iuſtitiam, etiamſi totum illud vectigal ſibi retineat; quia non tenebatur ex Iuſtitia illud ius in vtilitatem ſui domini redimere; cùm ad hoc mādatum non haberet: neque inhabilis erat ad illud ſibi emendum.ſicut enim quiuis alius potuiſſet illud à Gabellario emere, ita etiam iſte actor.

Quartò,Vel denique intendit abſolutè redimere vel extinguere obligationem vectigalis;& tunc non poteſt ſibi illud vectigal retinere,quia non tranſtulit in ſe ius Gabellarij, ſed illud extinxit,dominumque ſuum illa obligatione liberauit.hoc enim ipſo quo quis intendit redimere aliquam obligationem, intendit eam extinguere,vt deſinat eſſe obligatus,qui ante erat. Vnde longè aliud eſt transferre in ſe ius Gabellarij, aliud redimere obligatione ſui domini; nam poteſt ius Gabellarij in actorem transferri,manente obligatione in domino:non tamē poteſt hæc obligatio redimi, aut ius Gabellarij extingui, niſi dominus liberetur.Itaque in hoc caſu tenetur domino ad gabellarum redemptarum & acceptarum reſtitutionem.

CAPVT XXXIIII.

De Beneficijs.

Complectitur dubitationes 38.

IN hoc capite, Primò dicēdum quid beneficium,& quibus modis acquiratur. Secundò, De conditionibus requiſitis in beneficiarijs. Tertiò, De ijs,ad quæ obligantur. Quartò, De amiſſione beneficiorum.Quintò, De penſionibus,quæ beneficijs imponuntur.

DVBITATIO I.

Quid ſit beneficium.

1 OMiſſis varijs definitionibus, Reſpondeo Beneficium eſſe *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis eccleſiaſticis, propter aliquod officium ſpiritale.authoritate Eccleſiæ conſtitutum*,colligitur ex Innocentio, & Hoſtienſi in c.Relatum,de præbend.Ioanne de Sylua,de beneficijs q.1.& alijs.

Tria in beneficio.

Vbi Notandum Primò, Tria poſſe diſtingui in beneficio.Primum eſt,*Ipſum officium* ſeu obligationem, qua quis tenetur aliquam functionem ſpiritalem obire; vt legere preces canonicas facere ſacrum,adminiſtrare ſacramenta,prędicare verbum Dei.hoc eſt omnino ſpiritale,nō tamen eſt beneficium,ſed fundamentum & cauſa beneficij.

2 Secundum eſt, *Ius percipiendi certos reditus* ex bonis eccleſiaſticis,& hoc ius eſt propriè beneficium,naſciturque ex officio tāquam ex ſua cauſa,dicique ſolet præbenda,peculiariter in canonicatibus.vnde patet beneficium eſſe quid ſpiritale;quia oritur ex re ſpiritali,nempe ex ſpiritali officio,in quo fundatur,& cui inſeparabiliter eſt annexum;vt docent Hoſtienſis,& Ioannes à Sylua, ſuprà.

Tertium,*Sunt ipſi fructus*, qui ſunt quid temporale.hi percipiendi ſunt ex bonis eccleſiaſticis,id eſt,ex bonis Deo dicatis & Eccleſiæ donatis;de quibus ſuprà cap.4.dubitat.6. dictum eſt ea fuiſſe olim in quatuor portiones diuiſa,& ex illis authoritate Eccleſiæ poſtea fuiſſe beneficia erecta,ſingulis titulis certa portione fructuum aſſignata.

Notandum Secundò, Hoc Ius debere eſſe *perpetuum*; quia ſi ſit temporale tantùm, non eſt beneficium. Vnde Vicaria temporalis non eſt beneficium, de quo loquuntur Canones, vt rectè docet Nauarrus libr.3.conſil.6.de præbendis. Secus eſt de Vicaria & capellania perpetua. 3

Quomodo debeat eſſe perpetuum.

Dices,Ergo Prioratus non eſt beneficiū; quia pro arbitrio Abbatis tolli poteſt. Similiter Abbatiæ quibuſdam locis non obtinentur niſi triēnio. Denique beneficia regularia,& omnia,quę manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri poſſunt.

Reſpondeo Negando conſequentiam, quia etſi tolli poſſint, id non habent ex ſua inſtitutione, ſed ex eo quòd is, qui ea obtinet, ſubiectus ſit Superiori quoad officia, habitationem, totamque vitæ directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine poteſtatis poſſe etiam ſeculares priuare ſuis beneficijs pro arbitrio, & alijs conferre: quod etſi non putem eſſe verum, niſi cauſa iuſta ſubſit; (quia nō eſt dominus beneficiorum, ſed ſolùm ſupremus diſpenſator ad Eccleſiæ vtilitatem; & ſeculares non ita ei ſubſunt, vt Monachi ſuo Abbati) tamen etiamſi verum eſſet, rectè tamē beneficia dicerentur perpetua, quia ex ſua inſtitutione talia ſunt, nec poſſunt per alium, quàm per Superiorem auferri. Adde, beneficia dici perpetua, quia inſtituta ſunt vt ſemper durent, vtque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secus de penſionibus, quæ morte penſionarij extinguuntur.

Notandum Tertiò, Hoc ius authoritate eccleſiaſtica debere eſſe erectum vel confirmatum; alioquin non cenſebitur beneficium eccleſiaſticum,vt colligunt Doctores ex c. Nemo & capi.Nullus, de conſecrat.diſt.1.vt ſi quis inſtitueret aliquem capellanum perpetuum, vel daret prouentus Eccleſiæ pro inſtituendo canonicatu; niſi authoritas Prælati accedat non erit beneficium. Ratio eſt,quia ſolius Prælati eſt officia in Eccleſia inſtituere, eiſque prouentus eccleſiaſticos annectere; ipſius eſt diſpicere quot & qualibus miniſtris Eccleſia opus habeat;& proinde nos admittere vel excludere: allioquin magna ſequeretur confuſio. 4

Authoritate eccleſ. inſtitutum.

DVBITATIO II.

Quotuplex ſit beneficium.

5 *Seculare beneficium.* RESpondeo, Beneficium aliud eſt ſeculare, aliud regulare. Itē aliud eſt ſimplex aliud duplex. Ita Rebuffus in praxi, pag. 5. & 6. & alij. *Seculare* eſt omne illud, quod non eſt pro Regularibus inſtitutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc Regularibus ſine diſpoſitione Papæ conferri non poſſunt; quia eſt regula generalis, *Beneficia ſecularia, ſecularibus; regularia, Regularibus conferenda eſſe*: quæ colligitur ex capitulo. Vt poſſeſſiones, de rebus Eccleſiæ non alienandis, & capi. Cùm de beneficio, de præbendis in 6.

6 Excipe tamen beneficia curata: hæc enim etſi ſecularia ſint, poſſunt Regularibus cōferri abſq; ſpeciali diſpenſatione: nam vt habetur c. Quòd Dei timorem, de ſtatu Monachorū, *Per antiquos Canones, etiam Monachi poſſunt ad Eccleſiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari*. eſtque communis ſententia DD. teſte Panormitano in d.c. Quòd Dei timorem.

7 *Regulare.* *Regulare* beneficium eſt, quod pro Regularib. eſt inſtitutum, vt Abbatia, Prioratus, Canonicatus Regularis; vel ita annexū vt per eos debeat adminiſtrari, vt ſunt quædam parœciæ. hoc genus etiam non poteſt conferri ſecularibus ſine diſpenſatione; exceptis curatis que cum conſenſu Monaſterij poſſunt ſecularibus conferri. hæc enim in commodum populi inſtituta ſunt: vnde ſufficit vt dentur maximè idoneo.

8 *Præſumitur ſeculare.* Notandum autem, omne beneficium præſumi ſeculare, niſi probetur eſſe regulare. Regulare autem eſſe probatur vel ex prima inſtitutione, vel quia 40. annis poſſeſſum fuit à Regularibus abſque diſpēſatione. nam per poſſeſſionem tanti temporis pacificam, ex regulari fit ſeculare, & contrà, ratione præſcriptionis; vt docet gloſſa in c. Cùm de beneficio, de præbend. in 6. & colligitur apertè ex illo c. & ex c. De quarta, de præſcriptione: tanto enim tempore completur legitima præſcriptio contra Eccleſiam & monaſterium, vt patet ex dicto c. De quarta, vide ſuprà cap. 6. dub. 8.

9 *Duplicia.* *Beneficia duplicia* vocantur omnia, quæ ſunt cū adminiſtratione: inter quæ maximum eſt Papatus, cui nomen beneficij tribuitur c. 1. de maledicis. Deinde Patriarchatus, Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, & Cardinalatus; ca. Cleros d. 21. & ca. Fælicis, de pænis in 6. Item beneficia, quæ dicuntur *Dignitates*, vt Præpoſitura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia ſecularis. quæ eſt in quibuſdam Eccleſijs inſtar Decanatus, Abbatia regularis, Prioratus conuentualis, & clauſtralis. *Dignitas.* Eſt autem *Dignitas* præeminentia cum iuriſdictione in foro externo ſecundum Panormitanū in c. De multa, de præbendis. vnde etiam Epiſcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen preſsè accipiatur pro beneficijs infra Epiſcopatum eminentiam habentibus. Præter hæc ſunt beneficia, quæ dicuntur *Perſonatus.* *Perſonatus* hæc habēt eminentiam in Eccleſia ſine iuriſdictione, vt honorificum locum in choro, in proceſſionibus, in ſuffragijs dandis: vt Cantoriæ, & ſimile

Aduerte tamen, ſpectandum eſſe vſum locorum; nam quibuſdam locis Dignitates & beneficia curata vocantur Perſonatus; vt notat Sylueſter, v. Beneficium 1. nu. 2.

Huc etiam pertinent beneficia, quæ vocantur *Officia*, vt beneficium Sacriſtæ, ſeu Theſaurarij Eccleſiæ. hæc habent adminiſtrationem rerum eccleſiaſticarum ſine Iuriſdictione.

Denique beneficia parochialia, ſeu curata. hæc omnia dicuntur duplicia; quia prêter recitationem precum, quę communis eſt omnibus, habent etiam adminiſtrationem, vel certè aliquā eminentiam.

Beneficia ſimplicia dicuntur reliqua omnia, quæ neque adminiſtrationem, neque eminentiam ſingularem habent; ſed tantùm inſtituta ſunt ad preces Deo perſoluendas, aliaſque diuina officia obeunda: tales ſunt Canonicatus, etiam Eccleſiæ cathedralis, vt docet Nauarrus libro tertio conſil. 45. de præbend. Item Canonicatus regulares, capellæ, ſacella, altaria. Denique præſtimonia, quæ ſunt beneficia inſtituta vel pro ſtudioſis, vt ſua ſtudia proſequi poſſint habentque ſæpe exiguum onus, verbi gratia, quinquies Pater & Aue Maria quotidie; vel in ſubſidium terræ ſanctæ; vt ait Rebuffus, in praxi benefic. pag. 6. de quibus infrà numero 166. 10 *Simplicia.*

DVBITATIO III.

Quibus modis beneficia acquirantur.

OMiſſis modis illicitis, Reſpondeo acquiri ſex modis. Primò, Præſentatione patroni præuia, & inſtitutione ſubſequa. Secundò, Electione & confirmatione. Tertiò, Poſtulatione & confirmatione. Quartò, Collatione libera. Quintò, Permutatione. Sextò, Reſignatione in fauorem, cum ſecuta collatione. Verùm quia his duobus poſtremis modis beneficium priùs amittitur quàm adquiratur, ideo de illis dicendum infrà, ſub finem capitis. 11 *Sex modi acquirendi beneficia.*

Præſentatio, ſecundum Panormitanum in cap. Ex noſcitur, de his, quæ fiunt à Prælatis, eſt perſonæ per patronum Epiſcopo, vel alteri, ad quē inſtitutio pertinet, legitimè facta exhibitio. *Inſtitutio* autem eſt beneficij & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: vnde inſtitutio ſolùm fieri poteſt per eccleſiaſticos; horum enim eſt beneficia eccleſiaſtica conferre, non laicorum. Præſentatio etiam per laicos fieri poteſt; (ſi Ius patronatus habeant) quia per eam nō datur Ius in re, datur tamen ex diſpoſitione Canonum Ius ad rem, ita vt beneficium alteri conferri non poſſit. 12 *Præſentatio.*

Differt *præſentatio* ab *electione*, quòd electio fiat à pluribus, vt à Capitulo, & à ſolis eccleſiaſticis, & per ſuffragia, & potiſſimùm in Prælaturis locum habeat; præſentatio verò etiam ab vna perſona, etſi laica, & in quouis beneficij genere. 13 *Electio.*

Similiter inſtitutio & confirmatio differunt, quòd *inſtitutio* fit eius, qui præſentatus eſt à patrono; *confirmatio*, eius, qui electus vel poſtulatus vtrumque tamen eſt vera collatio beneficij, ſeu Iuris in re, & dominij; ſed ſolùm connotant diuerſum modum conferendi, & diuerſam perſonæ, cui beneficium datur, præſentationem. *poſtulatur* autem is, qui eligi non poterat, vel quia nō erat de Capitulo, vel quia Iure non erat capax. *Confirmatio.* *Poſtulatio.*

Habet

Habet tantum locum in Prælaturis. debent in poſtulatum conſentire ſaltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochum, tractatu de Iure patron. in princ. q.4. & 5. & Syluestrum v. Electio, & v. Poſtulatio.

14 Collatio dicitur, quando beneficium ſolo Iure Prælati datur, nec ſubeſt Iuri patronatus.

Inſtitutio Canonica. Notandum eſt, omni beneficio commune eſſe, vt ſine inſtitutione canonica liberè obtineri nequeat. vt habetur regula prima de regul. Iuris in 6. vbi nomen inſtitutionis accipitur latè, vt comprehendat etiam collationem & confirmationem. Dicitur Canonica, quæ facta eſt ſecundum Canones, ſeu diſpoſitionem Iuris Canonici; vt ſi facta ſit à Prælato habente poteſtatem, abſque ſimonia, &c. ſic electio canonica dicitur, quæ ſecundum Canones facta eſt.

15 Tam autem canonica inſtitutio eſt neceſſaria, vt ſi quis abſque ea poſſeſſionem capiat, vel adminiſtrationi bonorum ſe immiſceat, cenſeatur intruſus. *Intruſus.* & amittat Ius, quod per electionẽ canonicam erat conſecutus: vt patet cap. Auaritiæ, de electione in 6. vnde confirmatio ſecuta non valebit, niſi Pontifex Ius amiſſum ei reſtituat; vt docet Rebuffus, §. de miſſione in poſſeſſionem, num. 8.9.10. & colligitur ex cap. citato. Ratio eſt manifeſta, quia confirmatio nititur electione vt fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui poſt præſentationem patroni, ante inſtitutionem adminiſtrat; vt docet Rebuffus in reg. cancella. 29. ex Rocho, etſi alibi contrarium doceat; quia lex pœnalis non eſt extendenda vltra ſuum caſum. vnde cvm loquatur ſolum de electione, non eſt extendenda ad præſentationem.

16 *Intruſus non fit inhabilis.* Aduerte tamen, intruſum non effici inhabilem ad idem beneficium iterum impetrandum; vt docet Felinus in cap. Poſtulaſti, in fine, de reſcriptis; quia Iure nõ exprimitur niſi quòd amittat ius prioris electionis.

DVBITATIO IIII.

Quid & quotuplex eſt Ius patronatus.

17 *Ius patronatus.* NOtandum eſt, *Ius patronatus* dupliciter accipi in Iure. Primò, Pro Iure, quod habent patroni in libertos ex manumiſſione: & ſic accipitur lib. 37. ff. de Iure patronatus; nec pertinet ad noſtrum inſtitutum. Secundò, Accipitur pro Iure præſentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Eccleſiarum, quod etiam vocatur Ius aduocationis; vt patet cap. Quia Clerici, de Iure patronatus. hoc modo accipitur in propoſito & à DD. communiter *Quid ius patronatus.* ſic definitur. *Ius patronatus* eſt poteſtas præſentandi inſtituendum ad beneficium eccleſiaſticum vacans. Dico vacans; quia ſi non vacet eſt irrita præſentatio; vt docent omnes DD. & meritò; quia eſt contra bonos mores vtpote præbens occaſionem captandæ mortis, capit. Nulla, de conceſſ. probendæ.

18 Eſt autem hoc Ius duplex; Aliud enim eſt ius patronatus eccleſiaſtici, aliud laici. *Patron. eccleſiaſticus.* *Ius patronatus eccleſiaſtici* iuxta Couarruuiam in qq. practi. cap. 36. numero ſecundo dicitur, non quod eccleſiaſticus poſſidet; (is enim etiam laicum patronatum poſſidere poteſt) ſed quod competit alicui ex eo, quòd ex bonis eccleſiaſticis Eccleſiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Eccleſiæ, aut dignitatis eccleſiaſticæ; vt ſi fundaſti Eccleſiam, id eſt, ſi tribuiſti fundum in quo ædificata eſt; ſi eam extruxiſti, vel dotaſti, ſi beneficium pecunia ex bonis eccleſiaſticis percepta erexiſti, habes Ius patronatus eccleſiaſtici, ſeu patronatum eccleſiaſticum. Item ſi habes Ius præſentandi, quia Decanus, Præpoſitus, Abbas vel Epiſcopus, &c. hoc Ius eſt patronatus eccleſiaſtici; Ita gloſſa in Clement. 2. de Iure patron. & alij.

Ius patronatus laici dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, ſeu ſecularibus Eccleſiam fundauit, vel conſtruxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum cauſam habuit. 19 *Patronatus laicus.*

Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel teſtamento, vel alia ratione transferatur in Eccleſiam, Capitulum, vel Monaſterium, vel annectatur alicui beneficio, v. g. Decanatui, Præpoſituræ, &c. tũc fieri patronatum eccleſiaſticum, & de illo tanquam de eccleſiaſtico iudicandum; vt notauit Couarruuias ſuprà, & colligitur ex cap. vnico, §. vltimo, de Iure patronatus, in 6. 20

Secundò, Ius illud præſentandi, quod competit confraternitatibus vel ſodalitatibus, quæ aliquam capellam vel beneficium collatis ſymbolis vel aliter inſtituerunt, eſſe patronatus laici; quia ipſi laici ſunt, & ex bonis ſecularibus inſtituerunt: vnde de illo tanquam de laicorum patronatu iudicandum; quamuis ipſi in quibuſdam locis Eccleſia vocentur. vide Couarruuiam ſuprà, & Gloſſam in d. cap. vnicum. 21

DVBITATIO V.

Quibus modis acquiritur Ius patronatus, reſpectu Eccleſiæ vel beneficij.

REſpondeo, Primò acquiritur, ſi quis Eccleſiæ conſtruendæ fundum concedat cap. Nobis, de iure patrona. & cap. Quicunque, cap. Decernimus, 16. q. 7. Secundò, Si eam cum conſenſu Epiſcopi conſtruat. Tertiò, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex iiſdem Canonibus & ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. de reforma. cap. 9. Quartò, Multiplicatis præſentationibus per tempus, quod memoriam hominum excedat. Ita Concilium Trident. ſuprà. Quintò, Conceſſione Pontificis, vt ſi Eccleſia ab initio fuerit libera, nulli patronatui ſubiecta, & vt meliùs defendatur ab aliorum iniurijs, Pontifex adoptet illi patronum. 22 *Quinque modi acquirendi patronatum.* 23 *Ius patronatus Principũ.* hoc modo plerumque Principes ſeculares videntur conſecuti Ius patronatus in Eccleſijs cathedralibus & dignitatibus: non enim ipſi vel eorum maiores, omnes illas Eccleſias vel dignitates fundarunt aut dotarunt: ſed pleræque fundatæ & dotatæ ſunt vel ex bonis eccleſiaſticis, vt ex decimis & fructibus bonorum iam ante Eccleſiæ donatorum, vel ex ſymbolis & eleemoſynis fidelium, vel ex opulentorum hominum patrimonijs, qui ſe, ſuaque omnia Eccleſiæ, vel Monaſterio conſecrabant. vnde ille Eccleſiæ & dignitates ab initio erant liberæ, nulli patrono ſubiectæ. Similiter beneficia pleraque libera erant; nam ex bonis cõmunibus Eccleſiæ erecta ſunt. Itaque tũc Prælati non nominabantur à Principibus, ſed eligebantur vel à clero ſimul &

mul & populo,vt primis ſeculis fieri conſueuerat;vel à clero ſolo,vt medijs ſeculis factitatum fuit.Tandem poſterioribus ſeculis,partim vſurpatione, partim Pontificum côceſſione hoc Ius nominandi pleriſque locis obtentum eſt à Principibus,politicæ adminiſtrationis intuitu ; qua in re concedenda vel permittenda Pontifices ſe faciliores prębuerunt;quòd ſperarent Eccleſias per eos diligentiùs fore defendendas.

Conc. Tridẽt. de Iure patronorum.

24 Notandum Primò, Concilium Trident. circa huius Iuris acquiſitionem, poſſeſſionem & alienationem, multa conſtituiſſe : ſeſſione enim 14.cap.12.ſtatuit *vt nemo cuiuſuis dignitatis, eccleſiaſticæ vel ſecularis, quacunque ratione, niſi Eccleſiam, beneficium, aut capellam de nouo fundauerit & conſtruxerit; ſeuiam erectam, (quæ tamen ſine ſufficienti dote fuerit) de ſuis proprijs & patrimonialibus bonis competenter dotauerit; Ius patronatus impetrare, aut obtinere poſſit, & vt inſtitutio reſeruetur Epiſcopo.* hæc tamen intelligenda ſunt in futurum : ſimiliter & caput ſequens. ſeſſ. verò. 25. cap.9.de reformatione, dat Epiſcopis *poteſtatem examinandi patronorum titulos*, & abrogat multorum Iura, quæ iuxta formam ibi præſcriptam probata non fuerint. Item dat eiſdem *poteſtatem examinandi præſentatos*,ſiue ab ipſis inſtituendi ſint in beneficijs,ſiue ab inferiore. Denique vetat Ius patronatus vendi, ſub pœna excommunicationis & interdicti ferenda; & ſub pęna amiſſionis illius Iuris ipſo facto incurrenda. puto tamen in hac amiſſione expectãdam eſſe ſententiam Iudicis, neque ante hanc teneri quenquam ſe hoc Iure ſpoliare, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà cap. 29. dubit. 8. de quo plura 1. 2. q.96.art.4. Eſt tamen ſimonia vendere illud Ius per ſe; aut propter illud vendere pluris bona, quibus annexum eſt; quia eſt res ſpiritualis, vt infrà dicetur cap.35. dubitat.2.

Examinandi præſentati omnes.

25 Notandum eſt, quando plures concurrunt ad donationem fundi,vel dotationem Eccleſiæ vel beneficij, omnes fore patronos : ac proinde omnes debere præſentationem facere; vt colligitur ex Canonibus ſuprà. quomodo autem id fieri debeat,dicetur dubit. 8.

DVBITATIO VI.

Intra quantum temporis teneatur patronus præſentare, beneficio vacante.

Quatuor menſes.

26 Reſpondeo Primò, Si patronatus ſit laicus,patronus intra quatuor menſes à vacatione beneficij vel Eccleſiæ tenetur præſentationem facere : ſi autem ſit eccleſiaſticus, intra ſex. Ita habetur cap. vnico, de Iure patronatus in 6. ſpectanda enim eſt conditio patronatus, ſitne eccleſiaſticus an laicus. porro etiam eccleſiaſticus eſt cenſendus, quando à laicis Eccleſiæ eſt datus, vt ſuprà, num.20. dictum eſt.

Sex menſes.

Secundò Si patronatus partim ſit laicus, (id eſt,laico Iure competens)partim eccleſiaſticus; (vt ſæpe fit,quando duo ſunt patroni, quorum alter eſt laicus, alter Capitulum, Decanus, vel Paſtor) tunc laicus propter ſocietatem eccleſiaſtici,habebit ſex menſes, vt docent Ioannes Andreas & Archidiac.in d.cap. vnicum: hoc enim priuilegium ei conceditur ob communionem cum eccleſiaſtico ; ſicut qui habet rem communem cũ pupillo, particeps eſt priuilegij pupilli, quo res illa non poteſt præſcribi. L. Si communem, ff. Quemadmodum ſeruit.amitt.

Tertiò, Si intra tempus conſtitutum ſcientes non præſentauerint, in Epiſcopi poteſtate eſt 27 conferre beneficium cui voluerit,ca.Quoniam, de Iure patronatus ; vbi Panormitanus & alij ; quamuis id contingat ex eo quòd patroni de Iure patronatus inter ſe contendant,vt ibidem notat Panormit.nam capit.illud generatim loquitur. quod ideo conſtitutum eſt ne Eccleſia diu miniſtris careat : quod propter patronorum lites fieri par non eſt. Secus eſt quando electio extrahitur propter contentionem ſuper iure eligendi : quia electio eſt maioris momenti & magis neceſſaria ad bonam collationẽ,vide Syluestrum v. Ius patronatus. quæſtione quinta, patronis tamen vacationem beneficij ignorantibus non currit hoc tempus, ſed incipit à tempore ſcientiæ capit. Quia, in fine, de conceſſio. præbendæ.

DVBITATIO VII.

Quales teneatur patronus præſentare.

Reſpondeo Primò, Non poteſt ſeipſum 28 præſentare, vt colligitur ex cap. Per veſtras, de Iure patronatus : Epiſcopus tamen poſſet ipſi motu proprio conferre beneficium, modò ipſe conſentiat,vt patet ex cap.citato. poteſt etiam pater præſentare filium ſi ido 29 neus ſit. Secundò, Tenetur præſentare idoneũ; ꝙ ſi ineptum præſentet, ſi quidem ſit patronus laicus, iubendus eſt alium præſentare,qui beneficio ſit dignus. ſi autẽ ſit eccleſiaſticus vel Monaſterium, vel Capitulum, priuatus eſt ea vice Iure præſentandi & collator liberè poteſt conferre, cap. Cum in cunctis, de Iure patronatus. Laicus tamen non priuatur, quia laici non tenẽtur ita cognoſcere qui ſint digni & idonei,ſicut eccleſiaſtici. Tertiò,Præſentato digno, Epiſcopus tenetur conferre, & poteſt compelli, capit. 30 Paſtoralis, de Iure patronatus.

Epiſcopus tenetur Inſtituere præſentatũ ſi eſt dignus.

DVBITATIO VIII.

Si multi præſententur, quiſnam ex illis ſit inſtituendus.

Reſpondeo Primò, Si patronus, qui ante 31 præſentauit Petrum, poſtea præſentet Ioãnem, velitque hunc præferri ; tunc, ſi quidem patronatus ſit laicus, in arbitrio Prælati erit inſtituere vtrum maluerit,patet ex capit.Cum autem, de Iure patronatus; quando enim patronatus eſt laicus, præſentatio ſecunda non reddit irritam primam,nec contrà. Quòd ſi patronatus ſit eccleſiaſticus,tunc qui prior eſt tempore,potior eſt Iure ; vt habetur dicto capit. vnde prior præſentatus,eſt inſtituendus.

Vtor præferẽdus.

Secundò, Si vnus idemque ſit præſentatus à 32 patrono laico & eccleſiaſtico, non poteſt laicus præſentare ſecundum, ſed collatio debet fieri priori; quia hic à duob. eſt præſentatus. Panor. in d. ca. Cum autem.Nec refert quòd ſecundus ſit magis idoneus, quia ſufficit priorẽ eſſe verè idoneum;modò beneficium non habeat curam animarum,vt docet Panorm ſupra.Crediderim tamen,ſi ſecũdus ſit notabiliter magis idoneus, poſſe huic conferri omiſſo priore : quod tenet Ioannes

An ſecundus poſſit præſentari.

Ioannes Andreas in d.cap.Cùm autem: Prælatus enim huic fauere poteſt, tum ob præſentationem laici, qui mutare poteſt; tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione eſt ſpectanda.

33 *Si patroni diſſentiant.* Tertiò, Si duo ſint patroni & alter præſentet Petrum, alter Ioannem, in arbitrio collatoris eſt conferre vtri maluerit. Addo probabile eſſe Epiſcopum tunc poſſe conferre alicui tertio: quia dum patroni inter ſe non conueniunt, Ius non cogit illum inſtituere alterutrum ex præſentatis. Ita Syluester ſuprà quæſt.8.ex Panormitano.

Quartò, Quando multi ſunt patroni, & non ſunt inter ſe concordes, is inſtituendus eſt, in quem plures conſentiunt, ſiue illi præſentent per modum vnius corporis, ſiue ſeorſim.

34 Vbi Aduerte, quando plures præſentant per modum Collegij, vel Capituli, debere omnes conuocari, qui commodè conuocari poſſunt: alioquin qui vocatus non fuerit, poteſt curare illam præſentationem per Iudicem irritari, etiamſi cæteri omnes in eam conſenſerint; argumento cap.Cùm in Eccleſijs, de præbendis in 6. vbi ita diſponitur de electione & collatione, quæ à multis eſt facienda. Quando autem plures præſentant ſeorſim, non eſt neceſſe conuocare; ſed ſatis eſt vt plures ſeorſim in aliquem conſentiant. In his tamen habenda eſt ratio conſuetudinis receptæ. vide Syluestrum quæſt. 11. & 12.

DVBITATIO IX.

Vtrum Pontifex poſſit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præſentatis.

35 *Poteſt derogare.* Reſpondeo & Dico Primò, Pontificem poſſe derogare, ſiue patronatus ſit eccleſiaſticus, ſiue laicus. eſt communis ſententia DD. in cap.Cùm dilectus, de Iure patronatus; vt docet Couarr.in pract. cap.36. num.1. Ratio eſt, quia hoc Ius conceſſum eſt à Pontificibus principaliter propter bonum Eccleſiæ, vt Eccleſia haberet defenſores: ſecundariò in honorem ipſorum fundatorum. ergo quando Summus Pontifex iudicat Eccleſiæ expedire vt non expectet patronorum præſentationem, vel vt alteri conferat, poterit liberè conferre; quia ſemper maior debet haberi ratio finis principalis, quàm ſecundarij. Secũdò, Quia ex eo quòd alijs hoc Ius præſentandi conceſſerit, non cenſetur ſeipſum in omni euentu voluiſſe ſpoliare ſua conferendi poteſtate; ſed ſufficit vt regulariter præſentationes aliorum admittat: quod maximè verum cenſuerim in Iure patronatus, quod ex nuda conceſſione abſque fundatione ab aliquo obtinetur.

36 *Debet apponi clauſula derogatoria, ſi patron. eſt laicus* Notandum tamen ex Couar. ſuprà nume. 2. ſi patronatus ſit laicus, non cenſeri ei derogatum, etiamſi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, niſi id diſertè in literis per clauſulam derogatoriam exprimatur. Ita communiter DD. in cap. 2. de præbendis in 6. & colligitur ex cap.Super eo, de officio Delegati. Neque ſufficit vt in literis collationis dicatur, conferimus Petro hoc beneficium ad cuiuſcunque præſentationem vel collationem pertineat; ſed expreſsè debet derogare patronatui laico, vt habet deciſio rotæ 331. teſt Couarruuia nu. 2. Quòd ſi ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet idipſum exprimi, vt habetur in regul. cancella. 43. Si autem patronatus ſit eccleſiaſticus, poteſt ei Pontifex derogare per ſimplicem beneficij collationem, etiamſi nulla mentio eius derogationis in literis prouiſionis fiat. vt ijdem Doctores in dictum caput 2. de præbendis, docent.

Ex quibus infertur, reſeruationes apoſtolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud ſedem apoſtolicam, vel ob aliam rationem, ex Iuris communis, vel regularum cancellariæ diſpoſitione non comprehendere beneficia Iuris patronatus laicorum, quoad eorum præſentationem tollendam; bene tamen quoad inſtitutionem, quæ Prælatis competit: hæc enim tunc petenda eſt à Summo Pontifice; vt docet gloſſa in reg.40. cancella. ſub finem. hoc tamen Couarr. ſuprà, num.5. intelligit de Epiſcopatibus, Abbatis, Prioratibus, Decanatibus & alijs dignitatibus, quæ Summo Pontifici per regulam 2. & 3. cancellariæ reſeruantur: non autem de beneficijs minoribus, quorum præſentatio ad laicos pertinet: hęc enim eò quòd ſint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reſeruationibus eſſe exempta, etiam quoad inſtitutionem à Prelatis faciendam. 37 *Reſeruationes beneficiorum quomodo intelligenda.*

Dico Secundò, Legatum à latere, & conſequenter Nuntium Apoſtolicum cum poteſtate Legati de latere, poſſe derogare patronatui eccleſiaſticorum, non tamen laicorum: eſt communis ſententia DD.in cap.Dilectus, de officio Delegati. & in cap. Cùm dilectus, de Iure patronatus, vbi vtrumque habetur. 38 *Legatus.*

Dico Tertiò, Epiſcopus tamen nec patroni eccleſiaſtici, nec laici Iuri derogare poteſt: ſi tamen præueniendo præſentationem patroni conferat beneficium, collatio non eſt irrita: verùm ſecuta præſentatione patroni intra tempus Iure preſcriptum, collatio illa reſoluetur & euaneſcet, vt patet cap. Decernimus 16. q.7. Si autem intra illud tempus patronus neminem preſentauerit, vel ſe non oppoſuerit, collatio manebit valida; quia iam ad Epiſcopum eſt deuoluta; & prior collatio non fuit irrita niſi ſecuta præſentatione patroni intra tempus iure definitum: vbi ergo hæc non ſequitur, confirmabitur, & manebit valida. 39 *Epiſcopus.*

Petes, Quid ſi Ius patronatus partim ſit laici, partim Eccleſiæ. 40

Reſpondeo, Tunc non cenſebitur ei facta derogatio abſque expreſſa clauſula, perinde ac ſi tantùm eſſet patronatus laicorum. Ita communiter DD. teſte Couarr. capitulo 36. qq. pract. numero quarto, ratio eſt, quia par non eſt vt laicus ratione ſocij eccleſiaſtici incommodum in re indiuidua ſentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tempus præſentationis ſex menſium; non tamen debet pati incommodum derogationis ratione ſocij Clerici; ne fortè laici à fundatione & dotatione Eccleſiarum & beneficiorum huiuſmodi offenſiunculis auocentur: vnde etiam eorum patronatui maiora ſunt conceſſa priuilegia, quàm patronatui Clericorum, vt rectè docet Couarr. ſuprà. Simili modo ſi duo patroni ſint laici & totidem eccleſiaſtici, cenſebitur patronatus laicus quoad derogationem. Secus tamen ſi eccleſiaſtici ſint plures v.g. tres, & laici duo; tunc enim cenſebitur in derogatione *Si patronatus ſit diuerſorũ an valeat derogatio.* 41

rogatione eccleſiaſticum: nam Eccleſiaſtici, quorum cõſenſus ſufficit, cùm ſint maior pars, tenentur admittere derogationem. quòd ſi omnes ſint laici, v.g. quinque, non erit rata derogatio, niſi maior pars conſentiat, nempe tres vt minimum; horum enim cõſenſus ſufficit, etiam in præſentando.

Si priuilegio acquiſitũ, valet derogatio.

42 Dico Quartò, Si Ius patronatus ſolùm priuilegio vel præſcriptione acquiſitum ſit, poteſt Pontifex ei derogare, ſine expreſſa clauſula derogatoria, etiamſi ſit laicorum; modò tamen nõ conſtet à laico eſſe fundatum; imò etiam Legatus poterit tale beneficium ſine præſentatione conferre. eſt communis ſententia DD. vt oſtendit Couarr. ſuprà, num. 5. ratio eſt, quia talis patronatus cenſeri potiùs debet Eccleſiaſticorum, cùm originem ex Eccleſiaſticis trahat. vide hac de re plura apud Couar. pertinent enim hæc ad forum externum.

DVBITATIO X.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

Propriè & per ſe Epiſcopus eſt collator.

43 RESpondeo & Dico Primò, In quaque diœceſi Epiſcopum eſſe proprium collatorem omnium beneficiorum: hic enim in ſua diœceſi eſt Princeps & moderator ſacrorum; ac proinde ad ipſum pertinet omnes Eccleſiæ miniſtros conſtituere & officia ſacra cõferre. quod intellige, Niſi ex fundatione beneficij vel legitima præſcriptione hoc Ius alteri competat, v. g. Capitulo, Decano, Præpoſito, Abbati vel alteri Eccleſiaſtico.

Pontifex per totum orbem confert.

44 Dico Secundò, Summus Pontifex eſt generalis collator, habens generalem poteſtatem conferendi omnia beneficia in quauis diœceſi. ratio eſt, quia eſt ſupremus diſpenſator bonorum eccleſiaſticorum, & Superior omnium Epiſcoporum & Eccleſiaſticorum, atque adeo Ordinarius Ordinariorum totius orbis; vt ait gloſſa in cap. Fœlicis, §. fin. de pœnis in 6. & cap. Per principalem 9. quæſt. 3. vnde non minùs quàm particularis Epiſcopus poteſt Eccleſijs miniſtros dare, & eccleſiaſtica officia conferre; ſicut vbique poteſt ſacros ordines adminiſtra-
45 re. Porro tribus modis poteſt beneficia conferre, vt docet Rebuffus in ſua praxi, §. de deuolutionibus nu. 46. Primò, Iure præuentionis, vt quando alicui confert gratiam expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; vt patet cap. Dudum, de præbendis in 6. Secundò, Concurrendo cum alijs collatoribus, cap. Quia, de conceſſione præbendæ, & Panor. ibidem nu. 5. quo modo ſemper poteſt conferre, quia concurrit cum quolibet Ordinario in poteſtate & Iuriſdictione. Neceſſe tamen eſt vt in hoc caſu reſeruet vel conferat beneficium ante Ordinarium; alioquin collatio Ordinarij erit valida; arg. cap. Si eo tempore, de electione in 6. Hac ratione etiam Legatis à latere concedi ſolet vt beneficia conferant, cap. Si à ſede, de præbendis in 6. & DD. ibidem. Tertiò, Confert Iure deuoluto; vt quando ratione criminis, (v.g. ob ſimoniam confidentiæ) vel ratione negligentię collatoris, Ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex diſpoſitione Canonum. eodem Iure ſemper confert Epiſcopus, quando inferiores collatores ſunt negligentes.

Tribus modis poteſt beneficia conferre.

Vbi Notandum eſt Primò, Dignitates infra Epiſcopatum & Abbatiam, & alia beneficia, regulariter conferri debere intra ſex menſes; alioquin deuoluuntur ad Superiorem; cap. Nulla, de conceſſio. præbend. & alibi. Simili 46
modo ſi patronus laicus non præſentet intra quatuor menſes, & eccleſiaſticus intra ſex; beneficium efficitur liberum, eiusque diſpoſitio deuoluitur ad eum, cuius eſt inſtituere præſentatum. vt patet ex dictis dubit. 6.

Quando fiat deuolutio.

Notandum Secundò, Quod ad Epiſcopatum & Abbatiam attinet, ſi electores per tres menſes abſque legitimo impedimento neglexerint 47
eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum conſilio Capituli ſui Eccleſiæ prouidebit. Quòd ſi hic etiam per totidem menſes neglexerit, puniendus eſt ſecundum Canones, & Summus Pontifex prouidebit, cap. Ne pro defectu, de electione. In inferioribus beneficijs, ſi ad Epiſcopum vel Capitulum ſpectet collatio ſiue coniunctim ſiue diuiſim; tunc negligente Epiſcopo per ſex menſes, deuoluitur ad Capitulum, & contrà. ſinguli autem ad quos ſit deuolutio, habent 6. menſes in inferioribus beneficijs. vide plura apud Rebuffum, §. de deuolutionibus.

Quo modo & ordine.

Notandum Tertiò, Pontificem rariùs vti Iure præuentionis & concurſus, vt confuſio & lites vitentur, & ideo in multis Eccleſijs reſeruaſſe ſibi certos menſes, quibus confert, reliquis relictis Ordinario. Porro cauſa cur ſibi aliqua beneficia reſeruauerit, ſuoque Iure interdum in conferendo vtatur, eſt vt Eccleſiaſticorum & Eccleſiarum, quæ ſunt per orbem, maior ſit communicatio & coniunctio cum Eccleſia Romana matre ſua, dum non ſolùm in ſpiritualibus; (quæ ſæpe parum curantur) ſed etiam in temporalibus & prouentibus eccleſiaſticis ab ea dependent. quò enim in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eò magis eam reuerentur, amant, & in ijs, quæ ad fidem, mores & ſacra miniſteria pertinent, ſe illi ſubmittunt. Quòd ſi in nullo ab ea dependerent, facilè vnio Eccleſiæ per ſchiſmata diſſolueretur.

48 Cur Pontifices fecerint reſeruationes menſium, &c.

Notandum Quartò, Ex Couarr. l. 3. variarum capitulo 20. numero 9. conſuetudine receptum eſſe vt Epiſcopi exiſtentes in Curia Romana, non poſſint vlla beneficia conferre etiamſi vacent in propria diœceſi; ſed neceſſum eſſe vt Curiam exeant ad ea conferenda: poſſunt tamen in aliena diœceſi. Quæ autem in curia vacauerint, ea pertinent ad Pontificis diſpoſitionem. Talia ſunt eorum, qui ſunt de curia Romana, & eorum qui Romæ moriuntur, aut propè Romam ad duas dietas, id eſt, 40. milliaria Italica. denique eorum, qui ibi reſignant aut permutant; vt patet ex regulis Cancell.

49 Epiſcopi nõ cõferunt in curia.

Petes, Vtrum ſede Epiſcopali vacante, vel Epiſcopo ſuſpenſo, Capitulum poſſit conferre beneficia, quę ad liberam Epiſcopi collationem pertinebant.

50 Capitulum ſede vacante.

Reſpondeo non poſſe conferre, cap. Illa, Ne ſede vacante; nec ad ea pręſentare; vt docet Ioãnes Andreas in cap. vnicum, Ne ſede vacante, in 6. poteſt tamen Capitulũ tunc inſtituere pręſentatos à patronis, quorũ inſtitutio ad Epiſcopum pertinebat, cap. primo de inſtitu. in 6. Item poteſt conferre ea, quorum collatio cõmuniter erat Epiſcopi & Capituli, ca. Si ad Epiſcopum, Ne ſede vacãte in 6. Secus tamen ſi collatio erat

ſolius

ſolius Epiſcopi, etſi ex conſilio Capituli. vide Rebuffum ſuprà, §. de deuolutionibus numero, 70. & ſeqq.

DVBITATIO XI.

Si Epiſcopus conferat beneficium abſenti per literas aut nuntium, Vtrum poſſit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iſte acceptauerit.

51 *Beneficium collatum abſēti.* RESpondeo non poſſe, vt expreſsè habetur ca. Si tibi abſenti, de præbendis in 6. Imò ſi alteri conferat antequam ille recuſauerit acceptare, collatio viribus non ſubſiſtet, vt ibidem dicitur. quod ideo conſtitutum eſt, non quòd per talem collationem acquiſitum ſit dominium ante acceptationem; ſed quia non decet Epiſcopum variare. ſecus eſt de donatione rei ſuæ, quæ non valet ante acceptationem: vnde liberè poteſt reuocari. imò quamdiu res tradita non eſt, ſi alteri donetur aut vēdatur, valet ſecunda diſpoſitio; vt ſuprà c. 18. dub. 6. & ca. 21. dubi. 19. dictum eſt. Poteſt tamen Epiſcopus illi præſcribere tēpus, intra quod teneatur acceptare. quo elapſo, ſi non acceptauit, poterit alteri cōferri. ſi tamen acceptes antequam alteri conferatur, tuum erit beneficium, quamuis terminus iam ſit elapſus. patent hæc omnia ex d. ca. Si tibi abſenti, de præbendis, in 6. & apud Couarruuiā lib. 3. varia. c. 16. num. 4.

Sequitur nunc vt dicamus de conditione & qualitate eorum, quibus beneficia conferenda.

DVBITATIO XII.

Vtrum aliquando liceat conferre beneficium indignis.

52 *Indignus.* NOtandum *indignum* dici, qui ad officium præſtandum eſt ineptus ratione infamiæ, prauæ vitæ, ignorantiæ, morbi, vel ſimilis impedimenti: vel putatur non futurus vtilis, nec ſatisfacturus officio. Poteſt enim qui cenſeri indignus vel ratione conditionis præſentis, quæ non tolletur; vel futuræ. Digniſſimus autem cenſetur, non qui doctiſſimus eſt aut ſanctiſſimus; ſed qui omnibus conſideratis putatur optimè officio ſatisfacturus, Eccleſięque futurus vtiliſſimus. His poſitis.

53 Reſpondeo & Dico Primò, Nunquam licere beneficium eccleſiaſticū conferre indignis, modò aliqui reperiantur digni quibus conferri poſſit. Probatur ex cap. Cùm in cunctis, de electione, vbi tria requiruntur vt quis cēſeatur dignus beneficio habente curam animarum, ætas conueniens, probitas morum, & ſcientia debita: & Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipſo priuati ſunt poteſtate eligendi pro illa vice, & triennio à ſuis beneficijs ſuſpenſi. Epiſcopus autem ſi contra fecerit aut conſenſerit fieri, amittit ſimiliter poteſtatem conferendi. & c. Graue nimis, de præbendis, vbi præcipitur vt beneficia non conferantur indignis; qui contrà fecerit, iubetur ſuſpendi. ratio eſt, quia beneficium datur propter officium: ergo qui ineptus eſt ad officium prętandum, iure naturę eſt arcendus à beneficio. Confirmatur, quia omnes

Tria requiſita vt quis ſit dignus beneficio.

Pœna in eligētes indignum ad curam animarum.

54 ferè hæreſes & mala Eccleſiæ hinc orta ſunt, quòd indignis beneficia fuerint collata: dum enim Epiſcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minùs quàm de munere Epiſcopali ſunt ſoliciti, neceſſe eſt vt etiam Parochi ſimiles inſtituantur. Tales enim Epiſcopi parum curāt quales habeant Parochos. quòd ſi Parochi indocti, vel etiam improbi ſint, neceſſe eſt chriſtianam plebem in fide & moribus nō rectè inſtrui: hæc autem non rectè inſtructa, & mala vita ſuorum Superiorum ſcandalizata, facilis eſt ad nouos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maximè cùm videat illos eloquentia, doctrina, & externa vitæ probitate ſuis Parochis & Epiſcopis præſtantiores. Sanè ſi naſcente hæreſi Lutheri tales fuiſſent vbique Epiſcopi & Parochi quales eſſe debuiſſent, facilè illam in ſemine oppreſſiſſent. hoc optimè ſignificatur in parabola Domini Matth. 13. *Dum dormirent homines venit inimicus homo & ſuperſeminauit zizania*; vt explicat D. Aug. lib. qq. in Matth. ca. 11. & Chyſ. hom. 47. in Matth. Ex quo patet quanti momenti ſit vt Principes quàm maximè idoneos ad Prælaturas promoueant.

Omnia penè Eccleſiæ mala ex promotione indignorū miniſtrorum.

Dixi *Modò aliqui reperiantur digni*; quia ſi nullus talis inueniatur, vel ſi inueniatur & non admittatur, (ſicut interdum fit in locis ſeptentrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala impedienda; nempe ne deueniat ad hæreticos, vel alios magis indignos: hic enim etſi abſolutè non ſit dignus, tamen reſpectu aliorum, qui haberi poſſunt, dignus cēſetur. Vbi tamen ei beneficium collatum eſt, tenetur ſe præſtare dignum & ſatisfacere officio, tum per ſe, tum per alios, quantum commode poteſt: alioquin tenebitur ad fructuum reſtitutionem. ratio eſt, quia lege Iuſtitiæ obligatur ad præſtandum munus ſui officij, & conſequenter ad ſe reddendum idoneū officio, quantum poteſt. 55

Quando poſſit conferri indigno.

Dico Secundò, Vt collator ſit ſecurus, non ſolùm requiritur vt neſciat illum, cui confert, eſſe indignum, ſed debet etiam poſitiuè ſcire eſſe dignum; vt rectè Adrianus in 4. trac. de reſtitut. q. de diſpenſatione beneficiorū. ratio eſt, quia ex officio tenetur quantum in ſe eſt curare vt conferantur dignis: ergo debet poſitiuè iudicare eſſe dignum. quod intellige non de certa ſcientia, ſed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minùs certum eſſe debet. Idem dicendum de patronis, qui habent Ius præſentandi; grauiter enim peccant ſi aliquem præſentent, de cuius vita, moribus & doctrina non ſint ſatis informati per viros probos & idoneos, ita vt meritò poſſint confidere eſſe idoneum; vt colligitur ex c. Graue nimis, de præbendis. Tales enim patroni ſunt cauſa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Eccleſiæ damno: nā Prælatus eccleſiaſticus, qui inſtituit, non poteſt præſentatum repellere, niſi ferè ſit euidens eſſe indignum, c. Decernimus 16. q. 7. & alibi. hoc autem vt euidens fiat, valde eſt difficile. deinde vix audet rem exactiùs diſcutere, pręſertim quādo Patronus eſt Princeps ſecularis. 56

Debet ſcire eſſe dignum.

Idem dicendū de Patronis.

Dico Tertiò, Etſi omnis conditio, quæ reddit hominem indignum beneficio, ſufficiat ad irritandam collationem vel electionem indigni, non tamen omnis reddit ipſo facto collationem irritam, vt infrà dicetur. vide Nau. in c. Si quando, de reſcriptis, exceptione 16. & 17. 57

DVBI-

DVBITATIO XIII.

Vtrum prӕmiſſis dignioribus, liceat interdum conferre dignis.

58 *Dignior poteſt prӕtermitti quinq; euẽtis.* RESpondeo, In quibuſdam euentis licitum eſſe. Primò, ſi patronus præſentet dignum; huic enim debet conferri, etſi ſint alijs magis idonei 16.q.7 c.Monaſterium, & c.Decernimus, quod limita niſi ſit beneficium cum cura animarum: hoc enim dandum eſt digniſſimo, ſi patronus eſt eccleſiaſticus, vt patet ex Cõc.Tri. ſeſſ.24.c.18. Si tamen patronus ſit laicus & præſentet dignum, hic ab Epiſcopo inſtituendus eſt alijs omnibus prætermiſſis, vt ex eodem loco Concilij conſtant. Pari modo, ſi fundator conſtituiſſet vt ſi quis ex ſua familia idoneus repertus fuerit, ei detur; ſeruandum eſſet, etiam in cura animarum, alijs dignioribus præteritis. vt docet Couarr.reg.Peccatum p.2.§.7.

59 Secundò, Si beneficium ex ſua inſtitutione dandum ſit alicui ex certa familia, vel oppido; (vt ſunt ea, quæ dicũtur patrimonialia) vel ſi decreto Canonum eligẽdus ſit aliquis ex Clericis eiuſdem Eccleſiæ; tunc aptiſſimo inter eos dandum eſt, non alijs, etſi aptioribus. vide c.Nullus & c.Obitum d.61. & ca.Metropolitano d.63. ex quibus conſtat, olim miniſtros eligi debuiſſe ex Clericis eiuſdẽ Eccleſiæ, ſi aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligẽdus eſt ex Collegio Cardinaliũ, modò aliquis inter eos ſit idoneus. cap.Oportebat, & c.Nullus diſt.79. ex Concilio ſub Stephano Papa III.

Tertiò, Si aptiores reſeruandi ſint beneficijs parochialibus, eò quòd pauci bene idonei ibidẽ reperiantur; tunc enim illis prætermiſſis beneficia ſine cura, quamuis opima, debent conferri minùs dignis, vt rectè notauit Adrian. ſuprà. ratio eſt, quia in diſpenſatione beneficiorum, magis ſpectanda eſt ſpiritualis vtilitas Eccleſię, quã commodum temporale miniſtri.

60 *Si ſuffragium non eſſet profuturum digniori.* Quartò, Si plures ſint electores, & paucorum ſuffragia inclinẽt in digniſſimum; tunc ſi meum ſuffragium nihil eſſet profuturum digniſſimo, prodeſſet tamen ad vitandam electionem indigni, vel minùs digni, teneor omiſſo digniſſimo, conferre illud in dignum vel dignorem. ratio eſt, quia in hoc caſu ſi dẽ ſuffragium in digniſſimum, ipſi non prodero, & Eccleſiæ obero: quod Eccleſię incommodum vitare poſſum ſi faueam digno. Neque hic cum alijs ad opus malum concurro; quia eligere minùs dignum non eſt malum, niſi quando ſpes eſt poſſe obtineri digniorem.

61 *Reſignans.* Quintò, Si quis reſignet beneficium ſuum in fauorem alterius, non eſt neceſſe vt quærat digniſſimum. Ita Caietanus v.Beneficium, & alij: ſic enim recepta cõſuetudo habet. ratio eſt, quia non incumbit illi ex officio præficere Eccleſiæ miniſtrum; & aliàs confert id, quod ſuum eſt, & propter quod, cùm poſſideret, non tenebatur plus facere, quàm mediocriter idoneus faceret: vnde non facit iniuriam Eccleſię, talem ſibi ſubſtituendo. quamuis ſi multò dignior ſe offerat vel in promptu ſit, charitas boni communis obliget vt hic præferatur.

DVBITATIO XIIII.

Vtrum extra hos caſus beneficia ſemper ſint conferanda digniſſimis.

RESpondeo & Dico Primò, Electores, Præſentatores, & Collatores ſemper tenẽtur quantũ ipſis eſt curare vt digniſſimis beneficia conferantur. 62 *Digniſſimi præficiendi.* Eſt cõmunis ſententia DD. D.Thom.qu.63.ar.2.ad 3. *Vt electio non poſſit impugnari in foro iudiciali, ſufficit eligere bonum. nec oportet eligere meliorem; quia ſic omnis electio poſſet habere calumniam. Sed ad conſcientiam eligentis neceſſe eſt eligere meliorem, vel ſimpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 1. docet, *Prælatum poſſe eligere conſanguineos ſuos, ſi æquè digni ſint; non autem ſi alij ſint digniores.* Idem docet infrà qu.185. artic.3. Ioannes Maior in 4.d.24.qu.3. Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. *Simon Ioannis diligis me plus his?* D.Anto.2.p.tit.1.cap.20.§.1. Angelus v.Electio num.20.& 21. Caieta.v.Acceptio perſonarum, & in locum D.Thomæ citatum. Adri. in 4.quæſt.citata, Sylueſter v.Electio. & v.Acceptio perſonarum, Nauarr. in cap. Si quando, de reſcriptis, except.16.num.10. Sotus l.3. de Iuſti. qu.6.arti.v. & alij Theologi paſſim. Et quamuis Alexan.Hallenſis p.2.qu.136.§.2. putet ſolùm in Epiſcopatibus eſſe peccatum prætermittere digniorem, non autem in minoribus beneficijs: *Alex. Halẽſis opinio.* alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum, docent. Accedũt multi Iuriſperiti, quos refert & ſequitur Couarruuias ad regul.Peccatum p.2.§.7.num.4. vt Panor. Rochus, Ludouicus Gomezius, Cæſar Lambertinus, & alij, & addit Couarruuias eam eſſe communem. Probatur Primò, Exemplis ſacræ ſcripturæ; *1. Exemplis ſcrip. probatur* vt electione Aaronis Leuit.8. vbi Dominus indicauit ſe velle præſtantiſſimum eligi, dum omnibus Principibus ad oſtium tabernaculi adductis, eius ſolius virgam florere fecit. in quem locùm Origenes ho.6. (habetur Cano. Licet, 8.q.1.) ſic ait, *Requiritur ergo in ordinando ſacerdote, etiam populi præſentia, vt ſciãt omnes, quòd qui præſtãtior eſt ex omni populo qui doctior, qui ſanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad ſacerdotium.* Item electione Saulis 1. Reg. 10. vbi eligitur *qui cæteris eminebat, & quo non erat melior in Iſrael.* quod explicans Gregorius l.4.c.4. in l.1. Regum, fuſsè docet, *digniſſimum eligendum.* Idem docet ca.5. vbi multa pulchrè in hanc ſententiam. Idem cernitur in electione Dauidis, & in electione Petri: cùm enim Dominus Io.21. Petrum Eccleſiæ vellet præficere, non ſolùm rogat an ipſum diligeret, ſed an plus cæteris diligeret, & ter rogat. Apoſtoli etiam Acto.1. conati ſunt optimum eligere.

63 *2. Ex Iure Can.* Probatur Secundò, Ex Iure Canonico; nam cap.vnico.tit. vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur, Innoc.III. inter cætera ſic ait, *Non ex affectu carnali, ſed diſcreto iudicio debuiſti eccleſiaſticum officium in perſonam magis idoneum diſpenſare.*

3. Ex Patrib. Tertiò, Probatur ex Patribus; vide Origenem ſuprà. Hyeronimus in cap.1. epiſt. ad Titum: At *nunc*, inquit *cernimus plurimos hanc rem*, (id eſt, electionem) *beneficium facere, vt non quærant eos, qui poſſint plus Eccleſiæ prodeſſe, ſed quos vel ipſi amant, vel quorum ſunt obſequijs deliniti.* Chry. l.3. de ſacerdotio, parum ante medium, *Equidem non opinor*

aliunde

aliunde tam multas in Eccleſia turbas naſci, quam ex Epiſcoporum & Antiſtitum electionibus, caſu potiùs ac temerè, quàm diligenter & accuratè factis: nam caput valentiſſimum eſſe oportet, &c. Auguſtinus epiſt.29.ad Hieronymum,nō procul à fine. *Quis ferat eligi diuitem ad ſedem honoris Eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore ac ſanctiore?* Idem docet Leo epiſt.84.c.6. & Bernard. l.4.de conſiderat. ad Eugenium, & in declamatione *Ecce nos reliquimus omnia.*

Idem confirmatur ex quadam pragmatica ſanctione Concilij Baſileenſis ſeſſ.12. vbi decernitur, *vt electores iurent Deo & ſancto Eccleſiæ patronō in qua eſt præbenda, ſe electuros quem nouerint digniorem.* Probatur Quartò ratione; Quia beneficia primariò ſunt inſtituta ad cultum Dei & Eccleſiæ vtilitatem; ſecūdariò vt ſint præmia virtutum quibus digniores in Eccleſia honorentur & iuuentur:atqui cōtra vtrumque finem eſt ſi digniores & Eccleſiæ vtiliores omittantur, & in ijs conferendis ſpectetur conſanguinitas,aut priuata amicitia,aut commendatio potentium.

4.Ratione.

64 *Eſt peccatum mort. omittere digniorem in maioribus benef.*

Dico Secundò, Ad beneficia habētia curam animarum vel aliam functionem magni momēti in Eccleſia,eligere,poſtulare, aut præſentare dignum omiſſio digniore, qui in promptu eſt, eſt peccatum mortale.Idem dico de conferente,qui liberè confert.Digniorem voco qui notabiliter dignior & aptior videtur,ſperaturq;multò meliùs functurus officio:nam ſi paruus vel dubius ſit exceſſus,non erit peccatum mortale. Colligitur ex DD.ſuprà allatis, probaturq; iiſdem teſtimonijs;nam ea maximè agunt de talibus beneficijs. Idem colligitur ex Concil. Trid. ſeſſ.24.c.1.de reformat.vbi dicitur,*Omnes & ſingulos,qui ad promotionem præficiendorum quomodocunque Ius habent,mortaliter peccare,niſi quos digniores & Eccleſiæ magis vtiles ipſi iudicauerint, non quidem precibus vel humano affectu aut ambientium ſuggeſtionibus, ſed eorum exigentibus meritis præfici diligenter curauerint.* Et quamuis ibi loquatur de Epiſcopatibus,tamen idem ſentire de parœcijs patet manifeſtè ex c.18.de quo infrà dub. 16. Eadē ratio locum habet in alijs omnibus magni momenti beneficijs. Talia ſunt præter Cardinalatum,Epiſcopatum, Archidiaconatum & Parœciam; Decanatus,Præpoſitura cum Iuriſdictione,Canonicatus affectus onere docendi vel cōcionandi,aut pœnitentiariæ.Denique Abbatia, Prioratus & ſimilia.Ratio eſt, quia qui omittit digniorem,facit cōtra fidelitatem, quam Eccleſiæ ex officio debet,(iuxta illud Matth.24.*Quis, putas,eſt fidelis ſeruus & prudens,quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam?*)idque in re grauis momenti; nam inde contingit eam priuari ingenti bono,quod ipſe tenebatur ei procurare eligendo digniſſimum miniſtrum: atqui in re graui fidem debitam violare eſt peccatum mortiferum vt ſuprà cap.32.num.16.& 17.in ſimili diximus ergo qui præſentant vel eligunt vel beneficia liberè conferunt, grauiter peccant, ſi digniores prætermittant,ſiue ſit Papa,ſiue Epiſcopus,ſiue Princeps ſecularis:non enim ſunt domini beneficiorum,ſed œconomi:vnde tanquam œconomi tenentur rem domini ſui, quantum commodè poſſunt,promouere.Cōfirmatur, quia in

65 beneficijs eſt peculiaris ratio,quæ non in alijs. nā totum ferè Eccleſiæ bonum in fide, moribus & ritibus ſacris pendet ex bona miniſtrornm electione ſicut è contrario totum ferè malum ex mala prouiſione:atqui niſi quàm maximè idoneos eligere conemur,periculum eſt ne ſæpe parum apti præficiantur; quia tam multa requirū tur,vt non rarò qui valde apti videntur, reipſa parum aptos eſſe, experientia & ſucceſſus rerū demonſtret:ergo ne in tales impingamus,tenemur in re tanta ſub peccato mortali eligere aptiſſimos.quod non ſolùm verum eſt de electore & collatore libero,ſed etiam de patrono, vt rectè Couarruuias ſuprà,contra Cæſarem Lambertinum,qui ſine iuſta ratione id negat.

66 *In quibus non ſit peccatum mort.*

Dico Tertiò,In cæteris beneficijs,vt in canonicatibus,capellis, &c.non videtur peccatum mortiferum ſemel vel bis prætermittere digniorem, modò conferantur ei,qui verè dignus ſit: videtur tamen eſſe mortiferum ſi quis id paſſim faciat,aut ſi rarò curet vt digniores præferatur. Prior pars eſt Alex.Hallenſis, & Soti ſuprà, Gabrielis in 4.d.15.7.art.3.dub. 1. vbi pro eadem citat Antoninum & alios.Idem docet Angelus ſuprà & ſentire videtur D.Tho.quodlib. 6.art. 9.licet obſcurè, citantque illum Angelus & Gabriel.Denique multi recentiores,vt Petrus.Nauarr.l.2.c.2.n. 148.Emmanuel Sà,verbo Beneficium,Petrus Arrag.in q.63.ar.2.Ratio eſt, quia quòd ſemel vel iterum dignior prætermittatur in huiuſmodi beneficijs,non cenſetur notabile incommodum,aut notabilijs iniuria in Eccleſiā paucorum enim mediocritas, aliornm virtute facilè compenſatur.

Dices, Fit iniuria digniori, qui poſtponitur, nā ei lege iuſtitiæ diſtributiuæ detur.deinde eſt cōtra Eccleſiæ & ipſorū fundatorū intētionem, quorum mens eſt vt digniſſimis conferantur.

Ob hæc argumēta multi DD.tenent eſſe peccatū mortale,præſertim ſi dignior ſeſe offerat. Ita Couar.ad regulā Peccatum,p.2.§.7.num.4. Caiet.q.63.ar.2.Salonius ibidem. in eadē ſententia videtur eſſe D. Antoninus ſuprà: quia violationem iuſtitiæ diſtributiuæ putat eſſe peccatū mortale,& Nauar.de oratione miſcella.38.

67 *Reſp. Nō ſit propriè iniuria digniori.*

Sed reſponderi poteſt ad Primum, Non fieri propriè iniuriam digniori,quia nō eſt ei debitū ſtricto iure,ſicuti debetur præſentato vel electo ſed ſolùm largo,quod cōſiſtit in maiore aptitudine & proportione:hoc autem ius violare non eſt per ſe peccatum mortiferum. neq; violatio iuſtitiæ diſtributiuæ ſemper eſt peccatum mortiferum, niſi redundet in violationem iuſtitiæ commutatiuæ, vt rectè Sotus ait.

Ad Secundum, Eſt quidem cōtra Eccleſiæ & fundatorum intentionē; ſed in re,quæ ad bonū Eccleſiæ nō eſt tanti momenti.Fateor tamen rationes iſtas facere illā ſententiā valde probabilē: & ex illis confirmatur altera pars noſtræ propoſitionis: qui.n.ſæpe hoc faceret vel non curaret præponere digniores,cenſeretur grauiter peccare contra fidelitatē Eccleſiæ debitam,eiuſq. magnū bonū negligere: magni.n.intereſt ad bonū Eccleſiæ vt diuina officia quàm decentiſſimè & deuotiſſimè celebrentur, vt Canonici & alij ſacrorum adminiſtri doctrina & probitate populo præluceant. Deniq. vt ſpe beneficij obtinēdi plurimi ad probitatē vitę & ſtudia literarum incitentur,ſunt enim beneficia ex Eccleſiæ & fundatorum deſtinatione non ſolum ſtipendia miniſteriorum,ſed etiam præmia virtutum: atqui hic ſtimulus tolletur, ſi dignioribus prætermiſſis, fauore & affectu carnali diſpenſentur.

Ex his patet,ſemper eſſe peccatū,ſaltē veniale *digniorem & aptiorem* prætermittere, ſi autem id ſæpe fiat, eſſe peccatū mortiferū. quod ſi ex ſua

inſtitutione habeat vt dĕat dari digniori vel per oppoſitionĕ, tunc ſemper eſt peccatũ mortale.

69 *Obiectiones cõtra ſecundum dictum.*

Contra ſecundum propoſitionem Obijcitur Primò, Iura antiqua & noua ſolùm requirũt vt beneficia conferantur dignis; nam Concil. Trident, ſeſſ. 7. ca. 3. de reformat. ſolùm requirit, vt etiam beneficia curata dignis conferantur, & citat conſtitutionem Vlexandri III. & Gregorij X. in quibus idipſum ſtatuitur.

Reſp. Concilium hoc ſolùm requirit; non vt collatio ſit ſine peccato, ſed vt non ſit irritanda in foro externo, vt patet ex verbis ſequentibus, *aliter facta collatio omnino irritetur*. Eodĕ modo intelligi poſſunt quidam Canoniſtæ, dum dicunt ſufficere vt eligatur idoneus, vt notat Couarruuias ſuprà. Quòd autem Conciliũ velit ad parçias eligi digniſſimos, patet ſeſ. 24. c. 18. de refo.

Obijcitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non ſolent beneficia cõferre niſi presbyteris & Clericis eiuſdĕ Eccleſiæ, vt patet ex c. Nullus, & can. obitũ. d. 61. ergo nõ ſũt querĕdi digniſſimi.

Reſp. Idcirco hoc ſolet fieri, & in multis locis adhuc ſeruatur, quia plerũque hi ſolent eſſe vtiliores & fideliores ſuæ Eccleſiæ quã extranei magis enim ei afficiuntur, magiſq; omnia norũt cùm ſint in ea educati firmiùs quoque reſident.

Obijcitur Tertiò, Apoſt. ad Tim. 3. & ad Titũ 1. enumerans cõditiones Epiſcopi, ſolũ requirit vt ſit *ſobrius pudicus Doctor hoſpitalis irreprenſibilis, &c.* nõ aũt requirit vt ſit cęteris oĩbus dignior.

70 Reſp. Tot conditiones requirit Apoſt. vt rariſſimi ſint qui eas omnes habeant. vnde etiam qui digniſſimus viſus fuerit, vix implebit Apoſtoli formulam.

Minùs idoneus poteſt ſe offerre.

Quartò, Si collator teneretur cõferre digniori: ergo is, qui ſe putat minùs dignũ, non poterit ſe offerre, nec acceptare collationem; quia alio qui cõsĕtiret peccato alterius: petere. n. aliquid ſibi præſtari, quod alter non poteſt ſine peccato preſtare, eſt peccatũ. ſimiliter in illud cõſentire.

Reſp. negando conſeq. Etſi enim alius videatur aptior, potes tamen iudicium totum relinquere electori vel collatori, cuius eſt vtriuſque merita & dotes examinare. hoc enim iudicium non eſt eius, cui fit collatio; ſed eius, qui confert aut eligit vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem deſiderando & petendo abſolutè vt tibi conferat, etiamſi alterum iudicet fore vtiliorem; (hoc enim peccatum eſſet) ſed ſub conditione, ſi bona fide iudicauerit te non minùs vtilem fore. & quamuis tu putes alterum eſſe magis idoneum, potes tamen tecum ſtatuere diligentia compenſare quantum alijs dotibus videris ſuperari. Quòd ſi certò exiſtimes collatorem non iudicio ſed fauore te prætuliſſe, hoc tibi non imputabitur, ſi hoc neque petiſti, neque animo deſideraſti, ſed bona fide ſolicitaſti, vel non ſolicitanti tibi eſt oblatum.

DVBITATIO XV.

Vtrum is, qui ſibi vel alteri minùs digno procurat beneficium omiſſo digniore, teneatur digniori aliquid reſtituere.

71 Paludanus in 4. d. 15. q. 2. art. 2. & Caietanus q. 62. art. 2. dub. 3. affirmant. ratio eſt, quia beneficium illud ſecundum iuſtitiam diſtributiuam debitum eſt digniori. addit tamen Caietanus eum non teneri qui ſibi procurat, nõ intendens impedire digniorĕ: ſecus verò de eo qui ita procurat ſibi vt non curet de impedimĕto dignioris.

Reſp. & Dico Primò, Probabilius eſt talĕ beneficiarium non teneri ad reſtitutionem, modò 72
Non tenetur digniori.
ſit verè idoneus, & beneficium nõ fuerit per oppoſitionem conferendum. eſt ſententia Scoti & Richardi in 4. d. 15. vt fatetur Caietanus. Idĕ tenet Adrianus in 4. §. Quia iam determinatum, Sotus l. 4. q. 6. ar. 3. ad 6. Couar. ad regul. Peccatũ p. 2. §. 7. nu. 7. Nauar. c. 17. & 72. & multi alij. Probatur, quia neque Eccleſiæ, neq; digniori tenetur: ergo nõ tenetur. Nõ digniori, quia ille nõ habet ius ſtrictũ ad illud beneficiũ; ſed largum dũtaxat, cõſiſtĕs ſolũ in maiori aptitudine, vt ante dictũ eſt: vnde nõ fit ei propriè dicta iniuria.

Obiectio. Diſtributio communium.

Dices, Si diſtributor ex bonis cõmunibus mihi debeat centum, & non det niſi quinquaginta, tenetur ad reſtitutionĕ quinquaginta; quia in illis violauit iuſtitiam commutatiuam, vt colligitur ex D. Tho. q. 62. ar. 1. ad 3. ergo cùm beneficia ſint bona cõmunia debita dignioribus, & ego ſim dignior, ſi mihi nõ contulerit, tenebitur ad reſtitutionem. Hoc argumĕto potiſſimũ commoti ſunt Paludanus & Caietanus.

Reſp. Hoc tantùm eſſe verum in communibus, quæ pręcipuè ideo data ſunt communitati, 73
Reſp.
vt pro dignitate cuiuſque, vel inopia, vel eruditione, vel meritis diſtribuantur; vt rectè Sotus & Couarr. reſpondet: at beneficia nõ ſunt talia bona communia; non enim ſunt principaliter præmia meritorum & dignitatis cuiuſq; vt Paludanus & Caietanus velle videntur; ſed ſtipendia miniſtrorum Eccleſiæ: quia potiſſimùm & ferè ob vnicã hanc cauſam ſunt inſtituta, vt ſint ſtipendia eorum, qui Eccleſiæ deſeruiunt: vnde digniſſimi eligendi, non quòd ipſis hæc propriè ſint debita, ſed quia Eccleſiæ debitũ eſt, vt quã optimi miniſtri, qui pro iſtis quaſi ſtipendijs haberi commodè poſſint, adſciſcantur. Itaque ſi qua eſſet obligatio reſtitutionis, ea eſſet erga Eccleſiam non erga digniorem prætermiſſum.

Sed quòd neque Eccleſiæ obligentur reſtituere, probatur; quia Eccleſia non intendit collatores & patronos ſub onere reſtitutionis obligare ad procurandum ſemper maius bonum & di- 74
Non obligari Eccleſiæ.
gniores miniſtros; modò procurent eos, qui verè ſint digni & vtiles: neque collatores cenſent ſe ſub tali onere obligari; idq; tum multas perplexitates, quę inde quotidie orirĕtur, tum quia Eccleſia non videtur damno affecta, quamuis maius bonum nõ ſit procuratum. Idem dico de œconomo Principis, qui non conduxit optimos operarios, ſed mediocres.

Si non ſit idoneus.

Dixi, Modò beneficiarius ſit idoneus; ſi. n. nõ ſit idoneus, tenebitur is, qui procurauit ad reſtitutionĕ, nõ quidĕ digno vel digniori, ſed Eccleſiæ, quę debito miniſterio caruit, vel ĕt damnũ accepit, vt rectè Couar. ſuprà n. 2. & Sotus l. 4. q. 6. ar. 3. ad 6. vel certè pauperibus, vt quidã volũt argumĕto ca. 1. ſeſſ. Cõc. Trid. §. Si quis autem. de quò infrà n. 157. & ſeſ. 9. Cõc. Latera. de quo n. 157. & 177. quod intellige, niſi beneficiarius, qui primo loco tenebatur, reſtituat. Si Eccleſia nullum damnum paſſa eſt, & officium per alios præſtitum, ad nihil tenebitur author.

Si officium per alios præſtitũ.

Dixi, *Modò beneficium non fuerit dandum per oppoſitionem*: quando enim per oppoſitionem datur, 75
Si dandũ per oppoſitionem.
tũc dignior ius ſtrictum habet ex lege, vt rectè Nauar. c. 17. n. 74. Itaq; ſi nõ admittitur ad examĕ vel examinatus & manifeſtè dignior alijs repertus reijcitur, fit ei propriè iniuria: vnde collator

lator ei tenetur ad damnum ſarciendum iudicio prudentis: ſi tamen manifeſtè & notabiliter dignior ſit; nam ſi paruus tantummodo ſit exceſſus, non tenebitur.

Si putet ſe idoneum.

76 Dico Secundò, Qui inſtitutus eſt, ſi verè ſe putet idoneum, non tenetur reſignare, etiamſi alterum iudicet magis idoneum. ratio eſt, quia ipſi non incumbit Eccleſiæ miniſtros dare; ſed ſatis eſt vt pro ſua virili ſatisfaciat officio.

Obiectio.

Dices, Hinc tantùm ſequi, illum non teneri ex officio, ſeu lege Iuſtitiæ: poterit tamen ex charitate teneri.

Reſp. Quandò tenetur ex charitate.

Reſp. Id quidem fieri poſſe, ſed raro fieri: vt ſi quis certò ſibi perſuaderet alterum Eccleſiæ longè fore vtiliorem, & ipſe ſine notabili incommodo ſuo poſſet illo beneficio carere. Sed valde rarum eſt vt conſtet alterum longè vtiliorem fore. In dubio autem non tenetur ſe tanto commodo ſuo priuare.

Si induxit collatorem.

77 Dices, Quid ſi collatorem induxerit vt ſibi conferret, cum ſciret ſe minùs idoneum altero?

Reſp. Tunc quidem peccauit illum inducendo vt faceret contra fidelitatem; non tamen tenetur ad reſignationem, modò ſit verè idoneus: quia collatio fuit valida. vnde cùm ipſi non incumbat optimorum miniſtrorum procuratio, non tenetur beneficium deſerere: tenetur tamen tunc (ſaltem ex decedentia) quàm optimè muneri ſuo ſatisfacere, & diligentia ſupplere defectus, ratione quorum ab altero ſuperatur.

DVBITATIO XVI.

Quæ formula ſeruanda in conferendis Eccleſiis parochialibus.

Reſpondeo, Hæc deſcribitur à Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 18. vbi Notandum eſt, Eccleſiam parochialem vacare poſſe ratione obitus, vel reſignationis ſimplicis, vel permutationis, vel delicti. Item Ius patronatus eſſe Eccleſiaſticorum vel laicorum. Nunc

1. Conuocandi multi.

78 Dico Primò, Si parœcia vacet per obitum vel crimen, & Ius patronatus ſit Eccleſiaſticorum; Epiſcopus, & patronus, intra certum tempus ab Epiſcopo præſcribendum, debent aliquot Clericos, qui videantur idonei ad Eccleſiam illã regendam, nominare. Ita Conciliũ. vbi Nota, poſſe Epiſcopum, etiam per publicũ edictum conuocare omnes, qui volent ſe offerre; & quemuis poſſe ſuggerere ſi quos nouit idoneus: & hi omnes ſunt deſcribendi, vt ibidem dicitur.

2. Examinãdi.

79 Dico Secundò, Tranſacto tempore cõſtituto, hi omnes (nempe qui voluerint & comparuerint) debent examinari ab Epiſcopo, vel eius generali Vicario, & tribus ſaltem examinatoribus a Synodo diœceſana approbatis.

Vbi Notandum, Quotannis in Synodo diœceſana ab Epiſcopo vel eius Vicario ſex debere proponi examinatores, qui à Synodo probentur, & ex his ad quodque examen tres minimùm pro arbitrio Epiſcopi debent aſſumi.

Secundò, Hi debent iurare ſe omni affectione humana poſtpoſita, fideliter munus ſuum executuros.

Nihil pro examine accipiendum.

Tertiò, Nihil ratione huius examinis poſſunt accipere: alioquin ſimoniæ vitium tam ipſi, quã dantes incurrent; à quo abſolui nequeant, niſi dimiſſis beneficijs, ẽt ante obtẽtis, & ad alia reddentur inhabiles. vbi Nota, ſimoniam iuris humani pœna exorbitante puniri: quam tamen puto non eſſe receptam in beneficia ante obtentis, ante ſententiam Iudicis.

Simonia Iuris humani.

Dico Tertiò, Peracto examine, examinatores debent renuntiare quoſcunq; ex his idoneos iudicauerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & alijs rebus ad vacantem Eccleſiam regendam opportunis.

Epiſcopus eligit.

80 Dico Quartò, Ex his Epiſcopus eum eligere debet, quem cæteris magis idoneum iudicauerit, & huic, non alteri, collatio fiet ab eo, cuius eſt conferre. Si verò Iuriſpatronatus eccleſiaſtici erit, tunc patronus debet ex his eligere quẽ digniorem iudicabit & hic ab Epiſcopo debet inſtitui, ſi inſtitutio ad eum pertineat. alioquin ſi ad alium pertinet, Epiſcopus ſolus eliget digniorem ſuo iudicio, & patronus hunc præſentabit ei ad quem pertinet inſtituere. vt ſi inſtitutor vel collator ſit Capitulum, Decanus, Archidiaconus: Epiſcopi enim eſt non ſolum conuocare & habere Ius examinandi cum aliis examinatoribus, ſed etiam eligendi digniorem, qui à patrono præſentetur inſtituendus. *Si patronatus eccleſiaſtici.*

Si patronatus eſt laici.

81 Dico Quintò, Si Ius patronatus eſt laici, nõ eſt neceſſe vt fiat examen per cõcurſum; præſẽtatus tamẽ à patrono, debet examinari à deptatis examinatoribꝰ, & ſi fuerit idoneꝰ repertus, admittit.

Collatio alioquin irrita.

Dico Sextò, Omnis collatio ſeu inſtitutio facta præter ſupradictã formã, cẽſetur ſubreptitia & nulla; & collatio ſi pertinebat ab Epiſcopũ, deuoluitur ad Sedem Apoſtolicam. hoc poſtremum ſtatuit Pius V. qui etiam clarius explicuit mentem Concilij in Bulla, quæ incipit, In conferendis Eccleſijs, edita anno 1567. cal. Aprilis.

Examen quãdo neceſſariũ.

82 Vbi Notandum Primò, Hoc examen adeo eſſe neceſſarium, vt etiam in doctore Theologiæ aſpirante ad parochialem Eccleſiam ſit ſeruandum; vt reſpondit Congregatio Cardinalium. non tamen eſt neceſſariũ in Dignitate vel Canonicatu, qui parochialẽ Eccleſiã acceſſoriè, etiã ꝑpetuò annexam habet; vt eadem Congregatio, cenſuit.

Appellare poteſt aptior.

83 Notandum Secundo, Si Epiſcopus minus habilem poſtpoſitis magis idoneis poſt examẽ elegerit, poſſunt ij, qui reiecti fuerint, à mala electione huiuſmodi ad Metropolitanum; vel ſi elector Metropolitanus aut exemptus fuerit, ad viciniorem Ordinarium, vt Apoſtolicæ Sedis Delegatum; aut aliàs ad Sedem Apoſtolicam appellare, & electum ad nouũ examen corram appellationis Iudice ꝓuocare, vt digniori detur. Interea tamen electio prior executioni mandanda eſt, & prouiſus non poteſt amoueri, niſi alteri debito modo collatum fuerit. Ita Pius V. ſuprà.

Si vacet rõne reſignationis.

84 Dico Septimò, Si Eccleſia vacet ratione reſignationis factæ in manibus Papæ, in fauorem certæ perſonæ, & à Papa fuerit admiſſa reſignatio, non debet fieri examen per concurſum; ſed ſufficit eum examinari à deputatis examinatoribus cum Epiſcopo, & dignum iudicari. Ita reſpondit Congregat. Cardinalium. Ratio eſt, quia tunc Papa cenſetur in hoc decreto diſpenſare. Secus verò ſi collator ſit inferior Papa, vt Metropolitanus vel Epiſcopus, vel Capitulum; tunc enim reſignatione in manibus eius facta, debet fieri examen per concurſum, & niſi reſignatarius iudicatus fuerit poſt examen aptior cæteris, vel certè non minus aptus, non poteſt ei fieri collatio; vt colligitur ex Concilio. ratio eſt, quia inferior non poteſt in decretis Concilij œcumenici diſpenſare.

Dico Octauò, Si vacet permutationis cauſa, debet nihilominus fieri examen, & quidem per concurſum, niſi permutatio fiat cum alia parochiali ferè paris conditionis: tunc enim non eſt opus nouo examine, vt declarauit Cögregatio: quia per examen antiquum vterq; cenſetur idoneus: Quod ſi fiat permutatio cum ſimplici, vel cum alia parochiali, vbi maior requiritur induſtria, debet fieri examen per concurſum, vt colligitur ex Concilio.

85 *Si cauſa permutationis.*

Vbi hæc non recepta.

Aduerte tamen multa ex his paſſim non eſſe recepta; quamuis meritò omnia recipi deberẽt, vnde ibi non ſunt irritæ collationes, quæ ſecundum hanc formam non ſunt factæ.

DVBITATIO XVII.

Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis cenſeatur idoneus ad beneficium.

Reſpondeo, Poſſe numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Ætas cõueniens. Quarta, Cœlibatus. Quinta, Non eſſe irretitum cenſura vel irregularitate. Sexta, Morum probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ex parte corporis. Nona, Intentio ſtatus eccleſiaſtici. Decima, Vt non habeat aliud beneficium incompatibile.

DVBITATIO XXVIII.

Quomodo requiratur legitimus torus.

86 Reſpondeo & Dico Primò, Qui eſt ex toro illegitimo, eſt incapax Epiſcopatus, & cuiuſuis alterius beneficij habentis curam animarum, niſi per Pontificem cum eo diſpẽſetur. Eſt etiam incapax ſimplicis beneficij: poteſt tamen ad hoc ei per Epiſcopum diſpenſatio dari, etiamſi ſit ex inceſtu, vel ſacrilego complexu natus. Ita habemus c. 1. de filijs presbyterorũ in 6.

Epiſcopus diſpẽſat cũ illegitimo ad benef. ſimplex.

Vbi Notãdum Primũ, Epiſcopum poſſe cum tali diſpenſare ad Canonicatum etiam Eccleſię cathædralis, vt ibidem docet gloſſa ex Archidiacono. Rebuffus tamen in praxi beneficiorum, §. de diſpenſatione ſuper defectu naturalium, pag. 269. tenet, Epiſcopum non poſſe diſpenſare in præbenda Eccleſiæ cathedralis cum illegitimo; dicitque ſtylum Curiæ Romanæ ita ſeruare: cuius ſententia videtur tenenda poſt Concil. Tridentinum, in quo ſtatuitur, vt omnibus Canonicatibus Eccleſiæ cathedralis ſit annexus ordo ſacer, ad quem Epiſcopus non poteſt illegitimum habilitare, vt d. capit. habetur. Iuri tamẽ conformius videtur, Epicopum poſſe ad talem Canonicatum habilitare eum, qui ante à ſede Apoſtolica ad ordines ſacros admiſſus eſſet.

Nõ ad Dignitatem.

Notandum Secundò, Epiſcopum non poſſe diſpenſare cum illegitimo ad Dignitatem vel Perſonatum, etiam ſine cura, ſecundum gloſſam: quia quando Papa concedit vt alicui prouideatur de beneficio intelligitur beneficium ſimplex, neque extendi debet ad Dignitatem, ca. vlt. de præbendis: ergo neque hic per beneficiũ ſine cura intelligi poterit Dignitas ſine cura, aut Perſonatus. Cõfirmatur quia non eſt credibile Pontificem velle illegitimum talibus honorari, cum illum ab omni ordine ſacro excludat. Gloſſam ſequuntur paſſim DD.

Dices, Quid ſi Canonicatus habeat annexum acceſſoriè beneficium parochiale, poteritne Epiſcopus diſpenſare? 87

Reſpondeo poſſe, vt docet Syueſter v. Beneficium 3. quæſtio. 8. ex Archidiacono, quod limita cum Lapo & Sylueſt. modò parœcia per Vicarium adminiſtrari ſoleat; alias non. Ratio eſt, quia acceſſorium ſequitur ſuum principale. Hæc tamen omnia intelligenda ſunt, niſi obſtet aliquod particulare alicuius Eccleſiæ ſtatutum iuratum, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Eccleſiæ promoueatur.

Dico Secundò, Illegitimus, etiam cum diſpenſatione Epiſcopi, non poteſt habere vllum beneficium vbi patet eſt Præfectus; (verbi gratia Epiſcopus, Præpoſitus, Decanus, Parochus) aut etiã vbi Canonicus: habetur c. Ad Præſentiam, c. Cũ decorem, c. Ad abolendam, de filiis presbyterorum. Hoc autem idcirco Canones ſtatuerunt; tum quia alioquin pleraque beneficia ad huiuſmodi ſobolem induſtria parentum peruenirent; tum quia fœdum eſt eadem Eccleſia parentem & filium nothum reſidere, totique mundo exemplum incontinentiæ paternæ, veluti cum præmio & dignitate in prole aſſiduè oſtentari. 88

89 Notandum eſt, Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 15. de reformat. hiſce canonibus aliquid noui Iuris adieciſſe, Vt illegitimi beneficium habere nequeant, non ſolum in Eccleſijs vbi parentes actu obtenent, ſed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecunque illud ſit, ſiue paruum, ſiue magnũ. Nec poſſint habere pẽſiones ſuper ſtuctibus beneficiorum, quæ parentes obtinent vel aliquando obtinuerunt: nec reciprocæ reſignationes in illorũ fauorem à parentibus factæ, illis proſint. 90

Dico Tertiò, Quod ad legitimos presbyterorum filios attinet, hi poſſunt habere beneficia in Eccleſijs vbi eorum parentes præſident, non tamen illuc ipſum, quod proximè parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc, de filijs presby. Altera verò cap. Ex tranſmiſſa, & cap. Conquerente, eodem. Ratio eſt, *Ne beneficia ſucceſſione hæreditaria tranſmittit videantur: quam ſpeciem hæreditariæ ſucceſſionis, Canones ſemper in beneficijs valde exoſam habuerunt.* vt ait Concil. Trident. ſeſſ. 26. cap. 7. de reformatione.

Filij legitimi presbyt.

91 Aduerte tamen, Si inter patrem & filiũ alius interceſſit, cenſebitur ſpecies illa ſucceſſionis hæreditariæ abſterſa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere ſine diſpenſatione. c. Ex tranſmiſſa, de filijs presbyterorum. Adde, patrẽ poſſe habere beneficiũ filij, quia hic non eſt illa imago hæreditariæ ſucceſſionis: ſimiliter nepotẽ beneficiũ aui: quod intellige, ſi adhuc pater uiuit: ſecus autẽ ſi pater obierit: tunc enim nepos nõ poterit aui beneficio frui. ratio eſt, quia ſi pater viuit, nepos nõ poteſt ſuccedere auo: vnde ceſſat imago hæreditariæ ſucceſſionis. Verum ſi mortuus ſit pater, nepos tunc ſuccedit auo, ut notat Sylueſter Beneficium 3. ex Hoſtienſi.

Si alius interceſſit, filius eſt capax.

Beneficiũ aui.

DVBITATIO XVIIII.

Quomodo requiratur clericatus ſeu ordo in ſingulis beneficijs.

92 *Clericatus neceſſarius.*

Reſpondeo & Dico Primo, Ante omne beneficium requitur præuius clericatus, ſeu prima

prima tonſura, ita vt ſine hac ſis inhabilis; colligitut ex cap.Cùm adeò,de reſcriptis, & capit. Ex literis, de tranſaction. eſtque communis ſententia.

Prima tõſura. Proprius Epiſcopus.

Vbi Notandum Primò, Primam tonſuram & ordines debere cõferri à proprio Epiſcopo. Proprius autem Epiſcopus hoc loco eſt triplex, originis, domicilij, & beneficij, vt apertè habetur cap.Cùm nullus,de tempor. ordin.in 6. Epiſcopus domicilij dicitur Epiſcopus loci,vbi quis habet domicilium. Dicitur autem habere domicilium,vbi quis larem, rerumque ac fortunarum ſuarum ſummam conſtituit, vnde rurſus non ſit diſceſſurus,ſi nihil auocet; vnde cùm profectus eſt,peregrinari videtur; quòd ſi redijt, peregrinari iam deſtitit: vt habetur L.Ciues.7.C.de incolis. Vnde patet,vt quis dicatur habere alicubi domicilium,requiri vt ibidem ſedem fixerit, animo perpetuò manendi,niſi quid auocet.Itaque ſtudioſi non habent domicilinm in Vniuerſitatibus,etiamſi ibi ad 8.vel 10.annos manere ſtatuerint,ſi retinent animum in patriam redeundi.qui verò alicubi incipiũt habitare animo perpetuo manendi, ſtatim ibidem domicilium contrahunt; nec opus eſt vt multos annos habitauerint, vt patet ex dicta deſcriptione domicilij. Porrò domicilium ſemel acquiſitum, ſolo animo migrandi non amittitur,ſed opus eſt reali migratione, vt apertè colligitur,ex L.Domicilium.20.ff.ad municipalem; vbi dicitur, Domicilium re & facto transfertur,non nuda conteſtatione:ſicut enim ſolo animo non acquiritur, ita nec amittitur. vide Panormitanum in capitul.vlt.de parœcijs, & Syluest.v.Domicilium. numer.2.

Epiſcopus domicilij.

Epiſcopus originis.

Epiſcopus originis eſt Epiſcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius.dicitur autem ciuis ratione originis,nõ vbi fortuitò natus,eſt,ſi parentes alibi habebãt domicilium, ſed vbi erat illorum domicilium; vt docet Panormitanus in c.Rodolphus. de reſcriptis. & Bartolus in L. Filios.3.C.de municipibus.& apertè ex eadem L. colligitur, & ex d.L. Ciues, C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio eſt, quia etſi ad tempus alicuius negotij cauſa alio receſſerint, tamen cenſentur ibi ſemper manſiſſe; vt patet L.Retrò, de captiuis, vbi dicitur, *Retrò creditur in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtibus aduenit.* vide Sylu.v.Ciuitas,quæſt.4.& Panormitanum ſuprà.

Epiſcopus beneficij.

Epiſcopus beneficij eſt Epiſcopus loci vbi quis habet beneficium requirens reſidentiam: tale enim beneficium cõſtituit domicilium. ſecus ſi non requirat reſidentiam,vel ſi cum eo diſpenſatum vt non teneatur reſidere; vt notant DD. in c.Quia in tantum,de præbendis.

Ex his patet,quis dicatur proprius Epiſcopus in tonſuræ & ordinum collatione. Quòd ſi quis tonſuram ab alieno Epiſcopo ſine literis dimiſſorijs,vel diſpenſatione Pontificis acceperit,nõ eſt capax beneficij: vt docet Rebuffus,§.Formula dimiſſoriarum.colligitur ex cap.Illud, & ca. Si quis auſus,d.71. vbi dicitur, vt ſi quis alienũ ſine conſenſu proprij Epiſcopi ordinauerit,irrita ſit ordinatio.intellige quoad vſum & priuilegium ordinis ſeu gradus accepti, quia caret priuilegio & vſu illius.

93 Sed difficultas eſt, quid tali ſit faciendum vt capax fiat.Gloſſa in dictum c.Illud, putat ſufficere vt proprius Epiſcopus poſtea ratũ habeat; quod etiam tenet Decius & alij in capitu.1. de tempor.ordinando.in 6. probat gloſſa ex capit. Salonitanæ, d.63. vbi Gregorius I. cùm Epiſcopus Salonitanus eſſet ordinatus ipſo neſciente, ſcribit ſe id ei ita ex animo relaxare, ac ſi ipſo authore ordinatus fuiſſet.vbi notat gloſſa, Epiſcopum poſſe remittere quę ad ipſum ſpectant: quam ſententiam puto veram, etſi Rebuffus,§. Formula dimiſſoriarum num.12.& 29. contrarium teneat, velitque neceſſariò opus eſſe diſpenſatione Pontificis & literis, quæ vocantur perinde valere. Nec obſtat, quòd ordinatio talis dicatur irrita; & quod ab initio eſt vitioſum non poſſit tractu temporis conualeſcere: Item quod *nemo poteſt ratum habere quod ſuo nomine non eſt geſtum* dicitur enim irrita non quaſi nihil ſit actum; ſed quia ſuſpenditur quoad vſum & priuilegium: quam ſuſpẽſionem Epiſcopus tollere poteſt,cùm nuſquam Summo Pontifici reſeruetur.dicitur habere ratam talem collationem, quia conſentit in illam,volendo illam valere ac ſi à ſe facta eſſet.

Probabile eſt Epiſcopum poſſe habilitare.

Fortè quiſpiam putauerit talem non eſſe beneficij incapacem: nam Concilium Tridentinum ſeſſ.7.cap. 10. de reform. cùm ademiſſet Capitulis poteſtatem concedendi dimiſſorias intra primum annum ſedis vacantis, ſubdit, *Capitulum contraueniens eccleſiaſtico ſubiaceat interdicto, & ſi ordinati ſi in minoribus ordinibus conſtituti fuerint,nullo priuilegio clericali, præſertim in criminalibus gaudeant.* vbi nihil illis adimit, niſi priuilegium fori in criminalibus. Sed verius eſt iſtum caſum eſſe ſpecialem, nec eſſe extendendum ad eum, qui ordinatus eſt ab alieno ſede non vacante, aut abſque vllis dimiſſorijs. 94

Notandum Secundò, Si quis acceperit tonſuram aut ordines minores in excommunicatione, ſuſpenſione, interdicto, non ideo eſſe incapacem beneficij poſt abſolutionem illius cenſuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quoſdam libr.5.conſil.28.num.14. pag. 608.quia accipiendo tonſuram vel ordines minores in cenſura, non incurritur alia cenſura vel irregularitas, aut alia inhabilitas ad beneficia: vnde ſublata priore cenſura, manet omnino habilis per ordinem ſuſceptum. Secus eſt ſi quis ordinem ſacrum in cẽſura accipiat; quia incurrit ſuſpenſionem,ca.Cùm illorum,de ſententia excommunicationis. 95

Dico Secundò, Si beneficium ex inſtitutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, eſt inhabilis ad illud beneficium. Ita Panorm.& alij in c.Dudũ.1.de elect.talia ſunt beneficia illa,quę ex literis ſuę inſtitutionis debẽt dari ſacerdotibus,vel diaconis.ratio eſt,quia fũdator potuit fundationi talem modum apponere, cùm rationi & Canonibus ſit conformis. 96

Beneficium requirens certũ ordinem.

Aduerte tamen, longam conſuetudinem potuiſſe illum rigorem mitigare: ſicut enim poteſt derogare legi, ita etiam diſpoſitioni fundatoris, quæ eſt inſtar legis. vnde ſi talia beneficia alicubi conſueuerunt dari ijs, qui nondum ſunt ſacerdotes, puto valere; præſertim ſi intra annum fiant ſacerdotes, vel certè ſubdiaconi; vt abſolutis ſtudijs ſacerdotium capeſſant: iuxta eam moderationem, quam ius conceſſit Parochis, qui tamen maximè deberent eſſe ſacerdotes, dum parœciam acceptant. vnde eadem conuenienter applicatur huiuſmodi beneficijs. 97

Conſuetudo.

98 Dico Tertiò, In cæteris beneficijs non requiritur certus ordo præuius; ſed ſufficit prima tonſura, & habilitas ad ſuſcipiendum intra annum ordinum beneficio conuenientem; patet ex Clement. Vt ij, de ætate, qualitate, & ordine præfic. excipio tamen Epiſcopatum, ad quem requiritur ſaltem ſubdiaconatus, cap. A multis, extr. eodem. Hæc vera ſunt iure antiquo. Sed quia Concilium Trident. quædam nouo iure de his diſpoſuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quantum tempus ad ſingula beneficia requirantur.

Diſpoſitio Concil. Tridētini.

99 Dico Quartò, Adeptus Epiſcopatum, ſi munus conſecrationis intra tres menſes non ſuſceperit, ad fructuum perceptorum reſtitutionem tenetur. ſi totidem poſtea menſes idem neglexerit, Epiſcopatu ipſo iure eſt priuatus. Ita Tridentinum ſeſſ. 23. c. 2. de reformatione.

Adeptus Epiſcopatum.

100 Dico Quintò, Adeptus Eccleſiam parochialē tenetur ordinari ad ſacerdotium intra annum; quòd ſi intra hoc tempus promotus non fuerit, ipſo iure, nulla etiam monitione præuia, ſuo beneficio eſt priuatus habetur ca. Licet Canon, & c. Commiſſa, de electione in 6.

Adeptus Parœciam.

Vbi Notandum Primò, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, eſſe illud, ex quo pacificam poſſeſſionem habere cœpit, cap. Commiſſa, ſuprà.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam ceſſante iuſto impedimento: ſi enim illo tempore ægrotauit, vel in irregularitatē lapſus diſpenſationē obtinere nequiuit, vel Epiſcopus abſens fuit; non cenſebitur priuatus, etiamſi intra tempus annuum non fuerit ordinatus; vt colligitur ex cap. Commiſſa, ſuprà. Ratio eſt, quia hæc priuatio cōſtituta eſt in pęnam negligentiæ: pęna autem locum non habet vbi non eſt culpa. Item intelligenda eſt de Eccleſia parochiali cum cura in actu; id eſt, quam ipſe beneficiarius per ſe obire debeat, ſecus verò ſi ſolùm habeat curam in habitu, id eſt, ſi per Vicarium perpetuū vel tēporalem ſit adminiſtranda: hęc enim non neceſſariò requirit primo anno ſacerdotium; vt docet Nauarrus l. 3. conſil. 4. de præbendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit mox eo elapſo eſſe priuatum, ita vt in conſcientia teneatur beneficium dimittere: nam in cap. Licet Canon, dicitur, Nulla etiam præmiſſa monitione ſit priuatus.

101 Dices, Pœna temporalis non debetur in foro conſcientiæ ante ſententiam: atqui hæc eſt pœna temporalis: ergo.

Obiectio.

Reſp. Maiorem eſſe veram quando eſt pœna propriè dicta, qua quis priuatur re aliqua, quæ omnino & abſolutè ſua erat; ſecus quando pœna ſe habet vt priuatio rei, quæ nondum abſolutè erat ſua, ſed ſolùm ſub certa conditione; tunc enim ea non impleta, tenebitur rem illam reſtituere; quia ſolùm conditione impleta, abſolutè erat futura ſua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum poſſunt à legitima poteſtate ſub hac conditione concedi, vt ſi hoc vel illud factū aut omiſſum fuerit, teneamur in conſcientia reſtituere. Ita Nauarrus cap. 25. nume. 118. Lopez parte 2. Inſtructo. pag. 668. qui dicit hanc eſſe communem DD. ſententiam. Fortaſſe meliùs diceretur illud beneficium fuiſſe abſolutè ipſius, cùm fructus eius abſolutè ſuos fecerit, nec teneatur eos reſtituere conditione non impleta: eſſe tamen priuatum ipſo facto, ſi promotus nō fuerit; quia reſoluitur contractus ſeu collatio ex vi conditionis, quæ cenſetur fuiſſe appoſita à principio, ex Iuris diſpoſitione poteſt enim quis rem ſuam trāsferre in alium, ita vt abſolutè fiat ipſius, appoſita tamen cōditione, vt reſoluatur contractus, ſi hæc vel illa conditio euenerit: vt patet ex dictis cap. 21. dub. 14. 15. & hoc credo velle Nauarrum.

Reſp.

Quartò, Eandem Eccleſiam non poſſe eidem ea vice iteratò conferri, capitul. Commiſſa, ſuprà; alioquin fruſtra videretur diſponi vt ſit priuatus. 102

Quintò, Hunc non teneri reſtituere fructus illius primi anni, ſi cùm beneficium acciperet, verè intendebat promoueri, etſi poſtea ex negligentia, vel alio conſilio promotus non fuerit: quia beneficium toto illo anno ipſius fuit: collatio enim non reſoluitur, niſi in fine anni. Si tamen aliquid poſt illum annum accepit, tenetur reſtituere, vt colligitur ex ijſdem Canonibus, & docet Nauarrus ſuprà. Si tamen cùm beneficium acciperet, animum nō habebat ſacerdotij ſuſcipiendi, collatio nulla eſt ab initio; & tenetur reſtituere omnes fructus; niſi animo mutato ſacerdotium ſuſceperit, cap. Commiſſa, ſuprà.

Nō tenetur reſtituere fructus.

Petes Primò, Vtrùm pœna impoſita Epiſcopis, intra tres vel ſex menſes non conſecratis, eodem modo ſit intelligenda?

Reſpondeo, probabile eſt ſimiliter eſſe intelligendam, quia Concilium eodem modo loquitur, *Ad reſtitutionem* inquit *fructuum perceptorum teneantur: & ipſo Iure ſint priuati.* Verius tamen videtur, Epiſcopum in conſcientia non eſſe priuatum titulo ex dilatione conſecrationis, niſi poſt ſententiam: non enim Concilium addit, *vt nulla præmiſſa monitione ſit priuatus*, aut *vt teneatur deſerere Epiſcopatum*, ſed ſolùm ait *Ipſo iure ſit Epiſcopatu priuatus:* quam formam loquendi ita paſſim in Iure conſuetudo recepta interpretatur & mitigat, vt nemo teneatur officium vel beneficium, quo ſic priuatus dicitur, dimittere ante ſententiam; niſi alia clauſula, quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim cenſetur priuatus, ſi iure illo perfecto, & quaſi dominio, quo Epiſcopatum antea obtinebat, priuatus ſit, retenta tamen eiuſdem poſſeſſione; vt ſuprà capit. 29. dub. 8. oſtenſum eſt. 103

Non tenetur titulum dimittere ante ſententiam.

Petes Secundo, Vtrum Epiſcopatus non poſſit diſpenſare vt Parochus differat ſacerdotium vltra annum? 104

Reſpondeo poſſe, idque ob vnicam cauſam ſtudiorum, & quidem ad ſeptennium; modò tamen intra annum, quo debebat fieri ſacerdos, ordinetur ſubdiaconus; ſcilicet ne à ſtatu eccleſiaſtico poſſit reſilire. quòd ſi intra annum non fuerit factus ſubdiaconus, ipſo facto eſt priuatus Eccleſia. ſimiliter ſi expleto ſeptennio ſtudiorum non fuerit intra annum factus ſacerdos. Ita habemus cap. Cùm ex eo, de electione in ſexto. vbi Nota, hanc facultatem diſpenſandi videri Epiſcopis ademptam per Concil. Trident. ſeſſ. 22. c. 4. de reformat. vbi ſic dicitur, *Nec alijs in poſterum fiat prouiſio, niſi ijs, qui iam ætatem & cæteras habilitates integrè habere dignoſcuntur: aliter irrita ſit prouiſo.* vnde videtur requirere præſentem eruditionem. Sed contrarium eſt probabile: ita tenent Nauarrus & Lopez ſuprà, & quidam alij: quia quod ad ſcientiam attinet, non videtur velle inducere correctionem Iuris antiqui; (alioquin id clariùs explicare debuiſſet)

Epiſcopus poteſt Parocho cōcedere annos ſtudiorum.

buiſſet) ſed ſolùm renouare id, quod Iure antiquo erat decretum, addita clauſula irritante, in qua tacitè ſubintelligi poteſt exceptio iure antiquo conceſſa, nempe *Niſi Epiſcopus auſam ſtudiorum diſpenſauerit*. Itaque non eſt cur dicamus illis hanc poteſtatem ademptam.

Dico Sextò, Qui Dignitates, Perſonatus, Officia, Præbendas, Portiones ac quælibet alia beneficia in Eccleſijs cathedralib. vel collegiatis vel
105 regularibus obtinent, quibus varia onera ſunt annexa, (v. g. vt alij miſſas, alij euangelium, alij epiſtolam dican:) tenentur intra annum iuſto impedimento ceſſante, ordines ſuo officio conuenientes ſuſcipere. Ita Conc. Trident. ſeſſ. 22. cap. 4.

Qui negligunt ordinem ſuſcipere.

Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debitum intra annum ſuſcipere, non ideo priuati ſunt ipſis beneficijs; alia tamen incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo non ſolùm paſſiuam, ſed etiam actiuam; vnde electiones per tales factæ poſſunt irritari. Secundò, Poteſt & debet illis ſubtrahi dimidia pars diſtributionum chori. Tertiò, Peccant mortiferè vbi Concilium eſt receptum; quia violant præceptum Eccleſiæ, vt patet ex verbo *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam iure naturæ obligantur, ſuppoſito tali beneficio; quia ſine tali ordine non poſſunt præſtare id, ad quod ex officio obligantur. per alios autem non poſſunt ſine diſpenſatione; quia ſunt onera perſonalia. Vnde patet non eſſe paruum abuſum, quòd paſſim altaria & capellaniæ dentur pueris vel alijs, qui non ſunt ſacerdotes: neque enim hoc Ius cum ſuis pœnis eſt nouum; nam idem cõſtitutum fuit in Concil. Viennenſi, vt patet Clemẽt. Vt ij, De ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Triden. illius Concilij decretum innouat.

Præbenda Eccl. cathedralis.

106 Notandum Secundò, In Eccleſijs cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem ſacrum presbyterij, diaconatus, vel ſubdiaconatus, vt ſtatuit Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 12. de refor. Permittitur tamen Epiſcopis cum Capituli conſilio vt deſignent quibus canonicatibus quis ordo annexus eſſe debeat; ita tamen vt ſaltem dimidia pars ſint presbyteri. Ex quo ſequi videtur, omnes tales Canonicos, etiamſi eorum Canonicatus ex primæua inſtitutione ſacrum ordinem annexum non haberent; tamen vbi Concilium ſeruatur, teneri ſub peccato mortali & priuatione vocis in Capitulo, intra annum ad ordinem ſacrum, ſaltem ſubdiaconatus promoueri, quamuis fortè ex negligentia Epiſcopi non eſſet facta diſtributio & deſignatio, quæ præbendæ quem ordinem habere debeant: nam ipſum Concilium ſua authoritate annectit omnibus ordinem ſacrum in genere, etſi velit ab Epiſcopo, cum conſilio Capituli deſignari in particulari, quis cui connecti debeat.

Notandum Tertiò, Eos, qui poſt monitionem ordines debitos ſumere recuſant, ab Ordinario priuari debere ſuis beneficijs, vt Congregatio Cardinalium reſpondit.

DVBITATIO XX.

Quænam ætas ad ſingula beneficia ſit neceſſaria.

107 Reſpondeo & Dico Primò, Ad Epiſcopatum requiritur ætas 30. annorum exactorum, habetur cap. Cum in cunctis, de elect. ex Concil. Lateran. ſub Alex. III.

Dico Secundò, Ad dignitatem eccleſiaſticam inferiorem Epiſcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ætas 25. annorum ſaltem inchoatorum. habetur expreſsè d. capit. Cum in cunctis, §. Inferiora, & in Concilio Trident. ſeſſ. 24. capit. 12. vbi etiam d. cap. diſpoſitio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Præpoſituras, ad Archidiaconatus & ſimiles dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & ſufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos.

Abbatia, Prioratus, Præpoſituræ, Decanatus, Archidiaconatus. Officium Abbatiſſæ.

Aduerte tamen, hic non eſſe ſermonem de officio Abbatiſſæ, Prioriſſæ, vel Præfectæ Monialium; quia hæc non ſunt beneficia eccleſiaſtica, de quibus hic agimus; ſed officia quædam cum Iuriſdictione. Concilium Trident. ſeſſ. 25. capit. 7. de Regularib. in omnibus huiuſmodi Præfecturis requirit vt præficienda non ſit minor 40. annis, & vt octo annis poſt expreſſam profeſſionem laudabiliter vixerit. quod ſi his qualitatibus non reperiatur in eodem Monaſterio, ex alio eiuſdem Ordinis eligi poſſe. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præeſt, videatur, ex ijs, quæ in eodem Monaſterio annum trigeſimum exceſſerint, & quinque ſaltem annis poſt profeſſionem rectè vixerint, Epiſcopo, vel alio Superiore conſentiente, eligendam. 108

Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Perſonatus, quibus non ſubeſt cura animarum, requiritur vt quis non ſit minor annis 22. Ita Concilium Trid. ſeſſ. 24. cap. 12.

Vbi Notandum Primò, Illa formula, *Vt non ſit minor 22. annis* inſinuari annos 22. debere eſſe completos: qui enim nondum compleuit, eſt eis minor ætate. Secundò, Epiſcopum olim potuiſſe diſpenſare, vt hæ dignitates, quibus animarum cura non incumbit, conferrentur anno 20. completo, vt habetur cap. Permittimus, ætate & qualitate præficiendorum, in 6. Quod Syluester v. Beneficium 3. numero 3. ſub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, vt oporteat eſſe ſacerdotem. Verum poſt Concilium, certum eſt non poſſe diſpenſare pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens vt minimum 22. annos expletos. Addo Archiadiaconatum videri computandũ inter Dignitas, quibus animarum curra connexa eſt; nam cap. Cum in cunctis, §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu: & requiruntur 25. anni. Idem inſinuat Concilium Trid. ſuprà: vnde ſententia Syluestri & Palud. non videtur vera.

Archidiaconatus.

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 25. anni inchoati. cap. Licet Canon, de electio. in 6. Nec epiſcopus in hoc diſpenſare poteſt; vt colligitur ex cap. Permittimus, eodem. 106

14. anni in cæteris.

Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualiacunque ea ſint, requiritur ut minimum ætas 14. annorum inchoatorum. Ita ſtatuit Conc. Triden. ſeſſ. 23. ca. 6. *Nemo ante 14. annum beneficium poſſit obtinere*. Itaque etiamſi olim poterant quędã beneficia poſt annum ætatis ſeptimum pueris dari; vt docet Syluester v. Ætas, §. 2. nunc tamẽ nõ poſſunt. ſed irrita eſt collatio.

Aduerte tamen, Canonicatus & ſimilia, quæ maturi-

maturitatem conſilij requirunt, nunquam pue-
100 ris dari potuiſſe ſine diſpenſatione, vt ibidem Sylueſter. Imo Caietanus v. Beneficium, dicit eſ ſe intolerabile ut pueris eccleſiaſtica beneficia dentur. Poteſt tamen Pontifex circa filios Principum & quandocunque iudicat Eccleſiæ expedire, diſpenſare. Dixi, *Vt minimum*, quia ætas hęc 14. annorum etſi per ſe ſufficiat, tamen ratione ordinis & habilitatis ad ordines, quam Concilium Trident. requirit, ſæpe exigitur maior ętas, vt patet ex dictis. Vnde ſequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit ſubdiaconatum, (vt ſunt omnes Canonicatus Eccleſiæ cathedralis) debere inchoaſſe annum 21. nam debet eſſe habilis vt intra annum fiat ſubdiaconus; ſubdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatũ. Quod ſi beneficium requirat diaconatum, debebit ſaltem inchoaſſe annum 22. vt in principio anni ſequentis poſſit fieri diaconus. Si ſacerdotium, debebit inchaſſe annum 24. alioqui irrita erit collatio. vt colligitur ſeſſ. 22. capit. 4. & ſeſſ. 24. cap. 12.

Canonicatus non datur pueris.

Ætas in beneficijs Ordinẽ requirentibus.

Excuſatio.

In his tamẽ & ſimilibus Iure nouo inductis, multi poterunt excuſari, vel qua Ius illud non eſt receptum, vel quia bona fide per triennium fuerunt in poſſeſſione, abſque ſimonia & intruſione: quæ poſſeſſio parit veluti vſucapionem & dominium, iuxta Nauarrum l. conſil. 42. de præbendis, de quo dictum ſuprà, capit. 6. dubit. 10.

DVBITATIO XXI.

Quomodo requiratur cœlibacus ad beneficium.

111 Reſpondeo & Dico Primò, Omnis collatio beneficij facta ei, qui matrimonio eſt iunctus, irrita eſt. colligitur hoc eſt cap. 1. 2. & 8. de Clericis coniugatis, & ex Concilio Trident. ſeſſ. 22. cap. 4. Aduerte tamen, eũ qui duxit virginem, ſi conſentiente vxore caſtitatem voueret, poſſe ad beneficium admitti, vt habetur cap. 2. de Cleric. coniug. tunc tamen ſi vxor eſſet iuuenis, deberet ante Religionem ingredi; ſi prouectior, deberet ſaltem vouere caſtitatem in ſeculo, vt notat gloſſa ibid. ex cap. Cum ſis, & cap. Ad Apoſtolicam, de conuerſione coniugat.

Beneficij collatio in cõiugatum irrita.

112 Dico Secundò, Si Clericus minorum ordinũ, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipſo iure illud amittit. Ita communiter DD. in capit. 1. de Clericis coniugatis; & docet Nauarrus, cap. 25. nu. 120.

Clericus minorum ordinum.

Obiectio.

Dices, Capite illo primo ſolum dicitur *eſſe compellendos vt beneficia relinquant*, & cap. 3. *debere beneficio ſpoliari*, & infrà, *eſſe beneficijs priuandos*. Idẽ dicitur cap. 4. Reſpondet gloſſa Canones iſtos loqui non de priuatione Iuris, ſed facti ſeu poſſeſſionis. Nec obſtat quod cap. dicitur, coniugatũ non poſſe ſpoliari beneficio per eum, qui illud ipſe cõtulit; ſed ſolũ per ſuperiorẽ: quia loquũtur de coniugato, cui Epiſcopus in coniugio exiſtenti contulit, quem iubet priuari, non per Epiſcopum, (vt coſulat eius honori, ne ille propriũ factum reſcindere cogatur) ſed per Superiorẽ.

Reſp.

113 Petes primò, Quid ſi Clericus minorum ordinum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentum, vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modò non defuerit cõſenſus: hunc ſequuntur multi alij DD.

Si matrimoniũ ſit inualidè contractũ.

Verius tamen puto contrarium; quia Canõnes apertè loquuntur de matrimonio valido, vt patet cap. 1. 3. 5. quia fundant ſe in eo, quòd non poſſit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obſequijs vacare? quæ ratio ceſſat, ſi matrimonium ſi irritum: Idem ſentiunt multi docti viri in hac Vniuerſitate à me conſulti.

Petes Secundò, Quid ſi vxor ante conſummationem ingrediatur Religionem?

Si vxor ingrediatur Relig.

Reſpondeo, DD. plerique exiſtimant beneficium nihilominus vacare, ita vt retineri non poſſit, idque ex d. cap. 1. probant. Contrarium tamẽ alicui verius videri poſſit ob rationem allatam; tunc enim ceſſat ratio cur debeat relinquere: vnde niſi per Iudicem priuetur, non tenetur in conſcientia. & confirmatur, quia id magis conſentaneum verbis illius Canonis & ſequentium, ſi rectè ponderentur. Nihilominus non receſſerim facilè à ſententia communi DD. quæ in huiuſmodi vim magnam obtinet.

Dico Tertiò, Si contrahat ſolùm ſponſalia, non amittit ipſo iure; quamuis mereatur priuari. eſt communis DD. Primum patet; tum quia ſponſalia ſolui poſſunt; tum quia Iura nihil de hoc ſtatuerunt. Secundum patet, tum quia non poteſt retinere beneficium, ſi velit promiſſioni ſponſalium ſatisfacere, tum quia dedecorat ſtatum eccleſiaſticum contrahendo ſponſalia retento beneficio. 114

Sponſalia.

Dico Quartò, Si Clericus ſacrorum ordinum contrahat matrimonium; non amittit ipſo facto beneficium, ſed eſt priuandus. colligitur ex dicto cap. 1. & ita docet ibidem gloſſa communiter recepta. Ratio eſt, quia matrimonium eſt irritum, & compellendus eſt manere in ordine ſuſcepto, vnde non conueniebat vt ipſo facto eſſet priuatus, ne fortè cogeretur mendicare. 115

Clericus ſacrorum ordinum.

Notandum eſt, hæc eſſe intelligenda de beneficio propriè dicto; quod competit alicui ratione ſpiritualis tituli: nam præbendas quaſdam temporales ratione paupertatis, vel temporalis adminiſtrationis, laici coniugati habere poſſunt, quales dicuntur eſſe in Eccleſiã Carnotenſi S. Martini; vt refert Sylueſter, Beneficium 3. quæſt. 4.

Præbenda laicorum.

DVBITATIO XXII.

Vtrum requiratur vt non ſit vlla cenſura irretitus.

Reſpond. & Dico Primò, Hoc adeo requiri, vt collatio beneficij facta excommunicato excommunicatione maiore, aut ſuſpenſo, aut interdicto, ſit nulla. Eſt communis DD. ſententia. De *excommunicato*, habetur cap. Poſtulaſtis, de Clerico excommunicato. De *ſuſpenſo*, in cap. Cùm dilectus, de conſuetudin. c. Cùm inter R. ſeniorem, de elect. & cap. Cùm bonę, de ætate & qualit. *De interdicto*, colligitur ex cap. 1. de poſthulati one Prælatorum: quamuis ibi non dicatur inhabilis, qui eſt interdictus; ſed qui interdictum violauit. non tamen eſt dubium quin mens Canonum ſit, vt etiam ij, qui ſua culpa interdictum perſonale incurrerunt, inhabiles ſint; quia qui non poſſunt præſtare officium publice, vt in Eccleſia fieri ſolet, par eſt vt non ſint capaces beneficiorum; vt colligitur ex Canonibus citatis. 116

Excommunicatus inhabilis.

Dixi *Excommunicato excommunicatione maiore*; quia ſi minore

ſi minore tantùm erat excommunicatus, collatio non eſt ipſo facto irrita, ſed irritanda; vt patet ex cap. Si celebrat, de Clerico excommunicato, quamuis Gloſſa & multi alij, illud *irritanda* exponant *irrita declaranda*. ſed in pœnis mitior interpretatio facienda: & odia reſtringenda, vt habet regula Iuris. vnde hæc ſententia videtur verior.

Omnis prouiſio beneficiaria tali facta, eſt irrita. Notandum Primò, Non ſolùm *collationem*, ſed etiam *electionem*, *præſentationem* & *poſtulationem*, excomunicati, ſuſpenſi, & interdicti, & reſignationem in eius fauorem eſſe irritam; Vt colligitur ex ijſdem locis, & alijs multis: & docet communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimiſſoriarum numero 24. Couarr. in cap. Alma, 1. p. §. 7. num. 1. & 2. Gloſſa in cap. Si poſtquam, de elec. & alij.

Epiſcopatus. Notandum Secundò, Hæc eſſe intelligenda in omnibus beneficijs, quæ poteſtate humana conferuntur, etiam in Epiſcopatu, quia canones generatim de beneficijs loquuntur; nec vllus DD. aliquam exceptionem facit; & meritò; quia qui minorum capax non eſt, quomodo maiorum capax erit? Dico, quæ *poteſtate humana conferuntur*, vt excludam Papatum, *Papatus.* qui non ab hominibus, ſed ab ipſo Chriſto Domino confertur ei, qui ſecundum formam in Eccleſia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiamſi ille excommunicatus, ſuſpenſus, aut irregularis ſit; vt colligitur ex cap. Licet, vbi dicitur; *Ille abſque vlla exceptione, ab vniuerſali Eccleſia pro Romano Pontifice habeatur, qui a duabus partibus concordantibus electus fuerit & receptus.* vnde apertè ſequitur, non obeſſe illi vllam cenſuram priorem, neque ſuam, neque eligentium. Idem de eligentibus ſtatuitur Clement. Ne Romani, §. Cæterum. cauſa ſtatuendi fuit vt vitentur occaſiones ſchiſmatum, quæ maximè ſunt Eccleſiæ perniciosa: ceſſat autem illo caſu excommunicatio per ſeipſam; quia effectus in illam dignitatem non poteſt ampliùs lege excommunicationis, vtpote à pari conſtituta, conſtringi.

117 Si ignoret cenſuram. Petes Primò, Quid ſi prouiſus ignoret ſe excommunicatum ignorantia probabili, eritne tunc electio & collatio beneficij irrita? Nauarrus in cap. Fratres, de pœnit. diſt. 5. nu. 45. abſque hæſitatione docet validam eſſe: pro qua ſententia citat gloſſam ſecundam in cap. Apoſtolicæ, de Clerico excommunicato miniſtrante, Felinum, & Gardinalem. Idem potiori ratione dici poteſt de ſuſpenſo & interdicto. Hæc ſententia probabilis eſt.

Contrariam tamen puto veriorem cum gloſſa communi, Abbate & alijs in dictum capitul. Apoſtolicæ; & ita ſeruatur in praxi: nam Papa ad cautelam ſolet abſoluere à cenſuris, dum alicui de beneficio prouidet; ſcilicet ad effectum duntaxat præſentis collationis conſequendum. ratio eſt, quia etſi ignorantia excommunicationis valeat ad non incurrendam irregularitatem & alias pœnas, ijs, qui aliquid prohibitum in eo ſtatu fecerint, ſtatutas; non tamen ad habitandum hominem ad ea, ad quæ per illam eſt inhabilis: vide Couarruuiam in cap. Alma mater, p. 1. §. 7. num. 3.

118 Acceptatio in excõmunicat. eſt valida pro tẽpore abſolut. Petes Secundò, Quid ſi alicui facta ſit collatio ante excommunicationem, qui poſtea in excommunicatione acceptet; eritne valida acceptatio?

Reſpondeo, Communior ſententia DD. eſt, illam acceptationem in excõmunicatione factam valere: quam refert Couarr. l. 3. variarum cap. 16. numero 4. & in cap. Alma, ſuprà nume. 4. eique fauet praxis, vt ibidem ait. ratio eſt, quia iam ante excommunicationem cenſetur illi Ius quæſitum per collationem: acceptatio enim, ſeu conſenſus non tribuit nouum Ius, cùm fiat priuata authoritate; ſed ſolùm declarat conſenſum beneficiarij cupientis collatum ſibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma; quia etſi per talem collationem acquirat Ius ad rem, non tamen in re, nec facit illud ſuum, ad hoc enim requiritur acceptatio, vt oſtenſum cap. 18. dub. 6. de promiſſione & donatione; & apertè colligitur ex cap. Si tibi abſenti. de præbendis, in 6. Itaque cùm illo tempore ſit incapax noui Iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore eſſe valida, ſed pro tempore, quo deſinit eſſe excommunicatus: tunc enim acceptatio prior, quæ adhuc cenſetur manere, cùm non ſit reuocata; habebit effectum; nec opus erit noua acceptatione. Ita Couarruuias ſuprà. Fateor tamen contrarium eſſe probabile, præſertim cùm ei etiam conſonet praxis, vt dictum eſt. nam vſus hæc poſitiua moderari poteſt.

119 Si electio, præſent. vel collatio facta ſit ex communic. & poſt abſolut. acceptetur. Petes Tertiò, Vtrum è contrario, ſi is, qui in excommunicatione eſt electus aut præſentatus, fiat capax per abſolutionem, priuſquam acceptet electionem vel præſentationem, acceptatio ſit valida? Similiter ſi collatio facta ſit exiſtenti in cenſura; vtrum valida ſit acceptatio facta poſt abſolutionem? Quidam recentiores putant talem acceptationem validam eſſe. Ita Henriquez cap. 13. de excommunicatione. Ratio eſſe poteſt, quia acquiritur Ius abſolutum, dum fit acceptatio; tunc autem eſt capax.

Sed contrarium videtur verius, nam Canones irritant electionem excommunicati, nec meminerunt acceptationis. Deinde electi, præſentati, vel prouiſi in excommunicatione, facilè poſſent differre acceptationem, donec eſſent abſoluti, & ita nihil illis ea excõmunicatio obeſſet, quod eſt contra mentem Cannonum. Neque verum eſt Couarruuiam in cap. Alma 1. p. §. 7. numero 4. illam ſententiam docere. Crediderim tamen eſſe probabilem, ſi electores vel patroni perſtent in eadem voluntate eo tempore, quo iam eſt abſolutus: tunc enim videtur tacite prior actus ratificari.

120 Irregularum. Dico Secundò, etiam requiritur vt non ſit irregularis; alioquin collatio erit nulla. Eſt communis ſententia, quam tenet & probat Nauarrus cap. 27. num. 251. & Panor. in cap. Tanta, de exceſſibus Prælatorum. Ratio eſt, quia inhabilis ad vnum, eſt inhabilis ad ei annexum: at irregularis eſt inhabilis ad ordines & eorum vſum: ergo etiam ad beneficium ordini annexum. Deinde irregularis in Iure dicitur egere diſpenſatione, etiam ad beneficium ſimplex, vt patet Can. Studeat, d. 50. & c. 2. de Clerico pugnante in duello.

121 Irregularum ſecundũ quid. Notandum tamen Primò, Eum, qui ſacro ordine diaconatus vel ſubdiaconatus eſt initiatus, poſſe fieri irregularem ad ſuſcipiendum ſacerdotium; ita tamen vt non ſit irregularis ad functionem ordinis ſuſcepti, v. g. ad canendum euangelium vel epiſtolam: & ſacerdotẽ amiſſis aliquot digitis fieri poſſe inhabilem ad celebrandum; ita tamen vt maneat idoneus ad audiendas confeſſiones; quo euẽtu poterit ei conferri beneficium quod nõ requirit aliud miniſterium, quàm illud

ad quod

ad quod ille aptus remanſit, vt rectè Nauarrus ſuprà.

122 *Reualidatio tituli.* Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob cenſuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Epiſcopum tolli poterat, Epiſcopum, ſublata illa inhabilitate, non poſſe titulũ reualidare, ſi prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius eſt beneficium primò conferre. Si tamẽ iuſta cauſa ſubſit, (vt ſi eſſet vir bene meritus, & pro ratione ſui ſtatus indigens & cui ſine ſcandalo vix liceret beneficium deſerere, quique ob paupertatem non poſſet commodè Romam confugere, poſſet Epiſcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis cõſenſu, vt multi recentiores tenent, teſte Henriquez c.14. de excommunicatione. Idem dicendum putãt aliqui ex potiori ratione, ſi iuſta cauſa ſubſit, & collatio ad alium pertineat, apud quẽ iſte infamaretur ſi ſe aperiret; id enim ſuadere æquitatem, (præſertim cùm prior quãtum in ſe eſt, ſuam collationem iam ante in illum fecerit) & meritò poſſe præſumi hanc eſſe S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc caſu titulum reualidare poteſt. quare ſi ille non poteſt Romã confugere, concedi Epiſcopo, ſicut in caſu priore.

123 *Hæretici & filij eorum.* Dico Tertiò, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defenſores, & fautores, ipſorumq; filij & nepotes per lineam maſculam, ſunt inhabiles ad omne beneficium eccleſiaſticum & officium publicum: Item qui ad preces talium eccleſiaſticum beneficium ſcientes obtinuerunt, ſunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur capit. Quicunque, §. Hæretici, de hæreticis in 6. & extra, cap. Statutum. 2. eodem. Altera habetur ca. Quicunque, §. Ad hæc; eodẽ.

124 *Quorum hæreticorum filij.* Notandum Primò, Quòd hic de filijs & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorum, &c. dicitur, eſſe intelligendum de filijs eorum, quos tales adhuc eſſe, vel in tali ſtatu deceſſiſſe conſtat; non autem eorum, quos conſtat eſſe emendatos; vt expreſsè habetur cap. Statutum. Immo quidam recentiores requirunt vt parentes ſint damnati de illo crimine; quia cap. Statutum, dicitur, *Qui tales eſſe, vel tales etiam deceſſiſſe probantur*. vbi videtur requiri vt id *probatum ſit in iudicio*. quæ ſententia non diſplicet quibuſdam in ijs locis, vbi ob multitudinem hæreticorum non cenſetur infamia, eſſe filium vel nepotem hẹretici. ſecus verò in alijs. Sed re vera non eſt ea mens Canonis: ſi enim ageretur de probatione in Iudicio, dicendum erat non qui tales eſſe vel deceſſiſſe *probantur*, ſed *probati legitimè fuerint*; debuiſſet enim probatio præceſſiſſe: idque non in ſolis defunctis, ſed etiam in viuentibus. Vnde nec filij hæreticorum viuentium eſſent incapaces, niſi in Iudicio probatum ſit parentes iam eſſe hæreticos, & fuiſſet tales ante filiorum procreationem. probantur ergo idem eſt quod noſcuntur, ſeu ex certis ſignis probari poſſunt. quæ forma loquendi valde frequens eſt B. Gregorio, quem alij Pontifices libenter ſequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos paſſim conſtat vel adhuc tales eſſe, vel tales deceſſiſſe. Præterea illud intelligendum de filijs poſt hæreſim natis, vt docet Simanchas in Enchir. c. 36. & alij. hi enim ſoli labem, ſui ortu à tali parente contrahere videntnr. Qui autem ante nati ſunt, non cenſentur per hæreſim parentis ſuperuenientem inquinari. Denique de ijs, quos conſtat filios eſſe talium; ſi enim res ſit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etſi ſupradicti filij ſint inhabiles ad beneficia, poſſe tamen ordinari; quia Iure nõ prohibentur. Sed credo ſtylum Curiæ obſtare, qui ſeruari debet. *Poſſe ordinari.*

Notandum Secundò, Si mater ſit hæretica, pater autem non ſit, tunc nepotes non ſunt inhabiles, ſed filij ſoli. cap. Statuimus, ſuprà.

Notandum Tertiò, Hanc pænam extendi ad eos, qui hoſtiliter inſecuti ſunt Cardinales vel Epiſcopos, & ad filios, nepoteſque illorum, ca. Fælicis, de pẹnis in 6. & Clement. 1. de pænis.

DVBITATIO XXIII.

Vtrum requiratur morum probitas.

Reſpondeo & Dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, ſcilicet vt nõ ſit deditus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dictat, miniſtros Dei & Eccleſiæ maximè debere virtutibus eſſe ornatos, cùm monitis, exemplis, & pijs precibus alios debeat in pietate promouere. Dominus quoque Matt. 24. requirit vt ſint prudentes & fideles: fidelitas autem in munere eccleſiaſtico, potiſſimùm in charitate fundatur; vnde capit. Cùm in cunctis, de electione, ex Concil. Lateran. *In cunctis ſacris ordinibus & eccleſiaſticis miniſterijs, ætatis maturitas, grauitas morum, & literarum ſcientia ſunt inquirenda.* & Concil. Tridentinum ſeſſ. 24. cap. 12. de reform. morum hanc probitatem ſtrictè requirit. Et ſanè huius conditionis in electionibus, præſentationibus, & collationibus potiſſima ratio eſt habenda nam ex huius neglectu ſeré pernicies Eccleſiæ manauit, vt ſæpe queritur Rebuffus. Sicuti enim is, qui improbis eſt moribus maximè Eccleſiæ obeſt, etiamſi alioqui ſit eruditus; ita valde probus, etſi aliquid ſcientiæ vel habilitatis defuerit, plurimũ proderit: quod enim per ſe non poterit, curabit ſuppleri per alios. Ipſe quoque cum ſuo exemplo plus proderit doctrina & concionandi gratia mediocri, quàm alij magna, bonis exemplis deſtituta. 125 *Probitas requiſita.*

Dico Secundò, Collatio tamen facta criminoſo, non eſt ipſo Iure irrita, niſi illud crimen annexam habeat cenſuram, vel aliquam Irregularitatem. Ita Nauarrus capitul. 27. numero 251. & in capit. Si quando, exceptione 16. & 17. Eſt tamen irritanda ab eo, qui poteſtatem habet; vt patet ex cap. Inter dilectos, de exceſſibus Prælatorum. 126 *Criminoſus.*

DVBITATIO XXIIII.

Quænam ſcientia ſit neceſſaria.

Reſpondeo, Eam ſcientiam ad quodque beneficium requiri, quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum eſt neceſſaria; vt patet ex Concil. Lateranenſi, capitul. Cùm in cunctis, de elect. eſtqua ratione naturali per ſe euidens. Concil. Triden. ſeſſ. 22. cap. 2. requirit, vt is, qui futurus eſt Epiſcopus, *ſit Doctor aut Licẽtiatus in Theologia, vel Iure Canonico, aut ſaltem publico alicuius Academię teſtimonio ad alios docendos idoneus oſtendatur.* 127 *Epiſcopus.*

Vbi Aduerte, ea omnia & ſingula, quæ Concilium Trident. conſtituit de Epiſcoporum præficiendorum vita, ętate, doctrina, & cæteris qualitatibus,

Cardinalis.

tatibus, ſeruāda eſſe in creandis Cardinalibus; vt eadem Synodus ſeſſ.24.ca.1.de reform.decernit. vnde pari eruditione inſtructi eſſe debent; & meritò, cum ſint Summi Pontificis in cauſis fidei & morum intimi Conſiliarij; & ſummus orbis terrarum Senatus. Eandem eruditionem

Archidiaconus.

cap.12.requirit in Archidiaconis; quia, inquit, oculi Epiſcoporum dicuntur in cæteris nihil certi præſcribitur; ſed quiſque debet eſſe inſtructus ſcientia muneri ſuo neceſſaria, quæ vtrum adſit, iudicabit Epiſcopus & examinatores. quia

128 *Examen neceſſarium vt benefi. poſſit obtineri.*

nemo ſine examine ad quodcunque demum beneficium admitti debet, vt ſtatuit idem Concilium ſeſ.7.c.13.& ſeſſ.25.c.9.vbi etiam reddit irritam inſtitutionem factā ab eo, qui inferior eſt Epiſcopo, niſi inſtitutus, fuerit antea ab Epiſcopo examinatus.

Qui eximantur.

Excipiuntur tamen pręſentati & nominati ab Vniuerſitatibus ad beneficia non parochialia: hi enim non ſunt examinandi; vt patet ſeſſ. 7. cap.13.

Petes, Vtrum collatio facta ei, qui non habet ſcientiam requiſitam ſit irrita?

129 *Omnino illiteratus.*

Reſpōdeo, Si omnino eſt illiteratus, eſt irrita; vt docent plerique DD. cum Panorm. in cap. Dudum. 1. de electione. & Innoc. in cap. Cum in cūctis, eodem titulo. quod fusè probatur à Nauarro in cap. Si quando, exceptione 16. & confirmatur ex Trident. Concilio ſeſſ.22.c. 4. vbi *irrita decernitur omnis prouiſio factā ei, qui ætatem, & cæteras habilitates integrè non habuerit.* ratio eſt, quia planè illiteratus nullo modo officium pręſtare poteſt: de quo vide plura apud nauarum in dictum cap.

Mediocris.

Si quando. Si autem aliquam ſcientiam habeat, ita vt aliquo modo poſſit ſatisfacere officio, nō eſt quidem irrita, poſſe tamen & omnino deberet irrita; niſi breui putaretur habiturus ſufficientem. colligitur ex cap. Niſi, de renuntiatione: tenet Innocent. in ca. Cum in cunctis, de electione, quem cæteri ſequuntur.

130 *Aptitudo corporis.*

DVBITATIO XXV.

Quæ aptitudo ex parte corporis ſit neceſſaria.

Reſpondeo, Eam aptitudinem requiri, quę neceſſaria eſt ad decenter præſtandum officium: hæc enim Iure naturæ neceſſaria eſt (vt colligitur ex cap. Niſi, de renuntiatione) ita vt collatio facta ei, qui hac aptitudine ca-

Cœcus.

ret, ſit irrita; vt colligitur ex Conc. Trident. ſeſſ. 22. ca. 4. Hinc cœcus eſt incapax; quia preces canonicas recitare nequit.

Notandum tamen, ſi debilitas aliqua ſuperueniat, per quam reddatur ineptus ad officium, non ideo priuari beneficio ante obtento, ſed poſſe eo liberè frui. ſi tamen habeat curam animarum, prouidere debet vt per Vicarium bene adminiſtretur.

DVBITATIO XXVI.

Quæ & qualis intentio ſit neceſſaria.

131 *Intētio ſtatus eccleſiaſt.*

Reſpondeo & Dico Primò, Ad omne beneficium requiri determinatam intētionē ſtatus eccleſiaſtici, & ordinis muneri ſuo neceſſarij. Eſt communis DD. non enim par eſt vt eccleſiaſtica beneficia dētur ijs, qui nō dū ſtatuerūt ſe miniſterio Eccleſiæ mancipare.

Sed dubium eſt, vtrum quis ita abſolutè debeat ſibi ſtatum eccleſiaſticum præfigere, vt non poſſit habere propoſitum deſerendi, ſi lautior conditio in ſeculo ſe obtulerit? Reſpondeo; &

Intentio determinata eſſe debet.

Dico Secundò, Satis eſſe, ſi ſincerè & bona fide proponat ſtatum eccleſiaſticum, nec velit ab eo propoſito reſilire, niſi cauſa aliqua iuſta inciderit, v. g. niſi frater primogenitus moriatur, vel niſi optimum matrimonium, ad conſeruandam magnam familiam vel ad lites extinguendas neceſſarium, oblatum fuerit. Ita Nauarrus cap.25.nu.118. ratio eſt, quia non eſt mēs Eccleſiæ per beneficium ita firmiter ad ſtatum eccleſiaſticum obligare, vt nullam ob cauſam poſſis deſerere; hoc enim nimis durum eſſet, & ſæpe rationi non ſatis conſentaneum: nam maiora bona impedirentur.

Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantum animò vt eius fructibus alatur donec ſtudia 132 abſoluerit, vel opulentam vxorem inuenerit, cum animo tunc deſerendi, peccat mortiferè, nec poteſt iſtud beneficium retinere. eſt communis ſententia DD. vide Nauarrum de orat. miſcell. 44. & l. 3. conſilio 16. de præbendis.

Non tenetur fructus reſtituere.

Aduerte tamen, hunc non teneri ad reſtitutionem fructuum, ſi muneri ſuo ſatisfecit; quod eſt contra Gabrielem d.15.q.8.a.3.& Syluestrū, Beneficium 3.q. 5. nec eſſe ipſo Iure priuatum, niſi ſit beneficium parochiale; vt docet Nauarrus ſuprà, & Sotus l. 10. de Iuſtit. q. 5. ar. 6. quia nuſquam id iure ſtatum.

133 *Benef. parochiale accipiēs ſint animo ſacerdotij.*

Dico Quartò, Qui accepit beneficium parochiale ſine animo ſuſcipiendi intra annum ſacerdotij, vt fructus per annum ex eo percipiat, poſtea dimiſſurus, tenetur fructus perceptos reſtituere; niſi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; Ita expreſsè habetur ca. Commiſſa, §. Cæterum, de electioue in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem ſinceram & ſeriam, quamuis iuſtam aliquam conditionem annexam habeat, vt rectè Nauarrus ſuprà.

Secundò, Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, poteſt retinere fructus, non ſolùm poſt mutatam voluntatem, ſed etiam ante illam perceptos: quòd eſt contra Sotum. Ita docet gloſſa in dictum caput, & ipſe textus indeterminatè loquens ſatis indicat. ratio eſt, quia collatio in hoc caſu ab initio valida fuit, ſed pendens à conditione; quæ ſi non fuerit ſecuta, reſoluitur ab initio; ſicut cùm res venditur ea lege, vt ſi melior conditio obtigerit, ſit inempta; ſi autem ſecuta fuerit, maneat valida, & omnino irreſolubilis, Idem dicendum de perceptione fructuum.

Tertiò, Si intra præſcriptum tempus promotus non fuerit, amittit ipſo iure beneficium, & efficitur inhabilis ad illud, vt habetur eodem capitulo.

134 *Accipiens cum animis ſacerdotij.*

Dico Quintò, Qui tale beneficium cum debita intentione ſuſcipiendi ſacerdotij acceperit, ſi poſtea mutata voluntate promotus nō fuerit intra tempus ſtatutum, non tenetur ad reſtitutionem fructuum perceptorū ante voluntatem mutatam; ſed neque etiam poſt illam, modò per

Non amittit fructus.

idoneum Vicarium muneri ſuo ſatisfecerit; Ita docet gloſſa in cap. Commiſſa, Nauarrus cap.25. nu.118.& Lopez p. 2.c.105. contra Sotum. ratio eſt, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium ante legitimè acceptatum; nec vllum

vllum Ius ſtatuit vt etiam fructus amittat: ergo cùm muneri ſuo ſatisfecit, non eſt cur dicamus eum fructus amiſiſſe: non enim iure naturæ amiſit, cùm muneri ſatisfecerit; nec Iure poſitiuo, cùm hoc non ſit expreſſum.

135 Dices, Qui accipit curam ſine intentione ſacerdotij, tenetur ad reſtitutionem, ſi promotus non fuerit: ergo etiam is, qui accipit quidem cum intentione, ſed poſtea eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus.

Reſpondeo negando conſequentiam; tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepſit: vnde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis eſt, ac proinde non extendenda extra ſuum caſum, etiamſi ibi eſſet par ratio, vt bene Nauarrus lib. 3. conſil.26. de præbendis. expleto tamen anno, ſi promotus non fuit, ſtatim amittit beneficium & in poſterum fructus ſuos non facit.

136 *Accipiens paroeciã animo permutandi.*

Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non reſidendi, ſed tantummodo permutandi vel renuntiandi, peccat quidem, non tamen eſt ipſo facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum reſtitutionem. *Quod peccet*, probatur; quia decipit Eccleſiam, quæ in talibus requirit animum ſeruiendi; & niſi putaret illum talem animum habere, nullo modo vellet ei conferre. Nauarrus tamen ſuprà, conſilio 24. inſinuat non eſſe peccatum mortiferum: quia non infertur notabile detrimentum. quod puto eſſe verum, niſi fortè reſignet in fauorem eius, qui parum eſt idoneus, cui Prælatus aliàs nullo modo voluiſſet conferre. *Quod non teneatur ad reſtitutionem fructuum*, patet; quia nullo Iure hoc eſt ſtatutum. modò interim officio curet ſatisfieri & cætera adſint.

DVBITATIO XXVII.

Vtrum licitum ſit habere plura beneficia, & qualia.

137 *Habere plura beneficia.*

Reſpondeo & Dico Primò, Habere plura beneficia non eſt intrinſecè malum, nec omnino indifferens, ſed ſpeciem mali præſeferens; ita tamen vt adhibitis debitis circumſtantijs cohoneſtari poſſit. Docet hoc D.Thomas quodli.9.ar.15. quem alij ſequuntur.

Speciẽ mali habet.

ratio eſt, quia ſolitariè conſideratum inordinationem quandam inuoluit. Primò, Quia minuitur cultus diuinus. vnus enim habens tria beneficia, non recitat ter preces canonicas, nec tria facit ſacra. Secundò, Eccleſia deſtituitur ſuis operarijs: vnus enim non poteſt in pluribus locis reſidere, nec plurium miniſteria obire. Tertiò, Fundatores fruſtrantur ſua pia intentione. Quartò, quia fruſtrantur multi pauperes fortè magis idonei, magisque vtiles Eccleſię futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas; vt, nimiam ſolicitudinem temporalium, ambitionem, luxum, incontinentiam, concubinatum, lites, ſcandala puſillorum & ſimilia, vt meritò Concilium Triden. ſeſſ.24.ca.17. dixerit, *hanc pluralitatem eſſe peruerſionem totius ordinis eccleſiaſtici*. & Alexander III. cap. Quia in tantum, de præbendis, *Pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum*. vide extrauagan. Ioan. XXII. quæ incipit, Execrabiles, vbi decem incommoda recenſentur ex hac pluralitate promanantia.

Mala pluralitatis beneficiorum.

Cũ certis tamen circumſtantijs cohoneſtari poterit; quarum præcipua eſt, ſi id Eccleſiæ profuturum putetur.

138 *Plures Episcopatus.*

Dico Secundò, Nemo quacunque dignitate præfulgẽs poteſt recipere & ſimul retinere plures Epiſcopatus in titulũ aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Concilium Trident. ſeſſ.7. capit.2. de reform. Quod intellige, ſine iuſta diſpenſatione Papæ. huius enim poteſtati, decretum Concilij, etiam generalis, non poteſt præiudicare: & interdum poteſt iuſta cauſa indicere.

Petes, Vtrum obtento ſecundo Epiſcopatu, vacet ipſo iure prior, ſi abſit diſpenſatio?

Vacat prior

Reſpondeo vacare, cap. De multa, de præbendis: quia Epiſcopatus eſt dignitas habẽs curam animarum. Sed de hac re non oportet nos eſſe multum ſolicitos; quia Pontificis eſt Epiſcopos confirmare, qui cenſebitur diſpenſare, ſi habẽti vnum, confirmet ſecundum.

Dico Tertiò, Electus ad Bpiſcopatum, obtenta bonorum adminiſtratione & conſecratione, vel ſaltem elapſo tempore conſecrationi præfixo, amittit ipſo Iure omnia beneficia, quæ ante obtinebat. Ita habetur capit. Cum in cunctis, §. Cum verò, de electione.

139 *Epiſcopatũ cõſecutus amittit priora. Epiſcopo pauperi.*

Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem loqui de Epiſcopo titulari, non habente vllam adminiſtrationẽ bonorum eccleſiaſticorum, quales ſunt quidam Suffraganei.

Secundò, Si Epiſcopus eſt pauper, probabile eſt, beneficium ſimplex poſſe conferri, quo iuuetur; quia etſi amittat priore, non tamen extat ius, quo efficiatur inhabilis ad futura ſimplicia, vt docet Nauarrus l.3. conſil.3. de conceſſione præbendæ.

Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarum, vel Dignitatem vel Perſonatum vel Officium, ſi ſecundum huius generis acceperit, obtenta pacifica poſſeſſione ſecundi, vacat prius. Ita habetur cap. De multa, de præbendis. & multò diſtintius Extrauag. Execrabilis, eodem. 140

Beneficia incompatibilia primigeneris.

Vbi notandum Primn, Hæc beneficia vocari *incompatibilia primi generis*. quia ipſo iure alterum excludit alterum, poſterius prius. Eiuſdem generis ſunt præbendæ vniformes ſub eodem tecto, vt patet capit. Literas, de conceſione præbendæ, vt duo Canonicatus, vel duæ ſacellaniæ ad eandem functionem concurrentes in eadem Eccleſia. Vnde ſi habens vnam, obtineat alteram in eadem Eccleſia, vacabit prior, vbi ſecundę pacificam poſſeſſionem nactus fuerit.

Secundi generis.

Incompatibilia ſecundi generis ſunt, quę ſimul quidem licitè retineri non poſſunt abſque diſpenſatione, tamen non ita pugnant vt alterum vacet obtento altero.

141 *Si ſecũdum ſit litigioſum.*

Notandum Secundò, Si beneficium ſecũdum ſit litigioſum, nõ vacabit prius, donec pacificus ſecundi poſſeſſor fueris. ſi autem ſecũdum pacificè poſſederis, vacabit prius; etiamſi ſit litigioſum. quod ſi obtento titulo vnius talis beneficij abſq; poſſeſſione, accipias ſecũdũ litigioſum, & poſtea antequã incipias eſſe pacificus poſſeſſor ſecũdi, accipias pacificam poſſeſſionẽ primi, nõ ideo amittis ſecũdum litigioſum, vt quidam putarunt, quia id Iure ſtatutum non eſt; vt docet Nauarrus lib.3. conſil.31. de præbẽdis. Denique non ſatis eſt habere poſſeſſionem tituli ſecundi

beneficij,

beneficij, ſed requiritur vt etiam fructuus percipere incipias: vnde ſi alteri reſeruati ſint. non amittis prius: quia inutilis eſt & ſine effectu talis poſſeſſio. Ita expreſsè habetur ca. Si tibi conceſſo, de præbendis in 6.

142 *Retinēs ſimul plura incompatibilia.* Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia; de quibus Extrauag. Execrabilis,& cap. De multa, ſcilicet Dignitates, Perſonatus, Officia, & non ſtatim reſignant primum, eſſe ipſo iure priuatos etiam ſecundo. & inhabiles ad ſacros ordines, & ad quodcunque beneficium eccleſiaſticum, & ipſo iure beneficia illa eſſe diſpoſitioni Sedis Apoſtolicæ reſeruata, vt apertè habetur dicta Extrauag.

143 Quartò, Eum, qui vtrumque retinuerit, non ita eſſe priuatum ſecundo vt teneatur illud ſponte dimittere; ſed per ſententiam Iudicis eſſe priuandum; vnde ſi nulla ſententia ſequatur, poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta ſunt ſupra capit. vigeſimonono dubitat. octaua hoc enim ita conſtitutum eſt in pœnam retentionis vtriuſque. Primum verò obtento ſecundo ita amittitur, vt non opus ſit ſententia; nam expreſsè dicit extrauagans, *quòd uacet, & poſſit ſtatim alteri conferri, ſine ulla ſententia*. non ita loquitur de ſecundo. ratio eſt,quia eius priuatiò non eſt pœna, ſed reſolutio primæ collationis. Vnde puto ipſum non facere fructus ſuos, quos in poſterum ex illo recipiet; etſi aliqui contra ſentiant.

144 *Incompatibilia ſecundi generis retinens.* Dicò Quintò, Reliqua beneficia reſidentiam poſtulantia, non ſunt incompatibilia primi generis, ita vt habito ſecundo vacet prius, tamen videntur incompatibilia ſecundi generis, ita vt ſine graui peccato ſimul retineri nequeant. Prior pars eſt Nauarri lege tertia conſilio vigeſimonono de præbendis; vbi docet, Dignitatem & Canonicatum in diuerſis Eccleſijs non eſſe etiam poſt Concilium Tridentinum incompatibilia primi generis, ſed ſecundi, ſi requirunt reſidentiam. Quòd ſi alicubi ex conſuetudine non requirunt, non eſſe incompatibilia, ne ſecundi quidem. In eadem autem Eccleſia dicit non eſſe vllo modo incompatibilia, eò quòd ſint beneficia difformia, & vtrique ſimul ſeruiri poſſit: adqui difformia eiuſdem Eccleſiæ ſibi non repugnantia ſemper fuere compatibilia, vt idem aſſirmat. Et conſilio vigeſimoſexto multis rationibus nititur probare *nullum beneficium ſimplex eſſe incompatibile primi generis cum altero, niſi ſint uniformuta ſub eodem tecto*.

Idem docet conſilio 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus eſt Canon, quo ſtatuatur vacare prius obtento ſecundo; aut ipſo facto induci priuationem vtriuſque,ſi ſimul retineantur, præterquam de beneficijs cum cura animarum, Dignitatibus, Perſonatibus & Officijs: ergo hoc non eſt ad alia beneficia extendendum.

Nec obſtat Concilium Trident. ſeſſ. 7. cap.4. de reformatione, vbi priuatur ipſo facto qui plura curata vel aliàs incompatibilia beneficia recipere & retinere præſumpſerit: quia loquitur expreſsè de illis, de quibus cap. De multa; quod non agit niſi de curatis, Dignitatibus & Perſonatibus.

145 Dices, congregatio Illuſtriſs. Cardinalium pro Concil. Tridentinum deputatorum, declarauit vacare beneficium ſimplex eius, qui obtinuit parœciam; eò quòd hæc duo beneficia ſint incompatibilià, ſi vtrumque reſidentiam poſtulet. vnde ſequi videtur, quandocunque duo beneficia ſunt incompatibilia, eo quòd alterum ſit ſufficiens, vel vtrumque reſidentiam poſcat, ſemper adeptione ſecundi vacare primum.

Reſpondet Nauarrus lege tertia conſilio vigeſimoquarto de præbendis, ſi conſtaret Congregationem declaraſſe Concilium Tridentinum ſeſſ. 7. capit. 4. ita eſſe intelligendum, eaque declaratio a S. Sanctitate confirmata eſſet, ita fore tenendum; ſed quia id non conſtat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari poſſe, (quod ipſe conatur oſtendere) non eſt quod ad hanc ſententiam nos adſtringat. Equidem hanc declarationem nunquam vidi. Si tamen facta eſt, iudico tenendam; & omnia huiuſmodi beneficia in eo conuenire cum incompatibilibus primi generis.

Altera pars, *Quòd ſint incompatibilia ſaltem ſecundi generis*, patet ex Concil. Tridentino; nam ſeſſ. 24. capit. 17. ſic habetur, *Statuit ſancta Synodus ut in poſterum unum tantùm beneficium eccleſiaſticum ſingulis conferatur: quod quidem ſi ad uitam eius honeſtè ſuſtentandam non ſufficiat, liceat nihilominus aliud ſimplex ſufficiens,dummodo utrumque perſonalem reſidentiam non requirat, eidem conferri. hæcque non modò ad cathedrales Eccleſias, ſed etiam ad omnia alia beneficia tam ſecularia quàm regularia quæcunque, etiam commendata pertineant, cuiuſcunque tituli aut qualitatis exiſtant*. 146 *Omnia quæ requirūt reſidē. ſunt incōpat. ſecūdi generis.*

Vnde manifeſtè ſequitur, omnia beneficia ſimplicia, quæ reſidentiam poſtulant, eſſe aliquo modo incompatibilia, nec abſque diſpenſatione Pontificis poſſe huiuſmodi plura obtineri, nec Epiſcopum poſſe in hoc diſpenſare: quia non poteſt diſpenſare in ſtatuto Concilij generalis. ſi tamen abſque diſpenſatione alicui conferantur, collatio erit valida; poterit tamen eo priuari, niſi quod ante habebat, dimiſerit.

Dico, Sextò. Sunt tamen aliquot caſus, in quibus etiam poſt Concilium licet habere plura beneficia, etiam ſine diſpenſatione. 147

Primus eſt,Quando ſunt beneficia ſimplicia, etiam Canonicatus, quorum neutrum ſufficit ad honeſtum vitæ cultum, & alterum non requirit reſidentiam; ſiue ex ſui inſtitutione, ſiue ex præſcripta conſuetudine. *Qualia poſſint haberi plura, abſque diſpenſa.*

Secundus, Si Eccleſia cathedralis vel parochialis vel Dignitas ſit inſufficiens ſuſtentationi,poterit ſimul cum ea obtineri beneficium ſimplex non requirens reſidentiam. vterque caſus ſatis colligitur ex verbis Concilij Tridentini ſeſſ. 24. cap. 13. & 17.

Vbi Aduerte, ante Concilium potuiſſe etiam plura curata poſſideri. ſi ita erant tenuia, vt non poſſent proprios ſacerdotes alere. vt patet c. Eam te, in fine, de ætate & qualitate. Nunc verò id minimè licet abſque diſpenſatione Pontificis, vt patet ſeſſione vigeſimaquarta capitulo decimoſeptimo vbi habens plures parœcias cogitur ſub graui pœna alteram reſignare; etiamſi neutra per ſe ſufficiat. *Curæ tenues*

Crediderim tamen,ſi eſſent valde vicinæ, ita vt vnus poſſit vtrique ſatisfacere, & non poſſent facilè inueniri qui vni ſoli velint deſeruire, poſſe duas eidem committi, iuxta cap.Clericus,21. quæſt.1. 148

Tertius. Si Dignitati vel Canonicatui acceſ-

 ſorlè

ſoriè annexa ſit parochialis, quæ per Vicarium adminiſtrari ſolet, ratio eſt, quia beneficium alteri perpetuò vnitum, cenſetur vnum cum illo, & illius naturam inducit. vnde parochiale annexum ſimplici, inducit conditionem ſimplicis: quod etiam poſt Concil. Tridentinm locum habet, vt docet Nauarrus.

Parochialis annexa canonicatui.

Quartus, Si vnum beneficium detur in titulum, alterum in commendam ad ſex menſes, etiamſi eſſet parochiale, vt patet ex cap. Nemo, electione in 6. ſaltem cum Ordinarij diſpenſatione, non tamen poteſt dari vnum in titulum & alterum in commendam perpetuam ſine iuſta cauſa & diſpenſatione Pontificis; quia commenda perpetua æquiualet titulo, vt probat Nauarrus cap. 25. nnme. 126.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrum per diſpenſationem Pontificis licitum ſit habere plura beneficia requirentia reſidentiam.

149 Reſpond. & Dico Primò, Id licitum eſſe, modò adſint iuſtæ cauſæ diſpenſandi. ratio eſt, quia Concilium nec petuit nec voluit impedire quin ob legitimas cauſas Pontifex poſſit diſpenſare; nam Pontifex eſt ſupra Concilium: & ss. Pontifices olim diſpenſarunt; inter quos eſt Gregorius I. vt patet l. 2. epiſtolarum cap. 52. qui quendam Epiſcopum Agnellum nomine ob certam Eccleſiæ neceſſitatem duos Epiſcopatus habere voluit.

Cauſa diſpenſandi in plura li. beneſi.

Cauſæ iuſtæ diſpe nſandi præcipuæ ſunt duæ, ad quas reuocantur cæteræ. Prima eſt, Eccleſię neceſſitas vel magna vtilitas; vt ſi deſint alij vel idonei, vel ſatis potentes. ſic filijs Principium dantur interdum Epiſcopatus, etiam ante ætatem, vt Eccleſiæ aduersùs hæreticos defendantur. Item ſi quis putetur magis profuturus abſens, quàm alius præſens.

Secunda, Si alicui viro præclaro vnum non ſufficiat ad honeſtè viuendum iuxta ſuum ſtatum, & alterum poſſit ei ſine Eccleſiæ incommodo dari. hæc tamen cauſa reducitur ad primam. nam quod perſonæ ſublimes & literatæ pluribus beneficijs honorandæ ſint quando vnum non eſt ſufficiens, iuxta Conc. Lateran. cap. de Multa, id non debet fieri niſi propter Eccleſiæ vtilitatem. Quod confirmantur ex D. Bernardo epi. 271. ad Comitem Theobaldum: *Honores & dignitates eccleſiaſticas non ignoro deberi his, qui eas dignè & ſecundum Deum adminiſtrare & velint & poſſint, porro eas acquiri paruulo filio veſtro precibus meis vel veſtris, nec vobis iuſtum; nec mihi tutum eſſe noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Eccleſiis habere licet, niſi diſpenſatoriè quidem ob magnam vel Eccleſiæ neceſſitatem, vel perſonarum vtilitatem.* hæc ille.

150 *Cur requiratur diſpenſatio*

Petes, cur requiritur diſpenſatio Pontificis, ſi Epiſcopns videat Eccleſiæ ſuę profuturum vt eidem plura beneficia dentur?

Reſp. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius cuſtodia nihil euidenter ſequitur contra legiſlatoris intentionem, atqui nunquàm aut rariſſimè euenit aliquid contra intentionem Concilij ex eo quòd vni nō dentur duo beneficia. nunquam enim euidens eſt id eſſe contra maius Eccleſiæ bonum & proximorum ædificationē; quæ duo Concilium per huiuſce præcepti cuſtodiam intendit.

Secundò, Quia potiſſimum Summi Pontificis eſt procurare bonum Eccleſiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

Dico Secundò, Si non putetur ſubeſſe legitima cauſa diſpenſandi, is, qui obtinuit plura beneficia per diſpenſationem, non eſt tutus in conſcientia, ſed tenetur alterum reſignare. Eſt ferè communis Theologorum. D. Thomę quod lib. 9. art. 15. Maioris in 4. diſt. 24. quæſt. 4. Adriani in 4. quæſt. de pluralitate prębendarum, quæ incipit, Quia in præmiſſis, Caietani v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de Iuſtit. quæſt. 6. art. 3. Toleti lib. 5. capit. 71. Eandem docent multi Iuriſperiti, & Canoniſtæ. Ratio eſt Primò, Quia Papa non eſt dominus beneficiorum, ſed diſpenſator: atqui diſpenſator non poteſt pro ſuo arbitrio diſtribuere bona diſpenſanda, ſed iuxta rationabilem voluntatem eorum, qui ea diſpenſanda reliquerunt, & eorum, in quorum vtilitatem relicta ſunt, quæ in propoſito eſt Eccleſia vniuerſalis. Secundò, Quia eſt contra Ius diuinum naturale vt vnus habeat plura beneficia; niſi aliqua iuſta ratio id excuſet; vt docet Caietanus ſuprà: atqui Pontifex non poteſt diſpenſare in ijs, quæ ſunt Iuris diuini naturalis, niſi interueniat iuſta cauſa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentijs, de quo vide Bernardum epiſt. ad Robertum nepotem, & epiſt. 7. ad Adam monachum. 151

Si deſit iuſta cauſa, diſpenſatio non ſufficit.

Aduerte tamen, collationem ſecundi beneficij, tertij, & cæterorum eſſe validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus: nam ad nullum eorum Iure naturæ eſt inhabilis. tenetur tamen reſignare aliqua ex illis, quæ vel non ſunt illi ſecundum ſuum ſtatum neceſſaria, vel in quibus legitima cauſa non interceſſit: fructus tamen interim perceptos non tenetur reſtituere, ſi muneri ſuo, ſaltem per Vicarium ſatisfecit. ſi non ſatisfecit, tenetur ad fructum reſtitutionem, vel Eccleſiæ, vel ad pias cauſas, vide infrà num. 159. 152

Collatio tamē eſt valida.

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

DVBITATIO XXVIIII.

Vtrum teneantur beneficiarij ad reſidentiam, & non reſidentes amittant fructus.

Reſpondeo & Dico Primò, Omnes, qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur iure diuino reſidere, & per ſe ſuum officium adminiſtrare. Probatur ex Concilio Tridentino ſeſſ. 23. cap. 1. de reform. *Cùm, inquit, præcepto diuino mandatum ſit omnibus, quibus animarum cura commiſſa eſt, oues ſuas agnoſcere, pro his ſacrificium offerre, verbique Dei prædicatione, ſacramentorum adminiſtratione, ac bonorum operum exemplo paſcere, pauperum, aliarumque miſerabilium perſonarum curam paternam gerere, & in cætera omnia paſtoralia incumbere, quæ omnia nequaquam ab ijs præſtari & impleri poſſunt, qui gregi ſuo non inuigilant, & aſſiſtunt, ſed mercenariorum more deſeruiunt, &c.* 153

Iure diuino tenentur.

Ex qui-

Ex quibus verbis patet, Epiſcopos & alios habentes curam animarum iure diuino teneri ad perſonalem reſidentiam, ex Concilij Tridentini ſententia. Ratio eſt, quia Iure diuino naturali tenentur ad præſtandum ea, quæ ſunt ſui officij.

154 *Nō ſufficit vt regāt per alios*

Dices, Sufficit vt faciant per alios.

Reſp. Non ſufficere, niſi cauſa maioris momenti cogat eos ad tempus abeſſe; nam contra rectam rationem eſt vt tu officium cum emolumentis habeas, & alius præſtet onus; niſi maior aliqua ratio cogat te abeſſe. Confirmatur, quia quicunque accipit aliquod officium, obligat ſuam perſonam ad proprias illius officij functiones, taciteque promittit ſe illas obiturum quantum res feret; & niſi putaretur id facturus, non ei daretur. Nunquam enim Princeps conſtituet Gubernatores vrbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebò futuri abſentes & per alios adminiſtraturi.

155 *Epiſcopi tres menſes abeſſe poſſunt.*

Dico Secundò, Epiſcopi poſſunt quotannis ſiue cōtinuè ſiue interruptè, à ſuis Eccleſijs ex iuſta cauſa ad ſummum tres menſes abeſſe, ſine alia Superioris approbatione, non tamen amprius; habetur dicto cap. 1. ſeſſ. 23.

Vbi Nota debere iuſtam cauſam ſubeſſe, & totum ſine vllo detrimēto gregis fieri, alioquin grauiter peccant, vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum cōſcientias ea in re, propoſito Dei timore.

156 *Si amplius cauſa approbādæ à Superiore, &c.*

Dico Tertiò, Si præter hos tres oporteat ob aliquas cauſas amplius abeſſe, (vt ſi chriſtiana charitas, vrgens neceſſitas, debita obedientia, euidens Eccleſiæ vel Reipub. vtilitas amplius abeſſe poſtulent) debebunt hæ cauſæ approbari à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo abſente ab antiquiore Suffraganeo, (qui etiam Metropolitani abſentiam approbare debebit) idque in ſcriptis. Ita Concilium ibidem. Vbi Nota, excipi debere vnum caſum, nempe quando Epiſcopus abeſt ob munus vel officium Reipubl. quod Epiſcopatui eſt annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: ſicut quando in Belgio, & in Germania debent intereſſe comitijs ordinum, in quibus ipſi primum locum obtinent.

157 *Alioquin fructus nō faciūt ſuos. Applicādi fabricæ vel pauperibus.*

Dico Quartò, Si præter tres menſes ſupradictos aliquandiu abfuerint ſine dicta approbatione, fructus pro rata temporis abſentiæ non faciunt ſuos, ſed tenentur in conſcientia eos vel fabricæ Eccleſiæ vel pauperibus loci erogare. Ita decernitur eodem cap. & additur, *Prohibita quacunque conuentione vel compoſitione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte eis remitterentur.* Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipſum Pontificem ne vllo modo eis hæc reſtitutio condonetur. His adde,

Si amplius annum abfuerit

ſi Epiſcopus aliquis amplius annum continuè à ſua Eccleſia ſine dicta approbatione abfuerit, Metropolitanus tenetur eum, ſub pœna interdicti ingreſſus Eccleſiæ eo ipſo incurrenda intra tres menſes Romano Pontifici denuntiare. Ipſum autem Metropolitanum abſentē, Suffraganeus antiquior reſidēs denuntiare debet. Ita habetur ſeſſ. 6. c. 1. de reform. quòd autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni amittenda per abſentiam ſex menſium, auctum eſt ſeſſ. 23. ca. 1. vbi ſtatuitur vt fructus omnes pro rata abſentiæ amittat.

Petes, Vtrum ſi cauſæ ſint approbatæ, ſed nō in ſcriptis, iſta pœna incurratur? 158

Si non in ſcriptis ap̄batę.

Reſp. Si cauſæ legitimæ fuerunt, & approbatæ ſunt ab eo a quo debebant, probabile eſt ob illam ſolemnitatem omiſſam, in foro conſcientiæ fructus non amitti. inſinuat Nauarrus lib. 3. conſil. de præbendis, conſil. 13. nume. 11. Ratio eſt, quia conceſſio Iure gentium & naturæ valida fuerit. In foro tamen exteriori poſſet condemnari. vide ſuprà c. 19. dub. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, vt patet ex Concilio ſuprà.

Vbi Aduerte, non aſtringi fabricæ aut Eccleſiæ; fortaſſe idcirco, quia nullum damnum in temporalibus Eccleſiæ per illam abſentiam datum eſt; & alias illi fructus cenſentur quaſi ſuperflui, cum Epiſcopus illorum ſit incapax. Itaque permittitur vt pauperes ſicut alia ſuperflua Eccleſiaſticorum dentur; vt qui olim ſuam quartam in bonis eccleſiaſticis habere ſolent.

Dico Quintò, Parochi ſi vltra duos mēſes abſ- 159

Si Parrochi vltra duos mēſes abſint.

que legitima cauſa per Epiſcopum cognita & approbata abſint, præter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore abſentiæ amittunt. colligitur ex eodem Concilio, d. cap. 1.

Vbi Notandum Primò, Dubium eſſe, vtrum ſine tali approbatione poſſint abeſſe continuè vel diuiſim vt Epiſcopi, ſaltem ad duos menſes. Nauarrus cap. 25. n. 121. probabiliter exiſtimat poſſe, ſi iuſtam cauſam habeant. Ratio eſt, quià ante Concilium licebat, & Concilium hoc expreſsè non reuocauit. ſi tamen ſine iuſta cauſa abſint, peccabunt mortiferè contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de reſidendo.

Nec obſtat, quod Concilium dicat, vt non obtineant licentiā ab Ordinario niſi ad bimeſtre, & ex graui cauſa; quia intelligendum eſt de alio bimeſtri. Interim tamen idoneus Vicarius cum debita mercede eſt ſubſtituendus. Verius tamē puto, mentem Concilij eſſe vt non ſint primo bimeſtri abſque facultate Epiſcopi; quia dicit, *quandocunque eos abeſſe contigerit, debere cauſam eſſe prius cognitam & probatam per Epiſcopum* quod tale fieri poteſt, cum Epiſcopus non procul abſit. Credo tamen non eſſe receptum.

Notandum Secundò, Quod de Parochis 160

Extēditur ad omnes habētes curā animarū.

dictum eſt, cenſendum eſſe de alijs, qui aliquod beneficium curam animarum habens obtinent, vt inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus eſt intelligendum, vt Congregatio Cardinalium dicitur explicuiſſe, & meritò; quia talis Coadiutoria eſt beneficiū cum cura.

Petes, Vtrum prædictæ pœnæ pertineant ad Abbates & Priores habentes curam animarū ſuorum Religioſorum? 161

Non tamē ad Abbates vel Priores.

Reſpondeo Non pertinere, niſi habeant curam animarum ſecularium, per ipſoſmet adminiſtrandam; de tali enim cura loquitur Concilium, vt Congregatio reſpondit. Regulares autem, in adminiſtratione ſuorum ſubditorum Regularium relinquit ſuis ſtatutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

Dico Sextò, Qui in Eccleſijs cathedralibus 162

Alij beneficiarij.

vel collegiatis obtinēt Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non poſſunt quolibet anno abeſſe vltra tres mēſes; alioquin primo anno debet priuari dimidia parte fructuum, quos

ratione prebendę ſuos fecerunt: ſecundo anno, omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita diſponit Concilium Trid. ſeſſ. 24. ca. 12. de refor. continet autem hæc diſpoſitio pęnam ſententiæ ferendæ, non latæ.

Reuocantur cōtrariæ conſuetudines. Vbi Notandum Primò, Reuocari hic omnia ſtatuta & conſuetudines, quibus antea licitum erat vltra tres menſes abeſſe; non tamen reuocantur priuilegia, ſi quæ erant à Sede Apoſtolica conceſſa. vnde quod Nauarrus c. 25. nu. 121. ait cōſuetudinem honeſtam, eſſe cauſam excuſantem longiorem abſentiam, verum quidē eſt Iure antiquo; non autem poſt Concilium, vbi hoc eius decretum eſt receptum. ſecus verò vbi non eſt receptum, nam ibi iure antiquo agitur. Conſuetudo tamen abſentandi ſe ſine cauſa nō valet, ex communi DD. ſententia, teſte Nauarro ſuprà.

Notandum Secundò, Eſſe aliquas cauſas ex-
163 *Cauſæ excuſantes abſentiam.* cuſantes à reſidentia.

Prima eſt, Audire Theologiam vel Ius Canonicum: hoc enim excuſat à reſidentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum; hoc excuſat quantumuis longo tempore. In his duobus caſibus non requiritur licētia Epiſcopi vel Prelati, nam ad Theologiam audiēdam & docendam, Pontifex facit copiam in ca. Super ſpecula, de Magiſtris. & hoc caput DD. extendunt ad Ius Canonicum, ſecuti Archidiaconum in cap. 2. de priuilegijs lib. 6. & Panormitanum in dictum cap. Super ſpecula. Ad literas autem humaniores & philoſophiam requiritur licentia Epiſcopi; niſi vbi contraria conſuetudo viget, vt notat Nauarrus cap. 25. nu. 21.

Tertia, Si duo Canonici ſint in obſequio Epiſcopi ad Eccleſiæ vtilitatem, capit. Ad audientiam, de Clericis non reſidentibus: quod Nauarrus l. 3. conſil. 11. de præbendis, extendit ad obſequium Cardinalis non Epiſcopi, quem dicit poſſe habere ſaltem vnum Canonicum ſui tituli in obſequium.

Quarta eſt, Obſequium Papæ ad Eccleſiæ vtilitatem. cap. Cùm dilectus, de Clericis non reſidentibus.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iuſta cauſa, iuxta gloſſam in cap. Inter quatuor, de Clericis non reſidentibus.

Sexta, Honeſta conſuetudo; iuxta Innoc. Panorm. & alios DD. vt docet Nauarrus ſuprà. ſed hoc intellige vbi Concilij diſpoſitio non eſt recepta. quòd ſi quis abſque iuſta cauſa abſit, peccat mortiferè: non tamen tenetur ad fructum reſtitutionem, ſi officio ſatisfecit, niſi ad eam condemnetur; vt docet Nauarrus ex Panormitano capit. 25. num. 121. vel niſi id Iure ſit expreſſum, iuxta ea, quæ ſuprà diximus de Epiſcopis & Parochis.

164 *Diſtributiones.* Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima cauſa abſunt, non lucrari diſtributiones: quia Concilium illis ſolis vult eas dari, qui horis ſtatutis interfuerint, quauis colluſione & remiſſione excluſa niſi aliquis cogatur abeſſe ad curanda Eccleſiæ negotia ex commiſſione Capituli, vel omnino inuoluntariè abſit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniuſtam, &c.

Notandum Quartò, Eos, qui intra duos men-
165 *Profeſſio fidei.* ſes adepti beneficij, non fecerint fidei profeſſionem, fructus non facere ſuos. & quidem prouiſi de beneficijs curam animarum habentibus, teneantur intra duos menſes adeptæ poſſeſſionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, ſeu Officiali, orthodoxæ fidei facere publicam profeſſionem, & iurare ſe permanſuros in Eccleſiæ Romanæ obedientia: Idē debent facere prouiſi in Eccleſia cathedrali de Cannonicatibus vel Dignitatibus, non ſolùm coram Ordinario, ſed etiā coram Capitulo; alioquin non faciunt fructus ſuos, nec poſſeſſio ipſis ſuffragatur. Concilium dicta ſeſſ. 24. cap. 12.

DVBITATIO XXX.

Vtrum beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.

Reſpōdeo, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari, eſt communis ſententia DD. in ca. 1. de celebr. miſſarum, & patet ex ca. Quia per ambitioſam, de reſcriptis in 6. vbi Pontifex reprendit quoſdam beneficiarios, quod officium precū, propter quod beneficium datur, omitterent: & ex Concilio Lateran. ſub Leone X. ſeſſ. 9. §. Statuimus; vbi priuantur fructibus; qui officium diuinum non dixerint. Ratio eſt, quia Iure naturali quiſque renetur ad officium, propter quod beneficium datur: atqui omne beneficium eccleſiaſticum datur propter officium, in quo regulariter comprehenduntur preces canonicæ; vt patet ex communi ſententia DD. & praxi Eccleſiæ. 166 *Obligātur ad preces canonicas.*

Dixi regulariter, quia ſunt quædā beneficia, q̄ ex ſua inſtitutione ad preces illas non adſtringunt, ſed ad aliquas alias; vt ſunt quædam Præpoſituræ & aliqui Perſonatus & aliqua Præſtimonia, quæ non requirunt quotidie niſi horas B. Virginis, vel 5. Pater noſter & Aue Maria, vel ſemel pſalmum Miſerere. His tamen exceptis, omne beneficium Iure communi annexum habet onus horarum canonicarū. vide Nauarrum de oratione cap. 7. nu. 27. & 28. & in Enchirid. cap. 25. nu. 103.

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligari? 167 *Quando incipit hæc obligatio.*

Reſp. Certū eſt non obligari à tempore præſentationis vel electionis, quia per hæc nōdum habent dominium, ſeu ius in re. Nauarrus ca. 7. de orat. nu. 29. docet eos obligari ab eo tempore, quo per collationem & acceptationem, vel per inſtitutionem, aut confirmationem incipiūt habere ius in re, & beneficium incipit eſſe ipſorū: ex illo enim tēpore debentur illis fructus, etiāſi nondum poſſeſſionem acceperint. Ibidem refellit ſententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam poſſeſſionem. Hæc ſententia Nauarri eſt rationi & Iuri valde conformis.

Altera tamen, quòd non teneantur ante captam poſſeſſionem, eſt probabilis, eamque tradit Flaminius Pariſius Romanus l. 1. de reſignatione beneficiorum q. 9. n. 15. vbi dicit hanc opinionem eſſe veriorem, & crebriorem, & in praxi obſeruari. Ratio eſſe videtur, quòd ſæpe ante initam poſſeſſionem ius ſit incertum, & multis modis poſſit impediri, qui primùm ſe produnt quando capienda eſt poſſeſſio: Crediderim tamen hanc ſententiam nō debere intelligi de ijs qui per induſtriam differunt poſſeſſionem; vt horas non recitent; ſed ſolùm de ijs, per quos non ſtat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

DVBI-

DVBITATIO XXXI.

Quæ excuſent beneficiarium à precibus horarijs, & quæ non excuſent.

Loquor de illis, qui non ſunt in ſacris ordinibus.

168 *Cauſæ excuſãtes à lectione horarum.* RESpõdeo Primò, Excuſari eos, qui nec per ſe, nec per ſuos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi ſunt, ſi per eos tamen non ſteterit quò minus ſint percepturi; vt docet Nauarrus ſuprà, Caietanus v. Horarum canonicarum omiſſio, & alij DD. communiter. neque enim beneficiarij ex ſua vel Eccleſiæ intentione ſe obligant ad officium, niſi perſoluantur eis ſtipendia ſuſtentationis, propter quæ illam obligationem ſuſceperunt. ceſſante enim ſtipẽdio miniſtri, ceſſat obligatio miniſterij.

169 *Parum recipiẽtes.* Secũdò, Probabile etiam eſt excuſari eos, qui valde parum recipiunt, vt ſi beneficium ſit adeo tenue vt non habeat ſupra octo aureos. Ita tenet Sotus lib. 10. q. 5. ar. 3. quem ſequuntur multi recentiores, & fatetur Nauarrus ſuprà cap. 7. num. 27. multos viros pios & doctos ita ſentire. quamuis ipſe cum pleriſque cõtrarium teneat. Probatur Primò, Quia *qui altari deſeruit, de altari viuere debet*, iuxta Apoſtolum 1. Corint. 9. ac proinde qui Eccleſiæ ſeruit, de eius prouentibus viuere debet, atqui beneficiarij Eccleſiæ ſeruiũt: ergo beneficium tribuere debet ſaltem bonam partem moderatæ ſuſtentationis; alioquin non cenſetur viuere de Eccleſia. Hoc argumẽto probat Pontifex cap. Cùm ſecundum Apoſtolum, de prębendis, eos, qui ordinantur, debere ali ab Eccleſia. Secundò, Iſti beneficiarij non obligantur ratione ordinis, vt ſuppono; ſed tantùm ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile vt is, qui ſolùm ſeptem vel octo aureos accipit pro mercede, ad tantundem obligetur, ad quantum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur: ergo ſimiliter qui parum, non tenebitur ad totum. Quartò, Quia vt ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficium adeo tenue vt non ſufficiat ad ſuſtentandum miniſtrum, non eſt beneficium, niſi imperfectè, cùm non poſſit ſana ratione inſtitui vt vnum ſit in vnius ſtipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui, de præbendis in 6. vbi beneficium inſufficiens habetur quaſi non eſſet beneficium. Vnde mihi videtur probabile, eum non teneri ad quotidianum penſum precum canonicarũ, cuius beneficium eſt adeo tenue vt non ſuppeditet bonam partem tenuis ſuſtentationis, verbi gratia 15. vel 16. aureos. Sẽtio tamen, omnes, qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, verbi gratia feſtis & dominicis, prout ratio dictauerit: non enim par eſt vt fructus aliquos percipiant, & nunquam officium recitet neque etima vt ob tam exiguos fructus obligentur quotidie; ſed vtendũ epikeia & moderandum iuxta piam Eccleſiæ mentem.

170 *Pro anno fabricæ & domus mortuariæ.* Tertiò, Non excuſari beneficiarium à precibus primo & ſecundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibuſdam Eccleſijs debeantur fabricæ vel deceſſori mortuo, vt notat Nauarrus cap. 7. nu. 30. tum quia debetur ei dimidia pars fructuum, prout Ioannes XXII. declarauit, extrau. Suſcepti, Ne ſede vacante, tum quia poteſt deſeruire & ſuſtentationem Vicario debitam percipere, tum quia alterius anni fructus recipiet vitam, nẽpe in eo, quod alioquin cum cæteris debuiſſet in fabricam impendere, quam ex fructibus ſuorum beneficiorũ tenentur conſeruare. nam quarta bonorum eccleſiaſticorum, quæ ex Canonum diſpoſitione fabricæ erat aſſignanda in illis Eccleſijs, Canonicorum præbendis incorporata fuit, cum onere vt ex fructibus ſuarum prębendarum fabricam conſeruarent. vt autem ſe ab hoc onere liberarent, effecerũt vt quod tota vita per patres contribuẽdum erat, primo anno ſimul daretur: per quod non potuerunt efficere vt illo anno nõ diceretur officium. Neque credibile eſt eam mentem S. Sanctitatis, ſi illud inuentum confirmauit, fuiſſe: non enim par eſt vt per talia compendia diuinum officium minuatur.

Aduerte tamen, etſi hæc ſententia omnino vera videatur; non videri improbabile nouos Canonicos non teneri pro anno fabricæ, ſi non eſt in eorum poteſtate vt aliquid ex eo recipiant. Ita enim in ſimili tenet Nauarrus de oratione capit. 7. nu. 30. ſicut enim à principio potuerunt beneficia cum hoc modo inſtitui vt primo vel ſecundo anno ſint prouiſis inutilia, fructibus eorum fabricæ applicatis; ita etiam longa conſuetudine potuit id introduci: ſic enim nõ videtur illis refundi poſtea quod tunc amittunt; quia nunquam habuerunt obligationem pro fabrica contribuendi; ſed illud eſt noua beneficentia. 171 *Sententia non improbabilis.*

Quartò, Non videri excuſandos eos, qui habent altaria vel capellas, & cùm non ſint ſacerdotes, expendunt maiorem partem prouentuũ in ſubſtitutum, qui ſacra faciat: eſt enim nonnullus abuſus meritò reformandus, quòd talia beneficia dentur adoleſcentibus. vnde non poteſt cenſeri mens Eccleſiæ vt excuſentur. deinde illa beneficia per ſe ſufficiunt ad bonam partem ſuſtentationis. quòd autem illi maiorem partem prouentuum cogantur alijs dare, eſt ex eo quòd ipſi ſint inepti ad beneficij primariam functionem, quod non debet eos excuſare. quia tamen paſſim eſt conſuetudo vt talia dentur adoleſcentibus, ſenſerit aliquis non condemnandam, ſi quis cum illis aliqua moderatione cauſa ſtudiorum vtendum putet. ſuppoſita enim illa conſuetudine, non plus cenſetur beneficium ſuo poſſeſſori valere, quàm quod deducto ſtipẽdio ſacerdotis ſupereſt. Sed hæc res non eſt ampliãda; nec putarim faciendum abſque expreſſo vel tacito Pontificis conſenſu. 172 *Adoleſcẽtes habentes altaria*

Quintò, Eos, qui ſunt in poſſeſſione, non excuſari ex eo quòd beneficium ſit litigioſum; aut quòd fructus ſint ſequeſtrati, vel ab alio percipiantur, ſi tamen probabile ſit ipſos in lite fore ſuperiores, & fructus illos obtenturos. quòd ſi non ſperat ſe pro illo tempore quicquam habituros, non tenentur. 173

Sextò, Non excuſantur qui ideo nihil recipiunt, quòd non reſideant, cùm tamen poſſint, qui ſi reſiderent, eſſent recepturi ſaltem diſtributiones; quia per ipſos ſtat quòd non percipiant. ſecus ſi impediantur à reſidentia vel periculis hoſtium, vel alia cauſa, quam ipſi non ſſunt tollere. *Nõ reſidentes.*

Petes, Quid dicendum de adoleſcentibus, qui magna parentum authoritate coguntur acceptare beneficium, cùm tamen non habeant animum ſtatus eccleſiaſtici, & ſtatim dimitterent, ſi auderent? 174

Mm 3 Reſp.

Reſp. Teneri illos ad officium, ſi tanquam beneficiarij intendunt percipere commodum fructuum: quia tunc cenſentur ſatis conſentire in acceptationem & retentionem beneficij & oneris annexi. ſi verò nolunt quidquam ex fructibus, non videntur teneri. ratio eſt, quia acceptatio illa, & retentio beneficij eſt omnino coacta per metum reuerentialem, coniunctum cum minis, vel importunitate parentum, qui in adoleſcentibus æquiparatur iuſto & graui. hic autem ſicut excuſat à voto, etiam ſolemni explicitè vel implicitè facto, vt infra cap.40. dubit.1. dicetur; ita etiam ab obligatione precum canonicarum. Confirmatur, quia non eſt æquitati cõſentaneum vt ille cogatur ad preces illas, qui non cupit frui ſtipendio, & ſolùm coactus recipit titulum beneficij. debet tamen iſte habere animum reſignandi quamprimum commodè poterit, & reſtituendi fructus perceptos: non tamen amplius quàm ad ipſum peruenit. Immo ſi pater nomine filij percepit, vt fieri ſolet, non videtur hic filius magis obligandus ad reſtitutionem, quàm cæteri hæredes, quos pater ſuis bonis aluit. Sed primo loco tenebatur pater, & eo mortuo omnes hæredes pro rata. ille enim eſt cauſa iniuriæ, non filius. nec emolumentum cẽſetur magis ad filium perueniſſe, quàm ad alios cum parens illum non minùs teneretur alere quàm cæteros. non eſt ergo cur illi totum onus reſtitutionis imponatur. debet tamen filius cæteris illam obligationem patefacere.

DVBITATIO XXXII.

Vtrum beneficiarij non recitantes preces canonicas, teneantur ad reſtitutionem fructuum.

175 RESpõdeo, Omnes beneficiarios ad preces canonicas adſtrictos, ſaltem ex diſpoſitione Iuris canonici teneri ad reſtitutionem fructuum, ſi eas omiſerint, idque pro rata omiſſionis. Probatur ex Concilio Lateran. ſub Leone X. ſeſſ.9. *Statuimus vt nemo beneficium curatum, aut ſimplex habens, qui elapſis ſex menſibus ab eius conſecutione, ſine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiſerit, pro tempore quo non recitauit fructus ſuos faciat, immo eos impendere tanquam rem iniuſtè captam in fabricam Eccleſiæ aut eleemoſynas pauperũ teneatur.* Verùm quia prædicta conſtitutio videtur quibuſdam, inter quos Sotus l.10.q.5. ar.6. non fuiſſe recepta, vel potiùs quia non fuit ſatis ad praxim reducta, nec ſatis diſtinctè rem cõplexa, ideo à Pio V. fuit renouata, declarata & ſuppleta per quandam Bullam, quam refert Nauarrus cap.25.nu.122. ex qua.

176 *Primis ſex mẽſibus non tenẽtur ad reſtitu. etſi peccent lethiferè.*

Notandum Primò, Eum, qui habet beneficium cum cura vel ſine cura, ſi primis ſex menſibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, niſi legitimo impedimento excuſetur, nõ tamen ad reſtitutionem ex prædicto iure teneri, colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij ſtatim accepta poſſeſſione incipere.

Poſt, tenentur pro rata omiſſionis.

Secundò, Poſt ſex primos menſes elapſos, ſi omiſerint, etiam tenentur ad reſtitutionem pro rata omiſſionis officij & temporis; quia fructus non faciunt ſuos. vnde qui per vnum diem officium omiſerit, tenetur reſtituere omnes fructus illius diei: qui matutinum tantum omiſerit, dimidiam partem: qui reliquas omnes horas, alteram dimidiam: qui harum ſingulas (verbi gratia laudes, vel primam, vel tertiam, &c.) ſextam partem fructuum illi diei reſpondentium; comprehenſis etiam diſtributionibus, quas non lucrantur, etiamſi alias choro interſint, vt expreſſè habet d. Bulla.

Tertiò, Hanc reſtitutionem faciendam fabricę Eccleſię vel pauperibus, ſiue illius loci vbi beneficium ſitum eſt; ſiue alterius: nam Conciliũ & Bulla in genere loquũtur. vnde ſi beneficiarius eſt pauper, poteſt ipſi illa reſtitutio applicari: quod intellige, niſi ex conſuetudine vel ſtatuto, id quod alij amittunt, accreſcat alijs, qui interſunt & recitant officium, vt diſtributiones, & interdum ipſum corpus fructuum, vt notat Nauarrus nu.123. Credo tamen, quando res eſt occulta, & reſtituendo diſtributiones vel alios fructus, ſuum peccatum proderent, poſſe in alios vſus pios expendere. 177 *Reſtitutio faciẽda fabricę vel pauperib.*

Quartò, Meritò tam ſeueram cõſtitutionem eſſe editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudenter officium etiam per menſes & annos omittunt: non tamen videtur paſſim cum eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè ſatis diligens eſt, poſſet fortaſſe aliquod moderamen adhiberi. Henriquez cap.13. de excommunicatione, refert praxim cum ſapiẽtum conſilio ita hunc rigorem moderari, vt Parochus & Epiſcopus quintam partem pro rata reſtituant, reliquas quatuor, ratione tituli & onerum retineant: Canonicus quartam partem reſtituat: alij beneficiarij tertiam. citat Barthol. Medinam, Lopezium, Penam, Cueuos, Gallo, additque cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hiſpania receptam. Hæc tam moderatio videtur iuſto laxior, præſertim in Canonicis, & alijs, qui non habent aliud onus quàm precum. Vnde eam limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem. *Moderatio quorundam.*

Sed dubium eſt, Vtrum ſolo Iure Canonico teneantur ad reſtitutionem, an etiam Iure naturali? 178 *Quo iure teneantur ad reſtitut.*

Sunt duæ ſententiæ, Prior eſt, eos Iure naturali non teneri. Ita Syluest. v. Clericus 4. nu.16. vbi pro hac ſententia citat Innoc. Ioan. Andream; Antonium de Butrio, & Panorm. in c.1. de celebrat. miſſarum. Item Roſellam, Paludanum & alios multos: quam Couarruuias l.3. variar. ca. 13. nu.10. fatetur eſſe communem.

Altera eſt, Eos Iure naturæ ad reſtitutionem teneri; hanc tenet Calderinus, Dominicus, Decius & alij, quos citat Couarruuias, Adrianus in 4.q. An Clericus teneatur reſtituere, &c. Angelus v. Horæ Canonicæ nu.11. Sotus l.10.q.5. art. 6. Couarruuias ſuprà & alij.

Sed videtur diſtinguendum; ſi enim loquamur de beneficijs curatis, & capellis, certum eſt beneficiarios non teneri Iure naturæ ad reſtitutionem, etiãſi preces canonicas omiſerint; quia hæc non ſunt inſtituta ad illas preces, ſaltem vt ad finem præcipuum; ſed ad alias functiones; vt ad offerẽdum ſacrificium, ad miniſtranda ſacramenta, prædicandum verbum Dei, &c. vnde qui hæc præſtiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam reſtituere, vel ſaltem nõ niſi parum, etiãſi horas omiſerit. nam illa oratio eſt functio tantùm ſecũdaria talis beneficij. Si verò loquamur de beneficijs, quorum tota vel pręcipua functio eſt ꝑcatio canonica, ſubeſt quidẽ ex natura rei 179

ſufficiens

ſufficiens ratio vt ſtipendium poſſit repeti, & be neficiarij cogi ad reſtitutionem; tamen non tenētur ſponte reſtituere, niſi Eccleſia ſignificet: ſe velle. Prior pars, *ſubeſſe ſufficientem rationem* vt poſſint priuari, patet; quia beneficium datur pro pter officium, vt habetur cap. finali, de reſcriptis in 6. & proinde ſi officium non fuerit præſtitum, fructus beneficij poſſunt reperi: datum enim ob cauſam, eam non ſecuta Iure repetitur hoc argumentum ſibi obijcit Panormitanus in capitu. de celebr. miſſarum. quod ſatis probat ipſum teneri, ſi Eccleſia declaret ſe velle vt reſtituat.

180 *Non tenentur reſtituere niſi Eccleſia ſignificet ſe vellè.* Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateran. ſub Leone X. nullus erat Canon, quo beneficiarij, qui officium omiſerant, iuberentur reſtituere; quod ſignum eſt eos Iure non fuiſſe obligatos priuſquam Eccleſia ſignificaret ſe id velle.

Secundò, Concilium Lateran. & Pius V. in Bulla ſatis apertè inſinuant eos non obligari pri mis ſex mēſibus a capta poſſeſſione: nempe quia Eccleſiæ placuit indulgentiùs agere pro tempore, quo incipiunt; quod ſignum eſt eos Iure naturæ non obligari, niſi Eccleſia velit. ſi enim abſolutè tenentur ad reſtitutionem Iure naturæ, ſicut mercenarius diurnus omiſſo opere diurno, non minùs obligantur primis ſex menſibus, quam poſtea.

Fructus dantur non immediatè pro officio diurno vel annuo, ſicut mercenario vel famulo. Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediatè pro officio quotidiano, ſicut mercenarijs pro opere diurno; neque etiam vt famulis pro obſequio annuo, ſicut dominus ſolet conſtituere mercedem famulo pro miniſterio annuo; (quia officium diuinum non eſt pretio æſtimabile, ſicut obſequium famuli) ſed dantur immediatè ad ſuſtentationem miniſtri Eccleſiæ, ſub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo chriſtiano, Deumque per illas laudandi.

181 *Diſcrimen inter famulum & beneficiarium.* Vnde tenetur quidem lege Iuſtitiæ preces illas recitare, ſicut Parochus lege Iuſtitiæ tenetur ſacramenta adminiſtrare; ſi tamen omiſerit, non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non cenſetur aliquid pretio æſtimabile omiſiſſe vel detraxiſſe, quod eo modo compenſari debeat. non enim illi fructus dati ſunt pro obſequio aliquo temporalem vtilitatem habente, ſed abſolutè in ſuſtentationem, cum obligatione orandi. Vnde patet differentia inter famulum & beeficiarum, famulus enim etſi non teneatur ad reſtitutionem ob paucorum dierum negligentiam, ſicut mercenarius diurnus; eò quòd ſtipendium ei detur immediate pro obſequio annuo, in quo omiſſio paucorum dierum non cenſetur notabilis, tamen ſi multas hebdomadas omittat, tenebitur, quia ſubtraxit domino ſuo aliquid notabile; qđ pretio æſtimetur: ac proinde debet illud pretio vel aliquo obſequio cōpenſare. beneficiarius autem non ſubtraxit aliquid pretio æſtimabile, ac proinde non tenetur illud per reſtitutionem fructuum compenſare; ſed vel manet obligatus vt id quod omiſit adhuc præſtet per ſe vel per alium; (vt ſi omiſit ſacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit; eò quòd opus annexum eſſet tempori, & proinde per lapſum temporis factum ſit impoſſibile: & ſic ſolùm tenetur dolere de peccato cum propoſito emendationis, vt ſi officium precum non ſoluit. quod ſi ille præces non eſſent ſingulis diebus addictæ, deberet eas poſtea recitare.

Quartò, Si Iure naturæ eſſet debita hæc reſtitutio, eſſet debita Eccleſiæ: atqui huic non eſt ita debita; tum quia uon tam Eccleſia cenſetur læſa per illam omiſſionem, quam anima fundatoris: tum quia ſi Eccleſiæ Iure naturæ eſſet debita, non poſſet alijs pijs operibus applicari.

Quintò, Si Iure naturæ eſſet debita, deberetur etiam cùm abſque culpa officium omiſſum eſt; ſicut operarius tenetur reſtituere mercedem, ſi per morbum vel ſimile impedimentum ex parte ſua prouenieus, opus non præſtiterit: atqui Eccleſia nunquam tales obligauit.

Hinc patet, niſi Eccleſia conſtituat vt reſtitutio fiat, illam non eſſe neceſſariam. Poteſt autem id dupliciter conſtituere. Primò, Per modum legis pœnalis, priuando eos, qui omiſerint, in vindictam peccati: hoc enim Eccleſia per abſolutam poteſtatem ſuam facere poteſt. Verùm non ſic videtur feciſſe, quia ratio commodior ſuppetebat. 182 *Poteſt Eccleſia reſtitut pœæ ſcribere dupliciter modo.* Secundo, Per modum oneris, ſeu conditionis impoſitæ beneficijs: poteſt enim Eccleſia dare beneficia cum eo onere & ſub ea lege & conditione, qua iudicat expedire. Itaque poteſt omnibus beneficijs, etiam curatis, imponere hanc legem, vt qui illa habet non poſſit fructus abſolutè ſuos facere, ſi ex culpa preces omittat. Eandem legem poſſet imponere fundator. vnde propriè pœnalis non eſt, etſi in eos ſolos conſtituta ſit, qui ex culpa omittunt, ſeu qui ceſſante legitimo impedimento non recitant.

Ex dictis ſequitur Primò, Beneficiarios non habere abſolutū dominium fructuum, etiam ante perceptorum, niſi poſtquam officium tēpori illi reſpondens dixerint; vel certè abſque culpa prætermiſerint: nam expreſsè dicit Pontifex & Concilium, *vt fructus non faciant ſuos, ſi ceſſante legitimo impedimento officium omiſerint.* 183 *Quādo acquirant abſolutū dominiū fructuum.*

Secundò, Eos, qui per ignorantiam inculpatam omiſerunt, non teneri ad reſtitutionem; vt ſi eis perſuaſum fuit à viris doctis, quibus meritò poterant credere, ſe non teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum verſantur in ſtudijs. *Qui per ignorantiam ommittunt.*

Quæ attentio ſit neceſſaria, dicetur infrà cap. 37. dubit. 11. de oratione.

DVBITATIO XXXIII.

Vtrum Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneatur ad reſtitutionem diſtributionum.

DIco Primò, Vbi eſt conſuetudo vt ipſi Canonici canant in choro, qui non canūt, nō merentur diſtributiones, etiamſi domi preces reci tent, aut ſubmiſsè in Eccleſia dicant. Ita Sotus l. 10. qu. 5. ar. 4. & Nauarrus de orat. cap. 10. nu. 47. 184

Probatur Primò, Quia diſtributiones non ſunt cōnſtitutæ ob nudam præſentiam, ſed vt cum alijs pſallant, & diuinum officium decantent, vt rectè Sotus ait: Canonicorum enim officium eſt pſallere in choro, vt habet Conc. Baſileenſe ſeſſ. 21. §. 3. Secundò, Quia Caietanus opuſ. 31. reſpōſione 8. docet eum non ſatisfacere præcepto Eccleſiæ de dicendis horis, qui in Eccleſia alternātibus choris, ſuos verſiculos ſubmiſsè recitat, quamuis alios attentè audiat; eò quòd non communicet cum cęteris canendo, & ſic per communicatio- *Dicens ſuum verſiculū ſubmiſsè in choro, an ſatisfaciat*

nicationem non cenſeatur totum recitare: quod Nauarrus ſic intelligit, non ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, ita vt lucrari poſſit diſtributiones, quæ canentibus ſunt conſtitutæ. Satisfacit tamen ita vt non peccet mortiferè, nec teneatur repetere; vt etiam docet Tabiena, §. vltimo: quia etſi non communicet cum eis quatenus canunt, communicat tamen quatenus recitant.

185 *Vbi per Vicarios canunt, nō non tenetur* Dico Secundò, Vbi eſt conſuetudo vt Canonici per Vicarios officium peragant, probabile eſt eos poſſe diſtributiones lucrifacere, etſi officium in choro vel domi recitent; modò temporibus conſtitutis præſentes ſint, colligitur ex Caietano v. Horæ canonicæ, ſub finem; tenet Petrus Nauarra libro ſecundo capitulo ſecundo numer. 217. & Bernardinus Sandoualis de diuinis officijs capit. 16.

Probatur Primò, Quia etſi veteri Iure, & prima inſtitutione teneantur Canonici per ſe diuina officia canere: tamen conſuetudine in multis locis introductum eſt vt per Vicarios canant, Prælatis ſcientibus & non contradicentibus: quę conſuetudo non eſt omnino contra rationem; nam ſic diuinum officium magnificentiùs & ſuauiùs canitur, cùm Canonici ſæpe voce, ſuauitate, vel peritia canendi careant: vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò, In multis locis vtuntur cantu figurato, cui non expedit Canonicos ſe admiſcere: ſufficiet ergo vt ipſi tanquam maiores Clerici ſua præſentia omnia moderentur, & quæ alij canunt, ipſi attentè meditentur, (vt ſuprà ait Caietanus) vel reuerenter aſſiſtant.

186 *Superiores debēt Canonicos cogere, &c.* Tertiò, Quia Concilium Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. de reformat. non videtur requirere aliud quàm decentem pręſentiam, *diſtributiones* inquit *qui ſtatutis horis interfuerint, recipiant, reliqui, quauis colluſione aut remiſſione excluſa, his careant*. Idem habetur in cap. 1. de Clerico non reſidente, Bonifacij VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex iſte voluiſſet cantum eſſe neceſſarium, id expreſſiſſet.

Dico Tertiò, Superiores Canonicorum, vt Epiſcopi, Decani, Præpoſiti habentes Iuriſdictionem in Capitula, tenentur curare vt Canonici per ſe & non per ſubſtitutos diuina officia obeant. colligitur ex Concilio Tridentino. ſuprà, *Omnes verò diuina per ſe & non per ſubſtitutos compellantur obire officia, & Epiſcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercenti aſſiſtere & inſeruire, atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, diſtinctè, deuoteque laudare*. quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus, non enim illi cantui ſuas voces miſcere tenentur.

Aduertendum autem, hoc præceptam dirigi non ad Canonicos, ſed ad Prælatos, vt conuenientibus Iuris remedijs Canonicos cogant. vnde peccant Prælati, ſi id negligant; non autem Canonici ſua conſuetudine vtentes, quamdiu à Prælatis non vrgentur.

DVBITATIO XXXIIII.

Quibus modis benefica amittantur.

Diximus de modis acquirendi beneficij, de conditionibus in beneficiario requiſitis, & de ijs ad quæ beneficiarij obligantur: ſequitur nunc vt dicamus de beneficiorum amiſſione, quod quarto loco nobis in hoc capite propoſitum erat.

Porro amitti beneficium ante poſſeſſum poteſt vel ex diſpoſitione Iuris, vel per ſententiam Iudicis, vel per liberam dimiſſionem, ſeu reſignationem. 187

Ex diſpoſitione Iuris amittitur, Primò, Propter crimen aliquod, cui pœna amiſſionis ipſo facto per Ius eſt annexa. Secundò, Propter alterius beneficij incompatibilis conſecutionem. Tertiò, per profeſſionem Religionis approbatæ. Quartò, per matrimonium validè initum. de tribus poſtremis ſatis dictum eſt ſuprà ſuis locis: de primo aliquid dicendnm. Multa ſunt crimina, quibus hæc pœna annexa eſt. *Ex diſpoſitione Iuris.*

Primò, Hæreſis, cap. Ad abolendam, de hæreticis, §. 1. adeo vt hæretico non proſit regula de triennali pacifica poſſeſſione, vt docet Rebuffus pag. 311. *Crimina quibus annexa eſt amiſſio beneficij.*

Secundò, Schiſma, cap. Nos conſueaudinem, d. 12. cap. Quia diiigentia, de electione.

Tertiò, Sodomia ſæpius exercita, ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap. 27. nu. 249.

Quartò, Percuſſio Cardinalis vel Epiſcopi. c. Fęlicis, de pęnis in 6.

Quintò, Homicidium qualificatum; nempe per ſicarium pretio conductum. cap. 1. de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum conſil. 166.

Sextò, Falſificatio literarum Apoſtolicarum; cap. Ad falſariorum, de crimine falſi.

Septimò, Si quis per ſe vel alium occidat Rectorem vel alium Clericum ſuæ Eccleſiæ in qua beneficium habet, capit. In quibuſdam, de pœnis.

Octauò, Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint; de quo ſuprà dubit. 16.

Nonò, Ob ſimoniam confidentiæ, ex Bulla Pij III. & Pij V. apud Nauarrum cap. 23. n. 100 de quo infrà.

Decimò, Si obtinens Epiſcopatum, non accepit conſecrationem intra ſex menſes à pacifica poſſeſſione, ſuprà dub. 19.

Vndecimò, Si obtinens parochialem, non fuerit promotus ad ſacerdotium intra annum; dub. 19.

Duodecimò, Si quis duo incompatibilia primi generis ſimul retinere præſumpſerit abſque diſpenſatione, amittit etiam ſecundum, de quo ſuprà dub. 27.

Dècimotertiò, Si Prælatus vel adminiſtrator alienet bona Eccleſiæ vel Monaſterij abſque forma Iuræ præſcripta, vel inconſulto Romano Pōtifice, Extrauag. Ambitioſæ, de empt, & vendit.

Decimoquartò, Si quis vi poſſeſſionem fit ingreſſus, cap. Eum qui, de præbendis lib. 6. vbi ſtatuitur, vt *qui beneficium cui animarum cura imminet vt occupat, ſeu ſe ſcienter iniuſtè intrudit in eo, ſit ipſo iure priuatus beneficio, quod cum cura ſimili primitus obtinebat*. item, vt qui vi & propria authoritate occupat aliquod beneficium, eo ipſo amittat Ius ſi quod ante ad illud vel in illo habebat, v. g. per electionem vel præſentationem, vel collationem.

Notandum eſt, in his & ſimilibus caſibus (ſi tamen Iura illa quoad pęnas, non ſint vſu abrogata) beneficium impetrari poſſe tanquam vacans; ſed crimen eſt probandum. Ipſe tamen beneficiarius nō tenetur ſponte ſua dimittete ante ſententiam, vt ſuprà cap. 29. dub. 8. diximus, niſi in caſu 188 *Beneficium le poteſt ab alio impetrari.*

in caſu vndecimo & fortè decimo; quia Iura nõ ſunt cum eo rigore recepta. Quando autem nõ eſt quis Iure priuatus, ſed ſolùm priuandus; tũc beneficiũ ab alio impetrari non poteſt, niſi priùs feratur ſententia priuatiua. Multa autem ſunt crimina, ob quæ quis priuandus dicitur; vt homicidium non qualificatum, cap. Clericis, ne Clerici vel Monachi, &c. facrilegium, periuriũ, adulterium, & ſimilia grauia delicta depoſitione digna; vt docent DD. in capit. At ſi Clerici, &c. Cùm non ab homine, de Iudicijs.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

DVBITATIO XXXV.

Quid reſignatio in beneficijs, & quæ ad illam requirantur.

189 RESignatio, hoc loco eſt Iuris ſui libera dimiſſio ſeu ceſſio. Libera, inquã, nõ coacta, quia coacta per iniuriam, eſt nulla, vel certè annullanda cap. Super hoc, de renuntiatione. & Clemẽt. Multorum, de pœnis. Hæc autem fit tacitè vel expreſsè. tacitè fit ex Iuris diſpoſitione, abſque verborum expreſſione; vt ſi quis matrimonium contrahat, ſi lite ſuper beneficio mota cedat, ſi per tres annos eam non proſequatur, ſi in ordinibus conſtitutus, militiæ adſcribatur, & alijs modis, quos vide apud Rebuffum, §. de tacita reſignatione, & Flaminium Pariſium lib.1. de reſignat. q. 1.

Expreſsè fit, quando diſertis verbis agitur. hæc autem eſt duplex, alia pura, quæ fit ſine conditione & pacto oppoſito, & tunc Ordinarius poteſt conferre beneficium cui libet. alia eſt conditionalis ſeu in fauorem: & hæc vel eſt ſimplex in fauorem, vt quando fit abſque reſeruatione, vel eſt qualificata, vt quando fit reſeruato ſibi iure regreſſus vel ingreſſus, vel penſione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infrà capitulo 35. de ſimonia. vide Flaminium quæſt.2.

190 Circa quæ Notandum eſt, Vt *reſignatio conditionalis* & id, quod ex vi illius ſecutum fuerit, ſit validum, requiri Primò, Vt beneficium ſit reſignantis, quia reſignatio eſt ſui Iuris dimiſſio. vnde ſi ita ſit priuatus, vt ſponte ante ſententiam teneatur dimittere, non poteſt hoc modo reſignare. quòd ſi fecerit, collatio ex vi illius ſecuta, erit inualida. Si autem non tenetur dimittere ante ſententiam, reſignatio valida erit; quia adhuc beneficium eſt ipſius quoad Ius poſſidendi & fruendi. poteſt tamen poſtea per ſententiã irritari: ſicut contractus & alienatione eius, cuius bona ipſo Iure ſunt confiſcata ob crimen hæreſis, perduellionis, inceſtarũ nuptiarum, &c. irritari poſſunt, etſi valeant donec ſententia irritationis feratur, de quo vide ſupra c.29. dubit.8.

Vt reſignatio ſit valida, quæ requirantur.

Secundò, Debet eſſe libera, non metu vel dolo extorta, alioquin eſt inualida, vt dictum eſt, quando enim fraus vel metus dat cauſam contractui, non obligat, præſertim ſi velit is, qui iniuriam paſſus eſt, nam ſaltem arbitrio eius poteſt reſcindi, L. 1. ꝟ. Quod metus cauſa geſtum, de quo ſuprà cap. 17. dub.5. quòd ſi quis ſpoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare; poteſt intentare remedium ca. Redintegranda, 3. quęſ. 1. Nec Iudex debet audire detentorem, niſi ſpoliato fuerit reſtituta poſſeſſio, cap. Super hoc, de renuntiat. vide gloſſam in capit. penult. de his quæ vi, metúſve cauſa fiunt.

Tertio, Debet fieri in manibus eius, qui poteſt eam admittere. Hic autem eſt Summus Pontifex, reſpectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, reſpectu eorum, quæ ipſi ſubſunt. Tertio, Collator vel inſtitutor; præſertim ſi habeat Iuriſdictionem, qua poſſit ex cauſa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet, de renuntiat. Quidam tamen inſinuant aperte talem Iuriſdictionem non eſſe neceſſariam: nam ſolum dicunt non eſſe improbabile eam requiri. Ita Innocent. in cap. Quod in dubijs, in fine, de renuntiat. & gloſſa Clement. 1. de renuntiat. v. Manibus. 191

Vbi aduerte, quando reſignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, vt ad Decanum, Præpoſitum, vel Canonicum; non poſſe Ordinarium ſine illius conſenſu conferre: nam non debet proprius collator, vel inſtitutor per hoc Iure ſuo priuari. Quod ſi fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium reſignantis, ita vt poſſit eo ſpoliari; non tamen ita vt vacet, niſi Superioris conſenſus acceſſerit; vt aperte colligitur ex d. cap. Quod in dubijs. Idem dicendum ſi fiat coram Notario, vel alio, qui non eſt Superior eccleſiaſticus reſignantis; cap. fin. de renuntiat. vide Flam. Pariſium lib.7. quæſtio.9. & Rebuffum de reſignat. expreſſa, nume. vndecimo.

Porro Ordinarius non poteſt admittere reſignationem cum regreſſu, vel ingreſſu, quia continet ſimoniam confidentiæ, vt infra dicetur. Poteſt tamen Pontifex eam admittere; cuius authoritate hæc labes poteſt tolli a reſignatione, cum ſolo Iure humano ſit inuecta. De reſignatione cum penſione, & in fauorem tertij eſt dubium: plerique enim DD. tenent eam eſſe ſimoniacam, niſi fiat in manibus Pontificis. ſed de hoc infra cap. trigeſimoquinto de ſimonia, dubitat. 14. & 15.

Reſignatio cũ reſeruat. penſionis.

Quarto, Debet acceptari a Prælato, in cuius manibus fit; alioquin reſignans non perdit Ius ſuum, cap. finali, de renuntiat. & cap. Inter, de præbendis.

Quinto, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clauſula conſueta eſt reſignatum; alioquin prouiſio non valebit, etiamſi a Papa ſit facta. vt docet Rebuffus §. de reſignatione conditionali num.16. & colligunt Doctores ex cap. vnico, de rerum permutatione in 6. non enim poteſt Ius meum mihi auferri, & dari alteri me inuito, niſi in pœnam. 192

Sexto, Requiritur, vt is, cui confertur ex vi reſignationis, illud acceptet; alioquin reſignans non amittit ſuum beneficium, propter clauſulã non aliter, &c. Vbi Aduerte, etiamſi beneficium iam ſit collatum reſignatario, tamen reſignans manet in adminiſtratione ſui beneficij, donec alter poſſeſſionem acceperit; quia ante non amittit poſſeſſionem. Sicut Proconſul manet in adminiſtratione, donec ſucceſſor aduenerit, & quaſi Prouinciæ poſſeſſionem ceperit; L. Meminiſſe, ꝟ. de officio Proconſulis.

Quãdo amittat poſſeſſionẽ,

Septimo, Requiritur conſenſus patroni, ſi eſt beneficium Iuris patronatus; vel electorum, ſi eſt electiuum; alioquin reſignatio in fauorem non valebit; ſicut nec permutatio. Ita gloſſa in Clement. vnica, de rerum permutat. Felinus in cap. Cum Bertoldus, col. 5. de ſentent. & re iudicata, Rochus de iure patronatus, v. Honorificum quæſtio. tertia, Gigas de penſionibus, quæſtio. 23. & 24. 193

Conſenſus patronis.

Si ta-

Si tamen reſignatio illa putaretur Eccleſiæ vtilis, poſſet eam Superior approbare; (ſicut dicemus de permutatione) & valeret abſque conſenſu patroni. Hoc tamen caſu ſi patronatus eſt laici, debet ei derogari in literis collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non eſt valida, vt docet Gigas q.24.nu.5.

194 *20. dies ante mortem.* Octauo, Si reſignans ſit infirmus, debet ſuperuiuere 20. dies poſt reſignationem; alioquin cenſetur beneficium vacare per obitum, non per reſignationem; ac proinde omnis collatio ex vi talis reſignationis ſecuta, eſt irrita. Ita expreſſe habet regula cancellariæ, quam explicat Rebuffus, §. Regula de infirmis.

Publicatio reſignationis. Nono, Si reſignatio fiat in curia Romana, debet intra ſex menſes, a die ſupplicationis oblatæ computandos, publicari in loco beneficij: ſi autem fiat extra curiam, intra menſem publicari debet: alioquin ſi contingat reſignantem mori antequam reſignatarius ceperit poſſeſſionem, beneficium cenſebitur vacare per obitum, & collatio facta reſoluetur. Ita habet regula cancellariæ, quam idem Rebuffus explicat, §. Regula de publicandis.

DVBITATIO XXXVI.

Quid permutatio, & quæ ad eam requiſita.

195 *Requiſita ad permutationẽ.* *Permutatio, eſt certæ rei ad alteram facta mutua præſtatio* vt habetur L. 1. ff. de rerum permutatione. quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc fere omnia requiruntur, quæ ad reſignationem in fauorem. *Debent eſſe domini beneficij.* Primo enim Requiritur, vt permutantes ſint domini ſuorum beneficiorum: nemo enim poteſt permutare cum alio niſi rem ſuam. Vnde qui iam accepit ſecundũ beneficium incompatibile; non poteſt permutare primũ cum alio ſimplici; quia vacat, ita vt non ſit amplius ipſius. Secus ſi in pœnam delicti dicatur vacare, vt dictum eſt ſupra num. 190. pari modo ſi alter nihil Iuris habeat in beneficio, quod permutat, non valet permutatio; c. Cùm venerabilis, de exceptionibus, & L. 1. ff. de rerum permut. & vterque redit ad ſuum beneficium, ſine noua collatione, vt notat Io. And. in c. vnicum de rerum permutat. in 6. quia nihil cenſetur actum defectu conditionis neceſſariæ. Si beneficium poſt permutationem deprehendatur ſubiectum liti, qui illud reſignauit, debet litẽ *2. Libera.* proſequi; & ſi euictum fuerit, alter redibit ad ſuum; c. Si beneficia, de præbendis in 6.

196 Secundo, Debet eſſe libera, i. non fraude, vel *3. In manus Ordinarij.* metu extorta, vt ſupra nu. 190.

Tertio, Requiritur vt vterque beneficium ſuum reſignet in manus Ordinarij, cui beneficium ſubeſt, ſiue is ſit vnus, idemque, ſiue alius, & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Epiſcopo non poſſe recipere reſignationes cauſa permutationis, & ex vi illius conferre: id enim ſolis Epiſcopis conceſſum videtur, cùm alias ſit Iure prohibitum; vt patet cap. Quæſitum, de rerum permutatione, vbi dicitur, *Generaliter teneas, quod commutationes præbendarum de Iure fieri non poſſunt, præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritalia, vel connexa ſpiritalibus, labem ſemper continet ſimoniæ. Si autem Epiſcopus cauſam inſpexerit neceſſariam, licite poterit de vno loco ad alium transferre perſonas, & cæt.* confir. ex capitu. Admonet, de renuntiatio. vbi dicitur, *Vniuerſis perſonis tui Epiſcopatus ſub diſtrictione prohibebas, ne Eccleſias tuæ diœceſis ad ordinationem tuam pertinentes, abſque aſſenſu tuo entrare audeant aut detinere aut te dimittere inconſulto.* Si tamen alicubi ſit conſuetudo vt etiam inferior Epiſcopo, vt Abbas, Præpoſitus, Decanus, *Conſuetudo* tales reſignationes recipiant & beneficia conferant, valebit, vt docet gloſſa & DD. in Clementina prima de rebus Eccleſiæ non alienandis. Quòd ſi Eccleſiæ ſint exemptæ, earum permutatio à Summo Pontifice eſt approbanda.

Quartò, Requiritur vt fiat collatio in permutantes. 197 *4. Collatio fiat in permutantes.* Vbi Aduerte, beneficium cauſa permutationis reſignatum, non poſſe conferri niſi compermutanti; ſi alteri collatum fuerit, irrita eſt collatio, vt expreſsè habetur Clement. vnica, de rerum permutatione, vnde Ordinarius, ſi admiſerit permutationem, aſtringitur ipſis conferre. Neque eſt neceſſe vt reſignationes aut collationes fiant eodem tempore; poſſunt enim ſæpe multi menſes intercedere: quòd maximè locum habet, quando beneficia ſunt in diuerſis diœceſibus; tunc enim debent reſignari coram diuerſis Epiſcopis, à quibus poſtea debent etiam conferri. Vnde ſequitur; ſi Petrus & Paulus permutent ſua beneficia, & Paulus reſignet prior, factaque reſignatione & collatione moriatur antequam Petrus reſignationem ſui beneficij faciat, Petrum habiturum vtrumque; vt etiam docet Rebuſſus, §. de permutat.

Quintò, Requiritur conſenſus illorum, ad quos electio vel præſentatio ſpectat: alioquin non valebit permutatio, gloſſa, in Clement. dictam, cum Felino, & Rocho ſuprà numer. 193. citatis.

Aduerte tamen, ſi patronus requiſitus nolit conſentire, poſſe Epiſcopum (ſi iudicat permutationem expedientem Eccleſiæ) ſua approbatione ſupplere conſenſum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Pariſienſis, teſte Rebuffo num. 22. 198 *5. Conſenſus patronorũ, etc.*

Sextò & Septimò, requiruntur duæ vltimæ conditiones, dubitationes præcedenti poſitæ.

Petes Primò, Vtrum Ius ad rem poſſit permutari, v.g. Ius præſentationis, vel gratiæ expectatiuæ cum ſimili Iure, vel cum beneficio?

Communis ſententia DD. eſt id fieri non poſſe. 199 *Ius ad rem an poſſit permutari.* probant ex cap. fin. de rerum permutatio. Sed ibi tantùm dicitur *ſpiritalia cum temporalibus permutari non poſſe*, vt Ius decimarum cum pecuniæ ſumma: gratia autem expectatiua, & Ius nominationis non eſt quid temporale, ſed ſpiritale. Nihilominus tenenda eſt communis ſententia, præſertim de gratia expectatiua; quia gratiæ ſunt perſonales, & non excedunt caſum expreſſum, vnde nec perſonam, cui conceduntur. Ita Panormitan. in capit. Cum olim, de rerum permutat. quod probatur ex capit. Cui de non ſacerdotali, de præbendis in 6. vbi dicitur, *Mandata de prouidendo, ſeu gratias expectatiuas non debere extendi vltra caſus expreſſos.* *Non videntur irrita ipſo facto.* Puto tamen has permutationes non eſſe irritas, ſi Ordinarius illas admittat; quia nuſquam hoc Iure expreſſum: & interueniente Superioris authoritate in huiuſmodi non cõmittitur ſimonia, cùm ſint res ſpiritales. vnde ſi ob iuſtam cauſam, v.g. ad litem componendam fieret, non putarem damnandum.

200 *Permutatio facta.* Petes Secundò, Si quis velit ſuum beneficium reſignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem reſignationem admittere, vt ipſe poſſit beneficium

neficium

neficium alteri conferre; Vtrum ego poſſim vti permutatione ficta, reſignando cauſa permutationis beneficium, quod non habeo?

Rebuffus, §. de permutat. num. 14. & 15. putat talem permutationem validam eſſe. ratio eſt, quia non intereſt niſi partis, cui nulla hic fit iniuria. vel enim ex conſcia, & ſic conſentit: vel ſi non eſt conſcia, integrum illi manet aut redire ad ſuum beneficium, aut agere ad complementum permutationis. Confirmatur, quia ſi tibi dedi rem meam cauſa permutationis, & poſtea nolim tuam, eamque tibi condonem, non irrita tur permutatio.

Hæc ſententia alicui vera videri queat, ſi tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideo reſignâſti coram Ordinario, qui mihi illud contulit; tunc enim transfertur dominium propter bonam fidem cõ trahentis; iuxta ea, quæ dicta ſunt ſupra cap. 20. dub. 18. & 19. Potes tamen me cogere vt impleã contractum, vel vt acceptum reſtituam. Si autẽ ſciebas me nõ habere beneficium, res eſt minus veriſimilis, quia tunc non poteras bona fide vel le permutare, ſed donare gratis, ſeu reſignare in fauorem, quam reſignationem Epiſcopus noluiſſet admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices fortè non eſſe irritam, quia Epiſcopus confert abſolutè volente parte, cuius eſt beneficium: vnde hic nulli fit iniuria. Nec refert quòd Epiſcopus conferat per errorem, quia hic error eſt extrinſecus, verſatur enim circa cauſam collationis: putat enim ſe conferre cauſa permutationis, cum non ſit permutatio.

Nihilominus hæc ſententia mihi non probatur. Primò, Quia ianuam multis fraudibus aperit. Secundò, Quia ficta permutatio non eſt permutatio, & conſequenter nullam vim habet. vnde Lud. Gomez. quæſt. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit permutationem cum beneficio, quod vocant *de pertica*, id eſt, cum beneficio ficto non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione eſt per errorem & fraudem extorta. Nec refert quòd error ſit circa aliquid extrinſecum: nam etiam talis error, quando eſt cauſa contractus vel alicuius diſpoſitionis, reddit illam irritam, vel certè in irritum reuocabilem, vt dictũ eſt cap. 17. dubit. 5.

DVBITATIO XXXVII.

Quid & quotuplex ſit penſio.

201 PEnſio hoc loco, eſt Ius percipiendi fructus ex alieno beneficio. Dico *Ex alieno*, quia nemo ex ſuo beneficio dicitur habere penſionem, cum eius habeat proprietatem & fructus omnes, ſicut nemo dicitur habere vſumfructum in ſuis bonis, ſed ſolum in alienis; eſt enim penſio ſimilis vſufructui a proprietate ſeparato.

202 *Penſio triplex.*

Penſio eſt triplex, temporalis, ſpiritalis, media. Temporalis dicitur, quæ datur propter aliquod miniſterium temporale præſtitũ vel præſtandum, vt ea, quæ datur viro illuſtri vel Principi vt Eccleſiam defendat, quæ œconomo, vel alteri negotia Eccleſiæ agenti. Item quæ datur ob bonam operam Eccleſiæ nauatam, vel ob ſpẽ nauandæ.

Spiritalis eſt, quæ fundatur in titulo merè ſpiritali, vt ea, quæ datur concionatori, vel adiutori Epiſcopi aut Parochi.

Media eſt, quæ fundatur in ſolo ſtatu ſpiritali, non tamen in officio ſpiritali præſtando; vt ea, quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho ſeni, vt ſe ſuſtentet; & quæ datur cauſa reſignationis vel litis componendæ. hæ duæ poſtremæ vocantur clericales, ſeu eccleſiaſticæ penſiones, quia ſolis Eccleſiaſticis dantur: prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO XXXVIII.

Quænam requirantur vt penſio eccleſiaſtica poſſit obtineri.

PRimò requiritur vt obtinens ſit capax. vt autem ſit capax, neceſſe eſt Primò, Vt ſit Clericus, ac proinde vt habeat primam tõ ſuram, vt docet Gigas quæſt. 22. quod intellige ſi pẽſio reſeruetur alicui tanquam Clerico: quia etſi Ius expreſſum hac de re nõ ſit, tamen ita ſeruat ſtylus Curię Romanę, qui pro lege ſeruatur; vt dicunt DD. Aetas autem ea ſufficit, quæ ad tõ ſuram, vt docet Gigas quæſt. 13. Neque Concilium Tridentinum quidquam hac in re mutauit: etſi credam magis ſecundum mentem Concilij eſſe vt adſit ætas neceſſaria beneficijs. Secundò, Vt non ſit illegitimus: hic enim ſine diſpenſatione non eſt capax penſionum, vti nec beneficiorum, vt probat Gigas quæſtio. 16. neque Epiſcopus cum eo diſpenſare poteſt, niſi ad penſiones, quas ipſe poteſt reſeruare. Tertiò, Vt nõ ſit excommunicatus; hic enim ſicut aliorum priuilegiorum impetrãdorum eſt incapax, ita etiã penſionum, Vnde is, cui penſio reſeruatur, ſolet in literis abſolui ad cautelam, ſicut in literis prouiſionis beneficiariæ. Idem videtur dicendum de cæteris cenſuris & irregularitate; nam ab his omnibus ad cautelam abſolui ſolet.

203 *1. Capacitas, quæ requirit. Clericatus.* *Aetas.* *Legitimus.* *Non innodatus cenſura.*

Secundò, Requiritur vt ſubſit *iuſta cauſa*: qui enim ſine iuſta cauſa penſiones obtinent, non ſunt tuti in conſcientia, etiamſi Pontifex cum eis diſpenſauerit; vt docet Toletus l. 5. cap. 73. ex communi ſententia Theologorum. Sicut qui accipit pecuniam ab œconomo, quem ſcit malè diſpenſare res domini ſui, non poteſt retinere; præſertim ſi nullum officium pro ea præſtiterit. hæc autem cauſa debet cedere in vtilitatem Eccleſiæ; vt propter aliquod miniſterium temporale vel ſpiritale Eccleſiæ exhibitum vel exhibẽdum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam componendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

204 *2. Cauſa iuſta.*

Tertiò, Requiritur poteſtas in conſtituente ſeu reſeruante. hæc autem eſt in Summo Pontifice, ad quem plenaria diſpoſitio beneficiorũ noſcitur pertinere; vt habetur cap. ſecundo, de præbendis in ſexta, & Clement. 1. in fine, Vt lite pendente.

3. Poteſtas,

Sed dubium eſt, Vtrum Epiſcopus poſſit penſionem conſtituere?

Quidam docent poſſe, ſi cauſa iuſta ſubſit. Ita Gigas q. 6. qui pro hac ſententia citat Oldradũ, Felinum, Antonium de Butrio, Innoc. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium & Caccialupũ. *Cauſa iuſta* cenſetur, Primò, Si aſſignetur ſeni Parocho, non valenti amplius ſeruire, vt alatur. Secundò, Si cauſa tranſactionis in lite; vt patet ca. Niſi eſſent, de præbendis, & cap. Audiuimus, de colluſione detegenda. Tertiò, Si cauſa permutationis, ob inæqualitatem fructuum, capitul.

An Epiſcopus penſionem reſeruet. 205

Ad

Ad quæſtiones, de rerum permutatione, vbi ſatis apertè id videtur concedi. cauſa verò ſimplicis reſignationis, Doctores Epiſcopo id non concedunt; niſi reſignans eſſet ſenex, & ad præſtandum officium ineptus, vel niſi alia rationabilis cauſa interueniret. In his caſibus non poteſt eam conſtituere, niſi ad vitam eius, cui aſ-
206 ſignatur; vt docet Gigas ex Oldrado & Ancharano. Verùm quidam dicunt penſionum conſtitutionem per ſtylum Curiæ reſeruari Summo Pontifici. Vnde Ordinarij non poterunt, niſi quatenus id eis priuilegio vel conſuetudine eſt conceſſum. nam ſtylus Curiæ Ius facit: quod maximè in penſionibus verum eſt quarum Ius vniuerſum ferè conſtat conſuetudine.

4. Moderata. Quartò, Debet eſſe moderata, ita vt beneficiario relinquatur quantum ſatis eſt ad ſuſtentationem; præſertim ſi ſit beneficium cum cura animarum. Vnde inoleuit conſuetudo vt nō excedat tertiam partem fructum, teſte Caccialupo, tractat.de penſionibus q.7. & regulariter Legatis Apoſtolicis datur poteſtas reſeruandi penſiones ſuper fructibus beneficiorum ex cauſa reſignationis vſque ad tertiam partem prouētuum; vt teſtatur Gigas qu.6.& 9. poteſt tamen Pontifex maiorem conſtituere.

207 *Conſenſus patroni nō eſt neceſſarius.* Quintò, Etſi beneficium, cui penſio imponitur, ſit Iuris patronatus laicorum, non tamen eſt neceſſarius conſenſus patroni, vt quidam volunt: quia id nullo iure cauetur, & aliàs nullum fit ei per impoſitionem penſionis præiudicium, patroni enim non eſt percipere aliquos fructus, niſi in neceſſitate, quando ab Eccleſia deberet ali: quæ neceſſitas, cùm non impendeat, non eſt conſiderabilis: ſed tantùm eius eſt præſentare inſtituendum, quod ei per penſionem non adimitur. ſecus eſt in permutatione & reſignatione, quæ fit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus ſuo Iure priuatur.vnde debet ordinariè eius conſenſus interuenire.debet tamen in literis penſionis fieri mentio, & derogatio patronatus, ſi ſit laicorum, vt habet ſtylus Curiæ; teſte Gigante quæſ. 24. non tamen ſi ſit Eccleſiaſticorum; vt tradūt Doctores, in cap.Cum dilectus, de Iure patronatus. difficiliùs enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quàm Eccleſiaſticorum.

208 *Recitat horas B. Virginis.* Sextò, Penſionarius etſi iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces;nunc tamen poſt conſtitutionem Pij V.vbi ea eſt recepta, tenetur recitare officium B.Virginis,vt patet ex Bulla eiuſdem. quod ſi omiſerit, non facit fructus ſuos; eodem prorſus modo, quo beneficiarius horas canonicas omittens.vide Bullam eius apud Nauarrum cap.23.num.122.

Septimò, Penſio non eſt perpetua vt beneficium, ſed morte penſionarij extinguitur, ſicut vſufructus morte vſufructuarij. Poſſet tamen Pontifex efficere vt ſit perpetua inſtar beneficij vtque de vno in alium transferatur. ſed hoc ex plenitudine poteſtatis, non ex natura & conditione penſionis.

Vtrum penſio poſſit redimi, vel vendi, dicetur capite ſequenti dubit.22.

CAPVT XXXV.

DE SIMONIA.

Conſtat dubitationibus 31

D.Thomas qu.100.

ETſi ſimonia ſit peccatum oppoſitum religioni, tamen viſum eſt de ea proximè poſt beneficia tractare, eò quòd potiſſimùm in præſentationibus, electionibus, poſtulationibus, collationibus, reſignationibus, & permutationibus beneficiorum locum habeat. Primùm dicemus de ſimonia ſecundum ſe. Deinde de præcipuis modis in particulari, quibus fieri ſolet; Tertiò, de pœnis eius.

DVBITATIO I.

Quid ſimonia.

D.Thomas art.1.qu.100.

NOtandum eſt *ſimoniæ* peccatum à *Simone* mago nomē accepiſſe, idque ob tres cauſas. 1 *Dicta ſimonia à Simone mago ob tres cauſas.*
Primò, Quòd ille primus tēpore noui teſtamēti legatur hoc crimine infectus fuiſſe, Acto.8.

Secundò, Quòd grauiſſimè inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluit enim emere pecunia donum illud, & poteſtatem admirabilem viſibiliter conferendi Spiritum Sanctum, idque eo fine vt ipſum Spiritum Sanctum poſtea venderet, vt docet D. Auguſtinus tract. 10.in Ioannem, *volebat*, inquit, *emere Spiritum Sanctum, quia vendere volebat Spiritum Sāctum*; & colligi poteſt ex cap.8.Actorum. Priores autem ſolùm rem ſpiritalem creatam vendiderunt; vt Balaam ſuam prophetiam, Num.22. & 23.Giezi miniſter Elizæi ſanitatem diuinitus conceſſam, 4.Regum.5.

Tertiò, Quia Simon videtur etiam pertinaciter ſenſiſſe hoc ipſum eſſe licitum, ac proinde fuiſſe hæreticus hac in re:quod inſinuat D.Ambroſius l.2.de pœnitentia cap. 4. & habetur 1. q. 1.can.Petrus. videtur autem hoc vitium maximè cœpiſſe vocari nomine ſimoniæ tēpore Gregorij I.qui etiam vocat illud hæreſim ſimoniacam, nempe quia eſt exterior quædam profeſſio hæreſis ſeu prauæ opinionis; (ſicut imaginū deturbatio & conculcatio eſt profeſſio hæreſis internæ) præſertim ſi publicè & ſine pudore fiat ſicut fiebat in Gallijs tempore Gregorij, vbi palàm pro collatione ordinum exigebatur pecunia, vt conſtat ex regiſtro epiſt.110.113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud paſſim vitiū Simonis, vt Chryſoſtomus, Ambroſius, & Nazianzenus. vide plura teſtimonia 1.q.1.

Notandum Secundò. Simoniam eſſe vitium 2 *Eſt contra religionem.*
contra virtutem religionis, conſiſtens in rerum

ſacrarum

ſacrarum indigna tractatione, non qualibet; (varijs enim modis indignè tractari poſſunt) ſed qua res ſacræ tanquam prophanæ æſtimantur, & in contractus deducuntur: hæc enim eſt magna in Deum, à quo ſanctitatem habent, irreuerentia; quæ vocatur ſimonia. Solet autem ſic definiri.

3 *Definitio ſimoniæ.*

Simonia eſt ſtudioſa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid ſpiritale, vel ſpiritali annexũ. ſic gloſſa in cap. Qui ſtudet, 1.q.1. paſſim à DD. recepta. ſolùm additur à DD. *pretio temporali*, maioris explicationis cauſa. Hæc definitio habet quatuor partes.

Explicatur definitio.

Prima, *Studioſa voluntas*, id eſt, deliberata; vt excludantur motus voluntatis non plenè deliberati, vel procedentes ex ignorantia inculpata. loquimur enim de peccato ſimoniæ in ſua ſpecie perfecto.

4 *Triplex pretiũ*

Secunda, *Emendi aut vendendi*; quibus verbis ſignificatur omnis omnino contractus non gratuitus, ſiue ſit vera emptio, ſiue locatio, ſiue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*; ſi enim detur ſpiritale pro ſpiritali, non erit propriè ſimonia, vt infrà dicetur. turpitudo enim huius peccati conſiſtit in eo, quòd ſpiritalia æſtimētur pretio humano vel re aliqua humana, quę ſit pretio ęſtimabilis.

Solet autem à DD. triplex pretiũ diſtingui, ex c. Saluator, 1.q.3. *Pretium muneris*, vt pecunia, equus, bos, veſtis, & ſimilia vendi conſueta, *Pretium linguę*, vt laus & vituperatio, patrocinium aduocati, commendatio apud Principem: hoc enim officium eſt pretio æſtimabile. *Pretium obſequij*, vt miniſterium aliquod in rebus temporalibus, vt eſt famuli, œconomi, &c.

Quarta, *Aliquid ſpiritale, vel ſpiritali annexum*; quia res merè temporalis non eſt materia ſimoniæ; illius enim commutatio non eſt contra reuerentiam rebus ſacris debitam. Hinc patet malitiam huius vitij in eo conſiſtere, quòd iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus ſacris, atque adeo ipſi Deo, dum tanquam res temporales pretio æſtimantur & cōtractibus ſubijciuntur.

Malitia huius peccati.

5 *Spiritale.*

Spiritale hic vocatur non omne aut ſolum incorporeum; ſed quod eſt aliquo modo ſupernaturale, ſiue ſit aliquid reale, ſiue morale tantùm, ſiue in modum actus, ſiue in modum habitus. talia ſunt virtutes ſupernaturales, gratiæ præuenientes, gratiæ gratis datæ, ſacramenta, conſecrationes, benedictioneſque Eccleſiæ, & omnis vſus poteſtatis ſupernaturalis.

Annexum ſpirituali.

Spiritali autem annexum, eſt quod cum aliquo ſpiritali connexionem habet: quod tripliciter fieri poteſt; antecedendo, conſequendo, comitando. *Antecedendo*; vt Ius patronatus; quia ſupponitur præſentationi beneficiorum. Item ſecundum quoſdam veſtes & vaſa ſacra, templa, altaria; quia referuntur ad ſacrificium miſſæ. *Conſequendo*; vt beneficia eccleſiaſtica, quia ſupponunt officium diuinum. *Comitando*; vt labor in miniſterio ſacramentorum.

6 *Supernaturalia ſunt ſimoniæ materiæ.*

Petes, Quare ſola ſupernaturalia cenſentur eſſe materia ſimoniæ?

Reſp. Quia cùm hæc natura ſua ſint talia vt humana induſtria nō poſſint comparari, ſed ſolũ diuino munere gratis cōcedi, magna irreuerentia eſt, ſi pretio, ſicut aliæ res humanæ æſtimentur; quod locum nō habet in ijs, quæ naturaliter poſſunt haberi; etiamſi per accidēs alicui ſupernaturaliter infuſa ſint, vel poſt amiſſionē reſtituta; vt ſi alicui ſit infuſa ars mechanica, vt Beſeleel; vel oculi amiſſi diuinitus reſtituti.

Ex his ſequitur Primò, Non eſſe ſimoniã vendere doctrinam vel notitiam cuiuſuis veritatis naturali induſtria comparabilis; vt rectè docet Sotus l.9.q.5.ar.1. Victoria, de ſimonia relect.1. nu.5. & Adrianus quodlib.9. art.11. Vbi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Eſt contra Altiſiodorenſem 3.p.q.penult. de ſimonia, & Alex. Hallenſem 2.p. q.185. num.3. qui dicunt ſcientiam vendi non poſſe, quia eſt inæſtimabilis pretij; ſed ſolùm laborem, qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali induſtria paratur, & ex cauſis naturalibus illa cognitio oritur. Secundò, Quò quis eſt doctior, eo maius ſtipendium poteſt exigere, & tamen minùs laborat: quod eſt ſignum æſtimari ſcientiam ipſam. Tertiò, Idem patet ex eo, quòd pro ſublimiori doctrina maiora ſolent peti ſtipendia; quod tamen non liceret, ſi vendere doctrinam eſſet ſimonia. 7 *Vēdere doctrinam licitum.*

Nec refert, quòd ſapientia non poſſit auro ęſtimari; quia ſapientia non ſolùm pendet ab alterius doctrina, ſed etiã à lumine interno. Deinde etſi ſecundum naturam ſuam non poſſit auro conferri; tamen ratione quarũdam conditionum annexarum, quæ æſtimantur apud homines, vt ſunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, vtilitas temporalis inde proueniens, poteſt ſine iniuria auro conferri. Simili modo, homo ſecundum naturam ſuam eſt præſtantior toto mundo; tamen ratione vtilitatis temporalis ex illo prouenientis, poteſt pretio vendi.

Sequitur Secundò, In ſtatu nudæ naturæ non futuram fuiſſe ſimoniã propriè dictã; quia nihil ibi fuiſſet ſupernaturale. Similiter nec apud Iudæos modò, nec apud Infideles eſt vlla vera ſimonia in venditione rerum ſacrarũ; niſi ex conſcientia erronea, qua exiſtimant ſe vēdere rem ſacram, (ſicut Ieroboam vēdens ſacerdotia excelſorum 3.Reg.13.) cùm nihil ſit apud ipſos verè ſacrum aut ſupernaturale. In ſtatu tamen nudæ naturæ potuiſſet eſſe aliquid affine ſimonię; nam fuiſſet ibi verus Dei cultus, veri ſacerdotes, ſacrificia & ſacrificandi inſtrumenta, quæ nonnullam habuiſſent ſanctitatem, in morali quadã deputatione conſtitutã, quã pecunia ęſtimare, nonnulla videtur futura fuiſſe irreuerentia. Poteſt etiã ethnicus cōmittere veram ſimoniam in rebus chriſtianorum, vt ſi venderet baptiſmũ, aut vaſa ſacra propter conſecrationem. 8 *An apud Ethnicos, Iudæos, & in ſtatu nudæ naturæ.*

Sequitur Tertiò, Non eſſe ſimoniam dare alicui beneficium ob amorem humanum; vt quia ſanguine vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem; vt ſi des alicui beneficium ne tibi noceat; modò pactum non interueniat. Quòd ſi pactum interuenerit, dubium eſt, de quo infrà dub.21. Negari tamen non poteſt, quin nonnulla ſit in ſacrum officium irreuerentia; ſi beneficium ob amicitiam humanam vel ſimilem cauſam detur: magiſque ſpectentur cauſæ priuatæ, quàm bonum Eccleſiæ. 9 *An ob amorē vel timorem.*

Sequitur Quartò, Non eſſe ſimoniam quando ſacerdos præſtat miniſteria ſacra, etiam principaliter ob lucrum temporale; modò nullum pactum tacitum vel expreſſum interueniat: quia ratio ſimoniæ conſiſtit in pactione & contractu, ſecundum communem ſententiam DD. 10 *An ob lucrũ.*

Nec obſtat, quòd D. Thomas quodlib. 8. ar. 10. contrariũ ſentire videtur in caſu propoſito; quia in Summa videtur mutaſſe ſententiã, cùm

Nn ad ſimo-

ad ſimoniam requirat pactum; vt patet artic.1. ad 5. Poteſt tamen dici latè ſimonia; quia qui æſtimat miniſterium ſpiritale ex vtilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & facilè ad contractum deſcenderet.

11 Sequitur Quintò, Non eſſe ſimoniam ſi quis animo non quidem verè emendi aut ſoluendi, ſed decipiendi dūtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio; vt rectè Caietanus opuſ.9 quæſt.2.to.2.& Sotus l.9.quæſt.8.ar.1. Idem ſentit Toletus l.5.cap.90. ratio eſt, quia iſte non habet voluntatem verè emendi, ſed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad ſimoniam; tum quia externum opus ſimoniacum facit. Poteſt tamen beneficium ſic obtentum retinere, ſi à legitimo collatore ſit collatum, vt ijdem DD. tradunt, & fatetur etiam Nauarrus cap.23. num.106. quamuis velit eſſe ſimoniam conuentionalem.

An ſi animo decipiendi promittas temporale?

DVBITATIO II.

Vtrum omnis venditio aut commutatio rerum ſpiritualium pro temporalibus, ſit ſimonia Iure diuino prohibita.

12 Notandum eſt, rem aliquam in propoſito poſſe dici *ſpiritalem* vel *ſacram*, ita vt ſit materia ſimoniæ, quatuor modis. Primò, Quia talis eſt natura ſua; vt ſunt omnes ſupernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datæ, ſiue conſiſtant in habitu aliquo, ſiue in quadam aſſiſtentia Spiritus Sancti. Secundò, Dicuntur ſacræ, quia ſunt cauſa ſanctificationis; ſiue effectiua, vt ſacramenta; ſiue diſpoſitiua & excitatiua, vt ſacramentalia; concio, preces, exorciſmus. Tertiò, Quia ſunt effectus vel vſus ſacræ poteſtatis, vt excommunicatio, abſolutio, benedictiones, & conſecrationes, quas facit Eccleſia; quamuis hæc etiam poſſint dici ſacra ſecundo modo. Item prophetare, miracula facere; quia ſunt operationes poteſtatis ſupernaturalis. Quartò, Dicuntur ſacræ ſolùm quia annexè ſunt rebus ſacris, idque vel propriè, vt beneficia, Iuſpatronatus, Ius eligendi: vel impropriè, vt officium ſacriſtæ, officium œconomi Eccleſiæ.

Quatuor modis res dicitur ſpiritalis ſeu ſacra.

13 Notandū Secundò, In quibuſdam rebus ſpiritalibus eſſe aliquid temporale ſecundū ſe pretio æſtimabile: vt in calice conſecrato, in beneficijs; in quibuſdam nihil eſſe tale; vel ſi quid ſit, minimi eſt pretij; vt in Euchariſtia, in baptiſmo.

14 Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerum ſpiritalium cuiuſuis generis pro pretio temporali, ſi in ea habeatur ratio cōſecrationis, vel eius, quod ſupra naturam eſt, eſt ſimonia iure diuino prohibita: vt ſi quis vendat ſacramenta, vel ſacramentalia, vel functiones poteſtatis ſpiritalis: vel ſi pluris vendat calicem conſecratum, quàm non conſecratum; globulos benedictos, quàm non benedictos, idque non ratione laboris vel ſumptuum, quos fecit vt curaret benedici, ſed ratione benedictioni. eſt communis ſententia DD. D. Thomæ q.100.art.2. Durandi in 4.d.15.q.5. Richardi eadem diſtinctione circa tertiū principale q.1. Adriani quodlib.9.ar.1. Victoriæ relect. de ſimonia nu.15. Soti lib.9.q.5. ar.2. Nauarri c.23.nu.99. & 100. & aliorum.

Simonia Iuris diuini.

Probatur Primò ex ſcripturis, 4.Reg.5. Giezi diuinitus punitur lepra, quòd auſus fuerit pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exigere. Matthæi 10. *Gratis accepiſtis, gratis date*, hic Apoſtoli iubentur functionem doni miraculorum & ſanitatum gratis præſtare; quia illud donum gratis acceperant: atqui cætera omnia ſupernaturalia gratis accepta ſunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, cauſam cur gratis dare debeat, non eſſe præciſè quia gratis acceperunt; (qui enim ſcientiam vel artem naturalem à Deo infuſam haberet, poſſet eius vſum vendere) ſed quia res talis eſt vt nō poſſit humana induſtria, ſed ſolo Dei munere haberi. & hoc vult Dominus ſignificare illis verbis *gratis accepiſtis*, q.d. donum illud tale eſt, vt veſtra induſtria non potueritis aſſequi, ſed gratis vobis conceſſum eſt: ac proinde etiam gratis eo vti debetis. Vnde patet 15
hoc præceptum non eſſe poſitiuum, ſed continere ius naturæ, maximè cùm in nouo teſtamento nulla ſint præcepta diuina poſitiua, præterquam fidei & ſacramentorum, vt communior ſententia DD. tenet, & docet D. Thomas 1.2.q. 100.ar.2. in corpore & ar.1. ad 2. Actor octauo, *Pecunia tua tecum ſit in perditionem*; (ait Petrus Simoni mago) rationem addit, *quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri*, id eſt, quia voluiſti id, quod ſola Dei donatione haberi poteſt, acquirere pecunia; vbi apertè inſinuatur eſſe contra legē naturæ. ratio eſt, quia per talem cōtractum fit notabilis irreuerentia rei ſacræ, & conſequēter Deo eius largitori, dum tanquam prophana & humanis viribus parabilis æſtimat pecunia; in qua irreuerentia cōſiſtit malignitas ſimoniæ. 16

Non eſt poſitiuum præceptū illud Matth. 10. Gratis accep. &c.

Petes, Vtrū hæc ſimonia ſit ita praua, vt mendacium, adulterium, & alia intrinſecè mala?

An ſit intrinſecè mala.

Reſp. Nomen *ſimonia*, ſonare id, quod intrinſecè malum eſt, non minùs quàm nomen *mendacium* vel *adulterium*. An autem venditio ſpiritualium ita ſit mala, vt ne per abſolutam Dei potentiam concedi poſſit, eſt dubium. Verius videtur non ita malam eſſe, quin aliquando per aliquas circumſtantias eius malitia poſſit impediri. fieri enim poteſt vt interdum eiuſmodi ſint circumſtantiæ, vt prudentis iudicio non cenſeatur vlla iniuria fieri rei ſacræ, etiamſi pecunia ad eam obtinendam detur vel exigatur, vt infrà dicetur dub.7. modò tamen ipſa res ſacra pecunia non æſtimetur; quaſi non pluris valeret: hoc enim nec per abſolutam Dei authoritatem videtur poſſe concedi. etſi enim Deus ſit abſolutus omnium bonorum ſpiritalium Dominus; tamen ipſe ſtatuere non poteſt vt non pluris æſtimentur quàm pecunia; aut vt ex venditione illorum, ſicut ex rebus humanis quæſtū facias: hoc enim intrinſecam inordinationem continet; non minùs quàm loqui contra mentem, vel cognoſcere alienam: ipſa enim conditio rerum, quam ex natura ſua habent, poſtulat diuerſam æſtimationem. vnde id fieri non poſſet ſine iudicio falſo & affectu peruerſo.

Sed dubium eſt, Vtrum ea in quibus eſt aliquid pretio æſtimabile, poſſint ratione illius vendi? De quibuſdam nulla eſt difficultas; vt de calicibus, veſtibus ſacris, chriſmate & ſimilibus, quorum materia magno conſtat antequam conſecretur: non enim amittit ſuum pretium per conſecrationem. Sed maxima controuerſia eſt de beneficijs. 17

An beneficia Iure naturæ ſint omnino inuendibilia.

Sunt duæ ſententiæ; Prior eſt ferè communis Theologorū, Beneficia Iure diuino eſſe inuendibilia: quia Ius percipiendorum fructuum eſt ſpiritale.

ſpiritale. Ita Caietanus to.2.tract.9.quæſt. 1. Victoria, de ſimonia nume.42. Sotus l.9. quæ.7.ar. 1.& alij.

Reſp. conciliã-do ſententias.

18 Altera eſt Nauarri c.23.nume.108.vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi poſſe a Summo Pontifice, ſicut vaſa ſacra. Eandẽ tenent ferè omnes Canoniſtæ, ſecuti gloſſam in cap. Ex parte.1.de officio Delegati, & in cap.1. de ſimonia.

Reſp. & Dico Secundò, Vtramque ſententiam rectè explitatã veram videri: ſi enim beneficium conſideretur planè formaliter, quatenus eſt ius fructuum, obtingens per officium ſacrum, ſic Iure diuino eſt inuendibile; quia non poteſt vendi officium ſacrum, per quod hoc Ius habetur. Simili modo Ius decimarum dicitur eſſe inuendibile, quia nõ poteſt vendi miniſteriũ ſacrum, per quod hoc Ius competit: vendere enim hoc modo Ius fructuum, eſt vendere officium, in quo illud Ius conſiſtit. neque Nauarrus id intendit negare. Si uerò beneficium conſideretur materialiter, nempe pro Iure ad illos fructus, qui officio ſunt annexi; ſic beneficium vendi poteſt per Pontificem abſque ſimonia Iuris diuini; quia in poteſtate ipſius eſt, Ius ad illos fructus ſeparare ab officio, & alteri dare, vel relinquere officio annexum. ſicut ergo ſi illud ſepararet & alteri venderet, nullam ſimoniam committeret, quia non uenderet aliquid ſpiritale; ſic etiam ſi aliquam ſummam pecuniæ exigeret ab eo, qui beneficium ſibi cupit conferri, vt ius illud titulo annexũ relinquat, vel vt ſeparatũ illi vniat, nullam ſimoniam iuris diuini cõmitteret. hæc mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlib.9. ad 5. principa. vbi dicit *Beneficia ratione fructuum poſſe vendi, ſi Papa intendat vendere Ius fructuum non mediante aliquo officio ſpirituali: ſecus autem ſi mediante tali officio.* Vnde ſequitur idem poſſe facere Epiſcopos abſque ſimonia, niſi Iure eſſet prohibitum: quia poſſunt ex cauſa Ius fructuum ſaltem ſecundum partem ab officio ſeparare, & illud alteri attribuere. Imò idẽ aliqua ratione poſſent priuati, niſi Iura obſtarent. ſepoſito enim Iure poſitiuo, poſſet priuatus partem fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterum reſignare: ac proinde poſſet etiam aliquid exigere vt beneficiũ cum integris fructibus reſignet; ſiue vt partem illam fructuum elocatam, ſibi non reſeruet. Verum quia Iure ſtatutum eſt vt non poſſint vllo modo ſine authoritate Superioris Ius fructuum in totum vel in partem officio ſeu titulo ſeparare, (vt patet toto titulo vt eccleſiaſtica benef. ſine diminutione conferãtur) neceſſe eſt vt ſi reſignent titulum, ſimul etiam cenſeatur renuntiare omnibus fructibus, ita vt hoc ipſo, quo alter accipit titulũ, accipiat etiam Ius ad omnes fructus titulo annexos. Quare ſi exigat aliquid tẽporale pro Iure fructuũ, cenſebitur illud pro ipſo officio exegiſſe; quia Ius fructuum in alterum transferre non poteſt, niſi mediante titulo: & ita præſumitur comiſiſſe ſimoniam Iuris diuini. In re tamen non eſt neceſſe vt ſit ſimonia Iuris diuini; quia etſi Iure non poſſit

Quaratione Pontif. poſſet vẽdi benef. abſque ſimonia.

19 (margin)

20 Ius fructuum ſeparare à titulo, & transferre in alium abſque interuentu tituli ſpiritualis, tamẽ poteſt illud facere facto vel tentare facere. ſicut cum elocat partem fructuum ad vitam, vel etiã abſque elocatione ſibi ſeruat, & reſignat titulũ cum reliqua parte prouẽtuum, reſignatario nõ contradicente, non committit ſimoniam Iuris diuini; neque etiam committet, etiamſi hoc Ius poſtea illi vendat: quia iam ante titulus in eum translatus erat. erit tamen iniuſtitia, & tenebitur ad reſtitutionem; quia non potuit Ius fructuum à titulo ſeparare. Vnde vnà cum titulo in reſignatarium eſt tranſlatum; & conſequenter ipſi fructus debentur, niſi eos condonet.

Ex his patet Primò, Hic non eſſe verè ſimoniam Iuris diuini, niſi quis intẽdat Ius fructuũ vẽdere median officio, vt bene Adrianus dixit; licet præſumatur eſſe: quo modo autem ſit ſimonia Iuris humani, ſtatim diceretur. 21

Patet Secundò, Multò minus eſſe ſimoniam Iuris diuini in vẽditione officij ſacriſtæ & œconomi Eccleſiæ, quia multò minus ſunt ſpiritualia, quam beneficia: ſunt enim officia merę temporalia, etſi aliquem ordinem habeant ad ſupellectilem ſacram, quam tractant, vel ad Eccleſię miniſtros cultumque diuinum; quatenus horum prouentus, qui ad cultum diuinum ſunt deputati, adminiſtrant.

DVBITATIO III.

Vtrum per mutatio rerum ſpiritualium inter ſe, ſit ſimonia Iuris diuini.

Reſpondeo non eſſe, ſi nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. Ita Victoria nume.17. qui pro hac ſentẽtia citat Innoc. in cap. Quæſitum, & D. Tho. in 4.d.25. quæſt. 3. ar. ad 8. Eandem tenet Sotus l. 9.q.5.ar.2. & durandus d.25. quæſt. 5. nume.9. & alij. Eſt contra Richardum in 4. d. 25. circa tertium princip. quæſt. 1. & contra Adrianum quodlib. 9. ad quartam confirmationem litera E. 22

Probatur Primò, Quia omnes Theologi & Canoniſtæ tenent, licere cum authoritate Superioris permutare beneficium cũ beneficio, & titulũ cum titulo; idque etiam cõſtat ex cap. Ad quæſtiones, de rerum permut. & ex Clement. vnica, eodem titulo, vbi Eccleſiarũ, beneficiorũ, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur; & tamen plerique Theologi docent beneficia Iure diuino naturali eſſe inuendibilia; certumque eſt titulos ipſos omnino inuendibiles eſſe pretio tẽporali: atqui ſi talis permutatio eſſet iure naturæ prohibita, non poſſet fieri cum authoritate Superioris: hic enim à Iure naturæ eximere nõ poteſt, neque facere vt liceat, quod eo iure eſt nefas.

Secundò, Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiam continere; nihil enim inde cori eſt, ſi paciſcamur mutuas preces, mutua ſacrificia, mutuam operam in audiendis confeſſionibus, & ſimilibus officijs, vt Sotus ait Similiter ſi globuli benedicti & roſaria inter ſe commutentur, etiam habita ratione ſanctitatis & benedictionis: non enim iniuria eſt rei ſacræ ſi cum alia ſacra componatur; ſed ſi cum temporali. Vnde etiam non erit ſimonia, ſi duo adulti paciſcantur vt mutuò baptizent; etſi contrarium doceat Richardus ſupra.

Sed contra Obijcitur Primò, Matthęi 10. dicitur, *Gratis accepiſtis gratis date*; ſed is qui permutat rem ſacrã cum ſacra, non dat gratis: ergo &c. Ita Adrianus. 23

Reſp. negando minorem, ad ſenſum verborum Domini: nam *gratis dare*, eſt dare ſine mercede vel pretio temporalia, vt colligitur ex verbis ſequentibus, *Nolite poſſidere aurum*, &c. Ita Hieronymus, Chryſoſt. & gloſſa in hunc locum Matthæi, & alij Patres.

Obijcitur Secundò, Qui permutat hoc modo rem ſpiritalem pro ſpiritali, inſinuat ſuo facto ſe eius habere dominium, cum permutatio dominium tranferat: ergo committit irreuerentiã in illam.

Reſpondeo Primò, Negando antecedens: ſicut enim is, qui rem ſpiritalem confert abſque permuttatione, non teſtatur per hoc ſe eius habere dominium, quamuis in alterum eam conferat; ſed ſolum ſe habere poteſtatem illam cõferendi: ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat ſe habere dominium, ſed ſolum Ius quoddam eam in alterum conferendi, & pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, ſed ſimile Ius acquiritur.

Secundò, Conceſſo antecedente, nego conſequentiam. certum enim eſt nos multarum rerum ſacrarum habere dominium; vt earũ, quæ in noſtris actionibus ſitæ ſunt, & quarum materia noſtra eſt, vt roſariorum, icucularum, &c. tamen idcirco illis quouis modo vti poſſumus, ſed eo, qui non repugnet illarum ſanctitati: vt cum inter ſe commutantur. vnde tale dominiũ non eſt vllo modo contra reuerentiam ipſis debitam.

Obijcitur Tertiò, In commutatione, quæ ex pacto præuio naſcitur, obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali commodo impedire poteſt, & oneroſa cenſetur, eſt pretio æſtimabilis: ergo ſi licet res ſpirituales interueniente pacto commutare, dabitur ſpiritale pro temporali.

Reſpo. negando conſequentiam; ſi enim ex pacto ſit obligatio reciproca, tunc obligatio cõpẽſatur cum obligatione. ſi autem obligatio ſolum ſit ex altera parte; (vt quando alter in præſenti rem tradit, altero ſe obligante) tunc nõ traditur res pro obligatione, ſed pro re ſpiritali futura, quam quia alter non poteſt modò exhibere, obligat ſe ad eam in futurum; nunc autem nihil dat. Sicut ſi tibi ſumptus aliqui eſſent faciendi ad rem debitam ſiſtendam præſentem, hi non darentur in ſolutionẽ, neque pro re alterius; ita nec obligatio illa datur in ſolutionem.

DVBITATIO IIII.

Vtrum ſit aliqua ſimonia Iuris homini, & inquibus contractibus ea cernatur.

24 DVrandus in 4. diſt. 25. qu. 5. & quidam recentiores hunc ſecuti, exiſtimãt nullam eſſe ſimoniam ſolo Iure eccleſiaſtico introductã. Ratio ipſorum eſt Primò, Quia circa id, quod non ex ſe, ſolum ex prohibitione Iuris eſt malum, tantummodo poteſt eſſe peccatum inobedientiæ, non autem irreligioſitatis: nam tota ratio peccati eſt ex violatione pręcepti humani: at qui violatio præcepti humani ſolum conſtituit peccatum inobedientię. Secundò, Quia Eccleſia ſua prohibitione, id, quod non eſt ſacrum, non poteſt facere ſacrum; ſed neceſſe eſt, ſi velit facere ſacrum, vt adhibeat aliquã benedictionẽ; & tunc venditio eius erit ſimonia Iuris diuini; nõ humani. Addunt tamen dici ſimoniam, quia tali contractui conſtitutæ ſunt pœnæ ſimoniacorum.

Reſpondeo & Dico Primò, Eſſe aliquam veram & propriè dictam ſimoniam ſolo Iure ecclesiaſtico introductam. 25 *Simonia Iuris humani.* eſt communior ſententia Theologorũ & Canoniſtarum in cap. Quæſitum, & cap. Cum olim, de rerum permutatione. ratio eſt, quia Eccleſia, ſola ſua lege & ordinatione poteſt facere vt id, quod natura ſua ob partem temporalem non erat inuendibile, fiat inuendibile, ſeu inhabile ad venditionem, ob partem ſpiritalem, ſeu in reuerentiam rei ſpiritalis connexæ? non addendo tamen nouam aliquam ſanctitatem, vel conſecrationem: ergo ſi quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram ſimoniam, violando rei illius ſanctitatem per contractum. Confirmatur à ſimili, quia locum ſacrũ ratione ſanctitatis poteſt ſuo decreto reddere immunem, ita vt Iudex ſecularis non poſſit reum inde vi abſtrahere; *Immunitas loci & pſonæ eſt à lege poſitiua.* adeo vt ſi contrà faciat, peccet non ſum contra obediẽtiam, ſed etiam contra virtutem religionis & loci ſanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonſuram, poteſt reddere immunem à poteſtate Iudicis ſecularis; ita vt peccet contra religionem, ſi eum ad ſuum tribunal pertraxerit: ergo etiam rem ſacram poteſt reddere immunem à venditione, ita vt ſi vendita pretio fuerit, peccetur contra rei ſanctitatem, & non tantum contra obedientiam.

Dico Secundò, Hæc ſimonia iuris humani, 26 *In quibus locũ habeat.* Primò, Locum habet in venditione beneficiorum ſecundum partem temporalem.

Secundò, In venditione quorundam minus ſpiritualium, vt officij ſacriſtæ, œconomi Eccleſiæ, aduocati Eccleſ. & ſimilium; & fortè etiam in venditione penſionum.

Tertiò, In permutatione beneficiorum, facta ſine authoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in ſimonia confidentiæ, & ſimilibus.

Prior pars, *de venditione beneficiorum*, probatur; *Venditio beneficiorum.* quia omnium ſententia conſtat hanc eſſe ſimoniam; id enim plurimi Canones expreſsè habẽt; atqui non eſt ſimonia iuris diuini, ſi non intendant aliud emere & vendere quam ius fructuũ, & ipſam dignitatem ſeu officium abſque pretio transferãt: ergo eſt ſimonia iuris humani. ſicut iuris humani ſacrilegium eſt capere rem in Eccleſia; percutere Clericum.

Altera pars, nempe *de venditione officiorum* illorum, *Vẽdicio officiorum.* probatur capit. Saluator, 1. quæſt. 3. vbi ad eandem rem adducitur authoritas Concilij Chalcedonenſis, quæ verbatim refertur can. Si quis Epiſcopus 1. quæſt. 1. his locis dicitur eſſe ſimonia vendere officium *œconomi, vicedomini, aduocati, Sacriſtæ, Caſtaldi*: atqui non eſt ſimonia Iuris diuini; quia ſunt officia temporalia, ordinata ſolum ad temporalium adminiſtrationem; nec eſt in illis vlla ſanctitas per conſecrationem vel benedictionem: nam *œconomus* eſt, qui res Eccleſiæ & Canonicorum gubernat. *Vicedominus*, eſt œconomus rerum Epiſcopi, *Aduocatus*, qui cauſis Eccleſię tractandis præeſt, *Caſtaldus* eſt, qui aliàs dicitur maior domus. vt gloſſa explicat: ergo ſolum eſt ſimonia Iure eccleſiaſtico.

Dices vacari ſimoniam, quia pœna ſimoniæ *Obiectio.* ali venditioni conſtituta eſt. Sed hoc non ſatisfacit; 27 ideo enim pœnæ ſimoniacorum ſtatuũtur, quod

tur, quòd ſimonia commiſſa ſit; non autem ideo dicitur commiſſa ſimonia, quòd pœnæ illæ ſint contractæ, vt patet ex Canone Saluator, vbi ſic dicitur: *Cur ſancta Synodus Chalcedonenſis, procuratorem vel defenſorem Eccleſiæ, vel quemlibet regulæ ſubiectum, adeo per pecuniam ordinari prohibet, vt interuentores quoque tanti ſceleris anathematizet; niſi quòd eoſdem ſimoniacos iudicet?* Ratio eſt, quia in his officijs eſt quædam dignitas ob coniunctionem, quam habent cum ſupellectili ſacra, vel cum rebus & miniſtris Eccleſiæ, ob quam dignitatem Eccleſia potuit ſtatuere vt eſſent inuendibilia & immunia à contractibus humanis; que immunitas non poteſt violari abſque violatione illius dignitatis, à qua mediante Eccleſiæ ſtatuto prouenit; ſicut immunitas, & Ius aſyli conceſſum locis ſacris, non poteſt violari abſque ſacrilegio & violatione ſanctitatis, à qua illa immunitas mediante lege Eccleſiæ dependet. ſicut enim eccleſia per ſuam legem, qua prohibet à loco ſacro (ob eius reuerentiam & ſanctitatem) hominem auelli, conſtituit actum illum, quo legi obeditur in ſpecie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in ſpecie ſacrilegij, & ipſum locum ſacrum facit materiam religionis & ſacrilegij quoad hunc actum; ita hæc officia facit materiam religionis & ſimoniæ per ſuam legem; & actum venditionis & non venditionis facit actum ſimoniæ & religionis.

Quomodo ſit in his ſimonia

28 Hinc patet reſponſio ad prius argumentum Durandi: negandum enim eſt, Id, quod tantùm eſt malum ex iuris prohibitione, eſſe ſolùm contra obedientiam: eſſe enim contra obedientiam eſt ſolùm ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ ſpeciei contra aliquam virtutem particularem, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur. ſic veſci carne in quadrageſima, feria ſexta, vel ſabbato, non ſolùm eſt contra obedientiam, ſed etiam contra temperantiam, & omittere miſſam die feſto non ſolùm eſt contra obedientiam Eccleſiæ debitam, ſed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furem è loco ſacro, eſt ſacrilegium contra reuerentiam ſanctitati loci debitam. Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Eccleſiæ, non ſolùm eſt contra obedientiam, ſed etiam contra religionis virtutem. quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, poteſt intuitu motiui illius virtutis, id, quod non erat materia neceſſaria, facere materiam neceſſariam; & actum, qui non erat neceſſarius, facere neceſſarium, ita vt virtus ſine illo, vel certè cum eius contrario conſiſtere nequeat, v. g. temperantia nequit conſiſtere ſine abſtinentia carnium tempore ieiunij: religio ſine auditione ſacri die feſto, &c. Ratio à priori eſt, quia in his concurrit duplex ratio obligandi: altera generica, altera ſpecifica. Generica eſt, quæ præcisè prouenit ex præcepto Snperioris, abſtrahendo ab hac vel ab illa materia virtutis. Specifica eſt, quæ ſuppoſito præcepto reſultat ex conditione materiæ, & particulari honeſtate obiecti formalis ſeu motiui, quod Superior in illa materia reſpicit, & ob quod præceptum imponit.

Ad argumentum Durãdi.

Lex facit materiam neceſſariã virtutis, quæ per ſe talis non erat.

29 Ad ſecundum argumẽtum, Etſi Eccleſia per ſuam prohibitionem ex re prophana nõ faciat ſacram, ſicut per ſuam benedictionem, & conſecrationem; tamen facit vt illa res, propter ordinem, quem habet ad rem ſacram, fiat inuendibilis; & hoc ſufficit ad obiectum ſimoniæ.

Tertia pars, de *beneficiorum permutatione*, probatur ex cap. Quæſitum, de rerum permutatione, vbi Vrbanus III. ait, *Generaliter teneas quod commutationes præbendarum de iure fieri non poſſunt, præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel ſpiritualibus annexa, labem ſemper continet ſimoniæ*, & capit. Cùm olim, eodem titulo iubentur priuari ſuis beneficijs, qui ea propria authoritate permutant. Ratio eſt, quia Eccleſia ob ſanctitatem ſacri miniſterij potuit ea facere impermutabilia. 30

Permutatio beneficiorum.

Aduerte tamen, hanc permutationem non dici proprie ſimoniam, ſed tantum generali ratione, & imitatione quadam; nam proprie ſimonia eſt, cum datur temporale pro ſpiritali; vt ſupra dictum eſt, & docet Sotus l. 9. quæſtio. 5. art. 1. & quæſtio. 7. art. 2. Petrus Nauarra l. 2. cap. 2. nume. 436. Arragon. quæſtio. 100. ar. 1. & alij: idque patet ex facto Simonis, vnde nomen traxit. Confirmatur, quia aliud genus irreuerentiæ eſt dum datur temporale pro ſpiritali, aliud dum ſpiritale pro ſpiritali contra præceptum Superioris.

Dicitur ſimonia generaliori ratione.

Dices, Cap. Quæſitum, dicitur, *Pactio circa ſpiritualia, vel ſpiritualibus connexa labem ſemper continet ſimoniæ*, & cap. vlt. de pactis; *Pactiones factæ pro quibuſdam ſpiritualibus obtinendis; cum in huiuſmodi omnis pactio, omniſque conuentio debeat omnino ceſſare, nullius ſunt momenti*, ergo etiam commutationes aliarum rerum ſpiritualium erunt ſimoniacæ cenſendæ. 31

De permutatione aliarum rerum, an ſi moniaca.

Reſp. Canones loqui, vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod detur pro ſpiritali. vt capit. vlt. de pactis, & cap. Quam pio, 1. q. 2. vel de beneficijs, quorum permutatio propria authoritare facta, peculiariter eſt prohibita; vt cap. Quæſitum, & capit. Cùm olim ſuprà: aliarum enim rerum ſpiritualium commutatio nuſquam inuenitur prohibita: quod etiam Toletus fatetur l. 5. cap. 78. & Sotus l. 9. quæſtio. 5. in fine:

Adde, in quibuſdam rebus contraria conſuetudine hiſce Canonibus eſſe derogatum, ita vt etiam temporale aliquid liceat paciſci; vt infra dubitatione 8. dicetur.

De renuntiatione reciproca, & ſimonia confidentiæ infra dubit. 14. & 16.

DVBITATIO V.

Vtrum Papa poſſit eſſe ſimoniacus.

Reſpondeo & Dico Primo, Papam non poſſe incurrere pœnas ſimoniæ iure eccleſiaſtico ſtatutas, vt excommunicationem, ſuſpenſionem inhabilitatem, &c. eſt communis DD. Ratio eſt, quia Princeps non ſubeſt ſuis legibus, quoad vim cogendi per pœnas, cum nemo iuriſdictionem in ſeipſum habeat; ſicut nec par in parem. vnde etiam ſequi videtur, eum, qui contrahit cum Papa, non incurrere haſce pœnas; etſi contrarium ſentiat Adrianus quodlibet. nono, & Ioannes Andreas ab ipſo citatus, & multi alij. ratio eſt, quia hoc ipſo, quo cupit aliquem ſecũ ſic contrahere, cenſetur illum eximere a lege, quantum poteſt: non enim credibile eſt quod velit illum punire pro opere ad quod inuitat, vel certe in quod conſentit; ſic enim ſeipſum con- 32

Non contrahit pœnas iuris.

Nec qui cum illo paciſcitur.

 demna-

demnaret. Idem dicendum de Epiſcopo, qui ludum aleæ ſub pœna excommunicationis vetuit, & poſtea alium ad ludendum ſecum inuitat. Huius ſententiæ eſt Sotus libro 9.quæſt.5. artic.2.Syluester v.Simonia quæſt.4. Palud. diſtinct.25.quæſt.4.articulo primo,concluſ.3.Couarruuias ad regul.Peccatum, par.2. §. numero nono. Vnde ſequitur talem non teneri renuntiare.

Dico Secundò, Papa poteſt contrahere culpam ſimoniæ Iuris diuini.ratio eſt, quia æquè ac alij ſubiectus eſt legi diuinæ & naturali.

Sed tota difficultas eſt de ſimonia Iuris humani.Sotus putat Papam non poſſe huius ſimoniæ labem cõtrahere:Idem ſentit Syluester q.4.

33 *An labem ſimoniæ Iuris poſitiui cõtrahat.*

Reſpondeo & Dico Tertiò, Verius eſſe Papam incurrere culpam ſimoniæ Iuris humani exigendo pecuniam pro officijs Iure vẽdi prohibitis,vel pro beneficijs; niſi rationabilis cauſa ſubſit,ob quam illa lege cenſeatur exemptus. Patet ex ijs,quæ 1.2.quæſt.96.ar.5. tradi ſolent, & docet Victoria relect.de ſimonia nu.39. ratio eſt,quia obligatio, qua Princeps tenetur ſeruare legem ſuam, non oritur immediatè à voluntate & poteſtate Principis volentis ſe obligare, ſicut ea obligatio,quæ eſt in ſubdito;(nam Princeps non eſt ſibi Superior, vt ſeipſum poſſit immediatè ſuo præcepto obſtringere) ſed oritur ex ipſa rei natura, id eſt, ex conditione Principis & Reipublicæ,ex qua prouenit vt Ius naturale dictet Principem debere pati legem, quam ipſe ſubditis imponit: L.1.ti. Quod quiſque Iuris, & cap. Cùm omnes, de conſtitutionibus: quod intellige ſi ratio legis æquè in vtriſque locum habeat. Vnde ſequitur Principem non poſſe ſeipſum pro arbitrio lege ſua eximere, cùm iure naturali teneatur ſe ſuis ſubditis conformare. quare ſi contrà fecerit, peccabit pro conditione materiæ & virtutis præceptæ; vt ſi non ieiunet tempore quadrageſimæ, peccabit contra temperantiam: ſi non ſeruet diem feſtum,contra religionem. Vnde ſi vendat officia Eccleſiæ vel beneficia,peccabit ſimonia.obligatio enim illa, qua tenẹtur ſe conformare ſubditis, eſt generalis, quæ contrahitur ſecundum variam materiam, & ſpecies virtutum, ad quas ſubditi obligantur. Quòd ſi iuſta cauſa ſubſit, quidam dicunt poſſe tunc ſedem diſpenſare, ſicut cum ſubdito.Sed verius eſt diſpenſationem hic locum non habere; quia non obligatur ex imperio ſuę voluntatis, ſed iure naturali, in quo non poteſt diſpenſare. Neque verò ea eſt opus, quia poſita cauſa, ceſſat illa obligatio per ſe;eò quòd deſinat illa ratio, ob quam ſe ſubditis debebat conformare.

Obligatur Princeps ſuis legibus, quo modo.

Poſita cauſa non eſt opus diſpenſatione.

34 *Non peccat mortiferè.*

Aduerte tamen, ſi abſque iuſta cauſa fecerit contra ſuam legem, non peccaturum mortiferè, modò ſcandalum abſit; quia non tenetur illam ſeruare, niſi illo Iure, quo ſe tenetur conformare ſubditis.Sed de his plura 1.2.q.96.ar.5.

DVBITATIO VI.

Quotuplex ſit ſimonia.

35 *Simonia triplex.*

Reſpondeo, Duæ ſunt præcipuæ diuiſiones ſimoniæ. Prior eſt, qua diuiditur *ſimonia* in eam, quæ eſt *Iuris diuini*, & in eam, quæ *Iuris humani*, de qua ſatis dictum eſt dub.2.3.4.5.

Altera eſt,qua ſimonia diuiditur in *mentalem, conuentionalem*, & *realem.* vide Nauarr. cap.23. nu.102.& Caiet.v.Simonia, & alios.

Simoniam mentalem vocamus propriè hoc loco, non quidem internum propoſitum, quo quis vult exteriùs ſimoniacè cõtrahere; (quamuis hoc etiam ſic appellari poſſit) ſed propoſitum internum, quo quis,dum confert alteri ſpiritale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contrà, quando confert temporale,intendit illum obligare ad reddendum ſpiritale, ſine vllo pacto externo: vt ſi quis ſeruiat Epiſcopo hac intentione vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exteriùs verbis aut nutibus facta conuentione, erit ſimoniacus mentalis. *Mentalis.*

Simonia conuentionalis eſt, quando non ſolùm eſt internum propoſitum obligandi, ſed etiam proceditur ad externam conuentionem, ſine tamen executione,ſaltem vtrinque facta. Et hęc conuentio non tantùm fit verbis expreſſis & directis, ſed etiam obliquis & obſcuris. interdum nutibus, vel ſola pretij oblatione in ſpeciem donationis; tamen ex circumſtantijs aduerti poteſt. Eſt autem hæc conuentionalis duplex. Alia enim eſt *purè conuentionalis*, vtpote neutra ex parte completa. Alia eſt *conuentionalis mixta*, quæ completa eſt ex altera tantùm parte, ita vt quodammodo conſtet reali & conuentionali: vt ſi pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum ſoluente pretium; vel contrà,ſi ſoluatur pretium nondum collato beneficio. huius ſpecies eſt ſimonia, quæ dicitur *confidentiæ*, qua quis paciſcitur cum eo, cui confert vel renuntiat beneficium, vt eo cum ſuis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v.g. nepoti, fratri, &c. 36 *Conuentionalis.*

Realis eſt, quando pactio ex vtraque parte cõpleta eſt,ſaltem inchoatè;vt ſi collatio beneficij facta ſit, & pretij pars ſoluta. hæc peior eſt quã conuentionalis; excepta ea, quæ eſt confidentiæ, vt infrà dicetur. *Realis.*

Sequitur nunc vt explicemus modos particulares,quibus ſimonia videtur poſſe committi.

DVBITATIO VII.

Vtrum in graui vel extrema neceſſitate liceat dare pretium pro ſacramentis.

Exemplum ſit, habes infantem baptizãdum morti vicinum, & ſacerdos recuſat eum baptizare,niſi 10.aureos numeres, nec alia tibi ratio procurandi baptiſmi ſuppetit.Item tu ipſe nondum es baptizatus, & morte inſtante, alia ratione baptiſmum obtinere nequis. *Pro baptiſmo.*

Prima ſententia eſt, In hoc caſu non eſſe licitum dare pecuniã pro baptiſmo, etiamſi infans ſine baptiſmo eſſet moriturus. Ita D. Thomas in 4.d.5.q.2.art.2.& d.25. q.3. art.2. & inſinuat quæſt.100. artic. 2. ad 1. Alexand. Hallenſis 2.p.q.187.numero 3.art.1.§.1.Rich.d.25. ar.3.q.1. Palud. eadem diſtin. quæſt.8. & gloſſa in cap. Baptizandis, 1. quæſt.1. vbi dicit,in hoc caſu potiùs permittendum infantem mori: addens, ego tamẽ potiùs darem pecuniam, quàm permitterem eum ſic mori, licet non deberem ſic facere: quod ſanè abſurdè ſatis dictum eſt, etſi fortè benignè poſſit explicari. Ratio horum eſt, 37 *1.Sententia.*

rum eſt, quia emere ſacramentum eſt intrinſecè malum, ſicut & vendere: ergo nullo caſu licitum; non enim ſunt facienda mala vt eueniant bona.

2. *Sententia.* Altera ſententia eſt, In eo caſu licere dare pecuniam, non quidem pro ſacramento propriè, ſed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerſon tract. de ſimonia, ad ſextam rationem. Panorm. in cap. Cùm in Eccleſiæ corpore, de ſimonia, Caiet. quæſt. 100. arti. 2. ſed hi duo tantùm id concedunt in caſu infantis, non adulti; quia hic poteſt ſibi alia ratione conſulere. Eandem ſententiam probabilem eſſe inſinuat Richardus.

3. *Sententia.* Tertia, eſt abſolutè licitum eſſe in caſu dare pro ipſo ſacramento obtinendo. Indicat Sotus l. 9. q. 6. a. 1. & dicitur Franciſcus Victoria ita ſenſiſſe, & Thomiſtæ dicunt eſſe probabile, & apertè tenet Adrianus ſuprà.

38 Dico Primò, Non poteſt dari pecunia pro baptiſmo, tanquam pretium æquiualens: id enim intrinſecè malum eſt, vt dictum eſt ſuprà num. 16. & iuxta hunc ſenſum prima ſententia eſt vera.

Vt deponat prauam voluntatem. Dico Secundò, Si ſacerdos aliquis nollet hoc vel aliud ſacramentum adminiſtrare niſi pro pecunia, poſſem ei dare pecuniam, vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrianus ſuprà. ratio eſt, quia hoc non eſt emere ſacramentum, ſed inducere vt malum propoſitum commutet, & iniuriam rebus ſacris non inferat; ſicut enim poteſt induci pecunia vt ab alijs peccatis abſtineat, ita etiam vt à ſimonia.

39 *Licitum dare pecuniam pro baptiſmo obtinendo in neceſſitate.* Dico Tertiò, Valde probabile eſt caſu prædicto licitum eſſe offerre pecuniam, non quidem tanquam pretium ſacramenti propriè, ſed tanquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum ſacramentum. tenet Altiſiodorenſis 3. p. Summæ q. 3. de ſimonia. vbi dicit, *in illo caſu poſſunt paruulum baptizare; ſi non habent aquam, licet eis pecuniam dare ſacerdoti, non pro baptiſmo*; (intellige vt pretium baptiſmi) *ſed pro remouenda furia ſiue obſtaculo quò minus habeant quod puero debetur.* Adrianus ſuprà, *Sicut liceret ſacerdotem illum inducere minis & precibus, ita etiam pecunia.* Idem credo velle authores ſecundæ ſententiæ, dum dicunt licere ad redimendam vexationem; & Sotum loco citato.

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euentu, non cenſetur vllam irreuerentiam irrogare ſacramento, ſed potiùs magnam reuerentiam, dum ſuo facto teſtatur eſſe neceſſarium ad ſalutem. non enim æſtimat illud pecunia, neque intendit pecuniam dare tanquam pretium; ſed ſolùm intendit inducere illum vt velit id, quod debet velle, & explere in ſanam cupiditatē, quæ illum impedit quò minùs det quod alteri ad ſalutem neceſſarium.

Neceſſitas multa excuſat. Secundò, Extrema neceſſitas multa alia excuſat à peccato ſacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, intemperantię & ſimilibus, in quibus ſi abeſſet neceſſitas, eſſet malitia talis peccati; vt patet in abſolutione data in extremis ob ſigna cōtritionis, in occiſione ob defenſionem, in ſurreptione rei alienæ ob famem extremam, &cæ. cur non etiam excuſet in hoc caſu hanc pecunię dationem ab irreuerentia? neceſſitas enim facit vt id, quod aliàs cenſeretur eſſe irreuerentia hic & nunc non cenſeatur; vt patet in Dauide & ſocijs, cùm ſumerent panes propoſitionis, quibus ſolis ſacerdotibus veſci licebat. 1. Reg. 21. & Matth. 12. Eodem modo neceſſitas poterit facere vt oblatio pecuniæ, cauſa obtinendi ſacramēti, non cenſeatur irreuerentia aut ſacrilegium, aut propriè emptio ſacramenti; quæ tamen alias talis haberetur.

Tertiò, Si alius ſacerdotem impediret ne ſacramentum conferret, poſſet ei dari pecunia vt ceſſet impedire: cur non etiam poteſt dari ipſi ſacerdoti, vt tollat impedimentum, quod ipſe ſibi per auaritiam poſuit?

Quartò, Licitum eſt illū inducere minis; cur non etiam muneribus & pecunijs?

Quintò, Omnia bona temporalia ſunt homini conceſſa vt iuuent eum ad ſuum finem: ergo ſi ſpiritalia ad ſalutem neceſſaria non poſſis ob malitiam miniſtrorum, vel diuinam diſpoſitionem aliter obtinere quàm dando pro eis tua tēporalia, nihil inordinatum ea ratione committes. Confirmatur, quia ſi mea ſalus eſſet in poteſtate tua, & tu nolles me ſaluare niſi dem pecuniam, poſſem omnem meam ſubſtantiam largiri vt mihi ſalutem impertias.

Sextò, Simoniæ turpitudo non tam ſita eſt in eo, quòd per temporalia compares ſpiritalia tibi ſalutifera, quàm quòd per ſpiritalia conquiras temporalia, ex illis quæſtum faciendo: hoc enim cedit in magnam irreuerentiam ſpiritalium bonorum, quia ordinantur ad temporalia, tanquam media ad finem; ac proinde minoris videntur æſtimari: & hoc eſt, quod paſſim in ſcripturis prohibetur; vt Matth. 10. Acto. 8. Simon enim volebat emere vt venderet: Giezi quoque ex ſpiritalibus temporalia captabat. Qui autem dat temporalia pro ſpiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non deſtinat ſpiritalia ſed contrà temporalia tanquam media deſtinat ad ſpiritalia tanquam ad finem; vnde pluris æſtimat ſpiritalia: ſi tamen ex illis alia commoda temporalia (vt fit in beneficijs) non expectet. 40 *In quo ſita potiſſimum turpitudo ſimoniæ.*

Itaque in hoc opere non videtur alia eſſe inordinatio, quàm quòd dando pecuniam videaris conſentire venditioni ſpiritalium, & pretium temporale exæquare rei ſpiritali. ſed neutrum obſtat in noſtro caſu: non enim magis conſentit venditioni, quàm petens mutuum conſentit iniquæ voluntati vſurarij, & ſi conſentire, ſolum conſentiret tanquam in minus malum; minus enim malum eſt vt ſacerdos vendat baptiſmum, quàm vt infantem perire ſinat. vnde ſi aliter obtineri baptiſmum nequiret, poſſet ſacerdos induci, vt ſaltem pro pecunia adminiſtret, vt rectè Adrianus ait. neque etiam cenſetur æquare pecuniam ſacramento, quia non dat illam vt pretium ſacramenti, ſed vt medium neceſſarium ad alliciendum animum & ſacramentum obtinendum. 41

Obiectiones. Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem ſacramenti in eo caſu: ergo licebit aliquid etiam ſpiritale vendere, ſi iniquus ille ſacerdos id poſtulet.

Reſpondeo negādo conſequentiam, quia prę terquam quòd venditio eſt longè deterior, vti dictum eſt; ſi vellet ſibi rem ſpiritalem vendi, & non gratis dari, cenſeretur id velle in contemptu religionis, & per conſequens videreris eius prauitati morem gerere. Vnde non probo quod ait Sotus l. 9. qu. 6. ar. 1. *Si ſacerdos ita eſſet malus vt nollet præbere, niſi iures te dare pretium pro ipſo ſacramento, te poſſe iurare, & dare pro ipſo ſacramento.* quia 42

cùm

cùm ille petat in contemptum religionis,nō potes ei morem gerere.

Dices Secundò,Ille ſacerdos non cenſetur vexare niſi negando vel non dando ſacramentum quod ſaltem ex charitate tenetur conferre : atqui hoc non tollitur niſi conferendo.negatio enim actus non tollitur niſi actu oppoſito : ergo dare pro redimenda vexatione in hoc caſu, eſt dare pro ipſa collatione ſacramenti.

Reſpondeo negando conſequentiam propriè loquendo;collatio ſacramenti eſt quidem finis cur detur pecunia;non autem id,cui pecunia vt pretium reſpondet.

43 *Quomodo cenſeatur eſſe redemptio vexationis.*

Dicitur autem dari pro redemptione vexationis,quia datur ad alliciēdum animum vt prauam voluntatem non dandi deponat, & in bonam commutet;quod ſanè licitum eſt. Quando enim praua alicuius voluntas eſt mihi cauſa mali:poſſum precibus,promiſſis & donis inducere vt illam mutet,& in beneuolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malū, quod occaſione iniquitatis ipſius obueniret,auertendum, dicitur redemptio vexationis.Pari modo, ſi non electo Petro, ſecuturū eſſet vt hæretici occuparent Eccleſiam, poſſem dare pecuniam,non pro electione Petri propriè;ſed ad alliciendos animos electorem ad fauorem, vt ſic electo Petro tantum malum auertatur.

44 *Pro adulti baptiſmo.*

Ex dictis ſequitur,non ſolùm pro infante,ſed etiam pro adulto poſſe dari pecuniam ad alliciēdum animum ſacerdotis,ſi alioquin abſque baptiſmo moriturus eſſet:quia illa neceſſitas ſufficiens eſt ad tollendam irreuerentiam;& non minùs cenſetur dari ad redimendam vexationem, quàm in caſu infantis:quia eſt iuſtus metus dānationis.

Pro abſolutione.

Idem dicerem quando agitur de abſolutione in extrema neceſſitate. Imò ſi eſſet aliqua regio, quæ non poſſet impetrare prædicatores Euangelij,vel ſacerdotes,qui illis ſacramēta adminiſtrent,hæc poſſet offerre Pontifici pecuniam,vt hoc medio illum alliciat ad eos mittendos:poſſumus enim temporalia noſtra expendere ad ea conſequenda,quæ ſaluti ſunt opportuna;viderint illi,qui ea exigunt.

DVBITATIO VIII.

Vtrum pro ſpiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus eſt, liceat pecuniam dare vel accipere. D.Thomas ar.3.

Verbi gratia adminiſtratione ſacramentorum, ſacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, conſecratione Eccleſiarum & ſimilibus.

Quatuor in tali functione ſpectanda.

Notandum eſt, in tali functione quatuor ſpectari poſſe.Primò,Ipſam actionem,quà talis eſt. Secundò, Laborem intrinſecè coniunctum. Tertiò,Laborem extrinſecùs annexum.Quartò, Miniſtri ſuſtentationem. Nunc

45 *Pro actione ſpiritali.*

Reſpondeo & Dico Primò, Pro ipſis actionibus ſpiritalibus, quà ſpiritales ſunt,aliquid accipere vel dare, eſt ſimonia.Patet ex dictis dubitat.2.quia hoc eſt ſanctitatem rei pretio æſtimare, vt quando eò amplius exigitur, quò functio eſt ſanctior. vide D. Thomam art.3.

Pro labore per accidens connexo.

Dico Secundò,Non eſt ſimonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinſecùs ſeu per accidens adiunctis, ſiue præuij ſint actioni ſacræ, ſiue comitentur. Eſt communis DD. ratio eſt, quia illi labores in ſe ſunt quid temporale, per ſe pretio æſtimabile; neque rei ſpiritali neceſſariò connexum.ſic cantor aliquid poteſt exigere pro labore & artificio canendi voce aut inſtrumentis; hæc enim per accidens comitantur officia diuina,vt quæ ſine cantu fieri poſſunt:nec ex coniunctione cum re ſacra amittūt ſuam æſtimationem,quàm aliàs in re prophana haberent.ſimiliter ſacerdos pro obligatione faciendi ſacri tali loco & tempore, & pro labore præuio in eundo ad locum diſſitum: nam labor iſte per accidēs annexus eſt ſacræ actioni,& per ſe pretio æſtimabilis.

Hæc eadem obligatio etiam pretio æſtimari poteſt,quatenus hominem ſua libertate & facultate aliarum actionum vtilium,vel commoditatum priuat,quas alibi eo tempore percipere potuiſſet; vt rectè Caietanus 2.2. quæſt. 100.artic. 3.& in Summa v. Simonia, regul.4.Pari modo Vicarij Prælatorum,& Parochorum poſſunt exigere mercedem pro obligatione, qua ſe ad annum,menſem,hebdomadam aſtringunt; vt rectè Nauarrus cap.23.num.102.& Caieta. ſuprà. Item pro laboribus ſubeundis in viſitatione, in audiendis partibus,in examinandis cauſis: quia vel omnino, vel ſecundum præcipuam ſui partem temporales ſunt;vt docet Caietanus ver.Simonia,reg.6.

46 *Pro curādo alteri beneficio.*

Sic etiam qui procurat alteri beneficium,aliquid pro ſuo labore accipere poteſt; non tamen quatenus is ordinem habet ad beneficium; ſed quanti per ſe in alia re non ſacra,vt in cauſa ciuili æſtimaretur:vt ſi literas ſcribat, ſi iter conficiat, ſi alias expenſas rationi conſonas faciat. non tamen licitum eſt hæc pluris æſtimare propter fœlicitatem ſucceſſum, vel beneficij opimitatem. vnde communiter docent DD. eſſe ſimoniam ſi aliquid des alteri vt procuret tibi beneficium. Ita Nauarrus l. 3. conſil. 54. de præbendis,& in Enchirid. cap.23. nume.106.§. Ad quintum,Angelus verbo Simonia 1.nume. 7.Fumus eodem num.7.& 9.Sotus l.6. quæſt. 7. artic. 3. Syluest.v.Simonia qu.6.Ratio eſt, quia etſi labor ille procurandi (ſi quis ſit) ſecūdum ſe pretio aliquo poſſit æſtimari,non tamen quatenus vtilis eſt ad obtinendum beneficium, ita vt ratione beneficij pluris æſtimetur; ſic enim haberet ſuam æſtimationem, ſaltem ex parte,à re ſpiritali,& ita ipſa res ſpiritalis vendi cēſeretur. ſi enim medium,quatenus vtile ad finem,eſt vēdibile. etiam finis vendibilis videtur.

47 *Pro electione, &c.*

Hinc etiā eſt ſimonia ſi aliquid detur pro electione,præſētatione;poſtulatione,vel collatione;quia hęc æſtimātur ex ordine ad beneficium;vt docet Nauarrus cap.23.nu.111.§.Nonò.

Pro ſuſtentatione.

Dico Tertiò, Non eſt etiam ſimonia ſi des aliquid pro ſuſtētatione miniſtri ſub obligatione rei ſpiritalis; aut ſi miniſter aliquid pro ſuſtentatione exigat; Ita D. Thomas artic. 3.Caiet. ibidem & v. Simonia, reg. 4. eſtque communis DD.

Miniſtris ex Iuſtitia debetur ſuſtētatio.

Vbi Aduerte,eis,qui miniſtrant populo ſpiritalia,deberi ex iuſtitia ſuſtētationem, ſicut operario debetur merces;vt patet ex ſcripturis.vide caput 9.prioris ad Corinthios, vbi Apoſtolus id fuſè ꝓbat,& ſatis inſinuatur Matth.10.vbi Dominus ait, *Dignus eſt operarius cibo ſuo*:vnde à DD. vocatur *ſtipendium ſuſtentationis*,quia verè debitum eſt

tum eſt vt ſtipendium. Ratio eſt, quia qui miniſterijs ſpiritalibus incumbunt, priuant ſe facultate vacandi negotijs temporalibus, ex quibus lucrum capere & ſe ſuſtentare (vt alij homines) poſſent; idque in commodum populi: ergo ſeculares ratione huius priuationis in ipſorum commodum factæ, ipſiſque neceſſariæ, tenentur ex iuſtitia eos ſuſtentare, dum illis ſpiritalia adminiſtrant, ſicut qui vtiliter negotia alicuius gerit, ei debetur ſuſtentatio neceſſaria, quam ille aliunde cepiſſet, niſi per negotia illius impeditus fuiſſet: argumento L. Si ex duobus, ff. de negotijs geſtis, & L. fin. C. eodem. Accedit, quòd nemo poſſit ſpiritalia decenter adminiſtrare, niſi ſuſtentetur ſecundum ſuum ſtatum: ergo qui aliquibus hæc adminiſtrat, poteſt ab eis ſuſtentationem pro illo tempore exigere, non vt pretium rei ſpiritalis, ſed vt adminiculum ex natura rei neceſſarium ad ſpiritalium adminiſtrationem. quod enim aliunde habeat vnde poſſit ali, id per accidens eſt; nec impedire poteſt quin ſpectata præciſè rerum natura, ſeu officio, quod præſtat, illi debeatur ſuſtentatio. Idque etiam ratione naturali eſt euidens: vnde etiam apud Ægyptios publicis ſumptibus ſacerdotes alebantur, vt patet Geneſ. 47. Idem modò ſeruatur apud omnes gentes. Hoc titulo licitum eſt aliquid exigere pro miſſis, pro concionibus, pro Eccleſiarum conſecratione, pro viſitatione, iuxta conſuetudinem in Eccleſia receptam, & Canonum diſpoſitionem. Eodem titulo Epiſcopatibus, parœcijs, canonicatibus, alijſque miniſterijs eccleſiaſticis annexi ſunt magni prouentus; non tanquam ſacrarum functionum pretium, ſed tanquam ſtipendia neceſſaria ſuſtentandis miniſtris, iuxta ſuam ipſorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouentus ante ipſam annexionem non ſemper integrè debeantur; quia non omnibus Eccleſiæ miniſtris debetur integra ſuſtentatio; (multi enim parum præſtant & minimè ſunt neceſſarij) poteſt annexionem tamen debentur integri; quia à legitimo diſpenſatore aſſignati ſunt eorum miniſterio; & ius ad eos percipiendos attributum. Cui autem prouentus ſufficiunt, nihil amplius exigere poteſt; niſi ob iuſtam cauſam Eccleſia id permittat; quo modo Epiſcopis conceſſum vt in conſecratione Eccleſiarum & in viſitatione accipiant procurationes, id eſt, expenſas ſeu alimenta, vt infrà num. 55. dicetur.

48 Petes Primò, Vtrum liceat miniſtris rerum ſpiritalium paciſci de certo ſtipendio ad ſuſtentationem, verbi gratia pro miſſis & prædicationibus? Caietanus art. 3. putat id ſolùm miniſtris pauperibus licere, non autem ijs, qui aliunde ſe poſſunt ſuſtentare.

An paciſci licitum ſit ſtipẽdium ſuſtẽtationis.

Verùm dicendum eſt, Iure naturæ non eſſe ſimoniam, ſiue ſit pauper, ſiue diues. Primò, Quia miniſtris rerum ſpiritalium ex iuſtitia debetur ſuſtentatio, ſiue ſint diuites, ſiue pauperes: ergo poſſunt de eo paciſci: quiuis enim poteſt paciſci ſibi dari, quod ipſi Iure naturæ debetur. Secundò, Si ſtipendium à Prælato ſit taxatum, poterit illud exigere, etiamſi diues ſit, vt etiam fatetur Caietanus: ergo etiam quando nõ eſt taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipſius Ius.

49 Notandum tamen, Iure antiquo fuiſſe ſimoniã ſic paciſci, ſiue miniſter eſſet pauper, ſiue diues; vt patet ex cap. fin. de pactis, cap. Quæſitum, de rerum permutatione, cap. Tua nos, de ſimonia. & cap. Quàm pio, 1. q. 2. quibus locis prohibetur omne pactum in ſpiritalibus. Huic tamen Iure per contrariam conſuetudinem in quibuſdam rebus & functionibus ſpiritalibus eſt derogatum, vt docet Sotus libro 9. quæſt. 6. artic. 1. nam paſſim eſt ea conſuetudo in Eccleſia, Prælatis ſcientibus & conniuentibus; quæ poteſt facere vt id, quod olim erat ſimonia Iuris humani, iam non ſit aut ſimonia, aut aliàs illicitum. Optandum tamen eſſet vt hæc conſuetudo abrogaretur, quia ſpeciem quandam negotiationis habet, præſertim apud imperitos. Qui tamen paciſci nunc volunt, debent expreſsè ſignificare ſe non pro ipſa functione ſacra, ſed pro neceſſaria ſuſtentatione exigere tantum, vt rectè Caietanus monet; ne alij offendantur; & vbi aliquid certi conſuetudine vel ſtatuto Prælati eſt præſcriptum, id excedi in paciſcendo non debet.

Olim fuit illicitum paciſci.

Dices, Si Clerici poſſunt paciſci & exigere hoc ſtipendium tanquam ipſis ex iuſtitia debitum: ergo non gratis miniſtrant. 50

An gratis miniſtrent.

Reſpondeo negando conſequentiam: dicuntur enim *gratis miniſtrare*, quia non exigunt quidquam tanquam miniſterij pretium; hoc enim tanquam maius omni pretio gratis præſtant: vt tamen hoc præſtet gratis, requirunt neceſſariam ſuſtentationem à populo.

Petes Secundò, Quid ſi nimiùm exigant pro ſuſtentatione, eritne ſimonia? 51

Quid ſi ſupra ſuſtentationẽ.

Reſpondeo non fore reuera, ſed præſumetur in foro externo: cùm enim illud ſtipendium neceſſariam ſuſtentationem vel communem taxationem ſuperet, videbitur iſtud auctarium accipi non pro ſuſtentatione, ſed vt pretium operis ſpiritalis; vt inſinuat D. Thomas articulo tertio, ad 3. Tamen reuera ſolùm erit iniuſtitia; cùm enim lege iuſtitiæ ſolùm debeatur ſuſtentatio, ſi amplius exigas, erit contra iuſtitiam.

Sed difficultas ſupereſt de labore intrinſecùs ſacræ actioni coniuncto, v.g. de labore in faciendo ſacro, in baptizando, confirmando, ordinando, conſecrando templo, orando, &c. Vtrum pro eo aliquid paciſci vel exigere liceat? 52

Labor intrinſecus actioni ſacræ.

Quidam cenſent id licere. Ita Adrianus quodlib. 9. artic. 1. litera D. Idem expreſsè docet Altiſiodorenſis 3. p. quæſt. penultima de ſimonia, Bonauentura diſt. 25. quæſt. vltima de ſimonia, vbi dicit, *pro labore, qui eſt in celebratione miſſarum & ſimilibus, poſſe pretium exigi*, Richardus eadem d. artic. 3. q. 2. *dicit Epiſcopum recipere procurationem, dum conſecrat Eccleſias, tanquam debitam pro labore. & Clericos dicentes officium pro defunctis poſſe accipere mercedem pro ſuo labore.* quæſtione tertia excipit laborem, qui in adminiſtratione ſacramentorum: ſed non loquitur conſequenter. Armacanus l. 10. quæſtionum Armen. cap. 10. probat ex ſcripturis, laboranti in miniſtrandis ſacramentis, in officio prædicationis, & ſimilibus, licitum eſſe pro labore huiuſmodi per cenſum annuum, & oblationes, alioſque modos honeſtos neceſſaria vitæ ſumere, imò exigere, ſi aliunde non habeat; quia Numerorum 18. legitur, *Filijs Leui dedi omnes decimas pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* & infrà, *Comedetis eas vos & familiæ ueſtræ, quia pretiũ eſt pro miniſterio, quo ſeruietis in tabernaculo teſtimonij.* Gloſſa in c. Significatum, de præbendis, dicit *ſacerdotem poſſe recipere mercedẽ pro ſuo labore ſi aliàs*

ratione

ratione beneficij ad illum non teneatur. Idem confirmatur 1.quæſtio.2. cap. finali ex Concilio Agathenſi; vbi dicitur, *Clerici ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundum ſeruitij ſui meritum à ſacerdotibus conſequantur.*

Aliorum ſententia. Alij verò docent eſſe ſimoniam, ſi pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D. Thomas in 4. diſtin.25. quæſt.3. artic.2. & Durandus ibidem quæſt.3.numero 10. Palud. ibidem quæſt.3. artic.3.Sylueſter v.Simonia quæſt.9. Caiet. in artic.3.q.100.Sotus l.9.q.6.art.1. Idem tenent Innocentius & Hoſtienſis in cap.Significatum,de præbendis,& paſſim Canoniſtæ. Probatur Primò, Quia hic labor ita coniunctus eſt actioni ſacræ vt ipſa ſine eo nullo modo fieri poſſit; eſt enim actio materialis, in qua conſideratur ineſſe ſanctitas, nempe locutio, motioque membrorum promanans ab intellectu & voluntate: vnde nihil eſt aliud quàm ipſa ſacra actio: ergo non poteſt vendi ſine iniuria ſanctitatis intimè coniunctæ. Secundò, Quia hic labor nullam habet æſtimationem inter homines, niſi ex ipſa ſanctitate actionis. labor enim, qui obitur à ſacerdote in muneribus ſacris, non æſtimatur, niſi ob gratiam ſpiritalem coniunctam, vel inde manantem. Pro reſolutione, Reſpondeo &

53 *Vtraque ſententia ſuo ſenſu vera. Labor quid.* Dico Quartò, vtramque ſententiam rectè intellectam veram videri. Pro quo Aduerte, nomine *laboris* duo poſſe intelligi. Prius eſt fatigatio & omnis moleſtia, quæ percipitur ex contentione animi, vocis, & virium, dum in opus intenduntur. & hic quidem labor propriè eſt pretio æſtimabilis, ſed modico; niſi habeatur ratio dignitatis actionis ex qua prouenit. Verùm pro hac labore nihil poteſt exigere, qui nullam talem moleſtiam ſubit; vt ſi quis cum voluptate iſta faciat.

Alterum, Ipſa actio ſacra, v.g. oratio & pronuntiatio verborum ſacrorum, motio mẽbrorum, interna attentio & circumſpectio vt omnia decorè fiant; ex quibus ſæpe contingit fatigatio & moleſtia ſenſuum. hic labor, ſi propriè loquamur, non eſt vendibilis pretio; quia non habet æſtimationem, niſi ex obiecto in quo verſatur. ſi enim ponatur ſimilis labor ab aduocato in cauſa ciuili, vel à medico in curando infirmo, magno pretio æſtimabitur; ſi à pædagogo ad erudiendos pueros, paruo. Itaque non poteſt magni æſtimari in rebus ſacris, niſi ratione dignitatis illarum rerum; ac proinde ſimonia erit ſi pretium pro eo exigatur. ſepoſita enim moleſtia & fatigatione, illæ actiones non habent æſtimationem, niſi ex obiecto in quo verſantur, vel ex bono, quod per illas confertur, quod in propoſito eſt omnino ſpiritale; nempe ſacramentum, ſanctificatio hominis, conſecratio, &c. Itaque hic labor vendi nequit aut pecunia æſtimari, niſi etiam ipſa ſanctitas, ob quam ſolam æſtimatur, pecunia appretietur. Hæc eſt mens D.Thomæ & aliorum ſecundæ ſententiæ.

54 *Quo ſenſu dicatur dari ſtipendium pro labore ſacro.* Aliquo tamen ſenſu ſatis vſitato dici poteſt, pecuniã poſſe exigi pro hoc labore & moleſtia coniuncta, non tanquam pro re vendibili, cuius pretij menſura ſit pecunia; ſed quia iſte labor & actio ſacra eſt conditio ſine qua nõ eſſet debita ſuſtentatio; & qua poſita, eſt debita: ſicut enim mercenario debetur lege Iuſtitiæ merces opere præſtito; ita etiam miniſtro rerum ſpiritaliũ debetur ſtipendiũ ſuſtentationis lege Iuſtitiæ. ſed in eo tantùm eſt diuerſitas, quòd ibi detur merces tanquam æquiualens operi: hic verò non detur vt æquiualens ad compenſandum opus, ſed ſolùm vt ſubſidium neceſſarium ad ſuſtentationem, debitum propter opus in commodum ſpiritale illorum præſtitum, tanquam propter conditionem ſine qua non deberetur. *Diſcrimen inter debitum operario, & miniſtro ſacrorũ.* Huc ſenſu vocatur *merces* & *ſtipendium* laboris ſpiritualis; quia propter illum datur, non vt propter æquiualẽs, ſed vt ob quiddam neceſſariò interueniens per modum conditionis. Itaque ob ſimilitudinem mercedis operarij, & ſtipendij militaris, dicitur *merces laboris* & *ſtipendium*. Huc modo intellige locum illum ſcripturæ Leuitic.19. ſuprà citatum, & ea, quæ ſcribit Apoſtolus 1.ad Corinth.9. hæc enim nomina non ſemper ſtrictè accipiuntur, vt patet ex dicto capitu. Num.v.15. vbi dicitur; *Pro hominis primogenito pretium accipies.* Sicut enim vita æterna dicitur merces bonorum operum, (etſi infinitis partibus ſit præſtantior) quia ex diuina ordinatione promiſſa eſt pro bonis operibus: ita è contrario ſuſtentatio miniſtrorum poteſt dici merces laboris ſpiritalis, quia propter illum debetur, etſi infinitis partibus ſit minor. *Merces & ſtipendium.*

Ex his patet, Epiſcopos & Archiepiſcopos nõ committere ſimoniam quando exigunt procurationes, ſeu expenſas *pro conſecratione Eccleſiarũ, & per viſitatione*: quia accipiunt in ſtipendium ſuſtentationis, iure id concedente; vt patet c.Cùm ſit Romana, de ſimonia, vbi dicitur, *pro conſecratione Eccleſiarum nihil poſſe capi præter procurationes,* & cap.Romana, §.Procurationes, de cenſibus in 6.vbi dicitur *procurationem pro viſitatione debitam, non eſſe recipiendam in pecunia, ſed in victualibus, idque moderatè*: Ibidem & cap.ſequenti, graues pœnæ contra facienti imponuntur, nempe vt intra menſem reſtituat duplum, (etiamſi muneri nomine datum ſit) ſub pœna interdicti ab ingreſſu Eccleſiæ: & vt nulla remiſſione vel condonatione poſſit hoc onere liberari. cap. tamen Fælicis, proximo, permittitur vt poſſit recipere procurationem in pecunia, ſi offerant eam viſitati; ſed vno die, nõn poſſe recipere niſi vnam procurationem, etiamſi plura viſitauerit loca: etſi nunc multis in locis conſuetudo permittat loca: etſi nunc multis in locis conſuetudo permittat tot accipi procurationes, quot loca viſitantur; vt notat gloſſa. Pro ordinatione, confirmatione & ſimilibus nihil poſſunt exigere: quia Iure nõ permittitur, cùm decorè fieri nequeat, maximè cum largum ſtipendium ſuſtentationis Epiſcopatui ſit annexum.

55 *Procurationes Epiſcoporum.*

Pœnę contra excedentes.

DVBITATIO IX.

Vtrum Prælati poſſiat aliquid exigere pro diſpenſatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibuſuis legibus eccleſiaſticis.

Reſpondeo & Dico Primò, Simoniam eſſe ſi pro huiuſmodi diſpẽſationibus aliquid exegerint. 56 *Eſt ſimonia.*

Notãdum eſt Primò, In his actibus nihil eſſe laboris vel moleſtiæ præuiæ, aut comitantis extrinſecùs annexæ, aut intrinſecùs coniunctæ: neque etiam per eos impediũtur alij actus, ex quibus lucrum capi queat. Itaque hi tituli hi locum non habent vt in ſuperiori quæſtione.

Secundò,

Secundò,Certum eſt nihil accipi poſſe in pretium ſeu compenſationem talis diſpenſationis: quia eſt vſus ſpiritalis poteſtatis,qui vendi non poteſt,ſicut nec vſus gratiarum gratis datarum, vt doni prophetiæ,vel miraculorum.

Tertiò,Certum eſt Prælatos inferiores nullo
57 titulo quidquam accipere pro his actibus poſſe. Ita D.Thomas arti.3.ad 3.& communiter DD. Probatur; quia à Iure non permittuntur quidquam exigere,niſi procurationes pro conſecratione Eccleſiarum & viſitatione,vt iam dictum eſt.Deinde quia Concilium Trid. ſeſſ.25. ca.18. de reform.id expreſsè prohibet; *Si,inquit,vrgês, iuſtaq; ratio,& maior quandoque vtilitas poſtulauerint cum aliquibus diſpenſandum eſſe,id cauſam cognita, ac ſumma maturitate atque gratis à quibuſcunque,ad quos diſpenſatio pertinebit,erit præſtandum;aliterq; facta diſpenſatio ſubreptitia cenſeatur.*

Pro diſpenſatione nihil poſſunt accipere Prælati.

Aduerte tamen poſſe Epiſcopum imponere onus largiẽdi eleemoſynam pauperibus vel Monaſterio: tantùm enim prohibet Concilium ne ipſe in de commodum temporale captet.

58 Quartò, Summus Pontifex poteſt à ſimonia excuſari etiamſi cauſa diſpenſationis aliquid accipiat,modò illud non in pretium diſpenſationis;ſed veluti in quandam mulctam, per quam alter compenſet receſſum à communi lege, exigat.Probatur,quia cupienti ſibi concedi exemptionem à lege, licitum eſt imponere aliquod onus,quo compenſet hanc deformitatem; verbi gratia, vt ſoluat aliquam pecuniam ad piam cauſam,vt ieiunet,vt peregrinatione ſuſcipiat: quod etiam Epiſcopi facere poſſunt decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compenſari & ſarciri,& huiuſmodi oneribus homines,veluti repagulis,intra leges communes coërceri.poteſt autem Pontifex hanc pecuniam ſuis neceſſitatibus applicare:quia nemini eſt debita niſi cui ipſe eam attribuerit.Idem poſſent Epiſcopi,niſi ipſis Iure poſitiuo eſſet prohibitum.Vnde ſi alicubi eſſet contraria conſuetudo iam legitimè præſcripta,vel Pontifice ſciente & non contradicente per aliquot annos recepta,non eſſet dãnandum ſimoniæ.

Pōtifex poteſt.

Exemptio à lege communi, alio opere compenſanda.

Dices,Pontifex decreta Concilij cõfirmauit.
59 ergo tenetur illorum vi directiua.

Obiectio.

Reſpondeo,Hinc tantùm ſequitur Pontificẽ non poſſe quidquam pro ſuis vſibus exigere;(niſi ſubſit iuſta cauſa) alioquin peccabit,ſaltem venialiter,non conformans ſe in hoc decreto alijs Prælatis.

Notandum eſt,fideles obtinentes huiuſmodi diſpenſationes, & aliquam pecuniæ ſummam Prælatis exigentibus perſoluentes,excuſari à ſimonia, partim ratione ignorantiæ inculpatæ; partim quia dant in ſuſtentationem Prælatorum & officialium; vel ſaltem in quandam redemptionem vexationis,(præſertim ſi exigatur diſpenſatione iam obtenta) nullo modo volentes emere ipſam diſpenſationem. Hoc modo excuſari poſſunt ante Concilium Tridentinum, qui ſoluebant aliquid Epiſcopo titulari in collatione ordinũ; qui abuſus iam in pleriſque locis eſt ſublatus.quamuis & ipſi Epiſcopi propter cõſuetudinem excuſari potuerint.etſi enim ſit abuſus,eò quòd ſpeciem mali habeat,tamen nõ eſt abſolutè malum,ſepoſito Iure poſitiuo.

Fideles poſſunt excuſari.

DVBITATIO X.

Vtrum Epiſcopi vel eorum officiales poſſint aliquid exigere pro literis ordinis ſuſcepti,vel dimiſſorij vel ſigillo.

Reſpondeo & Dico Primò,Nec Epiſcopos nec eorum miniſtros (exceptis Notarijs) quidquam poſſe pro his,etiam ſponte oblatum accipere:ſi contra fecerint,contrahent ſimoniam,ſaltem Iuris humani. 60

Soli Notarij poſſunt pro literis aliquid exigere.

Prior pars eſt expreſsè Concilij Tride.ſeſ.21. c.1.de reform. *Nihil,*inquit, *pro collatione quorumcunque ordinum,etiam clericalis tonſuræ, nec pro lieris dimiſſorijs aut teſtimonialibus nec pro ſigillo, nec alia quacunque de cauſa,etiam ſponte oblatum, Epiſcopi & alij ordinum collatores, aut eorum miniſtri quouis prætextu accipiant.*vnde patet ne expenſas quidẽ exigere poſſe, ſicut in conſecratione Eccleſiarum & viſitatione.

Altera verò, *forc ſimoniam,*colligitur ex eodem loco Concilij:quia prohibet hæc,eò quòd prauitati ſimoniacæ faueant; & infligit pœnam excommunicationis ipſo facto,olim Iure ſtatutã. Idem patet ex Concilio Bracar. 2.ca.3. vbi dicitur, *De ordinatione Clericorum Epiſcopi nulla munera accipiant,ſed ſicut ſcriptum eſt, Gratis accepiſtis, gratis date,&c.* quia antiqua definitio Patrum ita de eccleſiaſticis ordinationibus ſtatuit dicens; *Anathema ſit danti & accipienti.* vide cap.Placuit, 1. quæſt.1. Gregorius I.capitulo. Sicut Epiſcopum, 1. quæſt.2. *Sicut Epiſcopum non decet manum, quam imponit vendere, ita miniſter vel* Notarius *non debet in eius ordinatione vocem ſuam vel calamum venundare.*Ibidem tamen permittit *ſponte oblatum* accipi: quod tamen Concilium Tridentinum prohibet,& meritò; quia non cenſetur quid facilè tunc ſponte dari, maximè ante ordinationem: & facilè perſuaderet ſibi cupiditas ſponte dari quod coactè offertur. Non tamen erit ſimonia,ſi verè ſponte detur, & vt tale accipiatur; quia ceſſat pactio & ratio debiti, quæ neceſſaria ad ſimoniam. 61

Sponte oblatũ.

Excipiuntur à Conci.Tridentino *Notarij;* ſed in ijs tantùm locis vbi eſt conſuetudo aliquid accipiendi,& nullum ſalarium pro exercendo officio eſt conſtitutum.hic enim pro ſingulis dimiſſorijs & teſtimonialibus literis poſſunt accipere decimam partem aurei,non amplius,id eſt, ſex aſſes;dummodo Epiſcopo nullum inde emolumentum obueniat.Quòd ſi eis ſalarium ſit conſtitutum, ſimoniam committent aliquid accipiendo.Similiter ſi amplius acceperint. Nec poteſt ei ſuffragari contraria taxata, aut conſuetudo, etiam immemorabilis: quam Concilium dici eſſe corruptelam, prauitati ſimoniacæ fauentem: addens, *Qui ſecus fecerint, tam dantes, quam accipiente, vltra diuinam vindictam, pœnas à Iure inflictas ipſo facto incurrant.* Hæc pœna eſt excommunicatio,vt patet ex 2.Concilio Bracarẽſi capitu.3.Quod de dantibus dicitur,intellige de ijs,qui ſponte dant;ſecus qui coactè,iam obtento ordine. 62

Notarij.

Aduerte tamẽ,his non obſtantibus,multis locis amplius exigi:vbi ſanè dante omnino excuſandi ſunt:non enim eſt mens Concilij vt literis illi careãt.fortè etiam accipientes excuſari poſſunt conſuetudine:quę etſi corruptela videatur ob ſpeciem mali, tamen per ſe mala non eſt;

Dantes qui excuſandi.

quamuis

quamuis meritò per Epiſcopos vt corruptela tolli deberet.

63 *Prælati tenentur dare ſtipēdia ſuis miniſtris.*

Dico Secundò, Prelati, qui habent reditus ſufficientes, tenentur lege Iuſtitiæ ſuis officialibus iuſta ſtipendia aſſignare, ne cogantur pro hiſce miniſterijs à ſubditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l.9.q.6.art.1. Probatur, quia Prælatis non ſunt aſſignati tanti prouētus tot millium aureorum, vt ipſi ſoli inde viuant; ſed vt etiam miniſtros ſuos, qui ad paſtoralia munia ipſis ſunt neceſſarij, ſuſtentent. Porro miniſtri, quibus ſalarium debitum eſt aſſignatum, peccant, etiam cōtra iuſtitiam, aliquid amplius exigendo. Verùm in his omnibus magnam vim habet conſuetudo præſcripta.

DVBITATIO XI.

Vtrum pro omiſſione actus ſpiritalis, aliquid dare vel exigere ſit ſimonia.

64 *Dare pro omiſſione, non eſt ſimonia.*

RESpondeo & Dico Primò, Non eſſe id propriè ſimoniam. Huius ſententiæ dicitur fuiſſe Melchior Canus & Franciſcus victoria. ratio eſt, quia nuda omiſſio actus ſpiritalis, nō eſt quid ſacrum & ſupernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re ſacra: vt ſi aliquid accipias vt omittas ſacrum, vt non ordines, non confirmes, non abſoluas, non baptizes; non excommunices, non ſuſpendas, non ſubijcias interdicto. Imò interdum poteſt quis pecunia induci vt hæc omittat, verbi gratia ne eligat eum, quem ſcio ineptum, vel hæreticum, ne abſoluat impœnitentem, ne celebret dùm eſt in ſtatu peccati. quod ſi fiat vt alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè ſimonia.

Nec obſtat cap. Nemo presbyterorum, de ſimonia, vbi dicitur *ſimoniacum eſſe pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pęnitentem, vel dignè pęnitentem à reconciliatione remouere.* quia nomē *ſimonia* ibi accipitur generatim & largè; quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdum ſimoniaca dicitur; vt patet cap. Ordinationes, 1. quæſt. 1. Eodem modo collatio facta timore vocatur ſimoniaca à D. Thoma in 4. vt notauit Victoria nu. 25. certum enim eſt fauore celare peccatorem, ſeu non deferre, non eſſe propriè ſimoniam: imò neque ſi pretio fiat. quia deferre vel non deferre non ſunt actus ſpiritales, ſed ciuiles per accidens autem eſt quòd referantur ad correptionem fratris vel punitionem; modò non ideo pluris æſtimentur, vt patet ex dub. 8.

65 *Habet ſimoniæ imaginem.*

Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omiſſione actus ſpiritalis, ſi fiat ſine iuſta cauſa, coniuncta eſt quædam turpitudo ſimoniæ affinis. ratio eſt, quia dum exigitur vel offertur pretium pro omiſſione actus ſpiritalis tacitè inſinuatur actum illum eſſe vendibilem; ſi enim eſt æſtimabile pretio ipſum non fieri, etiam æſtimabile pretio videtur ipſum fieri. Quare committitur irreuerentia in rem ſacram per hunc contractum. quia tamen contractus non fit de re ipſa ſacra, non eſt propriè ſimonia: non enim eſt rei ſacræ venditio, ſed eſt contractus, quo inſinuatur rem ſacram eſſe vendibilem; quod in eius iniuriam cedit.

DVBITATIO XII.

Vtrum pro ingreſſu Religionis aliquid dare vel accipere ſit ſimonia.

66 *Si pro ſtatu religioſo detur, eſt ſimonia.*

RESpondeo & Dico Primò, Simonia eſt ſi pro ipſo ſtatu religioſi aliquid offeratur, vel accipiatur. eſt certa & cōmunis DD. quia hic ſtatus eſt res omnino ſupernaturalis & cæleſtis.

Allicere ad Religionem muneribus.

Petes, Vtrum idem dicendum ſit, ſi donis & muneribus intendam te pertrahere ad religionem catholicam, vel ad meum Monaſterium?

Reſpondeo, Si ſolùm intendam allicere animum, vt ſponte hæc complectaris, certū eſt non eſſe ſimoniam: licitum enim eſt beneficijs allicere ad ſalutē & ſalutaria omnia: modò tamē abſit ſcandalum, ne videantur pretio fieri chriſtiani vel Religioſi. Si verò intēdam abſolutè obligare videtur eſſe ſimonia, vt inſinuatur c. Quam pio, 1.q.2. vbi dicitur, *Nuſquam legimus Domini diſcipulos, vel eorum miniſterio conuerſos, quempiam ad Dei cultum, numeris interuentu prouocaſſe.* Sed verius puto non eſſe propriè ſimoniam; quia pro tēporali non obligo illum, vt mihi, vel alteri meo nomine, det aliquid ſpiritale; ſed vt ſibi ipſi conſulat & ſalutaria amplectatur. cauendum tamen eſt, tum propter ſcandalum, vt dictum eſt; tum quia Religionis profeſſio debet eſſe libera. vnde non poteſt ita obligari quin poſſit reſilire, ſi in probatione viderit ſibi non conuenire.

Quid ſi intendam obligare.

67

Simili modo non poteſt Monaſterium inops paciſci cum opulento, vt pro Prælato, quem illi ſuppeditat, certam pecuniam repetendā; qui eſt caſus dicti capitis, Quàm piò: quia reuera hic daretur ſpiritale pro temporali. Vnde etiam videtur ſimonia, ſi Monaſterium ſui commodi ſpiritalis vel temporalis cauſa, muneribus aliquem abſolutè ad ingreſſum obſtringere; daret enim temporale, vt ipſe in gratiam & commodum ipſorum capeſſeret ſpiritale. ſecus ſi non abſolutè. nam poteſt quis ali in ſtudijs vel accipere commoda à Monaſterio, ea lege vt poſtea ingrediatur, vel ſi noluerit, teneatur illos ſumptus refundere; ſi autem ingreſſus fuerit, liber ſit ab hac obligatione. Patet, quia licet mutuare ſub conditione vt non tenearis reſtituere, ſi Religionem ingreſſus fueris; tenearis verò ſi non fueris: nihil enim hic datur pro ingreſſu Religionis tanquam pretium, ſed datur gratis, & ingreſſus Religionis requiritur tanquam conditio, vt donatio vim habeat: quo modo etiam legatum quod uis relinqui poteſt.

Licitum obligare alternatiuè.

68 *Si Monaſterium eſt opulentum, videtur ſimonia.*

Dico Secundò, Si Monaſterium eſt opulentū videtur eſſe ſimonia, ſaltē Iuris eccleſiaſtici, exigere aliquid pro ſuſtentatione ingredientis. Docet hoc D. Thomas in 4. d. 25. q. 3. art. 2. ad 7. vbi ait, *Si ſine grauamine Monaſterij poſſit recipi nouitius ſimoniacum eſt aliquid exigere.* Adrianus quodlib. 9. litera V. Victoria relect. de ſimonia p. 2. nu. 12. vbi dicit omnes DD. ſentire hoc eſſe ſimoniam. Probatur Primò, Quia Ius viuendi de bonis Monaſterij ſic eſt annexum profeſſioni ſicut præbēda officio eccleſiaſtico: ergo ſicuti pro prębenda non poteſt quidquam exigi, ita neque pro Iure ſuſtentationis.

Quidam negant antecedens, quia, inquiunt, Monachi olim non habebāt ius viuēdi ex bonis communibus, ſed ſolùm ex opere manuum.

Deinde

Deinde Monaſterium non tenetur monachum alere lege iuſtitiæ, ſed ſolum ex miſericordia.

Habet Ius ad alimenta. Sed contra. Quia etſi olim non habebant ius, quando ſe omnes labore manuum ſuſtentabant; tamen modo poſtquam Monaſteria ad ſuſtentationem fratrum ſunt copioſe dotata, & authoritate Eccleſiæ ſic inſtituta, non video cur ſinguli Religioſi Ius non habeant ad alimenta, cæteraque neceſſaria, & cur Monaſterium non teneatur lege iuſtitiæ ſingulos alere; cum ſinguli ſint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certe liberum vſum habet. Idem tenet Nauarr.commentar.ſecundo de Regular. numero vigeſimono, ſexageſimoquinto, & alibi.

Secundo probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipſo ſtatu, vel pro Iure alimentorum: ſi pro ſtatu, eſt expreſſa ſimonia Iuris diuini: ſi pro Iure alimentorum, cum hoc Ius ſit debitum ratione ſtatus, cenſetur velle vendere ipſum ſtatum, ex quo hoc Ius prouenit, ſicut dictum eſt de beneficio, dubit.2.& 4.

69 *Quidam dicunt non eſſe ſimoniam.* Notandum tamen quoſdam ſentire, hic nullam eſſe veram ſimoniam, quando pecunia ſolum pro ſuſtentatione exigitur, ſed ſolum præſumi in foro externo. Ita Syluester v. ſimonia, quæſtio.decimaquinta, Toletus lib.quinto, cap. 89. Sotus lib.nono, de Iuſt.quæſtio.ſexta, ar.ſecundum ad quartum, & multi alij recentiores. Confirmatur, quia non exigitur temporale pro ſpirituali tanquam pretium; ſed ſolum requiritur tanquam conditio, vt Monaſterium acceſſu aliorum non grauetur: cùm enim bona ſint communia, neque certi prouentus ſingulis profeſſis ſint attributi, fit vt opes communitatis, reſpectu ſingulorum, minuantur aliorum ingreſſu, neque tam commode poſſint recipi pauperes, qui alias bene idonei. ad hoc igitur cauendum, paciſcuntur cum ijs, qui opes habent, vt inferant alimenta: quæ ratio non habet locum in beneficijs. Itaque non exigunt pro Iure alimentorum proprie, ſed damni vitandi cauſa, & ne illorum acceſſu, pauciores alij poſſint admitti. hæc ratio bene oſtendit non eſſe ſimoniam Iuris diuini. Quod tamen aliquo modo ſit ſimonia, videtur poſſe conuinci ex Canonibus, qui abſolute prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactum fieri, & puniunt, tum dantes, tum accipientes: hos enim iubent ſuſpendi ab executione ordinis, & officij, illos vero ad aliud Monaſterium transferri; vt patet capit.Veniens ad nos, & capit.Dilectus, ſecundo, de ſimonia, & extrauagan.prima, de ſimonia, vbi ſuſpenduntur Conuentus, & Capitula, quæ paſtus, vel prandia, vel ſimilia in Religionis ingreſſu, etiam ex conſuetudine, (quam dicit eſſe corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici poteſt Canones loqui ex præſumptione: quia potiùs præſumendum eſt illa exigi non pro ſtatu ſpirituali, ſed vel ad leuamen Monaſterij, vel tanquam conditionem, vt recreetur Conuentus in illis veluti nuptijs ſpiritualibus; & vt tractentur amici. non enim arbitrandum eſt illos velle peſſimo modo facere, quando minùs malus ſuppetit.

70 *Videtur nõ eſſe ſimonia, ubi longa conſuetudo contrarium ſeruat.* Probabilius dici poſſet, olim fuiſſe ſimoniam Iuris humani, & adhuc eſſe, vbi illi Canones vigent; vbi vero longa conſuetudine contrarium ſeruatur, illam ſimoniam deſiiſſe. Semper tamen ſpeciem ſimoniæ retinet, & verũ auaritiæ eſt ſignum.

Dico Tertiò, Si Monaſterium inopia premitur, ita vt non poſſit plures ſuſtentare, non eſt 71
ſimonia paciſci cum ingredientibus de ſuſtentatione. Ita D.Thomas quæſt. 100. ar. 3. ad 4. & in 4. ſentent. loco citato, Syluester ſuprà quæſt.15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caiet. Nauarrus, Ioannes Nedina, & alij plerique. Ratio eſt, quia hic nihil ſpiritale vendi cenſetur; illa enim pecunia ſolum requiritur vt conditio quædam neceſſaria vt alij Religioſi non grauentur: non enim par eſt vt maiorem inopiam ſubeant cauſa eorum, qui petunt admitti, quando hi ipſi facilè poſſunt iſtud incommodum auertere. Nec obſtat capit. Quoniam, de ſimonia; quia ibi agitur de Monaſterio, quod falsò prætendebat paupertatem, vt notauit Syluester. Dici etiam poteſt Iura antiqua in Monaſterijs tenuibus per contrariam conſuetudinẽ eſſe abrogata.

Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Tridentinum ſeſſ.25. c. 3. de reformatione Regul. ſtatuiſſe, *vt in Monaſterijs & dominibus tam virorum quam fœminarum, is tantum numerus conſtituatur & conſeruetur. qui ex proprijs reditibus Monaſteriorum uel conſuetis eleemoſynis commodè poſſit ſuſtentari.* Vnde Superiores & illis negligẽtibus, Ordinarij deberent hunc numerum conſtituere, & non permittere vt plures admittantur; & conſequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (ſic enim in Monaſterijs fœminarum vocari ſolet) quamuis enim Concilium hoc expreſsè non prohibuerit, tamen ſequitur ex illius decreto, eſtque iure antiquo vetitum. 72 *Diſpoſitio Concil. de numero.*

Notandum Secundò, Non videri peccatum, ſaltem mortiferum, ſi plures admittãtur vbi hic numerus nondum eſt conſtitutus, aut ſi paciſcãtur de dote, quãdo Monaſterium eſt tenue: quia decretum illud nondum videtur receptum, & vſus contrarius non eſt contra rectam rationẽ, & Congregatio Cardinalium nihil auſa eſt hac de re definire, ſed cenſuit ad Summum Pontificem deferendum. 73

Nec obſtat cap.Periculoſo, §. Sanè, de ſtatu Regular.in 6. *Diſtrictius* inquit Pontifex, *prohibemus, ne in Monaſterij Ordinum non mendicantiũ aliquę recipiantur in ſorores, niſi quot poterunt de ipſorũ Monaſteriorũ bonis, ſiue prouentibus abſque penuria ſuſtentari: ſi ſecus actum fuerit, irritum decernentes*. quia reſponderi poteſt, Illa, quę inferuntur, hoc ipſo fieri bona Monaſterij, & ſic eã, quæ admittitur, ali poſſe de bonis Monaſterij. Deinde non videtur vſu receptum; quia paſſim ignoratur diſpoſitio huius Canonis.

DVBITATIO XIII.

Vtrum ſit ſimonia exigere pretium pro doctrina theologica.

74

Reſpondeo & Dico Primò, Exigere aliquid pro doctrina theologię naturalis, ſeu metaphyſica, non eſt ſimonia. eſt ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non eſt res ſupernaturalis, ſed eſt actus naturalis intellectus, voce explicatus, adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non eſt materia

teria ſimoniæ. Vnde poteſt æſtimari non ſolum ex labore, qui ponitur in ſtudendo, ſed etiam ex ſublimitate rei & veritatis, ad quam mentem alterius eleuat; eòque amplius exigi, quò veritas illa eſt ſublimior, magiſque abdita, vt dictum eſt dub. 1. vnde videmus profeſſionibus ſublimioribus maiora eſſe conſtituta auctoramenta. Idem ſequitur ex ſententia Altiſiodorenſis, & Alexandri de Ales, qui dicunt ſcientiam vendi non poſſe, laborem docendi poſſe; quia hic labor non habet æſtimationem notabilem, niſi ex re in qua verſatur.

75 *Obiectiones* Dices, Veritas illa eſt quid æternum & increatum: ergo ſine iniuria vendi non poteſt. Secundò, Non eſt mea vel tuã ſed ſolius Dei, teſte D.Auguſtino in confeſſionibus. Denique omnis veritas ſeu cognitio veritatis eſt à Spiritu Sãcto, teſte D.Ambroſio.

Reſp. Reſpondeo, Veritatem eſſe quid increatum & æternum vt eſt in obiecto æterno, & vt eſt in mente diuina; & hac ratione vendi non poſſe. Vt autem eſt in mente & in intelligentia docentis & diſcentis, eſt quid creatum: non tamen propriè dici poteſt vendi; ea enim quæ eſt in docente vel in actu intellectus illius non venditur; quia docens, ſuam cognitionem & veritatem non transfert in diſcentem, ſed ſibi eam retinet. ea verò, quæ naſcitur in diſcente, non oritur ſola docentis opera, vt qui extrinſecus tantummodo obiectum proponat, ſed ex vi luminis intellectus. propriè tamen dici poteſt vendere ſuum docendi laborem, induſtriam, & vocem, *Vẽdit laborẽ & vocem ſuã.* quatenus vtilis eſt ad obiectum tam nobile proponendum; & conſequenter concedit poteſt veritatem indirectè vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & induſtria docentis, in mente diſcipuli, & vtilis eſt ad conuictum humanum, ad dignitatem & nominis exiſtimationem, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

76 Nec obſtat quod veritas ſit virtus intellectus, ac proinde bonum honeſtum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commenſionem: quia non venditur quà honeſtum, ſed quà vtile & delectabile.

Ad Secundum, Veritas, quæ eſt in obiecto, non eſt mea; ea tamen, quæ eſt in meo intellectu, quomdammodo mea eſt, per quam proponendo obiectum medio ſermonis, aliam in mẽte alterius gigno, pro quo actu mercedem poſtulo.

Ad Tertium, Omnis veritas eſt à Spiritu Sancto, non tamen per ſupernaturale donum. etiam ſanitas & vires & artes à Spiritu Sancto ſunt.

77 *Pro catechiſmo.* Dico Secundò, Exigere aliquid pro ſimplici catechiſmo ſeu doctrina & veritate fidei tradenda, tanquam pretium, eſt ſimonia. Ratio eſt, quia hæc doctrina non æſtimatur, niſi quatenus diſponit ad ſalutem. poteſt tamen exigi ſtipendium ſuſtentationis, vt ſuprà dubit. 8. dictum eſt.

Pro vſu doni ſapientiæ. Dico Tertiò, Si theologia pro cognitione myſterium fidei & ſcripturarum diuinitus infuſa (qualis erat in Apoſtolis) accipiatur, exigere aliquid pro eius vſu tanquam pretium, eſt ſimonia. ratio eſt, quia hæc theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc enim longe clarius, & certius ſenſus ſcripturarum, & myſteria fidei penetrabant, quam vllo ſtudio quis poſſit aſſequi. neque ſolum conſiſtebat in habitu, ſed bonam partem in aſſiſtentia Spiritus Sancti, pro tempore, & loco illuminantis.

Dico Quarto, Si theologia accipiatur pro ſcientia, quæ ex principijs fidei per induſtriam rationis naturalis deducit concluſiones; pro quibuſdam eius actibus pretium accipi poteſt, pro quibuſdam non poteſt. 78 *Theologia ſchol.*

Vbi notandum, hanc theologiam habere quatuor functiones. Prima. Ex principijs fidei deducere concluſiones, ſiue neceſſario, ſiue probabiliter. Secunda, Ex ſacris DD. interpretari ſcripturas. Tertia, Docere doctrinam Chriſtianam, ſeu prædicare doctrinam euangelicam. Quarta, Dare reſponſa ad pacandas conſcientias. *Quatuor functiones theolog.*

Pro tertio, & quarto actu pretium exigi non poteſt. Ratio eſt, quia hi duo actus immediate referuntur ad excitandam fidem, ſpem, charitatem, pœnitentiam, alioſque actus ſupernaturales, & ad conſolationem Spiritus Sancti percipiendam: nec aliam habent æſtimationem apud Chriſtianos. vnde cenſentur res ſacræ, & ſupernaturales; quia immediate ad ſupernaturalia ordinantur, & etiam quia fiunt ab homine, vt eſt inſtrumentum Spiritus Sancti. *Pro Catechiſmo, concione, reſpõſis ad pacem conſcientiæ.*

Aduerte tamen non fore ſimoniam, ſi pro labore prauio, qui in ſtudendo, ſcribendoque ponitur, vt ſe comparet ad illos actus, aliquid accipiat; quia per accidens illis coniungitur: modo non pluris hunc laborem æſtimet, eo quod ad ſalutem, vel conſcientiæ tranquillitatem faciat. poſſet tamen eum æſtimare, ſi idem ad commoda temporalia valeret; vt quando de cõtractibus reſpondetur: ſicuti Iureconſultus eo pluris æſtimat ſuum reſponſum, & laborem, quo maior eſt cauſa ad quam iuuat. 79 *Pro labore, prauio.*

De primo & ſecundo actu theologiæ eſt difficultas. Quidam putant eſſe ſimoniam, ſi pro eis aliquid exigatur. Ita Syluester v.Simonia quæſtio.10. & Paludan. quem Syluester refert. Addit tamen Syluester duas limitationes. Prima eſt, Si doceatur ex officio magiſterij; quia ſic eſt, inquit, actus ſpiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto. Sed probabilius eſt non eſſe ſimoniam. Ita Adrianus quodlib.nono, art.primo, Sotus l.9.quæſtio.quinta, articu.primo, & quæſtio.ſexta, ar.ſecundo, Caietan.in ar.tertio, D. Thomæ, Victoria numero ſexto, relect.prima, & alij. Ratio eſt, quia in actu docendi theologiam, vel explicandi ſcripturas, non habetur ratio vtrum proueniat iſte actus ex cognitione, ſeu aſſenſu ſupernaturali, neque vtrum immediate inducat ad aſſenſum ſupernaturalem, vel ad alios pios motus; ſed ſolum laboris, & ſumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit, & laboris, quo illam tradit; & vtilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa prouenire ſolent. *De primo, & ſecundo actu.* 80 *In primo, & ſecundo actu non eſt ſimonia.*

Dices Primo, Hæc doctrina verſatur circa obiecta ſupernaturalia, & ad eam concurrit in docente habitus ſupernaturalis, nempe fides; & ingenerat auditoribus aſſenſum ſupernaturalem, fide illorum cooperante. Denique dirigit virtutes ſupernaturales, ſpem, charitatem, religionem; & fidem ipſam ſtabiliorem reddit, & myſteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina eſt ſacra in ſe ipſa, ac proinde inuendibilis. 81 *Obiectio 1.*

Reſp.

Reſp. Reſp. Non negamus quin multa ſacra poſſint huic actui eſſe coniuncta, ſed non ita coniuncta ſunt, quin ſeparari poſſint; vt patet in theologo, qui de aliqeo articulo fidei voluntariè dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide ſupernaturali caret; tamen eruditè docere poteſt. Sicuti etiam cantui artificioſo coniunctæ ſunt preces ſacræ, quæ canuntur; tamen pro ipſo cantu pretium exigi poteſt; quia per accidens coniunctæ ſunt. Itaque etſi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: ſicut nec ratio habetur quòd fidem ſupernaturalem defendat, aut virtutes ſupernaturales dirigat; ſed ſolùm quòd intellectum in cognitionem rerum abditiſſimarum, quæ ſine magno labore nequit obtineri, adducat, quæque obtenta, magnam oblectationem, honorem & commoda conciliet. Ob has conſiderationes Doctor aliquid exigere poteſt in pretium ſuæ doctrinæ, æſtimando pluris ſuas operas, quia in ſublimiori materia verſantur.

Qua ratione pro doctrina theol aliquid poſſit exigi.

82 Nec obſtat quòd obiectum ſit ſupernaturale; quia non habetur ratio vtrum cognitio, qua illud attingitur ſit ſupernaturalis, an non; ſed ſolùm quòd labore & induſtria naturali attingatur.

Obiectio 2. Pro licētia docendi. Dices Secundò, Titulo de Magiſtris, per multa capita prohibetur ne aliquid accipiatur pro licentia docendi: ergo docere eſt actus ſpiritalis.

Reſp. Reſp. negando conſequentiam; etſi enim nihil poſſit accipi pro huius licentiæ conceſſione, eò quòd ex poteſtate ſpiritali procedat; (eſt enim vſus poteſtatis ſpiritalis, ſicut diſpenſatio cum ſacerdote ad chirurgiam exercendam) tamen pro ipſo actu docendi aliquid accipi poteſt; ſicut pro actu medendi. Adde, non ſolùm de licentia docendæ theologiæ, ſed etiam grammaticæ & dialecticæ ibi agi. Puto tamen non fore ſimoniam Iuris diuini, ſed ſolùm humani, ſi aliquid pro licentia docendæ theologiæ vel alterius ſcientiæ exigeretur, habita ratione lucri, quod ex ea profeſſor percipiet: etſi enim conceſſio huius licentiæ ſeu facultatis docendi ſit vſus poteſtatis ſeu iuriſdictionis ſpiritalis, id non refert; quia non eſt vſus ſpiritalis ſeu ſupernaturalis, ſed politicus. Iuriſdictio enim eccleſiaſtica ad multos actus politicos ſe extendit, ad quos etiam poteſtas politica; vt cùm punit crimina ſui, vel mixti fori pœnis ciuilibus, verbi gratia carcere, inedia, mulcta pecuniaria: cùm priuilegia ad opera lucroſa, quæ ad Eccleſię bonum propriè pertinent, concedit.

Vſus politicus poteſtatis ſpiritalis.

83 *Obiectio 3.* Dices Tertiò, Docere ex poteſtate magiſterij, ſeu doctoratus eſt vſus poteſtatis ſpiritualis ſupernaturalis, vt ait Syluester: ergo eſt actus ſpiritalis.

Reſp. Magiſterium, ſeu doctoratus. Reſpondeo, Magiſterium non eſſe poteſtatem ſpiritalem ſeu ſupernaturalem, ſed potiùs naturalem, vt inſinuat D. Thomas quodlib. 3. art. 9. duo enim continet, titulum honorificum, ſeu Ius vt tali titulo compelletur, collatum in teſtimonium ſcientiæ; & Ius docendi: vtrumque autem eſt eiuſdem ordinis, cuius eſt ipſa ſcientia. Itaque cùm ipſa ſcientia, quatenus ſtudio & labore paritur, naturalis cenſeatur, etiam teſtimonium illud humanum & poteſtas docendi naturalis eſt; id eſt, non ſupernaturalis. Nec refert, quod à Pontifice deſcendat; quia etiam poteſtas medendi in ſacerdote eſt à poteſtate ſpiritali; non tamen ipſa ideo cēſetur ſpiritalis, & poteſtas regia poteſt conferri per poteſtatem ſupernaturalem Pontificis, tamen non eſt ſupernaturalis. poteſtas enim ſupernaturalis iuriſdictionis, quæ eſt in Prælatis, & maximè in capite Eccleſiæ, extendit ſe ad multa, quæ ſunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo poteſtas politica. nam poteſtas Eccleſiæ continet in ſe poteſtatem politicam eminenter.

His explicatis, dicendum eſt de quibuſdam modis ſimoniæ circa annexa ſpiritalibus, vt circa beneficia & penſiones.

DVBITATIO XIIII.

Vtrum ſit ſimonia reſignare beneficium in fauorem tertij, id eſt, cum clauſula, Non aliter nec aliàs.

MVlti Doctores cenſent id eſſe ſimonam, ſi reſignatio fiat in manus Ordinarij. 84 ratio eſt, quia omnis pactio in ſpiritalibus ſimoniam continet, capit. fin. de pactis, & capit. Ex parte. 1. de officio Delegati. itaque debere hanc reſignationem in manus Ordinarij fieri purè & abſolutè, poſſe tamen offerri preces pro aliquo, ſed illum non aſtringi huic conferre. ſecus verò ſi fiat in manibus Pontificis, cuius præſentia poteſt ſimoniam purgare, & veluti ſol tenebras diſpellere. Ita Rebuffus, de beneficijs, §. De pura reſignatione; addens beneficium reſignatum in fauorem coram Ordinario, & ab Ordinario collatum, poſſe impetrari à Papa, tanquam vacans per ſimoniam. Idem tenet Nauar. capit. 23. nume. 107. & paſſim Canoniſtæ cum gloſſa in dictum cap. Ex parte, quam ſequūtur aliqui theologi.

Sententia communior. DD. eſſe ſimoniam.

Alij verò tenent, talem reſignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere ſimoniam Iuris diuini vel humani; nec eſſe illicitam; modò is, in cuius fauorem fit, verè ſit dignus. Ita Sotus lib. 9. quæſt. 7. art. 2. quem ſequuntur multi Thomiſtæ, & Couarruuias lib. 1. varia. capit. 5. nume. 5. & 6. vbi pro hac ſententia citat D. Anton. & Syluestrum. Ratio eſt, quia qui ita renuntiat, nihil temporale dat vel accipit pro ſpiritali; ſed ſolum indicat ſe renuntiare, ſi collator velit conferre Petro; non renuntiare, ſi nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum eſt reſignare in fauorem, etiam in manus Ordinarij, Clement. vnica, de rerum permutatione: cur non etiam in ſimplici ceſſione? Neque obſtat, quod Epiſcopus videatur obligari. Primò, Quia etiam obligatur in permutatione, ſi eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non eſt pretio ęſtimabilis, quando alter eſt verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio ſolum quæritur vt conditio, nec vllo modo cenſetur pretium renuntiationis: alioquin etiam cenſetur pretium, quando fit cum Pontifice. 85

Aliorū ſententia. Non eſſe ſimoniam.

Reſpondeo & Dico Primò, Hic nullam eſſe ſimoniam Iuris diuini, vt patet ex rationibus allatis: 86

Dico Secundò, Non poſſe etiam ex Canonibus conuinci eſſe ſimoniam Iuris humani: quia nulla propriè hic interuenit pactio: non enim requiritur promiſſio Prælati, ſed ſolùm fit reſignatio ſub conditione, quam ſi Prælatus non acceptat, nihil actum eſt.

Aduerte tamen, pleroſque DD. ſentire, Epiſcopum poſſe acceptare talem reſignationem, reiecto modo, & conferre cui voluerit: quia illa clauſula habetur pro non adiecta; cùm reſignatio in ſpiritalibus purè fieri debeat. Idem tenet Couarruuias ſuprà, & dicit eſſe ſententiam communem.

An Epiſcopus poſſit acceptare, reiecto modo.

Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, §. de reſignatione conditionali numero ſeptimo, & ſequentibus. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione, non poteſt pars illius altera recipi, & altera reijci, ſed debet totus recipi, vel totus reijci; L. Aurelius, §. Idem quæſijt, ff. de liberatione delegata: vbi vide Bartolum. Secundò, Quia apertè ſignificatur reſignationem eſſe nullam, niſi admittatur cum illo modo: vnde non poteſt ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò, Permutatio non valet, niſi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter reſignatum ſit; Clement. vnica, de rerum permutatione: ergo nec renuntiatio ſimplex valebit, niſi conferatur ei, in cuius fauorem reſignatum eſt.

Verius non poſſe.

Aduerte tamen, Si reſignans ſciret ſuam reſignationem inualidam eſſe, eò quòd ſit contra ſtylum curiæ, poſſe Epiſcopum illam acceptare, reiecto modo; vt docet Flaminius l. 1. de reſignat. quæſt. tertia, numero 65. dicens ita reſolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra ſtylum Curiæ adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiuſmodi reſignationes, ob imaginem ſimoniæ, iuxta ſtylum curiæ non poſſunt fieri, niſi in manibus Summi Pontificis. Ita Nauarrus, & Rebuffus ſuprà, & Flaminius q. 3. vnde ſequitur non poſſe fieri coram Ordinario, ſaltem eo modo vt Ordinarius ſe poſſit obligare: niſi ex priuilegio vel conſuetudine id ei ſit conceſſum.

Ceſſiones reciprocæ. Vnde ſequitur, reſignationes ſeu ceſſiones reciprocas nō poſſe coram illo fieri; v.g. reſigno meum beneficium in fauorem tui nepotis, vt tu reſignes tuum in fauorem mei nepotis; nam præterquam quòd hæc renuntiatio fit in fauorem, continet pactum reſignationis reciprocæ, quod omnino extra caſum permutationis eſt Iure vetitum; vt patet cap. Quæſitum, de rerum permutatione.

88 Idem dicendum de reſignatione triangulari, vt vocant; v.g. renuntio meo beneficio in fauorem Petri, vt Petrus ſuo cedat Paulo, & Paulus cedat ſuo mihi: fieri enim poteſt vt Pauli beneficium ſit commodius mihi, Petri verò ſit commodius Paulo, & meum Petro; quo poſito cupiunt inire dictam reſignationem. vide Flaminium libro 14. quæſt. 7. numero 63. Poteſt tamen hæc reſignatio fieri coram Summo Pontifice, quia non continet ſimoniam niſi Iuris humani, quam authoritas ſummi Paſtoris diſſipat. Coram Ordinario non poteſt fieri, ob cauſam dictam. poſſet tamen duplici permutatione coram ipſo facta, ad eundem terminum peruenire; vt ſi ego permutem cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo; ſic enim Paulus habebit beneficium Petri ſibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Petrus meum, quod commodum ipſi.

Triūgula ceſſio.

DVBITATIO XV.

Vtrum licitum ſit reſignare beneficium reſeruata penſione.

Reſpondeo, Id licitum eſſe, modò penſio ſit moderata & legitima authoritate cōſtituatur. eſt communis ſententia, & patet ex cap. Ad quæſtiones, de rerum permutatione. Idem confirmat vſus quotidianus. Ratio eſt, quia ſicut Pontifex poteſt titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo poteſt fructuum portionem detrahere, & alteri Ius ad illos concedere, vel onus ſoluendi ex fructibus certam portionem ipſi titulo imponere, idque ad vitam reſignantis; & tunc ad quem tranſibit beneficium, ad eundem tranſibit onus ſoluendæ penſionis. Itaque reſignare beneficium reſeruata penſione, nihil eſt aliud quàm reſignare ſub ea lege & modo vt Superior partem fructuum à beneficio ſeparet, vel vt onus penſionis illi imponat: quod cùm Superior Iure facere poſſit, nihil exigitur, niſi quod Iure fieri poteſt. 89

Reſignatio, quæ ſit reſeruata penſione.

Penſio poteſt imponi.

Dices, Prælatus hic obligatur ex pacto. 90

An Prælatus obligetur.

Reſp. Primò, Non obligari: non enim tenetur admittere reſignationem ſub tali modo. Secundò, Ea admiſſa, non eſt opus vt ſe obliget; ſufficit vt liberè conſtituat penſionem: quòd ſi nolit, iam reſoluitur renuntiatio. Tertiò, Etiamſi ſe obligaret, nihil referret; quia penſio non exigitur vt pretium beneficij aut reſignationis, ſed vt pars eius, quod dimittit: non enim paratus eſt renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus; ſed cupit retinere partem. vnde non agit de lucro captando ex reſignatione, ſed de damno vitando; ac proinde non eſt ſimonia.

Sed difficultas eſt, qui poſſint penſionem cauſa reſignationis ſimplicis imponere. 91

Qui poſſint pēſionem imponere.

Reſp. Primò, Certum eſt Pontificem poſſe, cui plenaria diſpoſitio beneficiorum competit. Secundò, Idem poteſt Legatus à latere, vt docet Rebuffus, §. de reſignat. conditionali nu. 12. adeo vt niſi penſionem impoſuerit, facta tali reſignatione, collatio ſit futura irrita. huic tamen non conceditur vt poſſit admittere reſignationes in fauorem tertij, vt idem tradit. Tertiò, Vtrum Epiſcopus poſſit, dictum eſt ſuprà cap. 34. dub. 38. Verius iudico & ſtylo curiæ Romanæ, qui Ius facit, conformius, non poſſe; niſi priuilegium vel conſuetudo præſcripta id ei conceſſerit.

Notandum eſt Primò, Quando quis vult reſignare in fauorem tertij ſub onere penſionis, poſſe illos inter ſe tractare; non tamen abſolutè concludere, ſed tantùm ſub beneplacito Pontificis: ſi enim abſolutè concluderent, eſſet ſimonia; quia penſio non poteſt ſola authoritate partium imponi. vnde non poteſt reſignatarius Iure eſſe illius debitor; & conſequenter obligatur per reſignantem ad aliquid temporale, quod Iure non debet. Quando autem imponenda eſt per legitimam authoritatem, tunc Iure debebitur, ac proinde non obligatur niſi ad id, quod Iure inerit. 92

Poſſunt tractare.

Notan-

93 Notandum Secundò, Interdum fieri reſignationes in fauorem ſub onere penſionis; & quia reſignans metuit ne reſignatarius malignè ſoluat, vult hypothecam ſecularem, vel fideiuſſorem, quem quauis difficultate ſuborta conuenire poſſit. Certum autem eſt, huiuſmodi conditiones & onera pretio æſtimabilia, quæ Iure non inſunt, non ſolere niſi authoritate Summi Pontificis admitti; quia continent ſimoniam Iuris humani, & habent quandam ſpeciem contractuum ciuilium. Vnde non dubito quin talis penſio ab Ordinario conſtituta, poſſit non ſolui, & beneficium tanquam vacans impetrari.

An hypotheca, & fideiuſſor exigi poſſit pro penſione.

94 Petes, Vtrum ſi quis expenſas fecerit in obtinendo beneficio litigioſo, poſſit eas repetere, ſi beneficium velit reſignare?

Quidam putant poſſe, ſi non petat aliquid pro ipſo beneficio; ſed tantùm pro expenſis litis, vt ſe indemnem ſeruet: hæ enim totæ redundant in vtilitatem reſignatarij, quaſi in eius gratiam factæ eſſent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria ſententia, quæ eſt communis DD. vt docet Flaminius libro 14. quæſt. 7. numero primo, quia omne pactum in ſpiritalibus de onere temporali, quod Iure non eſt annexum, reprobatur, ſi abſque authoritate Superioris fiat; de quo vide ſuprà dubit. 2. & 4. Certè in foro externo non admittetur iſta excuſatio.

DVBITATIO XVI.

Vtrum licitum ſit reſignare vel conferre beneficium in confidentiam.

95 Reſpondeo & Dico Primò, Si reſignes vel alio modo procures alicui beneficium, confidens ipſum aliquando illud nepoti vel amico tuo reſignaturum; ſi nullam obligationem ipſi imponere intendas, non erit ſimonia; quamuis ob circumſtantias poſſit eſſe illicitum. Docet Hoc Nauarrus cap. 23. numero 109. Viualdus, de ſimonia, nu. 28. Hugolinus tabula 1. cap. 22. ratio eſt, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: ſine pacto autem non poteſt eſſe ſimonia, vt patet ex definitione. vnde quàtumuis ſperet quis vel confidat, ſi nulla eſt occulta vel aperta conuentio, nulla intentio obligandi; nulla quoque eſt ſimonia.

96 Dico Secundò, Si reſignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi, vt poſt aliquod tempus nepoti vel alteri renuntiet, nullo tamen ſigno exteriùs hanc tuam intentionem inſinues, erit ſimonia mentalis. Patet ex dictis dubit. 6. Hęc tamen non infert pœnas Iure conſtitutas.

Simonia confidẽtiæ interna.

Dico Tertiò, Si alicui beneficium aliqua ratione procures, eligendo, præſentando, poſtulando, reſignando in fauorem, conferendo, inſtituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto vt is, qui beneficium iſtud accepturus eſt, illud idem tibi vel alteri aliquando reſignet, ſeu relinquat, aut vt penſionem ex eo vel fructus aliquos alteri præſtet, erit ſimonia confidentiæ externa, quæ pœnas iuris infert. Patet ex bulla Pij IIII. & maximè Pij V. quam refert Nauarrus cap. 23. num. 110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præſumi poſſit & debeat hæc ſimonia eſſe commiſſa. Porro reipſa, & in foro conſcientiæ, ſolùm committitur duobus modis. Primò, Si procures alteri beneficium, vt illud tibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, vt fructus vel penſio ex eo alteri ſoluatur.

Externa.

97 Petes, Quid ſi procures beneficium cum pacto vt tibi reſeruetur penſio, vel fructus aliqui?

Si reſignãs ſibi reſeruet fructus vel penſionem, non eſt cõfidentiæ ſim. ſed ſimplex.

Reſp. Eſſe quidem ſimoniam, non tamen confidentiæ; vt docet Hugolinus tabu. 1. capitulo 22. & Nauarrus conſilio 76. tit. de ſimonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. vbi ſic dicitur, *Si quis beneficium aliquo dimittente receperit, vt illud eidem dimittenti vel alteri poſtea conferatur, aut vt illius fructus alij vel alijs conferantur, vel penſiones ſoluantur ex eodem, confidentia cenſeatur.* hic cùm de conuentione beneficij agitur, dicitur, *vt eidem dimittenti vel alteri conferatur:* cùm de penſione & fructibus, dicitur *alij*, vel *alijs*.

Altera tamen ſententia eſt valde probabilis, nam in Bulla Pij V. cenſetur ſimonia confidentiæ, quando aliquis præſentat, vel beneficium reſignat aut confert, vt prouiſus, illius fructus, aut partem fructuum, ad vtilitatem conferentis vel cedentis relinquat; vel penſionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, perſoluat. Idem colligitur ex Bulla Pij IIII. verſ. *ac ſibi propterea penſiones annuas.* & verſ. *ac fructuum & penſionum reſeruationes*; quibus locis apertè indicat eſſe ſimoniam confidentiæ, cùm quis ſibi abſque legitima authoritate penſionem reſeruat. Crediderim tamen non eſſe in hac parte receptam.

Altera ſententia probabilis.

98 Ex iiſdem Bullis patet, in beneficiorum reſignatione, præſentatione & collatione, illicitas eſſe & ſimoniacas hac ſpecie, quaſdam retroceſſiones, quas vocant *acceſſus, regreſſus, & ingreſſus*, quibus ſignificatur ex vna parte Ius quoddam in dimittente, repetendi priſtinum beneficium; ex altera onus & veluti ſeruitus quædam in beneficio.

Retroceſſiones prohibitæ.

Regreſſum dicar habere, ſi beneficio à me poſſeſſo cedam alteri, reſeruato mihi Iure regrediendi ad illud beneficium, in euentum, quo reſignatarius naturaliter, vel ciuiliter præmoriatur, aut fiat Epiſcopus, aut penſionem conſtitutam non ſoluerit.

Regreſſus.

Ingreſſum, ſi beneficium mihi collatum, alteri, ante captam eius poſſeſſionem, reſignem, ſeruato mihi Iure ingrediendi poſſeſſionem huius beneficij, ſi ille præmoriatur, vel fiat Epiſcopus, &c.

Ingreſſus.

Acceſſum, ſi Prælatus mihi cupiat prouiſum de beneficio; ſed quia per ætatem vel alia de cauſa ſum incapax, confert meo pædagogo, conceſſo mihi Iure, vt quamprimum iuſtam ætatem habuero, propria authoritate poſſim iſtud beneficium accipere vel accedere. Quicunque ſibi vel alteri tale Ius reſeruat ſine expreſſa Pontificis authoritate, committit ſimoniam huius ſpeciei. Adde, etiam Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. de reform. valde improbare iſtas retroceſſiones, *veluti imaginem quãdam ſucceſſionis hæreditariæ referentes*; ac proinde, *vt ſacris conſtitutionibus, Patrumq; decretis contrarias.* Ob eandem cauſam improbat *Coadiutorias cum futura ſucceſſione, niſi vrgens neceſſitas, aut euidens vtilitas aliud poſtulet: & tunc non niſi cauſa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.* 99

Acceſſus.

Coadiutoria cum futura ſucceſſione.

DVBITATIO XVII.

Vtrum licitum ſit permutare beneficia, compenſata fructuum inæqualitate.

RESpondeo & Dico Primò, Permutatio beneficiorum facta ſine authoritate Prælati, eſt illicita: non tamen eſt ſimonia Iuris diuini naturalis, ſed eccleſiaſtici. patet ex dictis ſuprà, dubitatione 4.

100 *Poſſunt ad ſua beneficia redire.* Vbi notandum eſt, Cùm ex diſpoſitione Canonum, permutantes nullam habeant poteſtatem ſua beneficia viciſſim transferendi; actum eorum eſſe planè irritum; ac proinde ſicut propria authoritate ſua beneficia alienarunt, ita ſua authoritate poſſe ad ea redire. poſſunt tamen à Superiore per ſententiam priuari, in pœnam illius criminis; vt patet cap. Cùm olim; de rerum permut. non tamen amittunt ea ipſo facto, nec incurrunt cenſuras.

Cuius authoritate permutatio facienda ſit, dictum eſt cap. 34. dubit. 36.

Dico Secundò, Si alterum beneficium ſit altero dignius, & paritas ſit redituum, eſt ſimonia Iuris diuini, ſi pecunia vel penſione exceſſus ille dignitatis compenſetur. Ratio eſt, quia illa dignitas eſt omnino ſpiritalis. vide dub. 2.

101 *Permutatio inæqualium.* Dico Tertiò, Si beneficia habent prouentus inæquales, poſſunt nihilominus inter ſe commutari, exceſſu prouentuum alterius, penſione vel pecunia compenſato. Ita Sotus li. 9. q. 7. ar. 2. Caiet. in artic. 4. q. 100. Syluester. v. Permutatio. 2. quæſt. 6. vbi citat Panorm. Angelus. v. Permutatio numero 6. & alij. Probatur ex cap. Ad quæſtiones, de rerum permutatione, vbi Clemens III. approbat permutationem duarum Eccleſiarum parochialium, compenſato exceſſu opulentioris, pecunia.

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib. 9. ar. 3. ad 5. quem ſequitur Couarruuias l. 1. Varia. cap. 5. nu. 8. & 9. Sed ſi quis bene aduertat, nihil aliud velle videntur, quàm illum exceſſum non poſſe pecunia compenſari, ſi conſideretur vt manens annexus ſuo titulo; quod verum eſt: quia ſic eſt quid ſpiritale; qua ratione nihil pro eo dari poteſt.

102 *Compenſatio trace vt fiat.* Notandum eſt, hanc compenſationem poſſe tripliciter fieri. Primò, Si beneficium copioſius, non ſeparatis prouentibus à titulo, commutetur cum tenui, & pro exceſſu prouentuum exigatur compenſatio: & hoc non eſt licitum: quia iſte exceſſus, hoc ipſo, quo manet annexus titulo, eſt debitus iſti titulo; & hoc ipſo, quo titulus in alterum transfertur, ſimul tranſit iſte exceſſus: ergo pro eo nihil poteſt exigi, quin id etiam pro ipſo titulo exigi cenſeatur. & hoc eſt quod Adrianus & Couarr. velle videntur.

Secundò, Si compenſatio exigatur, non pro exceſſu manente annexo, ſed pro incommodo temporali, quod ſubeo, ſpoliando me iſtis prouentibus. hanc enim ob cauſam poſſum petere à Pontifice vt vel penſionẽ nihil reſeruet ex beneficio, quod relinquo, onere penſionis impoſito eidem beneficio; & ſic ſimpliciter transferam illud beneficium, hoc onere grauatum: vel beneficiario imponat obligationem, vt ex alio beneficio, vel ex ſuo patrimonio aliquid mihi pro mea indemnitate ſoluat. Id enim Pontifex poteſt, cùm hoc non ſit pretium beneficij, aut prouentuum annexorum, ſed conditio quædam neceſſaria vt me ſeruem indemnem, ſine qua indemnitate nolo commutare.

Tertiò, Si Iura prouentuum ſeparentur à titulis, & primò ipſi tituli nudi, ſimpliciter permutentur: Deinde alio contractu permutentur Iura prouentuum, compenſato exceſſu opulentioris: iura enim prouentuum à ſuis titulis hoc modo ſeparata, cùm non ſint ſpiritalia, ſed temporalia bona, poſſunt ſub tali pacto commutari; vt incrementum alterius, pretio compenſetur. Iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad quæſtiones, de rerum permutatione. Hic tamen cauendum ne hi contractus miſceantur, vt ait Pontifex; quod fieret, ſi in permutatione titulorum apponeretur pactum de permutatione prouentuum, & compenſatione. *Separãtur prouentus à titulis.*

Petes, Quo modo, qui permutant titulos ſuos, poſſunt retinere iura prouentuũ, cùm hęc Iura tantummodo ratione titulorũ competant?

103 *Fit hoc iuris diſpoſitione.* Reſp. Retinere ex diſpoſitione Iuris, idque tantiſper donec illa inter ſe permutent, vt ſic rurſus coaleſcant cum ſuis primis titulis: nam ſolùm ad hunc finem & cum hoc onere cõceditur, vt ſine omni ſpecie ſimoniæ, pmutatio fiat.

104 *Beneficiũ nullos habens fructus poteſt permutari.* Dices, Iuxta hunc modum, ſequetur poſſe permutari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus habente, compenſatis fructibus pecunia, quod videtur falſum; quia ſic tota præbenda, id eſt, totum Ius fructuum annexum titulo, poſſet pecunia emi.

Ad hoc reſpondet Caietanus ar. 4. dupliciter. Sed ſecunda reſponſio eſt tenenda, nempe id fieri poſſe authoritate Pontificis, etſi non inferioris Prælati. non tamen hinc ſequitur quòd tunc propriè præbenda vendetur pecunia; quia iam ſupponimus Ius prouentuum eſſe à titulo legitima authoritate ſeparatum, factumque temporale, & deſijſſe eſſe propriè præbendam: quod per Pontificem poſſe fieri non eſt dubitandum, modò iuſta cauſa ſubſit; vt rectè Sotus loco cit. q. 7. ar. 2. in fine; & oſtenſum eſt ſuprà dubit. 2. vbi plura de hac re diximus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrum redemptio vexationis licita ſit in beneficijs, & quouſque.

NOtãdum eſt, Aliud eſſe ius ad rem, aliud ius in re. *Ad rem ius habet* in beneficijs, remotum quidem, qui dignus eſt: propinquum verò, qui electus, vel præſentatus, vel poſtulatus, ſed nondum confirmatus, aut inſtitutus. *Ius in re habet* qui iam eſt confirmatus, vel inſtitutus, vel collationem factam acceptauit, quamuis nondum poſſeſſionem ceperit. Quibus poſitis. 105 *Ius in re & Ius ad rem.*

Reſpondeo & Dico Primò, Qui nondum habet ius in re, non poteſt oblato pretio vexationem redimere ab his, qui non tantùm poſſunt obeſſe, ſed etiam prodeſſe. Ita communiter DD. & colligitur apertè cap. Matthæus, de ſimonia; vbi quidam electus à maiori parte Capituli, cùm pauci contradicerent, conſenſit vt vni ex electoribus contradicentibus daretur pecunia, vt conquieſceret; in quo facto Pontifex iudicauit eum ſimoniam commiſiſſe, & ideo debere beneficium dimittere, ſi 106 *Habens Ius ad rem, non poteſt.*

ſaluus

ſaluus eſſe velit. Ratio eſt, quia quando datur pecunia ei, qui poteſt prodeſſe, cenſetur illum inducere ad non opponendum quod Iure poſſet opponere, & ad præbendum conſenſum; & ita viam ſibi ſternere directè & propriè ad ipſum beneficium. ſic ſi electus vel præſentatus reijcitur ab Epiſcopo, qui deberet illum confirmare vel inſtituere, non eſt licitum dare pecuniam vt ab hac iniuria ceſſet; quia hæc iniuria conſiſtit in confirmationis negatione; negatio autem nõ tollitur niſi per affirmationem, quæ in propoſito eſt ipſa confirmatio vel inſtitutio; ac proinde dare vt ceſſet ab iniuria, eſt dare pro ipſa confirmatione.

107 *Si impediat modis iniquis.*

Notandum tamen, ſi ille modis iniquis conaretur impedire, verbi gratia, infamando electum, vel corrumpendo alios pecunia, ne conſentiant, non videri in foro conſcientiæ ſimoniam, ſi electus vel alius ei pecuniam offerat tantùm vt ab huiuſmodi iniquo conatu deſiſtat. ſi enim alteri dari poteſt pecunia ne iniquè noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut indirectè cenſetur dari pro electione, aut vt ceſſet ab actu, quem Iure poterat: quæ ſola cauſa eſt, cur cenſeri poſſit ſimonia. Si tamen ille poſtea tali munere inductus, non ſolùm ceſſet ab iniuria, ſed etiam ſuffragetur; ſi quidem id faciat tanquam ſentiens ſe ob id obſtrictum tacito pacto, propter acceptam pecuniam, ſuffragium erit nullum, vtpote ſimoniacè datum non tamen vitiabit electionem, ſi alij ſuffragãtes ſufficiunt. Si verò non det ſuffragium niſi ex gratitudine, non erit irritum.

Si ob munus acceptum, det ſuffragium.

Dico Secundò, Qui nondum habet Ius in re, poteſt oblato pretio redimere vexationem ab his, qui ſolùm poſſunt obeſſe; ſiue vi & fraude obſint, ſiue muneribus & precibus, apud electores, vel collatorem.

108 *Nondum habens Ius in re poteſt redimere vexationẽ, &c.*

Prior pars, id eſt *ſi vi vel fraude obſint*, explicatur & probatur: detinet me quiſpiam per vim ne me opponam in petitione beneficij, eius amico, vel poſtquam me oppoſui, cœpit me infamare apud Epiſcopum; poſſum ei offerre pecuniã vt deſinat nocere. Ita tenet Sotus in duobus iſtis caſibus lib.9. quæſt.6.art.1. in reſponſione ad 5. Ratio eſt, quia hoc non eſt directè aditum ſibi ad beneficium parare, ſed iniquam machinationem alterius impedire: datur enim pretium pro ceſſatione nocumenti. Confirmatur, quia iſte habet Ius acquiſitum in ſua libertate & fama: ergo ſi aliquid det ne ea iniquè violetur, verè redimit vexationem.

109 *Si precibus vel muneribus obſit.*

Poſterior pars, *ſi precibus vel muneribus obſint*, eſt contra Sotum.

Sed probatur Primò, Quia etſi is, qui muneribus vel precibus peruertit electores in me propenſos, non faciat mihi iniuriam, ita vt ad reſtitutionem teneatur; tamen graue infert nocumẽtum abſq; iuſta cauſa: ergo poſſum illi aliquid offerre vt ceſſet ab hoc nocumento; præſertim cùm illa ceſſatio non ſit aliquid ſpiritale, nec directè viam ad ſpiritale ſternat.

Secundò, Quia ſi ei, qui ſolùm poteſt obeſſe, licitum eſt offerre pecuniam vt ceſſet à nocumẽto, quod eſt contra iuſtitiam, cur non etiam vt ceſſet à nocumento, quod eſt contra charitatẽ? non enim huius ceſſatio eſt magis ſpiritalis, aut viam ſternens ad ſpiritale, quàm ceſſatio illius. Itaque tam ante quàm poſt electionem licitum eſt hanc vexationem redimere.

Dico Tertiò, Qui habet Ius in re per confirmationem, vel inſtitutionem, vel liberam collationem, poteſt pretio redimere vexationem, ſi fortè aliquis illum à poſſeſſione capienda impediat. Eſt communis DD. Diui Thomæ artic.2. quæſt. 110. Caietani tract. de ſimonia quæſt. 3. Soti ſuprà, Nauarr.cap.23.num.102. & colligitur ex capitu. Dilectus. 1. de ſimonia. Idem docent Canoniſtæ in dictum cap. Dilectus, & in c. Matthæus.

110 *Habens Ius in re poteſt redimere vexationem.*

Sotus tamen dubitat num hic liceat redimere vexationem ab eo, cuius eſt in poſſeſſionẽ mittere. Ratio dubitandi eſt, quia dare aliquid tali ne impediat poſſeſſionem, eſt dare vt mittat in poſſeſſionem. non enim aliter deſinit impedire poſſeſſionem, quàm mittendo ſeu introducendo in eam: poſſeſſio autem eſt aliquid ſpiritale: vnde dare aliquid pro poſſeſſione, eſt aliquid dare pro re ſpiritali.

Sed communis ſententia eſt in contrarium. Vnde dicendum eſt, poſſeſſionem ſecundum ſe non eſse quid ſpiritale, ſed id habere ex titulo, cuius vi capitur: quem titulum cùm ille plenè iam teneat, accedente noua poſseſſione, non accedit noua ratio ſpiritalis; ſed poſseſſio ipſa per ſe adiaphora, fit ſpiritalis ex coniunctione cum titulo. vnde non dat pretium pro re ſpiritali.

Poſſeſſio.

Notandum hic eſt ex Concilio Trident. ſeſſi. 24.cap.14. de reform. Capitulum aut alios nihil omnino poſse exigere ab ijs, qui ſunt electi, præſentati, inſtituti, vel inſtituendi, confirmati, vel confirmandi, vel poſseſſionem ingreſsuri, aut diſtributiones recepturi, &c. niſi ex antiqua conſuetudine hæc in pios vſus ſolita ſint conuerti; alioquin cenſebitur ſimonia, & incurrent pęnas ſimoniacorum; vt ibidem Concilium: quod eſt diligenter notandum contra communem abuſum. Imò Pius V. declarauit, Epiſcopum, qui aliquid (etſi dulciaria duntaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, eſse ſuſpenſum à Põtiſicalibus; & Capitulum talia exigens ſubiacere Interdicto: priuatas autem perſonas, ſententiæ excommunicationis: Et eos, qui ſic aliquid acceperint, ad reſtitutionem accepti teneri, vt patet ex Bulla Pij V. declaratoria huius decreti, edita anno 1570. pridie cal. Iunij. Video tamen paſſim non ſeruari, & omnino ignorari. Mandat tamen Concilium Epiſcopis, vt hæc in executionem deducant.

111 *Exigentes aliquid dũ capitur poſſeſſio, & ex ſimoniæ pœnas incurrũt.*

DVBITATIO XVIIII.

Vtrum licitum ſit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Epiſcopum, Parochum, aliquem indignum ſeu ineptum, ne talem eligant, ſed quempiam idoneum.

RESpondeo & Dico Primò, Pro electione particularis perſonæ, etiã digniſſimæ, non eſt licitum pecuniã offerre. ratio eſt, quia hoc eſset emere actionem ſpiritalem, nempe electionem, & ipſum beneficium ſine vlla neceſſitate; neque cenſeretur eſse redemptio vexationis. Excipio tamen caſum neceſſitatis, de quo ſtatim. 112

Dico Secundò, Licitum tamen eſt offerre pecuniam vt nõ eligant ineptum. Eſt communior ſenten-

Vt in non elegatur ineptus.

ſententia.ratio eſt;tum quia hæc eſt mera redemptio iniuriæ,ſeu læſionis iniuſtæ. Eccleſia enim habet Ius vt non detur ei miniſter ineptus: tum quia nō eligere ineptum,non eſt quid ſpiritale, nec directè munit viam ad ſpiritale.

113 *Vt eligatur dignus generatim.* Dico Tertiò,Etſi nō videatur licitum offerre pretium pro electione particularis perſonæ, tamen licitum videtur offerre pro electione perſonæ idoneæ in genere.Ita Sotus l.9.q.6.a.1.& Caietanus tract.de ſimonia q.3.& alij.

Probatur Primò,quia vt rectè Caietanus,eiuſdem rationis cenſetur offerre pretium ne eligant ineptum, & vt eligant aptum: ſi enim volunt eligere;hoc ipſo,quo non eligunt ineptum neceſse eſt vt eligant idoneum: ergo ſi illud licet,etiam hoc.

Secundò,Eccleſia Ius habet vt ei miniſter idoneus detur,& talis eſt ei maximè neceſsarius;ne videlicet multæ animæ pereant: ergo ſi non poteſt obtineri niſi electoribus pecunia detur,non cenſebitur eſſe vlla irreuerentia eam offerre, vti ſuprà dubitat. 7. dictum eſt de ſacramento batiſmi.

Tertiò,Si electores nollent eligere vllum,liceret pretio eos ad eligēdum inducere,eò quòd Eccleſiæ ſit pernicioſum carere miniſtro: ergo etiā vt eligant dignum in genere; quia Eccleſiæ pernicioſum eſt carere miniſtro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re ſacra, neceſſaria ad grauiſſimum malum auertendum, cenſetur eſſe quædam redemptio vexationis: nam cēſetur dari pro malo auertendo; vti ſuprà dubit.7.oſtenſum eſt ergo & hic cenſebitur redemptio vexationis.

114 *Si ſolùm vnus ſit idoneus.* Petes, Quid ſi vnus tantùm reperiatur idoneus,liceretne tunc offerre pretium vt eligatur, cùm electio eius ſit neceſſaria ad malum Eccleſiæ auertendum?

Reſpondeo cum Soto ſuprà & Nauarro c.23. nu.102.id licere,quando nulla alia ratio obtinēdi idonei ſuppetit: id enim rationes allatæ probant.Et quamuis hæc electio ſecundū Iura non proſit,tamen poteſt à Pontifice peti cōfirmatio, & ita malo imminenti occurretur.

DVBITATIO XX.

Vtrum licitum ſit conferre beneficium, vel quid aliud ſpiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obſequio.

D.Th.art.5.q.100.

RESpondeo nō licere;quia omnia hæc ſunt pretio æſtimabilia.Vnde Vrban.II.1.q.3. c.Saluator, *Quiſque res eccleſiaſticas non ad quod inſtitutæ ſunt ſed ad propria lucra,munere linguę vel obſequij,vel pecuniæ largitur,vel adipiſcitur,ſimoniacus eſt*:quod ſumptum eſt ex homil.quarta D. Gregorij in Euangelia.

115 *Munus à manu.* *Munus à manu*, teſte D. Gregorio loco notato, eſt pecunia,& omne donum,quod datur collatori,electori,vel patrono,v.g.equus,torques,annulus,&c.De hoc munere

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam duntaxat,vt poſtea tui memor, tibi ex amicitia conferat, non erit ſimonia in dante,ſimiliter nec in collatore accipiente,ſi ea tāquam gratis donata accipiat,nec propter illa, quaſi pacto obligatus,beneficium cōferat. ratio eſt,quia tunc non interuenit pactum, ſine quo non poteſt eſſe ſimonia.Dixi,*Quaſi pacto obligatus* quia etiamſi agnoſcat ſe obligatione antidorali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) aſtrictum; & conferat vt huic obligationi ſatisfaciat, non erit ſimonia;vt rectè Nauarrus c.23.num.106.& Couarruu.l.1.varia.cap.20. num.4. quia ſimonia requirit, vt ex obligatione iuſtitiæ, ſeu ex pacto detur.

Aduertendum eſt, quamuis hæc vera ſint in foro conſcientiæ, tamen ſatis eſſe periculoſa in praxi:quia ſępe eſt magnum periculum ſimonię, vel certe non probæ electionis, vbi munera intercedunt.vnde etiam in ſcripturis,& apud ethnicos authores δωροδοκία, ſeu munerum acceptio paſſim reprehenditur. Exo.23. *Ne accipias munera,quæ etiam excœcant prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum*. Eccleſiaſtici 20. *Xenia, & dona excœcant oculos Iudicum, & quaſi frænum in ore, auertunt correptiones eorum.* vide Platonem lib.3.de Repub.Notum eſt illud Iugurthæ apud Saluſtium, *o venalem vrbem,ſi emptorem inueniret.* 116

Dico Secundo,Si ea des cum intentione obligandi,vt te præſentet,eligat,vel inſtituat, erit ſimonia, ſaltem mentalis, ex parte tua; ſimiliter ex parte alterius, ſi eadem mente accipiat, vel poſtea veluti ex pacto tacito beneficium conferat. 117

Quod dictum eſt de munere a manu, dicendum eſt de omni obſequio, Eccleſiæ, collatori, electori, patrono, vel amicis eorum pręſtito, quod *munus ab obſequio* vocari ſolet: ſi enim præſtes obſequium Epiſcopo, cum tacito quodam pacto vt beneficio compenſetur, erit ſimonia: ſi vero ut ipſe tuam ſcientiam, & dexteritatem perſpectam habens,moueatur ad conferendum tibi beneficium, non erit ſimonia in foro conſciētiæ,etiāſi gratis uel exiguo pretio illi ſeruire velis, modò illum tacito aliquo pacto non intendas obſtringere; nec ipſe ſe obſtrictum ſentiat; non enim præſtas obſequia vt Epiſcopum obliges, ſed vt talenta tua ei innoteſcant. Idem videtur dicendum, ſi obſequium præſtetur ad conciliandam eius amicitiam, modò intelligit ſe à te non obligari. Nec refert vtrum præſtetur ipſi,an conſanguineis eius;modò nihil aliud immediatè intendas, quàm eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita victoria nu. 37. ex Caietano art.5.quamuis hoc in praxi ſit periculoſum, & exteriùs ſpeciem referat ſimoniæ. Ipſe quoque collator inducitur ſaltem indirectè vt in collatione,non tam dignitatem recipientis quàm priuata commoda temporalia ſpectet:quā ob cauſam talis collatio dicitur interdum ſimonia, quamuis largè & impropriè. vt dictum eſt ſuprà dubitat. 4. Hæc de munere à manu & ab obſequio. *Per munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & ſimilia. De his *Munus ab obſequio.* *Vt innoteſcat induſtria.* *Munus à lingua.*

118 Dico Tertiò,Si beneficium detur propter munus à lingua, (id eſt,propter preces,laudes,commendationes) non erit ſimonia: niſi pactum aliquod tacitum vel expreſſum interueniat; vt ſi collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel ſperatis inductus. Ita D.Thomas ar.5.& Victoria nu.30.& pleriq; alij quamuis quidam, inter quos Durandus in 4.d. 25.qu.4.& Adrian. quodlib.9.exiſtiment eſſe ſimoniam, ſi hæc habeant ſe inſtar cauſæ motiuæ principalis. Idem inſinuat D.Thomas ad 3.Sed verius eſt, propriè non eſſe, niſi intercedat pactum, vt

ctum, vt patet ex definitione ſimoniæ. poteſt tamen dici ſimonia latè, quo modo videtur loqui D.Thomas ad 3.

Simonia latè.

Quòd ſi pactum aliquod expreſſum vel tacitum interueniat, iam erit ſimonia; quamuis Victoria nu.35. aliquantulum dubitet. Sed eſt communis ſentẽtia DD. ratio eſt, quia obligatio laudandi alterum vel commendandi apud Principem, vel rogandi pro illo, eſt pretio æſtimabilis, & pro ea pretium accipi poteſt. quare quando deducitur in pactum contra rem ſpiritalem, cõſtituit ſimoniam. Deinde etiamſi nõ eſſet pretio æſtimabilis; (vt ſi eſſet commendatio ad Prælaturam) tamen ſi in pactum deduceretur pro beneficio, conſtitueret ſimoniam, vt patet ex dub. 16. Neque refert, vtrum quis quærat laudem & commendationem propter ſeipſam, an propter aliquam vlteriorem vtilitatem, quam inde ſperat; quia neutro modo in pactum deduci poteſt.

Si interueniat pactum.

DVBITATIO XXI.

Vtrum ſit ſimonia conferre beneficium propter timorem.

119 Reſpondeo & Dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, ſi nullum interueniat pactum, non eſt ſimonia. Eſt communis: ſicut enim non eſt ſimonia ſpiritualia facere ex timore, verbi gratia confiteri, communicare, vt vites pœnam à Prælato conſtitutam; ita etiam non eſt ſimonia dare ex timore. Pro quo

Non eſt ſimonia ſi abſit pactum.

Notandum, conferre beneficium ob timorẽ, eſt conferre ad euitandum aliquod malum: hoc autem malum poteſt eſſe, vel odium, quo alius te proſequitur; & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil eſt aliud quàm conferre vt alliciatur ad beneuolẽtiam: vel poteſt eſſe aliquod damnum externum in vita, fama, fortunis; & ad hoc vitandũ conferre, ſi nulla intercedat obligatio, nihil etiam eſt aliud quàm allicere beneuolentiam, vt ea conciliata non noceat.

Dicò Seũdò, Si interueniat aliquod pactum, ſaltem occultum, per quod alter nouo modo in

Si pactum non nocendi intercedat.

120 poſterum cenſeatur manere obſtrictus ad non nocendum, videtur eſſe ſimonia. Ita Sotus lib.9. quæſt.7.art.3.& victo.nu. 25. Et quidem ſi alter Iure poterat mihi nocere, vt qui erat Iudex vel accuſator, & ego crimen commiſeram, omnino videtur ſimonia, ſi dem beneficium ne noceat; quia ceſſio illius Iuris eſt pretio digna. Si verò non poterat Iure nocere, vt ſi erat latro; nihilominus videbitur ſimonia, ſi ratione beneficij, nouo modo illum obligem in poſterum ad non nocendum. Primò, Quia illa obligatio eſt pretio æſtimabilis; nam eſt vinculum nouum ſuperadditum Iuri naturali, quo vinculo ille obſtringitur lege Iuſtitiæ mihi non nocere. Secũdò, Quia propter tales obligationes quotidie dãtur latronibus exactiones menſtruæ, tanquam pretia ſecuritatis. ſi tamen non tam ſpectetur noua illa obligatio, quàm nocumenti iniqui euaſio, alia eſt fortaſſe ratio.

121 Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obligatio in poſterum, ſed ſolùm agatur de præſenti euitatione mali, iniuſtè in eum finem intentati, nõ erit ſimonia, ad illud euadendum beneficiũ conferre vel renuntiare. Inſinuat Victoria n.25. & Sotus loco citato. Idem tenent multi recẽtiores, præſertim in metu amittendæ vitæ & famę. Probatur, quia cap. Abbas, de ijs, quæ vi metuſque cauſa fiunt, iubet Alexander III. reſtitui Eccleſiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Eccleſiæ cum iuramento renuntiaret: ergo cenſet Pontifex eum non commiſiſſe ſimoniam; alioquin potiùs priuaſſet eum. Simile habemus cap. Ad aures, & cap. Ad audientiam, eodem tit. vbi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentem in conſtantem virum, docetque, eum, qui reſignauit beneficium ex tali metu, poſſe illud repetere. Ratio eſt Primò, Quia talis nihil cenſetur accipere, quod antea non haberet: hoc ipſo enim quo me non occidis, non infamas, non ſpolias, non das quidquam pretio æſtimabile, ac proinde nihil à te accipio. Secũdò, Quia beneficij reſignatio vel collatio non quæritur tanquam prætium, cum quo ceſſationem iniuriæ commutet; ſed vtitur minis tanquã medio ad gratis obtinendam collationem vel reſignationem. Itaque tu vteris reſignatione tanquam conditione neceſſaria vt malum euadas. Dixi, *In eum finem intentati*; quia ſi ob alium intentetur, & tu, vt euadas, offeras beneficium, maior videbitur ſimoniæ ſpecies. Puto tamen re vera non eſſe; quia nihil accipis pretio æſtimabile: vnde eſt contractus gratuitus ex tua parte: quamuis nonnulla videatur irreuerentia; nam ita vteris re ſpiritali ad redimẽdam vexationem, ſicut ſolemus vti pecunia. Neque refert vtrum malum nunc an paulò poſt ſit inferendum: quia æquè eſt redemptio vexationis; nec quidquam noui acquiritur.

Si agatur ſolũ de preſenti euitatione, nõ eſt ſimonia.

Si alio fine intentetur.

DVBITATIO XXII.

Vtrum penſio poſſit vendi, aut redimi pecunia.

Dico Primò, Penſio, quæ datur ad officium aliquod ſpiritale, non poteſt pretio vendi 122
abſque vitio ſimoniæ; nec etiam poteſt redimi. Eſt communis DD. Talis eſt ea penſio, quę datur adiutori Epiſcopi, vel concionatori. ratio *cur vendi nequeat* eſt, quia datur propter officium eccleſiaſticum, in eoque fundatur; ſicut in beneficijs, præbenda fundatur in officio ſpiritali. nec quidquam ei deeſt ad rationem beneficij, niſi quòd non ſit perpetua. Vnde ſicut pro præbenda non poteſt quidquam dari, ita nec pro tali pẽſione. *Non poteſt etiam redimi*, quia redemptione extingueretur obligatio pẽſionarij; ſupponitur autem debere hanc manere, vt officium ſpiritale præſtetur: quòd ſi penſionarius retineret ſuã obligationem, poſſent redimi fructus triennij, ſicut & elocari. ſed hoc non eſſet redimere penſionem, ſed fructus.

Dico Secundò, Penſio illa, quæ fundatur in titulo merè temporali, poteſt redimi, & etiam ſine ſimonia vendi pretio; Victoria relectione 1. de ſimonia num. 54. Sotus l. 9. quæſt.7. articulo ſecundo, & alij. Ratio eſt, quia nec in titulo ſpiritali fundatur, nec refertur ad functionem ſpiritalem. 123

Sed difficultas eſt de reliquis pẽſionibus, quæ ſunt quadruplices. Prima, Quæ datur Parocho ſeni, nõ valenti ampliùs deſeruire. vt ſe ſuſtẽtet, beneficio eius alteri collato. Secunda, Quæ datur pauperi Clerico ad ſuſtẽtationẽ. Tertia, Quę ad li-

Quatuor penſionum ſpecies.

ad litem componendam. Quarta, Quæ datur reſignati in fauorem, vel commutanti cum altero. Nunc

124 Dico Tertiò, Non eſt ſimonia, ſi is, qui aliquam ex his penſionibus debet, eam præſenti pecunia redimat. Ita docet Toletus lib. 5. capit. 92. Caietan. tom. 1. opuſ. 31. reſpon. 10. & paſſim DD. in Clement. vnicam, §. Eadem quoque authoritate, de ſupplendis negligent. Prælatorum: vbi vide Gulielmum Laudunenſem, Anton. de Butrio, Zabar. & Imolam. Idem patet ex praxi recepta; qua huiuſmodi penſiones ſolent redimi ſeu extingui, conſentiente penſionario, quinque annatis. Neque ad hoc opus eſt alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio eſt, quia redimere talem penſionem non eſt emere aliquod Ius ſpirituale, ſed extinguere onus temporale; ſcilicet debitum ſoluendi quotannis certam ſummam.

Licitum redimere.

Notandum tamen eſt, dum quis reſignat beneficium ſub onere penſionis, non poſſe fieri pactum vt conſtituta penſio redimatur; id enim apertam continet ſimoniam, vt docent Caiet. & Toletus ſuprà, eſtque euidens ex dictis dub. 16. iſtud enim onus eſt pretio æſtimabile. Pari modo, ſimonia eſt ſi penſionem redimas reſignãdo vel conferendo beneficium; quia datur beneficium pro re temporali: eiuſdem enim rationis eſt extinguere aliquod debitum ſeu onus tẽporale, & tantundem acquirere.

125 Dico Quartò, Probabilius eſt, ſi Ius antiquũ ſpectemus, non eſſe ſimoniam, aliquam ex his penſionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canoniſtæ ſuprà, de penſione, quæ datur Parocho ſeni; quæ tamen magis videtur annexa ſpiritualibus, quàm cæteræ. Sotus tamen lib. 9. quæſt. 7. artic. 2. & Victo. numer. 49. inclinant in contrariam ſententiam de penſione Parochi, etſi nobiſcum ſentiant de cæteris. Sed probatur, quia illa penſio Parochi, non datur ad obeundum aliquod officium ſpirituale, ſed ſolùm ad alimenta: ergo non eſt ſpiritualis, ſed merè temporalis, ex gratitudine vel miſericordia à diſpenſator bonorum eccleſiaſticorum conceſſa.

Pẽſio Parochi ſenis.

Dices, Datur propter officium ſpirituale præteritum: ergo cenſetur ſpiritualis, non minùs quàm ſi pro futuro daretur. Ita Victoria dubitãdo ratiocinatur.

Obiectio.

Reſpondeo Primò, Non datur propter officium præteritum, tanquam debita mediante of-
126 ficio; nam pro officio præterito mercedem ſuſtẽtationis accepit; ſed officium præteritum eſt conditio ſine qua nõ daretur ei. datur autem ex miſericordia ſeu gratitudine tanquam Ius merè tẽporale. ſicut ſi daretur vſusfructus alicuius agri ad vitam, ob ſimilem cauſam.

Reſp.

Reſpondeo Secundò, Ius ad certos prouẽtus non cenſeri ſpirituale, niſi quatenus habetur mediante officio ſpirituali præſtando; non autem dum habetur mediante officio iam præſtito verbi gratia Parochus non habet Ius ad fructus anni ſequentis, niſi ratione officij pręſtandi, ac proinde non habet ius immediatum, ſed mediante officio ſpirituali; vnde non poteſt illud Ius vendere, niſi ſimul vendat officium, quod eſt Ius fundamentale, ex quo naſci debet Ius immediatum in fructus. officio autem præſtito habet Ius immediatum in illos; quod ius tunc eſt merè temporale, non ampliùs connexus rei ſpirituali, vt quæ iam tranſierit. ex officio enim ſpirituali poteſt naſci Ius merè temporale, ſicut & dominium & poſſeſſio. non enim eſt ratio cur magis Ius ad 100. aureos ob officium ſpirituale præſtitum ſit ſpirituale, quàm dominium & poſſeſſio eorundem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem ſunt eiuſdem ordinis: atqui certum eſt hoc dominium eſſe temporale ſicut & poſſeſſionẽ; ergo & Ius ad illud eſt temporale.

Ius ad prouentus præſtito officio, non eſt ſpirituale.

Dices, Quomodo ergo Ius præbendarum dicitur eſſe ſpirituale?

Reſpondeo, Quatenus continetur in officio tanquam in fundamento, & per officium poſſidetur. vnde ſicut officium eſt ſpirituale, ita etiam Ius præbendæ, ratione officij competens: 127
quare ſicut officium vendi non poteſt; ita nec illud. poſtquam autem functio officij eſt præſtita, manet Ius formale merè temporale ad illos prouentus, quo per ſe immediate & formaliter poſſidetur. vide ſuprà dubitat. 2. & 4.

Quomodo Ius præbendæ ſit inuendibile.

Quòd etiam ea penſio, quæ datur Clerico pauperi, non ſit ſpiritalis, probatur, quia non datur propter officiũ ſpirituale, vti ſuppono, ſed ad ſola alimẽta, ob paupertatem: titulus autem clericalis, ſolùm ſe habet concomitanter tanquam diſpoſitio ſubiecti. ſicut cùm quis relinquit legatum pauperibus Clerici, Ius ad illud legatum non efficitur ſpirituale ratione clericatus. Confirmatur, quia Ius fructuum datur perſonæ pauperi, nõ autem titulo clericali, quamuis hic ſit cauſa ſine qua non: quod etiam interdum accidit in burſis, vt vocant, Collegiorum.

Vbi Notandum, eſſe magnum diſcrimen vtrum Ius fructuum immediatè detur perſonæ, quamuis in ea requiratur certa conditio ſpiritalis; an verò detur ipſi, ſpirituali titulo. ſi enim titulo ſpirituali annectatur, ita vt qui illum titulũ acquirit, ſimul acquirat Ius prouentuum, iam hoc Ius ſpirituale erit, nec vendi poterit; vt ſi ſtatui clericali in tota Eccleſia, vel in aliqua diœceſi eſſet annexum Ius prouentuum eccleſiaſticorum ad 100. florenos. Secus autem ſi immediatè detur perſonæ.

Ius datur perſonæ, vel titulo.

De reliquis probant eadem ratione, quia non dantur ob vllum officium ſpirituale, nec ob vllum alium titulum ſpiritualem, ex quo illud ius aſſiduè dependeat. & de hiſce penſionibus nobiſcum ſentit Sotus quæſt. 7. a. 2. & confirmatur ex capit. Ad quæſtiones, de rerum permutatione, ſi quis illud bene expendat; nam poſſeſſiones, (id eſt, Iura poſſeſſionum) ſeparatim ab officijs ſpiritualibus permittuntur redimi: eiuſdem autem rationis eſt aliquid redimi & vendi.

Dices Primò, Beneficium poteſt commutari cum penſione: ergo penſio eſt quid ſpirituale. Antecedens probatur ex multorum vſu.

Obiectio.

Reſpondeo, Si talis eſt vſus, (quem tamen alij negant) illi ſequuntur alteram opinionem, quæ cenſet penſionem eſſe quid ſpirituale.

Reſp.

Dices Secundò, Penſio eſt magis ſpiritualis, 128
quàm Ius patronatus, quia requirit titulum clericalem, & prouenit ex poteſtate ſpirituali, & penſionarius debet manere in ſtatu eccleſiaſtico: alioquin ſi in minoribus conſtitutus init matrimonium, amittit ipſo facto penſionem, ſicut ſuprà capitul. 34. dubit. 21. diximus, & docet Couarruuias, de ſponſalibus p. 2. c. 6. §. 3. num. 6.

Obiectio.

Reſpondeo, Ius patronatus per ſe vendi non poſſe:

pa- poſſe: quia ſuam æſtimationem habet ex ordine ad officium ſpiritale: eſt enim Ius præſentandi: vnde eſt reuera ſpiritale, ſicut officiũ; quamuis ex Iure temporali dependeat, cum quo tum venditione, tum ſucceſſione hæreditaria tranſit. penſio autem eſt ius ad rem omnino temporalem. Nec refert, quod à poteſtate ſpiritali cõcedatur; quia alioquin eleemoſynæ à Papa conceſſę dominium eſſet ſpiritale. Status verò clericalis requiritur ſolùm vt conditio ſubiecti; ſicut in burſis Collegiorum fieri poteſt. Vnde huiuſmodi penſiones ſolent dici ſpiritales ratione ſubiecti.

129 *Cõſtitutio Pij V. de penſionibus.* Notandum tamen, vbi Bulla Pij V. de penſionibus eſt recepta, ibi penſionem eſſe rem ſpiritalem. ſtatuit enim Pius V. vt omnes penſionarij ratione penſionis teneantur recitare officiũ B. Virginis: qua ratione penſio reuera eſt quoddam beneficium; ſed pleriſque locis hæc Bulla non videtur recepta; quia à plurimis ignoratur, vel etſi ſciatur, non eſt in praxim vnquam deducta.

Notandum Secundò, Etſi Bulla Pij V. recepta non ſit, tamen huiuſmodi penſiones vendi non poſſe abſque Pontificis facultate; quia ſtylo curiæ eſt prohibitum, & vendens punitur vt ſimoniacus. permittuntur tamen redimi, teſte Toleto ſuprà.

Sequitur tertia pars huius capitis, De pœnis ſimoniacorum.

DVBITATIO XXIII.

Quas pœnas inducat ſimonia commiſſa circa ingreſſum Religionis.

130 *Pœna Iuris ſolùm contrahũtur ob ſimoniã in Ordine, beneficijs, & Religione.* Notandum Primò, Nullam ſimoniam inducere pœnas Iuris ipſo facto, niſi in *Ordine, beneficijs, & Religionis ingreſſu*, vt docet Nauarrus c. 23. num. 111. & Syluester v. Simonia quæſt. 19. Vnde ſi quis in alijs ſacramentis conferendis, vel accipiendis, in conſecrationibus, benedictionibus, diſpenſationibus, in penſione vendenda, vel emenda, vel redimenda, in vicaria temporali conferenda, ſimoniam committat, grauiter quidem peccabit; non tamen contrahet pœnam excommunicationis, ſuſpenſionis, aut inhabilitatis.

Simonia mentalis. Notandum Secundò, Etiam ſimoniam mentalem, quæ abſque externo aliquo contractu tacito vel expreſſo in Ordine, beneficijs & Religione peragitur, nullas pœnas Iuris inducere, vt communiter DD. docent: imò pleriq; DD. ſentiunt, Eccleſiam non poſſe ſimoniam internam, quæ nullo modo in opere externo ex natura rei deprehendi poteſt, punire; eò quòd eius Iuriſdictio ſolùm ad opera externa præcipienda & vetanda, & conſequenter ad punienda ſe extendat. quod an verum ſit, alibi examinandum. Interim ſatis conſtat mentem Eccleſię non eſſe vt hæ pœnæ ob ſimoniam mentalem irrogentur, vt patet extrauag. Cùm deteſtabile, de ſimonia & cap. fin. eodem tit. in decretalibus.

131 *Realis ſimonię in Religione, pœnæ.* His poſitis, Reſpondeo, Simoniam realem circa Religionis ingreſſum, Primò, Singularibus perſonis, tam dantibus, quàm accipientibus inducere excommunicationem.

Secundò, Conuentui ſeu Capitulo, ſi conſenſerit in hanc ſimoniam, ſuſpenſionẽ. vtrumque patet extrauag. Vrbani IIII. quę incipit, Sanè ne in vinea Domini, de ſimonia: vbi ſub pœna excommunicationis ipſo facto incurrenda precipitur, *ne dentur, vel exigantur in Religionis ingreſſu ſeu receptione perſonarum paſtus, prandia, pecuniæ, iocalia, aut res aliæ, etiã ad pium vſum deputandæ*, &c. vnde mirum eſt Nauarrum & Syluestrum ſuprà docere, ſolam ſimoniam in Ordine & beneficijs inducere excommunicationem, niſi fortè velint inſinuare hanc extrauagan. non eſſe receptam; quod credo eſſe verum.

Aduerte tamen, hanc cenſuram non habere locum in dote, quæ datur Monaſterijs fœminarum; ita enim ſtatuit Martinus V. vt ex Archidiacono refert Syluester v. Simonia nume. 15. Idem conceſſit Clemens VII. vt refert Nauarrus cap. 27. num. 106. Imò conſuetudo illa exigendæ dotis, non pro ipſo ingreſſu Religionis, ſed pro alimentis Monialis, paſſim permittitur tanquam licita, maximè ſi Monaſterium ſit tenue. vide ſuprà dub. 12.

Tertiò, Simoniacè admiſſi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monaſterio, vbi ſic recepti ſunt: nam egent diſpenſatione Ordinarij vt in eo poſſint permanere; vt patet dicta extrauag. Secus eſt ſi ipſis ignorantibus ſimonia commiſſa eſt. hoc tamen non ita eſt intelligendum quaſi profeſſio eorum ſit nulla, aut quaſi per ſimoniacam profeſſionem non fiant veri Religioſi: ſed quia non acquirunt Ius præbendæ regularis, ſeu portionis ordinariæ, & vocis actiuæ & paſſiuæ, quod Ius eſt inſtar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent diſpenſatione. Ita Nauarrus comment. 4. de Regular. num. 25. 132 *Debent in aliud Monaſterium detrudi.*

Aduerte tamen, eum, qui ſic receptus eſt, poſſe in Monaſterio illo remanere & frui cæterorum commodis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi; cùm enim profeſſio eius ſit valida, & per eam ad profeſſorum onera obligetur, nimis durum videtur vt ſeipſum profeſſorum commodi ſpoliare teneatur. *Nõ tenetur ſe ipſe ſpoliare.*

DVBITATIO XXIIII.

Quas pœnas inducat ſimonia realis in Ordinibus.

Dico Primò, Conferens Ordines per ſimoniam realem, eſt excommunicatus: extrauag. Cùm deteſtabile, de ſimonia. Idem extendunt quidam ad eos, qui pro prima tonſura, vel pro literis dimiſſorijs, vel teſtimonialibus, vel ſigillo, aliquid ſimoniacè accipiunt; idque probant ex Conc. Tridentino ſeſſ. 21. cap. 1. vbi cùm Concilium prohibuiſſet ne pro collatione quorumcunque ordinum, etiam clericalis tonſuræ, aut pro literis dimiſſorijs, vel teſtimonialibus, aut pro ſigillo, aliàve cauſa quidquam etiam ſponte oblatum Epiſcopi aut eorum miniſtri, quouis prætextu acciperent, tandem ſubijcit; *ſi contra fecerint, tam dantes quàm accipientes pœnas à Iure inflictas incurrant.* 133 *Cõferens ordines ſimoniacè, incurrit has pœnas. 1. Excommunicationem.* *An idẽ ad alia extẽdatur*

Sed hæc extenſio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi conſentaneum vt incurram excommunicationem quia ſoluo aliquid pro literis teſtimonialibus aut ſigillo; cùm hoc ſit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur vt Epiſcopus, aut miniſtri eandem cenſuram incurrant, ſi aliquid ſponte oblatum acceperint.

Tertiò,

Tertiò, Nullo Iure pro his eſt pœna excommunicationis ſtatuta. Concilium autem non videtur velle nouas pœnas inducere; (alioquin clariùs id explicuiſſet) ſed ſolùm renouare quod olim Iure ſtatutum erat. vnde illa verba, *Pœnas Iuris incurrant*, ſolùm referenda ſunt ad eos, in quos Iure ſunt ſtatutæ, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem ſimoniacè. Idem colligitur apertè ex Nauarro capitulo 23. numero 111.

134 *Hæc intelligendà de reali vtrinque completa.*

Notandum eſt, Concilium apertè loqui de ſimonia reali, (id eſt, quæ vtrinque completa eſt) vt patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes.* de eadem loquitur extrauagans, Cùm deteſtabile, vt patet ex verbis, *qui dando, vel recipiendo, ſimoniam commiſerunt.* Vnde non eſt excommunicatus, qui per conuentionalem ſimoniam ordinem confert; niſi res promiſſa ſoluta fuerit, vt rectè docet Nauarrus cap. 23. num. 104. de quo infrà dub.27.

2. Suſpenſionẽ

Secundò, Eſt ſuſpenſus à collatione cuiuſuis Ordinis, etiam primæ tonſuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in malè promouentes & promotos verb. *Cæterùm ſi quis Antiſtes* & quamuis hæc in cæteris punctis redacta ſit ad terminos Iuris communis à Clemente VIII. tamen in hoc de ſimoniacè promouentibus & promotis, relicta eſt in ſuo vigore, & ab eodem confirmata.

Tertiò, Eſt ſuſpenſus ab executione omnium munerum Pontificalium; ita Bulla Sixtina: vt à conſecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione veſtium ſacrarum, &c. Vtrum autem Iure antiquo, ſepoſita dicta conſtitutione, ſuſpenſus ſit, dubium eſt. Quidam affirmant, ob cap. penultimum de ſimonia, vbi per triennium Epiſcopus ab ordinum collatione ſuſpenditur, qui ab ordinando exigit iuſiurandum vel promiſſionem, qua promittat ſe non petiturum ab illo prouiſionem. Sed cùm in hoc caſu ſit peculiaris ratio, non debet ad alios diſſimiles extendi: vnde cùm nihil Iure ſit expreſſum, verius puto non eſſe iure antiquo ſuſpenſum.

Vtrum iure antiquo ſit ſuſpenſus.

3. Interdictũ ingreſſus Eccleſiæ.

Quartò, Interdictus eſt illi ingreſſus Eccleſiæ; ibidem.

Quintò, Si contra ſuſpenſionem vel Interdictum iſtud fecerit, eſt ſuſpenſus ab adminiſtratione ſuæ Eccleſiæ, & à perceptione fructuum omnium ſuorum beneficiorum; ibidem.

Sextò, Nemo poteſt illum abſoluere, præter Romanum Pontificem; etiamſi delictum ſit occultum: quia Pontifex id ſibi reſeruat, cum clauſula derogatoria omnium priuilegiorum Regularibus datorum, & conceſſionis factæ Epiſcopis à Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 6. Puto tamen hanc Sixtinam pleriſque locis ignorari, ac proinde non eſſe vſu receptam.

135 *Accipiens ordines ſimoniacè, incurrit has pœnas.*

Dico Secundò, Qui ordinem aliquem per ſimoniam realem ſuſceperit;

Primò, eſt excõmunicatus ipſo facto; extrau. Cùm deteſtabile.

Secundò, Eſt ſuſpenſus ab executione ſuorũ ordinũ. Nec refert, vtrum crimen ſit occultum, an publicum, vt habetur dicta extrauag. Vtrum autem ab omnibus ſit ſuſpenſus, an ſolũ ab eo, quem ſimoniacè ſuſcepit; dubitari poteſt. Communior ſententia DD. eſt, ab omnium ordinũ executione ſuſpẽſum eſſe. Ita tenet Syluester v. Suſpenſio nu.7. & alij: nam ſupradicta extrauagante dicitur, *ſimoniacè ordinati ab executione ſuorũ ordinum ſint ſuſpenſi.* Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia Iure non videtur ſatis expreſſum. verba enim illa commodè poſſe intelligi de ordinibus ſimoniacè ſuſceptis; vt in quo quis peccauit, in eo puniatur. quare cùm pœnæ ſint reſtringendæ, ita illa verba eſſe accipienda; alioquin dicendum fuiſſe, Ab omnium ordinum etiam ante ſuſceptorum executione ſint ſuſpenſi. Verùm quia authores non inuenio, placet ſententia communis.

136 *Si aliud te ignorante pecuniã dedit, non es ſuſpenſus.*

Quòd ſi alius te ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum eſt te non fore ſuſpenſum ab alijs ordinibus ante ſuſceptis. multi tamen putant te fore ſuſpenſum ab ordine ſic ſuſcepto; quam ſententiam Felinus in capi. Per tuas, de ſimonia nu. 3. dicit communem. eandẽ tenet Syluester v. ſuſpenſio nu.7.

Sed contrarium videtur verius; quod tenet Nauarrus capitu.25. num.68. vbi pro hac ſententia citat Bellamerum & Cardinalem, Ratio eſt, quia id Iure non eſt expreſſum: & aliàs æquum videtur, vt cùm ordinatio ſit valida, nec poſſit ei auferri, non prohibeatur eius vſu per iniquitatem alterius. cur enim cogetur manere cœlebs vt ſacerdos, non conceſſo ſacerdotij vſu? nihil enim commeruit cur ei hæc pœna irrogetur.

Addo non incurrere excommunicationem aut ſuſpenſionem, etiamſi poſt ordinationem, id, quod ſe inſcio datum eſt ab amico pro ordinatione, eidem reſtituat, aut compenſet: vt idem Nauarrus dicto numer. 68. contra Syluestrum docet.

Tertiò, Si præſumpſerit in illa ſuſpenſione miniſtrare, efficitur irregularis: (vt qui cenſurã violet) deinde per Bullam Sixtinam ipſo facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficijs, officijs, & efficitur inhabilis ad omnia.

Epiſcopus abſoluit.

Quartò, Nemo pręter Romanum Pontificem poteſt illum abſoluere à cenſuris, aut cum eo diſpenſare; vt patet ex Bulla Sixti; vbi reuocat conceſſiones omnes & facultates per quas poſſet quis abſolui. Sepoſita autem hac Bulla, poteſt Epiſcopus, ſi caſus ſit occultus, & nec dum ad forum externum deductus, Conciliũ Trid. ſeſ. 24. c.6. quod verum eſt, etiamſi cum ipſo hæc ſimonia commiſſa eſſet; quia per hoc non eſt ſua poteſtate priuatus aut ſuſpenſus.

Quidam addunt, eum, qui per ſimoniam ordinatur, fieri irregularem, eò quòd accipiat ordines in excommunicatione. Ita Hugolinus tab.4.cap.4.

Ordinatus ſimoniacè anit regularis.

Sed contrarium eſt verius, nam per ſuſceptionem ordinis incurrit excommunicationem; ac proinde per eandem non poteſt incurrere irregularitatẽ, debent enim eſſe diſtincti actus. ideo enim incurritur irregularitas, quia in excõmunicatione iam ante exiſtens, auſus eſt ordinem ſuſcipere.

DVBITATIO XXV.

Quas pœnas inducat ſimonia realis in beneficijs.

137 *Procurans alteri beneficiũ per ſimoniam realem.*

DIco Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per ſimoniam realem, eligendo præſentando, poſtulando, inſtituendo, confirmando, commendando, eſt ipſo facto excommunicatus; extrauag. Cùm deteſtabile. hoc tamen

men non habet locum in officijs Eccleſiaſticis, quæ non ſunt beneficia, neque in penſionibus, vel vicarijs temporalibus, quia dicta extrauagans non loquitur de talibus. vide Nauarrum cap.23.nu.111.

Accipiens. Dico Secundo, Qui vero beneficium per talem ſimoniam acquirit,

Primo, Eſt ipſo facto excommunicatus, extrauag. ſupra.

Secundo, Omnis collatio, & prouiſio huiuſmodi eſt nulla, nullumque Ius tribuit, dicta extrauag. vbi decernitur, vt *electiones, præſentationes, collationes, & aliæ prouiſiones beneficiorum per ſimoniam realem factæ ſint irritæ, & nullum ius tribuant, & vt prouiſi fructus non faciant ſuos; ſed ſub periculo animæ ſuæ ad eorum reſtitutionem teneantur.* Idem dicendum, ſi tu quidem ſimoniam non feciſti, ſed te ſciente, & non contradicente facta eſt ab alio pro te, cap. Nobis fuit, de ſimonia, iuncta gloſſa, & cap. Sicut tuis, eodem. vide Couarr. reg. Peccatum, p.2.§.8.nu.7.

138 *Electio non eſt irrita, ſi ſimonia pro inſtitutione committatur.* Petes, Quid ſi legitime electus, vel præſentatus committat ſimoniam pro confirmatione, vel inſtitutione obtinenda, eritne etiam ipſa electio & præſentatio irrita?

Quidam putant eſſe irritam. Ita Hugolinus ſupra c.5. ex Felino in c. Sicut tuis, de ſimonia.

Sed contrarium puto verius, quia Iure non reperitur expreſſum: imo contrarium inſinuatur c. Si confirmationem, de electione in 6. nō enim ſi poſterior actus eſt irritus, etiam prior irritus cenſeri debet. Vnde puto ſufficere, vt tollatur inhabilitas contracta per actum poſteriorem; nec opus eſſe noua electione, aut præſentatione. Si vero in priore actu ſimonia commiſſa ſit, omnes ſequentes ſunt irriti; quia vano fundamento nituntur: procedunt enim ex ſuppoſitione validitatis prioris actus.

139 *Inhabilitas.* Tertio, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, c. Nobis fuit, de ſimonia, & c. penult. de electione, vbi dicitur, Epiſcopum non poſſe diſpenſare, vt habeas Prælaturam, quæ tibi per ſimoniam te ignorante commiſſam, collata fuit; ſecus vero ſi ſit beneficium ſimplex. quod ſi hic eget diſpenſatione, multo magis is, qui ſciuit, & non contradixit, vel per ſe commiſit ſimoniam, diſpenſatione eget, ac proinde abſque diſpenſatione inhabilis eſt. nemo enim eget diſpenſatione, i. relaxatione Iuris, niſi qui Iure impeditur.

Petes, Quis poſſit hanc inhabilitatem tollere.

140 *Quis eam tollat.* Reſp. Certum eſt, ſi ſimonia ſit publica, vel deducta ad forum externum, & conſentiente beneficiario commiſſa, inhabilitatem ex ea contractam non poſſe tolli per Epiſcopum, ſed per ſolum Papam. eſt communis ſententia Doctorum: & ſatis colligitur ex iuribus citatis. Si vero ſit omnino occulta, quidam putant per Epiſcopum tolli poſſe; tum quia nullo iure reſeruatur Summo Pontifici; tum quia etiamſi reſeruata eſſet, videretur tamen conceſſa per Concil. Trid. ſeſſ. 24. c.6. ſub nomine ſuſpenſionis, vel irregularitatis, vel caſus occulti. Ita Henriquez cap. 56. de excommunicatione, & quidam alij. Quæ ſententia etſi videatur ſatis probabilis; contraria tamen eſt communior DD. tutior, & praxi conformior.

Regula de triennali poſſeſſore. Quarto, Regula de triennali poſſeſſore non prodeſt ſimoniacè ingreſſis in beneficium, ſicut nec intruſis, vt habetur in regul. cancellariæ, de triennali poſſeſſore. vide Gomezium q.12. in illam regulam, vnde etiam poſt triennij poſſeſſionem poteſt eis lis intentari, & beneficium adimi, etiamſi ſolum ſimoniam conuentionalem admiſerint; vt idem Gomezius docet. Secus eſt de alijs, qui per tantum temporis ſpatium colorato aliquo titulo beneficium poſſederunt. hi enim, ſi bona fide poſſederint, non ſolum exceptione impetentes repellunt; ſed etiam in foro conſcientiæ beneficium retinere poſſunt, vt ſup. c.6. dubit.10. probabiliter oſtenſum eſt. Prodeſt tamen hæc regula ei, quo ignorante ſimonia commiſſa eſt, vt idem Gomezius docet: quia hic non peccauit.

Quinto, Mediatores in ſimonia beneficij, & Ordinis, incurrunt pœnam excommunicationis ipſo facto, ſi ad executionem vtrinque ventum fuerit, vt patet dicta extrauag. Cum deteſtabile; vt parentes, amici, procuratores, & omnes, qui ſuam operam interponunt, vt beneficium ſimoniacè obtineatur. 141 *Mediatores.*

Petes Primo, Vtrum qui ſua authoritate beneficia permutant, has pœnas incurrant?

Reſpondeo, Communior ſententia DD. eſt incurrere, quia hi in Iure dicuntur ſimoniaci, & ſuum contractum vtrinque complent. *Commutantes ſua authoritate.*

Contraria tamen ſententia eſt probabilis, quã tenet Petrus Nauarra l.2.c.nu.435. Arragon. in fine operis, & quidam alij recentiores. fauet Couarruuias l.1.var.c.5.nu.3. in fi. & nu.5. Ratio eſt quia hic non eſt propriè dicta ſimonia, cùm non detur temporale pro ſpiritali; ſed generaliori modo ſimonia vocatur, vt ſupra oſtenſum eſt; ergo quando Iura dicunt ſimoniacos eſſe ipſo facto excommunicatos, non debet hoc extendi ad hanc ſimoniam; ſed ſolum ad eam, quæ propriè, & ſtrictè ſimonia dicitur, pęnę enim ſunt reſtringendæ. Confirmatur, quia Iura, quæ loquuntur de hac permutatione, non habent vllam pęnam ipſo facto incurrendam, ſed ſolum loquuntur de pœna ferenda, vt patet c. cum olim, de rerum permut. c. Cum pridem, de pactis, c. Sicut tuis. c. Tanta, & ca. De hoc autem, de ſimonia. Nec obſtát, quod in extrauag. Cum deteſtabile, dicatur *qui quomodolibet dando, vel accipiendo ſimoniam commiſerint &c.* quia hoc intelligendum eſt de ſimonia propriè dicta. *Non incurrũt excõicationē.*

Petes Secundo, Quid ſi per ignorantiam inculpatam ſimonia ſit commiſſa?

Reſp. Si ab alijs te ignorante, tua cauſa ſimonia commiſſa eſt, non incurris quidē pœnam excõicationis; efficeris tamen inhabilis ad idem beneficium, ita vt abſque diſpenſatione non poſſit tibi illa vice conferri: idq; in pœnam illorũ, qui ſimoniacè te promouere voluerunt; vt patet ex c. Nobis fuit, & c. Sicut tuis, iuncta gloſſa, de ſimonia. Quod ſi illi laboraſſent ignorantia inculpata, tunc neque inhabilis effecereris; quia nulla culpa commiſſa eſt, ob quam illa inhabilitas eſt conſtituta. vnde poſſet illud beneficium tibi ſecundo conferri abſque vlla diſpenſatione. Idem videtur dicendum ſi contractus ſimoniacus ab ipſo beneficiario per ignorãtiam celebratus ſit. In utroque tamen caſu beneficium reſignari debet, niſi ſecundo conferatur; quia prior collatio irrita fuit, utpote per contractum irritum facta. 142 *Si per ignorantiam commiſſa.*

Notandi tamen ſunt tres caſus, quibus non teneris beneficium reſignare, etſi illud dato pretio conſecutus ſis. 14 *Tres caſus quibus non debet reſignari.*

Primus eſt, Si inimicus tuus occultè per fraudē pecuniam dedit, eo fine ut collatio tibi facta, ſit inualida, & tu inhabilis; ut habemus c. Nobis fuit, & c. Sicut tuis literis, de ſimonia.

2.Caſus. Secundus eſt, Si tu metuens ne quis pecuniam pro beneficio tibi impetrando daret, expreſſe contradixiſti. Ita habemus cap. Sicut tuis literis, eodem. quod non tantum locum habet quando pecunia datur pro confirmatione eius, qui iam eſt electus; ſed etiam quando datur pro ipſa electione, vel præſentatione, vel collatione; vt docet Nauarrus in cap. fina. de ſimonia, & Lopez quæſt. 2. c. 106. & colligitur ex D. Thoma q. 100. ar. 6. ad 3.

144 *An teneatur reſignare ſi ſoluerit pecuniã ab alio promiſſam.* In hoc tamen caſu difficultas eſt, vtrum ſi poſt obtentum beneficium conſentias, ſoluendo pecuniam per alium promiſſam, vel refundendo ſolutam, tenearis reſignare beneficium, & reſtituere fructus perceptos.

Ad quam reſpondendum, Si non conſentias in factum alterius, ratum habendo contractum, ſeu promiſſionem ſimoniacam amici, ſed ſolum ex amicitia ſoluas id, quod ipſe amore tui dedit, vel promiſit, ne videlicet ipſe tua cauſa damnum ſentiat; *Non tenetur, ſi nõ approbat contractum.* non teneris reſtituere, imo nec peccas; vt recte Nauarrus l. 5. conſil. 10. de ſimonia, probat, illud enim ſoluere ex amicitia, ne amicus grauetur, non eſt malum, neque eſt approbare factum amici; ſicut parens ſoluendo debita filij, quæ ipſe male contraxit, non approbat facta illa, quibus contraxit; ſed id facit ex amore filij, ne ipſe infamis habeatur. Si vero conſentias approbando factum amici, iam incurris ſimoniam, & teneris reſignare beneficium, & fructus reſtituere; iuxta D. Thomam articu. ſexto ad tertium, qui id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem ſentit Panormitan. & inſinuat Nauarrus ſupra.

Sententia Adriani. Contrarium tamen, ideſt, quod non teneatur etiã in hoc caſu reſignare, docet Adrianus quodlib. 9. ar. 3. litera C. Ratio eſt, quia illa ratificatio quæ fit poſt legitimam collationem, & ius acquiſitum, non poteſt eam inficere, aut ſimoniacam efficere. *ſicut*, inquit, *ſi quis pro beneficio ſibi gratis collato, poſtea animo mercimoniali pecuniam ſolueret, non inficeretur, nec irrita redderetur prior collatio legitime facta.* Idem tenet Tancredus, vt refert gloſſa in dictum cap. Sicut. Nec obſtat, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari*, regu. 10. in 6. quia id intelligendum in ijs, quæ pendent a conſenſu ratificantis, non autem quæ antea abſolute, & plene peracta. Similiter non officit dictum cap. Sicut, vbi ſic habetur, *Ex eo quod contra prohibitionem, & voluntatem tuam (a qua poſtmodum minime receſſiſti) aliquis te penitus ignorante, pecuniam promiſit & exoluit, nihil debet tibi ad pœnam, vel culpam imputari, niſi poſtea conſenſeris pecuniam ſoluendo promiſſam, aut reddendo ſolutam.* quia hinc nihil aliud ſequitur, quam aliquid debere tibi in culpam, vel pœnam imputari, ſi conſenſeris in factum alterius. *In pœnam, vel culpam*, inquit, non autem *in pœnam, & culpam*, & quamuis diceret *in pœnam, & culpam*, non tamen inde ſequitur collationem vel confirmationem priorem fuiſſe irritam, aut beneficium debere dimitti: poteſt enim intelligi de pœna ferenda. Ego tamen non libenter receſſerim a ſententia communi. ſane talis meretur priuari; & reipſa ita ſtatutum colligunt DD. ex d. cap. Sicut. Addi poteſt

3.Caſus. Tertius caſus, Si Papa ad Papatum per ſimoniam perueniſſet, non teneretur reſignare; 145 *Pontifex ſimoniace electus.* modo a duabus partibus Cardinalium concorditer electus fuerit. Probari poteſt, ex cap. Licet, de electione, vbi Alexander III. ſtatuit, *vt ille abſque vlla exceptione ab vniuerſali Eccleſia* Romanus *Pontifex habeatur, qui a duabus partibus Cardinalium concordantibus, electus fuerit, & receptus.* Ratio eſt, quia ſi talis electio eſſet irrita, ſæpe Eccleſia poſſet eſſe ſine capite; ſaltem eſſet ſæpe incerta. Hæc ſententia eſt valde probabilis.

Contraria tamen, nempe quod talis non ſit verus Pontifex, & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibuſdam verior. Nam capitu. Si quis pecunia, d. 79. Nicolaus II. ſtatuit, *Si quis pecunia, vel gratia humana ſine concordi & canonica electione, & Cardinalium, & ſequentium religioſorum Clericorum fuerit Apoſtolicæ ſedi inthronizatus; non Apoſtolicus, ſed Apoſtaticus habeatur.* Gloſſa hoc intelligit de eo, qui per ſimoniam electus eſt ab illis, qui non habent poteſtatem eligendi, non a Cardinalibus. Sed primo, Hæc Gloſſa eſt contra textum, inquit Maior d. 25. dubitat. 1. de pœna ſimoniacorum. Deinde qui per ſimoniam electus eſt, etiam a Cardinalibus, non eſt canonice electus; quod tamen requirit iſte Canon. Idem probari poteſt ex Concilio Lateranen. ſub Iulio II. ſeſſ. 5. vbi *ſacro approbante Concilio ſtatuitur, vt electio Romani Pontificis per ſimoniam facta, eo ipſo nulla exiſtat, & ſic electo nulla in ſpiritualibus, vel temporalibus tribuatur facultas.*

Aduerte tamen, etiamſi forte ex parte rei non 146 eſſet vere Pontifex ob hos vel ſimiles Canones; tamen hoc ipſo, quo recipitur a duabus partibus Cardinalium, eſſe habendum ab Eccleſia pro Pontifice, vt patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, concurrente communi errore, in ſuis definitionibus habebit infallibilem authoritatem, Deo illi propter commune bonum Eccleſiæ aſſiſtente. *Deus illi aſſiſtet.* Vnde Eccleſia non erit incerta de ſuo capite; quia ſciet quis ex parte rei vere ſit caput, vel quis pro tali ſit habendus. Sed vtra harum ſententiarum ſit verior non eſt huius loci fuſius examinare.

DVBITATIO XXVI.

Quas pœnas inducat ſimonia confidentiæ.

Reſpondeo, Infert Primo Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahẽti. 147 *Pœna, quas incurrunt confidentiarij.* Secundo, Priuationem beneficij, in quo commiſſa eſt ſimonia.

Tertio, Priuationem reliquorum beneficiorum ante obtentorum, & penſionum.

Aduerte tamen illum non teneri hæc beneficia, vel penſiones dimittere ante ſentẽtiam: quia pœna, qua quis priuatur re ſua iam poſſeſſa, non debetur ante ſententiam, vt docet gloſſa communiter recepta, in cap. Fraternitas, 12. quæſt. 2. qua de re ſupra cap. 34. dubitat. 34. & cap. 29. dubitatio. 8.

Quarto, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cætera omnia.

Quinto, Omnia beneficia collata, & accepta in confidentiam ſimoniacam, reſeruata ſunt Sedi Apoſtolicæ, ac proinde ordinarius collator non poteſt ea conferre.

Vnde ſequitur, omnes illos, qui beneficia in quibus antea a deceſſore commiſſa fuit ſimonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quam Romani Pontificis collatione, non obtinere ea canonicè; quia non ab eo, qui poterat conferre; & conſequenter poſſe priuari, niſi per trienniũ fuerint in pacifica poſſeſſione. vide tamen quæ hac de re dicta ſunt ſup. c. 34. dub. 9. & iuxta ea hæc limita.

148 Petes, Quid ſi ſolùm contractus huius ſimoniæ ſit celebratus, & neutra ex parte cõpletur.
Debet contractus eſſe ex altera parte cõpletus.
Reſp. Tunc dictas pœnas non contrahi, vt inſinuat Nauar. ſuprà, & colligitur ex ipſa Bulla; nam ſignificatur beneficium debere eſſe ſimoniacè receptum.

Priuatio omnium benef. in tribus euentis
Notandum eſt, priuationem omnium beneficiorum & inhabilitatem ad omnia, incurri in tribus caſibus.

Primò, In ſimonia confidentię, vt dictum eſt.

Secundò, In ſimonia cõmiſſa in electione Papę, vt habemus in Cõc. Later. ſub Iulio II. ſeſſ. 5.

Tertiò, In ſimonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinãdis, occaſione examinis accipiunt; vt ſtatuit Cõcil. Tridentinũ ſeſſ. 24. c. 18. vt ſup. c. 34. dub. 16. diximus. In his tamen omnibus videtur vſu receptum vt non teneatur quis ſua beneficia dimittere ante ſententiam, vt ſuprà dictum eſt.

DVBITATIO XXVII.

Vtrum ſimonia conuentionalis inducat pœnas iuris

149 Reſpondeo & Dico Primò, Nulla ſimonia conuentionalis, excepta ea, quæ confidentiæ dicitur, inducit ipſo facto vllas pœnas iuris poſitiui. Ita Nauarrus cap. 23. numero 104. eſtque fere communis DD. præſertim recentiorum, ſi de ea conuentionali loquamur, quæ neutra ex parte completa eſt, vel de ea, in qua datum eſt quidem pretium, ſed nondum tradita res ſpiritalis.
Conuentionalis non induicit pœnas.

Si res ſpiritalis tradita pretio nondum ſoluto.
Verùm non conſentiunt DD. de ea, in qua res ſpiritalis eſt tradita, & pretium nondum perſolutum. Nam Sotus li. 9. q. 8. ar. 5. & Caietanus v. Simonia, exiſtimant hanc inducere omnes pœnas iuris, perinde ac ſi vtrinque completa eſſet. Ratio eſt, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res eſt tradita, etiamſi pretium nondum ſit perſolutum.

Sed contrarium ſine ſcrupulo teneri poteſt cum Nauarro, qui id bene probat, & ſoluit argumenta contraria. Eandem tenent Ludouicus Gomezius, & Caſſiodorus apud Nauarrum, & Couarruuias in Clementinam, Si furioſus, p. 1. §. 1. num. 7. & p. 2. §. 3. num. 4. Hugolinus tabula 4. cap. 6. & alij recentiores. Probatur, quia etſi fortè ex rigore iuris videantur hæ pœnæ contrahi per ſimoniam conuentionalem, etiam neutra ex parte completam; (eò quòd ad ſubſtantiam contractus emptionis & venditionis ſufficiat cõuentio ſeu pactum; quia conſenſu perficitur) tamen iuxta ſtylum curiæ Romanæ non cenſentur incurſæ niſi per ſimoniam realem vtrinque completam; vt teſtatur Nauarrus: non obſtante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fuiſſe recepta. Cuius ratio eſſe videtur, quòd pœnæ (præſertim graues & quæ ipſo facto incurruntur) quantum fieri poteſt ſunt reſtringendæ; ac proinde pœnæ conſtitutæ ijs, qui ſpiritalia emunt aut vendunt, reſtringendæ ſunt ad emptionem & venditionem completam; niſi expreſsè contrarium ſignificetur. lex enim puniens aliquem actum, cenſenda eſt punire actum completum. Confirmatur extrauag. Cùm deteſtabile, de ſimonia, vbi hæ pœnæ non ſtatuuntur niſi in eos, *qui conuentione facta, quomodolibet dando vel accipiendo, ſimoniam commiſerunt.*
Pœnæ reſtringendæ.

Ad rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Non magis emptionem & venditionem cenſeri completam, quando res eſt tradita nondum ſoluto pretio, quam dum pretium eſt ſolutum re nondum tradita. quod confirmatur ſupradicta extrauagãte, vbi hę pœnę ſtatuuntur in eos, *qui dãdo vel accipiẽdo pretiũ in Ordine vel beneficio ſimoniã commiſerint*: ergo non magis loquitur de eo caſu, in quo beneficium eſt traditum, quam in quo pretium eſt traditum, imò magis de hoc loqui videtur. 150

151 Dico Secundò, Si tamẽ poſtea hęc ſimoniaca pactio vtrinque in totum vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnę & retrotrahũtur ad tempus pactionis. v. g. collator cõuenit cum Petro 100. aureis de dando illi beneficio, & ſtatim illud contulit; ſed Petrus nondum ſoluit pecuniam promiſſam; nondũ incurrerunt pœnas Iuris, nec collatio eſt irrita. ſi tamen poſtea etiam poſt menſes vel annos Petrus ſoluerit, iã incurſa cenſebitur excommunicatio ab vtroque, & inhabilitas à Petro ab initio contractus, & contractus cẽſebitur ab initio nullus, & collatio inualida, vt oſtendit Nauarrus cap. 23. nu. 104. Ita enim ſeruat ſtylus curię Romanę, cui in hac re ſtandum, inquit ille.
Pœnæ retrorſum aguntur.

152 Vbi Notandus eſt caſus, in quo excommunicatio lata pendet ab euentu futuro, & poſito euentu retro agitur ad præteritum, & collatio purè facta ſimiliter eſt pendens, ita vt neque ſit abſolutè valida, neque inualida; ſed medio quodã & in differenti modo ſe habens: poſito autem euentu retrotrahitur. ſi enim pecunia promiſſa ſoluta fuerit, collatio reſoluetur, cenſebiturque ab initio irrita, & excommunicatio & inhabilitas ab ibitio cõtracta. ſi autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla cẽſura, aut inhabilitas videbitur cuntracta.
Excõmunicatio pẽdẽs ab euentu futuro. Collatio pẽdẽs.

Explicatur exemplis.
Hoc autem explicari poteſt aliquot exẽplis, Primò, In amiſſione emphyteuſis ipſo Iure incurſa; (vt emphyteuta per triennium ſoluere penſionem omiſerit) quæ amiſſio ita pendet, vt ſi dominus directus declaret ſe velle vt res illa ſit amiſſa, iudicetur amiſſa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum eſt, quando res Iure in commiſſum cecidit. ſi autem non declaret ſe velle illam reſtitui, non cenſebitur amiſſa. vt dictum eſt cap. 24. dub. 8.
Amiſſio emphyteuſis.

Ex cõmunicatio.
Secundò, In excommunicatione lata contra eum, qui ſtatuto tempore penſionem beneficiariam non ſoluerit: hæc enim excommunicatio, etiamſi ſit latæ ſententiæ, non cenſetur incurſa, niſi penſionarius declaret ſe velle vt ſit incurſa. qua declaratione poſita, retrotrahitur, ita vt cẽſeatur incurſa iam inde ab initio, quo cœpit eſſe in mora; vt docet Naua. ſuprà, & Gigas queſt. 77. de penſionib.

Status captiui.
Tertiò, In ſtatu captui. ſi enim is, qui captus eſt ab hoſtibus, poſt aliquod tempus mortuus fuerit, cenſebitur mortuus fuiſſe ab initio captiuitatis; ſi verò poſtliminio reuerſus fuerit, perinde erit ac ſi ſemper fuiſſet in ciuitate. itaque ſtatus eius pendet. §. Eius, qui apud hoſtes, iuncta gloſſa, Inſtitut. Quibus non eſt permiſſa facultas teſtandi.

Vẽditio legati.
Quartò, In vẽditione legati: ſi enim legatum venditum fuerit ab hærede, & legatarius repudiet legatum, valet venditio; ſi autem acceptet illud & velit reſtitui, non valet ab initio; L. Quędam ſunt, ff. de rebus dubijs. Idem videre eſt in

Pp 2 omni-

omnibus actibus, qui ab alterius ratihabitione pendent; iuxta ea, quæ diximus ſuprà cap. 21. dubit. 1.

153 Simili modo, in propoſito pendet collatio, excommunicatio, & inhabilitas vſque ad euentum conditionis; qua poſita retrotrahuntur hæc omnia.

Vnde inferunt DD. eum, qui per ſimoniam conuentionalem beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio non eſt abſolutè irrita, ſed aliquo modo valida, dependenter tamē ab euentu futuro: quo poſito, reſoluetur ab initio; (ſic enim habere ſtylum curiæ Romanæ teſtatur Nauarrus nu. 104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere; eritque excommunicatus & inhabilis ab initio.

Dices, Si excommunicatio illa & inabilitas retrotrahitur: ergo ſi quis poſt contractum ſimoniacum ante eius impletionnm celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Fictio retrotractionis non inducit irregularitatem. Reſpondeo negando ſequelā; quia hæc fictio retrotractionis cenſuræ non ſufficit ad inducēdam irregularitatem: vt enim incurras irregularitatem ex violatione cenſuræ, requiritur vt iā ante cenſura abſolutè ſit incurſa; alioquin non violas cenſuram: non enim poteſt violari quod nondū eſt. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitari poteſt an valeat, celebrando non fit irregularis; etiamſi poſtea iudicetur illa declaratio legitimè & verè facta; vt docet Felinus in cap. Rodulphus, col. vltima, de reſcriptis. ſimiliter ignorans ſuam excommunicationem, celebrando non fit irregularis, capit. Apoſtolicæ, de Clerico excommunicato: nempe quia bona fide egit, nec voluntariè cenſuram violauit: ergo multò minus erit irregularis in caſu noſtro, in quo cenſura nondum eſt reipſa contracta. Hęc

154 *Inhabilitas tamen.* tamen retrotractio facit, vt ſi interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quaſi tunc fuiſſet excommunicatus & inhabilis. Ratio diuerſitatis eſt, quia irregularitas pertinet ad damnum, acquiſitio beneficij ad lucrum: plus autem requiritur ad damnum incurrendum, quam ad lucrum non captandū. Vnde etſi retrotractio illa non ſufficiat ad damnum contrahendum; tamen ad lucrum non captandum ſufficit. Simili modo ignorantia Iuris excuſat ad vitandam pœnam, non tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia, & ſequent. ff. de Iuris & facti ignorantia. Vnde collatio beneficij facta excommunicato ignoranti ſuam excommunicationem, eſt inualida; vt docet Gloſſa in dictum capit. Apoſtolicæ, & Couarruuias in capit. Alma, p. 1. §. 7. nume. 3. hic tamen celebrando non fit irregularis. Vide Hugolinum capit. 6. tab. 4.

Aduerte tamen, videri quibuſdam hanc retrotractionem non habere locum in foro conſciētiæ, quia Canones id non ſtatuerunt, ſed ſolum

155 *Quorundam ſententia.* in foro externo: nemo enim verè & coram Deo eſt excommunicatus ante contumaciam, verè autem non eſt contumax, niſi cum fecerit illud, quod ſub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde contumacia nō retrotrahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam ſequentes. Denique hęc retrotractio ſolum fit per quandam fictionem Iuris, vt ſic magis puniatur, is, qui deliquit; & ſolum per ſtylum curiæ Romanę in quibuſdam cauſis eſt introducta: quod eſt ſignum pertinere dūtaxat ad forum externum. Vnde in foro conſcientiæ pœnæ ſimoniæ non cenſebuntur incurſæ niſi à tempore completæ ſimoniæ, nec retrorſum trahentur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad reſtitutionem fructuum interim perceptorum, nec cenſebitur fuiſſe inhabilis ad alia beneficia. quam ſententiam inſinuat Nauarrus cap. 23. num. 104. §. Non ignoro, & docet Henriquez, de excommunicatione cap. 19. & mihi non diſplicet.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrum pretium ſimoniacè acceptum, Iure diuino ſit reſtituendum.

Svppono, ſi is, qui accepit pretium pro re ſpiritali, tenebatur eam ex iuſtitia gratis conferre, illum Iure diuino ad reſtitutionem pretij obligari: quia accipiendo pretium, non ſolùm virtutem religionis, ſed etiā iuſtitiam commutatiuam læſit: ſicut ſi Iudex pro iuſta ſententia, aut teſtis pro teſtimonio veritatis, pretium exigeret, teneretur ad reſtitutionem. Hinc Parochus, cui aſſignata eſt congrua ſuſtentatio, tenetur ad reſtitutionem, ſi pro ſacramentorum adminiſtratione mercedem contra Eccleſiæ conſuetudinem exigat. Hoc poſito ſunt duæ ſententiæ valde celebres. 156

Prior eſt, Eum, qui accipit pretium pro re ſpiritali, iure diuino nō teneri ad illius reſtitutionem. hanc tenet Nauarrus c. 23. n. 103. & 104. & dicit eā eſſe communem Canoniſtarū & Theologorum vſque ad hoc tempus. eandem tenet Couarruuias ad regul. Peccatum p. 2. §. 8. n. 8. & cenſet eſſe communem, & Petrus Nauarra l. 2. c. 2. nu. 400. Sylueſter v. Simonia q. 20. in principio. Victoria de ſimonia p. 1. num. 4. Caiet. ar. 6. & in Summa v. Simonia cap. 3. ſub finem. 157 *1. Sententia, non teneri ad reſtitutionem.*

Probatur Primò, Quia accepta per ſimoniam mentalem non ſunt iure diuino reſtituenda: ergo neque accepta per ſimoniam externam. conſequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit ſimoniacus externus, quo internus. parumque refert vtrum id verbis exprimant, an ſola mente. Antecedens probatur ex cap. fin. de ſimonia, vbi Gregorius IX. à Legato ſuo conſultus, Vtrum Monachi ſimoniacè recepti, qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad reſtitutionem, & reſignationem ſic acceptorum, reſpondet, *Ad reſignationes ſpiritalium & temporalium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi, vtrinque taliter acquiruntur, (in quo caſu delinquentes ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia eiuſmodi non teneri.* ex qua reſponſione Pontificis euidenter colligi videtur, ſimoniacos internos non teneri ad reſtitutionem, nec temporalium acceptorum pro ſpiritalibus, nec ſpiritualium acceptorum pro temporalibus. Ideo autem Pontifex dicit eos non teneri, quia iure diuino naturali non obligantur; eccleſiaſticum enim in hoc caſu locum non habet: quia non punit ſimoniam internam, nec irritam reddit talem conuentionem, ſed ſolùm externam. Addit Caiet. v. Simonia cap. 3. reſponſum Pontificis vniuersè de omni ſimon intelligendum. *Cap. fin. de ſimonia.*

Probatur Secūdò, Si iure diuino deberet reſtitui, Pontifex non poſſet diſpenſare in retentione pretij, quod tamen eſt contra praxim, v

patet

patet extrauag. Sanè, in communibus de ſimonia, vbi Vrbanus III. diſpenſat vt accepta pro Religionis ingreſſu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re ſpirituali, quam ex officio ei præſtare non tenebatur, non facit illi iniuriam; nam res, quæ datur, digna eſt pretio; & is, cui datur, non habebat ius exigendi illam gratis à tali, ſed ſolùm fit iniuria Deo; & rei ſpirituali, vti dictum eſt. vide Victoriam ſuprà.

158 *A Iure diuino teneri.* Altera ſententia eſt, Simoniacum Iure diuino ad reſtitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlib.6.quæſt.26. Adrianus quodlib.9. art.3. litera H. Sotus lib.9.q.8.art.1. Bartolom. Medina lib.2. Summę, cap.14.§.21. Ioannes Medina q.4. de vſura reſtitut. §. Ideo videtur. Hæc ſententia mihi probatur, adhibita tamen diſtinctione. vnde.

Acceptum pro damno non tenetur reſtitui. Dico Primò, Si quis ſe priuet aliqua re ſpirituali in gratiam alterius, & pro eo damno pretium acceperit, non tenetur Iure diuino ad reſtitutionem: vt ſi quis pro reliquijs ablatis aliquid exigat. Probatur, quia nemo in me Ius habet vt ſua cauſa tenear talia damna gratis ſubire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compenſationem temporalem; maximè cùm priuare ſe bonis ſpiritualibus ſit magnum damnum ſubire. Confirmatur, quia is, qui cauſa alterius ſubit damnum temporale, poteſt exigere compenſationem: ergo etiam qui ſubit damnum ſpiritale, quod eſt maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit, ſaltem contra Iuſtitiam.

Dices, ergo licebit reliquias vendere.

159 Reſp. negando conſequ. quia agitur contra reuerentiam ſanctitati illarum debitam, dum pretio humano æſtimatur. non tamen fit iniuria illi, à quo pretium exigitur; quia Ius non habet vt ſibi gratis dentur. quare multò magis ſi tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, poſſes abſque vlla iniuria exigere aliquam compenſationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus eſt, poteſt exigere compenſationem huiuſmodi, qualem ſpes eſt poſſe obtinere, vel oblatam acceptare.

Vnde ſequitur, Regem Burgundiæ non fuiſſe obligatum ad reſtituenda ea, quæ ipſi Imperator Henricus primus dedit pro lancea in qua clauus vnus Dominicæ crucis continebatur, quam precibus & minis ab eo extorſerat; vt ſcribit Sigebertus an annum Domini 929.

160 *Si res ſpiritalis habet commodum temporale.* Dico Secundò, Conferens pretio aliquid ſpiritale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij reſtitutionem: vt ſi quis Canonicatum, Decanatu, Epiſcopatum venderet, ſi ad Religionem pretio admitteret: & in hoc caſu ſentio priorem ſententiam eſſe veram: Et ſatis probari poteſt ex capit. illo finali; de tali enim caſu loquitur Pontifex; admiſſio enim in Religionem, coniunctum habet commodum alimentorum per totam vitam, quod ſanè magno pretio apud homines æſtimatur. ſi tamen hoc pretium eſſet iudicio prudentis exceſſiuum, ille exceſſus Iure naturæ eſſet reſtituendus, quod eo ferè modo in beneficiorum, quo in officiorum ſecularium venditione definiendum eſſet.

161 Dices, Collatores non ſunt domini beneficiorum, ſed ſolùm diſpenſatores: atqui diſpenſator tenetur gratis diſpenſare bona domini ſui; præſertim quando pro officio ſuo ſtipendia aſſignata habet: alioquin pro eadem re duplex ſtipendium acciperet. collatores autem beneficiorum habent ampliſſima ſtipendia, ratione quorum tenentur munia eccleſiaſtica (inter quæ eſt collatio beneficiorum) obire: ergo ſi aliquid amplius acceperint, Iure diuino tenentur ad reſtitutionem. *Obiectio. Collatores ſũt diſpenſatores.*

Reſpondeo, Tenetur quidem diſpenſator gratis diſpenſare vt non peccet; non tamen ita vt ſemper teneatur ad reſtitutionem, ſi gratis non fecerit: tum quia ordinariè ſtipendia illa non ei aſſignata pro munere collationis, ſed pro alijs functionibus eccleſiaſticis: ſicut Regi non dantur tributa pro munere diſtribuendi officia Reipubl. ſed pro regni adminiſtratione: tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis; ſed veluti compenſationem pro emolumento, quod tibi conferre non tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Hæc tamen intellige de ſupremo collatore, qui eſt Pontifex; & de inferioribus, hoc ſuppoſito, quòd eis per Superiorem non ſit poteſtas alicuius compenſationis & emolumenti exigendi adempta. ſi enim hæc adempta ſit, tenebuntur iure diuino ad reſtitutionem. vide ſuprà dub.2.& 4. *Reſp.*

Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid ſpiritale abſque ſuo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (vt ſunt ſacramenta & ſacramentalia) iure diuino tenebitur ad reſtitutionem pretij; niſi vel putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile ſtipendium ſuſtentationis. Hanc tenent authores ſecundæ ſententiæ. 162 *Si res non habet commoda temporalia annexa.*

Probatur Primò, Quia tales res ſpiritales non habent aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi poſſint cenſeri tanti vel tanti valere; ac proinde natura ſua poſtulant vt gratis diſpenſentur: & ex altera parte fideles habent ad illas ius diuinitus conceſſum, vt à miniſtris Eccleſiæ poſſint eas petere; nec ad aliud teneantur, quàm ad miniſtrorum ſuſtentationem: ergo ſi miniſtri aliquid amplius exigant, tenentur iure diuino ad reſtitutionem. ſi enim miniſtri illas diſpenſantes non habent ius niſi ad alimenta, (eò quòd non ſint domini, ſed diſpenſatores tantùm) euidens eſt eos non tantùm rei ſpiritali vel Deo facere iniuriam; ſed etiam in proximum committere iniuſtitiam, ſi amplius exigant, & conſequenter teneri ad reſtitutionem eius, quod ſupra alimẽta acceperint. Ruſus, ſi fideles pro adminiſtratione omnium ſacramentorum & ſacramentalium iure naturæ non tenentur niſi ad miniſtrorum congruam ſuſtentationem, iniuria illis fit, ſi amplius ab eis exigatur, ac proinde iure naturæ reſtitui debet. *Fideles ſolum tenetur ad ſuſtentationem.*

Secundò, Res ſpirituales ſuperant omne pretium: ergo quantumuis magnum pretium quis exegerit, iure diuino nõ tenebitur ad reſtitutionem. non enim eſt ratio cur magis teneatur ad reſtitutionem ſi multùm exegerit, quàm ſi parum, ſi vtrumque ſuperat congruentem ſuſtentationem miniſtri, & vtrumque detur non liberaliter, ſed quia aliter res ſpiritalis, qua eget, obtineri nequit. Vnde ſi quis exegiſſet decem millia aureorum pro baptiſmo, abſolutione, vel cõ- 163 *Res ſpirit. ſuperant omne pretium.*

munione, nõ teneretur ad reſtitutionem: quod ſanè abſurdum eſt. quis enim non iudicet illum iniquè extorſiſſe tantam ſummam, eamque ſolùm datam quaſi redimendæ vexationis cauſa? Confirmatur, quia qui illam dedit, poteſt eam repetere tanquam iniuſtè exactam, & vti occulta compenſatione, ſi alia ratio non ſuppetit recuperandi.

Obiectio 1. Dices, Iſte miniſter non tenetur hoc ſacramentum ex Iuſtitia huic adminiſtrare, cùm nõ ſit eius Parochus, vti ſuppono: ergo non facit huic iniuriam, ſi pro eo pretium exigat, modò non amplius exigat, quàm res valeat: ſicut ſi non teneor tibi ex iuſtitia dare panem in extrema neceſſitate, non facio tibi iniuriam, ſi pro eo pretium exigã, niſi ſi amplius exigam quàm valeat.

Solutio. Reſp. Negando conſequentiam: etiamſi enim non teneatur ex iuſtitia conferre, ſi tamen conferre velit, vel ſi contulit, tenetur ex iuſtitia non amplius exigere, quàm ſtipendium ſuſtentationis, ad amplius enim Ius non habet. Neque ſimile eſt de pane; quia non teneor panem tibi dare gratis, ſi habes quo ſoluas, eſt enim res natura ſua & recepto hominum vſu vendibilis.

164 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Qui ſoluit pretium pro ſacramento, ſoluit illud voluntariè: ergo transfert dominium: etſi enim mallet habere gratis, tamen omnibus conſideratis, abſolutè vult illam pecuniam ſoluere: vnde cùm hoc ſacramẽtum non ſit ei ex iuſtitia debitum, & aliàs pluris valeat, cenſetur ſatis voluntariè dare ad dominiũ transferendum.

Reſp. Non datur voluntariè, niſi voluntate per iniuriam extorta. Reſp. Primò, Illud voluntarium eſſe extortum per iniuriam; (ideo enim vult dare, quia exigitur; in illa autem exactione eſt iniuria: ſicut cùm quis exigit aliquid pro eo, quod gratis facere tenebatur) ac proinde non ita transfert dominium, quin poſſit repetere, immo alter ſponte tenebitur reſtituere, propter iniuriam, qua extorſit. Secundò, Negari poteſt transferri dominium, quia non intendit donare, ſed ſolùm ſoluere quatenus debet, ſeu quatenus alter iuſtè poteſt exigere; non enim intendit cedere Iure ſuo, quod habet, vel alteri dare amplius Iuris quàm habet: ſicut qui ſoluit vſuras, non transfert dominium; quia non intendit vſurario plus Iuris dare, quàm ei debeatur: vt enim ibi deeſt titulus cur ſoluantur vſuræ, ita hic deeſt Ius ad pretium exigendum.

165 *Ad argumenta initio allata.* Ex dictis facilè eſt ſoluere argumẽta alterius ſententiæ.

Ad Primum, Illud caput variè a DD. explicatur. Vide Sotum l. 9. quæſt. 8. articu. 1. ad ſextum, vbi aliquot expoſitiones refert, & refutat deinde ponit ſuam nihilo meliorem, quam fusè refutat Petrus Nauarra; & meritò, quia omnino falſa. Sed dicendum breuiter, Pontificem loqui de admiſſo ad Religionem pro pecunia, & hanc pecuniam non eſſe neceſſariò reſtituendam, nempe quia retineri poteſt à Monaſterio pro alimentis Religioſi: nulla autem erat ratio vniuersè de omni ſimonia reſpondendi, quidquid Caietanus & alij dicant: quia non niſi de certa ſpecie rogabatur: cur enim Pontifex ſine vlla neceſſitate de re tam obſcura vniuersè definiat?

Ad Secundum Reſpondeo, Pontificem non poſſe diſpenſare in retentione pretij, niſi quando res ſpiritalis aliquid temporale annexum habet pretio æſtimabile, vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & ſecundam propoſitionem.

Ad Tertium: Satis conſtat ex dictis, eum, qui pretium & exigit ſuſtentationem ſuperans, iniuriam facere; & quamuis alter non habeat Ius vt ſibi conferatur omnino gratis, non tenetur tamen amplius dare, quàm quod ad conuenientem ſuſtentationem pertineat.

DVBITATIO XXVIIII.

Vtrum res ſpiritualis per ſimoniam acquiſita, ſit Iure diuino dimittenda.

Qvidam DD. ſentiunt eſſe dimittendam. 166
Ita Adrianus quodlib. 9. art. 3. litera I. Armacanus l. 10. quæſtionum Armeniacarum capit. 23. vbi generatim docet, quoties peccatum dat cauſam prouiſioni, prouiſum teneri beneficium ſic acquiſitum reſignare vt, ſi ambitione, mendacio, hypocriſi, vel adulatione adeptus eſt.

Non tenetur Iure diuino reſignare. Sed communis ferè ſententia DD. eſt, non teneri Iure diuino reſignare. vide Nauarrum ca. 23. num. 103. & 104. & Couarr. reg. Peccatum p. 2. §. 7. Probatur de beneficio, de quo potiſſimũ eſt difficultas; huius enim collatio fuit valida: nam in collatore fuit poteſtas & voluntas traſferendi beneficij; verbi gratia in Petrum, & Petrus fuit capax, & habuit voluntatem acceptandi. hæc autem in quauis re ſufficiunt ad transferendũ dominium, ſeu Ius in re; Nec obſtat Primò, Quòd aliquid pro illa tranſlatione ſit datum; quia etſi hoc ſit contra honorem diuinũ, non tamen adimit collatori poteſtatem conferendi, nec collatarium reddit incapacem ad acceptandum, vt patet in ſacramentis. Secundò, Per alia peccata homo non efficitur iure diuino incapax beneficij: ergo neque per peccatum ſimoniæ: ergo non tenetur reſignare, modò pœniteat eum peccati. Tertiò, Si talis collatio eſſet irrita, ſequeretur, eum, quo ignorante & prohibente ſimonia commiſſa eſt, teneri ad reſtitutionem, (quia obtinet per ſimoniam) quod tamen falſum eſſe conſtat ex cap. Sicut tuis literis de ſimonia. Quartò, Profeſſus per ſimoniam eſt verè Religioſus, vt omnes docent: ergo etiam conſecutus beneficium per ſimoniam, eſt verè beneficiarius, ſecluſo Iure poſitiuo. Quintò, Probatur allata ratione; Ideo tenetur venditor rei ſpiritalis reſtituere pretium, quia per iniuriam exegit; atqui hæc ratio non habet locum in emptore, quia emptor nullam iniuriam facit venditori ſi pretium offerat pro re ſpiritali: ergo non tenetur eam reſtituere.

Dices Primò, cap. Si quis, 1. q. Gregorius I. ſignificat, eam, qui ſimoniacè ſacerdotium vel dignitatem acceperit, niſi ſponte reliquerit, in æternum periturum. *Obiectio 1.*

Reſpondeo, Inde non ſequitur eum Iure diuino teneri reſignare beneficium, aut eſſe ſuſpenſum ab executione ſacerdotij; ſed Iure eccleſiaſtico valde antiquo, quod iam tempore Gregorij vigebat. *Reſp.*

Dices Secundò, Ille accepit contra voluntatem Domini, qui ſicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non poteſt retinere. 167 *Obiectio 2.*

Reſp.

Nõ retinet contra Domini voluntatem. Reſp.

Reſp. Neg. conſequentiam, etſi enim collatio & acceptio ſimoniaca ſit contra Domini voluntatem; (quia cùm ſit, abſque debita reuerentia tractatur res ſpiritualis, dum inſtar rei prophanæ cum temporali commutatur) tamen poſtquam facta eſt, in retentione non eſt iniuria, nec agitur quidquam contra Domini voluntatem, modò debitè adminiſtretur: ſicut qui ordinem ſacrum accipit in peccato, accipit illũ contra Domini voluntatem, tamen non fungitur eo contra Domini voluntatem, vbi peccatũ illud pœnitentiam deleuerit.

DVBITATIO XXX.

Vtrum omne, id quod ſimoniacè acceptum eſt, Iure eccleſiaſtico debeat reſtitui.

168 *Solum beneficium dimittendum.*

RESpondeo & Dico Primò, Si loquamur de re ſpiritali ſimoniacè accepta, non tenemur eam reſtituere; niſi ſit beneficium eccleſiaſticum: hoc enim debere dimitti Iure eccleſiaſtico, patet extrauag. Cùm deteſtabile, de ſimonia. Sub beneficio etiam penſionem ſpiritalẽ cõprehendo, quia videtur eadem ratio; maximè vbi Bulla Pij V. recepta. Cætera autem ſpiritalia vel dimitti non poſſunt, vt ſunt ſacramenta (niſi quoad vſum; quod ſolùm locum habet in Ordinibus, a quibus ſimoniacè ordinatus ſuſpenditur) vel non ſunt dimittenda ante ſententiam, quia Canones aliud de illis non ſtatuerunt. ſic ſimoniacè admiſſus in Monaſterium, non tenetur illud antè ſententiam dimittere. Idem puto dicendum de reliquijs ſimoniacè comparatis.

Obiectio.

Dices, Omnis pactio in ſpiritalibus eſt irrita, & nullius momenti; vt habetur cap. fin. de pactis, & cap. Præterea, de tranſactionis & alibi.

Reſpondeo, Inde tantùm ſequi, rem ſpiritalem, quæ reſtitui poteſt, eſſe reſtituendam, ſi repetatur, & pretium pro ea datum reſtituatur; nõ autem altero non repetente, aut nolente pretiũ reddere; etſi enim pactum ſit irritum, non tamẽ obligat ad mutuam reſtitutionem cum damno partis; niſi Superior in pœnam cogat.

169 *Pretium reſtituendum.*

Dico Secundò, Quod ad prætium attinet, illud iure poſitiuo reſtituendum.

Primò, Si acceptum pro beneficio; vt patet cap. De hoc, de ſimonia. vbi Alexander III. Toletano Archiepiſcopo ſcribens ait; *Regem & Principes eius debes inducere, vt ſi qua receperint a præfato Epiſcopo, vt eius electioni præſtarent aſſenſum, Eccleſię Exonienſi ſine diminutione reſtituant, cum ea ſine graui ſuæ ſalutis periculo retinere non poſſint.*

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum ſacramentorum, aut ſacramentalium; & notabiliter excedat id, quod pro ſuſtentatione exigi poterat, iuxta ea, quæ diximus dubitat. 28.

Non tamen ante ſententiam, ſi pro admiſſione ad Religionem.

Tertiò, Si acceptum pro admiſſione in Religionem; cap. Veniens, de ſimonia. vbi Pontifex mandat, vt Abbas & Monachi compellantur reſtituere id, quod acceperant à quodam, vt eum in Monachũ admitterẽt. Puto tamen eos ad hoc non teneri ante ſententiam, ſi admiſſus in eo Monaſterio permaneat; quia ratione alimentorum videtur poſſe retineri. Quod cõfirmatur, quia reſtitutio ante ſententiam eſſet facienda ei, qui admiſſus eſt; vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi conſentiunt vt pro alimentis retineatur. Adde vrbanũ III. extrauag. Sanè, in cõmunibus de ſimonia, permittere vt ſic acceptũ retineatur, modo non in priuatum vſum Abbatis vel Abbatiſſæ, ſed in communem vſum Conuentus conuertatur.

DVBITATIO XXXI.

Cui debeat fieri reſtitutio pretij, & an ante ſententiam Iudicis.

SVppono, ſi aliquid temporale acceptum ſit pro conferendo beneficio, vel alia re ſpiritali non ſecuta collatione, Iure naturæ reſtituendum ei, à quo acceptum eſt. Ita Victoria, relectione de ſimonia p.2. num.6, Caiet. v. ſimonica cap.3. Sotus l.9. q.8. art. 1. ratio eſt manifeſta; quia deeſt titulus cur poſſit retineri, cùm illud, pro quo datum eſt, non præſtetur, ac proinde debet reddi ei, à quo acceptum; cùm iura non iubeant alteri dari. Couarruuias tamen ad regul. Peccatum, p.2. §.2. nu.7. in fine, putat reſtituendum in pios vſus, ſed ſolùm probat non poſſe repeti in foro externo. 170 *Datum, re ſpiritali non tradita, reſtituendum danti.*

Si verò beneficium ſit traditum, ita vt vtrinque ſimonia ſit completa, ſunt duæ ſententiæ DD. Quidam enim putat pretium acceptum in hoc caſu, ante ſententiam Iudicis eſſe reſtituendum ei, qui dedit: poſt ſententiam, cui Iudex adiudicauerit. Ita Sotus l.9. quæſt.8. artic.1. Bannes 2.2. quæſt.32. art.7. & multi DD. huius ætatis. Ratio eſt, quia is, qui pretium dedit, non amiſit pretij dominium, non enim tranſtulit eius dominium in venditorem rei ſpiritualis; cùm hic Iure ſit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi: neque ille intendit à ſe abdicare dominium alia ratione, quàm transferendo in venditorem: ergo cùm in hunc non ſit tranſlatum, verè manſit apud emptorem: ergo illi reſtituendum. Si dicas Eccleſiam illum priuaſſe dominio; Reſpondẽt, talem priuationem non fieri niſi per legem pœnalem, quæ neminem ante ſententiam ita re ſua priuat vt eius dominium amittat. Hæc ſententia non eſt improbabilis. 171 *Sententia Soti &c.* *Reſtituendum ei, qui dedit.*

Contraria tamen, id eſt, etiam ante ſententiam Iudicis pretium iſtud eſſe reſtituendum Eccleſiæ, eſt multò probabilior & verior. Tenet D. Thomas 2.2. quæſt.32. ar. 7. vbi dicit, *pretium ſimoniacum non eſſe reſtituendum danti ſed in eleemoſynas erogandum.* Idem expreſsè docet q.62. art.5. ad ſecundum neque intelligit poſt ſententiam Iudicis, ſed abſolutè; explicat enim de quib. poſſit fieri eleemoſyna. Syluester v. ſimonia, qu.20. dicit *eſſe dandum Eccleſiæ, in cuius iniuriam ſimonia eſt commiſſa; niſi Epiſcopus & Capitulum ſit particeps ſimoniæ: tunc enim dandum pauperibus, vel alteri Eccleſiæ.* Couar. ad regul. Peccatum p.2. §.2. num.7. dicit hanc eſſe communem DD. ſententiam. Idem tenent Victoria & Caietan. ſuprà. Denique DD. omnes, quod ſciam, qui fuerunt ante Sotum; Canoniſtæ in cap. De hoc, & cap. Audiuimus, de ſimonia. Probatur ex dicto ca. De hoc, vbi Pontifex apertè dicit, Regem & Principes inducendos vt reſtituant Eccleſiæ; loquitur autem ante ſententiam & in foro conſcientiæ; & cap. Audiuimus, eodem tit. vbi præcipit vt Epiſcopi, ſi aliquid exegerint vt permittant in Eccleſijs ſibi ſubiectis Clericos inſtitui, Monachos profiteri, mortuos ſepeliri, reſtituant duplum, applicandum *Altera verior eſſe reſtituendam Eccleſiæ.*

dum in vtilitatem loci, in cuius ſtipédium id factum Intelligit *ante ſententiam*, quia ordinariè nõ eſt Iudex, qui Epiſcopos de his condemnet. &
172 ita parum vtilis eſſet illa conſtitutio. Tertiò, Cõ tra mentem Eccleſię eſt vt reſtituatur dãri, quia Eccleſia intendit vtrumque punire. Nec obſtat, quòd pœna non dicatur deberi ante ſentẽtiam; quia quòd ille teneatur rem illam, quæ ſua non eſt, dare Eccleſiæ, vel expendere in pios vſus, nõ eſt pæna, ſed ſimplex pręceptum: cùm enim non poſſit eam retinere, graue non eſt ei quòd debeat illam tali modo expendere. Similiter non obſtat, quòd non ſit vlla conſtitutio Eccleſiæ, qua dans, hoc ipſo, quo dat, amittat dominiũ; quia id non eſt neceſſe: fateor enim manere dominium apud dantem; & ideo ſi ei reſtituatur, poſſe retinere; quia non ipſe, ſed qui accepit, iubetur in pios vſus expendere: vnde non priuatur dominio vi legis immediatè, ſed actu & reſtitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim poteſt iubere, vt rem alienam, quę apud te eſt, expendas in pauperes, quando iuſta cauſa ſubeſt & hoc ipſo, quo datur pauperibus, prior dominus amittit dominium. hæc eſt mens Canonum citatorum

Ad argumenta.

Dices, capitulo. Veniens, de ſimonia, pretium iubetur reſtitui illi, à quo acceptum, nempe Monacho ſimoniacè recepto, qui illud dederat. 173

Reſpondeo, Id ideo factum, quia ille abſque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu conſuetudinis exacta) & volebat ſe ab eo Monaſterio expedire, vt rectè Couarruuias ſuprà, & Hugolinus capitu. 2. §. 1. tabul. 4. quòd ſi ipſe peccaſſet, non fuiſſet ei reſtituta, ſed fuiſſet conuertenda in vſus Eccleſiæ Monaſterij, vel potiùs in eleemoſynas pauperum.

Fructus cui reſtituendi.

Petes, Cui ſunt reſtituendi fructus percepti ex beneficio ſimoniacè accepto?

Reſpondeo, Hi fructus reſtituendi ſunt, etiam ante Iudicis condemnationem; quia ex re 174
aliena nõ bona fide percepti. reſtituendi autem ſunt vel ærario Apoſtolico; vnde ſuper illis poteſt fieri compoſitio cum Pontifice; vel Eccleſię, vel in pios vſus. vt docet D. Thomas artic. 6. ad quartum; vel etiam ſucceſſori; vt doce Nauarrus lib. 5. conſil. 62. de ſimonia. puta vbi eſt conſuetudo vt fructus beneficij vacantis dentur ſucceſſori.

SECTIO SEXTA.

DE RELIGIONE.

Religio prima pars Iuſtitiæ.

E*Xplicatis ijs quæ ad* Iuſtitiam *ſtrictè acceptã pertinẽt, ſequitur vt agamus de* Religione, *quæ inter partes Juſtitiæ primum locum obtinet. Eſt enim* Religio, *vt hic accipitur, Iuſtitia quædam creaturę ad Deum, qua ipſa ſuo creatori debitum cultum & honorem perſoluit. vnde ipſa primum & ſummum debitum, quod in homine naſci poteſt, reſpicit, hominemque inclinat, vt illud quantum fieri poteſt ſuo authori exſoluat. Aliquando accipitur pro ſtatu eorum, qui certis votis obſtricti ſunt Deo, de quo infrà ſuo loco. Continebit iſta ſectio capita decem. Primum erit, De religione in genere. Secundum, De oratione & laude Dei. Tertium, De ſacrificio & adoratione. Quartum, De decimis. Quintum, De Voto. Sextum, De ſtatu religioſo. Septimum, De iuramento & adiuratione. Octauum, De ſuperſtitione, eiuſq; ſpeciebus. Nonũ, De magia. Decimum, De irreligioſitate.*

CAPVT XXXVI.

De religione in genere.

Conſtat dubitationibus 4.

DVBITATIO I.

Quid ſit religio. D. Thom. quæſt. 81.

Religio unde dicta.

1 REligio græcis dicitur θρησκεία à Thracibus ducta origine, vt quidam volunt, apud quos plurimùm cæremoniæ viguere, (hinc ἐθελοθρησκεία apud Apoſtolum ad Colloſſenſes 2. id eſt, arbitrarius cultus) & θεοσέβεια, id eſt, cultus Dei. Nomen *Religio* ductum eſt, vel à *relegendo*, quòd ea quæ ad Dei cultum pertinent, ſæpe animo ſint reuoluẽda, & veluti relegenda, vt vult Iſidorus libro decimo etymologiarum capitu. 17. ex Cicerone: vel à *religendo*, quòd per eam, Deum, quem per peccatum reiecimus, reeligamus, vt inquit Auguſtinus libro decimo de ciuitate capitu. 4. vel à *religando*, quòd Deo nos aſtringat & alliget; Ita Lactantius libro quarto diuin. Inſtitut. cap. 28. D. Aug. lib. 1. retract. cap. 13. & D.

& Diuus Hieronymus in cap. 9. Amos, quæ deriuatiuo maximè videtur nomini & rei conſentanea.

Quid ſit. 2 Definitur à D. Auguſtino l. 83. qq. q. 31. ex Cicerone hoc modo, *Religio eſt virtus, quæ ſuperioris cuiuſdam naturę, quam diuinam vocant, cultum, cerimoniamque adfert.* Planius ſic, *Religio eſt virtus, quæ debitum cultum Deo, tanquam primo rerum omnium principio exhibet*, vbi

Cur debeatur cultus. Notandum eſt, ſicut hominibus ob potentiam, ſapientiam, virtutem, & cuiuſuis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus; ſeu honor; quo illam eminentiam cum quadam noſtri demiſſione teſtemur; ita Deo ob ſingularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam habet vt Deus eſt, ſeu vt primum principium & ſupremus omnium Dominus, debetur quidam ſingularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali, quo illius excellentiam, & ſuam ſubiectionem & in omnibus dependentiam teſtetur. Ad hunc honorem exhibendum inclinat *religio*.

Obiectum religionis. 3 Itaque obiectum religionis eſt omne teſtimonium, & ſignum ſiue internum, ſiue externum, quo diuinam excellentiam cum quadam noſtri ſubmiſſione proteſtamur. Dico, *cum quadam noſtri ſubmiſſione*, quia non ſolùm Deo debitum eſt vt ipſius excellentiam teſtemur nudè & abſtractè; ſed etiam vt eam teſtemur reſpectu noſtri, profitendo noſtram ſubiectionem & dependentiam ab ipſo; vt ait D. Thomas 2. tertia & hoc ipſum, nomen *cultus* inſinuat, quod ſubmiſſionem inuoluit. vnde *religio* vtrumque profitetur: ac proinde non poteſt eſſe niſi in creatura, & reſpectu ſui principij.

Cui competat.

Actus humilitatis. 4 Dices, Se alteri ſubmittere, & hanc ſubmiſſionem aliquo ſigno profiteri, eſt officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem.

Reſpondeo negando conſequentiam, quia diuerſa ratione ad diuerſas virtutes ſpectare poteſt. Eſt enim actus humilitatis, ſi fiat quia congruit noſtræ vilitati, vt intra limites noſtræ conditionis nos contineamus, ne per elationem eos extra feramur. Eſt actus religionis, ſi fiat animo declarandi eminentiam diuinam, ſeu vt ipſam honoremus ſubmiſſione noſtri.

Explicantur ſingula partes. 5 Ex his facilè poteſt intelligi definitio aſſignata. Eſt igitur religio virtus, quia habentem bonum efficit, eiuſque opus bonum reddit & laudabile, laudabile enim Deum colere. In hoc autem conſiſtit ratio virtutis; vt ſæpe docet D. Thomas ex Ariſtoth. 2. ethic. capit. 6.

Cultus. *Quæ cultum exhibet*, *cultus* idem eſt hoc loco, quod honor, non ſimpliciter, ſed cum quadam ſubmiſſione noſtri exhibitus: quam ſubmiſſionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. itaque honor eſt quid communius cultu. Porro honor generatim nihil eſt aliud, quàm teſtimonium excellentiæ alterius, ſiue id verbis fiat, vt cùm aliquis laudatur, ſiue geſte corporis: vt genuflexione, apertione capitis, ſubmiſſione corporis: ſiue rebus externis, vt erectione ſtatuę, deſcriptione elogij, inſtitutione feſtorum, ludorum, & ſimilibus. hæc enim omnia ſunt ſigna quædam, quibus alterius excellentiam ſignificamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum*, cum enim Deus, quà Deus, infinita excellentia in omni genere perfectionis ſimplicis & puræ ſit præditus, peculiari honore ſupra omnes creaturas eſt dignus: cumque idem ſit primum principium, à quo omnia habent eſſe, vitam, & omnia, naſcitur in creatura rationali, quæ hoc poteſt apprehendere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, & in Deo ius vt illum exigat. Itaque hoc debitum fundatur in eſſentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. ſicut enim Principi, quia ab eo quodammodo dependet tranquillitas publica, & felix ſtatus Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius poteſtatem & beneficentiam, noſtramque ſubiectionē profiteamur: Ita Deo, quia ab ipſo dependet eſſe, vita, & bonum omne noſtrum, debetur ſingularis, veluti quoddam tributum, quo hoc ipſum cum profunda noſtri ſubmiſſione teſtemur. Itaque illis verbis, *tanquam primo rerum omnium principio*, ſignificatur ſimul cauſa cur Deus hoc cultu ſit dignus, (ratio enim primi principij includit vel ſupponit omnem excellentiam perfectionionis) & cur a creatura ei ſit debitus. *Debitum religionis.*

Quatuor actus in officio religionis. 6 Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum eſt, in officio religionis quatuor actus ſpectari poſſe, qui quò perfectiores ſunt, eò profectior eſt huius virtutis functio. Primus eſt, Conſideratio infinitæ maieſtatis Dei, & omnia ab ipſa pendere. Secundus eſt, conſideratio noſtri nihili; id eſt, nos ex nobis nihil eſſe, nihil habere; ſed quidquid ſumus & habemus, Dei eſſe, & à Deo aſſiduè pendere. Tertius, Profunda mentis ſubmiſſio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipſa interiùs teſtetur. Quartus, Eorundem profeſſio exterior, verbis, geſtu corporis, vel alijs modis.

Primus & ſecundus ſupponuntur religioni tanquam fundamentum.

Actus internus religionis. Tertius, nempe ſubmiſſio illa, eſt actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus; alterum voluntatis, qui eſt affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio eſt volita; alterum intellectus, quo eadem præſtatur & executioni mandatur. cùm enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum ſignis corporalibus, ſed ſpiritalibus, quæ non videntur eſſe alia quàm apprehenſiones intellectus, aut locutiones ſpiritales: nulla enim in rebus ſpiritalibus poſſunt eſſe ſigna his meliora aut ſignificantiora. ſicut ergo homo alterum honorat, ſubmittendo ſe illi geſtu corporis; ita illi Deum honorant, ſubmittendo ſe illi ſignis ſpiritalibus, nempe profitendo ſpiritali locutione ipſius maieſtatem & ſuum nihilum reſpectu ipſius, & omne bonum ab ipſo deſcendere, ſeque totos ab ipſius obſequium offerendo. idem facit homo interiùs implicitè vel explicitè, dum Deum honorat.

Quartus actus, ſcilicet exterior ſubmiſſio in hominibus, immediatè eſt ſignum internæ ſubmiſſionis. nam vt ait D. Auguſtinus l. 19. de ciuitate cap. 5. *ſacrificium viſibile inuiſibilis ſacrificij eſt ſacramentum*, id eſt, *ſacrum ſignium*. mediatè verò eſt ſignum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipſa. Sic voces immediatè ſunt ſigna conceptuum & affectionum animi; mediatè verò ipſarum rerum.

DVBI-

DVBITATIO II.

Vtrum religio à cæteris virtutibus diſtinguatur & quomodo.

D.Thomas quæſt. 81. *ar.* 3.4.5.

7 *A temperantia & fortitudine.*

REſpondeo & Dico Primò, Religionem diſtingui ab ijs virtutibus; quæ hominem rectè componunt in ſeipſo, ſeu non ad alterum vt à temperantia & fortitudine: nam religio diſponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quæ tantùm ipſum ſubiectum reſpiciunt.

8 *A Iuſtitia miſericordia.*

Dico Secundò, Diſtinguitur etiam ab omnibus ijs, quæ hominem diſponunt in officijs ad proximum; vt à miſericordia & Iuſtitia particulari. quia religio diſponit hominem ad Deum.

Iacobi 1.

Dices, Iacobi 1. dicitur, *Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc eſt, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo*. hic religio conſtituitur in operibus miſericordiæ, quæ ſunt ad proximum, & in cuſtodia ſui a peccatis, quæ per omnes virtutes agitur.

Reſpondeo, Eſſe locutionem cauſalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoque illorum nomen per metonymiam accipit. & hi effectus ſunt ſignum veræ religionis: nemo enim hæc præſtat, niſi vera religione imbutus. ſic prioris ad Corinth. 13. dicitur, *Charitas patiens eſt, benigna eſt*, &c. Adde, Apoſtolum non velle explicare quid ſit religio, ſed qualis religio conſtituat hominem mundum & immaculatum ante Deum, ea nimirum, quæ habet illos effectus.

9 *A theologicis.*

Dico Tertiò, Diſtinguitur etiam à virtutibus theologicis. Ita D. Thomas ar. 5. *A fide* quidem, quia fides eſt virtus intellectus, religio affectus. Sæpe tamen *fides* vocatur *religio*, quia eſt religionis fundamentum, & regula. ſic vera fides dicitur vera religio, falſa fides, religio falſa. *A ſpe & charitate* diſtinguitur, quia hæ virtutes immediatè attingunt ipſum Deum, tanquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum vt ipſe eſt bonum ſuum: vult enim ipſam diuinitatem, & omne bonum, ipſi Deo, vt ipſi in ſe bene ſit: ſpes illum deſiderat & ſperat vt eſt bonum noſtrum. Itaque inclinant in actum internum, qui proximè verſetur circa ipſum Deum. Religio verò non verſatur immediatè circa Deum, ſed circa cultum Dei, id eſt, circa ſigna interna vel externa, quibus Deus honoratur, & colitur.

10 *Obiectio 1.*

Dices Primò, Obiectum formale religionis eſt excellentiam diuina: ergo verſatur proximè circa Deum, ac proinde eſt virtus theologica. Antecedens probatur, quia ſicut Deus propter ſuã bonitatem diligitur charitate; ita propter diuinitatis excellentiam colitur religione: & ſicut Deo credimus per fidem, propter authoritatem diuinam. ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

Reſp. *Religionis obiectum.*

Reſpondeo, Excellentiam diuinam propriè non eſſe obiectum religionis; ſed cultum diuinũ, qui eſt actus externus religionis. Illud enim eſt obiectum virtutis, in quod ipſa virtutis immediatè tendit, atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, ſed in eius cultũ: eſt.n. affectus quidam erga cultũ diuinum, quatenus Deo debitus eſt & congruens. vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino ſpectata; eſt ratio formalis obiectiua religionis. cum enim religio ſit iuſtitiæ pars, neceſſariò reſpicit debitum alteri. Confirmatur à ſimili; nam ita ſe habet religio ad Deum, ſicut Iuſtitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum Iuſtitiæ particularis non eſt proximus, ſed res proximo debita: ergo ſimiliter obiectum religionis non eſt Deus aut excellentia diuina; ſed cultus Deo debitus; vt ſacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes cerimoniæ, quibus diuinitas honoratur. excellentia tamen diuina eſt obiectum formale cultus diuini: eſt enim ratio cur Deus ſit colendus. Quare cùm cultus diuinus ſit actus externus religionis, quem religio tanquam proximum obiectum reſpicit, ſequitur Deum eſſe obiectum remotum religionis, quia eſt id, cui ob ſuam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus artic. 5. & paſſim DD. diſtinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum. Propinquum vocant obiectum quod; id eſt, quod ipſa virtus appetit & affectat; & hoc eſt cultus diuinus. Remotum, obiectum cui, id eſt, cui aliquid exhibet: hoc eſt ipſe Deus, propter ſuam excellentiam.

Obiectum cultus diuini eſt excellentia diuina.

Obiectũ quod, & obiectũ cui.

Obiectum virt. theolog.

At virtutes theologicæ proximè in Deum tendunt & ipſum immediatè per ſuum actum internum attingunt, vt oſtenſum eſt. Deinde ſi in illis velimus diſtinguere obiectum quod & obiectum cui; Deus non ſolùm eſt obiectum cui, vt in religione; ſed etiam obiectum quod. Id enim quod charitas Deo vult, eſt potiſſimùm ipſa diuinitas, & diuinæ profectiones: & quod fides credit, eſt Deus ipſe, conſideratus vel in ſeipſo, vel vt eſt principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale obiectum quod ſpei, eſt ipſe Deus. Nec refert obiectum cui eſſe ipſum hominem; quia ſpes ad amorem concupiſcentiæ pertinet, qui ſpeciem ab obiecto quod, non cui, accipit. At totum obiectum quod religionis eſt creatum: quidquid enim ipſa vult, eſt opus noſtrum.

Charitas.

Nec obſtat, quòd charitas etiam bona extrinſeca & creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc ſolùm ſunt obiecta ſecundaria & materialia, à quibus virtus ſpeciem non accipit. Simili modo, quæ fides extra Deum credit, ſecundaria ſunt.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis eſt ipſe Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu vt ipſe bene ſit: fides credit omne verum, quod ipſe reuelauit, propter ipſius authoritatem. at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, eſt ratio debiti: ideo enim vult cultum Deo exhibere, quia eſt veluti tributum, quod creatura debet ſuo creatori; ſicut ante exemplo Iuſtitiæ particularis oſtenſum eſt: Neque verum eſt (ſi propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in ſuo obiecto ſpectare: nam charitas non vult Deo bonum præciſè, quia illud ei eſt debitum, nihil aliud ſpectando, quàm vt huic debito fiat ſatis: hoc enim potiùs ad quandam Iuſtitiam erga Deum, quam ad charitatem pertinet; vt exemplis humanis facile oſtendi poteſt. ſed ſolùm ſpectat ipſum bene eſſe Dei: ideo enim omne bonũ illi vult, vt ipſi bene ſit; ſicut amicus vult amico bonum vt ei bene ſit, non ſpectans an hoc

ſit illi

ſit illi debitum, an non; quamuis malit vt ſit ei debitum quàm indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hęc paulò fuſiùs, quia res nonnihil difficilis, & à pleriſque non ſatis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter ſuam diuinitatem, non ſequitur immediatè verſari circa Deum virtutem religionis, ſed ipſum cultum, qui eſt obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio ſolùm mediatè circa Deum verſetur, non tanquam obiectum quod, ſed cui, vt di-

Quomodo Deus ſit obiectũ cultus.

ctum eſt. religio enim non inclinat immediatè in Deum, ſed in aliquid Deo exhibendum, quo ipſius maieſtatem ſignificet & teſtetur; ſicut Iuſtitia particularis non inclinat immediatè in proximum, ſed in aliquid proximo reddendũ. Cùm dico Deum eſſe obiectum cultus, non eſt ita intelligendum, quaſi colere & honorare Deum, ſit actu vitali ipſum tanquam obiectum materiale, vel formale attingere, aut circa ipſũ per modum actus vitalis verſari; (ſicut Deum amare, Deo credere) ſed eſt illum attingere aliquo ſigno, tanquam ſignatum, vel ſicut attingitur is, cui aliquid offertur.

11 *Obiectio 2.* Dices Secũdò, Oratio & laus attingunt Deũ immediatè, tanquam obiectum, & tamen ſunt actus religionis.

Reſp. 1. Reſpondeo Primò, Non ſunt actus interni immediatè à virtute religionis eliciti, ſed externi ab ea imperati. externos voco reſpectu virtutis religionis, quæ eſt in voluntate; ſunt enim obiecta illius, in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent ſedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis, ſpectandum eſt ex actu interno, in quem virtus immediatè inclinat, qui in propoſito eſt amor cultus diuini.

Reſp. 2. Secundò Reſpondeo, Illos duos actus non attingere Deum, ſicut actus vitalis ſuum obiectum, ſed ſicut ſignum attingit ſignatum: ſunt enim actus religionis vt ſigna & teſtimonia diuinæ excellentiæ & noſtræ ſubiectionis. Hinc fit vt à varijs virtutibus imperari poſſint. oratio enim, quatenus per eam implicitè teſtamur Deum eſſe authorem omnium bonorum noſtrorum, habere omnium ſcientiam, & prouidentiam, (hoc enim orando Deum, ipſo facto inſinuamus) eſt actus religionis. quatenus per eam petimus ſalutem, & ad ſalutem opportuna, eſt actus imperatus ſpei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, eſt actus imperatus à charitate. proximè autem ſemper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia ſunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei reſultantes, vt infrà capit.40.nume.28. ex mente D. Thomæ oſtendetur. Actus autem virtutum theologicarum longè aliter Deum attingunt, nempe vt obiectum cognitum & amatum propter ſemetipſum.

Quomodo actus externi relig. imperentur à varijs virtutibus.

12 *Obiectio 3.* Dices Tertiò, Auguſtinus in Enchiridio cap. 3. dicit Deum coli fide, ſpe, & charitate: ergo religio eſt virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Reſp. 3. Reſpondetur Primò cum D. Thoma art. 5. ad 1. Dictum S. Auguſtini intelligendum cauſaliter, quia virtutes theologicæ cauſant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, & actus eius imperant.

Deus colitur fide, ſpe, charitate.

Secundò, Reſponderi poteſt & meliùs, religionem & cultum interdum accipi generatim pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque inſtar ſacrificij Deo eſt acceptum. Sic poteſt intelligi illud Iacobi 1. *Religio munda & immaculata*, &c. & paſſim in ſcripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum* & *ſeruire Deo*. *ſeruitus* autem (Græci λατρείαν vel δουλείαν vocant) eſt nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis conſtat. pſalm. 2. 21. 99. Lucæ 2. Matth. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi à D. Auguſtino. & iuxta hanc rationem libr. 10. de ciuit. capit. ſexto deſcribit ſacrificium, vt *ſit omne opus bonum, quod geritur, vt ſancta ſocietate Deo inhæreatur*. hoc modo paſſim accipitur in ſcripturis.

Tertiò, Dici poteſt actus fidei, ſpei, & charitatis dupliciter ſpectari poſſe; Primò, Vt ſunt ſigna, quibus implicitè diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipſo, quo credimus Deo, inſinuamus illum eſſe primam veritatem: dum amamus ſupra omnia, ſignificamus eſſe ſummum bonum, & hac ratione ſpectare poſſe tanquam actus externos ſeu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Vt ſunt actus vitales, quibus immediatè Deo inhæremus, & tanquam obiecto vnimur; & ſic pertinere ad virtutes theologicas. Poſſe tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitum cultum continere. Nec obſtat, quod ait D. Thomas ar. 5. ad 1. virtutes theologicas, eò quòd verſentur circa finem vltimum, Deum, imperare actus religionis, & aliarum virtutum, quæ verſantur circa media: quia etſi hoc virtutibus illis per ſe conueniat, eò quòd per ſe & ex natura ſua circa finem vltimum verſentur; tamen per accidens contrarium fieri poteſt; vt ſi quis velit vti actu virtutis theologicæ ad finem virtutis inferioris. omnis enim actus, qui poteſt eſſe medium ad conſequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, poteſt ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo ſe applicet ad illum actum. Sic religio poteſt imperare actus fidei, ſpei, & charitatis; quia hi actus ſunt idonei ad finem religionis, qui eſt honorare Deum. Eoſdem imperare poteſt affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum ſunt idonei: eadem eſt ratio in cæteris. nam perfectio & finis intrinſecus inferioris virtutis poteſt intendit vt finis acquirendus per actus ſuperiorum virtutum, quotieſcunque hi actus per modum meriti vel diſpoſitionis aliquo modo ad illum valent. 13

13 Actus virtut. theol. dupliciter conſiderantur.

Virtutes theologicas poſſe ab alijs imperari.

Obiectio. Dices, Actus virtutum theologicarum ne vt ſigna quidem videntur ad religionis virtutem pertinere: quia etſi illis Deum eximiè honoremus, tamen nõ honoramus vt Superiorem, pro teſtando noſtram ſubiectionem; quod tamen virtus religionis poſtulat: vnde pater etſi honoret filium, non tamen illum colit, quia Superiorem in nulla re agnoſcit.

Reſp. Quomodo iſti actus ſint notæ ſubiectionis. Reſpondeo, Illos actus vt à nobis fiunt, poſſe accipi vt ſigna ſubiectionis noſtræ; quia credimus Deo tanqam Superiori & magiſtro, cui ſubijcimus omne iudicium noſtrum: & amamus illum charitate, referẽdo & offerendo nos ipſos & omnia noſtra ad ipſius obſequium & gloriã; & ſperamus virtute ac omnipotentia ipſius ſummum bonum noſtrum, id eſt, ipſummet. vnde patet in his actibus contineri profeſſionem ex-

cellentiæ

cellentiæ ipſius, & noſtræ ſubiectionis ac dependentiæ ab ipſo.

Ex his patet religionem, etſi virtus theologica non ſit, eſſe tamẽ virtutibus theologicis valde 14 affinem, & poſt eas primum locum obtinere nam poſt fidem, ſpem & charitatem nihil laudabilius quàm Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eo enim virtus quæque eſt præſtantior, quò viciniùs attingit Deum: atqui poſt virtutes theologicas religio viciniùs illum attingit; nempe tanquam obiectum, cui cultum defert: ergo, &c.

Dico Quartò, Religio non diſtinguitur à virtute *pietatis*, *obſeruantiæ*, & *gratitudinis* in Deum. 15 Colligitur ex D. Thoma q.106.ar.1.ad 1. vbi dicit, *Sicut religio eſt quædam ſuperexcellens pietas; ita eſt quædam ſuperexcellens gratitudo*, & ex Caietano q.107. art.3. Probatur, quia pietas propriè eſt quæ debitum cultum reddit parentibus; obſeruantia perſonis in dignitate conſtitutis; gratitudo benefactoribus. ratio autem parentis, & perſonæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentiſſimè: ergo etiam debitum erga illum vt parentem, perſonam ſublimem, & benefactorem eſt ſummum: atqui hoc debitum non diſtinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ reſpicit hoc debitum, non diſtinguitur à virtute religionis, quæ reſpicit cultum, primo noſtri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infrà qu. 107. art.3. notat, has virtutes, pietatem, obſeruãtiam, & gratitudinem dupliciter exiſtere. Primò, Formaliter in ſuis proprijs ſpeciebus. Secũdò, Eminenter, in ſuperiore virtute, quæ eſt religio. ratio eſt, quia obiecta earum (quibus deferunt ſuas functiones) continentur eminẽter in obiecto, cui defert religio: & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Virtus religionis colit Deũ vt parentem, vt Principem & vt benefactorem.

Dupliciter exiſtunt iſtæ virtutes.

Aduerte tamen eſſe valde probabile, Gratitudinem per ſe eſſe virtutem diſtinctam à religione, quia formaliter reſpicit debitũ ortum ex beneficio; religio autem hoc non reſpicit vt obiectum formale, ſed vt motiuum ſeu impulſiuum ad actum. vide infrà cap.47. dub.1.

DVBITATIO III.

Vtrum religio diſtinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

QVidam putant non diſtingui. Ita Marſilius 16 in 3. q.8. ar.1. in fine. Probat tribus rationibus, ſed nullius momenti; nam vel falſum aſſumũt, vel aperta æquiuocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiã eadem virtute colitur, honoraturque Deus & proximus. Conſequentia patet, quia ſicut ſe habet bonitas ſupernaturalis, quæ eſt in proximo, ad bonitatem, quæ eſt in Deo; ita excellentia, quæ eſt in Sanctis, ſe habet ed excellentiam Dei, nẽpe tanquam participatio illius ſupernaturalis. Secundò, Cultus Sanctorum eſt religioſus, non ciuilis; ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipſo, quo quis bene diſpoſitus eſt ad cultum diuinum, etiã bene eſt diſpoſitus ad cultum Sãctorum, qui ſunt dij per participationem. Hæc ſententia non eſt improbabilis.

Eadem virtute [illegible] coli Deum & Sãctos.

Sed contraria eſt verior, quam tenet D. Thomas q.81. art.4. ad 3. & ſuprà q.25. art.1. ad 2. & infrà q.103. artic.3. ad 2. & paſſim DD. in 3. di.9. Pro qua.

Notandum, dupliciter poſſe Sanctos coli. Pri- 17 mò, Propter excellentiam intrinſecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinſecam ipſius Dei, ad quam ipſi aliquem reſpectum habent. quod poteſt rurſus fieri dupliciter; vel enim eo modo coluntur vt ipſi ſint integer terminus cultus; vel eo modo vt Deus ſit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò ſecundarium.

Sancti tripliciter coli poſſũt

Dico Primò, Si Sancti colantur propter ex- 18 cellentiam increatam Dei, ad quam ipſi aliquem reſpectum habent; ſic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus. Probatur Primò, de eo cultu, qui non ſiſtit in Sanctis, ſed tranſit immediatè in Deum, quia dum hoc modo coluntur, non tam ipſi coluntur quàm Deus in ipſis, tanquam in ſuis templis, tabernaculis, imaginibus. tunc enim Sancti conſiderantur non vt ipſi ſunt cultus capaces, ſed ſicut res inanimæ ſpectari ſolent, per quas Deus nobis repræſentatur. vnde etſi externum ſignum cultus ad ipſos dirigatur; tamen ibi non ſiſtit: nam interior ſubmiſſio fit Deo, quem in ipſis ſpectamus: ac proinde exterior etiam cultus, vt ſubeſt interno, ad Deum tranſit. hic enim cultus omnino ſimilis eſt cultui crucis & imaginis Christi, quæ non coluntur, niſi per accidens & cultu materiali, quatenus externum ſignum cultus ipſis fit, ſed per illa colitur Deus, ſicut dum res amici, v. g. equus bene tractatur propter amicum, hic actus non eſt formaliter beneuolentia aut beneficium in equum, ſed in amicum, quamuis materialiter equo fiat; & ſic etiam reſpectu illius, beneuolentiæ actus & beneficentia, & beneficium dici poſſit. Idem confirmari poteſt à ſimili in charitate; nam eadem eſt virtus, qua diligitur Deus propter ſe, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deum; vt dum proximo & omni creaturæ bene volumus, cuique pro ſua conditione & capacitate, propter Dei gloriam: ergo etiam eadem eſt virtus, qua Deus colitur in ſeipſo propter ſuam excellentiam increatam, & qua Sancti coluntur vt aliquid Dei, eius excellentiam nobis exhibentes: hoc enim nihil eſt aliud, quàm colere Deum in Sanctis, tanquam in ſuis templis & imaginibus. Sicut enim cùm volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non eſt formaliter dilectio & benenolentia in proximum, (eò quòd ipſius bonum non diligatur vt eſt ipſius) ſed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti vt Deum nobis repræſentant, formaliter eſt honor Dei, & latria.

Si colantur ob excellentiã extrinſecam vt terminus ſecũdarius cultus.

Colantur per accidens & materialiter

Charitas quo modo diligit proximum propter Deum.

Secundò, probatur de cultu, qui ipſis Sanctis tãquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus eſt excellentia increata Dei, ad quam ipſi certum reſpectum & coniunctionem habent; ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tanquam rationem ſui cultus ſpectat. omnis enim virtus reſpiciens aliquam rationem formalem obiectiuam ſeu motiuum principale, extendit ſe ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur, vel coniungitur, vt patet inductione.

Si colantur vt terminus primarius propter excellentiam diuinam.

Dices, Sancti non coluntur proximè propter 19 excellentiam increatam Dei, ſed propter dignitatẽ quandam intrinſecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum; vt filij, vt amici, vt hæredes, vt

Obiectio.

templa

Quomodo colã tur ob cauſam extrinſecam. Reſp.

templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non eſt excellentia diuina; ac proinde non procedet à virtute religionis.

Dignitas moralis Sãctorũ habet ordinẽ intrinſecũ ad excellẽtiam diuinam.

Reſp. Negando conſequentiam, quia etſi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei; eò quod ille reſpectus, quem habent ad Deum, includat in ſua ratione formali excellentiam diuinam, ſaltem in obliquo, ita vt ſine ea concipi nequeat: ſicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde ſicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & in media propter finem, eò quod bonitas medij conſiſtat in ordine ad finem; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia conſiſtit in coniunctione & reſpectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinſecus illis applicatam: ſicut medium amatur propter bonitatem finis ipſi extrinſecam; quamuis ille reſpectus, per quem fit iſta applicatio, ſit intrinſecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti; quia melius hanc excellentiam quàm eorum perfectiones phyſicas & intrinſecas apprehendimus. neque ſolum Sancti cum Chriſto regnantes, ſed etiam interdum homines mortales. ſic enim colitur Pontifex dum conſideretur vt Vicarius Chriſti; & ſacerdotes vt miniſtri Chriſti; homines ſancti vt amici Dei, tabernacula Spiritus Sancti.

Imagines nõ ſe poſſunt coli.

Imagines autem Chriſti & aliæ res inanimæ hoc modo coli nequeunt; quia non ſunt capaces honoris formalis, ſicut nec contumeliæ aut iniuriæ, cum non poſſint hæc apprehendere, nec ſint capaces vllius excellentiæ ſupra naturam rationalem. vnde non poteſt quis ſe illis tan quam Superioribus ſubijcere, vt eruditè oſtendit Gabriel Vaſquez, tract. de adoratione. Itaque ſolum poſſunt coli per accidens, & actu materiali & terno honoris; qui vt ad illas terminatur non eſt honor formaliter, ſed ſolùm materialis actus honoris; eſt autem formaliter honor vt terminatur ad exemplar, de quo plura in 3. parte.

20 *Diſtinguit hic cultus à priore*

Notandum tamen eſt Primò, Hunc cultum multum diſtingui à priore, etſi ab eadem virtute procedat, & ob eandem rationem formalem tribuatur: quia hic cultus non eſt latria, ſicut prior; ſed longè inferior, qui doulia à DD. vocatur; non enim ſubmittimus nos Sanctis tanquam dijs, ſed tanqnam Dei amicis & domeſticis, magna apud Deum gratia & authoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etſi ab eadem virtute procedant, multum tamen diſtinguuntur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipſe Deus, ſed Sancti. altero vero colitur immediatè Deus, quamuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

21 *In hoc cultu tacitè magis colitur Deus.*

Notandum Secundò, Etſi hic cultus phyſicè terminetur ad ipſos Sanctos, tanquam ad integrum obiectum, quod colitur: tamen interpretatiuè & ſecundum æſtimationem moralem redundat in ipſum Deum; ita vt Deus magis cenſeatur honorari, quam Sancti. Ratio eſt; quia tota ratio honorandi eſt Deus & excellentia diuina; atquis *propter quod vnumquodque illud magis.* ſicut cum quis medicinam appetit propter ſanitatem, mag's ipſa ſanitatem appetere cenſetur. Cõfirmatur ex Patribus. Athanaſ. li. de virg. ſub finem, *Si homo iuſtus ædes tuas ingreditur, cũ timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius; ſiquidem illum non adorabis*; (intellige principaliter) *ſed Deũ, qui illũ mittit.* quãuis hoc poſſit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorantur materialiter vt res aliqua Deum obis repreſentãs. Leontius in dialogo, qui recitatus eſt in Synodo 7. act. 4. *Sanctos veneramur vt Dei amicos; & honor, qui Sanctis impeditur, in Deum recurrit. qui martyrem colit Deum ipſum colit, qui matrem illius adorat, ipſi honorem aſſignat.* Idem docet Damaſcenus lib. 4. de fide cap. 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: ſicut in eo cultu, quo quis colit ſacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intẽtio: quia ex vi illius affectus procedit, & aſſiduè pendet, & ſpeciem accipit.

Dico Secundò, Si Sancti colantur propter intrinſecas & abſolutas perfectiones, vt propter viſionem Dei, charitatem, ſanctitatem, ſtatumque beatum; ſic non coluntur virtute religionis, ſed diſtincta, quæ à DD. doulia vocatur. eſt D. Thomæ ſuprà & ferè cõmunis DD. 22 *Si colãtur ob perfectionẽ intrinſecam.*

Probatur; quia religio ſpectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert, vt docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiam creatam defertur, non eſt religionis, ſed alterius virtutis. conſequentia patet, quia vbi eſt diuerſum genus excelentiæ per ſe honorabile, ibi eſt diuerſum genus, & conſequenter diuerſæ virtutes inclinantes ad illos cultus: atqui excellentia illa Sanctorum toto genere diſtinguitur ab excellentia diuina, eſtque per ſe honorabilis: ergo conſtituit obiectum diuerſæ virtutis: ſicut bona diuerſi generis per ſe expetenda, conſtituunt obiecta diuerſorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur à DD. *doulia*, quod nomen etſi generatim *ſeruitutem* ſignificet, ſi ſicut & *latria*; tamen vſu ſcriptorum eccleſiaſticorum, & DD. accommodatum eſt ad ſignificandum omnem cultum Sanctorum, qui ipſis propriè impenditur, ſiue procedat à virtute religionis, ſiue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinſecas perfectiones coluntur. *Latria* ad ſignificandum cultum diuinum & virtutem religionis, vt docet D. Auguſtinus lib. 10. de ciuit. cap. 1. & Iſidorus li. 8. etymolog. cap. vltimo. *Dulia.*

Ad primum argumentum contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Proximum poſſe amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum ſupernaturale, vt ipſi bene ſit, ibique ſiſtendo. & hic amor non eſt actus charitatis, quæ eſt virtus theologica, qua Deus amatur propter ſe; ſed beneuolentiæ ſeu amicitiæ ſupernaturalis proximi: neque video qua ratione id negari poſſit: cum tota ratio amoris huius ſit non bonum aliquod Dei, ſed bonum proximi. hic amor reſpondet illi honori, qui exhibetur Sanctis ob intrinſecã & phyſicam excellẽtiam, abſque vllo reſpectu ad excellẽtiam increatam Dei. *Ad argumẽta initio allata.* 23 *Amor proximi duplex.*

Secundò, Poſtea amari proximus volendo illi bonum quoduis, ſiue naturale ſiue ſupernaturale,

turale, non ſiſtendo in eo vt ipſi bene ſit, ſed vt Deo bene ſit;nempe volendo hoc totum,quatenus eſt bonum quoddã Dei. ſicut dum amamus mancipium,eique bene volumus, quatenus bonum mancipij eſt bonum domini. & hic amor eſt actus charitatis;quia formaliter eſt beneuolentia erga Deum; & bonum diuinum eſt tota ratio amandi: bonum autem proximi ſolum ſe habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonum Dei.eſt enim obiectum illius amoris vt habent rationem concupiſcentiæ, nõ autem vt rationem amicitiæ & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomam quæſt.81.art.4.ad tertium, cum ait;*charitatem,qua diligitur Deus, non eſſe virtutem diſtinctam à charitate,qua diligitur proximus.* Huic amori reſpondet ille honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellentiam diuinam nobis veluti imagines repræſentant. ſicut enim charitate diligimus quidquid vllo modo cedit in bonum Dei; ita religione poſſumus venerari quidquid nobis excellentiam diuinam obijcit.

34 *Cultus Sanctorũ cur religioſus dicatur.*

Ad Secundum, Cultus Sanctorum poteſt dici religioſus ob tres cauſas. Primò, Quia non eſt ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magiſtratibus, & veris magnis in Reipublica; ſed eſt ſupernaturalis, ortum habens ex vera fide in Deum, quæ religio vocari ſolet.Secundò, Virtus, qua coluntur Sancti,vel eſt ipſa religio; vt quando immediatè propter Deum honorantur: vel à virtute religionis oritur; vt quando coluntur propter perfectiones abſolutas intrinſecas. ſicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, eſtque participatio quædam illius;ita etiam virtus illa,qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis, eamque ſemper comitatur. Tertiò, Cultus Sanctorum ſemper in honorem Dei implicitè reſultat: valde enim Deo honorificum eſt, quod miniſtri ipſius, in quibus ſolum eſt radius quidam ipſius excellentiæ, tantopere honorentur. quas ob cauſas Eccleſia cultum Sanctorum ita cultui diuino coniunxit,vt ijdem rebus,quibus colere cõſueuit Deum, etiam honoret Sanctos. Sic templa, altaria, dies feſti, ieiunia,vigiliæ, peregrinationes, inſtituuntur principaliter quidem ad cultum Dei; ſed ſecundariò ad honorem Sanctorum.

Ad Tertium, Religio nõ diſponit hominem proximè ad cultum Sanctorum,qui ob intrinſecam illorum excellentiam impeditur,ſed remotè ſolum,& ob affinitatem & ſubordinationem obiectorum. ſicut virtus ſuperior ad actus inferioris ſibi ſubordinatæ, quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DVBITATIO IIII.

Vtrum ratione diuerſarum perfectionum in Deo exiſtentium, vel ratione diuerſorum beneficiorum ex ipſo procedentium,debeantur ei cultus diuerſæ ſpeciei.

25 *Diuerſa beneficia.*

RESpondeo & Dico Primò,Ratione diuerſorum beneficiorum non debentur cultus diuerſi, v. g. vt alius debeatur cultus ratione beneficij creationis,alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorum temporalium, alius ratione ſpiritualium. eſt communis ſententia DD. Ratio eſt,quia ratio formalis ob quam Deus eſt colendus cultu latriæ non eſt beneficium; ſed eſt excellentia ipſius increata & immenſa beneficia autem ſolũ ſunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tanquam ad nos pertinens,& à nobis adoranda: nam ſine beneficijs & dependentia ab ipſo non eſſemus obligati ad eam adorandam, ſicut neque ad amandam ſupra omnia;vt dictũ eſt tract. de charitate. Vnde ſi per impoſſibile eſſet aliquod numen, à quo nobis nihil boni proueniſſet, vt volebat Simon magus, non eſſemus obligati illud honorare cultu latriæ. Indicat hoc D. Petrus apud Clementem lib. 2. recognit. pag.51.& 52.vbi dicit,*Ille verò, qui nihil nobiſcum habet negotij ſi uindicare velit in nos,* (ſcilicet quòd illum non adoramus) *quo modo bonus erit? &c.* Idem colligitur ex D.Tho. q. 81.ar. 3. vbi dicit,Religionem exhibere reuerentiã Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum: ergo ſi aliquis ab eo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiã.Ratio eſt; quia omne debitum ſaltẽ ſtrictum & legale,quo alteri obſtringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipſo, ſiue ſecundum eſſe, vt à Deo & parentibus; ſiue ſecundum gubernationem, vt à Superioribus; ſiue ſecundum alia quædam beneficia, vt à benefactoribus: vel certè ratione alicuius connexionis; vt erga liberos & conſanguineos; vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullum poteſt eſſe ſtrictum debitũ. nihil enim poſſum debere illi, à quo nihil accepi qui cum nihil habeo communionis aut commercij.Confirmatur, quia *latria* ſignificamus noſtram ſubiectionem, & dependentiam a primo principio: ergo ſi illud numen non eſt principium noſtrum,non debemus ei latriam:ſicut neque tributum debetur Principi alieno. *Depẽdẽtia & beneficia inducunt obligationẽ cultus latriæ.*

Nec obſtat, quod Sancti ſæpe in Deo colendo non ſpectent beneficia accepta, ſed ſolam Dei maieſtatem;quia etſi ad illum honorem exhibendum non moueantur beneficiorum conſideratione, tamen ſtrictè ad hoc officium non obligarentur, niſi ab eo dependerent: imò neque latriæ cultum ei exhiberent, ſed alterius rationis; vt èx D. Thoma dicto articulo 3. & alijs locis colligitur. Adde, in ratione diuinæ maieſtatis quodammodo comprehendi eſſentialem dependentiam noſtri eſſe, ſicut in ratione primi principij & entis per eſſentiam:ac proinde etſi ſola maieſtas in cultu ſpectetur, non tamen excluditur, ſed potius includitur hæc dependentia, tanquam cauſa ſine qua talis cultus non exhiberetur.

Dico Secundò, Ratione etiam diuerſarum perfectionum ſeu attributorum non debentur adorationes diuerſæ.Ita Hallenſis 3.p,q.30.n.1. art.3. Gabriel in cano. lect. 49.Colligitur ex D. Thoma qu.81.ar.3.ad primum.& q.84.art.1.ad 2.Probatur; ratio formalis cur Deus ſit adorandus cultu latriæ eſt; eſſe principium primum rerum omnium: atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum;nam id,quod eſt fons totius eſſe & omnis perfectionis, debet in ſe omnem rationem eſſendi continere: ergo pro diuerſitate perfectionum non debetur diuerſa latriæ adoratio: cum ratio cur ſit colendus latria, ſit vnica,& ſimplex. 26 *Diuerſa attributa.*

Dices,

27 Dices, Gloſſa in illud Pſalmi 7. *Domine Deus meus, in te ſperaui*, ait, *Domine omnium per potentiam, cui debetur dulia, Deus omnium per creationem, cui debetur latria*; quod deſumptum ex Auguſt. q.94. in Exodum: *doulia*, inquit, *debetur Deo tanquam* Domino *latria vero non niſi* Deo *tanquam* Deo: ergo diuerſus cultus debetur ratione diuerſorum attributorum. Confirmatur, quia per ſacrificium teſtamur illum habere vitæ & mortis poteſtatem; adoratione, eſſe Dominum omnium; oratione, eſſe liberalem & omnipotentem; iuramento aſſertorio, eſſe veracem; promiſſorio, fidelem; laude, omnia attributa celebramus.

Obiectio.

Reſp. Diuerſitas in modis colendi eſt materialis.

Reſp. Non æquè expreſsè omnia attributa ſingulis colendi modis honorantur, ſed quædam alijs ſignificantiùs. Hinc fit, vt ſit quædam materialis differentia inter hoſce modos colendi. vnde quidam nulli niſi Deo conueniunt, vt ſacrificia, templa, altaria. quidam etiam alijs accommodari poſſunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamen hi modi, quatenus ſunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus pleniſſimus eſt, omnesque illas teſtantur & inſinuant. nam exhibentur illi quatenus eſt primum principium noſtri & rerum omnium. Hinc patet reſponſio ad argumentum.

Vbi tamen aduerte, *duliam* non accipi ſtrictè, quatenus eſt actus obſeruantiæ, debitus Sanctis; ſed generatim pro cultu debito alicui, tanquam domino, qualecunque ſit illud dominium. vnde ſicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita dulia. latria autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo, quatenus Deus eſt, ſeu quatenus eſt primum principium noſtrum: vnde non poteſt communicari creaturis. Vide Gabrielem Vaſquez de adorat. libro 1. dub.2.

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda ſint, in tertia parte quæſt.25. exactiùs tractandum eſt.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis religionis, Deuotione, & Oratione.

Complectitur dubitationes 12.

Actus religionis interni & externi.

DIuus Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos, *deuotionem, & orationem*. Externos facit reliquos, *adorationem, ſacrificium, oblationem primitiarum & donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adiurationem, laudem*; quibus infrà adiungit *gratiarum actionem*. quæ duo poſtrema commodè ſub oratione comprehendi & tractari poſſunt. nam ſecundum D.Thomam quæſt.83. art. vlt. *gratiarum actio* eſt pars orationis; ſimiliter laus, quæ ferè ſemper petitioni miſcetur, ad orationem pertinet, tanquam pars vel ſpecies quædam illius.

DVBITATIO I.

Quid ſit deuotio.

D. Thomas quæſt. 82.

RESpondeo, Hoc nomen dupliciter accipi. Primò, vt ſignificet ſpecialem actum religionis; & ſic *deuotio* nihil eſt aliud, quàm interna quædam ſui ad cultum diuinum oblatio & traditio. ſicut enim qui alicuius Principis obſequio totum ſe tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini ſe totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis, qui dicitur abſolutè deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Poteſt autem id fieri vel cum voto, vel ſine voto. ſi cum voto vel iuramento fiat, naſcitur obligatio; eritque deuotio magis perfecta. ſi autem fiat abſque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet ſolo propoſito & huius propoſiti explicatione: ſicut dum homo explicare volens ſuum affectum & animi propoſitum dicit Principi, Me totum trado tuo obſequio. vnde D.Thomas ar.1. ad primum, rectè dicit *deuotionem eſſe actum voluntatis hominis offerentis ſeipſum Deo ad ei ſeruiendum.* 1

Quo modo ſit actus peculiaris.

Secundò, Accipitur non pro actu peculiari, ſed pro conditione quadam actus interni. ſic *deuotio* nihil eſt aliud, quàm *promptitudo* quædam, & *feruor* affectus ad cultum diuinum, verbi gratia, ad orationem, ad laudem, ad ſacrificium, ad adorationem, ad ſolueuda vota, &c. vel affectus ad hæc promptus & feruens: quicunque enim promptè & feruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti: idque meritò, quia oſtendunt ſe eſſe addictos & mancipatos diuino cultui. Promptitudo requiritur vt ſuperentur omnes difficultates, timores, & perturbationes, quæ hominem ad cultum Dei lentum faciunt: & conſiſtit in affectu abſoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam, & tergiuerſationem voluntatis: ita vt nihil ampliùs illam retardet ab executione, quando occaſio ſe offert. quòd etiam feruor (qui nihil eſt aliud quàm intenſio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione, cultuque diuino, deuotos dixerit, ſed eos tantùm, qui feruenti affectu hoc præſtant. vnde deuotè orare nihil videtur eſſe aliud, quàm cum feruenti affectu erga Deum, orationem fundere. 2

Quomodo ſit conditio actus religionis.

Naſcitur vtraque deuotio ex parte noſtra, ex contemplatione, præſertim duplici. Primò, Ex conſideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tanquam ex perenni fonte in nos aſſiduè ab illa promanant. hinc enim videmus ipſum omni cultu & obſequio eſſe digniſſimū, ipſiusque beneficia à nobis hæc aſſiduè flagitare. Secundò, Ex conſideratione inopiæ & miſeriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis eſſe maximè congruum & expediens ipſi ſeruire: nam nemo præter illum nos iuuare & beare poteſt. vide D. Thomam quæſt. 82. artic. 3. 3

Vnde naſcatur.

DVBITATIO II.

Quid ſit oratio.

Oratio quid. RESpondeo, Omiſſis varijs definitionibus, commodè ſic definiri poteſt: *Oratio eſt deſiderij coram Deo explicatio, vt aliquid ab ipſo impetremus.* colligitur hæc definitio ex art. 1. & 3. & ex Patribus. Baſilius orat. in Iulittam martyrem, *Oratio eſt boni cuiuſdam petitio, quæ à pijs ad Deum effunditur.* Damaſcenus l.3.de fide ortho. ca.24. *Oratio eſt aſcenſio mentis in Deum, ſiue decentium à Deo petitio.*

4 *Tres actus in oratione.* Vbi aduerte, in oratione tres actus ſpectari poſſe. Primus eſt, Deſiderium noſtrum, quo bonum aliquod nobis, alijſve conferri, aut malum auerti deſideramus. Secundus, Huius deſiderij practica quædam explicatio, qua Deum conamur inducere & permouere vt id præſtet; quæ nihil aliud eſt quàm petitio quędam. cùm enim in poteſtate voluntatis noſtræ non ſit immediatè applicare diuinam virtutem, ſeu potentiam executiuam Dei ad operandum, ſicuti vires animæ noſtræ ad operandum applicamus: neque etiam mediatè & efficaciter, imponendo obligationem, ſicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus; reſtat vt ſolùm id poſſimus mediatè & per modum deprecationis ſeu petitionis, quòd ſit explicando deſiderium. Tertius, Collatio boni deſiderati. ex hiſce tribus oratio propriè eſt illa petitio, ſeu practica explicatio deſiderij. per hanc enim conamur Deum promouere & inducere ad benefaciendum. Hinc Patres dicunt *orationem eſſe colloquium cum Deo*, vt D. Gregorius Nyſſenus orat. 1. de orat. dominica, & D.Chryſoſt.l.1. de orando Deum.

5 *Oratio eſt locutio quædã & actus rationis practicæ.* Ex his patet Primò, Orationẽ eſſe immediatè actum rationis: nam petitio eſt locutio quędã, qua deſideriũ noſtrũ explicamus; locutio autẽ interna eſt actus rationis; & cõſequẽter etiã externa, quę ab interna ꝓcedit, eſt rationis actus.

Patet Secundò, Eſſe actum rationis practicę; quia hęc locutio non fit vt Deus noſtrum deſiderium intelligat, ſed vt ea permoueatur ad rem deſideratam præſtandam. vnde in ea conſideratur quædam vis mouendi & applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione ſeipſum homo ad aliquã functionem ordinat & dirigit, ita etiam alium: nempe imperando vel deprecando; quorum vtrumque locutio quædam practica eſt.

6 Nec obſtat, quòd à Damaſceno dicatur *oratio, mentis in Deum eleuatio* & à D.Auguſtino ſer.230 de tempore, *aſcẽſio animæ de terreſtribus ad cæleſtia, inquiſitio ſupernorum, inuiſibilium deſiderium*; hæc.n. cauſaliter vel cõcomitanter accipienda ſũt. oratio enim ex natura ſua oritur ex deſiderio inuiſibiliũ; & intrinſecè cõiuncta eſt cũ eleuatione mentis ad Deum. vnde qui ſine eleuatione mentis orat, ſolùm verbis orat: non enim poſſumus mente colloqui cum Deo, niſi mentem ad eum eleuemus, eumque quaſi præſẽtem intueamur.

7 *Eſt actus religionis.* Patet Tertiò, Orationem eſſe actum religionis; nam per illam teſtamur ipſum eſſe authorem bonorum noſtrorum, & nos eſſe ipſo inferiores, eoque egere; hoc enim includit petitio ſeu deprecatio. Hinc fit vt ſuperbi ægrè orent. Deinde teſtamur ipſum omnia ſcire in particulari, omnium habere prouidentiam & diſpoſitionem, omnia poſſe, omnium miſereri, &c.

Obiectio 1. Dices Primò, Oratio eſt actus ſpei: ergo nõ religionis; nã idẽ actus nõ põt eſſe duarũ virtutũ.

8 *Reſp 1. An ſit actus ſpei.* Reſp. Primò, Idem actus non poteſt eſſe elicitus immediatè à duabus virtutibus diſtinctis; quia non poteſt habere duas rationes formales ſpecificas, aut duplicem ſpeciem intrinſecam eſſentialem: poteſt tamen à duabus imperari, quia in vno opere externo duplex ratio honeſti conſiderari & appeti poteſt. poteſt enim quis dare eleemoſynam, tum vt proximi miſeriam leuet, qua ratione erit actus miſericordiæ; tum vt votum perſoluat; & ſic erit opus religionis. Simili modo, poteſt quis orare vt Deum honoret, & vt gratiam impetret.

2. Reſp. Secundò, Orationem explicitè & formaliter eſſe actũ ſpei, ſed implicitè & interpretatiuè eſſe actũ religionis: quia non fit expreſsè ad Deum honorandum, ſed ad impetrandum: implicitè tamen redundat in honorem Dei. vnde ad orationem neceſſe eſt concurrere internũ actum ſpei, non autem internum religionis, ſaltem explicitè; quia non eſt neceſſe habere expreſſam voluntatem Deum honorandi: quãuis debeat adeſſe voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit; quæ voluntas implicitè cenſetur eſſe voluntas honorandi Deum. Vnde apud omnes gẽtes oratio habetur pro cultu numinis.

Obiectio 2. Dices Secundò, Deus eſt immutabilis, ac proinde orationibus noſtris permoueri nequit: fruſtra ergo funduntur. Confirmatur, quia ab æterno omnia ſunt decreta, & immutabiliter conſtituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore nihil poſſunt mutare.

Reſp. Immutabilitas Dei orationis efficaciæ nihil officit. Reſp. Deus non poteſt ita permoueri orationibus, quaſi nunc incipiat velle quod antea nolebat, aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, ſitque immutabiliter duratura in æternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuiſis orationibus multa voluit & ſtatuit ab æterno, quæ alioquin non voluiſſet; adeo vt oratio præuiſa, ſit ſuo modo cauſa cur Deus anticipata illa voluntate ſic velit; non ſecus ac ſi modò nouam voluntatem conciperet.

Ad confirmationem: Omnia quidem ſunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri, vel quo velit permittere fieri; ſed hoc decretum non eſt factum de omnibus ante præuiſionem noſtrarum orationum; adeo vt orationes noſtræ cauſa ſint cur pleraque ad ſalutem opportuna hoc modo Deus decreuerit. Sed de hoc plura 1.p.q.14.19. & 23.

DVBITATIO III.

Vtrum oratio ſit ad ſalutem neceſſaria, & quando obliget. D. Tho. artic. 2.

9 *Error Euchitarum.* SVnt hic duo errores. Prior eſt Meſſalianorũ, qui dicti ſunt Euchitæ. hi volebãt orationẽ ſolẽ ad ſalutẽ ſufficere, ita vt nec baptiſmum, nec Euchariſtiæ ſacræ cõmunionem neceſſariam dicerẽt, vt habet Theodoretus l.4. hiſto.c.10. & Damaſc.lib. de 100. hæreſibus.

Error Pelagianorum. Alter eſt Pelagianorum. Hi docebant, (ſaltem implicitè) orationem non eſſe neceſſariã ad ſalutem. hoc ipſo enim, quo docebant gratiam diuinã non eſſe neceſſariam, & hominem ſolis naturę viribus poſſe ſalutẽ promereri, cogebantur

etiam

etiam fateri orationem non eſſe neceſſariam: cui enim opus non eſt auxilio, etiam petitione auxilij opus non eſt. vide D. Auguſtinum hæreſi 88. non tamen negabant eam eſſe vtilem; nam etiam auxilium gratiæ vtile fatebantur. Eandem quoque non eſſe neceſſariam fateri coguntur hæretici noſtri temporis: idque ob duas cauſas; tum quia omnia tribuunt fidei ſpeciali, ita vt nec opera bona requirant; tum quia omnia fato euenire volunt. quod ſi verum eſt, ſuperuacanea eſt orationis cura & ſtudium: nam etſi non ores, omnia æquè euenient. quod ſi Deus aliquid per orationem fieri velit; ipſe etiã curabit vt & illa oratio fiat. vnde nõ oportet hominem de ea facienda eſſe ſolicitum. Vide Caſtro v. Oratio, hereſi 3.

10 *Oratio neceſſaria ad ſalutẽ.* Sed fide tenendum eſt, orationem adultis ad ſalutem eſſe neceſſariam; (niſi fortè vitæ breuitas obſtet) nec tamen ſufficere.

Quod non ſufficiat, patet; requiritur enim baptiſmus, & mandatorum obſeruatio, & pœnitẽtia in lapſis.

Quod ſit neceſſaria, colligitur ex multis ſcripturæ loci, quibus monemur ſemper orare. Eccleſiaſtici 18. *Ne impediaris orare ſemper.* q. d. ne ſinas te vllo modo impediri à tam neceſſario exercitio. & Dominus Lucæ 18. *Oportet ſemper orare & nunquam deficere.* nempe quantum pro humana fragilitate fieri poteſt. vel *ſemper*, id eſt, quotidie. 1. ad Theſſal. vlt. *Sine intermiſſione orate*, id eſt, quantum fieri poteſt, vt Chryſoſtomus exponit. Ad Coloſſ. 4. *Orationi inſtate, vigilante; in ea.* & alibi ſæpe. Non tam crebrò & ſerio ſcriptura hoc ingeminaret, niſi res eſſet apprimè neceſſaria: non enim ita loqui ſolet de conſilij.

Cur neceſſaria Ratio huius neceſſitatis eſt, quia oratio eſt medium quoddam, ſine quo auxilium ad ſalutem neceſſarium obtineri nequit. cum enim etiam iuſtificati egeamus quotidiano auxilio ad vincendas tentationes, & ad perſeuerandum; Deus non ſtatuit hoc auxilium paſſim cõferre, niſi orãtibus & petentibus: idque meritò; nempe vt intelligamus à quo nobis ſalus & omne bonum proueniat, eique gratias agamus. vnde Dominus Matth. 7. *Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis omnis enim, qui petit, accipit, &c.* inſinuans abſque petitione non accepturos. Inſinuat Dominus Ioan. 6. *Nolite murmurare inuicem nemo poteſt venire ad me niſi pater, qui miſit me, traxerit eum.* q. d. nolite murmurare ob ea, quæ dixi, ſed potius orate Deum vt vos illuminet; nemo enim poteſt credere in me, niſi quem pater traxerit. vide D. Auguſtinũ tract. 26. in Ioannem.

11 *Quando obliget præceptum orandi.* Sed dubium eſt quo tempore obliget. Durandus in 4. d. 15. q. 12. docet, orationem priuatam cadere ſub præcepto in genere abſque determinatione loci, temporis, & modi orandi. Iure enim naturæ nos ſolum obligari vt aliquando Deum oremus & neceſſaria ad ſalutem ab eo petamus, idque ſiue mente tantum, ſiue etiam voce. quæ ſententia vera eſt, ſi rectè intelligatur. nulla enim ſunt certa tempora Iure naturæ determinata adorandum; ſicut Iure eccleſiaſtico ſunt præſcripta orationi publicæ. Verum vlterius difficultas reſtat, An non ſint certi aliqui euentus, quibus teneamur orare, & quinam illi ſint.

Reſpondeo, Poſſe aſſignari aliquot euentus maximè probabiles.

Primus eſt, quando peccator ſe ad gratiam diſponere tenetur; vt quando ipſe ſacramentum aliquod adminiſtrare vel ſuſcipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quod potiſſimum locum habet ſi deſit copia ſacramenti. *Certi euentus, quib. tenemur orare.*

Secundus In euidenti periculo mortis, præſertim ſi quis ſit in peccato mortifero. ſi enim vnquam petenda veniat peccatorum & auxiliũ diuinum, tunc maximè.

Tertius, In vehementi tentatione, cui alia ratione putat ſe non poſſe reſiſtere. Ita Medina C. de orat. quæſt. 11. ſub finem. Addit Nauarrus l. de orat. cap. 3. nume. 14. alium caſum, quando quis aduertit ſe alterius exitium impedire non poſſe, niſi oratione, vt ſi videat duos ad duellum properare, quibus non niſi oratione prodeſſe poteſt. quod verum eſt, ſi putet ſe hac ratione malum auertere poſſe; (quod rarum eſt) alias non tenetur. His addi poteſt, nos obligari vt non multo tempore oratione abſtineamus, v. g. ad menſem vnum vel alterum, 12
quia eſt ſignum magnæ negligentiæ ſuæ ſalutis. Porro in his caſibus, quibus oratio ad aliquod malum auertendum videtur neceſſaria, eius omiſſio non eſt peccatum, niſi quis aliquo modo aduertat ſuam obligationem: alioquin omiſſio non cenſebitur voluntaria eſt contra præceptum; vnde nec ad culpam imputabitur. Quando autem eſt culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet & malitiã diſtinctam ab illo peccato: nam ſolum eſt mala, quia eſt interpretatiua volitio illius peccati.

DVBITATIO IIII.

Quænam in oratione ſint petenda.

Reſpondeo, Summam petendorum breuiter comprehenſam eſſe oratione Dominica. Nã vt rectè D. Auguſtinus epiſt. 121. ad Probam ait, *Si per omnia ſanctorum precationum verba diſcurras quantum exiſtimo nihil inuenies quod non iſta contineat & concludat oratio.* nõ tamen omnia diſertè continet, ſed precipua tantum, quæ maximè nobis præ oculis habenda. decebat enim Chriſtum vt ea doceret petere, quæ natura non ſuggerit, minimèque vulgaria ſunt, ad quæ tamen reliqua facilè reduci poſſint.

Hanc diuiniſſimam orationem pulchrè explicat D. Thomas ar. 9. poſſunt tamen quædam petitiones paulò aliter nec minus accommodatè ad mentem Domini exponi.

Conſtat hæc oratio compellatione Dei, ad quem dirigitur, ſeptem petitionibus & clauſula approbationis. Compellatio eſt, *Pater noſter, qui es in cælis.* dicimus *pater noſter.* potius quam Deus noſter, quia patris nomen magis eſt idoneum ad excitãdum in nobis amorem filialem, & fiduciam impetrandi; & ad Deum, intuitu adoptionis per Chriſtũ factæ, ad miſericordiam flectendum. 13 *Breuis explicatio orationis Dominicæ. Pater noſter.*

In cælis; quia tantum in cælis ſeu cælorum ciuibus ſeipſum aperit & præſentem exhibet. alibi non videtur, ſed ita manet abſconditus, ac ſi illic nõ eſſet. Hoc additur vt mentẽ ſurſum erigamus, & intelligamus verum patrem & patriam & hæreditatem noſtram illic eſſe. *Quid in cælis.*

Sequuntur petitiones, quarum tres primę pertinent ad bonũ Dei, quatuor reliquæ ad noſtrũ.

Sanctificare. Conſiſtit in tribus.

14 Prima eſt, *Sanctificetur nomen tuum*; id eſt, quidquid tu nominaris, quidquid es, id ſanctè vbique celebretur: *ſanctificare* enim, phraſi Hebrea eſt celebre facere & colere. hæc *ſanctificatio* conſiſtit in tribus. Primò, vt Deus, eiuſque maieſtas, potentia, ſapientia, benignitas, prouidentia, iuſtitia, miſericordia ab omnibus cognoſcantur. Secundo, Vt Deus ab omnibus ſupra omnia timeatur, & ametur. Tertiò, Vt ab omnibus dignè colatur, & prædicetur.

Regnum Dei.

15 Secunda, *Adueniat regnum tuum*. petimus impleri numerum Sanctorum, & inchoari beatum illud regnum, quo Deus ſubiectis omnibus inimicis, & compreſſis aduerſarijs poteſtatibus ſolus regnabit, eritque omnia in omnibus, iuxta Apoſtolum 1. ad Corint. 15. Inſinuat hanc expoſitionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hunc locum. Hoc regnum Deo maximè deſiderare debemus, quia in eo gloria ipſius completa erit, nec aliquis amplius eam obſcurabit, aut ei reſiſtet, ſicut modo fit, quando peccatores illum contemnunt.

Volũtas Dei.

16 Tertia, *Fiat voluntas tua*, &c. Petimus vt ſicut in cœlo fit omne id, quod Deo placitum eſt & gratum, nihil quod eius voluntati repugnet; ita etiam fiat in terris. Itaque petimus Primò, Exactam (quantum humana fert conditio) mandatorum obſeruationem, non quidem noſtra cauſa vt eſt bonum noſtrum, ſed vt eſt quoddam bonum Dei, quo ipſe delectatur. vnde etiam implicitè petimus auxilium nobis & cęteris mortalibus ad hoc præſtandum; & vt Tertulianus ait, *Petimus ſuſtantiam & facultatem voluntatis ſuæ ſubminiſtret nobis, vt ſalui ſimus & in cœlis & in terris*. Deinde etiam in omnibus rebus alijs, diuinum beneplacitum præponimus noſtris affectibus, & commodis: vt ſi Deus velit nos eſſe pauperes, infirmos, inglorios, mori, viuere, ſi tollere vxorem, liberos, parentes, acquieſcamus in eius ſanctiſſima voluntate; & dicamus cum Chriſto, *Non mea, ſed tua voluntas fiat*, & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in cœlo, ſic fiat* & cum Iob, *minus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum*. Cum enim verba ſint generalia, & faueat modus loquendi ſcripturæ, non ſunt ad mandatorum obſeruationem reſtringēda, ſed generatim de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus*, ait, *non ſolum ut uoluntas Dei fiat à nobis, ſed etiam in nobis*. maioris enim momenti eſt etiam minimam voluntatem Dei impleri, quam omne bonum creaturæ, quà eſt creaturæ. Hæc reſignatio ſui in diuinam voluntatem, eſt opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnę perfectionis. nam per eam vincit omnes ſuos affectus, & perfectiſſimè conformat ſe voluntati diuinæ. indicat apertè hunc ſenſum Tertullianus.

Panis quotidianus.

17 Quarta, *Panem noſtrum*, &c. Petimus hic nobis quotidiana ſubſidia corporis & etiam animæ, vt plerique Doctores explicant, præſertim panem illum cæleſtem, quo alimur ad vitam æternã. Græcè eſt, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον Hoc dupliciter verti poteſt, Primò, vt paſſim in oratione Dominica recitari ſolet, & Lucæ 11. habetur, *Panem noſtrum quotidianum*. quo modo ante D. Hieronymum verterunt paſſim Latini, Tertullianus, Cyprianus & alij. Secundò, Vt habetur Matthæi. 6. *Panem noſtrum ſuperſubſtantialem* quo modo vertit S. Hieronymus. vtraq; verſio bona eſt.

Sed aduerte, vocem *ſuperſuſtantialem*, non eſſe ita accipiendam, vt ſolum ſignificet id, quod eſt ſupra ſuſtantiam, quod Dionyſ. Areopagita paſſim ὑπερούσιον vocat; ſic enim ea petitio ſolum pertineret ad panem cæleſtem, vt Euchariſtiæ & viſionis diuinæ, nec peterentur ſubſidia temporalia; quod eſt contra communem fidelium ſenſum. Deinde Apoſtoli non potuiſſent tunc temporis intelligere quid Dominus iſtis verbis ſibi vellet: nondum enim nouerant illum cæleſtem panem. quare vox iſta eſt accipienda vt planè reſpondeat voci ἐπιρυσιον, & *ſuper* accipiatur non pro *ſuprà*, ſed pro ad, ſeu *iuxta*, gręcè ἐπὶ: & ſignificetur omne alimentum ſubſtantiæ noſtræ congruens: hoc enim propriè eſt ἐπιούσιον vt rectè Suidas interpretat: quaſi dicas ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ἁρμόζον. vnde idem rectè dicitur *quotidianus*, nam natura noſtra quotidie refici debet, & alimento congruenti ſuſtentari. quamuis ἐπιούσιον poſſit etiã deduci παρὰ τῆς ἐπιούσης, quod non ſolùm diem craſtinum, ſed etiã hodiernum, qua parte nondum pręſens eſt ſignificat, à verbo ἐπιέναι *accedere*, hinc ἐπιούσιον ꝙ ad diem accedentem pertinet. itaque ἄρτος ἐπιούσιος eſt qui diei accedenti eſt accomodatus & neceſſarius. Sic enim expreſſa eſt hæc petitio; ac ſi prima luce fundenda eſſet. quare optimè interpres mentem Euangeliſtæ ſpectãs (qui per ἐπιούσιον non volebant ſignificare τὸ αὔριον diem craſtinum, ſed inſtantem) vertit quotidianum. additur *hodie*, tum vt ſignificetur cauendam ſolicitudinem in craſtinum; tum quia quotidie hæc oratio fundenda, & neceſſaria à Deo petenda; cum aſſiduè ab ipſius beneficentia pendeamus.

Quinta; *Dimitte nobis, &c.* Petimus nobis condonari delicta noſtra: *nam debitum in ſcripturis delicti figura eſt*, vt ait Tertulianus, quia delicti effectus & germen. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpæ, & pœnæ. *Debitum culpæ* eſt obligatio compenſandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum ſi ex peccato mortifero ortum ſit, nullo modo ad æqualitatem ſolui poteſt à nobis, ſed à ſolo Chriſto, vt in 3. p. quæſt. 1. tradi ſolet. *Debitum pœnæ* eſt obligatio ſuſtinendi pœnam æternam vel temporalem. vtrumque petimus nobis ignoſci. 18

Duplex debitum.

Sicut & nos dimittimus, &c. Illud ſicut nõ ſignificat regulam, quam Deus in condonandis peccatis ſequatur, quaſi petamus vt Deus non benignius & promptius, nec maiora condonet nobis quam nos proximis noſtris; ſed cauſam inductiuam, vt patet ex Luca capit. 11. vbi ſic dicitur, *Dimitte nobis debita noſtra, ſiquidem & nos dimittimus omni debendi nos*. eſt enim conditio quædam, quam Deus à nobis requirit. vnde apud Matth. immediatè poſt hanc orationem ſubdit Dominus, *ſi enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater ueſter cæleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater ueſter dimittet uobis peccata ueſtra*. Itaque allegamus hic à nobis impletam conditionem, non quod nihil aliud ad remiſſionem peccatorum obtinendam requiratur; ſed quia eſt diſpoſitio maximè congrua, ſine qua non eſt nobis venia ſperanda; & qua poſita, omnino ſperanda eſt, niſi aliud quid impediat, vt defectus doloris, vt propoſiti emendationis. 19

Sicut

Petes,

Petes, Quid tenemur debitoribus noſtris dimittere?

Quid cõdonã dũ proximo. Reſp. Non pecuniam, non famæ & honoris reſtitutionem; ſed iniuriam nobis illatam, ita vt propter illam non proſequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, niſi quando bonum publicum aut recta ratio aliud poſtulabit.

20 *Facere pro permittere.* Sexta, *Et ne nos inducas in tentationem*. Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, ſicque nos ſemper dirigat, vt nunquam ſuccumbamus: hoc enim eſt induci, ſeu vt græcus textus habet, inferri in tentationem. μὴ εἰσενέγκῃς, ne inferas, id eſt, ne ſinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri niſi ipſo annuente & manum omnipotentię ſuæ laxante, non poteſt. Sic Mat.26. Dominus monet, *vigilate & orate ne intretis in tentationem*, id eſt, ne tentationi cedatis. cauſam addit, *quia ſpiritus* (id eſt, diabolus) *promptus eſt* ad tentandum & incitandum ad peccatum; *caro autem*, (id eſt, homo) *infirma* ad reſiſtendum, ſine ope diuina.

Septima. *Sed libera nos à malo*, Petimus hic liberari ab omnibus diaboli, & conſequenter etiam malorum hominum, qui ſunt membra eius, inſidijs. à malo græcè eſt ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, quo nomine diabolus ſignificari ſolet in ſcripturis: vt 1.

Malignus. Io. 5. *Malignus* (ὁ πονηρὸς) *non tangit eum. &, Totus mundus in maligno poſitus eſt*; id eſt, ſub diaboli poteſtate. & 1. Ioannis 2. *Vicistis malignũ.* Matt. 5. *Quod his abundantius eſt, à malo eſt*, & alibi.

Amen. Clauſula Amen, quam Hieronymus vocat ſignaculum orationis Dominicæ, eſt approbantis & optantis vt ita fiat. græcis γένοιτο. Pſalm. 40. *Benedictus Dominus Deus Iſrael à ſeculo & in ſeculum, fiat, fiat.* Græcè γένοιτο, γένοιτο. Idem habetur Pſal. 71. verſ. vlt. per ſe tamen idem valet, quod verè, teſte Hieronymo.

21 *Duplicia ſunt quæ à Deo petuntur.* Notandum eſt ex D. Thoma artic. 5. Inter ea, quæ à Deo peti poſſunt, quædam abſolutè petenda eſſe, vt ferè ſunt ea, quæ oratione dominica continentur. alia ſolum ſub conditione tacita vel expreſſa; vt ſunt diuitiæ, honores, longa vita, opulenta matrimonia, vxor ſpecioſa, pulchrę proles, & ſimilia. hæc enim, quia ſępiſſime hominibus ſunt exitio, non ſunt petenda abſolutè, ſed ſub conditione, ſi nobis ſint futura ſalutaria quod ſoli Deo perſpectum eſt. Vnde in iſtis optima orandi forma eſt rogare Deum vt nobiſcum agat ſicut nouit expedire ad ſuam gloriam & ſalutem noſtram.

Petes, Vtrum ſit peccatum ea ſecundum ſe deſiderare & petere à Deo?

Si bona adiaphora per ſe petantur. Reſpondeo, Si quis hæc ita deſideret, vt non curet, ſintne ipſi futura ſalutaria an non, peccat; quia illa plus amat quàm ſuam ſalutem. Si tamẽ ſperet non ob futura ſaluti, non videtur deſiderium, quo illa per ſe appetuntur, eſſe malum, modò ea menſura appetantur, quæ non ſit contra rectam rationem: quia ſunt bona indifferentia. vnde ſi quis ea ſic petat à Deo, non videtur peccare; nam Iudæi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri teſtamento promiſſiones pro legis obſeruatione acceperunt. Si tamen deſiderium & ſolicitudo modum excedant, peccatum eſt.

DVBITATIO V.

Quibus conueniens ſit orare. D. Tho. art. 3.

Reſpondeo, Conuenire ſoli naturæ rationali Superiorem agnoſcenti, à quo aliquid boni, ſibi vel alteri expectare poſſit. Ratio eſt, quia oratio eſt petitio quædam ad Superiorem directa. petitio autem eſt actus rationis, quo deſiderium exprimitur ad aliquid impetrandum. 22

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire perſonis diuinis; tum quia Superiorem non habent, à quo ſibi vel alteri aliquid poſſint expectare; tum quia ſingulæ ſua authoritate & poteſtate omnia poſſunt.

Patet Secundò, Eam conuenire tum Angelis ſanctis; quia etſi nihil ſuperſit quod ſibi peculiariter petant, nobis tamen bona ſpiritalia & ſalutem expetunt, & Deo aduentum regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea ſibi petunt reſurrectionem corporum: tum viatoribus, quibus & ſibi & alijs multa petenda: tum defunctis, qui ſunt in purgatorio, quos pro ſe orare vt à pœnis ſoluantur non videtur dubitandum. quicunque enim in graui afflictione conſtitutus ſcit eſſe aliqua remedia, quibus poſſit liberari, dubium non eſt quin roget ea ſibi adhiberi. defuncti autem ſciunt extare huiuſmodi remedia, vt ſacrificia, preces, ieiunia, eleemoſynas fidelium, indulgentias, orationes Sanctorum: cur ergo non orent hæc ſibi applicari, & vt Deus fideles ad hæc excitet? Vnde meritò Eccleſia illud Iob, *miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltẽ vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, applicat defunctis in purgatorio poſitis. An orent pro viuis, nõ ſatis cõſtat. credibile eſt etiam pro illis orare; quia dubitãdum nõ eſt quin pro ſuis ſint ſoliciti: ad hoc enim charitas eos impellit, cur ergo illorum ſalutem Deo non commendent? nos tamen eos non inuocamus, quia preces noſtras ordinariè non poſſunt cognoſcere; & ſunt in eo ſtatu vt magis egeant auxilio noſtro, quàm vt poſſint nobis auxilium adferre, vt ait D. Thomas q. 83. art. 11. ad 3. 23 *Conuenit Angelis, animabus beatis, viatoribus, & defunctis, qui in purgatorio.* *Defuncti orãt pro nobis in purgatorio.*

Patet Tertiò, Damnatis orationem propriè non competere; tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, vt ſit actus virtutis: tum quia nihil illis boni à Deo expectandum. quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperiatur; vt cùm Satan petijt tẽtare S. Iob; cùm diues petijt mitti Lazarum, &c. *Ad damnatis.*

Sed difficultas eſt, Vtrum Chriſto ſecundum humanam naturam in cælo conueniat. Quidam negant, Primò, Quia Chriſtus totum negotium ſalutis noſtræ exactè & minutè cum patre in via compoſuit. Secundò, Quia aliàs liceret Chriſtum rogare vt pro nobis oret. 24 *An humanitati Chriſti.*

Sed verius videtur, Chriſti animam etiam modò rogare diuinitatem pro hominibus. Primò, Quia id non dedecet ipſam, cùm in via ſæpiſſime id fecerit, & ſtatui beatitudinis non repugnet; vt patet in alijs beatis. Secundò, Vtitur in Deum laude, gratiarum actione, adoratione. ſicut enim ſumma charitate, ita etiam ſumma humilitate erga Deum eſt prædita. cur etiam non vtatur oratione? Tertiò, Etſi data ſit illi animæ ſanctiſſimæ omnis poteſtas in cœlo & in terra, Matth. 28. tamen executio huius poteſtatis non poteſt fieri virtute

animæ,

animæ,ſed diuinitatis,vt patet in iuſtificatione & glorificatione : ergo decet vt id petat à diuinitate,ſaltem actu interno.Quartò,Sicut hoſtię veteres immolabantur in ſancto ſeculari , ita Chriſtus ſemetipſum immolauit in hoc mundo : & ſicut Pontifex veteris legis , ſanguinem hoſtiæ inferebat in ſancta ſanctorum ad deprecandum Deum pro populo; ita Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum intulit in cælum , vt appareat vultui Dei pro nobis,vt deducit Apoſtolus ad Hebræos.9.ergo Chriſtus ibi apparet vt Pontifex , ſeu vt munere Pontificis poſt hoſtiæ ſacrificium fungens; quod in eo conſiſtit vt petatur ſacrificij effectus ; alioquin non eſſet apta analogia inter Chriſtum & Pontificem veteris legis, quam intendit Apoſtolus . Quintò, Hæc ſententia eſt magis conſentanea ſcripturæ ſacræ Ioannis 14. *Si diligitis me , mandata mea ſeruate , & ego rogabo patrem & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum* , q. d. nolite ob meum diſceſſum ad patrem,eſſe mœſti;quia cùm ad patrem venero , rogabo eum vt alium meo loco mittat , qui nunquam diſcedet. 1. Ioan. 2. *Sed etſi quis peccauerit , aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum* . quod propriè dici nequit , niſi alquid pro nobis à patre petat. Ad Roman.8. *Qui eſt ad dexteram Dei , qui etiam interpellat pro nobis*, Ad Heb.7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis*. quibus verbis ſatis inſinuatur , hanc interpellationem non ſolùm fieri exhibitione & præſentia obiectiua humanitatis & vulnerum, ſic enim non eſſet quid diſtinctum à ſeſſione ad dexteram , nec requireretur vt ſit viuens; ſed per actum animæ, quo nobis miſericordiam & ſalutem petit , ſic enim aliquid peculiare adfertur, quod noſtram fiduciam erigat:hoc enim intendit Apoſtolus. Sextò,Eandem ſententiam inſinuant Patres, Iuſtinus q.105. ad orthod. *Si enim ſuperatis iam reſurrectione , carnis infirmitatibus , vt Pontifex confeſſionis noſtrę , interpellat pro nobis , nonne magis cùm adhuc ſubiaceret infirmitati carnis , egebat magno validoque clamore & lachrymis , cum quibus preces offerebat?* Ambroſius in illud ad Romanos 8. Qui etiam interpellat pro nobis , *Chriſtus reſurgens , ſemper cauſas noſtras agit apud patrem , cuius poſtulatio contemni non poteſt quia in dextera Dei eſt,hoc eſt,in honore quod Deus eſt* . & infrà explicat quo modo interpellet pro nobis,nempe eo modo, quo rogauit pro Petro,vt non deficeret fides eius. & infrà , *Interpellat pro nobis , ne inimicus aliquid violenter præſumat contra nos , vt arceatur inſolentia eius* . In eadem ſentētia videtur eſſe Cyprianus epiſt. 8.& Auguſtinus præfat.in pſal.85. Idem apertè docet D. Thomas in cap.7. ad Hebr. lect. 4. D. Bonauentura,de vita Chriſti cap.98.Toletus in cap.16.Ioannis , annot.35. & Suarez in 3. p. diſput.45.ſectio.2.

Ad Hebr. 9.

Ad argumēta

Ad primam rationem in contrarium adductam : Chriſtus omnia cum patre compoſuit , quia exactè pro omnibus ſatisfecit , & meruit omne bonum , quod temporis ſucceſſu hominibus confertur . Hinc tamen non ſequitur quin modò poſſit orare vt illis bona conferantur .

Obiectio.

25 Dices,Chriſtus adhuc in vita mortali præuidebat quidnam ſingulis hominibus expediens foret,& quid pro ſingulis eſſet petendũ: ergo illud tũc poterat petere & ꝓ ſingulis impetrare . Si poterat , credibile eſt feciſſe.cur enim expectet tēpus executionis? pſertim cùm hoc modo perfectius ſit opus noſtræ redemptionis , quod in hac vita eſt operatus.

Reſp. Chriſtus nō opus habet oratione.

Reſpondeo,Hoc argumentum rectè probare non eſſe illi opus oratione,cùm iam omnia petierit & impetrauerit,quæ tēporis ſucceſſu mortalibus bona conferuntur . Hinc tamen non ſequitur quin reipſa ratione vtatur ; non quia id neceſſarium,ſed vt diuinitatem ſic magis honoret,& omne bonum in illam,tanquam in primũ fontem referat.nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit,& vt veriſimile eſt , perijt & impetrauit;(id enim facilè ei erat) tamen ſæpius in vita eadem rogauit,& impetrauit . nihil enim vetat quin idem ſæpius poſſit rogari & obtinerit ante executionem . Itaque poteſt etiã modò rogare vt fiat executio eorũ,quæ ante meruit & impetrauit,quamuis nihil noui petat.

An Chriſtus rogandus vt pro nobis ores.

26 Ad Secundum Reſpondeo, Etſi per ſe non ſit illicitum vt quis conſiderādo Chriſtum quà homo eſt,qui diuinitatem omne cultu veneratur , ſit oret apud animum ſuum,Chriſte ora pro me impetra mihi à patre veniam & ſalutem; tamen abſolutè non eſt hoc modo orandum,ſaltem publicè.Primò , Quia eſt contra morem Eccleſiæ. Secundò,Facilè inſinuaretur error Arij, facientis filium creaturam,vel Neſtorij, conſtituentis duas in Chriſto perſonas. Tertiò,Inſinuaretur Chriſtum,ſicut alios,egere oratione , nec habere in ſua poteſtate nos ſaluare ſine oratione. nemo enim illum , qui per ſe poteſt dare ſalutem,rogat vt oret,ſed vt ipſe det.Quartò,Oratio dirigitur ad perſonam,quæ eſt Deus , & ſua authoritate poteſt dare . Quintò,Decet vt qui aliquid ab altero petit,præſertim publicè , ſummo titulo honoris compellet,& ſupremam illius poteſtatem agnoſcat;alioquin videbitur illum potiùs irridere,quã honorare. Denique quia nihil noui impetrare poteſt,ꝙ iã ante non impetrauerit . itaque ſolùm rogandus eſt vt illud ſua poteſtate diuina conferat.Si tamen ipſa Chriſti anima per ſe ſpectetur,non abſurdè priuatim rogari poterit,vt virtutes & ſalutem impetret,id eſt, faciat nobis per diuinitatem conferri. etſi enim ipſa non egeat oratione,tamen ex humilitate ea libentiſſimè vtitur erga diuinitatem.

DVBITATIO VI.

Vtrum Sancti ſint orandi ſeu inuouandi.
D. Thomas qu. 85. ar. 11.

27 NEgarunt hoc multi hæretici.Primo, Vigilantius ; qui docebat mortuorum preces pro alijs non exaudiri, teſte Hieronymo. Vnde apertè ſequitur inanem eſſe Sanctorum inuocationem .

Secundo,Quidam hæretici tempore D. Bernardi,dicti Apoſtolici , qui vt refert Bernardus ſer.66.in cantica,videbant catholicos quod Sanctos inuocarent .

Tertiò , Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Patareni,qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos eſſe docebant,teſte Turrecremata l.4.de Eccleſia p.2.cap.35.

Quartò, Vvaldenſes,ſeu pauperes de Lugduno,qui paulò poſt orti,dicebant Sanctos nec audire,nec attendere ad preces noſtras,teſte Antonino 4.p.tit.11.cap.7.§.2.

Quintò, Vviclef,qui dicebat eſſe inutile Sanctos inuocare,teſte Thoma Vvaldēſi to.3.c.108.

Sextò

Hæretici noſtri ſeculi. Sextò,Hæretici noſtri temporis, qui duo docent.Primò,Id eſſe inutile; eò quòd Sancti preces noſtras non cognoſcant. Secundò,Eſſe impium;quia obſcuratur officium mediatoris. Ita Caluinus l.3.Inſtit.ca.20.§.20.& ſequent.vſque ad 28.Idem docent cæteri.

Pro veritate Notandum eſt,Sanctos poſſe tripliciter inuocari.

28 Primò,Tanquam primarios authores vitæ & ſalutis, quaſi ſua ipſi authoritate & poteſtate poſſint remittere peccata,infundere virtutes,dare vitam æternam,&c.

Secundò,Tanquam adiutores,ad precandum Deum.

Tertiò, Tanquam adminiſtros quorundam beneficiorum,quę ipſi per ſe nobis conferre poſſunt qualia ſunt ſalutaria ſuggerere, dæmonis machinationes impedire, varia mala auertere & ſimilia. Nunc

Dico Primò, Nulla ratione licitum eſt Sanctos primo modo inuocare,nempe tanquam authores primarios ſalutis:id.n.eſſet aperta idololatria;nec quiſquam catholicorum ita vnquam illos inuocauit,aut inuocandos cenſuit, vt falsò illis imponit Caluinus nu.22.

Nec obſtant illæ formulæ precandi,quas Caluinus obijcit tanquam intolerabiles,*S. Medarde, S.Eligi reſpice ſeruos tuos,tuua è cęlo*:quia intelligendæ ſunt de auxilio precum,vel ſimili,quod ipſis congruat: illa autem *vt Sancta Virgo iubeat filium facere quod petimus*, nullus catholicus vtitur: nemo enim neſcit filium in cælo matri ſubditum non eſſe; ac proinde nihil ei propriè iuberi poſſe.Quòd ſi quis tamen pia mente ſic loqueretur non eſſet magnopere reprehendendus:nam etiā ſcriptura dicit Deum voci hominis obediuiſſe, latiore vocabuli ſignificatu:& amicis dicere ſolemus vt iubeant & imperent nobis. Similiter non obſtat quòd Virgini dicamus,*vita dulcedo,& ſpes noſtra.* id enim verum eſt ratione filij, quem nobis peperit,per tropum,qui metonymia dicitur,vbi nomen effectus tribuitur ei,quod aliquo modo eſt cauſa;quod in ſcripturis eſt frequens. omitto Apoſtolos lucem mundi à Domino vocari Matth.5.

Dico Secundò,Pium tamē & ſalutare eſt eos
29 inuocare ſecundo & tertio modo,tanquam amicos Dei chariſſimos, videlicet vt pro nobis orēt, ſuamque nobis opem porrigant. *Probatur inuocatio Sāctorū.* Eſt fide tenendum, & definitum in Concilio Tridentin. ſeſſi. 25. de inuocat. Sanctorum. Probatur Primò, Ex ſcripturis,Geneſis 48.*Angelus, qui eruit me de cunctis malis,benedicat pueris iſtis*. Hic Iacob inuocat Angelum ſuum.Iob 5.*Voca ſi eſt qui tibi reſpondeat,& ad aliquem Sanctorum conuertere.* id eſt, ad aliquem Angelorum.Nec obſtat, quòd hæc ſint verba Eliphaz Themanitæ, quia Iob ea non reprehendit, cùm tamen alia minùs rectè dicta refutet. Exodi 32. *Recordare Abraham, Iſaac, & Iſrael ſeruorum tuorum*; vbi per merita Patriarcharum poſtulat, & exauditur. vnde ſequitur infra, *Placatus eſt Dominus, ne faceret malum*, &c. hic modus orandi erat frequentiſſimus apud Iudæos.

Obiectio. Dices, Non orabant ipſos Patriarchas, ſed *Reſp.* Deum.

Reſpondeo,Verum eſt;quia nondum erāt in ſtatu beatitudinis, vt poſſent preces ad ſe directas cognoſcere. ſed quia allegabant eorum merita & obſequia vt propter illa Deus miſereretur,ſatis inſinuabant,ipſos,ſi per ſe orent, multò magis impetrare poſſe.Falſum eſt autē quod ait Caluinus, ſolùm allegari pactum, quod Deus habebat cum Patribus, vt patet pſal. 131. *Memēto Domine Dauid,& omnis manſuetudinis eius*; vbi merita allegantur.Idem patet cùm dicitur, *ſeruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui, Exodi* 32.Daniel. 3. & alibi.

Secundò, Ex ſcripturis conſtat Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare: ergo rectè eos inuocamus, vt id crebrò & efficaciter præſtent.

De Angelis,Tobiæ 12.Angelus dicit ſe obtuliſſe Deo orationes Tobiæ; quæ oblatio non fiebat nuda tantùm exhibitione coram Deo, cùm ipſi omnia ſint præſentiſſima; ſed cum deprecatione vt Deus illas exaudiret:quo modo per aulicos nobiles cupiunt homines ſuas preces offerri Principi.Zachar.1.Angelus orat Deū pro populo Iudaico,*Domine exercituum,vſquequo tu nō miſereberis Hieruſalem & vrbiū Iuda, quibus iratus es? iſte iam ſeptuageſimus annus eſt.* *Orationum oblatio.*

De alijs Sanctis patet 2.Machab. vltimo, vbi Onias apparuit Iudæ Nachabæo, orans pro populo;& Ieremias,de quo Onias dicit,*hic eſt, qui multum orat pro populo & ſancta ciuitate.Hieruſalem.* & tamen nondum erant beati.quantò magis in ſtatu beatitudinis orabunt,vbi charitas illorum longè feruentior?

Tertiò,Probatur ex Concilijs;Synodus 7.act.
6.*Cum timore Dei omnia agamus poſtulantes interceſ-* 30
ſiones incontaminatæ Deiparæ & ſemper Virginis Dominæ noſtræ Mariæ Item Sanctorum Angelorum, & omnium Sanctorum,ſalutantes venerandas illorum reliquias &c. Concilium Trident.ſeſſ.25. in principio, mandat populum chriſtianum doceri, *eos, qui negant Sanctos ęterna fœlicitate fruentes inuocandos eſſe;& qui aſſerunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam ſingulis orent, inuocationem eſſe idolatriam, vel pugnare cum verbo* Dei, *impiè ſentire &c.*

Quartò,Idem probari poteſt ex perpetuo Eccleſiæ vſu:atqui *de eo,quod tota per orbem frequentat Eccleſia diſputare an ita faciendum ſit, inſolentiſſimæ inſaniæ eſt*, vt ait Auguſtinus epiſto. 118.ad Ianuarium.Idem patet ex litanijs,quarum vſus in Eccleſia pluſquam à mille annis viguit,vt patet ex Concilio Aurelianenſi.1.cap.20.& Toletano.5. cap. 1. *Diſputare contra Eccleſiæ vſum.*

Quintò,Ex Patribus: ſolùm vnum locum adferam ex Hieronymo contra Vigilātium, *Si Apoſtoli & martires adhuc in corpore conſtituti poſſunt orare pro cæteris,quando de ſe adhuc debent eſſe ſoliciti quantò magis poſt victorias, coronas & triumphos? vnus homo Moyſes ſexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam; & Stephanus imitator Domini ſui & primus martyr in Chriſto, perſecutoribus veniam deprecatur: & poſtquam cum Domino eſſe cœperint,minùs valebunt? Paulus Apoſtolus ducentas ſeptuaginta ſex ſibi dicit in naui animas condonatas. & poſtquam reſolutus eſſe cœperit cum Chriſto, tunc ora clauſurus eſt? &c.* *Locus Hieron. notandus.*

Sextò,Probatur ratione,Sancti poſſunt nobis multum prodeſſe, tum pro nobis orando, tum per ſe nobis opem ferendo:ergo pium eſt & vtile illos inuocare. *Probatur ratione.* Antecedens probatur Primò, Quod orationibus ſuis nobis prodeſſe poſſint; *Poſſunt orādo prodeſſe.* quia ſi cum adhuc eſſent mortales,exules,ſubiecti peccatis,ſoliciti & incerti ſuæ ſalutis, ita prodeſſe poterant,vt ex multis ſcripturæ locis conſtat, vt Iob 42. vbi Iob iuſſu Dei orat pro amicis & impetrat, 1. Regum 7. vbi populus rogat Samuelem

muelem vt pro ipſo orare non ceſſet; ad Roma. 15.2.ad Corinth.1.ad Eph.6. ad Hebr. 13. Apoſtolus orationes fidelium pro ſuis negotjs flagitat: quantò magis nunc Cum Chriſto regnantes beati, ſecuri, perfectiſſima charitate præditi, prodeſſe nobis ſuis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi eſt amicitiæ coniunctio, quæ inter Deum & ipſos nunc omnino eſt conſummata.

31 *Et opem per ſe ferendo.* Quòd etiam per ſe multa nobis conferre poſſint, conſtat, Primò, ex officio Angelorum cuſtodum, qui multa mortalibus beneficia præſtant, vt ſcriptura multis locis docet; vt in hiſtoria Tobiæ, in Prophetia Danielis cap.3.10.14. Geneſis 48. & alibi. Idem poſſe alios Sanctos poſt Chriſti mortem certiſſimum eſt: tum quia ſunt ſimiles Angelis, ſapientia, charitate, potentia; neque ſunt concluſi abditis quibuſdam receptaculis, vt hęretici noſtri cum Vigilantio ſomniāt; ſed poſſunt eſſe vbi placuerit; vt docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, vbi ſic ait: Si agnus vbique, ergo hi, qui cum agno ſunt, vbique, (id eſt, vbicunque volunt) eſſe credendi ſunt; & cùm diabolus & dæmones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia vbique præsētes ſint; martyres poſt effuſionem ſanguinis ſui, arca operientur incluſi, & inde exire non poterunt? tum quia ſcriptura docet, Sanctos poſt hanc vitam regere mortales, Apocal.2. *Qui vicerit, dabo illi poteſtatem ſuper gentes & reget eas in uirga ferrea.* Item *eſſe columnas in templo Dei*, Apocal. 3. id eſt, ſuſtinere Eccleſiam. *Sedere cum Chriſto in throno*, eodem cap. id eſt, vnà cum ipſo regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis conſtat quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit.

Sanctos vbiuis eſſe poſſe.

32 *Obiectio prima* Sed contra Obijcitur Primò, Sancti ignorant preces noſtras; *non enim eouſque illis longæ ſunt aures vt ad uoces noſtras porrigantur*, inquit Caluinus ſuprà num.24.

Reſp. Reſpondeo, Non ignorant, quantumuis occultè fiant. ſi enim Angeli eas norunt, vt qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Item ſi Angeli, qui in cœlo ſunt, ſciunt omnes peccatorum in terris exiſtentium conuerſiones, deque illis gaudent, Lucę 15. cur non etiam Sancti, qui Angelis pares?

Petes, Quomodo cognoſcunt eas?

33 *Quo modo cognoſcunt noſtras preces.* Reſpondeo, Vel in Verbo vt vult D. Thomas quæſt. 93. articulo quarto ad ſecundo Caietan. ibidem; vel per nouas & quotidianas reuelationes, vt Cyrillus, catecheſi 16. Auguſt. de cura pro mortuis capitulo decimoquinto ſic enim multi Santi etiam in hac vita, occultiſſima cognouerunt: Elizæus factum Giezi, 4. Reg. 5. Petrus fraudem Ananiæ & Saphiræ Act. 5. Benedictus Totilæ ſimulationem & futuros euentus, l. 2. dialog. Gregor. capitulo decimoquinto, & totum mundum veluti ſub vno ſolis radio collectum. lib. 2. dialog. cap. 35. Similia multa libro eodem recenſet Gregorius. & plurimis Sāctorum hoc donum collatū fuiſſe ex hiſtorijs cōſtat. Denique familiare erat Prophetis occultiſſima noſſe: quandò magis in gloria cognoſcent huiuſmodi ſecreta, quando Deus erit omnia in omnibus? Ita ratiocinatur D. Auguſt. libr. 22. de ciuit. cap. 29.

Vel denique cognoſcunt noſtras preces, dum ab ipsos diriguntur; eo modo, quo Angeli & animæ cognoſcunt mutuas cogitationes, mediante locutione ſpiritali: præſertim cum lumine ſupernaturali ſint illuſtrati, nec corpus aut interuallū loci impediat. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vſque pertingat; quantò magis oculus mentis luce diuina perfuſus poterit ad remotiſſima abſque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obſtant loca ſcripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoſcere res viuentium, Eccleſiaſtæ 9. *mortui nihil cognoſcunt ampliùs*. ſimile inſinuatur Iob 14. & 4. Regum 22. hæc enim intelligenda ſunt vel de cognitione naturali, vel de cognitione, quam habebant toto tempore veteris teſtamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conſpectu Dei, nec habebant illud admirabile lumen, quod illis poſt Chriſti mortem communicatum, quo omnia luſtrare poſſunt. vide D. Auguſtinum de cura pro mortuis capitulo 13.

Obijcitur Secundò, Chriſtus eſt vnicus mediator noſter, per quem habemus acceſſum ad patrem: ergo non eſt recurrendum ad Sanctos; imò id videtur Chriſto iniurium, tanquam ipſius reconciliatio ſit inſufficiens, aut egeat auxilio Sanctorum. 34 *Obiectio 2.*

Reſpondeo, Chriſtus dicitur *vnicus mediator* noſter, quia principalis; idque ob quatuor cauſas. *Reſp. Chriſtus quo modo vnicus mediator.*

Primo, Quia non tantum officio, ſed etiam natura eſt mediator, ſeu medius inter Deum, & hominem, vtpote vtriuſque naturæ particeps; quam rationem adferunt Patres in illud, primo ad Timoth. ſecundo, vnus eſt Deus, vnus eſt mediator Dei, & hominum, homo Chriſtus Ieſus, & Auguſ. lib. 9. de Ciuit. cap. decimoſeptimo. Secundo, Quia nos reconciliauit; non deprecando ſed condignum pretium exhibendo, & ſatisfaciendo. Tertio, Quia ex proprijs; habebat enim vim illam ex intrinſeco, ideſt, ex natura ſui ſuppoſiti. Quarto, Quia eſt mediator omnium; nam omnes, quantum ex parte ipſius, reconciliauit, & pro omnibus ſatisfecit. Sed hæ tres poſteriores cauſæ pendent ex prima.

Sancti duntaxat ſunt mediatores ſecundarij; quia nec ex proprijs reconciliant nos Deo: (non enim ex ijs, quæ a ſeipſis habent, ſed ex ijs, quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant; neque per modum ſolutionis, ſed deprecationis. Rectè tamen dicuntur mediatores, quia verè intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moſes dicitur ſequeſter, & medius inter Deum & populum, Deuteronomio quinto, quia pro populo ad Deum locutus eſt, & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apoſtolos & Prophetas vocat mediatores libro duodecimo theſauri capit. decimo, quicunque enim interuenit inter duos, vt alter alteri reconcilietur, vel aliquid alteri ab altero impetretur, vel vt pactum inter eos ineatur, rectè dicitur mediator inter illos. *Sancti mediatores ſecundarij.*

Neque hæc interceſſio vllo modo obſcurat officium mediatoris Chriſti. Primo, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imo etiam homines viui, vt ex ſcriptura conſtat; & tamen hæc interceſſio non obſcurat illud. Secundo, Quia Sancti adhibentur vt comprecatores, nimiru vt ſuas orationes noſtris iungant: quod non poteſt vllo modo in iniuriam Chriſti cedere. Tertio, Quia omnem vim interueniēdi, & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Chriſti, eiuſque 35 *Non obſcurari officium mediatoris, ſed illuſtrari.*

inter-

interceſſione. vnde potiùs ad honorem ipſius cedit, quòd poſſint eſſe ſecundarij mediatores; ſicut ad honorem primę cauſæ cedit, quòd creaturæ ſint cauſæ ſecundæ: nam ita efficax eſt Chriſti mediatio, vt non tantùm reconciliet, ſed etiam reconciliatores ſub ſe, qui virtute ab ipſo accepta reconcilient, efficiat. in omni enim reconciliatione operatur Chriſti meritum vt prima cauſa moralis, ſicut Deus in omni operatione creaturæ naturali. quod valde notandum eſt contra hæreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ ſapientiæ, quæ inferiora per media diſponit & ad perfectionem perducit. vide D. Thomam art. 11.

Chriſti meritum operatur vt prima cauſa moralis.

36 Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, ſeu per quæ merita orant?

Quibus meritis nituntur.

Reſpondeo, Principaliter per merita Chriſti: quidquid enim nobis datur, principaliter datur propter merita Chriſti, vt colligitur ex cap. 1. ad Epheſ. *Qui benedixit nos omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto.* Secundariò etiam per merita ſua. etſi enim ex condigno compenſata ſint, ita vt nihil illis debeatur ex Iuſtitia; tamen ex amicitia multa eis deberi poſſunt: vt patet exemplis humanis. Itaque hæc merita ſunt ratio ſecũdaria beneficiorum Dei: nam Deus applicat ſe ad benefaciendum nobis propter merita Chriſti, orationibus Sanctorum inductus. etſi enim Chriſti merita ſemper ſint ratio principalis ob quæ Deus ſua beneficia confert; tamen merita & preces Sanctorum ſunt cauſa cur Deus hic & nunc ſe applicet & determinet ad hæc vel illa beneficia danda ob Chriſti merita. Vnde etiam Sancti veteris teſtamenti ſolent orare per merita Abrahę, Iſaac, Iacob, Dauid, &c. Exodi 32. *Recordare Domine Abraham, Iſaac, & Iacob ſeruorum tuorum.* Dan. 3. *Ne auferas miſericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iſrael ſanctum tuũ.* Pſal. 131. *Memento domine Dauid,* &c. nempe vt propter hæc Deus hic & nunc ſe ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri teſtamento inuocari non ſolebant vt in nouo; quia nondum erant in gloria vt poſſent noſtras preces cognoſcere; ſicut neque illi, qui in purgatorio; quos ob hanc cauſam non ſolemus inuocare; vt colligitur ex D. Thoma art. 4. ad 3.

Merita Sanctorũ ſunt ratio ſecundaria.

37 Obijcitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Chriſti meritis: ergo.

Obiectio 3.

Reſp. Reſpondeo minimè diffidere; ſicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat, nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. etſi. enim ſciamus Deum per ſe eſſe propenſiſſimum ad benefaciendum, & Chriſti merita eſſe ſufficientiſſima; tamen iudicamus nos indignos qui ſoli coram tanta maieſtate comparéamus; & non ſatis diſpoſitos ad beneficia illius excipienda, vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, noſtriſque precibus ſuas iungant. qua in re Primò, Honoramus Sanctos. Secundò, Reueremur Dei maieſtatem. Tertiò, Illa ſubmiſſione nos diſponimus ad faciliùs impetrandum. etſi enim Deus ſit benigniſſimus & Chriſti merita abundantiſſima, vt dictum eſt; tamen vult ſuam maieſtatem & beneficia agnoſci, nos ad ea diſponi, & ſuos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipſum oremus tum per nos, tum per alios, & maximè per Sanctos, idque vt ipſos honoret, & oſtendat quanti eos faciat. Ex quo fit vt per diuerſos Sanctos, ad illorum inuocationem, diuerſa miracula operetur, & beneficia diuerſa conferat. Simile cernimus in rebus humanis. gratiſſimum enim eſt etiam clementiſſimis Principibus, vt rei, quibus parati ſunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipſis ſunt chariſſimi; & ſæpe non aliter volunt ignoſcere; & per diuerſos diuerſa concedunt.

Cur Deus velit nos vti Sanctorum ſuffragijs.

DVBITATIO VII.

Vtrum ſit orandum pro omnibus.

D. Thomas art. 7. & 8.

RESpondeo, Eſſe orandum pro omnibus, qui nondum ſunt in termino, etiam inimicis noſtris. ratio eſt, quia omnibus ſalutem deſiderare, & quãtum commodè poſſumus procurare debemus: ergo etiam à Deo petere. cõfirmatus ex Apoſtolo 1. ad Timoth 2. *Obſecro primùm omniũ fieri obſecrationes, orationes poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus.* hoc tamẽ non ita intelligendum quaſi orare debeamus vt abſolutè omnes ſalui fiant, & nemo damnetur; hoc enim fruſtra & ſtultè oraretur; nam conſtat ex ſcripturis contrarium euenturum. deinde nemo poteſt orare quod nõ poteſt ſperare; hoc autem ſperari nõ poteſt; nam ſpes ſupponit fidem vel opinionem fieri poſſe vt res eueniat: nemo .n. ſperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Poteſt tamen id affectu ſimplici & inefficaci optari. Alio igitur ſenſu orandum pro omnibus. Primò, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus; vt ſi quis ſic oret, Dimitte nobis debita noſtra, præterquam Ioanni vel Petro: libera nos à malo, excepto hoc vel illo; hoc enim eſt contra charitatem: vnde eſt præcepti hoc modo pro omnibus orare. Nec obſtant imprecationes, quę habentur in ſcripturis, vt Pſal. 68. *deleãtur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur* & 108. multę ſimiles habentur, & alibi frequenter. hæ enim vel propheticè intelligendæ ſunt, vt ſint prædictiones, nõ imprecationes: vel in illis ſignificatur conformatio voluntatis cum decreto iuſtitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D. Tho. art. 8. 38

Quo modo orandum pro omnibus.

Secundò, Quia nullus eſt in toto genere humano, pro quo laudabile nõ ſit ſpeciatim orare; etſi enim in genere conſtet plurimos non ſaluãdos, tamen id de nemine conſtat in particulari: vnde de nemine quamdiu viuit diſperandũ. quo fit vt etiam pro inimicis orandum ſit; precando illis non quidem temporalia, vt honores, opes, vitam; (quæ ſæpe rogare poſſumus ipſis adimi, ſi per ea noceant, vt multis ſcripturæ exemplis conſtat) ſed quæ ad ſalutem pertineant æternã. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in particulari pro inimico, niſi in extrema vel graui neceſsitate eius ſpirituali, quando præter orationem non ſe offert aliud remedium. tunc enim ſi aliqua probabilis ſpes ſit per orationem ſubueniendi, tenemur. ſecus ſi moraliter ſpes ſit nulla tenemur tamen ab orationibus communibus eos non excludere.

Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, vt omnes illuminet & ad ſalutem perducat, quantum ratio diuinæ prouidentiæ patitur. ſicut enim Deus ſecũdum certum prouidentiæ 39

modum,

Certam prouidentiæ menſuram adhibet Deus ad homines ſaluandos.

modum, quantum in ſe vult omnes homines ſaluos fieri, nemine excepto, idque etiam ſecundum illam prouidentiæ menſuram procurat; & Chriſtus eſt mediator omnium: qui ſeipſum dedit redemptionem pro omnibus, excluſo nemine; ita nos etiam omnium ſalutem optare, & pro omnibus orare debemus; videlicet vt neminem excludamus, & omnibus quantum ſtatuta diuinæ prouidentiæ fert menſura, ſalutis auxilia conferri rogemus. etſi enim fieri nequeat vt ſecundum illam prouidentiæ fert menſura, ſalutis auxilia conferri rogemus. etſi enim fieri nequeat vt ſecundum illam prouidẽtiæ rationem omnes ſimul ſalui fiant, hominum prauitate ſuppoſita; tamen multò plures, quàm reipſa ſaluentur, facilè ſalutem conſequi poſſunt. Itaque vt quàm plurimi ex omnibus ſaluentur, rogandum eſt. & hoc ſenſu orandum pro omnibus. non tamen eſt præcepti vt ſic pro omnibus ores; præterquam in liturgia, de qua Apoſtolus loco notato loquitur, teſtibus Chryſoſtomo, Theophyl. Oecumen.

40 Dixi *orandum pro omnibus, qui nondum ſunt in termino, tam viuis quàm defunctis*; quia hi omnes interdũ auxilio egent & ſpes eſt noſtris orationibus iuuãdos vt ad terminum perueniant: cæteri vel non egent, vt beati, pro quibus ſi quis oraret, indicaret eos beatos non eſſe: vnde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*; quod intellige de eo, qui iudicio Eccleſiæ martyr habetur. Vel ſpes nõ eſt fore iuuandos, vt damnati. Idem dicendum ſi de aliquo conſtaret ipſum reprobum eſſe, non enim poſſemus pro illius ſalute vel perſeuerantia rogare; vt inſinuat D. Auguſtinus lib. de corrept. & gratia cap. 15. quia ſpes non eſt illum adiutum iri.

Reprobus.

Cætera, quæ hic dici poſſent, vide apud D. Thomam art. 7. 8.

DVBITATIO VIII.

Vtrum forma precandi, quæ horæ canonicæ vocatur, ſit vtilis & retinenda in Eccleſia.

41 *Horæ canonicæ.*

HOras canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præſcripto Canonum eccleſiaſticorum in Eccleſia certis horis diu, noctuque canuntur. eædem vocantur *officium eccleſiaſticum*, quia Eccleſiaſticorum munus eſt illas recitare.

Hęretici igitur huius temporis hanc formam reijciunt tanquam inutilem; ſed ratione nulla, ſolo Eccleſiæ Romanæ odio, & cæco furore concitati. Idem olim fecerunt Vualdenſes, dicti pauperes de Lugduno, teſte Ænea Syluio de orig. Bohemorũ c. 35. & Vvicleff, teſte Thoma Vualdenſi tomo 3. cap. 21.

Eſſe piam precandi formã.

Sed fide tenendum eſt hanc formam precãdi eſſe piam & ſalutarem, ac proinde in Eccleſia retinendam. Probatur Primò, Quia iam inde ab exordio Eccleſiæ ſemper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etſi nõ fuerit ita completa, & in ordinem digeſta vt poſterioribus ſeculis; tamen ſeruabat eandem ferè tẽporum diſtinctionem, & conſtabat ijſdem partibus principalibus. Clemens lib. 8. conſtitut. Apoſtolicarum ca. 34. inter traditiones Apoſtolicas, Epiſcopo & Clero ſeruandas, refert hanc; *Precationes facite manè, hora tertia, ac ſexta, & nona, & veſpere, atque ad gallicantum. Manè gratias agentes, quòd illuminarit nos, nocte ſublata & reddita die. Tertia, quòd ea hora Pilatus Iudicium aduerſus Dominum pronuntiauerit: Sexta, quòd ea hora in crucem actus ſit. Nona, quòd tum omnia mota & tremefactæ ſint, Domino crucifixo; quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum & contumeliam Domini ferre non poſſent. Veſpere, quòd noctem dederit ad requieſcendum à diurnis laboribus. Ad gallicantum quòd ea hora nuntiet aduentum diei ad faciendum opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in ſingulis horis dicendis eſt ſpectanda. vide Franciſcum Turrianum in hunc locum. Hieronymus epiſt. 27. *Manè, hora tertia, ſexta, nona, veſpere, noctis medio, per ordinem pſalterium cantabant.* loquitur de Monaſterio Paulæ. Caſſianus lib. 2. & 3. de Inſtit. cœnobiorum multa habet de canonico pſallendi modo per diſtinctas horas, oſtenditque per totum orientem & occidentem in vſu fuiſſe. Eiuſdem conſuetudinis meminit Baſilius interrogat. 37. in regulis fuſiùs diſputatis. Beda in cap. 18. Lucæ, explicans quomodo oportet ſemper orare, ſic, ait; *dicendum eum ſemper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum eccleſiaſticæ traditionis pſalmodijs, precibusque conſuetis Dominum rogare & laudare non deſiſtit; & hoc eſſe, quod pſalmiſta dicebat, Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.*

Ratio ſingularum horarum ex D. Clemente.

Secundò Probatur, quia hæc forma precandi nihil continet quod non ſit ſummè pium & 42
ſalutare. continet enim omnes pſalmos, quibus nihil poteſt eſſe diuinius, vt qui dictati ſint à Spiritu Sancto, & contineant breuiter omnia ſcripturæ myſteria per modum laudis, vt ait Dionyſius lib. de eccleſ. hierar. c. 3. p. 3. Deinde ſelectiſsima quæque totius veteris & noui teſtamenti. Tertiò, Selecta Patrum documenta. Quartò, Præcipua quæque geſta Sanctorum. Quintò, Breues precationes, quas collectas vocant, quæ ferè à Summis Pontificibus compoſitæ fuere. Sextò, Hymnos aliquos à Patribus cõpoſitos. vnde meritò vocatur *breuiarium*, quia eſt compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non ſolùm ſingula per ſe pia & ſalutaria ſunt; ſed etiam tam aptè inter ſe connexa, ſuiſque temporibus & feſtis accommodata, vt magnam ſua varietate legentibus animi voluptatem & ſpiritalem conſolationem adferant: vt vel hinc perſpici queat, ſingulari Spiritus Sancti directione ita diſpoſita fuiſſe. quod verum eſſe deprehendet, qui ſingula attentè conſiderauerit.

Quid contineat breuiarium.

Tertiò, Quia Eccleſia recitando horas canonicas, quodammodo ſemper orat, ſemper Deũ 43
laudat, ſemper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, ſemper gratias agit; & ſic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet ſemper orare & numquam deficere*, & Apoſt. 1. ad Theſſal. 5. *Sine intermiſſione orate.* & ad Epheſ. 5. *Implemini Spiritu Sancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis & hymnis, & canticis ſpiritalibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino, gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine Domini Ieſu Chriſti, Deo & patri.* Sic etiam imitatur regium Prophetam, qui de ſe dicit Pſal. 118. *Septies in die laudem dixi tibi.* &, *Media nocte ſurgebam ad confitendum nomini tuo.*

Quòd *ſemper oret*, & *Deum laudet*, patet, quia cùm nox cõſtet quatuor interuallis, quæ dicuntur *vigiliæ*, & dies ſimiliter quatuor partib⁹, ſeu horis ſacris, quarum crebra mẽtio eſt in ſcripturis; ſingula interualla ſuas preces habent: nam pro pri-

Quomodo ſemper oret.

pro prima, ſecunda, & tertia vigilia noctis, ſunt preces nocturnæ. hæ vel tribus partibus conſtant, quæ nocturna dicuntur, vt in feſtis; (ſicut enim quæque vigilia continet tres horas ciuiles, ita quodque nocturnum continet tres pſalmos & tres lectiones; vt ſingulis horis ſinguli pſalmi & ſingulæ lectiones reſpondeant) vel vnò tantùm nocturno, ſed duodecim pſalmorum, & trium lectionum, ita vt ferè tribus nocturnis æquipolleat; vt in ferijs & feſtis ſimplicibus. Pro 4. vigilia ſunt laudes matutinæ. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu ſolis vſque ad tertiam excluſiuè, ſunt preces primæ. Pro tertia, quæ durat à tertia vſque ad ſextam excluſiuè, ſunt preces tertiæ. Pro ſexta, quæ durat à ſexta diei vſque ad nonam, ſunt preces ſextæ. Pro nona, ſunt preces nonæ. Pro veſpera appetente, ſunt preces veſpertinæ. Pro initio noctis eſt completorium. Non tamen eſt neceſſe vt præcisè iſtis temporibus illæ preces dicantur: ſufficit haberi reſpectum ad illa & efficium publicum, quantum commodè fieri poteſt, illis temporibus accommodari: ita enim paſſim nunc habet recepta conſuetudo; quæ rerum huiuſmodi eſt moderatrix. meliùs tamen eſt hæc tempora præuenire in priuato officio, quàm vlterius differre; vt paſſim DD. notat. Imò ſi quis aduertat impedimentum occurſurum, præſertim voluntarium, tenetur præuenire. ſi non ſit volũtarium, (vt ſi febrim hora 10. antemeridiana expectes) quidam putant non eſſe neceſſe præuenire: quod ego puto ſatis probabile; modò, ſi impedimentum ceſſet ante duodecimam noctis, prætermiſſa recites.

DVBITATIO VIIII.

Qui nam ad preces canonicas obligentur, & quanta ſit hæc obligatio.

44 RESpondeo & Dico Primò, Tantum tria hominum genera ad eas teneri, Clericos ſacrorum ordinum, beneficiarios, & Religioſos ad chorum profeſſos. eſt communis ſententia DD. teſte Nauarro, de horis canonicis capit. 7. numer. 1. De Clericis ſacrorum ordinum probant DD. Primò ex capit. 1. de celebratione miſſarum, vbi dicitur, Presbyter manè, matutinali officio expleto, penſum ſeruitutis ſuæ canendo primam, tertiam, ſextam, nonam, veſperamque perſoluat. Verùm hic ſolùm agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Eccleſiæ; vnde nihil probat de diacono vel ſubdiacono: præſertim cùm obligationes ſint ſtrictè interpretandæ.

Clericos ſacrorum ordinum teneri.

Secundò, Probant ex capit. Si quis presbyter, d. 32. Verùm ibi non tantùm agitur de Clericis ordinum ſacrorum; ſed etiam de alijs; nam loquitur de omnibus Clericis alicui Eccleſiæ deputatis, id eſt, qui habent beneficia in aliqua Eccleſia, ratione cuius ei debent ſeruire. Item loquitur de officio publico, quod fit in Eccleſia iubetque à Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium pſallendi, matutinis & veſpertinis horis non conuenerit.

Tertiò, Probari poteſt ex cap. Dolentes, de celebr. miſſarum, vbi Innoc. III. cum Concilio generali præcipit Prælatis & minoribus Clericis in virtute ſanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantũ eis dederit Deus, ſtudioſè celebrent pariter & deuotè. Sed hic non exprimitur qui ſint illi minores Clerici; & Concilium videtur loqui de officio publico.

Quartò, Probatur ex antiqua & generali totius Eccleſiæ conſuetudine, qua non ſolùm presbyteri, ſed etiam diaconi & ſubdiaconi cenſentur ad horas canonicas obligati. Itaque etſi nullus Canon ſcriptus extet, quo hi obligentur; (vt inſinuat Nauarrus ſuprà) tamen hæc conſuetudo cùm vim legis habeat, ſufficit. & meritò hi obligantur; quia per ordinem ſacrum accipiunt in Eccleſia ſtatum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrandas eſt inſtitutus, vnde ratione ſtatus obligantur præ cæteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ ſunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente conſuetudine inuecta eſt obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, ſuſpenſionis, interdicti, aut etiam realis degradationis; vt docet Nauarrus dicto capitul. 7. numer. 17. & Sylueſter verbo Hora quæſtio. 3. quia par non eſt vt ex delicto commodum referant, & ſoluantur vinculo obligationis præcedentis; præſertim cùm recitatio horarum illi pænæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad triremes. ſed puto vſum eſſe in contrarium; tum quia ſatis habent afflictionis, dum vi in illo ſupplicio detinentur; tum quia animus rarò talibus ad obſequendum eſt comparatus; tum quia id cederet in dedecus ordinis eccleſiaſtici, ſi in illa hominum colluuie oſtenderent ſuum ſtatum.

45 *Diaconi et ſubdiaconi obligantur conſuetudine.*

Excommunicati & degradati.

Clerici verò minorum ordinum, ratione ſui gradus ad horas canonicas non adſtringuntur, quia nondum ſortiti ſunt ſtatum inter Eccleſiæ miniſtros; poſſunt enim matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas B. Virginis, vel ad ſeptem pſalmos, vel ad canticum graduum: ſed certum eſt neque Iure communi, neque conſuetudine vniuerſali eos ad aliquid horum teneri. Si tamen in aliqua diœceſi eſſet generalis conſuetudo, quæ per modum legis ſit recepta, ibi tenerentur; vt docet Medina C. de oratio. qu. 7. in fine. an autem ſit alicubi talis conſuetudo non conſtat. Sotus lib. 10. de Iuſtitia quæſt. 5. art. 3. putat non eſſe. Imò nec Epiſcopum ſuò præcepto vel ſtatuto poſſe introducere. Quod probari poteſt Primò, Quia quod Eccleſia vniuerſalis relinquit liberum, non poteſt Epiſcopus particularis in ſua Eccleſia facere, præceptum, niſi in ea Eccleſia ſit peculiaris ratio, quæ in propoſito non occurrit. alioquin facilè fieret vt nimirum grauarentur ſubditi, ſi non ſolum Pontifex, ſed etiam ſinguli Epiſcopi poſſent onera perpetua imponere. Secundò, Quia omnes Ordines deſcendunt à Summo Pontifice in totam Eccleſiam: ergo ad illum ſolum pertinet diſponere de functionib. & obligationibus, quæ ratione Ordinis imponuntur. Tertiò, Quia alioquin non poſſet ſeruari vniformitas; quæ tamen multùm facit ad Eccleſiæ decus & vnionem. Hinc etiam fit vt Epiſcopus non poſſit ſtatuere de ætate vel tempori bus ordinandorum, &c.

46 *Clerici minores ad quas preces obligatur.*

Verum etſi non poſſit onus perpetuum imponere, poteſt tamen præcipere ordinato, vt bis, terve illas preces recitet; ſicut ex cauſa poteſt aliquod ieiuniũ bis, terve in ſua diœceſi impone re: hoc enim neque graue cẽſeri poteſt ſubdito neq; p illud receditur à cõſuetudine vniuerſali.

Rr Petes,

Petes, Vtrum Clericus primæ tonſuræ vel mi
47 norum ordinum teneatur ſaltem ad pſalmum Miſerere.

An ad pſalmũ miſerere.

Reſp. Probabile eſſe teneri, ſaltem ſub peccato veniali, quia videtur eſſe conſuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen ſententia videtur verior; tum quia valde pueri accipiunt tonſuram, quos non videtur Eccleſia velle ſub peccato ad hoc obligare; tum quia plerique non agnoſcunt hic vllam ſtrictam obligationem, nec Doctores aut confeſſarij illam vrgere ſolent; tum denique quia ſi eſſet peccatum veniale ſemel omittere ob materiæ paruitatem, ſequeretur eſſe peccatum mortale ſi quis ſemper omitteret, vel ſi vna volitione vellet omittere per hebdomadam, quia eſſet materia ſatis magna. Itaque etſi ſit conſuetudo vt dicatur, hæc tamen non eſt per modum legis obligantis, ſed conſilij, & ex decoro.

An iure naturali teneantur ad amplius.

Dices, Iure naturali tenentur amplius orare, quàm laici; tum quia diuino cultui ſunt addicti; tum quia fruuntur priuilegio clericali; ergo ſaltem tenentur ad aliquid indeterminatum.

Reſpondeo, Ita ſentiũt multi DD. inter quos Paludanus in 4.d.15.q.5.ar.1.cõcl.3. & Nauar. c.7. de orat. num. 14. vbi dicit innumera peccata committi ab ordinatis prima tonſura, & quatuor minoribus, quia plerique nõ plus laudant Deum nec amplius orant pro populo, quàm ſi ordinati non eſſet, quæ ſententia eſt probabilis. Sotus tamen, quem multi ſequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto; ſed ſolùm ex decẽtia, quæ non obliget ad vllum peccatum; non enim Ius naturæ dictat illos obligari, ſed ſolùm decens eſſe vt id faciant.

48 *Beneficiarij.* De beneficiarijs eſt communis ſentẽtia DD. vide Nauarrum, cap.7. de orat. nu.27. ratio eſt, quia beneficium datur propter officium ſpiritale, quod vel totum vel magnam partem cõſiſtit in horis canonicis, ſed de hoc dictum eſt ſuprà cap.34. dubit.30.

49 *Profeſſi ad chorum.* De Religioſis ad chorum profeſſis nondum ordinatis eſt communis ſententia DD. Sed difficultas eſt, quo Iure teneantur; non enim Iure Canonico ſcripto, cum nullus Canon ea de re extet, vt Caietanus ait; nec Iure naturæ, quia non pertinet ad eſſentiam Religionis. Neque ex vi voti aut profeſſionis, quia voto ſe ad hoc non aſtringunt. Nec tenentur ratione eleemoſynarum, quibus viuunt; quia non dantur cum hoc onere, ſed vt viuant ſecundum ſuum inſtitutum. Quòd ſi ſit aliqua talis fundatio, ea Conuentum obligat, non ſingulos. Itaque ſolùm videntur teneri præſcripto regulæ, vel certè conſuetudine vbique recepta, quæ vim legis habeat. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis; vt docet Nauarrus ſuprà numero.21. Caietanus tamen ver. Horæ canonicæ, de conſuetudine dubitat; Niſi, inquit, conſuetudo eos obliget, (de qua nihil ſcio) non tenentur ex profeſſione. Idem tenet Ioannes Medina quæſ.7. de oratione ſub finem, vnde Petrus Arragon. q.83. ar.11. putat non eſſe peccatum mortale, ſi bis terve priuatim officium omittant; quia hæc conſuetudo orta eſt ex ſtatuto regulari, quod ad peccatum mortale non ſolet obligare. Certum tamen eſt nouitios non teneri; quia nondum firmiter diuino obſequio mancipati, neque etiam illos, qui non ad chorum, ſed ad militiam vel ad alias functiones laicorum profitentur, vt ſunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Conuerſi; vt docet Nauarrus de horis canonicis cap.7. nu.22. & in Enchir. cap.25. nu.97.

Petes, Vtrũ Monachus fugitiuus vel eiectus 50 *Fugitiuus.*
teneatur, cùm à Monaſterio non alatur?

Reſpondeo cum Nauarro numer. 20. fugitiuum tẽneri, quia poteſt redire; & par non eſt vt ex ſua malitia, qua abeſt, commodum referat. eiectum tamen puto non teneri; (etſi Nauarro aliter videatur) quia ſuo arbitrio ſe non ſeparauit, & non eſt in ipſius poteſtate redire. deinde videtur non eſſe conſuetudo vt tales recitent horas, niſi ſint in ſacris. Ita Sotus.

Petes, Vtrum Superior poſſit in hac obliga- 51
tione ex cauſa diſpenſare? verbi gratia ratione ſtudiorum aut negotiorum.

Reſpondeo, Cùm hæc tota obligatio ex con- *Diſpenſatio.*
ſuetudine pendeat, credo poſſe diſpenſare, quãdo cauſa ſubeſt; ſicut in alijs ſtatutis, etiam obligatorijs, poteſt. Imò ſi in aliquo Ordine vel Monaſterio eſt conſuetudo vt profeſſi nondum ordinati, in ſtudijs verſantes, vel alijs negotijs occupati, propter quæ choro intereſſe nequeunt, non recitent officium; ibi non opus eſt diſpenſatione.

Dico Secundò, Supradicti ita obligantur, vt 52 *An peccent lethaliter.*
mortiferè peccent, ſi horas, vel ſemel abſque cauſa prætermittant. eſt communis ſententia DD. vt docet Nauarrus capit.7. numer. 5. Excipio Angelum ver. Hora §. 10. & Richardum, quem ille citat: hi dicunt non eſſe peccatum mortale eas omittere, niſi quis conſuetudinem habeat omittendi, vel ex contemptu id faciat; quam ſententiam non auſim dicere probabilem, quia eſt contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap.7. de orat. numer.6. & alij; docent eſſe peccatum mortiferum, ſi vel vna hora negligatur, verbi gratia tertia, ſexta, nona, completorium. Quòd autem idem Nauarrus & quidam alij volunt omiſſionem tertiæ partis vnius horæ, verbi gratia vnius pſalmi cum hymno, eſſe peccatum mortale, id ſanè durum videtur, etſi enim vna hora ſi materia grauis & ſufficiens vt ſub peccato mortali præcipiatur; non tamen inde ſequitur tertiam eius partem talem eſſe; alioquin etiam tertia pars vnius pſalmi talis dicenda eſſet. Itaque etſi omittere ſextam vel nonam integram, ſit peccatum mortiferum, quia multæ preces omittuntur, non tamen ſequitur mortiferum eſſe, ſi tertia pars ſextæ vel nonæ omittatur. Ita tenet Angelus ver. Horæ numer.18. citans Palud. diſtin. 15. quæſt. 5.

Tertia pars vnius horæ.

Recitans cum ſocio.

Hic tamen aduerte, ſi cum ſocio alternis recites, non cenſeri omitti quod per ipſum legitur; quia id communione ſocij fit tuum, modò illud audias; & Eccleſia hanc rationem in officijs diuinis permittit; quia ſic minore fatigatione, & attentiùs, & plerumque iucundiùs leguntur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B. Virginis, alijſque precibus, vbi vel plurimi ſunt verſiculi, vel eadem ſæpiſſime repetenda, adhiberi poteſt; etiamſi ex præcepto aut voto ad illas ſis obſtrictus: vt ſi ſeptem pſalmi pœnitentiale vel totum pſalterium legere debeas; vt fusè probat Nauarrus tract. de orat. capitu.10. numer. 27. & ratio eſt, quia non minùs hic excitatur deuotio, & obtinetur

netur finis orationis,& moraliter totum legi cẽſetur.Hoc tamen intellige, niſi aliud expreſsè ſit iniunctum; quod eſt rariſſimum.

Vnde hic mos manarit. Introduxit hunc modum alternatim pſallendi in ſuam Eccleſiam, nimirum Antiochenam, primus B.Ignatius; vnde ſenſim in totum orientem dimanauit. Cauſam dedit viſio quædam cœleſtis, in qua Angelos ſanctam Trinitatem ἀντιφώνως, id eſt, alternis vocibus collaudantes audiuit, teſte Socrate libro ſexto hiſt.capit. 8.In occidente verò primus S. Ambroſius eandem rationem in ſua eccleſia inſtituit, teſte Iſidoro libr.1.de offic. eccleſ. capitul. 7.quem reliquæ occidentis Eccleſiæ ſunt ſecutæ. antea omnes ſimul canebant, nec erant in choros diſtincti.

Petes,Vtrũ omittere omnes horas vnius diei ſit vnum peccatum,an multa?

53 *An omiſſio omnium horarũ ſit vnum peccatum.* Nauarrus capitul.7.nume.6.& multi alij docent eſſe vnum peccatum; quia ſeptem horæ canonicæ vna tantùm ſunt oratio, vnum officium diuinum.

Sed hæc ratio difficilis eſt, Primò, Nam ſingulæ horæ ſunt diſtinctæ orationes, diſtincta officia,diſtinctis temporibus Deo ſoluenda, ad quorum ſingula obligamur ſub peccato mortali: ergo ſingulorum omiſſio eſt diſtinctum peccatum mortale.

Secundò, Singulorum recitatio eſt impletio præcepti, ſaltem virtute diſtincti: nam præceptum de dicendis horis implicitè continet ſeptem præcepta, quatenus ſeptem opera diſtincta,& inter ſe minimè connexa præcipiuntur. hinc fit vt poſſim implere præceptum de precibus primæ, etiamſi non impleam præceptum de horis tertiæ; præcepta enim ex diuerſis operibus præceptis multiplicantur: ergo ſingulorum omiſſio eſt diſtinctum peccatum mortiferum.

Tertiò, Etiamſi ſit yna volitio,qua volo omittere omnes horas; tamen virtute eſt ſeptuplex; quia per eam ſeptem diſtinctæ omiſſiones ſunt volitæ,& ab ea procedunt: ſingulæ autem omiſſiones sũt diſtincta peccata externa. Vnde fit vt etiam in confeſſione explicandum ſit quot horæ ſint omiſſæ. Hanc ſententiam inſinuat Tabiena ver.Hora q.18.

54 *Cauſæ excuſantes.* Dixi,Sine cauſa,quia ſi cauſa iuſta prætermittendi ſubſit,nullum erit peccatum; vt ſi abſque notabili dolore capitis vel occulorum,vel ſimili moleſtia dicere nequeas; ſi periculum grauis mali incurreres, vt inter hæreticos; ſi cõcio vel alia functio publica prætermitti deberet,vel cõuenienti modo fieri nequiret,niſi horæ omittãtur. Item ſi ob cæcitatem vel debilitatem nequeas dicere ſaltem maiorem partem,ad nihil teneris.ſi maiorem partem potes, teneris illam recitare. Ita Nauarrus de orat.c.11.n.13.& ſeq. Si ob infirmitatem non potes niſi ope ſocij,nec conſueueris eo vti; non teneris:ſecus ſi conſueueris.Non tamẽ excuſatur quis,eò quòd in ſtudijs verſetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir.cap.25.nu.100.& ſequentibus; & tract. de oratione cap.11.

DVBITATIO X.

Quo modo preces horariæ recitandæ.

55 Reſpondeo, Recitandas eſſe ſtudioſè, & deuotè: ita enim præcipitur in Concilio generali ſub Innoc.III. Diſtrictè præcipientes in virtute obedientiæ,vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum,quãtum eis Deus dederit, ſtudioſè celebrent pariter & deuotè. Et quamuis ibi videatur eſſe ſermo de officio publico, idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur; quia eſt eadem ratio.

Vt ſtudioſè celebretur,tria requiruntur. Primò,Vt abſque ſyncopa, (vt ait gloſſa) id eſt,abſque verborum omiſſione; vt fit, dum priora verba verſiculi iungũtur vltimis, abſorptis medijs. Secundò,Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, abſciſſis quibuſdam ſyllabis, præſertim vltimis. Tertiò, Vt abſque interruptione. *Quid requiratur vt ſtudioſè.*

Quod ad primum attinet, ſi ſit valde magna ſyncopatio, erit peccatum mortiferum, maxime in officio publico; quia contra ſtrictum præceptum Concilij in re graui. niſi enim eſſet res grauis, non præciperet in virtute obedientiæ. In officio priuato non facilè erit mortale,niſi ſit enormis exceſſus; quo caſu tenebitur etiam repetere. Si autem non ſit magnus exceſſus, erit peccatum veniale, modò id voluntariè fiat. Si autem inuoluntariè, verbi gratia ex linguæ præcipitantia, balbutie, inolita conſuetudine, quæ corrigi nequeat, vel ob iuſtam feſtinationem; non erit peccatum. 56 *Syncopatio.*

De ſecundo, Abſorbere ſyllabas non eſt niſi peccatum veniale,manet enim integra precum ſubſtantia,ita vt intelligi poſſit. Si inuoluntariè fiat,nullum peccatum eſt. 57 *Intermiſſio.*

De tertio, *Interruptio quæuis*, ſi fiat abſq; iuſta cauſa,eſt peccatum; quia aliquam irreuerentiã continet: ſed non videtur niſi veniale in officio priuato; manet enim ſubſtantia precum, etſi in medio curſu fiat aliqua intermiſſio. vnde etiãſi duret per vnam vel duas horas, non neceſſariò eſt repetendum quod ante recitatum eſt.Cõfirmatur,quia ſinguli pſalmi,imò ſinguli penè verſiculi per ſe ſuũ habent pondus & completam ſignificationem; ſuntque per ſe vel precatio quædam, vel laudatio, vel ſententia non habens neceſſariam cum alijs connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa ver. Quando horæ, §. Quoad quartum, vbi dicit, In huiuſmodi circumſtantijs non incurri peccatum mortale, ſine contemptu, quia non ſpectant ad ſubſtantialia materiæ præceptæ. Idem cenſent multi viri docti ea de re conſulti, & Peltanus libr. 3. de bonis operibus capit. 6. in fine quartæ aſſertionis, Lelius Zeccus in Summa capit.83.de offitio diuino num. 10. dicit eſſe probabile, & citat Arragon. *Interruptio nõ eſt peccatum mort.*

Dices. Quando eſt magna intermiſſio,priora & poſteriora non efficiunt vnam orationem, vnum officium diuinum, ac proinde ex illis partibus non conſtituitur officium primæ vel tertiæ, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat. capit. 16. numer. 75. putat eſſe peccatum mortale, niſi fiat cum animo repetendi priora. Idem inſinuat Ioannes Medina C. de orat. qu. 16. ar. 3. 58

Sed verius videtur quod diximus, quia non eſt de ſubſtantia ſingularum precum vt continuentur. Secus eſt in formis ſacramentorum, vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri. Reſp. Ex partibus vnius longæ orationis tempore ſeiunctis poſſe conſtitui vnam orationem, vnum officium diui-

num,ſicut ex omnibus horis conſtituitur vnum officium diuinum, & ex multis confeſſionibus vna confeſſio, & ex multis diſputationibus vna integra diſputatio. Sicut enim declamatio, confeſſio, vel diſputatio non deſinit eſſe vna, eò quòd diuidatur in diuerſa tempora; ita nec officium primæ, vel tertiæ amittit ſuam neceſſariam vnitatem per hanc diuiſionem; quia illa magis conſiſtit in integritate, quàm in continuatione.

59 *Si animo repetendi intermittat.*

Dixi, Si fiat abſque iuſta cauſa, quia ſi iuſta cauſa ſubſit, nullum eſt peccatum, vt ſi voceris à Superiore, ſi ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non poteſt commodè differri. Quando tamen huiuſmodi impedimenta ſunt præuiſa, debent vitari quantum commodè fieri poteſt; idque vel illa opera anticipando, vel horas alio tempore dicendo.

Petes, Vtrùm ſi quis interrumpat officium animo repetendi iam lecta, ſatisfaciat, ſi poſtea non repetat, ſed ſolùm ſequentia adiungat? Medina quæſt.16.de oratione articul.3. & Nauarr.ſuprà numer.73. docent illum non ſatiſfacere, niſi priora repetat. Idem cenſent quotieſcunque aliquis facit opus præceptum animo non ſatisfaciendi obligationi præcepti. Probatur, quia is, qui debet mihi 100. non liberatur obligatione, ſi donet mihi 100. gratis, & abſque animo ſoluendi debiti: ergo ſimiliter qui debet aliquod opus ex præcepto, non liberatur obligatione, ſi faciat illud animo non implendi præceptum.

Sed verius eſt non teneri repetere; ſufficit enim vt mutet propoſitum & adiungat cætera. Simili modo, qui de feſto audit ſacrum animo non ſatisfaciendi præcepto, & audiendi aliud, poteſt mutare animum & non audire. Ratio eſt, quia opus præceptum, non eſt verbi gratia audire ſacrum animo implendi præceptum, ſed ſimpliciter audire ſacrum attentè & deuotè hoc autem fit, etiamſi fiat animo non implendi præcepti. Itaque ſatisfactum eſt intentioni Eccleſiæ quoad rem præceptam: vnde nec incurret cenſuram non audienti poſitam. Ne tamen cenſeatur præceptum ipſum in animo contemnere, debet explicitè vel implicitè intendere ei obedire & ſatisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde ſi expreſsè intendat non ſatisfacere per hoc opus, debet habere animum ſatisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra præceptum, non quidem omiſſione operis externi, ſed interno contemptu; quia non vult obedire præcepto; quamuis reipſa ei obediat, faciendo opus, illum autem animum debet habere, quamdiu manet in priore propoſito, quo vult non eſſe ſatisfactum præcepto, opere præcedenti. Itaque ſi mutet hoc propoſitum, non eſt neceſſe vt permaneat in voluntate operis iterandi; nec tenetur iterare: quia non ampliùs cenſebitur præceptũ contemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

60 *Diſcrimen inter debitum obedientiæ & Iuſtitiæ.*

Alia eſt ratio cùm aliquid debitum eſt ex iuſtitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in ſuũ commodum aliquid exigendi; quod Ius non extinguitur gratuita donatione. at cùm aliquid ſolùm eſt debitum ex præcepto, non in commodum præcipiẽtis, ſed ſolius ſubditi, ſatisfit huic debito, ſi opus abſolutè fiat: quia eo ipſo, quo præſtatur, obtinetur id, quod præcepto intenditur, nimirum bonum ipſius ſubditi. ſed de hoc plura tract. de legibus dicenda.

Altera conditio eſt Deuotè. vt autem deuotè celebretur, duo requiruntur, attentio, & reuerentia; ſola enim attentio non ſufficit; nam oratio eſt actus religionis, ac proinde requirit reuerentiam; aliud enim eſt orare, aliud attentè aliquid legere. Verùm magna difficultas eſt, qualis attentio, & qualis reuerentia requiratur. Vnde ſit, *Deuotè.*

DVBITATIO II.

Quæ & quanta attentio requiratur in horis canonicis.

D.Thomas art.13.

Notandum eſt Primò, Attentionem in oratione poſſe eſſe multiplicem: alia enim eſt interna, alia externa. Externam voco quæ eſt circa externam pronuntiationem & totius corporis compoſitionem; qua quis exteriùs ſe gerit in ſpeciem orantis, abſtinetque ab operibus externis, cum quibus attentio interna cõſiſtere nequit. 61 *Attentio. Externa.*

Interna eſt, qua quis attendit animum ad Deum vel res diuinas, excitatque in ſe erga Deum reuerentiam. *Interna.*

Rurſus, alia eſt circa verba, vt rectè pronuntientur; alia circa verborum ſenſum, vt mente percipiatur, & affectus illi applicetur: alia circa Deum, vt verba orationis ad ipſum dirigantur: alia ad id, quod petimus à Deo vel ad rem aliquam piam, per quam Deum laudari & affectũ noſtrum excitari cupimus. Denique quæuis ex his attentionibus poteſt eſſe vel actualis vel virtualis: item vel confuſa vel diſtincta. 62 *Attentio quadruplex.*

Notandum Secundò, In omni oratione Iure diuino naturali requiri attentionem & reuerẽtiam internam; qui enim cùm Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, cõuenienti modo id facere debet; ſicut qui hoſpitem aliquem recipit, eũ pro ſua dignitate, quantum commodè poteſt, tractare debet; alioquin non tam videtur illum honorare quàm contemnere. Itaque etſi non tenear nunc orare, ſi tamẽ velim, & orem, teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit vt omnis voluntaria diſtractio in propriè dicta oratione, ſit aliquod peccatum, vt rectè docet Caietanus arti. 13. & Nauarrus cap.25.nu.195. Hoc tamen peccatum non eſt niſi veniale, quando oratio eſt libera, vel ſaltem non obligatoria, niſi ſub veniali. quòd ſi quis non tam intendat orare, quàm pio exercitio, recitando precum verba, ſe occupare; non peccabit, etiamſi ſponte alia cogitet, & ſæpe orationem interpellet. *Diſtractio voluntaria quãdo peccatum veniale.*

Quando Iure diuino ad orationẽ obligamur ſub peccato mortali; tunc voluntaria diſtractio erit peccatum mortiferum.

His poſitis, in quibus DD. conueniunt, quæſtio eſt, quando ſolùm præcepto Eccleſiæ obligamur ad orandum.

Multi Doctores putant non requiri ex præcepto Eccleſiæ attentionem internam, vnde etſi quis interiùs ſponte diſtrahatur, non peccare mortiferè, nec teneri repetere, modò integrè omnia pronuntiet, & exteriùs, ijs rebus, cum quibus interna attentio conſiſtere nequit, non ſe occu- 63

ſe occupet. Fundamentum huius ſententiæ eſt, quia Eccleſia non poteſt præcipere, aut vetare actus internos, ſed ſolum externos. Itaque non præcipit internam attentionem, nec vetat internam diſtractionem, ſed ſolum externam: vt cum quis exterius facit ea, quæ non patiuntur internam attentionem, vt ſi fabuletur, ſcribat, pingat, &c. Ita Durandus in 4. diſt. 15. quæſtio. 12. num. 6 *Si euagatio*, inquit, *ſit ſolum ſecundum actum interiorem, licet ſit temeraria, & grauis. cum ſit ex propoſito, forte tamen non eſt peccatum mortale; niſi eſſet contemptus: quia Eccleſia non habet iudicare de actibus merè interioribus; & ideo non poteſt eam ponere ſub præcepto. Vnde miniſter Eccleſiæ ſi dicendo horas ſcienter cogitat aliud, non videtur tranſgreſſor præcepti Eccleſiæ, quantum eſt ex natura facti. Si autem euagatio mentis ſit ex eo, quod occupet ſe in actu exteriore, qui non compatitur ſecum attentionem orationis: tunc videtur eſſe culpa mortalis, & directè contra præceptum Eccleſiæ, quod habetur cap. Dolentes.* Idem iiſdem verbis docent Paludanus, eadem diſtinctio. quæſtio. quinta, articul. ſecundo, & D. Antoninus 3. par. titulo 13. cap. 4. §. 8. Idem §. ſeptimo, pro hac ſententia adfert Hoſtienſem, Vmbertum, Gloſſam, & Archidiaconum. Idem tenet Angelus verbo Hora numero 27. Roſella, & Tabiena ver. Hora, §. tertio, Sylueſter ver. Hora, quæſt. vndecima, Ioannes Medina, C. de oratione, quæſtio. 15. & multi alij recentiores. Hæc ſententia non eſt improbabilis; tum ob rationem, qua nititur; tum ob multos, & graues Doctores, qui eam tenent, tum quia ſic mitigatur nonnihil aſperitas, quæ videtur eſſe in præcepto Eccleſię, dum dicitur ſub peccato mortali ad ſingulas horas obligare.

64 Contraria tamen ſententia videtur verior, & probabilior, videlicet requiri attentionem internam, adeo vt ſi quis interius ſponte alienis cogitationibus ſe occupet, non ſatisfaciat præcepto Eccleſiæ de horis dicendis. hanc tenet Maior in quarta diſtinctio. 12. quæſtio. ſeptima, Caiet. hac quæſtio. 83. art. 13. Sotus lib. 10. de iuſtitia, quæſtio. 5. art. 5. concluſio. 7. Nauar. tracta. de oratio. cap. 13. nume. 18. 19. 20. & plerique recentiores. Eadem videtur eſſe D. Thomæ in quarta diſ. 15. quæſt. 4. art. 2. quæſtiuncula 4. ad 2. vbi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.*

Verius eſt requiri attentionem internam ex præcepto Eccleſiæ.

Probatur hæc ſententia Primò, Quia Eccleſia in Concilio Lateranen. diſtrictè præcepit, vt *officium diuinum celebretur ſtudioſe pariter; & deuote*, vt patet cap. Dolentes: atqui *deuotio* conſiſtit in actu interno. & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde gloſſa, *Deuote, quantum ad officium mentis.*

Dices, Solum præcipi deuotionem externam, quæ ſita eſt in eo, vt quis ſe gerat in ſpeciem orantis.

Contra Primo, Quia deuotio externa ſine interna, non eſt deuotio, ſed ſimulatio deuotionis; vnde qui ſic orat, non poteſt dici deuote orare.

Secundo, Quia vt ſatisfiat præcepto Eccleſiæ, non requiritur externa deuotio, v. g. externus habitus precantis, genuflexio, &c. præſertim cum officium priuatim recitatur: nam ſufficit deuotio interna.

Probatur Secundo, Quia Eccleſia præcipit Clericis verum actum orationis, & laudis diuinæ: atqui ad talem actum requiritur interna attentio, & reuerentia; ergo ſimul præcipit internam attentionem. Minor probatur, quia oratio potiſſimum conſiſtit in actu interno, vt docet D. Thomas; eſt enim colloquium cum Deo: vnde requirit attentionem, & reuerentiam erga Deũ. Confirmatur, quia qui exterius profert verba orationis abſque animo orandi, verè non orat: ſicut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

Tertio, Probatur ex contrario fundamento; Eccleſia poteſt præcipere actus internos, præſertim ſi neceſſarij ſunt vt actus externi ſint actus virtutis: ergo poteſt præcipere internam attentionem, & reuerentiam, ſine qua actus exterior orationis non eſt virtutis opus. 65

Eccleſia poteſt actum internum præcipere concomitanter.

Antecedens probatur Primo, Quia alioquin omnibus Eccleſiæ præceptis poſſet ſatisfieri per meram ſimulationem, & hypocriſim. ſic enim ſatisfaceret præcepto Eccleſiæ de audiendo ſacro, qui accederet animo carpendi, vel irridendi diuina myſteria; & præcepto de annua confeſſione, qui confiteretur omnino fictè, & abſque conſenſu in abſolutionem. quod ſanè videtur abſurdum.

Secundo, Poteſtas Eccleſiæ præceptiua non extenderet ſe niſi ad externam diſciplinam ſanciendam, nec poſſet aliquid præcipere cum ijs circumſtantijs, quibus vtile eſt ad ſalutem; quod etiam abſurdum videtur: tum quia valde parua eſſet Eccleſiæ poteſtas, contra illud Domini, Matth. decimooctauo. Quidquid alligaueritis ſuper terram, erit ligatum & in cælis; tum quia omnis poteſtas gubernandi, ſi ſit perfecta, poteſt præcipere vtilia ad ſuum finem: atqui finis, quem reſpicit poteſtas Eccleſiaſtica, eſt ſalus animarum: ſicut finis, quem intuetur poteſtas politica, eſt tranquillitas externa: ergo poteſt præcipere ea, quæ ad hunc finem ſunt opportuna; ſicut poteſtas politica poteſt præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem ſunt conducibilia.

Tertio, Sicut homo conſtat animo, & corpore, & Chriſtiauus, qua talis, fide interna, & profeſſione externa; ita opus vtriuſque, vt perfectum ſit, debet conſtare actu interno veluti forma, ſeu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum, ſine bona voluntate interna, eſt veluti cadauer, ſeu corpus priuatum vita, & nullius momenti ad finem Chriſtiani: atqui Eccleſia poteſt præcipere actum completum, & vt ita dixerim, animatum hominis Chriſtiani: ergo poteſt præcipere actũ internum ad hoc neceſſarium. Confirmatur; quia poteſtas præcipiendi debet habere iuſtam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur: ſed horum conditio eſt, vt conſtent virtute interna, veluti anima, & profeſſione externa veluti corpore: ergo poteſtas Eccleſiæ non ſolum ad externos actus, ſed etiam ad internos, tanquam neceſſarios ad conſtituendum integrum opus hominis Chriſtiani, ſe extendit.

Ad fundamentum contrariæ ſententiæ Reſpondetur Primo, Probabile eſſe, Eccleſiam poſſe quoſdam actus internos etiam per ſe præcipere, & vetare. tenet Adrianus quodlib. octauo, quæſtio. prima, & Albertus Pighius libro ſexto de Eccleſiaſtica Hierarchia, capit. decimoſexto, quæ ſententia multis rationibus probari poſſet: ſed id ad 1. 2. quæſtio. nonageſimaſexta, pertinet. 66

Ad argumenta ſententiæ diuerſæ.

Reſpondetur Secundo, Etiamſi Eccleſia non poſſit actus internos per ſe, & ſolitariè acceptos

Quo modo poſſit præcipere actus inter nos. præcipere, poteſt tamen eoſdem præcipere quatenus ſunt neceſſarij ad externos debito modo præſtandos, videlicet vt ſint actus virtutum, & idonei ad finem ſupernaturalem, ſiue vt fiat opus completum hominis Chriſtiani. Itaque cum poſſit præcipere orationem, & auditionem ſacri poteſt etiam præcipere eam attentionem, & reuerentiam, ſine qua oratio, & auditio ſacri non ſunt actus religionis. ſic cum poſſit præcipere confeſſionem annuam, poteſt etiam præcipere examen conſcientię & internam contritionem, ſine quibus confeſſio non eſt legitima.

67 *Coſectaria duo* Ex hac ſententia ſequitur, eum qui recitauerit non animo orandi, ſed legendi tantum, aut ediſcendi, non ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, ac proinde peccare mortiferè; quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei pręceptum erat. *Recitans abſque animo orādi, vel non deuotè.* oratio enim ſine animo orandi, non eſt oratio. Similiter, ſi ſponte diſtractus fuit, etſi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. Vnde vlterius ſequi videtur, in vtroque caſu teneri repetere, & niſi repetierit, non poſſe fructus perci pere; quia opus præceptum non præſtitit: præceptum enim erat vt deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores.

68 *Sententia quorundam probabilis.* Aduerte tamen, quoſdam DD. huius ſententiæ non improbabiliter opinari, eum, qui recitauerit animo orandi; etſi ſponte diſtractus fuerit & mortiferè peccarit, non teneri repetere; quia ſubſtantiam operis præcepti præſtitit: deuotionem enim ſolum præcipi, vt circumſtantiam, vt opus conuenienti modo fiat. ſicut qui communicat indignè, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ de annua communione; & qui reddit debitum ex odio, ſatisfacit obligationi Iuſtitiæ. multoque minus teneri ad reſtitutionem fructuum; quia illi ſoli iubentur reſtituere, qui officium omiſerunt; non qui negligenter, vel diſtractè dixerūt. Ita Toletus lib. 2. cap. 12. & Medina C. de orat. quæſt. 16.

69 *Attētio ad verba an ſufficiat* Petes, Vtrum attentio ad verba ſufficiat?

Caietanus verbo Horæ, §. Quoad tertium, enumeratis quatuor ſupradictis attentionibus, ait quamuis ex illis ſufficere. Idem ſentiunt ferè cæteri DD. Sed hæc ſententia niſi explicetur, non videtur differre a ſententia eorum, qui non requirunt attentionem, niſi externam: ſi enim attentio ad verba ſufficit, non opus eſt attentione interna; niſi alias periculum ſit in verbis errandi. Deinde videtur eſſe contra D. Thomam, qui hoc art. 13. expreſſe ait, maximè neceſſariam eſſe attentionem circa finem orationis, ideſt, circa Deum, & ea, quæ a Deo petuntur.

Reſponſio. Reſp. Attentionem ad verba ſufficere, ſuppoſito animo orandi, & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quandam, ſaltem confuſam ad Deum. qui enim vult orare, hoc ipſo etiam cenſetur velle attentionem, & reuerentiam debitam adhibere. Confirmatur, quia oratio eſt colloquium cum Deo, & petitio decentium a Deo: atqui colloquium, & petitio poſtulat attentionem ſaltem confuſam ad eum, quicum colloqueris, & a quo petis; & vt verba ad *Attentio cōfuſa ad Deum, & ad verba.* ipſum cum reuerentia dirigas. Sic intellige prædictos DD. Itaque requiritur attentio, ſaltem confuſa ad Deum, & ad verba, eaque ſufficit. Vnde ſi quis cum hac poſſet ſimul ad alia attendere, (ſicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures ſimul epiſtolas dictant) ſatisfaceret præcepto Eccleſiæ, nec peccaret mortiferè, vt docet Nauarrus de oratione capit. 13. numero vigeſimotertio, peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam.

Perfectiſſimus tamen modus recitandi horas 70 *Varij modi recitandi preces.* eſt, quo ita recitas, vt ſenſum verum pſalmorum & cæterorum percipias, illique affectum vbique accommodes. Proximus eſt, vt dum ſenſum non aſſequeris, interea aliquid pij de diuinitate, vel humanitate Chriſti mediteris: nam vt rectè Caietanus articul. 13. docet, licitum eſt dum ſacra verba pronuntiantur aliquid pij meditari: non enim opus eſt circa verba attendere, niſi quantum opus, vt in illis non erretur. Tertius, & infimus eſt, quando nec ſenſum percipis, nec aliquid pij diſtinctè meditaris, ſed ſolum das operam, vt ſacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad ſenſum Eccleſiæ; nempe intendendo ſingula accipere in eum ſenſum, quo Eccleſia intelligit, & ea a Deo petere, quæ ipſa in illis petit, & ijs laudibus illum celebrare, quibus ipſa celebrat.

Hinc patet facilè eſſe præcepto Eccleſiæ in *Facile eſt præcepto Eccleſiæ ſatisfacere.* hac re ſatisfacere; quia nihil aliud requirit, quā ut animo orandi, & laudandi Deum, illa ſacra uerba recitemus, ad ipſum ea dirigendo, nec quicquam profanum ſpontè uoluamus animo; quod attentionem neceſſariam ad uerba, & reuerentiam in Deum excludat.

Dico Sponte, quia ſi quis diſtrahatur inuitus, ſeu non aduertens ſe diſtrahi, non peccat; quod enim non eſt voluntarium, non poteſt eſſe peccatum.

Nec obſtat, quod tunc in illa oratione non videatur eſſe attentio; quia etſi non ſit actualis attentio, eſt tamen virtualis, quæ ſicut in omni alio opere, ita etiam in oratione ſufficit. Cenſetur autem ibi eſſe virtualis attentio, ratione propoſiti, ex quo illa oratio eſt inchoata, & continuata. cum enim ex intentione attentè, & reuerenter orandi proceſſerit, hoc propoſitum cenſetur manere per totam orationem, niſi expreſsè, vel implicitè reuocatum fuerit. Expreſsè reuocatur, ſi expreſsè nolis ampliùs attendere. Implicitè, ſi aduertens tuas diſtractiones, negligas mentem reuocare. tunc enim quod poſt hunc neglectum recitas, non amplius ſequitur ex primo illo propoſito attentè orandi; ſed alio, negligenter. Si primum propoſitum nullo modo reuocetur, vel ſi reuocatum inſtauretur, manet per totam orationem, quæ ex illo ſequitur. quandocunque enim multæ actiones longa ſerie ex aliqua intentione ſequuntur, illa intentio virtute per omnes illas actiones manere cenſetur, vt 1. 2. quæſtio. prima oſtenſum eſt. vnde patet etiam attentionem virtute manere; ſi enim propoſitum attentè orandi manet; etiam attentio in illo propoſito tanquam in ſua cauſa manet. Vbi tamen aduertendum eſt, non eſſe neceſſarium, vt quis ſemper initio officij diſtinctè proponat recitare attentè, & reuerenter; ſufficit vt in genere velit dicere officium more conſueto. ſicut ad alias actiones, quas ex habitu; & conſuetudine obimus, inchoandas, ſufficit confuſa apprehenſio, & generale propoſitum faciendi opus conſuetum: cum enim hæc conſuetudo orta ſit ex multis actibus diſtinctis, & perfectis; id quod ex ea poſtea agitur, ex vi præcedentium actuum fieri videtur.

71 Quo modo ſit virtualis attētio, dū animus diſtrahitur.

72 Sufficit vt confuſè propon at

DVBITATIO XII.

Quæ formula in horis canonicis ſeruanda, & quibus temporibus recitandæ.

73 *Breuiariũ Romanum.* RESpondeo & Dico Primo, Omnes, qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præſcriptum Breuiarij Romani, iuſſu Pij V. editi: exceptis Capitulis, & Conuentibus. qui iam a ducentis annis ante editionem illius aliò vſi fuerunt, habetur expreſsè in Bulla Breuiario præfixa, vbi id præcipitur; & additur, eos niſi hac ſola formula ſatisfacere non poſſe.

Qui nõ teneãtur acceptare Breuiarium Pij V. Vbi Notandum eſt Primo, Eos, qui alio Breuiario a ducentis annis ſunt vſi, (vt ſunt multæ illuſtres Eccleſiæ, & Ordines Regularium, vt Dominicani, Carmelitæ, Carthuſiani, Benedictini) non teneri ad acceptandum Breuiarium Pij V. qui vero minore tempore, teneri; etiamſi eorum formula a Sede Apoſtolica fuiſſet approbata; quia Pontifex abſolutè omnia abrogat, quę ducentos annos non habent.

74 Notandum Secundo, Permitti Capitulis, quorum Breuiarium ducentos annos antecedit, vt cum Romano illud commutent; ſi tamen Epiſcopus, & vniuerſum Capitulum conſentiat. In Monaſterijs tamen exemptis non requiritur cõſenſus Epiſcopi, ſed ſufficit Capituli, & Prælati. *An priuatim licitum ſit officium Pij V.* Hinc ſequi videtur, beneficiarios, & Regulares illius Eccleſiæ, quæ Romanum nondum admiſit, & ſuum legitimè retinet, non poſſe etiam dum priuatim extra chorum recitant, ſequi Romanum: quia quiſque ſuæ Eccleſiæ ſe conformare debet. vt docet D. Thomas quodlib. 6. art. 8. & colligitur ex cap. De his, & cap. Placuit, d. 12. vbi ſtatuitur vt omnes Clerici, & Eccleſiæ Prouinciales eundem in pſallendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint. Confirmatur ex Clementina Dignum, de celeb. miſſarum, vbi Concilium Viennenſe indulget Clericis & Religioſis habitantibus cum Epiſcopis, & Cardinalibus, vt loco ſui officij recitent officium ſui Prælati: ergo ſepoſita diſpenſatione tenentur ad officium ſuæ Eccleſiæ.

Probabile eſt licere. Nihilominus contraria ſententia eſt probabilis, videlicet poſſe priuatim Romanum Breuiarium ab illis recitari. Primo, Quia nulla eſt neceſſitas, nec vllum Ius expreſſum, cur priuatim teneantur ſe magis conformare Eccleſiæ particulari, quam Eccleſiæ Romanæ, quæ eſt mater omnium Eccleſiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundo, Quia Pius V. etſi inſinuet in Bulla, non eſſe mutandum officium publicum ducentorum annorum abſque conſenſu Epiſcopi, & Capituli; nihil tamen dicit de priuato; tacitè ergo permittit illud mutari. Tertio, Quia iam paſſim dicitur eſſe talis conſuetudo; idemque licitum eſſe docent multi recentiores. Nec obſtant in contrarium adducta; nam cap. De ijs, & cap. Placuit, loquuntur apertè de officio publico, non de eo, quod priuatim dicitur. Clementina Dignum, permittit non tantum, vt dicant Romanum, ſed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis, vel Epiſcopus, cui cohabitant, recitat; quod ſine hac indulgentia non licuiſſet.

75 Tertio, Qui nullum habent beneficium ſed titulo patrimonij ſunt ordinati, ſecundum Nauarrum capit. 25. num. 107. quoduis breuiarium approbatum legere poſſunt; quia poſſunt ſe cuiuis Eccleſiæ conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V. non videntur excepti. non enim ſunt inſiti alicui Eccleſiæ particulari, cuius vſus ſit ducentorum annorum.

Quartò, Eos, qui officium nouum Pij V. legunt, non obligari diebus in rubrica præſcriptis ad horas paruas B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad pſalmos pœnitentiales, aut graduales; vt expreſsè habetur in Bulla. ſi tamen in aliqua Eccleſia iam erat conſuetudo vt officium B. Virginis in choro diceretur, vult Pontifex hanc conſuetudinem in ſuo vigore permanere: quod intellige, quo ad illos dies, quibus ſecundum rubricas breuiarij noui eſt recitandum, non aliter, vt etiam notauit Petrus Arragon. quæſtio. 83. articu. 11. decet enim vt rubricæ proprij breuiarij ſeruentur. Vnde ſi alicubi talis conſuetudo erat recepta inſtar legis, ſub peccato mortali obligantis, etiam nunc poſt nouum breuiarium obligabit. Secus de conſuetudine officij defunctorum, &c. Quicunque tamen fidelium diebus in breuiario præſcriptis legerit officium B. Virginis, vel defunctorum, conſequetur indulgentiam 100. dierum de pœnitentijs iniunctis; qui pſalmos pœnitentiales, vel graduales, 50. dierum, idque toties, quoties id præſtiterit, vt ibidem habetur. quod valde notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij ſub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex conſuetudine, vt quidam DD. affirmãt. Sed non puto hanc conſuetudinem apud omnes tam ſtrictè receptam: ſatis enim conſtat plurimis locis id non fuiſſe ſeruatum. vnde ſpectãda eſt conſuetudo Eccleſiarum, & quo modo ea cenſeatur ibidem recepta; vt indicat Syluester ver. Hora quæſt. 5. 76 *Horæ paruæ D. Virg officiũ defunctorum, &c.* *Indulgẽtia recitantibus.*

Quintò, Mutationem officij etiam dedita opera, non eſſe peccatum mortiferum; vt ſi loco officij de feria, dicatur de ſanctiſſima Trinitate, vel de venerabili ſacramento, vel de B. Virgine. aut contra loco officij de feſto, dicatur de feria. Ita Caietanus ver. Horæ ca. 2. Syluest. ver. Hora nume. 15. & alij paſſim. & Azorius lib. 10. Inſtitut. moral. capit. 10. dubit. 2. dicit hanc eſſe communem omnium ſententiam. Nec refert etiamſi ſit beneficiarius vel Religioſus; etſi Angelus hos excipiat. ratio eſt, quia id, quod Eccleſia primariò præcipit, eſt vt ſeptem horæ canonicæ quotidie recitentur. vt autem dicatur de hoc vel illo feſto, hac vel illa forma, ſolùm pertinet ad modum & circunſtantiam ſecundariam officij, quæ non eſt tanti momenti. Itaque ſubſtantia præcepti ſeruatur, quodcũque officium breuiarij conceſſi dicatur. Vnde qui etiam prudens omiſſo proprio aliud recitauit, nõ tenetur repetere, vt rectè Syluester ſuprà. quia quæ ad ſubſtãtiam legis pertinent, etſi cum peccato veniali, iam impleuit. multò minùs tenebitur, ſi per inaduertentiam mutauit. 77 *Mutatio officij non eſt p. mortale.*

Valde tamen laudabile eſt repetere vel totũ officium, ſi aliud per errorem vel ſponte recitatum eſt; vel ſaltem ea, quæ ad proprium officiũ pertinebant, etiamſi ſolùm eſſet hymnus, vel antiphona, vel lectio aliqua.

Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico ſeruanda eſt cõſuetudo recepta, in priuato, etſi laudabile ſit vt ſingulæ horæ ſuis tem- 78

temporibus & interuallis orentur; tamen ad vitandum peccatum mortiferum ſufficit, vt recitentur eo interuallo, quod eſt inter medium noctis præcedentis, & ſequentis: qui enim interea temporis horas recitauerit, ſiue initio, ſiue in medio, ſiue in fine, ſatisfacit ſubſtantiæ præcepti.

Vbi Notandum eſt Primo, Ex conſuetudine
79 *Preces matutinæ, & laudes veſperi.* licitum eſſe recitare preces nocturnas, & laudes pridie ad veſperam; vt Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imo etiam ante ſolis occaſum, nempe poſt tempus veſperarum, & completorij; vt docet D.Thomas quodlib.5.ar.28.vnde vbi hæc abſoluta ſunt in Eccleſijs hora quarta promeridiana, licitum erit priuatim nocturnum officium ſequentis diei inchoare. huic laudes adiungi, vel ſeiungi, & in alterum diem differri poſſunt. *Paruæ horæ, quando?* Paruæ horæ non poſſunt dici pridie, ſed ſolum poſt mediam noctem. poſſunt tamen omnes vſque ad veſperas excluſiuè ob aliquam honeſtam cauſam recitari manè, teſte Nauarro; imo ſi cauſa iuſta adſit, etiam veſperæ adiungi poſſunt, teſte Caietano; quod apertè habetur capit.1.de celebratione miſſarum, ſupra citato; vt ſi inſtaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorum interpellatio; imo maior quies, & deuotio poſſet legitima cauſa cenſeri, vt notat Caietanus.

Eſt tamen peccatum veniale, ſi vltra iuſtum tempus abſque cauſa differantur.

80 *Mutatio ordinis precum.* Notandum Secundo, Non eſſe peccatũ mortiferum mutare ordinem horarum, vt ſi prima dicatur ante laudes, vel veſperæ ante primam; quia ordo horarum extra chorũ non eſt ſub præcepto, niſi ſecundario, & tanquam circumſtãtia minoris momenti. vnde etiam facilè datur iuſta cauſa mutandi, vt ſi a viro graui inuiteris ad recitandas horas poſteriores; vel ſi in choro dicantur, & tu priores nondum perſolueris. Ita Toletus lib.2.cap.13.

81 *Sacrum ante preces matutinas.* Notandum Tertio, Non eſſe etiam peccatum mortiferum, facere ſacrum ante preces nocturnas, ſeu matutinum, iuxta Sotum lib.10.quæſt.5.art.4. quem ſequuntur multi recentiores, Victoria, Canus, Mantius, Penna, Henriquez: vide ipſum lib.9.de miſſa cap.24.nu.7.quia nihil iure de hoc præceptum, nec conſuetudo contraria eſt recepta ſub peccato mortali. non enim eſt vlla neceſſaria connexio, aut dependentia ſacrificij ab illis precibus, vt idcirco debeant præcedere. & ſanè mirum eſſet inuerſionem illius ordinis eſſe peccatum mortiferum, cum nec ipſæ horæ inter ſe, tam neceſſarium ordinem habeant. Vnde ex cauſa rationabili poterunt interdum poſt poni ſacrificio abſque omni peccato, vt docet Fumus v.Miſſa num. 3. & Petrus Arrago. 2.2. quæſtio. 83.articu.12.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio, & Adoratione.

Conſtat 4.dubitationibus.

SEquuntur actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent *ſacrificium*, & *adoratio*; his enim manifeſtiſſimè cultus defertur: *ſacrificio* per rem externam, *adoratione* per corporis geſtum. *ſacrificio* affines ſunt *oblationes*, & *primitiæ*, de quibus etiam breuiter aliquid dicemus.

DVBITATIO I.

Quid ſit adoratio.

NOtandum Primo, *Adorationem* grece dici προσκύνησιν, quaſi dicas adoſculationẽ, a κυνέω, quod idẽ eſt, quod κύω oſculor, vt ex Homero cõſtat, ſolent enim antiqui venerari homines & deos, oſculãdo genua, vel caput vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbum השתחוה, quod ſe incuruare ſignificat, a verbo שחה aliquando per abad, quod ſeruire. Hinc factum eſt, vt 70. & ſcriptores ſacri noui teſtamenti *adorationis* actum ſæpe exprimant per verbum δουλεύειν, & λατρεύειν (quæ ſignificant idem quod ſeruire) ſecuti hebraiſmum. 1 *προσκύνησις*

2 *Nomina cultũ ſignificãtia sũt cõmunia Deo, & creaturis.* Notandum Secundo, Omnia hæc nomina eſſe communia Deo, & creaturis; & quemuis cultum honorarium, ſiue is religioſus ſit, ſiue politicus, ſignificare. aliquando enim ſignificãt honorem, qui tribuitur hominibus, vel Angelis: nam Gen.18. Abraham *adorauit in terram Angelos.* & Gen.19. Loth *adorauit Angelos* pronus in terram. 3.Reg.1. *inclinauit ſe Bethſabee & adorauit Regem*; & infra, *Nathan adorauit Regem pronus in terram.* & alibi ſæpe. quib. locis apud 70. eſt προσεκύνησε, heb. וישתחו. Eadem alibi ſignificant honorem diuinũ. Exodi 20. v.5. *non adorabis ea*. 70. οὐ προσκυνήσεις. heb. תשתחוה. Sic Matth.4. *Adoratio* & προσκύνησις accipiuntur pro cultu diuino. Pari modo δουλεία aliquando accipitur pro cultu diuino; ad Gal.4. *ijs qui non ſunt natura dij ſeruiebatis.* græce ἐδουλεύσατε, aliquando pro cultu, & obſequio humano; ad Gal.5. *per charitatem ſeruite inuicem*, græce δουλεύσατε. ſic λατρεύειν apud prophanos ſignificat obſequia ſeruilia obire, famulari, & ſeruiliter aliquem colere; (vt ex Heſychio & Suida patet) tamen in nouo teſtamento, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri ſemper accipitur pro cultu, qui Deo debetur. Vide D.Aug.l.10.de Ciuit. cap.1. & Ludouicum Viuem ibidem. *δουλεία* *λατρεύειν.*

3 Ex his patet, quãdo in ſcripturis, vel Patribus inuenitur nomen *adorationis*, vel *cultus*, vel *ſeruitutis*, vel aliud æquiualens, ex ſubiecta materia, & circumſtantijs iudicandũ vtrum accipiatur pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipſa per ſe generalia ſunt, & nunc ſic, nunc aliter vſurpantur: quod eſt valde notandum contra hæreticos.

4 *Adoratio generatim.* His poſitis, *Adoratio* dupliciter accipitur, Primo, Generatim, vt complectatur ẽt ſacrificium, & oblationem. Sic Io.4. *Venit hora quando neque in monte hoc neque in Hieroſolymis adorabitis patrem*, nempe per ſacrificium. nam de loco, vbi Deo ſacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana:

deeo

de eo enim erat quæſtio inter Iudæos & Samaritas. ſic ſæpiſſime accipitur in ſcripturis.

Specialim. Secundò, Propriè; & ſic nihil eſt aliud quàm *honor externo corporis geſtu exhibitus*, vt genuflexione, capitis apertione, inclinatione, oſculo manus & pedum, corporis in terram proſtratione, &c. his enim & ſimilibus modis alios honoramus; teſtamur enim noſtram ſubmiſſionem & alterius excellentiam. Itaque *adoratio* propriè cō ſiſtit in externo illo geſtu, quatenus eſt ſignum internæ æſtimationis, reuerentiæ & ſubmiſſionis erga alterum, & conſequenter illius quoque excellentiæ.

5 *Omnis externa adoratio per ſe adiaphora.* Notandum eſt, etiam omnem externam *adorationem* ſecundum ſe eſſe adiaphoram, & poſſe tam creaturis quàm Deo exhiberi; nam genuflexio, & totius corporis in terram proſtratio, (quę ſummę videntur adorationes) etiam hominibus exhiberi ſolent; vt ex ſcripturis patet, Gen. 43. & 50. 3. Reg. 1. 4. Reg. 4. Act. 10. Itaq; à ſola intentione pendet, quòd per hæc, iſta vel illa honoris ſpecies deferatur. ſi enim externa illa ſubmiſſionis nota intēdas te alteri ſubmittere tanquam Deo, & teſtari eius diuinitatem, erit cultus latriæ, ſi vt amico Dei, erit douliæ, ſi vt viro ſapienti, potenti, erit obſeruantia politica. Vnde idem actus externus, quatenus ſucceſſiue poteſt procedere a diuerſa intentione, & accipi vt ſignum diuerſæ excellentiæ in honoratis, & diuerſæ æſtimationis, reuerentiæ & ſubmiſſionis in honorante, poteſt ſucceſſiuè eſſe actus latriæ, douliæ, & obſeruantiæ politicæ.

DVBITATIO II.

Quid ſit ſacrificium propriè dictum.

6 *Hæreticorum ſententia.* HÆretici vt excludant vnicum & verum Eccleſiæ ſacrificium, ita rationem ſacrificij explicant, vt vel omne opus bonum, vel ſaltem omne id, quod Deo offertur, velint eſſe propriè dictum ſacrificium. vnde Philippus Melanchton in locis communibus tit. de ſacrificio euchariſtico, *ſacrificium dicit eſſe omne opus, quod Deo reddimus, vt eum honore afficiamus*. & Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 18. §. 13. 16. 17. omnem oblationem, etiamſi nulla fiat circa illam immolatio, vult eſſe verum ſacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, vt refert Gregorius a Valentia apol. de ſacrificio miſſæ, & Bellarm. li. 1. de miſſa cap. 2.

Sed certum eſt, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem eſſe verum & propriè dictum ſacrificium.

7 *Non omne opus bonum eſt propriè ſacrificiū.* Prior pars probatur Primò, Quia apud omnes gentes ſacrificium eſt aliquod opus ſpeciale, cuius laus in eo ſita eſt, quòd per illud colatur diuinitas: nam vt D. Auguſtinus lib. 10. de ciuit. c. 4. ait. *Nemo vnquam ſacrificandum cenſuit, niſi ei, quem aut Deum ſciuit, aut putauit, aut finxit*. hoc autem non conuenit cuius operi bono, vt ieiunio, eleemoſyne, hęc enim per ſe nullum cultum præ ſe ferunt, ſed ſolùm caſtigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Ad ſacrificiū requiritur ſacerdos & altare. Secundo, Quia ad ſacrificium requiritur ſacerdos, & altare. Sacerdos quidem, quia offerre ſacrificium eſt propriū munus ſacerdotis vt conſtat ex Apoſtolo ad Hebr. 5. *Omnis Pōtifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus cōſtituitur in his, quæ ſūt ad Deum, ut offerat dona & ſacrificia*. Hinc Ozias Rex, cùm non eſſet ſacerdos, & ſacrificium offerre vellet, à Deo punitus fuit; quia officium ſacerdotibus proprium vſurpauit. 2. Paralip. 14. & Saul ob eandem cauſam à Deo reiectus & priuatus regno, 1. Reg. 13. Idem Confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos ſacrificus & ſacerdos idem valent: & apud Græcos ἱερεύειν ſacrificare, dicitur ab ἱερεὺς quod ſacerdotem ſignificat: vnde perſpicuum eſt, ſacrificare eſſe proprium ſacerdotum.

Altare requiri conſtat, tum vſu omnium Gentium: tum ex ſcripturis, vbi altaria non leguntur erecta, niſi ad vſum vel ad ſignificationem ſacrificij. nam etiam illud filiorum Ruben & Gad, de quo Ioſue 22. erectum fuit ad ſacrificium, non quidem vt in illo offerretur, ſed vt per illud poſteritati ſignificarent ſe habere ius offerendi ſacrificij cum reliquis tribubus, quæ tranſierant Iordanem; tum denique quia altare nomen habet a ſacrificio, apud Græcos & hebræos; græcè enim altare dicitur θυσιαστήριον à θυσία, quod ſacrificium ſignificat: Et hebraicè altare dicitur מִזְבֵּחַ à זבח, quod ſacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum eſſet ſacrificium, omnis homo iure naturæ propriè eſſet ſacerdos, quia iure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id eſt abſurdum & contra commune iudicium generis humani: ſic enim naſcentur ſacerdotes, non conſecrabuntur, & fœminæ ſacerdotes erunt.

Dices opus bonum eſſe ſacrificium, non quidem per ſe, ſed vt fit ad honorem Dei; ſic enim eſt cultus Dei.

Reſpondeo Primò, Nihilominus ſequitur omnem hominem iure naturæ eſſe propriè ſacerdotem, quia Deum bonis operibus colere debet. 8

Secundò, Hinc ſolùm conficitur, omne opus bonum à virtute religionis imperari poſſe & ad finem ſacrificij (qui eſt honorare Deum) dirigi: eſſe aūt imperatum a tali virtute, nihil ponit in actu externo, ſed tātùm inſinuat ipſum ab affectu latriæ procedere: quod non ſufficit vt fiat propriè actus religionis, (ſicut adoratio, laus, votum, iuſiurandum) cùm non ideo ſpeciem cultus præſeferat: multò minùs ſufficit vt ſit ſacrificiū quod perfectiſſimum cultum continet. 9

Nec obſtat quòd contritio, eleemoſyna & quoduis opus iuſtitiæ, in ſcripturis vocetur ſacrificium, Pſal. 50. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*. Pſal. 4. *ſacrificate ſacrificium iuſtitiæ*. Ad Heb. vlt. *Beneficentię & communionis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtijs promeretur* (græcè εὐαρεστεῖται, placatur) Deus: quia nomen ſacrificij ibi largè ſumitur pro omni opere, quod inſtar ſacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chryſoſtomum in pſal. 95. vbi decem genera talium ſacrificiorum enumerat. Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, Deprecationis. Tertium, Iubilationis. Quartum, Iuſtitiæ. Quintum, Eleemoſyne. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Prædicationis. Decimum, Beneficientes in Sanctos. Quando ſtrictè & propriè accipitur, à bonis operibus diſtinguitur, 1. Reg. 15. Melior eſt obedientia quàm victimæ. Oſeæ 6. Miſericordiam volo, & non ſacrificiū, pſal. 50. Si voluiſſes, ſacrificiū dediſſem. Vide Melchiorem Canū l. 12. de locis, capite 13. Rurſus non obſtat illud Auguſtini

Obiectiones

Decem genera ſacrificiorum.

guſtini

Omnes opus bonū quomodo ſacrificium dicatur. guſtini lib.10.de ciuitat. cap.6. *ſacrificium uerum eſt omne opus bonum, quod agitur, ut ſancta ſocietate inhæreatur Deo, relatum ſcilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati eſſe poſſimus:* quia accipit nomen *ſacrificij* latè pro omni opere, quo aſſequimur ſacrificij finem ſeu effectum, qui eſt adhærere Deo, eique placere. vocat tale opus *ſacrificium verum*, vt diſtinguatur à ſacrificio externo animalium; non quòd perfectiorem rationem ſacrificij habeat; ſed quia effectum ſacrificij perfectiùs præſtat: meliùs enim Deum placat quàm externum ſolum. Hanc eſſe mentem Auguſtini patet ex cap. præcedente. Simili modo Dominus Ioannis 15. dicit, *Ego ſum uitis uera*; nimirum quia myſticè præſtat excellenter ea, quæ vitis ſunt. Sic tyrannus dicitur verus leo: abſtinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiuſmodi formæ loquendi crebræ ſunt non ſolùm in ſcripturis, ſed etiam in vſu quotidiano.

10 *Nō omnē oblationem eſſe ſacrificium.* Altera pars probatur Primò, Quia ſcriptura paſſim diſtinguit oblationes à ſacrificijs. Pſa.50 *Oblationes & holocauſta.* Pſal.39. *ſacrificium & oblationem noluiſti.* Ad Heb.5. *vt offerat dona & ſacrificia.* Secundò, Quia multa in ſcripturis dicuntur offerri, quæ tamen non poſſunt dici ſacrificari; vt primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretioſi, byſſus, & ſimilia. Vide Exod.25. & 35. ergo ſacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad ſacrificium requiritur aliqua rei mutatio, vt ſtatim oſtendam: hoc autem non requiritur ad oblationem. Quartò, Sacrificare eſt proprium ſacerdotum, oblationes facere quiuis poteſt. Quintò, Ad ſacrificium requiritur altare: ad oblationes minimè.

11 *Quinque requiri ad perfectū ſacrificium.* His reputatis, Notandum eſt ex ſcripturis colligi, quinque ad perfectum & propriè dictum ſacrificium requiri. Primum, Ex parte miniſtri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci.

Miniſter. Ex parte *miniſtri* requiritur vt ſit ſacerdos, vt ex Apoſtolo ad Heb.5. & ex alijs iam dictis numero 7. conſtat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum ſacrificium eſt deputatus. ratio eſt, quia cùm ſacrificium ſit præſtantiſsimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par eſt vt non fiat paſſim à quouis, ſed à perſonis ſelectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant; per quos & cæteri cenſeantur numen colere & ſacrificare. Vnde apud omnes gentes ſunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod ſibi delegerunt, publico nomine colant & placent. Horum eſt offerre ſacrificia. Idem patet ex veteri teſtamento, vbi ſacrificia non niſi à ſacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia ſacrificium eſt præcipua cerimonia externa, qua populus in vnū nomen religionis cōſpirat. per illud enim omnes ſimul inſtar vnius corporis Deum colunt, & religionem ſuam teſtantur. oportet enim aliquas eſſe actiones ac cerimonias externas, quibus non ſolùm ſinguli ſeorſim, ſed etiam tota Reſpub. iunctim, veluti vnum corpus politicū vna eademque religione imbutum, diuinum numen veneretur, eiuſque ſummū principatū & ſuam ſubiectionem profiteatur; cùm etiam omnes ſimul Deo ſubiecti ſint, & totum bonum cōmune ab ipſo dependeat. Itaque cùm inter has primū locum teneat ſacrificium, neceſſe eſt vt ſint aliquæ perſonæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ ſacerdotes dicuntur.

Nec obſtat quòd in lege naturæ non videantur fuiſſe ſacerdotes, cùm tamen fuerint ſacrificia: quia tunc vel primogeniti erant ſacerdotes, vt docet Hieronymus in quæſtio. hebraicis agens de Melchiſedech, vbi dicit eſſe traditionem Hebræorum, omnes primogenitos à Noë vſque ad Aaron fuiſſe ſacerdotes: ijdem etiam habebant authoritatem quaſi regiam & multas alias prærogatiuas, vt eruditè oſtendit noſter Pererius tom.2. in Gen.c.vlt. In eadem ſententia eſt Eucherius, Gloſſa, & Lipomanus in illud Geneſ.25. *Vende mihi primogenita tua.* Vel certè quiuis paterfamilias, ſicut habebat authoritatem quaſi regiam in ſuos, ita etiam ſacerdotalem; quod etiam eſt valde veriſimile. illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis ſuis ſacrificabat, eoſque ſanctificabat, vt habetur c.1.lib.Iob. Adde, quoſdam tunc etiam peculiari inſtinctu Dei fuiſſe ad ſacrificandum impulſos, vt Abel, Abraham, Iacob, & ſimiles, qui hoc ipſo fuere conſtituti ſacerdotes, quo poteſtatem ſacrificandi acceperunt. Similiter non obſtat, quod in lege veteri agnus paſchalis a ſingulis familijs immolabatur, vt conſtat Exodi duodecimo, quia ſinguli patresfamilias ad hoc ſacrificium erant ſacerdotes; idque vel peculiari deputatione, & ordinatione Dei; vel antiqua authoritate, quæ erat tempore legis naturæ, conceſſu Dei quoad hoc ſacrificium perſeuerante, in reliquis abolita; cuius ſignum eſt, quod ſacrificium agni paſchalis inſtitutum fuerit ante legem veterem, & ante huius legis ſacerdotium. unde in eo inſtituendo ſeruata eſt conſuetudo, quæ erat tempore legis naturæ; nempe ut a ſingulis capitibus familiarum offeretur: quæ paulo poſt in monte Sina quoad alia ſacrificia eſt abolita, inſtituto ſacerdotio Aaronico. 12 *Qui ſacerdotes in lege naturæ fuerint.* *Sacerdotes in ſacrif. agni paſchalis.*

Secundo, Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua ſenſibilis externa, uiua uel inanima. omnia enim, quæ uſu gentium, uel in ſcripturis dicuntur propriè ſacrificia, uerſantur in re huiuſmodi. *Res ſenſibilis.*

Tertio, Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, uel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potiſſimùm differt ſacrificium ab oblationibus. Probatur Primo, Nam omnia ſacrificia legis naturæ, & ueteris, quantum ex ſcripturis colligi poteſt, fiebant non ſimplici oblatione ad altare Domini; nec ſola eleuatione; ſed rei deſtructione facta ad honorem Dei. quædam enim per occiſionem ſacrificabantur, ut uiuentia, quædam per combuſtionem, ut carnes animalium occiſorum, & res inanimæ ſolidæ, ut ſimilia, ſal, thus; quædam per effuſionem, ut ſanguis, uinum, aqua. uide cap.primo, & ſecundo Leuit. Idem patet ex ſacrificijs ethnicorum. Secundo, Idem colligitur ex ipſis nominibus; nam *ſacrificare* Græcis eſt θύειν, Hebræis זבח quorum utrumque ſignificat occidere, mactare: & nomen ſacrificandi etſi dicatur a re aliqua ſacra facienda, tamen ſæpiſſimè accipitur pro occidere; quod ſignum eſt ſacrificium, uel ipſa rei interemptione fieri, uel cum ea coniunctum eſſe. ratio eſt, quia cùm res perimitur, eripitur uſibus humanis, & perfectiùs uidetur tota in honorem Dei cedere, & ſignificare ſupremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipſo 13 *Mutatio.*

ab ipſo pendere. Nec obſtat, quòd in ſacrificio panis, & vini, quod obtulit Melchiſedech Gen. 14. non videatur vlla facta mutatio: quia etſi ſcriptura non explicet quomodo obtulerit; non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ ſacrificari ſolent, id fecerit, nimirum ſiſtendo totum altari coram Deo; deinde aliquam partem igne conſumendo, vel libando; fruges enim in ſacrificijs torreri, vel incendi ſolent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita conſumi quando non erat holocauſtum, ſed particulam aliquam, reliquis reſeruatis ſacerdoti, & alijs, qui ſacrificij debebant eſſe participes: vt fieri ſolet in hoſtijs pacificis.

14 *An debeat pe-rimi.* Aduertendum tamen, non eſſe neceſſarium ad rationem ſacrificij vt res perimatur. ſicut enim peremptione rei, ita etiam conuerſione vnius in alteram, ſupremum dominium & ſuprema poteſtas Dei, noſtraque ſubiectio & ſeruitus deſignari poteſt: *Sufficit conuerſio.* ac proinde talis conuerſio, à Deo in ſacrificium inſtitui poteſt; ipſius enim eſt conſtituere, quibus rebus & ſignis coli debeat, & ſupremum ſuum principatum ſignificari velit. vnde poteſt quaſuis res, & quaſuis mutationes ad hoc idoneas aſſumere. Sic in noua lege ſacrificium conſtituit in conuerſione panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, per verba conſecrationis; & ſimul poteſtatem ad ſic offerendum dedit, ſacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuiſſet inſtituere in conuerſione aquæ in vinum, vel in ſanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in ſerpentem, ſerpentibus in ouem, &c. data hominibus poteſtate accommoda ad hæc per verba vel alia ſigna ſenſibilia efficienda.

Petes, Cùm in conuerſione vnius in aliud, duo ſint, id quod conuertitur (quod definit eſſe ſecundum ſuam ſpeciem) & id in quod conuertitur, quod incipit eſſe vel abſolutè; (vt ſi ante non erat) vel ſecundum quandam ſui replicationem, vtrum ex duobus cenſeatur hoſtia?

15 *Id in quod fit conuerſio eſt principalis hoſtia.* Reſpondeo, Id in quod fit conuerſio: id enim potiſſimum intenditur per illam actionem; quia vt illud incipiat eſſe, alterum deſinit; eſtque hoc illius veluti materia: vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem conuerſiuam vt ponit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum a quo. Exemplum habemus *Oblatio thuris* extra myſterium Euchariſtiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuerſionem thuris in ſuffitum. hic enim potius ſacrificatur ſuffitus, in quem thus conuertitur, quàm ipſum thus, quod eſt ſuffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocauſtorum, & aliarum rerum, quæ per ignem offeruntur. Vnde non eſt mirandum in ſacrificio Euchariſtiæ hoſtiam eſſe corpus Chriſti, in quod fit conuerſio, non panem, qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam offeratur panis ſecundariò & comitanter. totum enim, quod ibi fit, ad diuinum principatum, noſtramque ſubiectionem teſtādam agitur. Quod ſi in aliqua conuerſione intenderet magis honorari deſitione termini à quo; tunc terminus a quo eſſet hoſtia; & ratio ſacrificij conſiſteret in actione conuerſiua, quatenus illum tollit è medio. Exemplum dari poſſet, in occiſione animalium, ſi illa actio non ſolùm eſſet deſtructiua, ſed etiam productiua formæ cadaueris: (vt multi volunt) tunc enim eſſet verè & propriè conuerſiua; & ſic daretur conuerſio, quæ primariò haberet rationem ſacrificij, quatenus eſt deſtructiua termini, a quo ſcilicet animalis; ſecundariò verò vt eſt productiua cadaueris; quod etiam eadem actione offerri cenſeretur.

Hinc patet, in myſterio Euchariſtiæ fruſtra rationem ſacrificij quæri in alia actione, quàm in conſecratione: hæc enim abundè ſufficit ad ſacrificij rationem, ſiue ſumptio dicenda ſit pars illius ſacrificij, vt à Chriſto eſt inſtitutum, ſiue non. ſicut enim ſacrificium thymiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, conſiſtit in conuerſione illorum in ſuffitum, qui primariò ibi cenſetur offerri; ita ſacrificium Euchariſtiæ conſiſtit in conuerſione panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſtj, quæ ibi principaliter offeruntur. & ſicut ibi ad rationem ſacrificij non eſt opus dicere offerro tibi hoc incenſum, &c. aut materiam ſurſum eleuare; ita nec ad rationem ſacrificij altaris opus eſt vlla verbali oblatione, ſiue materiæ, ſiue rei conſecrate; nec vlla eleuatione, ſed hæc adhibentur vt preces, & cerimoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & conſequi fructum ſacrificij, vel nos & alios excitamus ad conſiderationem eorum, quæ reipſa geruntur, & ad internam reuerentiam. ipſa enim realis conuerſio, ad honorem Dei à legitimo miniſtro facta, eſt ſufficiens oblatio. 16 *Ratio ſacrificij in Euchariſtia.* *Nō opus eſt verbali oblatione.*

Nec refert quod exteriùs non præ ſe ferat ſpeciem aliquam oblationis, quia nec ipſum ſacrificium crucis exteriùs præ ſe fert formam oblationis, ſufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus ſubeſt intentioni offerentis, legitimam ad hoc poteſtatem habentis. Sed exactior horum tractatior alium locum poſtulat.

Petes, Si ratio ſacrificij conſiſtit in peremptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in ſacrificio crucis, cùm Chriſtos ſe ipſum non interemerit?

Reſpondeo, Etiamſi Chriſtus ſeipſum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera ex quibus mors ſecuta eſt, ſibi irrogauit, (quod verbo occcidendi ſignificatur) tamen verè fuit cauſa voluntaria totius illius mutationis & mortis ſuæ: nam in poteſtate ipſius erat, vel tortorum vim infringere, vel eorum ictibus ſe ſubtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læſionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima non migraret. Itaque cùm ſponte corpus flagellis & crucifixioni obiecerit & aſſiduè expoſuerit, nec vim ictuum, qui inferebantur infringere, aut ſæuitiam tortorum impedire voluerit, hæc perpeſſio & mors prorſus ei libera erat, & ab ipſo, tanquam à cauſa paſſum applicante, procedebat. ſicut enim qui admouet thus igni, eſt cauſa ſuffitus, quem ignis naturaliter cauſat, ita qui corpus ſuum objicit tormentis, eſt cauſa dolorum & vulnerum, quæ per tormenta inferuntur, quæ ratio cauſandi omnino ſufficiens eſt ad rationem ſacrificij, ſi alia adſint, vt patet in holocauſtis. 17 *De Sacrificio crucis.*

Dices, Ergo paſſiones martyrum ſunt vera ſacrificia.

Reſpondeo negando conſequentiam, tū quia non erant inſtituti a Deo ſacerdotes ad huiuſmodi ſacrificium offerendum, tum quia perpeſſio & mors non erat in illorum poteſtate, niſi remote, nempe quatenus poterant ſe tyrannis offerre, *Martyrum mors non erat ſacrificium.*

re, vel fugà eripere. Secus in Chriſto Domino, qui à Deo erat inſtitutus ſacerdos ad ſeipſum in ſacrificium offerendum, & omnem perpeſſionem in ſua poteſtate proximè conſtitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam* (animam) *à me, ſed ego pono eam a meipſo, & poteſtatem habeo ponendi eam & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*.

18 *Finis intrinſecus ſacrificij.* Quartò, ex parte finis requiritur vt explicitè vel implicitè referatur ad honorem Dei, ſi alio fine fiat, non erit ſacrificium. ſicut qui caput aperit non cauſa honorandi, ſed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio eſt, quia ſacrificium eſt in genere ſignorum, quibus æſtimationem internam excellentiæ alterius & affectum ſeruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æſtimatio & affectus deſit, non erit verum ſignum, ſed vel non erit ſignum, (vt ſi non fiat animo ſignificandi) vel erit falſum & mendax, vt ſi quis interius non habeat pro Deo, cui exterius adulatione vel timore ſacrificat.

Quintò, Ex parte loci requiritur vt locus ſit huic muneri dedicatus, qualem altare & aram vocamus. dignitatis enim operis requirit locum ſpecialem, ab vſibus prophanis ſegregatum, vt mos omnium gentium confirmat, de quo ſatis dictum ſuprà num. 7. Dixi iſta quinque requiri ad ſacrificium perfectum, prout ſcriptura de eo loquitur, quia ad imperfectum quendam ſacrificij modum non videntur hæc omnia neceſſaria. tale enim fortaſſe ſinguli homines in lege naturæ offerre poterant, priuato nomine & authoritate, & eo loco vbi placuiſſet: nam apud ethnicos ſimile quid videmus. ſed talia non erant perfecta ſacrificia, quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

19 *Deſcriptio ſacrificij.* Ex dictis intelligi poteſt quid ſit ſacrificium, & poſſe hoc modo deſcribi, Sacrificium eſt oblatio rei ſenſibilis a legitimo miniſtro facta Deo per realem immutationem, ad teſtandum ſupremum illius dominium & noſtram ſubiectionẽ. Eſt oblatio, quia oblatio eſt genus ſacrificij, vt docet D. Thomas quæſt. 85. art. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando ſtrictè accipiatur pro oblatione, quæ ſolum eſt oblatio, non ſacrificium. *Rei ſenſibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens ſe, ſuaque omnia Deo ſubijcit & offert, quæ non eſt propriè ſacrificium, etſi perfectius fructum ſacrificij præſtet, quàm ſacrificia externa, & idcirco interdũ ſacrificium vocetur, vt paulò ante dictum eſt. *A legitimo miniſtro*, quia ſacrificium habet relationem ad ſacerdotem: cum enim ſit excellentiſſimus & publicus Dei cultus, par eſt vt nõ fiat niſi à perſona ad hoc publica authoritate delecta. Per realẽ immutationem, tũ quia eſt perfectiſſimus cultus, tum quia aliàs non diſtingueretur a ſimplici oblatione. *Ad teſtandum ſupremum*, &c. *Duo teſtamur ſacrificio.* duo.n. ſacrificio ſignificamus & teſtamur, diuinũ principatum & noſtram ſubiectionem: & hæc ſignificatio & ſacrificio eſſentialis. Præter hanc quædam ſacrificia habent ſignificationem acceſſoriam, quę myſtica vel allegorica dici poteſt, vt, ſacrificium ſanctiſſimæ Euchariſtiæ ſignificat oblationem crucis, & ſacrificium Melchiſedech præfigurabat ſacrificium Euchariſtiæ. & omnia ſacrificia veteris legis præſignabant oblationem crucis vel Euchariſtiæ. & valde credibile eſt nullum ſacrificium inſtinctu diuino fuiſſe oblatum in lege naturæ, quod talem ſignificationem allegoricam non habuerit: omnia enim erant vmbrę Chriſtum obſcurè inſinuantes, & mentes hominum ad illum excitantes. hæc tamen ſignificatio non pertinet ad rationem ſacrificij vt ſacrificium eſt. Vnde non fuiſſet, ſi Adam innocentiam conſeruaſſet. Poteſt tamen dici pertinere ad ſacrificium, vt eſt propria huius vel illius ſtatus cerimonia. ſed vberior horum tractatio alium locum poſtulat.

Dices, Ethnici etiam dijs inferioribus, à quibus certa duntaxat beneficia eſpectabant, quiq; alijs ſubiecti erant, ſacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & alijs huiuſmodi: ergo non ſolum ſupremum principatum ſacrificio teſtamur. 20 *Sacrificia alijs inferioribus oblata.*

Reſpondeo, Ethnici in ſua religione, ſuoque cultu multa ἀσύςατα & pugnantia inuoluebant putabant enim diuinitatem eſſe in multa partitam, eaſque partes non eſſe eiuſdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen ſacrificio colendam; qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etſi enim abſurdiſſimum ſit diuinitatem in partes ſecare, tamen generatim verum eſt omnem diuinitatem ſacrificio eſſe dignam.

DVBITATIO III.

De diuiſione ſacrificij.

TRibus modis diuidi poteſt. Primò, Ratione *materiæ*; nam *materiæ* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima; eaque vel ſolida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hoſtia. Vnde hæc nomina ducta Grammaticos conſule. Oblatio rei inanimæ ſolidæ vocatur *immolatio*; quamuis hoc nomen etiam ad omne ſacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ *libamen*. 21 *1. diuiſio, ratione materiæ.*

Vbi aduerte, libamina & immolationes eſſe ſacrificia imperfectiora quàm victimas: vnde apud gentiles etiam dijs minutioribus fiebant, quibus tamen victimas non offerebant, ſed ordinariè tantum duodecim dijs maioribus. Porro in veteri lege victima ſolum conſtabat animalibus mundis iſtis, oue, capra, hœdo, boue, vitulo, columba, paſsere, turture: neque aliud genus licitum erat ſacrificare. Res autem inanimæ ſolidæ, quæ offerebantur in ſacrificium, erant panis, ſimila, ſal, thus, manipulus ſpicarum virentium, & triticum. patet Leu. 2. & 6. Hæc leuabat ſacerdos in altum, varieque conficiebat & immutabat; in qua immutatione conſiſtebat ratio ſacrificij. nam panis in fruſta diſsecabatur; ſimila ſartagine, elibano, vel craticula coquebatur; ſal vrebatur; thus adolebatur; manipulus ſpicarum torrebatur; triticum conterebatur. Liquidæ erant ſanguis, vinum, oleum, aqua. hæc effuſione offerebantur. *Quibus rebus conſtabat.*

Secundò, Diuidi poteſt partim ex forma, partim ex fine, in holocauſtum, ſacrificium pro peccato, & hoſtiam pacificã. Holocauſtũ erat ſacrificium perfectiſſimum; quia in eo tota res in fumum reſoluta, ſurſum ad Deum aſcendebat, nihilque ex eo vſibus cedebat humanis. vnde expreſſius per hoc ſignificabatur omnia ipſius eſſe & ab ipſo prouenire. quare potiſſimum ad hunc finem fiebat; quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & ſacerdum. 22 *2. diuiſio, ratione formæ. Holocauſtum.*

Sacri-

Pro peccato. *Sacrificium pro peccato* partim cremabatur, partim cedebat in vſum ſacerdotum, qui in atrio templi ex eo veſcebantur, offerebatur non pro peccatis internis, ſed pro externis quibuſdam; vt pro peccatis commiſſis per ignorantiam circa cerimonias; vt patet Leuitic. 4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ; vt patet ex capitulo ſexto 7.

23 Notandum autem eſt hoc genus ſacrificij ab Hebræis vocari chattat, quæ vox etiam peccatum ſignificat. Vnde Apoſtolus eleganter ad hebræam vocem reſpiciens dixit, ad Roma. 8. de peccato damnauit peccatum; quaſi dicat de chattat damnauit chattat, id eſt, per ſacrificium crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2. ad Cor. 5. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, id eſt, hoſtiam peccati conſtituit.

Hoſtia pacifica *Hoſtia pacifica* partim cremabatur, partim edebatur, tum à ſacerdotibus, tum ab ijs, qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis, & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc differri poterat eius conſumptio in diem poſterum, non tamen vlteriùs.

Tertiò diuidi poteſt ex fine in λατρευτικὸν, εὐχαριστικὸν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuiſio parũ differt à priore. λατρευτικὸν dicitur quod ſolùm fit ad Deum colendum, eiusque principatum & noſtram ſeruitutem teſtandam. hoc potiſſimùm fit holocauſto. εὐχαριστικὸν dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis. Impetratorium pro beneficijs accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hoſtia pacifica*. Propitiatorium ſiue ἱλαστικὸν eſt quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis: Hoc idem eſt quod hoſtia pro peccato.

DVBITATIO IIII.

Vtrum hoc tempore licitum ſit offerre agnum vel vitulum.

24 VIdetur id eſſe licitum; nam offerre ſacrificium eſt legis naturæ, vt docet D. Thomas cum Caietan. articul. primò & quarto vnde etiam in ſtatu nudæ naturæ fuiſſent ſacerdotes & ſacrificia. fuiſſet enim cultus externus, quo Deum tanquam totius naturæ conditorem & Dominum fuiſſent venerati; qui cultus potiſſimùm conſiſtit in ſacrificio.

25 Reſpondeo & Dico Primò, Fore ſuperſtitionem ſi Chriſtianus vel Iudæus huiuſmodi ſacrificium offerat.

De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc ſacrificia continent in ſe proteſtationem Chriſti venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta, ſic autem ſunt ſigna Chriſti venturi, abolita per Chriſti mortem, & ſacrificium nouæ legis.

De Chriſtiano probatur Primò, Quia in Ec-
26 *Non eſſe licitũ chriſtiano.* cleſia tantùm eſt vnicum, verum, & propriè dictum ſacrificium, quod omnibus veteribus ſacrificijs ſucceſſit, vt paſſim docent Patres. Vnde in collecta Eccleſiæ dicitur, Deus qui legalium differentiam hoſtiarum, vnius ſacrificij perfectione ſanxiſti. Sic D. Auguſtinus libr. 8. de ciuit. cap. vltimo probat, epulas illas, quæ à quibuſdam ſepulchris Martyrum ſolent imponi, non eſſe ſacrificia Martyrum, eò quòd vnicum Eccleſiæ ſit ſacrificium, ſatis inſinuans non poſſe aliud authoritate humana addi. Vide Chryſoſtomum in pſal. 95. & Leonem ſerm. 7. de paſſione cap. 1. & 3.

Secundò, Sacrificium Eccleſiæ eſt infinitæ dignitatis, continens in ſe omnium ſacrificiorum virtutem: ergo ſuperſtitioſum eſſet velle aliud addere, quaſi illud non abundè ſufficiat. ideo enim plura inſtituuntur, quia vnum ad omnia non ſufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod eſt in Eccleſia, eſt ſupernaturale, inſtitutum à Chriſto: ergo non reſpicit ſacrificium iuris naturæ, ſed ſolùm ſupernaturale ab eodem Chriſto inſtitutum: ſacerdotium enim & ſacrificium ſunt correlatiua eiuſdem rationis, & ordinis: vt ex capit. 8. & 9. ad Hebr. colligitur.

Quartò, Alia ſacrificia ex inſtitutione diuina ſunt ſigna Chriſti venturi: ergo qui ea vſurpat id ſciens vel aliquo modo aduertens, externo ritu iudaizat.

Quintò, Hoc ipſo, quo Chriſtus noſtrum ſacrificium & ſacerdotium inſtituit, ademit pote- 27
ſtatem Eccleſiæ alterius ſacerdotij aut ſacrificij inſtituendi. ſicuti in veteri lege hoc ipſo, quòd illorum ſacerdotium & ſacrificia præſcripſit, ademit illis poteſtatem alia ſacrificia adiungendi. Eodem modò ſi in lege naturæ Reſpublica inſtitueret ſacerdotium & ſacrificia, eo ipſo cenſeretur priuatos reſtringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad ſupremam poteſtatem propriè pertinet. Confirmatur, quia ſacrificium ad fundamenta religionis ſpectat, non minùs quàm ſacramenta: adeo vt Apoſtolus ad Hebr. 7. dicat, tranſlato ſacerdotio (& conſequenter etiam tranſlato ſacrificio, quod eſt connexum ſacerdotio inſeparabiliter) neceſſe eſt vt & legis tranſlatio fiat. Vnde ſicut Eccleſiæ non eſt relicta poteſtas inſtituendi alia ſacramenta; ita nec alia ſacrificia. Vide Concilium Tridentinũ ſeſſ. 2. cap. 2.

Nec obſtat, quòd in Eccleſia thus offeratur; quia non offertur in ſacrificium; (intẽtio enim ſacrificandi abeſt) ſed adoletur ad odorem, & ad ſignificationem; & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionem. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab ijs, qui non ſunt ſacerdotes. Latè tamen interdum ſacrificium dicitur, vt notat Caietanus, art. 4.

Dico Secundò, Probabile tamen eſt non fo- 28
re ſuperſtitionem, apud ethnicos, qui legẽ Chri- *Nõ videtur illicitum ethnico.*
ſti ignorant. ſi vero Deo ſacerdotes illorum talia ſacrificia offerant: ſic enim videtur ſentire D. Auguſtinus, epiſt. 49. qu. 3. cùm ait, qui chriſtianas literas vtriuſque teſtamenti ſciunt, non hoc culpant in ſacrilegis ritibus paganorum quòd conſtruant templa & inſtituant ſacerdotia, & faciant ſacrificia; ſed quòd hæc idolis & dæmonijs exhibeant. ſentit ergo non fore ſuperſtitionem, ſi offerantur vero Deo; alioquin id etiam culpandum eſſet.

Probatur, Quia offerre ſacrificium eſt legis naturæ; vt docet D. Thomas qu. 85. arti. 1. quod dupliciter intelligi poteſt, Primò, Vt ſit naturalis ad hoc obligatio, vel in ſingulis, quod minùs eſt veriſimile; vel ſaltem in communitate; vt D. Thomas & Caietanus indicant. Secundò, Vt non ſit quidem obligatio, ſed ratio dictet id eſ-

ſe conſentaneum, & ſuadeat. Lumen igitur naturale vel obſtringit, vel ſuadet ethnicis ſacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio ſacrificandi, quæ ſit conuenientior, quàm ea, qua offertur aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secundò, In ſtatu nudæ naturæ huiuſmodi ſacrificia fuiſſent licita, quia non habuiſſent aptiora, aut congruentiora naturæ: cur non etiam modò ſint licita apud Indos & Iaponios, cùm alia diuinitus inſtituta non habeant?

10 Petes, Vnde illi haberent ſacerdotes ad huiuſmodi ſacrificia idoneos?

Reſp. Ex electione & dedicatione Reipubli. Sicut enim Reſpub. perfecta iure naturæ habet authoritatem conſtituendi Principem, qui illam iuſtis legibus regat in ijs, quæ ad politicam conſuetudinem, & contractus pertinent: ita etiam poteſt conſtituere ſacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & ſacra adminiſtret, iuxta modum & capacitatem illius ſtatus. Et hic eam haberet poteſtatem in ſpiritualibus illi ſtatui accommodatis, quam Princeps in temporalibus; deberetque Princeps ei ſubeſſe in ijs, quæ ad cultum diuinum pertinent: niſi fortè vnus idemque eſſet Summus Pontifex & Princeps, ſicut Imperatores Romanorum olim erant; vt ex hiſtorijs conſtat.

CAPVT XXXIX.

De Decimis.

Habet dubitat. 6.

DVBITATIO I.

An populus chriſtianus teneatur decimas ſoluere, & quo iure.

D. Thomas art. 1. q. 87.

Sententia VVicleſi.

1 Thomas VValdenſis lib. 2. doctr. fidei antiquæ cap. 64. & 65. refert VVicleſum docuiſſe, Primò, Decimas non eſſe vllo iure ſacerdotibus debitas, ſed eſſe meras eleemoſynas. Secundò, Populum ad libitum poſſe & debere eas negare ſacerdotibus, proter eorum peccata.

Decimę non ſunt eleemoſynæ.

2 Sed fide tenendum eſt decimas non eſſe eleemoſynas, ſed ſubſidium ſacerdotibus debitum propter miniſterium ſpiritualium. Vnde ſententia illa VViclefi damnata eſt in Conc. Conſtantienſi ſeſſ. 8.

Probatur, Quia iure diuino, & naturali, miniſtrantibus populo ſpiritualia debetur ſuſtentatio; vt oſtendit D. Paulus. 1. ad Cor. 9. vbi inter cætera ait, ſi nos vobis ſpiritualia ſeminamus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus? & 1. ad Timot. 5. qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim ſcriptura, non infrænabis ob boui trituranti. Vbi Theophylactus, Honorem vocat, neceſſariorum ſuppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum reſpectu, vel diaconorũ, vel ſimpliciter duplici, pro multo; Haymo, Duplici honore, quia reuerentia & ſuſtẽtatione. Denique Dominus Lucę 10. dignus eſt operarius cibo ſuo. His, & alijs locis apertè ſignificatur eſſe debitum, non gratiam, miniſtros Eccleſiæ ſuſtentari.

Decimas deberi ex iuſtitia poſitam taxatione Eccleſię.

Porrò hæc ſuſtentatio præſtatur per decimas 3 cùm enim aliquid certi à ſingulis de populo dari debeat, vt ſuſtentatio miniſtrorum ſit ſtabilis & ſufficiens, Eccleſia imitatione diuina in veteri teſtamento propoſita, cõſtituit decimam partem fructuum terræ huic rei eſſe ſegregandam. qua taxatione ſemel facta, ſinguli lege iuſtitiæ decimas debẽt ſicut poſita determinatione Principis, qua ſtatuit quãtum à ſingulis ad ipſius ſtatum ſuſtentandum, vel ad bellũ gerendum, vel ad aliud opus neceſſarium contribuendum ſit, ſinguli ex iuſtitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. q. 1. & in Decretalibus tit. de decimis per multos Canones. Hinc Concilium Trid. ſeſſ. 25. cap. 12. iubet excommunicari eos, *qui decimas ſubtrahunt aut impediunt; neque ab hoc crimine, inquit, niſi plena reſtitutione ſecuta, abſoluantur.* quod intelligit Nauarrus c. 21. nu. 32. de ijs, qui reſtituere poſſunt ante mortem, vel ante tẽpus, quo tenentur ſacroſanctum Domini corpus ſumere.

Excommunicantur ſubtrahẽtes decimas.

Ex dictis patet, decimarum ſolutionem, ſi cõ 4 ſiderentur ſecundum ſuam ſubſtantiam, nempe vt ſunt neceſſaria ſuſtẽtatio miniſtrorum rerum ſpiritualium, iure diuino & naturali eſſe debitam, nec vlla conſuetudine poſſe tolli: ſi verò ſpectentur ſecundum ſuam quotam vt ſunt decima pars fructuum; eſſe debitum ſaltem iure eccleſiaſtico.

An quota decimarũ debita ſit iure diuino. Canoniſtarum ſententia.

Sed difficultas eſt, Vtrũ nõ etiam iure diuino 5 hæc quota debeatur: in qua Canoniſtæ à Theologis diſſentiunt. Illi enim ferè omnes docẽt etiam iure diuino deberi. Ita Innocẽtius in 6. vlt. de parœcijs, Gloſſa in c. 1. de decimis in 6. Hoſtienſis in Summa, tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panorm. Antonius de Butrio, Petrus Ancharanus, & alij, quos Couarruuias lib. 1. variarum cap. 17. recenſet.

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, decimas conſtitutione diuina deberi. c. Tua de decimis. Secũdò, Deum præcepiſſe decimas ſibi ſolui in ſignum vniuerſalis dominij, ideoq; non poſſe minui. ca. Tua nobis, eodem. Tertiò, Decimas eſſe iuris diuini, eſſe Dei, deberi Deo, 16. q. 1. c. fi. Quartò, Dominus Matth. 23. cùm dixiſſet. decimatis mentham & anethum, ſubiunxit; oportuit hæc facere, & illa non omittere. vbi illud oportuit, indicat obligationem iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, *niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum:* ergo ſi illi ſoluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas ſoluere debemus.

Deberi ſolo iure eccleſiaſtico, vel præcepto Apoſtolico.

Contraria ſententia eſt communis Theologorum, qui docent illam quotam tempore legis euãgelicæ, ſolo iure eccleſiaſtico (etſi antiquiſſimo, vtpote à temporibus Apoſtolorum, vt patet ex conſtit. Clementis lib. 2. cap. 29. 38. 39. & li. 8. ca. 36.) deberi. Ita D. Thomas qu. 87. art. 1. Halenſis

lenſis 3.par.quæſt.51.numer.1.2.& 3.Henricus quodlib.4.qu.28.Antoninus 2.p. tit. 4. cap. 3.§. 5.Sotus lib.9.de Iuſt.q.4.art. 1.& alij. Idem tenet Nauarrus cap.21.Enchiridij,num.28.& Couarruuias ſuprà.

Probatur Primò,Quia in lege euangelica nullum extat præceptum de hac quãtitate fructuũ ſoluenda: ſolùm enim dicitur, adminiſtris rerũ ſpiritualium deberi congruam ſuſtentationem vt patet 1.Cor.9.& Matth.10. Vtrum autem dãdanda eis ſit decima pars fructuum, an vigeſima,nuſquam habetur.

Secundò,Præceptum iſtud non eſt naturale, vt per ſe patet: ergo poſitiuum:atqui in lege noua non ſunt vlla præcepta poſitiua; niſi de fide, & ſacramentis; vt docet D.Thomas 1.2. q.108. ar.2.& quodlib.4.ar.13.ergo &c.

Tertiò,Si eſſet iuris diuini, id eſſet maximè propter ea,quæ habentur Exod.22.Leuit. 27. & Nume.18. vbi Deus præcipit vt decimæ ſoluantur:ſed hæc præcepta non pertinent ad tempus noui teſtamenti:tum quia ſunt iudicialia,ad politiam illius populi ſpectantia; quare ceſſante ſynagoga,& forma illius populi in aliam mutata, neceſſariò ceſſare debuerunt; tum quia ibi ſolùm præcipitur vt ſoluantur Leuitis & ſacerdotibus Aaronicis,nempe miniſtris illius legis non autem miniſtris legis nouæ.Neque dici poteſt eſſe eandem in his rationem : quia eſt alia lex,aliud ſacerdotium,alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non ſunt extendenda ad noſtram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem ſuam in diuiſione terræ, ſicut aliæ tribus: vnde meritò fuit illis conſtituta decima pars fructuum terrę quæ rationes ceſſant in miniſtris nouæ legis.

Quartò probatur,Hæc quota cõſuetudine poteſt tolli; cap.In aliquibus, §.fin. de decimis, & in quibuſdam locis multorum fructuum decima eſt ſublata:quod fieri non poſſet ſi iure diuino deberetur.

7 *Ad argumẽta.* Ad primum argumentum Canoniſtarum Reſpondeo,Decimæ dicuntur deberi conſtitutione diuina; quia quod debeatur, id ortum habet ex conſtitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcepit ſolui decimas in veteri teſtamẽto; ad cuius imitationem Eccleſia idẽ præcepit in nouo.Itaque quòd decimæ nunc debeantur, eſt ex lege diuina non immediatè,ſed mediatè. *Quomodo dicantur iure diuino deberi.*

Ad ſecundum, Eodem ferè modo reſpondendum:ideo non poſſunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri teſtamento, quã poſtea Eccleſia confirmauit,Deum imitata.vnde Deo irreuerentiam facere videtur,qui illam minuit,quamdiu Eccleſiæ lex viget. quia ſicut Eccleſia in reuerentiam Dei illam ſanxit,ita reuerentia Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicuntur eſſe iuris diuini, quia Deo conſecratæ & dicatæ in miniſtris: ſicut res ſacræ dicuntur iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinent, in eiuſque ſunt dominio & iure.

Ad quartum, Quando Dominus Matth. 23. ait,oportuit hæc facere, loquitur de tempore illius legis; tunc enim iure diuino decimæ erant ſoluendæ.

Iuſtitia noſtra quomodo maior. Ad quintum,Iuſtitia noſtra debet eſſe maior iuſtitia Phariſæorum & Scribarum, non in ſoluenda decima; (alioquin deberemus pluſquã decimam ſoluere; nam illi accuratiſſimè decimam ex omnibus ſoluebant,vt patet Matt. 23.) ſed in reformandis affectibus internis : illorum enim iuſtitia ſolùm erat externa; noſtra debet eſſe non tantùm externa, ſed etiam interna. illi putabant ſufficere ſi non occiderent, non mœcharentur exteriùs: at nos etiam iram & concupiſcentiam internam reſecare debemus; vt ibidem Dominus explicat.

Ex dictis intelligi poteſt cuius virtutis actus ſit ſolutio decimarum: ſi enim conſideretur vt eſt debita ſacerdotibus ob ſacrum miniſteriũ, ſic immediatè eſt actus iuſtitiæ,mediatè religionis.ſi verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam proteſtamur Deum eſſe authorẽ frugum terrę & rerum omnium,quibus vita humana ſuſtentatur, (ſoluuntur enim decimæ in ſignum vniuerſalis dominij,vt habetur ca. Tua nobis,& cap. Cùm non ſit in homine, de decimis) ſic eſt ſolùm actus religionis. vtroque modo fit à fidelibus. 8 *Eſt actus Iuſtitię & religionis.*

DVBITATIO II.

Vtrum Eccleſia iuſta ratione hanc quotam conſtituerit.

Videri poſſit excedere iuſtum modũ. Quòd enim in veteri teſtamento conſtituta fuit decima,id factum tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi: tum quia in diſtributione terræ non acceperant ſuam partem ; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo teſtamento ſacerdotes vix ſunt ſexageſima pars populi chriſtiani,& habent ſuas poſſeſſiones hęreditarias vt cæteri ; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus ſacerdotibus debentur decimæ, ſed ſolis Epiſcopis & Parochis. 9

Reſp. Eccleſiã iuſtiſſimis rationibus ad hanc portionem indicendam motam fuiſſe. 10 *Rationes cur Eccleſia hanc quotam conſtituerit.*

Primò,Quia vidit Deum in veteri lege decimam conſtituiſſe; & ſanctos Patriarchas diuino inſtinctu etiam ante legem decimas dediſſe: nam Geneſis 14. Abraham dedit Melchiſedech decimas ex omnibus, & Geneſ.28.Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secundo, Quia Synagoga, in qua erat conſuetudo huius quotæ, mutata eſt in Eccleſiam, & ſic quodammodo ſua ſponte hæc conſuetudo eſt continuata; Apoſtolis & Eccleſiæ Prælatis eam confirmantibus. Tertiò, Quia conueniebat vt non ſoli Epiſcopi & Parochi alerentur à populo; (quamuis illis ante cæteros id debeatur) ſed etiam multi alij miniſtri ſacrorum, qui officia diuina obeant, pro populo orent, & ſacrificia offerant : omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Eccleſia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo poſſet eſſe ſatis. Quartò, In noua lege Epiſcopi, Parochi, & alij Eccleſiaſtici debent eſſe patres pauperũ, orphanorum, & viduarum. vnde non ſolùm debent habere quod ipſis ſufficiat, ſed etiam quo alijs ſubueniant. quod ſi non fecerint cùm poſſunt, grauiter peccant; de quo plura ſuprà cap.4.dubit. 6. Hanc rationem Caietanus vult eſſe potiſſimam cur Eccleſia meritò potuerit decimam imponere. Quintò, Miniſtri noui teſtamenti ſunt multò digniores; vnde pluribus egent ad dignitatem ſui ſtatus in populo tuendam.

dam. Videmus enim ſacerdotes ijs locis, vbi egeſtate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius: quo fit vt viliſſimis miniſterijs inſeruire cogantur, & parum boni præſtare poſſint. Sextò, Multò plus laborant, eorumque functiones ſunt longè grauiores & excellentiores. Septimò, Opus eſt illis magna eruditione, ad quã comparandam requirunt magni ſumptus & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturam, & artes mechanicas, quas etiam non decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri ſolùm erat vnum templum, idque omni ſuo inſtrumento probè inſtructum. in noua lege ſũt innumerabilia, quorum ſingula ſuis ornamentis, & ſacra ſuppellectili inſtrui, & ſarta tecta conſeruari debent. Nonò, Sacerdotibus veteris legis maximum compendium erat ex innumeris ſacrificijs, quæ offerebantur: nihil tale habẽt in nouo teſtamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebant in familijs, quia tranſmittebantur ad poſteros; vnde fiebant admodum diuites: ſecus in lege noua. Vndecimò, Denarius ſignificat perfectionem; eſt enim terminus numerorum ſimplicium, omnes illos continens: cæteri ex ipſo ſemel vel ſæpius repetito, & ex alio ſimplici, componuntur. Itaque qui decimã Deo in miniſtris ſoluit, ſibi nouem retinens, ſignificat ſe eſſe imperfectum, & exſpectare perfectionem à Deo per ipſius miniſtros. Ob hanc fortè cauſam in lege naturæ & apud ethnicos decimæ ſoluebantur. Vide Plininm lib. 19. c. 14. Plutarchum in Lucullo, & in problemat. ca. 16. Denique hãc ipſam Eccleſię taxationem Deus ipſe ſæpe comprobauit, fertilitatem concedens ſoluentibus, non ſoluentibus ſterilitatem inferens. Vnde D. Auguſtinus libr. 50. homiliarum, homi. 48. Maiores, inquit, noſtri, ideo omnibus copijs abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæſari cenſum reddebant. modò autem quia diſceſſit deuotio Dei, acceſſit indictio fiſci. noluimus cum Deo partiri decimas; modò autem totum tollitur; hoc tollit fiſcus, quod non accipit Chriſtus. Et ſerm. 219. de tempore, Hæc eſt Domini iuſtiſſima conſuetudo, vt ſi tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris. vide totum illum ſermonem.

Denarius ſymbolũ perfectionis.

11 Ex dictis patet reſponſio ad rationem obiectam; ſi enim ſpectentur omnes miniſtri Eccleſiæ & fideles egeni, quos Eccleſia vult ali decimis, alijsque prouẽtibus eccleſiaſticis, ſunt fortè plus quàm decima pars populi chriſtiani. Etſi enim ſacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habent tamen pauperes, qui ſunt illis loco filiorum, quos ex præcepto Eccleſiæ & lege miſericordiæ tenentur, de eo, quod ſupereſt, ſuſtentare.

An argumentum initio poſitum.

DVBITATIO III.

Ex quibus rebus decimæ ſoluendæ, & quo modo.

D. Thomas art. 2.

12 RESPONDEO, Quod ad priorem partem attinet, ſi Ius ſcriptum ſpectemus, decimæ ſũt ſoluendæ ex omnibus rebus; quæ nobis diuino munere proueniunt; vt de fructibus, & quaſi fructibus omnium rerum, quæ quodammodo nobis frugiferæ ſunt, vt agrorum, arborum, animalium, domorum elocatarum, molendinorũ, piſcinarum, aucupiorum, omniumque negotiorum lucroſorum. patet ex cap. Non eſt, de decimis vbi Cæleſtinus III. ſic ait, ſicut ſancti Patres in ſuis tradiderunt ſcriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, deque ipſa etiam militia, de venatione, & de omnibus bonis, decimæ ſunt miniſtris Eccleſiæ tribuendæ. Et cap. Ex tranſmiſſa, idẽ Celeſtinus ait; fidelis homo de omnibus, quæ licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur. vnde iubet ſolui etiam ex ijs, quæ proueniunt ex molendino, quod vento agitur. Cap. Paſtoralis, quod eſt Innoc. III. eodem tit. dicitur, *de molendinis, piſcarijs, & lucro venditionis dandas decimas. neque deducendas expenſas, quæ fiunt pro fructibus percipiendis.* D. Auguſtinus ſer. 219. *Quod ſi decimas non habes fructuum terrenorum, quodcunque te paſcit ingenium Dei eſt, & inde decimas expetit, vnde viuis: de militia de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vſura vitæ penſamus.*

De omni re, & opere frugifero

Ex his Doctores collegere triplices decimas, Prædiales, vt ex agris, piſcinis, molendinis, ædiũ elocatione, & ſimilibus: nomen enim prædium illa omnia comprehendit. Perſonales, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. Mixtas, ex animalibus; vt fœtus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædijs, partim ex induſtria hominis prouenit.

Aduerte tamen multis locis ſolas prædiales ex prædijs ruſticis, & quaſdam mixtas in vſu eſſe; reliquis conſuetudine, & tacita condonatione Eccleſiæ abolitis. vnde in his ſpectãda potiùs eſt locorum conſuetudo, quàm ius ſcriptum.

Triplices decimæ.

Spectanda cõſuetudo.

Petes, Cur Eccleſia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cùm in lege veteri ſolùm datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, & animalibus, quæ tranſeũt ſub virga paſtoris? vt colligitur Leuit. vlt. in fine.

Reſp. In veteri teſtamento ſingulæ familiæ habebant ſuos agros vnde decimas ſoluere poſſent, & ita non erat neceſſe exigere perſonales: ſecus tempore noui teſtamenti, vbi non ſolùm familiæ multæ, ſed etiam vrbes & Reſpublicæ quædam agris carent, vt Veneta, Genuenſis, & ſimiles. vnde oportuit decimas perſonales imperare: alioquin plerique nihil contribuiſſent, & vbi nulla ſunt prædia ruſtica Cleris ſuſtentari non potuiſſet. Deinde quia ſinguli nunc longè plura à ſacerdotibus accipiũt beneficia, quã in veteri lege. Tertiò, Quia ſacerdotes in nouo teſtamento longè pluribus egent, vt ante oſtenſum eſt. Quartò, Vt agnoſcamus non ſolùm fructus terræ, ſed etiam omnem alium quæſtum licitum, Dei munere prouenire. quodcunque enim te paſcit, ingenium Dei eſt, vt ait Auguſtinus, & inde decimas exigit vnde viuis. 13

Cur de omnib.

Notandum eſt, etſi ex iniuſtè acquiſitis, verbi gratia ex vſuris, præda, ſpolijs iniquis, furtis, decimæ dari non debeant, tamen ſi quis fructus non decimatos accepiſſet, deberet ex eis decimas ſoluere. Similiter ſi agrum alienum iniuſtè occupatum coluiſſet. Ratio eſt, quia hoc ipſo, fructus extant, decima pars eorum debetur Eccleſiæ, vt ex varijs textibus conſtat, vt cap. Commiſſum, cap. Tua nobis, cap. Cùm non ſit, de decimis.

Vtrùm verò Eccleſia habeat dominium decimarum ante ſeparationẽ, dubitari poteſt Gloſſa in cap. Tua nobis, de decimis, & cap. Moderamine, 16. qu. 1. ſatis apertè indicat Eccleſiam nõ habere dominium. dicit enim verius eſſe decimas peti per Eccleſiam condictione ex Canone vel offi- 14

An eccleſia habeat dominiũ decimarum.

vel officio Iudicis, quàm rei vindicatione. condictio autem ex Canone eſt actio perſonalis, vt patet §.Sic itaque,Inſtit.de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus conſilio 74.vt teſtatur Panormitanus in d.cap.Tua nobis.

Panormitanus verò in cap.Commiſſum,&c. Tua nobis, de decimis, tanquam probabilius docet Eccleſiam habere dominium decimarũ, etiam ante quam ſint collectæ,idque probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit decimas & primitias eſſe ſuas.cap.Tua nobis: atqui ſuum indicat dominium.Item eum, qui eas retinet, dicit retinere aliena inuito domino; d.ca.Tua nobis.Secundò,Eccleſia dicitur poſſe decimas *vindicare*, cap.Moderamine,16.qu.1. ſed *vindicatio* datur domino in rem ſuam,L.In rem, ff.de rei vindicatione.Tertiò, Venditio fructuũ non decimatorum non eſt valida: nam Eccleſia ſemper poteſt ex illis ſuam portionem extrahere,c.Paſtoralis,de decimis: atqui huius non poteſt eſſe alia ratio,quàm quia Eccleſia habet dominium decimæ partis in confuſo: ergo &c.

Nõ requirit apprehenſionem. Neque obſtat, quòd dominium non comparetur ſine apprehenſione:quia ſicut Eccleſia habet priuilegium vt in rebus emptis,donatis& legatis dominium acquirat ſine apprenſione, vt habetur L.Vt inter Ius, C.de ſacroſanctis Eccleſijs: ita etiam in decimis habere poteſt; & reipſa habere indicant Canones citati.Hæc ſententia eſt valde probabilis.

15 *Habet Ius penè æquiualens dominio.* Verùm, ſiue dicatur habere dominium, ſiue non, certum eſt Eccleſiam habere non ſolùm Ius ad rẽ, ſed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali; quod habent illi, quorum frumentum mutuo conſenſu eſt permixtum; quod ita ſit commune vtrique, vt ſingula grana communicentur, §.Si duorum. Inſtit.de rerum diuiſione. Probatur, quia apud quemcunque fructus non decimati extent, Eccleſia poteſt ex illis decimam partem detrahere; vt conſtat ex cap. Cùm non ſit, de decimis, vbi dicitur,Vel ſaltem hi,ad quos cenſus vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cũ onere ſuo tranſit) ea per cenſuras eccleſiaſticas decimare cogantur Eccleſijs,quibus de Iure debentur. Et cap.Paſtoralis, eodem, Fructus autẽ ipſoſ alienari poſſe non credimus, niſi cum onere decimarum. Hoc autem ferè perinde eſt ac ſi habeas dominium decimæ partis pro indiuiſo.

Nec obſtat, quòd is, qui bello iuſto incendit hoſtium ſegetes,non teneatur Eccleſiæ reſtituere decimam peremptam, vt docet Panormitanus in d.cap. Commiſſum, ex Ioanne Andrea: quia idem locum haberet, etiamſi Eccleſia vero dominio decimam illam pro indiuiſo cum laico poſſideret; nam quòd pereat, eſt per accidens, ratione commixtionis cum re alterius. Hoſtis Iure ſuo vtitur vt victoria tandem potiatur, à quo non debet impediri propter admixtionem tantillæ portionis ad Eccleſiam pertinentis.

Qua actione petat decimas Ex his patet Eccleſiam duplici actione poſſe decimas petere,vt docet Panormitanus ſuprà. Primò,Condictione ex Canone,id eſt, quia per Canones impoſitum eſt laicis onus & debitum illas ſoluendi. Secundò, Rei vindicatione, quæ eſt actio in rem,& conceditur domino,L.In rẽ, ff.de rei vindicatione.Prior actio eſt perſonalis atque priùs vti debet, tum ne debitores turbentur,ſi res apprehendatur antequam ipſi conuenti fuerint; tum quia diuiſio eſt per debitorem facienda. Si tamen hac via non procedat, poteſt rem apprehendere, & ſibi inde decimam ſeparare.Hinc fit vt quando fructus nondum decimati,ſunt alienati, Eccleſia habeat actionem in venditorem & emptorem, vt apertè colligitur ex cap,Cùm non ſit, de decimis, & D.Thoma q.87.ar.2.ad 4.In emptorem; quia habet rẽ Eccleſiæ debitam. In venditorem; quia Eccleſiam fraudauit,vt ibi D.Thomas ait.

Quod ad alteram partem dubit.attinet,Quomodo decimæ ſint ſoluendæ; dicendum eſt. 16 *Quomodo ſoluenda.*

Primò, Integrè & ſine diminutione ſoluendas,cap. Commiſſum,cap. Tua nobis, & alijs multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortiferè peccato iniuſtitiæ; quia retinet alienum,vel alteri debitum. Huic iniuſtitiæ annexa etiam eſt malitia quædam ſacrilegij,quia decimæ debentur Deo, ſeu cauſa Dei; tum in ſignum vniueerſalis dominij; tum ad cultum diuinum ſuſtentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur ſacrilegiũ. Inter fraudatores cenſendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum aſſignant.ſicut enim non tenentur ſeligere meliora pro decimis, ita nec poſſunt deteriora, ſed mediocria & bona fide, prout res ſe offerunt;vt paſſim Doctores tradunt.

Secundò, Debent deduci ex fructibus integris, priuſquam ex illis deducantur expenſæ, vel tributa, vel cenſus, aut vlla alia debita; vt habetur d.cap.Cùm non ſit, & cap.Tua nobis, de decimis.Ratio eſt, quia decimæ debentur in recognitionem & profeſſionem dominij generalis, (vt dictis capitibus dicitur) quod ſicuti reliqua omnia dominia & Iura antecedit, & ad omnes fructus enatos ſe extendit; ita ex omnibus fructibus,& ante reliqua Iura ſibi ſatisfieri poſtulat. Itaque ſi tributa vel cenſus, vel alia debita ante deducta & ſoluta ſint, Eccleſia poteſt agere vel in dominum fructuum, qui ea deduxit, vt integram decimam omnium fructuum pendat; vel in eum,qui illa indecimata accepit, compellendo illum per cenſuras, vt decimam ex acceptis detrahat; vt d.cap.Cùm non ſit, habetur.Simili modo, non poſſunt detrahi ſumptus in colendo agro facti,nec ſeminis æſtimatio.Et quando decimæ ſoluuntur ex elocatione ædium, eſt molendinis,piſcinis, alijſve rebus, non poſſunt deduci expenſæ factæ in reparationem aut meliorationem. habentur hæc omnia cap.Non eſt in poteſtate,cap.Tua nobis, & ca. Paſtoralis, de decimis. Quando tamen ſoluuntur decimæ de negotiatione, tuue ſunt deducendæ expenſæ, vt dicto cap.Paſtoralis, habetur. Ratio eſt; quia tunc, ſolùm ſoluuntur decimæ de lucro: atqui id ſolùm in lucro cẽſetur, quod manet deductis expenſis, quæ factæ ſunt in re facienda vel comparanda,conſeruanda, reparanda, transferenda. *Ex fructibus integris.*

Tertiò,Quo loco,vel tempore ſoluendæ ſint, & vtrùm ſponte, an cùm exactæ fuerint: & vtrùm ad certum locum deferendæ, ſeruanda eſt conſuetudo, quæ in hac vel illa ſpecie pro loco & tempore recepta fuerit. Regulariter tamen prædiales dantur ſtatim perceptis fructibus; idque in loco vbi natæ: perſonales in fine anni: mixtæ ſequuntur naturam prædialiũ, excepto fœtu, qui fouendus vſque ad ſtatum vtibilem.

DVBITATIO IIII.

Quibus ſint decimæ ſoluendæ.

D.Thomas art. 3.

RESpondeo, Decimas ex prima Eccleſiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere, qui populo ſpiritualia adminiſtrant, vel aliquo modo in hac adminiſtratione iuuãt, vel pro illo orant, ſic tamen vt diſtributio pertineret ad Prælatum, cuius authoritate ſingulis quã tum opus erat, tum ex decimis, tum ex alijs fidelium oblationibus dabatur; vt ex more antiquo Eccleſiæ patet, de quo plura cap.4. dub. 6. Poſtquam autem Eccleſia diuiſionem fecit, erectis beneficiorum titulis, ſingulis ea portio debetur quæ cuiuſque titulo attributa & annexa eſt.

Quomodo Parochis debeantur, & alijs clericis.

Dices, D.Thomas ar. 3. inſinuat ſolis illis deberi decimas, qui habent curam animarũ: quia ius accipiendi decimas conſequitur illud debitum, quo ſeminantibus ſpiritualia debentur tẽporalia. Idem expreſsè docet Caiet.

Reſp. Solis ijs, qui habent curam animarum deberi ex iuſtitia decimas, quoad ſuſtentationem, idque ſepoſito omni Eccleſiæ præcepto & taxatione: non enim populus ex iuſtitia alios præter hos & horum neceſſarios adiutores alere tenetur, ſepoſito Eccleſiæ præcepto: quamuis lege religionis & charitatis etiam ad aliorum Eccleſiæ miniſtrorum ſuſtentationem contribuere teneatur. Poſita autem Eccleſiæ taxatione & præcepto de decimis ſoluendis; decimæ ſecundum quotam debentur non ſolùm habentibus curam animarum, ſed cœtui Eccleſiaſticorum in genere, vt dictum eſt, quia Eccleſia hos omnes initio ex decimis ali voluit; & omnium intuitu eas imperauit, eò quòd ab his omnibus multa in populum ſpiritualia bona proueniant. quia tamen multò ſtrictiore iure alimenta debentur ijs qui curam animarum habent, ideo his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium contributionibus, vel ex alijs bonis eccleſiaſticis eſt prouidendum.

Ius decimarũ eſt ſpiritale.

18 Hinc patet Primò, Ius decimarum eſſe ſpiritale; naſcitur enim ex illo debito, quo omnibus miniſtris rerum ſpiritualium à populo viciſſim debetur ſuſtentatio, præſertim accedente Eccleſiæ præcepto, & populi chriſtiani acceptatione. quod addo, quia abſque prẹcepto & acceptatione non eſt debitum iuſtitiæ, niſi ad alendos miniſtros verbi & ſacramentorum neceſſarios: licet poſſit eſſe debitum religionis & miſericordiæ reſpectu aliorum, vt dictum eſt.

Secũdò, Cauſam decimarum ad Iudicem eccleſiaſticum pertinere, ſicut cauſæ beneficiariẹ, & aliæ ſpirituales. Idem dicendum quãdo de aliquo iure, ex iure decimarum orto, controuerſia eſt: nam fundamentum cauſæ eſt ſpirituale; & acceſſorium ſequitur ſuum principale.

An poſſit laicis conuenire.

Petes, Vtrum ius decimarum poſſit laicis
19 competere?

Reſp. Primarium ius decimarum laicis competere non poſſe; quia eſt ſpiritale, fundatum in titulo ſpiritali, nempe in miniſterio eccleſiaſtico, vt rectè D.Thom. & alij Doctores. De hoc intellige Canones, dum dicunt decimas nec detineri à laicis, nec vlla vſucapione vel præſcriptione ab illis poſſideri poſſe; vt cap. Cauſam, de præſcriptionibus, & cap. Ad hæc, de decimis & ſimilia. Poteſt tamen illis cõuenire ius quoddam ſecundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etſi hoc ipſum non poſſit laicum conferre tamen ex eo poteſt illi aliud ius ad fructus tribuere, verbi gratia donatione fructuum, elocatione, venditione: quod Ius diſtinctum eſt à primario illo & fundamentali, quod remanet penes Clericum vel Eccleſiam: oritur enim ex cõtractu humano; vnde nec eſt ſpiritale. hoc modo ius decimarum à laico præſcribi poteſt; cum titulo quidem ſpatio 40. annorum: ſine titulo, tempore, quod memoriam hominum ſuperet, vt patet ex dictis cap.6. dub. 10. Sic Pontifices interdum ſolẽt decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum; ob merita illorum in Eccleſiam, & vt in poſterũ Eccleſiam defendant. Poterant id facere ante Concilium Lateranenſe ſub Alexandro III. celebratum, etiam Epiſcopi, vt Doctores teſtantur. Verùm hæc poteſtas illis per Concilium eſt ſublata, vt colligitur ex ca. Quamuis, de decimis, vbi iubetur ſuccidi, id eſt, ſuſpendi, qui id fecerit.

Primariam nõ poteſt, ſecundariam poteſt.

Præſcriptio decimarũ capiendarum.

An in feudum concedi.

Poſſunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipſis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Epiſcopis fuere conceſſæ; vel poſt Concilium à Summo Pontifice. Poſſunt etiam eaſdem alicui Monaſterio vel pio loco donare, accedente duntaxat Epiſcopi, ad cuius Eccleſiam pertinebant, conſenſu: qui conſenſus etſi ad hoc neceſſarius ſit, eò quòd Eccleſia illa amittat ſpem recuperandi; non tamen eſt neceſſarius conſenſus Capituli, aut tractatus, vt expreſsè habetur capitul. Cùm Apoſtolica, de ijs, quæ fiunt à Prælato. Ratio eſt, quia non cenſetur fieri alienatio, ſed reupcatio rei à laico detentæ, ad vſum eccleſiaſticum; vt ibidem dicitur. 20

Vtrum autem poſſet eas in alium laicum trãſferre cum Epiſcopi conſenſu dubium eſt. Gloſſa in cap. Prohibemns, ver. Laicos, de decimis, ſentit poſſe; Idem tenet Syluester v. Decima, quæſt. 10. Ratio eſt, quia tunc non dicitur Epiſcopus illas dare in feudum, ſed laicus, qui dat ſicut eas habet. Nec obſtat ca. Prohibemus quia ſolùm ibi prohibetur ne laici decimas cum periculo animarum ſuarum poſſidentes, in alios laicos transferant. vnde non prohibentur qui legitimè eas poſſident.

Contraria ſententia videtur verior, quam tenet Panormitanus in d.cap. Prohibemus, & alij Doctores ibidem, vt ipſe teſtatur. Ratio eſt Primò, Quia id poſſet in maximum damnum Eccleſiæ cedere, vt ſi is, qui eas transfert, careat liberis; tunc enim neceſſariò deberent ad Eccleſiam redire. Secundò, Quia eo caſu reuera Epiſcopus cenſetur eas dare in feudum, tantundem enim facit ac ſi daret in feudum, cùm eius conſenſu fiat, ſine quo nihil agi poteſt & ſecundus in quem transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur anim feudatarius ſeu beneficiarius Eccleſiæ, non illius prioris laici: at prohibitum eſt Epiſcopis in Concilio ne bona Eccleſiæ laicis feudi iure concedant. Tertiò, Quia cap. Prohibemus, id abſolutè videtur prohiberi: nam ordinariè laici, qui decimas detinent, etiamſi eas ex aliquo conſenſu Eccleſiẹ habuerint, præſumũtur illas cum periculo animarum ſuarum detinere, vt colligitur ex cap. Cùm 21

Nõ in laicum.

Apoſto-

Apoſtolica, de ijs, quæ fiunt a Prælato. Ratio eſt vel quia non prudenter, nec in commodum Eccleſiæ ſunt conceſſæ; aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici poſtea non ea præſtant Eccleſiæ obſequia, quæ deberent.

DVBITATIO V.

Qui teneantur decimas ſoluere. D. Thomas art.4.

22 *Omnes laici ſoluunt prædiales.* DIco Primo, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non ſpirituali habēt prædia alicui Eccleſiæ ſubiecta, tenentur has decimas ſoluere; idque illi Eccleſiæ, cui prædia illa ſubiacent; niſi conſuetudo habeat, vt alienæ Eccleſiæ ſoluantur: in hac enim re maximè conſuetudo ſpectanda eſt; vt habet cap. Ad Apoſtolicæ, de decimis. Vnde Primo, Tenentur has decimas ſoluere omnes laici, etiam Iudęi, & Pagani; quia eſt onus annexum rei, quam poſſident. *Etiã Clerici.* Secundo, Etiam Clerici, ſi illa prædia titulo patrimonij, vel alio, modo non ſpirituali, poſſident; Ita D. Thomas ad 1. Ratio eſt, quia illa prædia per ſe illi oneri ſubiecta ſunt; res autem cum ſuo onere tranſit; præſertim cum per accidens ſit, quod nunc a Clerico poſſideantur.

23 *Obiectio.* Dices, cap. Nouum genus, de decimis, dicitur *nouum genus exactionis eſſe, vt Clerici a Clericis decimas exigant.* ergo Clericus non tenetur.

Reſp. Reſpondeo, Ob hoc argumentum quidã ſentiunt illum non teneri. & Syluester v. Decima, q.7. putat non teneri illi Eccleſiæ, cui inſeruit. Tamen ſententia D. Thomæ eſt verior; quam etiam tenet Gloſſa in illud cap. & probat ex ca. Si quis laicus, 16. qu.1. vbi ſanè id apertè ſupponitur. Idem confirmatur cap. Quicunque, ibidem. Ad illud, quod obijcitur, reſpondet gloſſa, hoc intelligendum eſſe de dote Eccleſiæ, id eſt, de prædijs eccleſiaſticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem ſentit D. Thomas ſupra. Sed hoc non videtur vniuersè verum: ſi enim laicus agrum ſuum, qui pendebat decimas Eccleſiæ Sancti Petri, det Eccleſiæ Sancti Michaelis; cur ob hanc donationem Eccleſia Sancti Petri amittat ſuas decimas, cum nullus Canon id ſtatuat?

Verius igitur eſt, prædium huius Eccleſiæ debere decimas alteri Eccleſiæ, ſi ante quam eſſet huius Eccleſiæ, eas alteri debebat. ſecus ſi non debebat alteri Eccleſiæ, ſed illi, cui poſtea donatum eſt: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormitanus in ca. Nouum genus, vbi in eandem ſententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiuſdem Eccleſiæ, & prædijs ad eandem Eccleſiam pertinentibus. Nec obſtat, quod in fine illius cap. dicitur, *Clericos illos qui a Clericis ſpiritualium miniſteriorum labores accipiunt, decimas eis debere*; quia hoc intelligendum, vel de decimis perſonalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certè de Clericis coniugatis. Ita Gloſſa.

Monaſteria. Tertio, Tenentur ad has decimas etiam Monaſteria & pia loca, niſi aliquo priuilegio vel pręſcriptione, vel compoſitione, vel tranſactione ſint exempta. patet ex c. Nuper, de decimis; vbi decernitur, vt Ciſtercienſes de terris poſt Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. celebratum, acquirendis, ſoluant decimas Eccleſijs, quibus antea ſoluebantur: etſi eas proprijs manibus colant; niſi aliter cum Eccleſijs componant. Priuilegio tamen eximi poſſe colligitur ex eodem capit. & ex multis alijs eodem titulo, vt capit. Suggeſtum, & cap. Ex parte, vbi dicitur Romanos Pontifices ante Innocentium III. ferè omnibus Religioſis decimas laborum ſuorum conceſſiſſe; id eſt, vt non ſoluerent decimas de prædijs, quæ ipſi colerent. Idem conceditur ibidem Ciſtercienſibus, Templarijs, & Hoſpitalarijs. Idem patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam eodem. Denique poſtea quibuſdam Ordinibus conceſſum eſt vt de nullis prędijs, aut alijs bonis ab ipſis poſſeſſis teneantur vllam decimam, etiam Papalem ſoluere. 24 *Priuilegio poſſunt eximi.*

Nec obſtat quod hoc videatur cedere in damnum Eccleſiarum, quæ antea ex illis agris decimas perciebant: quia ſicut authoritate ſedis Apoſtolicæ factum eſt vt tale prædium teneretur ad ſolutionem decimæ; ita eadem authoritate ob iuſtam cauſam poteſt liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus eſt impoſitum, vt aſſiduè ab illa authoritate dependeat: & ſic non fit iniuria illi Eccleſiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Eccleſię vt ſibi adimeret poteſtatem illius remittendi vel laxandi. Hinc fit vt Pontifex populum à ſoluendis decimis eximere poſſit, ſi ex alijs bonis eccleſiaſticis, vel collationibus, quibus decimæ compenſentur, clero ſit ſatis prouiſum; vt docet Couarruuias libr. d. variar. capitul. 17. numer. 9. Præſcriptione quoque & conſuetudine tum Religioſi, tum laici à decimis eximi poſſunt: quia hæc quota non iure diuino vel naturali, ſed humano duntaxat debita eſt: quare (ſicut alia, quæ lege humana conſtant) mutari & tolli contraria conſuetudine poteſt. Imò ſi aliundè clero ſit proſpectum, fieri poteſt vt nulla pars fructuum ei debeatur: quia iure naturali ſolùm debetur ſuſtentatio. Nunquam tamen populus ita liberari à decimis poteſt, quin Summus Pontifex, quando opus fuerit, poſſit eas rurſus imponere, quia hæc poteſtas ei conuenit quatenus eſt vniuerſalis Paſtor Eccleſiæ, quod ei iure diuino competit; contra quod Ius nulla præſcriptio, aut lex humana valere poteſt. 25 *Non fieri iniuriam.* *Pōtifex poteſt eximere a decimis.*

26 *Præſcriptio immunitatis decimarum.* Porro ad præſcribendam decimarum immunitatem requiritur. ſine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens; quia Iuris præſumptio eſt in contrarium. capit. 1. de præſcrip. in 6. cum titulo verò, tempus 40. annorum. vt ibidem inſinuatur. vt autem per conſuetudinem non ſoluendi immunis fias, ſufficit conſuetudo 40. annorum: quia vt ipſa conſuetudo ſit legitimè præſcripta, ſufficit tempus 40. annorũ. capitul. fin. de conſuet. nec ad eam requiritur titulus, etiamſi Iuris præſumptio ei aduerſetur; imò nec bona fides ad eã inducẽdam requiritur, ſecus ſi agatur de iure præſcriptionis ipſius rei ſeu Iuris non ſoluendi. vt docet Couarruuias libr. 1. variarum, cap. 17. num. 8. §. Decimò his. & nu. 10.

27 *Perſonales a quibus ſoluenda.* Dicò Secundò, Perſonales decimæ ſoluendæ ab ijs ſolis, qui ſacramenta percipiunt, & illi Eccleſiæ à qua recipiunt; idque iuxta conſuetudinem receptam, colligitur ex cap. Ad Apoſtolicæ, de decimis. Sed aduertæ, multis locis perſonales decimas eſſe ſublatas; quibuſdam eas ſolui ſolùm in fine vitæ, vt Venetijs; alibi in fine anni.

Simili modo multæ prædiales & mixtæ varijs locis abolitę ſunt factum id videtur plerumq; permiſſu Eccleſiæ, cum videret homines ægrè ſoluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum ſcandalum: vel quia tam multa fuerunt ſenſim Eccleſię à viris potētibus alijsque fidelibus relicta, vt putarentur vel ſola, vel cum certo decimarum genere ſufficere poſſe.

28 *Epiſcopi & cæteri eccleſiaſtici, Pontifici.* Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Epiſcopi tenentur ſoluere decimas de omnibus bonis eccleſiaſticis Romano Pontifici, ſi eas exigat. Ita D. Thomas art. 4. qui id probat exemplo veteris teſtamenti: nam Numer. 18. Leuitis præcipitur vt ſummo ſacerdoti decimam decimæ pendant. *Triplici nomine poteſt Pontifex decimas exigere.* Ratio eſt Primò, Quia ipſe eſt Paſtor vniuerſalis omnium, Etiam Epiſcoporum: huic enim in Petro dictum *paſce oues meas.* quicunque ergo eſt ouis Chriſti, huic ſubeſt Paſtori, ab eoque, verbo & ſacramentis mediatè vel immediatè paſcitur. Secundò, Quia eſt ſupremus adminiſtrator omnium bonorum eccleſiaſticorum: ergo quando bonum Eccleſiæ poſtulat, poteſt ex omnibus hiſce bonis partem aliquam, prout iudicabitur conueniens, ad hunc finem applicare. neque reſtringitur ad vnam decimam, ſed poteſt plures exigere pro rei grauitate. Tertiò: Quia eſt ſupremus Princeps in ſpiritualibus: ergo non ſolum ab Eccleſiaſticis, ſed etiā ab omnibus Chriſtianis poteſt exigere eam contributionem, quæ neceſſaria ſit ad bonum ſpiritale Eccleſiæ tuendum, ſicut ſupremus Princeps in temporalibus poteſt imponere tributa ad pacem publicam tuendam neceſſaria. non enim minus poteſtatis habet Pontifex in omnes Chriſtianos ad tuendum bonum ſpiritale Eccleſiæ, quàm Princeps ſecularis ad tuēdum bonum temporale ſu
29 regni.

Non ſolet tamen hanc decimam ab Eccleſiaſticis exigere, niſi neceſſitas Eccleſiæ id poſtulet: ſed loco decimæ quotannis pendendæ, in beneficijs maioribus ſolet exigere fructus vnius anni pro toto tempore vitæ; quos annatas vocant, quarum vſum eſſe ualde antiquum affirmant Panormitanus & Ioannes Andreas, in cap. Inter cætera, de officio Iudicis ordinarij.

DVBITATIO VI.

30 *Primitiæ.*

De primitijs & oblationibus.

PRimitiæ (quas Græci ἀπαρχὰς uocant) dicuntur primi fructus agrorum & arborum, ut patet Deuteron. 26. ubi iubentur dare primitias, *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias & pones in cartallo.* In pecoribus primitiua uocantur primogenita, ut conſtat Exodi 13. vbi *omnia primogenita maſculini ſextus conſecrantur* Domino.

Hinc patet primitias diſtingui à decimis: primitiæ enim ſunt primi fructus: decimæ ſunt decima pars fructuum. illæ immediatè offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ, deinde cedunt in uſum miniſtrorum. hæ proximè ſacerdotibus dantur in ſtipendium ſuſten-
31 *An Iure naturæ debeantur.* tationis ob miniſterium ſpiritale.

Petes, Vtrum aliquo iure teneantur fideles ad primitias?

Reſpondeo, Iure naturali non teneri, ſicut nec ad quotam in decimis, ſed ſolùm quatenus id neceſſarium eſt ad ſuſtentationem miniſtrorum. Iure Canonico ſcripto uidentur quidem teneri, ut colligi poteſt cap. Decimam, de decimis, & cap. Reuertimini, 16. qu. 1, ex Hieronymo; quibus locis videnda gloſſa. ſed conſuetudine paſſim hoc ius eſt abolitum. 32 *Quantitas primitiarum.*

De quantitate nihil videtur vnquam fuiſſe conſtitutum: ſed ea relicta fuit libera. quamuis in veteri teſtamento ex conſuetudine vel maiorum decreto ſoliti fuerint dare inter quadrageſimam & ſexagæſimam partem; ita vt maximæ primitiæ eſſent pars quadrageſima fructuum; minimæ pars ſexageſima; vt colligitur cap. Decimam, ſuprà. 33

Aduerte tamen ſolutionem primitiarum iuri & rationali naturali eſſe valde conſentaneam. ratio enim naturalis dictat decens eſſe vt Deo prima quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non guſtabant nouas fruges aut vina, antequam ſacerdotes primitias libaſſent, vt ait 34 *Oblationes.*
Plinius lib. 18. cap. 2.

Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomine *oblationis* ſignificentur omnia, quæ Deo & Eccleſiæ offeruntur, vt ſunt agri, oppida, dominia, fructus, pecuniæ, monilia, ornamenta, inſtrumentum ſacrum, & ſimilia, *primitiæ* dicantur ſoli primi fructus Deo oblati.

Nemo tenetur ad vllas oblationes, niſi vel neceſſarię ſint ad ſuſtentationem miniſtrorum, vel conſuetudo ad eas alicubi obliget, vel legimum Superioris præceptum accedat. Vide Syluestrū v. Decima.

CAPVT XL.

De voto.

Habet dubitat. 15.

DVBITATIO I.

Quid ſi votum?

D. Thomas qu. 88. art. 1.

REſpondeo, *Votum eſſe promiſſionem Deo factam*, vouere.n. eſt aliquid Deo ſanctè promittere, vt conſtat ex authoribus Latinis, vnde votum eſt promiſſio ipſa. Aliquando vouere accipitur pro deſiderare, & votum pro deſiderio, id enim, cuius cauſa veuemus, valde deſideramus, ſed primariò ſignificat Deo aliquid promittere. Itaque omne votum eſt promiſſio quædam, non tamen contrà, nam promiſſio, quæ fit homini, non dicitur votum, ſed ea tantùm quæ Deo. 1

Vt promiſſio ſit valida quinque requiruntur.

Primò, Vt ſit deliberata. Secundò, Vt libera.

Tertiò, Vt fiat cum intentione ſe obligandi. *Quinque requiſita ad validā promiſſionem.*

Quartò, Vt ſit de re grata promiſſario.

Quintò Vt promiſſor poſſit ſe obligare.

Primò debet eſſe *deliberata*, non quod opus ſit longa

longa mentis agitatione, vt quidam volunt; ſed quia requiritur perfecta quædam animaduerſio
2 eius, quod agis; *perfecta*, inquam, quæ talis ſit, vt in materia praua ſufficiat ad peccandum mortiferè, & in bona ad merendam ſalutem; vt communiter tradunt Doctores. Syluester v. Votum 2. num. 13. Caietanus qu. 88. art. 1. Sotus libr. 7. de Iuſtitia qu. 1. ar. 2. Nauar. cap. nu. 26. & alij. Ratio eſt, quia ea conſideratio, quæ ſatis eſt ad obligandos nos diabolo, eiuſque ſeruituti dedicandos, meritò ſufficiens cenſeri debet ad obligandos Deo. hæc breuiſſimo tempore fieri poteſt; &, vt quidam volunt, in momento. quod etſi locum habere poſſit in Angelis; credo tamen vix fieri poſſe in mortalibus: quia vno momento rem non ſatis conſiderare poſſumus, vt eam liberè eligamus vel refutemus; vnde ordinariè aliquod tempus requiritur, etſi breuiſſimum.

1. Deliberata.

An in momēto

Nec refert etiamſi paulò poſt pœniteat; id enim non eſt ſignum defuiſſe ſufficientem deliberationem, vt vult Angelus v. Votum 1. numero 6. quia mutatis circumſtantijs facilè hominem pœnitet, etiam eorum, quæ matura deliberatione fecit. quàm multi contrahunt matrimonium, aut ineunt contractus; quos ſtatim pœnitet?

3 Ratio cur requiratur perfecta animaduerſio, eſt quia promiſſio eſt lex quædam & onus, quod ſibi quis ſponte imponit: nemo autem cenſetur ſibi aliquod onus velle aſſumere; niſi plenè aduertat quid agat, quale onus capeſſat, quibus vinculis ſe conſtringat. Vnde ſi quis ex ſubito animi motu, vel conſuetudine, lingua mentem præcurrente, voueat, non obligatur, ſicut qui ſimili impetu malum alicui imprecantur, non peccant mortiferè. Idem dicendum ſi ſolùm ſemiplenè aduertat.

Vouens in deliberatè.

4 Dices; Cùm imperfecta, ſeu ſemiplena animaduerſione poteſt quis contrahere peccatum veniale: ergo etiam obligationem, quæ ſub veniali aſtringat; videtur enim parratio.

Reſpondeo eſſe magnam hac in re diſparitatem inter peccatum, & vinculum promiſſionis: promiſſio enim non inducit vinculum; vel ſi inducit, facilè eliditur, quando vi vel fraude extorquetur: at hæc non excuſant peccatum. Deinde promiſſio debet eſſe directe volita & acceptata: ad peccatùm ſufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum contrahitur ſolam negligentia in debito vſu potentiarum; cùm re oblata non ſatis attendimus animum; imò interdum ſola omiſſione: at hæc non ſufficiunt ad vinculum promiſſionis; ſed requiritur actus poſitiuus & directus.

Simili modo, ad opus meritorium non ſufficit; imperfecta attentio: nam bonum debet eſſe directè volitum; & quia tale; malum verò minimè. Deinde modus iſte operandi eſt imperfectus, & ex peccato proueniens; vnde per ſe potiùs vituperationem quam laudem meretur: nam homo tenetur perfectè attendere qualis res ſit, priuſquam illam acceptet; ne aliquando contingat illum decipi. Verùm plenior horum tractatio pertinet ad 1. 2.

Itaque etſi ad violandam obligationem voti ſufficiat imperfecta conſideratio, non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta conſideratio hoc loco cenſetur, cùm ſolum confusè & tenuiter aduertes quid agas, alteri rei intentus; ita vt res non offerat ſe qualis eſt, nec abſolutè vt grauis. Vnde ſi antequam pleniùs eam introſpicias, promittas, mirum non eſt te non obligari; quia videris quaſi per ignorantiam promiſiſſe, cùm rem promiſſam, formaliter non apprehenderis; nec aliquid occurrerit, quod te ad hoc ſatis excitauerit.

Secundò, Debet eſſe *ſpontanea*, id eſt, non metu vel dolo iniuſtè extorta: votum enim 5
metu graui & iniurioſo extortum, eſt irritum, vt patet capitul. Perlatum, & capit. Abbas, de ijs, quæ vi, &c. eſtque communis ſententia Doctorum. Idem dicendum, ſi dolo alterius, vel etiam errore proprio. vt ſi voueas peregrinationem Lauretum, eo quòd putes biduo vel triduo duntaxat abeſſe; ſi voueas ingreſſum certi Monaſterij, falsò perſuaſus eſſe bene reformatum. Ratio eſt, quia in promiſſionibus gratuitis, non ſolùm mens expreſſa, ſed etiam tacita & habitualis ſpectanda eſt; nam tota obligatio pendet ex ſola intentione promittentis. Itaque quando ſubeſt error, qui ſit cauſa vouendi, votum eſt irritum.

2. Spontanea.

Error.

Sed difficultas eſt quo iure metus votum irritùm reddat. Multi cenſent id fieri iure naturali; inſinuat Sotus libr. 7. quæſt. 2. artic. 1. 6
Nauarr. capit. 12. numer. 52. Gloſſa in capitul. Abbas, de ijs, quæ vi. Bonauentu. in 3. diſt. 39. artic. 3. quæſt. 2. vbi dicit *vota coacta eſſe irrita, quia Deus vult ſacrificia non coacta, ſed voluntaria*. Denique idem ſentire coguntur omnes, qui tenent metum iure naturæ irritum reddere matrimonium, vt D. Thomas, Scotus, Gabriel, Couarr. Turrecremata, Antonin. Richardus, & alij, quos citat Sanches libr. 4. de matrimonio diſputat. 14. Probari poteſt Primò, Quia nullus eſt Canon, qui id ſtatuat: omnes enim ita loquuntur vt videantur ſupponere tale votum per ſe irritum eſſe; vt patet d. cap. Perlatum, de ijs, quæ vi, & alijs Iuribus. Secundò, Quia Deus promiſſiones per iniuriam extortas non acceptat, ne ſocius iniquorum & approbator iniuriæ eſſe videatur. Confirmatur, quia nemo probus promiſſionem tali modo ſibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea iuris prætenderet. Tertiò, Quia talis promiſſio homini facta eſt irrita, vel ſaltem pro arbitrio promittentis reuocari poteſt; vt oſtenſum eſt capit. 17. dubit. 6. quia non refert à quo metus illatus ſit, quando conſtat metu factum: ergo etiam promiſſio facta Deo reuocari poteſt ob iniuriam, quæ interceſſit.

Quo iure.

Hæc ſententia eſt ſatis probabilis, eaque poſita ſequitur non ſolum metum grauem, ſed etiam leuem, irritum reddere votum in foro 7
conſcientiæ, ſi per iniuriam incuſſus ſit. Ratio eſt, quia iure naturæ non eſt diſtinctio metus grauis, & leuis, ſi eodem modo eſt cauſa conſenſus; ſed hæc pertinet ad forum externum, vbi cum metus eſt leuis, non præſumitur fuiſſe cauſſa conſenſus, ſed libertas animi: vnde non iudicatus actus inualidus. Confirmatur, quia metus grauis non reddit votum irritum quia grauis, (poteſt enim eſſe grauiſſimus & non irritare; vt patet cum quis metu mortis in naufragio vouet, ca. Sicut nobis, de Regular.) ſed quia per iniuriam incuſſus, ad extorquendum conſenſum: ergo ſi metus leuis eodē modo ſit incuſſus, & eodem modo impellat ad conſenſum, cur non ſimiliter inualidū reddat?

Probabili eſt votum metu iniurioſo extortum eſſe irritū iure natura.

Metus leuis.

reddat? Hanc ſententiam de metu leui expreſsè tenet Nauarrus; non ſolum de uoto per talem metum extorto, ſed etiam de matrimonio, in Enchirid. capit. 22. num. 51. §. Septimum, & libr. 1. conſil. tit. 39. conſil. 1. nume. 7. vbi pro hac ſententia citat Hoſtienſem, Ioannem Andream, Adrianum, & Sotum. Eandem in caſu matrimonij tenet Decius in capit. vltim. de appellationibus nume. 3. & ſequent. & aliqui recentiores, quos refert Sanches lib. 4. de matrimonio diſp. 17. eorumque ſententiam ſatis probabilem iudicat. Si in matrimonio eſt probabilis, multò magis in voto & profeſſione; quia plurimi Doctores tenent profeſſionem irritam reddi metu reuerentiali, non tamen matrimoniũ: quos citat Couarruuias in 4. decretal. §. 3. capit. 6. nu. 7. vbi dicit hanc ſententiam eſſe communem. Itaque metus, qui matrimonium reddit inualidum, etiam votum reddit.

Ex qua ſequitur, votum & profeſſionem ſolo metu reuerentiali, quo quis per pudorem & reuerentiam non audet contradicere parenti vel Superiori, etiamſi aliud malum non timeat, eſſe inualida. Item eum, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto caſtitatis, aut ad lectionem precum canonicarum.

8 *Verius iure poſitiuo irritũ eſſe.* Contrariam tamen puto veriorem; nimirum metum ſolo iure poſitiuo irritum reddere votum. Sylueſter v. Metus, quæſt. 8. Arragon. quæ. 88. a. 3. Henriq. libr. 1. de matrimonio capit. 9. num. 1. & 3. & ferè quotquot ſentiunt matrimonium metu contractum, ſolo iure poſitiuo irritum eſſe.

Probatur Primò, Quia metus iure naturæ non reddit irritos alios contractus aut promiſſiones, ſed ſolùm dat poteſtatem irritandi propter iniuriam, quando contractus naturam ſua eſt ſolubilis, vt oſtenſum eſt capitul. 17. dubitat. 6. ergo neque votum iure naturæ inualidum reddet. Neque dici poteſt, ei qui ſic vouit, dari poteſtatem irritandi, ſicut in alijs contractibus: quia votum eſt natura ſua inſolubile, ſicut matrimonium. quare ſicut matrimonium ſemel validè initum non poteſt ſolui arbitrio partis, etiamſi dolo vel alia iniuria extortum ſit, eò quòd natura ſua ſit inſolubile; ita nec votum. Confirmatur, quia per tale votum Deo ius abſolutum & ab alio independens acquiritur; hoc autem Ius tolli non poteſt, niſi per ipſius condonationem.

Coactio tertij non impedit. Secundò, Deus nullam iniuriam intulit: ergo ratione iniuriæ reſcindi nequit. Nec obſtat quod iniuria illata ſit à tertio, & alij contractus, ſi metus incuſſus ſit à tertio, reuocari poſſint: id enim prouenit vel quia illi ſunt ſolubiles, uotum vero natura ſua inſolubile: vel quia homines non habent ius cogendi; Deus autem per ſe cogere poterat. Vnde mirum non eſt ſi ipſi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniuſtam alterius. Vel denique quia hæc reuerentia debetur diuinæ maieſtati, vt quidquid illi quouis modo pleno iudicio promiſſum eſt, inſolubiliter, niſi ipſe condonauerit, ſeruandum ſit; id enim ad honorem diuinum pertinet.

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum ſolo iure naturæ ſpectato eſt validum, ſecundũ veriorem ſententiam; nec propria authoritate ſolui poteſt, ſimiliter iuramentum: ergo etiam votum ſimili metu expreſſum, eodem iure validum erit.

Hinc ſequitur, Cùm Eccleſia ſolùm ſtatuerit de metu graui, metum leuem non irritare; nec tribuere poteſtatem irritandi: quamuis in alijs contractibus ſufficiens ſit, vt metum paſſus, in foro conſcientiæ non obligetur, & inferens ad reſtitutionem teneatur; vt dictum eſt capit. 17. dubit. 6. *Solus metus grauis irritat votum.*

Quòd ſolus metus grauis hoc faciat, colligitur ex cap. 1. de ijs, quæ vi, vbi requiritur metus mortis vt profeſſio cenſeatur irrita. Sub metu mortis intellige quemuis alium grauem: ſit enim ibi ſolùm mentio metus mortis, quia ſpecies facti aliud non poſtulabat. Et capitul. Cum dilectus, eodem, requiritur metus cadens in conſtantem virum. Capit. de eo, qui duxit, &c. inſinuatur imperium parentum non ſufficere vt votum ſit irritum. Idem dicit gloſſa ibidem de imperio regio. quia etſi hæc metum aliquem cauſent, non tamen grauem. Hoc intelligendum de ſimplici imperio, cum nihil aliud mali timetur quam breuis aliqua offenſio, vt colligitur ex eodem capitul. alioquin ſi timeatur perpetua offenſio, vel mala tractatio, vel ſimul adſint preces importunæ, ſufficiet tale imperium ad votum irritandum; quia gignet metum grauem. Sic intellige capitulo Puellæ, 20. quæſtione prima. Puellæ, quæ non coactæ parentum imperio habitum ſuſceperũt, ſi poſtea nuptias elegerint, præuaricantur. vbi à contrario ſenſu inſinuatur non præuaricari, ſi coactæ imperio parentum fecerit.

Quis dicatur metus grauis, dictum eſt ſuprà cap. 17. dubit. 6. *Reſp. ad argumenta.*

Ad Primam rationem pro diuerſa ſententia: Nullus canon id preſsè ſtatuit, quia fortè intercidit. vel nunquam ſcripto editus eſt, ſed ſola conſuetudine ſeruatus. ſicut etiam nullus Canon extat, qui matrimonium metu contractum ſtatuat eſſe irritum; cùm tamen probabilius ſit hoc eſſe ex decreto Eccleſiæ: aut Datrimonium fidelis cum infideli; de quo etiam non eſt dubitandum quin Eccleſia ſic ſtatuerit.

Ad Secundum: Non ideo Deus cenſetur approbare iniuriam quia acceptat tale votũ, ſicut nec approbat, dum acceptat iuramentum ſic extortum.

Ad Tertium: Patet ex dictis. 9

Poſſunt facilè relaxari. Aduerte tamen, æquitatem naturalem poſtulare vt huiuſmodi vota facilè per Prælatos Eccleſiæ, nomine Dei relaxentur, quamuis ob reuerẽtiam diuinę maieſtatis ſolui non poſſint propria authoritate. poſito tamen Eccleſiæ ſtatuto, quo authoritate diuinitus accepta talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat, & ſic nullam obligationem inducunt.

Petes, An omnis metus grauis irritum reddat votum?

Reſpondeo, Non omnis, ſed is tantum, qui iniuſtè incuſſus fuerit, idque ad votum eliciendum. Eſt communior ſententia Doctorum, Sylueſtri v. Metus, qu. 6. Soti lib. 7. qu. 2. ar. 1. adi. & aliorum. Idem cernitur in alijs contractibus. 10 *Qualis metus. Debet eſſe iniuſtè incuſſus.*

Vnde ſequitur Primò, Si iuſtè irrogatus fuerit, non irritare. Itaque ſi maritus vxori in adulterio deprehenſæ minetur priuata authoritate mortẽ, niſi profiteatur Religionẽ, profeſſio hinc ſecuta, erit irrita: quia metus iniuſtè illatus ad votum extorquendum: non enim poterat illam iure priuatim occidere. Si autem minetur accuſationem, & mortem via iuris, profeſſio erit valida,

lida; quia metus iuſtè incuſſus; poterat enim iure id facere. Simili modo ſi reo mortis detur poteſtas redimendi ſupplicij profeſſione Religionis, vel matrimonio puellæ ſe offerentis; erit validum.

Quorundam ſententia non improbabilis.

Aduerte tamen, non deeſſe Doctores, qui putent metum grauem etiam iuſtè incuſſum irritam reddere profeſſionem Religionis, & matrimonium. Ratio eſt, quia hæc duo requirunt ſummam libertatem, quæ non minùs aufertur cum iuſtè incutitur, quàm cum iniuſtè. Ita Couarruuias in 4. p. 2. cap. 3. §. 5. num. 7. vbi citat Gloſſam in cap. Veniens. 2. de ſponſalib. & in cap. 2. de ijs, quæ vi, Felinum, & alios. Pro qua ſententia Sanches lib. 4. diſp. 13. citat Goffredum, Hoſtienſem, Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos. dicitque eſſe probabilem. Alij exiſtimant metum iuſtum irritare profeſſionem & matrimonium, quando incutitur authoritate priuata, non autem ſi incutiatur à lege vel Iudice, præſcriptum legis exequente; vt ſi lex ſtatuat vt violator virginis cogatur per Iudicem ad ea ducendam.

Metus iuſtus nō irritat actū

Sed verius eſt metum nunquam irritare votũ aut matrimonium, quando malum, quod proponitur, iuſtè inferri poteſt. ita ferè cæteri Doctores. Ratio eſt, quia quando metus irrogatur iuſtè ob crimen, non tam cenſetur inferri ab extrinſeco, quàm prouenire ab intrinſeco, nempe à propria voluntate, & natura delicti: & is, qui votum proponit, potius aufert quàm infert metum, oſtendens viam euadendi mali. id autem quod ex propria voluntate oritur, non cenſetur moraliter libertati repugnare. Confirmatur, quia talis metus non reſcindit cæteros contractus, vt omnes fatentur: ergo nec votum aut matrimonium: non enim maior libertas ad naturam profeſſionis vel matrimonij requiritur quàm ad alios contractus; quamuis vt illa conuenienti modo fiant, maior requiratur, ob vinculi inſolubilitatem, & graue onus, quod ſecum adferunt. Hinc patet reſponſio ad primam partem rationis contrariæ ſententiæ. Id autem quod ſubſumitur, falſum eſt, ſi res moraliter expendatur; nam metus iuſtus, cum oriatur ab intrinſeco, non cenſetur libertati officere. De quo vide ſuprà, c. 17. dub. 6.

Si non ad votũ eliciendum incuſſus.

Sequitur Secundò, Metum iniurioſum non irritare votum, ſi ob aliam cauſam incuſſus ſit, v. g. ad vltionem iniuriæ vel tyrannico more; vt ſi fugiens inimicum voueas Religionẽ vt Deus te ſeruet: ſi iniquè damnando ad mortem ob crimen verum vel falſum, detur poteſtas redimendi ſupplicij profeſſione Religionis: quo caſu etiam matrimonium validum eſſet. Ratio eſt, quia tunc metus non eſt cauſa directè, ſed ſolum occaſio: vtimur enim voto tanquam medio ad metum aliunde illatum depellendum.

Hinc infertur, ſi inimico perſequente fugias ad Monaſterium, & Abbas nolit concedere latebras, aut aſylum, niſi voueas te fore Monachum; votum fore validum, quia Abbas non infert metum, ſed hic iam illatus eſt ab inimico. & proponitur tibi ratio euadendi, neque tibi fit iniuria dum aſylum denegatur.

11 *Si contra charitatẽ cõtinuatur.*

Notandum tamen, in hoc caſu contrariam ſententiam eſſe probabilem, quia Abbas nolendo concedere aſylum, cenſetur metum continuare. tenebatur enim concedere, etſi non ex iuſtitia, at certè ex charitate, & quidem gratis. Vnde iniquè recuſando eſt cauſa continuationis metus, idque directè ad eliciendum votum. Sicut ſi alicui extrema inopia confecto nolim ſuccurrere niſi Religionem voueat, cenſebor metu mortis votum extorſiſſe.

Tertio, Requiritur vt fiat *cum intentione ſe obligandi*. actus enim agentium ex intentione, non operantur vltra intẽtionem, cum ab ea omnem ſuam uim habeant, ſicut enim lex non habet uim, niſi iuxta intentionem legiſlatoris, ita nec uotum aliave promiſſio (quæ eſt ueluti lex quædam, quam quis ſibi imponit) uim habet, niſi iuxta intentionem promittentis. & ſicut poteſtas Superioris non inducit obligationem ſubdito, niſi applicetur à voluntate, ad eam mediante præcepto cauſandam; ſic ius, quod quis in ſeipſum habet, non infert obligationem mediante promiſſione, niſi quis intendat eam inferre. Vnde nec amplius, nec aliter, nec diutius quàm intendit. Non tamen eſt neceſſe vt formaliter hoc intendat; ſufficit vt implicitè, vt dum ſciens & volens vouet. 12

3. Cum intentione ſe obligãdi.

Petes Primò, Quid ſi quis intendat vouere, tamen interiùs nolit ſe obligare, tenebiturne voto? Sotus lib. 7. quæſt. 1. ar. 2. putat teneri. ratio eſt, quia obligatio oritur ex voto, ſicut effectus neceſſarius a ſua cauſa: ergo poſito voto, nequit impediri. 13

Intendens vouere, non tamẽ ſe obligare. Sententia Soti.

Sed contrarium eſt longè probabilius: tenet Nauarrus capit. 12. numer. 27. Sylu. v. Metus, quæſt. 8. & v. Pactum, num. 4. Angelus v. Votum 1. quæſt. 7. Gloſſa in cap. Literaturam, de voto & voti redempt. Richardus in 4. d. 38. qu. 3. circa tertium principale. Probatur Primò, Quia quando actui apponitur aliqua conditio vel clauſula, quæ eſt contra ſubſtantiam actus, ille actus eſt irritus. ſicut ſi quis dicat ſe vendere vel donare rem, ita tamen vt nolit eam a ſe alienare; ſi contrahat matrimonium, ita vt nolit obligari ad reddendum debitum. at hic apponitur talis clauſula voto, ſaltem tacitè, & ipſo animo: ergo votum eſt irritum. Secundò, Qui vouet cum expreſſa intentione ſe non obligandi, reuera non intendit vouere, ſed fingere & ſimulare votum externa ſpecie verborum, dicendo enim voueo, promitto, mentitur; quia contra mentem loquitur; cùm mens interius contra dicat. Quòd ſi putet ſe poſſe vouere abſque obligatione, fallitur, quia quid nomine voti ſignificetur, non intelligit. vnde nec talis actus inducet obligationem; cùm procedat ex errore circa ſubſtantiam actus: & actus agentium non operentur vltra intentionem eorum.

Ad argumentum Soti Reſpondeo, Obligationem naſci ex voto, ſi ſit verum votum; at nõ eſt verum votum, ſed ſimulatio voti, ſi mens interius nolit ſe obligare: iſta enim interior voluntas eſt contra ſubſtantiam voti. 14

Verum votum parit obligationem, non fictũ.

Dices, Hoc ipſo, quo quis ſciens naturam voti vult vouere, implicite vult ſe obligare.

Reſpondeo Primo, Id verum eſſe ſi uere uelit uouere: at is, qui habet animum non ſe obligandi, non uult ferè uouere, ſed ſimulat ſe uouere.

Reſpondeo Secundò, Id uerum eſſe, quando animus interiùs obligationi non contradicit. ſecus quando expreſsè contradicit: non enim poteſt cenſeri implicita uoluntas ſe obligandi, ubi adeſt expreſſa uoluntas reſiſtens obligationi.

Quid ſi non intendat implere.

Quorundam ſententia.

15 Petes Secundò, Quid ſi vouens intendat quidem vouere, non tamen implere votum? Quidam viri docti putant etiam in hoc caſu non teneri voto. Probant, Primò, Quia D. Thomas art. 1. dicit, Ad votum tria ex neceſſitate requiruntur, deliberatio, propoſitum voluntatis, & promiſſio. loquitur autem de propoſito non tantùm ſe obligandi, vt quidam volunt, ſed de propoſito exequendi: quia dicit promiſſionem ſequi ex propoſito faciendi. Secundò, Promittere non ſolum eſt ſe obligare, ſed etiam ſignificare ſe facturum quod promittitur: ergo qui habet animum non faciendi, non verè, ſed fictè promittit; ac proinde non obligatur. Tertiò, Si quis promitteret & adderet ſe non habere animum implendi, videretur potiùs alteri illudere quàm promittere: ergo idem cenſendum ſi mente id ipſum addat.

Contraria verius.

16 Sed contraria ſententia eſt communis Doctorum, Soti, Caiet. Nauar. Probatur Primò, Qui iurat ſe aliquid daturum, tenetur, etiamſi dum iurat non habeat animum dandi; ergo ſimiliter qui promittit, tenetur, etiamſi dum promitteret, non haberet animum implendi promiſſum.

Conſequentia patet, quia in iuramento promiſſorio non minùs ſignificas te habere animum implendi, quàm in ſimplici promiſſione: ergo ſi defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commiſſum non tollit vim iuramenti, tollet etiam vim promiſſionis. Secundo, Quando Superior aliquid præcipit, ſignificat ſe velle vt iſta res fiat, & tamen contingit interdum vt nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo poteſt quis etiam ſibi ipſi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciendum; etiamſi careat animo exequendi.

Tertiò, poſſum aliquid alteri validè donare vel vendere abſque animo tradendi: cur nõ poſſim etiam validè promittere? Quartò, Denique multi ſunt fortaſſis in quibuſdam Ordinibus, preſertim militaribus, qui profitentur caſtitatẽ vel paupertatem abſque propoſito eam ſeruandi; quis tamen audeat dicere tales coram Deo non aſtringi ſuo voto? Quintò, Probatur allata ratione; quia ſicut de ratione promiſſionis non eſt vt præſtetur ipſa res, ſed ſolùm vt detur aliquod ius remotum ad illam; ita neque de ratione ipſius eſt vt habeas animum rem promiſſam præſtandi, ſed ſolùm vt habeas animum conferendi ius aliquod ad illam exigendam, & ad obligationem aliquam tibi imponendam.

Ad primum Reſpondeo, Illa tria requiri vt promiſſio legitimo modo, & abſq; peccato fiat.

Ad ſecundum, In promiſſione duo ſignificantur. Primò, Quòd te ipſum obliges, ac proinde quòd habeas animum te obligandi. Secundò, Quòd ſis facturus & habeas animum faciendi. Prior ſignificatio pertinet ad eſſentiam promiſſionis, vnde vt promiſſio ſit vera, debet quoque hæc ſignificatio eſſe vera. Altera non pertinet ad rationem promiſſionis, vnde etiamſi vera non ſit, non ideo promiſſio erit nulla.

Ad rationes.

17 Ad tertium, Qui ſuæ promiſſioni adderet ſe non habere animum implendi, putaretur non feriò, ſed ioco promittere, nec velle obligari. alioquin ſi conſtaret illum ſeriò voluiſſe ſe obligare, poſſet cogi ad implendum quod promiſit.

Conſectaria duo.

18 Ex ſupradicta tertia conditione ſequitur Primò, Eum, qui aliquid vouit, ſi poſt votum aliquid ſe aperiat, quod ante latebat, vel quid noui eueniat, quod ille ſuo voto prudentium iudicio non videtur voluiſſe comprehendere, ad illud non teneri. Ita docet Sotus lib. 7. quæſt. 2. art. 1. ad 3. ex D. Thoma. Nauarrus cap. 12. numer. 50. Lopez cap. 45. Fumus v. Religio, n. 9. v. g. voluiſti peregrinationem, & interea viæ ſunt redditæ infeſtæ latronibus; voluiſti ingreſſum aſperæ Religionis; & interuenit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre; quibus euentis ſuſpenditur executio.

Votum non obligat vltra intentionẽ vouentis.

Sequitur Secundò, Nullum votum obligare vltra expreſſam vel tacitam intentionem vouentis. Vnde qui profeſſus eſt in Religione, vbi non ſeruabantur niſi eſſentialia, non intendens ſe vltra receptam conſuetudinem aſtringere, non obligatur ad arctiora, vt docent Fumus, Nauar. & Lopez ſupra, & Sylu. ex Panormitano, Religio 3. qu. 12. quod limita, Niſi fortè illa ſint neceſſaria ad ſeruanda ſnbſtantialia. talis tamen ſi nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monaſterium, vel etiã aliam Religionem ingredi; quia propter tales non debet impediri reformatio. 19

4. Vt res ſit grata.

Quarta conditio eſt, vt res promiſſa ſit grata promiſſario: promittere enim cuipiam, quod ei diſplicet, non eſt promittere, ſed minari.

5. Vt poſſit ſe obligare.

Quinta eſt, Vt promiſſor poſſit ſe obligare: quidam enim per leges non poſſunt ſe promiſſione aut voto obligare, vel ſaltem non ita valide quin poſſit in irritum reuocari. Sed de his infrà.

DVBITATIO II.

Vtrum propoſitum aliquando habeat vim voti.

Propoſitum perſeuerandi.

Paludanus in 4. d. 38. quæſt. 1. conclu. 3. dicit propoſitũ æquipollere voto ſimplici in vno caſu, nempe quando quis intrat Religionẽ cum propoſito perſeuerandi, & Deo perpetuò famulandi. Idem tenet D. Antoninus. 2. p. tit. 11. cap. 2. in principio. In eadem ſententia ſunt ferè omnes Canoniſtæ: ex quibus plerique putant tale propoſitum cum ſuſceptione habitus habere vim voti ſolemnis, vt refert Syluester v. Religio 1. q. 8. & D. Anton. ſuprà. 10

Probatur Primò, Ex cap. Statuimus, de Regularibus, vbi Gregorius IX. ait, *Nouitios poſſe libere ad priorem ſtatum intra annum redire, niſi euidenter appareat, quòd tales abſolutè voluerint vitam mutare & in Religione perpetuò Domino ſeruire*. & cap. Conſulti, eodem titulo Innoc. III. conſultus ſic reſpondet, *Licet ſuper hoc ſenſerint diuerſi diuerſa; nos tamen credimus diſtinguendum, Vtrum is qui conuertitur, propoſuerit abſolutè vitam mutare, vt ſic in habitu regulari omnipotenti Deo de cætero famuletur, An conditionaliter experiri obſeruantiam regularem, vt ita demum ſi intra annum ei placuerit, profiteatur ordinis diſciplinam, aut fortè ſi non placuerit, moribus emendatis ad ſtatum reuertatur priſtinum. In primo caſu debet, vt regulariter viuat, ad laxiorem ſaltem regulam per tranſire*.

Secundò, Qui contra propoſitum tale facit, inconſtans eſt in re magni momenti; ergo peccat, ac proinde tenebaur in propoſito perſeuerare.

Tertiò, Quòd habeat vim voti ſolemnis, probari vi-

bari videtur ex cap. Beneficium, de Regu. in Sexto, vbi dicitur Beneficium eius, qui ingreſſus eſt annum probationis poſſe alteri dari, *ſi conſtet abſolutè voluiſſe vitam mutare*: at non daretur alteri, niſi ipſe putaretur profeſſus.

21 Verùm contraria ſententia, ſcilicet non ſufficere propoſitum, ſed requiri vlteriùs promiſſionem, eſt ferè communis Theologorum, eamque tenet D.Thomas hoc loco artic. 1. Bonauentura in 4. diſtin. 38. artic. 1. quæſt. 1. Richardus eadem diſtinct. quæſt. 3. circa tertium princip. Abbas in cap. Literaturam, de voto & voti redempt. Angelus, Votum 1. quæſt. 7. Syluester, Votum 1.quæſt.2. & Religio 5. q. 8. Nauarrus cap.12. numero 26. & paſsim recentiores.

Præter propoſitum requiri promiſſionem.

Probatur Primò, Ex ſcripturis, quæ apertè indicant obligationem votorum naſci ex promiſsione; Deuteron. 23. *Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere. ſi nolueris polliceri, abſque peccato eris.* Et infrà; *facies ſicut promiſiſti.* Eccleſiaſtæ 5. *Si quid vouiſti Deo ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio.* nuſquam dicit *propoſitum* obligare, ſed promiſſionem.

Secundò, Probatur ex cap. Literaturam, vbi dicitur, *eum, qui vltra propoſitum mutandæ vitæ non eſt progreſſus in voto, non teneri.*

Tertiò, Votum importat quandam obligationem ſui erga alterum: atqui homo non ſolet ſe alteri obligare ſolo propoſito, ſed promiſſione: niſi enim ad propoſitum acceſſerit promiſſio, non putat ſe alteri obſtrictum. Confirmatur, quia ſicut imperando obligat quis alterum ſibi, & ordinat quid ab ipſo erga ſe fieri velit; ita promittendo obligat ſe erga alterum, & indicat quid à ſe alteri fieri velit.

Quartò, Nemò ſeipſum obligat niſi intendat ſeipſum obligare: quamuis nec intentio ſufficiat: atqui ſolo propoſito faciendi aliquid non me intendo obligare: ergo non habet vim voti.

Quintò, Quia Concilium Tridentinum ſeſſione 25. cap. 15. & 16. concedit nouitijs annum probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, vt ſi putent diſciplinam ſibi non conuenire, liberè poſſint egredi: ergo ſolo propoſito non cenſet hominem aſtringi.

22 Ad primum Reſpondeo, Illos Canones intelligendos de propoſito, quod fit animo vouendi, & ſe obligandi; etiamſi exteriùs verbis vel nullis, vel nullam voti ſpeciem præ ſe ferentibus fuerit expreſſum: vt cùm quis dicit, Domine, Ego hic perpetuò volo tibi ſeruire, intendens Deo ſe obligare. Colligi id poteſt ex illa diſtinctione, quæ habetur dicto cap. Conſulti: niſi enim quis hoc modo propoſuerit vt ſimul tacitè vouerit, non videtur omnino abſolutè propoſuiſſe; quia aliàs ſemper eſt aliqua ſaltem tacita conditio, nempe niſi animum mutare contigerit. Alij reſpondent (& eodem recidit) agi de propoſito, quod promiſſione, ſeu voto firmatum eſt.

Ad argumēta Intellectus Canonum.

Propoſitū intētione vouendi expreſſum.

Ad ſecundum Reſpondeo, Eſſe aliquam inconſtantiam, ſi abſque vlla cauſa, ſola animi leuitate propoſitum mutes: ſed hæc inconſtantia non eſt niſi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, vt quia ſentis incommoda, &c. non eſt propriè inconſtantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur perſiſtere in bono, quantumuis illud magnum ſit, ex ſolo propoſito; ſed vt teneatur, debet aliunde ad illud eſſe aſtrictus; verbi gratia præcepto, promiſſione, contractu. vide infrà lib.3.cap.6.dubit.6.

Inconſtantia.

Ad tertium, Ex eodem illo cap. colligi poteſt, illud propoſitum in nouitio non habere vim profeſſionis; quia diſtinguitur à profeſſione tacita & expreſſa; ſic enim ait Pontifex, Beneficium nouitij intra annum probationis non eſſe alteri conferendum, niſi ipſius accedat aſſenſus, aut conſtet quòd vitam voluerit abſolutè mutare, vel profeſſionem expreſſam fecerit, vel ſcienter habitum receperit profeſſorum. Vnde dico cum Panormitano in capit. Literaturam, ibi agi de propoſito, quod voto ſimplici firmatum eſt. qui enim cum tali propoſito habitum ſuſcipit, vel habitu ſuſcepto tale propoſitum concipit, videtur beneficio renūtiare; & ita permittit Pontifex vt alteri conferatur. 23

Obijci etiam poteſt cap. Qui bona, 17. qu. 1. vbi dicitur. Qui bona agunt, ſi meliora agere deliberant, & poſt deliberata non faciunt; licet in bonis prioribus perſeuerent, in conſpectu tamē Dei ceciderunt ex deliberatione. 24

Mutatio boni propoſiti.

Reſpondeo, Inde non ſequi propoſitum melioris boni habere vim voti, ſed vt ſummum inducere aliquam obligationem, etſi non grauem: non enim qui tale propoſitum deſerit, idcirco dicitur cadere coram oculis Dei, quòd peccet mortiferè; nam etiam qui venialiter peccat, cadere dicitur, iuxta illud, Septies in die cadit iuſtus: &, Iuſtus ſi ceciderit, non collidetur. Addo etiam dici cadere vel retrocedere (de quo ibi propriè agitur) qui perfectiora exercitia deſerit, quamuis id ſine peccato faciat. vnde ex illo loco non poteſt colligi in ea re commiſſum eſſe vel peccatum veniale. vide Gregorium homilia 3. in Ezech. ſub finem, vbi paulò aliter habetur quàm hic à Gratiano refertur. nec dicit Gregorius tales cadere abſolutè, ſed cadere in deliberatione. Hi, inquit, ante iudicia humana ſtare videntur in opere, ſed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione: nimirum quia receſſerunt animo à perfectioribus, quæ propoſuerant: qui receſſus abſque peccato fieri poteſt, quando aliqua cauſa ſubeſt.

Ex dictis patet, cùm multa in voto reperiantur, videlicet deliberatio, propoſitum boni operis, propoſitum vouendi, promiſſio, obligatio; ſolam promiſſionem eſſe votum, propoſitum & deliberationem eſſe quid præuium; obligationem, effectum.

Multa in voto concurrunt

DVBITATIO III.

Cuius virtutis actus ſit votum.

D.Thomas art. 5.

Ratio dubitandi eſt, quia fiunt etiam vota Sanctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, ſed duliæ vel obſeruantiæ. Deinde votum eſt promiſſio quædam: promiſſio autem vel eſt gratuita vel remuneratoria. promiſſio gratuita eſt actus liberalitatis, remuneratoria verò eſt actus gratitudinis.

Reſpondeo, & Dico Primò, Votum eſſe actum religionis, quando fit Deo. Probatur, quia

Eſt actus religionis ob duas cauſas. non promittimus aliquid Deo, vt ipſi inde aliqua vtilitas proueniat, ſicut promittimus homini: ſed vt ipſum honoremus & vt nos ipſos reuerentia Dei in bono firmemus. vtrumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confirmatur, Quia omnis laus, quæ eſt in actu vouendi, ex hiſce duabus cauſis pendet: ideo enim laudabile eſt vouere, quia laudabile eſt Deum honorare, & eius reuerentia ſe in bono propoſito firmare.

Quo modo Deus honoretur voto. Sed obſcurum eſt quomodo Deus voto honoretur, præſertim id, quod vouetur, non ſit cultus aliquis, verbi gratia ſacrificium, hymnus, &c. ſed aliquid ad alias virtutes pertinens, vt paupertas, caſtitas, obedientia, ieiunium, & ſimilia, quæ nullum cultum præ ſe ferunt.

26 Reſpondeo, Honoratur Deus ipſo actu vouendi, Primò, Quia vouens, ſuo facto ſignificat ipſum habere cognitionem & prouidentiam rerum humanarum. Secundò, Teſtatur ipſum eſſe ad quem in anguſtijs ſit confugiendum; & qui ſolus poſſit opem ferre. Tertiò, Quia vouens, illa ipſa re, quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obſequium exhibere: etſi enim illa res non ſit natura ſua cultus aliquis, ſtrictè accepto hoc nomine; eò quòd per ſe non ſignificet diuinam excellentiam, & noſtram ſubiectionem; tamen in cultum aſſumi à nobis poteſt: nam poſſumus eo animo facere vt teſtemur noſtram ſeruitutem & diuinum principatum. Sic ieiunium etſi nullum cultum præ ſe ferat, tamen aſſumi poteſt ad honorandum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gentibus in hunc finem vſurpatur. Idem dicendum de paupertate, caſtitate, & obedientia: quidquid enim ſcitur eſſe gratum numini, poteſt fieri ad eius honorem, & ad ſuam teſtandam ſeruitutem. nam etſi facere aliquid præcisè quia gratum alteri, potiùs ſit beneuolentiæ, quàm honoris: tamen ſi facis hoc totum vt ſic declares tuum obſequium & affectum ſeruitutis erga alterum, eſt honor & cultus. Vnde olim virgines Veſtales in honorem Veſtæ ſeruabant virginitatem; idque ea mente factum, erat idololatria. Quartò, Quia vouens intendit ſe reuerentia Dei in bono propoſito confirmare. Inter cæteras enim cauſas, ideo vouemus Deo paupertatem, caſtitatem, & obedientiam perpetuam, vt memores cui promiſerimus, eius reuerentia non deflectamus à propoſito. continere autem ſe in bono reuerentia Dei, eſt religionis: eiuſdem enim virtutis eſt facere aliquid affectu honorandi alterius, vel ſoluendi promiſſi, & abſtinere à contrario, timore inhonorandi vel promiſſi violandi. quare cùm illud ſit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

27 Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, eſt actus religionis.

Dupliciter vota Sanctis fiât. Vbi Nota, dupliciter intelligi poſſe vota fieri Sanctis, vel Prælatis. Primò, Quia fiunt coram ipſis vel tanquam teſtibus ad maiorem reuerentiam, vel tanquam patronis, quibus cupimus ea cordi eſſe, vt gratiam ad exequenda promiſſa nobis impetrent. Sic intelligi poteſt formula illa multis Religionibus vſitata, *Promitto Deo, B. Virgini, B. Auguſtino, vel B. Franciſco paupertatem, &c.* Hoc etiam modo eſt actus religionis; quia principaliter ad Deum dirigitur: quamuis qua parte etiam Sancti honorantur, poſſit eſſe actus obſeruantiæ, ſeu duliæ ſupernaturalis.

Secundò, Vt promiſſio ipſis facta cadat ſub votum materialiter; ita vt voueamus Deo, nos præſtituros quod Sanctis vel Prælatis promiſimus; ita Diuus Thomas artic. 5. ad 3. Sic intelligendum votum, quo Prælato vouemus obedientiam: per illud enim vouemus Deo nos id præſtituros, quod Prælato promittimus. vnde tale votum reſpectu Prælati non habet rationem voti, ſed nudæ promiſſionis, quæ inducit erga illum obligationem fidelitatis; reſpectu autem Dei habet rationem voti. *Quo modo Prælatis voueatur obedientia.* Simili modo accipiendum videtur votum, quo calicem vel ſtatuam vouemus B. Virgini, B. Benedicto, vel alteri Sanctorum: cenſemur enim vouere Deo (quem in Sanctis agnoſcimus) nos præſtituros quod ipſis promittimus. itaque reſpectu Dei eſt votum; reſpectu Sanctorum promiſſio honoraria, pertinens ad cultum duliæ. Sic cùm quis vouet Deo, B. Virgini, B. Franciſco, &c. paupertatem, caſtitatem, obedientiam; reſpectu Dei propriè eſt votum; reſpectu Sanctorum poteſt eſſe honoraria promiſſio.

Poſſet addi tertius modus, vt dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: ſed hic modus non differt à ſecundo.

Petes, Cuius potentiæ actus eſt votum?

28 *Eſt opus intellectus practici.* Reſpondeo eſſe actum intellectus practici, vt rectè D. Thomas art. 1. quia eſt locutio quędam practica, qua quis ſeipſum alteri obligat. ſicut enim pręceptum & oratio ſunt locutiones quędam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid; ita votum eſt locutio quædam interna vel externa, qua nos ipſos obligamus alteri. Confirmatur, Quia votum eſt promiſſio quædam: atqui promiſſio non eſt ſolùm volitio ſe obligandi, aut iudicium, ſed locutio practica, cuius ſignum eſt, quòd quantumuis velit aliquis ſe obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus ſiſtit: ſed oportet vt vlteriùs locutione quadam in alterum directa promittat. Hæc tamen locutio ſupponit voluntatem ſe obligandi, eſtque veluti inſtrumentum voluntatis, ſine quo non poteſt ſibi obligationem imponere; ſicut nec alteri abſque præcepto. Simili modo non poteſt alteri aliquid donare abſque locutione, vel ſimili ſigno practico.

DVBITATIO IIII.

De diuiſione votorum.

MVltæ reperiuntur diuiſiones voti apud Doctores. 29

1. In votū commune & ſingulare. Primò, Diuidunt in votum commune, & ſingulare. Ita Magiſter in 4. d. 38. D. Thomas Duran. Richardus, & alij, eadem diſtinctione.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in baptiſmo profitetur ſe renuntiare ſathanę, & adhærere Chriſto: hic enim eſt omnibus communis; & quia eſt de rebus neceſſarijs ad ſalutem, vocant etiam votum *neceſſitatis*. ſed hic actus reuera non eſt propriè votum, vt ijdem docent, & bene oſtendit Caietanus ar. 2. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promiſſio; ſolùm enim dicit, *abrenuntiò, credo, volo.* *Sponſio quæ fit in baptiſmo nō eſt verum votum.*

volo. tum quia alioquin omne peccatum Chriſtiani eſſet ſacrilegium,& duplicem malitię ſeu peccati ſpeciem contineret; quod eſt contra communem hominum ſenſum. Denique verum votum de talibus rebus ne in ſacramento quidem pœnitentiæ exigendum eſt; eſſet enim pœnitenti nouus laqueus,& cauſa grauioris lapſus abſque neceſſitate. multo igitur minus exigendum in baptiſmo.

Vocatur tamen interdum a Patribus, & Doctoribus *votum*, *ſponſio*, *promiſſio*; quia ſpeciem promiſſionis habet: dum enim petitur à baptizando, abrenuntias ſathanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? reſpondet: *abrenuntio*: vbi videtur promittere; verum quia non intendit ſibi nouam obligationem imponere, ſed ſolum declarat ſe acceptare eam, quæ iure diuino ineſt, non eſt propriè votum aut promiſſio. Sic dum rogamus pœnitentem an promittat emendatiouem, non exigimus votum, ſed ſimplicem promiſſionis formam, (quæ non inducit nouum vinculum, ſaltem ſub mortali obligans) vt eo modo firmius propoſitum concipiat, & melius declaret ſe acceptare, ſibique cordi foro obligationem, quæ ante inerat.

Votum ſingulare vocant, quod quiſque pro ſuo arbitratu de rebus non neceſſariis concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis. quamuis re uera hoc genus voti etiam ad res preceptas pertinere poſſit, quatenus noſtro arbitrio ſubſunt, vt dictum eſt.

Secundò, Diuiditur votum in *condicionale*, *& abſolutum* rurſus *conditionale inpœnale*, *& non*
30 *pœnale*.

2. In pœnale & non penale.

Pœnale eſt, quando quis vouet aliquid in pœnam delicti, ſi forte in illud inciderit: quod poteſt fieri bifariam; Primò, Si ſolum voueas pœnam delicti, non autem euitationem; vt, Voueo me daturum eleemoſynam, vel ingreſſurum Religionem, &c. ſi inebriatus fuero. & hoc eſt ſimplex votum pœnale. vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem, ſed purificabitur conditio, & abſolutè ex voto tenebitur ad pœnam, quamſi non preſtiterit, tum demum votum violabit. Secundò, Si non ſolum voueat pœnam in euentum delicti, ſed etiam cautionē delicti; vt Voueo nō amplius inebriari, alioquin dabo largam eleemoſynam. hoc votum non eſt ſimplex, ſed duplex; quia duo vota continet, alterum abſolutum de non inebriando; alterum conditionale, de eroganda eleemoſynam. vnde ſi te inebries, peccabis contra votum abſolutum, & purificabitur conditio voti pœnalis.

Votum non pœnale eſt, quando id, quod vouetur, non vouetur in pœnam delicti: vt, Voueo Religionem, ſi pater obierit, ſi conſenſerit, &c. hoc votum impleta conditione æquatur ab ſoluto.

31 *3. In ſimplex & ſolemne.*

Tertiò, In *ſimplex & ſolemne*. *Solemne* vocatur, quod ſuſceptioni ſtatus immutabilis coniunctum eſt. quale eſt illud, quod annexum eſt ex Eccleſiæ decreto ſuſceptioni ordinis ſacri, per quem immutabiliter dedicatur quis ſtatui eccleſiaſtico; & illud, quod continetur profeſſione Religionis approbatæ. Ita habetur cap. vnico de voto & voti redempt. in Sexto. hæc enim duo ordo ſacer & profeſſio Religionis, ſunt ſolemnes quidam actus, à quibus votū ſolemne dicitur; & certam quandam vim ſeu qualitatem ex decreto Eccleſiæ obtinet; nempè quòd votum caſtitatis irritum reddat matrimonium, ſi attentetur; paupertatis, incapacem faciat dominij, vt infrà dicetur cap.41.dubit.8. Denique quòd ægerrimè poſſint laxari.

Simplex eſt omne aliud votum, etiamſi perpetuum ſit; quale eſt etiam profeſſio Religionis non approbatæ.

Quartò, Diuiditur in *Expreſſum & tacitum*. 32

4. In expreſſū & tacitum.

Expreſſum eſt, quod verbis diſcretis exprimitur. *Tacitum* eſt, quod cenſetur fieri eo ipſo, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipſum connexum eſt, vel ſupponitur. tale eſt quod fit ſuſceptione ordinis ſacri; & geſtatione habitus profeſſorum expleto anno probationis; de quo infrà cap. proximo, dubit.7.

5. In perſonale, reale, mixtū

Quintò, Diuiditur in *perſonale*, *reale*, *& mixtum*. *Perſonale* eſt, vbi promittitur quod perſonam ſolam attingit, vt actio aliqua vel omiſſio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtum*, quo vtrumque, v. g. peregrinatio cum oblatione.

6. In perpetuū & temporale.

Sextò, In *perpetuum*, & *temporale*. Vbi aduerte, in quibuſdam pijs congregationibus emitti votum caſtitatis & obedientiæ, appellatum perpetuum; non quòd abſolutè perpetuum ſit; ſed quia tale eſt pro tempore, quo in illa congregatione manſerint. vnde tale votum non eget diſpenſatione; nam hoc ipſo, quo egrediuntur, ceſſat. Vide de his diuiſionibus Syluestrum, Votum 1. quæſt.5. Angel. Votum 1. quæſt.8. & alios.

DVBITATIO V.

Quænam cadant ſub votum. D.Tho.art.2.

Reſpondeo, Vt aliquid ſub votum cadat, 33
tria requiri. Primò, Vt ſit in noſtra poteſtate. Secundò, Vt ſit bonum. Tertiò, Vt ſit melius quàm oppoſitum.

Tria requiruntur ad materiam voti. 1. Vt ſit in noſtra poteſtate.

Primò debet eſſe *in noſtra poteſtate:* ſtultè enim quis promittit alteri, quod in eius poteſtate nō eſt vt fiat vel non fiat; vt ſi quis voueat ſe moriturum, aut non moriturum. Hinc fit vt votum de nunquam peccando venialiter, non valeat; quia cum auxilio ordinario nō eſt in noſtra poteſtate omne peccatum veniale vitare. ſi tamen intenderes te obligare ad vitanda omnia non abſolutè; ſed quantum diuina gratia conſequi poſſes, & humana infirmitas permittit, eatenus eſſet validum. ſicut dum quis vouet ieiunare totum annum; tenetur omnibus diebus, quibus poteſt, etiamſi totum annum explere nequeat.

Votum nō peccandi venialiter.

Valet tamen votum de non peccando mortiferè; quia cū auxilio diuino poſſumus omne peccatum mortiferum per totam vitam cauere. Ob eandem cauſam valet votum de non mentiendo iocosè, de cauenda diſtractione voluntaria, & ſimilibus, quæ auxilio diuino caueri poſſunt: quamuis ob rei difficultatem & periculum expediret huiuſmodi vota commutari.

Non peccandi mortiferè.

Secundò, Debet eſſe *opus bonum:* nemo enim 34
aliquid promittit alteri niſi ei quod gratū eſt: Deo autem nihil gratum, niſi quod bonum eſt, ſeu honeſtum. Per *opus* intelligo etiam operis abſtinentiam; vt ieiunium, paupertatem, caſtitatem, in quibus abſtinentia aliquorū operum

2. Vt ſit opus bonum.

caſtitatem, in quibus abſtinentia aliquorum operum vouetur. res enim externæ non cadunt ſub votum, niſi quatenus ſubſunt liberis actionibus vel omiſſionibus noſtris. itaque votum immediatè eſt de actionibus vel omiſſionibus noſtris.

35 *1. Conſect. de opere malo. Votũ Iephte.* Hinc ſequitur Primò, Opus, quod ex ſe malum eſt, non eſſe materiam voti, vt ſacrificare hominem. tale fuit votum Iephte, ſaltem implicitè; dum vouit offerre in holocauſtum quidquid primum ei fieret obuiam reuertenti à victoria. vt habetur Iudicum 11. nam vi illius voti filiam obtulit in ſacrificium, vt communiter docent Patres. quamuis Lyranus & quidam recentiores velint non obtuliſſe occiſione corporali, ſed ciuili duntaxat, eam ab hominum commercio ſecludendo. Idem dicendum de operibus, quæ ex aliqua circumſtantia ita mala ſunt, vt ea exequi ſicut in voto proponuntur, ſit peccatum: vt ſi voueas eleemoſynam ad obtinendam vindictam; petere enim à Deo auxilium ad priuatam vindictam, eſt peccatum: item dare eleemoſynam ob illum finem; eſt enim Deum facere fautorem & opitulatorem iniquitatis. eadem eſt ratio ſi quis in gratiarum actionem pro huiuſmodi vindicta obtenta, vel ſub conditione illius obtinendæ aliquid Deo voueat. nam non ſolum ipſo actu vouendi, ſed etiam ſolutione ſignificat Deum eſſe adiutorem operum iniquorum.

Simili modo ſi voueas dare eleemoſynam ob vanam gloriam, irritum eſt votum; quia dare ob hunc finem, malum eſt. ſecus verò ſi voueas aliquid quod non ſit peccatum, eo modo, quo intẽdis illud exequi: quamuis enim ex prauo fine te ad illud applices, tamen validum erit votum. vt ſi quis ex ambitione ſeu cupiditate Prælaturæ voueat Religionem; vel ex affectu vanæ gloriæ voueat ædificare templum, Monaſterium. vouet enim illa facere abſolutè, non autem facere ob prauum finem; quamuis ex affectu praui finis motus fuerit ad hæc abſolutè volenda.

36 *Dupliciter voueri poteſt bonũ opus ob malũ finẽ. Si malũ ſit finus operis.* Vt hæc melius intelligantur, Notandum eſt, duobus modis fieri poſſe vt quis voueat opus bonum ob malum finem. Primò, Si ita voueat, vt prauus ille finis ſit non ſolum finis voti, ſed etiam operis, quod vouetur: & tunc votum eſt irritum; vt ſi voueas eleemoſynam ad obtinendam vindictam, aut illicitos amores. opus enim, quod vouetur, nempe datio eleemoſynæ, proponitur exequendum ob prauum finem, nempe ad petendam à Deo opem ad malum: quæ petitio peccatum eſt, & blaſphemiam continet. Idem dicendum, ſi voueas ſub conditionem mali finis obtinendi, vel in gratiarum actionem pro obtento, vt dictum eſt. *Si ſit finis vouendi.* Secundò, Si ita voueat vt malus ille finis ſolum ſit finis voti, uel potius applicationis voluntatis ad vouendum: vt ſi profitearis in Religione vt lautè viuas: lautè enim uiuere non eſt finis caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ vt in voto proponitur; (non enim uoues te hæc ſeruaturum ad illum finem, ſed abſolutè) verum eſt finis, cur hic & nunc applices te ad actum vouendi & profitendi: ſicut diuitiæ puellæ, & forma ſunt finis cur te applices ad matrimonium. vnde huiuſmodi profeſſio eſt quidem peccatum, non tamen eſt irrita: etſi enim fiat ex cauſa impulſiua praua, tamen id, quod vouetur, abſolutè eſt bonum, & executio ſancta. Caietanus art.2.qu. 88. diſtinguit hos duos modos in tres; ſed ſi quis bene aduertat; primus & tertius eius modus non diſtinguuntur, quantum ad præſens negotium.

37 *Cõditio turpis.* Ex dictis patet; quid dicendum ſit de quibuſdam votis habentibus turpem conditionem: ſi enim opus bonum vouetur tanquam medium ad obtinendum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum: nam executio praua eſt, & blaſphemiam continens. ſi autem voueatur non vt medium, ſed vt quiddam, quod certo euentu malo poſito ſit conſecuturum; ſic erit validum; vt, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingreſſurum Religionem. non ſolent tamen homines ſic vouere, vt rectè ait Caietanus: ſæpe tamen ſic vouemus in pœnam praui operis; vt, Si fornicatus fuero, voueo me ingreſſurum Religionem: quod votum eſt ratum, & poſita cõditione tranſit in abſolutum.

38 *Si finis coniunctus operi prauo.* Quod ſi finis non ſit prauus, etſi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiamſi voueas opus bonum tanquam medium ad illum finem impetrandum: vt ſi voueas eleemoſynam te daturum, ſi ex concubina prolem ſuſceperis, vel ſi ex duello ſaluus euaſeris: etſi enim malum ſit fornicari, & duellum inire; tamen ſuppoſita voluntate hæc faciendi, non eſt malum petere à Deo prolem, & ſalutem: vnde nec votum eo fine ſuſcipere.

39 *votum operis mali peccatũ.* Petes, Quale peccatum ſit vouere opus malum.

Reſpondeo, Si illud opus ſit peccatum mortale, votum illius erit mortiferum, idque duplici ratione; tum propter affectum illius operis; tum ob irreuerentiam ſeu contumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus ſit veniale tantùm, multi DD. ſentiunt votum illius eſſe ſolum veniale. Ita Syluester v. Iuramentum 2.q.7. Sotus l.7. de Iuſtitia q.1.ar.3. Nauarrus c.12.n.33. Primò, Quia materiæ paruitas videtur excuſare. Secundò, Quia impletio talis uoti ſolum venialis eſt.

Videtur peccatum mort. Sed contrarium videtur mihi verius cum Caietano in Summa v. Voti materia. ſi enim ſcias eſſe peccatum, & Deo id voueas, eſt grauis irreuerentia: nam vel eſt irriſio quædam; vt ſi promittas alicui tanquam gratum, quod ſcis eſſe ingratum: vel implicita blaſphemia; quia dum ſeriò promittis Deo, quod ſcis eſſe malum, inſinuas Deo placere peccatum, eoque coli & honorari. Similis irreuerentia erit, ſi eodem animo impleas. Confirmatur; Malachiæ 1. grauiter reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant: quantò magis reprehenſibilis eſſet, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra conſilia. ſi tamen non voueas vt Deo gratum, ſed ſolum vt te confirmes. ſicut fit interdum abſque plena mali animaduerſiõne, ſic erit ſolum veniale; vt ſi dicas, Voueo Deo me nunquam te allocuturum: me nunquam hanc domum ingreſſurum. Pari modo ſolum veniale eſt ſi quis huiuſmodi propoſitum iuramento confirmet, vt infrà dicemus.

Sequi-

40 *2. Conſectar. de opere indifferente.* Sequitur Secundò, Opus indifferens, id eſt, quod neque habet rationem honeſti, nec praui, non cadere ſub votum: quia Deo non magis eſt acceptum illud fieri, quàm omitti. verbi gratia vouiſti Deo te nunquam ingreſſurum domum Petri, eò quòd ibi ſuppetant occaſiones peccandi, votum eſt ratum, quamdiu illæ durant; quia tamdiu abſtinere domo illa eſt honeſtum & Deo gratum. ſublatis occaſionibus mali, deſinit obligatio voti; quia tunc abſtinere cœpit eſſe res adiaphora; quia ratio abſtinendi ſublata eſt. ſi poſtea rurſus incipiat eſſe bonum, ratione illa priore reuiuiſcente, rurſus incipiet obligatio voti. Ratio eſt, quia votum illud reſpicit totum tempus vitæ: vnde incipit vel deſinit eius obligatio pro mutatione materiæ.

41 *Si opus adiaphorum fiat bonum.* Petes, Quid ſi opus, quod antea, cùm voueretur, erat adiaphorum, poſtea fiat bonum? verbi gratia, vouiſti abſtinere perpetuò fraternis edibus, ob aliquam offenſionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos, quorum conſuetudo tibi foret noxia.

Reſpondeo, Tale votum nunquam obligare. Ratio eſt, quia ab initio irritum fuit; non enim hoc promiſiſti Deo quia bonum & ipſi gratum, ſed vt te in vindictam fratris in propoſito non bono confirmares: vnde etſi ſpeciem voti habeat, tamen votum non eſt. Confirmatur ex regula Iuris 18. *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non ſubſiſtit.* *Quid ſi ratio boni mutetur.* Secus eſſet, ſi boni alicuius intuitu ab initio vouiſſes, & poſtea illa boni ratio mutetur in aliam. verbi gratia vouiſti abſtinere perpetuò tali domo, ob pericula impuritatis; poſtea ſublatis illis periculis ſuccedunt pericula ſocietatis in furtis vel inimicitijs. hoc euentu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offenſionis diuinæ & damnationis manet: & abſtinere tali domo manet ſemper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius ſpeciei bonitatem accipiat; quia vouetur abſolutè quatenus Deo gratum; non autem præcisè quia huius vel illius ſpeciei bonitatem obtinet.

42 *3. Requiritur vt ſit melius oppoſito.* Tertiò, Requiritur vt id, quod vouetur, *ſit melius* quàm eius oppoſitum, ſeu contradictorium. Ratio eſt, quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius eſſe nouit illud non fieri; & ſi tale quid promitti aliquando contigerit, non eſt ſeruandum; nam & ipſe promiſſarius cupit non ſeruari. cuius ratio eſt clara, quia omnis promiſſio fit vt alteri gratificemur; ac proinde debet eſſe de eo, quod illi eſt gratius.

43 Hinc ſequitur, votum de non mutando, de non danda eleemoſyna, de non ingredienda Religione, de non ſuſcipiendis ordinibus ſacris non valere: quia contrarium eius, quod vouetur, eſt ex ſe melius & Deo acceptius.

Votum matrimonij. Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. etſi enim poſſit ſe quiſquam voto aſtringere ad hanc pauperculam propter Deum ducendam, ſuppoſita matrimonij conſtanti voluntate; (eò quòd perſeuerante hac voluntate meliùs ſit hanc ducere quàm aliam) ſi tamen eam voluntatem deponat, deſinit obligatio voti, quia abſolutè melius eſt nullam ducere. Eadem eſt ratio quorundam aliorum actuum, qui etſi ſint actus virtutum, tamen non cadunt abſolutè ſub votum; quia meliùs eſt propter Deum illis abſtinere, & melioribus incumbere. vt ſunt ea, quæ multùm implicant mentem rebus inferioribus, verbi gratia capeſſere quæſturam Reipublicæ, militiam extra cauſam religionis, officium Iudicis, & ſimilia.

Sed difficultas eſt de eo, qui non poteſt continere, Vtrum votum matrimonij ad vitandam fornicationem ſit validum. Quidam docent validum eſſe. Ita Caieta. art. 2. Nauarrus cap. 12. numero 43. 44

Sed verius eſt non eſſe validum abſolutè, ita vt non poſſit irritum reddi; ſed ſolùm ex ſuppoſitione, nempe ſuppoſito quòd ipſe nolit alia remedia aduerſus carnis tentationes adhibere: tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimonium ſuſcipiendum. Quòd ſi torporem illum excutiat, & alia remedia capeſſere velit, iam ceſſabit illius voti vinculum: quia iam eſt ei melius non ducere vxorem, quàm ducere. Nec puto authores ſupradictos hoc velle negare.

Pari modo irritum eſt votum, ſi voueas te non ampliùs voturum: melius enim abſolutè eſt vouere, quàm non vouere. Si tamen aliquis facilior ſit ad vouendum, is validè vouere poterit ſe in poſterum non voturum, niſi re priùs cum prudente confeſſario communicata; melius enim eſt, præſertim tali homini, vouere ex matura deliberatione cum viro prudente, quàm vouere abſque huiuſmodi deliberatione: vnde hoc ipſum poteſt cadere ſub aliud votum. Quare ad huiuſmodi leuitatem comprimendum, aulicis quibuſdam, qui mirè ſe votis intricabant, author interdum fui talis voti faciendi, optimo ſanè ſucceſſu: faſſi enim ſunt, poſt huiuſmodi votum nunquam ampliùs aliquid leuiter vouiſſe; metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouendum, retundere. Si tamen poſt tale votum rurſus ex animi leuitate voueret, valeret hoc votum; modò ea conſideratio adſit, quæ in alijs rebus ad peccatum mortiferum vel meritum ſufficeret. peccaret tamen ſic vouendo; quia prius illud votum, quo promiſerat Deo non amplius ſic vouere, violaret. Fortaſſe tamen hæc violatio non eſſet mortifera; quia ſæpe contingit, vt adhibere vel prætermittere illam maturam deliberationem, non cenſeatur res magni momenti, præſertim quando res, quæ vouetur, facilis eſt. Similí modo valet votum, quo quis ad ſcrupulos, qui de votis ipſi ſolent occurrere, arcendos, vouet ſe non voturum, niſi verbo vel ſcripto expreſſerit ſe vouere; vt docet Syluester ver. Votum 2. quæſt. 7. Angelus, Votum 3. q. 4. Richardus diſtin. 38. quæſt. 3. circa ſecundum principale. 45 *Votum non vouendi.* *Conſilium aduerſus leuitatem vouendi.*

Petes, Vtrum opera præceptorum cadant ſub votum? 46 *Opera præcepta.*

Quidam Doctores videntur negare. Probari poteſt, Primò, Quia votum a DD. definitur *promiſſio melioris boni ex deliberatione firmata*, vt refert D. Thomas in 4. diſtin. 39. quæſt. 1. artic. 1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus conſilij, ſeu ſupererogationis, vt patet ex D. Thoma articulo 2. quæſt. 88. Secundò, Quia D. Thomas ibidem & articulo 2. indicat huiuſmodi vota eſſe ſolum analogicè vota, vocatque ea vota communia, quaſi non propriè, ſed generali ſolum ratione dicantur vota; ſicut ea, quæ in baptiſmo fiunt. Idem docet Richardus eadē diſt.

circa tertium princip.quæſt.2. Tertiò, Ad opera præcepta iam ante obligamur, eaque obligatio eſt ſufficiens; fruſtra igitur homo ſibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votum inducit nouum vinculum ſupra vinculum præcepti; ergo etiam inducet nouum vinculum obligationi prioris voti: & ita ſi homo centies idem voueat, centuplici obligatione tenebitur, & violando votum centuplum peccabit; quod eſt abſurdum. Hæc ſententia à quibuſdam tribuitur Gerſoni, & Tabienæ in Summa v. Votum.

Opera præcepti laudabiliter voueri.

47 Sed contrarium eſt omnino certum, nempe laudabiliter poſſe voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel poſitiuo aſtringimur, & per tale votum nouum vinculum induci. Colligitur ex D.Thoma quæſt.88.art.2.vbi dicit, *ea opera ſine quibus ſalutem conſequi non poſſumus, cadere ſub votum quatenus voluntariè fiunt.* Idem expreſsè docet Durandus in 4.diſt.38.quæſt.1.numero 6.vbi ſic ait, *bonum neceſſarium ad quod obligamur ex alterius authoritate, non pertinet propriè ad votum, cuius obligatio eſt ex mera voluntate. Veruntamen quia ad idem poteſt obligari pluribus obligationibus, ideo nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per preceptum ex alterius authoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. vnde firmiter tenendum eſt quòd vouens continentiam & committens fornicationem peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti.* Idem tenet Richardus ſuprà & cæteri DD. Probari poteſt Primò, Gen. 28. vbi Iacob vouit votum Domino, ſe illum ſolum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; id enim ſignificant verba illa, *erit mihi Dominus in Deum.* Secundò, Ex perpetuo vſu Eccleſiæ: vbi non ſolùm vouetur abſtinentia à nuptijs, quæ non eſt præcepta; ſed etiam abſtinentia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus eſt præcepta. Tertiò, Iuramento poſſumus nouum vinculum inducere ad ſeruanda ea, ad quæ aliàs tenebamur: cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, poſſum me rurſus illi ad idem promiſſione obſtringere: ergo ſimiliter poſſum in ijs, quæ Deo debemus. Denique opera præcepta ſunt Deo gratiſſima: ergo poſſunt illi promitti, & hæc promiſſio nouum vinculum adferet. ſicut enim creditor pluribus titulis poteſt idem exigere à debitore; ita debitor poteſt ſe pluribus nominibus ad idem obſtringere.

Ad rationes.

48 Ad primum Reſpondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quaſi eo ſignificetur promiſſio rei liberæ, quam aliàs non tenemur præſtare: concedunt tamen induci nouam obligationem; & rem præceptam cadere ſub votum, ſi conſideretur non vt eſt iam debita, ſed vt eſt in noſtra poteſtate eam facere vel omittere.

Ad ſecundum: D.Thomas ſolùm vult dicere promiſſionem illam, quæ fit in baptiſmo eſſe analogicè votum. nam ipſius ſententia poſſe rem præceptam abſolutè ſub verum votum cadere, patet art.2.

Ad tertium: Etſi obligatio præcepti ſit abſolutè ſufficiens ad nos inducendos in eius obſequium; ſæpe tamen expedit vinculum voti ſuperinduci; tum vt languidam voluntatem noſtram magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus, tum vt plus mereamur, dum duplici de cauſa facimus, duplicemque virtutis ratione intuemur.

Duplex obligatio eiuſdem ſpeciei.

Ad quartum Reſponderi poteſt Primò, Si is, qui ſecundò idem vouet, intendat ſe nouo modo obſtringere, concedi poteſt fore nouam obligationem, etſi eiuſdem ſpeciei; vel certè priorem intra eandem ſpeciem auctum iri: ſicque futurum vt duplum peccet, ſi violet. Vnde probabile eſt Religioſum ſacerdotem, ſi peccet contra votum caſtitatis, duplicem malitiam contra votum committere. Si tamen non intendat ſibi nouam obligationem inducere, ſed ſolùm renouare priorem, ad excitandum ſpiritum, ſic non inducetur noua obligatio, nec creſcet prior intra eandem ſpeciem; quia votum non operatur vltra intentionem vouentis.

Quando cẽſetur eſſe duplex obligatio.

Reſpondeo Secundò, Eſſe diſparem rationem: aliud enim eſt vinculum præcepti aliud voti, & diuerſa ratione vtrumque nititur: ſicut aliud eſt eſſe debitorem ex præcepto Iudicis, aliud ex propria promiſſione, vel ſtipulatione. vnde obligationi præcepti facilè noua obligatio ex voto ſuperuenire poteſt.

Cùm autem aliquid ex promiſſione cuipiam eſt debitum, ſi idem ſecundò illi promittatur, non naſcitur nouum vinculum, aut nouum Ius; ſicut neque cùm idem ſecundò alicui donatur vel venditur; nam primus actus omnem effectum, quem habere poteſt, iam poſuit: ac proinde ſecundus non poteſt aliquid noui cauſare; ſed ſolùm confirmat & approbat obligationem & Ius inductum per priorem. Vnde ſequitur non eſſe duplex peccatum, neque ita augeri intra eandem ſpeciem vt æquiualeat duabus voti violationibus. vide infrà lib.4. cap.3. dubit.12.

Ex dictis patet, omnia ea ſub votum cadere, quæ gratiora ſunt Deo, quàm ipſorum oppoſita; qualia ſunt omnia opera conſilij; ſiue conſiſtant in actione poſitiua, ſiue in omiſſione aliqua. Similiter opera omnia præceptorum; quanquam hæc non dicantur ita propriè materia voti, ſicut ea, quæ ſunt conſilij. 49

Quæ cadant ſub votum.

DVBITATIO VI.

Vtrum ſit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum ſit bonum. D.Thomas art.4.5.6.

Sententia hæreticorum.

HÆretici huius temporis docent non eſſe bonum, ſed impium vouere Deo, cum opinione cultus, aliquid quod non ſit præceptum; poſſe tamen tale quid voueri ob alium finem; v. g. ad vitandum aliquod peccatum vel moleſtiam, vel ad alia vitæ negotia. Ratio illorum eſt, quia nihil vſurpandum ad cultum, niſi quod Deus præceperit: alioquin committetur ἐθεολοθρησκεία, id eſt, voluntarius cultus & ſuperititio; quam reprehendit Apoſtolus ad Coloſſ.2.v.vltimo. Ita Caluinus libro 4. Inſtit. capitulo 13. numero 1. 2. 3. & ſequentibus, & Lutherus de libertate chriſtiana, &c. Vnde inferunt vota Religioſorum impia eſſe & irrita: & SS. Franciſcum, Dominicum, Bernardum, damnatos eſſe; niſi fortè commoditatis cauſa, nempe vt liberari eſſent ab vxoris, filiorum, & rerum temporalium moleſtijs, non autem ſtudio cultus, & ſic placandi Deo, ea vota ſuſceperint. Sed eſt ſtolidus error. Vnde 50

Dico

51 Dico Primò, Fide tenendum eſt bonuum eſſe vouere Deo etiam opus non præceptum, animo deferendi cultum, & illi placendi. Probatur Primò, Ex ſcripturis, quæ ad hoc hortantur, Pſa. 75. *Vouete & reddite Domino Deo veſtra oẽs, qui in circuitu eius affertis munera: terribili, & ei, qui aufert ſpiritum Principum, &c.* vbi etiam ponitur cauſa cur ei meritò vouere & vota reddere debeamus, nempe quia *terribilis* eſt, & vitæ necisque in omnes ſummum Ius habet: Iſaiæ 19. Cognoſcent Ægyptij, (id eſt, gentes conuerſæ) Dominum & colent eum in hoſtijs & in muneribus, & vota vouebunt Domino, & ſoluent. Secundò, Probatur, quia contraditionem implicat, fieri votum, & non animo colendi, ſaltem implicitè: cùm votum intrinſecè ſit quidã Dei cultus; nulla enim Deo fit promiſſio vel oblatio cauſa leuandæ inopiæ, vel vtilitatis conferendæ, ſed ſolùm cauſa honorandi, & gratum deferendi obſequium, vt vſus omnium gentium teſtatur. Tertiò, Si ob aliam cauſam fieri poteſt, cur non etiam vt Deus honoretur, vtque Deo per hoc placeamus? nam & Apoſtolus hortatur vt omnia ad Dei gloriam faciamus; & ex ſcripturis conſtat vota Deo placere: cur ergo non poſſimus ea facere animo cultus, id eſt, vt Deo per hoc placeamus, vt ei gratum obſequium deferamus? ſic enim ipſi cultum interpretantur. Quartò, Ratio naturalis dictat bonum eſſe, numini vota facere, illudq; ſic honorari. vnde omnes gentes dijs ſuis vota faciunt, & ſoluunt; putanque ſe hoc modo illos colere; & ſi ea non impleuerint, grauiter in illos delinquere.

Vouere animo cultus.

52 Dico Secundò, Fide unoque tenendum, non ſolùm bonum eſſe vouere ſed etiam vota animo colendi ſoluere. Probatur Primò, Ex ſcripturis allatis, vbi dicitur *Vouete & reddite: vouebunt & ſoluent:* & Deuter. 23. *Si votum voueris, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. ſi nolueris polliceri abſque peccato eris.* vbi apertè loquitur de voto rei liberæ non præceptæ. Secundò, Quia eiuſdem virtutis eſt vouere & votum reddere; etſi enim promittere homini, & promiſſa ſoluere, non ſint eiuſdem virtutis, cùm illud ſit liberalitatis, hoc fidelitatis; tamen promittere Deo & promiſſa ſoluere ad eandem virtutem religionis pertinet vtroque enim actu Deum honoramus, & bonorum noſtrorum authorem profitemur; quamuis vouere ſit volũtatis, ſoluere neceſſitatis. Tertiò, Facere aliquid vt Deo ſeruemus fidem datam, eſt cultus Dei, & bonum: ſed facere ex voto eſt fatere vt Deo ſeruetur fides, ergo facere ex voto eſt epltus Dei & bonum. Quartò, Omne opus bonum factum vt Deo placeamus, eſt cultus quidam Dei, iuxta modum loquendi ſcripturæ: nam viſitare viduas & pupillos, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo (vbi omnes virtutes continentur) eſt vera religio apud Deum, Iacobi. 1. Beneficẽtia & eleemoſyna vocatur hoſtia Deo acceptabilis, Ad Philippen. 4. & ad Hebræ. 13. Ieiunium & obſecrationes vocantur ſeruitus & latria Lucæ 2. Caſtitas & corporis caſtigatio hoſtia ſancta, rationabile obſequium, ſeu rationalis latria, ad Rom. 12. atqui laudabile eſt hæc facere etiam dum non ſunt præcepta; ergo poſſumus Deo cultum exhibere etiam quando non præcipit. Quintò, Iacob vouit Deo decimas quas ipſe non præceperat, Geneſ. 28. nec dubium quin etiam ſoluerit. Dauid vouit ædificare templum, Pſalm. 131. Denique vota omnia, de quibus agitur Leuit. 27. Deuteron. 12. 23. & alibi, ſunt de rebus non præceptis. Imò res præcepta non poteſt cadere ſub votum, niſi quatenus conſideratur vt ſubeſt noſtræ libertati, vt infrà oſtendetur. Sexto, Vouere Idolo & ſoluere eſt idololatria: ergo vouere Deo & ſoluere eſt cultus Dei.

Soluere votum animo cultus.

Promittere & promiſſa ſoluere, an eiuſdem virtutis.

Cultus Dei quid.

Ad rationem hæreticorum Reſpondeo, Abſurdum eſſe nihil poſſe vſurpari ad colẽdum Deũ, niſi quod eſt præceptum: contrarium enim conſtat exemplis ſcripturæ, & aperta ratione. Omne enim opus bonum fieri poteſt in honorem Dei. imò quò aliquid minùs eſt debitum, eò magis idoneum vt offeratur Deo, iuxta illud, voluntariè ſacrificabo tibi. Neq; illud eſt ἐθελοθρησκεία, de qua Apoſtolus; quia non quiuis cultus voluntariè aſſũptus vocatur ab Apoſtolo ἐθελοθρησκεία: ſed is tantum qui ſola inuentione humana conſtat. quod fieri poteſt dupliciter; vel enim defertur numini falſo, & ab hominibus inuento, qualis eſt cultus Angelorum, quem Platonici & Simon Magus eis deferebant, de quo ibi agit Apoſtolus, vt plerique interpretantur; vel exhibetur Deo vero; ſed non eſt idonea cultus materiæ; vt ſi quis abſtineat à cibis, quòd putet eos natura ſua, vel legis veteris decreto, etiam in nouo teſtamento immundos: vel ponat vim in re aliqua vel circumſtantia in qua non ponenda, vt in numero, in ſitu, in colore, &c.

Ad argumẽtũ hæreticorum.

Dico Tertiò, Facere aliquid ex voto non ſolum eſt bonum, ſed etiam meliùs quàm illud idem facere ſine voto. eſt fide tenendum. Probatur Primò, Quia ſcriptura hortatur ad vouendum; quod non faceret, niſi opus ex voto præſtitum eſſet Deo gratius. Secundò, Quando opus aliàs bonum fit ex voto, habet duplicem laudem; tum quia per ſe & ſecundum ſuam ſpeciẽ bonum eſt, vt dare eleemoſynam, ieiunare: tum quia fit ex affectu religionis in Deum, ſeu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò, Qui vouet, & votum ſoluit, non ſolùm offert Deo bonum opus, ſed etiam boni operis facultatem; nam priuat ſe facultate illius omittendi. Vnde ſimilis eſt illi, qui donat non ſolùm fructus arboris, ſed etiam ipſam arborem, vt ait Anſelmus lib. de ſimilitudinibus capitu. 84. qui autem ſolum opus præſtat abſque voto, non dat Deo operis illius facultatem. Quartò, Qui facit ex voto, operatur ex propoſito firmiore, magiſque immutabili: hoc autem eſt melius vide D. Thomam art. 6. 53

Opus ex voto eſt melius, quã ſine voto.

Dices Primò, Quod fit ex neceſſitate minus gratum eſt Deo quàm quod liberè: id autem quod fit ex voto, fit ex neceſſitate: ergo quod fit ex voto minùs eſt gratum Deo, quàm quod ſine voto. Maior probatur 2. ad Cor. 9. Non ex triſtitia aut neceſſitate; hilarem enim datorem diligit Deus. Minor patet, tum quia votum inducit uinculum; tum quia Apoſtulus votum vocat laqueo, primo ad Corinthio ſeptimo. Non vt laqueum vobis injiciam; quaſi dicat, hortor ad continentiam, non ad votum, ne ſit vobis in laqueum. 54

Obiectiones.

Reſpondeo, Tribus modis dicitur aliquid fieri ex neceſſitate. Primò, Quia fit ex abſoluta determinatione ad vnum: quomodo beſtiæ ex neceſſitate operantur; & homo iuxta hæreticos ex neceſſitate agit quicquid agit, quia ad omnia & ſingula motione diuina impellitur, ita vt reſiſtere nequeat, vt docet Caluinus lib. 1. Inſt. c. 18. §. 1. & 2. Secũdò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur

Ex neceſſitate fieri tripliciter dicitur.

tur

tur autem ex *coactione* fieri, quod fit repugnante voluntate; nollet enim voluntas, niſi timor alicuius mali, aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum ſit temporale, an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione, (ſiue ea proueniat ex præcepto, ſiue ex voto, ſiue aliunde) abſque vllo affectu repugnante.

Quod fit ex neceſſitate primo modo, non eſt laudabile aut meritorium; quia non eſt noſtri arbitrij, ſed eius, qui determinationem illam impreſſit. Vnde ſi Deus hominem ad omnia opera ſua prędeterminaret, nullum eſſet meritum, nullum demeritum. fieri tamen poteſt vt id, quod fit ex huiuſmodi neceſſitate ſit maximum bonum; non quidem bonum morale, meritorium, laudabile; ſed honorabile & diuinum; vt patet in viſione & amore beatifico, in productione Filij & Spiritus Sancti.

Quod fit coactè & timore ſeruili non eſt malum.

Quod ſecundo modo fit ex neceſſitate, etiam non eſt meritorium: quia non fit ex affectu honeſti, ſed timore incommodi temporalis: & conſequenter ex affectu commodi temporalis, vt opum, honoris, ſanitatis. non eſt tamen quod ſic agitur malum; etſi affectus ille non faciendi, qui coniungitur, malus eſſe poſsit; vt quando opus eſt præceptum: quia affectus ille, quo nollet facere, niſi cogeretur, non influit in opus, ſed ſolùm eſt quid comitans per accidens. Vnde etiam timor ſeruilis, & id, quod fit ex tali timore, malum non eſt: licet ſeruilitas eius, quæ in affectu illo coniuncto conſiſtit, mala ſit.

Tertius modus non repugnat bonitati operis aut merito, vel laudi eius: imò quò plures ſunt tales neceſsitates ex quibus opus agitur, eò eſt laudabilius & melius; modò non adſit affectus operi repugnans, nimirum quo nolles opus, niſi obligareris. Ratio eſt, quia quo plures ſpectantur obligationes, eo plures ſunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur; ſicque opus externum affectu omnium illarum virtutum informatur.

Applicatur diſtinctio.

Ex dictis patet Reſponſio. Ad maiorem igitur dicendum; Id, quod fit ex neceſsitate coactionis eſſe minus gratum Deo; (vt rectè D. Thomas ar. 6. ad 1.) quia fit repugnante affectu. & de tali neceſsitate loquitur Apoſtolus, cum ait, *non ex triſtitia*; triſtitia enim naſcitur cum aliquid fit affectu repugnante. *aut ex neceſſitate*, id eſt non quaſi coacti imperio aut timore dedecoris, repugnante voluntate. Et ad Philemonem; *ne velut ex neceſſitate bonum tuum ſit, ſed voluntarium*, id eſt, non coactum repugnante voluntate, ſed ex proprio affectu: at quod fit ex voto non fit ex tali neceſsitate, ſed ex neceſsitate obligationis, non inuiſa, ſed amata, cui non repugnet affectus, ſed ſponte conſentiat: qui modus operādi eſt Deo gratior; quia ex affectu plurimum virtutū. vt ſi des eleemoſynā nō ſolū affectu miſericordiæ, quia pauper eget: ſed etiā affectu religionis, quia Deo id promiſiſti: & affectu charitatis, quia Deo id placet. Vnde etiam melius eſt cæteris paribus facere opus bonum ex præcepto, quàm ſuo arbitrio abſque præcepto. qui enim ieiunat ex præcepto. facit ex affectu temperantiæ, & obedientiæ, qui ſine præcepto: temperantiæ tantum. Hinc patet ad minorem: etſi enim votum inducat vinculum, tamen hoc eſt voluntarium, & neceſſitas amabilis, vtpote ſponte ſuſcepta. Neque Apoſtolus 1. ad Corinth. 7. votum vocat *laqueum*, ſed præceptum inuitis impoſitum. quamuis votum etiam

Quo mō opus ex præcepto ſit melius.

poſsit dici *laqueus* ijs, qui inuiti vouent, & qui poſt vota tepeſcunt, & retro reſpiciunt: ſed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei ſunt peccatoribus.

Petes, Quid ſi quis repugnante affectu faciat opus ex voto? 55

Implēs votum affectu repugnante.

Reſpondeo, Id poſſe fieri multis modis. Vel enim diſplicet opus ſecundum ſe; vt quia aſperum, moleſtum, verecundum; tamen quia vouit vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius eſt quàm ſine voto. melius enim eſt ieiunare affectu religionis, quam affectu temperantiæ, vt rectè D. Dhomas ad 2. Sic Religioſi facientes ex voto id, quod aliàs nollent facere, plus merentur quàm illi, qui id faciunt ſponte ſua.

Vel diſplicet etiam votum, ita vt homo vellet ſe non vouiſſe, tamen quia vouit, vult facere, vt voto ſuo ſatisfaciat. & ſic quoque melius eſt facere ex voto: nam diſplicentia illo non influit in opus, ſed ſolum comitatur, nec eſt per ſe peccatum, quia poteſt interdum ſubeſſe iuſta ratio dolendi de voto. Quòd ſi iuſta ratio non ſubſit, eſt quidem peccatum, (quia eſt quedam in Deū ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratiæ maximæ eſſent agendæ) non tamen eſt peccatum mortiferum, modo propoſitum exequendi perſeueret.

Vel ita diſplicet votum, vt non ſit ei curæ facere ex affectu voti, facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendat. & hoc quoque modo opus factum ex voto poteſt eſſe melius, quā idem opus factum ſponte ex affectu ſuæ virtutis: quia timor peccati, vt offendit Deum, eſt actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantummodo timore damnationis, alias non facturus. hoc modo opus non eſt melius; quia ex timore ſeruili; tamen non eſt malum: quia talis timor ex virtute fidei & ſpei excitatur. affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem ſeruare votum. niſi metuerem damnari, eſt peccatum; quia eſt affectus & amor eius, quod per ſe malum eſt, & contemptus iuſtitiæ & rectitudinis; imò continet implicitè quendam contemptum Dei & diuinæ amicitiæ. ſecus de illo affectu, Nollem facere niſi omiſſio eſſet peccatum, vel diſpliceret Deo.

Dices, Melius eſt aliquid donare gratis, quā ex obligatione; ergo melius eſt facere ſine voto. 56

Obiectio.

Reſpōdeo Primò, Si illa obligatio orta ſit ex liberali promiſſione; quod ex ea datur, etiā gratis datur: non enim obligatio, quæ naſcitur ex promiſſione liberali repugnat liberalitati; ſed eſt eius effectus.

Reſp. Obligatio ex promiſſione nō repugnat liberalitati.

Secundo, Etſi hominibus gratius ſit vt aliquid ipſis detur gratis, quàm vt detur ex obligatione (quia cum gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari) Deo tamen non eſt ſemper gratius: quia non quærit lucrum ex operibus noſtris: ſed id ſemper eſt ei gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

DVB-

DVBITATIO VII.

Quale peccatum ſit violare votum. D.Tho.ar.3.

57 RESpondeo, Ex genere ſuo eſſe peccatum mortale; quia eſt contra reuerentiam Deo debitam, & notabilem quendam contemptum & vilipenſionem Dei continere videtur: ſicut qui fidem homini datam violat, cenſetur illum parui æſtimare. ſi enim illum magni æſtimaret, commoueretur ipſius reuerentia, ne fidem ipſi datam auſit fallere. fieri tamen poteſt vt ex paruitate materiæ, vel defectu animaduerſionis ſit veniale; ſicut in cæteris peccatorum generibus accidit: vt ſi vouiſti recitare pſalterium, & omittas paucos verſiculos: & in hoc conſentiunt Doctores.

Poteſt eſſe veniale ratione paruitatis materiæ & defectu conſiderationis.

58 Sed difficultas eſt, Vtrum violatio voti ſit aliquando venialis ratione tenuitatis materiæ, quando totum violatur. vt ſi voueris ſalutationem Angelicam, & poſtea omittas. Caietanus quæſt.89. de iuramento artic.7. & Angelus, Votum 3. §. vltimo, exiſtimant ſemper eſſe mortale, quando id, quod omittitur, eſt tota materia voti vel iuramenti.

Si tota materia ſit tenuis.

Sed etſi hæc ſententia ſit probabilis; Contrarium tamen eſt probabilius, nempe eſſe ſolùm veniale, quando materia eſt valde exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauarrus cap.12. num.40. Sotus l.8. quæſt.1. art.7. vbi acriter hoc tuetur. Probatur Primò, Quia etſi bona cogitatio, breuisque precatio ſit res magni meriti; tamen ad vouendum, & inter ea, quæ voueri ſolent, cenſetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea, quæ homini debentur ex iuſtitia, datur materia magna & parua; cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In cæteris peccatis contra virtutes, quæ nõ verſantur immediatè circa Deum, inuenitur materia magna & parua; eſt enim ſuperſtitio magna & parua, omiſſio orationis magna & parua: item in decimis, & oblationibus fraudatio magna & parua: in voluptatibus prohibitis, magna & parua. cur non etiam in peccatis contra votum. Idem cenſendum de iuramento promiſſorio.

Probabilius eſſe veniale.

59 Dices Primò, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, cenſendum eſt parui momenti, cum vitam æternam promereatur: ergo ratione paruitatis materiæ non excuſatur.

Obiectio 1.

Reſp. Reſpondeo, Etſi non ſit abſolutè parui momenti reſpectu meriti, tamen ad vouendum, (id eſt, in ordine ad votum, & honorem Dei) paruum cenſetur. alioquin etiam mortale eſſet omittere aliquot verſiculos, dum ſunt pars materiæ votæ: nam recitatio illorum tanquam partis materiæ, eſt tam meritoria, quàm recitatio illorum vt ſunt tota materia; nec minus Deum honorat, ſi pari affectu fiat.

Obiectio 2. Dices Secundò, Quando verſiculi illi ſunt pars materiæ, ſi omittantur, nondum violatur votum, quod per ſe primò reſpicit totam materiam; (verbi gratia cum vouiſti legere pſalterium) ſed tantummodo cum quadam imperfectione ſoluitur: dum autem ſunt tota materia, violatur totum votum. ergo eſt diſpar ratio; nam totius voti violatio videtur eſſe magna irreuerentia.

Reſp. Reſpondeo non eſſe diſparitatem notabilẽ. ideo enim omittere iſtos verſiculos eſt veniale; quia violatur votum in re parua, ſiue illa res parua ſit tota materia, ſiue pars: hoc enim non facit illam ſtrictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia ſi quis promiſerit 10. & non ſoluat niſi nouem, violat promiſsum in vno, & hęc violatio cenſetur eſse in re parua; cur nõ etiam cenſeatur eſse parua ſi non ſoluat, quando tantum illud vnum promiſerat? Nec refert quòd ille dicatur ſoluere votum; hic verò nullo modo: quia ille ita ſoluit, vt etiam ex parte violet, quæ pars tanti eſt, quanti tota materia alterius. Nec obſtat quod illa pars non fuerit per ſe primò vota; quia ſufficit illam verè votam eſse in toto. parum enim intereſt an aliquid ſit promiſsum per ſe & ſolitariè, an cum multis alijs; quia nõ ideo plus vel minus eſt debitum, vt ex communi hominum ſenſu conſtat.

Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, ſi ſit tota materia confeſſionis, eſt peccatum mortale; non autem ſi ſolum ſit pars materiæ, vt communiter Doctores docent: ergo ſimiliter quando aliquid eſt tota materia voti; ſi violetur erit peccatum mortale. 60

Obiectio 3. Mendaciũ de peccato veniali in cõfeſſione.

Reſpondeo eſse diſparem rationem. ideo enim tale mendacium eſt peccatum mortiferum quando eſt tota materia confeſſionis, quia reddit irritum ſacramentum, quod eſt peculiare opus ſacerdotij Chriſti, ab illo ſingularem ſanctitatem habens. votum autem non eſt functio ſacerdotij Chriſti, nec vllam ſanctitatem habet, niſi à vouente. nec redditur irritum, cum iam præterierit; ſed ſolum agitur contra obligationem eius remanentem; idque ſolum in re parua.

Reſp.

Dices Quartò, Lege diuina tenemur ſoluere vota: ſed violatio legis diuinæ eſt peccatum mortale. 61

Obiectio 4.

Reſpondeo, Violatio legis diuinæ in re magna eſt peccatum mortale, non autem in re parua: nam lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi ſit, concupiſcere; tamen contrarium facere in re parua non eſt peccatum mortale.

Reſp. Violatio legis diuinæ in re parua.

DVBITATIO VIII.

Vtrum votum alterius poſſit alterum obſtringere, vt parentis, filium; teſtaris, hæredem; deceſſoris, ſucceſſorem.

VT reſpondeatur huic dubitationi, adhibẽda eſt diſtinctio votorum in perſonale, reale, & mixtum; de qua ſuprà dubita. 4. Qua poſita,

Dico Primò, Si votum ſit *perſonale*, non obligat niſi perſonam vouentis. tale eſt votum ieiunij, peregrinationis, militiæ ſacræ, ingrediendæ Religionis, & ſimilia. Ratio eſt, quia hæc vota ſolum ſunt de actionibus perſonalibus, quę à ſola perſona vouentis ſunt exequendæ. hæ enim ſolæ promittũtur, nulla autem res externa: ergo non pertinent ad perſonam hęredis. itaque ſi huiuſmodi votis nondum ſolutis vouens deceſſerit, non tenetur hæres. 62

Vota perſonalia.

Sed difficultas eſt de parentibus, Vtrum illi voto ſuo non poſſint obligare filios. Videntur poſse; nam multis Canonibus habetur filiũ, qui à parẽte in infantia ſua Monaſterio dicatus fuerit, non poſse, cum ad pubertatem venerit, egredi. Ita habetur 20.q.1.cap. Monachum, ex Concilio

An parentes obligent filios.

cilio Toletano quarto capitu. 48. *Monachum aut paterna deuotio, aut propria profeſſio facit. quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum; & omnes ad ſeculum interdicimus regreſſus*. Idem habetur expreſsè capitulo. Addidiſtis, & capitulo. Quicunque, & capitulo. Quem progenitores, ibidem.

63 *Reſp.* Reſpondeo, Nec votum, nec obligationem parentis poſſe obligare filium impuberem ad Religionis ingreſſum, vel permanſionem in ea, niſi filius cùm ad annos diſcretionis peruenerit, conſenſerit, & factum parentis ratum habuerit. Ita Gloſſa in capitulo. Addidiſtis, vbi ſic ait. *Intelligas hæc tria capit. de illis, qui poſt ætatem adultam conſenſum accommodarunt*. vnde patet reſponſio ad prædictos Canones. & habetur expreſsè capitulo. Cùm ſimus, de Regularibus, quod eſt Cæleſtini III. & capitulo. Illud autem, 20. quæſt. 1. quod eſt Marcelli. Colligitur etiam capitu. Puellæ, & capitu. Sicut, ibidem. Confirmatur ex Concilio Tridentin. ſeſſ. 25. capitulo 17. de Regularibus, vbi ſtatuit vt profeſſio virginum liberrima ſit capitu. 18. excommunicat eos, qui aliquo modo virgines vel alias fœminas ad ingrediendum Monaſterium, ad habitum, vel profeſſionem cogunt, &c. Ratio eſt Primò, Quia nemo poteſt vouere aut promittere alteri, niſi quod habet in ſua poteſtate: atqui arbitrium & actiones filij non ſunt in poteſtate parentis. Vnde parens non poteſt aliud vouere, quàm ſe curaturum vt educetur dum adhuc impuber eſt, in Monaſterio; & quantum in ſe eſt inducturum ad Religionem amplectendam: quandocunq; enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere non poteſt, nõ cenſetur aliud promittere, quam ſe quantum poterit, inducturum alterum vt faciat; omnes Iuriſperiti docent, & colligitur L. Stipulatio iſta, ff. de verb. obligat. & Inſtit. de ſimilibus ſtipul. §. Si quis alium.

Deinde in his, quæ ad ſtatum vitæ pertinent, quiſque eſt ſui iuris, nec poteſt ad ea niſi ſuo conſenſu obligari; vt patet in matrimonio, ſacerdotio, cælibatu, &cæt. tantum enim onus, quod perpetuò homini adhæret, & in negotio ſalutis tantum in vtramque partem momenti habet, non ex alieno arbitrio pendere, ſed ſponte ſuſcipi debet: ergo idem dicendum de ſtatu Religionis. Denique quia Chriſtus Dominus conſilia ſua voluit eſſe libera, idque tum propter illorum excellentiam; tum quia non ſunt neceſſaria ad ſalutem. Vnde nulla poteſtas humana poteſt ad ea obligare. Itaque Religio duplici nomine libertatem poſtulat, nimirum quia & ad totius vitæ ſtatum pertinet; & quia eſt bonum ſupernaturale conſilia Chriſti complectens.

Quæ parẽs poſſit præcipere. Nec obſtat, quòd parens poſſit quædam filio præcipere: quia non poteſt præcipere ingreſſum Religionis, ſed ea tantùm, quæ ad domeſticam diſciplinam, & obſeruationem mãdatorum Dei pertinent. Deinde etſi ad hæc poſſit filium obligare præcepto, non tamen voto.

64 *Si occurrat impedimentum.* Petes, Quid ſi voto perſonali implendo occurrat impedimentum; tenebiturne vouens per alium implere?

Reſpondeo, Non tenebitur. quia ſola ipſius perſona obligabatur; quæ iam per impedimentum excuſatur. quòd ſi per aliũ fecerit non, ideo liber erit ceſſante impedimento; niſi commutetur votum. Excipe, niſi dum voueret, intendiſſet ſe obligare ad implendum per alium, in euentum, quo per ſe non poſſet; tunc enim teneretur id curare; & ſic liberaretur.

Dico Secundò, Si votum ſit *reale*, niſi ante mortem perſolutum fuerit, obligat hæredem. 65 *Si reale?* colligitur ex cap. Si hæredes, de teſtamentis; vbi dicitur, *hæredes qui iuſſa teſtatoris non impleuerint, eſſe interdicendos hæreditate*. talia enim vota inter iuſſa ipſius cenſenda ſunt. Idem patet ex L. 2. ff. de pollicitationibus, vbi dicitur, *ſi decimam quis bonorum vouit, decima non priùs in bonis deſijt eſſe, quàm fuerit ſeparata, & ſi fortè qui decimam vouit, deceſſerit ante ſepoſitionem, hæres ipſius hæreditario nomine obſtrictus eſt decimæ: voti enim obligationem ad hæredem tranſire conſtat*. Idem docent communiter DD. vide Sylueſtrum v. Votum 2. q. 11. Ratio eſt, quia ſicut hæres ſuccedit in bonis, & in actionibus ac Iuribus defuncti; ita etiam in oneribus, quæ hæreditatem attingunt, etiamſi nulla res per ſe ſit obligata. Vnde ſicut ea, quæ teſtator promiſit homini, tenetur ſoluere; ita etiam quæ promiſit Deo.

Idem dicendum videtur, ſi defunctus vouerat aliquam peregrinationem, vel militiam ſacram, ea intentione, vt ſi per ſe non poſſet exequi, per alium curaret: tunc enim ſub conditione videtur tacitè vouiſſe ſe daturum ſumptus ad hæc præſtanda; & proinde feciſſe votum reale; quare tenebitur hæres; quod eſt notandum. *Votum peregrinationis.*

Simile eſt, ſi quis vouit ædificare Monaſterium, vel aliam piam fundationem inſtituere. Ita docet Abulenſis quæſt. 98. in cap. 30. Numerorum.

Petes, Quid ſi hæres non curet fieri, peccabitne contra votum? 66 *Si hæres negligat.*

Reſpondeo, Non peccabit propriè contra votum, nec erit voti violator; quia ipſe nihil vouit, aut promiſit Deo; (ſicut hæres, qui tenetur promiſſione teſtatoris iuramento confirmata, non tenetur vinculo iuramenti) ſed partim contra obligationem, qua defuncto obſtringitur ratione hæreditatis acceptæ, ſeu taciti pacti, quo eo ipſo, quo hæreditatem adit, acceptat onera defuncti: partim contra religionem, quia non ſoluit quod Deo debet. etſi enim Deo non promiſerit; tamen factus eſt Deo debitor, ſuſcipiendo in ſe obligationem alterius Deo debentis. Sicut is, qui promittit ſe votum viuentis impleturum accepta mercede; ſi fallat, & ipſi & Deo iniuriam facit.

Dico Tertiò, Si votum ſit *mixtum*, partim obligat, partim non obligat hæredem: obligat quà reale, non obligat quà perſonale. vt ſi vouiſti peregrinationem Lauretanam, & offerre ibidem calicem; hæres tuus tenetur mittere calicem; non autem curare peregrinationem. 67 *Si mixtum.*

Petes, An teneatur ſumptus itineris in pios vſus conferre? *Sumptus itineris.*

Reſpondeo non teneri: quia ſunt acceſſorij voto perſonali; non enim ſub illud cadunt, niſi indirectè, & vt neceſſarij ad expletionem voti perſonalis: illo igitur euaneſcente deſinunt deberi. ſecus ſi ille vouendo intendiſſet vt per alium expleretur. Horum tamen habenda ratio in commutatione votorum, teſte Nauarro cap. 12. num. 77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis, de voto. hoc tamen non videtur abſolutè neceſſarium, ſed decens.

DVBITATIO VIIII.

Quot modis poſſit quis voto ſolui.

68 Reſpondeo, Quinque modis, vt colligitur ex DD. vide Syluestrum, Votum 4. qu. 1. Nau. c. 12. n. 63. Primò, Deſitione materię. Secundò, Abſentia conditionis. Tertiò, Irritatione. Quartò, Commutatione. Quintò, Diſpenſatione ſeu abſolutione.

Quinque modis obligatio voti tollitur.

Deſitione materiæ ſoluitur, ſi id, quod ante erat legitima materia, deſinat eſſe materia voti, vel abſolutè, vel reſpectu vouentis. vt ſi ſiat impoſſibilis, ſi mala, ſi maioris boni impeditiua, ſi indifferens, ſi inutilis.

Deſitione conditionis; vt ſi votum factum ſit eueniente vel durante certa conditione & illa non eueniat, vel deſinat.

Irritatione, Quando materia, quam vouemus, ſubiecta eſt aliquo modo alienæ poteſtati, & ab eius cõſenſu dependens; talia enim habent hãc tacitam conditionem, Niſi Superior, ſeu ille, cuius intereſt, contradixerit.

Commutatione, Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quòd ſi obligatio voti perſonalis transferatur ad opus reale, vt ad eleemoſynam vel ædificationem loci pij, dicetur *redemptio*.

Diſpenſatione, Quando authoritate eccleſiaſtica quis omnino à voto abſoluitur. Differunt hi tres modi, quòd irritatio non requirat authoritatem eccleſiaſticam, commutatio verò & diſpẽſatio requirant.

DVBITATIO X.

Quorum vota poſſint irrita reddi, & à quibus.

69 Reſpondeo, Generatim omnia illorum vota irritari poſſe, qui alteri vel perfectè & in omnibus, vel ſaltem quoad materiam, quam vouerunt, ſubiecti ſunt. Ratio eſt, quia horum vota pendent à conſenſu alterius: ac proinde tacitam quandam conditionem, vel ex natura rei, vel ex iuris diſpoſitione includunt, nempe hanc, *Niſi ſuperior vel ille, cuius intereſt, contradixerit.* quare ſi ille intelligens votum, repugnauerit, ceſſabit obligatio.

Vnde ſequitur, ad irritationem non requiri cauſam, ſed ſufficere irritantis voluntatem, vt docent communiter DD.

An ſit peccatum.

Vtrum autem peccet qui ſine cauſa irritum fecerit, non ita conſtat. Certum videtur non peccare mortiferè. Imò per ſe non videtur vllũ peccatum; quia totum votum in ipſius arbitriũ collatum eſt; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique ſuo Iure vtitur, ſiue probet, ſiue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. art. 2. Syluester, Votum. 4. quæſt. 2. Angelus, Votum 2. num. 10.

70 Dices, Irritare votum alterius ſine cauſa, ſaltem eſt actus otioſus, quia caret fine honeſto: ergo eſt peccatum ſaltem veniale. Confirmatur Numer. 3. v. 16. vbi dicitur, *Sin autem contradixerit, poſtquam reſciuit, portabit ipſe iniquitatem eius.*

Reſponderi poteſt non eſſe propriè opus otioſum; quia non caret fine honeſto, eo tempore, quo tenetur illum habere. Ad Confir. dicetur, Ibi agi de marito, qui ſciens votum vxoris, diu diſſimulauit, & poſtea contradixit; cùm tamen ſtatim id facere debuiſſet: hic portabit iniquitatem vxoris, quia voti violatio materialis non imputabitur vxori, ſed marito; qui pro illa punietur, vel quia impediuit voti validi executionem: vel quia votum in irritum reuocauit quando id ei minimè licuit; etſi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamen non excuſari è peccato veniali, ſi abſque vlla cauſa ſolo arbitratu ſuo votum ſubditi in irritum reuocet. quia ſint cauſa bonum opus alterius impedire velle vituperabile eſt & malum. cùm enim alia cauſa non ſubeſt, videtur ex diſplicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

Notandum eſt, In particulari eſſe difficultatẽ de ſex generibus votorum; ſcilicet de votis *Religioſorum, Nouitiorum, Impuberum, Seruorum, Coniugum, Laicorum.*

Quod ad primum attinet, Suppono Religioſos validè & meritoriè poſſe multa vouere; nempe ea, quæ regulæ vel Superioris præcepto non repugnant: quia vouere per ſe eſt opus conſilij, & aliàs non eſt Religioſis prohibitum. vnde obligantur etiam antequam Superior conſentiat, aut reſciſcat, vt rectè Paldan. in 4. d. 38. quæſt. art. 2. Sylu. Votum 3. q. 3. Caieta. quæſt. 88. art. 8. Sotus l. 7. de Iuſtitia qu. 3. art. 1. Nau. cap. 12. nu. 67. & alij paſſim. 71

Vota Religioſorum.

Obligant ante conſenſum Prælati.

Dices, cap. Monacho, 20. q. 4. dicitur, *Monacho non licet vota vouere ſine conſenſu Abbatis ſui; ſi autem vouerit, frangendum erit.* Confirmatur, quia Monachus non habet propriam voluntatem, ſed eam tranſtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus diſt. 38. circa quartum principale qu. 1. Maior eadem diſtinct. qu. 4. & Angelus, Votum 2. §. 3. putant Monachum non poſſe vouere ſine Abbatis conſenſu, & ante illius conſenſum votum non habere vim. Sed quod diximus eſt verius;

Obiectio.

Opinio quorũdam.

Vnde Reſpõdeo, Canonem illum eſſe dubiæ authoritatis: non enim eſt alicuius Pontificis, aut Concilij: neque eſt S. Bablij magni; (etſi Gratianus id inſinuet) quia in toto Baſilio non eſt nomen Abbatis. Dicit tamen poteſt cum Gloſſa c. illud intelligendum de voto abſtinentiæ, quo ſcandalizantur cæteri.

Reſp.

Ad Confirmationem: Monachus non ita tranſtulit ſuam voluntatem in Superiorem, quin in multis, quæ Superior non vetuit, ſui ſit arbitrij.

Aduerte tamen, ſi voluiſti aliquid regulæ repugnans, (vt orare ea hora in templò, qua debes eſſe in cubiculo) non poſſe te votum exequi antequam Superior conſentiat, & in regula diſpenſet. vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim cenſeris te tacitè obligaſſe: alioquin fruſtra factum eſſet: quòd ſi ita illud voueris, vt clam Superiore intẽderis exequi, eſt irritum; quia materia prohibita. Si autem vouiſti aliquid, quod initio non erat prohibitum, poſtea tamen prohibetur non potes exequi eo tempore, quo durat prohibitio; ceſſante tamen prohibitione, rurſus teneris, & voti obligatio reuiuiſcit. quia non fuit irritatum à Superiore; (cũ ignarus voti, id non intenderit) ſed ſolùm conſopitum ob mutationem materiæ. 72 73

Si repugnet regulæ.

Si materia mutetur.

His poſitis, ſunt duæ ſententiæ DD. Prior eſt Caietani

Caiet. ſententia.

Caietani art.8.omnia vota Religioſorum à Prælato irritari poſſe,præter ea, quibus vouetur euitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi contra præceptum Dei; vt non mentiri,non peierare; & præter votum tranſeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritare nequeat, cauſa eſt, quia materia nullo modo eſt ei ſubiecta. neque enim poteſt præcipere contrarium, aut materiam reddere illicitam; neque poteſt aliquid imperare.quod executionem materiæ impediat. Hæc ſententia eſt valde probabilis.

Omnia à Prælato irritari poſſe, &c.

74 Altera eſt,Omnia abſolutè irritari poſſe à Prælato præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus, Votum 2.num.3.Syluester, Votum 4.q.2. Sotus ſuprà,Nauarr,num.65.& alij; eſtque ferè communis.

Hæc ſententia videtur verior, & colligitur ex D.Thoma ar.8.ad.3.vbi docet, *Nullum votum Religioſi eſſe firmum niſi de conſenſu Prælati*; etſi Caietanus id ſolùm intelligat de voto, quod fit de opere conſilij, non præcepti. Probatur, quia voluntas Religioſorum debet eſſe perfectè ſubiecta & dependens à voluntate Superioris in omnibus, quæ ad vitæ directionem pertinent; ergo etiam in nouis obligationibus ſuſcipiendis. Sed hæc ratio non videtur firma; ex ea enim ſequeretur Superiorem poſſe præcipere vel prohibere actus merè internos,quod tamen cōmuniter negatur. Vnde non puto id validè poſſe probari ex natura rei, ſiue profeſſionis, ſiue ſtatus religioſi; (nihil enim horum tantam ſubiectionem vel dependentiam voluntatis poſtulat) ſed cauſa referenda eſt in diſpoſitionem Iuris.ſicut enim ex diſpoſitione Iuris in omnibus votis impuberum eſt tacita conditio, *Si parens vel tutor non contradixerit*: ita in omnibus votis Religioſorum ex eiuſdem Iuris diſpoſitione videtur ineſſe hæc tacita conditio, *Niſi Prælatus contradixerit*. habet enim Eccleſia poteſtatem ita ſtatuendi in votis & iuramentis, quando iuſta cauſa ſubeſt: ſicut poteſtas ciuilis in contractibus poteſt præſcribere formulas,& opponere conditiones, quæ ſemper intelligi cenſeantur, etiamſi à contrahentibus additæ vel cogitatæ non fuerint.ſubeſt autem hic iuſta cauſa: quia vt meliùs Religioſi in via ſpirituali à ſuis Prælatis dirigantur,expedit vt in omnibus à directione ipſorum pendeant; nec poſſint ſe nouis obligationibus, etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus poſſit eas tollere. Simili modo,quia expediebat eos, qui nondum annos pubertatis impleuerunt, in omnibus dirigi à parentibus, vel ijs, qui ipſis loco parentum ſunt,(eò quod ſepe iudicium illius ætatis non ſit ſatis maturum)ſtatuit vt omnia illorum vota & iuramenta promiſſoria haberent tacitam conditionem, *Si parens non contradixerit*; vt infrà nu.78.dicetur.

Ratione tacitæ cōditionis.

Petes,Vnde conſtat Eccleſiam ita de votis Religioſorum ſtatuiſſe?

Reſpondeo id colligi ex vſu ipſo, & praxi recepta in Religionibus; quæ non poteſt aliunde quàm ex Eccleſiæ conceſſu prouenire.

Votum arctioris Religionis.

Excipitur tamen votum arctioris Religionis quia iura concedunt hunc tranſitum,etiam inuito Superiore;ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio conſtituere. Confirmatur, quia neque ratione materiæ ſubeſt hoc votum arbitrio Prælati, vt conſtat; neque ratione perſonæ, quando executio eſt facienda: quia tunc directio perſonæ non ampliùs ad Prælatum pertinet.

An poſt cōſenſum ſemel preſtitum.

Petes Secundò, Vtrum poſtquam Prælatus conſenſit in votum, poſſit illud irritum reddere? 75 Richardus diſtinct.38.circa 4.princip.quæſtio. 3.& quidam recentiores negant. Ratio ipſorum eſt, Primò, Quia poſtquam Prælatus conſenſit, non ampliùs votum eſt pendens,ſed tranſit in abſolutum: tacita enim conditio, quæ inerat voto, eſt impleta. ergo Prælatus nihil ampliùs habet quod circa illud agat. Secundò, Si ſubditus ex conſenſu Prælati aliquid homini promittat, non poteſt reuocari: ergo neque ſi Deo. Iuxta hanc ſententiam dicendum eſt, votum Prælato vetante & impediente ſolùm ſuſpendi donec impedimentum iſtud tollatur.

Contraria tamen ſententia eſt verior; quamuis ſi ſine iuſta cauſa id faciat, peccet. Ita Panormitanus in capitulo Chariſſimus, de conuerſione coniugatorum, Syluest. Votum 4. qu. 2.Caietan.artic. 8. Nauarr. nume. 61.Sotus l.7. quæſt.3.articu.1. Fumus v. Votum nume. 12.& alij.Probatur Primò,Ex D.Auguſtino quæſt.59. in Numeros,vbi apertè docet, Vxorem non teneri ampliùs voto, ſi vir contradixerit, etiamſi ante conceſſerat illud impleri. Loquitur autem D.Auguſtinus de votis ieiuniorum,& ſimilibus in quibus vir eſt caput mulieris: idem ergo dicendum de omnibus Superioribus. Secundò, Quia Superior per conſenſum priorem nō deſinit eſſe ſuperior,nec cenſetur ceſſiſſe iure ſuo, quod habet in ſubditum,quoad illam actionem ſi ergo Superior illā vetet,inferior tenetur obedire. Tertiò, Si ſit iuſta cauſa, Superior poteſt irritare; atqui non eſt inferioris diſcutere an talis cauſa ſubſit: ergo quandocunque Superior irritauerit,poteſt inferior ſe abſolutè cenſere liberum. Quartò,Succeſſor poteſt irritare votum Religioſi,in quod Prælatus deceſſor conſenſerat,vt ipſi fatentur: ergo idem poterat ipſe deceſſor; nō enim minùs pendebat à priori Prelato,quam à poſteriore, nec minor eſt poteſtas prioris quā poſterioris.

Puto tamen hanc ſententiam non habere locum quando materia non ſubeſt irritanti, ſed ſolùm perſona,ratione defectus iudicij: vt ſi pater conſentiat in votum filij impuberis vouentis caſtitatem vel Religionem,non videtur poſſe ampliùs irritum reddere.

Reſpondetur ad rationes.

Ad primam rationem: Non ita fit illud votum abſolutum vt à nulla ampliùs cōditione dependeat; alioquin non poſſet irritari à Prælato ſucceſſore. Itaque manet in illo hæc tacita conditio, *Niſi aliquando ſuperior contradixerit*; idque meritò; quia non decet vt ſit litigium inter ſubditum & Superiorem in ijs, in quibus aliàs ille Superior eſt.

Ad Secundam: Etſi talis conſenſus non poſſit ſine peccato reuocari;(niſi iuſta cauſa ſubſit) tamen reuocatio valida eſt,ita vt ſubditus non poſſit rem promiſſam tradere, quia non ſolùm promiſſio,ſed etiam traditio & executio a Superioris nutu pendet.

An quiſque ſuis votis poſſit talem conditionē ſtatuere.

Petes Tertiò, Vtrum ſicut votis Religioſorū iure ineſt tacita conditio, *Niſi Superior repugnauerit*,ita poſſit quis ſtatuere vt ſuis votis ſimilis conditio inſit reſpectu confeſſarij? 76

Reſpōdeo,Quadam ratione id fieri poſſe:vt ſi aliquis ad vouendum procliuior, poteſtetur coram Deo ſe nullum votum velle abſolutè eſſe firmum,

firmum, niſi confeſſarius illud approbauerit. Quod confirmatur, quia poteſt quis ita ſtatuere de promiſſionibus faciendis homini, præſertim ſi hanc ſuã ordinationẽ explicet illi, cui promiſſio facienda eſt: ergo etiam de promiſſionibus faciendis Deo. Itaque tale votum poterit à confeſſario irritari: niſi vouens renuntiauerit illi conditioni, ſeu niſi à priori mente receſſerit: quod non cenſetur feciſſe, niſi expreſsè intenderit; vel niſi ita ſit affectus dum vouet, vt etiamſi recordaretur illius conditionis, nollet eã in hoc voto locum habere. quibus euentis, votum cenſebitur abſolutum; nec confeſſarius poterit irritum reddere.

Poteſt illa conditio reuocari.

Addo, Neminẽ poſſe vllo propoſito, vel proteſtatione votis futuris eam conditionem apponere, quin poſtea, ſi velit, poſſit eam reuocare, & abſoluta vota facere; niſi fortè ſe alteri quoad materiam voti antea per obedientiam ſubiecerit, ita vt ea in re non amplius ſit ſui Iuris: quia quam diu manet ſui Iuris, poteſt prius propoſitum mutare, & abſolutè abſque vlla ad alterum dependentia ſe obſtringere.

Vota nouitiorum.

De Secundo, Vota nouitiorum non poſſunt à Prælato irritari; quia nouitij non ſunt in po-
77 teſtate Prælati, cum ad huc ſint ſui Iuris. poſſunt tamen ſuſpendi: quia ſubeſt iuſta cauſa differendi executionem, cum ſatis grauentur exercitiis probationis. quod intellige, quando executio voti eſt impedimento probationi; alias non poſſunt, vt docet Syluester, Votum 4.quæſt.7.ex Paludano. Vnde vota realia nõ poſſunt à Prælato ſuſpendi: poſſent tamen huiuſmodi vota commutari in onera Religionis à Prælato vel confeſſorio, & vt quibuſdam videtur, etiam ab ipſo nouitio; quia eſt commutatio in id, quod apertè melius eſt. Hoc tamen caſu tenebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Quando votum fuit ſuſpẽſum, reuiuiſcit obligatio, ſi contingat illum egredi ante profeſſionem. Si profeſſionem fecerit, omnia commutantur ex diſpoſitione iuris in vota profeſſionis, vt infrà nu.92.dicetur.

Vota impuberum. Pater & tutor.

Quod ad tertium attinet, vota omnia impuberum, (id eſt marium vſque ad annum 14.ex-
78 pletum, fœminarum vſque ad 12.expletum) in irritum reuocari poſſunt à patre. Colligunt id Doctores ex cap. Mulier, 32. quæſt. 2.& ex cap. 1. de Regularibus in 6. & cap. Ad noſtram, extra, eodem. eſt communis ſententia. Idem dicendum de *tutore*, qui pupillo eſt loco patris. Mater tamen non poteſt, niſi mortuo patre ſit loco tutoris; quia non ipſa, ſed tutor habet patriam poteſtatem. Quidam putant idem poſſe magiſtrum vel herum, ſi pupillus parentibus & tutoribus careat; quia eſt loco patris: quod videtur rationi conſonum, Ratio cur iura ſic ſtatuerunt eſt, quia ante illud tempus non præſumũtur paſſim habere ſatis iudicij vt maturè de huiuſmodi rebus ſtatuere poſſint. itaque ne imprudenter ſe votis inuoluant, uoluit ius omnia illorum uota eſſe ſubiecta poteſtati eorum, qui bus ſubſunt; per tacitam conditionem, quæ votis inſit.

An poſt tẽpus pubertatis.

Petes Primò, An hæc vota poſt illud tempus
79 irritari ab ijſdem poſſint? Sotus lib.7.qu.3.ar.2. putat non poſſe; quia iam non amplius illis ita. ſubſunt. ſicut dominus votum ſerui emiſſum in ſeruitute, non poteſt irritum reddere poſt ſeruitutem, eo, quod iam ſit extra ipſius poteſtatem.

Verius eſt poſſe irritari.

Sed cõtrarium eſt verius. Ita tenet Caietanus qu.189.ar.5.& Nauar.cap.12.nu.71.Lopez p.1. cap.48. & alij. Ratio eſt, quia illud votum ex interpretatione Iuris erat conditionatum, nempe *ſi parens vel tutor non contradixerit*. quam conditionem per tractum temporis non amiſſit. ſupponimus enim nullam circa ipſum votum mutationem eſſe factam, neque illud in ætate pubere fuiſſe ratificatũ. Itaque cũ conditio adhuc manet, & firmitatẽ voti quaſi ſuſpẽſam teneat; ſi parens nolit eſſe firmum, deſinet obligatio.

Ratificatio.

Nec obſtat quod filius habuerit intentionem ſeruãdi, aut poſtea fortè illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerunt, quo putauit votum ſuum ab initio firmum abſolutè fuiſſe; vnde non ſufficiunt ad ratificandum. Vt enim quis cenſeatur aliquid ratificare, neceſſe eſt vt ſciens eſſe inualidum, velit eſſe validum; vel ſi nihil de ea re ſciat, vt ſaltem intendat illud confirmare, etiam eo euẽtu, quo inualidum fuiſſet; vt rectè docet Nauarrus ex Caietano ſupra.

Ad rationem Soti

Ad rationem Soti, Reſpondeo eſſe diſparem rationem: nam dominus ſolum poteſt irritare votum ſerui, quatenus officit illius obſequijs; non quia iudicium illi non ſatis maturum. vnde quando non amplius poteſt officere, non poteſt irritare. vota autem impuberum poſſunt irritari, quia ea ætate emiſſa, quæ ſæpe iudicij maturitate caret; quæ qualitas ſemper manet in illis votis, niſi de nouo confirmetur.

Vota collata in tẽpus pubertatis.

Petes Secundò, Quid dicendum de votis im
puberum, quæ conferuntur in tempus puberta- 80
tis; vt ſi voueant aliquid exequendum cum adoleuerint.

Reſpondeo hæc eodem modo irritari poſſe. Ita ſentit Syluester, Votum 4. q. 2. Religio. 2. nu.15.ex Panormitano in cap. Scripturæ, de voto & voti redempt. Nauarrus n. 67. Sotus lib. 7. quæſt.3.ar.1. Ratio eſt, quia omnia vota impuberum habent tacitam conditionem ex diſpoſitione iuris, ob ætatis illius imprudentiam; quæ in omnibus illorum votis locum habet. Idem dicendum de votis Religioſorum, quæ referuntur ad tempus, quo non ſuberunt Prælato; quia hæc vota in fauorem Religionis ſimilem conditionem habent, vt ante dictum eſt, & tenent authores prædicti.

Vota puberũ.

Vota puberum, (id eſt, quæ nuncupata ſunt
poſt annum 14.impletum in mare, & 12. in fœ- 81
mina) non poſſunt à parentibus irrita reddi, niſi quatenus diſciplinæ famaliæ, & patriæ poteſtati obſunt. Itaque votum Religionis, caſtitatis, ſacrorum ordinum, certarum precum, confeſſionis, communicationis, & ſimilia irritari non poſſunt. Secus de votis ieiuniorum, præſertim multorum, peregrinationum, & ſimilibus; quia hæc ad gubernationem domeſticam pertinent. Realia quoque irritari poſſunt (niſi fortè habeant bona caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia) non ſolum à parente, ſed etiã à curatore vſque ad vigeſimumquintum ætatis, quia ante illud tempus non habent adminiſtrationem. Ita Syluester, Votum 4.q.2. Nauar. n.64. Lopez c.47. & alij. ſecus tamẽ eſt de votis realibus relati in tẽpus, quo erunt iuris: quia non officiunt adminiſtrationi curatorum.

Vota ſeruorũ.

De quarto, Vota ſeruorum ſeu mancipiorum 82
irritari poſſunt à domino, quatenus eius obſequio poſsũt eſſe impedimẽto, etiãſi ante ſeruitutẽ emiſſa eſsẽt; vt votũ peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si non impediunt, nõ poſſunt; vt vo-

vt votum caſtitatis, votum ſe non inebriandi, ſignandi ſe cruce, commendandi ſe deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tempus finitæ ſeruitutis.

Votũ ſerui cõplectens tẽpus libertatis & ſeruitutis.

Petes, Quid ſi ad vtrũque tempus referatur? vt ſi ſeruus voueat toto tempore vitæ recitare officium diuinum. Syluester votum 4. quæſt. 2. §. Quintum putat tale votum poſſe ſimpliciter à domino irritum reddi, ſicut profeſſio viri inuita vxore facta, eſt ita irrita vt ne poſt mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire; vt patet cap. Quidam, de conuer. coniugat. & cap. Placet nobis, eodem.

Sed verius eſt non poſſe irritari niſi pro tempore, quo domino erit ſubiectus; quia ſolum illo tempore poteſt domino obeſſe: nihil autem ad dominum pertinet, quid poſtea acturus ſit.

Ad argumentum Syluestri Reſpondeo, Qui profitetur inuita vxore, non obligatur poſt mortem ingredi: quia id nullo modo promiſit aut intendit; non enim mens ipſius erat vt ſi nunc impediretur, teneretur ingredi vxore mortua, iam ſenex factus. Neque dici poteſt eum teneri ratione profeſſionis; quia hęc Iure fuit inualida, vxore nolente conſentire: nemo enim poteſt donare quod eſt alterius. Vnde etiam non tenetur ad paupertatem & obediẽtiam Prȩlati; quia hæc non habent locum niſi in Religione; nec alia ratione intendit ſe ad illa obſtringere. Ad caſtitatem tamen tenetur ex interpretatione Iuris quia hanc vouere poterat inuita vxore. vnde non poteſt petere debitum: & poſt mortem vxoris non poteſt aliam ducere. Tenetur tamẽ petenti reddere, quia cõtrarium promittere nõ poterat ſine ipſius conſenſu. at iſte, de quo agimus, directè vouet facere perpetuò, id eſt, in ſeruitute & poſt. vnde poſt tenebitur voto; quia nemini obeſt: ſicut ille poſt mortem vxoris tenetur ſeruare continentiam.

Vota coniugũ.

De Quinto ſunt duæ ſententiæ. Prior eſt,
83 maritum poſſe omnia vota vxoris ſine conſenſu ſuo facta diſſoluere, ſicut parens vota puellæ impuberis, & Prȩlatus vota Monachorum. Ita Panormitanus in capit. Scripturæ, de voto. Sotus l. 7. quæſt. 3. art. 1. Abulenſis in cap. 30. Numerorum quæſt. 80. Lopez capit. 47. dicit eſſe ſatis tutam. fauet D. Auguſtinus qu. 59. ſuper Numeros: & ſcriptura c. 30. Numerorum. nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellæ, quæ in domo parentum. Hæc ſententia non eſt improbabilis: nam meritò videri poteſt id conceſſum vt fœmineæ leuitati occuratur. excipe tamen uotum continẽtiæ communi conſenſu emiſſum; ut infrà n. 85. dicetur.

Maritum omnia vxoris poſſe irritare non improbabile.

Cõtrarium verius.

Altera ſententia eſt, ea tantum à marito irritari poſſe, quæ ipſi incommodant, vel quæ ad familia adminiſtrationem pertinent, in quibus eſt caput mulieris. Hæc eſt uerior & magis recepta; eamque tenet Paludanus d. 38. quæſt. 4. art. 2. & paſſim Canoniſtæ. Ratio eſt, quia uxor non eſt in omnibus ſubiecta uiro, nec in omnibus ipſius iuri officit: nec cenſenda eſt ea iudicij tenuitate ut in omnibus à marito dirigi debeat, ſicut impuberes à parente. Itaque maritus nõ poteſt tollere uota certarum precum eleemoſynarum, (puta è rebus, quarum integram adminiſtrationem habet) non mentiendi, non omittendi ſacri, non petẽdi die bus feſtis debiti. ſecus de uoto ieiunij, (pręſertim crebri, quo poſſet reddi ineptior ad uſum matrimonij) peregrinationis, humi cubationis, habitus ſimplicioris, &c. Nec refert vtrum huiuſmodi vota ante coniugium, an conſtante iã coniugio emiſſa ſint: ſatis enim eſt quod executio in coniugio ipſi incommodet. Vxor verò non poteſt irrita reddere vota mariti, niſi quatenus ipſa inde incommodum contrahere poteſt: quia eſt ſubdita: tamen *caput mulieris vir*; teſte Apoſtolo 1. ad Corinth. 11. Si tamen iuri vxoris aliqua in parte poſſint obeſſe, eatenus ab ipſa diſſolui poterunt; vt ſi maritus vouit geſtare habitum religioſum, vel humi cubare, pręſer
tim ad longum tempus, &c. 84

Votũ non petẽdi debitum.

Petes, Quid ſi vouerit non petere debitum? Quidam putant vxorem poſſe diſſoluere; quia ipſi onerosum & verecundum ſemper petere. Ita Nauarrus n. 60. ex D. Thoma in 4. d. 38. & Palud. ibidem. Hoc ſententia non eſt improbabilis.

Sed contrarium videtur verius; & tenet D. Thomas quodlib. 3. ar. 18. Confirmatur cap. Quidam, de conuerſione coniugatorum, vbi is, qui continentiam inuita vxore vouerat, non poteſt debitum exigere; tenetur tamen reddere. Idem dicitur cap. Placet. eodem, de muliere, quæ viro inuito cõtinentiam vouerat. Ratio eſt, quia onus petendi, quod imponitur coniugi eſt parui momenti: poteſt enim minimo indicia petere: & tunc alter coniunx tenetur ſe paratum exhibere. Diſtinctio, quam adfert Nauarrus inter petere & exigere, non videtur hic locum habere: nam Pontifex apertè inſinuat non poſſe ideo exigere; quia debet ſeruare votum continentiæ quantum in ſe eſt.

Ad locum ſcripturæ Numer. 30. dici poteſt legem illam non eſſe naturalem, ſed poſitiuam, & pertinere ad politiam illius populi: nõ enim lex naturæ eſt, vt parens poſſit omnia vota puellæ quamdiu in eius domo manet, irrita reddere; neque vt ſola taciturnitate parentis, vel mariti vota firmentur: neque vt ratum ſit, niſi ſtatim contradixerit; quæ tamen ibi habentur. Simili modo non eſt lex naturæ vt ætas puberum & impuberum illam diſtinctionem, quam ſuprà diximus, habeat. Dici etiam poteſt, ſcripturam loqui ſolum de votis abſtinentiæ quarundam rerum; quod inſinuatur ſub finem capitis: & ita explicat hunc locum D. Auguſtinus q. illa 59. in Numeros.

Petes Secundò, Quid ſi vterque pari conſenſu vouerit continentiam?

Votũ continẽtiæ coniugum.

Reſpondeo, Tunc neutrum poſſe alterius 85
votum irritum reddere, vt expreſsè docet D. Auguſtinus epiſt. 199. ad Ediciam. vnde neuter poteſt petere, aut petenti debitum reddere. Ratio eſt, quia tunc vterque iure ſuo ceſſiſſe videtur. Ideo enim cõſenſus mutuus petitur, vt vterque ſe ab altero tutum præſtet, ne videlicet ad reddendum cogi poſſit: nam ſine hoc non poteſt integram, ſed ſolum dimidiatam caſtitatem colere, quę in non petẽdo conſiſtit: non poteſt autẽ ſe tutum reddere, niſi alter iure petendi cedat. quamdiu enim ius petendi retinet, ſubiectus eſt alter neceſſitati reddendi. Confirmatur, quia vt priues te poteſtate petẽdi, ſic vt abſque ſacrilegio petere nequeas, nõ eſt opus cõiugis cõſenſu: potes enim abſque illius cõſenſu ad hoc te voti vinculo obligare: ergo quod ipſius conſenſu requiris, eſt vt eximas te à neceſſitate reddendi: qua te non potes eximere, niſi ille iure petendi

ceſſerit

ceſſerit.vbi autem ille hoc iure ceſſerit, deſinit eſſe debitum, quod ante debitum erat; ac proinde negari poteſt. ſi poteſt negari, teneris negare: quia teneris ſeruare votum, quantum abſque iniuria alterius ſeruari poteſt. Idem dicendum ſi alter ſolus, altero conſentiente continentiam vouit. viſus enim eſt qui conſentit iure ſuo ceſſiſſe: alioquin nihil ſuo conſenſu contuliſſe aut conceſſiſſet videtur, quod alter per ſe non poſſet facere. Et iuxta hæc intellige capit.Manifeſtum, 33.quæſt.5.ex D. Auguſtino.Quod ſi non ceſſerit iure ſuo,tenebitur alter reddere.

86 *Vota laicor.* De Sexto, Quidam putant omnia vota laicorum poſſe irritari à Romano Pōtifice; quia hic eſt omnium Superior, ac proinde eius authoritas cenſetur vbique excepta.

Sed hæc ſentētia eſt parum probabilis; quia non eſt Superior in omnibus publicis & priuatis, neque quoad domeſticam gubernationē; ſed ſolum in iis, quæ ad totam Eccleſiam ſpectant: non enim poteſt præcipere aut impedire ne laicus ieiunet, peregrinetur, oret, humi cubet, eleemoſynam largiatur, &c. Itaque in huiuſmodi votis non ineſt tacita conditio, quæ eius conſenſu reſpiciat. Idem dicēdum de votis Clericorū ſecularium; niſi ſint de rebus, quæ ipſius adminiſtrationi officere queāt: vt ſi voueat quis reſignare beneficium ſuum in fauorem Monaſterij, vel ſi Epiſcopus voueat longam peregrinationem aut ingredi Religionē; aut non egredi ſuum Epiſcopatum.

DVBITATIO XI.

Quinam poſſint Voto commutare, & quo modo.

87 *Quidque poteſt in melius.* Dico Primò, Quiſq; poteſt ſua anthoritate votum ſuum commutare in id, quod conſtat eſſe melius. Eſt communior ſententia Doctorum: ita enim ſētit Maior in 4.d.38.q.3. Angelus, Votum 4.q.2.Caiet.q.88.ar.12. Sotus l.7. q.4.art.3.Couarr.in cap.Quamuis pactum, p.1. §.3.n.4.Nauarr.c.12.n.75.Probatur ex cap. Peruenit.2. de iureiurando *Propoſitum ſeu promiſſum non infringit, qui in melius illud commutat.* ratio eſt, quia in eo, quod melius eſt, cenſetur contineri quod minus eſt.vnde dando melius, excellēter ſoluit quod promiſerat.Sic inter homines optimè ſoluit promiſſum, qui dat id, quod promiſſario eſt gratius; vt ſi loco canis promiſſi, des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argētei, aureum.

Hinc fit vt votum orādi ſeptem pſalmos, poſſim commutare in votū faciendi ſacrum; & peregrinationē ad S.Mariam Hallenſem, in peregrinationem ad S.Mariam Lauteranā; & omnia vota perſonalia & realia in votum Religionis, & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in ſtrictiorem.

Melius quid. *Melius* voco, nō quod ex genere ſuo eſt prǣſtātius, ſed quod omnibus expēſis Deo gratius eſt nos facere. Etſi enim per ſe & ex ſuo genere melior ſit oratio quam ieiuniū, & eleemoſyna quā carnis afflictio per cilicium; tamē qui vouit ieiunium vel cilicium, nō poteſt ſuo arbitrio iſta in orationem aliquā vel eleemoſynam cōmutare: quia nō ſemper Deo gratius eſt nos id facere, ꝙ per ſe eſt excellentius; ſed quod pro tempore, loco, & diſpoſitione noſtra magis congruit ad noſtram ſalutem à nobis fieri. Itaque in hoc pòterit fieri commutatio: abundè enim ſatisfacit promiſſioni, qui loco rei promiſſæ, ſoluit promiſſario id, quod ei eſt gratius. Niſi fortè ex alio capite ad hoc ſoluendum erat obſtrictus, & ſolutio huius non impediat voti executionem. tunc enim non poteſt votum in illud commutari, ſed vtrumque præſtandum eſt. non enim poteſt fieri commutatio voti in id, quòd aliàs erat debitum; niſi quando executio vtriuſque nequit conſtare: quamuis tunc non opus ſit commutatione, cùm obligatio voti ceſſet, ſi alterum omitti nequeat.

Sed contra Obijcitur Primò, Commutatio votorum pertinet ad authoritatem Superioris, ſicut & diſpenſatio, vt patet capit.1.de voto & voti redempt. vbi dicitur commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris: ergo ſicut nemo priuata authoritate poteſt in ſuo voto diſpenſare, ita nec commutare. Secundò, Quia debitor ſoluens creditori rem meliorem, non liberatur obligatione, ſed tenetur ſoluere quod debet; vt habetur L.2. ff. Si certum petatur. Tertiò, Quia nemo poteſt eſſe Iudex in propria cauſa. Ob hęc argumenta quidam ſentiunt vota non poſſe propria authoritate, etiam in apertè melius commutari. Ita Sylueſter, Votum 4.quæſ.7.citat pro ſe Innocentium, Ioannē Andream, & Goffredum. Sed quod diximus eſt verius. vnde. 88 *Obiectionum.*

Ad Primum Reſpondeo, Commutatio non requirit anthoritatem Superioris, niſi quando non conſtat id eſſe melius in quod fieri debet commutatio. vel enim requiritur Prælati authoritas in commutatione, vt in perſona Dei determinet quid ſit Deo acceptum, docet S.Thomas art.12.ac proinde non erit neceſſaria quando id per ſe ſatis notum eſt: vel requiritur vt nomine Dei condonet priorem obligationem pro poſteriore; & hoc neceſſarium non eſt in propoſito caſu; quia promiſſio rei minoris abundè ſoluitur in re maiore, ita vt non ſit opus condonationis beneficio. *Reſp.*

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore; quæ tamen non eſt gratior creditori. ſæpe enim quod melius eſt, non eſt homini gratius: ſecus in Deo, cui opera quò meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo poteſt eſſe Iudex in propria cauſa, inuita parte; ſecus ſi pars conſentiat; vt in propoſito.

Petes Primò, Vtrum votum ingrediendæ Religionis poſſit propria authoritate commutari in ſuſceptionem Epiſcopatus? Quidam affirmāt vt Viualdus nume.73. Ratio eſt, quia Epiſcopatus eſt ſtatus perfectior, vtpote perfectionis acquiſitæ. 89 *Cōmutatio in Epiſcopatum.*

Sed contrarium expreſsè habetur ca.penult. de voto: vbi Pontifex dicit, *eum, qui ſolemniter emiſit votum ſuſcipiendi habitum regularem, & poſtea electus fuit Epiſcopus debere Eccleſiæ regimen reſignare, & votū implere, ſi conſcientiæ ſuæ conſultum velit.* Ratio eſt, quia Epiſcopi ſtatus dicitur pfectior, non quia hominem perfectiorem, Deoque gratiorem efficit quàm Religio, aut illum ad perfectionem magis adducit: ſed quia ſecundum rectum ordinem perfectionem ſupponit; eſt enim ſtatus poſtulans perfectam charitatem, qua ani- *Epiſcopatus quo modo dicatur ſtatus perfectionis.*

mam ſuam ponat pro ouibus ſuis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Epiſcopi eſt conferre ſacramentum confirmationis & Ordinis, quibus efficimur perfecti Chriſtiani & miniſtri Eccleſiæ. Vnde temeritatis & arrogantiæ eſſe videtur ad Epiſcopatum aſpirare; quia videtur ſibi perfectionem, quam ille ſtatus ſupponit, arrogare, ſe idoneum tanto muneri indicare. Status autem Religionis adducit ad perfectionem, Deoque magis charum efficit. Itaque etſi ille ſtatus dicatur perfectior, tamen non eſt Deo gratius vt illum hic & nũc amplectaris potius quã ſtatum Religionis: vel certè ſi gratius eſt in aliquo caſu, id non conſtat. Idem docent paſſim Doctores, & Abulenſis in cap. 30. Numerorum q. 94.

90 Petes Secundò, Vtrum quis ſua authoritate votum reale factum in fauorem huius Eccleſiæ, vel piæ cauſę poſſit commutare in votum reale melius, quod ſit in commodum alterius Eccleſiæ: vt ſi vouiſti dare tres aureos Eccleſiæ S. Petri, an poſſis commutare in calicem dandum Eccleſiæ Sancti Martini; vel Monaſterio? Quidam putant ne authoritate quidem Epiſcopi id fieri poſſe. Ratio eſt, quia in cauſis piis per promiſſionem ius acquiritur abſenti vt poſſit rem promiſſam exigere, vt patet L. Illud, & L. Vt inter, C. de ſacroſanctis Eccleſiis. & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canoniſtæ apud Syluestrum Votum 4. qu. 7. §. Quartum.

Votum factũ in fauorẽ tertij r poteſt in melius commutari.

Reſpondeo, Verius eſſe, poſſe tale votum etiam ab ipſo vouente in melius commutari; & ab Epiſcopo in æquale vel minus, etiam alterius generis. Ratio eſt, quia per tale votum nullum ius acquiritur pro loco, vel Eccleſiæ, ſed ſolum Deo, cui ipſum votum fit; cui gratum eſt illud in melius commutari, vt eruditè oſtendit Caietanus tomo 2. opuſculo 11. de voto, q. 3.

Si promiſſio ipſa dirigatur in Eccleſiam.

Sed quid ſi addatur promiſſio, qua res promittatur Eccleſiæ, vel Sancto illius Eccleſiæ Præſidi?

Reſpondeo, Tunc eſſe diſtinguendum, ſi enim verba promiſſionis dirigantur ad Sanctũ, ſolum acquiritur Ius ipſi Sancto; cui gratum eſt promiſſionem illam in melius commutari, teſte Caietano ſuprà. Si autem dirigantur ad Eccleſiam vel Prælatum, Eccleſia nullum ius acquirit, niſi promiſſio acceptetur. Vnde ante acceptationem poteſt commutari in melius ad commodum alterius propria autoritate. Poſt acceptationem nõ poteſt, niſi à Prælato vel Rectore Eccleſiæ: quia Eccleſiæ acquiſitum erat ius per acceptationem Prælati. Poteſt autẽ huiuſmodi promiſſiones abſenti factas ad piã cauſam acceptare quiuis; modò verba promiſſionis ad ipſum dirigantur: alias minimè, vt dictũ eſt cap. 18. dubit. 7.

Hinc patet reſponſio ad rationem diuerſę ſẽtentiæ.

91 Petes Tertiò, Vtrũ propria authoritate poſſit votum commutari in æquale? Quidam cenſent id fieri poſſet, ſi cauſa iuſta ſubſit, modò cõſtet non eſſe minus. Ita Sotus lib. 7. qu. 4. ar. 3. & Lopez cap. 49. in fine: tutius tamen eſt vt id non fiat niſi authoritate Superioris, vel ſaltem prudentis cõfeſſarij, vt docet Viualdus cap. 14. §. 15. ex plurium Doctorum ſententia.

Vtrũ in æquale.

Dico Secundò, Omnia vota ante emiſſa commutari poſſunt propria authoritate in vota Religionis, quæ in profeſſione fiunt: ſcz. in votum paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ perpetuæ. Eſt communis DD. ex ca. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III. ait, *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obſequium in perpetuã Religionis obſeruantiam noſcitur commutare.* Vbi aduerte, ſatis hic inſinuari non requiri ullam ad hoc authoritatem, ſed ex natura rei validã eſſe. Vnde hoc ipſo, quo quis profitetur, cenſetur hanc commutationẽ velle facere, vel certè ipſius iuris authoritate ea fieri videtur; niſi explicitè cõtrarium intendat: quia dum totam vitam ſuam alterius directioni ſubijcit, non cenſetur priuatas illas obligationes retinere velle. 92

Poſſunt cõmutari in profeſſionem.

Hinc ſequitur, Etiam votum ſubſidij terræ ſanctæ commutari poſſe in votum Religionis; quia bonũ Religionis eſt melius, Deoque gratius. niſi fortè votum illud ab Epiſcopo vel Pontifice ſit acceptatum; tunc enim Ius acquiritur Eccleſiæ ad tale ſubſidium. vnde ſaltẽ ſumptus præſtandi erunt.

Dico Tertiò, Vota nouitiorum perſonalia ante emiſſa, poſſunt durante nouitiatu, authoritate Prælati (& fortè etiam priuata ipſorum) commutari in exercitia probationis, donec vel profiteantur, vel egrediantur. Quod *authoritate Prælati*, non eſt dubium; quia hic poteſt ea etiã ſuſpendere abſque vlla commutatione, vt melius per exercitia Ordinis probari poſſint, vt docet Syluester, Votum 4. quæſt. 7. & alij DD. idque ipſe vſus confirmat: non enim ſolent commutari, ſed ſuſpendi, donec per profeſſionem quodammodo expirent, & faceſſant in onus Religionis. Quod etiam authoritate propria commutari poſſint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifeſtè eſt melius, facta tamen huiuſmodi commutatione, ſi iſte egreſſus fuerit ante profeſſionem, redibit obligatio prior; ſicut quando fuit ſopita ſeu ſuſpenſa executio: quia ſolum facta eſt commutatio pro tempore nouitiatus. 93

Vota nouitiorum.

De votis realib. nouitij eſt maior difficultas. Puto tamen poſſe commutari in onera probationis authoritate Prælati; quia cũ per illa nullum ius acquiſitum ſit tertio, non video cur nõ poſſint ſicut alia commutari.

Dico Quartò, Quicunque habet poteſtatem diſpenſandi ordinariam vel delegatam, habet etiam poteſtatem commutandi; non tamen è contrario. De habente poteſtatem *ordinariam* eſt communis ſententia DD. Sed de habente *delegatam* eſt diſſenſio. Nauarrus enim cap. 12. num. 79. putat eum, qui habet poteſtatem delegatam diſpenſandi, non continuò habere poteſtatem commutandi. Probat, quia hę facultates ſunt omnino diſtinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipſo conceditur altera.

Qui poteſt diſpenſare, poteſt etiam commutare.

Sed contrarium eſt verius. tenet Paludanus in 4. d. 38. q. 4. ar. 3. Syluest. Votum 4. q. 3. Sotus l. 7. q. 4. ar. 3. Couar. de pactis 1. p. §. 3. nume. 10. Ratio eſt; quia commutatio eſt pars quędam diſpenſationis; eſt enim imperfecta quædã diſpẽſatio, ſeu relaxatio, vt patet ex cap. 1. de Voto. Quod vt intelligatur.

Notandum eſt, diſpẽſare in voto nihil aliud, eſſe, quam nomine Dei abſolutè cõdonare voti obligationẽ. Cõmutare verò eſt cõdonare cum onere,

onere, nempe vt loco prioris obligationis ſuſcipias aliam: ſecunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam naſcitur ex authoritate Prælati commutantis, (quod valde notandum eſt) quàm ex conſenſu acceptantis, in quo conſenſu implicitè continetur votum alterius boni. Itaque in diſpenſatione Prælatus condonat abſolutè; in commutatione condonat ſolùm ſub conditione, nempe ſi voueas aliud. Vnde patet commutationem eſſe imperfectam diſpenſationem, & minus quiddam: atqui is, cui licet quod amplius eſt, licet etiam quod minus eſt; vt qui poteſt diſpenſare in tertio gradu conſanguinitatis, poteſt etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauarri Reſpondeo, Has facultates non eſſe omnino diſtinctas, ſed alteram in altera contineri; ſicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Hinc conſtat altera pars aſſertionis: cùm enim longè minus ſit commutare, quàm omnino abſoluere & relaxare; non eo ipſo, quo quis poteſt commutare, poteſt diſpenſare, quod eſt abſoluere. Pari ratione, qui ex poteſtate delegata poteſt commutare vota, non eo ipſo poteſt commutare vota iurata: quia iuramentum nouum vinculum addit. quamuis contrarium non ſit improbabile, vt infrà cap. 42. dubit. 12. dicetur.

95 *Modus commutandi.* Dico Quintò, Quod ad modum commutationis attinet; qui ſolùm habet poteſtatem commutandi, debet commutare in æquale vel pene æquale: ſi enim notabiliter eſſet minus, admiſceretur diſpenſatio. Quanquam valde probabile ſit, priuilegium commutandi ita intelligendum, vt poſſit fieri in minus. nam vt fiat in æquale, multorum ſententia non requiritur priuilegium. itaque parua diſpenſatio admiſcetur. *Aequale* voco, quod æquè gratum eſt Deo à te hic & nunc præſtari.

Hinc ſæpe fit, vt peregrinationes, etiam longinquæ, prudenter commutentur in ieiunia, largas eleemoſynas, crebras confeſſiones, & ſacræ Euchariſtiæ perceptiones: quia plerumque hęc magis ſalutaria, Deoque magis grata. Et quamuis vota realia optimè commutentur in realia, & perſonalia in perſonalia; tamen etiam contrarium fieri poteſt, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & ſalutem vouentis. Sic votum eleemoſynæ corporalis poteſt ex cauſa commutari per Superiorem in eleemoſynam ſpiritalem, per ſacrificia, vel preces, vel bonam inſtructionem. Imò quando in Bulla vel Iubilæo dicitur commutatio votorum facienda in ſubſidium certæ rei, (verbi gratia belli cōtra infideles, vel hæreticos) poteſt fieri commutatio in ſubſidium ſpiritale per preces, ſacrificia, ieiunia ad intentionem & finem Bullæ, vt docet Viualdus, cap. 14. numero 39. ex Deca; quæ ſententia non eſt improbabilis, quando legitima cauſa ſubeſt. Ratio eſt, tum quia ſubſidium ſpiritale non eſt minus præſtans quàm temporale; tum quia alioquin vota pauperum tunc commutari non poſſent: nam nihil ſubſidij temporalis conferre poſſunt, vel certè adeo modicum vt pro nihilo reputetur.

96 *Cauſa commutationis qualis eſſe debeat.* Dico Sextò, Quod ad cauſam attinet; ad commutationem minor requiritur cauſa, quàm ad diſpenſationem; quòd diſpenſatio omnino liberet, commutatio aliud ſubroget. Si fiat in melius, nulla alia cauſa requiritur. Si in æquale, & authoritate Superioris; ſufficit voluntatis maior in illud propenſio. Si autem dubitetur an ſit æquale, ſufficit notabilis aliqua moleſtia in implendo, vel magna fragilitas cum periculo violandi, vel repugnantia parentis, aut mariti, vel ſimile quiddam, quod prudens æſtimabit.

Petes, Vtrum facta commutatione poſſit vouens redire ad votum prius, omiſſo eo in quod facta eſt commutatio? 97 *Poteſt redire ad prius votū.*

Reſpondeo poſſe, tum quia facta eſt in ipſius fauorem; vnde poteſt ei renuntiare: alioquin non tam eſſet fauor quàm onus; tum quia ſolùm videtur facta ſub conditione, ſi nolit prius votum implere.

Vnde ſequitur, ſi ſæpius facta ſit commutatio, poſſe ſeruari quiduis illorum in quæ facta fuit; verbi gratia votum peregrinationis annuæ commutatum eſt in menſtruam confeſſionem; menſtrua confeſſio in ieiunium hebdomadarium; ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas: poteſt vouens ſatisfacere voto, vel recitando illas preces, vel ieiunando ſingulis hebdomadis, vel confitendo ſingulis menſibus, vel annuam peregrinationem ſuſcipiendo.

DVBITATIO XII.

Quinam poſſint in votis diſpenſare.

SVppono, *diſpenſare* in voto, (vt loquuntur Theologi & Canoniſtę) non eſſe idem quod declarare materiam voti non eſſe Deo gratam; 98
vt videtur velle D. Bonauentura d. 38. artic. 1. quæſt. 3. & Palud. ibid. quæſt. 4. artic. 4. tum quia id potiùs ad Doctores pertinet quàm ad Prælatos Eccleſiæ: tum quia cùm materia Deo grata non eſt, obligatio voti per ſe euaneſcit, nec opus eſt diſpenſatione. Tum denique quia cum multis diſpenſatur, qui gratiſſimum Deo facerent, ſi votum executioni mandarent. Pari modo non eſt idem quod diſpenſare in lege humana, quam homo ſibi impoſuit vouendo, vt vult Sotus libro 7. quæſt. 4. artic. 1. quia votum non ſolùm eſt lex quædam priuata, ſed etiam tribuit ius alteri; quod illi adimi non poteſt, niſi conſentiat. Confirmatur, Quia diſpenſatio in lege humana fit per hoc, quod is, qui ſua authoritate obligationem impoſuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non poteſt quando per eam alteri ius eſt acquiſitum: id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non poteſt tolli obligatio voti; alioquin ipſe, qui vouit, poſſet ſua authoritate ab obligatione voti ſe eximere.

Eſt igitur *diſpenſare* in voto nihil aliud quàm relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationem, cōdonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxiſti; vt Caietanus inſinuat art. 12. cùm enim vouendo te obſtrinxeris Deo, eiq; factus ſis debitor certi operis, ſolui eo debito nequis, niſi ipſe vel alius eius nomine & authoritate condonet: ſicut videmus in promiſſionibus humanis. His poſitis, 99 *Quid diſpenſare in voto.*

Dicò Primò, In Eccleſia eſſe poteſtatē diſpenſandi in votis, iuramentis & ſimilibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Eſt fide tenendum, vt patet ex perpetuo vſu Eccleſiæ. Probatur Primo, Ex ſcripturis, 2. ad Cor. 2. *Nam* *Hæc poteſtas eſt in Eccleſia.*

& ego quod donaui, ſi quid donaui, propter vos in perſona Chriſti. vbi Apoſt. ſignificat ſe condonaſſe debitum pœnæ contractum ex culpa; quod Eccleſia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationem ratam habuerit. vnde meritò colligunt Doctores etiam in alijs debitis,ortis ex voto vel iuramento,Eccleſiæ Prælatos nomine Dei condonare poſſe: Ita D. Thomas art. 2. colligit. Idem inſinuatur in diplomatibus Pontificum,vbi poteſtati condonandi debita pœnarum per indulgentias,iungi ſolet poteſtas condonandi debita votorum: Matthæi 16. *Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.* Et rurſus Matthæi 18. *Amen dico vobis, quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis*; quæ verba ſicut generalia ſunt,ità intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere poteſt, & aliquando ſolui expedit. Secundò,Probatur ratione:Si Dominus Eccleſiæ ſuæ contulit poteſtatem ſoluendi à vinculo culpæ & à vinculo pœnæ, vt ex ſcripturis & Eccleſiæ traditione conſtat: cur non etiam à vinculo votorum & iuramentorum? præſertim cùm id ſæpe ad ſalutem animarum, & ſuauem Eccleſiæ adminiſtrationem ſit neceſſarium? Idem confirmari poteſt à ſimili in regno terreno. qui enim Principis locum tenet in regno vel Prouincia, poteſt condonare ſubditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune poſtulat: ergo qui in Eccleſia locum Dei tenent, poſſunt condonare aliqua Deo debita, quando ſalus animarum, qui eſt finis ſpiritalis gubernationis, id poſcit.

100 Dico Secundò, Hæc poteſtas iure ordinario competit ſolis Prælatis habentibus iuriſdictionem in foro externo.

Competit Prælatis.

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Eccleſiæ gubernationem;ſicut poteſtas relaxandi leges, conferendi indulgentias,excommunicandi: ergo ijs ſolis competit, qui Eccleſiæ adminiſtrandæ præſunt.

Secundò,Quia hæc poteſtas non eſt Ordinis, ſed Iuriſdictionis;vnde non competit cuiuis ſacerdoti, nec ad eam requiritur ſacerdotium, aut alius ordo ſacer; ſed ſolùm iuriſdictio eccleſiaſtica in foro externo, qualis eſt in Epiſcopo confirmato,ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel priuilegio Principis ſacrorum poteſt etiam alijs conuenire, qui in foro externo iuriſdictionem non habent:vt Ordinibus mendicantium,& alijs quibuſdam, iuxta varia ipſorum priuilegia.

101 Dico Tertiò,Vt diſpenſatio ſit valida, requiritur vt ſubſit iuſta cauſa. Eſt communis ſententia DD. Docet D. Thomas artic.12. ad 2. & Caiet. ibid. Sotus. l.7. quæſt.4. art.3. Nauar. numero 52. & alij omnes. Ratio eſt, quia nulla authoritas poteſt validè condonare quod Deo debetur, ſi iuſta cauſa condonandi non ſubſit; Deus enim huiuſmodi condonationem ratam non habet: vt ſi quis abſoluatur ſine legitima diſpoſitione, eſt inualida abſolutio; & ſi indulgentiæ dentur ſine cauſa, vel ſupra cauſæ menſuram, eatenus vim non habent. Confirmatur,quia poteſtas diſpenſandi data eſt Eccleſiæ ad ædificationem, non ad deſtructionem: atqui in deſtructionem cederet, ſi valeret ſine cauſa.

Cauſa iuſta eſt neceſſaria.

102 Petes,Quę ſit iuſta cauſa diſpenſationis voti.

Reſpondeo,Generatim iuſtæ cauſæ ſunt vtilitas Eccleſiæ, & honor Dei, vt docet D. Thomas ar.12.item vtilitas vouentis,& magna fragilitas eiuſdem, per quam timetur ſæpe violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas vouentis,inconſideratio, inconſtantia, timor,vel alia perturbatio animi in vouendo.Vide Nauarrum nu.77.Sotum quęſt.4.ar.3.Caiet. artic.12. Hoc etiam Notandum, rarò vtendum pura diſpenſatione ſeu relaxatione voti; quia rarò iuſta cauſa ſubeſt vt ſine vllo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione, quæ diſpenſationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel ſaltem opus aliquod ſemel vel ſæpius faciendum in compenſationem ſublati voti eſt imponendum.

Quæ ſint iuſtæ cauſæ.

DVBITATIO XIII.

In quibus votis poſſint diſpenſare Epiſcopi & inferiores Prælati, ſiue ſeculares, ſiue regulares.

DIco Primò, Epiſcopi iure ordinario poſſunt diſpenſare in omnibus votis ſuorum ſubditorum,exceptis ijs,quæ Summo Pontifici ſunt reſeruata. Eſt communis ſententia DD. Ratio eſt, quia Epiſcopus ſepoſita reſeruatione Pontificis, in ſua diœceſi poteſt in ijs, quæ ſunt iuriſdictionis, quidquid poteſt Pontifex in tota Eccleſia: eſt enim Princeps ſacrorum in ſua Eccleſia: ac proinde habet omnem poteſtatem neceſſariam ad eius rectam adminiſtrationem. 103

Subditi autem quoad hoc, ſicut & quoad omnia ſacramenta (excepto Ordine) cenſentur omnes, qui in diœceſi habent domicilium; vt docet Nauarrus in cap. Placuit de pœnit. d. 6. numero 92. & ſequentibus. Neque hi tantùm; (quia hi etiam ad Ordines ſuſcipiendos ſubditi ſunt) ſed etiam qui etſi non habeant in diœceſi domicilium, tamen ibi habitant, cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; vt docet Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 14. Petrus Arragon. quæſt.88. art.12. Sancius lib.3. de matrimonio diſput.23.num.13.& multi alij Doctores.nam etiam hoc modo valde probabile eſt contrahi parœciam, & acquiri proprium Parochum non ſolùm ad ſacramenta, quæ Parochus confert,ſed etiam ad ſepulturam, vt fusè docet idem Sancius loco citato. Denique vagi,nuſquam domicilium aut parœciam habent. hi enim ſortiuntur diœceſim in qua ſe pro tempore reperiunt.vnde ab illius Epiſcopo diſpenſationem accipere poſſunt.

Subditi.

Propria parœcia.

Vagi.

Petes,Quęnam vota ſint Pontifici reſeruata? 104
D. Thomas dicit vota perpetua ei reſeruari: quod Caietanus art. 10. & Fumus v. Diſpenſatio, num.18. intelligunt de voto continentiæ & Religionis,quæ natura ſua perpetua ſunt,cetera non item.His addit D.Thomas art.12. in fine votum peregrinationis terræ ſanctæ. Quidam Doctor libro 3. de conſcientia cap.23. dicit, *Ex conſuetudine, quæ eſt optima legum interpres, Epiſcopi in omnibus votis, exceptis tribus, caſtitatis, Religionis, & peregrinationis Hieroſolymitanæ diſpenſare poſſunt.*

Vota Pontifici reſeruata.

Sed communis ferè ſententia DD. eſt, Hæc quinque eſſe illi reſeruata; *caſtitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apoſtolorum, ad*

Quinque reſeruantur Pontifici.

tum ad S. Iacobum Compoſtellam, & vltramarinum, ſeu in terram ſanctam. Probari poteſt Extrauag. Etſi Dominici, vbi Sixtus IV. inter cætera, ſedi Apoſtolicæ horum quinque votorum abſolutionem reſeruat, & excommunicat eos, qui ab his præſumpſerint abſoluere. Sed reſponderi poteſt, ea ſolùm ſubtrahi confeſſarijs, qui prætextu facultatum à ſede Apoſtolica conceſſarum abſoluebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verùm quamuis in iure non inueniatur expreſsè aliquod votum abſolutè reſeruari, niſi vltramarinum cauſa ſubſidij; (de quo capitul. Quòd ſuper his, & cap. Ex multa, de voto) tamen ſtylus curiæ Romanę etiam cætera reſeruat; cui parendum eſt, niſi alicubi alia ſit conſuetudo legitimè præſcripta. Non deſunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reſeruari Pontifici, niſi fiant in ſubſidium. Vnde ſi ſolùm fiant cauſa deuotionis, poſſe Epiſcopum diſpenſare. Ita Panormitanus in d. capitu. Ex multa, & Gloſſa ibidem, Fumus v. Diſpenſatio numer. 16. Ioſephus Angles de voto artic. 8. difficult. 9. Viualdus cap. de voto num. 55. Tabiena v. Diſpenſatio nu. 11. & quidam recentiores. Sed & hic conſuetudo eſt in contrarium, etiamſi ſolùm deuotionis cauſa facta ſint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, ſi ea in aliud opus quàm Religionis ingrediendæ facienda ſit.

Ex his patet, Epiſcopum poſſe diſpenſare,

105 *In quibus Epiſcopi poteſtatē habeant diſpēſandi.* Primò, In voto Religionis non approbatæ, & in voto paupertatis, & obedientię perpetuæ in tali Religione: quia tale votum non eſt verè Religionis votum, cùm Religio non approbata à ſede Apoſtolica non ſit Religio, vt infrà ca. 41. dubit. 1. dicetur.

Secundò, In voto caſtitatis non perpetuæ, vt 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia cenſetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum: quia non ſunt vota caſtitatis integræ, ſed partis tantùm.

Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi; vt docent Angelus, Votum 4. numero 9. Sylueſt. ibid. quæſt. 4. Nauarr. capitulo 12. numero 76. (etſi Caietanus tomo 2. opuſcu. 11. quæſt. 1. contrarium teneat) quia multùm differt à voto caſtitatis, cùm per ſe fornicationem non violetur.

Quintò, In voto ſuſcipiendi ſacros ordines; quia non eſt votum caſtitatis; etſi hoc votum ſuſceptioni ordinum ſit annexum.

Sextò, Poteſt etiam diſpēſare in qualitatibus quibuſdam ſubſtantiæ voti reſeruati adiunctis; vt ſi vouiſti ingredi Religionem ſtrictam poteſt commutare in laxiorem; hoc enim non eſt diſpenſare in voto Religionis: quia diſpēſatio eſt abſolutio & liberatio. ſi peregrinari pedibus, poteſt concedere vt equo.

Septimò, Si Pontifex votum ſibi reſeruatum commutaſſet in aliud non reſeruatum, poſſet Epiſcopus poſtea in hoc diſpenſare; quia eſt nouum votum, per ſe non reſeruatum. Nec poteſt dici reſeruatum ratione cōmutationis; quia non obligaris ex vi præcepti commutātis, ſed ex proprio conſenſu: eſt enim nouum votum, quod ſuſcipitur pro abſolutione prioris.

Octauò, Poteſt etiam diſpenſare in voto virginitatis; ſi vouens nihil aliud intenderit quàm obligare ſe præcisè ad integritatem carnis conſeruandam: tunc enim amiſſa virginitate per primum peccatum, extinguitur obligatio voti; quia res eſt impoſſibilis. Verùm communiter non ſic intelligitur, ſed vt inuoluit votum caſtitatis.

Petes, Vtrum in nullo euentu Epiſcopus poſſit in voto caſtitatis diſpenſare? 106 *In voto caſtitatis.*

Reſpōdeo poſſe aſſignari aliquos caſus, in quibus videtur hanc poteſtatem habere.

Primus eſt, Si aliquis habens votum ſimplex caſtitatis contraxit matrimonium, & conſummauit; Epiſcopus ob periculum incontinentiæ poteſt diſpenſare vt petat debitum, vt quidam recentiores docent. Imò, ſi nondum conſummauit, ob idem periculum videtur poſſe diſpenſare vt conſummet petendo debitum. nam valde probabile eſt talem non teneri ingredi Religionem vt ſatisfaciat voto caſtitatis; (vt Sotus d. 38. quæſt. 2. artic. 1. & multi recentiores docent) eò quòd ſit res longè difficilior, quam ille nullo modo vouere intendit. quo poſito poteſt conſummare matrimonium reddendo, abſque diſpenſatione, (quod etiam tenet Angelus v. Impedimentum matrimonij 3. num. 2.) & cum diſpenſatione etiam petendo, vt ijdem authores, & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur ſeruare caſtitatem. vnde hæc diſpenſatio non fuit integra, ſed partialis tantùm, & ad tempus.

Secundus eſt, Si coniuges poſt contractum matrimonium vouerunt continentiam, & poſtea idem periculum vtrique, vel ſaltem alteri eorum ingruat. Ita docet Angelus, Votum 4. numero 9. & notant Doctores in capitulo. Rurſus, Qui Clerici vel vouentes. Probari poſſunt ſupradictis caſus, quia Epiſcopus non relaxat abſolutè & ſimpliciter hoc votum, ſed ſolùm ex parte & ſecundum quid, nempe vt eius executio ad tempus differatur: vnde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur ſeruare caſtitatem quod eſt ſignum ſolùm fuiſſe ſopitum, & executionem ſuſpenſam. Verùm ſecurius eſt vt in his petatur diſpenſatio à Summo Pontifice vel à Legato, ſi facilis ad eum aditus pateat; vt plerique DD. tenent.

Tertius, Si votum caſtitatis ſit metu emiſſum, licet non omnino iuſto ſeu graui, ratione cuius ſit irritum, videtur Epiſcopus poſſe diſpenſare vt matrimonium contrahat. Ita Angelus, Votum 4. nume. 9. & Gloſſa in capitu. Veniens, Qui Clerici vel vouentes, Nauarrus ca. 12. num. 59.

Quartus, Quandocunque eſt magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in d. capitulo. Veniens, Angelus ſuprà. Sed verius eſt hoc non ſufficere, niſi aliud concurrat, nempe vt non ſit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum: vt requiruntur Sylueſter, Votum 4. quæſtio. 4. & v. Diſpenſatio numero 15. Nauarr. capitulo 12. numero 56. & 76. Sotus libro 1. de Iuſtitia quæſt. vlt. art. vlt. & alij recentiores; tunc enim quia eſt neceſſitas, cenſetur Pontifex non intendere reſeruare; ſed permittere Epiſcopo, vt ſua poteſtate ordinaria, quam ſepoſita reſeruatione habet, vtatur: non enim vult ſuam reſeruationem eſſe in euerſionem, ſed in ædificationem animarum. Hoc tamen non cenſetur facere, quando facilis ad ipſum, vel Legatum eius, cui hanc poteſtatem commiſit, eſt acceſſus. tunc enim nulla eſt neceſſitas tollendæ reſeruationis.

Quintus

Quintus eſt, quando votum caſtitatis eſt acceſſorium & dependens ab alio voto principali in quo Epiſcopus poſſit diſpenſare: tunc enim ſublato principali, ceſſat alterum: vt ſi voueas non ludere, non inebriari, non fornicari ſub pœna ſeruandæ caſtitatis, aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarrus cap. 12. num. 43. & 75. impleta tamen conditione putat Epiſcopum non poſſe diſpenſare.

Sextus eſt, Si votum ſit conditionale, & conditio nondum ſit impleta. Ita Sotus lib. 7. de Iuſt. qu. 4. ar. 3. Toletus lib. 4. cap. 18. vbi citat pro hac ſententia Franciſcum Victoriam. Ratio eſt, quia votum conditionale pendente conditione eſt imperfectum; Pontifici autem non cenſetur reſeruari niſi abſolutum & perfectum.

Septimus eſt, Si votum ſit non ſolùm conditionale, ſed etiam pęnale, id eſt, emiſſum ſub conditione in pœnam delicti; tunc enim probabile eſt Epiſcopum poſſe diſpenſare, non ſolùm ante impletam conditionem, vt vult Sotus ſuprà, ſed etiam poſt. Ita tenet Lopez cap. 44. vbi pro hac ſententia citat Melchiorem Canum, & Barthol. Medinam, Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 3. num. 12. Petrus Arragon. qu. 88. art. 12. Viualdus cap. 14. num. 50. qui addit multos Theologos Salmanticenſes conſultos ita reſpondiſſe, & doctiſſimos quoſque Hiſpaniæ Epiſcopos in praxi ſecutos. Ratio eſt, quia tale votum non fit ex affectu illius boni, cùm animus ab illo valde abhorreat; ſed ſolùm in pœnam, vt illius metu caueat à peccato. vnde non videtur tanti momenti, nec tam inſolubile, quam ſi ſpontaneo affectu nũcupatum eſſet; quale cenſendum quod Pontifici reſeruatur. Confirmatur, quia cum iſtæ reſeruationes ſint contra poteſtatem ordinariam Epiſcoporum, ſtrictè ſunt interpretandæ, vt Sotus ait. communiter autem per votum caſtitatis & Religionis non ſolet tale votum pœnale intelligi, ſed quod directo affectu emiſſum. Hæc ſententia, vt dixi, eſt probabilis Contraria tamen in rigore videtur verior; quia impleta conditione illud votũ fit abſolutum.

Aduertendum tamen, vota conditionalia, quę non ſunt in pœnam, impleta conditione non ſubeſſe poteſtati Epiſcopi; quia iam cenſentur omnino abſoluta; vt, Voueo Religionem, vel caſtitatem, ſi hanc tentationem vicero, ſi è morbo conualuero, ſi periculum euaſero.

Octauus eſt, Si votum fiat disjunctiuè hoc modo, Voueo caſtitatem, vel ieiunium perpetuum: tunc enim in poteſtate vouentis eſt eligere alteram partem, in qua Epiſcopus poteſt diſpenſare.

107 *Prælati Regularis.* Dico Secundò, Pręlati Regularium habentes poteſtatem quaſi Epiſcopalem in ſuos, poſſunt diſpẽſare in votis Regularium, ſicut Epiſcopus in votis ſuorum ſubditorum. Eſt communis ſententia DD. Soti lib. 7. qu. 4. art. v. Nauar. num. 75. Syl. Votũ 4. nu. 3. & aliorũ. quando enim aliqua Religio vel Monaſterium eximitur per Pontificem a iuriſdictione Epiſcopi, conceduntur Prælato ea, quæ sũt iuriſdictionis Epiſcopalis. Hinc fit vt etiam poſſint diſpenſare in voto transeũdi ad Religionem arctiorem; quamuis fortè non poſſint illud irritare; & vt profeſſus in arctiori, tranſeat ad laxiorem; ſi tamen conſenſus communis Capituli adſit, vt inſinuat Sotus ſuprà, & docet expreſsè Syluest. Votum 4. numero 3. §. Sextum.

In votis nouitiorum non poſſunt diſpenſare; niſi fortè habeant in omnes domeſticos quaſi Epiſcopalem authoritatem; vt ferè Abbates exempti habere ſolent. Prælati non exempti non habent hanc poteſtatem; ſed Epiſcopus, cui cum toto Monaſterio ſubſunt. Inſinuat Nauarrus ſuprà nu. 75. §. Tertiò.

Abbatiſsæ, etſi poſſint vota ſuarum Monialium irritare, non tamen poſsunt propriè illis diſpenſare; quia iuriſdictione ſpiritali carent, vt docet Sotus in 4. d. 20. quæſt. 1. artic. 4. Viualdus num. 95. & alij. vide Syluestrum v. Fæmina, num. 4.

Dico Tertiò, Confeſsores Ordinum mendicantium poſsunt ex priuilegio Pontificis diſpẽſare in omnibus votis in quibus poſsunt Epiſcopi, excepto voto peregrinationis vltra duas dietas, (id eſt, 40. miliaria Italica) vt patet ex compendio priuilegiorum Fratrum Minorum num. 115. quorum priuilegia cum reliquis Ordinibus mendicantium communicantur. Imò etiam in hoc voto poſsunt, ſi ſint participes facultatis à Martino V. conceſsæ Benedictinis. Vide Nauarrum c. 12. nu. 79. & Lopez c. 50. Vnde etiam poſſunt diſpenſare in voto non petendi diſpenſationem; hoc enim non eſt reſeruatum. Immo ſæpe per ſe deſinit obligare; nempe quando ratio dictat expedire vt petatur. Hæc tamen facultates non competunt ſingulis perſonis, niſi per Superiorem & iuxta illius moderationem. Sed quid ſinguli Ordines poſſint, ex eorum priuilegij colligendum eſt. 108 *Mendicantes.*

Dico Quartò, Parochi non habent poteſtatem, ne in articulo quidem mortis diſpenſandi, aut commutandi vota, præſertim in id, quod notabiliter minus eſt. Probatur, quia cùm careant iuriſdictioni forti externe, non habent poteſtatem ordinariam; & cùm nulla extent hac de re eorum priuilegia, non poſsunt dici habere delegatam. Idem dico de Archidiaconis & Decanis, niſi conſuetudo legitimè pręſcripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Epiſcopale acquirere poſsunt rectè Sylueſter, Votum 4. num. 3. §. Septimum, ex Archidiacono & Paludano. 109 *Parochi.*

DVBITATIO XIV.

Vtrum Summus Pontifex poſſit diſpenſare in voto ſolemni caſtitatis Religioſorum.

D. Thomas art. 11.

Diuus Thomas ar. 11. docet non poſse. Ratio ipſius eſt, quia votum caſtitatis ſtatui religioſo eſt eſsentialiter annexum; ac proinde non poteſt ab hoc ſtatu diuelli. ſi nõ poteſt diuelli à ſtatu, non poteſt etiam tolli ab homine habente illum ſtatum; quia ille ſtatus ab homine tolli nõ poteſt. Quod probatur, quia hic ſtatus conſiſtit in quadã conſecratione, per quam totus homo Deo conſecratur: id autem quod ſemel Deo conſecratum eſt, non poteſt ampliùs ad vſus humanos conuerti, nec poteſt deſinere eſse conſecratũ quamdiu integrum manet: vt patet in calice conſecrato, & in homine conſecrato in ſacerdotem: ergo qui ſemel eſt conſecratus Deo per votum ſolẽne Religionis, non poteſt deſinere eſse Religioſus. Vnde vlteriùs infert D. Thomas, nõ poſse diſpenſari in voto ſolemni paupertatis, & obedien- 110 *Sententia D. Thomæ, nõ poſſe.*

obedientiæ: quia etiam hæc vota eſſentialiter ſtatui religioſo ſunt annexa, vel potiùs innexa, & intrinſecè incluſa. Hic eſt totus diſcurſus D. Thomæ, qui conſiſtit in duabus propoſitionibus: Prior eſt, Votum caſtitatis, ſeu debitum continentiæ eſſentialiter eſt annexum ſtatui religioſo. Hæc eſt veriſſima, & ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum. Altera eſt, Status religioſus non poteſt tolli ab homine, quamdiu viuit. Hæc eſt ambigua, & à multis negatur. Eandem ſententiam de voti caſtitatis inſolubilitate, licet non eodem fundamento, tenet Altiſiodorenſis libro tertio. Summæ cap. 22. Gloſſa in d. cap. Cùm ad Monaſterium, & in cap. 1. de voto & voti redemptione, Albertus in 4. diſt. 38. artic. 7. Almainus tract. de poteſtate Papæ cap. 3. Sylu. v. Votum 4. quæſt. 5. Sotus lib. 7. de Iuſtitia quæſt. 4. artic. 2. Petrus Arragon. quæſt. 88. art. 11. Armilla v. Diſpenſatio numero 12.

Duo fundamẽta illius ſententia.

Probatio illius.

Probatur hec ſententia Primò, Quia nihil eſt melius continentia, quo poſſit pro ea fieri compenſatio, iuxta illud Eccleſiaſtici 26. *Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis.* Ita Altiſiodorenſis & Gloſſa. Secundò, In voto ſolemni eſt traditio ſui; in voto ſimplici ſolùm promiſsio: id autem quod ſemel eſt traditum non poteſt vnquam repeti. Tertiò, Apoſtolus Matthæus noluit diſpenſare cum Iphigenia Regis Æthyopum filia, vt Hirtaco nuberet, etiamſi ipſe promitteret conuerſionem ſui, & regni. Quartò, Si poſſet diſpenſare in voto continentiæ ſolemni, fieri poſſet vt viuente priori vxore poſſet quis ducere ſecundam: vt ſi Petrus ducta vxore, ante matrimonium conſummatum ingrediatur Religionem; deinde Papa diſpenſante egrediatur, & ducat ſecundam. Quintò, Si talis voti vinculum poſſet tollere, poſſet etiam vinculum matrimonij rati, quod ſoluitur profeſſione: atqui hoc videtur abſurdum: ergo.

Contrariũ verius.

Verùm Contraria ſententia eſt multò probabilior, pro qua

111 Dico Primò, Summus Pontifex, ſi iuſta cauſa ſubſit, poteſt relaxare votum ſolemne caſtitatis Religioſorum, & concedere vt matrimonium contrahant. Eſt communis ſententia Canoniſtarum, teſte Nauarro cap. 12. numero 77. & ferè communis Theologorũ, Henrici quodlib. 5. q. 28. D. Thomæ in 4. d. 38. q. 2. ar. 4. quæſtiuncula 1. ad 3. quamuis hic mutarit ſententiam, ex prauo intellectu Decretalis, Cùm ad Monaſteriũ, teſte Caietano, Richardi ead. diſt. art. 9. q. 1. Scoti ibid. q. vnica. Duran. ibid. q. 2. Palud. ibidem q. 4. ar. 4. conclu. 11. & 12. Anton. 2. p. tit. 11. cap. 2. §. 9. Angeli, Votum 4. quæſt. 5. Caiet. ar. 11. Idem tenent plerique recentiores.

Probatur Primò, Pontifex poteſt relaxare votum ſimplex caſtitatis perpetuæ: ergo etiam ſolemne. Conſequentia probatur, quia ſolemnitas voti ſola Eccleſiæ conſtitutione eſt introducta; vt expreſsè habetur cap. Quod votum, de voto in 6. vbi Pontifex ſic ait, *Quod votum debeat dici ſolemne, ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos conſulere voluiſti. Nos igitur attendentes, quòd voti ſolemnitas ex ſola Eccleſiæ conſtitutione eſt inuenta, matrimonij verò vinculum ab ipſo Eccleſiæ capite, rerum omnium conditore, ipſum in paradiſo & in ſtatu innocentiæ inſtituente vnionem & indiſſolubilitatem acceperit; præſentis declarandum duximus oraculo ſanctionis: Illud ſolum votum debere dici ſolemne quantum ad poſt contractum matrimonium dirimendum, quod ſolemnizatum fuerit per ſuſceptionem ſacri ordinis, aut profeſſionem expreſſam vel tacitam alicui de Religionibus per Apoſtolicam ſedẽ approbatis.* Idem expreſsè habetur in conſtit. Gregorij XIII. quæ incipit, Aſcendente Domino. Si ſolemnitas eſt ex ſola Eccleſiæ conſtitutione: ergo poteſt ipſa in ea diſpenſare: quia poteſt relaxare ſuam conſtitutionem.

Votũ ſolemne quod ſit.

In quo ſolemnitas voti ſita ſit.

Ex his apertè colligitur voti ſolemnitatem conſiſtere in eo, quòd ipſum coniunctum ſit profeſſioni Religionis approbatæ, vel ſuſceptioni ordinis ſacri, & ex coniunctione cum tam præclaro actu, ſolemne dici: ait enim Pontifex votum ſolemnizari per ſuſceptionem ordinis ſacri, aut profeſſionem Religionis, id eſt, ſolemne fieri. conſiſtit ergo ſolemnitas eius formaliter in hac coniunctione. Dicitur autem hæc ſolemnitas eſſe ex conſtitutione Eccleſiæ: tum quia Eccleſia approbat Religiones; ſine qua approbatione vota illa non eſſent ſolemnia, ſed ſimplicia; & ordini ſacro annectit votum caſtitatis. tum quia ſtatuit vt ratione huius coniunctionis cenſeantur ſolemnia, & certos effectus habeant, quos per ſe non haberent: nempe vt votum caſtitatis reddat inhabilem ad matrimonium, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapacem; vt ſingula ex tribus inducant firmiorem, minusque ſalubilem obligationem: quæ omnia, ipſa per ſe non poſſent. Denique quia Eccleſia poteſt plura vel pauciora ad voti ſolemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere; ſicut etiam ad ſolemnitatem matrimonij plura vel pauciora poteſt exigere. Sic olim erat votum ſolemne, etiamſi Religio non eſſet à ſede Apoſtolica approbata; vt infrà dicetur.

Nõ conſiſtit in benedictione.

Hinc patet ſolemnitatem voti Religioſorum non conſiſtere in aliqua benedictione vel conſecratione, vt innuit D. Thomas: quia nulla benedictio aut conſecratio eſt neceſſaria, præter eam, quæ fit ab ipſo vouente per votum, quo ſe Deo conſecrat; qualis reperitur etiam in voto ſimplici. Nec refert quòd in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus; non enim in Ordinibus mendicantium: nec eſt conſtitutiua rei ſacræ: qua res accipiat quoddam eſſe ſacrum, maneatque immobiliter ad vſum ſacrum deputata; (qualis eſt benedictio aquæ, ſalis, veſtium ſacrarum) ſed inuocatiua tantùm; ſicut benedictio Epiſcopi & Pontificis ſuper populum, & benedictio menſæ, &c. de quo vide Caietanum art. 11.

tione. Non in

Neque etiam in traditione & acceptatione vt volunt Sotus ſuprà, Arragon. & quidam alij; quia etiam in voto ſimplici caſtitatis fit traditio ſui corporis ad cultum Dei, & acceptatio tum à Deo, tum à Prælato; vt patet in ijs, qui vouent caſtitatem in manibus Epiſcopi, & qui tria vota ſubſtantialia in noſtra Societate; ſtatim enim emiſſis votis poſt biennium probationis in Societate, manet vouens eodem modo ligatus, quo profeſſus, & tranſit in Ius Religionis. Et ſanè nulla fingi poteſt ratio cur homo non poſſit ſe tradere tum Deo, tum Prælato per votum ſimplex, ita vt Prælatus in illum ius acquirat, accedente præſertim ordinatione Eccleſiæ, qua hic modus appro-

betur,

betur & Prælato authoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex poteſt diſpenſare in voto ſolemni Clericorum; vt fatetur D. Thomas, & communis ſententia DD. cur non etiam in voto Monachorum? non enim illud eſt minùs ſolemne, nec minùs continet ſui traditionem, quàm hoc. Nec refert quòd illud non ſit eſſentialiter annexum ordini ſacro ſicut hoc ſtatui religioſo; quia inde ſolùm ſequitur fieri non poſſe vt quis maneat Religioſus ſoluto voto; ſicut fieri poteſt vt quis maneat ordinatus ſublato voto, non autem ſequitur votum tolli non poſſe vnà cùm ſtatu religioſo, imò conuincit ipſum quoque ſtatum religioſum auferri poſſe; cùm hic non conſtet niſi votorum obligatione.

Exēplis probatur.

Tertiò Probatur, Quia vt fide digni authores referunt, Pontifex ſæpe vſus eſt hac poteſtate. Primò, Cum Nicolao Iuſtiniano Monacho profeſſo diſpenſauit Alexander III. vt poſſet vxorem ducere, ne familia tam illuſtris extingueretur. ex qua ſuſceptis ſex filijs & tribus filiabus, ad Monaſterium redijt, miraculis poſtea clarus. Habetur in vita S. Laurentij Iuſtiniani, & apud Volaterranum libro quarto hiſtoriæ. Secundò, Cum Rege Arragoniæ, qui cum eſſet Monachus profeſſus, & eius pater ſine liberis obiſſet, ſolutus eſt votis monaſtici vt vxorem duceret, teſte Paludano d. 38. quæſt. 4. articulo quarto, concluſ. 11. & referunt annales Hiſpaniæ. Tertiò, Cum Conſtantia filia Regis Siciliæ, Moniali profeſſa, vt nuberet Henrico VI. refert Platina in Cæleſtino III. Omitto alios: atqui durum eſt dicere Pontifices in re tanti momenti erraſſe.

In voto paupertatis & obediētiæ.

112 Dico Secundò, Poteſt etiam diſpenſare in voto ſolemni paupertatis & obedientiæ, ſi legitima cauſa ſubſit. non enim in his eſt maior difficultas, quàm in voto caſtitatis. Dixi ſi ſubſit cauſa, quia Nauarrus comment. 2. de Regularibus num. 17. putat non poſſe iuſtam cauſam ſubeſſe, præſertim vt diſpenſetur in voto paupertatis; quia ſufficit vt ei concedatur plena adminiſtratio abſque dominio, quæ tamen ſit aliquo modo dependens ab arbitrio Pontificis: hæc enim ſufficiens eſt ad omnes actus neceſſarios; vt ad donandum, ad acquirendum, ad contrahēdum, ad condendum teſtamentum. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ; non enim neceſſe eſt hoc vinculum laxari, ſed ſatis eſt materiam ſubtrahi, tollendo ſubiectionem, quā habet ſub ditur ad ſuum Prælatum. & tunc manebit ſoli Pontifici ſubiectus; ſicut accidit quando Monachus fit Epiſcopus vel Cardinalis. Hęc ſententia eſt valde probabilis.

Contrariam tamen puto veriorem, nempe poſſe iuſtam cauſam ſubeſſe; vt ſi diſpenſetur vt Monachus fiat Princeps ſecularis & ducat vxorem; tunc enim eſt ſufficiēs cauſa vt votum paupertatis ei omnino laxetur, ne affectu proprietatis, largitionibus, ſumptibus ſuperfluis, alijſve modis, qui facilè in hoc ſtatu poſſunt occurrere, peccet contra votum. Idem dico de voto obedientiæ. imò videtur hoc votum ſponte ceſſare, hoc ipſo, quo deſinit eſſe Religioſus; quia non intelligitur niſi de ijs, quæ continentur in regula, vel ad regulæ obſeruationem diriguntur. In Epiſcopis tamen non deſinit, ſed mutatur in obedientiam congruentem illi ſtatui, ipſorum tacito vel expreſſo conſenſu, vel nouo & formali voto.

Votum obediētię in Religioſo Epiſcopi.

Notandum eſt, Sotum lib. 10. de Iuſtitia q. 5. 113
artic. 7. inſinuare reipſa diſpenſatum eſſe cum Epiſcopis Monachis in voto paupertatis: nam quod ad prouentus eccleſiaſticos attinet, Epiſcopi ex Monachis facti eodem modo obtinent portionem ſibi aſſignatam, quo Epiſcopi ſeculares ſuam: atqui ſeculares ita ſuam obtinent vt eius habeant dominium, vt verior ſententia tenet: ergo etiam Epiſcopi Monachi dominium habent portionis ſuæ. Idem probatur de bonis ſecularibus ex cap. Statutum, 18. quæſt. 1. vbi ſic dicitur, *Statutum eſt, vt Monachus, quem electio canonica à iugo regulæ & profeſſionis monachalis abſoluit, & ſacra ordinatio de Monacho Epiſcopum fecit, velut legitimus hæres paternam ſibi hæreditatem poſtea iure vendicandi poteſtatem habeat.* Vbi duo dicuntur: Alterum eſt, Monachum per electionem canonicam (intellige confirmatam à Pontifice) *liberari à iugo regulæ*, ita vt non ampliùs teneatur ieiunijs, abſtinentia carnium, vſu laneorum, ſilentio, & reliquis monaſticis obſeruationibus in regula præſcriptis. Excipio tamen *habitum* quem vt ſeruent, ſtatutum eſt cap. Clerici officia, de vita & honeſtate Clericorum: quamuis in quibuſdam locis, vt in Italia, teſte Soto, hoc non ſeruetur. Alterum eſt, *illum habere ius ſucceſſionis hæreditariæ*; quod intellige, etiamſi fortè illud fuerit quaſi extinctum, vt ſi ſit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum abſolutè, ſed ſub conditione, niſi fieret Epiſcopus. Confirmatur, quia Pontifex huiuſmodi Epiſcopis interdum concedit poteſtatem vt emant bona ſecularia, eaque relinquant quibus volunt; quod eſt ſignum dominij.

De Epiſcoporū paupertate.

Liberatur à iugo regulæ.

Succedit in hęreditatem.

Sed verius eſt eos hoc voto non eſſe abſolutos, ſicut nec voto obedientiæ; Ita D. Thomas expreſsè artic. 11. ad 4. eſtque communis ſententia DD. Nauarri, de reditibus quæſt. 3. monito 12. Sylueſtri Religio 6. numero 10. Armillæ v. Religio numero 25. & aliorum. Ratio eſt, quia obligatio horum votorum eſt de eſſentia Religionis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monaſterium. Vnde cùm per Epiſcopatum non deſinat eſſe Religioſus, non ſoluitur his votis.

Verius eſt non eſſe liberos.

Deinde quia neceſſe non eſt Religioſum Epiſcopum factum, eſſe dominum ſuæ portionis: ſatis eſt vt habeat adminiſtrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad ſuam ſuſtentationem, tum ad pias cauſas: hæc enim adminiſtratio ſufficit ad tales actus. Ius autem ſucceſſionis non acquirit per Epiſcopatum nā; illud etiam ante habebat, exiſtens Monachus, vt conſtat ex cap. Si qua mulier, 19. q. 3. & ex L. Deo nobis, C. de Epiſc. & Cler. ſed per Epiſcopatum fit vt ſi quid in poſterum acquirat, id cedat non Monaſterio, ſicut ante; ſed ipſius Eccleſiæ: & hoc eſt quod diſponitur cap. Statutum. Quòd ſi ipſe ſit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius ſucceſsionis, ſed per Epiſcopatum reuiuiſcit in commodum Eccleſiæ ipſius, ita vt Eccleſia habeat dominium rei ſic acquiſitæ, & ipſe adminiſtrationem. Vide Sylueſtrum Religio 4. quæſt. 10.

Ad argumentum D. Thomæ, Negandum eſt 114
ſtatum religioſum nō poſſe auferri ab homine: hic enim ſtatus non in aliqua conſecratione diſtincta ab obligatione votorum conſiſtit, vt ſupponit argumentum; ſed in ipſa votorum obligatione.

Ad argumēta Status relig. poteſt tolli ab homine.

tione.

tione: vnde cùm obligatio huius voti poſſit auferri an homine, (vt patet in voto ſacris ordinibus annexo) etiam conſecratio illa, quæ eſt per votum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quæ ſic Deo conſecrantur, (vt ſunt omnia, quæ ex voto offeruntur) quæ tamen ex cauſa ad vſus prophanos conuerti poſſunt. Sic etiam panes propoſitionis etſi Deo eſſent conſecrati, & ſoli ſacerdotes ijs veſci poſſent; tamen in neceſſitate Dauid & ſocij illis vſi fuere. Idem ſæpe factum in armis, veſtibus Deo oblatis, in terra conſecrata, & ſimilibus. Addo valde probabile eſſe, etiam alias conſecrationes ab Eccleſia inſtitutas, à rebus conſecratis & benedictis tolli poſſe eiuſdem Eccleſiæ authoritate, rebus ipſis ſaluis manentibus; vt à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, veſtibus ſacris, & ſimilibus. Cur enim Eccleſia non poſſit conſtituere vt templum conſecratum amittat conſecrationem dum polluitur vel prophanatur? aut calix dum à fabro malleo tangitur? vel etiam vt conſecratio non duret niſi ad certum tempus, & tunc per ſe euaneſcat? omnis enim talis benedictio & conſecratio non videtur eſſe aliud quàm deputatio ad vſum ſacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & aſſiſtentiæ vel ad debitum vſum, vel ad extandam reuerentiam, & deuotionem, vel ad conſequendum finem noſtrarum precum: nam duo illa abundè ſufficiunt vt res dicatur conſecrata, & ſacra. nec alia ratione videtur Eccleſia poſſe rei ſanctitatem conferre extra ſacramentum: atqui illa, nimirum deputatio & inuocatio, non habent vim nec durationem, niſi ſecundum intentionem deputantis & inuocantis.

Aliàs conſecrationes tolli poſſe.

Quid conſecratio & benedictio.

Ad argumenta aliorum.

115 Ad aliorum argumenta:

Ad primum reſpondet D. Thomas, negando nihil eſſe, quo continentia poſſit compenſari: oratio. n. & contemplatio multò eſt præſtantior, cùm ſit finis continentiæ; & tamen votum horũ poteſt relaxari. Adde aliam eſſe ſcripturæ mentem; non enim continentiam ceteris virtutibus, ſed talentis auri præfert.

In voto aliquo ſimplici etiam eſt traditio.

Ad ſecundum: Etiam in voto ſimplici eſt traditio ſui, non tantùm promiſſio; quia per votum ſimplex caſtitatis homo ſtatim tenetur ad omnia ea, ad quæ per votum caſtitatis ſolemne. Immo per vota ſimplicia poteſt quis fieri verus Religioſus, ſi ſedes Apoſtolica ad hunc finem ea acceptet; vt infrà cap. 41. num. 8. oſtendemus. Vnde verum non eſt, votum ſimplex ſe habere ad ſolemne ſicut ſponſalia ad matrimonium; niſi loquamur de certo & particulari illo voto ſimplici, quo quis vouet ſe fore Religioſum: hoc enim ad vota ſolemnia ſe habet vt ſponſalia ad matrimonium, & de hoc intelligendus eſt D. Thomas art. 11.

Ad tertium: Non eſt certum Hirtacum petijſſe ab Apoſtolo vt cum Iphigenia diſpenſaret, vt Caietanus & alij teſtantur. Deinde ſi petijt, non videtur ſincero animo promiſiſſe conuerſionem. Denique illis initijs Eccleſiæ fortè non erat expediens.

Ad quartum: Negandum eſt illum habiturum duas vxores viuas: nam prior deſijt eſſe vxor, per profeſſionem Religionis ſoluto vinculo coniugali.

116 Ad quintum: Non eſt abſurdum, ſed probabilius quàm oppoſitum, Pontificẽ ex cauſa poſſe diſpẽſare in matrimonio rato nõ conſummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum, Nauarrus cap. 22. numero 21. dicit Paulum III. & Pium IIII. ter vel quater ſe petente diſpenſaſſe. Caietanus tom. 1. opuſc. 28. dicit Pontifices ſuo tempore ſæpe diſpenſaſſe. Henriquez, de matrimonio cap. 8. numero 11. dicit Greg. XIII. diſpenſaſſe vno die cum vndecim. ſed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio.

Poteſt diſpenſare in matrimonio rato non cõſummato.

DVBITATIO XV.

Vtrum obligatio voti habentis tacitam vel expreſſam conditionem ceſſet, ſi conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis.

Verbi gratia, vouit aliquis Deo & Superiori perpetuò ſeruire in hoſpitali, vel Monaſterio, 117
ſub hac tacita, vel expreſſa conditione, Si Superior me voluerit retinere; & Superior hoc votum legitimè acceptauit; Quæritur Vtrum obligatio voti ceſſet, ſi ipſe de induſtria malè ſeruiendo, damna ſupellectili inferendo, & omnia turbando dimiſſionem extorſerit.

Probatio partis aientis.

Pars affirmans probari poteſt, Primò, Quia ſi Superior talem dimitteret ſponte ſua, ille ad nihil ampliùs teneretur, etiamſi nulla cauſa dimiſſionis ſubeſſet; idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipſius ſubeſt: ergo ſimiliter in caſu propoſito liber erit, cùm abſolutè dimittatur.

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo ſi retinere noluerit, & dimiſerit, ero liber. Conſeq. probatur, Quia non refert ex qua cauſa proueniat quòd nolit retinere, quando reuera liberè dimittit.

Contrarium tenendum.

Sed contrarium videtur omnino tenendum, 118
ſcilicet talem non eſſe tutum, niſi paratus ſit impedimenta per malitiam poſita tollere, & rurſum ad obſequium præſtandum ſe offerat, ſi Superior velit eum admittere. Ita expreſsè docet Richardus in 4. diſt. 38. artic. 5. quæſt. 3. Syl. Votum 2. quæſt. 2. Angelus Votum 1. nu. 10. & alij paſſim.

Diſſolutio contractuũ & cõdonationes debẽt eſſe liberæ.

Probatur Primò, Si alicui elocarem operam ad decennium certo pretio, ſub hac conditione, ſi ille me volet in domo ſua retinere; & poſtea malè agerem, eo fine vt me domo ſua eijciat vel conuitijs aut minis id extorquerem; nemo cenſeret me liberum, niſi rurſus offerrem me ad præſtandum contractum promiſſa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent patrocinari: & ſicut contractus debent eſſe liberi, ita etiam diſtractus, ſeu contractuum diſſolutiones. atqui hic noſter caſus eſt planè ſimilis: non enim minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promiſſionis, quàm ad diſſolutionem alterius contractus.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuum obſequium in hoc Monaſterio, ſi me voles retinere; ita tamen vt ſi fraude, minis, aliòve modo dimiſſionem extorſero, nolim vlteriùs obligari; imprudenter & irreligioſè conceptum cenſeretur, nec Prælatus vellet acceptare: atqui hoc modo intelligi deberet, ſi quiuis modus tollendæ conditionis, & obtinendæ miſſionis ad liberationem ſufficeret.

Tertiò, Qui illo modo vouet, nõ minùs obligatur

gatur ex parte ſua, quàm ſi nulla talis conditio ſubeſſet: non enim illa conditio additur vt ipſe vouens minùs ſit obſtrictus, aut faciliùs obligationem poſſit excutere; ſed quia Prælato eſt integrum, ſi aliquando deprehenderit ipſius obſequium minùs eſſe neceſſarium vel vtile, illum dimittere: atqui ſi illa conditio abeſſet, & eo modo dimiſſionem extorqueres, nemo te cenſeret liberum, niſi rurſum te paratum exhibeas: ergo nec appoſita tali conditione liber eris.

119 Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extorquere dimiſſionem, facit iniuriam Prælato & Monaſterio, adimendo illi libertatem, quam habere debet ad talem actum, & cogendo ad id, quod aliàs nollet: ergo tenetur illum reſtituere in priorem ſtatum, reddita libertate vt faciat quod bonum illi videbitur. hoc autem fieri non poteſt, niſi paratus ſit rurſus ad obſequium recipi, & quantum in ſe eſt, omnia reddere infecta, ea in ſtatum priorem reuocando. Confirmatur, quia quicunque per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel diſtractum, tenetur illum reſtituere ſuæ libertati, & paratum ſe exhibere ad omnia reducenda in priorem ſtatum, vt omnes DD. docent: de quo vide ſuprà cap. 17. dub. 6. at in tali voto, inter Prælatum & vouentem eſt aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum diſſoluendum: ergo. Nec refert vtrùm cogat per metum grauem, an leuem, modò iniuria ſit cauſa ſine qua alter nollet diſſoluere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei, quam illi debet ex iuſtitia, vel alia ſtricta obligatione, non liberatur, niſi illum reſtituat ſuæ libertati, vt liberè condonet: at iſte vouens ex iuſtitia tenetur manere; & extorquet dimiſſionem per iniuriam: ergo non liberatur, &c.

Vouens finem, vouet tacitè media.

Quintò, Qui vouet aliquem finem, cenſetur tacitè etiam vouere media ad illum finem neceſſaria, vt per ſe patet: atqui medium neceſſarium eſt non ponere directè impedimenta implendi voti, & ſi poſueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obſequium in Monaſterio, ſi directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro ſua virili tollere; ac proinde mutatis moribus ſe rurſus exhibere.

120 *Obiectio.* Dices id eſſe verum ante dimiſſionem, quando votum principale adhuc obligat: ſecus quando ſublatum eſt per diſpenſationem.

Reſp. Reſpondeo, Certum eſt hoc votum non poſſe tolli per diſpenſationem; quia non ſubeſt iuſta cauſa, vti ſupponimus, cuius defectu omnis diſpenſatio eſt irrita. Per irritationem tamen, vel potiùs deſitionem conditionis, ſub qua factum eſt, tolli poteſt: ſed cùm hæc per iniuriam extorta ſit, non poteſt ita tollere votum vt ceſſet omnis obligatio; nec poteſt alterum reddere ſecurum, niſi paratus ſit omnia in priorem ſtatum reducere. Sicut ſi aliquid mihi, vel tertio in meum fauorem promiſiſti, & cogas me ad condonationem, non liberaris; vt ante dictum eſt.

Sexto, Talis non videtur poſſe verè pœnitere coram Deo, niſi paratus ſit ſarcire iniuriã, quã intulit Monaſterio & Prælato, vtendo modis illis iniquis, & ita ſe ab obſequio promiſſo ſubtrahendo: præſertim cùm ei lege iuſtitiæ, vel quaſi iuſtitiæ eſſet obſtrictus; nam fides eſt pars quædam iuſtitiæ, vt ſuprà cap. 18. dubit. 8. oſtenſum eſt. Hoc enim habet omnis iniuria, vt non poſſimus de ea pænitere ſicut oportet ad ſalutẽ, niſi parati ſimus illam reparare vel tollere, ſi alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo, cogendo Prælatum condonare quod ipſi promiſerat: ſed iniuria iſta non poteſt ſarciri niſi dolẽdo ex animo de eo, quod factum eſt, & paratum ſe exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quã tum fieri poteſt.

Denique omnis promiſſio facta alicui ſub conditione poſita in arbitrio tertij, ita interpretanda eſt, vt illi tertio debeat relinqui libertas vt conditionem ponat, vel tollat; & ſi promiſſor cogat ad tollendam conditionem, non cenſebitur idcirco liber. v. g. promiſiſti puellæ nuptias, ſi parens eius conſenſerit; deinde cogis parentem vt non conſentiat; non ideo cenſendus es liber; quia non ſic ab initio conditionem intellexiſti. Item omnis conditio ita interpretanda eſt vt nõ det occaſionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occaſio violandi, ſi ita intelligeretur vt poſſet huiuſmodi malis artibus euerti: ergo &c.

Ad Primum: Prælatus eo caſu dimittit quidem abſolutè, ſed coactè, non liberè: at quæ vi vel metu facta ſunt, in irritum reuocanda ſunt; cap. 2. de ijs, quæ vi. 121 *Ad argumen- ta.*

Ad Secundum: Ideo illa dimiſſio eſt valida, quia ſponte facta; tollitur enim illa cõditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hic autem extorta eſt per iniuriam. Ad probat. conſeq. Maximi refert à qua cauſa proueniat conſenſus in omni contractu: ſi enim extorqueatur per iniuriam, contractus eſt irritus, vel in irritur reuocabilis; & qui extorſit, tenetur reducere omnia ad priorem ſtatum, ſi alter velit. Neque verum eſt hunc liberè dimitti ea libertate, quæ ſufficiat vt actus ſit omnino validus, reddatque alterum ſecurum, vt patet in condonationibus ſimili modo extortis.

Petes, Quid ſi talis non ſolùm vouit obſequium & famulatum, ſed etiam continentiam perpetuam, ſub eadem tacita, vel expreſſa conditione; Vtrum dimiſſione extorta teneatur adhuc voto caſtitatis? 122

Reſpondeo, Probabile eſt non teneri immediatè hoc voto; quia mens ipſius non videtur fuiſſe ad hãc ſe obſtringere, niſi maneret in Monaſterij obſequio; non autem ſi contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediatè, quatenus obligatur ſe rurſus exhibere, vt recipiatur ad præſtandum ſeriò & bona fide famulatum, quẽ promiſit. vbi enim receptus fuerit, rurſus tenebitur vi prioris voti. *Quid ſi vouit etiam contin- tiam.*

Contrarium tamen videris poſſit probabilius; quia conditio ſub qua promiſit non fuit ſublata eo modo, quo debuit vt votum ceſſaret mens enim vouentis erat ſe obligare, niſi ſponte ipſum Superior dimitteret, ſeu quamdiu illum ſponte retinere vellet: atqui nunc illum nõ dimiſit ſponte, ſed coactus ab ipſo per iniuriam; & adhuc cupit illum retinere quantum eſt ex parte ſua: ergo conditio non eſt ſublata eo modo, quo debeat tolli; ac proinde manet obligatio.

CAPVT

CAPVT XLI.

De Statu religioſo.

Conſtat dubitationibus 15.

EXplicato voto, ſequitur vt dicamus de ſtatu religioſo, de quo D. Thomas qu. 186. & tribus ſequentibus. Tamen quia hic ſtatus totus conſtat voto, commodiſſimè hoc loco tractabitur.

Status Epiſcoporum in tractatu de ſacramento Ordinis explicandus.

DVBITATIO I.

Quænam requirantur ad ſtatum religioſum.

1 NOtandum Primò, Nomen ſtatus in propoſito dupliciter accipi. Primò, Generatim: ſic quæuis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò perſtat & permanet, ſtatus dicitur, vt ſtatus innocentiæ; ſtatus legis naturæ, ſtatus legis Moſaicæ & euangelicæ; ſtatus huius vitæ, & vitæ futuræ; ſtatus beatorum, & ſtatus damnatorum; ſtatus incipiẽtium, proficientium, perfectorum; ſtatus eccleſiaſticus, & ſtatus ſecularis; ſtatus ſeruorum & liberorum; viduarum, & virginum, &c. Vide Caietanum qu. 183. art. 1. Secundò, tricte, pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obſtricti ſumus: hoc enim nomen quandam firmitatem denotat, vt docet D. Thomas q. 183. art. 1. & paſſim alij DD. Hoc modo D. Thomas conſtituit tãtùm tres ſtatus in Eccleſia, Epiſcoporum, Religioſorum, & coniugatorum; Epiſcopi enim perpetuo vinculo obſtricti ſunt obſequio ſuæ Eccleſiæ: Religioſi obſequio diuino: coniuges obſequio mutuo. ex his duo ſunt ſpiritales, & vocantur ſtatus perfectionis: tertius eſt ſecularis.

Quid ſtatus, & quotuplex.

Tres ſtatus.

2 Notandum Secundò, Nomen religionis tripliciter accipi. Primò, Pro virtute, qua Deus colitur. de qua ſuprà capitul. 36. Secundò, Pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ profeſſione, per quam homo mancipatur obſequio diuino quantum præciſè neceſſarium eſt ad ſalutem; qualis eſt modò religio Chriſtiana, & olim religio Iudaica. Tertiò, Pro peculiari quadam formula & profeſſione, per quam homo ex libera ſua electione penitus obſequio diuino mancipatur. hæc ſupponit omnia ad quæ obligat communis religio Chriſtiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maximè ad perfectionem conducunt. vnde peculiari ratione vindicat ſibi nomen Religionis. huius profeſſores propriè dicuntur Religioſi; quaſi toti diuino cultui addicti. Dionyſius de eccleſiaſtica hierarchia capit. 6. dicit eos à ſuis ducibus, id eſt, ab Apoſtolis appellatos θεραπευτάς, à puro Dei obſequio & cultu. eodem nomine vocat illos Philo. in lib. de contemplatione; idque ob duas cauſas, vt ibi inſinuat: tum quia cultui & obſequio numinis penitus dediti, tum quia toti ſunt in animo ſuo curando & virtutibus excolendo. θεραπεύειν enim duo ſignificat, colere, & curare, ſeu mederi; eodemque modo vſurpatur apud Græcos, quo hæc apud Latinos. Vocati ſunt etiam ab Apoſtolis Monachi, teſte Dionyſio ſuprà, à vita indiuiſibili & ſingulari; qua in Deiformem monadem colliguntur & perficiuntur. Dicuntur etiam ἀσκηταὶ à D. Baſilio & alijs, id eſt, exercitores, quia eorum munus eſt, ſe in virtutis paleſtra exercere. Hinc ἀσκητικὰ eiuſdem Baſilij, quæ ad inſtructionem Monachorum pertinent. Nomen Monachi propriè non conuenit omnibus Religioſis, ſed ſolis vitæ contemplatiuæ deditis. non enim Mendicantes propriè ſunt Monachi, cùm aſſiduè inter homines verſentur, & multò minùs qui ex inſtituto ſunt Clerici ſeu ſacerdotes, vt ſunt Canonici regulares, & Religioſi Societatis Ieſu. alia enim eſt Religio Clericorum, alia Monachorum, vt conſtat ex cap. Licet, de Regularibus, cap. Nullus, & cap. Mandamus, 19. qu. 3. & alijs multis Iuribus. In fauoribus tamen, nomine Monachorum veniunt omnes Religioſi, vt docet Panormitanus in cap. Ex parte, de poſtulat. Prælat. & alij Doctores.

Religionis nomẽ tripliciter accipitur.

Religioſi.

Cur dicti θεραπευτάς.

Monachi.

ἀσκηταὶ.

Vulgò in Italia, Hiſpania, & Gallia vocantur Patres; quod nomen potiùs eſt beneuolentiæ & charitatis, quàm honoris. vnde etiamſi ſecularibus ſacerdotibus, & in primis Parochis tribui poſſit; tamen honoris cauſa hi potiùs vocantur domini quàm Patres, ſicut & Magnatum filij, patres ſuos dominos vocant. Itaque Religioſis, qui in plebem & pauperes quoſlibet parentum affectum & officia præſtant, & magis amoris, quo ad beneuolentiam excitentur, quàm honoris, quò intumeſcant, titulis delectari debent, hoc nomen propriè tribuitur.

Notandum Tertiò, Religionẽ, ſeu ſtatum religioſum, ſicut & quoduis officium dupliciter poſſe ſpectari. Primò, In actu primo, ſeu in habitu; & ſic nihil eſt aliud quàm debitum religioſè viuendi. Secundò, In actu ſecundo, & ſic eſt ipſa religioſa vita voto firmata. 3

His poſitis, difficultas eſt de tribus votis, de ſolemnitate votorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Quod ad primum attinet, certum eſt ad ſtatum Religionis eſſentialiter requiri tria vota, eaque perpetua, paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ. Eſt communis ſententia Theologorum & Canoniſtarum. Nec ſufficit ſeruari hæc tria ſine voto; quia ſic non conſtituunt ſtatum, cùm non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obſeruatione abſque voto; quia libertatem reſiliendi ſibi retinet, quæ per votum abdicatur. Hinc Nazaræi, qui erant typus noſtrorum Religioſorum, voto conſecrabantur Domino, vt conſtat ex capitul. 6. Numer. Deinde ad perfectionem Religionis requiritur vt homo totam vitam ſuam Deo conſecret. nam vt Gregorius homil. 20. in Ezech. ait; Cùm quis omne quod habet, omne quod viuit, omne quod ſapit omnipo-

Ad eſſentiam Religionis requiri tria vota.

4

Nazaræi.

omnipotenti Deo vouerit, holocauſtum eſt; ad dens illud offerri ab his, qui ſeculum deſerunt, & relicta Ægypto ſacrificium offerunt Domino in eremo, id eſt, in ſtatu Religionis: atqui non poteſt quis vitam ſuam totam ſimul Deo conſecrare ipſo actu; quia non tota ſimul agitur, vt inquit D.Tho. q. 186. art. 6. ad ſecundũ: ergo id voto fieri debet. Nec ſufficit votum, niſi ſit perpetuum; quia alioquin eſt imperfecta ſui mancipatio retro reſpiciens, & ius retrocedendi retinens.

Quòd hæc tria requirantur, Probatur Primò Quia Religio eſt forma quædam vitæ, vel obligatio ad formam vitæ ducentem ad imitationẽ Chriſti, & ad perfectionem charitatis: ſed hæc tria maximè ſunt conuenientia ad imitationem Chriſti & perfectionem charitatis conſequendam: ergo &c. Maior per ſe patet. Minor probatur. Ac primum quòd paupertas ad hoc ſit maximè conueniens, cõſtat ex illo Matt. 19. Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia, quę habes & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo. & infrà, Amen dico vobis, quòd vos, qui reliquiſtis omnia, & ſecuti eſtis me, centuplum accipietis, & vitam æternam poſſidebitis. Hinc Dominus Matth. 5. pauperes ſpiritu (id eſt, affectu & libera electione, non miſera & ingrata neceſſitate) beatos vocat; quia ipſis regnum cœlorum rependetur. hinc in primitiua Eccleſia omnia erant communia, nec quiſquam aliquid ſuum eſſe dicebat, maximè apud Iudæos conuerſos: idque voto videntur promiſiſſe: alioquin Ananias & Sapphira non adeo grauiter puniti fuiſſent, quòd aliquid de pretio ſibi retinuiſſent; nec Petrus diceret illos mentitos Deo, non hominibus. Mentiri enim Deo eſt non ſeruare quod ei promiſeris. Ita expreſsè docent Patres, Hieronymus epiſt. ad Demetriadem, Auguſtinus ſerm. 12. de diuerſis, Chryſoſt. hom. 12. in Acta, & alij. Denique Apoſtoli paupertatem ſeruarunt, Matt. 19. Ecce nos reliquimus omnia: & Chriſtus ipſe pauperrimus fuit, Matth. 8. & Lucæ 9. vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet.

Paupertatem requiri.

Ananiæ, & Sapphiræ votũ.

5 De caſtitate, Matth. 19. Sunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum Dei. qui poteſt capere capiat: quaſi dicat, res iſta eſt valde eximia, hortor vt quiſque pro ſuo captu ad eam aſpiret, & qui difficultatem paratus eſt vincere, amplectatur. dicimur enim poſſe, quando audemus & non ſinimus nos difficultate rei ſuperari; non poſſe, quando cedimus difficultati, quamuis eam poſſemus abſolutè vincere. ſic vulgò dicitur, non poſſum hanc iniuriam diutius ferre, non poſſum condonare, non poſſum tam tenuiter viuere, &c. 1. Corint. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo: conſilium autem do tanquam miſericordiam conſecutos à Domino, vt ſim fideles. Beatior erit ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium*. Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino meliùs ſeruiendi. Vnde Dominus, Apoſtoli, & clariſſimi Sanctorum, continentiam coluerunt. Quòd autem voto firmari ſoleat, patet ex Apoſt. 1. ad Timoth. 5. *Adoleſcentiores viduas deuita*, (græcè παραιτοῦ, recuſa, non admitte) *cùm enim luxuriæ fuerint in Chriſto*, (id eſt, in iniuriam Chriſti ſponſi ſui fornicatæ) *nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Chriſto dederant vouendo continentiam) irritam fecerunt. Ita exponit hunc locum Concilium Chartaginenſe 4. capitul. 104. & omnes Patres.

Caſtitatem requiri.

De obedientia, ad Philip. 1. Chriſtus obediẽs fuit vſque ad mortem: & qui Dominum vult ſequi, debet abnegare ſeipſum, Matth. 16. quæ abnegatio maximè fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem noſtram in omnibus Superiori ſubijcimus.

Obedientiam requiri.

Secundò Probatur; Status religioſus poteſt 6 conſiderari vel vt eſt quoddam holocauſtum, quo homo omnia ſua conſecrat Deo; vel vt eſt exercitium tendens ad perfectionem, vel vt eſt remotio impedimentorum ſalutis. Si primo modo conſideretur, requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, ſubijciens iudicium & voluntatem in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum caſtitatis offert corpus, abſtinens ſe cauſa Dei à voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, ſe illis propter Deum priuans. Si ſecundo modo, eadem requiruntur. vt enim homo exerceat ſe ad perfectionem, debet exuere affectum & ſolicitudinem rerum terrenarum; (vt multis docet Dominus, Matth. ſexto) quod fit paupertate voluntaria. Debet abſtinere à voluptatibus carnis, quæ mentem ad ſpiritualia reddunt maximè ineptam; (vt patet 1. ad Corint. 7.) quod fit cultu caſtitatis. Denique debet dirigi tanquam diſcipulus, ne proprio iudicio & affectu fallatur; vt ſæpe ſcriptura monet, Prouerb. 19. 22. Eccleſ. 6. & alibi. hoc autem fit obedientia.

Probatur ratione.

Vt holocauſtum.

Vt exercitium perfectionis.

Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria ſunt quæ maximè ſalutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis, & amor proprij iudicij & voluntatis, quæ tria inſinuantur 1. Ioannis 2. Omne quod eſt in mũdo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcẽtia oculorum, & ſuperbia vitæ. Itaque cùm hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exuitur mundus.

Vt remotio impedimentorũ.

Denique eadem requiruntur vt mens hominis à ſolicitudine ſeculi liberetur, & tranquillitatem aſſequatur. tota enim ſeculi ſolicitudo verſatur in rebus temporalibus, in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam quæſt. 186. art. 7.

Vt amotio ſolicitudinum.

Ex his patet, Illa Inſtituta, in quibus non faciunt votum caſtitatis abſolutæ, ſed ſolùm 7 caſtitatis coniugalis; vt ſit in quibuſdam Ordinibus militaribus, non eſſe propriè & perfectè Religiones, ſed ſolùm imperfectè, & ſecundum quid: quia non continent primaria conſilia Chriſti: caſtitas enim coniugalis non eſt conſilij, ſed præcepti. Vnde in tali Inſtituto non fit holocauſtum perfectum; quia corpus Deo non offertur. Deinde mens hominis non abducitur à delectationibus carnis, quæ maximè illam ad ſpiritalia reddunt ineptam: nec à ſtudio placendi vxori, quod hominem diuidit, teſte Apoſtolo 1. Corinth. 7. nec ab alijs ſolicitudinibus innumeris, quas ſtatus matrimonij ingerit, quæ hominem à rebus diuinis maximè auocant Denique quicunque iam inde à temporibus Apoſtolorum ſe Deo dicare voluerunt, ante omnia caſtitatem ei vouerunt, tanquam hac vna re potiſſimùm reddamur diuino obſequio idonei. Idem docet diuus

Imperfecta religio.

Thomas

Thomas qu.186.art.4.ad 3.Illi,inquit,modi viuendi, ſecundum quos homines matrimonio vtuntur,non ſunt ſimpliciter,& abſolutè loquẽdo Religiones; ſed ſecundum quid, inquantum ſcilicet in aliquo participant quædam, quæ ad ſtatum Religionis pertinent, Et Sotus li.7.de Iuſtitia q.5.art.3.In eadem eſt gloſſa in Clement. Ex eo,de ſent.excõm. & alij. Quæ verò Nauarrus de reditibus q.1.monito 55.adducit, ſolùm probant tales poſſe dici perſonas Eccleſiaſticas & Religioſos imperfectò modo.

Obiectio. Dices cum Nauarro, Qui verè eſt Religioſus, non deſinit eſſe talis ex eo quòd Papa cum illo ſuper aliqua parte voti diſpenſet: ſed Papa diſpenſauit cum illis vt poſſint ducere vxores, ergo &c.

Reſp. Reſp. Maior vera eſt, ſi illa pars voti talis ſit vt ſine ea poſſit eſſentia Religionis conſiſtere: at obligatio caſtitatis non eſt talis,vt apertè colligitur ex capit.Cùm ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum, vbi dicitur, Abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeo eſt annexa regulæ monachali, vt contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere: quod DD.paſſim intelligunt remanente ſtatu Monachi,ſeu religioſo.

Vnde vlteriùs ſequitur, ſi eorum profeſſio ab initio fiat cum illa moderatione ad caſtitatem coniugalem, eos non fore propriè Religioſos. Cætera,quæ Nauarrus adfert,omitto, quia parum vrgent.

8 *Solemnitas an ſit neceſſaria.* Quod attinet ad ſecundum, non eſt neceſſarium ad eſſentiã ſtatus religioſi, vt vota iſta ſint ſolemnia; ſufficit vt ab Eccleſia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia ſolemnitas votorum eſt ex inſtitutione Eccleſiæ, vt ſuprà capit.40.dubit. vlt. oſtenſum eſt: quæ ſicut in vna Religione poteſt aliquam ſolemnitatem vel conditionem requirere vt acceptet illam pro Religione, ita & in alia poteſt non requirere. Ea autem, quæ ipſi Religioni ſecundum ſe eſſentialia ſunt, iure diuino ſunt conſtituta. Secundò, Quia illa ſolemnitas ſolùm inducit quandam inhabilitatem ad proprietatem bonorum, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non eſt neceſſaria ad ſtatum perfectionis: nam poteſt quis eſſe verus Religioſus manente vinculo matrimonij, ſi præſcindatur facultas eo vtẽdi, vt patet quando coniunx ex conſenſu alterius profitetur. Simili modo dominium non magis repugnat ſtatui Religionis quàm vſus, ſi omni momento dependeat à nutu Superioris, ita vt ad omnem nutum illius ſis paratus reſignare. Tertiò, Quia per vota ſimplicia in Societate Ieſu poſt probationem emiſſa, efficiuntur veri Religioſi, vt motu proprio & ex certa ſcientia declarauit & definiuit Gregorius XIII. in ſua conſtitutiono, quæ incipit, Aſcendente Domino, anno 1584. edita, vbi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia ſecularia ac regularia reddit eos,qui cõtrarium auſi fuerint affirmare. Idem colligitur ex Concil. Trident.ſeſſ.25. capit. 16. de Regularibus, vbi agens de profeſſione nouitiorum, quomodo in alijs Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis, (quam & Religionem Clericorum vocat) quo, peracto biennio probationis,emittunt vota ſimplicia, & deſinunt eſſe nouitij,habenturque Religioſi: Ergo tacitè inſinuat illos fieri verè Religioſos.

Conſtitutio Greg. 13.

Idem apertè colligitur ex aliorum Pontificum, Pauli III. Iulij III. Pij IIII. & Pij V. diplomatibus; quibus Primò totum Societatis inſtitutum & modus procedendi approbatur & confirmatur. *Probatur ex literis aliorum Pontificum.*

Deinde declarantur apoſtatæ & excommunicati omnes eius deſertores; quæ declaratio falſa eſſet, niſi ipſi eſſent veri Religioſi, nemo enim in Iure vocatur apoſtata niſi qui Religionem Chriſtianam, vel Inſtitutum religioſum ab Eccleſia approbatum, cui inſitus erat, deſerit. neque ſententia excommunicationis in iure cauſa deſertionis cuiquam, niſi talibus infligitur.

Tertiò, Iſtis deſertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantium intercluditur, & profeſſio in eis facta ſeu attentata decernitur irrita, præterquam in Religione Carthuſianorum: atqui nemini, qui non ſit in ſtatu perfectionis aditus ad ſtatum perfectionis eſt intercipiendus: ergo ſupponebant iſti Pontifices illos iam eſſe in ſtatu perfectionis. Ex quibus eſt perſpicuum illos ſenſiſſe per iſta vota ſimplicia fieri verè & propriè Religioſum. & ſanè niſi ita eſſet, grauiter illi erraſſent, habendo apoſtatarum loco eos, qui egrediuntur, & excommunicationis ſententiam, etiamſi alium Ordinem ingrediantur, in eos proferendo, & profeſſionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud eſſet quàm impedire ſtatum perfectionis, & ſequelam conſiliorum Chriſti, & pro ea hominem eijcere extra Eccleſiam? Itaque de hac re non poteſt eſſe vlla dubitatio.

Quartò, Si per vota ſimplicia non poſſet quis fieri Religioſus, id eſſet vel quia per illa non fit traditio ſui, ſed ſolùm promiſſio: vel quia per illa non ſortitur ſtatum immobilem: vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per ſolemnia. Non primum, Quia per illa fit vera traditio, vt ſuprà oſtenſum eſt, & Eccleſia acceptat illa, mediante Prælato, cui hanc authoritatem dedit. Non ſecundum, Quia qui ſic ſe aſtrinxit, non poteſt ſe vllo modo illa obligatione eximere: vnde ex ſe eſt perpetua & immutabilis.

Nec obſtat quòd poſſit dimitti, & votis liberari; quia etiam profeſſi authoritate Pontificia votis ſolemnibus eximi poſſunt, vt capitul. 40. dubitat. vlt. oſtenſum eſt. Ad ſtatum ſufficit,vt te ipſe non poſſis ab ea vitæ conditione eripere; quamuis Superioris poteſtate præſertim ſuprema, eximi poſſis. Confir. exemplo ſerui, qui propriè eſt in ſtatu ſeruitutis, quia ſeipſum ab eo eximere non poteſt, quamuis dominus poſſit illum manumittere:& coniugum,qui mutuo conſenſu poſſunt ad Religionem tranſire, & ſolui obligatione mutui obſequij: ſic etiam Epiſcopus poteſt authoritate Pontificis Eccleſiam ſuam deſerere, & ſibi ſoli viuere.Non tertium,Quia vota ſimplicia poſſunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, ſicut ſolemnia.

Nec obſtat quòd DD. paſſim requirant votũ ſolemne; quia loquuntur de Religione ſecundum Ius antiquum,quo iure non acceptatur votum ſimplex ad ſtatum non tamen negant quin authoritate Eccleſiæ acceptari poſſit.

De tertio, Ad eſſentiam ſtatus religioſi abſolutè non requiritur alia regula,præter eam,quę 9 *An regula requiratur.*

diuinis mandatis & ipſis votis continetur. Ratio eſt, quia hæc abſolutè ſufficiunt vt ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua non eſt obligatio in ſingulis, præſertim eſſentialis: poteſt enim quis eximi à choro, ab vſu piſcium, ab vſu laneorum, & ſimilibus, manente eſſentia Religionis. Quia tamen ob multas cauſas Eccleſia non conſueuit huiuſmodi ſtatum approbare pro Religione, abſque aliqua particulari regula, ea eſt neceſſaria, nõ per ſe, ſed per accidens.

10 *An Eccleſiæ approbatio.* Quod ad quartum attinet; ad ſtatum Religionis ſaltem perfectum neceſſaria eſt Eccleſiæ approbatio, & votum admiſſio. Vnde etiam initio Eccleſiæ, Monachi per Epiſcopos initiabantur, vt patet ex Dionyſio capitul. 6. Eccleſiaſticæ hierarchiæ, vbi formulam huius initiationis deſcribit: & virgines ab Epiſcopis velabantur, teſte Tertulliano, Cypriano, Ambroſio, & alijs. De quo ritu exſtat decretum Pij I. qui vndecimus PP. fuit, cap. Virgines, 20. quæſt. 1. nec vnquam fuit perfecta Religio, niſi quæ à Prælatis Eccleſiæ approbata fuit. *Cur approbatio neceſſaria.* Ratio eſt Primò, Quia ſine hac approbatione non poteſt eſſe ſtatus ſpiritalis ſupra communem ſtatum Chriſtianorum, ſed omnes merè ſunt laici, ſubiecti poteſtati ſeculari; niſi fortè aliqui ex illis ſint Clerici vel ſacerdotes; quod non competit illis per iſtam vitæ conditionem, ſed aliunde. Religio autem perfecta eſt ſtatus ſpiritualis & ſupernaturalis, diſtinctus à communi ſtatu Chriſtianorum, & proinde à Chriſto peculiari modo deſcendere debet, idque mediante ipſius Vicario; ſicut omnes gradus eccleſiaſtici, & omnis iuriſdictio ſpiritalis; iuxta illud Apoſtoli ad Epheſ. 4. Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, &c. Secundò, Quia votum paupertatis & obedientiæ religioſæ reſpiciunt authoritatem Prælati habentis iuriſdictionem ſpiritalem: paupertas enim religioſa non poteſt vlla re vti, niſi dependenter à voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore ſpiritalem poteſtatem à Chriſto deſcendentem. Confirmatur, quia Religioſus obedit Prælato tanquam Chriſto, in eoque Chriſtum intuetur; nimirum quia à Chriſto poteſtatem accepit, & Chriſti vices gerit.

11 *Obiectio.* Dices, Poſſum me alteri ſubijcere, eligendo illum in Superiorem, eique vouendo caſtitatem, obedientiam, & paupertatem, &c.

Reſp. Reſpondeo, Eo caſu non habebit ille poteſtatem ſpiritalem, ſed ſolùm naturalem, quam tu illi dediſti; qualis eſt poteſtas Principum ſecularium, qui non habent aliam iuriſdictionem, quàm quæ illis data eſt à Republ. Omnis enim Reſpublic. iure naturæ habet poteſtatem in ſingula membra, ſicut totum in ſingulas partes; & hanc poteſt conferre in vnum vel duos, qui ipſam gubernent. itaque hæc poteſtas eſt omnino naturalis: atqui talis eſt omnis poteſtas, quam Superiores accipiunt ab inferioribus; etiamſi ad aliquos ſpiritales actus imperandos ſe extendat. Hinc fit vt talis Superior non poſſit infligere pœnam ſpiritalem excommunicationis vel alterius cenſuræ; & vt poſſit ab inferioribus ea poteſtate priuari. quare non poteſt per hanc propriè Chriſtum repræſentare, nec vices Chriſti gerere; cùm ab ipſo poteſtatem illam non acceperit. vnde talis conditio vitę non habebit eam connexionem aut dependentiam à Chriſto Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipſo protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia ſine hac approbatione non habet tantam immobilitatem: facilè enim talis congregatio poteſt diſſolui: vt ſi nolint eligere Superiorem, &c. acceptatio quoque voti non eſt omnino firma: quia hoc ipſo, ille renuntiabit ſuo iuri, vel eo ſpoliabitur, ſubditus deſinet obligari. Quartò, Quia ſine hac non habet ſecuritatem; quia facilè poteſt continere errores; vt patet in Inſtituto VValdenſium, qui initiò formam quandam religioſæ vitæ meditabantur, quam cùm Summus Pontifex ob varios errores, qui in illa continebantur, approbare nollet, ſe ab Eccleſia, multis hæreſibus excogitatis, ſegregarunt. de quo vide D. Antoninum p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Ex quibus patet, abſque hac approbatione magnum deeſſe Religioni ornamẽtum, & quãdam perfectionem non parui momenti.

Petes, Vtrùm pertineat ad Religionis eſſentiam?

Reſpondeo, Si nomine Religionis, intelligamus ſtatum & formam viuendi ſecundum primaria Chriſti conſilia, omnino ſtabilem habentem perfectionem ſupradictam, quomodo paſſim accipitur in iure; ſic approbatio Eccleſiæ poteſt dici pertinere ad eſſentiam Religionis: quia ſine hac non habet tantam ſtabilitatem, nec poteſtatem ſpiritalem; neque eximit hominem iuriſdictioni ſeculari: quod maximè verum eſt poſt conſtitutionem Concil. Lateran. qua inuentio nouarum Religionum prohibetur. *An approbatio ſit de eſſentia.*

Nec obſtat, quòd communiter dicatur Religio conſiſtere ſolùm in tribus votis ſubſtantialibus; quia hoc intelligendum eſt de ijs, quæ requiruntur ex parte vouentis, ſeu Religioſi: neque negatur quin neceſſaria ſit authoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio; ſed excluduntur aliæ obligationes Religioſi, verbi gratia ad cantum, ad carnium abſtinentiam: eſſentia enim Religionis ex parte Religioſi nihil requirit, niſi obligationem trium votorum. Abſolutè tamen aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius, in quibus manibus hæc vota fiunt; qui nomine Eccleſiæ debet ea acceptare: alioquin non inducunt obligationem ſatis firmam, nec efficiunt ſtatum ſpiritalem, & exemptum à iuriſdictione laicorum.

Aduerte tamen non eſſe per ſe neceſſarium vt hæc approbatio fiat immediatè à Summo Pontifice: Religiones enim SS. Antonij, Baſilij, Auguſtini, Benedicti, non videntur initiò fuiſſe ſic approbatæ; ſed ab Epiſcopis, quibus tunc ſuberant, ipſo vſu admiſſæ ſunt, non repugnante Pontifice: deinde ſenſim à Concilijs & Summo Pontifice laudatæ & confirmatæ. Ante admiſſionem Prælatorum non erant perfectæ Religiones, ſed inchoatæ duntaxat, & veluti mancæ. 12 *A quo hæc approbatio fieri debeat.*

Poſtea tamen Pontifices totam hanc cauſam ſibi reſeruarunt; idque ob iuſtiſſimas rationes. 13 *Pontifex ſibi reſeruat approbationem.*

Primò, Vt compeſcerent quorundam hominum indiſcretum ardorem, qui nouis Religionibus ſeu formulis viuendi excogitandis erant intenti, quæ res magnam confuſionem, & alia incommoda in Eccleſiam potuiſſet inuehere.

Secundò

Secundò, Ne irreptet aliqua Religio errores continens, aut aliter noxia Eccleſiæ vel ſaluti animarum; qualis erat Religio Valdenſium.

Tertiò, Quia maiores Eccleſiæ cauſæ Sedi Apoſtolicæ reſeruandæ; cap. Maiores, de baptiſmo & eius effectu: approbatio autem Religionum, ſicut & canonizatio Sanctorum ad maiores Eccleſiæ cauſas pertinet. vnde in Concilio Lateran. ſub Innocent. III. cap. vlt. Ne nimia, de religioſis domibus, ſic dicitur, Firmiter prohibemus, ne quis de cætero nouam Religionẽ inueniat: intellige mandando eam executioni abſque Pontificis approbatione; nam paulò poſt multæ ſunt inuentæ, & approbante Pontifice ſeruatæ. vt patet cap. Religionum, in Sexto. Idem conſtitutum in Concilio Lugdunenſi, ſub Gregorio X. vt habetur d. cap. Religionũ *Religionum* (inquit Concilium) *diuerſitatem nimiam ne confuſionem induceret, generale Concilium conſulta prohibitione vetauit.* & infrà. *Repetita conſtitutione diſtrictiùs inhibentes, ne quis de cætero nouum Ordinem aut Religionem adinueniat, vel habitum nouæ Religionis aſſumat.*

14 Ex quibus ſequi videtur, profeſſionem in tali Religione fore inualidam, nec obligatum iri profitentem voto paupertatis, & obedientiæ. Ratio eſt, quia Eccleſia prohibet illam formulam viuendi & profitendi, nec tribuit poteſtatem acceptandi. hoc ipſo enim, quo prohibet nouarum Religionum inuentionem, & ſuſceptionem habitus in iiſdem, prohibet etiam vſũ illarum; & conſequenter qui eam amplexi sũt poſſunt illam deſerere: imò uidentur teneri, quamuis per bonam fidem poſſint excuſari. Si, poſſunt illam deſerere, non tenentur voto paupertatis, ac obedientiæ; quia illud ad illam vitę formulam reſtrinxerunt, non intendentes ſe obligare ad paupertatem vel obedientiam, niſi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem.

An profeſſio ibi ſit inualida.

De caſtitate fortè eſt alia ratio, quia huius executio non dependet à Superiorum poteſtate & directione. Verius tamen puto eſſe eandem rationem: quia cùm Eccleſia abſolutè prohibeat talem Religionem, cur profeſſionem in ea factam acceptet quoad caſtitatem? Accedit, quòd ille non intendat vouere caſtitatem, niſi in Religione, vt ſic vouendo fiat Religioſus: & ſi rogaretur, diceret non aliam eſſe ſuam mentem. quare cùm non ſit Religio, ſitque ipſe in eo deceptus, non videtur teneri.

Aduerte tamen, cùm aliquæ ex nouis illis Religionibus in Eccleſia longiſſimo tempore ſint permiſſæ, & ipſo vſu quodammodo confirmatæ, non vt Religiones, ſed vt pia Inſtituta; videri profeſſionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum ſimplicium: ac proinde ſubditos non poſſe redire ad ſeculum ſine diſpenſatione Epiſcopi, qui eos ex cauſa à voto paupertatis, obedientiæ, ac ſtabilitatis loci abſoluere poterit; non tamen à voto caſtitatis, vt ex dictis cap. 40. numero 105. & 106. conſtat.

Habet vim votorũ ſimpliciũ ex cõſuetudine

15 Ex his patet, ad eſſentiam Religionis perfectæ ſeu completæ, per ſe nihil neceſſariò requiri præter tria vota ſupradicta, & Eccleſiæ approbationem ſeu acceptationem. Nec obſtat quod obſeruatio votorum aliquando dicatur pertinere ad eſſentiam Religionis: id enim intelligendum eſt vel quia eſſentia Religionis ad eam obligat; debitum enim & obligatio ſeruandi vota eſt Religioni eſſentiale: vel quia pertinet ad eſſentiam Religionis conſideratæ in actu ſecundo.

Quæ ad eſſentiã Religionis pertineant.

DVBITATIO II.

Vnde proueniat Ordinum religioſorum diuerſitas, & quis ſit inter eos perfectior.

D. Thomas quæſt. 188. ar. 1. & ſequentib.

Reſpondeo & Dico Primò, Diuerſitas Ordinum religioſorum non prouenit ex aliquo quod Religioni eſt eſſentiale, vt ſunt tria vota eſſentialia, & approbatio Eccleſiæ. hæc enim omnibus ſunt communia. Itaque ſi eſſentialia ſpectentur, omnes ſunt eiuſdem ſpeciei: conſiſtit enim omnium eſſentia in obligatione triũ votorum ab Eccleſia acceptatorum. 16

Dico Secundò, Hæc diuerſitas Ordinum prouenit ex duobus. Primò, Ex particulari fine ſeu functione, ad quem quiſque Ordo ſpeciatim eſt inſtitutus. ita D. Thomas ſuprà ar. 1. Quidã enim ſunt inſtituti, vt præter obſeruantiam uotorum eſſentialium, potiſſimùm ſe exerceant in operibus vitæ contemplatiuæ. Tales ferè ſunt quos antiquiores Patres inſtituerunt, Antonius, Pachomius, Baſilius, Benedictus, Bruno, Ordo Ciſtercienſium, & Cluniacenſium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant ſolitudini, & τῇ μονάδι, id eſt, vnitati, quæ Deus eſt, ſunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio eſt horas canonicas in choro piè decantare. Alij inſtituti ſunt ad opera vitę actiuæ corporalia; vt ad redimendos captiuos, ad ſuſcipiendos peregrinos, ad ſeruiendum infirmis, ad defendendam Eccleſiam contra hoſtes fidei. hęc enim omnia ſunt opera charitatis, quibus tenditur ad perfectionem. vnde ad ea peculiari ſtudio obeunda poteſt aliquis Ordo Religionis inſtitui. Vide D. Thomam queſ. 189. Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vitæ actiuę; ſed ſpiritualia, quæ contemplationem ſupponunt; vt ſunt Ordines mendicantium; & Societas noſtra, quæ etiam inter mendicantes authoritate & iudicio ſedis Apoſtolicę cenſenda eſt. 17

Diuerſitas Ordinũ Regul. ex duobus. 1. Ex fine. Contẽplatiui Ordines.

Actiui.

Mixti.

Secundò, Ex particularibus medijs & ritibus, quibus vtuntur vel ad vota ſua meliùs ſeruãda, vel ad functionem propriam meliùs obeundã. Sic inter Ordines ad cõtemplationẽ inſtitutos, videmus magnam varietatem in habitu, victu, ieiunijs, alijſque pijs exercitijs. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit vt diuerſę ſint regulę & conſtitutiones Religionũ, quibus hęc omnia in particulari præſcribuntur. Et quamuis non numerentur à DD. niſi quatuor regulæ approbatæ, ſub quibus oẽs Ordines religioſi militant, (pręter Carthuſianos, qui habent ſua ſtatuta, & Societatem Ieſu, quæ ſuas conſtitutiones) videlicet Baſilij, Auguſtini, Benedicti, & Franciſci; tamen ſinguli ſuæ regulæ proprias cõſtitutiones adiunxerunt, quibus inter ſe diſcrepant, etiamſi eandem regulam ſequantur: ſub regula enim D. Baſilij viuunt pene omnes Græci Monachi: ſub regula B. Auguſtini omnes Canonici regulares, Dominicani, Auguſtiniani, Seruitę, Hieronymiani, Hoſpitalarij, Cruciferi, & aliqui alij: ſub regula S. Benedicti, Monachi 18

2. Ex medijs.

Regula approbata.

gri, Cluniacenſes, Ciſtercienſes, Camaldulenſes Cæleſtini, & alij. quamuis hi omnes proprij s conſtitutionibus regulæ ſuperadditis, & habitu multum differant. Vide Sylueſtrum, Religio 1. quæſtio.7.

Hæc autem varietas Eccleſiæ eſt ornamento: 19 ſicut enim Reipubl. politicæ eſt ornamento habere omnia genera opificiorum, quæ iuuent, & oblectent vitam iſtam temporalem; ita Eccleſiam, quæ eſt diuina quædam Reſpublica, exornat tanta varietas opificiorum, & exercitiorum ſpiritualium ad excolendam animam, & vitam ſpiritalem inuentorum. Deinde eſt etiam ſummè vtilis; ſic enim quamplurimis patet aditus ad ſtatum perfectionis: nam qui non eſt idoneus ad hoc genus exercitij, v.g. ad contemplationem; eſt idoneus ad aliud, ſcilicet ad actionem, & contra, &c.

Varietas Ordinum Religioſorum eſt Eccleſiæ ornamento.

20 Ex dictis facilè colligi poteſt quis Ordo Religionis ſit perfectior: perfectio enim Religionis primario ſpectatur ex fine: ſecundario ex medijs. Illi igitur Ordines abſolutè ſunt perfectiores, qui ordinantur ad finem intrinſecum, ſeu functionem perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis eſt vacare operibus vitæ contemplatiuæ, ſunt perfectiores ijs, qui operibus vitæ actiuæ; & qui non tantum contemplationi vacant, ſed etiam contemplata in alios transfundunt, perfectiores ſunt, quam qui ſoli contemplationi incumbunt. Tales ſunt in Eccleſia Ordines illi, qui inſtituti ſunt ad docendum, prædicandum, & ſacramenta adminiſtranda.

Quæ Religio ſit perfectior.

Primo, Quia perfectius eſt illuminare, quam lucere tantum.

Secundo, Quia illi maximè ſunt affines ſtatui Epiſcoporum, quorum eſt alios ad perfectionem adducere.

Tertio, Quia hoc fuit officium Apoſtolorum, & ipſius Chriſti Domini.

Quarto, Quia nihil poteſt eſſe excellentius, vel Deo gratius, quam ſtudium ſalutis animarum: ob hanc enim Deus creauit mundum, factus eſt homo, tanta fecit & pertulit: ob hanc inſtituta Angelorum miniſteria: ob hanc euangelia, ſacramenta, & omnis ordo Eccleſiaſticus.

Quinto, Quia illi ex vtraque vita ſunt mixti, & continent excellentiſſimas functiones vtriuſque. Denique ſunt humanæ naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum poſtulat, & plerumque in vno genere torpeſcere ſolet. Et quamuis vacare ſoli Deo videatur eſſe quid melius quam vacare proximo; tamen nõ ſemper. melius enim eſt humana conditione ſpectata, ſuis temporibus vacare Deo, & ſuis proximo, quam ſemper vacare ſoli Deo; præſertim cum vacare proximo propter Deum, ſit excellens actus charitatis in Deum; & mens humana fatiſcat, ſi aſſiduè in diuina ſit intenta. Vnde D.Thomas quæſtio.188.articu.ſexto, ita ſcribit, *Sic ergo ſummum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum & prædicandum; quæ & pro pinquiſſimæ ſunt perfectioni Epiſcoporum: ſicut & in alijs rebus fines primorum coniunguntur principijs ſecundorum, vt Dionyſ. ait 7.cap. de diuin.nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius eſt earum, quæ occupantur circa exteriores actiones, &c.* Rurſus inter eos Ordines, qui operibus vitæ contemplatiuæ, vel actiuæ vacant is eſt perfectior, qui pluribus, vel perfectioribus vacat. Denique inter eos, qui eundem finem habent, præſtantior eſt qui aptioribus medijs, & exercitijs ad illum finem, & ad vota ſua præſtanda vtitur.

Hinc ſequitur, perfectionem Religionis non 21 eſſe auſteritate metiendam, vt rectè D.Thomas art.6.ad 3. quia fieri poteſt vt hæc auſteritas minus ſit conueniens ad functionem principalem, ob quem Religio eſt inſtituta; vel vt etiam impediat mentem in ſpiritualibus exercitijs, quibus præcipuè perfectio comparatur.

Non ex auſteritate.

Eſt tamen moderata corporis afflictio, præſertim per ieiunium, vtilis ad multa. Primo, Ad excutiendam mollitiem animi in rebus aſperis. Secundo, Ad domandam carnem & ſpiritui ſubigendam. Tertio, Ad meditationem, & amorem rerum diuinarum. Quarto, Ad varia beneficia à Deo impetranda, iuxta illud, *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris, & præmia.* vide infra lib.4.cap.2.dubit.10.

Vtilitas moderatæ auſteritatis.

Secundo, Neque etiam ex rigore paupertatis; 22 vt quod nihil omnino, ne communiter quidem poſſideant, vt docet D.Thomas ar.7. tum quia fieri poteſt vt hic paupertatis modus non ſit ita commodus ad finem illius: tum quia religioſa paupertas non poſtulat, vt nihil communiter poſſideant; (nam præterquam quod Dominus, & Apoſtoli loculos aliquando habuere, vt colligitur Ioannis 4.6.& 13. ſanctiſſimi viri Religiones ſuas bona in communi poſſidere voluerunt: vt Baſilius, Pachomius, Auguſtinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) ſed vt ſinguli non habeant niſi neceſſaria, idque ſolùm cùm aſſidua dependentia ab arbitrio Superioris. Cæteris tamen paribus, quo maior eſt paupertas, eo Religio eſt perfectior.

Non ex rigore paupertatis.

Denique ad perfectionem Religionis non eſ- 23 ſe neceſſarium chorum: (etſi contrarium parum conſideratè inſinuet Sotus lib.10. de Iuſtitia, q. 5. art 3. vbi dicit Ordinem illum qui choro careat vix mereri nomen Religionis) Primo, Quia officium diuinum non minus attentè, & deuotè dici poteſt ſine cantu, quam cum cantu. Secundo, Quia fieri poteſt vt chorus impediat functiones principales, ad quas potiſſimum talis Religio eſt inſtituta; vt prædicationem, adminiſtrationem ſacramentorum, inſtitutionem rudium, Gentilium conuerſionem. Vnde videmus etiam in Ordine Dominicano, & alijs, primarias perſonas, quæ illis miniſterijs vacare poſſunt, paſſim à choro exemptas. Tertio, Etiamſi Eccleſia non haberet cantum, poſſet tamen eſſe perfecta Religio. Quarto, Quia perfectio conſiſtit in officijs charitatis erga Deum, & proximum, quæ omnia poſſunt ſine cantu præſtari. Pari modo vota eſſentialia, & cætera pietatis exercitia non requirunt cãtum. Quinto, Quia, vt inquit D.Thomas qu.91.art.2.ad 3. *diaconi, & Prælati quibus competit per prædicationem, & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus inſiſtere ne per hoc a maioribus retrahantur,* & cap. in ſancta Romana, diſt.92. dicitur eſſe *valde reprehenſibile, vt cantui vacent, qui ad prædicationis officium ſunt deſtinati.* ergo Ordo, qui huic officio incumbit, non debet habere chorum. Vnde Caietanus q.188.ar.7. ait ad talem Religionem non debere omnes recipi ad profeſſionem; ſed ſolum idoneos ad officium prædicandi, & confeſſiones audiendi, & miniſtros eorum neceſſarios.

Nõ requiritur chorus.

DVBI-

DVBITATIO III.

Qui poſſint ingredi Religionem, qui non. D.Thomas quæſt.188.

24 REſpondeo eos poſſe abſolute ingredi, qui ſui iuris ſunt: qui autem alteri ſunt obſtricti, non poſſunt, niſi illius conſenſu. Tales ſunt, Primo, Epiſcopi; hi enim iureiurando ſunt obſtricti obedire Romano Pontifici, vt patet ex forma iuramenti ipſorum; vnde ſine illius conſenſu non poſſunt. Idem patet ex cap. Niſi cum pridem, de renuntiatione, vbi cauſa ingrediendæ Religionis non permittitur Epiſcopus renuntiare Epiſcopatui, & ponuntur hæ ſolæ cauſæ ob quas renuntiatio conceditur, nimirum *conſcientia criminis*, (videlicet quod etiam poſt pœnitentiam impedit executionem officij; vt gloſſa notat) *debilitas corporis, defectus ſcientiæ, malitia plebis, graue ſcandalum, & irregularitas*. Deinde quia ſunt obſtricti ſuæ Eccleſiæ, ſicut maritus vxori; vnde & animam ſuam pro ea ponere tenentur, ſicut Chriſtus pro Eccleſia poſuit, d.cap. Niſi cum pridem. quare ſicut maritus non poteſt deſerere vxorem abſque eius conſenſu; ita nec Epiſcopus Eccleſiam abſque conſenſu Eccleſiæ: quem conſenſum Pontifex, qui omnium Eccleſiarum curam habet, ſibi reſeruauit. Denique quia ſi pro arbitrio licitum ei eſſet Religionem intrare, poſſet id in magnum damnum Eccleſiæ cedere.

1 Epiſcopi.

25 Aduerte tamen, ſi voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri poteſt vt id & ipſi & Eccleſię ſit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici ſuum votum aperire, & copiã exequendi petere: nam ſub hac conditione, *Si Pontifex conceſſerit*, cenſetur factum. vnde etiam implicitè vouit eidem proponere: alioquin non ſerium, ſed illuſorium votum eſſet. Vide Sylueſtrum Relig.2.q.8.& Votum 3.q.3.

2. Coniuges.

An profeſſio valeat.

Secundo, Coniuges poſt conſummatum matrimonium; cap.Quidam, & cap.Placet, de conuerſione coniugat. vnde ſi alter altero ignorante vel ſaltem non conſentiente profiteatur, alter poteſt profeſſionem irritare, & coniugem repetere, & ille tenebitur redire, & debitum petenti reddere; non tamen poterit exigere, ſed quantũ in ſe eſt ſeruare caſtitatem, vt ſupra ca.40.nu.82. & 84.dictum eſt, & patet ex duobus c.iam dictis Ratio eſt, quia Eccleſia ita interpretatur ipſius profeſſionem, vt abſolutè valeat quoad ſeruandam caſtitatem. quatenus id non cedit in præiudicium alterius. in cæteris autem, non vt valeat abſolutè, ſed ſolum ſub hac conditione, *ſi coniunx non repugnauerit*. colligitur ex dictis c.& c.Conſuluit, eo.tit. non enim profeſſio talis eſt omnino irrita; (quod multi non aduerterunt) ſed ſolum in irritum reuocanda per coniugem, qui non conſenſit. vnde ſi non reuocetur in irritum manebit valida. Idem dicendum ſi ipſa interim adulterium committat: tunc enim profeſſio valida manet, quamuis ipſa copiam profitendi non fecerit vel dolo metuve inducta fuerit, ca.Conſtitutus, c.Veniens, ca.Accedens, de conuerſione coniugat. Idem docet Sylueſter v.Diuortium q.14. ex
26 Panorm. & Calderino in c.1.de conuer.coniug. & alij Summiſtæ.

Quibus caſibus poſſint intrare.

Poſſunt tamen ingredi accedente mutuo conſenſu. Vxor nihilominus conſentiens in ingreſſum mariti, tenetur etiam ingredi, ſi iuuenis eſt, vel talis, vt in ſeculo manenti meritò timeri poſſit de incontinentia. Si autem ſit ſenex, aut certè talis vt non ſit morale periculum in ſeculo, ſufficiet votum continentiæ in manibus Epiſcopi. vtrumque habetur cap.Cùm ſis, capitu. Vxoratus, capit.Ad Apoſtolicam; de conuerſ. coniugat. quòd ſi ipſius conſenſu vir profeſſus ſit, & ipſa nec continentiam nec Religionis ingreſſum vouit, inducenda eſt vt id faciat. ſi nolit, & periculum ſit incontinentiæ, debet Epiſcopus ſuſpendere profeſſionem viri ad vitam vxoris, vel donec ipſa faciat quod ius poſtulat; & illum vxori reddere. mortua vxore redit vis profeſſionis, & tenetur redire ad Monaſteriũ; quia cùm vxoris conſenſu facta ſit, non potuit irritari, ſed ſolùm ad tempus ſuſpendi executio, cap.Conſuluit, cap. Ex parte.1. de conuerſione coniugat.

Poſſunt mutuo conſenſu.

Si ipſa non vouit continentiam.

Sed quid ſi ipſa iuris diſpoſitionẽ ſciuit cùm conſentiret, videlicet ſe non poſſe conſentire niſi Religionem intrare velit?

Reſpondeo, Eo caſu ſi periculum ſit incontinentiæ poſſe compelli ad Religionem, vt colligitur ex capit.Significauit, à contrario ſenſu. 27 Hoc tamen ſic intelligendum puto vt poſſit cogi ad profitendum; quia nullo modo intendit ſe ad hoc obligare, vti ſuppono: & ſi rogata fuiſſet, reſpondiſſet non eam eſſe mentem ſuam; poterat enim cogitare ius ſibi fore relaxandum: & illud capitul. non loquitur tantùm de ea, quæ ſciuit Iuris diſpoſitionem; ſed in genere. Vnde illud ita intelligo, vt ſi periculum incontinentiæ ſit in ſeculo, poſſit compelli habitare in Religione ſeu Monaſterio, vbi cuſtodiatur: nemo enim poteſt cogi ad profeſſionem, niſi quia eam promiſit; vt infrà dubit. 4.oſtendemus.

Si ſciuit Iuris ſtatutum.

Circa prædicta aduerte, quòd ſicut vxor conſentiens in ingreſſum mariti tenetur ingredi, vel ſaltem profiteri continentiam; ita etiam maritus conſentiens in ingreſſum vxoris; d.capitul.Cùm ſis. & capit. Quia Agatho, cap. Scripſit nobis, 27. quæſt.2.& hęc omnia debent fieri authoritate Epiſcopi, vt habetur capit. Si vir.27.q.2.non tamen eſt irrita profeſſio, ſi aliter facta fuerit. 28

Maritus tenetur etiam ingredi.

Poteſt tamen alter inuito altero ingredi, Primò, Antequam matrimonium ſit conſummatum, capit.Verùm, & cap.Ex publico, de conuerſ. coniugat. Secundò, Etiam poſt conſummatum poteſt vxor ingredi, iuxta probabiliorem ſententiam, ſi vir per vim conſummauit ante expletos duos menſes, qui ei à iure, capit. Ex publico, conceduntur: quia ei grauem iniuriam intulit; ratione cuius non debet ipſa priuari ſuo iure. Paludanus in 4.d.27.qu. articu.2. Panorm.in d.cap. Verùm, de conuerſ. coniug. Sylu.v.Diuortium qu.5. Fumus eodem num. 6. & alij multi, quos citat & ſequitur Sanches lib. 2.de matrimonio diſput.23.numer. 6. Idem dicendum contra Sylueſtrum, ſi per metum grauem extorſit: quia eſt ſimilis iniuriæ. Tertiò, Si alter coniugum committat adulterium, innocens poteſt Religionem ingredi, cap. Agathoſa, 27.qu.2. Idem colligitur ex cap.15.16.17. de conuerſ.coniugat. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri ſeparatio authoritate Iudicis, cauſa cognita; cap.Porro, de diuortijs; idque partim ad vitandum ſcandalum, partim ne poſſit repeti, & cogi ad redeundum. Quòd ſi ipſe quo-

29 Poteſt alter inuito ingredi in 4 euentis.

Si per vim conſummauit.

Adulterio.

que adul-

que adulterium occultè commiſit, non poteſt coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur; quia paria delicta mutua compenſatione tolluntur, capitul. fin. de adult. Idem dicendum ſi cognito illius peccato debitum petijt, vel reddidit; quia illi cenſetur reconciliatus, & ius ſuũ condonaſſe, 32. qu. 1. cap. 1. Vide Sylueſtrum v. Diuortium q. 8. & 9. Quartò, Si alter incidat in hæreſim, & iudicio Eccleſiæ ſeparatio fiat. tunc enim innocens non tenetur illum admittere, ſed poteſt ad Religionem tranſire, etiamſi ille conuerti voluerit; cap. final. de conuerſ. coniugat. Si tamen non fuit facta ſeparatio iudicio Eccleſiæ, tenetur emendatum recipere, nec poteſt ingredi Religionem, cap. De illa, de diuortijs, & Gloſſa in d. cap. fin. *Hæreſis.*

30 Tertio loco inter eos, qui non poſſunt ingredi Religionem eſt, qui virginem ſub promiſſione matrimonij defloraauit. Nec refert vtrùm ſeriò an fictè promiſerit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum, quod alioquin illa incurreret; de quo dictum eſt ſuprà cap. 10. dubit. 4. *3. Qui virginẽ decepit.*

31 Quartò, Serui non poſſunt capeſſere ſtatum religioſum abſque conſenſu dominorum, ca. Si quis, 17. qu. 2. quia quoad actiones vtiles ſeruus totus eſt domini. vnde furtum ſui faceret ſi ſe illi ſubtraheret. quare etiamſi profeſſionem feciſſet, eſſet domino petenti reſtituendus. tenetur tamen tunc ſeruare caſtitatem; quia ad hanc ſe potuit obſtringere domino inuito: non cætera; quia profeſſio quoad illa per dominum fuit in irritum reuocata. Hoc intellige de ſeruo, qui talis manet; non de eo, qui per fugam ad ſuos libertatem eſt conſecutus. *4. Serui.*

Aduerte tamen, non eſſe reſtituendum, ſi triennio quæſitus non eſt, vt habetur d. capitul. Si quis: tunc tamen iuſta compenſatio domino facienda eſt, ne damnum inde capiat; vt notat Gloſſa in d. capitul. Si quis. Hoc autem triennium numerandum eſt non à tempore, quo dominus reſciuerit vbinam ſeruus exiſtat, vt vult Sylueſter Religio 2. quæſ. 3. & alij, quos ipſe citat; ſed ab inchoato anno probationis; vt Gloſſa tradit, & ex d. cap. Si quis, colligitur.

32 Quintò, Qui creditoribus non eſt ſoluendo: hic enim non poteſt ingredi, ſi intra paucos annos manens in ſeculo poſſit ſatisfacere. æquitas enim non patitur vt cum damno aliorum ingrediatur; ſi illud abſque graui incommodo aliquamdiu in ſeculo manens poteſt impedire. Si autem non eſt probabilis ſpes ſatisfaciendi intra illud tempus, vel manendo diutius in ſeculo incurreret notabile periculum ſalutis, poteſt ingredi, relinquendo bona ſua creditoribus diuidenda pro rata. vide ſuprà cap. 16. dubitat. 8. D. Thomas qu. vlt. art. 6. ad 3. apertè docet non teneri in ſeculo remanere vt ſoluat; ſed ſufficere ſi bonis præſentibus cedat creditoribus: quia perſona hominis liberi nõ eſt pro pecunia obligata. Idem tenet Sylueſter Religio 2. q. 4. vbi pro hac ſententia citat Palud. Vldericum, Archidiac. Summam confeſſorum, Innocentium, Raynerum, & Hoſtienſem. In eadem ſententia ſunt cæteri Summiſtæ, Aſtenſis in Summa libr. 6. tit. 19. qu. 6. Angelus v. Religioſus num. 6. Roſella, Religio 2. num. 5. Fumus v. Religio nu. 5. vnde hæc ſententia eſt probabilis. Vide Medinam C. de reſtitut. q. 3. cauſa. 8. vbi pro vtraque ſententia rationes adducit. *5. Qui non ſoluendo.*

33 Sextò, Qui reddendis rationibus ſunt obnoxij; quia illorum perſona eſt ad illam functionem obſtricta; eſtque ſolùm vna actio tranſiens, ſecus ſi ad aliquod officium longo tempore obeundũ ſe obſtrinxit; verbi gratia ad docendum aliquot annos, ad ſeruiendum perpetuò in hoſpitali, ad Rempublic. adminiſtrandam. In his & ſimilibus contractibus videtur exceptus ſtatus perfectionis; vnde intelligitur tacita conditio, Niſi Religionem ingreſſus fuero; non enim illi contractus ita interpretandi ſunt vt cenſeatur promiſſor ſibi aditum ad ſtatum perfectionis voluiſſe intercludere: id enim magnæ eſſet inſipientiæ. Vnde etiamſi iuramento ſint confirmati, nihilominus poteſt intrare; quia iuramentum ſequitur naturam promiſſionis, & actus ſuper quem cadit, vt dictum eſt cap. 17. dubit. 7. Vide Sylueſtrum Religio 2. quæſt. 5. *6. Quæſtores.*

34 Septimò, Filius non poteſt intrare Religionem, ſi parens eius graui egeſtate prematur, & ipſe nequeat illi, niſi manendo in ſeculo, prouidere. Ratio eſt, quia iure naturæ tenetur eo caſu parentem alere. Ita D. Thomas quæſt. vlt. artic. 6. & quodlib. 3. articu. 16. Idem dicendum de parente, ſi filius ſimili neceſſitate prematur. Non tamen eſt ea obligatio erga fratres & ſorores, quia non eſt inter illos vlla dependentia, ſicut inter parentes & proles; parens enim proli alimenta debet iure naturæ, quia eſt fructus eius, cui dedit eſſe; vnde debet ei cõſeruationem & educationem donec ſe poſſit iuuare; vt videmus in animalibus. Item eſt veluti pars ipſius, vnde debet illi alimenta ſicut ſibi ipſi. Filius parenti, quia eſt principium ipſius, & radix vnde accepit eſſe: quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter ſe illud vinculum. *7. Filius, &c.* *Nõ tenetur alere fratres.*

Illud tamen quod dictum eſt Filium non poſſe Religionẽ intra patre mult ũ egente, limitandum eſt, niſi fortè ita res ſint conſtitutæ, vt non poſſit diutius in ſeculo ſine diſpendio ſalutis, id eſt, abſque probabili periculo peccati mortiferi, remanere; quia non tenetur cauſa parentis ſe tali periculo exponere. Ita Sylueſter Religio 2. qu. 7. ex Richardo.

Si filius parente in graui neceſſitate conſtituto profeſſus fuerit, tenetur egredi, ſi aliter ei ſubuenire non poteſt: quia ingredi non poterat, obligatione ſubueniendi iam contracta. Ita Nauarrus capitul. 14. num. 14. & comment. 3. de Regularibus num. 45. & Ioannes Maior in 4. d. 38. q. 2. profeſſio tamen non eſt irrita; ſed ſuſpenditur executio donec parenti prouiderit. Si vero inciderit parens ex improuiſo in hanc egeſtatem poſt filij profeſſionem, non tenetur filius egredi, nec verò poteſt repugnante Prælato. Ita D. Thomas quodlib. 3. articul. 16. & 2. 2. quæſtio. 101. articul. 4. ad quarto. Caietanus ibid. Syluest. ſuprà. Ratio eſt, quia iam mutauit ſtatum, nec ſubeſt ampliùs patriæ poteſtati, ſed Prælato: vnde illi obligationi ſuperuenienti non tenetur ſatisfacere, niſi quantum poteſt ſaluo ſtatu. Sicut ſi eſſet coniunctus matrimonio, non teneretur deſerere vxorem, ad ſubueniendum patri. Hoc intellige de egeſtate non extrema, ſed minori, in qua poteſt vtcunq; viuere, licet multa incommoda perferat; ſi enim eſſet extrema, teneretur filius omni modo ſubuenire, etiã egrediendo Religionem; petita tamen priùs licentia, etſi non obtenta; quia id etiam *Si profeſſus fuerit dum parẽs eſt in grauι egeſtate.* *Si in extrema.*

etiam externo in pari neceſſitate præſtare debe ret.

Dixi ſuprà non teneri egredi, quia etſi non te neatur, tamen poteſt, obtenta licentia a prelato. Hoc tamen caſu non poteſt deſerere habitum, niſi fortè in habitu non poſſet ſuccurrere, de quo vide Nauarrum comment. 3. num. 44.

35 *8. Pueri.* Octauò, Pueri non poſſunt Religionem ingredi ſine conſenſu parentum, vel tutorum, ante annos pubertatis: quia ſubſunt illis quoad vitæ diſpoſitionem. Vbi verò ad annos pubertatis peruenerint, efficiuntur ſui iuris in ijs, quæ ad ſtatum vitæ pertinent: vnde poſſunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus, etſi ante 16. annum completum non poſſint profeſſionẽ facere. de quo vide D. Thomam qu. 88. ar. 9. & 101. ar. 4. & q. vlt. ar. 4. & Hieronymum Platum de bono ſtatus religioſi.

36 Supradictis exceptis, cęteri liberè poſſunt Religionem intrare; quia ab alterius conſenſu non pendent. poteſt tamen eſſe aliquod impedimentum ex parte Religionis, idque vel ratione Iuris communis, vel ratione propriarum conſtitutionum. *Impedimẽtum à Iure.* Ratione iuris communis; vt ſi Monaſterium vel domus non poſſit plures commodè alere ex ſuis reditibus vel conſuetis eleemoſynis. Ita Concilium Trid. ſeſſ. 25. cap. 4. Imò ſi Monaſterium eſt fœminarum, viuens ex reditibus, receptio eſt irrita, ſi plures recipiantur, quàm ſine penuria poſſint ſuſtentari, cap. Periculoſo, §. Sanè, de ſtatu Regul. in Sexto. Huic tamen incommodo ſolet occurri per dotem, quam communiter exigunt huiuſmodi Monaſteria, de qua ſuprà cap. 35. dubit. 12. & 23.

37 *Illegitimus.* Illegitimus quoque non poteſt admitti in Religionem in qua pater eius ſiue ante ſiue poſt natiuitatem profeſſus fuerit, ſi adhuc ſit ſuperſtes; vt habet Gregorius XIIII. in ſua conſtitut. in qua ea, quæ Sixtus V. ſtatuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos Iuris communis.

Ratione propriarum conſtitutionum excluduntur à quibuſdam Religionibus, homicidæ, infames, nati ex Iudæis, &c.

DVBITATIO IIII.

Vtrum aliquis poſſit compelli ad Religionem.

38 *Neminem poſſe compelli.* Reſpondeo neminem poſſe compelli, niſi qui expreſsè vel tacitè ſeipſum ſponte obligauit. Probatur Primò, Quia quiſque in ſtatu vitæ deligendo eſt ſui iuris; non enim par eſt vt tantum onus ex alieno arbitrio pendeat. Secundò, Nemo poteſt compelli ad religionem Chriſtianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tanquam neceſſariam ad ſalutem: ergo multò minùs ad ſtatum vitæ religioſæ, quem Deus omnibus liberum eſſe voluit, quique ad ſalutem non eſt neceſſarius. vide ſuprà capit. 40. dubit. 8. Tertiò, Quia hic ſtatus eſt eius conditionis vt non poſſit ei ſatisfieri niſi quis ſponte ſua, & ex interno affectu illum colat & ſeruet: magis enim pertinet ad internam reformationem affectuum, quàm ad diſciplinam externam. Quartò, Quia eius excellentia & ſublimitas poſtulat vt ſponte & ex amore non compulſione externa, ſuſcipiatur. Vnde contra dignitatem eius eſſet, ſi quis alias non obligatus cogeretur hunc ſtatum ſuſcipere. Ob eandem cauſam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Chriſtianam; vtilitas enim, & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abundè ſufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur qui poteſt capere capiat. Denique ſi hic ſtatus inuitis imponi poſſet, & obligatio ad illum extorqueri, cederet in maximum animarum laqueum: quia vota Religionis non niſi a ventibus & animo bene ad illa affectis, ſeruari poſſunt.

Hinc Concilium Trid. ſeſſ. 25. de Regul. c. 16. 17. & 18. vt libertati ingredientium conſuleret, & omnem coactionẽ arceret, ſtatuit ſequẽtia: 39 *Decreta Concilij Trid circa profeſſionẽ, & renuntiat. bonorum. Nemo ad Religionẽ cõpellendus. Renuntiatio nouitiorum irrita.*

Primò, Cap. 16. vt nulla renuntiatio aut obligatio facta ante profeſſionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuſuis piæ cauſæ valeat; niſi facta ſit cum licentia Epiſcopi, vel eius Vicarij, idq; intra duos menſes proximos ante profeſſionem; & vt etiam ſic facta non ſortiatur effectum ſuum, niſi ſecuta profeſſione. aliter facta, etiamſi cum expreſſa huius fauoris renuntiatione, etiã iurata, ſit irrita & nullius effectus.

Secundò, Ne ante profeſſionem, excepto victu & veſtitu nouitij vel nouitiæ illius temporis, quo in probatione eſt, quocunque prætextu a parentibus vel propinquis aut curatoribus eius, Monaſterio aliquid ex bonis eiuſdem tribuatur. idque præcipit dantibus & recipientibus ſub pœna anathematis.

Tertiò, Vt abeuntibus ante profeſſionem, omnia, quæ ſua erant, reſtituantur.

Quartò, Statuit c. 17. vt puella non ſuſcipiat habitũ niſi duodecim annis ſit maior, nec emittat profeſſionem, niſi Epiſcopus, vel eo abſente aut impedito eius Vicarius, aut aliquis, eorum ſumptibus ab eis deputatus, diligenter exploraverit virginis voluntatem, an coacta, an ſeducta ſit, an ſciat quid agat. Præfecta autem tenetur Epiſcopum de tempore profeſſionis vnum menſem ante certiorem reddere: ſi omiſerit, eſt ſuſpenſa ab officio quamdiu Epiſcopo videbitur. *Puellarum ingreſſus.*

Quintò, Cap. 18. Anathemati ſubijcit omnes quacunq; dignitate fungentes, qui quomodocunque coegerint aliquam virginem vel uiduam, vel aliam mulierem inuitam (præterquã in caſibus in Iure expreſſis) ad ingrediendum Monaſterium, vel ad ſuſcipiendum habitum cuiuſcunque Religionis: vel ad emittendam profeſſionem. Itẽ qui cõſilium, auxiliũ, vel fauorẽ dederint. Denique qui conſcij, eidem actui pręſentiã vel cõsẽsũ vel authoritatẽ interpoſuerint. *Excommunicãtur cogẽtes mulierem ingredi Monaſt.*

Sextò, Anathemati ſubijcit eos, qui ſanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo ſine iuſta cauſa impediuerint. *Impediẽtes mulierem ingredi Monaſt.*

Circa prædicta, maximè circã primum, ſecundum & tertium, Notandum eſt Primò, Non prohiberi teſtamentum: quia non eſt renuntiatio vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cùm nullam vim habeat ante profeſſionem. Idẽ dicendum de omni alia diſpoſitione conditionali, collata in tempus profeſsionis. 40 *Teſtamentum. Renuntiatio conditionalis.*

Secundò, Etſi Concilium non loquatur expreſsè niſi de renuntiatione & alienatione nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta eſt ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet; hæc enim poteſt non minùs cogere ad Religionem, quàm ea, quæ facta eſt in nouitiatu. Vnde etiam cenſebitur facta in fraudem huius Canonis. *Renuntiatio facta ante nouitiatum.*

Tertiò,

Societas Ieſu

Tertiò, Id non habere locum in Societate Ieſu; nam Concilium expreſsè excipit Societatem, his verbis: *Per hęc tamen ſancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere quin Religio*
41 *Clericorum Societatis Ieſu, iuxta pium eorum inſtitutum à S. ſede Apoſtolica approbatum, Domino & eius Eccleſiæ inſeruire poſſint*. Itaque ante ingreſſum validè poteſt quiuis diſponere in quaſcunque cauſas. Ingreſſus etiam poteſt diſponere, ſed iuxta formam in conſtitutionibus preſcriptam, & à ſede Apoſtolica confirmatam, quam Concilium hic apertè approbat.

42 Circa Quintum, vbi dicitur, Præterquam in caſibus iure expreſſis. Notandum eſt Iure excipi, Primò, Eos, qui ſponte Religionem vouerunt: hi enim compelli poſſunt vt votum impleant: ſicut is, qui ſponſalia contraxit, poteſt compelli vt procedat ad matrimonium. Deinde quando coniunx conſcius diſpoſitionis Iuris conſenſit vt alter profiteatur Religionem, vel ſacros ordines ſuſcipiat; tunc enim compelli poteſt vt ingrediatur Monaſterium, eo modo, quo ſupra dubitat. 3. numer. 27. dictum eſt. Tertiò, Qui crimen aliquod commiſerunt, ob quod iubentur detrudi in Monaſterium. hi quoque non tenentur profiteri, ſed ſolùm pœnitentiæ opus impoſitũ peragere vt ex ſupradictis colligitur. Et Confirmatur Primò, Quia nemo poteſt in pœnam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò; Quia ſtatus ſupernaturalis non poteſt habere rationem pœnæ, cùm requirat liberam electionem; pœna autem fit contra voluntatem. Itaque ſolùm ibi præcipitur incluſio & alia opera pœnitentiæ eidem imponenda.

Ob crimen non poteſt ad profeſſionẽ compelli.

DVBITATIO V.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.

Dupliciter vouetur Religio in genere.

43 Notandum eſt poſſe voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primò, Indeterminatè, vt cùm eo animo voues, vt ſi non admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secundò, Teterminatè, vt ſi dum voues, nõ determines hunc vel illũ Ordinem; ſed tamen non intendas ingredi niſi vnum, quẽ habita matura deliberatione ſeliges.

In particulari verò, cùm certus aliquis Ordo ab initio deligitur.

Si vouit in genere primo modo.

Qui primo modo vouit; hic ſi non admittitur in vno Ordine, debet tentare alium; idque ad tres, vel quatuor, prout expreſsè vel tacitè intendit. ita Sylueſter Religio 2. quæſt. 16. Sotus libr. 7. de Iuſtitia queſt. 2. artic. 1. ad 3. & alij. Dico tacitè, quia ſpectanda hic eſt etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuiſſet reſponſurus. Si in Ordinibus ſuæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciam, niſi fortè id intenderit. In dubio non præſumitur intendiſſe; quia eſt inſolitum vt quis ita ſe Religioni ingrediendæ velit obſtringere, vt non admiſſus in Ordinibus ſuæ Prouinciæ, teneri ſe velit ad foris extra patriam ſolicitandum. Si talis in probatione deprehendit ſe ad hunc ineptum, ideoque egreſſus fuerit; tenetur probare alium, ſi veriſimile eſt illum fore accommodatiorem. Secus ſi bona fide non ſperatur melior ſucceſſus.

Si ſecundo modo.

44 Qui ſecundo modo vouit, non tenetur ingredi niſi illum, quem poſt delegit; non enim mens eius fuit ad amplius ſe obligare. vnde ſi in probatione deprehendit ſe ineptum, non tenetur alium tentare; ſed manet liber à voto. Si vno loco illius Ordinis receptus non fuit, tenetur tentare duo vel tria alia loca eiuſdem Ordinis; ſi tamen ſpes eſt admiſsionis. Secus ſi nihil vel parum ſpei; quia non tenetur tentare, niſi cum ſpe probabili; nec ad amplius cenſetur ſe voluiſſe aſtringere. Itaque ceſſat obligatio voti, cùm ex parte ſua fecerit totum illud, ad quod tali voto ſe intendit obligare. Nec refert quòd non ſit ingreſſus; quia non vouit ingreſſum abſolutè, ſed ſub hac tacita conditione *ſi admittar*, quæ conditio non eſt in ipſius poteſtate, niſi quatenus pendet ab ipſius ſolicitatione. vnde ſi per hanc poſita non fuerit, cenſetur impoſsibilis.

Si tertio modo vouit.

45 Qui tertiò modo vouit, nempe determinando à principio particularem locum, ſi ibi non recipiatur, non tenetur alia tentare, ſed abſolutè ceſſat votum; quia conditio ſub qua vouit ingredi non extat, nec eſt in ipſius poteſtate vt extet.

Quatuor obſeruanda.

Si repulſus ob impedimẽtum temporale.

Hic tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali tenebatur, ob quod repulſus eſt; obligatur eo ceſſante ſe rurſus offerre: quia ſolùm videtur dilatus ad tempus. Secus ſi abſolutè repulſus eſt, tali impedimento non extante. quo caſu non tenetur, etiamſi poſtea illum reuocent; quia non videtur ipſius intentio fuiſſe ſe vlteriùs obligare, ſi abſolutè repelleretur: alioquin ſemper deberet manere incertus & ſuſpenſus.

Si ipſe eſt cauſa impedimẽti.

Secundò, Si culpa ſua impedimentum obiecit ne reciperetur, tenetur illud quantum poteſt tollere, & ſeriò ad laborare vt recipiatur. quia qui vouet ingredi, tacitè etiam vouet opportuna media ad hoc adhibere & impedimenta quantum in ſe eſt amouere: alioquin non ſeriò, ſed deluſoriè videtur Deo promiſiſſe.

Non tenetur in ſeculo ſeruare ea quæ ſunt Religionis.

Tertiò, Qui repulſam tulit, non tenetur in ſeculo ſeruare ea, quæ ſunt Religionis, paupertatem, caſtitatem, obedientiam, &cæt. quia hæc non vouit, ſed ſolùm vouit ſe hæc voturum ſi admiſſus fuerit. Vnde nec admiſſus ad hæc tenetur, ſed ſolùm ad votum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui vouit ſuſcipere ordinem ſacrum, non tenetur ad horas, nec ad caſtitatem, priuſquam Ordinem illum ſuſceperit. Ethnici quoque etſi teneantur ad religionem Chriſtianam; non tamen ad ſacramenta Euchariſtiæ vel pænitentiæ, antequam religionem illam cum baptiſmo ſuſceperint. Hinc fit vt ſi quis poſt votum Religionis duxerit vxorem, & conſummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum; quia nondum tenetur vinculo ſeruandæ caſtitatis. ita Caietanus quæſt. 88. artic. 3. Nauarr. cap. 12. num. 47. Sotus ſuprà, & alij. mortua tamen vxore tenetur Religionem ingredi. niſi fortè per ætatem vel corporis diſpoſitionem factus ſit ineptus, aut non poſſit niſi difficilimè duriorem illa vitæ rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez capi. 44. Idem dicitur docuiſſe Franciſcus Victoria. & Ratio eſt, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, ſe voluiſſe ad hoc

An mortua vxore teneatur intrare Religionem.

ad hoc obligare. ad cautelam tamen expedit petere diſpenſationem; quia nemo ſecurus Iudex in ſua cauſa.

Si eſſentialia non ſeruentur.

Quartò, Qui vouit ingreſſum certi Monaſterij, vbi eſſentialia non ſeruantur, non tenetur ingredi, ſi non ſit ſpes breui futuræ reformationis: quia eſt ei periculum peruerſionis. Nec refert etiamſi habeat propoſitum omnia integrè ſeruandi; quia æſtus communis conſuetudinis facilè abripit mentem. Excipe tamen, niſi ſentiret ſe adeo firmum, vt prudenter putet ſibi non eſſe probabile periculum: quin potiùs ſperet ſe alios conuerſurum. vide Nauarrum capitul. 12. num. 46. & Maiorem in 4. d.38.qu.2.

Si non admittatur niſi vt laicus.

Petes Primò, Quid ſi non admittatur, niſi ad ſtatum laicorum?

46 Reſpondeo, Spectandam eſſe tacitam vel expreſſam mentem ipſius: ſi enim ſolùm cogitauit de ſtatu ſacerdotum cùm voueret, vel ita erat affectus, vt ſi rogatus fuiſſet, noluiſſet niſi ad illum ſtatum in Religione ſuſcipiendum ſe obligare: non tenebitur ex voto ad ſtatum laicorum. Si dubium ſit, ſpectanda eſt conditio & curſus vitæ, & qualitates perſonæ, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter literati, & ſtudioſi adoleſcentes præſumuntur intendiſſe ſtatum ſacerdotum, milites & mechanici ſtatum laicorum.

47 *Si vouit perſeuerare.*

Petes Secundò, Quid ſi non ſolùm vouit intrare, ſed etiam profiteri & perſeuerare?

1. Sententia non differre.

Sunt duæ ſententiæ. Prima eſt, Hunc non obligari ad amplius quàm eum, qui ſolùm vouit ingredi: hoc eſt, ad bona fide probandum an ea vitæ norma ipſi ſit conueniens. & ſi deprehendat eam minus congruere, ob aſperitatem vel aliam cauſam, non teneri. Ita Sotus l.7.q.2.ar.1.ad 3. & Ioannes Peña apud Lopezium capit.45. & aliqui recentiores. Probatur Primò. Qui vouet ingredi Religionem, etiam tacitè vouet perſeuerantiam; nam ingredi Religionem eſt fieri Religioſum: hoc autem perſeuerantiam includit; ergo eſt eadem ratio vtriuſque vati. Secundò, Votum ingrediendæ Religionis ex diſpoſitione iuris includit hanc tacitam conditionem, *ſi bona fide deprehendero in probatione eam mihi conuenire*; ideo enim conſtitutus eſt annus probationis: atqui eandem includit votum profitendi; quia uouens non intendit hoc votum exequi niſi ſecundum Iuris diſpoſitionem; vtendo priuilegio anni probationis: alioquin fruſtra eſſet probatio. Tertiò, Concilium Tridentinum ſeſſ.25. capit.15. de Regul. irritam decernit profeſſionem ante annum probationis impletum, ne videlicet admatur nouitio poteſtas retrocedendi, ſi intra annum deprehenderit formam illam viuendi ſibi non congruere. Idem confirmatur ex cap. 16. vbi omnes renuntiationes ſuſpendit in tempus profeſſionis. Ex quibus videtur colligi, mētem Concilij eſſe vt nemo poſſit ſe abſolutè Religioni obſtringere ante profeſſionem, ſed omnem talis voti promiſſionem intelligendam cōditionaliter, nimirum, Si bona fide deprehendero illum Ordinem mihi conuenire.

Hæc ſententia eſt probabilis, & iuxta illam qui vouit perſeuerantiam poteſt egredi, ſi bona fide in probatione putet ſibi eam non eſſe accommodam.

48 *Contrarium probabilibus*

Contraria tamen eſt probabilior, quam expreſsè tenet D. Thomas 2.2. quæſt. vlt. art.4. in corp. Caiet. ibid. Nauarr. cap.12. num.47. & alij.

Probatur Primò, Qui dicit Voueo ingredi religionem, & in ea profiteri vel perſeuerare, amplius intendit promittere Deo, & ſe magis obligare quàm qui more conſuetudo vouet ſolùm ingredi. cur enim hoc addat, niſi vt præſcindat ſibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret diſpenſationem in voto Religionis & non exprimeret ſe vouiſſe non ſolùm Religionis ingreſſum, ſed etiam perſeuerantiam, ſubreptitia cenſeretur diſpenſatio, vt docet Nauar. ſuprà: ergo eſt amplius.

Tertiò, Etſi non poſſit quis ante exactum annum probationis obligari profeſſione ad perſeuerandum in ea Religione, poteſt tamē ſe obligare voto ſimplici: nuſquam enim tale votum redditur irritum, nec reſtringitur vt vim non habeat in euentum ſi aliquid in Religione diſplicuerit.

Vouens ingredi Religionem

Quartò, Qui vouet ſe ingreſſum Religionem, ſolùm duo cenſetur promittere; nempe bona fide probare, & ſi in probatione deprehenderit eam ſibi conuenire, profiteri. vnde ſi bona fide iudicet eam ſibi minùs conuenientem, ob illius aſperitatem, vel ingenium ſuum præfractius, vel quia metuit inconſtantiam, nō tenetur, vt docent Caietanus & Nauarr. ſuprà. Imò non tenetur, ſi modus ille viuendi diſpliceat; vt Nauarrus ait: vel ſi ob aliquam cauſam non ſit gratus; vt vult Caietanus. Quod tamen intelligendum eſt, ſi diſplicentia illa ſit ex cauſa iuſta, vel non poſſit facilè ſuperari. Item niſi amplius, vouendo intendiſſet: tacita enim intentio potiſſimùm in huiuſmodi expendenda. In dubio tamen non videtur amplius intendiſſe, quàm quod dictum eſt. Qui verò etiam perſeuerātiam vouit, videtur ſe ita voluiſſe obſtringere, vt non poſſit egredi vllo modo, ſi iudicaretur idoneus, & ratio viuendi eſſet tolerabilis; nam tantum ſe obligat quantum poteſt: ergo niſi tanta ſit difficultas vt cenſeatur intolerabilis; & votum per ſe ceſſet ratione impoſſibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur.

Qui vouet perſeuerantiam.

Ad rationes.

Ad primam rationem alterius ſententię: Qui vouet ſolum ingredi Religionem, non cenſetur ſe obſtringere ad perſeuerantiam, niſi ſub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conuenire. Itaque ſi ob aliquam cauſam minùs conueniat, non tenetur. alter verò obligat ſe abſolutè, modò ſit idoneus; quamuis enim ob aliquam cauſam minùs conueniat, paratus eſt id incommodi tolerare.

Ad ſecundam: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum eſt ex parte ſua: non tamen fruſtra ei conceditur probatio; tum quia debet innoteſcere Religioni, vt ſciant vtrùm ipſis conueniat; tum quia debet experiri an poſſit formam illam viuendi perferre.

Ad tertium: Concilium non adimit poteſtatem ſeſe obligadi voto ſimplci ad perſeuerandum: ſed ſolùm voto ſolemni.

DVBITATIO VI.

Ad quid teneatur qui obſtrinxit ſe voto caſtitatis perpetuæ.

Reſpondeo, Primò, Tenetur abſtinere à matrimonio: ſi enim contrahit; vel id facit 49

animo

1. Tenetur abſtinere matrimonio.

animo conſumandi, & ſic peccat contra votũ: vel animo ingrediendi Religionem ante conſummationem, & ſic facit iniuriam, decipiendo coniugem, quæ ſi id ſciuiſſet, noluiſſet contrahere: & fortè damnum incurret, quia fortaſſe putabitur deflorata, nec tam commodis potietur nuptijs, etſi enim coniunx poſſit intrare Religionem ante matrimonium conſummatum, ſi Deus illi interea hanc voluntatem inſpiret. tamen quando contrahit non poteſt animum abſolutè ingrediendi habere; neque Ius id ei concedit: ſolum tribuit Ius ingrediendi, ſupponens contractum bona fide eſſe initum. Accedit quòd contrahens matrimonium ordinariè ſe exponat periculo conſummandi, cui is; qui voto tenetur, ſe obijcere non poteſt.

An poſſit cõtrahere animo ingrediendi?

50 Dices, Capit. Ex publico, de conuerſ. coniugat. conceduntur nouis coniugibus duo menſes, vt poſſint ingredi Religionem: ergo qui tali mente contrahit, vtitur iure ſuo, & Cap. Commiſſum, de ſponſalibus, dicitur, eum, qui iurauerat puellæ ſponſalia, & poſtea volebat ingredi Religionem, tutiùs facturum ſi ante contraheret, & poſt ingrederetur Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractũ. Confirmatur, quia aliàs qui tali animò contraxiſſet matrimonium, non poſſet poſtea Religionem intrare.

Sententia quorundam.

Ob has rationes quidam Doctores putant nõ eſſe peccatum poſt votum caſtitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem. Ita Guilielmus Altiſiodor. l. 3. Summæ tract. 2. qu. 3. Scotus in 4. d. 38. versùs finem, Angelus, Matrimonium 3. Impedimento 5. nu. 1. Caiet. v. Matrimonium, cap. 1. Ioſephus Anglez 2. p. q. 11. de Impedim. matrimonij: quæ ſententia eſt ſatis probabilis.

Sed quod diximus eſt verius.

Reſpondetur ad rationes.

Nec obſtant rationes allatæ: nam capit. Ex publico concedit quidem duos menſes, (quia fieri poteſt vt Deus interea alteri eorum inſpiret propoſitum Religionis) non tamen concedit vt animo determinato intrandi contrahas. Capitul. Commiſſum loquitur de eo, qui non ſtatuerat quidquam de ingredienda Religione, ſed dubitabat; & tamen iurauerat ſe contracturum matrimonium cum quadam ad certum diem; hic enim vrgente iuramento tenebatur contrahere, quia non habebat determinatum propoſitum Religionis, quo excuſaretur.

Poteſt intrare Religionem.

Ad Confirmationem: Quidam putant talem non poſſe Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admiſſam. Sed verius eſt poſſe: quia non fecit iniuriam niſi in contrahendo: imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahendo, ſed ſolùm contra charitatem peccauit. animus enim interior non facit actum externũ iniuſtum, qui alioquin per ſe iuſtus erat: at ille contractus exterior per ſe erat iuſtus: ingrediendo quoque iniuriam non facit; quia ius id abſolutè concedit. ſed neque in eo contra charitatem peccat; quia non tenetur ſe tanto bono priuare ob aliquod incommodum, quod forte alteri obueniet, cum ſuo iure vtatur. quare ſi votum Religionis habebat; non ſolum poterit, ſed etiam tenebitur intrare, non obſtante tali contractu. In ipſo tamen contractu, contra charitatem, ſi cauſa iuſta non ſuppetebat, peccauit, vt dictum eſt.

Quãdo licitũ contrahere poſt votum caſtitatis.

Aduerte tamen licitum eſſe eo animo contrahere, ſi iuſta cauſa ſubſit; vt ſi metu compellaris, qui tamen non cadit in virum conſtantem, ſi id facias vt proles ante ſuſcepta legitimetur; ſi non poſſis aliter parentum cuſtodiam euadere, qui te continent ne Religionem ingrediaris, &c. ſi aliàs graue ſcandalum timeretur. de quo vide Sancium lib. 1. de matrimonio diſp. 43. num. 8. & Henriquez lib. 2. de matrimonio capit. 2. 51

2. Tenetur abſtinere vſu matrimonij.

Secundò, Si voto caſtitatis obſtrictus matrimonium contraxerit, tenetur abſtinere illius vſu; ita ut non poſſit petere vnquam debitum quamuis conſummato matrimonio teneatur tacitè vel expreſsè petenti reddere. Eſt communis DD. vide Nauarr. cap. 16. nu. 30. 52

An poſſit conſummare reddendo.

Solum dubium eſt, An poſſit conſummare matrimonium reddendo? Plerique DD. docent non poſſe, ſed teneri ante conſummationem ingredi Religionem, vt poſſit voto ſuo ſatisfacere: hanc enim ſolam rationem illius ſeruandi ſupereſſe. Nauarrus capit. 12. num. 80. Sylu. Matrimonium. 7. qu. 5. & fere cæteri Summiſtę. Inſinuat D. Thomas 2. 2. qu. vlt. ar. 8. in 3. argumento.

Poſſe cõſumare reddendo.

Sed contrarium non minus eſt probabile, & fortè verius, ſcilicet non teneri intrare Religionem vt votum caſtitatis ſeruet: & ſi coniugi caſtitatem perſuadere nequit, poſſe reddendo conſummare. Ita Sotus in 4. diſtinct. 38. qu. 2. ar. 1. Corduba in Summa q. 136. Angelus Matrimonium 3. Imped. 5. nu. 2. & quidam alij recentiores. Probatur, Quia eo caſu perfecta voti obſeruatio cenſetur ei facta impoſſibilis; vnde non tenetur, niſi quatenus poteſt pro eo ſtatu rerum, videlicet non petendo debitum. Antecedens probatur, quia illud cenſetur alicui iure impoſſibile, quod facere non poteſt per media ordinaria ad id ordinata: atqui iſte eſt in eo ſtatu rerum vt per media ordinaria non poſſit abſolutè continentiam ſeruare: ergo, &c. Nec obſtat quòd poſſit illam ſeruare capeſſendo ſtatum Religionis: quia hic ſtatus non eſt medium ordinarium eò pertinens. Secundò, Quia iſte nec expreſſe Religionem vouit, vt ſuppono, nec etiam implicitè; non enim cenſetur ei fuiſſe animus eo euentu ſe ad Religionem obſtringere; niſi de contrario conſtet: non enim homo rem quantumuis arduam ſemper paratus eſt aggredi vt votum ſeruet.

Tertiò, Religio eſt ſtatus ſupernaturalis, conſiſtens maximè in interiore affectu & animi promptitudine, & obligans ad multa difficilia. ergo nemo ad eam cogendus, niſi qui ſponte ſciens & volens ſe ad illam obſtrinxerit. Quartò, Quia alioquin qui vouiſſet ordinem ſacrum, & duxiſſet vxorem, cogendus eſſet ad Religionem. Denique infertur graue incommodum coniugi, & timendus eſt malus exitus ex huiuſmodi compulſione.

3. Tenetur non reddere.

Tertiò, Si coniunx adulterium cõmittat, tenetur alter, qui votum caſtitatis habet, non reddere illi ampliùs debitum, ſed perfectè ſeruare ſuum votum. Ratio eſt, quia tenetur illud ſeruare quantum poteſt ſine iniuria coniugis, tunc autem poteſt ſine iniuria. Idem dicendum ſecundum quoſdam, ſi alter ante contractum ſciebat votũ alterius, tunc. n. non habet ius exigendi; quia mala fide contraxit. ſciebat enim ſe nõ poſſe rem Deo conſecratam ad vſum prophanũ conuertere, & alterum non poſſe eam tradere. 53

vnde

vnde ſibi imputet quòd matrimonio ſuo vti non poſsit. ſecus quando bona fide contraxit; quia abſque culpa ſua non tenetur ſeruare continentiam,quam non promiſit.

Sed contrarium in priore caſu verius puto; quia per matrimonium tranſiuit in alterius poteſtatem. Vnde etſi coniunx petendo peccet in Deum,vt ratio iſta probat; tamen alter tenetur reddere, quia ſui corporis poteſtatem non habet,ſed coniu-x. nullo tamen modo poteſt petere. poſſet tamen alter in pœnam à Iudice priuari poteſtate petendi;quia id meretur.

54 Quartò,Si coniunx obierit, tenetur abſolutè ſeruare caſtitatem,nec poteſt alteri rurſus connubio iungi; quia obligatio eſt perpetua, id eſt vſque ad mortem; eſtque præſtanda quantum ſtatus præſens patitur.

55 *Si votũ præcedat ſponſalia.* Quintò, Si votum caſtitatis vel Religionis præcedat ſponſalia,reddit ea irrita, etſi iureiurando firmata fuerint, ratio eſt, quia executio eſt peccatum. quod enim Deo conſecratum eſt,non poteſt ſine ſacrilegio alteri promitti vel donari. Eſtque communis ſententia DD.

Si ſequatur. Si verò ſequatur poſt ſponſalia, eſt dubium. Multi enim Doctores volũt ſponſalia,etiam iurata, diſſolui per votum caſtitatis ſuperueniẽs, eò quòd intelligatur exceptus ſtatus pfectior, qualis habetur per votum caſtitatis. Ita tenent Richardus in 4.d.27.art.3.q.4. Paludanus d.38. q.3.artic.3.Maior diſt.27.q.5.Sotus ibidem q.2. art.5.Caiet.v.Periurium cap.2.Henriq. libro 1. de matrimonio c.14. nu.4. & multi Canoniſtæ.

Alij negant ſponſalia per votum caſtitatis ſuperueniens diſſolui, ſed eſſe implenda volente parte. Ratio eſt, quia tale votum fieri non potuit in præiudicium ſponſæ:rẽ enim alteri promiſſam non poſſe Deo dicari per votum caſtitatis.ſecus de voto Religionis;quia hoc votum in ſponſalibus iure cenſetur exceptum; cùm ius tribuat facultatẽ ingrediẽdæ Religionis, etiam poſt matrimonium ratum nondum conſummatum: hoc tamen non poteſt oſtendi de voto caſtitatis. Ita Hoſtienſis,Innoc.Ioannes Andreas, Panormit.Archidiac. in cap. Rurſus, Qui Cler. vel vouentes,&c.Palud.diſt.27.q.1.ar.3. caſu 5. Anton.3.p.tit.1.cap.18.§.2.Syluester Matrimonium 7.quæſt.5.dicto 5. & v. Sponſalia q.7. Tabiena eodem, q.10. Fumus eodem, numero 12. Nauarrus cap.22.nu.27. & multi recentiores.

56 *Vtraque ſententia probabilis.* Vtraque ſententia eſt valde probabilis, & ſecura in praxi. ſecunda tamen eſt iuri conformior: quia iure probari non poteſt, conditionem melioris vitæ in ſponſalibus cenſeri exceptam, præter ſtatum Religionis. imò Eccleſia talem cogere ſolet vel Religionem ingredi,vel ſponſalia perficere. Sed hæc res non eſt huius loci: de qua vide plura apud Sancium noſtrum lib.1.de matrimonio diſp.46.

DVBITATIO VII.

Quid requiratur vt profeſſio ſit valida.

57 *Profeſſio expreſſa. Tacita.* NOtandum eſt profeſsionem poſſe fieri vel *expreſsè*,vel *tacitè*. *Expreſsè*, cùm quis vtitur aliqua formula promiſſionis,qua mentem ſuam explicet & intendat Religioni incorporari.Nec refert ex natura rei quibus verbis vtatur;modò per illa intendat ſe Deo & Religioni obſtringere ac tradere. idque ipſis aliqua ratione exprimatur. Sicut in abſolutione ab excommunicatione, non quibus verbis vtatur Prælatus,modò ſignificent effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus non vouent expreſsè paupertatem, & caſtitatem;ſed promittunt ſolùm *ſeruare regulam*, (intellige de præceptis regulæ) vel *obedire regulæ*, vel *viuere ſecundum regulam*: vel promittunt *obedientiam & conuerſionem morum ſecundum hanc vel illam regulam*. His aliqui adiungunt *ſtabilitatem*, vt Benedictini & Carthuſiani. caſtitatem verò & paupertatẽ promittunt,tum in obedientia,tũ in promiſsione regulę,in qua illa exprimuntur. *Variæ formulæ profeſſionis expreſſæ.*

Tacitè fit tripliciter. Primò, Cùm exacto probationis anno defert quis habitũ profeſſorum (vbi is aliquo ſigno externo diſtinctus eſt) per triduum;cap.Ad noſtram,de Regul.& cap.Conſtitutionem,de Regul.in 6.Secundò, Si tali habitu ſuſcepto faciat aliquod opus profeſſis proprium;vt ſi in Capitulo ſuffragium dederit,ſtatim fit profeſſus, nec requiritur triduum; cap. Vidua, de Reg. Tertiò, Si in ea Religione vbi nulla exteriùs eſt diſtinctio habitus,deferas habitum per totum annum, in termino anni cenſeris profeſſus;cap.Ex parte,de Regul.in 6. & Clement. Eos, qui, de Regul. vide Nauarrum comment.4.de Reg.nu.73. & 74. Sylu. Religio 3.q. 19. Debent autem hæc fieri animo ſaltem tacito profitendi; & conſentiente illo, cuius eſt admittere, vt rectè ijdem DD. & alij docent, & ex infrà dicendis patebit. *Profeſſio tacita triplex.*

His poſitis, vt profeſſio ſit valida multa requiruntur;Primò, Aetas. Secundò, Annus probationis. Tertiò,Animus profitendi. Quartò, Vt non metu vel fraude impulſus faciat. Quintò,Vt fiat authoritate eius, cuius eſt admittere, & cum conſilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò, Vt fiat in Religione approbata. Septimò, Vt tria vota ſubſtantialia ſaltem implicitè emittantur. Octauò, Vt nulla adſit conditio ſubſtantiæ Religionis repugnans. Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in ea Religione habeatur eſſentiale. 58 *Nouem requiſita vt valida ſit profeſſio.*

Primò,Requiritur ætas: hæc ante Concilium Trident.in fœminis erat 12. annorum, in maribus 14.completorum. Ad Ordines tamen mendicantium requirebatur præterea vnus annus, qui erat probationis. Itaque in illis Ordinibus ante annum 15. completum nõ erat valida profeſſio, de quo vide Syluestrum Religio 3. q. 2. Verùm poſt Concilij Tridentini decretũ, quod habetur ſeſſ. 25. cap.15. de Regul. requiruntur in omnibus Ordinibus anni 16. completi, *In quacunque,ait,Religione tam virorum, quàm mulierum,profeſſio non fiat ante 16.annum completum: nec qui minore tempore quàm per annum poſt ſuſceptum habitum in probatione ſteterit, ad profeſſionem admittatur. profeſſio autem antea facta ſit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulæ vel Religionis vel Ordinis obſeruationẽ,aut ad alios quoſcũq; effectus.* *1. Aetas.* *Conc Trid.requirit 16. annos completos.*

Secũdò, Requirit integer annus probationis poſt ſuſceptum habitũ.patet ex verbis Concilij. 59 *2. Annus probationis.*

Vbi Notandum Primò, Hunc annum poſſe inchoari & expleri ante annũ ſextumdecimũ; quia iure antiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innouauit: nõ enim eſt opus vt ſtatim expleto illo anno ad profeſſionem admittatur. Nec obſtat illud,quod cap.16.dicitur,*Finito tempore nouitiatus,Superiores,nouitios, quos habiles inuenerint ad profitendũ admittãt;aut è Monaſterio eijciãt.* quia loquitur de ijs, qui ſunt habiles, in quibus non eſt iuſta cauſa differendi: non enim Conci- *Quando inchoandus.*

lium vetat differri profeſſionem, ſi cauſa aliqua iuſta ſubſit; (vt ſi morbo aliquo laboret, ſi ætas deſit, ſi in probatione non omnino ſatisfecerit) hoc enim eſſet contra rectam adminiſtrationem, & contra Monaſterij ac ipſius nouitij bonum.

Debet eſſe continuus.

Secundò, Hunc annum debere eſſe continuũ. Ita Syluеſter Religio 5.q.4. & alij paſſim. Ratio eſt, quia quando Ius certum tempus, vt annum vel menſem requirit, intelligendum eſt de tempore continuo; vt docet Ioan. Andreas in c.1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus aſſignatur vt experiatur auſteritates Religionis: has autem meliùs experitur continuando, quàm diuidendo. Denique ita habet conſuetudo. Gloſſa tamen in reg. Eum qui, de regul. Iuris in 6. tenet ſufficere annum interpolatum; quod Panormitanus in cap. ad Apoſtolicam, de Regularib. non reijcit. fortè parua interpellatio, (vt paucorum dierum) non impediret.

In habitu.

Tertiò, Hanc probationem debere fieri in habitu; (etſi Panormitanus id neget) quia eſt pars auſteritatis Ordinis. Item in ipſo Monaſterio; niſi à Superiore ei conceſſum ſit vt foris moretur, vt docet Sylueſter, Religio 5. q.5.

Quomodo computandus iſte annus.

Quartò, Annum probationis & annos ſexdecim ætatis, computandos eſſe à momento ad momentũ. vt ſi habitum acceperis primo Octobris poſt meridiem, non potes eodem die recurrente in termino anni profiteri ante meridiem, ſed expectandum eſt punctum ſuſcepti habitus. Similiter in ætate expectandum vt recurrat pũctum natiuitatis. Colligitur ex L. 3. §. Minorem, ff. de minoribus, vbi dicitur, *Minorem adhuc dici vltimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurrat.* & ratio additur, *quia ante illam horam nondum compleuit 25. annos.* vnde colligit, *in huiuſmodi à momento in momentum tempus ſpectari.* quod maximè verum eſt, quando certum tempus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui cõſtitutum eſt in ipſius fauorem: v.g. vt poſſit reſtitui in integrum, vel vt non poſſit obligari aliquo contractu, vel lege. ſecus ſi tantùm requiratur quia non putatur antea ſatis idoneus; vt cùm requiruntur 7. anni ad ſponſalia, & 14. ad matrimonium: tunc ſufficit vltimum diem anni 7. vel 14. eſſe inchoatum; nec opus eſt expectare punctum natiuitatis, vt docet Sancius lib.1. de matrimonio diſput.16. nu.2. Idem credo dum requirũtur anni 14. ad beneficium; quia id fauorabilius.

Biſſextus.

Hinc ſequitur, ſi ætas annorum 16. compleatur anno biſſexto 24. Februarij, non ſufficere vigeſimum quartum priorem; ſed addendum eſſe alterum; (bis enim tunc vigeſimusquartus numeratus, & bis dicitur ſexto calendas; vnde etiã annus biſſextus nomen accepit) quia hic eſt neceſſarius ad complendum quadriennium præcedens, cùm ſenæ horæ ſingulis defuerint. Ita in ſimili docet Molina diſp. 573.

Profeſſio tacita intra annũ probationis ſublata.

Quintò, Per hoc decretum Concilij ſublatam eſſe omnem profeſſionem tacitam, quæ intra annum probationis fieri poterat, per quam profitens obligabatur nõ huic Religioni in qua erat, ſed Religioni in genere; quamuis hæc Religio ipſi eſſet obſtricta, ſi ipſe vellet. de quo cap. Ad Apoſtolicam, de Regul. & cap. Conſtitutionem, in 6. eodem. Similiter ſublata profeſſio expreſſa intra illud tempus.

Sextò, Eum, qui in Ordinibus mendicãtium aliquem admittit ad profeſſionem ante expletum annum probationis, peccare mortiferè; quia id ei ſub pœna excommunicationis ferendæ ſtrictè prohibetur: & eſſe ſuſpenſum ab officio admittendi ad profeſſionem, cap. Non ſolùm, de Regul. in 6. In alijs Ordinibus peccare quidem mortiferè; quia contra præceptum Concilij Trid. in re graui: non tamen eſſe ſuſpenſum; quia iure non eſt ſtatutum.

3. Animus profitendi.

Tertiò, Requiritur animus profitẽdi. ſi enim hic abſit, ita vt nec tacitè nec expreſsè intendas profiteri, nulla eſt profeſſio; quia nec votum, nec vlla promiſſio per ſe obligat ſine voluntate obligandi; cùm tota hæc obligatio à libera voluntate pendeat, vt dictum eſt c.40. num. 5. & 6. Dico *per ſe*; quia poteſt obligari ratione ſcandali, vel damni vitandi, quod ſequeretur ſi promiſſio exteriùs facta non præſtaretur. vnde ſi horum periculum abſit, qui ſic profeſſus eſt, poſſet fugere & recipere ſe ad exteras Prouincias. 60

4. Non fraude vel metu impulſus.

Quartò, Vt non fraude vel metu inductus, de quo ſuprà cap.17. dub.5. & 6. & cap.40. dub.1.

5. Conſenſus Superioris.

Quintò, Vt fiat conſenſu eius, cuius eſt incorporare Religioni. Ita Nauarrus comment.4. de Regul. num.74. Syl. Religio 3. q.19. & alij omnes. Ratio eſt, quia nulla profeſſio eſt valida, niſi duæ perſonæ concurrant, quarum altera ſe obliget Religioni, tradẽdo ſe in Ius eius & obſtringendo ad manendum in ea; altera Religionem obliget illi, recipiendo illum in filium, & Iura reliquorum illi communicando. continet enim profeſſio obligationem reciprocam inter eum, qui illam facit, & qui recipit; iuxta cap. Ad Apoſtolicam, de Regul. Hæc poteſtas ordinariè eſt apud Prælatum: eius enim eſt incorporare congregationi, huiuſque priuilegia & Iura communicare, qui illi præſidet. 61

Conſilium Capituli.

Debet hic etiam (niſi aliud conſuetudo vel regula præſcribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere conſilium Capituli: quia regula Monachorum præſcribit Abbatem præcipua quæque cum cõſilio Capituli debere explere: admiſſio autem vnum eſt ex præcipuis. Vnde ſequitur admiſſionem eſſe irritam iure communi, ſi abſque illo conſilio fiat: quia vbi à iure requiritur conſilium, niſi adhibeatur, actus eſt nullus, cap. Nouit, de his, quæ fiunt à Prælato, iuncta gloſſa. non tamen tenetur conſilium illud ſequi, ſed ſatis eſt exquirere & intelligere, vt docet Sylu. v. Religio 3. q.13. Alij tamen putant non ſufficere conſilium, ſed etiam requiri cõſenſum. Probari poteſt ex cap. Ea noſcitur, de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. vbi requiritur conſenſus maioris vel ſanioris partis Conuentus, vt præſentatio vel collatio per Abbatem facta, ſit valida. Vnde hæc ſententia iure communi videtur verior. Verùm ſpectanda maximè eſt in huiuſmodi recepta conſuetudo, vt docet Panorm. in ca. Ad Apoſtolicam, de Regular. Epiſcopus etiam poteſt admittere ad profeſſionem, ſed tantùm in Monaſterijs ſibi ſubiectis; Sylueſter ſuprà q.14. quia eſt Superior, cui etiam Abbas ſubeſt.

Si non habens authoritatem admiſerit ad profeſſionem.

Si alius admittat abſque mandato Prælati, profeſſio eſt inualida; quia non poteſt Religioni incorporare. Si tamen nomine Prælati admiſerit, poteſt Prælatus ratificare, vt docet idem Sylu. Religio 3. q.18. Ang. v. Profeſsio n.1. & alij. Antea tamen non habebit vim profeſsionis, ſed ſolùm voti ſimplicis, quia non obligat omnino & abſolutè ſicut profeſsio; ſed ſub cõditione, Si Prælatus ratũ habuerit. Si autẽ nomine Prelati

admiſſus non ſit, non poterit Prelatus ratificare: quia *ratum nemo habere poteſt quod ſuo nomine geſtum non eſt*, vt habetur reg.9. de regulis Iuris in Sexto. Itaque niſi rurſus profiteatur, non erit profeſſus.

Profeſſus ſine authoritate admittentis.

Petes, Vtrum ex huiuſmodi profeſſione maneat obligatus?

Reſpondeo, Probabile eſſe manere obligatum voto ſimplici ad ingrediendum, ſi velint illum recipere; quia obligauit ſe quantum potuit ex parte ſua: cum hac tamen tacita conditione, ſi ipſi viciſſim illum vellent recipere. vnde debet inquirere an velint; & ſi velint, rurſus profiteri. ſi nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile eſt, & forte verius; quia in cōtractibus reciprocis poteſt reuocari conſenſus & obligatio, quādiu ab altera parte non eſt acceptata, niſi fortè tempus conceſſum ſit ad deliberandum. atqui hic non cenſetur acceptata; quia altera pars nullam poteſtatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & alijs contractibus. ſecus eſt ſi fiat ſub ratihabitione Superioris; quia tunc expectanda eſt illa ratihabitio, cū in illam conſenſerint.

62 *6. In Religione approbata.*

Sextò, Vt fiat in Religione approbata, capit. vnico, de voto, in 6. Si fiat in Religione prohibita, (qualis eſt ea omnis, quæ inſtituta eſt poſt Concilium Lateran. & non approbata) non eſt vera profeſſio qualis iure requiritur. vnde nec irritum reddit matrimonium, nec impedit dominij acquiſitionem. obligat tamen talis profeſſio ad Religionem in genere, iuxta Sylueſtrum Religio 3. quæſt. 10. ex Archidiacono. quod intellige, ſi illa fuit mens vouentis: ſecus ſi voluit ſe huic ſoli obſtringere, non vlli alteri: quo caſu videtur totum iure irritum, & nulla obligatio; quia actus non operantur vltra intentionem agentium. Præſumitur autem ſe huic ſoli voluiſſe obligare, niſi expreſsè aliud intenderit. Aduerte tamen ſi talis Religio prohibita permittatur in Eccleſia vt pium Inſtitutum, profeſſionem habituram vim votorum ſimplicium, vt ſuprà nu. 14. dictum eſt.

7. Vota ſubſtātialia nuncupanda.

Septimò, Vt tria vota ſubſtantialia nūcupet: quia ſine his non eſt perfecta Religio, vt oſtenſum dubit.1. ſufficit tamen vt id faciat implicitè, vt ſuprà nu.57. dictum eſt.

63 *8. Conditio repugnans ſubſtantiæ Religionis.*

Octauò, Vt nulla adſit conditio Religionis ſubſtātiæ repugnans; vt ſi quis profiteatur ea lege vt poſſit retinere ſua bona, viuere ſuo arbitratu, ducere vxorem moriente fratre, egredi ſi ferre non poterit: talis enim profeſſio eſt irrita, nec vllam inducit obligationem. ſecus ſi profiteatur abſolutè, quamuis antea pactus ſit vt ſibi concedatur aliquod peculium, vel vt maneat domi ſuæ, retineatque vſum bonorum ſuorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris, vt patet capit. Inſinuante, Qui Clerici vel vouent. & capitu. De viduis, 27. qu. 1. de quo vide Nauarrum cōment. 2. de Regul. n.15. & 16. Poſt Concilium tamen Tridentinū talia pacta non poſſunt fieri ſine Pontificis authoritate.

68 *9. Si impedimētum eſſentiale ſubſit.*

Nonò, Vt non habeat aliquod impedimētū, quod in illo Ordine cēſeatur eſſentiale: hoc enim profeſſionē redderet inualidam. Ratio eſt, quia per impedimentum redditur inhabilis ad profeſſionem huius Religionis. ſicut enim conſtituta ſunt varia impedimenta dirimentia, quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, vel ſimpliciter, vel cum hac aut illa perſona; ita etiam poſſunt conſtitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad profeſſionem vel ſimpliciter, vel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui poteſt diſpenſare, & nouit impedimentum, valebit profeſſio: quia admittendo tacitè videtur diſpenſaſſe. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit; tum propter cauſam prædictam, nimirum quia manſit inhabilis: tum quia defuit conſenſus ex parte recipientis, nam dolus dedit cauſam receptioni: quare vel irrita eſt, vel in irritum reuocabilis; iuxta ea, quæ dicta ſunt ſuprà, cap.17. dubit.5. Vnde etiamſi impedimentum non ſit tale vt reddat profeſſionem irritam, tamen poterit talis ob fraudem eijci, quando receptioni cauſam dedit.

Petes, Vtrum quando profeſſio fuit irrita defectu ætatis, vel quia profeſſus eſt ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudève impulſus; & multos annos manſit in Religione, poſſit egredi? 65 *An poſſit egredi.*

Reſpondeo, Poſſe, ſi abſit ſcandalum: quia vt habet regula iuris, Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio nō ſubſiſtit. Quod limita, niſi poſtea ſciens eſſe irritam, ratificauerit, vel certè niſi expreſsè ita apud ſe ſtatuerit, Volo illam eſſe validam, etiamſi fortè ob aliquam cauſam ab initio valida non fuiſſet. non enim ſufficit illam ratificare ex eo quòd putet ab initio fuiſſe validam; quia hæc ratificatio proficiſcitur ex errore; vnde non eſt libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarrum in Summa cap. 12. numer. 71. & comment.4. de Regul. num.71. & 75. Vt autem hæc res abſque ſcandalo fiat, & ne fraus aliqua ſubſit, ſtatuit Concilium Trident. ſeſſ.25. de Regularibus cap. 19. *vt quicunque Regularis prætendat ſe per vim & metum ingreſſum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam profeſſum fuiſſe, aut quid ſimile: velitque habitum dimittere quacunque de cauſa, aut etiam cum habitu diſcedere ſine licentia Superiorum; non audiatur, niſi intra quinquennium tantùm à die profeſſionis, & tunc non aliter, niſi cauſas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore ſuo & Ordinario. Quòd ſi antea habitum ſponte dimiſerit, nullatenus ad allegandum quamcunque cauſam admittatur, ſed ad Monaſterium redire cogatur, & tanquam apoſtata puniatur. Interim verò nullo priuilegio ſuæ Religionis iuuetur.* hæc Concil. *Cōſtitutio Concil. Trid.*

Vbi Notandum Primò, Quod dicitur, non eſſe audiendum niſi intra quinquennium, intelligendum eſſe, niſi metus vel impotentia reclamandi vltra quinquennium durauerit. ſi enim durauerit vlteriùs, poterit ipſo iure, vel reſtitutione audiri; vt ait Nauarrus comment. 4. num.76. de Regul. Exemplum apertum habetur cap. Perlatum, de his, quæ vi. Ad impotentiam reclamandi pertinet etiam ignorantia impedimenti; quia non minùs reddit impotentem ad reclamandum quàm metus, ſed potiùs magis. denique intelligendum niſi cauſa iuſta aliud ſuadeat. 66 *An aliquando audiendi.*

Secundò, Quod dicitur nullatenus eſſe audiēdum ſi habitum dimiſerit priuſquam cauſas dēduxerit, eſſe ſtatutum in pœnam, vt patet ex verbis ſequentibus: vnde non habet locum, ſi quis bona fide ad tempus habitum depoſuerit ob aliquam cauſam; aut ſi non peccauit mortiferè in habitus dimiſſione. *Dimittentes habitum.*

Yy 2 Tertiò,

Tertiò, Ea, quæ hic ſtatuuntur, pertinere potius ad Superiores & Iudices, quā ad inualidè profeſſos. Itaque ceſſante ſcandalo non obligari eos in conſciētia, ſaltem ad mortale. vide Nauarrum. nu. 77

DVBITATIO VIII.

Quam Vim habeat profeſſo in Religione approbata.

67 IN profeſſione continentur tria vota ſolemnia, quibus homo ſe totum Deo & Religioni obſtringit & dedicat. Itaque ratione diuerſorum votorum habet diuerſos effectus.

1. Trāsfert Religioſū in Ius Ordinis. Primò, Transfert Religioſum in Ius & poteſtatem Ordinis & Superiorum, faciens membrum illius: ita vt Superiores poſſint illum, ſi diſceſſerit, apprehendere ſua authoritate tanquam rem ſuam, & reducere ac punire; ſicut dux belli millitem deſertorem, maritus vxorem fugitiuam, dominus ſeruum fugitiuum. facit hoc profeſſio ratione voti *obedientiæ*; non præcisè quatenus hoc votum obligat Deo, ſed quatenus continet tacitam vel expreſſam promiſſionem erga Superiorem, & ſui traditionem in corpus Religionis, coniunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientiæ ſimplex peracto biennio. Superior enim à Summo Pontifice habet omnem iuriſdictionem ex parte principij agentis neceſſariam: ſed per votū obedientiæ modo iam dicto fit applicatio materiæ, in quam hæc iuriſdictio ſe exerat.

Hoc ius Superioris ſecundum quoſdam non eſt Iuſtitiæ ſtricta, ſicut ius ducis in militem, domini in ſeruum, mariti in vxorem; quorum obligatio eſt propter mutuum, vel alterius commdum; (quia Religioſus non obligauit ſe Ordini vel Superiori propter commodum ipſorum, ſed propter ſuam ſalutem, vt ab ipſis rectè gubernetur) ſed eſt ius obedientiæ, quod Superiori competit inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iuſtitiam, ſed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitā Deo. quæ ſententia probabilis eſt, eáque tenet Bañes quæſt. 62. artic. 2. dub. 6. & quidam alij recentiores.

Verius tamen puto peccare etiam contra iuſtitiam; quia inter Religioſum & Religionem eſt contractus quidam, per quem ille ſe tradit in poteſtatem Religionis ad obſequium Ordinis, & viciſſim Religio ſe illi obſtringit ad illū tractandum tanquam filium; vnde in hoc contractu non ſolum ſpectatur commodum priuatum Religioſi, ſed etiam publicum communitatis. vide ſuprà c. 8. dub. 3.

68 *2. Inhabilitat ad matrimonium.* Secundò, Facit inhabilem ad matrimonium contrahendum, ita vt ſi tentet contrahere, ſit irritum; cap. Quod votum, de voto, in 6. habet hoc ratione voti caſtitatis; nū præcisè, alioquin quoduis votum caſtitatis id efficeret; neque quia acceptatum ab Eccleſia; quia votum caſtitatis emiſſum publicè in manibus Epiſcopi id non facit, cum tamen ab Eccleſia ſit acceptatū: ſed facit ex vi conſtitutionis Eccleſiæ, quæ vt illud votum melius ſeruaretur, illi in profeſſione hanc vim annexuit, vt colligitur apertè ex dicto cap. Quod votum, vbi dicitur, *voti ſolemnitatem, quoad matrimonium dirimendum, ex ſola Eccleſiæ conſtitutione eſſe inuectam,*

Dices, Homo per profeſſionem tradit ſe Deo & Religioni: ergo ſi poſtea tradat coniugi iure naturæ eſt inualidum: ſicut quod tibi donaui & tradidi non poſſum alteri validè donare. *Obiectio.*

Reſp. Reſpondeo negando conſequentiam, Non enim per vota tradit poteſtatē corporis ſui ad vſum matrimonij, ſed ſe tradit Religionis vt ab ea gubernetur, Deo verò vt ipſi ſit velut donarium conſecratus, quæ traditiones non inducunt vinculū repugnans vinculo matrimonij, (nam hæc vincula ſimul ſtare poſſunt, vt patet quando coniuges communi conſenſu vouent continentiam, vel etiam profitentur in Religione) ſed ſolum repugnans vſui matrimonij. Itaque nec profeſſio nec votum continentiæ irritum reddit contractum matrimonij ſuperuenientem iure naturæ, ſed ſolum iure eccleſiaſtico. Hoc tamen ius antiquum eſſe colligitur ex Concil. Carthag. 4. capit. 104. cui D. Auguſtinus interfuit; & ex multis Canonibus 27. quęſt. 1. cap. Viduas, ex Gregorio, cap. Quæ autem, Innocentij I. cap. Impudicas, ex Concilio Triburienſis, &c.

Tertiò, Matrimonium ratum nondum conſummatum antea cōtractum diſſoluit. Eſt fide tenendum, vt patet ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. can. 6. *Si quis dixerint matrimonium ratum non conſumatum, per ſolemnem Religionis profeſſionem non dirimi, anathema ſit.* Idem patet cap. Ex parte, Innocentij III. cap. Verū, & cap. ex publico, Alexandri III. de conuerſ. coniugat. 69 *3. Soluit matrimonium ratum.*

Petes, Quo iure profeſſio id faciat? *Quo iure. 1. Sententia, Iure naturæ.*

Eſt triplex ſententia. Prima eſt, Iure naturæ id facere. ratio eſt, quia eſt mors quædam ſpiritualis, ac proinde poteſt diſſoluere vinculū ſpiritale, quale eſt matrimonij rati, vt pote ex ſolo conſenſu ortum: ſicut mors naturalis ſoluit vinculum matrimonij conſummati, quod eſt carnale, ortum ex copula. Deinde quia iure naturæ licitum eſt tranſire ad ſtatum perfectiorem; quando nulli per hoc fit iniuria. hic autem nulli fit iniuria; quia concedit: ergo, &c. Ita videntur ſentire multi Doctores in 4. diſt. 27. D. Thomas, Richard. Durand. Palud. Lopez p. 2. c. 39. & non nulli alij. Hæc ſententia non eſt improbabilis.

Sed verius eſt profeſſionem non habere hāc vim iure naturæ. Primò, Quia hæc vincula non repugnant; poſſunt enim ſimul ſtare. Secundò, Qui alioquin matrimonium iure naturæ potius dicendum eſſet ſolubile quam inſolubile; ſuppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi ſua naturali illud diſſolueret. Tertiò, Si profeſſio ideo ſoluit matrimonium ratum, quia eſt ſtatus perfectior; etiam ſoluet matrimonium conſummatum, ſaltem quando nulla eſt proles & coniunx conſentit: hoc autem conſtat eſſe falſum. Quartò, Profeſſio non eſt vera mors, ſed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deſeritur. Vnde non ſequitur ſolui matrimonium ratum: ſicut nec aliæ obligationes priores profeſſione ſoluuntur. Quintò, Quia matrimonium eſt vinculum nō omnino ſpiritale, cum ex mutua corporum ad vſum corporalem traditione naſcatur, quomodo ergo ex natura rei ſoluitur vinculo merè ſpiritali? Sextò, Si ratio naturalis cōſulatur, profeſſio ſuperueniens matrimonio potius videtur eſſe irrita, quam matrimonium diſſolui; quia res huic tradita, non poteſt validè tradi alteri.

Secunda

2. Iure diuino. Secunda ſententia eſt, Profeſſionem habere hanc vim iure diuino poſitiuo: nam conceſſu & ordinatione Chriſti, matrimonij contractum habere hanc tacitam conditionem, Niſi ad Religionem ante conſummationem me contulero. Ita multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledeſma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & ſequitur Sanches libro ſecundo, de matrimonio, diſput. 19. numero 3. Probatur, quia initium huius rei non inuenitur in iure eccleſiaſtico, ſed à principio naſcentis Eccleſiæ fuit in vſu: nam B. Thecla contracto matrimonio, & nondum conſummato, ſponſum deſeruit, & ſe Deo conſecrauit, teſte Ambroſio libro ſecundo, de virg. columna tertia. Idem fecerunt S. Alexius, teſte Metaphraſte, & S. Cæcilia, vt habetur in eius geſtis, & S. Macharius, vt refert Gratianus ex Hieronymo cap. Scripſit nobis. 27. quæſt. 2. Hæc quoque ſententia eſt valde probabilis.

3. Iure eccleſiaſtico. Tertia eſt, Id prouenire ex iure eccleſiaſtico iam inde à temporibus Apoſtolorum inſtituto: quæ ſententia videtur verior; eamque docet Michael Medina libro quinto, de continentia ſacrorum hominum cap. 86. & 87. Henricus quodlib. 5. quæſt. 35. Hoſtienſis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuerſione coniugat. Felinus conſil. 26. & multi alij. Probatur Primò, Si profeſſio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam cōtractum, non ſolùm id faceret in Religione approbata, ſed etiam in non approbata; quia hæc quoque eſt ſtatus perfectionis, (etſi non habeat omnem eam excellentiam, & firmitatem, quam habet Religio approbata) & continet conſilia Chriſti, & multis ſeculis non ſolent Religiones approbari, ſed ſenſim ipſo vſu permittebantur ab Epiſcopis, nec dabatur Superioribus Iuriſdictio ſpiritualis. Confirmatur, quia profeſsio in Religione approbata & non approbata non differunt iure diuino, ſed ſolùm eccleſiaſtico. Secundò, Idem facerent vota ſimplicia in Societate, & vota Coadiutorum formatorum præciſa omni alia ordinatione Eccleſiæ; quia per hæc efficitur quis verus Religioſus Religionis approbatæ, vt ſuprà dubit. 1. oſtenſum eſt: atqui id verum non eſt; ergo &c. Tertiò, Si profeſsio iure diuino id facit, ſine dubio id habet ratione voti caſtitatis; eò quòd vſus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiā votum caſtitatis emiſſum in manibus Epiſcopi id faciet: quod conſtat eſſe falſum. Confirmatur, quia exempla, quæ ipſi adferunt magis probant de voto caſtitatis, quàm de profeſsione Religionis approbatæ: illi enim Sancti non ſunt profeſsi aliquam Religionem approbatam; ſed vel caſtitatem tantùm, vt Sanctus Alexius, S. Cæciliæ, & S. Thecla; (quamuis huius exemplum non vrgeat, cùm maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticam, vt S. Macharius. Quartò, Profeſsio Religionis non reddit iure diuino irritum matrimonium contrahendum, ſed ſolùm ex conſtitutione Eccleſiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto: ergo multò minùs illo iure dirimit iam contractum: hoc enim eſt multò difficilius. Confirmatur, quia profeſsio hoc habet ratione ſolemnitatis; ſed ſolemnitas eſt ex inſtitutione Eccleſiæ: ergo habet ex inſtitutione Eccleſiæ. Quintò, Pontifex poteſt ex cauſa graui diſſoluere matrimonium ratum, vt probabilior opinio tenet: atqui hic eſt ſufficiens cauſa, nimirū tranſitus ad ſtatim perfectionis, ad Chriſti conſilia, & imitationem: ergo potuit ſtatuere vt in hoc caſu diſſolueretur: ergo non eſt recurrendum ad ius diuinum.

Ad rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo; Id ſolùm probare hoc Ius eſſe antiquiſſimum, ſicut & multa alia, quæ Apoſtoli, vel Pontifices primis temporibus conſtituerunt, quorum inſtitutio non inuenitur in iure ſcripto, vt ſuprà dictum eſt. Exempla illa, ſi quid probant, probant non ſolùm profeſſionem Religionis approbatæ ſoluere matrimonium ratum, ſed etiam profeſſionem caſtitatis, & vitæ eremiticæ; & fortaſſe ita olim fuit ex ordinatione Eccleſiæ, ſed poſtea ſtatutum eſt vt ſola profeſſio Religionis approbatæ hinc vim habeat.

Quartò, Profeſſio priuat omni dominio bonorum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, cap. Quia ingredientibus, 19. 70
q. 3. & cap. Si qua mulier, ibidem, quod cap. ex *4. Priuat dominio.* Iure Ciuili, Authent. de Sanctiſs. Epiſcopis collat. 9. §. Si qua mulier, tranſlatum eſt, & Iure Canonico approbatum. Dominio priuat, ratione voti paupertatis, quia hoc votum in profeſſione continet non ſolùm abdicationem vſu independentis, ſed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, eſtque ſecundum conſilium Domini, Matth. 19. Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus; & habebis theſaurum in cælo. Idem ſtatuit Eccleſia in Religione faciendum, vt tum ex dictis Canonibus patet, tum ex cap. Monachi, cap. Super quodam, & ca. Cùm ad Monaſt. de ſtatu Monachorum.

Dices, Quid ſi quiſpiam dum profitetur, intendat dominium non abdicare, ſed retinere, ſaltem ad tempus?

Reſpondeo, Eo caſu non fore validam profeſſionem, ac proinde talem non fore Religioſum, ſectato iure communi. *Si intendat nō abdicare dominium.* & quidem ſi ita intendat retinere dominium, vt non ſit paratus illud abdicare quando Superior iuſſerit, profeſſio erit omnino irrita: quia non intendit ſe obligare ad id, quod eſt de ſubſtantia ſtatus religioſi. abdicatio enim dominij ſaltem in præparatione animi & quoad vinculum abdicandi, ad ſubſtantiam Religionis pertinet. Si verò ſolùm intendat retinere dominium ad tempus, & poſtea quando Superiori videbitur illud à ſe alienare, maior difficultas eſt, quia id ſtatui Religionis non repugnat. Nihilominus certum videtur, ſtante iure communi talem actum non habere vim profeſſionis, nec conſtituere hominem in ſtatu religioſo. Primò, Quia profeſſio iure communi includit actualem abdicationem; ita vt nulla fiat in Eccleſia ſine tali abdicatione. vnde qui profitetur, hoc ipſo priuatur dominio, perinde ac ſi naturaliter moreretur, & hæredes ei tanquam mortuo ſuccedunt. Secundò, Si quis non intéderet ſe in omnibus ſecundum regulam ſubijcere Superiori, ſed aliquid exciperet, in quo ſit ſui iuris & arbitrij, aut ſi pro certo tempore non vellet ſe obligare niſi ad caſtitatem coniugalem, non valeret profeſſio: ergo etiam non valebit, ſi non velit abdicare dominium: Iura enim hæc omnia æquè ad profeſſion em requirunt.

Tertiò, Quia Prælatus non habet poteſtatem ad acceptandum talem actum tanquam ſufficientem ad incorporandum Religioni; nam Ius ei reſiſtit, & eſt contra eſſentialia regulæ. Crediderim tamen habere vim voti ſimplicis, quia obligat ſe in futurum; & ita tenebitur poſtea profiteri: niſi mens eius expreſſa vel tacita alia fuerit; quia vota non obligant, niſi ſecundum intentionem vouentium. Si tamen de eo non conſtet, interpretatio facienda vt valeat inſtar voti ſimplicis.

Dixi, *ſtante Iure communi*, quia Eccleſia nouo iure vel priuilegio poſſet talem profeſſionem, tanquam ſufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos effectus profeſſionis ſuo tempore inducendos, admittere; & tunc valida eſſet.

71 *Inducit inhabilitatem.* *Inhabilitatem ad dominium* inducit, non ratione voti paupertatis præciſè, quia non ideo quis eſt incapax Iuris & dominij quòd Deo paupertatem promiſerit: nec ratione tacitæ renuntiationis; quia aliud eſt ſe dominio ſpoliare, aliud inhabilem ſe ad illud reddere; ſed id prouenit ex duabus alijs cauſis. Prima eſt, Traditio ſui in Ius Ordinis; ita enim ſe tradit Ordini, vt partim mancipio, partim filiofamilias comparetur, quorum neuter ſibi acquirit, ſed ei in cuius poteſtate eſt; vt infrà dubit. 11. dicetur. Secunda eſt, Decretum Eccleſiæ profeſſioni annexum. hoc enim non ſolùm traditionem illam confirmat, ita vt ille non poſſit veluti manumitti aut emancipari ſicut ſeruus, vel filius; aut ſui iuris effici; ſed etiam illum directè incapacem dominij acquirendi facit, ſicut eiuſdem Eccleſiæ decretum reddit profitentem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur, quia non apparet ratio, qua quis ſeipſum ſua authoritate ad huiuſmodi inhabilem & incapacem facere poſſit. quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, ſe nunquam matrimonium cum hac vel illa contracturum, aut rem aliquam comparaturum; non ideo efficitur inhabilis, ita vt ſi contrà faciat, ſit irritum. Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hæc res ex lege & poteſtate Superioris prouenire, ſicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia; quam nemo ſine Eccleſiæ conſtitutione ſibi irrogare poteſt. Qui autem huiuſmodi inhabilitates conſtituere poſſint, pertinet ad 1.2. q.96. Similis inhabilitas annecti poteſt voto ſimplici, & reipſa annexa eſt votis Coadiutorum formatorum in noſtra Societate.

72 *5. Priuat poteſtate vtendi ſuo iure.* Quintò, Priuat poteſtate vtendi rebus ſuo iure, ſeu abſque dependentia à voluntate Superioris. facit hoc præciſè per votum paupertatis: in hoc enim paupertas Religioſi eſſentialiter conſiſtit, vt quis non poſſit vlla re vti aut vllam rem poſſidere abſque Superioris arbitrio; & vt ſit paratus omni momento omne ius à ſe abdicare. vt autem careat reipſa omni dominio, vel vt ſit incapax illius, non eſt de eſſentia paupertatis religioſæ; ſicut nec de eſſentia caſtitatis religioſæ eſt non eſſe coniugatum, aut eſſe incapacem coniugij.

73 *Conſectaria.* Ex dictis ſequitur Primò, Religioſum ſi aliquid donauerit vel alienauerit abſque conſenſu Superioris, non ſolùm peccare mortiferè violando votum paupertatis; ſed etiam diſpoſitionem eſſe irritam, & eos, qui acceperint, teneri ad reſtitutionem: quia caruit poteſtate diſponendi. *Non poteſt donare.* Idem dicendum, ſi fecit quidem ex conſenſu Superioris, ſed Superior conſenſum dare non poterat: vt ſi expendit in rem turpem; vt ſuprà cap.4.dubit.5.& cap.18.dubit.11. dictum eſt.

Sequitur Secundò, Religioſum non poſſe validè teſtari; quod etiam habetur expreſsè cap. Quia ingredientibus, 19.queſt.3.& Authent.de Monachis, §.Illud quoque. *Non poteſt teſtari.* Ratio eſt; tum quia per profeſsionem priuatus eſt omni dominio & incapax illius redditus: tum quia quidquid acquirit, Monaſterio acquirit: vnde nihil habere poteſt de quo teſtetur. vide Nauarrum comment. 2.de Regul.num.44. & ſequentib. Poteſt tamen hæc facultas teſtandi de aliquibus rebus, quarum adminiſtrationem vel vſum habebat, ei concedi per Summum Pontificem; vt idem Nauarrus num. 57. & 58. probat, & Couarr. cap.2. de teſtamentis num. 17. ſicut enim poteſt ei fieri poteſtas alienandi donatione inter viuos; ita etiam donatione mortis cauſa, & per teſtamentum: ad hoc enim non requiritur dominium, ſed ſufficit adminiſtratio, & conſenſus eius, qui illum dare poteſt. Sic Pontifex aliquando concedit poteſtatem teſtandi Religioſis beneficiarijs, vt extra Monaſterium ſua induſtria viuentibus, vel in Monaſterio adminiſtrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus. vt tamen hoc licitè fiat, debet ſubeſſe iuſta aliqua cauſa, quia eſt contra Canones. vnde ſolus Pontifex hanc facultatem concedere poteſt, vt docet Nauarrus ſuprà. Quidam putant eſſe quandam voti relaxationem & diſpenſationem: ſed verius eſt non eſſe; ſicut nec eſt diſpenſatio quando Pontifex alicui concedit peculium.

Sextò, Profeſsio ſoluit vota ſimplicia priora, etiam Religionis ſtrictioris ingrediendæ, eaque commutat in vota ſolemnia Religionis illius in qua agitur; cap. Scripturæ, de voto, & cap. Qui poſt votum, de Regularibus in 6. Simili modo matrimonium diſſoluit ſponſalia etiam iurata. vide ſuprà cap, 40. dub. 11. numero 92. 74 *6. Commutat vota.*

Septimò, Delet omnia peccata. Ita D. Thomas quæſt.189. artic.3. ad 3. & Caiet. ibidem. Antoninus 3.par.tit.16. capitulo 3. §. 3. vbi pro eadem ſententia adfert Paludanum in 4. diſtinct.38. quæſt. 4. artic. 1. Thomas Vvaldenſis de ſacramentis tit. 9. cap. 80. Angelus v. Religioſus numere 47.& alij Summiſtæ. Vide Hieronymum Platum libro 1.de bono ſtatus religioſi cap.13.vbi hoc eleganter explicat, & confirmat. *7. Delet omnia peccata.* Sed hoc intelligendum de reatu pœnæ, quæ remiſſa culpa manet: culpa enim, præſertim mortifera, non remittitur, niſi per contritionem, vel vſum ſacramenti. Ratio eſt, tum quia per profeſsionem vetus homo & veteres mores exuuntur, (ſaltem propoſito & ſtatu ipſo & induuntur noui; vnde cenſetur mors quædam vitæ mundanæ: tum quia qui ſe ſuaque omnia diuino obſequio mancipat & obſtringit, huiuſmodi beneficio dignus eſt. Hinc Patres ſuſceptionem habitus monaſtici ſolent comparare baptiſmo; Hieronymus epiſt. 8. & 25. Leontius in vita Simeonis Abbatis, Anſelmus lib.de ſimilitudinibus cap. vltimo, Bernardus lib. de præcepto & diſpenſat. quorum teſtimonia refert Platus. ex quibus etiam colligas profeſsionem habere hanc vim quaſi ex opere operato, ſicut martyrium, ſi nullus ponatur obex.

Octauò,

75 Octauò, Tollit irregularitatem, quæ eſt ex defectu natalium, ca.1. de filijs presbyterorum, & capi. 1. d. 56. cæteras autem iure communi non tollit; quia iure non eſt expreſſum, vt docet Abbas in cap. Ex literarum, de apoſtatis: aliæ verò tolluntur ſpecialibus variorum Ordinum priuilegijs. Vnde falluntur qui putant tolli irregularitatem, quæ eſt ex homicido, vel bigamia, vt bene notat Nauarrus commen. 2. de Regul. nu. 60. Nec obſtat Authent. de Monachis, vbi ſignificatur, vt quidam dicunt, omnem irregularitatem Religionis ingreſſu tolli: quia non loquitur de irregularitate, ſed de peccatis: ait enim vitam *Monachicam ita hominem Deo coniungere & appropriare, vt omnem humanam labem abradat & purum reddat*: vt patet ex textu græco; σπῖλος enim ἀνθρωπινὸς, apud Græcos ſunt peccata, & peccatorum ſordes, non irregularitas. Adde irregularitatem, quæ ex defectu natalium, non penitus tolli per profeſſionem; (quia talis non poteſt eligi ad Prælaturam; vt ad Abbatiam virorum aut fœminarum, nec ad beneficium habens curam animarum) ſed ſolùm ex parte, vt poſſit ordinari, & beneficium ſimplex obtinere, vt rectè Nauarr. ſuprà, ex cap. 1. de filijs presbyt.

Irregularitatem tollit.

DVBITATIO IX.

Ad quid teneatur Religioſus ex vi cuiuſque voti.

76 Reſpondeo, Ratione voti obedientiæ tenetur, Primò, Ad præcepta regulæ.

Votum obedientiæ ad quid obliget.

Secundò, Tenetur non agere contra regulam aut mandatum Superioris ex contemptu: nam per votum obedientiæ ſubiecit ſe regulæ & poteſtati Superioris: ac proinde ſe obligauit generatim ad viuendum ſecundum regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti conſentaneè regulæ: in qua obligatione primò omnium continetur vt regulam & mandata Superiorum non contemnat; ſed generale propoſitum retineat ijs ſe conformandi; contemptus enim euertit rationem formalem obiectiuam, atque adeo totum fundamentum obedientiæ. Hinc paſſim DD. tradunt Regularem peccare mortiferè ſi ex contemptu regulam vel Superioris iuſſa violet. de quo vide D. Thomam 2. 2. quæſtio. 186. articul. 9. ad primum, & Caietan. ibidem.

Cenſetur autem ex contemptu violare, qui contrà facit, non ex negligentia, vel cupiditate, ſed quia non vult regulæ aut Superiori eſſe ſubiectus, vt ait Caietanus. deinde qui directè eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem oſtendat ſe nihili facere: hęc ſunt valde grauia, nec poſſunt cadere niſi in malignum animum, Inſtituti ſui, & iudicij, authoritatiſque Eccleſiæ, quia inſtitutum eſt confirmatum, & poteſtas Superiori tradita, contemptorem. Putat tamen Caietanus v. Inobedientia, contemptum præcepti in re minima non eſſe peccatum mortale; de quo infrà capi. 46. dubit. 6.

Ex contemptu peccare. Præcepta Superioris.

Tertiò, Tenetur ad omnia, quæ Superior iuxta regulam ſeu inſtitutum præcipit. & quidem ſi præcipiat in virtute ſanctæ obedientiæ, tenetur obedire ſub peccato mortali; tūc enim Superior ex more Religionibus vſitato intendit illum obligare quantum poteſt, atque adeo ſub peccato mortali. Si autem hac forma præcipiendi non vtatur, non videtur velle obligare ſub peccato mortifero niſi id aliunde conſtet: Videtur tamen obligare ſub veniali, ſi aliquo modo mandet: tum quia non intendit conſulere & ſuadere duntaxat, ſed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum, quantum poſſet; (valde autem probabile eſt Superiorem poſſe ſuam poteſtatem, ſuumque præceptum ita moderari vt ſolùm ad peccatum veniale obliget, etiamſi alioquin materia ſit grauis) tum quia ipſa ratio diſciplinæ religioſæ poſtulat vt inferior obtemperet, etiamſi illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat vt non intendat abſolutè obligare pro conditione materiæ, probabile eſt ſubditum non obligari ſub aliqua culpa, ſed ſolùm ſub pœna & correctione regulari; quo mod ipſe regulæ obligant; de quo plura 1. 2. quæſtio. 96. tractat. de legibus.

Quartò, Si Superior præcipiat aliqua contra regulam, non tenetur inferior obtemperare, niſi fortè ille poſſit in ea parte regulæ diſpenſare, & legitima cauſa contrarium præcipiendi ſubſit. ita Caietanus, q. 104. ar. 5.

Si contra regulam.

Quintò, Si præcipiat aliquid ſupra regulam, non tenetur inferior. Eſt communis ſententia DD. vt oſtendit Corduba in regulam S. Franciſci c. 10. q. 2. Idem dicēdum ſi præcipiat infra regulam, id eſt laxiora quàm regula præſcribat, niſi cauſa iuſta ſubſit. Hinc D. Bernardus libr. 1. de præcepto & diſpenſat. colum. 4. Prelati iuſſio vel prohibitio non prætereat terminos profeſſionis nec vltrà extēdi poteſt, nec contrahi citrà. Nihil me Prelatus prohibeat horum, quę promiſi, nec plus exigat quàm promiſi. vota mea nec augeat ſine mea voluntate, nec minuat ſine certa neceſſitate. Et infrà: Monentes eos, non cogentes ad celſiora, condeſcendētes ei, cū neceſſe fuerit, ad remiſſiora. Ratio eſt, quia Superior eſt cuſtos regulæ & Inſtituti, non author; eiq; poteſtas datur vt ſubditos ſecundum illam perficiat, non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio ſuam vitæ menſuram, ſuum exercitiorum modum ſibi pręſcriptum habet, qui regulis & conſtitutionibus cuiuſq; exprimitur, ad quem vt perducatur, inſtituuntur Superiores. Accedit quòd inferior ex vi voti ſui non intendat ſe obligare niſi ad viuendum & obediendum ſecundum proprium Inſtitutum, vt docet D. Thomas quodl. 10. artic. 10. & alij communiter.

Si ſupra regulam vel infra.

Hinc ſequitur non ſolùm Superiorem Regularem non poſſe ratione voti obedientiæ obligare ſubditum ad ea, quæ ſunt ſupra vel contra vel infra regulam; (niſi ex cauſa, quæ tamen ſit ſecundum regulam) ſed ne Summum Pontificem: quia hic non poteſt amplius ex vi voti, quàm Superior Regularis; cùm inferior non magis illi quàm huic ſe intenderit per votum obedientiæ obligare. quamuis vt Paſtor vniuerſalis Eccleſiæ (cui Dominus omnem poteſtatem neceſſariam ad bonam Eccleſiæ adminiſtrationem in oues contulit) plura præcipere poſſit quàm Superior Regularis, verbi gratia, capeſſere Epiſcopatum, vel aliam dignitatem extra Religionem; quod tamen Prælatus Regularis præcipere non poteſt, vt ex D. Bernardi ſententia apertè conuincitur. 77

Supra regulam, iuxta Cordubam, ſunt, ire ad infideles, vbi eſt manifeſtum periculum mortis, vel

Supra regulā quæ ſint.

vel ſeruitutis, ieiunare longo tempore; abſtinere à carnibus ad vnum menſem, quando regula non præſcribit, & ſimilia.

Hic tamen duo Notanda ſunt. Alterum eſt, Etiamſi huiuſmodi longæ aſtinentiæ & ſimilia, quę non ſunt ſecundum regulam, non poſſint imponi ad exercitium virtutis; poſſunt tamen ob alias cauſas. Primò, In iuſtam pœnam alicuius criminis; id enim eſt ſecundum regulam. Secundò, Si putentur neceſſaria ad ſeruanda vota. Sic præcipitur clauſura Monialibus arctiſſima, etiamſi talem ante non vouerint; quia experientia docuit hanc eſſe neceſſariam ad cuſtodiam caſtitatis, quam vouerunt. Sic etiam poſſunt præcipi ieiunia, & aliæ auſteritales ad ſuperandam aliquam tentationem. ſi tamen non putentur neceſſaria, non poteſt ſubditus ad ea obligari, vt docet Corduba ſuprà, & Sylueſter Religio 6. quæſt. 6. Tertiò, Ob aliquam publicam neceſſitatem poſſunt quædam auſteriora ad tempus omnibus imponi; quia & hoc regulæ conſentaneum. Sic Eccleſia præcipit ieiunia, vigilias, &c.

Ob quas cauſa poſſint auſteriora pręcipi. Clauſura Monialium.

Alterum eſt, Regulas, & conſtitutiones in diuerſis Religionibus eſſe varias; ac proinde poteſtatem præcipiendi & obligationem obediendi variam eſſe, & ad plura vel pauciora prout regula diſponit, extendi; nam in regulis Minorum ca. 10. præcipitur vt obediant in omnibus, quæ non ſunt contra regulam vel animam: In conſtitutionibus Societatis Ieſu, vt obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifeſtũ peccatum. Itaque omnia ſupradicta, quando iuſta cauſa præcipiendi ſubeſt, cenſentur ſecundum regulam præcipi, & ſubditus tenetur ex vi voti obedire. In alijs Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Quando cẽſeatur aliquid p̃cipi ſecũdum regulam.

Dico quando cauſa iuſta ſubeſt, quia nullus Superior, ne Pontifex quidem, poteſt ad aliquid obligare ſub peccato mortali, niſi ſit materia grauis, capax tantæ obligationis. grauis, inquam vel per ſe, vel ratione circunſtantiarum, quæ iuſtam cauſam ſic præcipiendi adſerunt, vt docet Sylueſter ſuprà; eſtque communis ſententia Doctorum. vnde nec præcepta diuina obligant ſub tali peccato; niſi talis materia ſubſit.

In dubio obediendum.

In dubio autem vtrùm cauſa præcipiendi iuſta ſit, fauendum Superiori: quia poteſtatem imperandi poſſidet; & in dubio nemo eſt ſpoliandi iure, quod habet: quare parendum.

Dices, Etiam inferior eſt in poſſeſſione ſuæ libertatis: ergo in dubio non tenetur parere.

Reſpondeo, Antecedens non eſſe verum quia generatim conſtat, illi ineſſe debitum parẽdi, & ſuam libertatem addicaſſe in Superiorem. Hoc tamen quod de dubio dictum eſt, intellige, niſi obediendo aliquod graue incommodum in perſona, rebus, vel honore, ei, qui obedit, vel alicui tertio timeatur; non obediendo verò nihil tale metuendum ſit: tunc enim ſi dubia ſit cauſa præcipiendi, nõ tenetur parere, ſed debet moraliter conſtare iuſtam eſſe: nam in dubio fauendum reo, & ei de cuius damno agitur. etſi enim inferior non ſit in poſſeſſione ſuæ libertatis; eſt tamen in poſſeſſione ſuæ ſecuritatis, ſeu iuris, quo poteſt ſe à rebus periculoſis conſeruare: vnde in eas non tenetur ſe conijcere, niſi conſtet Superiorẽ iuſtè præcipere. vide Lopezium 1. p. ca. 56. vbi pro hac ſententia adducit D. Thomam, Sotum, Cordubam, & Medinam. Idem dicendum in ijs, vbi Superiori pręſtituti ſunt certi limites, vel a ſuperiore poteſtate, vel à ſubditis veluti ex contractu, & dubium eſt vtrum illos excedat; tunc enim dubium eſt de poteſtate: vt in ſolutione vectigalium, in quibus ſubditi agunt potiùs vt debitores ex vi contractus, qui inter eos & Principem initio interceſſit, quàm vt ſubditi erga Superiorem. de quo vide ſuprà capit. 33. dubit. 1. & 6.

Ex voto caſtitatis tenetur, Primò, Abſtinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno & 78
externo, qui ſit contra caſtitatem, vt a turpibus cogitationibus & delectatione moroſa, a pollutione, ab omni actu venereo, à turpi contractu, ab impudico aſpectu. Denique ab omnibus ijs, quæ aliquo modo ſunt contra virtutẽ caſtitatis.

Votũ caſtitatis

Quicquid enim in ſecularis extra coniugium eſt aliquo modo peccatum contra caſtitatem, eſt in Religioſo etiam ſacrilegium contra votũ ac proinde duplicem habens malitiam: ita tamẽ vt malitia ſacrilegij ſit mortalis in ijs actibus, in quibus malitia libidinis eſt mortalis, venialis verò, in quibus illa eſt venialis.

Ex voto paupertatis tenetur, Primò, Vt nihil velit habere, poſſidere, vel vti tanquam 79
proprium, id eſt, affectu retinendi iure ſuo, ſeu independenter à voluntate Superioris; cap. Cũ ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum.

Votum paupertatis.

Secundò, Vt ſit paratus exui poſſeſſiones & vſu, omni momento, quo Superior iuſſerit, quia non poteſt hæc retinere niſi cùm dependentia a voluntate Superioris: alioquin eſſet proprietarius; vt conſtat ex d. cap. Cùm ad Monaſterium.

Tertiò, Non poteſt aliquid dare vel alienare, niſi cum facultate Superioris, & ſi contra fecerit, eſt irritum.

Diſpenſare, erogare.

Quartò, Si eſt diſpenſator aliquarum rerum, non poteſt eas diſtribuere pro ſuo arbitratu, ſed ſolùm ex præcepto & mente Superioris, ita vt non det alia, nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quàm ſcit Superiorem velle; qua parte enim recedit a mente Superioris, incurrit in vitium proprietatis, nam ita diſpenſat ac ſi eſſet dominus, & ab alterius arbitrio non penderet.

Commodare.

Quintò, Non poteſt mutuò vel commodatò quidquam ex ijs, quæ ad vſum ipſi permiſſa ſunt, dare alteri abſque Superioris facultate. Ratio eſt, quia eſt ſolùm vſuarius habens nudũ vſum facti; (vt Nicolaus IIII. Extrauag. Exijt, ait) idque præcariò, quamdiu Superiori videbitur. vſuarius autem non poteſt alteri vſum rei concedere; hoc enim non eſt vſuarij, ſed vſufructuarij. Inſtitut. de vſu & habitat. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebrò occurrentibus cenſetur eſſe facultas tacita vel generalis, ſaltem ad breue tempus.

Ab alijs accipere.

Sextò, Non poteſt ab externis vel domeſticis quidquam accipere abſque Superioris conſenſu; ſicut enim non poteſt quidquam retinere ſine illius conſenſu, ita nec acquirere, d. ca. Cùm ad Monaſter. §. Si quidquam alicui.

Vſurpare ſibi aliquid.

Septimò, Non poteſt ex rebus, quę domi ſunt ſine illius cõſenſu aliquid ſibi vſurpare, ſiue ſint eſculenta, ſiue poculenta, ſiue libri, ſiue alia utẽſilia, cum enim nihil iſtorum ipſius ſit, ſed communitatis, cuius loco Superior habet adminiſtrationem omniũ, non poteſt inuito Superiore quidquam ſibi vſurpare: alioquin furtum committit,

mittit, vſurpans rem alienam inuito domino, ſeu adminiſtratore, qui eſt loco domini: & conſequenter peccat contra votum paupertatis: omne enim furtum in Religioſo eſt contra votum. Deinde vſurpat rem tanquam proprietarius, quia abſque dependentia à Superiore: ergo, &c.

Abſcondere.

Octauò, Non poteſt quidquam abſcondere vt illud Superioris liberæ diſpoſitioni ſubducat: hoc enim ſemper iudicatum fuit continere culpam proprietatis. Colligitur cap. Super quodam, & cap. Cùm ad Monaſt. de ſtatu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid. & alij Doctores notant *proprium* dici quicquid celas Prælatum vel contra eius voluntatem tenes.

Propriũ quid.

Expendere in vana.

Nonò, Non poteſt expendere in res illicitas aut vanas, etiamſi Superior id ei permitteret. Ratio eſt, quia iura & Canones non concedunt adminiſtrationem Regularibus, niſi ad res neceſſarias, vtiles, aut honeſtas: prohibent autem ad vanas & illicitas: atqui non habent maiorem facultatem quàm iura eis concedant; nec Superior poteſt aliquid contra iura concedere. Vnde peccat Regularis contra votum paupertatis ſi in huiuſmodi expendat, v.g. ſi in turpia, ſi in veſtes ſericas, in ſumptuoſa conuiuia, in canes venaticos, falcones, equos generoſos, in vanas picturas, lectiſternia, &c. vide Clem. 1. de ſtatu Monachorum.

Conſeruare.

Decimò, Tenetur præſtare eam diligentiam in rebus ipſi permiſsis cõſeruandis, quam vſuarius, qui precario vtitur; vnde tenetur vitare culpam latam: hanc enim tenetur vitare omnis, qui aliquid precario accepit; L. Quæſitum eſt, §. Eum quoque, π. de precario: Itaque ſi res ipſius negligentia pereat vel deterior fiat, peccat contra iuſtitiam, & conſequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur; quia ſi dolo illam deſtrueret, vel deteriorem redderet, peccaret contra votum: ergo etiam ſi ex culpa lata; nam hæc ad eandem ſpeciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quòd ſi res conceſſa ſit etiam in ipſius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui; ſicut in commodato, quod in vtilitatem commodantis & commodatarij præbetur, iuxta L. In rebus, v. Hoc itaque, π. Commodati, & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ita ſeuerè in Religione interpretandum.

Superfluum.

Vndecimò, Denique tenetur cauere ne habeat ſuperflua, ſaltem notabili quantitate, quæ religioſam mediocritatem notabiliter ſuperet. quia nec Superior id ei concedere poteſt, cùm ſit per Canones prohibitum. Idem dicendum de pretioſis veſtibus, vt docet Nauarrus comment. 4. num. 27. quia prohibentur Clement. 1. de ſtatu Monachorum. ſi tamen ille paratus eſt omnia ad nutum Superioris relinquere, non eſt dicendus proprietarius, vt docet Syluester Religio 6. quæſt. 7. verſ. Quartò, ex Archidiacono.

80 *Facultas generalis.*

Circa prædicta duo Notanda. Alterum eſt, Conſiderandum eſſe in quibus rebus, & quouſque cenſeatur in ſingulis Ordinibus & Monaſterijs conceſſa facultas generalis: hæc enim ſufficit vt non pecces contra votum, dando vel accipiendo, retinendo vel vtendo. In Monaſterijs tamen bene ordinatis non conceditur hæc facultas paſsim omnibus, niſi in rebus minoris momenti & crebrò occurrentibus.

Alterum eſt, Interdum excuſari inferiorem per ἐπιείκειαν, à facultate petẽda; vt ſi res vrgeat, nec Superior præſtò ſit; tunc enim poteſt agere perinde ac ſi veniam expreſſam haberet: nã adeſt conſenſus præſumptus. non enim mens eſt Superioris, vt eo caſu non agat quod ratio dictat, aut vt conſenſum expreſſum requirat. non tamen adeſt conſenſus præſumptus, quando res facilè differri poteſt, vel Superior adiri.

ἐπιείκεια.

Dices, Si peterem à Superiore, conſentiret.

Obiectio.

Reſp. *An ſufficiat ꝙ cõcederet ſi peteres.*

Reſpondeo id ſatis non eſſe, alioquin omnes fere donationiones, acceptationes, & vſus, qui à Superioribus concedi ſolent petentibus, in Religione eſſent liciti abſque expreſſa venia: quod eſt euertere obedientiam regularem. Ratio eſt, quia non ex eo ceſſat vinculum legis quòd Superior diſpenſaret ſi peteres; per hoc enim non diſpenſat reipſa. nec ideo rem iſtam retinere potes quia dominus eam donaret ſi rogares: nam per hoc non donat reipſa. cùm enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur quoque id, quod ex ea ſequeretur. eodem modo dicendum in noſtro caſu. Itaque requiritur, non ſolùm vt concederet ſi peteres, ſed etiam vt reipſa cenſeatur concedere, quamuis non petas; & vt ipſe non velit te cum illis circumſtantijs petere. Sicut vt vinculum legis ceſſet per ἐπιείκειαν, requiritur vt mens legiſlatoris ſit, hoc caſu te non obligare vt agas ſecundum verba legis, aut vt petas diſpenſationem.

Crediderim tamen non eſſe peccatum mortale, quando ſciret, vel bona fide putaret inferior, eum erga ſe eſſe Superioris affectum, vt libenter eſſet conceſſurus, ſi ſciret ipſum tali re egere, vel tale quid deſiderare; tunc enim cenſetur habere ex voluntate Superioris, ſaltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter; quia etſi illam rem habeat quodammodo ex voluntate Superioris; modus tamen illam ſibi vſurpandi eſt contra eius voluntatem. Pari modo, in furto non eſt peccatum mortiferum, quando quis ſcit affectum domini in ſe talem eſſe; aut certè, quando dominus rem parui æſtimat, aut ita in aliquem eſt affectus, vt nollet illum graui obligatione teneri; iuxta ea, quę dicta ſunt ſuprà cap. 12. dubit. 8.

DVBITATIO X.

Vtrum bona Religioſi tranſeant in Monaſterium per profeſſionem, ſi aliter de illis antea non diſpoſuerit.

Reſpondeo, & Dico Primò, Si Monaſteriũ habet ius ſucceſſionis, omnia bona Religioſi, de quibus ipſe antea non diſpoſuit, 81
per profeſſionem iure communi tranſeunt in illud Monaſterium. eſt communis ſententia DD. vide Nauarrum comment. 2. numer. 44. & ſequentibus. Ius autem ſuccedendi habent omnia Monaſteriæ Regularium, præter Domos & Collegia Societatis Ieſu, Minorum de obſeruantia, & Capucinorum. Societas enim per ſuas conſtitutiones hoc iure caret, non ſolùm in Domibus profeſſis, ſed etiam in Collegijs: Minoritæ & Capucini per ſuas regulas. cæteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum, etiam mendicantibus conceſſit Concilium Tridentin. ſeſſ. 25. de Regularib. capitulo tertio vt bona

Monaſteria habentia Ius ſuccedendi.

bona immobilia poſſidere poſſint: vnde etiam vt in eis ſuccedant. nam ante Concilium poterant cæteri Mendicantes ſuccedere ſed tenebantur bona immobilia vẽdere, vt docet Nauarrus ex alijs nu. 50. nunc autem poſſunt retinere.

Mendicantes qui ſuccedãt.

Probatur concluſio ex nouella Iuſtiniani V. quæ eſt de Monachis cap. 5. Illud quoque decernimus, qui in Monaſterium introire voluerit antequam Monaſterium ingrediatur, licentiam habere ſuis vti quo voluerit modo. ingredientem namque vnà ſequenter omnino res, etiamſi non expreſſim dixerit ſe illas inducere: & non erit dominus illarum vlteriùs vllo modo: quæ poſteriora verba etiam habentur Authent. Ingreſſi, C. de Sacroſanctis Eccleſijs. Additur in prædicta Nouella; Si filios habeat, ijs ſolùm legitimam deberi, cætera Monaſterio: Et Nouella 123. cap. 38. Si qua mulier, aut vir Monaſticam elegerit vitam, & intrauerit Monaſterium, filijs non extantibus, Monaſterio, quod ingreditur, res eius competere iuuemus. Si verò talis perſona filios habeat, & non ante quàm intret Monaſterium de ſuis rebus fecerit diſpoſitionem, & legitimã partem filijs deputauerit: etiam ſic liceat ei poſtquam Monaſterium intrauit, ſuam ſubſtantiam in proprios filios diſtribuere; ita tamen vt nulli filiorum ſuorum minuat legitimã partem pars verò quam filijs non dederit, Monaſterio competat. Si verò omnem ſubſtantiam inter filios diuidere voluerit, propria ſua perſona filijs cõnumerata, vnam ſibi partem omnibus modis retineat, quæ iuri Monaſterij competere debeat. Si verò in Monaſterio degens moriatur antequã inter filios res ſuas diſtribuat, legitimam partẽ filij percipiant, reliqua vera ſubſtantiæ pars Monaſterio competat. eadem habentur Authent. Si qua mulier, de Sacroſ. Eccleſijs. & ca. Si qua mulier, 19. q. 3. Idem probatur c. Quia ingredientibus, 19. q. 3. ex epiſt. 7. lib. 7. regiſtri Gregorij magni, vbi ſic dicitur; Quia ingrediẽtibus Monaſterium conuertendi gratia, vlteriùs nulla ſit teſtãdi licẽtia, ſed vt res eorum eiuſdem Monaſterij ſint, aperta legis definitione decretum eſt.

82 *Ratio conſtitutionis Iuſtiniani.*

Eſt autem hæc conſtitutio rationi valde conſentanea. Primò, Par enim non eſt vt dum quis ſe totum mancipat obſequio diuino, res ſuas faciat ſeruire mundo: & qui corpus ſuum tradit ad pœnitentiam, bona ſua relinquat ſecularibus ad luxum. poſtulat enim ratio vt non ſolùm ſe, ſed etiam omnia ſua Deo ſeruire faciat. Secundò, Quia cùm in Monaſterio viuere & ab eo alimenta percipere cupiat, par eſt vt illi potiùs res eius cedant, quàm alijs, quibus nihil debet, & à quibus nihil expectat. Tertiò, Quia cùm ſit conſilium Chriſti vt dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientiùs dari poſſunt, quàm ijs, qui ſunt pauperes ſpiritu, quorum eſt regnum cælorum; & qui poſſint recipere in æterna tabernacula; quales ſunt Religioſi. Denique quia ſic augetur cultus diuinus & numerus Deo ſeruientium.

Quo modo poſt profeſſionem bona ſua diſtribuat.

Circa prædicta quædam ſunt annotanda. Primò, Si is, qui profitetur, habet liberos, ei permitti vt diſtribuat eis ſua bona poſt profeſſionem, ſi id ante non fecit, facit autem hoc non vt dominus, ſed vt adminiſtrator conſtitutus à iure ad hunc effectum. teſtari tamen tunc non poteſt, quia id ei non eſt permiſſum, vt docet Nauarrus commentar. 2. nu. 45. & meritò, quia factio teſtamenti maiorem præ ſe fert imaginem dominij, quàm nuda illa diſtributio.

Dices, Hæc conſtitutio eſt iuris Ciuilis, per quod non poteſt concedi adminiſtratio aliqua Religioſo profeſſo.

Reſpondeo, Eam non habere vim vt eſt iuris ciuilis, ſed vt eſt recepta iure Canonico, ſeu approbata à Summis Pontificibus. vnde etiam relata eſt in corpus Decreti à Gratiano, cap. Si qua mulier, 19. quæſt. 3. de quo vide Nauarrum comment. 2. nu. 44. & ſequentib. vbi hanc conſtitutionem explicat & expendit.

83 *Quando filijs danda legitima.*

Secundò, Ex æquitate canonica legitimam filijs ſtatim poſt profeſsionem tradendam, nec eſſe expectandam mortem naturalem parentis, vt docet Nauarrus nu. 48. & Couar. cap. 2. de teſtam. nu. 12. & colligitur ex cap. Cùm ſimus, de Regularib. nimis enim durum eſſet ſi filij deberent alimenta petere à Monaſterio.

Vſusfructus.

Contraria tamen ſententia non eſt improbabilis, quam tenent plerique Doctores, teſte Couarruuia: vſusfructus tamen, quem fortè pater habebat in bonis aduentitijs ſuorum liberorum, tranſit in Monaſterium vſque ad mortem eius naturalem, vt docet Nauarrus nu. 55. quia omnia tranſeunt, & ius nihil particulare de hoc diſpoſuit. quamuis & in hoc contrarium probabiliter teneri poſsit; de quo videri poteſt Couarruuias num. 14. Pari modo, pater in ſeculo manens, vſumfructum, quem in bonis aduentitijs filij habebat, non amittit per filij profeſſionem, vt idem Nauarrus docet: nam profeſsio filij non poteſt officere iuri paterno iam ante acquiſito. ſecus eſt quando filius egreditur patriam poteſtatem ob crimen paternum; tunc enim amittit pater vſumfructum vna cum patria poteſtate, vt rectè cum alijs docet Molina, de Iuſtitia diſput. 9.

Tertiò, Si is, qui profitetur, non habet liberos vel nepotes, ſed patrem vel matrem, auum vel auiam, iure communi illis debet legitimam: nimirum ſi hoc ius eo loco ſit receptum. Nec obſtat, quòd Monaſterium habeatur pro filio vel hærede, vt colligitur cap. In præſentia, de probationibus, & Nouella 123. cap. 37. ac preinde nihil videatur deberi aſcendentibus; quia hoc non eſt verum, niſi ad effectus iure expreſſos, qualis non eſt iſte, qui proponitur in caſu.

84 *Fideicõmiſſũ.*

Quartò, Non ſolùm bona tua libera, per profeſsionem tranſeunt in Monaſterium, ſed etiam quædam grauata; vt ſi tibi relictum ſit fideicommiſſum, cum onere vt ſi abſque liberis diſceſſerit, reſtituatur alicui tertio, vt fratri. ſi ingrediaris Monaſterium, cedit Monaſterio, quia eſt inſtar filij. Ita expreſsè habetur d. cap. In præſentia, & d. Nouella. Secus ſi grauatum ſit vt in aliam piam cauſam conferatur. vt ibidem habetur.

Feudum.

Quintò, Etiam feudum cedit Monaſterio, modò ſit francum, id eſt, liberum ab obſequio, vel conceſſum fœminę, vel cum onere obſequij, quod Monaſterium præſtare poſsit, vel conceſſum cum facultate præſtandi per alium. Ita Nauarrus numero 55. & alij paſsim. Commoditas feudi durat ſolùm ad vitam illius Religioſi: eo enim mortuo deuoluitur ad proximos hæredes, quibus ex ſua inſtitutione debetur; vel ſi deſint, ad dominum directum. Ita Clarus, §. Feudum, q. 78. nu. 2. ex Baldo, qui tamen Clarus nu. 3. addit, ſibi non placere ſententiam communem, ſcilicet feudum tranſire in Monaſteriũ: ſed ratio eius ſolùm probat de feu-

dis, quæ

dis, quæ requirũt ſeruitium ſeculare. Religioſis indecorum & prohibitum.

Emphyteuſis. Pari modo emphyteuſis in Monaſterium trã-ſit. ſi tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui non ſit maiori priuilegio præditus, quàm prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus §. Emphyteuſis, q.22. dicitque eſſe communem ſententiam. Ratio eſt, quia conditio dominij directi deterior redditur, cùm amittat ſpem laudemij, id eſt, trigeſimam vel quadrageſimam partem pretij, quam percipere ſolet quotieſcunque venditur. vide ſuprà c.24.nu.57.

Poſſeſſio. Sextò, Non ſolùm dominium, ſed etiam poſſeſſio tranſit in Monaſterium per profeſſionem. Primò, Quia ſicut perſona tranſit in ius Monaſterij; ita ſimul cum illa dominium, & poſſeſſio, quam illa habebat. Secundò, Quia Monaſteriũ ſuccedit non ſicut hæres extraneus. qui vt comparet dominium debet adire hæreditatem, & vt poſſeſſionem capiat, debet apprehendere; ſed ſicut filius, ſeu vt hæres, qui in iure dicitur *hæres ſuus*, qui non comparat nouum dominium, ſed continuat dominium, & poſſeſſionem eius, cui ſuccedit. Ita Innocentius & alij in capi. In præſentia, de probationibus.

85 *Si diſpoſuit in extraneos.* Dico Secundò, Si ante profeſſionem per teſtamentum diſpoſuit de bonis in hæredes non neceſſarios, vt in fratres vel amicos, Monaſterium ijs fruetur vſque ad mortem ipſius naturalem; ſicut ipſe teſtator facturus erat ſi in ſeculo manſiſſet. vnde ſi illi moriantur ante teſtatorem, euaneſcit diſpoſitio, & bona pertinebunt abſolutè ad Monaſterium, niſi alia mens teſtatoris fuerit. Ita Nauarrus ſuprà nume. 54. & Couarr. cap.2. num. 11. vbi dicit eſſe communem ſententiam.

86 *Si Monaſteriũ caret iure ſuccedendi.* Dico Tertiò, Si Monaſterium non habet ius ſucceſſionis, omnia bona Religioſi (niſi ipſe ante profeſſionẽ aliter de illis diſpoſuerit) ſtatim per profeſſionem deuoluuntur ad heredes ab inteſtato, perinde ac ſi ipſe morte naturali defunctus eſſet. eſt communis ſententia DD. quia cũ ipſe per profeſſionem ſe ſpoliet omni dominio & poſſeſſione, nec tranſeant hæc in Monaſterium, ſequitur ea iure deuolui ad alios hæredes. non enim debent ea bona manere adeſpota & ſuſpenſa.

DVBITATIO XI.

Cui acquirat Religioſus poſt profeſſionem.

87 SVppono Religioſum vel habere beneficium aliquod poſt profeſſionem, vt Prioratum, Abbatiam, parœciam, Epiſcopatum; vel non habere.

Si non habet beneficium. Nunc Dico Primò, Si non habet beneficium, acquirit ſuo Monaſterio vel Ordini, ſiue id ei ex induſtria proueniat, ſiue ex eleemoſynis, ſiue hæreditaria ſucceſſione, ſiue alio modo. Colligitur apertè ex iuribus ſuprà citatis, & ex cap. Abbates, 18. quæſt.2. vbi dicitur, *omnia, quæ Monachus acquiſierit, ab eo auferenda, & hæc Monaſterio pro futura.* Dixi *ſiue hæreditaria ſucceſſione*; quia non minùs poſt profeſſionem ſuccedit ex teſtamẽto & ab inteſtato, quàm ſi eſſet in ſeculo; nec poſſunt eum parentes legitima priuare; vt patet L. Deo nobis, §. Hoc etiam, de Epiſcopis & Clericis. ex qua L. etiam patet nec ob ingratitudinis culpam in ſeculo admiſſam priuari poſſe: & meritò, quia hæc inſigni illa vitæ mutatione videtur abſterſa. idem patet ex cap. non Liceat, 19. quæſt.3.

Poteſt Monachus iure communi ſuccedere ab inteſtato

Dices, Quomodo poteſt ſuccedere, cùm ſit incapax dominij; & omne ius in Monaſterium ſit tranſlatum?

Reſpondeo, Non habet ius vt in ſuum commodum ſuccedat aut ſibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monaſterium tranſlatum eſt retinet tamen ius ſuccedendi in commodum Monaſterij, vt illi acquirat. Hinc fit vt Monaſterium poſſit adire vel repudiare talem hæreditatem etiam ignorante vel inuito Religioſo. immo ſi hæreditas aliqua ante mortem Religioſi delata ſit & nondum adita, poteſt Monaſterium etiam poſt mortem illius eam adire, vt docet Couarruuias capitu.1. de teſtamentis nume.31. ratio eſt, quia Ius adeundi ante mortem ipſius, Monaſterio erat acquiſitum, quod proinde per mortem ipſius non amittit: Religioſus autem ipſe ſine conſenſu Superioris validè illam adire non poteſt.

Hinc Religioſus in acquirendo partim comparatur ſeruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo, cui acquiritur. quia ſicut ſeruus non acquirit ſibi, ſed domino, ita Religioſus acquirit non ſibi, ſed Monaſterio. Filiofamilias, in modo acquirendi; quia ſicut hæreditas vel legatum delatum filio, poteſt acceptari à patre, ignorante, vel inuito filio; ita Religioſo delatum poteſt acceptari à Monaſterio inuito Religioſo. Hæreditas tamen delata ſeruo non acquiritur domino, inuito ſeruo. vide Nauarrum comment. 2. numer.4. & 30. & Molinam diſp. 140. vbi alios refert. *Religioſus cõparatur partim ſeruo, partim filiofam.*

88 *Ius ſuccedendi quomodo reuiuiſcat.* Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius ſuccedendi, etſi Religioſi alijs modis poſſint acquirere Monaſterio vel Ordini, non tamen ſucceſſione ab inteſtato. nam per profeſſionem omne tale ius amittitur, & quodammodo extinguitur; quamuis non omnino irrecuperabiliter. nam ſi contingat talem Religioſum transferri ad alium Ordinem, qui capax ſit, reuiuiſcet hoc ius in commodum illius Ordinis; & incipiet illi acquirere ſucceſſione ab inteſtato. vnde non tam fuit extinctum quàm conſopitum. Sed hoc intelligendum de hæreditatibus, quæ poſt tranſitum ad alium Ordinem deferuntur, non autem de ijs, quæ ante obtigerunt; vt docet Couarruuias cap.1. de teſtamentis, num.28. & tribus ſequentib. Idem dicendum ſi talis Religioſus fiat Epiſcopus, vt patet cap. Statutum, 18. quæſt. 1. & docet Sylueſter Religio 4. quæſt. 10.

89 *Regularis ab obedientia exẽptus cui acquirit.* Notandum Secundò, Quoſdam docere, eos Regulares, qui Summi Pontificis priuilegio ſũt exempti à poteſtate Prælati, & foris viuunt, acquirere non Ordini, à cuius obedientia ſunt exempti, ſed Pontifici; idque ſiue acquirant ex aliqua penſione ipſis à Pontifice conceſſa, ſiue ex eleemoſynis, ſiue ſua induſtria, ſiue ſucceſſione hæreditaria. quæ ſententia eſt ſatis rationi conſentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac ſententia citatur, comment.4. de Regul. numer.68. id non docet, ſed contrarium, nempe talia acquiri Monaſterio. Sed ſpectanda eſt conſuetudo recepta.

90 *An ex delicto & contractu Monachi teneatur Monaſterium.* Notandum Tertiò, Etiamſi Monachus acquirat Monaſterio, Monaſterium tamen non teneri ex delicto Monachi, quamuis ſit Prælatus; niſi

quate-

quatenus inde aliquid conuerſum eſt in Monaſterij commodum; cap. Delictum, de regulis Iuris in 6. vbi dicitur, *Delictum perſonæ in damnum Eccleſiæ non eſſe conuertendum*. Ex contractu etiam Monachi non tenetur, niſi quatenus tacitè vel expreſsè ei commiſſa eſt aliqua adminiſtratio. Si vlteriùs ſuo vel Monaſterij nomine contrahit, probabile eſt obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in ſe eſt vt Prælatus approbet. Eſt tamen in poteſtate Prælati contractum ratificare vel irritare, prout commodius ipſi fuerit, vt docet Nauarrus comment. 2. numero 42. Vnde is cum quo contraxit, non poteſt reſilire, ſi Prælatus contractum approbet.

Contraria tamen ſententia, ſcilicet ex tali cõtractu non naſci obligationem naturalem in Religioſo, niſi damnum intulerit, eſt etiam valde probabilis, & plurimorum Doctorũ, quos citat Nauarrus. Iuxta quam dici poteſt eum cum quo contraxit non teneri, & poſſe reſilire, niſi poſt approbationem Prælati ipſe quoque ratificet. vide ſuprà cap. 17. dubit. 8.

91 *Si beneficiarius.* Dico Secundò, Si Religioſus habet beneficiũ extra ſuum Monaſterium vel Ordinem, acquirit non Monaſterio, ſed beneficio. Eſt communis ſententia DD. colligitur capi. Statutum, 18. quæſt. 1. vbi dicitur, *Religioſum prouectum ad Epiſcopatum acquirere non Monaſterio, ſed Epiſcopatui*. Idem dicendum ſi ad Abbatiam extra ſuum Monaſterium vel ad Prioratum aut parœciam, etiam illi Monaſterio ſubiectam; vt docet Nauarrus comment. 2. num. 6. Vnde Prælatus non poteſt illi pẽſionem de nouo imponere, vel fructus in vtilitatem Monaſterij conuertere, quia ad beneficium pertinent; vt idem docet. Nec obſtat quòd tale beneficium ſit manuale, id eſt, quòd nutu Superioris dari & auferri poſſit; quia quãdiu obtinetur, ipſi acquiritur, non Monaſterio. ſi tamen iure vel conſuetudine aliqua penſio annua Monaſterio ſoluenda, tali beneficio ſit impoſita, hanc exigere poteſt.

92 *An omnia beneficia.* Petes, Vtrum omnia, quæ promotus ad beneficium extra ſuum Monaſterium vel Ordinem quouis modo acquirit, cedant beneficio?

Reſpondeo, Si ſit Epiſcopatus omnia cedunt beneficio, etiam ea, quæ ſucceſſione vel donatione obtinet. Inſinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine ſuo eſt exemptus. Idem dicendum ſi eſt Abbas vel Prior in alieno Monaſterio; quia tunc eſt exemptus à ſuo. De cæteris eſt diſtinguendum; ſi enim habet paræciam vel Canonicatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum ſeorſim ab alijs, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficium non habeat corpus diſtinctum; tunc ea, quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio; quæ verò aliunde, Monaſterio. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. num. 69. hoc modo concilians opinionem Bartoli in L. Seruus communis, ff. de ſtipulat. ſeruorum, (vbi dicit Bartolus Regularem beneficiarium, ea, quæ ex beneficio accipit, acquirere ipſi beneficio; ea, quæ aliunde, Monaſterio) cum opinione communi Canoniſtarum, qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monaſterio.

93 *Regularis beneficiarius an poſſit diſponere de fructibus.* Ex prædictis infert Nauarrus comment. 2. de Regul. nu. 10. & 11. & tract. de reditibus eccleſ. quæſt. 3. monito 25. Regularem beneficiarium poſſe diſponere de fructibus beneficij ad honeſtam ſuſtentationem ſui, & ad pias cauſas, perinde ac ſecularis poteſt de fructibus beneficij ſui; & addit, id firmè tenendum. Primò, Quia eſt ſententia Card. Zabar. à toto orbe vſu recepta & à nemine in theoria reiecta. Secundò, Quia apertè inſinuatur Clement. 2. §. Sed & tales, de vita & honeſtate Clericorum. vbi ponitur differentia inter Regularem ſimplicem & beneficiarium, quòd hic abſque facultate Superioris poſſit immediatè in opera pia impendere, ille non poſſit. Tertiò, Quia omnis titulus canonicus beneficij tribuit facultatem diſponendi reditus in ſui congruam ſuſtentationem & opera pia. qui enim eſt adminiſtrator beneficij, eſt etiam adminiſtrator fructuum. Quartò, Quia Prælatus non poteſt illos fructus aut eorum partem menſæ ſuę applicare, nec imponere nouas penſiones aut antiquas augere, vt expreſsè habetur Clement. 1. de ſuppl. negl. Prælatorum. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, adminiſtrationibus, alijſque beneficijs, quæ menſæ Abbatis non ſunt vnitæ, & à proprijs Rectoribus adminiſtrari ſolent, etiamſi illi ad nutum Abbatis reuocari poſſint, vt ibidem dicitur. vbi tacitè inſinuatur & ſupponitur, fructus horum adminiſtrandos eſſe ab ipſis beneficiarijs.

Hæc ſententia eſt certa, ſi loquamur de Regularibus, qui præſunt, & non ſubſunt Prælato Regulari à quo in alijs regantur, vel de ijs, quibus à Summo Pontifice collatio eſt facta. Verùm non eſt ita certa de alijs, qui ad nutum Prælati poſſunt amoueri. etſi enim Prælatus non poſſit imponere beneficio penſionem; tamen poſtquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum ſuæ Eccleſiæ non erat impenſurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis poſſit ſtatuere, vel præſcribere modum expendendi. vnde Franciſcus Sarmiento defenſionis ſuæ parte prima monito 11. contrarium tenet. Sed Nauarri ſententia videtur verior, niſi priuilegio vel conſuetudine memoriam hominum ſuperante contrarium alicubi ſit præceptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & diſtinctione ſupradicta de omnibus alijs, quæ Religioſus beneficiarius aliunde acquirit. vide conſilio 70. de Regul. Vbi tamen Religioſus amotus fuerit, non habet ampliùs adminiſtrationem. vnde ſi quid pecuniæ ſecum attulerit ad Monaſterium, ſubeſt diſpoſitioni Prælati. 94 *An ſententia Nau. ſit certa.*

DVBITATIO XII.

Quorum beneficiorum eccleſiaſticorum ſint capaces.

Dico Primò, Regularis eſt capax beneficiorum regularium ſui Ordinis; vt ſunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus clauſtralis, Præpoſitura; parœcia Monaſterio annexa. nam vt Clement. 1. de ſupl. negl. Prælat. dicitur. *beneficia regularia Regularibus conferenda ſunt*. Immo ſeculari clerico beneficium, quod per ſe regulare eſt, conferri non poteſt; quia iure incapax: niſi authoritate Summi Pontificis; qui etiam idcirco non confert ea niſi in Commendam; quo modo videmus paſſim conferri Abbatias & Prioratus. quod autem ſola annexione regulare eſt, vt ſunt quædam parœciæ, poteſt conferri ſeculari, ſi regularis non reperiatur idoneus. 95 *Eſt capax beneficijs regularis.*

Dico

96 Dico Secundò, Eſt etiam Iure communi capax quorundam beneficiorum ſecularium.

Etiam quorũdã ſecularíũ. *1. Epiſcopatus.* Primò, Epiſcopatus, vt apertè habetur cap. Nullus Religioſus, de electione in 6. vbi etſi Pontifex, vt Religioſus ſic capax Abbatiæ, requirat vt ſit expreſsè profeſſus, addit tamen id nõ eſſe neceſſarium vt poſſit eligi ad Epiſcopatum.

Vbi Notandum eſt verbum Eligi; quo ſignificatur iure communi eſſe idoneum. Si enim aliquid obſtaret, non poſſet eligi, ſed ſolum poſtulari; capit. finali, de poſtulatione Prælatorum: de quo vide Sylueſtrum Religio 7. quæſt.6. Idem patet ex capit. Quorundam, de Electione, in Sexto, vbi etiam ſtatuitur vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris ſibi acquirat ex electione, poſtulatione, prouiſione, ad aliquam extra ſuum Ordinem Prælaturam, in diſcordia.

97 *Requiritur facultas Prælati.* Aduertẽdum tamen, non poſſe Religioſum, qui ſub poteſtate Prælati eſt, conſentire in electionẽ vel promotionem ſui ad Epiſcopatum, vel ad aliud beneficium extra ſuum Monaſterium, niſi petita & obtenta licentia ſui Prælati; alioquin conſenſus eſt inualidus; & in pœnam illius præſumptionis, electio ipſo facto eſt irrita; vt habetur cap. Si Religioſus, de electione, in Sexto. poſſet tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendã facultatem, ſi neceſſitas vel vtilitas Eccleſiæ poſtularet, vt docet Gloſſa in illud cap. v. Obtenta, referens Tancredum & Bernardum, & Sylueſter ſuprà q.3.& 4. Vel potius eo caſu recurrendum eſſet ad Summum Pontificem, vt ipſemet, qui eſt Superior omnium Prelatorum Regularium, facultatem cõcedat. Porro vt Prælatus cõſenſum validum ad hoc præbeat, non opus eſt conſilio aut cõſenſu Conuẽtus, quamuis id vnum ſit ex grauioribus Monaſterij cauſis: Ita enim expreſsè ſtatutum eſt dicto cap. Si Religioſus, §. Quia verò: idque *vt ordinationes Eccleſiarum ac Monaſteriorum, in quibus tales electi extiterint, celerius & facilius valeant expediri*, vt ibidem Pontifex ait.

98 *2. Curæ animarum.* Secundò, Eſt capax curæ animarum, patet ex capit. Doctos, & multis ſequentib. 16. quæſt. 1. ex quibus conſtat à temporibus Ambroſij cõ ſueuiſſe Monachos ad curam animarum aſſumi. quod ſi Monachi, qui ex Inſtituto vacant tantum contemplationi, poſſunt ad talia beneficia promoueri, etiam poſſunt Mendicantes, & alij Regulares; quorum functiones iſti officio ſunt magis affines. Idem tenet Sylueſter Religio 7. quæſt. 4. ex Panormitano. quod intellige, niſi aliquod particulare ſtatutum Ordinis obſtet.

Vbi Notãdum, Si hoc beneficium ſubſit Monaſterio, non requiri authoritatem Epiſcopi vt Religioſus promoueatur; ſed ſufficere volũtatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, poteſt illum amouere, & alium ſubſtituere. poſſet tamen inferior excipere, ſi probare poſſet malo animo fieri, vt tradit Nauarrus lib.3. conſil. tit. de Regul. conſil. 20. nu. 15. Epiſcopi tamen eſt illum examinare & viſitare, vt patet ex Concilio Trid. ſeſſ. 7. cap. 7. & 8. ſeſſ. 24. cap. 3. & 18. de reformat. niſi fortè Prælatus *Si Prælatus habeat Iuriſdict. Epiſc.* Regularis ibi iuriſdictionem quaſi Epiſcopalẽ exerceat: nam iis locis ipſius eſt examinare ad beneficium parochiale, & approbare confeſſarios: quod & vſus ipſe confirmat, cui Epiſcopi non contra dicunt; & ratio quoque probat; nam talis actus eſt Iuriſdictionis, non Ordinis: quare cum ille Prelatus Iuriſdictionem habeat Epiſcopalem in ſuis locis ſeu terminis, ita vt ſubditi ipſius non agnoſcant vllum Superiorem illo in ſpiritualibus præter Summum Pontificem, non eſt cur illi poteſtas ad talem actum denegetur. qua de re vide noſtrum Suarem tom. 2. de ſacramentis diſputat. 28. ſect. 5. Si autem non ſubſit Monaſterio, præter conſenſum Prælati requiritur & authoritas Epiſcopi vt promoueatur; nec poteſt à Prælato deponi, quia exemptus eſt ab eius iuriſdictione, & ſubiectus Epiſcopo. Colligũt Doctores ex cap. In parœcia, 16. quæſt. 1. vide Sylueſtrum Religio 7. q. 11.

Tertiò, Eſt capax Dignitatis in Eccleſia ſeculari, vt Præpoſituræ, & Decanatus, ſi propriè habent curam animarum ſecularium; quia ratione huius curæ, ad quam Religioſi in primis videntur idonei, iure illis conceſſum eſt vt poſſint beneficia habere. 99 *3. Dignitati.*

Si verò non habent curam animarum niſi reſpectu Capituli, dubium eſt. Tamen probabile eſt eſſe capacem, quia nuſquam prohibetur. Ita Sylueſter, Religio 7. qu. 4. & 6. ex Panormitano, & meritò; quia hic etiam ratio curæ & doctrinę (ob quæ conceſſum eſt illis à Iure beneficio obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia ſecularia beneficia non eſt Regularis promouendus niſi neceſſitas, vel magna vtilitas Eccleſiæ poſtulet, ne & Monaſteria præcipuis viris ſpolientur, & ambitioni porta aperiatur.

Ad Canonicatum & alia beneficia ſecularia Iure communi non ſunt habiles. Ita communiter DD. & Panorm. in cap. Super eo, de Regular. & in cap. Quod Dei timorem, de ſtatu Monach. Ratio eſt, quia in beneficijs ſimplicibus ceſſat ratio curæ & doctrinæ, ob quam promotio Regularis ad Eccleſiam ſecularem eſt conceſſa, vt notat Panormitan. in d. capitulo. Quod Dei timorem. Vnde nec Epiſcopus in eo diſpenſare poteſt. Accedit, quòd hac ratione daretur occaſio otij & mollioris vitæ, contra profeſſionem regularem. *Canonicatus.*

DVBITATIO XIII.

Vtrum Regularis ex ſuo Ordine poſſit ad alium tranſire & qua ratione.

D. Thomas q. 189. ar. 2.

Dico Primò, Omnibus Regularibus iure conceſſum eſt, vt poſſint ad Religionem arctiorem tranſire; c. Licet, de Regularibus. hoc tamẽ non eſt laudabile, niſi ob notabilem neceſſitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apoſt. 1. Cor. 7. vt quiſq; in vocatione in qua vocatus eſt, permaneat; quod maximè locum habet in ſtatu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc tranſitu plerumque ſcandalizantur illi, qui relinquuntur. Tertiò, Quia faciliùs quiſ; proficit in Religione in qua conſueuit, quàm in alia, cuius conſuetudines illi ſunt peregrinæ & inſolentes, vt notat D. Thomas arti. 8. Quod confirmatur ſententia Abbatis Neſterotis apud Caſſianum collat. 14. cap. 5. *Cuique vtile eſt*, ait ille, *vt ſecundum propoſitum quod elegit, ſummo ſtudio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire feſtinet, & nequaquam a ſua, quam ſemel elegit profeſſione, diſcedat.* 100 *Poſſunt tranſire ad arctiorẽ.*

An debeat eſſe abſolutè perfectior. Dico *arctiorem*, non perfectiorem, quia in hoc tranſitu non quæritur vtra ſit abſolutè perfectior; (etiamſi D. Thomas, Syluester & alij quidam Doctores contrarium non improbabiliter tenere videantur) ſed vtra arctioris obſeruantiæ, in qua tutius & melius poſſit ſalutem ſuam operari, vt colligitur ex dicto cap. *Omnes poſſunt tranſire ad ordinẽ Carthuſianum.* Licet; & tenent communiter Canoniſtæ. Hinc permittitur omnibus Religioſis etiam Mendicantibus, tranſitus ad Ordinem Carthuſianorum, vt habetur extrauagante Martini IIII. quæ incipit, Viam ambitioſæ, in communibus; quamuis abſolutè hic Ordo non ſit omnium perfectiſſimus. Non eſt tamen neceſſe vt illa Religio in omnibus ſit arctior; nam Religio Minimorum in victu eſt arctior quam Carthuſianorum, quia non vtitur ouis nec lacticinijs; & tamen poſſunt huius cultores, cum numerentur inter Mendicantes tranſire ad Carthuſianos. Idem dicendum de Capucinis. Religio tamen Carthuſianorum eſt arctior in ſilentio, & ſolitudine, & officij diuini prolixitate.

Canonici regulares ad Ordinẽ Monachorum. Simili modo permittitur Canonicis regularibus vt transeant ad Religionem Monachorum, vbi diſciplina bene ſeruatur, capit. Sanè, de Regular. quia Monachorum Religio eſt ſtrictor, vt habetur capit. Quod Dei timorem, de ſtatu Monachorum. Nec obſtat capit. Mandamus, & capit. Nullus, 19. quæſt. 3. vbi id videtur prohiberi: quia ſolum prohibetur ne tranſitus iſte fiat cum detrimento Eccleſiæ, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliâ ve perturbatione, vt ibidem notat Gloſſa. ex Ordine etiam Cluniacenſium poſſunt tranſire ad Ciſtercienſes, cap. Licet, de Regul. Denique ſicut Mendicantes poſſunt tranſire ad Carthuſianos, ita viciſſim Cartuſiani ad *Carthuſiani ad Mendicantes.* Mendicantes, vt docet Nauarrus tit. de Regul. conſilio 68. & Sylueſter Religio 4. qu. 6. Quod intellige vbi regula bene ſeruatur, & ſine lite & alio graui incommodo fieri poteſt, vt idem notauit.

101 *Cōditiones requiſitæ in trāſitu.* Hic tamen aliqua ſunt notanda, Primò, Vt hic tranſitus fiat matura deliberatione, & ſtudio melioris vitæ. Secundò, Vt petatur licentia à Prælato, (ne obedientia contemni videatur) qui tenetur eam dare. ſi non det, hoc ipſo Ius concedit: vt habetur dicto capit. Licet. Si non petita facultate ttanſeat, poteſt reduci ad prius Monaſterium, vt faciat quod iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, conſilio 59. Si tamen non leuitate animi, ſed matura deliberatione tranſiuit, non eſt reducendus, vt alij tradunt, & colligitur capit. Sanè, de Regularibus. Tertiò, Vt Monaſterium ad quod tranſit, non ſolum Inſtituto, ſed etiam vſu & obſeruatione ſit arctius. ideo enim ſit commutatio, vt ibi ſanctius & tutius viuat. Quartò, Debet explere animum probationis, vt docet Nauar. libr. 3. conſil. de Regular. conſil. 3. quia Concilium Trident. generatim hunc annum requirit. quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem huius profeſſionis obtinebit locum in Capitulo, vt idem docet conſil. 60. quod intellige ſi tranſit ad Ordinem diſtinctum, vel ad Monaſterium ſui Ordinis in quo arctior diſciplina. Si tranſeat vt ſit Prælatus, ſufficit profeſſio tacita, nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri profeſſio noua, quia ſubſtantialia ſunt eadem: & ad cætera ſatis cenſetur obligari ea lege & conſuetudine, qua Prælati Regulares tenentur ſe communi regulæ & ſtatutis loci conformare, Ita tenet Fredericus apud Mauarrum conſil. 3.

Dico Secundò, Poſſunt etiam Regulares, ſi iuſta cauſa ſubſit, cum facultate Prælati tranſire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non eſt, & capit. Sgnificatum, de Regular. Innocent. ibidem, Hoſtienſis in Summa, Sylueſter Religio 4. quæſt. 2. Nauarr. comment. 4. nu. 11. vbi prædictos citat. Idem tenet Gloſſa in capit. Non eſt dubium, de Regul. & vſus ipſe confirmat. 102 *Ad laxiorē.*

Dico, *ſi iuſta cauſa ſubſit*, quia ſine cauſa nec Pontifex concedere poteſt; nam interuenit quędam votorum relaxatio, quæ ſine cauſa valide fieri nequit. Cum autem tranſitur ad ſtrictiorem, vel illa eſt abſolute perfectior, & ſic ſolum ſit commutatio in melius, in qua non eſt opus relaxatione: vel ſolum eſt arctior, & ſic etiam ſit aliqua votorum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum. eaque commutantur in obligationem operum pœnitentiæ, quæ minus ſunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis ſalutaria. Cauſæ iuſtæ ſunt; Primò, Si collapſa diſciplina in ſtrictiore. Secundò, Si odia & ſimultates in ea vigeant. Tertiò, Si ipſe alijs exoſus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non poſſit ferre rigorem. *Cauſa iuſtæ.*

Dico *cum facultate Prælati*, quia quando tranſitur ad Regionem laxiorem, nō ſufficit petijſſe facultatem, ſed oportet obtinuiſſe: nam ius non aliter hoc concedit. non tamen ſi abſq; facultate dimiſſo habitu tranſeat, cenſetur apoſtata, vt quidam volunt: quia non deſerit abſolutè ſtatū religioſum, ſed commutat. *Si abſque facultate.*

Vtrum verò incurrat excommunicationem, dubitari poteſt. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici vel Monachi in 6. ita Nauarrus capit. 27. Enchrid. numer. 131. in fine, citans Sylueſtrum & Caiet. Sed contrarium verius, ob ſimilem rationem: quia non tam dimittit, quam commutat habitum Religionis, pręſertim quando immediatè aſſumit alium, neque id facit cauſa euagandi, quæ fuit ratio tam ſeuerè id prohibendi. vnde cum lex pœnalis strictè ſit interpretanda, non videtur extendenda ad hunc caſum. Sic tenent Angelus v. Religioſus, numer. 37. Dominicus, & Ioannes Andreas in capit. 2. Ne Clerici vel Monachi, in 6. Panormitanus in capit. Sanè, de Regularibus, & colligitur cap. Ex parte, de tempor. ordin. *Non incurrit excõmunicat.*

Petes, Quis poteſt dare hanc poteſtatem? 103 *Quis dat hāc facultatem*

Reſpondeo, Si Monaſterium eſt ſubiectum Epiſcopo, hic dare poteſt. ſi eſt exemptum, Prelatus, qui iuriſdictionem quaſi Epiſcopalē in ſuos habet, dare poteſt; cum conſenſu tamen Capituli. Ita Sylueſter Religio 4. qu. 2. & gloſſa in cap. Non eſt dubium, de Regular. Conſenſus Capituli requiritur, quia hæc res eſt vna de maioribus negotijs Monaſterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli conſenſus.

Dices, Concil. Tridentinum ſeſſ. 25. capit. 19. decernit vt nemo Regularis cuiuſcūque facultatis vigore transferatur ad laxiorem Religionē. *Obiectio.*

Reſpondet

Reſponſio. Reſpondet Nauarrus libro 3. conſil. 56. de Regular. mentem Concilij eſſe ſolum prohibere ne id fiat abſque iuſta cauſa, & ſine conſenſu Conuentus, aut non præmiſſa cauſæ cognitione, vt olim interdum fiebat, quibuſdam Prælatis id ſuo arbitratu concedentibus.

104 Notandum tamen eſt, Mendicantes iure communi, etiam cum facultate ſui Generalis non poſſe tranſire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthuſianos) abſque facultate Pontificis: ſi contrà fecerint, tam recipientes quam recepti ſunt ipſo excommunicati; & profeſſio eſt irrita; vt patet extraua. 1. de Regular. quæ incipit, Viam ambitioſæ; in communibus. hæc tamen non videtur recepta; nam Nauarrus conſil. 56. de Regularibus abſolutè docet, Generalem Ordinis S. Auguſt. poſſe facere poteſtatem tranſeundi ad Religionem laxiorẽ, ex iuſta cauſa; idque probat iure communi, nec meminit huius extrauagantis, vel certè illa extrauagans agit de ijs, qui iuſtam cauſam nõ habent: quod inſinuatur illis verbis, *fucatis coloribus, & vt liberius degant, & beneficia monaſtica conſequi valeant.*

Dixi *Iure communi*, quia interdum Generales ex priuilegio poſſunt dare hanc licentiam.

105 *Mendicantes tranſeuntes, inhabiles ad officia, &c.* Circa Mendicantes illud quoque aduertendum; ſi aliquis ex Mendicantibus tranſeat ad Carthuſianos, vel ad alium Ordinem non Mendicantem, etiam cum facultate Pontificis, redditur inabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda, ad curam animarum, & ad omnia officia, etiam nomine vicario, ſeu vt locum tenens: & caret loco, & voce actiua ac paſſiua in Capitulo, vt patet Clementina 1. Vt Profeſſores, de Regularibus, vbi ſub nomine officij DD. intelligũt ẽt officiũ prædicatoris: quidã & lectoris Theologiæ; hæc. n. omnia dicuntur in Religione officia. Adde, generatim omnes Religioſos tranſlatos ad aliam Religionem, etiam arctiorem, eſſe incapaces beneficiorum ſecularium, etiamſi curata ſint; & debere perpetuò manere in clauſtro ſub obedientia Superioris. Ita ſtatuit Concilium Trident. ſeſſ. 14. cap. 11. *Omnes trãslati incapaces beneficiorum ſecularium.*

DVBITATIO XIIII.

Vtrum Religioſus ob aliquas cauſas poſſit eijci, vel dimitti à Religione, & ob quas.

106 *Poteſt expelli.* DIco Primò, Certum eſt Religioſum ob aliquas cauſas poſſe expelli è Religione. Eſt contra Cardinalem Zabarel. qui, vt tradit Nauarrus, commentario 2. num. 33. docuit ob nullum crimen expelli poſſe, ſed carceribus includendum.

Probatur Primo, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula S. Auguſtini, cap. 20. & B. Benedicti cap. 28. expreſsè tradunt poſſe eijci, ſi nolit emendari. Tertio, Regula S. Benedicti cap. 29. habet, Monachum tertiò fugiẽtem, non eſſe amplius admittendum, quod perinde eſt, ac ſi reuerſum expellas. Quartò, Idem præſupponitur in capit. vlt. de Regular. vbi Gloſſa & Panormitanus id expreſsè tradunt. Idem habetur capit. Cum ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum. Ratio eſt, quia melius eſt vt pereat vnus, quam vnitas, vt inquit S. Bernardus. & capit. Reſecandæ, 24. queſt. 3. ex Hieron. dicitur, *Reſecandæ ſunt putridæ carnes, & ſcabioſa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, maſſa, corpus & pecora ardeat, corrumpatur, putreſcat intereant.* Vnde in Repub. ſunt exilia & in Eccleſia excommunicatio. Itaque hoc ius ex naturali iure deſcendit. Carcere autem omnes tales concludere nimis graue onus Religioni, & ſępe propter amicos fieri non poteſt; multaque alia incommoda ſecum trahit.

Cauſæ autem ſunt, Prima, Nolle corrigi ſeu emendari. hæc ſola iure communi expreſſa. Secundò, Commiſiſſe aliquod crimen, propter quod in illa Religione conſtituta eſt eiectio, vel ratione cuius timetur infamia Ordini; ſicut enim Ordo non tenetur retinere ſubditum cum damno diſciplinæ, quando eſt incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, ſi ſuis ſceleribus factus ſit infamis. Tertiò, Tacuiſſe aliquod impedimentum, quod in illa Religione cenſetur eſſentiale, vel valde graue. Ratio eſt, quia dolus dedit cauſam admiſſioni; ac proinde Monaſterium non tenetur eum retinere. Nec refert quod hæ duæ cauſæ non ſint iure expreſſæ, quia ſufficit illas approbatas eſſe à iuris authore Sede Apoſtolica, & cognitas cuilibet ante profeſſionem. accedit quod ſint conſentaneæ Iuri Gentium & naturali. *Cauſæ expulſionis.*

Petes, Vtrum ſi Religio aliquem dimittat abſque iuſta cauſa, peccet contra iuſtitiam. 107

Reſpondeo, Si ille eſt profeſſus, & recuſat dimitti, fit ei iniuria, & Religio Iuſtitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio eſt, quia profeſſio eſt contractus reciprocus, vt ſupra oſtenſum eſt, per quem ſicut Religioſus obſtrictus eſt Ordini ad manendum, & perſeuerãdum, ita Ordo viciſſim obligatur ad illum retinendum, & tractandum tanquam filium, niſi contingat illum Ordini eſſe noxium.

Si verò nondum eſt profeſſus, factus tamen eſt Religioſus per tria vota ſubſtantialia, fieri poteſt vt abſque vlla iniuria dimitti queat, etiamſi alia cauſa non ſubſit, quam quod temporis decurſu deprehenditur illi Ordini minus conueniens. Ratio eſt, quia ſtatui poteſt vt vota illa, quibus efficitur Religioſus, habeant tacitè vel expreſsè hanc conditionem, Si Religio me retinere voluerit: quo poſito, etſi ipſe obſtringatur Ordini, & in Ius eius tranſeat, Ordo tamen non obſtringitur illi ex vi acceptationis voti, & contractus, qui in admiſſione initur. Vnde quantum eſt ex vi huius contractus, poteſt ille abſque iniuria dimitti: quamuis ipſe ex parte ſua obligatus ſit ad perſeuerandum.

Quod autẽ hoc abſque vlla iniuria ſtatui poſſit, Probatur Primò, Quia qui admittuntur, ſciunt & acceptant tale ſtatutum ab initio: at ſcienti & volenti non fit iniuria, vt habet Reg. Iuris 27. in Sexto. Secundò, In multis euentis iure fieri poteſt vt nõ ſit vltro citroque obligatio in contractu, ſed ſolum ex altera parte, quando cauſa ſubeſt. *Multi caſus in quibus non eſt vltro citroque obligatio.*

Primò, In contractu ſponſalium impuberis cum pubere; nam puber reſilire non poteſt; impuberi verò, vbi ad pubertatem venerit, lici-

tum eſt à contractu recedere, vt communiter tradunt Doctores, & habetur cap. De illis. 1. de deſponſatione impuberum.

Secundò, In contractu pupilli ſine authoritate tutoris, & in contractu minoris inito cum maiore ſine authoritate curatoris. hi eni m poſ ſunt maiorem ſibi efficaciter obligare, etſi ipſi non poſſint obligari illi; vt expreſsè habetur Inſtitut. de authoritate tutorum, initio: & §. Pupillus, de inutilibus ſtipulat. & L. Non eò mi nus, C. de procuratoribus; de quo dictum ſuprà cap. 17. dubit. 8.

Tertiò, In contractu ſecularis cum Religioſo, teſte Nauarro, comment. 2. de Regul. numer. 30. & 65. vt ibidem dictum eſt, & hoc cap. num. 90.

Quartò, In contractu ludentis creditò; cum eo, qui præſenti pecunia: hic enim in regno Caſtellæ poſt conditionem Caroli V. ſi amittat, non poteſt repetere ſolutum: ille verò non tenetur ſoluere, ne quidem in foro conſcientiæ. vt tradit Couarruuias ad regulam Peccatum, p. 2. §. 4. nu. 8. & Alphonſus Caſtro lib. 2. de poteſtate legis pœnal. cap. 2. coroll. 2. de quo ſuprà cap. 26. dubit. 2.

Quintò, In profeſſione tacitè facta intra annum probatio, per ſuſceptionem habitus profeſſorum in Ordine non mendicantium, ante Concilium Trident. qui enim ita profeſſus erat, non erat obſtrictus illi Religioni: Religio tamen ipſi obſtricta erat, ita vt teneretur illum retinere, ſi ipſe manere vellet; vt tradunt DD. in capit. Conſtitutionem, de Regul. in Sexto.

Sextò, Multis eſt conceſſum priuilegium reſtitutionis in integrum, cum quibus ſi contrahas, non eſt pars conditio; nam tibi hoc priuilegium non cōpetit. de quo dictum eſt capit. 17. dubit. 9.

Quod ſi in fauorem minoris ætatis, & eorum, qui in aliena ſunt poteſtate, & ob ſimiles cauſas minoris momenti, iure ſtatui poteſt hæc inæqualitas, & alteri parti poteſtas recedendi à conuentione concedi, altera manente obſtricta: cur eadem ſtatui non poterit in admiſſione ad Religionem ob cauſas maximi momenti; nempe, vt Religio magis & difficillimis muneribus addicta in Eccleſia, non grauetur perſonis inutilibus, vel parum idoneis, quique aliis poſſunt eſſe impedimento vel ſcandalo? ſanè longè minus incommodi eſt tales dimittit, & eorum loco idoneos & ſelectos ſuffici, quam Religionem huiuſmodi hominibus grauari, cum magno præcipuarum functionum detrimento. Accedit quod hac ratione ſinguli facilius cōtineantur in officio, & melius ad ſuum Inſtitutum ſe applicent, dum vident ſe poſſe dimitti, ſi ſecus fecerint. Denique experientia ſatis probat quam ſalutare ſit hoc ſtatutum, adeo vt dubitari non poſſit, quin ſit non ſolum iuſtum, ſed etiam diuinitus inſpiratum: quod etiam ſatis conſtat per S. ſedis Apoſtolicæ & Concilij Tridentini luculentam approbationem.

Dixi *poſſe dimitti quantum eſt ex vi admiſſionis, & illius contractus*; quia ſi Conſtitutiones ſpectentur, non poſſunt dimitti niſi ob graues cauſas ibidem expreſſas. Itaque etſi Religio non obligetur ex vi admiſſionis, obligatur tamen ex vi conſtitutionum.

Dices, Si poſſunt dimitti: ergo non ſunt verè Religioſi; quia non habent ſtatum firmum & 108 immobilem. Deinde iniquum videtur vt poſtquam renuntiauerint bonis abſque vlla ſpe recuperandi, eijciantur extra Religionem, & cogantur ſibi quærere victum.

Reſpondeo ad Primum, negando conſecutionem. Ad eſſentiam enim Religionis aut alterius ſtatus propriè dicti non requiritur tanta firmitas vt per Superiorem non poſſis ſolui; ſed ſufficit vt teipſum non poſſis ſoluere; vt patet in ſtatu ſeruorum, qui tamen à domino poſſunt manumitti; & in ſtatu Religioſorum profeſſorum, qui authoritate Summi Pōtificis liberari poſſunt. Itaq; cum illi ſeipſos nullo modo poſſint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ ſufficiat ad ſtatum perpetuum & immobilem. Fateor tamen non habere omnem firmitatem, quam habent profeſſi; ſed hęc non eſt ad eſſentiam Religionis neceſſaria, vt ſuprà dubit. 1. oſtēſum eſt. Vide Nauarrum comment. 1. n. 19.

Ad Secundum: Ratione Conſtitutionum nō poſſunt dimitti ſine graui cauſa: vnde nō plus eſt incommodi, quam in dimiſſione profeſſorum; & rariſſimè contingit vt quis poſt renuntiationem dimittatur. ob hanc etiam cauſam interdum permittitur vt renūtiatio ad aliquod tempus differatur.

DVBITATIO XV.

Quid inter ſit inter eiectum, fugitiuum, & apoſtatam, & ad quid eiectus teneatur, quid Ve poſſit

109 *Fugitiuus.*

SVppono, *Eiectum non eſſe Apoſtatam*, nec cenſeri fugitiuum: *Fugitiuus* enim eſt, *Apoſtata.* qui ſponte diſcedit, idque vel animo deſerendi Inſtitutum, & ſic eſt *apoſtata*; vel certè vt ſit extra poteſtatem Superioris, & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; *Eiectus.* & ſic ſolum dicitur *fugitiuus*. Qui *eijcitur* non ſponte recedit, ſed iuſſus vel compulſus. Itaque qui eiectus vel dimiſſus diſcedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas *Dimittens habitum.* apoſtatarum.

Qui verò fugit dimiſſo habitu, eſt excommunicatus; etſi non animo apoſtatandi id faciat, c. Vt periculoſa, ne Clerici vel Monachi, in 6. quia habitum ſuæ Religionis temerè dimittit. ſi tamen non dimittat habitum, non eſt excommunicatus, etſi fugiat ex Monaſterio. niſi fortè animo apoſtatandi fugiat: quo caſu ſecundū quoſdam erit excommunicatus, etiamſi habitum retineat.

Sed verius puto iure communi non eſſe excommunicatum. nam dicto cap. Vt periculoſa, ſolum excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit, Vnde DD. fatentur quidem talem eſſe apoſtatā, quod per ſe euidens eſt; (*apoſtata* enim dicitur à deſertione Inſtituti religioſi, non autem ab habitus depoſitione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Syluester v. Apoſtaſia, qu. 8. & Caiet. in Summa, eodem verbo, apertè inſinuant non eſſe excommunicatum niſi habitum dimiſerit. Confirmatur, quia lex pœ-

lex pœnalis non eſt extendenda vltra verborum proprietatem.

Obiectio. Dices, Si eſt apoſtata; ergo incurrit pœnas apoſtatarum, inter quas eſt excommunicatio.

Reſponſio. Reſpondeo, Poſſe puniri vt apoſtatam, videlicet excommunicatione, carceris incluſione, ſuſpenſione ab Ordinibus; non tamen incurrit pœnam excommunicationis latæ ſententiæ, iure communi, niſi habitum dimiſerit; quod ordinariè fieri ſolet.

Dico *iure communi*, quia quædam Religiones habent priuilegia, quibus ipſarum apoſtatæ abſolutè excommunicantur, etiamſi habitum retineant.

110 Quod autem ad *eiectos* attinet, quædam hic ſunt notanda. Primò, Si quis ſolùm eiectus ſit ad tempus, vt ſe emendet, hunc teneri ſe emendare, habilemque reddere, & tunc rurſus ſe offerre Religioni vt denuo recipiatur. Si verò per ſententiam abſolutè eiectus ſit, non teneri ſe offerre, imò nec poſſe compelli per Superiorem Monaſterij vt redeat; iuxta Nauarrum conſilio 51. de Regularibus, & comment. 2. numero 53. & 36. Ratio ipſius eſt, quia per ſententiam talem, Religioſus deſinit eſſe membrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iuriſdictioni; ſicut ſeruus eiectus à domino, efficitur ſui iuris, & deſinit eſſe ſub domini poteſtate.

Eiecti an teneantur redire.

Sententia Nauarri.

Si dicas, Cap. vltimum de Regular. (quod eſt Concilij Lugdun. ſub Gregorio X.) iubet vt Viſitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos & eiectos; & cogant Monaſteria vt eos recipiant; & ſi nolint reuerti, eos excommunicent.

Reſpondet Nauarrus locis citatis, hoc eſſe intelligendum de eiectis iniuſtè vel inordinatè, vel ſaltem non per ſententiam difinitiuam.

Alij dicunt diſpoſitionem illius cap. non eſſe ampliùs in vſu; nam ne fugitiuos quidem requirere ſolent. etſi enim eiecti poſſint compelli ad reditum per Summum Pontificem, qui etiam ſtatuere poteſt vt quærantur & reducantur; ſi tamen hoc ſtatutum non eſt receptum; vel ſi contraria conſuetudine abolitum, non obligat.

111 Verius tamen puto eos teneri reuerti, maximè ſi à ſuis Superioribus requiſiti fuerint. Probatur Primò, Quia ſi nolint redire, poſſunt & debent excommunicari tanquam contumaces, vt expreſsè habetur d. cap. vlt. de Regular. vbi ſupponit Concilium eos ſaltem tunc teneri: non enim illis nouam obligationem imponit, ſed eorum Superioribus, vt eos quærant & compellant. loquitur autem de omnibus eiectis & fugitiuis. Secundò, Facto diuortio per ſententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, ſi innocens velit eum in gratiam recipere & ſibi reconciliare; vt communiter Doctores tradunt. non enim innocens per diuortium iure ſuo priuatus eſt, cùm illud in fauorem ipſius factum ſit. quod autem in fauorem alicuius inductum eſt, non debet in eius damnum retorqueri, vt habet reg. Iuris 61. in Sexto. ergo Religioſus per ſententiam eiectus tenebitur reuerti, ſi Ordo illum repetat. ſicut enim profeſſio eſt ſpiritale coniugium, ita eiectio ſpiritale diuortium. Tertiò, Quia ex vi votorum & profeſſionis ſuæ tenetur manere in Religione ſua vſque ad mortem: ergo quantum in ſe eſt, tenetur id præſtare, & impedimenta amouere: ac proinde cùm iam facta ſit illi poteſtas redeundi, tenetur redire, vt ſoluat quod Deo promiſit. Confirmatur, Quia antea ſolùm excuſabatur per impoſſibilitatem, eò quòd non eſſet in ipſius poteſtate ibi manere: ergo cùm iam id ei factum ſit poſſibile, recurrit vis obligationis. Hanc ſententiam inſinuat Syluester Religio 6. quæſt. 12. cùm ait, eiectum cogi poſſe vt redeat; & D. Bonauentura quæſt. 2. in regulam S. Franciſci.

Verius eſt teneri redire.

Secundò, Eiectum non teneri intrare aliud Monaſterium. Ratio eſt, quia ad hoc ſe non obſtrinxit. vel enim tenetur redire ad ſuum, cui erat obligatus; vel ad nullum. *Non tenetur aliud intrare.*

Dices, Quid ſi antea vouerat Religionem in genere? *Si vouerat Religionem in genere.*

Reſpondeo; Quidam putant eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, ſi in ſuo non recipitur; quia manet votum Religionis, cui tenetur & poteſt ſatisfacere. Inſinuat hoc Sotus libro ſeptimo, de Iuſtitia quæſt. 2. articulo primo, ad 3. & quidam alij recentiores.

Sed verius eſt non teneri. Ratio eſt, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per profeſſionem factam in hac Religione: omnia enim vota ſimplicia commutantur in ſolemnia Religionis; vt ſuprà cap. 40. numero 92. oſtenſum eſt. Adde, mentem ipſius non videri fuiſſe ſe obligare ad ingrediendam aliam Religionem, ſi poſt profeſſionem contingeret eijci ex iſta: niſi fortè id expreſsè cogitauerit, & apud ſe ſtatuerit cùm voueret. quo caſu ſi de eo conſtaret, putarem debere aliam Religionem capeſſere, nec poſſe in ſeculo remanere: quia illud votum non fuit per profeſſionem commutatum, cùm nulla ratio commutationis ſubfuerit. Executio enim eius non concurrit ſimul cum executione profeſsionis, ſed ſolùm inducitur in locum huius, ſi contingat hanc impediri.

Tertiò, Poſſe eiectum in ſeculo vti veſte clericali; quia ſpoliatus habitu ſuæ Religionis per ſententiam, non tenetur, imò nec poteſt eo vti; vt docet Nauarrus comment. 2. num. 36. Supereſt igitur vt vtatur veſte clericali, ſtatui ſuo conueniente. 112

Quartò, Non poſſe acquirere ſibi alicuius rei dominium: quia manet verè Religioſus, obſtrictus tribus votis ſubſtantialibus. Itaque eſt dominij incapax.

Petes, Cui ergo acquirit? Nauarrus commēt. 2. nu. 33. docet non acquirere Monaſterio, quia non eſt ampliùs illius membrum, nec illi ſubiectus. ſed ſi exemptus ſit, acquirere Summo Pontifici: ſi non exemptus, Epiſcopo loci. Hæc ſententia eſt probabilis. *Cui acquirat.*

Verius tamen puto cum Molina diſput. 140. ipſum acquirere Monaſterio: vel dominium, ſi eſt capax; vel ſaltem commoditatem poſt mortem ſuam, ſi non eſt capax. Ratio eſt, quia Monaſterium per culpam & punitionem Religioſi, ius ſuum, quod in bona illius habebat, amittere non debuit. Nec eſt ſimile de ſeruo; tum quia ſeruus per eiectionem à domino efficitur planè liber, & dominij capax; Religioſus verò minimè: tum quia hic non ita præciſus eſt à Religione ſua, quin teneatur reuerti, ſi Religio *Verius eſt acquirere Monaſterio.*

ligio velit;& ſi ſe emendauerit, cogi poſſit Religio illum admittere, niſi iuſtas cauſas habeat recuſandi.

Infans & ſeruus expoſitus. Dices, Si infans fuerit expoſitus à parente, eximitur à patria poteſtate, nec acquirit parenti: ſimiliter ſi ſeruus à domino, efficitur liber, vt colligitur cap. vnico, de infant. & languidis: ergo pari modo ſi Religioſus eiectus fuerit è Monaſterio, eximitur Iuri illius, nec acquirit illi, ſed Pontifici vel Epiſcopo.

Reſpondeo negando conſequentiam; quia illud ſtatutum eſt in pœnam crudelitatis parentum & dominorum: pœna autem non debet extendi vltra ſuum caſum; præſertim cùm nulla ſit crudelitas aut culpa in expulſione Religioſi. Deinde ſi hac in re eſt culpa aliqua, vel illa eſt in ſolo Prælato, & ſic non debet nocere Monaſterio, nam delictum perſonæ non debet in Eccleſiam redundare, vt habetur Regula 76. in Sexto. Idem dicendum ſi eſt in minore parte Capituli. Vel eſt in Capituli maiore parte; & ſic, etſi Monaſterium poſſit priuari, non tamen priuatum eſt iure ſuo ante ſententiam. Quòd ſi beneficium obtinuerit, acquiret beneficio & ſuæ Eccleſiæ.

De fugitiuis & apoſtatis, dubium non eſt hos Ordini acquirere; quia Monaſterium eos à ſe non abdicauit.

113 Quintò, Religioſum eiectum, eorum, quæ acquirit, habere adminiſtrationem, tum ad alimenta, tum ad pias cauſas; hæc enim tacitè conceditur dum eijcitur. non tamen poteſt teſtari, quia iure ad hoc inhabilis.

Si expendat in illicita. Dices, Quid ſi in illicita expenderit, tenebiturne accipiens ab eo aliquid, ad reſtitutionem? Videtur teneri, quia ille non eſt dominus, ſed ſolùm adminiſtrator: atqui ob hanc cauſam obnoxium eſt reſtitutioni quod Abbas vel alius Regularis illicitè expenderit, vt ſuprà dubit. 9. dictum eſt. Hæc ſententia eſt valde probabilis: nam DD. generatim loquuntur.

Contrarium tamen magis eſt vſu receptum, idque verius eſſe docet Molina diſput. 276. Ratio eſt, quia tota commoditas interim dum viuit ita ei relinquitur ac ſi Religioſus non eſſet; nec cuiquam curæ eſt quomodo expendat: nam Monaſterium non cenſet res illius in bonis ſuis ante eius mortem.

114 *An recidat in obedientiam Epiſcopi.* Sextò, Verius eſt non recidere in obedientiam Epiſcopi ex vi ſui voti, & profeſſionis: etſi Nauarrus multis locis (vt comment. 2. numero 34. 35. & alibi) contrarium probare nitatur: ſed ſolùm teneri illi obedire, ſicut alij de Clero. Ita Molina diſp. 140. & Azor. libro 12. capitulo 16. quæſt. 11. ſic enim toto orbe vſu receptum; nec Epiſcopi aliquid peculiaris iuris in illos vſurpant. Ratio eſt, quia in profeſſione non intendunt ſe obſtringere Epiſcopo per votum obedientiæ, ſed ſolùm ſuis Prælatis Regularibus, & Romano Pontifici, qui eſt omnium Religioſorum communis Superior, cùm ab ipſo omnis iuriſdictio ſpiritualis ad illos deſcendat. Itaque cùm promiſſio & votum non operetur vltra intentionem promittentis, non tenentur Epiſcopo ex vi voti: quod maximè locum habet in ijs, qui erant ab Epiſcoporum iuriſdictione exempti: nam in non exemptis valde probabilis eſt ſententia Nauarri; quia ex vi voti ſubſunt Epiſcopo. non tamen tenentur ſe illi offerre vt ipſe eos dirigat, & ab ipſo in omnibus dependeant, vt vult Nauarrus; quia hunc modum viuendi non vouerunt: ſicut nec ad aliam Religionem tenentur; imo nec à Romano Pontifice compelli poſſunt vt aliam capeſſant, vt idem Nauarrus docet de Regular. conſilio 17.

Septimò, Eiectum non eſſe ſolutum ſuis votis, etſi ceſſet ex parte executio ob defectum materiæ; nempe quia caret Superiore, à quo dirigatur. debet tamen ea ſeruare in præparatione animi. A reliquis verò monaſticis obſeruantijs, vt à ieiunijs, vigilijs, delectu ciborum, ſilentio, eſt liber: quia hæ comitantur vitam monaſticam. 115 *An ſolutus ſuis votis.*

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

Conſtat dubitat. 14.

EXplicata natura voti, & ſtatus Religioſi, qui voto conſtat; ſequitur alius religionis actus, qui iuramentum, iuſiurandum, & interdum ſacramentum (eò quòd ſit rei ſacræ atteſtatio) à iure & ſcriptoribus vocatur. Huic affinis eſt adiuratio, quæ etiam per aliquid ſacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas, quæſt. 89. de adiuratione, quæſt. 90.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit iuramentum.

D.Thom.q.89.art.1.

IVramentum dicitur à *Iure*; quia inſtar Iuris habendum. vnde à Latinis paſſim vocatur Iuſiurandum. Græcis dicitur ὅρκος quaſi ἕρκος, & ſeptum firmum, extra quod non liceat procedere. Eſt autem *Iuramentum* nihil aliud quàm atteſtatio diuini numinis: vel inuocatio diuini teſtimonij ad fidem faciendam; vel promiſſionem firmandam. 1 *Iuramentum.*

Eſt *atteſtatio*, id eſt, actio illa ſeu inuocatio, qua Deus adducitur in teſtem; quæ actio eſt opus intellectus, nam eſt locutio interior vel exterior, ſupponens actum voluntatis, quo intendimus illum in teſtem vocare. *Atteſtatio.*

Dices, Ergo qui iurat, petit miraculum: Deum enim præbere teſtimonium dictis hominum, eſt res inſolens ſupra naturæ ordinem. Deinde ſi iuramentum eſt inuocatio diuini teſtimonij: ergo eſt actus orationis; quia inuocatur Deus vt opem ferat ad perſuadendum; ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum vt miraculis prædicationem comprobaret, iurabant. *Obiectio.*

Reſpondeo ad primum, negando conſeq. Nõ enim iurans petit abſolutè vt Deus nunc teſtetur, ſed quando ei placuerit; vel ſaltem *quando illumina-* 2 *Reſp. Non petit miraculũ.*

illuminabit abſcondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium quòd teſtimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam; quia non facilè putatur quis ita eſſe improbus, vt auſit Deū facere teſtem falſi.

Ad ſecundum: Qui iurat, non inuocat diuinum teſtimonium per modum orantis, ſed per modum teſtantis; ſicut dicitur inuocare teſtimonium Principis vel populi, qui dicit Teſtor Principem, teſtor populum. hoc enim non eſt propriè orare, deprecari, ſed teſtem conſtituere, & quantum in ſe eſt ad teſtandum mouere. ſimili modo dicimus, Facio Deum, meum Iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis eſt, mouemus, abſque alia deprecatione.

3 Hinc patet Primò Cur periurium ſit graue peccatum, quia nimirum qui falſum iurat, quantum in ſe eſt facit Deum approbare falſum pro vero; quæ eſt atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus ſit mihi ſocius, adiutor, fautor huius furti, homicidij &c. affectu ipſo &

Cur periurium graue peccatū. quantum in ſe eſt, facit ipſum authorem & fautorem peccatorum: ſic qui in mendacio dicit, Deus ſit mihi teſtis, facit ipſum, quantum in ſe eſt, approbatorem mendacij.

4 *Duo requiri ad iura.* Patet Secundò, Duo requiri ad eſſentiam iuramenti, intentionem iurandi, ſeu Deum teſtē faciendi, & locutionem, quā in teſtem vocetur. vnde ſi alterum horum abſit, non erit iuramentum. Itaque illis formulis, *Per fidem meam, Fide boni viri, Fide boni Chriſtiani vel ſacerdotis*, vt ordinariè accipiuntur, non eſt iuramentum, vt docet Nauarrus capit. 12. numer. 2. Caiet. quæſt. 89. art. 6. Sotus lib. 8. quæſt. 1. ar. 1. & alij multi. nam qui ſic loquuntur, non intendunt iurare, ſed ſolum ſignificare ſe loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Chriſtianus, ſacerdos, in dictis & promiſſis ſuis adhibere debet; & ſi fallat, vt non habeatur verax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem catholicam, erit iuramentum: qui enim dicit, *Per fidem catholicam, per ſanctum euangelium* cenſetur authorem illius in teſtem adducere. Nihilominus ſi alio ſenſu & alia mente huiuſmodi verbis vteretur, non eſſet iuramentum; vt ſi dicendo *Per fidem meam* feci, dixi, faciam, &c. vellet ſignificare cauſam efficientem vel impulſiuam. Neque in his eſt iuramentum, *Per meam conſcientiam*, (etſi Soto de hoc aliter videatur), *ſuper meam conſcientiam, in conſcientia in veritate*; tantum enim ſignificant ſe loqui ex conſcientia, & veritatis notitia. & idē valent, per conſcientiam, & in conſcientia, neque etiam in hac, *Amen amen dico vobis*, iuxta probabiliorem ſententiam: etſi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum ſecuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim eſt Dominum tam ſæpe iuraſſe; quin potius veriſimile nunquam iuraſſe, qui omne iuramentum, quantum fieri poſſet, vitandum docuit. tantum igitur volebat illa forma loquendi inſinuare, ſe ex certiſſima veritatis notitia docere. Apud Græcos idē ferè valet ναὶ, id eſt certè, verè, vt colligitur 2. ad Corinth. 1. v. 17. 18. 19.

Variæ formulæ.

In iſtis verò, *Coram* Deo loquor, *Deus ſcit* ita eſſe *Deus videt* me vera dicere, *videt meam conſciētiam*, prout vulgò accipi ſolent, cenſetur eſſe iuramentum. Sic Apoſtolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior*. Si tamen quis non intendat iurare, ſed ſolùm affirmare Deum iſta ſcire, intueri, non erit iuramentum, quia deeſt intentio, vt rectè Caietanus articu. 1. & Sotus ſuprà.

Denique in his, Ierenie Dieu, vt Galli dicunt, & Peſe à Dios, vt Hiſpani, & ſimilibus potiùs eſt blaſphemia, quàm iuramentū, vt docet Couar. in c. Quamuis pactum, p. 1. §. 7. nu. 12. etſi in illo ſecundo implicitè etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem, & ex Soto ſuprà colligitur.

Dices, Quidam iurant per falſos deos, in quibus nihil eſt numinis, vel per creaturas: ergo non omne iuramentum eſt atteſtatio diuini numinis. 5 *Obiectio. Iuramentū per falſos deos. Reſp.*

Reſpondeo, Iuramentum per falſos Deos non eſſe verum iuramentum, nec obligare niſi ex conſcientia erronea, quia nulla reuerentia illis debetur: nec metuendum eſt ne illos videamur feciſſe teſtes falſi. Vnde non eſt per ſe peccatum mortale iurare falſum per Iouem, ſi ſcias Iouem nihil eſſe; quia verè non iuras; ſed iocaris & ludis imagine iuramenti: perindè ac ſi chimeram teſteris, vel rem aliquam ratione carentem, niſi fortè fiat ſeriò vel ad imperium tyranni, vel cum illis circumſtantijs vt videaris Ioui honorem diuinum deferre. Infidelis tamen putans Iouem eſſe Deum, erit periurus, ſaltem affectu, & culpa, ſi falſum iuret vel promiſſa iurata non ſeruet. Vide Couarruuiam ſuprà nu. 24.

Nec obſtat quòd D. Auguſtinus ſerm. 30. de verbis Apoſtoli ſub finem ait, *eſſe periurum, qui falſum iurat per lapidem*, (id eſt, *per Iouem*, vt patet ex antecedentibus) *etiamſi ſciat Iouem nihil eſſe*; quia intelligi poteſt eſſe periurum ex opinione ethnici, cui tale iuramentum præſtatur, & cui fides in contractibus ſeruanda, vel quia externa ſpecie periurus videtur: nam ſeriò videtur iurare; ſicut qui thus adolet Idolo, exteriùs eſt Idololatra, etiamſi in animo non habeat illud pro deo, nec intendat illi honorem deferre. 6

Per creaturas. Iuramentum autem per creaturas eſt verum iuramentum: quia cùm ſic iuramus, non volumus ipſas nobis eſſe teſtes, ſed eum, qui in ipſis ſingulari modo præſidet & reſidet; cuius ipſę ſunt templum, ſedes, thronus, tabernaculum, ſcabellum pedum; vt patet Matthæi 5. & 23. de quo infrà dubitat. 3. accipitur enim continens pro contento, & ſignum pro ſignato. Poſſumus tamen etiam Sanctos ſecundum ſe in teſtes vocare; (vt teſtor B. Virginem, S. Petrum; & Apoſtolus 1. ad Timotheum 5. *Teſtor coram Deo, & Chriſto Ieſu & electis Angelis eius*) ſed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus religionis, ſed obſeruantiæ, ſeu duliæ ſupernaturalis, ſicut ſuprà dictum eſt de oratione & voto ad Sanctos directo: Ordinariè tamen tales formulæ ita accipiuntur vt illis cenſeatur primario in teſtem vocari Deus, qui in Sanctis habitat, & ſecundariò ipſi Sancti, qui etiam res noſtras cognoſcunt: ſicque idem actus externus, vt ſubeſt diuerſis intentionibus, ad diuerſas virtutes pertinet. 7

Finis iuramenti. Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel promiſſionem firmandam*, vt explicetur finis immediatus vſus iuramenti, qui duplex eſt, vnde etiā duplex eſt iuramentum, *aſſertorium* & *promiſſoriū*. Docet id Greg. Nyſſenus in Cantica, explicans illud, Adiuro vos, &c. *Iuſiurandū* inquit, *eſt oratio per ſe.*

per ſe confirmans veritatem. Eſt autem duplex iuramenti operatio aut enim quiſpiam ei, qui audit, facit fidem veritatis; aut alius per iuramentum affert neceſſitatem vt minimè mentiatur; vt iurauit Dominus David *veritatem & non fruſtrabitur eum; hic fides promiſſi cõfirmatur iureiurando.*

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere, aut ſe ad aliquid obligare.

Reſpondeo, Illi non intendunt propriè iurare, ſed potiùs imprecari malum vel patefacere iram.

DVBITATIO II.

De multiplici iuramenti diuiſione.

8 *1. Diuiſio.* MVltæ ſunt iuramenti diuiſiones: aliud enim verbis concipitur, aliud nutu, vel alio ſigno; vt manu ſublata. ſicut enim votum & profeſſio fit tacitè vel expreſsè, ita & iuramentum.

2. Diuiſio. Per conteſtationẽ ſimplicem. Deinde aliud eſt per ſimplicem conteſtationem, in quo Deus ſolùm vt teſtis vocatur, ver. g. Teſtis mihi ſit Deus, teſtor Deum, iuro per Deũ quę omnia idem valent, vt docet D. Auguſtinus ſerm. 28. de verbis Apoſtoli.

Per execrationem. Aliud *per execrationem*, in quo etiam vocatur in vindicem; vt puniendo teſtetur, ſi fallo. Sic Apoſtolus 2. ad Corinth. 1. *Teſtem inuoco* Deum *in animam meam*. Item, peream, diſperéam, ita me Deus amet, adiuuet, ita mihi ſit propitius. nam in his non ſolùm ſignificatur vt ſit propitius, ſi eſt verum; ſed etiam vt non ſit propitius, ſi falſum. Item illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicum, *hæc mihi faciat* Do*minus & hæc addat*, eundem ſenſum habet: ſicut & iſta *per animam meam*, per *caput meum*, per *vitam meam*. Simile videtur illud, quo Deus in veteri teſtamento aliquando vſus eſt, moribus humanis ſe accommodans, vt Pſalm. 94. *quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.* quaſi dicat, *non ſim Deus*. Alij tamen dicunt, Si accipi pro *Non*.

Aliquando non noſtram perſonam, ſed aliam nobis coniunctam obligamus Deo, vt in ea nos puniat, ſi fallimus, vt *per vitam filij, vxoris, per ſalutem* Regis.

9 Dices, Hoc eſt imprecari malum; quod eſt contra charitatem.

Obiectio. Reſp. Reſpondeo, Eſſe contra charitatem, ſi mentimur; ſi autem verum eſt quod dicimus, non eſt contra, ſed potiùs ſecundum charitatem. oſtendimus enim quanti alterum faciamus, eumque ſic honoramus.

Petes, Vtrum *execratorium* differat ſpecie à *conteſtatorio*.

An differant ſpecie. Reſpondeo, Non differre ſpecie in ratione iuramenti: quia vtroque Deus vocatur in teſtem; ſed in conteſtatorio ſolùm vt generali modo teſtetur & veritatem aperiat: in execratorio, vt aperiat puniendo, ſi fallo. Periurium tamen execratorium videtur ſpecialem malitiam continere contra charitatem ſui, quatenus homo ſibi ipſi imprecatur malum. Deumque ad illud infligendum expreſsè prouocat. vnde pro diuerſitate mali, eſt diuerſa malitia huic periurio coniuncta, vt rectè Caietanus ar. 1.

10 *Creatura quadrupliciter ſpectari poteſt.* Tertiò, Aliud eſt per *Deum*, aliud *per creaturam*. Poteſt autem creatura ſpectari quadrupliciter. Primò, Secundum ſe. Secundò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numen diuinum. Tertiò, Vt eſt aliquid ad nos pertinens, quod obligamus Deo. Quartò, Vt falsò putatur habere aliquid diuinitatis.

Quadrupliciter per creaturã poteſt iurari.

1. Per creaturam ſecundũ ſe ſpectatam. Si primo modo; Sic per creaturam non eſt verum iuramentum: quia vel ipſa per ſe teſtis eſſe non poteſt, vel non vt prima veritas. vel enim ipſa non cognoſcit quid dicamus; & ſic ſtultum eſt illam in teſtem adducere; de quo vide Nauarrum c. 12. Enchrid. num. 5. Vel cognoſcit; (vt Sancti) & ſic poteſt quidem vocari ſecundum ſe in teſtem, ſed non vt ſuprema veritas. vnde nõ eſt propriè iuramentum, ſed actus duliæ, vt ante dictum eſt.

2. Per creaturam vt continet Deum. Si ſecundo modo conſideretur, vt continens ſingulari modo & ſimul quodammodo inuoluens diuinum numen; ſic per illam eſt iuramentum. hoc modo qui iurat per cælum, cenſetur iurare per eum, qui in cælo habitat; qui per terrã, per illum, qui terram ſuſpendit in nihilo, cui ipſa inſtar pedum ſcabelli; qui per templum, per eum, qui ibi colitur, vt patet Matt. 23. vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum, qui putabant iuramenta per creaturas (vt per templum, per altare) non obligare, niſi eſſent tales quę ſeruirent eorum commodis; vt per aurum templi; per donum, quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euangelia, intelligimus ſimul eorum authorem; dum per crucem, crucifixum; per reliquias Sanctorum, numen diuinum ibi ſingulari modo aſſiſtens, & in Sanctis habitans. Hoc modo ſi quis Deum in omni re norit contemplari, per omnem creaturam iurare poteſt; quia ipſe omnium viuentium vita, & omnium exiſtentium eſſe, & fundus eſſentialis, vt Dionyſius loquitur; omnia creans, formans, ſuſtentans, & aſſiduo influxu conſeruans. Non tamen ſolemus iurare per res viles, vel ſordidas, ob ſpeciem indecentiæ; ſed ſolùm per nobiliores, in quibus manifeſtiùs elucet, quæq; abſque indecẽtia adhiberi poſſunt.

3. Vt exponitur vindictæ. Si tertio modo conſiderentur, erit iuramentum execratorium, vt cùm iuramus per animam per vitam parentis, vel rem aliam nobis valde caram. Sic Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis, (Geneſ. 42.) à qua ipſius fælicitas pendebat, obligans illam Deo, ſi verum non eſſet quod dicebat. Quamuis hoc etiam poſſit intelligi per ſimplicem conteſtationem, vt docet D. Thomas art. 6.

Si quarto modo ſpectetur, tanquam ipſa aliquid diuinitatis habeat; erit blaſphemia & ſpecies idololatriæ. Similiter blaſphemia erit, ſi quis inuerecundè iuret per membra Chriſti, & Sanctorum, quaſi in illis ſit aliquid pudendum vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. §. 1. num. 16. & 17.

An ſit eiuſdẽ ſpeciei. Petes, Vtrum iuramentum per creaturas ſit ejuſdem ſpeciei ac per Deum?

Reſpondeo eſſe, ſi ritè fiat; quia qui iurat per creaturam in modum ſimplicis conteſtationis, implicitè teſtatur ipſum Deum. qui per modum execrationis, etiam teſtatur Deum explicitè, vel implicitè; etſi ſimul maledictionem inuoluat.

11 *4. diuiſio.* Quartò, Aliud eſt *ſimplex*, aliud *ſolemne*. Solemne eſt, quod habet aliquam notabilem circumſtantiam externam, vt ſi fiat coram teſtibus vel Notario, vel in tribunali, vel tactis euangelijs, reliquijs, &c. Simplex, quod caret huiuſmodi circumſtantia. vtriuſq; eadẽ uis coram Deo.

Si ta-

Si tamen ſolemne violetur, eſt maius peccatum ob ſcandalum.

5. Diuiſio. Aſſertoriũ, promiſſorium, cõminatorium. Quintò, Aliud eſt *aſſertorium*, aliud *promiſſorium*, aliud *comminatorium*. *Aſſertorium* adhibetur ſolùm vt credatur aliquid, quod aliter probare non poſſumus, ſiue ſit præſens ſiue præteritum, ſiue etiam futurum; etſi hoc rariùs: vt ſi iurem Petrum cras moriturum, aut futuram pluuiam, &c.

Primiſſorium eſt, quo intendimus nos alteri obſtringere, ſeu quo confirmamus noſtram promiſſionem.

Comminatorium eſt, quo minamur alteri pœnam.

Differunt hæc, quòd in aſſertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, ſed ſolùm facere fidem, vt aliquid credatur. In promiſſorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei, cui minamur, ſed abſolutè ad infligendam alteri pęnam; nempe, vt conſtricti reuerentia iuramẽti non audeamus cõdonare.

Veritas requiſita in ſingulis Deinde in primo requiritur tantùm vna veritas, quæ expreſsè aſſeritur. hæc ſi abſit, ſemper eſt peccatum mortiferum, quantumuis res ſit exigua: quia omnes veritates in ordine ad teſtimonium Dei eiuſdem ſunt rationis. In ſecundo & tertio requiritur duplex, nempe vna pręſens, quòd habeas animum exequendi: & futura, quę conſiſtit in executione. Harum prior eſt principalis & neceſſariò requiſita; ſi enim abſit, erit periurium mortiferum. Altera eſt ſecundaria, & ſæpe abſque peccato abeſſe poteſt. Sæpe enim expedit, quod prudenter promiſſum vel comminatum eſt, non mandari executioni, mutatis circumſtantijs. Sic Dauid iuramentum comminatorium aduersùs Nabal non eſt executus, 1. Reg. 25. vel quia tacita ſuberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum.

12 *6. Diuiſio.* Sextò, Aliud eſt *abſolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expreſſam conditionem. Tacita conditio ſubeſt vel ex iuris diſpoſitione vel ex iurantis intentione.

Ratio harum diuiſionum. Ratio harum diuiſionum eſt: In iuramento quinque ſpectari poſſunt. Primò, Id, quod iuramento confirmatur, & ratione huius eſt diuiſio quinta & ſexta. Secundò, Id per quod iuratur, & ſic eſt tertia. Tertiò, Modus, quo Deum teſtamur, & ſic habetur ſecunda. Quartò, Circumſtantia notabilis exterior, & ſic habetur quarta. Quintò, Signa, quibus exprimitur, & ſic habetur prima.

DVBITATIO III.

Vtrum licitum ſit iurare, ſiue per Deum, ſiue per res creatas. D. Tho. art. 2. & 6.

13 MVlti hæretici olim docuerunt non eſſe licitum iurare; vt Meſſaliani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, Vvaldenſes; & noſtro tempore idem docent Anabaptiſtæ, qui etiam id exactè ſeruant. Idem docuit Vviclef in contractibus humanis. vide Caſtro contra hæreſes v. Iuramentum, & Ianſenium in concord. capitulo 40.

Iuramentum eſſe licitum. Sed contrarium eſt fide tenendum. Primò, Quia in ſcripturis legimus viros ſanctiſſimos in contractibus iuraſſe; Geneſ. 21. Abraham fœdus init cum Abimelech, & illud iuramento confirmat; Idem facit Iſaac, Geneſ. 26. cum eodem Abimelech, vel eius ſucceſſore: & Iacob, Geneſ. 31. cum Laban. Alij ob alias cauſas ſæpe iurarũt. Moyſes Deute. 4. teſtes inuoco cælum & terram citò vos perituros; & cap. 3. idem repetit. Dauid ſæpe iurauit, vidit Dominus, q. d. per vitam Dei, & Pſal. 62. ait, Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. id enim erat ſignum eſſe Dei veri cultores: & Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis; Apoſtolus quoque in nouo teſtamanto, Ad Rom. 1. 2. ad Cor. 1. Ad Philip. 1. 1. ad Timoth. 5. Imò ipſe Deus ſæpe legitur iuraſſe, Pſalm. 94. 109. &c. non quòd iuramẽtum Dei firmius ſit quàm ſimplex aſſertio; (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ à diuina authoritate poteſt accedere) ſed partim quia homines magis iurato credere ſolent, quàm iniurato; partim vt illis magis inculcet & oſtendat immobilitatẽ conſilij ſui, vt ait Apoſtolus ad Hebr. 6. ne videlicet ſuſpicentur ſubeſſe aliquam tacitam conditionem cuius mutatione fieri poſſit vt nõ eueniat quod Deus promiſit; vt interdum in prophetijs comminatorijs accidit. Ita D. Tho. in illum locum Apoſtoli. *Cur Deus iuret.*

Secundò, Probatur ex vſu omnium gentium, & omnium tribunalium. omnis enim controuerſiæ finis eſt iuramentum, teſte Apoſtolo ad Hebræos 6.

Tertiò, Iuramentum eſt cultus latriæ apud omnes gentes: per hoc enim tacitè teſtamur Deum habere prouidentiam rerum humanarum, & omnium rerum cognitionem & poteſtatem.

Quartò, Iuramentum facit vt reuerentia & timore diuini numinis, veritatem dicamus, pacta cuſtodiamus, fidem ſeruemus pacem retineamus, ab iniurijs abſtineamus, controuerſias definiamus; quæ omnia valde bona ſunt & rebus humanis neceſſaria.

Obijcitur Primò, Mat. 5. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. ego autem dico vobis non iurare omnino; neque per cælum, quia thronus Dei eſt; neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius; neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni Regis. ſit autem ſermo veſter, eſt, eſt, non, non; quod autem his abundantius eſt, à malo eſt. Et Iacobi 1. Nolite iurare quodcunque iuramentum. Omiſſis varijs interpretationibus, quas videre eſt apud Ianſenium, Maldonatum, & alios, 14 *Obiectiones. 1. Locus Matt. 5. de iuramento.*

Reſpondeo, Chriſtum hic corrigere duos errores Phariſæorum: quorum alter erat, Licitum eſſe quauis occaſione iurare per creaturas. Alter Iuramentum per creaturas non obligare; vt ſuprà dictum eſt, ex cap. 23. Matth. Itaque docet non iurandum omnino, id eſt, nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas; intellige quantum in nobis eſt, ſeu niſi neceſſitas compellat. Iuramentum enim non eſt de genere eorum, quæ per ſe bona ſunt & frequentanda, vt ieiunium, oratio, eleemoſyna; ſed quæ ſolùm bona cenſentur, poſita neceſſitate, vt antidota & medicamenta, & ſicut occidere hominem, capere alienum. Ratio eſt, quia irreuerentia eſt tantum teſtem adducere ad confirmandam rem parui momenti, aut quando neceſſitas non poſtulat, vt optimè oſtendit Chryſoſtomus homilia 9. in Acta. Quando verò res eſt grauis, & alia ratio commoda non ſuppetit, bonum eſt iuramentum adhibere, ſi debita circumſpectione *Reſp. Duo errores Phariſæorũ circa iuramẽtũ.*

& re-

& reuerentia fiat. Colligitur hæc expoſitio tum ex ipſa ſcriptura, tum ex D. Auguſtino, libro primo de ſerm. Domini in monte cap. 30. & 31. eodem modo intelligendus eſt locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius eſt*, (extra neceſſitatem) *à malo eſt*, id eſt, à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ; qua voce diabulus ſignificari conſueuit, cùm πονηρία propriè non quamuis, ſed morum malitiam denotet; vt ſuprà capitul. 37. numero 20. dictum eſt. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noſter Maldonatus. Significat ergo Dominus, iuramentum extra neceſſitatem adhibitum, vbi ſimplex affirmatio vel negatio ſufficit, à diabolo, non à Deo introdutum eſſe; ideoque valde cauendum. Vnde etiam in veteri teſtamento fuit prohibitum; Eccleſiaſtici 23. *Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa.* & paulò poſt, *Vir multùm iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga*; & quæ ſequuntur; quæ ſanè à concionatoribus valde ſunt inculcanda. vide Chryſoſtomum homilia 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. ad populum Antioch. vbi omnibus viribus hanc conſuetudinem exterminare conatur.

Quomodo iuramentũ dicatur eſſe à malo.

15 *Obiectio 2.* Obijcitur Secundò, Multi Patres docent, *Iudæis, tanquam paruulis eſſe permiſſum iurarre per Deum, vt minus malum, ne iurarent per creaturas; ſicut permiſſus illis fuit libellus repudij: euangelicam autem veritatem non recipere iuramentum, cùm omnis ſermo fidelis pro iureiurando ſit.* Ita Hieronymus in ca. 5. Matthæi, Chryſoſt. homil. 15. in Geneſim, & homil. 9. in Acta, Baſil. in illud Pſalm. 14. Qui iurat proximo ſuo & non decipit.

Reſp. Reſpondeo, Patres loquuntur de iuramento per Deum paſſim adhibendo abſque neceſſitate; hoc enim illis cauſa maioris mali vitandi permiſſum fuit, ne videlicet more ethnicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc promiſſionem ſuſtulit. Itaque veritas euangelica non recipit iuramentum; intellige, abſque neceſſitate; quo modo in vſu erat apud Iudæos. non enim in omni euentu volunt eſſe illicitum iuramentum præſertim per Deum, vt ex Hieronymo & Baſilio patet; ſed ſolùm quando res ſine iuramento poteſt expediri. Chryſoſtomus maximè inſectatur iuſiurandum per Deum, ſed id facit vt in contrarium nitendo, conſuetudinem prauam iurandi in populo reprimat.

16 *Obiectio 3.* Obijcitur Tertiò, Cap. Clericum, 22. quæſtio. 1. Concilium Carthaginenſe 4. decernit Clericum per creaturas iurantem eſſe acerrimè obiurgãdum, & ſi perſtiterit in vitio, excommunicandum. Hieronymus etiam loco cit. apertè docet, Iudæos iurantes per creaturas, honore & obſequio diuino illas veneratos fuiſſe, & Innocẽtius III. in c. Etſi Chriſtus, de iureiu. dicit Dominum prohibuiſſe iuramentum non per creatorẽ, ſed per creaturas, ne per tale iuramentum tranſferretur ad creaturas honorificentia creatoris.

Reſp. Reſpondeo, Cap. illud Clericum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tanquã Deos quoſdam; (vt per Iouem, per Mineruam, per ſolem) quamuis enim non credantur dij, tamẽ turpe eſt Chriſtiano, & ſcandaloſum ſic iurare; quia externo actu videtur iilis deferri cultus diuinus & periculum eſt ne ſenſim putetur aliquid diuini num illis ineſſe. ſimili modo videtur intelligendum cap. Etſi Chriſtus.

Quod ſi Iudæi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia. hinc tamen non ſequitur quin bene fieri poſſit à rectè intelligente.

Obijcitur Quartò, Iuramentum eſt cultus quidam Dei: atqui non licet cultum diuinum ordinare ad res humanas: ergo non licet vti iuramento ad contractus. Omiſſa ſolutione Caietani. *Obiectio.*

Reſpondeo Primò, Iuramentum eſſe cultum diuinum, non abſolutè, ſed in certo negotio, quando aliter fidem facere non poſſumus. ſicut enim in alijs anguſtijs ad diuinam opem confugere poſſumus, ita in hac; idque Deo eſt honorificum. Secundò, Poſſumus vti re diuina ad finem humanum, quando alia ratio non ſuppetit, & illa res non æſtimatur ex ſolo humano commodo. Sic ad ſanitatem conſequendam vtimur aliquando ſacramentis, reliquijs Sanctorum, votis, &c. & Deus ad hominum ſalutem vſus eſt incarnationis myſterio.

Ex his ſatis conſtat iuramentum eſſe licitum, etiam ad humanos contractus.

Vt tamen in vſu non peccetur, requiruntur tres comites, vt docet D. Thomas ar. 3. & cæteri DD. videlicet, *veritas, iuſtitia & iudicium*, quæ inſinuantur Ieremiæ 4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iuſtitia.* q. d. non iurabis tunc ampliùs per idola, ſed per Deum verum, idque ſuper re vera, & iuſta, & cum debita diſcretione & reuerentia. 17 *Tres comites iuramenti.*

Si veritas deſit, vel putetur deeſſe, vel dubia ſit iuranti, eſt peccatum mortiferum. Debet enim eſſe moraliter certum id ad quod Deum in teſtem vocamus: alioquin exponimus nos periculo faciendi eum teſtem falſi. Fieri tamen poteſt vt ſit peccatum veniale; vt ſi iures ex aliqua negligentia cognoſcendæ veritatis, non tamen graui. Ita Syluester v. Periurium quæſt. 1. *Si veritas deſit, &c.*

Si iuſtitia deſit, id eſt, ſi res non ſit licita: erit peccatum mortale, vel veniale, pro grauitate materiæ, vt infrà num. 18. dicetur.

Si iudicium, vt ſi ſuper re leui, vel quæ maius bonum impediat, ferè non erit pluſquam veniale. ita communiter Doctores.

DVBITATIO IIII.

Quando iuramentum promiſſorium liberè factum obliget, quando non.

Notandum eſt, Id, quod promittitur, vel eſt bonum exequi, vel eſt malum, vel indifferens. Item vel promittitur ſub aliqua conditione, vel ſub nulla. 18

Dico Primò, Si executio eius, quod eſt promiſſum, eſt peccatum, iuramentum promiſſioni adiectum non obligat. inuoluit enim contradictionem obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deeſſe iuſtitia.

Petes, Quale peccatum eſt, ſi iures te facturum aliquid, quod ſcis eſſe peccatum? *Iurãs id, quod ſcit eſſe peccatum.*

Reſpondeo, Si deſit animus exequendi, erit periurium, defectu veritatis primariò requiſitæ; ac proinde erit peccatum mortale. Si autem adſit animus, iam ratione illius affectus, quem includit, erit peccatum mortale vel veniale pro grauitate operis exequendi.

An autem per ſe, quatenus eſt teſtificatio Dei ſuper re illicita facienda, habeat diſtinctã malitiam, dubitari poteſt. Multi DD. ſentiũt, ſi opus, quod *An iuramentum ſuper re illicita.*

quod te iuras facturum ſit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum; ſi opus ſit veniale, iuramentum fore veniale. Ita Sotus l.8.quæſt.1.art.3.Caietan.artic.7.Anton. p.2.tit. 10.cap.4.§.1.& alij.Sed hæc ſententia difficultatem habet:vel enim Deum adducis ſolùm vt teſtem propoſiti tui, & operis futuri; & ſic non videtur referre vtrùm opus ſit peccatum mortale an veniale; vel vt approbatorem & ſponſorem; & ſic vtrobique videtur eſſe peccatum mort. nam facere Deum approbatorem peccati venialis, eſt blaſphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento vt approbator aut ſponſor, ſed ſolùm vt teſtis:qui enim aliquem teſtatur, non agit vt ille approbet vel ſpondeat, ſed ſolùm vt veritatem latentem aperiat,& vt idem dicat quod ipſe dicit: ergo ſi veritas ſubſit, non videtur in ratione iuramenti eſſe peccatum mortale.

Obiectio. Dices,In eo eſt magna irreuerentia, quòd authoritate diuina ſe velit firmare in malo propoſito, quaſi Deo placeret, & ipſe vellet illud fieri.

Reſp. Reſpondeo,Non apprehendit opus tanquam Deo placens, nec cupit vt Deus illud approbet; ſed concipit confusè,eſſe immutabile,quod iuraměto confirmatum fuerit,& ſic adhibet illud vt ſuum malum propoſitum immutabile reddat.qua in re eſt quidem magna inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Verùm cùm contraria ſententia ferè ſit communis,ab ea non eſt recedendum. Itaque ſi id, quod iuraměto quis proponit facere,ſit p.mort. ipſum quoque iuramentum ex parte ſua malitiam mortalem habebit; niſi forte inaduertentia excuſet.

19 *Promittens latroni non denuntiare.* Ex dictis ſequitur, eum, qui cum iuramento promiſit latroni ſe illum non denuntiaturum Iudici, non obligari eo euentu, quo denuntiare eſſet præcepti. tunc enim ceſſat obligatio; quia iuramento non poſſumus nos aſtringere contra præceptum Superioris,vel legis naturæ. ſi ſolùm eſſet conſilij, non poſſet denuntiare, niſi priùs relaxetur vinculum iuramenti. quia cùm ſit in fauorem alterius, & poſſit ſine peccato ſeruari, obligat, niſi ipſe vel alius habens poteſtatem, relaxet; cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6.

20 *Indifferens & minus bonum.* Dico Secundò, Si quis iuret aliquid ſe facturum quod eſt indifferens vel quod non fieri eſt melius; non obligatur, niſi forte ſit factum in fauorem alterius. Colligitur ex D. Thoma articulo ſeptimo Caietan. ibidem, & in Summa v.Periurium. Nauarr.capitu. 12.numero 12. Soto l.7.quæſt.1.art.3.circa 2.concluſ. vbi dicit eſſe in hoc eandem rationem voti,& iuramenti.

Probatur,Quia quando iuramentum non eſt in fauorem alterius, ſolùm poteſt obligare per modum voti,cùm ſolum Deum reſpiciat: atqui votum de re tali non obligat; ergo nec iuramentum.Secundò,Quando iuramentum factum eſt in fauorem alterius, non obligat ipſo nolente, vel condonante debitum: ergo ſi factum ſit in proprium fauorem,non obligabit,ſi is,qui fecit mutet propoſitũ,& nolit impleri.Exempla ſunt Si iures te hodie non ambulaturum,nõ egreſſurum domo;vel contrarium huius, nullo fine honeſto, ſed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item ſi iures te initurum matrimonium abſque vlla promiſſione alteri facta, non daturum eleemoſynam, non mutuaturum, &c.

Dices,Teneris facere ne Deum adduxeris in teſtem falſi: ſi enim non facis quod iuraſti, falſum erit,Deumque falſi teſtem feceris. 21 *Obiectio. Non iurat tunc falſum.*

Reſp. Reſpondeo non fore falſum; quia huiuſmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Niſi mutauero, Niſi aliter viſum fuerit. cùm enim nullius interſit ea impleri, præterquam iurantis;iure ſuo cedere poteſt,& ſibi ipſe condonare.

Dixi *Niſi factum ſit in fauorem alterius:* tunc enim obligat, etiamſi ſit de re indifferenti, niſi ille remittat; quia in promiſſione facta homini, ſpectatur quid gratius ſit homini: non quid in ſe melius. Secus in promiſſione facta Deo; cui ſemper magis placet quod eſt melius.

Dico Tertiò, Quando promiſſio vel propoſitum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel reſtrictionem, ſiue ex mente loquentis, ſiue ex diſpoſitione iuris, vel recepta conſuetudine; iuramentum illi appoſitum cenſetur eandem conditionem habere. eſt communis DD. de qua vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum p.2.§.4. in principio. Probatur, quia iuramentum ſequitur naturam actus ſuper quem cadit; *acceſſorium enim ſequitur naturam principalis*, vt habet regula Iuris 42. in Sexto. Itaque ſi actus habet tacitam conditionem, etiam iuramentum habere cenſetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, vt promiſſio, propoſitum vel contractus aliter accipiatur quàm per ſe accipi ſolet, ſed vt eo modo intellecta, quo ſolent intelligi, non poſſint reuocari. Itaque non tollit nec excludit ſolitas conditiones. Exempla ſint,Iuraſti Petro ſeruare promiſſa,ſubintelligitur tacitè,niſi ipſe quæ tibi promiſit non ſeruet. Facta pace cum inimico iuraſti te illi non nociturum; nimirum ex cauſa præterita, ſiue, Niſi ipſe cauſam nouis inimicitijs dederit,aut niſi ob flagitia proſcribi contigerit, &c. Iuraſti puellæ te illam ducturum, ſcilicet, Niſi ipſa fornicetur, vel in morbum incurabilem,paupertatem,infamiam,&c. incidat, vel niſi ipſe Religionem ingreſſus fueris.Iuraſti ſeruare ſecretum,ſcilicet, Niſi vergat in damnum alterius. Iuraſti te caſtigaturum filium vel famulum,ſcilicet, Niſi fortè inde maſceretur maius incommodum, vel niſi veniam deprecando impetrauerint,vel ob aliquam cauſam aliud expediens viſum fuerit. Iuraſti parere Superiori, ſcilicet, Niſi excommunicetur, niſi officio priuetur. Iuraſti honoris cauſa te non præceſſurum alterum, ſcilicet, Niſi te cogat: cùm enim ſit in fauorem ipſius, cenſetur relaxare,dum non vult prior intrare; vel ſubintelligitur, quantum in te eſt, vt vult Caietanus art.7. & Nauarr. num.5. Promiſiſti aliquid abſenti cum iuramento; ſed nemo iuramentum nomine ipſius acceptauit, vel certè is, qui acceptauit,non poterat validè acceptare; non teneris; quia promiſſio habet hanc tacitam conditionem,*Si validè acceptetur*.Hoc tamen intellige, Niſi iuramentum ſit tale vt habeat vim voti: vt cùm quis iurat ſe fore Religioſum; tunc enim non eget acceptatione hominis, nam à Deo, ad quem dirigi cenſetur, ſatis acceptatur;vt etiam ſuprà cap. 17. dubit. 7. notauimus. Idem dicendum de quauis alia reſtrictione ſeu limitatione. Iuraſti ſeruare ſtatuta Capituli, ſcilicet, Quæ nunc ſunt in vigore, & maioris momenti,

22 *Tacita conditio vel reſtrictio.*

Varia exẽpla.

menti, ſeu quæ ex vi iuramenti ſunt in vſu: non enim ſe iuramento vult aſtringere ad minima; neque ad ea, quæ non ſeruantur, vel ſi ſeruentur, non ex religione iuramenti: neque etiam ad ſtatuta futura, niſi aliud intenderit. Iuramentum enim ſtrictam habet interpretationem ob periculum animæ; vt docet Panormitanus in cap. Clericus, de iureiurando, Sylu. Iuramentum 4. q. 23. Iuraſti dicere in cauſa quidquid noſti, ſcilicet, Si ſecundum ordinem iuris dici debet, non autem ſi occultum ſit.

DVBITATIO V.

Vtrum violatio iuramenti promiſſorij, præſertim in re parua ſit peccatum mortale.

23 *Violatio iuramẽti in re magna.* RESpondeo, Si promiſſio ſit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. Eſt communis ſententia Doctorum. Probatur, Quia iurando, quantum in te eſt feciſti Deum teſtari non ſolùm te habere animum faciendi, ſed etiam te facturum, niſi iuſtum impedimentum interueniat. Itaque niſi facias quantum in te, facis vt Deus falſum teſtatus ſit.

In re parua, an ſit peccatũ mort. Sẽtẽtia Caiet. Sed difficultas eſt, ſi in re parua violetur. Caietanus artic. 7. diſtinguit. vel enim, inquit, res parua eſt tota materia promiſſionis, vel pars ſolùm: ſi ſit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatum mortale; quia tota promiſſio violatur: vt ſi iuramento promiſeris aſſem, & nihil ſoluas. ſi autem ſolùm ſit pars materiæ, erit tantùm peccatum veniale; vt ſi promiſeris tres aureos, & vnum aſſem in ſolutione prætermittas. Idem tenet Couarruuias lib. 1. variarum cap. 1. num. 2. Simili modo diſtinguit in voto.

Alij generatim docent, ſi res promiſſa ſit parua, ſiue ea ſit tota materia ſiue pars tantùm; non fore niſi veniale; Syluester, Iuramentum 4. quæſt. 1. Sotus libro 8. quæſt. 1. art. 7. & quæſt. 2. artic. 3. Nauar. cap. 12. num. 10. Idem tenet Antoninus p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Vtraque ſententia probabilis eſt.

Verius eſt eſſe peccatum mortale. Verius tamen videtur, violationem iuramenti in re parua, ſi ſeriò promiſſa ſit, nec ſit aliquid, quod excuſet, eſſe peccatum mortale, ſiue ſit tota materia, ſiue pars; Ita Gabriel in 3. d. 39. quæſt. 2. concluſ. 4. & 7. Tabiena v. Iurament. numero 11. Caiet. in Summa v. Periurium, Fumus eodem, num. 12. Valentia diſp. 6. quæſt. 7. puncto 2.

Probatur Primò, Qui rei paruæ promiſſionem, quam iuramento confirmauit, nõ implet, is quãtum in ſe eſt, facit Deum teſtem falſi: hoc autem eſt peccatum mortale, cùm ſit magna in Deum iniuria: ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras, ipſo affectu & quantum potes, facis Deum teſtari te hoc præſtiturum: ergo ſi non præſtes, cùm poſſis, facis quantum in te eſt vt Deus falſum teſtatus ſit. Secundò, Eiuſdem rationis eſt falſum reddere id, quod Deus antea teſtatus eſt, & facere vt Deus in præſenti falſum teſtetur: atqui hoc eſt peccatũ mortale, ſiue res ſit parua, ſiue magna: ergo & illud. Tertiò, Homo ſub peccato mortali tenetur curare vt ſit veritas in iuramẽto aſſertorio, idque ideo ne Deũ faciat teſtem falſi: ergo ſub eadem obligatione tenetur curare vt etiã in promiſſorio ſit veritas. Solùm eſt differentia, quòd veritas iuramenti aſſertorij debeat eſſe præſens, & ſit ſpeculatiua: veritas promiſſorij ſit futura, pendens ab ipſo iurante. Sed hæc diuerſitas non facit vt ipſe non teneatur pari modo procurare, eſſeque ſolicitus vt verum ſit quod iurauit. Quartò, Iuramentum reſpicit materiam non quatenus eſt magni vel parui momenti, multùm vel parum vtilis homini; ſed quatenus vera: ergo ex magnitudine vel paruitate materiæ non debet iudicari eius obligatio, ſed ex veritate: atqui omnes veritates ſunt eiuſdem rationis in ordine ad teſtimonium diuinum: eiuſdem enim rationis eſt in re parua, & in re magna falſum teſtari: ergo eiuſdem rationis eſt in re magna & in parua Deum teſtem falſi facere.

Aduerte tamen non eſſe peccatum mort. ſi putet promiſſarium non curare rem paruam, & facilè condonaturum; modò alioquin paratus ſit ſoluere, ſi ſecus eſſet. quo modo is, qui iuraſſet dare tres aureos, & in ſolutione omitteret vnum aſſem, poſſet excuſari: vel ſi promiſſio habeat aliquam tacitam conditionem aut reſtrictionem; tunc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, ſed integrè impletur iuxta mentem iurantis. 24 *Si promiſſarius non caret.*

Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potius eſt peccatum, quàm violatio voti in ſimili? 25 *Differentia voti & iuramenti.*

Reſpondeo, Quia in voto ſpectatur an res ſit parua an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non cenſetur honor Dei ex violatione voti niſi parum lædi; & ſic ſolùm eſt veniale. in iuramento hoc nõ ſpectatur, ſed ſolùm curatur vt ſit verum, quod iuratur; quia Deus adducitur in teſtimonium veritatis.

DVBITATIO VI.

Vtrum iuramentum promiſſorium metu graui extortum obliget.

VIdetur nõ obligare. Primò, Quia talis promiſſio eſt irrita, vel ſaltẽ arbitrio promittentis poteſt in irritum reuocari; vt oſtenſum eſt ſuprà c. 17. dub. 6. ergo & iuramentũ illi appoſitum: nam iuramentum ſequitur naturam actus ſuper quem cadit. Secũdò, Votum tali metu extortum non obligat, vt oſtenſum eſt ca. 40. nu. 5. ergo nec iuramentum. Tertiò, Tali iuramẽto deeſt conſenſus; nihil enim tam contrarium conſenſui, quàm vis & metus; vt habetur L. Nihil conſenſui, ff. de regul. Iuris. Quartò, Capitu. Quamuis pactum, de pactis in 6. dicitur, *pactum ſi iuramento, nec vi nec dolo præſtito, firmatum fuerit, omnino ſeruari debet*: ergo à contrario ſenſu, ſi vi vel dolo præſtitum ſit, non debet ſeruari. His tamen non obſtantibus. 26

Obligat iuramentum metu expreſſum. Reſpondeo, Certum eſſe tale iuramentum metu expreſſum obligare, modò factum ſit animo obligandi & de re licita. Eſt communis Doctorum in 3. d. 39. Probatur, quia iure naturæ tenemur efficere vt verum ſit quod iurauimus, ne Deum faciamus teſtẽ falſi: hoc enim eſt magna iniuria in tãtam maieſtatem; quam ne committamus, ante mors nobis præoptanda. Neque refert vtrum id, quod iuramẽto promiſſum eſt, ſit per ſe actus virtutis an non; ſufficit rem eſſe indiferẽtem, quæ ſine peccato poſita promiſſione fieri poſſit. Quod confirmatur, quia ſoluere vſuras non eſt per ſe bonum, ſed potiùs habet ſpeciem

ciem mali, cùm præbeat occaſionem maioris iniquitatis. & tamen ſi iuramento promiſiſti, teneris;cap.Debitores,de vſuris.

Dixi, *modo factum ſit animo ſe obligandi*, quia ſi abſque tali animo factum ſit,quidam docent non obligare:de quo infrà dubit.8.Idem dicẽdum ſi addiderit reſtrictionem aliquam, vel clauſulam tacitam.

27 *Promittẽs latroni 100.* Hinc ſequitur Primò,Eum,qui pro redimẽda vita promiſit cum iuramento latroni 100. aureos,teneri ſoluere,vt docet Caiet.art.9. Sotus l.8.q.1.artic.7.& alii.etſi enim latro ex hac promiſſione nihil iuris acquiſierit, eique nulla iniuria fiat ſi non ſoluas ;tamẽ Deus ius habet vt verifices id,ad quod illum teſtem adduxiſti. Vbi tamen ſoluiſti,potes repetere:quia momẽtanea ſolutione ſatisfacis,quando iniuria cauſam dedit.quòd ſi latro condonet, etiam coactus metu,non teneris.Idem dicendum ſi Prælatus abſoluat, vel Superior latronis relaxet. Ratio eſt, quia hæc omnia tacitè in tali iuramento ſubintelliguntur.

28 *Iurans redire ad carcerem.* Sequitur Secundò,Eũ, qui iureiurando promiſit ſe rediturum ad carcerẽ, quãuis iniurioſum,teneri,etiamſi ſciat ſe iniuſtè plectendũ. Ita Caiet.& Sotus ſupra,Sylu.Iuram.4.qu.26. Toletus l.4.c.22. Colligitur ex D.Thoma ar.7. ad 3. vbi dicit Iuramentum coactum in foro conſcientiæ inducere obligationem, etiam cũ damno temporali. Probatur Primò, Iſta promiſſio fuit prudens,quia abſque illa non poterat obtinere reditum ad res ſuas cõponendas: ergo eius executio eſt licita:licitũ enim eſt exequi,quod prudenter promittitur.ſi licita:ergo ſi firmetur iuramento eſt ſeruanda: Nec refert quòd res ſint mutatæ,ſublato metu & coactione;quia circa rem promiſſam non eſt facta mutatio:promiſit enim redire abſolutè, etiãſi coactio & metus tunc ab futura eſſent, & tamen prudenter promiſit:ergo etiam prudenter exequi poteſt.executio enim nihil eſt aliud quam promiſſionis cõpletio.Secundo, Suppoſita promiſſione redeundi, iſte reditus non ſolum eſt licitus,ſed etiam eſt honeſtus,vtpote opus virtutis fidei,veritatis & fortitudinis,vt ex ſenſu omnium gentium conſtat:ergo ſi iuramentum accedat,naſcitur obligatio.Tertiò,Si quis violet tale iuramẽtum,communi iudicio cenſebitur periurus, & iniurius in numen diuinum, quod in teſtem adduxit; niſi fortè cum aliqua reſtrictione animo concepta iurauerit.

Aduerte tamen,quoſdam Doctores contra-
29 *Quorundam ſententia.* riũ docere,ſcz non teneri redire,ſi carcer erat iniurioſus: vt tyranni vel Iudicis non cõpetentis; vel Iudicis legitimi,ſed non procedentis ſecundũ ordinem iuris.Ita Nauar.c.12.n.18.qui pro ſe adducit Tabienã v.Iurare, §.10. Panor. in c.Si verò,de iureiur.Gloſſam cõiter receptã in Clem.Paſtoralis,de ſententia & re iudicata v.Per violentiam,Io.Andreã in ſpec. Rubr.de iureiu.Idem docet Couarr.l.1.var.c.2.n.7. vbi citat Bald.Curtiũ ſeniorem,Ancharanum, & Maiorẽ in 4.d.15.q.22.additq; non ſolũ non teneri redire;(de quo dicit non eſſe dubitandũ) ſed ſi redierit grauiter peccare.Fundamentum huius ſententiæ eſt,quia redire in tali caſu, eſt ſeipſum quodãmõ occidere,& vitã ſuã prodigere:hoc aũt eſt illicitũ,quia tenetur homo vitam ſuã conſeruare.Confirmatur Primò,Quia detentus tali carcere tenetur capeſſere fugã ſi poteſt:ergo ſi liber ſit,non poteſt redire.Cõfir. Secundo,Quia iuramentum non eſt ſeruandũ quando vergit in deteriorem exitum,c.Quintauallis, de iureiurando: at hic vergit:ergo. Hinc ſequitur non ſolum non teneri,ſed etiam non poſſe redire. Hæc ſententia eſt probabilis & ſecura in praxi,propter Doctores.

Eſt ſententia probabilis. Sed quod diximus eſt verius ob rationes allatas,vnde.

Ad rationes. Reſpondeo, Illud fundamentum non eſſe verum.qui enim ob iuſtam cauſam ſe in certũ vitæ diſcrimen conijcit,non cenſetur ſeipſum occidere,aut vitam prodigere.Nec homo tenetur quouis euentu vitam conſeruare;ſed ſi cõmode & decore poteſt: hic autem iuſta cauſa ſubeſt; tum ne videatur mendax, & promiſſi violator, quod minime decet virum grauem; tum ne cenſeatur periurus.Itaque exponit vitam propter opus virtutis,quod laudabile eſſe oſtenſum eſt ſupra cap.9.dub.6.

Ad Primã Confirmationẽ: Non tenetur fugere,ſi promiſit,præſertim cum iuramento,nõ fugere.imò etiãſi abſq; iuramento promiſerit.

Ad Secundam:Tunc iuramentum cenſetur vergere in deteriorẽ exitum,quando executio eſt illicita;vel ſi ſit licita, quãdo eſt maioris boni impeditiua,& iuramentum non eſt factũ in fauorem tertii;vt ſi iuraſti nõ ingredi Religionem.Colligitur ex D.Thoma art.7.ad 2.

Petes,Quale peccatum eſt violare tale iura- 30 *Quale peccatum violatio talis iuramenti.*
mẽtum metu extortum?Multi DD. præſertim Canoniſtæ putant eſſe ſolũ ueniale. Ita Panormitanus in c.Si verò,Ioannes Andreas,Hoſtienſis & alii in c.Verum,eodem,Angelus v. Periurium nu.7.vbi citat pro ſe Petrum Aureolum, Card.& I.Andream.Probant ex dicto c.Verũ, de iureiur.vbi Pont.Cæleſtinus III.reſpondet, eos,qui inuiti pro vita vel rebus ſuis ſeruãdis iurarunt, non ſeruauerint, non eſſe tanquam pro mortali crimine puniendos.

Eſt peccatum mort. Sed cõis ſententia Theologorũ eſt, eſſe pec. mortale,præſertim ſi materia ſit grauis,& is in cuius fauorẽ factum eſt, vel alius poteſtatẽ habens,non relaxet.Ratio eſt,quia facere Deum teſtẽ falſi,eſt grauis iniuria.Caiet.& Sotus ſupra.Nauarr.n.14.Sylu.Iuram.4.q.7.& alii.

Ad c.illud Reſp.Tantum vult dicere.in foro 31
eccleſiaſtico externo non eſſe puniendos pœna Canonibus in periuros cõſtituta;ſed mitius agendum;quia metus culpam attenuat, & venia ex parte dignos reddit. Ita Gloſſa; vel ut Caiet.ait,hoc pertinet ad iudicium præſentis clementiæ Pontificiæ;alioquin eodem ca.ſatis ſignificatur eos eſſe periuros.

Ad argumenta initio poſita. Ad Primum argumentum initio poſitũ Reſpondeo,Vt iuramentum obliget, non requiri vt promiſſio per ſe obligationem inducat;ſatis eſt vt executio eius ſit licita.

Dicitur iuramentũ ſequi naturã contractus 32
non quoad eſſe firmũ vel irritum, vt per ſe notum eſt;ſed quoad conditiones tacitas,& alias limitationes, quas contractus ex iure, conſuetudine,vel contrahentium mente habet.

Ad Secundum:Alia eſt ratio voti, alia iuramenti;nam in voto ſpectatur ſolum vtrum executio operis ſit Deo gratior,an eius omiſſio.In iuramento,vtrum executio ſit licita & promiſſario commoda.

Ad Tertiũ:Nõ deeſt conſenſus,qui iure naturæ ad ſubſtãtiã actus eſt neceſſarius: qui enim

metu conſentit, abſolutè voluntariè & libere conſentit, ſecundum quid inuoluntariè. hinc dicitur conſentire voluntariè mixtè, vide ſupra cap. 17. num. 43.

Ad Quartum; Solum inde ſequitur non debere ſeruari omnino; id eſt, ita vt non poſſit obtineri relaxatio. vide eodem cap. nu. 51.

DVBITATIO VII.

Vtrum iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

NOtandum eſt, dolum & errorem poſse verſari vel circa ſubſtãtiam rei vel circa qua

33 *Si dolus circa ſubſtantiam.*

litatem. Si circa ſubſtãtiam, vt ſi putes vitrum eſſe gemam, vel aurichalcum eſſe aurum; certũ eſt, iuramentum appoſitum contractui, cui talis error cauſam dederit, irritũ eſse: quia deeſt conſenſus. itaq; qui læſus eſt ex huiuſmodi contractu vel promiſſione, nõ tenetur; quia mẽs ipſius nõ fuit cõtrahere ſuper hac re, ſed ſup alia.

Sed difficultas eſt, ſi dolus verſetur ſolum cir

34 *Si circa qualitatẽ.*

ca rei qualitatem, vel cauſam promiſſionis aut contractus. Doctores plerique generatim docent, ſi dolus cauſam dederit, iuramentum non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolus eſt, excluditur voluntas: L. 1. ff. de dolo. Secundo, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intentionem iurantis, c. Quintauallis, & ca. Veniens, de iureiur. atqui intentio iurantis nõ eſt ſe hoc caſu obligare: nã mens eius tacitè repugnat: ſi enim ſciret rei qualitatem nollet cõtrahere. Tertiò, Quia Deus non acceptat iuramentum, niſi ſecundum intentionem eius, qui bona ſide iurat, non autem ſecundum intentionem eius, qui fraude extorſit; ca. Humanæ aures, 22. q. 5. Ita Nauarrus c. 12. num. 13. vbi inſinuat hanc ſententiam eſſe communem; Syl. Iuram 4. q. 8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andrea, & Frederico. Idem q. 19. Emmauel Sà v. Iuram.

Eſt ſententia probabilis.

Hæc ſententia eſt valde probabilis, tum ob rationes allatas, tum maxime ob has. Primò, Quia promiſſio, cui error vel dolus cauſam dedit; etiamſi (quando non fuit error circa ſubſtãtiam rei vel cauſam principalem, & quaſi formalem ipſius actus) per ſe obliget done reuocetur; tamen detecto errore poteſt in irritum reuocari, idq; vel ob tacitã conditionem, quę huiuſmodi promiſſioni ineſſe cenſetur, ſ. Niſi rẽ talem vel talem eſse deprehendo; vel ob tacitũ diſsenſum, & repugnantiã animi; vel quia prudenti iudicio talis euentus cenſetur exceptus; etſi hæc tria parum differant. Accedẽte autem iuramento, hæc conditio & exceptio non tollitur. iuramentũ enim nõ additur vt mutet qualitatẽ actus; ſed vt illũ ſecundum naturã ipſius cõfirmet. Vnde dici ſolet, Iuramentũ ſequi naturã actus ſuper quẽ cadit. Itaq; actus retinet omnes ſuas cõditiones & tacitas reſtrictiones quas alias per ſe hẽt: niſi iurans expreſse aliud intendat, volens ſibi ẽt in illis libertatẽ adimere. Scđo, Quia iuramentũ promiſſorium interpretandũ, Si res in eodẽ ſtatu permanſerint, ſi notabiliter mutatæ non fuerint, vt docet Syl. Iurã. 3. q. 1. §. Nã tertiò, ex cõi ſnĩa DD. atqui non cenſentur manere in eodem ſtatu, quando poſtea aliquid ſe aperit, quod antea latebat; nã paria ſunt in iure, aliquid ſuperuenire & apparere, ſeu incipere cognoſci: ſicut e cõtrario, paria ſunt non eſse, & non apparere: vt colligitur L. 77. ff. de contrahenda empt. Denique quotieſcunque poſt iuramentum aliquis caſus euenit quem prudenti iudicio non cenſeris voluiſse tua promiſſione comprehendere, nõ obligaris ex vi iuramenti: Ergò ſi ab initio idẽ caſus ſubſit, ſed ignoretur, non cenſetur comprehenſus promiſſione, ita vt obligeris quando ſciueris.

Explico exemplis. Primò, Iuramento promiſiſti puellæ nuptias, putans eſse virginẽ; poſtea intelligis occultè fornicatam: non teneris iura- 35 *Exempla.*
mento, quia error dedit cauſam promiſſioni: nõ enim voluiſses promittere, ſi ſciuiſses, & iudicio prudentis hic euentus ceſetur exceptus.

Secundò, Iuramento promiſiſti emere domum Petri, quia putabas bonã; poſtea deprehẽdis uitium in fundamentis, vel eſse ſubiectam lemuribus; non teneris, ob eadem cauſam.

Tertiò, Puella dolo inducta a fratribus renũtiauit cum iuramento hæreditati paternæ pro certa dote, nõ tenetur, ſi hæreditas multo pluris valebat, ut docet Fredericus conſ. 115.

Quartò, Vendidiſti domum tuã, & iuramento promiſiſti ſtare contractui: poſtea deprehendis te grauiter læſum, potes agere ad ſuppletionem pretii: non enim iuramento intendiſti cedere iure tuo, ſi deceptus eſses in pretio, omitto alia. Neque contra hanc ſententiam ſic explicatam ſunt vlla argumenta difficilia.

DVBITATIO VIII.

Vtrum ſi quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc ſit. 36

Tripliciter ficte iurari poteſt.

NOtandũ eſt, in iuramẽto promiſſorio poſſe diſtingui tria externa, ſcz iuramentũ externum, promiſſionem, & executionem, & tria interna; ſcz intentionem iurandi, intẽtionem promittendi ſeu obligãdi ſeipſum, & intentionem exequendi. Itaque tribus modis fieri poteſt vt quis animo ficto iuret. Primò, Si quis exterius iuret ſine animo iurandi. Secundo, Si iuret animo quidem iurandi, non tamen ſe obligandi. Tertiò, Si iuret animo non implendi.

Si deſit animus iurandi.

Si Primo mõ iures, ſ. abſq; animo iurãdi, nõ obligaris ex vi iuramenti corã Deo: quia reuera non iuras, nec intendis iurare aut Deũ teſtari, ſed ſimulare & fingere te iurare. ſicut qui fingit ſe cõtrahere matrimoniũ, exterius verba cõtractus pronuntians abſq; animo cõtrahendi, nõ obligatur contractu matrimonii. Similiter qui ficte promittit, nõ obligatur vi promiſſionis, deniq; omnis actus, qui eſſentialiter requirit intentionẽ agentis, eſt inualidus, ſi ea intẽtio deſit; vt patet in collatione ſacramentorũ, excõicatione, abſolutione, &c. quod maxime locum habet in promiſſione, donatione, & contractibus, quorũ vis tota ex intentione pendet.

Si hoc ſit cauſa dãni.

Aduerte tamen, ſi occaſione talis iuramenti obueniat damnum parti, teneris illud ſarcire, quia cauſam dediſti: niſi forte per iniuriam extortũ fuiſſet; tunc enim iure tuo aduerſus illũ vti cenſeris ſic iurando. Similiter ſi ſcandalũ iuramento non ſeruato naſceretur, teneris rõne ſcandali. Deniq; in foro externo cogeris ſeruare prout ſonat; niſi forte metu extortũ fuiſset: 37
tunc enim eſt per Iudicem relaxandum.

Si deſit intentio obligandi.

1. Sententia, non obligari.

De ſcđo nõ eſt maior difficultas; ſuntq; duę ſnĩæ. Prior eſt, eum, qui iurat animo ſe non obligandi, non teneri vi iuramenti. Ita D. Bonauẽtura in. 3. d. 39. artic. 3. q. 2. Scotus ibid. q. vnica art. 3.

ar.3.Sylu.Iuram.4.q.7.vbi citat Panormita. & alios,& q.19.Angel.Iuram.5. nu. 32. vbi citat Richardũ,& alios,Gabriel d.39.q.1.a.2.cõcl.5.

Probari poteſt hęc ſententia, Primò, Qui in aliquo contractu apponit clauſulam, quæ ſit contra ſubſtantiam contractus,non obligatur; quia talis clauſula irritum reddit contractum; vt ſi contraham matrimonium, ita vt nolim obligari ad reddendum debitum,aut ad vinculum perpetuum;ſi vendam domum, ea lege vt eam à me non alienem:ſi promittã alicui 100. aureos,ſic tamẽ vt nolim teneri: atqui hic apponitur clauſula,quæ ſit cõtra ſubſtantiã iuramẽti:ergo iuramentũ non obligat. Nec refert quod verbis nõ exprimatur, quia exprimitur mente,à qua ſola contractus vim habet.Secundò,Qui ita iurat,reuera nõ habet animũ ſeriò iurandi,ſed ſolum exterius verbis;ſicut qui cõtrahit matrimonium cum animo non ſe obligandi ad reddendum debitum,non cenſetur ſeriò velle contrahere: nemo enim poteſt ſimul intẽdere cõtradictoria. quòd ſi putet ſe poſſe ſic contrahere,decipitur, nec ideo contractus vim habet.Tertio,Deus nõ acceptat iuramẽtum,niſi ſecundum hominis intentionẽ.c.Humanæ aures,q.22.q.5.vbi dicitur, *diuina iudicia talia foris noſtra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hæc ſentẽtia eſt valde probabilis, quia fere communis,& rationibus probabilius nititur.

38 Altera eſt,Tale iuramẽtũ, ſi ſeria intentione iurandi factum ſit,obligare,etiamſi animus ſe obligandi defuerit.Ita Caietanus ar.7. circa reſpõſ.ad 4.quem ſequitur Sotus l.8.q.1.art.7.& multi recentiores;quæ mihi videtur verior.

Altera eſt verior.

Probatur Primo, Quia obligatio eſt omnino inſeparabilis à iuramento promiſſorio; nec eſt in poteſtate hominis efficere vt ſit tale iuramentum & ex eo non naſcatur obligatio.Secũdò,Quicũq; aliqd iurat,tenetur efficere vt verũ ſit qđ iurat, nec vlla arte põt hãc obligationẽ euadere;quia cauendũ ei quàm maximè,vt nõ adducat vel adduxerit Deum in teſtẽ falſi: ergo tenetur exequi quod iurauit ſe facturum, volẽte eo in cuius fauorem iurauit. Tertiò, In iuramento promiſſorio eſt duplex veritas:præſens,ſcilicet quòd habeas animũ implendi: & futura;quòd reipſa implebis:ſed non potes efficere vt non obligeris ad veritatẽ præſentem: ergo neque vt non aſtringaris ad futurã.Quartò,Ex iuramento naſcitur obligatio, nõ ratione intentionis obligandi;vt in cõtractibus; ſed ex natura operis. ſicut ex dãno illato naſcitur obligatio reſtitutionis;& ex facto vnde damnum metuitur,naſcitur obligatio impediẽdi: ergo etiam ſi intentio obligandi abſit, nihilominus orietur obligatio vi iuramenti.

Obligatio iuramenti non ex intẽtione,ſed ex ipſius operis ſubſtantia naſcitur.

Ad primã rationẽ contrariæ ſententiæ, Reſpondeo,Hoc eſſe verum in cõtractibus, quorum obligatio tota pendet ex intentione: nam hi conſiſtunt in eo,quod eſt ſe obligare alteri, & alterum ſibi:ſecus in iuramẽto, quod conſiſtit in eo,quod Deũ adducat in teſtẽ veritatis præſentis vel futuræ,hoc enim efficaciter facere potes,etiamſi dicas te eius reuerẽtia nolle teneri ad exequendũ: nam nihilominus teneberis,ne eum facias teſtẽ falſi circa executionẽ. Itaque talis clauſula.Quòd nolis obligari,non poteſt efficaciter addi iuramẽto promiſſorio,ſicut nec contumeliæ nec detractioni, vel alteri actui,ex quo ſecuturũ eſt dãnum vel alia iniuria in alterum.Addo,illam clauſulam non eſſe contra ſubſtantiã iuramenti; quia poteſt Deus verè in teſtẽ adduci,etiamſi nolis eius reuerentia obſtringi;ſed vt ſummũ eſt contra effectũ.

39 *Reſpondetur ad rationes diuerſæ ſententiæ.*

Ad Secundũ; Negandum eſt talem non habere animum iurandi,ſupponimus.n.illũ velle adducere Deũ in teſtem,quãuis inde nolit obligari;nam ſimili modo poteſt quis teſtari Regẽ, & nolle teneri eius reuerẽtia vel ſpõſione.

Ad Confirmat.Nõ poteſt quis intendere cõtradictoria expreſsè,& efficaci affectu: poteſt tamen implicitè, & inefficaciter; vt quando quis vult peccare,& tamen non vult eſſe reus mortis æternæ.

Quomodo poſſint intendi contradictoria.

Ad Tertium; Deus non acceptat,&c.Hoc intelligendum eſt quoad id,quod quis iurat;non autem quoad modũ obligãdi,vel nõ obligãdi.

Ex quibus apparet diſcrimẽ inter votũ & iuramentũ:qua in re fallũtur Caietanus,Sotus,& quidã recentiores,putãtes vtrobiq; eſſe eandẽ rationẽ:nã obligatio promiſſionis pẽdet ex intentione,obligõ iuramẽti ex ipſo facto externo.

Diſcrimẽ inter votũ & iuramentum.

40 Si tertio modo iures ſcilicet *abſq; animo implẽdi*,quidã inſinuãt nõ naſci obligationẽ.Sylueſter.n.Iuram.4.q.26.ex Panor.dicit,eũ, qui iurauit ſe redituru ad carcerẽ iniquũ, nõ teneri,ſi iurauit animo euadendi.ſecus ſi animo ſe obligãdi;& D.Bonau.in 3.d.39.a.3.q.2.apertè inſinuat;eũ,qui iurauit nõ animo implẽdi, ſed euadẽdi periculũ,nõ teneri.Confirmatur,quia quicunq; habet animũ nõ implendi; cẽſetur & ſe nolle obligare,vt docet Valentia diſp.6.q.7.p.4.quorſum.n.vellet ſe obligare, ſi nollet implere? Sanè ſi rogaretur,ſtatim diceret hãc eſſe mentẽ ſuam.Itaq; ſicut probabile eſt non teneri eũ,qui iurat abſq; animo ſe obligãdi:ita probabile erit eũ non teneri,qui animo nõ implẽdi;quia in hoc,illud tacitè cenſetur contineri.

Si abſque animo implendi.

41 Hæc ſententia nõ videtur improbabilis; qñ iuramentũ iniq; extortũ eſt. Contrariũ tamen eſt verius & multò probabilius;vt patet ex ijs, quæ ſupra c.40.n.15.de voto dicta ſunt.Et ꝓbari poteſt,Primò, Quia eſt verum iuramẽtũ, factũ animo iurandi & adducẽdi Deũ in teſtẽ: ergo inducit obligationẽ verificãdi qđ iuratũ eſt,ne facias Deum teſtẽ falſi circa executionẽ. Nec refert vtrùm metu extortũ ſit an nõ: quia hæc obligatio prouenit ex natura iuramẽti. Secũdo,Quia in cõtractibus, animus nõ ſoluẽdi non tollit obligationẽ:ergo neq; in iuramẽto. Tertio,Priùs eſt obligari quã exequi:obligatio .n.non naſcitur ab executione,ſed executio ab obligatione;ergo ex eo ꝙ deſit animus explẽdi non tollitur obligatio, nec animus obligandi: quia ſublato poſteriore nõ tollitur quod prius eſt.Deniq; hæc eſt cõmunis ſentẽtia Doctorũ.

Animus implendi nõ requiritur ad obligationẽ.

Ad Confirmat.Qui facit aliquem actum vnde neceſſariò naſcitur obligatio,nõ poteſt præſumi nolle ſe obligare,niſi expreſſo actu id nolit:nam ipſo actu contrarium facit:quod maximè locum habet in caſu propoſito;quia obligatio iuramenti nõ pendet ex intẽtione iurãtis, dictũ eſt;ſed ex ipſo facto.Nec obſtat quòd diceret ſe nolle obligari,ſi rogetur; quia quiuis cõtrahẽs cũ intentione nõ ſoluẽdi,idẽ diceret, ſi rogaretur;tamen non ideo cenſetur ſe noluiſſe obligare,cũ abſolutè intẽderit cõtrahere & cõtrahẽdo ſe obligauerit.Itaq; talis præſũptio locũ non habet,quãdo factũ contrariũ obſtat.

42 *De culpæ grauitate in 3. modo.* Quod ad grauitatem culpæ attinet: ſi tertio modo ficte iures, erit peiurium mortiferum: cum duplex veritas requiratur in iuramento promiſſorio, præſens & futura, deeſt veritas præſens: nempe animus exequendi. quòd ſi poſtea non exequaris, accedet noua culpa lethalis, quia deerit veritas executionis, Deumque de nouo facies teſtem falſi.

In 2. modo. Si ſecundo modo, ita vt ipſa fictio verſetur circa obligationem, eſt etiam peccatum mortale, vt recte Syluester Iuram. 4. quæſt. 7. Primò, Quia deeſt veritas præſens, id eſt, animus exequendi; iurat enim ſe facturum quod non intendit facere. Secundò, Quia nō intendit ſe obligare; in eo enim eſt peculiaris irreuerentia, ꝙ velit Deum adducere in teſtem, & tamen nolit eius teſtimonio obſtringi. vnde videtur eſſe grauius peccatum ſic iurare, quam ſolum animo non implendi. Confirmatur, quia ſi iurares animo implendi, nolendo te obligare non ſolum homini promiſſione, ſed neque Deo ratione iuramenti; inſignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit peculiarem malitiam. quòd ſi ſolùm intenderes te non obligare homini, aliquod ius ei tribuendo, ſed ſoli Deo ratione iuramenti, cum intentione exequendi; erga hominem non videretur eſſe peccatum mortale, quia nihil falſi ſignificatur verbis iuramēti, & non deeſt animus obligandi, quem natura iuramenti requirit, etiamſi deſit animus promittendi homini.

In 1. modo Si primo modo, ita vt fictio ſit circa actum iurandi, diſtinguendum eſt: vel enim id, quod iuras, eſt verum, vel eſt falſum. ſi eſt verū, probabile eſt non eſſe peccatum mortale ſiue iuramentum ſit aſſertorium, ſiue promiſſorium; quia nec homini notabilis ſit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini; quia in opere externo idem futurum eſt atque ſi ex animo iuraſſes: & ſi opus ſit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo: tum quia reuera non adducitur in teſtem, ſed ſolum id fingitur & ſimulatur; tum quia etſi externo actu adducatur, adducitur ſolum in teſtem veritatis. *Iurās verbis verū abſq; animo iurandi.*

Contrarium tamen videtur verius, ſi iures mandato Iudicis, vel in contractu magni momenti: oportet enim tunc ſincerè & ex animo iurare; alioquin cenſetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vſum & finem iuramenti, rebus humanis tam neceſſarium. Ita Caiet. ſupra art. 7 ad 4. Sotus articu. 7. Si tamen inique exigeretur, non eſſet peccatum mortale ſic iurare, vt Sotus docet contra Caietanum, quia nulli ſit iniuria.

43 *Iurās verbis falſū.* Si verò ſic falſum iures, plerique putant eſſe peccatum mortale. Ita Caietanus & Sotus ſupra, Couarr. in cap. Quamuis pactum, 1. p. §. 5. nu. 3. & alii paſſim. Ratio eſt, quia externo actu Deus adducitur teſtis falſi; quod perinde eſt ac ſi quis offerret illi ſacrificium Iudaicum, v. g. agnum vel vitulum, abſque animo ſacrificādi; vel adolerethus idolo abſque animo veneran di. Sed hæc ratio non videtur conuincere; alioquin eſſet peccatum mortale iurare in tali caſu cum reſtrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in teſtem falſi; & cum ſimili reſtrictione adolerethus idolo, laudare Mahumetem, vel ſolemnia illa Turcarum verba pronuntiare, *Vnus Deus & propheta illius Mahumet*, eſt peccatum mortale. ſatis enim eſt in honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circumſtantiis, vt merito videri poſſit velle ſacrificare, laudare, &c. Itaq; contraria ſententia videri poſſit non improbabilis; ſcilicet non eſſe id peccatum mortale, ſi per iniuriam cogaris, & falſitas ſit penitus occulta: quia neque reipſa iuras falſum, cum non intendas Deum in teſtem vocare, ſed ſimulare; neque ſecundū prudentem æſtimationem potes cenſeri iuraſſe falſum; tum quia falſitas eſt penitus ignota; tum quia iuſta cauſa erat alia mente iurandi. & in hoc caſu locum habere poſſet ſententia Panormitani, Angeli; & aliorum, qui volebant iuramentū metu expreſſum non obligare ſub mortali: de quo ſupra dubit. 6.

Verum ſatius eſt tenere cum communi, ob rationem allatam.

DVBITATIO IX.

Vtrum ſi alio ſenſu quam alter intelligit, iures, obligeris, & quale peccatum hoc ſit.

NOtādum eſt, hoc dupliciter fieri poſſe; Primò, Si oratio ſit ambigua, & tu de induſtria alium ſenſum intendas, quam is, qui iuramentum exigit. Secūdò, Si non ſit per ſe ambigua, ſed illi tacitè aliquam reſtrictionem addas. Rurſus vel ſponte iuras vel compulſus ab alio, idque vel iure vel iniuria.

Dico Primò, Qui alio ſenſu iurauit, nō tenetur præciſe ex vi iuſiurandi, niſi iuxta ſuū ſenſum. Ita Couar. in c. Quamuis pactum, p. 1. §. 5. in principio, Caiet. & Arragonius art. 7. Sotus lib. 8. q. 1. artic. 7. circa 4. argumentum, & multi alii. Probatur Primò, Iuſiurandum vi ſua ſolū obligat ad id, quod per ipſum eſt confirmatum & aſſertum; quia ad hoc ſolū is, qui iurat, Deū in teſtem adduxit: ſed ſolum id aſſertum eſt, qđ iurans in mente habuit: ergo ſolum ad illud prꝫſtandum obſtringit. Secundò, Quia iuramētum ſequitur naturam promiſſionis, cui accedit: atqui promiſſio non obligat vltra intentionem promittentis: ergò nec iuramentum. Tertio, *Humanæ aures talia verba noſtra iudicant, qualia foris ſonant, diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. apud homines, cor ex verbis: apud Deum vero verba penſantur ex corde*; vt ait Gregorius l. 26. moral. ca. 7. & habetur 22. q. 5. c. Humanæ aures: ergo cum ex intimis alio ſenſu proferantur, Deus etiam ſic ea accipit, & ita illa confirmare cenſetur. 44 *Iuramentū vi ſua obligat ſecundum mentem iurantis.*

Dices, Reuerentia diuina obligat nō ſolum vt verifices id, quod intendiſti iurare, ſed etiā qđ aliis rationabiliter viſus es iuraſſe: ſi enim id non ſerues, videberis periurus, & quantum in te minues apud illos honorem diuinū. Confirmatur ex capitu. Quacunque arte, 22. quæſt. 5. ex Iſidoro lib. 2. de ſummo bono capitu. 31. *quacunque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accepit, ſicut ille, cui iuratur, intelligit.* 45 *Obiectio.*

Reſp. Reſpondeo, Ob hoc argumentum multi Doctores videntur ſentire cōtrariū: ſed facile poſſunt conciliari: nam etiamſi iuramentū non obliget per ſe & vi ſua niſi ſecundum mentem iurantis, vt dictum eſt: tamen ratione damni, vel ſcandali ſecuturi, poteſt obligare iuxta mentē exigentis; & hoc ſolùm probat argumentū allatum. reuerentia enim diuina etiā obligat ad vitan- *Quomodo obliget iuxta mentem exigenti.*

vitandum ſcandalum in materia religionis; & non ſolùm vt nihil agas quod contra honorem diuinum verè ſit; ſed neque quod videatur eſſe. Deus etiam accipit ſicut alter intelligit;quia cenſet te ad hoc obligatum non præciſe vi iuramenti; ſed quia teneris alterum non decipere, cauſam damni & ſcandali non dare. ſepoſito tamen periculo damni & ſcandali, nulla obligatio grauis naſcitur in foro conſcientiæ:nam deceptio illa per ſe non eſt mortifera. In foro tamen externo cogendus eſt implere quod ſecũdum verborum legitimam interpretationem viſus eſt promiſiſſe.

Vtrum autem teneatur parere ſi res ſit integra,& impletio illi valde detrimentoſa, & ſcandalum abſit,queri poteſt. de quo vide ſuprà cap. 18.num.61.

46 Dico Secundò, Quando quis ſponte ſua offert ad iurandum vel legitime ad hoc compellitur, peccat mortifere, ſi alieno ſenſu iuret, Ita Nauarrus cap.12.numer.8.Caiet. Sotus,Arragon. ſuprà & alij. quod maximè verum eſt in Iudiciis & contractibus: in his enim eſt grauis deceptio partis: in illis fit contra obedientiam Superioris, & peruertitur Iudicium. Accedit, quòd quando non ſubeſt cauſa legitima vtendi illa calliditate, videatur falſum iuraſſe; præſumitur enim iuraſſe ad mentem exigentis,vt communiter fieri conſueuit.

Inſtitores iurantes. Petes, An ſit peccatum mortale,quando inſtitores iurant rem ſibi tanti vel tanti ſtetiſſe, alio ſenſu,quàm emptores intelligant?Ratio dubitãdi eſt,quia dicunt ſe alia ratione iuſtum pretium ab emptoribus non poſſe obtinere, nec per hoc velle aliquid iniuſti committere.

Reſpondeo,Non facile id eſſe credendum;tamen ſi verum ſit,non videri eo caſu peccatum mortale;ſed tunc mortale cenſendum, quando hac ratione intendunt decipere, & extorquere ſupra iuſtum, vel obtinere pretium ſummum, quod alioquin emptor dare noluiſſet;vel alia ratione ſunt ei cauſa damni.

47 *Si iuſta cauſa ſubſit.* Dico Tertiò, Quandocunque aliquis iniuſtè cogitur ad iuramentum, vel alias habet iuſtam cauſam celandi mentem ſuam oratione ambigua, vel tacita reſtrictione; non peccat,etiam ſi alieno ſenſu iuret. quòd intellige, ſi neceſſitas vel vtilitas iuramentum exigat. *De oratione ambigua* eſt fere communis ſententia,Soti, Caiet. Arragon.ſuprà, & aliorum. Ratio eſt,quia cum non teneatur loqui ad mentem alterius, poteſt orationem in aliam ſententiam vſurpare,& aliena a propoſito alterius reſpondere:& conſequenter ſi ratio poſtulet, poteſt illi in eo ſenſu adiungere iuramentum.

Reſtrictio occulta. De *reſtrictione occulta* negant Sotus,Caiet.Arragon. & quidam alij;quia oratio illa,quæ exteriùs profertur, eſt falſa: vt ſi promittas latroni 100.tacitè addendo,ſi debeo,ſi ius habes,&c.exterius mentiris; quia oratio externa id non ſignificat.

Sed Contrarium eſt probabilius,& tenet Nauarrus capitu.12.num.8.9.& 19. & comment.in capitu.Humanæ aures,22.quæſt.5.Syluester,Iuramentum 3.quæſt.2.Iuram.4.quæſt.7.Angelus, Iuramentum 5.num.9.Adrianus in 4.quæſt.de ſigill.confeſſionis.Maior in 4.d.15.quæſt.18. Toletus lib.4.capit.21.& l.5.cap.58. a Valentia diſp. 5.quæſt.13.p.2.& diſp.6.quæſt.7.p.4. & alii multi.

Exempla. v.g.Si reus non iuridice rogetur, poteſt dicere Non feci;mente addendo;in carcere: Nõ habui complices; puta, in alio crimine. Ita Toletus capitul.58.Si venis ex loco,qui putatur falſo infectus peſte,potes cuſtodibus oppidorum reſpõdere,te inde non venire,te illac non tranſiſſe, intelligendo vel addendo tacitè, Hoc die, vel vbi ſit infectio:ſic enim reſpondes ad intentionem eorum remotam;Ita Syluester 5.Iurament. 3.q. 2.Toletus lib.4.capitul.21.Nauar.ſuprà. Addit Toletus, *quamuis locus ſit infectus peſte, ſi tamen viator non ſit infectus,poteſt vti æquiuocatione;quia non facit contra præcipuam intentionem illorum.* quod intellige, ſi ſit omnino certus à ſe nihil eſſe periculi.

Probatur, Quia in his, & ſimilibus euentis non tenetur homo totam mentem ſuam circa rem de qua interrogatur, aperire:ergo nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperiatur. poterit igitur partem exprimere,& partem tacitus addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totam mentem ſuam exterius declarare coram iſto, quam dum ſolus agit & ſecum loquitur: cùm iſte nihil ad hoc iuris habeat. ſed dum ſecum loquitur, non tenetur totum exprimere;ſed poteſt partem in animo retinere: ergo etiam cum agit cum illis, ad quorum mentem non tenetur reſpondere. *Probatur eſſe licita.*

Nec obſtat, quòd illud, quod exprimit,per ſe ſit falſum; quia non intendit per ſe & ſolitariè affirmare, ſed coniunctum cum eo, quod tacitus addit, cum quo eſt verum. quod enim exprimitur, ſolum eſt pars totius orationis, quæ conſtat partim locutione mentali, partim externa. quod autem talis coniunctio recte fieri poſſit, ſi cauſa ſubſit,patet Primò, ex Gregorio homil.1.in Ezechielem, vbi dicit,Prophetam connectere orationem externam cum interna, & ideo incipere ſuam prophetiam particula copulatiua *Et factum eſt*, &c. Secundò, Multis ſcripturæ exemplis; Geneſ.27.*Ego ſum primogenitus tuus Eſau*; ſcilicet iure & priuilegio. Iudith.10. quædã dicit Sancta Iudith,quæ vix aliter a mendacio excuſari poſſunt,quam aliqua conditione vel reſtrictione tacitus addita. Marci 13. *De die illo, vel hora nemo ſcit,neque Angeli in cælo,neque Filius*; ſcilicet vt Legatus & hominum Doctor. Sic Legatus ſolet dicere ſe neſcire, quod non habet in mandatis vt aperiat. Ioannis 7. *Ego non aſcendam ad diem feſtum hunc*, ſcilicet modò, vel manifeſte, vt ſoleo. neque etiam obſtat, quòd alter inde decipiatur, quia non directè intendis decipere, ſed tegere tuam intentionem, ne ipſe eam cum tuo incommodo cognoſcat. quòd autem ipſe falſum iudicium ſibi formet, ad hoc ſolùm permiſſiuè te habes, quia iure tuo vteris;& ipſe ſi omnino prudenter agere voluiſſet, debuiſſet iudicium ſuſpendere, & cogitare poſſe iuſtam cauſam celandæ veritatis ſubeſſe.accedit,quòd nihil incommodi ex illa deceptione ei proueniat.

Ex his patet, quotieſcunque licitum eſt vti oratione ambigua vel tacita reſtrictione; licitum etiam eſſe vti iuramento,ſi neceſſitas vel notabilis cauſa poſtulet.nunquam tamẽ licitum eſt vti hoc artificio orationis, niſi quando iuſte poſſumus veritatem occultare; vt ſi aliquod malum vel incommodum aliter nõ poſſit auerti. Si abſque iuſta cauſa fiat,eſt abuſio orationis cõtra virtutem veritatis,& ciuilem conſuetudinẽ, ac proinde eſt peccatum; etſi proprie nõ ſit mendaciũ. 48 *Quando fas adhibere iuramẽtum.*

Si ioci cauſa. Quòd ſi tali orationi, cùm iuſta cauſa non ſubeſt, addatur iuſiurandum; vt ſi iures Principem eſſe in oppido, intelligendo pictum, ioci cauſa, erit graue peccatum; quia eſt magna irreuerentia, ſuis iocis Deum teſtem adhibere. Fortè tamē non erit mortiferum, ſi ſcandalum abſit; nam re uera non eſt periurium, cùm id, quod iurare intendis, falſum non ſit. quia tamen falſum eſſe exteriùs vidatur, in foro externo periurium eſſe præſumeretur.

DVBITATIO X.

Vtrum fas ſit deferrè iuſiurandum ei, quem putas peieraturum.

49 RESpondeo, Fas non eſſe, niſi juſta cauſa ſubſit: quia quantum in nobis eſt, tenemur tantam Dei iniuriam, & proximi peccatum vitare & impedire. vide D. Auguſtinum ſerm. 11. de Sāctis, vbi refert exemplum de quodam Tutolymeno, *Tutuslymenus,* qui diuinitus in raptu flagris affectus fuit eo quòd iuramentum à proximo in tali caſu exegiſſet.

Caſus quibus liceat. Poteſt tamen ſæpe iuſta cauſa ſubeſſe, ob quā hoc ſit licitum. Primò, Si ſis Iudex, & pars id poſtulet, vel aliàs ratio officij exigat; vt cùm adducuntur teſtes, vel proceditur via inquiſitionis. Ita D. Thomas quæſt. 98. art. 4. & Caiet. ibidem. Couarr. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 6. nu. 3. & alii. Iudex enim non debet ſequi priuatā ſcientiam, ſed præſcriptum Iuris, adhibendo ea, quibus ſolet elici veritas: alioquin daret iuſtam occaſionem ſcandali; quod illi magis cauendum, quàm peccatum priuati. *Iudex Eccleſiaſticus.* quando tamen Iudex id commodè poteſt declinare, (vt ſi aliud remedium facilè poſſit adhibere) tenetur. ſic non poteſt exigere iuramentum à Clerico de relinquenda concubina, vt habetur capitul. Clericos, de cohabitatione Clericor. & mulier. quia metuendum eſt ne peiurium incurrat; & alia remedia ſuppetunt. Secundò, Si alterius cauſam agas, & ratio officii tui poſtulet vt ab aduerſario iuſiurandum petas. ſi enim omittas, videberis præuaricari. Tertiò, Si ſperas illum reuerentia numinis non auſurum peierare, & aliàs magni tua interſit; D. Thomas ſuprà; quia quod exigitur per ſe licitum eſt, & finis, qui ſperatur, bonus, & iuſta neceſſitas interuenit. Quartò, Addi poteſt, ſi eius peiurio poſſis vti in tuum commodum, verbi gratia ad eius fraudes detegendas, & fidem ei detrahendam, vt ſic iniuriam euadas, aut ius obtineas: tunc enim licitum eſt illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit; ſic licitum permittere furtum famuli, vel filij, vt explores indolem, vt ipſos corrigas, vt tibi in poſterum caueas.

50 Petes, Quid ſi norim illum iuraturum per Mahumetum, vel idolum? *Si per falſos deos.*

Reſpondeo, Nihilominus in contractibus, & alijs cauſis, vbi eſt iuſta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potes exigere, vel etiam cogere vt iuret; non quidem determinatè tali modo, ſed abſolutè & in genere: quod eſt quotidianum apud mercatore: qui cum infidelibus contrahunt. Sic Laban iniens fœdus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham, & Deum Nachor, Gen. 31. ſine tamen iuſta cauſa non licet. Vide Auguſtinum epiſt. 154. ad Publicolam, & ſerm. 30. de verbis Apoſtoli, qui totus eſt de iuramento.

Petes, Vtrum ſit maius peccatum iurare per verum Deum fallaciter, an per falſum veraciter? 51 *Vtrū maius peccatum,*

Reſpondeo, Per ſe maius peccatum eſſe, iurare per falſum Deum veraciter, ſi ex animo iures: quia veneraris illum animo, & affectu pro vero Deo, quod eſt idololatria. poteſt tamen minus eſſe peccatum, vel ratione ignorantiæ, per quam gentiles multùm excuſantur; vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D. Auguſ. epiſt. illa 154. vbi contrarium affirmare videtur.

DVBITATIO XI.

Vtrum ſit maior obligatio iuramenti quam voti.

D. Thomas art. 8.

NOtandum eſt, hanc quæſtionem potiſſimū habere locum in iuramento promiſſorio, 52 *Iuramentum promiſſoriū,* quo aliquid Deo vel homini promittitur. Ac primùm, ſi aliquid iuramento promittas Deo; certum eſt te magis obligari, quàm ſi ſolùm voueas Deo; quia illud iuramentum etiam continet votum, vnde eſt duplex in eo vinculum. Nec refert vtrum expreſſe an tacitè promittas; vt ſi iures te daturum eleemoſynam; quia tale iuramētum ſoli Deo factum, cenſetur continere votum continet enim tacitam promiſſionem ad ipſum directam Sed.

Difficultas eſt, ſi nihil Deo promittas, ſed ſolùm homini, vtrùm talis iuramenti maior ſit obligatio, quàm voti, quo ſimile quid Deo voues. D. Thomas negat; *Sententia D. Thom.* quia magis tenemur eſſe fideles Deo in promiſſis, quàm reuerentes in verificando quod per nomen eius promiſimus. qui enim eſt infidelis Deo, peccat contra reuerētiam & fidelitatem; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, ſolum contra reuerentiam Deo debitam. Hæc ſententia eſt probabilis, eamque ſequuntur Caietanus & alii Thomiſtæ, & multi Doctores. Sed contra.

Obiici poteſt Primò, Qui non implet quod iurauit, facit Deum teſtem falſi: at hoc eſt grauius, 53 *Rationes ob quas iuram. obligatio videtur maior.* quàm ei non ſeruare fidem in promiſſis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipſius naturæ repugnat; per hoc ſolùm officium debitum deſeritur. Secundò, Periurium contra veritatem præſentem (vt cùm quis iuramento aſſertorio iurat falſum, vel promiſſorio abſque animo implendi) eſt grauius peccatum quam violatio voti: ergo iuramentum magis obligat, ſaltem ad illam veritatem procurandam, quam votum ad ſoluendum promiſſum. Antecedens patet, tum ex grauiſſimis pœnis, quæ periuris apud omnes gentes ſtatutæ ſunt: plectūtur enim vel morte, vel manus aut linguæ præſciſſione, vel aliis modis corporaliter, & Iure Canonico depoſitione: tum quia ſunt infames vel ex vno actu: tum denique quia in tali periurio cenſetur eſſe maior contemptus numinis. qui autem ſemel vel iterum violat votum, non habetur ita ſceleratus, nec infamis.

Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit; obligat enim non ſolùm erga Deum, ſed etiam erga hominem, cui fit iniuria, ſi violetur: votum ſolùm obligat Deo: ergo, &c.

Dices, Poteſt quis iurare nemini aliquid promittendo; vt ſi iures te daturum eleemoſynam. *Obiectio.*

Reſpon-

Reſp. Reſpondeo, Tale iuramentum fit intuitu Dei, vt illi placeas; itaque continetur in eo tacita promiſſio erga Deum, quę iuramento confirmatur: vnde erit in eo duplex vinculum. Q̃d ſi quis tale iuramentum ita faciat vt non intẽdat quidquam alicui promittere, ſed ſolùm affirmare quid ſit facturus, nihilominus hoc vinculum per ſe fortius erit vt verificet quod dixit, quàm vinculum voti, vt ex ſecundo argumento patet.

Ob has rationes hæc ſententia eſt valde probabilis, quam tenet Ioannes Maior in 4. d. 38. q. 5. Michael Medina lib. 5. de continentia cap. 22. & 23. & alii quidam recentiores. Nauarr. c. 12. nu. 32. conatur has ſententias conciliare; dicitque ſententiam Maioris eſſe veram, quando vtrumq; fit principaliter in honorem Dei, vel vtrumque principaliter in commodum proximi. ſententiam autem D. Thomæ eſſe veram, quando votum fit principaliter in honorẽ Dei iuramentum in commodum proximi, vbi ſatis indicat Nauarrus iuramentum per ſe & cæteris paribus maius vinculum inducere: quod ſi verum eſt, ſequitur etiam in hoc vltimo caſu (quando votum fit potiſſimum in honorẽ Dei & iuramentum in commodum proximi) magis obligare; nam in iuramento eſt duplex obligatio, ſcilicet religionis erga Deum, quæ per ſe eſt firmior; & iuſtitiæ erga proximum. in voto ſolum eſt vna obligatio, ſcilicet religionis erga Deum. *Conciliatio Nauarri.*

54 Ad rationem alterius ſententiæ: Periurium non ſolum eſt contra ſimplicem reuerentiam Deo debitam, ſed etiam contra perfectionem diuinam: nam periurus, quantum in ſe eſt, facit Deum teſtem falſi. In violatione voti, eſſe contra reuerentiam & contra fidelitatem, non ſunt duæ malitiæ diſparatæ, ſed altera pendet ex altera; ideo enim eſt contra reuerentiam, quia eſt contra fidelitatem debitam ex promiſſione ſupremo Domino: violare enim fidem domino ſuo; irreuerentia eſt in illum, & quamuis eſſent diſtinctæ, non tamen òmnino æquarent malitiam periurij. *Ad rationem contrariæ ſententiæ.*

Ratio tamen D. Thomæ bene probat opus, quod ex voto fit, eſſe Deo gratius, & magis meritorium quàm quod ex iuramento; quia illud immediatè offertur Deo, & ex affectu illũ honorandi: itaque induit ſpeciem actus religionis. hoc verò ordinarie non procedit ex tali affectu, ſed ex affectu iuſtitiæ erga proximum, vel timore iniuſtitiæ, aut periurij; neque exhibetur Deo ſed proximo.

DVBITATIO XII.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti.

55 DVpliciter tolli poteſt obligatio à iuramento, Primò, Impediendo ne illam ab initio inducat. Secundò, Tollendo iam inductam. Impediri poteſt obligatio iuramenti per legem, ſi lex ſtatuat vt iuramentum contractui vel promiſſioni alicui adiectum, ſit irritum, & nullam inducat obligationem. Sic Concilium Tri. ſeſſ. 25. c. 16. de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, ſi fiat ante bimeſtre, quod præcedit profeſſionem: de quo ſuprà c. 41. nu. 39. 40. Sic in regno Luſitaniæ irriti redduntur per legem omnes cõtractus, obligationes, conuentiones, promiſſiones, remiſſiones, & diſtractus iuramento confirmati, ſi alioquin ad forum ſeculare eorum cognitio pertinebat; niſi cum Regis facultate iuramentum appoſitum fuerit. Simili fere modo in regno Caſtellæ; exceptis quibuſdam contractibus, vt refert Molina diſput. 149. Quod ideo factũ eſt, ne lites ſuper huiuſmodi contractibus traherẽtur ad forum eccleſiaſticum. iuramentũ enim facit vt cauſa, quæ alias mere eſt ciuilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap. fin. de foro comp. in 6. *Impeditur obligatio iuramenti per legem.*

Sed difficultas eſt quomodo poteſtas humana hoc poſſit, cùm obligatio naturaliter & neceſſariò reſultet ex iuramento; Iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus teſtem falſi, vt ſupra oſtenſum eſt num. 38. Omiſſis variis ſententiis. 56 *Quo modo fiat vt obligatio impediatur.*

Reſpondeo, Dupliciter intelligi poſſe id fieri. Primò, Eum in cuius fauorem fit, reddendo inhabilem ad acceptandum. cùm enim iuramẽtum promiſſorium non obliget, niſi promiſſio acceptetur ab eo in cuius fauorem factum eſt; ſi hic ſit inhabilis ad acceptãdum, nulla poteſt naſci obligatio. Quòd autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci poſſit, non videtur dubitandum; quia lex ciuilis poteſt reddere inhabilem ad officia, ad contractus, ad alienationes, ad acquiſitionem bonorum, & ſimilia: cur non etiam ad valide acceptandum alterius promiſſionem? *1. Reddendo inhabilem ad acceptandũ.*

Secundò, Intelligi poteſt id fieri condonando, ſeu remittendo obligationem, hoc ipſo, quo iurans tentat illam inducere: cùm enim iuramentum promiſſorium non obliget, ſi ille, cui fit, ſtatim remittat, (nam ſub hac tacita conditione, *Si velis, ſi non remiſeris*, fieri cenſetur) etiam non obligabit, ſi Superior illius ex iuſta cauſa remittat. hæc enim remiſſio non eſt minus efficax quàm remiſſio inferioris, cuius intereſt; & eam virtute continet: vnde non minùs reſiſtit obligationi, quam illa. quare etiam lex irritans, eidem obligationi reſiſtet; cùm talem remiſſionem continere cenſeatur. *2. Condonando obligationem.*

Alio modo impediri poteſt obligatio, quando prohibetur executio, ita vt ſine peccato fieri non poſſit: quomodo putant multi impediri obligationem pœnæ conuentionalis ſponſalibus appoſitæ & iuramento cõfirmatæ, de quo ſuprà capitul. 17. dubitat. 7. *3. Prohibendo executionem.*

Obligatio iam inducta tolli poteſt quinque modis. 57 *Quomodo tollatur iã inducta.*

Primò, Mutatione materiæ; vt ſi res iurata fiat impoſſibilis iuranti, aut illicita, Superiore vetante. *1. Mutatione materiæ.*

Secundò, Condonatione; vt ſi is, in cuius fauorem factum eſt, remittat obligationem; quiuis enim poteſt condonare promiſſionem factam in ſuum fauorem, etiamſi facta ſit in modum voti; vt ſi voueas Deo, & iures te ducturũ Catharinam pauperem, vel daturum illi dotẽ vt meliùs nubat. Contrarium tenet Sotus lib. 8. de Iuſtitia q. 1. art. 9. & quidam alij. *2. Condonatione.*

Sed Probatur; quia qui facit tale votum vel iuramentum, non intendit ſe obligare niſi ſub tacita conditione, Si ille, de cuius commõ agit velit acceptare. nõ enim intendit inuitũ ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo ſi ille nolit, vel cõdonet, non obligatur,

ligatur; ceſſat enim conditio ſub qua obligatio inducta eſt.

3. Commutatione. Tertiò, Commutatione; vt ſi ille, cui factum eſt, concedat aliud opus loco illius, quod iuramento promiſſum eſt, præſtari. Vbi Notãdum eſt, quando talis commutatio facta eſt, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in qđ facta eſt, quia illud iuramento non promiſit: ſed ex pacto, quo illud loco alterius acceptauit. *Diſcrimẽ inter commutationem voti & iuramenti.* Pari modo ſi iuraſti ſoluere ad certum diẽ, & creditor terminũ proroget ad menſem, non teneris poſt illum diem ante finem menſis ex vi iuramenti, ſed ſolum ex pacto. Secus tamen eſt in commutatione voti, quia dum acceptas commutationem, tacitè Deo promittis id in quod fit commutatio; quę promiſſio cum Deo fiat, habet vim voti. Ratio eſt, quia Prælatus commutãs non condonat nomine Dei priorẽ obligationem, niſi ea lege vt loco illius aliam ſuſcipias, non erga ſeipſum, ſed erga Deum; quia non ſuo, ſed Dei nomine agit: atqui hęc obligatio erga Deum eſt voti: ergo &c. Confirmatur, quia ſi creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipſo, quo debitor acceptat, cenſetur illud promittere & ſe obligare.

58 *A quo fieri poſsit commutatio iuramenti.* Vt autem intelligatur à quo hæc commutatio fieri poſſit, Notandum eſt, omne iuramentum promiſſorium fieri vel in honorem Dei, & ſic continet votum; vel in fauorem hominis; & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. Si fiat in honorem Dei, (vt ſi iures te auditurum ſacrum, daturũ alicui pauperi eleemoſinam, ſeruaturum continentiam) commutari poteſt ab eo, qui ſimile votum poteſtate ordinaria commutare poteſt, vt communiter docent DD.

Conſectaria 3. Vnde ſequitur Primò, Epiſcopum & alios Prælatos habẽtes iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem in ſuos ſubitos, poſſe omnia talia iuramenta, præter ea, quæ implicant votum Pontifici reſeruatum, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extingui profeſſione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis poſſe talia à ſe facta in melius commutare. quod colligitur aperte ex capitu. Peruenit. 2. de iureiur. Nec refert etiamſi tale iuramentum cedat in commodum tertii; quia ſi promiſſionis verba ad illum directa non ſint, nullum ille ius acquirit, ſicut ſupra capit. 49. nu. 90. de voto dictum eſt. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè ſit acceptatum, non poteſt commutari ab alio, ipſo inuito; niſi interceſſerit iniuria, vel in pœnam iuſtam, vel bonum commune aliud poſtulet, vt ſtatim dicemus.

59 *An Regulares poſſint. Multorũ ſententia poſſunt.* Petes, Vtrum Regulares, qui ex priuilegio & poteſtate delegata commutant vota, poſſint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi ſentiunt poſſe. Primò, Quia iuramẽti vinculum per ſe minus eſt, quàm voti ſecundum D. Thomam & plurimos DD. at cui conceſſum quod maius eſt, cenſetur etiam cõceſſum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promiſſorii per ſe euaneſcit, ſublata promiſſione per condonationem vel commutationem, ergo qui poteſt vinculum promiſſionis ſeu voti tollere, poteſt etiam tollere vinculum iuramenti. Cõfirmatur, quia acceſſorium ſequitur naturam principalis; regula 42. de regu. Iuris in 6. ſed iuramentum eſt acceſſorium voto: ergo ſublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiuſmodi iuramenta etiã ſunt vota: ergo qui poteſt in omnibus votis, poteſt etiam in illis iuramentis. Hanc ſententiam tenet Petrus Arragonius art. 12. Didacus Lopez tract. de voto q. 5. nu. 42. Viualdus c. 14. qu. 8. & alii multi recentiores. Idem ſentire videntur, qui dicunt idem iudicandum de abſolutione a voto, & a iuramento, vt Syluester. Iura. 5. q. 3. Sotus li. 8. q. 1. ar. 9. Fumus v. Iura. n. 19. & alii.

Dices, Hæc facultas commutandi & diſpenſandi eſt priuilegium: priuilegia autem ſunt ſtricte interpretanda, c. Cum in illis, ca. Cui de non ſacerdotali, de præbendis, in 6. quia iuri communi derogant: vnde etiã dicuntur odia iuris: odia autem ſunt reſtringenda, vt habetur regula 15. de regulis iuris, in 6. 60 *Obiectio. Priuilegia.*

Reſp. Reſponderi poteſt talem facultatem conceſſam in fauorem aliquorum particularium cenſeri priuilegium, & odium Iuris; ac proinde ſtricte eſſe interpretandam: ſecus vero quãdo conceſſa in fauorem publicum; etiamſi alicui particulari conceſſa ſit; tunc enim cenſeri non priuilegium, & odium Iuris, ſed fauorẽ & beneficium Principis. vnde latè eſſe interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulã dictam *Odia reſtringi, fauores conuenit ampliari.* Ita Panormitanus in cap. fina. de ſimonia, & Gloſſa ibid. & alii paſſim. quod multò magis locum habet, quando conceſſa eſt non particulari alicui, ſed integro Ordini: tunc enim non ſolũ non cenſetur odium iuris; ſed etiam æquatur iuri communi, inſerto corpori Iuris, adeo vt per Bullas & alias reſeruationes ei non derogetur, niſi habeant expreſſam clauſulam derogatoriam: quod etiam ſignum eſt eſſe merũ fauorem & beneficium, ac proinde latiſſime interpretandum; beneficium inquam, nõ tam Ordinis, quam populi chriſtiani. Nec obſtat ſi dicatur vinculum iuramenti eſſe fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promiſſionis: ſi tamen hoc per condonationem ſoluatur, ſtatim per ſe euaneſcit vinculum iuramenti. Hinc videmus iiſdem cauſis ſolui ſponſalia iurata, quibus ſoluuntur ſimplicia; quia eandem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauarrus. cap. 27. nume. 275. Enchiridij, Ioannes Azorius lib. 11. cap. 10. quæſt. v. & quidam alii recentiores, quorũ ſententia eſt magis conformis ſtylo curiæ Romanæ. ſolet enim tanquam ſpeciale priuilegiũ concedi poteſtas commutandi iuramenta; vnde & mihi probatur.

Quartò, Tolli poteſt irritatione, vt quando materia iuramenti promiſſorii ſubeſt alterius poteſtati, ſicut dictum eſt de voto. 61 *4. Irritatione.* Hoc mõ interdum irrita redduntur a Conciliis & Summis Pontificibus iuramẽta, quæ fiunt in Capitulis a Canonicis de ſeruandis ſtatutis & conſuetudinibus, de acceptando vel non acceptãdo beneficio, & ſimilia. & quæ fiunt in Vniuerſitatibus a Baccalaureis de non ſuſcipiẽdis alibi gradibus & alia id genus; ut notat Caietan. art. 9. cenſetur enim in huiuſmodi ſemper excepta poteſtas Superioris, quam inferiores per ſuum iuramentum reſtringere non poſſunt.

Hinc patet, omnes eos poſſe irritare iuramenta, qui vota eiuſdem materiæ irrita reddere poterant.

Hic tamen excipienda iuramenta minorũ; etſi

Iuramēta minorum non irritātur. etſi enim curatores poſſint irrita reddere vota realia ipſorum, quatenus eorum adminiſtratio ni officiunt, vt ſuprà cap. 40. numer. 81. dictum eſt: non tamen iuramenta, vt colligitur L. 1. & 2. C. Si aduerſus venditionem; vbi etiam non conceditur illis reſtitutio in integrum, etiamſi ex contractu læſi ſint, ſi iuramento illum confirmarunt: quia iuramentum ſupplet defectū ætatis, eoſque diſpoſitione legis efficit maiores, vt ibidem Doctores notant. Nec refert quòd prædictæ leges loquantur ſolum de contractibus; quia eadem eſt ratio in votis, vt patet ex dicta L. 1. non enim minus perfidia, & periurium in votis locum habere poteſt, quam in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari poſſunt à tutoribus ſicut & vota: quia nihil iura in contrarium ſtatuerunt, & alias non ſunt ſui iuris, ſed ſubſunt in omnibus regimini tutorū; & habetur expreſſe 22. q. 5. cap. Pueri.

De iuramentis filii familias dicendum ſicut de votis eiuſdem. Vnde ſicut pater poteſt in irritum reuocare vota filii de bonis aduentitiis, non ſolum ante vigeſimumquintum annum facta, ſed etiam in vlteriore ætate; eò quòd illa iuri ipſius officiunt; ita etiam iuramenta de iiſdem: non enim per ætatem eximitur à patria poteſtate, vt communiter tradunt DD. in L. vltim. §. Pupillus, ff. de verb. obligat. nec ratione illius acquirit vſumfructum aut adminiſtrationem ſuorum aduentitiorum. Vide Sancium li. 6. de matr. diſput. 39. num. 10.

62 *5. Diſpenſatione.* Quintò, Diſpenſatione, ſeu abſolutione, hæc fit authoritate Superioris. Et quidem ſi iuramentum habeat ſpeciem voti, abſoluere ab eo poteſt, qui poteſt à voto eiuſdem materiæ abſoluere ordinaria poteſtate. Si autem ſolùm delegatam poteſtatem à voto abſoluendi habeat, multorum quidem, iudicium eſt etiā poſſe à iuramento eiuſdem materiæ. Contrarium tamen conformius ſtylo curiæ, iuxta ea, quæ diximus de commutatione num. 61. Si verò non habet ſpeciem voti, ſed factum eſt in fauorem tertij & acceptatum, Superior abſoluere non poteſt. niſi legitima cauſa ſubſit: quia non poteſt. Ius alterius tollere ſine iuſta cauſa. *Cauſæ diſpēſandi in iuramēto præſtito in fauorem tertij.* Cauſæ iuſtæ ſunt; Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniuſtitia interceſſit; ut cùm vſurarius exigit iuramentum de ſoluēdis vſuris. Item quando quis in cōtractu grauiter læſus eſt, & coactus eſt illum iuramento confirmare, vel non aduertens illam læſionem, ſpōte confirmauit. Tertiò, In iuſtam pœnā. Quartò, Si bonum commune poſtulet; vt ſi filiusfamilias cum iuramento renuntiet Macedoniano; de quo ſupra cap. 20, nu. 9. ſi cum iuramento promittas non accuſare, &c.

63 *Quomodo poſſit vinculum iuramēti laxari.* Sed difficultas eſt qua ratione poſſit Superior in his euentis iuramenti vinculum relaxare. non enim ſicut Prælatus nomine Dei condonare poteſt promiſſionem Deo factam, ita etiam condonare poteſt obligationem, qua teneris Deum non facere teſtem falſi, cùm nec ipſe Deus hāc obligationem tollere poſſit: hoc enim eſſet dare licentiam periurij, ac irreuerētiæ & iniuriæ in Deum.

Subtractione conditionis ſoluitur. Reſpondeo breuiter, Iuramenti vinculum non poſſe vllo modo tolli, niſi appoſitione vel ſubtractione alicuius conditionis, quæ tacitè cenſebatur incluſa promiſſioni; qui enim aliquid promittit alteri, tacitè ſubintelligit has conditiones, *Si velis*, *Niſi remittas*, *Niſi Superior, cui materia ſubeſt, contradicat*, *Niſi ipſe ſua authoritate condonet*, & ſimiles. Hinc dici ſolet, in iuramento cenſeri exceptam authoritatem Superioris. Itaque quando metu vel fraude extortum eſt, ille Superior abſoluere poteſt, qui ſua authoritate poteſt remittere ſolutionem. Sicut enim ſi is, qui extorſit, remittat euaneſcit obligatio iuramenti; ita etiam ſi eius Superior, qui poteſt eum cogere ad remittendū, cōdonet; hæc enim cōdonatio Superioris ſupplet vicem condonationis inferioris. *Superior illius, qui extorſit iuramentū.*

Hac ratione à talibus iuramentis abſoluere poteſt Summus Pontifex, & etiam Epiſcopus vel authoritatem quaſi Epiſcopalem habens; maximè ſi ille, qui ſic exegit, eſt illi ſubiectus; quia ſubditos ſuos cogere poteſt vt ab iniuria abſtineant, eamque relaxent. continere autem alterum tali iuramēto obſtrictum aſſidua iniuria eſt, aſſiduumque tormentum. quòd ſi cogere illum poteſt vt relaxet, etiam ipſemet ſua authoritate relaxare poteſt. ſicut quādo inferior lege iuſtitiæ tenetur ad ſolutionem vel reſtitutionem, poteſt Superior ex bonis illius reſtituere, ſi illum ob abſentiam vel potentiam cogere ad hoc nequit.

Si autem qui extorſit nō eſt ſubditus, eſt maior difficultas; nam mea condonatio nō poteſt ſupplere condonationem alterius, qui mihi nō ſubeſt, cùm ego nullum ius in illum habeam. *Superior eius à quo extortum.*

Nihilominus dicendum videtur te poſſe relaxare, ſi is, qui iniuriam paſſus eſt, ſit tuus ſubditus. tunc enim ratione iniuriæ ſubdito tuo illatæ, ius in alterum habes, quo illum ad iniuriam tollēdam compellere potes, præſertim ſi Superior ipſius id facere nolit. quo caſu etiam ex bonis illius ſubdito tuo reſtitutionem facere poſſes, ſi damnum ſecutum eſſet. Imò credo non eſſe opus vt Superior illius, qui extorſit iuramentum, interpelletur, vt ſubditum compellat ad iuramentum relaxandum; quia cum tu ratione iniuriæ ſubdito tuo illatæ, ſatis iuris habeas ad illum compellēdum; ſi non potes cōpellere ob abſentiam vel potentiam, potes ipſemet condonare.

Hinc Doctores in cap. Debitores, de iureiurando, generatim docēt, iuſiurādum, quo quis vſurario promiſit ſoluere vſuras, ab Epiſcopo relaxari poſſe. Poſſunt etiam huiuſmodi iuramenta relaxare illi, quibus per priuilegium ſedis Apoſtolicæ conceſſum eſt relaxare iuramēta, quorum abſolutio non eſt in præiudiciū tertij. quando enim per iniuriam extortū eſt, nullum ius propriè acquiritur extorquenti, aut alteri in cuius fauorem extortum; ac proinde abſolutio non cenſetur eſſe in eius præiudiciū, id eſt, in damnum iniquum. Ita Petrus Ledeſma, de matrimonio qu. 47. art. 3. dubit. 3. *Priuilegiati.*

In pœnam relaxari poteſt, quando is, cui præſtitū eſt, id meretur, ſiue quia iniquè exegit ſiue quia cōmiſit aliquid, ob quod meretur bonis ſpoliari, ſiue quia cōtumax in Eccleſiā. Hoc modo Iudex, etiam ſecularis, ad puniēdum vſurarium, qui abſque Principis permiſſu vſuras feciſſet, poſſet relaxare iuramentū ipſi præſtitū à mutuatarijs de vſuris ſoluendis. Idem dicendū de iuramētis vi vel fraude extortis; vt patet ex L. 2. C. Si aduerſus vēdit. vbi ſic dicitur, *Per vim autem vel per metū iuſtū extorta (ſacramēta)* 64 *In pœnā.*

etiam a

Iruamentū per vim & metū, Iure irritum. *etiam a maioribus (maxime ne querimoniam male ficiorum commiſſorum faciant) nullius eſſe momenti iubemus;* vbi generatim videntur omnia huiuſmodi iuramenta irrita reddi; ac proinde nō egere relaxatione Iudicis. Verius tamen puto non eſſe irrita, neque legem illam ab Eccleſia eo ſenſu receptam; nam ca. Si verò, de iureiur. dicitur requiri abſolutionem a talibus. Sed dicuntur nullius momenti; quia talia iuramenta laicis præſtita, in irritum reuocari poſſunt, etiam per Iudicem ſecularem, præcedente tamen cauſæ cognitione; quia extorquens meretur ſic puniri.

Iuramentum de nō accuſādo. Excipiendum tamen videtur iuramentum de non accuſando, ſeu de non facienda querimonia cōmiſſi maleficij, quod videtur ſtatim irritum reddi; hoc enim bonum publicum iuſtitiæ videbatur poſtulare: alioquin non poſſet hęc querimonia ſine periurio fieri; niſi quis forte ante recurrat ad Epiſcopum: quod tamē ibi non intendebat Imperator.

In pœnam quoque relaxatur iuramentū ſubditorum, quo obſtricti ſunt Principi, vel alteri Superiori, quando ille priuatur per Summum Pontificem vel alium Superiorem officio, vel dignitate, ratione cuius ei præſtitum erat iuramentum. vel quando ſuſpenditur ab officii executione. Sic *abſoluti ſunt a debito fidelitatis dominij, & obſequij, qui manifeſte lapſis in hæreſim, aliquo pacto quacunque tandem firmitate vallato, tenebantur aſtricti*; vt habetur cap. Abſolutos, de hæreticis: vt ſubditi, ſerui & vaſalli. Idem dicendum de iis, qui publice excommunicatis hoc modo obſtricti erant, cap. Nos Sanctorum 15. q. 6 ex Grego. VII.

65 *Ratione boni communis.* Denique interdum ratione boni communis relaxari poteſt; vt quando quis cum iuramento promiſit alicui ſponte vel coacte non accuſare, non denuntiare, non contra teſtari, & ſimilia. niſi enim talia relaxari poſſent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocētia defendi, iniquitas opprimi non poſſet; quæ omnia ſunt cōtra bonum publicum. Itaque huiuſmodi relaxare poteſt Summus Pontifex, Epiſcopus, & authoritatem quaſi Epiſcopalem habens; & etiam Princeps ſecularis; quia ratio officii ipſius poſtulat vt poſſit tollere obligationes, quæ ipſius rectam adminiſtrationē impedirent. Hæc tamen iuramenta per ſe non ceſſant, niſi quando eſt neceſſitas hæc officia præſtandi; ita vt ſub peccato ad ea tenearis; excepto eo, qđ de non accuſando, quando per vim vel metum iuſtum extortum, ut dictum eſt.

66 *Ad quod forum pertinent.* Ex dictis patet, etiamſi iuramenti cognitio, quando agitur vtrum obliget in cōſcientia, an non obliget; utrum poſſit relaxari, an non poſſit, ad forum eccleſiaſticum tantum pertineat, vt patet cap. fi. de foro competenti, in 6. tamen quando manifeſte conſtat de iniuria, vel iniuſtitia exactoris, vel quando cōſtat tale iuramētum bono publico noxium eſſe, poſſe etiam Principem ſecularem, & aliquādo Iudicem inferiorem, non ſolum præcipere vt ille remittat ſed etiam ſua authoritate remittere & relaxare: q.a hæc poteſtas nō eſt per ſe ſpiritualis, ſed generatim fundata eſt in poteſtate gubernandi. ſine enim hac poteſtate, gubernatio ciuilis prorſus imperfecta eſſet ac manca & plurimis incōmodis occurrere nequiret. Accedit, quòd poteſtas ciuilis ab initio poſſit obligationem iuramenti impedire ne naſcatur: ergo & natā poteſt ex iuſta cauſa tollere: hæc enim eiuſdem ſunt rationis & poteſtatis; præſertim cum contractus ipſi, qui iuramento confirmantur, poteſtati ciuili ſubſint.

DVBITATIO XIII.

Quid ſit adiuratio, & in qua competat.
D. Thomas q. 90.

Reſpondeo & Dico Primo, *Adiuratio* eſt rei ſacræ conteſtatio ad permouendum alterum. ſicut enim *iuramentum* eſt conteſtatio rei ſacræ, per quam homo alteri ſeipſum obligat, & ordinat ad aliquid; ita *adiuratio* eſt, quando rem ſacram conteſtamur & veluti in rem præſentem adducimus, vt eius reuerentia permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipſum eiuſque numen, quantum in nobis eſt adducimus, vt eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id, quod petimus, idque eo modo, vt ſi nolit, videatur Deum quaſi paruipendiſſe. ſic enim illum adducimus, vt ipſemet nobiſcum quaſi petere videatur. non tamen idcirco alter obligatur, niſi ſit inferior, cui poſſimus imperare. gratiſſimū tamen Deo eſt, ſi reuerentia vel amore ipſius, adiuranti obſequatur. 67 *Adiuratio.*

Dico Secundò, Adiuratio duobus modis ſieri poteſt, præcipiendo, & deprecando, vt docet D. Thomas art. 1. 68 *Fit duob. modis.*

Exemplum prioris eſt 2. ad Timoth. 4. vbi Paulus adiurat Timotheum, *Teſtificor coram Deo & Chriſto* IESV, *per aduentum ipſius & regnum eius, prædica verbum*, &c. & 1. ad Theſſalonic. vlt. *Adiuro vos per Dominum, vt legatur epiſtola hæc*. Matth. 26. Princeps ſacerdotum adiurat Chriſtum *per Deum viuum*. Geneſ. 24. Abraham adiurat ſeruum *per Dominum cæli et terræ*. Denique ſic adiurantur dęmones in exorciſmis Eccleſiæ.

Exemplum poſterioris eſt in precationibus Eccleſiæ, quando per Chriſtum petit exaudiri. Item in litaniis, Per *myſterium ſanctæ Incarnationis tuæ*, Per *aduentum tuum*, &c. Quamuis ſi proprie loqui velimus, hoc potius ſit obſecratio, quam adiuratio. generatim tamen adiuratio dici poteſt, quando aliquid diuinum interponitur, vt eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

Dico Tertio, Sola natura rōnalis eſt idonea quæ per ſe adiuretur; quia hæc ſola poteſt percipere diuina, eorumq; reuerētia & amore impelli ad agendū. ſic Deum adiuramus obſecrando per bonitatem, miſericordiā, & omnes miſerationes ipſius, per Chriſti paſſionem & merita, per merita B. Virginis, & Sanctorū omniū. quæ omnia allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, vt horum intuitu, affectu, & amore permoueatur ad præſtādum quod cupimus. Simili modo poſſumus adiurare Sanctos. 69 *Sola rationalis natura adiuratur.*

Vbi aduertendum eſt, dum Sanctos & eorū merita interponimus, tacitè etiam ipſum numen diuinum, quod illis eſt cauſa ſanctitatis, & meritorum ſubintelligi; alioquin ſi ſolū bonitas, quæ eſt in meritis & ſanctitate illorum ſpectetur, non tam eſt actus religionis, quam obſeruantiæ in hac allegatione.

Dæmones

70 *Dæmones adiurãtur imperio.* Dæmones quoque adiurari poſſunt; non obſecrando, ſed imperando & terrorem hac Dei & rerum diuinarum cõteſtatione incuriendo. adiuratio enim non tantum fit vt quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum, cõmoueatur; ſed etiam vt timore concutiatur, & ſic abſcedat vel nocere deſinat. Sic etiam Eccleſia per exorciſmos, qui ſunt adiurationes quædam ſolemnes ab Eccleſia inſtitutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab alijs creaturis: eſtque in Eccleſia Ordo exorciſtarum, ad hoc munus inſtitutus. Immo hæc poteſtas eſt propria Eccleſiæ, & veræ religionis nota: nulla enim alia religio poteſt dæmones eiicere. Vide Iuſtinum apologia 1. pro Chriſtianis, & dialogo cum Tryphone, Tertul. in apologet. c. 37. Auguſt. lib. 10. de ciuit. c. 22. Fuit quidem apud Iudæos ante Chriſti aduentum, cum apud ipſos erat vera religio: ſed poſtea vnà cum religione deſiit apud ipſos, & tranſlata eſt ad Eccleſiam Chriſti, vt colligitur Act. 19.

71 *Commercium cum dæmone, cur illicitum.* *Dixi, non obſecrando*: quia obſecrare aliquem eſt ſe illi ſubiicere tãquam maiori, & illius beneuolentiam & ſocietatem captare: vnde etiã eſt ſignum beneuolentiæ erga illum; nullo autẽ modo poſſumus nos dæmoni ſubiicere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. Primò, Quia eſt hoſtis Dei, omniumque Deo adhærentium; nihilque aliud niſi honorem Dei & ſalutem animarum impedire ſtudet, itaque in iniuriam Dei cedit, ſi honor, aut aliqua beneuolentia ei deferatur: ſicut iniurius eſt in Principem, qui hoſti proſcripto beneuolentiam politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vnquam ſponte facit, niſi vt decipiat & noceat ſaluti; itaque omne ipſius beneficium eſt maleficiũ. Hinc Apoſtolus 1. ad Cor. 10. *Nolo vos fieri ſocios dæmoniorum*. & 2. ad Cor. 2. *vt non circumueniamur à ſatana: non enim ignoramus cogitationes eius*. & B. Petrus epiſt. 1. cap. 5. *Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Quæ poſſint peti a dæmone in obſeſſis. Vnde ſequitur, non eſſe licitum à dæmone in obſeſſis poſito petere, niſi ea, quæ pertinent ad eius expulſionem; vt quod ſit eius nomen, quam ſint multi, quare ingreſſus; (hęc enim petiit Dominus Marci 5.) vel ad aliorum vtilitatem, vt docet D. Antoninus 2. p. tit. 12. cap. 1. §. 5. qualia ab hoſte abſque vllo ſigno beneuolentiæ peti poſſunt. Si tamen aliqua ſolum ex curioſitate petantur, non videtur peccatum mortale; ut docet Nauarrus c. 11. nu. 28. ex Caietano; quia quando ipſe non aduocatur, ſed ſe ſpõte offert in corpore aſſumpto, vel obſeſſo, non cenſetur talis collocutio ſignum ſocietatis & beneuolentiæ, præſertim notabilis.

72 *Res inanimæ, quomodo adiurentur.* Res inanimæ per ſe & directe adiurari non poſſunt, quia non intelligunt; ſed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præſidet, eaſque mouere poteſt, vt ait D. Thomas artic. 3. Sic exorcizatur aqua, ſal, domus; partim enim inuocatur virtus diuina, vt in vſo harum rerum aſſiſtat, & diaboli vim coerceat, partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo ut abſcedat, & in his non noceat. Item locuſtæ, mures, grãdines, tempeſtates, & ſimiles rerum humanarum noxæ, vt Deus damna eorũ auertat, & diabolus per illa nõ noceat. Vide Sotum lib. 8. de Iuſtitia q. 3. art. 3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixii, qui infantem triginta dierum adiurauit vt diceret ſi ipſe eſſet pater eius, vt quidam ſparſerant: cui infans reſpondit, *non pater meus es tu*, vt refert Gregorius Turon. l. 2. hiſtor. Franc. ca. 1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur vt infanti vocem daret.

DVBITATIO XIV.

Quid periurium, & quæ eius pœnæ.

NOmen *periurÿ* dupliciter accipitur. Primo Proprie, pro iuramento, cui deeſt veritas, ſiue præſens, vt ſi falſum ſciens confirmes, ſiue futura, vt ſi fidem datam & iuramento confirmatam ſine iuſta cauſa non ſerues. Secũdò, Generatim, pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deeſt, ſiue *iuſtitia*, ſiue *iudicium*, ſiue *veritas*. Si enim *iuſtitia* deſit, etiam quodammodo deeſt veritas; quia quod promittitur, ſeruari non poteſt. Si verò iudicium, tunc etſi forte ex parte rei non deſit veritas, tamen periculum eſt ne deſit, vt cum quis iurat re non ſatis perpenſa. Quando tamen iura loquuntur de periurio, intelligunt primo modo. 73 *Periuriũ dupliciter accipitur.*

Inter periuria primum locum tenet cui deeſt veritas præſens, nempe quo quis ſciens, & volens falſum confirmat. Deinde cum quis fidem iuramento promiſſam violat. Tertio, Quãdo iurat contra iuſtitiam. Quartò, Quando abſque iudicio. *Periurÿ 4. modi.*

Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes ſunt valde graues, vt docet Couarruuias in c. Quamuis pactum, p. 1. §. 7. nu. 2. Apud Schytas, & Aegitos plectebantur pœna capitis. Apud Indos manuum pedumque extremorum acciſione. In multis locis puniuntur præciſione manus. Iure Ciuili ſunt infames, ſi periurium erat in nocumentum alterius, non autem ſi nemini noceat, vt docet Gloſſa in L. Si quis maior, C. de tranſactionibus. Iure Canonico etiam ſunt infames, cap. Infames, & cap. Quicunque, 6. q. 1. quod intellige ſi res eſt notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, niſi irrogata ſit per ſentẽtiam Iudicis; vt ſi quis de periurio ſit condemnatus tunc enim irregularis eſt & eget diſpenſatione, etiam poſt vitæ mutationem, alia infamia tollitur bona vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couaruuias & alii docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pęnitentia, nam d. cap. Quicunque, dicitur, *quicunque ſciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & ſeptem annos pœniteat ſequentes, & nunquam ſit ſine pęnitentia, & nunquã in teſtimoniũ recipiatur, communionem tamen poſt hoc recipiat.* 74 *Pœna periurÿ.*

Petes, Vtrum periurium ſit grauius homicidio? Quidam putant eſſe grauius. Ita Syluester v. Periurium, q. 2. D. Thomas quodl. 5. art. 18. & Sotus l. 8. de Iuſtitia, q. 2. ar. 3. Primo, Quia hoc eſt contra Deum & virtutem religionis, illud contra proximum & iuſtitiam particularẽ. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad ſe purgandum, & ille mauult fateri homicidium, quam incidere in periurium Sed hæ rationes non conuincunt, vt oſtendit Gabriel in 3. d. 39. q. 2. art. 3. dubit. 4. 75 *An periurium grauius homicidio.*

Itaque Contraria ſententia eſt Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richardum. Idẽ tenet

net Maior ibidem q. 5. & Angelus. Ratio illorũ eſt, quia homicidium eſt directe contra charitatem: periurium cõtra religionem. ſed neque hæc ratio conuincit. quia vt bene Syluester ait homicidium eſt directe contra iuſtitiam particularem. Deinde non eſt directe contra charitatem Dei, ſed proximi; quæ non eſt præferenda virtuti religionis.

Vtraque ſententia probabilis. Vtraque ſententia eſt probabilis. Puto tamẽ homicidium omnibus ſpectatis eſſe grauius, & deteſtabilius; tum ob grauiſſimum & irreparabile damnum, quod proximo directe infertur; tum quia difficilius multo committitur: periurium autem facile committitur, & ſolum indirecte honor Dei læditur; non enim id intenditur. Accedit, quod violatio voci non cenſeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etſi honor Dei in eo lædatur. Eſt tamẽ periurium crimen valde graue, dignum depoſitione; vt habetur cap. Cum non ab homine, de Iudiciis.

CAPVT XLIII.

De Superſtitione, eiuſque ſpeciebus.

Complectitur dubitationes 10.

EXplicatis functionibus religionis, dicẽdum eſt de vitiis oppoſitis. Hæc duplicia ſunt; quædam per exceſſum cultus quæ nomine *ſuperſtitionis* comprehenduntur: quædam per defectum vel contemptũ quæ nomine *irreligioſitatis*: qualia ſunt periurium, tentatio Dei, ſacrilegium, & ſimonia. per iurio enim & tentatione ipſi Deo in ſe iniuria irrogatur: ſacrilegio verò & ſimonia in rebus ſacris. De periurio & ſimonia dictum eſt ſupra de tentatione & ſacrilegio dicemus infra c. 45. hoc verò capite, de ſuperſtitione.

DVBITATIO I.

Quid ſit ſuperſtitio & quænam eius ſpecies.
D. Thomas q. 92. & 93.

1 *Superſtitio unde dicta.* SVperſtitio dicta eſt vel ex eo quod homines nimii erant in precando & immolando vt liberos relinquerent ſibi ſuperſtites, vt vult Cicero l. 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus diis colerent ſuperſtitem memoriam ſuorum maiorum, vt placet Lactãtio lib. 4. diuinarum Inſtitut. ca. 28. vel certè quòd homines nimium timerent iram deorũ supernè impendentem & quaſi ſuperſtantem, vt vult Seruius in 8. Aeneidos; quæ originatio videtur maximè accommoda. Porro Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit ſuperſtitionem eſſe exceſſum in vera religione, cum in hac excedi non poſſit: Deum enim non poſſe nimium coli. vnde ipſe vult ſuperſtitionem tantum eſſe cultum falſorum deorum, & eos ſolos ſuperſtitioſos, qui multos & falſos deos colũt: eos vero religioſos, qui vnum & verum.

Superſtitio poteſt eſſe in cultu veri Dei. Verùm etſi maxime in cultu falſorum deorum *Superſtitio* committatur; tamen etiã in cultu veri Dei hoc vitium locum habere poteſt; non enim Iudæi hoc tempore religioſi, ſed ſuperſtitioſi dicendi ſunt: & hæretici, qui aquam pro vino vel ſemen humanum, aut ſanguinem infantum in Euchariſtia offerebant, ſuperſtitioſi erant, etſi vero Deo hæc offerebant. Itaque ſuperſtitio vtrumque complectitur, cultũ falſorum deorum, & exceſſum in cultu veri Dei, vt recte docet D. Thomas articul. 1. & D. Auguſt. l. 2. de doct. chriſtiana capitu. 18. & 20.

Exceſſus in cultu. *Exceſſum* dico, non quòd Deus vero cultu nimium coli poſſit, vel maiore quàm dignus ſit; (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere poteſt, infinitè eius dignitate minor eſt) ſed quia aſſumuntur alia quam debent, quæ ad illum honorandum non ſunt idonea. itaq; eſt exceſſus non reſpectu dignitatis diuinæ; ſicut cum Comes vel Marchio afficitur honore regio; ſed reſpectu eorum, quibus coli debet.

Eſt igitur generatim *ſuperſtitio falſa religio*, id eſt, vitioſus cultus veri vel falſi numinis. 2 *Quid ſuperſtitio.* Si quis excedat in vero cultu nimium continuando, v. g. orando ita diu & continenter vt ſe lædat, vel neceſſarium officium prætermittat, non eſt ſuperſtitio; quia cultus iſte ſecũdum ſe bonus eſt: ſed ſolum vitiatur per circumſtantiam extrinſecam, quæ in omni opere cauenda.

Duæ eius ſpecies, ſuperſtitio cultus incongrui et ſuperſtitio ratione rei cultæ. Hinc patet, duas eſſe ipſius ſpecies, in quas immediate diuiditur, ſcilicet ſuperſtitionem cultus indebiti, ſeu incongrui, & ſuperſtitionem ratione rei cultæ. illa eſt cultus peruerſus veri numinis; hæc eſt cultus falſi. Dupliciter enim in cultu excedi poteſt; vel enim aſſumitur id, quod non congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus proprie dici poteſt ἐθελοθρησκεία, quaſi dicas *religio voluntaria*, id eſt, mera voluntate, non iuſta ratione aſſumpta. (quo nomine vtitur Apoſtolus ad Coloſſenſes 2.) quamuis hoc nomen etiam poſſit generaliter accipi, vt ſimul cultum falſorũ deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione conſtat; quomodo videtur illud Apoſtolus accipere, vt plerique interpretantur. Alter modus proprie dicitur δεισιδαιμονία quaſi dicas *dæmonum timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum fere eſt cultus dæmonum. hoc nomine Feſtus appellabat religionem Iudaicam. Act. 25. v. 19. & Paulus Act. 17. ſuperſtitionem Athenienſium.

Rurſus *ſuperſtitio cultus incongrui* diuiditur in ſuperſtitionem cultus falſi, & ſuperſtitionem cultus ſuperflui. 3 *Supeſtitio cultus incongrui. Cultus falſus.*

Cultus falſus dicitur vel rõne falſæ ſignificationis; vt ſi quis Deũ colere vellet cerimoniis Iudaicis, quæ ſignificant Chriſtum venturum: vel qũia imitatur & ſimulat verum cultũ, cum nõ ſit; vt ſi quis falſis miraculis, vel teſtimoniis doctrinam fidei confirmare vellet, vel falſas reliquias

liquias proponeret. Item ſi quis mutaret formam vel materiam ſacramentorum, præſertim Euchariſtiæ animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis ſuperſtitionem falſi cultus admittunt in ſua cœna: profitentur enim ſe imitari Chriſtum, & eius inſtitutum ſequi, cùm ſuas inuentiones, ſuaque ſomnia pertinaciter ſectentur.

4 *Quale peccatum cultu falſus.* Hæc ſuperſtitio ex genere ſuo eſt peccatum mortale, quia ex infidelitate, vel craſſa ignorantia rerum fidei proficiſcitur, & continet falſam ſignificationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarrum in Enchiridio cap. 11. nume. 27. Fumum v. Superſtitio, num. 2. Caietan. in Summa v. Superſtitio, & 2.2. quæſtio. 93. art. 2. Fieri tamen poteſt vt non ſit mortiferum, vt ſi ex ignorantia excuſabili proueniat. Sic multi Æthiopes excuſari poſſunt, qui circunciduntur; putantes ſe per hoc Chriſtum imitari; quia ſic inſtituuntur à ſuis Epiſcopis & ſacerdotibus; nec vnquam contrarium audiuerunt.

5 *ſuperfluus.* *Superſtitio cultus ſuperflui* eſt, cùm præter Eccleſiæ morem ponitur religio in quibuſdam circunſtantijs vel rebus, in quibus non eſt ponenda; vt in numero, colore, ſitu, v. g. vt tot ſint candelæ, non plures; tot orationes dicãtur, non plures; vt cera potiùs ſit alba, quàm flauar &c. Denique ad hanc ſpeciem pertinere videtur, cùm quis in horis dicendis & ſacro faciendo, relictis rubricis, & directorio Eccleſiæ, alias ceremonias pro ſua deuotione adhibet, vt docet Caietanus v. Superſtitio, Toletus lib. 4. cap. 14. Nauarrus cap. 11. num. 23. *Eſt peccatũ veniale.* Hæc tamen ordinariè non videntur eſſe pluſquam venialia, vt ijdem Doctores notant: quia ex bona intentione fiunt; nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cùm diuino cultui non repugnent, poſſet tamen eſſe tanta in cerimonijs miſſæ peruerſio, vt à mortali culpa non eſſet excuſanda.

6 *ſuperſtitio ratione rei cultæ.* *Superſtitio ratione rei cultæ* diuiditur in tres ſpecies iuxta D. Thomam, *idololatriam, diuinationem, & obſeruantiam ſuperſtitioſam.* Vel enim colitur diabolus, vt honoretur tanquam numen, & hæc eſt idololatria: vel vt aliquid occultum reuelet, & ſic eſt diuinatio: vel vt iuuet & dirigat in operando, & ſic eſt ſuperſtitio vanarum obſeruationum.

Magia. Vbi Aduerte, magiam debere referri ad ſuperſtitionem vanarum obſeruationum, ſi omnes ſuperſtitiones his tribus ſpeciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo diſtinguitur à vanis obſeruationibus, tanquam aliquid deterius. Itaque ſi hoc nomen vanarum obſeruationum ſtrictè ſumamus, erũt quatuor ſpecies ſuperſtitionum ratione rei cultæ, & magia quartum locum obtinebit.

DVBITATIO II.

Quid ſit idololatria, & quantum peccatum.

D. *Thomas q. 94. art. 1. 2. 3.*

7 *Idololatria.* NOtandum eſt Primò, I*dololatriæ* nomine ſignificari omnem cultum falſorum deorum, vt dæmonum, ſolis, lunæ, ſiderum, hominum mortuorum, & ſimilium. etſi enim hæc propriè non ſint *idola*; tamen à gentibus plerũque non niſi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura inſtar Dei colitur, *idololatria* dicitur; quia plerumque in idolo, & per idolum exercebatur.

Eſt autem *idolum* imago vana & inſtabilis, *Idolum.* vel rei, quæ non eſt; vnde Euſtachius ait Homerum pro eodem accepiſſe εἴδωλον, σκιὰν, καὶ ὄνειρον, id eſt, idolum, vmbram, & ſomniũ: imò apud Homerum εἴδωλον eſſe quidam vmbra imbecillius, quia eſt vmbra rei, quæ non eſt; vt eius, quæ videtur in ſomnio, vel hominis defuncti ſic. εἴδωλα καμόντων, apud Homerum, ſunt defunctorum vmbræ. Vnde meritò imagines falſorum deorum vocantur εἴδωλα; quia ſunt ſimilitudines numinum, quæ non ſunt. Imagines autem Sanctorum & Chriſti Domini, idola dici non poſſunt, quia ſunt imagines rerum verarum, inſtitutæ ad repræſentandum id, quod illis verè ineſt. Sicut nec imago Regis idolum dici poteſt, quia repræſentat id, quod eſt.

Notandum Secundò, Nomen *idololatriæ* du- 8
pliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè *Idololatria dupliciter accipitur.*
pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundò, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mortiferè inhæret creaturæ. Sic Apoſtolus ad Epheſ. 5. *auaritiam* vocat *1. Metaphoricè.* *idololatriam.* & ad Philipp. 3. *quorum Deus venter eſt.* Et Hieronymus in cap. 2. Amos, explicans illud, Super tribus ſceleribus Iudæ, *Auarus aurum, guloſus ventrem libidinoſus penem et Beelphegor colit. laſciua mulier, quæ cum ſit in delicys, mortua eſt, adorat venereas voluptates.* Ratio eſt, quia id propter quod homo recedit à Deo vt ei adhæreat, cenſetur pluris facere quàm Deum; ac proinde illud habere loco Dei; & ita eſt illi inſtar idoli.

Verùm hoc loco accipimus *idololatriam* pro- *2. Proprie.* priè; quo modo nihil eſt aliud quàm cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, ſeu eo cultu, qui ſoli Deo congruit. Hoc autem fit non tantùm ſacrificio, quod per ſe ſoli Deo debetur; ſed etiã quouis alio ſigno honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriã tribuere, vel te illi tanquam deo vel deæ ſubmittere intendis. vt ſi aperias caput ad ſtatuam Mineruæ, tanquã numini belli & ſapientię; ſi hymno celebres, ſi per illã iures, ſi aliquid illi voueas.

Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis cõcur- 9
runt tres vel quatuor actus; ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult ſe illi tanquam numini ſubmittere. Tertiò Externum ſignum, quo interior exiſtimatio & ſubmiſſio ſignificetur; quod ſignum quale ſit non refert. nam omnia externa ſigna honoris præter ſacrificium, communia ſunt Deo & creaturis: ſed ex intentione vtentis determinantur id excellentiam diuinam vel creatam ſignificandam, vt ſupra cap. 36. dubit. 3. dictum eſt.

Hinc patet, peccatũ idololatriæ genere ſuo 10
grauiſſimum eſſe; quia honorem diuinũ & di- *Grauitas huius peccati.*
uinatem ipſam quantum in ſe eſt, transfert ad creaturam: ſicut grauiſſimum in Repub. cenſetur crimen, ſi quis alium quàm legitimũ Principem pro Rege agnoſcat & habeat, eique honorem regium deferat. Eſt itaque crimen læſæ maieſtatis diuinæ, ſicut illud humanæ.

Obiectio. An odium ſit grauius

Dices, Odium Dei & blaſphemia ex odio eſt maius peccatum; ergo idololatria non eſt maximum,

Reſp. Reſp, Eſſe maximum inter ea, quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere ſuo eſt maximum, quia ſi fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blaſphemiam, vt docet D. Thoma artic. 3. vt ſi quis noſcens verum Deũ, vellet alium facere Deũ, eique honorem diuinum tribuere, non poſſet id facere niſi quodammodo odiſſet verum Deum, & inſinuaret non eſſe Deum, quod eſt ſumma blaſphemia.

Dico *quodammodo*, quia hoc peccatum, etiãſi fiat cum plena ſcientia, non neceſſario includit odium directum Dei; ſicut qui alium Regem agnoſcit, non eſt neceſſe vt legitimum directe odierit, quia non vult hoc vt ei male ſit, ſed vt alteri bene, & vt ſe præſtet ab illius potentia ſecurum. In directum tamen odium includit, quia ex intentione malum infert, priuã-

Odium directũ Dei eſt grauius

do Deum quantum in ſe eſt, ſuo honore ſingulari. Si quis tamen formali odio directe in Deum feratur, optando illum non eſſe, vel eſſe miſerum, &c. hoc peccatum eſt grauius idololatria: quia grauius eſt diuinitatem e medio abſolute tollere, quam illam alteri tribuere. vnde grauius peccatum eſt ἀθεΐα, quam πολυθεΐα; Item grauius eſt velle alicui malum ut ei male ſit, quam illud idem velle vt alteri bene ſit. Qđ ſi fiat ex odio directo, tunc erit abſolute maximum peccatorum.

Sed etſi idololatria ex genere ſuo ſit tantum peccatum; tamen ratione diſpoſitionis ſubiecti, poteſt in pleriſque idololatris eſſe minus peccatum, quẽ ſit hæreſis in Chriſtianis; quia illa potius ex ignorantia, quam ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit, hæreſis vero non ex ignorantia, ſed ex malo affectu & contemptu veræ religionis, & Eccleſiæ Dei. vide D. Auguſtinum lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chryſoſt. homil. 50. ad populũ.

Idololatria exterior.

Simili mõ fieri poteſt vt idololatria exterior ſit maius peccatum quam ea, quæ ex interna infidelitate procedit: vt ſi fidelis cõmittat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi. etſi enim interius non agnoſcat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, ſicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel ſaltem ſimulat ſe tribuere, cum ſciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & ſcandalum aliorum cedit.

Ob eandem cauſam homicidium, adulteriũ periurium, in Chriſtianis poteſt eſſe maius peccatum quam idololatria ſit in ethnico, quia ignorantia valde diminuit culpam, vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini, & non fecit ſecundum voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

11 *An excommunicatus.*

Aduerte tamen non eſſe verum, quod hic artic. 1. docet Caiet. fidelem, qui ſolo actu externo committit idololatriam eſſe excommunicatum: quia nuſquam in iure extat talis excommunicatio, de quo vide Syluestrum v. Hæreſis 3. quæſt. 6. & Nauarr. cap. 11. num. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apoſtatæ, ſed hic hæreticus dici non poteſt, cum hoc vitium in pertinaci aſſenſu mentis conſiſtat: nec etiam proprie apoſtata, quia reuera fidẽ Chriſtri non deſerit, ſed ſolum externam profeſſionem; quamuis ex actu externo præſumatur in foro externo fidem deſerere, & conſequenter in excommunicationem incurrere, præſertim quando metu graui non compulſus id committit.

DVBITATIO III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progreſſus. D. Thomas art. 4.

Reſpõdeo, Prima origo idololatriæ fuit deſiderium præſentiæ mortuorum; nempe quo parens mortuum filium proſequebatur, ei ſtatuam erigens, in qua veluti præſentem retineret, & cerneret. Huic accedabat tyrannis per quam iubebat enim a domeſticis coli, vt nõ mortuus, ſed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapientiæ 14. vbi ſic dicitur, *Initiũ fornicationis, exquiſitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ eſt. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. ſuperuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbe terrarum, & ideo breuis illorum finis eſt inuentus. acerbo enim luctu dolens pater, citò ſibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tanquã Deum colere cępit; & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra & ſacrificia. deinde interueniente tempore cõualeſcente conſuetudine, hic error tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta, &c.* Nec obſtat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum fuiſſe Ninum, qui illud ſtatuerit parenti ſuo Belo, vt pro deo coleretur; Ita commentarius, qui tribuitur Ambr. in ca. 1. epiſt. ad Romanos, Euſebius in chron. Iſidorus li. 8. etymol. cap. 11. quia iſte fuit forte primus, qui publice erexit, conſtructo templo, & poteſtate regia populos ad illius cultum cõpulit. cum hoc tamen ſtat vt prius parens priuatim filio idolum & cultum conſtituerit, vt Sapiens refert. Imò ſi quis bene aduertat vtrãque originem inſinuat, cum ait; *Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, aut affectui aut Regibus ſeruientes homines incommunicabile nomen lapidibus & lignis impoſuerunt*, affectui enim ſeruierunt, quãdo deſiderio prolis mortuæ ſtatuam erexerũt, & colere cœperunt. Regibus vero, quando ſtatuas, vel illorum vel ab illis erectas coluerunt. 12 *Origo idololatriæ.*

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, qđ fabuloſum vocabat Varro, vt refert D. Auguſt. lib. 6. de ciuit. ca. 5. & a poetis tractatur. ſic cępit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & ſimiles; quibus poetæ tribuunt adulteria, ſtupra præpoſteram libidinẽ, fraudes, bella, & alia crimina grauiſſima; magno ſane diaboli artificio vt homines dum ſimilia faciũt, putent ſe deos imitari. Deinde hæc conſuetudo ſenſim ſerpſit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quę capitur tum ex pulcritudine & artificio ſtatuarũ, tũ ꝙ per eas, abſentes nobis quaſi præſentes ſiſtamus, vt ibidẽ Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui ſe ſtatuis immiſcebat, eiſque motum, vocem, & quaſi vitam dabat, ac reſponſa per eas edebat. *Primus idololatriæ modus, in cultu mortuorum.*

Hinc ortus eſt ſecundus idololatriæ modus, quo ipſæ ſtatuæ per ſe, tanquã numine plenæ & aĩatæ coli cęperunt, & quia diabolus ſtatuis illis, mox vt dicatæ erãt, ſe inſinuabat; putabãt ethnici ſe poſſe deos facere, quã poteſtatẽ mi- 13 *Secundus in cultu ſtatuarũ.*

ratur

ratur & extollit Mercurius Triſmegiſtus, vt refert D. Aug. lib. 8. de ciuit. cap. 23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronẽ, vt docet idem Auguſt. lib. 6. cap. 5.

3. In cultu partiũ mundi.

Poſtea capti pulchritudine & admirãda virtute corporum cæleſtium & elementorum, nec conſiderantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cęperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap. 13. *Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei: & de ijs, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui eſt: neque operibus attẽdentes agnouerunt quis eſſet artifex: ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aerem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut ſolem & lunam, rectores orbis terrarũ deos putauerunt. quorum ſi ſpecie delectati deos putauerunt, ſciant quanto ijs dominator eorum ſpecioſior eſt.* Et hic eſt tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus phyſicum, iuxta Varronem ſupra: quem non parum cõfirmarunt philoſophi, præſertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum eſſe animatum, ſingulaſque eius partes habere animam, quam volebant eſſe numen quoddam & quãdam diuinitatem: quam ſentẽtiam etiam docuit Varro, teſte Aug. lib. 7. de ciuit. cap. 6.

14 *4. In cultu cuiuſuis rei vtilis vel noxiæ.*

Præterea creſcente praua cõſuetudine eouſque hæc idolomania inualuit, vt ſi aliquid eſſet, quod aliquam vtilitatem vel noxam adferret hominibus, mox pro Deo coleretur, vt cõmoda ſui generis conferret, incommoda auerteret. Sic bouem, ouem, capram, canem, ſerpentem, crocodilum, murem ægyptium, quem Ichneumonem vocant, imò febrem, & πορδὴν coluerunt. proueniebat id ex falſa imaginatione, quod putarent omnibus huiuſmodi rebus vim aliquam inuiſibilem præſidere, & connexam eſſe, a qua regerentur; quam proinde precibus & ſacrificiis conciliandam & placandam cenſebant.

Denique omnibus fere rebus & operibus, quæ ad vſum humanũ pertinent, deos vel deas diuerſas præficiebant vt melius ſuccederent, vt oſtendit D. Aug. lib. 4. cap. 8. de ciuit. & lib. 6. cap. 9. & lib. 7. cap. 23.

Ex dictis patet primã idololatriã fuiſse cultum hominum mortuorũ; qualis eſt cultus Iouis, Saturni, Martis, & ſimilium. ſecundam, ipſarum ſtatuarum, & dæmonum in ſtatuis. tertiam, elemẽtorum & partium mundi, vt ſolis, lunæ, ſiderum. quartam, aliarum rerum generi humano commodarum vel noxiarum.

15 *Omnes dij gentiũ dæmonia.*

Petes, Quomodo ergo pſal. 95. dicitur, *Omnes dij gentium dæmonia?*

Reſpondeo, Quia quidquid gentes colebant per idola & in idolis colebant: hæc autem dæmoniis plena erant, qui ſtatuas ipſas veluti animabant: & ita dæmones in ipſis colebantur. Intendebant enim gentes honorem deferre numini, quod in ſtatuis ſe manifeſtabat; quod ipſi quidem putabant eſse numen Solis, Lunę, Iouis, Veneris, aut alterius rei: tamen reuera erat diabolus, qui illarum rerum & perſonarum nomina aſſumebat, vt ipſe ſub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib. 2. diuinarum inſtitu. cap. 16. & Euſeb. de præparat. euangel. lib. 4. c. 6. Hinc Apoſtolus 1. ad Corin. 10. *Scimus quia nihil eſt idolum in mundo;* (id eſt, nulla eſt diuinitas in mundo, quæ per idolum repræſentetur) *ſed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant,* (nimirum qui in ſtatuis ſe exhibent.) *& non Deo: nolo vos ſocios fieri dæmoniorum.* Vide D. Auguſtinum l. 8. de ciuit. cap. 24. vbi hanc reſponſionem inſinuat.

Aduerte tamen, pro *dæmonia* in hebræo eſse elilim, quæ vox etſi a 70. recte vertatur *dæmonia*, tamen etiam ſignificat *res vanas*, & conſequenter idola, quia nihil his vanius aut imbecillius: & ita ſenſus eſt, *omnes dii gentium vani;* cui bene reſpondet altera pars verſiculi per antitheſim, *Dominus autem cælos fecit.* q.d. omnes dii gentium nullius virtutis, ſed noſter Deus eſt omnipotens, &c.

Nec obſtat, quod Platonici & alii Philoſophi etiam coluerint Angelos, quos appellabãt minores deos, & præterea ſummum Deũ, deorum minorum patrem & conditorem; idque abſque ſtatuis: quia Propheta loquebatur de dijs populorum, qui publice colebantur, non autem de diis aliquorum philoſophorũ, quos ipſi colebant priuatim. quamuis etiam dũ hos ſe colere exiſtimabant, diabolum, qui ſe fingebat eſse de numero illorum, coluerint. Ita enim diabolus eſt author hominibus colendæ creaturæ loco Dei, vt hunc honorem aliqua arte ad ſe transferat, ſibique impendi, etſi ſub alieno nomine, curet; vt tradit D. Auguſtinus tum alibi, tum l. 8. de ciuit. cap. 24. 16 *Platonici etiam ſummũ Deum colebant.*

DVBITATIO IIII.

Vtrum idololatria ſit tantummodo in cultu, quo creatura inſtar Dei colitur.

QVidam hæretici docent, non ſolum tunc proprie *idololatriam* committi, quando creatura colitur loco Dei, ſed etiã quando Deus verus colitur aliquo cultu, quẽ ipſe nõ mandauit. vnde concludunt Catholicos idololatriam committere, quando colunt Deũ, vel Sanctos per imagines; quia Deus hoc non mãdauit. Ita docet Herbrandus Lutheranus, vt refert noſter Gregorius a Valentia, 2.2. diſp. 6. q. 11. puncto 1. quem ibi fuſè refutat. Idem ante docuit Caluinus lib. 1. Inſtit. cap. 11. nu. 8. & 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quod Iudæi adorantes vitulum aureum in deſerto, non intenderint cultum deferre illi imagini, quam ſcirẽt nullam vim habere; (neque enim tam citò potuiſse obliuiſci eorum, quæ Deus fecerat in Aegypto & mari rubro) ſed Deo vero per ipſã iudicari tamen idololatras, quod id feciſsent p imaginem, quod Deus ipſis non mandauerat. Idem cenſet de paganis, quorum idololatriam vult in eo cõſiſtere, ꝙ Deum verum voluerint ſibi præſentem habere per imagines, & in illis eum coluerint. Sed hæc ſententia non ſolũ eſt hæretica, ſed etiam abſurda & aperte falſa. 17 *Sententia hæreticorũ*

Primo, Quia nomen *idololatria* in ſcriptura ſacra, & apud ſcriptores eccleſiaſticos nunquã accipitur niſi pro cultu, quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturæ tanquam Deo, ſeu fini vltimo: adeo vt ẽt quando metaphorice capitur, (vt cum auaritia vocatur idololatria) reſpiciat creaturam quodammodo tanquam Deum. 18 *Eſt abſurdum.*

Ethnici.

Scdo, Aperte falſum eſt Iudæos & paganos in idolis coluiſse verũ Deũ: nã de gentibus dr̃ ad Roman. 1. *ſeruierunt creaturæ potius quam creatori.* 1. Cor. 10. *quæ gentes immolant, dæmonijs immolant,*

Iudæi. *molāt, & non Deo*; & alia innumera, De Iudæis, Deuter. 32. *Immolauerunt dæmonÿs & non Deo, dÿs, quos ignorabant: noui, recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui*, quid dici poteſt clarius contra illud figmētum Caluini? Idem habetur pſal. 105. Denique ſexcentis locis reprehenduntur quod Deum reliquerint, & deos, qui nihil poſſunt, nihil norunt, nihil ſentiunt, adorent.

Tertio, Si volebant fingere ſimilitudinē veri Dei, vt per eam ipſius recordarentur, & cultum ad ipſum dirigerent, cur potius finxerunt formam vituli, quam alterius rei, cū Deus nunquam ſub hac forma illis apparuerit? Itaq; hoc euidens ſignum eſt, voluiſſe illos colere primarium Deum Aegyptiorū Apim, qui forma bouis pingebatur: idque faciebant, quia putabāt illius ope ſe eductos, vt apertè ſcriptura inſinuat; & forte eo fine faciebant, vt illius auxilio in Aegyptum redire poſſent.

Quarto, Iudæi habebant Deum verum præſentem per ſigna externa multò expreſſiora, ſcilicet per columnam ignis nocte, & per nubem interdiu, quæ diuino nutu mouebantur & ſiſtebantur: non ergo credibile eſt eos feciſſe ſimilitudinem vituli, vt præſentem haberent Deum verum, ſed deum Aegyptium.

19 Quinto, Ridiculum eſt dicere ideo aliquem cultum eſſe malum vel idololatriam, quia non eſt à Deo mandatus; multa enim ſunt bona in omni genere virtutum, quæ non ſunt mandata; vt in abſtinentia, in eleemoſyna, in oratione, in gratiarum actione, in laude, voto, &c. Nec vnquam aliquis ſapiens obſequiū ſibi delatum iniuriæ loco habuit, aut repudiauit, eo ſolo nomine, quod illud non mandaſſet. quæ enim eſſet iſta exotica barbaries, nullum officium admittere, niſi ſub pœna mortis præceptum? Immo ſubditus aut ſeruus, qui nullum obſequium aut cultum vult deferre ſuo Principi vel domino niſi præcepto compulſus, hoc ipſo parum obſequioſus, & parum amans honoris ſui Principis, & parū illi addictus aut vtilis cenſetur. Vnde merito Dominus Luc. 17. *Cum feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite, ſerui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus.*

20 *Fundamētum hæreticorum.* Dicent forte, non ideo malum eſſe quia Dominus non mandauit, ſed quia vetuit omnem cultum, quem non mandauit: nam Deuteron. 12. v. vlt. dicitur, *quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc eſt antiquum eorum fundamentum, per quod, opus omne non præceptum volunt eſſe malum, ſi fiat cum opinione cultus, id eſt, animo placendi Deo.

Aliquem cultum nō præceptū eſſe licitū. Sed millies à Catholicis reſponſum eſt, ibi non excludi niſi ea, quæ diuinis præceptis aduerſantur, vt ſunt cærimoniæ gētilium, de quibus agitur ibidem; vt patet duobus verſiculis immediate præcedentib. teſtimonia enim ſcripturarum intelligenda ſunt iuxta ſubiectā materiam. vnde ea, quæ ſunt conſentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excluduntur. Cōfirmatur, quia non obſtante hoc præcepto, Iudæi inſtituerunt aliquot dies feſtos, quos Deus non præceperat, vt patet Eſther 9. Iudith 15. & 2. Machab. 10. & Apoſtolus 1. ad Cor. 7. cōmendat abſtinentiam coniugii tanquam Deo gratiſſimā, quā tamen ait nō eſſe à Deo præceptā,

Sexto, Etiamſi nullus cultus eſſet licitus, præter eū, quē Deus præcepit, nō tamen idcirco eſſet idololatria. ſicut qui nō colit Principē debita cęrimonia, nō eo ipſo agnoſcit alterū ꝓ principe, aut defert alteri honorē Principi debitū.

Confirmatur Primo, Quia alioquin Iudæi modo dum circunciduntur, lauantur, ſeruant Sabbathum, edunt agnū, & alias cærimonias obeunt, vt legem ſeruent & Deo placeant, dicerentur proprie committere idololatriā, quod eſt contra communem hominū ſenſum. Secundò, Is, qui orat negligenter & animo vagabundo, eſſet idololatra; ille enim cultus non ſolum eſt a Deo non præceptus, ſed etiā vetitus. Tertiò, Miniſtri Lutherani & Caluiniſtæ obeūtes miniſterium noui euangelii, cōmitterent idololatriā; (vt recte colligit Valentia) quia Deus nuſquam hunc cultum eis præcepit, quamuis fortè multo deterius in hoc peccent, quam ſi idololatriæ priuatim operam darent: tūc enim ſe ſolos perderent; nunc verò & infinitos ſecū in barathrum præcipitant, & totam Chriſti religionem ac doctrinam euertunt.

Argumenta illorum nullius ſunt momenti, 21
& ſolum egent inſpectione locorum ſcripturæ vnde deſumpta: ex illis enim clare liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, ſed idolorū. Vide Valentiam ſupra.

Obiectio. *An intendant colere verum Deum.* Dices, Gentiles & Iudęi, quando adorabant idolum aliquod, putabant illud eſſe verū Deū: ergo ex intentione ipſorū cultus ille tendebat in verū Deū. Sicut ſi diabolus in perſona Chriſti loqueretur ꝑ imaginē crucifixi, & tu putās eſſe Chriſtū, adorares ipſū, honor iſte tenderet in Chriſtū. Cōfirmatur, Propter qđ vnūquodq; & illud magis: ſed ipſi colebant idola propter diuinitatem: ergo magis colebant diuinitatē.

Reſp. Reſp. negando primam conſequentiam: inde enim ſolum ſequitur eos cultum ſuum direxiſſe in id, quod ſtolide putabāt eſſe verū Deū, non autem in verum Deum. Sicut ſi quis agnoſcat & honoret pro Rege aliquem Regis hoſtē ſibi abſq; ratione perſuadens illum eſſe verum Regem; non poteſt dici honorare verum Regē Perinde enim faciūt idololatræ, ac ſi quiſpiam non facta prius diligenti inquiſitione quis & qualis ſit Rex, deligeret aliquē ex plebe in Regem, ob aliquod commodum ab ipſo perceptū eique honorem deferret; qui ſane non cenſeretur velle honorare eum, qui vere eſt Rex, ſed alium, cui nefarie hanc dignitatem tribuit.

Ad probationem; Eſt diſpar ratio; idololatra enim dirigit cultum externum, & internā ſubmiſſionem ad perſonam vel rem creatam, cui diuinitatem abſque ratione attribuit; iſte verò ad perſonam increatam, nempe ad Chriſtum; non enim intendit ſe ſubmittere diabolo, nec illi putat ineſſe diuinitatem, ſed Chriſto. In eo tantum fallitur, quod diabolum apparentem in perſona Chriſti putet eſſe Chriſtum; & ſic tribuit illi diuinitatem ſub ratione formali perſonæ Chriſti: qui error non eſt Iuris, ſed facti; poteſt tamen hic etiam eſſe graue peccatum; ſi enim facile poſſis aduertere non eſſe Chriſtum, vel merito dubites, & non adhibita inquiſitione, vel debita cautione adores tanquam Chriſtum, committes idololatriā, ſaltem interpretatiue & æſtimatione morali; ac proinde peccatū mortale etſi enim formaliter & expreſſe nō intēdas colere diabolū,

ſed Chriſtum : tamen ita agis ac ſi id intenderes aut certe parum curares vtri è duobus cultum deferas. Si vero non poſſis id facile aduertere, ita vt ignorantia vel inconſideratio non cenſeatur craſſa, ſed leuis tantum; non erit quidem peccatum mortale; quia non erit abſolutè voluntarium: à veniali tamen excuſari non poterit; quia erit volũtarium imperfecte, ſcilicet rõne illius negligentiæ in conſiderando. quòd ſi nulla negligentia interueniat, erit formaliter actus latriæ, & materialiter tantũ idololatria; quia quod tendat in creaturam nullo modo eſt volitum. Ad confirmationem; Etſi gentes id, quod colebant, intendiſſent colere propter veram diuinitatem, & ipſa diuinitas fuiſſet ratio formalis obiectiua; tamen in eo peccaſſent, qđ hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tanquam terminum integrum, & obiectũ quod adorationis. Sed reuera non colebant res creatas propter veram diuinitaté, ſed propter tenuem diuinitatis ſpeciem, & vmbram: quam putabant eſſe ueram diuinitaté, neſcientes quid ſit vera diuinitas, & cui tribuenda; & ita non ſequitur illos coluiſſe veram diuinitatem. Poteſt tamen dici veram diuinitatem ab eis cultam remote, nimirum quatenus conceptus illius confuſus mouet hominem ad cultũ deorum; ſicut cõceptus cõfeſus fœlicitatis mouet ad appetitionem tam falſæ quam veræ fœlicitatis; & conceptus confuſus boni, ad appetitionem boni, tam delectabilis quam honeſti.

DVBITATIO V.

Quid ſit diuinatio, & quænam eius ſpecies.

22 **D***iuinatio*, propriè tantum eſt futurorũ, quæ ex cauſis indeterminatis proueniũt, quorum prænotio eſt ſolius Dei. vnde dicitur diuinatio, quaſi actio diuina & propria diuinitati. Græci *μαντείαν* vocant, *ἀπὸ τῆς μανίας*, à furore, vt ait Cicero lib. 1. de diuinatione. fit auté vel reuelatione diuina & ſic vocatur *prophetia*, vel ope dæmonis, & ſic proprie dicitur *diuinatio*, eſtque ſpecies ſuperſtitionis. Hoc modo paſſim accipitur in ſcripturis; vbi ſoli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, vt notat Hieronymus in capitul. 3. Micheæ. Hoc modo accepta *diuinatio*, nihil eſt aliud quã illicita vſurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium, ſumitur tamen paſſim latius, vt extendat ſe etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoſcere non poteſt, illicitum ſtudium & patefactionem: nam *diuini* vocantur, qui occultum furem indicant, qui res perditas oſtendũt, qui cauſas occultas mortis, vel morbi animalium aperiunt, &c.

Itaque *diuinatio eſt*, quando quis ope vel diſciplina dæmonis, de aliquo occulto, quod hu-
23 mano mõ cognoſcere non poteſt, prænuntiat.

generatim accepta quid ſit.

Vbi aduerte, etiamſi dæmones non poſſint certo cognoſcere futura, quæ à libero arbitrio alterius pendent, vt docet D. Auguſ. lib. de diuinat. dæmonum cap. 5. & 6. & l. 2. de Geneſi. ad literam ca. 17 tamen poſſunt longe plura de rebus futuris, aliiſque occultis noſſe quam homines, idque quinque modis.

Dæmones multis modis poſſunt plura de futuris noſſe quã homines.

Primò, Quia cognoſcunt exacte omnes cauſas naturales & vim earum, vt ſolis, lunæ, ſiderum, elemẽtorum, plantarum, animalium, &c. vnde facile colligere poſſunt qui effectus ex iis ſecuturi ſint, vel abſolute, vel ſi certo modo applicentur, Sic facile poſſunt prædicere ventos, tempeſtates, naufragia, mortes.

Secundo; Quia ſciunt quid ipſi & alii dæmones malorum ſocii, Deo permittente facturi ſint. ſic poterant prædicere euerſionem familiꝫ Iob, & ipſius calamitates.

Tertio, Quia ſummam habent experientiã; millies enim obſeruarunt quid ex quo ſequi in cauſis liberis ſoleat; quibus rebus voluntas humana huc vel illuç impelli; unde ſæpe fit vt de futuris liberis vere coniectent.

Quarto, Quia vident in lõginquis locis cauſas iam poſitas vel effectus inchoatos, & poſſunt celeritate naturæ illos præuertere, & alibi prænuntiare. ſic prædicere ſolent incremen ta nili in Aegypto, viſa copia aquarum in Aethiopia, vt refert Athanaſius ĩ vita B. Antonii.

Quinto, Poſſunt interdum aliquid de rebus futuris cognoſcere ab Angelis, Deo permittente, vel ex ſcripturis, quas melius intelligunt quam homines.

Porro diuinatio fit bifariam: Primo, Per ex- 24
preſſam dæmonis inuocationem, vt cum diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipſe ſe immiſceat. Secundò, Sine expreſſa inuocatione; & hoc rurſus dupliciter, vel enim fit per ſolam inſpectionem diſpoſitionis aliquarum rerum; vt motus, ſitus, figuræ, vocis, lineamentorum: vel per conſiderationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directa prouenit; vt cum conſideratur quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto reſultet, aut quid in ſortibus obueniat.

Diuinatio fit dupliciter.

Itaque generatim ſunt tres ſpecies diuinationis. Ad primam pertinet *necromantia*: ad ſecundam *augurium*: ad tertiam *ſortilegium*, ſingulæ autem harum rurſus habent multas ſpecies & modos.

Tres ſpecies diuinationis.

Prima enim ſpecies, in qua diabolus expreſ- 25
ſe inuocatur, complectitur multos modos, pro ut diabolus variis modis conſulitur, aut conſultus variis modis reſpondet. Primo, Conſuli poteſt per ſarificia animalium; & tunc reſpondere ſolet per ſigna quædam apparẽtia in extis animalium; hoc genus vocatur *haruſpicium*. Secundò, Per preces in idolis, & tunc reſpondere ſolet per idola, & vocatur *oraculum*. Tertio, In ſuis prophetis, quos ipſe poſſidet, qui vocantur *pythoni* & *pythoniſſæ* & *ἐγγαστρίμυθοι*, & tunc reſpondere conſueuit per vmbilicum, vel per partes pudendas; (dignum ſane os tali numine) vt docet Origenes lib. 7. contra Celſum in principio. Quartò, Inuocari ſolet certo modo, vel loco, vel cum certa unctione, aliiſque cærimoniis, cubando, ut reſpõdeat per ſomnia: & tunc facit hominem ſomniare ea, quæ vult ipſi pſuadere & vocatur *ὀνειρομαντεία*. Quinto, Sæpe inuocari ſolet vt excitet aliquem mortuum, qui reſpondeat: hæc vocatur *νεκρομαντεία*. Hac vſa eſt pythoniſſa, petente Saule cum vellet ſibi excitari Samuelé 1. Reg. 28. quãuis nõ illius vi Samuel apparuerit. Sexto, Aliquando petitur vt reſpondeat per caput hominis mortui; & dicitur *κρανιομαντεία*. Septimo, Deniq; multis aliis modis per varias adiurãtiones, vnctiones, figuras, ſpecula, aliaq; ſigna, quæ ipſe inſtituit, iuocari ſolet a diuinis, vt occulta patefaciãt, & ipſe variis modis reſpõdet.

1. Fit per expreſſam inuocationem. Variis modis inuocatur.

Primo, Per ſpeciem aliquam præſtigioſam, oculis obiectam. Secundo, Per vocem in auribus formatã, quam nemo alius audire poteſt. Hi duo modi pertinent ad *præſtigium.* Tertiò, Per varia viſa in imaginatione: hæc *pſeudoprophetia* dici poteſt. Quarto, Per aliquam figurã externam, quam ipſe in re aliqua inanima efficit, & conſpici facit. quæ quidẽ, ſi conſpiciatur in terra, vel re terreſtri, vt in metallo, lapide, plãta; generatim vocatur γεωμαντεία; ſi in aqua ὑδρομαντεία; ſi in aere ἀερομαντεία; ſi in igne πυρομαντεία. Huc pertinent diuinatio per cribrum, quę à Græcis dicitur κοσκινομαντεία, per peluim aqua plenũ, quæ λεκανομαντεία, per ſpeculum, quæ ἐσοπτρομαντεία; & ſimiles, quibus dæmon inuocatur, & in quibus, ſignis quibuſdam reſpondet. de quibus vide plura in erudito opere noſtri P. Martini Delrionis.

26 *Diabolus imitatur modos reuelationis diuinæ.*

Ex quibus patet, diabolum omnes fere modos, quibus vera religio Deum conſulit, & quibus Deus ipſe viciſsim ſuis ſeruis reſpondere ſolet, eſſe imitatum, vt hac ratione ſpeciem aliquam diuinitatis captet & oſtẽtet. Solet enim Deus reſpondere per propitiatorium, per ſacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, p ſomnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelum ſpecie humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per viſa imaginaria, per varias ſpecies & affectiones in elementis procuratas, vt ex ſcripturis, & hiſtoria Eccleſ. facile oſtendi poteſt.

27 *Quale peccatum in prima ſpecie diuinationis*

Petes, Quale peccatum ſit in hac prima ſpecie diuinationis.

Expreſſa ſocietas cũ dæmone cur graue peccatum.

Reſpõdeo, In omnibus modis huius ſpeciei eſſe graue peccatum mortiferum. Primo, Propter expreſſam ſocietatem cum dæmone, quæ per ſe graue crimen eſt, ob duas cauſas. Prior eſt, quia eſt ſocietas & amicitia cũ profeſſo & perpetuo hoſte Dei; ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei; (ſicut in Republ. ſocietas & commercium cum hoſte Principis, eſt crimen læſæ maieſtatis) maxime cum omne ſtudium diaboli in omnibus actionibus ſit honorem Dei obſcurare & animas perdere. Itaq; cum à diabolo opem petis, perinde facis atque ſi opẽ petas ab hoſte Principis & Reipub. qui in ea ipſa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera eſt, quia exponit ſe periculo apoſtaſiæ a Deo, & damnationis æternæ. facile enim diabolus, Deo pmittente, hominem, qui ſocietatem ipſius flagitat, ſuis artibus a Deo auertit, ſibique obſtringit, ita vt rarò contingat elabi, vt experientia docet. tanta enim eſt ipſius potentia, tam multiplex nocendi artificium, vt niſi Deus ſua benignitate illum coerceret, facile totũ mundũ breui tempore ſit peruerſurus: qui autem ſocietatem cum illo petit, ingratus eſt in hanc Dei benignitatem: vnde meretur vt Deus permittat ipſum tyrannidi illius ſubiici. Vnde bene dixit Caiet. q. 95. art. 4. quod ſicut conſuetudo cum Angelis in hac vita, eſt inchoatio quædã æternæ beatitudinis: ita commercium cum dæmonibus eſt initium quoddam æternæ damnationis, cuius etiam ſignum eſt fœditas, miſeria, & horridus vultus eorum, qui ipſis obſtricti ſunt.

Commercium cum dæmone.

Itaq; omne commercium cum diabolo ſacrilegum eſt, & religioni aduerſum; quia contra fidem & honorem Deo debitũ, qui poſtulat ne cum hoſte tractemus. eſt etiam ex parte ſuperſtitioſum, tum quia periculum apoſtaſiæ & ſuperſtitionis, qua diabolus pro Deo colatur, cõtinet; tum quia plerumq; cum eo tãquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc ſocietas multis locis in ſcripturis; Leuit. 19. Deuterono. 18. Eccleſiaſtici 34. & alibi; Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

28 *2. Cauſa.*

Secundo, Eſt peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod Deo eſt proprium, quod intellige cum ab illo quæritur de futuris liberis, quorũ cognitio ſolius Dei eſt. Vnde Iſaiæ 41. dicitur, *Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, et ſciemus quia dij eſtis vos.* Itaq; cum de huiuſmodi conſulitur, tribuitur ei honor diuinus, & cõmittitur tacita blaſphemia. Hoc tñ non habet locum, qñ conſulitur de aliis, quæ ipſe naturaliter ſcire põt.

Tertio, Sæpe coniuncta eſt huic diuinationi infidelitas vel hæreſis; vt ſi quis credat diabolum eſſe aliquod numen, vel non eſſe miſerum, aut damnatum, aut ſcire futuros mortalium euentus, &c. ſæpe etiam pactum ſubeſt cũ diabolo, in quo renuntiatur Chriſto, baptiſmo & ſacramentis omnibus; & renuntians ſe tradit diabolo. aliquando idololatria & varia ſacrilegia. Itaque de his omnibus iſti diuini tum in foro pœnitentiæ, tum in foro externo ſunt diligenter examinandi, vt infra capi. 44. dub. 4. de magis dicemus.

3. Cauſa.

Quarto, Si diuinus de occultis inquirat vt ipſe ſanctus vel Propheta habeatur, accedit malitia ſacrilegæ ambitionis & hypocriſeos. ſi ſolũ vt ipſe ſciat, erit curioſitas, quæ tamen per ſe non addit malitiam mortalem diuinationi.

29

Petes, Vtrum ſint excommunicati, qui diuinationes exercent, vel diuinos conſulunt?

Reſp. videri excommunicatos, propter Can. Si quis ariolos, 26. quæſt. 5. vbi dicitur ex decretis Gregorii III. *Si quis ariolos, haruſpices, vel incantatores obſeruauerit, aut phylacterijs eorum vſus fuerit, anathema ſit.* & cap. Sortes, ibidem, prohibet Leo IIII. *ſortes diuinatorias*, ſub anathematis interdicto. Quidam tamen, inter quos Syl. v. Superſtitio, quæſt. vlt. putant non eſſe ipſo facto excommunicatos, ſed excommunicandos, vt eadem q. in aliis Canonibus dicitur. niſi forte huic facto coniuncta ſit hæreſis. Nec obſtat ille Canon; quia *anathema ſit*, poteſt ſignificare excommunicationem ferendã, vt *ſit exul, ſit extorris*, id eſt, eijciatur in exilium &c. Vide Nauarrum capitul. 27. num. 12. Deinde hoc nomen non ſemper ſignificat excommunicationem proprie dictam; nam generatim denotat quidquid eſt valde execrabile vel exitio deuotum. quomodo aliquando accipitur in ſacris Canonibus antiquorum Conciliorũ, & apud Apoſt. 1. Cor. 12. *Nemo in ſpiritu Dei loquens dicit anathema* IESV: vel vt græca habent IESVM ideſt nemo IESVM execratur. & capit. 16. *Si quis non amat Dominum noſtrum* IESVM *Chriſtum ſit anathema*, ad Rom. 9. v. 3. & alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non poſſunt.

30 *De 2. ſpecie diuinationis.*

Altera ſpecies diuinationis, quæ capitur ex ſola diſpoſitionis quarundã rerum inſpectione abſq; alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primo, Ex conſideratione motus ſitus, vel numeri aliquarũ rerum. Scdo, Ex obſeruatione vocis, aut cantus, aut ſoni alicuius. Tertio, Ex lineamentis, figuris, coloribus.

Si pri-

Si primo modo fiat; vel conſideratur modus & ſitus ſiderũ ad diuinandum de futuris; & ſic erit *aſtrologia iudiciaria*, cuius pars *genethlialogia*: vel motus, aut ſitus, aut numerus auiũ, & erit *auſpicium*.

Si ſecũdo modo; vel capitur ex garritu auiũ, & vocatur *augurium*; vel ex voce humana alia intentione prolata, aut ex hominis ſternutatione, & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo; vel conſiderantur lineamenta manus, & hæc dicitur χειρομαντεία; vel frontis, & dicitur μέτωποσκοπία; vel dorſi & dicitur νωτομαντεία & alia huius generis.

Ad hos modos reducitur diuinatio, quæ ex motu, ſitu, voce, numero, lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur; omniũ enim eadem eſt ratio, nec differunt niſi materialiter.

31 *De 3. ſpecie diuinationis.* Tertia ſpecies, quæ capitur ex iis, quæ fortuitò ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt, fit etiam variis modis, vt recte docet D. Thomas q. 95. art. 3. ſed omnes pertinent *ad ſortes*, de quibus infra dub. 8.

Notandum eſt, omnes modos diuinandi ſecundæ & tertiæ ſpeciei, ex genere ſuo eſſe peccata mortifera; vt docent omnes Doctores: cuius rationem infra dubit. 5. & 6. adferam. Raro autem per ſimplicitatẽ excuſari poſſunt; quia qui volunt diuinare de futuris, non ſunt ſimplices, ſed verſuti, & plerumq; maligni. In vanis tamen obſeruationibus ad praxim pertinentibus, eſt facilior excuſatio; hic enim non intenditur prædictio, ſed cautio alicuius mali, vel proſper ſucceſſus; ut infra dicetur; in quibus homines facile ſunt creduli, ex affectu commodi, vel incommodi timore.

DVBITATIO VI.

Vtrum omnis prædictio ex aſtris ſit illicita.

D. Thomas art. 5.

32 Reſpondeo breuiter, Non omnis prædictio ex aſtris per ſe illicita eſt, ſed eorum tantum euentuum, quorum aſtra cauſa eſſe non poſſunt; vt ſunt ea, quæ ex libero arbitrio, tanquam integro vel partiali principio pendent.

Duplex aſtrologia. Hinc diſtingui ſolet duplex aſtrologia, *naturalis & iudiciaria*.

Naturalis quæ ſit. *Naturalis* eſt, quæ ex aſtrorum, maxime planetarum ortu, occaſu, coniunctione, oppoſitione, varioque aſpectu tum inter ſe, tum ad ſtellas fixas; item ex colore, ſcintillatione ſeu micatione, de futuris elementorum affectionib. coniectat; vt de ſerenitate, pluuiis, tempeſtatibus, niuibus, grandine, æſtu, frigore, & ſimilibus, quæ a cælo pendent de quibus multa Virigilius in georgicis. & Aratus in phænomenis. *Quæ parte ſit vtilis.* Hæc non eſt quidem prohibita; tamen magna ex parte eſt incerta & parum vtilis; excepta ea parte, quæ ſumitur ex ortu, occaſu, aſpe-

33 *Cur incerta experiẽtia.* ctu, & colore ſolis ac lunę. nam virtus reliquorum aſtrorum eſt valde obſcura, & omnis experiẽtia, quæ de illis haberi poteſt, incerta. Primo, Quia ſciri non poteſt an talis effectus proueniat a ſidere, v. g. Veneris, an Iouis, an aliunde. Secundo, Nunquam hactenus idem aſpectus ſiderum reſtitutus eſt; idque ob motũ proprium ſphæræ octauæ & nonæ: & ſic nulla certa experientia capi potuit. Tertio, Quia ex aliis cauſis, vt a ventis, vaporibus, æſtu, frigore, aer poteſt eſſe varie affectus; vnde facile actionem ſiderum variabit; varia enim affectio medii, mutat actiones cauſarum. Quarto, Denique vt quis aliquid certi in particulari poſſit prædicere ex aſtris, multa ſcire debet, quæ humanam ſcientiam longe ſuperant. Primum enim perſpectas habere debet omnes aſtrorum proprias virtutes: ſi enim aliquæ illum latent, non poteſt ſcire an effectus non impedietur. Deinde non ſolum quid ſingula per ſe poſſunt, ſed etiam quid coniunctim, & in quouis aſpectu, v. g. in aſpectu trigono, tetragono, hexagono, oppoſito, &c. qui aſpectus infinitis modis variari poteſt. *Quænam neſcenda ad prædictiones aſtrologicas.* Præterea ſimul cõſiderare debet, quid omnibus locis operentur, ne forte alibi quid faciant, quod effectum hoc loco impediet. Sæpe videmus nubes imbrium grauidas & ad pluuiam proxime paratas, diſcuti a ventis alibi excitatis, ne hic ſe effundant. Vnde patet quàm hæc res ſit ſupra facultatem humanam, & quàm vanæ ſint prædictiones, quæ quotannis euulgantur, per ephemerides, quamuis & hoc, ex euentu, qui raro reſpondet, ſatis cognoſci poſſit. Vnde Ioannes Picus l. 2. contra aſtrologos capitul. 9. ait, ex 130. prædictionibus nobiliſſimi cuiuſdam mathematici de mutatione cæli & auræ, ſe adhibita accurata obſeruatione, tantum 7. veras deprehendiſſe, idque iure iurando confirmat.

34 *De temperamẽto ex aſtris & hora natiuitatis nõ poteſt probabiliter iudicari.* Quod ſi de pluuiis, ventis, & ſimilibus, certo aut multum probabiliter pronuntiare non poſſunt; multo minus de inclinationibus hominum, eorumque temperamentis; vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia hora natiuitatis illius, talis vel talis erat ſiderum aſpectus, qui procreat copiam bilis, melancholiæ, &c. quod confirmari poteſt. Primo, Nam iſtæ inclinationes multo magis pendent ex temperamento parentum & alimentis eorum, quam ab aſtris. Deinde quia impoſſibile eſt notare exacte aſpectum ſiderum in cælo, quem habent ipſo natiuitatis puncto: quod tamen iuxta aſtrologos eſt neceſſarium: at minimus hac in re error totum iudicium reddet falſum, nam in ictu oculi omnis aſpectus ſiderum mutatur, tum inter ſe, tum reſpectu prolis. cælum enim octauum intra centeſimam vnius horæ particulam pluſquam trecenta millia milliarium conficit, ut ex doctrina aſtronomorum patet: quam velocitatem inferiores orbes in ſuis gradibus non exæquant. Tertio, Quia gemini ſimul editi ſæpe diuerſiſſimas habent propenſiones, temperamenta, mores, euentus, ut patuit in Eſau & Iacob.

Si dicas id fieri quia aliqua parua naſcẽdi mora intercedit, quæ in tãta cæli pernicitate magnã adducit mutationẽ; Iã ſingula membra debebunt habere diuerſa temperamenta & fata; vt pulchre contra aſtrologos ratiocinatur B. Gregorius hom. 10. in euang. Quarto, Quia ad hæc prædicenda non erat conſiderandum punctũ natiuitatis, ſed animationis in vtero, quod ſciri nequit. non enim minus aſtra agunt in infantẽ, quando eſt in vtero, quam dum egreditur. ſi enim vis eorũ ſeſe in profunda terræ penetrat, quanto magis in vterum maternum? Cõfirmatur, quia tunc maxime aſtra ſuos effe-

ctus im-

Notatu dign

ctus imprimere debent, quando fętus eſt teneriimus; hoc autem eſt tempore animationis, & reiiquo, quo exiſtit in vtero. Itaque mera amẽtia eſt ex aſpectu ſiderum, qui tempore natiuitatis viget, velle de temperamento vel inclinationibus prolis iudicare.

Naturalis aſtrologia non eſt per ſe peccatum.

Aduerte tamen, hoc iudicium, ſi vlterius nõ procedat, ſed ſiſtat in naturalibus affectibus & temperamento, non eſſe damnatum per Canones aut Leges; ſed permitti, ſicut multa alia friuola, quæ per ſe noxia non ſunt, permittuntur.

Aſtrologia iudiciaria.

35 *Aſtrologia iudiciaria* eſt, quę aſpectu ſiderum obſeruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio aliqua ratione dependentibus; vt de conditione vitæ, de matrimoniis, de liberis, honoribus, opibus, de infortunijs, inimicitiis, præliis, exilio, carcere, morte, aliiſque caſibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis ex præſenti conſtellatione; vt docet Origenes apud Euſeb. lib. 6. præparat. euangel. cap. 9. vt quis huius ſit parens, cuius fortunæ & conditionis fuerit, quis furtum vel homicidiũ commiſerit. huius cultores vocantur aſtrologi, genethliaci, mathematici, (quamuis alias hoc nomen honeſtũ ſit) & aliquando chaldæi; quia hi præcipue huic vanitati erant dediti, ſcriptura vocat *augures*, Iſa. 47.

Huius aſtrologiæ vſus eſt per ſe malus & graue peccatum mortiferum.

Probatur Primo, Ex ſcriptura, Deuter. 18. *Gentes iſtæ, quarum poſsidebitis terram, augures & diuinos conſulunt, tu autem aliter a Domino Deo tuo inſtitutus es.* vbi per *augures* intelliguntur aſtroloogi, vt docent Hebræi; & colligitur aperte Iſaiæ 47. *Stent & ſaluent te augures cæli*, (70. aſtrologi cæli) *qui contemplabantur ſidera & ſupputabant menſes, vt tibi vera prædicerent.* Vbi etiam inſinuat Propheta ex aſtris non poſſe calamitates bellorum & euerſiones regnorum prædici. Hierem. 10. *A ſignis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vanæ ſunt.*

Eſt peccatum mortiferum.

Secundò, Probatur ex utroq; iure: nam L. Nemo, & L. Etſi, C. de maleficis & mathematicis; iubentur puniri aſtrologi iudiciarii eodem mõ, quo necromantici & alii magi. Et in Concilio Tolet. 1. c. ult. dicitur, *Si quis aſtrologiæ vel matheſi credendum eſſe duxerit, anathema ſit.* Vide plurima de his in Decreto, 26. q. 3. 4. 5.

Tertio, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ cæteris D. Auguſtinum l. 2. de Geneſi ad literam cap. 17. & libr. 2. de doctrina chriſt. cap. 21. 22. 23. 24. l. 5. de ciuit. cap. 1. & ſequentibus; quibus locis contra hanc vanitatem fusè diſputat, & oſtendit eam pertinere ad occulta cum dæmonibus commercia. Idem poſt expoſitionem Pſalmi 61. agit de pęnitentia cuiuſdam mathematici, quem & libros comburere, & publicam pœnitentiam agere coęgit. Vide etiam Ciceronem l. 2. de diuinat. Et Phauorinum in diſceptatione contra chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. atticarum cap. 1. vbi hæc aſtrologia refutatur. Denique diſputationem Bardeſanis Syri & Origenis contra eoſdem, apud Euſebium, de præparatione euang. lib. 6. capitul. 8. & 9.

Inducit fatum.

36 Quarto, Probatur ratione: Primo, Quia hæc diuinatio ſupponit actiones humanas pendere à ſtellis; quod eſt grauis error contra fidem; inducit enim fatum, & conſequenter tollit liberum arbitrium, Denique facit authorem peccatorum; vt eleganter oſtendit Origenes apud Euſebium, ſupra. vnde omnes antiqui aſtrologi poſuerunt *Fatum* tanquam fundamentum ſuæ artis, quod dicebant eſſe immutabilem omnium euentuum diſpoſitionem, à ſtellis dependentem; vt teſtatur Origenes ſupra, & Auguſt. lib. 5. de ciuit. cap. 1.

Regulæ aſtrol. a dæmone. & ita diabolus honoratur.

Secundò, Vtendo hac diuinatione ſubiicis te diſciplinæ diaboli, ex cuius traditione per homines curioſos ab ipſo deceptos regulæ huius artis & ſimilium proceſſerunt: vt docet Lactantius l. 2. diuinarum inſtit. cap. 17. Apuleius apud Auguſtinum l. 8. de ciuit. capit. 16. & ipſe D. Auguſtinus multis locis. non enim ſeria aliqua humana ingenii inquiſitione inuentas eſſe vel ex eo patet, quod nulla in his experientia capi poſſit, vt ante oſtenſum eſt; omnis autem inuentio humana eſt per experientiã. Itaque tacite honoras diabolum, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quę ſoli Deo eſt propria, tribuis. & hac ratione eſt peccatum ſuperſtitionis.

Obiectio.

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, poſſum illa veritate vti; quia veritas non eſt ipſius ſed Dei, & omnis notio veritatis à Deo eſt.

Veritas illarum eſt a dæmone. Reſp.

Reſpondeo ita eſſe, ſi id, quod traditur, per ſe nec verum ſit; ſecus ſi in ſe ſit falſum & vanum; nec habeat veri ſpeciem, niſi diabolo procurante. tales autem ſunt regulæ aſtrologorum aruſpicum, chiromanticorum, & ſimilium: in ſeipſis enim ſunt vaniſſimæ, & nullam cum natura rerum affinitatem habent; ſed vt veræ videantur, diabolus effectum procurat.

Allicitur diabolus.

Tertiò, Quia per vſum huius artis allicitur diabolus vt procuret ea, quę prædicuntur, vt 37
docet D. Auguſtinus l. 2. de doctrina chriſtia. c. 24. loquens enim de mathematicis & aliis curioſis diuinatoribus, ait; *Illi enim ſpiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per ſuſpiciones, & conſenſiones eius viderint.* Et paulo ante; *quæ omnia tantum valent, quantum præſumptione animorum*, (id eſt, anticipata opinione) *quaſi communi quadam lingua, cum dæmonibus fœderata ſunt. quæ tamen omnia plena ſunt peſtiferæ curioſitatis, cruciantis ſolicitudinis, mortiferæ ſeruitutis. non enim quia valebant animaduerſa ſunt, ſed animaduertendo & ſignando factum eſt vt valerent: & ideo diuerſis diuerſa proueniunt, ſecundum cogitationes, & præſumptiones ſuas*, &c. Cum enim diabolus videt iſta credi, dat operam vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac peſtifera opinione confirmet. Vnde patet ſecundum D. Auguſtinum in vſu aſtrologiæ ſubeſſe tacitum fœdus cum diabolo, quo ipſe promittat aſtrologis ſe illa procuraturum, ſi credantur & prædicantur; ac proinde in eodem vſu contineri etiam tacitam inuocationem vt iſta procuret, & dogmata ſua verificet.

Hæ duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus ſecundi & tertii generis quæ fiunt abſque expreſſa inuocatione: vnde etiam D. Auguſtinus de omnibus loquitur, & 38
omnes eodem modo condemnat.

Vtrum aſtra poſſint poni ſaltem ſigna euentuum.

Dicet forte aliquis aſtrologus, ſe non facere ſtellas cauſas futurorum euentuum, ſicut faciebant antiqui; ſed ſigna duntaxat; Deũ enim in cælo, velut in tabula quadã, deſcripſiſſe omnes euentus etiam liberos, ab initio ſeculi vſque in

ſinem

finem futuros;quo modo in membranis ꝑ Prophetas deſcripſit ea, quæ futura erant circa Chriſtum & Eccleſiam: quam ſententiam expreſſe tradit Origenes apud Euſeb.ſupra; vbi cum fuſe & eruditè oſtendiſset ſtellas non eſse cauſas futurorum euẽtuum,eo quod ſic introducatur fatum,tollatur libertas, & Deus cõſtituatur malorum author:docet tamẽ eſse ſigna diuinitatis,inſtituta ad omnia futura præſignãda:ſigna enim non officere libertati, ſed cauſas.Quemadmodum enim poteſtas arbitrii humani minimè tollitur,etſi Deus quæcũq; facturi ſumus præuiderit:ita quælibet ſigna ad præſignandum diuinitus conſtituta, libertati noſtræ nequaquã obeſse; ſtatuit igitur Origenes vniuerſum cælum quaſi volumen quoddam apertum & membranam expanſam,omnia futura in ſe deſcripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioſeph, vbi Patriarcha Iacob introducitur ſic loquens; *legi in tabulis cœli quæcunque contingent vobis,& filijs veſtris.* Secundo Ex illo Apocal. 6. *complicabuntur cæli vt liber; ſignificatiuas futurorum rationes adimpletas fore,* ſicut prophetias adimpletas dicimus cum iam euenerunt. Eandem ſententiam ſecutus eſt Albertus magnus in ſpeculo, (ſi tamen hic liber eſt illius) & Cardinalis ab Alliaco quæſt.30.in Geneſim, & lib. de legibus & ſectis;vbi etiam docet,totam Chriſti vitam, eiuſque miracula ex aſtris prædici potuiſse.

39 *Reſp. Refutatur hæc ſententia. Non eſſe ſigna naturalia.*

Reſpondeo Primo,Fundamentũ huius ſententiæ eſse abſurdum & impoſſibile, vel enim ſtellæ ſunt ſigna naturaliter ſignificantia, vel ex arbitria Dei inſtitutione. ſi naturalia ſunt, neceſse eſt vt ſint vel cauſæ futurorum euentuum,vel effectus illorum;(quorum vtrumque eſt manifeſtus error contra fidem,& rationem naturalem)vel vt aliquam naturalem cõnexionem cum euentis futuris habeant,ratione eiuſdem cauſæ communis;ſicut iris eſt ſignum ſerenitatis,quia cauſa,quæ facit iridem, ſolet plerumque facere ſerenitatem:& ſol *cæruleus imbres denuntiat,igneus euros,* teſte Virgilio; quia cauſa,cur hi colores in ſole appareant,ſolet imbres & ventos gignere. & hoc etiã modo ſidera non poſsunt eſse ſigna futurorum euentuũ; quia Deus eſt agens liberum, vnde ex eo quod talia ſidera fecerit,eiſque talem motum dederit,colligi nõ põt qđ tales vel tales euẽtus cauſabit.Secundo, Quia Deus non eſt per ſe cauſa operum humanorũ, ſed ſolum per liberum arbitrium hominis.Tertio, Quia non poteſt dici cauſa operum malorum,quare ſaltem hæc non poterunt ſic præſignari.Quarto, Quia impoſſibile eſt tam infinitam varietatem euentuũ humanorum ſignificari diſtinctè rebus tam paucis, tam vniformiter ſe habentibus: nam ea, quæ ſemper eodem modo & neceſsario fiunt; non poſsunt præſignare ea,quæ liberè,& nunquam fere eodem modo fiunt: ſignum enim debet accommodari ſignato,& illud quodammodo ſequi, vt ei poſſit accommodari & reſpondere. Itaque cæleſtia illa vel non ſignificant actiones humanas,vel actiones humanæ neceſsario eueniunt.

Tripliciter poteſt aliquid eſſe ſignum naturale.

40 *Non eſſe arbitraria*

Si dicas ea ſignificare ex diuina inſtitutione,ſicut voces inter homines, eadẽ obiici poſſunt: nam ea, quæ neceſsario & uniformiter fiunt,non ſunt idonea ſigna rerum contingentium & infinitam varietatem ſubeuntium,ſed ſimilem varietatem habere debent. unde non minor pene eſt vocum varietas quam rerum.

Deinde nemo, ne Angelus quidem hanc ſignificationem poterit intelligere,niſi Deus eã reuelauerit. quis enim ſcire poteſt quid Deus hoc vel illo aſpectu vel concurſu ſtellarum velit ſignificari, niſi ipſe mentem ſuam patefaciat: cum hæc ſignificatio ſit denominatio extrinſeca ab actu diuino, nihil ponens in ipſo ſigno? itaque inutilis erit tota illa deſcriptio, & ſuperuacanea; cum abſque reuelatione nihil iuuet; & reuelatio ſola ſufficiat. Denique per ſe abſurdum eſt & ridiculum Deum in illis ſtellis deſcribere, quis, quo loco, quibus parentibus naſcetur, quibus nuptijs, honoribus, opibus potietur, quæ ſcelera commiſſurus, qua morte obiturus, & ſimiles minutias, quæ mille modis in eodem variari poſſunt. Quare cum hæc ſententia nullam probabilitatem habeat, non poſſunt aſtrologi per eam excuſari. Oratio autem Ioſeph, quam citat Origenes, eſt apocrypha. Illud ex Apocal. capitul.6.*Cælum receſsit ſicut liber inuolutus,* ſolum ſignificat cælum oculis ſubductum fuiſſe & deſiiſſe videri.

41 *Reſp.2. Hæc ſentẽtia non excuſat aſtrologos.*

Reſponeo Secundo, Etiamſi ſententia iſta probabilis eſſet,tamen excuſari non poſſent aſtrologi a dæmonum commercio & ſuperſtitione; quia hanc ſignificationem humanum ingenium aſſequi non poteſt, vt etiam Origenes fatetur. Itaque neceſſe eſt vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. quod autem illorum regulæ non ſint ex diuina reuelatione ſatis conſtat: tum quia ſæpiſsime falſæ ſunt; tum quia ſunt eædem,quæ aliorum aſtrologorum, qui ſtellas faciunt cauſas euentuum;niſi quod in illis loco *cauſæ* dicatur *ſigna* v.g.vbi alii aſtrologi dicunt *ſidus martis facere homicidam*, hi dicunt, *ſidus martis ſignificare homicidam*; vt inquit D. Auguſtinus l.5. de ciuitat. Dei capit.1. vbi hanc ſententiam refert & refutat: itaque eadem prorſus eſt prædictio. Quare cum eædem ſint regulæ,(vno duntaxat verbo mutato)& eædem omnino prædictiones;perſpicuum eſt prouenire ab eodẽ magiſtro,qui hanc moderationem adhibuit ad decus artis & fraudes tegendas, & diſcipulos ſuos tutandos.Vnde etiam hic diabolo tribuitur prænotio futurorum,quæ Dei eſt propria; quod ad ſuperſtitionem pertinet.Deinde tacitè inuocatur vt procuret quod prædicitur.cum enim ipſe præſcire nequeat quid euenturum ſit,niſi ſe immiſceat, neceſſe eſt ſi regulas ſuas tueri velit,manum adhibeat.

Confirmantur hæc omnia, quia abſolute damnatur ab Eccleſia & ſanctis Patribus omnis huiuſmodi prædictio,ſiue tanquam ex cauſis,ſiue tanquam ex ſignis capiatur:nam reuera eandem ſolicitudinem,curioſitatem, deſperationem,animoſitatem, præſidentiam, religionis contemptum, dæmonum ſocietatem, apoſtaſiam animis hominum inducit.nõ enim tam curant homines ſcire cauſas euentuum, quam præſcire ipſos euentus. quibus præſcitis nihil non audent:ut præſciant nihil non agũt, ſi ſpes ſit præſciendi. Denique hæc aſtrologia iudiciaria eſt fundamentum magiæ & omnis diuinationis;vt docet Aggrippa magus libro 2. occultæ philoſophiæ capitu. 54. nam ſigna magica plerumque ſub aliquo ſynaſteriſmo ſeu conſtellatione

Iudiciaria aſtrol. eſt fundamentum magiæ.

tione

tione fabricanda ſunt; & ea per quæ quis diuinat, ſimiliter ad aliquos ſiderum aſpectus referenda ſunt & componenda.

Petes, Vtrum ſit peccatum mortiferum, etiã ſi non præiudicant tanquam certo euẽturum?

42 *Si non certe affirmant.*

Reſpondeo, Si aliquid particulare prædicãt abſolute, v. g. hunc tali vel tali morte hoc tempore, vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Epiſcopum, & ſimilia; grauiter peccant, & ſunt puniendi, etiamſi poſtea dicãt ſe non certo ſed probabiliter affirmare voluiſſe: quia alioquin omnes facile ſe excuſarent; & contra Iudices defenderent. Secundo, Si prædicũt aliquid, maxime in particulari, cum circumſtantijs, quarum non poſſunt reddere rationem niſi ex regulis aſtrologiæ iudiciariæ; v. g. quia hora natiuitatis erat talis cæli cataſtaſis, non ſunt excuſandi, etiamſi ſolum dixerint eſſe probabile aut veriſimile: quia cum reuera nihil tale ex aſtris colligi poſſit, omnis talis prædictio referenda eſt ad diſciplinã malignorum ſpirituum, & occultam eorum ſocietatem. Et ſane pernicioſum eſt putare regulas illas eſſe probabiles, cum eadem fere incommoda ſequantur: & ipſi aſtrologi, quos Eccleſia damnat, ſæpe non plus dicant. Fatentur enim ſuas prædictiones non eſſe ſemper certas, & poſſe interdum aliter euenire. nihilominus meritò reiiciuntur tanquam impoſtores & occulta commercia cum diabolo habentes, fallacique eius diſciplinæ dediti. Si vero ſolum in genere pronuntient, ita vt probabilis ratio reddi poſſit ex ætate, diſpoſitione corporis, temperamento, conſuetudine vitæ, aut aeris affectione, quæ ex ſiderum concurſu vel aſpectu proueniat; non ſunt condemnandi.

43 Petes, Vnde ergo fit vt aſtrologi interdum etiam in particulari vera prædicant?

Vnde prædicant uera.

Reſpondeo, Id fieri ex quatuor vel quinque cauſis; vt colligi poteſt ex D. Auguſtino l. de diuinat. dæmonum cap. 3. & habetur ca. Sciendum, 26. quæſt. 4. & lib. 2. de Geneſi ad literam, cap. 17. Primo, Id fit ex eo, quod dæmon ſæpe procuret quod prædictum eſt; vt peſtiferam artem commendet. vnde maxime illi cauendi, qui ſæpius vera dicunt, vt monet idem Auguſtinus l. 2. de Geneſi. capit. 17. quia certius eſt illos cum dæmone habere commercium. Secundo, Quia interdum caſu ita accidit, vt idem docet lib. 7. confeſſ. cap. 6. Tertio, quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniaque tentanda vt aſſequatur, perſuadet enim ſibi fauorem cæli & numinis ſe habere: & e contrario cui mala, deiicitur in deſperationem, putans numen ſibi eſſe aduerſum; & ſic mirum non eſt ſi vtrique quod prædictum eſt obueniat. ſic exercitus ſæpe vicerunt & victi ſunt. Quarto, Quia res ſæpe ex aliis circumſtantiis ſagaci ingenio conijci poteſt. Quinto, Quia ſæpe dæmon ſuggerit ſibi nota, præſertim cum hoc genus hominum plerumque expreſſum cum illo pactum, & commercium habeat, vt docet D. Auguſtinus lib. 5. de ciuit. cap. 17. in fine. His adde, eos multo ſæpius falſa prædicere quam vera, ſed illa non notari: Immo Phauorinus apud Gellium l. 14. ca. 1. ait, partem milleſimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non eſſe. Vide de eadem re Ciceronem l. 2. de diuinatione, vbi dicit, *promiſerunt aſtrologi Pompeio, Craſſo, & Cæſari lætiſsima omnia; non niſi iam ſenes domi cum ſumma gloria morituros: at quiſque eorum infæliciter & immature perijt.*

DVBITATIO VII.

Quouſque diuinatio ex alijs ſignis, ad ſecundam ſpeciem pertinentibus, vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi poſſit.

D. Thomas art. 7.

Notandum eſt Primo, Hæc ſigna non poſſe inſpici tanquam cauſas euentuum futurorum, (neque enim vllus vnquam haruſpex aut chiromanticus ita illa accepit aut intellexit,) & multo minus tanquam effectus illorum euẽtuum, cum præcedant illos. Itaque conſiderantur vt ſigna inſtituta & directa ab eadem cauſa, a qua euentus illi vel efficienter proueniũt, vel ſaltem vt res futuræ, præuiſi ſunt: quo modo Origenes dicebat aſpectus ſiderũ, futuros euentus præſignare. 44

Quomodo hæc ſigna inſpiciantur.

Notandum Secundo, Hæc ſigna poſſe prouenire vel à ſola cauſa naturali, vel ex peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His poſitis,

Dico Primo, Licitum eſt ex huiuſmodi ſignis prædicere omnes euentus, qui per illa, ut a cauſa naturali proueniunt, ſignificari poſſunt ſeu illos euentus, qui ab eadem cauſa naturali ſequi ſolent. Sic ex volatu auium aut cãtu prædici poſſunt tempeſtates, venti, pluuiæ, ſerenitates, de quibus multa rei ruſticæ ſcriptores, & Virgilius in georgicis, & Aratus in phænomenis, verſus finem. hi enim motus in auibus & aliis animalibus ex eo proueniunt quod dum mutatio auræ ingruit, 45

Poſſumus illis uti ut ſignis naturalibus.

Quomodo motus & cantus auium ſit ſignum tempeſtatis.

Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris;

vt ait Virgilius. mutatio enim aeris afficit corpuſcula auium, vel cerebrum aut ſpiritus animales, quam affectionem occulta naturæ conſenſione phantaſia ſtatim percipit, & per modum conuenientis aut diſconuenientis apprehendit, & exterius volatu, vel voce ſignificat: homines non ita præſentiunt iſta, tum quia phantaſia aliis eſt intenta; enim gubernatur a rebus externis in homine vt in beſtiis, ſed a ratione & libera voluntate: tum quia inſita non eſt hominibus (niſi forte ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris ſympathia cum mutatione cæli, quam videmus in variis animantibus. Fatui tamen & ſtupidi, quia brutis affines, & ſenſibus non ratione reguntur, magis diuinant de rebus naturalibus quã prudentes; & dormientes magis quam vigilantes; & morti propinqui (niſi forte doloribus vel ſtupore ſenſuum impediantur) magis quam ſani: partim quia corpora facilius afficiuntur externis mutationibus; partim quia phantaſia facilius percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ medicorũ de temperamento, inclinationibus ingenio, valetudine, lunga, breuique vita, quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membro-

membrorum, ex colore & ſimilibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, ſanitate, criſi bona vel mala; ex pulſu, colore, ſudore, aliiſque naturæ excretionibus, ſuppreſſionibus, moribus, conturbationibus, & aliis ſignis, de quibus Hippocrates in coicis, & Galenus opuſculo de criſibus & aliis locis.

46 *Si dirigantur a Deo.* Dico Secundo, Quando certum eſt vel probabile aliqua ſigna prouenire à Deo, vel ſingulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præſignandum, (quod tamen perrarum eſt) non eſt illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ viretibus foliis, erat ſignum placatum eſſe Dominum, & aquas diluuij exhauſtas, Geneſi. 8. Sic iris eſt ſignum non amplius delendi mundi per aquas, Geneſi. 9. Verbum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant*, erat ſignũ ipſam fore vxorem Iſaac, Geneſi. 24. id enim pro ſigno petierat Eliezer famulus Abrahæ. Sic narratio ſomnii de pane ſubcinericio, Iudicum 7. erat ſignum Gedeoni cædendorum hoſtium: & verba illa Philiſtæorum, 1. Reg. 14. *Aſcendite ad nos*, erant ſignum Ionathæ ipſos fore cædendos: Deus enim hæc ita dirigebat, & inſtituebat vt talia ſignificarent; idque occulta inſpiratione iis, qui inde omen caperent, ſignificabat.

47 *Si nõ dirigantur a Deo.* Dico Tertiò, Si non conſtet vel non ſit probabile huiuſmodi ex peculiari Dei prouidentia ad certum euentum liberum præſignandũ deſtinari, ſuperſtitio eſt ex talibus diuinationẽ capere. Itaque ſuperſtitio eſt ex volatu, garritu, ſitu, numero auium, aut aliorum animaliũ, ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, ſecundum regulas augurum & chiromanticorum, de futuris a cauſa libera pendentibus pronuntiare. Exempla complura vide apud Valerium maximum l. 1. cap. 4. 5. 6. *Ratio, cur ſit ſuperſtitio.* Ratio eſt, quia ſigna iſta non ſignificant illos euẽtus naturali modo, cum neque ſint illorũ cauſæ, neque illorum effectus, neque vnà cum illis ab aliqua communi cauſa pendeant; neque ex directione peculiari diuinæ prouidentiæ; tum quia plerumque ſunt fallacia; tum quia ſic potius à viris ſanctis obſeruarentur quam à magis & incantatoribus: ergo ſignificant illos euentus ex directione & inſtitutione dæmonis, qui huiuſmodi ſigna inſtituit, & euentum, quem præſignari voluit interdum procurat, vt mentes hominũ, ſuperſtitione & curioſitate implicitas, quocunque lubet, impellat. Confirmat id D. Auguſtinus lib. 2. doct. chriſt. cap. 24. ex augurum ritu, *qui*, vt ipſe ait, *& antequam obſeruent, & poſtea quam obſeruata ſigna tenuerint, id agunt ne uideant volatus vel audiant voces auium*; quod eſt euidens argumentum hæc nihil valere niſi ex dæmonum pacto.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primo, Se ſubijcit diſciplinæ diaboli, vtens regulis ab ipſo traditis, tacitumque cum illo commerciũ habet. Deinde, attribuit illi futurorum liberorũ prænotionem, quæ Deo ſoli eſt propria. Tertio, Tacite illum inuocat vt procuret quod prędictum eſt, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia, quæ dubit. 5. nu. 37. dicta ſunt ex D. Auguſtino l. 2. de doct. chriſtiana cap. 23. & 24. *Interdum eſt peccatũ veniale.* Fieri tamen poteſt vt ſolum ſit veniale peccatum; vt ſi homo cogitet in hoc vel illo caſu fieri poſſe vt talia ſigna ſint à Deo ad aliquid ipſi inſinuandum directa; & ideo aliquid faciat vel omittat vt ſibi caueat vel conſulat in omnem euentum: modo id per ſe licitum ſit. hoc modo fœminæ & homines parui iudicii huiuſmodi ſigna obſeruare ſolent, & actiones ſuas ex illis moderari.

Quod interdum vera ex huiuſmodi prædicantur, prouenit ex iiſdem cauſis, ex quibus ſupra num. 43. aſtrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc ſpectantia apud Valerium maximum locis ſupra notatis.

Obiicies Iob 37. *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt ſinguli nouerint opera ſua*; vbi videtur commendari chiromantia; & Geneſi. 44. Ioſeph dicit fratribus, *an ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* & æconomus eius, *ſcyphus, quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit dominus meus, & in quo augurari ſolet*: ergo Ioſephus fuit augur, vel ſaltem videri voluit: non voluiſſet autem vir tam ſanctus & ſapiens talis eſſe vel videri, ſi id malum fuiſſet. 48 *Obiectio.*

Reſp. Reſpondeo, Illa ſententia ex lib. Iob adducta iuxta Lyranum & D. Thomam ſignificari Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua vel in phantaſia cuiuſque, vt ſinguli norint quid ſibi congruat, alii enim inclinationem habent ad matheſim, alij ad muſicam, alij ad poeſim, alij ad metaphyſicam, alij ad hanc artem mechanicã, alij ad aliam, item pro temporum diuerſitate, & opportunitate ad diuerſa quoque incitantur aggredienda, vt in agricolis conſtat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus ſic exponunt, qui *in manu*, id eſt, per potentiam ſuam, qua imbres, niues & tempeſtates inducit, *omnes homines ſignat*, id eſt, domi concludit, eos impediens ne poſſint viſere opeeras ſuas in agris. Sed 70. & noſter interpres intelligunt de *manu hominis*, non *Dei*. Deinde minutum eſt illud, quod homo non poſſit ſuos viſere operarios.

Vnde accommodatius ſic intelligetur; *Qui in manu omnium ſignat*, id eſt, qui per tempeſtates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otioſas reddit, impediens ab operibus agriculturæ & paſturæ. *Signare in manu* dictum eſt more hebræo, pro ſignare, & claudere manum. *Vt ſinguli ſciant opera ſua*, id eſt, vt ſinguli ſibi proſpiciant quid quouis tempore agere debeant. vel vt ſinguli ſciant opera ſua pendere à Deo: vnde 70. vertunt, *vt ſinguli norint infirmitatem ſuam*. Vide noſtrum Pinedam hunc locum fusè & egregie explicantem.

Ad locum Geneſis dici poteſt cum D. Thoma artic. 7. ad 1. D. Auguſtino qq. in Geneſim capitul. 145. id à Ioſepho ioco dictum; uel illum locutum ex vulgi opinione, qua ſummus augur habebatur. Adde, nomen *augurandi* eſſe generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex ſignis a Deo directis. Itaque Ioſeph non voluit videri *augur* vel *diuinus* talis, quales erant alii in Aegypto, ſed longe excellentior, ut qui ſpiritu Dei diuinaret, ſicut iam ante aliquoties oſtenderat, & pro tali illum habebant Aegyptii. 49

DVBI-

DVBITATIO VIII.

Quouſque diuinatio ex ſomnijs ſit licita.
D. Thomas art. 6.

50 *Somnia ex quinq; cauſis.*

NOtandum eſt, *ſomnia* poſſe prouenire ex quinque cauſis. Primò, Ex ſingulari Dei prouidentia. Secundo, Ex conſtitutione cæli vel aeris. Tertio, Ex affectione corporis humani. Quarto, Ex præuiis cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc.

Dico Primò, Si conſtet vel probabile ſit, ſomnium ex peculiari Dei prouidentia fuiſſe immiſſum; fas eſt homini ex eo capere futurorum prænotionem: Deus enim illa non immittit, niſi ad aliquid ſignificandum, quo hominem moneat vel inſtruat.

Dupliciter in ſomnis aliquid ſignificatur.

Poteſt autem id fieri duobus modis. Primò, Apprehenſione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantaſia vel ſenſus communis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba, quibus quid fieri debeat, ſignificetur: & ſimul mentem reddit certam, vel interna illuſtratione, vel occulto quodam guſtu & experimento, non ſubeſſe fraudē. Tale fuit ſomnium Ioſeph de Virgine non deſerenda, de fuga in Aegyptū, & de reditu ex Aegypto, Matth. 1. & 2. & ſomniū Magorum de nō redeundo ad Herodem: & alia plurima in ſcripturis. Sæpiſſime enim Deus in ſomnis loquebatur; vnde Num. 12. dicitur. *Si fuerit Propheta inter vos, per ſomnium loquar ad eum.* hoc genus ſomnii vocatur χρηματισμὸς, latinè *oraculum*, vt docet Macrobius libr. 1. in ſomnium Scipionis.

Secundo, Apprehenſione aliquarum rerum, quæ vel ſimiles ſint rebus euenturis, vel aliquā ſaltem analogiam cum illis habeant. Hoc ſi perſpicuè rem exhibet ſicut futura eſt, vocatur ὅραμα, id eſt, *viſio*. Si obſcure & ænigmatice, dicitur ὄνειρος, latinè *ſomnium*. Tale fuit ſomnium Iacob, Geneſi. 31. v. 10. de ouibus; vbi etiam prior modus admiſcetur; nam loquitur ei Angelus in ſomnis: Et ſomnia Ioſeph; Gen. 37. Pincernæ & piſtoris, Geneſi. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. ſpicis, Geneſi. 41. Nabuchodonoſor de ſtatua illa myſtica, Daniel. 2. & alia in ſcripturis & profanis authoribus. Tale etiam fuit ſomnium Theodoſij, quando adhuc priuatus per quietem vidit ſibi coronam Imperii p Epiſcopum Meletium imponi; cum tamen ea de re non cogitaſset, nec Epiſcopum illum noſſet; vt refert Theodoretus lib. 5. hiſt. capit. 6. & 7. & S. Polycarpi, cui in ſomnis ſuum ceruical comburi viſum eſt; quo præſignatum fuit illi genus ſui martyrii.

Petes, Vnde poterit cognoſci vtrum ſit Deo, an à dæmone?

51 *Vnde poſſit diſcerni.*

Reſpondeo, Id cognoſci partim ex eo ad qđ homo per ſomnium impellitur; vt ſi ad deſerēdum ſeculum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, exiſtimandū eſſe à Deo: partim ex affectu, qui relinquitur; ut ſi inde remaneat illuſtratio animi, conſolatio ſancta, promptitudo ad obſequium Dei; partim ex intimo quodam ſapore & guſtu; aliter enim afficiunt mentem ſomnia diuinitus immiſsa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius l. 4. dial. cap. 48. *Sancti*, inquit, *viri inter illuſiones atque reuelationes, ipſas viſionum voces aut imagines quodam intimo ſapore diſcernūt, vt ſciāt vel quid à bono ſpiritu percipiant, vel quid ab illuſore patiatur.* vnde B. Monica (vt refert Auguſtinus l. 6. confeſſ. cap. 13.) *dicebat ſe diſcernere intimo quodam ſapore, quem verbis explicare non poterat, quid intereſſet inter reuelantem te, et animam ſuam ſomniantem.* cum enim ſint ſupernaturalia, ſapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & ſupernaturale, ita vt ſi homo diligenter conſideret, facile aduertere poſſit à Deo prouenire. Interdum tamen res eſt obſcura, & tunc opus eſt conſilio ſapientum, ne fraude dæmonis quod multis accidit, circumueniamur. Idē dicendum quando ſignificatio eſt obſcura, quando autem eſt clara, & ſimul conſtat eſse à Deo, nullo modo eſt dubitandum de euentu.

Si non eſt probabile eſſe immiſſum a Deo. 52

Dico Secundo, Si non eſt probabile ſomniū eſse à Deo, non eſt licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio eſt, quia ſomnia non poſſunt illa futura præſignare natura ſua, nec etiam vt proueniunt à cauſis naturalibus, vt ex dictis patet: ergo ſolum ex directione Dei vel malignorum ſpirituum: ergo quando non eſt probabile eſſe à Deo, ſi quis ex illis diuinet, ſubjicit ſe diſciplinæ dęmonis, eiq; tribuit futurorū prænotionē, & tacitè illum allicit vt procuret quod ipſe putat præſignatum.

Eſt peccatum mort. ex genere ſuo.

Nec refert ſi dicas te hęc nō intendere; quia ipſo facto & interpretatiue intendis; poſitis enim illis circumſtantiis, talis diuinatio ad nihil aliud valet, nec vllam habet ſpeciem aſsequendæ veritatis, niſi eo modo accipiatur. Itaque ex genere ſuo eſt peccatum mortiferū, vnde prohibetur Leuit. 21. *Non augurabimini, neque obſeruabitis ſomnia.* & Eccleſiaſtici 34. *Vana ſpes & mendacium viro inſenſato, & ſomnia extollunt imprudentes,* &c. & infrà, *multos enim errare fecerunt ſomnia & exciderunt ſperantes in illis,* quod quam verum ſit, oſtendit Gregorius l. 4. dialog. cap. 49. de quodam, *qui dum ſomnia vehementer attenderet, ei per ſomnium longa vitæ ſpatia promiſſa ſunt: cumque multas pecunias pro longioris vitæ ſtipendiis collegiſſet, ita repente defunctus eſt, vt intactas omnes relinqueret, & ipſe ſecum nihil ex bono opere portaret.*

Poteſt eſſe p. veniale. 53

Poteſt tamen eſſe veniale. Primo, Ratione ſimplicitatis; quia homo rudis facile putat eſſe à Deo. Secundo, Quia ſolum tenuiter ipſis credit. Tertio, Si propter ſomnium metuat aliquid aduerſi, vel ſperet aliquid proſperi; cogitans ſecum (etſi nullo fundamento) illud fortè à Deo immiſſum, ideoq; aliqua faciat vel omittat, modo ea non ſint contra aliquod præceptū naturale vel poſitiuum; vt docet Caietanus in Summa v. Somniorum obſeruatio, Nau. ca. 11. num. 33. Si tamen quis ita deditus eſſet obſeruationi ſomniorum, vt paſſim illa in rebus agēdis vteretur, non poſſet à peccato mortali excuſari. Multo maius peccatum eſt, quādo quis per ſomnia quærit diuinationem certo modo vel ritu ſe componēdo ad ſomnium: hoc enim expreſse eſt inuocare diabolū. Sic olim ethnici præmiſſo ieiunio in pellibus cæſorum animalium dormire ſolebant, vt reſponſa in ſomnis acciperent. vnde Virgilius,

Quærens diuinationē per ſomnia. 54

Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petiuit.

de quo vide Cœliū Rodiginū li. 27. antiquarum lectionum ca. 14. facile autem eſt diabolo ſomnia qualia lubet immittere, concitando humores & ſpiritus; ſic enim varia viſa excitātur

in febri-

in febribus,in atra bile, in phreneſi, aliiſque morbis & affectibus.

Si ſit a cã naturali.

55 Dico Tertio, Si ſomnia putantur eſſe ex cauſa naturali, licitum eſt ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa cauſa prouenire ſolent, facere: vt de mutationibus auræ, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia; de quibus multa ſcripſere medici, Hyppocrates de inſomniis, & Galenus de præſagio ex inſomniis. cælum enim & aer impreſſionẽ aliquam in corpus humanum, ſanguinẽ & ſpiritus faciunt, ratione cuius per ſympathiam phantaſia conſentanea viſa apprehendit, maxime per quietem, dum ſenſuum externorũ operatione non diſtrahitur, eo fere modo, quo dictum eſt fieri in auibus vigilantibus.

Coniecturæ de corporis affectibus ex ſomnijs.

56 Sæpius tamen & certius ex ſomniis capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quã de mutationibus cæli; quia immediatè ex corporis diſpoſitione oriuntur. Hoc modo ſi quis incendia per ſomnium videat, flauabile infeſtari iudicatur: ſi fumum, caliginẽ, profundas tenebras, funera & alia id genus triſtia, atra bile. Si pluuiam, niues, grandines, glaciem; pituita vel frigido phlegmate: Si ſomniet ſe volare aut velociſſime currere, ſignum eſt leuis & temperatæ cõplexionis. Si grauia onera ferre aut in anguſtis locis, vbi vix ſe mouere queat, verſari ſignum eſt vim animalem multitudine humorum grauari: Si ea, quæ ad libidinem pertinẽt, ſignum eſt redundantiæ ſpermatis: Si verſari in cœno, fimo; indicium eſt abundare humoribus putridis, aut inteſtinorum excrementis. Sic qui ſomniarat crus effectum ſibi lapideum paulo poſt præter opinionem omnium factus eſt crure illo paraliticus. Sic etiam Galenus, eum, qui ſomniarat ſe in ciſterna plena ſanguine conſtitutum, coniecit plethora ſanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in libello de præſagiis ſomniorum.

Huc pertinet ſomnium illud, quo aliquod ſpectrum irruere & opprimere hominem videtur, quod & ἐφιάλτην & πνιγαλίωνα medici vocant, latini incubum. hoc enim prouenit à craſſo tetroque vapore in cerebrum irruente & vias ſpirituum animalium intercipiente; vt docet Galenus lib.3. de locis male affectis, cap.4. Itaque ſignum eſt craſſi & melancholici ſanguinis, & cruditatum, & eſſe periculum epilepſiæ ſi quis crebro patiatur. hoc genns vocatur *phantaſma*, Cicero *viſum* vocat.

Dico Quarto, Quãdo ſomnia proueniunt ex præuiis curis vel cogitationibus, nihil de futuris ſignificant. ſed ſolũ inſinuant ſuam cauſam. hæc vocantur proprie ἐνύπνια, id eſt, *inſomnia.*

Ex dictis conſtat quinque genera ſomniorum diſtingui poſſe. *oraculum, viſionem, ſomnium, inſomnium, phantaſma*, de quib. fuſe agit Macrobius ex ſententia veterum, lib.1. in ſomnium Scipionis. ſed quæ diximus ad noſtrum inſtitutum ſufficiunt.

DVBITATIO IX.

Vtrum vſus ſortium ſit licitus.

D.Thomas q.8.

Sortes.

57 NOtandum Primo, *Sortes* dici, quando aliquid eo fine agitur vt eius euentu ſpectato, innoteſcat aliquid occultum, v.g. quid cui competere debeat. ad hoc autem neceſſarium eſt vt ſortibus ſua ſignificatio imponatur; ſiue vt præcedat aliqua conuentio inter partes, (ſi inter plures aguntur) vel homini ſecum, quid quæque ſignificare, quam vim habere debeat.

Tria ſortium genera.

Sunt autem tres ſortium ſpecies ex fine petitæ, *diuiſoriæ, conſultoriæ, diuinatoriæ*. *Diuiſoriæ* ſunt, quando iudicio ſortium quæritur quid cui tribuendum, ſiue illud ſit res poſſeſſa, ſiue honor, ſiue pœna, ſiue functio aliqua. *Conſultoriæ*, quando inquiritur ſortibus diuinum conſilium, vt ſciatur in negotio obſcuro quid agendum. *Diuinatoriæ* ſunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

58 Notandum Secundo, Directionem ſortium poſſe expectari vel à cælo, vel à caſu, vel à Deo vel a dæmone. His poſitis.

1. Sortes diuiſoria.

In quibus habeant locum.

Dico Primò, Sortes diuiſoriæ licitæ ſunt, ſi euentus expectetur à caſu, vel ex peculiari Dei prouidentia: non tamen in rebus omnibus licitæ ſunt, ſed in pleriſque. Primo, In rebus externis & aliis, quæ aliter commode non poſſunt diſtribui. Sic hæreditates, & alia bona communia ſæpiſſime ſorte diuiduntur. Huc pertinet contractus ſponſionis & ſortium, qui frequens eſt inter homines. conſentiunt enim partes vt eius ſit res vel electio, cui ſors & caſus fauerit. Secundò, In functionibus, vbi de honore vel periculo agitur; vt quando oppidum inuadendum, ſorte inter milites diuerſarum nationum decidi ſolet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Auguſtinus epiſt. 180. ſcribit ſorte eligẽdum ſacerdotem, qui tempore peſtis & perſecutionis maneat in oppido, & fidelibus res ſacras adminiſtret. Tertio. In dirimendis litibus maxime de rebus ſecularibus, L. Si cum ambo ff. de Iudiciis. Quarto, In pœnis, vt cũ duo vel plures ſunt rei mortis, & Princeps vt clementiam in ſancienda diſciplina adhibeat, vult aliquos punire, aliis ignoſcere. Denique quotieſcunque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri. Vide D. Auguſt. lib. 1. de doctrina chriſtiana cap. 28.

An in officys.

Officia tamen etiamſi ſecularia ſint, regulariter non ſunt ſorte diſtribuenda, ſed conferenda maxime idoneis, quos diligens inquiſitio & examen rationis, non caſus & cœca ſors oſtendit. nihilominus ſi plures ſint bene idonei & fere pares, poterit res ſorti committi. Hoc tamen permiſſum non eſt in electionibus ad beneficia eccleſiaſtica, vt patet capit. Eccleſia, de ſortilegiis, ſub finem. Fortaſſe tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non poteſt, terminandam, ſortes non eſſent improbandæ; quia non eſt mens Eccleſiæ vt lites diu protrahantur, & alias iure naturæ id non ſolum eſt licitum, ſed etiam optimum conſilium; nec Eccleſia id vſquam prohibuit.

In beneficys.

Dices, Saul ſorte electus eſt, 1. Reg. 10. & Matthias Apoſtolus, Act. 1. 59

Obiectio. Saul, Matthias Reſp.

Reſp. Non eſſe dubitandum quin Saul ita elect⁹ ſit inſpiratione diuina: nã electioni eius præerat Samuel, qui illum ante vnxerat iuſſu Dei: vnde ẽt ſortes certiſſime a Deo ita erãt dirigendæ vt ipſum eſſent confirmaturæ, Idẽ de Matthia Apoſtolo: qđ colligi poteſt tum ex mirabili illa exhortatione Petri, q̃ tota erat a Spiritu Sancto; tum ex cõmuni oratione omniũ,

qua petebant vt Deus oſtenderet quē elegiſſet, Quidam tamen ex textu græco putant Matthiam non ſortibus, ſed ſuffragiis electum. ſed manifeſtè repugnat textus græcus & latinus, non enim græce eſt, ἔδωκαν ψήφους αὐτοῖς, *dederunt eis ſuffragia ſed* ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς, *dederunt ſortes eis*, vt interpres vertit vnde ſequitur καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν. *& cecidit ſors ſuper Matthiam*. Nec obſtat quod ſubiungitur, καὶ συγκατεψηφίσθη, *quod per ſuffragia annumeratum* indicat; quia nihil aliud ſignificatur quam ipſum communi decreto vel conſenſu, poſtquā viderunt ſortem in illum cecidiſſe, vndecim Apoſtolis cōnumeratum; quod nihil aliud fuit quam iudicium ſortium communi ſuffragio vel decreto fuiſſe approbatum. Accedit quòd ſicut alii Apoſtoli immediatè a Chriſto, nō ſuffragio humano, electi erant; ſic etiam decuiſſe vt eligeretur is, qui in locum Iudæ ſuccederet. Denique magna exterius apparebat paritas; vnde non facile erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionyſius Areopagita li. de eccleſiaſtica hierar. c. 5. parte 3. putat ſortem appellari à ſcriptura (quando dicitur, *cecidit ſors ſuper Matthiam*) *diuinum quoddam donum, inſinuans illi cœtui, quem Deus elegiſſet*: fieri enim poteſt vt Deus ſortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel ſapientiæ, vel vt ſortes miraculoſsè omnibus aduertentibus direxerit, non enim negari pōt quin verè ſortes miſerint, cum expreſsè dicatur, *dederunt ſortes illis*, quod de tali dono intelligi non poteſt. Itē, *cecidit ſors ſuper Matthiam*.

60 *2. Conſultoria.* Dico Secundò, *Conſultoriæ* ſortes regulariter ſunt illicitæ, niſi quando humanum conſilium non ſuppetit, vel niſi Deus inſpiret illis vtendum. ratio eſt, quia ſine neceſsitate velle vt Deus ſuam voluntatem peculiari modo manifeſtet, pertinet ad Dei tentationē, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promiſit ſe has ſortes temperaturum: ergo vanū eſt inducere in animum hanc Dei eſſe voluntatem, quam ſortes indicant; imò etiam eſt periculoſum, quia facilè dæmon ſe immiſcebit & hominem decipiet, vnde merito hic vſus reprehenditur a D. Aug. epiſt. 119. c. 20. & a Leone IIII. ad Epiſcopos Britanniæ, habetur c. Sortes, 26. qu. 5. *Sortes*, inquit, *quibus cuncta vos veſtris diſcriminatis Prouincijs, quas Patres damnauerunt, nil aliud quam diuinationes & maleficia eſſe decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Chriſtianos vltra nolumus nominari; & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

Si deſit humanum conſilium. Quando tamen humanum conſiliū non ſuppetit, licitum eſt has ſortes adhibere, cum bona ſpe fore à Deo ſingulari prouidentia moderandas, iuxta illud Prouerbiorum 16. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed a Domino temperantur*. Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adeſſe & eas regere dignetur. Huc referri poſſunt exēpla quædam ſuperius poſita de ſortione in oppugnatione oppidi, & in deligendo ſacerdote tempore peſtis, vel perſecutionis, & ſimilia: ſi tamen eo fine ſortes iaciantur vt diuina volūtas exquiratur: ſecus ſi euentus a caſu expectetur; nemo enim caſum conſulit, itaq; tunc ad diuiſorias referentur. Item ſi diuina inſpiratione mittantur; ſicut dictum de electione Saulis & S. Matthiæ Apoſtoli, quo etiam pertinet exemplum, quod habetur Ioſue 7. vbi iudicio ſortium inuentus eſt Achan, qui de anathemate aliquid ſibi vſurpauerat. Simili modo deprehenſus eſt Ionas a nautis, Ionæ 1. & quamuis hi ex inſpiratione diuina id non facerent, nec euentum a Deo, ſed à dæmonibus expectarent, Deus tamen propter Ionam eas moderatus eſt.

Dico Tertiò, Diuinatoriæ ſortes omnio ſunt illicitæ: vnde prohibentur c. 1. de ſortilegiis, & 26. q. 5. c. Sortes, c. Peruenit, cap. Si quis Clericus, cap. Contra, ca. Epiſcopi, quibus locis prohibentur ſortilegia, ſicut aliæ diuinationes & incantationes.

Ratio eſt, quia vel expectatur earum moderatio à Deo, vel à cælo vel à caſu, vel à dæmone: atqui non eſt expectanda a Deo, quia non eſt probabile Deum illas ad præſignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nuſquam enim id promiſit, & euentus ſæpiſſime contrarium oſtendit. Denique nulla eſt neceſſitas ordinariè tam peculiaris concurſus, vnde vanum eſt ſine alio fundamento illum expectare. Nec à cælo, quia hoc eſſet actiones humanas a cælo ſuſpendere, & fato ſubijcere, non enim poſſunt ſortes euentis futuris vi cælorum & aſtrorum accommodari, niſi vel vtraque à cælo neceſſario proueniant, vel euētus ipſi à cælo ſint præcogniti, vt ſortes ijs poſſint aptare: quo modo Deus futura p̄ſignare vel occulta declarare per ſortes poteſt. Non etiam à caſu moderatio earū expectatur; quia vt ſortes caſu ſic vel ſic cadunt nihil præſignare poſſunt: ergo expectatur à dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prænotio; & ipſe tacito quodam pacto & conſenſu inuocatur tum vt ſortes regat, tum vt effectū præſignatum procuret. Quod autem Agrippa lib. 2. occultæ philoſophiæ capit. 54. contendit, In anima humana eſſe ſufficientem poteſtatem ad ſortes dirigendas, præſertim ſi accedat cæleſtis opportunitas, id eſt, congrua cōſtellatio, vanum eſt, & vnum ex magiç fundamentis, vt infra dicemus cap. 44. dubit. 2.

61 *3. Diuinatoria.*

DVBITATIO X.

Quæ & quotuplices ſint uanæ obſeruationes. & quale in his peccatum.

D. Thomas q. 96.

VAne *obſeruationes*, dicuntur, cum aliqua fiunt vel adhibentur ad aliquem effectum, ad quem nec à Deo nec a natura vllam vim habent: Item cùm ex conſideratione alicuius euentus fortuiti coniicit quis aliquid proſperi vel aduerſi, & inde actiones ſuas moderatur. Harum tres ſunt ſpecies, ad quas omnes reduci poſſunt, vt ex D. Thoma colligitur, *ars notoria, obſeruantia ſanitatum, & obſeruantia euentuum. Ars notoria*, eſt ratio quædam conſequendi ſcientiam infuſam per quædam ieiunia, inſpectiones figurarum, & ſimilia adminicula vana & inefficacia. 62 *Vanæ obſeruationes.* *Ars notoria.*

Eſſe hoc peccatum mortale cōſtat, quia ſaltē tacitè inuocatur diabolus, eiq; attribuitur poteſtas infundēdi animæ ſubitò habitus ſciētiarum; quod ſolius eſſe Dei docet D. Auguſtinus li. 10. de ciuit. c. 9. ex teſtimonio ipſius Porphyrii, cum enim hæ cærimoniæ non habeāt illam *Eſſe peccatum mortiferum.*

illam vim à Deo,(ſi enim eã haberent, Eccleſia id non ignoraret) nec à natura rerum, quæ adhibentur, nec ab aſtris, conſequens eſt effectum non poſſe expectari niſi à diabolo, cui proinde tribuitur poteſtas ſcientias animæ in fundendi.

Nec obſtat ꝙ aliqui repente videantur opera diaboli ſcientiã ſcripturarũ cõſecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptiſtas ſumpto bolo deteſtabilis illius cęnę, quia diabolus illos occupat, & per os illorũ legit, ſcripturas profert, & diſputat, eoſq; ita dementat vt ſe hæc omnia noſſe putant, quo qui dam mania laborantes, videntur ſibi valde ſapientes, & omnia ſcire: cuius ſignum eſt quòd redeuntes ad fidem catholicam, recedente ſpiritu nequã, ſint rudes, vt erant ante hæreſim.

63 *Obſeruatio ſanitatum* eſt, quando adhibentur aliqua verba, vel alia ſigna, aut cærimoniæ inanes ad hominum vel aliorum animalium curã dos morbos, ſiſtendum ſanguinem, mitigãdos dolores, ad conſeruandam vitam vel valetudinem, ad ſe præſtandum immunem contra læſiones hoſtium vel caſus fortuitos, & ſimilia. Huc item pertinet cum adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen ijs aliqua friuola adiunguntur tanquam neceſſaria. Eodẽ etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquiæ, verba ſacra, preces deſcriptæ, quæ geſtantur à quibuſdam ne poſſint lædi, aut ne effluat ſanguis, aut ob ſimiles alios fines, ſi contineant aliquas circumſtãtias parergas, tanquã neceſſarias. omnis enim circumſtantia inutilis, ſi tanquam neceſſaria adhibetur, facit vt opus ſit ſuperſtitioſum, cum enim illa non iuuet vt cauſa, neceſse eſt vt adhibeatur inſtar ſigni. quod cum non ſit a Deo, conſequens eſt vt ad pacta occulta cum dęmonibus pertineat. Quod confirmatur, quia effectus non põt expectari a vi naturali illius rei, nec etiam a Deo, qui talia nec per ſe nec ꝑ Eccleſiam inſtituit: ergo expectatur a malignis ſpiritib. Eodem referẽdæ ſunt imagines aſtronomicæ ſub certa conſtellatione fabricatæ, vt ſi quis ſub ſigno leonis ſculpat in auro figurã leonis, quam dicunt valere contra phantaſmata melancholica, hydropem, peſtem, febres. de quib. multa ſcribit Cornelius Agrippa li.2. de occulta philoſophia à ca. 35. vſq; ad 48. vnde mirũ eſt quid Caiet. hoc loco art.2. in mentem venerit vt eas defenderet. certũ enim eſt figuram illã leonis, arte impreſſam, non facere aurum illud magis idoneum ad influxum & impreſſionem ſigni Zodiaci, quod leonẽ vocant, ſuſcipiendã, quã faceret figura bouis vel aquilæ. Itaq; ꝑtinet illa figura ad occulta pacta cũ dæmonib. qui viſo tali charactere, tali mõ & cærimonia inſculpto, alliciuntur ex pacto à ſe ipſis conſtituto ad præſtanda illa, ad quę ex ipſorum diſciplina & regulis homines perſuaſi ſunt ea valere. de quo plura c. ſequenti, dubit. 2. Deniq; huc ꝑtinet ſi quis aliquas reliquias, vel ſchedulas ſacris verbis aut ſigno crucis inſcriptas geſtet, cũ certa perſuaſione ſe propterea nõ poſſe lædi ab hoſtibus, aut mori ſine cõfeſſione: quia etſi nihil ſupſtitionis admiſceat exterius; animus tamen illis reb. ſuperſtitioſe vtitur, nẽpe ad effectum, quem neque natura ſua, neq; ordinatione diuina habẽt, ſcilicet ad certam ſalutem animi vel corporis, &c.

Cærimoniæ uanæ.

Amuleta

Circũſtantiæ vanæ.

Imagines aſtronomicæ.

Reliquiæ cum certa perſuaſione effectus geſtatæ.

Petes, Quale peccatum eſt in huiuſmodi obſeruantijs?

Reſp. Earum vſum ex genere ſuo eſſe peccatum mortale, maxime quãdo opus externum ſuperſtitioſum eſt. Ratione tamen ignorantiæ & bonæ fidei plerique excuſantur à mortali, niſi ignorantia ſit valde craſſa, vel adſit dolus, vt ſi moniti a Parocho, vel aliis, quibus tenentur credere, nolint deſiſtere, vel ſuborto dubio nõ inquirant. vide Nauarrum cap. 11. nu. 33. 64

65 *Obſeruantia euentuum* eſt, quãdo fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo ſibi vel alteri aliquid aduerſi vel læti conjectat, & inde actiones ſuas moderatur. vt ſi quis manè domo egrediens, pedem offendat, ideoque domum reuertatur, putans vel metuẽs iter infauſtum fore: ſi calceos induens ſternutet, & idcirco lectum repetat ut omen auertat: ſi egreſso foras prima occurrat virgo, & idcirco putet diem fore ſterilem; proſperum verò & fœcundum, ſi meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Auguſtinum li. 2. de doctrina Chriſt. c.20. & Chryſoſt. homil. 21. ad populum Antiochenum. Sic occurſus vulpis, & canis prægnãtis, vel Aethiopis cenſebantur infortunati. Similiter qui iam putant dies aliquos infortunatos; vnde nihil illis aggredi audẽt; alios fortunatos. quò pertinent quidam Canones ſuperſtitioſi ad rem medicam pertinentes, quales multos habet Ioannes de Indagine l.4. vt, non abluendum caput diebus Martis: ad ſubuentionem hypochondriorum dies auſpicatos eſſe Iouis, lunæ & ſolis; inauſpicatos, Martis & Mercurii: natis in leone, infauſtos eſſe diẽ Iouis & Saturni: & ſimiles neniæ ſine iudicio cõfictæ. quaſi verò planetæ cæleſtes dies iſtos peculiariter ſibi vindicent, quibus ſuas vires effundant, quomodocunque calendaria ab hominibus diſponantur.

Obſeruantia euentuum.

Notandum eſt hunc modum ſuperſtitionis eſſe valde affinem diuinationi, differt tamẽ in duob. Primò, Quòd in diuinatione homo de induſtria quærat ſigna vnde diuinet; hic vero non quæruntur, ſed coniectura capitur ex iis, quæ fortuito incidunt. Secũdo, Quod ibi quæratur principaliter notitia; hic vero directio operationum. Eſt aũt hæc obſeruatio peccatũ mortiferum ex genere ſuo: ſæpe tamen eſt veniale, ratione ignorantiæ & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali, ſed vtuntur tanquam regulis à maioribus traditis, & experientia comprobatis, & ad cauſas ſibi ignotas referunt, vt docet Caietanus ver. Superſtitio obſeruationum. Addit Caietanus, poſſe hominem quandoque abſque omni peccato ex aliquo præſagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præſens occurſus ſit ſignum futuri, ex cõi vtriuſque cauſa, cæleſti vel diuina; vt ſi quis cadens corporaliter, timeat aliquem caſum ſibi futurum in ſtatu vel honore. Idẽ ſentit in obſeruatione ſomniorum, & diuinatione. Sed hoc limitandum poſſe fieri, quando adſunt circumſtantiæ, ex quibus tale quid prudẽter vel rationabiliter timeri aut ſuſpicari poſſit. alioquin a peccato veniali excuſari nõ poteſt; nam eſt gradus quidam ad ſuperſtitiones, & ad mentem curis vanis implicandam. 66

Diſcrimen inter diuinationem, & vanã obſeruationem.

Eſt peccatum mortiferum.

CAPVT XLIIII.

De Magia: *Conſtat dubitat. 6.*

DVBITATIO I.

Quid ſit magia & quotuplex.

Duplex magia.

1 SEquitur M*agia*, quæ eſt quarta ſpecies ſuperſtitionis, per quam mira quædam & inſolita ab hominibus fiunt, dæmonum opera. Accipitur hoc nom aliqñudo generaliter; & ita duplex diſtinguit *magia naturalis et ſuperſtitioſa. Naturalis*, eſt ratio quædam operandi mira per cauſas naturales, abſq; dæmonis opera. Huius extant multæ regulæ & exempla apud Cardanũ de varietate rerũ, Alexium Pedemontanum, Baptiſtã à Porta, & alios; qui tamen authores quædã ſuperſtitioſa paſſim admiſcẽt. Et quamuis hæc *magia* per ſe mala non ſit, tamen eſt periculoſa; quia ingenia humana reb. curioſis & inutilib. implicat, & ex curioſis magis curioſa reddit, ac ſenſim ad magiã ſuperſtitiosã introducit: nã ſub ſpecie occultæ operationis naturę, diabolus facile ſe admiſcet, & ita occultæ virtuti cauſæ naturalis tribuitur, qđ ipſius pręſtigiis agitur. Vnde videmus maximos quoſque magos velle haberi tantum profeſſores magiæ naturalis, & omnia ſua conari tegere imagine quadã occultæ virtutis naturæ, etſi enim interdum quaſdã cauſas naturales adhibent, hæ tamen vel nihil prorſus valent ad effectũ intentũ, vel inſufficientes ſunt; & ſic neceſſe eſt quædam ſigna, quæ ad magiã ſuperſtitioſam pertineant, adiungere. quare merito D. Aug. lib. 8. de ciuit. c. 19. dicit, *omnia miracula magorum, doctrinis ſiunt & opereb. dæmonum*. & Apuleius apud Aug. eodem li. c. 16. dicit, *ad dæmones pertinere diuinationes augurum, haruſpicũ, uatum, atq; ſomniorum: ab his quoq; eſſe miracula magorũ*. & Lactãtius li. 2. diuin. inſtit. c. 17. dicit, *inuenta dæmonũ ſunt aſtrologia, haruſpicina & auguratio, & ipſa, quæ dicãtur oracula, & necromantia, & ars magica*. & c. 14. *magorũ ars omnis & potentia horũ ad ſpirationib. conſtat*. Idem docet Ioan. Franc. Picus l. 7. de prænotione rerum c. 2. Omnes itaq; libri qui magiã naturalem tradunt, ſuſpecti habendi ſunt, & tanquã periculoſi vitandi iuuentuti.

Magia ſuperſtitioſa.

2 *Magia ſuperſtitioſa* eſt ratio quędam operandi mira per ſigna ope dæmonũ. ſicut enim magia naturalis vtitur cauſis naturalibus, ita hæc vtitur ſignis, quę ſunt cauſæ morales: his enim ex pacto allicitur dæmõ vt faciat quod magus petit, & ſic ipſa ſigna facere videntur. vnde D. Auguſt. l. 21. de ciuit. cap. 6. *Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipſi, ſed Deus creauit, non vt animalia cibis, ſed vt ſpiritus ſignis, quæ cuiuſque delectationi congruunt, per varia genera herbarum lapidum, lignorum, animalium, carminum, ritũ.*

Eſt à dæmonibus inſtituta.

Inſtituta aũt ſunt hæc ſigna & tota diſciplina primum à dæmonib. vt ibi. Aug. docet. *Neque enim potuit*, inquit, *niſi docentibus diſci, qud quiſque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur, vnde magicæ artes, earumq; artifices extiterunt*. Vbi tamen aduerte, dæmones non delectari ſignis per ſe ſpectatis, ſed quatenus illis honorãtur, aut ab eorũ inſtituto pendent. hoc mõ intellige Auguſtinũ. Idẽ luculẽtè docet Euſebius lib. 5. de pręparatione euang. c. 7. ex Porphyrio, & Cyprianus oratione de idolorũ vanitate. vnde parũ refert quis inter hoĩes inuentor primus, ſeu primum inſtrumentum p quod diabolus mundo hanc peſtẽ infudit, extiterit. Greg. Turonenſis l. 1. hiſt. Frãcorũ c. 6. ſcribit, Cus primogenitum Cham diabolo imbuẽte fuiſſe totius magicæ artis inuẽtorẽ, quẽ Perſæ ad ſe venientẽ vocauerunt Zornaſtrẽ; hunc igne cæleſti conſumptũ, ab ipſis pro deo habitũ D. Clemens li. 4. recognitionũ, putat etiam ante diluuiũ viguiſſe, & poſt diluuiũ a Chamo traditã filio Mizraim, a quo Aegyptii, Babilonii, & Perſæ genus ducũt, qui his artibus maxime dediti fuere. Hunc appellatum Zoroaſtrem cõmunior opinio eſt, quam refert D. Aug. l. 21. de ciuit. c. 14. Zoroaſtrem inuentorem magiæ fuiſſe Regem Bactrianorum, vixiſſe temporibus Nini Regis Aſſyriorum, a quo & bello ſuperatum; hunc ſolum in lucem editum mox riſiſſe.

Hæc *magia* duplex eſt, vel potius duplicẽ fi- 3
nẽ hẽt; vel enim refertur ad oſtentationẽ aliud ve cõmodum ſuũ vel alienũ; & ſic vocatur nomine cõi *magia*: vel refertur ad aliquam noxã inferendam alteri, & proprie dr̃ *maleficium* aut *veneficium*, qualis eſt, quæ vulgo dicitur *ſorciaria*. Græci hãc vocant φαρμακείαν. i. *venenariam*, illam θεεργίαν, quaſi dicas, *diuinam operationem*, & τερατεργίαν. i. *operationem portentorum*, & rerũ mirabilium. De magia & aliis ſuperſtitionibus ſcripſerunt erundite noſtri Bened. Pererius, & Mart. Delrio, ille breuiter, hic copioſiſſime nobis ſatis ẽ fundamẽta aperire & ſelectiora dũtaxat pſequi. qui plura volet, ab illis petat, licet.

DVBITATIO II.

Quæ ſint magiæ fundamenta.

DIabolus, vt non ſtatim appareret ipſum eſ- 4
ſe operum magicorum authorem, & vt facilius hominibus curioſis hanc artem commẽdaret, excogitauit quædam principia & fundamenta, quibus poſitis, hæc ars videretur licita, & in naturalium rerum concurſu, cooperatione, ſympathia & antipathia fundata.

1. Fundamentũ magorum.

Primũ eſt, Mundũ & ſingulas mũdi partes eſſe animatas anima intelligente, quæ & ipſis vitã tribuat, & vim intelligẽdi & ſentiendi hẽat.

2. Fundamentum.

Secundũ, Nomina deorũ & dearũ, vt Iouis, Iunonis, nõ eſſe nomina malorũ dæmonũ, ſed aĩarum iſtarũ naturaliũ. quatenus enim quæq; aĩarum iſtarũ hẽt vim intelligendi, eatenus vocari nomine maſculino: quatenus aũt animam corpus, fœminino. Itaq; Plutonẽ & Proſerpinã, nihil eſſe aliud quã aĩam terræ, quatenus duplicẽ illã vim hẽt; Neptunũ & Thetym, aĩam aquæ: Iouẽ fulminatorẽ: & Iunonem, aĩam aeris, Phanetam & aurorã, aĩam ignis; nouem muſas & nouem bacchos, eſſe aĩas nouẽ cælorum; aĩas ſeptẽ planetarũ ſignificari nomine Saturni, Iouis, Martis, ſolis, &c. quib. etiam alia nomina & epitheta tribuunt. vocant enim Saturnũ patrẽ deorũ, dominũ tẽporis, dominũ altũ, magnũ, ſapientẽ, arcanæ contẽplationis authorẽ, abſcõditorẽ, cuſtodem & oſtenſorẽ, authorem vitæ & mortis. Lunã uocãt Dianã, Lucinã, Proſerpinã, Hecatem, reginã cęli, ſummã numinum, reginã manium, elemontorũ omnium dominã, rectricem mundi, calcantem tartarũ, &c. ſimilia plurima epitheta diuinitati propria cæteris tribuũt.

Hæc

Hæc duo fundamenta excogitata ſunt, vt quādo magi expreſsè inuocant dæmones, nō videantur ipſos inuocare, ſed animas ſtellarū vel elementorum, quas dicunt eſſe bonas virtutes, à Deo in miniſterium & vtilitatē hominis, qui illis vti nouerit, p mundū diſtributas.

Refutatur primū fundamentū. *Elementa non eſſe animata.*

5 Sed hæc omnino vana ſunt: Primò, Abſurdum enim eſt dicere terram, aquam, aerem, ignem, eſſe animata anima rationali & ſentiēte, ſi enim habent animam ſentientem, etiam debent habere vegetantē, quæ ſentienti ſubſeruit, & ſanguinem, ſpiritumq; illius functionibus ſuppeditat. debent etiam habere organa ſuis figuris & temperamentis diſtincta. nō enim poteſt eſſe ſenſio ſine organo conueniēti, vt Ariſt. li. 2. de anima probat, & omnia ſentientia nobis nota declarāt. Item ſi illa anima intelligit, bruta, plantæ, ſaxa & metalla nō ſolùm ſentient, ſed etiam intelligent: erunt prędita ſapientia, ſcientia, arte, prudentia: tenebunt logicam, phyſicam, metaphyſicam, matheſim, theologiam, & ſimilia, quæ nullus ſanæ mentis dixerit. Rurſus, partes elementorū dum ſeparantur à toto, vel retinent animā, & ſic erūt innumerabiles animæ in ſingulis elementis; vel amittunt eam, & rurſus vnitæ toti recipiunt: & ſic morientur aſſiduè, & reſurgent. Denique illæ animæ cùm ſint intelligentes, erunt liberi arbitrij; ergo iuſtæ vel iniuſtę beatæ vel miſeræ; in via vel in termino, quo-
6 rum nihil probabiliter dici poteſt. Secundò,

Stellas nō eſſe animatas.

Abſurdum etiam eſt cœlum & ſtellas animatas ponere: eſt enim contra communiorē ſententiam SS. Patrum & theologorū, & numeratur à D. Hiero. epiſtola ad Pammachium, & Auitum, inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib. 17. hiſt. c. 28. inter anathematiſmos, quos Synodus 5. Conſtant. contorſit in Origenem, ponit etiam hunc, *Si quis dicit cœlum, & ſolem, & lunā, & ſtellas, & aquas, quæ ſupra cælos ſunt, animatas quaſdam eſſe & materiales virtutes, anathema ſit*. Eadem ſententia erroris damnata eſt à Facultate Pariſienſi, tāquam occaſionem idololatrię præbens. Vnde Conradus Vuimpina lib. de ſuperſtitione c. 7. & 8. docet, diabolū philoſophis inſeruiſſe opinionem de anima mūdi, vt cultum diuinum tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc fere omnes Platonici, vel magi fuere vel magiæ fauere; adeo vt etiam Marſilius Ficinus ab hac peſte non fuerit omnino immunis, vt patet ex lib. 3. de vita cælitus comparanda.

Præter rationes prædictas, quibus illud re-
7 futari poteſt, hęc vna ſufficiat, quòd ſacra ſcriptura & religio Chriſtiana nullas agnoſcat creaturas rationales pręter homines & Angelos. Si aliæ eſſent, non deberent ignorari, cum ad eandem ſocietatem pertineant.

Ad rationes in contrarium.

Nec obſtant quædam locutiones ſcripturæ vt docet Damaſcenus lib. 2. de fide orthodox. c. 6. in fine, ſic ſcribens, *Nullus etiam cælos aut luminaria arbitretur animata; inanima enim ſunt & inſenſibilia; quare ſi ſcriptura dicit, Lætentur cæli & exultet terra; Angelos, qui ſunt in cælo, & homines, qui in terra ad lætitiam vocat. Nouit etiam ſcriptura proſopopeia vti, & de rebus inanimis tanquam animatis diſſerere; vt, mare vidit & fugit, &c.*

Similiter non obſtat quòd quidam Patres cælo animam & ſpiritum tribueri videantur; quia intelligunt animā aſſiſtentem, nō informantē; quæ nihil eſt aliud, quā intelligentia motrix cæli, vt Peripatetici loquuntur. Vide D. Thomam 1. p. q. 70. arti. 3. & comment. noſtrorum Conimbr. in lib. 2. de cælo c. 1. q. 2.

His adde, Etiamſi eſſent tales animæ, parū
tamen iuuare poſſe magicas operationes; tū 8
quia alligatæ eſſent ſuis corporibus, nec reb. humanis poſſent intereſſe; tum quia non poſſent iuuare niſi per virtutes aſtrorum, nimirū per lumen & influentias, (ſi tamen præter lumen & calorem ſunt influentiæ) quę minimè ad effectus magicos ſufficiunt. Præterea vel illę animæ eſſent bonæ vel malæ; ſi bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia fere ſunt magorum: ſi malæ, quid opus eſt ad illas confugere, cum dæmones ad iuuandum in huiuſmodi ſint paratiſſimi?

Ex his patet, nominibus illis nō animas inuocari, quæ nullæ ſunt, ſed dæmones, qui ſe fingunt eſſe animas ſtellarum & elementorū, vt ſub his nominibus ipſi colantur.

Tertium fundamentū eſt, Præter Angelos, 9
bonos & dæmones malos, eſſe multa genera dæmonum bonorum, quorū alii ſint cæleſtes, & præſint ſtellis, & animabus illarum: alii elementares; ex quib. alij ſint ignei, alij aerij, alij aquatici, alij terreni. Ita tradit Agrippa lib. 3. cap. 16. Eadem eſt ſententia Platonicorum.

3. Fundamentum.

Sed eſt contra ſcripturas, & Eccleſię doctrinam, quæ nullos dæmones niſi malos agnoſcit. vide D. Aug. lib. 8. de ciuit. cap. 13. & 14. & ſanè ſi boni ſunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curioſa, ad oſtentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiūt, & in varias fraudes impellunt? ſi boni, cur magia ſub pœna mortis in veteri teſtamento prohibita? cur damnata ab Eccleſia? cur olim proſcripta à Republ. Romana? ſtatim enim euangelio illuceſcente Reſp. Romana, etſi perſiſteret in infidelitate & cultu idolorum; tamē magiam cœpit cognoſcere eſſe pernicioſam, & malorum ſpirituum auxilio ſubnixam; vt ex geſtis martyrum conſtat, & L. 2. C. de maleficis, & mathematicis.

4. Fūd im.

Quartum fundamentum eſt, Animam hu- 10
manam, quādo in magnum deſiderium exardeſcit, habere ſufficientem poteſtatem ad imprimendam verbis, ſcripturis, imaginibus, & characteribus vim quandam, quę naturaliter efficax ſit & energiam habeat ad effectum deſideratum; modò illa proportionem quādam ad hunc effectum habeant, quæ in eo ſignificando ſit. v. g. ſi alicui velis inferre noxam aliquam, adhibenda ſunt verba, vel alia ſigna, quæ noxam illam aliquo modo deſignent: ſi concitare ad amorem, debent ea adhiberi, quæ amorem ſignificent, depictis duobus ſeſe mutuò complectentibus, vel alia ratione: ſi ad odium, duobus inter ſe pugnantibus.

5. Fundā.

Quintū eſt, Imagines & characteres ſiderū & ſignorū cæleſtiū ſub congrua ſibi conſtellatione fabricatos, concipere vim ſiderū, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipſa ſidera valēt. Hæc duo fundamēta excogitata ſunt ad perſuadendū, oēs incantationes, adiurationes, characteres, & ſigilla, quę ab ipſis adhibētur, naturaliter operari p vim, ipſis à ſiderib. vel ab ipſa anima impreſſam, atq; adeo omnē operationē magorū per ſigna, eſſe naturalē.

Refutãtur hæc duo fundam,

11 Sed hæc omnino vana eſſe, nec vlla probabili ratione niti, conſtat ex philoſophiæ principijs. Primò, Quia anima imaginando vel deſiderando nõ poteſt res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nã actiones illæ ſunt immanentes, quæ nullum effectũ in rem ſeparatam producunt. poſſunt quidem cõcitari ſpiritus & humores; ſed hæc ipſi ſubſtantiæ animę ſunt præſentiſſima, & naturalẽ ad illam ſubiectionem habent, quod autẽ magi dicunt eſſe ſimilem ſubiectionẽ & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi deſiderio fertur, eſt contra rationem, & omnem experientiam, & contra illud Domini, Matth. 6. *Nemo poteſt ad ſtaturam ſuã adijcere cubitum vnum*, & Matth. 5. *Non potes vnum capillum album facere aut nigrum*, ſi non poſſumus rem tã coniunctam mutare; quomodo reb. externis vires effectrices imprimere?

Secundò, Verba non ſunt capacia talis virtutis; nam in ſubſtãtia nihil ſunt aliud quam voces & ſoni meri; quibus nihil magis euanidũ, aut ineptum ſtellarũ virtutibus, aut aliis qualitatibus excipiendis. Vnde ſicut vox non poteſt eſſe propriè alba aut nigra, (alio enim ſenſu Græci φωνὴν λευκὴν, & latini clarã dicũt) lucida aut tenebroſa, calida aut frigida; ita nec accipere vires à ſtellis vel anima impreſſas, quib. corpora immutet. ſed nec ſignificatio quiquã ad hoc iuuare poteſt; quia nihil in ipſis vocib. ponit, cum ſolum ſit denominatio extrinſeca ab inſtitutione hominis quę præteriit. Vnde ridiculum eſt in vocibus requirere ſignificationẽ effectus, vt poſſint virtutẽ phyſicam ad effectum illum producẽdũ recipere.

Idem dicendum de aliorum ſignorũ ſignificatione. cum enim hæc nihil ſit aliud quã extrinſeca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocem facta, non poteſt vllo modo eſſe diſpoſitio ad aliquam qualitatem realem ſuſcipiendam; nec iuuare quidquam ad phyſicam actionem, ſed ſolum ad moralem, quæ fit alliciendo naturam intelligentem ad aliquid ex pacto efficiendum. Itaque pertinẽt omnia illa ſigna & ſignificationes ad pacta quædam cum ſpiritibus malignis, vt ſæpe oſtendit D. Auguſtinus l. 2. de doct. chriſt. c. 21. & ſequẽt.

Tertiò, Etſi anima aliquid imprimeret illis ſignis; id tñ ſtatim euaneſceret, nec poſſet hærere & diu operari; at ſigna magica diutiſſimè vim habent. Deniq; nõ poſſent operari in res valde diſſitas; qđ tamẽ ſigna magica præſtãt.

De imaginibus, & characteribus aſtronomicis.

12 Vaniſſimum etiam eſt quod de imaginib. & characteribus aſtronomicis docent; vt cũ dicunt imaginem leonis inſculptam aure, ſole exiſtente in prima facie leonis, (id eſt, in aliquo ex decem primis gradibus illius ſigni) & mane exoriente concipere vim contra phantaſmata melancholica, hydropem, peſtem, & febres. Eandem, ſi fiat ſole in corde leonis exiſtente, & medium cæli obtinente, accipere vim contra callum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri ſunt pleni.

Hæc vana eſſe, Probatur Primò, Quia ipſa aſtra tales vires non habent, vel ſi habent, nõ conſtat quænã ex omnibus illa ſint: hoc enim nulla experientia deprehendi poteſt. Secundò, Etiamſi cõſtaret quænam aſtra hanc vim habeant, tamen ea ab hominibus ſecerni, colligi, & veluti ſeorſum conuaſari nõ poteſt: nã oĩa agunt in oẽm partẽ, & effectus inter ſe miſcẽtur, vnde nullius aſtri mera & ſincera virtus colligi põt. Tertiò, Si quã vim habent, eã potiùs imprimẽt herbis, lapillis, & metallis, in quæ longo temporum tractu aſſiduè agũt; quàm rebus arte factis, quæ ad breue tempus illis obijciuntur. Itẽ ſi quid iſtis imprimerẽt, id ſtatim euaneſceret, nec poſſet ad vſum adhiberi. Quartò, Figura arte impreſſa, non eſt idonea diſpoſitio ad qualitatẽ, aut virtutem phyſicã excipiendã: videmus enim ignem, ſolem, & alia æquè agere in aurum, vitrum, & ſimilia ſubiecta, qualiſcunq; demum figura in illis deſcripta ſit. vnde ſæpe Ariſtoteles docet res mathematicas abſtrahere à materia ſenſibili. Itaq; ſuperſtitioſum eſt inſculpere formã leonis, ſcorpij, aut alterius animalis, vt poſſit excipere vim illius aſtri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cœlo nõ ſunt tales figuræ, quales ponunt mathematici, ſed illæ confictæ ſunt ex aliqua confuſa & rudi ſimilitudine diſpoſitionis aſtrorum cum tali figura, vt omnia aſtra 48. figuris ſeu aſteriſmis poſſint comprehendi & exprimi. Itaque non magis eſt ibi imago leonis, quàm vulpis, virginis quã aſini, arietis quã lupi, ſcorpii quã catuli, & ita de cęteris. potuiſſent enim hęc aliis rebus aſſimilari, ſi mathematicis placuiſſet. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè deſcribunt, & mirã vim habere aſſerunt. Ex quib. perſpicuũ eſt ad excipiendã virtutem leonis cæleſtis, non magis valere imaginem leonis terreni, quam bouis uel hominis: idemq; dicendum in cæteris: vt mirũ ſit Caietanum q. 96. art. 2. potuiſſe in mentem inducere huiuſmodi imagines aliquid valere, refutat eaſdẽ D. Aug. li. 10. de ciuit. c. 11. & D. Thom. q. 96. art. 2. & lib. 3. contra gentes cap. 105.

Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres; interdũ ẽt illis adhiberi ſuffitus ex thure, galbano, ſtorace, aloe, & ſimilibus, vt vim habeant; qđ eſt mera idololatria.

Aliæ ceremoniæ adhiberi ſolitæ.

Ex his patet, effectus & operationes magorum non poſſe per hæc fundamẽta reduci ad cauſas naturales. quare cùm alia nõ habeant, ſupereſt eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiã expreſſa pacta contrahunt.

DVBITATIO III.

Quomodo cognoſci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indicijs ſpiritus redeuntes diſcerni.

Reſpondeo, Id tribus modis cognoſci poſſe. Primò, Ex conditione cauſarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertiò, Ex conditione effectus. 13

Tribus modis id cognoſcitur.

1. Ex conditione cauſæ.

Qđ ad primũ attinet, Ipſa cõditio & qualitas cauſę indicat magiã; Primò, Si expreſsè inuocetur diabolus. Scđò, Si preces adhibeãtur quib. falſa permixta ſunt; vt Chriſtũ habuiſse febres, & ſpaſmum. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, ſigilla. Quĩtò, Si ligaturæ, ſi ſpecula, vnctiones, & ſimilia, præter Eccleſiæ morem: cum enim effectus ad quẽ diriguntur, nõ poſſit expectari ex

virtute

virtute talium cauſarum, vt quæ nullam in ſe habeant: nec etiam à Deo, cùm nec ab ipſo, nec ab Eccleſia, quæ ſpiritu Dei regitur, ſint inſtituta, imò ab ipſa Eccleſia reprobentur, ſequitur eũ expectari à malignis ſpiritibus, qui huiuſmodi rebus tanquam ſignis alliciuntur ad præſtandũ id ad quod ipſi ea inſtituerunt. itaque omnia iſta ſunt magicæ illecebrę, & tacitę dæmonũ inuocationes. Nec obſtat quòd interdũ nihil niſi verba ſacra, aut verſiculus aliquis ſacræ ſcripturæ adhibeatur, quia talis verſiculus non dirigitur ad Deum, nec eo ſenſu profertur, quo ſacer eſt; ſed animo profano vt aliquis effectus vanus, vel alius, ad quẽ ex Dei vel Eccleſiæ inſtitutione non valet, proueniat. Sic illo verſiculo, *conſummatum eſt*, quidã vtuntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *In chamo & fræno*, &c. ad ſopiendos canes. Itaque implicite dirigũtur ad dæmonem, qui etiam in rebus ſacris ſua ſigna inſtituit, vt & homines faciliùs decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat.

Dæmõ aliquando in rebus ſacris ſua ſigna conſtituit.

14 Secundò, Ex conditione operationis, vt cũ repente curatur equus vel homo, abſque diuino miraculo; cùm breuiſſimo tempore multa miliaria conficiuntur; cùm operatio ad rẽ valde diſtantẽ ſe extẽdit; vt ſi hic pungatᵣ imago ceɾea Petri & ille alibi dolorib. cõficiatur.

2. Ex cõditione operationis.

Tertiò, Ex conditione effectus, ſi hic induſtriam humanam ſuperet: ſunt autẽ huiuſmodi complura, quæ à magis opera dæmonũ, vel reipſa vel in ſpeciem fiunt, poſſuntq; reduci ad tria genera. Vel enim fiunt circa elementa, vel circa alia corpora, præſertim hominũ aut animalium; vel circa animas, & ſpiritus, quæcunque autem exhibent reipſa, poſſunt etiam exhiberi in ſpeciem per præſtigium.

3. Ex cõditione effectus.

Circa elementa excitare poſſunt tempeſtates, grandines, tonitura, fulmina, ventos, iiſq; lędere & euertere arbores, ſegetes, animalia, ædificia, & ſimilia; vt experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob ca. 1. euidenter colligitur. non enim difficile eſt illis ſpiritibus nubes alijs in regionibus collectas, & ventos alibi ſpirantes, huc vel illuc, quò Deus permiſerit, impellere, ibique ſiſtere, ſtipare, collidere. Simili modo poſſunt facere inundationes, terræmotus, ruinas ædium, repentina incẽdia, & ſimilia, ſi Deus id illis permittat. poſſunt excantare ſegetes, ſeu tranſferre ex agro in agrum; quod olim videtur fuiſſe adeo frequens, vt legibus duodecim tabularum apud Romanos vindicari debuerit. poſſunt transferre arbores & pomeria integra: idq; vel ſingulis tranſplantatis, vel ſuperficie terræ ad certam altitudinem ſimul abrepta & translata. Vnde Plinius lib. 17. c. 25. dicit, *ſuo tempore Vectij Marcelli oliuetum vniuerſum viam publicam tranſgreſſum, & arua inde è contrario in locum oliueti profecta*. Neque hoc mirum videri debet; poſſunt enim plurimi ſimul ad huiuſmodi opus concurrere.

Circa elemẽta quid poſſint.

15 Circa corpora hominum & animalium: Primò, Poſſunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; ſunt enim & ipſi celerrimi & potẽtiſſimi, quibus nulla poteſtas ſuper terram comparari valeat; Iob 41.

Circa corpora hominum.

Hic tamen Notandum eſt, non deeſſe qui negent ſagas reipſa transferri à dæmone, & eas, quæ ſe putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim translationem & cætera, quæ in conuentibus ſagarum fieri videtur, vt conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & ſimilia, non fieri reipſa exterius, ſed ſolùm in imaginatione: ſopiri enim ipſas, & dęmonẽ hæc omnia facultati phantaſticæ ita repræſentare, ac ſi reipſa fierent, ita vt illæ mulierculæ ſibi perſuadeãt ſe hæc omnia reipſa egiſſe: quod confirmant exemplis quarundam, quas conſtat ſopitas fuiſſe, quę tamen poſtea excitatę narrabant ſe mira feciſſe & vidiſſe.

An ſagæ reipſa trãſferantur.

Sed hæc ſententia falſa eſt, & Reipub. perniciosa. Falſa; Primò, Quia repugnat innumeris experientijs, & exemplis eorum, quos trãſlatos fuiſſe reipſa deprehenſum eſt; de quo vide Alphonſum Caſtro l. 1. de iuſta hæreticorũ punit. ca. 16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & noſtrum Delrio l. 2. diſquiſit. magic. q. 16. Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum confeſſionibus, nõ tantũ muliercularum, ſed etiam virorum prudentũ omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi. cur enim diabolus id non poſſit, cuius tanta potentia vt non ſit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cùm magi & ſagę in id conſentiant, & diabolum ad hoc aduocent; & ipſe Dominus ſe permiſerit à diabolo ex deſerto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelſum, ut ex c. 4. Matth. colligitur, & Patres paſſim docent?

Sententia perniciosa.

Eſt Reipub. pernicioſa; Primò, Quia patrocinatur crimini grauiſſimo & nocentiſſimo Reipub. & Eccleſiæ; & impedit illius dignam caſtigationem; Iudices enim, quibus hæc opinio eſt perſuaſa, uel non puniunt ſagas, vel nõ niſi leuiter, conceſſa vita. hinc fit vt innumeri eo inficiantur, & diabolus tutò graſſetur. Secundò, Condemnat omnia pene tribunalia orbis chriſtiani, tam eccleſiaſtica, quàm ſecularia, non ſolùm imperitiæ & imprudentiæ, quòd non poſſint diſtinguere inter ea, quæ fiunt reipſa, & quæ ſola imaginatione; ſed etiam iniuſtitiæ & crudelitatis, quòd tam ſæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipſi re vera non fecerunt, ſed ſolùm ſomniarunt & illuſione diabolica ſibi viſi ſunt feciſſe. Itaque hæc opinio nullo modo eſt toleranda.

Nec obſtant exempla quarundã, quæ adhibita vnctione cõſopitæ fuerunt, & mira ſe interim egiſſe putarunt: quia hoc interdum diabolus facit, vt idẽ putetur ſemper fieri, & ita perſuadeat Iudicibus totam hanc rem eſſe imaginationis, & nemini exteriùs nocere.

Dices, Si interdũ deluduntur: ergo non poterunt tutò puniri; quia fortè ſunt innocẽtes: vnde enim conſtare poteſt hanc non deludi?

Reſpondeo negando conſequentiam: Primò, Quia ratum eſt vt ita deludantur. itaque præſumi debent non deluſæ, niſi probetur cõtrarium. ſicut in aliis criminibus, qui fatetur, non præſumitur deluſus, ſi eſt ſanæ mentis; & ſi alij de ipſo teſtantur, non poteſt præſumi diabolum loco illius fuiſſe ſuppoſitum; ſed hoc clarè tunc probandum; alioquin ſecundum leges iudicandum.

Secundo, Pleriq; optimè norunt diſtinguere, vtrũ ſola imaginatione, an reipſa q̃d actũ ſit: cur ergo illis fides nõ adhibeatur? Tertiò,

Ex in-

Ex indicijs & varijs circunſtantijs à prudēte & perito Iudice facilè deprehendi poterit quomodo res geſta ſit. Sæpe enim apparet aliquis effectus exterior; ſæpe accedunt aliorum teſtimonia; ſæpe ipſæ perſonæ ſunt boni & integri ſenſus, & fatentur rem exteriùs geſtã; explicant cauſam & modum, & locum, & tempus, & perſonas corã quib. &c. Quarto, Quia etiam illæ, quæ in ſomno deluſæ, puniri poſſunt; tũ propter expreſſum pactum cũ dæmone & apoſtaſiam ordinariè coniunctam; tum propter deſiderium & conatum faciendi ea, quæ cõſopitæ videntur facere, & approbationem poſtquam ad ſe redierint: ideo enim ſe iungunt & ſigna magica ponunt vt illa fiant reipſa; & poſtea cùm putant facta, approbant & gaudent, & proponunt rurſus facere, quæ ſe iam feciſſe putant: inter quæ ſunt idolatria, commercium cum dæmone, renuntiatio chriſtianiſmi, ſtudium aliis in corpore vel ſubſtantia nocendi, & ſimilia. vide plura de his apud Delrium lib. 5. ſect. 16.

Similiter non obſtat c. Epiſcopi, 26. q. 5. vbi
17 *Cap. Epiſcopi.* ſignificatur ſagas nõ reipſa transferri, aut alia ſimilia perpeti; ſed solùm imaginatione: quia non agitur illo c. contra ſagas aut maleficas, quales noſtræ ſunt (vt docet Alphõſus Caſtro dicto l. 1. c. 16.) ſed contra alias quaſdam mulierculas, *quæ deceptæ à diabolo varys illuſionib. credebant ſe nocturnis horis cum Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare ſuper quaſdam beſtias, & multarum terrarum ſpatia intempeſtæ noctis ſilentio pertranſire; eiuſque iuſsionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad eius ſeruitiũ euocari*, vt d. c. Epiſcopi, habetur. Si enim erãt ſortiariæ & maleficæ, cur tam immane flagitium in illis non reprehenditur? cur ſola praua credulitas damnatur? Deinde etiamſi concederemus fuiſſe ſortiarias, nihil referret; quia nõ damnatur in illis quòd crederent ea, quæ noſtræ de ſe referunt; nimirum ſe à diabolo in ſpecie hirci, ad conuentum ſagarum transferri; ibidem conuiuia & tripudia cũ ipſo & veneficis agitari, diabolum adorari, nefarios cum ipſo concubitus miſceri, &c. ſed ꝙ crederent longè alia; nimirum, & hæc & ſimilia eſſe vera, Dianam & Herodiadẽ eſſe deas; illis honorem & obſequium eſſe exhibendũ; poſſe ab his naturas rerũ mutari & transformari; eſſe veras beſtias ab ipſis conditas, quarum ope per aerem vectarentur. nihil horum credunt noſtræ ſagæ; ſciunt, enim eſſe diabolum, quicũ habent negotium. Denique ſi hic Canon aliquid contra noſtrã ſententiã faceret, ſequeretur eum fidem perdere, & eſſe infidelem, qui crederet ſagas per diabolũ ſpeciæ hirci transferri; quod omnino abſurdum eſt.

18 Secũdò, Poſſunt etiam corpora hominum
An poſſint corpora trãsformare. & animalium transformare; non quidem intrinſecè figuram mutando; ſed extrinſecùs ex vaporibus aliam circumponendo. Sic aliqui opera dęmonis conuertuntur in ſpeciem lupi & dicuntur λυκάνθρωποι, quaſi dicas lupihomines: accommodant enim ſe ad ſpeciem beſtiæ quantũ poſſunt, manibus & pedibus incedendo: & diabolus adiicit reliqua, circumpoſita alia figura, ita vt ſpeciem lupi exactè referãt. deinde ingreditur, mutat phantaſiam, & animum ferinum inducit; quod ei perfacile eſt, commotis humoribus & venenatus ſuccis adhibitis: denique agilitate lupina corpus regit, hinc fit vt tales inuadant, lacerent & deuorent homines, vt veri lupi ſolent. Poteſt etiã veram beſtiam, homine repente ſublato, ſubſtituere; ita vt ipſe homo oculorum iudicio videatur in lupum conuerſus: quomodo D. Auguſtinus lib. 18. de ciuit. c. 18. docet, ſocios Diomedis conuerſos fuiſſe in aues, & Iphigeniam in ceruã. Simili modo credibile eſt virgas magorum fuiſſe cõuerſas in ſerpentes: nõ enim diabolus cauſas naturales virgis applicando poterat tam breui tempore ex materia tam diſſimili veros ſerpentes efficere. Poteſt etiam, homine cõſopito, ipſemet formam beſtiæ aſſumere, & in ea varia miniſteria ſubire, & interim per alium dæmonem efficere vt ille homo dormiens, videatur ſibi in beſtiam mutatus hæc omnia præſtare. Hoc modo D. Auguſtinus loco citato putat ſocios Vlyſſis mutatos à Cyrce venefica in porcos: & alios quoſdam ſuo tempore, veneno in caſeo accepto à fœminis ſtabularijs, conuerſos in iumẽta, quæ onera geſtabant quamdiu illæ volebant, & poſtea videbantur ſibi in formam humanam reuerti. Denique poteſt hanc mutationem facere nudo præſtigio. ſicut enim melancholici & phrenetici vidẽtur ſibi mira exteriùs videre, cùm totum ſit interiùs ex qualitate & commotione humoris; ita etiam opera dæmonis fieri poteſt vt mira exteriùs videantur vel audiantur ſola humorum agitatione & infectione. hac ratione poteſt exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempeſtates, fulmina, tonitrua, & ſimilia.

Ex his patet, quatuor modis has transmutationes à magis opera dæmonis fieri poſſe. non tamen eſt negandum quin poſſit dæmon aliquas veras transformationes efficere, applicando actiua paſſiuis, quales etiam ab hominibus fieri poſſunt, etſi ipſe plura, ſubtiliora, & expeditiùs poſſit. ſic poteſt efficere ranas, mures, muſcas, &c. Item quæ ex ſemine, ſed infuſis ſeminibus in locum naturalem geniturae.

Tertiò, Poſſunt inferre morbos occultos, 19
qui nulla arte medica valeant curari. facile *Irrogare morbos.* enim diabolo eſt inſtillare venena ignota, eaque ita regere vt lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum, vel ſi ſinat illa operari, poteſt renouare quotidie noxam, intercipere vias ſpirituum & humorũ, & aliis mille modis nocere: poteſt etiam inferre in corpus humanum pilorum villos, clauorũ & vitrorum fragmenta, & alia huiuſmodi, quæ maleficiis affecti excernunt. quamuis etiam pręſtigio facere poſſit vt hæc uideantur è corpore eiici, cùm reuera ibi non fuerint.

Quartò, Poſſunt curare morbos omnes, 20
qui naturalibus remedijs curari poſſunt, & *Curare morbos.* omnes, qui à dæmonis actuali nocumento pendent. Poſſunt impedire ſanguinis è vulnere effluxum immo omnes læſiones, quæ gladio, igne, aliiſque inſtrumentis irrogari poſſunt, ſi Deus permittat. facile enim ipſi eſt ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea, quæ vim ignis impediant aſſidue interponeres, ſed Deus rarò hæc permittit.

Quinto, Poſſunt eruere theſauros occultos

& opes

Eruere theſauros. & opes mari abditas; ſed Deus rariſſime id permittit; quia eſſet maxima ad malum illecebra. vnde videmus omnes pene magos & ſagas eſſe pauperes, viles, abiectos.

21 *Reddere inuiſibile.* Sextò, Poſſunt etiam aliquo modo ſe efficere inuiſibiles: idque vel efficiendo vt ſubito transferantur alio, aſtantibus non aduertentibus; quomodo fortè Apollonius ſe inuiſibilem reddidit, quādo à Domitiano capiendus erat, de quo Philoſtratus in vita ipſius: vel aliquod corpus inſtar veli interponendo, quod ſimile ſit corporibus adiacentibus, v.g. parieti, tapeti, &c. vt ab illis non videatur diſtinctum; vel alienam figuram interponendo, vt etſi videatur, non agnoſcatur: vel certe ſubtrahendo aut impediendo ſpiritus viſorios, qua parte ad illius obiecti viſionem debent concurrere.

22 *Immittere dæmones.* Septimo, Poſſunt immittere dæmones in hominem, & facere vt ab iis obſideatur, Deo permittente. huius multa exempla extant in hiſtorijs. poſſunt etiam eoſdem expellere, idque vel ex pacto cum ipſis & volentibus iiſdem, (quāuis ſimulent ſe cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere poteſt: de quo vide Gregorium lib. 1. dialog. c. 10. hoc tamen nunquam facit iſte dæmon, niſi vt magis noceat; vt exemplo Gregorius docet.

23 *Circa animam.* Circa animam humanam coniunctam corpori, omnia ea poſſunt opera dæmonum, quæ ex corporis diſpoſitione & imaginatione pendent, vt inferre amentiam, incitare ad amorē, odium, libidinem erga hunc vel illum, & ſimilia. facile enim eſt dæmoni efficere vt obiectū aliquod aſſiduè obuerſetur phantaſiæ in modum conuenientis vel diſconuenientis, & ſimul concitentur humores & ſpiritus conſentaneè affectui amoris vel odii, &c. Huc pertinent philtra, & odiorum maleficia; de quibus vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 4.

Circa animas ſeparatas nihil poſſunt magi, quia nec dæmones ipſi aliquid in has valent; præterquam quòd damnatis poſſint irrogare ſupplicia ſecundum modum & menſurā à diuina iuſtitia pro meritis cuiuſque conſtitutā. Itaque non poſſunt illas ab inferis excitare, & viuis repræſentare; ſicut nec tortor poteſt reū ducere quo libuerit. quod ſi id non poſſunt in animas damnatas, quanto minus in ſanctas, quæ ipſis, veluti domini & Iudices, ſunt admodum formidabiles?

24 *An Samuel excitatus fuerit.* Nec obſtat illud 1. Regum 28. vbi cum Saul petiiſſet excitari Samuelem per pythoniſſam, ipſe Samuel apparuit, vt verior ſententia tenet, quę maximè confirmatur Eccleſiaſtici 46. vbi Samuel dicitur poſt mortem prophetaſſe, & Regi interitū prædixiſſe. non enim Samuel vi magica excitus prodiit, ſed iuſſu diuino in pœnam impii Regis; cuius ſignū eſt quod magicam incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythoniſſa; & rectus capite ſurſum elato, è terra emerſerit, contra morem vmbrarum magicarum; quæ pedibus ſurſum verſis, & capite deorſum prodire dicuntur. inſinuare hoc videtur pythoniſſa cū ait, *Deos vidi aſcendentes è terra*; id eſt, virum inſtar Dei, vel ſimilē Deo. etſi enim elohim ſit numeri pluralis, tamen plerumque apud Hebræos accipitur pro vno; quo modo hic accipi patet ex verbis proximis, *qualis eſt forma eius?* itaque non de vmbris, ſed de Samuele auguſto modo apparente loquitur pythoniſſa. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum ſe exhibent, ſunt dæmones, qui ſe horum vel illorum animas fingunt.

Petes, Quibus indiciis poterunt ſpirituū apparitiones internoſci, vt non decipiamur acceptantes malos pro bonis?

Reſpondeo, Indicia mali ſpiritus ſunt iſta: 25
Primò, Si ad præſentiam vel vſum rerum ſacrarum diffugiat, nimirum ſigni crucis, aquæ benedictæ, nominis IESV, B. Virginis, aut alicuius Sancti, ſacrarum reliquiarum, ſacræ imaginis agni Dei, cerei benedicti, ſtolæ ſacræ, & ſimilium, quibus Eccleſia vti conſueuit contra diabolicas fraudes, quæque veræ religionis ſunt τεκμήρια, & certa ſigna. Item ſi hæc improbet aut diſſuadeat. hæc enim indicia ſunt manifeſta dæmonem eſſe.

Secundò, Si falſam vel prauam cauſam ſuæ apparitioni prætendat, vt ſi dicat ſe redire imperio alicuius magi: aut vt aliqua reuelet, quæ friuola ſint, curioſa, vel noxia.

Tertio, Si aliqua dicat, quæ ſunt contra fidem & Eccleſiæ doctrinam; vel ſuadeat aliquid, quod ſit à moribus Sanctorum alienum. ſicut puella, quæ nuper prope Louanium repente reuixit, & mira per triduum coram omnibus retulit. horum ſumma erat, ſe vidiſſe Sanctiſſimam Trinitatem, & ibi intellexiſſe parentibus & fratribus nullam ſupereſſe ſpem ſalutis, niſi ipſa rediret ad corpus & pro illis martyrium ſubiret, & illi deinde ex ordine idē martyrium paterentur. Modus martyrii erat iſte: Imponendus erat faciei puluillus, deinde valide pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. perſuaſit vt ſibi id fieret. inde proceſſum ad fratres, quorum primus cœptus calcari, grauiter eſt læſus; ſed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quarto, Si ſua oratione excitet mentem hominis ad ſuperbiam, ad vanam gloriam, ad prę ſumptionem animi, ad deſperationem, vel ad alium minus ordinatum affectum, nunquam ad talia alloquium boni ſpiritus excitabit.

Quinto, Si blande accedat, ſed poſtea relinquat mœrorem, deſolationem, turbationem animi, tenebras: hoc enim ſignum eſſe mali ſpiritus docuit B. P. N. Ignatius in ſuis Exercitiis, & D. Macarius hom. 7. ſicut enim boni ſpiritus eſt illuminare, ſolari, & tranquillitatem animi adferre; ita maligni eſt relinquere in animo tenebras, mœrorem, perplexitatem, turbationem; nam quiſque ſibi conſentanea operatur.

Sexto, Si rem non patitur tractari cum Superiore, vel confeſſario: boni enim ſpiritus non quærunt tenebras, nec volunt ordinem, quem ſancti Patres & ſacra ſcriptura tradiderunt, peruerti: facile enim ipſis eſt & Superiores permouere.

Septimo, Si in forma terra aut abiecta appareat, v. g. Aethiopis, ſerpentis, bufonis, canis; vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade diſcedat.

Octauo, Si vbi ſemel præſtitū eſt quod ſubſidii cā petiit, rurſus quæſitis aliis occaſionibus friuolis redeat: animæ enim, vbi ſatisfeceris, vel non redeūt, vel ſemel tantū redeunt vt gra-

tias

tias agant. dæmones quia paucis congreſſibus conficere nequeunt quod volunt, varias occaſiones quęrunt vt ſæpe appareant. vnde hæc crebritas debet eſſe ſuſpecta. vide Thyræum lib. 1. de apparit. ſpirit. c. 16. Peltanum de purgat. cap. 5. & Delrium lib. 2. q. 26. ſect. 3. vide ét infra dubit. 5. alia quædam huc pertinentia.

DVBITATIO IV.

Quale peccatum ſit magia.

26 *Per ſe eſt mortiferum.* RESpõdeo, Ex genere ſuo eſſe mortale; quia continet tacitam vel expreſſam dæmonis inuocationẽ; ac proinde ſocietatem & beneuolentiam erga illum. Fieri tamen poteſt vt aliqui actus magici excuſentur à peccato mortali ratione ignorantiæ; vt ſi quis ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem, cũ hæc ſæpe ſit valde occulta. plerumque tamen ingeritur homini aliqua ſuſpicio latentis mali, ratione cuius tenetur abſtinere donec plenius de re cognouerit: quod ſi non faciat, peccat ſaltem venialiter. *Ignorãtia poteſt excuſare.* Ratione leuitatis materiæ præcisè non videtur vnquam eſſe veniale; quia quòd in re parua vel ludicra dęmon inuocetur, per ſe non minus crimen eſt, quam ſi id fieret in magna. ſimiliter tacita uel remota inuocatio, ſi plena cõſideratio adſit, eſt eiuſdem rationis ac expreſſa. ſæpe tamen contingit vt quando res eſt modica non apprehẽdatur mali magnitudo; & ſic poteſt eſſe veniale defectu animaduerſionis.

27 *Crimina coniuncta.* Notandũ eſt, huic crimini in ijs, qui ei ſunt addicti, ordinariè alia crimina grauiſſima eſſe coniuncta; de quibus à confeſſariis & Iudicibus ſunt interrogandi. Primum eſt, Hæreſis: multi enim ex his non credunt diabolum ſubiturum pęnas æternas; aut eſſe dãnatũ & miſerum, & eos, qui ipſi adhærent eſſe dãnãdos, aut eum nihil poſſe niſi Dei permiſſu, & ſimilia. Denique pauci ex his ſunt firmi in fide; & pleriqne deprehenduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secũdum, Apoſtaſia; abnegant enim Chriſtum & Chriſti fidem, & ſæpe ipsũ Deum: renuntiant baptiſmo & confirmationi, eaque conantur in ſe quibuſdam cærimoniis extirpare. Tertium, Idololatria; accipiunt enim diabolum loco Dei; huic fidẽ ſpondent, ſe totos dedunt & mancipant, ſacrificia offerunt, alioſque deferunt honores. Quartũ, Blaſphemiæ in Deum, in Chriſti humanitatẽ, in B. Virginem, & Sanctos omnes. Quintum, Sacrilegium; ſæpe enim in ſuis incantationibus vtuntur rebus ſacris, & interdum ipſa ſanctiſſima Euchariſtia. Sextum, Luxuria; vt nefariæ cum dæmone commixtiones. Septimum, Dãna proximorum; vt homicidia, præſertim infantium, è quorum corpuſculis decoctis conficiunt vnguina, pulueres, & alia magica ſymbola; varii morbi hominib. irrogati, mortes animalium, vaſtationes ſegetũ, & ſimilia. Ex quibus patet magos & ſagas dignos eſſe morte, & omnino è Republica exterminandos ob apoſtaſiam, idololatriam, nefandos concubitus, & ſimilia; etiamſi forte damna non intulerint. vnde etiam Exodi 22. præcipitur, *Maleficos non patieris viuere.*

DVBITATIO V.

Quæ remedia aduerſus maleficia poſſint adhiberi.

REmedia maleficii eſſe poſſunt vel naturalia, vel ſupernaturalia, vel moralia. *Naturalia* plerumque paruam vim habent; quia diabolus facile omnem illorum actionem eludit, ſi velit. bonum tamen eſt illa initio, experiri, ex præſcripto medicorum adhibendo ea, quæ ipſi ex ſymptomatibus congrua iudicabunt: vt ſi indicia ſint veneni, ſi abundet humor melancholicus, vel alius, quo diabolus in hac affectione vti videtur: ſi alicui parti intemperies illata, & ſimilia. 28 *Remedia naturalia*

Supernaturalia, ſeu Eccleſiaſtica ſunt optima hæc decem numerari poſſunt. 29 *Eccleſiaſtica.*

Primum eſt, *Magna fides*, & fiducia in diuina protectione. Colligitur hoc clare ex Pſal. 90. *Qui habitat in adiutorio altiſsimi in protectione Dei cæli commorabitur*, & quæ ſequuntur; quibus docemur diabolum nihil poſſe in eos, qui omnem ſpem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Caſſianum collat. 8. cap. 18. & 19. Paulinum in vita D. Ambroſii, Gregorium lib. 1. Dialog. cap. 4. *Magna fides.*

Secundum eſt, *Suſceptio baptiſmi*, ſi nõ ſis baptizatus. Huius rei extat memorabile exẽplũ in hiſtoria Peruana Petri Chieza p. 1. ca. 118. Rõ eſt, quia baptiſmo exuimus veterẽ hominẽ, quem diabolus induxit, & induimus Chriſtũ; efficimur eius membra, eius filii, & domeſtici, transferimur de poteſtate tenebrarũ in regnum filii Dei, vt Apoſtolus ad Coloſ. 1. ait. *Baptiſmo.*

Tertium, *Confeſsio peccatorum*. Sępe enim ob peccata permittitur diabolo poteſtas in hominem, quibus deletis, illa quoque euaneſcit, quibus permanentibus, fruſtra alia remedia adhibeas, vt docet Petrus Cluniacenſis lib. 1. de miraculis c. 6. de quo etiam vide lib. 1. vitæ S. Bernardi cap. 8. Itaque qui maleficiis infeſtantur ſiue in ſe, ſiue in rebus ſuis, exhortandi ad accuratam peccatorum confeſſionem & vitæ emendationem. 30 *Confeſsio.*

Quartum, *Sumptio Euchariſtiæ*, vel eius pręſentia: nulla enim cõuentio lucis ad tenebras; nec Chriſti ad belial. hoc pacto maleficia fuiſſe curata refertur in vita S. Bernardi l. 1. c. 10. & D. Aug. l. 22. de ciuit. c. 8. ſcribit domum quandam ab infeſtatione dæmonum liberatam oblato in eo ſacrificio. Palladius l. 1. hiſto. c. 19. refert S. Macharium, cum ei oblata eſſet fęmina maleficio affecta, dixiſſe, Illud propterea vim in eam habuiſſe, quòd quinque ſeptimanis à ſacra Euchariſtia abſtinuiſſet. *Euchariſtia.*

Quintum, *Exorciſmi Eccleſiæ*. hi varii ſunt, 31 alii enim inſtituti ſunt ad expellendum dæmonem à corporibus hominum, alii ab infeſtatione ædium, alii ad illum compeſcendum, ne dãna per tẽpeſtates, vel alia ratione inferat. Horum autem maximam eſſe vim patet, tum ex vſu quotidiano: tum quia in Eccleſia eſt ordinatio ſpecialiter inſtituta à Chriſto, vel (vt quidam volunt) ab Apoſtolis ad dæmones pellendos & coercendos, vt patet ex Conc. Carthag. 4. cap. 7. & ex Cypriano epiſtola 2. 55. & 76. & aliis Patibus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Eccleſiæ Chriſti ſponſæ. refert Ioſephus l. 8. antiquit. capit. 2. *Exrciſmus.*

Salomo-

Salomonem quoq; inſtituiſſe coniurationes, quibus dæmones fugentur, non tamen conſtat quales hæ fuerint, ſanctæ, an ſuperſtitioſę: quia non extant, nec ſcitur quando inſtituerit, in cultu veri Dei, an in idololatria.

Aqua benedicta.

32 Sextum, *Aqua benedicta*. hæc habet vim ex precibus Eccleſiæ, per quas factum eſt vt diuina virtus ei aſſiſtat, ac quodammodo inſideat & connexa ſit ad dæmonis infeſtationes auertẽdas. hoc remedio plurimi vſi ſunt, vt B. Marcellus Epiſcopus, apud Theodoretum lib. 5. hiſtor. cap. 21. S. Macharius, apud Palladium lib. 1. capit. 19. Bernardus l. 2. vitæ eius capitu. 3. & alii innumeri; eſtque modo frequentiſſimum apud Indos.

Reliquiæ Sanctorũ.

Septimum, *Reliquiæ Sanctorum*, & res aliæ ab Eccleſia benedictæ, vt agnus Dei, cerei ſacri, panis & ſal benedictum & ſimilia. Horum exempla quotidie ſe offerunt.

Signum crucis.

33 Octauum, *Signum crucis*. huius eſt vis magna contra omnes diaboli machinationes. Primò, Quia continet tacitam inuocationem Sanctiſſimæ Trinitatis, per meritũ paſſionis Chriſti. ſicut enim voce, ſic geſtu Deum inuocare, & mentem noſtram exprimere poſſumus. Secundo, Quia continet totius doctrinæ chriſtianæ compendiariam profeſſionem. ſignificatur enim (præſertim adiuncta formula, *In nomine Patris, &c.* qua fieri ſolet) Primo, In Deo eſſe vnam eſſentiam, potentiam, maieſtatem; & tres perſona, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum. Deinde, Patrem eſſe principium, Filium procedere à Patre, Spiritum Sanctum ab vtroque, & hunc eſſe amorem & vinculum vtriuſque. Tertio, Filium à Patre deſcendiſſe in vterum Virginis, hominem factũ, & nos per mortem ſuam tranſtuliſſe a ſiniſtris ad dexteram, à damnatione ad gloriam. hæc omnia Eccleſia, & fideles eius intẽdunt hoc ſigno inſinuare & profiteri. Quarto, Quia crux eſt inſtrumẽtum, quo Chriſtus diabolum vicit, & eius potentiã fregit; quod etiam ipſum Chriſtum crucifixũ refert & obiicit. Vnde crux triplici modo vim habet. Primo, In modum inuocationis. Secundo, Tanquam opus fidei & profeſſio religionis chriſtianæ. Tertiò, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuina aſſiſtentis; nam etiam in infidelibus vim habet, vt conſtat de Iuliano apoſtata ex hiſtoriis eccleſiaſt. & de quodam Iudæo ex li. 3. dial. S. Gregorii cap. 7. His addi poteſt quartus, ſcilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominiæ, quã per crucem accepit, & timorem virtutis Chriſti. Hæc ſufficiunt ad hoc ſignum contra hæreticos defendẽdũ. Simili modo reliquæ cærimoniæ eccleſiaſticæ defendi poſſunt. nihil enim ſunt aliud quam profeſſiones tacitæ veritatum fidei; & ſacræ precationes. excitant etiam animum ad maiorem reuerẽtiam, & recreant ſua veritate & pulchritudine. De efficacia crucis aduerſus dæmones extant infinita exempla. vide Chryſoſtomum homil. 8. in epi. ad Coloſſ. Lactant. lib. 4. cap. 27. Cyprianum, vel quicunque eſt author, ſermone de paſſione Domini, vitam D. Bernardi lib. 2. c. 2. & 3. noſtrum Gretzerum, de cruce.

Cærimoniæ Eccleſiæ.

Inuocatio nominis IESV.

34 Nonum, *Inuocatio nominis* IESV, *B. Virginis*, Angeli cuſtodis, & etiam aliorum Sanctorum. exempla plurima extant apud authores.

Decimum, *Oratio*, præſertim coniuncta ieiunio. Hæc valent etiam ad peſſimum quoddam genus dæmoniorum expellendũ, vt patet Mat th. 17. Vide Gregorium l. 3. dial. capitu. 33. & Palladium lib. 2. hiſt. capitul. 28. Qui plura ſupradictorum exempla deſiderat, conſulat Delrio lib. 6. cap. 2.

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone diſſoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo ſigna magica, ad quorum præſentiam nocumentum irrogat; de quo dubitat. ſequenti.

DVBITATIO VI.

Vtrum liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia ſigna malefica, poſita à maleficis, eo fine vt diabolus deſinat nocere.

HÆc queſtio ante complures annos ad me è longinquo miſſa fuit, multis argumẽtis pro parte negante (quam viri quidam docti, & pij tenere dicebantur) inſtructa: quam deinde tractaui in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. Verum quia propria eſt huius loci, quæ ibi dicta, huc transferenda, bona illorum, qui aliter ſentiunt, venia, putaui: ſolius enim veritatis & proximi iuuandi amore hæc a me tractantur: & eos, qui ſecus ſentiunt non damno, ſed pietatis, doctrinæ & dignitatis cauſa veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum eſt; quod tollere illa ſignat ut diabolus nocere deſinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactionis implendæ monitio. Sed. 35

Signa magica non poſſe tolli maleficio.

Angeli et Aureoli ſententia.

Dico Primo, Nullo modo fas eſſe aliquo maleficio ſigna magica tollere, quamuis ad id paratum ſeſe maleficus offerret. eſt certa, & communis DD. ſententia, excepto Angelo v. Superſtitio, §. 13. & Petro Aureolo, quẽ Angelus adducit; hi enim etſi concedant non eſſe licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus ſit, incãtatione & maleficio vti, vt a nobis vel aliis noxam maleficii tollamus. Confirmatur hæc ſententia, quia licitum eſt petere ad vſuram ab vſurario parato dare; & exigere iuſiurandum ab eo, qui paratus eſt per falſos deos iurare: vt ſupra oſtẽſum. Sed horum ſententia refutatur ab omnibus tã quam error. vide Caietanum tom. 2. opuſc. 12. Sylu. v. Maleficium, qu. 8. & Caſtro l. 1. de iuſta hæreticorum punit. c. 5. Ratio eſt, quia illa malefici operatio eſt intrinſecè mala, cum ſit vſus artis magicæ, & tacita vel expreſſa dęmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo bene fieri poteſt: ergo nec conſentire potes vt fiat, iuxta illud ad Rom. 1. *qui talia agunt: digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*. Secus eſt cùm petitur iuramentum ab eo, qui putatur per falſos deos iuraturus, aut mutuũ ab eo, qui ſolet exigere vſuras: nam id, quod hic petitur, malum non eſt, & bene fieri poteſt, ſi velit is à quo petitur.

Poſſe amoueri induſtria naturali.

Dico Secundò, Ius tamen eſt cuique, tollere & deſtruere illa ſigna abſque maleficio, vbi inuenta fuerint. Eſt communis ſententia Doctorum, qui hanc doctrinam attingunt. Inter quos Henricus à Gandauo quodlibet. 5. q. 33. 36

Scotus

Scotus in 4.diſt.34.vbi dicit,*ridiculum eſſe quærere an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum:non enim*,inquit,*ſolum licet, ſed etiam eſt meritorium deſtruere opera diaboli.*Idem docet Gabriel ijſdem fere verbis in 2.d.8.q.2. art.4.dub.2.Caiet.tom.2.opuſc.12. *Duobus modis*,inquit,*contingit maleficium a maleficis ſolui. Primò,Per ſimplicem diſſolutionem ſeu deſtructionem maleficij prius facti,puta diſſoluendo ligaturã capillorum,cum annulo ligneo,&c. & hoc abſque dubio licitum eſt,nec eſt opus malefici ut maleficus eſt,ſed hominis ſcientis impedimentum boni proximi ſui:quia hic nulla euenit dæmonum inuocatio, ſed ſola diſſolutio ſigni; quo durante diabolus ſtatuerat malum alterius continuare.Secundo,Per inuocationem dæmonum,ſeu aliud maleficiũ: & hoc abſque dubio peccatum eſt mortale.*hæc ille. Idem docetSylueſter v.Maleficium,nu.2.Caſtro lib. 1.de iuſta hæret.punit.c.15.valde fuſe.Dominicus Sotus d.34.q.vni.art.5.*Poteſt quiſque conuenire maleficum & rogare, & pecunia ab illo extorquere, vt illas ligaturas, quas habet ſepultas, aut ſuſpenſas, aut alicubi aſſeruatas, inde dimoueat,quia illud maleficum facere virtus eſt, &c.* Ioſeph.Angles in floribus q.6.de maleficiatis. Nauarr.cap.11.nu.29.Petrus Binsfeldius in ti. de malef.& mathem.q.5.& alii. Hi omnes docent hanc ſententiam vt indubitatam. incredibile autem eſt omnes decipi; præſertim cum non agatur de poſitiuo aliquo dogmate, cuius ratio ſola Dei ſit voluntas; ſed de veritate naturali ad moralem philoſophiam, vbi ingenii acumen maxime valet,pertinente.

Probatur ratione.

37 Probatur ratione. Primo,Si eſſet illicitũ amouere huiuſmodi ſigna vt diabolus nocumẽtum deſinat,id eſſet quod ille actus amouendi cenſeretur eſſe tacita quædam dæmonis inuocatio:ſed id verum non eſt:ergo non eſt illicitum amouere.Maior eſt euidens, & cõceditur ab authoribus diuerſæ ſententiæ; nulla enim poteſt alia vel in ſpeciem cauſa fingi; ſepono enim ſcandalum, quod vbique vitandum eſt. Minor probatur,quia amotio illa ſignorũ neq; ex natura rei eſt inuocatio dæmonis, vt per ſe patet;neq; ex intentione amouentis: nõ enim intendit dæmonem inuocare,ſed inuocationẽ per magum illo ſigno factam impedire, & diſſoluere.neq; ex pacto aliquo antecedente,quia qui amouet ſignum,nõ eſt pactus cum dæmone,vt ad amotionem ſigni deſinat nocere.Nec refert,quod forte magus id pactns ſit;quia qui amouet ſignum, non intendit ex pacto ipſius magi operari,aut dęmonem inducere vt pactũ cum mago initum,ſeruet,ſed ſolũ intendit pactum nocendi reſcindere,quod licite & meritorie poteſt. Confirmatur a ſimili;ſi quis cum hoſte eſſet pactus vt dato certo ſigno (v.g.ſuſpenſo funiculo coccineo,ſicut fecit Raab,Ioſue 2.)accurrat,& mœnia cõſcendat, vel ignẽ vrbi iniiciat,& ego tale pactum ſcirẽ, poſſem illud ſignum tollere,nec vllo modo cenſerer cõſentire illorum pactis; ſed potius illa odiſſe & deſtruere:ergo ſimiliter, ſi ſciam inter magũ, & dæmonem eſſe pactum vt dato certo ſigno (v.g.poſito capillorum glomo ſub limine) noceat,potero illum glomũ tollere, vt euerſa pacti conditione non noceat:neque cenſebor vllo modo in illud pactum conſentire: cur enim hic potius quam ibi conſentire videar?

Secundò Probatur, Si quis verbis alliceret dæmonẽ vt mihi vel alteri noceat, poſſem omni ope impedire;ſimiliter ſi per ſcripturam vel characteres:cur non etiam poſſum impedire ſi aliis ſignis illum accerſat? quid enim intereſt, verbiſne,an ſcriptis, an aliis quibuſuis ſignis dæmonem allicias ad nocendum? poſſum igitur illa ſigna remouere & deſtruere vt dæmon deſinat allici;& cõſequenter vt deſinat nocere.

Tertio, Qui habet pactum cum ſicario, vt poſito certo ſigno ad feneſtram vel oſtium Petri,ipſi vel rebus eius noxam inferat, tenetur ſignum,quod ad hunc finem ibi poſuit,tollere ſi aliter nocumentum impedire non poteſt; ſimiliter & quiuis alius, qui illud nouit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicunque nouit ſignum pacti, tenetur illud tollere,vt damnum impediatur.

Sed contra obiiciuntur multa argumenta. 38

Primum: Eſt certum dæmoniorum genus, quod non eiicitur niſi in oratione & ieiunio, vt Dominus Matth.17.ait:ergo ſi hoc genus ingreſſum eſſet per maleficium,non liceret eius egreſſum procurare per ſigni ablationem.

Reſpondeo Primo, Si hoc argumentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorciſmis agere in hoc caſu. Secundo,Quomodo poteſt nobis conſtare an ſit ex illo genere? fortaſſe enim eſt ex alio,ac proinde nihil vetat quin poſſim tentare per ſignorum amotionem.Tertiò,Dominus agit de dæmoнũ eiectione,qui hominem poſſident,quos non legimus eiici per amotionem ſignorum,ſicut neq; permittuntur ingredi opera magorum,niſi forte rariſſime,& interueniente nocumẽto,quod dæmon magicis ſignis illectus infert:

Secundum argumentum: Hieronymus in vita S.Hilarionis refert, cum quædam puella per incantationes a dæmone obſeſſa adducta eſſet ad Hilarionem,*noluiſſe virum Sanctũ, antequam purgaret virginem vel adoleſcentem,ſigna iubere perquiri,ne aut ſolitis incantationibus receſſiſſe dæmon videretur,aut ipſe ſermoni eius accommodaſſe fidem*: ergo perquirere & tollere ſigna vt nocumentum ceſſet,ad incantationem pertinet.

Reſpondeo Primo,Hieronymum non dicere *ne ſolitis incantationibus recederet*,ſed *receſſiſſe videretur*,ſcilicet, vulgo ſpectanti,cui merito id viſum fuiſſet,ſi vir tantus ad hoc auxilium confugiſſet, maxime cum dæmon hoc conſilium ſuggeſſiſſet, iudicato ſignorum loco, & dixiſſet ſe illis ligatum teneri, neque poſſe egredi illis non ſublatis.

Secundo,Hierony.diſiunctiue dicit, *ne aut ſolitis incantationibus receſſiſſe videretur,aut ipſe ſermoni dæmonis accommodaſſe fidem*: verebatur enim Hilarion,ne ſi ſigna quæri iuſſiſſet, alterum horum ſequeretur.Adde,prorſus indignũ fuiſſe tanto viro ſigna illa iubere inquiri, quaſi abſque illis non poſſet expellere, qui excellenti miraculorum dono præditus erat.

Tertium argumentum: Qui ſignum tollit 39
vt ceſſet noxa, miſcet ſe pacto, quod malefico cum dæmone interceſſit; quod eſt huiuſmodi,vt ſigno poſito dæmon nocere incipiat, ablato deſinat.

Non miſceſſe pacto magico.

Reſpondeo Primo, Plerumq; ſolũ eſt vnum pactum,ſcilicet vt poſito tali ſigno noceat.quãdo enim diabolus aliquo ſigno debet allici vt faciat aliqd extraordinariũ, nõ eſt opus nouo

ivopacto

pacto vt deſinat facere, ſed ſatis eſt vt deſinat allici, quod fit ſublato ſigno. hinc enim ſequitur vt deſinat operari, eo quòd vis prioris pacti ex quo ad operandum eſt inductus, ſit eliſa. Secundò, Etſi fortè tale pactum eſſet inter magum & dæmonem, is tamen, qui ſignum tollit, id ignorat, & poteſt exiſtimare tale pactum non eſſe, ſicque ſignum illud tanquam dæmonis illecebram ſubmouere. Tertiò, Quamuis ſciret eſſe tale pactum, non tamen idcirco ſe huic miſceret, aut ei vllo modo conſentiret: quia amotione ſigni non intendit dæmonem inducere ad pactum ſeruandum, neque vtitur amotione ligaturæ veluti ſigno alterius pacti, ſed ſolũ intendit deſtruere ſignũ prioris pacti, quo dæmon ad nocendum alliciebatur: hæc enim multum diſtinguuntur, aliud enim eſt amouere ſignum ea mente vt moneas dæmonem vt ſeruet pactum, & ex fide data deſinat nocere; aliud amouere vt deſtruas dæmonis quaſi realem inuocationem, & pactum cum mago initum, vt per ſe patet. quando enim aliquod ſignum ex natura ſua non eſt ordinatum ad aliquid ſignificandum, facile per intentionem alio referri poteſt, vt patet in adoratione Naaman Syri, 4. Regum 5. qui adorante Rege in templo Remmon, ſimul flectebat genua ante idolum, vt Regi ſibi innitenti ſe aptaret. quæ actio etſi videbatur eſſe idololatria, tamē reuera non erat, quia non intentione adorandi idoli, ſed ſuſtentandi domini fiebat. Multò apertiùs id cernitur in propoſito; cum enim amotio ſignorum, facta eo fine vt ceſſet dæmonis noxa, non ſit inuocatio dæmonis ex natura rei, ſed potius euerſio prioris pacti, neque etiam ex intentione amouentis, vt quæ illi prorſus ſit contraria; nullo modo cenſeri poteſt illicita.

40 Quartum argumentum, Qui ſignum tollit ſpe nocumenti ceſſaturi, hunc effectum non expectat à cauſa naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à voluntate Dei, ergo expectat à diabolo, ac proinde eſt opus ſuperſtitioſum, nam perinde eſt ac ſi diabolo dicat, Pactus es amoto ſigno te ceſſaturũ, ecce amoueo ſignum, præſta quod promiſiſti.

Effectus priuatiuus poteſt à dæmone expectari.

Reſpondeo, Effectus, qui hic expectatur, non eſt aliqua actio poſitiua dæmonis, ſed ceſſatio ſeu priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare, multa enim quotidie facimus vt diabolus aliquid non faciat, vel ceſſet facere, non ſolum coactus diuina poteſtate, ſed etiam quaſi offenſus & abhorrēs; vt dum geſtamus agnos Dei, & reliquias, dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam poſſimus deſtruere ſigna magica, vt deſinat nocere, tanquam non amplius ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitum eſt expectare effectum priuatiuum à dæmone, ſed expectare illum ex fide data & accepta; ſeu ex vi alicuius pacti cum dæmone initi, quod hic non fit, non enim expectatur ex vi pacti, ſed ex euerſione pacti ſeu inuocationis, eſt enim effectus priuatiuus, qui ſufficienter ex hoc ſequitur, quod non amplius per ſignum prouocetur, ſeu quod prius pactum deſtruatur.

Vnde qui ſic expectat ceſſationem à diabolo, non perinde facit ac ſi dicat, Præſta quod promiſiſti, ſed potius perinde facit ac ſi dicat Pactum tuum cum mago reſcindo, ſigna tua, inſtituiſti ad nocendum, deſtruo, non eſt ergo quod noceas amplius.

Quintum argumentum: Diabolus nunquam ceſſat ſponte à nocumento corporali, 41 niſi vt grauius noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora ſunt omnibus vulneribus, vt teſtatur D. Leo ſerm. decimonono, de paſſione: ergo per ceſſationem nocumenti, quæ fit amoto ſigno, grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel vtriq;.

Reſpondeo, negando conſequentiam; etſi enim diabolus id forte intendat, non tamen ſemper aſſequitur quod intendit, præſertim cum in noſtra ſit poteſtate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum eſt expectari ceſſationem tanquam beneficium eius; niſi quis dicat eum, qui amouet ſignum proditionis vrbis, expectare ceſſationē proditionis tanquam beneficiũ proditorum.

Sextum argumentum: Diabolus non eſt 42 alligatus ſignis; poteſt enim nocere ſine ſignis, & deſinere nocere etiam poſitis ſignis, & non deſinere ſublatis ſignis: ergo fruſtra tolluntur ſigna; niſi intercedat pactum, vt illis ſublatis deſinat nocere.

An poſſit nocere ſine ſignis.

Reſpondeo Primò, negando conſequentiam: tolluntur enim ſigna vt euertatur pactum magicum, & tacita dæmonis inuocatio, vt dictum eſt. Quòd autem diabolus poſſit continuare vel non continuare nocumentum, parum refert, modo conſtet ſemper vel fere ſemper deſinere nocumentum ſublato ſigno.

Secundo, Sæpe diabolus non poteſt nocere corporaliter, niſi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata eſt eius poteſtas, vt nihil fere ſolus poſſit in hominis corpus vel bona externa, vt patet ex hiſtoria Iob; niſi Deo id ei ſpecialiter permittente: quia tanta eſt eius malitia vt nihil prætermitteret mali, quod poſſet inferre; humana tamen poteſtas non ſic ligata eſt, (quia homo homini reſiſtere poteſt) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit, quam ſoli Vnde Franciſcus Victoria relect. de arte mag. ſub finem, *Mirum*, inquit, *eſt & myſterium, quod cum dæmones per ſe nocere non permittantur; tamen non adeo impediuntur nocere per homines; vt magos, lamias, & alias maleficas*: quod etiam cæteri Doctores tradunt. Quare falſum eſt dæmonem ordinarie poſſe nocere ſine ſignis magicis, ſicut poteſt cum illis; vel poſſe continuare noxam ſublatis ſignis, ſicut poteſt poſitis ſignis. Hinc fit vt non fruſtra tollantur; nam illi fortaſſe permiſſum non eſt ſublato ſigno nocere. Neque hinc ſequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone: ſicut ſi Rex non impediat hoſtem in iis, quæ facit cooperantibus ſubditis, non inde ſequitur Regem habere pactum cum ſuo hoſte.

Septimum argumentum: Si licet ſigna ma- 43 lefica amouere, vel ad eam rem malefici opem implorare: ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, ſi aliud remedium non occurrat.

An teneat procurare amotionē.

Reſp. poſſe contingere vt teneat ſignũ amouere, ſi ſciam, & commode poſſim: maxime autem ad id tenetur maleficus, qui poſuit: nec video quomodo de hoc dubitari poſſit. neque re

fert quòd DD. hoc expreſsè non doceant; ſatis eſt id ex eorum doctrina ſequi. ſicut enim maleficus, qui diabolum inuocat verbis vel ſcriptis vt noceat cuipiam, tenetur ceſſare ab iſta inuocatione, non ſolum quia ſuperſtitioſa, ſed etiam quia noxia; ita quoque tenetur ſigna poſita, quibus allicitur ad nocendum, tollere, ſi aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia ſicut is, qui poſuit puluerē tormentarium certo loco, vbi damnum illaturus eſt, tenetur illum tollere, ſi aliter damnum nequit auertere: ita qui ſignum poſuit, ex quo nocumentum ſequitur, illud amouere debet; quid enim refert quod puluis vi naturali ſit nociturus, ſignum vi morali, ſeu vi pacti; quando æq; certo & efficaciter nocumentum ſequitur? Sanè perinde ſe habet illud ſignum ac ſi vis diabolica illi eſſet alligata. vnde tanquam res nocentiſſima eſt tollendum.

Abradere pilos maleficarum

44 Octauum argumentum: Si licet ſigna amouere; ergo rectè faciunt qui maleficis ad quæſtiones vocatis abradunt omnes pilos corporis, ne quo maleficii ſigno corpori adhæreſcente, reddantur inſenſibiles, & ita non poſſit cogi ad confeſſionem; atqui hoc eſt ſuperſtitioſum. Confirmatur ex Victoria relectione de magia num. 16. vbi dicit, *ſi ad expulſionem dæmonum radunt pilos aut capillos aut aliquid huiuſmodi, eſt magia manifeſta.*

Reſpondeo, Si id faciant ne ſub capillis aliquod tale ſignum occultatum lateat, non ſunt damnandi ſuperſtitionis. Vide Damhouderiū. An ſatis decore faciant, non diſputo.

Quod Franciſcus Victo. ait, ad propoſitum non facit: loquitur enim de expulſione dæmonum è corporibus hominum, per gratiam gratis datam, qualem habent viri ſancti, ad quam expulſionem nihil facit raſura pilorum. non enim pili ſunt ſignum maleficum, ibi poſitum à mago; ac proinde non ſunt amouendi vt pactum aliquod magicum ceſſet.

Argumentum nonum. 33. quæſ. 1. cap. Si per ſorciarios, Hincmarus Remenſis enumerat remedia contra maleficium concubitus coniugalis, nec meminit huius remedii, nec alii Patres meminerunt.

Reſp. Primò, Non eſt neceſſe huius remedii mentionem facere, quia vulgo ſatis notū ſemper fuit, nec decuit eos niſi remedia eccleſiaſtica, & diuina proponere. Secundo, Si illicitum putabant hoc remedium, non ſolum debebant eius nullam facere mentionem, ſed etiam expreſse prohibere, cum ſcirent eſse vulgare; quod nobis argumento eſt eos non improbaſſe. Adde, eos loqui in caſibus, in quibus humana auxilia non ſuppetunt: plerumq; enim ignorantur ſigna & eorum loca, niſi a magis indicentur. Vnde niſi remedia eccleſiaſtica & diuina profint, cenſent impedimentum maleficii eſſe perpetuum, iubentque eos ſeparari: quod tamen non facerent, ſi ſigna malefica cognita eſſent, & illis ſublatis maleficium poſſet ſolui. Communis enim Doctorum ſententia eſt, impedimentum non cenſeri perpetuum, quando ope humana ſine nouo maleficio tolli poteſt.

45 Dico Secundo, Non ſolum fas eſt tollere ſigna magica, ſed etiam, per ſe loquendo, ponere alia, quibus poſitis expirat vel deſtruitur pactum prius, & diabolus deſinit nocere: vel certe priora ſigna vim ſuam amittunt. Colligitur ex iiſdem DD. & Probatur Primo, Quia licitum eſt aliquid facere, quo poſito finitur prauum pactum, & diabolus deſinit nocere: hoc enim non eſt ſignum pacti noui, ſed euerſio vel impedimentum antiqui. Nec refert vtrum hoc proueniat ex eo quod diabolus tali ſigno offendatur; an quod ipſemet ſtatuerit vt tali re interueniente pactum non conſtet, ſi non fiat modo deprecatorio, aut affectu aliquo beneuolentiæ. Exempla ſint; ſi venefica te tangat, inficeris; ſi tamen illam mox repercutias, impeditur noxa; vel quia diabolus ſtatuit tunc non nocere, vel quia ſignum veneficæ non eſt tale, quale ipſe requirit. Item cum à ſaga quis eſt infectus, dicitur ceſſare nocumentum, vel reddi inefficax, ſi infectus det illi panem & ſalem; vel ab illa panem accipiat; fortaſſe propter Euchariſtiæ myſterium. Nec refert quod diabolus ipſe forte hoc ſtatuerit, quia ſolum ſtatuit his poſitis non nocere, & vt pactum præcedens expiret: atqui licitum eſt aliquid facere quod per ſe indifferens eſt, vt diaboli pactū expiret, & nocumentum ceſſet: hoc enim non eſt ſignum amicitiæ; quia etiam erga inimicū poteſt quis talibus ſignis vti abſque vlla ſpecie beneuolentiæ.

Dices, Hic expectatur effectus à dæmone.

Reſp. Non expectatur vllus effectus poſitiuus, ſed ſolum ceſſatio à malo, qualis effectus expectari poteſt, modo non ex amicitia. Secundo, Licitum eſt tollere ſigna vt deſinat pactum & nocumentum, ergo licitum eſt apponere alia ſigna ad eundem finem. Tertio, Licitum eſt petere verbo à diabolo vt deſinat nocere, modo id non petatur deprecando, aut ex amicitia aliqua, ergo idem licitum eſt petere ſigno. Secus eſt ſi petas vt aliquid agat; hoc enim eſt beneuolentiæ. Quarto, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, vt poſito tali ſigno noceat, donec ponatur ſignum aliud contrarium, & non eſſet aliud remedium ad deſinendum nocumentum, poſſet magus illud alterum ſignum adhibere; ſicut enim poſſet diabolo dicere, Ceſſa; ita poteſt idipſum ſigno aliquo exprimere.

Hæc tamen omnia intelligenda ſunt de pura ceſſatione; non autem de aliqua actione po- 46
ſitiua, aut fauore eliciendo à diabolo. vnde ſi putaretur nocumentum per actionem poſitiuam eiſdem vel alterius dæmonis deſinendum non liceret, ſimiliter ſi res ſit dubia. non enim licitum eſt vti remedio ſuſpecto, aut de quo dubium eſt an contineat tacitam dæmonis inuocationem, hoc enim eſt ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis; niſi forte id fiat cum expreſſa voluntatis contrariæ proteſtatione. Pari modo fas non eſt à mago petere vt maleficium diſſoluat, ſi dubitas an abſque nouo maleficio id poſſit, quia id de quo dubium eſt an ſine peccato fieri poſſit, ſicut abſolute non eſt faciendum, ita nec abſolute ab alio petendum vt faciat. ſecus quando conſtat ſine peccato fieri poſſe, & cauſa iuſta petendi ſubeſt, vt ſupra cap. 42. dubit. 10. dictum eſt.

CAPVT

CAPVT XLV.

De Irreligioſitate.

Habet 4. dubitationes.

EXpoſitis vitiis religioni oppoſitis per exceſſum; proximum eſt vt dicamus de iis, quæ eidem opponuntur per defectum, quæ nomine *Irreligioſitatis* cō prehenduntur, & à D. Thoma quatuor numerantur, vt dictum eſt cap. 43. in principio: *Tentatio Dei, Sacrilegium, Periurium, Simonia*. De tertio & quarto actum eſt ſupra ſuis locis. Itaque ſupereſt *tentatio*, & *ſacrilegium*.

DVBITATIO I.

Quid ſit tentatio Dei, & quale peccatum.
D. Thomas q. 79.

1 TEntatio generatim eſt dictū vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt ſciatur qualis ſit potentia, ſcientia, bonitate, voluntate, &c. vt cum quis examinatur in aliqua ſcientia, vel cum fit alicui contumelia, vt videatur quid facturus ſit. neque tantum dicitur quis tentare dum id facit vt ipſe ſciat, ſed etiam quando aliorum cauſa: quo modo Deus dicitur tentaſſe Abraham, Iob, Tobiam, & alios ſanctos, vt mundo illorum virtutem manifeſtam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquando *tentare* idem eſt quod ad malum incitare: inde enim capitur experimentum virtutis vel vitioſitatis hominis: quomodo diabolus & concupiſcentia dicitur

2 hominem tentare, & Deus dicitur *intentator malorum*, ἀπείραςος κακῶν, *& neminem tentare*, Iacobi 1. In propoſito, *Tentatio Dei eſt*, quando quis abſque iuſta cauſa aliquid dicit, vel facit ad capiendum experimentum diuinæ potentiæ, ſapientiæ, iuſtitiæ, miſericordiæ, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex D. Thoma articul 1. & ſequenti. Nec refert vtrum id facias vt tu aliquid de Deo cognoſcas, an vt alius: fieri enim poteſt vt tu non dubites, & tamen Deum tentes vt alius cognoſcat.

Tentatio Dei.

3 Poteſt autem hæc tentatio fieri dupliciter, Primò expreſse, quando directa intentione talis experimenti capiendi aliquid agitur, vt ſi petas miraculum; vt tu vel alius ſciat Dei in aliquo negotio voluntatem; ſi ſalias in puteum, vt experiaris an Deus te ſinet lædi, quomodo fecit quidam Monachus apud Caſſianum collatione ſecunda Abbatis Moyſis, capitulo quinto. Huc pertinent purgationes vulgares, quæ fieri ſolent ferro candenti, vel aqua feruente, quæ reprobantur capitul. Omnibus, & capitulo, Conſuluiſti, ſecunda, quæſtione quarta, vel duello, quæ damnatur capitulo Monomachiam, ibidem, & capitulo primo, & ſecunda de purgatione vulgari, a Concilio Tridentino ſeſſ. 25. capitulo 19, de reformatione.

Fit dupliciter: expreſſe, implicite.

Secundo, Interpretatiue, quando expreſſe non intendis tale experimentum; id tamen facis quod per ſe ad illud tendit: vt ſi quis vellet abſtinere cibo totis quadraginta diebus vt Chriſtum imitetur; niſi forte id faciat inſtinctu Dei, vt Simeon Stylites. Si alicui alteri periculo ſe ſponte committat, à quo non poſſit eripi niſi extraordinario modo Deus ſuccurrat, etiamſi eo fine non faciat.

Porro hæc tentatio Dei, ſi abſque iuſta 4
cauſa fiat, peccatum eſt; mortiferum quidem, Primo, Quando prouenit ex craſsa ignorantia, vel dubitatione earum rerum, quas homo ſcire debet, vt potentiæ, ſapientiæ, miſericordiæ, iuſtitiæ, prouidentiæ, aut alicuius articuli fidei. Secundo, Quando coniunctum eſt cum aperto vitæ periculo, aut grauis læſionis; vt ſi te ex turri des præcipitem, putans Deum te excepturum, quod prohibitum eſt Deutero. ſexto, vt conſtat ex capitulo quarto, Matthæi. Item ſi in graui morbo remedia naturalia ſpernas.

Quale peccatum.

Nec obſtat quod Deus olim videatur ſæpe purgationibus vulgaribus periculoſiſſimis miraculo fauiſſe, vt ex multis hiſtoriis conſtat, quas commemorat noſter Delrius libro quarto, de magia capitulo quarto, quia id factum, vel ob ſimplicitatem illius ſeculi, cum multi etiam Epiſcopi putarent in quibuſdam euentis eſſe licitas, vnde etiam erant ſatis vſitatæ: vel quia innocentes ſuſpecti ad eas cogebantur. interdum quoque euentus non reſpondebat.

Tertio, Quando eſt periculum ſcandali; vt ſi quis publice abſque neceſſitate offerat experimentum miraculoſum ad confirmationem fidei, niſi forte ſentiret ſe dono miraculorū præditum, vel peculiari inſtinctu Dei ſe ad hoc impelli.

Quarto, Si ex curioſitate, vt videat res mirabiles, petat miracula: eſt enim magna in Deū irreuerentia; quia agit cum illo tanquam cum ludione, & fautore curioſorum. Veniale autem erit vel ratione ignorantiæ non craſſæ, aut inconſiderationis, vel ratione exiguitatis materiæ aut periculi. Vide Toletum lib. 4. cap. 16. & Caietanum in Summa v. Tentatio.

Si iuſta cauſa ſuppetit, non erit peccatum, 5
nec proprie tētatio Dei. Iuſta cauſa eſt Primo, Diuina inſpiratio. Sic Abraham Geneſis 15. petiit a Deo ſignum, vnde ſciret ſemen ſuum poſſeſſurum terram Chanaam, quam ei Dominus promittebat; & Gedeon, Iudicum, ſexto, petiit bis ſignum in area & vellere, vnde cognoſceret an reuera Deus per ipſum vellet populum liberare, ſicut Angelus dixerat. eodem pertinet illud Iſaiæ ſeptimo, vbi Dominus videtur præcipere Achaz vt ſignum petat: (Pete,) inquit, (tibi ſignum,) (ſcilicet futuræ liberationis) *a Domino Deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra*. Quāuis dici poſſit Dominum non præcepiſse, ſed obtuliſse. peccauit autem Achaz recuſando petere, quia ex infidelitate noluit. Secundo, Neceſſitas; vt ſi infidelis, cui alia ratio cognoſcēdæ veritatis non oc-

Si iuſta cauſa ſubſit, non eſt proprie tentatio Dei.

non occurrit, bona mente petat miraculum, vt ſciat vtrum hæc doctrina ſit à Deo. Sic Epiphanius hæreſi 30. narrat Chriſtum apparuiſſe cuidam Iudæo, & præcepiſſe vt peteret miraculum, & ſic crederet.

DVBITATIO II.

Quid ſit ſacrilegium.
D.Thomas qu.99.

6 *Sacrilegium vnde dicatur.*

SAcrilegium dicitur à *ſacris legendis*, id eſt ſuffurandis; græcè ἱεροσυλία, quod idē valet, à συλεῖν τὰ ἱερὰ, quod eſt prædari vel violare ſacra: vtrumque enim συλᾶν ſeu συλεῖν denotat: accipitur interdum generatim, vt etiā contineat impios cultus. Sic ſacrificia idolorū vocantur ab Auguſtino & aliis Patribus ſacrilega ſacra; & pacta cum dæmonibus, ſacrilega pacta.

Quid ſit.

Propriè tamē accipitur *pro violatione rei ſacræ*. *Res ſacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata eſt, ſiue ſit perſona aliqua, vt ſacerdos, ſiue res alia, vt templum,

Violatio.

altare, calix. Hæc dicitur *violari*, quando indignè ſeu contra reuerentiam Deo in rebus ipſi dicatis debitam tractatur.

7 *Diſcrimē eius a cæteris.*

Hinc patet *ſacrilegium* diſtingui à *periurio* & *tentatione*, quod his ipſi Deo immediatè & in ſe iniuria irrogetur: *ſacrilegio* verò in rebus ipſi dicatis. A *ſimonia* vero iuxta Caietanum diſtinguitur, ſicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone. ſicut enim furtum & rapina ſonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam; ita ſacrilegium dicit circa rem ſacram commutationem inuoluntariam; agitur enim inter Deum & hominem, & res Deo ſacra contra ipſius voluntatem malè ab homine tractatur. ſimonia verò agitur inter duos homines, & fit conſentiente parte.

8 *Simonia videtur ſpecies ſacrilegij.*

Sed hoc diſcrimen bene probat in ſimonia aliquid amplius includi, quàm in ratione ſacrilegii; tamen non conuincit in illa non contineri malitiam ſacrilegii: nam qui vendit rē ſacram, indignè eam tractat & violat eius ſanctitatem contra voluntatem Dei, qui eſt illius dominus; ac proinde ſacrilegium committit.

Nec refert quod id fiat conſentiente parte; quia etiam ipſa ſanctitatem rerum illarum violat emendo. Itaq; ſimonia videtur ſpecies quædam ſacrilegii: conſiſtit enim in eo, quòd ſpeciali modo, nempe emendo & vendendo, res ſacra violetur. Confirmatur ex Gregorio, cap. Audiuimus, 1. quæſt. 3. *à ſacrilegio hoc facinus non diſpar dixerim, cum id, quod gratis fieri debuit, ſub pecuniæ pactione cauſatur.* Vbi gloſſa, *dicitur hic quod ſacrilegiū & ſimoniā committūt qui Eccleſias vel eccleſiaſtica beneficia per pecuniam acquirunt vel concedunt.*

DVBITATIO III.

Quomodo ſpecies ſacrilegij ſint diſtinguendæ.
D.Thomas art.3.

9 *Vnde ſacrilegiorū diſtinctio.*

REſpondetur Eſſe diſtinguendas ſecundum diuerſitatem rerum ſacrarum, ſeu iuxta diuerſam rationem ſanctitatis, quæ in rebus ſacris reperitur. Ita D.Thomas ar.3. tantò enim, cæteris paribus, ſacrilegium eſt grauius, quanto maiorem ſanctitatem obtinet res ea, quæ violatur. Dico *cæteris paribus*; quia nō tantum conſideranda eſt rei ſanctitas, ſed etiam conditio operis, quo violatur, vtrum multum an parum illi ſanctitati repugnet. maius enim peccatum eſt confringere imagines Sanctorum, quā indeuotè accedere ad Euchariſtiam.

Diuus Thomas ponit tria genera rerum ſacrarum: tribuitur enim ſanctitas *perſonis*, & *locis*, & *alijs rebus ad cultum Dei ordinatis*; & hoc modo ſtatuit tres ſpecies ſacrilegii. Primam, Qua violatur perſona. Secundam, Qua locus. Tertiam, Quæ res aliæ. Ad Primam ſpeciem pertinet percuſſio Clerici, fornicatio ordine ſacro initiati, Religioſi, & Religioſæ, & cuiuſlibet votum caſtitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuſlibet voti perſonalis: hoc ipſo enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, teipſum illi dedicas & conſecras, vt ei cultum exhibeas. itaque ſi omittas, violas tuam perſonam vt ſacra eſt, iuxta Caietanum.

10 *Tria genera rerum ſacrarum.* *Tres ſpecies ſacrilegij.* *1. Species.*

Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionem in violatione votorum eſſe, nō qua parte res Deo dicata indignè tractatur; (in qua indigna tractatione conſiſtit ſacrilegii ratio) ſed qua parte non ſeruatur promiſſio Deo facta, & fides irrita redditur, vt Apoſtolus loquitur. Votum enim eſt promiſſio Deo facta, qua non tam ſanctificatur aut ſacra efficitur perſona vouens, quam res, quæ vouetur: atqui violatio promiſſionis per ſe non eſt ſacrilegium, ſed perfidia. Itaque perfidia in Deum eſt præcipua in huiuſmodi peccatis: quæ poteſt accidere, etiamſi alias proprie nulla res ſacra malè tractetur; vt fit quando per nudam omiſſionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum contra votum, proprie & per ſe eſt perfidia in Deum, ſicut peccatum contra iuramentum eſt periurium.

11 *Præcipua malitia violationis voti in perfidia.*

Eſt tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio ſacrilegii, clarius aut obſcurius, perfectius vel minus perfectè; qui enim vouet caſtitatem, corpus ſuum Deo conſecrat vt immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua conſecratione & dedicatione peculiarem ſanctitatem contrahit; contra quam ſi agatur, erit proprie ſacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur ſponſæ Chriſti. In votis autem, quibus alios virtutum actus, vt paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium, vouemus, non tam apertè cernitur hæc ſanctificatio perſonæ, nihilominus quia perſona aliquo modo ſe dedicat cultui diuino, obligando ſe per votum ad cultum Deo tali opere exhibendum; videtur & ipſa quodammodo ſacra fieri; & ita poteſt ibi ſacrilegium aliquo modo locum habere, dum voluntariè contra illam ſanctitatem agitur, vel omittitur id, quod ipſa poſtulabat. Aduerte tamen in huiuſmodi perfidiam & ſacrilegium non eſſe duo peccata ſed vnum tantum; quia alterum ex altero neceſſariò ſequitur, ſoloque reſpectu diſtinguuntur. In votis realibus, res, quæ vouetur, ſanctificari cenſetur. Vnde ſi hæc poſtea ad profanū vſum applicetur, ſacrilegium erit: niſi fortè illius fiat iuſta redemptio. hoc tamen potius ad tertiam ſpeciem pertinet.

Ad pri-

12 Ad primam quoque ſacrilegii ſpeciem pertinet pertractio perſonarum eccleſiaſticarũ ad tribunal ſeculare, exactio vectigalium ab iiſdem per Principes ſeculares, contra Canones, quia Eccleſia in reuerentiam ſtatus ſacri voluit illas ab his eſſe immunes, & hac immunitate ſeruanda Deum in illis per ſeculares honorari: quod meritò facere potuit, vt oſtẽſum eſt ſupra cap. 33. dubit. 3.

13 *2. Species.* Ad ſecundam ſpeciem pertinent omnia, quæ fiunt contra ſanctitatem loci ſacri. Primò, Effractio vel incendium loci ſacri, euerſio altaris. Secundò, Effuſio iniurioſa ſanguinis, effuſio ſeminis, excommunicati vel infidelis ſepultura, extractio violenta perſonæ, quæ aſyli cauſa eò ſe contulit: quod intellige, niſi ſit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel commiſerit enorme maleficium in loco ſacro fiducia aſyli, de quibus vide Syluestrum, Immunitas 3. quæſt. 2. Ratio eſt, quia Eccleſia in reuerentiam loci ſacri & cultus diuini voluit loca ſacra ab his eſſe libera, & huiuſmodi priuilegio illa honorari. Tertiò, Huc etiam referri poſſunt mercatus, deambulationes, clamores, & alia huiuſmodi profana, quæ per ſe cultum diuinũ impediunt, capit. Decet, de immunitate Eccle. in 6. quamuis in his poſterioribus non ſemper ſit peccatum mortale, maximè ſi ſcandalum abſit, & non ſit grauis exceſſus, nec cultus diuinus impediatur.

14 *Furtum in loco ſacro.* Quartò, Furtum in loco ſacro, & quidem ſi aſyli & ſecuritatis cauſa res ibi ſit depoſita, vt reuerentia loci tuta ſit, circumſtantia loci ſacri addit furto malitiam ſacrilegii mortiferam: quia ſanctitas loci ſacri violatur & contemnitur. acceperat enim locus ſacer, vel potius Deus, quatenus loco ſacro præſidet, rem illam in ſuam veluti fidẽ & cuſtodiam. Si autem eam ob cauſam ibi depoſita non ſit, probabile eſt rationem ſacrilegii mortiferam non eſſe; quia res illa cuſtodiæ loci ſacri non erat concredita, ſed per accidens ibi poſita. Quare non cenſetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari quam per confabulationes, riſus, detractiones, contractus ſeculares, & ſimilia; in quibus tamen, ſi ſcandalum abſit, & cultus diuinus non impediatur, non videtur malitia ſacrilegii mortifera: non enim habent iſta peculiarem repugnantiam cum loci ſanctitate, ſed ſolum generalem, ſicut omnia peccata; nec Eccleſia peculiariter ſtatuit horum abſtinentia locum ſacrum honorari; ſicut conſtituit ibi non fieri actum matrimonii, effuſionem ſanguinis, homicidium, &c.

15 *3. Species.* *Varijs modis res dicuntur ſacræ.* Ad tertiam pertinent ea peccata, quibus aliæ res ſacræ temerantur. Dicuntur autem aliæ *res ſacræ*, vel quia ſanctitatem efficiunt, vt ſacramenta: vel quia rebus ſacris adminiſtrandis ſunt inſtrumenta, vt vaſa ſacra, veſtes ſacræ, ornamenta: vel quia ſacra ſignificant, vt verba ſacra: vel quia ea repræſentant, vt imagines Chriſti & Sanctorum: vel quia ſunt particulæ, aut res ſacrorum, vt reliquiæ: vel quia ſunt menſura actionum ſacrarum, vt dies dominici & feſti: vel denique quia ad ſuſtentationem ſacrorum ſunt dedicata, vt bona Eccleſiarum. Hæc omnia continentur nomine *rei ſacræ*, vt diſtinguitur à perſona; iuxta D. Thomam.

16 *Violatio ſacramentorum.* Inter hæc primum locum tenent ſacramenta. Itaque ad hanc ſpeciem ſacrilegii Primò Referenda eſt omnis iniuria, omniſque abuſio ſacramentorum: item perceptio & adminiſtratio eorundem in ſtatu peccati mortiferi. *Sanctiſſ. Euchariſtiæ ſacra.* & quia inter ſacramenta ſupremum locum tenet Euchariſtia, quæ non ſolum ſanctitatem efficit, ſed etiam ipſum fontem ſanctitatis realiter continet; violatio huius eſt grauiſſimum ſacrilegium, vt rectè D. Thomas dixit, quod intellige de ſacrilegiis, quæ committuntur in res ſacras, non autem quæ in perſonas: nam grauius eſt ſacrilegium, quod committitur in ipſam Chriſti humanitatem in ſua ſpecie ſe exhibentem, quale erat Iudæorum, Chriſtum malè tractantium & occidentium. Nec obſtat quod in Euchariſtia ſit etiam perſona Chriſti, eiuſque ſanctiſſima humanitas viua & intelligens; quia non exhibet ſe in modum naturæ intelligentis, ſed rei inanimæ. Vnde D. Thomas Euchariſtiam refert inter res ſacras, non inter perſonas ſanctitatem habentes.

Secundò, Abuſio & violatio vaſorum ſacrorum; vt ſi quis vtatur calice conſecrato ad potandum, ſicut Baltazar vaſis templi: ſi ex veſtibus ſacris conficiat ſibi caligas vel thoraces, ſicut multi fecerunt hæretici; ſi res huiuſmodi ſurripiat.

17 *Abuſio S. ſcriptura.* Tertiò, Abuſio ſententiarum ſacræ ſcripturæ ad ſuperſtitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. Item ad ſtabiliendas hæreſes, vt docet D. Thomas articul. 2. vnde omnes hæretici hac ratione ſunt ſacrilegi; *Hæretici ſacrilegi.* iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ab ſtabilienda pernicioſa mendacia: qua in re etiam ipſum Deum authorem mendacii faciunt, & ſic tacitè etiam blaſphemiam committunt. Item irreuerentia omnis, quæ committitur in recitando vel cantando officio diuino, ſacriſque cærimoniis obeundis: hæc enim omnia reuerenter & decorè, tanquam res, quæ ratione ſignificationis & inſtitutionis ſuæ ſacræ ſint, peragi debent. *Muſica profana.* eodem pertinet muſica laſciua vel prophana rebus diuinis adhibita: qua in re multis locis peccatur, & meritò à Summo Pontifice & Prælatis Eccleſię remedium adhiberi deberet.

Quartò, Mala tractatio vel confractio imaginum ſacrarum; ſi id fiat vt Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum; ſicut fit ab hæreticis. ſi indecorè pingantur, vel ſculpantur; vt cum D. Virgo inſtar fęminæ mũdanæ exprimitur. in his etiam tacita blaſphemia continetur.

18 Quinto, Si reliquiæ Sanctorũ indecore habeantur, ſi diſſipentur, eo animo ne colantur.

Omiſſio ſacri. Sexto, Si dies ſacri operibus ſeruilibus, vel aliis prohibitis violentur. Omiſſio ſacri non tam videtur eſſe ſacrilegium quam cultus debiti neglectus. *Sanctitas diei feſti.* ſacrilegium enim ſonat indignam rei ſacræ tractationem: vnde dicit aliquem poſitiuum actum circa rem ſacram. Itaque in operibus ſeruilibus potius cernitur ratio ſacrilegii; quia per ea ſanctitas diei (quæ conſiſtit in eo, quod dies ille deputatus ſit cultui diuino, per auditionem ſacri & abſtinentiam operum ſeruilium, præſtãdo) violatur & quaſi contaminatur. Confirmatur, quia ſacrilegium eſt contra præceptũ negatiuum,

gatiuum, *Non violabis ſacra*, omiſſio ſacri contra affirmatiuum. Itaque eſt contra virtutem religionis, tanquam priuatio actus debiti religionis.

Septimo, Inuaſio bonorum vel iurium eccleſiaſticorum, retentio Eccleſiæ legatorum, &c. hæc enim ſæpe in iure ſacrilegia vocantur; vt patet multis Canonibus, 17. quæſt. 4. etſi enim hæc bona nullam in ſe ſanctitatem habeant, tamen iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent eſſe ab occupatione ſecularium immunia.

19 Circa prædicta aduerte, non omnia ſacrilegia, quæ ad hunc tertium modum pertinent, eſſe eiuſdem ſpeciei propriè loquendo, ſicut nec omnia, quæ ad primum, vel ſecundum, ſicut enim longè aliter ſacramenta ſunt ſacra, quàm veſtes ſacræ vel verba ſacra, vel reliquiæ Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuerſæ rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiuſdem ſpeciei, nimirum generalis & ſubalternæ, quæ alias ſub ſe ſpecies peculiares continet.

DVBITATIO IIII.

Quando ſacrilegium cenſendum ſit eſſe peccatum mortiferum, quando veniale.

20 *Quale peccatum.* Reſpondeo, Mortiferum eſſe, Primò, Quando procedit ex contemptu rei ſacræ; vel cultus ad quem refertur; talia ſunt ſacrilegia hæreticorum, cum vaſa ſacra, ſacramenta, altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & ſimilia violant, prophanant, proterunt, vaſtant; cum Sacerdotes, Religioſos, vel alios viros eccleſiaſticos, quia tales ſunt, malè tractant, contumelijs afficiunt, &c. tunc enim ipſum ſacrilegium, ſeu violatio ſanctitatis rei directè eſt intenta. Secundò, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei ſanctitate; vt ſi habens votum caſtitatis fornicetur, ſi actus matrimonij fiat in loco ſacro, etſi occultè, extra caſum neceſſitatis, &c. ſi longum opus ſeruile die feſto.

Secus ſi materia ſit parua; vt ſi opus ſit breue; vel ſi non habeat repugnantiam peculiarem cum ſanctitate rei, ſed ſolum generalem, quo modo omnia peccata repugnant ſanctitati loci & temporis, & perſonæ; vt ſi quis loco ſacro, vel die ſacro detrahat proximo, ſe inebriet, malum alteri imprecetur, contractum iniquum faciat, &c. tunc enim malitia ſacrilegij per ſe non eſt niſi venialis, etiamſi peccatum, cui coniungitur, per ſe mortiferum ſit. Tertiò, Quando ex ignorantia vel negligentia craſſa fit aliqua notabilis iniuria rei ſacræ; vt ſi quis malè baptizet, conſecret, abſoluat; ſi in irregularitate vel cenſura ordinetur vel ordinet; ſi in peccato mortali vel excommunicatione ſacramentum adminiſtret, vel accipiat, & alia huiuſmodi. Si autē ignorantia vel inaduertentia, ex qua procedit opus, ſit leuis, erit ſolum veniale: ſi inculpata, nullum.

De pœnis ſacrilegorum vide multa 17. q. 4. 21 *Pœna ſacrilegorū.*

Solum Notandum eſt hoc loco, non omnes ſacrilegos incurrere pęnam excommunicationis latæ ſententiæ ipſo facto, ſed quoſdam tantùm. Primò, Percuſſores Clericorum; cap. Si quis ſuadente, 17. q. 4. Secundò, Incendiarios, qui Eccleſias vel alia loca ſacra incēdunt & vaſtant; cap. Tua nos, de ſententia excommunicationis; eſtque communis ſententia Canoniſtatum. Verùm iſte Canon hoc non efficaciter probat, vt oſtendit Caietanus v. Excommunicatio, cap. 22. & Nauar. cap. 27. num. 94. ſolùm enim dicitur, *etiam incendiarios, ex quo ſunt per Eccleſiæ ſententiam publicati, pro abſolutionis beneficio ad ſedem Apoſtolicam mittendos*: vnde Gloſſa dicit primùm excommunicandos per Epiſcopum, iuxta hunc canonem, & tunc publicandos. nullus autem alius canon eſt, per quem ipſo facto excommunicentur, vt docēt Caietanus, & Nau. ſuprà. Itaque niſi conſuetudine à Prælatis approbata (quæ ex communi ſententia DD. orta eſſe potuit) excommunicati ſint, videri poſſint non eſſe ipſo facto excommunicati. Suares noſter & quidam alij dicunt illos eſſe excommunicatos per cap. Conqueſti, de ſenten. excomm. vbi excommunicātur qui effringunt & ſpoliant Eccleſias: qui enim incendunt, poſſunt dici illas effringere, cùm omnino deſtruāt; & ſpoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Eccleſiæ illata continetur; vt ſi quis frangat, vel laceret vel comburat imagines, veſtes ſacras, &c. non minùs ſpoliat quàm qui hæc ſecum aſportat. Hæc ſententia mihi probatur; cùm enim hic Canon editus ſit in Eccleſiæ fauorem, verba amplè ſunt interpretanda, quantum orationis proprietas patitur. 22

Tertiò, Qui effringunt & ſimul ſpoliant Eccleſiam vel alium locum pium; ca. Conqueſti, de ſententia excommunicationis. Vbi nota alterum non ſufficere, ſed vtrumq; debere coniungi, effractionem & ſpoliationem; vt Caietanus cap. 21. v. Excommunicatio, & Nau. nu. 64. docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & ſimilia imponunt Clericis, vel impoſita exigunt, vel exigi curant abſque Summi Pontificis conceſſu. de quo & alijs quibuſdam contra libertatem eccleſiaſticam, vide Bullam Cęnæ Domini. vide etiam Concilium Trident. ſeſſ. 22. cap. 11. de inuaſoribus bonorum & Iurium eccleſiaſticorum, & locorum piorum.

Hactenus de Religione & vitijs ei aduerſis.

SECTIO

SECTIO SEPTIMA.
DE RELIQVIS VIRTVTIBVS IVSTITIAE ANNEXIS,
IN QVIBVS EST RATIO DEBITI LEGALIS, VEL MORALIS,

Quæ virtutes Iuſtitiæ annexæ. Duplex debitum.

ILLAE *virtutes dicuntur eſſe annexæ Iuſtitiæ, eiuſque veluti partes quædam, in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum: tamen illud vel eſt adeo magnum vt illi non poſsit ſatisfieri ad æqualitatem: vel eſt ita paruum vt non inducat obligationem legalem & strictam, ſed ſolum moralem, quæ ex quadam honeſtate virtutis procedit; eſtque talis, vt niſi illi ſatisfiat, honeſtas morum conſeruari non poſsit, vel non commodè & decorè poſsit. vide D. Thomam quæſt. 80. articul. vnico. Prioris generis ſunt, Primò,* Religio. *Secundò,* Pietas, *Tertiò,* Obſeruantia. *Quartò,* Obedientia, *quæ eſt pars* obſeruantiæ. *Poſterioris, Primò,* Gratitudo. *Secundò,* Vindicatio. *Tertiò,* Veritas, *cui opponitur* mendacium & hypocriſis; iactantia ironia. *Quartò,* Amicitia, *cui opponitur* adulatio & litigium. *Quintò,* Liberalitas, *cui opponitur* auaritia & profuſio. *Sextò,* Ἐπιείκεια, *ſeu* æquitas. *De Religione iam dictum eſt, de cæteris nunc breuiter dicendum, vt ſingularum ratio conſtet, Fuſior tractatio non eſt neceſſaria, quia pleræque difficultates alijs locis ſparſim ſunt tractatæ. Itaque hæc ſectio continebit duo capita. Prius erit de virtutibus prioris generis. Poſterius de illis, quæ ſunt generis poſterioris.*

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum legale. *Conſtat 6. dubitationibus.*

DVBITATIO I.

Quid ſit pietas & quæ eius officia.

D. Thomas q. 101.

1 *Pietas pro religione.* NOtandum eſt, hoc nomen accipi tripliciter, vt colligitur ex D. Auguſtino lib. 10. de ciuit. cap. 1. Primò, vt ſit idem quod Græcis εὐσέβεια & θεοσέβεια; & ſic non diſtinguitur à *religione*, & idē eſt *eſſe pium*, quod eſſe *religioſum*; ſeu cultui diuino addictum. cumque omni opere bono Deus dicatur coli, iuxta D. Auguſtinum & ſcripturę phraſim, omne opus bonum dicitur opus *pietatis*. hoc modo accipitur paſſim in ſcripturis, vt 1. ad Timoth. 4. *Exerce te ipſum ad pietatem, pietas* (εὐσέβεια) *ad omnia vtilis eſt; promiſsionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ*. vbi nomine *pietatis* videtur intelligere ſtudium internæ deuotionis & ſincerum affectum erga Deum & proximum: opponit enim illam corporali exercitationi, quæ conſiſtit in multis ieiuniis, vigiliis, labore manuum, aliiſque corporis afflictionibus, vt rectè exponit Anſelmus. Eodem modo ſępius accipitur in eadem epiſtola; & Iſaiæ 11. *Spiritus ſcientiæ & pietatis*. 2. Machab. 12. *Qui cum pietate dormierunt*, & alibi ſæpe. Hinc cultores Dei paſſim vocantur *pij*: idololatræ & peccatores, *impij*: quod nomen maximè in atheos competit, qui diuinitatem & omnem θεοσέβειαν tollunt.

Secundò, Accipitur pro *miſericordia*, ſeu benigno affectu, præſertim erga filios opis 2 *Pro miſericordia & benigenitate.*
noſtræ egentes. hoc modo *pietas* ſæpe tribuitur Deo; vt quando dicitur *pius* pater, *pius* ſaluator; Eccleſiaſtici 2. *Quoniam pius & miſericors*. 2. Paralip. 30. *Pius enim & clemens eſt Dominus*, vbi græcè eſt οἰκτίρμων, quod miſericordem ſignificat.

Tertiò, Pro ſpeciali virtute, qua colimus parentes, tanquam vitæ & educationis nobis ſecundum Deum authores. hoc modo accipitur hic à D. Thoma, & definitur à D. Auguſtino libr. 83. qq. quæſt. 3. ex Cicerone hoc modo,

Quid pietas.

modo, *Pietas eſt per quam ſanguine iunctis patriæque beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus.*

Vbi notandum eſt, *pietatem* primò & principaliter reſpicere parentes, quia hi poſt Deũ ſunt præcipui authores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia etiam patria aliquo modo eſt principium ortus; tum quia parentes fouet, tum quia opportuna ad ortũ & educationem ſuggerit. *patriam* voco oppidum, vicum, Prouinciam cum habitatoribus ſuis. Tertiò, Alios conſanguineos: non quòd illi ſint ortus principium, ſed quia in illis quodammodo repræſentantur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis ſunt ortus principiũ. ob eandem rationem poteſt etiam extendi ad liberos & ad vxorem; quia in liberis repræſentantur nobis parentes noſtri; & vxor eſt inſtrumentum per quod natura à parentibus accepta in poſteros deriuatur. rarò tamen in praxi vtimur hac conſideratione: filios enim diligimus & honoramus tanquam aliquid noſtri; quia ſunt veluti pars à nobis deciſa, in qua natura noſtra conſeruetur. itaque noſipſos potius, quam parentes noſtros in illis intuemur & curamus. vxorem verò, quia vna caro nobiſcum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ ſubſidia. nihilominus tamen, quia in his conſideratur coniũctio ſanguinis & naturæ, rectè à Cicerone & D. Thoma hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propagine coniunctos pertinere dicitur.

Pietas generatim ad omnes ſanguine iũctos pertinet.

Debitum quod pietas intuetur.

4 Notandum Secundò, Rationem, quam *pietas* in ſuis obſequiis principaliter reſpicit, eſſe debitum illud, quod habemus erga parẽtes & erga patriam, quatenus ſunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonã inſtitutionem complectitur) quod debitum, præſertim erga parentes, tale eſt, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualens, iuxta Ariſtotelem. quod intellige in eodẽ rerũ ordine & obſequiis ordinariis: nam beneficium à parente & etiam à patria acceptũ, obſequiis ſupernaturalibus, vel extraordinariis compenſari & etiam vinci poteſt: vt ſi filius conuertat parentem & patriam ad fidẽ Chriſti; vel ſi vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide diſputationem apud Senecam lib. 3. de beneficiis cap. 34. & 35. vbi oſtẽdit beneficium paternum à filio etiam vinci poſſe. Hoc tamen non ſoluit filium obligatione naturali, qua patri obſtringitur; quia ſemper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ noſtræ præ reliquis Prouinciis vel locis obſtricti dicimur ratione beneficii ortus, non eſſe ita magni momenti; vt pulchrè oſtendit Lipſius in ſua Conſtantia c. 11. quia hoc beneficium potius eſt aſtrorum & elementorum quam anguſti natalis ſoli. Hinc videmus viros ſapientes vulgarem illũ patriæ affectum non magni feciſſe; quaſi non hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria ſit, ſed mundus totus. quia tamen communia elemẽtorum & cælorum beneficia ad nos non niſi per loca, quæ incolimus, perueniunt, non eſt, cæteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

5 *Obiectum quod, & cui. ratio formalis obiectiua.*

Ex dictis colligi poteſt. Primò, Quod ſit *obiectum quod*, & *obiectum cui*, & *ratio formalis obiectiua* huius virtutis; quæ tria, ſicut in omni virtute ad Iuſtitiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. *Obiectum* enim *quod* huius virtutis eſt cultus & obſequium externum, ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet ſe per modum obiecti reſpectu actus interni, & conſequenter reſpectu ipſius habitus. Nec obſtat, quòd idem actus ſit opus eiuſdem virtutis; quia virtutes operatiuę faciunt ſuum obiectum; & in eo diſtinguuntur à ſpeculatiuis, quæ illud ſupponunt, non faciunt. Deinde non eſt opus virtutis immediatè à virtute elicitum; hoc enim non poteſt eſſe obiectum; ſed imperatum & productum mediante alia potentia, cui operi non repugnat eſſe obiectum virtutis imperãtis. conſiſtit autem hic cultus partim in honore parentibus ſuo tempore & loco deferendo; partim in neceſſariis vitæ ſubſidiis præbẽdis, quando ea aliunde non habent: ſi capti ſint ab hoſtibus, liberentur; ſi egeſtate laborent, ſuſtententur; ſi preſſi mœrore, recreentur; vt colligitur Matth. 15. In quem locum vide Hieronymum & D. Thomam articul. 2. cum enim ipſi nobis ſint cauſa vitæ & educationis, tenemur viciſſim Iure naturali cuiuſdam gratitudinis, illorum vitam & ſtatum, ſi in periculo verſetur, quantum in nobis eſt, conſeruare. alioquin indignus eſt vita, qui vitæ ſuæ authorem negligit: ſicut è contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Neque ſolùm hæc naturalia obſequia continet ille cultus, ſed etiam ſupernaturalia, quibus iuuentur ad ſalutem: nam etiam hæc illis præ cæteris debentur.

Quis cultus parentibus debitus.

6 *Obiectum cui.*

Obiectum cui ſunt parẽtes & conſanguinei, patria, & patriæ beneuoli: pietas enim cultum defert parentibus, tanquam vitæ authoribus, & propter parentes aliis conſanguineis, quia in ipſis parentum ſanguis exiſtit. Deinde patriæ, & propter patriam ſociis, & patriæ fœderatis: ſicut enim conſanguinei honore & obſequio digni ſunt, quia parentes in ipſis quodammodo conſpicimus; ita beneuoli patriæ, quia in ipſis fauorem & auxilium patriæ conſpicimus.

7 *Ratio obiectiua.*

Ratio formalis obiectiua poteſt conſiderari vel in *obiecto quod*, vel in *obiecto cui*. In *obiecto quod* nihil eſt aliud quam ratio *debiti*: hæc enim non ſolum tenet ſe ex parte ſubiecti, ſed etiã obiecti in Iuſtitiæ partibus. In *obiecto cui* eſt ratio *principij ortus noſtri*; quę rationes ita ſe habent, vt altera alteri ſubordinata ſit. ideo enim pietas præſtat cultum & obſequium parentibus patriæ, quia hoc illis eſt debitum; ideo autem eſt debitum, quia ipſi ſunt principium ortus. vnde hæc eſt prima ratio obiectiua, quam hæc virtus mediatè reſpicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio *debiti*) quam reſpicit immediatè, ſpeciem accipit. vnde etiam hæc virtus ab eadem ſpeciem habet etſi mediatè. habet igitur ſpeciem ab vtraque ratione obiectiua, ab altera mediate, ab altera proxime. Idem cernitur in aliis Iuſtitiæ partibus, vt ſupra c. 2. dub. 1. num. 7. dictum eſt.

Vtrum autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingrediẽda Religione, vel ſi ingreſſus ſit, teneat egredi, dictũ eſt ſupra c. 41. dub. 3. vide D. Tho. q. 101. art. 3.

Colligi-

8 Colligitur Secundò, Hanc virtutem meritò ſibi primum locum poſt religionem vindicare quia parentes ſunt veluti ſecundarii quidã dii reſpectu filiorum, tanquam ſecundaria principia eſſentiæ, vitæ & doctrinæ. vnde repræſentant filiis quodammodo ipſum Deum, qui eſt primarius & ſummus omnium parens. Hinc fit vt poſt præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultũ Dei pertinet, primum ſecũdæ tabulæ ſit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamen intellige conſiderato ſtatu hominis naturali, & intra limites legis naturæ; nam in iis, quæ ad ſtatum ſupernaturalem pertinent, parentum non eſt illa authoritas.

9 Vnde quæ dicta ſunt de *pietate* in parentes carnales, accommodari poſſunt cuidam virtuti, quæ reſpicit debitum, quod parentibus ſpiritalibus (qui nobis ſecundum Deum ſunt authores vitæ ſpiritalis, per quã ſumus Chriſtiani vel Religioſi) debemus, quæ etiã *pietas* dici poteſt, ſicut illi *parentes* dicuntur: non enim his minùs debetur, quam parentibus carnis, quia ab illis naturæ diuinæ communionem & vitã quandam ſupernaturalem accepimus, ſine qua parum prodeſt totum id, quod à parentibus carnis noſtræ habemus. ſed hæc virtus non diſtinguitur ab *obſeruantia* ſupernaturali.

Pietas in parentes ſpiritales.

DVBITATIO II.

Quid ſit obſeruantia.
*D.Thomas q.*102.

10 RESpondeo, Sicut virtus *pietatis* defert cultum parentibus; quia ſunt authores vitæ & educationis, ita *obſeruantia* omnibus Superioribus, quia ſunt authores noſtræ gubernationis, quicunque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni ſunt; & cultus eis, rõne huius eminentiæ coniunctæ cum beneficio gubernationis, eſt debitus. Sic honor & obſequium debetur magiſtro à diſcipulo, duci à milite, Magiſtratui à ciue, Principi à ſubdito, Abbati à Monacho, Epiſcopo à Clericis, domino à ſeruis. in his enim omnib. eſt excellentia quędam & authoritas per quam gubernant alios.

Quibus deferenda.

11 Dices, Non ſolum eos, qui nos gubernãt, obſeruantiæ cultu proſequimur, ſed etiam eos, qui ſapientia, ſanctitate, virtute, vel authoritate ſunt inſignes; quamuis nullam in nos iuriſdictionem habeant, aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non reſpicit debitum ex gubernatione proueniens.

Obiectio.

Reſpondeo negando conſequentiam; quia etſi iſti actu nulla in re nos gubernent, tamen idonei ſunt gubernare, ratione excellẽtię, quã habent: & ideo cultus illis debetur. Itaque obſeruantia reſpicit tanquã *obiectum cui*, id quod eſt principium gubernationis actu vel potentia, vt docet D.Thomas articul.1. ad 2. primariò tamen id, quod actu gubernat; ſecundariò quod aptum eſt gubernare. quare cum omnis virtus ad hoc rectè diſponat hominem, facit eum obſeruantiæ cultu dignum vt docet Caietanus q.103.ar.4. quamuis debitum erga hunc hominem non ſit tantum, quantum erga illũ, qui actu gubernat. cuius ſignum eſt, quòd ſi omittas cultum debitum Superiori, poſſis puniri per leges; ſecus ſi cultum aliis debitum negligas; quamuis in hac omiſſione peccatum eſſe poſſit.

Reſp. Extẽdit ſe primariò ad eos, qui actu gubernant: ſecũdariò ad idoneos gubernare.

Hinc patet Primò. Quid ſit *obſeruantia*, eſt enim virtus cultum deferens Superioribus & aliis perſonis excellentibus, quæ nos gubernãt vel gubernare ſunt idoneæ. vbi explicatur actus virtutis, & obiectum quod, & obiectum cui, & ratio obiectiua. actus enim eſt, *deferre cultum*, id eſt, honorem & obſequium, quando ratio poſtulat. Idẽ cultus eſt, *obiectum quod*, cum ſit opus externum virtutis, quod virtus intendit. *Obiectum cui* eſt Superior & quæuis perſona excellens. *ratio obiectiua* in obiecto cui eſt excellentia, vt eſt principium gubernationis actu vel poteſtate. hinc oritur *ratio obiectiua proxima*, quæ cernitur in *obiecto quod*, nempe ratio debiti ob talem cauſam. 12

Quid ſit obſeruantia. Obiecta eius.

Ex quibus facilè intelligi poteſt definitio illa, quam ex Cicerone refert D. Auguſtinus, libr.83.qq.quæſt.31. *Obſeruantia eſt per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodam & honore dignamur.*

Patet Secundò Quid interſit inter pietatem & obſeruantiam; *pietas* enim defert cultum debitum alicui vt principio ortus & educationis *obſeruantia* debitum vt principio gubernationis: quæ debita ſunt diuerſæ rationis, ſicut & beneficia & cauſæ ex quibus oriuntur. vnde. 13

Diſcrimẽ pietatis et obſeruantiæ.

Patet Tertiò *Pietatem* eſſe præſtantiorẽ obſeruantia, per ſe loquendo; & cæteris paribus magis obligare, vt docet D.Thomas q.102. ar. 3. quia maius, magiſque intimum eſt beneficiũ ortus & educationis, quam gubernationis reliquæ vitæ, in eodem ordine rerum. 14

Dices, Magis obligamur erga Principem, quam erga parentem: ſi enim vterque eſſet in extrema neceſſitate, Princeps eſſet parenti in ope ferenda præferendus: atqui Princeps colitur *obſeruantia*, parens *pietate*: ergo obſeruantia magis obligat quam pietas.

Reſpondeo Principem eſſe parenti præferendum, non præcisè vt me gubernat, quo modo illi debeo *obſeruantiam*; ſed vt patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium *pietatis*, vel *Iuſtitiæ legalis. pietatis* quidem, quia hæc eſt etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: *Iuſtitiæ legalis*, quia bonum commune continet. Pari modo patria colitur officio *pietatis*, ſi ſpectetur vt principium ortus, *Iuſtitia* verò *legali*, ſi ſpectetur vt quoddam totum, ſeu corpus politicum, cuius ego ſum pars. reſpectus enim & debitũ partis ad totum, ad Iuſtitiam legalem pertinet vt ſupra c.1.dub.3.ex D.Thoma dictũ eſt. Denique etiam *obſeruantia* coli poteſt patria, ſi cõſideretur præciſe vt eſt mihi author gubernationis per ſuas leges & ſtatuta. potius tamen erga patriam, ſicut & erga parentem dicitur eſſe pietas, quam obſeruantia: vel quia iſta virtus eſt præſtantior & præuenit alteram; vel quia parens & patria potius ſonant principiũ ortus, quam gubernationis. 15

Quomodo Princeps parẽti præferendus.

Porro Primus gradus huius virtutis, ſicut & pietatis eſt propoſitum, quo quis ſtatuit parẽtibus & maioribus omnibus honorem & obſequium debitum impendere. 16

Gradus obſeruantiæ & pietatis.

Secundus eſt, Aequo animo ferre eorũ moleſtias, aſperitatem, moroſitatem, iniurias; nec propterea ab officio deſiſtere; iuxta monitũ ſapientis, Eccleſiaſtici 3. *Fili, ſuſcipe ſenecta patris tui, &*

tui, & non contriſtes illum in vita illius, & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas illum in virtute tua, eleemoſyna enim patris non erit in obliuione. ſi tamen in via Domini (vt in conſiliis Chriſti ſequendis) impedire vellent, non ſunt hac in re tolerãdi; vnde Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me & non odit patrem ſuum, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores; adhuc autem et animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* In quẽ locum vide Gregorium hom. 37. in euang. Rectè Chryſoſt. hom. 84. in Ioannem; *Sicut cũ ſpiritualia impediunt parentes, ne cognoſcendi quidẽ ſunt; ita cum nihil impediunt, meritò omnia ipſis tribuenda, & omnibus anteponendi.* Hieronymus epiſt. 1. quæ eſt ad Heliodorum; *Licet paruulus ex collo pendeat nepos; licet ſparſo crine & ſciſſis veſtibus, vbera, quibus te nutrierat, mater oſtẽdat; licet in limine pater iaceat, per calcatum perge patrem, ſiccis oculis ad vexillum crucis euola, ſolum pietatis genus eſt, in hac re eſſe crudelem.* vide totã illam epiſtolam. Idem tradunt reliqui Patres.

17 *Parẽtes ſi officiãt pietati, non ſunt audiẽdi.*

Tertius eſt, Cum voluptate illis ſeruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud noſtrum Bernardinum Roſſignolium li. 4. de perfectione chriſtiana cap. 23.

DVBITATIO III.

De diuiſione obſeruantiæ.

18 MVltæ ſunt obſeruãtię ſpecies, ſicut & multæ dignitatum & excellentiarum. Illę tamen magis interna æſtimatione & affectu reuerentiæ diſtinguuntur, quam opere externo, vt patet ex dictis c. 36. dub. 2. Idem enim opus externũ, vt procedit a diuerſo affectu interno, & ad teſtandã diuerſam excellẽtiã ordinatur, eſt diuerſæ ſpeciei moralis & diuerſę virtutis.

Obſeruantia politica. Primo igitur diuidi poteſt obſeruantia in *politicam*, & *religioſam*. *Politica* eſt quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum defert: talis eſt qua coluntur Principes Magiſtratus, & alii dignitate ſeculari conſpicui: item magiſtri à diſcipulis, domini à ſeruis, patroni a clientibus.

19 *Religioſa.* *Religioſa eſt*, quæ ob dignitatẽ vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum numen reſpicientem, cultum exhibet, vt quando quis honoratur vt ſacerdos, vt Propheta, vt ſanctus, vt beatus. Dicitur *religioſa*, non quia actus eius eſt à virtute religionis, ſed quia ipſi religioni affinis, & cum ea coniunctus.

Naturalis. Hæc rurſus duplex eſt; alia enim eſt *naturalis*, qualis fuiſſet in ſtatu nudæ naturæ, & modò eſſe poteſt vbi ſacerdotium & cultus diuinus ſola ratione naturali vel cõſtat, vel æſtimatur. *Supernaturalis.* Alia *ſupernaturalis*, quæ ob miniſterium ſupernaturale, vel ob aliquam excellentiã ſupernaturalem cultum defert. talis eſt qua honorãtur ſacerdotes, Epiſcopi, Pontifices, & alii Eccleſiæ miniſtri & Religioſi; ſi tamen eorum dignitas apprehẽdatur & æſtimetur vt oportet; cum enim hæc non ſit politica, ſed ſupernaturalis, & ad Deum ſpecialem ordinem habeat; neceſſe etiam eſt vt æſtimatio interna, affectus reuerentiæ, animique ſubmiſſio ſit alterius rationis, quam in cultu politico; & conſequenter externus quoque cultus, quo hanc ſubmiſſionem noſtram & illorum excellentiã teſtamur, induit alterius virtutis rationem; ſignum enim accipit ſpeciem ex ordine ad rem ſignatã. Multum ergo falluntur hæretici, cum putant homines in hac vita non poſſe niſi cultu politico coli. qui enim ob cauſam ſacram & ſupernaturalem defertur, ſacer eſt & ſupernaturalis, non politicus, etſi externa nota ſubmiſſionis politico cultui accommodetur.

20 *Dulia.* *Supernaturalis obſeruantia* diuiditur in *duliã*, & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis, ob ſanctitatem vel beatitudinis ſtatum. eandẽ puto etiã extendi ad viatores, quãdo ob ſanctitatem vel dignitatem ſupernaturalem honorantur: ſanctitas enim huius vitæ, & futuræ eſt eiuſdẽ ordinis, etſi ibi ſit perfectior.

Deferuntur tamen ſanctis beatis quidã externi cultus, quibus eorum gloria ſignificatur; qui non conſueuerunt mortalibus tribui. Ad eundem ordinẽ pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum miniſtrorum Eccleſię. Meritò autem vocatur hic cultus (dulia,) quia Sanctos debemus æſtimare & reuereri tanquã noſtros dominos, & ſumma animi demiſſione nos erga illos veluti ſerui erga dominos gerere; fœlices nos ducendo, ſi in ſeruos recipere dignentur.

Hyperdulia. *Hyperdulia* vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob ſingularem & præcellentem ad Deum vnionem aut reſpectum; vt B. Virgini, quia mater Dei; & humanitati Chriſti, quia Verbo diuino ſubſtantialiter vnita. eſſe enim matrem Dei, eſt ſingularis & ſuprema quædã dignitas, qua maior infra Deum, ſeu in ſuppoſito, quod non eſt Deus, cogitari non poteſt; ratione cuius debetur ei ſingularis æſtimatio, reuerentia, & ſubmiſſio animi, ab omni creatura rationali. vnio verò hypoſtatica cum Verbo eſt, ſumma dignitas creaturæ cõmunicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus. quia tamen non efficitur Deus per eſſentiam, ſed per vnionem & communicationem idiomatum, ideo ſi ipſa cõſideretur præciſe vt terminus integer cultus, non colitur latria, ſed hyperdulia. de quo plura diximus 3. p. quæſt. 25.

21 *Vtrum ſit vnus habitus.* Vtrum autem ſint habitus ſpecie diuerſi, à quibus hi cultus procedunt, nõ ita conſtat. valde probabile eſt cultum hyperduliæ & etiam duliæ, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem ſupernaturalem ad Deum, poſſe elici ab habitu religionis; quia tota ratio colendi eſt Deus, ſeu reſpectus ad Deum. quamuis etiam probabile ſit dari proprium habitum & diſtinctum, qui abſque conſideratione Dei, immediatè poſſit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: ſicut in habitibus intellectus, etiam ſi ex vi aſſenſus principiorum poſſis aſſentiri concluſioni, tamẽ datur habitus ſcientiæ, quo immediate poſſimus aſſentiri concluſioni, abſque conſideratione principiorum. Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel ſanctitatem, hic omnino referendus eſt ad habitum à virtute religionis diſtinctum. vide ſupra cap. 36. dubit. 3.

DVBITATIO IIII.

Quid obedientia, & quænam eius functiones.

D. Thomas q. 104.

NOtandum eſt *obedientiam* dici quaſi *obaudientiam*, ꝙ vox & præceptum Superioris 22 audiatur

audiatur & admittatur:Græci ὑπακοὴν dicunt, quaſi ſubauditionem.accipitur autem hoc nomen tum pro *obedientia formali,tum pro materiali*.*Materialis obedientia* eſt omne opus virtutis, quo impletur præceptum,etiamſi non ea intẽtione expreſſim fiat.ſatis enim eſt illa intentione fieri potuiſſe,quæ intentio ſi adeſſet,illi formalem obedientiæ rationẽ ſuperadderet.Hæc obedientia non eſt ſpecialis virtus, ſed omnes virtutes complectitur,quæ aliquem actum cadentem ſub præceptum habent.

Materialis obediẽtia.

Formalis. *Formalis obedientia* eſt,quæ ideo expreſſe aliquid facit,quia præceptum eſt. hæc eſt virtus ſpecialis;quia etſi ad omnis virtutis materiam ſe extendat,tamen ſub ſpeciali ratione honeſti id facit,videlicet quatenus opus eius debitum eſt ratione præcepti.

23 *Obiecta.* Itaque *obiectum quod* huius virtutis ,eſt omne opus præceptum . *Obiectum cui*, Superior. *Ratio obiectiua in obiecto quod*,eſt debitum Superiori ratione præcepti ; obedientia enim facit opus , quia ratione præcepti cœpit eſſe certo modo debitum. *Ratio obiectiua in obiecto cui*,eſt præceptum factum authoritate illa per quam eſt Superior:per hanc enim habet poteſtatem obligandi,& debitum certi operis ſubdito imponendi.ideo enim obedis Petro,quia ipſe Superior tuus præcepit, & præcepto obligationem & debitum impoſuit.

24 *Ius imperandi ex triplici radice.* Hinc patet, primam *rationem formalem obiectiuam* in hac virtute eſſe *Ius & poteſtatem regendi*,ſeu imperandi.circa quam poteſtatẽ conſiderandum eſt eam ex triplici radice prouenire. Primò, Ex ratione *cauſæ & effectus* : cauſa enim naturaliter habet poteſtatem in effectũ. hac ratione Deus poteſt imperare omni creaturæ rationali; quia ipſe eſt author , & illa eſt opus & figmentum eius.Idem ſuo modo competit parentibus in filios.Secundò, Ex ratione *totius & partis* : pars enim naturaliter ſubeſt toti , & regitur à toto.hoc modo Reſpublica habet authoritatem in ſingula membra. Tertio , Ex *ſpontanea ſubiectione*; poteſt enim quilibet in his in quibus ſui Iuris eſt & arbitrii, alteri ſe ſubiicere, & poteſtatem in ſe dare , tradendo ſe illi in ſeruum,vel obligando ad obſequium,ſiue gratis,ſiue mercede, vel ſubdendo per votum,&c.

Ex prima radice prouenit omnis poteſtas eccleſiaſtica ; quæ à Chriſto immediatè in Summum Pontificem, & per hunc in omnes alios Superiores eccleſiaſticos ordine quodam deſcendit. Chriſti autem humanitati competit ex diuinitate,iuxta illud Matth.28.*Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in tarra.*

A ſecunda prouenit omnis poteſtas Imperatorum,Regum,Principum,& conſequenter cęterorum,qui ab his authoritatem habent.

A tertia prouenit poteſtas Superiorũ in Religionibus ; ſed ex parte tantum & inchoatè ; nam completur authoritate,quam illis tribuit Summus Pontifex.Sed plura de his 1.2.q.96.

25 *Poteſtas imperãdi quadruplex.* Ex his perſpicuum eſt poteſtatem imperandi eſſe quadruplicem;alia enim eſt diuina, alia humana;& hæc vel eſt eccleſiaſtica, vel politica,vel religioſa;quamuis hæc ſub eccleſiaſtica comprehendi poſſit.

Obiectio. Dices,Ergo etiam eſt quadruplex obedientia;diuina,eccleſiaſtica,politica,religioſa. ſicut enim hæ poteſtates ſunt diuerſæ rationis , ita etiam affectus obediendi propter illas , videtur eſſe diuerſæ rationis . Confirmatur,velle enim facere opus præciſe quia Deus præcepit,& ſuprema illa poteſtas obligationem impoſuit,ſeu quia pręcepto tantæ maieſtatis debitum,alterius eſt rationis , quam velle idem opus quia Princeps,vel Prælatus eccleſiaſticus præcepit:illud enim eſt actus religionis , hoc verò obſeruantiæ. *An ſit quadruplex obedientia.*

Reſpondeo,Verius videri,virtutem obediẽtiæ,qua obeditur præcepto diuino & qua humano , non eſſe ſpecie diſtinctam. Primo , Quia etſi poteſtates illæ diſtinguantur ſpecie, immo toto genere ; non tamen ideo præcepta & obligationes ſpecie diſtinguuntur: grauitas enim & diuerſitas obligationis non ſequitur magnitudinem & diuerſitatem poteſtatis; ſed materiæ præcepta. *Reſp. Eſt vna virtus.*

Secundo,Ratio a priori eſſe videtur , quod obedientia reſpiciat obligationem ortam ex præcepto Superioris,ſufficientem poteſtatem ad obligandum habentis,præſcindendo a modo & qualitate poteſtatis ; hanc enim alia virtus conſiderat.Ita D.Thomas ar.2.ad 4.quę autem Caietanus ibi annotat,obſcuriora ſunt. 26 *Obedientia reſpicit obligationẽ præcepti præciſe.*

Vnde ad argumentum in contrarium allatum Reſpondeo,Si conſideretur conditio poteſtatis imperantis,& opus fiat affectu illi ſatiſfaciendi ; admiſcetur alia virtus, qua talis poteſtas honoratur : vt ſi obedias mandato diuino,quia id debitum eſt tantæ maieſtati,admiſcetur virtus religionis: ſi mandato Pontificis quia id poſtulat dignitas Vicarii Chriſti , erit actus obſeruantiæ religioſæ:ſi mandato Principis,quia id debitũ eius dignitati , erit actus obſeruantiæ politicæ.Itaque dum quis ſic obedit,duæ virtutes concurrunt ; virtus quidem obedientię,quatenus opus procedit ex affectu ſatiſfaciendi præcepto præciſe conſiderato;virtus vero religionis,vel obſeruantiæ, quatenus ſimul procedit ex affectu debitum honorem, & obſequium ſoluendi tali vel tali dignitati, ſeu excellentiæ . Confirmatur,quia dum obedio præcepto Superioris , ſimul honorem , & obſequium ei defero:nam tali modo operandi tacite inſinuo internam æſtimationem, quam de illius excellentia habeo, & me illi ſubiicio. vnde poſſum idipſum in obediendo expreſſe intendere , idque iuxta conditionem poteſtatis,cui obedio:atqui hæc intentio pertinet ad virtutem,qua talis poteſtas honoratur:ergo in tali modo obediendi illa virtus admiſcetur. Inſinuat hæc D.Thomas art.3.ad 1. *Dupliciter poteſt quis obedire præcepto.*

Diximus ſupra *obedientiam reſpicere præceptum Superioris*.Sed cõtra facere videtur,quod Religioſus non dicatur perfecte obediens Prælato,qui expectat præceptum , & abſque eo nihil vult facere . ſimiliter nec ſeruus domino , nec filius patri,nec vxor marito:immo SS. Patres commendant maxime eam obedientiam, quæ præceptum non expectans,ad nutum obedit. vide Baſilium conſtitut.monaſt.capitu.23. & Bernar. de pręcepto & diſpenſat. col.4. ergo obedientia non ſolum reſpicit præceptum, ſed etiam nutum , & inclinationem Superioris . 27 *An obediẽtia requirat præceptum.*

Reſpõdeo,*Obedientiam* ſæpe accipi pro virtute,qua quis morẽ gerit alteri,præſertim Superiori,faciẽdo quod ille cupit,ſiue præcipiat,ſiue nõ.& hoc mõ obedientia nõ ſolum reſpicit *Obediẽtia dupliciter accipitur.*

præce-

Nomē præcepti aliquando latè capitur

præceptum; (niſi hoc nomen latè ſumatur vt comprehendat *omne id, quod Superior fieri cupit,* etiam ſi propriè non præcipiat) ſed etiam inclinationem & nutum Superioris: nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum ſe accommodare, per ſe honeſtum eſt & laudabile. Iuxta hunc modum non dicitur perfectè obediens, qui requirit præceptum propriè dictum, ſed qui ſtatim cognita propenſione Superioris, facit opus. vnde Albertus cap. 3. de virtutibus, ait, *Verus obediens nunquam præceptum expectat, ſed ſolum voluntatem Prælati ſciens vel credens, feruenter exequitur pro præcepto; exemplo Domini noſtri IESV Chriſti, cui voluntas & complacentia Patris ſummum præceptum fuit.* Talis obedientia maximè requiritur in Religioſis; eſtque neceſsaria, non ſolùm ad bonam & ſuauē gubernationem, ſed etiam ad perfectionem religioſæ vitæ. ſicut enim valde imperfectus & reprehenſibilis eſt Chriſtianus, qui nihil vult facere, niſi quod Deus vel Eccleſia ſtrictè præcepit: ita valde reprehenſibilis eſt Religioſus, qui Superiori aut regulis ſe nō accommodat, niſi interueniat tale præceptum. ratio eſt, quia Superior locum Dei tenet, eique loco Dei inferior ſe ſubiecit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiusque vocem tanquam Dei vocem accipere, iuxta illud Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit;* quod præclare docet D. Bernardus lib. de præcepto & diſpenſat. col. 6. Sicut ergo ſi à Chriſto viſibiliter regeretur, eius volūtati morem gerere deberet, etiam abſque præcepto; (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religioſus adſpirat, poſtularet) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Chriſti locum tenet, & eius præeſt nomine.

Cuius uirtutis opus ſit.

28 Petes, Ad quam virtutem pertinet iſte obediendi modus? non enim ad virtutem obediētiæ ſtrictè acceptæ; quia non interuenit ſtrictū præceptum.

Reſpondeo, Pertinere ad virtutem illā, quæ generatim & vulgò obedientia dicitur, cuius ratio præciſè & in eo conſiſtit, quod quis ſe voluntati Superioris in operando accommodet, ſiue præcipiat, ſiue non: hoc enim per ſe peculiarem honeſti rationem & laudem habet. poteſt etiam eſſe actus imperatus religionis, charitatis & aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Chriſtum, cuius ille eſt Vicarius, erit actus Religionis. Si autem quia Chriſto gratum, erit actus charitatis pari modo, ſi facias ex reuerentia erga Prælatum, erit actus obſeruantiæ; ſi quia illi gratum eſt, erit amicitiæ ſeu beneuolentiæ. vide Greg. lib. 4. expoſit. in 1. lib. Regum. cap. 10.

DVBITATIO V.

Quę conditiones in obedientia, præſertim religioſa, maximè commendentur.

29 RESpondeo, Tres potiſſimum, *cæcitatem, promptitudinem, fortitudinem: obedientia* enim perfecta debet eſſe *cæca, prompta, & fortis.*

1. Cæca obedientia.

Cæca dupliciter, Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris, vt hæc non conſideret, nec ob hæc minùs ad obediendum paratus ſit; ſed ſolùm conſideret eum, cuius locum tenet: ad hūc enim quàm maximè oculatam eſſe decet. monet hoc Dominus, Matth. 23. *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis ſeruate & facite; ſecundum verò opera illorum nolite facere.* & Apoſtolus ad Epheſ. 6. *ſerui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto: non ad oculum ſeruientes, &c.* multò ergo magis hoc requiritur in Religioſis reſpectu ſuorum Prælatorum.

Secundò, Debet eſſe cæca ad rationes præcepti ſcrutandas; nempe vt non velit ſcire cauſas cur quid præcipiatur; ſed ſatis ei ſit præcipi vel proponi ab eo, qui locum Dei tenet, nec conſtet per ſe illicitum. hanc conditionem maximè commendant Patres; Baſilius conſtitut. monaſtic. cap. 23. *Quemadmodum paſtori ſuo oues obtemperant, & viam quamcunque ille vult, ingrediuntur: ſic qui ex Deo pietatis cultores ſunt, moderatoribus ſuis obſequi debent, nihil omnino illorum iuſſa curioſius perſcrutantes, quando libera ſunt à peccato.* deinde docet Religioſos debere ſe gerere *ſicut inſtrumentum in manu artificis,* quod ſine repugnantia ſeruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Caſſianus de Inſtitut. renuntiantium lib. 4. cap. 41. *Quartum hoc præ omnibus excole, vt ſtultum te ſecundum Apoſtoli ſententiā facias in hoc mundo, vt ſis ſapiens: nihil ſcilicet diſcernens, nihil dijudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata: ſed cum omni ſimplicitate & fide obediētiam ſemper exhibeas: illud tantummodo ſanctum illud vtile, illud ſapiens eſſe iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit.* & cap. 10. loquens de Monachis Aegypti. *Vniuerſa complere quæ fuerint ab eo præcepta, tāquam ſi à Deo ſint cœlitus edita, ſine vlla diſquiſitione feſtinant.* D. Greg. l. 2. ca. 4. in 1. Regum: *Vera obedientia nec Præpoſitorum intentionem diſcutit, nec præcepta diſcernit: quia qui omne vitæ ſuæ iudicium maiori ſubdidit, in hoc ſolo gaudet, ſi quod ſibi præcipitur, operatur: neſcit enim iudicare, quiſquis perfectè didicerit obedire.* D. Bernardus l. de præcep. & diſpenſatione col. 6. *Siue Deus, ſiue homo Vicarius Dei mandatum quodcunque tradiderit, pari profectò obſequēdū eſt cura, pari reuerētia deferendū: vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* & infrà. *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non ſit tamen certū diſplicere Deo, haud ſecus omnino accipiēdū eſt, quā ſi præcipiat Deus. quid enim intereſt, vtrū per ſe, an per ſuos miniſtros, ſiue homines, ſiue Angelos, hominibus innoteſcat ſuū placitū Deus?* Idē alij paſſim; et in primis p̄clarè B. P. N. Ignatius in ſua de obedientię virtute epiſtola.

Superiori tanquam Deo obtemperandum

Cur cæca obedientia commendetur.

Ratio cur hoc tantopere commendetur eſt, 30
Primò, Quia ſine tali modo obedientiæ vix poteſt cōſtare pax & bona adminiſtratio ī cōgregatione religioſa: erūt. n. aſſiduæ diſputationes & altercationes inter ſubditos & Superiores.

Secundò, Quia eſt contra humilitatē & modeſtiam religioſam, velle à Superioribus rationes exigere mādatorū: hoc enim nō eſt ſe gerere vt ſubditū; ſed vt parē; neq; facere opus qa præcipitur, ſed quia iudicatur expediens: ſicut cùm homo illud ſuo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoſcere Chriſtū, & illis tanquā Chriſto obedire; vt paſſim docēt Patres, & D. Bernardus ſuprà. vnde in regula S. Benedicti dicitur, *Obediētia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur.* Idē colligitur ex Apoſtolo ad Epheſ. 6. vbi iubet etiā ſeruos

obedire

obedire dominis ſuis ſicut Chriſto; & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non eſt Chriſtus, nec infallibiliter à Chriſto regitur: nam & falli in Dei voluntate de rebus dubis percipienda, & in præcipienda fallere poteſt.

Quid ſi fallatur.

Reſpondet D. Bernardus, *Quid hoc refert tua qui conſcius non es? præſertim cum teneas de ſcripturis, quia labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem ex ore eius requirent; quia Angelus Domini exercituum eſt.* & infra, *A quo denique diuina potius conſilia requiruntur, quã ab illo, cui credita eſt diſpenſatio myſteriorum Dei? Ipſum proinde quem pro Deo habemus, tanquam Deum, in his, quæ aperte non ſunt contra Deum, audire debemus.* hæc ille. Itaque etiamſi abſolute falli poſſit Superior; tamen id non eſt vnquam in particulari præſumendum, niſi de eo conſtet, eo quod ſingulari modo à Deo dirigatur; vtpote ab ipſo ad alios in via ſalutis dirigendos cõſtitutus.

In dubio obtemperãdum.

Vnde ẽt quando res poſt diligentẽ diſcuſſionem manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, vt omnes DD. tradunt, de quo ſupra c.41.nu.77. Deinde etiamſi forte in aliquo falleretur, id tamen inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipſius detrahet; quia eſt error ipſi inculpatus, qui nõ impedit quo minus obediẽtia ſit actus virtutis ex charitate vel religione proficiſcens Sicut cũ quis dat eleemoſynã homini opulẽto vel impio, putas eſſe pauperẽ vel ſanctũ: actus enim ex ipſo motiuo, quo volũtas ad electionẽ operis impellitur, virtutis rationem accipiũt.

Certior directio ad ſalutem in obendientia.

31 His accedit quarta rõ, ꝙ homo in hac vita non poſſit ſcire quid ſibi in particulari expediat ad ſalutẽ: ſæpe enim illa exercitia, qua ipſi videntur maxime ſalutaria, ſunt occaſio lapſus & perditionis. vnde cuiq; in hac vita maxime deſiderandũ eſt vt ita a Deo in omnib. dirigatur, ſicut ipſe nouit illius ſaluti expedire: in hoc. n. ſitũ eſt donũ perſeuerãtiæ: atqui ſi hoc vllo modo à Deo obtineri põt, obtinetˀ per ſimplicẽ & cæcã obedientiã: ergo hæc maxime facienda. Minor probatur, quia ſi Chriſtus per ſeipsũ viſibiliter nos regeret in terris, & ad hunc finem prorſus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi; non eſt dubiũ quin nos ita regeret: ergo cum ſuo loco conſtituerit Superiores, quib. tanquã ſibiipſi voluit nos morẽ gerere; ſi nos illis totos permittamus propter Chriſtum fiducia bonitatis & prouidentiæ ipſius, non videtur dubitandũ quin ita nos reget, ſicut ſaluti expedire nouit. non enim minus poteſt nos regere per ſuos Vicarios, quã per ſuam pręſentiã corporalem. alioquin magno nobis dãno fuiſſet huius præſentiæ ſubtractio; quod tamẽ falſum eſſe conſtat ex ſcripturis. Hæc rõ bene expẽſa maxime debet mouere Religioſum vt totam vitæ ſuæ directionẽ Superiori pure pmittat; ſibi perſuadẽdo, illud, quod ipſe cõſtituerit meliorẽ exitũ in ordine ad ſalutẽ habiturum.

2. Prõptitudo.

Altera conditio eſt *Promptitudo* ad exequen-
32 dũ; nẽpe vt non expectet ſtrictũ præceptũ, non differat, non tergiuerſetur, non excuſet, nõ lente & cũ torpore ad opus accedat. hanc cõmendat Bernardus li. de præcepto & diſpenſ. col. 4. *Perfecta obedientia legẽ neſcit, terminis non arctatur, neq; contenta anguſtijs profeſſionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur, ſpontaneo vigore liberalis, alacriſq; animi, modũ non conſiderans, in infinitũ extenditur.* & tamen Superior non poteſt obligare niſi ad ea, quæ intra terminos ꝓfeſſionis cõtinentur, vt idem docet. vnde loquitur de non obligatoriis. Idem ſermone de virtute obediẽtiæ; *Verus obediens mandatum non procraſtinat, ſed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & ſic ſe totum intra ſe colligit, vt mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Baſilius cap. 23. conſtitut. monaſticarum.

In quibus hæc promptitudo exhibenda.

Valde tamẽ notandũ eſt, nõ in omnib. hanc 33
promptitudinẽ exhibendã, ſed in iis tantũ quę ad Religionis exercitia, vel regularẽ diſciplinã aut mortificationẽ pertinent. Si enim Prælatura, Epiſcopatus, vel aliud munus honorabile imponitur, nõ eſt ordinarie laudabile ſe promptũ & alacrẽ exhibere; ſed expedit modeſte deprecari, & expectare ẽt præceptũ, præſertim ſi agatur de Prælatura extra Ordinẽ ſuſcipienda ſic enim doctiſſimi & ſanctiſſimi viri fecerunt qui quãtũ potuerũt huiuſmodi dignitates ſemper detrectarunt, nec niſi cõpulſi acceptarunt; Ita fecerũt SS. Gregorius Naziãzenus, Ambroſius, Aug. Gregorius magnus, Bernard. Anſelmus, Thomas, Laurentius Iuſtinianus, & alii. Rõ eſt, quia tã multæ dotes requiruntˀ vt quis ſit idoneus ad Prælaturè, præſertim ad Epiſcopatũ, (vt patet ex Apoſ. 1. ad Tim. 3. & ad Titũ 1.) vt arrogãtiæ ſit, putare ſe omnib. illis præditũ. Accedit, ꝙ ſtatus ille multis expoſitus ſit periculis, ꝓp opes & honores, ꝓp occaſiones & poteſtatẽ male agendi, propter onus conſcientiæ alienæ, propter defectũ monitorũ, propter delitias & blandimẽta carnis, propter aſſiduas curas, diſtractiones & rerum externarum tractationem, & alia id genus ſalutis turbamenta.

Dignitates non facile acceptandæ.

Confi. teſt. Gregorij.

Confirmãtur hæc omnia ex D. Greg. li. 35. ſiue vltimo moraliũ c. 13. vbi docet, obedientiã in quibuſdã reb. debere nihil propriæ affectionis habere, ſed ſolo alterius imperio moueri; in aliis contra, debere multũ habere de ſuo: *quia,* inquit, *nonnunquam nobis huius mundi proſpera, nonnunquam vero iubentur aduerſa, ſciendum ſummopere eſt, quod obedientia aliquando ſi de ſuo aliquid habeat, nulla eſt; aliquando autem ſi de ſuo aliquid non habet, minima: nã cum huius mundi ſucceſſus præcipitur, cũ locus ſupior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit obedientiæ ſibi virtutẽ euacuat, ſi ad hæc etiam proprio deſiderio anhelat. rurſum cum mundi deſpectus præcipitur, cum probra adipiſci et cõtumeliæ iubẽtur, niſi ex ſeipſo animus hæc appetat, obedientiæ ſibi meritũ minuit: etc.*

Idẽ cõfirmat exẽplo Moyſis & Pauli: Moyſes enim à Deo ipſo vocatus ad præfecturã populi, ex humilitate detrectat & excuſat, & aliũ præfici rogat. Paulus vero ex diuina reuelatione Hieroſolymã proficiſcens, vbi grauia paſſurus erat, non detrectat, ſed alacriter ad omnia ſe cõparat. *Moyſes itaq;* (inquit Greg.) *ad proſpera de ſuo nihil habet, quia precibus renititur, ne Iſraeliticæ plebi præferatur. Paulus ad aduerſa ẽt ex ſuo voto ducitur, quia malorũ imminentium cognitionẽ præcipit, ſed deuotione ſpiritus etiam ad arctiora ferueſcit. ille præſentis poteſtatis gloriã Deo voluit iubente declinare: iſte Deo dura & aſpera diſponente, ſe ſtudit ad grauiora præparare. Præeunte ergo vtrorũq; ducum infracta virtute inſtruimur, vt ſi obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, proſperis huius ſeculi ex ſola iuſſione, aduerſis autem etiam ex deuotione militemus.* hæc ille.

Obiectio.

34 Dices, Religioſus voluntatẽ Superioris ducere debet pro diuina: atqui fas non eſt diuinæ voluntati refragari: ergo.

Reſp.

Reſp. Maior vera eſt, Primò, In pręceptis. Secundo, Extra præceptum, in iis, quæ pertinent ad vitæ directionem & exercitia Religionis. Tertio, In honoribus vero & Prælaturis acceptandis, non eſt voluntas diuina vt ſtatim acceptemus, ſed vt quantum in nobis eſt declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiã huiuſmodi declinationem laudare, & celerem acceptationem vituperare conſueuit. facit enim inferior declinando huiuſmodi, conſentaneè ſuo ſtatui; ſicut & Superior imponẽdo: quare vterque facit laudabiliter, Itaque inferior declinãdo non facit contra voluntatem Superioris, niſi materialiter, donec accedat præceptum. Qđ confirmatur exemplo Moyſis, qui detrectabat præfecturam populi, quã Deus illi volebat imponere; qua in re non faciebat contra voluntatem diuinam, niſi materialiter; nam Deo idipſum placebat; vt ex Grego. dictum eſt, niſi cũ nimium tergiuerſabatur; tunc enim dicitur iratus Dominus, Exodi 4. v. 14. vt ſciamus in hac quoque re modum ſeruandum.

Declinãdo non facit contra voluntatem rationabilem Superioris, niſi materialiter.

35 Tertia conditio eſt, Vt, (ſit fortis,) ſcilicet in opere præcepto aggrediendo, & perſeuerando in illo, vt nõ detrectet exequi difficilia, & poſtquam inceperit, non reſiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit *Dominus, factus obediens vſque ad mortem, mortem autẽ crucis*: ad Philip. 3. Hanc fortitudinem commendat D. Baſilius c. 20. monaſt. conſtitut. *Oportet*, inquit, *in primis, vt is, qui ſe ad vitæ huius rationem contulerit, ſtabili, firma, immobilique voluntatis conſtantia ſit, iudicioque tali, vt à malignis ſpiritibus neque concuti, neque loco pelli queat. Deinde animi firmitate tanta, vt ad mortem vſque conſtantiam martyrum exhibeat, tũ diuinis præceptis retinendis; tum obedientia erga magiſtros ſuos conſeruanda. hoc enim totius vitæ Inſtituti eſt caput.* Chryſ. hom. 3. in 2. ad Corint. valde fuſe. Caſſianus de Inſtit. renuntiant. lib. 4. c. 10. & alii.

36 Petes, Vtrum obedientia ſit præſtantior cæteris virtutibus?

An ſit aliis virtutibus præſtantior.

Reſp. Poſſe id quæri, vel de obediẽtia omnibus Chriſtianis cõi, quã *chriſtianam* vocare poſſumus; vel de *obedientia religioſa*. Si loquamur de *chriſtiana*, hæc eſt præſtantior cæteris virtutib. moralib. excepta religione. Rõ eſt, Primo, Quia per hãc virtutẽ hõ ſe ſubiicit Deo. Superiorib. eccleſiaſticis & temporalib. in omnibus eorũ præceptis exequendis, q̃ ſubiectio valde difficilis eſt, & ad plurima ſe extendit: hoc aũt multo præſtantius eſt, quã reſtituere ablata, ſeruare modũ in voluptatib. & cætera, q̃ per alias virtutes morales à religione diſtinctas, p̃ſtãtur. Scđo, Quia continet actiones omniũ virtutũ, quatenus ſunt in præcepto, reſpicit enim debitum, ſeu obligationẽ ex præcepto prouenientẽ in omni virtutis materia. Tertio, Quia *obdiẽtia virtus eſt, quæ cætera menti inſerit, inſertaſque cuſtodit*, vt S. Greg. li. vlt. moral. c. 12. ait: ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omniũ virtutũ, (v. g. nunc ad ieiuniũ, nunc ad audiendũ ſacrum, nunc ad frequentanda ſacramenta, nunc ad eleemoſynam & ſic de cæteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & conſeruantur.

Chriſtiana obedientia præſtãtior cæteres moralibus, excepta religione.

Obediẽtia cæteras virtutes inſerit.

Non tamẽ eſt prima.

Hinc tamen nõ ſequitur eſſe omnibus virtutibus priorẽ: tum quia illa neceſſario prior eſt, qua authoritas præcipientis innoteſcit, nẽpe fides: tũ quia ſæpe actus aliarum virtutum fiunt abſque præcepto; tũ quia infuſio gratiæ & virtutũ poteſt præcedere omne opus virtutis, vt patet in paruulis. Ita D. Thomas art. 3. ad 2.

Non eſt præſtãtior theologicis & religione.

Similiter non ſequitur eam eſſe præſtantiorem theologicis, quia hæ immediate cum Deo mentem coniungunt, & ad omnes alias ſe extẽdunt; fides dirigendo; ſpes & charitas imperando, idq; ex altiori motiuo, nec tãtum ad opera præcepta, ſed etiam ad conſulta pertinent. Idẽ dico de virtute religionis: hæc enim ipſum Deum colit, cũ obedientia eius pręceptum dũtaxat intueatur. Deinde religio officia aliarum virtutum non minus ad ſuum finẽ quam obedientia refert. Nec obſtat quod (obedientia ſola dicatur cęteras virtutes menti inſerere; quia (ſola) obligat actus omnium virtutum, nimirum quando ſub præceptũ cadunt: & ſola omnia præcepta intuetur, quę dum ſeruantur, omnes vritutes acquiruntur.

Obediẽtia religioſa præſtãtia.

37 Si de *obedientia religioſa* agatur, hæc etiã cæteris moralib. ẽt obedientia cõi (non tamen religione) eſt excellentior. Primo, Quia per illam homo non ſolum in cõibus & alias præceptis, (vt obedientia cõis) ſed etiã in totius vitæ directione ſubiicit ſe alteri propter Deũ. itaq; deſerit propriã voluntatẽ & poteſtatem viuendi arbitrio ſuo & conſequenter omnia ſolatia & oblectamenta, quæ homines hinc capere ſolẽt; quod ſane maius eſt & difficilius quã relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores ſunt bona externa, quæ interdũ ethnici pp cognitionẽ rerũ naturaliũ adipiſcendã deſeruerunt; oblectationes carnis ſolũ ad corpus & ſenſus externos pertinent, & cum turpitudine, verecundiaque coniunctæ; vnde etiam à multis ethnicis ſpretæ. At poteſtas viuendi iudicio & arbitratu ſuo eſt bonũ ſpiritale, & præcipuum homini, qua homo eſt, quod nullus vnquam philoſophus ſibi contemnendum aut deſerendnm duxit. Itaque hoc ipſum propter Deum relinquere, eſt maioris perfectionis & meriti, quam relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras.

38 Confirmatur, quia in eo deſeritur proprium iudicium & arbitrium in vitæ directione, ac proinde omnia ea, quæ homo iudicio ſuo agere, pati, conſequi, habere, retinere, elargiri põt. Itaq; per hanc obedientiam homo non minus deſerit ſponte, quam per ſeruitutem amittit inuite; quæ tamen morti æquiparari ſolet.

Secundo, Quia cum in hac obedientia ſubiiciat ſe Religioſus homini propter Deum, includit ipſa non ſolum nudam virtutem obediẽtiæ, quæ reſpicit debitum pręcepti, ſed etiam virtutem religionis & charitatis, vt colligitur ex D. Thoma artic. 3. ad 1.

Tertio, Quia obedientia religioſa eſt ex voto: hæc enim ſubiectio Deo promittitur: vnde eſt inſtar ſacrificii, quo homo ſeipſum totum, animam & corpus, intellectum & voluntatem & totam vitæ rationem Deo offert. Itaq; etiã hac ratione includit virtutem religionis.

Obediẽtia quomodo melior quam victima.

Hinc facile intelligi poteſt qũo *melior ſit obedientia quam victima*: etſi enim oblatio victimarũ ſit actus religionis, tamen ſubiectio ſuæ voluntatis ſub Deo (in qua cõſiſtit obediẽtia) eſt

etiam

etiam actus religionis,ſi fiat ex voto, aut ex reuerentia erga maieſtatem diuinam; vel charitatis,ſi ſtudio gratificandi Deo.deinde res nobilior exhibetur:nam vt ait Gregorius li. vlt.moral.cap.12.hunc locum ad ſuum propoſitũ exponens vel accommodans, *Per victimas aliena caro,per obedientiam propria voluntas mactatur.*i. propter Deum deſeritur. Quamuis alium ſenſum videantur habere verba illa; (quæ ſunt Samuelis ad Saul 1.Reg.15.) nimirum melius eſſe omiſſis victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit; quam omiſſo diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas; ſicut fecit Saul. Ex dictis colligi poſſunt quatuor obedientiæ gradus.

39 Primus eſt, Exequi exterius qđ præcipitur.

Quatuor gradus obedientiæ.

Secundus eſt, Voluntatẽ ſuam omnino ſubiicere voluntati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quidquid ipſe mãdauerit.

Tertius eſt, Subiicere iudicium ſuum iudicio Superioris,credendo id melius eſſe,vel meliorem exitum habiturum quod ipſe iuſſerit.

Quartus,Hæc obſeruare non ſolũ in iis, quę ſtricte præcipit, ſed etiam quæ non præcipit, ſed ſolum fieri deſiderat.

DVBITATIO VI.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D.Thomas q.105.

40 Sicut dictum eſt *obedientiam* dupliciter accipi; ita quoque *inobedientia* dupliciter vſurpatur, *materialiter* & *formaliter*. *Materialis inobedientia* eſt cuiuſuis præcepti pręuaricatio. hoc modo omne peccatũ eſt inobediẽtia quædã: nam per oẽ peccatum violatur aliqđ præceptum magnum vel paruum, in re graui vel leui; cum perfecta vel imperfecta animaduerſione; adeo vt contradictionem implicet, eſſe peccatum, & non eſſe contra præceptum. Itaq; hæc notio inobediẽtiæ includitur in omni peccato, tanquam ratio generica, vel vt circumſtãtia quædam generalis, iuxta diuerſum modũ explicandi rationem peccati. Simili modo in omni peccato eſt offenſio Dei, quatenus eſt cõtra amicitiam & amorem ipſi debitum; vilipẽſio & quidam contemptus, vt eſt cõtra æſtimationem Dei; irreligioſitas, vt eſt contra reuerẽtiam & honorem; ingratitudo, vt eſt contra beneficiorum ipſius recognitionem. *Inobedientiæ* tamen ratio clarius apparet in omni peccato, magisque videtur intrinſeca: quia deſciſcere à lege & regula operandi, in omni genere peccatum dicitur. vnde *peccatum* ex D.Ambroſio definiri ſolet *cæleſtium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.*

Omne peccatum inobedientia quædã eſt.

Multæ turpitudinis & malitiæ generales in omni peccato.

Formalis eſt, quando quis præceptum violat ea intentione vt illud violet, & ei ſuo facto aduerſetur. hac ratione eſt propria ſpecies peccati ab aliis diſtincta, per quam contemnitur pręceptum, vel ipſe præcipiens.

Formalis inobedientia.

41 Notandum autem eſt, hanc inobedientiam eſſe contra duplex præceptum, videlicet cõtra præceptum, quod expreſſa intẽtione violatur, a quo habet ſuam ſpeciem, & rationem inobedientiæ formalis; & contra præceptum, quo talis violatio prohibetur; ſcilicet, Non contẽnes præceptum Superioris, non violabis ex contẽptu: & hinc habet rationem genericam, ſicut alia peccata: nam hoc modo eſt contra præceptum materialiter, & ſolum materialis inobedientia; cum hoc præceptum non contẽnatur.

Petes Primò, Vtrũ ſicut datur pceptum, quo vetatur inobedientia formalis, ita quoq; detur præceptũ, quo obedientia formalis præcipiat. 42

An obediẽtia formalis ſit præcepta.

Reſpondeo non dari, ſi loquamur de executione bonorum operum. ratio eſt, quia nunquã eſt neceſſarium vt faciamus opus bonum præciſe, quia debitum ex præcepto: ſufficit vt illud faciamus propter intrinſecam ipſius honeſtatẽ aut vt Deo placeamus; ſic enim abunde ſatisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis eſt dilectio.* Itaque nullum inuenitur præceptum Dei, aut Eccleſiæ, quo iubeamur facere opus hac intentione: omnia enim præcepta iubent opus fieri ſimpliciter ſecundum propriam honeſtatem.

Nec obſtat pręceptum, quo iubemur *obedire Superioribus, eisque ſubiacere.* huic enim ſatisfit, 43 partim ſi ea, quæ iubent, faciamus, etiamſi non illa intentione formali ſatisfaciendi pręcepto: partim ſi velimus illis ſubeſſe; quod velle poſſumus propter amorem Dei, abſque formali affectu obediẽtiæ. Dum tamen implemus aliquod pręceptum, obligamur non habere intentionẽ impletioni contrariam: hoc enim eſſet contemnere præceptum. cum hac tamẽ intentione nõ implendi præcepti poteſt impleri præceptũ re ipſa; ita vt nõ ſis illius præuaricator, nec tenearis rurſus opus præceptum exequi: nam p præceptum ſolùm intenditur vt opus virtutis fiat, non autem vt ex affectu ſatisfaciẽdi præcepto fiat. vt tamen euites internum peccatum contra præceptum, requiritur vt reuoces animum non implendi præcepti; & ita cupias opere illo præterito ſatisfeciſſe obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præceptum, niſi cũ expreſſa, vel implicita intentione implendi: quia ſine intuitu præcepti vix fieri poteſt vt opportunè ſe applicet ad operis pręcepti executionẽ. In excutione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, ſed ſatis eſt vt procedat ex affectu propriæ honeſtatis.

Petes Scdò, Vtrũ Prælatus non poſſit imperare ſubdito ſuo Religioſo, vt hoc mõ operet. 44

An poſſit hic modus præcipi?

Reſp. Verius non videri non poſſe. ratio eſt, quia iſte modus operandi nõ eſt neceſſarius vt opus ſit actus virtutis; põt enim eſſe actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia fit ex affectu charitatis aut religionis, abſq; intuitu præcepti. vnde non videtur ſubeſſe iuſta cauſa, cur talis modus operandi pcipi poſſit circa aliquod opus. Sed nec ſecundũ ſe præcipi poteſt, nempe vt velis & proponas ſic operari. tũ quia ſi non poteſt præcipi vt ſic opereris, multò minus vt ſic velis operari; uelle enim eſt propter operari, tũ quia actus interni ſecundũ ſe præcipi humana poteſtate non poſſunt, ſed ſolũ vt ſunt neceſſarii ad conſtituendum actũ externũ in aliqua ſpecie virtutis, vt pleriq; DD. tenẽt: vel ſi poſſunt præcipi, non tamen omnes, ſed ij tantum, ad quos iure diuino vel naturali, abſq; determinatione temporis, loci, vel modi aſtringimur, in quibus poteſtas Eccleſiæ hæc poteſt determinare. de quo plura 1.2 q.69.

Petes Tertio, Quale peccatum ſit formalis inobedientia. 45

Quale peccatum.

Reſpon. Ex genere ſuo eſſe peccatum mortale. poteſt tamen eſſe peccatum veniale vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materiæ. materia autẽ leuis hic, eſt pręceptum de re leui, vel qđ ſolum obligat ſub peccato ve-

 niali,

niali. Ita Valentia diſput. 7. q. 3. puncto 3. Idem inſinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, *in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materiæ minimæ*, & Lopez 1. p. capit. 55. in fine. Verum hoc eget limitatione & explicatione.

Contẽptus præcepti, præcipientis.

Dicendum igitur hanc inobediẽtiam naſci immediatè vel ex contemptu præcepti vel præcipientis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expreſse Deus ipſe; & hoc eſt directe contra æſtimationem & reuerentiam ipſi debitam, ac proinde contra virtutẽ religionis, quæ tota tali contemptu euertitur; vnde eſt graue peccatum mortale. Vel cõtemnitur homo, qui eſt Superior; & tunc conſiderandum eſt quomodo contemnatur. ſi enim contemnas ipſam poteſtatem, tanquam nullius momenti, vel ipſum hominem, etiam ob aliam cauſam, ita vt abſolute nolis illi parere, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas poteſtatem, nec recuſes parere in rebus maioris momenti; etiã ſi contemnas illum ob defectum eruditionis, prudentiæ, nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptum eius in re leui violes, forte non erit mortale. Similiter ſi offenſus Superiori, quaſi in vindictam id facias: negari tamen nequit quin ſit graue peccatum veniale.

Si autem naſcatur ex contemptu præcepti 46
tantum; vel eſt præceptum rei grauis, & ſic eſt etiam peccatũ mortale: vel eſt rei leuis, & minoris momenti; eſtque vel præceptum diuinũ vel humanum. ſi ſit diuinum, & contẽnas tanquam inutile aut vanum, & ideo nolis ei parere; ſine dubio eſt peccatum mortale: continet enim tacitam blaſphemiam. Si non repútes inutile, ſed ſolum parui æſtimes, quia non obligat ſub peccato mortali; & ideo violes, forte non erit peccatum mortale; erit tamen graue veniale, quia magna eſt inordinatio, ſi ideo pecces vt oſtendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non ſit præceptum diuinum, ſed humanum, & in materia leui, facilius poteſt eius contemptus eſſe peccatum veniale: quia homo poteſt in præcipiendo errare; & cum hoc ſtare poteſt obedientia, reſpectu præceptorum maioris momenti.

Cætera, quæ de præcepto & obedientia dici poſſent, pertinent ad 1. 2. q. 96.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt ſolum debitum morale. *Conſtat dubitat. 9.*

TAles ſunt Gratitudo, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas; quibus ſua vitia oppoſita adiungemus.

DVBITATIO I.

Quid ſit gratitudo, & quod eius officium.

D. Thomas, q. 106.

1 *Gratitudo quid.*

GRatitudo generatim eſt virtus, quæ reſpicit debitum ex beneficio accepto natum, & vt illi aliquo modo ſatisfaciat, rependit aliquid benefactori; vt actionem gratiarum, obſequium, cultum, vel aliud beneficium. Itaque extendit ſe ad omnes, a quibus aliquid beneficii accepimus; nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrum autem ſit vna virtus, vt ad omnes hos ſe extendit, an plures, ita tamen vt identificetur religioni, pietati, & obſeruantiæ, quatenus earum obiecta reſpicit, dubium eſt.

2 *An ſit vna communis gratitudo.*

Videri poſſit eſſe vna, Primo, Quia *obedientia* ſtatuitur vna virtus, eo quod reſpiciat debitum ortum ex præcepto; nec diuerſa eſt pro diuerſitate præcipientium, aut præceptorum; ergo ſimiliter *gratitudo* erit vna virtus reſpiciens debitum proueniens ex beneficio accepto, nec erit diuerſa pro diuerſitate beneficiorum, aut benefactorum, videtur ſanè vtrobique eadem ratio.

Secundo, Compenſare pro ſuo modulo beneficium acceptum, a quocunque demum acceptum ſit, habet peculiarem rationem boni; ſicut ſatisfacere præcepto, à quocunque demum ſit impoſitum, ſpecialem honeſtatem & laudem continet: ergo eſt aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem honeſti præciſe & nude conſideratam reſpiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Tertio, Etiamſi homo interdum ſe applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum; tamen ratio formalis cur Deum colat, non ſunt beneficia, ſed eminentia primi principii. ideo enim cultu latriæ dignus eſt, eique hic cultus congruit, non quia beneficia contulit, ſed quia habet excellentiam primi principii rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter poſſumus pro illis ſatisfacere, niſi reddendo cultum) ipſe tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationem; ſed beneficia ſunt cauſa impulſiua & applicatiua animi ad cultum, ſicut præceptum in omnibus virtutibus; non autem formalis ratio colendi. honoramus enim Regem propter beneficia, tanquam cauſam impulſiuam; propter dignitatem regiam, tanquam cauſam formalem. vnde conſequens videtur, *gratitudinem*, qua grati ſumus erga Deũ, diſtingui a virtute *religionis*, qua vero in parentes, in virtute *pietatis*; qua in Superiores, à virtute *obſeruantiæ*. erit enim vna virtus, quæ vniformiter debitum ex beneficio natum reſpiciet, & pro eo ſatisfacere ſtudebit; quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, ſint diuerſarum virtutum. Hæc ſententia eſt valde probabilis, & facile defendi poteſt.

Beneficia ſunt cauſa impulſiua ad actus religionis, pietatis, et

Valde probabile eſt eſſe vnam communẽ diſtinctã.

Nihilominus cõtraria eſt D. Thomæ ar. 1. q. 16. nimirum, *gratitudinem*, ſi erga Deũ ſpectetur, nõ eſſe habitum à virtute *religionis* diſtinctũ: ſi erga parentes, non diſtingui à *pietate*; ſi erga Superiores, nõ diſtingui ab *obſeruantia*. Si tamen 3

Contraria magis ex mente D. Thomæ.

tamen conſideretur vt reſpicit priuatum bene factorem,& debitum ex eius beneficio proueniens,hac ratione eſſe virtutem ſpecialem à ſu prædictis diſtinctam;quia hac ratione reſpicit ſpecialem rationem debiti,quæ non eſt tã ſtricta,quam in prædictis virtutibus, nimirum erga Deum, parentes,& Superiores: non enim eſt debitum legale,ſed morale tantum. Itaque iuxta hanc ſententiam *gratitudo* eſt ſpecialis virtus,quæ proprie ſolum reſpicit benefactorem particularem.

Quæ ratione ſit virtus ſpecialis.

Confirmatur hæc ſentẽtia, quia virtutes annexæ iuſtitiæ diſtinguendæ ſunt ſecundum ſpeciales rationes debiti ad alterum: atqui Primũ & principale debitum eſt illud, quo obſtringimur Deo,vt primo principio; quod debitũ intuetur religio. Secundo loco eſt illud, quo parenti & patriæ,vt principio ſecundario; quod reſpicit pietas. Tertio; Quo Superioribus, vt principio gubenationis,& beneficiorum communium;cui reſpondet obſeruantia. Quarto loco eſt illud,quo obſtringimur priuatis, ratione beneficiorum particularium; & huic ſatiſfacit gratitudo. Itaque *gratitudo* eſt virtus particularis diſtincta à ſupradictis: ſicut quodlibet poſterius diſtinguitur à priori tanquam deficiens ab eo. Ita D. Thomas art.1.vbi.

4 Notandum eſt,Sicut in obiecto, cui *religio* defert cultum, continentur excellenti modo obiecta,quæ reliquæ tres virtutes reſpiciunt; (Deus enim vt eſt primum principium rerum, eſt *pater dominus,& benefactor per excellentiam*) ita in *religione* continentur reliquæ tres virtutes eminenter. eſt enim *religio* eminens *pietas, doulia & gratitudo*.ſimili modo in obiecto *pietatis* continetur excellenter obiectum *obſeruantiæ & gratitdinis*. parens enim vt eſt principiũ generationis, habet poteſtatem gubernandi, & eſt maximus benefactor. vnde *pietas* erga parentem eſt excellens quædam *obſeruantia & gratitudo*. Denique in obiecto obſeruantiæ cõtinetur obiectum gratitudinis; quia gubernatio eſt magnum beneficium. vnde in virtute *obſeruantiæ* quodammodo continetur *gratitudo*.

Nota religione continetur pietas, obſeruantia & gratitudo eminẽter.

Verùm hæc omnia ſolùm probant actus illarum virtutum eſſe actus gratitudinis materialiter,ſicut ſunt actus obedientiæ:quia etſi illis actibus beneficia accepta cõpenſentur, nõ tamen reſpiciunt formaliter hanc cõpenſationem.colere enim Deum, honorare parẽtes, vel Superiores, non eſt formaliter eorum beneficia compenſare,ſed materialiter tantum, quia ſunt actus,qui hac intentione fieri poſſunt,etſi in ſua ſpecie hanc intentionem non includãt.

Nec obſtat quòd *religio* dicatur eminens *gratitudo*, tum quia hoc non impedit quin detur aliquis actus,quo formaliter in Deum grati ſimus:tum quia etiamſi religio contineat eminenter rationem gratitudinis, vt hæc reſpicit priuatum benefactorem, non tamen vt reſpicit ipſum Deum:ſic enim ſolùm eſt materialis gratitudo,vt patet ex dictis. Addo tamen *gratiarum actionem* erga Deum, eſſe actum religionis ſecundum ſe, (etiamſi ex affectu compenſandi beneficii proueniat) quatenus in illa agnoſcimus & teſtamur illum eſſe primũ principium & fontẽ beneficiorũ acceptorum: ſicut oratio per ſe actus religionis,quatenus eſt quedã proteſtatio diuinæ potentiæ, prouidentiæ & bonitatis,etiamſi ex affectu ſpei procedat.

Officia gratitudinis ſunt quinque: Primum, 5
Beneficii æſtimatio. Secundum, Benigna acceptatio. Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemora. Quintum, Repenſio. Colligitur ex D.Thoma,art.3.q.5.

Officia gratitudinis.

Primum eſt *Beneficij æſtimatio*; nempe vt oſtẽdamus nos illud æſtimare,ſi non ex rei magnitudine,ſaltem ex affectu & animo donãtis: hic enim in beneficiis gratuitis potiſſimum eſt põderandus. vnde conferentes aliquod beneficiũ præſertim maioribus, ſolemus excuſare & rogare,ne rem ipſam, quæ datur, ſed affectum, quo datur,intueantur: vnde Seneca li.1.de beneficiis cap.6. *Beneficium non in eo,quod fit aut datur,conſiſtit, ſed in ipſo dantis & facientis animo*: & Cicero lib.1.de officiis, *Acceptorum beneficiorum ſunt delectus habendi, & inprimis quo quiſque ſtudio vel beneuolentia fecerit,ponderandum.*

Secundum, *Benigna acceptatio*, ſi enim repudies, vel abſque indicio, quo ſignifices gratũ eſſe, accepres, videris contemnere, vel certe parui facere beneficium & affectum donantis. Si autem benigne accepres ipſo modo illũ honoras,& affectui eius quodammodo ſatisfacis. vnde Seneca lib.2.de beneficiis,cap.35. *Vis reddere beneficium,accipe benignè*,& capitu.24. *Qui grate beneficium accipit,primam eius penſionem ſoluit*:gaudio enim afficitur donator, videns beneficium ſuum gratum eſſe,& aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario; tunc enim cenſet ſe non fruſtra collocaſſe,& fructũ, quem principaliter intendit,retuliſſe.

Tertiũ, *Gratiarum actio*: hæc nihil eſt aliud, 6
quam beneuola proteſtatio gratiæ acceptæ, ſeu beneficij gratis & abſque debito dati,cum quadam ſui ſubiectione & demiſſione, ad ipſum benefactorem directa. hæc actio eſt quædam beneficij conpenſatio; quia per illam honoratur benefactor, & alter ſe illi quodammodo ſubmittit tanquam maiori: dare enim gratis eſt ſignum abundantiæ & perfectionis; accipere gratis eſt ſignum defectus & egeſtatis. ſecus de muneribus, quæ honoris cauſa à ſubditis dantur Principibus: hæc enim non ſunt beneficia, ſed veluti honoraria tributa. Hinc fit vt gratiarum actio non ſemper ſit neceſſaria, nec ſoleat vſurpari à magnatibus erga homines infimæ ſortis. Vt autem conueniẽter fiat, magis accõmodãda eſt ad affectum benefactoris quàm ad beneficij quantitatem, vt oſtendit D. Thomas articul.5. cuius ratio eſt, quia gratitudo reſpicit beneficium prout eſt gratis impenſum,id eſt abſque intuitu mercedis,vel debiti: hoc autẽ ex affectu pẽdet. huic adde aliam; quia affectus benefactoris longe maior eſt,quam beneficium externum; vellet enim longè maiora donare,ſi facultas vel opportunitas adeſſet.

Gratiarũ actio quid.

Quartum eſt, *Grata commemoratio*, videlicet vt primo apud nos tenpore & loco ſimus memores beneficii accepti,vt enim ait Seneca li.3.c.1. *Ingratiſſimus omnium eſt,qui beneficij oblitus eſt: cui enim totum beneficium elapſum eſt,gratus fieri nunquam poteſt*. Deinde vt apud alios, quãdo occaſio ſe offert; libẽter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet; vnde eſt quædam compenſatio.

Quintũ eſt, *Beneficij relatio*, quando viciſſim 7
beneficium re, vel obſequio redditur. circa qđ.

Beneficij relatio.

Notandum Primò, Si non ſupperit quod re-

 pendas,

pendas,reddendam huius loco bonam imprecationem;vt,*Deus remuneret,compenſet in centuplum*,vel pias ad Deum pro ſalute benefactoris preces.hæc enim nemini deſunt; & his vtcunque beneficia temporalia compenſatur, & interdum etiam vincuntur.

Secundò,Si ſuppetit aliquid,non ſtatim referendum beneficium,ſed opportunitas expectanda.ratio eſt,quia, vt inquit Seneca libr.4. de beneficiis in fine:*qui feſtinat reddere, non animum habet grati hominis,ſed debitoris*,nam non videtur æſtimare id,quod in beneficio eſt præcipuum,ſcilicet gratuitum animum benefactoris:ita enim ſoluit,ac ſi ille nō gratis, ſed intuitu compenſationis dediſſet.deinde oſtendit beneficium non eſſe gratū,& ſe illud animo reijcere;nam *reijciendi genus eſt,protinus aliud in vicem mittere.& munus munere expungere*, vt ibidem Seneca ait.Denique es ingratus in benefactorem , dum videri beneficio affectus non vis,aut illi ratione beneficii obſtrictus. vnde Seneca ſupra: *Qui nimis citò curit ſoluere, inuitus debet,& qui inuitus debet,ingratus eſt*, nimirum quia non vult agnoſcere beneficium. Sed hoc intellige,niſi alter expectet ſtatim remunerationem, vt quando intuitu illius confertur; vel niſi aliæ circumſtantiæ aliud poſcant.

8 Tertio,In cōpenſando magis nobis ſpectandum animum benefactoris,quam rem datam, curando pro noſtra facultate vt beneficium , quod reddimus,reſpondeat potius illius affectui,quam rei.Itaque ſi maior vel etiam æqualis poteſtas adſit,plus rependendum eſt, quam ſit acceptum.vnde Cicero lib.1. de offic. *In referenda gratia(ſi modò Heſiodo credimus) imitari debemus agros fertiles , qui plus multo adferunt, quam acceperunt*:ſi enim reddis æquale, non videtur eſſe redditio gratiæ , ſed ſolutio debiti; tantundem enim accepiſti. Oportet igitur reddas amplius,vt ratione exceſſus ſit beneficiū, & ita beneficium beneficio compenſetur,& affectus affectui reſpondeat.

DVBITATIO II.

Vtrum innocens magis teneatur ad actionem gratiarum , quam pœnitens ; & quomodo gratitudo excitanda.

D.*Thomas.art.*2.

9 NOtandum eſt,hanc quæſtionem ſupponere aliam,videlicet vter maius beneficiū acceperit a Deo:qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autem poteſt beneficium dici maius , Primò, Quia res,quæ datur,eſt melior,aut maioris æſtimationis.Secūdo, Quia magis datur gratis; vtrumque enim ratio beneficii complectitur . Similiter gratiarum actio dupliciter poteſt eſſe maior. Primo,Quia eſt profeſſio maioris boni accepti.Secundo,Quia profitemur eſſe magis gratis datū. Vnde patet has magnitudines

Beneficiū maius dupliciter: ſimiliter et actio gratiarum.

10 in beneficiis eſſe diuerſarum rationum,ſimiliter in actionib.gratiarum,cum ex cauſis diuerſarum rationum proueniāt,vnde etiā non poſſunt commode inter ſe comparari.His poſitis.

Quomodo innocens teneatur ad maiorem actionem gratiarū.

Reſpondeo,Innocentem teneri quodammodo ad maiorem actionem gratiarū , quatenus actio gratiarum eſt profeſſio boni accepti, eſt enim innocentia maius bonum, quia includit continuam exiſtētiam iuſtitiæ in homine,quæ magis optabilis eſt, quam iuſtitia interrupta per peccatum mortale.Itaque ſi bona data ſpectentur,tenetur magis,& ad maiorem gratiarum actionem,profitendo ſe gratis maius bonum accepiſſe.Pœnitens verò magis tenetur,ſi ſpectentur gratiæ ; quia enim ei maior gratia facta,ſeu magis gratis datum , tenetur id magis profiteri ; & itaipſius gratiarum actio debet eſſe maior in confeſſione gratiæ : alterius vero in confeſſione doni in ſe ſpectati.

Aduerte tamen,etſi bonū innocentiæ per ſe maius ſit & optabilius,tamen bonū, quod confertur pęnitenti,maius eſt reſpectu pęnitentis, quam bonum collatum innocenti reſpectu ipſius,& hac ratione pęnitēs abſolute magis obligatur ad gratiarum actionem, & non ſolū ex parte.Primo, Quia pęnitenti vſq; ad tēpus lapſus collatum eſt æquale auxilium & æqualis protectio,vt ſupponimus. qđ enim hic ciderit, non prouenit ex defectu auxilii diuini,quaſi illud minus fuerit,quā in altero ; ſed ex propria libertate,qua potuit auxilio non vti,& illo prę ſente conſentire peccato.itaq; vſq; ad illud tēpus non debet Deo minores gratias,quam innocens.A tempore vero lapſus vſq; ad reſtitutionem iuſtitiæ incluſiue,nō accipit minus beneficium quā alter,ſed multo maius, facta cōparatione ad accipientes.ipſi enim longe maius eſt beneficium quod a Deo toleretur dum eſt in peccatis;quod ad gratiam excitetur , quod pœnitentia inſpiretur, peccata condonentur: iuſtitia reſtituatur;quam alteri ſit beneficium illud,quo à Deo interea in iuſtitia accepta cōſeruatur.nam vel vna remiſſio peccatorū præciſè conſiderata tanti æſtimanda eſt a peccatore,quanti Iuſtitia & ſpes vitæ æternæ ei, qui non eſt peccator.Sicut maleficus,qui liberatur à pœna ignis,cui iam erat addictus, nō minus gaudet,nec minoris hoc beneficium æſtimat, quam vir probus gauderet,ſi conferretur ei regnum:liberatio enim à ſummo malo eſt inſtar ſummi boni. Itaq; hac ratione tenetur abſolute ad maiorē gratiarū actionem . Deinde quia dona,quæ peccatori dantur, magis gratis dantur;gratis enim datur , quod abſq; meritis datur.quo ergo quis lōgius abeſt a merito , & ab omni dignitate , qua poſſit videri dignus munere; eò magis gratis ei datur: peccator autem lōgiſſime abeſt ab omni dignitate,qua dignus ſit venia & amicitia Dei : ergo hac ex parte ſummum eſt illius beneficium, & conſequēter ſummam & humillimam debet gratiarū actionem.vnde etiam in compenſationem huius beneficii tenetur ad humiliora obſequia & maiorem ſui demiſſionem quam innocens. Beneficium enim,qua parte datur magis indigno,cōpenſatur maxime demiſſione ſui, confeſſione ſuæ indignitatis,& obſequiis humilibus:ſicut qua parte eſt excellentius,compenſatur maxime æſtimatione,laude,prædicatione illius boni,& datoris,& obſequiis maioribus.

11 *Quomodo pœnitens magis teneatur.*

Beneficiū remiſſionis peccatorū.

Illa autem diſtinctio Caiet. inter *magis obligari ad gratiarum actionem,& obligari ad maiorē actionem gratiarum*,cū ait pœnitentē magis obligari ad gratiarū actionem quam innocētem; hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem,neque rem explicat, neque vera eſt: nam pœnitens etiam ad maiorem actionē gratiarum 12

tiarum tenetur, quatenus debet confiteri ſibi maiorem gratiam factam, magiſque gratis donatum; & beneficia accepta reſpectu ſui eſſe maiora. Deinde ſicuti obligatio creſcit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, cęteris paribus etiam magis obligatur.

13 Ex dictis colligi poteſt quomodo *gratitudo* in Deum ſit excitanda.

Quomodo gratitudinis affectus excitandus.

Primò enim conſideranda ſunt ipſius dona ſeipſis, quam magna, quam varia, quàm innumerabilia, ſiue quæ ad animam, ſiue quæ ad corpus pertinent. corporalia enim omnia facta ſunt propter hominem, vt ab illis obſequium, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad ſalutem caperet; vt ſol, luna, ſidera, cæli ipſi, & motus eorum, elemēta, & omnia, quæ in eis, & ex eis: de quibus vide Senecam lib. 4. de beneficiis cap. 5. & 6. Spiritales quoque ſubſtantiæ ad eius miniſterium deputatæ; *omnes enim ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſsi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis, ad Hebr.* 1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris ſeruiunt homini, vt eum dirigant ad ſalutem; & hæc omnia externa ſunt. Iam interna omnē æſtimationem ſuperant, præter enim integritatem corporis, & ſenſuum, quorum nullū vel cum regno ampliſſimo commutare velis, dedit animam immortalem & inexterminabilem, capacem vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totum mundum & ipſum Deum pulcherrimè in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes atque adeo Dei amicitiam, omnis boni ſupernaturalis fontem, conſequaris. Ad gloriæ ſuæ conſortium te ſupra naturæ conditionem deſtinauit, in filium adoptauit, ſpiritus ſui participem fecit; media ſalutis obtinendæ facilia contulit, aſſidue ſua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & à malis innumeris protegit. viſionem ſui, qua ipſi plane ſimiles veluti quidam dii, diuinitate fulgentes, euadamus, promittit, & omnium bonorum ſuorum fruitionem. adhæc iacentem in peccatis & reū æternæ mortis, gratia ſua excitauit & erexit, peccata condonauit, Iuſtitiam & Ius vitæ beatæ reſtituit. hoc autem beneficium remiſſionis peccatorum tantum eſt, quantum malum eſt mors æterna. conſtituit præterea theſaurū meritorum ſuorum veluti fontem gratiarum perēnem, quo à peccatis, quotieſcunque opus fuerit, ablui poſſimus, ſacramentis incluſum. Denique, quod omnem vincit admirationem, reliquit nobis ſanctiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum, corpus & ſanguinem ipſius, cum anima dotibuſque eius omnibus, cum vnione hypoſtatica & diuinitate perfecte cōtinens & nobis repræſentans ac reipſa exhibēs. Hæc ſi quis attente conſideret & expendat, abyſſum beneficiorum inueniet.

Secundo, Conſiderandum eſt hæc omnia præſtita indignis, ingratis & ſupplicio dignis.

Tertio, Conſideranda maieſtas & ſublimitas Dei conferentis: quò enim maior eſt qui beneficium confert, eò pluris æſtimatur beneficium; amari enim & ęſtimari à magnis, magnū per ſe eſt beneficium.

Quartò, Conſiderandus modus, quo Deus hæc præſtitit; quàm extraordinarijs vijs, quantis difficultatibus & laboribus: ideo enim ſemetipſum exinaniuit, & factus eſt homo; ideo tot labores, tot aſperitates, tot probra, tot ſupplicia, & mortem denique crucis ſuſtinuit; hoc enim mirifice auget beneficij rationem, magnum eſt beneficium ſi rex malefico ad mortem damnato benignè condonet & illum priſtinæ dignitati reſtituat; ſed incomparabiliter maius erit, ſi dum aliud remedium liberandi non ſuppetit, iubeat filium ſuum è ſolio deſcendere, veſtibus regijs ſpoliari & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Conſiderandus affectus, quo Deus omnia beneficia ſua nobis cōtulit, nimirū, non vt ipſi inde ſit melius, ſed vt nobis ſit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis ſuæ communionem aptet & diſponat. vide Albertum de virtutibus cap. 25. & noſtrum Roſſignolium li. 4. diſciplinæ chriſtianę cap. 25. vbi ſententias quaſdam SS. Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligenter perpenſis intelliget homo infinita quadam obligatione & immenſo debito ſe obſtringi Deo, tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem; tum ad vitam ſuam diuino obſequio penitus conſecrandam, & honorem ipſius omni induſtria promouendum. etſi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apoſtolus Paulus, nondum tamen milleſimam diuinorum beneficiorum partem exæquauerit.

Aduerte tamen, hoc debitum ad iſta omnia 14
præſtanda non eſſe legale, ſeu ſtrictum, nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatē ſenſus noſtri, ideoque noluit imperare, etſi iuſtiſſimè potuiſſet; ſed eſt debitum morale, ſeu decentiæ: hoc enim perfecta ratio gratitudinis poſtulat; ita vt ſine eo præſtito non poſſimus, niſi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO III.

Quid ingratitudo, & quale peccatum.

D.Thomas q. 107.

DVpliciter admittitur *ingratitudo formaliter* 15
& materialiter: hæc enim diſtinctio non ſolum in inobedientia; ſed etiam in ſacrilegio, impietate, inobſeruātia, & ſimilibus vitijs, in quibus contra virtutem oppoſitam peccari ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitudo eſt, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris ei obnoxius, ſeu debitor ratione beneficij: ſicut formalis inobedientia eſt, quando cōtemnitur præceptum, vel poteſtas Superioris, vt ei non videaris ſubeſſe, aut non pareas. hoc modo ingrati ſunt, qui beneficium, vel affectū benefactoris eleuant, aut ſiniſtrè interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur eſſe grati, agendo gratias; aut ne impediantur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D.Thomas ar. 2. ad 1. & Caietanus ibidem, & in Summa v. Ingratitudo, nō ſatis explicāt in quo hæc īgratitudo cōſiſtat.

Formalis ingratitudo,

Hæc ingratitudo ex genere ſuo eſt peccatū 16
mortale, vt docet D.Thomas ar. 3. cū Caietano ſupra: cōtemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & ſiniſtra interpretatio beneficij non videtur minus peccatum, quàm iudiciū temerarium, cùm tale iudiciū inuoluat: iudicare enim affectum

Eſt mortale ex genere.

affectum eſſe ſimulatum, vel alio quã beneuolo animo rem dari. hoc autem iudicium ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt conſtat ex communi DD. ſententia, de quo ſupra c.29. dubit.2. Accedit, quod homines longe magis offendantur huiuſmodi contemptu, quam iudicio temerario; vnde magis lædit charitatẽ. poteſt tamen eſſe veniale, vel ob imperfectũ conſenſum, vt quando ex repentino choleræ motu accidit, vel ob materiæ exiguitatem, vt ſi beneficium ſit paruum, contemptus enim parui beneficii nõ cenſet notabilis iniuria benefactoris; modò abſit ſcandalum. ſi enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur, poſset eſse peccatum mortale. Adde, quod varii ſint gradus contemptus: cõtemnitur enim aliquid tanquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tanquam minus vtile vel dignum quam exterius videatur, vel gradus requirat. In omni autem contemptu eſt iudicium, quo res, vel perſona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exterius vel interius pro tali. Itaque ſi contemptus non ſit grauis, ſed leuis; vt ſi beneficium aliquod temporale & affectum benefactoris repures minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatum mortale; modo occaſionem grauis offenſionis ipſi non præbeas.

Poteſt eſſe veniale aliunde.

Varij gradus contẽptus.

17 *Materialis ingratitudo* eſt, quando abſque cõtemptu, vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. colligitur ex D. Thoma art.3. & Caietano ibidem. Officium autẽ gratitudinis eſt quintuplex vt ſupra num.5. & 6. dictum eſt. D. Thomas articu.2. reducit ad tria. Primum eſt, Beneficium agnoſcere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro ſua facultate. Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod eſt vltimum in generatione, eſt primum in reſolutione, ideo (inquit D. Thomas, Primus gradus ingratitudinis eſt, Beneficium non retribuere. Secundus, Diſſimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoſcere. Circa quæ

Materialis ingratitudo.

tripliciter officium gratitudinis prætermittitur.

Tres gradus ingratitudinis ĩ omittendo.

18 Aduerte, non retribuere beneficium, non eſſe peccatum, niſi quando benefactor eſt in neceſſitate, & tu illi opem ferre potes, vel quãdo ex omiſſione putatur iure offendendus. beneficium enim, cum gratis collatum ſit, non inducit ſtrictam obligationem; niſi quando benefactor eget opera noſtra; vel id neceſsarium eſt ad vitandam eius offenſionem. vnde non erit peccatum mortiferum, niſi quando charitas ſub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda facilius peccatur; quia hæc omnibus eſt facilis, & ſtatim fieri debet. ſepoſita tamen offenſione benefactoris, non videtur hæc omiſſio eſse peccatũ mortale; quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo: eſt enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immenſitatem benaficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non ſit determinatum; vnde de ea loquendum ſicut de obligatione dilectionis ſuper omnia.

19 Nolle agnoſcere beneficium hominis priuati (de quo nobis eſt ſermo) non videtur quoq; per ſe mortale: quia parum incommodi adfert benefactori, ſepoſita ipſius offenſione, poſſet tamen ratione grauis offenſionis & turbationis, quę inde prouentura putaretur, eſse graue peccatum.

Porro ad ſupradictos tres gradus ingratitudinis, qui in omittendo conſiſtunt, addendi tres alii, qui in committendo. Itaque Quartus eſt, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficii; qui eſt ſummus ingratitudinis gradus. hi tamen gradus, præſertim ſecundus & tertius, pertinent ad ingratitudinem formalem.

Tres in cõmittendo.

Ex dictis facile intelligi poteſt qui ſint gradus ingratitudinis erga Deum.

Primus enim eſt; Nõ conari obſequio & cultu diuina beneficia ꝓ ſuo modulo cõpenſare. 20

Sex gradus ingratitudinis in Deum.

Secundus, Rarò vel nunquam gratias agere.

Tertius, Rarò vel nunquam de diuinis beneficiis cogitare.

Quartus eſt, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum: vnde omne peccatum eſt ingratitudo in Deum; ſicut & inobedientia: repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipſi obſtrigimur, ad ea cauenda, quæ ipſum offendunt.

Quintus eſt, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, ſi neges beneficiũ redemptionis Chriſti & gratię neceſſitatem, qua ratione Pelagiani à SS. Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Proſper ſcripſit opuſculum aduerſus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficii æſtimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impii huius ſeculi, qui nõn reputant loco beneficii, ſed potius maleficii, quod Deus non ſinat ipſos perpetuo hoc mundo frui.

DVBITATIO IIII.

Quid ſit vindicatio, & cuius virtutis opus.
D. Thomas q.108.

Vindicatio, græce ἐκδίκησις, *eſt vltio iniuriæ*, videlicet cùm pro iniuria rependitur pœna. Itaque eſt redditio mali pro malo, mali pœnalis ꝓ malo culpabili. Latius accipitur apud D. Auguſtinum lib.83. qq. q.31. cum definitur *vindicatio, per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum eſt, defendendo aut vlciſcendo propulſatur*: nam defenſio priuata authoritate fieri poteſt; nec in malum alterius tendit. ſecus in vindicta: poteſt autem hæc fieri ob varias cauſas. 21

Vindicta ob varias cauſas irrogaci poteſt.

Primo, Ea intentione, vt ei, qui te læſit, malè ſit, nihil aliud ſpectando. illi enim male eſſe, apprehendis tãquam tuum bonum. hoc modo eſt actus odii & contra charitatem proximi.

Secundo, Vt emendetur, quo modo pater vindicat delicta filii & magiſter diſcipuli. hoc modo eſt actus charitatis proximi; *pie ſolet charitas* (vt inquit D. Bernardus epiſt.2.) *pie ſolet ſæuire, ſine dolo mulcere, patienter nouit iraſci, humiliter indignari*, & Prouerb.3. *quem diligit Dominus, corripit.*

Tertiò fieri poteſt, quia p ſe decens eſt malefactorem puniri; & pœna per ſe congruit & quodãmodo debita eſt malefactori, ſicut laus benefactori; idque vt rectus ordo ſeruetur, & quod extra ordinem recti prolapſum eſt; ad ordinem

Pœna cõgruit malefactori.

dinem

dinem reuocetur.hac ratione eſt actus virtutis ſpecialis; quia rationem ſpecialem honeſti reſpicit.Sic Deus per vindictam,omnes eos,qui ab ordine pulcherrimo Iuſtitiæ & legum diuinarum prolapſi ſunt, & ordinatiſsimam diſpoſitionem fœdè perturbarunt,ad ordinem Iuſtitiæ reducet, infligendo congruam pœnam; vt nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confuſum, ſed omnia pulchre ſuis locis & gradibus ſint diſpoſita, vt ſæpe docet D.Auguſtinus: vide illum lib.5.de ciuit.capitul.9.& lib.11.capitul.17. & 18. lib.1.de ordine,multis locis.

Reparatio iniuriæ.

Quarto,Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & ſatisfactio:dum enim ille punitur propter iniuriam illatam,reſtituitur ex parte honor parti læſæ,eique aliqua ſatisfactio exhibetur; qui enim lædit,plus iuſto,ſuo affectui indulget,ſibique ſumit,& alteri detrahit:dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur,cum cõtra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læſi, cenſetur ei donari:& ſic fit nonnulla compenſatio,vt experientia probat.tunc enim animus læſi acquieſcit & ſibi ſatisfactũ putat.eſt igitur in vindicatione moralis quædam reſtitutio honoris, & iniuriæ reparatio. hic finis intime coniunctus eſt cum tertio, & ex eo neceſſario reſultat.

Quinto,Vt qui læſit,& alii eius exemplo,in poſterum ab iniuria coerceantur. hic finis eſt magis extrinſecus: vnde poſt hanc vitam non amplius ſpectabitur,ſed ſolum tertius & quartus.In hac tamen vita ſpectatur,tum à Deo,tũ a Iudice humano,ſicut tertius & quartus.

22 *Quomodo ſit virtus ſpecialis.*

Igitur *vindicatio* facta intuitu tertii & quarti finis,videtur eſſe ſpecialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pęnam debitam pro iniuria;ſicut gratitudine ad reddendum benefactori obſequium debitum pro beneficio:hoc autem debitum in quadam cõgruitate & decentia conſiſtit. Si autem fiat intuitu quinti finis,ſcilicet vt coerceatur à maleficio, ſic eſt actus eius virtutis,ad quam pertinet defenſio Reipub.vel priuati, vel ſuiipſius.eſt.n. hæc *vindicatio* quædam defenſio. Itaque ſicut hæc defenſio pertinere poteſt ad Iuſtitiã legalem,ad pietatem,ad amorẽ Reipub.vel hominis priuati,vel ſuiipſius; ita etiam vindicatio.

23 *Debet fieri authoritate non priuata ſed publica.*

Vt autem hæc melius percipiantur, Notandum eſt, *vindicationem*, vt ſit actus virtutis, conuenienti modo fieri debere.ſi enim fiat priuata authoritate,non eſt actus virtutis, ſed vitij;quia eſt vſurpatio alienæ poteſtatis,nempe Superioris, ad quem ſolum executio huius actus pertinet:vnde illa multis locis in ſcripturis prohibetur.Ad Roma. 12. *Non vosmetipſos defendentes*(græce ἐκδικοῦντες,id eſt, vlciſcentes,) *chariſsimi ſed date locum iræ : ſcriptum eſt enim,mihi vindictam & ego retribuam*, &c.

Paruæ vindictæ permiſſæ.

Permittuntur tamen paſſim in Repub. priuatæ quædam vindictæ paruæ,ſi fiant ex incõtinenti,accepta iniuria : hoc enim aliquo modo putatur neceſſarium ad publicam pacẽ, vt quiſque a minoribus iniuriis,quæ ad tribunalia non ſolent deferri,tutus ſit.Hoc modo quidam DD.eum,qui percutit alterum alapa, pugno,vel baculo,dicunt ſtatim poſſe repercuti, ne alter audacior in poſterum ad ſimilia euadat ; eſſe enim hoc genus quoddam defenſionis.Sed de hoc dictum ſupra cap.9.dub.2.

Eo autem ſepoſito, priuatus non poteſt per ſe actum vindictæ facere,ſed ſolum curare fieri per publicam poteſtatem. Vt autem fit a publica poteſtate,poteſt pertinere ad varias virtutes.Si enim Iudex vindictam faciat, quia id debet Reip.ratione officii,quod gerit, erit actus Iuſtitiæ commutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub.quæ illum ad Ius adminiſtrandũ veluti conduxit:ſi autẽ quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illã vt pars ad totum,quatenus pars debet curare bonum totius,ſic eſt actus Iuſtitiæ legalis:ſi quia debitum patriæ,eſt actus pietatis:ſi quia leges præſcribunt,eſt actus obedientiæ:ſi quia pars poſtulat,eſt actus Iuſtitiæ commutatiuæ reſpectu partis.Porro in ordine ad malefactorẽ erit actus virtutis particularis,quæ *iuſtitia vindicatiua* dicitur.Si Iudex faciat illam quia congruit eius meritis,aut vt fiat aliqua reparatio iniuriæ,ob eundem finem pars læſa illam deſiderare poteſt;eritque eiuſdem virtutis actus. 24

A publica poteſtate poteſt fieri ex varias virtuis.

Dices, Deſiderare vindictam vt reparetur iniuria,videtur eſſe actus odii, quia deſideras alteri malũ,vt illi ſit male, & hoc reputas tuũ bonum,quod proprium eſt odii.

Reſpondeo eſſe magnum diſcrimen:in odio enim deſideratur alteri malum, ſolum vt ei ſit male,idque abſque modo vel menſura:in vindicta,ſolum ſecundum menſuram delicti.ibi ſiſtitur in malo proximi;hic in recto ordine Iuſtitiæ. ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo, quo debet fieri, ſicut nec in damno, cum quis propria authoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum ſibi ſarcit:hic vero fit debito modo. 25

Cur nõ ſit actus odij.

Aduerte tamen, quando pars læſa expetit vindictam ob iniuriam priuatam,hoc deſiderium eſſe actum amoris proprii: id enim petit in proprium commodum vel honorem.Itaque cum hoc deſiderium non ſit actus virtutis,ſed quid indifferens,vindicatio, vt ex vi huius ſequitur,non eſt actus virtutis, ſed indifferens. huic tamen deſiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictam mandari executioni, niſi legitimo modo,ſcilicet per poteſtatem publicam,& iuxta menſuram delicti: & hic affectus eſt Iuſtitiæ vindicatiuæ, & conſequenter ipſa vindicatio, vt ex vi huius ſequitur: proprium enim opus Iuſtitiæ vindicatricis eſt nõ vindicta abſolute,ſed debitus in vindicta modus.Simili modo cum quis petit ſolutionẽ debiti,vel damni reparationem,illud deſiderium eſt ex affectu proprii commodi, & ſic non eſt actus virtutis,ſed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus eſt alius affectus, quo nõ vult illam reparationem fieri,niſi ſecundum regulas Iuſtitiæ,& hic eſt actus Iuſtitiæ. Id enim quod volumus affectu proprii commodi,poſſumus ex affectu Iuſtitiæ vel alterius virtutis velle exequi ſecundum leges illius virtutis, & ſic executio operis quoad modum eſt actus virtutis: quoad ſubſtantiam, præciſe conſideratum,non eſt. 26

Appetitio vindictæ ex quo affectu procedat.

Quo modo vindicatio ſit actus virtutis.

Ex dictis ſequitur, multò melius eſſe ꝓpter Deum ignoſcere,quam vindictã expetere, niſi forte publicum bonũ aliud poſtulet.ratio eſt, quia appetitio vindictæ ob iniuriã priuatã, per ſe non eſt virtus, cũ ex amore proprii cõmodi oriatur,vnde nemo ꝓpter hoc laudari ſolet. Ille aũt affectus circa modum executionis,etiãſi 27

Melius ignoſcere priuatas iniurias.

ſit actus

ſit actus virtutis, tamen hæc virtus eſt valde parua, multum habens adiunctum ex amore proprio, à quo & ipſa applicatur ad moderandum actum punitionis, eſt hic etiam periculū ne & affectus charitatis violetur, & odia excitentur, Denique res non eſt optimi exempli. In condonatione eſt officiū charitatis in Deū & proximum, eſt imitatio Chriſti Domini & Patris cæleſtis, eſt conſilium euangelicum, eſt ædificatio proximi, eſt victoria ſui, eſt magna pax animi & tranquillitas vitæ, eſt ſingularis fiducia impetrādæ remiſſionis à Deo: remiſſio n. peccatorū iis, qui pximis iniurias remittūt, peculiariter promiſsa eſt. Denique ſæpe eſt lucrum animæ malefactoris. Interdum tamen rō poſtulat vt deſideremus vindictā, vt diximus, tum vt malefactor in poſterum coerceatur, tū ad exemplum aliorum, ne ſimilia audeant attētare. hoc tamen magis in iniurijs Dei, quā noſtris faciendum. Interdum tamen etiam in noſtris, ita tamen vt pœna, quam petimus irrogari, minor ſit iniuria accepta. vide epiſtolam D. Baſilii ad Candidianum.

Aliquando vindicta expetēda.

28 *Vitia oppoſita.* *Vindicationi* per exceſsum opponitur *crudelitas*: per defectum omiſſio, vel *nimia remiſſio* in malefactoribus caſtigandis, ex qua fit vt eorum audacia creſcat.

DVBITATIO V.

D. Thomas q. 109.

Quid ſit veritas & quæ eius functiones.

29 *Veritas duplex.* VEritas proprie eſt conformitas iudicii ad rem iudicatam, vel ſigni ad rem ſignificatam: ſed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in ſermone, ſcriptura, geſtibus, aliiſq; ſignis, quibus aliquid ſignificare intendimus, ſit veritas, ſaltem ſecundum noſtram conſcientiam, ſeu prout eā nouimus: ſiue quę curat vt ſit conformitas & cenſenſio linguæ & mentis, ſignorum externorum & internæ conſcientiæ. vnde hæc virtus dicitur *veritas*, quia veritatē in ſignis, quibus aliquid ſignificare volumus, affectat & procurat. facit itaque nos recte vti ſignis, quæ nobis data ſunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus vſus in eo conſiſtit vt ſigna ſint menti conformia.

30 *Eſt uirtus ſpecialis.* Ex quibus patet Primo, Veritatem eſſe virtutem ſpecialem a cæteris diſtinctam, quia ſpeciale bonum rationis ſpectat, videlicet veritatem in dictis & factis, & ſpecialis laus eſt in oratione & vita colere veritatem.

Patet Secundo, Eſse virtutem annexam Iuſtitiæ: tum quia verſatur circa ea, quæ diriguntur ad alterum, nimirum circa ſigna, quibus aliquid alteri intendimus ſignificare: (ſigna enim non ſint data homini propter ſe, ſed propter alterum, cui aliter mentem ſuam aperire nequit) tum quia ſpectat in his rationem debiti, non legalis ſeu ſtricti, ſed moralis.

31 *Obiectum huius virtutis.* *Obiectum* igitur materiale huius virtutis eſt, ſigna externa, quibus mentem noſtram patefacimus proximo. (Ratio obiectiua) eſt, eſse verum, ſeu conforme menti, quatenus id, quodammodo debitum proximo. (debitum,) inquam, non ex parte ipſius, ſicut benefactori debetur compenſatio. ſed ex parte noſtra, ne nos turpes ſimus & parum ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per ſe turpe eſt linguam à mente diſſidere & cum ea veluti pugnare. Deinde ſine veritate vita ſocialis non bene & cō mode conſtare poteſt. Itaque hoc debitum eſt ſolum morale & ex honeſtate virtutis prouenienṡ. quod intellige de debito veritatis per ſe conſideratæ, ſepoſito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iuſtitia; in iureiurando, ex lege religionis.

Obiectum cui, eſt proximus. huic enim debetur hæc veritas, quia talis eſt; qui cum conuerſatio & amicitia haberi poſſit.

Functiones huius virtutis ſunt. Primo, Amor veritatis in dictis & factis. hic eſt primus & intrinſecus actus huius virtutis: nam ipſa eſſentialiter in habituali amore veritatis conſiſtit. 32 *Fūctiones veritatis.*

Secundo, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut ſignificetur: ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertio, Patefacere iudicium mentis. ad hoc non obligat pro quouis tempore: nam ſæpe expedit mentem non aperire, ſed tegere: & multis aliis circumſtantiis opus eſt vt patefacere mentem ſit opus virtutis. vnde melius diceretur opus huius virtutis eſſe, quando mens patefacienda eſt, procurare vt oratio menti ſit cō formis. hoc enim eſt quod hæc virtus ſpectat tanquam proprium bonum in debita materia. materia autem debita non eſt, niſi adſint circumſtantiæ, quæ efficiant vt mens honeſte alis patefieri poſſit.

Quarto, Inquirere veritatem rei, quādo aliquid abſolute affirmandum vel negandum eſt; qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius eſt neſcius vel dubius, non eſt verax, quia dicta non ſunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter ſentit. Deinde quia omnis virtus, vt præſtet opus ſuum, debet adhibere conuenientem circumſpectionem & diligentiam, ne offendat.

Quinto, Exequi promiſsa: hoc enim neceſſarium vt promiſſio ſit vera, quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur, quam eſse diſtinctam a virtute veritatis, ſupra cap. 18. dub. 8. oſtenſum eſt. hæc tamen intelligenda, niſi quid accidat quod excuſet, vt ibidem dictum eſt: promiſſio enim multis euentis non eſt præſtanda.

DVBITATIO VI.

Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum.

D. Thomas. q. 110. 111. 112, 113.

MEndacium proprie eſt locutio contra mentē, cū videlicet aliud loquimur exterius, aliud interius ſentimus. Nomine (locutionis) accipi pōt omnis ſignificatio, ſiue verbis fiat, ſiue geſtu, ſiue alia rōne. poteſt enim mendacium fieri nutib. & geſtib. his enim ſæpe vice verborū vtimur. vnde *ſimulatio* eſt mendaciū in geſtu. Porro ſicuti ad actum veritatis tria requiruntur, ſcilicet voluntas dicendi verū, (id eſt edendi ſignum cōforme menti, ipſa locutio, & ſignificatio, mētis iudicio cōformis) ita tria ad mendacium requiruntur, volūtas dicādi falſum, ipſa locutio, & ſignificatio mētis iudicio cōtraria, ex quib. conſequitur quartum, id eſt, *deceptio alterius*. ſed hoc nō eſt neceſsarium ad rationem 33 *Quid ſit.* *Tria ad mendaciū requiruntur.*

rationem mendacii,ſicut nec intẽtio deceptionis,vt recte D.Thomas art.1. poteſt enim quis velle mentiri,vt non poſſit cõuinci ex propria confeſſione,etiamſi norit alterum non crediturum.regulariter tamen qui mentitur, intendit falſam opinionem alterius animo ingenerare, ſeu decipere.vnde deceptio eſt affectus ordinarie conſequens mendacium.

Mendaciũ actiui veritatis opponitur formaliter.

34 Ex his patet Primo, *Mendacium* formaliter & directe opponi *veritati*, ſeu veritatis actui; quia ſicut hæc procedit ex affectu veri, ſeu vt locutio ſit conformis mẽti; ita illud ex affectu falſi;nempe vt oratio à mentis iudicio diſſentiat:non quod falſitas per ſe ametur, ſed quia abſolute eſt volita, etſi propter aliud. & ſicut actus veritatis eſt expreſſio veri opinione noſtra, ita mendacium eſt expreſſio falſi opinione noſtra. Dico *opinione noſtra*;quia ſi dicas verum,cum putes eſſe falſum,mentiris, & mendacium formaliter dicis, nam ex affectu falſi & intentione ſignificãdi falſum loqueris, quãuis materialiter,ſeu præter intẽtionem vtrum ſit quo dicis è contrario ſi dicas falſum,cũ putes verũ,ex virtute veritatis & formaliter verum dicis,quia ex affectu veri,& intentione ſignificandi veri,etſi materialiter falſum ſit.

Non ſemper opponitur materialiter.

35 Patet Secundo, Non eſſe mendacium cum quis vtitur amphibologia,vel reſtrictione tacita:quia non intẽdit dicere falſum; nec loqui contra mentem; ſed vel mentem ſuam aliter exprimere quam alter intelligit, vt in amphibologia: vel non totam exprimere, ſed ſolũ ex parte, altera parte orationis interius retenta; de quo dictum eſt ſupra c.42.dub.9.& c.31.dubit.3.& cap. 11.dubit.20.

Tertio, Malitiam huius peccati intrinſecam conſiſtere in abuſu ſignorum, quod illis vtamur contra naturalem inſtitutionem & finem:cum enim ſigna non ſint data niſi ad exprimendum iudicium mentis,vtimur illis contra iudicium mentis,ita ſit contradictio inter mentem & linguam. quod enim lingua affirmat,mens negat,& quod mens negat, lingua affirmat: atqui per ſe turpe eſt & vituperabile vt in vno eodemque homine inter interiora & exteriora ſit contradictio,cum exteriora debeant interioribus conformari. ſic ergo vti ſignis externis vt contradicant iudicio interno per ſe malum eſt. Ad hanc accedit alia, quod mendacio proximus decipiatur;vnde offendit amicitiam & politicam conuerſationem. Itaque omne mẽdacium malum eſt.Primo, Quia in eo eſt voluntas falſi,& contradictionis, qua contradicit quis ſuæ conſcientiæ. Secundo, Quia regulariter in eo eſt voluntas deceptionis proximi.intendit enim,qui mentitur, alteri falſam opinionem ingenerare. Tertio,Quia in eo eſt falſitas & repugnantia cum propria conſcientia.Quarto, Quia eſt deceptiuum proximi & violatiuum amicitiæ.Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacii formalem, ratione cuius imputatur ad culpam; duo poſteriora ad obiectiuam,ratione cuius non poteſt vllo caſu recte appeti.

36 Malitia *mendacij.*

Hinc omne mendacium prohibetur in ſcripturis; Eccleſiaſtici 7.*Noli velle mentiri omne mendacium.* hic tamen locus non omnino conuincit de omni, vt oſtendit D. Auguſtinus li. de mendacio c.17.Prouerb.13. *Verbum mendax iuſtus ad teſtabitur.*& cap.50.*Vanitatem & verbum mendacij longe facia te.* ad Coloſſ.3. *Nolite mentiri inuicem.*hæ locutiones vim habent vniuerſalis.vnde Innocentius III.ca.Super eo, de vſura,dicit,*diuini præcepti verbo conſtanter vetari,ne quis etiam pro alterius vita ſeruanda mentiatur.*Idẽ fuſe docet D.Auguſtinus libris duobus ad Conſentium,quorum alter eſt de mendacio,alter contra mendacium.Deniq; eſt cõis ſententia Patrum & Theologorum in 3.diſ.37. & 38. quã & Ariſtoteles probe intellexit,quãdo ethicorum lib.4.cap.7.ait,*Per ſe autem mendacium quidem malum & vituperabile eſt: verũ autem, & honeſtum & laudabile.*

37 Prohibe*tur in ſcripturis.*

Aduerte tamen olim non defuiſſe qui putauerint licitum eſſe mendacium, quando videtur neceſſarium ad vitandum aliquod graue incommodum,vel obtinendum maius bonum Ita ſenſit Origenes in 6.ſtromatum, vbi approbat ſententiam Platonis, quam habet lib.3.de Repub.*Deo quidem indecens & inutile eſſe mendacium;hominibus vero quandoque vtile & neceſſarium, vt eo tanquam medicamento vtantur.* Idem fuſe tradit Abbas Ioſeph apud Caſſianũ collat.17.capitul.8.vbi inter cætera dicit,*mendacio vtendum tanquam elleboro: quod ſumitur imminente aliquo exitiali morbo,*cui videtur Caſſianus conſentire. Eandem ſententiam videtur approbare Chryſoſtomus in fine lib.1. de ſacerdotio,& homil. 32. & 53. in Geneſim. Denique Hieronymus,Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & plerique Græci in capit. 2.ad Galatas, dum docent obiurgationem, Pauli fuiſſe ſimulatam, & factam ex compoſito: licitum enim eſſe, boni alicuius cauſa, vti ſimulationibus: atqui *ſimulatio eſt mendacium in facto.* 38

Qui putarint mendacium aliquãdo eſſe licitum

Verum hanc ſententiam eſſe falſam,& contra ſcripturas fuſe docet D.Auguſtinus, præſertim lib.priore, qui eſt de mendacio capi. 5. 6.7.& ſequentibus,& ſatis patet ex dictis. Eãdem damnat Hieronymus apologia 1. contra Ruffinum,arguens ob illam Origenistas. vide Sixtum Senenſem annotat.89.& 107.Putarem pleroſque ex prędictis Patribus excuſari poſſe, quod *mendacium* vocent etiam orationem alio ſenſu dictam,vel habentem tacitam mentis limitationem, ita vt alter aliud intelligat, & decipiatur; & nomine, *ſimulationis* etiam *diſsimulationem* intelligant; vt patet ex Chryſoſtomi & Hieronymi exemplis.poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex compoſito abſq; proprie dicto mendacio & vera ſimulatione:ſicut aliquando ex compoſito obiurgamus aliquem,vt tertius, qui offenſus eſt,placetur, vel ne audeat imitari factum ipſius.quæ obiurgatio intelligenda eſt ſecundum externam ſpeciem facti, quod malum videtur, vel videri poſſit.ſed de hoc plura 1.2.q.103.art.4.de ceſſatione legalium. 39

Eſt contra ſcripturas

Quomodo aliqui ex Patribus poſsint excuſari.

In exemplis aliis, quæ adferuntur ex ſcripturis, vel ſatis clarum eſt non eſſe proprie dictum mendacium aut ſimulationem, ſed ſolũ veritatis occultationem, vt quando Abraham dixit Saram eſſe ſororem ſuam, quando Michol poſuit ſtatuam in lecto Dauid, quando Moyſes ſpoliauit Aegyptum, quando Paulus circuncidit Timotheum,totondit caput in Cẽchris,&c.Vel poſſunt excuſari per reſtrictionẽ mentalem;vt cum Iacob dixit ſe eſſe Eſau primogenitum Iſaac, & multa, quæ dixi Iudith

Exempla S.Scriptura.

ad Holo-

ad Holofernem. Vel non eſt opus excuſare; vt ea, quæ Dauid dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saul de Dauidis abſentia, quæ Iehu ad ſacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obſtetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur a ſcriptura; etſi laudetur interdum bona intentio per ſe ſpectata.

40 *Mendaciũ per ſe eſt peccatum veniale tãtum.* Aduerte tamen mendacium per ſe non eſſe peccatum mortale, ſed ſolum veniale, quia inordinatio illa neminem grauiter lædit: & deceptio proximi, quando nihil intereſt ſic an aliter res habeat, eſt parui momenti, nec euertit vitam ſocialem; etſi illi nonnihil incõmodet.

Obiectio. Dices, D. Auguſtinus li. de mendacio c. 6. & ſequentibus, aperte indicat omne mendacium eſſe peccatum mortiferum: nam vult etiam illum, qui pro vita corporali vel ſua vel aliena conſeruanda mentitur, amittere æternam, vnde ſequitur eſſe mortiferum, quod ſi tale mortiferum eſt, quod tamen inter omnia mendacia pene eſt leuiſſimum, vt conſtat ex c. 14. eiuſdẽ libri, conſequens eſt cætera quoq; omnia mortifera eſſe. Et confirmatur ex illo Pſalmi 5. *Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Resp. Reſpondeo, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dici aſſerendo, ſed diſputando: nam vt D. Auguſtinus libr. 1. Retract. cap. vltimo ſcribit, *iſtius libri magna pars in inquiſitionis diſputatione verſatur.* neque ipſi omnino ſatisfecit; vnde etiam de opuſculis ſuis librum illum auferre decreuerat, quia obſcurus & anfractuoſus, & omnino moleſtus ei videbatur: quam ob cauſam ſcripſit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipſius ſolum erat oſtendere omne mendacium eſſe malum, adeo vt ob nullam cauſam ſit licitum, ad quod probandum induxit quaſdam ſcripturæ ſententias, quæ non de omni, ſed de ſolo pernicioſo contra Deum vel proximum ſunt intelligendæ; quales ſunt duæ illæ in confirmatione allatæ: vt facile ex antecedentibus & ſequentibus oſtendi poteſt.

Quod ad diuiſionem mendacii attinet, tri-
41 *Diuiſio mẽdacij.* pliciter diuidi poteſt. Primo, Secundum propriam rationem, ſcilicet vt opponitur veritati hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Ari-
1. ſtotele lib. 4. ethic. cap. 7. in *Iactantiam* & *Ironiam.* Sed hoc intellige non de omni mendacio, ſed de eo, quo quis in iis, quæ ad laudem ſuam pertinent, mentitur.

Iactantia. *Iactantia* (Ariſtoteli ἀλαζονεία) eſt cum quis maiora de ſe prædicat, quam inſint. hic Ariſtoteli vocatur ἀλαζών, id eſt, *iactator.*

Ironia. *Ironia* eſt, cum minora quam inſint, vel cum laudabilia, quæ inſunt, negat. hi Ariſtoteli vocantur εἴρωνες, *diſſimulatores.* ſi parua ſunt & manfeſta, quæ de ſe negat, dicitur Ariſtoteli βαυκοπανοῦργος, quaſi dicas *delicatus veterator.* Si quis ſe iactet de malo, quod fecit, non eſt proprie iactantia, quia deeſt mendacium, ſed eſt vana gloriatio, ſimilis iactantiæ; eo peior, quo res de qua gloriatur peior. Si autem illud non fecit, eſt peccatum iactantiæ; quia eſt mendacium, quo de ſe maiora prædicat quam inſint.

Nec obſtat, quod illud, quod de ſe dicit, malum ſit; quia accipit illud inſtar boni, & laudabilis, & ita opinione ipſius bonum eſt.

Eſt autem *Iactantia* per ſe, ſeu ex genere ſuo 42
peccatum veniale, continens malitiam menda- *Iactantia*
cii & vanæ gloriæ. Poteſt tamen eſſe peccatum *quale peccatum.* mortale quinq; caſibus, vt colligit Caietanus q. 112. art. 2. ex D. Thoma.

Primo, Si quis ſe iactet cum iniuria Dei, ſibi tribuendo quod Dei eſt; ſicut Rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego ſum*, Ezechiel. 28. *Aliquãdo mortiferũ, idque ſex euentis.*

Secundo, Cum iniuria proximi, ſicut Phariſæus Lucæ 18. qui contemnebat, ſe iactando, publicanum.

Tertiò, Si procedat ex ſuperbia vel inani gloria mortifera; vt ſi quis glorietur de donis Dei tanquam ſit illis dignus.

Quarto, Si iactet ſe cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniuſte, aut exponendi ſe periculo nocument, vt cum quis ſe prædicat præclarum medicum, aduocatum, &c.

Quinto, Si ita ſit addictus iactantiæ, vt paratus ſit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere. his adde.

Sextum caſum, Quando quis iactat ſe de opere, quod eſt peccatum mortiferum; nam videtur illud approbare. Si tamen ſolum narret vt inde appareat eius dexteritas, ingeniũ, virilitas, abſque approbatione vel affectu ipſius operis, non videtur eſſe mortiferum.

Iactantia peior eſt quam *Ironia*, teſte Ariſto- 43
tele ſupra; quia regulariter ex turpiori cau- *Eſt peior quam ironia.* ſa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò *ironia* vtitur, minus dicendo, vel negando quæ inſunt, plerumque id facit vt faſtum, & iactantiam fugiat, vt Ariſtoteles ait; ſicut Socrates faciebat, qui, vt idem teſtatur, glorioſa omnia de ſe negabat. Fieri tamen poteſt vt ex peiore motiuo procedat, & tunc peior erit; vt ſi quis minora de ſe diceret, animo peruertendi alios; ſicut hæretici faciunt, dum ſibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo ſoli tribuunt, vt videantur humiliores, & gloriæ Dei ſtudioſiores, de quibus maxime intellige illud Eccleſiaſtici 19. *Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo.* & Prouerb. 26. *Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei, quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde ipſius.*

Secundo, Diuidi poteſt ratione finis vel 44
effectus, in *iocoſum*, *officioſum*, & *pernicioſum.* *2. Diuiſio. Iocoſum. Officioſum Pernicioſum.* *Iocoſum* eſt, quod cauſa voluptatis vel ſuæ vel alienæ dicitur. (Officioſum,) quod cauſa vtilitatis: vtrumque autem tale eſſe debet vt nemini noceat. (Pernicioſum) eſt quod alicui iniuſte nocet, ſiue alteri proſit, ſiue non: ſeu quod eſt contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale eſt omne mendacium in religione, in ſacramento confeſſionis, in iuramentis, in detractione, in falſo teſtimonio, in contractibus iniquis, &c. eſt autem hoc mendacium peccatum mortale, quia eſt contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiæ, vt ſi nocumentum ſit paruum, poteſt eſſe veniale; vt in parua detractione vel deceptione proximi. reliqua duo genera ſolum ſunt peccata venialia; nam culpa mendacii minuitur ex eo quòd ad aliquod bonum ſiue delectabile, ſiue vtile, ſiue ad alicuius mali auerſionem abſque vllius iniuria ordinetur.

Tertio,

45 Tertio,Diuidi poteſt ratione ſigni,quo quis
5.Diuiſio. vtitur.hoc modo aliud cōſiſtit in verbis,aliud
in factis.illud proprie vocatur (mendaciũ,) de
quo iam ſatis dictum eſt:hoc (ſimulatio,) quæ
Simulatio nihil eſt aliud quā mendaciũ in actionib.vitæ,
nimirũ cũ quis per has intendit aliud ſignifica
re,quam interius in animo ſentit.hoc mō men
tiũtur,qui externis geſtib.& actionib.præſe fe
runt gaudiũ,dolorem, cōpaſſionem,amorem,
amicitiam,& ſimilia,cum nihil tale ſubſit. hu-
ius ſpecies eſt (hypocriſis,) quod nomen etſi
proprie ſignificet ſimulationem ſeu fictionem
alienæ perſonæ,vt ſolet fieri in theatro & ſce-
Hypocriſis. na,vt docet D.Auguſt.lib.2. cap.3. de ſer. Do-
mini in monte,tamē in ſacra ſcriptura & apud
authores eccleſiaſticos accipitur pro ea, qua
quis ſe ſimulat eſse iuſtum,cum non ſit.

Quale peccatum. Eſt aũt (hypocriſis) per ſe peccatũ veniale,ſi-
cut mendaciũ & iactantia:pōt tamen eſse pec
catũ mortale.Primo,Ratione finis, vt ſi quis ſi
mulet ſe iuſtum,ſanctũ,Prophetā,doctorē ve-
ritatis,vt falſam doctrinā ſeminet;ſicut faciũt
hæretici,præſertim miniſtri. hi ſunt veriſſimi
hypocritæ,interius lupi,exterius oues,quos in
primis cauendos Dominus monuit,Mathæi 7.
Item ſi talia ſimulet,vt ad eccleſiaſticam digni
tatem indignus irrepat,aut alio modo noceat.

46 Secundo,Si hoc nomen ſimul inuoluat con
Gradus mendacij. temptũ ſanctitatis vel religionis internæ, qui
ſæpe cũ hypocriſi eſt coniunctus. Hoc mō mul
ti politici huius ætatis ſunt hypocritæ. ſolum
enim curāt vt exterius videant̃ iuſti vel catho
lici,cũ internā religionē nihili faciant.talis hy
pocriſis eſt peccatũ mortale,rōne illius contē-
ptus,quē includit.hoc mō ſæpe reprehenditur
in ſcripturis,vt notat D.Th.q.111.ar.4.vt Mat.
6.& 23.Luc.11.& 16.Iſa.65.Iob 8.& 20.&c.

Gradus mendacii a D.Aug.li.de mēdacio c.
14.ponuntur octo,quorum primus & infimus
eſt,cum quis mentitur ad impediendũ ſtuprũ,
ſeu caſtitatis violationem,ſibi vel alteri inferē
dam.Secundo,Cum ad impediendum homici
dium.Tertio,Ad impediendā fortunarum di-
reptionem.Quarto,Cum placendi cupiditate.
Quinto, Cum ſola mentiendi libidine.Sexto,
Cũ quis ita mentitur,vt vni proſit & alteri ob
ſit.Septimo,Cum ita mentitur vt nulli proſit,
& obſit alicui.Octauo,Quādo mentitur in do-
ctrina religionis. hi gradus ab infimo menda-
cio creſcunt ad ſummum.tres primi gradus p-
tinent ad mendacium officioſum,quia nemini
nocent,& præterea aliquā vtilitatem adferunt
dum graue malum,vel ſtupri,vel mortis corpo
ralis,vel amiſſionis pecuniarum vitatur.

Stuprũ eſt morte deterius. Vbi aduerte,D.Augu.inſinuare maius malũ
eſse pati ſtuprum qnā mortem,quod facile ad-
miſerim;maxime propter periculum peccādi,
quod illi voluptati coniunctum eſt. Vnde mi-
nus peccatum eſt mentiri ad vitandum ſtuprũ
quam ad vitādam mortem: ſicut minus eſt ad
uitandam mortem,quam ad cauendum dam-
num pecuniarium. Quo enim maius eſt bonũ
propter quod mentiris,eo mendaciũ eſt minus
peccatum;quia malitia & deformitas illius mi
nus eſt voluntaria:qui enim nollet mentiri, ni
ſi neceſſitas magni boni conſequendi vel mali
auertendi cogeret,ſatis oſtendit ſibi non place
re per ſe mendacium,& ſe inuitum & cum di-
ſplicentia illius per ſe conſiderati, ad illud de-
ſcendere:idque eo magis,quo cauſa,qua impel
litur,maior eſt, vel ſaltem iuſtior apparet. *Intentio bona minuit peccatum.*
Hinc dici ſolet bonitatem intentionis minue-
re malitiam operis.

Quartus & quintus gradus pertinent ad mē
daciũ iocoſum.minus tamen culpę eſt in quar
to quam in quinto,quia minus turpe eſt men-
tiri vt alterum oblectes,quam vt libidini men
tiendi ſatisfacias.Sextus,ſeptimus & octauus
pertinent ad mendacium pernicioſum.

DVBITATIO VII.

Quid ſit affabilitas,& quæ vitia illi aduerſa.

*D.Thomas q.*114.115.& 116.

AFfabilitas eſt virtus,q̃ procurat vt cōuerſa 47
tio noſtra cũ proximis in reb.ſeriis ſit gra- *Affabilitas quid.*
ta,& talis,qualē eſſe decet, ſpectata cōditione
noſtra,pſonarũ qbuſcũ agimus, negotiorũ,&
reliquis circũſtantiis,ita vt neq; nimis blāde,
neq; nimis aſperè in congreſſib. nos geramus.

Dico *in rebus ſeriis*, nam vt in *iocis* ſit noſtra *Eutrapelæ.*
conuerſatio grata,præſtat alia virtus,quā Ari-
ſtoteles l.4.ethic.cap.9.uocat εὐτραπελίαν, quæ
nos decore facit vti iocis & ludicris, quæ ani-
mi cā aſſumuntur,ita vt nec in illis modum ex
cedamus,tanquā ſcurræ,nec ab illis abhorrea-
mus tanquam agreſtes quidam & rupicones.

Affabilitas apud Græcos proprio nomine ca 48
ret,teſte Ariſt.c.6.non male tamē quis εὐπροσηγορίαν *Affabilitas.*
vocauerit,ex Iſocrate ad Dæmonicum.
apud Latinos vocat̃ (affabilitas) & (comitas)
vt ex Cicerone 2.offic.conſtat.etſi enim nō in
ſolo alloquio cōſiſtat,ſed ēt in aliis actionib.&
officiis,quib.accommodamus proximo,vt ipſi
noſtra conſuetudo grata ſit,tamē potiſſimũ in
ſermone & affatu ſeſe oſtēdit; ſicut & *adulatio*
& *litigium*.addit Ariſt.eſſe ſimilē *amicitiæ*: nā
exterius ita ſe ad omnes gerit tanquā ad ami-
cos.Differt tamē ab *amicitia* pprie dicta,quia
hæc nihil eſt aliud quam mutua beneuolentia
in peculiari quadā cōione fundata, quæ cōio,
& conſociatio cā eſt amandi alterũ ſicut ſeip- *Differt ab amicitia.*
ſum,& comiter cũ illo tractandi.Sic inter mi-
lites eſt amicitia,rōne ſocietatis & cōionis mi
litiæ.īter eruditos rōne cōionis in eruditione: 49
inter conſanguineos,rōne cōionis ſanguinis:
inter Religioſos, rōne ſocietatis vitæ religio-
ſæ:inter Deũ & hominem,rōne cōionis bono-
rũ ſupernaturaliũ,& maxime rōne cōionis glo
riæ,quā præſtolamur in cęlo, qua Deo erimus
ſimillimi.Interdũ cōio eſt cā inimicitię,nō per
ſe,ſed quia impedit bonũ alterius.Sic figulus fi
gulũ odit,& faber fabrũ,iuxta Heſiodiũ.Deni
que quando cōio ad nimis multos ſe extēdit,la
xior fit amicitia & facile euaneſcit.ſic cōio re-
ligionis chriſtianæ,q̃ olim,cũ pauciores eſsent
chriſtiani,erat vinculum arctiſſimæ amicitiæ,
poſtea cępta eſt negligi,tāquā ad amicitiā,ſine
alio magis particulari nexu,inſufficiēs.Sed de
his plura in tract.de char.& apud Ariſt.8. eth.

At *affabilitas* non requirit talem communio
nem,neq; ideo benigne cum alio tractat,quod
illi ſit amicus,aut ei bene velit;ſed quia ita cō-
gruit ad vitam ſocialem.

Obiectũ igit̃ materiale affabilitatis eſt tota
cōuerſatio hominis cũ pximo,cōſiſtēs in col- 50
loquiis,cōuictu,& actionib.quibus cũ illo tra- *Obiectum materiale.*
ctamus,hæc omnia nititur affabilitas ita mo-

derari, vt proximo noſtra conſuetudo grata ſit & delectabilis; (ſeruata tamen decori ratione) idque ideo quia hoc debitum eſt, non quidē ex parte proximi, quaſi ipſe aliquo beneficio id meruerit, vel ad hoc aliquod Ius habeat; (quō aliquid eſt debitū parentibus, Principibus, Superioribus, benefactoribus) ſed ex parte noſtra quia naturæ ſocialis ſumus, & ſine hac moderatione nō ſumus bene idonei ad vitam ſocialē, ſicut dicere *veritatem* extra contractus & alia negotia, in quib. haud magni intereſt noſſe ſic, an ſic res habeat, debitū eſt non ex parte proximi, cui loquimur; ſed ex parte noſtra, vt dictū eſt ſupra dub. 6. Itaque hoc *debitum*, ſolū eſt morale, ſeu ex honeſtate virtutis, & minus quam debitum gratitudinis, vel obſeruantiæ.

Formale.

Vnde patet, *obiectum formale*, ſeu rationē obiectiuam huius virtutis eſſe attemperationē noſtræ cōuerſationis cum proximo, qua ita ſit ei accommodata ſecundum normam rationis, vt ei ſit grata, idque quia hoc debitum vitæ ſociali. hanc enim attemperationē hæc virtus in ipſa conuerſatione tāquam in proxima materia intendit & procurat. Huic tamen virtuti nō repugnat, ſi interdū ſeuerius cū illo agamus, quādo res poſtulat; non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuiuis offerēti pſtare, ſed quādo culpa illius vel iuſta ratio aliud nō poſtulat.

Obiectum cui, eſt proximus, huic debemus affabilitatem, quia nos & ipſe ad vitam ſocialē, & amicitiam apti ſumus.

51 *Vitia oppoſita.*

Dupliciter in hanc virtutē peccatur, exceſſu delectandi & defectu: id eſt, *blanditia & moroſitate*. quidam enim nimium ſtudent in cōuictu eſſe blandi & placidi: vnde in omnibus ſe accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant: qui ſi id faciant vtilitatis cauſa, vocātur *adulatores*, Ariſtoteli κόλακες, quibus Principes ſæpe obſepti, magnarum aularum magna peſtis. Si ſolum vt placeant, vocantur *blandi*, Ariſtoteli ἄρεσκοι, a ſtudio placendi. Alii nimis parum curant placere, ſed vbique ſunt difficiles, vbique contradictores, nuſquam ſe accomdāt: hi vocantur *moroſi* & aſperi, Ariſtoteli, δύσκολοι καὶ δυσέριδες, genus hominum parum ad ſocietatem & amicitiam idoneū. ſunt tamen in hoc varii gradus; alii enim plus, alii minus hoc abſynthio morum ſunt imbuti. D. Thomas hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua verſione, ꝓni enim ſunt homines moroſi ad contradicendum, & conſequenter ad litigium: quā ob cauſam Ariſtoteles vocat eos δυσέριδες, id eſt, *contentioſos*, vel *pugnaces in contentionibus*.

Adulatores. *Blandi.* *Moroſi.*

52 *Quale peccatum adulatio.*

Adulatio per ſe eſt ſolum peccatum veniale; quia eſt tantum exceſſus in ſtudio placendi & oblectandi in cōi congreſſu. poteſt tamen eſſe peccatum mortale trifariam, vt docet D. Thomas q. 115. ar. 2. Primo, Ratione materiæ, ſi laudes alicuius peccatum, præſertim mortiferum iuxta illud, *Laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.* Et Iſaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum;* vt cū quis laudat à conſtantia in hæreſi, a rebellione, &c. Sic plerumq; adulatores vitia nominibus virtutum tanquam fuco honeſtant & laudant: de quo pulchre D. Baſilius in illud pſal. 61. *Cucurri in ſiti.* Secūdo, Ratione finis, ſi aduleris vt noceas, vt ad libidines pertrahas, &c. Tertio, Rōne effectus, vt cum per adulationem præbetur occaſio alicuius grauis peccati, etiā præter intentionē. nihil enim eſt qđ tā facile mentē hominis corrumpat, quā adulatio, teſte Hieronymo epiſ. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Antoninum par. 2. tit. 10. cap. 2. §. 2.

53 *Quale moroſitas & litigium.*

Moroſitas etiam, ſeu litigiū per ſe eſt ſolum peccatū veniale, quia tantum adfert proximo nonnullā moleſtiā & tædiū in congreſſib. quæ res non cenſetur grauis aut contra charitatem nec euertit vitā ſocialem, etſi ei nonnihil incōmodet, eamq; minus ſuauem reddat. eſt tamen deterior quam adulatio, ſi vtrumq; præciſe & per ſe ſpectetur, nam peius eſt eſſe moleſtū in congreſſibus, quam nonnihil excedere blanditiis; illud enim longius abeſt ab officio huius virtutis, cuius eſt delectabilem efficere noſtrā conſuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus conſequentis, adulatio ordinarie eſt multo deterior: vnde magis ab adulatoribus, quam ab aſperis ingeniis cauendum, vt etiam inſinuat Propheta pſal. 140. *Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

DVBITATIO VIII.

Quid ſit liberalitas, & quæ vitia ei oppoſita. *D.Thomas* q. 117. 118. 119.

54 *Quid liberalitas.*

Liberalitas, Ariſtoteli ἐλευθεριότης, eſt virtus quæ moderatur amorem pecuniæ, reddit nos faciles & prōptos ad eas expendēdas quando ratio dictat, vt recte docet D. Thomas qu. 117. art. 1. 2. & 3. ex Ariſtotele lib. 4. ethicorum c. 1. *Pecuniam* vocamus non ſolū nummos, ſed *omnia, quorum pretium pecunia metitur*, vt Ariſtoteles ibidem ait, cum enim cupiditas pecuniæ & diuitiarū in hominib. admodū ſit vehemēs, & grauia inducat incōmoda (*omnium enim malorum radix eſt cupiditas*, teſte Apoſtolo) oportuit eſſe aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem moderaretur: hāc vocamus *liberalitatem*.

Pecunias.

Circa quid verſetur, quo modo.

Itaque *liberalitas* immediate verſatur circa æſtimationem & affectum diuitiarum, utriq; modum imponendo, & faciendo eas æſtimari & amari in ſuo gradu, non ſupra, nec infra, mediate circa earum vſum: idque dupliciter. Primo, Tollendo impedimentum recti vſus. hoc ipſo enim quo temperat amorem earū, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quandocūque caſus inciderit quo id iudicetur cōueniēs: nimius enim earum amor & cupiditas promptam erogationem impediebat. Secūdo, Inclinando directe ad earum elargitionem, vel potius ad certum in elargiendo modum. Liberales enim maxime ex eo vocantur quod libēter & hilariter de reb. ſuis largiantur aliis: idque non quia hi egent; hoc enim eſt miſericordiæ: nec quia amici, hoc enim amicitiæ: neq; ob beneficia, quia hoc gratitudinis: nec intuitu compenſationis, quia hoc amoris concupiſcentiæ, qui maxime repugnat liberalitati: ſed quia hic modus elargiendi, in vita politica & ſociali decet hominem, & conſentaneus eſt eius affectui & habitui. Itaque inclinat proprie in modum, qui in largiendo ſeruandus eſt, quatenus hic congruit illius affectui, ſiue vt effectus illius, ſiue vt ſignum, & vitæ ſociali.

Ex quibus patet Primo, Hanc virtutem eſſe magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet, nam res eſt ſumme vtilis, & neceſſaria 55

ſaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum eſſe compreſſam, & ſecundum rationis regulam tẽperatam. & hoc munus poteſt habere in omnibus, etiã pauperibus, imò in nullis magis, quã in iis, qui voluntarie pauperes ſunt, qui minime cupiditate diuitiarum tenentur: quãuis in his aliquid maius ſit quã liberalitas vulgaris, quia eſt diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum cæleſtium & Chriſti imitationem: qui eſt gradus heroicus liberalitatis.

Liberalitas in gradu heroico.

Secundarium officium, ſcilicet elargitio & modus debitus in ea ſeruandus, quatenus præciſe declarant hunc moderatum affectum & quandam vilipenſionem diuitiarum, eſt minoris momenti, etſi per hanc liberalitas ſe maxime oſtendat: nec omnibus conuenit; cum non omnes habeant quæ largiantur.

56 Porro ad illam moderationem cupiditatis diuitiarum conſiderandum eſt, Primo, Quid ipſæ ſint in ſe, quam viles, quam exiguæ, quam incertæ & inſtabiles. Secundo, Ad quid valeãt nimirum ad faſtum, ad oblectationes, ſenſuũ, & ad omnem mali licentiam. Tertio, Quantas curas & moleſtias ſecum trahant. Quarto, Quam paucis natura contenta, & quam multa illi ſuperflua. Quinto, Denique melius & honeſtius eſſe dare, quam accipere.

Conſiderationes incitantes ad hunc virtutem.

57 Patet Secundo, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, ſeu materiam proximam eſſe *cupiditatem pecuniæ*. huic enim cupiditati modũ imponere, eſt primarius finis huius virtutis, & conſequenter *modus* ille eſt obiectum formale. mediatum eſt *erogatio pecuniæ*: nam & huic modum imponere debet, vt libenter, hilariter & copioſe, prout ratio decori in vita ciuili poſtulat, fiat. vt tamen erogatio ſit materia ſeu obiectum liberalitatis, debent adeſſe circumſtantiæ illæ, cum quibus ipſa ſecundum ſubſtantiam ſuam honeſte fieri poſſit, alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet eſſe honeſta) ſed profuſio. Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, eſtq; quodammodo debita ex honeſtate huius virtutis, vt per eam affectus internus ſe prodat, facit vt hæc virtus ex parte ſit ſimilis iuſtitiæ, & numeretur inter eas, quæ iuſtitiæ dicuntur annexæ. materia remotiſſima huius virtutis eſt *pecunia* circa huius enim elargitionem & vſum verſatur. quæ intellige non de ingenti ſumma, hæc enim ad magnificentiã pertinet, vt infra li. 3. c. 2. dub. 4. dicetur, ſed de mediocri & ordinaria.

Obiectum, & materia.

58 Petes, Vtrũ in Deo ſit proprie liberalitas? Reſp. Si *liberalitas* accipiatur ꝓ virtute moderante cupiditatẽ diuitiarũ, ſic in Deo nõ eſt liberalitas, niſi metaphoricè, ſicut nec ira: ſed q̃a hoc nomẽ proprie & magis ordinarie accipi ſolet ꝓ affectu ad promptè, copioſe, & abſq; intuitu cõpenſationis de reb. ſuis erogandum aliis, ſiue interueniat cupiditatis moderatio, ſiue non, ideo abſolute dicendum eſt in Deo proprie eſſe *liberalitatem*; & quidem maximam, ſicut & beneficia ipſius maxima ſunt & propriiſſime beneficia, quorũ collatio eſt actus liberalitatis, ipſe enim eſt ꝓpẽſiſſimus ad erogãdũ, & quidẽ hilariter, copioſe & mere gratis, idq; q̃a decet ipſius benignitatẽ & beneficam naturã.

An liberalitas in Deo.

59 Liberalitati opponunt duo vitia, *auaritia* & *profuſio*. *Auaritia* (quæ ἀνελευθερία Ariſtoteli vocatur, quia res illibera & homine maxime indigna) excedit in ęſtimatione & amore diuitiarũ & conſequenter in illis nimiũ retinendis, vel nimio ſtudio quærẽdis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas; vnde apud Græcos ẽt dicit πλεονεξία, a ſtudio plus habẽdi. opponit tamen liberalitati ꝑ defectũ, quia deficit in erogado; non enim erogat quãdo rō poſtulat: ab erogatione autem potiſſimũ liberalitas appellatur.

Vitia oppoſita. Auaritia.

Hoc vitium etſi per ſe ſit ſolum peccatũ veniale, utpote inordinatus amor diuitiarum, tamen eſt valde periculoſum. facile enim hic amor ita creſcit, vt propter diuitias homo paruipendat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas aſſequendas patrare. vnde crebro & grauiſſime reprehenditur in ſcripturis: Eccleſiaſtici 10. *Auaro nihil eſt ſceleſtius*: nimirum, quia paratus eſt, quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex verſu pręcedente patet: deinde ſtatim additur, *Nihil eſt iniquius quàm amare pecuniam: hic enim & animam ſuam venalem habet: quoniam in vita ſua proiecit intima ſua* Ad Eph. 5. Apoſtolus dicit *auaritiam eſſe idololatriam*, quia auarus auro afficitur præ Deo; omnia paratus propter aurum agere & pati 1. ad Timotheum 6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueũ diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitũ & perditionẽ. radix enim omniũ malorũ eſt cupiditas.* nimirũ quia nullũ eſt malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat.

Eſt periculoſa.

60 Vnde merito auaritia inter peccata capitalia numeratur, quæ ſunt veluti fontes & radices multorum aliorum. Hinc Gregorius lib. 31. mor. c. 31. ſeptẽ auaritiæ filias enumerat. *De auaritia*, inquit, *proditio fraus, fallacia, periuria, inquetudo, violẽtiæ, & cõtra miſericordiã obdurationes cordis oriuntur*. Quarum ratio ſic breuiter iuxta D. Thomã explicari põt, *Auaritia* enim excedit in duobus, in retinendo, & in acquirẽdo. vt excedit in retinendo, parit filiam *obdurationem cordis*, claudẽs viſcera ſua ad preces pauperis: vt vero in acquirendo, ſic in affectu quidem parit *inquietudinem*, & ſuperuacaneas curas, ſemper in craſtinum ſolicita. nam vt Eccleſiaſtæ 5. dicitur, *Auarus non implebitur pecunia.* In effectu autem interdum impellit vt *vim* ꝓximo inferas, (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo vtaris, vt ſæpe fit in contractibus: qui dolus, ſi committatur ſimplici verbo, erit *fallacia*; ſi additum fuerit iuramẽtum, erit *periurium*. Si vero committatur in opere; vel id fiet circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel contra perſonam, & dicetur *proditio*. Ex quibus etiam patet prædictas filias ex auaritia oriri ſecundũ rationem cauſæ finalis: impellit enim auaritia ad iſta peccata, ſicut intentio ad electionẽ omnia enim iſta fiunt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ: vnde cum in moralibus finis habeat rationem principii, modus iſte naſcendi proprie eſt moralis.

Eſt vitiũ capitale. Filiæ auaritiæ.

Aduerte tamen, etſi hoc vitium dicatur capitale, non tamen idcirco putandum ſemper eſſe mortiferum; ſed tunc ſolum, cum propter diuitias conſequendas, vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans ſub mortali, violare.

Quale peccatum.

61 *Profuſio*, Ariſtoteli ἀσωτία, aduerſatur liberalitati, tũ defectu in opibus conſeruandis, tũ exceſſu in erogandis: prodigus enim dat quib. nõ oportet; vt hiſtrionibus adulatoribus; vel pluſquam oportet, vt cum magnis expenſis facit

Profuſio.

Per ſe eſt veniale.

quæ paruis fieri poſſūt: vel in res friuolas multa expedit. hoc tamen vitium per ſe non eſt niſi veniale, quia homo eſt dominus ſuæ pecuniæ, & pecunia ex infinis bonis; eſtque minus quam auaritia. Primo, Quia eſt vicinius liberalitati. Secundo, Prodigus eſt vtilis multis; auarus nec ſibi nec aliis prodeſt. Tertio, Quia facilius emendatur. His accedit, quod auaritia ſit ignominioſior, cum per eam homo ſe faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ: vnde Cicero quodam loco ait, *nihil eſſe tam anguſti, tamque parui animi, quam amare pecuniam.*

Eſt minus peccatum quam auaritia.

62 *Aliquando eſt mortiferum.*

Poteſt tamen profuſio eſſe peccatum mortale. Primo, Ratione finis, ſi ad finem referatur in quo eſt peccatum mortale. Secundo, Ratione effectus; cum quis ſe reddit impotentem ad ſoluenda debita, vel quando, vt profuſe expendat, omittit eleemoſynas in caſu extremæ vel grauis neceſſitatis. Tertio, Ratione offenſionis proximorum. Quarto, Ratione peculiaris obligationis expendendi ſuperflua in pias cauſas. ſic profuſio ex bonis eccleſiaſticis eſt peccatū mortale. Denique ſæpe profuſio eſt cauſa auaritiæ; qui enim multa profundunt, cum opes nō ſint ipſis inexhauſtæ, coguntur malis artibus, auariſque modis aliunde cōquirere, vt fomēta vitio profuſionis ſuppeditent. hinc plerumque fit, vt qui ſunt in quibuſdam profuſi, in aliis ſint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & inique corrogando vt profuſionem continuent. Exempla habemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Ariſtotelem 4. ethicorum cap. 1. ſub finem.

Profuſio et auaritia ſe mutuo gignunt.

DVBITATIO IX.

Quid ſit ἐπιείκεια ſeu æquitas.

D. *Thomas* q. 120.

63 *Quid ſit.*

Ἐπιείκεια eſt quando aliquid agitur contra verba legis, eo quod bonum cōe, vel ratio virtutis id poſtulet. cum enim leges vniuerſaliter proponantur, & regulæ vniuerſales multas patiantur exceptiones; ſæpe caſus incidunt in quibus malum eſſet verba legis ſequi; v. g. lex ſit, *Depoſitum eſſe reddendum*: accidit aūt vt quis gladium depoſitum repetat cauſa pugnandi cū inimico; non eſt parendum verbis legis, ſed cōtra faciendū. hoc igitur eſt officium huius virtutis, quæ Græcis ἐπιείκεια, Latinis *æquitas* dici poteſt. Item lex ſit, *Nemo mœnia tranſcendat*: incidit caſus, vbi niſi mœnia tranſcenderet, hoſtis vrbem capiet: æquitas iubet facere contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunii, audiendi ſacri, confitendi & aliis innumeris. neç ſolum in poſitiuis, ſed etiā in naturalibus quibuſdam generaliter expreſſis locum habet. vt recte Caieta. q. 120. art. 1. docet; vt, *Non occides, depoſitum reddes*, &c. Hac ratione dicitur hæc virtus eſſe *directiua & correctiua* legum, quando ob ſuam vniuerſalē expreſſionem deficiunt à recto, quia inclinat vt contra verba legis agatur, idque ob altiorem quandam conſiderationem. vnde patet, quando quis eximitur per diſpenſationem a lege, hanc virtutem non habere locum; quia non eſt opus correctione legis, cū non ceſſet eius obligatio ob vniuerſalitatē.

Eſt directiua legum et correctiua.

64 *Gnome eā dirigit.*

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*, ſicut iudicium, quo diriguntur ea, quæ fiunt ſecundum verba legis, vocatur *ſyneſis*, vt dictum eſt ſupra lib. 1. capitul. 2. de Prudentia, dub. 3. *Syneſis* enim, ſecundum D. Thomam, eſt iudicium rectum de rebus agendis, ductū ex conſideratione verborum legis & finis proximi, quem lex reſpicit. v. g. eſſe hodie mihi ieiunandum, quia Eccleſia præcipit, vel quia caro caſtiganda, & ſubiicienda ſpiritui. quod ſi ieiunium grauiter læderet valetudinem, gnome ex altioris principii conſideratione iudicat verba legis non eſſe hic ſeruanda, ſed eſſe comedendum; nempe ex eo, quod lædere valetudinem ſit contra charitatem ſui, & impediat obſequium Dei vel proximi, quæ cum ſint maioris momenti, quam id, quod legiſlator in ſua lege intendebat, ceſſat obligatio verborum legis.

Syneſis alias virtutes.

Petes, Vtrum æquitas ſit vna aliqua virtus?

An ſit vna virtus.

65 *Valde probabile eſt non eſſe.*

Reſpondeo, Valde probabile eſt non eſſe vnam virtutem a reliquis diſtinctam, vel ſaltem talem virtutem non eſſe neceſſariam. ratio eſt, quia *æquitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum, locum habet, & nō reſpicit vnam rationem formalem; (ſicut obedientia, quæ vbique intuetur debitum præcepti, & iuſtitia legalis, quæ debitum ciuis erga Rempublicam) ſed diuerſas rationes honeſti (ob quas a verbis legis recedit) in diuerſis materiis, immo in diuerſis caſibus circa eandem legem intuetur; quod ex prædictis exemplis eſt perſpicuum. nam legem illam de mœnibus non tranſiliendis, non ſeruat hoſte imminente, ex affectu boni communis: depoſitum negat, ex affectu iuſtitiæ vel charitatis proximi: legem ieiunii non ſeruat, ex affectu charitatis ſui, vel proximi, vel obſequii diuini, quod eſt religionis: aliquando etiā ex affectu iuſtitię erga proximum; vt ſi nō poſſit aliter reddere debitum vxori, vel ſoluere creditoribus. Itaque cum virtus ſpeciem contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum ſit valde varium, & diuerſorum perſpicuum eſt æquitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confirmatur, quia quando lex propter ſuam generalitatem offenſura eſſet aliquam virtutem, nobis eius verba ſequentibus; illa virtus ſufficiens eſt vt contra verba legis honeſte agamus, modo prudentia adſit, quæ dirigat; vt ex prædictis exemplis colligitur; ergo non eſt opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus; ſed ſolum prudentia, quæ oſtendat legis verba in hoc caſu huic vel illi virtuti aduerſari; ac proinde tali modo & fine contra agendum: quæ prudentia multis deeſt, vel obſcrupulos, quibus impliciti, verbis legis ita præſtringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu ſequenda non ſint, expendere nequeant, vel ob iudicii tenuitatem.

Ex his ſequitur, ſingulas virtutes habere rōnē æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriæ honeſtatis operātur. ac proinde nō diſtingui ęquitatem a ſingulis, niſi rōne.

Singulæ virtutes vt habeāt rationem æquitatis.

Dices Primo, Æquitas reſpicit correctionem legis; atqui hæc eſt vna quædam ratio obiectiua. Secundo, Ariſtoteles 5. ethic. cap. 10. dicit, *æquum eſſe quoddam iuſtum & melius quam iuſtum legitimum; eſſe enim correctionem iuſti legitimi*. Item *æquitatem eſſe quandam iuſtitiam & iuſtitia legali meliorem*: hoc autem non poteſt dici de quauis virtute.

66 *Obiectio.*

Reſp.

Reſponſio. Reſpondeo ad Primum: *Correctio* legis proprie fit per prudentiam vel gnomen, quæ eſt pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam, qua hæc virtus dirigitur: tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis & ita ipſo opere lex corrigitur. vnde non eſt neceſſe hanc virtutem accipere ſpeciem ab hac correctione; quia non ideo facit opus vt legis verba non ſeruet, aut vt legẽ corrigat; ſed propter aliam rationem honeſti; quæ cogit a verbis legis recedere; quæ ratio varia eſſe poteſt.

67 *Τὸ ἐπιεικές.* Ad Secundum: *Aequum* eſt quoddam Ius ſeu iuſtum, quia eſt conforme menti legiſlatoris, quæ eſt legis anima, vel potius altior quædam lex, quam ipſis verbis contineatur. vnde etiam eſt melius quam *Ius legitimum*; quia altiorem finem reſpicit. *legitimum* enim ius, verbis legis & proximo legis fine continetur. *æquum* vero continetur ſola mente legiſlatoris & altiorem finem habet. vnde etiam eſt correctio iuris legitimi: nam ius legitimum prætermittitur, vt æquitatis ratio ſeruetur; hic tamen finis altior non eſt vnius rationis: vnde nec vnam conſtituit virtutem. Simili modo *æquitas eſt quædam iuſtitia*; quia ſatisfacit menti lagiſlatoris; eſt, que melior iuſtitia legali, ſi *iuſtitia legalis* accipiatur pro ea, quæ ſolum ſatisfacit legi ſcriptæ. melius enim eſt ſequi mentem legiſlatoris ſecundum altiorem finem, quam ſequi verba ſecundum finem inferiorem. Si autem *iuſtitia legalis* accipiatur generatim pro virtute, quæ ſatisfacit verbis legis, vel menti legiſlatoris; ſic æquitas eſt pars iuſtitiæ legalis; vt recte D. Thomas articul. 2. ad 1. explicat.

Sed ex his non ſequitur eſſe vnam virtutem ſecundum Ariſtotelem; quia neque iuſtitia legalis Ariſtoteli vna virtus eſt; ſed omnis virtus, quatenus legi ſatisfacit, vt ſupra l. 2. cap. 1. dub. 3. oſtenſum.

His tamen addo, Sicut *obedientia* conſtituitur, vna virtus, quæ reſpicit præceptum ſeu legem, maxime verbis expreſſam: ita *æquitatem* poſſe ſtatui vnam virtutem, quæ reſpiciat tacitam legiſlatoris mentem, quæ eſt, vt in certis euentis non agatur ſecundum verba legis, ſed ſecundum dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis poteſt quis hac conſideratione legem corrigere, & contra verba legis honeſte operari, vt menti legiſlatoris obtemperet. ſicut enim per ſe honeſtum eſt præcepto expreſſo Superioris ſe conformare; ita etiam per ſe honeſtum eſt tacitæ menti Superioris ſe conformare, quando verba legis non ſunt ſequenda. Hoc modo videtur intelligendus D. Thomas, qui *æquitatem* vnam virtutem ſtatuit, & præfert iuſtitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iuſtitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*. Eodem modo poteſt explicari Ariſtoteles. Iuxta hunc modum *æquitas* definiri poteſt, virtus inclinans ad recedendum a verbis legis, quando ob vniuerſale bonum deficit a recto, vt intentioni legiſlatoris nos accommodemus. 68 *Quomodo poſſit vna virtus ſtatui.*

Fatendum tamen eſt, quando æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris conſiderationis, nos id non facere principaliter nos menti legiſlatoris accommodemus (quamuis eo motiuo vti poſſimus) ſed ne aliam virtutem offendamus. vnde ſupra dixi, præter virtutes particulares non eſſe diſtinctam virtutem (quæ vocetur ἐπιείκεια ſeu æquitas) neceſſariam. ſed quamuis neceſſaria non ſit, eſt tamen vtilis, vt quis etiam illo motiuo operetur. 69

Ex quibus patet, hanc virtutem eodem fere modo Iuſtitiæ annexam eſſe, quo obedientia; quia ſicut hæc ſatisfacit legi & præcepto, eius verbis ſe conformando, ita illa ſatisfacit intentioni, a verbis legis recedendo. 70

Hæc dicta ſint de Iuſtitia & Iure, & virtutibus illi annexis. & ita finis eſto libri ſecundi.

LIBER TERTIVS

DE FORTITVDINE TERTIA VIRTVTE CARDINALI.

EXPLICATA PRVDENTIA & IVSTITIA, *ſequitur*, FORTITVDO, *quæ eſt tertia virtus cardinalis. Hæc poſterior quidem eſt dignitate quàm Iuſtitia: quia Iuſtitia omnes vitæ noſtræ actiones, quæ alium reſpiciunt, rectè componit, vnde & latiſſimè patet, & ſine ea nec pax humano generi, nec vlla ſocietas aut Reſpub. conſtare poteſt, vitaque hominum, ea ſublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem ſolum in eo verſatur, vt impedimenta quædam recte operandi ex periculis, & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honeſto recedamus: prior tamen quàm temperantia, quia difficilius eſt timorem mortis & verborum vincere, quam cupiditatem voluptatum refrænare. cuius ſignum eſt, teſte Ariſtotele, quod etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abſtineant. deinde quia functiones fortitudinis magis ad bonum commune, defenſionem patriæ, & Iuſtitiæ pertinent, quam temperantiæ.*

Conſtabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de fortitudine ſecundum ſe, eius functionibus, & vitijs ei aduerſantibus. Alterum de virtutibus fortitudini affinibus, & vitijs iiſdem oppoſitis.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine ſecundum ſe & eius functionibus.

Habet 6. dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid fortitudo, & quæ illius officia.
D. Thomas, quæſt. 123.

1 *Fortitudo dupliciter accipitur.* *1. Accept.* NOTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, vt docet D. Thomas art. 2.

Primò, Pro firmitate animi in bono honeſto. hoc modo vel eſt virtus generalis, nimirum obiecto & extenſione materiæ, quamuis ſpecialis eſſentia & habitu; ſicut amor honeſti in genere. vt enim poſſum habere firmum propoſitum ſequendi in omni negotio bonum honeſtum, quod recta ratio dictabit; ita etiam perſtandi in eo firmè, nec ſinendi ab eo vllis incommodis me auelli: quod propoſitum habitu permanens, videtur eſſe virtus quædam. Hoc modo accipit Ambroſius libr. 1. de officiis cap. 36. cum ait; *In duobus generibus fortitudo ſpectatur animi. Primo, Vt externa corporis pro minimis habeat, & quaſi ſuperflua deſpicienda magis, quam expetenda ducat. Secundo, Vt ea, quæ ſumma ſunt, omneſque res in quibus honeſtas & illud* πρέπον *cernitur, præclara animi intentione vſque ad effectum perſequatur.* Itaque fortitudo, iuxta Ambroſium, complectitur cõtemptum diuitiarum, honorum, & voluptatum, & firmum propoſitum inhærendi bono honeſto, ſic vt nullis malis te ſinas ab eo diuelli, vt idem fuſius proſequitur.

2 Vel certe eſt conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhærere ſuo obiecto; ſi tamen perfecta ſit. qui enim perfecte temperans eſt, ita amat bonum temperantiæ in opere ſuo, vt nullis malis impelli poſſit ad illud violandum.

Dixi, *Si perfecta ſit, in gradu heroico*; quia et ſi omnis virtus, qua habitus, aliquam firmitatem tribuat, iuxta Ariſtotelem; hæc tamen facile expugnabitur, niſi alia perfectio accedat, qua bonum ſuum omnibus commodis & incommodis anteponat, idque firmo & inexpugnabili propoſito, quo cum peruenerit, dicitur eſſe in gradu heroico.

3 *2. Accept.* Secundo, Pro firmitate animi in ſuſtinendis & repellendis iis, in quibus difficillimum eſt animum regere, & ſtatum rationis retinere, vt ſunt pericula mortis. Vbi enim eſt peculiaris difficultas in retinendo rationis præſcripto, (quod rationis bonum dicitur) ibi neceſſe eſt nos peculiari virtute dirigi & iuuari; atqui in periculis mortis eſt peculiaris difficultas, vt quis decorè & ex rationis norma interius & exterius ſe gerat; in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum eſt ita coercere vt non perturbet & ad aliquid indecori compellat; vel excitatur motus audaciæ, ad mali repulſam; qui etiam moderandus eſt, ne temere in periculum præcipitet: vel vtraque affectio, alternantibus animi motibus, & veluti inter ſe confligentibus (quod ſæpiſſime fit) exoritur; & tunc vtramque ſimul ad rationis præſcriptum temperare oportet. Itaque opus eſt peculiari virtute, quæ has difficultates ſuperet, & motus illos, ſecundum rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. ſicut enim magno robore corporis opus eſt, vt immotus ſuſtineas vel etiam repellas id, quod corpus tuum valide impellit; ita magno animi robore opus eſt vt pericula mortis, quæ animum mediante apprehenſione vehementer concutiunt, ſuſtineas, aut repellas, immotus in honeſto permanens.

Dices, Virtutes ſingulæ ad hoc in ſua materia ſufficiunt, præſertim in gradu heroico: ergo hæc non eſt neceſſaria. 4 *Obiectio.*

Reſp. Reſpondeo Primo, Negando conſequentiam, quia pauci eas habent in illo gradu: itaque ſaltem cæteris eſt neceſſaria. Deinde aliæ virtutes non moderantur timores & audaciam, quia id per ſe bonum & congruum homini; ſed quia neceſſarium ad finem ipſarum; vnde potius dicuntur id facere imperando quam eliciendo: ergo debet eſſe aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per ſe boni, & eliciendo.

Vt autem penitus intelligatur quod ſit officium huius virtutis. 5 *Officium, & functio fortitudinis.*

Notandum Primo, Quod ſicut *Iuſtitia* verſatur circa actiones, quæ alium reſpiciunt, modum & menſuram rationis, quam in ſe habet, illis imponendo, vt congruant habitui & deceant virum iuſtum; ita *Fortitudo* immediate verſatur circa paſſionem timoris & audaciæ in periculis mortis, debitam rationis menſuram ſibi inſitam illis imprimendo, vt reſpondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. omnis enim virtutis habitualis finis eſt, imprimere ſimilitudinem ſui in actionem vel paſſionem animi, tanquam in propriam & proximam materiam, vt colligitur ex D. Thoma quæſtione centeſima uigeſima tertia, articulo ſeptimo, modus enim rationis primò & eſſentialiter exiſtit in virtute prudentiæ, & ab habitu tranſit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ tranſit & veluti imprimitur actui interno volũtatis, qui alioquin vt a voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarii. Ab actu voluntatis interno tranſit in habitum, qui per actum in volũtate genera- *Modus rationis quomodo deſcendat in opus.*

generatur. habitus verò genitus hāc rectitudinē intendit immediatè imprimere, vel actioni externæ, ſi circa eā immediatè verſetur; vt in Iuſtitia; vel paſſioni, ſi hęc eius proxima ſit materia: mediatè tamen ēt actioni externæ; nā huius moderatio ē finis principalis virtutis illius.

6 Vnde patet Primo. Quo modo bonum prudentiæ, & rectitudo, quæ eſt in prudentia, veluti in regula, deſcendat in vim appetitiuam, & ibi habeat rationem virtutis; & à vi appetitiua in actiones & paſſiones.

Paſsiones internæ ſe habent inſtar materiæ circa quam.

Patet Secundo. Actiones externas & paſſiones animi internas ad virtutem ſe habere inſtar materiæ; ſicut lignum & æs ad artem ſtatuariam: ſicut enim ſtatuaria intendit æri vel ligno ſui quandam ſimilitudinem imprimere, ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit ſui ſpeciem iuxta materiæ capacitatem inſerere. Rurſus, ſicut proprium opus artis ſtatuariæ non eſt lignum vel æs, ſed forma ſtatuæ impreſſa illi materiæ & ipſum compoſitum ex forma & materia; (quod etiam eſt proprium obiectū & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis nō eſt timere abſolute, vel audere, vel aggredi periculum; ſed quando timendum vel audēdum eſt, ponere in his rectitudinem rationis, & cōſequenter opus eius eſt compoſitum ex paſſione & illa rectitudine, quod eſt timere, & audere moderatè, ſicut fortem decet. Inſinuat hæc Ariſtoteles 3. ethicorum cap. 7. cum ait, *conſentaneè enim habitui*, (græcè καθ' ἕξιν, nō κατ' ἀξίαν vt Lambinus & alii quidam interpretes non recte legunt) *& vt ratio præſcribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis eſt congruere habitui*, &c.

7 Porro ſicut moderatur *timorem* & *audaciam* antequam malū euenerit, vel quando ſuperari poteſt, ita poſtquam euenit, & ſuperari nequit moderatur paſſionem *triſtitiæ*, ne quis nimiū ſe affligat, aut aliquid ĩdecori ex mœrore agat.

Etiam triſtitiam moderatur.

Patet Tertio, Proximam fortitudinis materiam eſſe *timorem, audaciam* & *triſtitiam* in periculis mortis; his enim moderationem & rationis menſuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorem, *externam actionem* & *compoſitionem*, vt fugam, permanſionem, ad greſſionē totumque corporis motum, & geſtum: nam conatur hæc omnia moderari, vt conſentaneē viro forti fiant. non enim ſolam aggreſſionē fortitudo temperat; ſed etiam fugam, quando ratio fugiendum eſſe dictat, & totam externam conſtitutionem. Remotiſſimam, *ipſa pericula*.

8 Notandum Secundo, Hæc pericula debere eſſe talia vt honeſte ſuſcipi vel ſuſtineri poſſint; vt ſunt ea, quæ pro ſalute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defenſione ſuſcipiuntur. vnde Ariſtoteles lib. 3. cap. 7. ait, *Qui ea, quæ oportet, & cuius cauſa oportet, & vt oportet, & quando, perfert, & timet, ſimiliter & confidit, fortis eſt*, ratio eſt, nam materia virtutis non poteſt eſſe inhoneſta; alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax non eſſet. ſicut materia, quæ repugnat figurationi, non eſt capax figuræ ſtatuæ. Vnde latrones, graſſatores, duella ineuntes, & iniqua bella gerentes, non ſunt dicendi fortes, ſed temerarii, feroces, crudeles: quia eorum audacia & aggreſſio eſt iniqua, plenaque temeritatis vel belluinæ immanitatis; ac proinde incapax honeſti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis, & proiectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare vt affectus interni vel actus externi ſint materia fortitudinis, requiritur vt per ſe tales ſint, vt accedente moderatione fortitudinis ſint abſolute honeſti, & rationi conſentanei.

Pericula ſint honeſta.

Notandum Tertiò, Fortitudinem potiſſimū ſpectari in periculis bellicis, vt docet Ariſtoteles lib. 3. ethicorum capit. 6. hæc enim honeſtiſſima & maxima cenſentur, & humanam conditionem non ſuperant. Huc pertinent nō ſolum illa communia, quæ ad patriæ defenſionem ſuſcipiuntur in bello publico; ſed etiam priuata, quę ab iniquis hominibus, priuata impugnatione, propter Iuſtitiam inferuntur, vt recte D. Thomas articul. 5. Secundario ſpectatur in aliis periculis ſiue mortis, ſiue aliorum malorum, & grauium calamitatum: qui enim bene ad illa bellica comparatus eſt, etiam alia, præſertim minora, facile ſuſtinebit. Itaque ſe ad omnia grauia & honeſta, ſiue pericula, ſiue mala, vt mortis, mutilatione, flagellorum, exilii, morborum, vinculorum, ſuſtinenda extendit. quamuis ex eo, quod quis in periculo minoris mali confidente agat, non ſit abſolutè fortis dicendus; vt ſi quis flagellis cædendus confidat, vt ait Ariſtoteles ſupra capi. 6. quia virtus ex perfectioribus actibus ſuis metienda eſt. 9

Potiſsimū in periculis bellicis enitet.

Notandum Quartò, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediante conſideratione rationis & imaginatione phātaſiæ: non enim aliter appetitus inferior à ſuperiore moueri poteſt, vt oſtenſum eſt 1. 2. quæſtio. 17. articul. 7. Conſiderandum igitur eſt, Primò, Mortem non eſſe tantum malum, quantum vulgo putatur, vt quæ tot malis hominē liberet, & maxima bona, ſi recte obita fuerit, conciliet. Secundò, Melius eſse glorioſe mori, quam ignominioſe viuere. Tertio, Proponenda exempla Sanctorum & Domini noſtri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia, audacia, ſi nimia ſit, cōprimitur conſideratione periculi, & quod vita non ſit ſine cauſa proiicienda. 10

Quibus cōſiderationibus excitetur fortitudo.

Ex dictis perſpicuum eſt quid ſit *fortitudo*; 11 eſt enim virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præſertim periculis mortis ſuſtinendis vel repellendis moderatur. D. Auguſtinum lib. 83. qq. quæſt. 3. ex Cicerone illam definit *conſideratam periculorum ſuſceptionem & laborum perpeſsionem*. vbi per *conſideratam* intellige *prudentem*, *congruam viro forti, & eo nomine amatam*. Si enim ſuſcipias periculum amore patriæ, erit actus Iuſtitiæ legalis vel pietatis: ſi amore rectæ fidei, erit confeſſio fidei: ſi amore commodi, vel honoris, non erit opus virtutis, ſed amoris ſui commodi: ſi ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque vt ſit formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, qđ in illo opere obiectiue relucet; nimirum vt illud effectiue in eo ponas, quod bonum ſitum eſt in congruentia illius operis cum ſtatu & conditione viri fortis, qua fortis; id eſt, cum virtute, vnde dicitur fortis. Paſſim tamen in ſcripturis & Patribus non tam ſtricte hoc nomen vſurpatur: ſed fortes dicuntur qui ex quauis cauſa honeſta opus fortitudinis præſtant, vt infra dicetur.

Quid fortitudo.

DVBITA-

DVBITATIO II.

Vtrum martyrium ſit opus fortitudinis.
D. *Thomas q.124.art.2.*

12 M*Artyrium* in genere idem eſt quod teſtimonium. Verum hoc loco & paſſim apud ſcriptores eccleſiaſticos accipitur pro teſtimonio veritatis fidei, vel alicuius virtutis per mortis tolerãtiam; nimirum cum quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem ſubit. Hoc autem dupliciter fieri poteſt. Primo, Cum aliquo actu, quo mors ipſa propter illum finem acceptetur, quo modo agitur in adultis ratione vtentibus, & hoc eſt martyrium perfectũ & formale, quia ſequitur ex intentione teſtificandi. Secũdo, Aſque vllo actu, ſicut in paruulis propter Chriſtũ occiſis, *quos in honorem martyrum receptos veneratur Eccleſia*, vt ait D. Aug. li. 3. de libero arbit. c. 23. & Origenes hom. 3. in varios euang. locos. vbi etiam dicit eos eſſe *primos martyres pro Domino occiſos & primitias martyrum*, ſed hoc erat ſolum *martyrium materiale*; nam intelligentia rei teſtificandæ & voluntas aberat. quia tamen illa mors ꝓpter Chriſtum inferebatur & tolerabatur, *teſtimonium, quod nondum poterant ſermone, perhibebant paſſione, & ſufficit cauſa teſtimonio, licet non eloquio diſtinguatur*, vt pulchre ait author ſermonis de ſtella & Magis apud Cyprianũ. Idem ſignificat Eccleſia in collecta, *Deus, cuius præconium Innocentes martyres, non loquendo, ſed moriendo, confeſsi ſunt*, &c. vnde Deus acceptat illam mortem inſtar formalis martyrii, nimirum vt ſicut volũtas & peccatũ Adami illis obfuit, vt naſcendo ex ipſo contraherent peccatum, ita volũntas & meritum Chriſti illis prodeſſet, vt renaſcendo per ipſum conſequerẽtur Iuſtitiã.

Dupliciter ſubitur martyriũ.

Martyriũ paruulorũ

Supplet igitur Chriſti meritum defectũ propriæ voluntatis; quia dum pro ipſo patiuntur, ſingulari modo ipſi conformantur & ad ipsũ, tanquam membra ad caput pertinẽt. & ita voluntas Chriſti, qui eſt caput, ipſis ueluti membris tribuitur, cum ipſi aliam habere nequeãt.

Chriſti meritum ſupplet in illis defectũ volũtatis propriæ.

13 Verum hac ſpecie martyrii omiſſa, (cum cõſtet non eſſe opus virtutis in paruulis) quæſtio eſt de martyrio adultorum, de quo Martinus apud Caietanum ar. 2. contendit non eſſe opus fortitudinis, ſed virtutis, quæ impugnatur, in gradu heroico conſtitutæ. quod ſic probari poteſt. Nam quælibet virtus in eo gradu eſt ſufficiens vt amore ſui honeſti mortem cõtemnat: in eo enim gradus heroicus virtutis magna ex parte conſiſtit, quod voluntatem ita firme honeſto faciat inhęrere, vt illud vitæ anteponat. Itaque cum quis ſolo amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis; cum amore fidei, erit actus fidei, cum amore caſtitatis, erit actus temperantię.

Martyriũ eſſe opus virtutis, quæ oppugnatur à tyranno.

Confirmatur Primo, Quia eiuſdem virtutis eſt amare finem, & mediũ ad finem neceſſariũ: atqui amare caſtitatem eſt virtutis temperantiæ: ergo & amare mortem, eamq; ſubire, quãdo hæc ad caſtitatem conſeruandam eſt neceſſarium medium, eſt opus virtutis temperãtiæ.

Ad hoc reſpondet Caietanus, Maiorem non eſſe verã, quando medium & finis ſunt diuerſi generis: tunc enim amorem finis & medii non pertinere ad eandem virtutem. quare cum perpeſſio mortis ſit bonum alterius generis, quã caſtitas; amorem illius, & amorẽ caſtitatis non eſſe virtutis vnius, ſed diuerſarum. Sed hæc ſolutio ſolum probat, ipſam ſecundum ſe perpeſſionem mortis, eſſe actum materialem alterius virtutis & poſſe formaliter ab illa procedere, ſi fiat amore propriæ honeſtatis; nõ autem ſi fiat amore caſtitatis. ſi enim illam perpeſſionem ſolum conſideres vt hic & nunc eſt medium ſeruandæ caſtitatis, eamq; ſic eligas, haud dubie hęc electio eſt virtutis temperantiæ, quia immediate ex vi amoris caſtitatis procedit, & cõſequenter ipſa perpeſſio externa ſequens illam electionem formaliter temperantiæ opus erit, intentio enim finis, electio medii, & executio ex vi electionis ſecuta, ad eundem habitum ꝑtinẽt, vt conſtat ex 1.2.q.12.ar.4. Nec refert vtrum medium per ſe ſit eiuſdẽ generis ac ipſe finis, an diuerſi; quia non cõſideratur per ſe & ſecundũ propriã honeſtatẽ; ſed ſolũ vt mediũ vtile ad finem, & propter illum expetendum.

Reſp. Caietani.

Cõfirmatur Scdõ, Si poſſum moderari timorem mortis, eamq; velle ſuſtinere affectu boni fortitudinis, quod ſatis obſcure ſe oſtendit, cur nõ etiam affectu caſtitatis, religionis & aliarũ virtutum, quando euidens eſt id eſſe medium ad earum bonum tuendum neceſſarium? non enim minus efficaces ſunt affectus boni illarũ virtutum, quam boni fortitudinis, nec minus perpeſſio mortis illo caſu eſt neceſſaria ad bonum illarum, quam ad bonum huius.

Hæ rationes conuincunt, perpeſſionẽ mortis poſſe procedere ab aliis virtutibus, abſque formali actu ſpecialis virtutis fortitudinis. nõ eſt tamen negandum quin aliquando & plerũque ipſa virtus fortitudinis ſe immiſceat, ita vt martyrium etiam ex proprio illius affectu procedat: quia raro virtutes eum gradum perfectionis habent vt ſolæ ad hoc ſufficiant, vnde aliarum adminiculo opus habent: & tunc idẽ actus externus a diuerſis virtutibus internis (prout in actu illo externo per ſe vel in ordine ad diuerſos fines, diuerſæ rationes honeſti poſſunt conſiderari) procedit: quod vt intelligatur in re propoſita. 14

Martyriũ poſſe ex affectu variarũ virtutum procedere.

Notandum eſt, in martyrio tria conſiderari poſſe. Primum eſt, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpeſſio. Primum non eſt opus virtutis, ſed impietatis, & iniuſtitiæ: ſemper enim eſt contra Iuſtitiam, quia fit grauis iniuria proximo, dum ſine cauſa occiditur. eſt etiam contra eam virtutem, quæ impugnatur, & cuius odio ſupplicium infligitur. 15

Tria in martyrio.

Nec obſtat quod aliquæ mulieres ſeipſas amore virtutis occiderint, quæ tamen vt martyres coluntur; de quibus Euſebius lib. 8. hiſt. ca. 12. & 17. & Ambroſius lib. 3. de virginibus, ante medium: quia etiam hæ à tyrãnis occiſæ cẽſentur: cum ad hoc quodammodo ab illis compulſæ fuerint, ſtupri timore incuſſo; cui cõpulſioni merito potuerunt cedere, ſeipſas interficiendo, Deo id illis ſuo inſtinctu permittente. non enim minus teſtimonium perhibet virtuti, qui eius retinendæ cauſa, alio moliente auferre, ſeipſum occidit, ſi id ei licitum ſit, quam ſi ab alio ſę patiatur occidi. (quod in primis locum habere poteſt in caſtitate, quę & vi nobis inuitis eripi poteſt, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione eſt magnum diſcrimen ſalutis, ob voluptatem.

Secun-

16 Secũdum & tertium ad varias virtutes pertinere poteſt. ſi enim acceptatio & perpeſſio mortis conſideretur quatenus fit ad teſtandã fidei veritatem in ſeipſa, vel in opere virtutis elucentem; (quo modo ſemper à martyribus mors acceptari & ſuſtineri ſolet; hinc enim martyrium dicitur) ſic eſt confeſſio fidei, procedens à virtute fidei. eiuſdẽ enim virtutis eſt aliquid interiùs credere & exteriùs profiteri. Si ſpectetur, vt fit ad placẽdum Deo, eſt actus charitatis: ſi vt præcepto diuino obedias, eſt obedientiæ: ſi vt fit conformitas inter ſigna externa & iudicium internum, eſt actus veritatis. Deniq; ſi fiat quia in tali rerum periſtaſi decet virum fortem acceptare & ſuſtinere mortẽ; ſic propriè procedit à virtute fortitudinis; hæc enim operatur ex affectu proprij boni, qđ eſt ſimilitudo ſeu conformitas cum habitu à quo fortis dicitur, vt ſuprà ex Ariſtotele oſtenſum eſt. Similiter moderatio timoris & triſtitiæ, quæ etiam neceſſaria eſt ut mors fortiter ſuſtineatur; & cohibitio animi intra limites patientię poteſt fieri affectu variæ virtutis: nec procedit à virtute fortitudinis, niſi fiat affectu proprij boni; nempe quia hoc per ſe honeſtum eſt, & congruum viro forti. In praxi autem, omnes ſupradictæ rationes & aliæ ſimiles conſiderandæ ſunt, & mors propter omnes & ſingulas acceptanda, & ſuſtinenda, paſſioque timoris & triſtitiæ moderanda, ſicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt.

Acceptatio & perpeſſio mortis ex affectu diuerſarum uirtutum.

Item moderatio affectuum.

17 Aduertendum tamen, ſiue hi actus (ſcilicet acceptatio & perpeſſio mortis cauſa fidei, itẽque timoris & triſtitiæ in illis malis moderatio) procedant ab affectu ſpecialis virtutis fortitudinis, ſiue alterius virtutis; ſemper tamen ſecundum communem modum loquendi Patrum, eſſe dicendos actus fortitudinis; idq; ob duas cauſas. Prior eſt, quia in his potiſſimum actibus, robur, & firmitas animi in bono elucet; vndè etiam ſunt propria fortitudinis materia. Altera eſt, quia reipſa procedunt ex ſumma animi in bono honeſto firmitate: atqui ea firmitas, qua quis ita alicui bono honeſto inhęret, vt paratus ſit pro eo retinendo mortem oppetere, paſſim à Patribus vocatur fortitudo, vt conſtat ex Ambroſio l.1. de officijs cap.36. Auguſtino lib.1. de moribus Eccleſię ca. 22. & 23. & alij. nullus enim Patrum, fortitudinẽ ad eas anguſtias reſtringit, vt ſolùm id, quod decet virum fortem, reſpiciat; eiuſque ſolius intuitu operetur.

Cur ſemper dicantur actus fortitudinis.

18 Ex quibus perſpicuum eſt, martyrium verè & propriè eſſe actum fortitudinis, etiamſi ſolius charitatis & fidei affectu ſubeatur; nõ ſimplicem & vulgarem, ſed excellẽtiſſimum, quia in nobiliſſima fortitudinis materia; (vt etiam ex Ariſtotele l.3. ethic. cap.6. colligitur) nimirũ in periculis bellicis, ijſque pulcherrimis verſatur. In martyrio enim eſt bellum contra tyrannum pro defenſione fidei & religionis, (iuxta illud Apoſtoli ad Hebr. 11. *Fortes facti ſunt in bello*, vt D.Thomas interpretatur) quod non inuadendo, ſed tolerando conficiendum eſt: at multo difficilius tolerare quàm inuadere; vt docet Ariſtoteles ſuprà, idque ob tres cauſas. Primò, Quia qui tolerat, veluti à fortiore inuaditur & opprimitur; qui inuadit, aggreditur tanquam fortior. difficilius autem eſt cum fortiore pugnare quam cùm debiliore. Secundò. Qui tolerat, iam ſentit malum præſens: qui inuadit, æſtimat tanquam futurum. Tertio, Tolerantia diu durat: inuaſio fit motu repentino: vnde Prouerb.16. *melior eſt patiens viro forti & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium.* & D. Ambr. lib.1. offic. cap.41. fusè oſtendit, fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo conſtare. Idem eleganter proſequitur Chryſoſto. hom.85. in Matth.

Quo modo martyriũ ſit actus fortitudinis.

Difficilius eſt tolerare quã inuadere.

DVBITATIO III.

Quænam ad martyrium requirantur.

Reſpondendum cum diſtinctione martyrij paruulorum & adultorum: nam ad *martyrium paruulorum* non requiritur aliud, quàm vt in odium Chriſti, aut religionis chriſtianæ occidantur. eſt communis ſententia DD. & ſenſus Eccleſiæ, quæ Innocentes pueros pro martyribus colit, eo quòd occiſi ſint propter Chriſtum, de quo ſupra nu.12. Si enim hi cenſendi ſunt martyres ob hanc cauſam, cùm tamẽ nullam aliam relationem ad Chriſtum haberent, quàm quòd Chriſtus putaretur inter eos eſſe, & poſſe eorum indiſcreta cæde inuolui; nõ minori Iure etiam cenſendi, qui maiorem coniũctionem cum illo habent; vt ſunt illi, qui occiduntur, quia Chriſtiani, quia baptizati, quia filij Chriſtianorum, &c. hi enim occidũtur quia ineſt illis certa cum Chriſto coniunctio, vel ad illum reſpectus; & ita ipſa mortis perpeſſione dant teſtimonium Chriſto & religioni eius. 19

Martyriũ paruulorũ

Ad martyrium adultorum, vt ſit quale oportet ad ſalutem, requiruntur quinque. Primò, Mortis irrogatio. Secundò, Acceptatio eiuſdẽ ex pia cauſa. Tertiò, Vt non reſiſtat tyranno. Quartò, Vt fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò, Status gratię. 20

Martyriũ adultorũ quinq; requirit.

Primò, Requiritur vt mors inferatur odio Chriſti, vel religionis chriſtianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. martyrium enim eſt teſtimonium externum, quod Chriſto vel doctrinæ eius præbetur, per hoc quòd mortem pro ea ſubimus. hoc autem fieri non poteſt, niſi aliquis mortẽ inferat, vt Chriſtum vel eius doctrinam nobis auferat. Hinc hæretici, etiamſi putent ſe pro doctrina Chriſti occidi, non ſunt martyres; quia mors illa nõ infertur illis odio doctrinæ Chriſti, ſed hæreſeos, quæ Chriſti doctrinæ repugnat. Vnde rectè D.Auguſtinus concione 2. in Pſalm.34. ait *Martyrem non pœna, ſed cauſa facit: pœna enim communis eſt latroni & martyri, hæretico & Catholico, ſed cauſa diſpar.* Nec refert, quòd ipſi putent ſe iuſtam cauſam habere; tum quia eſt error culpabilis; tum quia ſupplicium non irrogatur odio veritatis, & ita moriendo non dant teſtimonium veritati.

1. Irrogatio mortis odio Chriſti.

Hæretici.

Sed dubiũ eſt, Vtrum neceſſe ſit reipſa mortem ſequi. Martinus contendit id non eſſe neceſſarium, imò propoſitum ſuſtinendæ mortis ſufficere; quia martyriũ eſt actus virtutis: hic autem à noſtra libertate pendet: reipſa autem mortem ſubire non eſt in noſtra poteſtate, ſed pendet ab arbitrio tyranni. 21

An requiratur mors.

Verũ hoc bene refutat Caietanus art.4. inde enim ſequeretur, omnes illos, qui tale habent propoſitum, eſſe martyres: quod eſt contra cõ-

munem ſenſum Eccleſiæ. Neque mirum eſt, fieri martyrem non eſſe in ſola noſtra poteſtate, quia eſt opus externum, ſupponens tyrannum in nos ſæuientem. Simili modo ſæpe fit vt non ſit in poteſtate hominis baptizari, confiteri, ordinari, dare eleemoſynam, &c.

22 *Quatuor gradus martyrij.* Dicendum igitur eſt quatuor gradus martyrij diſtingui poſſe.

Primus & ſupremus eſt martyrium omnino completum: hoc requirit vt mors reipſa ſequatur; per hanc enim fit extrema & ſumma teſtificatio veritatis. quamdiu enim vita ſupereſt, ſemper reſtat aliquid, per quod vlteriùs teſtari poſſimus.

Secundus eſt, Cùm martyrium completum eſt ex parte cauſæ proximæ, & intrinſecùs penetrantis; vt quando inflicta ſunt vulnera lethalia, quæ nulla vi naturali prohiberi poſſunt à morte inferenda: hoc enim cenſendum verum martyrium, etiamſi contingat mortem diuinitus impediri: quia eſt proxima & neceſſaria ad mortem diſpoſitio.

Tertius eſt, Cùm eſt completum ex parte tã tùm cauſæ extrinſecus applicatæ, etiamſi martyr nihil inde incommodi ſentiat. tale fuit S. Ioannis, cùm in dolio feruẽti olei poſitus fuit: hoc enim eſt ſubire mortem in cauſa per ſe efficaci, & naturaliter impediri neſcia. vnde nõ eſt minùs efficax teſtimoniũ veritatis apud homines, quàm ſi reuera mors ſecuta fuiſſet. quinimò quòd mors diuinitus impediatur, auget vim teſtimonij; nam per hoc omnibus fit manifeſtum, Deum illius cauſam approbare.

23 Quartus eſt, Quando martyrium ſeu perpeſſio mortis ſolùm eſt inchoata per tormenta: vt quando quis propter confeſſionem fidei corã tyranno, & tormentis non lethalibus afflictus eſt. nam & tales paſſim à Cypriano, Tertull. & alijs martyres vocantur, & diſtinguuntur à cõ- *Confeſſores.* feſſoribus; qui etſi Chriſtum confeſſi eſſent, nondum fuerant tormentis ſubiecti; quamuis in carcerem concluſi, vel in exilium eiecti eſſent. vide Cyprianum epiſt. 9. quæ inſcribitur *martyribus & confeſſoribus*. & 10. *honorem martyrum, & confeſſorum pudorem turbare conatur*. & infrà, *hi ſublato honore, quem nobis beati martyres cum confeſſoribus ſeruant, contempta* Dei *lege, quã ijdem martyres & confeſſores tuendam mandant*, &c. Idem apertè colligitur ex epiſtol. 15. 30. 37. 81. & alijs. Tertullianus ſcripſit librum ad martyres, quos etiam vocat *deſignatos martyres*: & paulò poſt, *martyres*: cùm ait, *quam pacem quidã in Eccleſia non habentes, à martyribus in carcere exorare conſueuerunt*. & lib. aduerſus Praxeam, dicit Pr*axeam de iactatione martyrij fuiſſe inflatum ob breue carceris tædium*. Interdum ijdẽ vocantur etiam *confeſſores*, vt patet ex epiſtola 17. quæ eſt Luciani, & 18. Cypria. &c. nam martyrium etiam eſt confeſſio. quia tamẽ eſt eximia & qualificata, ordinariè diſtinguitur à nuda confeſſione.

Ex his patet, martyrium omnino perfectum requirere mortem; reliqua non. Poſteriore tamen æuo non vocantur martyres, niſi qui mortem per tormenta, vel afflictiones pro Chriſto inflictas obierunt.

24 *2. Acceptatio.* Secundò, Requiritur mortis acceptatio ob cauſam honeſtam & piã. de acceptatione probatur, quia ſicut adultus nõ poteſt abſque ſuo conſenſu contaminari peccato, ita neque conſequi Iuſtitiam. vnde nec baptiſmus quidem adulto prodeſt, niſi in illum conſentiat, eumq; acceptet. non tamen eſt neceſſarius conſenſus *Occiſus pro Chriſto in ſomnis.* præſens; ſufficit præceſſiſſe, nec eſſe reuocatũ mutatione propoſiti. vnde ſi quis ob fidẽ coniectus in vincula, ſtatueret apud ſe, perpeti potius mortem, quàm fidẽ negare; & ille poſtea in ſomnis odio fidei interficeretur, eſſet verè martyr, & haberet martyrij coronam: ſicut patet in ſimili de baptiſmo: nam illam mortẽ acceptauit eiuſq; perpeſſio eſt ei voluntaria, quatenus pendet à voluntate præcedente, & in habitu perſeuerãte. Si tamen nihil de morte antea cogitarat, veriſimilius eſt nõ eſſe propriè *Quid ſi ante nihil de martyrio cogitauerit.* martyrẽ; ſicut cùm quis baptizatur in ſomnis, vel amentia, qui nihil de baptiſmo cogitauit, hic nõ eſt verè baptizatus; quia defuit cõſẽſus.

25 *Obiectio.* Dices, Datur Euchariſtia & extrema vnctio in periculo mortis, ei, qui repente priuatus eſt vſu rationis, etiamſi antea hæc non petierit; & hæc ſacramenta in illo vim habent; quia ille bona vita ſua & modo viuendi chriſtianè, cenſetur petijſſe: ergo ſimiliter martyrium vim habebit, ſi homo iuſtus in ſomnis interficiatur; nam hoc ipſo quòd iuſte vixit, videtur ſatis acceptaſſe mortem pro Chriſto ſuſtinendam, ſi articulus neceſſitatis vrgeret. Hæc ratio facit hanc ſententiam non improbabilem, eamque inſinuat Caietanus 3. p. qu. 87. ar. 1. & tenẽt aliqui recentiores. Contraria tamen videtur verior, ob rationem allatam: vnde.

Reſp. Reſpondeo eſſe magnum diſcrimen: nam illa ſacramenta ſunt remedia ſalutis ordinaria, quæ omnes Chriſtiani in extremis petere ſolent, ſi ratione vtantur; & antequam incidant in morbum, habent propoſitum illis vtendi in eo articulo: quod propoſitum manet etiam dũ ratione non vtuntur; quia nunquam fuit reuocatum. Ipſo etiam vſu ſacramentorum per vitam, ſatis declarãt quid ſibi fieri velint in morte. At perpeſſio mortis pro fide nõ eſt remediũ ordinarium, nec omnes ita ſunt comparati vt id deſiderent: neque ipſo modo viuendi ſatis declarant ſe id cupere. Deinde etiamſi quis ſæpe optaret mori pro Chriſto extra periculũ poſitus; hoc tamen non ſufficeret: tum quia qui extra periculum id optant, ſæpe in medijs periculis animum mutant: tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in ſomnis, nihil cogitauit, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo conſiſtit, quòd quis propoſita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tanquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cùm id ei propoſitum non fuerit.

Debet etiam hæc acceptatio fieri ob *cauſam* 26 *Cauſa honeſta.* *honeſtam*, alioquin ipſa perpeſſio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. vt ſi quis ſtatueret mortem pro fide ſubire ad vanam gloriam, v. g. ad famam patientiæ aut ſanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per ſe non ſit peccatum mortale, huiuſmodi finem intendere in mortis diſcrimine ſubeundo, ſi aliàs cauſa ſit iuſta; (quia quãdo opus per ſe licitum eſt, non eſt peccatum mortale, ſi quis ad illud ob finem indifferentem aut venialem ſe applicet, & per illud huiuſmodi finem quærat; vt patet in milite bello iuſto operam dante) tamen in propoſito vix ſine peccato mortali fieri poteſt: nam in huiuſmodi negotio tenetur ſe ad Deum conuertere, & robur ab eo

ab eo flagitare, vt ſuſceptum agonem decorè decertet. quod quomodo faciet niſi opus illud tanquam Deo gratum præſtare velit? Deinde in huiuſmodi negotio occurrunt homini multæ rationes ob quas mors ſit acceptanda; vt p̄ceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Chriſti & Sanctorum, dignitas religionis chriſtianæ, & ſimilia: atqui moraliter fieri vix poteſt vt quis omnibus iſtis prætermiſſis, ſola vana gloria moueatur ĩ illo neceſſitatis articulo; niſi illas cauſas contemnat, & hanc vnam tãti faciat, vt ob eam paratus ſit mori, quamuis alia cauſa non ſubeſſet. loquor. n. in eo euentu quo vana gloria, vel ſimilis finis eſt ĩtegrũ motiuũ hominis.

Cauſa pia.

Denique debet eſſe *cauſa pia*, id eſt, quæ cũ vera religione & fide coniuncta ſit, v.g. vt placeat Deo, ne Deum offendat, ne à Chriſti doctrina recedat, neà vita ęterna excidat, &c. vnde 1. Petri 4. dicitur, *Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis: quoniã quod eſt honoris, glorię & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus, ſuper vos requieſcet. nemo autem veſtrum patiatur vt homicida aut fur, aut maledic⁹, aut alienorũ appetitor: ſi aũt vt Chriſtianus, non erubeſcat; glorificet autẽ Deũ in iſto nomine.* quibus verbis ſatis explicat cauſam patiendi debere eſſe piam. Ratio eſt, quia alioquin non erit martyr Chriſti, ſed ſeculi vel philoſophiæ: martyr enim Chriſti dr̄, qui dat teſtimonium doctrinæ Chriſti; quę doctrina, omnia, quæ ad piè viuendum pertinẽt, cõplectitur. Itaque ſi quis pro aliqua aſſertione philoſophica mortem ſuſtineat, non erit verè martyr, quia Chriſtus eam non tradidit. Secus ſi pro vitando in ea re mẽdacio, quatenus id eſt cõtra doctrinam Chriſti, qui docuit omne mendacium eſt vitandum; vel quatenus id diſplicet Deo. Simili modo ſi quis pateretur p̄ aliqua virtute abſque vllo reſpectu ad Chriſtũ vel Deum, nõ eſſet martyr Chriſti; quia nõ pateretur vt Chriſtianus, vt cultor Dei, ſed vt philoſophus, more ſtoico: vt ſi quis nollet mẽtiri, vel peierare, quia id dedecet philoſophũ, ſectatorem Epicteti aut Zenonis: ſecus ſi quia indecens Chriſtiano ſeu cultori Chriſti. Idem dicendum de cæteris virtutibus. Vbi

Omnis cauſa patiẽdi in martyrio reducitur ad confeſſionẽ fidei.

28 Aduertẽdum eſt, hoc ipſo, quo quis patitur pro opere virtutis, cum reſpectu ad Chriſtum vel religionem chriſtianam, pati etiam pro veritate fidei, q̄ tale opus approbat vt Deo gratum; & contrarium improbat vt ei diſplicens. Itaque martyr ſemper dat teſtimoniũ doctrinæ fidei, & patitur pro illa; nimirum in ſeipſa nudè, vel in opere virtutis (cuius ipſa eſt regula) ſpectata. vt rectè D. Thomas ar. 5. q. 124.

Dices, Quid ſi mors inferatur propter opus bonum iam factum; ſicut Sancto Ioanni Baptiſtæ accidit?

Martyriũ pro opere tranſacto.

Reſpondeo, Tunc eam ita acceptari debere
29 vt malis eam ſubire, quam factum tuum im p̄bare. improbare enim opus bonum eſt contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus eſſe laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique teſtimonium tua morte præbes. Nec eſt contra rationem martyrij, etiamſi doleas te id feciſſe, (ſi ex præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcirco fers, (quamuis id gloriam operis nonnihil obſcuret) modo in eo preſtes, eſſe opus bonum; & malis mortem oppetere, quàm id negare: quia in hoc teſtimonium veritatis ſitum eſt.

Petes Primò, Vtrum actus acceptandi debeat eſſe ſupernaturalis? 30

Acceptatio debet eſſe à Spiritu Sancto.

Reſpondeo, Haud dubie debere eſſe aliquo modo ſupernaturalem, ſeu ex motione Spiritus Sancti; quia ſolis naturæ viribus non poteſt quis ſubire martyrium ſicut oportet ad ſalutem; ſicut nec alia pietatis opera facere: eſtque in martyrio peculiaris ratio ob ſummã difficultatem; & quia fidei Chriſtianæ profeſſionem continet, quam nemo ſine auxilio Dei profiteri poteſt; vt ex ſcripturis conſtat: *Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*: actus autem quo quis ſalutem conſequitur, ſine gratia fieri nequit.

Petes Secundò, Vtrum hæc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei ſup omnia? 31

An ex dilectiõe Dei ſupra omnia.

Ita videtur ſentire Caietanus ar. 2. vbi contra Martinum conatur oſtendere, martyrium ex genere ſuo eſſe actum charitatis imperatum. ratio ipſius eſt, *quia, inquit, qui ponit vitam pro Chriſto; ipſo facto præponit Chriſtum vitæ ſuæ ac per hoc omnibus bonis vita minoribus*; & conſequenter omnibus bonis exterioribus, opibus honoribus, gloriæ, famæ.

Id non eſſe neceſſariũ.

Sed cõtrarium eſt verius. Primò, Quia multæ ſunt aliæ cauſæ piæ, ob quas mors illa acceptari poteſt; vt præceptum diuinum, dignitas fidei, exemplum Chriſti, ædificatio proximi, promiſſio vitæ æternæ, comminatio damnationis: multi enim martyres elegerunt mortẽ pro fide Chriſti, ne vita æterna exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent; vt ex geſtis martyrum conſtat. Sic Eleazarus lib. 2. Machab. cap. 6. *Et ſi in præſenti tempore ſupplicijs hominum eripiar, ſed manum omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam*: & hæc eſt præcipua ratio, quam Dominus ipſe nobis ob oculos ponit, cùm ait Marci 8. *Qui voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam; & qui perdiderit animam ſuam propter me & euangelium, ſaluam faciet eam.* quibus verbis efficaciſſimè nos deterret, ne in tormentis, vitæ ſaluãdæ cauſa, fidem negemus, propoſito æterno exitio; & animat ad conſtanter vitam temporalem profundendam, propoſito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc ſibi in martyrio proponit, & ex his ſe firmat in confeſſione contra tormenta, facit ex mente Chriſti. Idem patet ex multis alijs ſcripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus, per remunerationem; Lucæ 21. ad Hebr. 10. Iacobi 5. &c.

Secundò, Quia quãdo aliquid per ſe ipſum & religioſum eſt, nulla eſt neceſſitas vt id ex affectu charitatis fiat; (vt patet in actu fidei, ſpei, religionis) quia ſatis per ſe placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Chriſti eſt per ſe piũ; eſt enim opus fidei & fortitudinis chriſtianæ; ergo.

Tertiò, Matth. 10. Dominus ait; *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, cõfitebor & ego eum coram patre meo.* vbi nõ requirit vt hæc cõfeſſio procedat ex dilectione Dei ſuper omnia.

Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationẽ 32

Ordinario tamen procedit ex affectu, charitatis.

etiã ex charitate p̄cedere; quia fit affectu placẽdi Deo, eiq; gratum obſequium exhibendi: qui affectus eſt charitatis: quo modo intellige D. Thomam ar. 2. ad 2. *martyriũ eſſe actum charitatis vt imperatis*: imperari enim à charitate

nihil eſt aliud, quam procedere ex affectu charitatis.

Hic affect⁹ nõ ſemper eſt dilectio Dei ſupra omnia.

Hic tamen affectus non eſt idcirco dilectio Dei ſuper omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum eſt dilectio ſuper omnia: hæc enim includit propoſitum ſeruandi omnia mandata propter Deum, quod propoſitum non includitur in ſimplici affectu illi placendi per martyrium. aliud enim eſt velle placere Deo in illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis obſeruandis. Vnde

33 *Velle ponere vitam pro Chriſto non eſt dilectio Chriſti ſupra omnia.*

etiam velle ponere vitam pro fide Chriſti, nõ eſt dilectio Chriſti ſuper omnia, vt vult Caietanus. Primò, Nam ex vi huius ſolius voluntatis non eſt paratus ſeruare omnia pręcepta: multi enim mallent mori quàm fidem Chriſti negare; non tamen idcirco deſerunt fornicationem, ebrietatem & ſimilia peccata, quæ ipſi minoris æſtimant, quàm Chriſti negationem: quod ſignum eſt illam voluntatem non includere propoſitum ſeruandi omnia mandata; ac proinde non eſſe dilectionem Dei ſuper omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non ſtatim hoc ipſo etiam horret minora: & qui ita deteſtatur abnegationem Chriſti vt præoptet mortem, ſimul poteſt habere propoſitum fornicandi. Secundò, Si iſte actus eſſet dilectio Dei ſuper omnia, ſtatim per eum homo conſequeretur remiſſionem peccatorũ, nec opus ei eſſet contritione: quia dilectio illa iuſtificat hominem, conformans eum perfecte legi diuinæ, & delet omnia peccata mortifera; atqui non eſt probabile eo ipſo peccato rem iuſtificari, quo ſtatuit ſecum potius mortem ſubire, quàm fidem negare: quia cum illo propoſito poteſt conſiſtere voluntas minoris peccati: ergo hoc propoſitum non eſt dilectio Dei ſuper omnia. Tertiò, Eſſe paratum mori pro aliquo, non eſt illum diligere ſupra omnia tum quia vita corporalis nõ eſt maximum hominis bonum; (multi enim pluris faciunt honorem, famam, poſteritatis ſplendorem) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum ſupra omnia: non enim habet illum pro vltimo fine ſuo.

34 *Obiectio.*

Dices, Qui paratus eſt vitam fundere pro Chriſto, paratus etiam eſt cætera omnia, etiã voluptates ſuas, quib. fruitur in vita, propter ipſum deſerere, atque adeo reipſa deſerit illas, mortem acceptando: ergo acceptatio illa eſt dilectio Chriſti ſupra omnia.

Reſp.

Reſpondeo, Inde vt ſummum ſequi, illum malle omnia deſerere quàm Chriſtum negare, non autem velle abſolutè omnia deſerere vt Chriſto placeat: vnde non eſt dilectio ſuper omnia. cuius ſignum eſt, quod poſſit quis velle mori, ne fidem datam amico violet: hic tamen non ideo diliget amicum ſuper omnia. Similimodo, poſſum affici in Chriſtum abſque dilectione ſuper omnia. Nec obſtat illud Domini, Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*.

Maxima charitas in proximum.

quia hoc eſt intelligendum quando abſque intuitu proprij commodi, ſola dilectio amici, vt eum à malis liberes, vel bonis cumules, te ad ponendam animam impellit; tunc enim imponere animam pro amicis, eſt ſignum maximæ dilectionis; non ſimpliciter; (non enim ideo diligit amicũ ſuper omnia) ſed quæ honeſtè ipſi impendi poſſit. quòd ſi propriũ cõmodũ ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis ſignum erit.

Hinc patet, ponere animam pro Chriſto nõ eſſe per ſe infallibile ſignum dilectionis Chriſti ſuper omnia: quanquam fatẽdum ſit, inter ſigna dilectionis diuinæ, quæ homines exterius dare poſsũt, martyrium eſſe vel maximũ. quia etſi per ſe illa mortis acceptatio nõ ſit dilectio ſuper omnia; hæc tamẽ illi ordinariè eſt coniuncta: tum quia Deus ſingulari modo hominem in illo articulo conſtitutum ad eam excitat: tum etiam quia homo ſe quantum poteſt diſponit, & omnium virtutũ præſidia ad illum agonem accerſit.

35 *Eſt maximum ſignũ dilectionis*

Similiter non obſtat illud Apoſtoli 1. Corĩ. 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeat, charitatem autẽ non habeam, nihil mihi prodeſt*. quia ſolũ vult docere, cætera omnia nihil prodeſſe, niſi charitas adſit in eodem homine; non autẽ omnia ex charitate debere procedere. Itaque hĩc ſolum colligitur, martyrium non prodeſſe, niſi ſaltem circa finem, dum adhuc durat, charitas adſit. Simili modo dicere potuiſſet baptiſmum ſine charitate non prodeſſe.

Debet charitas adeſſe ſaltẽ in fine.

36 *3. Non reſiſtat.*

Tertiò, Requiritur vt non reſiſtat tyranno. hinc milites, quamuis pro fide pugnẽt, & multum mereantur, ſi pura intentione id faciant, non tamen ſunt martyres, cum in bello occũbunt; nec Eccleſia vnquam tales pro martyribus coluit. ratio eſt, quia martyr Chriſti debet in patiendo imitari Chriſtum, cuius paſſio eſt exemplar martyrij. Vnde ſicut ille dedit teſtimonium veritati patiendo, non repugnando; (*cum enim pateretur non comminabatur*, ſed *tanquam ouis coram tondente ſe, ſine voce*) ita omnes qui volunt eſſe martyres Chriſti, non debent perſecutori armis repugnare, ſed ſinere ſe tranquille occidi. Confirmatur, quia qui pugnans moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, ſed inferre: vnde reuera non acceptat mortẽ, niſi indirectè, quatenus ſe periculo exponit. Deinde moriendo non dat teſtimonium veritatis fidei, quia non videtur mori vt Chriſtianus, ſed vt miles victus ab hoſte: nec mortem eligit voluntariè, ſed patitur neceſſitate, eò quòd non potuit illam hoſti inferre. erit tamen martyr, ſi iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eam cauſam mortem acceptet.

37 *4. Vt fide teneat veritatem.*

Quartò, Requiritur vt fide ſupernaturali veritatem illam credat, pro qua potiſſimum tuenda mortem eligit. Primò, Quia ſi proprio iudicio illam teneat, ſicut hæretici, non tam tuetur doctrinam & authoritatem Chriſti, quàm ſuam. non enim quia Chriſtus ita docuit, ſic ſentit; ſed quia ipſi ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur, quia eadem ratione, qua illam veritatem credit, etiam ſuas hæreſes credit, & pro illis paratus eſt mori; quod eſt ſignum illum reuera non moueri authoritate Chriſti, aut alia pia ratione ad ita firmiter credendum & mortem pro ſua fide acceptandam ſufficiente, licet exterius ita videatur.

Obiectio.

Dices, Fieri poteſt vt patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit eſſe veram; vt pro confeſſione vnius Dei, vel deteſtatione idolorum, &c. quæ notitia & ſufficiens eſt ad firmiter credẽdum & ad mortem ſubeundam.

RESPON-

Reſp. Reſp. Etſi hæc notitia ſit ſufficiens, tamen non ideo propriè erit martyr Chriſti, quia nō credit propter authoritatem Chriſti; vel Dei, ſed propter rei perſpicuitatem.

38 *Hæretici non ſunt martyres.* Secundò Probatur, quia Patres docent, hæreticos etiamſi pro nomine Chriſti mortē ſubeant, non eſse veros Chriſti martyres; & extra Eccleſiam martyrium nihil prodeſse: idq; tum quia Chriſto per veram fidem non ſunt coniūcti; tum quia charitate (quæ ſine vera fide eſse non poteſt, & ſine qua mors pro Chriſto, iuxta Apoſtolū, nihil prodeſt) ſunt deſtituti. Cyprianus epiſt. 73. ad Iubaianū; *Nunquid poteſt vis baptiſmi eſſe maior, aut potior quàm confeſſio? quàm paſſio? vt quis coram hominibus Chriſtum confiteatur, & ſanguine ſuo baptizetur? & tamen neque hoc baptiſma hæretico prodeſt, quamuis Chriſtum confeſſi, & extra Eccleſiam fuerint occiſi; niſi ſi hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falſa confeſſione Chriſti interfectos, martyres prædicant, &c.* vocat *falſam confeſſionem*, quia non procedit ex vera fide, ſed ſimulata & falſa. Idem docet epiſt. 52. ad Antonianū, & alibi ſæpe. Idem tradunt D. Auguſtinus epiſt. 61. & 167. lib. 3. cōtra Creſcon. grammat. cap. 47. lib. 4. contra Donatiſtas cap. 17. Hiero. in ca. 1. ad Galatas, Chryſoſtomus oratione prima contra Iudęos.

39 *5. Status gratię uel diſpoſitio ad eam.* Quinto, Requiritur ſtatus gratiæ, vel ſaltē legitima ad gratiam diſpoſitio: nam vt ex Apoſtolo 1. Cor. 13. & Patrib. citatis cōſtat, martyriū ſine charitate nihil prodeſt. Nec refert qđ abſque ſtatu gratię poſſit eſſe actus martyrij, ſi ſolàm operis ſubſtātiam ſpectes: quia cum hic nihil proſit, nec Chriſtus tale pro ſuis agnoſcat, meritò nō habetur pro veris martyribus

Sed difficultas eſt, quænam ſit illa diſpoſitio de qua ſit.

DVBITATIO. IV.

Quænam diſpoſitio in peccatore ſit neceſſaria, vt martyrium ei proſit ad ſalutem.

40 *1. Sētētia, requiri cō tritionem.* SVnt tres ſententiæ, Prima eſt, Neceſſariam eſſe veram cōtritionem ex dilectione Dei ſuper omnia profectam. ratio eſt, quia putant authores huius ſententiæ martyrium non conferre gratiam per ſe & vi ſua, ſed ſolùm ex opere & affectu patientis. quare ſicut peccator extra martyrium non poteſt iuſtificari ſine vera contritione; (niſi ſacramentum pęnitentia ſuppleat) ita nec in martyrio. Ita ſentit Paludanus in 4. d. 4. q. 3. ar. 1. vbi dicit, *Ad baptiſmum ſanguinis non ſufficit attritio, ſed requiritur cōtritio. Ad baptiſmum aquæ ſufficit attritio. & cauſa eſt, quia iuſtificat ex opere operato, iſte ex opere operante.*

Nec obſtat quod paulò poſt dicat *martyriū æquipollere baptiſmo aquæ in duobus effectibus priuatiuis qui ſunt amotio omnis culpæ, & remiſſio omnis pœnæ*, Quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem diſt. p. 2. quæſt. 2. *Baptiſmus ſanguinis ſolū à veniali liberat, à mortali non: quia præſupponit charitatem: aliter nihil valeret ad ſalutem.* & infra; *Gratiam non tribuit, ſed conſummat.* Alexan. Hallenſis 4. p. qu. 22. memb. 5. ar. 1. *Virtute martyrij non confertur gratia, ſed collata confirmatur, &c.* Eandem ſententiam ſequitur Canus relec. de penit. par. 3. Probatur Primò, Quia non eſt ſacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, ſed ſolùm ex interno motu animi. Secūdo, Quia Apoſtolus 1. Cor. 13. ait, *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.*

Secunda eſt, ſufficere volūtatem patiēdi pro Chriſto, nec opus eſſe alia pęnitentia; etiamſi homo recordetur ſuorum peccatorū. ratio eſt, tum quia hæc voluntas eſt virtualis quædam dilectio Dei ſuper omnia, & peccatorum deteſtatio; tū quia non expedit hominem tūc occupari circa peccata ſua, ſed totum intentum eſſe martyrio ſuſtinēdo. Ita Vega lib. 6. in Conc. Tridentinum c. 36. ſub finem. vbi addit hanc rationem: Quando ſunt remedia ſalutis per ſe ſufficientia, poſſumus eligere vtrumlibet: ſed martyrium per ſe eſt ſufficiens: ergo poſſumus illud amplecti, omiſſa formali pęnitentia. 41 *2. Sententia. Sufficere volūtatem patiendi pro Chriſto.*

Tertia eſt, Requiri ſaltem attritionem, ſi homo ſit conſcius peccati. 42 *3. Requiri attritionē*

Pro ſolutione Notandum eſt, contritionem poſſe dupliciter requiri ad fructum martyrij; Primò, Directè, tanquam neceſſariā diſpoſitionem, Secundò, Indirectè, tanquam opus neceſſariū ad vitandū nouum peccatum. his poſitis.

Dico Primò, Si is, cui martyrium imminet, ſit in peccato mortifero, neceſſaria eſt illi ad fructum martyrij contritio indirectè, (vel ſaltem attritio, quæ putetur eſſe contritio) tāquā opus neceſſarium ad vitandum nouum peccatum, quod fructum illius impediret. *Contritio requiritur indirectè.*

Probatur Primò, Quia ſi vnquā obligat præceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is, qui ſubiturus eſt martyrium eſt in periculo mortis: ergo ratione illius præcepti tenetur tunc contritionem cōcipere: quare ſi id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato, quādiu omittit; vnde martyrium ei prodeſſe non poteſt. impoſſibile enim eſt hominem iuſtificari quādiu manet in affectu peccati. Vnde patet contritionem requiri, ſi non per ſe vt diſpoſitionem, ſaltem vt opus neceſſarium ad vitandum nouum peccatum contra præceptum contritionis; qđ tunc obligat, non propter fidei confeſſionem, ſed generatim ob periculum mortis, ex quacūque cauſa id impendeat. Deinde attritionē, ſi putetur eſſe attritio, non ſufficere; quia per eā non ſatisfit præcepto contritionis. ſecus verò ſi bona fide putetur legitima cōtritio; quia ita ei ſatisfit vt contra illud non peccetur.

Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, niſi propter iuſtificationem: atqui probabile eſt attritionem cum martyrio ſufficere ad iuſtificationem, ſicut ſufficit cum baptiſmo & pęnitentia, vt ſtatim dicemus: ergo ſufficit attritio, etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non poteſt iuuare ad iuſtificationem: ergo eſt impertinens. 43 *Obiectio.*

Reſpondeo, Etſi ſit probabile attritionē ſufficere cum martyrio ad iuſtificationem, tamē non eſt certum; quia multi Doctores tenent cōtrarium. in illo autem extremo æternæ ſalutis diſcrimine homo nō poteſt ſequi vias dubias relictis certis, ſed tenetur eligere certam quantum fieri poteſt: alioquin ſine cauſa exponit ſe periculo damnationis: nam ſi illa opinio nō ſit vera, eius probabilitas non ſupplebit defectū, neceſſariæ diſpoſitionis, & ita martyr ille non *Reſp.* *Tenetur homo in periculo mortis ſequi viam certam quantum poteſt*

ſaluabitur.Secus eſt in baptiſmo, & pœnitentia: tum quia certius eſt attritionem ibi ſufficere; tum quia non ſubeſt periculum præſens damnationis;loquimur enim extra caſum mortis.Satis tamen probabile eſt,in ſimili diſcrimine,etiam in his opus eſſe contritione.

Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iuſtificationem per accidens; quia excuſat à violatione pręcepti contritionis. Itaque cùm non peccet contra præceptum, ſi aliàs attritio eſt legitima diſpoſitio, homo per martyrium iuſtificabitur.

Error per accidens iuuat.

Secundò Probatur,Martyrium non eſt inſtitutum vt remedium delendi peccati, ſicut baptiſmus & pœnitentia; ſed eſt opus heroi-
44 cum, ſupponens hominem bene conſtitutum ad mortem ſubeundam; eſt enim voluntaria mortis perpeſſio:ergo non tollit obligationem remediorum ordinariorum, ſed potiùs ex ſe requirit vt homo quãtum in ſe eſt faciat omnia, quæ Deus pręſcripſit ad gratiam ante mortem conſequendam.vnde ſi non eſt baptizatus, tenetur quatenus ei facultas ſuppeditat,procurare baptiſmũ; ſi nõ ſuppeditat, tenetur cõuerti in Deũ per dilectionem ſuper omnia & concipere cõtritionem. Pari modo,ſi baptizatus eſt conſcius peccati mortiferi,tenetur confiteri:ſi non poteſt,tenetur concipere contritionẽ:hæc enim omni tempore fuit medium neceſſarium ad remiſſionem peccati, præſertim quando ſacramentum externum,ad hunc effectum inſtitutum)quod contritionis vicem ſuppleat) adhiberi nequiuit.

Martyriũ ſupponit bonam conſtitutionẽ inhomine.

Dico Secundò, Contritio non eſt neceſſaria per ſe,& directè vt diſpoſitio ad fructum martyrij,ſed ſufficit attritio.Eſt ſententia D. Thomæ,3.p.q.87.ar.1.ad 2.*Paſsio,*inquit,*pro Chriſto*
45 *ſuſcepta obtinet vim baptiſmi, & ideo purgat ab omni culpa veniali & mortali, niſi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem*,Idem docet Caietanus ibidem, & paſſim Thomiſtæ ſequuntur.

Non eſt directè neceſſaria.

Probatur prior pars; quia fundamentum cõtrariæ ſententiæ,ſcilicet Martyrium per ſe nullam vim habere ad remiſſionem culpæ mortiferæ,ſed ſolùm ex interno affectu patientis,videtur omnino falſum.

Martyriũ per ſe vim habere.

Primò,Quia alioquin etiam in paruulis ſanctificandis nullam uim haberet, quod etſi Alexandri Hallenſis loco citato cõcedat, & Adrianus in 4.q.vltima de baptiſmo ad 3. probabile putet;eſt tamen contra ſenſum Eccleſiæ, quæ Innocentes pro Chriſto occiſos, ſemper tãquã martyres ſanctos coluit:& contra communem DD.& Patrum ſententiam, qui docent, illos, dum pro Chriſto occiduntur, eſſe factos martyres Chriſti,conſecutos ſtatum melioris vitę, regnum cælorum,gloriã martyrij, eſſe factos conſortes Agni,&c.vt ſuprà oſtenſum eſt.

Neqne dici poteſt paruulis eſſe factum particulare priuilegium prę adultis: quia priuilegium annexum martyrio non eſt cõceſſum in tuitu perſonę, ſed cauſæ; id eſt, non quia erat martyrium paruulorum,ſed quia erat paſſio pro Chriſto & conformatio cum Chriſto patiẽte;quæ cauſa perfectiùs cernitur in adultis,quàm in paruulis.

Secundò,Quia illud fundamentum non eſt conſentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorum,in vi delendi peccati, æquãt baptiſmo.Clemens lib.5.conſtitutionum Apoſtolicarum,c.5.*Qui martyrio habitus eſt dignus is lætitiam in Domino percipiat,quòd tantam coronam adeptus ſit,& quòd propter confeſsionem ex hac vita exeat.& ſi catechumenus ſit,recedat ad Deum lætus:cruciatus,quo propter Deum afficitur erit ei verior baptiſmus:quòd is quidem experientia ipſa mortis cõmoritur Chriſto,reliqui verò myſtica repræſentatione*,vbi nõ actũ internũ,ſed ipſam mortẽ externã pro Chriſto obitã,præfert baptiſmo,quoad efficaciã;quia eſt realis configuratio cũ Chriſto. Tertullianus in Scorpiaco;*Martyribus nulla delicta poſſe imputari, quib. in lauacro vita ipſa deponitur*.& in apolog. ſub finẽ:*Quis non pati exoptet vt totam Dei gratiam redimat, vt oẽm ueniã ab eo compenſatione ſui ſanguinis expediat?oĩa enim huic operi delicta donantur*.quib.locis cãm remiſſionis peccatorum & iuſtificationis tribuit paſſioni& morti.Cyprianus epiſto.73.*Nunquid põt vis baptiſmi eſſe maior aut potior quã cõfeſsio?quã paſsio? vt quis corã hominibus Chriſtũ confiteatur,& ſuo ſanguine baptizetur?*Sanè ſi paſſio pro Chriſto nõ haberet vim niſi ex opere operantis, longè maior eſſet vis baptiſmi,qui per ſe ad ſalutẽ valet.D. Auguſt.li.13.de ciu.c.7.*Quicunque, etiam non pertiam non percepto regenerationis lauacro, pro Chriſti confeſſione moriuntur,tantum ijs valet ad dimittenda peccata,quãtum ſi abluerentur ſacro fonte baptiſmatis*.quod probat,*quia qui dixit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua,& c. etiam dixit,Omnis qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: & qui perdiderit animam ſuam propter me inueniet eam*.Addit; *hinc eſt quòd ſcriptum eſt,Pretioſa in conſpectu Domini mors Sãctorum eius.quid enim pretioſius quã mors,per quam fit vt delicta omnia dimittantur, & merita cumulatius augeantur?*Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium.& ca. 6. *Si pro pietate,iuſtitiaque pendatur*, (mors) *fit gloria renaſcentis,& cum ſit mors, peccati retributio aliquando impetrat vt nihil retribuatur peccato*.Idem docent alij Patres.

Aequatur baptiſmo à SS. Patribus.

Vbi notandum eſt, ipſam mortis perpeſſionem ſecundum ſe comparari cum baptiſmo, eique non minorem vim tribui in peccatis abluendis,quàm baptiſmo; neque hanc vim tribui internæ contritioni,ſed operi externo:ergo ſicut baptiſmus,non requirit contritionem vt gratiam conferat,ita nec martyrium.

Tertiò,Si contritio eſſet neceſſaria,nunquã martyrium poſſet conferre primam gratiã iuſtificationis;nam hæc haberetur iam p ipſam diſpoſitionem.hoc tamen eſt contra ſententiã Patrum, qui non minùs omnem culpam per martyrium deleri volunt, quã per baptiſmũ.

Quartò,Si ſolùm haberet uim ex opere operantis, nõ magis deleret peccatũ quàm exiliũ pro Chriſto,carcer,direptio bonorũ, eleemoſyna Chriſti amore data: quod eſt contra Patres ſupradictos,& cõmunẽ ſenſum Eccleſiæ.

Quintò,Non eſſet certum martyrio defunctos regnare cum Chriſto; imò poſſet meritò ſæpe de eo dubitari:quia ſi quis multa cõmiſerit peccata,opus eſt longa ſatisfactione, vel feruentiſſimis actibus internis,vt ex opere operãtis omne debitum pœnæ tollatur.Sæpe autem fit vt martyr parũ patiatur, & actus internos parũ feruentes habeat.Itaq; temerè faciet Eccleſia,

cleſia,quòd illos ſtatim pro Martyribus ſine vllo diſcrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cùm Marthæ,de celebrat.miſſarum,§. finali, ex D. Auguſtino,*Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*.

47 *Obiectio.* Dices, Martyrium in adultis habere id.priuilegij,vt per ſe tollat omnem pœnam;quia adimit tempus neceſſarium ad ſatisfactionem;nõ autem vt per ſe tollat omnem culpam: hanc enim momento temporis tolli poſſe per actum proprium hominis,dilectionem vel contritionem: vnde non fuiſſe opus vt ipſi martyrio per ſe hoc priuilegium daretur. vt enim martyrium deleat omnem culpam & pœnam, ſtatimque cælo inferat ſicut facit baptiſmus, ſatis eſſe, ſi ratione actus interni, qui ordinariè adeſt, deleat culpam; & ratione paſſionis externæ, reatum pœnæ. In paruulis autem habere priuilegium delendæ culpæ originalis; tum quia hæc aliena voluntate contracta eſt; tum quia illi non ſunt capaces actus proprij: vnde vt aliquem fructum poſſent ex martyrio reportare, neceſſarium fuit vt id ei concederetur.

Eſt probabilis. Hic modus dicendi non videtur improbabilis,& iuxta illum defendi poſſet ſententia D. Bonauenturæ,Paludani & aliorum,qui requirunt actum charitatis vel contritionis.

Non ſatis facit hic modus. Verùm Patres citati amplius velle videntur, dum ipſam perpeſſionem mortis non minorē vim ad ſalutem habere volunt, quam baptiſmum:quod verum proprie non eſſet, niſi etiã per ſe haberet vim ſanctificandi. Deinde non diſtinguunt de culpa & pœna, & generatim docent,omnem culpam, etiã originalem, per illam paſſionem veluti per baptiſmum ſanguineum deleri; idque quia eſt realis configuratio Chriſti. Si enim baptiſmus aquæ, qui eſt tantùm configuratio myſtica,tantam vim habet,quomodo martyrium, quod eſt configuratio realis,non habebit?

Denique alioquin ſæpe valde incertum eſſet an martyr eſſet ſaluus:quia ſæpe fit vt non tam perfectos actus internos habeat, vt per eos omnia peccata deleri queant.

48 *Sufficere attritionẽ ad martyrij fructũ.* Ex his facilè probari poteſt altera pars,nimirum ſufficere attritionem.Si enim non eſt neceſſaria contritio vt peccatori profit martyriũ ad ſalutem:ergo ſufficit attritio: nam poſt contritionem & dilectionem Dei ſuper omnia, nõ poteſt eſſe melior diſpoſitio quàm attritio.

Quod confirmatur Primò,Quia attritio ſufficit vt baptiſmus profit:ergo etiam vt martyrium; cùm hoc non minorem vim habeat, vt patet ex dictis. Secundò, Niſi attritio ſufficeret,nũquam martyrium deleret pecccata mortifera; hoc autem non eſt conſentaneum ſententijs Patrum:ergo. Tertiò, Martyrium per ſe habet vim augendę gratiæ:ergo cõferet primam iuſtificationis gratiam peccatori non ponenti obicem.conſequentia patet à ſimili in ſacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non ponenti obicem, vt communiter Doctores tradunt,idque ideo quia per ſe & vi ſua gratiam cõferunt:atqui nõ ponitur obex, ſed tollitur per attritionem;quia per hanc affectus abſolute recedit à peccato & conuertitur ad iuſtitiam: ergo ſufficit attritio ad fructum martyrij.Confirmatur,quia attritio eſt vltima diſpoſitio ad gratiam,inter eas,quę per ſe gratiam non includunt vel adducunt:ergo eſt ſufficiens vt martyrium,quod per ſe gratiæ eſt efficax,ſuperueniens,primam iuſtificationis gratiam conferat. Quartò,Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadẽ cauſa dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro ſanctis martyribus, cùm ſolùm habuerint attritionem.

Neque dici poteſt Eccleſiam præſumere omnes,qui patiuntur pro Chriſto, ſi in peccatis ſint,concipere perfectam contritionem; quia ſatis conſtat experientia,plurimos perſtare metu damnationis,idque ſufficere ad fructum ſupra oſtenſum eſt ex verbis Domini, *Qui amat animam ſuam,&c.*

Si aduertat eſſe attritionem. Notandum tamen,ſi martyr aduertat ſuum dolorem eſſe imperfectum,ob metum gehẽnę, debere conari ad excitandum perfectiorem, quò certiori modo ſe diſponat:vt ante dictum eſt.ſi autem non aduertit,excuſatur,& attritio per ſe ſufficit.

Dico Tertiò, Etſi voluntas patiendi pro Chriſto,per ſe ſufficiens ſit ad fructum martyrij in iuſtis:non tamen videtur ſatis eſſe in peccatore.& primùm, ſi eſt ſibi conſcius peccati mortiferi,videtur certum:quia tenetur excitare in ſe dolorem & petere veniam, vt Deo reconcilietur.pœnitentia enim eſt medium per ſe neceſſarium ad reconciliationem, quando homo aduertit ſe eſſe in peccato: cuius ratio eſt,quia qui cupit reconciliari, debet factum ſuum,quo offendit, quantum in ſe eſt, abolere & reddere infectum: quod non fit, niſi illud deteſtando,& de eo dolendo, cum propoſito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia ſalutis ordinaria,ſi adhiberi poſſunt:ſed potiùs facit vt illa obligatio hic & nunc vigorem habeat, cùm hominem in periculo mortis,& extremi certaminis conſtituat. Neque ille dolor diſtrahet animum aut debiliorẽ reddet circa martyriũ: ſed magis excitabit & confirmabit.conſideratio enim & dolor peccatorum efficiet,vt libentius mortem pro Chriſto feras:tum vt ingratitudinem præteritam corrigas:tum vt pro peccatis ſatisfacias, vt patet exemplo Bonifacij marytris & aliorum. Neque enim martyr ita debet eſſe intentus cogitationi mortis pro fide ſubeundæ, vt non cogitet varias rationes & motiua, cur eam ſubire, & amplecti debeat. 49 *An volũtas patiẽdi pro Chriſto ſufficiat.* *Pœnitẽtia peccatori neceſſaria.* *Dolor de peccatis nõ impedit cõſiderationẽ neceſſariã martyri.*

Quod ſi non aduertat ſe eſſe in peccato, eſt maior difficultas.Sed vtendum diſtinctione;ſi enim voluntas patiendi pro Chriſto talis ſit,vt ex vi illius neceſſario ſequeretur contritio vel attritio,occurrente peccato; ſufficiet cum martyrio:quia eſt contritio vel attritio virtualis. ſi autem non ſit talis per ſe, credibile eſt non ſufficere. Exemplum hoc eſſe poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, ſed vitio carnis vehementer deditus:hic ab hæreticis interceptus,repente iubeatur abnegare fidem Eccleſiæ Romanæ & iurare in ſectã Caluini;& ille amore fidei orthodoxæ & odio hæreſis eligat potiùs mori; & priuſquam alia cogitet, occidatur.non enim illa voluntas moriẽdi pro fide videtur eſſe talis vt ex ea neceſſariò ſecuturus ſit dolor de peccatis carnis,ſi illa memoriæ occurrerent. 50 *Peccator nõ aduertens ſe eſſe in peccato.*

Obiectiones 1. Contra obiici poteſt. Primo, Dominus generaliter dixit, *Omnis, qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: & quicunque perdiderit animam ſuã propter me, & propter Euangelium, viuificabit eã*: atqui hic confitetur Chriſtum, & perdit animam ſuam propter illum: ergo. Secundo, Quia D. Thomas 3. p. q. 87. art. 1. ad 2. dicit, *Paſsio pro Chriſto ſuſcepta, purgat ab omni culpa & veniali & mortali, niſi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem*: atqui hic non inuenit voluntatẽ actualiter peccato inhærentem: ergo. Tertiò, Niſi talis ſit ſaluus, meritò poterit Eccleſia de multis martyribus dubitare, ac proinde etiam pro illis orare, quod eſt contra dictum Innocentii ſupra allatum. Quartò, Decet diuinam bonitatẽ vt illam voluntatem acceptet pro diſpoſitione ad hoc ſufficiente vt per realem conformationem cum Chriſto patiente gratiam conſequatur. Nec refert quod ad baptiſmum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec ſufficiat illa voluntas, tum quia hæc voluntas non ſufficit, niſi coniuncta cum opere externo, cui annexũ eſt illud priuilegium: tum quia Patres maiorẽ vim tribuunt martyrio quàm baptiſmo: tum denique quia illa acceptatio mortis pro Chriſto in illis terroribus & doloribus, cenſeri poteſt virtualis quædam dilectio Dei opere ipſo exhibita, ex qua ſequeretur actualis dolor, ſi peccatum memoriæ occurreret.

51 *Resp.* Reſpondeo, Ob has rationes eſt ſatis probabile hanc voluntatem ſufficere in caſu propoſito, & quotieſcunq; non aduertit quis ſe eſſe in peccato. & ſane ea videtur eſſe mens D. Thomæ & Caiet. ſupra, & Soti in 4. diſt. 3. q. vnica. art. 11. vbi dicit martyrium in eo ſolum differre à baptiſmo flaminis, (quod ſola contritione vel dilectione ſupra omnia cum voto baptiſmi conſtat) *quod illud non requirat formalem deteſtationem, ſed ſolum hunc actum, Volo mortẽ pro Chriſto perpeti: hunc enim actum cum opere exteriori ſufficere ad pleniſsimam indulgentiam omnium peccatorum quoad culpam & pœnam, ſi nõ opponatur obex complacentiæ vllius criminis*. Hic tamen in duob. falli videtur. Primo, Quod videatur exiſtimare cum Vega, martyrium non requirere formalem deteſtationem, etiamſi peccata memoriæ occurrerẽt; quod ſine dubio falſum eſt. Secundo, Quod putet illud ſolum operari per modũ meriti; vt patet ex verbis Soti, quæ paulo ante habet eodem art. inde enim ſequeretur peccatorem, dum vult pati pro Chriſto, mereri remiſſionem peccati mortalis, quod ſane falſum eſt; niſi quis impropriè & large de merito loquatur, vt ſe extendit etiam ad diſpoſitionẽ non vltimam & aptitudinem, cum qua conſiſtere poſſit peccatum. Eandẽ probabilem cẽſet noſter Suarez diſp. 39. ſect. 3. de ſacramẽtis. Facile tamen argumenta propoſita ſolui poſſunt.

Vnde ad Primum dicendum eſt: Generales huiuſmodi ſententias habere tacitam cõditionem vel limitationem, Si neceſſaria diſpoſitio, & alia requiſita adſint, vt multis exemplis oſtẽdi poteſt. Simili modo dicitur de baptiſmo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit*: & tamen requiritur ſaltem attritio.

51 Ad ſecundum: D. Thomas ibi non plus tribuit martyrio quàm baptiſmo, ait enim, *Paſsio pro Chriſto ſuſcepta obtinet vim baptiſmi: vnde purgat ab omni culpa, &c.* itaque ſupponit aliquam formalem vel virtualem pœnitentiã præceſſiſſe; ſicut in baptiſmo eſt neceſſarium.

Ad Tertium: Eccleſia non ſtatim habet aliquem pro ſancto martyre, niſi conſtet illi quomodo in confeſſione & paſſione ſe geſſerit.

Adde rariſſimum eſſe, vt non adſit ſaltem virtualis attritio; quia Deus ſingulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini, non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.*

DVBITATIO V.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat ſuum effectum.

IN martyrio duo ſunt conſideranda, actus interni, & externa perpeſſio. Interni, ſunt affectus varii, ex quibus paſſio acceptatur. poteſt enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientiæ, vel religionis, vel fidei, vel ſpei, vel fortitudinis chriſtianæ. quo poſito. 53 *Actus interni in martyris.*

Dico Primo, Hi affectus & acceptatio ex vi illorum proueniens in iuſtis, ſunt meritorii vitæ æternæ, quia ſunt opera pietatis chriſtianæ: & delent omnes culpas veniales, quarum continent virtualem deteſtationem. debitum pœnarum per ſe non tollunt integre, ſed nonnihil minuunt, ſicut omnia bona opera, præſertim laborioſa & pœnalia. In peccatoribus vero ſolum diſponunt ad gratiam iuſtificationis, idq; vel proxime, vt affectus dilectionis ſuper omnia, vel remote, vt cæteri.

Dico Secundo, Externa perpeſſio pro fide ſuſcepta, per ſe & quaſi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam, & conferẽdi gratiam iuſtificationis, ſubiecto debite diſpoſito; & tollendi omnem reatum pęnæ, vt colligitur ex teſtimoniis Patrũ & D. Thomæ ſupra. Idẽ docet Durandus in 4. d. 4. q. 8. num. 6. & 14. Richard. eadem diſt. art. 2. q. 3. in fine. Maior ibidem q. 3. Suarez diſput. 39. & plerique alii recentiores. ratio eſt, quia ſi vis delendæ omnis culpæ & pęnæ collata eſt baptiſmo, eo quod ſit myſtica quædam configuratio mortis Domini, vt ex Apoſtolo ad Roman. 6. conſtat, multo magis conueniebat hanc vim tribui martyrio, quæ eſt realis conformatio cũ Chriſto moriente. hanc rationem aperte habet Clemens, lib. 5. cap. 5. & reliqui Patres, qui martyriũ vocant *baptiſmum ſanguinis*. Vnde rectè Durandus ſupra, nu. 6. *Non minus*, inquit, *operatur paſſio Chriſti ad ſalutem in eo, qui ei conformatur ſecundum realem ſuſceptionem, quam in eo, qui conformatur ei ſolum ſecundum figuralem repræſentationem.* Et in fine, *Martyrium non ſolum habet efficaciam a charitate patientis, (licet illa requiratur ſecundum Apoſtolum) ſed ex cauſa patiendi, et ex conformitate ad paſsionem Chriſti: propter quæ virtus paſſionis Chriſti æque plene vel plenius cõmunicatur martyrio quam baptiſmo.* vbi Nota, Durandũ requirere charitatẽ, non ex qua martyrium procedat, ſed quæ adſit vna cum martyrio, ſaltem in fine, quam ipſum martyriũ adducere poteſt. quænam autem ad hoc diſpoſitio requiratur in peccatore, patet ex dub. 4. 54 *Externa perpeſsio habet uim quaſi ex opere operato.*

Hinc ſequitur, martyrium in homine iuſto habere vim augẽdæ gratiæ, & tollendæ omnis 55

pœnæ

In iuſto per ſe habet vim augẽdæ gratiæ.

pœnæ: ſi enim habet vim delendi peccati, & conferendæ gratiæ inſtar baptiſmi, vbi non inuenit impedimentum; maxime eam conferet iuſtis, qui nihil habent gratiæ infuſioni repugnans: ac proinde in ipſis gratia augebitur. Cõfirmatur, quia Iuſtitia eſt melior diſpoſitio ad ſuſcipiendum incrementum ſanctitatis quàm attritio (quæ ſimul conſiſtit cum peccato) ad primam ſanctificationem: ergo ſi homini attrito confert gratiam, multò magis iuſto cõferet. Deniq; idipſum ſignificãt Patres ſuprà citati.

An deleat per ſe culpam venial-m.

Petes, Vtrum deleat etiam culpam omnem venialem?

Reſpondeo, Si affectus nullo modo ei inhæret, valde probabile eſt deleri; quia tunc voluntas patiendi pro Chriſto poteſt cẽſeri ſufficiẽs
56 diſpoſitio, vt accedente ipſa paſſione, illa peccata deleãtur: quod ſanè multò credibilius eſt de venialibus, quàm de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhęret, quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipſo tempore, quo inhæret; (hoc enim contradictionẽ implicat) ſed poſtea, vel ſaltem poſt mortem; vt ſi affectus ille peccati venialis duret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia diſp.8.q.2.p.2. Idem videtur ſentire Caietanus 3. p. qu. 87.ar.1. vbi dicit, *Si quis iuiſſet dormitum cum propoſito dicendi manè mendacium officioſum, & interim dormiens occideretur pro Chriſto; crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati pleniſſimam remiſſionem per martyrium conſequi; quamuis per baptiſmum illius remiſsionem non conſequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhærentem.*

Sed hęc ſententia non videtur conſentanea D. Thomæ, qui eodem loco ad 2. ſatis inſinuat martyrium non habere maiorem vim delendi peccati, quàm baptiſmum; nec delere peccatũ veniale, ſi voluntatem inuenerit ei actualiter inhærentem, ſicut hic inuenit, ſaltem actu virtuali, vt Caietanus fatetur. Neque etiam veritati, quia ad remiſſionem peccati actualis, ceſſante iam actuali vel virtuali inhæſione, ſemper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute diſpliceat; vt apertè docet D. Thomas ſuprà q.87.ar.2. ad 2. qualis eſt contritio, attritio, diſplicentia peccati, dilectio Dei ſupra omnia, voluntaria ſuſceptio eius, quod peccati eſt remedium, v.g. ſuſceptio baptiſmi, pœnitentiæ, extremæ vnctionis, & aliorum ſacramentorum, iuxta D. Thomam eadem q. artic.3. denique acceptatio martyrij. ſed de hoc plura alibi.

Quo momento confert martyriũ ſuũ effectum. Sententia Caietani, dari in inſtanti vitæ terminatiuo.

57 Quod attinet ad momentum temporis, quo martyrium ſuum effectum confert; Caietanus 2;2.qu.124.art.4.ad 2. argumentum Martini, inſinuat conferri in inſtanti vitę terminatiuo. Ratio ipſius eſt, quia in eo inſtanti martyrium terminatur, & adhuc exiſtit veluti in termino, & homo tunc adhuc meretur veluti in termino: ergo tunc effectum ſuum confert. Confirmari poteſt hæc ſententia; quia ſicut ſacramenta conferunt gratiam in inſtanti terminatiuo, quo perficiuntur, ita etiam martyrium: atqui hoc in martyrio eſt inſtans mortis: ergo, &c.

Refutatur illa ſententia.

Sed hæc ſententia non videtur probabilis, ſi illud momentum ponatur vitæ extrinſecũ, ſicut Caietanus ponit. Primò, Quia poſſet anima mereri & accipere gratiæ augmentum, iam ſeparata à corpore. Secundò, Fieri poſſet, vt ipſa toto tẽpore, quo vnita eſt corpori, fuerit in peccato & caruerit fide, ſpe, charitate, & primo momento, quo deſinit eſſe in corpore, conſequatur fidem, gratiam & remiſſionem, & immediatè poſt illud momentum videat Deum; vt patet in paruulis ante baptiſmum pro Chriſto occiſis. Tertiò, Non omnes eſſent iudicandi ſecundum ſtatum, quem habuerunt in corpore; quod non eſt cõſentaneum illi ſententiæ Apoſtoli 1. ad Cor. 5. *quemque relaturum propria corporis prout geſſit, ſiue bonũ, ſiue malum*; nam id, quod ille in corpore geſſit vel paſſus eſt, non eſt tale vt poſſit delere peccatum, aut efficere dignum vita æterna; niſi accedat aliquid poſt vnionem corporis, quod iam non eſt in ipſo homine, ſed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis.

Reiectio cuiuſdam reſponſionis.

Dices, Hanc ipſam priuationem tribui homini, quia illã in vita acceptauit, & ſupplicia ad illam neceſſariò ducentia ſuſtinuit. 58

Sed Primò, Hoc nõ habet locum in paruulis. Deinde ſi ideo hoc dicitur geſſiſſe in corpore, quia illud adhuc viuẽs acceptauit: ergo acceptatio illa & paſſio, quam ſuſtinuit in vita, erat digna vita ęterna & gratia, ante ſeparationẽ animę: ergo tunc data fuit gratia: Deus.n. ne momento quidem tẽporis differt condignũ præmium, ad quod ſatis diſpoſiti ſumus.

Quartò, Quia iuxta hanc ſententiam dabitur aliquod momentum, in quo anima poterit cõſequi gratiam & remiſſionem peccatorum, non tamen peccare: & ita ſtatus merẽdi & demerendi non erunt pares. quæ omnia ſunt parum conſentanea ſcripturis & ſenſui Eccleſiæ & SS. Patrum.

Si momentum terminans ſit intrinſecum.

Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinſecum, ita vt homo deſinat per vltimum ſui eſſe; (quæ ſententia non eſt improbabilis) ſic valde probabiliter dici poteſt martyrium conferre gratiam in illo inſtanti; quia idem inſtans eſt terminus intrinſecus martyrij. conſentaneum autem eſt vt effectum ſuum conferat in termino, ſicut ſacramenta, quæ non in termino extrinſeco, ſed intrinſeco complentur & gratiam conferunt. Si verò illud inſtãs, quo vita terminatur, ponatur eſſe extrinſecum, ita vt homo deſinat per primum non eſſe ſui, ſicut communior ſententia habet; dicendum eſt gratiam conferri non in illo inſtanti; tum ob rationes dictas, tum quia illud inſtãs non eſt intrinſecum paſſioni hominis & vitæ: ſed vel in aliquo inſtanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex paſſione ita eſt conſtitutus, vt ſine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega lib.6. in Concil. Trident. cap.37. in fine, Suarez 3. part. diſput. 29. ſect.3. & paſſim recentiores. ratio eſt, quia tunc martyrium cenſetur conſummatum; mors enim extat in cauſa proxima & neceſſaria. 59

Q ãdo detur gratia.

An poſſit poſtea peccare.

Dices, Tunc adhuc poteſt peccare & conſequenter damnari. 60

Reſpõdeo, Moraliter nõ poſſe peccare, quia credibile eſt corpus ita eſſe perturbatũ, vt nõ poſſit vti ratione, vel ſi poteſt vti, adeſt magna gratiæ copia, quę illum cuſtodiat, ita vt nõ peccet. Accedit, qđ cõfecto iam pene certamine, & præſente æterno præmio, vix aliquid poſſit occurrere, quod hominem ad peccandum moueat:

ueat. quod ſi miraculo curetur & ſuperuiuat, veriſimile eſt ſingulari gratia cuſtodiri, ne qui iã erat veluti in ianuis cæli, & præmium pene manibus tenebat, occaſione miraculi excidat.

Idem probabile de iuſtis a mortuis excitatis. alioquin ſi in eodem incerto verſaturi eſſent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent: nec quiſquam eſt, qui non ſummo pere illud deprecaretur.

DVBITATIO VI.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. Thomas q.125.126. & 127.

61 RESpondeo, Tria cenſeri a D. Thoma, & Ariſtotele 3. ethicorum cap. 7. *Timiditatem*, quam Ariſtoteles vocat δειλίαν, id eſt, Ignauiam: *Intimiditatem*, quam ille ἀφοβίαν, id eſt, timoris vacuitatem, & *Audaciam*.

Ignania. *Timiditas*, ſeu *ignauia* eſt vitium excedẽs in timendo, (timet enim quod non oportet vel quando nõ oportet, vel pluſquã oportet) & deficiens in audendo, vt recte Ariſtoteles ſupra: non enim audet aggredi quando ratio dictat, aut ſicut dictat: & hac cõſideratione apud Latinos vocatur *ignauia*, priore vero *timiditas*.

Quale peccatum Hoc vitium ſi in ſeipſo ſiſtat, nec ad alium prauum affectum vel conſenſum impellat, eſt ſolum peccatum veniale, ſicut exceſſus aliarũ paſſionum, qui nullam aliam noxam infert, niſi quod mentem perturbet, & curis, cogitationibuſque inutilibus impleat. Si vero impellat ad alterius peccati conſenſum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro conditione illius ad quod impellit: vt ſi timore mortis (id eſt, vt mortem, quã times, euadas) paratus ſis aliquid facere vel omittere, cuius commiſſio vel omiſſio eſt peccatum mortiferum, erit peccatũ mortiferum: ſi veniale, erit veniale. Et hoc eſt quod vult D Tho. ar. 2. q. 125. Hunc timorem vetuit Dominus, Matt. 10. cũ ait; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & poſt hæc nõ habent quod faciãt.*

Notandum eſt, non omnem inordinatum ti-
62 *Timor inordinatus aliorũ malorum.* morẽ opponi virtuti ſpeciali fortitudinis, ſed eum tantum, qui eſt circa pericula mortis, vel grauium calamitatum: in his enim ſolis fortitudo verſatur, vt ſupra dubit. 1. oſtenſum eſt; ac proinde etiam vitia fortitudini aduerſa. Itaque alii timores mali ad alia vitia pertinent. ſicut enim in omni virtute eſt inordinatus amor & conſequenter etiã inordinatus timor, (omnis enim timor naſcitur ex amore boni amati; & omnis amor parit timorem, ſi bonum amatum poteſt amitti, vt ex 1.2. q. 25. artic. 1. & 2. conſtat) ita in omni vitio habituali eſt inordinatus amor alicuius boni creati, & conſequenter inordinatus timor. Vnde intemperans timet amittere ſuas voluptates, auarus pecunias, ambitioſus honores: ſolus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis, aduerſatur fortitudini.

63 *Intimiditas.* *Intimiditas*, vel potius vacuitas iuſti timoris eſt alterum vitium fortitudini oppoſitum, deficiens in timendo; non enim timet quando timendum, aut quæ timenda. Fortitudo enim non ſolum reprimit timorem, ne excedat, ſed interdum etiam excitat, vt malum declinetur, vt quando illud vires ſuperat, nec eſt iuſta ratio cur ſuſtineatur. tale eſt terræmotus, fulmẽ, naufragium, vis hoſtilis longè ſuperior. Denique omnia manifeſta pericula mortis, quando deeſt cauſa ſubeundi. In huiuſmodi ergo non timere vitioſum eſt; quia eſt cauſa cur malum non declinetur: timere autem laudabile, quia eſt cauſa declinandi. Huc pertinet ſecuritas pniciofa eorum, qui ſe manifeſtis periculis mortis, cum in peccato mortifero ſunt, exponunt, nec æternam mortem timent.

Prouenit autem hoc vitium ex triplici cau- 64
ſa. Primò, Ex eo quod vitam ſuam minoris fa- *Ex qua*
ciat, quã oportet: qui enim aliquid parui æſti- *cauſa pro-*
mat, non multum timet illud amittere, etiamſi *ueniat.*
periculo ſit expoſitum. ſicut autẽ vitioſum eſt pluris facere vitam quam oportet; (vt cum anteponitur virtuti) ita etiam vitioſum eſt eam minoris facere quã oportet, vt cum vanæ gloriæ vel rerum temporalium cauſa manifeſto periculo obiicitur; eſt enim bonis temporalibus longe præſtantior: tum quia res temporales ſunt propter vitam humanam, ad eam fouẽdam, ſolandam, ornandam: tum quia vita iſta temporalis facultatem iuſtitiæ & meritorum vitæ æternæ ſuppeditat.

Secundo, Ex ſuperbia; hæc enim facit vt homo ſibi præfidat & alios contemnat, quaſi ab illis lædi non poſſit; & ita non timet; iuxta illud Iob 41. *Factus eſt vt nullum timeat, omne ſublime videt.*

Tertio, Ex animi ſtoliditate: vnde Ariſtote- 65
les 3. ethic. ca. 7. ait *furioſos nihil timere*. ſic quidam milites nihil timent, quia per vecordiam non concipiunt animo quid ſit mors, & quæ mortem ſequatur. Hoc vitium eſt peccatum mortale vel veniale, pro ratione mali, & periculi, cui ſe defectu timoris exponit; ſi enim ſit magnum malum, (v.g. mors) cui ſine iuſta cauſa ſe obiicit, erit peccatum mortale, niſi forte per ſtuporem animi excuſetur. ſi autem malum ſit paruum, vel periculum non ſit notabile, erit veniale. vide Caietanum in Summa verb. Intimiditas. Hæc tamen timoris vacuitas non eſt diſtinctum peccatum ab eo, quo quis ſe periculo exponit: ſolum enim eſt peccatum quatenus eſt cauſa illius, continens tacitũ in illud periculum conſenſum. *Audacia*, ſeu te- *Audacia.*
meritas hic accipitur pro exceſſu in audendo, & aggrediendo, cũ quis vt malũ imminens repellat, aggreditur aliquid, qđ non cõuenit, vel quando non conuenit, vel quomodo non conuenit. Oritur hoc vitium ex iiſdem cauſis, ex quibus vacuitas timoris, quæ eſt maxima diſpoſitio ad temeritatem. plerumque tamen ex cupiditate vanæ gloriæ, ſicut & *iactantia*, cui vt plurimum hoc vitium eſt connexum: nam audaces fere ſunt iactabundi, & volunt videri fortes, cum non ſint. hinc fit vt plerique talium etiam ſint timidi, quos Ariſtoteles, θρασύδειλους vocat, quaſi dicas *audacitimidos*, quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Initio enim* (vt idem Ariſtoteles ait) *ſunt præproperi, & ante quam res vrgeat, adire pericula volunt, in ipſis autem periculis cedunt & abſiſtunt. at viri fortes, in factis ipſis ſunt acres & celeres, ante facta ſedati & quieti.* quãdo vero cupiditati vanæ gloriæ ſimul coniunctus eſt vitæ contemptus, vel ſtoliditas animi, mortẽ nõ apprehendentis, tunc ſe in pericula cœco quodã impetu proiiciũt, & perſiſtunt, etiãſi parua ſit

ſpes

ſpes victoriæ hos Ariſtot. vocat ῥιψοκινδύνους, id eſt,proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula luſum faciunt & iocum,& inſtar belluatum depugnant. hoc vitium eſt peccatum pro ratione mali & periculi,cui ſe exponunt; ſicut dictum eſt de timoris vacuitate.

66 *Quatuor vitia fortudini aduerſa.* Circa prædicta Aduerte,etſi ſolùm tria vitia *fortitudini* oppoſita numerentur,re vera tamen eſſe quatuor;ſicut enim fortitudo moderatur timorem,ita etiam audaciam;vnde ſicuti peccatur contra fortitudinem exceſſu & defectu timoris,ita etiam exceſſu & defectu audendi.Verùm defectus audendi cõtinetur ſub *timiditate*,qua parte hæc conſiſtit in eo, quòd quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè,*ignauia.timoris* ſed ſicut inter *timoris vacuitatem* & *temeritatem* eſt magna affinitas,ita etiam inter *exceſſum timendi* & *defectum audendi*.Hinc apud Ariſtotelem eodem nomine continentur: vtrumque enim δειλίαν vocat. Latini habent nomina diſtincta; illud vocant *Timiditatem*,hoc *Ignauiam*.

CAPVT PRIMVM.

De Virtutibus Fortitudini connexi, & vitijs oppoſitis.
Conſtat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO I.

Quæ ſint partes fortitudinis.
D.Thomas qu.128.

1 *Subiectiuæ partes.* NOTANDVM ex D. Thoma, virtuti triplices partes aſſignari poſſe, ſubiectiuas, integrantes & potentiales. *Subiectiua* fortitudo propriè iuxta D.Thomam, non habet; quia ipſa eſt ſpecies ſpecialiſſima,cùm verſetur circa pericula mortis quæ omnia ſunt einſdem generis,etſi alia alijs maiora. Hoc tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam ſi diuerſos virtutum ordines ſpectemus,duplex erit fortitudinis virtus; alia enim eſt ordinis *naturalis*, qualis eſſe põt ſine fide;hæc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates ſuſtinet, hac tantùm conſideratione,quia decet hominem ratione præditum,vel philoſophiæ præceptis imbutum, vel illuſtri familia clariſque maioribus ortum. *Fortitudo naturalis.*

Super naturalis. Alia *ſupernaturalis*, quæ fidem & affectũ ſupernaturalem ſupponit & prudentia ſuper naturali vt regula vtitur. Hæc eadem ſuſtinet, quia decet Chriſtianum,crucis Chriſti cultorẽ immortalitatis candidatum,&c.etſi enim iſtæ fortitudines circa eadem pericula & circa eaſdem paſſiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta verſentur; tamen non eandem prorſus rationem formalem in illis ſpectant, vnde nec ob eandem cauſam ad ſuas functiones mouentur,ſed ob diuerſam, & affectibus planè diuerſis.qua ratione etiam in fortitudine naturali diſcrimen ſpecificum fortaſſe inueniri poſſet.

2 *Partes integrantes.* *Partes integrantes* vocat,non ex quibus ipſe habitus intrinſecè coaleſcat; ſed quæ neceſſariæ ad integrum fortitudinis officium.

Potentiales. *Potentiales* verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minùs difficili imitantur. Porro huiuſmodi partes quatuor numerantur à D. Auguſtino lib.83.qq.q.31.ex Cicerone *Fortitudo*, inquit,*eſt conſiderata periculorum ſuſceptio,& laborum perpeſſio,cuius partes magnificentia, fidentia,patiẽtia,perſeuerãtia*; quod D.Thomas optimè declarat qu.128.ar.vnico in corp.& ad 5.

Officium enim *fortitudinis* in duobus ſitum eſt;*in aggrediendo* & in *ſuſtinendo*. ad *aggrediendum* autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo animi ad periculum ſuſcipiendum: hanc præſtat *fidentia*;qui enim confidit ſe malum imminens ſuperaturum,facilè periculũ ſuſcipit. Secundo, Strenuitas in executione; hanc tribuit,*magnificentia*,quæ teſte D.Auguſtino, ex Cicerone,*eſt rerum magnarum & excelſarum, cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione,cogitacio & adminiſtratio*. Itaque hæ duæ virtutes,quatenus verſantur in periculis mortis,ſunt partes integrantes fortitudinis,cõcurrentes ad actum aggreſſionis. *Eſſe quatuor partes fortitudinis.*

Similiter ad ſuſtinendũ,qui eſt aliter fortitudinis actus duo requiruntur. Primũ eſt,Ne animus difficultate & aſperitate malorum frangatur.ad hoc valet *patientia*,quæ triſtitias & dolores moderatur,animumq; continet ne hiſce paſſionibus victus,à recto & decoro decidat.

Alterum eſt,Ne diuturnitate malorum fatiſcens,cepta bona abrumpat & deſinat; & ad hoc eſt *perſeuerantia*:quo nomine hic intelligimus non eam,quæ eſt Iuſtitiæ vſque ad finem continuatio,ſed propoſitum durantibus malis cœpto perſeuerandi.

Ex his patet,qua ratione hæ quatuor virtutes dicantur partes *integrantes* fortitudinis;nimirum ſi cõſiderentur vt verſantur in propria fortitudinis materia,id eſt, ĩ periculis mortis; ſic enim ad integrum illius officium cõcurrũt, ſuntque veluti quædam illius membra. 3 *Quo modi ſint integrantes.*

Si verò ſpectatur in alijs quibuſdã materijs minùs difficilibus,dicẽtur partes fortitudinis *potentiales*,quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionẽ nõ aſſequantur.vide ſuprà c. 46.dub.1.Sic *fidentia eſt* virtus, quæ in alijs rebus difficilibus extra pericula mortis, prõptũ animum præſtat:*magnificentia*,quæ talia ſplendidè exequitur: *patientia*, quæ tales difficultates tolerat: *perſeuerantia*, quæ in finem in illis perdurat. *Quomodo potẽtiales.*

Notandũ eſt Primo,Prædictis partibus fortitudinis tres alias adijci à Macrobio li.1.in sõnium Scipionis:*magnanimitatem,ſecuritatẽ*, & *conſtantiam*.Verùm magnanimitas & ſecuritas ſub *fidentia* poſſunt comprehẽdi; *fidentia* enim 4 *Reducuntur ad ſupradicta.*

co ntinet

continet credulitatem mali ſuperandi vel boni conſequendi, & ſpem conficiendi. vtrumq; parit *magnanimitas*: facit enim vt id, quod arduum eſt, videatur confici poſſe, & ſimul eius deſiderium inijcit.

Securitas eſt perfectio quædam *fidentiæ*, excludens timorem & anxiam curam. tũc enim ſecurus eſt animus, quando ita confidit vt non ampliùs timeat vinci à malo, vel excidere à bono; item quando malum eſt ſuperatum.

Conſtantia ad *perſeuerantiam* pertinet. quid enim eſt aliud *perſeuerantia*, quàm *conſtantia* vſque in finem? eodem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatem non ſinit animum à recto deſciſcere.

Non ſunt omnes diſtincti habitus.

5 Notandum Secundò, Nõ omnes prædictas partes eſſe virtutes diſtinctas, ſed ſatis eſſe vt actus diſtincti: eiuſdem enim habitus eſt præbere ſe magnanimum & confidentem in periculis, & ſecurum abſque anxietate. Item eiuſdem virtutis eſt efficere patientem, conſtantẽ, longanimem & perſeuerantem.

Cætera vide apud D. Thomam in reſpõſ. ad 6. vbi corruptè in multis exemplaribus legitur *lenia* pro *lema*, græcè λῆμα; quod non patientiam aut tolerantiam, ſed animi confidentiam & promptam audaciam ſignificat. Plerumq; accipitur in bonum; aliquando etiam in malum, vt ex Græcis authoribus cõſtat. hinc λημαλίας vir ſtrenuus & animo confidenti, quod eſt virtutis; vel etiam præfidenti, quod eſt vitij.

DVBITATIO II.

Quid ſit magnanimitas & qui eius actus.

D. *Thomas*: *qu.* 129.

Quid magnanimitas.

6 MAgnanimitas, ſeu magnitudo animi, græcè μεγαλοψυχία, eſt virtus ad opera magna & heroica in omni virtutum genere inclinans. magnus enim dicitur animus, qui ad magna adſpirat, eaq; ſola æſtimat & cogitat: parua negligit vel deſpicit. ex affectu enim & ſtudio rerum magnarum vel paruarum, animus magnus vel paruus dicitur. nihil autem verè magnũ in rebus humanis præter virtutẽ, quæ ſola eſt hominis bonum, & ornamentum quà homo eſt, animum perficiens, & æternùm permanens æternamque vitam concilians: cętera omnia, vt diuitiæ, voluptates, honores huius mundi, parui ſunt momenti, vtpote ad vitam iſtam corporalem duntaxat, & temporalem pertinentia. Et quamuis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna ſint bona; tamen non omnia in ſuo genere ſunt magna vel ardua: ſunt enim minora & maiora, facilia & difficilia. propriè autem dicuntur *magna*, quæ in ſingulis virtutum generibus magna, ſeu ardua cenſentur, magnoque honore ſunt digna; vt ſunt magnæ abſtinentiæ, magna vitæ auſteritas, magni labores pro ſalute animarum, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis ſtudium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat.

Quid verè magnum.

7 Nec obſtat, quòd omnis virtus, ſi perfecta ſit, ad opera magna ſui generis incitet: (magna enim virtus abſtinentiæ, ad magna ieiunia; magna religio, ad magna in Deũ pietatis officia impellit) quia aliam rationem formalẽ, ſeu aliud motiuum intrinſecum aliæ virtutes in ſuis obiectis ſpectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutũ non quia in illis elucet honeſtas peculiaris illius vel illius virtutis, v.g; bonum abſtinentiæ, vel religionis; ſed quia magna ſunt & ardua; id eſt, qnia conſentanea animo magno & generoſo, magnis gratiæ præſidijs adiuto, magna rerum cæleſtium cognitione inſtructo, magnis præmijs illecto, magnis exemplis prouocato. qui enim hęc perpẽdit, facile videt magna virtutum officia ſibi congruere; & decorum eſſe non niſi magna cogitare, ęſtimare, affectare, moliri. Itaque eſſe *magnum*, ſeu *arduum* in operibus virtutum aliarum, eſt ratio formalis obiectiua huius virtutis, ob quam ad illa inclinat & quã in illis efficere & veluti in ſua materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, ſi perfectæ ſint, ſeu in grado heroico, inclinãt ad opera magna ſui generis; non ratione magnitudinis, ſed ratione peculiaris honeſtatis, quã habẽt ex ſua materia, quæ honeſtas in magnis operibus eſt illuſtrior. Itaque magnitudo operum non ſe habet tanquam motiuum principale ſeu formale illarum virtutum, ſed vt circumſtantia obiecti, ratione cuius honeſtas obiecti magis elucet; & vt circũſtãtia operis in executione reſpondens circumſtantiæ quę eſt in cauſa. ſicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus Iuſtitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera ſui generis.

Quomodo hæc virtus inclinet ad magna opera uirtutũ

Ratio formalis obiectiua huius virtutis.

Quo modo aliæ uirtutes inclinẽt ad magna.

Hinc patet, virtutem hanc, etſi ad opera illuſtriora aliarum virtutum inclinet; tamen ab illis diſtingui ſpecie, & eſſe virtutem ſpecialem: habet enim diſtinctum obiectum formale, à quo ſuam ſpeciem accipit: & illa opera ſolùm ſe habent inſtar materiæ, cui ſuam formam inferat, quæ eſt, eſſe magnum & arduum. 8

Diſtinguitur ſpecie ab alijs.

Hanc doctrinam expreſsè tradit Caietanus qu. 129. ar. 1. & 4. & eſt D. Thomæ ibidem. ſed clariùs in 3. caput lib. 4. ethicorum, exponẽs illa verba Ariſtotelis, *Etiam viri magnanimi eſſe videatur quod in quaque virtute magnum eſt*; vbi dicit, *Per hoc magnitudo eſt ſpecialis virtus diſtincta ab alijs, quia tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere, v.g. fortitudo intendit fortiter agere; magnanimitas intendit magna operari in fortiter agendo*, & ſic de alijs. Idem docet qu. 134. ar. 1. ad 2. Eadem eſt mens Ariſtotelis verbis allatis; & infra cum ait, *videtur animi magnitudo quaſi quoddam virtutum omnium ornamentum; nam & maiores eas, ampliores que facit, & ſine illis conſtare nullo modo poteſt.*

Obiectio.

Dices, Ariſtoteles cap. illo 3. & D. Thomas q. 129. art. 2. 3. & 4. docent *magnanimitatem* verſari circa *magnos honores*, ideoque eſſe virtutẽ ſpecialem: ergo non extendit ſe ad actus eximios aliarum virtutum. 9

Reſp.

Quo modo verſetur in magnis honoribus.

Reſpondeo negando conſequentiam: aliter enim verſatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim verſatur non quidẽ eos propter ſe expetendo; (hoc enim laudabile non eſſet) ſed tanquam circa materiam remotam; moderãdo appetitum honorum, vt eis rectè vtamur, nec pluris, quàm par eſt æſtimemus: ſicut liberalitas verſatur circa diuitias & fortitudo circa pericula mortis. circa verò actus virtutum verſatur tanquã circa obiectũ materiale, ſeu materiã propinq̃, magnitudinẽ

& excel-

& excellentiam quandam in illis appetendo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo moderatur timorem & audaciam in periculis, vt fortiter agat; & liberalitas amorem pecuniæ, vt ea rectè vti poſſit, & facilè donare vbi ratio dictat: ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, vt opera magna ſincero affectu deſignet; & vel ſi honor abſit, deſiſtat; vel ſi adſit, eius affectu potiſſimum moueatur. qui enim magna præſtare in aliquo virtutum genere ſtudente, potiſſimum infeſtãtur appetitu honoris, qui illuſtria facta comitari ſolet, & vehementer affectu ad ſe trahit: itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus. eiuſdem enim virtutis eſt bonum opus operari, & intriſeca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum eſt honoris immodicus appetitus. neque ſolum in honoribus moderationẽ animi parit hæc virtus, ſed etiam in contumelijs & omni fortunæ conditione; vt Ariſtote-

Etiam in contumelijs & fortuna aduerſa. les loco citato docet. Maxime, inquit, *in honoribus verſatur vir magnanimus. Verum tamen in diuitijs quoque & principatu, in omni denique ſecunda & aduerſa fortuna quidquid acciderit; in eo ſe moderatum præbebit: neque in rebus ſecundis lætitia efferetur, neque in aduerſis mœrore contrahetur; nam ne in honorem quidem ſic animatus eſt, qui tamen quàm maxima res eſt.*

Ex his perſpicuum eſt Primò, Quodnam hu-
10 *Officiũ magnanimi.* ius virtutis ſit officium: principale enim munus eius, quod ipſa potiſſimum intendit, eſt opera magna, ſeu quæ magno honore ſint digna efficere, non propter honorem huius mundi (non enim eſt vera virtus, quæ honorem humanum ſibi propoſitũ habet, vt docet D. Auguſtinus lib. 5. de ciuit. ca. 12. quia eſt res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) ſed propter ipſorum operum excellentiam, ratione cuius honore ſunt digna.

Secundum munus eius eſt, appetitum honorum moderari, ita vt eos neque multum appetat, neque pluſquam par eſt, refugiat: ſi deferantur, ijs non extolli, non exultare lætitia, ſed moderatè ſe gerere, vnde Ariſtoteles ait, *Magnis honoribus & ijs, qui à viris bonis deferentur, modicè delectabitur, tanquam ſibi accommodatis: qui autem à vulgo & ob res paruas tribuentur prorſus contemnet.*

Tertium, In omni ꝓſpera & aduerſa fortuna moderatè agere. cũ enim nihil magni æſtimet, niſi quod verè magnum eſt, fit vt omnia temporalia parui pendat, ac proinde non multum curet illorum ſecũdos vel cõtrarios ſucceſſus.

Quamuis autem magnanimus honorem hu-
11 *Quem honorẽ poſsit magnanimus quærere.* ius mundi parui æſtimet, neque propter illum operetur; maximi tamen facit honorem cæleſtem, vt apud Deum & Angelos magnus habeatur & ſit. hic enim honor eſt pars noſtræ fœlicitatis, & præmium virtutis; & inter bona noſtra externa maximum. Itaque propter illum honeſtè operari poteſt, & ad ardua virtutum conniti: vnde 2. Corinth. 10. dicitur, *Qui gloriatur, in Domino glorietur; non enim qui ſeipſum commodat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.* & Ioannis 5. ver. 38. aperte indicatur, *gloriam, quæ à ſolo Deo eſt*, eſſe quærendam.

12 *Quibus inſit hæc virtus.* Patet Secundo, Hanc virtutem maximè reperiri in ijs, qui ſpretis omnibus, quæ in mundo ſunt, Chriſti conſilia ſunt ſecuti, & ad eius imitationem vitam componunt. magnitudo enim animi potiſſimum in duobus ſita eſt; in contemptu earum rerum, quæ maximi vulgo æſtimantur, & quæruntur; vt ſunt diuitiæ, voluptates & honores; & in conatu, niſuque ad ea, quæ ſunt maximè ardua & honore cæleſti digna: vt ſunt conſilia Domini, & perfectio vitæ chriſtianæ.

Patet Tertio, Ad hanc virtutem pertinere 13 *Fidẽtia et ſecuritas.*
fidẽtiam & ſecuritatem, fidentiam quidem, quia non poteſt quis ardua generosè aggredi, niſi multum confidat ſe poſſe conficere. Deinde *fidentia* oritur ex eo quòd quis aduertat ſibi ſuppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quòd earum perficiendarum deſiderio teneatur: quorum vtrumque eſt in hac virtute. *Securitatem* verò, quia qui res humanas nõ multum curat, & ſolis æternis eſt intentus, ad quas ſatis opis & præſidij à Deo ſe habere ſentit: multis curis eſt ſolutus, & magna animi ſecuritate fruitur. magna quoque confidentia ſecuritatem parit.

Vt melius huius virtutis indoles intelliga- 14 *Mores magnanimi.*
tur, Notãdum eſt, ab Ariſtotele aſſignari viginti mores, ſeu conditiones viri magnanimi, quę nobis breuiter explicandæ: ſunt enim notæ quædam eximiæ huius virtuti, merito vita & moribus exprimendæ.

Prima, *Dignum ſe magno honore exiſtimare*, intellige ſpectato officio, quod gerit, vel donis Dei, quibus eſt ornatus: cum hoc tamen ſtare poteſt vt ſit humillimus coram Deo, dum conſiderat ſe ex ſeipſo nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe; ſine Deo ĩ profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic Sancti in cœlis, & humillimi ſunt, & tamen ab hominibus coli volunt, diuerſa ſui conſideratione.

Secunda, *Modice honoribus, etiam magnis, & à bonis viris oblatis delectari. à vulgo & ob res paruas delatos contemnere.*

Tertia, *In proſperis & aduerſis moderatum ſe præbere.*

Quarta, *Non offerre ſe caſibus paruorum periculorum, nec amare pericula, eo quòd paucas res magni faciat; magnis tamen*, vbi de rebus præclaris agitur, *ſe exponere & tunc vitæ non parcere.* Ariſtoteles tribus verbis οὐκ ἐςὶ δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος, μεγαλοκίνδυνος δὲ

Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio compenſare.* vnde fit vt non multum meminerit beneficiorum acceptorum; quia maioribus illa beneficijs obruit. quod intellige de beneficijs humanis & vulgaribus, quæ ipſe facilè poteſt vincere.

Sexta, *Neminem, aut vix quenquam rogare.* vel enim parua ſunt quæ ab alijs poteſt accipere; & ita non curat: vel certè ſua induſtria poteſt conſequi; & ſic non vult ab alio pendere, nec alteri moleſtus eſſe.

Septima, *Libenter alteri operam dare atque inſeruire*: hoc enim eſt pefectionis, & αὐταρκείας ſignum.

Octaua, *Cum viris Principibus & opulentis præſtare ſe magnum & excelſum*; nimirum illis non adulando, nec ſinendo ſuam libertatẽ opprimi eorum authoritate. *cum mediocribus & infimis modeſtum ac moderatum.* ſic enim Deum quodam modo imitatur, *qui humilia reſpicit.*

Nona, *Non ſe locis aut functionib. honoratiorib. ingerere*: hoc. n. potius ambitioſi, q̃ magnanimi.

Decima,

Decima, *Cunctar. & quietem agere, niſi re magna ſit propoſita*: quia parua non moratur; vnde fit vt *pauca faciat, ſed magna.*

Vndecima, *Aperte odiſſe & apertè amare*, puta quę odio vel amore digna: gręcè eſt, *εἶναι φανερόμισον καὶ φανερόφιλον, quia timentis eſt, fronte occultare ſententiam.*

Duodecima, *Aperte omnia dicere & agere*: intellige intra limites prudentiæ. Addit Ariſtoteles, *amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos eſt propenſus*, id eſt, cum res humanas parui faciat, facilè ita ſe gerit, vt etiã alios parui pendere videatur. quod intelige, quando de veritate, vel iuſtitia agitur: exempla habemus in martyribus, & alijs viris ſanctiſſimis.

Decimatertia, *Vti diſſimulatione in vulgus*: non enim ſua patefacit omnibus, ſed tegit, nõ enim quærit vulgi laudes.

15 Decimaquarta, *No poſſe alterius nutu viuere, niſi amici*: ſeruile enim id eſt, nec ſine aſſentatione fieri põt; a qua ille lõgiſſimè abeſt. quòd ſi amici nutu viuere poteſt, multo magis nutu Superioris, qui & maximè eſt amicus (cum omne bonum ſubdito ex ſincera beneuolentia velit ac pcuret) & loco Dei præſidet. Vnde patet religioſam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, ſed ei conſentaneam eſſe.

Decimaquinta, *Non facile admirari: nihil enim ei magnum eſt*, inquit Ariſtoteles, puta in rebus humanis.

16 Decimaſexta, *Non meminiſſe iniuriarum: viri enim magnanimi non eſt*, ait idem, *memorem eſſe, præſertim iniuriam & malorum, ſed ea potius pro nihilo putare.* Itaque viles animæ ſunt, Ariſtotelis ſententiam, qui iniurias, ſine fine perſequuntur, quo modo enim non viles, quorum ſtatus & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec niſi eo vindicato, conſtare poteſt? quãtò generoſius eſt ſtatum ſuum extra fortunæ aleam repoſitum ducere; nec ſe à quoquam niſi à ſeipſo lædi poſſe? Multum igitur errat vulgus, qui illos generoſos & magnanimos putat.

Decimaſeptima, *Non cupide loqui de hominibus, quia neque vt laudetur ſolicitus eſt, nec vt alij vituperentur. nec aliorum laudator eſt, nec male*
17 *dicus, ne in inimicos quidem, niſi accepta contumelia.* vbi Ariſtoteles permittit illis rependere *κακολογίαν*, id eſt, probrum ſeu conuitium, accepta contumelia ab inimico: tunc enim non videtur eſſe contra virtutem, ſi moderatè & abſque ſcandalo fiat, vt ſic contumelia repellatur. plerumque tamen melius eſt diſſimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra præceptum Apoſtoli, & Domini noſtri: idque maioris animi eſt ſignum. *leo ad latratus canum vix lentus reſpicit.*

Decimaoctaua, *In rebus, quæ neceſſario perferendæ, vel quæ exiguæ ſunt, non eſſe quæribundum aut ſupplicem: quia eſt animi nimium rebus humanis addicti.*

Decimanona, *Malle poſſet poſsidere res honeſtas quàm fructuoſas; hoc enim magis proprium eſt hominis ſeipſo contenti.*

Vigeſima, *Habere motũ tardum, vocem graue͂, orationem ſtabi lem ac ſedatam: quia feſtinare nõ ſolet qui paucis rebus ſtudet, nec vehementer contendere, cui nihil magnum eſſe videtur:* Ita Ariſtoteles.

DVBITATIO 3.

Quæ vitia magnanimitati aduerſetur.

D. *Thomas q.* 130. *&* 131.

OPponuntur magnanimitati tria vitia per 18 exceſſum, *præſumptio, ambitio, et inanis gloria.* *Præſumptio* reſpicit propriè opus aliquod: *Ambitio* honorem: *inanis gloria* opinionem & famam. Vnum per defectum, *Puſillanimitas*, quæ tamen illis tribus reſpondet.

Præſumptio, quam etiam *præfidentiam* Latini vocant, eſt nimia ſuarum virium confidentia, qua fit vt quis aggrediatur aliquid, vel paratus ſit aggredi, quod eſt ſupra ipſius vires. *Vires ipſius* intellige, quas vel in ſeipſo, vel in alijs paratas habet, quod enim per amicos poſſumus, nos ipſi poſſe dicimur. conſiſtunt autem vel in facultate naturali, vel in virtute aliqua infuſa aut acquiſita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis data, vel in poteſtate Ordinis, vel in poteſtate iuriſdictionis: nam ratione horum omnium ſi quis aliquid ſupra ſuam facultatem tẽtet, erit vitium præſumptionis; vt patet ex Caietano ver. Præſumptio, in ſumma. 19

Præſumptio quid ſit

Hoc vitium intellectu ſupponit opinionem falſam de ſui viribus, ex culpabili ignorantia, vel inconſideratione ortam: ſi enim hæc non eſſet culpabilis, neque opinio inde naſcens neque affectus voluntis conſequens culpabilis eſſet; vt cum quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid ſupra ſuam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel abſolutè exequendi tale opus: vel ſub conditione, ſi nimirum res ad ſe pertineret, ſi tempus & locus poſceret, &c.

Supponit falſam opinionem.

Hoc modo præſumptuoſi & præfidentes cẽſendi hæretici, qui ſcripturas audent exponere non præuio longo ſtudio, vel Sanctorom Patrum lectione: qui tentant miracula vel futurorum prædicti onem, abſque dono miraculorum vel prophetiæ: qui ſolis naturæ viribus putant ſe poſſe bene viuere & legem implere. Item qui abſque debita peritia ſuſcipiunt officium medici, aduocati, Parochi, confeſſoris, &c. qui vſurpant ſibi poteſtatem, quam nõ habent, vel maiorem quàm habẽt; vt ſi diaconus vellet offerre ſacrificium, abſoluere, baptizare coram ſacerdote; ſi Iudex ſecularis cognoſcere de cauſis eccleſiaſticis.

In quibus hoc viuit

Hoc autem peccatum eſſe probat D. Thomas quia per illud violatur lex naturæ, orta ex lege ęterna, quam omnes res naturales tenent; hæ enim omnes ex diuina ordinatione hanc ſeruant legem, vt nihil conentur ſupra ſuam facultatem: ſed ſolum inclinẽt ad opera viribus ſuis commenſa: præſumptio verò impellit ad id, quod eſt ſupra facultatem.

Eſſe peccatum.

Eſt peccatum mortiferum, quando fit cum 20 periculo vel iniuria alterius, ſicut præſumptio medici, Iudicis, confeſſoris: vel quando prouenit errore contra fidem, ſicut præſumptio hæreticorum in multis actibus. extra tales euentus ferè eſt peccatum veniale. Ita Caietanus ſupra.

Præſumptio de miſericordia Dei, (quæ dr̃ peccatum in Spiritũ Sanctum) qua quis nõ curat diuinam Iuſtitiã, cõfidens Deum ipſi præſtiturum veniã, etiamſi nõ ſit ſolicitus de conuerſione vitę, potius opponitur ſpei quã magnanimitati: excedit enim modum in ſperãdo, indi-

Præſumptio miſericordia.

bitè confidens de diuina bonitate non de ſua virtute: ſicut deſperatio deficit non ſatis de ea confidens. niſi fortè hæc præſumptio proueniat, quod ſibi tale Dei beneficium deberi putet; tunc enim immediatè præſumit & præfidit de ſua virtute, per eam volens conſequi id, quod longè illam ſuperat; & ſic erit contra magnanimitatem.

21 *Ambitio.* *Ambitio* eſt inordinatus appetitus honoris, *honor* autem eſt teſtimonium excellētiæ, quod multis modis deferri poteſt, vt detectione capitis, inclinatione corporis, genuflexione, conceſſione loci honoratioris, erectione ſtatuę, delatione officii, magiſtratus, principatus, &c. vt dictum eſt ſupra cap. 36. dub. 3. hos omnes modos reſpicit ambitio, qui enim aliquid horum ſibi inordinatè appetit deferri, eſt ambitioſus.

Inordinate appetitur honor triſariam. Porro honor tripliciter inordinatè poteſt appeti. Primo, Si appetas honorem ob rē, quæ tibi non conuenit; vel notabiliter maiorem, quam par ſit; vt ſi quis velit honorari ob gradum vel doctrinam, quam non habet: ſi laicus velit præcedere ſacerdotem aut Epiſcopum: ſi adſpires ad officium honorabile, quo es indignus; aut velis præferri multò dignioribus: ſi ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi. Secundo, Si quęras honorem ex re quæ tibi conuenit, ſed illicita, v.g. ex rebellione, quod audeas reſiſtere tuo Principi, ex arte magica, &c. Tertiò, Si ita ames honorem vt paratus ſis Deum offendere cauſa illius acquirendi vel conſeruandi: vt ſi Epiſcopatum compares per ſimoniam, principatum per bella iniqua: ſi vt officium retineas, iniquum præſtes iuſiurandum, &c.

22 *Quale peccatum.* In primo eſt peccatum veniale tantum, niſi appetatur cum iniuria alterius. In ſecundo eſt peccatum mortale vel veniale pro ratione materiæ, ex qua honorem captat. In tertio ſimiliter, pro ratione mediorum, quibus vtitur vel paratus eſt vti.

Reprehenditur hoc vitium a Domino, Matth. 23. *amant primos recubitus in cęnis, & primas cathedras in Synagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. vos autem nolite vocari Rabbi, &c.* & Eccleſiaſtici 7. *Noli quærere ab homine ducatum, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur ex ſuperbia. Oritur hoc vitium ex ſuperbia. ſicut enim ſuperbia eſt inordinatus appetitus excellentię ita ambitio eſt inordinatus appetitus honoris, qui eſt teſtimonium excellentiæ: vnde omnes ambitioſi ſunt ſuperbi, & omnes ſuperbi ambitioſi; habet enim ſe ad ſuperbiam vt propria paſſio, vel vt effectus adæquatus.

Si autem honor appetatur moderatè ex re bona, nullum erit peccatum, etiamſi nullus alius finis ſpectetur, vt colligitur ex D. Thoma quæſt. 131. articul. 1. ad 3. quia per ſe eſt obiectum indifferens, proxime accedens ad rationem honeſti, cum ſit teſtimonium & imago quædam virtutis.

23 *Inanis gloria.* *Inanis gloria*, quam Græci κενοδοξίαν vocant, hoc loco accipitur pro vanæ glorię cupiditate; alioqui proprie ipſa non eſt peccatum, ſed peccati obiectum, in alio exiſtens. *Gloria eſt clara cum laude notitia*, inquit Cicero: puta de excellentia alicuius. Itaq; complectitur *opinionem* & *laudem*, & conſequenter *famam*, quia bona fama in laude conſiſtit: ſupponit autem excellentiam aliquam veram his dignam, tanquam materiam & obiectum opinionis & famæ. vnde patet gloriā ab honore diſtingui, & conſequenter ambitionē à cenodoxia ſeu vanæ gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, q̄ verbis agitur, ſita eſt. Honor vero in dignitatib. magiſtratib. & aliis teſtimoniis excellentiæ, q̄ ſignis exhibent. quādo tamen vana gloria ſtatuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda eſt.

Poteſt autem gloria tripliciter eſſe vana in propoſito. Primo, Si de ſimulata excellentia q̄ratur opinio vel fama; ſicut faciũt hypocritæ, & omnes, qui ſe fingunt peritos alicuius diſciplinę, cum non ſint. Secundo, Si maior quæratur quam par ſit, aut de rebus alias indignis, ſicut faciunt iactabundi, & omnes, qui de opibus & rebus friuolis gloriantur. Tertiò, Si apud eos, qui rebus non poſſunt rectè iudicare: ſicut ſi quis coram imperitis diſputaret, vt ſapiens ab eis habeatur, niſi forte id ad vlteriorem finem honeſtum referret.

Erit autem hęc cupiditas peccatum mortale, Primo, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod eſt peccatum mortiferum, vt de magia, de adulterio, de duello, de homicidio, nam talis gloriatio includit facti approbationem. ſi tamen non de ipſo facto, ſed de robore corporis, audacia, ingenio, quæ tali facto patefiunt, gloria quęreretur, non eſſet per ſe peccatũ mortale, quia cum eo ſtare poteſt facti praui deteſtatio. Secundo, Si ob illam acquirendam vel retinendam negligat ea, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria, vel aliter paratus ſit mortifere peccare: quales erant multi ex primoribus Iudæorum, de quibus Ioannis 12. dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quam gloriam Dei.* & Ioannis 5. *Quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ a ſolo Deo eſt, non quæritis?* Extra hos caſus ſolum eſt veniale, vt docet Caietanus verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per ſe veniale eſt, neque fit mortale, niſi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vanæ gloriæ inuoluitur. 24 *Quale peccatum ſit.*

Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia ſeu capitalia, a D. Gregorio li. 31. moralium cap. 31. quem ſequitur D. Thomas q. 132. art. 4. & 5. & cæteri Doctores, quia *vitium capitale*, dicitur ex quo tanquam radice virulenta, mul ta alia vitia veluti propagines venenatæ naſcũtur. talia ſunt quæ verſantur circa obiectũ valde appetibile, cuius cauſa plerique mortalium parati ſunt multa mala facere & pati, vt circa gloriam, (ſub qua etiam famam & honorē intellige) diuitias, voluptates guſtus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia ſunt *cupiditas vanæ gloriæ, auaritia, gula, & luxuria.* Item quæ verſantur circa obiectum valde moleſtum, ſaltem in imaginatione, cuius mali pellendi, vel moleſtiæ ſolandæ cauſa, etiam multa mala facere ſolent, vt ſunt *Inuidia ira, & triſtitia.* 25 *Eſt vitiũ capitale.*

Sic igitur vanæ glorię cupiditas eſt vitiũ capitale, ex qua naſcuntur hæ ſeptem filiæ, iuxta D. Gregoriũ, *inobedientia, iactantia, hypocriſis, contentiones, pertinacia, diſcordiæ, & nouitatum præſumptiones.* Ratio eſt, quia *vana gloria* conſiſtit in manifeſtatione ſuæ excellentiæ ſiue veræ, ſiue fictæ. Dupliciter aũt excellentiā tuam inordinatè patefacere potes. Primo, *Directe*, idque vel per verba, & ſic eſt *iactantia*, vel per facta: quæ ſi vera ſint & aliquid admirationis ha- 26 *Septem filiæ vanæ gloriæ.*

beant, erit *præſumpt*[10] *nouitatum*, (has enim ſolent homines magis admirari) ſi falſa ſint, erit *hypocriſis*. Secundo, *Indirecte*, quatenus videlicet vis oſtendere te non eſſe altero minorem, idque quadrupliciter. Primo, Ratione intellectus, quod fit *pertinacia*, qua quis nimis inhæret ſuæ ſententiæ, nolens cedere meliori. Secũdo, Ratione voluntatis, quod fit *diſcordia*, qua quis non vult alteri conſentire. Tertio, Quoad verba, ſicque eſt *contentio*. Quartò, Quoad facta, dum quis non vult exequi præceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam*. vide D. Thomam art. 5. q. 132

Aduerſantur magnanimitati tria prædicta vitia.

27 Quod autem hæc tria vitia magnanimitati aduerſentur, perſpicuum eſt ex dictis. *Magnanimitas* enim verſatur circa tria. Primo & principaliter circa magnum opus, ad quod iuxta menſuram ſuarum virium tendit, hac ratione aduerſatur ei *præſumptio*, quæ ad idem ſupra vires tendit. Secundò, Verſatur circa honorem, tanquam materiam, cuius appetitum moderatur, ſic opponitur ei (ambitio,) quæ immodice in honorem tendit. Tertio, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum, hæc enim ad eandem virtutem, ad quã honor, pertinẽt, ſic opponitur ei *cupiditas vanæ gloriæ*, quæ ex quibuſuis rebus, etiam ex muſtaceo, & apud quoſuis gloriolam captat. Ariſtoteles nõ expreſſit diſtinctè omnia vitia, quæ magnitudini per exceſſum opponuntur, ſed ſolum vnum, quod ille χαυνότητα vocat, quo is, qui eſt indignus, ſeipſum dignum magnis honoribus æſtimat, ſplendoreque veſtium & opũ oſtentatione honores vbique captat. hos vocat χαύνους. quaſi dicat, laxos aut tumidos, vel πρὸς τὰς τιμὰς κεχηνότες, honoribus inhiãtes, χαῦνον enim a χάινειν *hiare*, ductum. eoſdem dicit eſse ſtolidos, & ſeipſos ignorare.

Puſillanimitas.

28 *Puſillanimitas*, quam Ariſtoteles μικροψυχίαν vocat, eſt alterum extremum magnanimitati directè oppoſitum. hoc vitium ſupponit apprehenſionem, qua quis omnia tanquam nimis magna, & ſuam facultatem vel dignitatem excedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus ſuis refugiat officia ad quæ probe eſt idoneus, & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia, quæ facile alioquin poſſet præſtare. Si vocetur à Deo ad religionem, imaginatur rem eſſe nimis grauem, triſtem, intolerabilem, nec audet capeſſere. Rurſus conſiderans ſuam conditionem, putat ſe indignum honore, qui defertur, (quaſi honor ſit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiã ſi recta ratio aliud poſtulet, ſeq; nimium abiicit, non habita ratione officii vel gradus, in quo eſt conſtitutus. Eodem modo ſe habet etiam ad gloriam, laudem, & famam, etſi his vere ſit dignus, vnde perſpicuum eſt hoc vitium reſpondere in altero extremo tribus illis vitiis explicatis, præſumptioni, ambitioni & vanæ gloriæ. vt enim nimium refugit opera & officia ſuis viribus commenſa, repugnat præſumptioni: vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriam & famam, vanæ gloriæ.

Quale peccatum.

29 Hoc vitium eſt peccatum mortale, ſi id, qđ detrectat, tale ſit, vt ad illud ſuſcipiendum, ſub peccato mortifero teneatur. ſi autem ſolum teneatur ſub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiamſi res ſit conſilii tantum, nam etſi non tenearis amplecti, tamen ex puſillanimitate animi refugere, quaſi vires, quas Deus tibi dedit vel paratus eſt dare, ſuperet, malum eſt.

Contra puſillanimitatem.

Aduerſus *puſillanimitatem* facit conſideratio diuini auxili, quod in iis, quæ ad ſalutem, aut vocationem noſtram pertinent, nobis præſtò eſt; exempla Sanctorum, magnitudo præmiorum, & alia, quæ fiduciam augent.

DVBITATIO. IV.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduerſetur.

D. *Thomas q.* 134. 135.

Dupliciter accipitur. 1. Generatim.

NOmen *Magnificentia* dupliciter accipi poteſt, vt colligitur ex D. Thoma quæ. 134. 30
articul. 1. Primò in genere, pro quauis virtute, quæ facit res magnas, ſiue illæ ſint actiones quas Græci πράξεις vocant; ſiue res effectæ, quæ ποιηλά. *facere* enim aliquando generatim ſumitur, vt actiones & effectiones comprehendat. hoc modo *magnificentia* non eſt virtus ſpecialis, & conuenit etiam Deo & Chriſto; cerniturque in opere creationis, redemptionis, gubernationis, ſanctificationis, glorificationis. hęc enim valde magna ſunt, & horum rõne ſcriptura tribuit Deo & Chriſto *magnificentiam*, 1. Paralip. 29. Pſal. 8. 110. 144. & alibi.

2. Speciatim.

Secundo, Pro virtute humana, quæ magnis 31
ſumptibus in externa materia aliquid magni efficit. hoc modo eſt peculiaris virtus, quam explicat hic D. Thomas, & Ariſtoteles lib. ethicorum cap. 2. eamque vocat μεγαλοπρέπειαν, q. d. *magnide centiam*.

Quomodo diſtinguatur a magnanimitate.

Diſtinguitur à *magnanimitate*, ſecundum Caietanum articul. 2. quod hæc intendat magnitudinem in actione virtutis, (hanc enim vult magnam & ſplendidam efficere: vnde dicit Ariſtoteles ipſam eſſe omnium virtutum ornamentum, nimirum quia earum actiones illuſtriores facit) illa vero intendit magnitudinẽ in opere externo, quatenus eſt opus artis, vel vſibus humanis accommodatum, magnos ſumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monaſteriis, Collegiis, in conſtituendis piis fundationibus, in epulo publico exhibendo, quando ratio poſtulat. De huiuſmodi intellige definitionem Ciceronis, quam refert D. Auguſtinus, quæ. 31. tract. 83. qq. *Magnificentia eſt rerum magnarum & excelſarum, cum ampla quadam, & ſplendida propoſitione cogitatio, atque adminiſtratio*. In iiſdem tamen verſari etiam poteſt magnanimitas, ſi ſpectentur vt ſunt magna virtutum opera, vt expreſsè docet D. Thomas artic. 2, ad 4. cum ait, *Ad magnanimitatem pertinet non ſolum tendere in magnũ, ſed etiam in omnibus virtutibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agendo, vt in 4. ethic. dicitur.* Itaque *magnificentia* videtur vel pars quædam eſſe magnanimitatis; vel parum ab ea diſtingui, vt verſatur in tali materia.

Officium magnificẽtiæ.

Officium primarium huius virtutis eſt, res 32
magnas, ad quas magno ſumptu opus eſt, efficere, quando ratio id poſtulat, vel ſuadet. Deinde huius rei cauſa affectum copioſæ pecuniæ ad id neceſſariæ moderari, ne per illum vel opus non audeat ſuſcipere quando oportet, vel ſuſceptũ relinquat, vel nõ decorè perficiat. tota enim difficultas in huiuſmodi ſplendidis operibus ſuſcipiendis, & perficiendis prouenit ex

affectu

affectu pecuniæ non mediocris;ſed grandis,& ingentis ſummæ, quæ impendenda: hic enim affectus facit vt homini valde difficile ſit tantam copiam profundere,quantam opus poſtulat,Itaque requiritur aliqua virtus, quæ hanc difficultatem vincat.neque ad hoc ſufficit *liberalitas*,quia hæc ſolũ moderatur affectum circa mediocres & ordinarias expenſas; tollitque difficultatem,quam homo in illis ſentire ſolet, non ex affectu magnitudinis ſummæ, ſed ſimpliciter ex affectu pecuniæ:at longe alia ſentitur dum magnæ expenſæ faciendæ;vnde oportuit maiorem quandam eſſe virtutem, quæ id præſtet in magnis, quod *liberalitas* in mediocribus: hanc *magnificentia* vocamus. Simile cernitur in honoribus: affectum enim in magnis honoribus regit *magnanimitas*:in mediocribus virtus ἀνώνυμος,quam φιλοτιμίαν vocare poſſumus,hoc nomine in bonam partem accepto.vide Ariſtot.lib.4.ethic.cap.4. & D. Thomam,quæſt.129.art.2.

Duplex virtus circa honores & duplex circa pecunias.

33 Petes,Cur non ſimili modo ponitur duplex virtus circa voluptates corporis, altera circa maximas,altera circa mediocres?

Cur non duplex circa voluptates,&c.

Reſpondeo, Quia illa virtus, quę affectum moderatur in maximis voluptatibus, ſufficiẽs eſt vt illum moderetur etiam in mediocribus, v.g. ciborum vel venereorum.cuius ratio eſt, quia idem motiuum, ſeu obiectum formale in vtrilque ſpectatur. ſiue enim cibi ſint multum delicati, ſiue parum, hoc tantum agitur vt eorum vſus externus ſit temperatus, & interna affectio ſub hac ratione in eorum vſum feratur. Itaque ſolum opus eſt vna virtute abſtinentiæ, quæ ſicut affectum & vſum temperat in magnis ciborum voluptatibus, ita & in paruis. Similiter in rebus venereis moderandis idem motiuum ſpectatur;ſiue magna in illis ſit uoluptas,ſiue parua: vnde eadem virtus caſtitatis vtrique moderandæ ſufficit.Pari modo fortitudo,quæ maximos timores mortis tẽperat,etiam ad mediocres pertinet:& manſuetudo,quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit.Iſtæ enim virtutes non ſpectant niſi vnum obiectum formale,ſiue paſſio magna ſit ſiue mediocris.Cum enim voluptates magnæ, & timores magni,& iræ magnæ omnibus ſint communes;nec in his magnitudo & mediocritas diuerſum faciant hominis ſtatum, ſufficit vna ratio honeſti in quoque horũ genere,quæ principaliter moderetur affectum in magnis, & ſecundario ſe extendat ad moderandum in mediocribus.

Circa voluptates guſtus. *Circa voluptates tactus.* *Circa timores.* *Circa iras*

Secus vero res habet in affectu pecuniæ, &
34 honoris:magni enim honores & magnæ diuitiæ ſunt paucorum, vnde diuerſum efficiunt ſtatum,& conſequenter mutant rationem decori & honeſti. Hinc fit vt qui magnis honoribus ſunt digni,vel magnas expenſas facturi ſunt,aliam rationem honeſti in moderando affectu,& in vſu talium honorum vel opum ſpectent & adhibeant,quam paſſim ſolent homines in mediocribus.Itaque alia eſt virtus circa magnos honores,alia circa mediocres.Confirmatur,quia magni honores pertinent ad os tã tum qui magna cogitant & moliũtur; hi enim ſoli magnis honoribus ſunt digni: atqui magna moliri eſt proprium magnanimitatis:ergo moderatio affectus circa magnos honores, & rectus eorũ vſus pertinet ad magnanimitatẽ.

Circa honores, & opes.

Simili modo expenſio magnarum opum ſecundum rectam rationem non ſolet fieri niſi ad magnifica opera externa,quæ magnos ſumptus requirunt; talia autem pertinent ad magnificentiam: vnde etiam ad eandem pertinet affectum in huiuſmodi ſumptibus regere. Longe autem aliud ſpectant homines vt moderentur affectum in mediocribus tum honoribus,tum ſumptibus,vt per ſe ſatis conſtat.Nõ tamẽ negauerim,quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes vel magni honores contemnuntur poſſint etiam contemni parui. Verum quia plerumque aliud motiuum reſpicitur quando de magnis agitur,aliud quando de mediocrib. ideo ad vſum humanum & moralem diuerſa virtute opus fuit.Vide D.Thom.quæſt.129.articul.2.vbi tamen paulo aliter hæc explicat, et ſi in re non ſit diſcrepantia.

Opponuntur magnificentiæ duo vitia,alterum per exceſſum, quod Ariſtoteles vocat βαναυσίαν,q.d. operariam & indecoram diligentiam in ſumptu faciendo; vt cum quis de induſtria ſumptus auget ſupra quam res poſcat, aut decorum patiatur; ſicut faciebat ille, qui in filii epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis, cùm referrentur è menſa, proiiciebat in tiberim. Item qui in res paruas ſumptus magnos facit, aut incõcinnè ſplendorem & magnificentiam oſtentat; ſicut ille, qui ſcenæ præpoſitus ſubſternebat hiſtrionibus purpuram; & mercator, qui conuiuis ad cęnam vocatis, cum hyems eſſet, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam ἀπειροκάλους vocat Ariſtoteles, ideſt, decori inexpertos & ignaros. 35

Per exceſſum. βαναυσία

Alterum per defectum, quod Ariſtoteles vocat μικροπρέπειαν, D.Thomas *paruificentiam*, cum quis præ anguſtia animi, operi magno pares ſumptus non exhibet: vt ſi templo, vel Cœnobio, quod extruendum ſuſcepit, vellet facere parietes cratitios, aut tectum ſtramineum, vt minus expendat. *hic* (vt Ariſtoteles ait) *magna pecunia conſumpta,in parua honeſtum ne perdet, & extinguet: quidquid facturus eſt, procraſtinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quam minimo ſumptu id conficere poſſit, conſiderabit; & in his lamentabitur, & ingemiſcet, omniaque ſe efficere maiora quam oporteat, arbitrabitur.* 36

Per defectum. μικροπρέπεια.

Hoc vitium per ſe non eſt niſi peccatum veniale;niſi forte ex voto,teſtamento, vel alia ratione ad opus illud magnificum, in quo perficiendo deficit,ſit obſtrictus.

Eſt peccatum ueniale.

DVBITATIO V.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.

D.Thomas qu.136.

Patientia dupliciter, iuxta D. Thomam, accipitur. 37

Patientia quomodo ſit pars integralis.

Primo, Pro virtute, quæ firmat animum aduerſus timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enituit maxime in martyribus. hæc eſt pars fortitudinis integralis, vel ipſa virtus fortitudinis in adequate concepta, de qua ſupra cap.1.dubit. 1.huius libri tertii.

Quomodo potẽtialis.

Secundo,Pro virtute,quæ in aliis malis ani

mum confirmat, moderando mœrores qui ex illis percipi ſolẽt; ne videlicet propter hos à præſcripto rationis recedat, ſeu aliquid indecori agat: vt in morte parentum, filiorum, amicorũ, in exilio, in damnis, in morbis, in contumeliis, aliiſque id genus malis: hæc enim magnos mœrores adferre ſolent, qui hominem ſæpe ab arce rationis, & officio virtutis deturbant, & ad malum concitant. hoc modo eſt virtus annexa fortitudini, vt ſecundaria principali.

Materia.

Proxima igitur huius virtutis materia eſt triſtitia & afflictio animi ob mala prædicta incidere ſolita; hanc enim vel plane comprimit; vel moderatur, ei quandam ſui ſimilitudinem veluti formam imprimẽs, & ita eam tẽperans, vt recta ratio præſcribit, & virum patientẽ decet; nimirum, vt rationem plene ſui compotẽ relinquat, nec virtutes alias in ſuis officiis impediat. Remota ſunt actiones, verba, & geſtus externi, quæ ita regit, vt interna moderatio in eis eluceat; ita vt per triſtitiam nihil indecori foris agat; ſed mala ſe æquo animo ferre oſtendat. Remotiſſima autem ſunt ipſa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ; non quod patientia illis formam, ſeu modum virtutis imprimat; (hanc enim ſolis affectibus internis, & actionibus externis communicat) ſed proxima patientiæ eſt materia. Simili mõ
38 pericula mortis dicũtur materia fortitudinis.

Ex vario affectu poſſumus moderari triſtitiam.

Sed Notandum eſt hanc moderationem poſſe fieri dupliciter.

Primo, Ex affectu ſolius honeſtatis, quæ in illa relucet. moderari enim triſtitiam, & mentem in quadam æquanimitate conſeruare, ſtatumque externum corporis huic conformem reddere, per ſe bonum eſt & honeſtum. & hoc modo patientia eſt virtus ſpecialis, à cæteris diſtincta.

Secundo, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis, quæ per triſtitiam & afflictiones oppugnatur. & hoc modo, quod ad internum affectum actualem vel habitualem attinet, nõ eſt virtus diſtincta à cæteris: nam quæuis virtus ſicut amat honeſtum ſui generis; ita ex vi huius amoris reſiſtit iis, quæ illi directe vel indirecte repugnãt, animumque aduerſus ea firmat: hoc modo paſſim accipitur in ſcripturis, & Patrum ſcriptis, & in ſermone vulgari. quicunq; enim affectu alicuius virtutis moderate fert afflictiones, patiens dicitur.

Definitio Ciceronis.

Hoc modo definitur à D. Auguſtino qui illa 31. ex Cicerone, cum ait, *Patientia eſt honeſtatis aut vtilitatis cauſa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpeſſio*. vbi illud, *honeſtatis*, intellige generatim de omni honeſto quod propter ſe expetitur. *Vtilitatis*, de eo, qđ ad aliud honeſtum vtile eſt; vt ſi patiaris pecuniæ conſequendæ cauſa, qua ſoluas creditori: nam ſolius vtilitatis cauſa, ſi vtile ab honeſto diſtinctum ſit, pati, non eſt virtutis patientiæ. *Voluntaria*, non quod ſemper ſit in poteſtate pati; ſed quia in poteſtate eſt malle pati quam ab officio rationis deſciſcere, quam improbè vel indecorè agere. *Diuturna*; intellige vel in re vel in animi præparatione. debet enim patiens eſſe animo comparatus ad patiendum lõgo tempore, ſi opus ſit. Eodem pertinet deſcriptio D. Auguſtini, quam habet lib. de patiẽtia, (quem ex indiculo conſtat eſſe ipſius, etſi Eraſmus reclamet) cap. 2. *Patientia hominis eſt, qua mala æquo animo toleramus, ne animo iniquo bona deſeramus, per quæ ad meliora perueniamus.*

Ex his perſpicuum eſt quam patientia ſit ne- 39
ceſſaria. tam enim eſt neceſſaria ad ſalutem, quam eſt neceſſarium, hominem per huius vitæ mala, quæ vel noſtra mortalitas inuehit, vel ab aliis irrogantur, à bono non abſtrahi, aut ad malum non impelli. & quia huiuſmodi mala maximè oppugnant chriſtianos vt rectam religionem deſerant, aut iuxta eius præſcriptum non viuant; ideo his maxime neceſſaria eſt iuxta illud Domini, *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*. quo ſignificatur ſalutem animæ non niſi per patientiam acquiri poſſe. *Poſsidere*, phraſi hebræa accipitur pro acquirere, ſicut ibi, *Poſſedi hominem per Deum*, Geneſis 2. &, *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum*, Prouerb. 8. Parũ apte hunc locum explicat Martinus, de perfecto animæ dominio per patientiam. non tamen refert vtrum hæc tolerantia malorum affectu ſolius honeſtatis, quæ propriè ad hanc virtutem pertinet, an illius, quæ oppugnatur, an vtriuſque fiat: nihil enim horum peculiariter eſt præceptum. expedit tamen quamplurimas rationes ſibi propoſitas habere, ob quas mala fortiter ſint perferenda: efficacius enim multa bona, quam vnum mouent.

Neceſsitas huius virtutis.

Longanimitas, quam Græci μακροθυμίαν vo-
cant, potius eſt pars patiẽtiæ, vel ipſa virtus pa 40
tientiæ inadæquate concepta, (vt ex D. Th. ar. 5. colligitur) quam virtus diſtincta: nam inter mala, quæ patientia æquanimiter tolerat, vnũ eſt moleſtia, quę percipitur ex rei expectatæ dilatione, huius autem mali, ſeu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Itaque *longanimitas*, nihil eſt aliud, quam patientia, vt circa tale malum verſatur, ſpectata. Sic Deus longanimis dicitur, quatenus dum nos ad patientiam inuitat & expectat, moras noſtras & tergiuerſationes tolerat, quæ illi quodam modo moleſtiam adferunt.

Longanimitas.

Vitia patientiæ aduerſa, ſunt *Inſenſibilitas* & 40
Impatientia, illud per defectum: non enim eſt laudabile, nec naturæ humanæ conſentaneum nullis malis neque tuis, neque proximorum tangi; id enim ſignum eſt vel brutæ ſtoliditatis, vel inhumanæ duritiei; nec congruit amicitiæ & vitæ politicæ. Hoc verò per exceſſum: vt cum quis nimium dolet, aut etiam ex dolore a recto diſcedit. Quicunque enim ob dolorem vel mœrorem, vt illum vitet, pellat, aut ſoletur, animoque ſuo ſic affecto indulget, aliquid mali facit, *Impatiens* eſt, iuſtum dolendi modum, quem patientia præſcribit, exuperãs. *Impatiens* etiam dici ſolet, qui ira vel indignatione excedit, præſertim ſi hunc motum animi ſui foris oſtendat: nam ira etiam triſtitiam & afflictionem includit. è contrario, qui non facile iraſcitur, patiens, quãuis hic potius manſuetus ſit dicendus, alter iracundus, alter iracundus, ut infra lib. 4. cap. 4. oſtendetur.

Vitia patientiæ aduerſa.

Inſenſibilitas.

Impatientia,

Eſt autem hoc vitium per ſe peccatum veniale tantum, quia ſolum eſt exceſſus in dolore, vel iracundiæ motu, ſigno externo expreſſus. poteſt tamen eſſe mortiferum vel ratione ſcandali, vel ratione mali, quod quis ex impatientia facit. *Inſenſibilitas*, ſeu durities rarò eſt peccatum mortale, certe per ſe non poteſt eſſe niſi veniale.

Quale peccatum ſit.

Quia

42 Quia vero patientiæ virtus maximè eſt homini Chriſtiano neceſſaria, notanda duxi ex ſcripturis & Patribus quædã præcipua eius incitamenta, quæ nos ad eius cultum & exercitationem vehementer poſſint cõmouere. Primũ ſit patientia ipſius Dei: in qua duo potiſſimum conſiderando. Alterum, quod tanta beneficia aſſidue in peccatores conferat. Alterum, quod eorum iniurias tam benigne toleret. Vtrumq; eleganter expreſſit Tertullianus libro de patiẽtia, cum ait: *nobis exercendæ patientiæ authoritatẽ &c. diuina diſpoſitio delegat, Deum ipſum oſtendens patientiæ exemplum: iam primum qui florem lucis huius ſuper iuſtos & iniuſtos æqualiter ſpargit: qui temporum officia, elementorum ſeruitia, totius genituræ tributa dignis ſimul & indignis patitur ſimiliter occurrere: ſuſtinẽs ingratiſsimas nationes, ludibria artium, & opera manuum ſuarum adorantes, nomen & familiam ipſius perſequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie inſoleſcentem, vt ſua ſibi patientia detrahat: plures enim Dominũ idcirco non credunt: quia ſeculo iratum tam diu neſciunt*. Eundem locum pulcherrime proſequitur Cyprianus libro de bono patiẽtiæ, in principio; *Si Dominus*, inquit *nobis* Pater *& Deus eſt, ſectemur patientiam domini pariter & patris: quia & ſeruos oportet eſſe obſequentes, & filios non decet eſſe degeneres. Qualis vero in* Deo *& quanta patientia, quod in contumeliam ſuæ maieſtatis & honoris inſtituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & ſacra ſacrilega patientiſsime ſuſtinens, ſuper bonos & malos æqualiter facit diem naſci, & lumen ſolis oboriri: te cum imbribus terras rigat, nemo a beneficijs eius excluditur, quo minus iuſtis ſimul & iniuſtis indiſcretas pluuias largiatur. videmus inſeparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxijs, religioſis & impijs, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obſequi: elementa famulari, ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere copias meſsium, fructus miteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere, & cũ crebris, imò continuis exacerbetur offenſis Deus, indignationem ſuam temperat, & præſtitutum ſemel retributionis diem patienter expectat, &c.*

Patientiæ adminicula ſex.

Patientia Dei.

43 Dices, Hanc patientiam eſſe alterius rationes: Deum enim non eſſe capacẽ mœroris aut moleſtiæ, quam patientia ſuſtineat: ac proinde non debere nobis in exemplum proponi.

Obiectio.

Reſpondeo, In patientia duo poſſe conſiderari. Primo, Compreſſionẽ triſtitiæ ex iniuria, vel malo, quod nobis accidit, obortæ. Secundò Compreſſionem vindictæ, cum affectu quodã benigno coniunctam. Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum triſtitia non cadit, quam patientia ſoletur. vnde neque hac ratione ipſius patientia proponitur nobis imitãda. Alterum vero maxime in patientia Dei relucet; quo enim ipſius Maieſtas eſt maior, & creatura indignior, magiſque ipſi obnoxia; eo iniuria in ipſum eſt grauior; ac proinde magis ipſum prouocat ad indignationem & vindictã vt nihil ſit admirabilius quam Deum cohibere manus, iramq; in peccatores non effundere, & beneficia ſua protelare. & hac ratione ꝓponitur nobis patientia Dei imitanda; nimirũ vt ad exemplum ipſius cohibeamus vindictã, cõtinuemus beneficia, & benignum retineamus affectum in eos, qui iniuria nos affecerint: *vt ſitis*, inquit, *filij patris veſtri, qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos*; Matth. 5.

Reſp.

Quomodo patientia Dei ſit nobis exemplo.

Secundum, Patientia Chriſti, *in quo* Deus, vt inquit Tertullianus, *ſpiritum ſuum cum tota patientia collocauit*, cuius tota vita eximium fuit patientiæ ſpeculum; paſſio vero ſupremum exemplar. *Saginari enim*, vt idem Tertullianus ait, *voluptate patientiæ diſceſſurus volebat*. Proſequitur hoc pulcherrime Cyprianus loco citato. Hic conſiderandum quis patiatur, & quantus, quid, a quibus, pro quibus, cur, vbi & quando.

Patientia Chriſti.

Tertium, Patientia Sanctorum veteris teſtamenti, Abelis, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Moyſis, Dauid, Tobiæ, & in primis S. Iob, *qui*, vt Tertullianus loquitur, *omnem patientiæ ſpeciem aduerſus omnem diaboli vim expunxit, quem non ab acti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij vno ruina impetu adempti, non ipſius denique corporis in vulnere cruciatus a patientia fide Domino dedita excluſit.* & infra: *Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo exſtruxit, quale vexillum de inimico gloriæ ſuæ extulit, cum ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex ore promeret, niſi Deo gratias? &c.*

Patientia Sanctorũ.

Quod ſi illi, rudi illo ſeculo, ante Chriſti doctrinã & exemplũ, tantã in aduerſis patientiã pręſtitere, quantum nos perpetrare oportet (vt Tertulliani verbo vtar) in luce euangelii, in ſchola Chriſti, in hac copia gratiæ, inter infinita exempla Sanctorum noui teſtamenti?

Quartum, Maximus patientiæ fructus, cum in hac vita, tũ in futura. in hac enim vita, Primo, Parit ſatisfactionem pro peccatis; exigua enim tolerantia maximas futuri ſeculi pęnas redimimus. facile toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiſcatio decem millium. vide Concilium Tridentinum ſeſſione, 14. cap. 9. & Gratianum de pęnitentia diſtin. 3. Secundo, Iuuat omnes virtutes, eaſque reddit ſtabiles & perficit; qui enim virtutis bonum in aduerſis retinet, oſtendit affectum ſuum illi perfecte & firmiter inhærere, & quouis alio caſu inhæſurum. declarat hoc Tertullianus, *Patientia*, inquit, *fidem munit, pacem guaernat, dilectionem adiuuat humilitatem inſtruit, pœnitentiã expectat, exomologeſin aſsignat, carnem regit, ſpiritum ſeruat, linguam frænat, manum continet, tentationes inculcat, ſcandala pellit, martyria conſummat, &c.*

Patientiæ fructus.

Similia habet Cyprianus libro de bono patientię. hinc Iacobi 1. dicitur, *Omne gaudium exiſtimate fratres, cum intentationes varias incideritis, ſcientes quod probatio fidei veſtræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet: vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes.*

In futura vita maximam adducet gloriam; nam vt Apoſtolus 2. ad Corinth. 4. ait, *Id, quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemptantibus nobis quæ videntur; ſe quæ non videntur.* vbi in verbis illis, *momentaneum* & *æternum, leue & pondus, tribulationis* & *gloriæ, in præſenti* & *ſublimitate*, emphaſin & antitheſin conſidera.

Eodem pertinet illud Domini, Matth. 5. *Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beatis eſtis eum maledixerint uobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos*

mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis,

Omitto alia ſcripturæ teſtimonia, pulchre in hanc ſententiam dixit Tertullianus; *Adeo ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus, ſi iniuriam depoſueris penes eum, vltor eſt: ſi damnum, reſtitutor eſt: ſi dolorem, medicus eſt: ſi mortem, reſuſcitator eſt. Quantum patientiæ licet, ut Deũ habeat debitorem.*

Tormenta inferni.

Quintum, Tormenta inferorum, quibus ſæpe digni fuimus, & tamen euaſimus, qui enim hæc attente conſiderat, omnia huius vitæ in commoda nihili æſtimabit, ſed veluti in delitiis ponet. Sicut qui conſiderat maximam calamitatem, qua plurimi ſunt oppreſſi, ſe cum paucis euaſiſſe, modicam iacturam nihili facit, ſed ſe cum illa fęlicem reputat, ſibique gratulatur, quod licuerit tam paruo incommodo elabi. Vide Albertum de virtutibus cap. 4.

Impatientiæ incommodo.

Sextum, Impatientiæ incommoda. Nam Primo, Amittis meritum patientiæ. Secundo, Afflictio non minuitur per impatientiam ſed exaſperatur: maius enim ipſa tormentum, & dirius animum excrucians quam ipſum originale malum, vnde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valde miteſcit. Tertio, Impellit ad omne genus peccati; ad blaſphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus, *Vt compendio dictum ſit, omne peccatum impatientiæ aſſcribendum: malum impatientia eſt boni.* hic tamen nomen iſtud paulo laxius vſurpatur. Idem proſequitur Cyprianus. Hæc de patientiæ incitamentis, nam minutiora prętermitto. vide infra lib. 4. capit. 4. dubitat. 3. de manſuetudine.

44 Quod ad gradus patientiæ attinet, variis

Gradus patientia.

modiis aſſignari poſſunt. Primo, Ex parte malorum, quæ quis patitur: & ſic Primus gradus eſt, Cum patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ, Tertius, In detrimentis corporis & vitæ, quo pertinet patientia Iob, & Sanctorum martyrum, & in primis Chriſti Domini.

Secndo, Ex parte modi perferendi: ſic Primus gradus eſt, Tolerare ſine murmuratione. Secundus, Sine lamentatione & querimoniis apud alios. Tertius, Cum gaudio; ſicut Apoſtoli, *qui ibant gaudentes à conſpectu concilij, quia digni habiti ſunt pro nomine* IESV *contumeliam pati.* Ad hunc hortatur Apoſtolus Iacobus capite 1. ſuæ epiſtolæ. *Omne gaudium exiſtimate fratres,* &c.

Tertio, Ex parte cauſæ ipſius mali, quod patimur. Hoc modo Primus gradus eſt, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis noſtris, ſiue à Deo ſiue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si abſque noſtra culpa ab inimicis, vel aliis, qui nobis obſtricti non ſunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab iis, qui multis beneficiis à nobis affecti fuerunt; illa enim ingratitudo maxime auget iniuriæ atrocitatem & prouocat iram. vnde difficillimum eſt erga tales retinere patientiam. Quartus eſt, Huiuſmodi iniurias non ſolum æquo, ſed etiam libenti animo perferre, & etiam deſiderare; vt ſic aliquo modo Dominum noſtrum imitemur, quia omnia iniuriarum & afflictionum genera ab iis, quos ſummis beneficiis affecerat, patientiſſime ſuſtinuit, & pro iiſdem etiam patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertullianum locis citatis,

DVBITATIO VI.

De perſeuerantia, & conſtantia, vitiiſque oppoſitis.

D. Thom q. 137. 138.

PErſeuerantia dupliciter accipitur. Primo,
Pro continuatione Iuſtitiæ vſque ad mor 45
tem; & ſic non eſt peculiaris virtus, ſed conditio quædam, ſeu circumſtantia virtutis, in eo conſiſtens, quod iuſtitia adhæreat homini vſque ad mortem. hanc perſeuerantiam nemo habet complete & in actu ſecundo, niſi in termino vitæ: eſtque magnum illud donum proprium electorum, de quo D. Auguſtinus libr. de bono perſeuerantiæ.

Perſeuerãtia dupliciter accipitur.

1. Cõtinuatio Iuſtitiæ.

Secundo, Pro propoſito perſeuerandi in bono opere, quamdiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter fieri poteſt. Primo, Ex affectu peculiaris honeſtatis; quæ in illo opere ſpectari poteſt, vt cum quis vult perſeuerare in ieiunio quadrageſimæ vſque ad finem, vel vt carnem domet, vel vt pro peccatis ſatisfaciat, vel vt obediat Eccleſiæ, &c. aut in aliquo alio pio exercitio, bonaque conſuetudine, ob peculiare bonum illius. hac ratione etiam non eſt vna aliqua virtus, ſed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprii boni poteſt velle operis ſui continuationem & durationem vſque ad finem: omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiuſdem ſunt virtutis.

2. Propoſitum perſiſtendi in opere.

Secundo, Præciſe, ex affectu ipſius perſeuerantiæ & continuationis. nam vſque ad 46
finem conſtitutum in bono opere perſeuerare & continuare, per ſe honeſtum eſt, peculiaremque laudem meretur. hoc modo *perſeuerantia* eſt virtus peculiaris, de qua hoc loco D. Thomas. ſicut enim *magnanimitas* eſt peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honeſti intendit, & efficit, (nimirum vt magnum ſit, & animo generoſo congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proueniens tollit: ita *perſeuerantia*, cum in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honeſti, nimirum diuturnitarem & continuationem vſque in finem; vincatque tædium & moleſtiam quæ ex diuturnitate obrepere ſolet, eſt virtus peculiaris.

Quomodo ſit virtus peculiaris.

Huius igitur virtutis principalis materia
eſt opus bonum cuiuſuis virtutis. forma, 47
quam huic inſerere intendit, eſt illius continuatio vſque in finem, quem ratio præſcripſerit; ſiue ille ſit finis vitæ, ſiue certi negotii, vel temporis præfiniti. *Continuationem* voco, non qua opus nunquam interpelletur (hæc enim homini ad longum tempus non eſt poſſibilis) ſed qua ſuis temporibus repetatur; & non omittatur, dum ſtatæ vices recurrunt.

Materia huius virtutis.

Secundaria aũt materia eſt moleſtia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laborioſę & difficilis ca-

lis capitur;hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus:ſicut patiētia vincit moleſtias aliorum malorum. Dixi *materiam ſecundariam*, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; vnde & nomen ab his contraxit,non à moleſtijs,quas ſuſtinet. ſecus in patientia,cuius cùm præcipuum munus ſit mala æquanimiter ferre,ab illorum perpeſſione etiam nomen ſortitur. Quæ autem hic Martinus apud Caietanum contra D.Thomam diſputat,parui ſunt momenti,ſicut & alia pleraque eiuſdem authoris,cùm D.Thomam oppugnat:eſt enim in illis vt plurimùm vel mera logomachia,vel aliena intelligentia.

48 *Conſtātia.* *Conſtantia* parum à perſeuerentia differre videtur,in eaque includi.quid enim eſt aliud *perſeuerare*, quàm vſque in finem *conſtantem eſſe*, ſibique in bono conſtare?niſi fortè quis ita velit diſtinguere,quod *conſtantia* vincat difficultatem continuandi boni,quæ prouenit ex naturali quadam animi mutabilitate,& impedimentis extrinſecis incidentibus:vt ſunt blanditiæ,promiſſiones,diſplicendi timor, placēdi cupiditas,&c.*perſeuerantia* verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei moleſtæ, & laborioſæ oritur.Se hęc diſtinctio,neque ab authoribus, neque vulgò ſeruari ſolet; eſtque in re morali ſatis minuta: nam propriè ille etiam conſtans dicitur, qui in re ardua vſque ad finem perſtat:& perſeuerans,qui ab externis impedimẽtis non vincitur.diſtinguuntur tamen ratione & conceptibus:ratio enim *conſtantiæ* in eo ſita eſt,quod homo ſibi in bono propoſito cōſtet, ſibique ſimilis permaneat contra omnes difficultates occurrentes,idque quamdiu ratio dictabit.*Perſeuerantia* verò in eo,quod in cœptis pergat,eaque vſque ad finem continet.

His virtutibus duo extrema aduerſantur, 49 *Vitia extrema.*
pertinacia & mollities animi, vel *inconſtantia*: hæc per defectū,illa per exceſſum.qui enim pſeuerat & firmus manet in propoſito ſiue ſentiendi,ſiue agendi vbi non oportet, vel plus quam oportet, pertinax dicitur: *Pertinacia.* Ariſtoteli 7. ethic.cap.9 *ἰσχυρογνώμων*, quod fortiùs æquo ſuæ ſententiæ inhęreat,& *ἰδιογνώμων*, quia ſuę ſententiæ amātior:eſtque hoc veniale vel mortale,pro materiæ grauitate; vt cùm quis non vult mutare fidem aut religionem falſam, quā ſemel ſuſcepit, ne videatur inconſtans: cùm Princeps non vult reuocare legem,quam vſus deprehendit pernicioſam, &c.

Qui verò facilè mutat propoſitum, vocatur *Inconſtantia.* *inconſtans*.ſi id faciat tędio diuturnitatis,vel ſimilis incommodi, *mollis*. Eſt peccatum mortiferum, *Quale peccatum.* ſi tenebaris ex voto, vel præcepto, & materia ſit grauis;vt cùm quis deſerit Inſtitutum religioſum,&c.Si verò ſit leuis, veniale.ſi nullo modo tenebaris,non erit peccatum mutare:propoſitum,& relinquere primum exercitium: niſi fortè id fiat ex inordinata aliqua paſſione;tunc enim inordinatè à bono propoſito deſiſtis;vt rectè Caietanus v. Incoſtantia: de quo vide Gregorium homilia 3.in Ezechielem,ſub finem.

Hactenus de fortitudine.

LIBER QVARTVS

DE QVARTA VIRTVTE CARDINALI. TEMPERANTIA.

HIC liber conſtabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia, eiuſque partibus in genere, Secundum, De ſpeciebus Temperantiæ, ſeu partibus illi ſubiectis, Abſtinentia, Sobrietate, Caſtitate, & Virginitate. Tertium, De vitijs, quæ Temperantiæ ſpeciebus aduerſantur, ſcilicet Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiæ annexis, Continentia, Clementia, Modeſtia, vitijſque oppoſitis.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiuſque partibus in genere.
Habet dubitationes. 4.

DVBITATIO. I.

Quid ſit temperantia, & quod eius officium.
D. Thomas, quæſt. 141.

1 *Temperantia dupliciter accipitur.* TEMPERANTIA græcè εὐφροσύνη, dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 2. in corp. Primò, Secundùm amplitudinem ſuæ ſignificationis, pro virtute, quæ refrenat affectũ ab his, quæ ipſum contra pręſcriptum rationis alliciunt. *Temperantia* enim inſinuat quandam *temperiem* & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit. quo modo non eſt virtus ſpecialis; nã omnis virtus moralis id præſtat. Iuſtitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractib. & ſimilibus, quæ ipſum ratione lucri ad ſe trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à ſectandis rebus caducis, & honoribus humanis, &c.

Secundò, Strictè, & κατ' ἐξοχήν, pro virtute,
2 quæ refrænat appetitum in his quę maximè alliciunt: & ſic eſt virtus magis ſpecialis, & cardinalis, de qua hic agendum.

Materia. Huius virtutis materia ſunt delectationes corporales, non omnes, ſed quæ tactu percipiũtur ex eſculẽtis, & poculẽtis, & rebus venereis.

Vbi Notandum eſt ex Ariſtotele 3. ethicorũ 3 *Delectationes duplices.*
ca. 10. quaſdã delectationes eſſe *ſpiritales*, quaſdam *corporales*. *Spiritales* dicuntur quę ſequũtur operationem mentis, vel phantaſię; vt ſunt omnes, quæ ex contemplatione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiuſuis veritatis naſcuntur. Item ex honoribus, & fabularum narratione, &c. circa huiuſmodi nõ eſt propriè tẽperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperãs, quòd huiuſmodi oblectationes moderatè, vel præter modũ quærat; ſed vel curioſus, vel ambitioſus, vel alio nomine. impropriè tamen & metaphoricè poſſunt dici intemperãtes, qui in rebus ſpiritualibus ſenſibilem quãdam ſuauitatem nimiùm ſectantur; quaſi hæc ſit præcipuus illius fructus. nõ qđ talis delectatio ſit mala, vel prohibita; ſed quia pluris, quã oportet, ęſtimat, & ſolidę virtuti præponitur.

Delectationes corporales. Corporales ſunt quæ capiuntur per ſenſus externos. ſed neque circa has omnes verſatur hæc virtus: quia nemo iudicatur temperans, aut intemperans, quòd aſpectu cœlorũ & figurarum aut cantu, aut odoribus moderatę aut

immo-

immodicè delectetur;niſi quatenus hæc incitant ad delectationes guſtatus, vel tactus. reſtant igitur horum duorum ſenſuum voluptates;& inter quas & illas hæc differentia, quod hæ ſint homini cum reliquis animalibus communes,reliquorum verò ſenſuum homini propriæ,ſolus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipſam obiectorum ſuauitatem,& perfectionem,abſq; vllo reſpectu ad voluptates tactus,aut guſtatus: cætera verò animalia nequaquam; ſed ſolū vt hæc imaginationem cibi,aut cōmixtionis ingerunt,horumque ſimul cupiditatem excitāt. non enim lupus delectatur figura ouis per ſe, aut balatu,aut odore;ſed eſca; & illis per accidens tantùm, quatenus apprehenſionem eſcæ vicinæ concitant.Sic aues cantu,non ob dulcedinem & proportionem,ſed vt excitat ad coniunctionem:cuius ſignū eſt,quòd non delectētur niſi voce ſui generis;non enim paſſer cātu luciniç;ſed ſuę ſpeciei gaudet,eiq; reſpondet.

4 *Voluptates guſtus & tactus.* Igitur temperantia primariò verſatur in voluptatibus guſtus,& tactus moderandis:hæ.n. & vehementiſſimæ ſunt,& à ratione longiſſimè abducunt;ſunt enim nobis cum beſtijs cōmunes,& ea parte,qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiam maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habent, cùm ſimiles brutis faciant.quare maximè neceſſaria fuit virtus,quæ has frænaret,& ſecundum rationis præſcriptum, (quæ humanarum actionum eſt menſura) vt homine ſint dignæ, moderaretur. Secundariò tamen etiam in oblectatione aliorum ſenſuum;nimirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus, vel guſtatus mediante imaginatione incitant: eiuſdem enim virtutis eſt moderari finem, & ea quæ ſunt ad finem.

5 Aduerte tamen,voluptatem guſtatus, ſi per ſe & ſolitariè ſpectetur, non eſſe ſufficientem materiam temperantiæ;tum quia hæc nō magni æſtimatur,neque magnam difficultatē adfert, vt patet in ijs, qui vina probandi cauſa deguſtant, aut obſonia condiunt;tum quia nō dicitur quis intemperans (Græcis ἀκόλαστος) quod in delicijs ciborum,& ſaporum oblectamentis excedat, ſi in alijs modum ſeruet; ſed delicatus & τρυφερὸς tum quia præcipua oblectatio cibi, & potus non eſt in guſtando, ſed in fruendo;quæ fruitio fit per contactum, maximè dum traijciuntur per œſophagum. Vnde helluo quidam Philoxenus nomine,optabat ſibi collum longius collo gruis, vt qui contactu cibi,quàm guſtatu magis delectaretur; vt Ariſtoteles 3.ethic.cap.10. refert. Itaque hæc voluptas non ſufficit, niſi accedat ea,quę eſt per ſenſum tangendi. Verū quia etiam ex ſaporibus per ſenſum guſtatus magna voluptas capitur,& propter hanc multi intemperanter edūt & bibunt, vtramque ad materiam temperantiæ.dicimus pertinere: maximè cùm guſtatio fiat per contactum & Ariſtoteles dicat guſtatum eſſe quendam tactum.

6 *Proxima materia tēperantiæ.* Ex his patet Primò, Quæ ſit proxima huius virtutis materia,cui ſuam formam imprimit: cùm enim circa delectabilia tactus,id eſt, eſculenta,poculenta,& venerea verſetur, vt in horum appetitione, delectatione & vſu externo modum rationis ſeruemus; ſequitur proximā temperantiæ materiam eſſe horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediatè modum rationis imponit, eos frænando, & coercendo,ne debitum modum excedant,ne vim menti inferāt; ſed tales ſint, vt animum ſui compotem, ſuæque ſpontis relinquant.

Remotior,eſt ipſe externus vſus: huic quoque modum imponit,faciendo vt talis ſit, qualis temperantem virum decet.

Remotiſſima autem,ſunt ipſa obiecta delectabilia.

7 *Officium temperantiæ.* Itaque officium temperantiæ eſt, moderatè ſe habere in illis delectabilibus nō ſolùm vſu, & actu externo,ſed etiam affectibus internis: nimirum interiùs appetendo quantum,quale, vbi,quando,& quo modo oportet,& ſimiliter exteriùs vſurpando: ſicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non ſolùm exterius in opere,ſed etiam interiùs in affectibus. Idem docet D. Auguſtinus lib. de morib. Eccleſ. cap. 19. *Munus eius* (temperantiæ) *eſt in coercendis,ſedandiſque cupiditatibus, quibus inhiamus in ea,quæ nos auertunt à legibus Dei, & à fructu bonitatis eius,quod eſt beata vita.* Fuſiùs & diſtinctiùs officium huius virtutis expreſſit D.Proſper lib.3.de vita contemplat.cap.19. *Temperantia*,inquit,*temperantem facit, abſtinentem,parcum,ſobrium,moderatum,pudicum, tacitum,ſerium,verecundum. hæc virtus ſi in animo habitat libidines frænat,affectus temperat. deſideria ſancta multiplicat,vitioſa caſtigat, omnia intra nos confuſa ordinat,ordinata corroborat,cogitationes prauas remouet,inſerit ſanctas,ignem libidinoſæ voluptatis extinguit,animi teporem deſiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit,& totam ſemper ab omni vitiorum tempeſtate defendit*, &c. vbi quaſdam functiones tribuit temperantiæ, (vt,cogitationes ſanctas inſerere, deſideria ſancta multiplicare,animi teporem accendere,mentem ab omni vitiorum tempeſtate defendere) non quòd ipſa hos actus eliciat,ſed quia eſt optima diſpoſitio hominem ad eos præparans, & expeditum reddens:facit enim mentem maximè idoneam rerū diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex conſideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia pene vitia,& peccata proueniunt ex defectu conſiderationis;quòd bona & mala pro meritis nō expendantur.vnde videmus omnes pene Sanctos per abſtinentiam ad virtutum culmē perueniſſe;eamque eſſe cæterarum veluti fundamentum. vnde Philo in libello de ſupplicium virtutibus,*Continentiam primùm tanquam fundamentum in anima collocant, deinde cæteras virtutes ſuperſtruunt*. & Menander ipſam *ἀρετῆς ταμῶον* penum virtutis vocat; quia omnis virtus ex illa facilè veluti ex quodam penu depromitur. *Omnia peccata quomodo ex defectu conſiderationis.*

8 *Eſt virtus cardinalis.* Patet Secundò,Temperantiam meritò dici virtutem *cardinalem*,ſeu principalem. ſicut.n. fortitudo eſt virtus cardinalis,quia confirmat animum aduerſus ea,quæ inter omnia ardua contra rationem maximè abſterrent; ita temperantia,quia coercet in ijs, quæ inter omnia delectabilia maximè contra rationem alliciūt. ſicut enim illa verſatur in principali arduo, & terribili,animum contra illud confirmando; ita hęc in principali delectabili appetitum coercendo.

DVBI-

DVBITATIO II.

Quæ ſit regula temperantiæ ſtatuenda.
D.*Thomas ar.* 6.

Regula tẽperantiæ.

9 RESpondeo, Hanc à Sanctis Patribus & ſcriptura ſacra ſtatui in ipſa rerum ad hanc vitam & huius vitæ officia pertinentium neceſſitate. Ita D. Auguſtinus lib. de moribus Eccleſiæ c. 21. *Habet*, inquit, *vir temperans, in huiuſmodi rebus mortalibus & fluentibus, vitæ regulã, vtroque teſtamento firmatam, vt eorum nihil deligat, nihil per ſe appetendum putet: ſed ad vitæ huius atque officiorum neceſſitatem, quantum ſatis eſt vſurpet, vtentis modeſtia, non amantis affectu.* vbi nota illud, *Vitæ & officiorum neceſſitatem*. Hieronymus in cap. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exaſperantem; Caro ſimiliter circuncidítur, vt nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro neceſſitate corporis facere compellimur: cibum capere, & potum & ſomnum, & vti veſtibus: quę tunc circuncidimus, ſi non ad delitias & ad luxuriam, & ad inertiam, ſed ad neceſſitatem naturæ, & corporis iſtius ſuſtentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter ſtomachum & frequentes infirmitates, & odit ebrietatem, circuncidit carnem ſuam, &c.* Idem tradunt alij.

Neceſſitas quæ.

Hic tamen ſub *neceſſitate* intelligunt etiam vtilitatem & conuenientiam. non enim illud ſolùm dicitur neceſſarium vitæ humanæ, eiuſque officijs, ſine quo viuere, aut ea officia obire non potes, ſed etiam ſine quo non potes cõmodè & conuenienter tuo ſtatui, ſpectata conditione loci perſonarum quibuſcum viuis, & negotiorum occurrentium. eodem pertinent multæ ſentẽtiæ ſcripturarũ; Eccleſiaſtici 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis, & veſtimẽtum, & domus protegens turpitudiuem.* Initium; id eſt, caput & ſumma eorum, quæ vitæ hominis ſunt neceſsaria. ſimili phraſi dictũ eſt Pſal. 110. *Initium Sapientiæ timor Domini.* & Pſalmi. 118. *Principium verborum tuorum veritas.* 1. ad Cor. 7. *Hoc itaque dico, fratres: tempus breue eſt: reliquũ eſt vt & qui habent vxores, tanquam nõ habẽtes ſint, & qui gaudẽt, tanquã nõ gaudẽtes & qui vtuntur hoc mundo, tãquã nõ vtatur: præterit .n. figura huius mũdi.* & 1. ad Tim. 6. *Habetes alimẽta, et quib. tegamur, his cõtẽti ſimus:* & ſimilia.

Vt autem clariùs quænam ſit temperantiæ regula intelligatur.

Explicatur clarius.

10 Notandum eſt, aliam eſſe eius regulã vt verſatur in eſculentis & poculentis; aliam vt in venereis. nam alius debet eſſe finis in horũ vſu, alius in illorum. Vt igitur circa cibum & potũ verſatur, eius regula ſumenda eſt ex fine, ob quẽ illa vſurpantur: hic autem eſt bona corporis valetudo, & mentis ad ſuas functiones idonea diſpoſitio; quorum vtrumq; indicauit D. Auguſtinus illis verbis, *ad vitæ & officiorum neceſſitatem.* ob hãc enim cauſam, & quatenus ad hunc finem expedit, ſecũdum rectam rationem eſt edendum & bibendum; non amplius; nec alio modo: niſi fortè in aliquo caſu, vbi id neceſſarium foret ad finem maioris momẽti: (v. g. ad euadendã mortem, vel aliud graue malum) Nec etiam minus, niſi ob ſimilem causã, vel niſi finis altior intendatur, v. g. ſatisfactio pro peccatis, &c. ratio eſt, quia cibus & potus, & omnis voluptas, quæ eſt in illis, à natura, ſeu à Deo naturæ conditore ordinata eſt ad corporis aſſiduas, quas calor efficit, ruinas ſarciẽdas; illudque quantum iſta mortalitas patitur, in ſua integritate, & vigore conſeruandum. corporis autem bona conſtitutio eſt propter animæ functiones; nã ſi *corpus corruptile aggrauat animam & terrena inhabilitatio deprimit ſenſum multa cogitantem*; multò magis id faciet ſi mala affectio acceſſerit. quare menſura in appetitione, & delectatione, & vſu ciborum ſeruanda, ex hoc fine ſumenda eſt. Itaque qui plus comedit aut bibit, vel ſæpius, vel alio modo, vel res alias, quàm congruit valetudini, aut mentis functionibus, non ſeruat temperantiæ regulã. Idem dicẽdum de eo, qui ſolius voluptatis cauſa; vt ex teſtimonio D. Auguſtini colligitur. appetere enim vel facere aliquid ſolius voluptatis cauſa, etiamſi ea licita ſit, non eſt opus virtutis aut vlla laude dignum; quia hoc motiuum non eſt per ſe honeſtum, ſed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

Qua verò parte verſatur in re venerea; temperantiæ regula extra coniugium eſt ab his penitus abſtinere: in coniugio eatenus vti, quatenus expedit prolis cauſa, non voluptatis. vide D. Auguſt. lib. de bono coniugali cap. 6. & 7. 11

DVBITATIO III.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduerſentur.
D.Thomas q. 124.

RESpondeo, Hæc duo ei aduerſari; *Intemperantiam*, & *Stuporem*. hoc D. Thomas vocat *Inſenſibilitatem*; id enim ſonat ἀναισθησία, quod latinè vſitatiùs *Stupor* dicitur. *Stupidi* .n. dicuntur, qui parum ſentiunt. Illud opponitur temperantiæ per exceſſum, hoc per defectum. *Stupor* enim eſt, cùm quis ita auerſatur & fugit delectationes tactus & guſtus, vt nolit eis vti, quando, vel vbi, vel quantum ſecundum rectã rationem oportet: quod vitium rarum eſt. pauci enim in voluptatibus ideo peccant quod parum eas experant, vt Ariſtoteles ait li. 2. ethic. cap. 7. Erit peccatum mortiferum, ſi ex eo prætermittat quis id, ad quod ſub peccato mortifero obligatur; quale eſt reddere debitum cõiugi exigẽti, ſumere cibum ad vitam neceſſariũ. Veniale, ſi ad illud obligetur ſub veniali. vide Caietanum ver. Inſenſibilitas. Denique peccatum erit, ſaltem veniale, quamuis non obligetur, ſi omnem delectationem guſtatus fugere velit, tanquam per ſe malam & peccatum; niſi ignorantia excuſet: quia hoc iudicium eſt contra rectã rationem, & ex falſo fundamẽto procedit: eſt enim delectatio illa per ſe bonum indifferens: non autem bonum vel malum morale. Secus ſi ob aliquam iuſtam cauſam, v. g. cauſa caſtigandi corporis, ſatisfaciendi pro peccatis, &c. ſicut multi Sanctorum fecere. 12

Stupor.

Quale peccatum.

Intemperantia (Ariſtoteli ἀκολασία) eſt exceſſus in concupiſcendis vel fruendis delectationibus guſtus vel tactus: vt cùm appetũtur, vel vſurpantur, quando, vel vbi non oportet, vel pluſquam oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel quas non oportet. eſtque peccatum mortiferum; aut veniale, pro conditione materiæ in qua verſatur: vt infrà ex ſpeciebus eius conſtabit. 13

Intemperantia.

Notandum autem Primò, Hoc vitiũ inter omnia vitia humana eſſe maximè probroſũ & 14

infame,

Eſt vitiū probroſum. infame; vt docet Ariſtoteles 3.ethic.c.12.ratio eſt tum quia homo vincitur à delectationibus infimis,quas cum brutis habet communes; & ita ſimilis fit brutis,& in eorum ordinē redigitur,humanæ naturæ dignitate,& rationis luce veluti extincta; fit mancipium ventris & gulę; & rerum viliſſimarum ſeruus: *à quo enim quis victus eſt, huius & ſeruus efficitur*, Apoſtolo teſte. tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil,ſicut in alijs vitijs,elucet ingenij, nihil induſtriæ,nihil generoſitatis, nihil quod hominem deceat; ſed brutus ſine ratione impetus, & cœca ſui ad paſtum & venerem abiectio. Dixi, *inter vitia humana*, id eſt,quæ hominis naturæ aliquo modo ſunt conformia; quia magis probroſa ſunt quæ à natura humana prorſus abhorrent; vt delectari eſca carnis humanæ, vel brutorom aut maſculorum concubitu: quę vitia Ariſtoteli lib.7.ethic.cap.5.non ſunt humana,ſed ferina, vel morboſa, (quia ex praua diſpoſitione,& corrupta phantaſia fit vt videātur delectabilia,à quibus natura aliàs maxime abhorret) & ideo ſunt peiora quā ſimplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiam pertinere: ſed potiùs vult in illis ſummam intemperantiam eſſe, vt quæ modum humanum excedat.

15 *Eſſe vitiū puerile.* Notandum Secūdò,Idem vitium ab Ariſtotele lib.3.ethic.c.12. ad puerilia vitia referri; quia concupiſcentia ſimilis puero; idque ob quatuor cauſas,quas ibi attingit. Primò, Quia ſicut puer impetu fertur ad ea, quæ oblectāt, abſque rationis directione; ita concupiſcētia. Secundò, Puer ſi ſuo arbitrio permittatur, creſcit in propria voluntate, magisque fit in dies rebellis, iuxta illud Eccleſiaſtici 30. *Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadit pręceps*: concupiſcentia, ſi ſuis motibus ſinatur, augetur indies, magiſque fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, ſi coerceatur. cōcupiſcentia, ſi coerceatur & comprimatur, ad debitum honeſtatis modum perducitur. Quartò, Puer debet viuere ex præſcripto pędagogi: concupiſcens animæ facultas, ex imperio rationis.

DVBITATIO IV.

Quæ ſint partes temperantiæ.

D.Thom.q.143.

16 *Integrātes* DIuus Thomas partes triplices ſtatuit huius virtutis, ſicut ſuprà fortitudinis; integrantes, ſubiectiuas, & potentiales. *Integrantes* duas *verecundiam & honeſtatem*: nam integrū officium temperātiæ duabus partibus cōſtat; fuga turpitudinis intemperantię, & amore decoris temperātiæ: ad fugam turpitudinis iuuat verecundia: ad amorem decoris honeſtas.

Verecūdia Vbi aduerte, *verecundiam* non eſſe propriè virtutem, ſed paſſionem; dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile eſt fugere turpia & probro digna, quod facit hæc paſſio. eſt enim timor probri ex conſideratione rei vel facti turpis ſeu probroſi. Itaque cùm probrum fugiat, facit etiam vt vitemus ea, quæ probro ſūt digna; qualia maximè ſunt peccata intemperātiæ; eſtque aliqualis ad eam diſpoſitio.

17 *Honeſtum* in moralibus dupliciter accipitur. Primò, Generatim, & ſic conuenit omni operi virtutis; nam ratio honeſti moralis conſiſtit in conformitate cum iudicio rectæ rationis, tanquam regula operationis naturæ rationalis; & cum ipſa natura rationali vt fundamēto illius regulæ. hæc autem conformitas rationem virtutis conſtituit in operibus humanis, ac proinde reperitur in omni actu virtutis. differt autem à ratione delectabilis, quæ eſt in eodē opere, cōſideratione. ratio enim delectabilis in eo ſita eſt, quòd aptum ſit parere delectationem. ratio honeſti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc eſt cauſa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio ſequitur ex eo, quod obiectum ſit conforme. Itaque honeſtum, cùm ſit cōforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti: ſicut ea, quę ſenſibus ſunt conſentanea, ſunt delectabilia parti ſenſitiuæ; omnis enim delectabilitas naſcitur ex cōformitate & confeſſione vel cum ratione, vel cum ſenſu, vel cum natura, vel cum aliqua diſpoſitione ingenita, aut acquiſita naturæ ſentientis aut intelligentis. *Honeſtum.* *Delectabile.* *Honeſtum eſt fundamentū delectabilis.*

Secundò, Capitur honeſtum ſtrictè, pro eo in quo peculiariter elucet decor temperantiæ; 18 *Honeſtum ſtrictum.* hic autem decor elucet, Primò, In operibus tēperantiæ: hęc enim habent peculiarē pulchritudinem, quatenus excludunt ea, quæ hominē maximè dedecorant; vt ſunt voluptates brutorum. Secundò, In ipſo habitu virtutis, quatenus ad opera temperantiæ inclinat. Tertiò, In quadam inclinatione ſpeciali, quam quidam habent ad caſtitatem, & alia temperantiæ opera: videntur enim quidam natura caſti & ſobrij. Si primo modo ſpectetur, eſt cōditio quædam operum temperantiæ. Si ſecundo modo, ſic poteſt dici pars temperātiæ; quia reipſa non videtur diſtingui ab habitu, ſed eſſe ipſemet habitus temperantiæ inadæquatè conceptus; quatenus nimirum inclinat ad honeſtum ſui generis. Sicut enim ſunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & ſectari honeſta; ita etiam poſſunt duæ eius partes ſtatui vt ad hæc ſe extendit. Si tertio modo, ſic etiam poteſt dici pars temperantiæ, quia iuuat ad ſectandum temperantiæ decus: ſicut verecūdia iuuat ad fugiendam eius turpitudinem. vide D.Thomam qu.145.art.4. vbi ſatis breuiter & obſcurè hanc rem expedit.

Partes ſubiectiuæ, ſeu ſpecies temperantiæ 19 *Partes ſubiectiuæ quatuor.* ſunt, *abſtinentia, ſobrietas, caſtitas & pudicitia*: quod ex D.Thoma ſic oſtendi poteſt. Species enim virtutum, diſtinctionem accipiunt ex ordine ad diuerſa obiecta vel materias; materia autem temperantiæ ſunt delectationes tactus, quarum duo ſunt genera: quædam enim pertinent ad alimentum, quod conſtat cibo & potu; & in his quo ad cibum, eſt *abſtinentia*; quo ad potum, *ſobrietas*. Aliæ delectationes pertinent ad vim gignendi, quarum alia eſt principalis ex ipſo actu coniunctionis; & circa hanc verſatur caſtitas. Aliæ ſecundariæ, ex oſculis, tactibus, amplexibus: circa has eſt *pudicitia*.

Ex quibus patet, temperantiam, ſecundum D.Thomam, non ſic eſſe virtutem ſpecialem, quaſi ſit ſpecies ſpecialiſſima; (cùm alias ſpecies ſub ſe complectatur) ſed quia non eſt communis, ſicut quando ſignificat communem virtutis conditionem: nec ad materiam alterius generis ſe extendit.

Partes

20 Partes potentiales temperantiæ ſunt virtutes quædam ſecundariæ, quæ modum illum, quem temperantia ſeruat in frænanda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias ſecundarias. Itaq; omnis virtus refrænans appetitum in aliquid inordinatè tendentem, & efficiens in aliqua materia moderationem, poteſt dici pars temperantiæ, ſeu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis poteſt fieri hæc moderatio. Primò, In motibus animi internis Secūdò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima proſequitur aliquid, (præter cōcupiſcentiam, quam moderatur temperantia) ſunt tres. Primus eſt, Motus voluntatis concitatæ impetu paſſionis: & hunc refrænat *continentia*; qua fit vt licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiſcentiæ, ſuperior tamen non vincatur, Secundus eſt, Motus ſpei, tendentis inordinatè in excellentiam aliquā: hunc refrenat *humilitas*. Tertius eſt, Motus iræ tendens in vindictam: hunc coercet *manſuetudo*, cui affinis eſt *clementia*. Externa autem quæ moderatione indigent, ſunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (ſub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quædm, quæ *modeſtia morum* dici poteſt: Cultum autem externum & omnem apparatum externum regit alia virtus, quam *modeſtiam cultus* vocare poſſumus. Itaque partes potentiales temperantiæ ſunt *continentia*, *humilitas*, *manſuetudo*, *clemētia*, & *modeſtia* duplex. Interdum tamen *modeſtia* accipitur generalius vt contineat etiam humilitatem, & ſtudioſitatem, vt patet ex D. Tho. q. 143. & 160. ar. 2. vbi quatuor ponit ſpecies modeſtiæ.

Partes potentiales ſex.

CAPVT II.

De ſpeciebus Temperantiæ, Abſtinentia, Ebrietate, Caſtitate, Pudicitia.

Habet dubitat. 16.

DVBITATIO I.

Quid ſit abſtinentia.

D. Thomas qu. 146.

1 ABſtinentia in materia temperantiæ ſignificat propriè alimentorum ſubtractionem, quæ maior ſit quā ratio tēperantiæ per ſe poſtulet. nō enim qui temperatè bis veſcitur carnibus per diem, ſūpto forte manè ientaculo, dicitur abſtinere, vel eſſe abſtinens, ſed temperans. vnde propriè ſignificat maiorem quendam & inſigniorem virtutis temperantiæ, circa cibos verſantis, actum, & hūc ipſam virtutē, qua parte ad talē actum ſe extendit. hoc modo paſſim accipitur à Patribus, qui de abſtinentia loquūtur, & 2. Petri. *Miniſtrate in ſcientia abſtinentiam.* Tamē D. Thomas hoc loco accipit hoc nomen vt ſignificet integram virtutem temperantiæ circa cibos; quæ alioquin nomine ſpecifico caret & ſolet nomine communi temperantiæ appellari.

Abſtinentia.

2 *Abſtinentia* igitur hoc modo accepta, eſt virtus, cupiditates & delectationes eſculentorū inordinatas refrænans, & in ipſo vſu debitam moderationem conſtituens. *Inordinatæ* autem illæ eſſe poſſunt, vel quia trahunt ad id, quod eſt illicitum, (v. g. ad veſcēdū cibo vetito) vel loco, aut tempore incōgruo, vel ad nimiā quātitatem; vel ad modū indecorum; vel quia nimis ſunt vehementes & importunæ, non ſinētes hominē aliud quàm de cibo & ventre cogitare. Hæc igitur omnia reſecat & tollit virtus abſtinētiæ, facit autē hoc eo modo, quo ratio & appetitus ſuperior rationi cōformis, appetitū inferiorem regere & coercere ſolet: de quo ſupra lib. 3. c. 1. nu. 5. & 6. & 1. 2. q. 9. ar. 2.

Quid ſit

3 *Debita moderatio* in ipſo vſu requiſita eſt, quæ valetudini & officijs mentis cōgruit. vnde D. Auguſt. lib. 10. confeſ. c. 31. *Hoc me docuiſti, vt quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.* vel certe quæ congruit caſtigationi corporis & carni ſubiugādę ſpiritui, abſque notabili valetudinis læſione. etſi. n. delectationes ciborū non ſint appetendæ aut vſurpandæ, niſi quatenus valetudini corporis & idoneæ diſpoſitioni mētis ad ſuas functiones obeundas congruit; (niſi fortè in caſu aliquo particulari, ob cauſam extrinſecā ratio aliud poſcat) tamē hæc mēſura nō ſemper eſt ſeruāda in illis ſubtrahendis; poſſunt enim occurrere circunſtātiæ & iuſtæ cauſæ, ob quas expedias abſtinere etiā plus quam valetudini congruit, v. g. vt caro caſtiget & ſpiritui ſubiiciatur; vt ꝑ peccatis ſatisfiat, &c. etiāſi vires corporis minuantur; modò tamē nō grauiter breui tēpore valetudo frāgatur, ita vt mēs reddatur ad ſuas functiones ineptior; ea. n. bona eſt corporis valetudo, quæ optimè menti ſeruit: nam corpus eſt propter animæ functiones.

Notandum tamen eſt, quando abſtinentia eſt minor, quam ratio temperantiæ per ſe poſtulat, non ſemper illā fieri ex affectu virtutis, quæ ſit ſpecies temperātiæ; ac proinde nec eſſe ſemper actū talis ſpeciei formaliter: ſi enim fiat tantùm affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis; ſi vt ſatisfacias pro peccatis, erit opus pęnitentiæ; ſi vt carnē ſubiicias ſpiritui, erit opus caſtitatis. huius. n. eſt frāgere libidinē, ac motus carnis inde ſequētes, & facere illā rationi parere; ſi autē quia cōgruit tibi ad hoc vt mēs ſit magis idonea ad ſuas fūctiones, ſic erit ꝓprie actus huius virtutis. Ex cuiuſcunq; tamen virtutis affectu procedat, ſemper dicetur actus tēperantię & abſtinētię; quia eſt actus virtutis in materia abſtinētiæ. 4

Ex varia virtutis affectu fieri poteſt.

Porro qui abſtinentiæ ſunt dediti, his duo vitia potiſſimum vitanda ſunt, *impatientia*, & *ſuperbia*; vt eleganter docet D. Gregorius 3. parte paſtoralis, admonit. 20. *Impatientia* quidem, quia abſtinentia exſiccat corpus, humores accendit, & bilioſos efficit. *Superbia* verò, quia magni æſtimantur ab hominibus: eſt. n. res vulgo ardua, foris appares, & ſpeciem eximiæ ſanctitatis præ ſe ferens. vide plura hac de re loco notato, & apud D. Auguſtinum lib. 10. confeſſionum cap. 30.

DVBITATIO II.

Quid ſit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obſeruationem requirantur.

D. Thomas qu. 147.

6 NOmen *ieiunij* abſtinentiam ciborum importat: vnde per metaphoram transfertur ad abſtinentiam vitiorum. Sic D. Baſilius ho. 1. de ieiunio dixit, *Verum ieiunium eſt ab omnibus vitijs eſſe alienum.* & D. Auguſtinus tract. 17. in Ioan. *Ieiunium magnum & generale eſt, abſtinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus ſeculi.*

Ieiunium quid. Proprie autem ſignificat maiorem quandã victus parſimoniam & abſtinẽtiam, quàm cõmunis temperantiæ regula poſtulet; *maiorem* inquam, tum temporis diuturnitate, tum ciborũ qualitate: vt enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi ſcripturæ, & SS. Patrum; requiruntur hæc duo, abſtinentia lõgior, & victus ratio durior. vnde Danielis 10. de tali ieiunio dicitur; *Panem deſiderabilem non comedi; & caro & vinum non introierunt in os meum.*

7 Poteſt hoc varijs modis fieri, vt patet ex geſtis Eremitarum & Monachorum; quorũ plerique ſolo pane & ſale ad cibum, & aqua ad potum vtebantur: alij etiam pane abſtinebant, radicibus, herbis, vel leguminibus contenti: alij ſemel in die, idque ad veſperam reficiebãtur; alij alternis: alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus interpoſitis; ſicut Simeõ Stylites, qui extra tempus quadrageſimę, ſolum octauo die cibum ſumebat, lupinos nimirum aqua maceratos; per totum tempus quadrageſimæ nihil omnino; vt refert Theodoretus in vita ipſius.

Ieiunium eccleſiaſticum. Quod ſi fiat eo modo, quo Eccleſia omnibus fidelibus præſcribit, dicetur proprie *ieiunium eccleſiaſticum.*

8 *Tria requirit.* Vt autem eo modo fiat, tria requiruntur: Primò, Abſtinentia ciborum certi generis. Secundò, Abſtinentia plurium refectionum. Tertiò, Certa refectionis hora.

Cibia quibus abſtinendum. Quod ad primum attinet; cibi à quibus abſtinendum, ſunt in primis carnes vulgo dictæ; nempe vt carnes diſtinguuntur à piſcibus. nã & piſces ſuam carnem habent, ſed vulgò caro non vocatur. Secundò loco, oua; ſed tempore quadrageſimę; nam extra hoc tempus iure cõmuni non ſunt vetita, ſed ſolæ carnes, teſte D. Thoma art. vltimo; quibuſdam tamen locis, conſuetudo ea nõn permittit in ieiunijs, etiã extra quadrageſimam, vt in Hiſpania, & quibuſdam partibus Galliæ, teſte Nauarro ca. 21. nu. 15. vnde ibi ab illis abſtinendum. Tertiò, Lacticinia: ſed iure communi, ſolum tẽpore quadrageſimæ vetantur, extra illud permittũtur. quibuſdam tamen locis conſuetudo permittit lacticinia, etiam in quadrageſima, exceptis paucis diebus, vt in Belgio: alijs non permittit; etiam extra quadrageſimam, ſicut de ouis dictum eſt.

Porro hæc tria genera prohiberi tempore quadrageſimæ, patet c. Denique, diſt. 4. ex Gregorio I. *Par eſt, vt nos, qui his diebus à carnibus animalium abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementiuam trahunt originem carnis, ieiunemus: a lacte videlicet, caſeo & ouis.* Verum conſuetudo hæc mitigare, ſicut & alia iura humana, potuit; cuius quanta ſit authoritas in Eccleſia, docet D. Auguſtinus epiſt. 86. ad Caſulanum, & 119. ad Ianuarium. Itaque generatim dicendum eſt, ab illis cibis abſtinendum tempore ieiunij, quorum vſum conſuetudo loci nõ permittit. ſecus de ijs, quos permittit. Neque requiritur vt conſuetudo ius commune relaxãs quadraginta annorum ſpatio bona fide fuerit obſeruata; ſed ſufficit aliquot annorum ſpatium, ſi Prælati, præſertim Summus Pontifex ſciat, & non cõtradicat: de quo ſuprà c. 6. dub. 14. vide Medinam, de Ieiunio q. 8. Olim etiam à vino abſtinebant, vt colligitur ex Cyrillo catecheſi 3. Theophilo Alex. epiſt. 3. de cyclo Paſchali, & Chryſoſt. homil. 6. ad populum. Verùm modò non eſt obligatio talis abſtinentiæ ſaltem in Eccleſia latina.

Secundò, Requiritur abſtinentia plurium refectionum, ita vt intra ſpatium diei naturalis non niſi ſemel corpus cibo reficias: hoc etſi iure non videatur expreſſum, vſus tamen Eccleſiæ antiquiſſimus, & ratio ipſa docet: ita enim Eccleſia vult per ieiunium corpus caſtigari & concupiſcentiam coerceri, vt tamẽ natura ipſa non notabiliter lædatur: læderetur autem, niſi vna refectio permitteretur; & corpus non caſtigaretur, ſi permitterentur duæ. Refectionẽ intelligo ſumptionem cibi ad alẽdum corpus. 9 *Vitę refectio.*

10 *Sumptio potus.* Ex his infertur Primò, Potus ſumptionem crebriorem non vetari; vt notat D. Thomas ar. 6. ad ſecundum: quia potus ordinatur potiùs ad cibi per corpus diſtributionem, & ſanguinis refrigeriũ, quàm vt per ſe corpus alat. quod interdum alat, id per accidens eſt; & nõ tantum alit, quãtum cibus. vnde Eccleſia eius rationem non habuit. quare etiamſi quis eo fine vtatur, etiam immoderate, non violabit pceptum Eccleſiæ de ieiunio; etſi contra temperantiam peccet.

Petes, Vtrum immoderato potus vel cibi vſu amittatur meritum ieiunij, ſicut inſinuat D. Thomas ar. 6. ad 2.

An meritum perdatur ieiunij. RESP. Si tantus ſit exceſſus vt peccet mortiferè, amittit meritum ieiunij, ſicut & aliorũ bonorum operum. ſi autem non peccet mortiferè, non amittit abſolutè, ſed ſolum ex parte. quia quã parte voluntariè abſtinet à cibis vetitis, & à ſecunda refectione propter Eccleſiæ præceptum, meretur; quod meritum non eliditur, etiamſi in vſu cibi vel potus non ſeruet debitam moderationem. qua tamen parte excedit, non meretur. Idem videre eſt in plurimis alijs operibus externis, quæ multis partibus conſtant, vt in oratione, ſacro audiendo, diſtribuenda eleemoſyna, concionando, ſtudendo, &c.

Secundò,

Secundò, Non prohiberi etiam vſum electuariorum, & conditorum; quia non ſumuntur vt alimenta; ſed vt medicamenta. niſi quis hæc ſumat vt magna copia in fraudem ieiunij; vt D. Thomas ar. 6. ad 2. ait.

11 *Lectores.* Tertiò, Excuſari lectores, & miniſtros menſæ in Monaſteriis, aliquid præſumentes, ſecundum Caietanum verb. Ieiunium, & Nauarr. capitu. 21. nume. 13. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur: tum quia illud eſt inchoatio quædam prandii; & illa diuiſio, ſeu interpoſitio temporis fit ex iuſta cauſa.

Cænula. Idem ſumentes collatiunculam veſpertinã; etiamſi id faciant non ſolum ne potus noceat, vt olim; ſed etiam alendi cauſa, & abſque potu: quia conſuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus ſuprà, & Medina C. de ieiunio quæſt. 8. menſura autem huius eſt, quam pro varietate locorum & perſonarum, conſuetudo recepta tenet. non tamen permiſſum eſt vt collatiuncula illa ſumatur manè, aut meridie, cœna in veſperam dilata; iuxta Caietanũ & Nauarrum ſuprà quia eſt contra Ius; & cõſuetudo id non concedit, niſi fortè aliqua cauſa iuſta ſubſit; vt ratione debilitatis, negotiorum per diem agendorum, ſtudiorum, &c. Si tamen abſque cauſa fiat, non erit niſi veniale, iuxta Toletum lib. 6. cap. 2. quia non violatur ieiunii ſubſtantia, ſed ſolum circumſtantia illius cęnulæ mutatur.

Interruptio refectionis. Quartò, Qui ante iuſtam refectionem auocatur, poteſt negotio illo abſoluto perficere, donec ſatis habeat: nam ex intentione cenſetur vna ſolum refectio. ſecus ſi ſatis ſumpſerat, & ſurrexerit animo non redeundi: niſi forte prandium adhuc duraret. tunc enim, ſi mutata intentione rediret ad conuiuas à quibus receſſerat, non cenſeretur bis prandere; quia eſt vnicum prandium.

12 *Hora refectionis.* De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ex cõſuetudine iam paſſim recepta, eſt circa meridiem. olim erat circa nonam diei, id eſt, tertiam pomeridianam; vt colligitur capitu. Solent, de conſecr. diſt. 1. ex Concilio Cabilonenſi: quæ conſuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, vt patet ex articu. ſeptimo. Hanc horam dico requiri, non poſitiue, quaſi neceſſe ſit ea hora cibum capere; quia poſſumus toto die abſtinere, ſi velimus; ſed negatiuè, ne videlicet ante illam ſumamus, notabili temporis ſpatio illam præuertentes.

13 Petes, Vtrum notabilis anticipatio, v. g. per vnam vel duas horas, ſit peccatum mortiferum? Plerique Doctores putant eſſe peccatum mortale, ſi abſque iuſta cauſa fiat. Ita Couarruuias lib. 4. varia. cap. 20. nume. 16. & Nauar. cap. 21. nu. 27. citant hi duo authores gloſſam in cap. Vnum, diſt. 25. v. Ieiunantibus. Sed vt notat Archidiaconus, gloſſa quærit, non aſſerit. Idem ſentire videtur Paludanus diſt. 15. q. 4. art. 4. vbi dicit, notabili anticipatione ſine cauſa facta, frangi ieiunium; & Caietanus in Summa, horam conuenientem tanquam vnã ex principalibus conditionibus requirit. Ratio eſſe poteſt: quia terminus ille præſcriptus eſt, tanquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunii difficultatem & meritum: hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen ſententia, id eſſe tantum veniale peccatum, eſt probabilis: quam tenet Angelus ver. Ieiunium num. 2. & Innocentius in Rubricam de obſeruat. ieiuniorum nume. 3. Alexander Hallenſis p. 4. quæſt. 103. m. 3. Palacius in Summam Caietani ver. Ieiunium: Toletus lib. 6. Inſtruct. cap. 2. & alii quidam recentiores. Ratio eſt, quia non violatur ſubſtantia ieiunii: (quæ ſolum in duobus ſita eſt: in abſtinentia ciborum vetitorum, & abſtinentia ſecundæ refectionis) ſed circũſtantia quædam accidentalis: quæ manente ieiunii ſubſtãtia variari poteſt: & ſucceſſu temporis magnã varietatẽ in Eccleſia habuit. Nec obſtat quod dilatio prandii multum videatur facere ad ieiunii difficultatem & carnis mortificationẽ, quia ſicut anticipatio minuit difficultatem, quæ ante meridiem ſentiri ſolet: ita auget eã, quæ percipitur ad veſperam: & ſic omnibus conſideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quod ſi iuſta aliqua cauſa ſubſit, (verbi gratia, ſi iter ineundum, ſi hoſpites dimittendi) non erit peccatum, vt Nauarrus ſuprà & alii notarunt, addentes quamuis honeſtam cauſam ad hoc ſufficere. In multis Monaſteriis ex priuilegio vel conſuetudine receptum eſt, vt ſeſquihora vel amplius ante meridiem in ieiunio prandeant.

Porro Ius eſt cuique pro arbitrio tempus 14
refectionis prorogare, vt Caietanus notat: id enim ieiunii difficultatem auget: & conformius eſt moribus veteris Eccleſiæ: nam ex indulgentia hora vicinior conceſſa eſt.

DVBITATIO III.

Vtrum in ieiunio ita vetentur plures refectiones, vt in ſingulis peccetur mortifere.

D. Thomas quæſt. 147. ar. 6.

QVidam docent toties peccari mortiferè, 15
quoties plus quam ſemel comeditur. Ita *Singulis peccari refectionib.* Ioannes à Neapoli, teſte Angelo ver. Ieiuniũ, nume. 22. quam ſententiam Medina quæſtio. 5. de ieiunio,, & Couarruuia. lib. 4. varia. cap. 20. num. 13. putant probabiliorem. Probatur hæc ſententia: nam in aliis omnibus rebus, quando vetamur aliquid ſæpius quam ſemel, vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, non ſolum vetamur facere ſecundò ſed etiam tertiò & quartò, ſicut cùm ſacerdos vetatur ſępius quàm ſemel eodem die celebrare, aut fidelis ſæpius communicare: aut ſępius in vita baptizari, confirmari aut ordinari, ſæpius quam ſemel in eodem morbi ſtatu inungi. his enim & ſimilibus euentis, non ſolum ſecundo, ſed etiam tertio & quarto actu peccatur contra præceptum. Accedit, quod etſi ieiunium non poſſit perfectè ſeruari poſt ſecundam refectionem, poteſt tamen imperfectè, ſcilicet reliqua diei parte.

Cõtrariũ probabilius. Contraria tamen ſententia eſt probabilior, Non pecceri, ſaltem mortifere, niſi in ſecũda. hanc tenet Durandus in 4. d. 15. q. 11. n. 9. Gab. in 4. d. 16. q. 3. dub. 5. Angelus ver. Ieiuniũ, nu. 22. vbi dicit hanc eſſe cõmuniorẽ, Syłueſt. eo-

16 dem,nu.22.Caiet.in Summa,eodem,& q.147. ar.8.Nau,c.21.nu.14.quam paſſim ſequuntur recentiores.

Probatur Primò, Quia nemo obligatur ad impoſſibile; at poſt ſecundam comeſtionem ieiunium eſt impoſſibile illo die;ergo.Ita Angelus. Sed hæc ratio videri poſſit parum firma;quia qui ſemel comedit carnes,non poteſt eo die ſeruare ieiunium,vt ab Eccleſia preſcribitur;non tamen ideo poteſt ſecundò comedere ſiue carnes,ſiue piſces.deinde etiamſi nō poſſit ſeruare præceptum ieiunii quatenus vetat ſecundam comeſtionem,poteſt tamen ſeruare quatenus reliquas;ſicut patet in ſimili de ſacerdote,qui ſine neceſſitate bis celebrauit; etſi enim hic non poſſit ſeruare præceptum Eccleſiæ,quo prohibetur pluſquam ſemel ſacrificium offerre ; poteſt tamen illud ſeruare vt vetat tertiam,quartam, quintam oblationem.

Secundò probatur,Non vetantur plures comeſtiones abſolutè;ſed ſolum vt per eas tranſgredimur limitem in ieiunio preſtitutum,qui eſt vnica refectio; atqui per ſolam ſecundam hunc limitem tranſilimus; ergo ſolùm ſecunda prohibetur.Confirmatur à ſimili; ſi certus limes conſtituatur,vltra quem veteris progredi,eò quòd oporteat intra illum conſiſtere,parum intereſt (ſi illum tranſilias) vtrum decem,20.an 100.paſſus vlterius procedas.ita parum refert,ſi limitem ieiunij per ſecundam refectionem tranſeas,vtrum bis, ter , an quater comedas.Ita fere Durandus & alij . Sed non ſatis explicant cur per ſolam ſecundam illum limitem tranſeamus.

17 *Solidior probatio.*

Tertiò igitur probari poteſt,& clarius, Plures refectiones non prohibentur in ieiunio,niſi quatenus earum abſtinētia videtur pertinere ad mortificationem carnis;ſed ſolum abſtinentia a ſecunda videtur ad hoc aliquid valere;non autem a tertia vel quarta,niſi fortè valde parum ; paſſim enim homines extra tempus ieiunii (exceptis mechanicis)non niſi bis comedunt:& qui bis comedit,non poteſt, abſtinendo à tertia, videri aliquid notabile facere,quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque ſola ſecunda principaliter ſubtrahenda erat,vt ieiunii ratio conſtaret, non tertia, vel quarta.Confirmatur Primò, Quia in confeſſione non ſolet explicari,nec rogari numerus refectionum ; (quod tamen erat neceſſarium,ſi ſingulæ refectiones ſunt peccata mortifera) ſed ſimpliciter dici ſolet non ſeruatū ieiunium.Confirmatur Secundò,Qui ratione debilitatis vel ætatis excuſatur à lege ieiunii, ita vt bis poſſit comedere,poteſt etiam ter vel quater comedere,vt paſſim Doctores notant: quod ſignum eſt in præcepto ieiunii non haberi rationem niſi ſecundæ refectionis.hic tamen non excuſatur à ciborum vetitorum abſtinentia:ſed toties peccat , quoties illis vtitur.harum enim abſtinentia abſolutè præcipitur:quia ſiue vna,ſiue duabus aut tribus refectionibus vtaris,ſemper abſtinentia carnium ad mortificationem pertinet.Denique Eccleſia potuit hoc modo ieiunium inſtituere , & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Credibile tamen eſt,in tertia & quarta refectione eſſe aliquod peccatum,ſaltem veniale:etſi enim hæ non ſint primariò prohibitæ, quaſi earum abſtinentia magnum ad corporis caſtigationem momentum habeat ; tamen videntur prohibitæ ſecundariò : tum quia per eas longius itur vltra ieiunij limitem & magis receditur à fine intrinſeco ieiunij , quam per ſecundam ſolam;(vnde etiam communi hominum iudicio magis cenſetur violare ieiunij legem qui quater comedit , quam qui bis tantum) tum etiam quia illa abſtinētia eſt nonnulla corporis caſtigatio,preſertim gula incitante.

18 *Sumēs iētaculum.*

Ex dictis inferunt aliqui Doctores , eum , qui die ieiunij ſciens ſumpſit ientaculum,ſiue id cum culpa fecerit,ſiue abſque culpa,(vt cauſa profectionis) non teneri eo die ieiunare , etiamſi contingat non proficiſci. ratio eſt, quia ieiunium iam eſt voluntariè violatum : vel certe cauſa violandi data , nec poteſt illud reparari.Ita Nauarrus cap.21.num.27.Paludanus diſtinct.15.quæſt.4.arti.5.Viualdus, de ieiunio,num.60.Syluester, ver. Ieiunium, numero 21.quæ ſententia eſt probabilis: maximè ſi ponamus illum non poſſe reliquum diei ſine cibo tranſigere,ſi enim id ſine incommodo poſſet,videretur teneri;quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectionem ſeruari poſſet.

Quod autem Paludanus addit, talem teneri alio die ieiunare : paſſim ab omnibus reijcitur:nam omnia Eccleſiæ ieiunia ſunt certis diebus affixa,tanquam proprii illorum cultus ſicut & feſtorum celebratio.

19 *Sumens iantaculū neſciens eſſe ieiuniū.*

Qui verò neſciens eſſe ieiunium, manè comedit,tenetur reliquo tempore ſeruare ieiunium,eo modo , quo alii, perinde ac ſi nihil ſumpſiſſet:vnde poteſt cum aliis prandere , ratio eſt; quia illa prior comeſtio , cum prorſus fuerit inuoluntaria reſpectu violationis ieiunii,non computatur:non enim violatur præceptum niſi per actum aliquo modo voluntariū.Ita Nauarrus,Palud.Sylueſt.Viualdus,ſupra.

Putarem tamen illum non poſſe prandere cum aliis,aut cœnare,ſi commodè poſſit abſtinere ; quia tunc abſolute poſſet ſeruare ieiunium , quoad vnicam refectionem , deinde ſi poteſt prandere,cur non poteſt etiam cœnare,ſicut ille , qui abſque culpa ſumpſit ientaculum cauſa profectionis , & poſtea non eſt profectus ? qui enim bonum ientaculum & prandium ſumpſit,non poteſt ſeruare præceptum de vnica refectione ; & parum videtur referre vtrum addat tertiam . Nihilominus D D. ſententia , quam attulimus,probabilis eſt.

20 *An amicus poſſit inuitari.*

Petes, Vtrum ſi tibi ratione laboris vel debilitatis ſit licita cœna die ieiunii,poſſis inuitare amicum ad cœnam , quem ſcis ſolere violare ieiunium domi cœnando?

Nauarrus cap. 21. numero 24. ex Caietano docet,licitum eſſe,eum,qui paratus eſt cœnare, inuitare cauſa vrbanitatis , vel hoſpitalitatis,ad cenā,quatenus cena eſt actus ſecūdū ſe indifferens.Id probat Primò : Licitū eſt inuitare ad actū per ſe bonū,vel indifferentem, quando iuſta cauſa ſubeſt: Secūdò, Quia Deus iuuitat & iuuat ad agēdū aliqua,quatenus sūt entia, quæ aliàs ēt ſunt peccata.Tertiò, Quia licitū ē gaudere de occiſione Chriſti, qua parte eſt

te eſt

te eſt noſtra redemptio; etſi de illa doleamus vt fuit peccatum. Quartò, Licitum eſt egenti petere mutuum ab vſurario; & parochiano ſacramenta à ſuo Parocho, quem putat peccatorum, &c.

21 *Non poteſt ſerio inuitari.* Nihilominus dicendum eſt nõ poſſe talem feriò & abſolutè inuitari vt tecum cœnet; nec in menſa vrgeri vt comedat. ratio eſt: quia nemo poteſt inuitari, aut incitari ad id, quod ſine peccato præſtare non poteſt: atqui hic non poteſt ſine peccato comedere, vt ſupponitur.

Ad rationes. Vnde patet reſponſio ad Primum; quia etſi cœnare in genere ſit actus per ſe indifferens, non tamen eſt indifferens vt hic & nunc à tali agitur; ſed ſolum malus.

Ad Secundum: Deus nunquam inuitat ad aliquid, quod ſine peccato fieri nequit, ne vt ens quidem eſt: nec ad illud iuuat, niſi auxilio generali, & per ſe indifferente; vt alibi fuſius oſtenſum eſt.

Ad Tertium: Licitum eſt quidem gaudere de occiſione Chriſti, ſub illa ratione; nõ tamẽ licitum fuit ad illam incitare, aut inuitare Iudæos: gaudium enim poteſt eſſe de bono præciſè & per ſe conſiderato, abſque approbatione cauſæ vel circumſtantiæ prauæ: non autem incitatio, & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, ſine peccato præſtari poteſt. Idem dicendum de locatione domus facta meretrici, & alijs, quæ ibi adfert Nauarrus.

DVBITATIO IV.

Vtrum caupo peccet, ſi die ieiunii cœnam apponat, aut cibos vetitos.

Res eſt frequentiſſima per Germaniam & in locis hæreticorum.

22 *Apponere cibos vetitos.* RESPONDEO, Quod ad cibos vetitos attinet In locis Catholicorum eos apponere, præſertim carnes, eſt graue peccatum; & grauiter punirentur ſi qui id facerent; quia ibi cẽſetur hæreſeos quædam tacita profeſſio. niſi fortè in caſu aliquo particulari ratione euidẽtis neceſſitatis, vel ſi nihil aliud ſuppeteret, vel ſi aliquis hoſpitum, qui videretur fide dignus, diceret id ſibi a Superioribus indultum.

23 In locis verò hæreticorum, vbi paſſim ab alijs ſolẽt apponi, credo id eſſe licitum cauponi catholico; poſitis tamen duabus conditionibus. Prima, Si hoſpites petant: non enim ingeri poſſunt non petentibus; hoc enim eſſet illos ad illicita inuitare. niſi forte ſimul apponat carnes & piſces, vt plerique illis locis, maximè catholici faciunt, vtrique parti faciant ſatis, quemque ſuæ conſcientiæ relinquentes.

Secunda, Si non poteſt recuſare ſine ſuo notabili incommodo: vt ſi alioquin ab hoſpitib. eſſet deſerendus, vel aliquid incommodi paſſuros à Magiſtratu. Ratio eſt, quia id per ſe malum non eſt, ſed quiddam indifferens: ergo ſuppoſita legitima cauſa fieri poteſt ſine peccato. hæc enim facit vt non cenſeatur eſſe profeſſio hæreſeos, aut cooperatio ad malum. Confirmatur, quia hac ratione excuſantur à DD. ancillæ dominorum hæreticorum, quæ dieb. ieiuniorum carnes coquunt & cœnam apponũt, quia id ſine notabili incommodo ſuo non poſſunt detrectare: & auriga vehens dominã ſuã ad locum adulterii; & Naaman Syrus comitãs dominum ſuum ad locum idoli, eũque in adoratione ſuſtentans & veluti iuuans: de quo alibi dictum eſt. etſi enim hæc & ſimilia ſpeciẽ mali habeant, & reuera mala ſint, quando cõmodè vitari poſſunt; quia cenſentur fieri affectu cooperationis ad malum: tamen quando abſque notabili incommodo nõ poſſunt detrectari, non ſunt mala; non enim tunc cenſentur fieri cauſa cooperationis, ſed vitandi incommodi, & inuoluntariè. Huc pertinent rationes quas congerit Nauarrus ca. 21. nu. 25. vide ſuprà lib. 2. c. 13. num. 29. & ſequent. & cap. 9. nume. 122.

De cœna apponenda eſt diſtinguendũ; vel enim conſtat teneri, vel eſt dubium. Si primũ, poteſt eis cœna dari; modò ſcandalum abſit; quod vbique exceptum volo. Si ſecundum, nõ poteſt; ſi tamen abſque incommodo poſſit negari. hoc fuſiſſimè probat Gabriel in 4. diſt. 16. q. 3. dub. 6. & ratio eſt, quia tenetur impedire offenſionem Dei & lapſum proximorũ, quantum commodè poteſt: atqui in hoc caſu non ſolùm non impedit, ſed etiam cooperatur præbens illis inſtrumentum peccandi, quod facile potuiſſet negare. hoc tamen maxime locum habet quando illi alibi habere non poſſunt; ſi enim aliò ituri, & ibi cœnaturi erant, non eſt neceſſe recuſare; quia peccatum non poteſt ſic impediri; iuxta ea, quæ ſcribit Nauarrus cap. 21. num. 24. & Caietanus queſtio. 147. art. 4. Idem dicendum ſi grauiùs offenſuri eſſent Deum murmurando, conuitiando, maledicendo, cœna negata. quo modo excuſãtur interdum patresfamilias, famulis & domeſticis cœnam permittentes; vt Gabriel notat. 24 *Cœnam apponere.*

Si tertium; vel decorè poſſunt interrogari an excuſentur à ieiunio, vel non poſſunt: ſi poſſunt, ſunt interrogandi, & iuxta quod reponderint, faciendum. Si non poſſunt, propter authoritatem, præſumendum excuſari. ratio eſt, quia in dubio nemo præſumitur velle peccare, L. Meritò, ff. Pro ſocio: & dubia in meliorem partem ſunt interpretanda: de quo ſuprà lib. 2. cap. 29. dub. 4.

DVBITATIO V.

Quo iure obligemur ieiunare, & quanta ſit hæc obligatio.

D. Thomas qu. 47. ar. 3.

SVnt tres ſententiæ. Prima eſt hæreticorum noſtri temporis, qui docent, fideles nullo iure ad ieiunia adſtringi, ſed omnia eſſe libera. ratio ipſorum eſt, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad iugum & ſeruitutem legis veteris, à qua per Chriſtum liberati ſumus: cui Eccleſia non poteſt nos rurſus ſubiicere. Vnde inferunt eſſe ſuperſtitionem, ſi veluti ex obligatione ieiunes, quia id eſt profeſſio quædam ſeruitutis legalis. Ita Caluinus libro 4. Inſtitu. capit. 12. & Confeſſio Auguſtana ar. 26. idem ob eandem rationem docuit Ærius, vt referũt S. Epiphanius hæreſi 75. & S. Auguſtinus lib. de hæreſibus cap. 53. 25 *1. Sententia eſt hæreticorum.*

26 Sed hæc ſententia eſt aperta hæreſis,olim à Patribus in Ærio damnata,quam etiam conſenſus & vſus omnium ſeculorum iam inde à temporibus Apoſtolorum refutat; nam ab eo tempore ſemper in Eccleſia multa ieiunia vt obligatoria ſeruata fuere;non ad ſatisfaciendum præcepto legis veteris; (nuſquam enim in lege veteri quadrageſimale ieiunium, aut vigiliarum præceptum fuit) ſed ad obediendum præcepto Prælatorum Eccleſiæ, quibus dictum eſt à Domino,Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit,me ſpernit.* & Matth.18. *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terrã,erunt ligata & in cælo.* & Ioann.20. *Sicut miſit me pater,& ego mitto vos.* id eſt,ſimili cum poteſtate ad Eccleſiam gubernãdam.quibus locis apertè ſignificatur poteſtas præcipiendi,& pręceptis obligandi,vt Patres omnes explicant.

Refutatur

Nec obſtat,quod ieiunia in veteri lege præ
27 cepta fuere:ſi enim bona ſunt & ſalutaria,cur non poſſit Eccleſia illa præcipere etiam in noua lege?alioquin non poterit etiam præcipere orationem,aut eleemoſynam;quia hæc in veteri lege præcepta fuere.Nec refert,quòd ieiunia illa vetera aliquid cæremoniale habuerint illi legi proprium, quia cum tali circunſtãtia ab Eccleſia non præcipiuntur;& ipſa ſecundũ ſe illam non requirunt, cum ad Ius naturæ pertineant,& apud omnes gentes vſurpentur.

Ieiunia legis veteris habent aliquid cærimoniale.

Neque hæc obligatio dici poteſt pertinere ad iugũ legis veteris:ſicut nec obligatio, qua poteſtatibus ſecularibus in varijs rebus, ſolũ ad diſciplinam externam & commodum temporale pertinentibus,obedire tenemur,ad ſeruitutem illius legis pertinet.Quod ſi hæc obligatio, quæ etiam conſcientiam vinctam tenet,(vt Apoſtolus expreſſe ad Rom. 13. ait) ad illam ſeruitutẽ non pertinet; multò minus ea, qua tenemur obedire Prælatis Eccleſiæ, quorum poteſtas directè deſcendit à Chriſto, & dirigit nos ad ſalutem.

Non pertinet ad iugum legis veteris.

Hinc patet reſponſio ad fundamentum hæ
28 reticorum:nam libertas Euangelica,qua Chriſtus nos liberauit,nõ ſoluit nos à lege ieiunij, neque ab alijs,quæ ab Eccleſiæ Prælatis imponuntur;(ſicut neq; à legibus ciuilibus & Principum ſubiectione) hę enim obligationes nõ ſunt fugiendæ;neque ab his liberandi eramus cum ad Iuſtitiæ ſeruitutem pertineant:ſed ab aliis quibuſdam vinculis; nimirum à quintuplici ſeruitute.Primò,A ſeruitute peccati, qđ duplici vinculo nos firmiter conſtrictos tenebat,vinculo culpæ & vinculo pęnæ ſeu reatu. à neutro nos eripere poteramus: ab vtroq; liberauit nos per mortem ſuam Chriſtus.Secũdò,A tyrannide diaboli, cui propter peccatũ eramus ſubiecti,iuxta illud 2.ad Timoth.2. *A quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem* Tertiò A ſeruitute concupiſcentiæ, cui gratia deſtituti ſeruiebamus: & conſequenter à neceſſitate peccandi.Hæc tria inſinuantur ab Apoſtolo, ad Rom.6. *Liberati à peccato,ſerui facti eſtis Iuſtitiæ.* Liberatio enim à peccato ſecum trahit, vel includit liberationem à tyrannide dæmonis,& à ſeruitute concupiſcentiæ, quam etiã Apoſtolus paſſim nomine peccati comprehẽdit.Quartò,A ſeruitute legis moralis, partim quatenus nos ſua pęnà vinctos tenebat; de quo Apoſtolus ad Galatas 3. *Chriſtus redemit nos de maledicto legis,factu pro nobis maledictum.* partim quatenus ſolo timore (qđ ſeruile eſt) ei obediebatur. vnde Apoſtolus ad Gal.5. *Si ſpiritu ducimini,non eſtis ſub lege*,nimirum ſeruili modo,ſicut mancipiũ ſubeſt domino amara neceſſitate; ſed ſicut filius patri ſpontaneo amore.Item *non eſtis ſub lege*,quoad vim puniẽdi:quia non dominatur iuſtis infligendo pœnam.& ad Rom.8. *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore;ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum.* Quintò,A ſeruitute legis veteris,præſertim cæremonialis,cuius iugum erat valde graue & quaſi importabile, vt cõſtat ex verbis D.Petri,Actorum 15. præſertim cũ abſque gratia eſſet inutile ad ſalutem. De hac ſæpiſſime loquitur Apoſtolus in epiſtola ad Galatas & alibi.In his igitur chriſtiana conſiſtit libertas:nõ in libertate à ieiuniis & præceptis Prælatorum,quibus libertas ſpiritus iuuatur, & conſeruatur.

Reſpõſio ad argumentum hæreticorum.

Libertas euãgelica à quintuplici ſeruitute nos ſoluit.

Secunda ſententia eſt quorundam, qui etſi 29
concedant cętera ieiunia eſſe iuris humani:tamen ieiunium quadrageſimæ putant eſſe iuris diuini. Primò, Quia nuſquam inuenitur eius inſtitutio:imo iura, quæ illius meminerunt,inſinuant & ſupponunt iam antea inſtitutum.Secundò,Quia aliqui Patres id apertè indicant:D.Auguſtinus in Pſal.110. dicit *quadrageſimam nobis præcipi ex lege, & ex Prophetis,& ex ipſo Euangelio.* D.Ambroſius ſermo. 23.dicit *quadrageſimam a Domino conſecratam.* ſer.25. *Non leue peccatum eſt fidelibus, indictam quadrageſimam à Domino,non ieiunare, & ieiunia conſecrata ventris voracitate diſſoluere.* & ſermo.27. *Iſtud autem præceptum eius eſt primum, vt his quadraginta diebus,ieiuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus.* D.Leo,ſerm.12. de quadrageſima,vocat illam *ieiunia diuinitus inſtituta.* Sed hæc ſententia eſt parum probabilis,vt ſtatim patebit.

2.Sent. Ieiuniũ quadrageſimæ eſſe iuris diuini.

Tertia ſententia eſt communis DD. & no- 30
bis amplectanda: Omnia Eccleſiæ ieiunia, et quadrageſimæ eſſe iure humano inſtituta, eoque ſolo obligare.Sub *iure humano* comprehẽdo etiam ordinationes Apoſtolorum,quas ipſi vt Eccleſiarum Rectores fecere.Probatur Primò,Quia Patres paſſim docent ieiunium quadrageſimæ eſſe ab Apoſtolis inſtitutum, & Eccleſię traditũ:S.Hieronymus epiſt.56.ad Marcellam,de erroribus Montani, *Nos vnam quadrageſimam,ſecundum traditionem Apoſtolorum, toto anno,tempore congruo ieiunamus.* D.Leo, ſermo.6. de quadrageſima, *Apoſtolica inſtitutio quadraginta dierum ieiuniis impleatur.* Idem indicat Epiphanius hæreſi 75. in fine. Eiuſdem meminit S.Ignatius epiſt.ad Philadelphos,& Clemens lib.5.Conſt.Apoſt.c.12.

3.Sent. omnia eſſe Iuris humani.

Probatur.

Secundò,Si eſſet à Domino inſtitutum, nõ poſſet in illud incidere tãta variatio quoad tẽpus,modũ,cibos,ætatẽ ieiunantiũ,exemptiones plurimorũ,quantã conſuetudine variis tẽporibus & locis videmus inductũ: ſed ab omnibus eodem modo ſeruari deberet; nam ius diuinum non poteſt conſuetudine mutari.

Tertiò,Si Chriſtus inſtituit,id fecit ſolùm exemplo,vt Patres indicant:nullũ enim aliud in Euangelio huius rei habemus veſtigiũ: ſed exemplo non inſtituit;quia illud nimium à noſtro ieiunio diſcrepat:ille enim nullam diſcretionem

tionem ciborum habuit; ſed per 40. dies & noctes omni cibo & potu abſtinuit; nos delectum ciborum habemus, & quotidie ſemel comedimus, & ſæpius bibere poſſumus: ille nullum diem excepit; nos dominico non ieiunamus: ille ſtatim poſt baptiſmum & in deſerto ieiunauit: nos ante Paſcha inter homines verſantes. Itaque etſi hoc exemplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum pro modulo noſtro ſuſcipiendum; (vt apertè tradit Ambroſius) non tamen præcepit, nec inſtituit noſtrum, ſed id Apoſtolis, & Rectoribus Eccleſiæ reliquit, ſicut & cætera, quæ ad Eccleſiæ diſciplinam pertinent. ſatis enim erat Domino fundamenta religionis, quę inconcuſſa manere debebāt, per ſe inſtituiſſe.

31 *Reſpondetur ad Patrum dicta.*

Nec obſtant dicta Patrum: Dicitur enim *præcipi ex lege*, &c. tum quia ad imitationem Moyſis, Heliæ & Chriſti præcipitur; tum quia occaſio præcipiendi, ex lege, Prophetis, & Euāgelio accepta eſt. Dicitur *à Domino conſecrata*: quia hunc dierum numerum ſuo facto ſacrum & religioſum fecit; & hunc explendo, imitamur & colimus Chriſtū. Dicitur *indicta* à Domino & ab ea *præcepta*; quia exemplo ſuo eam nobis commendauit; quod exemplum nobis debet eſſe inſtar præcepti, præſertim accedente mandato Apoſtolico. Item, quia Apoſtoli inſtinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam nō eſſe *humana cogitatione* inuenta; quia numerus iſte dierum primitus a Deo conſtitutus fuit in ieiunio Moyſis, Eliæ, & Domini noſtri. Denique Patres interdum indicant ieiunium eſſe *à Deo inſtitutum*; quia Iure diuino eſt nobis præceptum in genere abſque determinatione temporis, & modi: quæ relicta eſt Eccleſiæ diſpoſitioni. Seposita autem hac determinatione tenemur Iure diuino ieiunare, quando id putatur neceſſarium ad aliquas tentationes, pſertim carnis, ſuperandas, & eam ſpiritui ſubijciendam, vel ad flagella impēdentia auertēda.

32 *Quantum obliget.*

Quod ad alteram dubitationis partem attinet: *Quanta ſit huius præcepti obligatio*: Quidam putant non obligare ad mortale, niſi vt nō agatur contra ex contemptu. Idem dicunt de omnibus præceptis humanis. vnde ſi quis ea violet abſque contemptu, non peccare mortiferè; ſed ſolum venialiter. *Ex contemptu* autem violare dicūt non ſolum illum, qui eo fine id facit vt Eccleſiæ poteſtatem, vel ieiunij opus contemnat: ſed etiam qui facit ex conſuetudine: quia conſuetudo peccandi eſt quidam interpretatiuus contemptus præcepti. Ita Angelus v. Ieiunium nu. 14. vbi citat pro hac ſententia Cardinalem Zabar. & v. Inobedientia, vbi citat pro ea D. Thomam, Richard. Archidiaco. Geminianum, & alios. *Sententia quorūdam* Confirmatur, quia qui habet propoſitum ſeruandi ieiunij præcepti, & ordinariè ſeruat, ſed ex infirmitate, dum ſuperuenit tentatio, labitur, & ſtatim concepto dolore rurſus pponit, & conatur implere, multò magis venia dignus eſt, quàm is, cui nullo modo præceptum eſt cordi, & liberè illud violat: nec videtur mens legiſlatoris illi laqueum culpæ mortalis inijcere, præſertim cum finē principalem ſui præcepti in illo magna ex parte aſſequatur, qui eſt, vt ſubditus quātum fert communis fragilitas bene agat.

33 *refutatur.*

Verum communis & recepta DD. ſententia eſt, & hoc præceptum ita obligare ad mortale, vt ſi abſq; cauſa violes, mortaliter pecces, quāuis id non ex conſuetudine, ſed ex aliqua tentatione, & ſemel tantum facias. *Obligat ſ mortali.* ratio eſt, quia res pręcepta capax eſt huius obligationis: (eſt enim opus virtutis, homini ad ſalutem neceſſarium, aut valde expediēs, & in ſuo genere graue) & Eccleſia abſolutè præcipit, nec temperat obligationem ſecundum hunc vel illum modū violandi: ergo imponit obligationem ſub mortali. Conſequentia patet ex communi regula, Præcepta obligare pro materiæ capacitate & grauitate: quæ niſi admittatur, nulla alia ſuper eſt norma diſcernendæ obligationis: nam confugere ad intentionem legiſlatoris, eſt diuinare: præſertim cum hæc ſe accommodet materiæ, niſi diſertè aliud in lege exprimatur. Confirmatur, quia præcepta diuina obligant abſolutè in re graui, ſub mortali, etiamſi vel ſemel violentur, nec admittunt illam diſtinctionem, *ex conſuetudine & ex infirmitate*: ergo etiam humana. conſequentia patet, quia præcepta humana debent imitari diuina, & Deus non eſt minus in præcipiendo ſuauis, nec minus ſe infirmitati humanæ accommodat, quàm Eccleſia. Hinc patet reſponſio ad fundamentum ſententiæ aduerſæ.

34 *Probatur ex ſenſu veteris Eccleſiæ.*

Idem confirmatur ex ſenſu veteris Eccleſię: nam Canone 68. Apoſtolorum dicitur, *Si quis Epiſcopus, aut præsbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor ſacram quadrageſimā Paſchæ, aut quartam feriam, aut paraſceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquam ſi imbecillitate impeditur corporis. ſi laicus ſit, communione priuator.* Vbi nota, tunc temporis & aliquot ſeculis poſt, etiam feria quarta & ſexta ſolitum ieiunari per annū. vide Epiphanium, hæreſi 75. Sexta Synodus œcumenica can. 56. *Viſum eſt, vt omnis Dei Eccleſia, quæ eſt in vniuerſo terrarum orbe, vnum ordinem ſequens, ieiunium perficiat,* (quadrageſimale) *& abſtineat ſicut ab omni mactabili, ſic ab ouis & caſeo: quæ quidē ſunt fructus eorum, à quibus abſtinemus. Qui autem hoc non ſeruauerint, ſi quidem ſint Clerici, deponantur: ſi autem laici, ſegregentur.* Hic violatores ieiunij iubet deponi, vel excōmunicari. Concilium Gangrenſe ante annos 1200. can. 19. *Si quis ieiunia, quæ communiter ab Eccleſia cuſtodiuntur, diſſoluat, anathema ſit.* Ambroſius ſermo. 25. *Si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia reſoluerit, morti adicitur: qui ſciens à Chriſto indictū reſoluit, quid meretur?* Eodem pertinent teſtimonia, ſupra in ſecunda ſententia allata.

Si quis tamen putaret ſubeſſe iuſtā cauſam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, nō peccaret, ſaltē mortiferè, quamuis in ea re fallatur, ſuęque ſenſualitati indulgeat, vt notauit Caietanus in ar. 3. & Nauarrus c. 21. n. 20. quod intelligo, modò non ſit ignorantia craſſa, quæ dolo æquiparari poſſit. In dubio an cauſa ſit iuſta, tenetur inquirere veritatem, & manēte dubio debet ſeruare ieiunium, niſi petat à Superiore, poteſtatem habente, diſpenſationē: quia in dubio tenetur legem ſeruare; cum illa ſit veluti in poſſeſſione libertatis ſubditi: vt cōſtat ex dictis lib. 2. cap. 41. dubit. 9.

35 *Veſci carnibus.*

Grauiſſimum autem ſemper in Eccleſia iudicatum fuit, tempore ieiunij veſci carnibus: vt conſtat ex Cōcilio Tolet. 8. can. 9. & ex d. cano. Apoſtolorū 68. & ſexta Synodo. can. 56. Vnde nō facilè Catholicus eas comedet, ēt inter hæ-

reticos:

reticos,quia id facere non poſſunt,ſi abſq; graui periculo poſſint vitare,& alij cibi ſuppetāt. Quare grauiter reprehendēdi mercatores Belgæ,qui dum in quadrageſima ad nūdinas Frācfurtenſes proficiſcuntur, carnibus libere cum alijs veſcuntur;cum alij cibi ſuppetant;modò, petant.nunquam autem,quouis periculo propoſito comedi poſſunt in contemptum religionis,aut cum eius præiudicio,vt aliàs ſæpe in ſimilibus monuimus.

DVBITATIO VI.

Qui teneantur ieiunij eccleſiaſtici præcepto, & qui excuſentur.

D.Thomas ar. 4.

36 *Sententia Begardorum, &c.* QVidā hæretici,circa annū Domini 1310. tēpore Clementis V.ex Begardis & Beguinis,docuerūt poſſe hominē in hac vita ad eā perfectionem conſcēdere,vt ſit impeccabilis & non amplius proficere poſſit,quo cū peruenerit,non teneri amplius ieiunare,vel orare,ſed poſſe concedere corpori quidquid lubet.Vnde ſolos imperfectos ad ieiunia obligari volebāt.Ita refert Turrecremata lib.4.de Eccleſia p.2.c.36.& D.Anton.p.4.ti.11.c.7.§.4.

37 *Eſt hæreſis* Sed hæc doctrina tāquā hæretica damnata eſt in Concilio Vienneñſi à Clemente V.vt habetur Clemen.Ad noſtrum,de hæreticis.Et facilè refutari poteſt. Primò, Quia fundamentū eius falſum eſt, & hæreticum ; quamdiu enim in hac vita ſumus,peccare poſſumus,& ꝓficere,vt ex multis ſcripturis cōſtat.vnde Apoſtolus 1.ad Corint.9.qui tamē ꝑfectus erat,ſi quis alius in hac vita,*Caſtigo*,inquit,*corpus meum et in ſeruitutem redigo,ne forte cum alijs prædicauerim,ipſe reprobus efficiar.* & Apocalyp. vltimo. *Qui ſanctus eſt,ſanctificetur adhuc; & qui iuſtus eſt,iuſtificetur adhuc.*

Secundò,Etiamſi quis ratione ſuæ ꝑfectionis & tranquilitatis carnis,nō egeret ieiunio, non tamen idcirco à præcepto eſſet exemptus: quamuis enim rō præcepti in aliquibus ceſſet, non tamen idcirco deſinit illos obſtringere.niſi ex eius obſeruatione aliquid, quod ſit cōtra intētionē legiſlatoris ſequatur;vel certè niſi ratio præcepti vniuerſè,vel in plerisq; ita ceſſet, vt lex cenſeatur inutilis;de quo plura 1.2.q.96.

Tertiò,Quia qui maximè in hac vita ꝑfecti fuerunt,maximè ieiunarunt,vt Ioānes Baptiſta,Apoſtoli,SS.Patres , Eremitæ,Fundatores Ordinū.Deniq; hāc hæreſim cū ſuo fundamēto refutat D.Leo ſer. 12.de quadrageſima;*Adeſt*,inquit,*maximū,ſacratiſſimumq; ieiuniū,quod obſeruantiā ſui vniuerſis fidelibus ſine exceptione denuntiat:quia nemo tā ſanctus eſt,vt nō ſanctior: nemo tā deuotus eſt,vt nō debeat eſſe deuotior,&c.*

38 *Omnes obſtringi.* Hoc igitur errore refutato,Reſpondeo,Omnes Chriſtianos,cuiuſcunque ſint perfectionis aut dignitatis,præcepto ieiunij obſtringi; niſi iuſta aliqua cauſa excuſentur. Ita cōiter DD. D.Thomas hic,art.4.& ceteri in 4.d.15.vel 16. Innocētius & Canoniſtæ in Rub.de obſeruat. ieiuniorum,Summiſtæ v.Ieiuniū;& colligitur apertè ex teſtimonijs ſuprà allatis:maximè ex Can.68.Apoſtolorū & Synodo ſexta,Can. 56. & dicto ſerm. S. Leonis. Ratio eſt,quia cauſa huius præcepti in omnibus locū habet, vt benè oſtēdit Caietanus;oēs enim egent caſtigatione carnis,vt ſpiritui ſit ſubiecta,ſatisfactione ꝓ peccatis,& aptitudine mētis ad orandū: & quamuis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant:tamen vt plurimum egent,& ſemper ſunt valde vtilia.Itaque Eccleſia potuit omnibus præcipere id,quod ad iſtos fines iudicabat maximè opportunum,qđ eſt ieiunium,vt dubit.8.dicemus.

Dixi,*niſi iuſta cauſa excuſentur*: quia etſi in 39 præceptis diuinis non facile cadat excuſatio, cum ſint de neceſſarijs ad ſalutem;vt patet in præcepto fidei,baptiſmi,pœnitentiæ;Euchariſtiæ:tamen in humanis , quæ verſantur circa vtilia duntaxat,vel circa determinationem ꝓceptorum diuinorum,ſæpe multæ poſſunt incidere,ob quas ceſſet obligatio.

Reduci autem poſſunt ad tria capita, *impotentiam,laborem,& pietatem.* *Cauſa excuſantes à ieiunio.*

Ob *impotentiam* excuſantur quotquot ſine notabili noxa non poſſun ieiunare;vt ſunt infirmi,conualeſcentes,& debiles,præſertim medicorum accedente iudicio;quia crebriore refectione opus habent prægnantes,& lactētes, quia pro ſe & pro fœtu egent.Denique paupe peres,qui iuſtam refectionem non habent:nō enim mens Eccleſiæ eſt,cum graui dolore vel læſione naturæ ad ieiunium obſtringere, cum ad medendum non ſolum animis,ſed etiā corporibus illud inſtituerit. 40 *1. Impotentia.*

Ob eandem cauſam,D.Thomas ad 2.& cōmuniter DD.excuſant pueros & adoleſcentes vſque ad finem tertij ſeptenij, quia cum vſque ad illud tempus magnis incrementis augeſcat corpus,eget copioſo alimento: vnde ſæpius,capere,cibum debent,ne accretio & perfectio naturæ intercipiatur.Et quamuis valde conueniat vt interdum ieiunent, præſertim cum ætas illa vitijs carnis ſæpe ſit valde ſubiecta,quibus ieiunium eſt optimum remedium, tamen Eccleſia non voluit generatim aliquid ſtatuere:ſed hanc rem prudentiæ confeſſariorum & rectorum reliquit,vt quibus,& quādo videbitur eſſe opus,præſcribant. *Adoleſcentes.*

Excuſantur etiam ſenes,iuxta communem DD.ſententiam;quia ſenectus ipſa eſt morbus & quidem incurabilis,& opus habet refectione crebra & modica. Aetas autem qua incipit hæc ſenectus non eſt determinata , vt multi DD.notant:quia,vt inquit Caietanus,alij trigeſimo anno ſeneſcunt,alij quadrageſimo, alij quinquageſimo. Secundum medicos prima ſenectus incipit circa annum quinquageſimum, & in quibuſdam circa quadrageſimumquintum,nimirum quando vires & calor naturalis notabiliter incipiunt minui,& humor primæuus abſumi. Vnde puto paucos excuſari anno 30. vel 40. ob ſenium. Omnes autem conueniunt, excuſari ordinariè ſexagenarios : hac enim ætate eſt media ſenectus,iuxta medicos: in qua natura facilè inedia & repletione grauiter læditur,& præcipitatur. Vnde niſi conſtet euidenter(teſte Caietano) alicuius naturam adeo tunc eſſe viridem & vegetam vt non ſit lædenda ieiunio,non tenetur.neque in dubio tenetur tentare,iuxta eundem authorem:quia in illa ætate præſumitur non poſſe,niſi de contrario conſtet:præſertim cum experimentum ſit periculoſum. 41 *Senect.*

Ob laborem eximuntur , Primò Quotquot labore ſuo victitant,cum quo probè ieiuniū conſiſtere 42 *2. Labor.*

ſiſtere nequit; quales ſunt agricolę, & fere mechanici omnes. Nec refert vtrum diuites ſint, an pauperes: q̃a hoc ipſo, quòd ex officio laborant, poſſunt æquè diebus ieiunij ac alijs laborare; ac proinde a ieiunio excuſãtur, ſi reipſa laborem ſubeãt. Ita declarauit Eugenius IIII. (teſte Syueſtro, v. Ieiunium, qu. 21. & Roſella, quem citat ibidem) quia multi DD. antea putabant non excuſari, niſi qui neceſſitate aliqua compulſi, diebus illis laborarent. Vnde famuli & ancillæ ſolita miniſteria, etiam diebus ieiunij præſtare debent, volentibus dominis; etiãſi cum illis ieiunium conſtare nequeat.

43 Dixi *ferè omnes*; quia ſi qui ſint mechanici, vel alij, quorum labor ſit exiguus, hi non ſunt excuſandi, vt ſunt pictores, quorũ opus eſt ingenij potius quã virium, & ars ferè liberalis, ſculptores, tonſores, ſartores; quibus Toletus addit etiam ſutores, quorum tamen ars videtur laborioſa.

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occaſio non ſemper datur) captandi cauſa laborant, etiamſi ex officio non ſoleant: vt qui ad nundinas proficiſcuntur, præſertim pedites, vel ad alia negotia, quæ cõmodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio ſuo fungi nequeunt cum ieiunio, etiãſi labor non ſit niſi ingenii: quia parum refert qualis ſit labor, ſi non patitur ſecum ieiunij vſum.

44 *3. Pietas.* *Ob pietatem* excuſantur omnes, qui operibus præſtantioribus vel maiori momenti incumbunt quæ ipſi vna cum ieiunio perficere non poſſunt: qualia ſunt opera miſericordiæ ſpiritalia & corporalia, & opera religionis; vt concionari, docere, viſitare infirmos, adminiſtrare ſacamenta, ornare templa, peregrinari ad loca ſancta: ſi tamẽ hæc non poſſint commodè differri. Ratio eſt; quia Eccleſia ita præcipit ieiunia, vt alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco ſe offerunt, nolit impedire. vnde nõ eſt neceſſe vt hæc fiant ex voto, aut præcepto Superioris, vt docet Nauarrus nu. 18. Male tamẽ facit, qui peregrinationem, quam commode poterat differre, potius inſtante ieiunio, quam alio tempore ſuſcipit, vt ieiunio non teneatur.

Excuſatur etiam coniunx, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non poteſt: & vxor, quam maritus ieiunare nõ permittit, eò quòd metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat eſſe nimis debilem, &c. vt notat Tabiena, v. Ieiunium nu. 20. & Sylueſter nu. 15. Nauarr. nu. 16. ſecus ſi fortè maritus id faciat in cõtemptum Eccleſiæ; vt ſi hæreticus vellet vxorem cœnare, vt hac ratione oſtendat vxoris facto ſe poteſtatem Eccleſię aſpernari; tũc enim potius mors oppetenda quam parendum.

45 *Exemptio à ieiunio quomodo intelligẽda.* Circa prædicta Notandum eſt, cum ieiuniũ Eccleſiæ duo contineat, abſtinentiam à cibis vetitis, & abſtinentiam à ſecunda refectione, vt dubit. 3. dictum eſt; quæ de exemptione ab ieiunij præcepto dicta ſunt, intelligẽda potiſſimum de exemptione à præcepto, qua parte vetat abſtinentiam a ſecunda refectione: non autem qua abſtinentiam à carnibus & cibis vetitis: hæc enim ſunt diſtincta præcepta. pauci enim ſunt quibus cõcedatur vſus ciborum vetitorum: plurimi quibus ſecunda refectio. Vbi tamen eſt euidens neceſſitas, etiam cibi vetiti conceduntur, abſque vlla Superioris diſpenſatione. In dubio opus eſt diſpẽſatione Superioris, qui reſpectu ſecularium eſt Ordinarius, & illo abſente, Parochus: nam & huic ob creberrimos & quotidianos caſus, poteſtas in hac lege Eccleſiæ diſpenſãdi conceſſa eſt: vt paſſim DD. notant: Reſpectu Religioſorum, Prælatus Regularis. *In dubio.* Quibus tamen conceſſus vſus carnium, his etiam cenſetur permiſſa ſecunda refectio, vt docet Toletus lib. 6. c. 5. quod tamen ex ſententia Caietani & Nauarri limitauerim habere locum, ſi ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis id conceſſum ſit: nõ autẽ ſi quia à piſcibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim cauſa non ſubeſt cur gemina refectio concedatur. *Si cõceſſus vſus carnium.*

DVBITATIO VII.

Vtrum peregrini teneantur ſpeciali ieiunio loci in quo verſantur.

HAec quæſtio pendet ex illa generali, Vtrũ peregrini, ratione trãſitus vel hoſpitij teneantur conſuetudinibus loci, vbi verſantur, quam fuse tractat noſter Sancius lib. 3. de matrimo. diſput. 18.

46 *Conſtituẽs domiciliũ.* Reſpondeo breuiter & Dico Primò, Si peregrinus venerit eo vt ibidem conſtituat domicilium, ſtatim contracto domicilio tenetur ſeruare ieiunia, feſta, & alias loci illius conſuetudines, ſicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes DD. nam hoc ipſo, quo ibi conſtituit vel contrahit domicilium, deſinit eſſe peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & conſuetudinibus.

Ad contrahendum autẽ alicubi nouum *domicilium*, requiritur vt incipias ibi habitare cum animo perpetuo manendi, vt ex communi ſententia DD. docet Sylueſter v. Domicilium n. 2. & Sancius lib. 3. de matrimo. diſput. 23. Vnde ſi venias cum animo manendi ſolum ad tempus aliquot annorum, ſicut ſtudioſi ad Academias, non contraxiſti domicilium. In dubio tamen an ſtatuerit quis manere perpetuò, præſumitur voluiſſe (ac ꝓinde habere domicilium) ex habitatione decennali, vt ijdẽ tradunt. Quòd ſi quis duobus locis viciſſim habitet cum animo ita perpetuò faciẽdi, in vtroque domicilium habebit, vt Sylueſter nu. 2. & alij docent. Vnde conſuetudinibus loci, vbi præſens fuerit, tenebitur. Domicilium autem ſemel contractum non amittitur animo recedẽdi; ſed requiritur vt re ipſa deſerat, ita vt nõ dicatur ibi amplius habitare. vnde non deſinet obligari, done reipſa recedat.

47 *Manẽs per maiorem anni partem.* Dico Secundo, Etiamſi non conſtituat ibi domiciliũ, ſed ſolum cogitet manere per maiorẽ anni partẽ, tenetur ſimiliter ieiunijs loci, & alijs conſuetudinibus. Hanc etiam credo eſſe communem ſententiam, quia plerique DD. ẽt ſtrictius loquuntur. Probatur, quia etſi talis habitatio non eſt ſufficiens ad cõtrahendum domicilium abſolutè, ſufficit tamen ad domiciliũ parochiale, & ad contrahendam paræciã quoad omnia ſacramẽta neceſſaria, vt docet Sylueſter v. Domicilium nu. 2. & Angelus, eodem, & vterque v. Parochia. nam hoc ipſo, quo quis cũ tali aïo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & ſubiectus illi paręcię, quod nõ

ſolum

ſolum verum eſt quoad ſacramenta neceſſaria ſed ſimpliciter quoad omnia eccleſiaſtica, vt confirmationem, matrimonium, ſepulturam, diſpenſationem votorum, &c.præter ſacramẽtum Ordinis,(ſub quo intellige etiam primam tonſuram)vt bene oſtendit Sancius diſp.23.& tenent plerique recentiores, Vſuſque confirmat:ergo etiam talis habitatio eſt ſufficiẽs ad contrahenda obligatio eſt ſufficiens ad contrahendam obligationem ſtatutorum & conſuetudinum loci.

48 *Si minore anni parte. Sententia quorundã non obligari tales.*

Sed difficultas eſt, Vtrum obligetur, ſi non ſtatuerit ibi tanto tempore manere;ſed minore anni parte?Sancius probabilius cenſet non teneri,ſi ſcandalum abſit,& illa in loco domicilij non obligent.Primò, Quia tali manſione non contrahitur parœcia,ſeu obligatio ſacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec conſuetudinum loci: non enim videtur eſſe maior ratio in his,quàm in illis. Secundò, Quia illæ conſuetudines ſolum obligant ibi habitantes ſed qui ſolum minore parte anni ibi verſatur,non cenſetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Ioan.Medina C.de ieiunio qu.10. dicens non obligari eos,qui illuc aliunde conueniunt non animo habitandi.Idem aperte inſinuat Paludanus d:15.q.4.ar.3.D.Antoni.p.2. tit.6.c.2.§.2.Syluester v.Ieiunium nu.7.& multi alij.Quod confirmatur, quia Epiſcopus loci & Magiſtratus non poſſunt obligare niſi ſuos ſubditos,qui ſunt ſoli incolæ.Minor probatur quia à minore parte non fit denominatio; ſed ſolum à maiore. Tertio, Quia hæc ſententia eſt media inter eam,quæ requirit domicilium,quæ eſt nimis laxa,& inter eam,quæ ſolum tranſitum,vel vnius diei præſentiam,quæ eſt nimis ſtricta:nec commodior terminus videtur poſſe aſſignari, quam is,qui à DD. aſſignatur ad contrahendum parœciam. Nec obſtat verſiculus ille vulgatus,

Si fueris Romæ,romano viuito more,

*Et ſi ſis alibi, viuito ſicut ibi.*Nec illud D.Ambroſij,quod refert D. Auguſtinus epiſt.118.c.2. *Ad quamcunque Eccleſiam veneris, eius morem ſerua.*quia hæc continent non præceptum, ſed bonum conſilium,ſepoſito ſcandalo, vt ex toto Auguſtini diſcurſu,& ex gloſſa in cap. Illa, diſt.12.colligitur.

49 *Eſt probabilis.*

Hæc ſententia eſt valde probabilis, & videtur omnino vera, ſi ſolum conditio & natura talium ſtatutorum conſideretur:hęc enim per ſe & vi ſua non poſſunt niſi ſubditos & incolas conſtringere. Vnde idem puto dicendum de vagis, qui nuſquam fixam ſedem habent, quod de peregrinis:nã eadem ratio in illis locum habet,nimirum quia non ſunt incolæ aut inhabitãtes;& DD.generaliter loquuntur,nec diſtinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos;ſed volunt omnes alienigenas,qui veniũt animo non manẽdi,non teneri.Ita Paludanus D.Anton.Syluester,& Medina ſupra.Nec obſtat quòd poſſint percipere ſacramenta vbicũque ſe inueniũt:quia illud eſt priuilegium, nõ obligatio:ad nullã enim in particulari adſtringuntur parœciam;niſi per maiorem anni partem aliquo loco cõſiſtere decreuerint. Neque abſurdum videri debet,eum, qui nuſquam ſiſtit,nullis ſtatutis particularium locorum teneri.Verum etſi hæc probabilia ſint,tamen.

50 Dico Tertiò,Contrariam videri veriorem, ſpectata cõſuetudine fidelium paſſim recepta. Probatur primò, Quia fideles non ſolum rudes,ſed etiam doctiores paſſim vbique putant ſe obligari ad ieiunia & feſta locorum, vbi ipſos verſari contigerit,ſi conſtituerint ibi ad aliquot dies manere:adeo vt ſi quis deprehenderetur veſci carnibus die ieiunij, vel violare feſta,puniretur ab Ordinario tanquam trãsgreſſor:maximè ſi duos vel tres menſes ibi manſiſſet:atqui conſuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem non minus quàm lex vniuerſalis;non enim alio modo id, quod ante nõ obligabat,incipit per conſuetudinem eſſe obligatorium,quam quòd homines putent ſe obligari,& incipiant illud paſſim tanquam obligatorium ſeruare,vt communiter DD. tradunt. Itaque cum conſuetudo ſeruandi aliquod ſtatutum, vel conſuetudinem etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem; & hæc conſuetudo talis ſit;videtur omnino inducere obligationem.Nec refert,quòd hæc cõſuetudo orta ſit ad ſcandalum vitandum,quia non reſpicitur ex qua occaſione,vel cauſa impulſiua inducta ſit, quando tanquam abſolutè obligatoria eſt inducta: ſicut enim vitatio ſcandali eſt ſufficiens ratio ad aliquid abſolutè vetandum per legem,ita etiam ad abſolute vetandum per conſuetudinem.

Contraria videtur verior.

Secundò, Quia id eſt magis conſentaneum rationi,& moraliter neceſſarium, vt alij præceptum ſeruent:ſi enim peregrini poſſent veſci carnibus & cœnare,magna daretur occaſio ijs,apud quos verſantur,ſe illis cauſam hoſpitalitatis & amicitiæ adiungẽdi,& violãdi;pcepti;idq;pbat quotidiana experiẽtia,quãdo aliquis tempore ieiunij accedit foris,vel recedit: nam ſub prætextu tractandi amici,qui cauſa itineris non obligatur, hoſpes & domeſtici ſimul comedunt,& præceptum ieiunij violant. Vnde ob hanc cauſam puto Epiſcopum loci poſſe etiam peregrinos ibidem per aliquot dies ſubſiſtentes obligare vt ſe alijs accommodent.

Tertiò,Quãdo quis eſt extra ſuum oppidũ, non obligatur amplius ieiunijs & feſtis oppidi vt ſtatim dicemus:ergo par eſt vt ſubeat obligationem loci,in quo verſatur: qui enim ſentit commodum,debet etiam ſentire onus, iuxta 55.regulam Iuris.

Hanc ſentẽtiam tenet Driedo lib.1.de libertate chriſtiana cap.17.circa medium,vbi probat ilam ex D.Auguſtino,Couarruuias lib. 4. varia.cap.20.nu.8.vbi pro ea adducit Imolam Bonifac.& Zabar.in Clement. 2. de celebrat. miſſarum & Maiorem d.15.qu.5. eamque probat ex cap.Illa,d.12. vbi referuntur verba D. Auguſtini ex epiſt.118.cap.2.Nauarrus ca.13. nume.5.in fine & cap.23.nu.120.vbi præter dictos adducit Panormitanum,addens communi conſuetudine ita ſeruari.Lopez 1.p.cap. 52. & alij multi,

Non tamen ita ſtrictè intelligẽdam puto,vt ratione ſimplicis tranſitus obligetur:nõ enim conſuetudo id tam ſtrictè obſeruat.Vnde ſi eo dẽ die,quo venit,vel poſtridie cogitet diſcedere,nõ tenetur.ſecus ſi integro die,vel pluribus ibi manere ſtatuerit:multoq; magis,ſi aliquot hebdomadis,vel menſibus,tũc enim poſtridie quã venit,debet ſe conformare:quia talis dicitur ibi manere,& habitare pro tẽpore,quòd ſi 51

Non ſufficit ſimplex tranſitus.

ab initio

ab initio non ſtatui ibi manere,& ſingulis diebus captet occaſionem redeundi, non puto teneri:etiamſi fortè non proficiſcatur:quia non cēſetur ibi vllo die manere,ſed eſſe aſſiduè veluti in tranſitu.

52 *Qui ieiunium vno loco explevit.* Petes, Vtrum is,qui expleuit ieiunium quadrageſimæ,vel aliud, ſi venerit ad locum vbi nondum illud eſt peractum,(vt ſæpe modò fit ratione noui calendarij, non vbique recepti) teneatur ibidem rurſus ieiunare & à carnibus abſtinere?

Reſpondeo non teneri:quia præceptum illud iam impleuit in ſua Eccleſia.vnde etiamſi cōſtitueret ibi domicilium,nō teneretur:quia etiamſi per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationes ciuium illius loci,id tamen ſolum eſt intelligendum de obligationibus particularium ſtatutorum & conſuetudinum loci non autem præceptorum communium toti populo chriſtiano,quibus iam ſatisfecit.Cauendum tamen ne alij inde ſcandalizentur.Idem dicendum de celebratione feſtorum & communione paſchali.

DVBITATIO 8.

Vtrum ciuis teneatur peculiari ieiunio ſui oppidi, dum abſens eſt.

53 PAludanus d.15.qu.4.ar.3.putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare,& ſtatutis illius loci obligari.Ratio ipſius eſt , quia par eſt quemque obligari ſtatutis ſui loci,donec incipiat adſtringi ſtatutis loci alterius:ſicut Iudæi tenebantur ad legalia,donec poſt Chriſti mortem cœperunt obligari ad euangelica ſacramẽta:atqui non incipit obligari ſtatutis loci alterius,niſi incipiat ibi eſſe animo habitandi: ergo ſi ſolum tranſeat, vel maneat ad breue tempus,manet obſtrictus legibus & conſuetudinibus ſui loci.Idem ex Paludano docet D. Antoninus p.2.ti.7.ca. 2.§. 2.in fine & Syluester v. Ieiunium nu.7.

54 *Probabilius eſt peregrinum non teneri ſtatutis ſui loci.* Sed contraria ſententia eſt multò probabilior & ferè commmunis,quam tenet Driedo, Nauarrus,Couar.& Lopez ſupra,& alij, quos iſti citant.Denique Sancius lib.3.diſput.8.vbi complures adducit. Probant DD. communiter ex cap.Illa,d.12.deſumpto ex D. Auguſtino epiſt.118.c.2. vbi adducit Ambroſium reſpondentem ſibi in hæc verba : *Cum Romam venio,ſabbatho ieiuno: cum Mediolani ſum, non ieiuno:ſic & tu ad quamcunque fortè Eccleſiam veneris,eius morem ſerua,ſi cuiquam non vis eſſe ſcādalum,nec quemquam tibi.* Vbi apertè indicat licitum fuiſſe B.Monicæ , exiſtenti Mediolani, non ſeruare ieiunium ſuæ patriæ, eo quòd in in loco,vbi tunc præſens erat,nō ieiunaretur. Idē confirmat ex illo verſiculo, *Si fueris Romæ*, &c.Ratio eſt,quia ſtatuta & conſuetudines locales ſunt veluti affixa loco, & ligant ratione exiſtentiæ in loco. vnde ſtatuta Epiſcopi non ligant extra territorium ; & excommunicatio ab eo lata in fures , non incurritur à ſubditis furtum extra territorium committētibus, vt cap.2.de conſtitution.in 6.quia extra territorium Ius dicenti non paretur impune, ut ibidem dicitur.

55 *Poſſunt ſe accomodare incolis iſtis.* Hinc ſequitur Primò,Vbi incolæ, vel parochiani poſſunt veſci carnibus, vel ouis, certis diebus,ibidem id poſſe etiam peregrinos,etſi illo tēpore in oppido,vel parœcia illorum non liceat,& ill eodem die domū ſint reuerſuri, vel ab ea diſceſſerint.Vnde Luſitani & Nauarri p caſtellam iter agentes,poſſunt diebus ſabbathi comedere extrema & viſcera animalium, quamuis id in patri eorum ſit illicitum; vt Nauarrus cap.13.nu.5. Couarruuias ſupra & alij DD.Hiſpani tradunt.

In feſtis celebrandis. Secundò,Quando eſt feſtum in vna parœcia oppidi,in altera autem non eſt vt interdū fit,poſſunt ſubditi parœciæ laborare.Hi tamē manè debent audire ſacrum,iuxta Nauarrum ſupra;quia præceptum,in loco vbi vim habet, ipſum deprehendit. Confirmatur , quia præſcius impedimenti ſuperuenturi,quod ab implendo præcepto impediet,tenetur præuenire vt ſi tempore paſchali poſterioribus ſeptem diebus à communione es impediendus, teneris prioribus communicare , vt præceptum impleas.

Aduerte tamen,etſi hæc ſententia Nauarri ſit tutior,alteram tamen eſſe valdè probabilē, vt Sancius ex quibuſdam doctis recentiorib. teſtatur;nimirum tales non teneri ad ſacrum, ſi durante adhuc commoditate implendi præcepti ſint futuri extra limites loci:nam quam diu adhuc ſupereſt illa commoditas, non peccant contra præceptum non audiendo ; dum verò ſunt extra limites loci,deſinunt obligari. Neque tenentur præuenire,audiēdo ante abitum;quia tunc ſolum tenemur præuenire,quādo manente vi præcepti,ſeu noſtra ſubiectione,impediendi ſumus: vt cum quis manens in loco,vbi viget præceptum,videt ſe horis poſterioribus impeditum iri:ſecus verò quando intra tempus implendi deſinet eſſe ſubditus præcepto.Ratio eſt,quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias , intelligitur tacita conditio,Si toto illo tempore ſubditus præcepto manſeris.vnde ſi te contigerit interea eximi à ſubiectione præcepti,ſiue per diſpenſationem , ſiue alio modo,non teneberis tempus exemptionis præuenire.Ex quibus patet reſponſio ad argumentum. 56 *An teneatur audire ſacrum.*

57 *Diſcedens ex oppido, vbi non eſt ieiunium.* Tertiò, Qui manè diſcedit ex oppido, vbi non eſt ieiunium,poteſt comedere, etiam carnes vt alij,etiamſi veſperi,vel meridie peruenturus ſit ad oppidum domicilij vbi abſtinetur. hoc tamen loco non poterit carnibus veſci ; quia ī loco domicilij ſtatim eius legibus tenetur.Poterit tamen cœnare,quia ieiunio ſemel violato non tenetur à cœna abſtinere. quòd ſi nondum violatum eſt,tenetur illud ſeruare,& à ſecunda refectione abſtinere.

58 Quartò, Qui diſcedit manè ex oppido domicilij vbi eſt ieiunium,peruenturus ad locū, vbi non eſt ieiunium,non poteſt quidem in loco domicilij veſci carnibus;quia quamdiu ibi eſt obligatus præcepto abſtinendi à carnibus, ſicut alij;poteſt tamen ſumere ientaculum, vt rectè docet Sancius, ſi certus ſit ſe peruenturum ad locum illi præcepto non ſubiectum.ratio eſt,quia non tenetur illo die abſtinere à ſecunda refectione,cum in loco,quò peruenturus eſt,poſſit ſecundò & tertiò comedere:ergo poteſt primam refectionem ſumere manè antequam diſcedat.quicunque enim poteſt intra diem bis comedere,non tenetur illo die præcepto ieiunij quoad vnicam refectionem, vt ſupra dubit.3.oſtenſum eſt.

Petes,

59 Petes, Vtrum is, qui durante quadrageſima in oppido vbi verſabatur, recedit aliò, vbi illa iam eſt tranſacta, teneatur ibi eam perficere. Res eſt, quæ quotannis accidit ob mutationẽ calendarij, quibuſdam locis nõ recepti. Videntur teneri, quia hoc preceptum eſt generale: ergo obligat vbique, & vbique impleri debet.

Qui recedit è loco vbi adhuc durat quadrageſima in alium vbi tranſacta.

Verius eſt non obligari.

Reſpondeo, Verius videri non obligari, ob rationem illam generalem, quod poſſit ſe moribus eorum, quibuſcum viuit, accommodare. Confirmatur; quia qui primis quatuor diebus quadrageſimæ veniũt Mediolanum, non tenẽtur ieiunare, vt communis in Italia eſt opinio eo quòd ieiunium illud ibi nondum ſit inchoatum: ergo etiam qui veniunt aliquò, vbi iam eſt tranſactum, non tenentur; ſed poſſunt ſe incolis accommodare. Idem dicendum de feſtorum celebratione.

De confeſſione annua, & communione alia eſt ratio; nam qui in Paſchate nõ impleuit, tenetur poſtea ad primã opportunitatem, iuxta veriorem ſententiam: hoc enim onus abſolutè perſonam abſque reſpectu ad locum, afficit.

60 Ad rationem Reſpõdeo, Etſi ieiunium quadrageſimæ obliget omnes, & vbique; nõ tamẽ omnino abſolutè, ſed ſub tacita conditione, ſi ſit in loco vbi nondum eſt expletum, ſicut feſta communia. Contraria tamẽ ſententia mihi ꝓbatur in praxi, præſertim cum ſit vtilior ad ꝑcepti tanti obſeruationem, & morum honeſtatem; quam etiam à viris doctiſſimis noſtræ ſocietatis Romæ teneri intelligo.

Ad rationem.

DVBITATIO. IX.

Vtrum tempora ieiunii ab Eccleſia ſint recte deteminata.

D. *Thomas ar.* 5.

61 RESpondeo affirmatiuè: cum enim ieiuniũ vſurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maximè temporibus indicitur ab Eccleſia, quibus in hæc præcipuo quodam ſtudio eſt incumbendum, nimirum ante ſolemnitatem paſchalem, quatuor anni temporibus, quibus Eccleſiæ miniſtri ordinandi, & in vigilijs maiorum Eccleſiæ feſtorum.

62 Ac primò quidem, ieiunium quadrageſimę indicitur tẽpore verno ante ſolemnitatem Paſchæ, ob quatuor potiſſimum cauſas. Primò Quia maximè illo tempore vacandum fidelib. orationi & recolendis ijs, quę Dominus ꝓ nobis geſſit; præſertim paſſione, morte, & reſurrectione; ad hoc autem præſtandum aptiſſima diſpoſitio eſt ieiunium. Secundò. Quia tunc debent ſe parare ad cõfeſſionem, & Euchariſtiã, agendo pœnitentiam, caſtigando carnẽ, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrãdo; ad quæ omnia nihil accõmodatius ieiunio: vnde in collecta dicitur, *Deus, qui Eccleſiã tuã annua quadrageſimali obſeruatione purificas.* Tertiò Iſtud tempus eſt ieiunio accõmodatiſſimum, rõne caſtitatis, & vt caro non dominetur ſpiritui, nã verno tempore natura maximè incitari ſolet ad libidinem, ob ſanguinis & ſpirituũ augmentum, ac feruorem. Itaque parſimonia victus & vſu ciborum refrigerantium, minuſq; alentium, comprimenda. Quartò, Eſt aptiſſimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. medicus D. Viringus edito libello eruditè oſtendit: tũc enim humores augeri, & efferueſcere incipiunt: vnde opus eſt detractione, & temperatione per medicamenta cathartica, & ſanguinis miſſionem; quorum locũ ſaluberrimè ſupplet ieiunium, vt inquit D. Baſilius orat. 2. de ieiunio.

Ieiunium quadrageſimæ cur tempore verno.

Porrò hic numerus dierum potius quã alius eſt definitus, Primò, Vt Dominum aliquo modo imitemur, qui vnico ſolido ieiunio hũc numerum impleuit. Secundo, Ob varia myſteria huius numeri, quibus deſignatur tempus huius vitæ eſſe tempus pęnitentiæ. vnde & Moyſes 40. dies in deſerto ieiunauit, vt legem acciperet: & Elias totidem dies, per deſertum fugiẽs Iezabel, & ad mõtẽ Dei Oreb proficiſcẽs. Filij Iſrael 40. annos in deſerto peregrinati ſũt & 42. manſionibus ad terrã promiſſionis peruenerunt. Denique diluuium 40. dierum pluuia totum mundũ inundauit, eumq; peccatis expiauit. vide Ambroſiũ ſer. 23. 24. & 34. Chryſoſt. hom. 1. in Geneſim, Cyprianum, ſerm. de ieiunio Chriſti. Tertiò, Quia ſic Domino, cui de omnibus decimas dari lex iubet, ſoluimus decimas dierum anni, vt pulchrè tradit Gregorius hom. 16. in Euangelia. conſtat enim annus dieb. 365. huius numeri decima pars ſunt 36. 63

Cur eo dierum numero.

Primis Eccleſiæ temporibus, quadrageſimæ ieiunium propriè ſolum cõſtabat ſex hebdomadibus ſeu 36. diebus & inchoabatur à dominica quadrageſimæ, vt habetur c. Quadrageſima d. 5. dicebatur tamen ieiunium quadrageſimæ includendo dominicas; etſi illis non ieiunabatur. Poſtea Teleſphorus, qui fuit nonus Pontifex addidit ſeptimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ eſt à dominica quinquageſimæ, vt patet cap. Statuimus, d. 5. Verũ quia hæc lex moribus vtentium non eſt approbata, (vt Gratianus ad cap. In iſtis, ait) vel certè contraria conſuetudine eſt abolita, præterquam in quibuſdam Monaſterijs, modò nõ obligat. Multi tamen pij viri abſtinentiam carnium à quinquageſima incipiant.

Manſit autem in Eccleſia conſuetudo inchoandi hoc ieiunium à feria quarta quinquageſimæ, tũ vt 40. dies ieiunij expleantur, tum quia olim per totũ annum extra tempus paſchale, feria quarta & ſabbatho ieiunabat: & ita ẽtſi ſolum 36. dies propriè ad quadrageſimam dicerentur pertinere; tamen reipſa erant 39. aſſumptis tribus ex hebdomade quinquageſimæ. 64

De ieiunio feriæ quartæ & ſextæ cõſtat ex Epiphanio hęreſi 75. vbi dicit hoc ab Apoſtolis inſtitutum, & toto orbe receptum.

Ieiunium ferię 4. & 6

Sabbathi ieiunium etſi non vbique, tamen in Eccleſia Romana & in Africa receptũ erat, vt conſtat ex D. Auguſtino epiſt. 118. cap. 2.

Sabbathi ieiunium.

Ieiunium quatuor temporum reſpõdet quatuor anni quadrãtibus, quib. inſignes exiſtũt aeris & corporum mutationes; nimirum veri, æſtati, autumno, hyemi. Olim ſolum ter celebrabatur, ſed Calixtus I. epiſt. 1. cõſtituit quater fieri, vt habetur c. Ieiuniũ, d. 76. Quib. aũt temporibus fieri debeat, ſtatuit Vrbanus I. ca. Statuimus, d. 76. vbi multa alia de hoc videre licet, & apud Couarr. lib. 4. varia. cap. 20. nu. 9. 65

Quatuor temporũ.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, ſextæ, & ſabbathi per annum non ita ſtrictè obligaſſe, niſi ad abſtinentiam carnium: alioquin ſuperfluũ fuiſſet inſtituere ieiunium quatuor temporum.

Ieiunia

Ieiunia uigiliarum.

66 Ieiunia vigiliarum ſunt iſta, vigiliæ natiuitatis Domini, & aſſumptionis B.Virginis: vtrũque habetur c.1.de obſeruat.ieiun. Vigiliç omniũ Apoſtolorum, excepta vigilia Philippi & cobi, & Ioannis Euãgeliſtæ. Ita habemus c.2. eodem, vbi Innocentius III. *Conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quòd omnium Apoſtolorum vigiliæ ſunt in obſeruatione ieiunij celebrãdæ, præter vigilias Apoſtolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangeliſtæ: quoniam ipſorum ſolemnitas intra ſolemnitatem paſchalem, iſtius autẽ intra natalem* Domini *celebratur.* Vnde patet Conciliũ Prouinciale nõ poſſe ieiunium vigiliæ SS.Bartholomæi, Matthiæ, Iacobi, vel Thomæ tollere; quia nõ poteſt tollere legẽ aut conſuetudinẽ Eccleſiæ vniuerſalis. Si tamen in aliquo loco longa conſuetudine receptum eſſet vt illis dieb. nõ ieiunetur, excuſaretur à peccato: ſicut enim conſuetudo poteſt tollere obligationem ſeruandi feſti S.Bartholomæi, vt habetur d.c.2. ita etiam obligationem ieiunij. eadem eſt rõ aliorum feſtorum & ieiuniorum; quamquam difficilius ſit conſuetudinem contra illuſtriora inualeſcere, quam cõtra minus illuſtria.

Quatuor ieiunia ex conſuetudine.

Præter hæc ſunt quatuor ieiunia, quæ etſi iure ſcripto non contineãtur, tamen generali Eccleſiæ conſuetudine ſeruãtur, Vigilia S. Ioãnis Baptiſtæ, S.Laurentij, oĩum Sãctorũ, & Pẽ
67 tecoſtes, vt communiter tradunt Doctores.

Ex his patet, ieiunia, ad quæ Iure ſcripto obligamur, eſſe *56.* nimirum quadraginta in quadrageſima, nouem ratione quatuor temporũ, (nam tria incidunt in quadrageſimam) & ſeptem vigiliarum. His adde quatuor vigiliarum ex conſuetudine, & præterea quæ cuique loco ſunt peculiaria.

Ieiunia 60

Petes, Vtrum Dominico die fas ſit ieiunare?

An die dominico.

Reſpondeo, Si non fiat ex aliquo errore, vt fiebat à Manichæis, nec ex cõtemptu moris ec
68 cleſiaſtici, & ſcandalum abſit, poſſe ex aliquo honeſto motiuo fieri. vnde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, vt ex vitis Patrum conſtat.

DVBITATIO X.

De ieiunii commodis.

69 MAxima cõmoda adfert ieiunium, ſed potiſſimum quinque. Primò, Præſtat corpori bonam valetudinem, & agilitatẽ; arcẽdo omne pene genus morborũ: nã ferè oẽs morbi ex eo proueniũt, quod homo plus ingerat quã natura poſſit rectè cõficere ac diſpenſare, & ſupflua diſcutere. Hinc vertigines, apoplexia, paralyſis, & varij capitis dolores: hĩc tuſſes, aſthmata, & phthiſis, & pectoris mala: hinc variæ cruditates & lãcinationes in ſtomacho: Ileus, colica, dyſſenteria, diarrhœa in inteſtinis, obſtructiones in meſentereo, in hepate, in ſplene: calculi in renib. hinc oẽs morbi articulares: hinc crudis humorib. corruptis multę febriũ ſpecies. vnde meritò dixit Demetrius Epagomenus ἀδηφαγία καὶ πολυποσία πλείστων νοσημάτων αἴτια. Saturitas & larga potio plurimorũ morborum cãæ, & vulgo dici ſolet, *Plures occidit gula, quam gladio.*

1.Bona valetudo.

Ieiuniũ verò cauſas morborum tollit: nam facit vt perfecta ſit cõcoctio, & facilè cõſumit & diſcutit quidquid ex prima, ſecũda, vel tertia cõcoctione eſt ſuperfluũ; qđ alioquin iſtorũ morborum eſt cã. Hic Cyprianus, vel quicũq; eſt author ſermo. de ieiunio Chriſti [Ieiunium carnes azymas mundat, & ſolidat; & putredines, quæ ex adipe prodeunt, cõſumit & ſiccat.

Secundò, Lõgæuitatẽ præſtat: dum.n. arcet 70 vel conſumit humores naturã grauãtes & calorem natiuum opprimentes, vis naturæ manet integra & ſui iuris, vitãque extendit quamdiu naturaliter produci poteſt: ita vt homo nõ niſi mero ſenio, & naturæ defectu viuere deſinat. Cõfirmatur, quia pleriq; ante iſtã ætatẽ morbis oppreſſi decedunt; quos morbos ieiunium excludit. Denique exẽplo ſunt Eremitę, & multi SS.Patrum, qui vitam per ieiunium in extremam ætatem extẽderunt, vt Paulus, Antonius, Hilarion, Hieronymus, Romualdus, Frãciſcus à Paula, & alij innumeri.

2.Longæuitas.

Neque eſt quòd hic recurrat quis ad miraculum; q̃a ferè oẽs ieiunio dediti, qui alijs laboribus fracti nõ fuere, lõgæui fuere. Noui Monaſterium fęminarum, tenuiſſimo victu vtentiũ, vbi ẽt ſexagenariæ & ſeptuagenariæ nõdum ĩter ſeniores cẽſentur: vt meritò dixerit Sapiẽs, Eccleſiaſtici 37. *Qui abſtinens eſt, adyciet vitam.*

Tertiò, Carnis tentationes extinguit, eamq; 71 ſpiritui ſubijcit: hæ enim ferè proueniunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiunium autem ſiccat & refrigerat. Cyprianus ſer. de ieiunio; [Ieiunijs vitiorum ſentina ſiccatur, petulantia marcet, cõcupiſcentiæ languent, fugitiuæ abeunt voluptates, extinguitur ardentis ætnæ incendium, & flammiuomi fornax vulcani extincta ĩtrinſecus, mõtes cõterminos nõ adurit. ieiunium ſi diſcretione regatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ ſpoliat & exarmat. ieiunium extraordinarios motus in cippo claudit & arctat, & appetitus vagos diſtrĩgit & ligat.] Baſil. ora. 1. de ieiunio. [An ignoras, ꝙ perinde atq; in acie hinc atq; hinc inſtructa ad cõflictũ, qui alteri parti fert ſuppetias, facit vt altera vincatur? ita qui carni ſe adiũgit, expugnat ſpiritũ: & qui ſtat à ſpiritu, carnẽ in ſeruitutẽ redigit. ꝓinde ſi cupis mentem reddere validã, fac vt carnem domes ieiunio.] Auguſt. lib. de vtilitate ieiunij tom. 9. (videtur eſſe ſermo ad plebem) cũ dixiſſet non eſſe audiendũ tentatorem ſuggerentem, [Quid facis, quia ieiunas? defraudas animã tuã, tibi ipſi ingeris pœnã, tuus ipſe tortor es, &c. ſubijcit Reſpõde ei per hãc ſimilitudinem, Si iumento forte inſideres, ſi equo vtereris, qui te geſtãdo poſſet præcipitare, nonne vt ſecurus iter ageres, cibaria ferocienti ſubtraheres, & fame domares quem fræno nõ poſſes? caro mea iumentum eſt: iter ago in Ieruſalem: plerumq; me rapit, & de via conatur excludere: via aũt mea Chriſtus eſt. ita exultantem nõ cohibebo ieiunio? Denique omnes Sancti hoc præcipuè remedio ad carnem domandam vſi ſunt.

3.Tentationes carnis ſedat.

72

Quartò, Sẽſus externos & internos exacuit ac proinde etiã intellectũ ſerenat, & ad omnes ſuas functiones aptiorem reddit: cõſumptis.n. humoribus & vaporib. caput opplentibus, magna ſerenis oborit̃ menti, & facilitas ad ſtudia pulcherimarum diſciplinarũ, ad orationẽ, meditationem, & rerũ diuinarũ cõtemplationem vt quotidiana experientia docet. Idẽ teſtãtur Patres, Chryſoſt. hom. 1. in Geneſim, *Ieiuniũ leues pẽnas aĩæ producit, vt ĩ ſublime feratur et ſumma cõtemplari queat, voluptatibus q̃; et oĩb. quæ in hoc*

4. Senſcis exacuit.

KKK

hoc mundo habentur ſuauia, ipſa ſit ſuperior. & ſicut leuiores naues maria facilius tranſeunt; contra multis oneribus grauatæ ſubmerguntur: ita ieiunium leuiorem reddens mentem, efficit vt facilius huius vitæ pelagus tranſmittat, & in cælum, ac ea, quæ in cælis ſunt, reſpiciat, & nihili faciat præſentia, ſed vt vmbras & ſomnia, & ſi quid minus diffugere cenſeat, &c. Leo ſerm. 2. de ieiunio decimi menſis, *Semper virtuti cibus ieiuniũ fuit. de abſtinentia prodeunt caſtæ cogitationes, rationabiles voluntates, ſalubria conſilia: & per volũtarias afflictiones caro cõcupiſcentijs moritur, virtutibus ſpiritus innouatur.* Vbi aduerte, vocari *cibũ virtutis*; quia virtus alitur & creſcit ieiunio. Sic ieiunium eſt alimẽtum animæ: ſicut enim cibus iſte corporalis impinguat corpus; ita ieiunium animam habiliorem & valentiorem reddit.

73 Quintò, Animam ad diuinas illuſtrationes, aliaq; chariſmata pręparat: idque duplici rõne. Primò, Quia mẽs in ſereno verſans, aptior eſt à Deo tangi, & cæleſtia ſentire, etſi enim Deo volenti illuminare nullum impedimẽtum, aut ineptitudo hominis poſſit obſiſtere, ordinariè tamen requirit vt homo ſe diſponat, & quantũ poteſt idoneum reddat. Secundò, Qui ſe à carnis ſolatijs auocant, merentur ſolatia ſpiritus. Cyprianus ſuprà, [Quotquot viros virtutum vidimus, ſine ieiunio non legimus aſcendiſſe: nec aliquid magnum moliti ſunt, niſi prius abſtinentia præceſſiſſet. & paulò ante, Ieiunium, ſcripturarum delitijs paſcitur, cõtemplatione reficitur, gratia ſtabilitur, cæleſti pane nutrit. Danieli interpretatio ſomniorum reuelatur ieiunio, & tres pueri de Babylonio egrediuntur incendio.] Baſilius orat. de ieiunio, fuſè hunc locum proſequitur, allatis exemplis ſcripturæ. Primum de Moyſe, qui 40. dierum ieiunio cũ animum præparaſſet, admiſſus eſt ad colloquiũ Dei, & legẽ accepit: idq; tabulis ob peccatũ populi fractis, ſecundò factum eſt. Deinde de Helia, [Heliam, inquit, magni illius miraculi ſpectatorẽ ieiuniũ fecit,] &c. De Daniele ſic ait, [Ac ne Daniel quidem ille ſapiens viſiones videre meruiſſet, niſi ieiunio reddidiſſet animã limpidiorẽ. ſiquidẽ è copioſiore paſtu, ceu fumoſi quidã vapores exhalantur, qui lucẽ S. Spiritus in hominis mentẽ irradiãtem, quaſi denſa nubes interueniẽs, intercipiũt. [Eadẽ habet Chryſoſtomus hom. 1. in Geneſim. Adde, donũ prophetiæ & miraculorum vix vlli conceſſum qui non eximius ieiunij cultor fuerit.

5. Illuſtrationibus animã aptas.

74 Sexto, Flagella impendentia auertit, & pro peccati reatu ſatisfacit. conſtat exemplo Niniuitarũ, Ionæ 3. & Regis Achab, 3. Regum 21. qui flagellum impendens ieiunio redemerunt. Denique Prophetæ paſſim ad hũc finẽ ieiuniũ prædicabãt; Ioel. 2. [Conuertimini ad me in toto corde veſtro; in ieiunio & fletu & planctu; & ſcindite corda veſtra,] &c. Matth. 3. [Progenies viperarũ, quis demõſtrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructũ dignũ pęnitentiæ. Inter fructus,] ſeu opera pœnitentiæ, maximè ſemp habitũ eſt ieiuniũ, vt cõſtat exemplis allatis, & aliorum, qui pęnitentiæ ſe dederunt.

6. Flagella auertit.

75 Septimò, Quæuis beneficia impetrat, pręſertim orationi cõiunctum Cyprianus id fuſè declarat; [Quoties (viri Sancti) aliquid à Deo obtinere conati ſunt, ieiunijs ĩcumbere & lachrymis, & pnoctãtes in orationib. cilicijs carni hęrentib. ſupplices beneficia poſtularunt, nec defuit prouentus,] &c. Danielis 10 [Noli metuere Daniel, quia ex die primo quo poſuiſti cor tuũ ad intelligendum vt te affligeres in conſpectu Dei tui, exaudita ſunt verba tua. Illa autem afflictio erat per ieiunium, vt ex verbis p̃cedentibus cõſtat. Matt. 13. de peſſimo genere dęmoniorum dicitur, [Hoc genus ĩ nullo eijcitur, niſi in oratione, & ieiunio] D. Thomas ĩ difficultatibus ſacræ ſcripturæ orationi iungebat ieiunium, vt à Domino intelligentiam impetraret, vt refertur in vitæ ipſius hiſtoria.

7. Impetrãdi vim habet.

Octauo, Eſt meritoriũ mercedis apud Deũ, 76
ẽt vitæ æternæ, Matth. 6. [Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuã laua, ne videaris hominib. ieiunãs, ſed patri tuo, qui eſt ĩ abſcõdito: & pater tuus, qui eſt in abſcõdito, reddet tibi;] nimirum mercedẽ cæleſtẽ, de qua mox ſubdit, [Theſaurizate vobis theſauros in cælo,] &c. Ieremiæ 35. Rechabitis, ꝙ obediuiſſent patri in abſtinentia vini, & mãſione in tabernaculis, ꝓmittitur luculẽta merces, nimirũ vt non deficiat ex ſtirpe eorum ſtans in cõſpectu Domini cunctis diebus. Deniq;, eſſe meritorium, eſt cõe omnibus operibus bonis, in ſtatu gratiæ factis; vt orationi, & eleemoſynæ, vt ex ſcripturis conſtat, quibus virtus orationis, & eleemoſynæ commẽdatur: ergo ẽt ieiunio; eſt enim opus bonum & commendatur cum cęteris. Tobiæ 12. [Bona ẽ oratio cũ ieiunio, & eleemoſyna, magis q̃ theſauros auri recõdere.

8 eſt meritorium.

Ex his patet quãtum bonum ſit ieiunium.

Porro has, & alias commoditates quidã Patres confertim expreſſere, vt ſimul mẽti ꝓpoſitæ magis alliciant. Baſilius oratione 1. [Ieiuniũ Prophetas generat, potẽtibus robur addit. Ieiuniũ legumlatoribus ſubmininiſtrat ſapientiã, bona animę cuſtodia, corpori tutus cõuictor, armatura fortiter bellãtib. athletis exercitatio. hoc tẽtatiões depellit, hoc vngit ad pietatẽ, vigilię familiaris comes, ſobrietatis architectus, ĩ bellis addit fortitudinẽ, in pace docet quietẽ, Nazaræũ ſanctificat, ſacerdotẽ reddit ſacris idoneũ,] &c. Chryſoſtomus hom. 1. de ieiunio, to. 5. [Ieiuniũ Angelorũ imitatio eſt pro noſtra virili, cõtẽptus p̃ſentiũ, ſchola precũ, alimonia animæ frænũ oris: & mitigat cõcupiſcẽtias; ſciunt qui ieiunant: & mitigat voluptates nõ ignorãt qui tentarũt: mollit furorem, cõpeſcit iram, ſedat fluctus naturæ, excita rõnem, clarã facit animã, alleuiat carnẽ, fugat nocturnas fœditates, ab ebrietate liberat, capitis dolores tollit, claros adfert, & colores & aſpect⁹] & alia, quæ ſequũtur. Vide plura apud prædictos Patres, & Ambroſ. lib. de Elia & ieiunio.

DVBITATIO II.

Quid hæretici in ieiunio catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.

HAeretici huius tpis, ſex quaſdã cõditiones vel circunſtãtias in noſtro ieiunio calũniantur. Primò, Quòd in eo ſeruemus delectũ ciborum abſtinentes à carnib. & ẽt ab ouis & lacticinijs in quadrageſima: eſſe .n. doctrinã dæmoniorũ [abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad pcipiẽdũ cũ gratiarũ actione fidelib. & ijs qui cognouerunt veritatem,] vt inquit Apoſt. 1. ad Tim. 4. qđ cõfirmãt, [quia oĩs creatura Dei bona eſt, & nihil reijciendũ, qđ cum gratiarũ actione pcipit: ſanctificat .n. p verbũ Dei & orationẽ. vñ Mat. 15. Nõ qđ ĩtrat ĩ os coinquinat hominẽ ſed qđ ꝓcedit ex ore, hoc coinquinat hoĩẽ] Deinde 77

Hęretici in noſtro ieiunio ſex conditiones calumniantur.

1. delectum ciborum.

delectum

delectum ciborum petinere ad ſeruitutem le-
gis veteris,& Iudaicas cærimonias. Ad Coloſ.
2. *Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei*
78 *feſti*,&c.

Reſp. Ad hoc reſpondendum eſt, Nos non abſtine
re à carnibus, aut alijs cibis tanquam immun-
dis, ſicut ab illis abſtinebant Iudæi,& quidam
hæretici,(alioquin nunquam illis veſceremur
ſicut nec illi veſcebantur) verum cauſa doman
di corporis,& vacandi melius orationi; & ob
alios fines ſupra dictos: vt docet D. Auguſt. cō
tra Adimantium cap. 14. & contra Fauſtum li.
30. cap. 5. & Theodoretus, de diuinis decretis
c. vlt. quo modo Daniel à carne, vino & pane
delicatiore per tres hebdomadas abſtinuit. Da
niel. 10. & Rechabitę à vino, Ieremię 35. & Na
zaræi ab omni eo, quod inebriare poſſet, Nu.
6. & Ioãnes Baptiſta ab omnibus delitijs, ſolo
melle ſylueſtri & locuſtis contentus: quo mo-
do ab initio naſcentis Eccleſiæ viri ſancti, &
fideles omnes, in ieiunio, à carnibus & alijs
quibuſdam cibis abſtinuerunt; vt ex ſupradi-
ctis conſtat.

Ad teſtimonium Apoſtoli Reſpõdeo, Ipſum
79 *Locus Apoſtoli explicatur.* loqui de abſtinentia, quæ fit à cibis tanquam
natura ſua immũdis. prædicit enim ſpiritu pro
phetico fore hæreticos, qui inſtinctu dæmonũ
iuberent abſtinere à nuptijs, tanquam malis,
& a cibis quibuſdam, tãquã immundis. Tales
fuerunt poſtea Tatiani, qui & nuptias damna-
bant,(vnde dicti Encratitæ, quaſi continẽtes)
& à canibus, tanquam immundis abſtinendũ
docebant, teſte D. Auguſtino, hæreſi 25. Tales
Manichęi, qui ſimiliter damnabãt nuptias, &
vinum dicebant eſſe *fel Principum tenebrarum*;
vnde ab eo prorſus abſtinendum. Item *à carni
bus, tanquam de mortuis, vel occiſis fugerit diui-
na ſubſtantia, tantumq; ac tale inde remanſerit,
quod iam dignum non ſit in electorum ventre pur-
gari*; vt inquit D. Auguſtinus hæreſi 46. & ab
ouis, *quaſi & ipſa cum franguntur, expirent*, vt
ibidẽ ait. Tales ẽt Priſcillianiſtæ quoq; qui &
nuptias deteſtabãtur, & *carnes tanquam immun
das eſcas vitabant*, teſte eodẽ, hæreſi 70. De his
& ſimilibus loquitur Apoſtolus; & contra eos
valet eius ratio. Ita paſſim hunc locũ exponũt
Patres, Auguſtinus contra Adimantium, cap.
14. Chryſoſtomus homil. 12. in 1. ad Timoth.
80 Ambroſius, Theodoretus, & alij in hunc locũ.

Ad locum Matthæi. Ad confirmationem: Illo loco Matthæi ſolũ
ſignificatur hominẽ non coinquinari ex eo, ꝙ
non lotis manibus mãducet, ſicut Phariſæi pu
tabant: non enim agitur ibi de ciborũ delectu
neque Phariſæi reprehẽdebant diſcipulos ꝙ ci
bi lege vetitis vterentur. Poteſt tamẽ illa ſentẽ
tia etiam generaliter accommodari: etſi enim
durante lege veteri eſſent aliqui cibi, qui cẽſe
rentur immundi, nõ natura, ſed myſterio, & ſi
gnificatione, ex illius legis decreto; tamen poſt
mortem Chriſti omnis hæc immũditia eſt ſub
lata; vnde Actorum 10. dicitur Petro, *quæ Deus
purificauit, tu ne commune dixeris*. & Apoſtolus
ad Titũ 1. *Omnia munda mundis*. Itaq; modò à
nullo cibo tanquã immundo abſtinẽdum eſt:
quia neq; natura immũdus eſt, vt hæretici vo-
lebãt, neq; ſignificatione, vt tpe legis veteris.
Quare *nihil, quod intrat in os, coinquinat hominẽ*,
nimirũ per ſe, & vi ſua, ſicut Iudęi putabãt: po
teſt tamẽ coinquinare rõne inobediẽtiæ, qua
ſumitur; ſicut poteſt rõne ſcandali, cum quo ſu
mitur: quo modo veſci carnibus die ieiunij co
inquinat animam.

Ad alterum Reſpondeo, Iudaicum eſſe abſti 81
nere à certis cibis tãquam ex lege immundis:
hæreticum autem tãquam natura immundis:
chriſtianum & catholicum, tanquam per ſe bo
nis; ſed mortificationi carnis non ſatis accom
modis, & ob eam cauſam ab Eccleſia certis die
bus vetitis. Apoſtolus autẽ loco iſto ad Coloſſ.
2. loquitur de primo & ſecundo modo abſtinẽ
di, non de tertio. 82

Secundò, Reprehẽdunt quòd certis diebus *2 Delectũ dierum.*
ieiunia ſint dicat more Iudaico. Idem olim cri
minatus eſt Aerius, vt patet ex Epiphanio, hæ
reſi 75. & Auguſtino, hæreſi 53.

Ad quod Reſpondeo, Nos neq; ijſdem die-
bus quibus Iudæi, neque ob eaſdem cauſas ie-
iunare: itaq; nihil hic Iudaicũ. Quinã vero ſint
illi, dies, & quas ob cauſas delecti, ſupra du-
bit. 9. dictum eſt.

Tertiò, Quod ex præcepto ieiunemus: hoc 83
enim pertinere ad iugum legis veteris, non ſo- *3 Quòd ex obligatione.*
lum noſtri hæretici, ſed etiam olim Aeriani do
cuerunt, vt ex Epiphanio & Auguſtino locis
notatis conſtat. Sed hoc ſatis ſupra refutatum
eſt dubit. 5. Et ſanè ſi ieiunium liberè obitum
bonum eſt, nulla eſt ratio cur reddatutur ma-
lum ratione præcepti: præceptum enim operi
bono non aufert bonitatem, quam per ſe ha-
bet, ſed potius nouam addit, dum facit vt aga
tur nõ ſolum ex affectu boni proprij, ſed etiam
ex affectu obedientiæ.

Dices, Si quis ieiunet ex præcepto legis ve- *Obiectio.*
teris, peccat ſuperſtitione: ergo præceptum po
teſt opus aliàs bonum efficere malum.

Reſpondeo negando conſequentiã, ſi loqua *Reſp.*
mur de vero pcepto præceptum enim legis ve
teris non eſt præceptum huius temporis, ſed ſo
lum valet pro tempore veteris teſtamenti. vn-
de ex affectu illius nũc ieiunare eſt ſuperſtitio,
quia eſt profeſſio doctrinæ pernicioſæ, nimirũ
legem veterem adhuc durare. Secus autem cũ
ex præcepto Eccleſiæ, quia tali modo nullum
errorem profitemur, ſed agnoſcimus Eccleſiæ
poteſtatem ad huiuſmodi opera bona & ſalu-
taria præcipienda, quam poteſtatem, illam ha-
bere conſtat ex ſcripturis, vt ſupra dubit. 5. di-
ctum eſt.

Neque per hoc præceptũ Eccleſia nos ſerui-
tuti legis ſubijcit, quia non præcipit tanquam
cærimoniam legis, ſed tanquam opus morale,
pertinens ad legem naturæ, & ſimul tãquã cul
tum quendam nouæ legi accõmodatum: ſicut
nec per cultum diei dominicæ, & aliorum fe-
ſtorum: nec per ſolutionem decimarũ, vel pri-
mitiarum legi veteri ſubijcimur.

Quartò, Quòd ieiunemus cũ opinione cul 84
tus, putantes per hoc nos Deo placere: hoc. n. *4. Quòd cum opinione cultus.*
putãt eſſe ſuperſtitioſum, nihil enim ad cultũ
adhibendum, niſi quod Deus præceperit.

Sed reſpondendũ eſt, Id fundamentum eſſe
vaniſſimum: non. n. ideo opus eſt bonum, &
Deo placens, quia præceptum: ſed ideo præci
pitur quia bonũ, & quia placet. Deinde quis
vnquam Princeps noluit ſibi deferri vllum ob
ſequiũ, niſi quod ipſe præcepiſſet? vel repudia-
uit ſponte oblatum, eo quòd ipſe nõ mãdaſſet?
quinimo gratiora ſolẽt eſſe obſequia ſpõte ob
lata, quã quæ ſolius pręcepti authoritate expri
munt. Verũ de hoc plura ſupra li. 2. c. 40. dub. 6.

Itaq; etſi ieiunium non ſit à Deo præceptũ, tamen optimè fit ad eius cultum; Primo, Quia in ſcripturis commẽdatur, ſicut oratio, & eleemoſyna, quibus Deus colitur, Tobię 12. Danielis 10. Ioelis 2. Matth. 6. Actor. 13. Secũdò, Quia Lucæ 2. expreſſe dicitur de Anna Propheti ſſa, [Nõ diſcedebat de tẽplo, ieiunijs, & obſecrationib. ſeruiẽs nocte & die.] quib. verbis apertè ſignificatur ieiunium eſſe cultum & ſeruitutem Dei: nam græcè eſt λατρεύουσα, quod cultũ latriæ ſignificat. Idem inſinuatur Act. 13. & 2. ad Corint. 6. Tertiò, idem comprobat vſus omnium gentium, quæ ieiunijs nomẽ ſe colere putãt. Quarto, Quia omne opus bonum, quod fit ſtudio honorãdi Deum, vel illi placẽdi, vocatur cultus & ſeruitus ĩ ſcripturis; vt ſupra oſtẽſum eſt, & ipſi hæretici fatentur: tale autem eſt ieiunium.

85 Quintò, Quòd vſurpemus ieiunium ad ſatiſfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioelis 2. & Ionæ 3. & ex alijs locis. vide dubitat. 10.

5. Quòd pro peccatis.

Sexto, Quòd illo vtamur ad aliquid à Deo promerendum vel impetrãdum. de quo ſupra dubit. 10. Hæ duæ poſtremæ criminationes, nõ ad ſolum ieiunium; ſed generatim ad omnia bona opera pertinent: de quibus plura 1. 2. qu. 114. & 3. p. tractatu de ſatisfactione.

6. Quod ad promerendum.

DVBITATIO XII.

Quid ſobrietas, & quod eius officium.

D. Thomas qu. 149.

86 HOc nomẽ tripliciter accipitur, Primò, Generatim pro virtute temperantiæ: Sapiẽ. 8. [Sobrietatẽ & prudẽtiã docet,] vbi grçcè eſt σωφροσύνην, id eſt, temperãtiam. Simili modo accipitur ad Titum 2. [Sobrie, & iuſtè, & piè viuamus;] græcè σωφρόνως. Secũdo, Magis ſtrictè, ꝓ temperãtia cibi & potus, ita vulgò dicuntur [ſobrij, non ſolum qui parcè bibunt, ſed ẽt qui parum comedũt. Tertiò, Strictiſſimè & ꝓpriè pro moderatione potus valẽtis inebriare. propriè enim ſobrij dicuntur, (græcè νηφάλιοι) qui in potu inebriante, ita ſibi temperant, vt iudicij ſerenitatẽ conſeruent. ſicut è cõtrariò ebrij qui debitam menſurã excedũt; ita vt iudiciũ notabiliter offuſcetur: ſic accipit crebrò in ſcripturis, Eccleſiaſt. 31. ad Titũ 2. 1 Pet. 5. & alibi.

Accipitur tripliciter.

Hoc modo accepta [ſobrietas eſt virtus, quę affectum & vſum potionis inebriare valentis, debite moderatur. Affectum;] quia cum ſit ſpecies temperãtiæ, verſatur immediatè circa paſſions. Vſum; quia in vſu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis: nimirum quãdo formam ſuam, hoc eſt, rationis regulam non ſolum affectui interno; ſed etiam operi externo imprimit, vt ſupra ſæpius oſtenſum eſt. Imò iõ formãtur affectus interni ad virtutis normam vt illorũ moderatio in opera externa redũdet.

[Potus inebriare valentis;] hæc enim eſt ꝓpria materia, etſi remota, huius virtutis. ſi non poſſit inebriare, nõ pertinebit ad hãc virtutẽ: neq; exceſſus erit cõtra [ſobrietatẽ; ſed contra virtutẽ [abſtinẽtia,] vt rectè D. Thomas art. 2. ad 1. vt ſi quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, ſi ſit ſaccarata.

Materia ſobrietatis

Debite moderatur.] Vt hæc moderatio debito modo fiat, debet cogruere ſerenitati mẽtis & iudicij, ita vt eam nullo modo lædat, aut notabiliter obtenebret. hoc enim propriè eſt officium huius virtutis, ea menſura vti potu inebriante, quando eo vtendum eſt, quæ mentis functiones non impediat vel offendat.

Officium ſobrietatis,

88 Dices, Ergo hæc virtus non diſtinguitur à virtute abſtinẽtiæ, quia etiam huius officium eſt vti moderate cibo & potu, vt congruit valetudini & functionibus mentis.

Obiectio.

Reſp.

Reſpondeo, Si nomen abſtinentiæ ſumatur vt vulgò ſolet, & ſicut à Sanctis Patribus paſſim vſurpatur, ſobrietas eſt pars abſtinentiæ: nemo enim dicitur habere virtutem abſtinentiæ, qui eſt intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quantumuis alioquin ſit moderatus in vſu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen ſtrictiſſimè ſumatur, vt accipit D. Thomas, ſic poteſt inueniri aliqua diſtinctio: nam congrua moderatio in vſu vini (ſub vino intellige omnem potum vinoſum & inebriãtem) habet peculiarem difficultatẽ, quæ non eſt in moderatione cibi & potus alterius: tum quia homines paſſim ſunt magis procliues ad exceſſum in vino, quam in cibo: tum quia exceſſus in illo eſt multo facilior: tum denique quia eſt grauior & maiorem noxam infert, vt Prouerbiorum 23. dicitur, [Ingreditur blande, & in nouiſſimo mordebit vt coluber.] Hinc fit vt in eius vſu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præſtet, quam propriè vocat [ſobrietatem,] à ſeruandabria, (quæ vox menſuram vini ſignificat, iuxta Donatum) eo quòd maximè in vſu vini, moderatio ſeu menſura ſit adhibenda. Quæ verò moderationem adhibet in vſu cibi & potus alterius, (verbi gratia aquæ, vel lactis) in qua non eſt tanta difficultas nec tantum periculi, communi nomine dicetur abſtinentia.

89 Petes, In quibus maximè hæc virtus requiratur.

Quibus hæc virtus maximè neceſſaria.

Reſpondeo, Eſſe quidem aliquo modo neceſſariam omnibus, peculiari tamen ratione Epiſcopis, Principibus, & ſenibus, præterea fęminis, & adoleſcentibus, vt rectè D. Thomas, art. 4. Prima pars patet, tum quia omnes debẽt reſiſtere tẽtationibus carnis, quas abſque hac virtute moraliter impoſſibile eſt vincere: Luxurioſa, enim res vinum, vt ait Sapiens, Prouerbiorum 20. (nimirum ſi immoderatè ſumatur) & Apoſtolus ad Epheſ. 5. [nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria.] tum quia omnes debent eſſe vigilantes, & excubare animo aduerſus inſidias diaboli, quod abſque hac virtutę fieri nequit. vnde Apoſt. Petrus epiſt. 1. cap. 5. [Sobrij eſtote, (græcè νήψατε) & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quẽ deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. & 1. ad Theſſalo. 5. [Nos, qui diei ſumus, ſobrij ſimus, græcè νήφωμεν: tum denique quia ebrioſi regnum Dei non poſſidebunt, 1. ad Cort. 6.

90 Secũda pars ꝓbatur: Epiſcopi. n. Principes, & ſenes p̃ cæteris ad functiones ſibi ꝓprias requirunt mẽtis ſerenitatẽ, quã prçſtat ſobrietas.

Epiſcopi quidẽ, (ſub quibus intelligendi cęteri Eccleſię miniſtri; vt notat D. Thomas) quia ipſorum eſt vacare orationi, lectioni ſacrę, erudiendo populo, & ſacramentorum adminiſtrationi,

tioni;quæ omnia mentem puram,ſerenam, & peruigilem requirunt. Vnde Apoſtolus inter cætera,quę in Epiſcopis requirit,ponit ſobrietatem.

Principes,quia debent populum ſibi ſubditum iuſtè gubernare:ad quod ſumma vigilantia opus eſt,tum vt idoneos miniſtros conſtituant;tum vt iam conſtitutis inuigilent, vt hi officium præſtent,ne priuatis potius commodis,quàm bono publico ſtudeant. tum deniq; vt peculiariter curent ne cauſæ pauperum negligantur,vel peruertantur.Vnde Prouerb. 31. *Noli Regibus,ò Lamuel,noli Regibus dare vinum, quia nullum ſecretum eſt,vbi regnat ebrietas, & Ne forte bibant & obliuiſcantur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alexandro lib.3.c.11.

Denique ſenes, quia in his ratio vigere dēt ad aliorum eruditionem:nihil enim turpius ebrioſo & fatuo ſene.vnde Apoſtolus ad Titū, 2.iubet moneri *ſenes vt ſobrij ſint.*

91 Tertia pars patet;adoleſcentibus enim eſt neceſſaria ſobrietas,ob feruorem illius ætatis.vnde ante annum trigeſimum vinum bibere,etiā viris,apud Romanos criminoſum erat, vt Alexander ab Alexandro loco citato refert.

Fœminis verò ob iudicij debilitatem,quod facilè vſu vini perturbatur: eo verò perturbato,facilè aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat,teſte Plinio lib.14.cap.13. & Valerio Max.lib.2.cap.1.

DVBITATIO XIII.

Quid caſtitas,& in quibus rebus verſetur.

D.Thomas q.151.

92 *Caſtitas generalis.*

CAſtitas propriè ſignificat puritatem quandam,à voluptatibus & actibus carnalibus in quibus eſt peculiaris quædam turpitudo & impuritas, alienam. Generatim verò, vel potius per metaphoram,puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturū, atque adeo ab omni labe peccati, quæ in amore creaturarum malè ordinato conſiſtit. quo modo dixit Apoſtolus 2.ad Corinth.11.*Deſpondi enim vos vni viro,virginem caſtam exhibere Chriſto.* Sic D.Auguſtinus lib.de mendacio,ca. 20.*Caſtitas animi eſt amor ordinatus,non ſubdens maiora minoribus,*& hanc dicit pudicitiæ corporis anteferendam.Verum nos hic de *caſtitate* propriè loquimur,quæ circa voluptates carnis verſatur.

93 *Officium caſtitatis.*

Igitur ſicut abſtinentia moderatur affectū, & vſum in eſculentis,ſobrietas in poculentis; ita *caſtitas* in venerei,ne plus,alio tempore, loco,modo illis delectemur, vel vtamur, quam rectæ rationis præſcripto ſecundum præſentē ſtatum congruit.

Caſtitas perfecta.

Eſt autem *caſtitas* alia perfecta,alia imperfecta.*Perfecta* eſt quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quam illicitis,perpetuò abſtinere proponit:vnde etiam affectum nuptiarum excludit.

Imperfecta.

Imperfecta eſt,quę vel ſolum ad tempus id ꝓponit,vel ſolum ab illicitis abſtinere, & licitis moderatè vti,vt in matrimonio. Hæc autem moderatio conſiſtit in debito loco,tēpore,modo,& fine.qui enim cum hiſce circumſtantijs matrimonio vtitur,ab alijs abſtinet, caſtitate coniugali præditus eſt.

Caſtitas coniugalis

94 *Obiectio.*

Dices,Etſi abſtinere à voluntatibus illicitis & in licitis adhibere debitam moderationem ſit per ſe honeſtatem,ac proinde virtutis obiectum;tamen non videtur per ſe honeſtum abſtinere licitis & moderatis:tum quia nemo in ſtatu innocentiæ ab illis abſtinuiſſet, cum pertineant ad ſpeciei humanæ propagationem,tū quia vſus illarum eſt actus virtutis;ac proinde abſtinentia illarum nō poteſt eſſe virtutis opus quia virtus virtuti nō eſt contraria.

Reſp.

Reſp.Si[per ſe honeſtum] dicatur id,quod in omni ſtatu,& cum quibuſuis circumſtātijs honeſtum eſt;ſic abſtinere ab illis voluptatib. non eſt per ſe honeſtum,quia initio mundi,genere humano nondum ſatis propagato honeſtum non fuiſſet:ſicut neque ieiunia, aliæque afflictiones honeſtæ fuiſſent in ſtatu innocentiæ. Si verò per ſe honeſtum dicatur, quod in præſenti ſtatu cum circumſtātijs nunc paſſim occurrentibus,abſq;relatione ad finem extrinſecum,honeſtum eſt;ſic abſtinere à licitis voluptatibus matrimonij eſt per ſe honeſtum,quia non ſolum quatenus fit propter Deum eſt honeſtum,ſed etiā ex propria ratione, quatenus id per ſe hominem liberat multis rerum ſecularium curis,& reddit magis ideoneum & expeditum ad functiones mentis,facitq; ſimiliorem ſpiritibus Angelicis,& hac ratione eſt obiectum virtutis caſtitatis.Vnde caſtitas perfecta videtur ſpecie diſtingui a caſtitate cōiugali;(quod etiā inſinuat D.Thomas q.152.ar. 3.) quia alia ratio honeſti & laudabilis reperitur in abſoluta abſtinentia, alia in moderato vſu.

Caſtitas coniugalis ſpecie diſtinguitur à perfecta.

95 *Materia caſtitatis.*

Ex dictis facilè intelligas quæ ſit caſtitatis materia,& quod officiū.Proxima enim materia ſunt interni concupiſcentiæ motus: hos.n. vel comprimit,vel ſecundum rationis normā componit.

Remotior,ſunt actus externi, qui vel ſunt præuij cōiunctionis,vt aſpectus,oſcula,tactus vel ſunt ipſa cōiunctio.Et quidē vt hęc virtus circa ipſam cōiunctionē verſatur,affectum ab ea auocando,vel debito modo ea vtendo, vocatur caſtitas: vt verò circa actus præuios ſimili modo ſe habet,pudicitia,vt D. Thomas annotauit.eſt tamē vna eadēque virtus circa pręuia,& circa principale.Vel certè dicitur caſtitas,quatenus inordinatū affectū & vſum venereorū reſecat,pudicitia,quatenus pudori,q in vſu illorū eſſe ſolet,eſt cōformis.De laude caſtitatis vide D.Auguſtinū ſer.249.de tēpore.

Pudicitia.

DVBITATIO XIIII.

Quid ſit virginitas.

D.Thomas quæſt.152.

96 *Dupliciter accipitur.*

VIrginitas]à virore dicta putatur, quia denotat immunitatem à cōcupiſcentiæ aduſtione:quæ aduſtio fit cum homo illius motibus conſentit.

Dupliciter hoc nomē accipitur.Primo, Pro carnis integritate,libidinoſæ contagionis experte:& ſic non eſt virtus, ſed quid naturale, cum quo naſcimur,quod etiam inuiti perdere poſſumus.

Secundò, Pro voluntate & propoſito illius integritatis & puritatis ſeruādæ, vel perpetuo vel ſaltem vſque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus eſt. & quidem ſi vſque ad tempus coniugij duntaxat, non eſt propriè virginitatis virtus (nam ſimul conſiſtit cum propoſito virginitatis & integritatis violandæ) ſed ſtatus quidam caſtitatis, vt inquit Caietanus ar. 1. §. Ad euidentiam: vbi ad virginitatem, vt denotat ſtatum caſtitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non eſſe voluntariè pollutū: Ex parte animi, propoſitum ita ſe ſeruandi, niſi matrimonio iungatur.

Definitio virginitatis.

97 At virtus *virginitatis* prorſus tale propoſitum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione ſtare poteſt. Hanc D. Auguſtinus lib. de ſancta virginitate c. 13. ſic definit *Virginitas eſt in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio.* Itaque hæc virtus in ſubiecto ſupponit & connotat *integritatem carnis, & immunitatem* à contagio libidinis, & formaliter in eo ſita eſt, quòd hanc perpetuò tueri intendat, omnia illi contraria vitando.

Meditationem vocat, quia eſt propoſitū multam curam & meditationem poſtulans, vt illū theſaurum conſeruet.

Obiectio. Integritas carnis.

98 Dices, Illa integritas, & puritas eſt quid naturale: ergo eius conſeruatio nō eſt virtus; ſed quiddam per ſe indifferens. Cōfirmatur, quia habere illam non eſt obiectum per ſe honeſtū: ergo circa illam per ſe non verſatur aliqua virtus; omnis enim virtus eſt amor & affectus boni per ſe honeſti.

Reſp. Reſpōdeo, Illam integritatem carnis dupliciter ſpectari poſſe. Primò, Vt eſt à natura, vel vt eius cōſeruatio nō eſt in noſtra poteſtate: & hoc modo nō eſt obiectū huius virtutis, quia non eſt laude aut vituperio digna. & hac ratione rectè dixit D. Thomas ar. 1. Integritatē carnis per accidens ſe habere ad virtutem virginitatis; nam ſine huius virtutis amiſſione poteſt amitti.

Quo modo ſit obiectū virtutis.

Secūdò, Vt ſubeſt noſtræ poteſtati: & ſic eſt obiectum virtutis; quia laudabile eſt, cum in poteſtate tua fuerit libidinis cōtagione inquinari, non eſſe tamen inquinatum: ſicut laudabile eſt cum potueris tranſgredi, non eſſe tranſgreſſum, & ſeruaſſe innocentiam: nam illud ipſum per ſe eſt dignitas quædam & ornamentū naturæ rationalis, per quod & longius recedit à conditione brutorum, & propius accedit ad ſimilitudinem Angelorum, vt dictum eſt de caſtitate.

Obiectio. Innocētia quid.

99 Dices, Innocentia, quæ conſiſtit in nunquā peccaſſe mortiferè, eſt res laudabilis, & magnū ornamentum naturæ; non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, ſed ſufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocentia: ergo ſimiliter integritas illa non requirit aliquam virtutem, præter eam, quę impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ eſt caſtitas.

Reſp. Virginitas quomodo a caſtitate diſtinguatur.

Reſpondeo, Hoc argumento rectè probari, virtutem *virginitatis* non diſtingui à *caſtitate*, niſi connotato; ſed eſſe ipſam virtutē caſtitatis in ſubiecto incorrupto. vtriuſque enim officiū eſt vitare omnem libidinis contagionē, & ſubiectū ſeruare immune in poſterum à tali labe. Sed virginitas vlterius connotat hoc ſubiectū nunquam antea fuiſſe libidine cōtaminatum: quod non includit ratio caſtitatis. Itaque *virginitas*, vt eſt virtus, nihil eſt aliud quam caſtitas perfecta integritati & puritati carnis coniuncta. *Perfectam* voco, q̄ cōſiſtit in propoſito abſtinendi perpetuò ab omni voluptate carnali tam licita quam illicita. Imperfecta enim eſt quæ ſolum ab illicita, vel ad tempus abſtinere proponit.

Ad caſtitatem coniugalē ſe habet vt magnificētia ad liberalitatem.

Nec obſtat, quod D. Thomas ar. 3. in corp. dicat virginitatē ſe habere ad caſtitatē ſicut magnificentia ad liberalitatem; quia loquitur de caſtitate imperfecta, quatenus dicit propoſitū abſtinendi à voluptatibus illicitis, ſeu *ab inordinatione venereæ voluptatis*, vt ipſe inquit: reſpectu enim huius virginitas habet quandam excellentiam, ſicut magnificentia ad liberalitatem: quia ſicut liberalitas verſatur circa ſumptus, & opera mediocria, magnificentia circa magna; ita caſtitas illa ſolum mediocre aliquid præſtat, dum illicitas duntaxat voluptates abdicat: virginitas verò magnum quiddam & arduum etiam conceſſas, perpetuo repudiās. Proportio tamen non tenet in omnibus: quia virginitas non reſpicit ſuum obiectum ſub ratione magni & ardui, ſicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intēdit, vt rectè Caietanus ar. 3. contra Martinum. 100

Obiectum virginitatis.

Notandum eſt: etiamſi obiectum virginitatis, nempe conſeruatio integritatis & puritatis carnis, per ſe honeſtum ſit: tamen quia eſt valde difficile, & nuda ratio honeſtatis, quæ illi per ſe ineſt, nō ſatis virium habet ad animos hominum abſq; maioris boni ſpe alliciendos, raros vel fortè nullos in mūdo eſſe, qui ſolo intuitu honeſtatis illius, rem tam difficilem amplectantur. Itaque plura motiua, & conſequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animum permouendum, v.g. quia Deo gratum: quia ipſi, voto dicatum; quia præbet facultatē melius Deo ſeruiendi; quia liberat à multis inutilibus & ſuperfluis curis. Vnde ad diuerſas virtutes iſte integritatis affectus pertinere poteſt. Et hac ratione D. Thomas indicat virginitatem, ut eſt virtus, importare propoſitum integritatis perpetuę voto firmatum; (ſub hac enim conſideratione paſſim colitur) quo modo formaliter ad regionem, & ratione ſolum materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamē negat D. Thomas, quin virginitas etiam ſit virtus abſque voto, ratione propriæ honeſtatis, & pulchritudinis ſui obiecti. 101

DVBITATIO XV.

Vtrum virginitas ſit præſtantior matrimonio.

D. Thomas qu. 152. ar. 4.

Comparatio fit non inter ſacramentum matrimonij (quod conſiſtit in ipſo contractu) 102
& virginitatem, ſed inter ſtatum matrimonij & ſtatum virginitatis, vt diuerſas viuendi formas continent. In ſtatu virginitatis generatim cœlibatum intellige.

Sententia Iouiniani.

Iouinianus, etſi fateretur propter huius vitę neceſſitatem, ne coniugales patiamur moleſtias, virginitatem eſſe præferēdā; vnde nec ipſe vxorē habere volebat, vt refert D. Auguſtinus hæreſi 82. tamē apud Deū hos ſtatus pares fecit, affirmās nō maioris eſſe meriti cultū virginitatis.

gnitatis, quam matrimonij. *Dicit*, inquit Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, *virgines viduas, & maritatas, quæ ſemel in Chriſto lotæ ſunt, ſi non diſcrepent cæteris operibus, eiuſdem eſſe meriti.* Eadem docent hæretici noſtri temporis, quibus addũt etiam deteriora. Primò, Virginitatem non ſolum non eſſe maioris meriti apud Deum; ſed eſſe impiam ſuperſtitionẽ, ſi cum opinione cultus, id eſt, veluti obſequium Deo gratum ſeruetur: quia, inquiunt, omnis cultus à Deo non præceptus eſt ſuperſtitio. Secundò, Si ſeruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob euangelij prædicationem commodius obeundam, non eſſe quidem per ſe malã; ſtultum tamen eſſe ſe ad illam obſtringere, aut illam velle ſeruare. niſi quis habeat ſingulare quoddã donũ continentiæ. quod pauciſſimis detur, & ſciat ſe illud habere. Ita Lutherus in libello, quem inſcripſit Epithalamiũ. Et Caluinus li. 4. Inſtitutionũ c. 13. §. 17. 18. & 19.

Sententia noſtrorum hæreticorũ

103 Sed fide tenẽdũ eſt ſtatum virginitatis coniugio eſſe præferendũ, non ſolũ ratione cõmoditatis huius vitæ, ſed etiam propter fructum ſpiritalem, & maius meritum apud Deũ, atq; adeo propter vitam æternam. Probat id fusè D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, & D. Auguſtinus lib. de bono coniugali, & li. de ſancta virginitate. Nos præcipua duntaxat argumenta adducemus.

Sententia catholica.

Probatur ergo Primò, Ex ſcripturis. Matt. 19. cum diſcipuli dixiſſent; *Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere:* Dominus dixit illis, *Non oẽs capiunt verbũ iſtud, ſed quib. datum eſt: ſunt enim eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerũt propter regnum cælorum: qui poteſt capere capiat.*

1. Probatur ex ſcripturis.

Ex hoc loco tria perſpicuè colliguntur. Primò, Virginitatẽ eſſe coniugio præferendam; approbat enim Dominus quod dixerant diſcipuli, Non expedit nubere. Si non expedit nubere; ergo expedit non nubere; vt Hieronymus inquit; melior ergo virginitas nuptijs.

Secundò, Virginitatem eſſe præferendã propter regnum cælorum, id eſt, vitam æternam, & non tantum propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per *regnum cælorum* intelligũt prædicationẽ euangelij. Sed contra. Quia ſic caſtratio illa, quam Chriſtus commendat, nõ pertineret ad fœminas; (his enim non competit euãgelij prædicatio.) ſed ad ſolos viros, eoſque pauciſſimos, nimirum verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipſi Caluino, qui ſuprà n. 18. & 19. profeſſionem cœlibatus et fœminis, ſed ſenioribus permittit. Deinde eſt contra communẽ ſententiã Patrũ, qui hic præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianũ exponẽs hęc verba: *Proponit*, inquit *ἀγωνοθέτης præmium, inuitat ad curſum, tenet in manu virginitatis brauium, oſtendit puriſſimum fontem, & clamitat: Qui ſitit, veniat & bibat.* D. Auguſt. l. de ſancta virginit. c. 23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Chriſtus dicit, veritas dicit, eos, qui pio propoſito ab vxore ducenda ſe continuerit, caſtrare ſeipſos propter regnum cælorum: & contra, humana vanitas impia temeritate contendit,* (notent hoc hæretici) *eos, qui hoc faciunt, præſentem tantummodo neceſsitatem moleſtiarum coniugalium deuitare, in regno cælorum amplius quidquam cæteris non habere.* Chryſoſtomus homo. 63. in Matth. *His omnibus ad optandam eligendamque virginitatem inducit. Poſsibile namq; id eſſe hominibus, hoc ferè modo confirmat. Cogita tecum, ſi aut à natura eunuchus eſſes, aut iniuria hominum ſic effectus: quid faceres, cum & huiuſmodi voluptate careres, & nullam carendo mercedem conſequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia, rutilantesq; coronas habebis, ſi ita viues, quẽadmodũ ſine aliquo præmio illi*, &c. D. Baſilius li. de vera virginitate, de iſtis ſpadonibus loquens. *Ipſi ſemet propter regna cælorum ad virginitatis præclarum certamen exercent: coniugiumque & ſimul omne ſeculũ, eius ſeruandæ cauſa, contemnunt, regnum cæleſte cum ſudore & glorioſis laboribus capeſſunt.* Omitto cæteros, omnes enim idem docent.

Quid ſit propter regnum cælorum.

Omnes inuitantur.

Merces virginitatis.

Virginitatem omnibus eſſe poſſibilem.

Tertiò, Colligitur virginitatẽ proponi omnibus, 104
illãq; ſeruare, per gratiã Dei eſſe in noſtra poteſtate: oẽs enim ad illam inuitat, cùm ait: *Qui poteſt capere, capiat*; ſicut omnes inuitat ad fidem & doctrinæ ſuæ conſiderationẽ, cũ ait: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ita docent Patres oẽs, Hieronymus & Chryſoſt. in verbis allatis, & idẽ Chryſoſt. homilia illa 63. explicans illa verba, *Qui põt capere, capiat. Ita*, inquit, *magis animat atque incendit; uel quia magnitudinem virtutis oſtendit; vel quia inæſtimabili miſericordia ſua noluit rem in neceſsitatẽ legis concludere. Et ad hæc poſsibile id eſſe monſtrat, vt eligẽdi cupiditas creſcere poſsit.* Deinde obiicit; *Si electionis opus id eſt; inquies, quo modo dixit: non oẽs capiũt, ſed quib. datũ eſt?* Reſpõdet; *Vt ſingulare id eſſe certamẽ perdiſcas, nõ vt forte datam neceſsitatem ſuſpiceris his enim datum eſt, qui ſpõte id eligunt. quod ideo dixit, vt oſtenderet ſuperiore auxilio nobis opus eſſe: quod quidem omnib. paratum eſt, ſi volumus in hac lucta ſuperiores euadere ſolitus quippe eſt, quando res ardua proponitur, vti hoc modo dicendi.* Similia habet Cyprianus lib. de habitu virginum; Baſilius lib. de vera virginitate & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitari.

Quibus datum eſt capere.

Dices, Si omnes id poſſunt capere, quo modo dicit Dominus: *Qui poteſt capere, capiat?*

Obiectio.

Reſpondeo, *Capere* hoc loco eſt practicè intelligere. i. iudicare hoc ſibi expediens eſſe ad ſalutẽ, ita vt affectus quoq; in id trahatur. Itaque nõ oẽs poſſunt *capere*, nimirũ potẽtia propinqua & ſufficiẽte: quia nõ oẽs ſatis ſunt inſtructi vt tantum bonũ intelligant, nec diuinitus excitati vt illud ament. omnes tamen poſſunt *capere* potentia remota, quæ in actũ reduci valeat, ſi velint. oẽs enim (de Chriſtianis loquor) cũ audiunt virginitatis fructus prædicari, poſſunt petere à Deo vt illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes, qui audiunt fidei prædicationẽ poſſunt credere, quamuis fides non minus ſit donum Dei quàm continentia. cur autem tali modo loquẽdi vtatur, ſupra explicatum ex Chryſoſtomo.

Quo modo omnes poſſunt uel nõ poſſunt capere.

Eadẽ veritas probari põt ex ca. 7. prioris ad Corinth. vbi multa in hanc ſententiã habentur. 105
Apoſtolus.n. quæſtionib. Corinthiorũ reſpondens dicit; Primò, *Bonum eſt homini mulierem non tangere.* vnde refert Hieronymus: ergo malũ eſt tangere, id eſt, minus bonũ. Nec obſtat quod ſubdit Apoſtolus; *Propter fornicationem autem vnuſquiſque ſuam vxorẽ habeat, & vnaquæque ſuum virum habeat.* Non enim vult ſecus ſibi vindicat, totũq; cõmouet, animi ſimul

Probatur ex c. 7. prioris ad Corinth.

ſimul dicere vtquiſque ꝓpter fornicationẽ du
cat vxorẽ;alioquin vt recte Hieronymus ait,
*hac excuſatione libidinis fræna laxaſſet,vt quotie-
ſcunque vxor moritur,toties ducenda ſit alia ; ne
fornicemur:ſed ſuam*,inquit,*habeat,id eſt,ſua uta
tur,quam habebat antequam crederet* , quod ſe-
quentibus verbis fuſius explicat;*Vxori vir de-
bitum reddat*,&c.

Secundò dicit , *Volo omnes vos eſſe ſicut meip
ſum*,ideſt, opto vos omnes eſſe cœlibes : præ-
fert ergo cœlibatum coniugio.

Tertiò,[Dico autem non nuptis & viduis;
bonum eſt illis,ſi ſic permaneãt,ſicut & ego.]
Hic rurſus cœlibatum præfert.

Quartò,[De virginibus præceptum Domi
ni non habeo;] (nimirum vt maneat in virgi
nitate) [conſilium autem do tanquã miſeri-
cordiam cõſecutus à Domino,vt ſim fidelis.]
Nec obſtat quod ſubdit;[Exiſtimo.n.hoc bo-
num eſſe propter inſtantem neceſſitatẽ:] qua
Inſtans neceſſitas. ſi virginitatem præferat propter neceſſitates
huius vitæ. nam [per inſtantem neceſſitatem
intelligit neceſſitatem moriendi quotidie im
pendentem , & vitæ huius breuitatem ; vt ip-
ſemet paulo poſt explicat , cum ait; [Hoc ita-
que dico,fratres , tempus breue eſt; reliquum
eſt,vt & qui habent vxores,tanquam non ha-
bentes ſint, &c. vt ergo tẽpus redimamus, &
breue illud incertumque ſpatium vitę , quod
nobis ſupereſt,ſaluberrimè expendamus, vo-
bis vtiliſſima eſt virginitas.

Quintò,Solutus eſt ab vxore, noli quærere
vxorem,&c.

Sexto,[Qui matrimonio iungit virginem
ſuã,bene facit;& qui non iungit,melius facit.

Septimò,[Beatior erit, ſi ſic permanſerit ,]
(nimirũ libera à viro) ſecundũ meum conſi-
liũ:puto autẽ quòd & ego ſpiritum,Dei hẽã.]

Denique probat idipſum Apoſtolus hac ra
tione;[Mulier innupta & virgo cogitat q̃ Do-
mini ſunt,vt ſit ſancta corpore & ſpiritu;quæ
aũt nupta eſt,cogitat quæ ſunt mũdi , quo mõ
placeat viro,] &c.vbi rationem adfert cur vir
ginitatis matrimonio ſit præſtantior : nimirũ
quia illa liberat hominẽ vinculis ſeculi & prę
bet facultatem perfectè ſeruiendi & vacandi
Deo;hoc verò ſeculi vinculis aſtringit , & iſtã
facultatem eripit.

Idẽ probatur Apocalypſis 14.[Nemo pote-
rat dicere canticũ,niſi illa centũ quadraginta
quatuor millia,qui empti ſunt de terra.Hi sũt
qui cũ mulierib. non ſunt coinquinati, virgi-
nes.n.ſunt.hi ſequuntur agnũ quocũq; ierit .]
Vbi inſinuatur eximiũ quoddã præmium præ
paratũ virginib. quod aliis non dabitur.quem
locũ eleganter tractat Auguſtinus li. de ſancta
2. Ex Patribus. virginit.c.27.28.& 29.& Hieronymus ſupra .

Secundò Probari poteſt ex Patribus,quorũ
teſtimonia ſunt infinita,nec hæretici diffiten
tur.Vide Auguſtinum,& Hieronymũ locis ci-
tatis,Cyprianũ de habitu virginum , Ambro-
ſium l. 1.de virginib.Baſil.de vera virginitate.

106 Tertiò probatur ratione.Primò, Coniugiũ
3. Probatio ex ratione. per ſe non eſt bonum virtutis, ſed naturæ , &
indifferens,per ſe nulla laude dignũ.Vnde Hie
ronymus,[Nõ peccat,]inquit,[ſi ducit vxorẽ;
non tamen bene facit,ſi duxerit:]intellige nõ
bene facere]per ſe loquẽdo,nẽpe ſi nihil aliud
quã ipſum matrimoniũ,eiusque cõmoda, vo-
luptates & ſobolem ſpectauerit,vt paſſim ho-
mines ſolent:nã nec amor ſobolis & poſterita
tis per ſe eſt virtutis,ſed naturæ tantũ affect⁹.
vnde oĩb.cõmunis;& nemo inde præciſe lau-
dẽ meretur.Idẽ colligitur ex lib3. hypognoſt.
vbi inter cætera,quæ de bono naturę oriũtur,
& adiaphora cenſentur,numeratur [velle du
cere vxorem.] Virginitas vero eſt bonũ hone
ſtum,eximiæ virtutis obiectum,adeo vt apud
omnes gẽtes ſemper in admiratione fuerit ha
bitum,quaſi humanam conditionem ſuperãs,
& ſoli numini dicandum,vt cõſtat de Veſtali-
bus Romanorum,de Bonziis Iaponenſium &
Sinenſium,de Monachis Turcorum,&c.

Secundò,Matrimoniũ quoad vſum & incli
nationem conuenit homini ſecundum portio
nem inferiorem,qua ſimilis eſt brutis:virgini
tas autem conuenit homini magis ſecundum
portionem ſuperiorem,qua ſimilis eſt Angelis
Etſi enim integritas incorruptionis ſit in car-
ne;inclinatio tamen ad illam & affectus non
ineſt carni,ſed ſpiritui;neque eſt naturalis,ſed
ſupernaturalis,& cæleſtis;vt pulchre explicat
Ambroſius.l. 1.de virginibus.Vnde ſimiles fa-
cit Angelis,iuxta illud Domini , Matthæi 22.
[In reſurrectione nõ nubent,neque nubẽtur,
ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælo.] Et D.Au-
guſt.lib.de ſancta virg.c.13.[Habeant coniu-
gia bonum ſum,non quia filios procreant,ſed
quia honeſtè,quia licitè,quia pudicè, quia ſo-
cialiter procreant;& procreatos pariter,ſalu-
briter,inſtanter educant,quia tori fidẽ inuicẽ
ſeruant,quia ſacramentum connubii non vio
lant:hæc tamẽ omnia humani officii ſunt mu
nera. Virginalis autem integritas,& per piam
continentiam ab omni concubitu immunitas *Eſt angelica portio.*
angelica portio eſt;& in carne corruptibili,in
corruptionis perpetuæ meditatio.Cedat huic
omnis fęcunditas carnis,omnis pudicitia con
iugalis,&c.

Tertiò,Actus proprius & præcipuus matri
monii habet coniunctam maximam verecun
diam:vnde etiam requirit ſecretum;nec quiſ-
quam eſt tam impudens,quin teſtes omnes,fa
mulos,cognatos,paranymphos,etiam ſuos li-
beros,qui ſunt ipſius matrimonij fructus,ab-
eſſe velit,quando illi actui dat operã;vt docet
D.Auguſt.lib.14.de ciuit.c.18. & 20. quod eſt
euidens ſignum in hoc opere ineſſe turpitudi-
nem & dedecus,illudque minùs decere homi
nẽ,qua homo eſt:non.n.niſi de re turpi. & de-
decoroſa erubeſcimus.Ratio eſt, Tum quia p̃-
terquã quod iſte actus conuenit homini , qua *Duplex cauſa erubeſcendi.*
parte ſimilis eſt brutis,membra in illo nõ obe
diũt rationi:de qua inobedientia,cũ ſit pœna
peccati,inflicta ꝑꝑ inobedientiã mentis erga
Deũ,erubeſcit animus;vt docet D. Auguſt. di
cto lib.14.c.17.& ſequentib.Quanquã non du
bitauerim ẽt in ſtatu naturæ nudæ talẽ vere-
cundiam fuiſſe futuram . Turpe enim eſt ani-
mo carnẽ ſuam regere non poſſe: tunc tamen
non fuiſſet pœna peccati,ſed naturæ imperfe-
ctio.Deinde quia in actu illo[pene oĩs acies &
quaſi vigilia cogitationis obruit;]vt Auguſti-
nus ait.Indecorũ aũt eſt mẽti ita à carnis volu
ptate vĩci,vt quaſi ſui cõpos,ſuiq; iuris nõ ſit.

Quartò,Matrimoniũ implicat hominẽ vo- 107
luptatibus carnis,quæ maximè mentem à ſtu-
dio orationis & reb.ſpiritualib.impediunt.vt
enim D.Auguſtinus lib.14.de ciuitate c.16.do
cet,illa voluptas hominẽ intrinſecus & extrin

ſecus

ſibi vindicat, totumq; commouet, animi ſimul affectu cũ carnis appetitu coiũcto atq; permixto: vnde animus efficitur carnalis, plenus cogitationib.& affectib.carnalib. Itaque Apoſtolus 1.ad Corinth.7.monet abſtinere ab vſu coniugii, quando orationi vacãdũ. Et Hieronymus. [Oro, te, inquit, quale illud bonum eſt, quod orare prohibet? quod corpus Chriſti accipi non permittit? quãdiu impleo mariti officium, non impleo Chriſtiani,] &c.

Quintò, Implicat ſolicitudinib.huius ſeculi. Primò, vt alter alteri placeat. Secundò, Vt ipſi cum familia honoratè inter ſuos viuant. Tertiò, Vt proles decenter educent. Quartò, Vt amplam hæreditatẽ illis relinquant: quib. in rebus videmus coniuges paſſim adeo occupari, vt vix dimidiam horam per hebdomadã ſeruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apoſtolo ſuprà. Declarat hoc D.Baſilius li. de vera virginitate; [Quæ, inquit, mortali connubio coniuncta eſt, ad ſuam ipſius curã, viri quoque altera adiecta, geminã in vna anima ex coniuncto ſibi corpore ſolicitudinẽ neceſſario ſuſtinet; nec ea vnius tantũ corporis cauſa laborat; ſed in vna anima, & ad ſuum, & ad viri corpus curandũ iugiter intẽta, diuiditur. Vbi verò filios poſt cubiculi ſolẽnia, & ſecreta cõmercia parturire, ac in lucem edere ceperit, per vnumquemque naſcentem animo ſcinditur, & præſentibus miſæriis, naſcituri cura ſemper adiicitur,] &c.

Sextò, Adfert intolerabile onus viuendi ſẽper cũ eodem coniuge, & ei in officio coniugali obſequendi. Niſi enim ſumma ſit morum cõſenſio, diuturna illa cohabitatio parit mutuũ faſtidium: & multæ intercurrunt offenſiones, quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quandam ingenerant, vt ſæpe mutuum conſpectum vix ferre poſſint: nihilominus matrimonij nexu tanquam compedibus vincti, nõ poſſunt ſe inuicem effugere, ſed coguntur ſemper vnã manere, vnã viuere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu coniugali ſibi mutuò obſequi; vt meritò dixerit Sapiens, Eccleſiaſtæ.7. [Inueni amariorẽ morte mulierẽ.

108 *Sationes forma.* Ex his diſcriminibus poſſumus ſic ratiocinari. Id eſt melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis huius ſeculi: ſed virginitas eſt talis: ergo eſt præſtantior & gratior Deo quam coniugium. Secundo, Id eſt melius & Deo charius, quod maxime præbet facultatem orãdi, & Deo ſeruiendi: ſed virginitas talem facultatem maximè pbet, & matrimonium eandem impedit, vt patet ex dictis, & docet expreſſe Apoſtolus 1. ad Corinth.7. ergo, &c. Tertiò, Id eſt melius, & Deo charius, per quod homo propter Deum abſtinet à maximis carnis voluptatibus, & ſe totum Deo conſecrat, quàm id per quod ſe totum rebus ſeculi & voluptatibus immergit: at qui talis eſt virginitas: ergo, &c. Denique id eſt melius, quod Dominus noſter, quod Apoſtoli, & præcipui Sanctorum complexi ſunt: ſed hi complexi ſunt virginitatẽ, vel ſi aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abſtinuerũt ab vſu coniugii, vt Hieronymus de Apoſtolis ait: ergo, &c.

109 *Obiectiones.1.* Sed contra obiicitur Primò, Geneſis 1. Creſcite, & multiplicamini, & replete terrã. Hic Dominus videtur dare præceptum coniugii, ac proinde vetare virginitatem. Confirmatur ex Apoſtolo 1.ad Timotheum 5. Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe.

Reſp.1. Reſpondeo Primò, Præcepto illo Geneſeos non imponi obligationem ſingulis, ſed primo & per ſe ipſi multitudini, ſeu generi humano; vnde nõ tenentur ſinguli illud exequi, ſed ſufficit ſatis multos eſſe ĩ genere humano, q̃ huic officio nõ deſint, quãtũ nimirũ opus eſt ad generis humani ꝓpagationẽ. Ita D.Thomas ar. 4.ad 1. Et ſanè ſi hoc argumentũ aliquam vim haberet, ſequeretur Chriſtum Dominũ, vtrũque Sanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum feciſſe.

Reſp.2. Reſpondeo Secundò, Illis verbis non tam ſignificari præceptum, quam benedictionem, per quam tribuit eis generandi facultatem & fœcunditatem; quod apertè indicant illa verba: [Benedixitque illis Deus & ait, Creſcite, & multiplicamini, & replete terrã, & dominamini piſcibus maris,] &c. Sunt ergo verba benedicentis, fœcunditatem & dominium tribuentis, non præcipientis. *Eſt benedictio, non præceptũ.* Simili modo paulo ante benedixit piſcib. & auibus, dicens, [Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris aueſque multiplicentur ſuper terram.] videD. Auguſt.lib.14.de ciuitate Dei c.21. Fateor tamen initio mundi non vi illius præcepti, ſed iure naturali ob neceſſitatem propagandæ naturæ ſingulos ad matrimonium contrahendũ fuiſſe obſtrictos: qua neceſſitate, propagato iã ſatis humano genere, ceſſante, ceſſauit etiam obligatio illius præcepti: ſicut ceſſante neceſſitate & inopia pauperis, deſinit obligatio præcepti naturalis eleemoſynæ. [Deſinit,] inquã, non in actu primo; (manet enim ſemper habitualis obligatio pro tempore, quo poſſet incidere neceſſitas) ſed in actu ſecũdo; quia hic & nunc non tenemur ad opus. Pari modo nõ tenemur hic & nunc ad matrimoniũ, niſi forte poſita tali neceſſitate, qualis erat initio mũdi, & ſtatim poſt diluuium.

Ad locum Apoſtoli Reſpõdeo, Illum loqui de iunioribus fœminis, maximè viduis, quæ ſe non cõtinebant; vt patet ex illis verbis: [nullã occaſionem dare aduerſario maledicti gratia,] id eſt, ne male viuendo & fornicãdo dent occaſionem gentilibus malè loquendi de Chriſtianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius eſt, quam ſub ſpecie cœlibatus mala vita religionem chriſtianam infamare.

Obiicitur Secũdò, Id eſt melius, quod plus boni confert mũdo: ſed matrimoniũ plus boni in mũdum adducit, quam virginitas: parit enim multas proles, quæ poſtea pie inſtitutæ multa ad gloriã Dei actura ſunt, & Deũ perpetuo in beatitudine laudaturæ. Confirmatur, quia totũ bonum generis humani eſt ex matrimonio; ſublato. n. matrimonij officio periret mundus, & omnia bona opera conciderent. 110 *2.obiectio.*

Reſp. Reſpondeo, Si hoc argumentũ valeret, probaret etiam opus matrimonij omnis alijs operibus bonis eſſe præferendũ: quia ſine illo cætera oĩa concident: prius enim quiſque debet naſci, quod fit per vſũ matrimonij, quã poſſit aliquid boni operari. vnde ẽt expediet ducere quã plurimas vxores, vt plurimæ proles ſuſcipi poſſint, q̃ poſtea ſaluæ fiãt. vide D. Auguſtinũ de ſancta virginit.ca.9. vbi hoc argumentũ *An coniugium plus boni conferat mũdo?*

ſol-

ſoluit. Primum igitur negari poteſt maior in ſenſu ad noſtrum propoſitum accommodato. [Melius] enim hic vocamus, quod eſt magis ſalutare, magisq; expediens homini ad ſalutẽ: quo modo non ſemper eſt melius, quod plus boni confert mundo, vt patet in cura paſtorali, in adminiſtratione regni, aliisq; functionibus publicis, per quas etſi multum boni poſſit fieri in mundo; tamen melius & perfectius eſt ſeruire Deo in Religione. Sic qui pecunia ſua emit multos ſeruos ethnicos vt eos faciat chriſtianos, non audebit pecuniam ſuã comparare muneri ſacræ virginitatis, vt Auguſtinus ait. Id enim melius, quod hominem magis cũ Deo coniungit, eique magis gratum efficit: quale non eſt matrimonium, ſed virginitas. Secũdò, Negari poteſt minor: matrimonium enim nõ plus boni confert mundo, quã virginitas, ſed multo minus. matrimonium enim per ſe ſolũ producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eoſdem in eſſe chriſtiani & filij Dei: ſanctificatio enim illorum per ſacramenta, & pia inſtitutio fit per miniſtros Eccleſiæ, qui virginitatem ſeu cęlibatum colunt. Deinde plus boni eſt vacare Deo, eiuſque obſequio totum eſſe addictum, quod facit virginitas, quam vacare liberorum procreationi. minimum enim bonũ diuinũ maioris eſt momẽti, quam totũ bonũ creaturarum. Deniq; Deus, mundo iam ſatis repleto, non quærit qui filios hominum & peccatores procreent, quorũ ſatis magnus eſt numerus; ſed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptiſſima diſpoſitio eſt virginitas, nõ matrimoniũ. ſicut enim matrimonium eſt inſtitutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum cælum; vt Hieronymus ait lib. 1. contra Iouinianum, & Tertul. lib. de monogamia.

Ad confirmationem: Bonum virtutis eſt ex matrimonio ſolum remotè, quatenus natura ſupponitur gratiæ. vnde non poteſt ex hoc colligi eius perfectio: ſicut nec perfectio carnis aut ſenſuum externorum, ex eo quòd ſine his concideret mundus, & non poſſemus mereri. Addo virginitatem eſſe pręferẽdam per ſe, & quamdiu non eſt periculum defectu coniugii periturum mundum.

3. Obiectio. Obijcitur Tertiò, Nihil aſſumendum in cultum, niſi quod Deus præcepit; iuxta illud Deuteron. 12. [Quod præcipio tibi, hoc tantũ facito Domino, nec addas quicquã, nec minuas:] ſed Deus virginitatem non præcepit: ergo poteſt aſſumi ad colendum, & gratum obſequiũ Deo exhibendum, quinimo eſt ſuperſtitio & ἐθελοθρησκεία.

Reſponſio. Reſpondeo, Maiorem eſſe non ſolum falſã, ſed etiam fatuam, & omni ſpecie veritatis deſtitutã; vt ſupra li. 2. c. 40. dubit. 6. oſtenſum eſt.

111 *4. Obiectio* Obijcitur Quartò, Nemo poteſt continere, niſi habeat donũ continentiæ; Matth. 19. [Nõ omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datũ eſt. & Sap. 8. Nemo poteſt eſſe continens niſi Deus det:] ſed hoc donum non omnibus datur: ergo ſtultè facit, qui continentiæ ſe addicit, neſciens an hoc donum habeat. ſtultum. n. eſt ſe obſtringere ad id, quod neſcit an poſſit implere.

Reſponſio. Reſpondeo Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam poſſet amplecti fidem Chriſti, niſi ante ſciret ſe donum fidei & perſeuerantiæ habere: nec quiſquã poſſet iungi matrimonio, niſi ſciret ſe donum continentiæ coniugalis habere, quæ non minus eſt donũ Dei, quam continentia virginalis, iuxta illud Apoſtoli 1. ad Corinth. 7. [Vnuſquiſq; propriũ donũ habet ex Deo, alius quidẽ ſic, alius vero ſic.]

Dupliciter haberi poteſt donum cõtin ẽtiæ Reſpondeo Secundò, Sicut auxilium amici dupliciter haberi poteſt, nimirum in actu primo, cum amicus eſt paratus ferre opem, ſi rogetur; & in actu ſecũdo, cùm re ipſa iuuat: ita donum continentiæ dupliciter haberi poteſt; in actu primo, ſeu in præparatione diuina, & in actu ſecundo. Omnes igitur qui cupiunt cõtinere, habent donum continentiæ in actu primo: Deus enim ex parte ſua paratus eſt illos iuuare, vt reipſa continentiam præſtent; ac proinde in poteſtate illorum eſt habere donũ cõtinentiæ in actu ſecundo, ſi ex parte ſua collaborare, & idonea remedia adhibere voluerit; vt docet D. Chryſoſtomus ſupra homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in ca. 19. Matth. Auguſtinus lib. 6. confeſſ. c. 11. in fine.

Remedia contra tentationes carnis ex parte noſtra. Remedia autem quæ ex parte ſua adhibere debent, potiſſimum ſunt tria; [oratio, ieiuniũ, & feminarum deuitatio.] cum enim tentationes carnis oriantur vel ex ſuggeſtione diaboli vel ex redundantia cibi & potus, vel ex fęminarũ aſpectu & conſuetudine; Contra primũ adhibenda oratio, (ſub qua cõprehendimus etiam ſacramentorũ, præſertim Sanctiſſimæ Euchariſtiæ, vſum: hoc. n. eſt [frumentũ electorũ, & vinũ germinans virgines, Zachariæ. 9.) Contra ſecundũ, ieiuniũ. Contra tertiũ, vitatio aſpectus, & nimiæ familiaritatis fęminarũ quibus ex parte noſtra adhibitis, non deerit donum continentiæ in actu ſecundo, quo facili negotio continentiam præſtemus.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis virginitas amittatur.

Dico Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur caſtitas: quia reipſa ab hac non diſtinguitur, ſed ſolum ratione & connotato, vt dictum eſt. vnde etiam deſideriis turpibus perditur; quod confirmatur ex D. Auguſtino lib. 1. de ciuit. c. 18. vbi docet etiam corporis ſanctitatem amitti per conſenſum in opus turpe. Idem dicendum de moroſa delectatione. 112

Petes, An etiam voluntate nubendi? 113

Virginitatis virtus, non ſtatus nudo conſẽſu amittitur. Reſpondeo, Ipſam virtutem virginitatis amitti; quia hæc in propoſito abſtinendi perpetuò, etiã à conceſſa voluptate conſiſtit. [Virginitas] tamen amitti vulgo non dicitur: quia manet corporis integritas, atq; adeo ipſe ſtatus, qui communiter nominatur virginitas.

Dico Secũdò, Nõ amitti violatione carnis, ſi hæc nullo mõ eſt volũtaria. eſt cõis ſententia DD. q̃ pulchrè docet D. Auguſt. ſupra, [Quis, inquit, ſana mẽte putauerit ſe pdere pudicitiã ſi forte in apprehenſa, vel oppreſſa carne ſua exerceatur & expleatur libido nõ ſua? ſi enim hoc modo pudicitia perit, profecto pudicitia virtus animi non erit, nec pertinebit ad ea bona, quib. recte viuitur, ſed in bonis corporis numerabitur: qualia ſunt vires, pulchritudo, &c. Si aũt animi bonũ eſt, ẽt oppreſſo corpore nõ amittit. & infra: Et ideo cũ eis] (concupiſcentijs) 114

ſcentis) [non cedere inconcuſſa intentione p ſiſtit,nec de ipſo corpore perit caſtitas,quia eo ſanctè vtendi perſeuerat voluntas, & quantũ in ipſo eſt,etiam facultas.

115 Petes,An ergo talis virgo, quæ vi oppreſſa fuit,poſſit accipere velum conſecrationis?

An poſsit conſecrari

Reſpondeo,Si ipſa eſt certa ſe nullo modo delectationi iſti conſenſiſſe,& res eſt occulta, videtur poſſe conſecrari:nam vt ait D. Tho. a.1.ad 3.ſi contingat præter animi propoſitũ, aliquo caſu membri integritatem corrumpi; non magis præiudicat virginitati,quam ſi ma nus,vel pes corrumpatur.vnde talis poteſt dicere ſe incorruptam,nimirum corruptione vo luntaria.Confirmatur ex D.Auguſtino ſupra, vt dicit,tali virgini [nihil de corporis ſanctita te perijſſe:]eamque parem facit illi,[cuius integritatem obſtetrix, ex iuſta cauſa, manu velut explorans,caſu,dum inſpicit,perdidit:]atqui non eſt dubitandum hanc poſſe velari:ergo & illa poterit.

Nec obſtat decretum Leonis,quod refertur c.Illæ autem,32.q.5.quia loquitur quando res erat notoria:tunc enim ob ſuſpicionem conſenſus,& indecentiam externam non ſunt ve landæ.Deinde non tam videtur eſſe præceptũ quam conſilium;ſic enim ait, [Illæ autem famulæ Dei,quæ integritatem pudoris oppreſſione barbarica perdiderunt,laudabiliores erunt in humilitate,ac verecundia,ſi ſe incõta minatis non audeant comparare virginibus, quamuis enim omne peccatum ex voluntate naſcatur,& potuerit corruptione carnis mens inuita non pollui; minus tamen hoc illis oberit, ſi quod potuerunt animo non amittere, ſe doleant vel copore perdidiſſe.

116 Dico Tertiò,Si violatio integritatis,vel puritatis carnis fuit voluntaria,amittitur virginitas irrecuperabiliter.eſt communis ſentẽtia DD.D.Thomæ ar.3.ad 3.Caietani ibidem.& colligitur ex D.Hieronymo epiſt. 22. quæ eſt ad Euſtochium,de cuſtodia virginitatis, [Audenter loquar;cum omnia poſſit Deus,ſuſcitare virginem non poteſt poſt ruinam:valet quidem liberare de pœna,ſed non vult coronare corruptam.] Idem docet D.Baſilius lib.de vera virginitate;[Cæterũ,] inquit,[ſi hoc amittas patrimonium integerrimæ caſtitatis, quãuis illa omnia facias quæ dixi, cælùmque ac terras,maria & abyſſos, immenſumque aerẽ peruagata fueris,nulla omnino ratione hoc recuperare iam poteris, Quo enim pacto quod corruptum ſemel,incorruptum fiet? qua ratione quæ cognouit virum,quaſi non agnouerit, exiſtimabitur?]Et infra:[Pœnitentia quidem peccatum relaxari certum eſt:verum quæ corrupta eſt,quaſi inuiolata perſtiterit, redintegrari omnino nõ valens,dum viuit,lugebit.]

Amiſsio irrecuperabilis.

Ratio eſt,quia ſicut innocentia denotat animam nunquam peccato mortifero fuiſſe contaminatam:ita virginitas includit,vel connotat carnem nunquam voluntariè eſſe violatã, aut libidine pollutam.vnde ſicut vno peccato mortifero.irrecuperabiliter perit innocentia; ita virginitas vno actu libidinis. ſicut tamen omnes virtutes,quæ cum innocentia erant, & quidquid eſt poſitiuæ perfectionis,recuperari poſſunt;ita etiam quidquid eſt poſitiuæ perfectionis in virtute virginitatis, recuperari poteſt:non tamẽ dicetur virginitas;quia hoc nomen negationem experientiæ voluntariæ libidinis denotat.tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant,eſt, quia negationem connotant,quæ ſemel ablata nequit reſtitui:quia ad actum præteritum, quo ablata eſt,tollendũ,non eſt vlla potentia: qui enim ſemel ruit,fieri nequit vt nunquam ruerit.

Cur non poſsit recuperari.

Petes,Quibus modis ita amittitur, vt non poſſit abſolute recuperari? 117

Quibus modis amittitur.

Reſpondeo,Primò,Ex parte viri, per copulam carnalem:ex parte fœminæ, per voluntariã clauſtri virginalis violationem,ſiue in matrimonio,ſiue extra;idque ſiue per copulam,ſiue per aliam turpitudinem.Hic modus eſt maxime notus, adeo vt etiam vulgo ſciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

1. Per copulam.

Vnde tali modo corrupta non poteſt vnquã velari;nimirum velo conſecrationis, quod ab Epiſcopo anno 25.ætatis accipitur:de quo eſt Canon Pij Papæ c.Virgines,& Gelaſij c.Deuotis,& Concilij Africani 3.ca. Placuit,20.qu.1. Huius conſecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag.186.& ſequentibus. Secus de velo profeſſionis. Nec refert etiamſi res ſit occulta,& paſſim habeatur virgo, ſitque pro uirgine admiſſa & profeſſa;& ſcãdalum naſceretur,ſi reijceretur;vt multi DD.tradunt, D. Thom. in 4. d.14.q.1.ar.5.& Caietanus in Sũma,v.Virginum conſecratio, Fumus eodem, nu.3.Sylueſter v.Conſecratio virginum nu. 2. quia vt ijdem aiunt,in ſacramentalib. Eccleſiæ actionibus non debet interuenire fictio,ſicut nec in ſacramentis:atqui fictio eſſet, ſi ea, quæ verè non eſt virgo, vocaretur virgo.Dein de illa conſecratio eſt propria virginum: ergo nullo modo poteſt non virginibus applicari; ſicut conſecratio aquæ nõ põt applicari vino.

Talis non poteſt velari.

Addunt tamen,hoc caſu,quando eſſet periculum ſcãdali,poſſe illas benedici,omiſſis ijs, quæ ſunt de ſubſtantia conſecrationis, & mutato nomine virginitatis,in nomen caſtitatis, vel continentiæ.

Dices,Quid ſi Epiſcopus rem norit ex ſola confeſſione?Quid ſi illa cautela nihil profit ad virginis famam tuendam,& re detecta impendeant grauiſſima incommoda? Deinde ſi nomina,quæ ponuntur in forma,ſic commutari poſſunt,cur non etiã eorum ſignificatio abſq; commutatione poteſt extendi,vt per uirginitatem etiam intelligatur uirginitas putatiua; & appelletur uirgo,quæ,paſſim talis putatur, & uocatur;ſicuti dicitur Doctor,Prætor,Comes,qui talis paſſim habetur, & ſicut Ioſeph in ſcriptura uocatur pater Chriſti? 118

Obiectio. Si res ſolũ ex confeſſione conſtet.

Reſpondeo,In priore caſu,Epiſcopum, ſi illi perſuadere non poteſt ut ſponte abſtineat, poſſe & debere illam more aliarum conſecrare,nihil mutando, uel omittendo: quia alioquin illã apud eos,qui adſunt, periculo ſuſpicionum exponeret,& ſecreta confeſſionis facto ſuo ponderet:quod nullo caſu eſt licitum.

Reſp.

Idem uideri poſſit dicendum in ſecundo caſu,quando ſcandalum impendens eſſet graue, & nulla alia ratio illius euitandi ſuppeteret; quod tamen rarum eſt. Hoc probari uidetur ratione adducta: & cõfirmari poteſt;quia preces,& cætera,quæ in conſecratione uirginum adhibentur,ſolum habẽt uim per modum deprecationis factæ in perſona Eccleſiæ, concurrente ad hoc ipſo ordine Epiſcopali; & tota ſi

gnificatio

gnificatio cæremoniarum eſt ex inſtitutione Eccleſiæ: ergo in poteſtate Eccleſiæ eſt, hanc formam conſecrandi, quando periculum grauiſſimi incommodi ita poſtulat, etiam illis accommodare, quæ publicè virgines habentur: nam & hæ quoque ſuo modo poſſunt eſſe ſpõſę Chriſti; & ſunt omnium gratiarum, quæ ibi poſtulantur, capaces. Hanc ſententiam tenent aliqui antiqui, vt patet ex Syluestro; & quidã recentiores.

119 *2. Voluntaria pollutione amittitur.* Secundus modus eſt per voluntariam pollutionem, etiamſi fiat abſque copula. hac enim virginitatem perire abſque ſpe recuperandi, docet D. Thomas ar. 1. ad 4. & ar. 3. ad 3. Caietanus ibidem, & paſſim alij Doctores. Probatur, quia præcipua voluptas carnalis in hac cõſiſtit, & omnes alii actus, etiam copula, & violatio clauſtri, ob illius voluptatem fiunt: ergo ſi vllo actu amittitur, maximè iſto, qui eſt cæterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius act⁹ exterior, quo hic excitetur, vt putat Martinus, quem refutat Caietanus ar. 1. in 3. quæſtione: quia alioquin qui ſola imaginatione huiuſmodi fęditatem ſponte in ſe procuraret etiamſi millies id feciſſet, eſſet virgo, & habiturus eſſet laureolam virginitatis poſt pœnitentiam: quod eſt abſurdum; etſi enim cũ mulierib. non ſit coinquinatus, non minus tamen fœdè, imò turpius, & magis contra virtutem caſtitatis; vt infra c. 3. dicemus.

Si inſomnis accidat. Nec refert, etiamſi in ſomno contingat, modò in vigilia procurata fuerit: vt ſi quis eo fine certo genere cibi vel potionis ſit vſus. Secus tamen ſi non fuit procurata; ſed præter intentionem abſque culpa, ſaltem lethali euenerit: etiamſi fortè poſtea placeat: quia approbatio illa ſuperueniens, non facit actum illum præteritum eſſe voluntarium, vt rectè Caietanus ar. 1. dub. 3.

120 *Polluta poteſt uelari.* Aduerte tamẽ, puellam, quæ hoc modo, vel etiam accedente cõtactu externo polluta fuit, ſi carnis integritatem retinet, poſſe velari; vt rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginũ conſecratio, Syluester, & Fumus, ſuprà. Ratio eſt, quia etſi coram Deo non ſit virgo, nec habitura ſit laureolam; tamen apud homines cẽſetur virgo. omnes enim vocant virginẽ, quæ clauſtrum virginale retinet illęſum, etiamſi ſępius intra ſe ſpermatis effuſione ſit contaminata: quamuis enim nõ ſit virgo virtute; eſt tamẽ virgo ſtatu, vt inquit Caietanus. Vnde Eccleſia, quæ vtitur nominibus vt plures, idem per nomen [virgo & virginitas] intelligit, qđ vulgò intelligi ſolet: cuius ſignum eſt, quod in Pontificali Romano, vbi de hac conſecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, ſed [de vita, conſcientia, & carnis integritate,] vt notat Caietanus. Itaque non requirit Eccleſia niſi carnis integritatem.

Tertius modus eſt per turpes cõtactus, animo libidinoſo factos, vel admiſſos; nimirum ſi tales ſint, & eo modo fiant, vt in natura ſana neceſſario pollutionem excitarent; quamuis fortè reipſa in hoc homine ob naturæ debilitatem, vel morbum id non faciant: id. n. p accidens eſt. Confirmatur, Quia non videtur dubium quin per ſodomiã amittatur illa carnis puritas, quam poſtulat virginitas, etiamſi fortaſſe non adſit pollutio; quia actus ille ob eam cauſam fit, & ex ſe eſt ad hoc ſufficiens in tali ętate. Idem dicendum de aliis turpibus contactibus. Ita ſentit Roſella v. Virginitas, citans Vldericum, & inſinuat Caietanus art. 1. Versùs finem, ad 5. quamuis paulo poſt dubitet de viro. In puero tamen, cui ratione ætatis deeſt poteſtas ſeminandi, ſentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium fortè verius, ſi adſit perfectus rationis vſus. Ex his patet, qua ratione virginitas ſit recuperabilis, qua non ſit. 121 *3. Per contactus impudicos.*

Dices, Etiam ipſa virtutis ſpecies non videtur poſſe recuperari: nam hæc conſiſtit in propoſito ſeruandæ integritatis: hoc autem propoſitũ amiſſa integritate eſt impoſſibile; quia conſeruari non poteſt quod non poteſt recuperari. Ob hoc argumentum Martinus, etiam ipſam virtutem, quà talis eſt ſpeciei, irrecuperabilem eſſe tradit contra D. Thomam. 122 *Obiectio. An uirtus poſ-ſit recuperari,*

Reſpondeo Primò, Hoc argumento ſolum probari, non poſſe hanc virtutem recuperari actibus efficacibus; non autem non poſſe inefficacibus, qui in ſimplici affectu & bonis deſideriis conſiſtunt: hi enim ſufficiunt ad virtutem comparandam, & ſuo modo exercendã. ſic pauper poteſt comparare virtutem magnificentiæ, etiamſi illi materia ad opus externũ neceſſaria deſit. *Reſp. 1.*

Reſpondeo Secundò, Etiam poſſe recuperari efficacibus actibus, non quibus velit cõſeruare integritatem; ſed quibus velit in poſterũ abſtinere ab omni actu, quo poſſet violari integritas; ſi eſſet. Virtus enim virginitatis non aliter conſeruat integritatem carnis, quam cauendo omnia, quæ illam poſſent lædere. quare cũ eadem omnia, etiam amiſſa integritate caueri poſſint, poteſt habere omnes actus, quos ante habebat. Non tamen dicetur [virginitas] quia hoc nomen connotat integritatem. *2. Reſp.*

CAPVT

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Habet dubitat.16.

HÆc vitia, virtutibus ſuperiore capite expoſitis opponũtur; & gula abſtinentiæ: ebrietas ſobrietati; luxuria caſtitati.

DVBITATIO I.

Quid gula, & quale peccatum

D.Thomas quæſt. 148.

1 *Comeſſatio.* HOC nomen dupliciter accipitur, Primò, Generalius, vt etiam comprehendat inordinationem, quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur à quibuſdã in [comeſſationem & ebrietatem,] tanquam in ſpecies; quarum meminit Apoſtolus ad Rom. 13. [Nõ in comeſſationib. & ebrietatibus.] puto tamẽ [comeſſationẽ] ibi amplius inuoluere; κῶμος enim (qua voce ibi vtitur Apoſtolus) ſignificat laſciuam compotationem cum impuro cãtu, aliisq; temulẽtis dictis & factis: vt ex ſcholiis Photij, Theophylacto & aliis authoribus Græcis conſtat. hoc apud Latinos vocatur comeſſatio, non tam à comedẽdo, quã κωμάζειν, quod eſt compotationi laſciuæ deditum eſſe.

Secundò, Strictè, vt opponitur virtuti [abſtinentiæ] strictè acceptæ: & hoc modo ſicut abſtinentia eſt virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu non inebriãte; ita [gula] eſt vitium in appetitione & vſu delectationis cibi & potus debitum modo, id eſt, præſcriptum rationis, excedens.

Hoc autem fieri poteſt quinque modis, vt pulchre oſtendit D.Thomas ar.4. ex D.Gregorio lib.30. moralium c.27. qui hoc verſiculo cõ-

2 *Quinque modi exceditur.* tinentur [Præpropere, laute, nimis, ardenter, ſtudioſe.] nam exceſſus ſpectari poteſt vel circa ipſum cibũ, qui huic homini non congruit, vel circa illius ſumptionem. circa cibum, vel ratione ſubſtantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis.

Ratione [ſubſtantiæ] eſt exceſſus, cùm appetũtur cibi pretioſiores, quam conueniat ſtatui; vt ſi Religioſus contemptis aliis cibis, nolit comedere niſi perdices, phaſianos, ficedulas. hoc inſinuatur per [lautè.]

Ratione [qualitatis;] vt cùm in condimentis & ſtudio præparandi eſt exceſſus: vt ſi nolit comedere, niſi multo ſaccaro, vel ſuccis variis ſit conditum. hoc indicat [ſtudioſe.

Ratione quantitatis;] cùm nimium comeditur, id eſt, plus quàm natura requirat: qui modus eſt frequentiſſimus.

Circa ipſam [ſumptionem] poteſt eſſe exceſſus, vel ratione [modi;] vt ſi quis voraciter comedat, cibos non manſos deuorando, ſicut canes, & leones. hoc ſignificat] ardenter.]

Vel ratione [temporis,] debitum tempus præueniendo: vel etiam ſæpius quàm deceat comedendo. quod indicat præpropere.

3 Differunt autem hæ inordinationes ſpecie, ſecundũ D. Thomam; vnde etiam diuerſæ in diuerſis reperiuntur: alij enim ſolum peccant pretioſitate ciborum, quia nihil illis ſapit, niſi peregrinum & ſumptuoſum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alij in crebitate ſumendi: alij in pluribus horum: alij in paucioribus. Expreſſit hos quinque modos D.Gregorius loco cit. his verbis: *Quinque modis nos gulæ vitium tẽtat: aliquãdo namque indigentiæ tempora præuenit: aliquando lautiores cibos quærit: aliquando quæ ſumenda ſunt, accuratius præparari appetit: aliquando in ipſa quantitate ſumendi, menſuram refectionis excedit: aliquando in ipſo æſtu immenſi deſiderij aliquis peccat.* *Diſcrimẽ illorum modorum.*

Petes, Vtrum his modis omnes gulæ ſpecies contineantur; videntur enim eſſe aliquæ aliæ: nam qui comedit carnes tempore vetito, peccat peccato gulæ; ſimiliter qui comedit ante cõ- 4

Obiectio. An omnes ſpecies contineantur. munionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito, v.g. in templo, vel ĩ foro comedit. Item qui cibis noxijs vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, alijsq; cibis execrandis delectatur.

Reſp. Quæ dicãtur propriè vitij alicuius ſpecies. Reſpondeo, Illas ſolas eſſe gulæ ſpecies, quæ conſtituuntur per circumſtãtias inducentes diuerſas inordinationes, oppoſitas virtuti abſtinentiæ. tales autem videntur eſſe ſolum quinque ſupradictę: quia inordinatio, quam inducunt, non repugnat ꝓpriè alteri virtuti quã abſtinẽtiæ. Circũſtantiæ verò, q̃ inducunt inordinationẽ repugnãtẽ alteri virtuti, nõ cõſtituũt ſpeciem gulæ, ſed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per ſe pertinet. v.g. ex eo quòd cibus ſit noxius non conſtituitur ſpecies gulæ, quia nocere naturæ ſuæ non eſt contra virtutem abſtinentiæ, ſed contra charitatem ſui. Vnde in vſu talis cibi non eſt alia inordinatio propria gulæ, quàm quòd cibus nimis ardenter appetatur: ita vt ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in caſibus propoſitis nõ conſtituitur diſtincta ſpecies gulæ, ſed inordinatio gulæ, quæ in illis reperitur, pertinet ad aliquẽ ex modis prædictis; etſi in quibuſdam, alterius ſpeciei malitia ſit coniuncta.

Itaque in primo caſu eſt ſpecies gulæ quatenus comeditur *præproperè*, ſeu quia cõueniens tempus vtẽdi tali cibo præuenitur. Caietanus reſpondens Martino, refert ad primum modũ vbi cibus ratione ſubſtantiæ non cõgruit homini: ſed hic re vera congruit ratione ſubſtan- 5

Quomodo in prædictis caſib. ſit ſpecies gulæ. tiæ, ſed ſolum ratione temporis non congruit; ſicuti cum debitum tempus præuenitur.

In ſecundo ſimiliter præuenitur tempus cõueniens. vel dicito potius eſſe peccatũ ſacrilegij quam gulæ, quia non tam peccat tũc comedendo, quam volẽdo poſt cibum cõmunicare.

In tertio caſu, cum in loco incongruo, ſi id fiat affectu gulæ, vt quia nõ poteſt differre donec venerit domum, reducitur ad præproperè vel nimis ardenter. Circumſtantia autem loci illis non conſtituit ſpeciem propriã gulæ, quia non inducit inordinationẽ contra abſtinẽtiã, ſed contra religionem vel modeſtiam.

De quarto,cũ quis cibo notabiliter noxio vtitur,iam dictum eſt.

In quinto non tam eſt vitium gulę humanũ quam feritas belluina,praua conſuetudine cõtracta,vel affectio morbida,aut belluinæ naturæ conſtitutio.Ex his ferè ſoluas multas minutias,quas contra iſtos quinque modos obijcit Martinus.

Vtrum vero iſtę inordinationes ſint ſpecies vltimæ,vt vult Caietanus;an alias ſub ſe habeant,vt contendit Martinus,parui eſt momẽti,& nihil facit ad negotium morale.

Quale peccatum ſit gula.

Poteſt tripliciter finis vltimus poni ĩ delectatione gulæ.

6 Quod ad alteram partem dubitationis attinet,Quale peccatum ſit gula;Dicendum eſt eſſe peccatum mortiferum,ſi quis in illa delectatione vltimum finem conſtituat. Hoc autem fieri poteſt tripliciter.Primò,Expreſſe;vt cùm quis expreſſe,ſeu in actu ſignato illã voluptatem ſummũ eſſe bonũ iudicat;ſicut olim Epicurei.Secundò,Implicitè;cùm id quidem expreſſe non iudicat;tamen erga illa ſic afficitur vt paratus ſit propter illam omnia humana & diuina iura violare.Tales ſunt multi hoc tempore hæreſeos miniſtri, qui ſanam doctrinam & religionem propter ventrem adulterãt cauponantes verbum Dei:de qualibus dicit Apoſtolus ad Philipp.3.[Quorũ Deus venter eſt.] Tertiò,Interpretatiuè;vt cù quis affectu gulæ paratus eſt non quidem quoduis, ſed aliquod peccatum mortiferũ admittere.hic. n. etſi minus perfectè & proprie ponat vltimũ finem in voluptate ciborũ,quã ſecundus,qui oĩa ad illam refert;tamen aliquo modo id cõuincitur facere:nã hoc ipſo,quo mortiferè peccat,Deũ propter voluptatẽ deſerit,& hãc illi ſuo facto præponit:vnde ẽt de talib.dici poteſt;[Quorũ Deꝰ vẽter eſt.Sed de hoc plura.1.2.q.1.ar.5.

Varii caſus in quibus gula eſt peccatũ mortiferũ.

7 Porro tertius iſte modus in multis caſib. locum habet.Primò,Quando propter gulæ voluptates furatur,vel iniquos contractus facit.Secundò,Cùm omittit id,ad quod ex præcepto diuino tenebatur;vt ſi non ſoluat creditorib. vt opiparè victitet.Tertiò,Quãdo violat ieiunia Eccleſiæ, veſcendo carnib. vel ſæpius comedendo.Quartò,Quando ex gula grauẽ noxam infert valetudini,id aduertens, vel ſaltẽ ſuſpicans euenturum.Si nocumentum non ſit graue,erit ſolum peccatum veniale. Quintò, Si cum ſcandalo proximi:vnde Apoſtolus 1. Cor.8.[Si eſca ſcandalizat fratrẽ meũ,non mãducabo carnes in æternũ,ne fratrẽ meũ ſcandalizem.]Sextò,Quãdo probabiliter timetur aliquod peccatum mortiferum, ex quantitate vel qualitate cibi ſumpti committendum:vtſi experientia noſſes te inde ad turpia ſolere cõcitari & conſentire.Si tamen omnino putares te ſatis firmũ ad reſiſtendũ,& ſolius gulæ affectu veſcereris,non eſſet mortiferũ.Imo quando quis ex certo genere cibi,aut potus putat ſe nocturnã pollutionẽ paſſurũ,nõ peccat mortifere,ſi non eo fine vtatur, nec ſit ei periculũ conſenſus in delectationẽ, vt poſt Nauarrum & alios docet Toletus de 7. peccatis mortalibus cap.60. Sed de hoc infra dubit.14.

Septimò,Si quis veſceretur carnibus humanis.Verùm quia hoc habet peculiarẽ difficultatẽ,inſtituemus de eo alteram dubitationẽ.

Eſt vitium capitale.

8 Numeratur etiam gula inter peccata capitalia,quia ex hoc vitio,tanquam radice, multa alia velut rami pullulant,quæ gulæ filiæ appellantur.Cibus.n.& potus,circa quæ gula verſatur,duplici ex cauſa trahunt affectum hominis,& maximi æſtimantur.Primò,Per ſe;quatenus ſunt media neceſſaria conſeruandæ vitæ, quæ homini præ cæteris rebus eſt chara. Secũdò,Ratione voluptatis,quæ quia eſt quædam fœlicitatis proprietas,etiam maximè appetitur.Hinc ſit,vt horum cauſa homines plurima & facere & pati ſoleant;adeo vt totus ferè labor humanæ vitæ ad cibum & potum referatur,iuxta illud Eccleſiaſtæ 6.[Omnis labor hominis in ore eius.

Quinque filiæ gulæ.

D.Gregorius lib.31.quinque gulæ filias recenſet;quarum ratio ſic accipi poteſt.Gula cõſiſtit in eo,quod immoderato vſu cibi & potus ſuperflua delectatio quæratur.Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda ſunt quæ ex tali immodico vſu naſcuntur.Porro ex immodico vſu cibi & potus ſuperflua delectatione cõiuncta,primum in intellectu naſcitur [hębetudo mentis;) idq; tum ratione vaporum,quibus cerebrum oppletur : tum quia affectus & imaginatio eſt tota in ollis & patinis, nec de aliis mentem cogitare ſinit.Deinde in appetitu naſcitur [inepta lætitia,]& alii motus animi,qui ad hanc referuntur.Cũ.n.mens hębetata non percipit altiora,& in voluptate illa magnum bonũ imaginatur,exultat animus, tanquam partẽ quãdã fęlicitatis in cibo & potu adeptus,& exterius per riſum & alia ſigna lætitiæ ſe effundit.Tertiò,In ore parit (ſtultiloquiũ & ſcurrilitatẽ :) Stultiloquiũ,quia ratio cibi & potus ſuffuſa vaporibus & voluptati intenta nõ cõſiderat quid dicat,ſed facile quicquid videtur incũdũ effutit.[Scurrilitatem,] quia inepta lætitia excitat ad ĩdecora vel turpia agenda vel dicenda,riſus mouendi cauſa. Denique in corpore parit [immunditiã;]tum quia ex ſaturitate naſcuntur vitia carnis;tum quia gula ſæpe parit vomitus,& alias ſupfluorum fędas excretiones.Vide D.Thomã q.148. ar.6.Nec obſtat quod idẽ ar. 5. dicat iſta vitia oriri ex gula ſecundum rationem finis, cũ potius videantur naſci ex ea ſecundũ rationem cauſæ efficientis:quia etiamſi iſta vitia per ſe non fiant propter gulam tanquam propter finem;ac proinde neq; vt media, neque vt electiones mediorum ex ipſa ſequãtur:tamen eorum acceptatio & permiſſio, ex affectu gulæ ſequitur : nã ex affectu voluptatis gulæ ſit, vt quis paratus ſit illa vitia in ſe permittere, eaque acceptare,vt recte explicat Caietanus.

Quomodo naſcantur ſecundum rationem finis.

DVBITATIO II.

Vtrum aliquando licitum ſit veſci carne humana.

Extra neceſsitatem

RESpondeo & Dico Primò, Extra grauiſſimã neceſſitatem veſci carne humana eſt 9
peccatum mortiferum.Ita paſſim DD.qui hoc attingũt,Caietanus q.148.ar.2. ad 2. Victoria relect.de temperantia nu.5.Nauarrus c.23.nume.122.Valentia diſp.9.q.1.puncto 1. Toletus de peccatis mortalib.c.60.& alii.

Probant id aliqui ex ſententia illa Dñi,Geneſ.9.[Oẽ,ꝙ mouet & viuit,erit vobis ĩ eſcã. quaſi olera virẽtia tradidi vobis oĩa, excepto ꝙ carnẽ cũ ſanguine nõ comedetis.] niſi enim

hic pro-

hic prohiberetur vſus carnis humanæ, id, quod ſequitur, non rectè cohæreret; [Sanguinem.n. animarum veſtrarum requiram de manu cunctarũ beſtiarũ, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animã hominis: quicunq; effuderit ſanguinẽ humanũ ſuper terrã fundetur ſanguis illius.] Ita locum illũ intelligunt Lyranus & Burgenſis. Sed verius eſt loco illo prohiberi non eſum carnis alicuius coctæ, ſed eſum ſanguinis, nõ ſolum humani, ſed etiam pecorini, ſicut prohibitũ poſtea fuit Leuit. 7. & 17. & Actor. 15. Vnde Caietanus putat non prioribus, ſed ſequentibus verbis, [ſanguinem enim,] &c. vſum carnis humanæ prohiberi. Et ſane ex illis poteſt vtcunque colligi: (etſi non putem ſcripturam eo ſpectare) ſi.n. per ſe licitum eſſet humana carne veſci, etiam fas eſſet viuam occidere: quidquid enim in cibum conceſſum eſt, licitum eſt occidere & præparare. Vnde Petro, Acto. 10. dicebatur. [occide, & manduca:] at nullo modo licitum occidere viuam: ergo nec mortuam comedere.

Secundò, Alimẽtũ debet eſſe ignobilius alito, ſecundum rectum ordinem, vt ex inferiore gradu ad ſuperiorem euehatur; plantæ. n. aluntur ex ſucco terræ; animalia ex plantis: perfectiora & robuſtiora animalia, ex ſpeciebus animaliũ debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animaliũ genere. Quod ſi aliquando animalia hominem deuorẽt, id ex peccato eſt: ergo ſimiliter eſt contra naturæ ordinem, ſi homo veſcatur carne humana.

Tertiò, Confunderetur magna ex parte diſtinctio corporum in reſurrectione.

Quartò, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, ἀνθρωποφαγίαν rem extremæ barbariei & feritatis ſemper cenſuerunt; vt colligitur ex Homero, & Virgilio de Cyclopibus, & Ariſtotele lib. 7. ethic. c. 5.

Denique eſt contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum eſt officium ſepulturæ.

Sed difficultas eſt, Vtrum ſaltem in extrema
10 neceſſitate id fieri poſſit?

An in extrema neceſsitate

Dico Secundo, Vtraque pars eſt probabilis: Affirmans tamẽ videtur omnino verior. Negãtem tenet Victoria n. 6. & probat multis rationibus. Affirmans placet Caietano q. 148. art. 2. ad 2. Martini. Eandem inſinuat Martinus q. 2. de gula, & Nauarrus ſupra. Eãdem docet Abulenſis in 4. Reg. c. 6. & Toletus, de peccat. mortalib. ca. 60. mihique probatur præ altera. Primo, Quia licitum eſt cauſa morbi vti carne humana in medicamentis, vt vſus receptus declarat in mumia, quæ nihil eſt aliud quã caro corporis humani, cum pretioſis vnguentis ſepulti: cur non etiam in extrema neceſſitate famis, quę morbi maximi eſt inſtar, licitum ſit vti nõ condita?

Secundò, Licitum eſt haurire ſanguinẽ humanũ ex vena adoleſcentis detractum, cauſa conciliandi vigoris corpori ſenili, & ſenectutis prorogandæ: vnde quidam medici (inter quos Marſilius Ficinus, lib. de ſanitate tuenda) hoc tanquam ſingulare remedium ad iſtum finem præſcribunt; etſi forte in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob ſimilem causã liceret vti carne humana, ſi ars medica præſcriberet?

Tertiò, Quia caro mortua eſt res inferior, & licitum eſt eam exponere feris, & auibus dilaniãdam, quando viui ob crimina ſunt commeriti: cur eo caſu non poſſit homo ex ea ſumere, extrema vrgente fame? ceſſat enim hic ratio iniuriæ, & aliunde ſuccurritur extremę neceſſitati.

Quartò, In extrema neceſſitate Iudæi potuiſſent veſci carne immunda, v.g. ſuilla, equina, coruina (vt docet Victoria ſupra, nu. 10.) quod tamẽ extra illam fuiſſet nefas: ergo etiã hic extrema neceſſitas excuſabit.

Dices Primò, Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellãt, licebit veſci. Tertiò, Cur in obſidione Hieroſolymitana non ſunt vſi, vbi erant tot corpora mortuorum? Cur tam horribile viſum quod mater comederit filium? vt refert Ioſephus li. 7. de bello Iudaico c. 8. Denique ſi tunc fas eſt vti: ergo quiſque tenetur omni modo vitam conſeruare. 11 *Obiectiones.*

Ad primum Reſpondeo negando conſequẽtiam, quia homo non eſt deſtinatus homini in cibum, ſicut cætera animalia. Vnde etſi medicamenti cauſa ſit opus carne vel adipe humano; non tamen idcirco licitum occidere; niſi alias ſit meritus mortem, & executio debito modo fiat. *Resp. Ad 1.*

Ad Secundum: Negatur; quia illa compulſio fieret in odium noſtri moris, & illius virtutis, per quam ab huiuſmodi extra neceſſitatem abſtinemus. Simili modo ſi cogerent veſci idolothytis, non liceret obſequi. *Ad 2.*

Ad Tertium: In illa obſidione non ſunt vſi niſi pauciſſimi; quia reputabant huiuſmodi cadauera maximè immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob inſolentiam, & anticipatas opiniones. Factũ illius mulieris viſum valde horribile, nõ quia cadauer hominis per ſe mortui comederat; ſed quia oblita maternæ pietatis, ꝓpriũ filiũ, vt comederet, occiderat, & reipſa iam mediũ deuorauerat. *Ad 3.*

Ad vltimum: Negãda conſequentia; non.n. tenemur omni modo licito vitã cõſeruare; ſed poſſumus illam negligere, vel exponere, quando honeſta ratio ſuppetit; vt bene docet Victoria d. relect. de tẽper. n. 9. ratio eſt, quia bonũ virtutis eſt præſtãtius vita: vnde propter illud poteſt vita deſeri. deinde cum vita non ſit ex bonis ſupremis, & ſemel neceſſario deſerẽda, non tenemur eã niſi mediis ordinariis ſecundum proportionem nr̃æ cõditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v.g. non tenemur in obſidione veſci canib. felibus, muribus, calceorum ſegmẽtis, &c. nec tenemur pretioſiſſimis vti medicamentis vel cibis, ad morbi, alias lethalis, curationẽ. non teneor me tueri cõtra inuaſorẽ, ſi non poſſum ſine ipſius interitu. nõ teneor mutare ſolum patrium, etſi medici id dicant neceſſarium ad vitam conſeruandã, teſte Victoria ſupra. poteſt vxor miniſtrare marito in peſte, ad coniugalẽ amorem demonſtrandum, etiamſi eius opera non ſit marito neceſſaria. 12 *Ad 4. Non tenemur quouis modo vitam conſeruare.*

Denique poteſt Carthuſianus, etiã in extrema neceſſitate abſtinere à carnibus, (etſi poſſit iiſdem etiam veſci) propter exẽplũ virtutis & decus abſtinentiæ in ſuo Ordine tuẽdũ, ne videlicet aperiatur aditus diſpẽſationib. & interpretationib. ſicq; ſẽſim relaxetur ille cõmunis abſtinẽtiæ rigor, vt docet Victoria, ſupra n. 10. *Carthuſianus an in neceſsitate teneatur veſci carne?*

Idque verum puto, etiamſi illa neceſſitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus ſuppeteret. ſicut. n. ſi à morbo proueniret, non cenſeretur à ſe, ſed à morbo perimi, vt ibidem rectè ait Victoria; ita etiam cùm prouenit à fame, cenſetur fame vel calore interno abſumi: non enim magis tenetur famē tali eſca pellere, quā morbum, cæteris paribus. Confirmatur, quia vt idem docet, Iudæi tempore Machabæorū in ſolitudine verſantes, non tenebantur, veſci cibis lege vetitis, etiamſi fame alioquin fuiſſent morituri: tamen potuiſſent iis veſci: poterant enim veſci ob neceſſitatem extremam, poterant abſtinere ob reuerentiam diuinæ legis: ergo idem dici poterit de Carthuſiano in ſimili caſu; maximè cum non nudo ſtatuto humano, ſed etiam voto videatur obſtrictus; dū vouet obedientiam ſecundum ſtatuta. Itaque ob reuerentiam ſtatuti, quod ſtrictiſſimè abſtinentiam præcipit, & etiam in extremis morbis in Ordine ſeruatur; & ob reuerentiā Dei, cui ſe per votum obſtrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abſtinere.

DVBITATIO III.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. Thomas qu. 150.

13 EBrietas dupliciter accipitur, vt notat D. Thom. ar. 1. Primò, Pro defectu vſus rationis, nimio potu inducto, vnde dicitur quis ebrius. & ſic nō eſt peccatū proprie, ſed peccati effectus: Secūdò, Pro ipſa potatione, quæ hūc defectum efficit: ſic eſt peccatum, & definiri poteſt hoc modo.

Ebrietas pro peccato quia.

Ebrietas eſt exceſſus in potando, cauſa voluptatis, vſque ad violētā vſus rationis priuationē. vel ſic; Eſt violēta rationis interceptio per nimium potum, cauſa voluptatis aſſumptum.

Hęc definitio habet tres partes. Prima, [Eſt exceſſus in potando: ſicut. n. gula conſiſtit in exceſſu in cibo & potu nō inebriāte; ita ebrietas in exceſſu vini, vel cuiuſuis alterius potus inebriantis. Hinc [ebrietas,] iuxta D. Thomā dicta eſt, quaſi [extra briam, quod debitā vini menſurā excedat. Vnde dum quis odore lupuli ſalictarii, vel ſuffitu tabaci, vel opio, aliiſque narcoticis priuatur vſu rationis, non eſt ebrietas; quia hoc non fit exceſſu potandi.

Si cauſa medicinæ.

Secundò, [Cauſa voluptatis:] ſi. n. cauſa medicinæ, ex præſcripto medicorū, nō eſſet ebrietas, etiamſi vſq; ad interceptā mētem ſumeretur, vt rectè docet Caietanus art. 2. ad 3. & in Sūma v. Ebrietas, Syluеſter v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus c. 23. nu. 119. vt ſi in ſubito peſtis terrore, aliis remedijs æquè commodis non ſuppetentib. magnus hauſtus vini generoſi ſumatur; vel aduerſus venenū frigidū (vt opiū, ſolanum, cicutam, hyoſcyamum) aut contra cātharides magna vini copia bibenda, ex qua rationis vſus ſit impediendus, præſcribatur. nō enim eſt exceſſus reſpectu talis ſubiecti, & ad talem finem: neque cauſa delectationis guſtus vel tactus, palati, vel œſophagi ſumitur: vnde non repugnat temperātiæ, quæ circa tales delectationes verſatur.

Ob eandem nō peccat peccato gulæ, qui iudicio medicorū varia edulia inordinatè & copioſe ingerit, ad vomitionē mouendā: quia neque ob delectationē id agitur, neq; modus rationis reſpectu talis ſubiecti exceditur.

Tertiò, [Vſque ad violentā,] &c. Dupliciter aufertur rationis vſus, modo naturali, & violento. naturali per ſomnum, ſpiritib. animalib. in cētrum retractis, & neruis ſenſoriis, qui in ſenſuū externorū organa terminantur, vapore quodā frigido occupatis. Hic modus a natura eſt inſtitutus ad ſpirituū, & conſequenter ad viriū inſtaurationē: nā per quietem nulla fit diſſipatio, & copioſa nouorū ſpirituū generatio. [violente] aufertur, quādo tanta vaporum copia cerebrū implet, vt etiā in vigilia, ratione vti nō poſſit. Idē interdū accidit vel ex nimio ſpirituū feruore, vt in phrenitide; vel ex humore maligno, cerebrū per idiopathiam aſſiduè occupante, vt in melancholia primaria, vel ex vapore noxio, cerebrum per interualla petēte, vt in melācholia hypochōdriaca. 14

Duplex uſus rationis priuatio.

15 Quod ad alteram partem attinet, dicendū eſt talem ebrietatem, ſi voluntaria ſit, eſſe peccatum mortiferum. Ita D. Thomas art. 2. quē omnes alii ſequuntur. Eſt autē voluntaria, Primò, Directe, quando quis ebrietatem intēdit. Secundò, Indirectè, vt quado quidem expreſſè non cupit inebriari, ſed tantum bibit, quantum poteſt, non curans an ſequatur ebrietas, an non. Item quando aduertit ſe inebriandū, ſi pergat potare, nihilominus non deſiſtit.

Eſt peccatum mortiferum.

Nunc probatur id eſſe peccatū mortiferū. Primò, Ex ſcripturis, Prouerb. 23. [Cui vę? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorū? nōne his, qui cōmorātur in vino, & ſtudent calicib. epotandis?] vbi breuiter attingūtur mala, q̄ ebrietas, ēt in hac vita īfert. Eſt igitur & ipſa graue malū in morib. Ibidē, [Ne intuearis vinū qñ flaueſcit, cū ſplenduerit in vitro color eius; ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber: & ſicut regulus venena diffundet: nimirū quia ſicut illa venena ſunt corpori lethifera, ita vinū in fine mortē æternā adferet animæ & corpori. Sequitur, [Oculi tui videbūt extraneas, & cor tuū loquetur puerſa]. Vbi ſignificatur, ex multo vino ſequi fornicationes & adulteria, maledicta, & blaſphemias, &c. Eccleſiaſtici 19. [Vinū & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos,] id eſt, facient reprehēſioni obnoxios. Et c. 31. [Vinum multū potatū, irritationē, & irā, & ruinas multas facit.] vide plura ibidē. Iſaiæ 5. Væ qui cōſurgitis mane ad ebrietatē ſectādā, & ad potādū vſq; ad veſperā. & infra, Væ qui potentes eſtis ad bibēdū vinū, & viri fortes ad miſcendā ebrietatē, q. d. qui ſtrenuè incūbitis cōpotationib. væ aūt in ſcripturis paſſim cōminationē dānationis æternæ ſignificat. 1. ad Corinth. 6. {Nolite errare, neq; fornicarii, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neq; molles, neque maſculorū concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neq; rapaces regnum Dei poſſidebunt. hic ebrietatē) connumerat aliis vitiis mortiferis, & pari modo à regno excludere affirmat.

Probatur ex ſcripturis.

Nec obſtat, ꝙ ebrioſus, nō ebriū, ſed deditū ebrietati deſignet, ac ꝓinde requirat cōſuetudinē: ebrioſus. n. dicitur non qui ſemel aut bis ebrius eſt, ſed qui ebrietati eſt deditus: hoc, inquam, non obſtat, quia græcè eſt μέθυσος quod ebrium ſignificat, & idem valet ac μεθύων,

vnde

vnde ſicut is,qui alia illa vitia vel ſemel commiſerit,excludetur à regno,niſi pęnitētiā egerit;ita etiā qui vel ſemel ebrius fuerit. Ad Galat.5.[ebrietates] ponuntur inter opera carnis,quæ à regno Dei alienum reddunt.

16 *Ex Patribus.* Secūdò,Probatur ex Patrib.D.Auguſt.ſermo.231.de tēpore,ſæpius dicit, per ebrietatē [perire animā,hominē Deo fieri inimicū , & reū in die iudicij .] Similia habēt alij Patres, vt S. Baſilius hom.in ebrietatē,D.Ambroſius de Elia & ieiunio c.14.S.Chryſoſt.homil. cōtra luxum & crapulā,& alij. Præterea D. Auguſt.ſermone illo citato ſic ait,[Qui cōtra coalumnā & amicā ſuā ebietatē loquētib.iraſcūtur,libera à nobis voce audiant;quia quicūq; ebrioſus pęnitentiā de ipſa non egerit,ſed vſque ad mortē ſuam in ipſa ebrietate permanſerit,in æternum profectò peribit; quia non mentitur Spiritus Sanctus per Apoſtolū dicēs Neque ebrioſi regnū Dei poſſidebūt .] Deinde docet quomodo auxilium diuinū ſit ebrioſo implorādum , vt eripiatur de luto fæcis, & cloaca ebrietatis,nimirū dicendo totis animę virib.cū Propheta, [Eripe me de luto fæcis , vt non inhęreā.&;Non me demergat tēpeſtas aquæ,neq; abſorbeat me profundū , neq; vrgeat ſuper me puteus os ſuū] & rationē ſubdens,cur ita illā vocet,addit,[Ebrietas.n.quaſi inferni puteus,quoſcunq; ſuſceperit,niſi digna ſubuenerit pęnitentia, & emendatio fuerit ſubſecuta,ita fortiter ſibi vendicat, vt eoſdē ipſos de inferni tenebroſo puteo,ad charitatis vel ſobrietatis lucē redire ſine pęnitētia nō pmittat.]Idē ſerm.232.[Qui credit ebietatē eſſe paruū peccatū;ſi ſe nō emēdauerit,& ꝑ ipſa ebrietate pœnitentiā nō egerit,cū adulteris & homicidis æterna illū pęna cruciabit,] idque probat ex Apoſtolo,1.Corinth.9. & ad Epheſ.5.

Obiectio. Dices,D.Auguſt.ſer.41. de Sāctis, crimina enumerās capitalia,nō ponit ebrietatē abſolutè;ſed cū reſtrictione;[Ebrietas]inquit,[ſi aſſidua ſit,]&c.vbi videtur inſinuare ſi nō ſit aſſidua,ſed rara,non eſſe peccatum mortiferum.

Reſp. Reſpōdeo, D. Auguſtinum ſolū enumerare ibi aliqua crimina capitalia,de quibus nō poterat eſſe controuerſia apud populū:nam ſimili modo ponit iracundiam;[Si longo tēpore,] inquit,[teneatur iracundia ;] & tamen certū eſt,etiā breuē iracundiā,ſi plenè ſit volūtaria, & graue malū imprecetur,eſſe crimen capitale,ſeu mortiferū. vel certè,vt D.Thom.art. 2. ait,addit illā teſtrictionē , vt incidet ſe loqui de ebrietate plenè voluntaria. qui . n. raro inebriantur,non videntur id voluntariè,ſed prę ter mentem pati , nimirum ex eo quod ignorent vim potus,vel debitam menſurā, aut nō aduertant ebrietatis periculum.

17 *Probatur ratione. 1.Ratio.* Tertiò Probatur ratione,Primo,Quia ſe inebrians priuat ſe violentè non ſolū vſu rationis;ſed etiam poteſtate propinqua vtendi:impedimentum & veluti vinculum menti ſuæ iniciendo , vt etiam vigilans ratione vti nequeat,idq; cauſa voluptatis:vnde propter voluptatem ſe ad brutorum abiicit ſtoliditatē. hoc autem cenſetur maximum malum & grauis inordinatio; quia præcipuum bonum hominis , & quo a brutis diſtinguitur , eſt poſſe vti ratione,& ſua omnia hac regula dirigere: quod valde pōderat D.Baſilius, & alii Patres, vt infra dicemus. Confirmatur, quia ſi quis alteri hanc poteſtatem etiam ad aliquot horas eriperet,grauē inferret illi iniuriā,& peccaret mortiferè:ergo etiā qui ſibi ipſe illam adimit.

Dices Primò,Eſt diſpar ratio,quia quiſque cedere poteſt iuri ſuo, & nemo ſibi ipſi facit iniuriam:ſed non poteſt cedere iuri alterius. *Obiectio. 1.*

Reſpondeo,Etſi quiſque poſſit cedere iuri, 18 quod habet ad vſum rationis hic & nūc adhibēdum;& ita poſſit ſe illo vſu priuare,dormiendo,vel nolendo mentem applicare ; tamen non poteſt cedere iuri, quod habet ad poteſtatem vtendi:huius enim nō eſt dominus; ſicut nec integritatis membrorum,aut ſenſuū. Vnde non minus peccat dum ſibi hanc poteſtatē eripit,quam dum alteri id facit. etſi enim nō ſit proprie iniuria,dum ſibi hanc poteſtatem adimit,cùm non fiat nolenti;eſt tamen contra charitatem;& debitum cuſtodiendi ſui,& ſuę naturalis integritatis. *Reſp.*

Hinc patet reſponſio ad obiectionem de ſomno:etſi enim ſomnus priuet vsū rationis; non tamen poteſtate propinqua vtendi;quia relinquit organa expedita,vt ſtatim ſecuta vigilia mens poſſit ratione vti:ebrietas vero ita ligat, & obſidet,vt etiam ſecuta vigilia, ratione vti nequeat.Accedit,quod ſomnus eſt inſtitutus in bonum naturæ;vt illa quiete uires tum ſenſitiuæ,tum motiuæ reficiātur,corpus roboretur,& officijs mentis inſtrumētum debitum., id eſt,ſpiritus animalis reparetur . Vnde etiāſi vſus rationis in ſomno tollatur;tamen hoc detrimentum multis commodis compenſatur. *Alia eſt ratio ſomni.* 19

Dices Secundò,Suffitu peti ſeu tabaci tollitur violentè poteſtas vtendi ratione; ſimiliter odore lupuli,ſi quis in eo cubet ; & tamen in his non eſt peccatum mortiferum. *Obiectio 2.*

Reſpondeo,Illo ſuffitu non tolli poteſtatē vtendi extra ſomnum , ſicut per ebrietatem; ſed ſolum in ſomno(qui modus eſt naturalis) ſua facultate refrigerante & conſtringente inducendo ſoporem:eſt enim ex genere narcolicorum,ſicut & hyoſcyamus.vnde etiamſi ſuffitus ille hauriatur cauſa voluptatis,quā Indi dicuntur in illo ſopore percipere,nō erit mortiferum.Odor lupuli turbat quidem caput,nō tamen puto planè inebriare.ſi re vera inebriaret,ſicut ipſe potus,putarem eodem modo vitandum;maximè quando nulla eſt in eo cubādi neceſſitas. *Reſp.*

Secundò Probatur:Ebrietas multa alia grauia mala ſecū trahit,ob quæ meritò graue crimen cenſeri debeat. Primò,Facultates exhaurit,Prouerb.23.[Qui amat vinum & pinguia nō ditabitur.]& c.25.[Noli eſſe in cōuiuijs potatorū,nec in comeſſationib,eorum , qui carnes ad veſcendum conferunt;quia vacātes potibus,& dantes ſymbola conſumentur,& veſtietur pannis dormitatio.] Hinc ſequitur grauis familiæ afflictio,liberorum neglectus,creditorū fraudatio,furta,latrocinia,&c. vt quotidiana experientia docet. 20 *2.Ratio. Mala ebrietatus 1. exhauris ſubſtantiā.*

Secundò,Corpus fœdum,imbecillū & morbidum efficit:hinc enim eſt oculorum lippitudo,nariū coryza,oris grauiolentia,anima fœtida,membra tremula,hinc capitis deſtillationes , tuſſes ,fędiq; ſcreatus,hinc apoplexia, & paralyſis membrorū,& articulares morbi. D. Chryſoſt.homil.cōtra crapulā tomo 5.[Oculi, nares,& os,coryza,muco &putredine,& his, *2. Enervat & fœdat corpus.*

quæ intus generãtur cęnoſis & ĩpuris affectib. ſunt plena: & ipſa carnis ſubſtãtia laxior fit, q̃ naturæ ꝓportio requirat, & fętida, ac inutilis; atq; ad oẽ opus bonũ inepta.] cõfirmat ſimilitudine, [Etenim & terra aquarũ abũdãtia oppreſſa, innatũ perdit calorẽ, perdit & ſuas vires, neq; ad ſuũ opus vel procreationẽ eſt idonea. hinc & incurabilib. & difficillimis implicãtur morbis, tremorib. pallorib. podagra, chiragra, & alijs plurib.] &c. addẽs tanta eſſe illa mala, vt ẽtſi nulla eſſet gehenna, nullũve aliud incõmodũ, meritũ propter illa ebrietas ſit fugienda. D. Auguſt. ſer. 231. [Eſt in illis oculorũ caligo, vertigo, & dolor capitis, ſuffuſio vultus mẽbrorũ omniũ tremor, animæ ac mentis ſtupor. In talib. impletur quod ſcriptũ eſt, Cui væ, cui tumultus, cui iræ, cui rixæ, cui ſine cã vulnera, cui ſuffuſio oculorũ, nõne his, qui morãtʳ in vino, & ſtudẽt calicib. epotãdis? Similia habet D. Baſilius homil. ĩ ebrietatẽ, circa mediũ, & S. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 16.

Obnoxij morbis.

Incõmoda corporis ex ebrietate

21 Tertiò, Reddit hominẽ ad bonũ inutilẽ, nimirũ non ſolum ad opera pietatis; ſed etiã ad ſtudia literarũ, ad politica, ad mechanica: denique ad omnem vitæ vſum. Docet hoc pulcherrimè D. Auguſt. ſuprà, [Quia,] inquit,] corpora nr̃a terrena ſunt; quo mõ pluuia nimiũ grãdis & diuturna ſi fuerit, terra infunditur, & in lutũ reſoluitʳ, vt nulla in ea cultura fieri poſſit: ſic & caro noſtra quando abũdãtiore potu fuęrit inebriata, nec ſpiritalem cultura accipere, nec fructus animæ neceſſarios poterit exhibere.] Vnde infert, [Si velimus vt ager corporis nr̃i bonos fructus proferat, nõ plus bibendũ q̃ oportet, ne p nimiã, inquit, ebrietatẽ ipſa corporis terra velut in paludẽ cõuerſa, magis vermes & ſerpentes generare, quã fructus bonorũ poſſit afferre. Deinde ſubdit, Oẽs ebrioſi tales ſunt, quales paludes eſſe videtur: quod. n. in paludib. naſcitur, nullũ fructũ hẽre cognoſcitʳ. naſcuntur ibi ſerpẽtes, ſanguiſugæ: naſcuntur ibi ranæ & diuerſa genera vermiũ, quæ magis horrorẽ poſſint generare, quã aliquid ad victũ exhibere. iſtæ. n. hærbæ, vel arbores, quæ aut ĩ ipſis paludib. aut circa ripas naſci ſolent, nihil vtilitatis hẽre videntur, intantũ vt annis ſingulis incendio concrementur. Videte, quod de ebrietate naſcitur, igni præparatur.] Eandẽ ſimilitudinẽ attingit S. Chryſoſt. loco citato. D. Baſilius homil. in ebrietatẽ; [Periculum, ò miſer, eſt ne pro homine cœnum lutũmque fias: ſic penitus vino deditꝰ marceſcis, ac quotidianã crapulam haud aliter quã vaſa putida oles.

3. Ap omnia reddi inutilem

Simile ab agris.

Sunt ſimiles ſtagnis

22 Quartò, Facit hominẽ beſtijs ſimilẽ: & ẽt viliorẽ. D. Auguſt. ſupra. [Cõſiderent ebrioſi, ſi nõ peiores animalib. iudicãdi ſũt. cũ. n. animalia amplius quã eis opus ẽ, bibere nolint, illi & duplũ, & triplũ, quã eis expedit, potũ accipiũt. & vnde triũ vel quatuor dierũ refectionẽ poterãt hẽre, vno die cũ grãdi peccato cõtẽdũt perdere potius quã expẽdere. & vtinã potũ tantũmodo perderẽt, & nõ ẽt ipſi perirẽt. D. Baſilius ſuprà, [Qua in re; dic homo miſer, à brutis differs? nõne rõis munere, quã à Deo oĩũ cõditore accepiſti, reliquæ creaturæ factus dñs & Imperator? hoc igitur te mẽtis lumine p ebrietatẽ priuãs, inter beſtias rõe carẽtes numerari poteris, & illis ſimilis videri.] Hæc ſane eſt ꝑcipua iniuria, q̃ ebrietas p ſe & proximè dignitati naturæ rõnalis, q̃a parte eſt imago Dei, infert, ob q̃ maximè diximus eſſe peccatũ mortiferum. addit S. Baſil. Imò & beſtijs lõge peiores exiſtimauerĩ eos, q̃ ab ebrietate ſuperãtur, cũ illę coeũdi ſtatas hẽãt leges & horas; hĩ verò nullius tẽporis & horę rõnẽ hẽntes, nequiſſimis cõplexib. & amorib. inter ſe vtũtur. Idẽ oſtendit ex vſu ſenſuũ,] Nec ſolũ eò peiores brutis, qđ mẽte inſani, ſed ẽt qđ ſenſib. lõge infra illa deficere videãtur. an nõ vmbras ſæpenumero tanq̃ foſſas, vel loca prærupta trãſiliũt? aures terrifico ſonito, tãq̃ fluctuãtis maris refertas hẽnt: terra interdũ inſurgere & in rectũ erigi, mõtes verò circũ agi videtʳ? &c. His ſõni ſũt graues, ac reuera morti vicini: vigilię verò ſõnis ſtupidiores, Inſõniũ quoddã eſt vita ipſorũ, &c. D. Chryſoſ. hom. 58. in Mat. Quãto melior aſinꝰ ebrioſo ẽ? quãto canis ꝓſtãtior? oẽs certè animãtes, q̃ rõnis expertes ſũt cũ bibũt aut comedũt, vltra q̃ ſatis, ẽtſi mille homines cogerẽt, nũquã elabũtur. peiores igitur irrationalib. vos eſtis, qui ĩebriamini; ꝙ fuſius deinde proſequitur.

4. Aſſimilat brutis

Brutis peres.

Quinto, Secreta prodit, Prouerb. 31. [Nullũ ſecretum vbi regnat ebrietas.] Huius rei multæ extant hiſtoriæ: hinc Horatius,

5. Secreta pandit.

Reges dicuntur magnis vrgere culullis.
Et torquere mero, quos perſpexiſſe laborãt.

D. Ambr. de Elia & ieiunio c. 17. Pleriq; ẽt vino vtuntur vt equuleo; & quib. tormẽta nõ eliciũt vocẽ proditionis, eos tentãt bibẽdo; vt patriæ ſtatũ, ſalutẽ ciuiũ, defenſionis ſuæ probãt cõſilia. q̃s iter cyathos texit ꝙ latere cupiebat?

Sextò, Ad mores abſurdos & grauia crimina excitat. hos exprimit ex parte D. Baſil. ſupra. 23
D. Hierony. in c. 1. epiſt. ad Titũ, explicãs illud, Nõ vinolẽtũ, [Lõgũ eſt ire per ſingula, & inſanias, quas ebrietas ſuggerit, explicare. Videas alios pocula in tela vertentes, cyphũ in faciẽ iacere cõuiuæ: alios ſciſſis veſtib. in vulnera aliena proruere, alios clamare, alios dormitare. q̃ plus biberit fortior cõputatur: accuſationis occaſio eſt, adiuratũ per Regẽ, frequẽtius ñ bibiſſe. vomũt vt bibãt, bibũt vt vomãt. digeſtio uẽtris & guttur vno occupantur officio. Deinde addit, Hoc nũc dixiſſe ſufficiat, ꝙ ſcdm Apoſtolũ, in vino luxuria eſt, & vbicũque ſaturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominetur. Spectã ventrẽ & genitalia; pro qualitate vitiorũ, ordo membrorũ. nunquã ego ebrium caſtũ putabo. Nota grauiſſima verba tãti Doctoris. D. Ambroſius de Elia & ieiunio c. 16. Ebrietas fomẽtũ libidinis, ebrietas incẽtiuũ inſanię, ebrietas venenũ inſipientiæ. hęc ſenſus hominũ mutat & formas; per hanc fiunt ex hominib. equi adhinnientes. ſi quidẽ naturali vapore corporis calidi, & præter naturã, vini calore flãmati cohibere ſe nõ queũt, & in beſtiales libidines excitantur: & cætera, q̃ elegantiſſimè perſequitur. Similia hẽs c. 12. & apud D. Chryſoſtomũ homil. 58. in Matth. ſub finem. S. Baſil. hom. in ebrietatẽ; [Ebrietas dæmon eſt volũtarius, ex voluptate animab. nr̃s ĩditus. Ebrietas malitię matereſt, virtutis inimica, fortem virũ reddit ignauum, ex temperato laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam extinguit,] &c.

6. Eſt cauſa multorum criminum.

Pugnæ ex ebrietate.

Fœditas ebrioſorum.

Ebrioſus n unquam caſtus.

Libidines.

Septimò, Difficillimè curatur; ratio eſt q̃a vinũ corporis habitum immutat, hepar accẽdit, fauces exſiccat, & ſiticuloſos reddit; quo fit vt ſitis bibẽdo augeatʳ, faucib. magis & magis areſcẽtib. D. Baſil. Deniq; huius mali finis eſt nullus: ipſum namque merũ inexplebilẽ cõtinuo ſitim ad-

7. Difficillime curatur.

ſitim addit:nec neceſſariũ q̃rit vſum,ſed ad aliũ irrefragabiliter potũ inuitat,quum ardẽtes ebrios & ſẽp bibẽdi cupidiores reddit.D.Ambroſius c.14.Meritò Deus p̄ Moyſen nõ ſolum veneno,ſed ẽt draconũ veneno vinum cõparauit,dicẽs,Furor draconũ vinum eorum, & ira aſpidũ inſanabilis,& pulchrè additur, inſanabilis:multi enim reliquorum ſerpentum veneno curantur,nemo ebrietate.

Vbi Aduerte,locum illum Deutero.32. poſitum ab Ambroſio iuxta editionem 70. Noſtra lectio ſic habet,[Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.[

Quomodo autẽ his curatio adhiberi poſſit,
24 *Quo modo poſſit curari.* docet pulchrè D.Aug.ſer.231. [Qui ſe de hoc malo deſiderat liberare,quo modo ſibi iterual lo dierum potum addendo,ad abrietatis tenebras peruenit;ita paulatim ſubtrahendo ad ſobrietatis lucem reddeat.qui ſi ſimul totum,qđ amplius accipiebat,ſubtraxerit,vbi nimia ſiti cęperit exardeſcere,cum grandi amaritudine clamet & dicat,malle ſe mori,q̃ ſibi bibẽdi & inebriandi cõſuetudinem tollere:nec attendit ꝙ tolerabilius erat illi ĩ carne mori,quã in anima per ebrietatem interfici.Et ideo vt nec ardorẽ nimiũ patiatur,& de tã graui malo liberetur,per interualla dierũ,ſicut diximus aliquid de nimietate potus ſubtrahat,quouſque ad rationabilem bibendi conſuetudinem redeat.

Hæc paulò fuſius ex Patribus dixerim,propter fędam huius æui apud multas gentes ſeſe inebriãdi cõſuetudinẽ.plura licet videre apud citatos,maximè Ambroſium & Baſilium.

25 *An cõmiſſa in ebrietate ſint peccata?* Petes Primò,Vtrum ea,q̃ homines in ebrietate committunt,ſint peccata,ita vt imputentur ad culpam?

Reſpondeo,Vel ebrietas eſt voluntaria, ſeu culpabilis,vel non eſt voluntaria. Rurſus, vel malum inde ſecuturum poterat præuideri, vel non poterat.Si non eſt vllo modo volontaria, *Si nullo modo voluntaria.* ita vt ſit prorſus inculpata, quidquid ex ea ſecutum fuerit,ẽt culpa vacat;non minus quàm id,quod committitur ab amente. rõ eſt, quia nullo modo eſt liberum.nec enim per ſe liberũ eſt:nam cum agitur, deeſt vſus rõnis. nec etiã in caſa;quia ſupponimus cauſam non eſſe voluntariam.talis erat nuditas Noe,ex ebrietate inculpata,conſecuta:ignorabat enim vini efficacitatẽ,vt Patres docent.Ita communiter D. Thomas q.150.ar.4.Caietanus ibidẽ,D. Bonauentura in 2.d.22.ar.2.q.3.ad vltimum,& alij.

26 *Si ſit aliquo modo voluntaria.* Si verò ebrietas ſit aliquo modo culpabilis, & malum præuideri poterat, (vt ſi aliàs erat expertus,ĩ ſimili diſpoſitione tale quid à ſe cõmiſſum;vel ſi dubitans nõ adhibuit ſibi cuſtodem,vel aliam cautionẽ) etiã ipſum ad culpam imputabitur.Et quidem ſi ſolũ venialiter peccauit ſe inebriando,malum inde ſecutum ſolũ erit veniale.Si verò mortaliter,mortale.Ratio eſt,quia illud malũ(v.g.homicidium in ebrietate commiſſum)nõ eſt in ſeipſo voluntarium, *Si ebrietas ſit venialis effectus nõ poteſt niſi venialis cẽſeri.* ſeu liberum;cum ab eo patretur,qui iã vſu rationis caret:ſicuti quod ſit à dormiente;ſed ſolum eſt voluntarium in cauſa,quæ eſt ebrietas ergo nõ poteſt maiorem contrahere culpam, quam ipſa cauſa hic & nunc habeat,atq; adeo quã voluntas illa,à qua ebrietas illa dicitur voluntaria:ergo ſi hæc voluntas ſolum eſt venialis,illud malum,etiãſi fortè ſit homicidium,nõ imputabitur niſi ad culpam venialem. Confirmatur,quia tota culpa eſt in illa voluntate: & ſolum per denominationem extrinſecam tribuitur ebrietati & effectui ſecuto:nam ebrietas & opus ſecutum ſolum imputatur ad culpã quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euidens eſt,non poſſe eſſe maiorem culpam in opere ſecuto,quam in voluntate illa præuia ebrietati.Vnde patet fieri non poſſet,vt ebrietas ſit peccatum veniale; & opus ex ea ſecutũ imputetur vt mortiferum.

Fieri tamen poteſt vt ebrietas ſit mortifera, 27 *Si malum non poterat præuideri, non imputatur.* & malum ex ea ſecutum,etiam aliàs per ſe grauiſſimum,non imputetur ad culpam, vel ſaltẽ non niſi ad venialem.ad nullam culpam, ſi malum nulla ratione præuideri poterat: quod.n. nullo modo eſt cognitum, nullo modo cenſetur volitum,aut voluntarium; vt nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi:quod facilè accidit ei, qui nihil tale eſt antea expertus:vel ſi occurrit,humano modo ſufficientem cautionem adhibuit quo modo inceſtus Loth videtur fuiſſe inculpatus,etſi forte ebrietas eius excuſari non poſſit.Vnde D.Auguſtinus lib.22.contra Fauſtum cap.44.dicit;[Inebriauerunt eum,& ſe neſciẽti miſcuerunt:quapropter culpandus eſt quidẽ non quantum ille inceſtus, ſed quantum illa merebatur ebrietas]Idem docet S. Chryſoſtomus hom.44.in Geneſim.

28 *Si præuiſum imperfectè, erit veniale.* *Ad venialem* imputabitur,ſi aliquo modo p̄uideri poterat,(vt ſi aliqua leuis de eo dubitatio inceſſit animum)& per venialem neglıgẽtiam maior conſideratio fuit prætermiſſa.Ratio eſt,quia etſi tenebatur ebrietatem ſub peccato mortifero vitare,ob intrinſecã ipſius malitiam,eius periculo ſatis animaduerſo,non tamen pari obligatione tenebatur illam vitare ob malum v.g.homicidij,eo quòd non ſatis eius periculum aduerterit,ſd ſolum leuiter: & in eo neglectu non peccauerit niſi venialiter, vti ſuppono.Confirmatur,quia in homicidio caſuali poteſt eſſe peccatum veniale, ob defectum conſiderationis neceſſariæ ad culpam lethalem:atqui tale homicidium eſt caſuale reſpectu illius hominis & voluntatis præcedentis:ergo, &c.

Si perfectò animaduerſum. Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali;ſi hoc malũ graue ſit, tenetur ſub peccato mortali vitare periculum.Vnde ſi hoc etiam per ſe ſit peccatum mortiferum,ſicut eſt ebrietas;in voluntate illa præuia, quia periculum acceptat vel non vitat,erit duplex malitia mortalis;altera quatenus terminatur expreſsè vel implicitè ad ebrietatem : altera vt reſpicit malum inde ſecuturum:quarum alteram habet ab ebrietate, vt per ſe ſpectatur, alteram ab eadem vt eſt cauſa continens periculum alterius mali.

29 *An rationis defectus et mala ſecuta ſint peccata.* Vtrum autem ebrietas, vt rõnis defectum denotat,& mala ſecuta dicẽda ſint peccata,potius ad modum loquendi,quàm ad rem ipſam pertinet,quia conſtat totam malitiam moralẽ & culpam eſſe in volũtate,quæ ebrietatem anteceſſit.Si tame propriè loqui velimus, potius dicenda ſunt effectus peccatorum,quã formaliter peccata.Ratio eſt,quia non dependent à voluntate vt actiones liberæ;ſed vt effectus cõſequẽtes,qui poſita ſemel cauſa,non ſunt amplius in noſtra poteſtate.poſito enim potu largiore vini,eoq; in ſtomachum infuſo,nõ eſt in

noſtra

noſtra poteſtate vt non ſequatur mentis defe-ctus: & poſito tali defectu non ſunt in noſtra poteſtate opera, quæ inde ſequuntur: atqui de ratione peccati eſt eſſe liberũ & in noſtra poteſtate. Cõfirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorum dependent à volũtate libera, aliter hæc opera. illæ enim ita dependent, vt omni momento ſit in noſtra poteſtate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumpere, vel continuare. Vnde ipſe per ſe ſunt propriè voluntariæ, laudabiles vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia ſecundum ſe aſſiduè à voluntate pendent, & conſeruantur; & conſequenter ab ea informantur, & veluti animantur ad vnum perfectum opus morale conſtituendum. Hæc verò non ſic; ſed remotè ſolum à voluntate libera pendent, nimirùm quatenus liberè facta eſt applicatio cauſæ: qua poſita, neceſſariò ſunt ſecutura, nec amplius eſt in poteſtate noſtra ea inchoare vel differre. Vnde per ſe non ſunt peccata, ſed ſolùm vt conſiderantur in libera applicatione cauſæ inebriãtis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus conſiderandi. Quod vt melius intelligatur, notandi ſunt in propoſito quatuor actus. Primus eſt, Voluntas illa, qua quis expreſsè vel implicitè vult ſe inebriare; etiamſi videat periculum ex ebrietate impendere. Secũdus, actus potandi. Tertius eſt, Operatio vini, qua tollitur vſus rationis. Quartus eſt, Homicidium ex ebrietate cõmiſſum. Primus eſt fons totius mali, & in eo reſidet tota culpa. Secundus eſt actio libera, aſſiduè pendens ex illa voluntate: vnde cum illa conſtituit integrum & completum opus morale. Tertius eſt effectus ſecundi, qui poſito ſecũdo naturaliter & neceſſario ſequitur ex tertio. Itaque cum tertius & quartus per ſe non pendeant à voluntate libera, ſed ſolum ratione ſecundi; non ſunt etiam per ſe peccata, ſed ſolùm vt continentur in ſecundo, vt in cauſa.

Idem dicendum de omiſſione, quãdo ex aliqua cauſa libera ſequitur neceſſariò, ita vt nõ maneat ampliùs libera: vt cum ex ebrietate omittitur ſacrum, vel lectio precum: vel abiecto ſponte breuiario lectio facta eſt impoſſibilis. Verum de his fuſius agendum 1. 2. qu. 20.

30 *Signa pridianæ ebrietatis.* Petes Secundò, quibus ſignis cognoſci poterit an quis fuerit ebrius?

Reſpondeo Primò, Quando quis poſtridie non meminit quid dixerit, egerit; quomodo domum venerit, aut cubitũ conceſſerit, à quo deductus, vel adiutus; aliàs autẽ id probè meminiſſe ſolet; magnum ſignum habet heſternę ebrietatis. Ratio eſt, quia dum quis ratione vtitur, reflectit mentem ſuper ſuos actus, & ita retinet geſtorum memoriam. Vnde ſi nõ retinuit memoriam, non videtur rationis compos fuiſſe.

Secundò, Si commiſit quę nunquam integra mente ſolet: vt ſi loquutus aut fecit turpia & abſurda, cùm aliàs ſit caſtus & prudens: ſi iurauit, blaſphemauit, vxorem & familiã turbauit, cum aliàs ſit modeſtus & benignus: indicia enim hæc ſunt rationem & prudentiam fuiſſe conſopitam, & hos inſolitos motus, ex vino perturbata imaginatione proceſſiſſe.

Tertiò, Qui nouit diſcernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur eſſe ebrius; etiamſi non poſſit rectè incedere, & omnes domus ei verti videantur: talis enim diſcretio non poteſt cum defectu rationis conſiſtere. Pari modo ſi adhuc ſolita officia poſſit vtcunque exequi, etſi cũ vertigine & difficultate. Vide Caietanum v. Ebrietas, & alios Summiſtas.

DVBITATIO. IV.

Vtrum ſit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas reſpondere.

Reſpõdeo & Dico Primò, Prouocationem illam ſonare per ſe quid alienum à ratione, & in moribus turpe: nam regula bibendi ſtatuitur non ratio, non neceſſitas naturę, non bona valetudo, non animi vigor, aut ſenſuum alacritas; ſed venter alterius, vel tota ventris, viſcerum, & venarum capacitas. *Vtres* vel *lagenas* (vt eos vocat D. Baſilius) rectius hos dixeris, aut certè *tubos*, vel potius *cloacas*, quàm homines; ſolum ad hoc idoneos, vt plurimum vini tanquam lagenæ capiant, vel per corpus tã quam per tubum aut cloacam transfundãt & perdant. Et mirum non ſimili modo inſtitui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum. 31 *Eſt contra rationem*

Dico Secundo, Prouocationẽ illam eſſe peccatum mortiferum, ſi eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel ſi aduertas aut facilè aduertere poſſis inde in te vel altero ebrietatẽ ſecuturam; etiamſi nõ eo animo facias: niſi fortè cauſa aliqua iuſta excuſet. ſequitur ex dictis dubitat. 3. ſi enim inebriare ſeipſum directa vel indirecta voluntate eſt peccatum mortiferum, etiam inebriare alterum, & quia plerumque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, ſequitur ebrietas, & alia peccata non leuia; ideo grauiſſimè hæc conſuetudo a Sanctis Patribus reprehenditur. 32 *Eſt peccatum mortiferum.*

D. Baſilius hom. in ebrietatem; [Deinde potatione procedente eo veniunt, vt de augenda hac inſania certent, & de ebrietate, per ambitionem contendãt: cuius authorem legis, diabolum habent; victorię verò præmium, peccatum. nam qui plus hauſerit meri, is præ cæteris laudatur, is victoriam refert: atque ita gloriam in ignominia captant. inter ſe namque contendunt, & velut in iudicio aliquo defenſitant. Quiſnam ſermo, eorum, quæ hic fiunt turpitudinem vnquam ſatis explicet?] &c.

D. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 13. eadem elegantiſſimè proſequitur, & mortem noſtri ſeculi adamuſſim deſcribit in cõuiuiorũ apparatu, miniſtrorum obſequijs, vaſorum ordine & oſtentatione, certamine potandi & alijs inſanijs. *Primo*, inquit, *minoribus poculis uelut velitari pugna præluditur. Verum hæc non ſobrietatis eſt ſpecies, ſed diſciplina bibendi, vt irritent ſitim*, &c. *ergo vbi recalere cœperint, poſcunt maioribus poculis, feruor inadeſcit.* Et infrà, *Deinde procedente potu longius, cõtentiones diuerſæ & magna certamina, quis bibendo præcellat. nota grauis ſi quis ſe excuſat, ſi quis temperãdũ forte vinũ, putet. & hæc donec ad menſas perueniatur ſecundas. At vbi conſummatæ fuerint epulæ, putes iam eſſe ſurgendũ: tunc de integro potũ inſtaurãt ſuũ, & cũ conſummauerint, tunc inchoare ſe dicunt, tunc deferuntur phialæ, tũc maximi crateres, quaſi inſtrumenta bellorum. ac ne immoderatum hoc arbitreris mẽſura proponitur, certatur ſub Iudice, ſub lege decernitur. agonothetes illic furor eſt, ſtipendium debilitas,* *Certamina potatorum.*

bilitas, victoria præmium culpa. pendet anceps diu
Reyicitur excuſatio. *& dubius belli euentus*, &c. Idem c. 14. *Nec vos*
excuſamini, qui vocatis vt amicos, & emittitis vt
inimicos; quanto melius in terram tua vina fudiſ-
ſes? quid te delectāt dāna ſine gratia? rogas ad iucū
ditatem, cogis ad mortem; inuitas ad prandium, ef
ferre vis ad ſepulchrum: cibos promittis, tormenta
irrogas: vina prætendis, venena ſuffundis, &c.
D. Aug. ſer. 231. [Maiora pocula prouiden-
tur certa bibendi legē contenditur; qui poterit
Excuſatio quorūdam vincere, laudem meretur ex crimine.] Et infra
adfert illorum excuſationē,] Sed illi, qui tales
eſſe volunt, miſerabiliter ſe excuſare conantur
Reyicitur. dicentes, ingratum habeo amicū meum, ſi quo
ties illum ad cōuiuium vocauero, potū ei quā
tum voluerit, non dedero.] quā ſic refutat; [Et
non ſit tibi amicus, qui te Deo vult facere ini-
micum, qui & tuus & ſuus eſt inimicus. ſi & te
& alium inebriaueris, habebis hominē amicū,
habebis Deū inimicū, & ideo ſapiēter conſide
ra, ſi iuſtū ſit vt te à Deo ſepares, dum te ebrio
ſo coniungis; cum extremū, tu eum noli adiu-
rare, noli cogere: ſed in poteſtate illius dimitte
vt quātū ſibi placuerit, bibat, & ſi ſic ſe inebria
re voluerit, vel ſolus pereat, & nō ambo perea
tis. ò infœlicitas generis humani, [&c. Et in fi-
Eſſe peccatum morti ferum. ne ſermonis;] Ergo fratres chariſſimi, dū hęc ſug
gero, me abſoluo apud Deū. quicunq; me audi
re cōtempſerit, & ad bibēdum pronus fuerit,
vel ī cōuiuio ſuo alios adiurare, vel cogere vo
luerit, & pro ſe & illis in die Iudicij reus erit.
Et quia peius eſt, aliqui ēt Clerici, q hoc debe
rent prohibere, cogūt alios bibere plus q̄ expe
Excuſatio quorūdam dit; amodo incipiant & ſeipſos corrigere & a-
lios caſtigare, vt cū ante Chriſti tribunal vene
rint, nec de ſua, nec de aliorum ebrietate incur
rāt ſupplicium. Idē ſer. 232. Solent ebrioſi ita
ſe excuſare vt dicant, Perſona potēs me coegit
vt amplius bibā, & in cōuiuio Regis nō potui
aliud facere. ad excuſandas excuſationes in
peccatis iſta ꝑtendimus. & quod implere nolu
mus, nō potuiſſe nos dicimus. nolle in culpa
eſt noſtra & nō poſſe prætenditur. Etiamſi ad
hoc veniretur, Aut bibas, aut morieris, melius
erat vt caro tua ſobria occideretur, quam per
ebrietatem anima moreretur,] &c.
Petes, Quid ſi grāde aliquod malum impen
33 dens nō poſſit alia rōne impediri, niſi inebriā
Vtrum ad graue malum impediendum, poſsit quis alterum inebriare. do authorē, qui illud machinatur; vtrum tunc
licitū ſit illū inebriare? v. g. aliqui meditātur ꝓ
ditionem oppidi in certā horam, vel impediēt
ne oppidum, quod eſt in rebellium hæreticorū
poteſtate, ſuo Principi, cōdicto tempore trada
tur; nec ſuppetit mihi vlla facultas id auerten
di, niſi eos lautè excipiendo & ſopiēdo per po
tum. Itē captus à volonibus deducor ad taber
nam, & ſpes eſt euadendi, ſi eos inebriauero.
Reſpondeo & Dico Tertiò, Hoc caſu videri
licitum prouocare ad æquales hauſtus, & alte
rū inebriare, hoc eſt potu conſopire: ideoq; in
ſecūda aſſertione dixi, *Niſi iuſta cauſa excuſet.*
Probatur, qa licitū eſt ſuadere & inducere ad
minus malum vt impediatur maius, vt cōiter
DD. tradūt: atqui hic nihil aliud ſit: ergo, &c.
34 Dices, Tunc ſolū fas eſt ſuadere minus, quā
Obiectio. do hoc fit vt mens alterius auocetur ab eo, qđ
eſt maius; illa enim eſt bona commutatio: hic
verò non auocatur.
Reſp. Reſpondeo, Non ſolum id eſſe licitū ad mu-
tandam ipſius mentem; ſed etiam ad impedien
dum maius malum, quamuis mens eius non ſit
mutāda: volenti enim occidere Petrū, poſſum
ſuadere vt primum ſpoliet eius domū, vel abi-
gat pecora, vt interea illum ſubducā; ſi copia li
berādi aliter nō datur. Et paranti prodere vr-
bem, poſſum ſuadere vt expilet ærarium, vt in
terim ꝓditio impediatur. Et captus à latronib.
pōt eis ſuadere vt alium quēdam inſequātur,
(quē certò ſcit euaſurum rōne celeritatis, vel
ob inſidias eo loco poſitas) vt ipſe interim poſ-
ſit fugere, vel vt illi incidētes in occultatos ca-
piātur. Sic Iudas fratribus occidere Ioſeph vo
lētibus author fuit vt demitterent in ciſternā
veterem, ibiq; fame emori ſinerēt, Geneſis, 37.
Vbi non minus, ſed æquale peccatum ſuaſit, vt
etiamſi in illa voluntate mortis per famem in
ferendæ perſtarent, effectum tamen ipſe impe
diret. Denique quando non poteſt quis in ſeip
ſo impedire quin faciat id, quod per ſe eſt pec-
catum, licitum ei amplecti id, quod re pruden
ter expenſa videtur minus, vt colligitur ex ca.
Dominus, de ſecundis nuptijs. & c. Inquiſitio
nis, de ſententia excom. Ergo quando non po-
teſt impedire in altero quin è duobus peccatis
alterum cōmittat, poteſt illi ſuadere quod eſt
minus.
Nec refert, ꝙ minus malum in illo caſu vi-
deatur abſolutè ſuaderi, cum ſolum cōparatiuè
id facere liceat, v. g. fac hoc potius quā illud:
quia nō eſt opus id exprimere, quādo nihil ad
malum impediendum prodeſſet: vt cum vidēs
plane obſit malum: ſed ſufficit vt mens tua ſit,
illud minus obijcere velut illecebram, vt dum
circa illud occupatur, poſſit īpediri maius. Ita-
que non ſuades illud eo animo vt abſolutè ſa-
ciat, ſed vt potius faciat, quā illud maius, quā-
uis ob iuſtas cauſas id non exprimas. Et ſanctè
ſi poſſum ei dicere, Fac hoc potius quā illud, &
vt faciat, rogare: cur nō poſſum, nō expreſſa cō
paratione tali, rogare vt hoc, qđ minus eſt, fā-
ciat, vt īter ea impediā maius, qn̄ video nō poſ
ſe à ꝓpoſito abduci? Sic medici in morbis qui
buſdam deſperatis, vt mortem auertāt, venena
quædam minorem noxam inferentia adhibēt.
Dices, Non ſunt facienda mala vt eueniant
bona: ergo neque vt vitentur mala. 35
Reſpondeo, Nemini quidem fas eſſe vt ipſe
malum faciat, vt aliud malum à ſe vel alio fa-
ciēdū impediat: poteſt tamē alteri ſuadere mi-
nus malum, vt impediat ī illo maius, quod alia
ratione impedire nequit: illa enim ſuaſio mala
non eſt, ſed bona, quia non tedit ad hoc vt mi-
nus malum fiat abſolutè, ſed vt præferatur ma
lo maiori, licet id non ſemper exprimatur: imò
ſi quis bene aduertat, talis ſuaſor ſolū permiſſi
uè ad illius cōſenſum in minus malū ſe habet:
vtitur enim ſuaſione vt propoſitione obiecti,
vt alter à maiore malo abducatur: nō intendēs
vt conſentiat in minus, ſed id permittēs, vt re-
linquat maius. vnde etiam minus diſſuaderet
& impediret, ſi poſſet abſq; maiori vel pari in-
cōmodo. vide ſupra lib. 2. cap. 13. dubit. 3.
Iuxta hac excuſari poterit quidā, qui ante
aliquot annos captus à volonibus hæreticis &
ductus ad tabernam, cœpit ſtrenuè cū illis po
titare, vt eos inebriaret: & ſe fuga proriperet: 36
quod ita eſt conſecutum. *Vtrum aliquando liceat ſe inebriare.*
Sed hinc alia dubitatio naſcitur, Vtrū cauſa
vitæ ſaluādæ poſſit quis ſeipſum inebriare, vel
potādo, ſe periculo ebrietatis exponere: vt in
caſu

caſu ꝓpoſito, vel cū quis cogitur ab altero qui buſdam enim locis dicuntur eſſe adeo barbari, vt niſi æquali cyatho reſpondeas, prouocēt ad duellum, vel inuadant gladio.

Videtur ſanè id nō eſſe licitum; nam ob nullam cauſam fas eſt facere peccatum: atqui ſe inebriare peccatum eſt, & quidem mortiferum, vt dictum eſt. Cōfirmatur ex D. Auguſtino ſer. 232. [Etiamſi, inquit, ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas, aut morieris; melius erat vt caro tua ſobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur. vbi apertè dicit hoc non eſſe licitum, & indicat eſſe peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus articu. 2. in reſponſ. ad 3.

37 Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate vt ſolum dicit priuationem vſus rationis ex potu, quæ per ſe non eſt peccatum. Ita mecum tenent multi viri docti in hac Vniuerſitate conſulti. Probatur Primò, Quia id licitum eſt cauſa medicinæ (vt ſupra ex Caietano & alijs oſtenſum eſt) ad pellendum vel arcendum morbum: cur non etiam ad vitandā mortem ab alio intentatam?

Reſpondet Caietanus, quia non eſt mediū per ſe ordinatum ad hoc, ſicut ad illud: vnde ibi ille potus non cenſetur immodetatus, hic verò cenſetur. Sed hoc non ſatisfacit: nam licitum eſt ad vitandam mortē multa facere, quæ per ſe ad hoc non ſunt ordinata, ſed ſolum ex malitia alterius. Sic ſupra lib. 2. cap. 9. dub. 14. oſtenſum eſt, probabile eſſe licere ſibi amputare manum vel digitum iubente tyrāno ad mortem redimendam; & tamen hoc nullo modo ꝑ ſe eſt ad iſtud idoneum, & extra illud periculū eſt etiam graue peccatum. Secundo, Ob ſimilē cauſam poſſum ieiunare plus quam valetudo ferat, aut ratio virtutis abſtinentiæ extra illū caſum: cur non ſimiliter amplius comedere & bibere? Tertiò, Poſſum veſci fungis aut alijs rebus noxijs, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris: poſſum haurire medicamentum valetudini noxium, & ſimilia, quæ tamen extra illā neceſſitatem nullo modo eſſent licita. ſicut ergo iſta non ſunt contra virtutem quando ſunt neceſſaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit: quia cum omnibus illis circumſtantijs, in ordine ad ſalutem corporis re vera immoderatus non eſt. ſicut enim licitum eſt lędere ſanitatem, & corporis integritatem ad vitandā mortem ex alterius malignitate impendentem; ita etiam licitum eſt lædere rationis vſum ad breue tempus, ob eandem cauſam. etſi enim domi nium iſtorum non habeat, tamen habet cuſtodiam in ordine ad bonum totius; ac proinde poteſt de illis diſponere prout neceſſarium ad ſalutem totius. denique priuatio rationis hic non eſt intenta, ſed ſolum permiſſa; quam non tenetur cum tanto ſuo malo impedire.

38 *Ad rationē contrariæ ſententiæ.* Ad rationem cōtrariæ ſententiæ Reſpódeo In eo caſu non eſſe peccatum, ſaltem mortiferum, ſicut nec quando fit cauſa medicinæ.

Ad teſtimonium D. Auguſtini Reſpondeo, Illud eſſe intelligendum quando quis cogit bibere in contemptum virtutis, vt ſobrietatem & modeſtiam ſugillet: non autem cum id ſolū facit quòd putet ſe cōtemni, aut ſibi fieri iniuriam, niſi tantundem bibatur quantum ipſe ꝓpinauit: vel certè quando is, qui initio coactus bibit, poſtea cauſa delectationis ſponte pergit potando, vt ſæpe fieri ſolet: vel quando facilè poteſt ſe ſubducere vt ad ebrietatem non perueniat. talis enim ſi inebriet, nō pōt excuſari.

DVBITATIO V.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. Thomas ar. 153.

LVxuria vel luxuries a *luxu* dicitur, & ab au thotibus æquè generatim accipitur: quo modo ſignificat omnem exceſſum nō ſolum in re venerea; ſed etiam in veſtitu, epulis, vnctionibus, & ſimilib. delitijs. Græci ἀσωτίαν vocāt. 39 *Luxuria dupliciter accipitur.*

Stricte autem, pro exceſſu in re venerea accipitur: nam luxurioſus dicitur, teſte D. Thoma, quaſi luxatus & ſolutus in voluptates: maximè autem animum hominis diſſoluunt voluptates venereæ. Hoc modo paſſim vſurpatur à Theologis, & opponitur caſtitati, & vocatur ab Apoſtolo ad Galat. 5. ἀσέλγεια, quod intemperantiam libidinis ſignificat.

40 *Eſt peccatū mortiferū* Porro hoc vitium genere ſuo eſt peccatum mortiferum, & præterea vitium capitale. Eſſe peccatum mortiferum colligitur ex Apoſtolo ad Gal. 5. vbi *luxuria* ponitur inter *opera carnis* de quibus ibidem affirmat Apoſtolus, [quòd qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebūt.] Et probatur ratione: Vſus rei venereæ ex natura ſua eſt opus neceſſarium ad naturam propagandam & perennādam, ſicut vſus ciborum ad conſeruandum indiuiduum. nam vt inquit D. Auguſt. de bono coniugali c. 6. [Quod eſt cibus ad ſalutem hominis, hoc eſt concubitus ad ſalutem generis:] ergo hic vſus cenſetur res grauis & magni momenti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vſu, eſt in re graui; ac proinde ex genere ſuo eſt mortifera. Cōfirmatur, quò enim bonum eſt excellētius, quod ex opere prouenit, eo maioris momenti cenſetur illud opus; & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & conſeruatio generis eſt bonum excellentius quam conſeruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, eſt grauior, quàm quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infra, cum de ſpeciebus agetur.

41 *Eſt vitiū capitale.* Eſſe autem luxuriam vitium capitale, docet D. Gregorius lib. 31. moral. cap. 31. & ratio eſt, quia ex hac, tanquam ex fonte, plura alia vitia manant: nam ex affectu delectationis venereæ homo multa alia peccata facit; vel certè ſinit ſe in illa incidere, vt rectè hic explicat Caietanus art. 4. non enim eſt neceſſe vt omnes filiæ alicuius vitij capitalis oriantur ex affectu illius, ſicut electiones mediorum ex affectu finis, vt objicit Martinus; quia quædā vitia non ſunt media ad conſequendam verbi gratia delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiæ, ſed ſufficit vt homo ex affectu illius paratus ſit alia illa vitia incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij ſpectemus, non eſt opus filias vitiorum capitalium reſtringere ad modum naſcendi ſecundum rationem finis. nam quædam multò euidentius naſcuntur ſecundum rationem cauſæ efficientis, aut diſpoſitiuæ; vt cæcitas mentis, & ſimilia, ex luxuria,

luxuria: mentis habetudo &; ſcurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res eſt parui momenti.

42 Numerantur filiæ luxuriæ octo à D. Grego- *Filiæ luxuriæ octo.* rio ſupra, quarum rationem reddit eleganter D. Thomas ar. 5. nimirum [cæcitas mẽtis, præcipitatio, inconſideratio, inconſtantia, amor ſui, odiũ Dei, affectus præſentis ſeculi, & hor- *Ratio earum.* ror futuri.] Ratio horum ſic accipi poteſt: quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor poſteriora ad volũtatẽ. In tellectu. n. sũt quatuor operationes. Prima eſt, Simplex cõſideratio, v.g. boni ſpiritalis, p quã homo dicitur bene apprehendere & intelligere quam bonum ſit rectè viuere, ſeruire Deo, relinquere ſeculũ & ſimilia. Secunda eſt, Bona cõſultatio de mediis ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & medijs occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam; tum quia voluptas illa eſt vehementiſſima, & conſequenter impedit conſiderationem & attentionem circa ſpiritalia, vtpote totã animã & oẽs eius vires ad ſe violẽter rapiẽs: tum quia eſt infima, & ſecũdum infimum ſenſum, & cõmunis cum brutis; vnde etiam mentem maximè deprimit, & in brutalẽ indolem format, puerſa phantaſia, & affectu hominis. Et quidẽ vt mentem reddit ineptam ad conſideratiõnẽ rerum ſpiritalium, earumque dignitatem apprehendam, generat cæcitatem mentis: vt ad conſultãdum de mediis, præcipitationem; immerſus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad conſultandum non ſolũ de modo rectè viuendi; ſed etiam de alijs rebus; & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptũ ad recte iudicandũ de mediis ſalutis, eaq; expendenda, inconſiderationem. Vt verò mollẽ & debilem ad exequenda bona propoſita, ob ſpeciem quandam difficultatis, inconſtantiã. etſi enim ſæpe aliquid boni proponant, tamẽ quando animus imperare debet executionem ſtatim retrocedunt, aſperitatis ſpecie territi; vt pulchrè D. Auguſtinus ſui exemplo oſten- *Luxuria totam prudentiam euertit.* dit lib. 8. confeſſ. c. 5. & 11.

Hinc patet, hoc vitio maxime euerti prudẽtiam: nã actus ſupradicti ad prudentiã pertinent, & totã eius vim & functionẽ comprehẽdunt. quod confirmatur ex Ariſtotele lib. 7. et hic. ca. 11. [Prudens indolentiam perſequitur, non voluptatem. Deinde prudentiã impediũt voluptates eoq; magis, quò quiſq; magis delectatur: qualis eſt ea, quæ ex reb. venereis percipitur: in hac. n. neminem poſſe quid intelligere.] Hinc patet quàm pernicioſum ſit hoc vitiũ omnib. qui prudentia vel ſapientia cæteris antecellere debent; vt ſunt Prælati, Principes Gubernatores, Iudices, Conſiliarii, Doctores,

43 Parochi, & ſimiles.

In voluntate ſunt operationes duæ, Intẽtio finis, & electio mediorum. Intentionem peruertit hoc vitium, voluntatẽ trahẽdo ad delectationes carnis; & ſic ingenerãdo amorẽ ſui: quod intellige, non tãtum quia homo hoc ipſo quo appetit voluptates venereas, inordinatè ſe amat; ſed etiam quia ita ſenſim æſtimat carnẽ ſuam, eiuſque voluptates, vt in eis finem vltimum collocet, omnes ſuas cogitationes & curas ad eas cõſequendas referendo. Hinc mox ſequit᷑ *odium* Dei qui voluptates illas grauiter prohibet, & punit. Electionem peruertit, ingenerando *amorem huius ſeculi*, id eſt, vita præſentis, & rerum hanc vitam oblectãtium, quo ita iſtis inhærẽt, vt hic perpetuo manere exoptẽt. vnde ſtatim naſcitur *horror, & deſparatio futuri*. Horror quidẽ, quia norũt ſe ibi his voluptatibus, priuãdos, & earũ loco pœnas grauiſſimas ſubituros. Hinc nemo magis horret mortẽ, quã hoĩes voluptuarij; iuxta illud Eccleſiaſtici 41. *O mors, quam amara eſt memoria tua homini pacem habenti in ſubſtantijs ſuis: Viro quieto, & cuius viæ directæ ſunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.*

Deſperatio, quia vinculis cõcupiſcentiæ con- 44 ſtricti, deſperant ſe poſſe eripere & ſalutem cõſequi.

Turpiloquium. Præter has luxuriæ filias, quæ internæ ſunt ponuntur ab Iſidoro quatuor externæ. *turpiloquia, ſcurrilia, ludicra, ſtultiloquia.*

Scurrilia. *Turpiloquia*, quia *ex abundantia cordis, os loquitur*, vt Dominus ait Matth. 12. cor autem hominis luxurioſi (id eſt, cogitatio & affectus) turpitupine plenum eſt. *Ludicra.*

Scurrilia ſunt verba aut facta parum honeſta, riſum mouentia: hæc ex eodem naſcuntur fonte: ſicut enim fœdi homines delectãtur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimant ita etiam alijs, eodem, etſi remotius, pertinentib. iſque riſum mouere ſtudent.

Nec ſolum parum honeſtis, ſed etiã *ludicris* alias indifferentib. quæ ad iocos pertinent, impenſius delectantur. vnde videmus quoſdam libidini addictos ex varijs libris colligerre turpes, ſcurriles, & ludicras narrationes & facta, vt ea in promptu habeãt, cum in cõſortio ſunt *Stultiloquium.* aliorum.

Stultiloquium ſequitur ex cæcitate mentis, mẽs. n. libidine cæca, multa, ſtulta, ſeu rõne carentia effutit. Vide D. Thomam art. 5. ad 4. & D. Hiero. in c. 5. ad Epheſios, vbi explicat quid ſit ſtultiloquium, & ſcurrilitas.

DVBITATIO VI.

Quæ ſint luxuriæ ſpecies.

D. Thomas q. 154. art. 1.

Diuus Thomas ex Gratiano 36. qu. 1. cap. 45 Lex illa, ſex ſpecies luxuriæ aſſignat; *fornicationem, adulterium, inceſtum, ſtuprum, raptum, & vitium contra naturam.* cuius numeri ratio; *Species luxuriæ.* vt intelligatur, Notandum eſt, principalem actum venereum ad quem reliqui referuntur, eſſe ſpermatiſin, ſeu ſeminationem: in quo dupliciter poteſt committi inordinatio. Primo, Quoad ſubſtantiam illius actus; vt cum non fit in organo naturali, vel cum perſona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumſtantias; vt cum inter coniuges in eo tantum peccatur, quòd debitus modus in congreſſu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non ſeruetur, &c. Luxuria generatim vtramque inordinationem complectitur; ſed hic accipitur, & aſſignantur ei ſpecies vt dicit inordinationem quoad ſubſtantiam actus, hæc enim abſolutè vocatur luxuria, eſtque peccatum ſecundum ſpeciem ſuam lethalem. Inordinatio quoad modum, per ſe eſt ſolum luxuria ſecundum quid, & peccatũ veniale in rõne luxuriæ, quamuis rõne ſacrilegij annexi,

nexi, vel ſcandali, vel praui affectus poſſit eſſe mortifera; vt bene oſtendit Caietanus in art. primum. Hinc ſoluas plurima; quæ hic obijcit Martinus.

Ratio iſtarum ſpecierum.

Ratio autem harum ſpecierum ſic accipi poteſt: vel enim eſt inordinatio circa actum principalem, quòd ita fiat, vt non poſſit ſequi generatio; & ſic eſt peccatum *contra naturam*: aut quia ita fit vt non poſſit ſequi commoda inſtitutio & productio prolis vſque ad ſtatũ perfectum; & ita eſt *ſimplex fornicatio*, quæ eſt ſoluti cum ſoluta: aut quia fit cum perſona incongrua: idque quadrupliciter, Primò, Quia nimium propinqua, & ita eſt *inceſtus*. Secundò, Quia alteri iũcta; & ſic eſt *adulterium*. Tertio, Quia ſub poteſtate parẽtis; & ita eſt *ſtuprum*. Quarto, Quia nõ conſentit; & ſic eſt *raptus*. Simili ferè modo D. Thomas art. 1.

Vtrum tamen ſtuprum ſit ſpecies diſtincta à ſimplici fornicatione, quando puella conſentit dictum eſt ſupra cap. 10. dubit. 1.

Sacrilegum concubitum refert D. Thomas ad adulterium, quia perſonæ ſacræ, connubio quodam ſpirituali Deo ſunt coniunctæ.

Inordinatio, quæ in tactibus & oſculis impuris ſita eſt, & *impudicitia* dici ſolet, refertur ad illam ſpeciem, ad quam diſponit, vt ſi fiat cum alterius cõiuge, refertur ad adulterium; ſi cum conſanguinea, ad inceſtum.

An ſit aliqua ſpecies ratione diſtantiæ.

Dices, Sicuti propinquitas facit vt perſona ſit incongrua, ita etiam nimia diſtantia; vt ſi diſcrepet religione. maius enim peccatum eſt habere commercium cum Iudæa, quam cum meretrice chriſtiana: ergo eſt ſtatuẽda aliqua ſpecies ratione diſcrepantiæ, ſicut ratione propinquitatis.

Reſpondeo, Hoc peccatum pertinere ad ſacrilegium, vt infra dicemus. Simili modo quãdo ex alia aliqua cauſa eſt inhabilitas, ad aliquam ex prædictis ſpeciebus, reducitur. v.g. ſi ratione publicæ honeſtatis, ad inceſtum: ſi ratione criminis, vel impotentiæ, ad fornicationem, etſi ex illa circumſtãtia inhabilitatis multum aggrauetur. Circa prædicta.

46 Notandum ex Caiet. ar. *adulterium, inceſtum raptum, ſtuprum & ſacrilegium* nõ eſſe propriè & metaphyſicè ſpecies luxuriæ, ſed ſolum morali & vulgata ratione loquendi, qua minus cõmunes ſpecies dicũtur, etiamſi ſolum per accidens communem aliquam rationem contrahant. Nam deformitas, quam addit circumſtãtia illa perſonæ vel loci luxuriam contrahens non eſt contra caſtitatem, ſed contra aliam virtutem: in *adulterio, raptu, & ſtupro*, contra Iuſtitiam: in *ſacrilegio* cõtra Religionem; in *inceſtu* contra pietatem, quæ parentibus & ſanguine iunctis debitam reuerentiam defert. Fieri autem nequit vt circumſtantia vel deformitas, quæ eſt contra aliud genus virtutis, ita contrahat malitiam luxuriæ, vt ſimul cum ea propriè dictam ſpeciem conſtituat. vna enim ſpecies non poteſt eſſe in diuerſis generibus: nec vnũ genus poteſt contrahi per differentiam alterius generis. itaque circumſtantia propriam luxuriæ ſpeciem conſtituens debet addere deformitatem, quæ ſolum ſit contra caſtitatem, qualis eſt circumſtantia vaſis indebiti, & perſonarum debito vinculo non connexarum. Hinc infert Caiet. huiuſmodi actus ꝓpriè eſſe ſub duplici genere: adulterium enim ratione iniuriæ, quæ fit coniugi, eſſe ſpeciem Iniuſtitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter perſonas, eſſe ſpeciem luxuriæ. idem dicendum in cæteris. Dicuntur tamen ſpecies luxurię potius quã iniuſtitiæ, vel ſacrilegij, ob duas cauſas. Prior eſt quam adfert D. Thomas quia luxuria magis eſt formalis, cum ſe habeat in illis peccatis per modum finis: Iniuſtitia verò & ſacrilegiũ magis ſe habet materialiter & per accidens: adulterium enim committitur non vt fiat iniuria, ſed propter voluptatem carnalem: ſimiliter ſacrilegium, & aliæ ſpecies. Quòd ſi quis adulterium committeret eo fine vt cõtumeliam inferat marito; vel ſacrilegum concubitum, vt iniuriam Deo vel rebus ſacris, &c. tunc potius diceretur ſpecies Iniuſtitiæ, vel Irreligioſitatis, quam luxuriæ: quia finis non eſſet luxuria; ſed iniuria & violatio rei ſacræ: luxuriæ autem peccatum ſe habere inſtar medij. Altera cauſa eſt, quia illa peccata committuntur in materia luxuriæ, & per actum eius, & ita potius dicuntur ſpecies luxuriæ, quam Iniuſtitię &c. luxuria enim magis ibi elucet. In raptu tamen res paulò aliter ſe habet; nam iniuria præcedit, & luxuria ſequitur.

Quomodo dicantur ſpecies.

Sunt ſub duplici genere.

Cur dicantur ſpecies luxuriæ.

Ex dictis ſequitur, malitiam luxuriæ in prædictis ſpeciebus naturalibus, quæ alijs virtutibus opponuntur, ſi pciſè cõſideretur quàm caſtitati repugnat, eſſe eiuſdem rationis, & pertinere ad fornicationem: quamuis ex parte affectus humani diuerſam grauitatẽ ſortiatur, vt ex D. Thoma ar. 1. colligitur. nam quò quis plura vel grauiora peccata in ſe admittere paratus eſt affectu venereæ voluptatis, eo affectus ille eſt peior. nam in illo tãquã in cauſa cõtinẽtur: vnde infert, illas circumſtantias, etſi ſint cõtra alias virtutes, non tamẽ omnino per accidens ſe ad luxuriam habere. vide Caietanum.

Malitia luxuriæ in ſpeciebus naturalibus.

DVBITATIO VII.

Vtrum fornicatio ſit peccatum mortiferum.

QVidam hæretici docuerunt fornicationẽ non eſſe peccatum. Ita Nicolaitæ, & mulier illa, quæ ſe Propheten dicebat temporibus Apoſtolorum: de quibus Apocalyp. 2. & Gnoſtici, qui etiam alias impuritates admittebant; vnde dicti Borboritæ, de quibus Epiphanius hæreſi 26. Et Græci ſchiſmatici, teſte Guidone in catalogo. Denique noſtri temporis Anabaptiſtæ, qui nõ ſolum fornicationem, ſed etiam promiſcuum concubitum, ſpiritu inſtigante, permittunt, & patrant. 47

Fornicationẽ eſſe peccatum mortiferum.

Sed fide tenendum eſt, eſſe peccatum mortiferum. Probatur Primò Ex ſcripturis: 1. ad Corinth. 6. [An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, &c. regnum Dei poſſidebunt.] Ad Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quæ prædico vbis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Ad Epheſ 5. Hoc autem ſcitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immũdus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. nemo vos ſeducat inanibus verbis, &c.

Idẽ docẽt omnes Patres, & DD. Scholaſtici.

Nec

Nec obſtat, quòd aliqui Iuriſperiti concubinatum dicant eſſe *coitum legitimum:* Ita Bartolus in L.penult.ff.de concubinis,& quidam alij: quia ſolùm volunt dicere, legibus permitti, & non puniri: vt enim in d.L.penult. dicitur, *quia concubinatus per leges nomen aſſumpſit, extra legis pœnam eſt*. vnde meliùs dicerent eſſe lege permiſſum, quàm legitimum, vt notat Couarr. de ſponſalibus,par.1.cap.4.nu.8.

48 Vt autem ratione probetur, Notandum eſt, ſicut Deus inſtituit id,quod erat neceſſarium ad prolem concipiendam & pariendam, nimirum vim generandi & organa opportuna: ita etiam inſtituit id, quod erat neceſſarium ad prolem rectè educandam & promouendam ad perfectum ſtatum hominis. nam finis generationis humanæ eſt proles perfecta: hoc autem eſt vinculum inſolubile maris & fœminæ, poſito mutuo conſenſu,quod matrimonium vocamus. ſine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat vt proles rectè educaretur; cùm ad hoc non ſolùm materna, ſed etiam paterna cura ſit neceſſaria. vnde etiam in alijs animantibus,vbi vtriuſque parẽtis cura ad ſobolis educationem requiritur, (vt in feris quibuſdam,& in auium genere) videmus quãdam matrimonij ſpeciem in maris & fœminæ ſocietate, nec eas vti vago concubitu. Et ſanè niſi hunc inſtinctum & inclinationem accepiſſent, non fuiſſet illis in neceſſarijs ad ſpeciem propagandam & conſeruandam ſatis proſpectum: nam ferè ſemper ſoboles moreretur,cum mater illi educandæ & ſoluendæ ſola non ſufficiat. Simili modo niſi in genere humano eſſet illud vinculum,proles rarò bene poſſet educari, & ad ſtatum hominis perfectum adduci: nam cura paterna plerumque abeſſet, vt experientia docet.

Sicut vis gignendi, ita etiam matrimonium à Deo.

49 His poſitis,ſic poſſumus ratiocinari: In fornicatione prætermittitur illa conditio, quam naturæ lex in generatione humana ad eius finem, qui eſt bona prolis inſtitutio,obtinẽdum requirit: ac proinde ipſa repugnat illi fini: atqui hæc inordinatio eſt grauis & in re graui: ergo eſt peccatum mortiferum.

Probatur ratione.

Nec refert, quòd incommodo prolis educandæ alia ratione poſſit occurri, vt ſicut cum certa penſione conſtituatur vir probus, qui curam prolis ſuſcipiat: tum quia in paucioribus id locum habet,nimirum in diuitibus: & ita his ſolis,non autem pauperibus licita, vel non mortifera erit fornicatio; & quò quis erit ditior, eò cum pluribus fornicari poterit,quæ ſunt abſurda. tum quia id non tollit inordinationẽ, quam actus per ſe habet,quatenus in eo prætermittitur illa conditio perſonarum,quam ipſa natura inſtituit, & requirit in illo actu ad prolis ſuſcipiendæ perfectionem. Confirmatur,quia ſicuti eſſet grauis inordinatio in natura rerum,ſi animantes, quæ habent inſtinctum vt certis vtantur coniugijs,inciperent vago modo coniungi: ita etiam cenſenda eſt grauis inordinatio, ſi homines vago concubitu vtantur. ſicut enim natura humana eſt ſublimior quàm brutorum, & eius conueniens propagatio,inſtitutio & perfectio eſt maximi momenti: ita etiam vinculum coniugij eſt ſublimius,& magis neceſſarium ad actum generationis; ac proinde maior erit peruerſio recti ordinis, ſi ille actus ſine eo fiat.

Extrinſeca prouiſio non ſufficit.

50 Hinc ſequitur,fornicationem iure naturæ nõ ſolùm eſſe malam;ſed etiam eſſe graue malum, & cõſequenter peccatum mortiferum: quia caret conuenienti ordine & habitudine,quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem, quæ habitudo eſt magni momenti, ſicut & prolis bona inſtructio.

Durandus in 4.diſt.33.q.2.nu.10. fatetur fornicationem iure naturæ eſſe quidem malam & inordinatam; non tamen eſſe malum, quod ſit peccatum mortiferum; ſed hoc habere à lege poſitiua Dei. Ratio ipſius eſt, *Nam fornicatio ſimplex non meretur mortem æternam ſecundum legem naturalem; quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte æterna. & ideo ꝙ fornicatio ſimplex ſit peccatum mortale, hoc procedit ex iure diuino pluribus locis expreſſo*. Eiuſdem ſententiæ eſt Martinus à Magiſtris apud Caietanum artic.2. licet non ob rationem Durandi;ſed quia quando educationi prolis aliunde proſpicitur, non videtur grauis inordinatio. Confirmatur, quia neque eſt contra dilectionem Dei, neque proximi, neque ſuiipſius.

Opinio Durandi, Non eſſe iure natura peccatum mortiferum.

Sed ſatis oſtẽſum eſt hanc inordinationẽ eſſe grauem,cùm ſit omiſſio debiti ordinis, quę iure & inſtituto naturæ eſt neceſſaria in illo actu ad prolis complementum. Et ſanè ſi leuis eſſet iure naturæ, ius diuinum ſuperueniens non efficeret grauem; ſed relinqueret eam in ſuo gradu. nam Deus prohibens aliquid iure naturæ illicitum,non facit illud peius,ſed eius malitiam inculcat, & expreſſiùs proponit: nõ enim ideo malum eſt quia prohibetur, ſed quia malum ideo prohibetur; vt patet in mendacio, verbo otioſo, & ſimilibus, quæ ex genere ſuo leuia ſunt.

Refutatur.

Ratio autem Durandi nullius eſt momenti: ex ea enim ſequeretur nec homicidiũ,nec adulterium, nec ſodomiam fore peccata mortifera, niſi iure diuino poſitiuo eſſent prohibita. Imò ſepoſito iure poſitiuo nullum eſſe peccatum mortale: quod omnino abſurdum eſt.

Soluitur ratio Durandi.

Nec eſt neceſſe vt ratione naturali non conſtet tale peccatum mereri mortem æternam; ſufficit vt illa dictet eſſe graue peccatũ, & Deo grauiter diſplicere. inde enim ratione naturali eſt conijcere graues pœnas, & quæ offenſioni tantæ maieſtatis reſpondeant, mereri.

Ad confirmationem: Reducitur ad ea peccata, quæ ſunt contra charitatem proximi; cùm ſit contra bonum prolis naſcituræ, vt inquit D.Thom.artic.4.

Nec refert, quòd illi, qui conueniunt, fortè ſint ſteriles, idque ſciant: quia actus ex ſe talis eſt vt careat ordine debito,quẽ natura propter bonum prolis requirit, ſiue reipſa ſit ſecura proles ſiue non.

Dices,Meliùs eſt proli ſic eſſe, quàm nõ eſſe: 51
atqui in poteſtate parentum erat vt non eſſet, abſtinendo ab illo actu: ergo nõ videntur ei nocuiſſe. Deinde poſſunt impedire ne id nocumentum reipſa ſequatur;ſicut non magnam infert iniuriam, qui accendit domum, ſed ſtatim cauet ne comburatur; incendio extincto.

Obiectio 1.

Reſpondeo,Etſi meliùs ſit proli ſic eſſe quàm non eſſe; tamen ſi parentes velint dare operam generationi, debent id ita facere, vt opus habeat conuenientem ordinem non ſolùm ad prolem ſuſcipiendam, ſed etiam ad educandam & inſtruendam: vnde ſi careat illo ordine, priuant, quantum eſt ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu non eſt natum ſequi, ſed contrarium.

Reſp.

Nec obſtat quòd illud nocumentum poſſit aliquando impediri; quia id per accidens eſt, nec impedit quin illi quantum eſt ex vi operis cenſeantur proli nocuiſſe, prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonum prolis tenebantur adhibere, quando enim aliquid ob certum finem eſt abſolutè præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finẽ, etiamſi alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta objicit Martinus, quæ vide apud Caietanum artic. 3.

52 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Dominus, Oſeæ 1. præcipit Prophetæ his verbis, *Sume tibi vxorem fornicationum & fac filios fornicationum;* ergo non eſt ſemper illicita.

Reſp. Reſpondeo Primò, Inde vt ſummum ſequi, diuina diſpenſatione poſſe fieri licitam, vt inquit D. Thomas art. 2. ad 2. Secundò & meliùs, Ibi ſolùm præcipi vt ſumat meretricem, ſeu mulierem, quæ valde dedita fuerat fornicationi, in vxorem, (id enim hebraiſmo illo ſignificatur) & ex ea procreet filios, qui ſuis nominibus & ordine naſcendi repræſentaturi ſint filios Iſrael, (qui erant verè filij fornicationum, per aſſiduam & multiplicem idololatriam fornicantes à Deo) & vltionem diuinam illis impendentem. vnde hic non agitur de actu carnali fornicationis permittendo.

53 *Fornicatio Chriſtianorum eſt grauior, quàm ethnicorũ.* Porro præter ea, quæ diximus, tria hic ſunt notanda; Primò, Fornicationem in chriſtianis habere peculiarem deformitatem, ratione Baptiſmi & Confirmationis, quibus corpora noſtra facta ſunt membra Chriſti, & in templum Spiritui ſancto conſecrata. Vnde Apoſtolus 1. ad Corinth. 6. *Neſcitis quoniã corpora veſtra membra ſunt Chriſti? tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? abſit,* &c. & infrà. *An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri? empti enim eſtis pretio magno.* vbi tribus argumentis deterret à fornicatione. Ex quibus colligitur, in hoc actu, dum à chriſtianis fit, eſſe peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum; & cõſequenter ſpeciem quandam ſacrilegij, (latiùs accepto hoc nomine) vnde eſt multò grauius peccatum in illis, quàm in ethnicis.

54 *An ſit grauius peccatum cæteris contra proximum.* Secũdò, Fornicationem nõ eſſe grauius peccatum, quàm cætera, quæ ſunt contra Deũ vel proximum, vt rectè oſtendit D. Tho. art. 3. grauitas enim peccati per ſe ſpectatur ex magnitune boni, cui ipſum opponitur: maius aũt eſt bonum diuinum quàm humanum. vnde peccata, quibus bonum diuinum cõtemnitur, vt ea, quæ repugnant directè virtutibus Theologicis, vel Religioni, ſunt deteriora ſecundum ſuam ſpeciem, quàm fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rurſus inter ea, quæ bonum humanum violant, peiora ſunt quæ tendunt in nocumentum vitæ hominis, quàm quæ in damnum fortunarum, & quę contra vitã hominis nati, quàm quæ cõtra vitam naſcituri. vnde infert D. Thomas: Cùm fornicatio ex ſe tendat ad læſionem vitæ, & quidem certæ prolis, nimirum quæ ex hoc actu naſci poteſt, eſt deterior furto, quo ſolùm fortunæ læduntur; minor tamen eſt homicidio: quia per hoc læditur vita hominis iam nati; per illam naſcituri. Hæc tamen comparatio furti & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum eſt contra iuſtitiam, fornicatio ſolùm contra caſtitatem: atqui peccatum eſt eò grauius, quò præſtatiori virtuti opponitur, vt cõſtat ex 1. 2. q. 72. art. 4. Secundò, Per furtum læditur homo iam exiſtens in re actu poſſeſſa; per fornicationem nemo propriè læditur; nam proles non eſt, & nihil ei detrahitur, imò melius eſt ei ſic eſſe quàm non eſſe. Solùm in eo peccatur, quòd actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futuræ educationem, cuius ordinis carentia eſt cõtra caſtitatem, non contra iuſtitiam: quod ſignum eſt non eſſe propriè læſionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium: cuius ſententia eſt etiam valde probabilis.

Nec obſtat, ꝙ fornicatio in Chriſtianis præ ſe ferat ſpeciem ſacrilegij: quia ſimile quid etiam in reliquis illorum peccatis inuenitur, etiamſi ſpiritalia ſint: ſicut enim membra noſtra ſunt membra Chriſti, & templum Spiritus ſancti; ita etiam ſpiritus noſter eſt vnum cum Chriſto; *(qui enim adhæret Deo vnus ſpiritus eſt,* 1. ad Corinth. 6.) & eſt templum Spiritus ſancti.

Tertiò, Etſi fornicatio nõ ſit ex maximis peccatis mortalibus; tamen quadam ratione poſſe dici maximũ: quia hominem maximè detinet, & difficillimè ſuperatur; idque propter concupiſcẽtiam homini congenitã, cuius motus ſunt maximè importuni. Vnde D. Iſidorus lib. 2. de ſummo bono, c. 39. dicit, *Magis per carnis luxuriam humanum genus ſubditur diabolo, quàm per aliquod aliud peccatum.* Et D. Auguſt. de honeſtate mulierum, c. 2. *Inter omnia Chriſtianorum certamina, ſola dura ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria.* vnde pcipua induſtria in eo collocanda vt hoc vitium ſuperetur. 55 *Quomodo cenſetur ex maximis peccatis.*

DVBITATIO VIII.

Vtrum in oſculis & tactibus ſit peccatum mortiferum.

D. Thomas q. 154. art. 4.

NOTANDVM eſt, Oſculũ poſſe fieri tripliciter. Primò, In ſignũ amicitiæ. Secundò, Cauſa delectationis cõcubitus. Tertiò, Cauſa delectationis ipſius oſculi ſecundũ ſe cõſiderati. Idem dicendum de cõtactu partis honeſtæ. 56 *Oſculũ tripliciter fieri poteſt.*

Contactus etiam partis verendæ poteſt fieri totidem modis. Primò, Cauſa medicandi, vel alia neceſſaria. Secundò, Cauſa voluptatis concubitus. Tertiò, Cauſa voluptatis illius contactus per ſe ſpectati. His poſitis,

Oſculũ cauſa amicitiæ. Dico Primò, Oſculũ cauſa amicitię, ſecũdum conſuetudinẽ patriæ, per ſe eſt licitum; ſimiliter & delectatio inde cõſequens. Eſt cõis ſententia DD. & patet ex ſcripturis & vſu generis humani. Ratio eſt, quia hoc nihil eſt aliud, quàm teſtari ſigno externo beneuolentiã, & vnionẽ animorũ, (cuius oſculum eſt ſymbolum) fundatam in coniunctione ſanguinis, vel profeſſionis; vt olim inter chriſtianos; vel in alia cauſa honeſta, vnde etiam delectatio hinc cõſequens, licita eſt. Sicut enim licitum eſt delectari amicitia & coniunctione, ex qua amicitia eſt orta, & præſentia amici: ita etiam teſtificatione & vſu ſigni illius amicitiæ, ſeruandum tñ hic decorum, & cõſuetudo recepta, cauendumq; ſcandalum: nõ enim decet viros eccleſiaſticos, maximè Religioſos hoc modo teſtari amicitiã erga fęminas; etiamſi aliquo modo ſãguine iũctæ eſsẽt; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel ſcãdali naſci poſſet.

Dico

57 *Cauſa delectationis cõcubitus.* Dico Secundò, Oſcula, ſi fiant cauſa delectationis concubitus, extra matrimonium, ſunt peccata mortifera, & pertinent ad ſpeciem illius actus, ad cuius delectationem referuntur. Ita D.Tho. hoc art.4. & alij DD. omnes. Poteſt autẽ id fieri pupliciter. Primò, Si quis vtatur oſculo tanquam diſpoſitione ad cõcubitum; nimirum cum animo per illas blanditias ad concubitum excitandi: & de hoc eſt res manifeſta: nam ordinatur ad finem mortiferum: vnde pertinebit ad ſpeciem illius actus ad quem ordinatur, & diſponit, ſiue ille ſit fornicatio ſimplex, ſiue adulterium, ſiue inceſtus, ſiue alterius ſpeciei.

Secundò, Si vtatur tanquã ſigno, quo phantaſiæ repręſentetur ipſe cõcubitus, vt ſic voluptate cõcubitus in ſigno fruatur. Hoc modo cõſtat etiã eſſe mortale: quia exhibet voluptatẽ actus illiciti tanquã pſentis, ſimili modo corpus commouens, & ad ſeminationem ſpiritus concitans.

Nec refert quòd ille non cupiat vlteriùs progredi: quia etſi non cupiat opus ipſum facere exteriùs, tamen vult illud habere pręſens in imaginatione, eóque ſic frui: quo modo fit in delectatione moroſa abſque ſigno externo, vt infrà dubit. 15. dicemus.

58 *De oſculo per ſe ſpectato.* Sed difficultas eſt de oſculo, quatenus ipſum per ſe eſt actus delectabilis carni, & remotè diſponens ad ſeminationem: Vtrum ſi quis hac ratione illo vtatur, non intendens vlteriorem voluptatem, quàm quæ pręciſè ex ipſo oſculo naſcitur, peccet mortiferè, ſepoſito periculo pollutionis, & vlterioris conſenſus.

Videtur enim non tam grauiter peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut ſeminationis: neque alia, quæ ad hanc propinquè excitet, (qualis eſt in cõtactu turpi) ſed longè minore, & quæ ſolùm remotè ad illã diſponat: ergo nõ pertinet ad eandem ſpeciem, nec eſt peccatum mortiferum: ſicuti nec ea, quę ad alia peccata longinquè dirigunt, vt ad ebrietatem, furtum, homicidium, ſunt peccata mortifera: vnde nec denegatur abſolutio ſacramentalis ijs, qui ab huiuſmodi nolunt abſtinere.

Secundò, In alijs peccatorum generibus dantur nõ ſolùm peccata grauia, ſed etiam leuia, ratione paruitatis materię, vt patet in furto, in detractione, in contumelia, in lęſione corporali, in timiditate, ſeu ignauia, in impatiẽtia, in gula, in ſacrilegio, in votorum & iuramentorum violatione, & alijs peccatis; exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus Theologicis, quarum materia vel obiectum eſt Deus: cur nõ etiam in peccatis luxuriæ detur paruũ ratione materiæ, quod non ſit niſi veniale, etiamſi cum plena deliberatione fiat? Sanè nõ videtur poſſe dari vlla ratio cur id ſit peculiare in hoc genere peccati; præſertim cùm in materia eius ſint diuerſi gradus, tum actuum tum voluptatum, ordine quodam ſecundùm magis & minùs ſe habentium.

Tertiò, Sponſis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præciſè ex oſculo & contactu manus vel faciei pęrcipitur, ita vt nec venialiter quidem in ea peccent, vt docet Nauar. c.16. nu. 12. Toletus lib. 5. c.14. Valentia diſp.9. q.3. p.3. (quamuis Caietanus art.4. inſinuet eſſe peccatũ veniale): quia cùm ſponſalia ſint diſpoſitio ad matrimonium, ſponſi ius habent ad id, quod eſt diſpoſitio & præparatio ad actũ matrimonij, vt ijdem docent: atque id nullo modo eis eſſet licitum, niſi eſſet diſpoſitio & voluptas remota, & parua in hoc genere, & ex ſe inſufficiẽs ad excitãdum actum principalem. Itaque hoc ſignũ eſt non eſſe peccatũ mortiferum inter nõ ſponſos.

Dices, Oſculum tale, natura ſua ordinatur ad concubitum, vt etiam patet ex vſu & inſtinctu quorundam animantium, in quibus huiuſmodi ſigna ſolent præcedere: ergo qui conſentit in illud, cenſetur conſentire in voluptatem concubitus; ac proinde peccat mortiferè. *Obiectio.*

Reſpondeo negando conſequentiã: etſi enim natura ſua eò tendat; tñ hæc tendentia eſt remota, & ab agente nõ eò refertur, ſed ſiſtitur in voluptate, quã actus ipſe per ſe habet: q̃ multùm diſtinguitur à voluptate concubitus. Vnde non eſt neceſſe vt qui in illam conſentit, etiã videatur in hanc conſentire. ſicut qui cõſentit in litigium, nõ ideo conſentit in homicidium; aut qui in potũ largiorem quàm neceſſitas poſtulet, in ebrietatem. Confirmatur, quia alioquin etiã inter ſponſos eſſent illiciti; cùm hi nõ poſſint conſentire in voluptatem concubitus præſentem. *Reſp. Remotè tendunt ad cõcubitum.*

Hæc ſentẽtia videri poſſet alicui probabilis, & ſpeculatiuè vera; vnde in eam valde inclinat Nauarrus, de pęnit. d.1. c. Si cui, in fine, eamque tenet Martinus de Magiſtris, & aliqui recentiores, quibus idem videtur de viſu; eò quòd hic ſenſus ſit magis ſpiritalis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis. 59

Verùm communior ſententia eſt, in iſtis eſſe peccatum mortiferum; quæ & mihi probatur; tum quia cõmunior; tum quia tutius eſt vt omnia iſta quàm maximè vitentur: tum quia ſæpe eſt periculum vlterioris conſenſus, vel moroſæ delectationis, vel etiã pollutionis, ratione temperamenti, aut peculiaris diſpoſitionis corporis; quam ob cauſam expedit in huiuſmodi non eſſe laxum. Vnde etiam inter ſponſos cenſeo planè diſſuadenda, ſi cauſa voluptatis fiant. Itaque ſententiam illã practicè probabilem nõ dixerim. Quod confirmatur, Primò, Quia oſculum, vt eſt delectabile carni, natura ſua eſt ſignũ copulæ, vel inſtantis, vel futuræ, vt etiam ex vſu animantiũ cõſtat. ſicut enim oſculũ amicitiæ ſignũ eſt vnionis animorũ: ita carnale cõiunctionis corporũ: explicatur enim hoc ſigno interior affectus, & priùs fit quodãmodo in ſigno, quod poſtea implendum eſt in opere. Itaque in eo cõtineri videtur tacitus quidã conſenſus in copulam. Secundò, Quia materia non debet cenſeri omnino remota, quæ tantam vim ad libidinis ignem excitandum, & ciendum ſpermatiſmum habet. Alia tamen eſt ratio aſpectus; quia natura ſua eò non tendit, neque corpus ita commouet. Ex his patet reſponſio ad rationes ſupradictas. Ad 1. & 2. Negandum eſt eſſe materiam omnino remotam, aut tenuem in genere luxuriæ. Ad 3. Sponſis conceditur; quia eſt ſignum copulæ futuræ in quam ratione matrimonij quodammodo inchoati conſentire poſſunt. *Sententia receptior.*

Dico Tertiò, Contactus partiũ verendarum, ſi fiat cauſa medicandi, vel alia, q̃ cenſeatur neceſſaria, aut iuſta, nullum eſt peccatum. eſt cõmunis ſententia DD. talis.n. cõtactus eſt honeſtus moraliter, quia conſentaneus rectæ rationi. 60 *Contactus partium inhoneſtarũ, ex cauſa iuſta.*

Nec refert quòd interim aliqua delectio vel motus turpis ſuboriatur; quia id eſt planè inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, pręſertim virgines, non teneri huiuſmodi genus medicandi in locis ſecretioribus à viris admittere, vt rectè docet Nauarrus d.c. Si cui, nu.13. ratio eſt, quia nemo tenetur admittere curationem, à qua nõ minùs

abhorret quàm ab ipſo morbo, vel morte: at multę virgines pudicę malunt tolerare morbũ, vel mortem, quàm à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id, cui coniunctum eſt periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroicum caſtitatis gradum pertinet malle mori, quàm permittere in ſe turpes imagines, aut ſenſum vllum libidinis.

Si cauſa voluptatis, eſt peccatũ mortiferum.

Dico Quartò, Si talis contactus fiat cauſa voluptatis eius, quæ præciſè ex ipſo naſcitur, eſt peccatũ mortiferum, etiamſi deſit vlterior intẽtio. eſt communis Doctor. D. Thomæ & Caiet. ar. 4. Nauar. ſuprà, & in Enchiridio, c. 16. nu. 13.

61 *1. Ex ſcripturis.*

Probatur Primò, Ex ſcripturis: ad Galatas 5. *Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,* &c. vbi *impudicitia* ponitur inter peccata, quæ excludunt à regno: atqui *impudicitia* propriè cõſiſtit in turpibus contactibus, vt D. Tho. docet. Aduerte tñ in Græco non haberi *impudicitiam*; ſic enim ibi legimus, *ἅτινα ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια*: Latinè, *quæ ſunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria.* ſed rectè hoc genus impudicitiæ per *ἀσέλγειαν* ſignificatur, quod generatim omnẽ luxurię intemperantiã complectitur; vel per *ἀκαθαρσίαν*, quæ omnem turpitudinem, & impuritatem deſignat. Vnde etiam alibi ſub hoc nomine iſta turpitudo damnari intelligenda eſt: vt ad Epheſ. 5. *Fornicatio, & omnis immũditia nec nominetur in vobis,* &c. & infrà: *Hoc autem ſcitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus,* &c. *nõ habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei.* non enim Apoſtolo eſt curæ, omnes libidinũ ſpecies à fornicatione & adulterio diſtinctas proprijs nominib. exprimere: ſed ſatis ei eſt verbis generalibus indicare, vt notat D. Hieron. in c. 5. ad Galatas, explicans illud, *Manifeſta autem ſunt opera carnis.*

2. Ex Patribus.

Secundò, Probatur ex Patribus: D. Cypr. epiſt. 62. ad Pomponium, *Certè ipſe cõcubitus, ipſe complexus, ipſa confabulatio, & oſculatio, & coniacentium duorũ turpis & fœda dormitio, quantũ dedecoris & criminis confitetur?* quibus verbis docet eſſe graue crimen virgini, dormire cum maſculo, etiãſi ab eo non corrumpatur, propter complexus, oſcula, & fœdam corporum nudorum vicinitatem, quibus voluptas carnalis quæritur.

D. Baſilius lib. de vera virginitate, *Tactum verò vt ſenſuum omnium pernicioſiſſimum, & ſuauiſſimè blandientem, ſenſusq́; reliquos in ſuas illecebras pellicientem, immaculatũ quàm maxima poterit cura ſeruabit.* loquitur de virgine. Vide ſequentia. Vbi etiã oſtendit, aſpectum non allicere ad voluptatẽ, niſi per tactum quendã; *Iactis enim,* inquit, *luminum radiis, veluti quibuſdam incorporeis manibus, quemcunque voluerit eminus tangit; & quæ corporeis manibus attingere non poteſt, oculorum iactibus pathicos complectitur,* &c.

62 *3. Ratione.*

Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiuſmodi contactus non ſolent fieri niſi propter voluptatem reſolutionis ſeminis: atqui intendere hanc voluptatem extra matrimonium, eſt peccatum mortiferum: ergo, &c.

Secũdò, Quia per ſe & proximè ad hãc diſponũt, & hęc ordinariè ex illis ſequitur, vt paſſim Doctor. tradũt: ergo pertinent ad eandẽ ſpeciẽ moralem, tãquam occaſio & cauſa propinqua.

Si cauſa curioſitatis fiat.

Aduerte tamen, ſecundum quoſdam, ſi talis contactus non fiat cauſa voluptatis carnalis, ſed ſolius curioſitatis, per ſe nõ eſſe peccatum mortiferum: præſertim ſi periculũ pollutionis abſit: quia tunc ſub alia ratione magis ſpiritali, & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturam concitandã non habet: & affectus nõ quęrit in eo voluptatem carnalẽ, ſed curioſæ cognitionis. Videntur id inſinuare DD. cùm dicunt illa eſſe peccata mortifera, ſi cauſa voluptatis fiat: quam reſtrictionem nõ adderent, ſi idem putarent, dum cauſa curioſitatis. Verùm talis curioſitas eſt periculoſa: vnde nõ ſolùm vt peccatum veniale: ſed etiam ob periculũ mortalis cauẽda.

Petes Primò, Vtrum in turpiloquio ſit peccatum mortiferum. 63

Vtrum turpiloquiũ ſit peccatũ mortiferum.

Reſpondeo, Si fiat animo ſe oblectãdi rebus ipſis narratis, & imaginationi obiectis tanquam præſentibus, eſt peccatum mortiferum, ſicut & ipſa delectatio moroſa, cuius cauſa fit. Similiter ſi animo excitandi ſe, vel alios ad turpia, vel cũ periculo in illa conſentiendi, etiamſi animus iſte deſit. Si verò ſolùm fiat ob voluptatem, quæ præciſè ex ipſa narratione capitur, abſque vlteriore intentione, eſt peccatum veniale, vt docet Toletus lib. 5. cap. 14. Ratio eſt, quia eſt ſolùm voluptas remota, ex confuſa apprehenſione rerum narratarum, tanquam abſentium, prouẽniens, ſolùm remotè ad turpia diſponens. non enim narrata & audita leuiter, ita mouent vt viſa, & multò minùs quàm contacta: caſtus tamen animus, huiuſmodi narratione, ſciens & volens nunquam delectabitur.

Petes Secundò, Vtrum fœmina aduertens ſe tangi ab alio affectu libidinoſo, teneatur ſub peccato mortali ſe retrahere, vel impedire talem contactum. 64

Si contactus per ſe honeſtus, ex affectu turpi ꝓcedat.

Reſpondeo, Si contactus ſit exteriùs honeſtus, & iuxta receptũ patriæ morem fiat, vt cùm in aduentu, vel receſſu amicorum, oſculum figitur, vel dextera apprehenditur, non tenetur illum refugere, etiamſi impurũ alterius animum nouerit, vt rectè Caietan. hoc loco docet. Ratio eſt, quia hic actus per ſe eſt licitus.

Nec refert, quòd iſte praua intẽtione faciat: quia quando duo ad vnũ opus concurrunt, poteſt alter facere, vel pati bona intentione, quod alter facit mala: vt multis exemplis oſtendi poteſt. Quod generaliter verum eſt, quotieſcũque ille iuſtam cauſam habet nõ detrectandi, qualis in propoſito eſt patriæ conſuetudo, & amicitia, vel conſanguinitas. Idem dicendum de cõtactu locorum ſecretorum, cùm medicamenta applicanda, vel alia cauſa iuſta intercedit: quia actus externus cum iſtis circumſtantijs eſt honeſtus. Hæc tamen intellige, quantum eſt ex lege virtutis temperantiæ: nam lege charitatis, ne videlicet alter peccet, tenetur tales contactus, quantum commodè poteſt, declinare.

Si per ſe inhoneſtus.

Si autem contactus per ſe, & ſpectatis externis circumſtantijs ſit inhoneſtus, tenetur ſub peccato mortali illum vitare, ſi poteſt. Ratio eſt, quia ſicuti lege caſtitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id, quod ad eam proximè excitat: atqui non minùs ad eam excitat talis contactus paſſiuus quàm actiuus, id eſt, non minùs ita tangi quàm tangere: ergo ſicuti tenemur vitare actiuum ſub mortali, ita etiam paſſiuum. Dicitur autem non poſſe vitare, quãdo ſine graui incommodo nõ poteſt: quod incommodum debet eſſe tale, vt perpeſſioni iſtius contactus, vel violationis præponderet, vel ſaltẽ ſit æquale: vt ſi periculum mortis, infamiæ, vel amiſſionis bonorum non permittenti impendeat. vide Caietanum artic. 4. ſub finem.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum ſit ſtuprum & raptus.

D. Thomas art.6. & 7.

65 *Stuprum generatim.* STuprum generatim ſignificat oẽm cõcubitũ legibus vetitũ. vnde paſſim apud authores *adulterium, inceſtus, & libido præpoſtera* ſtuprum vocatur: vt ex Plauto, Cicerone, & alijs conſtat.

Strictè. Strictè verò accipitur pro virginis violatione, maximè ſi per vim fiat: quo modo addit malitiam mortiferam contra iuſtitiam, actui fornicationis; eſtque graue crimen, quod etiam morte per leges punitur, ſiue virgo ſit, cui vis illata eſt, ſiue corrupta. Grauius tamen eſt in virgine, propter florem pudicitiæ vi ereptum.

Si verò non fiat per vim, ſed ipſa ſponte conſentiente, probabilius eſt circumſtantiam virginitatis non addere malitiam mortiferã, vt oſtenſum eſt lib.2. cap.10. dubit.1. quo cap. de hoc vitio & obligatione iuſtitiæ ex eo orta ſat multa diximus.

66 *Raptus.* *Raptus* propriè dicitur, cùm perſona aliqua libidinis cauſa, vi illata abducitur, ſiue ſit maſculus, ſiue fęmina; ſiue nupta, ſiue innupta; ſiue vis inferatur ſoli abductæ, ſiue ijs, quorum poteſtati ſubeſt, ſiue vtriſque: vt colligit Gratianus ex c. De raptoribus, 36. q.1. Ad raptum enim tria requiruntur, nimirum vis illata, abductio, & vt fiat cauſa concubitus, aut alterius libidinis.

Si non abducatur, ſed in loco violetur, non propriè dicetur *rapta,* ſed vim, ſeu *ſtuprum* paſſa: quamuis generatim id etiã raptus vocetur, iuxta D. Thomam art.7. & Nauar. c.16. nu.3. & Gratianum d. cap. De raptoribus, 36. q.1. quem ſequuntur alij. vnde & pęnæ raptorum ad tales pertinent. Similiter ſi nulla vis inferatur, ſed ipſa ſponte diſcedat cum amaſio, parentibus neſcientibus, non erit propriè raptus, ſed voluntaria fuga. Itaque requiritur vt vis inferatur vel ipſi, vel ſaltem ijs, ad quos pertinet, v.g. parenti, marito, ſponſo, curatori, abducendo illam ipſis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non cauſa libidinis, ſed redigendi in ſeruitutem, & vindicãdi dominij, dicetur *plagium,* non raptus: eſt enim furtum hominis, non luxuria. non tamen requiritur ad raptum vt reipſa concubitus ſit ſecutus: ſufficit vt eo fine rapta ſit, vt ex varijs textib. iuris colligitur.

67 *Quomodo pertineat ad luxuriam.* Petes, Quomodo ergo *raptus* ponitur ſpecies luxuriæ, cùm potiùs ſit ſpecies iniuriæ?

Reſpondeo, Ratione intentionis pertinere ad luxuriam: quia libidinis cauſa fit: ipſe tamen actus exterior ſecundum ſe, ſolùm eſt contra iuſtitiam, niſi ei coniungatur violatio. Vel certè dicendum eſt raptum completum eſſe ſpeciem luxuriæ: completur enim per concubitum, ad quem proximè tendit: & ſic ratione ſui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quædam ſpecies eius, nõ tamen eſt propriè, ſeu metaphyſicè loquẽdo ſpecies: quia circumſtantia illa, per quam cõtrahitur communis ratio luxuriæ in raptu, non eſt propriè contra caſtitatem, ſed contra iuſtitiam.

In raptu eſt duplex malitia. Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu includi: alteram contra iuſtitiam, alteram contra caſtitatem: ac proinde ad vtrumque vitium pertinere; quamuis ratione finis inter ſpecies luxuriæ numeretur.

68 *Pœnæ in raptores.* Notandum eſt, graues pœnas vtroque Iure in raptores eſſe conſtitutas. L. vnica, C. de raptu virginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honeſtæ, ſiue nuptæ, ſiue innuptæ ſtatuitur ſupplicium capitis tum raptori, tum ijs, qui ipſi auxilio fuerint: & bona eorum addicenda per Iudicem mulieri raptæ. Deprehenſus in flagranti crimine, poteſt à coniunctis perſonis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impunè interfici. Si rapta ſit ſerua, etiam ſupplicium capitis decernitur, abſque tamen bonorum addictione. Hic ſub raptu Doctores etiam vim illatam libidinis cauſa, etſi perſona non ſit abducta, intelligunt.

Iure verò Canonico cap. Raptor, & cap. Statutum, 17. q.2. ſtatuitur, Primò, Vt raptor alienæ ſponſæ publica pœnitentia mulctetur.

Secundò, Vt ſine ſpe coniugij maneat. Itaque eſt impedimentum non quidem dirimens, ſed impediens ab omni coniugio. Poteſt tamen Epiſcopus in eo diſpenſare. imò quibuſdam locis non eſt hoc impedimentum in vſu, vt Nauarrus notauit cap.22. num.74. *Eſt impedimẽtum impediens.*

Tertiò, Raptor alicuius puellæ, vel mulieris cuiuſcunque, & omnes illi conſilium, auxilium, & fauorem prębentes ſunt ipſo iure excommunicati, & perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; & ſi Clerici fuerint, de proprio gradu deijciendi. Ita Concilium Trident. ſeſſ.24. de reform. matrim. cap.6. *Sunt excommunicati.*

Quartò, Inter raptorem & raptam quamdiu ipſa in eius poteſtate manſerit, nullum poteſt cõſiſtere matrimonium; etiamſi ipſa liberè conſenſerit; vnde pro eo tempore eſt impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit ſeparata, & in loco tuto & libero conſtituta, poteſt illi nubere, ſi velit. Ita Concilium ſuprà. quo caſu putant quidam tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptum contractam: alioquin rapta cogeretur nubere viro infami; quod eſſet in ipſius grauamen, cõtra fauorem, quem Concilium intẽdit dare matrimonio. vide Henriquez lib.2. de matrim. cap. vlt. 69 *Eſt impedimẽtum pro tempore dirimens.* *An per nuptias cũ rapta, tollatur infamia.*

Contrarium puto verius: nam Concilium id apertè videtur excludere; ſic enim ait, *Quòd ſi rapta, à raptore ſeparata, & in loco tuto ac libero conſtituta, illum in virum habere conſenſerit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus raptor ipſe, ac omnes illi conſilium, auxilium, fauorem præbentes, ſint ipſo iure excommunicati, ac perpetuò infames,* &c. quaſi dicat, etiamſi illam duxerit, incurrat in has pęnas.

Ad rationem in contrarium dico non cogi illam nubere infami, ſed poſſe abſtinere, ſi velit. imò iure ciuili non poterit ei nubere, vt patet C. de raptu virginum; quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptores, & c. Placuit, 36. q.2. quamuis id poſtea reuocatum fuerit, vt conſtat ex cap. fin. de raptoribus. vnde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præſtare; ſed reſtringit conceſſionem d. cap. finalis, vbi non requiritur vt cõſtituatur in loco tuto, ſed ſolùm vt liberè conſentiat. Sed de his plura tract. de matrimonio. *Ad rationẽ.*

Notandum eſt, hæc non habere locum in raptu, quo ſponſus rapit propriam ſponſam: quia id in iure non vocatur crimen *raptus;* eò quòd ex deſponſatione aliquid iuris in eam habeat, vt rectè notat D. Thomas art.6. ad quartum, & reliqui Doctores. Vnde Gelaſius Papa (vt habetur, 36. q.1. cap. Lex illa) dicit, *Lex illa præteritorum Principum, ibi raptum dicit eſſe commiſſum, vbi puella, de cuius nuptiis ante nihil actum fuerat, videbatur abducta.* 70 *Si ſponſus rapiat ſponſam.*

DVBITATIO X.

Quid adulterium & quale peccatum.

D.Thom.art.8.

71 ADulterium, iuxta D.Thomam, dictum eſt quaſi *ad alienum torum* acceſſio: nihil.n. eſt aliud quàm alieni tori violatio, vnde requiritur vt vterque vel alter ſit iunctus matrimonio; nam circumſtantia coniugij in viro vel in fęmina facit vt actus luxuriæ dicatur adulteriũ.

Eſt peccatũ mort. Porro hunc actum eſſe peccatum mortiferum conſtat ex plurimis ſacræ Scripturæ locis, Exodi 20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi ſui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Idem habetur Deuter. 22. & 27. *Maledictus qui dormierit cum vxore proximi ſui.* Iob 31. *Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere, & ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum: ſcortum alterius ſit vxor mea. & ſuper illam incuruentur alij: hoc enim nefas eſt & iniquitas maxima. Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans; & omnia eradicans genimina.*

Vide pulcherrima in hanc ſententiam Eccleſiaſtici 23. Prouer. 6. Hieremiæ 5. 1. ad Corint. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles Regnum Dei poſſidebunt.* Addo etiam animalia quædam adulterium deteſtari & vindicare, vt Guilielmus Pariſienſis primæ partis de vniuerſo, parte 3, cap. 8. de ciconijs teſtatur; *Tempore,* inquit, *meo, ciconia tanquam de adulterio conuicta per olfactum maſculi ſui, congregata multitudine ciconiarum, neſcio qualiter accuſante maſculo, vel detegente eius crimen, à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata eſt, tanquam concilio aut iudicio omnium eſſet adulterij iudicata.* *Bruta nonnulla adulterium plectunt.*

72 *Cur ſit peccatum mortale.* Ratio eſt manifeſta, quia continet totam malignitatem fornicationis, quam oſtendimus eſſe mortiferam; & præterea iniuriam in coniugem. quatenus enim eſt inter perſonas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatem & omnia incommoda fornicationis: quatenus verò eſt contra ius coniugis in re graui, eſt grauis iniuria contra iuſtitiam admiſſa: nam *vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vxor;* & contrà, *vxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir;* vt docet Apoſtolus, 1. ad Corinth. 7. *Ius coniugis.* Conſiſtit autem hæc poteſtas, ſeu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale perſoluere. Secundò, Quòd teneatur à perſona extranea abſtinere. *Dupliciter fit coniugi iniuria.* Itaque duobus modis fit coniugi grauis iniuria in cauſa matrimonij. Primò, Si nolit petenti debitum reddere: tunc enim ei denegat vſum rei ſuæ. Secundò, Si ſe alteri copulet: tunc enim id, quod eſt coniugis quoad vſum, tribuit alteri: imò cùm ſit vna caro cum coniuge, carnem coniugis miſcet & vnit carni extraneæ. quanta autem ſit hæc iniuria, patet ex communi hominum æſtimatione, qui illam tanti faciunt, vt putent vix poſſe irrogari maiorem: vnde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare ſolent.

73 *Si coniunx cedat iure ſuo.* Dices, Quid ſi coniunx cedat iure ſuo, vel etiam fiat leno ſuæ vxoris vt ſit particeps pretij, vel alterius commodi?

Reſpondeo, Eo quidem caſu nõ fore propriè iniuriam in perſonam coniugis, vt cõſtat ex dictis ſuprà cap. 7. dubit. 1. *Scienti enim & conſentienti non fit iniuria;* vt habet regula Iuris 27. lib. 6. de Regulis Iuris: nihilominus erit iniuria in ipſum matrimonij ſtatũ & ordinem coniugatorũ: ſicut ſi Clericus cedat iure ſuæ exemptionis, quo non poteſt conueniri coram Iudice ſeculari, & ſponte ſinat ſe ad tribunal ſeculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria: ſed ſtatui clericali & ordini eccleſiaſtico. Simili modo qui occidit hominem volentem, non facit illi propriè iniuriam: ſed peccat in naturam humanam. Vnde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra caſtitatem, alteram cõtra matrimonij ſtatum; etſi non dicatur propriè iniuria in perſonam coniugis, v. g. in Petrum; eò quòd non fiat ipſo nolente & inuito, (quod tamen propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad reſtitutionem vel ſatisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè eſt contra iuſtitiam: quia eſt cõtra ius coniugij, & coniugis vt coniunx eſt, quo ille cedere efficaciter non poteſt; eò quòd competat ipſi non ad bonum priuatum, ſed ratione ſtatus, qui eſt communis. vnde cùm ceſſio ſit nulla, ius manet: & ita contra illud peccatur.

Notandum eſt, adulterium triplici modo poſſe committi. Primò, Ex parte viri tantùm. Secundò, Ex parte fęminæ tantùm. Tertiò, Ex parte vtriuſque.

Si primo modo fiat, (vt ſi coniugatus ſolutæ copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, vt ex dictis patet; minus tamen, quàm ſi coniugata ſoluto. Ratio eſt, quia longè magis repugnat iuri naturæ vt vna fœmina iungatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus fœminis. vnde etiamſi hoc aliquando fuerit conceſſum; (vt patet in Patribus veteris teſtamẽti, qui habebãt plures vxores) illud tamen nunquam. 74 *Adulteriũ tripliciter patratur.*

Cauſa cur magis repugnet, eſt Primò, Quia vna mulier pluribus viribus ſatisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio, quæ eſt finis iſtius coniunctionis. Secundò, Quia etſi fortè interdum generatio non impediatur; tamen erit contra certitudinem prolis: nam incertum erit vtri viro proles ſit aſſignanda, marito an adultero: quod eſt cõtra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna opera indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles ſupponitur; vel ſaltem ipſa ſe conſtituit in periculo id faciendi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionem hæreditatis extraneo. Hęc incommoda non ſequuntur ex adulterio viri cum ſoluta. Hinc fit vt adulterium coniugatæ vindicetur morte, ſi maritus illam iure proſequatur; coniugati verò nequaquam, quanquam in veteri lege vterque morti addicebatur, vt patet Leuitici 20. & Deuteron. 22. *Cur vna nõ poſſit iungi pluribus.*

Grauiſſimum autem erit, ſi tertio modo fiat, nimirum vtroque coniugij vinculis adſtrictio; tunc enim in illo actu eſt duplex iniuria mortifera: nam duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Vnde eo caſu in confeſſione non ſufficit accuſatio ſui de adulterio in genere; ſed explicanda eſt illa circumſtantia, ratione cuius iniuria duplicatur. *Si vterque matrimonio iũctus.*

Nec refert, etiamſi illæ iniuriæ ſint eiuſdem ſpeciei: quia nõ ſolùm ſpecies peccati, ſed etiam numerus explicandus; non tantùm numerus actuum materialiũ, ſed etiam numerus malitiarum, quæ ſunt in vno actu, vt ſi quis vno ictu occidat

occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuitietur.

Adulteriũ ex parte fœminæ. Pari modo, quãdo eſt adulterium ratione ſolius fœminæ, puto id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

Nec obſtat, quòd vir in hoc actu nihil agat contra fidem à ſe datam, cùm nulli fidem coniugalem dederit: quia ſatis eſt quòd fœminæ cooperetur in violanda fide, quam ipſa ſuo dedit marito: & ad alia damna, quæ inde ſequuntur.

DVBITATIO XI.

Quid inceſtus & quale peccatum.

D. Thom. artic. 9.

75 *Inceſtus.* INceſtus eſt congreſſus cũ conſanguinea, vel affine intra gradus prohibitos: quales ſunt omnes gradus conſanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractę, vſque ad quartum gradum, vt communiter DD. tradunt: ex fornicatione verò vſque ad ſecundum, vt conſtat ex Concilio Tridentino ſeſſ. 24. c. 4.

Gradus autem cognationis legalis, quæ naſcitur ex adoptione, & cognationis ſpiritalis, quæ ex baptiſmo & confirmatione, propriè ad hoc vitium non pertinent; quia ſunt vincula magis ſpiritalia, nec faciunt coniunctionẽ carnis & ſanguinis, ſicut cõſanguinitas & affinitas. negari tamen non poteſt quin violatio talis cognationis per actum luxurię habeat ſpecialem deformitatem: cùm illa cognatio cõſtituat impedimentum dirimens: vnde talis actus poterit etiam dici *inceſtus*, paulò latiùs extenſa hac voce: quia fit cum perſona, cui rati one iſtius coniunctionis ſpecialis debebatur reuerentia in iſta materia: nec eſt aliud nomen, quod ei meliùs conueniat, ſi cognatio ſit ex adoptione. ſi verò ſit ex ſacramento, rectiùs referetur ad ſacrilegium.

76 *Eſt peccatũ mortale.* Porro *inceſtum* eſſe graue peccatum conſtat ex ſcripturis. 1. ad Corint. 5. *Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita vt vxorem patris aliquis habeat. & vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit*, &c. vbi etiam Apoſtolus illum tradit ſatanæ, eijciendo extra Eccleſiam: & vult totam Eccleſiã ob tale facinus eſſe in luctu. Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedat, vt reuelet turpitudinẽ eius: ego Dominus Deus veſter.* Deinde recenſentur omnes gradus, iure diuino pro illo tempore vetiti, & prohibetur coniunctio: & c. 20. conſtituitur pœna mortis in tranſgreſſores: additur cauſa; *quia rem illicitam, rem nefariam operati ſunt.*

77 *Qui gradus vetabantur in Leuitico.* Vetabatur autem illo tempore inter conſanguineos quidem primus & ſecũdus gradus: præterquam inter neptem & patruum, vel auunculum: & inter conſobrinos. Inter affines, primus & ſecundus lineæ rectæ, vt inter nouercam & priuignum, eiuſque filium: inter vitricũ & priuignam, eiuſq; vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ tranſuerſæ, vt inter maritum & ſororem vxoris; inter vxorem & fratrem mariti: mortuo tamen marito ſine liberis: poterat frater eius accipere vxorẽ defuncti, vt patet Deut. 25. Similiter mortua vxore, videtur maritus defunctæ potuiſſe accipere ſororem illius: vnde d. c. 18. ſignatè dicitur, *Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente:* indicando, *poſt mortem* non eſſe impedimentum.

Ratio cur hoc tantum peccatum ſit, eſt: quia eſt contra reuerentiam & honorem debitũ, in hoc genere actuum, conſanguinitati: quam cauſam paſſim indicat ſcriptura, cùm ait, *Ne diſcooperias, ne reueles turpitudinem* matris, ſororis, &c. cùm enim in conſanguineis & affinib. principium ortus noſtri intueamur, vt ſuprà li. 2. c. 46. dub. 1. dictum eſt, debetur illis certa quædã reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignendi pertinent. Hinc filij Noe, Sem, & Iaphet, cum tanta cautione & eulabia virilia patris texerũt: & Cham maledictionem patris ob irreuerentiã & irriſionem incurrit, Gẽ. 9. Imò etiam quibuſdam animantibus ſimilis quidam reuerentiæ inſtinctus erga parentes, eſt ingenitus, vt Ariſtoteles l. 9. hiſtoriæ animalim ca. 47. docet: vbi refert camelos nec vi adigi poſſe vt matribus cõgrediantur: cumque fraude camelarij pullus quidam contectam matrem, ne poſſet agnoſci, inſcendiſſet, & poſtea detracto tegumento eam cognouiſſet, morſu interfeciſſe authorem. Ibidem narrat equum quendam generoſiſſimum regis Schytarum cum matri cõgredi nollet, ſimili artificio deceptum, poſtea re detecta fugiſſe, & ex alto ſe præcipitem datũ eliſiſſe. Simile refert Guilielmus Pariſienſis primæ partis de Vniuerſo p. 3. c. 8. de quodã equo, qui pari modo admiſſus in matrem, ſibi genitalia mordicus præſcidit: natura ipſa teſtante quàm id ſit graue piaculum. — 78 *Eſt cõtra reuerentiam iuri ſanguinis debitã.*

Accedit, quòd per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus, vnde natura quærit eos, inter quos ante non erat coniunctio carnalis: & refugit, qui iam ante ratione conſanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Denique ad illud opus requiruntur mas & fœmina, tanquam duo principia partialia diſtincta: at per conſanguinitatem & affinitatem duo ſunt veluti vnum quid, tenens ſe ex parte alterius principij; vel potiùs abſtrahẽs ab hoc vel illo ſexu: nam frater & ſoror non aliter ſunt vnum, quàm duo fratres, vel duæ ſorores, &c.

Grauior tamen multò eſt inceſtus cum conſanguinea, quàm cum affine in eodẽ gradu, v. g. cum ſorore ſua, quàm cum ſorore vxoris: quia illud vinculum eſt multò arctius: nam plus eſt eſſe coniũctum alijs ratione proprij ſanguinis, quàm ratione ſanguinis vxoris: maior enim eſt vnio ad ſuam carnem quàm ad carnem vxoris: vnde etiam hoc vinculum eſt magis naturale.

Dubium tamen eſt, Vtrum id faciat diuerſitatem ſpecificam in inceſtu. 79 *An diuerſitas graduũ faciat diuerſitatem ſpecificam in inceſtu.*

Caietanus in a. 9. negat, & vult ſolùm eſſe circumſtantiam aggrauantem: ſicut maior quantitas rei ablatæ in furto. Idem docet de diuerſitate graduum vtriuſque: addẽs non oportere eſſe ſolicitum in ea explicanda in confeſſione. Idem ſentiunt aliqui recentiores.

Sed verius eſt eſſe diuerſitatem ſpecificam. Primò, Ratione conſanguinitatis & affinitatis. hæc, n. vincula ſpecie differunt, ſicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Cõfirmatur, quia multò immanior cenſetur inceſtus cum matre, quàm cum nouerca: cum ſorore, quàm cum vxore fratris. Secundò, Ratione

ne lineæ rectæ & lateralis: nam nullo vnquam caſu fuit licitus concubitus inter conſanguineos in linea recta. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita eſt matri, alia ſorori, & longè fœdior illius, quàm huius violatio. Tertio, Ratione primi gradus conſanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum, itē ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præſertim lineę tranſuerſę: vt colligitur ex Apoſtolo 1. Cor. 5. Ratio eſt, quia illi iure naturæ prohibiti: & matrimonium dirimunt: hi ſolùm iure poſitiuo.

80 Quod ad gradus reliquos attinet, qui ſolo iure poſitiuo prohibiti ſunt, etſi probabilis ſit ſententia Nauarri cap. 16. nu. 3. & multorum aliorum, omnes ſpecie differre, & efficere inceſtum ſpecie diuerſum; tamen contrarium eſt probabile, nimirum illos gradus in cõſanguinitate eſſe eiuſdem inter ſe ſpeciei, ſimiliter in affinitate. Ratio eſt, quia nullus horum iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quā habent ad illum actum, eſt ſolùm ex iure poſitiuo: quod ob eaſdem cauſas, eademque motiua illos vetuit; quorum præcipuū eſt, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur: acceſſoria, vt affinitates ac amicitiæ multiplicentur, occaſiones libidinis inter propinquos (qui ſæpe cohabitare ſolent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis nō nimiùm increſcat, vt ex D. Thoma ar. 9. & Caietano ibidem colligit. Et quamuis hæ rationes eo magis appareāt & locum habeāt, quo gradus eſt propinquior, vt in ſecundo plus quàm in tertio, & in tertio quàm in quarto; hoc tamen non conuincit diuerſitatem ſpecificam, ſed ſolùm differentiam ſecundum magis & minùs intra eandem ſpeciem.

81 Notandum eſt, etſi inceſtus cum ſua conſanguinea ſit grauior quàm cùm affine, conſanguinea vxoris, cæteris paribus: tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior eſt, quòd impediat petitionem debiti: eo quòd cognoſcendo cõſanguineā vxoris factus ſit vxoris affinis eo gradu, quo ipſa vxori erat ſāguine iuncta. Hoc tamen intelligendum, niſi fortè ignorabas eſſe affinem: tunc enim non eſſet formaliter inceſtus, ſed ſimplex fornicatio: vnde nec pęnā inceſtui conſtitutā, vt eſt non poſſe petere debitum, induceret. Petitio quoque debiti poſt Concil. Trid. non impeditur, niſi ſit conſanguinea in primo vel ſecundo gradu, vt colligitur ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. c. 4. de reform. matrimonij.

Impedimentum ex inceſtu cum conſanguinea vxoris.

Alter eſt, quòd mortua vxore non poſſit aliā ducere, & ſi duxerit, non poterit exigere debitum abſque diſpenſatione. inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, ſed impediens. vtrumque colligitur ca. Tranſmiſſæ. 1. & 2. De eo, qui cognou. conſan. vxoris, & 32. q. 7. multis capitulis.

82 Vtrum verò ſimile impedimentum inducat inceſtus cū conſanguinea, diſputatur inter DD. D. Thom. in 4. d. 34. q. 1. ar. vltimo, negat, quem cõmuniter ſequuntur Theologi, teſte Nauarro c. 22. n. 74. & Couarruuias in epitome 4. decre. c. 7. in princ. nu. 4. Idem tenet Toletus lib. 5. ca. 12. & Syluester, Matrimonium 7. nu. 6. cum Roſella & Archidiacono. Nauarrus verò & pleriq; Canoniſtæ cum Panormitano in cap. 1. & 2. De eo, qui cogno. conſangan. vxoris, affirmāt. Vtraque ſententia probabilis. Mihi placet ſententia Theologorum: nam c. De inceſtis, 35. q. 3. impoſita pro tanto crimine ſatisfactione, additur in fine, *Sanè quibus coniūctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugii libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur. & c. Si duo, 35. quæſt. 6. de inceſtuoſis iam ſeparatis dicitur *qui iuuenes ſunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* Vbi vt bene notat Caietanus contra gloſſam, non diſponitur vt ſi non ſint iuuenes, prohibeantur: ſed determinatur cauſa, cur in futurum illi non ſint prohibendi. Olim tamē aliquando in pœnam prohibebantur contrahere ſecundas nuptias, ſicut & alij, qui pœnitentiā publicam egerant: quod vr̄ adhuc ſeruari in curia Romana. nam quando diſpenſatur inter cõſanguineos vt poſſint contrahere: ſi præceſſit copula, additur clauſula, vt mortuo coniuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamen dicunt id non obſtare in foro conſcientiæ: eſſe enim clauſulam ordinariam. Verùm hæc pertinent ad diſputationem de matrimonio.

Inceſtus cū conſanguinea propria.

DVBITATIO XII.

Quid ſacrilegium in materia luxuriæ & quale peccatum.

D. Thomas art. 10.

83 SAcrilegium hoc loco nihil eſt aliud, quàm violatio rei ſacræ per actum venereū. *Rem ſacram* voco perſonam Deo per votū caſtitatis dicatam, & locum, vel aliam rem conſecratam. *Violatio eſt* cùm aliquid agitur, quod peculiariter ſanctitati illius vel reuerentiæ illi vel potiùs diuino in illa numini debitæ, repugnat. tunc enim illa res, quantum eſt ex facto hominis quodammodo contaminatur, polluitur, & veluti prophana efficitur. Poteſt autem res ſacra dupliciter violari.

Res ſacra. *Violatio.*

Primò, Actione, quę fit contra aliam virtutē, v.g. contra iuſtitiam, vel caſtitatem, vt ſi perſona ſacra verberetur, vel occidatur; ſi res conſecrata furto ſurripiatur, ſi reus ad locum ſacrum confugiens, vi inde cõtraius abſtrahatur, ſi perſona ſacra ſe polluat: & tūc opus habet duplicē malitiam & duplicem ſpeciem, & ſub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea, quæ dub. 4. diximus.

Dupliciter res ſacra violatur.

Secundò, Actione, quæ non ſit contra aliam virtutem, ſed ſolùm inde malitiam contrahat, quòd rem ſacram indignè tractet, vt ſi opus matrimonij in loco ſacro abſque neceſſitate fiat. Nos hic ſolùm de violatione illa rei ſacræ agimus, quæ fit per *actum venereum* internum, vel externum, ſiue ille ſimul ſit directè contra caſtitatem, vel iuſtitiam, ſiue non ſit. De alijs ſacrilegijs dictum eſt lib. 2. c. 45.

Hoc autem fieri poteſt quinque modis. Primò, Si perſona ſacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam conſentiat: violat enim ſanctitatem ſuæ perſonæ, quæ in eo ſita eſt, quòd Deo per votum caſtitatis ſit conſecrata. 84

Quinque modis fit hoc ſacrilegium.

Secundò, Si perſona non ſacra conſentiat in turpe opus circa perſonam ſacram.

Tertiò, Si vtraque ſit ſacra: tunc enim duplex eſt ſacrilegiū, ſicuti eſt duplex adulterium cùm vterque eſt coniungio copulatus.

Quartò, Cùm fit in loco ſacro abſque neceſſitate, etiamſi ſint coniuges.

Quintò,

Quintò, Cùm fit circa aliam rem ſacram, vel eius interuentu: vt olim fecerunt quidam hæretici excipientes ſperma calice, horrendo prorſus ſacrilegio.

85 *Si coniuges longo tempore in loco ſacro concluſi.* Dixi in quarto modo, *abſque neceſſitate*, quia ſi longo tẽpore maneant concluſi in loco ſacro, ratione belli, vel concuſſionis militaris & immineat alteri periculum incontinentiæ, non erit peccatum reddere, aut etiam petere debitũ in loco ſacro, ſi alibi nõ eſt opportunitas: vt docet Syluester, v. Debitum, n.5. & v. Conſecratio 2. nu.5. Richardus in 4.d.32.a.3.q.2. Alphonſus à Caſtro li.1. de poteſt. legis pœnal. c.7. docum.2. Couarruuias, de ſponſalib. p.2. cap.7. §.2. nu.3. Toletus li.5. cap.12. (quamuis Paludanus in 4. d.32.q.4. & quidam alij, putent eſſe peccatum mortiferum.) Ratio eſt, quia in eo caſu id non cenſetur ab Eccleſia vetitum: hoc enim nimis eſſet durum, nec ſatis congruum indulgentiæ Apoſtoli, 1. ad Corin. 7. *Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtrã:* quando ergo eſt periculum incontinentiæ, non eſt id prohibendum. Vnde etiam Eccleſia tunc non polluitur, vt rectè docet Caſtro ſuprà, & alij: ſicut nec cùm ſanguis licitè in ſui, vel rerum ſacrarum defenſionem effunditur, aut ſemen per pollutionem nocturnam: quia vbi nulla eſt culpa contra loci ſanctitatem, nulla eſt violatio. Danda tamen eſt opera vt quàm occultiſſimè fiat, propter ſcandalum.

86 *Si non ſit periculũ incõtinentiæ.* Si tamen nullum ſit periculum incontinentiæ, non videtur licitum: quia in eo loco tenentur abſtinere quãtum commodè poſſunt. Vnde paſſim DD. requirũt vt actus ille ſit neceſſarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Syluestro, fore peccatum mortferũ, ſi ſobolis vel delectationis cauſa conueniant: quod intellige de petente: nam reddens faciliùs excuſari poteſt, cùm neſciat alterius diſpoſitionem.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus v. Debitum, num. vlt. citans pro ſe Richardum & Alexandrũ. hominibus enim plebeijs maior quædam licentia eſt neceſſaria; vix enim poſſunt definire quãdo ſit periculum ſufficiens incontinentiæ, ad petendum. Deinde alter non poteſt ſcire an in petente ſit re vera periculum, an ſingat; nec petens id facilè fatebitur. præterea niſi interdum conueniant, facilè incident in tale periculum. vnde Apoſtolus inſinuat vt reuertantur in idipſum, ne in periculum incidant. Denique res illa ſatis eſt in praxi intricata & perplexa.

87 *Si ſacerdos monachus fornicetur.* Petes, Vtrum ſi is, qui peccat luxuriæ peccato ſit ſacerdos ſimul & Religioſus, cõmittat duplex ſacrilegium, alterum contra ſanctitatem, quæ eſt ex voto caſtitatis, alterum contra ſanctitatem ordinis? Videtur enim eſſe duplex, quia illæ rationes ſunt ſpecie diuerſæ: aliter enim Religioſus, ratione voti dicitur perſona ſacra, aliter ratione ſacerdotij: ergo etiam erit diuerſa obligatio vitandi actum venereũ. Confirmatur, quia conſtitutio illa, qua Eccleſia ob honorem ordinis ſacri vetat illum actum, conſtituit illum in ſpecie ſacrilegij, & imponit obligationem religionis: atqui hæc obligatio eſt ſpecie diuerſa ab ea, quæ inducitur per votum caſtitatis in Religione: ſicut obligatio audiendi ſacri ex voto, & ex præcepto Eccleſiæ eſt diuerſa: ergo ſicut hic eſt duplex ſacrilegium, ſi ſacrum omittatur: ita ibi, ſi contra illam duplicem obligationem peccetur.

Probabile eſt eſſe duplex ſacrilegiũ. Cõtrarium etiam probabile. Ob hoc argumentum hæc ſententia videtur mihi valde probabilis, & iuxta eam vtraque circumſtantia diſtinctè in confeſſione explicanda.

Multi tamen recentiores tenent eſſe ſolùm ſimplex ſacrilegium: etſi altera circumſtantia alteram nonnihil iuuet ad augendum peccatũ intra eandem ſpeciem. Ratio eſt, quia illæ obligationes ſunt eiuſdem rationis, vel potiùs nõ ſunt niſi vna obligatio: ſicut cùm idem bis eidẽ diuerſis occaſionibus promittitur, ſi poſtea fides violetur, non eſt duplex iniuſtitia, aut duplex peccatum contra fidem, ſed ſimplex: quia ſecunda promiſſio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promiſſario: cùm omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci poteſt, iam priore actu ſit inductum: ſed confertur idem quod ante, repetito eodem titulo. Simile eſt, cùm idem bis donatur: ſecundus enim actus eſt inefficax reſpectu noui iuris, cùm iam totus effectus eius ſit productus. Vnde ſequitur, votum caſtitatis ordini ſacro annexum, non inducere nouam obligationem diſtinctam ab ea, quam induxit profeſſio Religionis, ſed eandem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc ſententia eſt valde probabilis, ſi ponamus non eſſe peculiare præceptum Eccleſiæ, quo ordinati teneantur continere ſine voto: ſed totam obligationem eſſe ex voto, ſacris ordinibus conſtitutione Eccleſiæ annexo. Sed hæc pertinent ad diſputationem de ordinibus ſacris.

Notandum, graues pœnas in ſolicitatores & corruptores ſacrarum virginum, & in eos, qui conſilium, vel auxilium præbuerint, eſſe conſtitutas, vt patet 27.q.1.c. Si quis rapuerit: nimirũ ſupplicium capitis, & bonorum priuationem Monaſterio addicendorum. Acceptum eſt hoc caput ex Nouellis Iuſtiniani. 88 *Pœna in ſolicitatores & corruptores virginũ ſacrarum.*

DVBITATIO XIII.

Quæ peccata luxuriæ dicantur eſſe contra naturam.

DVpliciter peccatum dicitur eſſe *cõtra naturam.* Primò, Generatim, quia eſt contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo, etiã fornicatio, inceſtus, adulterium, raptus & ſacrilegium dicuntur eſſe contra naturam. Secundò, Strictè, quia eſt contra ordinem, quem natura, etiam in cæteris animantibus requirit: ſeu quem natura illius actus poſtulat, vt poſſit ſequi conceptus. Cùm enim hic ordo ita peruertitur vt conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum *contra naturam.* natura autẽ actus venerei, vt ex eo poſſit cõceptio fieri prolis eiuſdẽ ſpeciei, poſtulat quinque. Primò, Coniunctionem duorum. Secundò, Eandem in vtroque naturam. Tertiò, Sexum diuerſum. Quartò, Organa, ſeu vaſa congrua. Quintò, Debitum modum. Hinc fit vt quinque modis poſſit eſſe peccatum contra naturam in hac materia. 89 *Dupliciter dicitur peccatũ contra naturam.* *Quinq; modis poteſt peccatũ eſſe contra naturã.*

Primò, Si quæratur voluptas carnalis per ſui corruptionem abſque cõiunctione. hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio.*

Secundò,

Secundò, Si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ, v.g. cum bruto, vel dæmone. quod rurſus diuerſis modis fieri poteſt, vt dæmone comparente in forma bruti (v.g. hirci) vel hominis, vel alicuius dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni, vt olim quibuſdam fœminis. Item vel in vaſe naturali, vel contra naturam. Vnde poſſunt hic plures turpitudines ratione diuerſarum circumſtantiarum concurrere.

Tertiò, Si in eodem ſexu: vt ſi mas cum mare, fęmina cum fœmina. cùm enim eſt idem ſexus, coniunctio non ſolùm repugnat naturę generationis, ratione vaſorum, ſeu organorum, ſed etiam ratione perſonarum, quæ ſecundum ſe ſunt prorſus ineptæ.

Quartò, Si in diuerſo ſexu eiuſdem ſpeciei, ſed non in congruo vaſe, vel inſtrumento. Hi duo poſteriores modi ad *ſodomiam* pertinent, tertius tamen eſt grauior, & iuxta D.Thomam & Caietanum continet deformitatem alterius ſpeciei, ratione circumſtantiæ eiuſdem ſexus.

Si modus ſit contra naturam. Quintò, Si coniunctio quoad cætera ſit naturalis, ſed inordinatio ſit in modo, (vt ſi auerſè fiat, vel viro ſuccũbente) ita vt non poſſit ſequi generatio, nimirum quia genitura non poteſt recipi vel attrahi. eodem pertinet ſi alter de induſtria, in congreſſu, genituræ emiſſionem impediat: de quo vide Caietanum art. 11. dubitat. 5. Si autem non ſit tanta peruerſio in modo, quin poſſit ſequi conceptus, non erit per ſe peccatum mortiferum, neque dicetur peccatum contra naturam, ſed præter naturam. Quòd ſi ratione conſtitutionis corporis coniuges non poſſint ſeruare modum vſitatum, non peccabunt vtendo altero: modò fieri poſſit conceptio, genitura in matricem attracta: quia tunc iſte modus non erit incongruus: ſed conueniens illorum diſpoſitioni.

90 *Diſtinguũtur ſpecie.* Notandum eſt, prædictos modos ſpecie diſtingui: quia ſinguli continent peculiarem & diſtinctam turpitudinem repugnantem caſtitati, vt ex dictis colligitur: cui turpitudini coniungi poſſunt aliæ deformitates, quibus conſtituuntur ſpecies luxuriæ naturalis; nempe *adulteriũ, ſtuprum, raptus, inceſtus, ſacrilegium*; vt bene declarat Caietanus. ſi enim vxor alterius cognoſcatur in vaſe non naturali, erit non ſolùm peccatum ſodomiæ, ſed etiam adulterij: quia per luxuriam fit iniuria toro coniugali. quàuis non propriè dicatur adulterium, eo quòd hoc nomen violationem tori per luxuriam naturalẽ denotet. continet tamen ſimilem iniuriam: etſi non parem, ſecundum Caietanum: quia propriũ vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportione in *raptu, ſtupro, & inceſtu*: nam circumſtantia perſonæ, & vis illata talem malitiã addent luxuriæ contra naturam, qualem naturali: etſi non omnino parem, & nomina illa non ſoleant tribui niſi naturali. Similiter in *ſacrilegio*: niſi quòd hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, ſi per eam locus ſacer, vel perſona Deo dicata violetur, atque de naturali.

91 *Eſſe peccata mortifera.* Quòd autem omnes iſtæ ſpecies ſint peccata mortifera, eſt communis ſententia DD. & colligitur manifeſtè ex ſcripturis. nam de tertia & quarta ſpecie, quæ ſodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18. & 20. & conſtituitur illi pęna mortis: & Apoſtolus ad Romanos 1. valde exagerat grauitatem iſtius peccati; docetque Deum permiſiſſe gentilium Sapientes in tantam turpitudinem & ignominiam labi, in pœnam idololatriæ. ad Gal. 5. *opera carnis ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* vbi ſub *immunditia* hoc peccatum comprehenditur: nam ita vocat illud ad Rom. 1. Similia de *immundis* habet ad Ephe. 5. Idem patet ex vindicta, qua Deus olim hoc peccatum perſecutus eſt, igne ſulphureo in pentapolim cælitus immiſſo, & oppidis illis cũ omnibus habitatoribus ſuis momento deletis, Gen. 19. In hiſtorijs Peruanis legimus nationem quandam robuſtam, & giganteæ ſtaturæ, ob idẽ flagitium, ſimili ferè modo deletam: immiſſo de cęlo iuuene quodam inſtar ſolis ſplendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exuſſerit: & huius facti multa adhuc extare veſtigia. Hinc paſſim receptum apud chriſtianos vt hoc crimen flammis expietur. *Vltio diuina ĩ ſodomitas.*

Ex quibus patet, etiam ſecundam ſpeciem, quæ duas infra ſe comprehendit, concubitum cum bruto, & cum dæmone, eſſe peccatum morferum: quia hæc ſunt grauiora, quàm ſodomia; cùm diuerſitas ſpeciei magis repugnet illi congreſſui. Complectitur iſta Apoſtolus generali nomine *immunditiæ* vel *luxuriæ*. Concubitus cum bruto prohibetur expreſsè Leuit. 18. & 20. ſub pœna mortis, & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vſu receptum apud chriſtianos.

De quinta ſpecie eſt etiam communis DD. ſententia: quia iſte modus repugnat conceptui, & naturæ generationis: vnde nõ eſt minus peccatum, quàm pollutio. Confirmatur; ex ſcriptura Geneſ. 38. Vbi Dominus ob ſimile peccatum puniuit mortẽ Onam filium Iudę: quamuis ibi aliud quoque crimen acceſſerit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi naſceretur ſemen.

De mollitie dicemus dub. ſequenti.

Ex his facilè poteſt intelligi quis ſit ordo inter hęc peccata: nam grauiſſimum eſt *congreſſus cum dæmone*: tum quia cùm ſit ſpiritus, longiſſimè abeſt à debita proportione, quæ requiritur inter cõgredientes: tum propter commercium & ſocietatem cum ipſo, quæ eſt contra virtutẽ religionis. Deinde *beſtialitas*. Tertiò, *Sodomia* cum eodem ſextu. Quartò, *Cum diuerſo ſexu*. Quintò, Quando *modus eſt cõtra naturam*. Sextò, *Pollutio ſimplex*. 92 *Quod ex his ſit grauiſſimum.*

Porro omnes hæ ſpecies ſunt peiores quàm reliquæ ſupradictæ, ſi conſiderentur qua parte ſunt contra caſtitatem: non autem ſi ſpectentur abſolutè vt inuoluũt malitiam alterius ſpeciei, contra iuſtitiam, pietatem, vel religionem: ſimplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non eſt abſolutè maius peccatum, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali: eſt tamen maius in ratione luxuriæ: quia per ſe magis eſt contra naturam generationis; cùm iſta non ſint contra naturam illius actus, ſed ſolùm contra conuenientem ordinem requiſitum ad prolis educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intellige DD. qui omnia peccata contra naturam videntur cæteris facere maiora. alia tamen ratione in iſtis videri poſſit eſſe maior luxuria: nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis 93

cauſa

cauſa paratus eſt adulterium & inceſtum admittere, non abſtinebit etiam à ſui pollutione. pronitas quoque & facilitas ad pollutionem nonnihil minuit in ea luxuriæ culpam.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum ſit pollutio voluntaria, & quibus euentis poſſit excuſari.

94 RESPONDEO, Eam, ſi plenè voluntaria ſit, eſſe peccatum mortiferum: ſi autem non ſit plenè volũtaria, ſolùm veniale: vel nullum. Eſt communis ſententia DD.

Pollutio eſt peccatum mortiferũ.

Probatur prior pars ex ſcripturis; 1. ad Cor. 6. *Nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, &c. regnum Dei poſſidebunt.* Vbi DD. paſſim per *molles* intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant *mollitiem*. Verum Græci per *molles* (μαλακοὺς) intelligunt pathicos, ſeu turpia patientes, quibus reſpondent maſculorum concubitores (ἀρσενοκοῖται). Neque vſquam alibi in ſcriptura hoc nomen pro crimine libidinis ponitur. nihilominus ſatis probabile eſt etiam iſtud peccatum ſignificari: nam eſt ſignum peculiare mollitiei. animi. Deinde probari poteſt ex ijs locis, vbi *immunditia* damnatur, vt ad Gal. 5. & ad Epheſ. 5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines ſignificantur, vt D. Hieronymus notat: & alioquin eſt quoque ſpecialis quędam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iſte actus eſt contra primarium finem, ob quem à natura eſt inſtitutus; qui eſt generatio, vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine, quã natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confirmatur, quia ſi fornicatio eſt peccatum mortiferũ, quæ tamẽ ſolùm caret debito ordine ad prolis educationem; multò magis hic actus, qui repugnat conceptioni.

95

Dupliciter eſt voluntarius.

1. Per ſe.

Poteſt autem hic actus dupliciter eſſe voluntarius. Primò, Per ſe. Secundò, In cauſa. *Per ſe*, vt cùm directè eſt volitus & procuratus. Dico *& procuratus*; quia vt actus dicatur volũtarius, non ſufficit eſſe volitum, ſed etiam requiritur vt ab illa voluntate procedat. Hoc modo eſt peccatum mortiferum, etſi non voluptatis, ſed ſolius ſanitatis, vel tentationis mitigandæ cauſa procuretur; vt communiter DD. tradunt.

Si cauſa ſanitatis vel moleſtiæ carnis mitigandæ.

Confirmatur, quòd enim tentationis cauſa non liceat, patet; tum quia ſic non vincitur tentatio, ſed ei ceditur & ſuccumbitur; tum quia, ſi id licitum eſt, cur Sancti tantam inediam & alias aſperitates carnis domandæ cauſa ſubierunt? Cur hoc certamẽ duriſſimum & præcipuum hominis chriſtiani à Sanctis Patribus eſt habitum? tum denique, quia ſi quis alijs præſidijs vti nolit, hoc opus conceſſum eſt quidem in remedium concupiſcentiæ; ſed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis inſtitutio peruertenda eſt ob finem extrinſecum & accidentarium. Vnde ſi quis hoc opere in hunc finem vti velit, debet capeſſere matrimonium. confir. quia finis primarius illius operis eſt proles: ac proinde poſtulat eum ſtatum in quo proles ſuſcipi & rectè educari poſſit, qui eſt matrimonium.

Ob eandem cauſam non eſt etiam licitus ſanitatis: ergò, niſi in legitimo coniugio.

Licitum emittere ſanguinem, non ita ſemen.

Nec obſtat, quòd fas ſit detrahere ſanguinem ob hunc finem, & etiam ſecare membrum; quia hæc ſolùm ſunt inſtituta propter bonum indiuidui: partes enim ſunt propter bonum totius: vnde de illis diſponere poſſumus prout expedit ſaluti indiuidui. genitura autem ſolùm propter naturæ propagationem; vnde illa vti non poſſumus, niſi eo modo vt poſſit ſequi generatio.

96 *Obiectio.*

Dices, Ipſa vaſa ſpermatica, ſunt inſtituta ad propagationem, tamen propter ſalutem corporis poſſunt exſcindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, ſi corporis ſaluti officere incipiat?

Reſp.

Reſpondeo, Eſt diſpar ratio: quia illa vaſa etiam ſunt pars corporis: vnde de illis, ſicut de alijs partibus ſtatuere poſſumus: at ſemen non eſt pars corporis, nec propter illius bonum eſt inſtitutum, ſed ſobolis cauſa, tanquam eius rudimentum. Deinde etſi fortè ſemen in illo caſu detrahi poſſet medicamento cathartico; (ſi tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia abſque libidinis ſenſu ſubduci poteſt, quod ego non puto) tamen non poteſt pelli eo actu & impetu, quem natura fecit illi proprium: quia hic ſolius ſobolis cauſa inſtitutus eſt: vnde nec à medicis præſcribi pharmacum eo fine vt naturam ad illum impetum concitet.

97 *2. In cauſa.*

In cauſa voluntarius eſt, quando præuidetur ex aliqua cauſa ſecuturus; & illam idcirco tenemur vitare, nec tamen vitamus.

Vt peccatũ ſit voluntarium in cauſa tria requiri.

1. Vt ſit præuiſum.

Vbi Aduerte, tria requiri vt aliquod peccatum ſit voluntarium in cauſa. Primò, Vt aliquo modo præuiſum ſit illud ſecuturum: quod enim nullo modo eſt cognitum, non poteſt cenſeri voluntarium ſeu liberũ; ac proinde nec poteſt imputari; atqui hic non eſſe præuiſum, eſt non eſſe cognitum: agitur enim de effectu ſecuturo ex aliqua cauſa, qui non cognoſcitur niſi præuidendo. Itaque etiamſi cauſa ſit culpabilis; ſi tamen nullo modo ſuſpicabaris inde talem effectum ſecuturum, non imputabitur tibi ad culpam; quia non erit voluntarius. etſi enim erat in tua poteſtate vitare cauſam & non vitare, & conſequenter pecces in ea quantum ipſa ſecundum ſe peccatum eſt; non tamen erat in tua poteſtate illam vitare vt eſt cauſa talis effectus; quia ſic non erat tibi cognita.

98 *2. Vt cauſã tenearis vitare.*

Secundò, Vt cauſam, propter illum effectum, tenearis vitare. ſi enim cauſam vitare non teneris, iam effectus ille non poteſt tibi imputari ad culpam; vnde non cenſebitur tibi voluntarius, ſed ſolùm permiſſus maioris boni cauſa.

Quãdo non tenearis vitare.

Non teneor cauſam vitare, quando ipſa ſecundum ſe eſt licita, præſertim ſi ſit conſentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honeſtum. Sic DD. paſſim tradunt, confeſſarium non teneri vitare ſuam functionem, nec ſtudioſum ſua ſtudia, etiamſi inde tale quid patiantur: de quo vide Nauarrum cap. 16. num. 7. vbi idem docet de veredario, cui id ex equitatione obuenire ſolebat; & alibi de medicis, chirurgis, & alijs, qui infirmos tractant. Et merito; quia hæc omnia non ſunt ex natura rei diſpoſitiones ad illum effectũ, ſicut nec ad turpẽ vllũ motum; ſed ſolùm ex miſeria naturæ, per

pecca-

peccatum originale contracta, quæ non eſt cul pa, ſed pœna: cui interdum accedit peculiare corporis temperamentum, vel praua conſuetudo olim contracta, eodem iuuas. Itaque hic effectus planè per accidens ſe habet ad illam cauſam: ſicut defectus proueniens ex conditione materiæ, ad operationẽ artificis circa eã materiam operantis, v.g. vt rubigo obueniens cultro ad intentionem & actionem cultrarij; vt rectè dixit Caietanus opuſc.22. Vnde ſicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ex neceſſitate materiæ; ita nec homo tenetur honeſtas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptę, illarum occaſione, obuenientem.

Si abſit periculum cõſenſus. Hoc tamen intelligendum ſi abſit morale periculum conſenſus: vt cum quis ſe ſatis firmum credit vt huiuſmodi illecebra non ſit voluntas rationalis permouenda. Si ſubſit morale periculum, ita vt non confidat ſe fore ſatis firmum, tenetur cauſam vitare, non enim ob vllam rem poteſt ſe formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Eccleſiaſtici 3. *Qui amat periculum, peribit in illo.*

99 *Si cauſa aliunde ſit illicita.* Petes, Quid ſi ob alium finem tenear vitare cauſam & non vitem; cenſebiturne tunc pollutio inde ſecuta voluntaria & mortifera? Exemplum ſit in eſu copioſo bulborum, vel aliorum ciborum calidorum, & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ; in ſtudio rerum medicarum, vel anatomicarum, ex affectu curioſæ cognitionis.

Videri poſſit hoc caſu non eſſe voluntaria, etiamſi putetur ſecutura. Primò, Quia illæ cauſæ vt ſic fiunt, non ſunt natura ſua diſpoſitiones propinquæ aut remotæ ad illam: ſed ſolùm per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari temperamento: non enim fiunt eo modo, vel eo fine, quo ad venerem fieri ſolent: vnde motus, qui inde ſequuntur, potiùs veluti neceſſitate materiæ, quàm ex illis cauſis ſequuntur: ergo non eo ipſo, quo quis illas vult, cenſetur velle iſtum effectum.

Secũdò, Si illæ actiones per ſe eſſent licitæ, non eſſent vitandæ ob effectum illum euenturum, eò quòd per accidens ſequi cenſeatur: atqui non minùs per accidens ſequitur, dum illæ ponuntur ob cauſam alterius generis illicitæ; cùm illarum deformitas non repugnet caſtitati, & planè per accidens ſe ad hunc effectum habeat: ergo etiamſi ſint vitandæ ob propriam malitiam, non tamen ob illum effectum.

100 *Effectus cenſetur aliquo modo voluntarius.* Reſpondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem cenſeri aliquo modo voluntariam, nimirum in ſua cauſa, etſi remota; ac proinde in illa eſſe peccatum. quod non tantùm verum eſſe puto quando cauſa ex alio capite eſt illicita; ſed etiam quando eſt honeſta, & ſine vllo incommodo omitti, vel differri poteſt. Ratio eſt, quia etſi ille effectus non ſit ita per ſe malus vt adulterium, homicidium, furtum; tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit: ergo quãtum commodè poſſumus, vitare tenemur: atqui in præſenti caſu poſſumus ſine notabili incommodo cauſam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi ſenſu & vſu omnium caſtitatem amantium, qui ſemper ab eo multùm abhorrent.

Non videri mortiferũ. Crediderim tamen ex hac parte nõ eſſe peccatum mortiferum in cauſa, niſi ipſa ex intentione eò dirigatur, vel niſi per ſe ſit propinqua diſpoſitio; vt contactus turpis, vel delectatio moroſa. quod apertè docet Nauarrus cap.16. num.8. vbi dicit non eſſe peccatum mortale comedere nimis, aut edulia calida, vnde pollutio euenit: dummodo non comedat eo fine vt eueniat, ſed vt ſuę gulę ſatisfaciat. Idem ante illum ijſdem pene verbis docuit D. Antoninus par.2. tit.6. cap.5. Angelus v. Pollutio, nu.2. Syluester, eodem verbo. Idem tenet Toletus li.5. cap.13. Lopez par.1. cap.74. & alij multi. Et quamuis aliqui ex his DD. requirant vt dubium ſit an ille effectus ſequetur, an non, vt Angelus, Syluester, Toletus: alij tamen id nõ requirunt: Vnde Lopez ſupponit illum ſolitum ex tali cauſa ſequi. idem indicat Nauarrus: & meritò: ſi enim in cauſa eſt peccatum mortale, dum valde probabile eſt talem effectum ſecuturum, etiam erit dum eſt dubium; vt patet in periculo homicidij, vel adulterij: quia ſicut non licet ſe exponere periculo manifeſto, ita nec dubio, in quo nõ poteſt hic & nunc prudenter confidere ſe vitaturum incommodum.

Ratio cur nõ videatur mortiferum, eſt, quia illa cauſa non eſt propinqua diſpoſitio, ſed remota ex natura rei: & effectus ex illa per accidens & præter intentionem prouenit, nimirum ratione diſpoſitionis corporis, & veluti neceſſitate materiæ: vnde valde imperfectè cenſetur volitus in cauſa. Deinde quia effectum illũ hoc modo prouenire veluti neceſſitate materię abſque vlla intentione vel diſpoſitione ad illam directa, non cenſetur graue incommodum: imò per ſe non eſt obiectiuè malum, etſi ad malum incitet, vt ſtatim dicetur: ergo nec permittere, vel non impedire ne ſic eueniat, non cenſetur grauis culpa. Confirmatur, quia ſi id per ſe eſſet malum, non liceret, etiam dum cauſa eſt honeſta, permittere: ſicut non licet in ſe permittere homicidium, vel adulterium: & ſi timeas tale quid à te committendum in ſomnis, teneris omni ratione euitare: Secus tamen in hoc effectu. Ratio huius diſcriminis eſt, quia hic effectus prouenit neceſſitate materiæ, vt dictum eſt: nam in natura eſt cauſa ad illum ſufficiens abſque vlla cooperatione voluntatis: & aliàs etiam habet ſua commoda, ob quæ natura ſic eſt inſtituta. Homicidium verò, adulterium & ſimilia, non habent ſimilem cauſam in natura, nec ſimilia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando poſſint, vt infrà dicetur. 101

Tertium, quod requiritur ad voluntarium in cauſa, eſt, vt cauſa non vitetur. Hæc cauſa poteſt eſſe vel poſitiua, vel priuatiua. *Poſitiua*, vt cùm quis liberè vacat alicui actioni, v.g. cogitationi vel operi, ex quo ſequitur talis naturę concitatio. 102 *3. Vt non vitetur. Cauſa poſitiua.*

Priuatiua, cùm præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neque conatur diuertere: ſed negatiuè ſe habet. In priore modo tenetur abſtinere ab illa actione: & ſi in illa pergat, effectus ſecutus cenſebitur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare iſtam actionem cum tali periculo, virtute eſt etiam volitio effectus: & eo ipſo, quo illa actio ab iſta volitione procedit, cenſetur effectus, vt in cauſa exiſtens, voluntariè fieri. In altero tenetur cogitationem aliò transferre quãtũ poteſt: quòd ſi omittat, illa omiſſio erit cau- *Priuatiua.*

erit cauſa voluntaria effectus. ſicut negligentia nauarchi eſt cauſa ſubmerſionis nauis. quæ qui dem in genere phyſico eſt cauſa per accidens; tamen in moralibus cenſetur quaſi per ſe, quia ſubeſt intentio interpretatiua.

103 *Altera pars aſſertionis.* Altera pars aſſertionis initio poſitæ, nimirum *Pollutionem non eſſe peccatum mortale quando non eſt plenè voluntaria*, eſt etiam certa & communis DD. id enim commune eſt omnibus peccatis. Poteſt autem id fieri tripliciter.

Dupliciter non plenè voluntaria. Primò, Si nullo modo aduertas, ex actione in qua verſaris, (ſiue ea ſit externa, ſiue cogitatio) periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi eſſe illicitam. & tunc ſi ſequatur, nullum omnino erit peccatum: quia quod non eſt cognitum, non eſt voluntarium; vt ante dictum eſt. Hoc maximè locum habet in ea, quæ fit in ſomnis ex cibo, potu, vel cogitationibus præuijs in vigilia. Interdum etiam in ea, quæ accidit vigilanti; præſertim antequam ille habeat rerum ſuarum experientiam.

Secundò, Si aliquo modo aduertas periculũ, & actionem idcirco eſſe illicitam; tamen confuſè & imperfectè, animo ad alia intento: & tũc eſt quidem peccatum, ſed veniale: imperfecta enim conſideratio facit vt res vel obligatio nõ appareat grauis.

Dupliciter res non apprehenditur vt grauis. Duobus enim modis fit vt res non offerat ſe tanquam grauis. Primò, ratione ignorantiæ, quæ grauitatem ita occultat, vt etiamſi mens plenè attendat, non tamen aduertat. Secundò, Ratione imperfectæ conſiderationis, ſeu attentionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quaſi eminus aliquid videtur, eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio attentionis. Poteſt hæc imperfectio eſſe vel in conſideratione periculi; vt cùm parum apprehẽditur periculum euentus; vel in apprehenſione illiciti in actione; vt cùm parum conſideratur, actionem, ex qua periculum, eſſe ob hanc cauſam illicitam; quod interdũ accidit in expertis. Vtrouis modo fiat, effectus non erit niſi venialis; quia effectus non habet vllam culpam, niſi in cauſa; cùm in illa ſolùm ſit voluntarius; at cauſa hic ſolùm eſt peccatum veniale: ergo, &c. Poteſt tamen effectus interdum imputari vt veniale, quamuis cauſa ſit mortifera: quamuis tunc hæc culpa in cauſa, proueniat non ex ordine cauſæ ad illum effectum, ſed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alterius circumſtantiæ; vt conſtat ex ijs, quæ de admiſſis in ebrietate dicta ſunt ſuprà dubit. 3. num. 26.

Tertiò, Si ſolùm ſit voluntarium in cauſa remota. quo caſu eſt imperfectè voluntarium, & potiùs permiſſum quàm volitum. quia tamen tenemur (etſi imperfecta obligatione) cauſam vitare, propter periculum talis effectus, ideo ſi non vitetur cauſa, cenſetur effectus aliquo modo voluntarius in cauſa, vt ſuprà explicuimus. *Effectus.*

104 *An licitum deſiderare, gaudere.* Petes, Vtrum licitum ſit aliquando deſiderare vt tibi vel alteri eueniat pollutio, vel quòd euenerit, gaudere?

Quidam negant. Ita Sotus in 4. d. 12. q. 1. ar. 7. & Lopez ſuprà, ca. 74. putat hanc ſententiam eſſe probabiliorem, citans pro ea Cordubam, Adrianum & Medinã. ſed Adrianum aliter ſentire conſtabit infrà.

Probatur Primò, Quod licet deſiderare, fas etiam eſt procurare vt fiat, ſaltem per alios: at qui nullo modo poſſumus procurare vt fiat pollutio: ergo non licet eam deſiderare. Secundò, Id, quod per ſe eſt illicitum, non poteſt deſiderari propter bonum finem, vt patet in adulterio, mẽdacio, homicidio: ſed pollutio per ſe eſt illicita: ergo. Tertiò, Quãdo id, quod per ſe malum eſt, ita fit per ſomnum, furiam, vel ignorantiam, vt excuſemur à culpa, non eſt licitum in illud conſentire, aut de eo poſtea gaudere, vt paſſim Doctores tradunt, & patet in alijs peccatis: ergo.

Contraria tamen ſententia videtur verior; pro qua

Dico Primò, Cauſa voluptatis nullo modo licitum eſt illam deſiderare, aut de ea iam facta gaudere, etiamſi ſine culpa acciderit: cõſenſus enim in illam delectationem, ſecundum omnes Doctores eſt peccatum mortale.

Dico Secundò, Nullo etiam modo fas eſt illam procurare, aut aliquo modo ad illam iuuare, aut aliquid eo fine vt eueniat. facere patet ex dictis. Vnde medicus non poteſt aliquid eo fine præſcribere, aut infirmo ſuadere. nec vlla ratione poteſt quis eam ita ſibi deſiderare, vt ex vi illius deſiderij diſponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc deſiderium eſſe omnino inefficax: ſicut earũ rerum, quæ nec ipſæ ſunt in noſtra poteſtate, nec vlla ad eas diſpoſitio. *Non eſt fas ad eam iuuare.*

Dico Tertiò, Probabile eſt licitum eſſe illam deſiderare ſimplici affectu, cauſa alicuius boni effectus cum ea coniuncti; verbi gratia, cauſa ſanitatis, ſedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. Ita docet Nauarrus cap. 16. num. 7. Toletus lib. 5. cap. 13. Angelus v. Pollutio, nume. 2. D. Antoninus par. 2. tit. 6. cap. 5. Adrianus in quarto, tractatu de Euchar. quæſt. de conſenſu in opus prauum in furia, vel ſomno committendum, ſub finem, & alij. Ratio eſt, quia id, quod hic deſideratur, non eſt peccatũ, ſed per ſe indifferens: deſideratur enim vt fiat via naturali per cauſas à natura conſtitutas, ſine omni libera cooperatione: & finis, ob quem deſideratur, eſt bonus & verè optabilis: ergo in tali deſiderio nullum eſt peccatum. Ego tamen huiuſmodi deſideria admitti cuipiam non ſim author: tum quia etſi per ſe mala non ſint, tamen imperfectum indicant caſtitatis affectum: tum quia ſanctiora remedia & à viris ſanctis vſurpata non deſunt. Idem dixerim de gaudio, de quo in 4. aſſerto. Cauenda quoque in omnibus huiuſmodi, vt iam ſæpe monuimus, omnis cooperatio & periculum conſenſus. 105 *Poteſt deſiderari ſimplici affectu.*

Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent ijdem Doctores, & Paludanus in 4. diſtinct. 9. quæſt. 3. artic. 1. (qui tamen non admittit de deſiderio) & D. Thomas ibidem articu. 4. ad quintum. Probatur, quia quod licitum eſt deſiderare vt fiat, licitum etiam eſt de eo gaudere quòd factum ſit: & contrà, ſi fas gaudere de facto, etiam licitum deſiderare vt fiat. hæc enim ſunt eiuſdem moris; nam gaudium neceſſariò reſultat ex bono deſiderato obtento, & ſupponit, vel implicitè deſiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non eſt malum, & formale eſt bonum: ergo gaudium de eo concepum non eſt malum. Neque ſolùm licitũ eſt gaudere de ipſo effectu bono, vt quidam volunt; (quamuis hic ſit ratio formalis obiectiua, ſeu totum motiuum deſide- *Gaudere de facta.*

rij & gaudij, conſideratus cum conditione futuri vel præſentis) ſed etiam de ipſamet cauſa propter effectum: ſicut gaudemus non ſolùm de tranquillitate publica, ſed etiam de morte illius, qui eam turbabat, & de facto illius, qui eam intulit, ſi innocenter fecit: etſi tota ratio gaudendi ſit bonum publicum.

Ad rationem. Ad primam rationem ſententiæ contrariæ: Non ſemper qui poteſt aliquid deſiderare vt fiat, poteſt etiam procurare vt fiat: vt patet in paſſione Chriſti, & in morte multorum. quã do enim nemo eſt qui ius habeat faciendi, procurari non poteſt. cùm tamen eſt aliquis qui tale ius habet, fas eſt illum inducere vt faciat.

106 Ad ſecundam: Primò, Cõceſſa maiore poteſt negari minor: pollutionem enim ſic fieri nõ eſt quid per ſe malum, ſed indifferens, vt ante dictum eſt. Secundò, Poteſt negari maior: etſi enim aliquid per ſe ſit illicitum ſi cum iudicio rationis fiat, ac proinde non poſſit deſiderari ob bonum finem vt ita fiat; tamen ſi fiat abſque iudicio ſeu culpa, poterit aliquãdo deſiderari cauſa alicuius magni boni, quod inde proueniet, v.g. vt tyrannus pereat manu furioſi; vt matrimonium inter duos Principes inculpatè contrahatur, quamuis inualidè, & proles ſuſcipiatur, ſi inde pax regni ſecutura putetur. Docet hoc Adrianus ſuprà. *Nullo*, inquit, *modo licet conſentire conſenſu, qui ſit cauſa actus in aliquid, quod de ſe eſſet mortale ſi in vigilia fieret; vt in homicidium pro tempore furiæ, vel ſomni perpetrãdum, aut in ſtuprationem virginis, vel pollutionem in ſomno committendam: ſed conſenſu nudæ complacentia licet in tale præteritum vel futurum conſentire propter bonum inde ſecutum vel ſecuturum.* Idem ſequitur ex ſententia eorum, qui id admittunt in pollutione; quia eadem eſt ratio: tota enim ratio cur hæc ob bonum finem poſſit appeti ſic fieri, eſt, quia eam ſic fieri non eſt peccatum, & ſubeſt aliquod commodum, quod illud materiale incommodum compẽſet: atqui idem locum habet in exemplis prædictis. Idem expreſsè docet noſter Vaſquez 1.2. diſput. 115. cap. 2.

Poteſt res per ſe illicita deſiderari vt fiat inculpatè.

Ad tertiam, quando id, quod per ſe malum eſt, ita fit, vt per ſomnum, furiam, vel ignorantiam excuſetur, non eſt licitum ante vel poſt liberè in illud conſentire: Reſpondeo, Hoc eſſe intelligendum de conſenſu, quo iſtud placeat per ſe & abſolutè, vt docet Adrianus ſuprà: ſic enim cõſentires in illud prout eſt obiectiuè malum, & conſequenter conſenſus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non eſt gaudere de pollutione vel homicidio ſecundum ſe conſiderato; ſed ſolùm ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DVBITATIO XV.

Vtrum delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, ſit peccatum mortiferum.

107 *In imaginatione operis illiciti duo ſpectari.*

NOTANDVM Primò, In imaginatione (ſub qua intellige quamuis aliam apprehenſionem & notitiam per intellectum, vel ſenſum) operis illiciti duo cõſiderari poſſe nimirũ ipſam imaginationem, quæ eſt actus vitalis, ac notitia quædam; & opus illicitũ, eius obiectum. vnde duobus modis percipi poteſt delectatio.

Delectatio ex ipſa imaginatione.

Primò, Ex ipſa imaginatione, quatenus eſt notitia ſeu apprehẽſio veritatis, aut rei pulchræ, ſubtilis, raræ, exoticæ, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æſtimatur: vnde magno ſtudio ad huiuſmodi ſpectacula ſolent concurrere.

Secundò, Ex ipſa re, ſeu obiecto imaginato. Inter hos modos eſt hoc diſcrimen, quòd in priore ipſa imaginatio vel perceptio rei per intellectum aut ſenſum ſit immediatũ obiectum delectationis; vt apertè indicant D. Thomas 1. 2. quæſt. 74. art. 8. Gabriel in 4. diſt. 15. quæſt. 13. artic. 3. dub. 3. & alij DD. Delectamur enim huiuſmodi res intelligere, videre, vel audire narrari; etiamſi ipſas deteſtemur, ac triſtiſſimas iudicemus. vnde ſola notitia talis rei apprehenditur vt bonum delectabile; non autem res ipſa ſecundum ſe, niſi quatenus ſubit rationem veri, rari, admirandi: quo modo eſt obiectum notitiæ, & mediante notitia oblectat. ſed hoc nihil aliud eſt quàm ipſam notitiam delectare, & eſſe immediatum talis delectationis obiectum.

Delectatio ex re imaginata.

Diſcrimen harum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis eſt ipſa res imaginata, (hæc enim cõcipitur vt bonum delectabile, & imaginatio ſolùm ſe habet vt applicans & proponens obiectũ. nulla enim res poteſt ciere delectationem, niſi per ſenſum vel intellectum fuerit apprehenſa, & affectui applicata.

Vnde vlteriùs fit, vt hæc delectatio ſit planè ſimilis illi, quæ ex rei præſentia & actuali fruitione percipitur; & ſequatur ex affectu & amore erga ipſam rem. Nam dupliciter poteſt à nobis aliquid fieri, vel eſſe præſens: Primò, Reipſa. Secundò, Vi phantaſtica per imaginationem: & vterque modus eandem delectationem parit; vt conſtat ex ijs, quæ nobis in ſomnis accidunt; cùm videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiã docet D. Augu. lib. 12. de Trinit. cap. 9. Ratio eſt, quia phantaſia habet vim ſenſuum exteriorum, vt aperte etiam ſomnia teſtantur. Vnde ſicut res, dum actu fit, vel præſens eſt, percepta ſenſibus externis, delectationem cauſat: ita etiam dum vi phantaſiæ percipitur vt præſens, etiamſi re vera non exiſtat.

Hæc eſt ſimilis illi, quæ ex rei præſentia.

Altera verò delectatio, cuius obiectum eſt ipſa imaginatio vel notitia, longè alterius eſt generis, vtpote magis ſpiritalis, & ſequens ex affectu non erga rem, ſed erga rei cognitionem. His poſitis,

108 *Delectatio de ipſa imaginatione.*

Dico Primò, Si priore modo delectatio percipiatur, nõ eſt per ſe peccatum. Eſt communis ſententia Doctorum. Ratio eſt, quia delectatio ſequitur conditionem operis ex quo naſcitur: talis enim eſt delectatio, quale eſt opus vnde oritur; iuxta Ariſtotelem 10. ethic. cap. 4. eſt enim quiddam neceſſariò ex operatione nobis congrua reſultans: atqui opus, ex quo naſcitur, non eſt malum, ſed bonum, vel quid indifferẽs: nimirum notitia veritatis, vel rei raræ aut admirandæ viſio: quam notitiam & viſionem homines magni æſtimant, etiamſi obiectum, circa quod verſatur, maximè execrentur: ergo talis delectatio non eſt per ſe mala. Hoc modo delectantur homines lectione, vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum, quæ per artem magicam fiunt: vel eorum, quæ pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, abſque tamen vllo affectu ad res ipſas.

Dixi,

Dixi, *per ſe*, quia poteſt eſſe peccatum ratione curioſitatis, vel etiam periculi vlterioris: vt ſi quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, vt deſideraret eaſdem in ſe experiri, vel ab alijs fieri, vel eſſet periculum ne ipſę per ſe placere incipiant. talia enim ex nimia curioſitate ſequi ſolent.

109 *Delectatio ex re imaginaria.* Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipiatur, & voluntas in eam conſentiat; erit peccatum mortiferum, vel veniale pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Eſt communis ſententia Doctorum, quam docet D. Thomas 1.2.quæſt.74.artic.8.& ibidem Caietanus, Conradus, & Medina. Idem docet Magiſter in 2. diſt.24.ex D. Auguſtino, quem ſequuntur ibidem Doctores Scholaſtici, Bonauētura, Richardus, Durandus, & Scotus, in 2.diſt.42.quæſt.4. §.Sequitur. vbi dicit: *Quando voluntas imperat cogitationē alicuius illiciti, qua vult vt obiectum ſit ſibi præſens ad continuandam delectationem & complacentiam in illo; ſi illud cogitatum ſit illicitum, in complacentia plena illius eſt peccatum mortale. Et hoc non ſolùm de carnalibus, vt cogitare luxuriam; ſed etiam in actibus intellectus, reſpectu aliorum obiectorum, vt imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum,* &c. Angelus v.Cogitatio nume.2.vbi pro hac ſententia citat Bonauenturam, Richardum, Alexandrum & D.Thomam. Caietanus v.Delectatio, & paſſim Summiſtæ eodem verbo, & cæteri recentiores; vnde contraria ſententia non eſt probabilis.

Probatur ex D. Auguſtino. Et probatur clarè ex D. Auguſtino lib.12.de Trinitate cap. 12.quem etiam adducit Magiſter in 2.diſtinct.24. *Nec ſanè*, inquit, *cùm ſola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens eſſe facienda, tenens tamen & voluens libenter, quæ ſtatim vt attigerunt animum reſpui debuerunt, negandum eſt eſſe peccatum; ſed longè minus quàm ſi & opere ſtatuatur implendum. & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda eſt, pectuſque percutiendum & dicendum; Dimitte nobis debita noſtra,* &c.

Dices, Illis verbis inſinuat D. Auguſtinus hoc eſſe peccatum veniale.

Reſpondeo negando aſſumptum: nam vt D. Thomas ait, oratio dominica etiam valet contra mortifera. Tantùm vult dicere eſſe minus peccatum, & faciliùs veniam impetrare, quàm propoſitum operis exequendi. nam eſſe mortiferum manifeſtè indicat verbis ſequentibus, cùm ait; *Neque enim ſicut in illis duobus primis hominibus perſonam ſuam quiſque portabat; & ideo ſi ſola mulier cibum ediſſet illicitum, ſola vtique mortis ſupplicio plecteretur: ita dici poteſt in vno homine, ſi delectationibus illicitis, à quibus continuò ſe deberet auertere, cogitatio libenter ſola paſcatur, nec facienda decernat mala; ſed tamen ſuauiter in recordatione teneantur, quaſi mulierem ſine viro poſſe damnari. Abſit hoc credere. Hic quippe vna perſona eſt, vnus homo eſt, totuſque damnabitur, niſi hæc, quæ ſine voluntate operandi, ſed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, ſolius cogitationis ſentiuntur eſſe peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* Quibus verbis (quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet conſenſum in delectationem eſſe peccatum mortiferum: nam dicit *totum hominem propter illud damnandum*, niſi per gratiam mediatoris fuerit remiſſum: ſicut mulier etiamſi ſola pomum illicitum ediſſet, morte fuiſſet plectenda. Idem probari poteſt ex Gregorio in paſtorali par.1.c.11. vbi docet eum, qui huiuſmodi delectationibus, etiam abſque propoſito operis inquinatur, non eſſe idoneum ad offerendum Deo ſacrificium, aut ad aliena peccata diluenda, *cum ipſum vaſtent ſua*; apertè ſignificans eſſe peccatum mortiferum.

Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ex imaginatione rei turpis exiſtit, eſt planè ſimilis ei, quæ ex re ipſius præſentia & vſu naſcitur: cuius ſignū eſt, quòd ſimili modo corpus immutet, & ad illicita concitet: atqui delectatio, quæ ex vſu talis rei percipitur, eſt mortifera: ergo etiam illa, quæ ex imaginatione. 110 *Probatur ratione.*

Secundò, Contactus turpis, & opera venerea externa ſunt peccata mortifera; quia ſunt propinqua diſpoſitio ad illicitam geniturę profuſionem, vt ſuprà dubit.8.oſtenſum eſt: atqui turpis imaginatio, & delectatio ſubſequa etiā diſponunt naturam ad eundem effectum: nam delectatio non ſequitur ex opere imaginario, niſi quatenus ipſum eſt diſpoſitio naturam commouens, & ad ſeminationem excitans: ergo, &c. *Excitat ad pollutionē.*

Tertiò, Qui ex imaginatione occiſionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interiùs afficitur, ſicut affici ſolet is, qui inimicum reipſa in poteſtate habet, & malè tractat, peccat mortiferè cōtra charitatem; quia placet illi malum inimici: illa enim delectatio oritur ex affectu odij, ſeu complacentia erga malum inimici: ergo ſimiliter qui cogitatione turpi ita ſenſibiliter delectatur, ſicut is, qui ipſi operi incumbit, peccat mortiferè cōtra caſtitatem; quia habet cōplacentiam circa opus, quod caſtitati repugnat. Neq; dici poteſt hoc eſſe peccatum veniale; quia verſatur in materia graui contra caſtitatem; verbi gratia, circa turpem contactum, vel copulam: vnde ſi eſt peccatum, (ſicuti manifeſtè conſtat eſſe) eſt mortiferum, non veniale.

Quartò, Probant aliqui hac ratione: delectatio ſequitur ipſum opus: ergo hoc ipſo, quo cōſentis in delectationē, conſentis tacitè in opus, eiuſque executionem; etiamſi ob aliam cauſam nolis exequi. 111

Verùm hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia conſtat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non conſentiunt in opus. Secundò, quia alioqui Carthuſianus oblectans ſe imaginariis carnium epulis, vel per ſomnium tali voluptate frui deſiderans, conſentiret in opus externum comeſtionis; & ita peccaret mortiferè contra votum, vel contra regulæ pręceptum. Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Eccleſiæ. Hoc autem etſi quidam concedant, parum tamen videtur veriſimile: quia nō eſt illis vetitum frui delectatione carnium per ſomnium, vel imaginationem; ſed ſolùm exteriùs veſci, & velle veſci. Tertiò, Alioqui ſacerdos fingens ſe eſſe iudicem, & plectere ſontes, qui turbant Rempublicam, eoque figmento ſe oblectans, conſentiret in opus externum ipſi vetitum, & peccaret mortiferè. Idem dicendum eſſet de iis, qui imaginario regno ludo, prælio, vel alio opere ipſis ratione ſtatus illi- *Vtrum conſentiens in delectationem, conſentiat in opus.*

Cōſentit in opus re vel imaginatione præſens.

illicito, delectarentur.

Hæc argumēta bene probant ex cōſenſu in delectationem non neceſſariò inferri determinatè conſenſum in opus vt reipſa exequēdum; ſed ſolùm ſub diſiunctione, vt re vel imaginatione præſens.

112 *Requiritur affectus in opus, ſeu ſimplex operis complacentia.*

Verùm quia opus imaginatione propoſitum non poteſt placere, ac proinde nec oblectare, niſi ipſum ſecundum ſe ſit conforme affectui voluntatis, vel appetitus inferioris, vt rectè docet D. Thomas 1.2. quæſt. 74. articu. 8. (ideo enim res per imaginationem præſens delectat, quia ipſa per ſe eſt conformis affectui, & apprehēditur vt bonum hominis) hinc fit vt eo ipſo, quo conſentis in delectationem, etiam conſentias in affectum & complacentiam operis externi, qua illud opus, qua parte eſt obiectum delectabile, placet affectui. Vnde ſi talis complacentia ſit illicita, neceſſe eſt etiam conſenſum in illam illicitum eſſe; idque pro grauitate vel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ex conditione obiecti, ſeu operis externi, quod placet. Itaque cùm affectio & complacentia circa res venereas in materia graui ſit illicita & cenſeatur grauis, conſenſus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occiſionis inimici, & aliorum operum, quæ lege naturæ ſunt prohibita. Vnde manifeſtè ſequitur etiam delectationem, quæ ex horum imaginatione percipitur, ſi materia grauis ſit mortiferam eſſe.

113 *Diſcrimen delectationis venereæ, & eſus carnium.*

Ex his intelligi poteſt, cur is, qui imaginatione rei venereæ delectatur, potiùs mortiferè peccet quàm Carthuſianus imaginario carniū eſu; ſuppoſito neutrum velle ad opus externum procedere. Ratio enim eſt, quia ille conſentit in venerem imaginariam, & phantaſticam fornicationem, (vt Diuus Auguſtinus libro duodecimo de Trinitate, cap. nono, loquitur) & conſequenter in corporis commotionem, ac libidinoſam pruriginem, quæ ex tali imaginatione naturaliter ſequi ſolet, & ex qua immediatè illa ſenſibilis voluptas fluit; atqui phantaſtica illa actio, ſicut & corporalis immutatio inde conſequens, eſt illicita; cùm ad pollutionem diſponat; ac proinde etiam voluptas inde reſultans illicita eſt. Item conſentit in cōplacentiam operis externi, qua parte eſt delectabile; ſine qua complacentia non apprehenderetur illud opus vt delectabile; atqui hæc complacētia etiam eſt obiectum ſufficiens peccati mortalis: nam affectum habere conformē operi, quod per ſe eſt peccatū mortale, eſt graue malum: & conſequenter conſenſus in illud, mortalis.

Carthuſianus autem ille ſolùm conſentit in imaginarias carnium epulas, & in corporalem commotionem, ſi qua fortè in ſpiritibus, humoribus, aut corde ſequatur) & in voluptatē hinc reſultantem; quorum nihil illi eſt prohibitum, ſola enim actio externa illi vetita; idque non tam cauſa vitandę voluptatis, quàm mortificandæ carnis per externam abſtinentiam. Itaque ſatisfacit præcepto exteriùs abſtinēdo, & volendo abſtinere: quantumuis imaginario eſu & ſapore delectetur.

Nec obſtat quòd videatur conſentire in affectum ergą carnes; quia hic affectus malus non eſt: ſicut nec affectus comedendi tempore ieiunij. Sepono omne periculum vlterioris conſenſus in opus externum. eſt tamen in huiuſmodi ſæpe peccatum veniale; quia ſuperflua delectatio quæritur.

Confirmari hæc poſſunt ex ijs, quæ tradit Gabriel in 4. diſtinct. 15. quæſt. 13. artic. 3. dub. 3. vbi ex Roſella v. Ludus, §. 2. docet non eſſe peccatum mortiferum delectari opere cogitato vel viſo, ſi illud non iure naturæ; ſed ſolo poſitiuo eſt prohibitum: vt cùm quis imaginatione vel aſpectione ludi vetiti recreatur. Quod intellige, etiamſi illa recreatio talis ſit, qualem ipſi ludentes percipiunt. Secus eſſe cùm opus iure naturæ eſt illicitum. Ex qua doctrina ſequitur, delectationem illam ex imaginario carnium eſu non eſſe peccatum mortiferum, cùm realis earum eſus iure naturæ non ſit illicitus. 114 *Si opus ſolo iure poſitiuo vetitū.*

Petes, Quæ ſit ratio huius diſcriminis. 115 *Ratio diſcriminis.*

Reſpondeo, Quia id, quod per ſe malum eſt, non ſolùm exteriùs & re ipſa facere non licet; ſed neque interiùs vi phantaſtica per imaginationem; neutro enim modo licitum illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem. Non vt fit exterius, quia ſe per malum eſt: non etiam vt faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginariū includit affectum operis in ſe conſiderati. Non enim poteſt placere opus in imaginatione, niſi etiam placeat in ſeipſo; atqui omnis affectus & ſimplex complacentia obiecti per ſe mali, eſt mala, & tentatio, quæ non eſt à Deo; iuxta illud Iacobi 1. *Deus intentator malorum eſt, ipſe autem neminem tentat*; eamque oportet à ſe depellere, & nullo modo ei conſentire. Quod autem ſolo iure poſitiuo eſt illicitum, id non eſt vetitum practicari per imaginationem, cùm ſolùm externum exercitium operis prohibeatur. Suppono enim iure poſitiuo non prohiberi reipſa actus merè internos. Neque affectus ille ad opus externum in ſe ſpectatum malus eſt, quando ſolùm eſt ſimplex complacentia appetitus inferioris, non mouens ad externam executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adiaphora, per ſe mali non ſunt, etiamſi voto vel præcepto poſitiuo veteris illa ſectari; vt affectus cibi vel potus tempore ieiunij; affectus opum, honorum, dignitatum; affectus vitæ, longæuitatis, &c. vnde tales affectus interdū ſine peccato directè appeti & excitari poſſunt; vt ſi quis appetat famem vel ſitim, vt difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in ſeipſo naturalem affectum vitæ & horrorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte ſubeunda haberet. Quando autem obiectum per ſe eſt illicitum, eius affectus ſeu complacentia nullo modo appeti poteſt aut voluntariè excitari.

His adde, cùm opus ſolo iure poſitiuo vetitum eſt, facilè poſſe à ratione illiciti præſcindi, & ſolitariè tanquam licitum menti obijci; quæ præciſio in opere per ſe malo fieri nequit.

Ex quibus infertur, eum, qui vouit abſtinere ab vſu fœminæ, ſolùm intendens ſe voto illo obſtringere ad abſtinentiam actus externi, nō peccare peccato ſacrilegij contra votum, etiamſi interiùs moroſè delectetur: quia per votū hanc delectationem ſibi non præſcidit, ſed ſolum opus externum. Idem dicendum in alijs ſimilibus. Secus ſi abſolutè vouit continentiam, non intendens votum ſuum ad actum externum reſtringere.

116 *Qualis debeat eſſe conſenſus.* Dixi, *Si voluntas in eam conſentiat*, quia abſque conſenſu peccatum eſſe nequit. Debet autem iſte conſenſus eſſe ex plena deliberatione, ſeu animaduerſione intellectus. Si enim nullo modo aduertas illam cogitationem aut delectationem eſſe illicitam, nullum erit peccatum, etiamſi per diem in ea verſeris: vt paſſim DD. tradunt. quia vt illicita, nullo modo eſt voluntaria. quod enim nullo modo eſt cognitum, non poteſt eſſe volitum. Si imperfectè aduertas, erit ſolum veniale. Imperfectus enim rationis vſus in opere aliquo non poteſt niſi imperfectum conſenſum,& conſequenter imperfectum peccatum cauſare. talis autem animaduerſio eſt cùm res confusè ſe offert,inſtar mali certi vel dubij, ſed mens alijs intenta & vix ſui compos,tenuiter id apprehendit, ita vt ad pleniorem cõſiderationem remiſsè & languidè excitetur.Si plenè aduertas quid agas,& opus eſſe illicitum,etiamſi ſub dubio ſe offerat, tamen ſi voluntas conſentiat, & poſitiuè illa delectatio placeat;erit peccatum mortiferum,& tunc propriè dicetur delectatio *moroſa*,eò quòd homo illi poſt plenam conſiderationem immoretur, quamuis breuiſſimo tempore id fiat.

117 *Si voluntas ſe haberet negatiuè.* Sed dubium eſt, Si voluntas non conſentiat poſitiuè, nec etiam poſitiuè diſſentiat, ſed permiſſiuè ſe habeat,an ſit peccatũ mortale? Quidam DD. negant, putantes neceſſariam eſſe poſitiuam complacentiam. Ita Caietanus v. *Caietani ſententia.* Delectatio moroſa, vbi dicit; *Si ex complacentia illius delectationis prouenit quòd negligas prohibere illius continuationem, voluntaria fit delectatio, & verè moroſa. Si autem non ex complacentia, ſed ex non æſtimatione commotæ cogitationis & delectationis negligentia prouenit, (puta quia ſcit voluntatem ſuam conſtantem, & confidit quòd propter huiuſmodi commotiones phantaſiæ & concupiſcentiæ non ruet in conſenſum malum) peccat quidem, non tamen mortaliter,&c.* Idem docet Angelus v.Cogitatio, nu. 2. *Quando*, inquit, *non imminet periculum caſus, non eſt mortale peccatum ſi non repellit; eſt tamen periculoſum*. Eandem refert D. Bonauentura in 2.diſt.24.par.2.artic.2.q.2.nec omnino reijcit; quamuis contrariam dicat tutiorem.

Probabilius eſt teneri repellere. Verùm probabilius eſt hominem teneri poſitiuè diſſentire,& etiam conari repellere. Ita docet D.Thomas 1.2.quæſt.74.art.6. vbi dicit rationem in directione paſſionum dupliciter deficere. Primò, Imperando illicitas paſſiones. Secundò, Illas non reprimendo. vnde concludit peccatum moroſæ delectationis eſſe dupliciter in ratione: ſentit igitur eſſe peccatum moroſæ delectationis, quando voluntas negatiuè ſe habet. Idem docet D.Bonauentura ſuprà; vbi dicit talem *interpretatiuè conſentire.* & D.Antoninus par.2.ti.5.§.5.in fine. & paſſim recentiores. Probatur, Quia talis delectatio eſt illicita & contra caſtitatem: ergo tenetur homo illam in ſe non permittere: & conſequenter tenetur excitare in ſe illius diſplicentiam,& illam expellere. Confirmatur, Quia ob hanc cauſam tenetur impedire in ſe contactus turpes ab alio illatos, etiamſi ipſe nullo modo poſitiuè ad illos concurrat;nimirum quia iſti contactus caſtitati repugnant,& ad luxuriam excitant: ergo cùm talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipſamet eſſentialiter ſit luxurioſa,repelli debet.Neque dici poteſt hanc obligationem eſſe leuem; cùm in materia graui & ſufficiente ad peccatum mortale verſetur. Confirmatur, Quia expreſſus conſenſus in talem delectationem eſt peccatum mortale: ergo etiam interpretatiuus, quo quis negligit eam reprimere: hi enim conſenſus ſunt eiuſdem moris; nam indirectum & interpretatiuum in moralibus reducuntur ad ſpeciem expreſſi; cùm idem habeant obiectum. Neque verum eſt quod ait Caietanus, *talem in veritate diſſentire virtualiter ſaltem:* quia cùm non habeat illius poſitiuam diſplicentiam, nullus in eo poteſt aſſignari actus, qui hunc virtualem diſſenſum contineat. Nec refert quòd parui illam æſtimet, & non metuat ab illa ſuperari: quia illam interim ſponte in ſe permittit, & locum ei in animo ſuo tribuit. vnde etiamſi non conſentiat in id ad quod ipſa ſolicitat, conſentit tamen vt ſecum moretur: cumque nullam cauſam extrinſecam habeat illius in ſe permittendæ, cenſetur ex affectu erga illam id facere, ac proinde interpretatiuè conſentit.

Aduerte tamen, ſi cauſa iuſta ſubſit inſiſtendi alicui operi vel cogitationi,vnde talis delectatio præter intentionem naſcatur, non fore peccatum eam non repellere; vt paſſim Doctores tradunt, & dubitatione ſuperiore dictum eſt. Quòd ſi cauſa non ſit quidem iuſta, tamen aliquid commodi, vel humanæ vtilitatis habeat, ratione cuius illi actioni incumbitur, erit quidem peccatum: probabile tamen eſt non fore mortale; modò affectu illam deteſteris,& prudenter confidere poſſis te non conſenſurum. ratio eſt, quia tunc nec expreſsè, nec etiam interpretatiuè videris in illam conſentire, cùm aliunde cauſam habeas, cuius affectu operi incumbis,tibique diſpliceat quòd talis delectatio, vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum ſit in ſtudio curioſo artis medicæ vel anatomicæ. Vide ſuprà dubit.14. vbi id probauimus in ſimili multis authoribus adductis, & in tali euentu ſententia Caietani locum haberi poſſet. 118 *Si cauſa ſubſit.*

Dico Tertiò,Quod ad rationem peccati attinet, talis cuique eſt delectatio venerea imaginatione percepta, quale eſt ipſum opus ſecundum ſe in præſentia: vnde cui ipſum opus in præſenti eſt mortale, ei quoque delectatio eſt mortifera: cui veniale, venialis. Eſt communis ſententia Doctorum, & ſequitur ex dictis. Ratio eſt, quia præciſo iure poſitiuo, delectatio ſequitur conditionem operis, ex cuius præſentia reali, vel imaginaria reſultat. eſt enim veluti paſſio quædam appetitus neceſſariò ex opere apprehenſo tanquam præſenti,& adamato effloreſcens,ac proinde eiuſdem moris.Confirmatur Primò, Quia talis eſt delectatio, qualis eſt amor ſeu complacentia operis: talis eſt autem complacentia operis, quale eſt ipſum opus,ſepoſito iure poſitiuo,quo ſolum opus externum vetatur:ergo talis eſt delectatio, quale eſt ipſum opus vt præſens ſpectatum. Confirmatur Secundò,Quia delectatio operis vt reipſa præſentis, & delectatio eiuſdem vt præſentis per imaginationem, ſunt eiuſdem rationis. eodẽ enim ferè modo corpus & ſenſualitatem afficiunt:atqui delectatio operis vt re ipſa præſentis talis eſt quale eſt ipſum opus: ergo etiam delectatio operis vt præſentis per imaginationem. 119 *Quale peccatum reſpectu cuiuſque ſit illa delectatio.*

120 *Sponſi de futuro.* Ex his infertur Primò, Spõſos de futuro non poſſe ſe oblectare imaginatione copulæ futuræ, eam tanquam præſentem fingendo. Ratio eſt, quia cùm hoc opus, & corporis immutatio, quæ inde ſequitur, illis ſit illicita in hoc ſtatu: etiam illicita eſt voluptas, quæ inde proximè reſultat. Si tamen illam apprehendãt ſolùm tanquam futuram, poſſunt de ea gaudere. Hoc enim nihil eſt aliud, quàm gaudere ſpe & expectatione boni futuri: quæ ſpes modò præſens, eſt, & per ſe licita.

Vidua. Secundò, Viduam non poſſe delectari actu coniugij præterito, ſi illum tãquam præſentem & nunc exercitum per imaginationem conſtituat; quia ille actus, & corporis immutatio, quę inde ſequitur, in hoc ſtatu illi non ſunt conceſſa. Secus ſi ſolùm gaudeat de illo tanquam de re præterita: hoc enim nihil eſt aliud, quàm conſentire in rem licitam, ſeu approbare actũ præteritum, & gaudere de cognitione, experientia, vel ſimili effectu bono, ex tali actu conſecuto. nam de præterito non poteſt eſſe gaudium, vel delectatio, niſi vel illud vi apprehenſiua ſtatuatur tanquam præſens, in quo modò verſeris; (qua ratione ſimilem parit voluptatem ac ſi reipſa præſens eſſet) & hoc modo diximus illam nõ poſſe delectari: vel ratione alicuius effectus, v.g. experientiæ, famæ, honoris, vel ſimilis rei inde relictæ, quæ mala non eſt. Et hoc modo intellige authores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere poſſe, vt Angelum v. Cogitatio, n.2. Nauarrum cap.16.nu.10. Caietanum tomo 1. opuſc.15. quæſt. 1. & 2. & in Summa v. Delectatio moroſa, & alios.

121 *Coniuges.* Tertiò, Coniugem in abſentia coniugis non peccare mortiferè: etiamſi imaginaria copula oblectetur, modò abſit omne periculum pollutionis. Nam qui eſt in eo ſtatu, vt ei opus externum reipſa præſtitum ſit permiſſum, ei quoque permiſſum eſt opus imaginarium, ſeu vi phantaſtica præſtandum, alijs incommodis ſeclufis. Ita docet Caietanus ſuprà v. Delectatio moroſa, §. Rurſus. Fumus eodem v. nu.4. Idem indicat Paludanus in quartum, diſtictione 9. quæſt.3.

Quia tamen periculoſum eſt huiuſmodi cogitationibus immorari abſente coniuge, ſæpe poteſt eſſe mortale; & ideo quidam Doctores ſtrictiùs hac de re loquuntur; nec facilè eſt permittendum. In præſentia tamen coniugis, vbi periculum illicitæ pollutionis abeſt, non eſt vnquam peccatum mortale: vt colligitur ex D. Chryſoſtomo hom.17. in Matthæum, explicante illud: *Qui viderit mulierem,* &c. *Neque propterea,* inquit, *tibi Deus oculos effinxit, vt per illos ad animum adulteria tranſmittas; ſed vt creaturas eius aſpiciens mireris authorem. Sicut ergo eſt temerè iraſci; ita etiam temerè videre, ſi id ad libidinem facias.* Deinde addit: *Si enim vis videre, atque ex viſu capere voluptatem; aſpice propriam coniugem, & illius vſque amore perfruere: hoc enim nulla lex prohibet omnino. Si verò alterius venuſtatem penitius intuebere, etiam tuam iniuria afficis, à qua in aliam oculos auertis; & illam quoque quam contueris, nefariè eam tangens. Etſi enim illam non attrectaſti manu, at oculis tamen & voluntate palpaſti,* &c. Vbi Chryſoſtomus apertè inſinuat delectationem ex aſpectu coniugis non eſſe peccatum: (ſaltem mortale) eam tamen quæ ex aſpectu capitur alienæ, mortiferam eſſe. Videri tamen poſſit Chryſoſtomus loqui de conſenſu in opus, cùm ait, *voluntate palpaſti*. Sed hoc intelligi poteſt de voluntate tangendi per oculos, tanquam per longas quaſdam manus. Vaſquez pro *voluntate* legit *voluptate*. ſed voluptate potiùs dicimur tangi quàm tangere.

Petes, Vtrum peccatum delectationis pertineat ad eandem ſpeciem, ad quam peccatum operis? 122 *An peccatũ delectationis & operis ſint eiuſdem ſpeciei.*

Reſpondeo, Si delectatio talis ſit, qualis ex ipſo opere præſente ab eius authore percipi ſolet, ad eandem ſpeciem pertinere, ad quam ipſum opus, vt eſt obiectum formale illius delectationis, pertinet. Eſt communis ſententia DD. Ratio eſt, quam ſuprà attigimus; quia delectatio ſequitur complacentiam operis, eſtque eiuſdem moris: complacentia autem operis pertinet ad ſpeciem operis, qua parte opus eſt illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam ſpeciem pertinebit. Et confirmatur, quia in conſenſu delectationis eſt tacita approbatio operis: quod proxima delectationis eſt cauſa.

Hinc ſequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad ſpeciem fornicationis: & quæ ex cogitatione peccati contra naturam, ad ſpeciem peccati contra naturam, quę ex imaginaria occiſione inimici, ad ſpeciem homicidij: quę ex phantaſia indebitę excellentię, ad ſpeciem ſuperbiæ; & ſic de cæteris.

Dubium tamen eſt, Vtrùm ſi opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio vtramq; contrahat, quãuis circa illud ſolùm ſub vna ratione verſetur? vt ſi quis delectetur cogitatione cõiugis alienæ abſque deſiderio operis explendi. vtrum illa delectatio habeat non ſolùm deformitatem contra caſtitatem, ſed etiam contra iuſtitiam, ſicut ipſum opus adulterij. Idem quęri poteſt de reliquis luxuriæ naturalis ſpeciebus; vt de ſtupro, raptu, inceſtu, & ſacrilegio: quæ vt ſuprà dubit. 6. oſtenſum eſt, in ratione luxuriæ ſunt eiuſdem ſpeciei. 123 *An duplicẽ habeat malitiam.*

Argumenta pro parte negante. Videri poſſit non habere duplicem ſpeciem malitiæ, ſed vnicam tantùm, nimirum luxuriæ. Primò, Quia non verſatur circa illud obiectum quatenus eſt iniurioſum alteri; (non enim delectatur quòd perſona ſit iuncta matrimonio, aut quòd marito fiat iniuria) ſed ſolùm quatenus eſt delectabile ſecundum tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumſtantia. Conſequentia patet, Quia in illa delectatione neque expreſsè, neque interpretatiuè approbatur iniuria in maritum; cùm nullo modo conſentiatur in opus externum, vt reipſa exequendum, quo ſolo iniuria irrogatur. Idem videtur dicendum ſi perſona ſit affinis, vel Religioſa: præſcinditur enim ab hac circumſtantia, nec ea quicquam confert ad illam delectationem.

Secũdò, Qui videt inimicum ſuum malè tractari & vulnerari in loco ſacro, & delectatur illa inimici calamitate abſque conſideratione loci ſacri, peccat ſolùm peccato odij inimici, & non ſacrilegij; quamuis ſacrilegium ſit circumſtantia obiecti: ergo ſimiliter qui delectatur circa vxorem alterius peccat ſolùm peccato luxuriæ, non autem iniuſtitiæ.

Tertiò, Qui delectatur verbis contumelioſis in alterum dictis, non vt cõtumeliæ ſunt, ſed vt facetiæ, non peccat contra iuſtitiam: ſimiliter ſi illa ver-

illa verba ſint impura; & ex illis voluptatem capiat, vt impura ſunt, non vt contumelioſa, vel detractoria: ergo ſimiliter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, non vt eſt adulterium, ſed præciſè vt eſt opus libidinoſum, non peccabit contra iuſtitiam ſicut adulter, ſed ſolùm contra caſtitatem. Simile argumentum fieri poteſt de eo, qui videt perſonam ſacram fornicantem, eoque aſpectu delectatur.

Denique, ideo cõſenſus in executionem operis, ſiue efficax ſit, ſiue inefficax per modum deſiderij, contrahit duplicem operis malitiam: quia in executione neutra poteſt ab altera ſeparari: vnde qui vult executionem, conſentit in vtramque executioni neceſſariò coniunctam. At hæc ratio nõ habet locum quando quis conſentit in delectationem. facilè enim mens poteſt diuerſas illas rationes (v.g. luxuriæ & iniuriæ, delectabilis ſecundum tactum, & iniurioſi in proximum) in opere diſtinguere, & alteram ſine altera ſibi proponere, & circa eam abſque vllo affectu ad alteram, per complacentiam & delectationem verſari.

Hæc ſententia ob has rationes mihi ſemper viſa eſt valde probabilis, eamque docet Angelus ver. Luxuria, num. 2. quamuis ibi etiam amplius videatur velle, nimirum conſenſum in opus in omni luxuria naturali eſſe eiuſdem ſpeciei. Eandem eruditè tradit Vaſquez 1. 2. diſput. 112. Ex qua ſequitur in confeſſione delectationis moroſæ circa ſpecies luxuriæ naturalis non eſſe neceſſarium explicare circumſtantiam perſonæ imaginationi obiectæ; eò ꝙ hæc non mutet ſpeciem illius delectationis, quando abeſt conſenſus in executionem operis.

Verùm quia altera eſt magis recepta, & ferè communis Doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet; maximè quia huiuſmodi delectationibus moroſis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & ſolùm abſtinent ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confeſſione talium delectationum explicanda eſt etiam conditio perſonæ, quæ animo fuit propoſita: v.g. An fuerit coniugata, conſanguinea, affinis, Religioſa. Quæ ſententia confirmari poteſt ex Diuo Chryſoſtomo ſuprà homil. 17. in Matth. vbi inſinuat: *eum, qui ad hoc aſpicit mulierem vt oblectet aſpectum, iam in corde eſſe mœchatum*. Sic enim illa verba, *Qui viderit mulierem*, &c. interpretatur. & hoc modo intellecta illa communiori ſententia, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

***

CAPVT IV.

De partibus temperantiæ potentialibus, Continentia, Manſuetudine, Clementia, Modeſtia; & vitijs oppoſitis.

Conſtat Dubit. XIV.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit continentia.

D. Thomas q. 155.

NOMEN *continentia* dupliciter accipitur. Primò, Vt ſignificet virtutem quandam, qua quis ſe ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo paſſim accipitur in ſcriptura ſacra, & apud Sanctos Patres: nec differt à caſtitate. & & hac ratione tres continentiæ gradus à DD. ponuntur, virginalis, vidualis, & coniugalis, de quibus ſuprà cap. 2. dubit. 13. & 14. 1 *Continentia dupliciter accipitur.*

Secundò, Vt ſignificet firmitatem animi contra impetus paſſionum. hanc Ariſtoteles 7. Ethicorum vocat ἐγκράτειαν, & de ea ſicut & de eius oppoſito fusè toto eo libro diſputat. Hoc modo 2
accipitur in hac quæſtione: & nihil eſt aliud quàm firmum propoſitũ animi, quo quis ſe continet in bono rationis contra impulſus concupiſcentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præſertim venereas impellitur. *Eſt propoſitum*, quia omnis virtus & bona diſpoſitio voluntatis conſiſtit in propoſito ſeu affectu honeſti: in hoc enim ſita eſt huius potẽtiæ perfectio: atqui continentia eſt virtus vel diſpoſitio voluntatis, & in ea ſedem ſuam habet, vt docet D.Tho. art. 3. Debet autem hoc propoſitũ eſſe *firmum*; quia alioquin facilè concupiſcentiæ motibus expugnabitur; ſicut in eo, qui eſt incontinens, qui etiam bonum propoſitũ habet, ſed infirmum; vnde facilè ſuis cupiditatibus cedit.

Iſto propoſito *ſe continet voluntas in bono rationis*, quatenus vult inhærere ei, quod ratio dictat, nec ſinere ſe impetu concupiſcentiæ abripi ad illicita: quorum alterum ex altero ſequitur. Ex eo enim quòd quis firmè alicui rei inhæret, conſequens eſt vt à contrarijs non ſinat ſe aliorſum abduci. *Contra impetus concupiſcentiæ*, &c. Quia hi motus maximè voluntatem ad bona ſenſibilia contra rationis præſcriptum alliciunt; & propenſioni naturali, quæ homini ad conſeruationem indiuidui & ſpeciei inſita eſt, ſunt maximè conformes. Itaque in ijs, qui nondum virtutem moralẽ, qua iſti motus comprimantur, adepti ſunt, præcipuè opus fuit quadam diſpoſitione animi, qua voluntas ſe in bono contineret, ne ab illis ad illicita abriperetur; quam *continentiam* vocamus. *Continet in bono rationis.*

Dices, Etiam aliæ paſſiones magnam vim habent voluntatẽ à rationis præſcripto abducendi; vt cupiditas honorum, opum, vindictę, & ſimiles: ergo in quibus per virtutes morales illæ paſſiones *Obiectio. An circa alias paſſiones ſit continentia.*

paſſiones nondum ſunt compreſſæ, ijs etiam opus eſt *continentia*, quæ illis reſiſtat, & voluntatem à recto diſcedere non ſinat.

Reſp. 3 Reſpondeo, Hoc argumento rectè probari ſimilem quandam animi diſpoſitionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur abſolutè *continentia*, neque ab ea dicitur quis ſimpliciter *continens*, ſed ſecundum quid, ſeu cum reſtrictione; vt continens iræ, continens cupiditatis honorum, opum, &c. Ratio eſt, quia iſtæ paſſiones neque ſunt ita conſentaneæ naturali propenſioni vt concupiſcentiæ delectabilium tactus; (vnde etiam non ſunt tam importunæ & aſſiduæ) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo ſe ab iſtis non eſt illa peculiaris laus & difficultas, quæ eſt in reſiſtendo gulæ & veneris cupiditatibus.

An diſtinguatur à temperantia. 4 Petes, Vtrum continentia diſtinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non diſtingui, quia verſatur circa eadem, circa quæ temperantia, vt docet Ariſtoteles lib. 7. Ethic. cap. 4. & idem officium præſtat: nam etiam temperantiæ eſt voluntatem in bono honeſto continere aduerſus voluptates.

Reſpondeo, Continentiam abſolutè dictam non diſtingui à temperantia, niſi vt imperfectum & inchoatum à perfecto & completo; & ſicut diſpoſitio diſtinguitur ab habitu; vt docet D. Thom. artic. 4. in corpore, & Caietanus in artic. 3. *Temperantia* enim conſiſtit in firmo propoſito continendi ſe in bono rationis, per quod paſſiones iam ſunt domitæ & rationi ſubiectæ; vnde includit (ſaltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformantur. *Continentia* verò eſt propoſitum ſimile, ſed quod nondum eò peruenit vt paſſiones edomuerit, & rationi ſubiecerit: vnde adhuc pugnat cum hoſte; cùm temperantia de illo victoriã obtinuerit, & ſubiecerit ſeruituti. Quare continens ſimilis eſt illi, qui feras agreſtes cicurandas accepit: temperans ei, qui iam cicurauit. Per temperantiam bonum rationis deſcendit non ſolùm in voluntatem, ſed etiam in appetitum inferiorem: per continentiam in ſolam voluntatem. Vnde patet continentiam eſſe inchoatam quandam temperantiam. quod maximè locum habet in ſententia eorum, qui ſedem temperantiæ & fortitudinis faciunt ipſam voluntatem, & has virtutes non pertinere ad appetitum inferiorem, niſi per quandam extenſionem, & veluti ramum ſui.

5 Hæc tamen non ſic intelligenda ſunt, quaſi temperans nullos ampliùs concupiſcentiæ motus patiatur; (hoc enim non eſt huius mortalitatis) ſed quòd rariùs patiatur, & ordinariè non tam vehementes: eſt enim intrinſecus multò meliùs compoſitus quàm cõtinens; tum quia habitus voluntatis eſt firmior; tum quia præter hunc includit habitum appetitus inferioris, per quem compreſſis paſſionibus, appetitus iſte rationi ſubijcitur. Hinc fit, vt ab intrinſeco non poſſint magnæ paſſiones exurgere. Hæc tamen interdum excitari poſſunt à cauſa extrinſeca, vt à dæmone, humores & ſpiritus commouente, & obiectum delectabile aſſiduè phantaſiæ proponente: quo caſu virtus temperantiæ ſeſe exeret, & munus continentię præſtabit, perfectiori tamen modo quàm ipſa.

Quod attinet ad continentiam ſecundum quid, quæ circa alias paſſiones verſatur, hæc eodem modo ſe habet ad virtutes illarum paſſionum moderatrices, ſicut ſe habet continentia ſimpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continentia iræ nihil eſt aliud quàm inchoatio manſuetudinis: continentia cupiditatis honorum, vel opum nihil eſt aliud quàm inchoatio magnanimitatis, magnificentiæ, liberalitatis; vt apertè colligitur ex Diuo Thoma, & Caietano, artic. 2. Eædem enim virtutes, quæ vbi completæ fuerint appetitum inferiorem rationi ſubiectum & paſſiones compreſſas tenent, iam primùm inchoatæ & quaſi incunabulis conſtitutæ paſſionibus nondum edomitis reſiſtunt, & voluntatem in bono rationis aduerſus illas continent, idque eiuſdem honeſti amore. 6 *Continentia ſecundũ quid.*

Ex dictis intelligi poteſt, Vtrum continentia ſit dicenda virtus. Si enim virtus dicatur habitus completè potentiam circa aliquam materiam (v. g. circa paſſiones) perficiens; continentia non tam eſt virtus, quàm virtutis inchoatio & rudimentum. Vnde Ariſtot. 4. Ethicorum, cap. vltimo, in fine, dicit *continentiam non eſſe virtutem, ſed quiddam virtutis habere admixtum*. nimirum quia voluntatem quidem rationi conformat, ſed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, rationi non ſubijcit, & ita à perfectione virtutis moralis deficit. Si tamen nomen virtutis accipiatur communiùs (vt paſſim ſolet) pro diſpoſitione animi ad opus rectæ rationi conſonum, ſeu pro principio laudabilium operum, vt inquit Diuus Thomas, ſic continentia eſt virtus; diſponit enim voluntatem ad rationis dictamen ſectandum, & paſſionibus repugnandum, quod eſt honeſtum & laude dignum. 7 *An ſit virtus.*

Notandum tamen eſt, *Continentiam* poſſe conſtitui virtutem quandam generalem, (non eſſentia & attributione, ſed obiecto & extenſione) qua voluntas bono rationis in genere contra quaſlibet paſſiones inhærere decernit: illud enim obiectum habet quandam communem rationem honeſti per ſe expetendam, ac proinde poteſt conſtituere virtutem, atque adeo certam virtutis ſpeciem: affectus enim & propoſitum voluntatis ex ordine ad tale obiectum certam ſpeciem contrahit; & hæc virtus ex eò quòd voluntatem in bono honeſto contra paſſionum illecebras & impetus continet, rectè continentia dicetur. quamuis hoc nomen præcipuè ei conueniat, quatenus delectationibus tactus reſiſtit. Hoc modo videtur explicari continentiæ ratio à Martino; ſed non ex mente Ariſtotelis, vt rectè oſtendit Caietanus artic. 2. 8 *Quomodo poſſit eſſe virtus generalis.*

Neque hic modus eſt conſentaneus praxi: non enim ſolent homines ex nudo illo & generali motiuo honeſti paſſionibus reſiſtere: ſed ob particularem aliquam boni honeſti rationem, quæ pro diuerſitate materiæ ſe offert.

Quæ ad continentiæ cultum poſſint nos incitare, multa ſunt, vt videre eſt apud D. Antoninum, par. 4. tit. 4. cap. 2. §. 4. & Guilelm. Peraldum in Summa, tit. de Beatitudinibus, par. 61. è quibus ſex præcipua recenſebimus. *Continentiam* accipio generatim pro refrænatione animi à voluptatibus. Primum ſit exemplum Chriſti & Sanctorum. *Chriſtus enim qui falli non poteſt, vtpote ipſa Dei ſapientia, voluptates contempſit, & quod carni moleſtius eſt, elegit. Id* 9 *Incitamẽta continẽtiæ.* *1. Exemplũ Chriſti.*

ergo

ergo eſt melius, id vtilius, id potiùs eligendum; & quiſquis aliud doceat vel ſuadeat, ab eo tanquam à ſeductore cauendum; vt ſermone 3. de natali Domini D. Bernardus ait.

2. Pœna voluptatis. Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit; vt exemplum Euæ, de qua Gen. 3. dicitur. *Vidit mulier quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum, &c.* quę voluptati conſentiēs mundum perdidit, marito ſimul in præuaricationem pertracto. Exemplum generis humani diluuio propter voluptates deleti: Sodomitarum, qui cœleſti igne propter voluptates conſumpti: Salomonis, qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum effectus eſt: Denique quia maior pars mundi per voluptates perit.

3. Locus. Tertium, Conſideratio loci in quo degimus, nimirum nos eſſe in loco exilij, in valle lachrimarum, nō delitiarum; qualis erat Gehennom, id eſt, vallis Ennom, à qua putatur dicta gehenna: & meritò, nam delitias tormentum gehennæ ſequitur.

4. Tempus. Quartum, Conſideratio præſentis temporis: vniuerſum enim vitę noſtrę ſpatium eſt tempus pœnitentiæ, & tanquam peruigilium quoddam magnæ illius ſolemnitatis, & æterni ſabbathi, quod præſtolamur: vigilia autem non eſt tempus voluptatis, ſed ieiunij, & afflictionis carnis. Huc referri poteſt illud Apoſtoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.*

10 *5. Conditio voluptatū.* Quintum, Conſideratio cōditionis ipſius voluptatis, quàm ſit vilis, quàm breuis, quàm permixta doloribus, quàm inutilis. Vtilitas eius ex eo conſpicitur, quòd in ea nihil ſit magnificum, nihil generoſum, nihil maſculum; & brutis nos ſimiles efficiat, carni duntaxat & ſenſibus externis lenocinans; vnde etiam pudorem & dedecus homini inijcit. Breuitas, quia ſequitur operationem tranſeuntem, & quò auidiùs hauritur, eò citiùs in contrarium recidit. Doloris permixtio: tum quia magno labore comparatur: tum quia omnis voluptas corporis nihil eſt aliud quàm mitigatio quædam & ſolatium moleſtiarum, vt rectè Ariſtoteles dixit: tum quia relinquit quandam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitum quoddam conſcientiæ flagellum. vnde rectè Geneſ. 1. Dominus in typo *congregationes aquarum appellauit maria;* quia tota delectationum huius mundi congeries, quæ inſtar aquarum diffluit, multam habet admixtam amaritudinem. Et Eccleſiaſtæ 7. dicitur, *Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, &c.* nimirum ratione voluptatis. Inutilitas, ſeu vanitas: quia deſiderium non ſatiat, ſed magis accendit & animi inquietudinem relinquit. Vnde Eccleſiaſtæ 2. *Dixi in corde meo, Vadam & affluam delitijs, & fruar bonis: & vidi quòd hoc quoque eſſet vanitas. Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid fruſtra deciperis?*

6. Mala comitantia. Sextum, Conſideratio malorum, quæ ipſa ſecum trahit: nam corpus eneruat, & effœminatum reddit: ſpiritum carni ſubijcit: obliuionem ſalutis inducit; mentem obtenebrat, & ſapientiæ percipiendæ ineptam reddit; vt meritò dictum ſit Iob 28. *Sapientiam in terra ſuauiter viuentium non inueniri:* bonorum operum ſterilem reddit, diuinis conſolationibus priuat, æternam afflictionem adducit. Momentaneum enim eſt quod delectat, ſed æternum quod cruciat, vt quodam loco dixit Gregorius.

DVBITATIO II.

Quid ſit incontinentia, & quale peccatum.

D. Thomas q. 156.

INcontinentia, vt opponitur continentiæ ſuprà explicatæ, eſt, quando paſſio, præſertim 11
ea, quæ verſatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vſu rationis manente. Dico *Rationis vſu manente:* Dupliciter enim paſſio rationem vincere poteſt. Primò, Si adeo ſit vehemens, vt iudicium rationis impediat, & conſequenter moralem libertatem adimat: ſicut fit in ijs, qui amore fiunt amentes. quo caſu non eſt propriè incontinentia. Sicut enim beſtiæ non dicuntur *incontinentes:* ita nec illi, qui rationis vſum amiſerunt, quantumuis turpia committant. Confirmatur, quia *incontinens* eſt, qui non continet ſe in bono rationis, cùm poſſit & debeat: atqui talis nō poteſt: ergo, &c. Dicitur enim incontinentia quaſi per priuationem continentiæ: priuatio autem locum non habet, niſi vbi & quando habitus adeſſe deberet. *Manere debet vſus rationis.*

Secundò, Si rationis vſum non tollat: & tunc locum habet *incontinentia*, ſi voluntas paſſionem ſequatur. Ratio eſt, quia manente rationis vſu ſemper poteſt homo paſſionibus reſiſtere, & in rationis præſcripto ſe continere, quantumuis illæ vehementes fuerint, vt rectè docet D. Thomas q. 156. artic. 1. Si poteſt: ergo debet: ſi debet continere & non facit, iam eſt incontinens: deeſt enim continentia, vbi & quando debebat ineſſe. *Manente vſu rationis poteſt reſiſtere.*

Porro dupliciter paſſio rationem vincit, manente rationis vſu, vt colligitur ex Ariſtotele 12
lib. 7. Ethicor. cap. 7. & D. Thoma art. 1. Primò, Si impetu ſuo rapiat ad ſe voluntatē, priuſquam ratio conſultet, aut exactiùs deliberet, & hæc vocatur effrænata concupiſcentia, & incontinentia. Accidit autem hoc, vel ob paſſionis celeritatem, vt in cholericis: quia humor iſte ob tenuitatem & calorem facilis eſt moueri & accendi: vel ob illius vehementiam, vt fit in melancholicis, qui ob ſiccam & terreſtrem conſtitutionem vehementem accenduntur. In huiuſmodi igitur voluntas non diu cunctatur, neque ſinit negotium ratione expendi: ſed ſtatim cedit: ſatis tamen in confuſo aduertens malum eſſe quod proponitur.

Secundò, Si voluntas tenuiter bono rationis inhæreat: tunc enim etſi paſſio magnum impetum non habeat, facilè tamen voluntatem ad ſe trahit, vt fit in mulieribus, & ijs, quorum conſtitutio mollior eſt, & fœminea: vt ſunt phlegmatici, teſte D. Thoma artic. 1. ad 2. & Ariſtot. ſuprà.

Petes, Quomodo paſſio poteſt vincere ratio- 13
nem, manente rationis vſu, quo res iudicatur eſſe illicita?

Reſpondeo, Rationem nō ita vinci quin poſſit reſiſtere; & ideo meritò illi imputari, quòd ſe vinci ſinat, vel potiùs quòd ſponte cedat & conſentiat. Paſſio enim ſolùm allicit, blanditur, & ſuadet per modum propoſitionis obiecti: facit enim vt obiectum appareat valde ſuaue & conueniens homini. Hinc per ſympathiam potentiarum intellectus ſimili modo illud apprehendit, & voluntati proponit. Et quamuis ex altera parte iudicet illud eſſe illicitum, nihilominus

quia

quia apprehenſio delectabilis eſt vehementior magiſque ſenſibilis, ac naturalis, & ex ratione liciti non cernitur præſens periculum, vincit iſta apprehenſio, & voluntati perſuadet vt delectabile, hic & nunc honeſto præponat, paſſionique conſentiat. In poteſtate tamen voluntatis erat ſe continere & illam delectationem contemnere; tum quia ſatis per rationem aduertit eſſe illicitam, tum quia minimè ſibi neceſſariam.

Incontinentia eſt peccatum.

14 Ex his colligitur Primò, Incontinentiam eſſe peccatum; tum quia turpe eſt rationem vinci à paſſione, & voluntatem deſerere bonum rationis, vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quę homini cum brutis ſunt communes. vnde etiam hoc vitium peculiarem turpitudinem cõtinet, vt docet D. Thom. artic. 2. & Ariſtoteles lib. 7. Ethic. cap. 8. eſt autem mortale vel veniale pro ratione materiæ.

Eſt minus malũ, quã intemperantiæ vitium.

15 Secundò, Incontinentiam cæteris paribus eſſe minus malum quàm intemperantiam. Primò, Quia *intemperans* non peccat ex paſſione, ſed ſpontanea electione, & propriæ voluntatis malitia: *incontinens* verò ex impulſu paſſionis, tanquam ab extrinſeco cõtra ſuam voluntatem incitatus: nam & ante & poſt paſſionem voluntati diſplicet opus, eoque commiſſo ſtatim pœnitentia ducitur. Secundò, *intemperans* habet intellectum prauè diſpoſitum quoad iudicium obiecti, (non enim reputat illud inhoneſtum, vel certè parui æſtimat, tanquam exiguum malum) & voluntatem prauè diſpoſitam habitu vitioſo, & appetitum inferiorem ſimiliter: *incontinens* verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra paſſionem, & appetitus inferior non eſt adeo corruptus. Nec refert, quòd incontinens ſæpe vincatur; ex actibus autem frequentatis naſcatur habitus: quia etſi dum labitur, aliqua praua diſpoſitio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur: hoc tamen paulò poſt diſplicentia & dolore commiſſi abſtergitur, vt in habitum ſolidum non faceſſat. Denique intemperans multò difficiliùs emendatur quàm incõtinens, propter iudicij & voluntatis inolitam longa conſuetudine peruerſitatem.

Incontinentiã ira minùs dedecoroſa.

16 Tertiò, Incontinentiam concupiſcentiæ plus habere probri & dedecoris, quàm incontinentiam iræ: turpius enim eſt à voluptatibus quàm ab ira ſuperari: idque propter quatuor rationes, quas profert Ariſtoteles lib. 7. Ethic. cap. 6. & D. Thomas art. 4. Prima eſt, Quia motus iræ habet aliquam ſpeciem & imaginem rationis: (offert enim ſe vindicta menti ſpecie iuſtitiæ) ſed in eo deficit, quòd modum, qui à ratione præſcribitur non attendat. ſicut veloces famuli, qui ſimul atque dominum aliquid imperantem audiunt, anticipant, & priuſquam totum imperium perceperint, ruunt ad executionem. Motus autem concupiſcentiæ nullam habet rationis ſpeciem, ſed totus eſt ſecundum ſenſum, totus mollis, fœmineus, carnalis, ad hoc ſolùm tendens vt carni & ſenſualitati ſeruiatur.

17 Secunda, Quia motus irę magis ſequitur corporis temperamentum, & humoris conditionem, propter choleræ (quæ huic paſſioni ſeruit) tenuitatem & calorem. Hinc enim fit vt poſita apprehenſione iniuriæ humor bilioſus ſtatim efferueſcat, & concitetur ad vindictam. concupiſcentiæ verò deſeruit ſanguis & pituita, quorum motus lentior; nec ita accenduntur. Itaque motus iræ magis eſt venia dignus quàm concupiſcentiæ, qui non ita ratione corporalis diſpoſitionis concitatur.

Tertia, Quia ira quærit manifeſtè operari, quaſi in opere nihil ſit dedecoris; concupiſcentia verò quærit latebras, veluti cõſcia ſuæ turpitudinis.

Quarta, Quia concupiſcentia quærit voluptatem ſuperfluam; ira verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excuſationis qui in malo à ſe depellendo modum rationis excedit, quàm qui in voluptate ſuperflua adſciſcenda.

Incontinentia tamen iræ plus habet periculi; propter malum proximi, ad quod irrogandum ira proſilit. hinc enim ſeditiones, bella, cædes, incendia, & tota ferè generis humani turbatio. vnde vt plurimum incontinentia iræ abſolutè eſt grauior.

Incontinentia iræ periculoſior.

DVBITATIO III.

De Manſuetudine.

D. Thomas q. 157.

M*Anſuetudo* (q̃ Græcis πραότης & ἠπιότης dicitur) *eſt virtus irarum moderatrix:* vel vt Gloſſa in cap. 5. Matthæi explicans illud, Beati mites, ait; *Manſuetudo eſt dulcedo animi, quam non vincit amaritudo.* Sicut enim temperantia moderatur cupiditates delectationum gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi ſubijciens, vt etiam oblatis occaſionibus non plus quàm par eſt concupiſcat: ita *manſuetudo* moderatur iram, ſubijciens rationi appetitum inferiorem, ita vt oblatis irritantibus, in motum iræ non prorumpat, vel ſaltem iuſtum modum in eo teneat. Proxima igitur materia huius virtutis eſt ira, cui modum à ratione pręſcriptum veluti formam quandam imponit; nimirum, vt iraſcamur quando, & cui oportet, quam ob cauſam, quantum, & quo modo oportet: & cùm non iraſcendum iram omnino comprimamus. 18

Materia p̃xima manſuetudinis.

Hæc virtus multis locis commẽdatur in Scripturis, vt Eccleſiaſtici 10. *Fili in manſuetudine ſerua animam tuam, & da illi honorem ſecũdum meritum ſuum.* Pſal. 36. *Manſueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* & Matthæi 5. *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.*

Ad hanc colendam ſex potiſſimùm conſiderationes poſſunt nos impellere. Primò, Conſideratio mãſuetudinis diuinæ, quæ infinitis mortalium peccatis prouocata iram cohibet, & ſolita beneficia largiſſimè effundere nõ ceſſat; iuxta illud Matth. 5. *Qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.* 19

Incitamenta manſuetudinis.

1. Manſuetudo Dei.

Secundò, Conſideratio manſuetudinis Chriſti, *Qui cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur; tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè*, vt ait B. Petrus epiſt. 1. c. 2. Qui etiam Matthęi 11. de ſe inquit, *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Hæc eius manſuetudo tota vita in cõuerſatione cum peccatoribus & rudibus enituit; ſed maximè in iniurijs & contumelijs atrociſſimis, quas toto tempore prædicationis, & præſertim in paſſione ſuſtinuit, cùm tamen facillimè ſe vindicare poſſet.

2. Manſuetudo Chriſti.

Tertium

20 Tertium eſt, Conſideratio nocumenti, quod ſibi ipſe infert, qui iniuriam facit. Hic enim ſe ante grauiſſimè lædit, quam alteri nocere poſſit. nam ipſa nocendi voluntate coram Deo occidit ſuam animam, perdidit æternam vitam,& reum æternæ mortis conſtituit: *Coram hominibus verò dedecore & infamia ſe afficit, & multorum aduerſus ſeipſum aperit ora, tibiq́, maiores texit coronas, & multos patientiæ ac magnanimitatis tuæ conſtituit præcones;* vt pulchrè docet Chryſoſtomus homil. 62. in Matth. Vnde rectè Pſal.10.dicitur. *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam:* nimirum, quia ante omnia illam grauiſſimè lædit. itaque magis commiſeratione quàm ira dignus eſt: ſicut ſi quis vt tibi talitrum inferat, vel pomum eripiat, per medios rueret enſes,& in ſpicula ſe indueret, potiùs miſerandus quàm plectendus eſſet.

3. Nocumentum iniurij.

21 Quartum, Conſideratio nocumenti, quod accipies, ſi illi iraſcaris, quod longè maius eſt quàm quicquid aduerſarius inferre potuit. pulchrè enim à Chryſoſtomo demonſtratum eſt; neminem lædi niſi à ſeipſo. Itaque ſi iraſceris, aduerſarium iuuas, & crudelior tibi ipſe es, quàm ille fuerit: ſi iram contines, irritum ipſius conatus reddideris, & illæſum te cuſtodieris,& præclarè illum non ſolùm viceris, ſed etiam vltus eris. Docet hoc pulcherrimè Chryſoſtomus homil.85.in Matthæum. *Illa,* inquit, *fulgentiſſima victoria eſt, qua iniuriam inferentem, patiendo ſuperaſti. Sic ſcopuli fluctibus caſi facilè ipſos diſſoluunt: ſic Sancti omnes præclaro coronati præconio, trophæa præclara ſtatuerunt, hanc victoriam laboris expertem conſecuti: non enim luctari te aut laborare oportet. Deus eas tibi vires conceſſit, vt non manuum conſertione, ſed patientia vincas,* &c.

4. Noxa iraſcentis.

Quintum eſt, Conſideratio illa B. Thomæ Mori: Vel bonus eſt, cui iraſceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi iraſceris, vt quem Deus amet, qui Dei ſit amicus & filius. Si malus eſt, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur,& erit bonus: ſi ſemper erit malus, ſat habebit miſeriarum æternis incendijs addictus, vnde magis commiſeratione quàm ira dignus; ſi verò in æternitate futurus eſt bonus, iniquum eſt illi iraſci, qui æterna amicitia tibi futurus ſit deuinctus, Deoque chariſſimus.

5. Conſideratio Beati Thomæ Mori.

22 Sextum, Conſideratio bonorum, quæ manſuetudo ſecum adfert. Primò enim, facit ſimilem Deo & Chriſto Domino, qui infinitam manſuetudinem erga peccatores præſtant. Secundò, Meretur remiſſionem peccatorum, (iuxta illud Matth.6. *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cœleſtis peccata veſtra)* & beatæ patriæ poſſeſſionē: vnde Matt. 5. dicitur, *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram:* nimirum, terram viuentium, de qua pelli non poterunt, vt D.Auguſt.& alij communiter explicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod inſinuatur Pſal.36. *Manſueti autem hæreditabunt terrã, & delectabuntur in multitudine pacis.* quod etſi potiſſimùm in futura vita impleatur, tamen etiã in iſta locum habet. Et Eccleſiaſt.3. *Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper gloriam hominum diligeris.* quaſi dicat, conſequeris gloriam & amicitiam apud homines. Denique, omnes pene mortalium turbæ, diſſenſiones & bella ex ira procedunt, quam manſuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam ſerenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ira maximè perturbat,& impedit. vnde Iacobi 1. dicitur, *In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.* Manſuetudo enim facit vt homo non cõtradicat doctrinæ veritatis, quod plerique ex commotione iræ faciunt. vnde D. Auguſtinus lib.2. de doctrina Chriſtiana, cap.7. ait, *Opus eſt miteſcere, neque contradicere diuinæ Scripturæ, ſiue intellectæ, ſi aliqua vitia noſtra percutit; ſiue non intellectæ, quaſi nos melius ſapere, veriusq́, percipere poſſimus: ſed cogitare potiùs & credere id eſſe melius & verius, quod ibi ſcriptum eſt, etiamſi lateat; quàm id, quod per noſipſos ſapere poſſumus.* Vide D. Thomam artic. 4. ad 1. Idipſum cõfirmat experientia: nihil enim adeo impedit hęreticos quò minùs conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Eccleſiam Romanam, qua fit vt tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant.

6. Bona manſuetudinis.

DVBITATIO IV.

De Ira & Iracundia.

D. Thomas q. 158.

MAnſuetudini, ſicut & alijs virtutibus, quę paſſiones moderantur, duo vitia opponuntur; *ira* vel potiùs *iracundia* (quæ actum & habitum vitioſum iraſcẽdi deſignat) per exceſſum,& lentitudo per defectum. Ira per ſe nec bona eſt, nec etiam mala, ſed quiddam indifferens, quo benè & malè vti poſſumus; ſicut & reliquæ paſſiones. Malam non eſſe vel ex eo conſtat, quia naturæ eſt apprimè vtilis ad ardua facta, & ad ſui conſeruationem. Sicut enim paſſio amoris data eſt homini ad boni proſecutionem: ita paſſio iræ ad repulſionem malorum & nocentium; ne ea in re natura ſit torpida, & languida. Itaque habet eum locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchrè Nemeſius lib. de natura hominis cap. 21. dixit ὅτι ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικόν ἐστι τοῦ λογισμοῦ, *Iram eſſe ſatellitium rationis.* Nec obſtat, quòd rationem turbet, & ſanum conſilium ac iudicium de rebus impediat; quia non debet excitari nec adhiberi niſi poſt conſilium; nimirum quando veniendum eſt ad executionem: ſicut miles non adhibetur niſi poſt Senatus vel Principis decretum; ſed iubetur quieſcere, donec accerſatur ad opus. Deinde ira nihil eſt aliud quàm appetitio vindictæ: atqui vindicta bona eſt, ſi debito modo fiat. 23

Ira eſt quid indifferens.

Vtilitas iræ.

Erit peccatum, ſi modum à ratione præſcriptum non ſeruet, & tunc dicetur propriè *iracundia,* quam Ariſtoteles vocat ὀργιλότητα, diſtinguens eam à ſimplici ira, quæ ὀργὴ dicitur. Duppliciter autem fieri poteſt vt ira præſcriptũ rationis non ſeruet. Primò, Ex parte obiecti, ſi iniuſtam vindictam appetas; vt ob cauſam non legitimam, vel maiorem quàm oportet, vel abſque publica authoritate exequendam. Et hoc modo ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum; quia contra proximi charitatem & iuſtitiam. Poteſt tamen eſſe veniale ob imperfectionem actus; quæ ſpectatur vel ex parte voluntarij, vt cùm motus iræ perfectum rationis iudicium præuertit: vel ex parte obiecti ſeu materiæ; vt cùm quis modicam vindictam appetit, v.g. ſi parum trahas puerum per capillos, vt inquit D. Thomas: modicum enim inſtar nihili reputatur. Nec obſtat, quòd ex genere ſuo 24

Quale peccatum ſit.

dicatur mortifera: quia hoc intelligendum de actu perfecto tam ex parte voluntarij quàm ex parte obiecti, vt rectè explicat Caietanus; nimirum vt actus ſit ex pleno iudicio rationis & obiectum ſit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus eſt actus, cùm ex genere ſuo dicitur mortalis vel venialis.

25 Secundò, Poteſt præſcriptum rationis non ſeruari ex parte ipſius motus; vt ſi nimium interiùs ira exardeſcas, vel exteriùs eam per ſigna nimiùm patefacias. Hoc modo non eſt quidem ex genere ſuo mortale: poteſt tamen eſſe mortale, vel ratione affectus & præparationis animi, quam inducit; vt ſi tantum ira accendaris, vt paratus ſis aliquid facere, quod ſit peccatum mortale: vel ratione ſcandali; vt interdum accidere poteſt in Prælatis, vel ijs, qui in Infidelibus conuertendis occupantur.

26 *Obiectio.* Dices, Omnis ira videtur eſſe peccatum mortiferum: nam Dominus, Matth. 5. generatim dicit, *Omnis, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.* Quibus verbis ſignificatur illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam *reus Iudicio* Hebræis dicitur, qui dignus eſt condemnatione, puta mortis: illa enim eſt præcipua, & abſolutè dicitur condemnatio, & Iudicium: vnde tranſlata ad tribunal Dei deſignat damnationem æternam.

Reſp. Reſpondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira; ſed de ea, quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*; addens, non ſolùm externum homicidium eſſe peccatum mortiferum in iudicio diuino, ſed etiam occultam iram, qua quis proximi mortem optat: vt rectè Diuus Thomas artic. 3. ad ſecundum.

De eadem ira intelligendum id, quod ſequitur, *Qui dixerit fratri ſuo raca, qui dixerit fatue,* &c. nimirum ex ira, qua mortem illius deſiderat: vt idem D. Thomas aduertit art. 5. ad 3. ponit enim Dominus tres gradus ad homicidium. Primus eſt, Ira interna optans mortem proximi. Secundus, Eadem ira prorumpens in contumeliam ſed leuiorem. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto eſt ipſum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

27 *Diſcrimen iræ ab odio & inuidia.* Vt autem quale ſit peccatum iræ meliùs intelligatur, notandum eſt. Illud per ſe minus eſſe peccatum, quàm odium vel inuidiam: vt docet D. Thomas art. 4. *Odium* enim appetit malum proximi, quia malum; & eo duntaxat fine vt ei ſit malè. Illi enim malè eſſe apprehendit tanquam ſuum bonum. Hinc fit vt nulla mali menſura ſatietur. quia quæ per ſe appetuntur, ſine menſura & termino appetuntur: ſicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes ſine termino. *Ira* verò appetit malum alterius ſub ratione iuſtæ vindictæ; nimirum, vt qui offendit, ſentiat & doleat ſe malè feciſſe, & ita fiat compenſatio. Vnde non appetit malum alterius niſi ſecundum certam menſuram; nimirum ad æqualitatem iniuriæ, vt pœna ſit commenſa culpæ, cuius ſignum eſt, quòd ſi vindicta hanc menſuram exceſſerit, ira vertatur in miſericordiam. *Ira imitatur iuſtitiā.* Itaque ſpectat in obiecto imaginem quandam iuſtitiæ, vt iuſtitiam vindicatiuam imitari videatur. Sicut enim hæc appetit malum proximi ſub ratione iuſtæ vindictæ, ſic ira ſub ſpecie & imagine iuſtæ vindictæ. ſed in eo eſt diſcrimen, quòd Iuſtitia illa regatur vera prudentia: Ira non vera, ſed imagine duntaxat prudentiæ. vnde etiam in obiecto nō ſpectat veram rationem iuſtæ vindictę, ſicut iuſtitia vindicatiua: ſed ſpeciem tantùm iuſtæ vindictæ. *Inuidia* dolet de bono alterius, quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obſcurare. *Inuidia.* Vnde deſiderat illi malum, nempe illius boni priuationem, vt ſuam exiſtimationem & excellentiam illibatam conſeruet, ac proinde affectu proprij boni mouetur. Vnde patet *inuidiam,* quæ non appetit alteri malum vt ei ſit malè, ſed vt ſibi ſit benè, eſſe minus quidem malum quàm *odium,* quod ſolum appetit vt alteri ſit malè: maius tamen quàm *iram*: nam ira ſpectat imaginem Iuſtitiæ: & omnis iraſcens iuſtam cauſam iræ ſuæ prætendit, qua ſe excuſet. Vnde etiam Iudicio generis humani minùs probroſa aut inhoneſta quàm inuidia, quæ nullam iuſtitiæ vel honeſti ſpeciem præfert. Ob eandem cauſam ira cenſetur honeſtior, ſeu minùs dedecoroſa quàm concupiſcentia, vt ſuprà dub. 2. nu. 16. dictum eſt.

Aduerte tamen, etſi ira ex parte obiecti formalis ſit minùs mala vel minùs dedecoroſa quàm odium, inuidia, & concupiſcentia; tamen ex parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis paſſionibus peculiarem quandam inordinationem. 28 Primò, quia maximè rationem perturbant. *Ratione modi ira habet peculiarem ἀταξίαν.* Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertiò, quia corpus maximè immutat, adeo vt hominem furioſæ belluæ ſimilem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius lib. 5. Moralium, cap. 31. *Per iram ſapientia perditur, vt quid, quove ordine agendum ſit, omnino neſciatur; ſicut ſcriptum eſt; Ira in ſinu ſtulti requieſcit, quia nimirum intelligentiæ lucem ſubtrahit, cùm mentem permouendo confundit.* Et infrà: *Nam iræ ſuæ ſtimulis accenſum cor palpitat, corpus tremit, lingua ſe præpedit, facies igneſcit, exaſperantur oculi, & nequaquam recognoſcuntur noti: lingua quidem clamorem format, ſed ſenſus quid loquatur, ignorat. In quo itaq; iſte ab arreptitijs longè eſt, qui actionis ſuæ conſcius non eſt?* &c. Ratio eſt, quia ſicut amori, deſiderio & gaudio deſeruit ſanguis; odio, timori, triſtitiæ melancholia: ita bilis deſeruit iræ. *Cur ira maximè perturbet mentem.* Hæc enim, motu iræ inſurgente, ſtatim efferueſcit, & concitatur, tanquam in malum præſens factura impetum. Motus enim ſpirituum & humorum reſpondent motibus animorum, propter mutuam corporis & animæ conſenſionem, & illius ad hanc naturalem ſubordinationem. Rationem igitur perturbat, non ſolùm, vt aliæ paſſiones, faciendo obiectum aliter quàm in ſe ſit, apprehendi; ſed etiam, quia ſuo calore ſpiritus accendit, & commouet: qui tamen vt functionibus mentis ſint idonei, debent eſſe temperati & tranquilli; deinde quia nimiùm calefactis humoribus fumi excitantur, qui caput opplent & offuſcant. Dat impetum paſſioni, ratione caloris & incitationis: ſicut enim paſſio bilem concitat, ita viciſſim bilis concitata paſſionem auget per quandam ſympathiam, mediante tamen imaginatione, qua res vehementiùs apprehendatur. denique corpus immutat, quia calidiſſima: vnde accendit ſpiritus & ſanguinem, & ſimul cum illis veluti foras contra malum ruitura, exteriùs, in vultu præſertim, & oculis, ſeſe prodit.

Notan-

29 *Species iræ apud Ariſt.* Notandum Secundò, ab Ariſtotele 4. Ethicorum, cap. 5. poni quatuor ſpecies, ſeu modos iræ; etſi Diuus Thomas artic. 5. tres ſolùm enumeret, ſecutus in eo Gregorium Niſſenum, vel potiùs Nemeſium lib. de natura hominis, cap. 21. & Damaſcenum lib. 2. fidei Orthodoxæ cap. 16.

Prima eſt eorum, qui ſimpliciter dicuntur *iracundi*, Ariſtoteli ὀργίλοι, qui celeriter iraſcuntur, & quibus non oportet, & quam ob cauſam non oportet, & vehementiùs quàm oportet; ſed paulò poſt placantur.

ἀκρόχολοι. Secunda eſt eorum qui dicuntur ἀκρόχολοι, id eſt, *ſummè iracundi*, qui celerrimè, ad omnia, & ob quamuis cauſam iracundia exardeſcunt. Hi duo modi fundamentum habent in temperamento bilioſo, & in copia humoris bilioſi, eiuſque feruore, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas iraſcendi ad minimas quaſlibet occaſiones. *Hi*, iuxta Gregorium lib. 5. Moralium, cap. 32. *accenſis calamis ſimiles, dum vocibus perſtrepunt, quaſi quoſdam accenſionis ſuæ ſonitus reddunt; & citius quidem flammam faciunt, ſed protinus in fauillam frigeſcunt.*

πικρόχολοι. Tertia eſt eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quaſi dicas, *amarobilarij*, qui poſtquam excanduerint, propemodum ſunt implacabiles. cuius ratio eſt, quia cùm laborent humore melancholico, diu triſtitiam ex offenſione conceptam retinent, & conſequenter retinent iram, quæ triſtitiæ quærit medicinam: tollitur autem illa triſtitia, vel temporis tractu concocta & euaneſcens, vel vindicta obtenta: vtrumque enim, & tempus & vltio eſt triſtitiæ illius medicina. De his intelligi poteſt quod ait Gregorius ſuprà: *Alii lignis grauioribus durioribusq; non diſpares, accenſionem tarde ſuſcipiunt; ſed tamen accenſi ſemel, difficilius extinguuntur: & quia ſe tardius in aſperitatem concitant, furoris ſui diutius ignem ſeruant.*

χαλεποὶ. Quarta eſt eorum qui χαλεποὶ, id eſt, *ſæui & difficiles*, qui nunquam placantur niſi iniuriam vlti ſint: non propter triſtitiam, vt iſti priores: ſed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregrorij: *Alii, quod nequius eſt, & citiùs iracundiæ flammas accipiunt, & tardiùs deponunt.* quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirũ πικροχόλοις, locum habeat.

In prima igitur & ſecunda ſpecie eſt inordinatio, ratione nimiæ celeritatis, qua fit vt rationis præſcriptum non expectetur: quæ celeritas in prima eſt maior quàm oportet, ſed non ſumma: in ſecunda eſt ſumma, ſeu in ſummo gradu. In tertia & quarta ſpecie eſt inordinatio ratione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex triſtitia; in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

30 *Diuiſio Nemeſij, et Damaſceni.* Nemeſius loco citato tres iræ ſpecies conſtituit. Primam vocat ὀργὴν & χολὴν, quam *excandeſcentiam* vocare poſſumus: eſtque nihil aliud quàm ira, principium & motum habens. Hæc primam & ſecundam ſpeciem Ariſtotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν παρὰ τὸ μένειν, quòd diu maneat: quæ nihil eſt aliud quàm ira inueteraſcens, & *ſimultas* dici poteſt. Hæc pertinet ad tertiam Ariſtotelis. Tertiam vocat κότον ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quòd vindictam repoſitam habeat: quæ eſt ira obſeruans occaſionem vlciſcendi. hæc *Inimicitia* vocari poteſt, & pertinet ad quartam Ariſtotelis.

Poſſunt ſupradicti modi conſiderari vel vt habent initium, & veluti fundamentum in naturæ diſpoſitione: & ſic ſunt paſſiones, quæ per ſe moraliter nec bonæ nec malæ ſunt. vel vt proueniunt ex diſpoſitione voluntaria, aut aliquo modo à conſenſu voluntatis pendent: & ſic ſunt diſtincta peccata, habentia inordinationes ſpecie diſtinctas, vt rectè oſtendit Caietanus, & ſatis colligitur ex dictis. quod intellige de ſecundo, tertio, & quarto modo, nam primus & ſecundus non videntur ſpecie, ſed ſolùm ſecundùm magis & minùs diſtincti. 31 *Qua ratione ſint paſſiones, & qua vitia.*

Notandum Tertiò, Iram ſeu iracundiam poni à Doctor. vitium capitale; quia ordinariè plura alia ex eo naſci conſueuerunt: idque duplici ratione. Primo, Ex parte obiecti, quod eſt vindicta, habens ſpeciem iuſtitiæ: ratione cuius homines multa facere conſueuerunt. nam & appetitui naturali, vt eſt depulſio mali; & rationali, vt habet ſpeciem iuſtitiæ eſt valde conformis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audendum vindictæ deſiderio præcipitat. Huius vitij Diuus Gregorius lib. 31. Moralium cap. 31. recenſet has ſex filias: *De ira*, inquit, *rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blaſphemiæ proferuntur.* Quarum ratio, iuxta Diuum Thomam, ſic accipi poteſt: *Ira* poteſt tripliciter conſiderari. Primò, Vt eſt in corde: ibi parit *indignationem & tumorem mentis*. *Indignatio* eſt, qua is, cui iraſcimur, contemnitur, & vilipenditur tanquam indignus à quo tale quid patiamur: *Tumor mentis* eſt quo ſeipſum iraſcens extollit, & alteri præfert. Facit enim ira vt is, qui offenſus eſt, ſe apprehendat vt magnum, & extollat; Eum verò qui offendit, vt vilem, & contemnat. ſic animalia in ira intumeſcunt, & ſe extollunt. 32 *Eſſe vitium capitale.* *Filiæ iræ ſex.*

Secundò, Vt eſt in ore; & ſic parit *clamorem, contumeliam, & blaſphemiam*. *Clamorem*, faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè & confuſè iactantes: *comtumeliam*, iactando conuitia verborum in proximum, *blaſphemiam* contra Deum.

Tertiò, Vt procedit ad factum, & ſic parit *rixas*, ſeu *pugnas*, & quæ ex rixis ſequuntur, vulnera, homicidia, &c.

Notandum Qùrartò, Remedia iræ eſſe eadem, quæ ſunt adminicula ad manſuetudinem, de quibus dubitatio 3. Inter omnia autem meritò Primum locum tenet conſideratio illa, qua perpendimus nobiſcum, quoties & quàm grauiter ipſi Deum poſt infinita ab eo percepta beneficia offenderimus; & tamen quòd exigua vel nulla ſatisfactione oblata cupiamus nobis ignoſci, & Deus promptè ignoſcat: Quantæ igitur impudentiæ erit, ſi fratri, qui nihil vel parum beneficij à nobis accepit, exigua in nos peccanti non condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem ſtatim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoſcemus? hanc conſiderationem proponit Dominus, Matthæi cap. 18. Secundum locum tenet Exemplum Chriſti, qui tot & tantas iniurias ab ijs, in quos tanta beneficia contulerat, ſuſtinuit: & ijſdem etiam veniam & pacem à patre rogauit. Gregorius lib. 5. Moralium, cap. 32. duos 33 *Remedia iræ.*

modos frangendæ iræ recenſet. *Primus*, inquit, *eſt, vt mens ſol cita antequam quidlibet agere incipiat, omnes ſibi quas pati poteſt, contumelias proponat, quatenus redemptoris ſui probra cogitans, ad aduerſa ſe præparet*, &c. *Secundus eſt, vt cum alienos exceſſus aſpicimus, noſtra, quibus in alios exceſſimus, delicta cogitemus. conſiderata quippe infirmitas propria, mala nobis excuſat aliena, &c.*

34 *Alterũ extremum per defectum. Lentitudo.* Quod ad alterum extremum manſuetudini oppoſitum attinet, id proprio nomine caret: ſed dici poteſt *lentitudo*, vel *ſtupor*; vitium non ita frequens. Ariſtoteles vocat ἀοργησίαν, quaſi dicas, *Iniraſcentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cùm quis ita inſenſibilis eſt mali & iniuriarum, vt non excitetur ad iram, quando etiam ſecundum rectam rationem oporteret. Eſt autem id ſignum ſtoliditatis, iuxta Ariſtotelem, quia tales non videntur habere ſenſum mali, aut apprehendere iniuriam. quod intellige, ſi id à ſtupore quodam naturæ proueniat: ſecus, ſi philoſophica conſideratione, & exercitio comparatum; vt in aliquo fortaſſe è Stoica diſciplina, quæ omnem iram vult excluſam, & ἀπάθειαν profitetur.

35 *Non eſt per ſe vitioſa.* Hæc tamen iræ vacuitas non eſt per ſe vitioſa. Sicut enim iraſci non eſt per ſe bonum: ita nec iræ motu vacare, aut eſſe ad iraſcendum ſtupidum, eſt malum. Poteſt tamen eſſe vitioſum, quatenus eſt cauſa, vt quis defectu iræ, & animoſitatis, prętermittat aliquod officium iuſtitiæ, vel charitatis, ad quod erat obſtrictus: vt monere, corripere, caſtigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ira vſus legitur; vt Marci 3. *Circumſpiciens eos cum ira*. & Ioannis 2. cùm eiecit vendentes è Templo. Quando enim ad tale quid obligamur, ſi per ſe friget animus, & detrectat tanquam rem arduam, excitanda eſt ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excuſſo. Ea enim eſt humana conditio, vt ſine huiuſmodi ſtimulo & præſidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira eſt ſatellitium rationis; ſine ſatellite in Repub. mala non impediuntur: nec ſine ira ratio in homine contra malum ſtrenuè inſurgit. vnde in eiuſmodi euentis non excitare iram eſt vitioſum, & contrarium manſuetudini per defectum. manſuetudinis enim eſt non ſolùm iram comprimere, ſed etiam cùm opus eſt, excitare, & aſſumere: quamuis hoc nomẽ magis compreſſionem inſinuet. Illa tamen iræ vacuitas non habet diſtinctam malitiam à malitia, quæ eſt in omiſſione officij debiti, cuius eſt cauſa: nam ſolùm eſt mala, quatenus in ea omiſſio debitæ actionis cenſetur volita.

DVBITATIO V.

De clementia & crudelitate.

D. Thomas q. 157. & 159.

36 *Diſtinctio clemẽtiæ & manſuetudinis.* CLEMENTIA eſt virtus manſuetudini affinis; non tamen eadem, iuxta D. Thomam. Diſtinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Manſuetudo enim proximè verſatur circa iram: clementia circa vindictam externam. Illius officium eſt iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, ſeu mitigare externam punitionem, quantùm iuſtitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad ſubditos & infimos quàm ad Superiores: hæc propria eſt virtus Superiorum & maximè Principum.

Dices, Eiuſdem virtutis eſt moderari affectum internum, & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiſcentias voluptatum carnis refrænat, etiam vſum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggreſſionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiam externam largitionem moderatur. Idem cernitur in φιλοτιμία, (prout eſt virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe manſuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam conſentaneè ſuo affectui, ac proinde non diſtinguetur à clementia. Confirmatur, quia ira eſt cupiditas vindictæ & punitionis: at qui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipſo etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate ſequitur, minuit. 37 *Obiectio. Eſſe eũdem habitum.*

Ob hoc argumentum videri poſſet alicui idem habitus virtutis, qui quatenus temperat iram dicatur *manſuetudo*, quatenus verò externam punitionem, *clementia*. Quæ ſententia confirmari poteſt; quia vterque, nimirum manſuetus & clemens, videtur quærere in ſeipſo benignitatem quandam & ſuauitatem affectus in proximum, (vnde etiam vocantur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

Nihilominus placet ſententia Diui Thomæ. Vnde reſpondeo, Dupliciter fieri poſſe vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat. Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit manſuetudo; vt rectè probat argumentum. imminuta enim vindictæ cupiditate, ſequitur imminutio vindictæ. ſicuti imminuta concupiſcentia delectationum, ſequitur moraliter imminutio in ipſarum vſu externo. 38 *Reſponſio. Videri diſtinctus habitus.*

Secundò, Ex conſideratione ſuæ poteſtatis, qua inclinatur ad intemperanter ea vtendum: ita enim eſt humanum ingenium, vt delectetur oſtentatione poteſtatis, & aliorum ſub ſe depreſſione, & miſeria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum ne tota poteſtate in vindicta inferenda vtatur.

Vnde patet has virtutes diuerſas rationes formales ſpectare. *Manſuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id conſentaneum animo iræ dominanti: *Clementia* verò, quia id conſentaneum & decorum homini, poteſtate in alium prædito. Decet enim in malis, pęniſque inferendis non vti tota poteſtate, ſed aliquid remittere, & infra meritum punire: ſicut è contrario in præmijs conferendis honeſtum eſt etiam ſupra merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adijciat, & ſupplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignum præmiare. Cum enim pœna ſit malum, & præter Dei primæuam inſtitutionem, decet eam minui quantùm ratio *Spectant diuerſa obiecta formalia.* *Mala minuẽda, quia contra naturam.*

ratio boni patitur. Et è cõtrario cùm præmium ſit bonum, & ex primo Dei inſtituto ac intentione, decet illud augeri quantum iuſta proportio & bona gubernatio permittit.

39 *Definitiones clementiæ.* Ex his facilè intelligas quid ſit clementia. Seneca lib. 2. de clementia, cap. 3. ſic definit: *Clementia eſt temperantia animi in poteſtate vlciſcendi: vel lenitas Superioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis.* Et infrà: *Clementia* inquit, *eſt moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens.*

Tria ad clementiã requiſita. Quæ definitiones idoneæ ſunt, & inſinuant tria ad clementiam, vt in actum externum exire poſſit, requiri. Primò, Poteſtatem puniendi, quæ tantùm reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus eſt propria Superiorum, & maximè Principum, qui pęnas legibus definitas poſſunt mitigare.

Secundò, Vt mitior pęna irrogetur, quàm iure irrogari poſſet. Eſt enim clementia quædam gratia, & condonatio, non perfecta, (diſtinguitur enim à venia) ſed ex parte, ita vt iuſtitię vindicatiuæ officium non excludat, ſed ſolùm aſperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate, qua fit vt quis proximo benignè afficiatur, eiuſque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque ſi quis pœnam ſonti mitiget inductus pecunia, vel amicitia, vel timore; non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, ſed ex alio motiuo id facit. dicetur tamen actus clementiæ, quia ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

40 *Motiua clementiæ.* Porro quæ ad clementiam moueant, præcipua ſunt iſta. Primum, Exemplum Dei, in quo *1. Exemplũ Dei.* maximè hæc virtus elucet. quàm exigua pęna finit in hac vita innumerabilia peccata lui, quorum ſingula æternos cruciatus merebantur? vnde meritò Pſal. 144. *Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua ſunt Domine, qui amas animas. O quàm bonus & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus?* In futura vita etſi ſummam ſeueritatem exerceat, quatenus de pęna ſtatuta nihil remittit; in eo tamen eſt aliquid clementię, quòd minorem ſtatuit quàm iure potuiſſet, non continens in ira miſericordiam ſuam, vt communiter Theologi tradunt.

2. Miſeria delinquentis. Secundum eſt, Conſideratio modi, quo peccatum commiſſum eſt, vt ſi perpetratum ex aliqua ignorantia, vel paſſione; quo pertinet, ſi ex paupertate, ex praua inſtitutione, ex graui tentatione, ſi iniuria prouocatus, ſi ex ebrietate vel inconſideratione. hæc enim omnia apta ſunt flectere animum ad clementiam, & ad mitiora in pęna ſtatuenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quiſque apud ſe ſtatuere debet, ſimilia vel grauiora fortaſſe ſe perpetraturum fuiſſe, ſi diuina gratia deſtitutus, & in ſimilibus occaſionibus deprehenſus fuiſſet. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, niſi iuuaretur ab eo, per quem factus eſt homo, vt quodam loco D. Auguſtinus ait.

Quartum eſt, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem ſubditorum, præſtat ei ſecuritatem, & confirmat regnum. Vnde Prouerb. 28. dicitur: *Miſericordia & veritas cuſtodiunt Regem, & clementia roboratur thronus eius.* E contrario crudelitas alienat animos, parit odia & inimicos plurimos, à quibus aſſidua pericula & euerſio ſtatus impendent. *Sicut enim præciſæ arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum,* vt rectè quodam loco dixit Seneca.

Aduerte tamen, quibuſdam euentis bono publico magis expedire *ſeueritatem* quàm clementiam. Eſt autem *ſeueritas* inflexilis animi rigor, nihil demerita vel ſtatuta pœna remittens. Hac vtendum, Primò, *In militia*: hic enim omne erratum capitale eſt, propter publicum periculũ. vnde exactè diſciplina ſeruanda, vt ſi ſemel peccatum fuerit, ſaltem non contingat ſecundò; vt quidam ait: quod abſque rigore fieri non poteſt. Accedit, quòd illa hominum colluuies, niſi ſeueritate & præfractis imperijs regi non poſſit. Refert in hanc ſentẽtiam nonnulla Valerius Maximus lib. 2. c. 2. & lib. 6. c. 3. & Lampridius in Alexandro Seuero. ſed in primis memorabilis fuit ſeueritas diſciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidoloſa erat, vt poſt vnam caſtrenſem animaduerſionem nemo ſub eo deliquerit ampliùs. Illius epiſtola ad Tribunum militum, quem præſidio præfecerat, talis extat: *Si vis Tribunus eſſe, imò ſi vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat: oleum, ſalem, ligna nemo exigat: ſua quilibet ſit annona cõtentus. Hoſtili præda, non prouincialium lachrymis diteſcant: arma derterſa ſint, calceamenta fortia: noua veſtis veterem excludat; ſtipendium habeat in baltheo, non in pompa:*

41 *Quando vtendum ſeueritate.* *1. In militia.* *Diſciplina militaris.*

Secundò, In præfectos & miniſtros iuſtitiæ, præſertim qui muneribus corrupti iuſtitiã peruertunt, & ius omne venale habent. Hi enim poteſtate publica, qua, tanquam ſacroſancta, caſtiſſimè vti deberent, abutuntur ad oppreſſionem innocentum, & priuatum compendium. Huius ſeueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpſichore, ſeu lib. 5. & Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. attingit: *Otanem*, inquit Herodotus, *Darius Rex, oræ maritimæ præfecerat. Huius patrem Siſamnem vnum è regijs Iudicibus, quòd iniuſtè ob pecuniam iudicaſſet, Rex Cambyſes, qui ante Darium fuit, interemit, interemptoq́, detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille ſedens iudicarat, intendit, ibidemq́, filium eius Otanem ſedere Iudicem iuſſit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.* *2. In præfectos.*

Tertiò, Cùm populi ingenium eſt malignum & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. ob hanc cauſam tota lex vetus, cuius ipſe Deus erat author, & qua populũ Iudaicum regi volebat, erat ſeuera, & acres pęnas infligebat, vt pro adulterio, pro violatione Sabbathi, pro eſu panis fermẽtati tempore paſchatis, &c. pœnam mortis: quia populus iſte duræ ceruicis erat, vt Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia cõmiſſum: tunc enim clementiam nõ meretur. Denique ſeueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens vel ad emendationem delinquentis, vel certè ad publicam diſciplinam ſanciendam. hic enim eſt finis punitionis: ac proinde menſura vindictæ hinc capienda. finis enim eſt menſura eorum, quæ ſunt ad finem. alioquin decet vt animus ex ſe propenſior ſit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non poſtulat.

42 *Vitia oppoſita clementiæ.* *Clementiæ* opponuntur duo extrema, *Crudelitas*, per exceſſum, & *Nimia lenitas*, per defectum. *Crudelitas* nihil eſt aliud quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantùm ratio permittit: ita crudelitas illam ſupra iuſtum modum exaggerat: idque ex animi quadam aſperitate, malo alterius minimè compatientis.

Supponit hoc vitium in opere ſuo poteſtatem puniendi, ſiue legitimam, ſiue vſurpatam; nam in eo conſiſtit quòd in vſu iſtius poteſtatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiã cauſam, nimirum iniuriam, quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca libro 2. de clementia cap. 4. *Illos*, inquit, *crudeles vocabo, qui puniendi cauſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt, non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæuiſſe.*

Crudelitas enim eſt exceſſus in pœnis exigendis, pœna autem delictum vel ſpeciem delicti ſupponit, ita crudelitas propriè reſpicit ad aliquam culpam, & prætendit ſpeciem quandam iuſtitiæ.

43 *Obiectio.* Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen videntur, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium; ſed occidendi cauſa occidunt; nec interficere contenti, ſæuiunt, vt Buſiris ille, & Procruſtes & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obijcit.

Reſponſio. Reſpondeo cum eodem Seneca, Tales non tam eſſe *crudeles* quàm *feros*, & vitium eorum *Feritas.* *feritatem*, cui voluptati eſt ſæuitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iuſtitiæ aut rationis ſpeciem attendentes, ſed ſolam voluptatem paſtus: ita qui non vindictæ cauſã (quæ aliquam iuſtitiæ imaginem profert) cruciatus inferunt, ſed quia tormẽtis & ſanguine humano delectantur, meritò dicuntur *feri*, & ſæui, vtpote belluis quàm hominibus affectu & truculentia morum ſimiliores. tales ſe præſtant quidam hæretici in catholicos, preſertim ſacerdotes, inuſitatis ſupplicijs eos afficientes, non vt puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quæ enim iniuria eſt antiquam Religionem toto orbe diffuſam, & tot ſeculis florentem colere?) ſed vt animum tormentis & ſanguine eorum expleant. Latronum ſæuitiæ, qui propter compendium homines torquent & occidunt, magis ad feritatem, quàm ad crudelitatem referenda eſt: quia non vindictæ aut punitionis cauſa id faciunt, ſed ſui commodi; ſicut immanes feræ, quæ ob paſtum occidunt.

44 *Nimia lenitas.* Alterum extremum clementiȩ oppoſitum eſt *nimia lenitas*. Hæc inconſultè pȩnam mitigat, vel omnino remittit, etiam cùm bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minùs Reipublicæ pernicioſum quàm crudelitas. Inde enim crimino ſi, & turbatores pacis publicæ inualeſcunt. vulgò tamen *clementia* vocatur, cùm potiùs crudelitas ſit in Rempub. quàm clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compaſſione; cùm fortuna & calamitas, quam patitur, non cauſa ſpectatur. hanc Seneca vocat *miſericordiam*, nomine non ſatis in eum ſenſum, præterquam apud Stoicos, vſitato. poteſt etiam prouenire ex naturæ quadam lentitudine & ſtupore, culpæ magnitudinem non percipiente; de quo ſuprà dubit. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi. vt cùm Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittendi impulſus ſontibus parcit, quamuis hic non tam ſit vitium nimiæ lenitatis, quàm auaritiæ vel ambitionis.

DVBITATIO VI.

Quid modeſtia, & quæ eius ſpecies.

D. Thomas q. 160.

MODESTVS vocari ſolet, qui intra modum & limites ſui ſtatus, ingenij, & fortunæ ſe continet, ſuo modulo contentus. Vnde 45 *modeſtia* eſt virtus, qua quis hanc mediocritatem in ſe amat & præſtat, motus ſuos internos & externos, & omnem rerum ſuarum apparatum, intra menſuram ſibi congruam coercẽs. *Modeſtia.* Hinc patet modeſtiam eſſe affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in ijs in quibus difficillimum eſt adhibere, nimirum, in delectationibus tactus: ita modeſtia in alijs quibuſdam modum ponit, vbi id minùs quidem eſt difficile, tamen ad rectè præſtandum opus eſt virtute. D. Thomas huius virtutis quatuor ſtatuit ſpecies; *humilitatem, ſtudioſitatem, modeſtiam motuum exteriorum, & modeſtiam externi apparatus*. Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*; & impetu iræ per *manſuetudinem*; quatuor ſupererant, quæ potiſſimùm moderatione quadã, & intra certos limites reſtrictione egere videbantur. inter quæ Primum eſt, motus animi ad excelſa, ad quem coercendum eſt *humilitas*. Secundum, Nimium deſiderium cognitionis, præſertim curioſæ: hoc refrænat *ſtudioſitas*. Tertium, Motus & geſtus externi corporis: hos componit *modeſtia morum*. Quartũ, Externus cultus & apparatus in veſtibus, conuiuijs, ſupellectili: hunc moderatur alia quædam modeſtiæ ſpecies, quæ *modeſtia cultus* dici põt.

DVBITATIO VII.

Quid ſit humilitas, & quod eius officium.

D. Thomas q. 161.

HVMILITAS ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum vſque deprimimur. Dupliciter autem id fieri poteſt. 46 *Humilitas duplex.*

Primò, Si contra voluntatem ab alio depreſſus ſit; & hoc modo humilitas eſt pȩna: ſicque dictum eſt, *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur.*

Secundò, Si quis ſua ſponte ex conſideratione ſuorum defectuum ſe deprimat; & hoc modo eſt virtus, quæ varijs modis definiri poteſt. *Humilitatis definitiones.* D. Tho. art. 1. ad 1. *Humilitas*, inquit, *eſt virtus, qua quis defectum ſuum conſiderans ſe in infimis ſecundum modum ſuum continet.* Idem ad 2. *Eſt laudabilis ſui ad ima deiectio.* Ioannes Rusbrochius lib. de præcipuis virt. c. 1. *Humilitas eſt animi demiſſio, id eſt, interna quædã & profunda cordis & animi corã celſiſſima Dei maieſtate inclinatio & ſubmiſſio.* Aptiſſimè D. Bernar. lib. de gradib. humilitatis, in princ. *Humilitas eſt virtus, qua quis veriſſima ſui cognitione ſibi ipſi vileſcit.*

Ex

47 Ex quibus patet, humilitatem ſupponere cognitionem ſui, id eſt, ſuæ imperfectionis, ſuique defectus. Hæc *ſui cognitio* comparatur, dum quis ſe coram Deo & Angelis conſtituens, conſiderat qualis ſit tum animo, tum corpore: quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lētus & infirmus, quàm rebus infimis addictus, quàm leuis & inſtabilis: quantis peccatis obnoxius, quantis miſerijs ſubiectus, quàm in Deū ingratus: præterea ſe ex ſe nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe: ſua omnia aſſiduè à diuina bonitate pendere, ſicut imago in ſpeculo pendet ab obiecto; ſicut pondus ſuſpenſum in aere à manu tenentis; ſicut lumen à Sole, & ſicut vmbra à corpore, denique ſine aſſiduo Dei influxu ſe in nihilum ruere.

Supponit notitiam ſui.

Quo modo illa notitia habeatur.

Dixi, Coram Deo hanc conſiderationem faciendam; *quia ad illud lumen veritatis conſtitutus homo, ſeipſum & ſine diſſimulatione inſpicit, & ſine palpatione diiudicat*, vt inquit Diuus Bernardus ſermone 42. in Cantica. Sicut, vt quis næuos omnes ſui corporis perſpectos habeat, ſeipſum ſoli exponit, vt in eius lumine omnia detegantur.

48 Hac cognitione poſita in intellectu, ſequuntur in volūtate multi affectus & motus, qui ſunt humilitatis actus & functiones.

Actus humilitatis.

Primò, Vilipenſio & contemptus ſui, per quem ſe, quoad ea, quæ ex ſeipſo habet, nihil æſtimet.

Secundò, Reputat ſe omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque ſine falſitate, vt docet D. Thomas artic. 6. ad primum. Talis enim reuera eſt ſecundum ea, quæ ex ſeipſo habet.

Tertiò, Hinc ſequitur, vt veritatis amore impulſus, non cupiat ab alijs magni æſtimari, honorari, vel laudari: quia videt id ſibi non congruere, ſed ei à quo omne bonum accepit. Vnde cum Apoſtolo dicit; *Regi ſeculorum immortali & inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria*. non enim imago vel pictura laudem meretur, ſed pictor: nec olla, ſed plaſtes.

Quartò, Quantum in ipſo eſt deſiderat etiam vilis haberi, & ab alijs contemni. talem enim cupit ſe ab alijs iudicari & æſtimari, qualem ſe veritatis ſententia, & in oculis Dei nouit eſſe. Vnde Diuus Bernardus ſermone 16. in Cantica; *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari: gaudet contemptu ſui, hoc ſolo ſanè ſuperbus, quòd laudes contemnat*. Dixi, *quantum in ipſo eſt*, quia non ſemper expedit vt alij noſtros defectus nouerint, aut nihili nos æſtiment: propter ædificationem, & fructum aliorum: vt Diuus Bernardus ſermone 42. in Cantica notat.

Quintò, Cùm videt ſe magni fieri vel honorari, dolet, nec illum honorem in animo ſibi attrahit, imò nec admittit, niſi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, ſaltem implicitè, refert.

Sextò, Conferendo ſe alijs, cenſet ſe omnibus viliorem & deteriorem: conſiderat enim ſe iuxta ea, quæ ex ſeipſo habet; alios verò ſecundum ea, quæ ipſi ex Deo; & ſic illos ſibi præponit, vt bene D. Thomas art. 3. declarat. Hoc enim eſt ingenium humilitatis, in ſe intueri ſua mala, in alijs, eorum bona. Sicut è contrario ſuperbiæ indoles eſt, intendere in ſua bona, & in aliorum mala. quiſque autem ſecundum ſua eſt deterior quàm ſint alij ſecundum ea, quæ ſunt Dei, vt bene docet Anſelmus lib. de ſimilitudinibus, cap. 109. & Diuus Thomas artic. 6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimò, Subijcit ſe Deo veluti infimum mancipium, vel potiùs, ſicut teſta figulo, & opus ſuo factori, vt de ſe diſponat pro ſuo beneplacito in omnibus, præſertim quæ ad hanc vitam pertinent: verbi gratia, quod ad paupertatem vel diuitias, ſanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam, mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis.*

Octauò, Subijcit ſe hominibus propter Deū, ſinens ſe ab illis tanquam inſtrumentis Dei gubernari. Vnde 1. Petri 2. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi, quaſi præcellenti*, &c.

Nono, Denique in externis rebus & functionibus, quantùm in ſe eſt, amplectitur ſemper id, quod eſt abiectius, & minùs honoratum, v.g. locum inferiorem in conſeſſibus; latus ſiniſtrum in congreſſibus, ſocios ſimpliciores, officia vulgò minùs honorata, veſtes, ſupellectilem, &c. In vſu tamen externo debet habere rationem decori & officij, quod gerit, vt ante dictum eſt. Hæ ſunt actiones humilitatis, & hoc ferè ordine ad ipſam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

Notandum eſt, à D. Bernardo ſermone 42. in Cant. duplicem humilitatem diſtingui, alteram iudicij, quæ adhuc imperfecta eſt: alteram affectus, quæ perfecta iudicij humilitas eſt, qua quis ſeipſum ad lumen veritatis intuens agnoſcit ſuam vilitatem, & ſe coram Deo demittit; non tamen vult ab alijs vilis haberi aut contemni, ſed potiùs magni æſtimari & honorari. dicitur *iudicij*, non quòd nullo modo tranſeat ad affectum; (demittit enim ſe in abſcondito coram Deo) ſed quia non ita efficaciter tranſit, vt ſicut ſe vilem iudicat, ſic quoque ab alijs vilis haberi cupiat. vnde potiſſimùm in iudicio remanet. Affectus humilitas eſt, qua quis etiam ab alijs talem ſe haberi cupit, qualem ſe corā Deo cognoſcit. De his ita Bernardus loco citato; 49

Duplex humilitas. Iudicij.

Eſt humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & eſt humilitas, quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione conſiſtit. Etenim tu, ſi temetipſum intus ad lumen veritatis & ſine diſſimulatione inſpicias, & ſine palpatione diiudices, non dubito quin humilieris & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamuis necdum fortaſſe id eſſe patiaris in oculis aliorum. Eris igitur humilis, ſed de opere interim veritatis, & minimè adhuc de amoris infuſione. Nam ſi ueritatis ipſius, quæ te tibi veraciter atq; ſalubriter demōſtrauit, ſicut ſplēdore illuminatus, ita amore affectus fuiſſes: voluiſſes procul dubio, quod in te eſt, eandem de te omnes tenere ſententiam, quam ipſam apud te veritatem habere cognoſcis. Et infrà, reprehendit eos, qui ſolam iudicij ſeu veritatis humilitatem habent. *Pondus*, inquit, *& pondus abominatio eſt apud Deum. Quid enim? Tu te deprettaris in ſecreto apud teipſum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius pretii mentiens, maiori te pondere vendis nobis quàm ab ipſa accepiſti? Time Deum; & noli hanc rem peſſimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim eſt reſiſtere veritati, hoc pugnare contra Deum*, &c.

Humilis de opere veritatis et de charitate veritatis.

50 *Obiectio 1. An diſtinguatur à magnanimitate.*

Dices Primò, Humilitatis eſt cohibere affectum, ne feratur ad excelſa ſupra conditionem & proportionem hominis: atqui idem præſtat magnanimitas; ergo non videtur diſtingui à magnanimitate. Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem reipſa non diſcrepantem à magnanimitate, ſed fallitur; vt rectè oſtendit Caietanus.

Reſponſio. Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus ſuis diſtinguendæ ſunt; atqui principalis functio *magnanimitatis* eſt, non coercere affectum, ſed impellere ad ardua & magna, quibus homo eſt dignus; ſecundariò autem retrahit ab his, quę dignitatem ipſius ſuperant. *Humilitatis* autem primarium munus eſt nō impellere, ſed retrahere animum inordinatè ad excelſa tendentem, & intra ſuam menſuram coercere, vt ijs, quæ hominis vilitati congruunt, acquieſcat. Itaque hæ virtutes contrario modo procedunt; magnanimitas impellendo ad ardua, quæ ſua difficultate animum abſterrent, & deſperationem inijciunt: humilitas retrahendo à magnis, quæ ſplendore & excellentia ſua animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectum impellit, ab eo humilitas retrahit, licet ſub diuerſa ratione. Deinde etiamſi magnanimitas ſecundariò à quibuſdam animum retrahat, à quibus retrahit etiam humilitas, ſub alia tamen ratione formali id facit. Illa enim retrahit animum à quibuſdam excelſis, quatenus ſuperant proportionē, quā habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quàm ipſi ratione donorum, quibus præditus eſt, congruant) hæc verò retrahit animū ab omnibus excelſis, quatenus ſuperant proportionem, quam habet homo ex parte ſui. Ratio itaque coercendi & retrahendi animi eſt diuerſa, nimirum exceſſus obiecti reſpectu eius, quod homo habet à Deo; & exceſſus obiecti reſpectu eius, qđ homo habet ex ſeipſo. Hunc reſpicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art. 1. ad 2.

51 *Obiectio 2. An humilitas impediat magnanimitatem.*

Dices Secundò, Si humilitas coercet affectū ne feratur ad aliquid, quod eſt ſupra proportionem & menſuram hominis, quam ex ſeipſo habet: ergo non permittet hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere: quia omne bonum ſuperat hanc proportionem: ac proinde impediet præcipuam functionem magnanimitatis.

Reſponſio. Reſpondeo, Non poſſe hominem quicquam appetere, vel conari, tanquam ipſe per ea, quæ præcisè ex ſe habet, eo ſit dignus, aut illud poſſit efficere: poteſt tamen, quatenus per id, quod accepit à Deo, ſufficientem ad illud proportionem habet. Hinc fit vt is, qui ex ſe eſt humillimus, ex dono Dei ſit ſummè magnanimus.

Summè humilis eſt ſūmè magnanimis. Etſi enim ex ſe nihil poſſit, nulloque bono aut honore dignus ſit; tamen ex dono & auxilio Dei plurima poteſt, (iuxta illud Apoſtoli: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat)* & maximis bonis, honoribusque dignus eſt, & ſe dignum indicat. Declarat hoc Gregorius lib. 6. in 1. Regum c. 3. explicans illa verba cap. 16. *Adhuc reliquus eſt paruulus & paſcit oues. Meritò,* inquit, *paruulus iſte dicitur oues paſcere; quia electus quiſque humilis eſt, & ſterilis non eſt: quia quotidie magna agit, ſed de ſe magna non ſentit. Meritò ergo non ſolum paruulus, ſed paſtor aſſeritur: quia qui verè humiles ſunt, foris ſe deijciunt, ſed per internam ſocietatem in ſummis & æternis paſcuis immorantur: nam ſcriptum eſt; Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Quæ autem gratia, niſi vt ſumma videant & cognoſcant, cognoſcant & diligant, atque ad ipſa dilecta quaſi fortes & pingues currant.* Idem cernitur in omnibus beatis, ſunt enim & ex ſe humillimi, & ex donis Dei ſummè magnanimi. Imò nulli ſunt magis magnanimi quàm illi, qui verè ſunt humiles. Cùm enim non ſuis viribus, ſed Dei tantùm auxilio, cui ſe penitus ſubiacere, nitantur, eiuſque omnipotentiam & bonitatem aſſiduè cogitent; nihil eſt quod hac ratione illis impoſſibile aut valde arduum appareat: ac proinde etiam quiduis aggredi, cùm honor Dei poſtulat, non dubitant. Exemplo nobis ſunt maximi quique Sanctorum, & in primis Apoſtoli, qui ſtupenda, Deo confiſi, ſunt aggreſſi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit ſegnem, aut timidum, aut puſillanimem, ſed ad veram animi magnitudinem diſponit. mundi magnanimitas, quia ſuis viribus nititur, ſuperbia potiùs eſt, quàm magnanimitas.

Ex dictis colligi poteſt, Primò, Fundamentum humilitatis eſſe notitiam ſui, quæ vt ſit perfecta, poſtulat etiam cognitionem Dei; vnde fit vt coniunctiſſimæ ſint humilitas & charitas: ſicut cognitio ſui & cognitio Dei non poſſunt à ſe inuicem ſeparari. humilitas enim ſequitur cognitionem ſui; charitas cognitionem Dei. Itaque rectè dictum à D. Auguſtino: *Nouerim te, nouerim me; vt amem te, & contemnam me.* 52 *Fundamentum humilitatis.*

Secundò, Hanc virtutem eſſe non in intellectu, ſed in voluntate. Inclinat enim voluntatem vt ſe intra menſuram ſui ſuppoſiti contineat, nec ad aliquid per motum ſpei vel deſiderij ſupra illam feratur.

Tertiò, Obiectum huius virtutis eſſe id, quod congruit noſtræ vilitati. hoc enim eſt quod per humilitatem & interiùs appetitur, & exteriùs agitur. *Obiectū humilitatis.*

Dices hoc non eſſe appetibile, eſſe enim vile vel probroſum, non eſt bonum neque laudabile, ac proinde nō poteſt eſſe obiectum virtutis; quod debet eſſe honeſtum & honore dignum. Hæc res non videtur ſatis à Doctoribus explicata. 53 *Obiectio.*

Reſpondeo tamen, Id, quod vile eſt, non eſſe quidem per ſe expetendum, aut honeſtum; poſſe tamen ſub alia conſideratione, honeſti rationem induere. Primò, Si ſpectetur vt eſt congruens noſtræ conditioni: honeſtum enim eſt amplecti ſibi congruentia. In hac tamen congruentia non conſiſtit totū bonum & honeſtum humilitatis: non enim per ſe eſt magnæ laudis vilem vilia amplecti, quòd hæc ipſi congruant. Itaque adhuc vlterior ratio formalis requiritur, reſpectu cuius prior illa ſe habeat inſtar fundamenti quaſi materialiter. Secundò igitur, Id, quod vile eſt, ſeu amplecti vilia, poteſt honeſti rationem induere vt eſt profeſſio quædam ſeu teſtificatio noſtri nihili, qua profitemur nos ex nobis nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe: & conſequenter omne bonum noſtrum eſſe ex Deo, ad ipſum veluti authorem omnia referenda, in ipſum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipſo enim quo noſtram vilitatem profitemur, tacitè etiam ſignificamus omne bonum noſtrum Deo aſſignandum. Sub hac igitur ratione vilia & probroſa ſunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa noſtram ſortem, & tacitè diuinam

Reſponſio. Quo modo illud obiectum ſit expetēdum & honeſtum.

in nos

in nos benignitatem teſtamur: quod ſanè honeſtum eſt, & valde laudabile; tū quia eſt profeſſio veritatis, maximè in vita neceſſariæ: iuxta illud; *Noſce teipſum;* tum quia id redundat in honorem Dei, vt dictum eſt.

54 Quartò, Hinc patet, humilitatem ſic rectè definiri: *Humilitas eſt virtus inclinans nos, ad noſtram vilitatem ſignis vel factis profitendam.* *Signis* ſiue internis, ſiue externis; vt locutione ſpiritali, vel corporali ſubmiſſione corporis, proſtratione humi, genuflexione, &c. *Factis*, vt humilibus obſequijs, humili loco, humili ſodalitio, &c.

Nec obſtat, quòd humilitas non ſolùm inclinet in hanc profeſſionem, vt procedit ab ipſius ſuppoſito, ſed etiam amet illam vt procedit ab alio, & auerſetur quod illi eſt contrarium. (humilis enim non ſolùm ſe ipſe vilipendit, & varijs modis ſuam vilitatem teſtatur, ſed etiam gaudet & amat contemni ab alijs, & laudari dolet) Hoc, inquam, non obſtat; quia virtus bonum ſui obiecti amat non ſolùm in ſuo ſuppoſito, ſed etiam in quouis alio, & vbicunque illud inuenerit, quamuis primariò in illud inclinet, vt à proprio ſubiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facilè eſt omnes ſupradictos actus humilitati aſſignare, & oſtendere quomodo ab ea procedant. in omnibus enim illis eſt profeſſio ſuæ vilitatis, vel certè inclinatio & amor in illam, iuxta modum nunc explicatum.

Excellentia humilitatis.

55 Quintò, Colligitur humilitatem eſſe virtutem valde excellentem. Primò, Quia inclinat ad ſubijciendum nos Deo in omnibus, & noſtris Superioribus tanquam Dei inſtrumentis. Cùm enim inclinet generatim ad omnia, quibus noſtram vilitatem teſtamur, maximè inclinat in hanc ſubiectionem, per quam vniuerſaliùs noſtrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus eſt D. Thomas arti.4. cùm excellentiam humilitatis in eo conſtituit, *quòd ordinationi iuſtitiæ legalis faciat hominē bene ſubiectum in vniuerſali quantum ad omnia; cum qualibet alia virtus moralis id faciat ſolùm quantum ad aliquam materiam ſpecialem.* Secūdò, Quia, vt dictum eſt, eo ipſo, quo profitemur noſtram vilitatem, & nihil boni nos habere ex nobis, implicitè teſtamur omne bonum noſtrum eſſe à Deo; & ita Deum honoramus.

Itaque humilitas inclinat ad quoſdam actus, qui tacitam continent religionem, cùm implicitè Deum honorent; etſi non ex formali affectu religionis procedant. ſicut enim actus Religionis primariò & formaliter continent profeſſionem diuinæ excellentiæ, ſecundariò verò & quaſi materialiter profeſſionem noſtræ vilitatis, &, vt ita dixerim, infirmitatis: ita è contrario præcipuus actus humilitatis (qui eſt vilipenſio ſui & veluti annihilatio coram diuina maieſtate) continet formaliter & primariò profeſſionem noſtræ vilitatis; ſecundariò verò & ex conſequenti, profeſſionem diuinæ excellentiæ. Tertiò, denique ſignum excellentiæ virtutis huius eſt, quòd Philoſophi eam non agnouerint. Non enim intellexerunt, niſi fortè perpauci, quo modo homo nihil ex ſe boni, ſed ſolùm defectum & malum habeat: & quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

56 Aduerte tamen, hanc virtutem non eſſe præſtantiorem theologicis; quia hæ proximè nos Deo coniungunt. neque religione; quia præſtantius eſt Deum colere, eique honorem & reuerentiam exhibere, quàm ſuam abiectionem profiteri, & cohibere ſe ab inordinato affectu excellentiæ. Ob eandem cauſam non eſt præſtantior obedientia; quia hæc bene ordinat affectum ad totam legem, illum legi conformans. neque Iuſtitia legali; quia vel hæc non diſtinguitur ab obedientia, vt ſuprà lib. 2.cap.1.dubit.3. oſtenſum eſt: vel ſi diſtinguitur, reſpicit bonum commune, & ad omnia, quæ ad bonum commune pertinent, rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi; neque intendit bonum commune, ſed facit hominem bene ſubiectum Superiori, & ordinationi tum legis tum Iuſtitiæ legalis, vt D.Thomas articu.5. in corp. indicat. Eſt tamen præſtantior fortitudine & temperantia, vt docet Caiet. artic.5. ſub finem, ex ſententia D.Thomæ: quia in illa maius bonum rationis cernitur. reddit enim humilitas hominem ſubditum & patulum bono rationis, non in hac vel illa materia, ſed vniuerſè: quod eſt præſtantius quàm rectè ſe habere circa pericula mortis vel voluptates tactus. Ob eandem rationem videtur etiam præſtantior Iuſtitia particulari, etſi Caietanus diſſentiat. Notandum tamen has virtutes non poſſe exactè inter ſe comparari, cùm habeant proprias excellentias diuerſorum generum, quibus ſe mutuò excedunt, & exceduntur, vnde quæ vna ratione videtur præſtantior, altera eſt inferior.

Comparatio eius cum alijs virtutibus.

Incitamenta humilitatis præcipua ſunt tria. 57

Incitamēta humilitatis.

Primum, Ratio veritatis, hæc enim ſi ad eius libellam nos appenderimus, quodammodo ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum ſuam vilitatem, prauitatem, imbecillitatē, ſuumque nihilum intuetur, ſe magni æſtimare queat? vt ſupra ex D.Bernardo oſtenſum eſt.

1. Profeſſio veritatis.

Secundum, Exemplum Chriſti, qui etſi omnium eſſet ſummus, tamen in natura humana fuit humillimus; Matthæi 11. *Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Vbi allicit omnes ad ſuam capeſſendam diſciplinam: ex eo quòd cùm ipſe ſit mitis & humilis, conſequens etiam eſt, vt eius diſciplina, eiuſque iugum ſuaue ſit & onus leue: mitis enim & humilis aſpera & intolerabilia non imponit. D.Auguſtinus lib.14. de ciuit.cap.13. *Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc ſeculo peregrinanti maximè commendatur humilitas, & in eius rege, qui eſt Chriſtus, maximè prædicatur: contrariumque huic virtuti elationis vitium in eius aduerſario, qui eſt diabolus, maximè dominari ſacris literis edocetur.* Hæc humilitas mirificè elucet in tota eius vita & paſſione, tanquam in abſoluto quodam exemplari. Vnde meritò Eccleſia in collecta dicit, *Deus, qui ad imitandum humilitatis exemplum, Saluatorem noſtrum carnem ſumere & crucem ſubire feciſti, &c.*

2. Exemplū Chriſti.

Obiectio. An Dominus fuerit humilis interno iudicio.

Dices, Non videtur Dominus verè humilis fuiſſe interno iudicio, ſed ſolùm externa conuerſatione. humilitas enim ſupponit iudicium vilitatis & imperfectionis ſui: atqui Dominus non poterat ſe vilem aut imperfectum iudicare. Confirmatur ex D.Bernardo ſer.42. in Cant. *Ipſe, inquit, ſe exinaniuit, ipſe ſe humiliauit non neceſſitate iudicii, ſed noſtri charitate. poterat nimirum vilem ſe & contem-*

ptibilem

ptibilem demonſtrare, ſed planè non reputare, quoniam ſciebat ſeipſum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio, qui talem ſe obtulit, qualem eſſe neſciuit: magis autem placuit minimum reputari, qui ſe ſummum non ignorabat.

Dupliciter poteſt quis ſe vilẽ iudicare. Reſpondeo, Dupliciter poſſe quempiam ſe vilem & contemptibilem iudicare. Primò, Abſolutè; vt cùm quis iudicat ſe eſſe peccatorem, poſſe peccare, eſſe dignum probro & ſupplicio. Secundò, Ex parte, & ſecundum quid, nimirum conſideratis ijs, quæ præcisè à ſe, & non à Deo habet. Priore modo humanitas Chriſti non iudicabat ſeipſam vilem, quia ſciebat ſuam excellentiam, quam ex vnione Verbi habebat, & ratione illius ſe omni honore eſſe dignam. Hoc modo intelligendus eſt Bernardus cùm ait, Dominum non fuiſſe humilem iudicio, ſed affectu. Vnde paulò poſt ſubdit: *Non enim quomodo ego vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu, dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiam ſuppliciis, dignos plagis: non inquam, ita & ille; quæ tamen omnia expertus eſt, quia voluit, tanquam humilis corde.*

Altero modo poterat ſe vili, imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatiſſima humanitas ſe nihil ex ſe boni habere, ſed omne ſuum bonum à diuinitate prouenire: imò ſi à diuinitate, eiuſque donis desereretur, ſe relapſuram repente in ignorantiam, pronitatem peccandi, atque adeo in peccatum, & poſſe damnari: ſubtracto quoque influxu illo ſubſtantifico, quo conſeruatur, ſe in ſuum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati ſe profundiſſimè ſubmittit, eique omne ſuum bonum acceptum refert, in eam omnem honorem & gloriam ſibi exhibitam refundens. Ex ſimili conſideratione eſt humilitas in ſanctis Angelis, & beatis. Vnde & coronas ſuas mittunt ante thronum, dicentes, *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriã & honorẽ, & virtutem; quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt;* vt Apocalyp. 4. dicitur. Verùm ſicut Chriſti humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & conſequenter charitate: ita etiam cognitione ſui, & dependentia, qua ipſa cum omnibus donis ſuis à Deo dependet; ac proinde etiã vera humilitate, quã etiã præ omnibus declarauit, humiliãdo ſe vſque ad mortẽ crucis, & ad omnes illas indignitates, quas Iudæi intulerũt.

58 *3. Quia virtutum fundamentum.* Tertium, Quia humilitas eſt fundamentum virtutum. *Virtutum*, inquit D. Bernardus lib. 5. de conſideratione, in fine, *bonum quoddam & ſtabile fundamentum eſt humilitas.* D. Auguſtinus lib. 1. de verbis Domini, ſer. 10. *Cogitas magnam fabricam conſtruere celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Et infrà: *Hoc in te fodi fundamentum humilitatis, & peruenies ad faſtigium charitatis.* D. Baſilius Conſtit. monaſt. cap. 17. dicit: *humilitatem eſſe* θησαυροφυλάκιον *virtutum,* quo virtutes tutiſſimè cuſtodiantur. Eſt fundamentum virtutum non quidem directè & principaliter; (ſic enim ſola fides eſt ſupernaturalium virtutum fundamentum, iuxta illud Apoſtoli ad Hebræos 11. *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt)* ſed indirectè & diſpoſitiue. Indirectè quidem quatenus remouet virtutum impedimentum, quod eſt ſuperbia. Diſpoſitiuè verò quatenus facit hominem Deo ſubditum, ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiẽdum, qui eſt virtutum ſemen, origo, & conſeruatio.

Vtrumque inſinuat D. Iacobus in ſua epiſtola, cap. 4. *Deus* inquit, *ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Si Deus illis reſiſtit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur ſuperbia influxum diuinæ gratiæ: & conſequenter, virtutum ſtudium, quod ſine auxilio gratiæ conſtare nequit. Humilitas verò influxum illum attrahit, excipit, & colligit. Vnde D. Auguſtinus ſermo. 27. de verbis Domini: *Confluit aqua ad humilitatem vallis, denatat de tumoribus collis.* & ſerm. 175. de tempore: *Videte magnum miraculum, altus eſt Deus, erigis te, & fugit à te: humilias te, & deſcendit ad te. quare hoc? quia excelſus Dominus, & humilia reſpicit vt attollat: alta id eſt, ſuperba, de longè cognoſcit vt deprimat.* vide eundem de S. Virginitate, cap. 39. Præterea humilitas ſicut facit vt homo ſeipſum vilipendat, ita etiam omnia terrena parui facit æſtimari: atqui æſtimatio terrenorum maximè impedit ſtudium virtutis: tollit igitur humilitas virtutum impedimentum. Denique ſola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit B. Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimũtur. habet autem hoc, partim quia ſubijcit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio; partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiectu diabolus tentationes ſolet excitare.

DVBITATIO VIII.

Quid ſit ſuperbia, & quomodo ab alijs vitijs diſtinguatur. Item de nimia ſui abiectione.

D. Thom. qu. 162.

HVMILITATI opponuntur duo extrema vitia; *Superbia*, per exceſſum; & nimia *ſui abiectio*, per defectum. 59

Superbia dicitur à *ſuper*, & *eo*: quod ſupra ſuã menſuram eat, iuxta illud Pſal. 130. *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.* *Vnde dicta.*

Definitur à D. Auguſtino li. 14. de ciuit. cap. 3. *Quid eſt*, inquit, *ſuperbia, niſi peruerſæ celſitudinis appetitus?* & à Proſpero ſentẽtia 292. *Superbia eſt amor excellentiæ propriæ*, nempe inordinatus. *Definitio.*

Peruerſam celſitudinem vocat, non quæ in ſeipſa, ſed quæ reſpectu appetentis peruerſa ſit; eo quòd ipſi non congruat. Vnde cùm dicitur, *peruerſæ celſitudinis appetitus*, idem valet ac ſi diceretur, *appetitus peruerſè excellendi.* ſuperbus enim appetit excellere, ſed peruerſo modo, id eſt, qui ſit contra rectam rationem. vnde & ipſe appetitus peruerſus eſt. Si enim obiectum eſt prauum, etiam appetitio eius praua eſt.

Sed difficultas eſt quo modo excellentia hic accipiatur, abſolutè an relatè, id eſt, vtrum ſuperbia ſit appetitus excellendi abſolutè, an ſolùm præcellendi alijs. Martinus, vt refert Caietanus, putat ſuperbum ſolùm appetere præcellere alijs; vnde definit ſuperbiam *amorem excellentiæ deſpectiuæ*, id eſt, quo ita amat excellere, vt alios præ ſe contemnat. Sed verius eſt ſuperbiam ad hoc non eſſe reſtringendam, vt rectè oſtendit Caietanus. Poteſt enim quis eſſe ſuperbus, etſi nemini explicitè ſe præferat. Superbia enim eſt æquare ſe maioribus, & non ſolùm illis ſe præferre: quamuis implicitè in actu ſuper- 60 *Qualis excellentia.*

biæ

biæ ſemper aliqua cõtineatur prælatio. Effert enim ſe ſupra ſe, ac conſequenter ſupra alios eiuſdem ſortis: vnde fit vt quotieſcunque ſe cum æqualibus confert, ſe illis etiam expreſsè præferat. ſed de implicita illa prælatione hic non eſt quæſtio. explicita verò non habet locum niſi in quibuſdam actibus. Itaque obiectum ſuperbiæ adæquatum, eſt *excellentia in genere*, vt extendit ſe ad excellentiam abſolutam & relatiuam; ab vtraque tamẽ per ſe abſtrahens; ſicut obiectum Metaphyſicæ eſt ens communiter ſe habens ad abſolutum & relatiuum, vt inquit Caietanus.

Excellentia in genere eſt obiectum ſuperbiæ.

Quo modo ab alijs vitijs diſtinguatur.

Dices, Etiam quædam alia vitia ſpectant excellentiam tanquam obiectum, *Præſumptio*, in functionibus: inclinat enim ad functiones, quæ proprias vires ſuperant: *Ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tẽdens ad dignitates proportionem ſubiecti excedentes: Denique *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque *magnanimitatis* in ijſdem rebus magnitudinem & excellentiam ſpectat: inclinat enim ad excellentes functiones; ad excellentes dignitates & honores; ad excellentem famam & gloriam; vt patet ex dictis ſuprà lib. 3. c. 2. dubit. 3. Quo modo ergo ab his diſtinguitur ſuperbia; cùm hæc quoque excellentiam ſpectent & pro obiecto habeant?

Reſponſio.

Reſpondeo, Superbiam ab iſtis vitijs diſtingui quòd ipſius obiectum ſit in genere excellentia perſonæ: iſtorũ verò, excellentia nõ perſonæ, ſed functionis, vel dignitatis, vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam. Quod vt meliùs intelligatur,

61 Notandum eſt perſonam poſſe tripliciter ad virtutes & vitia cõparari. Primò, vt ſubiectum. Secũdò, vt obiectum. Tertiò, vt menſuram obiecti, ſiue vt terminum commẽſurationis illius, quæ in obiecto ſpectatur. Primus modus eſt cõmunis omnibus virtutibus & vitijs. Perſona enim, ſeu ſuppoſitum ſe habet ad omnia tãquam ſubiectum; cùm ipſa nihil ſint aliud quàm bona vel mala diſpoſitio ſuppoſiti ad ſuum opus. Tertius modus eſt cõmunis reſpectu omnium virtutum & vitiorum, in quibus medium conſtituitur in obiecto ex ordine ad proprium ſuppoſitum; vt in temperantia, quæ inclinat ad cibum & potum ſecundum eam menſuram, quæ congruit ſuppoſito: & in magnanimitate, quæ inclinat ad magnas virtutum functiones, tamen iuxta menſuram propriæ perſonæ. præſumptio verò inclinat ad magnas functiones, ſed ſupra perſonæ menſuram. intemperantia ad cibum & potum, ſed ſuppoſito nõ commenſum. Secundus modus eſt proprius ſuperbiæ & humilitatis, hæ enim reſpiciunt ſuum ſuppoſitum per modum obiecti: ſuperbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depreſſionem. Vnde in definitione ſuperbię ſignatè dicitur *Excellentiæ propriæ*, id eſt, quæ primò & per ſe circa perſonam conſideretur. Confirmatur, quia per ſuperbiam ipſa perſona ſeſe inflat & extollit: & ſi quid in operibus externis magni vel ſplendidi faciat, huc refert, nimirum vt ipſa magni fiat. Itaque generatim excellentia perſonæ eſt obiectum ſuperbiæ: præſumptionis verò obiectum eſt excellentia operis: ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ, in fama & opinione.

Tripliciter ſuppoſitum comparatur ad virtutẽ & vitium.

Naſcuntur ex ſuperbia.

Aduerte tamen hæc vitia non ita diſtingui à ſuperbia quin ipſius ſint fructus, qui ex ipſa naſcantur, eamque ſupponãt. Nam ex inordinato appetitu excellentiæ perſonæ fit vt quis aggrediatur opera præſumptuoſa & ad magnas dignitates, honoreſque ſupra ſuã proportionem adſpiret. Ideo enim hæc appetuntur vt ipſum ſuppoſitum excellens videatur. itaque ex affectu ſuperbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & ſic ad ſuperbiam pertinent, ſaltem tanquam actus imperati, ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifeſtè à ſuperbia diſtinguitur; tum quia non appetit principaliter magnitudinẽ perſonæ ſed operis; tum quia magnitudinem illam non appetit, niſi ſecundum præſcriptum rectæ rationis, & commenſionem ad proprium ſubiectum; quorum vtrumque contrario modo ſe habet in ſuperbia.

Porrò vt natura, & functiones ſuperbiæ meliùs intelligantur, Notandum eſt, quod ſicut humilitas ſupponit conſiderationem ſuæ imperfectionis, & ex ea oritur: ita ſuperbia conſideratione ſuæ perfectionis (ſub qua intellige quicquid vllo modo ad excellentiam facit) & ex hac conſideratione naſcitur. Dum enim quis ſuam perfectionem conſiderat diſſimulatis imperfectionibus, & non aduertit ſe illam à Deo habere, videtur ſibi multò excellentior quàm reuera ſit: ſicut & merces præſtantiores videntur emptoribus, quando vitia non conſiderant. Nam purum bonum multò eſt excellentius quàm imperfectionibus permixtum. Hinc naſcitur amor iſtius excellentiæ apprehenſæ, quo illa placet homini, & homo propter illam ſibi plus quàm oportet: ex his verò æſtimatio ſui, qua pluris ſe facit quàm oportet. Atque hic eſt primus ſuperbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis eſt vilipenſio ſui: ita primus ſuperbię eſt magnipenſio ſui, qua quis ſeipſum æſtimat ſupra id quod eſt: qui actus non conſiſtit in ſolo iudicio vel apprehenſione, ſed etiam in affectu, quo erga ſe tanquam quid magnum afficitur, & talem quodammodo ſe facit, qualem apprehẽdit. Vnde ſuperbus dicitur ſeipſum inflare, tumefacere, exaltare: quia quantum in ſe eſt, affectu & apprehenſione, vt affectui ſeruit, maiorem ſe facit & celſiorem quàm re ipſa ſit. Dixi eſſe *primum actum completum*, quia affectio illa voluntatis, quæ præcedit hanc æſtimationem, non eſt actus completus, à quò quis dicitur ſuperbire & ſe eleuare; ſed eſt inclinatio interna ad actum completum. ſicut inclinatio religionis ad cultum Dei non eſt actus completus religionis, ſed ipſe actus colendi. eſt igitur hic ordo actuum animi. Primò, Eſt conſideratio perfectionum coniuncta cum defectu conſiderationis imperfectionum, & dependentiæ à Deo. Secundò, Apprehenſio maioris excellentię quàm inſit. Tertiò, Amor illius, ſeu ſimplex complacentia. Quartò, Æſtimatio ſui ex illa apprehenſione & amore orta. amor enim accedens illi apprehenſioni facit excellentiam maiorem videri & pluris æſtimari.

62 Fundamentum ſuperbiæ.

Primus actus completus ſuperbiæ.

Hæc igitur æſtimatio ſui eſt Primus actus ſuperbiæ completus, & fundamentum cæterorum qui ſuperbiæ tribuuntur.

Secũdò, Hinc ſequitur, vt æſtimet ſe dignum & idoneum rebus magnis, ſuamque menſuram excedentibus.

Tertiò, Vt inordinatè appetat dignitates, & alia, quæ ad excellentiam pertinent, tanquam ſibi congruentia.

Quartò,

Quartò, Vt ab alijs quoque velit magni fieri, honorari, & laudari.

Quintò, Si videat id ſe non obtinere, indignatur, iraſcitur, dolet.

Sextò, Conferendo ſe alijs, cenſet ſe meliorem, doctiorem, potentiorem, &c. vnde et alios contemnit, & quę ab alijs fiunt paruipendit. Ad ſuos enim defectus clauſos habet oculos; & ad ſuas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit ſe in ijs, quæ ſunt proximi. Hinc fit vt ſua pluris æſtimet, & præferat rebus proximorum, & ſeipſum perſonæ proximi.

Septimò, Recuſat ſe ſubijcere Superioribus, quaſi id ipſo ſit indignum: perſuadens ſibi, ſe illis eſſe prudentiorem, & meliùs ſeipſum gubernaturum.

Octauò, Recuſat etiam ſe Deo ſubijcere, apprehendens illud tanquam ſit contra ſuam dignitatem; &c. volens ſuo arbitratu viuere, quaſi Deo opus non habeat. Hi ſunt actus huius vitij, & hoc fere ordine ab illo procedunt.

63 *Eſt vitium ſpeciale.* Ex dictis colligitur hoc vitium eſſe ſpeciale. habet enim ſpeciale obiectum per quod à cæteris diſtinguitur, vt oſtēſum eſt; & ſpeciales functiones, quas modò recenſuimus. *Generale tamen cauſalitate.* quadam tamen ratione poteſt dici vitium generale, nimirum poteſtate cauſandi; quatenus ex ſuperbia quoduis peccatum naſci poteſt. Id autem fieri pôt dupliciter, vt explicat D. Thomas articu. 2. *Directè.* Primò, Directè, vt ſi quis peccet eo fine vt videatur excellens & neminem curare, neminem timere. tunc enim directè ex affectu ſuperbiæ illud peccatum imperatur. *Indirectè.* Secundò, Indirectè, & quaſi per accidens, ſcilicet remouendo prohibens, quatenus ſemel per ſuperbiam diuina lege, qua à peccando prohibebatur, abiecta, veluti remoto fræno, facilis eſt homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ieremiæ 2. *Confregiſti iugum, rupiſti vincula, dixiſti non ſeruiam*. priore modo peccatum eſt ex contemptu. hoc verò ex affectu voluptatis, commodi, honoris, &c. His adde quadam ratione poſſe dici generale eſſentia & attributione; quia omne peccatum tacitam quandam ſuperbiam continet ipſo opere: magna enim eſt præſumptio audere Deum offendere, & veluti contra ſe laceſcere, non timere fulmen maledictionis, non curare pręſentem maieſtatem. Simili modo omne peccatum eſt quidam Dei contemptus interpretatiuus.

64 Alterum vitium humilitati oppoſitum eſt *inordinata ſui abiectio*. Humilitas enim etſi inclinet ad ſui abiectionem, non tamen quouis modo, ſed prudenter; nimirum, cum ijs circumſtantijs, quibus decet. debet enim ita fieri vt non redūdet in iniuriā ſtatus, vel officij, quod geris, vel talēti, quo præditus es, aut in eorum incommodum, quibus prodeſſe potes vel debes. Si ergo aliqua talis circumſtantia deſit; erit vitium humilitati oppoſitum per defectum; quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellentiam curas: vt ſi ſacerdos ſubijciat ſe iudicio ſeculari: ſi Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore: ſi Epiſcopus præponat ſibi ſacerdotem vel diaconum, &c.

Quomodo opponatur humilitati. Dices, Talis abiectio ſui videtur opponi humilitati per exceſsū; nimiùm enim ſe humiliat.

Reſpondeo, Humilitatem dupliciter poſſe conſiderari. Primò, Quatenus refrænat appetitum excellentiæ; & hoc modo *ſuperbia* ei opponitur per exceſſum; nimia vero *abiectio* per defectum. Sicut enim ſuperbia nimium appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent; ita nimia ſui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundò, Quatenus inclinat ad ea, quibus ſuam vilitatem profitetur. hoc modo nimia ſui abiectio opponitur humilitati per exceſſum, ſuperbia verò per defectum. quāuis deformitas ſuperbiæ magis conſiſtat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humilitatis defectu.

Nec obſtat quòd nimia ſui abiectio videatur pertinere ad puſillanimitatem, quæ opponitur nō propriè humilitati, ſed magnanimitati: quia ſi fiat ex nimio affectu ad ſe demittendum, opponitur humilitati: ſi verò ex nimia honoris, tanquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad puſillanimitatē. *An pertineat ad puſillanimitatem.* quale autem hoc ſit peccatum, patet ex dictis lib. 3. cap. 2. dubit. 3. æſtimandum enim eſt ex iniuria, quæ fit ſtatui, & incommodo, quod ſequitur, &c.

DVBITATIO IX.

De ſpeciebus ſuperbiæ, & quale peccatum ſit ſuperbia.

D. Thomas art. 4. & ſeqq. q. 162.

DIVVS Gregorius li. 23. moralium cap. 7. quatuor ſpecies ſuperbiæ cōſtituit. 65 *Quatuor, inquit, ſunt ſpecies, quibus omnis tumor arrogantium demonſtratur, cùm bonum aut à ſemetipſis habere ſe æſtimant: aut ſi ſibi datam deſuper credunt, pro ſuis ſe hoc accepiſſe meritis putant: aut certè cùm iactant ſe habere quod non habent: aut deſpectis cæteris ſingulariter videri appetunt habere quod habent.* Ratio harum ſpecierum eſt. *Ratio iſtarum ſpecierum.* Superbia conſiſtit in eo quòd homo ſe æſtimet excellentiorem quàm reuera ſit: hoc autem fieri poteſt tripliciter. Primò, Si putet ſe eſſe cauſam ſui boni: magni enim refert ad excellentiā, ſi ſua induſtria vel meritis bonum illud ſit conſecutus. Secundò, Si putet ſe habere bonū, quod non habet. Tertiò, Si putet ſe habere tam excellenti gradu, vt id, quod eſt in cæteris quaſi nihili reputet reſpectu boni ſui. Et quidem ſi putet ſe cauſam ſui boni; vel cēſet ſe cām illius phyſicam, (v. g. ſe induſtria, ingenio & labore ſuo id comparaſſe, cùm aliunde acceperit) & ſic erit prima ſpecies: vel cauſam meritoriā; & ſic erit ſecūda ſpecies. Si putet ſe habere bonum, quod non habet, vel in eo ſitam excellentiam, quæ nō eſt, & inde ſe extollat, erit tertia ſpecies. Denique ſi putet ſe illud habere tam excellenti gradu, reſpectu aliorum, vt illorum bona non videantur ipſi cum ſuo poſſe conferri, erit quarta ſpecies.

An ſeriò debeat iudicare. Vbi aduerte, nō eſſe neceſſarium ad iſtas ſpecies, vt quis apud animum ſuum ſeriò iudicet ſe bona à ſe habere, aut ſuis meritis abſque Dei gratia obtinuiſſe: (ſic enim deberet eſſe hæreticus) ſed ſatis eſt vt apprehendat illa tanquā ſua & à ſe dependentia, abſque formali iudicio, & ſimul non conſideret quo modo illa acceperit. tunc enim poterit ſe ita gerere, & in animo ſe extollere, ac ſi ſola ſua induſtria haberet: vt patet in paupere, qui alienis opibus affatim fruēs, non aliter ſe effert, quàm ſi eſſent ſuæ, vel ſua induſtria partæ. quia non meminit, vel certè non aduertit eſſe beneficium alterius; quamuis expreſsè id non neget, nec contrarium iudicet.

Dices,

66 *Obiectio.* Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel Epiſcopatum propter dignitatem, committit peccatum ſuperbiæ,& tamen in nulla dictarum ſpecierum; ſimiliter ſi tanti Doctoratum iam obtentum faciat; vt malit peccare mortiferè quàm illum gradum perdere.

Reſpondeo, Priorem modũ pertinere ad tertiam ſpeciem. Dum enim aſpirat ad gradum, quo eſt indignus, intumeſcit de bono, quod non habet: quia effert & gerit ſe tanquam idoneum, cùm ſit ineptus. De altero modo reſpondet Caietanus, eum non comprehẽdi ſpeciebus enumeratis; eò quòd in illo non ſit inordinatio ex parte obiecti, ſed ſolùm ex parte appetentis: ſpecies autem iſtæ ſunt aſſignatæ ex parte obiecti. Poſſet tamen referri ad tertiam ſpeciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quam reuera non habet. Sicuti cùm diues ſeſe effert propter diuitias, & parem facit alijs ſapientia vel ſanctitate conſpicuis, tribuit ſibi per diuitias ſua æſtimatione quod non habet in veritate.

67 *Poſſunt ſingula quatuor modis exerceri.* Notandum eſt ſupradictas ſpecies ſingulas poſſe quatuor modis exerceri. Primò, Si æſtimes bonum tuum iuxta aliquam iſtarum ſpecierum in animo tuo, & ibi te extollas, v.g. te illud induſtria tua paraſſe, vel ex meritis habere, vel illud maius eſſe quàm ſit, vel cæteris te per hoc longè præſtare.

Secundò, Si velis vt ita etiam æſtimetur in animo alterius.

Tertiò, Si coneris illud ipsũ opere declarare: vt ſi ita te opere externo geras, ita loquaris, ac ſi illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

Quartò, Si aduertens te tali modo non habere, optes ſaltem ita habere vt inde te poſſis extollere & gloriari: item ſi deſideres id alijs eſſe perſuaſum. vide aliqua in hanc ſententiam apud Toletum libro de ſeptem peccatis mortalibus, cap. 4.

68 *Quale peccatum ſit.* Quod ad alteram partem dubitationis attinet, quale peccatum ſit ſuperbia. D.Thomas ar. 5. docet ex genere ſuo eſſe peccatum mortiferum; & arti. 6. docet eſſe grauiſſimum peccatorum. Sed hoc intelligendum eſt de ſuperbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & ſubiectionem excludit; vt cùm quis tantum ſeſe effert, vt nolit etiam Deo & legi diuinæ eſſe ſubiectus, qualis eſt in diabolo, & in hominibus quibuſdam peſſimis. *Superbia completa.* Hæc ſola eſt ſuperbia completa: quia quamdiu homo vult manere Deo ſubiectus, adhuc habet aliquid humilitatis, ac proinde ſuperbia eius eſt adhuc imperfecta.

Grauiſſimũ peccatorum. Dicitur grauiſſimum peccatorum, nõ quòd inter omnes peccatorũ ſpecies ſit grauiſſimum, cùm odium Dei ſit grauius: ſed quia ad genus grauiſſimorum pertinet, nempe eorum in quibus auerſio à Deo eſt directè volita. Itaque dicitur grauiſſimum reſpectu eorum in quibus auerſio ſolùm cenſetur volita interpretatiuè; vt ſunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore committuntur: vt rectè D.Thomas articu. 6. docet. Quod autem auerſio directè ſit volita in ſuperbia, patet; quia nolle ſubijci Deo eſt directè auertere voluntatem ab eius ſubiectione & conſequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle illum habere ſuperiorem ac Rectorem. Prouenit autem hæc auerſio ex amore peruerſæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod eſt eſſe plane liberum & ſui iuris: cui libertati repugnat omnis ſubiectio. itaque recuſat ſubiectionem, quatenus hæc repugnat excellẽtiæ libertatis, quam quærit. Poteſt etiam iſta auerſio prouenire ex ira in Deum, vel odio; ſicut ex ijſdem cauſis poteſt quis recuſare ſubiectionem alicuius Principis terreni.

Si verò loquamur de ſuperbia incompleta, hæc nõ ſemper eſt peccatum mortale, niſi quatenus nobis eſt cauſa alicuius peccati mortalis; v.g. violandi alicuius alterius præcepti diuini, vel ſubtrahendi ſe ab obedientia Eccleſiæ aut alterius Superioris, vel in integrũ, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans ſub mortali: vel ſi fiat cum notabili iniuria aut contemptu proximi. Extra hos caſus ſuperbia ſolũ eſt peccatum veniale: vt docet Nauar. cap. 23. nu. 6. Toletus de peccatis mort. cap. 4. Caiet. v. Superbia, & paſſim alij. nam in genere pluris ſe facere quàm oporteat, per ſe nõ eſt grauis inordinatio. Eſt tamen hoc peccatum valde periculoſum; quia facilè parit contemptum aliorum & inobedientiam erga Superiores: redditque hominem ineptum ad bonam inſtructionem capeſſendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ abſque humilitate vix fiunt.

Notãdum eſt, Superbiam eſſe primum mundi peccatum: Eccleſiaſtici 10. *Initium omnis peccati eſt ſuperbia: qui tenuerit illam adimplebitur maledictis, & ſubuertet eum in finem.* Et Tobiæ 4. *Superbiam nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio.* nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccauit ſuperbia, diuinam ſimilitudinem peruerſè appetẽdo. Colligitur Iſaiæ 14. & Ezechielis 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiam primò ſuperbia creduntur peccaſſe; tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatum ſuperbia fuit, vt communiter Theologi tradunt. 69

Nec obſtat quòd 1. ad Timotheum 6. *Cupiditas, omnium malorum radix* dicatur; Non enim vult Apoſtolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, eſſe primum peccatum generis humani; ſed ex hac cupiditate omne genus peccati comitti poſſe, & pleraque in genere humano reipſa committi: vt ſuprà lib. 2. cap. 47. dubit. 8. oſtenſum eſt.

Notandum Secundò, Superbiam à D.Gregorio lib. 31. moralium cap. 31. non annumerari alijs vitijs capitalibus, ſed poni reginam & matrem omnium vitiorum, propter vniuerſalem eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia interpretatiuè in omni vitio includitur: vt ſuperiori dubitatione oſtenſum eſt. Vnde Gregorius loco citato: *Tentantia*, inquit, *vitia, quæ inuiſibili contra nos prælio regnanti ſuper ſe ſuperbiæ militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus ſequuntur.* Et infrà: *Ipſa namque vitiorum regina ſuperbia, cùm deuictum plenè cor cœperit, mox illud ſeptem principalibus vitijs, quaſi quibuſdam ſuis ducibus deuaſtãdum tradit.* Rurſum infrà: *Radix cuncti mali ſuperbia; primæ autem eius ſoboles, ſeptem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibuſdam tamen, vt à Caſſiano li. 5. cap. 1. numeratur inter vitia capitalia, eaque octo ſtatuuntur: ſed modus Gregorij eſt magis receptus. 70

Notandum Tertiò, Eadẽ eſſe ex parte noſtra ſuperbiæ remedia, quæ humilitatis adiumenta; 71

præcipua

præcipua tamen ſunt hæc ſeptem. Primum eſt, Cõſideratio ſuæ vilitatis & miſeriæ tũ in anima, tum in corpore; quæ tanta eſt, vt vtrumque nihil videatur aliud quàm omnis miſeriæ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miſeria corporalis; in animum, omnis ſpiritalis. Vnde meritò quiſque ſibi dicat illud Eccleſiaſtici 10. *Quid ſuperbit terra & cinis?*

Secundum, Conſideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia ſunt inſtar nihili. Item perfectionis angelicæ, & quàm modica ſint omnia noſtra ad illorum excelllentiam.

Tertium, Quàm imperfecta ſint & vilia ex quibus ſuperbimus. Quid enim ſunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid ſcientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuerſa? vapor ad modicum parens: modica ſcintilla ad commouendum cor noſtrum. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri*, Iſaiæ 40. Hæc tria inſinuat D. Thomas art. 5. ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, eſſe Dei, gratis ab eo accepta, & precariò poſſeſſa: vnde & aufert illa quando placet.

Quintum, Superbiam eſſe vitium diabolicum, & notam eorum, qui ad ipſum pertinent, id eſt, ciuitatis diaboli, qui dicitur *rex ſuper omnes filios ſuperbiæ*. Iob 41. Vnde Apoſtolus 1. ad Timotheum 3. vetat ordinari neophytum; *ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*: apertè inſinuans ſuperbiam eſſe diaboli vitium. E contrario humilitas eſt propria virtus Chriſti, & eorum, qui ad Chriſtum pertinent; de qua re vide D. Auguſtinum lib. 14. de ciuit. ca. 13. vbi docet duas illas ciuitates, ſocietatem nimirum iuſtorum & impiorum, & duos ipſarum duces Chriſtum & diabolum, his notis potiſſimùm, ſuperbia & humilitate, diſtingui.

Sextum, Superbiæ nocumẽta: vt, quòd Deus ſuperbis reſiſtat, ſuperbos diſperdat, & humiliet: vt bene explicatur Eccleſiaſtici 10. & plurimis cõſtat ſcripturæ exemplis: vt in Lucifero & ſocijs, in primis parentibus, in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saule, in Robam, in Sennacherib, in Nabuchodonoſor, in Holoferene, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Itẽ quòd diuinas inſpirationes impediat, & cætera, quæ ſuprà inſinuauimus, de quibus videri poteſt Caſſianus lib. 12. cap. 27. Tantum enim malum eſt ſuperbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita ſua miſeria humilietur. Vnde D. Auguſtinus loco citato: *Audeo*, inquit, *dicere ſuperbis eſſe vtile cadere in aliquod apertum manifeſtumque peccatum, vnde ſibi diſpliceat, qui iam ſibi placendo ceciderant. ſalubrius enim Petrus ſibi diſplicuit, quando fleuit; quàm ſibi placuit quando præſumpſit. Hoc dicit & ſacer pſalmus: Imple facies eorũ ignominia, & quærent nomen tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operum humilium: contraria enim contrarijs optimè curantur. vide Caſſianum ſuprà cap. 32. & 33.

DVBITATIO X.

De gradibus humilitatis, & ſuperbiæ.
D. Thomas quæſt. 161. art. 6.

72 GRADVS humilitatis varijs modis aſſignari poſſunt. Primò, Ex parte obiecti, cui ipſa ſe ſubijcit; ſic Gloſſa in illud Matth. 3. *Sine modò; ſic enim decet nos implere*, &c. conſtituit tres gradus. Primus eſt, Subdere ſe maiori, & non præferre ſe æquali. Secundus eſt, Subdere ſe æquali, nec præferre ſe minori. Tertius eſt, Subijcere ſe minori. Primus, inquit, eſt ſufficiens; ſecundus abundãs; in tertio eſt omnis iuſtitia. Per primum ſubijcimus nos omnibus Superioribus tam ſecularibus quàm Eccleſiaſticis, debitam obedientiam illis præſtantes. Cum æqualibus verò ſocialiter & æquabiliter viuimus, nolentes illis præferri, aut maiores videri, nec ad noſtrum ſenſum aut modum eos pertrahere.

Tres gradus humilitatis ex parte obiecti cui.

Per ſecundum ita nos æqualibus ſubijcimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter concedamus, & facilè in rebus honeſtis nos ipſis accommodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interiùs in animo; tum etiã exteriùs, quando id decorè fieri poteſt, libenter profitendo illos nobis doctiores, ſanctiores, &c.

His opponuntur tres gradus ſuperbiæ. Primus eſt, Pręferre ſe minoribus, non ſimpliciter, ſed cum ſupercilio & contemptu, quaſi nihil ſint reſpectu noſtri, vel indigni quibuſcum agamus. Secundus eſt, Præferre ſe æqualibus, nec poſſe cum eis pacificè viuere, niſi ipſi ſe nobis in omnibus accommodent. Tertius eſt, Præferre ſe etiam maioribus, vel ſaltem illis ſe æquare: vt ſi diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Epiſcopum, diſcipulus magiſtrum.

Tres gradus ſuperbiæ his oppoſiti.

Secundò, Aſſignari poſſunt humilitatis gradus iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectiſſimum humilitatis actum aſcenditur. Hoc modo à D. Anſelmo lib. de ſimilitudinibus à cap. 99. vſque ad 108. ponuntur ſeptem gradus, quos ſigillatim ibidẽ explicat. 73

Septem gradus humilitatis ex parte fũctionũ.

Primus eſt, Cognitio ſui, nimirũ quoad peccata & defectus culpabiles. Hęc cognitio eſt humilitatis fundamentum, vt ſuprà oſtenſum eſt. Secundus eſt, Dolor de ſuis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, Confeſſio illorum; nempe, non ſolùm in ſacramento, ſed etiam cùm rogatur à Superiore, & aliàs quando ratio dictat. Nolle enim culpam fateri, ſignum eſt arrogantiæ. Quartus, Vt non ſolùm fateamur nos peccaſſe, ſed vt etiam velimus id ab alijs credi. Quintus eſt, Vt patienter feramus hoc de nobis dici. quidam enim ſemetipſos ſatis iudicant, inquit Anſelmus, & culpam fatentur; ſed ferre nequeunt vt tale quid ab alijs dicatur, vel ab alijs vituperentur. Sextus, Patienter ferre ſe pro ſua culpa contemptim tractari, vel puniri. Septimus eſt, Deſiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectiſſimè pro culpa ſe humiliat, qui non ſolùm ſe culpabilem & dignum punitione fatetur, & pœnam ſine murmuratione ſuſtinet; ſed etiam ipſam punitionem amat.

Gradus ſuperbiæ his aduerſi, contrario modo ſunt ſtatuẽdi. Sicut enim bonũ procedit conſtruendo: ita malum deſtruẽdo: id autem quod in cõſtructione eſt vltimum, in deſtructione eſt primum: v. g. in domo cõſtruenda, à fundamento proceditur ad culmen: in deſtruẽda, à culmine ad fundamentum. Itaque Primus gradus eſt, Etiãſi conſtet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatienter ferre punitionem.

Septem gradus ſuperbię illis reſpondentes.

Tertius,

Tertius, Impatienter ferre ſi ab alijs dicatur te deliquiſſe. Quartus, Agere vt alij nō credant te peccaſſe. Quintus, Si nolis fateri, præſertim Superiori, tuam culpam. Sextus, Nullum ſignum doloris oſtendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tanquam bonum factum.

74 *12. Ratione exercitiorũ quibus acquiritur.* Tertiò, Statui poſſunt ſecundum ordinem, quo humilitas ab interioribus ad exteriora progrediens primò moderatur animum in maioribus; deinde in minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc modo D. Benedictus in Regula cap. 7. duodecim gradus diſponit. Primus eſt, Dei timorem habere præ oculis; & memorem eſſe omnium, quæ ipſe præcipit. Secundus eſt, Delectari implere non ſuam voluntatem, ſed diuinam. Tertius eſt, Pro Dei amore, omni obedientia ſe ſubdere maiori. Quartus eſt, in duris & aſperis non recedere ab obedientia, ſed amplecti præſidium patientiæ. Quintus eſt, Prauas cogitationes, & mala à ſe in occulto commiſſa, humiliter Superiori confiteri. Sextus eſt, Ad omnia ſe indignum & inutilem iudicare. Septimus eſt, Omnibus ſe inferiorem & viliorem non ſolùm lingua pronuntiare; ſed etiam intimo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare ſe communi regulæ, ſingularitate vitata. Nonus eſt Seruare taciturnitatem vſque ad interrogationem. Decimus, Nō eſſe facilem, aut promptum ad riſum. Vndecimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non clamoſa voce. Duodecimus eſt, Non ſolùm corde, ſed etiam corpore humilitatem vbique præſeferre, inclinato in terram aſpectu.

75 *Ratio iſtorũ graduũ.* Ratio horum graduum eſt: Ad perfectam humilitatem, præſertim Religioſorum, de qua in regula D. Benedicti eſt ſermo, tria requiruntur. 1, Vt hominem benè ſubijciat Deo; quod fit 1. Per Dei timorem: qui eſt primus humilitatis chriſtianæ gradus, omnibus maximè neceſſarius, vtpote totius vitæ Chriſtianæ fundamentum. 2. Per ſtudium implendæ non ſuæ, ſed diuinæ voluntatis: quod fit gradu ſecundo. 2, Vt hominem faciat benè ſubditum ſuis Superioribus; quod fit quatuor gradibus ſequentibus. Primùm enim oportet vt Superiori ſuam voluntatem per obedientiam ſubijciat, quod fit tertio gradu. 2, Vt in hoc, quod ſemel Deo & Superiori promiſit, ſit firmus: ita vt propter dura & aſpera ab obedientia non recedat: quod fit gradu quarto. 3, Vt etiam in cæteris, quæ ad conſcientiam pertinent, à Superiore, tanquam Dei locum tenente, dirigi velit. ad hoc eſt gradus quintus, quo quis arcana conſcientiæ ſuæ illi vult patefacere. 4, Vt medicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, & ſeruet; nec ſua prudentia aut induſtria in via ſpiritali vllo modo fidat. quod fiet, ſi defectibus ſuis benè expenſis ſe ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui eſt gradus ſextus. 3, Requiritur vt benè illum ordinet ad proximos; tum quoad internam æſtimationem; quod fit gradu ſeptimo, dum quis ſe omnibus viliorem ex animo credit: tum quoad externam conuerſationem: quod fit quinque gradibus ſequentibus, quibus exteriora noſtra ad humilitatem formantur. 1, In accommodando ſe in ijs, quæ vitam communem attingunt, cæteris, & vitanda ſingularitate. 2, In taciturnitate & ſeruando ſilentio. 3. In vitando riſu, & alijs ineptæ lætitiæ ſignis. 4, In vitando multiloquio, & elatiori voce in loquendo. 5, In modeſtia aſpectus. Paulò aliter hæc explicat Diuus Thomas, ſed nonnihil intricatè. noſtra explicatio conſentit omnino cum ea, quam inſinuat D. Bernardus gradu 10.

Idem D. Bernardus, tractatu de gradibus humilitatis, conſtituit duodecim gradus ſuperbiæ, prædictis humilitatis gradibus directè oppoſitos, quos etiam pulcherrimè explicat. 1, eſt Curioſitas. 2, Leuitas animi. 3, Inepta lætitia. 4, Iactantia. 5, Singularitas. 6, Arrogantia. 7, Præſumptio. 8, Defenſio peccatorum. 9, Simulata confeſſio. 10, Rebellio. 11, Libertas peccandi. 12, Conſuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium deſtruendo, ob cauſam ſupradictam. vnde primus opponitur duodecimo, eumque euertit; ſecundus vndecimo; tertius decimo; quartus nono; & ſic deinceps. 76 *Gradus ſuperbiæ 12. illis oppoſiti.*

Primus eſt, *Curioſitas;* quæ conſiſtit in hoc, quòd quis huc illuc vago adſpectu circumſpiciat, cupidus omnia videndi & audiendi. *Si videris,* inquit Bernardus, *monachum, de quo prius bene confidebas, vbicunque ſtat, ambulat, ſedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare ſuſpenſas; è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoſcas.* Adfert exemplum Dinæ, quæ ſua curiſiotate perdidit virginitatem. *1. Curioſitas.*

Secundus eſt, *Leuitas animi.* Hæc in eo conſiſtit quòd quis ſit facilis ad iudicādum de alio rum factis, & ad ſuam ſententiam de illis proferendam; ad quiduis effutiendum, ad facilè alijs contradicendum, ad ſua ſine fine tuenda. Vide de hoc pulcherrima apud D. Bernardum. *2. Leuitas animi.*

Tertius eſt, *Inepta letitia.* Naſcitur ex proſperis ſucceſſibus, & ex eo quòd homo non conſiderat ſua mala, ſed ſolùm bona, læta, & ſuæ vanitati conſentanea. *Illum,* inquit Bernardus, *qui eiuſmodi eſt, aut nunquam, aut rarò gementem audies, aut lacrymantem videbis; in ſignis ſcurrilitas; in fronte hilaritas; vanitas apparet in inceſſu. Pronus ad iocum, facilis ac promptus in riſum,* &c. Deinde dicit eum eſſe ſimilem veſicæ vento inflatæ, quæ puncto perforata dum ſubinde ſtringitur, varios crepitus emittit, &c. *3. Inepta lætitia.*

Quartus eſt, *Iactantia.* Qui ad hunc gradum conſcendit, *plenus eſt ſermonibus,* inquit Bernardus, *& coarctat eum ſpiritus vteri ſui. Eſurit & ſitit auditores, quibus ſuas iactitet vanitates, quibus omne quod ſentit, effundat, quibus, qualis & quantus ſit, innoteſcat. Inuenta autem occaſione loquendi, ſi de literis ſermo exoritur, vetera proferuntur & noua, volant ſententiæ, verba reſonant ampulloſa. Præuenit interrogantem, non quærenti reſpondet; ipſe quærit, ipſe ſoluit, & verba collocutoris imperfecta præſcindit,* &c. Eodem pertinet libenter de ſuis rebus, quæ aliquam admirationem vel commendationem habere videntur, loqui vel audire. *4. Iactātia.*

Quintus eſt, *Singularitas;* Cùm ſcilicet aliquis agit aliqua vltra communia, vt præ cæteris æſtimetur. Huc pertinet, teſte Antonino par. 2. tit. 3. cap. 3. §. 8. ſi in ſermone vtaris verbis peregrinis & obſcuris; in diſputatione nouas ſecteris opiniones; in tractatione cum alijs de re- *5. Singularitas.*

bus agendis, diſcripes à communi iudicio aliorum, vt alijs doctior, ſubtilior, prudentior, videare.

6. Arrogantia. Sextus eſt, *Arrogantia*; qua quis ſibi plura tribuens quàm habet, alijs ſe præſtantiorem æſtimat ſciẽtia, virtute, nobilitate, aliave re, quæ inter homines ſit in pretio. Hic quicquid de ſe laudatum agnouerit, non ignorantiæ aut beneuolentiæ laudatoris, ſed ſuis meritis adſcribit.

7. Præſumptio. Septimus eſt, *Præſumptio*, qua quis ad omnia ſe parem æſtimat, & multa ſupra vires audet. *qui enim*, inquit D. Bernardus, *alijs ſe præcellere putat, quo modo non plus de ſe quàm de alijs præſumat? Primus in conuentibus reſidet; in conciliis primus reſpondet; non vocatus accedit, non miſſus ſe intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quicquid ipſe non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchre exiſtimat ordinatum; iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

8. Defenſio peccati. Octauus eſt, *Defenſio peccatorum*: ſub qua etiam friuolas excuſationes, quas procaciter quis prætendit, intellige. *Multis verò modis*, vt inquit Bernardus, *fiunt excuſationes in peccatis. aut enim dicit, qui ſe excuſat, Non feci: aut feci quidem, ſed benè feci: aut ſi malè, non multum malè: aut ſi multum malè, non mala intentione.*

9. Simulata confeſſio. Nonus eſt *Simulata confeſſio*, nempe cùm quis manifeſtus peccati vel conuictus & videns excuſationi non eſſe locum, fatetur delictum, & etiam fortaſſe exaggerat, præ ſe ferens magna ſigna doloris & emendationis, vt hac ratione exiſtimetur humilis & verè pœnitens. Glorioſa enim res humilitas, qua ipſa quoque ſuperbia palliare ſe appetit, ne vileſcat. Hæc hypocriſis ſic detegitur: *Cuius ſimulata confeſſio eſt*, inquit Bernardus, *vna vel leui contumelia, vel exigua pœna interrogatus, iam humilitatem ſimulare, iam ſimulationem diſſimulare non poteſt: murmurat, frendet, iraſcitur: nec in quarto ſtare humilitatis, ſed in nonũ ſuperbiæ gradum corruiſſe probatur.*

10. Rebellio. Decimus eſt, *Rebellio*, id eſt, nolle Superioribus obedire, mandata eorum paruipendere. Oritur hic gradus ex priore: vbi enim ſimulatio pœnitentiæ retecta fuerit, videns ſe hac ratione non poſſe honorem ſuum tueri, ad impudentiam ſe conuertit, & tanto deteriùs quanto diſperatiùs in decimum gradum Rebellionem corruit: quique priùs latenter arrogans fratres contempſerat, iam patenter inobediens etiam magiſtrum contemnit.

11. Libertas peccandi. Vndecimus eſt, *Libertas peccandi*. excuſſo enim Superioris, quem timebat, iugo, & fratribus, quos reuerebatur, remotis, quanto ſecuriùs, tanto liberius ſua deſideria implet.

12. Conſuetudo peccãdi. Duodecimus eſt, *Conſuetudo peccandi*: cùm quis reiecto penitus Dei timore, in omne genus peccati ſe præcipitat, & in eo continuat, donec eum praua conſuetudo penitus conſtringat. *Poſtquam*, inquit Bernardus, *terribili Dei iudicio, prima flagitia impunitas ſequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiſcentia reuiuiſcit, ſopitur ratio, ligat conſuetudo; trahitur miſer in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiorum; ita vt carnalium voragine deſideriorum abſorptus, ſuæ rationis diuiniq; timoris oblitus dicat inſipiens in corde ſuo Non eſt Deus.* Qui plura de his deſiderat, videat Diuum Bernardum. Hoc ſolùm addam, iſtos duodecim gradus poſſe ad tres reuocari. nam in ſex primis eſt contemptus fratrum; in quatuor ſequentibus contemptus Superioris: in duobus poſtremis contemptus Dei, vt notat idem Bernardus gradu 10.

DVBITATIO XI.

De Studioſitate & curioſitate.

D. Thomas q. 166. 167.

STVDIOSITAS eſt virtus ſecundùm Diuum Thomam, quæ affectum & ſtudium 77 *Studioſitas.*
cognoſcendi iuxta rectæ rationis normam temperat. Proxima huius materia non eſt ipſa per ſe cognitio; (hæc enim non eſt libera, nec eget vlla moderatione vt in ſe ſit qualis eſſe debet) ſed ſtudium cognoſcendi: hoc enim eſt actus liber, elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens vt ſit actus virtutis. *Materia eius.* Nam *Studium* cognoſcendi nihil eſt aliud quàm vehemens animi applicatio ad aliquid cognoſcendum, quæ applicatio fit per voluntatem. *Studium.* huius enim eſt reliquas potentias, quarum liberum eſt exercitium, ad ſuas functiones applicare, ijsque ad ſuum finem vti. In iſta autem applicatione duo actus continentur; affectus ſciendi, & conatus. Affectus eſt in voluntate, & vocatur vſus actiuus: nam per ipſum velle, potentiæ actiuè applicantur. Conatus, in ipſis potentijs cognitiuis, & dicitur vſus paſſiuus vel formalis; quo ipſæ potentiæ intrinſecè & formaliter applicantur ad ſuum opus. Nihil enim eſt aliud quàm ipſe actus cognitionis, vel certè productio eius, vt voluntati ſubeſt: vt colligitur ex 1. 2. quæſtione 16. articulo 1. Itaque ſtudium hoc loco continet & vſum actiuum, quo voluntas actiuè potentias cognitiuas ad ſuas functiones applicat; nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantaſiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad conſiderandum & iudicandum: & vſum paſſiuum, nimirum actus iſtarum potentiarum vel actuum productiones, vt vſui actiuo ſubſunt, ab eoque dependent, & moraliter informantur: hi enim propriè ſtudium dicuntur.

Officium igitur huius virtutis eſt, Primò, 78 *Officium huius virtutis.*
Moderari appetitum ſciendi, vt quis non velit plura aut altiora ſcire, quàm ipſius conditioni & capacitati conueniat: nec pluris faciat ſcientiam, quàm oportet, præponendo illam virtuti, aut rebus ad ſalutem neceſſarijs; ſed vt illam æſtimet & amet in ſuo gradu.

Secundò, Moderari ipſum ſtudium, & conatum animi in acquirenda ſcientia, vel ea vtenda, rectæ rationis regulam illi imponendo; nimirum vt ſtudeamus ea diligentia, qua oportet, & eò fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet.

Tertiò, Non ſolùm refrænare affectum & moderari ſtudium; ſed etiam interdum vtrum-

que impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum, ſtudium ſibi neceſſarium vel congruum refugit, vel in eo languidè ſe gerit, vel ſi congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc pleriſque accidit, (plures enim in rebus neceſſarijs vel vtilibus addiſcendis deficiunt quàm excedunt) ideo hæc virtus potiùs ab impellendo quàm à refrænando dicitur.

Eſt annexa temperãtiæ & quodam modo fortitudini.

79 Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte refrænat affectum ne nimium in ſcientiarum ſtudium feratur, annexam eſſe temperantiæ; cuius munus eſt moderari affectum ne nimium in voluptates corporis ſe effundat: magna enim eſt voluptas cognitionis; vnde & *omnes homines naturaliter ſcire deſiderant*, Ariſtotele teſte: itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute temperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. qua verò contra laborem impellit, poſſe reduci ad fortitudinem. Opus enim eſt aliquo animi robore ad difficultates ſtudiorum ſuperandas; quod robur non debet alteri virtuti aſſignari quàm huic; quia ordinatus ſciendi affectus ad illud ſufficit.

80 *Studioſitati* duo vitia opponuntur, *Curioſitas & Negligentia*; illa per exceſſum, hæc per defectum.

Curioſus.

Curioſus generatim dicitur, qui maiorem curam circa rem aliquam inutilem cognoſcendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio poſtulet. ſic dicimus aliquem curioſum in veſtibus, in ſupellectile, in ſermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte ſua, & ſimilibus. Itaque *curioſitas* generatim denotat ſuperfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum, minimè neceſſariam. Propriè verò locum habet in ſtudio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis: nimirum cùm quis ſuperfluam diligentiam adhibet vt aliquid ſciat, quod nihil ad ipſum ſcire attinet, vel quod captum ipſius ſuperat; idque affectu ſolius cognitionis. tales enim propriè curioſi dicuntur; vt ſunt qui res alienas ſcire cupiunt & inueſtigant, tantùm vt illas ſciant. Quòd ſi non affectu cognitionis, ſed operationis ſcire conentur; verbi gratia vt alijs noceant, vel ſibi conſulant, non erit propriè curioſitas, nec illi dicentur curioſi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum ſciendi, nec omnem exceſſum in ſtudijs eſſe curioſitatem: ſed illum, qui tendit in ipſam ſcientiam propter ſe, maximè in eam, quæ eſt homini inutilis.

Curioſitas ſtrictè.

81 Et quia omnis ferè noſtra cognitio parui eſt momenti, ſi in ſola ſpeculatione maneat, nec ad vſum vitæ, vel ad rectè viuendum, Deumque cognoſcendum adhibeatur; ideo curioſi etiam dicuntur, qui cognitionem aliquam Philoſophicam, vel etiam Theologicam quærunt, vt in ſola ſterili ſpeculatione ſiſtant, vnde D. Auguſtinus lib. de vera religione cap. 29. ait: *Non fruſtra & inaniter intueri oportet pulchritudinem cœli, ordinem ſiderum, candorem lucis, dierum & noctium viciſſitudines, lunæ menſtrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripertitis elementis congruentem, tantam vim ſeminum, ſpecies numeroſque gignentium, & omnia in ſuo genere modum proprium naturamque ſeruantia: in quorum conſideratione non vana & peritura curioſitas exercenda eſt; ſed gradus ad immortalia & ſemper permanentia faciendus.* Vbi apertè D. Auguſtinus talem cognitionem curioſam vocat.

Obiectio.

Dices, Talis cognitio, verbi gratia, Phyſica vel Matheſis, eſt virtus intellectus: ergo per ſe appeti poteſt: ergo illam per ſe appetere, & in illa ſiſtere non eſt curioſitas.

An cognitio philoſophica ſit per ſe appetenda.

Reſpondeo, Non eſſe curioſitatem, ſaltem vitioſam, illam per ſe appetere, modò æſtimetur in ſuo gradu, ſeu non pluris quàm oportet: ſecus verò ſi ita appetatur & quæratur quaſi in ea magna quædam fœlicitatis portio conſiſtat; ſicut fit à vanis hominibus & philoſophis ethnicis. Item ſi ſic quæratur vt Dei vel rerum ad ſalutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa ſiſtere curioſitatis eſt.

Addo, etiamſi æſtimetur in ſuo gradu, nec ita quæratur vt neceſſaria ad ſalutem prætermittantur, tamen appetitum & ſtudium ſciendi propter nudum ſcire nõ eſſe laude dignum; ac proinde neque opus virtutis: ſed pertinere ad quandam curioſitatem, ſi non malam, at certè adiaphoram. Nec refert quòd ſcientię dicantur virtutes; quia non ſunt virtutes ſimpliciter quæ hominem reddant probum, ſicut iuſtitia, temperantia, fortitudo: ſed ſecundum quid; quia perficiunt intellectum ad ſuas operationes, & in ordine ad proprium obiectum. alioquin inter bona naturalia & adiaphora cenſendæ ſunt, ſicut viuere, ſentire, intelligere, propter quæ nemo laude, vel vituperio dignus eſt, etſi hæc per ſe ſint expetenda. Vnde patet, curioſitatem eſſe ſi quis maiorem partem cogitationum & curarum ſuarum in hac tanta vitæ breuitate, & incertitudine, in illas expendere velit, niſi ad meliorem vſum referantur; quia re vera tanta temporis & induſtriæ iactura non ſunt per ſe dignæ. & hæc videtur mens D. Auguſtini.

82 Neque ſolùm in cognitione intellectus, ſed etiam in notitia ſenſuum curioſitas locum habet: nimirum, cùm quis appetit videre, audire, olfacere, guſtare, tangere, ſciendi, iudicandi, vel diſcernendi cauſa, ea, quorum notitia ad ipſum nihil attinet.

Curioſitas ſenſuum.

Si cupias ſenſu percipere nõ cauſa notitiæ, ſed voluptatis, vel actionis.

Dico *ſciendi* vel *iudicandi cauſa*, quia ſi non cauſa notitiæ, ſed voluptatis, quę ex ipſa re percipitur, vel actionis, videre vel alio ſenſu apprehendere quid velis: non erit propriè curioſitas: ſed poterit eſſe alterius generis peccatum, vel etiam quid adiaphorum: vt ſi muſicam audire velis, non vt iudices de vocibus, ſymphonia vel alia re ſimili, ſed vt voluptatem auribus captes. Simile eſt in alijs ſenſibus, etiam in tactu: aliud enim eſt tangere cauſa noſcendi, vt diſcernas inter calidum & frigidum, humidum & ſiccum, durum & molle, elatum & depreſſum, aliaſque qualitates tactiles & figuras: aliud voluptatis cauſa. Itaque ſenſuum vſus pertinet ad curioſitatem, quatenus ordinatur ad nudam notitiam, & diſcretionem ſenſibilium: nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipſa res per ſe affert: cuius ſignum eſt, quòd & curioſitate non minùs ea, quæ offendunt, quàm quæ delectant ſentire velimus. Vnde

facilè eſt diſtinguere vtrum aſpectus vel contactus ad libidinem, an ad curioſitatem pertineat.

Quale peccatum.

83 Peres, Quale peccatum ſit curioſitas.

Quando ſit mortiferũ.

Reſpondeo, Per ſe ſolùm eſſe veniale: quia non eſt magna inordinatio quòd homo appetat ſcire quæ ad ſe non pertinent, aut ſuperfluam in huiuſmodi rebus operam ponat, modò neceſſaria non negligat. Ratione tamen circumſtantiarum poteſt eſſe mortale.

1. Ratione prohibitionis.

Primò, Ratione prohibitionis; vt ſi tale quid legere, audire, ſpectare ſit prohibitum, vt ſi quis legat libros vetitos: ſi ſpectet duella, vel ludos ſpectari vetitos: ſi velit audire vel cognoſcere quæ dicuntur in confeſſione, abſque conſenſu pœnitentis; ſi Religioſus exeat Monaſterium vt audiat ius ciuile, vel medicinam; ſimiliter ſi ſacerdos, vel beneficiarius habens Dignitatem vel Perſonatum, eaſdem diſciplinas publicè audiat; & ſunt hi tres ipſo facto excommunicati, ſi per duos menſes continuent; vt patet ex cap. Non magnopere, & cap. Super ſpecula, Ne Clerici vel Monachi negot. ſecul. & cap. 1. eodem, in Sexto, Non tamen peccant ſi iſti priuatim ob bonum finem huiuſmodi diſciplinis vacent. Crediderim quoque aſpectum duelli, vel alterius ſpectaculi prohibiti non eſſe mortale peccatum, ſi quis caſu aliquo ex occulto ſpectet; ac proinde talem non eſſe excommunicatum per Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 19. vbi ſpectatores duellorum excommunicantur: quia talis inter ſpectatores non cenſetur: nam ſpectatores vocari non ſolent, niſi qui in publico ſe exhibent, & ſua præſentia ſpectaculum cohoneſtant; & aliàs pœnæ ſunt reſtringendæ.

2. Ratione materiæ.

84 Secundò, Ratione materiæ; idque tripliciter: vel enim materia eſt per ſe illicita; vt ſi contineat occultum pactum cum dæmone, vt ſunt omnia magica, & pleraque aſtrologica, chiromantica hydromantica, & ſimilia ad prædictiones futurorum, vel patefactionem occultorum pertinentia: hæc enim propriiſſimè dicuntur *curioſa*: quia omnino ſuperuacanea, plena ſuperfluis curis, & vanis imaginationibus; de quibus Actorum 19. *Multi ex ijs, qui fuerant curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt eos coram omnibus.* Vel materia eſt periculoſa, vtpote inductiua in peccatum: hoc modo lectio curioſa de rebus amatorijs poteſt eſſe peccatum mortiferum, ob probabile periculum conſenſus. Similiter viſus & contactus curioſus. Vel eſt intellectui improportionata; vt ſunt myſteria fidei, quæ ſi quis ingenio ſuo ſcrutari velit, & de illis iudicium ferre, erit mortifera curioſitas: qualis eſt in hæreticis, qui nihil volunt credere, niſi priùs à ſe examinatum deprehenderint ſuis phantaſijs conforme. Hanc curioſitatem vitare monemur Eccleſiaſtici 3. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris*: nempe animo illa perfectè capiendi, aut de illis iudicandi, aut nimio ſtudio & conatu, *ſed quæ præcepit tibi Deus illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus.* Et infrà: *Multos quoque ſupplantauit ſuſpicio eorum, & in vanitate detinuit ſenſus eorum*, id eſt, multi decepti ſunt, & vani effecti, cùm putarent ſe capere quæ non intelligebant. Græca hic paulò aliter habent, ſed ſenſus eodem redit. Huc etiam pertinet illud Prouerbiorum cap. 25. *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria*; & illud Apoſtoli ad Romanos cap. 12. *Non plus ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem; & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.*

3. Ratione mediorum.

Tertiò, Ratione mediorum; vt ſi quis illicitis medijs notitiam aliquam parare velit: verbi gratia arte notoria, vel magiſterio dæmonis. Item ſi non poſſis ſcire niſi alterum ad malum inducas; vt ſi velis ſcire arcanum alteri commiſſum, vel quod ipſe patefacere non poteſt, præſertim ſi iuramento prohibeatur. Si, vt ſpectes mira, alterum inducas vt magia vtatur, vel deſideres, vel conſentias vt vtatur: ſecus ſi tibi non placeat ipſum iſta facere; nec poſſis impedire.

4. Ratione finis.

Quartò, Ratione praui finis; vt ſi intentione decipiendi, vel alicui notabiliter nocendi aliquid ſcire velis: quamuis propriè tunc non ſit curioſitas, niſi materialiter; quia non affectu ſciendi quæritur notitia, ſed operandi.

5. Ratione incommodi coniuncti.

Quintò, Ratione incommodi connexi; vt ſi ita alicui ſtudio minùs vtili incumberet, vt ea quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem diſcere vel exequi prætermitteret; vel ſi cum ſcandalo aliorum ſtudium aliquod tractaret.

Denique, Quandocunque appetitus ſciendi eſt illi cauſa committendi alicuius peccati mortiferi; quacunque ratione id fiat, eſt peccatum mortiferum.

Alterum extremum negligentiæ.

Alterum extremũ eſt *negligentia* ſtudiorum; 85
quæ nihil eſt aliud quàm voluntaria omiſſio diſcendi illius, quod diſcere vel ſcire tenetur; vt ſi quis negligat diſcere articulos fidei, & alia ad ſalutem neceſſaria: ſi Medicus, Aduocatus, Parochus, Epiſcopus, negligant ea diſcere, quæ ſuum cuiuſque officium attingunt; ſi ſtudioſus negligat ſua ſtudia.

Quale peccatum.

Eſt autem hæc negligentia per ſe, quatenus procedit ex tædio laboris, & defectu amoris ad cognitionem ſibi congruentem, peccatum veniale; ſæpe tamen poteſt eſſe mortale ratione materiæ, nimirum ſi ſub peccato mortali ad eam diſcendam, iure diuino vel humano erat obſtrictus. quòd ſi ſolùm ſub veniali tenebatur, erit veniale.

DVBITATIO XII.

De Modeſtia in motibus externis.

D. Thomas qu. 168.

MODESTIA, à modo ſcientiæ quid deceret hominem, appellata eſt, teſte D. 86
Ambroſio libro 1. offic. cap. 18. vel à modo noſtris motibus imponendo. Græci vocant εὐταξίαν, à Stoicis apud Ciceronem libro primo Officiorum, ſic definitur: *Modeſtia eſt ſcientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco ſuo collocandarum*: dicunt eſſe *ſcientiam*, quia virtutes omnes ſcientias eſſe putant, eò quòd prudentia eſt omnium bonarum actionum regula. Meliùs ſic definietur: *Modeſtia eſt virtus, externos motus & geſtus*

corporis

corporis ex præſcripto rectæ rationis temperans; vel ſic: *Eſt virtus decorum in externis motibus & geſtibus ſeruans.*

87 *Materia.* Materia ergo huius virtutis eſt motus corporis & geſtus exterior ſenſibus obuius; vt inceſſus, ſtatio, ſeſſio, motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorũ iactatio, vox, riſus, aſpectus. Vnde Cicero lib. 1. offic. *ex oculorum obtutu, ſuperciliorum aut contractione, aut remiſſione, ex mœſtitia, ex hilaritate, ex riſu, ex locutione ex reticentia, ex contentione vocis, & ſubmiſſione, ex cæteris ſimilibus facilè indicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab officio naturaque diſcrepet.*

Ratio eſt, quia motus externi membrorum ſunt liberi; ac proinde ſubſunt rationis ordinationi. id autem quod ſubeſt rationis ordinationi, cùm rectè & prauè ordinari poſſit, eſt materia virtutis & vitij.

88 *Forma.* Forma verò quam huic materiæ modeſtia imprimit, eſt congruentia ad perſonam ſpectatam tum abſolutè, tum in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur; & ad locum, tempus, & negotia, de quibus agitur.

Primùm enim debent hi motus & geſtus ita fieri, vt congruant perſonæ, cuius ſunt. Decorum enim eſt, quod congruit naturæ rationali in eo, cui ineſt: ſeu quod ſecundum rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur. Vnde Ambroſius lib. 1. cap. 19. *Hoc eſt*, inquit, *pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique ſexui & perſonæ reddere.* Debet etiam cõgruenter fieri ad alios; quia pro diuerſitate perſonarum, quibuſcum agitur, diuerſo quoque modo tota conuerſatio, & ratio agendi eſt moderanda. Similiter pro diuerſitate temporis & loci. Vnde Stoici modeſtiam in eo conſtituebant, vt omnia ſuis temporibus & locis agantur & dicantur: quod Cicero explicans; *Tanta*, inquit, *vis eſt & temporis & loci, vt ſi quis cùm cauſam ſit acturus, in itinere aut in ambulatione ſecum ipſe meditetur, non reprehendatur: at hoc idem ſi in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inſcientia temporis.*

89 *Officium.* Officium igitur huius virtutis eſt iſta omnia ſic moderari, vt congruant perſonæ tum in ſe conſideratæ; tum vt habet ordinem & reſpectum ad circumſtantes, ad locum, tempus, & negotium præſens.

Moderatio greſſus. Et quidem quod ad greſſum, qualis eſſe debeat in viro graui, docet luculentè Ambroſius lib. 1. offic. c. 18. vbi inter cætera ait: *Eſt etiam greſſus probabilis, in quo ſit ſpecies authoritatis, grauitatiſque pondus, tranquillitatis veſtigium; ita tamen ſi ſtudium deſit, atque affectatio: ſed motus ſit purus ac ſimplex, (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid ſanè in natura vitij eſt, induſtria emendet, vt ars deſit, non deſit correctio.* quod poſtremum in cæteris externis formandis tanquam regula eſt adhibendum.

Moderatio vocis. De voce cap. 19. ſic ait: *Vox ipſa non remiſſa, non fracta, nihil fœmineum ſonans, qualem multi grauitatis ſpecie ſimulare conſueuerunt: ſed formam quandam & regulam, ac ſuccum virilem reſeruans.* Et infrà: *Vt molliculum & infractum, aut vocis ſonum, aut geſtum corporis non probo: ita neque agreſtem ac ruſticum. naturam imitemur, eius effigies formula diſciplinæ, forma honeſtatis eſt.*

Moderatio orationis. Oratio qualis eſſe debeat, ſiue in colloquijs, ſiue in tractu ſeu concione, docet cap. 22. his verbis: *In vtroque ſeruandum ne ſit aliqua perturbatio, ſed tanquam mitis & placidus, beneuolentiæ plenus & gratiæ, ſine vlla ſermo ducatur contumelia: abſit pertinax in familitari ſermone contentio:* Et infrà: *Diſceptatio ſine ira, ſuauitas ſine amaritudine, monitio ſine aſperitate, hortatio ſine offenſione.* Et infrà, qualis eſſe debeat oratio concionatoris: *Oratio ſit pura, ſimplex, dilucida, atque manifeſta, plena grauitatis & ponderis; non affectata elegantia, ſed non intermiſſa gratia.* Vide plura apud eundem ad huius virtutis officium pertinentia.

Ex quibus conſtat quanti hæc virtus ſit momenti, vtpote neceſſaria ad bonum nomen, ad proximi ædificationem, & ad amicitiam, vitamque communem. Nam vt idem Ambroſius cap. 18. ait, *Habitus mentis in corporis ſtatu cernitur. hinc homo cordis noſtri abſconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contrà grauior, & conſtantior, & purior, & maturior æſtimatur. Itaque vox quædam eſt animi, corporis motus.* Idem inſinuat illud Eccleſiaſtici 19. *Ex viſu cognoſcitur vir; & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus.* Deniq; in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ conſiſtit. 90

Notandum tamen hanc externam moderationem ex diuerſarum virtutum affectu præſtari poſſe, eaque ratione ad diuerſas pertinere virtutes. Si enim externam modeſtiam præſtes, vt talem te foris exhibeas, qualem te intus eſſe putas, pertinebit ad virtutem veritatis: ſicuti hypocriſis eſt aliud foris ſimulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te alijs commodum, & ſuauem in conuerſatione exhibeas; erit officium amicitiæ, ſeu affabilitatis: Si vt reuerentiam rebus ſacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiæ ſemper dicetur modeſtia: ad quam etiam formaliter pertinebit, ſi fiat affectu congruentiæ, quam habet ad ipſam perſonam, cui ineſt, cum circumſtantijs occurrentibus ſpectatam. 91 *Poteſt à diuerſis virtutibus imperari.*

Contra hanc virtutem peccatur per exceſſum & defectum. Per exceſſũm, cùm plus agitur, quàm præſcriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel geſtus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *petulantia*, vel *inſolentia*. Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem aſſumas; vt ſi Religioſus vtatur moribus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, greſſu, geſtibus, quam D. Ambroſius ſæpe reprehendit. Tertiò, Si ficto animo modum aliquem aſſumas; quod eſt hypocriſis. Cæterùm in his non eſt peccatum mortale, niſi ratione praui finis, vel ſcandali, vel alterius graui nocumenti. 92 *Vitia modeſtiæ oppoſita. Per exceſſum.*

Per defectũ. Per defectum peccatur contra hanc virtutem, morum ruditate & ruſticitate: Hæc per ſe non eſt peccatum niſi veniale; per accidens tamen mortale eſſe poteſt; v. g. ob ſcandalum vel offenſionem, cùm alij putant ſe tali rotione contemni.

DVBITATIO XIII.

De Eutrapelia.

D. Thomas qu. 168. art. 2. 3. 4.

93 OMNES motus geſtusque externi vel ſeriò fiunt, vel ludi iocive cauſa. *Seriò* fieri dicuntur, cùm non ad ludum vel iocum. *Ludus* propriè in factis, iocus in verbis eſt. Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

Ludus.

Moderatio eorum, quæ ſeriò aguntur.

Si ſeriò agantur, eorum moderatio ad virtutem, quæ communi nomine dicitur modeſtia, pertinet. Si ludi cauſa, moderatio quidem ad modeſtiam pertinet; tamen vt ſi diſtinctio inter hãc modeſtiam, quæ eſt in ludicris, & illã, quæ in ſerijs, hæc proprio nomine vocari ſolet εὐτραπελία, & qui ea præditi εὐτράπελοι, quaſi εὔτροποι, (vt Ariſtoteles lib. 4. ethicorum cap. 8. ait) id eſt, flexibili ac verſatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Eſt igitur eutrapelia ſpecies modeſtiæ. Vnde definiri poteſt, vt ſit *modeſtia in ludicris*; vel hoc modo; *eutrapelia eſt virtus, quæ ludis & iocis rationis modum imponit*: vel ſic; *quæ in ludicris decorum ſeruat.*

Quid eutrapelia.

94 Itaque materia huius virtutis ſunt *actiones ludicræ*, ſiue in factis, ſiue in dictis ſitæ: ſunt enim iſtæ actiones liberæ, vt conſtat, & per ſe non illicitæ, ſed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti, vel praui à ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitij conſiſtit. Quòd autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non ſint, patet; quia ſicut corpus fatigatur corporali labore, propter conſumptionem ſpirituum, & membrorum exſiccationem; ita anima rebus ſerijs intenta fatigatur labore ſpiritali, cogitando enim attentè, conſumuntur ſpiritus animales, quibus ipſa vtitur ad functiones, non quidem ipſius per ſe intellectus, ſed phantaſiæ, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipſum quoque cerebrum incaleſcit & exſiccatur. vnde ſicut corpus eget quiete ad refectionem ſpirituum, & virium inſtaurationem: ita etiam anima ſua quiete opus habet: quies autem animæ propria eſt ludus & iocus, quia in his non laborat, cùm magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam ſenſus internos afficiant: & interea dum animus ita recreatur, natura nouos ſpiritus ſuppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero libr. 1. officiorum; *Ludo*, inquit, *& ioco, vti illo quidem licet; ſed ſicut ſomno, & quiete, tum, cùm grauibus ſerijsque rebus ſatisfecerimus.* Vnde ſequitur, eos, qui grauibus ſtudijs, & rebus ſpiritualibus multùm intendunt, hoc ſolatio ſubinde vti poſſe, quòd etiam docet Caſſianus collatione 24. ſeu vltima cap. 20. idque confirmat cap. 21. exemplo & reſponſo B. Ioannis Euangeliſtæ, quæ ſimilitudine arcus aſſiduè intenti & nunquam laxati hanc rem declarabat. Idem inſinuat D. Auguſtinus lib. 2. de muſica, in fine, cùm ait; *Volo tandem tibi parcas: ſapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, decet.* Conſtat igitur materiam iſtam licitam eſſe.

Materia eutrapeliæ.

Forma, quam hæc virtus ludo inſerit, eſt *congruentia* ad perſonam ludentem, tum in ſe ſpectatam, nimirum vt eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præſens. Facit enim vt ludus ſit congruens perſonæ cum iſtis circumſtantiis ſpectatæ: ſicut modeſtia reliquos motus & geſtus conuenienter perſonæ diſponit. 95

Forma.

Porrò tria hîc ſunt maximè cauenda. Primò, Vt abſit omnis iniuria, obſcœnitas, & illiberalitas. Vnde Cicero ſuprà: *Vt pueris non omnem licentiam ludendi damus, ſed eam, quæ ab honeſtatis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo ioco aliquod probi ingenii lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi, addit: *Duplex omnino eſt iocandi genus; alterum illiberale, petulãs, flagitioſum, obſcœnum: alterum elegans, vrbanũ, ingenioſum, facetum.* *Illiberale* vocat, quod homine ingenuo eſt indignum; quale aurigarum, nautarum, & ſimilium, ex hominum fæce, qui ſordibus & nugis delectantur. *Petulans*, quod habet contumeliam. *Flagitioſum*, quod blaſphemiam, vel aliud graue crimen implicat. *Obſcœnum*, quod impuritatem. 96

Tria cauenda circa materiam & formam.

Secundò, Ne nimium in ludicra ſimus profuſi. Vnde Ambroſius libro 1. officiorum, cap. vigeſimo: *Caueamus ne dum relaxare animum volumus, ſoluamus omnem harmoniam, & quaſi concentum quendam bonorum operum.* Et Cicero: *Ipſum genus iocandi non profuſum, nec immodeſtum; ſed ingenuum & facetum eſſe debet.*

Tertiò, Ne iſta adhibeantur in rebus ſacris, verbi gratia, in concionibus, neque per ſacra exerceantur, quod, iuxta D. Thomam, inſinuat Ambroſius lib. 1. offic. c. 23. cum ait: *Nam licet interdum honeſta ioca ac ſuauia ſint, tamen ab eccleſiaſtica abhorrent regula.* Et ſanè graue peccatũ eſt in ſacris concionibus iocos adhibere: eſt enim cõtra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco eſt remiſſio attentionis, & reuerentiæ, in eoque aſſumitur quædam libertas, tanquam ſi cum æqualibus de nullo ſerio negotio ageretur. eſt etiam contra fructum & ædificationem: quia vis verbi diuini in animis auditorum veluti retunditur, & impreſſio mentibus eorum facta euaneſcit. Denique concionator exiſtimationem ſuam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum eſt verbis ſacris ad iocos & facetias vti, vnde Concilium Trident. ſeſſ. 4. in fine *mandat & præcipit, ne de cætero quiſquam vllis ſacræ ſcripturæ locis vtatur ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones, ſuperſtitiones, impias & diabolicas incantationes diuinationes, ſortes, libellos etiam famoſos*; et iubet eos puniri per Epiſcopos. ſæpè tamen ex leuitate materiæ, vel ratione inconſiderationis, huiuſmodi ioci ſunt peccata venialia.

Porrò ſicut in ludis & iocis poteſt eſſe moderatio: ita exceſſus & defectus. Exceſſus eſt, cùm quis amplius in iſtis ſibi indulget quàm ratio recta permittit. Defectus, cùm minùs. Dupliciter autem poteſt eſſe exceſſus, vt docet D. Thomas art. 3. Primò, Ex ipſa ſpecie actionum, quæ ad ludum aſſumuntur, nec tamen ad hoc ſunt idoneæ; idque vel quia per ſe ſunt peccata; (vt cùm ludi iocive cauſa quis vtitur verbis, vel factis obſcœnis, vel proximo noxijs) vel quia ſunt ſacra; & maiorem reuerentiam poſtulant. 97

Vitia oppoſita eutrapeliæ.

Exceſſus dupliciter.

1. Ex ſpecie actionis.

ſtulant.

ſtulant. Quòd ſi verba illa vel facta per ſe ſint peccata mortifera, exceſſus erit lethalis: quia non ideo propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinentur. Si autem illa per ſe tantùm ſint venialia, erit exceſſus venialis: quia ordinatio ad ludum ſuperueniens, non addit culpam lethalem. Vnde ſimplex turpiloquium ex ioco profectum non eſt peccatum mortale, vt rectè Caietanus artic. 3. Secus ſi animo trahendi ad libidinem. Si verba ſint ſacra, & abſit ſcurrilitas, contumelia, infamatio; iocus plerumque eſt venialis, niſi fortè eſſet magnus exceſſus, ita vt grauis videatur irreuerentia.

98 *2. Ex circumſtātijs.* Secundò, Poteſt eſſe exceſſus ex circumſtantijs, ſcilicet perſonæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumſtantiæ perſonæ; vt ſi propter dignitatem dedeceat perſonam ſic ludere. ſic aleæ luſus vetatur Clericis ob dignitatem perſonæ. Non tamen eſt peccatum mortiferum, ſi abſque ſcandalo, recreationis cauſa interdum fiat; quia vſus permittit. neque etiam ſi ob pecuniam; modò ſcandalum abſit, & de ea liberè poſſint diſponere. Secus tamen ſi aleæ ſint dediti. de quo vide ſuprà lib. 2. cap. 26. dubitatio 1. & Nauarrum in Enchiridio, cap. 20. numero 3. Ob eandem cauſam illicitus eſt illis laruarum vſus, quamuis non videatur peccatum mortale, ſi ſcandalum & prauus finis abſit, vt indicat Caietanus in Summa, verbo, Laruarum vſus. Secundò, Ratione loci, vt ſi fiat in loco ſacro: non tamen erit peccatum mortiferum, niſi vel ratione ſcandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia ſpeciatim prohibitum eſt talem ludum ibi fieri; ſicuti vetitum eſt de ludis theatralibus, vt patet cap. Cùm decorem, de vita, & honeſtate Clericorum. Tertiò, Ratione temporis; vt ſi quis bonam diei feſti partem ludis abſumat. Hoc tamen non erit mortiferum, ſi ſacrum & ſi quod aliud officium diuinum præceptum ſit, non omittat: vt docet Nauarrus cap. 20. nume. 3. & Caietanus artic. 3. Ludus enim, etſi operoſus ſit & laborioſus, vt ludus pilæ, prælij vmbratilis, & ſimiles, tamen non eſt opus ſeruile, aut aliàs ſpeciatim ob cultum feſti probibitum. Quartò, Ratione finis, Vt ſi quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis ſit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art. 3. Syluester, verbo, Ludus. quæſtione 4. & alios quoſdam. quorum ratio eſt, quia cùm ludus natura ſua ad recreationem & animi quietem referatur, abuſio eſt illum ordinare ad lucrum: vnde etiam huiuſmodi lucrum volunt eſſe ſordidum & illiberale, vtpote acquiſitum per id, quod natura aliò deſtinauit. Fatentur tamen non eſſe peccatum mortiferum. Contrarium tamen eſt veriùs; vt ſuprà lib. ſecundò, cap. 26. dubitatio prima, oſtenſum eſt. nam ludus etiam includit vel ſupponit contractum, eſtque illius executio. Itaque poſſunt eo ſic vti, qui rerum ſuarum liberam habent adminiſtrationem. quare nullum per ſe eſt peccatum illo ad lucrum vti. plerumque tamen quando quis ad talem finem vtitur, eſt aliquod peccatum, ratione immodicę cupiditatis, ex qua ordinariè tunc procedit. Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibitæ ad ludum vſurpari. Sic olim ludus aleatum (quo nomine omnes fortuitum euentum habentes continentur) prohibitus erat ob varia incommoda, quæ inde ſequebantur. illa tamen lex iam pridem contrario vſu eſt abrogata. Tales enim ludi maximè rationem ludi habent, quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habent, vt eſt ludus latrunculorum, peſſimi ſunt ad finem ludi, vt Caietanus ait: ad vitandum tamen otium optimi. Vnde huiuſmodi nunquam vetiti; quia vitatio otij maximè neceſſaria. Sextò, Ratione modi: vt ſi quis vtatur fraude contra leges ludendi; de quo ſuprà lib. 2. cap. 26. dubitatio 2.

Defectu quoque in his peccari poteſt. Primò, Quando quis eget hac animi remiſſione, & eam præ auſteritate animi non vult admittere. Secundò, Quando alijs ſua auſteritate moleſtum ſe exhibet, honeſtos eorum ludos & iocos non admittens: hoc tamen vitium minus eſt peccatum quàm exceſſus: ſicuti minus malum eſt nimis aſpernari voluptates, quàm nimis eaſdem ſectari. Tales vocat Ariſtoteles libro 4. Ethicorum, cap. 8. σκληροὺς καὶ ἀγρίους, duros & agreſtes: & qui iocis excedunt, βωμολόχους, ſcurriles. 99 *Peccatur defectu.*

DVBITATIO XIV.

De modeſtia circa res externas, & præſertim ornatum corporis.

D. Thomas q. 169.

SICVT circa motus & geſtus externos tum in ſerijs, tum in ludicris verſatur quædam virtus & vitium, eò quòd ſecundùm normam rationis, vel contra temperari poſſunt: ita circa exteriorem apparatum & cultum (quatenus his noſtris actionibus, & conſequenter diſpoſitioni rationis ſubeſt) eſt virtus quædam, quæ eſt ſpecies modeſtiæ, & vocari poteſt *modeſtia cultus*. Ea ſic definiri poteſt: *Modeſtia cultus eſt, quæ in rerum externarum apparatu, rationis moderationem adhibet.* vel ſic: *quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu ſeruat.* 100

Materia huius virtutis eſt, remota quidem externus apparatus, conſiſtens maximè in cultu, ornatuque corporis, domus, ſupellectilis, & conuiuiorum: proxima verò ſunt noſtræ actiones, quibus iſta procuramus & vtimur. Forma verò, quam huic materiæ imprimit, eſt congruentia ad perſonam, ad receptam conſuetudinem, ad tempus, locum, negotium præſens, &c. Facit enim hæc virtus, vt exterior apparatus talis ſit vt congruat perſonæ, ſpectatæ in ordine ad conſuetudinem, locum, tempus, & reliquas circumſtantias, idque ex affectu honeſtatis, quæ in ea re elucet. ſi enim alio affectu fieret, non eſſet actus huius virtutis, niſi ratione materiæ. 101 *Materia.* *Forma.*

Peccari contra hanc virtutem circa eandem materiam poteſt per exceſſum, & defectum.

Peccatur dupliciter. 1. Per exceſſum. Si cōtra conſuetudinē, vel ſupra ſtatum. Per exceſſum dupliciter. Primò, Ratione ipſius cultus, nimirum quando per ſe talis eſt, vt non congruat receptæ conſuetudini proborum in tali loco. Quò pertinet omnis inſolentia apparatus in conuiuijs, in veſtibus, & ſimilibus, à peregrinis gentibus mutuata, & à conſuetudine patriæ abhorrens: & quidquid in lo-

co

co vbi viuit, cenſetur ſupra conditionem ſtatus: vtrumque enim eſt inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam *quòd turpis ſit omnis pars ſuo vniuerſo non congruens*, vt dicit Diuus Auguſtinus lib. 3. Confeſſ. cap. 8.

102 *Si ex affectus inordinatione.* Secundò, Ratione affectus ipſius hominis, qui iſtis rebus ambitioſè, delitioſè, vel luxurioſè vtitur. vnde D. Auguſtinus lib. 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 12. ait: *In omnibus talibus* (ſcilicet externis) *non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt*. Et infrà: *In omnibus rebus, non ex earum rerum natura, quibus vtimur; ſed ex cauſa vtendi, & modo appetendi vel probandum eſt, vel improbandum quod facimus.* Poteſt autem iſte affectus eſſe inordinatus, vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quaſi intrinſeci; vt ſi ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines; vel delicias apud ſe. (ad vtrumque enim horum cultus corporis referri poteſt: quia eſt corporis & ornamentum & fomentum: vt ornamentum, ad vanam gloriam; vt fomentum, ad delicias) Vel ex parte finis remoti & extrinſeci; vt ſi per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

103 Ex parte agentis affectus eſt inordinatus, quando nimium ſtudium in huiuſmodi rebus ponitur; vt ſæpe faciunt fœminæ, aliquot horas in ſe ornandis ponentes; & molliculi iuuenes vt fœmina compti. hoc ad quandam curioſitatem pertinet. ſed hæc inordinatio rarò eſt ſola; quia ferè ſemper ad vanam gloriam, vel delicias, vel ad libidinem, vel ad hæc omnia ſimul ordinatur.

104 *2. Per defectum.* Per defectum quoque dupliciter hic peccatur. Primò, Ex parte agentis, ratione negligentiæ; cùm quis præter decorum, in cultu corporis & rerum ſuarum eſt negligentior. Secundò, Ex parte finis, vt ſi ex vilitate cultus quæratur vana gloria, quod ad hypocriſim pertinet. De quo D. Auguſtinus lib. 2. de ſermone Domini in monte cap. 19. *In hoc*, inquit, *capitulo maximè aduertendum eſt, non in ſolo rerum corporearum nitore atque pompa, ſed etiam in ipſis ſordibus luctuoſis eſſe poſſe iactantiam; & eò periculoſiorem, quò ſub nomine ſeruitutis Dei decipit*. Idem lib. 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 12. *Quiſquis*, inquit, *rebus prætereuntibus reſtrictiùs vtitur quàm ſeſe habent mores eorum, cum quibus viuit, attemperans, aut ſuperſtitioſus eſt*. *Superſtitioſum* vocat, quòd putet huiuſmodi re externa numen coli, qua ille ad vanam gloriam abutitur.

105 *De ornatu fœminarũ.* Quod ad rationem peccati attinet, Aduertendum eſt eſſe peculiarẽ difficultatem de exceſſu ornatus fœminarum per pigmenta & comam appoſititiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per nouas veſtium formas; præſertim ſi his vtantur ſupra ſtatum, vel præter receptam conſuetudinem. *Cur videri poſſit peccatum mortiferum.* Videtur enim talis exceſſus per ſe eſſe lethalis, etiamſi nullus malus finis extrinſecus intendatur. Primò, Propter ſcandalum; quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & iſtarum concupiſcentiam. Secundò, Quia adulterant opus Dei, & illud emendare volunt; quod in iniuriam cedit authoris. Tertiò, Quia Scriptura & Patres hunc exceſſum grauiter reprehendunt: nam 1. Pet. 3. ſic dicitur; *Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimorumve cultus*. Vbi prohibetur cultus, id eſt, ornatus (Græcè κόσμος) capillaturæ, monilium aureorum, & indumentorum. In quem locum Gloſſa ex Cypriano, *Serico & purpura indutæ Chriſtum ſyncerè induere non poſſunt: auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt*. Et 1. ad Timoth. 2. *Similiter & mulieres in habitu ornato*, (id eſt, decoro) *cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe, & non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa; ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.* Cyprianus lib. de diſciplina & habitu virginum: *Cæterùm*, inquit, *ſi tu te ſumptuoſiùs comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, ſuſpiria adoleſcentium poſt te trahas, concupiſcendi libidinem nutrias, ſuſpirandi fomenta ſuccendas; vt, etſi ipſa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te ac venenum videntibus præbeas: excuſari non potes quaſi mente caſta ſis, & pudica*. vbi agit contra illas, quæ etiam nullo malo fine ſe ornant, & vult id eſſe non ſolùm ſcandalum, ſed etiam contra caſtitatem. Idem docet artem fucandi à diabolo mortalibus traditam. *Illi*, ſcilicet dæmones, *& oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptelæ ſuæ impugnatione docuerunt*. *Ars fucandi inuentum dæmonum.* Deinde oſtendens per hoc Deo fieri iniuriam, ait: *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formant, reformare & transfigurare contendunt, neſcientes quia Dei opus eſt omne quod naſcitur; diaboli quodcunque mutatur*. *Fit iniuria Deo.* Declarat id exemplo periti pictoris, qui iure indignatur, ſi quis imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: *Tu exiſtimas impunè lauram tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offenſam? Vt enim impudica circa homines, & inceſta fucis lenocinantibus non ſis; corruptis violatiſque quæ Dei ſunt, peior adultera detineris*. *Peior adultera.* & infrà: *Audaci conatu, & ſacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præſagio futurorum capillos tibi flammeos auſpicaris*, & paulò poſt: *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non ſunt quos Deus fecit; ſed quos diabolus infecit. Illum tu ſectata es, rutilos atque depictos oculos ſerpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arſura*. *Non poteſt uidere Deũ.* Quæ omnia indicant id eſſe peccatum mortale. Denique mortale eſſe videtur commutatio veſtium inter virum & fœminam, vt colligitur Deuteronomij cap. 22. *Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea: abominabilis enim apud Deum eſt qui facit hæc*: atqui non minor eſt inordinatio in exceſſu ornamentorum: ergo, &c.

Ob hæc argumenta quidam Doctores putant in tali exceſſu eſſe peccatum mortale. 106 *Sententia quorundã.* Primò, Quando pulchritudo quæritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò, Quando per fucos. Tertiò, Quando curioſis, pretioſis, & ſuperfluis veſtibus ſupra conditionem ſtatus. Ita Angelus, verbo, Ornatus, num. 3. 4. & 6. citatque Alexandrum Halenſem.

Sed contraria ſententia eſt communior Doctorum. *Contraria verior.* Pro qua Notandum eſt, Cultum corporis poſſe ordinari ad quatuor fines. Primus eſt, Fouere corpus, & contra iniurias aeris defendere,

Quadruplex finis veſtium. fendere. Secundus, Tegere verecunda naturæ. Ex his duobus illud eſt neceſſitatis, hoc communis honeſtatis. Tertius eſt, Ornare hominem ſecundum ſuum ſtatum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aſpectu. His poſitis,

107 *Ornatus decori.* Dico Primò, Quiuis poteſt petere & procurare cultum corporis non ſolùm neceſſarium ad corporis fomentum & tegumentum; ſed etiam ad ſui ſtatus decorum, nimirum vt pro conditione ſui ſtatus decorè compareat. Ratio eſt, quia hoc eſt laudabile: contrarium verò dedecoroſum. Dictat enim ratio vt in vita politica membra ſingula in ſuo ordine ſe alijs accommodent, vt aptè ſibi mutuò reſpondeant & decorè inter ſe verſari poſſint. Item vt ſuum ſtatum in Republica ornent. Hinc viri nobiles & Magiſtratus vtuntur ſplendidioribus veſtibus quàm alij, vt ſuam nobilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus diuinis adhibent ſacerdotes pretioſum apparatum, ad declarandam officij illius excellentiam, & maieſtatem eius, cui ſeruiunt.

108 *Ornatus pulchritudinis.* Dico Secundò, Præter hos fines poſſunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aſpirantes, in cultu corporis intendere etiam ornatum pulchritudinis. Ita Diuus Thomas art. 2. ad quartum, vbi dicit: *Mulieres licitè poſſe ſe ornare, vt conſeruent decentiam ſui ſtatus;* (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid ſuperaddere vt placeant viris*. Vbi apertè præter ornatum neceſſarium ad decorum ſtatus, permittit ornatum, qui fit ob ſolam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap. 23. num. 18. & ſequentibus, & alij paſſim.

Probatur Primò, Quia ſicut in viris commendatur robur corporis, & forma maſcula; ita in fœminis pulchritudo, vt à viris ſuis amentur, eosque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aſpectu ſui alliciant: vnde natura pulchritudinem in fœminis poſuit, tanquam propriam illius ſexus dotem, & veluti illecebram amoris & officij coniugalis, & delectabilioris conuerſationis: ergo fœmina poteſt eam deſiderare ac procurare, & ſi minor ſit, arte iuuare, & augere; ita tamen vt ea in re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor poteſt appetere viro ſuo placere, & ea de re eſſe ſolicita. Vnde Apoſtolus 1. ad Corinth. 7. *Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro:* atqui inter cætera, quibus maximè viro placere ſolet mulier, eſt pulchritudo. Vnde ſequitur etiam eas, quæ nondum nuptæ ſunt, ſed nubere cogitant, ornamenta pulchritudinis ſibi poſſe aſciſcere, vt virorum aſpectibus placeant, ad commodas nuptias conſequendas: nam iuſta ratio ſubeſt: ſecus eſt in ijs, quæ nubere nolunt; præſertim ſi votum non nubendi habeant: hæ enim non poſſunt ſe, vt viris placeant, ornare; quia cauſam ad hoc non habent; imò hoc eſſet illis dare incentiuum peccandi, vt Diuus Thomas ait.

Confirmatur vtrumque ex Diuo Auguſtino epiſt. 73. ad Poſſidium: *Nolo,* inquit, *de ornamentis auri vel veſtis præproperam habeas in prohibendo ſententiam; niſi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo*. Vbi non vult huiuſmodi ornamenta facilè prohibere coniugatis, aut ad coniugium adſpirantibus, quòd ſine peccato his vti poſſint; ſed ijs tantùm, qui coniugium nolunt: quia in his non ſubeſt iuſta ratio vtendi.

Si tamen iſtæ ſeſe ornent non vt à viris concupiſcantur, ſed vt cenſeantur inter pulchras, & laudentur vt pulchræ, non peccant mortiferè; vt apertè docent Diuus Thomas & Caietanus locis citatis, Syluester, verbo, Ornatus, quæſtione quarta, Roſella nu. 12. Fumus nu. 1. Nauarrus cap. 23. num. 18. quamuis in eo notabiliter modum excedant, vt Caietanus & Nauarrus notant. Ratio eſt, quia id per ſe non continet grauem inordinationem, ſed ſolùm iactantiam & vanam quandam gloriam. Pari ratione non eſt peccatum mortiferum in adoleſcentibus & viris, pulchritudinis eſſe ſtudioſum, ſi nullo alio malo fine, ſed ſolùm ex ſimili vanitate id fiat. Eſt tamen in his magis reprehenſibile; quia fœminarum eſt, non virorum, pulchritudinem affectare: vnde etiam Ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud; 109

Sint procul à nobis iuuenes vt fœmina compti.

Dico Tertiò, Exceſſus in hoc ornatu per ſe non eſt peccatum mortale, ſed ſolùm veniale. Ita expreſsè Diuus Thomas, & Caietanus ſuprà; & reliqui locis citatis. 110

Probatur Primò, Quia quando aliquid non eſt per ſe malum, ſed indifferens, exceſſus in appetitu vel vſu illius, (ſepoſita omni alia malitia extrinſeca) non eſt niſi peccatum veniale; vt patet in appetitu & vſu diuitiarum, honorum, voluptatum. vnde & exceſſus in potu non eſt peccatum mortale, niſi ratione nocumenti, quod infert, priuando vſu rationis, &c. atqui eſſe pulchrum, lautum, ſplendidum in cultu corporis per ſe non eſt malum, ſed indifferens; ergo inordinatio, quæ eſt in nudo exceſſu iſtorum non eſt mortifera; ſed pertinet ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis, vtendisque temporalibus plerumque ſolent committere: difficile enim eſt in huiuſmodi menſuram rationis ſeruare.

Secundò, Quia talis exceſſus neque eſt contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipſius vtentis; neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipſe vtens: & poteſt quis cum tali exceſſu ſeruare præcepta Dei & Eccleſiæ, & ſuæ ſalutis curam gerere: ergo non eſt peccatum mortiferum.

Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur; quia fictio, quando in nullius cedit detrimentum, non eſt mortifera. Deinde non eſt propriè fictio, niſi id fiat eo fine vt intuentes putent hunc colorem eſſe natiuum: at plerumque non eo fine id faciunt, ſed ſolùm vt ſint & appareant pulchræ, abſtrahendo à cauſa vnde id proueniat. vnde etiam fieri poteſt vt ſine peccato vtantur. Primò, Cauſa tegendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat, nimirum vt vxor inter alias magis decora appareat: etſi enim mariti non cupiant adulterina illa fallacia decipi, vt D. Auguſtinus loquitur; ſæpe tamen vxores ſuas cupiunt ſic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationabilis cauſa ſubſit: Sicut Iudith & Heſter omni genere ornamentorum ſibi pulchritudinem conciliarunt, quam & ipſe Dominus adauxit. Et quam- 111 *De pigmentis.*

uis

uis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudinem adſcititiam eſſe natiuam, parum id refert: tum quia deceptio non eſt intenta, ſed permiſſa; & vſus iſtorum eſt adeo frequens vt intuentes facilè illud artis mangoniũ poſſint ſuſpicari: tum quia etiamſi deceptio eſſet intenta, parum intereſſet, cùm ſit innoxia, nec limites mendacij officioſi excedat. Denique pingere faciem, eique varios colores inducere non eſt per ſe malum, ſed indifferens: ſimiliter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ: ergo nihil hic eſt mali, niſi ratione exceſſus in affectu & vſu rei indifferentis: qua in re non eſt peccatum mortiferum; vt oſtenſum eſt. Idem dicendum de vſu comæ adoptiuæ, ſutiliſque capillamenti, vt Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum vti licet; ita etiam capillis humanis arte compoſitis.

De vſu veſtis pretioſæ, annulorum, catenarum, & aliorum monilium, horumque multitudine & varietate, eadem ferè eſt ratio: exceſſus enim in his ſolùm eſt peccatum ratione profuſionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque ſicut in his non eſt per ſe peccatum mortale: ita nec in illorum vſu. Nec refert etiamſi forma ſit noua, & non vſitata eo loco: quia etiamſi maius tunc ſit peccatum, eò quòd alijs datur exemplum vanitatis: non tamen eſt per ſe mortale; ob rationem ſupradictam. Vnde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant: quia illæ formæ per ſe malæ non ſunt; & bonnm vſum habere poſſunt, etiamſi multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

112 *Quando ſit peccatum mortiferũ.* Dico Quartò, Poteſt tamen in exceſſu iſtius ornatus eſſe peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ.

Primò, Ratione mali finis; vt ſi fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti poſitiui, vt ſi talis exceſſus eſſet vetitus aliqua lege ſub pœna excommunicationis, eaque ſeruaretur. Quod ſi lex non habeat annexam pęnam, vel ſaltem non grauem, non erit plùs quàm veniale: imò credibile eſt pleraſque leges ciuiles de huiuſmodi, quæ paſſim varijs locis habentur, eſſe ſolùm pęnales, & obligare tantùm ad mulctam.

Tertiò, Ratione ſcandali, vt ſi quis vteretur veſte adeo tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non ſatis tegerentur: id enim iudicio morali non tam eſſet pulchritudinem oſtentare, quàm homines directè ad libidinem allicere. Secus eſt in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant; præſertim vbi eſt ea conſuetudo: nam pars illa honeſta cenſetur, nec natura, aut pudor humanus poſtulat illam abſolutè tegi. Graue tamen peccatum eſſet huiuſmodi morem introducere vbi id non eſt conſuetum: inſolita enim magis mouent: & res ipſa meritò ob periculum, etiam vbi eſt recepta, tanquam illicium libidinis eſſet abroganda, vt Doctores monent.

113 *Ornatus ſcandaloſus.* Notandum tamen, non ex eo cenſeri ornatum ſcandaloſum, quòd multi occaſione illius putentur ad praua deſideria prouocandi, vt rectè prædicti Doctores tradunt: alioquin etiã pulchritudo naturalis ſcandaloſa eſſet: nam multò magis prouocat quàm artificioſa; cùm natura longè ſuperet artem. Itaque etiamſi fœmina putet aliquos peccaturos, non tamen idcirco ſub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: ſicut is, qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abſtinere vt inimicis non detur occaſio odij. Ratio eſt, quia ornatus iſte ſolùm remotè ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abſtinere ne alij peccent: alioqui perpetuò abſtinere deberet, (cùm illa occaſio ſit perpetua & vniuerſalis) quod nimis graue eſſet humanæ conditioni. ſufficit igitur vt ei peccatum proximi diſpliceat: & illius ſalutem non contemnat. Et confirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, non ex conditione ornatus: ſicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id, quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine noſtro impedire. ſecus ſi aliquo caſu ad breue ſolùm tempus ob peculiare periculum alicuius abſtinendum eſſet: tunc enim charitas poſtularet vt pro eo tempore talem ornatum ſuperfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occaſionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi; vt ſi quis ita propter ornatum ſe extollat, vt proximos deſpiciat, vel affectu ornatus, proximi ſalutem nihili pendat, non curans an ſcandalizetur, an non.

Quintò, Ratione effectus; vt ſi ornatus eſſet illi cauſa furandi, non ſoluendi debita, non dandi eleemoſynam, quando ſub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus; ſi nimirum ita afficiatur ornatui, vt in eo vltimum finem collocet: ſiue vt paratus ſit propterea mortiferè peccare: qui modus cæteros ferè complectitur.

Nunc ad rationes reſpondendum. Ad Primam: Patet reſponſio ex dictis; oſtenſum enim eſt id per ſe non eſſe ſcandaloſum. Ad Secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei, quia non facit illud deterius, ſed ſolùm facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ, vel operis Dei, quà Dei eſt; ſed ſupplendi defectus naturæ, vel iuuandi opus naturæ, quà naturæ eſt. Poteſt enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cùm nullum verbum præceptiuum habeant; vel ſi continent præceptum, agitur de illis, quæ ſe ornabant vt alijs placerent, vt notat Diuus Thomas ex Gloſſa: vel certè propter ædificationem Ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cyprianus verò loquitur de illis, quæ ornabant ſe propter laſciuiam, vel in contemptum Dei, vt D. Thomas ad ſecundum ait; vel quæ id faciebant cum contemptu ſalutis proximi, quo modo primum eius teſtimonium videtur intelligendum. Addo, illis temporibus propter exemplum Ethnicorum, huiuſmodi moderationem fuiſſe magis neceſſariam, ideoque potuiſſe à Prælatis Eccleſiæ præcipi. Ad Quartam: Vſus veſtis alieni ſexus non eſt intrinſecè malus: vnde ob cauſam iuſtam fieri poteſt, v. g. ſi alia deſit, vel opus ſit ſe occultare ab hoſte, vel cauſa repræſentationis, vt in comędijs; ſi ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obſtat locus Deuteronomij; quia pertinet

(margin at "Nunc ad rationes": 114 *Reſpondetur ad rationes.*)

tinet ad cærimonias vel politiam illius populi. vide Diuum Thomam ad tertium, & Caietanum ibidem.

Ex his patet quomodo confeſſarij ſe in huiuſmodi gerere debeant: etſi enim omnes ſint hortandi ad moderandum cultum corporis, totumque externum apparatum iuxta conditionem ſui ſtatus; (*nam verus ornatus Chriſtianorum & Chriſtianarum non fucus mendax, non auri veſtisq́ pompa, ſed mores boni ſunt*; vt ait Diuus Auguſtinus epiſt. 73.) non tamen aliquis cogendus eſt ſuperfluum ornatum deponere, denegata ei abſolutione; niſi conſtet aliunde connexum eſſe peccatum mortale; quod ex prædictis cauſis eſt iudicandum.

Hactenus de Temperantia, atque hic eſto finis totius de virtutibus Cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor eſt, conſeruator, adiutor, altor, & merces.

FINIS.

INDEX CAPITVM ET DVBITATIONVM.

LIBER PRIMVS.

De Prudentia.

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in ſe ſpectata.

DVBITATIO PRIMA.

QVid ſit prudentia. pagina 1.
2 Quomodo prudentia ab alijs virtutibus diſtinguatur. 3
3 Quænã ſint functiões prudẽtię. 3
4 Vtrum prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo. 6

CAPVT II.

De partibus Prudentiæ & vitijs oppoſitis.

DVB. I. Quæ ſint partes ſubiectæ prudentiæ, id eſt in quas ſpecies diuidatur. 6
2 Quænam ſint partes integrantes prudentiæ. 8
3 Quæ ſint partes potentiales prudentiæ. 8
4 Quot & quibus modis peccatur contra prudentiam. 9

LIBER II.

De Iuſtitia & iure.

CAPVT PRIMVM.

De Iuſtitia generatim.

DVB. I. Quid ſit Iuſtitia. 14
2 Vtrum Iuſtitia tãtùm verſetur circa actiones, an etiam circa paßiones. 15
3 Vtrum præter Iuſtitiam particularem ſit aliqua Iuſtitia generalis, quæ legalis dicatur, & quid illa ſit. 16
4 Vtrum Iuſtitia particularis rectè diuidatur in diſtributiuam & commutatiuam. 18

CAPVT II.

De ipſo Iure in genere.

DVB. I. Quid ſit Ius, & quodnam ſit Iuſtitiæ obiectum. 19
2 Quomodo Ius ſecundum varias acceptiones diuidatur. 20

CAPVT III.

De ſpeciebus Iuris realis; vt ſunt dominium, vſusfructus, vſus, poſſeſſio, & alia quædam.

DVB. I. Quid ſit dominium in genere, & quænam eius ſpecies. 21
2 Quid ſit dominium perfectum, ſeu plenum. 21
3 Quænam requirantur ad dominij acquiſitionem. 22
4 Quidnam ſit vſusfructus. 23
5 Quomodo vſusfructus amittatur. 24
6 Quid ſit vſus. 24
7 Quid ſit ſeruitus apud Iuriſperitos. 25
8 Vtrum diſtinguatur vſus à dominio in rebus, quæ ipſo vſu conſumuntur. 25
9 Quid ſit poſſeſſio. 26
10 Quomodo diuidatur poſſeſſio. 27
11 Quibus modis acquiratur poſſeſſio. 27
12 Quomodo amittatur poſſeſſio tum mobilium, tum immobilium. 28
13 Quid priuilegij conferat poſſeſſio. 28

CAPVT IV.

Quibus & in quæ dominium competat.

DVB. I. Vtrum ſoli naturæ rationali dominium competat. 29
2 Vtrum paruuli ante vſum rationis habeant verum dominium. 29
3 Vtrum filijfamilias ſub patria poteſtate conſtituti habeant dominium, & quarum rerum. 30
4 Vtrum ſerui habeant dominium aliquarum rerum. 31
5 Vtrum Religioſi habeant aliquarum rerum dominium. 31
6 Vtrum Clerici non Religioſi habeant aliquorũ bonorum dominium, & quorum. 34
7 Vtrum Clerici habeant dominiũ bonorum immobilium Eccleſiæ & ſupellectilis ſacræ. 39
8 Vtrum omnia homine inferiora cadãt ſub eius dominium. 39
9 Vtrum homo cadat ſub dominium alterius hominis. 39
10 Vtrum homo ſit dominus vitæ ſuæ & membrorum. 40
11 Vtrum homo ſit dominus ſuæ famæ, & honoris. 40

CAPVT V.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes ſunt; vbi de mancipijs, venatione, piſcatione, aucupio, theſauris.

DVB. I. Quomodo facta ſit prima rerum diuiſio, ſeu diſtinctio dominiorum. 41
2 Vtrum hæc diuiſio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi. 41

3 *Quo iure facta ſit hæc diuiſio.* 42
4 *Quibus modis acquiritur dominium in homines ſeu mancipia.* 43
5 *Vtrum ſerui ita tranſeant in dominorum poteſtatem, vt non poſſint fugere.* 44
6 *Quæ animalia licitè occupentur venatione, piſcatione, aucupio.* 45
7 *Vtrum Principes poſſint iuſtè prohibere venationem, piſcationem & aucupium in locis publici iuris.* 46
8 *Vtrum quis poſſit venari in prædio vel ſaltu alieno.* 47
9 *Quomodo peccet & an teneatur ad reſtitutionem is, qui contra iuſtam prohibitionem venatur, aucupatur, piſcatur.* 47
10 *Vtrum fera à me vulnerata, & poſtea ab alio capta, ſit mea, an capientis.* 48
11 *Vtrũ fera mea laqueo capta, ſit mea, an eius, q forte ſupueniẽs laqueo exemit et abſtulit.* 49
12 *Vtrum venæ metallicæ auri & argenti, cenſeri debeant in nullius dominio, ſicut feræ; & fiant primò occupantis.* 49
13 *Vtrum iuſtè prohiberi poſſit paſtio, & lignatio in paſcuo, vel ſylua Reipublicæ.* 50
14 *Quale peccatum ſit, contra iuſtam prohibitionem paſcere, vel ligna cædere.* 50
15 *Quomodo acquiratur dominiũ ĩ theſauros.* 50
16 *Cui cedet, ſi in loco publico, vel ſacro inueniatur.* 51
17 *Quid ſi per magiam repertus ſit.* 52
18 *Quænã dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominiũ eorum cõcedatur primò occupãti.* 52

CAPVT VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius abſque eius conſenſu; quod fit præſcriptione.

DVB. 1. *Quid ſit præſcriptio & vſucapio.* 53
2 *Quæ conditiones requirantur ad præſcriptionem ſeu vſucapionem.* 54
3 *Vtrum dubitans an res ſit ſua, cenſeatur bona fide eam poſſidere.* 54
4 *Si quis dubitans an res ſit ſua, ſimul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrũ bona fide continuet poſſeſſionẽ, an mala.* 55
5 *Vtrũ ſi quis ex ignorãtia iuris rem vſurpet vt ſuam, ſuamq́, eſſe exiſtimet, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum.* 55
6 *Vtrum aliquando cum mala fide procedat præſcriptio.* 56
7 *Quantum temporis requiratur ad vſucapionẽ rerum mobilium.* 57
8 *Quantum temporis requiratur ad immobiliũ præſcriptionem, ſiue contra priuatum, ſiue contra Eccleſiam, vel piam cauſam.* 57
9 *Quanto tempore præſcribantur ſeruitutes, & quanto amittantur.* 58
10 *Quanto tempore præſcribatur ius patronatus, (id eſt, ius præſentandi ad beneficium) & beneficium ipſum.* 59
11 *Quanto tẽpe præſcribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicom. & maioratus.* 60
12 *Quanto tẽpore poſſit præſcribi aduerſus Principem.* 61
13 *Quãto tpe p̃ſcribat, qui rẽ accepit à poſſeſſore malæ fidei, vel eo, qui mala fide tradidit.* 62
14 *Quantum temporis requiratur vt conſuetudo præſcribat contra legem.* 62
15 *Quæ res non poßint præſcribi.* 63
16 *Quando præſcriptio dicatur nõ procedere, dormire, interrumpi.* 63
17 *Vtrum qui legitimè præſcripſit rem aliquam, ſi termino præſcriptionis elapſo conſtet fuiſſe alienam, teneatur eam reſtituere.* 64
18 *Quibuſnam aduerſus præſcriptionem reſtitutio in integrum concedatur.* 65

CAPVT VII.

De Iniuria & Reſtitutione in genere.

DVB. 1. *Quid ſit iniuſtitia & iniuria.* 66
2 *Vtrum aliquis dicatur iniuſtus, eo ipſo quòd faciat aliquid iniuſtum.* 66
3 *Vtrum aliquis poſſit pati iniuſtum volens.* 67
4 *Quid ſit reſtitutio, & cuius virtutis actus.* 68
5 *Ex quibus capitibus generatim naſcatur obligatio reſtitutionis.* 68
6 *Vtrum naſcatur obligatio reſtitutionis ex dãno dato abſque culpa, vel per culpam leuẽ, extra officium & contractum.* 69
7 *Vtrum naſcatur obligatio reſtituendi ex damno, culpa leui vel leuiſſima in officio vel cõſilio dando commiſſa.* 71
8 *Vtrum naſcatur obligatio reſtitutionis dãni ex culpa leui, vel leuiſſima, quando interceſſit contractus commodati, conducti, depoſiti, pignoris, vel alterius ſimilis.* 71
9 *Vtrum oriatur obligatio reſtitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.* 73
10 *Vtrum reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem.* 73

CAPVT VIII.

De Iniurijs & damnis in rebus ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

DVB. 1. *Vtrũ is, qui priuat aliquẽ per iniuriam aliquo ſenſu, vel vſu rõnis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad reſtitutionẽ.* 74
2 *Vtrum is, qui alterum grauiter læſit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam reſtitutionem.* 74
3 *Vtrum is, qui auertit aliquem à Religione, quã volebat ingredi, vel ingreſſum extraxit, teneatur ad aliquam reſtitutionem.* 75

CAPVT IX.

De Iniurijs in corpus proximi per homicidium vel mutilationem; & de neceſſaria reſtitutione.

DVB. 1. *Vtrũ liceat occidere aliquid viuens.* 77

2 Vtrum

2 *Vtrum liceat occidere peccatores.* 78
3 *Vtrum priuata authoritate liceat interficere maleficos.* 78
4 *Vtrum homini priuato liceat interficere tyrannum.* 78
5 *Vtrum licitum ſit occidere filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum.* 79
6 *Vtrum liceat ſeipſum interficere.* 80
7 *Vtrum aliquo euentu liceat interficere innocentem.* 82
8 *Vtrum liceat alterum occidere in vitæ ſuæ defenſionem.* 83
9 *Si is, qui inuaditur non poſſit ſe tueri, niſi cum pꝛiculo innocẽtis, quo inuaſor ſe protegit, Vtrũ ei liceat ſe cũ illo periculo defendere.* 86
10 *Vtrum ad conſeruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.* 86
11 *Vtrum liceat occidere furem, in defenſionem ſuarum facultatum.* 87
12 *Vtrum pro defenſione pudicitiæ & honoris, liceat occidere eum, qui tentat violare.* 88
13 *Vtrum pro defenſione alterius, liceat occidere inuaſorem, & an ad hoc teneamur.* 90
14 *Vtrum aliquando licitum ſit ſe mutilare, & quibus euentis.* 91
15 *Quando homicidium caſuale ſit peccatum, & quando non.* 92
16 *Vtrum mors, vel aliud damnũ alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.* 93
17 *Vtrum homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid ſi per filium.* 94
18 *Vtrum homicidia & dãna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Chriſtianis ibi captis, ita vt peccent contra iuſtitiam, vel ſaltem contra charitatem.* 95
19 *Quantum teneatur homicida vel mutilator reſtituere.* 95
20 *Quomodo æſtimatio lucri futuri facienda eſt, cùm ignoretur quamdiu fuiſſet victurus.* 96
21 *Quãtum teneatur reſtituere, qui modum iuſtæ defenſionis exceſſit.* 97
22 *Vtrum quando homicida ſuſtinuit pœnã talionis, debeat fieri damnorum compenſatio.* 97
23 *Vtrum ſit aliquid reſtituendum pro vita, membro, vel cicatrice.* 98
24 *Vtrum aliquid reſtituendum pro expenſis funeris.* 99
25 *Vtrum animæ occiſi aliquid reſtituendum ex iuſtitia.* 99
26 *Vtrum tantummodo vxori & liberis, an etiã aliis reſtituere teneatur, vt creditoribus, & iis, quos occiſus alebat.* 99

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per ſtuprum & adulterium, deq; congrua reſtitutione.

DVB. 1. *Vtrum ſtuprũ, ſi fiat conſentiente puella, contineat ſpecialem deformitatem, vel iniuriam ſupra ſimplicem fornicationẽ.* 101
2 *Ad quid teneatur corruptor virginis, ſi nõ promiſit ei coniugium.* 102
3 *Ad quid teneatur corruptor, ſi eã decepit promiſſione coniugij.* 103
4 *Vtrum is, qui ante vouerat ingredi Religionẽ, ſi poſtea puellam ſub promiſſione vera vel ficta deceperit, poſſit ingredi.* 104
5 *Vtrũ adulter teneať aliqd reſtituere marito adulteræ ꝑ iniuria, ſi partus non ſit ſecutus.* 104
6 *Vtrum ſi ſecutus ſit partus, teneatur adulter ad reſtauranda damna, quæ conſequuntur marito vel hæredibus legitimis ex ſuſtentatione eius & hæreditatis partitione.* 105
7 *Ad quid teneatur adultera, ſi partus ſecutus ſit.* 106

CAPVT XI.

De iniuriis famæ & honoris, per detractionẽ & contumeliam, deque neceſſaria reſtitutione.

DVB. 1. *Quid ſit fama & honor, & quomodo diſtinguantur.* 107
2 *Quid ſit detractio.* 108
3 *Quale peccatum ſit detractio.* 108
4 *Vtrum auditor detractoris peccet mortal.* 109
5 *Vtrum audita, vel alia qualibet referens abſq; aſſeueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur reſtituere.* 110
6 *Vtrũ ſit peccatũ mort. infamare ſeipſum.* 110
7 *Vtrum poſſit quis ſibi falsò crimen imponere, ad vitãda tormenta; præſertim ſi ob id eſſet extremo ſupplicio afficiendus.* 111
8 *Vtrum ad vitanda grauia tormenta poſſis alterius peccatũ occultũ, vel aliud ſecretũ pãdere, præſertim ſi ipſi inde mors ĩmineat.* 112
9 *Vtrum poſſim manifeſtare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.* 113
10 *Vtrum liceat infamare eum, qui fictis virtutibus ſibi famam parauit.* 114
11 *Vtrum reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde ſit ac ſi nulli diceretur, ſit peccatum mortiferum.* 114
12 *Vtrum iniuriam ſibi ab aliquo factam referẽs amico, peccet.* 115
13 *Vtrum crimen proximi, quod publicum eſt in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur.* 115
14 *Vtrum eum, qui vno aut altero crimine infamis eſt, liceat de aliis infamare.* 116
15 *Vtrum fama cum periculo vitæ ſit reſtituenda.* 116
16 *Vtrum ſi fama reſtitui nequeat, debeat pecunia compenſari.* 117
17 *Vtrum ſi fama alia via ſit reconciliata, teneatur infamator eam reſtituere, v.g. ſi virorũ grauium teſtimonio, vel probitate vitæ penitus abſterſerit infamiam.* 118
18 *Vtrũ ſi infamia iã penitus abierit in obliuionẽ ſit reſtituẽda. v.g. infamauit adoleſcens puellã, ſe illi pudicitiam eripuiſſe, deinde tẽporis ſucceſſu homines penitus obliuiſcũtur.* 118

19 *Vtrum totum damnum, quod ſequitur ex infamia ſit compenſandum.* 118
20 *Quo modo fama ſit reſtituenda.* 119
21 *Vtrum hæredes infamatoris teneantur ad famæ reſtitutionẽ, ſi ipſe eã non reſtituit.* 119
22 *Vtrum is teneatur ad reſtitutionem famæ, qui bona fide exiſtimans eſſe verum & publicũ, narrauit & infamauit proximum: Itẽ quid ſi auditores de alio intellexerint?* 120
23 *Vtrum Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad reſtitutionem.* 120
24 *Vtrum reſtitutio famæ poſſit condonari, præſtim à Prælato.* 121
25 *Vtrum in reſtitutione famæ fieri poſſit compenſatio.* 121
26 *Quænam excuſent famæ reſtitutionem.* 122
27 *Vtrũ honor ſit reſtituendus, & quomodo.* 123

CAPVT XII.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnumve illatum: & de neceſſaria reſtitutione ob hanc cauſam.

DVB. 1. *Quid ſit furtum.* 124
2 *Vtrum furtum & rapina differant ſpecie.* 124
3 *Vtrum fur & raptor continuò peccent donec reſtituant.* 125
4 *Quibus modis iſtud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.* 126
5 *Vtrum dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotieſcunque id facit.* 127
6 *Quale peccatum ſit furtum.* 127
7 *Vtrum is, qui minutis furtis intendit ſurripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.* 128
8 *Vtrum is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, ſed ex occaſione ea committit, peccet mortiferè.* 129
9 *Quãdo plures vni per minuta furta graue damnũ inferũt, vt cùm multi vineam prætereuntes botrum vnum vel duos carpunt; vtrum ſinguli peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem.* 130
10 *Vtrum occultè vindicare rem ſuam, vel ſibi debitam, ſurripiendo eã alteri, ſit peccatum mortiferum.* 131
11 *Vtrum aliquando liceat vim adferre debitori, ſi alter nequeat rem tuam obtinere.* 132
12 *Vtrum in extrema vel etiã in graui neceſſitate licitum ſit aliena ſurripere.* 132
13 *Quando filius peccet mortiferè accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.* 133
14 *Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet adminiſtrationem, & quando non.* 134
15 *Vtrum ſi res furtiua pereat, fur teneatur ad reſtitutionem.* 135
16 *Vtrum fur & quiuis alius iniquus poſſeſſor teneatur reſtitutionem facere iuxta ſummam æſtimationẽ, quã tẽpore detẽtionis habuit.* 137
17 *Vtrum fur & quiuis alius malæ fidei poſſeſſor, fructus perceptos, & eos, qui percipi poterant, teneatur reſtituere.* 138
18 *Vtrum is, qui alteri eſt cauſa damni, ſiue impediendo ab aliquo bono, ſiue alia aliqua ratione, teneatur ad reſtitutionem.* 140
19 *Vtrum ſi quis damnum intulerit in re adhuc indies creſcente, teneatur integrè, perinde ac ſi adulta eſſet, rependere.* 142
20 *Vtrum qui in tempeſtate eijcit merces alienas, teneatur ad ſarciendum damnum.* 142

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

DVB. 1. *Quot modis cenſeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.* 143
2 *Vtrum ij, qui poſitiuè cooperantur, ſemper teneantur ad reſtitutionem: an ſolùm quando ſunt cauſa ſine qua damnum nõ fieret.* 143
3 *Quomodo oporteat poſitiuè cooperari, nempe conſilio, iuſſione, conſenſu, palpatione, receptione, & participatione, vt cenſearis cauſa damni.* 144
4 *Vtrum is, qui aliquo horum ſex modorum cooperatur, teneatur in ſolidum.* 147
5 *Quo ordine teneantur iſti in ſolidum reſtitutionem facere.* 148
6 *Vtrum inter cauſas ſecundarias, quæ tenentur poſt executorẽ, videlicet inter cõſultorem, conſentientem, animantem, receptatorem, & ſubminiſtrantem ſit aliquis ordo in reſtituendo.* 149
7 *Quando plures ſunt cauſæ damni æquè principales, vel æquè ſecundariæ, quæ videantur æqualiter contuliſſe ad totum damnum, ad quid ſingulæ teneantur.* 150
8 *Vtrum ſi is, qui damnum accepit, vni ſociorum obligationem reſtituendi condonet, reliqui maneant liberi.* 150
9 *Quomodo cenſeatur quis cauſa damni negatiuè.* 151
10 *Vtrum qui hoc modo cauſa damni fuere, ſemper teneantur ad reſtitutionem.* 151
11 *Vtrum hi teneantur in ſolidum, & quo ordine.* 153

CAPVT XIV.

De reſtitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda reſtitutio.

DVB. 1. *Vtrũ is, qui bona fide rẽ cõſumpſit, vel alienauit, teneatur poſtea ad reſtitutionẽ.* 134
2 *Vtrum poſſeſſor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos reſtituere.* 154
3 *Vtrum ſi emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eam domino reddere; an verò poſſis diſſoluere contractum recepto pretio.* 154
4 *Vtrum ſi dubites an res ſit aliena, poſſit eam accipere, retinere, alienare.* 156

5 Vtrum

5 *Vtrum qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente teneatur cõtractũ venditionis reſcindere, reddito pretio emptori, cui vendidit: an ſufficiat cedere ei ſua actione.* 156
6 *Vtrum bona, & debita incerta, (id eſt, quorum ignotus eſt dominus vel creditor) ſint pauperibus reſtituenda.* 157
7 *Cui facienda reſtitutio inuentorum, habentiũ dominum, ſed incertum, & an inuentor poſſit ea ſibi retinere.* 159
8 *Vtrum acceptum ob turpem cauſam ſit neceſſariò reſtituendum, & cui.* 159
9 *Vtrũ acceptũ ob cãm honeſtã, ad quã tñ obligabaris (v.g. vt facias vel omittas qđ tenebaris facere vel omittere) debeat reſtitui.* 161

CAPVT XV.

De ordine in reſtitutione ſeruando, deque loco & expenſis.

DVB. 1. *Vtrum debita certa ſint priùs ſoluenda quàm incerta.* 162
2 *Vtrum inter debitores certos, priùs ſoluendum ſit venditori, cui pretium nondum eſt ſolutum, re vendita extante.* 163
3 *Vtrum debita ex delicto præferenda ſint debitis ex iuſto contractu.* 164
4 *Quis ordo ſit ſeruandus in ſolutione certorum debitorum.* 165
5 *Vtrum priùs petenti liceat priùs ſoluere.* 167
6 *Vtrum regula illa Iuris,* Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure, *poſſit extendi ad creditores perſonales.* 167
7 *Vtrum inter chirographiarios carentes priuilegio prælationis, poſſit ſatisfieri pauperi, omiſſis ditioribus.* 167
8 *Quo loco & cuius expenſis facienda ſit reſtitutio.* 168

CAPVT XVI.

De cauſis excuſantibus à reſtitutione, vel omnino, vel ad tempus.

DVB. 1. *Quę inopia vel impotentia excuſet debitorem a reſtitutione.* 169
2 *Vtrum remiſſio creditoris excuſet.* 173
3 *Vtrũ ceſſio bonorũ excuſet à reſtitutione.* 174
4 *Vtrum ſi reſtitutio putetur creditori vel alteri nocitura, poſſit differri.* 175
5 *Vtrum ſi id quod tibi debeo, ſoluam tuo creditori, liberer à reſtitutione tibi facienda.* 175
6 *Vtrum rei debitę interitus excuſet.* 176
7 *Vtrum iuris vel Iudicis authoritas excuſet à reſtitutione.* 176
8 *Vtrum ingreſſus in Religionem liberet à reſtitutione.* 176
9 *Vtrum excommunicatio creditoris liberet à reſtitutione.* 177
10 *Vtrum creditorum incertitudo excuſet à reſtitutione.* 178
11 *Vtrum diſpenſatio vel compoſitio cum Prælato excuſet.* 178
12 *Vtrum compenſatio excuſet.* 178

CAPVT XVII.

De Contractibus in genere.

DVB. 1. *Quid ſit contractus, quid pactum.* 179
2 *Quot modis perficiantur contractus.* 179
3 *Quomodo diuiditur contractus & pactũ.* 180
4 *Vtrum omnis contractus pariat obligationem in foro conſcientiæ & externo.* 181
5 *Vtrum contractus, cui error vel dolus cauſam dederit, ſit validus.* 182
6 *Vtrum contractus, cui metus cauſam dederit, ſit validus.* 184
7 *Vtrum contractus per ſe inualidi confirmentur iuramento.* 188
8 *Quinam poſſint contrahere.* 192
9 *Quib. cõcedatur reſtitutio in integ. ſi ex aliquo cõtractu damnum notabile acceperint.* 193
10 *Vtrum in hac in integrum reſtitutione comprehendantur etiam fructus percepti.* 195

CAPVT XVIII.

De Promiſſione, & Donatione.

DVB. 1. *Quid ſit promiſſio.* 196
2 *Quid ſit donatio, & quo differant donatio, promiſſio, pollicitatio, pactũ, & ſtipulatio.* 197
3 *Vtrum promiſſio ob turpem cauſam, ſeu propter opus malum (verbi gratia, ob fornicationem, homicidium) obliget.* 197
4 *Quænã pmiſſiones ſint irritæ iure poſitiuo.* 198
5 *Vtrum promiſſio vel donatio interna obliget nos homini.* 198
6 *Vtrum promiſſio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum ſit abſenti.* 199
7 *Qui poſſint promiſſionẽ vel donationẽ abſenti factam acceptare: ſiue, vt Iuriſperiti loquuntur, Qui poſſint pro abſente ſtipulari.* 201
8 *Quantum obliget promiſſio externa legitimè acceptata.* 203
9 *Vtrũ pmiſſioni vel donationi iã acceptatæ poſſit apponi aliquod onus, vel impoſitũ tolli.* 205
10 *Quibus euentis promiſſio acceptata & antea valida deſinat obligare.* 206
11 *Quinam poſſint donare, qui non.* 207
12 *Vtrum donatio inter coniuges & inter liberos & parentes ſit valida.* 208
13 *Quantum poſſit quis validè donare.* 208
14 *Quibus euentis donatio poſſit reuocari.* 210
15 *Vtrum promiſſio vel donatio conditionalis ſit valida, & quam vim habeant conditiones appoſitæ.* 211
16 *Vtrum donatio facta ad certum vſum vel finem, vel ſub certo onere; ſi illud onus, vel ille finis non præſtetur, ſit valida.* 213
17 *Vtrum donatio ob cauſam præteritam vel pręſentem ſit valida, ſi cauſam non ſubſit.* 214

CAPVT XIX.

De Teſtamento & Legatis.

Dvb. 1 *Quid ſit teſtamentum, & quomodo à codicillo differat.* 215
2 *Vtrum teſtamentum factum ad piam cauſam ſit validum; ſi ei deſint ſolemnitates, quas requirit Ius ciuile.* 215
3 *Vtrum teſtamentũ factum ad cauſam non piã ſit validum in foro conſcientiæ, ſi ei deſint ſolemnitates iure poſitiuo requiſitæ.* 216
4 *Quinam non poſſint teſtari.* 219
5 *Quinam non poſſint teſtamento inſtitui hæredes vel legatarij.* 220
6 *Vtrum illegitimus poſſit inſtitui hęres.* 221
7 *Quib. modis põt aliquis hæredi ſubſtitui.* 223
8 *Vtrum teſtamentũ poſſit ſemper reuocari.* 224

CAPVT XX.

De Mutuo & Vſura.

Dvb. 1. *Quid mutuum.* 225
2 *Vtrum aliqui ex mutuo non obligentur.* 226
3 *Quid ſit vſura.* 227
4 *Quo iure ſint prohibitæ vſuræ.* 227
5 *Vtrũ licitũ ſit ſperare lucrum ex mutuo.* 228
6 *Vtrum qui animo vſurario aliquid accepit pro mutuo, ſine vllo externo pacto, teneatur ad reſtitutionem.* 229
7 *Vtrum licitum ſit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honoriſve violati reſtitutionem condonet.* 230
8 *Vtrũ ſit vſura, ſi tibi mutuẽ vt mihi viciſſim remutues, aut ex mea officina quæ tibi opus ſunt emas, aut meo molendino molas.* 231
9 *Vtrum liceat mutuare cum pacto vt mihi vel alteri officium vel beneficium cõferas.* 232
10 *Vtrũ ratione dãni emergentis ex mutuo, poſſit mutuator aliquid ſupra ſortẽ exigere.* 232
11 *Vtrum ratione lucri ceſſantis liceat vltra ſortem exigere.* 234
12 *Vtrum qui bona fide fecit contractum vſurarium, vel aliàs iniquum, quem ſi talem ſciuiſset, feciſſet alium iuſtum; poſſit ratione lucri ceſſantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iuſto lucraturus fuiſſet.* 236
13 *Vtrum ratione periculi ſortis, vel difficultatũ aut expenſarũ, quę in ea recuperãda metuũtur, liceat aliquid vltra ſortẽ exigere.* 238
14 *Vtrum ratione carentiæ pecuniæ, ſeu obligationis non repetendi ante certum tempus, poſſit aliquid exigi: vt ſi mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non ſolùm pecunia, ſed etiam facultate repetendi per tantum tempus.* 239
15 *Vtrum in mutuo pœna conuentionalis locum habeat; ſiue, vtrum licitum ſit paciſci, vt mutuatarius, ſi ad terminum ſtatutum non reſtituerit, aliquid ſoluat in pœnam ſuæ moræ vltra ſortem.* 240
16 *Vtrum is, qui pignus ab alio habet, ſi fructus ex eo perceperit, teneatur eos in ſortem putare.* 241
17 *Vtrum licitũ ſemper ſit in mutuo paciſci vt res reſtituatur in eadem mẽſura, etiamſi pretiũ eius tempore reſtitutionis creuerit.* 242
18 *Vtrum dominium vſurarium transferatur in vſurarium.* 243
19 *Quænam poſſimus ab vſurarijs titulo gratuito vel oneroſo accipere.* 244
20 *Vtrũ hæredes vſurarij teneãtur in ſolidũ.* 246
21 *Quinam ex cooperantibus ad vſuras teneantur ad reſtitutionem.* 246
22 *Quænam pœnæ ſint vſurarijs conſtitutæ.* 247
23 *Vtrum montes, qui dicuntur pietatis, excuſentur ab vſura, & qua ratione.* 247
24 *Vtrũ ſi vſurarius, qui mihi eſt debitor 100. librarum, aſſignet mihi ſolutionem petendam ab eo, qui vſuræ nomine ei debet tantundem, poſſim acceptare & exigere.* 249

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione.

Dvb. 1. *Quid emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita.* 251
1 *Quodnam cenſendum ſit æquale, ſeu iuſtum pretium rerum venalium.* 252
3 *Vtrum res eæ, quæ nõ habent pretiũ legitimum, vel vulgare, (vt ſunt quædã gẽmæ, inſignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & ſimilia) poſſint vendi quanti volet dominus.* 253
4 *Vtrum liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.* 254
5 *Vtrum ſi ſciam pretium mercis mox minuendum poſſim eã vendere pretio currente.* 256
6 *Vtrum liceat carius vẽdere dilata ſolutione, ſeu credito, q̃ vẽdi ſoleat præſenti pecunia.* 257
7 *Vtrum liceat minoris emere ob anticipatã ſolutionem.* 258
8 *An chirographa, ſeu credita poſſint emi minoris quã contineant. v.g. vtrum Ius ad 100. aureos ſoluendos intra annum, poſſit modò emi minoris, vt 96. vel 97.* 260
9 *Vtrum chirographa, ſeu librancię, vt vocant, poſsint interdum emi dimidio pretio, ſi difficilis vel ambigua ſit ſolutio.* 261
10 *Vtrum ſi ſciam occultè debitorem meum non eſſe ſoluendo, poſſim vendere illud debitum ijs qui id neſciunt pretio ordinario.* 261
11 *Vtrum venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.* 262
12 *Vtrum ſi res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.* 263
13 *Vtrũ vẽditor poſſit percipere fructus vel vtilitates rei à ſe vẽditæ, donec ſoluatur ptiũ.* 264
14 *Vtrũ licita ſit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.* 266
15 *Ad quẽ pertineãt fructus medij tẽporis, quando venditionis contractus diſſoluitur.* 267
16 *Vtrũ vẽditiones & emptiones reciprocæ eiuſ-*

dem

dem rei diuerſo pretio, quas Hiſpani vocãt Baratas & Mohatras, ſint licitæ. 268

17 Vtrum is, qui vendidit rem alienam poſſit retinere pretium. 269

18 Vtrum is, cui aliquid traditum eſt vendẽdum, poſſit ſibi aliquid ex pretio retinere, ſi pluris vendiderit, quàm ei eſt præſcriptũ. 270

19 Quando res in ſolidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur. 270

20 Vtrum omnia monopolia ſint iniqua. 270

CAPVT XXII.

De Cenſibus ſeu Reditibus annuis.

DVB. I. Quid ſit cenſus. 272

2 Quotuplex ſit cenſus; ſeu de varijs cenſuum generibus. 272

3 Vtrum emptio cenſus noui ſit licita. 273

4 Vtrum iure naturæ emptio cenſus perſonalis ſit licita. 273

5 Vtrũ emptio cẽſus ꝑpetui irredimibilis, ſit licita minore ꝑtio, quã ſint pẽſiones ſperatæ. 276

7 Vtrum cenſus temporalis poſſit emi minoris, quã ſint omnes penſiones ſimul iunctæ. 277

7 Vtrũ cẽſus licitè poſſit emi minore ꝑtio, aut vendi maiore, q̃ fuerit ab initio cõſtitutus. 278

8 Vtrum licitum ſit emere cenſum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta. 278

9 Vtrũ emptio cẽſus, cũ pacto vt nõ poſſit redimi, niſi ante vel poſt certũ tẽpus, ſit licita. 279

10 Vtrũ licita ſit emptio cẽſus vtrinq; redimibilis.

11 Vtrũ alia quædã pacta, quibuſdã locis contractui cenſuali addi conſueta, ſint licita. 280

12 Quæ conditiones iure poſitiuo requirantur in emptione cenſuum. 281

13 Vtrum hæ conditiones obligent vbiq;. 284

14 Quõ conſtituendũ ſit iuſtũ pretiũ cẽſuum. 285

15 Vtrũ ſi cẽſus emptus fuerit minoris iuſto, pẽſiones ſint reſtituẽdæ quatenus ſuperãt pretiũ datum. 285

CAPVT XXIII.

De Cambijs.

DVB. I. Quid ſit cambium & quotuplex. 286

2 Vtrũ in cambio minuto liceat aliquid accipere ſupra valorem nummi lege definitum. 287

3 Vtrum in cambio locali, quãdo campſor prior accipit, vt alibi reſtituat, poßit aliquid lucrari, & quo titulo. 288

4 Vtrum quando campſor dat prior, vt alibi recipiat, poſſit lucrari, & quo titulo. 290

5 De praxi cambiorũ, quæ hoc tẽpore viget. 292

6 Vtrũ cãbium Francofurtenſe & ſimilia, in quibus pretium variatur pro maiore, vel minore temporis intercapedine, ſint licita. 293

7 Vtrum cambium Biſuntinum ſit licitum. 294

8 Vtrum prouiſiones, quas ſolent campſores & bancarij accipere, iuſtè accipiantur. 296

9 Vtrũ poſſit fieri pactũ de eo qđ itereſt cãpſoris, vel de recãbio, ſi cãpſarius fuerit ĩ mora. 297

10 Vtrum campſor, quando poſt multa cambia & recambia, debitor ei ſoluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in ſortem, antequã ſit ſatisfactum detrimentis cambij. 298

11 De conditionibus, quas requirit Pius V. in ſua Bulla de cambiis, & an omnes obligẽt. 298

CAPVT XXIV.

De Locatione & Conductione, Emphyteuſi & Feudo.

DVB. I. Quid locatio, conductio, emphyteuſis, feudum, & liuellus. 299

2 Vtrũ ſi cõductor ĩpediatur ab uſu vel cultura rei abſq; ſua culpa, teneatur ſoluere pẽſionẽ. 299

3 Vtrũ locator rei fructiferæ teneatur remittere de pẽſione conuenta, ſi ſterilitas, vel calamitas abſq; culpa conductoris obuenerit. 300

4 Quodnam cenſeatur iuſtũ ſtipendiũ operarij, famuli, & eius, qui aliquod officiũ habet. 301

5 Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori. 302

6 Quas ob cauſas licitum ſit conductorem expellere, vel priuare conducto. 302

7 Vtrũ licitũ ſit locare domũ vel rẽ aliã ei, qui putatur ea abuſurus ad peccatũ mortiferũ. 303

8 Quænam conditiones iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum. 303

9 Quę cõdõnes reqrãtur ad cõtractũ feudalẽ. 305

10 Vtrum res Eccleſiæ poſſint in feudum, vel emphyteuſim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo. 305

CAPVT XXV.

De Contractu Societatis.

DVB. I. Quid ſit ſocietas, & quibus modis contrahatur. 308

2 Quomodo contractus ſocietatis iniri debeat, quando alter confert ſortem, alter operam: & quomodo diuiſio in fine facienda. 309

3 Vtrũ in ſocietate licitũ ſit pactũ cũ ſociis vt ſaluã præſtent ſortẽ, & reddant quotannis certum lucrum paruũ, pro incerto magno. 310

4 Quæ damna & expenſæ ponentis operam ſint communes, quæ non. 312

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponſionibus.

DVB. I. Quid ludus, quid ſponſio, & vtrum hi contractus ſint liciti. 313

2 Quæ conditiones requirantur ad iuſtitiam huius contractus. 314

3 Vtrum is, qui ludo vetito aliquid eſt lucratus, teneatur ad illius reſtitutionem. 315

4 Vtrum is, qui ludo vetito perdidit, teneatur ſoluere in foro conſcientiæ. 316

5 Vtrum per ludũ & ſponſiones poßit lucrari is, qui non poteſt perdere. 317

CA-

CAPVT XXVII.

De Depoſito & Commodato.

DVB. 1. *Quid ſit depoſitũ, quid cõmodatũ.* 318
2 *Vtrum depoſitarius poſſit depoſito vti.* 318
3 *Ex qua culpa depoſitarius teneatur, ſi depoſitum perijt, vel deterius effectum eſt.* 319
4 *Quando depoſitori repetenti depoſitum poſſit non reddi.* 319
5 *Vtrum commodatum poſſit repeti ante tẽpus, cum damno commodatarij, ſi commodanti ſimile damnum impendeat.* 320
6 *Vtrum commodatarius & depoſitarius poſſint præferre res ſuas rebus commodatis & depoſitis, ſi vtraſque ſaluare nequeant.* 320

CAPVT XXVIII.

De Fideiuſſione, Aſſecuratione, Pignore & Hypotheca.

DVB. 1 *Quid ſit fideiuſſio, & quas conditiones requirat.* 321
2 *Qui poſſint validè fideiubere, qui non.* 322
3 *Vtrũ ſinguli fideiuſſores teneãtur ĩſolidũ.* 321
4 *Quid ſit contractus aſſecurationis, & quidnam ad eius iuſtitiam requiratur.* 324
5 *Quid ſit pignus & hypotheca.* 325
6 *Quot modis contrahatur hypotheca.* 325
7 *Quæ poſſint vel non poſſint eſſe pignori.* 326

De iniurijs in Iudicijs.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

DVB. 1. *Vtrũ Iudicium ſit actus Iuſtitiæ.* 327
2 *Vtrum iudicium temerarium ſit peccatũ mortiferum.* 327
3 *Vtrum dubitatio & ſuſpicio temeraria ſit peccatum mortiferum.* 329
4 *Vtrum dubia in partem meliorem ſint interpretanda.* 331
5 *Vtrum liceat aliquando iudicare non ſecundum leges ſcriptas.* 333
6 *Quinam peccent vſurpatione Iudicij.* 334
7 *Vtrum Iudex excommunicatus peccet vſurpatione iudicij, ſi iudicia exerceat.* 335
8 *Vtrum Iudex, qui propter crimen ipſo iure eſt priuatus titulo, vel ſolum habet titulũ putatiuum, peccet vſurpatione Iudicij iudicando, ita vt ſententia eius ſit irrita.* 337
9 *Vtrum tyrannus peccet vſurpatione iudicij, eiuſque ſententiæ ſint irritæ.* 340
10 *Vtrum Iudex poſſit condẽnare reũ, qui per teſtes legitimè eſt ꝓbatus criminoſus, v.g. homicida; quẽ tamẽ certò nouit innocẽtẽ.* 341
11 *Vtrũ Iudex poſſit aliquẽ ex priuata ſciẽtia aut certè nõ citatũ & auditum condẽnare.* 344
12 *Quot modis Iudex iuridice procedat aduerſus crimina.* 345
13 *Quando procedit Iudex via inquiſitionis generalis, vtrum debeat præcedere infamia perſonæ vel delicti.* 346
14 *Vtrum quando crimen eſt publicũ, ſed author ignorat̃, Iudex poſſit ĩquirere quis fecerit.* 347
15 *Vtrum ad inquiſitionem ſpecialem neceſſe ſit infamiam præcedere.* 348
16 *Quibus modis aperiatur via Iudici, præſertim ſeculari ad inquiſitionem.* 351
17 *Ex quibus indicijs poſſit Iudex reum ſubijcere torturæ.* 352
18 *Vtrũ Iudex teneatur ad reſtitutionẽ hæredibus rei, ſi poſtquã præter ordinẽ Iuris crimẽ vel extorſit vel deprehendit, reũ condẽnet.* 355

CAPVT XXX.

De Accuſatore & Teſte.

DVB. 1. *Quid ſit accuſatio, & quas requirat ſolemnitates.* 357
2 *Vtrum accuſationem debeat præcedere ſecreta monitio.* 358
3 *Vtrum accuſator poſſit deſiſtere ab accuſatione incepta, & quas ob cauſas.* 358
4 *Quot teſtes in cauſis criminalibus requirãtur, & quomodo plenè probent.* 359
5 *Quinã ſint teſtes idonei; qui minùs idonei.* 361
6 *Vtrũ ſemper teneatur quis teſtari vel denũtare Iudice præcipiẽte, vel iuramentũ deferẽte.* 362
7 *Vtrum teſtis ratione falſi teſtimonij teneatur ad reſtitutionem.* 363
8 *Vtrum teſtis teneatur ad reſtitutionem, ſi nolit teſtari, vel ſi veritatem occultet.* 363

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

DVB. 1. *Vtrum licitum ſit reo & aduocato, occulta crimina teſtium detegere ad labefactandum eorum teſtimonium.* 364
2 *Vtrum reus, ſi impingat accuſatori crimẽ mendacij ſeu calumniæ, peccet & teneatur ad reſtitutionem.* 365
3 *Vtrum reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.* 365
4 *Vtrum reus condẽnatus ſecundum allegata & probata, teneatur obtẽperare ſententiæ.* 367
5 *Vtrum reus poſſit fugere ex carcere, & vincula, carceremque effringere.* 368
6 *Vtrum alij poſſint reo fugam è carcere conſulere & auxilium ad eam præbere.* 369
7 *Vtrum aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.* 370
8 *Quando Aduocatus teneatur ad reſtitutionem parti.* 370
9 *Vtrũ Aduocatus poſſit cauſã dubiã tueri.* 371

De officijs Iuſtitiæ diſtributiuæ.

CAPVT XXXII.

De Acceptione perſonarum.

DVB. 1. *Quid ſit acceptio perſonarum & quale peccatum.* 372
2 *In quorum bonorum diſtributione potiſſimũ locum*

cum habeat acceptio perſonarum. 373
3 Vtrum illi, qui conferunt officia ſecularia, peccent mortiferè peccato acceptionis perſonarum, ſi nõ eligant digniſſimos quoſque. 374
4 Vtrum officia ſecularia poſſint vendi. 376

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

DVB. I. Quæ conditiones requirantur vt vectigal ſeu tributum generatim acceptum cenſeatur iuſtum. 377
2 In quibus exiſtit hæc poteſtas legitima vectigalis imponendi. 378
3 An Eccleſiaſtici à vectigalib. ſint exẽpti. 379
4 Quo iure Eccleſiaſtici ſint exempti à vectigalibus. 381
5 Quinam Clerici ſint exempti. 382
6 Quæ ſit legitima cã imponẽdi vectigalis. 383
7 Vtrũ vectigalia conſtituta ſuper eis rebus, quæ ad vſum neceſſarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, ſint iuſta. 384
8 Vtrum qui vectigal, quod rebus vẽditis, vel in proprium vſum comparatis impoſitum eſt, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem. 385
9 Vtrũ is, qui emit à mercatore, quẽ nouit vectigal debitũ fraudare, teneatur ex mercib. emptis illud ſoluere, principali nõ ſoluẽte. 387
10 Vtrum is, cui Princeps debet, nec poteſt ſolutionem impetrare, poßit fraudatione vectigalium ſibi compenſare. 388
11 Vtrum actores mercatorum teneantur ad reſtitutionem ſuis dominis, ſi cum Gabellariis tranſigant, & ſibi vectigalia retineant. 388

CAP. XXXIV. De Beneficijs.

DVB. I. Quid ſit beneficium. 389
2 Quotuplex ſit beneficium. 390
3 Quibus modis beneficia acquirantur. 390
4 Quid & quotuplex eſt iuspatronatus. 391
5 Quibus modis acquiritur iuspatronatus reſpectu Eccleſiæ vel beneficij. 391
6 Intra quantũ temporis teneatur patronus præſentare, beneficio vacante. 392
7 Qualem teneatur patronus præſentare. 392
8 Si multi præſententur, quiſnam ex illis ſit inſtituendus. 392
9 Vtrum Pontifex poſſit derogare Iuri patronatus, conferẽdo beneficia nõ preſentatis. 393
10 Quib. cõpetat Ius collationis beneficiorũ. 394
11 Si Eps cõferat beneficiũ abſenti per literas aut nũtiũ, Vtrũ poſſit reuocare collationẽ, & alteri cõferre, antequã iſte acceptauerit. 395
12 Vtrum aliquando liceat conferre beneficum indignis. 395
13 Vtrum prætermiſſis dignioribus, liceat interdum conferre dignis. 396
14 Vtrum extra hos caſus beneficia ſemper ſint conferenda digniſſimis. 396
15 Vtrum is, qui ſibi vel alteri minùs digno procurat beneficium omiſſo digniore, teneatur digniori aliquid reſtituere. 398
16 Quæ formula ſeruanda in conferendis Eccleſijs parochialibus. 399
17 Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis cenſeatur idoneus ad beneficiũ. 400
18 Quomodo requiratur legitimus torus. 400
19 Quomodo requiratur clericatus, ſeu ordo in ſingulis beneficijs. 400
20 Quænam ætas ad ſingula beneficia ſit neceſſaria. 403
21 Qũo requiratur cœlibatus ad beneficium. 404
22 Vtrum requiratur vt non ſit vlla cenſura irretitus. 404
23 Vtrum requiratur morum probitas. 406
24 Quænam ſcientia ſit neceſſaria. 406
25 Quæ aptitudo ex pte corpis ſit neceſſaria. 407
26 Quæ & qualis intentio ſit neceſſaria. 407
27 Vtrum licitum ſit habere plura beneficia, & qualia. 408
28 Vtrũ per diſpẽſationẽ Pontificis licitũ ſit habere plura beneficia requirẽtia reſidẽtiã. 410
29 Vtrum teneantur beneficiarij ad reſidentiam, & non reſidentes amittant fructus. 410
30 Vtrum beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas. 412
31 Quæ excuſent beneficiarium à precibus horarijs, & quæ non excuſent. 413
32 Vtrũ beneficiarij nõ recitantes preces canonicas, teneãtur ad reſtitutionem fructuũ. 414
33 Vtrũ Canonici nõ canẽtes in choro officiũ diuinũ teneãtur ad reſtitutionẽ diſtributionũ. 415
34 Quibus modis beneficia amittantur. 416
35 Quid reſignatio in beneficijs, & quæ ad illam requirantur. 417
36 Quid permutatio, & quæ ad eũ requiſita. 418
37 Quid & quotuplex ſit penſio. 419
38 Quænam requirantur vt penſio eccleſiaſtica poſſit obtineri.

CAPVT XXXV. De Simonia.

DVB. I. Quid ſimonia. 420
2 Vtrum omnis venditio aut commutatio rerum ſpiritualium pro temporalibus, ſit ſimonia Iure diuino prohibita. 422
3 Vtrum permutatio rerum ſpiritualium inter ſe, ſit ſimonia Iuris diuini. 423
4 Vtrum ſit aliqua ſimonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur. 424
5 Vtrum Papa poſſit eſſe ſimoniacus. 425
6 Quotuplex ſit ſimonia. 426
7 Vtrum in graui vel extrema neceſſitate liceat dare pretium pro ſacramentis. 426
8 Vtrum pro ſpiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus eſt, liceat pecuniam dare vel accipere. 428
9 Vtrũ Prælati poſſint aliquid exigere pro diſpenſatione in votis, iuramẽtis, ĩpedimẽtis matrimonij, aut qbuſuis legib. eccleſiaſticis. 430
10 Vtrum Epiſcopi vel eorũ officiales poſſint aliquid exigere pro literis ordinis ſuſcepti, vel dimiſſoriis vel ſigillo. 431

11 Vtrum

11 Vtrum pro omiſſione actus ſpiritalis aliquid dare vel exigere ſit ſimonia. 432
12 Vtrum pro ingreſſu Religionis aliquid dare vel accipere ſit ſimonia. 432
13 Vtrum ſit ſimonia exigere pretium pro doctrina Theologica. 433
14 Vtrum ſit ſimonia reſignare beneficium in fauorem tertij, id eſt, cum clauſula Non aliter nec aliàs. 435
15 Vtrum licitum ſit reſignare beneficium reſeruata penſione. 436
16 Vtrum licitum ſit reſignare vel conferre beneficium in confidentiam. 437
17 Vtrum licitum ſit permutare beneficia, compẽſata fructuum inæqualitate. 438
18 Vtrum redemptio vexationis licita ſit in beneficijs, & quouſque. 438
19 Vtrum licitum ſit pecuniam offerre electoribus, volẽtibus eligere in Põtificẽ, Epiſcopũ, Parochum, aliquem indignũ ſeu ineptum, ne talẽ eligant, ſed quẽpiam idoneũ. 439
20 Vtrum licitum ſit cõferre beneficium, vel quid aliud ſpiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obſequio. 440
21 Vtrum ſit ſimonia cõferre beneficium propter timorem. 441
22 Vtrũ pẽſio poſſit vẽdi, aut redimi pecunia. 441
23 Quas pœnas inducat ſimonia commiſſa circa ingreſſum Religionis. 443
24 Quas pœnas inducat ſimonia realis in Ordinibus. 443
25 Quas pœnas inducit ſimonia realis in beneficijs. 444
26 Quas pœnas inducat ſimonia cõfidentiæ. 446
27 Vtrum ſimonia conuentionalis inducat pœnas iuris. 447
28 Vtrum pretium ſimoniaicè acceptum, Iure diuino ſit reſtituendum. 448
29 Vtrum res ſpiritualis per ſimoniam acquiſita, ſit Iure diuino dimittenda. 450
30 Vtrum omne id, quod ſimoniacè acceptum eſt, Iure eccleſiaſtico debeat reſtitui. 451
31 Cui debeat fieri reſtitutio pretij, & an ante ſententiam Iudicis. 451

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

DVB. 1. Quid ſit religio. 452
2 Vtrum religio à cæteris virtutibus diſtinguatur, & quomodo. 454
3 Vtrum religio diſtinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti. 456
4 Vtrũ rõne diuerſarũ perfectionũ in Deo exiſtẽtiũ, vel rõne diuerſorũ beneficiorũ ex ipſo procedentiũ, debeãtur ei cultus diuerſæ ſpeciei. 458

CAPVT XXXVII.

De actibus internis religionis, Deuotione, & Oratione.

DVB. 1. Quid ſit deuotio. 459
2 Quid ſit oratio. 460
3 Vtrum oratio ſit ad ſalutem neceſſaria, & quãdo obliget. 460
4 Quænam in oratione ſint petenda. 461
5 Quibus conueniens ſit orare. 463
6 Vtrum Sancti ſint orandi ſeu inuocandi. 464
7 Vtrum ſit orandum pro omnibus. 467
8 Vtrũ forma precãdi, quæ Horæ canonicæ vocatur, ſit vtilis & retinenda in Eccleſia. 468
9 Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta ſit hæc obligatio. 469
10 Quo modo preces horariæ recitandæ. 471
11 Quæ & quanta attentio requiratur in horis canonicis. 472
12 Quæ formula in horis canonicis ſeruanda, & quibus temporibus recitandæ. 475

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

DVB. 1. Quid ſit adoratio. 476
2 Quid ſit ſacrificium propriè dictum. 477
3 De diuiſione ſacrificij. 480
4 Vtrum hoc tempore licitum ſit offerre agnum vel vitulum. 481

CAPVT XXXIX. De Decimis.

DVB. 1. An populus Chriſtianus teneatur decimas ſoluere, & quo iure. 482
2 Vtrum Eccleſia iuſta ratione hanc quotam conſtituerit. 483
3 Ex quib⁹ rebus decimæ ſoluẽdæ, et quo mõ 484
4 Quibus ſint decimę ſoluendæ. 486
5 Qui teneantur decimas ſoluere. 487
6 De primitijs & oblationibus. 488

CAPVT XL. De Voto.

DVB. 1 Quid ſit votum. 488
2 Vtrũ propoſitũ aliquãdo habeat vim voti. 492
3 Cuius virtutis actus ſit votum. 493
4 De diuiſione votorum. 494
5 Quænam cadant ſub votum. 495
6 Vtrum ſit bonum vouere, & ex voto aliquid facere ãio colẽdi Deũ, & quãtũ ſit bonũ. 498
7 Quale peccatum ſit violare votum. 501
8 Vtrum votum alterius poſſit alterum obſtringere: vt parentis filium; teſtatoris hæredem; deceſſoris ſucceſſorem. 501
9 Quot modis poſſit quis voto ſolui. 503
10 Quorum vota poſſint irrita reddi, & à quibus. 503
11 Quinã poſſint vota cõmutare, & quo mõ. 507
12 Quinam poſſint in votis diſpenſare. 509
13 In quibus votis poſſint diſpẽſare Epi et inferiores Prælati, ſiue ſeculares, ſiue regulares. 510
14 Vtrum Summus Pontifex poſſit diſpenſare in voto ſolemni caſtitatis Religioſorum. 512
15 Vtrum obligatio voti habentis tacitam vel expreſſam conditionem ceſſet, ſi conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis. 515

CA-

CAP. XLI. De ſtatu Religioſo.

DVB. I. *Quænam requirantur ad ſtatum religioſum.* 517
2 *Vnde proueniat Ordinum religioſorum diuerſitas, & quis ſit inter eos perfectior.* 521
3 *Qui poſſint ingredi Religionem, qui non.* 523
4 *Vtrũ aliquis poſſit cõpelli ad Religionem.* 525
5 *Ad quid teneatur qui uouit ingredi Relig.* 526
6 *Ad quid teneatur qui obſtrinxit ſe voto caſtitatis perpetuæ.* 527
7 *Quid requiratur vt profeſſio ſit valida.* 529
8 *Quam vim habeat profeſſio in Religione approbata.* 532
9 *Ad quid teneatur Religioſus ex vi cuiuſque voti.* 535
10 *Vtrum bona Religioſi tranſeant in monaſterium per profeſſionem, ſi aliter de illis antea non diſpoſuerit.* 537
11 *Cui acquirat Religioſus poſt profeſſionem.* 539
12 *Quorum beneficiorum eccleſiaſticorum ſint capaces.* 540
13 *Vtrum regularis ex ſuo ordine poſſit ad alium tranſire, & qua ratione.* 541
14 *Vtrum Religioſus ob aliquas cauſas poſſit eijci, vel dimitti à Religione, & ob quas.* 543
15 *Quid interſit inter eiectũ, fugitiuũ, et apoſtatã & ad q̃d eiectus teneatur, q̃d ve poſſit.* 544

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

DVB. I. *Quid ſit iuramentum.* 546
2 *De multiplici iuramenti diuiſione.* 548
3 *Vtrum licitum ſit iurare, ſiue per Deum, ſiue per res creatas.* 549
4 *Quando iuramentum promiſſorium liberè factum obliget, quando non.* 550
5 *Vtrum violatio iuramenti promiſſorij, præſertim in re parua, ſit peccatum mortale.* 552
6 *Vtrum iuramentum promiſſorium metu graui extortum obliget.* 552
7 *Vtrum iuramentum dolo vel errore extortum obliget.* 553
8 *Vtrum ſi quis ficto animo aliquid iurẽ promittat, obligetur, & quale peccatũ hoc ſit.* 554
9 *Vtrum ſi alio ſenſu q̃ alter intelligit, iures, obligeris, & quale peccatum hoc ſit.* 556
10 *Vtrum fas ſit deferre iuſiurãdum ei, quem putas peieraturum.* 558
11 *Vtrum ſit maior obligatio iurĩ quàm voti.* 558
12 *Quib. modis tollatur obligatio iuramenti.* 559
13 *Quid ſit adiuratio, & in quæ competat.* 562
14 *Quid periurium, & quæ eius pœnæ.* 563

CAPVT XLIII.

De Superſtitione, eiuſque ſpeciebus.

DVB. I. *Quid ſit ſupſtitio, et quænã eius ſp̃es.* 564
2 *Quid ſit idololatria, & quantum peccatũ.* 564
3 *Quæ fuerit origo idololatriæ, q̃s p̃greſſus.* 566
4 *Vtrum idololatria ſit tantummodo in cultu, quo creatura inſtar Dei colitur.* 567
5 *Quid ſit diuinatio, & quænã eius ſpecies.* 569
6 *Vtrũ omnis prædictio ex aſtris ſit illicita.* 571
7 *Quouſq; diuinatio ex alijs ſignis ad ſecundam ſpeciem pertinentibus; vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium aut hominum capi poſſit.* 574
8 *Quouſq; diuinatio ex ſomnijs ſit licita.* 576
9 *Vtrum vſus ſortium ſit licitus.* 577
10 *Quæ & quotuplices ſint vanæ obſeruationes, & quale in his peccatum.* 578

CAP. XLIV. De Magia.

DVB. I. *Quid ſit magia & quotuplex.* 580
2 *Quæ ſint magię fundamenta.* 580
3 *Quomodo cognoſci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indicijs ſpiritus redeuntes diſcerni.* 582
4 *Quale peccatum ſit magia.* 586
5 *Quæ remedia aduerſus maleficia poſſint adhiberi.* 586
6 *Vtrũ liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorũ, et alia ſigna malefica, poſita à maleficis, eo fine vt diabol. deſinat nocere.* 587

CAP. XLV. De Irreligioſitate.

DVB. I. *Quid ſit tẽtatio Dei, & quale pecca.* 591
2 *Quid ſit ſacrilegium.* 592
3 *Quo ſpecies ſacrilegij ſint diſtinguendæ.* 592
4 *Quando ſacrilegium cenſendum ſit eſſe peccatum mortiferum, quando veniale.* 594

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum legale.

DVB. I. *Quid ſit pietas, & quæ eius officia.* 595
2 *Quid ſit obſeruantia.* 597
3 *De diuiſione obſeruantiæ.* 598
4 *Quid obediẽtia, & quænã eius functiones.* 598
5 *Quæ conditiones in obedientia, præſertim religioſa, maximè commendentur.* 600
6 *Quid inobedientia, & quale peccatum.* 603

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt ſolum debitum morale.

DV. I. *Quid ſit gratitudo, & q̃d eius officiũ.* 604
2 *Vtrum innocens magis teneatur ad actionẽ gratiarum quàm pœnitens: & quomodo gratitudo excitanda.* 606
3 *Quid ingratitudo & quale peccatum.* 607
4 *Quid ſit vĩdicatio, et cuius virtutis opus.* 608
5 *Quid ſit veritas, & quæ eius functiones.* 610
6 *Quid mẽdaciũ, quotuplex, & quale pecca.* 610
7 *Quid ſit affabilitas, et q̃ uitia illi aduerſa.* 613
8 *Quid ſit liberalitas, & q̃ vitia ei oppoſita.* 614
9 *Quid ſit ἐπιείκεια, ſeu æquitas.* 616

LIB.

LIBER III.
De Fortitudine.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine ſecundum ſe, & eius functionibus.

DVB. 1. *Quid fortitudo, & quæ illius officia.* 620
2 *Vtrum martyrium ſit opus fortitudinis.* 622
3 *Quænam ad martyrium requirantur.* 623
4 *Quænam diſpoſitio in peccatore ſit neceſſaria vt martyrium ei proſit ad ſalutem.* 627
5 *Quam vim habeat martyrium, & quando conferat ſuum effectum.* 630
6 *Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.* 632

CAPVT II.

De Virtutibus fortitudini connexis, & vitijs oppoſitis.

DVB. 1. *Quæ ſint partes fortitudinis.* 633
2 *Quid ſit magnanimitas, & qui eius actus.* 634
3 *Quæ vitia magnanimitati aduerſentur.* 636
4 *Quid magnificentia, & quod vitium ei aduerſetur.* 638
5 *Quid patientia & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.* 639
6 *De perſeuerantia, & conſtantia, vitiiſq; oppoſitis.* 642

LIBER IV.
De Temperantia.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiusque partibus in genere.

DVB. 1. *Quid ſit Temperantia, & quod eius officium.* 645
2 *Quæ ſit regula temperantiæ ſtatuenda.* 647
3 *Quæ vitia tēperātiæ in genere aduerſent̄.* 647
4 *Quæ ſint partes temperantiæ.* 648

CAPVT II.

De ſpeciebus Temperantiæ, Abſtinentia, Sobrietate, Caſtitate, Pudicitia.

DVB. 1. *Quid ſit abſtinentia.* 649
2 *Quid ſit ieiunium, & quænam ad eius legitimā obſeruationem requirantur.* 650
3 *Vtrum in ieiunio ita vetentur plures refectiones, vt in ſingulis peccetur mortiferè.* 651
4 *Vtrum caupo peccet, ſi die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.* 653
5 *Quo iure obligemur ieiunare, & quanta ſit hæc obligatio.* 653
6 *Qui teneantur ieiunij eccleſiaſtici præcepto, et qui excuſentur.* 656
7 *Vtrum peregrini teneantur ſpeciali ieiunio loci in quo verſantur.* 657
8 *Vtrum ciuis teneatur peculiari ieiunio ſui oppidi, dum abſens eſt.* 659
9 *Vtrum tempora ieiunij ab Eccleſia ſint rectè determinata.* 660
10 *De ieiunij commodis.* 661
11 *Quid hæretici in ieiunio catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.* 662
12 *Quid ſobrietas, & quod eius officium.* 664
13 *Quid caſtitas, & in quib. rebus verſetur.* 665
14 *Quid ſit virginitas.* 665
15 *Vtrū virginitas ſit p̄ſtantior matrimonio.* 666
16 *Quibus modis virginitas amittatur.* 670

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

DVB. 1. *Quid gula, & quale peccatum.* 673
2 *Vtrū aliq̄n licitū ſit veſci carne humana.* 674
3 *Quid ebrietas, & quale peccatum.* 676
4 *Vtrum ſit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas reſpondere.* 680
5 *Quid luxuria, & quale peccatum.* 682
6 *Quæ ſint luxuriæ ſpecies.* 683
7 *Vtrū fornicatio ſit peccatum mortiferum.* 684
8 *Vtrū ī oſculis et tactib. ſit peccatū mortif.* 686
9 *Quale peccatum ſit ſtuprum & raptus.* 688
10 *Quid adulterium, & quale peccatum.* 690
11 *Quid inceſtus, & quale peccatum.* 691
12 *Quid ſacrilegium in materia luxuriæ, & quale peccatum.* 692
13 *Quæ peccata luxuriæ dicantur eſſe contra naturam.* 693
14 *Quale peccatum ſit pollutio voluntaria, & quibus euentis poſſit excuſari.* 695
15 *Vtrū delectatio, quę ex imaginatione operis venerei percipitur, ſit peccatū mortiferū.* 698

CAPVT IV.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Manſuetudine, Clementia, Modeſtia, & vitijs oppoſitis.

DVB. 1. *Quid ſit continentia.* 703
2 *Quid ſit incontinentia, & quale peccatū.* 705
3 *De manſuetudine.* 706
4 *De ira & iracundia.* 707
5 *De clementia, & crudelitate.* 710
6 *Quid modeſtia, & quæ eius ſpecies.* 712
7 *Quid ſit humilitas, & quod eius officium.* 712
8 *Quid ſit ſuperbia, & q̄uo ab alijs vitijs diſtinguatur. Item de nimia ſui abiectione.* 716
9 *De ſpeciebus ſuperbiæ, & quale peccatum ſit ſuperbia.* 718
10 *De gradibus humilitatis, & ſuperbiæ.* 720
11 *De ſtudioſitate & curioſitatę.* 722
12 *De modeſtia in motibus externis.* 724
13 *De Eutrapelia.* 726
14 *De modeſtia circa res externas, & præſertim ornatum corporis.* 727

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE HOC VOLVMINE TRACTANTVR.

Prior numerus, paginam; Poſterior, marginalem paginæ numerum denotat. Vbi numerus marginalis ſolùm apponitur, ad proximè deſignatam paginam refertur.

Abductio.

ABducens aliquē à Religione ad quid teneatur. pag. 75.nu.12

Abiectio ſui.

Abiectio ſui inordinata. 718. 64. Quomodo opponatur humilitati. ibid. An pertineat ad puſillanimitatem. ibid.

Ablatio.

Ablatio iniqua rei alienæ non obligat ad reſtitutionem, niſi quia damnoſa. 136. 92.

Abrenuntiatio.

Abrenuntiatio ſimplex non priuat quemquam iure, quod leges ei in bonum cōmune tribuunt. 316.26.

Abſens.

Abſentes vel præſentes reſpectu præſcriptionis qui dicantur. 58.23.

Abſtinentia.

Abſtinentia quid. 649.1.& 2. Ei qui deditos oppugnant impatientia & ſuperbia. 650.5. Requirit abſtinentiam longiorem, & victum duriorem. nu.6.

Abſtinentia quorundam Monachorum. num.7. Olim in ieiunio à vino abſtinebatur. num.8.

Acceptio perſonarum.

Acceptio perſonarum quid ſit. 372.1. In Deo non eſt perſonarum acceptio. num.3. Ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum; in exigua tamen materia poteſt eſſe veniale. 373.4. In quorum bonorum diſtributione potiſſimùm locum habeat. nu.5.& ſeqq. In diſtributione iuris, quam facit Iudex partibus ius dicens, quando is peccet vitio acceptionis perſonarum. ibidem.

Accepta.

Acceptio iniuſta generatim quid ſit, 68.19.

Accepta ab auctore malæ fidei quanto tempore præſcripta. 62.42.

Accepta ob turpē cauſam an ſint reſtituenda. 160.52.

Accipiens mercedem operis turpis patrati, non neceſſariò approbat opus. 198.19.

Accepta ob cauſam honeſtam, ad quam obligabaris ex iuſtitia, ſunt reſtituenda. 161.62. Item ſi ex charitate obligabaris; niſi ſit opus ſumptuoſum & laborioſum. 162.69. Secus ob ea, quæ cedunt in honorem ſolius Dei aut vtilitatem proximi. num.70. Poſſunt tamen data vt facinus lege punibile committatur, in Iudicio repeti. nu.71. Liberaliter data non ſunt reſtituenda, niſi lege ſtante. 72.

Accepta à Religioſo an retineri poſſint. 534.73.

Accipere ab eiecto è Religione an qs poſſit. 546.113.

Acceptare, Acceptilatio.

Acceptare promiſſionem vel donationē qui poſſint. 199.35.& 201.47.

Acceptans non poteſt eam condonare. 202.50.

Acceptatio promiſſionis vel dationis abſenti factæ quomodo fieri debeat. 200.42. An poſſit fieri poſt mortē promittentis vel dantis. 201.45.

Acceptare promiſſionem oneroſam ſolus promiſſarius validè poteſt. 202.51.

Acceptilatio quid ſit. 180.18.

Acceptare quiuis poteſt promiſſionē ad ſe directam. 508.90.

Actio, agere.

Agere & facere quomodo differant. 3.14.

Agere qui non poſſint. 64.49.

Agere licet de quauis iniuria vindicanda, non autem de quouis damno compenſando. 99.146.

Agere contra ius alterius ex cauſa licet. 175.54. Contra actionem vt poſſit præſcribi quæ poſſeſſio neceſſaria. 54.7. Actiones externæ in re graui vix fiunt ex inconſideratione, quæ ſit peccatum veniale. 70.29. Internæ ſæpius. ibidem.

Actiones humanæ non pendent ab aſtris. 572.36.

Agere aliquid in hoſtium interitū, vbi tibi certa mors ſequatur, licet. 82.32.

Accuſator.

Accuſantem falsò occidere an licitum. 84.47.

Accuſatoris vicem quæ ſuppleant: & quis dicatur accuſator virtualis. 346.104.

Accuſator quid ſit. 357.1. Ad accuſationem quæ requirantur ſolemnitates. nu.2.& 3. Dies admiſſi criminis an exprimi debeat. nu.45.

Inſcriptio accuſantis in foro ſeculari non eſt neceſſaria: ſecus in foro eccleſiaſtico. 358.8 &9. Quandocunque crimen eſt probabile in Iudicio, non tenetur accuſator ex iuſtitia præmittere ſecretā monitionē, quando tenebatur lege charitatis proximum monere, antequam accuſet vel denuntiet. num.10. & 12. Denuntiatio euangelica à iudiciali quomodo differat. 358.11.

Quando debeat accuſator deſiſtere ab accuſatione incepta, & quas ob cauſas poſſit. nu.14.

Quibus euentis accuſationem Iudex abolere poſſit; & quid hac in re diſcriminis ſit inter ſupremum Iudicem & inferiorem. num.15.16.

In cauſa ciuili quando poſſit actor à lite recedere. 359.17. In cauſa criminali quando licitum ſit deſiſtere per gratiam. nu.18. In crimine publico capitali quando tranſigere ſit licitum. nu.20.

Addictio.

Addictionis pactum in diem in venditione quod dicatur. 268.125.

Adiuratio.

Adiuratio quid. 562.67. Preces Eccleſiæ potiùs ſunt obſecratio quàm adiuratio. num.68. Sola rationalis natura adiuratur. nu.69.

Dæmones adiurantur imperio. 563.70. Res inanimæ quomodo adiurentur. num.72.

Adiuratio quid ſit, & quantum obliget. 562.67. Dupliciter ſit. num.68. Quænam adiurari poſſint. num.69.

Adoleſcens.

Adoleſcentibus neceſſaria ſobrietas. 665.91. Romani ante annum trigeſimum vinum non bibebant. ibid. Studioſi pulchritudinis an peccēt. 729.109.& 110. Acceptantes inuiti beneficium an ad horas teneantur. 413.174.

Adoratio.

Adoratio quid ſit: variè accipitur. 476.1.2. In quo propriè conſiſtat. 477.4. Externa adoratio per ſe adiaphora. nu.5.

Aduentitia.

Aduentitia bona filij præſcribi non poſſunt. 63.48.

Adulatio, Adulator.

Adulatio quale peccatum. 614.52.

Adulator quando teneatur ad reſtitutionem. 146.25.

Adulatores qui dicantur. 614.51.

Adulter, Adulterium.

Adulterium quid 690.71. Eſt peccatum mortale.ibid, Tripliciter patratur.nu.74. Bruta quædam id pleɛtunt.nu.71.

Adulterium neceſſariò ſemper duplicem malitiam includit. 101.4.

Adulteram filiam & adulterum occidere an licitũ, 79.14.16. An vxorem.80.15.

Adulter inuaſus à marito poteſt ſe defendere.93.106 Si præuiderit inde mortem marito imminere, tenebatur etiam ex charitate abſtinere. nu.107.

Adulter ad quid teneatur. 104.35.

Tranſactio occulta pecuniaria pro hac iniuria valet. 105.38.

Quid ſi partus ſit ſecutus. nu.39.& 41,

Non cenſetur cauſa abortus, niſi ſuaſerit.nu.43.

Adultera ſecuto partu ad quid teneaſ.106.47.50.&c.

Adultus.

Adultus neque contaminari peccato, neq; iuſtitiam conſequi ſine ſuo conſenſu poteſt. 624.24.

Aduocatus.

In extrema neceſſitate pauperis Aduocatus tenetur ei ſucccurrere gratis.370.45. Item in graui, ſi habeat ſuperfluum. nu.46. Quando eius negligentia vel imperitia cliens iuſta cauſa excidit, tenetur ei de damno. nu,47. Si tuetur cauſam iniquam, tenetur de damno, quod parti obuenit ratione illius patrocinij: tenetur etiam ſuo clienti, ſi eum non monuit de cauſę iniuſtitia. num.48.

Aduocatus debet clientem deſerere monitum de cauſæ iniuſtitia, ſi nolit deſiſtere; neq; poteſt tunc partem inducere ad tranſactionem cum eius damno, num.49.

Aduocatus rei, qui ipſum fraudibus contra fiſcum defendit, non tenetur fiſco compenſare emolumentum, nec reus ipſe tenetur.370.50.

An Aduocatus fiſco teneatur, ſi cauſam eius negligenter agat.371.51.

Aduocatus clientem ita defendens, vt accuſator non poſſit conuincere, quamuis accuſator damnetur ad pœnam talionis, non tenetur ad reſtitutionem illius damni, nec efficitur irregularis. 371.52.

Si Rei & Actoris cauſa æquè eſt probabilis, poteſt Aduocatus ſuſcipere vtriuſuis patrocinium. Imò etiamſi cauſa Rei minùs quidē ſit probabilis quàm actoris, & contrà: quando tamen verè eſt probabilis, ordinariè ſuſcipi poteſt.ibid. & nu.53.

Æqualitas.

Aequalitas alia arithmetica; alia geometrica. 20.5.

Æquitas.

Aequitas ſeu ἐπιείκεια quid ſit. 616.63. Dirigitur à iudice ſeu gnome.64.

Aequum quid ſit.617.67.

Æſtimatio.

Aeſtimatio laboris & lucri, quod occiſus faciebat, quomodo facienda. 96.125.& 128. Poteſt variari ſecundum diuerſos contractus.276.33.

Ætas.

Aetas requiſita ad profeſſionem.529.58.

Aetas requiſita ad ordines ſacros. Vide *Beneficium*.

Affabilitas.

Affabilitas quid ſit. 614.47.

Eius obiectum. num,50.

Dupliciter in eam peccatur. 614.51.

Affectus.

Affectus quomodo mutet iudicium.6.31.

Cum prauo affectu poteſt aliquando eſſe rectum iudicium in particulari. nu.32.

Alea.

Alearum nomine qui luſus in iure intelligãtur.314.4. Sub quanto peccato prohibiti. nu.5.& 727.98. Sub quanto laicis.nu.6. Olim omnibus prohibitæ aleæ. 727.98.

Alieni detentor.

Alieni iniquus detentor continuè peccat. 125.11.

Alienam rem emptam bona fide vendens tenetur reſtituere pretium emptori. 156.26.

Alienam rem vēdens ſit dominus pretij accepti. 244. 162.& 163.

Aliena pecunia aliquid emēs fit eius dominus.n.161.

Ambitio.

Ambitio quid ſit.637.21. Eſt triplex. ibidem.

Quale peccatum. num.22.

Oritur ex ſuperbia.ibidem.

Amicitia, Amor.

Amicitia quid ſit.613.49.

Amicitiam alicuius appetere propter lucrum licitum eſt. 229.38.& 39.

Amor proximi duplex; & vter ſit actus charitatis. 457.23.

Anabaptiſtæ.

Anabaptiſtas quando occupet diabolus. 579.62.

Anima, Animatio.

Salus animæ proximi quando ſaluti proprij corporis præferenda.85.51.

Animæ defuncti ab occiſore nihil ex iuſtitia reſtituendum.99.148.

Animatio fœtus quoto die fiat.87.65.

Animalia.

Animalia alia manſueta & ſerua; alia ſilueſtria & libera.45.28. Licitè occiduntur. 77.1. abſtinendum tamen crudelitate.num.2.

Animus.

Animus malus, ſiue intentio non obligat ad reſtitutionem. 141.129.

Annus.

Probationis annus an debeat eſſe continuus 529.58. & 60. Quomodo computandus.ibidem. Quid ſi in annum biſſextilem incidat. ibidem.

Annus biſſextilis in profeſſione ſpectandus.530.59.

Antinomia.

Antinomiæ in pandectis ob varias Iuriſconſultorum ſententias reperiuntur. 154.11.

Apoſtata.

Apoſtata quis dicatur. 544.109.

Apoſtata, fugitiuus, & eiectus Religioſus quomodo differant. ibidem.

Apoſtata & fugitiuus Ordini acquirit. 546.112.

Apoſtolus.

Apoſtoli & præcipui Sanctorum vel virgines; & qui coniugati, abſtinebant coniugij vſu. 669.109.

Apparitiones.

Apparitiones ſpirituum quomodo poſſint internoſci.585.25.

Apprehenſio.

Apprehenſio alia vera, alia ficta. 27.46.

Vbi ficta locum habeat. num.47.

Apprehenſio iurium duplex. 28.49.

Dupliciter res nõ apprehenditur vt grauis.697.103.

Approbatio.

Approbatio an ſit de eſſentia religioſi ſtatus.520.11.

A quo fieri debeat.nu.12. Pontifex eam ſibi reſeruat. num.13.

Arrogantia.

Arrogantia quid.722.76.

Ars.

An quid ſit: quomodo differat à prudentia. 3.13.

Ars notoria quid ſit. 578.62.

Quale peccatum. ibidem.

Aſſecuratio.

Aſſecuratio quid ſit; quidque ad eius iuſtitiam requiratur. 324.24.

Aſſecurationis pactum etiam in cenſibus licitum. 280.66.

Aſſecurans merces, quas fingit ſe aliquis habere in aliqua naui, ſi nauis pereat, an teneatur ad pretiũ conuentum. 324.28.

Quid ſi plures aſſecurent eaſdem. 325.30.

Aſſignatio.

Aſſignationem mihi ab vſurario factam ſuper debitas vſuras an poſſim acceptare, & eas exigere. 249.195.

Aſtra, Aſtrologia.

Aſtrologia duplex; naturalis, iudiciaria.571.32.

Cur

Cur incerta experientia naturalis.num.33. Quænam noſcenda ad prædictiones aſtrologicas. ibidem.
Ex 130.prædictionibus tantùm 7. veræ deprehenſæ.ibidem.
Ex aſtris & hora natiuitatis non poteſt probabiliter iudicari de temperamento. 571.34.
Naturalis aſtrologia non eſt per ſe peccatum. 572.34
Iudiciariæ vſus ſemper eſt per ſe peccatum mortale. nu.35.In eius vſus eſt tacitum fœdus cum dæmone. num.37.
Aſtra non ſunt cauſa humanarum actionum. 572.36.
An poſſint poni ſaltem ſigna euentuum. 573.39.
Iudiciaria aſtrologia eſt fundamẽtum magiæ. 573.41.
Quid ſi non certò affirment euenturum. 574.42. Vnde fit vt vera prædicant. num.43.
Cantus & motus auium quomodo ſignum tempeſtatum.nu.45. Quando ſigna à Deo diriguntur. 575.46. Ioſeph an augur fuerit. num.49.

Aſtutia.

Aſtutia quid ſit. 10.24. Quale peccatum. ibidem.

Aſylum.

Aſylo non gaudet latro publicus. 593.13.

Attentio.

Attentio in omni oratione requiritur. 472.62.
Attentio quadruplex. 472.61.
Attentio ad verba an ſufficiat. 474.69.
Quomodo ſit virtualis dum animus diſtrahitur. nu.71. An requiratur propoſitum diſtinctum attentionis. num.72.
Attentio imperfecta nõ ſufficit ad opus meritorium. 489. 4. Secus ad violandum voti promiſſionem. ibidem.
Attentionis imperfectio in tentatione. 697.103.

Attritio.

Attritio ſufficit ad martyrij fructuum. 629. 48. An voluntas patiendi pro Chriſto ſufficiat. nu. 49.

Auaritia.

Auaritia quid ſit. 619.59. Quale peccatum. nu. 59. & 60. Eius filiæ ibidem.
Græcorum ſacerdotum auaritia. 73.47.

Auctio.

In auctione rem pluris quandoq; vendere quàm valeat an licitum. 256.35.

Aucupium.

Aucupium quomodo & vbi licitum. 45.28. & 47.39.
Aucupans contra iuſtam prohibitionem quomodo peccet. 47.40.

Audacia.

Audacia quid. 632.65.

Audire.

Audiẽs detractorẽ quomodo peccet. 109.20. & ſeqq.
Audita referens quomodo peccet. 110.24. & ſeqq.

Auſteritas.

Auſteritatis moderatæ vtilitates. 522.21.

Baptiſmus.

Baptiſmus, exorciſmus, &c. remedia ſunt aduerſus maleficia. 586.28.

Bellum.

Bello capti ſerui fugere poſſunt. 44.24. Fugientes iuuare licitum. 45.25.

Beneficium.

Beneficium quid ſit. 383.1.
Aliud eſt ſeculare, aliud regulare. Aliud ſimplex, aliud duplex; & quid ea ſint. 390.5. & ſeqq.
Beneficium, aut officium non vacat ante ſententiam, etiamſi in lege dicatur, ipſo facto ſit priuatus. 337. nu.63.
Beneficia ſex modis acquiruntur; Præſentatione, electione & confirmatione, poſtulatione & confirmatione, collatione libera, permutatione, reſignatione in fauorem cum ſecuta collatione: & quid illa ſint. 390.11. & ſeq.
Sibi vel alteri minùs digno procurans beneficium omiſſo digniore, an teneatur aliquid reſtituere digniori vel Eccleſię. 398.72.
Beneficiarius ſi putet verè ſe dignum, non tenetur reſignare beneficium. 399.76.
Decem conditiones requiſitæ vt quis cenſeatur ad beneficium idoneus. 400.86.
Ante omne beneficium requiritur Clericatus, ſeu prima tonſura. 400.92.
Si beneficium ex inſtitutione requirat certum ordinem, eo carens eſt inhabilis ad illud. 401.91.
In cæteris beneficijs ſufficit prima tonſura, & habilitas ad ſuſcipiendum intra annum ordinem beneficio congruentem. 402.98.
Adeptus Epiſcopatum ſi munus conſecrationis intra tres menſes non ſuſceperit, ad fructuum reſtitutionem tenetur. Si totidem poſtea menſes idẽ neglexerit, Epiſcopatu ipſo iure priuatus eſt. nu. 99.
Adeptus Eccleſiam parochialem tenetur ordinari ad ſacerdotium intra annum: aliàs ipſo iure beneficio eſt priuatus. num.100.
Obtinentes beneficia in Eccleſijs cathedralibus, vel collegiatis, vel regularibus, quibus varia annexa ſunt onera, tenẽtur intra annum ſuſcipere ordines officio conuenientes. 403.105.
Quæ ætas ad ſingula beneficia ſit neceſſaria. 403.107. & ſeqq.
Cœlibatus quomodo requiratur ad beneficium. 404. 111. Quæ ſcientia. 406.127.
Collatio beneficij facta omnino illiterato eſt irrita. 407.129.
Aptitudo corporis ea requiritur, quæ neceſſaria ad decenter præſtandum officium. nu.130.
Ad omne beneficium requiritur determinata intentio ſtatus eccleſiaſtici, & Ordinis muneri ſuo neceſſarij. num.131.
Accipiens beneficium vt eius fructibus alatur donec ſtudia abſoluerit, peccat mortiferè, nec poteſt illud retinere. nu.132.
Qui accepit beneficium parochiale ſine animo ſuſcipiendi intra annum ſacerdotij, tenetur fructus reſtituere; niſi voluntate mutata intra annum promotus fuerit. nu.133.
Beneficium parochiale accipiens animo non reſidendi, peccat, non tñ eſt ipſo facto priuatus. 408.n.136
Beneficia plura habere non eſt intrinſecè malum, ſed ſpeciem mali præſefert; cohoneſtari poteſt. Nullus tamen poteſt recipere, & ſimul retinere plures Epiſcopatus in titulum, commendam, aut alio titulo. 408.138.
Electus ad Epiſcopatum obtenta bonorum adminiſtratione, & conſecratione, vel ſaltem elapſo tempore conſecrationi præfixo, amittit omnia beneficia, quæ ante obtinebat. num. 139.
Beneficia alia ſunt incompatibilia primi generis; alia ſecundi: & quæ illa ſint. 408.140.
Habens beneficium incompatibile primi generis, ſi ſecundum huius generis acceperit, obtenta pacifica poſſeſſione ſecundi, vacat prius. ibidem.
Reliqua beneficia reſidentiam poſtulantia non ſunt incompatibilia primi generi. 409.144.
Quatuor caſibus licet habere plura beneficia. num. 147.148.
Per diſpenſationem licitum habere plura beneficia reſidentiam requirentia, ſi adſint iuſtæ cauſæ diſpẽſandi. 410.149. Aliàs non eſt tutus. nu.151.
Habentes beneficia cum cura animarum, tenentur iure diuino reſidere, & per ſe officium adminiſtrare. num.153.
Epiſcopi poſſunt quotannis à ſuis Eccleſijs ex iuſta cauſa tribus menſibus abeſſe. 411.155.
Si neceſſarium diutius abeſſe, à quo debeat cauſæ approbari. num. 156. Aliàs, fructus pro rata temporis abſentiæ non faciunt ſuos. num.157.
Parochi ſi vltra duos menſes abſint, an peccent, & fructus amittant. 411.159.
Qui in Eccleſijs cathedralibus vel collegiatis obtinẽt dignitates, canonicatus, præbendas vel portiones, non poſſunt quolibet anno abeſſe vltra tres menſes. num.162.

Cauſæ excuſantes à reſidentia. 412. 163.
Beneficiarij omnes ad horas canonicas tenentur. 412. 166.
Ea obligatio quando incipiat. nu. 167.
Ij excuſantur à lectione horarum, qui nec per ſe, nec per ſuos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi ſunt; ſi per eos tamen non ſteterit quo minùs percepturi ſint. 413. 168.
Probabile etiam excuſari eos, qui valde parum recipiunt, vt ſi beneficium non habeat vltra 8. aureos. Tenentur tamen qui aliquid recipiunt, aliquoties per annum. v. g. feſtis & dominicis. nu. 169.
Non excuſatur beneficiarius à precibus primo & ſecundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibuſdam eccleſijs debeatur fabricæ, vel deceſſori mortuo. num. 170.
Quid ſi non ſacerdotes expendant maiorem partem prouentuum in ſubſtitutum, qui ſacra faciat. num. 172.
Beneficiarij qui ſunt in poſſeſſione non excuſantur à precibus, eò quòd beneficium ſit litigioſum, aut ꝙ fructus ſint ſequeſtrati, vel ab alio percipiantur; ſi tamen probabile ſit ipſos in lite fore ſuperiores, & fructus illos obtenturos. num. 73.
Qui nihil recipiunt, eò quòd non reſideant cùm poſſint, non excuſantur. ibidem.
Adoleſcentes, qui parentum authoritate coguntur acceptare beneficium, cùm tamen non habeant animum ſtatus eccleſiaſtici, an ad officium teneantur. 413. 174.
Beneficiarij omittentes preces canonicas tenentur ad reſtitutionem fructuum pro rata omiſſionis. 414. num. 175.
Habentes beneficia curata & capellas, non tenentur iure naturæ ad reſtitutionem, etiamſi preces canonicas omiſerint: at habentes beneficia, quorum præcipua functio eſt precatio canonica, non tenentur ſpōte reſtituere, niſi Eccleſia ſignificet ſe velle. num. 179.
Eccleſia imponit reſtitutionē fructuum per modum oneris, ſeu conditionis. 415. 182.
Beneficiarij non habent abſolutum dominium fructuum, etiam ante perceptorum, niſi poſt dictum officium, aut certè abſque culpa prætermiſſum. num. 183.
Canonici non canentes in choro vbi id conſuetum, non merentur diſtributiones, etiamſi domi preces recitent, aut ſubmiſsè in Eccleſia dicant. 415. 184.
Quid ſi conſuetudo habeat vt per Vicarios officium peragant. 416. 185.
Superiores Canonicorum habentes iuriſdictionem in Capitula, tenentur curare vt Canonici per ſe diuina officia obeant. num. 86.
Modi quatuordecim, quibus beneficia amittuntur, num. 187.
Beneficiatorum bona triplicia. 34. 35. Vtrum ipſi bonorum ſuorum dominium habeant. nu. 36. & ſeqq. Congrua eorum ſuſtentatio. 35. 40.
Peccant mortaliter ſuperflua profanè expendentes, 37. 47.
Cur eorum bona dicantur res Dei. 38. 47.
Beneficio metu renuntians non tenetur legere horas, nec poteſt ad eius titulum ordinari. 185. 37.
Beneficiati de quibus & quomodo poſſint teſtari. 219. 41. & 220. 42. 43.
De ſuperfluis ſui beneficij ex conſuetudine etiam in cauſas non pias validè, ſed illicitè teſtantur. nu. 44.
Item ſi ea ex inteſtato diuitibus amicis relinquant. ibidem. Hæredes tamen non peccant accipiendo. num. 48.
Beneficium vnum maius altero dupliciter dicitur. 606. 9.
Beneficio indignus quis dicatur, quis etiam digniſſimus. 395. 52.
Quorum beneficiorum ſit capax regularis. 540. 95.
Reſignatio in beneficijs quid. 417. 189. Fit tacitè, vel expreſsè. ibidem.
Vt conditionalis & id quod ex vi illius ſecutum fuerit, ſit validum, nouem requiruntur conditiones. num. 190. & ſeqq.
Beneficium qua ratione ſit inuendibile iure diuino, & qua ratione ſit vendibile per Pontificem abſque ſimonia iuris diuini, Vide *V. Simonia.*
Beneficij relatio. 605. 7.
Beneficium non retribuere quando peccatum. 608. num. 18.
Vtrum Deus maius beneficium innocenti quàm pœnitenti conferat. num. 10.

Blanditia.

Blanditijs vel precibus aliquem ad maleficium permouens, ſi antequam patretur, ea reuocet, ad nihil tenetur. 145. 17.

Bona.

Bona filijfamilias quadruplicia, caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, aduentitia, profectitia. 30. 7. & ſeqq.
Bona Principum quintuplicia, & quomodo ſingula præſcribantur. 61. 41.
Bona incerta quæ dicantur. 157. 31. 32. Poſt inquiſitionem diſtribuenda pauperibus. num. 33. Non tamen iure naturæ. 158. 36. Quæ bona incerta quibuſdam locis Principibus applicentur. ibid. Quæ non habentur per delictum retineri poſſe probabile. nu. 38. Quo iure Pontifex poſſit de his diſponere. num. 40. Cenſentur adeſpota. ibid. Si poſſeſſor pauper ſit, poteſt ea ſibi retinere. nu. 41.
Bona incerta pauperibus diſtribuens, domino comparente ad quid teneatur. 157. 31. & 158. 43. Per hanc diſtributionem non transfertur plenum dominium. 159. 45. Conſultum in ea vti conſilio confeſſarij. num. 47 Inuentor talium rerum an poſt diligentem inquiſitionem poſſit eas ſibi retinere. num 48. & 49.
Bona Religioſi per profeſſionem tranſeunt in Monaſterium. 537. 81. & quare. 538. 82. Quomodo bona diſtribuenda poſt profeſſionem. ibid. Etiam bonorum poſſeſſio tranſit in Monaſterium. 539. 84. Dominium quando cōtinuetur, & quando debeat apprehendi. ibidem.
Bona adiaphora an per ſe peti poſſint. 463. 21.

Bona fides.

Bona fide rem furtiuam emens, eam ſine pretio domino tenetur reddere. 153. 2. Si conſumpſerit vel alienauerit, inquantum factus eſt ditior tenetur reſtituere. 154. 3. 4. Si perijt etiam ipſius culpa ad nihil tenetur. nu. 6. Vide *Res furtiua.*

Breuiarium.

Breuiarium quid contineat. 468. 42. Breuiario Romano qui vti poſſint. 475. 73. Qui non teneantur illud acceptare. ibidem. An priuatim eo omnes vti poſſint. num. 74. An qui eo vtuntur, teneantur ad pſalmos graduales, &c. nu. 76.

Bruta.

Bruta nonnulla adulterium plectunt. 690. 71.

Calliditas.

CAlliditas quid ſit. 69. 23.

Calumnia, calumniator.

Calumnia quid ſit. 108. 7. Maius eſt peccatum quàm detractio. ibidem.
Calumniatorem occidere an licitum. 84. 47. & 90. 82. Duellum cum eo acceptare licitum. 85. 49.

Cambium, Campſor.

Cambium quid ſit. 286. 1. Eius diuiſio. nu. 5. Refertur ad varios contractus, num. 4.
Cambium ſiccum quid ſit. 286. 5. Reale. ibidem. Minutum & locale. 287. 6.
Cambio minuto varias ob cauſas aliquid lucrari licitum. 287. 7.
Campſor minutus poteſt aliquid lucrari, etiamſi ſpōte id officium ſubeat. 287. 9. Etiam ob numerationem pecuniæ. nu. 10.
Campſor in cambio locali prior pecuniam accipiens quo titulo poſſit lucrari. 288. 19. 20. Quantum poſſit

poſſit accipere. num.21. Quomodo transferat pecuniam. 288.21.22. Debet aſſecurare pecuniam. num.26.

Campſor prior dans pecuniam alibi recipiendam an poſſit lucrari. 290.27. Quo titulo. num.28. & 34. Non tenetur ſuam commoditatem in eo æſtimare. num.32. Poteſt lucrari etiam dans ad locum intra idem regnum conſtitutum. num.33. Poteſt lucrari ratione duplicis tituli. 291.39.41. Quẽ titulum maximè ſpectent mercatores. 292. num.43.

Cambiorum praxis hoc tempore. 292. num.47. Quæ perſonę requiſitæ. nu.48. Quo genere nummorum regantur. num.51.

Cambia quorum pretia variantur pro diuerſa diſtantia nundinarum ad quas dantur, an licita. 293.53. & 54.

Cambia mercatorum cum Rege an iuſta. 294.58.

Cambium Biſuntinum, ſeu Placentinum quid ſit. 294.59. An licitum. nu.60. & 295.68.

Campſorum prouiſiones quæ dicantur. 296.73. An poſſint exigi in pacto de recambio. 297.84.

Campſor poteſt facere pactum de intereſſe, ſi alter ſit in mora. 297.81. An de recambio. nu.82. An poſſit tunc prouiſiones exigere. nu.84. An poſſit debita adijcere ſorti. 85. An teneatur partem ſolutionis computare pro ſorte. nu.298.86.

Cambiorum conditiones à Pio V. requiſitæ. 298.88. Vix ſunt receptæ. nu.93.

Campſorum prouiſiones an iuſtæ. 296.73. An poſſint exigi in recambio ex pacto facto. 297.84.

Canonicus.

Canonicus non aſſiſtens in diuino officio, tenetur ad reſtitutionem diſtributionum, etiamſi ei fiat remiſſio ab alijs. 174.41.

Canonici an in choro cantare teneantur. Vide *Beneficium*.

Capitis minutio.

Capitis diminutio quid ſit. 24. nu.21.

Caro.

Carne humana an veſci liceat in neceſſitate. 675.9. Non licet quemquam occidere vt eius carne vtaris in medicamentis. nu.10. Ob crimina auibus & feris proijci poteſt. ibidem.

Immunda carne Iudæi potuiſſent veſci in neceſſitate. ibid. Non tamen tenebantur. 676.12.

Carnibus veſci in morbo non tenetur Carthuſianus. 675.12. Poteſt tamen. ibid.

Caro eſt iumentum: quomodo regendum. 661.71.

Carthuſianus.

Ad Carthuſianum Ordinem poſſunt omnes alij Religioſi trãſire. 542.100. Ipſi verò ad Mendicantes. ibidem. Conditiones in tranſitu requiſitæ nu. 101.

Si tranſeat quis ad alium Ordinem vt ſit Prælatus, an requiratur annus probationis & noua profeſſio. 542.101.

Tranſire poteſt quis ad laxiorem cum venia Prælati, ſi cauſa iuſta ſubſit. nu.102. Si abſque venia, an ſit apoſtata & excommunicatus. ibid. Quis veniam dare poſſit. num.103.

Mendicantes non poſſunt tranſire niſi ad Carthuſianos. 543.104. Si ſecus faciant, an recipientes & recepti ſint excommunicati, & profeſſio irrita. ibidem.

Canonici Regulares poſſunt tranſire ad Ordinem Monachorum, vbi diſciplina benè ſeruatur. 542. num.101.

Carthuſianus an poſſit ſe delectare eſu carnium imaginario. 699.111. & 700.113.

Caſtitas.

Caſtitas quid. Eius officium. Perfecta, Imperfecta: coniugalis: materia caſtitatis. 665.92. & ſeqq.

Caſtitatis votum ad quid obliget. 536.78.

Caſtrenſia bona.

Caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia bona quæ dicantur. 307.

Cauſa.

Cauſa vera damni vel rei quæ ſit. 143.3. & 144.9.11.

Cauſa principali damni reſtituente reliquæ ſunt liberæ. 148.41.45.

Cauſæ æquè principales æqualiter tenentur. 150.52.54.

Cauſa damni negatiua ad quid teneatur. 151.62.

Vni ex cauſis condonatione facta ad quid teneantur reliquæ. 150.57.60.

Ex cauſa turpi accepta an reſtituenda. 160.52.

Cauſæ excuſantes à reſtitutione. 169.1. Non ſemper ſufficiunt vt fureris. 172.27.

Cauſam pollutionis quando non teneamur vitare. 695.98. Quid ſi abſit periculum conſenſus. 696.98. Si cauſa aliunde ſit illicita. nu.99.

Turpem ob cauſam acceptum opere impleto non eſt reſtituendum. 160.52. Niſi communem æſtimationem excedat. nu.53. Nec etiam iure poſitiuo reſtituendum. nu.56. Leges quæ talia pacta reſcindunt quomodo intelligendæ. nu.57. Talia quædam eſſe reſtituẽda probabile. 161.60. Cui. nu.61. Ante peccatum patratum, pro eo accepta reſtituenda ſunt. 160.55.

Cenſus.

Cenſus quid ſit. 272.1.2. Variè diuiditur. num.4. Reſeruatiuus quid. ibid. Differt ab emphyteuſi. nu.5. Quid conſignatiuus. ibid. Variè diuiditur. num.6. Quid ſit realis. 273.6. Quid perſonalis. num.7. Quid mixtus. num.8. Quid fructuarius, quid pecuniarius. num.9. Quid certus vel incertus. num.10. Quid vitalitius. num.11.

Cenſus noui emptio licita. 273.13. Immediatè in eo emitur non penſio, ſed ius ad eam. nu.14. Conditiones iure poſitiuo in ea requiſitæ. 281.47.

Cenſus perſonalis emptio licita. 274.18.20. Qualis debeat eſſe perſona ſuper quã conſtituitur. 275.21. Hypothecam in ea exigere licitum eſt. num.22.

Cenſus mixti emptio licita. 275.23.

Cenſus realis irredimibilis emptio licita. 276.34. Etiam pecuniarij. num.36.

Cenſus realis perit pereunte re ſuper qua fundatur. 276.34. Res talis non eſt hypotheca. nu.35. An poſſit in tali cenſu exigi hypotheca. num.36.

Cenſus perſonalis irredimibilis licitus. 277.37.

Cenſus temporalis quid. 277.40. An licitus. ibidem.

Cenſus vitalitij pretium. num.41.

Cenſus quando emi poſſit minore pretio, quàm quo fuit initio conſtitutus. 278.45. & ſeqq.

Cenſum emere cum pacto vt eodem genere monetæ redimatur, an licitum. 278.49. An cum pacto vt nõ poſſit redimi niſi ante vel poſt certum tempus. 279.51.53.

Cenſus vtrinque redimibilis an licitus. 279.56.

Cenſus redimibilis arbitrio ſolius emptoris an licitus. 280.64.

Cenſus ſuper alium cenſum fundari poteſt. 282.77.

Cenſui addi ſolita pacta, an licita. 280.65.

Conditiones iure poſitiuo requiſitæ in cenſibus. 282.75. & ſeqq. An obligent in cõſcientia. 284.92. & ſeqq.

Cenſus penſiones nõ ſoluens an teneatur ad lucrum ceſſans vel damnum emergens. 283.85.86.

Cenſui reali ſubiecta re pereunte, ſi alia eius loco ędificetur, hæc non erit cenſui ſubiecta. 283.91. Si illa culpa cenſuarij pereat, ipſe tenebitur ſoluere penſiones. 91. Si diuidatur in plures partes, ex ſingulis partibus tota penſio exigi poteſt. 89.

Cenſuum iuſtum pretium quomodo conſtituendum. 285.102.104. Si minori fuerit emptus quid agendum. 285.106.107.

Cenſus ſoluendi eo loco vbi eſt res ſuper quam ſunt conſtituti. 169.57.

Ceſſio iuris & bonorum.

Ceſſio iuris debet eſſe libera. 67.12.

Ceſſio bonorum quatenus excuſet à reſtitutione. 174.42. Non eſt introducta niſi pro ijs qui aliàs ſatisfacere nequeunt. 177.72.

Ceſſio ſimplex non priuat hominem iure, quod lex ei in bonum commune tribuit. 316.26.

Charitas.

Charitas maxima in proximum quæ. 626.34.

Charitas adeſſe debet in martyrio,ſaltem in fine,n.35

Chirographum.

Chirographa minoris emere quàm valeant an licitũ. 260.65.& 70.

Chorus.

Chorus non requiritur ad perfectum ſtatum.522.23

Chriſtus.

Chriſti defenſio cur Petro prohibita. 85. 50.

Chriſtus quomodo ſit vnicus mediator noſter. 466. 34.

Chriſti humanitati an conueniat orare. 463.24.

Chriſtus an aliquando iurarit, 547.4.

Chriſti patientia, 641.43.

Chriſti manſuetudo vbi eluxerit. 706. 19. Humilis fuit in natura humana. 715.57. An fuerit humilis interno iudicio.ibid. Eius propria virtus eſt humilitas. 720.71.

Cibus.

Cibus quomodo ratione inobedietiæ coinquinet hominem. 663. 80. Debet eſſe ignobilior alito; & quare. 675.9.

An in obſidione teneamur veſci cibis incommodis. 675.12.

Circumciſio.

Circumcidentes ſe Aethiopes ex ignorantia an excuſandi. 565.4.

Ciuitatum bona.

Ciuitatum bona & iura quomodo præſcribantur, 61. 41.

Clementia.

Clementia quid. 711.39. Tria ad eam requiſita.ibidẽ. Eius motiua.nu.40. Vitia ei oppoſita.712.42.

Clericus, Clericorum bona.

Clericorum bona triplicia.34.35.Vtrum habeant dominium.nu.36.Congrua eorum ſuſtẽtatio qualis. 35 40.Peccant mortaliter ſi ſuperflua beneficij expectant in vſus profanos.37.47.Cur eorum bona dicantur eſſe res Dei.38.47.An habeãt dominium ſacræ ſupellectilis.39.51.

Clericis quomodo prohibita ſit venatio.47.40.

Clerici etiam ante Clement. ob iuſtam ſui defenſionem occidentes non incurrebant irregularitatem, 85.52.

Clericus inops non tenetur bonis cedere, nec poteſt ob debita in carcerem conijci. 174.50.

Clerici quinam gaudent priuilegio fori. 174.51.

Clericis ſacris initiatis negotiatio prohibita.252.n.4. Quarum rerum venditio illis permiſſa. nu.5. Poſſunt tamen per alios negotiari, ſed parum decenter. num.6.

Clerici vel Epiſcopi non poſſunt fideiubere in damnum Eccleſiæ,ſed bene in ſuum.323.19.

Clerici minorum ordinum an ad ſtatas aliquas preces teneantur.469.46.An ratione tonſuræ.470.47.

Clerici quibus de rebus & quomodo teſtari poſſint. 219.41. Eis vetitus aleæ luſus & laruarũ. 727.98. Vide *Beneficium.*

Coactio.

Coactus non cedit iure ſuo.67.12.

Cogi poſſumus ad multa ad quæ non tenemur ex iuſtitia. 83.39.& 133.75.

Codicillus.

Codicilli quomodo differant à teſtamento.215.2.

Collator.

In quaque diœceſi Epiſcopus eſt proprius collator omnium beneficiorum;niſi ex fundatione,vel præſcriptione hoc ius alteri competat 394.43.

Summus Pontifex eſt generalis collator beneficiorũ in quauis diœceſi. nu.44.

Tribus modis poteſt Pontifex ea conferre, nu.45.

Dignitates infra Epiſcopatum & Abbatiam, & alia beneficia regulariter cõferri debent intra ſex menſes; alioqui deuoluuntur ad Superiorem: Si autem Electores per tres menſes neglexerint eligere ad Epiſcopatum,vel Abbatiam,deuoluitur collatio ad proximum Superiorem,qui cum conſilio Capituli ſui Eccleſiæ prouidebit. 394 46.& 47.

Cur rarius Pontifex iure præuentionis & concurſus vtatur:& cur aliqua beneficia ſibi referuauerit,ſuoque iure interdum in conferendo vtatur. 394.48.

Epiſcopi exiſtentes in curia Romana non poſſunt vlla conferre, etiamſi vacent in propria diœceſi; ſed neceſſe eſt vt Curiam exeant ad ea conferenda; poſſunt tamen in aliena diœceſi. 394.49.

Capitulum,ſede epiſcopali vacante, non poteſt conferre beneficia,quæ ad liberam ipſius Epiſcopi collationem pertinebant. 394.50.

Si Epiſcopus conferat beneficium abſenti per literas aut nuntium, vtrum poſſit reuocare collationem, & alteri conferre antequam iſte acceptauerit. 395.51

Non licet beneficium eccleſiaſticum conferre indignis; modò aliqui reperiantur digni quibus conferri poſſit. Dignum faciunt beneficio habente curam animarum ætas conueniens, probitas morum, & ſcientia debita.395.53.

Conferri indigno ad maiora mala impedienda quando poſſit.nu.55.

Vt collator ſit ſecurus debet poſitiuè ſcire collatarium eſſe dignum.nu.56. Non omnis conditio reddens hominem indignum beneficio, reddit ipſo facto collationem irritam.395.57.

In quinque euentis licitum eſt prætermiſſis dignioribus beneficia conferre indignis.396.58.& ſeqq.

Electores, Præſentatores, & Collatores ſemper tenentur curare vt beneficia digniſſimis conferantur. 396.62.

Ad beneficia habentia curam animarum, vel aliam functionem magni momenti in Eccleſia, eligere, poſtulare,aut præſentare dignum omiſſo digniore, eſt peccatum mortale. Idem dicendum de conferente,qui liberè confert. 397.64.

In cæteris beneficijs non videtur pec. mort. ſemel vel bis prætermittere digniorem. Videtur tamen eſſe mort.ſi quis id paſſim faciat,aut ſi rarò curet vt digniores præferantur. 397.66.

Collatio beneficij facta excommunicato, aut ſuſpenſo,aut interdicto eſt nulla,& etiam electio,præſentatio & poſtulatio excommunicati,ſuſpenſi,& interdicti, & reſignatio in eius fauorem eſt irrita. 404.116.

An electio & collatio beneficij facta ei,qui ignorat ſe excommunicatum ignorantia probabili ſit irrita, 405.117.

Exiſtens in excommunicatione an validè acceptet beneficium.num. 118.

An ſit inualida acceptatio eius,qui in excommunicatione eſt electus aut præſentatus, & poſtea fit capax per abſolutionem,priuſquam acceptet electionem vel præſentationem.405.119.

Irregulari facta collatio eſt. nu.120.

Hæretici, credentes, receptatores, defenſores & fautores, ipſorumque filij & nepotes per lineam maſculam ſunt inhabiles ad omne beneficium eccleſiaſticum,& officium publicum. Item qui ad preces talium eccleſiaſticum beneficium ſcienter obtinuerunt.406.123.

Ad collationem beneficij iure naturæ requiritur morum probitas.406.125.

Collatio tamen facta criminoſo, non eſt ipſo iure irrita;niſi crimen annexam habeat cenſuram, vel irregularitatem. num,126.

Collatio beneficiorum, & officiorum, quibus deeſt ſolennitas, an ſit valida in conſcientia. 218.32.& 219.35.

In conferendis Eccleſijs parochialibus quæ formula ſeruanda.399 78.& ſeqq.

Si quis eſſet priuatus beneficio per ſententiam ſecundum allegata & probata latam,& illud tibi à legitimo Collatore collatum eſſet;probabile eſt te nõ teneri ad reſtitutionem, etiamſi ſcires ſententiam falſis probationibus niti. 367.27.

Colum-

Columbaria.
Columbaria permiſſa ſunt. 45.29.
Comeſſatio.
Comeſſatio quid. 673.1.
Commiſſoria lex.
Commiſſoria lex in venditione quid ſit. 268.124.
Commiſſoria lex in pignoribus eſt prohibita. 241.
133. An licita in cenſibus. 281.68.
Commodatum.
Commodatum reſtituẽdum eo loco, quo acceptum, impenſis commodatarij. 168.54.
Commodatum quid ſit. 318.4. Differt à mutuo & precario, ibid. An poſſit repeti ante tempus. 320.17
Commodatarius an poſſit rem ſuam præferre alienæ, quando vtramque nequit ſeruare. 320.22.
Communio rerum.
Communio rerum vbi ſit commoda. 42.9.
Commutatio.
Commutare vota qui poſſint. 507.87. Quomodo poſſint commutare. 509.95. Cauſa commutationis qualis eſſe debeat. 96. Facta commutatione poteſt redire ad prius votum. num. 97.
Commutare quiſque poteſt vota in melius. 507.87.
Regulares qui poſſunt vota commutare, an etiam poſſint iurata de eadem materia. 560.60.
Voto commutato teneris ex voto ad id in quod eſt commutatum. 560.57.
Compulſio.
Compelli ad Religionem nemo poteſt. 525.38.
Compenſatio.
Compenſatio in reſtitutione famæ licita. 121.131.
Etiam cum damno pecuniario. 122.136.
Compenſatio occulta an fieri poſſit in depoſito vel commodato. 320.16.
Concilium.
Concilium Prouinciale an poſſit tollere ieiunia Iuris communis. 661.66.
Concilij etiam generalis decreta, vbi decennio non ſunt recepta non obligant. 284.98.
Concio.
Iocus in concionibus ſacris graue peccatum. 726.96.
Concupiſcentia.
Concupiſcentia eſt vitium puerile. 648.15.
Conditio.
Conditio generalis obiecti non tribuit actui ſpecialem malitiam, niſi expreſsè volita. 66.2.
Conditio poteſtatiua quæ dicatur. 268.129.
Conditio addita donationi vel cõtractui, ſi ſit de præterito aut de præſenti, aut neceſſariò futurò, non ſuſpendit ea. 211.117. Si de futuro incerto ſuſpendit. num. 118.
Ius tamen tribuitur donatorio ne reuocetur ac grauetur donatio. nu. 118. Non impleta conditione fiunt planè irrita. nu. 119. Conditio impoſſibilis reddit irrita. nu. 121. Excipe matrimonium quoad forum externum. nu. 122. & vltimam voluntatẽ. 213.123.
Conditio turpis de futuro reddit cõtractum irritum; non tamen de præterito. 212.121.
Conditio, Si nupſeris, an debeat haberi pro non adiecta. 213.123.
Conditio duobus modis dicitur impoſſibilis. 212.121.
Conditio turpis an votum impediat. 496.37.
Condonatio.
Condonare famæ reſtitutionem qui poſſint. nu. 121. 124.127.
Condonatio generalis damnorum & iniuriarum ad quæ ſe extendat. 123.146.
Conductio.
Conductio quid ſit. 299.2.
Conductor impeditus ab vſu rei an teneatur ad penſionem. 299.6.
Conductor rei fructiferæ ob ſterilitatem nihil ex ea percipiens an teneatur ſoluere penſionem. 300.12.
Eadem eſt ratio quàdo fructus collecti caſu pereunt. 301.18.
Ex qua culpa teneatur de damno. 302.29.
Conductor quando poſſit ex re conducta expelli. 302.32. Quid ſi pactus ſit ne expellatur. 303.37.
An tunc teneatur ad integram penſionem. nu. 38.
Confeſſio, confeſſarius.
Confeſſarij non cogentes pœnitentes ad reſtitutionem, tenentur de damno, ſi ex officio curam animarum habeant. 153.77.
Secus de alijs. nu. 78. quomodo ſe geret circa excedentes in ornatu. 731.114.
Qui non confeſſus eſt, aut non communicauit in paſchate, poſtea tenetur. 660.59.
Confeſſio ſimulata, filia ſuperbiæ. 722.76.
Confiſcatio.
Confiſcatio priuat dominio & proprietate, non poſſeſſione & vſu. 337.64.
Coniugium.
Coniugum altero Religionem ingrediente, alter debet etiam ingredi, aut ſaltem vouere caſtitatẽ. 523.26. Quibus caſibus alter ſine alterius conſenſu ingredi poſſit. 523.29.
Coniunx hæretici an poſſit Religionem intrare. 524.29.
Coniuges pari conſenſu vouentes continentiam an mutua vota irritent. 506.85.
Coniunx in abſentia coniugis an poſſit ſe delectare imaginatione copulæ. 702.121.
Conſecratio virginum.
In conſecratione virginum preces vim habent ſolùm per modum deprecationis. 671.118.
Conſecrari poteſt per vim corrupta. 671.115. Non autem ſi voluntariè. nu. 117. Quid ſi id notum tãtùm ex confeſſione. num. 118.
Quid conſecratio & benedictio. 115.114.
Conſecrationes poſſunt tolli à rebus cõſecratis. ibid.
Conſentiens.
Conſentiens in læſionem ſuam, ſuo iure cedit, eique non fit iniuria. 67.11.12.
Coactus non cedit iure ſuo. num. 12.
Conſentiens quàdo cenſeatur cauſa dãni. 146.22.23.
Conſenſus in opus malum debet eſſe ex plena deliberatione. 701.116.
Conſideratio.
Omnia peccata ex defectu conſiderationis oriuntur. 646.7.
Conſideratio imperfecta reſpectu voti quæ dicatur. 480.4.
Conſilium.
Conſilium ni adhibeatur vbi ius requirit, actus eſt nullus. 530.61.
Conſilium ad leuitatem vitandã in vouendo. 497.45.
Conſtantia.
Conſtantia quid ſit. 643.48. Vitia oppoſita. nu. 49.
Conſtitutio.
Conſtitutio Gregor. XIII. de votis Societatis Ieſu. 519.8.
Conſuetudo.
Conſuetudo contra legem quanto tempore præſcribat. 62.44. Quomodo tollat vim legis. n. 45. & 46.
Conſuetudo quomodo inducatur. 658.50.
Quid ſi orta ex ſcandalo. ibid.
Conſuetudo paucorum annorũ moderatur ieiunium. 650.8.
Conſuetudo peccandi. 722.76.
Conſulens.
Conſulens damnum ad quid teneatur. 145.14. Quid ſi reuocet. nu. 15. Quid ſi dubium ſit an alterum ſuo conſilio mouerit. 319.13.
Conſulere minus malum an liceat. 145.19.
Conſulens diuinos an ſit excommunicatus. 570.29.
Contemptus.
Contemptus explicitus legis tribuit ſpecialem malitiam peccato. 66.2.
Contemptus præcepti & præcipientis. 604.45.
Contemni res aliqua varijs modis poteſt. 608.16.
Ex contemptu peccare quid. 535.76.
Continentia.
Continentia quid. 703.1. & 704.4. An diſtinguatur à temperantia. 704.4.

Conti-

Continentia ſecundùm quid. num.6.
An continentia ſit virtus.704.7. Incitamenta continentiæ:Exemplum Chriſti;pœna voluptatis;locus: tempus:conditio voluptatum;mala comitatia.n.9. & 705.9.

Continuatio.

Continuatio formalis peccati requirit actualem libertatem.126.19. Tripliciter interrumpitur. num.21. Quomodo confitendæ hæ interruptiones. nu.24.

Contradictoria.

Contradictoria poſſunt implicitè & inefficaciter intendi.555.39.

Contractus.

Quando interceſſit contractus commodati, conducti,&c.quibus caſibus quis teneatur ad reſtitutionem ob damnum.72.36.& ſeqq. Vtrum hæ leges obligent in conſcientia. 73.43.44.
Contractus quid ſit.179.1.2.Generatim comprehendit donationem & promiſſionem.nu.4.Et ſic non differt à pacto. nu.5. Dupliciter dicitur perfectus. nu.6. Quatuor modis perficitur,re, ſcriptura, verbis,conſenſu. nu.7.8.
Contractus diuiſio.180.12.Innominati quatuor ſunt ſpecies.num.13. Innominatus parit obligationem naturalem,non ciuilem. nu.14.
Contractus bonæ fidei quid ſit.180.15. Quid ſtricti iuris.ibi.Quid nudus,quid veſtitus.nu.17. Veſtitur ſex modis. nu.18. Non eſt differentia inter hos in foro conſcientiæ.181.19.In foro ciuili pactum nudum non obligat.num.21. Ius poſitiuum poteſt pacta aliàs valida reddere irrita vel irritabilia. n.20.
Contractus nudi pariunt quatuor effectus. num.23. Quidam etiam dant actionem in foro externo. num.24.
Contractus quinque modis diſſolui poteſt. 267.122. Ad quem fructus medij temporis pertineanr. nu. 122.123.
Contractus Societatis quid ſit. 308.1.
Contractus illicitus non ſemper irritus. 3ſ5.18.
Contractus ſeu pactum nudum iuramento confirmatum parit actionem in vtroque foro. 181.25. An idem dicendum de pollicitatione iuramento firmata. ibid.
Contractum dolus vel error tripliciter afficit.182.27. Error circa ſubſtantiam eum irritat.ibid.Circa accidens non. nu.28. Si tamen ſit cauſa contractus, & alter contrahentium ſit eius cauſa vel particeps, à decepto irritari poteſt,nu.29. Deceptor tenetur ad reſtitutionem rei & fructuum.nu.30. Si emptor deceptus ſit vltra dimidium pretij, non eſt irritus contractus,ſed ad æqualitatem reuocandus.nu.28.
Contractus quibus dolus circa accidens cauſam dedit,non ſunt iure poſitiuo irriti,ſed irritabiles.182. n.31. Deceptus ſi velit poſt alterum cogere vt ſtet contractui. ibid. Si alter non fuit particeps doli ſunt omnino validi. 183.33. An deceptus poſſit eum irritare. ibidem.
Contractus ob metum grauem initus non eſt omnino irritus.185.36.Aliqui caſus excipiuntur.nu.37. Vide *Metus.*
Contractum iuramento validari, & iuramentum ſuper eo factum eſſe validum non ſunt idem. 188.50. Vide *Iuramentum.*
Contractus minoris an firmetur iuramento.190.56. An pupilli.191.56. An prodigi.ibidem.
Contractus vel actus contra iuramentum factus eſt validus,ſi aliàs valuiſſet.191.57.
Contractus mercatorum huius temporis cum Rege an iuſti. 294.58.
Contrahere validè quinam poſſint. 192.60.
Contrahens cum minore tenetur ei rem magni pretij reſtituere,ſi repetat ante ſententiam.192.61. Non tamen non recepto pretio ſoluto. ibidem.
Contractus inter coniuges validi, donationes autem inualidæ.208.86.Confirmatur morte donantis vel iuramento.num.87.88.Excipiuntur aliquot caſus. num.89.
Contractum minùs ſolemnem eſſe validum in foro conſcientiæ donec per ſententiam infirmetur, probabile.218.32. Contrarium verius. 219.35.36.
Contractui naturalem obligationem inducenti poteſt fideiuſſor accedere.219.35. Alijs non.ibidem.
Contractum iniquum bona fide iniens, qui aliàs iuſtum æquè lucroſum iniiſſet, an poſſit lucrum retinere.237.104.105.Titulus iuſtus tripliciter in contractu poteſt intendi. nu.106.
Contractus ex alterius ratihabitione pendens nō eſt perfectus,donec in illum conſenſerit.252.3.
Contractuum diſſolutio & cōdonationes debent eſſe liberæ.515.118.
Contractum iniuſtum non facit animus interior. 528.50.
Contractus multi in quibus non eſt vltro citroque obligatio. 543.107.
Contractus irriti in Luſitania quibus apponitur iuramentum abſque venia regis. 559.55.

Contritio.

Contritio ad martyrium indirectè requiritur.627.42 Non autem directè. 628.45.

Cooperans.

Cooperans quiuis damno alieno non teneatur ad reſtitutionem. 143.2.4.8.Quid ſi metu cogatur.146. 29.30. An poſſit occidi. ibidem.
Cooperatio neceſſaria vt ſis cauſa damni. 144.11.12. & 146.24.& 29.
Cooperantes conſilio, iuſſione, conſenſu, laudando, receptando,tenētur in ſolidum de damno. 147.32. Quo ordine.148.39.41.& 149.48. & 150.52.54.
Cooperans peccato & vehens dominam ad locum adulterij quomodo peccent. 653.23.
Vſurario cooperantes, qui teneantur ad reſtitutionē. 246.178.

Correctio legis.

Correctio legis propriè fit per gnomen.617.66.

Corruptor.

Corruptor virginis ad quid teneatur. 101.1.4.5.& 102.9.10.12. Quid ſi matrimonium promiſerit. 103.20.23.26.An poſſit religionem quā ante vouerat ingredi.104.32.

Creditor.

Creditor quādo dicatur fidem emptoris ſequi.163.9.
Creditoribus quo ordine ſatisfaciendum. 162.1. & 163.7. & 165.21. Cuius res in ſpecie adhuc extſtat, probabile ei primò ex ea ſatisfaciendum. 163.11. Hypothecam habentibus ante alios ſoluendum. 165.22.Inter eos qui non habent hypothecas quo ordine ſoluendum.166.34. An priùs petenti liceat priùs ſoluere. 167.38.39. An pauperi priùs liceat ſatisfacere cum damno ditioris. 168.46.
Creditoribus quo loco,quibusve impenſis ſatisfaciēdum. 168.48.51.52.

Crimen.

Crimen occultum patefacere ſeruato ordine iuris nō eſt detractio. 108.9.
Crimen falſum ſibi imponere ad vitanda tormenta an liceat. 111.35.39.41. An vt amicum morte eripias.nu.40. An verum ob has cauſas fateri. nu.36. An alteri imponere.112.47.
Crimen alterius occultum reuelare ad vitanda tormenta an liceat.112.51.53. An ad vitandum damnum tertij.113.57.60. An ad tuendam famam. 121.131.
Crimen occultum alterius vni vel duobus reuelare quale peccatum. 114.68.70.
Crimen alibi publicum, vbi ſecretū eſt reuelare quale peccatum. 115.73.78. An reuelans teneatur ortum damnum reſtituere. 116.81.
Crimen tripliciter dicitur publicum. 115.73.
Crimen olim publicum reuelare quale peccatum. 116.82.
Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum. 359.19.
Tribus modis crimen per publicam ſcientiam conſtare poteſt. 359.23.

Ob crimen an poſſit quis compelli ad profeſſionem. 526.42.
Crimen patris eximit filium patria poteſtate. 538.83
Crimina mag. æ coniuncta. 586.27.

Culpa.

Culpa, alia ex contractu, alia ex officio, alia extra vtrumque. 69.22. Alia Theologica, alia Iuridica. ibidem. Diuiditur in latam, latiorem, latiſſimam, leuem, leuiſſimam. ibid. Earum definitiones. nu. 23. lata requiritur ad neceſſariam reſtitutionem. n. 24. & vt ſit peccatum mort. 70.27. In damno graui cenſetur pec. mort. ibid.
Culpa leuis non eſt peccatum. 69.24.
Culpa venialis non eſt perfecta iniuria. 70.27.
Culpa lata vel leuis reſpectu eorum qui tenentur ex officio quænam dicatur, & quænam ad reſtitutionem obliget. 71.31. Qualis requiratur in cōtractibus ad reſtitutionem. 72.40.
Culpam venialem an deleat per ſe martyriū. 631.55.

Cultus.

Cultus religionis quomodo differat ab honore. 453.5
Quomodo feratur in Deum. 455.10. Non eſt diuerſus ratione diuerſorum beneficiorum aut attributorum Dei. 458.25.26. Non deberetur Deo ſi nihil ab eo accepiſſemus. nu. 25.
Cultus Sanctorum an ſit actus religionis. 456.16. & 458.24. Eſt duplex. 456.18. & 457.22.
Cultus imaginum qualis. 457.19.
Cultus diuinus etiam nō præceptus eſt licitus. 568.19 Solutio Scripturarum quæ obijciuntur. nu. 20. Nomina cultum ſignificantia communia Deo & creaturis. 476.2.
Cultus Dei quid. 499.52.
Deo cur debeatur cultus. 453.2.
Cultus falſus quale peccatum. 565.4.

Curioſus, Curioſitas.

Curioſa petere à dæmone hominem poſſidente quale peccatum. 563.71.
Curioſitas in quo conſiſtat. 721.76. & 723.80. & 81. Quale peccatum. 724.83.
Curioſitas ſenſuum. 723.82.

Cuſtos vineæ.

Cuſtodes vinearum, ſiluarum, portuum, &c. non tenentur ſoluere multam conſtitutam ijs qui venantur, furantur, merces efferunt, &c. 152.73.

Damnum, damnatus.

DAmnum illatum debet compenſari, non reſtitui. 68. 15. Tripliciter alteri mea culpa obuenire poteſt. 69.22. Vt tenear reſarcire requiritur culpa lata. num. 24.
Damni intentio cum ſufficientis diligentiæ adhibitione conſiſtere poteſt. 69.25. Non obligat ad reſtitutionem. ibid.
In damno graui, culpa ordinariè mortalis cenſetur. 70.27.
Damnum datum per ignorantiam concomitantem an debeat reſarciri. 73.46.
Damnum ex iniuria ſequens per actionem non iniurioſam non obligat ad reſtitutionem. 77.19.
Damnatus ad mortem an ſe poſſit occidere. 81.26. Poteſt ſe ſiſtere Iudici & non fugere ex carcere. 82.28. Item abſtinere cibo clanculū oblato. nu. 29.
Damnum proueniens tertio ex tuo maleficio an tibi imputetur. 93.110. & ſeqq.
Damnum illatum per tuum mancipium vel iumētum an tibi imputetur. 94.115. & 117. An tenearis tale animal vel mancipium tradere noxæ. 95.118.
Damnum reſarcire ex bonis diuerſi generis nemo tenetur. 98.144.
Damnum ex infamia ſequens an integrè reſarciendum. 118.101. & ſeqq.
Damnificatio non omnis eſt furtum. 124.6.
Damni cauſam dans impediendo bonum ad quid teneatur. 140.123.
Damnū inferēs rei creſcenti ad quid teneatur. 142.134
Damno alieno cooperans an ſemper teneatur ad reſtitutionem. 143.2. Debet moraliter eſſe certus quòd damno cauſam dederit. 148.38.
Damno alieno cooperantes quo ordine teneantur ad reſtitutionem. 148.39.41. & 149.48.
Damnum non impediens ad quid teneatur. 151.62. & ſeqq.
Damnum emergens quid ſit. 232.68. Poteſt mutuator eius ratione aliquid exigere. 233.69.
Damnum an teneatur ſarcire fictè iurans. 554.36.

Debitum, Debitor.

Debita quomodo præſcribantur. 56.19.
Debitori vim inferre an liceat. 132.64.
Debita incerta quæ dicantur. 157.1. Vide *Bona incerta.* Varijs modis dicuntur incerta. 162.2. Cui reſtituenda. ibid. & nu. 3. Quæ in ſpecie reſtituenda ante certa debita. nu. 3. Aliàs certa priùs ſunt reſtituenda. num. 4.
Debita certa quo ordine ſoluēda. 163.7.8. & 165.21.
Debita ex delicto non ſunt præponēda debitis ex contractu, nec contrà. 164.16.
Debitum priùs petenti an liceat priùs ſoluere. 167.38.39.
Debitum ex delicto ſoluendum impenſis damnificatoris. 168.48. Secus de alio. nu. 51.
Debitum ex contractu vbi reſtituendum & cuius impenſis. nu. 53.54.55. Solutio fit loco venditionis. 169.56.
Debita minoris emere quàm valeant an licitum. 260.65.70.
Debitum alteri vendere, quod ſcis debitorem non poſſe ſoluere an ſit contra iuſtitiam. 261.79. & 262.81.
Debitor ex diuerſis cauſis poteſt priùs ſatisfacere pro debito quod voluerit. 298.86. Secus ſi vnum ex alio naſcatur. nu. 87.
Debitum vnde proueniat. 458.25. Eſt duplex, culpæ, & pœnæ. 462.18.

Debitum coniugale.

Debitum coniugale quando in loco ſacro reddi poſſit. 693.85.

Dæmon.

Dæmonis amicitiam expetere, aut beneuolentiam illi oſtendere illicitum. 563.71.
Quænam à dæmone hominem poſſidente petere liceat. ibid.
Dæmones quænam futura poſſint prædicere. 569.23. Omne cōmercium cum ijs ſacrilegum eſt. 570.27. Artem ab ijs traditam an liceat diſcere. 572.36.
Dæmon rebus ſacris operationes ſuas ſępe immiſcet. 183.13. Quomodo aliquorum corpora transformet. 584.18. Poteſt multa facere inuitatus à magis, quæ per ſe non poteſt. 589.42.
Dæmon imitatur modos reuelationis diuinæ. 570.26. Poteſt ſomnia immittere. 576.54. Occupat Anabaptiſtas ſumpta cœna. 579.62.
Dæmon tranſtulit oliuetum Vetij Marcelli. 583.14. Poteſt irrogare & curare morbos. 584.19.20. Theſauros eruere. ibid. Inuiſibilē reddere. 585.21. Incitare ad amorem, odium, &c. nu. 23. Circa animas ſeparatas nihil poteſt. ibid.
A dæmone expectari poteſt effectus priuatiuus. 589.40.

Deceptio.

Deceptio pertrahens aliquem ad peccatum eſt contra iuſtitiam. 74.3. Continet duplicem malitiam. nu. 4.
Decepto in emendo vel vendendo citra dimidium iuſti pretij non datur actio in foro externo. 254.20. Alter tamen non tenetur ſupplere vel reddere pretium in conſcientia. num. 21

Decima.

Decimæ non ſunt eleemoſynæ. 482.1.
Decimæ ſacerdotibus à Chriſtiano populo debentur. 482.2. Quo iure. num. 4.6.
Decimarum perſolutio cuius virtutis ſit actus. 483.8. Vtrum Eccleſia iuſtè hanc quotam conſtituerit. num. 9.10.

Ex quibus rebus ſoluendæ ſint decimæ. 484.12.
An Eccleſia habeat dominium decimarum ante ſeparationem earum. num. 14. 15.
Quomodo ſoluendæ ſint decimæ. 485. 16.
Quibus ſoluendæ. 486. 17.
Decimarum ius eſt ſpiritale. num. 18.
An laicis poſſit competere. num. 19.
Decimas ſoluere quinam teneantur. 487. 22.
Quanto tempore immunitas ab ijs poſſit præſcribi num. 26.
Decimarum præſcriptio. 61. 41.
Decimæ an in feudum poſſint concedi. 486. 19. Laicus poteſt eas in pium locum transferre cum conſenſu Epiſcopi. nu. 20. Non autem in laicum. n. 21.
Pontifex poteſt populum à ſoluendis decimis eximere. 487. 25. Perſonales à quibus ſoluendæ. num. 27.
Epiſcopi & Clerici eas debent Pontifici. 488. 28.
Triplici nomine poteſt eas exigere. ibidem.

Decretum.

Decreta Concilij etiam generalis, vbi per decennium non ſunt recepta, ibi non obligant. 284. 98.

Defectus.

Defectus alicuius naturalès, vel natalium alicui narrare quale peccatum. 109. 14. & 15.
Quale ſit obijcere eoſdem. ibidem.

Defenſio.

Defenſio ſui contra quemuis conceſſa. 84. 41. Etiam monachis. ibid. Quæ ſit inculpata. num. 43. Vide *Occidere*. Licet in ea mortem inuaſoris intendere. 85. 53.
Defenſio Chriſti quare Petro prohibita. 85. 50.
Defenſio innocentis cum periculo inuaſoris licita, & ſi ille vellet, occidi poteſt. 90. 87. 88. Non tamen ad eam teneor ſi priuatus ſum. 91. 92. Nec quiſquam cum periculo vitæ ſuæ. num 91.
Defendere bona proximi ex charitate quiuis tenetur, ſi commodè poſſit. 91. 93. Non tamen omnes ex iuſtitia. ibid. Qui teneantur ex iuſtitia. 94.

Delectatio.

Delectationes aliæ ſunt ſpirítales, aliæ corporales. 645. 3.
Delectationes guſtus & tactus homini & brutis communes 646. 4.
Delectationes moroſæ in virgine, & corrupta ſunt eiuſdem ſpeciei. 102. 8.
Delectatio ex ipſa imaginatione; Delectatio ex re imaginata; diſcrimen harum. 698. 107.
Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem. 699. 109. 110.
Vtrum conſentiens in delectationem conſentiat in opus. 699. 111.
Requiritur affectus in opus, ſeu ſimplex operis complacentia. 700. 112.
Delectationis venereæ & eſus carnium diſcrimen. num. 113.
Si opus ſolo iure poſitiuo vetitum. num. 114. Qualis debeat eſſe conſenſus. 701. 116.
Si cauſa ſubſit inſiſtendi operi ex quo oritur delectatio. 701. 118.
Quale peccatum ſit reſpectu cuiuſq; talis delectatio. num. 119.
Peccatum operis & delectationis eiuſdem ſunt ſpeciei. 702. 122.

Deliberatio.

Deliberatio plena ad conſenſum requiritur. 701. 116.

Delictum.

Delectatio filij non tenetur pater. 95. 121.

Depoſitum.

Depoſitarius ſtrictiùs obligatur rem alienam cuſtodire quàm fur. 136. 94. 95.
Depoſitum debet reſtitui impenſis deponētis, niſi depoſitarij culpa remotius ad latum ſit. 169. 54. 55.
Deponens pecunias apud vſurarium non tenetur ad reſtitutionem, niſi vſuras ſuadeat. 247. 184.
Depoſitum quid ſit. 318. 1.
Depoſitarius an poſſit depoſito vti. 318. 5. Ex qua culpa teneatur. 319. 9.
Quando poſſit depoſitori repetenti non reddere depoſitum. nu. 14. An poſſit rem ſuam præferre depoſitæ, ſi vtramque nequeat ſaluare. 320. 22.

Derelicta.

Derelicta quæ dicantur. 52. 67.

Deſiderare.

Poteſt res per ſe illicita deſiderari vt fiat inculpatè 698. 106.

Detentio, Detentor.

Detentor iniquus rei alienæ continuè peccat. 125. 11.
Non tamen nouo peccato. nu. 15. 20. 24.
Non excommunicatur ſi impoſſibilis reſtitutio. 126. 21.
Detentio iniqua rei alienæ quando interrumpatur. 126. 21.
Detentor iniquus qua æſtimatione debeat rem alienam reſtituere. 137. 100. 108.
An ex ea poſſit fructus percipere. 139. 110.

Detractio.

Detractus quid ſit. 108. 6. Qui differt à calumnia. n. 7. Minus eſt peccatum. ibid. fit 8. modis. nu. 8. Quale ſit peccatum. num. 10. 12. Quæ materia ſit grauis. num. 13. 14.
Detractionē audiens quomodo peccet. 109. 19. & 20. Non reſiſtens ei. nu. 21. Audita referens quomodo peccet. 110. nu. 24. & ſeqq.
Detractoris hæredes ad quid teneantur. 119. 112. & 120. 113. Defunctis fama reſtituenda. nu. 114.
Detractorem non impediens ad quid teneatur. 120. nu. 120. 122. Quando Superior teneatur eum cogere ad reſtitutionem famæ. 121. 123.

Deuotio.

Deuotio quid ſit & quotuplex. 459. 1. 2.
Vnde naſcatur. num. 3.

DEVS.

Deus ob diuerſa beneficia non eſt diuerſo cultu colendus 458. 25. Si tamen nulla in re ab eo dependeremus, non teneremur eum colere. ibid.
Mouetur noſtris orationibus. 460. 8.
Dei patientia. 641. 42. Quomodo ea nobis ſit exemplo. num. 43.

Dies.

Dies aliqui an infortunati. 579. 65.

Dignitas.

Dignitates non facilè acceptandæ. 601. 33.
Declinando eas non facit quis contra voluntatem rationabilem Superioris, niſi materialiter. 602. 34.
Dignitatem vel Perſonatum habens ſacerdos excommunicatur ſi ius ciuile vel medicinā audiat. 724. 83.

Dij.

Dij gentium quare dæmonia dicti. 567. 15.

Dilectio Dei.

An dilectio Dei ſuper omnia requiratur ad martyriū. 625. 31. 35.
Velle ponere vitam pro Chriſto non eſt amor Dei ſuper omnia. 626. 33.

Diligentia.

Diligentiam indebitam omittens, etiam damnum intendendo, non tenetur ad reſtitutionem. 70. 25.
Diligentia in damno alieno cauendo extra officium qualis requiratur. 69. 24. 25. 28.
Qualis in officio. 71. 31. 32. Qualis in contractu. num. 35. 37.
Vtrum leges de hac diligentia ſeruanda obligent in conſcientia. 73. 43.

Diœceſis.

Diœceſim quomodo ſortiantur vagi. 510. 103.

Diſpenſatio.

Diſpenſandi modus. 509. 95.
Diſpenſare in votis quid ſit. 509. 99.
Qui poſſint diſpenſare. ibidem.
Poteſtas diſpenſandi iure ordinario competit ſolis Prælatis. 510. 100. Cauſa iuſta neceſſaria. nu. 101. Quam illa ſit. num. 102.
In quibus votis Epiſcopi poſſint diſpēſare. 511. 105. An in voto caſtitatis. num. 106.
An in votis conditionalibus. 512. 106.

Prælati

Prælati Regulares in quibus poſſint diſpēſare.n.107.
Ad in votis Nouitiornm.ibidem.
Abbatiſſæ quid in votis poſſint. nu.107.
Mendicantes in quibus diſpenſent.num.108.
In quibus Parochi.num.109.
Summus Pontifex poteſt diſpenſare in voto ſolemni continentiæ. 513.111.
Item in matrimonio rato non conſummato. 515. num. 116.
Item in voto obedientiæ & paupertatis. 514.112.
An votū obedientiæ in Epiſcopis non deſinat.ibid.
Diſpenſare qui poteſt, poteſt etiam commutare. 508 94.
Diſpenſandi cauſæ in iuramēto facto in fauorem tertij.561.62.

Diſputare.

Diſputare contra vſum Eccleſiæ inſanum.465.30.

Diſtractio.

Diſtractio in oratione quale peccatum.472.62.

Diuinatio.

Diuinatio quid ſit.569.23. Eſt rerum futurarū.nu.22.
Dupliciter fit. num.24.
Diuinationis variæ ſpecies. 569.24.25.& 571.30.
Quale peccatum ſint ſingulæ. 570.27.& 571.35.
Diuinationes exercētes an ſint excōmunicati.570.29.
Diuinatio ex diuerſis ſignis concepta quænam ſit licita.574.44.
Explicantur ſcripturæ pro vana diuinatione allatæ. 575.48.
Diuinatio ex ſomnijs an ſit licita.576.50.
Diuinans ex actionibus quæ fortuitò eueniunt an peccet mortaliter. 571.31.
An diuinationem per ſomnia quærens. 576.54.

Diuortium.

Diuortio facto per ſententiam, tenetur nocens redire,ſi innocens velit.345.11.

Dolus.

Dolus quid ſit.11.25.& 69.23. Ignorantia ab eo excuſat.ibid. Quando ipſi culpa æquiparetur.ibid.
Dolus poteſt tripliciter afficere contractum;vt ſit circa ſubſtantiam contractus,vel circa accidens:vt ſit cauſa eius,vel tantùm occaſio; vt contrahens eius ſit particeps,vel non.162.27.Vide *Error.*

Dominium, Dominus.

Dominium in genere.21.1. Eiuſdem diuiſio. nu.2.
Dominium proprietatis duplex.num.4.Quid directū ſit,quid vtile. ibidem.
Dominium perfectum dictum olim mancipium.21.6.
Eius definitio.nu.7. Eius vſus aliquando lege impeditur.22.9.Ad eius acquiſitionem quę requirantur.nu.12.
Exceptiones ab hac regula.23.16.
Dominium quibus competat.29.1.
Quale Dei dominium.nu.2. Quale Angelorū.n.3.
Quale hominum.nu.4 Quale infantium.nu.6.
Quibus in rebus competat filijsfamilias. 30.7.8.
An ſeruis competat.31.15.16. An competat Religioſis.26.35.& 31.18.An Clericis cōpetat.34.36.
An omnia homine inferiora cadant ſub eius dominium.39.52.
An homo cadat ſub dominium alterius.39.54.
Tantùm eſt in eas res quas noſtra induſtria poſſumus acquirere.40.57.
Vita fundamentum dominij.ibidem.
Dominiorum & rerū diuiſio quomodo ſit facta.41.1.
An ſit licita.nu.2. Vtilis fuit hominibus.3.
An potuiſſet eſſe in ſtatu innocentiæ.41.3.
Quo iure facta ſit. 42.7.
Quomodo dicitur facta iure Imperatorum.42.10.
Dominia rerum quot modis transferantur. 53.1.
Domino ſuo quæuis melioratur. 137.100.& 105.
Expenſæ tamen reſtituendæ.nu.101.& 139.112.

Domicilium.

Domui locatæ inuecta, pro penſionibus annuis, & damnis domum datis oppignorata ſunt.164.11.
Domicilium nouum quando quis conſtituat, & quæ ad id requirantur. 657.46.

Donatio.

Donatio quid ſit. 197.11. Alia realis,alia verbalis. ibid Per hanc non transfertur dominium. nu.12.
Differt à promiſſione.num.15.
Donatio abſenti facta quomodo acceptetur 200 42.
An vt poſſit reuocari ante acceptationem debeat nuntio reuocatio innoteſcere.201.44.An donante mortuo poſſit acceptari.nu.45.46 Quinam poſſint eam acceptare. nu.47. Debet aliquo modo dirigi ad præſentem. 202.29. Acceptans non poteſt eam condonare.num.50.
Donationi poteſt ante acceptationem onus apponi, poſtea non ſine conſenſu donatarij.205.62.63.
Si acceptes cum onere in fauorem tertij, ipſe hoc ipſo acquirit ius vt id ei præſtes. 205.64.
Donare qui poſſint,qui non.207.77.
Donationes coniugum inter ſe ſunt inualidæ.208.86.
Confirmātur morte vel iuramēto donantis.87.88.
Excipiuntur ſex caſus.num.89.
Donatio patris in filiumfamilias eſt inualida.208.90.
Confirmatur morte vel iuramento. ibidem.
Excipiuntur aliquot caſus. num.91.
Donare quantum quis poſſit. 208.93.97.
Donatio omnium bonorum præſentium & futurorū eſt inualida.208.93.Niſi fiat cauſa mortis.(hæc enim inſtitutionem hæredis non impedit.)nu.94.
Aut in pios vſus. 209.95. Aut iuramento firmetur. num.96.
Donatio exceſſiua quibus caſibus valeat.209.100.
Donatio quibus caſibus reuocari poſſit. 210.104.
Donatio alia inter viuos,alia cauſa mortis.210.103.
Donatio inofficioſa quæ ſit,& quantū valeat.211.112
Eſt illicita; etſi vſque ad mortem parentis valida. num.113.
Donatio mortis cauſa tribus caſibus reuocatur.211.114. Si donator promittat non reuocare,tranſit in donationem inter viuos. nu.116.
Donatio conditionata quantum valeat.211.117.
Donatio in certum vſum, vel finem, vel cum onere quatenus valeat.213.124.126.
Donatio ob cauſam præteritam vel præſentem ſi non ſubſit,an valeat. 214.129.131.
Donum ex liberalitate factum non ſemper meliùs, quàm quod ſit ex obligatione. 500.56.

Dormiens.

Dormiens quomodo poſſit peccare. 126.17.& 18.

Dos.

Dotalis fons non præſcribitur. 63.48.
Dotalis hypotheca quibus præferatur. 166.26.27.
Fundi dotalis alienatio an firmetur iuramēto.190.56

Dubitatio, Dubium.

Dubitans an res ſit ſua,an bona fide poſſideat.54.10.
In dubio melior eſt conditio poſſidentis.105.40.
Dubitans an debeat ad nihil tenetur.162.2.
Dubitans cui ex duobus debeat vtrique rem diuidat. ibidem.
Dubitans an cauſa damni fuerit, ad nihil tenetur. 147.38.
Dubitans an habeat rem alienam ad quid teneatur. 156.23.
An poſſit accipere rem, quam dubitat eſſe alienam. num.24.25.
Dubium aliud poſitiuum,aliud negatiuum.230.45.
Dubitatio quid ſit, & quomodo animus dubitare dicatur.328.6.
Dubitatio de probitate alicuius quando peccatum ſit mortiferum;quando veniale tantùm. 331.25.
Temerè dubitans iniuriam facit proximo. nu.26.
Temerè dubitans cui & quomodo reſtitutionem facere debeat.num.27.
In dubio de perſonis poſſumus nos habere qnadrupliciter. 331.30.
Dubia de rebus non ſunt in meliorem partem interpretanda,ſed ſuis æſtimanda momentis.331.31.
Dubia de perſonis ad bonam vel malam exiſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. 332.23.

In dubio non tenemur ſpeculatiuè iudicare aliquem eſſe probum, vel non improbum. 332.33.
Occurrente dubio nō tenemur etiam ſemper actu po ſitiuo practicè iudicare proximum eſſe probū; ſed poſſumus iudicium noſtrum ſuſpendere. nu. 34.
Tenemur lege iuſtitiæ dubia interpretari in priorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubiū non habeamus proximum pro improbo. 332.36
Negatiuè & ſpeculatiuè dubia in meliorem partem interpretari lege iuſtitiæ non tenemur, quando dubium non habeamus proximum pro improbo. 332.36.
Negatiuè & ſpeculatiuè dubia in meliorem partem interpretari lege iuſtitiæ non tenemur, quando dubium eſt poſitiuum: ex charitate tamen aliquo modo tenemur. num. 37.38.
Non videtur cōtra iuſtitiam, ſi quis propter dubium non tanti æſtimet hominem, quanti antea. 333.41.
Quando agitur de vitando aliquo damno, vel remedio adhibendo, dubia quomodo ſunt in deteriorē partem accipienda. num. 42.
Quando agitur de interna ſolùm æſtimatione & reuerentia erga proximum, dubia ſunt in potiorem partem interpretanda 333.44.

Duellum.

Duellum contra calumniatorem acceptare quando liceat 85.47.
Quando contra iniuſtè inuadentem. nu. 49.
Duellū acceptare ne habearis ignauus an liceat. 90.84
Duella ſpectantes excommunicati. 724.83.
Quid ſi ex occulto tantùm ſpectent. ibidem.

Duratio.

Duratio quomodo augeat omne peccatum vel meritum. 125.16.

Ebrietas.

EBrietas quid. 676.13. Quid ſi cauſa medicinæ inebrieris. ibidem. Ingurgitans ſe iudicio medici quomodo peccet. ibid. Eſt peccatum mortale. n. 15
Septem grauia mala ſecum trahit. 677.20.
Præcipua iniuria eſt ꝙ priuet vſu rationis. 678.22.
Quomodo curetur. 679.24.
Ebrioſi ſimiles ſtagnis; brutis peiores. 678.21.
Fœditas eorum nu. 23. Non ſunt caſti. ibidem.
An in ebrietate commiſſa imputentur ad culpam. 679.25.27.
Signa pridianæ ebrietatis. 680. 30. Prouocatio ad æquales hauſtus quando mortalis. nu. 31.

Eccleſia.

Eccleſiaſtica bona dicuntur res Dei. 38.47.48.
Eccleſia vtitur in contractibus priuilegio minoris. 193.62. Ex eius contractu ſi deſit ſolemnitas nulla ipſi oritur obligatio. ibidem.
Eccleſia in donationibus eſt inſtar filij. 210.109.
Eccleſiæ quando teneantur ex mutuo. 226.12.
Eccleſiæ res an poſſint in feudū vel emphyteuſin dari. 305.59 Vt hoc vel alio modo alienentur duo requiruntur. 306.63.64. An qui ſine illis aliquid acceperunt, teneantur reſtituere. 309.66.
Eccleſiæ res quanto tempore elocari poſſint. 309.67.
Contra Eccleſiæ vſum diſputare, inſanum. 465.30.
Eccleſia poteſt præcipere actum internum concomitanter. 473.65. & quomodo. 474.66.

Effectus.

Effectus quando cenſeatur voluntarius in cauſa. 697. 103.

Eiectus.

Eiectus à religione cui acquirat. 545.112. Habet acquiſitorum adminiſtrationem num. 113. An teneatur redire. nu. 100.111. An teneatur intrare alium ordinem. ibid. Poteſt vti veſte clericali. nu. 112.
Eiectus à religione an recidat in obedientiam Epiſcopi. 546.114. Non eſt ſolutus votis. nu. 115.

Electio.

Electio Prælati, cui deeſt ſolēnitas an ſit valida. 218. 32. 34. An pro electione particularis perſonæ in Pontificem, &c. licitum ſit pecuniam offerre. 439. 112.
Eligi non poteſt Religioſus ad Epiſcopatum, nec ad beneficium extra ordinem ſine facultate Prælati. 541.97.
In electione continetur intentio. 457.21.

Eleemoſyna.

Eleemoſynam accipiens ſimulando ſanctitatem an teneatur reſtituere. 214.131.
Eleemoſyna paupertatis ſimulatione obtenta cui reſtituenda. 214.133.

Elementum.

Elementa non ſunt animata. 581.5.
Quid circa ea dæmon poſſit. 583.14.

Emphyteuſis.

Emphyteuticæ rei ſibi in pignus datæ fructus poteſt dominus directus percipere. 242.139.
Tres conditiones neceſſariæ. nu. 140.
Emphyteuſis quid ſit. 299.3. Quomodo differat à cenſu. 272.5. Quomodo à locatione. 299.3.
Emphyteuticam rem vendens tenetur ſoluere laudemium, & ſi faciat inſcio domino directo perdit rem. num. 5.
Emphyteuta quid ſit. 299.3. Non poteſt præſcribere dominium directum. 304.44.
Emphyteuta laicus habēs rem eccleſiaſticam per emphyteuſim, tenetur ſoluere tributa laicis impoſita. 304.44. Poteſt rem emphyteuticam vendere vel donare alteri. nu. 44. Si certo tempore pēſionem non ſoluerit, perdit rem cū omnibus meliorationibus. 304 45.46. Tenetur recedere ante ſententiam, non tamen ante domini petitionem. num. 144. Quibus detur reſtitutio in integrum. nu. 48. Quid ſi res integrè, vel ex parte perierit. num. 49. An poſſit eam alienare non monito domino. 305.52. Rem Eccleſiæ non poteſt oppignerare, neque locare ad decennium. nu. 54.56. Qui eam emit, debet ſoluere laudemium directo domino. nu. 57.
Emphyteuſis an in monaſteriū tranſire poſſit. 539.84

Emptio, Emptor.

Emens aliquid pecunia aliena ſit eius dominus. 244.161.
Emere pignora vſurarijs relicta an licitum. 245.166.
Emere rem minoris ob anticipatam ſolutionem an liceat. 258.59. Cauſæ ob quas licet aliquādo ita emere viliùs. 259.60.61.
Emere debita vel chirographa minoris quàm valeant an liceat. 260.65.70.
Emere librantias dimidio pretio an liceat. 261.74.
Emere pretio vili rem pretioſam, ſi eo loci communiter ob ignorantiam tanti æſtimatur, vel ob eum vſum, in quem vendi vulgò ſolet, non pluris valet, eſt licitum. 262. 8. Secus ſi eſſet priuata ignorantia venditoris. num. 84.
Empta res ante traditionem cui pereat. 263.95.
Emptæ rei fructus ante ſolutionem pretij ad quē pertineant. 264.99.100. & 265.109.
Emptio cū pacto retrouenditionis eſt licita. 266.113
Emptio reciproca diuerſo pretio an licita. 268.130.
Ementes eccleſiaſtica bona inter hæreticos & rurſus vendentes ad quid teneantur. 269.133. & 135.
Ementes omnes merces, eaſque deinde prementes vt caritatem inducant an peccent contra iuſtitiam. 271.150.151.

Ἐπιείκεια.

Epijkia quid ſit. 9.15. & 616.63. Dirigitur à iudicio ſeu gnome. num. 64. Singulę virtutes habent aliquam rationem æquitatis. ibid. Quomodo iuſtitiæ annectatur. 70.
Epijkia quando locum habeat. 537.80.

Epiſcopus.

Epiſcopus viſitās Eccleſias, ſi præter ſumptus aliquid accipiat, tenetur reſtituere duplum. 173.37.
Epiſcopi an poſſint teſtari. 219 41. Hæredes profani ex teſtamento vel inteſtato an poſſint ſibi relicta retinere. 220.44.45. Poſſunt fideiubere ſuo periculo, non Eccleſiæ. 323.19.

Epiſcopi

Epiſcopi facti ex Religioſis an liberentur voto paupertatis & obedientiæ. 514.113.
Proprius Epiſcopus eſt triplex; originis,domicilij, beneficij.401.92.
Epiſcopus an iuri patronatus derogare poſſit, vide *Patronatus.*
Epiſcopi an poſſint Religionem ingredi. 523.24.
Tenentur votum aperire Pontifici. ibid.
Epiſcopatus quomodo dicatur ſtatus perfectionis. 507.89.

Error.

Error iuris qualis impediat præſcriptionem.55.14.
Errorem,in quem alium pertraxiſti,teneris ex iuſtitia tollere.74.3.
Error tripliciter afficit contractum.181.27.
Error circa ſubſtantiam contractus eum irritat. ibid. Non tamen circa accidens.nu.28. Si alter contrahens eius cauſa vel particeps ſit, poteſt arbitrio decepti irritari.nu.29.Deceptorque tenetur ad reſtitutionem rei & fructuum.nu.30.
Error irritat votum.489.5.
An irritet iuramentum.554.33.34.
Error per accidens iuuat.628.43.

Euchariſtia.

Euchariſtiam petendi ius propriè non habet exiſtens in peccato mortali,ſed ne infametur.175.55.
Euchariſtia datur in periculo mortis ei qui repente priuatur vſu rationis.624.25.

Eutrapelia.

Eutrapelia quid.726.93.Vitia ei oppoſita.nu.97.
Defectu contra eam peccatur.729.99.

Excellentia.

Excellentia honoranda in quibus conſiſtat. 107.3.

Exceptio.

Exceptio quid ſit.53.2.
Alia dilatoria, alia peremptoria. ibidem.
Excipere an poſſit inferior contra Superiorẽ.541.98.

Excommunicatio.

Excommunicatio non ligat eum qui parere non poteſt,etſi aliàs nollet.126.21. Non impedientes vim clericis illatam,an excommunicentur. 151.65.
Excommunicatio creditoris an liberet à ſolutione. 177.77.79.
Excommunicatio non liberat à lectione horarum. 469.45.
Excommunicantur cogentes mulierem ingredi religionem.525.39.Et etiam impedientes.ibidem.

Executor.

Exequens damnificationem alieno nomine tantùm, tenetur ſatisfacere ſecundo loco. 148.42.43.
Executor ſenrentiæ & miniſter iuſtitiæ quando non poſſit mandare executioni ſententiam quam ſcit eſſe iniuſtam,& quando poſſit.342.83.& 344.91.

Exemptio.

Exemptio à poteſtate alicuius quomodo præſcribatur.61.41.

Expenſæ.

Expenſæ funeris non ſunt reſtituendæ ab occiſore. 99.147.

Expoſitus.

Expoſitus infans eximitur à patria poteſtate.546.112.

Exprobratio.

Exprobrans ignauiam quando teneatur ad reſtitut. 146.25.

Extrema neceſſitas.

Extrema neceſſitate preſſus an poſſit aliena ſurripere. 132.66.
Extrema neceſſitas excuſat à reſtitutione.169.2.Vide *Neceſſitas.*

Facultas.

Facultas generalis Superioris quãdo præſumi poſſit.536.79.In quibus cõceſſa cenſeatur.537.80.

Fallacia.

Fallacia quid ſit. 69.23.

Falcidia.

Falcidiam detrahere quid ſit.209.94.& 224.91.

Fama, Famoſum.

Fama quid ſit.107.1. Differt ab honore.108.5.
Famæ ſuæ homo eſt dominus. 40.59.
Multis caſibus poſſumus eam proijcere. ibid.
Fama noſtra tripliciter proximo neceſſaria. nu.60.
Famoſi libelli auctor morte punitur. 109.11.
Famam fictis virtutibus paratam alicui tollere an liceat. 114.63.
Famoſum quid dicatur. 115.74.
Fama an reſtituenda ſit cum periculo vitæ. 116. 86. 90.91.
Famæ vel vitæ alienæ potes aliquando ingentem pecuniam prudenter præferre,non tuæ.117.88.
Fama læſa non eſt compenſanda pecunia. 117.92.
Niſi ex quadam æquitate. 118.96.
Fama alia via recuperata non eſt reſtituenda.118.98.
Quid ſi infamia obliuioni tradita. nu.100.
Fama quomodo debeat reſtitui.119.106.109.110.111
An ab hæredibus infamatoris debeat reſtitui.119. 112. Defunctis etiam reſtituenda eſt.120.114.
Famæ reſtitutio à quibus donari poſſit.121.124.
Compenſationem admittit.num.131. Etiam cum damno pecuniæ. 122.136.
Quænam ab ea excuſent.num.137.

Fames.

Famæ perire malle q̃ idolothyta comedere licitum?
Item vt iuſtam ſententiam exequaris. 82.29.
Item vt alteri vitam ſerues.ibidem.

Famulus.

Famuli quando poſſint occultè augere ſua ſtipendia. 130.63.
Famuli damnum domini non impedientes ad quid teneantur. 152.75.
Famulus ob aliquod impedimentum non præſtans operam condictam an poſſit petere mercedem. 299.7.& 300.8.
Famulorũ ſtipendia vnde iuſta æſtimanda.301.23.24
Quando poterunt vti cõpenſatione occulta.n.24.
Debent attingere ſaltem infimum gradũ iuſtæ mercedis,aliàs dominus tenetur augere. num.25.
Duo caſus excipiuntur.num.26. Si minus ſtipendium exigant vt dominum alliciant ad beneficium vel officium conferẽdum,ad quid dominus teneatur.302.28.Domini non ſtantes promiſſis tenẽtur eis ad reſtitutionem damnorum.num.31.
Famuli vſurariorum an teneantur ad reſtitutionem. 245.181.
Famulus vel factor poteſt pecuniam quam à domino accepit campſando lucrari. 289.18.
Niſi mens domini fuerit vt eandem ſpecie pecuniam daret. ibidem.

Fauor.

Fauor conceſſus alicui ordini æquatur iuri communi. 560.60.

Feræ.

Feræ cicuratæ capi non poſſunt.45.28.Secus quando deſinunt eſſe cicures.nu.30.Quamdiu quis cenſeatur feræ captæ dominus. nu.31.
Fera icta ab vno,capta ab altero,cuius ſit. 48.47.
Item vnius laqueo capta, ab alio erepta, cuius ſit. 49.49.

Feudum.

Feudum quid ſit.299.5.
Differt ab emphyteuſi. ibidem.
Quas conditiones requirat.305.50.
An res Eccleſiæ in feudum dari poſſint.nu.59.
Feudum an poſſit cedere Monaſterio.538.84.

Fideicommiſſum.

Fideicommiſſum quando tranſeat in Monaſterium. 538.84.
Fideicommiſſum quomodo præſcribatur.63.48.

Fideiuſſio, Fideiuſſor.

Fideiuſſio quid ſit. 321.1.
Quas conditiones requirat. num.2.
Obligat aliquando magis quàm principalis contractus. 322.6
Fideiuſſor indemnitatis quis dicatur.322.8.

Fideiuſſor non poteſt conueniri niſi priùs excutiatur principalis debitor,& non ſit ſoluendo. 322.8. Excipiuntur aliquot caſus. nu. 8.9.
Fideiubere validè qui poſſint. 322.11. Si plures fideiubeant,an ſinguli teneantur in ſolidum. 323.21.
Fideiubens pro altero in cauſa criminis,nõ poteſt pro illo plecti niſi pecuniaria multa. 326.41.
Fideiuſſio mulieris an firmetur iuramento. 190.56.
Fideiuſſor non obligatur,ſi is pro quo fideiubet nullo modo obligetur. 193.61.
Fideiuſſor quibus cõtractibus poſſit accedere. 219.35

Fidelitas.

Fidelitas ex ſe tantùm obligat ad veniale. 203.53. In promiſſis tamen obligat ſub peccato mortali,& largo modo iuſtitia dicitur. num. 57. Quomodo à ſtricta iuſtitia differat. ibidem.

Fides bona, Mala.

Fides bona in præſcriptione quid ſit. 54.9.11.
An dubitans rem eſſe ſuam cẽſeatur bona fide poſſidere. ibid. nu. 10 & 55.13.
An inter bonam & malam fidem detur mediũ. 55.12
Mala propriè loquẽdo nunquam præſcribit. 56.19.
Contra fiſcũ vel ſeruitutẽ quæ ſit bona fides. 57.21
Fideicommiſſoria ſubſtitutio quid ſit. 223.85.

Filius

Filiusfamilias quarum rerũ dominium habeat. 30.7. Quadruplex genus peculij habere poteſt. ibidem. Opera patri præſtita quomodo lucrari poſſit. 134. 81. Quando teneatur patri ſeruire gratis. ibid.
Filiam adulteram occidere an licitum. 79.14.15.
Filius non tenetur credere matri dicenti ipſum eſſe illegitimum. 106 51. Niſi conuincatur. Et tunc non poteſt adire hæreditatem. nu. 52.
Filiusfamilias an poſſit aliquid ludo perdere vel lucrari. 317.34.& 318.37.
Filiusfamilias quando mortiferè peccet expendendo bona parentum. 133.76.79. Quomodo ſæpe excuſetur à reſtit. nu. 78. Non eſt abſolutè dominus pecuniarum,quas expendendas accepit. nu. 77. Non tenetur reddere mutuũ quod accepit & cõſumpſit, 226.6. Niſi iurarit. nu. 9.
Filius non poteſt ingredi Religionem patre in graui neceſſitate relicto. 524.34. Quando ratione paternæ neceſſitatis teneatur egredi. ibidem.
Filiusfamilias de quibus poſſit teſtari. 219.37.
Filius naturalis quis dicatur. 221.55. An poſſit hæres inſtitui à parentibus. 222.71. Naturalis filius an ſuccedat patri ab inteſtato. Matri ſuccedit inſtar legitimi num. 75.
Filijs quando danda legitima. 538.83.
Filij an votis parentum obligentur. 502 63.
Quæ poſſit eis parens præcipere. ibidem.
Filij iuramenta de bonis aduentitijs irritare poteſt pater etiam poſt annum vigeſimumquintum, 561.61.

Fiſcus.

Fiſco addicta bona alterius apud ſe habens cui teneatur reſtituere. 319.14.

Fœmina.

Fœminis cur neceſſaria ſobrietas. 665.91.
Ijs apud Romanos vinum interdicebatur. ibidem.
Ornantes ſe an peccent. 728.105.& 106.

Fœnus.

Fœnus quid ſignificet. 225.1. Vide *Vſura.*

Fœtus.

Fœtus quo die animetur. 87.65.

Formido, vide Timor.

Quæ formido conſiſtat cum prudenti iudicio. 2.5.

Fornicatio.

Fornicatio eſt peccatum mortale. 684.47.
In Chriſtianis eſt grauius peccatũ quàm in Ethnicis. 686.53.
Quomodo cenſeatur ex maximis peccatis. nu. 55.

Fortitudo.

Fortitudo quid ſit. 621.11. Dupliciter accipitur. 620. 1.3. Eius officium. nu. 5. Circa quid verſetur. n. 5.6. Reſpicit tantũ pericula honeſta,& maximè bellica. 621.8.9. Quibus cõſiderationibus excitetur. n. 10.
Quæ vitia ipſi opponantur. 631.61.
Fortitudinis partes. 633.1.2.
Fortitudo alia naturalis,alia ſupernaturalis. num. 1. Eius officium in duobus ſitum. nu. 2.

Franciſcani.

Franciſcani qua rõne poſſint hæredes inſtitui. 221.54

Fraus.

Fraus quid ſit. 11.26. Non fit ſcienti & conſentienti. ibidem.
Fraus & dolus nemini patrocinantur. ibidem.
Quando fraus dicatur fieri contra legẽ, vel legi. n. 27.

Fructus.

Fructus alicuius rei qui dicantur. 23.17.
Fructus ex re aliena percepti cui cedãt. 139.111.114.
Fructus alij rei,alij induſtriæ. 139 110.
Fructus rei venditæ ante ſolutionem pretij ad quem pertineant. 264 99.100.& 265.108.
Fructus medij temporis quando contractus diſſoluitur, ad quem pertineant. 267.122.
Fructus beneficiorũ poſſunt vendi vel elocari in multos annos, 307.79.
Sed elocatio morte venditoris expirat. ibid.
Fructus pignoris quomodo poſſint percipi. 241.183. Tres conditiones requiſitæ vt poſſit dominus rei in pignus datæ fructus percipere. 242.140.
De fruct. beneficij an poſſit regularis diſponere. 540. 93.94.

Fuga, Fugere.

Fugere ne inuaſorem occidant qui teneantur. 84.44. & 90.85.86.
Alienum equum fugiendo interimens tenetur ad reſtitutionem, ſi probabile erat periculum 170.10.
Fugiens ex religione an peccet contra iuſtitiã. 532.67

Funus.

Funeris expenſæ non ſunt reſtituendæ. 99.147.

Furtum, Fur.

Furto ablata quanto tempore præſcribantur. 62.42.
Furem occidere in defenſionem facultatum an licitũ. 87.66.& 88.68.& ſeqq. An etiam Clericis. nu. 72.
An occiſor incurrat irregularitatem. nu. 73.
Quamdiu liceat occidere. nu. 74.78.
Furtis parans ſibi honorabilem ſtatum tenetur reſtituere cum eius iactura. 117.89.
Quid ſit furtum. 124.1. Eſt peccatum, quia damnum infert. nu. 6. Differt à damnificatione. ibid.
Quando ſit ſacrilegium. nu. 7 & 593.14.
Differt à rapina. nu. 8. Minus eſt peccatum. ibid.
Differt ab iniquis contractibus. 125.9.
Generatim accipitur pro omni iniqua ablatione. 125.10.
Fur cõtinuè peccat dum ſponte non reſtituit. 125.11. Non tamen nouo peccato. nu. 16. Non excommunicatur, ſi non poſſit reſtituere. 126.21.
Furtum quale peccatum ſit. 227.27.
Quæ in eo materia ſit notabilis. nu. 29.31.33.
Furta multa minuta an conſtituant peccatum mort. 128.36.39.
Qui talia commiſit cui debeat reſtituere. 129.41.
Furtum minutum complens notabilem ſummã per ſe non conſtituit peccatum mortale. 129.43.
Furta multa venialia committens ſub peccato mortali tenetur reſtituere. 129.45. Maior tamen quantitas requiritur quàm in vno furto. num. 46.
Item quando à diuerſis quàm ſi ab vno. 130.47.
Furta eſculentorum quando ſint peccatum mortale. 130.48.49.
Furta famulorum, vxorum, liberorum, quando ſint peccatum mortale. 130.49.50.& 133.76.& 134.82.
Furantes minuta multi ab vno qũo peccẽt. 130.51.52
Furtiua re pereunte an fur teneatur ad reſtitutionem. 135.90 92.& 137.96.
Furtum non inducit obligationẽ reſtituendi, niſi quia damnoſum. 136.92.
Fur non tenetur tam ſtrictè rem alienam cuſtodire ac depoſitarius. 136.94. An teneatur ad ſummam æſtimationem, quam res furtiua habuit. 139 99.

Furtiuam rem bona fide emens vel poſſidens, tenetur eam domino agnito reddere ſine pretio. 153.2.
Si conſumpſerit, vendiderit, vel eius culpa perierit, tantum reſtituat quanto factus eſt ditior. 153. 3.4 6.7. Tenetur etiam reſtituere omnes fructus rei extantes, vel quanto ex ijs factus eſt ditior. nu. 8.9.
Non tenetur ad fructs neglectos. nu. 12.
Furtiuam rem emens poteſt eam furi reddere vt pretium recipiat. 155. 14. Poteſt tamen cogi per Iudicem vt domino reddat. num. 18. Nec poteſt alteri vendere, num. 16. Si gratis habet, vel ſciuerit eſſe alienam, tenetur reddere domino ſine pretio. num. 13.19. Niſi paruo emerit vt eam domino recuperaret. nu. 20. Mala fide ementem poſſe reddere furi probabile. num. 21.
Furtiua res proprijs permiſta tranſit in dominium. 156.21. Dubitans an rem furtiuam habeat ad quid teneatur. num. 23.24.
An poſſit ab alio tamen accipere. nu. 24.25.
Furtiuam rem emptam bona fide vendens tenetur emptori reſtituere pretium. 156.26.
Niſi ipſe præpropere eam reſtituendo cauſa fuerit cur alter pretium recuperare non potuit. 157.28.
Emptore non comparente ad nihil tenetur domino rei, niſi factus ſit ditior. num. 29.
Si poſt venditionem dominum agnoſcat, non tenetur quemquam monere. num. 30.
Furtiuam rem tradens confeſſario reſtituendam, ſi ille non reſtituat, alter non liberatur. 176. 65.
Contrarium tamen probabile. num. 67.
Furis res non ſunt hypothecatæ pro furtis: quare licet eas emere vel accipere ab eo. 245.167.
Non fiat impotentior ad ſoluendum. nu. 168. 169.
Furtum in religioſis quando non ſit mortale. 537.80.
Furtum in loco ſacro an ſacrilegium. 593.14.

Gabellæ.

GAbellas eccleſiaſticis imponentes an excommunicati ipſo facto. 594.22.

Gehenna.

Gehenna vnde dicta. 705.9.

Gemmæ.

Gemmarum, falconum, &c. quale pretium ſit iuſtum. 253.16.

Gloria.

Gloria quid ſit. 637.23. Quid inanis gloria. ibidem.
Quale peccatum. nu. 24.
Gloria tripliciter eſt vana. nu. 25. Eius filiæ. nu. 26.

Gnome.

Gnome quid ſit. 8.12. & 9.15.
Ab ἐπιείκια qui differat. ibidem.
Dirigit ἐπιείκιαν. 616.64. Corrigit leges. 617.66.

Gradus.

Gradus in Leuitico vetiti. 691.77.
Gradus ſolo iure poſitiuo prohibiti in conſanguinitate & affinitate ſpecie non differunt. 692.80.
Graduum diuerſitas facit diuerſitatem ſpecificam. 691.79.

Gratitudo.

Gratitudo quid ſit. 604.1. An ſit vna virtus. nu. 2.3.
Eius officia ſunt beneficij æſtimatio. 605.5.
Benigna acceptatio. ibid. Gratiarum actio. nu. 6.
Grata commemoratio. ibid.
Beneficij relatio. num. 7.
Vter debeat eſſe gratior in Deum innocens ac pœnitens. 606.10.11.
Gratitudo quomodo in Deum excitanda. 607.13.
Officiũ gratitudinis tripliciter prætermittitur. 608.17

Guarantigium.

Guarantigium quid ſit. 322.4.

Gula.

Collum gruis optabat ſibi helluo Philoxenus. 646.5.
Quinque modis exceditur. 673.5.
Gula eſt peccatum mortale. 674.6.7.
Tripliciter in ea ponitur finis vltimus. ibidem.
Quid ſi ex cibo timeatur nocturna pollutio. nu. 7.
Eſt vitium capitale. num. 8.
Eius quinque filiæ. ibidem.
Carne humana an veſci liceat. num. 9.

Habitus.

HAbitum diſtinctũ eſſe circa finem & media probabile eſt. 5.28.
Habitum religioſum dimittens eſt excommunicatus. 544.109.

Hæreditas, Hæres.

Hæreditas quomodo adeatur. 23.16. Non requiritur traditio ad dominium acquirendum. ibidem.
Hæres poſſeſſoris malæ fidei quanto tempore præſcribat. 62.42.
Hæres ab inteſtato hæredi teſtamento minùs ſolemni inſtituto, ſi ſciat inſtitutum, tenetur cedere in conſcientia hæreditate. 217.21. Poteſt tamen trebellianam, ideſt, quartam partem ſibi retinere. nu. 23.
Si dubitet de voluntate teſtatoris, debet diuidere hæreditatem. num. 21.
Hæredes teſtamento inſtitui quinam non poſſint. 220.50. Non tenentur tamen ſic accepta reſtituere ante ſententiam. num. 52.
Hæredes beneficiatorũ licitè ijs ſuccedunt, etiam in ijs bonis, quæ illi illicitè relinquunt. 220.48.
Hæres ex teſtamento inſtitutus cum onere vt hæreditatem ſpurio reſtituat, ad nihil tenetur. 221.60.
Nec fiſco ante ſententiam. nu. 61. Ipſe tamen id promittendo, & teſtator exigendo peccarunt mortaliter. nu. 62. Poteſt tamen eam hæreditatem ſponte tradere ſpurio. ibidem.
Hæredi ſubſtitui ſex modis quis poteſt. 223.76.
Hæredes vſurarij ad quid teneantur. 246.173.
Ad hęredes ab inteſtato quando bona religioſi deuoluantur. 539.86.
Hæreditatem adire poteſt monaſterium poſt mortem religioſi. num. 87.
Hæreditas delata ſeruo, non acquiritur domino, inuito ſeruo. ibidem.
Hæres ſi votum negligat, an peccet contra votum. 502. 66.

Hæreticus.

Hæretici ſacrilegi ſunt. 593.17.
Non ſunt martyres. 623.20. & 627.38.
Hæreticorum de ieiunio errores. 653.25.
Item de ieiunij obligatione. 656.36.
Sex in ieiunio conditiones reprehendunt. 662. 77.
Refelluntur. 78. & ſeqq.
Hæretici coniunx an poſſit religionẽ intrare. 524.25.
Hæreticorum errores circa orationem. 460. 9.
Circa Sanctorum inuocationem. 464.27.
Circa horas canonicas. 468.41. Circa ſacrificium. 477.6. Circa iuramentum. 549.13. Circa decimas. 482. 1. Circa vota. 498.50.
Iouiniani error de virginitate. 666.102.
Hæreticorum ſententia de idololatria. 567.17.
Refutatur. nu. 18. & ſeqq. Fundamentum hęreticorum. 568.20. Refutatur. ibid.
Sũt ſacrilegi, quia abutũtur ſacra ſcriptura. 593.17.
Hæreticorum quid retardet conuerſionem. 707.22.
Hæretici crudeles in catholicos. 712.43.
Euchitarum & Pelagianorum error circa orationẽ. 460. 9.
Manichæorum error circa occiſionem animaliũ. 77.1.
Donatiſtarum error circa ſuiipſius occiſionẽ. 80. 19.
Sanctos inuocandos qui hæretici negent. 464.27.

Herus.

Hærus ad quid teneatur famulo, ſi merces ſit minor iuſto conſtituta, vel heri arbitrio relicta. 301.25. & ſeqq. Quid ſi non ſtent promiſſis. 302.31.

Holocauſtum.

Holocauſtum quid. 480.22.

Homicidium, Homicida.

Homicidium caſuale quando ſit peccatũ. 92.102.103. 108. Quando adferat irregularitatem. nu. 103.104.
Homicida quid teneatur reſtituere. 95.124.

Quid ſi pœnam talionis ſuſtinuit,an teneatur. 97. 138.& 98.139. Ad quid teneatur pro vita,membro,cicatrice,nu.140. Tenetur ad ſolum damnum pecuniarium.98.145. Niſi fortè ex charitate.ibid. Pro expenſis funeris ordinariè nihil debet reſtituere.99.147.Nihil tenetur ex iuſtitia reſtituere animę defuncti.num.148.
Homicida quibus teneatur reſtituere.99.151.& ſeqq.

Homo.

Homo poteſt habere dominium rerum omnium externarum,quæ ipſius vſibus ſeruiunt.39.52.
Poteſt etiam cadere ſub alterius dominium.nu.55.
Non eſt dominus vitæ.40.57.
Eſt dominus ſuæ famæ.41.59.
Homini cur debitus cultus.453.2.
Quomodo colatur.457.19.

Honeſtum.

Honeſtum quid ſit.648.17.18.& 665.94.
Eſt fundamentum delectabilis. ibidem.

Honor.

Honorem tueri cum periculo alterius qua ratione ſit licitum.89.78.79.
Honor quid ſit.107.2.Differt à fama.108.5. Quibus debeatur.nu.3.4. Quo modo lædatur.123.139. Qua ratione reſtituendus.nu.143. Omiſſio honoris debiti quando ſit contra iuſtitiam commutatiuam.nu.142.Quænam ſatisfactio ante ſententiam, quæ poſt ſit debita.nu.145.
Honor inordinatè tripliciter appetitur. 637.21.
Quale peccatum.nu.22. Oritur ex ſuperbia,ibid.
In quibus ſitus honor. nu.23.

Horæ canonicæ.

Horæ canonicæ quæ dicantur.468.41.An vtiles ſint, ibid.Quinam ad eas obligentur.469.44.Nemo liberatur ab hac obligatione ratione cenſurarum, quas incurrit.n.45.Quale peccatum eas vel earum partem omittere.470.52.53. Quæ ſit iuſta cauſa omittendi horas. 471.54.
Horæ canonicæ quomodo ſint recitandæ. 471.55.
Interruptio horarum quale peccatum.num.57.
Non requiritur intẽtio ſatisfaciendi pręcepto.472.59.Quæ attẽtio in ijs requiratur.472.61.& 474.69
An ſponte diſtractus teneatur eas repetere aut fructus reſtituere. 474.67.68.
Horæ canonicę ſecundum quem vſum recitandę ſint, 475.73.74.
Vtrum obligent horæ paruæ B.Virginis,officium defunctorum,&c. nu.76.
Vnum officium legens pro alio, an teneatur repetere. num.77.
Quo tempore legendæ ſint. 475.78.
Ordinem earum inuertere, & ſacrum ante matutinũ recitare ex cauſa licet. 476.80.81.
Varij modi recitandi preces. 474.70. Quomodo ſit virtualis attentio dum animus diſtrahitur.nu.71.
An in confeſſione explicandum quot horæ ſint omiſſæ.471.53.
Horarum ſingularum ratio.468.41. Breuiarium quid contineat.nu.42. Melius præuenire horas in priuato officio quàm differre. 469.43
Quando quis teneatur præuenire. ibid.
Recitans cum ſocio ſatisfacit.470.52.
Quis eum modum introduxerit.471.52.
Conſuetudo obligat diaconos & ſubdiaconos ad horas.469.45.
Clerici ad triremes damnati an ad horas teneantur; an excommunicati;an degradati. ibidem.
Clerici minorum ordinum ad quas preces obligẽtur. 469.46.
An Epiſcopus eas poſſit imponere. ibidem.
Omittens vnũ pſalmũ an peccet mortaliter. 470.52.

Hoſtia.

Hoſtia pacifica quid. 481.23.

Humilitas.

Humilitas quid. 712.46.& 715.54. eius excellentia, num.55.Supponit notitiam ſui,413.47.
Quomodo illa notitia habeatur. ibidem.
Humilitatis actus. 413.48.
Humilitas duplex;Iudicij & affectus.num.49.
Summè humilis eſt ſummè magnanimus. 714.51.
Fundamẽtum humilitatis.nu.52.Cõparatio eius cum alijs virtutibus.715.56.Eius incitamenta.nu.57.
Eſt fundamentum virtutum. 716.58.
Septem gradus humilitatis ex parte functionũ. 720. 73.Eius excellentiam non agnouerunt Philoſophi. 715.55.

Hypocriſis.

Hypocriſis quid ſit & quale peccatum. 613.45.

Hypotheca.

Hypotheca quid ſit.325.31.Differt à pignore.ibid.
Hypothecam deſtruens ad quid teneatur. 100.153.
Quot modis contrahatur.325.33.
Tacita multis modis contrahitur. nu.34.
Alia vniuerſalis,alia particularis. 326.38.
Hypotheca prior etiam tacita præfertur poſteriori etiam expreſſæ.165.23.
Quædam tñ poſteriores pręferũtur prioribus.166.26.
Hypothecas tacitas qui habeant. nu.26.& ſeqq.
Nulla eſt hypotheca tacita iure naturæ. 245.167.

Iactantia.

IActantia quid ſit.612.41.Quale peccatum.nu.42.
In ſex euentis eſt peccatum. ibid.
Iactare ſe de peccato mortali an ſemper mortale. 612.42.

Idolum, Idolothyta.

Idolum quid ſignificet.565.7.
Idololatria quid ſignificet.565.7.8.Quid ſit.nu.8.
Tres actus in ea concurrunt. num.9. Quantum ſit peccatum.nu.10. An grauius hæreſi. 566.10.
Eam ſolo actu externo committens,nec eſt apoſtata,nec excommunicatus. num.21.
Quæ eius origo,& progreſſus. num.12.
Idololatria non eſt colere Deum alio cultu quàm quem mandauit.567 17.
Scripturæ obiectæ ſoluuntur.568.20.
Idolothyta nolle comedere etiam in certo vitæ periculo licitum.82.35.
Idolum erigens vel iniquam legem ferens continuè peccat. 125.13.

Ieiunium.

Ieiunium quid.650.6.Oua in eo non permiſſa in Hiſpania & Galliæ partibus quibuſdam.num.8.
Impatientia infeſtat ſobrios.650 5.Potus permittitur in ieiunio.nu.10.An condita & electuaria.651.10.
Lectoribus & miniſtris menſæ aliquid præſumere an licitum.nu.11.An veſpertina collatio.ibidem.
Si manè ſumatur aut meridie ſine cauſa,eſt tãtùm peccatum veniale.ibidem. Interrumpens refectionem qui peccet.ibid. Anticipationem horæ probabile eſt eſſe tantùm venialem.num.13.
Ieiunium non violatur niſi ſecunda refectione.nu.15.
Excuſatus à ieiunio an poſſit bis, ter, quaterve comedere. 652.17.
Qui cauſa profectionis ientatus eſt, an teneatur ieiunare ſi non proficiſcatur.n.18.
Neſciens eſſe ieiunium,ſi ſumpſit ientaculum,tenetur poſtea ieiunare.nu.19.An poſſit prandere.ibidem.
Non poteſt amicus ſeriò inuitari ad cœnam à non ieiunante.nu.20.& 653.21.
Cibos vetitos apponere in locis catholicorum illicitũ.nu 22.Apud hæreticos quando permiſſum.n.23
An cœna apponi poſſit. num.24.
Iter faciens per Germaniam,vel alia loca hæretica nõ poteſt veſci carnibus tempore vetito,ſi alij cibi haberi poſſint.656.35.
Hæreticorum de ieiunio errores.653.25.
Ieiunium noſtrum non pertinet ad iugum legis veteris.654.27.
Nec eſt contra libertatem euangelicam. nu.28.
Ieiunium noſtrum eſt iuris humani. n.30.
Explicatur ſententia eorum,qui videntur dicere eſſe iuris diuini.655.31.

Ieiunij

Ieiunij præceptum obligat ad mortale. 655. 33. & 656. 38.
Olim ieiunabatur feria quarta & ſexta per annum. num. 34. & 660. 64. 65.
Non ieiunans clericus iubetur deponi, laicus excommunicari. 655. 34.
Bona fide putans ſe non teneri ieiunare, excuſatur.
  In dubio tenetur, niſi petat diſpenſationē. 656. 34.
Veſci carnibus ieiunij tempore graue peccatum. n. 35.
  Cur eæ vetentur. 663. 78.
Etiam perfectus non liberatur à ieiunio. 656. 37.
Cauſæ excuſantes à ieiunio. num. 40.
Adoleſcentes non tenentur ante expletum annum vigeſimum primum. ibidem.
  Senes quando deſinant obligari. nu. 41.
Excuſantur laborantes, etiamſi ſint diuites. 657. 42.
Pictores, ſculptores, tonſores, ſartores, &c. non excuſantur. num. 43.
  An etiam ſutores teneantur. ibid.
Excuſantur qui ad negotia proficiſcūtur pedites. ibid.
  Item qui cum ieiunio nequeunt fungi officio ſuo. ibidem.
Peregrinationem ſuſcipiens tenetur, ſi poterat commodè eam differre. num. 44.
Coniunx an à ieiunio excuſetur. ibidem.
Quid ſi hæreticus maritus in contemptum Eccleſiæ iubeat eam cœnare. ibidem.
Cibos vetitos concedit euidens neceſſitas. 657. 45.
  In dubio diſpenſat Epiſcopus vel Parochus. ibid.
Cui conceſſus carnium vſus, an etiam conceſſa ſecunda refectio. ibidem.
Peregrinus an teneatur loci ieiunio. nu. 46.
An ieiunio loci vnde diſceſſit. 659. 53.
Qui ſatisfecit ieiunio vno loco non tenetur alibi, modò abſit ſcandalum. 659. 52.
  Poteſt ſe accommodare in cibis, &c. incolis loci in quo eſt. num. 55.
Extremis & viſceribus animalium veſcuntur Caſtellani. ibid.
Diſcedens mane ex loco vbi non eſt ieiunium, poteſt comedere carnes, etiamſi ſit ieiunium in loco ad quem ſe confert. nu. 57.
  Quid ſi ſit ieiunium in loco vnde diſcedit. nu. 58.
An qui in loco vnde diſcedit non expleuit ieiunium Quadrageſimæ, alibi teneatur, ſi illud ibi iam ſit expletum. 660. 59.
Ieiunia commodo tempore inſtituta. 660. 61.
  Cur tempore verno. nu. 62.
  Cur tali numero dierum. nu.. 63.
Ieiunium olim erat tantum 36. dierum ante Paſcha. poſtea 44. dierum. Sabbathi ieiunium in Eccleſia Romana & Africa. nu. 64. Quatuor tempora. n. 65.
Ieiunia vigiliarum. 661. 66. Concilium Prouinciale an poſſit tollere ieiunia SS. Bartholomæi, Matthæi, Iacobi, Thomæ. ibidem. Quatuor ieiunia ex conſuetudine. ibidem. Ieiunia ſexaginta. nu. 67.
An die Dominico liceat ieiunare. nu. 68.
Ieiunij commoda; morbos curat, longæuitatem præſtat, tentationes carnis ſedat, ſenſus exacuit. nu. 69. & ſeqq. Illuſtrationibus animā aptat, flagella auertit, impetrandi vim habet, eſt meritorium, eſt cibus virtutis. 667. 72. & ſeqq.
Rechabitis à vino abſtinētibus promiſſa merces. n. 76

Iephte.

Iephte an voto tenebatur. 189. 54. & 496. 35.

Ignauia.

Ignauia quid & quale peccatum. 632. 61.

Ignorantia.

Ignorantia iuris qualis impediat præſcriptionem. 55. 14. 16.
Ignorantia craſſa quos obliget ad reſtitutionem. 71. 33. 34.
Ignorantia concomitans an obliget ad reſtit. 73. 46.

Illegitimus.

Illegitimi alij naturales, alij ſpurij. 221. 55.
An poſſint hæredes à parentibus inſtitui. num. 58. & 222. 64. & ſeqq.
Illegitimi an in hoſpitali infamiæ vitandę cauſa exponi poſſint. 222. 69.
  Primo triennio debent ali à matre, reliquo tempore à patre, donec ſibi prouidere poſſint. nu. 70.
Illegitimus an poſſit religionem intrare. 525. 37.

Illicitum.

Illicitè multa fiunt quæ facta tenent. 315. 18.

Imaginatio.

In imaginatione operis illiciti duo ſpectātur. 698. 107
  Delectatio ex ipſa imaginatione. nu. 107. 108.
  Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem. 699. 109. 110.
Imaginatione copulæ futuræ an ſponſi oblectare ſe poſſint: An vidua præteritæ: An coniunx in abſentia coniugis. 702. 120. 121.

Imago.

Imagines quomodo colantur. 457. 19.
Imagines aſtronomicæ. 579. 63. & 582. 12.
Imagines ſacras frangere, vel indecorè pingere quale peccatum. 593. 17.

Immobilia.

Immobilia bona quæ dicantur. 58. 25.

Immutabilitas.

Immutabilitas Dei orationis efficacię nō obeſt. 460. 8

Impatientia.

Impatientia quid ſit, & quale peccatum. 640. 41.

Impedimentum, vide Matrimonium.

Impediens.

Impediens aliquem vi, ne alteri benefaciat, quando teneatur de dāno. 100. 154. & 140. 123. & 142. 133.
Impediens aliquem à bono conſequendo, ad quid teneatur. 140. 123. & ſeqq. & 142. 133.
Impedire damnum omittens ad quid teneatur. 151. 62. 64.
  Quid ſi accipiat pretium ne impediat. 151. 68.
Non impediens inijcientes manus in clericos excommunicatur, ſi tenebatur ex officio impedire: aliàs non. 151. 65.
Magiſtratus non impedientes furta & latrocinia, ſi ſine graui damno poſſunt, tenentur ad reſtitutionē. 152. 70. Item ad id conducti. nu. 71. Non tamen tenentur ſoluere multam ſtatutam ijs, qui damna rebus, quas ſeruant, inferunt. nu. 73.
Non impedientes quo ordine teneantur ad reſtitutionem. 153. 80.
Impediri quis ne peccet quomodo licitè poſſit. 175. 54
Impedire peccatum proximi cum graui tuo incōmodo non teneris. 175. 58.

Imperium, Imperare.

Imperandi ius ex triplici cauſa naſcitur. 599. 24.
Imperandi poteſtas quadruplex. num. 25.
Imperium prudentiæ quale ſit. 4. 23. & 5. 24.
Imperij coronam vidit ſibi in ſomnis imponi Theodoſius. 576. 50.

Impuberes.

Impuberum vota irritari poſſunt à patre. 505. 78.
  An à matre. ibidem.

Inanis gloria.

Inanis gloria quid ſit. 637. 23. Quale peccatum. n. 24. Eſt vitium capitale. num. 25. Septem eius filiæ. Aduerſatur magnanimitati. 638. 27.

Incendium.

Incēdio graſſante potes te ex feneſtra cum certa morte demittere. 82. 35.
Incendiarij, effractores Eccleſiæ, &c. an excommunicati. 594. 22.

Incerta.

Incerta bona quæ dicantur. 157. 31.

Inceſtus.

Inceſtus quid. 691. 75. Eſt contra reuerentiam iuri ſanguinis debitam. nu. 78.
Inceſtū animalia quædā deteſtantur & puniunt. ibid.
Impedimentum ex inceſtu cum conſanguinea vxoris. 692. 81. Cum conſanguinea propria. num. 82.

Inconſideratio.

Inconſideratio quando ſit peccatum mortale. 10. 20.

Inconſideratio naturalis excuſat à reſtitutione.70.26
Vix eſt peccatum veniale in actionibus externis in materia graui.num.29.

Inconſtantia.

Inconſtantia quid ſit,& quale peccatum. 643.49.
Quando ſit peccatum mortale. 10.20.

Incontinentia.

Incontinentia quid. 705.11. Eſt peccatum.706.14.
Eſt minus malum quàm intemperantia. num.15.
Magis dedecoroſa quàm ira; eſt tamen periculoſior.num.16.17.

Incubus.

Incubus vnde proueniat.577.56.

Indigentia.

Indigentia ſiue neceſſitas hominum reddit merces pretioſiores;non vnius in particulari,ſed multorũ. 260.67.

Inducens.

Inducens alterum in errorem aut peccatum ad quid teneatur.74.3.& ſeqq.
Inducens alios ad damnum inferendum vi vel fraude,vel in ſuam vtilitatem,tenetur primo loco reſtituere. 148.41.42 Si liberè induxit vt communi nomine facerent,æqualiter cum alijs. 150.54.

Indulgentiæ.

Indulgentiæ recitantibus horas B.Mariæ,&c.475.76

Inebriare.

Inebriare alterum an liceat. 681.33.
An liceat ſe inebriare. nu.36.

Infamia, Infamatio.

Infamare ſe multis caſibus licitum.40.59.
Infamator non tenetur dicta reuocare,niſi probabile ſit profuturum. 106.52.
Infamans aliquem ne officium conſequatur, ad quid teneatur. 140.124.& ſeqq.
Infamare ſeipſum quale peccatum.110.30.
An liceat ad vitanda tormenta.111.34.
Infamare eum,qui fictis virtutibus ſibi famam comparauit an licitum. 114.63.
Infamem ob vnum vel alterum crimen an liceat de alijs infamare. 116.83.
Quando infamia in obliuionem abijt, an reſtituenda ſit fama. 118.100.
Infamatoris hæredes ad quid teneantur. 119.112.& 120.113.
Infamans alium ſine ſua culpa ad quid teneatur.120. 115.116.
Infamatorē nō impediens ad quid teneatur.120.120.
Quando teneatur eum Superior cogere ad reſtitutionem famæ.121.123.
Infamare infamatorem quando licitum.121.130.

Ingratitudo.

Ingratitudo alia formalis,alia materialis. 607.15.
Quale ſit peccatum.num.16.
Materialis quale ſit peccatum. 608.17.
Ingratitudinis diuerſi gradus. 608.18.20.

Iniuria, Iniuſtitia.

Iniurias priuatas ignoſcere meliuſne quàm vindictā petere. 609.27.
Iniuſtitia duobus modis accipitur. 66.1. Generatim accepta non diſtinguitur ab inobedientia.nu.2.Eſt communis omni peccato. ibidem.
Iniuſtitia alia actualis,alia habitualis; vtriuſque definitio.66.4.Dupliciter cōmittitur,actione & omiſſione.num.5.
Iniuſtus eſt qui ſciens aliquid iniuſtum facit,non tamen qui ex ignorantia inculpata. 66.7.
Iniuſtum formaliter quid ſit. 67.10.
Iniuſtitia non fit volenti & ſcienti. 67.11.
Iniuria & iniuſtitia includunt formaliter rationem voluntarij,vnde nec ab ignorante,nec volenti fieri poſſunt.67.11.
Iniuriam ſibi nemo facere poteſt.67.13.
Iniuriam paſſus Chriſtus & Sancti. 68.14.
Iniuſtum facere poteſt quis ei,qui iniuriam non patitur. 68.14.
Iniuria non fit volenti etiam in re, quam ſecundum legem Dei deberet nolle. 75.8.
Ex iniuria ſequens damnum non per actionem iniurioſam, non eſt reſtituendum. 77.19.
Ex iniuriæ quantitate non eſt ſpectanda quantitas reſtituenda.97.134.
Iniuriam maiorem ſequitur maior pœna: ſecus in reſtitutione,quæ ſequitur damnum. 97.134.
Iniuriam ſibi factam alteri referre quale peccatum. 115.72.
Iniuria nemini immediatè tollit ius ſuum,ſed mediatè. 115.77.
Iniuriarum generalis condonatio ad quas ſe extēdat. 123.146.
Iniuriam faciens quàm ſibi noceat.707.20.
Iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad reſtitutionem,niſi quatenus damnoſa. 136.92.
Iniquus detentor rei alienæ qua æſtimatione teneatur eam reſtituere. 137.99 & ſeqq.
An ex ea poſſit fructus percipere. 139.110.111.

Innocens, Innocentia.

Innocens aliquo modo tenetur ad maiorē gratiarum actionem quàm pœnitens. 606.10.
Innocentes aliquando in ſeruitutem rapi poſſunt. 43.12.
Innocentem occidere an aliquando liceat. 82.36. & ſeqq. Quomodo liceat eum periculo vitæ exponere. ibidem.
Innocentem priuatum cum periculo vitæ ſuæ nemo tenetur defendere. 91.90. Nec priuatus cum periculo inuaſoris. num.92.
Innocentia quid ſit.666.99.
Innocētes pro Chriſto occiſi ſunt martyres.628.45.

Inobedientia.

Inobedientia alia materialis quæ continet omne peccatum;alia formalis.603.40.Eſt duplex peccatum. num.41. Quantum peccatum ſit.num.45.
Inobedientiæ generatim accepta in omni peccato reperitur,nec ei ſpecialem malitiam tribuit.66.2.
Secus ſi explicitè ſit volita ibidem.
Inobedientia membrorũ cauſa verecundiæ.668.106.
Cibus propter inobedientiam quomodo coinquinet. 663.80.

Inquiſitio.

Inquiſitionis prætextu pecunias extorquens tenetur reſtituere,etiamſi fiat ei remiſſio. 173.40.

Inſenſibilitas.

Inſenſibilitas patientiæ oppoſita. 640.41.
Quale peccatum. ibidem.

Inſinuatio.

Inſinuatio in exceſſiua donatione qualis requiratur. 209.67.

Intentio.

Intentio mala per ſe non obligat ad reſtitutionem. 141.129.
Carens intentione obligandi ſe iuramento,an obligetur. 555.38.
Intentio bona minuit peccatum. 163.46.

Intereſſe.

Intereſſe quid ſit.232.68.

Intemperantia.

Intemperantia quid. 647.13.Eſt vitium maximè probroſum & infame.nu.14.Eſt puerile vitiũ.648.15.

Interpretatio.

Interpretari aliquid de perſonis quadrupliciter poſſumus. 331.30. Interpretari in peiorem partem aliquid poſſumus dupliciter; ſpeculatiuè & practicè. ibid. Quando in deteriorem,quando in potiorem partem aliquid interpretari debeamus. 333.42.44.

Intimiditas.

Intimiditas quid.632.63. Vnde proueniat.nu.64.

Inuaſor.

Inuaſorem iniuſtum occidere eſt licitum.84.41.
Etiam eius mortem intendendo. 85.53.
Idque priuata auctoritate. 86.54.
Salutare ſæpe conſilium potiùs occumbere.nu.55.
Niſi quis ſit in peccato mortali. num.56. Vide *Occidere*.

Inuaſus iniuſtè, poteſt ſe tueri cum periculo innocentis. 86.57. & ſeqq.

Inuaſorem iniuſtum pro defenſione alterius occidere licitum. 90.87. Etiamſi ille vellet occidi. nu. 88.

Inuaſorem occidens tenetur reſtituere, ſi modum iuſtæ defenſionis excesſerit. 97.134. Non tamen ſi noluerit fugere ne occideret. ibidem.

Inuidia.

Inuidia quale peccatum. 708.27.

Inutile.

Inutiliter relinqui quid dicatur. 216.15.

Iocus.

Iocus in ſacris concionibus graue peccatum. 726 96.

Ira.

Ira ſubita excuſat occidentem aliquando à reſtitutione. 70.28.

Iræ vtilitas. 707.23. Eſt ſatellitium rationis ibidem. Quando ſit peccatum. num. 24.

Ira eſt minùs dedecoroſa quàm incontinentia; eſt tamen periculoſior. 706.16.17 & 708.28.

Iræ diſcrimen ab odio & inuidia. 708.27.

Ira imitatur iuſtitiam. ibidem.

Cur maximè perturbet mentem 708.28.

Iraſcentis noxa. 707.21. B. Thomæ Mori conſideratio contra iram. ibidem. Iræ ſpecies. 709.29.30. Quæ remedia. num. 33.

Irregularitas.

Irregularitas ex defectu natalium tollitur per profesſionem Religionis. 535.75.

Iudex, Iudicium.

Iudicium rectum in particulari cum affectu prauo difficulter; aliquando tamen conſiſtit. 6.31.32.

Iudex tenetur reſtituere accepta pro ſententia iuſta ferenda. 164.64. Non tamen pro iniuſta. 160.55. Non tenetur gratis præſtare officium, niſi ſtatutum ſit ipſi ſtipendium. 162.68.

Iudex delegatus ſi quid præter modica eſculenta, aut ſumptus neceſſarios, aut à pauperibus acceperit, tenetur ad reſtitutionē, etiāſi ei fiat remiſſio. 173.39.

Iudicium quid ſit, & quot modis accipiatur. 327.1.2.

Iudicium ſtrictè ſumptum eſt actus ſcientiæ iuris & iuſtitiæ, idque dupliciter. num. 3.4.

Iudicium temerarium quid ſit, & de quibus rebus fiat. 327.5.

Iudicij temerarij vel ſuſpicionis gradus tres ponuntur à D. Thoma. 328.6.

Imò quinque poni poſſunt. 331.28.

Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per ſententiam ſemper eſt peccatum mortiferum contra iuſtitiam 328.8.

Iudicium temerarium internum quādo ſit peccatum mortale, quandò non. 328.9. & ſeqq. & 331.28.

Iudex quando ſecundum leges ſcriptas iudicare teneatur. 333 45.

Iudex inferior quando recedere à lege ſcripta poſſit iudicando contra verba legis, quando non. nu. 47.

Ad iudicium iuſtum tria requiruntur: certitudo in cognitione cauſæ, iuſtitia in ipſo actu iudicij, authoritas in iudicante. 334.48.

Iudicij vſurpatione peccant, qui iudicant ſibi nō ſubditum, vel non in ijs cauſis, in quibus eum iudicāt, eſtque illorum ſententia irrita. 334.49.

Qui iudicium vſurpare cenſeantur. n. 51.52.

Peccatum vſurpationis iudicij ex genere ſuo eſt mortiferum. 335.53.

Iudex excommunicatus, ſi ſententia excommunicationis eſt occulta, non peccat vſurpatione iudicij, & ſententia, cæteraque eius acta publica ſunt valida. 335.54.

Si excommunicatio ſit publica, poſt Concilium Conſtantienſe, verius eſt non peccare vſurpatione iudicij, niſi ſit denūtiatus nominatim, vel notorius percuſſor clerici. num. 56.

Iudicem excommunicatum excommunicatione publica & notoria verius videtur peccare mortiferè ratione cōmunicationis, niſi ignorantia, vel inconſideratio, vel functionis breuitas excuſet. 336.59.

Iudex nominatim denuntiatus & manifeſtus clerici percuſſor peccat vſurpatione iudicij contra iuſtitiā, & omnia eius acta ſunt irrita. num. 60.

Si denuntiatus alio ſe conferat vbi eius cenſura eſt ignota, fiatque Iudex; vel ſi in loco ſuæ iuriſdictionis non habeatur pro denuntiato, acta eius erunt valida; grauius tamen peccabit quàm alij publici non denuntiati, actus iudiciarios exercēdo. 337.62

Iudex ipſo iure ob crimen priuatus titulo validè obit actus iudiciarios, neque cenſetur iudicium vſurpatum, donec per ſententiam, iuriſdictionis poſſeſſio & vſus ei tollatur. 338.64.

Vt Iudicis putatiui acta valeant, requiritur titulus, & communis error populi. nu. 65. Iuriſdictio occultè ablata (quod quatuor modis contingere poteſt) non reddit actus habentis titulum coloratum inualidos. 339.67.

Inferiores Iudices à tyranno, qui inuaſit Remp. conſtituti ſi eius tyrannidem nō ſuſtentent, aut iuuent, non peccant ius dicendo, modò alioqui omnia iure agant. 341.75.

Verius videtur Iudicem poſſe vllo modo condemnare ad mortem reum, cuius innocētiam certò nouit, etiamſi officium deberet amittere, aut à populo occidi. 341.78. & 342.82.

In cauſis ciuilibus & criminalibus minoribus, quādo Iudex certò ſcit alteram partem falſis probationibus niti, tenetur omni induſtria curare vt falſitas detegatur, vel vt proceſſus impediatur; quod ſi non poſſit efficere, poteſt ex illis probationibus ſententiam ferre. 343.84.

Iudex inferior non poteſt aliquem ex priuata ſcientia, aut certè non citatum, & auditum condemnare. 344.92. Verius quoque eſt nec Iudicem ſuprēmum poſſe aliquem condemnare ex ſola ſua ſcientia priuata. num. 94.

Iudex iuridicè aduerſus crimina tribus modis procedit; videlicet vel via accuſationis, vel denuntiationis, vel inquiſitionis. 345.103. Commodius tamen duo tantùm modi procedendi puniuntur; alter ex officio, alter ad inſtantiam partis. 346.105.

Iudex non poteſt condemnare ſine accuſatore generatim ſumpto. 146.104.

In quibus criminibus procedatur à Iudice ex officio. 346.106.

Inquiſitio triplex. 1, Omnino generalis. 2, Omnino ſpecialis. 3, Mixta. 346.107.

Vt Iudex faciat inquiſitionē omnino generalem, non eſt neceſſe vt aliqua infamia præceſſerit. nu. 108.

Cùm Iudex inquiſitionem omnino generalem facit, ſubditi interrogati non debent patefacere criminoſos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant, etiamſi crimen in iudicio probari poſſit, quando ad ſolam punitionem tēditur: duobus tamen caſibus exceptis, quibus Superiori crimen poteſt patefieri, etſi omnino occultum. 346.109. & ſeqq.

Quādo crimen eſt manifeſtum, ſed author ignoratur, ius eſt Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari An Petrus, niſi de eo ſit aliqua fama vel indicia. 347.114.

Subditi tamen non tenentur patefacere authorem, ſi nulla laboret infamia, vel nihil mali in poſterum timeatur. 348.118.

Vt Iudex poſſit inſtituere inquiſitionem ſpecialē contra aliquem tendentem ad punitionem criminum, debet præcedere aliqua infamia authoris. nu. 121. Quanta illa eſſe debeat. num. 123.

Quibus caſibus non requiritur ad ſpecialē inquiſitione infamia præuia de illo crimine. 349.124. & ſeqq.

Praxis iudicum ſecularium, qui ex denuntiatione publici Officialis, aut ad querelam partis offenſæ procedunt ad capiendas informationes & indicia, quibus habitis formant libellum inquiſitionis, non eſt damnanda, ſi circumſpectè & ſecundum conſuetudines in prouincijs receptas fiat, idq; in grauibus cauſis, & non ad nudam punitionem, ſed quia cenſetur bono Reip. neceſſarium. 349.131.132.

Hæc

Hæc Iudicũ praxis videtur neceſſaria ad plurima maleficia prohibenda, & ad innocentiam illæſam prȩſtandam. 350. 135.

Vt non fiat inquiſitio ſine infamia authoris præuia, non eſt iuris diuini, aut naturalis, ſed eſt iuris poſitiui humani. 350. 132.

Iudex tamen non poteſt vnquam ex ſeipſo incipere inquiſitionem, ſed ſemper debet aliquid præcedere, quod inquiſitioni viam aperiat. 350. 136.

Iudex eccleſiaſticus non debet procedere ad inquiſitionem abſque præuia infamia, vel clamoſa inſinuatione, qua ſȩpius ad aures ipſius res deferatur. 350. 139. & 351. 140.

Quibus modis aperiatur via Iudici præſertim ſeculari ad inquiſitionem. 351. 143. & ſeqq.

Duo circa inquiſitionẽ faciendã notanda. 352. 148

Iudiciorum quinque gradus, & quæ indicia ſufficiant ad capiẽdas informationes & etiam ad capturam. 352. 149. 150. Quæ ſufficiant ad torturam. 353. 153. & ſeqq.

Ex indicio verius eſt non poſſe condemnari reum ad pœnam ordinariam criminis. Excipiunt tamen Doctores caſu aliquos à legibus approbatos. 355. 169. 170.

Iudex condemnans ad mortem non ſubditum, vel in crimine exempto, tenetur ad reſtitutionem hæredibus. 355. 171.

Iudex etiam proprius condemnans reum vel ex priuata ſcientia, vel ex cognitionȩ per iniuriam extorta, ad reſtitutionem tenetur. 356. 171. Multis modis crimen per iniuriam à Iudice extorqueri poteſt, vt & confeſſio nulla ſit, nec ſequi poſſit condemnatio. num. 173.

Si tamen Iudici, qui per iniuriam crimen extorſit, ſuppetebant aliæ rationes ex quibus reum iuridicè damnare poterat, non tenetur ad reſtitutionem. 356. 174.

Si Princeps patefacto iam crimine iubeat omnino condemnari illum, cuius crimen per Iudicem inferiorem per iniuriam eſt extortum; poſſitne is obedire Principi & teneatur ad reſtitutionẽ. 356. 175.

Iudicij vſurpatione generatim dici poſſunt peccare, qui ſolum titulum coloratum habent. 340. 68.

Iudicem iniquum fecit Cambyſes excoriari. 711. 41.

Iuramentum, Iuſiurandum.

Iuramentum quid ſit. 546. 1. Non eſt petitio miraculi, nec actus orationis. nu. 2. Duo ad eſſentiam eius requiruntur. 547. 4. An iuret qui dicit per fidem, coram Deo, &c. ibid.

Iurare per falſos deos quale ſit peccatum. 547. 5.

Iurare per creaturas an ſit verum iuramentum. nu. 6. & 548. 10.

Iuramenti finis. num. 7.

Iuramentum aliud conteſtatorium; aliud etiam execratorium. 548. 8. An differant ſpecie. num. 9.

Tale periurium continet diuerſam malitiam. ibid.

Iuramentum aliud per Deum, aliud per creaturam, quod quadrupliciter fit. nu. 10. An ſit eiuſdem ſpeciei cum illo. ibid. Aliud ſimplex, aliud ſolemne. nu. 11. Aliud aſſertorium, aliud promiſſorium, aliud comminatorium. 549. 11. Quomodo hæc differãt. ibidem. Aliud conditionale. num. 12.

Iurare per membra Chriſti quando ſit blaſphemia. 548. 10.

Iurare per Deum vel creaturas an licitum. 594. 13. Eſt cultus latriæ. ibid. Tres conditiones requiſitæ, & quale peccatam eas non ſeruare. 550. 17.

Iuramentum promiſſorium liberè factum quando obliget. 550. 18. & ſeqq. Eius violatio in re parua an ſit peccatum mort. 552. 23. Differentia voti & iuramenti. nu. 25. An metu extortum obliget. n. 26. Caſus ſuperueniens ipſum irritat. 554. 34.

Iurare ſe facturum aliquod peccatũ, quale peccatum ſit. 550. 18.

Iurans latroni ſe eum non accuſaturum an teneatur. 551. 19.

Iurans ſe daturum latroni certam pecuniam, tenetur. 553. 27. Item iurans ſe rediturum ad iniquum carcerem. num. 28.

Iuramentum vi extortum violare quale peccatum. 553. 30.

Iuramẽtum dolo vel errore extortũ an obliget. nu. 33

Iuramenti obligatio non pendet tota ex intentione. 555. 32. 39. Qua ratione differat à voto. ibid.

Iurans fictè an teneatur iuramento. 554. 36.

Quantum peccet. 556. 42.

Iurans verbis ſine intentione ſe obligandi, an obligetur. 555. 38.

Iurans alio ſenſu quàm alteri intelligit, an teneatur. 556. 44. Quantum peccet. 557. 46. 48.

Iuſiurandum deferre ei, quem putas peieraturum an liceat. 558. 49. An iuraturo per falſum deum. n. 50.

Vtrum iuramentum ſit maius peccatum. nu. 51.

Iuramentum an magis obliget quàm votum. 558. 52.

Quomodo eius obligatio tollatur. 559. 55. 56.

Quiuis in ſui gratiã factũ poteſt remittere. nu. 57.

Si commutetur eius materia in aliam, non tenetur ad eam ex iuramento; ſecus in voto. 560. 57. Quis commutare poſſit. n. 58. Quis ea irritare. 560. 61.

Quis in ijs diſpenſare poſſit. 561. 62. 64.

Qua ratione ſeu authoritate poſſit quis diſpenſare. nu. 67. Qua ratione cognitio iuramenti ad ciuile etiam forum pertineat. 562. 66.

Iuramenti vinculum quomodo poſſit laxari. 561. 61.

Conditionis ſubtractione ſoluitur. ibid.

Iuramentum per vim & metum an iure irritum. 562. 64. An de non accuſando etiam ſit irritum. ibid.

Filij iuramentum de bonis aduentitijs irritare poteſt pater, etiam poſt 25. annum. 561. 61.

Iuramentum de re licita ſemper validum, de re illicita inualidum. 188. 50. Excipe duos caſus. 189. 52.

Non idem eſt iuramentum ſuper contractu eſſe validum, & validare contractum. ibid.

Iuramentum quando dicatur eſſe contra bonos mores. 188. 50. Si vi extortum, validum eſt, ſed peti poteſt diſpenſatio. 189. 51.

Iuramentum ſuper contractu factum eius naturam induit. 189. 52. Quando validet contractum aliàs irritum. num. 55. & 190. 56.

Iuramentum generatim factum ſuper re illicita, non obligat ad licitam aliquam eius ſpeciem. 189 54.

Iuramentum dupliciter addi poteſt cõtractui. 190 56

Merè aſſertorium non firmat contractum, ſecus de promiſſorio. ibidem.

Iurans ſe ſoluturum non priuat ſe iure poſtea repetendi. 190. 56.

Iuramentum præcedens nõ inualidat actum vel contractum ſequentem. 191. 57.

An ſecundus irritet prius. num. 58. 59.

Iurata promiſſio patitur eaſdem exceptiones, quas iniurata. 206. 73.

In re parua obligat tantum ad peccatum veniale. 501. 58.

Iurans quid indifferens vel minus bonum an teneatur. 551. 20.

Exempla iuramentorum, quibus ineſt tacita conditio. num. 22.

Cùm quis iurat ſe fore religioſum, tenetur, etiamſi nullus acceptet iuramẽtũ, quia à Deo acceptatur. ibid.

Iurans ſeruare ſtatuta Capituli. ibid.

Mercatores iurantes rẽ ſibi tanti cõſtare, &c. 557. 46.

Quomodo iurabit qui tranſit per locũ infectũ. n. 47.

Quando fas adhibere iuramentum. num. 48.

Ioci cauſa ambiguè iurans. 558. 48.

Iuriſdictio.

Iuriſdictio metu extorta eſt valida. 185. 37.

Ius patronatus.

Ius patronatus quid ſit, & quotuplex. 391. 17. Vide *Patronatus.*

Ius collationis beneficiorũ quibus competat. 394. 43.

Iuſtitia, Ius, Iuſtum.

Ius ad pecuniam vel aliam rem emi poteſt, etiamſi res ipſa non ematur. 275. 26. 27.

Ius imperandi ex triplici cauſa naſcitur. 599. 24.

Imperandi

Imperandi poteſtas quadruplex. 599.25.
Iuſtitia tribus modis accipitur. 14.1.
Iuſtitiæ definitio. 15.2. Differt à cæteris, nu. 5.
Iuſtitia formaliter diſponit ſuum ſubiectum ad alterum, effectiuè alterum ad ſe. 15.4.
Iuſtitia non eſt hominis ad ſe, nec filij ad patrē. 15.6.
Nec inter dominum & ſeruum qua tales, ibid.
Iuſtitiæ obiectum. 15.7. Quomodo poſſit paſſiones moderari, nu. 8. Attingit medium rei, nu. 9.
Iuſtitia legalis quid ſit, 16.11. & 17. 15.19.
Videtur non differre à pietate, nu. 12.
Aliter eſt in Principe, aliter in ſubditis, nu. 13.
Quomodo à pietate differat, 17.14.
Iuſtitiæ particularis diuiſio, 18.20.
Diſtributiua propriè eſt in Magiſtratibus, ibid.
Diſtinguitur à commutatiua, nu. 21.
Illa ſpectat medium rationis, hæc rei, ibid.
Illa hanc interdum includit, num. 23.
Ius triplex, 19.1.
Eius definitio. nu. 2. & 20. 6.7.
Variè diuiditur. 20.8.
Quid ſit ius naturale, quid poſitiuum. nu. 9.
Quid ius ad rem, num. 11. quid ius in re. nu. 12.
Iuſtū generatim acceptū eſt obiectū obedientiæ. 19.4.
Speciatim eſt obiectum iuſtitiæ particularis. nu. 5.
Aliud ſpectat æqualitatem arithmeticā, aliud geometricam. 20.5.
Iure naturæ nemo ſeruus. 39.54.
Qūo iure naturæ omnia ſint communia. 41.3.4.
Ius naturæ immutabile. 41.3.
Ius gentium quid. 42.9.
Quomodo facta ſit eo iure diuiſio rerum. ibid.
Dicitur aliquando ius naturæ. nu. 10.
Iura quomodo præſcribantur. 56.20.
Ius legitimandi & vectigalia imponendi quomodo præſcribatur. 61.41
Iuris ceſſio debet eſſe libera. 67.12.
Iuſtitia commutatiua tantùm poſtulat vt ſatisfacias alteri in bonis, in quibus eum læſiſti. 117.87.
Ius gentiū ſupponit, non euertit, ius naturale, 132.68
Ad quæ ex iuſtitia obligaris, pro iis nihil potes accipere. 161.63.
Ne quidem vt in gratiam tertij facias. nu. 67.
Ius ad prouentus, præſtito officio non eſt ſpiritale. 442.126.
Ius ſuccedendi quomodo reuiuiſcat. 539.88.
Iuſtitia noſtra quomodo maior iuſtitia Phariſæorum. 483.7.
Sui iuris quiſque eſt in iis, quæ ad ſtatum vitæ pertinent. 502.63.
Ius quomodo acquiratur in non ſubditum per iniuriam ab eo factam. 561.63.
Iuris eccleſiaſtici violatio an ſacrilega. 594.18.
Ius imperandi ex triplici radice oritur. 599.24.
Iuſtos à mortuis excitatos, probabile eſt ſingulari gratia cuſtodiri, ne excidant à gloria. 632.60.

Labor.

Laboris eius qui occiſus æſtimatio quomodo facienda. 96.125

Lectio.

Librorum prohibitorum lectio inducit excommunicationem. 724.83.
Lectio curioſa quando mortalis. num. 84.

Læſus.

Læſus ex contractu quis dicatur. 195.69.

Lætitia.

Lætitia inepta vnde naſcatur. 721.76.

Lapicidina.

Lapicidinæ ſunt eius, cuius eſt fundus. 49.53.

Larua.

Laruarum vſus. 727.98.

Latro.

Latro publicus non gaudet aſylo. 593.13.

Laudemium.

Laudemium quid ſit. 272.5. & 305.57.

Legatum.

Legata ſoluenda eo loco vbi legantur. 169.59.

Legitimus.

Legitimus publicè habitus non tenetur credere matri ſe eſſe illegitimum. 106.51.
Legitima an danda filiis ſtatim poſt patris profeſſionem. 538.83.
Profitens an debeat matri, auo, &c. relinquere legitimam, ſi liberis careat, ibid.

Lenitas.

Lenitas nimia vitanda. 712.44

Lentitudo.

Lentitudo quando ſit vitium. 710.34.35.

Leuitas.

Leuitas animi in quo ſita ſit. 721.76.

Lex.

Lege naturæ quomodo omnia communia. 41.3.
Lex naturæ eſt immutabilis. ibid.
Lex contra legem quomodo præſcribatur. 62.44.
Quomodo conſuetudo eius vim tollat. nu. 45.
Leges quædam obligant tantùm poſt ſententiam. 73. 44.
Vtrum leges de damno ex culpa dato reſarciendo obligent in conſcientia. nu. 43. & 45.
Legem iniquam ferens continuè peccat. 125.14.
Non tamen ſemper nouo peccato, nu. 15.
Lex pœnalis quædam obligat ante ſententiā. 173.38
Lex commiſſoria in pignorib. eſt prohibita. 241.133
An licita in cenſibus. 281.68
Lex commiſſoria in venditione quæ ſit. 268.124.
Leges, quibus additur, ipſo iure priuetur beneficio, vel officio, priuant titulo, non poſſeſſione. 337.64

Libellaticus.

Libellus ſeu liuellus, vel libellaticus contractus quid ſit. 299.6.

Liberalitas.

Liberalitati non repugnat debitum ex gratitudine, ſed ex iuſtitia 197.14.
Liberalitas quid ſit. 614.54.
Eius obiectum. num. 54.57.
Eius neceſſitas. num. 55.
Quæ poſſint ad eam nos incitare. 615.56.
Reperitur etiam in Deo, num. 58.
Vitia illi oppoſita, num. 59. & ſeqq.

Libertas. Liber.

Libertas actualis neceſſaria ad continuationem peccati. 126.19.
Liber homo non poteſt pignori dari, vel ob debita in ſeruitutem rapi. 174.16. & 326.40.
Libertas euangelica à quintuplici ſeruitute nos ſoluit. 654.28.
Libertas peccandi. 722.76.

Librantia.

Librantias dimidio pretio emere an licitum. 261.74
Earum pretium æſtimandum non ex commoditate vel difficultate vnius vel alterius, ſed ex publica æſtimatione, num. 76.
Non poſſunt tam vili pretio emi ab iis, quorum eſt eas ſoluere. num. 78.

Libri.

Libros comburere iuſſus mathematicus, & publicā pœnitentiam agere. 572.35.
Libri magiam naturalem tradentes ſuſpecti, & vitandi iuuentuti. 580.1.

Lignatio.

Lignari, vel paſcere pecus in loco publico, an poſſit prohiberi. 50.54.
Contra iuſtam prohibitionem id agere quale peccatum, num. 55.
Quale in loco alieno, num. 56.

Litare.

Litare hoc tempore agno vel vitulo, an licitum. 481.25.

Litigium.

Litigium quid ſit. 614. 51.
Quale peccatum. num. 53.

Locatio, Locator.

Locator rei fructiferæ an teneatur ob ſterilitatem remittere de pretio. 300.12. An quando caſu fructus collecti pereunt. 301.18. An ratione vbertatis poſſit augere. num.21.

Locator ex qua culpa teneatur de damno. 302.29.
Quando poſſit conductorem expellere. nu.32.
Quid ſi promiſerit non expellere. 303.37.
An teneatur minuere penſionem. num.38.

Locare rem alicui qui putatur abuſurus ad peccatum an liceat. 303.39.

Locare domum vſurarijs an liceat. 303.41.

Locari res Eccleſiæ quanto tempore poſſint. 307.68.

Longanimitas.

Longanimitas eſt pars patientiæ. 640.40.

Lucifer.

Lucifer peccauit ſuperbia. 719.69.

Lucrum.

Lucri æſtimatio quomodo facienda. 95.128. & ſeqq.

Lucrum ſperare ex mutuo an licitum. 228.35.

Lucrum ceſſans quid ſit. 232.68. An pro eo mutuator poſſit aliquid exigere. 234.79.80. Quando dicatur ceſſare. num.83. Tres conditiones neceſſariæ eius qui occiſus eſt. num. 84.

Ludus.

Ludus quid ſit. 313.1. Iure naturæ licitus. nu.3.

Ludi quidam prohibiti iure ciuili. nu.4. Quantum in ſingulis luſibus ſine commiſſione liceat exponere. ibidem.

Ludus aleæ ſub quãto peccato prohibitus clericis vel laicis. 313.5.6.

Ludus vt ſit licitus quas conditiones requirat. 314.7.
Impellens iniuria alium ad luſum tenetur reſtituere. num.9.12. Item fraudem faciens in luſu. nu.13.
Quæ fraudes licitæ. 315.15.

Ludo vetito acquiſita non debent reſtitui ante ſententiam. 315.17. Quid ſi victor impediat ſententiam. num.21.

Ludo vetito amittens ſi non audeat ſoluta repetere in iudicio an poſſit occultè accipere. 316.22.
An poſſit minando repetitionem alterum cogere ad reſtitutionem partis. nu.22.23.
An teneatur ſoluere in conſcientia. nu.24.
Quid ſi vterq; renuntiauerit beneficio legis. nu.26.
Quid ſi iurauerit ſe ſoluturum, an poſſit iuramentum relaxari. nu 27.

Ludo vel ſponſione an poſſit lucrari qui non poteſt perdere. 317.28.30. An religioſus. n.32. & 318.37.
An filiusfamilias. 317.34. & 318.37.

Ludens credito non poteſt repetere ſolutum, &c. 544.109.

Ludi theatrales vetiti in loco ſacro. 727.98.

Ludus non eſt opus ſeruile. 727.98.
Quid ſi lucri cauſa ludatur. ibidem.

Luxuria.

Luxuria eſt peccatum mortale. 682.40. Eſt vitium capitale. ibid. Eius filiæ octo. 683.42. Euertit prudentiam. ibid. Species eius ſunt ſex. num.45.

Machinatio.

Machinatio quid ſit. 69.23.

Mancipium.

Mancipium quid. 21.6.

Mancipium nemo eſt iure naturæ. 39.55.
Quot modis quis fiat mancipium. 43.11.

Magia.

Magia naturalis quid ſit. 580.1. Quid ſuperſtitioſa. num.2. Quæ ſiunt eius fundamenta. nu.4. Quibus indicijs cognoſci poterit an aliqua ad magiam pertineant. 582.13. Quale ſit peccatum. 586.26.
Quæ crimina coniuncta habeat. num.27.
Quæ remedia contra eam adhibenda. nu.28.

Magi omnia elementa ac cęlos dicunt animata, & illarum animarum virtute ſe operari. 580.4.
Variæ ipſorum operationes. 583.14.
Quomodo poſſint corpora tranſmutare. 584.18.
An poſſint in homines dæmones immittere, & ab ijs eijcere. 585.22.
Quænam poſſint circa animam hominis. nu.23.

Magica ſigna tollere vt diabolus deſinat nocere an ſit licitum. 587.35.

An liceat cõtraria ad eundem effectũ ponere. 590.45.

Quomodo cognoſcatur an aliquid ſit magicum. 582.13. & ſeqq.

Magorum virgæ an conuerſæ in ſerpentes. 584.18.

A magia haud immunis Marſilius Ficinus. 581.6.

Magiſtratus.

Magiſtratus non impedientes latrocinia, furta, &c. ſi commodè poſſint, tenentur ad reſtitutionẽ. 152.70

Mater.

Mater poteſt accipere pharmaca ſaluti neceſſaria cum periculo fœtus. 87.62.
Non tamen intendendo abortum. 86.61.
Nec poſt animationem prolis. 63.
Niſi aliàs vtraque periret. num.64.

Mater non poteſt ſubſtituere pupillariter. 223.80.

Materia.

Materia grauis in furto quæ ſit. 127.29.
Quæ ſit reſpectu filiorum, vxorum, &c. 133.76.

Matrimonium.

Matrimonium promittens vt virginem decipiat ad quid teneatur. 103.20. & ſeqq. An poſſit religionẽ, quam ante vouerat, ingredi. 104.32.

Matrimonium irritatur metu graui, niſi iure incuſſus ſit. 185.37.

Matrimonium omnia bona communia faciens, non facit ea damna communia quæ alterius culpa proueniunt. 308.4. & 312.37.

Matrimonium cõtrahere poſt votum caſtitatis animo ſtatim ingrediendi religionem an liceat. 527.49.

Matrimonio contracto cõceduntur duo menſes intra quos licitum ſit religionem ingredi. 528.50.
Quando licitum cõtrahere matrimonium poſt votum caſtitatis. num.51.

Matrimonium contrahens poſt votum caſtitatis, an poſſit altero petente debitum, conſummare. nu.52.
Si coniunx adulterium committat, tenetur nõ reddere. ibid.

Matrimonium diſſoluit ſponſalia etiã iurata. 534.74.

Matrimonium quoad vſum & inclinationem conuenit homini qua parte ſimilis eſt brutis. 668.106.
Eius vſus habet adiunctam maximã verecundiam. ibidem. Eius incommoda. nu.107.108. Non plus boni confert mundo quàm virginitas. 669.110.
Sicut vis gignendi, ita etiam matrimonium eſt à Deo. 685.48. Cur mulier vna non poſſit pluribus viris iungi. 690.74.

Mediator.

Mediator vnicus cur Chriſtus dicatur. 466.34.
Sancti mediatores ſecundarij. ibid.

Medicamentum.

Medicamentis pretioſiſſimis non tenemur vti in morbo. 675.12.

Melius.

Melius quid dicatur. 507.87. & 670.110.

Mendacium, Mentiri.

Mentiri maius peccatum eſt quàm non facere quod affirmaſti te facturum. 203.53.

Mendacium in cõfeſſione ſuper re leui quando ſit peccatum mortale. 501.60.

Mendacium quid ſit. 610.33. Tria ad ipſum requiruntur. ibid. Quomodo opponatur veritati. 611.34.
Amphibologicus ſermo nõ eſt mendacium. nu.35.
In quo conſiſtat mendacij malitia. nu.36.
Nullum vnquam eſt licitum. num. 37.39.
Per ſe eſt tantùm peccatum veniale. 612.40.
Tripliciter diuiditur. 41. & ſeqq.
Gradus mendacij. 613.46.

Mercator.

Mercator an poſſit rem pluris vendere quàm alij. 254.24.

Mercatorum contractus cum Rege hoc tempore an iuſtus. 294.58.

Mercatores iurantes rem ſibi tanti conſtare, quantũ peccent. 557.46.

Merx.

Merces alienas in tempeſtate eiiciens ad quid teneatur. 142.136.
Merx quid ſit, 251.1.
Mercium pretium non pendet ex commoditate, vel difficultate, inopia vel abundantia vnius, ſed communi. 260.67. & 261.76.
Merces omnes coementes & deinde prementes, vt caritatem inducant, an peccent contra iuſtitiam. 271.150.
Merces habentes ſecundum ſe certam æſtimationem, non ideo pluris valent quia maiore ſumptu ab aliquo comparandæ. 295.66.

Metallicæ venæ.

Domini fundi an ſint domini venæ metalli. 49.51.

Magnanimitas.

Magnanimitas quid ſit. 634.6. Ratio eius formalis, nu. 7. Differt ab aliis virtutibus. nu. 8. Quomodo verſetur circa honores. nu. 9. Eius officium. 635.10. Quibus inſit, nu. 12.
Fidentiam & ſecuritatem gignit. nu. 13.
Magnanimus ſolos cæleſtes honores magni facit. 635.11. Functiones ipſius. nu. 14.
Magnanimitati quæ vitia aduerſentur. 636.18. & 638.27. Differt à magnificentia. nu. 31.
Summè humilis eſt ſummè magnanimus. 714.51.

Magnificentia.

Magnificentia quid ſit. 633.2. & 638.30.31.
Differt à magnanimitate. n. 31. Eius officium. n. 32. Vitia oppoſita. 639.35.36.

Maleficus.

Maleficam vt ſigna tollat verberibus cogere licitum. 85.48.

Mandans.

Mandans damnum ad quid teneatur. 144.11.
Ad quid mandatum reuocans. nu. 12.
Mandans damnum tenetur primo loco ſatisfacere, executore deficiente. 148.42.44.

Manifeſtum, Manifeſtare.

Manifeſtare occultum alterius crimen, vt damnum proprium vel tertij auertas an liceat. 112.51. & 113.57.
Manifeſtare crimẽ alicuius vni vel duobus quale peccatum. 114.68.
Manifeſtum & occultum mutant ſpecies iniuriarum. 124.3.

Manſuetudo.

Manſuetudinis ſex incitamenta. 706.19.
Chriſti manſuetudo vbi eluxerit. ibid.

Maritus.

Maritus vxoris bona in ſuum commodum adminiſtrat, ſecus de tutore. 134.83.
Tenetur ad reſtitutio. vxori ſi ea diſſipet. 135.87.
Si ludo perdit, damnum eſt commune, niſi ordinariè perdat. num. 88.
Maritus prodigè adminiſtrans bona communia tenetur vxori reſtituere, eoque deficiente hæredes, 312.37.
Et vxor poterit vti occulta compenſatione. nu. 37.
Maritus non habet in bona communia plus iuris præ vxore, præter ius adminiſtrandi. 313.37.

Martyrium.

Martyrium quid ſit. 622.12. Dupliciter ſubitur. ibid.
In martyrio paruulorum, Chriſti meritum ſupplet actum voluntatis eorum. num. 12. 623.19.
Cuius virtutis ſit actus. num. 13.14.
Tria in eo conſideranda, num. 15.
Cur ſemper dicatur actus fortitudinis. 623.18.
Quænam ad illud requirantur, nu. 19.20. & 525.37. & ſeq. Quatuor eius gradus. 624.22.
Quænam requirantur in peccatore. 627.40.42. & 629.48. & ſeqq.
Martyrium obire ob vanam gloriam quale peccatũ, 624.26.
Martyrium ſubiens pro aliqua virtute, implicitè etiã illud ſubit pro fide. 625.28. Qui occiditur ob opus bonũ iam factum, etſi doleat ſe illud feciſſe, modò malit pati mortẽ, quàm negare eſſe opus bonum, an martyr cenſeatur, nu. 29. Actus acceptandi mortem debet aliquo modo eſſe ſupernaturalis, nu. 30.
Non tamen neceſſariò actus charitatis. nu. 31.32.
Et quanquam ſit ſignum dilectionis Dei ſuper omnia, non tamen infallibile. 626.33. & ſeqq.
Martyrium habet ex ſe vim delendi peccatũ, & conferendi primam gratiam. 628.45.46. & 630.54.
Quando conferat effectum. 631.57.
Milites pro fide pugnãtes nõ ſunt martyres. 626.36.
Martyrum mors non eſt ſacrificium. 479.17.
Martyrium Polycarpi præſignatum, cui in ſomnis ceruical viſum comburi, 576.50.
In iuſto martyrium per ſe habet vim augendæ gratiæ. 631.55.
An per ſe deleat culpam venialem. ibid.
Si curetur miraculosè, probabile eſt ſingulari gratia cuſtodiri ne excidat à gloria. 632.60.
Martyrium S. Ioannis Apoſtoli. 624.22.
Innocentes ſunt martyres. 628.45.
Martyrium æquatur baptiſmo, num. 46.

Metus.

Metus alius leuis, alius grauis, qui cadit in conſtantẽ virum. 184.35. Reſpectiuè grauis. ibid.
Reuerentialis eſt abſolutè grauis. ibid.
Metus grauis non reddit contractum omnino irritũ. 185.36. Excipiuntur aliquot caſus. nu. 37.
Metus iuſtus non irritat matrimonium. 185.37.
Nec iniuſtus ſponſalia, iuriſdictionem, promiſſionem, donationem, renuntiationem beneficij, ſed irritabilia facit. num. 37 38.
Etſi alter, metus cauſa ſit. 186.39.
Metus iuſtè incuſſus non irritat contractum. nu. 41. etiamſi terrendi tantùm cauſa incuſſus ſit nu. 42.
Metus iuſtè incuſſus non ita reddit contractum inuoluntarium, ſicut iniuſtè incuſſus. 186.43.
Nec obligatio ex illo inita poteſt reuocari in irritum. 187.44. niſi ius alterius excedat, nu. 45.
Nihil refert in conſcientia, an alter ſerio an ioco metum incutiat. num. 45.
Metu leui iniuſto initus contractus, in foro conſcientiæ reuocari poteſt. 187.46. Excepto matrimonio, iuxta probabiliorem ſententiam. num. 47.
Et voto 188.47.
Metus quo iure votum irritat. 489.6. & 490.8.
An metus grauis irritet profeſſionem, 491.10.
Quid ſi non ad votum eliciendum incuſſus. ibid.
Metu expreſſum iuramentum obligat. 552.26. & 553.30.

Miles, Militia.

Miles in certo vitæ periculo non poteſt deſerere ſtationem. 82.27.
Miles gregarius tantùm tenetur de damno quod per ſe in bello iniuſto intulit. 148.37.
Milites pro fide pugnantes nõ ſunt martyres, 626.36
In militia requiritur ſeueritas. 711.41.
Diſciplina militaris. ibid.

Miniſter.

Miniſtri iuſtitiæ delinquentes & corrupti muneribus, puniendi. 711.41.

Minor.

Minores qui dicantur. 65.52.
Minor in ſuum commodum ſine venia curatoris validè contrahit, non tamen in incommodum. 192.60.
In quibus contractibus obligetur, num. 61.
Si velit rem venditam ſibi redhiberi an teneatur reſtituere pretium, ibidem.
An maior ei teneatur ante ſententiam rem reſtituere ſine pretio, ibidem.
De caſtrenſibus vel quaſi caſtrenſibus poteſt validè ſua auctoritate contrahere. 193.62.
Quando teneatur ex mutuo. 227.15.17.
Quando ex fideiuſſione. 323.18.
Minor qui ſubeſt curatori, de non caſtrenſibus ſine eius venia donare non poteſt: raro tamen profuſione

ſione peccat mortaliter, Nec donatarius tenetur reſtituere priuſquam petatur. 207.81.

Minorita.

Minoritæ habent vſum rerum ſuarum non tamen dominium. 25.34.

Miraculum.

Miraculum quando liceat petere. 591.4.& 592.5.

Miſſa.

Miſſam audire an teneatur, qui è loco vbi eſt feſtum diſcedit ad locum vbi non eſt feſtum. 659.56.

Mixtio.

Miſcens rem alienam ſuæ, ita vt diſcerni nequeat, ſine eius conſenſu, totius dominium acquirit; ita tamen vt alter habeat ius in rem, vt illa ipſi ſatisfiat. 244. 157.

Mixta res vtriuſque conſenſu, fit communis. 244.157

Moderatio.

Moderatio greſſus, vocis, orationis. 725.89.

Modeſtia.

Modeſtia quid ſit. 712.45.& 724.86. Eius officium. 725. 89. Vitia oppoſita. num. 92.

Quando peccetur contra eam per defectum. ibid.

Modeſtia cultus quid ſit. 727.100.

Si contra conſuetudinem vel ſupra ſtatum. n. 101.

Deficiens in ornatu. 728.104.

Monachus.

Monachi vnde dicti. 517.2.

Monachis negotiatio interdicta. 252.4.

Quarum rerum venditio illis permiſſa. nu. 5.

Poſſunt tamen per alios negotiari, licet parum decenter. num. 6.

Monachorum quorundam abſtinentia. 650.7.

Monachus poteſt ſuccedere ab inteſtato, etiam poſt profeſſionem. 539.87.

Monaſterium.

Monaſterium ex delicto vel contractu monachi quatenus teneatur. 539.90.

An procurare debeat vt Prælatus eius contractum approbet. 540.90.

Monialis.

Moniales ſeptuagenariæ alicubi non cenſentur inter ſeniores. 661.70.

Monialium clauſura an poſſit induci, ſi eam non voluerint. 536.77.

Monopolium.

Monopolium quid ſit. 270 144.

Fit quatuor modis. 271.144.

Quando & quale peccatũ. n. 145. & ſeqq.

Montes pietatis.

Montes pietatis an liciti. 247.189.

Morbus.

Morbi ex varia comeſtione varij. 661.69.

Morbum adducit ebrietas. 677.20.

Morbos irrogare & curare pôt diabolus. 584.19.20.

Mores.

Mores boni alij ciuiles, alij naturales. 198.26.

Moroſitas.

Moroſitas quid ſit. 614.51. Quale peccatum. nu. 53.

Mors.

Mortem ſibi ex cauſa optare licitum, etſi non inferre. 80.20.

Morti ſe offerre pro iniuſtè damnato licitum. 82.30.

Morti certæ ſe obijcere ad frangendas inimicorum vires, vel facere aliquid vnde certa mors ſequatur, licet. 82.32.

Mortem inuaſoris ob iuſtam ſui defenſionem licet intendere. 85.53.

Mors tertio proueniens ex tuo maleficio, an tibi imputetur. 93.100 & ſeq.

Tenetur homo in mortis periculo ſequi viam certã, quantum poteſt. 627.43.

Mulier.

Mulier an poſſit fideiubere. 322.12.

Ornatus mulierum, vide *Ornatus*.

Munus.

Munus aliud eſt à manu, aliud obſequio, aliud à lingua. 440.155.& ſeqq. Vide *Simonia*.

Muſica.

Muſicam profanam adhibere rebus ſacris habet ſpeciem ſacrilegij. 593.17.

Mutilatio.

Mutilare ſeipſum quibus euentis liceat. 91.96.

Qui teneantur ferre mutilationem ob vitæ conſeruationem. num. 97.

Mutilator vel homicida quid teneatur reſtituere. 95. 124. Nihil tenetur pro vita vel membro. 98.140.

Tenetur ad ſolum damnum pecuniarium. nu. 145.

Mutuum.

Mutuatarius obligari non poteſt ex vi mutui vt alio loco ſatisfaciat. 169.57.

Mutuum quid ſit. 225.3. Non reperitur in ſolis rebus vſu cõſumptibilibus. 226.4. Quinam ex eo obligentur. n. 6. Ex eo lucrum ſperare an licitum. 228.35.

Accipiens aliquid pro eo, animo vſurario, an teneatur reſtituere. 229.41.

Mutuare cum pacto vt alter pœnam debitam vel famæ reſtitutionem remittat, an ſit vſura. 230.47.

Mutuare cum pacto vt alter viciſſim mutuet, vel ex eius officina merces emat, an ſit vſura. 232 62.

Mutuatarius quando dicatur eſſe in mora. 233.69.

Mutuator poteſt aliquid exigere ratione damni emergentis. 233.69. Poteſt etiam ob probabile periculum, de certa pecunia ab initio paciſci. num 72.

Si non deduxerit in pactũ, nihil poteſt exigere, niſi alter fuerit in mora. 234.77. Vtrum poſſit exigere, vſuras, quas pro pecunia mutuata ſoluit. nu. 78.

Mutuator poteſt aliquid exigere ratione lucri ceſſantis. 234.79. Et initio de eo paciſci. num. 80.

Tres conditiones neceſſariæ. nu. 84. Item ratione periculi ſortis, aut expenſarum in recuperãdo. 238. 111. Tria neceſſaria vt iuſtè fiat. nu. 112.

Mutuum quomodo gratis debeat fieri. 234.82.

Mutuator non poteſt aliquid exigere ratione ſolius carentiæ pecuniæ, vel obligationis non repetendi certo tempore. 240. 126. 127.

Poteſt tamen paciſci de certa pecunia in pœnam ſoluenda, ſi ſtato tempore alter non ſoluerit. 240.128.

Quatuor conditiones neceſſariæ. nu. 130.

Debetur ante ſententiam Iudicis. 241.135.

Non tamen ante petitionem partis. num. 136.

An teneatur reſtituere fructus ex pignore perceptos. num. 137.& 242.141.

An poſſit paciſci vt res quouis caſu, eadem menſura reſtituatur. 242.44.

Mutuans 1600. non poteſt per partes accipere 1700. 276.32.

Naaman.

NAaman comitans dominum ad locum idoli an peccarit. 653.21.

Naaman Syri actio non erat idololatria. 589.39.

Naufragium.

Naufragantium bona non habentur pro derelictis, 52.67. Nec pro adeſpotis. 159.50.

In naufragio alteri neceſſaria ad vitam ſeruandam tabula cedere licet. 82.31.

Quis ius habeat tabulam ſeruandi. ibidem.

Nazaræi.

Nazaræi qui. 517.4.

Neceſſitas.

Neceſſitate extrema preſſus an poſſit aliena ſurripere. 132.66. 67. An etiam graui. num. 71.

Neceſſitas extrema excuſat à reſtitutione. 169.2.

Ea ſublata quibus euentis tenearis reſtituere. 170.3. & ſeqq.& 176 63. Item grauis. 171.15.

Si dominum rei in extremam neceſſitatẽ rei ſuæ ſubtractione conieceris, teneris eam reddere, etiã cum tuo interitu, aliàs non. num. 12.13.

Neceſſitas ſiue indigentia hominum reddit merces cariore, non vnius, ſed communis 260.67.

Neceſſitas qualis minuat bonitatem operis. 499.54.

Quando liceat minùs comedere quàm neceſſitas poſcat. 647.10.

Ex neceſſitate fieri aliquid tripliciter dicitur. 499.54.

Necro-

Necromantia.
Necromantia quid ſit. 569.24.
Negligentia.
Negligentia quando peccatum mortale. 10.20.
Negligentia ſtudiorum. 724.85.
Negotiatio.
Negotiatio quid ſit. 252.4.
Clericis prohibita eſt. ibid.
Nepos.
Nepos eſt in poteſtate aui iure communi. 223.80.
Notarius.
Notarius vſurarum inſtrumentum conficiens peccat mortaliter, rarò tamen tenetur ad reſtitutionem. 246.180.
Nothus.
Nothus quis dicatur. 221.57.
Notorium.
Notorium iure vel facto quid dicatur. 115.73.
Nouitius.
Nouitij nec ante profeſſionem bonis validè cedere poſſunt, nec monaſterio de ijs pręter victũ & amictum dare. 525.39.
Nouitiorum vota nõ poſſunt à Prælato irritari. 505.77. Commutantur tempore nouitiatus in onera religionis. 508.93.
Numeratio pecuniæ. vide *Pecunia.*
Numeratio pecuniæ quando alterius gratia fit, pretio æſtimabilis. 287.10.
Nuptiæ.
Nuptias etiam iuratus promittens ei, quam virginem putat, ſi deprehendit vitiatam, non tenetur. 206.73

Obedientia.

Obedientia vnde dicta. 598.22.
Contra obedientiã præſcribi non poteſt. 61.41
Quid ſit materialis. 599.22.
Quid formalis. ibidem.
Eius obiectum. nu. 23.
Ratio formalis. nu. 24.
Reſpicit neceſſariò præceptum. num. 27.
Conditiones in ea commendatæ. 600.29.
Obediendi neceſſitas maior vel minor non ſequitur auctoritatem præcipientis, ſed materiæ præceptæ. 599.25.
In dubio obediendum Superiori. 536.77. & 601.30.
Non eſt contra hanc promptitudinem declinare honores. nu. 33.
Quomodo debeat eſſe fortis. 602.35.
Obedientia quomodo debeat eſſe cœca. 600.29.
Quomodo prompta. 601.32.
Obedientiæ cum alijs virtutibus cõparatio. 602.36.
Quomodo melior victimis. num. 38.
Quatuor eius gradus. 603.39.
Obedientia formalis non eſt præcepta. 603.42.
Ac Prælatus eam poſſit præcipere. nu. 44.
Obedientia Rechabitarum. 662.76.
Obiectum.
Obiectum prudentiæ, & finis, & effectus idem. 3.8.
Obiectum aliud quod, aliud cui. 20.7.
Obiectum virtutis ex quo actu ſpectandum. 454.11.
Oblatio.
Oblationes quænam debitæ Eccleſijs. 488.34.
Offerre in ſacrificio agnum vel vitulum an hoc tempore licitum. 481.25.
Oblatio thuris quid. 479.15.
Obligatio.
Obligatio amicitiæ ſupra ſortem ex pacto impoſita conſtituit vſuram. 232.62.
Obligatio datur etiam ad negationes actuũ. 239.121.
Obligari quemquam ad peccatum contradictionem implicat. 196.8.
Obligare nos homini ſine actu externo non poſſumus. 199.33. Nec ſine eius acceptatione. nu. 34.
Obligatio naturalis quid ſit. 216.13.
Obligatio iuſtitiæ & amicitiæ quid ſint. 230.48.
Obligatio reſtituendę famæ pretio ęſtimabilis. 230.49
Obligatio mutua poteſt peti pro obligatione. 280.58.
Obligatio naturalis quomodo deſinat. 669.109.
Non obligat in conſcientia ſententia reipſa iniqua, vt quia nititur falſa præſumptione, aut falſis probationibus, quamuis ſecundum ordinem iuris lata. 367.24.
Obligatio voti quinque modis tollitur. 503.68.
Obligatio ex ꝓmiſſione repugnat liberalitati. 500.56
Obligatio duplex eiuſdem ſpeciei. 498.48.
Quando cenſeatur adeſſe. ibidem.
Ad obligationem non requiritur animus implendi. 555.41.
Obligatio iuramenti impeditur per legem. 556.55.56
Obligatio per iuramentum inducta tollitur quinque modis. nu. 57. & ſeqq.
Obliuio.
Obliuio naturalis excuſat à reſtitutione. 70.26.
Obſequium.
Obſequia ſponte oblata gratiora. 663.84.
Obſeruantia.
Obſeruantiæ debitum quale. 15.5.
Obſeruantia quid ſit. 597.12. Quibus deferẽda. n. 10.
Differt à pietate. nu. 13. Gradus obſeruantiæ. n. 16.
Variæ eius ſpecies. 598.18.
An omnium vnus ſit habitus. num. 21.
Obſeruatio vana.
Obſeruationes vanæ quæ dicantur. 578.62.
Sunt triplices; ſcilicet, ars notoria. num. 62.
Obſeruatio ſanitatum. 579.63.
Obſeruantia euentuum. num. 65. An cauere quis poſſit à futuro ob præſagium. nu. 66.
Obſes.
Obſides occidi non poſſunt, ſi ſine eorum culpa ij à quibus traditi ſunt, pacta violent. 316.40.
Poſſunt tamen in ſeruitutem rapi. ibidem.
Occiſio.
Occidere viuentia nõ licere Manichæorũ error. 77.1.
Abſtinendũ crudelitate in occiſione beſtiarũ. nu. 2.
Occidere peccatores licitum, non tamen priuata authoritate. 78.3.5.
Occidere tyrannum an priuato licitum. 78.7.
Occidere filiam in adulterio deprehenſam vel adulterum an licitum. 79.14.
An vxorem. 80.15.
Occidere ſeipſum an licitum. 80.20.
An ſit contra ius Reip. num. 21.
An contra ius diuinum. num. 22.
An reo liceat ſe occidere. 81.25.
Occidere ſeipſum indirectè & non ex intentione licitum. 82.27.
Occidere alterum in vitę defenſionem licitum. 84.41.
Etiam Monachis & Clericis. ibidem.
Etiam Principem. ibidem.
Quod etiam in beſtijs locum habet. nu. 42.
Quæ cautio adhibenda. 43.
Qui teneantur fugere, ne cogantur occidere. nu. 44.
Licet etiam alterius mortem intendere. 85.53.
Etiam cum periculo innocentis. 86.57. &c.
Occidere falsò accuſantem num licitum. 84.47.
Occiditur inuaſor priuata authoritate. 86.54.
Sæpe eſt ſalutare cõſilium permittere ſe potiùs occidi. nu. 55.
Niſi ſis in peccato mortali. nu. 56.
Occidere furem pro defenſione facultatum an liceat. 87.66. & 88.68. & ſeqq. An etiam clericis. nu. 72.
Occidere in defenſionem pudicitiæ licitum. 88.76.
Item in defenſionem honoris. 89.77.
Occidere iniuſtè alium inuadentem licitum. 90.87.
Etſi ille vellet occidi. nu. 88. Item nitentem inferre ſtuprum filiæ vel vxori, etiam volentibus. ibidem.
Non tamen licet occidere vxorem volentem adulterari. num. 89.
Occidens prouocantem ſe ad pugnam nihil tenetur reſtituere. 97.133.
Inuaſorem occidens tenetur damna reſtituere, ſi modum iuſtæ defenſionis exceſſerit. nu. 134.
Nemo ex iuſtitia tenetur fugere ne occidat. nu. 136.

Occidens rem alienam mox perituram nō tenetur ad reſtitutionem. 136.93.
Mulieres quædã amore virtutis ſe occiderunt. 622.15.
Occiſus pro Chriſto in ſomnis an ſit martyr. 624.24.

Occultum.

Occultum alterius peccatum aperire ad propriam vel tertij damnum auertendum an liceat. 112. 51. & 113.57.
Occultum & manifeſtum iniuriarum ſpecies mutant. 124.3.
Occultè rem ſuam vindicare an liceat. 131.56.57.

Oeconomus.

Oeconomus ex fidelitate tenetur quærere maxima cõmoda domini, ob tacitam promiſſionem. 205.57

Oenopola.

Oenopolæ miſcentes aquã vino an ſemper peccent. 262.82.83.

Officium.

Officium vnum pro altero legens non tenetur repetere. 475. 77
In officio quinque conſiderari poſſunt. 376.24.
Officia ſecularia vendere per ſe non eſt illicitũ. nu. 25. Ea vendere plerumq; eſt illicitum & perniciosum; maximè ſi aliquam iuſtitiæ adminiſtrationem habeant. num. 28. Eorum venditio licita quatuor requirit conditiones. num. 29.
Officij alicuius adminiſtrationem ſuſcipiens ad duo ſe obligare videtur. 375.16.
Quæ conditiones in officialibus conſtituendis requirantur. num. 19.

Omiſſio.

Omiſſio ſequens ex actu libero. 680.29.

Opera.

Operam ſuam aliqua in re locans non tenetur eam minoris æſtimare quia ipſi cõmodum eſt id agere. 29.32. & 296.75.

Opinio.

Opinio quid ſit. 328.6.
Opinio honeſti non eſt iudicium prudentiæ. 2.2.
Opinio nõ habet ex intrinſeco modo tendendi quòd ſit vera. ibidem.
Opinio Doctorum probabilis efficit vt Eccleſia det iuriſdictionẽ, etiamſi fortè opinio illa ſit falſa. 340. 68. An etiam valeant acta, etiamſi populus dubitet an ſuperior ſit officio priuatus. ibidem.

Opus.

Opus malum qua ratione delectabile vel vtile, vendibile eſt. 160.52.
Opus vni ex iuſtitia debitum nõ poteſt vendi tertio. 161.67.
Opus malum vel ſacrum poteſt habere in ſe quædam pretio æſtimabilia. 197.19.
Operis turpis patrati mercedem pactam dans vel accipiens non neceſſariò approbat ipſum opus. 198. 19. Secus ante opus. ibidem.
Opus bonum poteſt tribus modis dici fieri ex neceſſitate. 499.54.
Melius factum ex voto quàm ſine eo. nu. 53.
Etiamſi fiat repugnante affectu. 500.55.
Quomodo opus ex præcepto ſit melius. 500.54.
Operis ſolo iure poſitiuo prohibiti imaginatione an poſſit quis delectari. 700.14.
Quid ſi cauſa ſubſit inſiſtendi operi ex quo oritur ea delectatio. 701.118.

Oratio.

Oratio eſt actus religionis externus, & attingit Deum vt ſignũ ſignatum. 455.11. Eius definitio. 460.3.
Eſt actus rationis practicæ. num. 5.
An ſit actus ſpei. num. 8.
Quomodo Deus noſtris orationibus moueatur. ibid.
Oratio ad ſalutem eſt neceſſaria. 461.10.
Quibus euentis ad eam obligemur. num. 11.
Quæ per orationem petenda ſint. num. 12.
Orationis Dominicæ explicatio. 461.16.
Oratio quibus conueniat. 462.22.
Pro quibus orandum ſit. 467.36.40.
Diſtrahi in oratione quale peccatum. 472.62.
Oratio matrimonij vſu impeditur. 668.76.
Oratio requirit promptitudinem 459.2.
Orationi non obeſt Dei immutabilitas. 460.8.
Eſt cauſa quorundam Dei decretorum. ibidem.
Solam ſufficere aiebant hæretici. ibid.
Errores hæreticorum circa illam. num. 9.
Duplicia petuntur in oratione dominica. 463.21.
Orant defuncti in purgatorio pro nobis. nu. 23.
Cur damnatis non conueniat. ibid.
Oratio conuenit Chriſti humanitati. 463.24.
Et quare modò oret. 464.25.
An rogandus vt pro nobis oret. num. 26.
Orandi formulæ exponuntur. 465.28.
Orationum oblatio. num. 29.
Orat ſemp Eccleſia dũ horas canonicas legit. 468.45

Ordo Religioſus.

Ordo religioſus quid ſit. 517.2.

Ornatus.

Ornans ſe ad vanam gloriam. 728. 102.
Deficiens in ornatu. num. 104.
Ornatus fœminarum. 728.105. & 729.107. & ſeqq.
Adoleſcentum ornatus. 729.109.
Quadruplex finis veſtium. 729.106.
Ornatus ſcandaloſus. 730.113.
Ornatum quando quis cogendus deponere. 371.114.

Oua.

Oua ieiunij tempore non permiſſa in Hiſpania, & quibuſdam Galliæ partibus. 650.8.
Vide verbo *Ieiunium*.

Pactum.

Pactum nudum non transfert dominium. 22.12.
Pacti definitio. 179.5.
Pactum nudum & veſtitum quid. 180.17.
Veſtitur ſex modis. num. 18.
Pacta mutuò non pugnantia quæ poſſunt ſeparatim fieri, poſſunt etiam ſimul fieri. 280.59.
Pacta cenſibus addi ſolita aſſecurationis fructuum legis commiſſoriæ an licita. 281.66.
An alia quædam pacta. num. 71. & ſeqq.
Pactum iuſtitię & pactum amicitię quid ſint. 230 48.
Pactum cõmiſſoriæ legis in pignoribus prohibitum. 241.133.

Palpo.

Palpo quando teneatur ad reſtitutionem. 146.25.

Panis.

Panis quotidianus quid. 462.17.

Papa.

Papa de bonis incertis quo iure poſſit diſponere. 158.40.
Papa poteſt plura præcipere religioſis quàm eorum Prælatus. 535.76.
Papa an poſſit derogare iuri patronatus conferendo beneficia non præſentatis, vide *Patronatus*.
Papa an ſimoniæ culpam, vel pœnas incurrere poſſit, vide *Simonia*.

Parens.

Parens non tenetur filios alere ex iuſtitia, ſed lege pietatis. 100.152.
Parentibus qualis cultus debitus. 596.5.
Princeps & patria ijs præferenda. 597.15.
Si obſint diuino cultui non ſunt audiendi. 598.17.

Parœcia.

Parœcia quomodo contrahatur quoad ſacramenta recipienda. 657.47.
Parœcia propria quæ. 510.103.

Participans.

Participat quis malefico duobus modis, & ad quid teneatur. 146.28.
Quando teneatur in ſolidum. 148.34. &c.

Paſſio.

Paſſio dupliciter vincit rationẽ. 705.11. & quõ. n. 13.

Patientia.

Patientia quid ſit. 640.38. Vitia oppoſita. 41.
Patientia pars fortitudinis. 633.2. & 639.37.
Dupliciter accipitur. ibid. Eius materia. 640.37.

Patientia

Patientia Dei quomodo poſſit nobis eſſe exemplo. 641.43.
Patientiæ fructus. ibidem.
Quæ ad eam nos excitent. num.42.43.
Eius gradus. 642.44.

Patria.

Patria præferenda parenti & quare. 17.14.
Patriæ affectus vulgaris non magni fit à ſapientibus. 596.4.

Patronatus.

Ius Patronatus dupliciter accipitur in iure. Primò, pro iure quod habent patroni in libertos ex manumiſſione. Secundò, pro iure præſentandi ad beneficium. 391.17.
Ius Patronatus ſecundo modo ſumpti, eſt poteſtas præſentandi inſtituendum ad beneficium eccleſiaſticum vacans. ibid. Hoc ius duplex eſt, videlicet, patronatus eccleſiaſtici, & laici. nu.18.19.
Patronatus laicus quomodo fiat eccleſiaſticus. n.20.
Ius Patronatus quinque modis acquiritur. Primò, Si quis Eccleſiæ conſtruendæ fundum concedat. Secundò, Si eam cum conſenſu Epiſcopi conſtruat. Tertiò, Si eam dotet, vel beneficium aliquod erigat. Quartò, Multiplicatis præſentationibus per tempus quod hominum memoriam excedat. Quintò, Conceſſione Pontificis. 391.22.
Circa iuris patronatus acquiſitionem, poſſeſſionem, alienationem multa conſtituit Concil. Triden. ſeſſ. 14. cap. 12. 392.24.
Si patronatus ſit laicus, patronus intra quatuor menſes à vacatione beneficij, vel eccleſiæ, tenetur præſentationẽ facere: ſi autem eccleſiaſticus, intra ſex. 392.26. Sex item menſes conceduntur ſi patronatus partim ſit laicus, partim eccleſiaſticus. ibidem.
Si patroni intra tempus conſtitutum aliquem ſcientes non præſentauerint, in Epiſcopi voluntate eſt conferre beneficium cui voluerit. num.27.
Patronus dignum præſentare tenetur. 392.29.
Si multi præſententur, ſiue vnus poſt alium ab eodem patrono, ſiue diuerſi ſimul à diuerſis patronis, cui ex ijs beneficium conferendum. num.31.
Si verò multi ſint patroni, nec ſint inter ſe concordes is inſtituendus eſt, in quem plures conſentiunt, ſiue illi præſentent per modum vnius corporis, ſiue ſeorſim. 393.33.
Pontifex poteſt derogare iuri patronatus, conferendo beneficia non præſentatis, ſiue patronatus ſit laicus, ſiue eccleſiaſticus. 393.35.
Si tamen patronatus ſit laicus, non cenſetur ei derogatum, etiamſi de facto Pontifex alteri conferat beneficium, niſi id diſertè per clauſulam derogatoriam in literis exprimatur. num.36.
Legatus à latere, & conſequenter Nuntius Apoſtolicus cum poteſtate Legati à latere poteſt derogare patronatui Eccleſiaſticorum, non tamen laicorum. 393.38.
At Epiſcopus nec patroni laici, nec Eccleſiaſtici iuri derogare poteſt. num.39.
Quòd ſi ius patronatus partim ſit laici, partim Eccleſiæ, nec tunc cenſebitur ei facta derogatio abſque expreſſa clauſula. num.40.
Si ius patronatus ſolum priuilegio vel præſcriptione acquiſitum ſit, poteſt Pontifex ei derogare abſque expreſſa clauſula derogatoria, etiamſi ſit laicorum: modò tamen non conſtet à laico eſſe fundatum.
Imò etiam Legatus à latere poteſt tale beneficium ſine præſentatione conferre. 394.42.

Paupertas, Pauper.

Paupertatis eſſentia non reddit hominem incapacem dominij, ſed vſus independentis. 33.27.
Pauperum nomine in reſtitutione facienda intelliguntur quæuis opera pia. 137.34.
Paupertatem adducit ebrietas. 677.20.
Paupertas ad quid religioſum obliget. 536.79.

Peccatum.

Peccatum omne inobedientia quædam eſt. 603.40.
Peccatum non ſemper præſupponit iudicium imprudens. 9.16. Quomodo omnis peccans dicitur imprudens. num.17.
Peccatum omne aliquo modo iniuſtitia eſt. 66.1
Peccatum ex contemptu legis ſpecialem malitiam habet, & quando. 66.2.
Peccatum non committitur ex culpa leui. 69.24.
Peccatores licitè occiduntur, non tamen priuata authoritate. 78.3.5.
Peccati continuatio formalis requirit actualem libertatem. 126.19.
Quãdo conſtituat diuerſum numero peccatũ. n.20.
Tripliciter interrumpitur. num.21.
Peccati interruptiones & reſumptiones quomodo confitendę. 126.24.
Peccatũ idem quomodo veniale & mortale. 129.40.
Peccata aliena. 143.1.
Peccati remiſſio maius Dei beneficium quàm conſeruatio innocentiæ. 606.11.
Peccatum poteſt habere in ſe quædam pretio æſtimabilia. 197.19.
Peccata contra naturam quæ. 693.89.
Fiunt quinque modis. ibid.
Quid ſi inordinatio ſit tantùm in modo. 694.89.
Quod ſit grauiſſimum in peccatis contra naturam. 694.92.
Peccata omnia delet profeſſio in relig. & quare. 534. 74.
Peccatum operis & delectationis an eiuſdem ſpeciei. 702.122.
An duplicem malitiam habeat. n.123. & 703.123.
Peccati defenſio. 722.76.
Peccandi libertas & conſuetudo. ibidem.

Pectus.

Pectoris denudatio an ſit peccatum. 730.112.

Peculium.

Peculium aliud caſtrenſe, aliud quaſi caſtrenſe, aliud aduentitium, aliud profectitium. 30.7.

Pecunia.

Pecunia ingens alienæ famæ vel vitæ aliquando prudenter præfartur, non tamen propriæ. 117.88.
Pecunia quarum rerum menſura ſit. 117.94.
Pecunia quid. 614.54.
Pecuniam currenti pretio potes exponere, etſi decreto Magiſtratus iam condito, & mox promulgando, illud ſcias minuendum. 257.44.46.
Pecunia quomodo vendi poſſit. 275.27. & 286.4.
Pecunia præſens pluris valet quã ius ad illã. 273.30.
Pecunia ratione puritatis materiæ, & commoditatis transferendi à campſore pluris æſtimari poteſt. 287. nu.11.12.
Pretium eius aliquando creſcit vulgi æſtimatione. 288.14.
Pecuniæ æſtimatio duplex. 290.34.
Aeſtimatio extrinſeca ob quatuor cauſas variatur. 291.35.
Legitima non eſt niſi reſpectu pecuniæ eiuſdem loci. num.37.
Pecunia tripliciter lucro deſtinatur. 235.86.
Pecunia pupillorum & viduarũ alteri mutuo ex conſuetudine data, an iuſtè lucretur 6. in centum. 237. 107. & 280.62.
Pecunia an dari poſſit pro ſacramentis, vide *Simonia.*

Pedagium.

Pedagium quid ſit. 377.2.

Penſio.

Penſio in beneficijs eſt ius percipiendi fructus ex alieno beneficio. 419.201.
Eſt triplex, temporalis, ſpiritalis, media. nu.202.
Quænam requirantur vt penſio eccleſiaſtica poſſit obtineri. num.203.
Penſionarius etſi iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces, nunc tamen poſt Conſtitutionem Pij V. vbi ea recepta eſt, tenetur recitare officium B. Virginis; quod omittens fructus non facit ſuos. 420.208.
Penſionem an poſſit Abbas Prioratui, vel beneficio religioſi imponere. 540.91.

Percuſſor.

Percuſſor clerici ipſo facto eſt excommunicatus. 594.21.

Peregrinus.

Peregrini an à ieiunio excuſentur, vide *Ieiunium.*
An ieiunio loci teneantur. 657.46.
Puniri poſſunt ab Ordinario loci. 658.50.
Et obligari ad ieiunia, feſta, &c. ibid.
Secus ſi tantùm tranſeant. num. 51.
An teneantur ieiunio loci vnde diſceſſerũt. 659.54.

Perfectus.

Perfecti à ieiunio non liberantur. 656.37.
Maximè perfecti maximè ieiunant. ibidem.

Periculum.

Periclitans res noſtra ſemper manet noſtra donec perierit. 52.67.
Periculo cuicunque alterum exponens ad nihil tenetur, niſi damnum ſequatur. 102.16.
Pacta tamen de eo pẽdente facta obligant. 103.17
Periculo ſe exponens quomodo peccet. 591.3.
Pericula quæ ſuſcipiuntur honeſta eſſe debent. 621.8.
Tenetur homo in periculo mortis ſequi viam certam quantum poteſt. 627.43.

Periurium.

Periurium quid ſit. 563.73. Quæ eius pœnæ. nu. 74.
An grauius ſit homicidio. num. 75.
Periurium cur graue peccatum. 547.4.
Execratorium cõtinet ſpecialem malitiam. 548.9.
Periurio alterius an in tuum commodum vti poſſis, 558.49.
Periuris conſtitutæ pœnæ grauiſſimæ: mors, depoſitio, &c. 558.53. & 563.74. Iurans facere id quod eſt peccatum, an ſit periurus. 550.18.

Peſtis.

Veniens ex loco peſte infecto, an & quomodo iurare poſſit 557.47.

Permutatio.

Permutatio requirit vtrinque rei traditionem, & ita differt à mutuo. 286.2.
Permutari poteſt res exiſtens cum futura. nu. 3.
Permutatio in beneficijs eſt certæ rei ad alteram facta mutua præſtatio. Ad hanc quænam requiratur, 418. 195. Vtrum ius ad rem poſſit permutari. v.g. Ius præſentationis, vel gratiæ expectatiuæ cum ſimili iure, vel cum beneficio. nu. 199.
Si quis velit ſuum beneficium reſignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit admittere talem reſignationem, vt ipſe poſſit beneficium alteri conferre, Vtrum ergo poſſim vti permutatione ficta, reſignando cauſa permutationis beneficium quod non habeo. 418.200.
Permutatio rerum ſpiritalium quando ſit ſimonia, quando non, vide V. *Simonia.*

Perſeuerantia.

Perſeuerantia tripliciter accipitur. 642.45.
Quomodo ſit virtus ſpecialis. nu. 40. Eius materia. nu. 47. Eſt pars fortitudinis. 633.12.
Vitia oppoſita. 643.49.

Pertinacia.

Pertinacia quid. 643.49. Eſt cõſtantiæ oppoſita. ibid.
Quale peccatum. ibidem.

Pharmacum.

Pharmacum præbere matri cum periculo prolis an liceat. 86.61.

Philoſophi.

Philoſophi humilitatis excellentiam nõ agnouerunt. 715.55.

Philoxenus.

Philoxenus helluo. 646.5.

Pietas.

Pietas eſt excellentior in Principe q̃ in ſubditis. 17.13
Quomodo conueniat cum iuſtitia legali. 16.12.
Quomodo differat. 17.14.
Pietas quid ſit. 595.1. Tripliciter accipitur. ibid. Quale debitũ reſpiciat. 596.4. Eius obiectum. nu. 5. Ratio formalis obiectiua. nu. 7. Eſt prima virtus poſt religionem. 597.8. Pietas in parentes ſpirituales. nu. 9.

Pigmenta.

Pigmentis an vti liceat. 729.111.

Pignus.

Pignus quid ſit. 325.31. Quot modis contrahatur. n. 33. Quænam non poſſint dari in pignus. 326.39.
Fructus pignoris quinam ſint oppignorati. nu. 43.
Pignus poteſt dari tertio in pignus. 327.44.
Pignoris fructus an à creditore poſſint percipi. 241. 137. & 242. 141. Pignora ab vſurarijs emere an licitum. 244.165. & 245.166.

Piſcatio.

Piſcatio quando & vbi licita. 45.28.
Quomodo peccet qui cõtra iuſtam prohibitionem piſcatur. 47.40.
An diebus feſtis vel ieiunij licita. ibidem.

Plagium.

Plagium quid ſit. 124.5.

Platonici.

Platonici omnes vel magi, vel magiæ fauentes. 581.6.

Pœna.

Pœna talionis nõ infligitur à Iudice vt læſis ſatisfiat, ſed vt iniuria puniatur. quare non eximit à reſtitutione. 97.138.
Pœna non retrotrahitur, niſi vbi id lege expreſſum. 304.46.
Pęnam alicui iniungere inuito ſolius ſuperior poteſt: conſentienti etiam priuatus. 240.129.
Neuter tamen innoxio. num. 131.
Pœnæ vſurarijs conſtitutæ. 247.185.
Pœnam adulteris & inceſtis quædã bruta infligunt. 690.71.
Pœnæ in corruptores virginum. 693.88.
De pœnis ſimoniæ, vide v. *Simonia.* 443.130.
Pœna congruit malefactori. 608.21.
Per eam fit reparatio iniuriæ. 609.21.
Pœna minuenda quãtum ratio boni patitur. 711.38.

Pollutio.

Pollutio voluntaria eſt peccatum mortale. 695.94.
Quid ſi cauſa ſanitatis, vel moleſtiæ carnis mitigandæ. num. 95.
Pollutio dupliciter non plenè voluntaria. 697.103.
An licitũ eam deſiderare, aut de ea gaudere. n. 104.
Non eſt fas eam iuuare. ibid. Poteſt deſiderari ſimplici affectu. num. 105. Licitum gaudere de iam facta. ibid. Ad eam excitat delectatio ex re imaginaria. 699.110.

Populus.

Populus refractarius quomodo in officio continendus. 711.41.

Portorium.

Portorium quid ſit. 377.2.

Poſſeſſor.

Poſſeſſio vnde dicatur. 26.39. Alia facti, alia iuris. ibid.
Quid ſit poſſeſſio facti. nu. 40. Quid iuris. nu. 41.
Quid requiratur vt per alium quis aliqd poſſideat. num. 42. Alia eſt ciuilis, alia naturalis. 43.44.
Alia ciuiliſſima. num. 45. & 28.48.
Tribus modis acquiritur 27.46.
Poſſeſſio iurium duobus modis apprehẽditur. 28.49.
Poſſeſſio mobilium quatuor modis amittitur. 28.50.
Poſſeſſio quid priuilegij conferat. 28.52.
A malæ fidei poſſeſſore accepta quanto tempore pręſcribantur. 62.42.

Potus.

Potus non ſoluit ieiunium. 650.9.
An perdat meritum ieiunij num. 10.

Precarium.

Precarium quid ſit, & quomodo differat à commodato. 318.4.

Præceptum.

Præcepti nomen aliquando latè capitur. 600.27.
Præceptum reſtitutionis eſt affirmatiuum. 74.48.
Præceptum impleri poteſt etſi non habeas intentionem implendi. 472.59.
Præcepta opere cadunt ſub votum. 498.47.
Præcepta violare ex contemptu quis dicatur, & quale peccatum. 535.76.

Præcipi res grauis poteſt ſub veniali peccato. 536.76. Non tamen leuis ſub mortali. 536.77.
Præcipiendi ius ex triplici cauſa naſcitur. 599.24.
Præcepto ſatisfacit qui opus præceptum facit, etſi contrarium intendat. 603.42.
Præcepta obligant pro materiæ capacitate & grauitate. 655.33.
Etiamſi ratio præcepti in aliquo ceſſet, ipſum tamen non ceſſat. 656.37.
In præceptis diuinis non facilè cadit excuſatio. n. 39.
Præceptum operi bono nouam addit bonitatem. 665.83.
Præceptum in virtute obedientiæ obligat ad mortale. 535.76. Quid ſi præcipiatur ſupra, vel infra regulam. ibid. Et quæ ſint ſupra regulam. nu. 77.
Ob quas cauſas poſſint ulteriora præcipi. ibid.
Quando cenſeatur aliquid præcipi ſecundum regulam. ibidem.

Preces.

Preces importunæ quæ dicantur, & quem contractũ irritum faciant. 188.48.

Præcipitatio.

Præcipitatio quando peccatum mortale. 10.20.

Prædictio.

Prædictio ex aſtris quænam ſit illicita. 571.32. & 572.35.

Prælatus, Prælatura.

Prælati vendentes bona Eccleſiæ ſine conſenſu Pontificis, quas pœnas incurrant. 306.64.
Nec ſufficit conſenſus Legati à latere. ibidem.
Prælati in venditione bonorum Eccleſiæ quæ teneantur ſeruare. 307.59. & ſeq. An ſine illis conditionibus poſſit repudiare hæreditatem vel legatum. 307.65. An qui ſine illis aliquid acceperunt, teneantur reſtituere. num. 66.
Quãto tẽpore poſſint res Eccleſię elocare. 307.68.
Succeſſor tenetur eo contractu. 308.71.
Prælatus quænam poſſit religioſis præcipere. 535.76
Prælati religioſi etiam cum conſenſu conuentus non poſſunt validè donare, niſi in cauſas pias. 207 83.
Prælaturam accipiens in excommunicatione, vel alio impedimento occulto, validos exercet actus iuriſdictionis, ſi titulum habeat coloratum, communi errori populi coniunctum. 338.66.

Præſcriptio.

Præſcriptio quid ſit. 53.2.3. Quomodo differat ab vſucapione. ibid. Quatuor conditiones requirũtur ad præſcriptionem 54.5. Laicus res ſacras non poteſt præſcribere; nec religioſus quidquam. num. 6.
Quando incipiat præſcriptio. ibid.
An poſſeſſio neceſſaria in præſcriptione contra actionem. num. 7.
An dubitans cenſeatur bona fide poſſidere. nu. 10.
Quomodo præſcribatur contra debita. 56.19.
Quomodo contra iura. num. 20.
Quantum temporis requiratur ad præſcriptionem in mobilibus. 57.22. Quantum in mobilibus. nume. 23. Præſentes vel abſentes reſpectu præſcriptionis qui dicantur. 58. 23.
Quomodo præſcribantur ſeruitutes. 58.26.27.
Quomodo præſcribantur patronatus, ius præſentandi, &c. 59.31.
Quomodo beneficia. 60.33.
Quo tempore præſcribantur debita, legata, actiones, hypothecæ, fideicommiſſa, &c. 60.36.37.
Quomodo & quæ bona Principis poſſint præſcribi. 61.41. Quomodo contra legem. 62.44.
Exemptio à poteſtate ſpiritali Pontificis nullo modo præſcribi poteſt. Secus eſt de exemptione à poteſtate ſeculari. 61.41.
Poſſeſſoris malæ fidei hæres nunquam præſcribit, niſi forte triginta annis. 62 42.
Secus de ijs qui alio titulo ab eo acceperunt. n. 43.
Excipiuntur duo caſus. ibidem.
Præſcribi quę non poſſint. 63.48.
Præſcriptio quando dicatur dormire, non procedere, interrumpi. 63.49.
Præſcribens rem aliquam poteſt eam retinere, etſi alienam fuiſſe cognoſcat. 64.50.
Contra præſcriptionem quibus cõcedatur reſtitutio in integrum. 65.52.
Præſcriptio decimarum. 486.19.
Et immunitatis earum. 487.26.

Præſtigium.

Præſtigium quid ſit. 570.25.

Præſumptio.

Præſumptio quid ſit. 636.18. & 722.76.
Supponit falſam opinionem. nu. 19.
In quibus reperiatur. ibidem.
Quando ſit peccatum mortale. num. 20.
Præſumptio de miſericordia Dei. ibidem.

Pretium.

Pretium accipiens ne furem impediat, tenetur de damno. 151.68.
Pretium iuſtum rerum venalium quod ſit. 252.7.
Aliud legitimũ, aliud vulgare ſeu naturale. n. 7.8.9.
Ex quibus capitibus creſcat, aut minuatur. 253.8.
Legitimum conſiſtit in indiuiſibili, non tamen vulgare. num. 10.
Quando alterum altero maius, vtrum liceat accipere. num. 13.
Pretium iuſtum quale ſit earum rerum, quæ certum non habent. 253.15.
Pretium mercium mox minuendum ſciens, poſſum tamen currenti pretio vendere. 256.39.
Etſi magiſtratus decreto minuendũ ſciam. 257.46.
Non ex vnius commodo aut indigẽtia, ſed ex communi æſtimandum. 260.67. & 261.76.
Pretium iuſtum cenſuum quomodo conſtituendum. 285.102.
Pretium pro re ſpirituali accipiens an iure diuino ad illius reſtitutionem teneatur. 448.157.
Pretium iure poſitiuo quando reſtituẽdum. 451.169.

Primitiæ.

Primitiæ quid ſint. 488.30. An debitæ Eccleſiis. n. 33.

Princeps.

Princeps comparatur ad Rempub. ſicut ad perſonam cuſtodiendam. 17.13. Ob varias cauſas tenetur curare obſeruationem legum. 17.18.
Principes ſeculares non poſſunt ſuis legibus præiudicare pijs cauſis. 209.102.
Principibus neceſſaria ſobrietas. 665.90.
Principis aſſertio in teſtamentis vel contractibus æquiualere poteſt pluribus teſtibus: non tamen in cauſis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando. 345.95.
Percipi poſſet Reſpub. concedere authoritatem vt ex priuata ſcientia abſoluere & condemnare poſſet. 345.97.
Quantumuis ſit certus de crimine, non poteſt ordinariè condemnare niſi citatum & auditum. nu. 99.
Principes & Gubernatores aſſumentes ad officia ſecularia maiora eos, qui putantur malè munus adminiſtraturi, peccant mort. & tenentur Reipub. ad ſarcienda damna inde ſecuta. 374 13.
Omiſſis aptioribus minùs idoneos aſſumentes peccant quidem & ſæpe mort. non tamen tenentur ad reſtitutionem, ſi iſti verè erant idonei. nu. 15.
Principis præcipuum munus eſt curare vt quam maximè idoneos miniſtros habeat, idq; pro ſtatu pręſenti. 375.20. 21.
Princeps quomodo parenti præferendus. 597.15.

Prior.

Prior tempore potior eſt iure, de quibus intelligendum. 165.22. & 167.42.44.

Priuilegium.

Priuilegium impetratum à Principe vt vni ſoli liceat aliquas merces vendere an licitum. 271.148.

Prodigus.

Prodigus eſt inſtar pupilli, & ex eius contractu nulla ipſi oritur obligatio. 193.62.
Prodiga largitio etſi in libero ſit peccatum, nõ tamen in eo qui ſe promittendo obſtrinxit. 196.10.
Prodigalitas quando mortalis. 616.62.

Profeſſio.

Profeſſio ſerui, vel coniugis conſummato matrimonio, domino vel coniuge inuito, eſt irrita. 177.30.
Profeſſio coniugum an valida. 523.23.
Profeſſio viri inuita vxore eſt irrita, etiam poſt mortem vxoris. 506.82.
Item profeſſio in religione non approbata. 521.14
Profeſſio tacitè vel expreſsè. 529.57.
Quæ requirantur vt ſit valida. nu. 58. Quæ ætas. ibi.
Qualis probatio. n. 59 Animus profitendi. 530.60.
Libertas profitentis, & conſenſus Prælati. ibid.
Vt fiat in religione approbata. 531.62.
Vt tria vota ſubſtantialia emittantur. ibidem.
Vt non ſit conditio repugnans. nu. 63.
Nec inſit profitenti impedimentum ordinis repugnans. num. 64.
Cum quibus pactis poſſit fieri. num. 63.
Profeſſus inualidè, poſtquam aliquot deinde annos manſit in religione poteſt egredi. 531.65.
Quæ in egreſſu ſeruanda. ibidem.
Profeſſio facta in religione non approbata an habeat vim voti ſimplicis. 531.62.
Profeſſio in religione approbata quam vim habeat. 532.67. Tradit religioſum Deo. nu. 67.
Facit inhabilem ad matrimonium. Irritat matrimonium ratum. num. 69.
Ex natura ſua non repugnat contractui matrimonij. num. 68.69. Priuat omni dominio. 533.70.
Soluit vota ſimplicia. num. 74.
Delet peccata. ibidem.
Tollit irregularitatē ex defectu natalium. 535.75.
Profitens in religione cum intentione retinendi dominium rerum ſuarum an validè profiteatur. 533.70.
Ad profeſſionem an poſſit quis compelli ob crimen. 526.42.
In profeſſione ſpectandus annus biſſextilis. 530.59.
Profeſſio in religione baptiſmo ſimilis. 534.74.
Inualidè profitetur impedimētum celans. 531.64.
Profeſſus an teſtari poſſit. 534.73.
An aliquid donare. ibidem.
An poſt profeſſionem patris ſtatim filijs legitima ſit danda. 538.83.
Profitens an debeat matri, auo, &c. relinquere legitimam, ſi liberis careat. ibid.

Profuſio.

Profuſio quid ſit. 615.61. Quale peccatum. 616.62.
Gignit auaritiam. ibid.

Promiſſio.

Promiſſis aliquem ad maleficium prouocans, ſi antequam patretur ea reuocet, ad nihil tenetur. 145.17.
Promiſſio & pollicitatio nondum acceptata nullam obligationem inducit. 181.25.
Promiſſio ſolutionis pœnæ in ſponſalibus an firmetur iuramento. 190.56.
Promiſſæ rei ſolutio poteſt eſſe licita, etſi promiſſio erat illicita. 190.56.
Promiſſæ generatim ſumpta quid ſit. 196.1.
Quid ſpeciatim. num. 2.
Non obligat vltra intentionem promittētis. nu. 6.
In dubio inclinandum in fauorem promittentis, num. 7. Quo caſu deſinit obligare. 320.20.
Promiſſio prodiga quando obliget. 196.9.
Executio eius non ſemper eſt peccatum. 196.10.
Et tunc ius tribuit promiſſario. ibidem.
Promiſſio quomodo differat à donatione, verbali, pacto, pollicitatione, ſtipulatione. 197.15.
Legitimè acceptata quantùm obliget. 203.52. &c.
Forma ſtipulationis nō reddit eam firmiorem in foro interno, ſed ex interno tribuit actionē. 204.55.
Promittens nuptias impari cum indignatione familiæ peccat, tenetur tamen exequi. 169.9.
Promiſſio ob turpem cauſam ante opus patratū eſt inualida. 197.17. Poſt opus patratum obligat. nu. 18.
Contrariū probabile in opere lege punibili. nu. 20.
Promiſſiones iure naturæ vel poſitiuo quænam ſint irritæ. 198.22.23. Cum iuramento firmatæ quæ executioni mandari poſſint. num. 25.
Promiſſio interna iure naturæ non obligat nos homini. 199.30. Obligaret tamen ſi homo non poſſet cognoſcere internas locutiones, vt Angeli, vel Deus. num. 32. Nec externa ordinariè obligat ante acceptationem. nu. 34.39. Quædam excipiuntur. num. 36. Mortuo promiſſario, vel nuntio an poſſit acceptari. num. 35.
Promiſſio ad pias cauſſas ante acceptationem an valeat. 200.38.39.
Promiſſio abſēti facta quomodo acceptetur. 200.42.
An vt validè acceptet, debeat acceptatio innoteſcere promittēti. 201.43. An vt validè reuocetur, debeat reuocatio innoteſcere nuntio. num. 44.
An poſſit acceptari mortuo promittente. nu. 45.
Quinam poſſint eam acceptare. num. 47.
Debet aliquo modo dirigi ad præſentem vt poſſit eam acceptare. 202.49.
Acceptans non poteſt eam condonare. num. 50.
Promiſſionem oneroſam ſolus promiſſarius validè acceptat. 202.51. & 204.55.
Promittere non eſt tantùm affirmare ſe facturum. 203.52.
Promiſſa res debet eſſe maior quàm in furto, vt obliget ſub peccato mortali. 204.56.
Promiſſio minus obligat quàm ſtricta iuſtitia. 204.57
Promittens aliquid etiam in contractu oneroſo non animo verè promittēdi, etſi poſsit ob animum decipiendi peccare mortaliter, non tamen tenetur ſub mortali promiſsis ſtare. 205.58.61.
Niſi alter inde damnum incurreret. num. 59.
Aut contractum ex ſua parte impleſſet. num. 60.
Promittens fictè alicui nuptias, ſi alter nullum damnum incurrat, poteſt iurare ſe non promiſiſſe, & ſolum vertere ne contrahat. 205.61.
Promiſsio vt ſit valida quinque requirit. 488.1.
Qualis ea deliberatio requiratur. 489.2.
Debet eſſe directè volita. nu. 4. & ſpontanea. nu. 5.
Promiſsioni vel dationi ante acceptationem poteſt onus apponi, poſtea non ſine conſenſu alterius. 205.62.
Si eam acceptes cum onere in fauorem tertij, ipſe hoc ipſo acquirit ius vt id ei præſtes. 205.64.
Hoc tamen poſſe à donatore tibi remitti donec nō eſt acceptatum à tertio, probabile. num. 65.
Promiſsio acceptata quibus euentis deſinat obligare. 206.69. & ſeqq.
Promiſsio iurata patitur eaſdem exceptiones quas iniurata. 206.73.
Promittens etiam iuratus puellæ, quam virginem putat nuptias, non tenetur ſi deprehendit vitiatam. 206.73.
Promiſsio bis facta non tribuit duplex ius. 693.87.
Promittere & promiſſa ſoluere eiuſdem eſt virtutis. 499.52.

Propoſitum.

Propoſitum an habeat aliquando vim voti. 292.20.
Propoſitum vouendi non ſufficit ad votū. 493.21. & ſeqq. Quando quis poſsit à propoſito reſilire. n. 22.

Proximus.

Proximi amor duplex. 457.23.
Quid ei condonandum. 463.19.

Prudentia.

Prudentia vnde dicatur. 1.1. Dupliciter accipitur. ibid.
Prudentiæ definitiones. ibidem.
Prudentia falli nequit circa proprium obiectum. 2.2.
Formidinem excludit, non ſcrupulum. ibidem.
Cum prudenti iudicio quæ formido cōſiſtat. n. 5.6.
Prudentia verſatur circa actiones ſingulas. nu. 7.
Prudentię obiectum, effectus, & finis idem. 3.8.
Differt à virtutibus moralibus. num 11.
Ab intellectualibus. num 13.
Quomodo ſit virtus moralis num. 12.
Eſt regula virtutum moralium. num. 11.
Reſpicit honeſtas actiones ſub ratione veri. ibid.
Dupliciter reſpicit opus honeſtum. ibidem.
Poſtulat affectum ordinatum. num. 13. & diligentiam. num. 17.

Prudentiæ functiones triplices.4.17.
Prudentia medium virtutibus præſcribit.4.18.
Quomodo finem præſcribat. num.20.
Syntheresim & principium ſuum ſupponit.ibid.
Quomodo imperet virtutibus,num.23.24.
Quomodo ab iiſdem pendeat.6.30.
Duobus modis dicitur completa.num.34.
Non poteſt eſſe niſi in probis,num.35.
Alia naturalis,alia ſupernaturalis,7.2.
Partes prudentiæ triplices.6.1.
Species ſeu partes ſubiectæ quinque.7.3.
Integrantes octo.8.10 Potentiales tres.nu.12.
Prudentia perſonalis ſola dicitur abſolutè prudentia.7 5.
Si omnino côpleta ſit, complectitur cæteras.n.7.
Contra prudentiam dupliciter peccatur.9.18.
Prudentia carnis quid ſit.10.21.
Prudentior hominibus ſuæ ſortis nemo tenetur eſſe. 69 24.

Pubertas.

Pubertati proximi validè contrahunt in ſuum commodum ſine conſenſu tutoris.192.60.
Qui dicantur pubertati proximi. ibid.
In quibus contractibus obligentur.nu.61.
An teneantur ex mutuo.226.15.
Pubertas maſculis incipit 14. Fœminis duodecimo anno.192.60.

Publicum.

Publicum aliquid tripliciter dicitur.115.73.

Pudicitia.

Pudicitia quid.665.95.

Puer.

Puer an poſſit perdere virginitatem.672.121.
Pueri an poſſint intrare religionem.525.35.
Puellæ quando poſſint.nu.39.

Pupillus.

Pupilli contractus an firmetur iuramento. 191.56.
Pupillaris ſubſtitutio quid ſit.223.79.
Hæc mater non poteſt ſubſtituere.nu.80.

Purgatio.

Purgare ſe ferro candenti,vel aqua feruenti illicitũ. 391.3.4.

Purgatorium.

In Purgatorio orant iuſti pro nobis. 463.23.

Puſillanimitas.

Puſillanimitas quid ſit.638.28.
Quale peccatum num.29.
Quæ contra eam iuuent.ibidem.

Quæſtor.

Quæſtor an poſſit Religionem intrare.524.33.

Rapina.

Rapina differt ſpecie à furto.124.8.
Grauius eſt peccatum.125.8.
Differt ab iniquis contractibus.nu.9.

Raptus.

Raptus quid ſit.124.5. Differt à ſtupro.102.7
In raptu duplex malitia.689.67.
Pęnæ in raptores.n.68. Deprehenſus in flagranti crimine poteſt à coniunctis perſonis occidi. ibid.
Per nuptias cum rapta non tollitur infamia. n.69.
Quid ſi ſponſus rapiat ſponſam.nu.70.

Ratificatio.

Ratificatio quid requirat.505.79.

Ratihabitio.

Ratihabitio æquiualet mandato.145.13.

Rationis vſus.

Rationis vſus priuatio duplex. 676. 14.
Non poteſt quis cedere iure, quod habet ad poteſtatem vtendi ratione.677.18.
Rationem dupliciter vincit paſſio.705.11.12.
Et quomodo.num.13.

Rebellio.

Rebellio quid.722.76.

Rechabitæ.

Rechabitis à vino abſtinentibus promiſſa merces. 662.76.

Recurſus.

Recurſum præbẽs malefico ad quid teneatur. 146.26

Regnum.

Regnum Dei quid.462.15.

Regula.

Regula an neceſſaria ad ſtatum religioſum. 520.9.
Regulæ approbatæ quæ ſint 521.18.

Religio,Religionis ſtatus,Religioſus.

Religio vnde dicta 452.1. Quid ſit.453.2. Eius obiectum,nu.3.& 454.10.
Non poteſt eſſe niſi in creatura reſpectu ſui principij. Eius actus ſunt quatuor.nu 6.
Religio ab aliis virtutibus differt.454.7.
Non verſatur immediatè circa Deum. nu.9.10.
Proximè accedit ad virtutes Theologicas.456.14.
An religio complectatur cultum ſacramentorum. 456.16.
Religio dimittens profeſſum ſine cauſa peccat contra iuſtitiam.543 107.
Non tamen ſi nondum profeſſum. ibid.
Ad religionis eſſentiam non requiritur tanta firmitas vt quis per ſuperiorem ſolui nequeat.544.108.
Religionis nomen tripliciter accipitur.517.2.
Religioſus ſtatus quid ſit.ibidem.
Quæ ad eum requirantur. num.4.
Solemnitas votorum non eſt ad eum neceſſaria. 519. 8
An approbatio ſit ad eum neceſſaria.520.10.
Religioſorum ordinum diuerſitas vnde proueniat. 521.16. Quis ſit perfectior.522.20.
Moderata corporis afflictio in eo vtilis. nu.21.
Non requiritur in eo chorus.num.23.
Religionem non approbatam intrans an ad caſtitatem teneatur.521.14.
Religionem qui poſſint ingredi.523.24.
Qui non.num.25.& 524.30.
Ad religionem compelli nemo poteſt.525.38.
Excipe aliquot caſus.526.42.
Vouẽs religionẽ ingredi ad quid teneatur. 526.43.
Religioſus authoritate ſua nihil poteſt validè alienare. 534.73.
Nec conſentiente Prælato,in res turpes. ibid.
Religioſus ad quid per ſingula vota obligetur. 535. 76. & 536.78. & ſeqq.
Religioſi ſinguli tantum habent vſum ſine dominio rerum quibus vtuntur. 26.35.
An aliquarum rerum dominium habeant.31.18.
Quo iure ſint incapaces dñij & matrimonij.32.22
Non ſunt incapaces iurium ſpiritualium.33.26.
Religioſi beneficiati habent ius diſpenſandi fructus ſuorum beneficiorum,non tamen dominiũ. n.29.
Quõ eos poſſint expendere. ibid. Bona immobilia à ſuperiorib.ipſis concedi non poſſunt.nu.30.
Quõ cenſus vitalitij ipſis poſſint permitti.34.31.
Religioſus an poſſit aliquid ludo perdere vel lucrari.317.32.& 318.33.
A Religione aliquem abducens ad quid teneatur. 75.12 13.
Religionis ſtatus debet libere ſuſcipi.76.14.
Eſt ſtatus perfectionis. ibid.
Religioſus non tenetur laborare ex iuſtitia, ſed tantũ ex virtute religionis.76.18.
Exiens monaſterio ad audiendum ius ciuile vel medicinam eſt excommunicatus. 724.83.
Religionem ingrediens an liberetur à reſtitutione. 176. 70.&c.
Religionem ingredi nõ poteſt ſeruus domino inuito, nec coniunx conſummato matrimonio.177.70.
Nec debitor,qui aliàs commodè poſſet breui ſatiſfacere,num.72.
Secus ſi non niſi poſt longum tempus,nu.73.
Religioſi contractum ſine ſuo conſenſu factum, põt ſuo arbitrio Prælatus iſirmare vel validare,193.62
Religioſi ſubditi non poſſunt ſine cõſenſu Prælati do-

nare validè,etiam in pias cauſas:nec Prælati in cau ſas profanas,etiã conſentiente Conuentu.207.85.
In quibus cenſeatur tacitus Prælati cõſenſus.n.83.
Religioſi teſtari non poſſunt ſine conſenſu Pontificis,& cum eo tantùm in cauſas pias. 229.40.
An poſſint fideiubere. 323.20.
Religioſi quinam teneantur legere horas.470.49.
An Prælatus poſſit diſpenſare. num.51.
Religioſi bona an tranſeant ad monaſterium per profeſſionem. 537.81.
Pôt bona ſua diſtribuere liberis,ſi habeat.538.82.
Religioſus an poſt profeſſionem acquirat omnia mo naſterio.539.87.
An poſſit ſuccedere in hæreditatem. ibid.
Cõparatur partim ſeruo,partim filioſfamilias.ibid.
Religioſi delicto non tenetur monaſterium. 539.90.
Nec ex contractu,niſi quatenus in eum conſenſit. 540.90.
Religioſus beneficiatus cui acquirat ea quæ acquirit. 540.91.
Quorum beneficiorum ſit capax.num.95.
Quando requiratur conſenſus Prælati. 541.97.
An requiratur authoritas Epiſcopi. num.98.
Religioſus ordinem mutare quando poſſit,& in qualem tranſire,541.100.
Quænam obſeruanda.542.101.
Relgioſus trãſiens ad alium ordinem eſt incapax om nis beneficij ſecularis. 543.105.
Religioſus poteſt eijci ob iuſtam cauſam è religione. num.106.
Religioſus eiectus,fugitiuus & apoſtata qui differant. 544.109.An eiectus,præſertim requiſitus,teneatur redire. 545.110.
Non tamen tenetur aliud monaſterium ingredi. num .111.
Poteſt vti habitu clerici ſecularis,non autem ſuo. num.112. Cui acquirat ea quæ acquirit.ibid.
Habet eorum adminiſtrationem. 546.113.
Non poteſt teſtari.ibi.Quid ſi in illicita expendat. ibid.Non recidit ſub obedientiam Epiſcopi.n.114.
Non eſt liber à votis, ſed ab obſeruatione regularum. num.115.
Religioſus an poſsit ob culpam in ſeculo commiſſam exhæredari.539.87.
Intra duos menſes à matrimonio contracto poteſt quis religionem ingredi.528.50.
Tranſlati ex ordine mendicantium ad Carthuſianos, vel ad ordinem non mendicantem,inhabiles ad of ficia,&c.543.10. Omnes tranſlati incapaces beneficiorum ſecularium.ibid.
Religioſus eligi non poteſt ad beneficium extra monaſterium ſine conſenſu Prçlati.541.97.
Eſt capax curæ animarum. num.98.
An etiam dignitatis. num.99.
Eſt inhabilis ad canonicatum , & beneficia ſecularia. ibid.
Religioſus tranſire poteſt ad arctiorem ordinẽ. 541. 100. Id tamen non eſt laudabile, niſi ſit neceſſariũ, & vtile. ibid.
An ordo ad quem tranſit debeat eſſe perfectior. 542.100. Omnes poſſunt trãſire ad Carthuſianos. ibid. & Carthuſiani ad mendicantes. ibid.

Remedium.

Remedium contra carnis tentationes. 670.111.
Remedia aduerſus maleficia. 586.28.
Remedia contra puſillanimitatem.638.29.

Remiges.

Remiges Chriſtiani non tenentur ed damna quæ inferunt Turcarum triremes, 95.122.
An poſsint occidi. 147.

Renuntiatio.

Renuntiatio ſucceſsionis an firmetur iuramento. 190.56.
Renuntiatio ſimplex non priuat quemquã iure,quod ei leges concedunt in bonum commune. 316.26.
Renuntiatio bonorum facta cum iuramento bimeſtri ante profeſsionem non valet. 559.55.

Reparatio.

Reparatio iniuriæ ſit per pœnam. 609.21.

Res.

Rerum diuiſio quomodo ſit facta,& an ſit licita. 41. 1.2. Fuit vtilis hominibus. num.3.
Rei illicitæ dans operam & caſu occidens an incurrat irregularitatem. 92.103.
Res ſuperioris ordinis nunquam eſt neceſſariò periculo exponenda pro re inferioris ordinis.107.57.
Rei alienæ iniquus detentor continuè peccat. 125.11.
Rem ſuam occultè vindicare an liceat. 131.51.
Res domino ſuo melioratur.137.100.
Rem furtiuam emens ad quid teneatur. 153.1.2.3.
Res eadem ſecundum varios contractus variam æſtimationem habet.276.33.
Rebus diuinis vti in finem humanũ an licitũ.550.16.
Res vilis quomodo appeti poſsit. 714.53.
An toties peccet quis,quoties re aliena vtitur inuito domino, 127.25.

Reſpublica.

Reipub.pars dupliciter comparatur. 16.10.
Quomodo Reſpub.comparetur ad Principem. 17. 13. Triplex in ea habitudo,ex qua triplex iuſtitia. 18.20.

Reſignatio, vide *Beneficium,* & *Simonia.*

Reſtitutio.

Reſtitutio in integrum contra præſcriptionẽ quid ſit. 65.52. Quibus concedatur.ibid.
Reſtitutionis definitio. 68.15.
Apud Theologos ſumitur etiam pro compenſatione. ibidem.
Eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.nu.16.
Quomodo à ſolutione vel ſatisfactione. nu.17.
Reſpicit rem, ſatisfactio perſonam. num.18.
Deo propriè fieri non poteſt, bene tamen ſatisfactio. ibid.
Ex duplici capite naſcitur. nu.19.
Generatim accepta naſcit ex triplici capite. 69.20.
Diſcrimen inter hæc capita. nu.21.
Reſtitutio ratione damni requirit latam culpã.69.24
Quæ ſit peccatum mortale. 70.27.
In contractibus ſufficit leuis & aliquando leuiſsima.72.36.& ſeqq.
Quando excuſet naturalis inconſideratio. 70.26.
Quando ignorantia concomitans. 73.46.
Reſtitutio externa neceſſaria ad ſalutem. 73.47.
Reſtitutionis præceptum affirmatiuum.74.48.
Vtrum facienda ſit pro ſenſu, vel rationis vſu per iniuriam ablato.74.1.2.
Vtrum pro bonis naturæ.num.3.
Quis ordo in ea ſeruandus ſit.162.1.
Reſtitutionis quantitas non eſt ſpectanda ex quantitate iniuriæ.97.134.
Reſtitutionem famæ condonare qui poſsint.121.124.
An liceat compenſare. num.131.
An cum damno pecuniario.122.136.
Quænam ab ea excuſent. num.137.
Reſtitutio omnis iure naturæ debitæ eſt certæ alicui perſonæ,aut communitati.158.37.
Iure tamen poſitiuo poteſt aliquid deberi incertis. ibidem.
Reſtituenda accepta pro ijs ad quæ tenebaris ex iuſtitia.161.63.
Reſtitutio cuius expenſis & quo loco facienda ſit. 168.48.&c.
Quæ cauſæ ab ea excuſent. 169.1.
Prima cauſa eſt extrema neceſsitas. num.2.
Quibus euẽtis hac ſublata tenearis reſtituere. n.6.7
Excuſat etiam grauis quamdiu durat.171.15.
Niſi creditor ſit in eadem neceſsitate. nu.19.
Probabile nec tunc te teneri, quando eius non es cauſa. num.20.
2. cauſa,Periculum ſalutis, fortunarum,ſtatus.171.21.
Lucrum tamen ceſſans non excuſat.172.24.
Nec periculum ſtatus, ſi ad eas anguſtias tua culpa ſis redactus.172.28.
Vel ſi ſtatus iniquè partus.nu.29.

Vel ſi creditor ſit in eodem periculo.nu.31.
Hæc tamen non ſufficiunt vt aliena auferas. n.27.
An damna ex ſolutionis dilatione orta tenearis ſoluere.173.32.
3.cauſa,Remiſſio creditoris.173.34.
Quæ debet eſſe libera.nu.35.
Facta ab habente poteſtatem, nu.36.
Non obſiſtente iure,nu 37.
Quod fit tribus caſibus,ibid.
4.cauſa,Ceſſio bonorum.174.42.
5.cauſa,Si reſtitutio putetur nocitura creditori.175.53. Niſi grauius timeatur incommodum. n.57.
6.cauſa,Solutio facta creditori creditoris, in foro cō ſcientiæ.num.60.
7. cauſa, Interitus rei debitæ in ſpecie,extra contractum vel culpam.176.62.
8.cauſa,Iudicis authoritas quatuor caſibus.nu.68.
9.cauſa,Ingreſſus religionis.70.& ſeqq.
10.cauſa,Excommunicatio creditoris,vt poſſit nonnihil differri.177.77. Non tamen debitoris.n.79.
11.cauſa,Incertitudo creditorū, vide *Debita incerta*.
12.cauſa,Compoſitio cum Prælato.178.73.
13.cauſa,Compenſatio.nu.85
Reſtituens rem furtiuam per confeſſarium,qui eam retinet,an teneatur ſecundò reſtituere. 176.65.
Reſtitutio in integrum conceditur minoribus vſque ad annum 29.completum.194.63. Eccleſiis.n.66. Reipub.195.67. Supremis Principibus, Vniuerſitatibus,interdum etiam rudibus,ibidem.
Dupliciter petitur. num.68. Per eam fructus rei contractu gratuito alienati repetuntur,nu.70.
Secus in oneroſo.nu.71.
Niſi infra iuſtum pretium vendita ſit.ibidem.
An ad reſtitutionem iure diuino teneatur, qui pretiū pro re ſpiritali accepit.448.157.
Pretium quando iure poſitiuo reſtituendum.451.169.

Retrotractio.

Retrotractio excommunicationis & inhabilitatis in ſimonia conuentionali, non inducit irregularitatem in eo,qui poſt contractum ſimoniacum,ante eius impletionem celebrauit.448.153.
Efficit tamen vt collatio interim alterius beneficij reddatur irrita,quaſi tunc fuiſſet inhabilis.nu.154.
Quibuſdam videtur ſolum habere locum in foro externo.num.155.

Reuelatio.

Reuelare occultum crimen alterius aut ſecretum ad vitanda tormenta an liceat.112.51.
An ad damnum tertij auertendum.113.57.&c.

Reus.

Reus quando condēnari poſſit non auditus.345.100
Reus reuelans occulta crimina teſtiū ad infirmādum teſtimoniū,non facit contra iuſtitiā, maximè ſi alius modus illius refellendi ſit incommodus.364.1
Fieri tamen poteſt vt ſit contra charitatem talia crimina patefacere. nu.2.
Reus habet ius repellēdi teſtem quouis modo magis idoneo. 365.4.
Saltem ex charitate ita tenetur reſpondere & ſe defendere,vt quàm minimùm accuſatorem lædat. num.5.
Reus accuſatus de crimine, quod iuridicè probari nequit,non peccat contra iuſtitiā, ſi neget crimē,aut dicat accuſatorem mentiri & calumniari.365.6.
Illicitè patefactum etiam extra iudicium quadam ratione negari poteſt.nu.7.
Reus non tenetur fateri veritatem, aut iurare de calumnia,ſi Iudex non interroget iuridicè. nu.8.
Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrum Iudex iuridicè interroget. nu.10.
Reus tenetur veritatem fateri,etiamſi capite plectendus eſſet, quando ei notum eſt Iudicem iuridicè interrogare.366.12.
Contrarium tamen nō eſt improbabile, præſertim in cauſa capitali, quamdiu eſt ſpes euadendi. n.16.
Quando non eſt ſpes euadendi,tunc tenetur veritatem fateri . 367. 19.
An reus poſſit per vim ſe defendere contra Iudicem aut miniſtros,ne ſententiam iniquam exequantur. 368.29.30.
Reus ante ſententiam fugere poteſt, niſi iurauerit ſe permanſurum.368.31.
Etiam poſt ſententiam, ſi damnatus ad pœnam mortis vel mutilationis.nu.33.
Qui licitè fugere poteſt,poteſt etiam vincula rumpere,& carcerem pertundere.369. 36.
Reus damnatus ad pœnam carceris temporariā non poteſt fugere. Probabile tamen eſt damnatum ad carcerem perpetuum,grauem prȩſertim;item damnatum ad triremes,fugere poſſe.nu.39.
Reo,cui fas eſt fugere,poſſunt alij fugam & vinculorum diruptionem conſulere;modò non ſint poteſtatis publicæ miniſtri.369.40.
Probabile etiam eſt licitum eſſe eiſdem captiuo inſtrumenta porrigere, quibus vincula incidat & carcerem effringat.nu.41.
Non tamen poſſunt alij reū iuuare exterius effringendo carceres & vincula rumpendo.370.44.
Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus caſibus.365.152.
Vtrum reus poſſit ſæpius torqueri.255.168.
An vt ſocij detegantur.354.162.

Sacrum,Res ſacra,Sacrificium,Sacerdos.

Sacras res tyranno tradere an licitum.83.40.
Sacrum, ante matutinum dictum,ex cauſa celebrare licet.476.81.
Sacrificium quid ſit.477.6.& 480.19.
Quinque ad id requiruntur.478.11.
Qualis mutatio hoſtiæ in eo requiratur.nu.13.
Quando vna res mutatur in aliam, quæ cenſeatur hoſtia.479.15.
Sacrificium in miſſa conſiſtit in conſecratione.n.16.
Sacerdotes quinam in lege naturæ, & immolatione agni paſcalis fuerint.478.12.
Sacrificij vera ratio reperitur in paſſione Chriſti . 479. 17.
Non tamen in paſſione martyrum. ibid.
Sacrificium tribus modis diuidi poteſt.480.21.
Quænam res in veteri lege per ſacrificium offerebantur.ibidem.
Sacrificare hoc tempore agnum vel vitulum an licitum.481.26.
Sacris rebus ſæpe dæmon ſuas operationes velat. 583.13.
Sacrarum rerum tria genera.592.10.& 593.15.
Earum temeratio graue peccatum.nu.15.16.17.
Sacerdos an pecuniam accipere poſſit pro ſacramentis adminiſtrandis,vide *Simonia*.
Non omne opus bonum eſt ſacrificium.477.7.
Ad ſacrificium requiritur ſacerdos & altare, ibid.
Qua ratione opera bona dicantur ſacrificia.nu.9.
Sacrificiorum decem genera.ibid.
Non omnis oblatio eſt ſacrificium.478.10.
Finis intrinſecus ſacrificij. 480.18.
Deſcriptio ſacrificij.num.19.
Duo teſtamur ſacrificio.ibid.
Sacrificia diis inferioribus oblata.nu.20.
Sacerdotium Eccleſiæ eſt ſupernaturale. 481.26.
Chriſtus ademit poteſtatem alterius ſacrificij inſtituendi.nu.27.
Sacramentorum perceptio & adminiſtratio in peccato mort.eſt ſacrilegium.593.16.
Sacris verbis ad facetias vti graue peccatum.726.96.

Sacrilegium.

Sacrilegium quid ſit.124.7. & 592.6.
Tres ſunt eius ſpecies.nu.10.
Quando ſit peccatum mortale, quando veniale. 594.20.
Sacrilegorum pœnæ.nu.21.& 693.88.
Qui ipſo facto incurrant excommunicationem latæ ſententiæ.ibidem.

Sacri-

Sacrilegium quinque modis fit. 692.84.
Voto obſtrictus & ſacerdotio inſignitus an duplex committat ſacrilegium. 693.87.

Saga.

Sagæ reipſa à dæmone transferuntur. 583.15.
Quomodo tranſmutentur. 584.18.
Quæ remedia contra earum maleficia adhibenda. 586.28.
Sagæ poſſunt multa per dæmonem facere, quæ ipſe ſolus non poſſet. 589.42.
Sagam te percutientem repercutere licitum. 590.45.

Salus.

Salus animæ proximi quando ſaluti propriæ præferenda. 85.51.

Samuel.

Samuel poſt mortem verè apparuit Sauli. 585.24.

Sanctus.

Sancti iniuriam paſſi ſunt. 68.14.
Sancti qua ratione inuocandi ſint. 465.28.
Quomodo cognoſcant noſtras preces. 466.33.
Quibus potiſſimùm meritis nitantur, dum orant pro nobis. 467.36.
Orando proſunt. 465.30.
Sancti tripliciter coli poſſunt. 458.17.
Cur eorum cultus religioſus dicatur. 458.24.
Sanctis dupliciter vota fiunt. 494.27.
Sanctorum patientia. 641.43.

Sanguis.

Sanguis adoleſcentis corpus ſenile fouet. 675.10.

Sanitas, Sanitatum obſeruatio.

Sanitatum obſeruatio quid ſit. 579.63.
Quale peccatum, num. 64.
Sanitatis cauſa non tenemur mutare aerem. 675.12.

Satisfactio.

Satisfactio differt à reſtitutione. 68.18.
Reſpicit illa perſonam, hæc rem. ibidem.
Fieri poteſt Deo, non tamen reſtitutio. ibidem.
Satisfacere creditoribus quomodo oporteat, vide *Creditores*.

Scriptura.

Explicantur ſcripturæ, quas hæretici contra ieiunium obijciunt. 663.78.
Explicatur locus Apoſtoli de virginitate. 1. Cor. 6. 667.105. & ſeq.
Explicantur ſcripturæ allatæ cõtra caſtitatẽ. 669.109.
Locus Geneſ. Creſcite & multiplicamini, benedictio eſt, non præceptum. ibidem.
Explicatur locus Matth. 5. de iuramento. 549.14.
Explicatur locus Iob 37. Qui in manu omnium hominũ ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua. 573.48.
Scriptura ſacra abeuntes peccant. 593.17.

Securitas.

Securitas quid ſit. 634.4. Vnde oriatur. 635.13.

Senex.

Senibus neceſſaria ſobrietas. 665.90.

Sepultura.

Sepeliens eccleſiaſtica ſepultura manifeſtum vſurarium eſt ipſo facto excommunicatus. 247.187.

Seruus, Seruitus, Seruile opus.

Seruitus pœnæ quid ſit. 24.21.
Qua parte ſublata ſit. ibidem.
Seruitus in rebus quid ſit. 24.26.
Quid ſit ſeruitus cauſalis. 25.27.
Seruitutis diuiſio & definitio. 25.28.
Serui an dominij capaces. 31.13. &c.
Seruus nemo eſt lege naturæ. 39.54.
Seruitus quomodo ſit contra legem naturæ. nu. 55.
Quot modis contrahatur. 43.11
In ſeruitutem aliquando rapi poſſunt innocentes. num. 12.
Quando contrahatur natiuitate. num. 13.
Quomodo venditione. num. 15.
Serui qui fugere poſſint. 44.18.
Bello capti fugere poſſunt. num. 24.
Poteſt quis eos iuuare. 45.25.
Quomodo in fuga prehenſi poſſint puniri. nu. 27.
Seruitutes quomodo præſcribantur. 58.26.
Seruitus alia continua, alia diſcontinua. 58.28.
Quomodo extinguatur. num. 30.
Seruo fugam ſuadens tenetur ad reſtitutionem, non tamen ſuadens otium. 77.20.
Seruus non tenetur laborare ex iuſtitia. ibidem.
Seruus à Domino ſuo eiectus fit liber. 545.112.
A ſeruitute quintuplici nos liberat euangelica libertas. 654.28.
Seruile opus poteſt facere, qui vadit ad locum in quo non eſt feſtum. 659.55.
An teneatur prius audire ſacrum. num. 56.
Seruus an poſſit religionem intrare. 524.31.
Serui profeſſio ſine cõſenſu domini eſt irrita. 177.70.
Seruorum vota quis irritet. 505.82.
Seruilia opera in feſtis cur illicita. 593.18.

Seueritas.

Seueritate quando vtendum. 711.41.

Signum.

Signa magica tollere vt diabolus deſinat nocere an licitum. 587.38.
An aliquis teneatur. 589.43.
An liceat ad eundem finem contraria ſigna ponere. 590.45.
Signi crucis effectus. 587.33.

Simonia.

Simonia eſt ſpecies ſacrilegij. 592.8.
Simonia ob quas cauſas à Simone mago nomen acceperit. 420.1.
Eſt ſtudioſa voluntas emendi vel vendendi pretio tẽporali aliquid ſpiritale, vel ſpiritali annexũ. nu. 3.
Sola ſupernaturalia cẽſentur eſſe materia eius. n. 6.
Simonia non eſt vendere doctrinã vel notitiam cuiuſuis veritatis naturali induſtria cõparabilis. 421.7.
In ſtatu innocentiæ non fuiſſet ſimonia propriè dicta. num. 8.
Non eſt ſimonia dare alicui beneficium ob amorem humanum; vt quia ſanguine vel amicitia iunctus 421.9.
Non eſt ſimonia quando ſacerdos præſtat miniſteria ſacra, etiam principaliter ob lucrum temporale, modò nullum pactum tacicum vel expreſſum interueniat. 421.10.
Nec eſt ſimonia ſi quis animo nõ quidem verè emendi aut ſoluendi, ſed decipiendi duntaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio. 422.11.
Res ſpiritalis vel ſacra, ita vt materia ſit ſimonię, quatuor modis dicitur. nu. 12.
Omnis venditio & commutatio rerum ſpiritalium cuiuſuis generis pro pretio temporali, ſi in ea habeatur ratio conſecrationis, vel eius quod ſupra naturam eſt, ſimonia iure diuino prohibita. nu. 14.
Beneficium ſi cõſideretur planè formaliter, quatenus eſt ius fructuum obtingens per officium ſacrum, ſic iure diuino eſt inuendibile. 423.18.
Sin conſideretur materialiter, nempe pro iure ad illos fructus, qui officio ſunt annexi; ſic beneficium vendi poteſt per Pontificem abſque ſimonia iuris diuini. num. 19.
Non eſt ſimonia iuris diuini, niſi quis intendat ius fructuum vendere mediante officio. num. 21.
Permutatio rerum ſpiritalium, ſi nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat, non eſt ſimonia iuris diuini. num. 22.
Probabilius eſt aliquã eſſe veram & propriè dictam ſimoniã ſolo iure eccleſiaſtico introductã. 424.25.
Hæc ſimonia iuris humani; Primò, Locum habet in venditione beneficiorum ſecundum partem temporalem. Secundò, In venditione quorundam minùs ſpiritalium, vt officij Sacriſtæ, &c. Tertiò, In permutatione beneficiorum facta ſine authoritate Superioris, in renunciatione reciproca, in ſimonia confidentiæ, & ſimilibus. num. 26.
In officio Sacriſtæ, Oeconomi, &c. eſt dignitas quædam, ob coniunctionem, quam habent cum ſupellectili ſacra, vel cum rebus & miniſtris Eccleſię, ob quam Eccleſia potuit ſtatuere, vt inuendibilia, & immunia eſſent à contractibus humanis. 425.27.

Permutatio beneficiorum non propriè ſimonia dicitur,ſed tantùm ratione generali,& imitatione quadam.num.30.

Permutationes aliarum rerum ſpiritalium non ſunt ſimoniacæ.nu.31.

Papa non poteſt incurrere pęnas ſimoniæ iure eccleſiaſtico ſtatutas.425.32.

Poteſt contrahere culpam ſimoniæ iuris diuini.ibid.

Verius quoq; incurrere culpam ſimoniæ iuris humani,exigendo pecuniam pro officiis iure vẽdi prohibitis,vel pro beneficiis;niſi rationabilis cauſa ſubſit,ob quam illa lege cenſeatur exemptus, nu.33.

Simonia alia eſt iuris humani,alia diuini. Itẽ mẽtalis, conuentionalis, & realis. Quid mentalis.426.35.

Conuentionalis duplex eſt,purè videlicet conuentionalis,& mixta. Quid illæ ſint.num.36.

Etiam in graui vel extrema neceſſitate non poteſt dari pecunia pro baptiſmo,tanquam pretium æquiualens.427.38.

Sacerdoti nolenti adminiſtrare hoc vel aliud ſacramentum,niſi pro pecunia, poſſem eam dare vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat.ibid.

Valde probabile eſt tunc licitum eſſe offerre pecuniam, non quidem tanquam pretiũ ſacramenti propriè,ſed tanquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum ſacramentum.nu.39.

Simoniæ turpitudo non tam eſt ſita in eo, quòd per temporalia compares ſpiritalia tibi ſalutifera, quã quòd per ſpiritalia conquiras temporalia , ex illis quæſtum faciendo.427.40.

Pro actionib. ſpiritalibus, quà ſpiritales ſunt,aliquid accipere vel dare ſimonia eſt.428.45.

Non eſt ſimonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinſecis, ſiue præuij ſint actioni ſacræ,ſiue comitentur.ibid.

Nec eſt,ſi des aliquid pro ſuſtẽtatione miniſtri ſub obligatione rei ſpiritalis,aut ſi miniſter aliquid pro ſuſtẽtatione exigat.nu.47.

Iure naturæ non eſt ſimonia, ſi miniſter rerum ſpiritalium,ſiue ſit pauper,ſiue diues,paciſcatur de certo ſtipendio ad ſuſtentationem , v.g. pro miſſis & prædicationibus. 428.47.

Iure antiquo fuit ſimonia ſic paciſci; huic tamen iuri per contrariam conſuetudinem in quibuſdam rebus & functionibus ſpiritalibus eſt derogatum . 429.48.

Quòd ſi nimium exigatur pro ſuſtentatione, nõ erit ſimonia,ſed iniuſtitia.nu.51.

Pro labore intrinſecùs actioni ſacræ coniuncto,v.g. pro labore in faciendo ſacro, baptizando, confirmando,&c. pretium exigere,vel de eo paciſci,quodam ſenſu ſimonia eſt , ſi pro illo labore pecunia exigatur;quodam non eſt.429. 52.& ſeqq.

Epiſcopi & Archiepiſcopi non committunt ſimoniã, quando exigunt procurationes ſeu expenſas pro conſecratione eccleſiarum,& pro viſitatione;quia accipiunt in ſtipendium ſuſtentationis,iure id concedente.430 55.

Secus ſi exigant aliquid in commodum ſuum temporale pro diſpenſatione in votis,&c.nu.56.

Pontifex à ſimonia excuſari poteſt, etiamſi cauſa diſpenſationis aliquid accipiat, veluti in quandam mulctam,per quam alter compenſet receſſum à cõmuni lege.431.58.

Nec Epiſcopi,nec eorum miniſtri(exceptis Notariis) quicquam accipere poſſunt,etiam ſpõte oblatum , vel pro literis ordinis ſuſcepti, vel dimiſſoriis, vel ſigillo;ſi contra fecerint, contrahent ſimoniam ſaltem iuris humani.431.6.

Qui reditus habent ſufficientes,tenentur lege iuſtitiæ ſuis officialibus iuſta ſtipendia aſſignare, ne cogantur aliquid à ſubditis pro hiſce miniſteriis exigere. 432.63.

Simonia propriè nõ eſt, dare vel exigere aliquid pro omiſſione actus ſpiritalis.nu.64.

Huic tamen contractui,ſi ſine iuſta cauſa fiat,coniuncta eſt quædam turpitudo ſimonię affinis.nu.65.

Simonia eſt, ſi pro ipſo ſtatu religioſo aliquid offeratur vel accipiatur.nu.66.

Si muneribus ſolùm intendas allicere animum alicuius ad monaſterium vel fidem catholicam,vt ſponte hæc amplectatur,non eſt ſimonia:ſi autem intendas abſolutè obligare,videtur eſſe ſimonia.ibid.

Si monaſterium eſt opulentum,videtur eſſe ſimonia , ſaltem iuris eccleſiaſtici,exigere aliquid pro ſuſtentatione ingredientis. Secus ſi monaſterium inopia prematur. 433.71.

Non eſt ſimonia aliquid exigere pro doctrina theologiæ naturalis ſeu metaphyſica. nu.74. Secus eſt aliquid exigere pro catechiſmo, ſeu doctrina & veritate fidei tradenda,tanquam pretium.434.77.

Si Theologia pro cognitione myſteriorum fidei & ſcripturarum diuinitus infuſa accipiatur, exigere aliquid pro vſu tanquam pretium eſt ſimonia. ibi.

Sin Theologia accipiatur pro ſcientia,quæ ex principiis fidei per induſtriam rationis naturalis deducit concluſiones,pro quibuſdam eius actibus pretium accipi poteſt,pro quibuſdam non.nu.78.

Reſignare beneficium in fauorem tertij,ideſt,cũ clauſula,*Non aliter,nec alias*, non eſt ſimonia iuris diuini,nec humani.435.86.

Huiuſmodi tamen reſignationes,ob imaginem ſimoniæ, iuxta ſtylum Curiæ non poſſunt fieri, niſi in manibus Summi Pontificis.nu.87.

Licitum eſt reſignare beneficium reſeruata pẽſione, modò ſit moderata & legitima authoritate conſtituatur.436.89.

Poteſt Pontifex imponere penſionem cauſa ſimplicis reſignationis. nu.91.

Idem dici poteſt de Legato à latere. Epiſcopum autem verius eſt non poſſe, niſi priuilegium aut conſuetudo præſcripta id ei conceſſerit. ibid.

Quando quis vult reſignare in fauorẽ tertij ſub onere penſionis, poſſunt illi inter ſe tractare,non tamen abſolutè concludere, ſed tantum ſub beneplacito Pontificis.nu.92.

Si quis expenſas fecerit in obtinendo beneficio litigioſo,quidam putant eum poſſe illas repetere,ſi beneficium reſignare velit; contraria tamen eſt communis Doctorum ſententia.437.94.

Si reſignes,conferas,vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi vt poſt aliquod tẽpus nepoti vel alteri renuntiet, nullo tamen ſigno exteriùs hanc tuam intẽtionem inſinues,erit ſimonia mentalis.nu.96.

Si alicui beneficiũ procures aliqua ratione eligendo, præſentando,&c. cum pacto vt is,qui beneficium illud accepturus eſt,illud idẽ tibi vel alteri aliquando reſignet:aut vt penſionem ex eo,vel fructus aliquos alteri præſtet, erit ſimonia confidentiæ externa,quæ pœnas iuris infert. 437.96.

Si procures beneficium cum pacto vt tibi reſeruetur penſio vel fructus aliqui, eſt quidem ſimonia, non tamen confidentiæ,vt quidam ſentiunt: contrariũ tamen eſt valde probabile. nu.97.

Ex bullis Pij IV. & Pij V.patet in beneficiorum reſignatione,præſentatione & collatione,illicitas eſſe,ob ſpeciem ſimoniæ confidentię,quaſdam retroceſſiones,quas vocant acceſſus,regreſſus & ingreſſus,quibus ſignificatur ex vna parte ius quoddam in dimittente repetendi priſtinum beneficium ; ex altera onus , & veluti quædam ſeruitus in beneficio.num. 98.

Permutatio beneficiorum facta ſine authoritate Prælati eſt illicita ; non tamen eſt ſimonia iuris diuini naturalis,ſed eccleſiaſtici.438. 100.

Si alterum beneficium ſit altero dignius, & paritas ſit redituum,eſt ſimonia iuris diuini,ſi pecunia vel penſione exceſſus ille compenſetur.ibid.

Si beneficia habent prouentus inæquales,poſſunt nihilominus inter ſe commutari, exceſſu prouentuũ alterius ,penſione vel pecunia compenſato.n.101.

Qui nondum habet ius in re,non poteſt oblato pretio

tio

tio vexationem redimere ab his, qui non tantùm obeſſe poſſunt, ſed etiam prodeſſe. 438. 106.

At poteſt oblato pretio vexationem redimere ab his, qui ſolùm poſſunt obeſſe ſiue vi & fraude obſint, ſiue muneribus, & precibus apud electores & collatorem. 439. 108.

Qui habet ius in re per confirmationem, vel inſtitutionem, vel collationem liberam, poteſt pretio redimere vexationem, ſi fortè aliquis illum à poſſeſſione capienda impediat. num. 110.

Pro electione in Pōtificem, Epiſcopum, vel Parochū, particularis perſonæ etiam digniſſimæ non eſt licitum offerre pecuniam electoribus: licitū tamen eſt, vt non eligant ineptum. 439. 112.

Videtur quoque licitum pro electione perſonæ idoneæ in genere. 440. 113.

Item ſi vnus tantùm idoneus reperiretur. nu. 114.

Si munus à manu des ad conciliandam ſolùm amicitiam, vt poſtea tui memor tibi ex amicitia cōferat, non erit ſimonia in dante. ſimiliter nec in collatore accipiente, ſi id tanquā gratis donatum accipiat. 440. 115.

Si id des cum intentione obligandi vt te præſentet, &c. erit ſimonia, ſaltem mentalis, ex parte tua: ſimiliter ex parte alterius, ſi eadem accipiat. n. 117.

Idem dicendum de omni obſequio Eccleſiæ, Collatori, &c. præſtito. ibid. Si beneficiū detur propter munus à lingua, non erit ſimonia, niſi pactum aliquod tacitum vel expreſſum interueniat. nu. 118.

Conferre beneficium propter timorem, ſi nullum interueniat pactum, non eſt ſimonia. 441. 119.

Si interueniat pactum, ſaltem occultum, per quod alter nouo modo in poſterū cenſeatur manere obſtrictus ad non nocendum, videtur eſſe ſimonia. nu. 120. Sin ſolùm agatur de præſenti euitatione mali iniuſtè in eum finem intentati, non erit ſimonia ad illud euadendum beneficium conferre, vel renuntiare. num. 121.

Penſio, quæ datur ad officium aliquod ſpiritale, non poteſt pretio vendi abſq; vitio ſimoniæ, nec etiam redimi. 441. 122. Quæ verò fundata in titulo merè temporali, poteſt redimi & etiam vendi pretio, ſine ſimonia. num. 123.

Non eſt ſimonia, ſi is, qui aliquam penſionem debet ex ijs, quæ vel Parocho ſeni non valenti ampliùs deſeruire datur, vt ſe ſuſtentet beneficio eius alteri collato; vel quæ pauperi Clerico ad ſuſtentationē; vel quæ ad litem componendam; vel quæ datur reſignanti in fauorem; vel commutanti cum altero, eam præſenti pecunia redimat. 442. 124.

Aliquam ex his penſionibus emere, aut vendere probabilius eſt non eſſe ſimoniam, ſi ius antiquum ſpectemus. 442. 125. Huiuſmodi tamen penſiones vendere, ſtylo Curiæ eſt prohibitum, & vendens punitur vt ſimoniacus. 443. 129.

Nulla ſimonia inducit pęnas iuris ipſo facto, niſi in ordine, beneficijs, & religionis ingreſſu. 443. 130. Sed nec in his, ſi ſit mentalis tantum. ibidem.

Simonia realis circa religionis ingreſſum, ſingularibus perſonis inducit excommunicationem; & Conuentui ſeu Capitulo, ſi conſenſerit, ſuſpenſionem. 443. 131.

Simoniacè admiſſi ad religionem, videntur iure inhabiles ad manendum in monaſterio vbi ſic recepti ſunt. num. 132.

Conferens ordines per ſimoniam realem eſt excommunicatus. 443. 133. 2. Eſt ſuſpenſus à collatione cuiuſuis ordinis, etiā primæ tonſuræ. 3. Eſt ſuſpenſus ab executione omnium munerum Pontificalium. 4. Interdictus eſt illi Eccleſiæ ingreſſus. 5. Si contra ſuſpenſionem vel interdictum illud fecerit, eſt ſuſpenſus ab adminiſtratione ſuæ eccleſiæ, & à perceptione fructuum omnium ſuorum beneficiorum. 6. Nemo poteſt illum abſoluere præter Romanum Pontificem. 444. 134.

Qui ordinem aliquem per ſimoniam realem ſuſceperit. 1. Eſt excommunicatus ipſo facto. 2. Eſt ſuſpenſus ab executione ſuorum ordinum. 3. Si præſumpſerit in illa ſuſpenſione miniſtrare, efficitur irregularis. 4. Nemo præter Romanum Pontificem poteſt illum abſoluere à cenſuris, aut cum eo diſpenſare. num. 135. 136.

Qui beneficium confert vel procurat alteri per ſimoniam realem, eligendo, præſentando, &c. eſt ipſo facto excommunicatus. num. 137.

Qui beneficium per ſimoniam realem acquirit. 1. Eſt ipſo facto excommunicatus. 2. Omnis prouiſio & collatio huiuſmodi eſt nulla, nullūq; ius tribuit. 3. Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum. 445. 137. & ſeqq.

Si ſimonia ſit publica vel deducta ad forum externū, & conſentiente beneficiario commiſſa, inhabilitas per eam contracta nō poteſt tolli per Epiſcopum, ſed per ſolum Papam. num. 40.

Regula de triennali poſſeſſore non prodeſt ſimoniacè ingreſſis in beneficium, ſicut nec intruſis. ibid.

Mediatores in ſimonia beneficij & ordinis incurrunt pœnam excommunicationis ipſo facto, ſi ad executionem vtrimque ventum fuerit. 445. 141.

Qui ſua authoritate beneficia permutant, communior DD. ſententia eſt, eos prædictas pœnas incurrere: contraria tamen ſententia eſt etiam probabilis. ibidem.

Si ab alijs te ignorante, tua cauſa ſimonia commiſſa eſt, non incurris quidem pœnam excommunicationis; tamen abſque diſpenſatione non poteſt tibi illa vice beneficium conferri. num. 142.

Qui non conſentit in factum amici ratum habendo contractum ipſius, ſed ſolùm ex amicitia ſoluens id quod ipſe amore eius dedit vel promiſit, an incurrat ſimoniam. 446. 144.

Tribus caſibus non tenetur quis beneficium reſignare, etſi illud dato pretio conſecutus ſit. 445. 143. & 446. 145.

Simonia cōfidentiæ infert, 1. Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti. 2. Priuationem beneficij in quo commiſſa eſt ſimonia. 3. Priuationem reliquorum beneficiorum ante obtentorum & penſionum. 4. Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cætera omnia. 5. Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam ſimoniacam reſeruata ſunt Sedi Apoſtolicæ. 446. 147.

Priuatio omnium beneficiorum & inhabilitas ad omnia incurritur in tribus caſibus. 1. In ſimonia confidentiæ. 2. In ſimonia commiſſa in electione Papæ. 3. In ſimonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias aliquid ab examinandis ratione examinis accipiunt. Non tamen tenetur quis in his caſibus beneficia ſua dimittere ante ſententiam. 447. 148.

Nulla ſimonia conuentionalis, excepta ea, quæ confidentiæ dicitur, inducit ipſo facto vllas pœnas iuris poſitiui. num. 149.

Si tamen poſtea hæc ſimoniaca pactio vtrimque in totum, vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnę, & retrotrahuntur ad tempus pactionis. num. 151.

Retrotractio excommunicationis & inhabilitatis in ſimonia cōuentionali non inducit irregularitatem in eo qui poſt cōtractum ſimoniacum, ante eius impletionem celebrauit. 448. 153.

Hęc tamen retrotractio facit vt ſi interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quaſi tunc fuiſſet excommunicatus & inhabilis. num. 154.

Quibuſdam tamen videtur hęc retrotractio non habere locum in foro conſcientię, ſed ſolùm in foro externo. num. 155.

Accipiens pretium pro re ſpiritali, an iure diuino teneatur ad illius reſtitutionem. 448. 157.

Priuans ſe aliqua re ſpiritali in gratiam alterius, & pro eo damno pretium accipiens, non tenetur iure diuino ad reſtitutionem; vt ſi quis pro reliquis ablatis aliquid exigat. 449. 158.

Conferens

Conferens pretio aliquid ſpiritale, quod annexum habet commodum temporale, iure diuino non tenetur ad illius pretij reſtitutionem. 449. 160.
Secus de conferente pretio aliquid ſpiritale abſque ſuo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale; (vt ſunt ſacramenta & ſacramentalia) niſi putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile ſtipendium ſuſtentationis.
Res ſpiritalis per ſimoniam acquiſita an iure diuino dimittenda. 450. 166.
Non tamen res ſpiritales ſimoniacè acceptas iure eccleſiaſtico tenemur reſtituere, ſaltem ante ſententiam; niſi ſit beneficium. 451. 168.
Pretium autem iure poſitiuo reſtituendum, 1. Si acceptum ſit pro beneficio. 2. Si acceptum pro collatione ordinum, vel aliorum ſacramentorum, aut ſacramẽtalium, & notabiliter excedat id quod pro ſuſtentatione exigi poterat. 3. Si acceptum pro admiſſione in religionem. ibidem.
Temporale acceptum pro conferendo beneficio, vel alia re ſpiritali, non ſecuta collatione, iure naturæ reſtituendum ei, à quo acceptum. 451. 170.
Si vtrimque ſimonia ſit completa, an pretium acceptum, ante ſententiam Iudicis reſtituendum ſit ei, qui dedit. num. 171.
Quòd ſimoniacus teneatur pretium dare Eccleſiæ, vel in pios vſus expendere, non eſt pœna, ſed præceptum ſimplex. 452. 172. Fructus percepti ex beneficio ſimoniacè accepto, etiam ante Iudicis ſententiam reſtituendi ſunt vel ærario Apoſtolico, vel Eccleſiæ, vel in pios vſus. num. 174.

Simulatio.

Simulatio quid ſit. 613. 45.
Simulatione paupertatis, ſanctitatis, obſequij, aliquid obtinens an teneatur reſtituere. 214. 132.

Singulare.

De ſingularibus poteſt eſſe certa notitia. 2. 4.

Sobrietas.

Sobrietas quid. 664. 86. 87. Eius officium. ibidem.
Maximè neceſſaria Epiſcopis, Principibus, ſenibus, fœminis, & adoleſcentibus: & quare. num. 89. & 665. 91.

Societas.

Societas in contractu quid ſit. 308. 1. Quatuor requiruntur. num. 2. Varijs modis contrahitur. num. 4.
In ſocietate bonorum damna ſunt communia, niſi ex alterius culpa proueniant. num. 4. Non tranſit ad hæredes hæc ſocietas, etſi ita pactum. num. 5.
Niſi iuramento firmata. num. 6.
Poteſt iniri pactum vt ſocij præſtent periculũ ſortis, & dent certum lucrum pro incerto. 311. 24.
Societas ſortis & operæ quomodo initur. 309. 9. 12.
Locum habet etiam in grege & paſcuis. 310. 21.
Societas per tres contractus an licita. 311. 24.
Dominium ſortis in ea non transfertur. nu. 25.
Non eſt neceſſe ſemper explicitè fieri. 312. 31.
Debent tamen hi contractus ſaltem implicitè intendi. num 32.
Quare poteſt ita dari pecunia etiam ei qui non eſt negotiaturus. num. 32.
Poteſt etiam circa greges fieri. num. 35.
Societas quænam damna & expenſas faciat communia. 312. 34.
Societas I E S V caret iure ſuccedẽdi in bona. 537. 81.

Sodomia.

Vltio diuina in Sodomitas. 694. 91.

Solicitudo.

Solicitudo temporalium quale peccatum. 12. 31.

Solidus.

Solidi quantum valeant. 209. 97.

Solutio.

Solutio debet fieri eo loco vbi res vendita eſt. 169. 56.
Soluendi cenſus eo loco vbi res eſt, ſuper quam ſunt conſtituti. 169. 57.
Solutio facta creditori creditoris liberat debitorem. 175. 69.
Non tamen ſemper in foro externo. 176. 61.
Solutio rei promiſſæ poteſt eſſe licita, etſi res promiſſa fuerit illicita. 190. 56.
Soluens vſuras non intendit abſolutè earum transferre dominium, ſed quatenus debitæ. 244. 159.
Solutione dilata carius vendere an licitum. 257. 50.

Somnium.

Somnia ex quinque cauſis proueniunt. 576. 50.
An ex ijs liceat futura conijcere. ibidem.
Quomodo diuina à vanis diſcernantur. nu. 51.
Quale peccatum ex vanis conijcere futura. nu. 52.
Quærens diuinationem per ſomnia. nu. 54.
Somniorum quinque genera. 577. 59.
Coniectura de corporis affectibus ex ſomnijs. ibid.

Sors.

Sors quid. 577. 57.
In quibus locum habeat. num. 58.
Sorte eligendus ſacerdos qui tempore peſtis maneat in oppido. ibidem.
Sorte electi Saul & Matthias. num. 59.
Conſultoria illicita. 578. 60.
Quid ſi deſit humanum conſilium. ibid.
Sortes diuinatoriæ omnino illicitæ. num. 61.

Species.

Species vitij quæ propriè dicantur. 673. 4.

Spiritus.

Spiritus apparentes quibus indicijs poſſint dignoſci. 585. 25.
De puella quæ reuixit & mira dixit. ibid.
Spiritalis res per ſimoniam acquiſita an iure diuino dimittenda. 450. 166.

Spoliatio.

Spoliare ſe re ſua ob dubiam obligationem nemo tenetur. 105. 40.

Sponſalia.

Sponſalia non tenetur deceptus implere, ſi ſubſit id, quod ſi ſciuiſſet, non contraxiſſet. 184. 33.
Sponſalia an reddantur irrita per votum caſtitatis. 529. 55.
Sponſalia iurata ijſdem de cauſis ſoluuntur quibus ſimplicia. 560. 60.

Sponſio.

Sponſio quid ſit. 313. 1. Iure naturæ licita. nu. 3.
Sponſione vel ludo an poſſit lucrari qui non poteſt perdere. 317. 28.
Sponſio quæ fit in baptiſmo non eſt votum. 494. 29.

Sponſus.

Sponſi de futuro an poſſint ſe delectare imaginatione copulæ futuræ 702. 120.
Sponſum deſeruit S. Thecla, & alij. 533. 69.

Spurius.

Spurius quis dicatur. 221. 56.
Præter alimenta nihil poteſt à patre accipere. n. 58.
Pupillari tamen inſtitutione fratri poteſt ſuccedere. nu. 59. An matri poſſit ſuccedere. 222. 64.
An alimenta ei debeantur. num. 67.

Statio.

Stationem deſerere etiam in certo vitæ periculo militi illicitum. 82. 27.

Status.

Status diminutio quatenus excuſet à reſtitutione. 172. 25.
Status dupliciter accipitur. 517. 1. & 519. 8.
Quid ſtatus religioſus. num. 2.
Quæ ad eum requirantur. num. 4.
In ijs quæ ad ſtatum vitæ pertinent quiſque eſt ſui iuris. 502. 63.

Sterilitas.

Sterilitas quænam dicenda magna. 300. 17.
An ob eam remittenda ſit penſio. num. 12.

Stipendium.

Stipendia augere ſuis famulis quando teneatur dominus. 131. 63.
Stipendia iuſta famulorum vnde æſtimanda. 301. 23.
Si ſint infra infimum gradum iuſtæ mercedis, tenentur domini ea augere, etſi non fuerit conuentum. nu. 25. Duo caſus excipiuntur. nu. 26.

Stipulatio.

Stipulatio quid ſit. 180.9.

Studioſitas.

Studioſitas quid. 722 73. Eius officium, nu. 78.
Studium quid. ibidem.

Stuprum.

Stuprum an ſupra fornicationẽ, ſpecialem malitiam contineat. 101.2.5. Quid ſit propriè ſtuprum. n. 6.
Quomodo differat à raptu. 102.7.
Eſt morte deterius. 613.46.

Suaſio.

Suadens damnum ad quid teneatur. 145.14.
Quid ſi reuocet conſilium. nu. 15. Quando cenſeatur ſua ſuaſione cooperatus. 147.33.
Suadere minus malũ an liceat. 145.19. & 681.35.
Suadens volenti furari 10. vt furetur 20. tantùm tenetur ad decem. 147.33.

Subditus.

Subditi qui dicantur 510.103.
Subditus quomodo quis fiat alteri per iniuriam factam. 561.63.

Subiectio.

Subiectionis modi quinque. Primò, Ratione poteſtatis ordinariæ. Secundò, Ratione poteſtatis delegatæ. Tertiò, Ex conſenſu partium. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati. Quintò, Rõne iniuriæ ſubdito alterius Principis illatæ. 334.50

Subſtitutio.

Subſtitutio vulgaris quid ſit. 223.77. Quid pupillaris. nu. 79. Quinam hac poſſint ſubſtituere. nu. 80.
Quid exemplaris. nu. 83. Qui hac poſſint ſubſtituere. nu. 84. Qui fideicommiſſoria. nu. 85. Poteſt per codicillos fieri. 224.86. Cuius fidei res commiſſa poteſt trebellianam, id eſt, quartam partem ſibi retinere. nu. 87. Niſi ſubſtitutus ſit pia cauſa. nu. 88.
Vel teſtator prohibeat. num. 89.
Quid ſit reciproca, ſeu breuiloqua. nu. 92.
Quid compendioſa. num. 93.
Quomodo ſuccedat religioſus in bona. 539.87.
Ius ſuccedendi quomodo reuiuiſcat. num. 88.

Suffragium.

Suffragium ferens ad rem iniuſtam, quãdo cenſeatur cauſa damni. 146.23.

Superbia.

Superbia vnde dicta. 716.59. Quid ſit. ibid. Quomodo ab alijs vitijs diſtinguatur. 717.60. Eius fundamentum. num. 62. Primus actus completus ſuperbiæ. ibid. Eius ſpecies. 718.65.
Suderbia completa 719.68. Quomodo dicatur grauiſſimum peccatorum. ibidem.
Eſt primum mundi peccatum. nu. 69.
Eſt regina vitiorum. num. 70.
Eius remedia ſeptem. 720.71.
Gradus ſuperbiæ. 720.73. & 721.76.

Superior.

Superior non impediens detrahentem ad quid teneatur. 120.120.122. Quando cogere eum ad reſtitutionem teneatur. 121.123.
Superior quænam poſſit religioſis ſuis præcipere. 535.76.
Superior non poteſt dare veniam vt religioſus aliquid in res vanas expendat. 537.79.
Nec poteſt ſuperflua concedere. ibidem.
Superiori tanquam Deo obtemperandum. 600.29.
Quid ſi fallatur. 601.30.
In dubio ei obtemperandum. ibidem.

Superſtitio.

Superſtitio vnde dicatur. 564.1. Quid ſit. nu. 2.
Poſſet etiam reperiri in veri Dei cultu. nu. 1.
Duæ ſunt eius ſpecies. num. 2.
Ex genere ſuo eſt peccatum mortale. nu. 4.
Aliquando veniale. num. 5.
Superſtitiones adhiberi ſolitę ad ſanitatem tuendam, & ad proſperamfortunam, qualia peccata ſint. 579.64.

Suſpicio.

Suſpicionis vel iudicij temerarij gradus tres diſtinguuntur à D. Thoma. Imò quinque poni poſſunt. 328.6. Suſpicio quid ſit. ibidem.
Dupliciter poteſt quis ſuſpicari. 329.16.
Suſpicio dupliciter voluntaria. nu. 17.
Suſpicio temeraria quando tantùm ſit peccatum veniale. 329.18.
Quando ſit peccatum mortiferum. 330.21.
Quale ſit peccatum ex genere ſuo. num. 23.
Temerè ſuſpicans cui & quomodo reſtitutionem facere debeat. 331.27.

Syneſis.

Syneſis quid ſit. 8.12. & 616.64.

Syntereſis.

Syntereſis quid ſit. 3.13. & 4.20.
Eſt principium prudentiæ. ibidem.
Supponitur à virtutibus moralibus. num. 21.

Tactus.

TActus partium verecundarum ex cauſa iuſta. 687.60. Quid ſi cauſa curioſitatis. 688.62.

Temeritas.

Temeritas quid ſit. 632.65.

Temperantia.

Temperantia quid. 645.1. Eius officium. 646.7.
Regula temperantiæ. 647.9. Quando minùs liceat comedere. n. 10. Vitia temperantię contraria. n. 12.

Tempeſtas.

Tempeſtate oborta merces aliena eijciens ad quid teneatur. 142.136.

Tempus.

Tempus requiſitum ad præſcriptionem. 57.22.23.
Quod ſit longum, quod longiſſimum. ibidem.
Quando incipiat tempus præſcriptionis. 59.29.
Tempus præſens eſt pœnitentiale, & peruigilium magnæ ſolemnitatis, & æterni ſabbathi. 705.9.

Tentatio.

Tentatio quid ſit. 591.1. Quid tentare Deum. nu. 2.
Fit dupliciter. nu. 3. Quale peccatum. nu. 4.

Teſtamentum.

Teſtamenti definitio. 215.1.
Differt à codicillis. nu. 2. Non requiritur ſolemnitas vt valeat in pijs cauſis. nu. 4.7.8.
Si factum non ad cauſas pias inualidum ſit defectu ſolemnitatis, valent in eo legata pia. nu. 9.
Item legata profana in teſtamento pio minùs ſolemni. 216.9.
Teſtamentum minùs ſolemne ad cauſas non pias valere in foro conſcientiæ probabilius. 216.12.
Teſtari quinam poſſint. 219.37. Teſtantur Clerici validè ex conſuetudine de bonis ſui beneficij in cauſas profanas, ſed mortiferè peccant. 220.40.
Hæredes tamen non peccant accipiendo. nu. 48.
Teſtamento hæredes inſtitui quinam nõ poſſint. 220.50. An tales teneantur ante ſententiam ſic accepta reſtituere. nu. 52. & 221.58.
Teſtamento hæres inſtitutus cum onere vt ſpurio hęreditatem reſtituat, poteſt eam retinere. 58.60.
Teſtamentum ſemper per ſe reuocari poteſt. 224.94.
Niſi iuramentum obſtet. nu. 95.
An tunc validè reuocetur. 225.98.
Teſtari an poſſit religioſus. 534.73.
Si per teſtamentum de bonis diſpoſuit religioſus ante ingreſſum, an fruetur ijs monaſterium. 539.85.
Teſtamentum facere poſſitne ingrediens religionem. 525.40.

Teſtis.

Teſtem in iudicio non aperientem veritatem non teneri ad reſtitutionem veriſimilius. 152.76.
Quando per teſtes veritas inquiritur in cauſis criminalibus, requiruntur & ſufficiunt duo teſtes legitimi, fide digni, & omni exceptione maiores. 359.24.
Duos teſtes requiri & ſufficere ad condemnandum iure gentium receptum eſt. num. 25.26.
Plures tamen duobus ad Eccleſiaſticos condemnandos requiruntur. nu. 27.

Vtrum etiam iure diuino poſitiuo hic numerus teſtiū ſit definitus. 360.28.30
Solo Iure ciuili & canonico duo teſtes requiruntur præter accuſatorem, vel id quod vicem accuſatoris ſupplet. num. 29.
Vt duo teſtes plenè probent quæ requirantur. n. 32. & ſeq.
Quinam teſtes ſint idonei, qui minus idonei. 361.35.
Nouem hominum genera iure à teſtimonio ferendo repelluntur. 361.36. & ſeqq.
Socius criminis quibus caſibus admittatur vt teſtis idoneus. num. 39.
Teſtes minus idonei ſæpe faciunt indicium, & aliquando etiam admittuntur tanquam idonei. 361. 40.41.
Teſtari & denuntiare quinque caſibus tenetur ſubditus poſito præcepto Iudicis. 362.43.44.
Multis tamen caſibus non tenetur. nu. 45. & ſeqq.
In omnibus caſibus, in quibus non tenetur quis iniuratus aliquid reuelare, non tenetur etiam iuratus; modò iuramentum ſuum conuenienti modo intellexerit, nempe cum interna quadam reſtrictione. 363.51.
Teſtis ſi ſciens vel ex craſſa ignorantia dixit falſum teſtimonium, ratione cuius alter iniuſtè damnum acceperit, tenetur ad reſtitutionem damnorum in ſolidum. num. 52.
Qui hoc modo falſum teſtimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio inferenda, tenetur reuocare, ſi id profuturum putet, quamuis ipſi ſimilis pœnæ periculum crearetur. 363.53.
Qui falſum teſtimonium dixit ex ignorantia, vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione ſaltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquē damnari, non tenetur ad reſtitutionem. nu. 55.
Verius videtur teſtem, qui ſe occultat vel fugit, priuſquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denuntietur, non teneri ad reſtitutionem damni, defectu teſtificationis ſecuti. 364.58.
Sed nec improbabile ad reſtitutionem damni non teneri, ſi poſtquam citatio ei inſinuata eſt, teſtificandi actum declinauerit. nu. 59.
Qui iurauit ſe dicturum veritatem, an ex iuſtitia veritatem dicere teneatur. num. 60.

Theſaurus.

Theſaurus quid ſit. 50.57.
An ſit inuentoris. num. 58. & ſeq.
Quid ſi arte magica reperiatur. 52.65.

Timiditas.

Timiditas quale peccatum. 631.61.

Titulus.

Titulus quid ſit. 22.13 & 337.64.
Effectus traditionis & tituli. ibid. & nu. 14.
Titulus iuſtus in contractu tripliciter poteſt intendi. 237.106.
Titulus coloratus coniunctus communi errori populi facit vt valida ſint acta habentium talem titulum. 338. 66. Qui ſolum titulum coloratum habent, dici poſſunt generatim peccare vſurpatione iudicij. 340. 68.
Titulus ob quem alicui honor debetur quid ſit. 373.9

Tortura.

Tortura licita eſt, & introducta non in pœnam criminis commiſſi: ſed in ſubſidium probationis. 352. num. 151.
Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus caſibus. num. 152.
Quidam iure torqueri prohibetur. 353.154.
Quæ indicia ad torturam ſufficiant. num. 153.156. & ſeqq.
Vtrum tortura adhiberi poſſit vt ſocij detegantur. 354.162.
Vtrum ſit ſufficiens indicium ad capturam & torturam emiſſio ſanguinis è corpore occiſi ad præſentiam alicuius: ſimiliter immerſio veneficarum in aquam. 359.167.
Vtrum reus poſſit ſæpius torqueri. 355,168.

Traditio.

Traditio realis neceſſaria ad transferendum dominium. 22.12.13.
Traditio nuda non transfert dominium. ibid.
In quibuſdam non requiritur. 23.16.

Trebellianica.

Trebellianica quæ dicatur. 215.3. & 224.87.

Tributum.

Tributum generatim, & ſtrictè ſumptum quid ſit. 377.1.
Tributa præſcribi non poſſunt. 61.41.
Tributum ex emptione aut venditione debitum eſt ſtatim à contractu celebrato. 251.3.
Tributum an in conſcientia tyranno ſolui debeat. 341.74.
Tributum honorarium Principi debitum. 453.5.
Vide *Vectigal.*

Triſtitia.

Triſtitiā ex vario affectu moderari poſſumus. 640.38

Turpis cauſa, vide v. *Cauſa.*

Turpiloquium.

Turpiloquiū an ſit mort. peccatū. 688.63. & 727.97.

Tutor.

Tutores tenentur de damnis, eorum negligentia pupillis illatis. 152.74.
Tutorem non poſſe agere pro pupillo contra teſtamentum minùs ſolemne probabiliùs. 218.29.
Contrarium tamen probabile. num. 30.

Tyrannus.

Tyrannus quis poteſt eſſe dupliciter. 78.7.
An licitè poſſit occidi. ibidem.
Triplex cautio adhibenda. num. 79.
Tyranno tradere innocentem an licitum. 83.29.
An virginem vel res ſacras. num. 40.
Tyrannus duplex; Vſurpatione poteſtatis: vſu regiminis. 340.69.
Tyrannus qui Rempub. inuaſit, peccat vſurpatione iudicij ius dicendo; ſententiæ tamen ipſius ſunt validæ, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur. 340.70.
Tyrannus non peccat peccato homicidij, nec tenetur ad reſtitutionem, ſi ſontes ſecundum ordinem iuris interficiat, aut bonis ſpoliet. 341.76.
An teneatur quis in conſcientia tyranno tributum ſoluere. 341.74.

Vagus.

Vagi quomodo ſortiantur diœceſim. 510.103.

Vectigal.

Vectigal propriè ſumptum quid ſit & quotuplex. 377.2. Vt ſit iuſtum quinque requirit conditiones, iuxta Caietanum. 377.5.6.
Medina ſolùm tres requirit. 378.8.
Poteſtas legitima vectigalis imponēdi in quibus exiſtat. 378.9. & ſeqq.
Ciuitates etiā ſubiectæ poſſunt ſuis ciuibus ob bonum publicum imponere quædam onera. 379.15.
Epiſcopus cum conſenſu Capituli poſſet in eccleſijs ſibi pleno iure ſubiectis aliquam collectam imponere ad reparationem eccleſiarum, &c. nu. 16.
Qui ſine legitima poteſtate in ſuis terris noua pedagia ſeu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ ſunt imponi vel augeri, exigunt, tenentur ad reſtitutionem. 379.17.
Eccleſiæ & eccleſiaſticæ perſonæ, & res illarum à vectigalibus ſoluendis ſunt exemptæ. nu. 18.
Patrimonialia bona, & alia ſecularia, quæ ad eccleſiaſticos, vel eccleſias, aut ad monaſteria deueniūt, immunia ſunt à nouis vectigalibus imponendis. n. 19.
In quibuſdam tamen caſibus Eccleſiaſtici non ſunt exempti à vectigalibus. 380 23. & ſeqq.
Eccleſiaſtici non ita exempti ſunt à vectigalibus iure diuino, vt abſque vlla alia exemptione nō ſint ſubditi Principibus ſecularibus. 381.28. Quadam tamen ratione dici poſſunt iure diuino exempti à vectigalibus; quadam iure canonico & ciuili. nu. 30.

Exemptio à vectigalibus Eccleſiaſticis ab Imperatoribus conceſſa, à ſucceſſoribus reuocari non poteſt, 382.35.

Etiamſi Principes conſentire noluiſſent in exemptionem à vectigalibus Eccleſiaſticis concedendam, Summi tamen Pontifices, & Concilia œcumenica habebant authoritatem eam inducendi. num. 36.
Quinam Clerici ſint exempti. nu. 37. & ſeqq.

Cauſa legitima imponendi vectigalis duplex eſt; Prior, Neceſſitas publica. 383.41.
Altera, compenſatio ſumptuum & damnorum acceptorum, & iuſta vindicta. 384.49.
Quatuor conditiones ad cauſam legitimam vectigalium requiruntur. 383.42.

Vectigalium exactor, qui eſt ſubditus Principis, & obedientia compulſus exigit, ſi dubium ſit an vectigal ſit iuſtum vel iniuſtum; quãdo peccet, & teneatur ad reſtitutionem, quando non, 383.45.46.

Quando dubitatio de iuſtitia vectigalis oritur ex dubitatione de poteſtate imponentis, vtrum exactor ſit excommunicatus. num. 47.

An Princeps qui ſua culpa ærarium exhauſit, vrgente neceſſitate noua tributa poſſit imponere. 384 48.

Etſi vectigalia conſtituta ſuper eis rebus, quæ ad vſum familiæ neceſſarium emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur ordinariè ſint iniuſta, quatuor tamen caſus ſunt, in quibus talia vectigalia imponi poſſunt. 384.50. & ſeqq.

Qui vectigal rebus venditis, vel in vſum proprium comparatis impoſitum fraudant in ſumma notabili, quando conſtat illud iuſtè eſſe impoſitum, & vtiliter impendi, verius eſt eos mortiferè peccare, & teneri ad reſtitutionem. 385.56.

An vectigal ad ſoluendum pro rebus de loco in locum tranſuectis. 386.61.

An qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad ſolatium ſuæ extremæ, vel magnæ neceſſitatis, debeat in conſcientia vectigal. nu. 62.

Vt ſubditi teneantur ad ſolutionem vectigalis noui, an debeat conſtare eſſe iuſtum. nu. 64.

Vtrum is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitũ fraudare, teneatur vel ex mercibus emptis, vel pecunia illud ſoluere, principali non ſoluente, 387.69. & ſeq.

Vtrum is, cui Princeps debet, nec poteſt ſolutionem impetrare, poſſit fraudatione vectigalium ſibi compenſare. 388.75. & ſeqq.

Vtrum actores mercatorum teneantur ad reſtitutionem dominis ſuis, ſi cum gabellarijs tranſigant, & ſibi vectigalia retineant. 388.81.82.

In vectigalibus ſoluendis ſubditi agunt non vt ſubditi, ſed vt debitores. 536.77.

Velum.

An velari poſſit virgo polluta. 672.120.

Venatio.

Venatio qualium animalium licita. 45.28. An poſſit à Principibus populo prohiberi. 46.33. Quomodo obligentur ad cauenda damna, quę feræ poſſent inferre vicinorum agris. nu. 37. Iniuſtè alium à venatione prohibens ad quid teneatur. 47.38. An in ſaltu alieno ſit licita. n. 39. Quomodo peccet qui contra iuſtam prohibitionem venatur. num. 40.
Qualis prohibita ſit clericis. ibid.
Quatuor de cauſis prohibetur. ibid.

Vena metallica.

Venæ metallicæ an ſint domini fundi. 49.51.

Venditio.

Vendere ſeipſum an licitum. 43.15.

Vendens arma iniuſtè pugnantibus, vel maleficis venenum, ad quid teneatur. 147.31.

Vendere non poteſt meretrix vſuram corporis ſupra cõmunem æſtimationem: ſecus de honeſta. 160.52.

Venditio quid ſit. 251. 1.

Vendere res curioſas quanti poſſumus an licitum. 253.16.

Vendere rem pluris quàm valeat an licitum. 254.20.
An ratione mercaturæ. num. 24.
An ratione affectus erga rem. 254.26.
An ratione expenſarum in ea factarum. 255.29.
An ratione copiæ emptorum. num. 30.

Vendere merces pretio currenti, quando ſcis illud ſtatim minuendum, eſt licitum. 256.40.
Etſi ſciam decreto Magiſtratus minuendũ. 257.46.

Vendere cariùs ob dilatam ſolutionem an liceat. 257. 50. & 258.56.

Vendere alteri debitum eius qui ſoluendo non eſt, an ſit contra iuſtitiam. 261.79. & 262.81.

Vendere rem quam ſcis mox perituram an licitum. 262.80.

Vendere res vitioſas æquali pretio cum integris illicitum. num. 82.

Venditor quos rei defectus teneatur aperire. 262.86. 91. Si occultauerit ipſius defectus, tenetur alteri ad omnia damna. 263. 88. Quandoque etiam reſcindere contractum. num. 89.
Laudans rem ſupra meritum, vel parua vitia occultans ad quid teneatur. num. 90.

Vendita res cui pereat. 263.95.

Venditæ rei fructus ante ſolutionem ad quem pertineant. 264.99.100. & 265.108.

Venditor an poſſit venditæ rei fructus percipere, donec pretium ſoluatur. 264.99. & 265.108.

Venditio cum pacto redemptionis eſt licita. 256.113.
Quæ conditiones requiſitæ. nu. 114. & ſeqq.
An venditor habeat actionẽ in talem rem. 267. 121.

Venditione diſſoluta ad quem pertineant fructus medij temporis. 267.122.

Venditio cum pacto legis commiſſoriæ quæ dicatur. 268.124. An vectigal ex ea debeatur. nu. 127.

Venditio cum pacto addictionis in diem. nu. 125.
An vectigal ex ea debeatur. num. 127.

Vendens rem alienam iuſſu domini an poſſit aliquid lucrari ex pretio. 27. 136.

Vendens eandem rem duobus, cui debeat eam tradere. 270.138.

Vendens vinum miſtum pro puro, vel vnũ pro alio, quando peccet. 262.82. & ſeqq.

Venditio reciproca diuerſo pretio facta an ſit licita. 268.130.

Vendens res alienas an ſit dominus pretij. 244.163.
An poſſit retinere. 269.133. & ſeqq.
Si vẽdiderit bona fide, poſtea rem cognoſcens non tenetur monere emptorem. ibidem.

Venditione ſola dominium rei non transfertur. 270. 139. Excipiuntur aliquot caſus. nu. 140.

Vendita res vni, & alteri tradita, eſt ſecundi. 270.139.
Excipiuntur aliquot caſus. num. 140.
Quibuſdam caſibus prior emptor habet actionem in rem. num. 141.142.

Vendi poteſt res nondum extans. 273. 14.

Veneſica.

Veneficam te percutiẽtem repercutere an liceat. 590. 45. Vide *Saga.*

Verecundia.

Verecundia an ſit virtus. 648.16.
Coniuncta eſt vſui matrimonij. 668.106.
Fuiſſet in ſtatu naturæ nudæ vt imperfectio. ibid.

Veritas.

Veritatis virtus ad duo nos obligat. 203.53.

Veritas quid ſit. 610.29. Eſt virtus ſpecialis. nu. 30.
Eius obiectum. nu. 31. Eius functiones. nu. 32.
Qua ratione debita. num. 31.

Veſtes.

Veſtium quadruplex finis. 729.106.
Exceſſus in veſtibus quale peccatũ. 730.111. & 112

Veſte tenui vtens vt tranſpareant pudenda. nu. 112.

Vti veſte alieni ſexus an peccatum. 730.114.

Vidua.

Vidua an poſſit delectari imaginatione copulæ præteritæ. 702. 120.

Vindicatio.

Vindicare ſibi occultè rem ſuam, an liceat. 131.51.
Poteſt peccari accipiendo, & nõ retinendo. nu. 61.
An talis poſſit negare Iudici ſe accepiſſe. nu. 62.

Vindicatio

Vindicatio quid ſit.608.21. Varia intentione fieri poteſt.ibid. Quæ virtus ſit.ibid. & 609.22.
Quæ requirantur vt ſit actus virtutis. nu.23.
Opponuntur ei crudelitas & remiſſio. 610.28.

Vindicta.

Vindicta an ſumi poſſit priuata autoritate.609.23.24
An poſſit expeti ſine odio vel culpa.nu.25.26.
Meliùs eſt priuatas iniurias ignoſcere.nu.27.
Vindicta aliquando expetenda.610.27.

Vinum.

Vino olim in ieiunio abſtinebatur.650.8.
Vinum multorum cauſa incommodorum.678.23.

Violatio.

Violator virginis ad quid teneatur, & quomodo peccet.101.2.& ſeqq.& 102.9.&c.
Quid ſi matrimonium promiſerit.103.20. & ſeq.
An poſſit religionē,quā ante vouerat,ingredi.104.32

Virga.

Virgæ magorũ Aegypti an cõuerſę i ſerpẽtes.584.18

Virgo,Virginitas.

Virginem tyranno tradere an licitum. 83.40.
Virginitas dicta à virore,quia pręſeruat à concupiſcētiæ aduſtione.665.96.Quomodo à caſtitate diſtinguatur.666.99.Eius obiectũ.n.101. Eius motiua, ibid. Eſt præſtantior matrimonio.667.103.Ad eā omnes inuitantur.nu.103.Eius merces.ibidem.
Omnibus poſſibilis.ibid.& num. 104.
Qũo omnes poſſint, vel non poſſint eā capere. ibi.
Virginitas apud omnes gentes eſt in admiratione.
Soli numini dicanda.668. 106.
Conuenit homini qua parte eſt Angelis ſimilis.ibi.
Facit ſimilem Angelis.Eſt angelica portio.ibid.
Virginitas qũo amittatur. 670. 112. Eius ſtatus non amittitur violatione carnis inuoluntaria, nu. 114.
Eius amiſſio irrecuperabilis. & quare.671.116.
Quomodo amittatur irrecuperabiliter. nu. 117.
Amittitur voluntaria pollutione,etiamſi in ſomno fiat,ſi in vigilia fuit procurata.672.119.
Item per contactus impudicos.num. 121.
An puer poſſit eam amittere.672.121.
Quomodo poſſit recuperari.num.122.

Virtus.

Virtus moralis ſupponit ſynteresim. 4. 21. Perficit per ſe primò intentionem. 5.28. Eadem virtus circa finem & media,etſi ſit habitus diuerſus. ibid.
Qũo virtus moralis præcipiat prudentiæ.num.29.
Virtutes morales qũo ſupponant prudentiam 6.33.
Dupliciter dicuntur completæ.num.34.
Virtutes oẽs ſe mutuo iuuãt. 16. 7. Oĩs virtus ob ſuũ finē intrinſecũ põt quoſuis actus externos aliarũ virtutũ ad illũ idoneos imperare.nu.8. Oĩs virtus attingit medium rationis,excepta iuſtitia. nu.9.
Poſſunt illarũ actus à religione imperari. 455.13.
Virtutum Theolog. obiectum immediatum eſt ipſe Deus.454.10.
Virtutes operatiuæ efficiunt ſuum obiectum;ſpeculatiuæ ſupponunt.596.5.
Virtutes ſingulæ reſpiciunt aliquam rationem æquitatis. 616.65. Triplices habent partes.633.1.
Virtus duplex circa honores, & duplex circa pecunias.639.32.

Vis.

Vi impediens alterum ne tertio benefaciat, quando teneatur de damno.100.154.
Vim facere debitori an liceat.132.64.
Vi vel fraude aliquē à bono cõſequendo impediēs ad quid teneatur.100.154.& 140.123.& 142.133.
Vim clericis illatam non impedientes excommunicātur,ſi tenebantur ex officio;aliàs non. 151.65.

Vita.

Vita eſt fundamentũ dominij omnis humani.40.57.
Vitæ ſuæ nemo dominus. ibidem.
Nec Princeps, nec Reſpublica dominus eſt vitæ ſuorum ſubditorum vel ſeruorum.nu.58.
Vita prolongatur ieiunio. 661.70.
Probatur exemplis. ibid.
Vitam non tenemur quouis modo conſeruare,ſed mediis ordinariis. 675.12.
Vitam non tenetur quis conſeruare in omni euentu. 553.29

Vitium.

Vitia fortitudini oppoſita.632.61.
Vitia contra naturam non ſunt humana,ſed ferina & morboſa.648.14.

Volitum,Voluntarium,Voluntas.

Voluntas in moralibus eſt inſtar formę.66.10.
Volens nemo patitur iniuſtitiam.67.11.
Etiam in re quam deberet nolle.75.8.
Volitum & voluntarium differunt. 126.21.
Voluntas immediatè nos alteri non obligat, nec per ſe ſufficit.193.33.
Voluntarium peccatum tria requirit.695.96.
Voluntas Dei quomodo impletur.462.16.
Voluntas patiendi pro Chriſto an ad martyrium ſufficiat.629.49.
Voluntas ſi ſe habeat negatiuè circa opus malum an peccet. 701.117.

Voluptas.

Voluptatis ſolius cauſa comedens peccat.647.16.

Votum.

Voto caſtitatis obſtrictus peccat contrahendo, non tamen poſtea debitum reddendo.93.107.
Vouens generatim rem illicitam,non tenetur ad licitam eius ſpeciem.189.54.
Votum cum imperfecta deliberatione factum,ne quidem ſub veniali obligat;licet validi tranſgreſſio cũ tali deliberatione ſit venialis.196.3.
Votum quid ſit.488.1. Vt ſit validum 5. requirit.ibi.
Qualis deliberatio in eo requiratur.489.2.4.
Quo iure votum metu extortum ſit irritum. n.67.
Quis metus requirat vt ſit irritum.n.7. & 490.8.10.
Semel ratum eſt natura ſua inſolubile.nu.8.
Cuius virtutis actus ſit.494.25.
Vouere intendens & nolens obligari an teneatur voto. 491.13. Secus de eo qui habet intentionem ſe obligandi,ſed non implendi 492.15.
Votũ nõ obligat vltra expreſsā vel tacitam intẽtionē vouentis.492.19 Vnde nõ ad caſus quos prudenti iudicio iudicat fuiſſe excluſurus,ſi præuidiſſet.n.18
Votum conſiſtit præcisè in promiſſione.494.29.
Aliud conditionale,aliud abſolutum:aliud pęnale, aliud non pœnale.495.30. Aliud ſimplex,aliud ſolemne.nu.31.Aliud expreſſum,aliud tacitum.n.32.
Diuiditur etiam in perſonale, reale, & mixtum.
Item in perpetuum & temporale.nu.32.
An votum magis obliget quàm iuramentum.558.52
Voti materia qualis. 495.33.& 497.40.42.
Vouere opus bonũ ob malũ finē dupliciter quis põt. 496.36.Vouere opus malũ quale peccatum. n.39.
Votum matrimonij factum ab incontinente an validum.497.44.
Vouens ſecundò idem an nouam contrahat obligationem.498.48.
Vouere aliquid Deo an ſit ipſi gratum.498.49.
Opus ex voto eſt melius.499.53.
Etſi fiat repugnante affectu.500.55.
Votum violare quale peccatum.501.57.
Quid ſi materia ſit leuis.num.58.
Continet aliqua ratione ſacrilegium.592.11.
Votũ vnius an poſſit alterũ obſtrigere.501.62.&ſeq.
An filij votis parentum obligentur.ibid.
Voto perſonali obſtrictus,ſi non poſſit implere,non tenetur per alium implere. 502.64. Nec ſi per aliũ impleuit,ablato impedimento erit liber. ibid.
Voto liberari quot modis quis poſſit.503.68.
Quorum vota,& à quibus irritari poſſint.503.69.
An peccet ſine cauſa irritans.ibid. An poſſit Superior irritare votum in quod conſenſit. 504.75.
An poſſit quis omnia ſua vota ſubiicere iudicio & voluntati confeſſarij, ſicut vota religioſi ſubiiciuntur Superiori. 505.76.
Vota nouitiorum an ſubiiciantur Prælato. 505.77.
Impuberum vota quę,& qñ irritare poſſint. n.78.79
Vota filiorum puberum.nu.81. Vota ſeruorum.82.

Vota coniugum.506.82.& ſeqq.
Vota commutare quinam poſſint & quomodo. 507.87.95.
Quod opus hic dicendum ſit melius.nu.87.89.
Votum intrandi religionem non poteſt commutari in ſuſceptionem Epiſcopatus.507.89.
Votum factum in fauorem Eccleſię alicuius aut terrę ſanctæ, quomodo poſſit commutari.508.90.92.
Vota nouitiorum quomodo cõmutari poſſint.nu.93.
Quæ cauſa requiratur ad cõmutationem. 509.96.
Cuius votum cõmutatũ eſt in aliud, poteſt vtrumlibet facere.nu.97. Tenetur tamen ad alterutrum ex voto; ſecus in iuramento.560.57.
In votis diſpenſare quis poſſit.509.99.Quid ſit diſpẽſatio.ibid. Quæ cauſæ debeant ſubeſſe. 510.102.
In quib.poſſint Epiſcopi diſpẽſare.n.103.In quorũ votis.ibid.In quibus religioſi priuilegiati.512.108.
Vota quinque Pontifici reſeruata.510.104.An poſſit diſpenſare in voto ſolemni caſtitatis.512.110.111.
Voti ſolẽnitas in quo conſiſtat.513.111.Eſt tantùm iuris humani.ibid. Non conſiſtit in benedictione, neque in traditione. ibidem.
Voto paupertatis & obedientiæ an liberentur religioſi facti Epiſcopi. 514.113.
In voto ſimplici eſt etiam aliqua traditio. 515.115.
Voti conditionati obligatio non ceſſat ſubleuata cõditione, ſi fraude vouentis tollatur.515.117.
Vouẽs finẽ, cẽſetur vouere media neceſſaria.516.119
Vota ſimplicia caſtitatis, obedientiæ, & paupertatis, non tantùm continent promiſſionem, ſed etiam veram traditionem hominis. 519.8.
Religio in genere dupliciter vouetur. 526.43.
Vouens religionem ingredi ad quid teneatur. ibid.
Si ante ingreſſum contrahat matrimonium & con ſummet, viuente coniuge ad nihil tenetur. nu.45.
Vouens etiam perſeuerare ad quid amplius teneatur. 527.47.
Vouens perpetuam caſtitatem ad quid teneatur. 527.49.An ſi matrimonium deinde contrahat, poſſit illud altero petente conſummare.528.52. Non poteſt reddere debitum poſt adulterium coniugis. n.53. An poſſit reddere petenti coniugi conſcio voti ante contractum. nu.54.
Votum caſtitatis præcedens ſponſalia facit ea irrita. 529.55. Quid ſi ſubſequatur.ibidem.
Qui voueant ſtabilitatem loci.529.57.
Votum caſtitatis ad quid obliget. 536.78.
Voto quomodo Deus honoretur. 494.25.
Vota Sanctis dupliciter fiunt.num.27.
Votũ obedientiæ Prælato factũ quomodo intelligendum.494.27.Eſt opus intellectus practici.nu.28.
Vota religioſorum an obligent ante conſenſum Prę lati.503.71.Quid ſi votum repugnet regulæ.n.72. & 504.74. Non poteſt Prælatus diſpenſare in voto arctioris religionis. ibidem.
Voti relaxatio fit in tranſitu ad laxiorem ordinem. 542.102.
Vota omnia laicorum an Põtifex poſſit irritare.507. 86. Commutare poteſt quiſque in melius. 87. Melius quid dicatur.ibidem.
Peccatum contra votum propriè & per ſe eſt perfidia in Deum.592.11.
Per votum perſona fit quodammodo ſacra. ibidem.
Res vera nõ poteſt ad profanũ vſum applicari.ibi.
Qui vouit abſtinere vſu externo tantùm fœminæ, an peccet contra votum, ſi interiùs moroſè delectetur.700.115.

Vſucapio.

Vſucapio quid ſit. 53.3.
Quomodo differat à præſcriptione.ibid.& nu.4.

Vſura.

Vſura quid ſignificet. 225.1. Capitur aliquando in bonam partem.nu.2. Quid ſit, 226.nu.18.22.
Quo iure ſit illicita.nu.23.26.
Nullã dari meri iuris humani probabilius.284.97.
Vſurario animo aliquid accipiens pro mutuo, an teneatur reſtituere.229.41.
Quid ſi dubitet quo animo alter dederit.230.45.
Vſurarius mentalis quis dicatur.229.41.
Vſurarium contractum bona fide iniens, qui, ſi ſciuiſſet, inijſſet alium æquè lucroſum, poſſitne lucrum inde acceptum retinere.236.102.& 237.104.
Vſurarum dominium an in vſurarium transferatur. 243.156.Fructus etiam iſtiuſmodi rerum reſtituendi. 244.160.
Vſuraria pecunia mercando lucrũ ſuũ facit.244.161.
Vſuras ſoluens non intendit earum dominium aliter transferre quàm quatenus debitum, & ideo nõ validè transfert. 244.159.
Vſurarius res alienas vendens acquirit dominiũ pretij rei, tamen dominium non transfert. 244.163.
Quænam ab eo poſſimus emere, vel gratis accipere. nu.165. Aſſignationem mihi ab eo factam an poſſim exigere. 249.195.
Vſurarij bona non ſunt hypothecata pro vſuris. 245. nu.167. An liceat ea ab ipſo accipere vel emere. num.167.168.
Vſurarij hæredes ad quid teneantur. 246.173.
An legatarij & donatarij. num.176.
Vſurario cooperãtes qui teneantur ad reſtitutionem. 246.178.
Vſurarij manifeſti qui dicantur. 247.185. Pœnæ ijſdem conſtitutæ. nu.186. Non ſunt iure communi excommunicati, nec ab officio diuino, ſed à participatione ſacramenti arcendi. ibid. & à confeſſione, donec ſatisfecerint. num.187.
Vſurarium manifeſtum ſcienter ſepeliens eſt ipſo facto excommunicatus. 247.188.
Vſurarijs locare domum an liceat. 303.40.41.

Vſurpatio Iudicij.

Vſurpatione iudicij qui peccent. 334.49.
Vſurpare iudicium quinam cenſeantur.nu.51.52.
Vſurpatio iudicij eſt peccatum mortiferum ex genere ſuo. 335.53.

Vſusfructus, Vſus.

Vſusfructus quid ſit.23.17. Duobus modis acquiritur.24.19. Quomodo amittatur. num.20.
Vſufructuarius ad quatuor obligatur. 23.18.
Vſus quid ſit.24.24.Quomodo differat ab vſufructu. num.25.
An in vſu cõſumptibilib. differat à dominio.25.31
Dupliciter concedi poteſt. num.32.
Alius iuris, alius facti. num.33.
An vſus facti ſeparatim vendi poſſit. 26.37.
Vſu conſumptibilia quæ dicantur. 226.4.
Vſusfructus bonorum religioſi an tranſeat in monaſterium. 538.83.
Vſumfructum bonorum aduentitiorum filij retinet pater etiam poſt filij profeſſionem. ibidem.

Vxor.

Vxor capiendo bona mariti quando peccet mortaliter. 134.82.84.
Quæ poſſit liberè expendere. num.84.85.
Honeſta eius ſuſtentatio quid requiratur.nu.85.
Adminiſtratio bonorum ad ipſam deuoluitur. 135.85.86.
Lucra ſunt ei cum marito communia. num.87.
Poteſt ex bonis communibus ſuos decenter ſuſtentare. num.88.
Vxor poteſt miniſtrare marito in peſte.675.12.
Vxoris vota omnia an poſſit maritus irritare.506.83.
An votum non petendi debitum.num.84.

Zelus.

ZElus animarum Deo gratus. 670.110.

FINIS.

Weston

BC777021

M·WESTON·COLLEGE
IHS
WESTON MASS